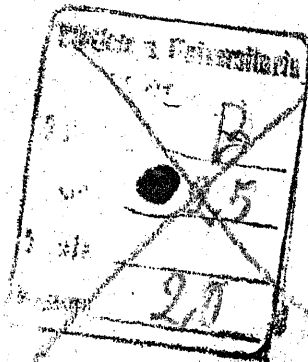

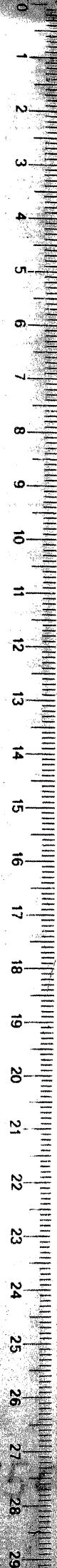
4.a. 5-6

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL GRANADA	
Sala:	A
Estante:	43
Numero:	101

[Faint handwritten scribbles]

2 400 40 *[Logo]* MADE IN SPAIN

del Colegio de la Santa Cruz de ...
R. 2269

1-14-192

IN PSALTERIUM
Dauidis Israelitarum regis & uatis diu-
nissimi, Ioan. Baptistæ Folengij Mantuani Monachi Casinatis
 commentarij, summa fide, mira luce, grata breuitate,
 ex ipsa Hebraica ueritate con-
 fecti & absoluti.

CHRISTIANO LECTORI.

Ecce tibi, Christiane Lector, absoluta tandem FOLENGII theologi citra cōtrouersiam con-
summatissimi, in omnes Dauidis odas doctissima planēq; diuina commentaria: in quibus sanè siue
raram uiri eruditionem, spiritusue ardore flagentem animum consideres: siue sensuum candorem
& acumen, mysteriorū item rerumq; abditissimarū luculentā explicationem: siue etiam aptā con-
cinnamq; uersuum & sententiarū connexionem spectes: siue fidam deniq; diuersorum interpre-
tum collationem: quin & non minus appositas quam iucundas atque uiles suis locis digressiones,
cohortationes, admonitiones (ut teres interim pura dictionis filum, ac bene latinarū uocum pro-
prietatem, quæ Romanam elegantiam illam ueterem, puritatemq; Theologicam, planè referant,
omittam) diligentius expendas: hæc inquam omnia, nisi summa laude admirationeq; digna esse iu-
dicaueris, omnem mihi fidem (qua apud me nihil est antiquius) abrogari uolo.
His igitur feliciter fruere, ac uale.

Cum rerum acuocum, & Psalmorum etiam, quo quisq; inueniendus sit loco, Indice locupletissimo.

BASILEÆ, PER MICH.
Isingrinium, 1557.

Del Colegio de la Santa Cruz de ...

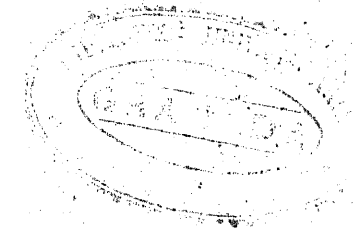
R. 2269

16-192

IN PSALTERIUM
Dauidis Israelitarum regis & uatis diu-
nissimi, Ioan. Baptistæ Folengij Mantuani Monachi Casinatis
 commentarij, summa fide, mira luce, grata breuitate,
 ex ipsa Hebraica ueritate con-
 fecti & absoluti.

CHRISTIANO LECTORI.

Ecce tibi, Christiane Lector, absoluta tandem FOLENGII theologi citra cōtrouersiam con-
summatissimi, in omnes Dauidis odas doctissima planèq; diuina commentaria: in quibus sanè siue
raram uiri eruditionem, spiritus uero ardore flagrantem animum consideres: siue sensuum candorem
& acumen, mysteriorū item rerumq; abditissimarū luculentā explicationem: siue etiam aptā con-
cinnamq; versuum & sententiarū connexionem spectes: siue fidam deniq; diuersorum interpre-
tum collationem: quin & non minus appositas quam iucundas atque utiles suis locis digressiones,
cohortationes, admonitiones (ut teres interim pura dictionis filum, ac bene latinarū uocum pro-
prietatem, quæ Romanam elegantiam illam veterem, exquisitamq; Theologicam, planè referant,
omittam) diligentius expendas: hæc inquam omnia, nisi summa laude admirationeq; digna esse iu-
dicaueris, omnem mihi fidem (qua apud me nihil est antiquius) abrogari uolo.
His igitur feliciter frueri, ac Valè.

Cum rerum acuocum, & Psalmorum etiam, quo quisq; inueniendus
sit loco, Indice locupletissimo.

BASILEÆ, PER MICH.
Isingrinium, 1557.

AD LECTOREM EPIST.

lerabile, nisi & impudentiam cum ignorantia haberent coniunctam, qua dicacitas & maledicentia mater est & origo. quanquam hæc ἀπεροδίου, aliàs fortasse tempestiuus. Tu verò Lector candide, despectis interim Orphei vel Pindari profanis hymnis, plectro & odis sanctissimi Regis David fruere potius, cumq; ijs Folengij doctissimis lucubrationibus, quæ tibi tuisq; comodis, magnis sudoribus confecta sunt, & inuulgata: atq; alia id genus plura, quæ ἰω τῶ θεῶ προπέδιem è nigris cucullis exhibunt candidissima, præstolare. Neq; enim plus valebit tetra vulgi ἀχρηστία, quam albi doctorum calculi. Bene vale, quisquis es sacrarum literarum studiosus.

Apud Casinum, anno à Christo nato M. D. XLIII.

Ioanni Baptistæ Folengio Nicodemus
frater S. D.

Non ignoras frater, longoq; rerum usu iam didicisti, cursum equorum favore perniciosum fieri: atq; illam tandem non vulgarem censeri laudem, quæ ex nota spectataq; virtutis testimonio oriri solet. Hoc quidem dixisse volui, non quod de ardore mentis tuæ quicquam dubitem, sed ut currentem adhibito calcari vehementius impellam, feruoremq; favore, quantuluscūq; is demum sit, augeam. Ad hæc nuper oras Euganeas quadam pia religioq; abs te adita, & ab Isingrinio luculenter typis impressa, in nonnullos psalmos peruenere cōmentaria, non insuauia quidem lectoribus, non ingrata, nō vel ab ipsis eruditissimis viris neglecta. Mirum quam prona (sic illi referunt) in dictione sint, facilia, arguta, atq; adeo strictim collecta, ut nihil tamen desideretur copiae & lepōris. Quo fit ut à plerisq; non infimæ classis hominibus laudetur phrasis, à nonnullis orationis nitore, venustas, copia: ab alijs item concinna similitudinum frequentia, atq; apta vocum proprietates & elegantia. Quid? lucubrationes istæ tuæ à probis omnibus laudantur, & ad cælum vsq; extolluntur. Referunt (aiunt) Folengij scripta veterum autorum politiem & grauitatem: cuncta, ut sacra tractari debent, præclara, sequentia, aperta, libera, & quod pios mirum in modum delectat lectores, Christum ubiq; spirantia. Sed & illud, inquit, mirandum, quod si interdum exteram pellem aut plumam induere contingat, id agit quod astutissimam agere fulicam non ignorat, quæ sœtium aquila neglectum ut suum alit. Adde & illud, quod & nos & nostra conspuere solitis, hæc eadem non minus placeat, quam arcta nobis necessitudine coniunctis. At ego sensuum candorem, & (non falsus sum) profunditatem, raramq; mysteriorum dilucidationem exosculor, cum ob plura, tum maxime quoniã à fratris pectore cœlesti, ut opinor, afflato spiritu prodire. Verum tu interim, ut semper gloria propriae contemptor fuisti, tuæ nō ignarus mediocritatis, non semel tuis in cōmentarijs te nihil prorsus esse clamitas. Sic enim de te loquens in quodam testaris psalmo: Scio quod in me non est bonum. Gratia Dei sum id quod sum, qui dat omnibus et velle & posse. Probè id quidem. Alio item loco: Possum, inquis, omnia. Sed in quo? aut qua alia ab re? num à naturæ dotibus? num à viribus illis planè cum suo arbitrio fractis, quas cum homine nasci, cum ipsiq; crescere & enutriri cernimus? haudquaquam, sed in eo qui me confortat. Quare, frater optime, cum minime diffitearis Dei gratiã id efficere quod es, ac perspicuum sit sublimè illam maiestatem non dedi-

NICODEMI AD FRATREM EPIST.

dedignari citra omne meritum tuum instillare desuper quod tu spargas, quod nobis impartiaris, quod hæctenus Dei osores ad bonam frugem pellexit, ac Deo tandem plenos spiritali reaccendit cupidine, te oro, & per venerandos piorum parentum nostrorum cineres atq; ossa obtestor, ne opponas obicem, neue irritam facias gratiam. Aperios, corq; exere, ac felici successu ad calcem vsq; iam cœptum opus deducere cura. Id quidem probi appetunt ad solatiū: id improbi quoq; ad perditæ deploratæq; suæ vitæ remedium obnixè flagitant. Heus tu num abnuēs? non credo, vel eò maxime, quod otium in Casino nactus, nihil tibi esse debet antiquius, quam ut hac in re orbi ferè vniuerso, non solum amicis, qui te literis obruunt, fiat satis. Vale, ac numini admonenti prompto ausculta animo. Patavij, Nonis Augusti, M. D. XLII.

Ioan. Baptistæ Folengius Nicodemo fratri
S. P. D.

Et tu frater me in nemoribus latitantem interpellas? Nē ne tam alta scribere opinantur amici? Cæcum id prorsus est amoris genus, quod in amicis eam videt excellentiam, quam ne statam quidem virtutis formã appellarent semidocti. Ego enim quid de me, meisq; scriptis sentiam, non raro hisce in cōmentarijs tum dico, tum, ne erret Lector, ad raurum vsq; clamo: sincerum me scilicet tantummodo esse scriptorem, nempe cui pro scopo Dei sit honor, & susq; deq; religio: nihil præterea. Quare meis in monumentis nihil aliud in primis querere debent amici, quam amplam erga omnes charitatem, atq; in Deum fidem. Tantum eruditionem in re sacra non ostento. Quæ tamen, si in me aliquã esse iudicant, ea tandem est, quæ meam ubiq; præ se fert, ut tu eam vocas, mediocritatem, non grandiora illa Sophocleo (ut aiunt) digna cothurno, quæ tu frater alioqui mihi charior oculis proprijs de me aq; prædicas, ac de incognito omnino hospite quis rudis prorsus atq; expertus iudicij prædicaret. Amor enim uero te in me audaculum aliquantisper facit. Verum ego interea meo me spithamo metiens, adeo ex superfluis amicorum laudibus non efferor, quin me esse Folengium cogitem, hominem nimirum natum Hyadum tempore, idcirco ab aquis illis nō abhorrentē, quas Christus in Dauide vsq; ad animã suã intrasse queritur. Hæc est crux vitæ, hæc proborū delicia, id duri cum mundo certaminis theatrum, forsân & trophæum: cuius quidem labores etiam tu mecum experiris Nicodeme. Experitur & Theophilus noster, cuius ingenium nostro æuo rarum atq; insolens, semper infensum fuit ranis. Sed cum edentula sint, nihil aliud quam coaxant: quæ quidem re non tam iram quam risum viatoribus excitare solitæ sunt. Sed ad propositum redeo. Ain? tu meas expectari lucubrationes? En habeant qui expectat: en nostri exilij fructus (quo enim alio appellabis nomine hanc vitam?) en nemorum partus, en meæ fidei confessio, en quid tandem meus toties instipulatus à mundo animus responderit. Exeant itaq; in publicum, postquã sic vultis, ac tu me in primis hortaris Nicodeme, cuius beneuolentiam tam charam habeo, ut nihil mihi charius esse possit,

& festiuus. Vale. Albanetæ, Idib. Decemb.

M. D. XLII.

Herculi Gonzagæ principi excellentissi-
mo, ac Dei Ecclesiæ Cardinali & docto
& pio, Ioannes Baptista Folengius mo-
nachus Casinensis S. D.

AN fructus mei in Casino ocij (primitias infor-
mes, & tanquam ursæ partum ineffigatas haud
dudum ursus habuit) te autore Princeps inuul-
gari aliquando debuissent, nō semel dubius co-
gitavi. Quod enim plagis illis orbis, quæ Deum
uerè colunt, mei animi cōceptus aperirem, nihil
mihi omnino timendum erat, cum nihil, quod ueniam facilè nō
impetrasset, me dicturum sperarem. Sed illud deterrebat, te in
fronte libri posito id attentasse. Noueram sanè quem uirum in-
terpellaturus essem, Herculem nimirum Christianum, nouum
Aristidem, Pontificem tandem magnum (maximū te postea ui-
debimus) & eruditum. Verebar equidem, nē dum à uitæ iusti-
tiæ deerrantes homines pungere, quasiq; à fuga reprehendere
curarem, te, alioquin ab hac scena remotissimum, prætextu titu-
li in cæterorum numerū obtrudere clam uoluisse iudicarer. Ve-
rū simulac tua in mentem mihi uenit prudentia, atq; antiqua
tuæ familiæ coniuncta cum maiestate lenitas, rem eam aggredi
non sum ueritus, quā aliàs forsan detrectassem. Sume itaq; An-
tistes ullo absq; nœuo suspicionis, non dico fortunæ risus, in cu-
ius labijs residet adulatio, sed puluerulentā, laboriosissimāq;
in psalmorū amphitheatro exercitationem, utpote à monacho,
qui longè à doctorū hominum cōgressu relegatus, librorūq;
præsidio destitutus, sed re una solū contentus, à curis mundi
ociatur, ad Dei honorem, atq; in gratiam suæ sanctæ plebis af-
sumptam, illiq; fortassis non pœnitendam, modò tu robustissi-
mus adsis Alcides: qui, ut legere aliquando hi uelint, qui tibi
nunc parent dicto, non tam horteris, quàm ipse quoq; uel fictè,
si lubet, lectites. Cæterū quod meum fuerit consilium, post tot
eruditissimos aliorū cōmentarios, post doctas uigilias, post ul-
timam ferè manū, ad illa etiā quæ casto hisce præsertim tempo-
ribus uelanda fuerant silentio, uoluisse tanquā spectrum quod-
dam non amplius uisum apparere, nouit Dei spiritus, qui insti-
gauit: norunt amici, norunt & qui bene emunctas habent na-
res.

res. Mucidos enim meis à scriptis sanequàm procul arceri tam
cupio, quàm quis alius à suis. Nam cum pituita ægrotent, in se-
cernendis odoramentis falluntur: ut falluntur de more oblo-
quutores, inuidi, atq; ociosa ista, omentatāq; inertium fucorum
lues, quibus ut plurimum alueoli magis usui sunt, quàm libri:
quiq; more pecudum, sine literis, sine Deo, sine ulla unquā rectè
actæ uitæ significatione perire soliti sunt. Obsecro, quid tu tum
cogitas, cum portenta istiusmodi religionis tuos grauissimos
appetere congressus audis? Fastidis, credo, nondum introdu-
ctos. Quid cum loqui occœperint? mera somnia, gerras, pati-
nas, risus Gnathonicos, plausus, & demum insulsa omnia, & fu-
cata. Hanc igitur orbis corruptelam (sic adultores atq; supi-
nos homines appellare soleo) ut à spiritus sancti amœnitate a-
lienissimam esse & uides, & patientissimè nonnunquam, quæ
tua est modestia, toleras, ita ego quidem tuo à sanctissimo, at-
que adeo cæterorum principum contubernio procul esse & cu-
pio, & oro, & per CHRISTI sponsam uobis creditā obtestor.
Vale, & tenerum nepotem rebus, ut cœpisti, serijs affuefacito.

Quicquid enim aquarum nouus hauserit cuniculus,
tibi acceptum referent posteris.
Albanetæ Casini.

INDEX PSALMORVM.

INDEX PSALMORVM, IN
quo primus numerus psalmum, secundus
verò folium indicat.

AD dominū cum tribularer clama-
ui. Psal. 120. fol. 395
Ad te domine leuauī animā meā. 25.86
Ad te domine clamabo, Deus meus ne
fileas à me. 28.99
Ad te leuauī oculos meos qui habitas in
cœlis. 123.400
Afferte domino filij Dei, afferte domi-
no filios arietum. 29.102
Attendite popule meus legem meā, in-
clinate aurem uestram. 78.283
Audite hæc omnes gentes, auribus per-
cipite omnes. 49.198
¶ **B**EATVS uir qui non abiit in consi-
lio impiorum. 1.1
Beatur uir qui intelligit super egenum
& pauperem. 41.169
Beatus uir qui timet dominum, in man-
datis eius cupit nimis. 112.368
Beati quorum remissæ sunt iniquitates.
32.117
Beati immaculati in uia, qui ambulāt in
lege domini. 119.379
Beati omnes qui timent dominum, qui
ambulant in uisus eius. 128.410
Benedic anima mea domino, & omnia
quæ intra me sunt nomini sancto eius.
103.341
Benedic anima mea dño, domine Deus
meus magnificatus es. 104.344
Benedicam dominum in omni tempore
semper laus eius in ore meo. 34.126
Benedictus dñs Deus meus, qui docet
manus meas &c. 144.435
Benedixisti domine terrā tuam. 85.303
Bonum est confiteri domino, & psallere
nomini tuo altissime. 92.319
¶ **C**ANTATE domino canticū nouū,
cantate domino omnis terra. 96.327
Cantate domino canticum nouū, quia
mirabilia fecit. 98.331
Cantate domino canticum nouum, laus
eius in Ecclesia sanctorum. 149.447
Cœli enarrant gloriam Dei. 19.60
Confitebor tibi domine in toto corde
meo. 9.24
Confitebor tibi dñe in toto corde meo,
in consilio iustorum &c. 111.366

Confitebor tibi domine in toto corde
meo, quoniam audisti omnia uerba o-
ris mei. 138.425
Cōfitemini dño quoniā bonus, quoniā
in seculum misericordia eius. 118.375
Cōfitemini dño quoniā bonus, quoniā
in seculum misericordia eius. 136.423
Confitemini domino, & inuocate nomē
eius. 305.348
Confitemini dño quoniā bonus. 306.352
Cōfitemini dño quoniā bonus. 307.357
Confitebimur tibi Deus, confitebimur
& inuocabimus nomen tuū. 75.277
Conserua me domine quoniā in te spe-
raui 16.42
Credidi propter qd locutus sum. 116.374
Cū inuocarem exaudiuit me &c. 4.8
¶ **D**E profundis clamaui &c. 130.414
Deus Deus meus respice in me, quare
me dereliquisti? 22.71
Deus auribus nostris audiuimus, patres
nostri narrauerunt nobis. 44.178
Deus noster refugium & uirtus. 46.189
Deus deorum dñs locutus est. 50.202
Deus in nomine tuo saluum &c. 54.213
Deus repulisti nos, & destruxisti nos, ira-
tus es. 60.228
Deus Deus meus ad te de luce &c. 63.234
Deus misereatur nostri & benedicat no-
bis. 67.245
Deus in adiutorium meū intende. 70.261
Deus iudicium tuum regi da, & iustitiā
tuam filio regis. 72.265
Deus uenerunt gentes in hereditatem
tuam. 79.291
Deus stetit in synagoga deorū. 82.298
Deus quis similis tibi, ne taceas. 83.299
Deus ultionū dominus, Deus ultionum
liberè egit. 94.322
Deus laudem meā ne tacueris. 109.361
Diligā te domine fortitudo mea 18.49
Dilexi, quoniam exaudiet dominus uo-
cem orationis meæ. 116.373
Dixi custodiam uias meas, ut non delin-
quam in lingua mea. 39.160
Dixit insipiens in corde suo, nō est Deus.
14.37
Dixit iniustus ut delinquat in semet-
ipso. 36.141
Dixit insipiens in corde suo. 53.212
Dixit dominus domino meo, sede à de-
xtris meis. 110.364
Dominus

INDEX PSALMORVM.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit.
23.80
Dominus illuminatio mea, & salus mea.
27.95
Dominus regnauit, decorem indutus
est. 93.322
Dominus regnauit, exultet terra, læten-
tur insulæ multæ. 97.328
Dominus regnauit, irascantur populi.
99.332
Domini est terra & plenitudo eius. 24.83
Domine quid multiplicati sunt qui tri-
bulant me. 3.6
Domine ne in furore tuo arguas me. 6.15
Domine Deus meus in te speraui. 7.18
Domine Deus noster quā admirabile
est nomen tuum. 8.21
Domine quis inhabitabit in tabernacu-
lo tuo. 15.40
Domine in uirtute tua lætabit rex. 21.67
Domine ne in furore tuo arguas me.
38.155
Domine Deus salutis meæ, in die clama-
ui & nocte coram te. 88.309
Domine refugium factus es nobis. 90.315
Domine exaudi orationem meā, & cla-
mor meus ad te ueniat. 102.337
Domine non est exaltatum cor meum,
neq; elati sunt oculi mei. 131.416
Domine probasti me, & cognouisti me.
139.426
Dñe clamaui ad te, exaudi me. 141.430
Domine exaudi orationem meam, auri-
bus percipe obsecrationē meā. 143.434
¶ **E**CCE quā bonum & quā iucun-
dum, fratres habitare in unum. 133.420
Ecce nunc benedicite dominum omnes
serui domini. 134.421
Eripe me de inimicis meis, Deus meus,
& ab insurgentibus in me libera me.
59.225
Eripe me dñe ab homine malo. 140.429
Eructauit cor meum uerbum bonum.
45.182
Exaltabo te domine, quoniam suscepisti
me. 30.106
Exaltabo te Deus meus rex, & benedicā
nomini tuo 145.437
Exultate iusti in domino, nam rectos de-
cet laudatio 33.120
Exaudi domine iustitiam meam. 17.46
Exaudi Deus orationem meā, & ne de-

spexeris deprecationem meam. 55.214
Exaudi Deus orationem meam cum de-
precor. 64.236
Exaudi Deus deprecationem meam, in-
tende orationi meæ. 61.231
Exaudiat te dominus in die tribulatio-
nis. 20.65
Expectans expectaui dominū, & inten-
dit mihi. 40.163
Exultate Deo adiutori nostro, iubilate
Deo Iacob. 81.296
Exurgat Deus & dissipent inimici eius.
68.247
¶ **F**UNDAMENTA eius in montib.
sanctis. 87.307
Inclina domine aurē tuam & exaudi me.
86.305
In conuertendo dominus captiuitatem
Sion. 126.405
In domino cōfido, quomodo dicitis ani-
mæ meæ. 11.32
In exitu Israël de Aegypto. 114.370
In te domine speraui, non confundar in
æternum. 31.109
In te domine speraui, non confundar in
æternum. 71.261
Iubilate Deo omnis terra, psalmum dici-
te Deo. 66.241
Iubilate Deo omnis terra, seruite domi-
no in lætitiā. 100.334
Iudica domine nocentes me, expugna
impugnantes me. 35.133
Iudica me domine, quoniam ego in in-
nocentia mea ingressus sum. 26.92
Iudica me Deus, & discerne causam me-
am. 43.176
¶ **L**ÆTATVS sum in his quæ dicta
sunt mihi. 122.398
Lauda anima mea dominū, laudabo do-
minum in uita mea. 146.440
Laudate dominū omnes gentes, lauda-
te eum omnes populi 117.375
Laudate dominum, quoniam bonus est
psalmus. 147.441
Laudate dominū de cœlis, laudate eum
in excelsis. 148.445
Laudate dominum in sanctis eius, lauda-
te eum in firmamento uirtutis eius.
150.448
Laudate nomen domni, laudate serui
dominum. 135.421
Laudate pueri dominū, laudate nomen

INDEX PSALMORVM.

domini.	113.369	uirtutum.	84.309
Leuaui oculos meos in mōtes, unde ueniet auxilium mihi.	131.296	Quare fremuerunt gentes, & populi menditati sunt inania.	2.3
¶ MAGNVS dominus & laudabilis.	48.194	Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum.	42.173
Memento domine Dauid, & om̄is mansuetudin̄is eius	132.417	Quid multiplicati sunt qui tribulāt me. psal.3. pag.6	
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.	51.207	Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate.	52.210
Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.	56.218	Qui confidunt in dño, sicut mons Sion.	125.403.
Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.	57.221	Qui habitat in adiutorio altissimi	91.317
Misericordias domini in æternum cantabo.	89.311	Qui regis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph.	80.293
Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam.	101.335	¶ S A E P E expugnauerunt me à iuuentute mea.	129.413
¶ N I S I dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt &c.	127.408	Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus.	12.33
Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israël &c.	124.401	Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meā.	69.255
Noli emulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem.	37.145	Si uerè utiq; iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.	58.223
Nōne Deo subiecta erit anima mea.	62.232	Super flumina Babylonis.	137.424
Non nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriam.	115.371	¶ T E decet hymnus Deus in Sion.	65.238.
Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius.	76.278	¶ V E N I T E exultemus domino, iubilemus Deo salutarī nostro.	95.325
¶ O M N E S gentes plaudite manibus, iubilate Deo.	47.192	Verba mea auribus percipe domine.	5.11
¶ P A R A T V M cor meum Deus, paratum cor meum &c.	108.360	Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad Deum.	77.281
¶ Q V A M bonus Israël Deus his, qui sunt recto corde.	73.269	Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea dominū deprecatus sum.	142.432
Quam dilecta tabernacula tua domine		Vsquequo domine obliuisceris me in finem?	13.35
		Vt quid Deus repulisti in finem?	74.272

FINIS.

TABVLA IN PSALMOS PER LOCOS COMMVNES.

LAUDATIONES.

In psalmodi libro aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortationes, in quibus eius cum erga alios, tum potissimum erga Israëlitas beneficia commemorantur. Vt psal. 8. 29. 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 96. 97. 98. 100. 103. 105. 106. 107. 111. 113. 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136. 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150.

PRECATIONES.

Aut oratur. Psal. 16. 26. 43. 84. 67. 90. 126.
 In morbo. 6. 38. 39. 88.
 Peccatorum uenia & expiatio. Psal. 19. 25. 51. 130.
 Auxilium petitur contra aduersarios & improbos potissimum, in quo insunt querelæ & imprecationes. Psal. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 17. 25. 27. 28. 31. 35. 36. 40. 42. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 64. 69. 70. 71. 74. 79. 80. 83. 85. 86. 89. 94. 102. 108. 109. 123. 140. 141. 142. 143. 144.

GRATIARVM ACTIONES.

Aut aguntur ei gratiæ, in quo inest & laudatio. Psal. 18. 21. 30. 31. 34. 40. 66. 77. 116. 118. 124.

FAUSTAE PRECATIONES.

Aut est fausta precatio, uel omen. Psal. 20. 72. 122.

INVECTIONES.

Aut sunt improbos inuectiones, cum precibus coniunctæ. Psal. 5. 7. 10. 12. 35. 36. 40. 52. 53. 55. 58. 109. 120. 135.

PRÆCEPTIONES.

Aut docetur aliquid, & ad rectè uiuendum traduntur præcepta. Psal. 1. 2. 4. 11. 15. 19. 23. 24. 32. 34. 37. 41. 45. 46. 49. 50. 62. 63. 73. 78. 82. 91. 95. 97. 99. 101. 112. 119. 121. 125. 117. 128. 129. 131. 132. 133. 137. 139. 151.

PREDICTIONES.

Insunt & de Christo oracula Psal. 2. 14. 16. 17. 22. 24. 50. 53. 68. 75. 82. 85. 86. 94. 97. 98. 110.
 Et de Ecclesia. Psal. 51.87.
 Atq; hæc plerunq; inter se mixta sunt.

A IOANNIS BAPTISTAE FOLENGII MANTVANI, DIVI BENE

DICTI MONACHI, IN PSALMOS ALIQVOT,
iuxta Hebræam ueritatem, commentarius.

ARGUMENTVM.

Totius uoluminis Psalmorum argumentum **CHRISTVS** est, qui cum duas in se habeat naturas, modò hanc, modò illam, idcirco frequenter per psalmos ferè omnes interferit, ut doctiores habeant unde suam defleant ignorantiam, & rudiores unde ex reuelata per **CHRISTVM** sapientia gaudeant.

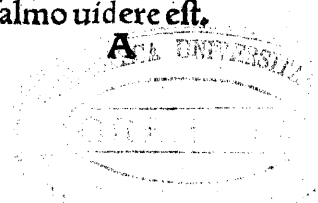
BEATVS Vir qui non abiit in consilio impiorum.

Sapientes illi qui in huius mundi sapientia turgent, & se extollunt, beatitudinem uitæ cõmodis metiri solent. Ex ipsis doctiores, uirtute ipsa quidem, sed proprio ingenio acquisita. Nos uerò beatitudinẽ esse dicimus, Deum timere, humana omnia despiciere, cœlestia querere, nihil quod hominĩ possit accidere intolendum putare, in Dei lege die ac nocte uersari, sprete interim omnib. quę afferre solet calix aureus Baby lonis. Hęc summa est beatitudinis Christianæ, quam nos affabrè docuit Dei filius in terris, quando illos ipsos beatos appellauit, quib. pauperies, luctus, mansuetudo, misericordia, benignitas, cordi essent. Sed alij (ò cæca ingenia) in iocis, in risibus, in omni libidinũ genere, in latis fundis, in ocio & pluma, in tyrånide, et cæteris id genus monstris & portentis, illam esse ducunt.

B Abire, seu ambulare in consilio impiorũ, est illorum impia sequi studia cõsiliãq, quę prorsus aliena sunt à Deo: cum impius is uerè sit, qui Deo cõtempto, et sciẽs & prudens malum agat. At cum consiliũ à prudentia proficiscatur: prudentia uerò alia bona, alia mala cum sit: consiliũ item, & bonum & malũ: bonum ad eos solummodo spectat, qui diligenter ac cautè inquirunt, quibus uis & medijs, ad beatitudinem ueram pertingant: malum autem ad illos, qui diuerticula perueftigant, quibus iam conceptam malitiam ad effectũ perducant. Beatus igitur uir est, seu, ut in hebræo habetur, Beatitudines uiro sunt, qui non ambulauit in pessimorum hominum consilijs, qui ignorant Deum: & qui ad eorum nutũ, qui semper deteriora consulunt, minime uiuit: quicq; ab æstu illo cordis irrequieto, quo die noctuq; excruciantur miseri, longè abest. Quàm felix profectò est talis qui sic non ambulauit,

Et in via peccatorum non stetit.

Peccatorem in hoc loco appellant quidam exteriorem hominẽ, apertèq; peccantem: eum uidelicet, qui in peccatis diutius uersatus, omnibus palàm per sceleratam apparentiam sese nefarium exhibet. Est sanè impius, qui nõ credit. Est peccator, qui uita & moribus præ se fert incredulitatẽ. Mala enim desideria in se habet impius, malaq; cõsilia, ac pessimas cupiditates, quę uitia in interiore homine insunt: peccatoris autem sensus, atq; ipsa omnino membra, earundem sunt cupiditatum, cõsiliõrumq; ac curarum omnium, quæ à solida cordis tranquillitate, quam beatitudinem libenter appellamus, abhõrrent, & instrumenta, & adminicula. Sed incidunt nonnunq; etiam sancti ipsi uiri, in uiam peccatorũ, cum septies in die cadat iustus, qua ratione quæso: hac sanè, ut ex lapsu cautiõres facti, quàm sint in uia iustitię uitrei, quamq; nutantes & fragiles, non ignorent. Non stant tamen, hoc est, nõ permanent, non perseuerant, sed agnita peccati turpitudine, de uia peccatorũ ad uiam iustitiæ statim regrediuntur. Porro uiam hominis in scripturis esse quicquid agit, quicquid conuersatur, uiuitq; & omnia quibus per studiũ hæret, siue bona, siue mala sint, existimamus, sicut in hoc psalmo uidere est.

c Nouit, inquit, Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit. Ecce uia nomen ad utrunq; appositum.

Et in cathedra pestilentia non sedit.

Vir enim sic affectus, omne, ut est adagium, tulit punctū. Primum damnauit propheta consilium impiorum, studia scilicet cordis impia: deinde apparatus opera mala, quæ sunt peccatorū uia: nunc tertio mortiferam doctrinam. Ad quæ quidem omnia pulcherrima utens analogia, beati uiri uoluntate in lege Domini, consilijs in primis opponit impiorū: deinde fructū emissum in tempore suo, id est, opera secundum Deum facta, uia peccatorū: postremo folia, quæ sunt uerba doctrinæque fidei, quæ opponitur cathedre pestilentia. Nam in spiritus arbore truncus, siue lignum, est fides: fructus, opera: folia uero, doctrina, sed & radicē huiusce felicissimi ligni in hominis corde fixam, charitatē tum in Deum, tum in proximū unā cum fide esse affirmamus. Nec quidem audiendi sunt illi, qui sanctissimæ huius arboris truncum, radicē uel, aut ramos tantummodo laudare solent, licet sterilis & sicca: errant enim. Nam nihil pendendam esse arborem censemus, in qua neq; in folijs uiror, neq; in fructib. aut odor, aut sapor, aut decor cernatur. Ita porro fides, ita charitas, ita harum sociæ, per quam æterna sperantur bona, absq; elegantia operū, doctrinæq; sanctitate, & pulchritudine, flaccidæ sunt ac uanae. Quid sibi tandem uelle in hoc primo uersu prophetam putamus? Id sane, ac si diceret: O mirè felicē uirum illum, qui praua sceleratorum hominū consilia nō est sequutus, neq; eorum qui nefariē uiuunt socius effectus, quorundam doctrinam, qua ueluti peste quadam letali inficiuntur alij, adamauit.

Sed in lege Domini fuit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

d Legem non tantum scriptam in hoc loco intelligo, quantum quodcūq; nouit quis per secretas animi aspirationes placere Deo, atque ad ipsius sanctissimi nominis gloriam facere. Id enim pro lege habet, & ea quidem, quæ uel ipsi iusto, a quo qui a lege libero, sit posita. In hac enim suam omnem uoluntatem, omne desiderium, omnem conatum adhibet, die ac nocte, hoc est, sine cessatione. Vult semper, et desiderat uir iste beatus ea quæ Dei sunt, & odit aduersa. Nam quem admodū is qui, ut ait eximius ille uates, musam meditatatur auena, toto pectore, toto ore, flatu, oculis, auribus, in hoc incumbit, non audit alia, non attendit, non uel ea quæ sub oculis sunt, uidet, totus in carmine delectatur, sibi placet, sibi, et si solus sit, uel ab alijs irrideatur, canit, & totus tandem in fistula est: sic uir iste beatus, sed altiori quadam ratione, meditatatur in sola Dei lege die ac nocte, non statutis horis, ut docent quidā, & ridiculè: quos quidem interrogare libet. Si amanti illi Terentiano usq; eō insanire licuit, ut suæ Thaidi diceret: Fac dies noctesq; me ames, me desideres, me somnies, me expectes, de me cogites, me speres, me te oblectes, mecū tota sis, meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus. Si sic, inquā, infano amanti licitū fuit tam ardentes amoris notas in amicā exprimere, quid à nobis tepidioris ignis putamus exigī ab ipso legis autore, qui adeo feruida in suis amat, ut ignis consumens nō grauetur appellari? Consumit enim ac macerat ignis iste diuinus affectus cæteros, desideriaq; irrequieta in anima illa, quæ sibi per amorem cōiungi uoluit, ut nihil aliud cupiat, nihil amet, nihil expectat, nihil deniq; aut uideat, aut sentiat præter illum, in cuius penè naturam, ueluti ferrū candens in ignis naturam cōuersum, transmutatur. Massa enim ferri, si semper in igne sit, uenis omnibus ac poris ignem ipsum amplectens, iam ignis, non ferri uim præferet. Quomodo igitur anima, quæ, quasi ferrum in igne, semper in uerbo, in sapientia, in Deo est posita, quicquid agit, quicquid sentit, quicquid intelligit, Deus non erit? Verum non id solum,

Sed erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.

More hebræo lignū pro arbore posuit: & est sensus, Vir iste similis erit arbori ad ripam fluminis alicuius amœni consistæ, qui non tantum secundum legis præscriptum, aut iussiones principum & prælatorum, sed sponte sua bonarū actio-

num

a num fructus producet in suo tempore: hoc est, quando ad proximorū salutem se promulgandi occasionē nactus, siue in his quæ animæ incolumitati conducunt, siue in his etiam quæ comoda uitæ efflagitant, ad omnia opera, ad omnes personas, ad omnia loca, ad omnes fortunas, modo compertum habeat se gratum fore Deo, indifferens erit. Vnde, oro, uerba illa tam parum christiana, cum quis à misero quopiam requisitus ut sibi det operā in aliqua sua necessitate, clamet, Heus tu, quid me obtundis? sine me meum negocium agere, alia curo. O quam longè is abest à re illa, cuius se cupit uideri per uitæ apparentiam atq; obseruantia assertorem. Talis profecto ignorat quo tempore dandus sit fructus ille suauis, cuius odore illectus Deus ad animam transit, cum illaq; familiarissimè conuersatur. Is enim fructus ille est, quē Psaltes ait bonam arborē dare in tempore suo: hoc est, ad sui cōditoris gloriam proferre illud totum quicquid est in aliorū salutem, nec querere quæ sua sunt, sed quæ multorū. Neq; sanè uerendum, ut præ soli incōmodo fructum ferre nequeat: etenim fluentis spiritus sancti illis alluitur ac fecundatur, de quib. asserit in suo euangelio Dominus: quod qui biberit ex aqua illa, quam ipse daturus est, non amplius sitiet. Et est perinde ac dicat, Arbor, cuius radices meis undis abluuntur, certissimā fecunditatē habet, nihil uel minus timet quàm ariditatem, aut sitim pati. Iam uero illud dicere est operæ precii hic, arborem quæ sit plantata, haud quæ se plantauit, describi: contra illos quidem, qui sibi nimium, suisq; operibus, aut arbitrio credunt, & tribuunt, atq; propterea sese plus nimio palpant, alios damnant, se excusant, sibiq; ipsis tantummodo placent, similes nimirum Thrasoni illi tam uulgo celebri, magis, quàm sit ouum ouo. Est istuc, ait, datum profecto, mihi grata ut sint quæ facio omnia.

Et folium eius non defluet, & omnia quæcunq; faciet prosperabuntur.

b Nec mirū sanè: nam à beati uiri ore & uita, nec uerbum, nec doctrina unquā effluet, ac frustra cadet. Cur sic, oro? quoniam Dei est, & Dei uerbum manet in æternum. Folium igitur conuenientissimū erit sanctam nuncupari doctrinam: sicut fructus opera bona in beato uiro & dicuntur, & sunt. Atqui folium ligni ad gentium salutem fore præuidit Ioannes in Apoc. Nec ab re quidem, cum doctrina sanctissimi illius ligni, cuius esus uictori in carnis pugna promittitur, sola ea sit, quæ olim in consilio ambulatibus impiorū, stantibusq; in uia peccatorū, ac in pestilentie cathedra sedentibus, seu, ut in Hebræo legitur, in cathedra irrisorū, hoc est, blasphemantiū, in derisum uel habentiū uerba uitæ, opem, salutemq; attulerit. Qui, quæso, in terrā cadere, ac deperire poterit uerbum illud, quod cæteris omnibus, & ista etiam ipsa, quæ uidemus, cœlorū pulchritudine ac forma transiente, æternū permanet? Quomodo fieri illud facile poterit, ut doctrina ea, quæ nihil aliud docet quàm Dei uerbum æternum, æterna nō sit? Marcescere igitur, atq; euanescere non dicā illud, quod ut æternū sit, necesse est. Esto à multis ueritatis uerbū contemnatur, inuictū tamen maneat oportet, cum Dei sit, propterea æternū. Vides, ni fallor, arborem in amœnis aquarū ripis consistam semper uirescere, fructuq; uberrimo incurrescere, uel eo quidē, qui & maturus sit, & in tempore suo productus. Ita fermè sunt hi, qui nunq; absq; Dei lege sunt: nam omnia quæcunq; facient semper prospera erunt, ac Deo probata. Quis modo ambigat, omnia, etiam peccata ipsa, diligentibus Deum in bonū cooperari, cum legimus cuncta beato uiro feliciter obuentura? Peccata inquis? Durū profecto: sed tamē ea uidet ratio esse, quæ & diuus affert Augustinus, q; cognito casu, cōsiderataq; lapsus fœditate, uir sanctus mox sibi irascitur, se exactius cognoscit, libratq; & cautiū se in posterū habens, pro cōdonata uenia eum qui donauit ardentius amat: nam cui plus dimittit, plus diligit. Cedunt ergo pijs omnia in bonū & salutem.

Sed non sic impij, non sic, sed tanquam puluis quem proijcit uentus à facie terræ.

Diuus Hieronymus obelo notat secundo loco positum, non sic, quod in hebr. non habetur. Item illud, à facie terræ, superest: quod quidam additū putant à Græcis, explicandæ sententiæ gratia. Iam enim uates eximius uirū impiū, atq; adeo infelicem & miserū, à uiro beato & pio diuersum describens, ait: Non eo modo

A 2

c ligno feraci, atq; frondifera arbori assimilabitur uir impius, & qui nullius legis uinculo tenetur, quemadmodum uir beatus assimilatur: nec quicquid aget, ut ille, prosperabitur ac in bonum cedet. Is enim cum solitus sit impia sua consilia sequi, uana studia, letales haereses, sectas, foedasue doctrinas, & quicquid illi in mentem uenerit, cōtempna ueritate, nō potest non docere uana, nihilq; bonorū fructuum afferentia, cum malus sit. Is ultra non proficiet, aiebat Paulus: insipientia quippe eius manifesta erit in omnibus. Nō diu igitur erit quicquid est, quod agit, aut molitur: nam uolente spiritu illo, qui se abhorrentem à cogitationibus quæ sunt sine intellectu fatetur, dissipabitur, proijcieturue, atq; instar pulueris tenuissimū, uel, sicut legūt Hebræi, leuissimæ paleæ, quæ uento aliquo & turbine exagitata, minime eodem in loco ualet consistere, uolubabitur: dum interim beatus uir, tanquā arbor fixis alrè radicibus stabit prorsus inconcussus, ac fructum suo in tempore permaturū profereat. Quod autem impij, impiorumq; studia, ac curæ, paleis comparari debeāt, Ioannes exprimit, cum autore Matthæo, dicit paleas igni comburendas. Quare cum scelerati, uiriq; athei eodē se habeant modo,

Non resurgent in iudicio, neq; peccatores in concilio iustorum.

Hoc est, quando istorum uita iustitiæ norma examinari contigerit, causa cadent. Quomodo enim ante iustitiæ tribunal declamare pro iustitia poterūt, cum semper hostes iustitiæ extiterint? In concilio ne iustorum resurgent hi, qui consilijs, quæ impia sunt, stulta, prorsusq; à Deo aliena, de diametro pugnant cum iustorum consilijs, quæ pia sunt, atq; deiformia omnino? Resurgent tamen, sed nō ad resurrectionem uitæ, quod sanè est resurgere in iustorum concilio. Adstant enim miseri, & qui obstinati in malis è uita migrarunt, ante Christi tribunal. Qua spe quæso? hac quidem, ut pronunciatō iudicio, dataq; sententia, mox sese ad æternos cruciatus protrudant: cum interim illi, qui non steterunt in peccatorum semitis, regnum illud, quod illis coelestis pater à mundi exordio præparauit, feliciter accipient, atq; æuo fruuntur sempiterno. Causa uerò prædictorū à propheta infertur, cum ait:

Quoniam nouit Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

Quos nouit Deus esse suos, hoc est, quos prænouit per fidem atq; amorē fore suos, ac propterea beatos, & in uita libro conscriptos, hos ipsos agnoscit, fouet, amat, tutatur: atq; illorū uita curæ illi est maximæ, cum contra sceleratorū uitam auerfetur, et idcirco pereant. Qui, rogo, perire non debet istorum uita funditus, cum ipsam, sua ipsorum culpa, non agnoscat Deus, deq; ipsa curam non habeat, sed tanq; alienam atq; incognitam perire sinat? Nouit sanè quidē Deus omnes, sed bonos solummodo, uti oues proprias fidelis pastor, & cognoscit, & proprio appellat nomine: quia illos, illorumue mores et uitam approbat, ac, uti res charæ solent, seruat & protegit. Cæterū uitam iustorum definiunt nostri esse fidem, diuinorumq; præceptorū curam, atq; obseruantia, nō elumbem, aut languidam, sed uirilem et perseverantē: iustumq; ex fidei robore, ac eorundem præceptorū adimplerione censerī, & iudicari: malos uerò atq; iniustos contra. Aiunt enim illos ipsos iniustos esse, qui absq; fide uiuunt, qui & impij: aut qui mandatorum legem transgrediuntur, qui & peccatores. Sed qualem iustitiam esse statuūt, cuius roboris: quam faciem: quam uim? illam sanè (ne de illa dicam, quam philosophi in distributiua, cōmutatiuaq; partiri solent, per exigua planè, si ad nostram conferas) quæ in fide, ac mandatorū custodia sedem habeat. Nectamen illam alteram idcirco per exigua dixi, quod non aliquid eam esse arbitrer: sed quia humana cum sit, ista est diuina. Quam ob rem quantū res diuinæ supereminet humanis tantum & iustitia, & iustus ille, quem modo celebramus, præstat iustitiæ, iustoq; illi, quem philosophi tantummodo laudant, & agnoscunt. Quam tamen iustitiam humanam, adeo exactè seruari uult nostra hæc, ut qui illam uiolauerit, se uiolatam exposulet. Porro cauendū ne in hoc, ut in similibus, parum docti se multum torqueant, cum legunt uiam iustorum hic dici à propheta, & iter impio-

A impiorum, non uiam. Eadem quippe dictio est tum Græcis, tum Hebræis, atq; idem significat, siue uiam, siue iter, siue etiam uiuendi modum & genus dixeris. Quod quidem optimè intellexisse uisus est paraphraestes, qui ait: Agnoscit enim Dominus modum uiuendi iustorum, & gratus est illi. Sed uitæ genus illorum, qui Deum non habent præ oculis, interibit.

PSALMVS II.

VARE fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?

Hic quæri solet à nonnullis, quis autor psalmorum fuerit, cum legunt quorundam titulos alijs magis quam Dauidi inscribi. Ego enim ut quibusdā haud infimæ classis autoribus aliquantisper assentiar, facile mihi persuaderi patior, psalmos omnes à Dauide compositos. Quod si reclamant, & titulos opponant diuersos, ut ille est psalmi, cuius initium, Domine refugium factus es nobis: ubi in titulo legimus, Oratio Moysi hominis Dei. Respondebitur, non semper prophetarum uerba adeo secundum literam debere intelligi, ut nihil spiritualium rerum inesse arbitremur. Moyses enim assumptus ex aquis interpretatur. Quocirca cui potius huiuscrationis titulum, ac psalmū conuenire dicam, quam illi, qui ab aquis baptismi assumptus, purificatusue, atq; ob id homo Dei factus, eiusmodi decentissimam suæ assumptionis precationem in spiritu concinat? Quid iterū de psalmis Solomonī ascriptis censendum? Ego illi Solomonī eos refero, de quo in Canticis lego: Venite, & uidete regem Solomonem cum diademate: nō alteri illi, cuius concubinarū numerus tam magnus in Regnorū libris exprimitur. Pacificus enim interpretatur Solomon: quam quidem interpretationē sibi excellentius uendicat Dei filius, quam Dauidis filius. Pacificus ne fuit Solomō ille, qui tam uarijs libidinū generibus, uti bellacissimis hostibus obnoxius fuit: nō credo. Quare ne in his, quæ aut nihil, aut parum conducere existimo ad psalmorū intelligentiam, nimis sim, illud de psalmorum autore perinde dici posse arbitror, atq; de libris Iob dixit Gregorius. Superfluum, inquit, est inquirere quis autor fuerit libri Iob: cum certissimū sit, à spiritu sancto esse aditum. Vt cuncq; sit, quæ de hac re opiner, breuibus exponere uolui: eo animo tamē, ut quicquid aliter sapientiores attulerint, illud amplecter, & pro uero habeam, modo ex sapientium numero sint, Psalmus igitur iste Dauidi reuelatus de Christo, acerbissimas eius per Iudæos ac gentes contexendas exponit persecutiones: quarum quidem atrocitatem præsentens in spiritu tantus uates, admiratusue tumultū eum concitantū audiciam, quid ipso Dei filio glorificato futurum sit præcinit, atq; ait: Quare fremuerūt gentes, et populi meditati sunt inania? Hebr. Vt quid tumultuatae sunt gentes? quod quidem expressius aperuit paraphraestes. Quæ, inquit, dementia fecit exteras nationes inter se conspirare, & Iudaicam factionem rem stultam animo concipere? Quid, oro, stultius unquam excogitare poterant, quam uelle extinguere autorem uitæ? Eradamus, inquit, eum de terra uiuentium. Licet enim pleraq; quæ à diuo Hieronymo per futurū, à nobis per præteritum leguntur, dubium sensum reddere uideantur: intelligentia tamen nihil obest utrum legas, fremuerunt, an fremunt, modò uim, intentionemq; spiritus uaticinantis attendas. Gentes enim milites Romani sunt: populi uerò qui meditati sunt inania, Iudæi, nimirum tali elogio in scripturis ferè omnibus antiquis appellati. Laudate, inquit, Dominū omnes gētes, laudate eum omnes populi. Vt quid igitur Romani milites tumultuati sunt in CHRISTVM? qua utilitate? Certè absq; ratione impossibilia conati sunt. Opprimendus ne erat rex regū, & dominus dominantū, ab uno uix cognito in terris Cæsare? Sed hæc tam impia, impijssimi tyranni sicarijs cōcedamus: uos appello Iudæi. Quanta uos insania dementatos dicam? uos, inquā, qui Dei populus, cui filius charissimus atq; dilectus appellari uultis, ut tam uana, tam insulsa, tam risu digna moliri audeatis? Vos uitā mori cogitis? Vos, ne mundus uniuersus post illū abeat, cui cœlum, cui tellus, cui parer mare, & ipsi obediūt dæmones, æternæ prouidentia fre-

C num ponere tentatis: Vana omnino sunt hec, atq; irridenta. Verum quid de plebe miserima, ac omnium uilissima, cuius proprium est disidia ciere, loquor?

Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.

Reges terræ, duo sunt Herodes. Alter enim cū pueros interimi iuberet, puerū I E S V M interimere est arbitratus. Alterum uero legimus in I E S V necem Pilato consensisse. Porro principes in unū qui cōuenerunt, fuerunt Annas, Caiphas, & cæteri sacerdotū principes, ac scribæ, qui conspirauerant, ut si quis I E S V M profiteretur, è synagoga illa nefaria expelleretur. Hi igitur omnes adstiterunt, hoc est, non subita, citoq; transeuntia illorum fuere consilia, sed diu in malitia perdurantes, nouasq; in dies meditati insidias, tandem conuenerunt in unum, ut I E S V M dolo tenerent, & occiderent. Primā enim suam iniuriam in patrem, cuius filium amantissimū tam dirè trucidarūt, machinati sunt: in filium postea. Idcirco primū ait conuenisse illos in unum aduersus Dominum, postmodū aduersus C H R I S T V M eius Putas ne ò tu, qui legis etiamnum persecutiones in C H R I S T V M eius desisse? Nō desunt, crede mihi, in nostra etiam ætate, Herodes, non Pilati, non principes, nō sacerdotes, nō gentes, non Iudei, qui, icet parum inter eos conueniat, utpote mutuis inter se odijs, contentionib; simultatibus, disidijs, atrocissimisq; persecutionibus ferocientes: in hoc tamen unum conueniunt, ut suis malis moribus ac turpi uita, C H R I S T V M in simpliciū animis extinguant. Nullus locus tutus, nullæue hominum conditio, ne in ipsis quidem abditissimis antris & claustris, tam latens est, quò non penetret labes hæc execrabilis, atq; odiosa. Sed quid inquit spiritus?

Dirumpamus uincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipsorum.

D Diapsalma est, & pausa spiritus, ubi subita introducitur persona. Dauid enim cum ex dolore eorum quæ in uitæ autorem impij erant facturi, tum ex consideratione miserima futurorū temporū cōmotus, ac penè extra se factus, parum substittit: postmodū uero à spiritu experrectus, in hæc uerba flebiliter prorupit: O fideles, ò æternæ Hierusalem mei confortes, dirumpamus uincula eorū: ne eorum perfidiæ cōsentiamus: ne ad turpissimos eorum mores, quibus nos quibusdam ueluti nodis ac pedicis irretire contendunt, aspiciamus. Audierat enim uates olim patribus fuisse cœlitus dictum, Recedite à tabernaculis hominū impiorū, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū. Projiciamus à nobis iugum ipsorū: nam quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Periculosissimū sanè atq; adeo grauissimū iugū genus imminet simpliciū ceruicibus, cum illos quidem homines, à quibus eorum salus ac uita pendere debet, cernunt impiè uiuere, omniaq; illa quæ suauissimo C H R I S T I iugo contraria sunt, edocere, seq; uī quadam impudentissima ad ea obseruanda adstringi, quæ ne minimo quidem digitulo tangere ipsi dignantur. Verum non me latet, hunc tertium psalmi uersum aliter à nōnullis intelligi. Volunt enim, & optimè quidem, uerba illa fuisse Iudæorum mutua sese rabie cohortantiū, ac dicentiū, Dirumpamus uincula eorū, id est, patris, & eius filij C H R I S T I I E S V, siue C H R I S T I & eius discipulorum, ut sentit Ambrosius, quibus nos uincire cupiunt. Vincula enim ac iugum per indignationem sanctissimū Dei Euangeliū etiamnū uocant Iudæi, quo tamen nihil liberius, atq; ad assequendā æternam felicitatem expeditius inueniri potest. Abijciamus, inquit, à nobis pollicitationes illas suas æterni regni. Quid? illas, illas terrificas gehennæ minas, quibus nos in suam ditionē seu uī, seu pauore, & illo quidē uano, iurare uolunt, spernamus. Scindamus illorum rationes: leges, iura, dominium, à ceruicibus nostris excutiamus: contrarij quippe sunt operibus nostris. Sic em̄ loqui solent, ait Augustinus, hi, qui C H R I S T I iugū nolūt sibi imponi: Ecquis, oro, fastus, modestiæ, crucisq; imperiū ferat?

Qui habitat in cœlis iridebit eos, & Dominus subsannabit illos.

Quod Dauid, cæteri q; prophete Dominum aliquando sedentem, aliquando stantem

A stantem faciunt, item ambulatē, subsannantē, in ira loquentem, & id genus alia, fictio personæ est, & anthropopathia, qua humani affectus Deo attribuuntur, quo dicta penitus animo insideant. Quapropter cum Deū legimus aliquos irridere, ut hic, illos ipsos statim impossibilia, risuq; digna conari intelligimus. Cumq; in furore, aut ira loquitur, illorum audaciā contractum iri, ac prorsus obtundendā esse demonstrat. Vterius, loqui in Deo, idem esse quod facere, cognitio eorum quæ de diuina potentia, esseq; æterno ac uno, in personis diuinis cōcepimus, nos admonet credere. Consideremus quæso, q̄ pulchra antithesi rem narret propheta. Illi, ait, cum tumultu conuolant, perstrepūt, infremūt: Deus contra quietus, et in cœlis, ubi nulla potest esse animi perturbatio aut ægritudo, sedet. Illi anxie loquuntur, consulunt, statuunt, cōspirant: Deus autē ridet, subsannatue illos, uti solet pugil aliquis fortis, si eum tenellus puer sternere adnitatur.

Tunc loquetur ad eos in ira, & in furore suo conturbabit eos.

At quando loquetur ad eos in ira? Tūc sanè quando suos irritos fuisse conatus, ac uana, cōfirmato C H R I S T I regno, & studia & cōsilia cognoscent. Quando subita, cum nō sperabitur, ueniet cōtritio, ut ait Esaias, & cōminuentur sicut conteritur lagena figuli cōtritione perualida. Quando illos ad æquitatis normā iustitiæq; seueritatē librare cœperit. Quando ipsum minitantē, atq; illam tam horribilem, iustissimam tamē, sententiā pronunciantem audient, Ite maledicti in ignem æternū. Putas ne parū pauebunt? Quod, oro, signum aliud, aut argumentum magis euidentis diuinæ ultionis, nedū iræ, ab impijs expectandū erit? Quis maior à Deo furor, quàm se tam irreuocabiliter detrudi ad cruciatus, uel ob id unum miserimos, quia æternos? Sed & eadem nunc manet seueritas, atq; iræ diuinæ signum, & impetus, illos, quos modò maximo cum dolore cernimus moliri nescio quæ contra supremi iudicis legem & instituta: falsa edocere, noua inducere, abrogare solita, & eadem quidem sancta, ac antiquis patribus admodum probata: furere, insanire, & putidos quosdam per uulgus interspergere mores, & ritus. Nec est quod quis hic statim clamet, me hunc huius, aut illum illius sectæ insimulare. Vniuersalis enim est spiritus sententia, nec quæ à me homuncione ad priuatos homines retorqueri debeat. Tunc, ait, loquetur ad eos. Quos eos? Eos, inquam, quos spiritus contra Dominū infremituros, atq; eius uineam deuastaturos præsensit, nō tantum sicis aut contis, quantum malis moribus, feritate, tyrannide, ac turpissima omnium uita, & doctrina. Ad eos enim qui eiusmodi farinae sunt, cuiuscunq; conditionis, cuiuscunq; sectæ, cuiuscunq; uel nominis, uel gradus extiterint, decretum hoc pertinet.

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius, predicans præceptū eius.

Notanda est emphasis, Ego autem constitutus sum rex ab eo. Ego ipse, quem olim tam indignabundi cōtemplistis, & quem turpissimo mortis genere condemnastis. Ego, cuius leges & præcepta nuper cum clamastis, Dirumpamus uincula eorū, discindere attentastis. Ego ille, contra quē tam atrociter repugnastis, dicentes, Nolumus hunc regnare super nos, constitutus sum rex à Deo patre. Haud quidem regnū mihi, uti pleriq; agunt mortales, arrogauī: sed constitutus sum, nō à me, uerū ab eo, rex. Quam bene profectò res ipsa successit. A uobis cōtemptus, despectus, altæq; tandem cruci affixus, ac morte omnium ignominiosissima affectus, constitutus sum rex uniuersorum, super Sion montem sanctum eius, quæ est ecclesia fidelium, cuius umbra fuit prisca illa Hierusalem. Porro Sion multis in locis meminit Dauid, utpote sedis Dei præcipuæ, è qua diuina dabantur responsa: eò enim sacerdotiū ac regnū à Deo ordinatum erat. Ibi templum, ibi ritus sacri, ceremoniæ, & cuncta illa, quæ in terris tunc sancta appellabantur, ac quæ diuinam præsentiam, fauoremq; præ se ferre, atq; testari poterant. Enim uero in Sion super Dauid solum Christum sessurum, quò illud in iudicio corroboraret, ut inquit Esaias, & iustitia, non armis carnalibus, neq; ad tempus, sed in sempiternum, apud omnes celebre erat. Et tunc quidem hæc omnia per cunctas nationes de Sion iactabantur, ex qua legē aliam ab illa, quæ Mosi olim data fuit

C rat in Sina monte, emanaturam affirmabant. Itaque Christi hominis regnum in Iudæa primum, & in Sion principium habuit, fidelium alioqui ecclesiam adumbrante, quæ uerius speculatrix gloriæ magni Dei dici potest, quam illa umbrarum plena. Atqui hoc in regno Dei filius constitutus, patris gloriam, non suam, erat prædicaturus: propterea ait, Prædicans præceptum eius, quod perinde intelligo, ac si dicat: Ego ascitus rex, ac à patre constitutus, non aliud docui, quam quod mihi ille commisit, qui misit, & constituit: non enim iniussus accessi, sed uocatus, sed missus, sed constitutus. Qui, rogo, aliud prædicare, quam quod iussit ille, qui me constituit, & misit? Ita dominus IESUS cum in carne hac ærumnosa esset, paternæ iussuionis haud immemor, idem ipsum discipulis iamiam ad laborum prædicationis accinctis mandauit. Ite, inquit, docetes seruire eos quæcunque præcepi uobis. Sed quale tandem id fuit præceptum? qualis iussio, quo parum altius uim spiritus indagemus? Ea sanè quod omnibus per Christum promulgandum erat, sibi patrem dixisse, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hoc certè tanquam firmissimum decretum, nedum quidè ab ipso Dei filio diuulgandum erat, sed in acta quoque referendū: quod sanè quidè exactissimè postea per quatuor illos diuinos scribas factum fuit. Proinde si res optimè expendantur, nihil aliud ad nos ueniens Dei filius in mandatis à patre accepisse uisus est, quæ ut cunctis se dei filium per signa uitæque sanctitatem, & doctrinam esse demonstraret: quod quidem est, eundem ipsum esse æternam uitam, ac pacem. Nam tam alti mysterij notionem habere, summa est, ac diffinitio æternæ beatitudinis. Hæc est, inquit, uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti IESUM Christum. Vita itaque æterna, hoc est, mundi salus est, cognoscere Christum esse filium Dei. quid nisi? Mortem omnino pro hac confessione, & illam atrocissimam libenter oppeterem, nedum iurarem sic esse. Ecquod igitur aliud præceptum à patre habuit Christus, quam ut mundo exponeret se Dei filium esse, hoc est, æternam uitam gratis per ipsum mortalibus apportatam? Quocirca se à patre filium uocatum, quod idem aiunt esse, quod genitum, declarans Christus, uitam æternam se apportasse declarauit: quod idem sanè est, quod illud, de quo loquitur uates uel per uatem spiritus, in hoc loco, Filius meus, inquit, es tu, ego hodie genui te: hoc est, te in hac etiam ætate, ac uitæ statu admodum infelici nasci, & apparere uolui: uel, ut sentit Augustinus, significare hodie, te sempiterna generatione, ac ineffabili modo, genui filium per omnia mihi persimilem, eiusdem substantiæ, eiusdem potentia, naturæ, uirtutis, deitatisque: hæc enim in terris docuit Christus, hæc pater ipse, qui usque modo operatur, unam cum suo spiritu miris modis, ac obscurissimis rationibus suis instillare non cessat. O beatum illum, cui tam sublimis arrha spiritus in carne hac mortali contingit.

Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Hic pater filium, quod petat, monere introducit, ne non sciamus quam ardentem humani generis sitiret redemptionem. Muta enim iam olim in antiqua illa ætate erant omnia, ac surda: nec qui suum aduerteret languorem inueniebatur: in tantum sanè unusquisque in malorum stupore obduruerat, atque amisso sensu non erat qui uulnera sentiret. Morbo enim ignorato quis opem postulat? Admonendus igitur is erat, qui & nostras culpas agnosceret, atque ipsis iam mortiferis ex diutino usu & consuetudine factis proprio sanguine, & nece mederetur. Postula inquit pater ad filium. Tunc enim filius uisus est postulare, cum carnem assumens factus est homo: etenim ipse secundum quod homo interpellat pro nobis, mediator factus, hostia ac sacerdos. Postulauit, quando paternæ iussuionis dicto parens, tot diras passus est contumelias, sputa, clauos, ac mortem tandem, haud ipsi, sed nobis debitam. Hoc certè modo æterna cum Christo IESU postulanda est hæreditas: neque unquam aliter à uiris illis, quibus nihil in uita antiquius est, quam ut duriter uiuant, beatamque hæreditatem uitæ incommodis, non delicis, ac nimia carnis cura adeant, actum fuit. Quid sibi igitur hic uult pater? hoc sanè, Postula ô fili: si enim poposceris (hoc est, si carnem assumpseris, mortem uel obieris) ueluti hæreditario iure tuos, tibi omnes orbis subdant nationes. Hæreditabis enim orientem,

A tem, partesque occidentales: meridiana item plagas, ac ipsum gelidum Aquilonem, atque ultima terre possidebis. At nunc, ut ait Apostolus, necdum uidemus omnia Dei filio parere. Quid ergo? non omnes obediunt euangelio, Obedient profecto, ac uelit nolit uniuersus ei subijcietur orbis tum, cum dominus ad iudicandum uenerit cum senatoribus terræ.

Reges eos in uirga ferrea, & tanquam uas figuli confringet eos.

Hebr. sic: Conteres eos in uirga ferrea, quæ quidem litera magis intentionem spiritus uidetur exprimere, quam si legas, reges. Cui & adstipulat paraphrastes: ut sit sensus: Asper eris, ac durus aduersarijs: qui si rebellare uoluerint, sceptrorum iustitiæ inflexibili, ac seueritatis, perinde illos conteres, atque solet à figulo uas coctum conteri. Eiusmodi fermè similitudine usum esse Hieremiam legimus, qui contra facta laguncula coram senioribus, dixisse fertur uice domini: Populum istum, & urbem istam confringam, sicut hoc uas confringitur, quod reparari non potest. Sic Christi hostes, sic rebelles fidei, sic crucis ofores, solent comminui, ut in æternum restitui nequeant. Nulla enim res adeo à pristina remota est integritate, quæ si uas uel perfringas uitreum, aut uasculum aliquod è terra coctum, baculo conteras ferreo. Quod quidem alio in psalmo uas perditum appellat uates. Factus sum, inquit, sicut uas perditum. Etenim quæ similitudo aptior unquam à propheta excogitari potuit, quam quum impio, infideli, superbo, ac ambizioso, in die iræ usque eò conterendo, ut ne uestigium quidem eius ullum amplius à quoquam cerni possit, uas figuli comparare uoluit, quod potenti uirga aliqua è ferro confringatur? Quis unquam uasculi eiusmodi minutias unam coire posse iterum somnabit? quis tam pertrita restituet fragmenta? quis, quæso, illos ad pristinos reponet honores? ad amatas sedes? ad tam ardentem ambitionem questitos gradus? ad fastum? ad tyrannidem? Atqui ut maxime uas comminutum integrari queat, semel tamen æternis poenis addicti, hoc longius à reparatione absunt, quo diutius dant poenas, & has quidem interminabiles. Si quidem apud inferos nulla potest esse, aut pietas, aut redemptio. Si ceciderit, ait, lignum aut ad Austrum, aut ad Aquilonem, ibi erit. Porro sciendum, iram, furorem, uindictam, uirgam ferream, & multa alia id genus, hebraicum frequentem esse in scripturis, uix enim aliter res diuinæ ab humana lingua exprimi possunt.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.

Consideranda semper est in humanis rebus, siue dulces, siue amaræ sint, tum Dei bonitas, tum iustitia. Supra enim nos spiritus peramanter admonuit, ne improborum perfidiæ faciles præbeamus aures, atque illorum malitiam probemus, cum inquit, Dirumpamus uincula eorum. Modo eosdem nos hortatur, ut intelligamus, erudiamurque, id est, ut æqui simus iudicij, ac consilij: necnon in his quæ à nobis agenda sunt, doctrina uerbi Dei præuia instruamur. Quæ maior iam potest esse cum iustitiæ, qua nos ex peccatoribus iustos efficit, non imputans peccata, tum bonitatis demonstratio, per quam æternorum bonorum ad hæreditatem gratis inuitamur, & quodammodo uel inuiti trahimur. Ait ergo, Et nunc: quasi dicat, Simulatque ô reges addiscere potuistis, quàm diræ maneat Christi hostes calamitates, iam uel serò sapite. Me enim constituto rege, ne mœrore contabescatis, ne conqueramini, non parum uobis præstare arbitramini, quod illi pareatis à quo uerus est intellectus ac eruditio. Cæteræ quippe eruditiones ab hoc solo uim habent, & præsidium: imò uanæ sunt, ac prophanæ, absque huius uel opere uel gratia. Pulchrè & illud glossæ: Iam contritò luto, iam innouati estis, iam fortes estis regere uos.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Sic sic inquam estote reges, ac presides, ut uos tam esse homines agnoscat. Tunc enim princeps, rex, aut præses (cum præsidem dico, aut principem, eum dico qui non tantum rempubl. aliquam ciuium gubernat, quantum qui animas) Domino seruit, dictoque paret in timore, cum adeo diligenter, atque ea autoritate suos cu-

rat, ut se tamē in caelis oculatissimum habere iudicem cogitet. Namq; ex tali animaduersione quidam oriri solet in iudicandis alijs timor, quo quodam ueluti freno retractus iudex, a gradibus illas omnes animi, quib. corrumpi solēt iudicia, expuit a pectore, atq; ab sese abigit. Quotus enim quisq; est, uel ex religiosioribus quidem uiris, qui in promulgandis sententijs & iudicijs, aut in exequendis promulgatis, seu etiam in inferendis pœnis, metum hunc moderatum præ oculis habeat? Putant enim nonnulli, dignitates, atq; officia ipsa, non ministeria in dignitatibus & officijs a Deo expeti, & probari. Ex quo sanè errore uix ferendo, nascitur plerūq; uanitas quaedam animi ac lætitia, pro adepto magistratu, eousq; gestiēs, ut nullum alium fructū in illo suo, ut uocant, gradu capere uelle uideant, quam quod a subiectis sub hasta quodāmodo transeat, cum obuij fiunt. Ridicula planè res est, atq; ab animis ingenuis prorsus exhibilanda. Non tibi, ait græcum illud epigramma, ô aselle, sed quia deam uehis. Quare huiusmodi parū urbani homines a spiritu admonentur, ut Domino in timore seruiant: quod si tamen exultandum sit, cum tremore exultent. Verum ne timoris, seruitutisq; nomine audito suspicaretur aliquis, seruitutem eiusmodi coactam expeti ac requiri, mox addit, Exultate ei: seu, ut alij legunt, de eo, benignissimo uidelicet patre, non de uestra dignitate & honore. Iterū uerò, ne lætitia atq; exultatio in gesticatione & temeritate iret, ex qua leuitas animi procedit, in tremore, inquit. Solet enim inconsideratum gaudium neglectum parere. Itaq; sensus erit, O uos reges, ô uos iudices, ô uos qui respublicas, qui ciues, qui aliorum animas regitis, ac iudicatis, uos Deo subditos esse perpendite, illum cum timore colite: de tanto rege, non de uestro magistratu ac gradu gaudete, cōtremiscentes tamen semper ne in iudicijs uestris, ne in pœnis ab reis exposcēdis, ne in imperijs, in moribus, in uita, in doctrina illum offendatis. Atqui hic tandem uides metū cum exultatione permistum:

D ex qua re nobilissima quaedam pars fidei, uel ea in primis præcipua exoritur, cū quis de se, suisq; bonis ac uirtute pauidus, timet Dei minas, flagratq; illa quæ a Dei lege aberrantibus infligi solent, uere: sed rursus de salute, ob promissiones humano generi factas ab illo, qui solus in attendendis promissionibus uerax est ac stabilis, securus perstat, & in Domino etiam atq; etiam gloriatur ac gaudet.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta.

Primum enim, ne in multis morer, uolunt Hebrei particulam hanc tribus modis posse legi: aut ut nos legimus, aut, adorate purè: aut, osculamini filiū. Sed magis propriè durabus ultimis quam prima utimur, cuius tamen is sensus esto: Apprehendite disciplinam, hoc est, spiritus increpationes illas quæ per uerbum sanctum Dei fiunt, ne detrectetis, quin potius ueluti munimentū quoddam aduersus ea omnia, quæ uobis in agendis rebus obesse possunt, suscipite. Erudimini, inquam, haud in superficie quidem, sed summo studio, ardentiq; cura, atq; animo contendite, quemadmodum illius monitis & correctionibus uosmet alioqui rebelles, subiugatis: perindeq; tenaciter huiusmodi apprehendite disciplinā, ac tenete, atq; hi solent qui pugno tenent aliquid, ne effluat. Illud uerò, adorate purè, sic intelligi posse arbitror, qd ipse Deus optimus maximus, solus uerè adorandus, ab homine coli debeat purè & syncerè, hoc est, nullo nostro in eius obsequio, permisso proprio aut amore, aut cōmodo. Nullum enim fucum, nullam hypocrisim, nullam crustam admittit purissima illa simplicitas. Proinde maximopere nobis pertimescendum erit, ne nos qui aliquid uideri uulgò uolumus, dum absq; huiusmodi disciplinæ atq; eruditionis freno, seruire posse Deo aut credimus, aut credere fingimus, duos, quod aiūt, parietes de una fidelia dealbare uelimus. Iam tertiæ lectionis is erit sensus: Filiū Dei, a quo nostra omnis est salus, libenter audite, suscipite, amplexamini, eius expetite amicitiam, non persequamini, non in eum fremite, non aduersus eum conuenite, ne si quando irascatur, pereatis de uia iusta, hoc est, ne excæcati, deinceps, quò eundum sit uobis, non uideatis, & sic in peccato uestro moriamini. Quod quidem obueniet,

Cum exarserit in breui ira eius.

A Id est, cum subito, cum non speratur, repentina superuenerit de improviso calamitas. Illud enim, ne pereatis de uia iusta, prætereundum uidetur, ne scilicet de mundo exterminandi, in æterna supplicia protrudamini. Via quippe iusti, seu uia iusta, recta uiuendi ratio appellari potest. Siquidem uita hæc nostra ea est, per quam duo nobis monstrantur itinera: unum, quo ad futurā illam aliam immortalē uitam: alterum, quo ad miseriam alteram illam inferorū properamus mortem, quæ sanè breui, atq; insperata futura est hora: nam non uideo quid iam longū in hac breuissima uita dici queat, quam ex Græcis unus umbræ somnium appellandā esse censuit. Hebrei habent, modicū, cuius dictionis is erit sensus: Ne modicam quidem eius iram feretis, quid magnā? Vasa quidem estis fictilia uix usui apta, & iam exterminio obnoxia. Tunc uerò, serò licet, sentietis q̄ illi quidem felices fuerint ac beati, qui totam spem suam, fiduciaq; in Deo, non in huius mundi favore ac gratia collocauerint. Sed quid opus uerbis? quid multis moneo, ut huic regi ex animo seruiatis? quando is est, ut planè beati sint, quicūq; ipsum regem adorant, & in eo confidunt. Sat sit igitur hoc unum monuisse, & iterum atq; iterum inculcasse, Beati omnes qui confidunt in eo.

PSALMVS David, cum fugeret a facie Absalon. III.

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?

Psalmus iste reuelatus fuit Dauidi, cum a facie filij sui Absalon, ut in Regnorum libro secundo legitur, sese fuga subtraheret. Tunc enim in spiritu illi, uti umbræ, ac præludio, domini IESV mors, persecutio, & demum è tumulo resurrectio ostensa fuit. Ex qua quidem uisione & spectaculo, hanc mirabilem composuit odam, que tum ipsi, qui multa a proprio filio, a Iudæis, a suo populo est passus: tum uel maximè, uerissimeq; Dei filio, qui eadem, & atrociora, in terris a suis pertulit, convenientissimè aptatur. Propterea cum **B** Christus ipse, aut loqui, aut, quod hominis proprium est, pati aliquid in psalmis introducitur, hi omnes loquuntur, patiunturq; quotquot ad eius uenerandum corpus attinent, quorum ipse caput est: nec secus quidem fit, siue sit Dauid qui loquitur, aut patitur, siue anima alia, siue tota ecclesia. Christus enim tum est, ut umbræ ratio, ac ueritas conueniat, qui & loquitur, & patitur, cum ait, Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Quam multi sunt, clamat Christus, qui me affligunt. Quo tamen meo merito? Quò, malum, quorundam progressa est feritas, ut uel de meis proprijs alumnis unum secum trahant contra me? Siccine filios enutriui? Siccine uiros tam diros, tam omnis humanitatis expertes alui, qui aduersum me tandem insurgerent? Quis hic non fleat periculum animæ, quæ se hostium cuneis, atq; his fortissimis, circumseptam uidens, clamare cogitur, Heu quam multi sunt hostes qui me insectantur? Videt sanè misera hominis conditio, tauros hinc pingues, illinc canes multos circum se stare: a dextris, a sinistris, ab omni undequaq; latere salutem suam a mundo, a carne, a sensibus, a peruersis hominibus impeti, & non uociferabitur, Quam magnus illorum numerus est, qui ex composito, factoque impetu in me, hoc est, in rem tam debilem atq; infirmam insurgunt? Aiunt enim a spiritu sancto edocti, tentationes a dæmone diuersis artibus exerceri. Aut enim a fronte eum ferire asserunt, cum spem felicitis exitus in rebus maximè nefarijs pollicetur, & suggerit: aut a tergo, quando ob memoriam malè antea actæ uitæ oblectat, seu nimium terret incautos. A dextris etiā ab arte sua non cessat perfidus, nobis ad blandiēdum, ac uim atq; opem ad assequendas uirtutes, quo nos ad cenodoxiā impellat, addens. A sinistris tandem nos impetit, cum abiecta simulatione, nobis & cælum & punctum cominus aperto iam Marte uim infert manifestam.

Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius.

Gravissima omnium hæc est tentatio, cum animæ alioqui nimium per se pauidæ, obijcitur ab hoste, non est salus tibi a Deo tuo. Te, inquit, contemptui habet, non te audit. Quod quidem accidit, cum Deus animas penè uidetur non so-

C lum deseruisse, sed & illis aduersari tum, cum nimium diu, ut sibi uideatur, sub aduersitatum pondere laborare apparent. Heu quam dura tunc est uita, quam intolerabilis, quam odiosa. Nulla certe omnium inuenitur aduersitas cum hac comparanda, ne mors quidem ipsa. Verum tu hostium derisionem aduerte, cumq; Deo tuo atrocissimum illud in cruce improperium audi: Confidit in Deo, liberet eum nunc si uult. Vah ille Deus, quem hic tanti facit, & in quem sperare iactitat, non fert opem, quare non est salus illi in Deo eius. Nemo certe homo est, qui in diuturnis tentationibus aliquando non fathisceret, planeq; desperaret, nisi mox fides praesto esset, quae queribundae illi admirationi, qua anima sese a nimium multis circumuentam conqueritur, responderet:

Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

Hic ab Hebraeis selah interponitur, nota nimirum exaltandae uocis, seu animi ad ea quae dicenda sunt, intendendi. Atq; est, quasi id dicat afflictus: Impetat orbis uniuersus, urgeat, laedat, uulneret, ac in me cuncta sua, siue supera, siue infera sint, agmina moueat, quid timebo? Quid me illis obijcere trepidabo, cum tu Domine susceptor meus sis, meq; tuteris, ac ab illorū telis uendices? Falluntur sane hostes, cum de me dicunt, non est salus illi in Deo eius: quando quidem tu, o Domine, me sub tuae protectionis alas non aliter & suscipis, & congregas, quam solet auis aliqua suae prolis studiosa, atq; amantissima. Vidēs ne o lector quid agat fides? Tu igitur, clamat in nobis fides, susceptor meus es, gloria mea: hoc est, tu solus es gloria illa mea, qua gloriari & possum, & debeo. Alij enim genus, diuitias, patriam, honores, addo & iustitiam propriam, propria opera, proprias religiones, ut lubet, iactitent: ego autem, uel inuito mundi fastu, usq; ad raucedinem uociferabor, quod tu solus es, in quo meam spem omnem ac gloriam collocaui. Neq; uero mihi opus erit caput, mentis, atq; adeo animi indicium, praefusione ac dolore humi figere, ut hi solent qui capite damnati ad supplicium ducuntur, cum tu caput ipsum meum erigis, ac me tandem gloriosum reddis: hoc est, tua me gratia iustum facis, & saluas, quae sane est unica mortalium omnium gloria & exaltatio: ex quo quidem non amplius pudibunda fronte, aut demissa, sed hilari atq; aperta incedam. Porro hic caput, minimè erit absurdum, mentem, seu humanum intellectum appellare mauis, in Christo intelligi, erectum quidem ad expressam patris uisionem, & contemplationem, quam sane ab illis suis primis incunabulis excellentius affectus est, quam intellectuales omnes aliae creaturae: & quam subinde alia capitis exaltatio est subsecuta, simulac coepit a patre mundo ostendi. Quando enim in

C H R I S T O diuinitas ipsa in terris coepit manifestari, tum & illius caput, id est, Deus ipse in illo homine cognosci potuit: nam caput Christi Deus, ut ait Paulus. Hanc enim gloriam, capitulue exaltationem, alio loco exoptauit filius ipse, cum patrem hoc modo allocutus est: Pater, inquit, clarifica me apud te ipsum, hoc est, fac me cognosci filium tuum: quod idem est, quod exalta caput meum. Verum uos persecutores mei, quo uultu iactare audetis, haud esse in Deo meo mihi salutem: quomodo, quaeso, istuc? longè enim aliter seres habet, quam uos optastis: nam

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Hic filius Dei se semper a patre exauditum cum orauit, gloriatur. Et exauditus est, ait Paulus pro sua reuerentia. O fiduciam nostram. Pater, inquit, ago tibi gratias, quoniam exaudisti me: ego autem sciebam, quoniam semper me audis. Quis, oro, adeo sibi diffidens est, ac de se, suaq; uirtute atq; ope desperas, quin spem summat atq; animum, cum hoc tam certum de Dei bonitate erga se recolit testimonium? Cum clamore, ait Paulus, ualido, & lachrymis orauit patrem. Quae rogo, bonitas, quae benignitas cum illa comparanda, qua nos Deus se in filio semper audire testatur? Haec quidem sunt lachrymae, hi gemitus, hic clamor, haud noster, nostrarum precum aut modus, aut numerus, quibus intercedentibus a Deo audimur. Vult sane pater, atq; a nobis & lachrymas & suspiria exigit, sed eo pacto ac lege, ut ipsarum lachrymarum uim atq; efficaciam, sui filij lachrymis & precibus acceptum referamus.

A mus. Cadit, crede mihi, nostra omnis praesumptio, hisce fidei ac ueritatis consideratis rationibus. Sed ad institutum redeamus. Exaudiuit me, inquit, de monte sancto suo. In omni, ait, loco semper exaudit me Dominus: sed potissimum in monte sancto suo, hoc est, de excelso suae gloriae throno, ac solio. Hebraei habent, De monte sanctitatis suae, qui Sion est, typus nimirum ecclesiae. Promiserat enim Deus sese in medio populi sui habitaturum, ac se ad arcae propitiatorium orantes exauditurum, unde diuina solita erant hauriri responsa atq; oracula. Equis hic non uidet ueritatis imaginem ab illis umbrosis rebus, & imaginibus caducis, solidam emanasse? Arca enim ecclesiam adumbrabat, propitiatorium Christi carnem, qua nobis propitiatio factus est, salus & uita. Mons uero sanctus, è quo nos iri exauditum testatur Deus, ipsa diuinitas: quae Christo homini, atque adeo ecclesiae suae sanctae uim dedit, illi ut ex duabus naturis in unitate personae, unum esset cum patre, hoc est, unus Deus: isti uero, ut ex participatione gratis concessa, una esset & ipsa cum Deo, uoluntate & amore. Exauditur itaq; anima, facileq; impetrat quicquid rogat, si è monte sancto Dei, hoc est, si è diuina in Christo naturae fide ac persuasione haudquaquam uacillante spem firmam rogata obtinendi, sumit, non aliunde. Et si quidem leuandi sunt oculi nostri in montes, ut admonet David, auxilium tamen nostrum a Domino sperandum erit, de monte scilicet sancto eius. Quis, inquit, requiescat in monte sancto tuo? Quis adeo montis sancti huius amans erit, ut in illo requiescat, uiuatq; non secus quam solet amans esse in amato magis quam in se? Habitat igitur in monte sancto Dei, id est, in Christo eius filio, atq; propterea in eius ecclesia, is qui nullo alio è loco, nullaque alia è re, & ope, suum exoptat auxilium, praeterquam ab ipso Dei filio, qui mons Domini praeparatus in uertice montium, ab Esaia dicitur. Caeterum uocis nomine, & clamoris, cum saepe alias, tum potissimum hoc in psalmo, uult uates ardentem in Christo fuisse affectum intelligi, cum oraret: qui uel tum maximè quidem per illud Euangelij considerari potest, ubi ipsum Dei filium in agonia factum, sanguineas guttas exudasse narrat. Ab hoc enim archetypo, neq; aliunde, quae admodum caeterarum uirtutum, ita & orandi nobis exemplum petendum erit.

Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me.

Hic nulli dubium esse debet, Christi mortem significari: qui quidem sicut uerus erat homo, ita uerè mortuus est, & propria se uirtute è tumulto excitauit. Dormiui, inquit, mortis somno in cruce, & in sepulchri gremio soporatus sum. Nam quemadmodum Christi mors, ita & iustorum, sopor uerius, propter futuram resurrectionem, dici potest, quam mors. Sed quid anima illa, quae se iam sentit exauditam a Deo? Ego, inquit, simulatque intellexi me, meosq; gemitus ac suspiria Deum respexisse, leniter soporata dormiui: depulsoq; timore, atq; diffidentia omni amota, lectulo me meo curis uacua commisi. Vide securitatem hominis Deo fidentis. Alioqui cor curis exaestuans, ac conscientiae stimulis exagitatum, corpus omne consumit, atq; ab oculis somnum aufert. Et ego aliquando miser & infelix, cum Elia praetadio ac lassitudine uiae huius uitae, quam semper maximo meo damno inquinavi, sub una iuniperorum sedens, dormiui in peccatis. Sed neque hoc satis: nam in peccandi delectatione soporatus profusus a uera uita exanguis iacui. Verum stimulo iam tandem infixio, quo mihi coelitus est dictum, Usq; quo piger dormis? exurrexi: non quia uolui, aut multum conatus sum, sed quia Dominus suscepit me: aut, ut legunt Hebraei, quia Dominus sustentauit me, scilicet ne posthac cadam, & moriar omnino. Quamobrem

Non timebo milia populi circumdantis me.

Ut lubet multiplicentur qui me affligunt, in me conspirent, insurgantq; ac de me dicant, Non est salus illi in Deo eius: non deinceps uerebor, quod me iterum in letalem aliquem somnum protrudant. Vide quaeso, uiri pectus stabile, in malisq; obduratum, atq; in Deo firmatum, quod nihil, ne myriades quidem quamuis numerosas hostium pertimescit. Omnia enim aequalia putat esse in hoc mundo, uan-

C tati nimirum obnoxia, citòq; prætereuntia. Deum enim, quem unicè diligit, timet: atq; homines, per Deum. Idcirco non est quod tam pauidè quis uiuat, cum tyrānus plagas, exilia, bonorum honorumue depopulationes, carceres, damna, triremes, boias, eculos, locorumq; mutationes, & mortem tandem intētat, cum his atque huiuscemodī corporeis admotis tormentis, amplius quid faciat, ut ait Dominus, non habeat. In animas enim ius exercere non possunt tyranni, atque plagiarij isti: qui tamen cum numerosi admodum sint, passimq; uel in ipsa parua decurionatus manu, nedum in regnis appareant, nemo est tam infracto animo, qui aliquando illorum ferociam non timeat. Quapropter

Exurge Domine, saluum me fac Deus meus.

Iacere dicitur Deus humano more, quando ex occultissimo suo, iustissimo tamen iudicio, bonis finit malos præstare, atq; eos premere: exurgere uerò, quando ex liberatione suis præstita, diuinam suam potentiam, quæ antea iacere uidebatur, & suscitatur, & manifestatur: tunc enim apparet quod non dormit, neq; dormitat qui custodit Israel. O Domine, inquit, in cuius resurrectione omnium sita est salus, exurge iam demum, tuam demonstra potentiam ac uirtutem, & melibera. Cæterum, quod ait Augustinus, mos est scripturæ, ut sæpe Deo tribuat, quod ipse in nobis facit & operatur, ut hic: tunc enim, ait, nobis Deus surgit, cum nos ei surgimus. Ergo, dicit aliquis, nos prius surgimus, quam nos Deus (hoc certè uelle uidetur Augustinus) excitet, ac nobis surgat. Sed alia disputatio est. Fac igitur ô Domine I E S U nos à luto, ab humo, à peccandi cōsuetudine, à sopore ac nocte profundissima æternæ mortis surgere, atq; in te transire. Quod enim aliud transfugiu esse potest, quod idem turpe non sit, præter id quo transfugimus, ut ait ille, à dominis aggressibus, à nocte scilicet, à mundo, à peccato, à morte, ad lucem, ad Deum, ad innocentiam, ad uitam? Propterea enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut nos peccatis mortui, iustitiæ uiuamus, non ut perpetuo somno in peccatis obdormiscamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti.

Transacta beneficia memorat, quo cœlestem patrem ad uertura prouocet. Dici non potest, q̄ ipse æternus benefactor ad dona sua in memorem animam transfundenda propensus sit. Diuus Hieronymus ex hebreo sic legi: Quoniam tu percussisti omnium inimicorū meorum maxillam. Quibus quidē uerbis uolunt Iudæos in Christum uerbis maximè ac maledictis peccasse, designari. Haud solum autē eum impudentissimè negarunt, sed blasphemias insuper, dictoria, ac contumeliosissimas irrisiones addiderunt. Vah, inquit, qui destruis templum Dei, & illudebat ei. Dignū quippe est, ut in ea ipsa corporis parte, qua quis peccauit, ipse mulctetur, talionis lege, subiacetur. Sensus igitur erit: Non timebo populum quamuis numerosum me circumdantē: quoniam dētes, maxillasq; illorum, hoc est, eorum blasphemias ac maledicta, quibus ueritatis cultoribus obtrectant, fortiter comminuere es solitus. Sine causa, addit: id est, ipsa sola malitia illos ad hoc impellente, non quod illud meritis sim. Multum admodum ad retundendas hereticorum blasphemias, obtrectatorumue maledicentiam, facit doctrina humana: sed fermè nihil est ad uim illam, quæ à Deo cœlitus infertur, & quam quidē sæpe in Concilijs ecclesiæ uniuersalibus experti sunt Græcorū hæretici, uicti magis à sancta quorundam simplicitate, quam ab argutissimis doctorū disputationibus. Disputandū sanè est (fateor) cum hæreticis, doctrina quidē, sed multo tutius sanctitate uitæ. Non conturbor, ait Velleius apud Ciceronē flumine inanū uerborum, nec subtilitate sententiarū, si orationis est siccitas. Siccitas uerò ista, ac ieiunitas in Christianorū concionibus & disputationibus, est ipsa spiritus absentia. Ecquis est qui spiritus sancti succo uegetus, rhetorē quamuis eloquentem, sed absq; huius uis & uirtute uerba effutientem, uereatur? Confidite, ait Dominus I E S U S, ego uici mundum. Eadem ratione & electi, per ipsum, non per se, aut per suam literarum copiam, uincere posse confidunt. Sermo meus, dicebat Paulus,

A Paulus, in offensione spiritus & uirtutis est, ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute Dei. Vides, uides, inquam, celebrandorum conciliorum robur, & fundamentum? Vides qui inter alios, publico edicto, ad sancta illa comitia, uel ab extremis mundi regionibus euocandi sunt?

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Reprehsis itaq; maxillis, retusisq; fannis, in Deum, Deiq; amicos conspirantium, iam demum exoptata apparet salus, quæ quidē ab ipso Deo solummodo sperari debet. Idcirco duo hic propheta dicit. Vnum, quod Deo ipsi tantummodo nostra referenda sit salus, & liberatio: huius enim, suos, etiam ubi omnia clamata uidentur, ac planè perdita, de improviso liberare mos est. Alterum uerò, quod salus eiuscemodī ad Dei populum solummodo pertineat. At qualē asserimus Dei esse populū? Eum sanè, quem uirum beatū supra in primo psalmo appellauit spiritus. Eum dico, qui nullo actionum suarū habito respectu, mala ne an bona sint, sola Dei misericordia scit se liberandū, & qui uel in media ipsa morte, ac sepulchro, in eo cōfidit. Soli enim fermè semper in tentationibus desperantes pereunt. Porro ut inflammatorē affectum demonstret uates, subito personā mutat, Deumq; alloquitur dicens, Et super populum tuum benedictio tua: hoc est, tuos bonis cumulare consuefcis ô Domine. & est metaplasms. Benedictionem Dei in scripturis frequentissimè legimus esse beneficentiam ac liberalitatem: nam cum dicere in Deo idem sit quod facere, consentaneum item erit, benedicere, benefacere intelligi. Vnde illud: Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo te. Hinc & illæ tam crebræ cœlitus patribus factæ in lege antiqua benedictiones, Abraæ scilicet, Isaac, Iacob, Ioseph item, atque aliæ alias passim per scripturas. Hinc rursus translatum putant quidam ad homines, ut superioris benedictio pro bona imprecatione, felicitq; omine accipiatur: non sanè excogitata ad demonstrandam quorundam animi leuitatē & tumorem, qui sibi adeo ferè semper adblandiunt, ac placent, cum cernunt subditos incuruari, & presso poplite petere benedictionem, ut cum suam illam, protensis digitis, crucem dissecare occeperint, mimos eos dicas, aut personatas simias: adeo & genu, & brachio, & collo, & limis (ut sic dicam) oculis, benedictionem porrigunt. Bane animi uanitate proferenda est salutis nota? Vestra ne sunt huiuscemodī benedictiones, ô mortales, an illius potius, quem mansuetissimè nunc orat uates dicens, O Domine benedictio tua super populum tuum maneat: uel, quod clarius atq; elegantius à paraphraste accepimus: A te solo expectanda est salus uera, qui in populum te cognoscentem mirificè semper fuisti liberalis.

PSALMVS David, ad uictoriam in Canticis. IIIII.

Um inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.

Propheta in spiritu de gentium ab idolis cōuersione ad ueram pietatem, cultumq; solidū, psalmus iste innotuit: & est lætū canticum, ac, ut græci appellāt, προσηλυτισ, hoc est, uehemēs adhortatio ad fidendū Deo, in quo solo totius uictoriæ nostræ uis ac robur consistit: & qui finis noster est, adumbratus quidē sub titulis illis psalmorū crebris, in finē scilicet. Psalmus hic igitur hortatur omnes, ac tuba ueluti quādā militari uocalissima prouocat ad inuadendas hostiū copias, illisue fortiter resistendū: quia certissima promittitur de bello uictoria, & triumphus. Verū illi in organis quondam, nablis, & ceteris instrumentis musicis pro uictoria aut adipiscēda, aut iam adepta, Deum orabant, illiq; gratias agebāt: nos uerò in cordis gaudio presentiq; animo, ac iustitiæ sacrificio tantummodo. Præterea illud est cum Augustino considerandum, quo nos admonet, Christum in psalmis continuum esse, semperq; loqui ac uersari, siue caput sit quod loquitur, siue membra cætera. Verū in Christi uoce, ut ipse ait, unumquemq; suam agnoscere posse, & debere uocem. Nam ipse aliquādo dicit, quod sibi soli conuenit, nec tamen se à nostris uerbis dirimit, imò à suis proprijs ad nostra redit, & à nostris interdum ad sua propria transit. Qui enim cum Augu

C stino in psalmodi enucleatione sic sentit, non multum torquebitur, si in quafdam litera interdum salebras incidit, quibus minus Deo digna dici a propheta nonnunquam uidebuntur. Itaque tantus uates, utpote nobile CHRIS T I membrum per fidem effectus, atque adeo fidelissimus quisque Dei amicus, in hoc psalmo gloriatur de diuino fauore, non de humano, in conspectu maxime carnalium quorundam hominum, qui uiam crucis, asperam scilicet & difficilem, irrident: ipsique quantum possunt, & lingua, & uita aduersantur, ac detrahunt. Ait igitur, Cum inuocare exaudiuit me Deus iustitiae meae: hoc est, Deus iustificator meus, & is, a quo mea omnis dependet iustitia, quicquid meae testis est innocentiae, cum anxie eius implorarem auxilium, exaudiuit me. Iactat ne se hic de iustitia sua uir sanctus? Iactat sane, ac proprias nonnunquam celebrat laudes, ubi diuinum honorem, non proprium resultare posse confidit. Hi enim tuto suas praedicant laudes, qui in nostro isto sanctorum uulgo minime sunt: qui quidem sancti seipsum non dum integre abnegarunt, qui sua omnia chara nimium habent, qui nihil aliud quam suum nomen, haud Dei, illustrari cupiunt: quicquid habent, a Deo se habere ignorant, atque ad hoc, ut alij sentiatur, Volebamus, inquit Paulus, uobis tradere non solum Euangelium, sed etiam animas nostras. Vide, oro, calor Pauli in fratres, o tu, qui nihil aliud in donis tibi coelitus datis expiscaris, quam tuum nomen ac commodum. In tribulatione dilatasti mihi. Narrat uir sanctus, sui clamoris effectum, iustitiaeque exitum, & uim, quae eiusmodi est, quia mentis tranquillitas acquiri solet, & ex qua quidem summum cordi innasci gaudium existimamus. Cor enim ut moerore constringi cernimus, ita & gaudio contra dilatari. Quod tamen gaudium nunquam, ne semel quidem, nisi parata prius conscientia, alicui contingit. Mala namque conscientia, uidelicet a facinorum fluctibus sceleratorum exagitata, nunquam quiescit, sed cor miserandum in modum conserpit, ac uastat. Cor nostrum dilatatum est in uobis o Corinthij, aiebat Paulus. Atqui rursus hic Pauli consideranda est in Corinthios tum charitas, qua uel ipsa faxea corda emolliri possent, tum gaudium, ex bona eorum conuersatione. Videtur enim uates hoc in loco totam suae supplicationis summam in hoc loco casse, ut corde libero, patenti, ac ut alio in psalmo uocat, mundo & candido, donaretur. Sciebat enim ex cordis libertate, atque innocentia, pacem animi erumpere solitam, qua in terris alia certior nulla esse potest. Sint mihi regna, sint magistratus, sit uel ipsius orbis imperium, ne holum quidem faciendum ducio, si ueluti rapax Tityi uultur, meam excarnificet conscientiam stimulus. Gratanter igitur applaudit sibi uates, & ait: In tribulatione, quam afferre solet mundus, homo, peccatum, mors ipsa, me dilatasti: hoc est, mihi de concessa liberatione gaudium praestitisti, atque in angustijs redacto latissimum saepenumero de improviso campum aperuisti. Putas ne cum uiro huiusmodi latitia affecto, posse affici tyrannum? adulterum? parricidam? draucum? patricum? furem? rerum sacrarum uiolatorem? decoctorem? malum ciuem? malum principem? malum sacerdotem? malum monachum? Deuastat (crede mihi) funditusque conserpit cor, quicquid sedem in eo habet, quod terram sapit, atque illud omne quod sensus hos brutos alit, & oblectat. Coelestis enim originis cum sit cor, haud facile adulterinas suapte natura admittit cogitationes. Alioqui naturarum ubi diuersitas, ibi discordiam esse necesse est. Affectus carnis, seu, ut noster habet interpretes, prudentia carnis mors est, ut ait Paulus: affectus autem spiritus, uita. Quid magis aduersum in re ulla esse potest quam uita & mors? caro & spiritus? bellum & pax? Caeterum quia fidei semel exaudita est, se iterum, ne ingrata existat, exaudium iri sperare, orat denuo,

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Pugna enim carnis cum spiritu, cum nunquam in hac uita cesset, idcirco nunquam a liberationis desiderio est cessandum. Ingemiscimus, ait Paulus, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri. Hoc enim desiderium si adsit frequens, frequens est oratio, & ea quidem, cui facilis ad diuinum contemplandum aspectus pateat aditus. Illum quidem uirum, ne horulae punctum, ab oratione cessare arbitror, qui in continuo liberationis affectu uiuens, nihil ram

in uita

A in uita expetit, & quaerit, quam quomodo sua uota omnia, studia, appetentiaque omnes, atque affectus, Deo probentur.

Filij hominum usquequo graui corde?

Blandem, peramantemque mortales omnes propheta admonet, uel in primis cordatiores, quos (secundum Hebraeos) inclytos appellat Hieronymus: & ait, O filij uiri, seu inclyti, quos uidelicet Deus nobili, diuinoque effinxit animo, eia quousque plumbeo, depressoue, ac non quarente, quae sursum sunt, corde, uitam traducitis anxiam? O filij haud amplius Dei, propter turpitudinem peccati, sed Adeque: qui terreni, non coelestis Adae imaginem praestatis: quicquid illius praeuaricationem imitami, non CHRIS T I obedientiam, usquequo graui atque obstinato corde uiuatis? De simplicioribus enim de quae his qui in ignorantiae tenebris uoluntantur, nulla ferere debet esse admiratio, si a solidae ueritatis scopo aberrant: sed uos, o inclyti, qui donorum coelestium amplitudine praediti estis, qui sapientes, qui prudentes, qui religiosi, Deique serui per emphasim ab omnibus ubique gentium appellamini, usquequo cor in uobis stupidum, graue, terrenarumque rerum ambitione, & cupiditate languidum, planeque emortuum cernitur?

Ut quid diligitis uanitatem, & quaeritis mendacium?

B Nonne de uobis illud Hieremiae dici uerissime potest, quo queritur falsum haereditasse patres, ac uanum absque utilitate? Quid, quaeso, uanitas? quid magis mendacio, uanitati, obnoxium, quam sic terrena ambire, & amare, ac si nulla esset post hanc mortalem immortalis uita? regnumque Dei in huius mundi bonis elementisque consisteret, & non potius spirituale foret? Mendax enim ea est arbor, quae loco fructuum, folia duntaxat producit. Mendax uitis, quae expectata ut faciat uuas, facit labruscas. Mendax arcus, & fallax est, qui a scopo exorbitat. Veram ne igitur, solidamque, ac sibi constantem esse dicam in uobis religionem, & non potius falsam, flaccidam, & nutantem omnino, cum uos uidero tam anxio studio mundum, mundi ue fastum, & gloriam, contra fas omne, tum quaerere, tum passim, etiam usque ad ambitus culpam, in omni loco, in omni gradu, atque ab omnibus mercari? emere? aucupari? meretricioque quodammodo ritu lenocinari? Verum cum ratio, siue humana mens, uoluntate atque intellectu perficiatur: uoluntatis autem primum atque summum sit bonum, finis adeptio: primum uero & summum sit malum, a fine ne seiungi: bonum item intellectus cum sit uerum, malum autem, falsum: nemo est (nisi prorsus in literis plumbeus sit) qui non fateatur illum falsa, uanaque & amare, & sectari, qui omnia illa affectu persequitur, & quaerit, quorum adeptio, ueluti a turre aliqua sublimi, a fine debito, bonoque solido ac minime uacillante, deicitur. Sperat aliquis, exempli causa, lumen a tenebris, aurum a nube, uitam a morte posse excuti: is errat omnino, quando quidem a sole expectandum sit lumen, aurum a terra, a Deo uita. Nam quemadmodum principium uitae Deus est, ita & finis. Omnes enim nos qui uitali hac aura fungimur, ab eo ipso sumus, in ipso uiuimus, & mouemur. Eodem sane modo & ratione, uel lucem solem, uel auro terram esse, liquere potest. Atqui in animae rebus haud secus esse arbitror: siquidem cum Deus ipse summum sit bonum, summa felicitas, summaque animorum tranquillitas, & pax, atque idem omnium rerum certissimus quemadmodum autor, ita & finis: indubium relinquitur, ut ab omnibus qui ratione utuntur, solus, uti bonum & finis, solisque medijs, adminiculisue illis quaeri debeat, quae & uera & solida sint, atque ad assequendum quod optant idonea. Ego gloriam meam non quero, aiebat sapientissimus magister. Est qui quaerat, & iudicet. Vide, si potes, summam aeterna consequendi. Aut tu si nullum fructum alium tuarum actionum expetis, quam uulgo honorari, laudari, digitoque, ut ait Satyricus, monstrari, debito excidisti medio. Quid, obsecro, in rebus diuinis terrena commiscet? Finis enim coelestium rerum spiritus est. Regnum item suum Dominus non esse de hoc mundo asserbat: tu tuum hic praescripisti, hic uis, hic amas, hic mordicus tenes. Quamobrem a sanctissimo uate admonemur, ne tandiu uana pro solidis, falsa pro ueris, fucata pro apertis dea-

C memus. Nam à finis adeptione is abest lōgè, qui nō à fallis medijs ea deligit, quæ uerè nos manuducunt ad finē ipsum, ac bonum, qui Deus est. Ecquid igitur ullo ab alio externo bono, uos, o filij hominum, tantopere exaltari cupitis?

Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum.

Felix sic: Et scitote, quod segregauit dominus sanctum suum. Hic uolūt Christum intelligi, circa quæ res miras operatus sit pater. Et interponitur diapsalma. Huic igitur nitendum esse soli, quia solus uerè magnus existimandus est, cætera uerò tantilla, condita omnia proclamant. Magnus profectò mihi uidetur mundus: sed quid ad Dei filium, qui ait, Ego uici mundum? Maiori postea quadam admiratione afficior, cum angelicarum naturarum excellentiã considero: cum uerò eundem ipsum lego in scripturis Dominum dici exercituum, & cui adstant ipsi beati spiritus quotidie acclamantes, Sanctus, sanctus, sanctus, eidemq; administrantes: umbras ipsos esse, præ illo, existimare cogor. Quid porro terrificas demonũ naturas magnificiam, qui, ut sacer refert Euangelista, credunt, & ad tantum nomen contremiscunt? Nonne hic est, cui cœlestia, terrena, atq; inferna ipsa omnia simul genua flectunt? Quam deslenda quorundam hic esset miserissima conditio, qui non solum mundũ quidem ipsum, alioqui mira, ac planè diuina ornatum pulchritudine, uerum etiã ipsam carnis faciem, libidinẽ scilicet, molliciemq; detestandæ copulæ, hoc est, breuissimam uoluptatũ horulã, perenni cœlestium suauitatũ fonti anteponunt. Scitote, o miseri, quoniam mirificauit Dominus sanctum suũ: id est, filiũ suum, quem, ut ait Paulus, constituit hæredẽ uniuersorũ, & quem Daniel sanctũ sanctorũ, alius uerò dominũ dominantũ appellat, mirũ omnibus, mirabilem q; fecit: quod mirificare uno uerbo nos reddidit interpretes. Quid, oro, huius magnitudinĩ comparandũ? Regnãne? magistratus? ampli fundi? ample ditioes? plena æraria? intolerabiles uectigaliũ exactioes? mutuane illa, ut uos uocatis, nunquã tamen restituenda? quid dona, ut modo fit, coacta? Vana proculdubio sunt hæc omnia, si ad illam sancti huius potentiã mirificã conferatis. Iam & illud sanè nō prætermittendũ, cur Felix legat, segregauit. Hi enim qui in excutiendis scripturis, emunctioris sunt naris, nobis tradiderũt, idem esse, atq; eundẽ prætere sensum, segregare, & sanctificare. Nam quod diuino cultui multis in locis antiquæ legis segregabatur, id amplius prophanũ non erat, sed sanctũ. Vnde legimus sabbatũ sanctificatũ, hoc est, segregatũ, totumq; Domino consecratũ. Primogenita item tam crebro legimus sanctificata, quod est diuino cultui segregata, ac sacris ritibus addicta. Nec porro secus illud Hieremiã intelligi oportet, quo legitur: Priusquam de uulua exires sanctificauit te, & prophetã in gentibus dedi te: hoc est, antequã nascereris, ego te in futurũ mihi prophetã segregauerã. Ita etiã Paulum uideo ab utero matris suę segregatũ: sic Barnabam, sic alios aliã passim in scripturis. Diuus Hieronymus legit, Cognoscite quoniam mirabilẽ reddidit Dominus misericordẽ suam. Alij uerò, Quoniam manifestauit Dominus sanctum suũ. Idẽ tamen omnĩũ sensus. Pater quidem mirificauit Christum eius filium, et mirabilem effecit, cuiq; opera facere dedit, ut inquit Ioannes, quæ nullus alius fecit. Et quẽadmodũ pater ipse illũ gloria, & honore insignem, à cæterorũ uulgo segregauit, ita eum suum esse filiũ, in uirtute, ut ait Paulus, manifestauit, ac definiuit. Non refert igitur utrum legas, sanctum, an misericordem: est enim, ut dixi, sanctus sanctorum, & uniuersæ uitæ eius misericordia & ueritas. Quid (ait) in pluribus immoror? Is Dei sanctus tam patri charus est, ut omnes, quotquot ad eum clamauerint, pater illicõ exaudiat.

Dominus, inquit, exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Ad sanctum scilicet suum, & misericordem, tanquam mirabiliter (ut sic dicã) mirificatum. Atqui hic uides Dei testimonium quomodo suos uel aliqua oppressos, ob idq; ad eius auxilium confugientes, statim audiat, atq; inter aduersitatum turbines, & tentationum, spectabiles reddat: uerũ id beneficio, atq; intercessione Christi sancti sui, qui, ut ait Paulus, factus est inter Deum & homines media-

A tor, adeo ut quicumq; eius nomen inuocauerit, saluus futurus sit. At uos sapientiores, & quibus sunt curæ cæterorum animæ,

Ira scimini & nolite peccare.

Diuerſa enim cum sint in repub. Christianorum membra, uti in ciuitate sunt magistratus uarij, uarijsq; cultus uitæ: in qua tamen hi qui primarij dicuntur, illorũ qui minutoris sunt plebis curam habent, his fauent, atq; eos, cum opus est, castigant, subq; ciuili disciplina, tum publicis, tum priuatis legibus coërent: hi, inquam, primi, quemadmodum sapientia & doctrina uegetiores sunt, quam cæteri è uulgo: ita eos modestia, ac, qua maxime præstare alijs debent, animi moderatione in reprimendis à culpa subditis, ornatos esse oportet. Quare admonentur, ut, postquã naturis omnium insitum uidetur, ut primos uix frænare possint iræ motus, irascantur quidem in multitudinis noxas, sed ea tamen æquabilitate animi, ne quid nimis, ut est adagium. Nam quicquid lacerato, aut dixeris, aut feceris animo, punientis impetus, non corrigentis charitas dici debet. Quocirca nunquam arguendi aliorum peccata, alicui suscipiendum est negocium, nisi pacato prius animo, atq; indicet conscientia, se magis dilectione in puniendo moueri, quam ira, aut furore. Caducum esse omne illud, quod absq; charitate fieret, aiebat Ambrosius. Cæterum iram nonnunquam peccatum nō esse compertum est, motus maxime naturales si non exceſserint limitẽ. Sæpe item motu quodam concitatori ex ingenerata in nobis infirmitate, pœnãq; à Deo ob peccatũ illata, inferuescit ira: quæ raro iudicium expectans rationis, uel omni comprimenda est, ne ex peccato, aut nullo, aut digno uenia, in quod est prolapsa in capitale deuoluatur. Est & ira laudabilis, & expetenda, quam zelum libentius appellauerim quam iram: quo, quadam ueluti sanctissima excandescencia, aut in propria, aut in aliorum peccata mouemur. Sed hæc omnibus iræ partibus, est alia quædam

B belluina magis, quam humana, longè nocentior: quæ planè rationis metas perumpens, ferina rabie, aut in sumendis ab reo pœnis, aut in exaturanda sui cordis erinny, contra hostes incalcescit. Ex qua quidem miserissima iræ parte nasci solent homicidia illa tam crebra inter homines eos, qui in ciuitatibus sectas, & similitates fouentes, ne uagientibus quidem in cunis parcere solent, cū desauendi in hostes offertur occasio. Quam ergo cauendum, ne ira, qua ueluti uirtutis, ac iustitię instrumento uti debemus, à rationis dominio sese subtrahat, atq; illi impetret, cui tanquã ancilla obsequi par est. Quod si etiam rationis terminos iram deserere aliquantulum, ob iniuriam acceptam, in aliquo uideris, (de his qui sponte sua mali sunt, maligniq; ac ad exuscitandam nō solum suam propriã, sed & aliorum iram in cæteros, sunt proni, non est modo dicendum: conclamati enim sunt, & planè immedicabiles) admoneatur, ne sol occidat, diesq; claudatur, antequã ira resideat, & furor. Irascitur quoq; & nō peccatis, qui sic antea cte uitæ suę cursum, sibi iratus deplorat, ut eisdem illis ipsis præteritis non deinceps in quinetur peccatis. Ille, inquam, irascitur absq; culpa, cuius animus adeo in subditorum uitiã excandescit, ut ea ipsa tamen, quorum causa efferbuerat, non amet, & sectetur. Quis, oro, talem ferat iudicem, qui in alium iratus, quia clam furtũ fecit, ipse palam furetur? qui multa adulterum uix à paucis deprehensum afficit, ipse uerò alterius uxorem publicè possidet? Quare à sapientissimo uate additur,

Quæ dicitis in cordibus uestris, in cubilibus uestris compungimini.

Licet enim sensus hemistichij huius per se obscurus sit, obscurior tamẽ ex oratione paululum duriuscula redditur: quæ quidẽ, meo iudicio, planior erit, si pro compungimini legeris compungite, cuius hic erit sensus: Mortificate, rationiq; irã, quam contra alios concepistis, & cuius incendij uobis conscij estis in cubilibus, hoc est, in cordis uestri latibulis, ac recessib. subigite, considerantes an illud proprius, quod lynceis penè oculis in alijs uidetis, propter quod in irrationabilem excandescentiã sæpenumero prolabimini, exhorrescat. Felix sic: Cogitate in corde uestro super cubili uestro, & silete, hoc est, redite ad cor: & in quiete mentis uestræ, libere scilicet ab omni irrationabili motu, cognoscite quæ dicimus, & silete,

c quiescite, cessatēue ab omni ira impetu effreni. Secretum enim cordis cubile, ab aliquo mali appetitu atq; irascentia sic tangi permitto (postq; homines estis) ut sileatis tamen, quiescatisq; hoc est, ut prorsus cessantes, desideria illa uestra tam longē ab æquitate remota haud quāq; sequamini. Paulō secus Diuus Hieronymus legit ex hebræo: Loquimini, ait, in cordibus uestris super cubilia uestra, & tacete. Et est perinde, ac si dicat: Confitemini Deo, ipsumq; in cordibus uestris laudate, ac super cubilia uestra, id est, in secretiorib. adytis animæ, tacete, cō quiescite, abstinetēq; ab insanijs istis uestris longē à ratione semotis. Quin potius

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.

Hic iustitiæ sacrificium uult uates intelligi omnē uirtutis cultum, quem qui amat & sectatur, etiā si nunq; ad perfectiorem uirtutis eiusdem terminum ueniat, ipse tamen ad uirtutem conatus, Deum mirabiliter promeretur. Quid uestri mihi boues, inquit, o insensati? Quid uictimæ? quid ipsi cultus exteri absque animi pietate? Sacrificate mihi potius iustitiæ sacrificiū: hoc est, errores omnes animi, uitiāq; ac libidinū turpitudinem, uti letales dipsades auersati, cursum eum, qui ad assequenda cœlestia in futurum, in præsentiarū uerō candorē animi, præmonstrat iter, arripite: Deum in omnibus concelebrate, illi soli iusticiam uestrā adscribite, uobis uerō aliud nihil, præter peccatū. Omnia in quā, uestra, ut illi solūmodo sit gloria, diiudicate, reprehēdite, mala esse prædicate. Alioqui crusta est ac fucus, ista uestra iustitia & cultus, propter quem in Deo uos sperare dicitis. Neminem enim unq; dixerim uerē in domino sperare, nisi illum qui Deo ipsi iusticiam illam, de qua loquimur, tanquam suauissimi odoris uictimā, ad aras, ut sic loquar, humilitatis, modestiēq; iugulauerit: quod quidem est, quicquid rationalis sacrificij, sanctorum scilicet desideriorū, actionumq; illarū quæ potissimum à cordis puritate ac candore proficiunt, à nobis prodierit, id totum Deo acceptū referre. Verum diuus Augustinus censet iustitiæ sacrificiū esse cor contritum & humiliatū, quod se puniendo mactet Deo: quod sanē fieri puto, per bona post pœnitentiā opera, quibus de ueteri uita ad nouam transit. Sed cur Propheta statim post sacrificium iustitię subintulit, Et sperate in Domino? Quia licet uir sanctus non solū suas actiones, suāq; ad uirtutem studia ac uita ipsa cordis Deo continuo litet, sed & se ipsum totum, quicquid est, & corpore, & animo tanq; holocaustū illud antiquum, ad honorem Dei accendat, exploratissimū tamen habet, hic uirtutū præmia condigna tribui nulla: nam quæ à Deo sperantur bona, cœlestia sunt, & quæ sensu corporeo percipi nequeunt. Siquidē quæ non uidemus, speramus, atq; ea per tollerantiā præstolamur. Rursus quia de ratione actus humani est, ut ad finem sibi naturalem concinnetur: finis uerō perfectissimus, & is naturalis, hominis, æterna est felicitas, quæ à solo Deo sperari oportet: idcirco à propheta subinfertur, Et sperate in Domino, hoc est, quemadmodū sacrificiorū iusta, Deo ipso solummodo conuenire fatentur ubiq; omnes: ita cum eorum, tum ceterarū optimarū actionū ac rituum præmia, ab illo expectari fas erit. Verum quoniam uix, ut diuus ait August. inuenitur, qui bona illa quæ ad animū pertinent, & amet, & inquiret, aiūt quidā quasi desperantes,

Quis ostendet nobis bona?

Quis in hac errorum ualle, labyrinthoue inextricabili terrenarum cupiditatum, ac laborum penē intollerabiliū, solitudinumq; pelago, æterna hæc bona, quæ nobis à Deo speranda sunt, & ad quæ nos suspirare hortaris, demonstrare poterit? Quis, oro, in tam profunda tenebrarū caligine, atq; adeo æterna nocte, facem aliquā lucidam, nobisq; cœcutientibus præuiam, proferre audebit? Quis tot in malis, & ijs quidem continuis, ostendet nobis bona? Impossibile hoc sanē uidetur esse. Vide te quæso, rationis humanę questionem, quæ nisi carnis incommodis, aut commodis, æterna metiri solet. Quis ais?

Signatum est super nos lumen uultus tui Domine.

Hic lumen uultus Domini, interpretari non audeo rationē, seu rationis lumen,

A mē, cum prudentiam carnis lego mortem ab Apostolo appellari. Quinetiam hanc esse iudico meretricem illam speciosam in prouerbij Solomoni, sapientiam scilicet humanā, seu rationis lumen, quæ nisi spiritu frænet, usq; adeo insanit, ut uel contra Dei sapientiā, iustitiāq; & uerbum, disceptare non uereatur: & quæ, cum sibi uni tantummodo lucida sit, hoc est, sibi sapiens, sibiq; spreto Deo, molliter nimium ad blandiē, ceca est omnino. Itaq; huiusce luminis super nos ob signati hāc esse intelligentiā arbitrati sunt quidā, ac sensum, ut sit uates, seu animus alius purgatissimus, qui se lumine aliquo raro, nec omnibus cōcesso, offusum sentiens, temerariē quorūdam questionē respondeat. Dixerunt enim: Quis ostendet nobis bona? Hic autē, Signatū est super nos lumen uultus Domine, hoc est, per amabili tuę supramūdang illuminationis præsentia, per uerbum tuum, per spiritum tuū, per filium tuū, per sanctam legem tuā, signata est atq; ostensa in nobis lux spiritus sancti: haud rationis humanæ, quæ non potest non propriā amare, fouerēq; cæcitatē, ac sui iudicij tenebras & caliginē priorum consiliorū non libenter amplecti. Huic enim sententię uide an Paulinę illæ crebræ ad stipulētur: Ne contristetis, ait, spiritum sanctū Dei, per quem ob signati estis in die redemptionis. Quid alia illa ad Corinthios scribēs: Et qui ob signauit nos, inquit, deditq; arrham spiritus in cordibus uestris. Potēsne igitur ex his quæ dicta sunt animaduertere, quoddā aliud esse lumen ab illo per se (heu nimium) languido, rationis humanæ, nobis qui credidimus à Deo datū? Quis iam ambigat luminis huius appellatione, cognitionē diuinorū intelligi, qua se sentit anima mirabili atq; insueto modo attractā, ac ueluti cerā molliter impressā, & ob signatam spiritus sancti beneficio ac dono? Donasti nos, ait, o Domine, cognitionis tuæ, alioqui humanum excedentis intellectum, raro quodam lumine ac radio: cuius uī atque afflatu, quā clarē cernimus in nobis aliud esse nihil, præter peccatum, tenebras, caliginem, errores: in te autē, lucē, bonum, uitam deniq; immortalem, atq; omnium rerum perfectionem. Quæ sanē omnia ne cute quidem tenuis intelligere est potis ratio hæc nostra per se cæca, imagine tamen Dei alioqui insignita, sed deturpata prorsus, ac penē abolita, ob turpem peccandi consuetudinē. Ecquid iam aliud ualet tenuis (ut de me dicam) pars hæc mei affectare? ad quæ niti? cum quib. aduersari? nisi cum proprijs tenebris? cum propria cæcitate? cum carnis uoluptatibus? cum præsentis uitæ commodis, ac crucis odio? Sensum enim istum quem posui, propheta spiritui quadrare non dubito, cum ex supra memoratis omnibus, tum ex Felicis litera, cui & consentit paraphrastes. Ait enim Felix ex hebræo: Exalta super nos lumen uultus tui: uel, extolle uexillum luminis uultus tui Domine. Quæ quidem litera admonemur, uatem orasse à Deo lumen, quod in se non esse cōpertissimū habebat: alioqui cur exorare cōtenderet, quod rationi ingentū sciret? Orat igitur anima, quæ se suāq; exactissimē pernoscit, spiritus Dei lumen sibi dari, datumue auget, atq; ait: exalta super nos Deus cognitionis tuæ lumē. Extolle, in quā, tui uultus lumen, seu uexillum, quod in hac dura cum carne acie sequamur. Extincta enim tui in nobis cognitione, quod aliud certius inter bellandum sequemur signum? Dic, oro, animæ meæ, firmabo super te oculos meos, ut & ego me tuis iisdem oculis obfirmatū, hoc est, tuæ cognitionis lampade illustratū, ac ob signatū omnino sentiā: ex qua quidem latari, diēs q; festos agere ualeā, dum alij interim gaudent ditati affatim, multiplicatiue terrenarum rerum bonis ac lauticia. Quapropter infertur,

Dedisti letitiam in corde meo.

Atq; aliam quidem ab illa, qua solent affici diuites illi terræ, qui ob frumenti, uiniq; abundantiam, id est, ob terrenarum rerum omnium affluentiam lasciuire consuescunt. Cæterum Hebræis is uersus integer est, hoc modo: Dedisti letitiam in corde meo, à fructu frumenti & uini multiplicati sunt. uel, ut legit Felix: Cum frumentum eorum & mustum multiplicati sunt. Olei, non est in hebræo, nec in uetusto hexapli psalterio Origenis se inuenisse diuus testatur Hierony-

Cmus: quamquam sententiæ non officiat, cum de bonorum abundantia terrenorum, qua gaudent huius mundi diuites, intelligatur uersus. Verum non desunt, qui suspicantur de pane ac uino sacrificij altaris, hic Dauidem uaticinatũ fuisse: & sanè, ut mea fert opinio, per quam optimè, licet ab alijs reclametur. Volunt enim uatem, simul ac cunctos superius, quotquot sunt mortales, ad sacrificandum uniuersale illud iusticię sacrificiũ inuitasset, ad ultimam ac summã sacrificij speciem transisse, ab illis ipsis primis omnibus antiquis uictimis adumbratã, qua multiplicati fideles, ueram bonorum abundantiam possident, cum illi interim falsam atq; umbratilem sentiant. Sed de hoc sacramento alias forsitan, cum commodior locus prouocauerit.

In pace in idipsum dormiam & requiescam.

Gaudeant illi, ut lubet, in frumenti, uini, olei, cæterorumq; bonorum eiusmodi opulentiã: ego in hac pace cordis ac spiritus gaudeo, paucis scilicet contentus emoriar, & requiescam: nihilq; aliud in hac mortali uita expetam, aut inquiram, spe ea fultus, quod cætera omnia facillè adijcientur mihi.

Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.

DVnde miser ex me mihi bonum aliquod arrogem: nam tu Domine singulariter, hoc est, tu solus hanc mihi spem firmam attulisti. Illi enim multiplicati, ab seseq; auulli ac planè distracti & dispalati, in illa sua rerum multiplicatione lætentur: ego uerò uni Deo, ac singulari, in æternum adhærebo. Hic, hic, inquam, mundanarum rerum prorsus oblitus, in mentis tranquillitate ac pace, obdormiam: in futuro autem scelicitate omni, bonorum scilicet aggregatione et copia omnium beatus & quietissimus, requiescam. Iam & ultimo illud considerandũ, quod ait, In idipsum, idem prætereundum quod unã, uel simul: & est in Hebræo perinde, ac si legas: In pace simul dormiam, & requiescam. Eadem enim dictio est Hebræis, qua superius uersu secundo, secundi psalmi est usus, in unum scilicet, hoc est, simul. Atq; huius tandem in idipsum, is potest sensus exprimi, ne non sua desit copia spiritui: Sine metu ò Domine, fauore tuo solummodo contentus, unã cum diuitibus illis, imò quid unã dico: magis feliciter quã illi, & iacebo, & obdormiscam: quoniam tu ipse Domine, qui solus potes, uel ea que non sunt, tanquam ea quæ sunt, uocare, & recensere, singulari quodam modo me ab omni metu, perturbatione uel animi liberum habitare facies. Illud enim, Constituisti me, Hieronymus legit, habitare fecisti me.

PSALMVS V. *pro hæreditatibus ad uictoriam.*

Vlt Felix, ad uictoriam idem præferre, quod ad effundentem sanguinem, scilicet Christum, hæreditates uerò esse utraq; tum Iudeorum, tum gentium Ecclesiam, quæ in hoc psalmo laudes canit effudenti sanguinem, filio uidelicet Dei, qui solus pro omnium salute, sanguinem in cruce largissimũ effudit. Cætera de titulorũ interpretatione, partim in præcedentis psalmi titulo dicta sunt, partim cum occasio occurrerit, dicentur. Et cum totũ psalterium de Christo, ut iam est dictum, interpretari debeat, in hoc psalmo ipse filius Dei, siue Dauid nobilissimũ eius membrum, siue quæuis anima alia, quæ se à periculis undiquaq; circumuentã cognoscit, orat Deum, ne ad suas surdus preces appareat. Et hic notanda est in primis familiaris prophete tautologia. Cum enim uerba dixisset, addidit clamorẽ: nec, tamẽ in hoc manens, subiunxit uocẽ orationis meę. Si quidem repetitæ sententiæ præterq; quod ardentior animi affectum in orante ostendunt, se ipsas quoq; mutuo interpretantur. Porro clamor in scripturis, cordis est, non uocis: quando enim clamat animus, corq; ad Dominum uociferatur, clamorẽ istum attendit Deus. Ne sileat, aiebat Hieremias, pupilla oculi mei. Non enim silet, aut mutus est oculus, cum lachrymas fundere minimè cessat. Quis unq; sibi persuasum habuit, Deum oris uoce absq; sensu mentis delectari? Quocirca cordium afflictorũ desideria sunt, quæ clamant: ut semper anxio cum desiderio clamant liberari hi, qui in carcere detinent, siue edant

Adant, siue bibant, siue etiam dormiant, aut uigilent. Et hæc iugis illa est oratio, de qua dicitur, quod oportet semper orare. Clamat itaq; cum Christo, anima, iam propter fidem fiducia uel ardorem, in Deum transfusa:

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum

Hoc est, ipso intellectu atq; intentione clamorem meum attende, serioq; percipe quid sibi uolunt cogitationes meę intime. Vocat enim suos irrequietos affectus ad amatum, humano more, uerba, clamorem, uocem. Ita flagrans amor, aiebat Casius, cum se intra se cohibere non ualet, non intelligit quo ordine, qua lege, quæ uel serie ebulliat, solummodo contentus suspirijs. Clamat fides, clamat amor, clamat affectus, lachrymæ, gemitus: hæ enim uoces sunt animæ, quæ nutu minimè, ut ait ille, aut uoluntate prodeunt, sed motu magis erumpunt. Hinc uel timor suas habet uoces meticulosas, dolor gemebundas, amor iucundas. Sic tandem solent orare illi qui ab homine quopiam exaudiri efflagitant, repetitis scilicet eiusdem sententiæ uerbis, quò facilius quod cupiunt exorent. Neq; aliter uates animæ admodum efflagitantis exaudiri affectum exprimere debuit, quã illius generis uerbis, quibus humanus iudex flecti consuecit.

Intende uocem orationis meæ, rex meus & Deus meus.

Tu qui propriè mihi es tum rex, tum Deus, considera quã ualido cordis affectu ad te orem. A quo enim alio habui ut sic clamarẽ? Quem ad istum meum clamorem, alium habui impulsorẽ præter te? Tu igitur qui dedisti ut ita clamem, perpende an mihi frustra clamandum sit. Cæterum rex meus, ille audet dicere, in cuius mortali corpore, ut ait Paulus, non regnat peccatũ, sed sanctitas, & iustitia, hoc est, ipse Deus. Atq; hic nostra omnium deprimitur arrogãtia: nam quem admodum ipse fecit nos, non ipsi nos, sic ipse regit nos, nõ ipsi nos. Deuiat enim prorsus, atq; à uia iustitiæ aberrat is omnino, qui se sibi non Deum proponit ducem & regem: quod quidem facile illis accidit, qui à se potius in suis actionibus quã à Deo, cuius gratia, si quid boni agunt, aliquid est, dependent.

Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies uocem meam.

Solet enim mane esse, simul ut recedente noctis caligine, lux prima emergere coeperit. Et est, ac si dicat, Statim me exaudies: quæ uox conceptam indicat certitudinem ac fidem, in orante omnino necessariam. Id certò scio, ait, facies. Præterea quandiu in tenebris, & cæca errorum nocte uersatur homo, non exauditur à Deo, qui lux uera est, lampasq; ardentissima: cuius quidem beneficio ac dono, cum illustrari contigerit, illicò exauditur. Atq; illud sanè considerandum, non dixisse uatem hora tertia, sexta, aut plena luce, sed mane summo, hoc est, cum primum tenebræ mentis expelli coeperint, exaudies. Quã hic castè, atq; ex animi medullis ponderanda esset Dei in nos facilitas, atque adeo prompta eius ad mortalium clamorem aures: non enim extinctis plenè in nobis peccati tenebris, diuinus tamen sentitur fauor, præsentiaq;. Sedentibus, inquit, adhuc in tenebris lux orta est. Quid illud? Adhuc illis loquentibus, ego dicam, adsum. Scilicet norma hæc benignitatis parum, ut cætera uirtutum exempla, à nonnullis animaduersa, quibus ita aliorum calamitates stomacho sunt, ut ne extremus quidem halitus miserorum, nauseam eorum sedare ualeat. Putant enim se nimium præbere contemnẽdos, nisi turgidi sint, difficiles, duri, ad pietatemq; plumbei, crudeles, torui, & plusquam ferrei. Tu itaq; Domine, quoniam in te uno confido & spero, idcirco statim exaudies.

Mane adstabo tibi, & uidebo, quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es.

Iam illud in scripturis mirabile cernitur, quod hoc mane sit tam familiare spiritui. Legimus enim (non est animus omnia omnium rerũ citare testimonia) Leuitas mane solitos stare ad Deo canendũ. Proinde id tẽporis patres antiqui, etiam priuatim oraturi, sanctissimè obseruauerunt, hodieq; obseruãt. Nec mirum sanè: animus enim hoc tempore ad peruestiganda diuina experrectior est, quã cum interdũ omnia circumstrepunt. Verum quia & mane, & uesperis, & quacumq; hora uenimus oratum, absq; dubio exaudimur, modò non desit cor atque intelle-

Cetus, anima scilicet precationis: uidetur mane istuc sensum aliū hoc in loco secretiorem, spirituiq; propiorē innuere uelle. Est ergo mane, gratiæ illucescentis tempus, quod luxit, ut ait Paul. in cordibus nostris ad illuminationē cognitionis Dei in facie Christi I E SV, donec, inquit sponsa, aspīret dies, & inclinētur umbræ. Neq; illud ab re est, quod in lxxx. psal. legimus: Mane, ait, oratio mea prauēniet te. Mane igitur adstabo tibi, hoc est, nō amplius iacebo, nō amplius in luto sordescā, nō amplius resupinus ociabor: sed mane, id est, cum me statim tuus ille matutinus afflauerit splendor, diuinoq; calore irradiauerit, adstabo erectus. Penē hic dixi nostrū arbitriū nullū. Nam cum hominis dignitatē, naturāq; eius sublimitatē intueor, cum uideo maximis undequaq; suffultum à Deo donis, & in primis libero arbitrio. Quis hoc, nisi in animarū cognitione omnino stupidus sit, in homine esse non asserat? Cū uerō meā ipsius animaduerto ad malū procliuatē, atq; ut cum uulgo dicā, necessitatē, totus exhorresco, ac penē adducor, ut illud uel nullū omnino, uel quamminimū esse supicer, adeo nullā in me cerno esse firmam, liberamq; in deligēdo bono uoluntatē, sed totus mei dissimilis factus, uix horæ momento in boni propositi optione perseuero. Ita profectō ad huiuscemodi me adegit infirmitatis meæ consideratæ opinionē, malus mos, malus habitus, malaq; in peccatis cōsuetudo, ac quasi obductū callū. Atq; hinc de me propterea dictū illud Esaiæ uaticiniū uereor: Quod si, inquit, nō dixerint iuxta uerbū hoc, nō erit eis matutina lux, sed corruent, & esurient, & cum esurierint, irascentur, & maledicēt Deo suo: & ecce tribulatio, tenebræ, dissolutio, angustia & caligo persequens, & nō poterunt auolare ab angustia sua. Cur, quæso, nō expauescā, cum lego, quod non poterunt auolare ab angustia sua? Si non poterunt, ubi arbitrium, cum arbitrium nihil aliud sit, quam sui libertas? Nusquam opinor, si à iustitiæ sole semotū fuerit: alioqui neq; ipsa salus æterna, aut beatitudo firma esse poterit & æterna, absq; matutinæ lucis huius beneficio, & dono. Itaq; cum arbitrium, tum cætera illa bona quibus hominem à belluis distare cernimus, fateor esse ut perse aut parum, aut nihil ad consequenda cœlestia ualeant: cum ipsa uerò luce, atq; ipsi æterno bonorum fonti unita, omnia & uelle, & posse Omnia, inquit Paul. possum. Sed in quo? aut qua alia ab re? num à naturæ dotibus? num à uiribus illis planè confractis, quas cum homine nasci, cum ipsōue crescere, & enutrirī uidemus? haudquaquam, ait, sed in eo qui me cōfortat. Porro hunc uersum hoc modo interpretatur paraphrastes (cum paraphrastem cito, Campensem intelligo) Summo mane componam ad te precationem meam, & uidebo me assequutum quod uolebam. Videbo, inquam, infirmitatem meam aliās mihi prorsus ignotam. Videbo, quō mihi sit eundem, cum interim absq; huiusce lucis radio halluciner omnino, & cæcus sim. Incipiente enim cognitionis luce in me, te uidebo: in cuius contemplatione illud cernitur, quod non Deus is es, cui placere possit iniquitas. Videtur hic Græcis, iniquitatem pro omni genere peccati debere accipi, quod extra æquitatis sit normam. Anomia, dictio quæ hic ponitur, non propriè iniquitatem significat, sed esse omnino extra rationis legem: unde anomos is est, quem nos ex legem dicimus. Vide Eutymium. Sensus igitur erit, quod Deus eius nature sit, qui non patitur in suis diutius immorari peccati tyrannidem, sed eam ueluti rem sibi infensam atq; odiosam, à suis longè propellit. At tu in sequenti uersu Dei iudiciū tremendum perpende.

Non habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Hiscē enim tam crebris nominib. iniquitatis, malignitatis, doli, iniustitię, uult David impiorum animas & mores, in omnem prauitatem demersos, plenamue eorum malitiam exprimere: quemadmodum illius generis uerbis, non approbabis, non habitabit iuxta te, non permanebunt ante oculos tuos, odisti, perdes, & similib. alijs, diuinum de illis iudiciū exprimit. Nam cum Deos illos propter ipsorum prauitatem ac fastum detestetur, non fert eos diutius bonis esse molestos, Ergo tam copiosa uerborum sylua, Dei indignationem in prauos homines

A nes aperuit. Non habitabit, inquit, iuxta te malignus: hoc est, non patebit apud te locus maligno, improbo, peruerso, noxio. Quomodo enim stipula iuxta ardentem ignem stare poterit, & non ardebit? Qua ratione mors cum uita, tenebræ cum luce perseuerabunt? Discedite à me, ait, operarij iniquitatis. Atqui hic mihi considera, quo plenius rem pertractemus, per iniquitatis operarios nō tantum publicos istos peccatores, quos etiam mundus ipse execratur, describi: sed & illos quoq; quorum facies cum uideatur sanctissima, sunt tamē sepulchra dealbata: & qui licet mundo uasfrē admodum imponere calleant, Deo tamē secretorum cognitori sunt noti, imò, ut uerius dicā, incogniti. Amen, inquit, dico uobis, nō noui uos. Ante oculos tuos, anthropopathia est, atq; idē ualet, quod non eos diu sustinebis in conspectu tuo stare, tantopere illos detestaris: exemplum nimirum à cōsuetō hominum more desumptum: nam quos uehemēter execrantur, eos non possunt nisi toruē intueri. Vnde illud: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei. Quod quidem clarius in sequentibus aperit, cum ait:

Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

De iniquitate satis est dictum, nunc de mendacio dicendū. Mendaciū hoc loco erit omne illud, aut factū, aut dictum, aut à moribus profectū, quod simplicio res animas à recta exorbitare facit. Si quidem cum Deus summa sit ueritas, quicquid contra eius doctrinam factum, dictūue fuerit, id mendaciū sit necesse est. Vide, oro, quantum fermē detestabiliores sint hi, qui mēdacia loquuntur, quod hæreticorū proprium est, atq; hypocritarū, quā operarij iniquitatis. Argumentum à pœna. Nam cum uates pronunciaffet, illos qui operantur iniquitatem, odio esse Deo: loquentes mendaciū, ait, ab ipso perdendos: ut grauius omnino uideatur à Deo perimī, quā odio haberi. Quod dictū sanè esse uolui, ut uideāt fucati Christiani quid agant: optimeq; perpendant, an quicquā horrendum magis esse possit, quā incidere in manus Dei uiuentis. Nescio enim an mihi utile esse possit, unā cum habitu hoc lugubri, squallorem quoq; uultus, ac graues oculos circumferre: Euangeliū cum ore, tum moribus, inter fratres profiteri: animus uerò meus sexcentis mundanarū rerum curis defatigatus, nihil aliud, uel in ipsissimis secretioribus templi partibus, uel cogitet, uel moliat, quā quomodo suas expleat cupiditates. Vidēsne mendacij formam? uides quō se ingerat monstrum hoc horrendum, periculosum, maximōq; dignum odio?

Virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus.

Quasi hæc summa sit totius improbitatis, quenquam occidere: quod quidem fit non tantum pugione, aut ense, quantum odio, cordeq; inimico. Quare multis prius improbitatis partibus connumeratis, concludit uates hoc epilogo. Dixi quod Deus noster is est, cui iniquitas haudquaquā placere potest, & apud quē locum non habet malignus, coramq; stare non ualet iniustus. Dixi quod odio habet omnes qui operantur iniquitatem, perditq; omnes eos qui loquuntur mendacium. Ne igitur auditorem diu suspensum teneam, in summa uirum sanguinū & dolosum abominatur Dominus. Hi sunt enim fructus eorum, qui sponte mali sunt, omnia ut dolis, odijs, simulatibus, falsis pollicitationibus, astu, simulataq; amicitia, & hypocrisi immisceant, atq; eō tandem progredi audeāt, ut uel ipsum innoxium sanguinē ardentissimè sitiant. Quę demētia cum hac cōferenda, mentem scilicet homini datam ut prosit ceteris, totam ad ledendū conuertere? Atqui passim uidere est quā amplum per uniuersum ferē orbem sit factū theatrū eorū qui respub. moderantur, tum insanie, tum crudelitatis, adeo ut periculosissimū iam sit, & capitale, ciuibus esse iustis. Inenarrabile, ait Lactant, est, quod fit aduersus eos, qui malefacere nesciunt: & nulli nocentiores habentur, quā qui sunt ex omnibus innocētes, Audent igitur homines improbissimi, ministri esse iustitię, qui feras immanitate uincunt? Hæc Lactantius pro conditione sui temporis conquestus est. Nos uerò optimè nobiscum agi ducimus, ni peiora sint quæ quotidie in ciuū perniciē moliri lupos, quos, ut ait, idem, non uētris rabies, sed cor-

C dis efferauit, non sine lachrymis cernimus. Cæterum in hoc loco uirū sanguinum appellat uates uirum auidum, studiosumq; effundendi innoxium sanguinē, quem nos sanguinarium dicimus: & quem nō solum eum esse intelligimus, qui manu, ferroq; aliquem interimit, sed qui odio, ut dixi, iræ, ac maleuolētia insequitur. Quēnam iam latet, quod qui odit fratrem suum, homicida est: iam illud notandum, non immerito homicidæ fraudulentum à uate copulari: nam qui aliquem fallit, ut ait Eutyimius, aut in pericula conijcit, eum occidere uidetur.

Ego autem in multitudine misericordiae tuae, introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Elegans profectō antithesis emphasi perornata. Sint illi iniqui, ait, ut lubet: sint maligni, iniusti, impij, dolosi, sanguinarij: ego multa, atq; admodum ampla misericordiae tuæ abundantia fretus, particeps minimē illorū ero, alioqui tamen deterior, quā illi, futurus forsan. Illi ē p̄ssimo sinu tuo egrediuntur, ego uerō ingredior. Illi abs te sua uoluntate abalienati, absq; ullo timoris freno uiuunt: ego autem introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuū in timore tuo: hoc est, cum trepida, filialiq; ueneratione, & ut ait paraphrastes, reuerenter maiestatis tuæ rationē habebō. Hic uates ad ueterē adorādī morē, qui in templo manufacto fieri uidebatur, alludit. Egressis igitur illis abs te, ego ad te ueniā. Equidem hoc in loco impudentes quorundā orationes reprehendi arbitror, qui simulatq; perfractas quasdā suas preculas in tēplo publico faucibus magis quā corde mansas obtulerunt, putant sibi Deum uel multis nominibus deberi: qua quidem parū considerata sui ratione turgidiores facti, licentius quodammodo propter familiaritatē, ut sibi uidetur, cum Deo inītam, peccare audēt. Errāt profectō, ignorantes uim totam orationis in animo sitam esse, nō in faucibus & palato. Hos enim mansuetissimū in modū carpens propheta inquit: Non in praesumptione, aut supercilio, coram te meā fatebor indignitatē, peccatiq; languorem detegam: sed cum reuerentia, ac timore te colam, te uenerabor, te adorabo.

Deduc me in iustitia tua propter inimicos meos.

Vix à paucis prophetae prudentiā cōprehēdi, uel hoc uno suspicor, quod cum sit totus tropis & mysterijs etiam per syllabas singulas inuolutus, praeteritur tamen aliquando adeo integrē, ut penē fatius sit ab huius interpretatione abstinere, quā tam somniculosē oscitare. Assiduus enim cōmentariorum lector, à mea hac sententia (credo) non discrepabit. Senferat quidē uates se paululū praesens, quorum uitia cōmemorauerat, de se iactantius iudicasse: quo circa ne in uanam aliquam opinionem, aut gloriam prolaberetur, mox pedē, improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem pressit humi nitens, repressit: ac fassus est, si quod per uirtutum gradus esset eundum, eod per Dei manus sese ductū iri. Domine, ait deduc me in iustitia tua: hoc est, per bonitatē tuā, qua iustus es, & bonus, deduc me: ut quemadmodū tu es, ita quoq; ego sim, & bonus, & iustus. Aut (sic cogimur aliquando sensus uarios opinari in re praesertim tam obscura, ne diuinus spiritus suo fraudetur intellectu) deduc me, quo iustitiae tuę solidæ, & ueræ, nō falsę, aut, quæ est natura humane iustitiae, nutati, studeā. Hanc, queso, mihi da mentē, ut nihil mihi probe, nihil rectū, nihil sanctū à me reputetur, nisi quod tibi probari cognouero: ac quicquid statueris, quantūcunq; mundo, carnī, id est, mihi ipsi displiceat, placeat tandē. Deduc me, inquā, in te, & fat est. Nam quicquid in Deo est, cū Deus sit, idcirco iustitiā Dei, ipsum esse Deū oportet: quare deduci in iustitia Dei, erit deduci in Deo. Et est cōsiderādū, quod in scripturis plerūq; Dei iustitia pro ea, qua ipse iustus est, hoc est, unde quaq; perfectissimē bonus, accipi solet, ut in hoc loco. Ceterū anxius animę suę periculū nō ignoratis affectus à uate exprimit, cū orat se ppter inimicos suos in Dei iustitia deduci. & est sensus, Inimici mei summo me studio, ac per uigili cura obseruāt, sicubi precipitare possūt: nec mihi est integrū tam uafra eorū insidias, nisi tuo ducatu, uel cognoscere, uel declinare: Da, oro, illorū impias non sequi suggestiones, prauaq; cōsilia, quę quidē tā turpia

A turpia sunt, tāmue foetida, ac malē olentia, quā malē olent sepulchra patentia, à quibus passim grauissimū exire odorē sentimus. Quid multis uitor? Quem admodum enim sepulchrum apertum iam iam expectare mortuum uidetur: ita illi, absq; ullo honestatis operculo, in hoc incumbunt, ut me deuorent, & extinguant, hos enim timeo. Quis, nisi amens sit, tam cruentos hostes atq; implacabiles, non extimescit? quapropter deduc me in iustitia tua, ac

Dirige in conspectu tuo uiam meam.

Felix sic legit: Rectam fac coram me uiam tuam. & hæc lectio magis spiritui quadrare uidetur: cuius sanē mentem doctissimē, ut cætera, exprimit paraphrastes. Fac, ait, plana sit ante oculos meos, uia qua itur ad te. atq; idem fermē Symachus. Explana, inquit, Domine uiam meam ad te: hoc est, expedi, repurga uiam tuam coram me, ut inoffense gradiar, atq; ad optatum finē perueniam. Fac me uere uitam te dignam. Atqui uiam hanc quam sibi explanari poscit uir sanctus, uiam mandatorum Dei esse arbitror, quæ quidem affabrè perpurgatur, inoffenseq; curritur, cum nostrum per iustitiam solam, quam esse definiunt in omnes dilectionem & charitatem, cor dilatatur. Etenim cum Deus amor sit æternus, atq; ad omnia pertingens, inq; rebus omnibus diffusus: ad huius imitationē, nostra omnis felicitas cōsummatōue perfectissima redditur. Nam bonum eo diuinius existimatur, quo in plures magis diffunditur. O immensum facilitatis Dei pelagus in mortales omnes, ubi ipsius iustitia, ipsius bonitas, ipsius uia, qua insistere, quamq; amplecti debemus, nostra iam adeo facta est, ut eod, quod nos ipse, absque merito nostro, destinauit, certissimē, quasi ex nobis deueniamus. Interim uerō orandū, Tu Domine dirige in cōspectu tuo uiam meā: hoc est, fac id agam, in eo uerfer, illud sequar institutum, quod tu probas, nō quod ego, cuiusq; tu in teipso exemplum exhibes, & cui soli uerum successum aspiras, hoc ubi dederis, qui iam hostes hosce meos, quamuis audaces, atq; inexorabiles, carnē scilicet, mundum mundiq; amantes, pertimescam? Tantum enim abest ut huius generis hostes, seu dæmones, seu homines sint, metuum: ut etiam, te autore, illorum ferociam tantī faciam, quanti solent muscas, aut pulices, elephantēs.

Quoniam non est in ore eorum ueritas: cor eorum uanum est.

Narrat, nec sine lachrymis quidem, propheta, insidiantium probis hominibus, uitiā, ac uersutias. In ore eorum, ait, non est ueritas, ideo neq; Deus. Non est, aiunt Hebræi, in ore eorum rectum, interiora eorum insidiæ. Sed idem sensus, qui is erit: In sermone quorundam nihil est, cui tuto fidī possit. nec sanē mirum: nam cor eorum, seu animus, seu, ut alia habet litera, intīmū, spurcitijs oppletum est. Quicquid enim loquuntur, mendacium est: quicquid cogitant, uanū: quicquid moliuntur, immundum, insidiarum uē plenum, ac planē noxium. Etenim à summo bono, æternæque ueritate auersi, quomodo falsa, parū uē sibi constantia, aut loqui, aut animo uolere non poterunt? Et amplexati sunt, inquit Hieremias, stercora. Non possum interdum (fateor) non supremum in modum admirari, unde tanta sit huic uitio mentiendi, uis ac robur, quod uel ipsos rerum sacrarum ministros & sacerdotes interdum adeo strictim connodet, ut nihil sibi magis uelle uideantur in suis pacis, conuentis, pollicitationibus, aut id genus alijs, quā mentiri. Ex quo quidem mentiendi habitu & consuetudine, illud sæpe cuenire oportet, ut etiam in his quę sibi admodum officere possunt, si mētiantur, aperta fronte mentiantur. Quid ergo?

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Non te moueat temporū mutatio, plerūq; etiā in eodē uersu, ut hic, frequēs: familiare quippe prophetis est idioma, phrasiq; cōsueta. Cæterum quis tam ferreus, uel ex Dolopū gente, qui à lachrymis tēperet, cōsiderans quibus cum, tum alijs, tum nostro hoc infelici æuo uiuitur? Sepulchrū patens, ait, est guttur eorū: linguis suis dolose agunt: seu, ut alia est litera, Lingua sua falsō blandiuntur. Vidēsne hoc schemate adulatorū frequentiam exprimi? Adeo enim istius generis

C hominum increuit numerus, ut uix iam, quis uerus sit amicus, qui uera dicat, dignosci queat. Postquam enim impostorū technis, dolis, astu, mēdacijs, falsisq; blādimentis infectus est orbis, suspecta iam facta sunt omnia. Verūm qua ratione dictū sit, sepulchrū patens eorū guttur, uideamus. Quemadmodum enim sepulchrū referatur, ut mortuū admittat: ita illi sua illa noxia blandiloquentia in hoc incumbunt, ut simpliciores illecebrarū hamo pellectos uorēt, & extinguant. Eluquant enim blādiusculas suas quasdā astutiolas prudētes, si Deo placet, uiri, quō incautos illectēt, attrahant uē, & sic miseros inescatos deglutiāt, ac funditus perimant: ut non minus de illo, qui eorū illecebris irretitur, actū dicas, q̄ de illo qui iam positus sit in sepulchro. Porro cum stomacho huiusce fœdissimi sarcophagi maleolentia est cōsideranda. Linguis suis, ait, dolose agunt. Nulla profectō res unquam rei alteri tam similis fuit, q̄ linguæ dolosæ & fraudulentæ, tumulus patens est similis. Quid fœdus, oro: quod sepulchrū putridis cadaueribus plenum tam malè foetet, quàm lingua simulatoris: q̄ fraudulentæ: quàm dolosæ: Hebrei habent, diuidere ac partiri, loco illius, dolose agebant: uel, ut est alia litera, falso blandiuntur. Nam huiusce generis homines nō ut res habet, aut ut corde cogitant, loquuntur, sed diuidunt, partiunturq; uerba ad eorū gratiā, quibus uolunt imponere, cum interim quæ uera sunt tegant. Quos quidē diuus Iacobus in sua epistola ait ex eodem ore dulce & amarum proferre. At tu Deus

Indica illos.

Destruere illos, condemna, illisq; uim aufer, atq; illorum factum infringe, tu qui odisti omnes operantes iniquitatē. Si enim in nos carnis ardor defauit, si animi extollentia, si fraudulenti homines, si bilingues, si hi, quorum doctrina tam malè olet, quàm malè olere solent sepulchra, amoto operculo: hos omnes, uti hostes tuæ sanctissimæ uoluntati obluētantes, destrue spiritu oris tui.

Decidant à cogitationibus suis.

Hoc est, irrita fiant illorum consilia. Fallantur (obsecro) frustrenturq; suis conatibus, atq; omnibus suis in rebus uarij sint, fluxi, incōstantes. Nō, quæso, quod cupiant, adipiscantur. Quàm sepe maligni homines, hī dico, quibus ratio data est, ut cum ratione, quæ potissimum à cæteris animantibus dissimiles esse debent, uiuant, atq; alijs pro sint, consilia in aliorum perniciem effingunt: quæ tamen, ut est in alio psalmo, æquissimo Dei iudicio, stabilire nequeunt. Hinc enim illæ tam crebræ sunt in nonnullis falsæ, inconstantēq; pollicitationes, iuramenta, simulationes, dissimulationes, ac plus quàm Sardonicæ risus.

Secundum impietatem eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine.

Vide iustitiæ normā. Fas enim est, ut quemadmodum uirtutū præmia à probissimis, quibusq; expectari debent, ita iustissimo æquilibrium nefariorum scelera sint ponderanda, ac mulctanda. In magnitudine igitur, ait, impietatis ipsorū, secundumq; quod eorum commeruit prauitas, à te, atq; adeo à tuis, longè illos expelle, ne nobis diutius imponant. Quod quidē scilicet à facie Domini propellī, grauissimum pœnarū genus esse existimo. Eo enim expellēte, quis locus tutus? In miserrimo certe uite genere manere, ac tādē postea in gehennā decidere necesse est illos, spe omni sese inde explicandi sublata. Quis, oro, casum huiusmodi illorū reparabit, qui idcirco cadūt, quia spōte se sua à diuina ope, atq; æterno bono tam infelicitè subtrahūt: Neq; tamē, ait uir sanctus, me tantū mouet istorum improbitas, & qua in me crudelissimè ferociunt, malignitas, quantum quod nec tibi parcunt summo bonitatis fonti: nam te irritauerunt Domine. Quō amplius eorum potest ascendere impietas? Potest ne homo quispiā ad tantum prauitatis culmen excitare animū, ut Deum ipsum cōtra se prouocet? Aut is, credo, demēs est, aut prorsus à Deo destitutus. Sed quis illorū futurus sit exitus, qui Deum in se prouocant, uel uno Hieremiæ testimonio sciri potest. Siquidem cum dixisset Dominus, Nunquid me ad iracundiam prouocāt: mox addidit, Nonne seipsum in cōfusione uultus sui? Expelle itaq; illos abs te: quod sanè debes, cum propter

multa

A multa, tum potissimum propter iustitiam: nam te impudentissimè, ô Domine, irritauerunt. Quid sceleratius excogitari potuit?

Et latentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt & habitabis in eis.

Petierat propheta Dominum, ut impiorum studia & consilia refringerentur, ac euanescerent: nunc petit, ut eos qui illius se fidei commiserint, ita iuuet, quō sempiterno gaudio lætari queant. Perpende, te obsecro, qualis illorum futura sit merces, qui spem omnem suam, haud in se, sed in Domino collocauerunt. In æternum, inquit, exultabunt: seu, ut alia habet litera, ouabunt, more scilicet triumphantū. Quod quidē gaudij genus propriū eorū est, qui iam defuncti corpore, uitam degunt cum Deo. Sed si ad præsentē quoq; uitā gaudiū hoc referre malis, quid nī affirmē aliud in hoc mundo tam solidū, tamq; uerum esse nullum, præter id, quo anima Deo unita per spem, atq; amorē, afficitur: Cæterum quid tam in rebus humanis exultabile: quid tam triumphali ouatione dignum, quàm Deum in se habere, ueram scilicet uitam, ueram beatitudinem, uerum bonum, ueram salutem? Hæc illa est fœlicissima aliās nobis facta promissio. Inhabitabo, inquit, in eis, & inambulabo: & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto.

Hæc solida est gloria, in Domino gloriari. Quod quidem nulli hominum conuenire arbitror, nisi illi, qui rebus omnibus humanis pessundatis, Deum super omnia diligit: quod sanè est diligere eius nomen: nam ipse est nomen suum. Dum alij, inquit, in sese, suisq; fortunis, ac amicis gloriātur, te interim diligētes in te solo gloriabuntur, quoniam tu benedices iusto. Causam reddit uates, quam obrem gloriabuntur. Et est perinde, atq; dicat, Cur in æternum exultabunt sancti: cur habitabis in eis: cur gloriabuntur in te? Responso: Quoniam tu benedices iusto: hoc est, iusto benefacies, non sinesq; diu à malis ac peruersis hominibus iustitiæ studiosum diuexari. Omnis igitur salutis nostræ summa, super amplissimæ Dei beneficentiæ, gratiæ, misericordiæ uē cardines uersatur. Sint uirtutes, sint dona, sit uoluntas, sit arbitrium, gratia demum est quæ nos seruat. Atq; hīc cōsideranda est piorum hominum cōsolatio, quibus nimirum dicitur: Et si maligni uobis homines maledicunt, confidite, quoniam Dominus ille, à quo gratiæ omnes deriuantur, is est, qui secretissimo quodam modo (uobis forsā ignoto) benedicere solet iusto, atq; ipsum circumqua que bona sua uoluntate, ceu clypei tegumento protegere, ac munire. Quam obrem sequitur:

Scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos.

Diuus Hieronymus ex hebræo legit, coronabis: sed non officit sensui, qui is erit: Tua quidem bona erga nos uoluntate, tua, inquam, dignatione & beneuolentia, non nostro studio, cura, aut merito tuti sumus: ac in tantis hostium impugnationibus haudquaquam deijcimur, sed fortissimè stamus. Quemadmodum enim miles in acie prælians, siue à dextris, siue à sinistris, aut eminus, aut cominus ab hoste imperatur, totum se umbone tegit: ita homo in uirtutū teatro enutritus, si sit aduersis hostium telis, & his igneis, circumuentus ac lacesitus, de se statim, deq; propria uirtute desperat, sed totum se sub Dei benignitate, ac misericordia, ceu sub tutissimo clypeo, protegendū committit. Muro tuo inexpugnabili, ait alio in loco spiritus, circūcinge nos Domine. Haud dubiū quidē, murum hīc inexpugnabilē, Dei potentiā, uirtutemq; præ se ferre. Ita hoc loco, uoluntatē Dei, illius dignationē, & ut ait paraphrastes, gratiositatem & fauorem prætere dere arbitror: cuius uī, atq; ambitu, circumsepti fideles, nullum tam atrox est bellum, quod non facile perferant, utpote qui non ignorent ab ipso Deo fortissimo uires omnes suas pendere: à se autē aliud nihil, præter metū, infirmitatē, lapsum, mortē. Verūm hoc secundū eorum sententiā, qui asserunt salutē omnē nostram ex mera Dei uoluntate, soloq; eius proposito, absq; nostra ulla tum fidei, tum actionū oblatione fore: quod Latinos ferè omnes pro cōfesso habere uideo, secus Græci. Sed alienior hæc est materia, q̄ ut instituto nostro deseruiat. Illud interim pro cōperto habendū, ita in salutis cum Dei uoluntate ac proposito, nostrum

c concurrere arbitrium, ut nescias aliquādo, cui magis faueas: quanquā ego libentius gratiā, hoc est, benignissimē Dei uoluntati, ac proposito, primas tribuere soleam: quæ sanè persuasio & fides, tutior mihi semper uisā est, atq; eam alijs probatum iri semper efflagitauī: modò nos cautes immotas, aut rupes nolint esse, ut pleroseq; ex gratiæ assertoribus hīscē in temporibus uelle uideo.

PSALMVS VI. *In organis super ogdochordo.*

N I M A E secum reputanti quā ignoranter, quamq; uitiose præteritam trāsegerit uitam, horrendus quidam, si sapit, occurrit ob futurum iudiciū pauor. Vnde perterrita clamat:

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me.

Ogdochor dum, ne in multis nos morentur tituli, instrumentū erat octo chordarum, quo, alternatim cum organo, à musico pulsato, oda hæc inter alias solita erat decantari. Quid uero octonarius ille neruus, aut organū, aut uicissitudo illa harmoniæ significet, dicant alijs. Nos interim ad institutū. Ira igitur, & furor Dei, in hoc loco, ut in pleroseq; alijs scripturæ, horrendum eius iudiciū significat: quod sanè nemo, nisi is qui in hac uita diuinā implorat ueniam, euadere poterit. Atqui in primis est ex animo considerandus perterritæ animæ stimulus, quo intus in ipsis cordis medullis exagitur, in hac dictione, Domine. Quæ quidē inuocatio non sine profundissimo gemitu & singultu ab ijs proferri potest, qui & proprios norunt lapsus, & quæ iam pœna se maneat præsentiscunt. Verū cum Deus absq; animi perturbatione iudicaturus sit: & cum furor, & ira in supremū iudicem cadere nequeat: scriptura tamen non nisi per uerba inter homines cōsuetā, qualis nunc sit, aut qualis ad iudiciū illud uniuersale futurus expectetur, exprimere ualeat: Cum exarferit, inquit, in alio psalmo, in breui ira eius, sensum igitur uersus huius doctissimē, ut solet, aperuit paraphrastes, cum ait: Domine ne pro ira, quam aduersum me, licet meritò, concepisti, castiga me: neq; pro bili, quam ego moui tibi, suppliciu sūme de me. Quis, quæso, iratum Dominū ferat? Correptionem, inquit, ego infelix, patre dignam non recuso: sed tantopere sæuam, tam diram, tam immanē, ut scilicet cōmerui, qui feram? Vide, oro, num huic simile olim petiuerit Hieremias: Corripe me, ait, Domine, ueruntamē in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Peccaui, clamat hic anima faucia, peccaui, num id nego? num res meas, ueluti sanctas, uendito? num iustitiā? num spiritum? num suspiria? num crebras, & has diutinas, orationes ostento? hoc solum enim ē meo depromere possum cordis promptuario, peccaui. At tu Domine, licet meruerim, quæ æterna est, mortem, noli me iuxta meritum meum damnare, nec debitas de me, oro, pœnas exige. Imò Domine,

Miserere mei, quoniam infirmus sum.

Iram equidē, ultionemq; peccatis meis debitā deprecor, misericordiā precor: nam infirmiorē me esse sentio, q̄ ut manū tuā tam grauē sustinere ualeā. Quod si quidē humane uires sunt pōderandæ, quodnā aliud reperit animal tam infirmū, tam debile, tam deiectū, tam ignauum, q̄ homo, ille præsertim, cuius cor, uermis continuus conscientiæ, hydra omni truculentior, turpissimē exedit? Quare

Sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.

Dolor enim, ait, qui molestissimis cōsciētiae morsib, me rodit, ossa ipsa ad usq; sensu carētia peruenit, atq; ea miserabiliter conturbat. His enim uates uerbis intimæ suæ afflictionis uehementiam exprimēs, nos naturæ doloris admonet: cuius ui ac intētionē, sentimus, summoq; cum periculo nostro experimur ossa ipsa contūti, ac labefactari. Gelidusq; per ima cucurrit ossa tremor, ait eximius ille, & poeta, & philosophus. Rursus non erit absurdum ossa pro mentis uiribus interpretari: quæ & habitus uirtutū appellari possunt, licet non admodū rectē, qui sanè à perturbationibus infinitis uitijscq; animi enerues facti: atq; ut sic dicam, euirati, ex nostrarum imperfectionum commistione perlanguescunt, in tantum, ut iam

non

A non ossa, sed caro quædā mollis, & infirma dici potius debeāt. Quid igitur dicā?

Anima mea turbata est valde.

Pulchra admodum in hoc loco metaphora ab Euty mio ponitur. Quoties, ait, quis ad iram irrationabilem, aut ad prauas cōcupiscentias fuerit stimulat, tunc diabolus immodicē spirans, animam solet & corpus perturbare, nō secus ac ualidus uentus in mare irruens: miscetur enim ambo, atq; æstuant, nec propriū aliquem locum, aut ordinem seruant. Propterea non ineptē arbitrati sunt quidam, hic animam, omnem uim illam intelligi, qua uiuimus & sentimus, ex mortis memoria, pœnarumq; horrore summe deiectā, & consternatam: quemadmodum & illud de Christo intelligi oportet, Tristis est anima mea usq; ad mortem.

Sed tu Domine? usquequo?

Plenissima affectus reticētia. Usquequo? uide quid addi debeat. Usquequo, ait, tuam illam solitā opem sic diuexato, sic fracto, differes? Usquequo tam infelicitur turbabitur anima mea, & uenter meus? Quousq; horrendum istuc doloris monstrum in me desauiet? Diu, inquit, abs te neglectus sum, cum tamen auxilio tuo quammaximē indigerē. Vbi igitur es Domine? usquequo abes? Cōtemplare, te obsecro mi lector, ad quantū interim deueniat dolorē anima, quæ in medio ipso uerborum conatu intercipitur, ac mutit. Postquā enim dicere cœperat, usquequo non subuenis, à memoria statim peccatorū, quibus longē diuulsa fuerat à tam amantissimo patre, ueluti ab acutissimo iaculo traiecta, elinguis redditur, contentaq; solummodo suspirijs, tacet: postea uero à spiritu admonita, qua uia quouē medio, cōmoti iudicis ira sedari queat, statim à mœrore euigilans clamat,

Conuertere Domine & eripe animam meam.

Tu qui auersus es à me, inquit, propter fœditatē peccati, ita ut nihil iam mihi ob oculos uerferetur, nisi mors, timor, terror, desperatio: reuertere ad me, ut prius, atq; eripe animam meam. Hunc sensum secutus paraphrastes, Redi, ait, Domine ad solitam clementiā. Viro enim maximis in perturbationibus animi constituto, uidetur Deus auersus, ac ueluti se aliò recepisse, cum eum finit aliquandiu, nō sine mirabili dispensatione, excruciarī. Orat igitur ut ad se reuertatur, hoc est, pristinū suum fauorem exhibeat, quasiq; sese ab ira recipiens, ab imminente exitio, ac quo maximē affligitur dolore, eripiat.

Saluum me fac propter misericordiam tuam.

Nescio an diuinius exprimi posset huius hemistichij sensus, quā à paraphraste est expressus. Libera, inquit, o Domine, animam meam à malis, habita ratione non tam peccatorum meorum, quā benignitatis tuæ immensæ. Quid huic addendum putas? quid, quæso, lachrymas nostras frigidissimas? quid planctus? quid actiones? quid affectum illum mordacem, quem compunctionem appellamus, præferimus? Saluum me fac, inquit. Qui uero? propter iustitiam meam? propter merita? propter, uel usq; ad mortem, labores, sudoresue extremos? Minimē quidem: at propter unam tuam misericordiam: ut neruum totum, uimq; omnem salutis, Dei miserationi, & pietati acceptum referre discamus. Non propter uos faciam, dicit Dominus, notum sit uobis: sed propter nomen sanctum meum.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?

Dici facile non posset, quantum præsentis uitæ amantes fuerint antiqui patres. Huiusmodi enim desiderij ratio ea esse uisa est, quod illis nō tam perspicuē futuræ uitæ status fuerit reuelatus, quemadmodum postea nobis, Dei filio glorificato. Quocirca ipse in Euangelio certiore sui regni notionem tunc fuisse asserens, hoc modo suos alloquitur discipulos: Beati estis, qui uidetis & auditis, quæ uidere & audire multi reges & prophætæ concupiscere. Quo ergo ueteres illi futuræ uitæ bona minus perspecta habebant, etsi non dubitarint ea omnia mortalium omnium excedere captum & intellectum, hoc fuerunt præsentis uitæ cupidores. Rursus, quia ex suo obitu, suocq; à bonorum cœtibus secessu per

C mortem, uidebant improbos rerum potituros, Deique honori & religioni, quam sanè semper ante omnia cordi habuere sanctissimi illi uiri, insultaturos: uidebant etiam cum demigrassent, nefarios homines illam adhuc teneram in terris, fastu atque ambitione calcaturos. Nonne istud idem diuinus ille exoptauit antistes, qui lectulo cubans, agensque animam, huiusmodi orauit affectu: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recusabo laborem. Cernebat enim uir prudens, ex suo obitu tenerum suum gregem à lupis exterminandū: quod quidem nec suos latuit alumnos, qui beatam animā iam iam cœlestem requiem subeuntem, lachrymis insequentibus clamabant, Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis? inuadent enim gregem tuum lupi rapaces. Hinc ergo tam anxie perfectissimi uiri orabant seruari in uita. hinc & orabant in presentiarum nonnulli, ut ea habeat, qui conditoris bonitatem, cultumque, dignis laudibus extollant, & dilatent. Non est in morte, ait, qui memor sit tui, quasi dicat: Quid me Domine tam citò mori cogis? cur me immaturo ueluti fato absumis, cum apud uita defunctos nulla tui extet memoria? In sepulchro enim quis te unquam celebrabit? Mortuus ac tumulo mandatus, poterit ne tuas laudes proferre? cultū tuum longius extendere? beneficiāne tua immensa inter mortales prædicare? Huic simile orasse Ezechiā regem legimus, cum uitam sibi prorogari exposceret. Quia non infernus, ait, id est secundū Hebræos, sepulchrum, confitebitur tibi: neque mors, hoc est, neque mortui laudabunt te. Non moriar, inquit Dauid, sed uiuam, ac mox causam addit, quam ob rem uiuere in corpore cuperet: Et narrabo, inquit, opera Domini. Ingens nimirum indicium, uitam propterea diuinitus homini datam, ut sui conditoris cultum, quantum in se est, amplificet: non ut eum uitæ fastu, prauisque moribus, uel coarctet, uel corrumpat etiam, ut nonnullos agere uideamus, qui ad decrepitos usque annos prouecti cum sint, attriti que in Dei, ut uocant, seruitio, nondum tamen malè olentem animam ex humo attollere didicerunt. Iam **D** (credo) palam factū est, quid sibi uolunt hic mortis atque inferni nomina. Hanc quidem interpretationem hi qui uetustissimos, atque adeo uerissimos Hebræorum libros cōsuluere, nos docuerunt. Latini uero ab eo quod terra reconduntur mortui, ac infra nos ponuntur, inferos appellant. Cæterum in Genesis libro legimus, Iacob in mœrore illo suo dixisse: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Quis, oro, tantum uirum censeat prædixisse se in locum pœnarum descendurum? dicere enim uoluit, sese in luctu sub terra in sepulchro per mortē iri conditum. Infernus igitur sit ipsum sepulchrum: inferi uero ipsa cadauera. Non nego tamen, sensum, quem modò dicturus sum, hic posse accommodari. Aiunt enim per mortem peccatum intelligi, quo cum quis fœdatur, amens statim fit, & cæcus omnino, quo circa in sorde illa letali manentem, impossibile est Dei memoriā salutarem habere. Infernum porro exponunt esse locum pœnarum, in cuius obscuritate neque proprii reatus resipiscētiā, neque peccati odium, neque laudis diuinæ studium haberi posse. Ante mortem, ait Eutymius, pœnitere quem potest: post mortem uero retributionis tantummodo tempus est. Vide, quæso, quā abundans in sensibus sit uatum spiritus. Vide, inquam, an in horrida mortis memoria ac inferni, ubi nihil uidetur esse nisi mœror, dolor, desperatio, queat anima nondum ad scoriā usque repurgata, laudare Deum, quem ob antea actæ uitæ scelera, cogitur tanquam alter Adam, aut Cain, fugere. Hi enim solummodo diuinas celebrare laudes sciunt, quorum mens ita suo unita est auctori, ut nihil iam quod terrorem ciere possit, aut cogitent, aut sperent. In horrore igitur mortis atque inferorū, quis dignè laudat Deum? Quis rursus defunctus uita, ac tumulo conditus, suis ciuibus nomen sanctum Dei prædicabit? Aut quis peccatorum mole obrutus, iamque infernis tenebris atque ignibus destinatus, non magis execrabitur, quā extollet Dei cultum? Certè non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.

Laborauit in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum.

Hyperbolæ audentes sunt, doloris nimirum amplificandi causa adhibita: impossibile

A possibili enim modo se precaturū pollicetur. Quid non promitteret (ut in uotis uideamus) expauescens conscientia: Cuncta quidem plus quā difficillima, modò à tam diris absolueretur pauoris morsibus. Laborauit, inquit, suspirando, plangendo, lachrymando, adeoque in his defatigatus sum, ut largo imbre lachrymarum lectum meum lauerim: quod quidem impossibile uidetur. Sed talibus utimur, cum dolemus acerbius: neque aliud hic sanè uult uates, quā instantiā, uehementemque orationis ardorem demonstrare. Conceditur (inquit Fabius) dicere amplius, quando dici quantum sat est, non potest. Felix sic habet: Nabilem reddam per singulas noctes lectū meum: hoc est, efficiam ut natet lectus meus in lachrymis meis. Vides ardentem in propheta affectus? Audiamus (ait Eutymius) nos homunculi tanti regis pœnitentiā, eamque imitemur. Sanctissima profectò, atque tam sancto monacho digna adhortatio, modò nostri temporis pœnitentes, pœnitentiæ summam ac uim, in nescio quibus propriæ uoluntatis afflictationibus, absque intimo succo, minime statuerent: quibus quidem de more quotidie peractis, rursus idem sunt, ad pias scilicet actiones frigidī, inconstantes, durī, difficiles, morosi, atque omnibus, qui uel parum ab illo suo præcipiti proposito, ac falsa pœnitentiæ imagine dissentire uidentur, obtrectantes. Verū non negauerim prophetā re ipsa, aut si re nō ualuit, uotis tamē ueris, propositoque nō ficto præstitisse, si quid inflāmatius ore protulisset, cū ut ignis tam æstuatū desiderij, ignem illum alterum concupiscentiarū restingeret, culpasque deleret, tum ut nos tepidioris naturæ homines ad flāmam illam, qua uerus pœnitens urī debet, excitaret. O normā cœlitus ihs datam, qui antea actæ suæ uitæ rationem secum exactissimè reputat. Laborauit, inquit, non simplici quodā modo, aut in superficie, sed in gemitu meo: uel, ut legit paraphrastes, fletu lamentabili. Postea adijcit: Lauabo, seu natate faciā lectū meum, non semel ac iterum, sed per singulas noctes. **B** Cer nis assiduitatē laboris in pœnitētē? Cur uero in nocte? num dies à carnis cruciatus eximēdus? Per diu enim uariæ solent nostri secreti silentiū inturbare cogitationes, quæ raro in unum, perseverante lucis strepitu, quo mirum immodum distrahimur, coire possunt. At nox, cum ex defectu lucis, qua (ut dixi) facile in uaria distrahimur phantasmata, tum ex alto rerum omnium silentio, ac quiete, nos magis acuit, excitatque ad res animi pertractandas. Commodissimum enim id temporis ad nobiscum ratiocinandū esse dixerunt patres. Illud porro, lachrymis meis stratum meum rigabo, præcedentem particulam explicat.

Turbatus est à furorē oculis meis.

Furorem appellat Propheta horrorem illum iam in corde conceptū, uerūm extra per membra ipsa peruagantem. Nam de furore illo superius dicto in Deo, nō dici, hebræus indicat. Diuus enim Hieronymus sic reddit: Caligauit præ amaritudine oculus meus: uel oculus simpliciter, uel tota hæc corporis habitudo, & facies, præ dolore assiduo decolorata, ac natua specie destituta. Inter cæteros enim effectus, quos dolor cum lachrymis permixtus parere consueuit, reddit in primis faciē rugosam, totumque corporis habitū cariosum, tabidum, penitusque deformatū: & ut alia habet litera, plus quā senilem, et cadauerosum. Hic igitur uates intelligi uoluit, succum sibi omnem corporis deperisse, seque prorsus contabuisse. Nec sanè mirandū, quod sancti Dei uiri tam crebris interdum questibus suum dolorē proferant: nam præter id quod nobis qui inter pœnitentiā lamentam uitam traducimus, in exemplū proponuntur, est considerandū, quod Deus in suis indolentiā non requirit, quemadmodū neque ipse in terris præstitit, ut sanguineus ille sudor in horto, uel solus, testari potest. Quod si electis omnis abesset dolor, ubi crux illa, sine qua Christianorū uita esse nō debet? Queri uero ad lamentarique apud Deū, ac eius opem exposcere, animi est p̄j admodū, Deumque, ad quem confugit, pro patre habentis: qui quidem, cum nihil sit a deo indulgens ac misericors, lamentis huiusmodi, quæ à corde attrito, simul & amante, procedunt, non offenditur, sed delectatur.

In ueteraui inter omnes inimicos meos.

C Cur, quæso (dicit aliquis animæ, quæ tam queribundè suum depromit laborem & dolorè) tanta pateris? Vnde hæc tam dira afflictio? Inueteraui, inquit: hoc est, nondum nouū indui hominē, qui secundum Deum creatus est: adhuc seruius legi carnis. Inueteraui, inquā, & in uia iustitiæ (quemadmodū fenēs cernimus citò, uel in tantillo labore defatigari) absq; uigore spiritus fatigatus sum. Inueteraui dico, ac (quod cū singultibus, & semel, & bis, & tertio proferre cogor) turpissimè inueteraui. Si quidem nouum haudquaquā est hoc meum cum hostibus certamen, cum dolore, cum luctu. Annosum enim est, utpote quod mecum unā ex matris meæ utero sit exortum, mecumq; cum ipsis annis subcreuerit.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatē, quoniam exaudiuit Dominus uocē fletus mei.

Ut animum recepit uates, utq; sensit se iam, fugatis tenebris, consolationis radio tangi ac perlustrari, insultat hostibus, atq; ait: Discedite à me, facessite, abite quotquot malum machinamini. Iam plus satis audiui, persensiq; uestra inimica in me odia. Recedite, inquā, spe uestra impia delusi: nam Dominus meo lamentabili fletu, clamorē eiulatu, & lachrymis, placatus est. Ille enim qui mihi dedit ut tam largo lachrymarū imbri deflerem, ad eum confugerem, is ad dona sua iam demum respexit.

Exaudiuit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit.

Hæc omnia eundem sensum habent, ut interim à superuacanea illa in hoc loco, inter orationem deprecationemq; differentia celsus. Illud magis considerandum, quomodo ardeant, exundent, uiuacq; sint omnia in sanctis. Neque id rursus prætereundum, quod in hoc uersu Felix legit, suscipiet: quod intelligas summè confidentis orationem esse, quod exauditurus sit Deus in posterū, cum modo exaudierit: alioqui genus esset ingratiitudinis haud mediocre, illum, qui iam se sensit exauditum, iterum exaudiendum se minimè sperare. quocirca à uate est dictum, suscipiet.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei: cōuertantur & erubescant valde velociter.

Et hic animaduertenda est tautologia: nam hæc omnia, erubescant, cōturbentur, conuertantur, idem uolunt ac discedant, licet diuersam habere uideantur intelligentiā: atq; est Hebræis perinde atq; dicas, dilabantur, rursus uel cum ignominia suo frustrati consilio ad propria reuertantur: similitudine nimirum à uictis in acie mutuata, qui pedem cum ignominia & pudore referunt. Nonne & de ipso quoq; dæmone, infensissimo mortalium omnium hoste, scriptū apud sacros autores legimus, quod semel in pugna spiritus ab uno aliquo ex electis deuictus, indignabundus ac cōfusus ita pedem retrahit, ut nunquā postea cum illo in eo genere peccati congregi audeat: Fortissimū hostem, qui cum manū conserere pertimescamus, simulac ad primū, & hunc leuissimū icū confusus, dat terga. Cæterum sentit Eutymius dictiones, ualde uelociter, omnibus superioribus uerbis adijciendas. Oprat, ait, propheta, atq; imprecatur illos quāocysimè hæc omnia pati. Verum, dicit aliquis, quomodo sancti Dei uiri, uel cum primis Dauid, tam dira aliquādo uisi sunt hostibus suis imprecari? Sic enim dicere possumus, quod cum oratio sit opus animæ, cogitationibus, intimisq; affectibus cum Deo colloquentis, eò diuino afflata spiritu se penumero trahitur, ut mira quædā, atq; ineffabilia uideat, ac patiat: multa insuper interdū ei iudicia, alioqui recōditissima, summi iudicis reuelentur, quæ quidem corporeis uoluptatibus addictis minimè sunt nota. Ita Dauid, cæteri q; præclari Dei interpretes, incredibili quodam in suis precibus ardore, atq; ecstasi, in Deum ipsum rapti, cernunt quantum flagris & damnationi prauis homines sint proximi. Tunc enim, quæ Deum optimū, optimè iustissimeq; in reprobos decreuisse cognoscunt, eadem illa, quod boni minus à spe firma dilabantur, accelerare rogant. Nec quidem, cum Deum super omnia & uenerentur, & diligant, ab eo quicquam petere queunt, quod non certo sciant ipsum ultrò daturum. Cauendum tamen, ne carnis affectu aliquo moti, aut ira, audeamus temerè tyrannis, aut alio modo Dei hostibus, mala imprecari,

aut

A aut de illorum infortunijs gaudere, dolere uel in secūdis illorum rebus. Nondum enim ad illam supremam diuinorū cognitionem, nos tardi atque hebetes, ascendimus, qua reuelata facie, quæ in huiusmodi rerum dispositione sit Dei uoluntas pernoscamus. Potius autem ex hisce sanctorum imprecationibus doceri debemus, quàm longè à cœlesti fauore proiecti sint, ac perditī omnino hi, quos, quia pater illos, sua ipsorum causa, non traxit, ardens dæmon contra electos tam dirè furere facit. De quibus tamen orandum erit, ut, si fieri potest, conuertantur ad Dominum ualde uelociter, atq; illis millies illud Domini inculcandum, Ne tardetis conuerti ad Dominum: ne differatis de die in diem, & dicatis, Miseratio Dei magna est: subito enim ueniet ira eius, & in tempore uindictæ disperdet te. uel illud Esaiæ: Subito dum non speratur, ueniet contritio.

IN FINEM PSALMVS DAVID, QVEM CANTA-
uit Domino pro uerbis Chusi filij Gemini. VII.

DOMINE Deus meus in te speraui.

Titulus huius psalmi haud uno modo redditur. Alij enim, ut hic uides. Alij sic: Exercitatio Dauid, quando cecinit Domino super uerbis Chus stirpis Beniamin. Alij uerò aliter. Volunt enim dictionem hebræam, quam exercitationem nonnulli interpretantur, errorem etiam posse reddi, aut interpretationē, aut angorem, quod magis placet, aut sollicitudinem, aut musicum quoque instrumentum, quo canebatur hic psalmus. Nos, ait Felix, hæc omnia Christo adaptamus: nam & angorem & sollicitudinem quāmaximam habuit, & passus est à ludæis ipsis, qui Chus dicuntur, & filij dexteræ (sic enim interpretantur Beniamin) etenim filij dexteræ fuerant, omnes uerò aliæ nationes filij sinistra. Quid per dexteram, nisi misericordia: & quid per sinistram, nisi Dei ira designatur? Verum ipsi Chus erant, id est, Aethiopes nigerrimi, atri, obcæca timente & corde, cum ipsum Dominū crucifixerunt, hæc Felix. Nos autem ad psalmi mentem uertamus stilum, ne in enucleandis psalmorū titulis, nodum in scirpo quærere uideamur. Dei itaq; filius hic est qui loquitur, qui nostras assumit calamitates, qui ueluti colonus in terris, ut ait uates ille, labores, dolores uel suos & nostros exponit. Ille igitur absq; peccati labe qui fuit, tanquam omnium sceleratissimus, tot diros sponte sua patit cruciatus: nos uerò uel ab ipso uitæ exordio perditissimī, ne tantillum quidem poenarum, quas cōmeruimus, non nisi fracto animo ac queribundo toleramus: hinc enim omnia iam facta sunt nobis odiosa, in omnibus morosis ac duris: offendunt omnia, pungunt, lacerant, mordent, uel ipsa quidem edentulæ res, atq; innocuæ, nobis aut pauori, aut fastidio sunt. His tamen, & nobis cognitis, & cæteris plusq; manifestis, audemus nescio quid perfectioris uitæ ac studij præferre, nostrasq; uenditare sanctimonias non erubescimus: quarum quidem umbram, & hanc tenuem, uix, ueluti per transfennā semel uidimus. Sed ad Dei filium reuertamur, qui hoc in psalmo summam totius perfectionis, cuius ipse autor est, effigiat. Si enim generali quodā modo, quædam in hoc psalmo posita intelligi arbitramur, ut sunt illa: Si est iniquitas in manibus meis. Et, Iudica me Domine secundū iustitiam meam. Nemo tanta cum fiducia unquam orare potuit, quanta innocentissimus Dei filius. Si uerò de crimine falso alicui intentato accipienda ducimus, alicui nostrum etiam, cum duce nostro Christo, conuenire credimus. Equidem, ut de me dicam, peccatorum omnium maximum me esse fateor: attamen non propter hoc, illos qui falsa in me moluntur, quicq; eorum maximè insimulat, quæ, ne per somnium quidem, unquam cogitauit, et qui à uirtutū itinere, aut salutis cursu me remorari cōtendunt, excusare debeo, aut malum illorum animū approbare. Imò uitam ipsam, res, fortunas, & deniq; quicquid sum, effundere mens est, & debeo, potius q; illorū scelera, foedosq; mores, ac uitā omnium turpissimā & inquinatissimā laudare, aut obtegere. A professione igitur fidei suæ in Deum, ut sanctos decet, precem auspicatur anima, & ait, Domine Deus meus in te speraui. Non ego in gladio, inquit, nō in uiribus,

C non in scientia, non in meritis, non in amicorum tum copia, tum excellentia meorum, sed in te Domine mi Deus speravi. Certissimum quidem est, illos, qui uerè Deo fidunt, deserere ab eo non posse: cum neque uir bonus eum queat deserere, qui suæ se fidei penitus commiserit. Quis talem, peruersum non censeret hominem? Porro spem nostri definiunt esse uim illam, qua æterna sperantur: hoc est, cum fiducia minimè uacillante expectantur, & quam ex Dei gratia, atque ope, oriri non est qui ambigat: cuiusque patrociniatur, ac uim suppeditant opera illa, quæ à charitate erga Deum proficiuntur, quæque spem ipsam tanquam ardentis faculæ præire solent: alio qui absque bonarum actionum fructu & decore sperare, temeritas potius, quam spes, appellari debet.

Saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

Quoniam igitur in te speravi, & quoniam impossibile est eos, qui in te sperant, suo frustrari uoto ac spe, idcirco serua me, tutareque ab hac tam numerosa me persequentium multitudine. Num me abs te totum pendentem in cruentas illorum manus cadere permittes? Ad quem, oro, alium, si abs te deseror, confugiam? nunquid ad me ipsum uitro ipso fragiliorem? num ad amicos fortunæ magis demore obsecundantes, quam honesto, quam decori, quam ueræ amicitia? nunquid mundi me huius tam inconstantis fidei committam? Ne uiam si id tento. Serua tu igitur me o qui potes, meque miserrimum in modum catenis uitiorum innodatum libera. Timeo enim ne tandem deceptus comprehendar. Quis, rogo, tam est ingenio perspicaci, tam prudenti, tam acri, cui hostium technæ tam uariæ sint notæ? Et si tamen sunt, qui poterunt sine te superari? Exime igitur me o Domine,

Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

D Quam, bone Deus, eleganter uates leonis prædam corripientis, dilaniantisque imagine, ferociam, ardentemque iram hostium, nostram insectantium salutem, expressit? & est sensus: Ne, quæso, corripiat hostis tanquam leo animam meam, neque dilaceret, dum non est qui eripiat. Pulchra profecto similitudo. Nullum enim animal tam audax est, quod cum leone potissimum prædæ inhiantem, concurrere audeat. Quis, oro, tam diras fauces à pastu immunis auertet? Cæset Eutymius hunc psalmum illi maximè conuenire, qui ab immanibus exagitatus tentationibus, cum Domino suas cõputat rationes: ut persecutores sint demones: leo uerò, ipse infelicitum spiritu omnium princeps satan, qui cum animas in desperationem rapere molitur, nemo ex omnibus inuenitur, qui illas è cruentissima eius ingluuie redimere ualeat, nisi solus animarum amantissimus Deus. qui quidem sensus admodum pijs affectibus probari solet. Cæterum haud facile dici posset, quam immensus ferarum sit numerus earum, quæ præclarissimos quosque uiros à schola Christi, secum ad inhospitas syluas, tetraque nemora trahere conantur. Etenim quæ feræ, quæ belluæ adeo immanes sunt, quæ tam atrociter in umbrosis saltibus minutiores animantes insectentur, ac uastent, quam uastent animi candorem, libido, ira, cupiditas, odium, rabies, ambitio? Quæ ars igitur? quæ industria? quod, quantumuis solers, ingenium, aut consilium, nutantem hanc uitam nostram à tot malis redimet, cum non sit in rebus conditis, qui ad eam redimendam, seruadamque sufficiat, nisi tantummodo Deus? Redimet ne homo hominem? hoc est, peccator peccatorem? sordidus sordidum? cæcus cæcum? quis unquam hoc uidit? Solus igitur ille, qui, quemadmodum ab omni peccati labe integer uixit in terris, sic bonorum omnium autor est, atque idem eorundem bonorum & finis, & requies.

Domine deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuentibus mihi mala: decidam meritò ab inimicis meis, inanis.

Est hic consideranda illius confidentia, qui alicuius insimulatus sceleris ab aliquo, sese diris deuouet. Felicitas sanè maxima est cõscientiæ, nihil conscire sibi, ac nulla culpa impalescere. Si igitur feci istud, hoc est, si uerum est quod mihi obiiciunt aduersarij, & de quo tam malè audio: si, inquam, meis in manibus inuenitur iniquitas, id est, mihi adfuit, in hoc genere peccati, de quo accusor, cõsensus: si me-

A si me ipsum ulciscor, quæ maxima est iniquitas: si alicui malum unquam pro malo reddidi, tunc non exaudies: atque ita tua ope denudatus, ac gratia, cadam, & deficiam. Iam tunc hoc merui. Videtur hic hebræus paululum à nostro uariare sensus. Si iniqui, aiunt, & prauis aliquid unquam molitus sum, si iuncto mihi consuetudine, pacisque foedere adstricto malum rependi, cadam meritò abs te reiectus. nam secundum eorum literam sic legi potest: Si conatus sum perdere quemquam, qui pacem & amicitiam meam ex animo expetiuit, quod quidem minimè feci: sed magis persequentem me nulla causa, defendi, amauique: inanis, ac uacuus tuo auxilio, eò corruam, quò me hostes impellunt. Diuus uerò Hieronymus sic uertit: Si reddidi retribuentibus mihi mala, & dimisi hostes meos uacuos. Vide perfectionem anime. Non solum, ait, facientibus mihi mala par pari non retuli, sed illos quoque non dimisi uacuos beneficijs, & largitionibus.

Persequatur inimicus animam meam: & comprehendat, & conculcet in terram uitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.

Ardens deuotio, atque animo optimè sibi conscio digna. Animæ nomine seipsum intelligit uates, id quod frequens in scripturis est. Vitæ porro in terram conculcatio, uitæ est extinctio. Gloriæ uerò in puluere collapsio, est nominis ac famæ, qua sibi ipsi boni superstitibus sunt, abolitio. Atque hic selah interponitur, nec immeritò. Si quidem quam candido pectore, uel in hostes ipsos esse debeamus, mirandum nobis in hoc loco proponitur exemplum. Sensus igitur esto: Si talia commisi, quemadmodum ignobile istud uulgus de me iactitat, persequatur me hostis, uel homo, uel demon sit, non recuso, postquam sic merui: uerum ita persequatur, ut etiam comprehendat: adeo rursus comprehendat, ut nusquam effugiam. Quid? ubi cruentus ille comprehenderit, conculcet illico, prosternatque usque in terram, uitam adimat, ac demum gloriam omnem meam, famamque & nominis memoriam in tenuissimum puluerem deducat: hoc est, ad nihilum adeo redigat, quò funditus peream. O mirabiles prophætæ affectus, Quis idoneus, ut hæc ardentis exaggerationes intelligat? Persequatur, ait, demon, caro, mundus, fomēs peccati. Comprehendat, id est, in lege peccati meam deducat animam captiuam, ac laceram. Conculcet in terram uitam meam, affectus scilicet omnes animæ, terrenis rebus, mundoque ipsi seruire faciat, Gloriam item meam in puluerem deducat: intellectum uidelicet meum, qui gloria est animæ, induret, obfuscet, obtundat: unde à gratia tua desertus, penitus obbrutescat. Quid, quæso, aliud imprecatus est Hieremias cum dixit? Recedentes à te, in terra scribentur.

Exurge Domine in iram tua.

Satis dira imprecatione, deuotione ues se uates purgauit in superioribus: nunc orat hostium oppressionem. Dum enim sinit Deus, occultissimo quodam, æquissimo tamè iudicio, prauos homines licentius in bonos defæuire, iacenti similis uidetur, ac dormienti: aut certè, ut audacius dicam, deiecto, prorsusque uiribus destituito. Inenarrabile quidem est, quomodo diuina illa maiestas, quos maximè uult defensos, indefensos relinquat: atque eorum, quos odit, iniurijs patitur esse obnoxios. Ait igitur: Exurge Domine. Cur quiescis? cur differs? iustitiã tuam hic inuoco. Ostende, te obsecro, potentiam tuam in ira, hoc est, in ultione & uindicta, qua commotiones, grauesque iras me insectantium reprimas. Felix sic: Exurge Domine inter iracundias tribulantium me. Cui & conuenit paraphrastes: Commoueant te, ait, furores hostium meorum: ut dictio, Ira, ad inimicorum rabiem, referatur, non ad Dei uindictam. Quanquam quid uetat, Deum, ut tanquam iratus ad innocentia defensionem exurgat, inuitare? Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, aiebat Paulus,

Exaltare in finibus inimicorum meorum.

Hoc est, fac te omnibus altiore: cunctique tuam supereminentem potentiam, illam nimirum qua omnes omnium terminos excedis, persentiãt. Scribit Eutymius hic, fines hostium, pro eorum morte accipi. Cum altus, inquit, sis, & sublimis, ita etiã appa-

re, atq; ostende te hominibus. Huiusmodi autem apparebis in finibus, hoc est, in morte inimicorū tuorum. Mors enim uniuscuiusq; finis est. Hæc Eutymius. Quæ quoniam uisa sunt digna spiritu prophetæ, libenter hic cæteris affluimus.

Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mādasti, & synagoga populorū circūdabit te.

Cernis ne quantis argumētis utatur uates ad exorandam diuinam opem? Ab ijs enim quæ ipse Deus obseruari iussit, argumentatur. Tu, inquit, exurge eo modo, quo uis homines inter sese mutuis exurgere beneficijs. Mandasti quidem ut nos inter nos æquè iudicemus, ac miseros è sceleratorum manibus uindicemus. Tu iam præsta, quod præcepisti. Tu tuam, ne mendax, uanus, tyrannidisq; appetentissimus ab improbis appelleris, uindicta cōstitutionem. Quod sanè si feceris, tum synagoga, tum populorū corona, cœtusue frequēs gentiū circūuallabunt te, ad te recurrent, te amplexabuntur, ad te, qui ob tuam de me neglectā curam, auersi retro cesserant, reuertentur. Per me enim tuus ad te reuocabitur populus, tuumq; ad cultum aggregabitur, unaq; frequentissimus ad tuas coibit aras. Nescio equidē quo pacto id accidat, quod impijs regnantibus in Dei ecclesia pastoribus, greges facillè ad impietate prolabantur, quasiq; à Deo abducantur, cum interim tamen culpam omnē in greges ipsos rejiciant. Ita pij, probiq; cum regnāt, populus ad Deū, uelit nolit colligitur. Quare semper cum à lege naturæ, tum ab ea quæ mandata est literis, cautum fuit, ne quis ad gubernandas respublicas, cœtusq; ciuium, ac conuentus, ascisceretur, nisi is, qui & religione, & uitæ sanctitate cæteris præstaret. De ijs uerò qui honores, aut gradus, nō secus ut canes leporē, insectantur, in hisq; adipiscēdis die noctuq; immoriuntur, licet indocti, ineptiq;, ac tam longè à probis moribus extorres, quàm longè exulāt à cœlestibus bonis dæmones, non est præsentis instituti dicere, Videant hi qui promouent.

Et propter hanc in altum regredere.

Cœlestis enim pater cum finit sanctum suum gregē, synagogam scilicet populorum, à malis opprimi, uidetur solium regni sui dereliquisse, ac ad suorū iniurias cōnuere, neq; bonorum amplius partem, ut boni solent iudices, tutari. Cum autem suorum se uindicem, defensoremq; manifestat, uidetur tum solium regium denuò repetere, atq; iterum in altum cōscendere, ut iudicet. Idcirco rogat uates: Tu qui dissimulare uideris, & qui iam nō putaris ab aduersarijs meis in tuo sede re solio, quicq; longè abesse à tuis cēsris, regredere, reuerrere in altum, in solium, ad iudicium. Tu qui miserorum es arbiter, iudica causam tuam: & si nō propter me, qui extrema quæq; merui, at saltem propter hanc tuam congregationē, quæ ex falso intentata mihi calumnia, penè in maleuolorum consensit mētem, Tenerram enim admodum est multitudinis opinio, & quæ, quemadmodum ad deteriora, ita ad meliora facile inflecti queat, modò eius generis uita præditi sint illius moderatores, quod ipsis uiuentibus nemo peccare audeat.

Dominus iudicat populos.

Hebræi legunt, iudicabit, idemq; Græci. & est uerbum ardentissimæ fidei, atq; adeo certissimæ in Deum. Cuius quidē sensum ita explicat paraphrastes: Quam prouinciam (exurgendi scilicet ad iudicandum oppressorum causam) non grauatē suscipiet Dominus, & iustè iudicabit populos. Et cum ita fore credam,

Iudica me etiam secundum innocentiam meam, & secundum iustitiam meam super me: uel, que in me est.

Nullam meam esse iustitiā, atq; innocentiam, si ad tuam cōferatur, certò scio, cum ne astra quidem ipsa munda sint in conspectu tuo: olimq; in angelorum choris reperta sit iniquitas. Quis se gloriatur mundum habere cor? Verum si me cum istorum uita componas, conscius mihi quidem, in eo maxime de quo me accusant, eius iustitiæ, atque integritatis uideor esse (donāne tua obtegere possum?) ut sperem me abs te actutum iuari. Id ergo facias precor, petoq; ut quemadmodum cæterorum, ita etiam meæ rationem habeas innocentie. Certus enim sum aduersarios meos malam habere causam.

Con-

A Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum.

Deficiat ergo, sinemq; habeat iam tandem, obsecro, improborum malitia, qui me, nulla mea in eos culpa, tam crudeliter adligunt. Et diriges iustū, hoc est, des ei optatum rerum suarum euentum, cuius ea est uoluntas, ut absq; nefandorū hominum, si fieri potest, impedimento, in iustitiæ semita gradiatur. Porro iustum ne deserere poteris, quem tu sic esse uoluisti? Tu es enim Deus,

Scrutans corda & renes.

Hoc est, eorū quæ cogitamus, de quibusue oblectamenta capimus, es perscrutator. In corde enim cogitationū sedem esse, nemo fermè est quē lateat. Ceterum quia in renibus, ut asserunt Physici, inest affectus ille gignēdi cæteris uiolentior ac uoluptuosior, renes pro uniuersali oblectamentorum sede ponit propheta. & est sensus: Tu Domine intimarum etiam cogitationum, & cupiditatum es explorator. Vides, inquam, ubi uerus sit amor, ubi fucatus. Itaq; uera cum hæc sint, illi propterea tuto iudicium committitur contra iudicium hominum, qui ferè semper iudicant secundum apparentiam, cum Deus interim intueatur cor. Olim enim Absalon à multis habitus est iustus, David uerò peruersus: ex quo illum secuti sunt, hoc relicto. Iob rursus ab amicis ipsi suis reputatus est peccator: ipsi autem non solum quidem alijs uisi sunt iusti, uerum etiam illi, uiro alio qui iudicij haudquaquam humani, sed planè diuini. Vides mortalium ferè omnium in alijs iudicandis cæcitate? Nonne filius Dei inter suos seductor turbarum appellatus est? nonne publicanorum amator, potatorq; uini, Pharisæi uerò iustissimi? Quotus enim quisq; est, uel ex eorum numero, qui religiosiores uidentur, cui iussio illa, qua admonemur, ne ante tempus iudicemus, sit cordi? has enim partes, hoc tribunal, hanc sedem occulta hominum disquirendi, seruauit sibi Deus. Quocirca temeritas eiusmodi cum ab omnibus, tum uel maxime à bonorum cœtibus prorsus euelli debet, ac eliminari.

Iustum adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde.

Secus Felix: Scutum meum super Deum, aut in Deo. Et sic dictio, iustum, seu iustè, seu potius iustus, ad precedentis uersus finem pertinet, ut sic legas: Scrutans corda, & renes Deus iuste: uel, ut est in hebræo: Probator cordiū & renū Deus iustus. Ait igitur uates, rotam fiduciā suam, ac spem, in Deo sitam esse, qui iustus est. Estq; quasi epiphonema ad ea quæ dicta sunt. Nec mirum si per transnominatorem scutum pro fiducia posuit, nam quemadmodum scutum, illum quem regit, fidentē ac securum reddit: ita ille, qui in omnibus huius mundi aduersis, quæ adeo multa sunt, ut numerari nequeant, Deum pro scuto habet, tutus efficitur, ac fidens. Quem sanè fauorem, recto solummodo qui sunt corde, sentiunt & experiuntur: hi dico, qui optimè de Deo cogitantes, haud huc, illucue incertis opinionibus peruagantes, curui incedunt.

Deus iudex iustus, fortis, & patiens: nunquid irascitur per singulos dies?

Hic David sacro numine afflatus, præuidit hostium suorum ultionem, quæ sanè tanta cum instātia, animiq; ardore, in superioribus petiuerat: atq; ob id semetipsum consolans clamat: Deus, iudex est iustus: ideo nō me inultum sinet. Fortis item est: utpote qui, quæcunq; uult, facit. Longanimis rursus tamē est: expectans scilicet omnes ad pœnitentiā. Sed nunquid irascitur per singulos dies? Minimè, inquit: siquidem longanimis est, ac patiens. Et quia non quotidie uos punit, sed suffert, iramq; dissimulat, quò malos in se animos emolliat, ad pœnitentiāq; atrahat, nolite ob id improbiore effici. Nam nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit. Verum quoniā Hebræis diuersa est lectio ab hac nostra, diuersus quoque exoritur sensus. Sic Felix: Deus iudex iustus, & Deus irascitur per singulos dies, id est, quia iustus est, indignatur quotidie, quia isti nouis quotidie eum sceleribus ad iram prouocant: unde mirum, ni acceleret ultionē, sic frequenter irritatus. Paulò diuersius paraphrastes. Deus, inquit, & iusti est iudex, & eius, qui sceleribus suis Deum irritat assidue, Quid si alium adhuc adhibeā sensum? Alia

D 2

C enim ab ijs omnibus oblata litera effecit, ut aliam quoque suspicarer intelligētiā. Non irascetur, ait, per singulos dies: hoc est, Deus qui mihi uidetur iratus, me tandiu in afflictionibus laborantem deserens, non semper mihi iratus erit: quandoque enim misericordiae memor erit, & mutabit sortem. Sed quoquomodo se res habeant, uos qui tantopere mihi infesti estis,

Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum.

Asserit propheta, summi iam iudicis imminere in impios multam, nisi quamprimum resipiscant, conuertanturque ad ipsum. Per gladium enim, poenarum acerbiter: per arcum uero celeritatem intelligi uult Eutymius. & recte quidem. Ensis enim cum uibratur, seu, ut legit Felix, acuitur, aut collimatur, apparatus est ad inferendam alicui mortem. Idem & de arcus tensione dici conuenit: qui tunc tendi, parariue dicitur, cum oculis neruus apte, ne sagitta a scopo aberret, admouetur, sed recta petat, quamquam Felix legat, Direxit: quod sane uerbum celeritatem magis uulnerum indicat, quam si legas, parauit. Iam nec illud omittendum quod admonet Eutymius. Crassioribus, ait, uerbis propheta saepe uti solet, ut auditorum hebetudini consulat. Hac ratione gladium Deum uibrare, arcum tendere, telaque iaculari, atque alia bellica instrumenta habere dicit, ut auditoribus timorem augeat, ac per nota eis nomina lapideam eorum mentem concutiat. Verum huiusmodi armis non indiget ille, qui aspectu solo facit terram tremere, & in cuius manu est omnis spiritus. Haec Eutymius.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

D More hebraeo uasa sunt instrumenta. Vnusquisque, ait Ezechiel, uas interfectionis habet in manu sua. Vasa igitur in eo parata, sunt spicula in arcu posita, quae secum mortem portant. An uero spicula huiusmodi letalia sint, sciunt hi, qui modo in mari Egæo, & Punico, cum Schytarum & Arabum classe configunt, ubi nullo alio armorum genere, tam immaniter prosternuntur nostri, quam sagittarum imbre (ut sic dicam) ac nimbo. Illae enim cum hamatae sint, uenenoque praesentaneo illitae, raro a sauciorum corporibus absque anima euelli possunt. Sed quibus tandem sagittas illas diuini iudicij parandas dicit: ardentibus nimirum odio, studioque nocendi. Contra hos certe tela omnia tum humana, tum diuina, leges, iura, scitaeque omnia collimantur. Paraphrastes uero aliter intellexisse hanc dictionem, Ardentibus, uisus est. Praeparata enim, ait, apud se habet tela mortifera: parabit ea, quo modo solent qui ardentissime persequuntur aliquem, Vtrumuis enim sensum accipias, non errabis: modo non ignores, uasa illa in arcu parata, mala illa esse, quae ex ipsa diuini iudicij celeritate, in scelestissimos quosque, uariarumue cupiditatum, ac libidinum flamma incensos, torqueri solent.

Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

Assuescendum est in primis eiusmodi tropis hebraeis, in scripturis cum omnibus, tum maxime odarum huius generis, in quibus a plurali saepenumero transitur ad singularem, & contra. Hic enim cum supra dixisset, Consumetur nequitia peccatorum, modo dicit, Ecce parturit, aduersarius scilicet, peccator, impius, scelestus. Neque sane aliud sibi uult uates in hac partus, parturitionisue translatione, quam significare, perditos homines, circaque aliorum perniciem intentos, totos esse in excogitando, concinnandoque exitio alicui: neque aliud uersare animo, uerbis agere, factisque moliri, quam ut aliquem, seu uis, seu dolo, e medio tollant. Atqui cogitationum exordium, conceptui: consiliorum anxia illa ad nocendum dispositio, parturitioni: factum uero partui assimilari potest. Sic enim legit Felix: Ecce enixus est iniquitate, postquam concepit afflictionem. Quam quidem distinctionem omnibus peccatis, quae, ut nostri partiri solent, suggestionem, delectationemue, atque opere perficiuntur, conuenire arbitror. Concipit aliquis animo formas illas irritabiles, quas obijci nobis a daemone scribit Lactantius: huiusmodi enim conceptus, nisi prudens aliquis informem illum adhuc, atque inanimum conterat, prauo pedetentim effigiatur oblectamento, aliturque consensu: qui porro iam grandis factus,

A factus, cupit, laboratque in lucem prodire, quod Latini parturire appellant, ac tandem prodit: isque fit partus actione nefaria, ac facinorosa. Sensus igitur erit: Ego, ait, dixi, quod nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit aeternus iudex: sed quia nulla facta est conuersio, ecce, iusto Dei decreto, parturit impius iniustitiam: uel, ut habet paraphrastes, Ecce sceleratus ille parturet iniquitatem, nocere magnopere cupiens: concipiet animo stultum & molestum laborem, & tandem pariet rem nihili. Sane quam rem nihili. Nam

Lacum aperuit, & effodit eum: & incidit in foueam quam fecit.

Verissimum illud esse adagium, quotidie & uideo, & miror: Consilium scilicet malum consulti pessimum. Illud etiam: Mali corui malum ouum. Quam multi enim, dictu miserabile, suo se gladio iugulant. Quot consilia quorundam leuium animorum intercisa? quot deliberationes formantur animo, quae aut morte, aut casu aliquo inopinato, intercipiuntur? Ignorant miseri, quod in suo Deus arcu parauit uasa mortis: quae censet Eutymius uaria esse genera mortis, gladium scilicet, ignem, aquam, terrae motum, hiatus terrae, agritudines uarias, quibus acerrimum quotidie oppleri tumulos sepulchrorum cernimus. Nonne arcus diuini celeritatem esse fatemur, cum miseros istos, de quibus hic uates loquitur, uidemus ad pedes nostros, aut ense, aut fuste, aut apoplexia etiam ictos, uel angina intercepto spiritu suffocatos occumbere? Quid de tantillo araneoli morsu, aut praesentaneo scorpionis aculeo dicam? Quot heri, Deus bone, laetissimo uidimus genio coenam uel usque ad gallicinum produxisse, cras uero, ad summum perendie, exhalasse animam? o incerta mortalium consilia. Sensus igitur is erit: Foueam effodit miser ille: neque hoc satis, eam ipsam apertam reliquit, sperans ut ego imprudens in eam incidam. Verum longe illi diuersum eueniet: corruet enim ipse in eam, nunquam illinc extrahendus. Quibus sane uerbis nihil aliud nobis significari uoluit, quam hostes istos nostros sceleratos, eadem ipsa, quaecumque nobis mala cogitant, ac uis omni intendunt, absumptura. Ecquis iam tam pusillae fidei uir est, qui uel ex unius istiusmodi psalmi testimonio contentus, totum se nolit Deo in aduersis committere, sperans fore, quod malos tandem male perdet aequissimus arbiter? Absalon enim a crine, Iudas uero Christi, hoc est, innocetiae proditor, a collo pependit. Quid Iudeis nonne de terra ablati sunt: nonne funditus a gratia diuulsi?

Conuertetur dolor eius in caput eius: & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

Ecce affectus iniquitatis quod iniquum pertrahit. En quomodo in caelum expuunt temerarii. Studium enim illud suum, ait, tam anxium (dolorem id uocat uates, seu, ut legit Felix, laborem, Quid non cum dolore ac labore molitur impius?) anxietas inquam illa tam studiosa me interimendi, in ipsius caput recidet: nedum quidem in caput illud suum perunctum, sed in ipsum quoque intellectum, quem hic per eminentiam, uerticem appellat. & est ac si diceret: Non solum enim corporea illius moles tuum iudicium sentiet, uerumetiam mens ipsa, atque intellectus indurabitur, obbrutescet, in sensumque reprobum sua sponte praecipitabitur. Ita enim orare possunt hi, quibus Dei uoluntas adeo perspecta est, ut nihil iam petere aut uelint, aut possint, quod non certo sciant futurum: atque in hoc, sicut in caeteris diuinis dispositionibus, toti in Deum ipsum transformati, omnia illa solummodo cupiunt, amant, uolunt, quae ipse aeterna lege & uult, & ordinat. Ita enim erit, Ego autem ab illorum insidijs liberatus,

Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.

Celebrabo, inquit, Dominum secundum iustitiam illam suam, qua me sui cultorem ab impijs, eorumque moribus, & foeditate eripiens, illos tandem, ut meriti sunt, perdidit. Nulli porro dubium esse debet, confessionem, quod diuus asserit Hieronymus, non poenitentiam semper, sed gratiarum actionem saepenumero ac laudem significare. Vnde illud: Confessio & puicitudo in conspectu eius: nam ornatissimis moribus, uitaeque pulchritudine ac candore, laudari Deum conuenit. Atque hic idem esse, confiteri Domino, & psallere nomini Domini altissimi

C mi, cenfeo. Quod quidem illud est, quo in oratione Dominica petimus sanctificari nomen Dei. Hoc agunt illi, qui haud fictè, & in superficie, sed ex animo credentes, fiduciamq; suam totam in Deo collocantes, quæcunq; illius sunt, uerbis, moribus, gestis, ac uitæ integritate profitentur: quò mundus ipse, alioqui per se ad malum procliuis, habeat, unde in nobis benedicere, non maledicere, aut oblatrare nomini sancto Dei ualeat.

Super torcularia, seu ad githith. PSALMVS

DAVID VIII.

Omne Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Theophylactus in commentarijs super Ioannem cenfer Hebræos solitos cantare hunc psalmum tempore antiquæ legis in festo Scenopægorum mense Septembri, quò iam conuectis frugibus, factisq; uindemijs, gratias hoc psalmo bonorum omnium datori Deo agerent. Alij asserunt githith instrumentum musicum extitisse, quo cum psalmus iste cantabatur. Adeò uariant, apud interpretes, de titulis psalmorum opiniones. Quoquo modo sint illæ, exploratissimum nos habemus hunc psalmum decantari solitum ab anima illa quæ ex admiratione rerum conditarum, in quibus summa conditoris sapientia ac bonitas maximè relucet, obstupescit, totaque extra se posita exclamat, Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Hebræi legunt, Domine, Domine, seu Domine dominator: quare illud primum diuinitati Christi Iesu conuenire, secundum, humanitati, coniectamus: & est ac si diceret, Deus here noster. Nos interim hoc modo: Domine rerum omnium opifex ac seruator, qui Dominus, per specialem quandam tui cognitionem, factus es noster, quam admirabile est nomen tuum: hoc est, q̄ admirandus es tu. Nomen enim Dei esse eius gloriam, samã, cognitionem, qua ipsius bonitas, maiestã sue cognoscitur, facile nobis persuaderi patimur: ac, ut ait quidam ex Hebræorũ rabbinis, nomen eius ipse est, & ipse nomen suum. Et nomina insuper habet omnia, ut ait Hermes, quoniã unus est pater: uel potius, quod idem asserit, nomẽ habet nullum, quoniã pater est omniũ. Verum hæc aliã. Nunc, quantum ad institutum nostrum attinet, dicendum, hic animam sanctã mirum in modum stupore affici & admirari, quomodo tam sublimis appareat Deus in rebus conditis: qui tam longè, tam latè, tamue profundè innotescit, q̄ altè, quã longè, quã latè, eius incomprehensibilis bonitas cernitur, & se passim uidentem exhibet. Atqui hanc esse illã in Paulo latitudinem, longitudinem, profunditatem, sublimitatemue, quã ut comprehenderet Ephesij, ipse flexis genibus Deũ orabat, arbitrati sunt quidam. Cæterum ex effectibus, atq; rerum conditarũ ordine & concinnitudine, notionem de Deo cum habeamus, eos ipsos effectus partim naturales, partim naturam ipsam excedere dicimus: sed cum hi, secundũ naturæ legem, uimq; illam rebus ab initio ingeneratã cœlitus procedant, illi magis ad ea pertinent, quæ gratiæ, fideisq; mysteria continent. In utrisq; tamen admirabilis, ac super omnia sublimis apparet Deus. Idcirco dicendum: Domine, Domine, inquam, nostrũ omnium, q̄ meritò magnifica fama nominis tui per uniuersas terrarũ regiones est sparsa: quã sublimis, q̄ excelsusq; ab omnib. quotquot hanc terræ uastitatẽ incolũt, prædicaris.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos.

Magna sanè sunt argumenta tuæ maiestatis in terra: sed nõ minora, quæ apparent in cœlis. Quod ibi decus? qualis ordo? qualis cõcentus? Quod nos legimus, Quoniã, Quæ, uel Qui, legit Felix, hoc modo: Quã admirabile est nomẽ tuum in uniuersa terra, quæ dedit confessionem tuam super cœlos: uel, qui eleuasti laudem tuam super cœlos. Sed unde rursus admirabile nomen tuum redditur?

Ex ore infantũ et lactentiũ perfecisti laudem propter inimicos meos, ut destruas inimicũ et ultorẽ.

Hic temeritas summa esset, hunc uersum secus interpretari, quã summa sapientia interpretata est tum, quũ ludæis obmurmurantibus hoc modo satisfecit, si tamen lapideis animis unquam satisfieri potuit: Nunquã legistis, ait, quia ex

ore

A ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Proinde ego quidem uatis excellentiam, atq; adeò spiritus ignem, ignisq; eiusdem celeritatem uix à perfectissimis uiris comprehensam, nedum retentam, contemplan, facile adducor, ut credam hic sanctissimũ Dauidis pectus, cum cœpisset uelle res illas, quibus potissimum Dei gloria & maiestas apparet, enarrare, à spiritus uelocitate interceptũ, mirabile infantium & lactentium argumentum interposuisse: quod quidem in Iudæorum persecutionibus in Dei filium, cuius laudes in omnibus suis psalmis celebrare nititur, fore præuidit. Quid ni mirabile dixerim? Antequam enim Dei filius nostræ huius miserie particeps factus, omnis iustitię normam in terris fabricasset, legimus à sanctis uiris dæmones à miserorũ corporibus eiectos, claudos rectis incessisse plantis, leprosos emundatos, ac tandem mortuos ad uitam restitutos. Quod uerò pueri, & hi lactentes, ore illo suo balbutienti & imperfecto, perfectã fecerint laudem Deo, quis legit unquam? Nonne hoc inter miracula, uel ea quidem, tum ab antiquis, tum à nostris elegantissimè decantata, cõnumendum? Verum si qui sunt, qui hoc in psalmo allegorias diligunt, pulcherrimæ admodum sunt, ac sparsim per cæterorum libros coniectæ. Ego quidem hunc totum laborem, mihi tantummodo ut satisfacerem, meo maximo incõmodo desumpsi. Scio cerè & ego quoq; cum illis, eos, qui non in suarorũ humanæ sapientię uerbis, ut ait Paulus, sed simplicissimo modo, crucis diuinitatem in suis libris pertractant, paruulos, atq; infantes posse appellari. Scio rursus humiles, modestos, patientes, innocuos, & qui nullo alio cibo pasci, aut uolunt, aut cupiunt, nisi cœlesti, lactentes uocari. Est infans, sub cuius lingua mel est, & lac. Est lactens, qui duo sponsi fugit ubera illa, quæ uino meliora esse canit sponsa in amatorijs Canticis. Sed hæc & eiusmodi, sicut suo loco posita, margaritę quædam sunt preciosissimæ, & quæ mirabilem in modum me afficiunt: ita non sua sede collocata meum reddunt animum (ut alijs afficiantur non quæro) à gustu illo, quem asserre solent solidi in scripturis sensus, planè refugum, & nescio qua forte, aridum ac ieiunũ. Proinde ut illa excellentissima sint, cedroq; digna: mea hæc ita accipi uelim, tanquam ab homine in solitudine sese inter pœnitentiæ lamenta macerante, atq; otio istiusmodi imaginationibus nõ prorsus abutente, ut non abuti mei ordinis uiros semper concupiui. Neq; enim à recto intelligentiæ scopo aberrare dici debeo, si extollendæ diuinæ uirtutis materiam, nõ minus admirandam elegantiam libertatemue, ac ingenij acrimoniam in pueris, suppeditare affirmauero, quã cætera in uniuerso cõdita. Num absq; magna aliqua ratione factum putem, quod uatum eximius exemplum puerorum inter miranda rerum exempla, quibus uel usq; ad cœlos, maiestas conditoris celebratur, interposuerit? Si initium eius tenellæ ætatis cogitas: si innatam in parentes cum risu uel cognitionem, uel mansuetudinẽ: in iram ac ueniam, facilitatem: si malè prolatam, atq; in saliuã natantem balbutiem: si tatham, si mammã, si lusum, si iocos, si fletus tandem illos in rem omnem faciles consideras, omnia certè amabilia uidentur, & nescio quid præ se ferentia laudis diuinæ: cum nulla ferè sit domus, quæ uerè appellari queat, aut lata, aut felix, in qua tener infans non uagiat, & perstrepat. Quid memorem pericula illa infinita, à quibus non nisi manifesta cœlestis numinis ope, sanctorumq; angelorum ministerio, eripitur puer? Verum ut non sit aliud, illud in primis dignum uidetur consideratione, quod ex tam tenera ætate, nos Dominus intelligere iusserit, quid sit nobis à cœlesti patre sperandũ. Si uos, inquit, cum mali sitis, hoc est, amore proprio corrupti, potestis tamen bona dare filijs uestris, nulla etiam expectata gratia: quanto magis nouit pater cœlestis bona dare uobis. Igitur, ut iam tandem finiam, uidetur propheta, cum imensam Dei bonitatem in humanum genus prædicare instituisset, nosq; in dignam tanto largitore imitationem excitare, post exclamationem sui maximi stuporis testem, de pueris statim subiecisse in hunc sensum: Bonitate Dei in mortales omnes plena adeò est terra, ut ad cœlos usq; pertingat, imò illos superet. Hæc enim ita admiror, & omnem excedentem intellectum iudico, ut nihil supra.

C Quocumq; me uerto, passim in oculos tantæ bonitatis argumenta incurrunt, rarisq; suis meam totam offundunt mentem. Sed quid opus uerbis? uel in sola illa tenella puerorum ætate sic elucet, sic resplendet, sic est perspicua, ut ex illorum ore, qui adhuc suum illud lallare exprimere nequeunt, hostium Dei maledictiæ abundè confutari possit. Ex ore igitur paruulorum, non ex sermone, quia infantes sunt: sed suo modo, ut cætera agunt inanima, quæ suo etiam modo norunt suum fateri cõditorem, maiestas diuini nominis prædicatur. Opera, inquit, manuum eius annunciat firmamentum, cum tamẽ ore careant atque animo cœli. Cæterum non illud omittendum, quod loco Perfecisti, Felix legit, Fundasti uirtutem: uel, ut alia habet litera: Initium fecisti tuæ uirtutis prædicandæ. Si quidem paruulis prædicantibus illis, de quibus Paulus ait: Estote malitia paruuli, sanctam legem Dei, sit robur spiritus, inualefcitq; ac in auditorum animis initium uirtutis uim sumit: quo quidem adaucto, uelutiq; alimentis quibusdam spiritalibus alito, ad perfectissimum uitæ statum fit transitus. Inimicum uerò & ultorem, quos destruendos dicit, aiunt quidam esse Iudæos, qui impudentissimè, non iam dissimulato Marte, Dei filio infensi fuerunt in terris: qui tamen & ultores appellari queunt ob id, quòd iniurias Christo illatas, propterea quòd à Deo non esset, qui sabbatum nõ seruaret, iustas, atque in lege præceptas affirmarent: & sic Dei contumelias ulciscerantur, ultores, si Deo placet, zelantissimi. Verum cum alia sit litera Hebræis, uidetur alius præterendi sensus: ut is ultor sit, qui se uelit contra Deum ulcisci. quare sic reddit paraphrastes: Ut destruas, seu subuertas inimicum, & eum qui ueluti uindicem se opposuerat tibi. Quas uerò iniurias ulcisci uelit, nescio: nisi fortè improbo pro iniuria sit, se factum hominem ratione præditum: accepisse legem, qua secundum rationem uiuere oporteat: & demum innumera Dei beneficia in humanum genus quotidie in oculis habere. hoc certè scio, prauissimum quenque, & qui iam in peccatis obduruisset, nolle esse Deum, ut licentius peccare posset. Quare maxima se iniuria affectū putat, cum sit lex & Deus.

Quoniam uideo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.

In prophetis enim parum referre dicunt, per unum tempus, an per aliud legas. Prius dixit, Eleuata est, perfecisti laudem. modò uero uideo. Et est perinde ac legas, Video, seu uidi. Et uidetur causam ponere propheta, cur tantopere Dei in homines bonitatem miretur: ex cõtemplatione scilicet rerum conditarum, cum omnium, tum illarum maximè, quæ in cœlis tanto ornatu conspiciuntur. quod quidem animæ illi præsertim euenire necesse est, cuius studium ac uoluntas, fractis interdum corporeis istis membrorū repagulis, per ampla diuinarum sedium theatra spaciatur. Verum cum Deus tam nobilis opificij autor sit, tanquam immensi operis artifex, atq; idem quemadmodum initium, ita & finis: nequit anima satis mirari, qui id accidat, quòd cū tantus sit, adeò sese deiciat, ut hominis fermè nihili tam benignè, tamue paternè curam habeat, sic illum euehat, sic extollat, sic perornet. Vnde subdit,

Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, qui reputas eum?

Atqui candidior hic à paraphraste ponitur sensus, quam qui multum à me de beat illustrari. Ait enim: Quoties uideo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & reliquas stellas, quas elegantissimo ordine in illis collocasti, tunc sic apud me cogito: Deus bone, quid est miserabilis homuncio, ut tu illius rationem habeas? aut Adæ nepos, ut tu inuifere illum, aut amicitiam contrahere cum illo dignum ducas? fecisti illum tantum non Deum. At tu uide quomodo singuli ferè apices in propheta, singulas ex se flammæ eiaculentur. Non contentus enim dixisse, quoties uideo, seu suspicio cœlos: dicit, tuos. Neque hoc satis, addit præterea, opera digitorum tuorum. Neque his rursus moratus, cum subiecisset, stellas: subintulit, quæ tu fundasti. Plumbeâ prorsus animam illam esse arbitror, quæ huiusmodi affectu telis non transfodit. Ad hæc, opera digitorum tuorum dicit,

A dicit, propter uaria spiritus dona, tanq; nos quosdã in digitis: nam in scripturis, Dei digitus est ipse spiritus sanctus, propterea quòd quemadmodum digitus eiusdẽ est substantiæ cum manu, atq; adeò cum reliquo corpore: ita spiritus eiusdem est cum patre & filio substantiæ ac naturæ, idemq; Deus. Aut quòd uidetur sentire Eutymius, ut magis mirabilis appareat conditor, qui talia, ac tam immensa corpora, tantilla diuinæ suæ potētiae parte sit fabricatus. Porro quòd lunæ stellarum ue mentionẽ faciat, omisso sole, ea uidetur ratio: quòd quo tempore conspicitur luna cum stellis, is non uideatur: quocirca cum hæc suspicere se canit, appositè de sole tacuit. Non desunt etiam qui censeant, lunæ haudquaquẽ fieri posse mentionem absq; solis intelligentia, quippe quæ ad hoc, haud aliunde habet unde luceat: nam absq; solis radio, corpus ea est iners, tardum, tetrum, obscurum. In alio quoq; psalmo, omisisis stellis, atq; ipsa luna, tantummodo solis meminit. Tu fabricatus es, ait, aurorã & solem. Cœli igitur, sol, luna, astra, omnisq; firmamenti ornatus reliquus, ab ipso summo rerū opifice fundata sunt: hoc est, adeò in primogenio suo ordine stabilita sunt, ut dimoueri minimè ualeat è sede sibi præscripta. Sensus ergo is erit: Iurè obstupesco, demirorq; tuam immensam erga nos, ô Deus, bonitatem, qua sic terra est referta, ut supra cœlos etiam magis q; dici possit, euadat. Etsi enim insani illi ac temerarij, tantam tuam excellentiam aut ignorant omnino, aut cognitam demoliri conantur: pueri tamen, & hi laetentes, & sciunt & prædicant. Quòd si uel parum oculos attollo, si cœlum suspicio, ô quam ingens decus tuum in illo resplendet: ibi sol, ibi luna, ibi sidera, ibi ornatus infinitus. Quis hæc animo pertractans non extra se admiratione rapiatur? Tu tantus, tam immensus, tamq; immensi artificij opifex, caduci uasculi, quod homo est, plañeque uitrei, & nihili, eam geris curã, ut nihil fermè aliud cogitasse uidearis, quam ut moribundã hanc carnis molem, sexcentisq; miserijs obnoxia exaltares? Tantum non fecisti eum Deum. Quid?

Minuisti eum paulominus ab angelis.

Siquidem solo corpusculi onere, moriediq; necessitate, ipsis beatis spiritibus, qui dñ uocantur, quia diuinus illis aspectus plenius q; cæteris creaturis communicatur, minor est homo. Eo excepto, nõ uideo cur homo non dici debeat maior angelis, simulatq; Dei filius ad patris dexteram, humanam collocari naturam: adeò quòd filius Dei idẽ sit, qui & filius hominis. Vterius, nõne clamat Apostolus, quòd sunt omnes administratorij spiritus, in ministeriũ missi propter electos? Maior ne est ille qui ministrat, an is cui impenditur ministerium? qui alijs obsequitur, an cui obsequium præstatur? Atque ob id forsã probabilior uisa est aliquibus litera qua legunt, Minuisti eum paulisper à Deo. Sed hæc magis de Dei filio, qui ob carnis assumptæ naturam inferior est patre, dici arbitror, quam de ullo alio homine. Nec illud interim satis intellectu facile esse opinor, quo dicunt ipsum Dei filium etiam angelis, nedum Deo, propter moribundæ carnis infirmitatem, minorem: cum lego Dionysium asserentem, Christum uti hominem etiam summos angelos purgare, illuminare ac perficere. Neque illud obstare credo, quòd Paulus scribit: Eum uerò, inquit, quem modico, quam angelis, minoratum esse uidimus I E S V M Christum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Siquidem asserunt hic legi debere, modico quam Deus: quemadmodum ibi, Minuisti eum paulisper à Deo. Sed de ijs alijs. Nos qui in hoc psalmo uolumus naturæ humanæ dignitatem extollere, ne ab instituto nostro recedamus. Atque in primis illud superius dictum non omittendum, Quid est homo: in hebræo non tantum hominem ipsum, quantum ærumnosam ac sordidam eius natiuitatis conditionem significari. Quo circa saluator, quòd nostram omnem humilitatem miseriamq;, solo peccato excluso, sese subijisse testaretur, filium hominis, hoc est, mortalem, ærumnosum, abiectum, atq; unum è uulgo ac infima plebe se libenter appellabat, eumq; titulum sibi proprium fecit. Ex quo uolunt quidam distinctionem illam, qua nos aliqui filios rectè hominum nuncupandos asserunt, Christum uerò filium hominis, prorsus repudiandam, cum in scripturis maximè

C antiquis passim sit uidere, filium hominis quemlibet hominē dici: ut illud, exempli causa: Quid est homo quod innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eū? Vel illud ex hebræo: Nolite confidere in principib. in filio hominis, in quo non est salus. His itaq; medullitus introspectis, illud cogitatu iucundissimū exoritur, quomodo gratia hominis dignitati annexa fuit, cum Christus per omnia nobis similis fieri uoluit, absq; peccato, ut ait Paulus.

Gloria & honore coronasti eum Dominus, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

O miram prophetarum conuenientiam. Nonne tibi uidetur Dauidem hic illud Moysi replicasse? Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestiis, uniuersaq; terræ, omniq; reptili quod mouetur super terram. Quæ ergo alia tam excellens gloria? Quis honor cum illo conferendus, quo ad imaginem similitudinēque sui conditoris factus est homo? Cui unquam aliq; ex rebus conditis tam amplum imperium cōcessit Deus, ut ei diceretur, Replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, uolatilibusq; cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram?

Omnia subiecisti, ait Dauid, sub pedibus eius, oues & boues, & uniuersa pecora campi.

Verum Paulus scribens ad Hebræos, de Christo Dei filio, hunc locū interpretatur, quæ quidem interpretatio adeo uera est, spirituiq; prophetico germana, ut nullam aliam fas sit admitti, Sed in hoc tamē rursus mihi excellentiæ conditionis humane memoria refricatur, cum succurrit animo, per amantissimū nostri generis Dei filium, omnia diuinæ dignitatis quæ sunt, reliquis nobis cōcessa, concessaq; illius dono & beneficio. Quapropter quicquid de hominis dignitate lex sacra enarrat, Christo primum uti capiti, instauratoriq; nostro competit, ac de eo iure omni intelligi oportet. Cuius tamen dignitatis, tanto uniuersiq; copiosius fit particeps, quāto spiritu illo diuino, quo mediatore dñi appellamur, largius fuerit donatus. Sed heu nos miseros, qui magna ex parte excellentissimū illud potestatis munus, dum ipsi conditori subditi esse nolumus, amissimus. Verum adhuc spes est recuperandi dominij his qui uerē Christo credunt: quorumq; imperio ex summi opificis mandato, & dæmones & montes, & quicquid uspiam est, obtemperat. Omnia certē subiecta sunt illis qui ex Deo nati sunt, & qui iam in terris uitam uiuunt cœlestem, quibusq; etiam ipsi beati cœlites & seruiunt & ministrant. Cæterum oues in hoc loco, sunt minorum pecudum greges: boues uerò maiorum armenta. Pecora porro campi, feræ agrestes, quibus non sine ratione est additum. Insuper, auxelis est: & est perinde ac dicat, Videte o mortales, admirandam Dei benignitatē: satis non habuit tot pecudes cicures uibus uestris mancipasse, adiecit & feras. Nullæ enim tam sunt immanes, tam diræ, tam noxiæ, quas homo natura et arte, suo imperio nō subiiciat, utilitatē uerò ex eis non capiat. Atqui ut uno uerbo eandem rem totam definiā, & superi & inferi, illi, qui se penitus Deo addixerit, subiiciuntur, & parent. Nec profecto ab ulla alia est causa, quod tam crebris exagitemur aduersis, quā quia conditoris nos uoluntati, ut par est, inuiti obtemperamus. Regnum ergo in res conditas obtinebimus, seu potius recuperabimus, si pristinam animæ dignitatem, ut ait Eutymius, seruauerimus.

Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Volucres cœli, uolucres aëris intelligit, pro quo sæpenumero cœlū in scripturis ponitur. Præterea cum maris pisces omnis generis subiectos esse homini dixisset, se haud bene sub piscium nomine belluas marinas cōprehendisse suspicatus est. Idcirco post piscium cōmemorationem mox addidit, Et qui perambulant semitas marium: seu, ut legit Felix, pertranseuntia semitas maris: cautē quidem, ne illud, Qui, ad pisces, nō ad monstra marina referas. Eam ob rem à paraphraste sic redditur: Pisces qui natant in mari, & quicquid usq; degit in ullis aquis. Nam maris mōstra, Balenas, Orcas, Pristes, Phisetros, & id genus alia innumera quis pisces dicat? Aiunt uulgò id in mari esse, quicquid in terris nascat: quæ quidem opinio

A opinio in tantū doctioribus etiam uisa est uera ac celebris, ut scribant rerum quidam omnium, non solum animalium, simulachra in mari esse, uiam, gladium, seras, cucumīn uerò & colore & odore similes. Notat etiam Felix esse quorundam opinionem, qui hunc hemistichium, quem dicimus de monstis marinis intelligi, ad hominis ingenium referant, & dicant: Tantum ei tribuisti ingenium, ac ad omnia mentis acumen, ut pertranseat semitas maris.

Dominus Dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Admiratione eadem, atq; eodem spiritus ardore, quo cœpit psalmum, definit uates. Quo exemplo monemur, quod interdum flagrantiori aliquo affectu, ne uerba Deo dare uideamur, diuinum opus inchoare contigerit: postea uerò, quæ humana est natura atque intentio, fugax scilicet ac uaga, frigere mens cœperit, mox uel in calce saltem recalescat spiritus.

IN FINEM pro occultis filij. uel, Vincenti super morte insipientis. PSALMVS DAVID IX.

CONFITEBOR tibi Dominus in toto corde meo.

In finem pro occultis filij, uel pro morte filij, seu, ut notat Felix, super morte insipientis. Est psalmus igitur, secundū illos, qui putant eum celebrandum pro morte filij, laus pro gratiarū actione, de infinitis beneficijs humano generi à cruce & morte filij Dei exhibitis: quæ occulta dicuntur, ob id quod crucis mysteriū occultum in priscis illis temporibus semper extitit: angelis quoq; ipsis à seculis æternis absconditum, ut ait Paulus. Hi uerò, qui titulum Felicis approbant, aiunt gratiarū actiones esse, pro morte insipientis, scilicet antichristi, & cuiuscūq; alterius (sic ipse ait) Christianæ fidei inimici. Quod quidem fore credimus, cum erepto prorsus è manu principis mundi huius dominio, Christus regnum, ut ait Paulus, tradiderit Deo & patri, Deusq; erit omnia in omnibus. Sit ut lubet titulus, nos potius quā ardentem, quā uerò ex animo referendæ sint gratiæ Deo, ob dona mortalium generi collata, per filij Dei cruorem ac necem consideremus. More suo propheta cupiens alijs mouere affectū amoris & gratitudinis, eodem sese ardere demonstrat. Nam summa circa mouendos affectus in hoc posita est, ut is qui persuadere nititur, prius ipse moueatur. Confitebor, ait, in toto corde meo: hoc est, agam gratias tibi o Domine, non more eorum qui te ore ac ritibus colunt, corda autem illorū abs te longè abeunt: sed in toto corde meo, animo scilicet toto ad hoc affecto, & ardente, adeo ut nihil aliud prius habeat. Mirum ni uideas, in rebus omnibus illis, quæ ad interiorem hominem formandū, uirtutesq; animi adipiscendas attinent, cor omne, affectus, amorem deniq; omnem, ac curam à Deo expeti: alio qui illud unum ad quod inuestigandum nati sumus, dissipatis studijs, distractoq; in plura ingenio atq; animo, inquirere, nōnne hominis est ocio ac uita ipsa prorsus abutentis?

Narrabo omnia mirabilia tua.

Legimus enim in Iob: Cum uix paruam scintillā eius sermonum audierimus, quis poterit tonitruū magnitudinis eius intueri? Peraudax itaq; hyperbole est, animi summè in Dei amorē flagrantis index, quo etiā impossibilia conari fateatur. Quod enim uult sæpenumero, non quod facturus sit, pollicetur in Dei amore perustus. Ecquis potis est mirabilia omnia Dei enarrare, cum sint inenarrabilia, quia infinita? Porro assidua beneficia ac dona, quibus humanum genus Dei est misericordiam benignitatemq; expertū, appellat uates mirabilia, quæ sunt, ut ait Eutymius, trophæa ueluti quædam de inimico admiranda. Cæterum, illum in toto corde confiteri ac laudare Deū dicimus, cuius cor non est aliqua, ne tantilla quidem parte, caducis rebus inhærens, sed Deo penitus affixum,

Letabor & exultabo in te: psallam nomini tuo altissimè.

Vide, te oro, gratissimī animi candorē. Fatetur enim sic se exhibitū sibi fauo-

C rem æstimare, tantum facere, ut in perpetuum de eo lætaturus sit, gratiasq; acturus. Memor fui, inquit alio in psalmo, Dei, & delectatus sum. Solus enim uerum ac solidum Deus est bonum, quo lætari nos decet: cætera uero, quibus lætari solent homines, mœores potius merentur appellari, quam gaudia. Si nulla res cõdita, uel inter primos beatorum spirituũ choros posita, satiare potest humanam mentem, satiabit ne tantillum gaudiũ huius mundi, quod adeo fugax est, ac præcipitans, ut nesciam an fulgur celerius e cœlo eiaculentur nimbis? Sensus igitur: Non in auxilio humano, quod infirmum est: non in curribus, non in equis, non in structis copijs, non in rebus qualibuscunq; mundi huius labilis, nõ in propria iustitia & uirtute: sed in te solo lætabor, nomenq; tuum psalmis, atq; odis celebra bo, licet omni sit laude altius, ac sublimius.

In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribunt à facie tua.

Cõnumerat propheta beneficia, quibus lætari, gratiasq; agere intendit. Diuus Hieron. ex hebræo sic reddit: Cum ceciderint inimici mei retrorsum, atq; hinc uir sanctus hunc uersum cum superiore uelle cõnecti uidet: ut legas, Psallam nomini Dñi altissimi, cum ceciderint inimici mei retrorsum, & corruerint, & perierint à facie tua. Alij interim hoc modo: Dum fugabitur inimicus meus à te, hoc est, cum amplius opem disimulare nolueris, tunc aduersarij mei peribunt à præsentia tua: ut solent uicti, contra faciem uictorum stare nõ audentes, terga dare: & ita dum timore acti fuga sibi præcipites consulunt, facile aliquò impingunt, in deũ cadunt, & pereunt. Haud raro enim in scripturis faciẽ pro præsentia accipi, scit uel mediocriter in illis eruditus. Ecclesia ad sponsum: Cum per tuę passionis merita, ac uirtutẽ, õ dilecte, antiquũ hostem fugaueris, nouissimacq; abolebitur mors, tunc illi quidem infirmabuntur, prorsusq; uiribus denudati peribunt, hostes scilicet fidei, hæretici, peruersiq; doctores. Interim uero sinis, quẽadmodum cõminatus es, regnare hypocritas: nam nondũ impletas esse iniquitates Amorræorum, uel hoc uno suspicor, quod ad uniuersa flagitia etiam nõ cõnuet Deus.

Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam: sedisti super thronũ, qui iudicas iustitiam.

Tu interim, õ Domine, cum ego uiribus impar illis essem, pro me stetitisti, causacq; meæ patrociniũ suscepisti. Ecquis iam tam orphanus, tamue destitutus cliens est, qui se miserũ sub tanto patrono expostulet? Facit Deus iudicium nostrum, in fauoremq; causæ nostrę sententiã profert, & ab hostibus nostris quamuis potentissimis opprimi ueremur? Sedet pro tribunali ille, qui solus iudicat iustitiã, & de causæ naufragio dubitamus? Non equidem supremus ille iudex inter nostri huius æui iudices connumerandus est, qui adeo interdum iustitiæ sunt osiores, ut in deliberandis iustitię causis, illud unum maximè uideantur in primis profiteri, ut iustitiã opprimant, benemeritos de suis ciuibus conculcent, & pessimè meritos extollant. Hinc (credo) eiulatus illi mœstissimũ uiduorum, orphanorum, innocuorumq; ciuium, nõ solum per domos, ac tecta propria, sed, quod infelicius est, in teterrimis carceribus audiuntur.

Increpasti gentes, & perijt impius.

Adeo uel sola Dei increpatio, bonorumq; uirorum cum Deo, ad extinguendam hostium rabiẽ, sufficit. Sensus: Tu impios istos humani seminis hostes tantum increpasti, & perijt eorum dux. Et hic more suo Hebræus numerum mutat. Quid faciet satan, immundorum omnium spirituum princeps, si gladio ipse spiritus feriat, cum ad solam obiurgationem suis factam, pereat?

Nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi.

Hæc enim tota exaggeratio, in æternũ significat. Vult hic uates omnimodam illorum extinctionẽ intelligi, ut nulla causa esset reliqua post mortem, quam ob rem nominari possent. E medio enim mundi huius sublata principis tyrannide, per Christi mortem: cultu illius deletõ, deletisq; impijs illis ritibus, & sacrificijs: deletum est & nomen, ita ut iam per orbem uniuersum, uix nominis Iouis, Mercurij, Apollinis, Dianæ, cæterorumq; huius generis monstrorum supersint reliquæ.

A quia. Ita & eorum, qui sceleribus, prauisq; cupiditatibus, & sordidis libidinibus uitam suam omnem conspurcantes, in hostium castra trãsfugiunt, cum uita trañ sit & nomen, & fama, & quicquid est, quod post mortem etiam bonos uiuere facit in hoc mundo. Nomen enim illud quod peracto uitæ cursu superest improbis, nomenne est, an potius uitæ tranfactæ labes, memoriacq; execrabilis, atque æternum dedecus?

Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti.

Hic uersus quamuis uariè enarretur, tamen hoc unum dicam, quod Hebræi pro dictione frameæ, legunt uastationes, seu solitudines, seu potius depopulationes: sensus tamen idem cum nostro, qui is erit: O inimici, uestræ depopulationes, uestræ uastitates, in sempiternum (id enim in finem significat) consumptæ sunt, iam finem habent, iam posthac non dabitur deuastandi facultas. Et est in dæmones, atq; in eorũ cultores insultatio. Iam, inquam, ciuitates uestras, quæ hominum corda erant, euertit Dominus, & destruxit. Vide aliud, secundum aliam literã, insultandi genus. Vos uestras uastitates fecistis æternas: uos nostras ciuitates euertistis: Memoriã illorum, quibus extrema quæq; comminabamini, unã cum ipsis interijt: Non erit ita: nam Dominus, qui nostrę fauet causæ, iri æternũ permanet. Vnde mox addit, Perijt memoria eorũ cum sonitu, & Dominus in æternũ permanet. Verum si cui magis simplex nostri interpretis arridet litera, non contradicimus, sed eo modo quo res sacre probari debent, & probõ, & exosculor. Huius igitur is erit sensus. Frameas, hoc est, arma, telacq; inimici, quæ sanè in acie spiritali multa admodum sunt, per filij Dei aduentũ prorsus e manibus illius cruentis excussa: subindeq; illorum ciuitates, corda scilicet hominum, summa olim impietate ædificata, per uerũ unius Dei cultum destructa iam esse.

B Plusquã æreus ille est, cui iam cõpertum nõ sit, quã acuta hostiũ arma fuerint, quã irã immanes, quã ampla tyrãnis, quã uastũ imperium dæmonũ in orbe terrarũ ante accessum ad nos diuini uerbi: quo quidẽ fortissimo duce sese pro nobis in acie offerente, acutæ illæ hostium frameæ obtusæ sunt, e pugno eiectæ, ac penitus ui omni denudatæ: ipsi uero terga dederunt, eorumq; imperiũ & nomen extinctum est. Tam enim robustos hostes planè deiectos fatebimur, & debiles illos, qui ius in animã habent nullum, timebimus? Sæuire quidem in nos, uel inuitis nobis, possunt: uincere uero, minime, nisi uolentibus nobis.

Perijt memoria eorum cum sonitu.

Hebræi habent, Perijt memoria eorum cum ipsis. Vtrunq; enim abolẽdos omnino esse hostes nostros, præ se fert. Nam quemadmodum sonitus, tandiũ sonitus est, quandiũ auditur: mox uero non est, sed prorsus euanescit, cum desierit: ita improbi homines, uel dæmones, atq; eorum mancipia, desæuiunt quandiũ à iustissima Dei prouidẽtia permittuntur, mox nõ sunt. Perijt enim memoria illorum cum ipsis, ut ne uestigium quidem famæ illorum supersit, ipsis e medio sublatis. Porro quid inanitus sonitu excogitari potest? In ipso enim suo strepitu, ac boatu, quis non perterretur? eo tamẽ cessante, atq; in aere resolutõ, nihil, ne memoriã quidẽ, superesse uidemus. Ita tu caue putes maiores esse potentia & uirtutis, hostium humani generis terrores ac strepitus, cum nos illis suis nocendi artibus aggrediuntur, quã sit fragor, sonitus, aut ampullarum tumor: modõ nos nobis non desimus. Atrociores enim uidentur his, quibus nondum uirtus crucis est nota, itaq; de medio reuulsis hostibus,

Dominus in æternum permanet.

Is dico, de quo ipsi hostes insultantes dixerant, Eradamus eum de terra uiuentium: heres enim est, occidamus eum: declarauit tandem se eum esse, qui uerõ solus sit, & permaneat, cum interim cætera omnia, præ illo, caduca sint, ac nihili. Neq; hic illud, quod dicit Eutymius, pratereundum. His uerbis, inquit, semel receptæ fidei stabilitas, atq; ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur. Nec sanè mirum, si quidem in Euangelio legimus amatissimum nostri Dominum dixisse

C Petro, Ego pro te rogavi Petre, ut non deficiat fides tua. Scimus enim Dei filium rogasse patrem, ut non deficiat illius ecclesiae fides, qui sumus nos: & ueremur ne Turca, aut haereticus, aut impij quorundam Christianorum mores illam extinguant: Illud forsitan uerendum, ne eiectionis illis, qui hucusque filij regni uisi sunt, tradatur uera Dei cognitio atque haereditas, peccatoribus, & publicanis. Iam milites, iam ipsi militum duces commiscunt arma libris: atque inter tormentorum strepitus audiunt uerba fidei, sacramque legem libenter admittunt. Quis amplius miretur Beniamin lupum rapacem effectum Paulum: cum nostris quoque diebus cernimus ferocissimum illum ursum, agnum factum? Quae res iam ulla quorundam supercilium retundere est potis, si haec non potest? Quam profectio uerissimum illud Osee est, quod legimus, Deum scilicet uocare ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt.

Parauit in iudicio thronum suum: & ipse iudicabit orbem terra in aequitate, iudicabit populos in iustitia.

Non te rursus mutatio temporum moretur. Haec omnia quae hic canit uersus, iudicis integritate denotant. Nam cui desit aut iudicij rectitudo, aut mens aequa, aut iustitiae zelus, is omnino a iudicandi munere secludi debet. Caeterum, quod alias diximus, cum Deus ad sceleratorum hominum flagitia conuere, nec opem suis statim afferre uidetur, quasi a throno iudicij deiectus sit, suspicamur: cum uero suos iam absque dissimulatione ab improborum manibus liberat, tum ipsum iustitiae tribunal ascendisse, iudicareque quotquot usque gentium sunt in aequitate, dicimus. Atqui sub tentationum malleo defudanti tetra sunt omnia, plena mero-ris ac desperationis, adeo ut penes, uel ipsi perfectissimi uiri, eo quandoque impatientiae impellantur, ut dicant, Non est Deus. Vides quod nos interdum nostra obtrudat sanctitas? Verum ille, qui nouit etiam infinitis rebus finem ponere, quique suum probe cognoscit figmentum, tum, quando maxime est opus, accedit: atque illos flagrantissimis suis afflatibus, quibus uel ipse durissimus adamas emoliri posset, in abditi animae recessibus admonet, ac dicit, Ego sum, nolite timere. Tantum porro abest ut nimium perfractum feramus, quicquid rerum aduersarum in nos delatire iusserit Deus, ut etiam infractum pectore, ac uti decet robustissimi ducis CHRISTI IESU imitatore, amplexemur, nedum toleremus. Parauit, ne dubitemus, in iudicio thronum suum: seu, ut habet Felix, Direxit in iudicio sedem suam, ut iudicet in aequitate, & iustitia. Quod si adhuc haesites, quid sibi uelit throni huiusce apparatus:

Factus est refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Poterimus ne uereri, quin Dominus sit pauperum refugium, atque eorum adiutor, in tempore potissimum tribulationis (haec sunt quidem opportunitates opem implorandi) cum credimus eum iudicare in iustitia, & aequitate: Super quem, ait, respiciam, nisi super pauperem, & contritum spiritum? Imo, nescio quo secretiori modo, cum sit aequissimus omnium arbiter, pauperem tamen speciali quodam fauore prosequitur, & tutatur. Sed quis uerus sit pauper, alias dicemus. Non omnes enim qui uicam, ostiatimque plenis manticis interdum stipem quaerunt, pauperes Christi dici debent. Quod si tamen huiusmodi quaerendi cibi mos in Dei ecclesia uisus est aequus, ac, ut sic dicam cum opulentiorum uenia, necessarius: illum uero, quo etiam sanctimoniales cernimus passim per uillas cum asellis circumcursare, quis probus ferat?

Et sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quarentes te Domine.

Hi enim, qui Dei nomen, hoc est, Deum ipsum, ut iam dixi, nouerunt ex aequo & iusto, iudicium proferre solitum, illo ipso solummodo nituntur, eique fidunt, in neminem alium in suis aerumnis & afflictionibus respiciunt, eum solum inuocant, quaerunt, lachrymis ac suspirijs ad sibi opitulandum prouocant. Quam bonus, ait ille, sperantibus in se, animae quaerenti eum: id est, animae illi, quae de eo assidue sollicita est, & cui omnis in primis cura est, ut illi placeat, ac cum uate illo dicere audeat, Etiam si occiderit me Dominus, in ipso sperabo. Sperent igitur quot-

A quot fideles sunt in Domino, nullo respectu siue meritorum, siue demeritorum habito: sed solummodo hoc fidei ardore acti, quoniam Dominus non derelinquit quarentes se: alioqui aut nimius erga merita nos amor obcaecabit, aut demeritorum exacta nimium consideratio ad animi desperationem adiget. Illa enim sicut praemittenda sunt nobis ad sepulchrum, ita haec detestanda: sed eousque, ut neque in illis confidamus, neque ob ista admodum diffidamus, sed totam salutis nostrae summam in bonitate Dei, gratia & misericordia sitam esse credamus, damnationis uero in nobis tantummodo.

Psallite Domino qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius.

Cum talis sit Dominus, quemadmodum dixi, psallite illi in coetibus sanctorum, quae Sion est: hunc laudate, huic uestras odas, hymnos, cationesque, non scorto, aut lenoni adscribite. Sed cur hoc? ut nimirum quamplurimi eius uirtutem, bonitatemque agnoscentes, uno uobiscum grege facto, ac ouili, eius item cocelebrent studia illa, quae superius mirabilia appellauit uates: seu studium & curam, quae, ueluti pater uniuersalis, erga genus humanum afficitur: seu etiam, quod ait Aquila, immutationes. O dictionem auream. Quid ni ego, uel usque ad spiritum a corpore diuisionem, tam mirabiles Dei immutationes praedicem? extollam? diuulgemque omnibus? Qui longe, ait Paulus, erant, facti, sunt prope in sanguine Christi. Ecce immutatio una. Vis ne aliam audire? Habitantibus, inquit, in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Abiecti enim assumpti sunt, mortui ad uitam restituti: & tandem Deus homo factus est, & homo Deus. Haec studia sunt, haec artes, haec immutationes, quae de Deo cogitanda sunt, atque ab omnibus propalanda. Spargite in uulgus, ait paraphrastes, admiranda eius consilia.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.

B Hoc est, non relinquens Deus innocuum sanguinem inultum, eorum pauperum scilicet, recordatus est. Videtur Deus nonnunquam pauperum oblitus eo modo, quo superius in hoc eodem psalmo est dictum de iudicio eius dissimulato. Cum enim non requirit, uidetur oblitus. Cum uero requirere, hoc est, ulcisci, uindictamque de persecutoribus pauperum sumere coeperit, palam fit ipsum non esse immemorem clamoris miserorum. Nam inferius dicitur: Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Porro pauperes Christi non secundum inedia, pecuniarum uel indigentiam solummodo iudicari oportet: uerum hi sunt, qui ab ipso seruatore nostro Deo, in Euangelio pauperes spiritu appellantur: hoc est, qui nulla in re uitae huius sua bona statuunt. A mundo enim despecti & contempti, sua se sponte ab omni superuacaneo affectu abdicant: oblatos honores respuunt: praeteriti cum risu ferunt: deiectione, in ordinemque redacti, ne summum quidem uultum mutant: laesiti iniuria, tacent: in calumnijs, in pressuris, in uerberibus, in contumelijs, in infamia demum, ac derisione, idem uultus, idemque animus & cor, fixum scilicet in Deo. Sciunt enim nihil adeo in hoc mundo tanti aestimandum, cuius uel beneficio, uel iniuria, ne tantillum quidem a perseveranti contemplatione caelestium rerum auerti debeant. Alioqui nimia dum carnis teneritudine affecti, ad leuissimum quocumque fortunae morsum animo destituimur, aut ineptissime ad eius plausum gestimus: fit sane, ut quas horas in rebus homine dignis collocari par fuerat, totas in spinosis istis euentis, atque adeo dubijs & uarijs, animo pertractandis consumamus. Caeterum haec omnia inferiora, aut sirenae sunt, aut canes: haec cantu, illi adlatratu, nos a boni propositi tramite, qui arduus est, uiroque forti dignus, deturbare contendunt. At per illum soli spiritu pauperes, expedito atque imperterrito gradiuntur passu.

Miserere mei Domine, uide humilitatem meam de inimicis meis.

Quali iam omni tentationum genere defunctus sit uir sanctus, nunquam sic Deo gratias agere consuevit. Sed quia praeteritos per Deum uicit ictus, iterum se sperat uictoria potiturum. Atque haec est continua pectoris erga Deum affecti exercitatio, gratias de uictoria praeterita agere, sed nihilominus Dei misericordiam, atque

C opem implorare ut iterum uincat. Nunquā enim in hoc mundo perfecta speranda est quies: nam cum nos tutos, quia uicimus, arbitramur, tum magis sæpenu-mero recrudescit pugna, & fortior eo fit hostis, quo minus expectatur. Ait igitur: Misere mei Domine, uide humilitatē meā. hoc est, deiectionē meam: uel, ut legit Felix, afflictionem meam, ex persequentibus me odio. Ab ijs enim, qui nos odio insequuntur, quem alium exitum expectari par est quā afflictionum? Quod quidem periculum ut perpendat Dominus, ac uindictet, ab anima suā miseriæ conscia, ardentī huiusmodi precatione inuitatur.

Qui exaltas me de portis mortis.

Qui cum fiducia non clamem? Tu enim ille es, qui me erigis, atq; à mortis ianuis ac faucibus retrahis, cuius ad limen iam miser accesseram. Iam enim de me actum erat: sed tu, quæ tua est pietas, à limine illo tetro me ad uitam reuocasti. Num propterea me sic extulisti, ut uitam in luxu, ocio, & desidia transigam? ne uiuam, si hoc uolo: uerū

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion.

Hoc est, ut mirabilia illa tua, ut studia, ut in mortales omnes, & cōsilia, & beneficia, prædicem, atq; in sanctorum cœtibus enarrem. In prauorum enim hominum conuentibus hæc potius obtegenda sunt, quā diuulganda. Portæ in scripturis, haud rarò pro locis publicis, conuentibusq; popularibus, ubi uel iudicia, uel conciones habebantur, poni consueuerunt. Ad hoc enim, inter cætera quæ usui erant populo, ciuitatum portæ deputabantur, utpote loca, tum ciuibus, tum ruralibus uiris satis commoda. Nobilis, ait Solomon, in portis uir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Portæ igitur mortis, ut rem paucis absolnam, iudicia sunt mortis intentata à tyrannis, concilia sceleratorum, cœtusue, ac cōciones hæreticorum, & demum quæcunq; ad mortem pertrahunt, uti sunt peccata, & desperatio. Per portas enim hæc terribilissimas est iter ad mortē. Portæ uerò Sion, sunt iudicia, congregationesq; bonorum, sancta concilia, casti mores, exemplaq; optimæ uitæ, ac tandem quicquid ad Sion, cœlestem scilicet Hierusalem, nos nuducit. In his itaq; portis, Dei sunt laudes annunciandæ. Neminem porrò ab hoc munere immunem esse arbitror, simulac Deus unicuiq; mandauit de proximo suo: modò is, qui annunciare instituit, ea sit doctrina, ac uitæ sanctitate præditus, ut uita respondeat uerbis.

Exultabo in salutari tuo.

Felix, In salute tua. & est sensus cōnectendus cum superiori uersu: quo innuit uates, sese idcirco misericordiam consequi optare à Deo, ut in sanctorum collegio & cœtu, innumera suæ bonitatis dona enarrare ualeat, ac cum lætitiā de accepta ab ipso salute testari. Ideo paraphrastes: Ut conscribā, ait, & commemorem uarios te laudandi modos illis, qui uersantur in portis Sion: & gaudio afficiam eos propter salutē tam miraculose allatā mihi per te. Venite, inquit in alio psalmo, & uidete quanta fecit Deus animæ meæ. His dictis, denuò ad decantandum Dei iudicium redit, quod contra hostes populi sui fecit, & ait:

Infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt. In laqueo isto, quem absconderunt comprehensus est pes eorum.

Diuerfa similitudine eandem sententiā dicit propheta, quæ est: Malum quod, alijs parauerunt, in suum ipsorum caput recidit. Lacum, inquit superius, aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit: similitudine nimirū à luporum uenatione sumpta, qui foueis capi solent. Præterea de laqueo isto in alienā mortem abscondito, hoc est, dolose excogitato, quod aliud exemplū convenientius citare debeo, quā illud Amon? Is enim eodem ipso in patibulo, quod Mardocheo parauerat, suspensus interiit. Quod sanè exemplū, uel solū, uellere illorum aures deberet, qui dignitate aliqua sublimi à principe suo donati, nihil prius habent, quā ut carnifices suorum ciuium appareant. Sed

Cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum cōprehensus est peccator.

Aper-

A Apertissimum admodum iudiciū illud est, unde cognosci Deus queat, æquitate ac iustitiæ amans esse, cum prauos ipsos sese suo illo gladio, quo alij interitum concinnauerāt, iugulare sinit. Cognoscetur igitur Dominus, ne uereamini, cum pauperes, cum afflictos, cum destitutos ac contemptos, cœperit in iudicio liberare: quem alioqui duri homines cognoscere reuunt: Aegyptiis nimirum per similes, qui, nisi ab aquis comprehensi, pedem à persequendis Iudæis referre contempserunt. Hi enim suo conatu frustrati, unā cum suis illis curribus atq; equis obruti fluctibus interiere: quorum cadauera, ad æternā posterorū memoriā, super littus maris, ut in Exodi libro legimus, insepulta iacuere. Cæterum dum in hac uita uiuitur, quis tam nefarius est, qui uelit se nefariū confiteri? Quare à perspicacissimis quoq; ingenijs uix deprehendi potest, quis malus sit, uel ne. Sed simulatque Deus ad iudicium obeundum uenerit, thronumq; suum æquissimum, ut iudicet, ascenderit, deprehendetur illic miser ille, teste sola conscientia. Deprehendemur certè & nos ex operibus manuum nostrarum tum, cum omnis fucus, simulatioque illa, quæ modò uirtus cæcis uidetur, aberit, locumq; cedit. Hic uerò interposita dictio selah, admonet rem esse narratam, dignam omnino quæ animo reponatur.

Conuertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.

B Epiphonema est, ad omnia superiora spectās, ab animoq; de salute sibi præstita exortum. Abeāt, inquit, peccatores, facessantq; suo maximo exitio, ad inferos, uti olim Datan & Abiron, rebelles legislatori abiire. Abeāt et unā cum illis gentes uniuersæ, quibus curæ non est Deus, quæq; nulla tenentur religione. Indigni enim sunt uita, qui uitæ autorē non cognoscunt. Totus, fateor, cohorresco, dum hæc cōmentor. Quam mihi uerèdum est, ne in eorū numero adscribar, qui facile tam beneficū Dominum obliuiscuntur. Vna enim cum sit in homine uis memoriæ, quæ admodum una est uoluntatis, atq; intellectus: unum expetere oportet, quod solum ipsa, uel quod ipsum attinet, recordetur, sicut illa unū solum uult, ille intelligit. Is Deus est. Alioqui in diuersis phantasmatis, atq; appetētis, tres istæ animæ partes occupatæ, sæpe omissio Deo, ad turpia memorāda, aut appetenda, aut cognoscēda, & amāda etiā, reuoluunt. Quid igitur insanie, aut potius impietatis, & in Deū ingratitude, cor meū incitat ad illud appetendum, quod Deus non sit? num meo in pectore unā simul esse queūt Deus & mundus? num fastus & humilitas? num puritas & libido? num mors & uita? Illa enim quæ admodum animam undiquaq; felicē reddunt, ita hæc bonū omne, uel in primis Dei cognitionem, longè à corde propellunt: unde miserabilis quædam exoritur in memoria stupiditas, in uoluntate peruersitas, atque in intellectu tarditas & hebetudo: quibus simul concurrentibus, ac in animæ perniciē conspirantibus, ea facile una ex illis fit, quæ, ut ait uates, obliuiscuntur Deum. Sic igitur illis eueniet,

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.

Ad tempus enim patitur iustus, sed in æternum non deseritur (sic in finem significat) imò in memoria æterna erit iustus. Patientia pauperū. Hebræi habent, Expectatio, seu spes mansuetorū non interibit in æternū, licet aliquādo uideatur nutare. Mirum, quod aliās me dixisse recolo, quantū benignissimus Deus fauere soleat miseris & ærumnolis: dissimulat tamē aliquando, ad eorumq; lachrymas conuiuet, ut sentiant, uel serò, nullam in terris sperandā esse beatitudinē: illudq; solum, & expetendum, & diligendū, quo absente, illa quoq; quæ uidentur mundo excelsa & felicia, summæ despectiois plena sint, & miseriæ. O si hemistichij huius uerba literis aureis insculpi animo illorum, qui nimium muliebriter mundi molestias tolerant: quid tolerant dico? intuentur potius, concederetur: PATIENTIA pauperum non peribit in finem.

D I U I S I O.

E Xurge Domine, non confortetur homo. Iam Dauid, simulatq; uictorias per Dei misericordiam partas commemo

rauit in superiori parte huius psalmi, idq; totū diuinā retulit acceptū prouidentia: orat modò, ut ea etiā ratione cuncto suo populo adesse uelit, ne improbi critas erigentes, supra modum insolēcant. Ait igitur: Exurge Domine, qui dormire uideris, cum non fers opem: ueni in auxiliū nostrū. Non, quāso, cōfortetur homo. Hęc dictio, Homo, cum neglectu est pronuncianda, & cum stomacho: quasi diceret, homuncio futilis, uitroq; fragilior, ne inualecat, non praualeat, ubi tu es iudex ac fautor: uel, ut alia habet litera, non temerē agat. Videtur hic mihi uates breuibus quorundam leuitatem, naturamq; paululū, quā fas est, audaciorē, uoluisse exprimere. Hi enim aliquando cum ceteris omnibus sint & doctrina & moribus inferiores, audent tamē ad omnia, quę tractanda sunt, siue humana, siue diuina sint, suum ingerere iudiciū, ne dicā temeritatē. Sed quia id uij genus immedicabile fermē uisum est humanis rationibus, orat uates, ut à diuina manu rescindatur, ne in futurum, quod ait Felix, corroboretur.

Iudicentur gentes in conspectu tuo.

O terrificam imprecationem. Gens, inquit, scelerata hęc: hęc, inquam, quę coram mundo uult, etiā cum manifestissima legis iniuria, pro lege stare uideri, ac iudicare: reprimatur, oro, abs te, arguaturq; ac tandem eius causa in conspectu tuo uentiletur, iudiceturq; qui falli non potes.

Constitu Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Hoc est, da illis aliquem, qui suam illam arrogantiam reprimat. Vel, ut reddidit Felix: Pone Domine iugum ipsis. Potentes se faciunt, sed à Deo uel leuissima castigatione uisitati, cernūt se nihil aliud esse, quā homines. Diuus Hieronymus legit Terrorem, ubi nos legimus Latorē: quasi uates Deum oret, ut tyrannis, tyrannorumq; satellitibus ac magistratibus, terrorem per signa & portenta immitat, ne tam immaniter in Christi pauperes defauiant: sed cum cernūt ob horrenda illa prodigia esse certam quandam prouidentia & uirtutem plusquam humanam, cui omnia obtemperare, uelint nolint, oporteat, ab incepto resiliant, confidentes se esse homines, & nihil aliud præterea. Huic sententię noster adhaerens paraphrastes, sic reddidit: Incute Domine terrorē illis, & ostende gentes illas impias sibi, ut sentiant homines esse se miris modis miserabiles: uel, ut alius habet interpretes, Ut cognoscant se esse quid mortale, caducum, ærumnosum, nil postea. Qui enim de se sic sentit, quomodo in suę naturę confortes tam crudelis erit: tam dirus, tam immanis, ut ipsos ueluti belluas quasdam excruciet & interimat: se uerò ut Deū haberi efflagitet: Verum in re nostra magnopere foret, si nunquā (postquam à nobis nil nisi arrogātia, fastus, tumor, ac cum superbia iunctus neglectus sperari potest) nostris ceruicibus concussor aliquis, durusq; monitor deesset, siue tyrānus is esset, siue lex aliqua iniqua, siue morbus sauior aliquis, siue aliqua alia extrema calamitas: ut uel hoc modò edocti admoneremur, nos homines esse, hoc est, miseros, calamitosos, bullā, umbrā, imò umbrę somnium. Hic interponitur selah. Quā uerò aptē, sciunt hi, qui ob continuam proprię miserię considerationem, seipso, tanquam feras aliquas indomitas, & timent, & fugiunt.

PSALMVS X. SECVNDVM HEBRAEOS.

Ut quid Domine recessisti longē?

Querelis passim scatet hic psalmus animæ, diuinę prouidentia imperscrutabiles recessus inuestigare conantis: sed frustra. Quis enim profundissimū iudiciorum Dei pelagus perscrutari potest? Cur impij prosperantur, ait Esaias? Quis, oro, tam in fide robustus est, qui secum reputans, uirum iustum nullo modo malum, quod queat auertere, laturum: Deum uerò iustissimum, atq; adeo ipsam iustitiam, cum omnia possit, tolerare bonos à sceleratissimis quibusq; opprimi, quasiq; non uidere, quę hic aguntur, non aliquando nutabundus exclamet: Ut quid Domine recessisti longē? hęc secū. Solet profectò Deus afflictis atq; erum nosis adesse: superbos autem, & in aliorum iniurias promptos, deijcere. Quis fit igitur, ut tandiu sinat bonos à malis diuexari? Abest certē procul, nec uidet, aut curat humana. Hęc secum expendens anima mœrore aliquo immenso affecta,

Afecta, quemadmodum de his apud Deum patrem expostulare cogitur, ita non potest eum non rogare, atq; opem in tantis rerum difficultatibus nō implorare. Ait itaq;: Quare homines permittis temerē & casu ferri, quò fors iubet, nec ulla eorum cura tangeris? Num prorsus omnem de tuis expuisti cogitationem? Metaphora nimirum hęc, sumpta ab ijs uidetur, qui procul à suis positi, relictorum nulla tanguntur cura. Porro anthropopathia est, qua, dum sinit Deus perditos homines pro sua libidine debacchari, ac bonos affligere, procul stare dicitur, recessisse, auertisse se, dormire, & similia alia pati.

Despicis in opportunitatibus, in tribulationē?

Felix: Ut quid occultaberis in tempore, in tribulatione? Videtur hic uates innuere uelle, ac uice miserorum conqueri, Deum longē abesse: aut si adsit, oculos, tempore quo ipsi aduersis agitantur, tegere, ne iniurias, quas ab improbis tolerant, uideat. Ceterum opportunitates, quas hic nominat propheta, tempus scilicet ad ferendas afflictis suppetias idoneum, ipse Deus nouit: nos enim ad tam alta iudicia perscrutanda prorsus hebetes sumus.

Dum superbit impius, incenditur pauper.

Turgescit impius, ac superbia inflatur, cum, nemine cōtradiciente, imò omnibus applaudentibus & laudantibus, regnat: suaq; desideria fauente, ut sic dicā, uniuerso, ut lubet, implet. Quę pestis maior, quā nostris ineptissimis plausibus improbos in improbitate stabilire: atq; id agere laudibus, quòd qui fordidi sunt, fordescant magis? Interim uerò quòd exitialis hęc flamma in dies magis inualefcit, incenditur pauper, affligitur, cruciatur, zeloq; fidei totus exæstuat. Impossibile enim est, hominē diuini honoris studiosum, absq; extremis animi cruciatibus posse intueri, quę quotidie in rebus pub. in urbibus, in priuatis edibus, in templis, in ipsissimisq; templorum penetralibus perpetrantur. Nullum ignis genus est, ne illius quidem, quem ex Phlegetonte ipso ardenti deriuari aiunt, cum hoc comparandum. Alia litera sic habet: Præ superbia sua insectatur improbus afflictum. Vnde exclamat paraphrastes: Sūma arrogantia impius persequitur piū. Neq; hoc mirum sanē, postquā suos in hoc mundo Deus iussit in crucis amplexibus debere emori. Verum uide arrogantium exitum.

Comprehenduntur in consilijs quibus cogitant.

Hebræis est, cōprehendantur. Quæ extimescenda imprecatio uatis est, in spiritu cernentis, eos nullo modo posse resipiscere. Quid hoc iudicio calamitosius? Quid tam horrendum, uel in ipsis inferorū sedibus, unquam uisum est, quā impium hominem intueri mille nefandorum operum maculis conspurcatum, nolite, propterea non posse, ad æquiorē mentem transire? Hinc enim fieri æquissimo Dei iudicio sanctissimi asserunt uiri, quòd qui longo habitu in peccatis indurere, minimē queant, nisi maximo miraculo, in resipiscētiā uenire: sed potius, ut alius reddidit interpretes, apprehendant beneplacita, quę excogitauerunt, qua quidem re nil infelicius, aut dici, aut excogitari potest. Num id uerum est, peccatorē hominem inueniri, cui, quòd malum corde concepit, exequi permittitur ac perficere? Hęc enim infelicitissima est comprehensio, qua irretitur is, qui ideo derelinquitur à Deo, quia sponte sua malus est: diuinęq; bonitati, quæ æquē omnes ad se prouocat, blandēq; inuitat, reluctās, haud aliunde, sed à seipso, atq; à uoluntarijs, proprijsq; consilijs in præceptis agitatur. Est rursus alia litera: Coadiuuantur, inquit, in consilijs, quæ cogitant. Neq; hoc rarū inter nos. Nonne quotidie cernimus omnia ferē, quæ ad luxum, quæq; impia ad uota perditorū hominum faciunt, abundē, à quo fato nescio, suppeditari? Quis iam ditior inter ciues? quis agris, honoribus, donis, facultatibus, liberis, tam potens? Hęc enim omnia impium hominem adiuuant ad maiorem ignorantiam tum Dei, tum sui: quo sanē morbo nescio an sit alius tam lethalis.

Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suę.

Hic monet Eutymius, Quoniā seu Quia, dictiones apud Hebræos non semper

Causam reddere, sed aliquando aduerbium esse confirmandi: interdum etiam, iuxta usum idiomatis, superfluas esse, sed solummodo positas esse ornatus causa. Sensus igitur: Adeo enim praevaluit error ac uitium huiuscemodi, ut non solum non inueniatur qui peccatorem a uia illa nefanda auertat, sed neque desint qui laudibus eum extollant palpentque, in his praesertim quae effrena illi libido suggerit, ac quae infinita concupiscentiarum flamma proponit. Verum longè alium sensum esse ostendit Hebraea littera, quae sic habet: Nam laudat impius de desiderio animae suae. Cuius sensum ita reddit paraphraestes: Placet enim impius ipse sibi, & facit quicquid illi petulantia animi suggerit. Neque hoc satis: siquidem, ut alius inquit interpres, improbus laudat suos coplices, ob ea quae ipse spurcissimis desiderijs affectat animo: eadem enim & ipsi sectantur. Chaldaeus uero sic: Quare iactatur impius super concupiscentia animae suae? Vide quantum uariant interdum interpretationes, ac aequè defudent interpretes, in his maximè quae ex amphibola breuitate fiunt mutila.

Et iniquus benedicitur.

Felix: Et iniquus benedicit blasphemanti Dominum, Quid hac impietate grauius? quid scelestius? Ad tam enim olidam rerum faciem peruentum est, ut non desint, ut ait paraphraestes, qui adulescenti iniquo tam manifestè blasphemo in Dominum? Mens igitur prophetae est, improbos ac scelerosos illos in hoc uersu describere, qui & seipsum & alios peruerlitatis nomine, cum aperta Dei contumelia ac blasphemia laudare soliti sunt. Nedum quidem hoc, sed ab alijs etiam plurimis laudantur, ac, si Deo placet, ad caelum usque extolluntur: adeo praeposterè uiuunt, uel ea sanè uita, quae iam omni facinorosa audacia obnoxia sit. Quid iam, oro, adolentes natura simplices ad temerarios illos alieni thori congressus, ad furta, ad homicidia coniecit, nisi genus istuc nefandorum hominum, qui cum bona sua omnia in ganeis decoxerint, interque aleatores ac parasitos consenuerint, corruptores tandem puerorum efficiuntur, & illorum maximè qui facultatis patriae profusiores uidentur? Sed quemadmodum hi inter ciues, cum nonnullis alijs uitiorum monstris tolerantur, ut sunt usurae, artesque meretriciae, ludii liberales, & similia: ita nullo modo in rerum sacrarum administratione ferri debent, ne, quod aiunt, ad ingenium lupus. Malus enim suarum rerum custos, bonus haudquaquam aliorum esse poterit.

Exacerbauit Dominum peccator, secundum multitudinem irae suae non quaeret.

Fastum hic minimè tolerandum, atque arrogantiam illorum, quos supra peccatores & iniquos appellauit, uult uates ostendere. Irritat igitur illi Dominum, inque suum exitium prouocant, coguntque, ut sic dicam, sua illa in malis pertinacia. Qui enim eius generis maculis conspersus est, raro ad synceriores uitae statum se transfert, sed potius secundum multitudinè irae suae non quaeret, uel, ut diuus interpretatur Hieronymus, secundum altitudinè furoris sui non requireret. cuius is sensus erit: Secundum quod profunditas irae suae atque superbiae eum extimulat, non curabit de Deo: consilia tantum propria requireret, sequeturque, non Dei. Ideo subiungit uates: Non est Deus in conspectu eius. Vide quò nos trahit mens improba, corque ad iniquitatem uegetum. Verum si uellet quis uerbum è uerbo reddere, sic esset uertendum: Improbus praesublimitate nasi sui non requireret: ut nasum sublimem ferrè, superbiae indicium esse non ignores. Hi quidem nunquam requirunt, id est, nil pensi habent, neminem metuunt: nunquam inquirunt, liceat necne, quod agunt, an deceat, an sit utile, an honestum, aut minus: sed in omnibus suo arbitrio, libidine, ac ferarum more, impetu feruntur. Ex qua quidem impudentia illud emanat, quòd

Non est Deus in conspectu eius.

Vel, ut diuus legit Hieronymus, Non Deus in omnibus cogitationibus suis, hoc est, id sunt omnes eius cogitationes, id caput omnium illi est consiliorum, quòd non sit Deus. Parum aliter Felix: Non est Deus omnes cogitationes eius, id est,

A id est, quicquid cogitat, non est Deus: sed gloria, sed ambitio, sed fastus, sed ficta religio, pecunia, furor, ira, scortatio: sibi enim persuadere nititur, quòd qui haec puniat, non sit Deus. Atque hoc est quòd alio in psalmo dicit, Dixit insipientis in corde suo, non est Deus. Qua quidem persuasione qui infecti sunt, nihil non turpitudinis moliri audent. Quare,

Inquinatae sunt uiae illius in omni tempore.

Adeo, inquit, indies magis corrumpitur eius uita, ut nunquam speres meliora. Iam prorsus de illo proclamatum est. Secus Hebr. Idcirco Felix sic: Prosperatur uia eius in omni tempore. Nullum certè aliud tam terrificum potest esse iudicium, quam cum Deus sinit res impijs ad uota succedere. Atque hinc illud esse arbitror, quòd Dominus ait: Misereamur impio, ne discat facere iustitiam. Talem equidem, o Domine, nollem misericordiam. Sensus ergo: Quicquid enim instituit uir improbus, prosperè ei succedit. Cupit ille quicquid libuerit, nec difficile potitur cupitis: ita ut iudicium sententiae Dei ab eo prorsus femota uideatur, cum secundum eius merita non iudicat. Vnde alia est littera ex Hebraeo, hoc modo: Iudicia tua, o excelsè, ab illo sublata sunt. quòd noster interpres sic reddit:

Auferuntur iudicia tua a facie eius, omnium inimicorum suorum dominabitur.

Aliquanto lucidius habet Hebraeus: Alitè a conspectu illius iudicia tua. hoc est, ardua illi tua erunt iudicia, quae minimè apprehendere poterit. Ille enim modis omnibus, omnique hora ac loco nocere dat operam: quid uerò de se statuas, ignorat prorsus. Quare turgidior factus, atque effratior, confidit se, uel solo flatu suos posse sternere aduersarios. Idcirco Hebraeis est: Omnes inimicos suos flatu prosternet. Queritur uates, & ego quidem cum ipso, tantum potentiae ac successus, dari improbis, ut uel solo spiritu, si tantum moti grandius spirare coeperint, obuios quosque sibi hostes sternere sese posse putent. Solent enim qui eiusmodi sunt, dum eis omnia pro animi sententia eueniunt, sortis suae miserrimae, ac conditionis obliti, mirum in modum tumere, & immane, nescio quòd spirare, praesertim cum ira conciti, & superos & inferos in aciem prouocant. Hincque illa tanta securitatis persuasio originem habet, de qua uates in sequenti uersu sic:

Dixit enim in corde suo, non mouebo à generatione in generationem, sine malo.

Hoc est quòd dicere uult: Cogitauit firmavitque id apud se: sic credidit, neque aliud sibi persuaderi uoluit. Non mouebo: uel, ut legit Felix, Non elaboro à generatione & generatione: hoc est, per multa secula non nutabo, nihilque accidet incommodi, eò quòd nihil infortunij experior. Sine malo, praecisa locutio, sed tumoris plena: addendum est, uiuam, seu, ero: ut dicas, sine malo uiuam, aut ero. Ad tantam ne mentis insaniam deuenire potest homo aliquis, ut haec dicat? Scilicet par est, ut quae Deo tantummodo conueniunt, sibi arroget. Persuasum ne habet Adae filius longissimo se uicturum tempore, in uita hac tam labili, nec incommodi quicquam accepturum? semper felix ero? sine malo uiuam? Quid, quaeso, id aliud esse ducimus, quam quòd olim stultissimus ille angelus dixit? Similis, ait, ero altissimi. Quid illud rursus, quo persuasi primi parentes, comederunt uiam illam acerbam, per cuius gustum, quicquid iam uiuunt posterij, totum etiamnum coacescit? Eritis, ait serpens, sicut dii.

Cuius maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo: sub lingua eius labor & dolor.

Descripta superius improborum felicitate (ut eos tam digno honestem uocabulo) transit propheta ad uias illorum nocendi, opprimendique innocuos, manifestandas, & dicit, quòd omnia quae loquitur uir improbus, execrabilia sunt, & digna odio, cum omnibus maledicat, obtrechet, spernat omnes ac uituperet. Sed hic occultioris nescio quid intelligentiae uidetur innuere littera, quae est Hebraeis: Improbus, aiunt, implet os suum periurio. nec ab re asserunt uerbum, Implet, positum, cum is mos & consuetudo illis sit, qui Deo & hominibus insensum sunt, quòd non tantum deierare contenti sunt, nisi pleno ore, multaque obtestatione praeseferant sese ex animo, & uerè deierare. Simulachrum hoc impietatis, forensibus, in con-

C tentionibus clarius, quā alio in loco cerni potest. Porro pro maledictione, quicquid uulgò docetur, quod aut hæresim sapiat, aut turpem uitam, intelligunt quidam: quemadmodum pastoris benedictionem, doctrinæ ac uitæ sanctitatem prætere tendere arbitrantur: alio qui ubi in pastore scientia & sanctitas locum non habent, cur eum pastorem uerius dicam, quàm opilionem, non uideo. Quod si tamen horum alterutrum, quæ nostra est debilitas, tantummodo est expetendum, malo sanctitatem uitæ. Sat enim doctus est, qui sanctus est. Amaritudine, hoc est, ut ait Eutymius, iracundia: cum non nisi summa exagitatus iracundia loqui potest. Hebræi habent, fraude: quod quidem bene conuenit cum dolo: quanquam pro dolo, alia litera habeat, auaritia. Vtrumque enim perditorum hominum consuetudini bellicosissime quadrat, qui omnia & supera & infera arrogantissime confundere soliti sunt. Sed de auaritia postea. Sub lingua eius labor & dolor. Num tibi uideatur hic uates dicere, ac eiusmodi uerborum congerie attestari, illius generis homines, cunctas suas actiones, atque intimos animi motus omnes, mendacis, dolis, fallacis, periurisque commiscere? Quid laborem, doloremque continuū in tam male affectis pectoribus memorem, cum iniquus nihil non molestū, & quod prius in se, in alijs postea, laborem doloremque pariat, loqui possit? Hebræi habent: Sub lingua eius molestia & prauitas, seu iniuria: nam quicquid lingua eius profert, iniuria est, ac prauitas. Verum postquam linguæ tam presentaneū uirus per se admodum exitiale est, ut merito serpentibus illis comparari queat, qui in siticulosis Africæ littoribus enutriuntur, quicquid, ut scribit Plinius, solo sibilo cæteros serpentes fugant, frutices nec contactos necant, afflatos uero exurunt: tamen adhuc illi animum ad execrabilia, ac magis detestanda promouent. Nam,

Sedet in insidijs cum diuitibus, in occultis, ut interficiat innocentem.

D Ecce aliud peruersi cordis indicium. Iniquorum enim uitam comparat propheta, tum leoni in specu aliquo latitanti, prædamque expectanti: tum latroni qui in desertis locis, aut saltibus uitam degens, clam habitat, silentique, ut prætereuntes adoratur. Verum cum diuitum fiat mentio, seu, ut est in Hebræo, Sedet in insidijs in atrijs: uideatur aliud genus latronum ab illo, quod clam degit in nemorosis locis, exprimere uoluisse: eorum scilicet qui in ipsis aulis, atriisque principalibus reipublicæ populos deprædantur. Et sic erit sensus: Cum alij in desertis ac solitudinibus insidientur, latrocinanturue: hi domi, ac in urbibus: illi hospites, isti ciues expoliant. Ab illis interdum pietatem aliquam prodixisse, & uidimus, & experti sumus: ab istis, ne umbram quidem, adeo suorum ciuium sanguinem, peculium, fortunas, uitam tandem expetunt. Ad hæc, quis crudelior unquam uisus est, aut latro, aut prædo, aut pirata quoque, quàm is qui usuris, nefandissimisque uersuris ac depeculationibus integras respublicas exhaurit? Quid putas aliud sibi uoluisse Hieremiam, cum ait: A minimo usque ad maiorem omnes auaritiæ student. A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Hi sunt igitur qui sedent insidiantes in atrijs, in aulis, in ipsis intimis uisceribus ciuitatum (ne dicam modo de illis, qui quascunque uoluerint res undique uenantur, atque emunt, ut postea quanto libuerit precio distrahant) ut interficiant innocentem, ariamque alieno obstructum, atque eum quidem, cuius nullo suo uitio, res alius decoxit.

Oculi eius in pauperem respiciunt.

Apsiduum perpetuamque insidiatoris narrat attentionem uates: qui cum pertransuentem aliquem uiderit, summa diligentia, uel irreuerberatis oculis obseruat, quomodo eum comprehendat: sumpta nimirum similitudine à latronibus, haud multum hisce à nostris domesticis dissimilibus, qui totis in hoc uiribus incumbunt, quomodo miserorum calamitatibus res suas accumulent. Et quod hic legimus, pauperem, nomen magis miserabile exprimunt Hebræi. Eadem enim dictio, oppressum, uiribus exutum, contractumue significat: ut ferè semper eos appellat uates, qui obteri solent, bonisque omnibus denudari ab impijs: eo depingere intendens, quales ab illorum rapacitate reddantur, haud quales fuerint anteaquam

A anteaquam illis facti essent obnoxij, alio qui quomodo iam contractis, ac ad summam inopiam reductis insidiarentur?

Insidiatur quasi leo in spelunca sua.

Quis hic non miretur tantam uatis in translationibus copiam? Animus eius est, ut ostendat his similitudinem tropis, quàm ardentem flagrent peruersi, nefarique homines, atque adeo ipsi spiritus nequam, innocentes uel usque in cinerem redigere. Ait enim, illos plus quàm leones callere insidiandi artes, plus quàm latrones, plus quàm aucupes. Nam quemadmodum leo in antro delitescens speculatur, si quod ex minutiori grege animal incautum, nihilque insidiarum aduertens pertrahat: ita improbi, ita demones, incautas animas, si ex his forsitan emanda aberret aliqua, contemplantur.

Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum.

Perstat propheta in metaphora leonis, & sic ordinanda est litera: Ipse insidiatur rapere pauperem, ut rapiat pauperem. hoc est, insidiatur ut rapiat, quia pauper est, quia fidelis, quia Dei amicus, quem ipse infelix odio habet. Sed cur rapit? ut attrahat eum, hoc est, ut eum deglubat, ac discerpat. Iam illud non omittendum, quod uates pathos mouere intendit, cum dicit, secundum ueriores literas, Insidiatur ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem: quas duas clausulas non sine singulorum autoris prolatis fuisse existimo, & est sensus, illum, illum, quem à calamitatibus par fuerat eximi, insectatur, & miseriam miseriam accumulatur. Neque illud quoque silendum, quod Hebræi, Attrahit eum, connectunt cum sequentis uersus principio: ut sit sensus, Attrahit eum ut dilaniet: dilaniabit enim absque ulla commiseratione, quicumque in illius rete aut laqueum inciderit. Litera enim Hebræis hæc est: Insidiatur ut corripiat afflictum. Corripit afflictum, cum trahet eum in rete suum. Qui sensus, quia uisus est uerus, mihi admodum arrisit, nec alium querendum esse censeui. Tamen ne noster interpres suo etiam ipse defraudetur, interim dicendum,

In laqueo suo humiliabit eum.

Id est, dolo & calliditate, qui nefandorum hominum laquei sunt, illaqueabit eum, ac ad terram deiciet, prosterneretque & occidet. Inclinet se, & cadet, ad pauperem referunt. & est sensus, quod pauper inclinet se, hoc est, ob atrocitatem afflictionum, ad terram incuruabitur, & cadet tandem, cum dominatus fuerit pauperum, cum scilicet impius manus sacrilegas erexerit super innocuos. Et hæc secundum literam nostri interpretis. Verum, quoniam, ut dixi, huius uersus principium, scilicet, In laqueo suo, connexum est Hebræis finis præcedentis: & ille sensus uisus est, quem sequi debeam, ab hoc non declinare animus est, tum ob multa, tum uel maxime, quod uates in similitudine à leone in insidijs latitante mutata perseverat. Sic enim Hebræi: Comprimit se leo, deiciet, & cadit uiribus eius coetus contractorum. Ferè idem Felix: Subsidentem, inquit, humiliabit, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorum. Quæ metaphora, ut idem sæpe repetam, est à leone subsidente, & inclinante se in spelunca, ut incauta animantia capiat, desumpta. Quemadmodum enim ille comprimit sese, & incuruat, & deiciet, ut eo fortius in prædam insiliat: ita miserorum oppressores, ita hæretici, ita adulescentes sese, uafri homines interdum demittunt, & se cum deiectis deiciunt, cum flentibus flent, quo commodus hisce dolosis artibus inescatos opprimant, & comminuant. Sic uides, quomodo ex peruersorum hominum, nec minus demonum uafra ac dolosa deiectione, cadat exercitus contritorum. Eo enim tam robore sunt, ut innoxiorum facile multitudinem, quam exercitum uocat ob assiduum cum hostibus conflictationem, prosternere queant. Sed unde hoc, quæso?

Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus.

Si quis auet rationem intelligere, causamue non ignorare, quam ob rem improbi, omni humanitate exuti, tanta cum saeuitia miseros ciues insectent, decipiant, irretiant, fraudent, dispoliant, extinguant, ut in huiusmodi nocendi studio, atque arte, rapacitatem latronum, leonum truculentiam, ac dolos aucupum superent: eam

C esse dicit propheta, quod dicunt in corde suo, hoc est, secum cogitant, definiuntque, non esse Deum, qui rerum presentium curam habeat. Auertit faciem suam, inquit, ne unquam ista, quae hic fiunt, uideat. Non curat quae hic agunt homines. Excidit illi prorsus de humanis actibus memoria. Hinc enim apte admodum, ut caetera paraphraestes: Persuasit, inquit, sibi Deum negligere haec, & auertere faciem suam ab his, nec habiturum unquam rationem horum. Quare his tam inhumanis, tamue diris, nec omnino tolerandis actionibus consideratis,

Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum.

Iam uates connumeratis pauperum Dei calamitatibus, transit ad sanctarum animarum preces ac gemitus, quibus Deum ipsum, quod tandem ad suos respiciat, summatque poenas de improbis illis, qui feritate ac saeuitia, uel cum ipsis Hircanis tigribus contendere possent, orare soliti sunt. Et primum, ut Dei potentia, quae iacere dicitur dum non succurrit, sese exerat demum, rogat: nec tam diu suos sinat cultores ita inhumaniter a malorum petulantia tractari. Exurge Domine Deus. Satis iam superius de his familiaribus tropis prophetae est dictum. Ad sensum igitur: Expergiscere Domine ad ultionem. Exaltetur manus tua, hoc est, leua in altum, percussurus ualidius, manum tuam. Metaphora quippe haec inde sumpta uidetur, quod hi qui aliquem paulum atrociter percutere intendunt, dexteram, quantum in sublime possunt, leuant. Ne obliuiscaris pauperum, hoc est, ne negliges tuos omni humano auxilio destitutos: his fer opem, ne quando a maledicis dici contingat, te facile illorum obliuisci, quos tibi cordi esse in primis oportuit.

Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requirer.

Est perinde, atque si dicat: Qua bonitate, quae patientia, impium ferre potes tam manifeste blasphemum, ut audeat dicere non esse Deum? non esse prouidentiam in caelis ullam, quae sit ista cura? Hebraeis autem sic est litera: Cur laesit improbus maledicto Deum? dicit in corde suo, non requires. Atqui uel ex hoc unico uersu perpendi potest, sanctos Dei uiros, non sui causa, sed gloriae diuinae gratia, uindictam efflagitare: proinde summam hic animi indignationem, ob laesam Dei gloriam, in sanctis uidere est. Primum enim hoc indicat interrogatio, Cur laesit impius Deum? Deinde personae mutatio, postremum oratio mutila, Non requires, hoc est, apud se cogitat impius, quod tu Deus non requires, neque ultionem sumes. Vides quomodo Dei bonitate ac patientia abutuntur nonnulli? Mira nimirum impietas, diuinam indulgentiam, patientiamque, ab improbis stupidi tatem reputari.

Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.

Sensus est: Oblatrat enim peruersus ille maledicus, te non inquisitum de suis actionibus: at secus experietur infelix. Vides siquidem tu, & labor, doloremque hominum omnium iniuria affectorum conspicias: iramque, & furorem illorum, qui iniurias inferunt, optime consideras, & subtiliter (sic ait Eutymius) magno cum examine discernis, ut in futurum eos poenis tradas. Haec sanctus monachus. Tradit uero in manus Domini, est ab eius iudicio puniri, reque ipsa experiri, quod Deus non sinit in perpetuum, licet ad tempus dissimulare uideatur, malos in bonos desauire. Similitudo nimirum ab operantibus accepta, qui tum opus exequi dicuntur, cum illud in manus accipiunt. Sic Iurisconsulti, sic aduocati, sic procuratores, sic caeteri causarum disquisitores, pupillorum ac uiduarum, illarum maxime, quae uerae uiduae sunt, ut ait Paulus, causas in manu habere dicuntur, cum eas a luporum ingluuie, ut tenentur, uendicant.

Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.

Pauper, orphanus, pupillus, uidua, in scripturis pro quocumque ab omnibus destituto, & qui omnibus omnium iniurijs facile obnoxius est, accipi solet. Et quia Deus his potissimum, qui ab hominibus prorsus deseruntur, citius consulere, opemque illis ferre consueuit, scriptura prope adagij loco, eum iudicem esse uiduarum, pauperum orphanorumque, omnium scilicet afflictorum, iactitat. Horum igitur

A tur causa, ait, tibi est derelicta. uel, ut legit Hebraeus: Super te relinquet oppressus. hoc est, causam suam tibi committet oppressus. nam pupillorum semper, quae tua est bonitas, curam habere es solitus. Male enim se haberent res nostrae, hoc est, mortalium, si tyranni, ac caetera huius generis monstra, impune, & pro libidine in miseros ciues grassarentur: ipsi uero omni humano auxilio denudati, nec Deo quidem essent curae. Nolite timere, ait Moses ad populum: state, & uidete magna Domini, quae facturus est hodie. Aegyptios enim quos nunc uidetis, nequaquam ultra uidebitis usque in sempiternum. Quam uellem animo libero, atque humano, huiusmodi tractarent comminationes, mundi principes, atque animarum antistites, & rectores. Quod si tamen factus aliquis, aut arrogantia a mundo illis conceditur: quid monstri id est, in Dei ecclesia, in templis, in ipsis quoque sacrarum sepium cellulis & antris, mortuorum scilicet domicilijs, inueniri superbiam, & dominandi ambitionem? Cuperem equidem, sic me Deus amet, cum meo Paulo, anathema fieri a Christo, modo sanctissimum eius nomen & gloria, passim ab omnibus magis, quam propria celebritas, quam magistratus, quam mundus iste concupiscentiarum omnium irrationabilium nutritor, amaretur. Felix profecto religio Christiana, Felix princeps, Felix ciuis, si ea sibi ratione uiuendum in terris arbitrarentur, ut bona sua omnia in caelis esse iudicarent & crederent: Christusque ardentius coleretur, quam aes, aut rerum mundanarum possessio, & scortum, & si quid turpius est.

Contere brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur.

Confringe, inquit, potentiam improbi, in qua tam arroganter confidit. Non nos moueat ad distinctiones inter peccatorem & malignum, nominum uarietas: absurda plerumque sunt, & parum ad institutum facientes. Logice enim tractandarum scripturarum spiritalis est, ac quieta: non illa contentionum plenissima, quae cum nimium audax sit, ac in partibus omnibus importuna, plerumque nos in suis illis bellicibus diuisionibus, adeo diuidit & confundit, ut ignoremus quem maxime sensum in scripturis sequi debeamus. Hic enim cupit, oratque uates, illorum, qui iam ad omnis generis flagitiorum culmen peruenerunt, brachium, potentiam scilicet atque imperium conteri. Quæretur peccatum illius, abs te uidelicet. Quod melius expressit Felix: Inquires, inquit. Et est sensus: Postquam coeperis illius improbitatem per iudicium inquirere & inuestigare, qui interim dicit in corde suo, quod non requires: postquam, inquam, coeperis instituere quaestionem, eiusque mala denudare ac iudicare, statim iniquitas eius quae alijs noceat, non erit, desinet, euanescit. Vel, non inuenietur qui male agat, iudicio tuo æquissimo perterritus. Caeterum, quomodo non etiam iustissimus quisque statim a lite cessabit, causaque cedet, si in iudicio cum Deo illum intrare contingat, quando coram ipso, ne astra quidem ipsa munda sunt? atque olim in beatis angelis prauitas inuenta est? Multo magis igitur cum malorum operationes excuti coeperint, euanescent omnino, terga dabunt, proijcienturque tanquam quisquiliae leuissimae a facie uentis.

Dominus regnabit in aeternum, & in seculum seculi: peribitis gentes de terra illius.

More suo uates de concessa diuinitus ope gratulationem celebrat. Certè suos Deus deserere non potest. Ideo in omnibus ferme psalmis, in quibus, pro liberatione a malis oratur, subiuncta est simul & gratiarum actio pro iam percepta. Ita in hoc psalmo, post ardentissimam contra miserorum oppressores imprecationem, tanquam exorato iam Domino, impetrataque in illos ultione, gloriari sanctos, hostibusque insultare facit, hoc modo: Dominus regnabit in aeternum, & in seculum seculi: peribitis gentes de terra illius. hoc est, negabant illi Deum curam rerum humanarum habere: ridebantque eos, qui Deum rerum omnium prouidentiam habere, cunctaque exactissime diiudicare ac regere, asseuerabant. At secus, suo maximo malo, experti sunt: eum scilicet sempiternum omnium regem, potentissimumque iudicem esse. Vos gentes impurae & exleges, eradicabimini in praesentiarum de hoc mundo, qui illius est, non uester: postea uero de terra illa uiuentium, cuius Do

C minus rex ipse est æternus, summa cum ignominia arcebitur. Hoc idē post patrem cōminatus est Solomon, in suis Prouerbijs dicēs: Impij de terra perdentur.

Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.

Causam reddit uates quamobrē Dominus iudicio in scelestos homines seuerissimo usus sit, atq; utatur continuo, ut de terra illius funditus extirpentur, quæ est maxima omnium pœnarum. Non quis mihi modò teterrimos inferorū ignes, aut sulphureos halitus, cruciatūsque cæteros animarū, miserorum in imo Phlegontis lacu iacentium memoret: secludi enim à felicissimo Dei aspectu in æternum, ea est pœnarum omnium acerbissima. Desiderium, ait, pauperū exaudiuit Dominus. Quid putas quantum commoueat pij patris animū, gemitus illi afflictorum? suspiria? singultusue ab imis cordis radicibus euulsi? quid lachrymæ illæ? quid planctus? quid eiulatus uiduarū, orphanorumq; & omnium illorum, qui ob continuas minas, oppressiones, depopulationes, cædes, cōfiscationesq; (quod aiunt) bonorum, querelis magis ac laments uitam miseram sustentant, quàm pane, aut alio cibo simili? Hæc nempe sunt desideria, quæ à Domino exaudiri clamat uates. Porro quid censes aliud expeti posse à uiro illo, cuius corpusculum in terris utcunq; uictitat, cor autē eius in cælo fixum ac uegetum, ardet totum cum Deo unitum, atq; per amorē & cognitionem in ipsum prorsus transformatum, nisi ut in terra, quemadmodum in cælo, fiat Dei uoluntas? ut eius sanctificetur nomen? utq; illius tandem adueniat regnum? hoc est, ut blasphemii, ut maledici, ut disseminatores dissidiorum, ut impuri, ut rapaces, ut simulators, elati, ambitiosi, tyranni demum de terra extirpentur, quò pax, quò iustitia, quò tranquillitas, quò charitas tum in Deum, tum in homines, ob illorum scelera fugatæ, redeant, in ipsaq; locum habeant, & nobiscum habitent?

D *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

Non mirū sanè esse debet, si Dominus aures illas suas pietissimas, ad cornostrum præparatum ad exorandum aliquid, quod eius sit uoluntatis, porrigit, cum ipsius præparationis ille autor sit, ac dator. Quare sic reddunt Hebræi: Diriges cor eorum, auscultabit auris tua. Nam quid oremus sicut oportet, ipsi nescimus; ut ait Paulus: multo minus quomodo, aut quo exordio rem tãtam inceptemus. Sed ipse Christus adiuuat infirmitatem nostram, ac postulat pro nobis. Vides igitur, uelle præparari, nedum quidem præparationem ad orandū, donum Dei esse, modo altissimis illis primis ab Deo oblati inspirationibus nō reluctemur. Porrigit enim Deus, atq; offert homini sua dona: nō cogit tamen, ut illa admitat: quanquam assensus illi etiam, & uoluntas, & ipsa quoq; potestas ad amplectendum bona, non secus donum Dei sint, quàm illud est, quo assiduis cœlitus admonemur afflatibus, ueluti à solis radijs, ne lucem oblatã aspernemur. Verum & illud interim fatendū (ne quæ donorum omnium sit uis ignoremus) arbitrium quoq; nostrum inter diuina dona in primo rerum exordio homini data, cōnumendum: quo, tanquam oculo, ut nonnulli asserere uidentur è nobis effosso, id ferè sit, quod diuus scribit Dionysius, ac si quis, sole suos radios sanis largiente oculis, sibi oculos eruens, solaris luminis particeps fieri postulet. Paraphrastes enim sic hunc uersum reddit: Desideria piorum audiuit Domine, gubernabis corda ipsorum, præparabis aures tuas precibus eorum.

Iudicare pupillo & humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Felix sic: Ut iudices orphanū, & pauperem, ac si dicat, Auscultauit auris tua, de quibus te interpellant miseri, ac eorum desideria & uota exaudisti, ad hoc sanè, ut iudices illorū causam, qui humano prorsus destituti sunt patrocinio, ne ultra homo adijciat adeò insolere super terrã. Ut quid enim ob uires, aut uirtutes aliquas tibi diuinitus concessas, aut potentiam & dignitatem plerunq; in im merito collocatã, homo è terra prognate intumescis? Dominus enim est qui humiliū causam tutatur. Tu interim homo bulla, tua forte mortali te ipsum metire, Notat Felix in hoc loco henos poni, ubi nos hominem legimus, quæ dictio hominem planè abiectum, & uilem significat; quare melius putat hoc modo legendum,

A dum, Ne pergat conterere, homo ex terra, id est, homo abiectus & uilis; qui ex terra est. terrenaq; meditatur, cæteros ex terra. Vel, ut ipse quoque interpretatur: Ne addat amplius ut opprimat homo ex terra. id est, homo impius, terrenusq; ne pergat conterere iustos. Quocirca sic reddit paraphrastes: Vindica pupillum & humilem, ne mortalis homo posthac uim audeat inferre.

PSALMVS DAVID IN FINEM, XI.

NDomino confido.

Psalmus est, mortales omnes, modò uelint, in Christum, qui finis est noster, perfectaq; uirtutum omnium consummatio, dirigens. Olim enim Dauid à facie regis Saul profugus, nullis in locis, ob exploratorū uigilantiam, tutus considere diutius poterat. Quacunq; enim in sede latuisset, aut quocunq; proficisceretur, illi non longo interuallo sequentes, eum tandem coegerunt, ut relicto regno Israelis, ad Philistæos trās fugeret, hoc est, ad idololatrias. Vide quid agat interdum persecutionum acerbitas. Illos igitur tam passim sibi infensos exprobat uates, conqueriturq; cur uirum eum, qui semper in Domino fuerit confusus, adeò molestè insectarentur, ut ne in desertis quidem locis sese occultandi daretur facultas: imò de latebra in latebram, de monte in montem oberrare, tanquam auiculã timidam, cui nusquam nidus struere concedatur, impellerent. Umbra prorsus hæc omnia sunt eorum, quæ nunc accidunt. Sunt sanè undiq; circa nos molestissimii hostes, qui nō sinunt animam, quoquo uersum se uertat, tutam esse. Modò enim importunissimas ingerunt cogitationes, arduam esse uiam uirtutum, nos uerò debiles: quocirca nos frustra conari. Modò etiam, quid stulti molimini? Si prædestinati non estis, quò uester is durus tendit labor? Rursum etiã persuadere nituntur, uitã illã, quæ in pietatis exercitio defudat, miseram esse, & ærumnosam: contra autem, mundanarū rerum cupidos ac sectatores, bonorum omnium lautitia abundare. Quare cum tam periculose sese nobis insinua re nitantur suggestiones, ne cedamus tam malo sualori, à patribus admonemur. Offert enim dulcía dæmon unus, alius aspera & amara: caro prouocat, trahunt sensus, illectat mundus, perterrefacit lex. Tu ne cede malis, sed tota fiducia tua sit in Domino: ac dic, in Domino confido.

Quomodo dicitis anima mea, transmigra in montem sicut passer?

O meæ cogitationes, ô tetrî spiritus, ô adultores. Qua impudētia me hortari audetis, ut deserta uia Dei, quæ recta est, ac tuta, ad solitudinem, ad montes incultros, ad terrã minimè peruiam & aquosam, profugiam? Timidis enim auibus, ut passer est, solet is esse mos, ut de agro in agrum, de monte in montem errãdo demigrent, simulatq; nulla eis ab aucupibus nidificandi conceditur libertas. Vide, oro, aliam eo periculosiorē cogitationem, quo occultam magis. Transmigra, ait, in montem, hoc est, in proprium sensum, in proprium consiliū, in proprium amorem. Iam passer es, prudēs scilicet iam es, quid uereris? (ait Hieronymus, passerē in scripturis pro prudētia accipi interdū) iam quidē dignus es, ut alios instruas. Quid in imis latitas? Desere iam tandem loca hæc campestria, atque ad montes propera. Cur tu perinde, atq; ille, non dignus es, qui ad altiorem gradum proueharis? immeriti ascendit: tu meritisimus præteriris? Nonne uides tuã in sementem desinere plantam? Vbi tuorū laborum fructus? ubi inedia? ubi curæ illę tam anxie, si uotis optata non respondēt, succeduntq;? Cernis, ô amice, quàm nos occultè adlatrent canes, latētes scilicet cogitationes? At tu, si sapias, prudētissimè respondeas: In Domino, non in rebus hisce lōgo spacio inferioribus, quàm ea sint, ad quæ expetēda factus est homo, cōfido: hunc amo, hūc uolo, uel ruat mundus.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.

Dicat aliquis, cur bone uir in Domino hoc tuo confidis? Quoniã, inquit, ecce peccatores, ecce dæmones, ecce adultores, qui bellicis præparatis armis, inno-

Centes, quando maximè non comprehenduntur, aggredi soliti sunt. Huiusmodi enim naturæ hi sunt, propter iam conceptam animi puritatem, & simplicitatem, ut facillè ab acutioribus seducantur ingenijs, ac suggestionibus, ni præstò adsit Deus, qui horum potissimè fautor est & defensor. Porro per sagittas, pharetram & arcum, totum belli apparatus intellige, siue corporeum, siue spirituale id sit. Per illud uerò obscurum, quo recti, ut ait propheta, impetuntur corde, insidias: quod Græcis significantius una dictione exprimitur, ἐν σκοτομήνῃ, qua noctem significat, quādo maximè luna est obscura: quod Latinis esset obscurilunium. Quæ sanè omnia occultas hostium insidias præcedunt. Quo quidē nocendi genere uti solent dæmones, adultoresq; & amici illi, qui affectu carnis magis, quàm spiritus, erga nos afficiuntur. An nescitis, ait paraphrastes, quoties impij tetenderunt arcus, aptauerunt sagittas suas ad neruum, hoc studiose agentes, ut clam tela sua iacularentur in eos, qui candido sunt pectore, ipsi quidem lædere studuerunt?

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.

Aliam causam ponit, quam obrè Domino fidere debeat. Condidisti, ait, tu Domine leges, iuraq; omnia. Tu mandata, quæ mandasti custodiri nimis, tanquam uirtutum ædificium erexisti. Illi autem & leges, & iura, & mādāta impudentissimè destruxerunt. Si quidem, tempus faciendi Domine dissipauerunt legē tuam. Hunc esse huius uersus sensum affirmat diuī Hieronymi litera. Leges tuas, inquit, destruxerunt. Verum cum secus habeant alij, uisum est etiam alium præterdī sensum. Aiunt enim, fundamenta diruta sunt: ac si uates asserat, res suas adeò deiectas, euerfasq; à fundamentis esse, ut nihil prorsus superesset salutis: quocirca eo ardentius confidendum esse in Deo, quo maior est calamitas.

Iustus autem quid fecit?

Quid commeruit? quid tantum delinquere potuit, ut in uita tandiu perduret, quò illud proprijs cernat oculis, de quo iam olim conquestus est Elias? Aras, inquit, tuas destruxerunt, prophetas occiderunt, & ego derelictus sum solus. Plena commiserationis hæc est interrogatio, nec pathetico uacat affectu, quasi diceret: Ego miser, qui nocui unquam nemini, omnibus autem nec requisitus profui, tamen ab amicis deseror: deuincti beneficijs partim me produnt, partim contumelijs insectantur, partim etiam uel eo usque impellunt, ut nullum usquam mihi superlit confugium. Atqui neq; ob id animum despondeo, sed in Domino eo fortius confido, quo magis ab hostibus meis impetor, & affligor. Is enim in cœlis, omnibus supereminens residet, cunctaq; mortalium, quæ hic aguntur, intuetur, examinat, iudicat.

Dominus, inquam, in templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius.

Felix sic: Dominus in tēplo sanctitatis eius. Quod si quis adhuc ignorat, ubi habitat Deus, audiat prophetam alium. In sanctis suis, ait habitat Deus, & in cœlis præsidet. Hic enim in terris nobiscum per gratiam, donaq; illa sua sanctissimi spiritus, ac lucē eam, qua nos in se totos rapit, conuersatur: Illic uerò in cœlis perfectissima uisione, æternosq; bono, ac felicitate, præsidet, & suos beat. Talis igitur is est, in quo spem meam omnem collocaui. Nec ab re quidem: nam

Oculi eius in pauperem respiciunt: palpebræ eius interrogant filios hominum.

Dicendum in primis hic esse arbitror, in pauperem, non inueniri in Hebræo: sed tantummodo sic, Oculi eius considerant, palpebræ eius probant filios hominum. uel, ut reddit paraphrastes, Dominus in cœlo habet solium suum, unde oculi eius contemplantur omnia, & palpebræ illius obseruant diligētissimè quæcunque designant posteri Adæ. Quare is sensus esto: Dominus non solum uidet, ac suā illa rerum omnium, ut ait Eutymius, exquisita scientia cognoscit, sed iudicat etiam, æquissimaq; statera mortalium omnium actus librat. Palpebræ enim pro obtutibus ab Hebræis usurpantur: unde alia litera sic habet: Eius intuitus explorat filios Adæ: seu, ut legit Felix, probant, hoc est, discutunt, exami-

A minant, diligentissimeq; attendunt quicquid moliuntur filij Adæ, homunciones scilicet fragiles, & nihili.

Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Rursus legendū esset, Dominus probat, seu exquirat, ut sensus apertior redderetur. Et uide, an Felicis litera penè integrum sensum faciat. Dominus, inquit, iustum probabit & impium, & diligentem iniquitatē odio habuit anima eius. Clarius adhuc paraphrastes: Dominus, ait, obseruat & iustum & impium: sed eum qui amans est iniquitatis, odio persequitur ex animo. Vnde in primis admoneamur, quid sit animā Dei odisse aliquē, hoc est, ex animo, ac serio. Hac enim periphrasi intimū odium exprimere uoluit. Porro is diligere iniquitatem dicitur, cui non solū ipsa placet iniquitas, sed & qui eam defendit, amatq; ardentissimè. Nec nos moueat, quod tum hic, tum aliās, Deum habere animā legimus, oculos, palpebras. Sacrarū rerum scriptura, cuius propositum est, omnibus, uel ipsis mulierculis quidem, ut consulat: non uult, cum nobis de ineffabili Deo eloqui instituit, aliter loqui, quàm more humano, ac ueluti de homine, eiusq; natura & effigie, nos loqui consueuimus. Sic enim ad Esaiam locutus est Dominus: Calendas uestras odiuit anima mea. hoc est, ex animo, non fictè odiui. Ceterum Deus mirabili quodam artificio iustū aduersis examinare, perpolitū eue est solitus, non secus quidem quàm solet aurum aurifex ignitis prunis, ac flamma: ex qua, quidē arte, id quod syncerum est, facillè secerni potest, ac dignosci: fax uerò iacet, nihilq; æstimatur. Ita Deus suos per tribulationum ignē excōctos, in lucem educit, ut omnibus palam, quantum dona tanti opificis ualeant, innotescat. Falluntur sanè hi, qui secus quàm per angustias & ærumnas, excelsum sibi uirtutis iter patere existimant: cum rerum harum uel atq; acerbitate, mundanarū rerum amor extenuari soleat, non secus, ac sub malleo ferreo bracteola. Nam quemadmodū ab auro in fornace posito euaporat quicquid alienæ materiæ admixtum fuerat: ita diuinus amor eo perfectior redditur, quo minus iam res conditæ diliguntur. Verum tu, si sapias, quid pœnarum improbos maneat, animo perdende.

Pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.

Non possum equidem non supremū in modum mirari, ac simul dolere, si sit uelulus uspiam gentiū, qui iam audeat esse malus, simulatq; passim & legit & audit, quàm horrenda sint illa, quæ à summo rerum omnium iudice parata sunt illis, quibus cum integrū sit, manū uel ad ignem, uel ad aquā porrigere, ad ignem potius, quàm ad aquā admouent. Pluet, inquit, super peccatores laqueos. Alludit enim (ni fallor) uates, ad Sodomorum euerisionem illam tam tetram, ubi nunc lacum Asphaltē, bitumē euoventē limi, esse affirmat, cuius natura sulphurea est. Horum quippe exterminium, propter insignē suam immanitatem, pro qualibet dira atq; horrida ultione usurpari solet. Pœna profectò tam execrabili uitio cōdigna. O terrificos cruciatus. Sed ò pœnas omnes suo horrore ac fœditate superans uitium. Potest ne uerūmne est: Christianum hominē ad tantam mentis cæcitatē deuenire, ut membra illa non iam amplius corporea, sed ob sacrā undam spiritua lia effecta, tam detestandæ copulæ prostituat? Non credo, licet audiam, licet uideam. Quare ad propositū reuertamur, ne tam sanctas odas, patissimū huius uitij uel memoria conspurcet. Laquei enim sunt ea omnia, quæ nos implicat, irretiuntq; & ne euadamus, perstringunt. Quæ sanè, licet cum superioribus tormentorum generibus, quantum ad carnē attinet, horribilia sint, & metu digna, & quæ uerius in futuro seculo apud inferos mortiferis inquinati peccatis experientur, quàm impræsentiarum: tamen neq; ab ijs sunt modò immunes peccatores in anima. His enim æquissimo Dei iudicio laquei cæcitatē animi, atq; desperationis, stupida cum hebetudine intellectus permixta inijciuntur. In hos, in quā, in modum pluuia diuinitus projiciuntur concupiscentiarum ignes, atq; iræ, sulphurq; detestandi nominis & famæ perpetrati sceleris. Spiritum rursus procellæ in illos iaculatur Deus, quemadmodum meriti sunt: tempestatem scilicet, horroremq; illum, & confusionem, quæ continuis stimulis, uel usq; ad amentiam, exagitant

C. conscientiam. Et hæc tandem omnia pars calicis eorum: hoc est, talia bibent. Et est metaphora à ritu antiquo mutuata, quo per conuiuij modisperatores sua cuiq; uini portio, quam hauriret, statuebatur. Ita, ea similitudine, quicquid nobis à Deo uel obuenit, uel statuitur, amarum sit, uel dulce, calix noster est ac portio: quam uelimus, nolimus, bibere necesse est. Sed de calice alias.

Quoniam iustus Dominus & iustitias dilexit, æquitatem uidit uultus eius.

Hoc ultimo psalmi uersu rationem reddit, cur Dominus, ex more, bonos exploret, perficiatq; aduersis: malos uero detestetur, atq; in eorum exitium & perditionem, uerberet. Iustus enim cum sit Deus, non potest non amare iustitiã, hoc est, secundum phrasim hebræam, iustitiæ cultores. Quare non absq; ratione est dictum, quod iustitiam dilexit, & æquitatem uidit uultus eius: & est perinde ac dicat, æquitatem aspicit, illiq; fauet. Solent enim qui alicui rei fauere uolunt, non solum uerbis ac nutibus, sed & gestu ac uultu exhilarato præ se ferre animi fauorem. Porro hæc legens quis iam iustitiæ studio defatigari potest, quamlibet malam gratiam rependat mundus? Sat sit, obsecro, nos, qui sub truci aduersitatum malleo expolimur, Deo charos esse. Sat sit, inquam, tam æquum iudicem causam nostram sereno, fauentiq; uultu aspiceret. Non nos malæ fortunæ acerbitas ab instituto deturbet, postquam perpetuam, quoad uixerint, suis domesticis exercitationem in cruce esse decreuit Deus.

PSALMVS DAVID super octauam. XII.

Aluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus.

D. Psalmum hunc canit uir sanctus: quanquã quis sanctior Christo? Is enim ille est, qui uerè, uel solus, huius mundi pericula, & miseras dignoscere, queriq; potuit in terris uiuens, utpote cui non solum ea, quæ in imo hoc mundi diuersorio tractantur, nota erant: sed & quæ in ipso patris corde æterna caligine cunctis mortalibus oblecta sunt, erant aperta. De odo chordo, seu octaua, iam est dictum in superioribus. Vir igitur sanctus, ut dicere inceperamus, cum Dei filio queritur, quod rerum summa penes improbos, sed in primis apud delatores & adultores, posita sit: qui quidem primas in rebus publicis dignitates, innoxios quosq; opprimunt. Nullum sanè uulnus acerbius arbitrator posse perpeti, uel regnũ, uel rempub. aliquã, quam cum pestilentissimi homines rerũ summã gubernant, bonorum uel nulla prorsus ratio habeat. Et quia passim per orbẽ fermè uniuersum idẽ error usque adeo iam proserpsit, ut ne loca quidem sancta ab hac exitiali labe immunia sint: propterea uir tum Dei, tum sanctæ illius ecclesiæ studiosus querit, quoniam defecit sanctus. Sed primũ feruenti ac exstauranti animo exclamat: Saluũ me fac Domine, serua ò Domine, succurre, fer opem. Ita sanè exclamare soliti sumus, cum nihil, in re aliqua, omnino subsidij superesse cernimus: nisiq; Deus actutũ opituletur, actum de nobis putamus. Defecit sanctus: uel, ut alia habet litera, consumptus est sanctus. hoc est, nulli boni superfunt. Enallage numeri est. Credentiũ numerus admodũ diminutus est. Nam fidi qui sint, atq; integri, iam inter mortales esse desierunt. Omnes enim, uel in primis hi, qui aliqua præditi sunt & dignitate & potentia, quæ sua sunt querunt, non quæ IESV CHRISTI. In ipsis enim diminuta est ueritas uitæ, quia corrupta, diminuta est ueritas doctrinæ, quoniam aut ineruditi sunt, aut falsa docent: diminuta est ueritas iustitiæ, pacis, beneuolentiæ & charitatis tandẽ in populos. At qui querelas hasc à propheta in illos, qui autoritatem & potentiam super alios nacti, improbè uiuunt, prolatas esse, illud est indicium, quod in sequentibus canitur, Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Qui quidem pauperes, silentij & quietis cupidum cum sint, libenter à uulgi strepitu latitant, cum interim peruersi quidam audaculi sese ad omnia ingerunt, se ostentant, se tamen, ac ceteros infeliciter perturbant. Porro uix dici posset, quantum propheta noster infensus sit omnibus uniuersali quodam modo pec-

A. do peccantibus ex malitiã ac consulto: sed dolosos potissimum, atq; illos, qui duplici sunt corde, execratur omnino. Et aptè quidem bona omnia à filiis hominum excidisse expostulat uates. Nam ab illis ipsis quidem, à quibus summa uitæ perfectio deriuari debuit, mala omnia emanarunt, emanatq; in dies magis. Quid propterea à reliqua uulgi multitudine expectandũ sit, tu qui legis iudica: siquidem ut cætera absurdissima, quæ uulgo fiunt, omittam,

Vana locuti sunt unusquisq; ad proximum suum: labia dolosa in corde & corde locuti sunt.

Mendacia quisq; loquitur cum socio suo, & apud amicũ lingua loquitur fraudulenta, cui duplex animus scelerata suggerit uerba. Sic paraphrastes. Quid nã igitur dicã, querarq; passim per aulas, per plateas, in nundinis, in domib. quoq; sacris, nedum prophanis, mendacia audiri? deceptiones? simulationes? dolos? postquam audio spiritum asserentem unumquenq; uana cum proximo suo eloquit: Porro labijs dolosis in corde, & corde loquit: uel, ut ait Felix, labiũ adulationum in corde, & corde loquentur, est, cum quis eò malitiæ peruenit, ut malum inferre proximo sitiat, bonũ tamen uerbis polliceatur. Interim enim applaudit, arridet, adulatur, tempus expectans uenenum euomendi. Hi cum tantummodo sibij ipsis amici sint, idcirco alios fallere, & decipere, ut inde sibi emolumenta & commoda comparent, summa arte inuestigant. Simulatores enim istiusmodi generis homines appellantur, fæx scilicet orbis terrarum, ac nautea, omni latrina graueolentior. Verũ,

Disperdat Dominus uniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

B. Cernis ne quanti uir probus istiusmodi dolo forum hominum pestem faciat? aut quantam animo concipiat indignationẽ? Disperdat, ait, Dominus uniuersa labia fraudulenta: linguamq; nõ nisi turgida, grandiaue, & arrogantia loquentẽ confundat. Falsis enim blanditijs & assentationibus, iungit uates magniloquentiam, illis solitam, qui malis artibus iam demum fessi, ad sedem aliquam concupitam, uix ui deuenere. Sed in sequentibus, quæ sit lingua magniloqua, uerbaq; ut sic dicam, sesquipedalia, elegantissimè edisserit.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?

Videntur hic imprudentissimi illius generis homines id uelle dicere: Nos linguis nostris magni, potentesq; erimus. Labia nostra, os scilicet nostrum penes nos est. Iam quæcunq; libuerit eloqui, eadem & facere licebit: nemo enim est, quem uereamur. Quis noster Dominus est? quis superior? Decernamus, statuamus, ordinemus: nonne os nostrum in nostrã est potestate? Quis iam nostra audebit reprehendere statuta? leges? ordinationes? plebiscita? diffinitiones? Perpende, te oro, quò nos aliquando nostra propellit temeritas ac cum arrogantia iunctus cõtemptus, ut neminem ne Deum quidem, pertimescamus. Nihil enim mentiri, nihil uè fingere, aut decipere, pudet, dummodo nostris ciuibus formidabiles, ac pertimescendi simus.

Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus.

Hic uersus cũ uariè legatur, in idem tamen recidit sensus: ut intelligas scilicet, quòd Dominus diu miseris sub angustiarũ onere laborare non patitur: quòd si diu, nõ tamen in æternum. Nouit enim pius pater miserendi tempus. Illud uerò non prætereundũ, quòd Hebræis, Præ, seu Propter, geminatur. Aiunt enim, præ uastitate afflictorũ, præ gemitu, siue eiulatu pauperum, nunc exurgam. Quæ sanè geminatio haud modicã in se habet dinosim ac pondus. Hic igitur inopes & pauperes, intelligi uult uates, bonos & innoxios, qui malorũ fraudib. deceptionibusq; & iniurijs, adeo obnoxij sunt, ut miserabilem in modum, nõ affligantur modo, sed prorsus obterantur. Ex quo, cũ intolerabiliore, quam ferre queat humana cõditio, interdum patientur iniurias, uelint nolint, ingemiscere, ab imiscq; præcordijs suspiria trahere cogunt. At Deus, cui derelictus est pauper, & qui tum miseris opitulari est solitus, cum ipsi suam potissimũ miseriam, & sentiunt, & fa-

C tentur, tam iniustus oppressioibus motus, ait: Nunc ad horum auxilium exurgam, qui hucusque dormire uisus sum.

Ponam in salutari: fiducialiter agam in eo.

Hoc est, collocabo afflictos in salute, eosque liberabo. Paraphraestes sic: Collocabo pauperem eo loco, ut tutus futurus sit ab illo, qui laedere uirulenta lingua sua conabatur illum. Sed illud considerandum quod Felix legit, Ponam in salute: loquetur pro ipso. Est mutatio numeri. Nam cum Dominus dicat: Ego Exurgam, & ponam in salute pauperem, hoc est, seruabo illum: statim uates subiungit ex sese, Loquetur Dominus pro ipso paupere: quasi asserat, uaticineturque illud Euangelij, Non enim, ait, uos estis qui loquimini, sed pater uester qui in caelis est, ille est qui loquitur pro uobis. Tamen nec suauissimo quidem affectu caret id quod nos legimus, Fiducialiter agam in eo: hoc est, meos cum omni fiducia pauperes faciam, ac uigore, res suas agere, uel eousque, ut nihil in diris illis suis afflictionibus trepident, sed robustissimè persistent. Nonne hanc diuinam Dei opem sanctissimi fenserunt martyres, cum mortem ceteris molestissimam tam gratanter, tam ue imperterrito animo oppetierunt? Quid illi, qui ibant, ut sacra ponunt annalia, gaudentes à cōspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine I E S V contumeliam pati? Nonne amoris plenissima, ac fiducia, uox illa fuit Pauli? Curramus, ait, ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem I E S V M, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, cōfusione contempta. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis uestris deficientes. Sed & illud quoque admodum castissimis mentibus placere solet, quo sentiunt aliqui in hoc uersu prophetam futuræ felicitatis nostræ statum præuidisse: miserorum scilicet, piorumque omnium salutis summam totam collocandam esse, haud amplius in iustitijs illis carnis antiquæ legis, sed in salutari patris, hoc est, in Christo eius filio, qui factus est nobis salus & uita & redemptio. Nam uiderunt, inquit senex ille prudentissimus, oculi mei salutare tuum. Huic enim sententiæ uidetur fauere Chaldaica translatio, quæ sic reddit: Ponam redemptionem populo meo. Quam alia potest esse redemptio, quam Christus I E S V S, qui redemit nos, et lauit, ut ait Paulus, in sanguine suo: Redemptionem, inquit in alio psalmo, misit populo suo: hoc est, filium suum misit populo suo. Quis populus eius? nonne credentes? nonne illi qui tum hic, tum passim in sacra lege, pauperes, egeni, inopes, erumnosi, et quorum dignus non erat mundus, ut ait Apostolus, appellantur? His igitur fauet Deus, suumque semper ab ipsis rerum primordijs, pollicitus est auxiliū. Fallere enim non potest ipsa ueritas, neque stare non potest promissio. Quocirca nefas est uereri, ne adferendas nobis suppetias exurgat, ac dum à mundi huius oppressioibus exagitamur, ne nos ponat in salutari suo, postquam se nobis affuturum promisit: nec eius eloquia sint nisi pura, uera, quibusque toto animo fidere debeamus. Nam

Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

Quam longo interuallo inter se differunt eloquia Domini, & eloquia hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, ait uates de filijs Adeg, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Eloquia uero Dei, ait esse casta, pura, sincera, & quod simplicissima Dei naturæ conuenit, simplicissima, & absque fuce. In plerisque enim mortalium conuentis, in pactis, in foederibus, in ipsis etiam doctrinis sepe numero errores insunt, mendacia, doli. In diuinis uero eloquijs quid aliud expectandum censes, quam rectitudinem, fidem, ueritatem, constantiam? Proinde uerendum haudquaquam est, ut is qui summa & æterna est ueritas, nos sua laetet blandiloquentia, aut inanibus pollicitationibus, cum eius uerba & promissiones, ut inquit paraphraestes, candidissimæ sint, ipsoque argento, igne diligentissimè expurgato, puriores. Pulcherrima sanè similitudo. Iam, inquit, eius uerba omni uanitate defæciora sunt, quam ipsum sit argentum, plumbo, aut alia adulterina cōmixtione depuratum, coctumue septies, hoc est, pluries, Scripturæ enim

A mos est, per septenarium numerum, indefinitum significare, ait Solomon: Argentum electum est iusti lingua. Quod tamen de uiro iusto non tantum intelligi oportet, quam de Deo ipso: quanquam iustitia ipsa potius, quam iustus appellari debeat. Probaturum terræ, græcissimus est, pro purgatum à terra, ut omnino purum sit. Totus enim is uersus uariè admodum ab Hebræis legitur. Sermones Domini, ait quidam interpres, sermones puri: argentum excoctum in catino, uel, ut alius reddit, in uase alchimico terræ, depuratum septies. Felix uero sic: Argentum igne examinatum à Domino terræ, purgatum septies: ut illud in Catino, seu uase alchimico, alludat ad modum depurandi argentum in uase fictili. Id uero à Domino terræ, præ se ferat argentum publicum, manifestum, & quod tanti ab omnibus æstimetur, quanti res pura, haud adulterina æstimari par est. Vt cunque enim uariet lectio, sensus non uariat, quo purissimo defæcatorue argento, ac exactissimè depurato, dicta Dei propter eorum ueritatē, æternamque certitudinem comparat propheta. Quocirca paraphraestes, postquam dixit pollicitationes Domini candidissimas esse, atque argento ipso igne diligentissimè expurgato puriores subiunxit, à quo arte et instrumentis ad eam rem aptis, ablatum est quicquid inerat terræ impuriore, idque septies repetita concoctione. Quod uero in sacris literis argentum, uel doctrinam, uel uitam puriorem, quemadmodum aurum tum fidem, tum charitatem significet, manifestius est quam ut à me, qui aliud ago, refricetur. Ergo impossibile est, quin Deus propter miseriam inopum, & gemitum pauperum ad afferendum auxilium exurgat, eosque ponat in salutari. Siquidem illius excellentiæ sunt diuina uerba, & promissiones, ut sint tanquam argentum purgatissimum, ac summè defæcatum: & est maioris ponderis dictio, quam si solummodo dixisset, sicut argentum.

Tu Domine seruabis nos: & custodies nos à generatione hac in æternum.

B Secus Felix: Tu Domine custodies eos: custodies eum à generatione hac in æternum. Atqui hic notandum, summoperè necessariam esse intelligendis psalmis troporum cognitionem, quibus utuntur Hebræi: uel illius maximè, quo subitò, cum non aduertis, fit uel personæ uel numeri uariatio, ut hic: Custodies eos pauperes scilicet: Custodies eum, hoc est, pauperem. Sensus igitur: Tu Domine, quando tuæ pollicitationes adeo puræ sunt & ueræ, ut nihil purius ac uerius esse possit, seruabis optima fide, quæ promissisti, & nos tutaberis perpetuo, seruabisque ab huiusmodi pessimo hominum genere. Quid, quaeso, aliud hortari nos uoluit Petrus, quando Iudæos admonuit dicens, Saluamini à generatione praua, quam quod nunc uates orat: Difficillima sanè res est, circa molam, quod aiunt, triticeam uersari, & non polline dealbari: uel ad profurnium sedere, nec fuligine denigrari. Porro sicut picare proprium picis est, ita in prauorum consuetudine, prauitate non affici fermè impossibile. Quare Dominum precatur, ut nos à generatione hac (quod quidem cum stomacho est legendum) tutetur: quasi dicat, à generatione ista, quæ cum ob innumera cœlitus beneficia sibi data, & grata & sincera esse deberet, facta est omnium generationum pessima, ingratiissima, impuriissima. Verum quoniam labilis, fors est humana, qui tantam uel per secretiores passim orbis angulos coniectam malitiam, uitare poterimus, nisi tu nos custodias, ac perpetuo serues? Quis in terris iam locus tutus? quæ urbs? quæ domus? quod tugurium etiam unius hominis uix capax, quod prorsus immune sit ac liberum? quodque non subrepat aliquando uel dolus, uel fraudulentia, uel simulatio, uel incōstantia, uel bellua illa omni Lernæa hydra crudelior perfidia? Quam uerum igitur est illud quod defecit sanctus? quod diminue sunt ueritates à filiis hominum? qui tamen cum dicto citius, ab una illa atque inuariabili unitate sese diuellere soliti sint, circunquaque securi obambulant, nihilque uerentes utranque in aurem stupidi obdormiunt. Idcirco à propheta dicitur,

In circuitu impij ambulat.

Hoc est, quoquo uersus te feras, circumsusi sunt undique peruersi homines, ob-

C errantque tanquam in corona malignissimi demones. Quis igitur tutus? Audiu, ait, alio in psalmo, uituperationem comorantium in circuitu. At unde tanta malorum colluuius? Respondet paraphrastes, haud ego: Cum principatum nacti fuerint, qui inter homines perditissimi sunt. Verum

Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Per ea quæ dicta sunt, nulli dubium esse debet, hunc psalmum in primis compositum esse in assentatores, ac sordidi ingenij homines, qui ob facilitatem principum, ad sublimiorem aliquem gradum euecti, nihil non agunt, quò suam libidinem de ciuium miseris fatient: si tamē satietas ulla, aut modus ullus in exaturanda cupiditatum erynni statui potest. Hi sunt enim plerumque, qui ex humili fortuna ad primas dignitates in bonorum perniciem asciscuntur: quibus quidem nulla tum amplis regnis, tum rebus publicis, tum religionibus quoque ipsis priuatis, pestis nocentior esse potest. Proinde sapientes multo optabilius censuerunt habere principem stultum & malum, consiliarios uerò & ministros bonos, quam hos malos, principem bonum: propterea quòd per ministros agunt omnia principes, audiunt, uident, loquuntur. Quare cum hi perditii sint, quilibet boni principes existant, omnia peruertunt, ac in reipublicæ perniciem detorquent, quantumuis ab ipsis principibus instituta sint, & sapienter, & piè. Atqui quomodo non experimur quotidie uerissimam illam Solomonis sententiam? Dum regnant iusti, latatur populus: dum autem dominatur improbi, gemit. Sensus igitur erit: Mala omnia supra commemorata eueniunt nobis, cum tu, ô Domine, sicut altus es, atque profunda iudicia tua, exaltasti eos immeritissimos, fecisti que ut tanquam dii in terra, uulgi stolidi opinione haberentur: cum tamen nihil aliud sint, quam filij hominum, hoc est homines uiles ac nihili. Huic enim sensui alia ex Hebræo litera **D** quadrat admodum, cum ait: In circuitu impij ambulant, cum exaltabuntur uilissimi filiorum hominum: uel, ut interpretatur Felix, Cum exaltabunt opprobria filijs Adæ. Sed nulla melior Chaldaica: In circuitu, inquit, obambulant impij, sicut hircus, uel sanguisuga, quæ fugit sanguinem filiorum hominum. Ecquis tam alta hæc Dei iudicia perscrutari potis erit?

VINCENTI, PSALMVS DAVID XIII.

V SQUEQUO Dominus obliuisceris me in finem?

Is psalmus totus affectibus ardens, ab anima illa decantatur, quæ prorsus ob uarios perturbationum occursum exagitata, nullum euadendi modum per proprias uires inuenit. Ex quo de se suaque uirtute diffidens, cum Domino uidetur conqueri, cur tam tardè subueniat. Talem enim animi desperationem haud semel Dauid in suis illis, tum à Saule, tum à proprio filio, exuscitatis persecutionibus, expertus est: sed eo maximè tempore, quo à patria & regno exulabat. De psalmi titulo, quem Felix interpretatur, effundenti sanguinè, satis superius in quarto psalmo est dictum. Nam certè cui alij nostram salutem committere debeamus, non uideo, nisi fortissimo illi, qui deuicta morte, profligatoque inuisibilibus hostium exercitu atque imperio, non armis ferreis, aut telis, sed cruore proprio ac nece, uictor tandem euasit. Circunuellata igitur anima, & penè ab circuncursantium uariarum perturbationum impetu obruta exclamat, Usquequo Domine obliuisceris me in finem? Neminem quidem esse arbitror, uel mediocriter in schola spiritus exercitatum, qui ignoret quas animi consternationes, anxietates, cruciatu sue experiatur anima illa, quæ in inquisitione ueritatis, exercitioque seipsam superandi, ac proprios motus, innatasue cupiditates atque appetentias rerum diuersarum innumeras, occupata, torquetur, anxietateque ui quadam sollicitudinum, pulsue, ut sic dicam, irrequieto concitatur. Hinc enim suam ipsius considerans imbecillitatem, propriisque acuminis hebetudinem & languorem: illinc uerò potentissimorum hostium insidias & laqueos aduertens, qui eo atrociores sunt, quo eorum pars maior inuisibilis est, angitur supra modum, utpote quæ se miseriam

A miseriam reputat, dum suam in longum miseriam protrahi conspiciatur. Quocirca illud sæpenumero illi obuenire est necessarium, ut inter tot rerum difficultates atque angustias perstricta, dubitet interdum suam à Deo negligi salutem. Eò enim aliquando dubietatis ipsi perfectissimi quoque uiri adiguntur, ut quid in re salutis opus sit factò, deliberare nesciant: sed tum potissimum, cum res suas adeò ab hostium dolis circunuentas uident, ut ferè nullus elabendi modus appareat. Clamant igitur ferè attoniti, Usquequo Domine tuorum non recordaris? Esto quòd ad tempus nostra non cures, num hæc tua obliuio erit in finem, hoc est, in perpetuum? Oblitum Deum nostri dicimus, cum eum curam de nobis non habere suspicamur.

Usquequo auertis faciem tuam à me?

Hoc est, usquequo, quasi nolens uidere quæ hic aguntur, ut hi solent qui indignabundi, cum rogantur, auertunt faciem, turum subtrahis fauorem? Quare sic reddit paraphrastes: Quousque auertis tanquam iratus uultum tuum? Quousque?

Quandiu, inquam, ponam consilium in anima mea? dolorem in corde meo per diem?

Vide quantam commiserationem, hisce repetitis sententijs, mouere intendit. Quandiu, inquit, mecum ipse consultabo anxius? Hic sanè mihi considera, quid nostra ualeant consilia, cum nostra sunt: his enim nostras in dies magis accumulari curas, & has quidem superuacaneas experimur. Quid cor, cum perplexitate illa infinita humanorum consiliorum exeditur? Quam quidè necessarius sit rebus nostris diuinus fauor, sciunt hi qui in pugna hac carnis molestissima iam planè attriti sunt. Qui si certè nos ob innatam nobis malitiam, in angustijs uiuere permittit: hoc est, si auertit faciem suam à nobis, nulla nostra uigilantia, nulla circumspectio, nulla cautio ad assequendum finem, ad quem adipiscendū facta est humana natura, sufficiunt. Nam quo magis nos à malorum congerie, Dei auxilio destituti, conabimur extricare, hoc magis intricabimur. Dolorem.) Clarius Hebræi, anxietatem seu mœrorem. Vnde paraphrastes: Quousque uanis curis animam meam affligam, quæ nihil præter mœrorem continuū pariunt? per diem uerò, iugiter, quotidie, absque requie.

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

Usquequo perfidos homines? usquequo demones? usquequo carnem hanc petulantem sines in me ferocire, cristasque erigere? Quousque atrox hæc pugna, in qua hostibus meis prorsus sum impar, perdurabit? æternane erit? Quandiu subiecta erit anima mea uanitati, etiam nolens? Quandiu seruo legi peccati & mortis? Hoc certò scio, quòd qui in carne sunt, ut ait Paulus, placere Deo non possunt. Quare tu Domine, qui omnia ab æterno respicis,

Respice & exaudi me Domine Deus meus.

Conuenientissimè enim uerbo Auertis, opposuit uerbum Respice: & est perinde ac si dicat: Habe, quæso, calamitatis meæ rationem, & tandem post tot gemitus ac suspiria exaudi me. Tu sanè meam nostri indigentiam: tu gemitus, tu lachrymas non ignoras. Cur igitur more irati, auertis faciem, & non respicis? nonne te in Dominum, in regem, in ducem, in Deum meum elegi, in quem solum confidere debeam? Hebræi habent, Respice, responde mihi: quasi diceret, Annue ô Domine, ac responde, qua demum uia elabi possim.

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.

Eodem consilio uates, quo supra, petit sibi uitæ lucem impartiri, atque oculos illos quibus ueritas cernit, illuminari: hoc est, prementium malorum tanquam grauedinem ac tenebras quas mortis somnus, desperatio scilicet, consequi solet, dispelli. Vnde Felix: Ne quando obdormiam mortem: seu, ut ipse interpretatur, dormitionem æternæ mortis incurram. Alioqui quomodo mortem hanc omnibus debitam deprecaretur? Sensus igitur erit: Absterge ô Domine mei intellectus oculos, à caligine illa qua per tales ueluti quosdam tentationum uapores, cataclysmique obnubilati, penè cæci facti sunt. Nam nisi tu præstò sis, quid nostra consi-

C *lia?* quid conatus? quid animi vires agere poterunt? Quomodo ego quidem ex me eò euadam quò nō is somnus obrepat, eaq; occupet oscitantia, quā indubita tus interitus comes sequat? Solis enim diuino lumine, suo uitio, destitutis, mors datur æterna. Illud uerò considerandum, quòd electi, quibus ab hoc seculo de migrare cōtingit in uitam, quodammodo moriuntur: hoc est, ut semper uiuant, ab hac uita decedunt: mali uerò sic moriuntur, ut semper mortui sint. Quod quidem infelicissimū mortis genus tum illis accidisse non dubitamus, cum illorum, Deum oblitum esse in finem, in perpetuum scilicet, haud dubij sumus. O miserri mam illorum conditionē, qui adeò impiē uitam hanc uiuunt temporariā, ut æter nam amittāt. Aeterna uerò uita amissa, quid, oro, aliud expectandum ducimus, quā mortē illam, quē idcirco terrifica est, ac malis omnibus obnoxia, quia æter na? quia perpetua? quia interminabilis? Quare, uide Domine, & considera,

Ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum.

Cernis quā trepidula aliquando fiat anima, cū non ignorat periculum? Cer nis quā nō cessandum sit ab imploranda Dei ope? Respice, ait, exaudi, illumina, ne in extremo illo meo obitu, in quo rei summa absoluetur, hostis præualeat, iactetq; sese, ac dicat, me pugna celsisse: tum dico, quādo mors aderit, nec ulla salutis spes erit reliqua. Quò mihi, rogo, tunc erit confugiendum, quando uitalis, ingrauescente morbo, respiratio intercludetur, uox aberit, perlanguescēt oculi, frigida extrema, atri unguis, cadent malæ, rigebit frons, ac tandem relicto corde, anima frigidum deseret corpusculum? Alia litera habet, Superauī eum, pro Præualui. Vt cūq; litera sit, uox est in aduersarij consternatione exultantis: quē quidem insultatio plerūq; uictis solet esse acerbior, quā ipsa mors. Sensus itaq; is erit: Habe, quæso, Domine rationem mei periculi, & exaudi me cum tam crudelibus inimicis colluctantem: ne fortē dicat hostis exultans, factus sum illo su perior: uici tandem, occubuit. Et hoc quidem modo,

Qui tribulant me exultabunt, si motus fuero.

D Felix: Tribulantes me: seu, ut alius legit, infestatores mei exultabunt, cum lapsus fuero. Solent enim in monomachia certantes, admodum gestire, latari, ui resq; colligere, si hostem suū uel paululum labare gressibus uiderint. Porro consilium omne nostrum ac deliberatio in hoc nostra firma esse debet, ut mori malimus, quā uel semel peccando Deum offendere. Huic enim proposito insistere, in hanc curā incumbere, niti ac tota uī animi intentos par est eos omnes esse, qui ob fusos, fugatosue hostes ac daemones, trophæa uictoriæ in sublimi suspendere efflagitant. Quo quidem genere triumphi, nescio an aliud, uel in deuictis Persis, Turcis, aut Pœnis celebrius esse possit. Verū summa adhibenda est diligentia, ne in medio ipso pugnae feruore meticolosi nutemus, & ut ait uates, moueamur, ab instituto scilicet nostro ac proposito: quod sanè esse debet, ne à pugna nisi uictores secedamus. Cæterum in pugna huiusmodi non parum facit, si quibus potissimum armis uti oporteat, non ignoretur. Quare à propheta adijcitur,

Ego autem in misericordia tua speraui.

Duræ sunt, ait, conditiones belli, dubij euentus, hostes fortissimi: & si omnia circumspectio, meq; exactè considero, uictoriæ spes extat nulla, nisi in te. Quo circa in misericordia tua, non in me, meisq; uiribus & actionibus, quamuis, ut mihi uidetur, sanctissimis, & semper speraui, & nunc spero. Vides quā acie collimatus sit spei gladius? Perpendis quò te, de Domini bonitate fiducia prouehat? Ignoras ne adhuc quibus telis minaces illi tui hostes confodiendi sint? Ita è contrario, non est in bello illo, quod sit in carne, miles adeò accuratè, uel septempli ci ære circumdatus, hoc est, omni uirtutum genere circumseptus, qui facile non occumbat, si hoc unum spei telum deerit.

Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.

More suo uir sanctus de condonata sibi uictoria, quā totā in Dei misericordia sitam

A dia sitam esse asseruit, gratias agit. Dignus profecto ille est, qui totam suæ uictoriæ summam à Deo pendere credit, cui Dominus opituletur, atq; eius cor solido perfundat gaudio: quemadmodum & spei & fidei comites semper sunt, pax & gaudium: ex quo iugis illa, de perceptis spiritus donis, gratiarum actio, enasci solet. Nequit sanè confundi, qui in Domino sperat. Exultabit igitur cor meum in salute mihi præstita, tot exantlatis rerum difficultatibus, modo in spe: tunc uerò exultabo in Deo I E S V meo, cum uidebo eum sicuti est, cognoscamq; eum, sicut cognitus sum. Interim enim cantabo, agamq; gratias tam benigno Domino, ubi ultus fuerit iniuriam, ut canit paraphrastes, qua affecerunt me hostes mei. Cur tali Domino & patrono, meas omnes ingenij vires, mea studia, measq; lubricationes, meas uigilias, non dedico? Ille, ille est, qui per accessum eius filij ad nos, bona omnia contulit: nam ipse est omne bonum. Vnde ad Moysen loquitur Deus: Ostendam, inquit, tibi omne bonum. Ille, ait Paulus, qui unigenitū suum nobis dedit, quomodo non omnia bona cum ipso dedit? Illud postremo notandum: Psallam nomini Domini altissimi, in Hebræo non inueniri, sed à pio aliquo interprete à psalmo septimo mutuatum, huicq; additum.

Vincenti David seu danti æternitatem.

PSALMVS XIII.

Ixit insipiens in corde suo, non est Deus.

B Psalmum hunc dicatum uincenti, aut danti æternitatem, Christo scilicet bonorum æternorū omniū erogatori, in eos compositum esse, qui dum rerum potiuntur, Christi pauperes absq; commiseratione aliqua crudelissimè, ac pro libidine diripiunt, & ut scribit uates, comedunt, affirmant doctiores. De huiusmodi quidem potentium immanitate conqueritur apud Michæam Dominus dicens: Comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excorauerunt, & ossa eorum confregerunt, & cōciderunt sicut in lebe te, & quasi carnem in medio ollæ. Hoc igitur modo in terris malè habitus uir sanctus, miratur, ac apud Deum, quid sibi uelit tam sæua superiorum atrocitas, expostulat: & ait, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Cum omnibus, secundum Damascenum, natura ingenta sit cognitio, Deum esse: neq; tam nota sint prima principia, quā hoc: tamen cum quis adeò scelestus est, ut sibi uitam totam in perpetuis uitiorum sordibus traducendā esse arbitretur, atq; ob id Deum contemnat & execretur, dicit proculdubio in corde suo, non est Deus. Licet enim ore id non dicat, sic tamen uiuit, ut prorsus Deum esse neget. Ait de his Paulus: Dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Præterea illi, quibus iam Deum esse innotuit, acerrimum eum exactorem uirtutis esse, atque omnium iudicem, ignorare non possunt. Quare neq; prauis cupiditatibus facile obtemperabunt, neque impietate ulla afficientur, præsertim si eò sint cognitionis euecti, ut quem admodum eum esse, ita & optimum esse non ignorauerint. Ex qua quidem professione id nasci solet, quòd sicut Deum & esse, & optimum esse cognoscunt, ita eum summo studio, curaq; omni, & diligentia, & colunt, & amant. Nam ex huiusmodi cognitione is amor oritur, qui ex se studium, ac eum ipsum, quem supra omnia diligit, imitandi ardorem parit. Reprobi uerò, etsi quantum satis sit notionis diuinæ à benignissimo omnium Domino habeant, ut inexcusabiles sint, ut ait Paulus: eò tamen sæpe iniquitatis adducuntur, ut Deum non esse, qui sua uideat scelera, sibi persuadere conentur: atq; in re alia, quā in Deo, sibi confidendum esse existiment, quæ sit illis Deus. Si quidem cum in solo Deo confidendum sit, id necessariò Deus tuus erit, in quo cōfidis. Quod si in alio, quā in Deo uero cōfidis, iam Deum negasti, iam dixisti in corde tuo, non est Deus. Proinde qui confidit in Deo, is Deus illi erit. Qui in opibus, qui in operibus, qui in homine, iam & opes, & opera, & homo, Deus illi erunt. Vide, oro, quā facile, uel non aduertentes, ita efficiuntur insipientes, ut dicamus, non est Deus. Itaq;

C ut iam finiam, is qui non sapit quæ Dei sunt, quiq; ignorat Christum esse Dei sapientiam, insipiens factus, dicit uita, & moribus, licet forsitan secus fateatur lingua, non est Deus. Eam ob rem mala arbor ac radix infecta, bonos cum non ualeat afferre fructus, à uate infertur:

Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis.

Corruptum & integrum in rebus solummodo corporeis cum opponantur, in his quæ uacant corpore, transumptiuè dicuntur. Nam animi integritatem dicimus, perfectam ad Deum conuersionem: quemadmodum ab ipso auersionem, corruptionem appellare soliti sumus. Corrupti sunt, ait, ueluti carnes putridæ, in studijs suis: hoc est, in cordis radice mala, ac peruersa. A corde enim mala omnia ortum habent. Nam cum Deum esse negent, in quo omnis inest puritas: & mente & corpore inquinati euadant necesse est: atq; ob id per omnia reprobis, in studijs, in curis, in consilijs, in amoribus, in actionibus quoq; suis prorsus obbrutescunt. Primum enim gradum scelerate uite, aiunt sancti Dei uiri esse, in animo stare Deum non esse: proximum uerò, uitæ actiones deprauare: hoc est, nihil rectum, nihil sanctum, nihil cum ordine, aut uelle, aut agere. Ex qua quidē re, tum Deo in primis, tum bonis omnibus, sicut sanis putrida cadauera, sunt abominationi. Nec sanè mirum: nam recto iudicio præditis, nihil habetur uirtute suauius: uitjs uerò nihil magis detestabile, & iniucundum. Quare Solomon, uir prauus, inquit, abominatio est iustis. Porro cum diuus Paulus, Christum illis, quibus eo nihil amoenius atque odoratus afferri poterat, prædicaret, aiebat: Odor sumus alijs uitæ ad uitam, alijs autem mortis ad mortem. Hincq; assererat Solomon, sceleratum uirum abominationem esse illi, qui rectà graditur.

D *Non est qui faciat bonum.*

Est perinde ac si dicat: Non est cadaver, quod non nauseam cieat. Et quemadmodum inter illa quæ naturâ ipsam hominis prosternunt ac deiciunt, foetor ponitur: ita nil tantum pijs hominis animum angit, & planè affligit, quantum mala sceleratorum uita, & mores. Animus enim suum habet odoratum, licet incognitum, illis maximè qui nullum aliud odoramentum aut suffitum esse existimant, præter illum, quem rosacea aqua permixtū cirthacum aut ladanum excitat: aut quem etiã tantilli foricis umbilicus è molliculis emortui animantis pellibus euaporans, ad delicatas nostrarum matronarū nares emittit. Scilicet puella sponso haudquaquã est placitura, nisi prius sit undiquaq; libidinosis illis suffumigationibus perlustrata. O nostrorum ciuū mores, o impensas in alenda Christi inedia impensius erogandas, quàm in enutriendo in rebus pub. luxu & libidine.

Dominus de cælo prospexit super filios hominū, ut uideat si est intelligens aut requirōs Deum.

Quasi attonitum ac stupidum, uates Deum facit, atq; admiratē, omnes ad eò à recta deflexisse, neminemq; qui bonis actionib. daret operā, inueniri. De cælo, ait, respexisse. Humano enim more hæc à uate, & his similia, dici sepe legimus. Nam cum ubiq; uerè sit Deus, ac per omnia diffusus, in cælo tamē eum esse, atq; habitare, omnib. ubiq; est iam persuasum. Vnde Eutymius: Quasi ex alto cœnaculo procumbere & spectare Deum facit propheta, cum tamē & ubiq; sit, & omnia exactissimè pernoscat. Simile fermè & illud est in Genesis lib. Cumq; uidisset Deus terrā esse corruptā, dixit ad Noe. Item illud de Sodomitis: Descendam, & uidebo, an iuxta clamorem, qui ad me peruenit, omnia commiserint. Illud rursus, Descendit ut uideret ciuitatem, & turrim: anthropopathia est, nostro propheta admodum familiaris. Contemplatur igitur Deus sublimi tanquã è specula, an inter Adæ filios sit intelligens & inquirens Deum. hoc est, si est qui intelligat, sapientie quæ bona & recta sunt, quæq; ad bene, beateq; uiuendum cōducunt. Cæterum, illum absq; errore Deum inquirere dicimus, qui eum in sp̄itu & ueritate, uti spiritalē naturā decet, & colit & ueneratur: atq; interim fucatis abiectis operationibus, aut ritibus, illum, ut patrem, nō minus timet, quàm diligit, ab eoq; bona omnia, quæ tum ad corpus, tum ad animū maximè spectant, plena cum fiducia

A ducia rogat. Inquiritur rursus Deus, ac ut cunq; intelligi potest, uita optimè instituta, orationumq; studio, & feruido, & pertinaci. Paraphrastes enim sic legit: Dominus è cælo contemplatus est posteros Adæ, ut uideat num sit in tanto hominum numero cordatus quisquam, qui Deo studeat esse charus.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonū, non est usq; ad unum.

Nostri temporis homines hæc omnia ad præscos referunt, utpote qui ante summi patris, per eius amantissimum filium, conciliatam gratiam, in iustitiæ operationibus enerui erant, ac prorsus hebetes: secus uerò impræsentiarum, simulatq; secum, ipse ueniens, & robur & uim bene operandi nobis attulit. Illi ut lubet: nos audacter dicimus, ne unum quidē esse modò, cuius sanctitas non omnino fordida sit, atq; impura, ni recēs semper gratia illum excitet, moueat, purget, attrahat. Omnes, ait, declinauerunt, A quo obsecro: à Deo, à bono, à uita. In quod uerò: in se, in sua studia, in omne malum, in mortem. Sequuntur enim iam omnes (non falsus sum) omnes, inquam, sequuntur, non quæ uerè bona sunt, sed quæ illis bona uidentur: non quæ Iesu Christi, non quæ proximi, sed quæ ad se, suumq; commodum augendum attinent. Hos quidem deplorat Esaias hoc modo: Omnes, ait, quasi oues errauimus, unusquisq; declinauit in uiam suam, relicta scilicet uia Dei. Ne, quæso, nostras ambagibus palliemus imperfectiones. Res enim hæc accuratius, quàm à nobis fit, est perpendenda. Stupiditas quidem periculosissima ea est animi, cum quis se sibi bonū esse persuadere nititur, cum tamen sexcentis, ne amplius sex, aut septem dicam, se obnoxium esse maculis, uel uno die, cernat. Neq; enim illa solummodo letalia esse peccata existimo, quæ uel à sicarijs publicis, uel à foeneratoribus, aut adulteris & maleficis, perpetrari nouimus: sed illa etiã, quæ intus interdum, ut in comœdijs accidit, transiguntur in desiderijs, in uotis, in appetentijs, in anxietatibus tãdem illis animi irrequietis, quibus non aliter ambitionis, odij atque auaritiæ stimulis exagitamur, quàm solet canis, aut equus, ardente Sirio, ab œstris compungi. Sed ad propositum reuertamur. Declinare in hoc loco idem est, quòd Dei legem reijcere, ac bene operandi studium relaxare. Nam qui iuxta Dei præscriptum studet uiuere, is fidus ceu seruus dominum comitatur, nec aliò declinat: qui uerò illud contemnit, & eum qui iussit, contemnit, ab illoq; se subtrahit, atq; aliò deflectit. Inutiles ait, hoc est, ut hebreus reddit interpretes, adeò computruerunt, ut Deo & hominibus nauseam ciere possint. Qui non eos inutiles adpellabimus, cum sint membra putida, & planè emortua? Quis uerò unquam ad usum aliquem, membrum adhibuit huiuscemodi affectum, quod nisi à reliquo corpore refecetur, periculum est, ne totum corruptat? Ita impij, ita scelesti illi, qui ob uitæ impuritatem, & Deo & hominibus inuisi sunt, cum charitatem, quæ uita est animæ, non habeant, nihil uiuum, nihilq; uegetū agere queunt, quia mortui sunt: & Deus ipse, non est Deus mortuorum, ut sacrum testatur Euangelium: Non est qui faciat bene. Horrendum profectò uerbum, & iudicium. Quòd sanè, ut maius habeat pondus, facit uates, ut à Deo, postquam de cælo prospexit, omniaq; exactissimè explorauit, proferatur. Quo quidem uerborum tropo, uoluit exprimi, sceleratos illos palam fuisse perditos, uulgoq; deploratos: ut nonnullos nostra quoq; ætate esse cernimus, & maximo cum incommodo uniuersi penè orbis experimur. Porro illud non absq; energia est additum, Ne unus quidem.

Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant: Venenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

Hi tres uersus neq; in græcis, neque in hebræis exemplaribus habentur. Sed quorundam est opinio, in septuaginta interpretū traductione hos olim habitos: quod sanè, ex eo quòd ab apostolo, qui illorū consueuerat uti translatione, in epistola ad Romanos sunt positi, cōiectari potest. Alij uerò, quibus et ego assentior,

C putant apostolum, ex diuersis locis, quod de cordis humani impietate hic scribitur, congelesse. Vt cunque sit, illis omisissis, quæ in psalmo quinto sunt dicta, cætera prosequemur. *VENENUM* aspidum sub labijs eorum.) Aiunt rerum naturalium indagatores, aspidem anguem in Africâ gigni, cuius quidem icui nullum extet remedium. De hac enim lerali serpente legimus, quod obuia quæq; uientia præsentaneo suo ueneno perimit: & uocatur ab autoribus aspîs somniculosa, quod somnû letiferum percussis immittat. Cui uerò alij uitio aptius quam rancori ac oblocutioni comparari queat, non uideo. Nam rancor in uase, sicut id totum inficit, & putere facit: ita in animo aliquo miserrimo positus, cor ipsum totum, in quo sedes est animæ, corrumpens, ad os tandem peruenit: ubi linguam aggressus, eam contaminat: unde necessariò uomitus quidam ater obtreçtationis erumpit, à quo quidem illi, qui audiunt, facile inficiuntur. Sub labijs, ait: hoc est, sub lingua, sub uerbis. Hebraismus est, & est sensus: Quicquid loquuntur uenenum est mortiferum. *Q V O R V M* os maledictione & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.) Omnia inquit, eorum uerba blasphemix sunt, irrisiones, maledicta. Hi enim sunt, qui in iniurijs acceptis par pari referunt, uel interdum non lacepsiti.

A M A R I T V D I N E.) Ex illa enim maledicentia, facile mentis indignatio & rancor, qui hic amaritudo nuncupatur, deprehendi potest. Est adagium satis uulgo tritum, quod qui amarum gerit in corde, dulce expuere nequit. Omnis amaritudo, clamabat Paulus, atq; ira, tollatur de medio uestri. Signum enim animi huiusce generis morbo affecti, sunt torui illi aspectus, pallor, macies, silentium, cum illo maximè, quem odio insequeris: cum cæteris uerò, obtreçtatio, ac perpetua, etiam in sacris occupatus, maledicentia. *V E L O C E S* pedes eorum ad effundendum sanguinem.) Mirum profectò esset, nisi post amaritudinem, indignationemq; animi, mors sequeretur, uel ea quidem, qua frater odio occiditur, uel qua ferro. Vtrunq; enim perficit cor maleuolentix ueneno infectum. Vides odij summam? Vides quò te trahat animi indignatio? Cernis ad què finem te ducat infecti cordis amaritudo, ut illum, quem filius Dei proprio cruore & morte uiuificauit, tu odio atque indignatione interimis?

C O N T R I T I O & infelicitas in uis eorum: uiam pacis non cognouerunt.) Contritionem hanc in corpore, infelicitatem uerò in anima esse arbitror. An à felicitate solida & uera (hæc enim inferna felicitas miseria est) ceciderit, unde infelix dicitur ille, qui à recto exorbitans, ac, ut inquit uates, declinans, simul cum eiusdem propositi hominibus inutilis factus sit, non est qui dubitet: cum omnes pro confesso habeant, illum infelicem, ac planè extinctum esse, & deploratum, qui dicit in corde suo, non est Deus. Ex qua quidem animi infelicitate, qui est æternus quidam in conscientia terror & horror, aliud emanat ulcus extra in membris, quam contritionem hic appellamus, nec prorsus ipsis ethnicis autoribus ignotam. Nam cum Catilinæ sauitiam, atque in rempublicam Romanam indignationem uellet exprimere Sallustius, sic de illo scribit: Color exanguis, fœdi oculi, citus modò, modò tardus incessus, prorsus in facie, uultuq; uer cordia inerat. Atqui quotidie in oculis sunt exēpla, quam liuidi sint, quam fœdi, quam uecordes, quam uix aspectu tolerabiles sanguinarij homines, & hi, qui nihil tantum in uita amant, quam ut cæteros homines & odio & ferro insectentur. Hinc rursus hypocritæ, hinc alieni, seu honoris, seu æris appetentes: hinc inuidi, hinc illi qui non suras depereunt mulieres, miserè effigiantur: ut sanè asseuerare non dubitè, contritionem continuâ in improborum corporibus inesse, & quam quidem ab interna illa infelicitate, corollione scilicet conscientix, deriuare dicimus. Verum unde hoc tam tetrum emanat uirus? ob quam causam, oro? Quia uiam pacis non cognouerunt. Fidem hic, uiam pacis esse arbitror: qua quidem iustificati, ut ait Paulus, pacem habemus ad Deum. Quæ sanè est, cum securâ redditur conscientia, ac credit, Deo, omnia quæ agimus, grata esse. Alio, qui cum dubiæ sunt nostræ in re salutis actiones, dubia & ipsa redditur salus: quæ

A quæ tamen nisi in certissima persuasione ac fide, quod eam assequuturus sit, uiuenti datur nulli. Non enim ulla alia iniuria tam cum molestia affici potest Deus à suis, quam cum ancipiti animo rogatur: ac dubiè, quod ipse certissimè daturus est, petitur. Hæc igitur ea est cognitio pacis, quam uates asserit à reprobis ignorari. Vbi enim mens fluctuat, corq; curis ac studijs exagitur dubijs, pax ibi esse non potest. *N O N* est timor Dei ante oculos eorum.) Hæc tandem totius nostræ peruersitatis summa est, absentia scilicet diuini timoris. Qui quidem cum sit sapientix exordium, imò ipsa sapientix perfectio, non potest non maximo pe re sui cultores extollere, hoc est, ex hominibus heroas facere, cum eos à peccati contagione immunes reddat. Siquidem timor Domini, ut ait Solomon, expellit peccatum: quo quidem ab anima semoto, ac per spiritus gratiam, non solum eo, sed & ipsius fomite restincto, pax cordis, artha scilicet salutis, peccati sedem occupat, fitque unum cum Deo anima per amorem in campo sedata conscientia. Ita è contrario, simul ac Domini timor esse inter complures desijt, cernimus, nostroq; maximo dolore experimur, illud quod in Osee legimus: Non est ueritas, ait, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum, homicidium, mēdacium, furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Poterat ne elegantiori penicillo nostri æui conditio depingi? Quæ, oro, mala à corde illo abesse possunt, à quo abest ueritas, misericordia, pietas? His enim seclusis, illa actutum subeunt.

Nōne cognoscent omnes qui operantur iniquitatē: qui deuorant plebē meam sicut escam panis?

Perstat propheta in instituto: atq; hic tangit illos, qui facile sibi subditos perinde exagitare solent, ac obterere, uti solet panis obteri dentibus, & deuorari. Quare sic reddit paraphrastes: Mirum profectò eos, quibus mādāta est cura plebis, posse eò amentix peruenire, ut licere credant opprimere miseros, & deuorare populum meum, non maiori commiseratione, quam deuorari solet frustum panis. Nōne cognoscent? quasi dicat, Re ipsa certè uidentur de Deo nihil unquam legisse, aut proprij muneris & officij, parum memores esse. Dura profectò increpatio: sed quæ nostris à magistratibus, rerumque publicarum primoribus, exactè perpendatur. Nōne cognoscent aliquando quam malè egerint? Cognoscent sanè, ac per pœnas experientur, quod nunc scire dissimulāt. Et ut maximè in præsentiarum cordis improbitatem tam altè ex longo habitu absconditam uidere non possint, ex uerissimo tamen conscientix testimonio sentient tandem quid ignorauerint, quod maximè sciri oportuit: tunc dico, quando, ut minatur Solomon, turbabuntur timore horribili, & præ angustia spiritus gementes dicent: Ergo ne errauimus à uia ueritatis? & iustitix lumen non luxit nobis? solque intelligentix non est ortus nobis? Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, & ambulauimus uias difficiles: uiam autem Domini ignorauimus. Quid nostra nobis profuit superbia? quid fastus? quid ambitio? Transierunt omnia illa tanquam fumi umbra. Vide, obsecro, ad quantam interdum cognitionem perueniant acti plagis, qui in croceis uiscentes, uix, an Deus esset, suspicabantur. Ut cibum panis.) Hyperbole est, qua bonos ab improbis superioribus, rectoribusue multitudinis prorsus atteri significatur. Litera quæ hic est Hebraeis, ab hoc paululum sensu deuiat. Felix sic: Populum meum commederunt panem: uel, ut alius habet, uorant plebem meam in cibo panis. Idcirco huius literæ sensum hunc esse arbitror, quod uorant Dei plebem tum etiam quando comedunt panem. Ad eò enim infelices sunt, ut ne uictus quidem eorum quotidianus sit absq; macula & infamia: ut id quoq; quod edunt, & bibunt, & uiuunt tandem, sit peccatum, dum ex usuris, & rapinis, & furtis, delicias, nedum uictum quidem necessarium, sibi comparant.

Dominum non inuocauerunt.

Sed Belial, aut Mammonam, ut auari: aut Belzebub etiam, ut impudici & scortatores. At quomodo illum inuocabunt, in quem non credunt? Quæ po-

C test illorum esse inuocatio, qui dicunt, totoque uitae circulo testantur, quod non est Deus? Præterea iucundum ualde est considerare uatis prudentiam in explicanda sceleratorum hominum uita. Ut enim quam deplorati essent quorundam mores, spe omni sublata resipiscentiæ, enarraret, primum illis Dei negationem tribuit. Non est, inquit insipiens in corde suo, Deus. Deinde clarius recensere cupiens, quam flagitiosè inter ceteros conuersarentur, ait, eos, & Deo & hominibus, uti putentia cadauera nausæ esse, ac foetere: neque inter illos quenquam esse, qui bene ageret, sed Dei populum ac plebem, crudelissimè deglubere, & deuorare. Postremò uerò tantæ prauitatis radicem detegens, ait non esse ante illorum oculos diuinum timorem, ipsosq; Deum non inuocare: hoc est, nullam prorsus de Deo curam habere, nihil ab ipso expectare, nihil e petere. Cum enim Deum esse, ut ait Anselmus, per se notū sit, ex hac fit cognitione, quod homo identidem ipsum cognitum nominare libenter aueat, atque eius uirtutem prædicare, extollere, dilatare, illamq; in angustijs & ærumnis, quas uita humana quotidie experitur, inuocare non reformidet. Vates igitur cum negat illos, in quos hæc scripsit, Deum inuocare, planè dicit, eos omnis religionis uacuos esse, atq; à diuino timore penitus alienos. Ceterum in scripturis inuocare Dominum, aut Dei nomen, perinde illud esse quod Deum colere, norunt hi, qui sacræ legis studio libenter nauant operam. In Genesis libro scribitur, quod Enos cœpit inuocare nomen Domini: quod est, ipsum cœpisse Dei cultum, iam tum in primis illis rerum exordijs parum cognitum. Item illud de Abraham, quo legimus sanctissimum senem aras extruxisse, ac inuocasse nomen Domini, nihil aliud uult, quam Abraam colendi Deum loca instituisse, ibiq; primum eum ipsum coluisse, ac ceteros ad id agendum prouocasse. Vnde Chaldaeus hunc uersum sic reddit: Nomen Dei non prædicauerunt.

D *Ibi trepidauerunt timore ubi non erat timor.*

Licet enim, Vbi non erat timor, in codicibus Hebraeis non inueniatur, sed solum ibi, formidabunt formidine, cui statim adijcitur, Dominus in generatione iusta est: tamè ut nostro etiã faueamus interpreti, ut par est, dicendū erit, quod si ad præsentem uitam huiusmodi superuacuū referamus timorē, non erit præter uatis mentem. Nonne uidemus, etiã inter illos qui aliqua religiosa uel dignitate uel professione in Dei ecclesia præditi sunt, quam perfractè bonorū, honorū uel temporalium timeant, ac lugeant amissionem? Deum uerò, qui solus timendus est, neq; timeant, neq; uereantur: quid cum moriendum est? quantos exiulatus? quanta lamenta? quos gemitus audire licet? Non sic enim pauet lepus, aut capreolus ad canum latratum, uti hi ad minimā quanque mortis memoriam. O si non moriendū esset, aiunt. Quid, oro, tali metu in Christiano uiro turpius? quid magis superuacaneum? Timendum ne erit hinc demigrare, ubi uir iustus non absq; dolore maximo animi, & cruciatur, manere potest? Sed quid hi timent, forsitan aliquis dicat? nonne Deum? nihil minus inquam. Timent enim sese. Timent transactam uitam. Timent conscientiae testimonium. Timent æternas pœnas, quas etiã uiuentes quodam modo miserabili præsentiscunt. Timent igitur, ubi timor esse non debet: illum uerò qui potestatem habet mittere in gehennam ignis, neq; metunt neq; colunt. Rursus enim ad futuram uitam quæ dicta sunt conuertamus. Illic dictio sic posita uidetur, ut innuat prophetam tormentorum locum præuidisse animo, ubi damnati infelicissima inquietudine trepidant, ubi non est trepidatio, similis uidelicet: tam saua, tam formidabilis, tam atrox. Huic non dissimile illud est quod in Esaiâ legimus: Ecce terra Chaldaeorū, talis populus non fuit: id est, huic similis. & est sensus: Vos Deum, quem solum time re oportuit, non timetis, quin potius eum contemnitis, plebemq; illius pro libidine deuoratis, atq; omnia deniq; effreni petulantia peruertitis. At ego iam præuideo quò uestra uos impellet malitia, ad loca scilicet illa inferorum tetra, horrida, ac omnis generis tormentorum plenissima: in quibus quidem adeò perterrefaciemini, adeoq; pauebitis, ut similis nunquam pauor fuerit,

A *Quoniam Dominus in generatione iusta est.*

Causam reddit propheta, quamobrem tot mala in cōmemoratis peruersæ uitæ hominibus futura sint. Quoniam, inquit, herilem domum offenderunt, quæ gens utiq; est, iustitię studens, & timorata. Nam qui alicuius habitationem dirue re molitur, quomodo non ipsum habitationis dominum offendet? Ad hæc, qui probis uiris molestias ingerere conantur, non dubium quin ipsum Deum, qui in sanctis libenter conuersatur animis, laceasant. Lacesitus uerò ac quodammodo ob assiduas eorum iniurias impulsus, ultionem tandem de illis sumere delibera bit: generatio autem iustorum benedicetur.

Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.

Consiliū uiri iusti, quem hic uates inopem, hoc est, rebus omnibus huius mundi denudatum appellat, est, Dei præsidium ac uoluntatem hominis præsidio & uoluntati præferre: Deum super omnia, calcato prorsus huius seculi amore, diligere: lenocinia carnis ab sese, tanquam importunissimas harpyias abigere: mundum hunc affectu deserere, Deum solum timere, ac se tandem ad omnem conditarum rerum iniuriam, pro Dei honore libenter exponere. Hoc tamen consiliū, hoc uotum, hoc institutum magis diuinum, quam humanum, confundunt facile improbi, ridentq; ac profusissimo cachinno subsannant: & quod magis dolendum est, nullam aliam ob causam tam salubre propositū damnare præ se ferunt, quam quia Dominus spes eius est. hoc est, quia in solo Deo, non in huius mundi dynastis, pusillitate ue confidit. Est enim apostrophe. O impijssimi uiri, uos sanctum inopis consilium illud, quo fiduciam suam omnem in Domino posuit, irridetis? Haud mirum quidem. Nam uos dicitis, non est Deus. Non est Dei timor ante oculos uestros. Deum inuocare contemnitis. Et non probauerunt, ait Paulus, Deum habere in notitiam.

B *Quis dabit ex Sion salutem? Israel? cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israel.*

Mos est scripture aliquid desideratis, ut dicat, quis det? aut quis dabit? pro uti nam det. Vnde illud est in Numeris testimonium: Quis tribuat, inquit, ut omnis populus prophetet? hoc est, utinã omnis populus prophetet. Et illud: Quis dabit capiti meo aquas? id est, utinã dentur capiti meo aquę. Ita in hoc loco, Vtinã, inquit, salus ueniat ex Sion. Quare sic reddit paraphrastes: Vtinam præstet Dominus ut ex Sion prodeat salus Israëli promissa. Videtur hic uates, postquã iustorum calamitates longa ueluti periodo deplorauit, filij Dei ad mortales accessum præuidisse, quo solo opitulante, à tot ærūnis liberati, unã cū ipso liberatore Deo opt. max. dij efficerentur. Optauit igitur uir sanctus, ut quod certò uenturū esse non ignorabat, acceleraret. O utinã, inquit, salus illa iam tum ab exordio rerum conditarum promissa, adueniat. Erumpat iam tandem ex Sion, ut est pollicitus, seruator. Exeat, egerminet demū flos ille è radice Iesse. Quid ultra præstolandū, simulac totus corruptus est orbis? Iam non est qui faciat bonū, ne unus quidem.

R E S P O N S I O. Tunc, ô uates, salus adueniet, cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ. Hæ gentes utiq; sunt, quæ iam olim nō plebs eius, ut est uaticinium, nunc plebs eius. Imò omnes sunt, quãuis ab his nostris cultioribus plagis remotissimæ. Iam non est Iudæus, aut Græcus: sed omnes unum sumus in Christo I E S U, qui fecit utraq; unum. Omnes enim, ait Esaiâs, errabamus sine pastore. Ecce captiuitas humani generis: quæ quidem prorsus, per aduentū filij Dei, à nobis auersa est ac discissa. Quando enim unquam aliàs exultare potuit Iacob, supplantator scilicet uitiorū? aut quando lætatus est Israel, hoc est, uidens Deū? nisi postquã coeli, iam à principio ob hominum scelera clausi, aperti sunt, ac uox patris audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. O lætitiã inenarrabilem. Tunc egrediemini, ait Malachias, & salietis quasi uituli de armento. Vide exultantem animam, atq; ob salutem præstitam, gestientem, cui animanti assimilet uates. Qui non igitur orantes è turpissimis peccatorum claustris, ut nos inuitat sponsa, egrediamur, ut Solomonem regem in tinea

Cum mur cum diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis sue? A saltu poterimus abstinere? à gaudione? simulatq; ipsum uidimus salientem in montibus, transilientemue colles, ac similem factum, ob agilitatem, caprea, hinculoq; ceruorum? Ergo perpetuo nobis est gaudendum, ac die noctuq; exultandum, postq; salutis aeternae, uitaeq; beatæ quicquid incidat, certi sumus: id quod purissima in Christum fides, hoc est, regni Sion municipatus efficit. Nos interim qui hic cum mundo conflictamus, scimus quod ex Deo sumus.

PSALMVS DAVID XV.

DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in mote sancto tuo? Non admodum explicatu facilis à uate proponitur quaestio. Ardua enim res est, atque adeo ad intelligendum difficilis, quis ex Dei dono dignus sit, qui in eius ecclesia inter electos censeatur, ubi adhuc acerrime pugnatur, ac in tentorijs militaribus, tabernaculisq; Cedar, non absque periculo habitatur. Sed illud difficilius: quis dignus tandem reputabitur, qui triumphato mundo, uictor requiescere debeat in monte sancto Dei, hoc est, in aeterna beatitudine, quæ omnis rationalis creaturæ finis est, ac laborum requies. Vnde Eutymius: Requiescere is dicitur, qui ex longo itinere & labore fessus, requiem capit. Per montem sanctum, ait, supercoelestem locum intelligere debemus.

RESPONSI O. Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiã. Omnes Hebræorum codices habent, ambulans, siue gradiens sine macula, & faciens iustitiã. Nulli enim dubium esse debet, totum hunc cursum uitæ, uiam esse quandam, per quam mortales omnes deambulare oportet: & in qua, ueluti in arena ac theatro unusquisq; sese qualis in alio futurus sit seculo manifestat. Verum quoniam non omnibus spectatoribus facilis est, cuius uirtutis unusquisq; sit, cognitio: idcirco id uates à spiritu edoctus, ne hæreamus, aperit: ac toto quantum potest conatu, è sublimi tanquam specula clamat: O mortales, o uos quotquot in felicissimo illo uenturo redemptionis humanæ æuo nascituri estis, quid hæsitatis? quid uestros priuatos cultus iactaturi estis? quid ritus? quid uariũ religiosæ fidei uiuendi modum, alter alteri præponetis? Vnum hoc uobis expetendum erit, in hoc solum incumbendũ, qualiter cum innocentia ambuletis, colatisq; iustitiã. Cætera enim ultra hæc, ornamenta potius & decorem pietatis appelletis, quam ipsam pietatem oportet. Equidem nihil aliud esse iudico ingredi sine macula, q̃ innocenter, simpliciterq; in domo fidei, quæ est ecclesia, uiuere: ut de Iacob legimus, qui uir simplex erat, habitans in tentorijs, umbra scilicet futuri Christiani, qui omiſsa carnis prudentia, sibi ipsi tantũ modo prospiciendi, simplici quadam ratione uitæ, abs Deo pendere debet. Atqui hi certè sunt, qui, ut scriptum est, & ingrediuntur & egrediuntur, & pascua inueniunt. Ingrediuntur enim per diuinos excessus in Deum: egrediuntur uero ad res curandas proximorum, bona fide. Nam à suis ante omnia Deus requirit, ut omnis ab eorũ pectoribus absit furcus & dolus. In utroq; tamen inueniunt coelestẽ, qua se nutriant, passionem. Ecquid aliud uoluit Apostolus, quando dixit, siue excedimus, Deo: siue sobrii sumus, uobis? Cæterum in hoc uersu, interiorem uidere uideor iustificationem illam, quæ à fide est: simul & exterioris officij munus, siue fructum fidei, qui in actionibus à charitate profectis cõsistit: per quas tum Dei, tum proximi dilectio cognosci potest. Et hæc quidem ingressio illa est, atq; deambulatio, absq; macula, de qua & hic & alijs mentionem facit Propheta, cum ait: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Porro eum ipsum operari iustitiã arbitror, qui iustis totus deditus est operationibus illis, quibus nimirum Deo gloria, proximisq; utilitas ac beneficium provenire solet. Nam actiones eas omnes ociosas ac frigiditas omnino esse opinor, quibus horum utrunque non conueniat. Nostra itaq; studia, nostras literas, nostra ocia, sint quantumuis sancta & diuina, nulla esse existimo, nisi pro fine & studij & ocij, Dei gloriam statuamus.

A Qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Felix sic: Qui non detraxit lingua sua. Atqui ueritatem eum loqui in corde suo asserunt, qui absque furo omni & simulatione, sed ex animo, atque ingenuè, ut Christianũ decet, cum proximis ambulat, promissisq; nunquam deest. Quod quidem fidei genus à Cicerone definitur esse, dictorũ conuentorumq; constantia. Hinc certè hypocritis ac fraudulentis pudor inijcitur, qui uenenum aspidum ueritatis loco sub lingua obtegere consueſcunt. Qui non detraxit, seu ut alia habet litera, qui non detulit lingua sua. Legimus enim in Regnorum libris, Miphi boſeth Saulis filiũ descendisse in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa barba, dicens: Seruus meus accusauit me, seruum tuum ad te Dominum meum. Vide ad quas animi angustias deuenit miser ille, propter unius delatoris linguam, ut tantis miseræ indicijſe se ante conspectum regis susteret. Nescio sanè qua sorte id accidat, ut in ipsis quoque bonorum cõtibus adeo surrepat interdum de aliorum uitijſe deferendi facilitas, quod quasi à natura ingenitum uideatur omnibus, ut alter alterius uitam mordeat. Quodnam colloquium? qui conuentus habentur, in quo alienorum peccatorum denarratio non audiatur? Tantumne obrectationis amans est lingua? Procul clamat Solomon, Sint à te labia detrahentium, ac quasi à facie colubri fuge à detractore. Delatores igitur, hypocritæ, obrectatores, dolosi, & in primis simulatores, è numero illorum sunt, qui non requiescent in monte sancto Dei, unà cum felicissimo illo cõtũ qui operatur iustitiã, qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Non fecit proximo suo malum.

Hoc est, nulla in re læsit, ne in appetentijs quidem ac desiderijs. Etenim sicut eius generis fræno moderari linguam fas est Christianum, ut nihil prorsus eloqui audeat, quo non gratia atque utilitas audientibus afferatur, Dei uero gloria illustretur: ita ab eo nihil expeti quidem aut fieri debet, quod non sit alijs utile, Deiq; nomen sanctificetur. Mirum ni hic uideas, quàm à iustorum congregatione longè expellẽdi sint futiles gerrones illi, quibus una illa in primis cura est, ut uel in doctissimis grauissimorũ hominum colloquijs, risum intempestiuum moueant, aut adeo fabulas ingerant, unamq; post aliam tanquam annulos connectant, cachinnosq; immisceant, ut sanissimis quoq; animis stomachum prouocare, ac uomitum, non minus sufficiant, quàm si plenam nauetæ pateram uel pisitando haurirent. O hominum genus inuisum bonis, atque his quidem quibus sanctissima illa Pauli admonitio semper est cordi: Omnia quæcũq; facitis in uerbo & in opere, in nomine Domini IESU Christi facite.

Nec opprobrium accepit aduersus proximos suos.

Hoc est, ab alijs non est passus proximũ suum opprobrio haberi: sed illius famam, uti suam propriam tutatus est. Nam ex præcipuis ueræ charitatis indicijſe, illud potissimũ est, fratris famam abs te defensam: nullumq; quod depellere possis, eius opprobriũ ferre. Quocirca ut sibi quisq; gratiam & famam apud bonos (quis probus improbis placere studeat?) saluam optat: ita & alterius nomen & gratia, bonis omnibus curæ esse debent. Est & alius sensus, qui illis placere solet, qui nostræ huius uulgatæ aedificationis mentem libenter sectantur: ut accipere opprobrium aduersus proximos suos, nihil aliud uelint esse, quàm illos, neque propter peccata, neq; propter morbum aliquem corporeum, irrisione aut contumelia uelle afficere. Sed prima aliquanto melior, ut mea est opinio: ut sint gradus hoc modo. Primum, neminem lædendum esse uerbis: unde est dictum, Qui non egit dolum in lingua sua. Deinde non lædendum facto: quam ob rem additur, Nec fecit proximo suo malũ. Postremo defendendũ etiam esse ab aliorũ iniuria: ideo statim adiecit, Et opprobriũ non accepit: uel, ut alia est litera, Non tulit super proximo suo. Quapropter adiunctum est,

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.

c Hoc est, iniquum proximi calumniatorem, quamuis potentem, quamuis ferocem, quamuis diuitem, contempsit.

Timentes autem Dominus glorificat.

Id est, quantumuis despectos mundo honorat, tuetur, cum illis conuersat. Verum paululum diuersius legunt Hebraei huc uersum: Despectus in oculis suis contemptus est: timentes Dominum honorabit. quod quidem sic reddidit paraphraestes: Qui ipse contemptor sui, & de seipso nihil minus quam magnifice sentiens, alienae uirtutis est admirator: maxime autem facit eos, qui reuerenter colunt Deum, quasi diceret, sese posthabito ceteros diuini honoris studiosos, quanto potest affectu completitur, beneficijs subleuat, & demum totus in alienis est commodis. Aspicis ne quomodo passim per scripturas uox illa, de qua nonnulla supra, charitatem scilicet a seipso incipere, abrogetur? Qui, uel uno filij Dei testimonio, non fit illis satis, qui per triuia hanc uenditant? quem quidem scimus, nedum a Deo, nedum ab angelis, sed ab omnibus, ferme rebus conditis diminutum. Verum hoc paulisper, hoc est, quandiu fuit a Deo discriptus, ut ne speciem quidem hominis haberet. Atque id certe ob amore, quo semper affectus fuit erga alios, haud erga se. Alioqui quis unquam illum ad tantas coegisset arumnas? nonne sua se sponte in sacrilegas illas Iudaeorum manus crucifigendum tradidit? Sic nimirum agere solet perfecta charitas, quae nihil minus quam propria attendit commoda, uerum quae aliorum ac Iesu Christi, ut inquit Paulus.

Qui iurat proximo suo, & non decipit.

Felix: Iurauit affligere, & non mutabit. Vtraque enim lectio spiritus sancti mentem sequitur. Iurauit, inquit Felix, affligere, scilicet seipsum, ac propriam uitam: perstabitque in illo, quoad eius uixerit, proposito. Et est sensus: Hic uir iustus se quantum potest, per abstinentias, ieiunia, uigilias, & id genus alia, perseveranter affligere decreuit. Tantum uero abest, ut alios laedat aut affligat, ut etiam illos officijs subleuet, ac sibi in percipiendis uitae commodis praeponat. Verum sensus is nostrae erit literae, quod fidei constantia inter homines celebretur. Nam si cui oblata occasione iurare contingat, quod damnosum sibi postea, & molestum fore appareat, praestabit tamen: neque ullo suo aut damno aut periculo ab eo quod iurauit, defleat animum. Sic Ionatham cum Dauide, alioqui patri suo infenso, foedus iniisse legimus: quod etiam quae summa erat in iuvene illo constantia, sanctissime, maximo tamen cum periculo seruauit. Sic olim Regulus ille (liceat etiam Dei dona in ethnicis agnoscere) Carthaginē rediit, ubi tamen grauisimum sibi paratum supplicium diuinabat. Quantam uero fidei constantiam ab his qui per sanctum Dei nomen, quo nihil in terris uerendum magis habent, iurant, in re praesertim honesta requiri censemus? Verum cum iuramentum penes in totum per euangelium sit a Christianis abscissum, quo iubetur, ut sermo noster sit, est est, non non: tamen propter Dei gloriam atque utilitatem proximi, cum aliter fieri nequeat, permittitur iuramentum: hoc est, ut nemo ex sese, aut pro se & sua sponte iuret, sed ubi proximi interuenit commodum, aut salus. Ita hoc modo re utimur prohibita in alterius bonum, quemadmodum iudex in iustitiae defensionem, homicidio. Sic Paulum iurasse, ad confirmandum euangelium, legimus: haud secus. Nam iurare, ac tam uenerandum nomen Dei in testem assumere, in re nihil, ut passim fieri uideo, aut decipiendi animo, non est scelus hoc iuramento grauius. Quod si tamen duriusculum uideretur in hoc loco de iuramento a uate dici, non erit absurdum pollicitationes intelligi, quas in bono uiro uim iuramenti habere oportet. Alioqui in eodem ferme puncto horae eadem polliceri, quae statim neges, hominis turpissimum est, ac parum sui compotis.

Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.

Ne de usuris modo loquamur, quibus uniuersus ferè orbis miserimum in modum atteritur: satis sit admonuisse, haud fas esse iniusto aliquo lucro proximo aliquid auferre. Olim enim Deus a fratre usuras exigi prohibuit, a Iudaeo scilicet Iudaeum.

A daem. Ab alienigena tamē & a gentibus permisit, ut omnia suis cultoribus subiecta esse indicaret. Nobis uero, qui omnes in Christo fratres sumus, neminem licet, seu Graecus ille sit, seu Arabs, seu etiam ab ultimis oceani littoribus conueniulla in re grauare. Quapropter usuram prorsus a Christiano uiro euulsam uult Deus. Nec mihi iam nomina illa mentita, Interesse, cum pactis uendendi & reuouendendi, caeteraque his similia ab imo inferorum barathro euocata obijcias: cruxta est haec, atque aperta damnationis quidam ridiculus fucus. Mutuanda est ergo ex Dei praeepto. Quid mutuanda aio? nonne tua egeno impartiri iuberis? nonne donare? Sed postquam eo res nostrae deuenere, ut libentius eas mutuo, quam dono demus: mutuanda est, inquam, tua pecunia, sed nihil inde interim sperandum, ne esculentum quidem minimum. Nam uerissimum hoc est dictum, quod qui pecuniam suam non dedit ad usuram, requiescet in monte sancto Dei: qui uero dederit, e Dei populo, ut sacra lex sanxit, exterminabitur.

Et munera super innocentem non accepit.

Et hoc in lege prohibitum. Nam nihil est, quo tam, ut sic dicam, exoculetur iudex, sapiensque a iustitia delabatur, quam munerum frequentia. Hinc illi sunt lacrymarum pleni in Esaia questus. Principes, ait, tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa uiduae non ingreditur ad illos. Vidi, uidi ego aliquando uel in sacris locis, quod fas, quod leges, quod iustitia non potuerunt, exculpit munus. Vidi, inquam, quod absque singultu dicere nequeo, ut munerum nocentissimos homines in sublimiore aliquem gradum accersiri: innocuos uero, quamuis elegantissimo praeditos ingenio, aut e gradu deiici, aut praeteriri. Ex quo quidem inuerso rerum ordine illud necessario oritur, quod uulgo iam omnium pessimos illos appellat, qui ab omnibus olim optimi ob uitae simplicitate uocabantur. Illud porro hic aduertendum, quod non solum iudices aut primores rerum publicarum, iniquos uult uates intelligi: sed eos quoque, qui iniustas fouent ac protrahunt lites, compendij sui causa. Quod quidem exitij genus, adeo per orbis urbes licentius peruagat, ut penes nulla alia in re suam quis ominari possit ruina, quam cum in palatio, quod aiunt, rationis agilitates. Hinc uere miserum, hunc erumnosum, hinc uiuentem mortuum appellare possumus: non tam sane ob legum uitiu, quae iustissimae sunt, quam ob causas agentium cupiditate, ac cum impietate iunctas cauillationes: quibus quidem iam & rostra omnia, & senatus (bonos semper excipio) & rotae quoque ipsae miserabiliter rotantur, & insanunt.

Qui facit haec, non mouebitur in aeternum.

Qui illa quae dixi, ait uates, seruauerit ex animo, fixus inuictusque quicquid incidat, permanebit. Unde alia habet litera: His rebus qui studuerit, in eternum non mutabit. Nam is tanquam ex omni parte beatus, nunquam a soliditate ea ac fide quam in Deo habet, deturbabit: nunc quidem per gratiam, in futurum uero per gloriam. Siquidem is uir ille est euangelicus, qui domum suam supra petram aedificauit. Felix: Faciens haec, non elabatur in aeternum. Paraphraestes: Qui facit haec, non peribit unquam. Christus uero: Hoc fac, & uiues.

INSIGNIA DAVID, uel secundum Graecos statua,
seu columna David. PSALMVS XVI.

Tatua seu columna in rerum gestarum memoriam uictori erigi solet, trophaeo aliquo onusta. Sic Christo psalmus iste pro statua uictori ponitur, qui ob deuictam mortem, iugulatumque peccatum, ac direptum inferorum regnum etiam nunc cum suis triumphat. Porro de insignibus David sic ait Felix: Quis magnae uirtutis, seu uictoriae insignia tulit nisi Christus? qui principem huius mundi, aduersus quem nulla arma, nullae insidiae, nulla ingenia potuerunt, uicit: ac extra lares proprios, hoc est, extra lares huius mundi eiecit, ac expulit. Sunt qui censent quoque titulum huius psalmi significare instrumentum musicum, quo psalmum istum canebant. Vt cunctus sit, filius Dei omnium redem-

C ptor est, qui loquitur, ea ratione, quam in superioribus psalmis diximus. Tentatus enim ille est, ut nos: in tentatione patrē inuocauit, ut nos: quo per omnia similis nobis, ut ait Paulus, fieret. Debit enim, inquit, per omnia fratribus a simulari, ut misericors fieret. In eo quidem in quo passus est, & tentatus, potēs est & his qui tentantur, auxiliari. Ait igitur:

Conseruamē Dominū, quoniam in te speraui.

Ecce quomodo spem, uim eam esse, qua à Deo, cum oramus, exaudimur, opemq; eius benignissimam sentimus, tam crebrò inculcat uates. Proponit enim causam, quam obrem seruari debuit: Quoniam, inquit, in te speraui. Quis, oro, bonus eos, qui suā se fidei commiserint, deseret? Multo enim certius pater hoc agit cœlestis, qui totius bonitatis fons est. At tu mihi considera, quam necessaria sit spes, fiduciaq; in orante. Cætera quidem, quæ bona tibi uidentur, cum petis, non mirum si interdum hæsites, cum quomodo orare oporteat ignoremus omnino. Verum si peccatorum ueniam, salutemq; æternam petieris, ut continuo petere est necesse, caue dubites te affecuturū quod petis. Alio qui si in orando consequi dubitas, quod ipse Deus tibi dare pollicitus est, de te actum est, tuaq; oratio impia sit, ac immunda omnino. Clamandum igitur esse ad Dominum semper, nos admonet uates, imò ipse uatum Dominus, qui hic loquitur, cum spe tamen, atq; fiducia ad ipse rogata: ne simus, ut ait apostolus Iacobus, fluctui maris similes, qui à uento mouetur, & circumfertur. Non enim existimet, ait, homo ille (scilicet qui dubius orat) quod accipiat aliquid à Domino. Hæc diuinus apostolus. Jam illud rursus perpendendum, quomodo Dei filius, atq; cum eo purgatissimus quisq; animus, non sua proponit merita, non opera, non eleemosynas, non ieiunia, non psalmorum numerum, aut missarum, non cætera huiusmodi, fidei nimirum ornamenta, atq; (ut diuus appellat Benedictus) bonorum operum instrumenta: sed spem solam, qua plena fide, Deum exorari credit. Spes ergo, fides, fiduciaq; quæ idem penè sunt, impetrant à Deo: præterea nihil, quod tandem tuarum actionum supercilium deponere perdiscas.

Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

Quid mirū si flagrans Dei amore anima clamat, Deus meus es tu, cum ab eo ipso didicerit hoc esse suū nomen? Ego sum, inquit, Dominus deus tuus. Quam porro uerum illud est quod Paulus asserit, neminem scilicet posse dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Soli enim fideles (hi dico, qui non solum ore, atq; externo cultu, sed intimo cordis affectu, Deū esse fatentur) hunc honorant, hunc amant, in hocq; solo confidunt, uerè dicere possunt, Deus meus es tu: quod quidem nō ualet blasphemus, adulter, avarus, atq; is, qui dicit in corde suo, non est Deus. Beata profectò gens, cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Verum cur bonorū meorum non eges? quia Dominus es. Nam si mearum rerum egeres, nō esses Dominus. Quis tamen (dicit aliquis) à nobis Deus requirit nostras? Adijciturne aliquid Deo, nostris ex rebus? Quis adeo demens est, qui ex honore ac cultu, Deo à creaturis impenso, arbitretur ipsius felicitatem augeri? Delectatur tamen huiusmodi beneuolentiæ, ac grati animi indicio, ut occasionem habeat, quæ est eius bonitas, maiora elargiendi. Alij modo aliter hunc uersum legunt, & exponunt: Bonitas mea nō super te. hoc est, aliquam mihi dare bonitatē non teneris: uerum quicquid fecisti, tuo munere ac benignitate fecisti. Diuus uerò Hieron. sic: Bonum mihi non est sine te. Vides quanta spiritus copia in hisce diuinis odibus abundat? Neq; interim aliam prætermittam interpretationē, quam paraphrastes adamasse uisus est. Ait enim: Dico anima mea Domino, Dominus meus es tu. Bonū meum non ad te. Ut sit aliquis in spiritu, qui animam suam, ut Deo sese penitus consecret, adhortetur: sed ne uideatur eò aliquid tam excelso numini, ex sua illa cura & studio, cōferre, eam admonet hoc modo: Bonum meum non ad te. hoc est, nihil meum tibi bonum confert, ô Deus, Tantum, inquā, abest, ut tibi, quicquid illud boni sit, usui esse possit, ut

A sit, ut etiam fastidio existat. Quare sic reddit paraphrastes: Persuasum habes ô anima mea, & dixisti ad Dominum, Dominus omnium es tu: quare si quid in me est boni, id tibi usui non erit: sed sanctis, qui degunt in terra, & fide robustis, modis omnibus prodesse studebo. Propterea additum est:

Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.

Felix dilucidè magis. Ait enim: Sanctis, qui in terra sunt, & admirabilibus, omnis uoluntas mea in eis, & est sensus: Non sum adeo extra me, ut credam in me esse aliquid, quo tua queat augeri sublimitas. Celsior enim ultra omnē metam es tu, quam ut meis beneficijs frui debeas. Attamen quoniam Deus meus es tu, cuiq; mea omnia debeo, erit interim meus omnis amor, cura & studium in sanctos, qui mecum adhuc his in terris degunt, atq; abs te peregrinantur: illos, dico, qui tum uirtutum omnium cumulo, tum maxime fide insignes atq; admirabiles omnibus existunt. Deus igitur mortalium beneficijs, aut donis, etsi lætetur propter nos, tamen ditior minimè sit ex his, aut potentior. Sancti uerò, quoad in terra uiuunt, non parum rebus nostris indigent, atq; illarū commodò iuari possunt, & subleuari. Quod quidem adeo Dei filio semper placuit, ut nihil aliud planè in carne gessisse uisus sit, quam ut patrē ex beneficijs in miseros collatis promeretur. Sibi enim factum putat, quodcumq; uel minimis eius domesticis, fecerimus. At tu uide quomodo caro, hoc est, amor proprius, hæc omnia inuertat. Deo enim benefacere, cui nihil dare possumus, arbitramur: fratres uerò, quos ipse iussit rebus nostris adiuuari, uel usq; ad nauseam fastidimus. Perpulchra sanè commutatio. Verum si magis sensus nostræ literæ conueniens ariserit, is erit: Filius enim Dei homo Deus, fatetur hic patrem mirificasse, hoc est, mirabiliter, copioseq; perfecisse suas uoluntates, sua scilicet desideria, sua uota, precesq; pro salute hominum in terra etiamnum degentium, effusas. Nam nulli dubium esse debet, Christum multa in humani generis commodum ac salutem exoptasse, à patrēq; petisse, & exorasse. Ego, inquit, rogabo patrem, & alium paraclætum dabit uobis. Illud etiam: Volo pater ut ubi ego sum, illic sit & minister meus. In his enim, ut in cæteris, exauditus est, ait Paulus, pro sua reuerentiā.

Multiplicatae sunt infirmitates eorum: postea accelerauerunt.

Antequam enim Dominus Iesus ad mortales accederet, homo factus, quis non peccatis onustus? Omnes, ait Paulus, peccauerunt. Ad hæc, quod conuenientius epitheton tribui peccato unquam potuisset, quam languoris ac infirmitatis? Multiplicata erant igitur, atq; in immensum accreuerant peccata, cum in omnibus, tum in gentibus maxime: qui postea, accepta ex alto spiritus sancti ui & gratia, ad sacras regenerationis undas adeo accelerauerunt, ut planè illud uerissimum fuisse cernamus, quod ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Quo circa in Actis legimus, quod glorificauerunt Deum dicentes: Ergo & gentibus poenitentiam dedit Deus ad uitam? Hebræi sic habent: Multiplicabuntur dolores: seu, idola illorum: post alterum festinauerunt. Et est Domini Iesu ex postulatio, qua queritur mortales ferè omnes idola, superstitiosæ sue cultus, qui nisi dolores, anxietudinesq; & molestias pariunt, elegisse, se totius bonitatis, pacis, atq; adeo æternæ quietis fonte derelicto. Hinc idem apud Hieremiā deflet, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas. Alio item loco Iudam appellans, eius uanitatem deridet: Iuxta numerum urbium tuarū, ait, fuerunt dij tui Iuda. Nec minori stomacho clamat in Osea: Multiplicauit Ephraim aras ad peccandum. Vides, ni fallor, multiplicatas infirmitates, hoc est, uanum cultū, simulachra, molestiasue, ac labores superuacaneos ferè omnium. Qui non dicā omnium omnino, cum lego populum Dei, uinē electam, plebem sanctam, tam acriter à uatibus obiurgari? Porro festinauerunt, ait, post alterum, hoc est, relicto uero Deo, alterum amatorem amplexati sunt.

Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus.

Non erit, inquit, mea amplius ecclesia, ut hucusq; dissimulaui, cœtus ille; illaq;

C ecclesia malignantiū, qui ex sanguinibus, non ex Deo nati sunt. hoc est, qui gloriantur se filios Abraæ secundū carnem: & qui (ut aliquid per excessum dicam) Christianos se iactitāt, se sanctos, se à mūdo segregatos, absq; spiritu, & fide: cum tamen non solū uiuunt, sed miserandum in modum marcescunt in sanguinibus, in carnis uidelicet putredine, ignorantes miseri, quod qui in carne sunt, placere Deo non possunt. Longè enim hi sunt ab illorū conuentu, de quibus in Euangelio legimus: In mundo sunt, sed de mundo non sunt. Felix sic: Non libabo libamina eorum de sanguine. Hic nonnulli opinant de Iudæorū sacrificijs dici, quæ magna ex parte cōstabant sanguine, adeo quod adagiū propè loco erat, absq; sanguinis effusione non esse remissionē. Quæ tamen sacrificia, oblato sanguine illo in cruce, cuius sanguinariæ omnes hostiæ illę umbra fuere, penitus abolenda essent. Alij gentiū ritus quosdam impijsimos taxari credunt, in quibus pro uino cruorem libare humanū consueuerant, scq; mutuis uulneribus ad aras conficientes, propriosq; natos immolantes, ac ceteros huiusmodi carnificinę usus religiosissimè in suis illis sacrificijs obseruātes, toti in tabo ac fanie uolubātur. Vtrumuis accipias, hoc satis liquet, seruatorē nostrū hīc profiteri usus istiusmodi cruentos, superstitionemq; omnem alienissimā esse à mundissimō suo cultu, cuius uim totam in animo prorsus sitam esse uoluit, atq; in his postea rebus externis, quę ornare queant, non foedare, aut irrequietam facere conscientiam.

Nec memor ero nominum eorum per labia mea, seu per os meum.

Et est perinde atq; dicat: Hisce nominib. quibus hucusq; eos nominauī, haud amplius nominabo. Verūm quæ illa gentium fuerunt nomina, antequā asciscerentur ad uitam: Mortui sanè, impij, cæci, immundi sues, filij iræ, damnationisq; ac mortis mancipia. Iudæorū uerò: populus Dei, populus peculiij loco habitus, uinea electa, pars, hereditas, funiculus Domini. Horum igitur nominum fatetur Dominus sese posthac memoriā non habiturum. Quomodo, quæso? Qui enim longè erant, propè facti sunt in sanguine Christi: ac seruos suos, ut ait Esaias, uocauit alio nomine. Quo, oro? Vos genus electum, ait Petrus, regale sacerdotiū, gens sancta, populus acquisitionis, qui aliquando nō populus Dei, nunc autem populus Dei: qui non misericordiā consecuti, nunc autē misericordiā consecuti. Vide nunc miserrimam Iudæorum nominū commutationem, qui non iam populus Domini, sed populus duræ ceruicis, & in circuncisi cordis appellantur: semen item nequam, generatio praua, adultera, uiperea. Vos, ait Christus, ex patre diabolo estis. Illud porro non omittendum, quod sunt qui interpretantur, nomen eorum, ad sacrificia & libamina referri. Quæ quidem interpretatio uisa est placuisse paraphrastæ, qui sic reddit: Illos mihi illarum uictimarum sanguine adeo libare non iubebo, ut ne mentionem quidem unquam amplius eiusmodi libaminum fieri apud me uelim.

Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.

Ne longius peruagemur in recensenda tota lege antiqua, in qua cum nullam Deus partem Leuitis inter fratres suos attribuisset, se illorū fore hæreditatē asseruit: dicam omnia illa, ut cætera prisca legis, umbram eorum, quæ postea acciderunt sanctis Dei uiris, fuisse. His enim nulla esse debet in terris rerū possessio, quibus cœlestis hæreditas promissa est. Verūm cum in hoc mundo nihil æquè proprium iudicetur, tantaq; diligētia custodiri soleat, quanta solent hæreditaria bona: idcirco hoc nomine sanctissimī quoque uiri libenter utuntur, utpote qui sibi Deum habeant, ut propriam hæreditatem. In eo enim omnia bona suā, & ea charissima & propria, possident: neq; est res ulla, cui maiori cum diligētia studeant, quā ipsi, quem unice diligunt, gratificari. Nec mirū quidem: in Deo enim, per Christum, æternam uitam, ac omni regno ditiorē possidemus felicitatem. Cuius sanè estimationē quo magis exprimeret, tam multas uoces congegit. portionem scilicet, partem, calicem, sortē, hæreditatem. Summa igitur: Voluit hīc uates, seu uatum princeps Christus Iesus significare, sibi ex partis beneficio, partē illam in eius

A eius populo contigisse, ut inter eius electos connumeraretur, eorū filius factus: hincq; patrem ipsum orat, ut quemadmodum sibi, ita & cæteris, qui suas sequentur partes, uelit sors esse, hæreditas ac portio. Quod quidem hoc modo exprimit paraphrastæ: Dominus, inquit, ipse portio est, & patrimonium populi, qui partes sequentur meas, & calicis mei particeps fiet: quare tu Domine tutaberis illos, qui ueluti sorte obtigerunt mihi. Quocirca subiungit propheta:

Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

Seu, ut alia habet litera: Tu sustentator fortis meę, hoc est, me adiuuisti, mihiq; ut hanc eligerem hæreditatem, adfuisisti. Tu illasam, immotamq; illam seruabis. Nam quos dedisti mihi, non perdā ex eis quenquā. Quare hinc perpendi potest, tum Deum sanctis, tum sanctos Deo, hæreditatē esse. Hi enim, quoniam ipse alit eos, sustentatq; ac de illis curā habet, ut de hæreditate patria haberi solet, hereditas sunt Deo. Ipsi uerò Deus: quoniā hi Deum, ante omnia colunt, amant, bonaq; omnia sua ipsi acceptum referunt, ac toti demum ab illo pendent. Cæterum calix, ut iam diximus in alio psalmo, est, quicquid mali aut boni à Deo nobis obuenit. Sume calicē, ait Dominus in Hieremia, uini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo, & bibent, & turbabuntur, & insanient. Vide quantæ amaritudinis plenus fuerit calix ille, è cuius haustu insanisse bibētes legimus. Sed in hoc loco calix est ipse Deus, qui se suis benignissimè ingerit, atque epotatus, mirum quanta illos afficiat suauitate, ac sapiētia. Hem calix meus, aiebat alio in psalmo, inebrians, quā præclarus est. Non tamen quidē huiusce calicis partem, hoc est, Deum ipsum totū (ne cum partē audis, de tota hæreditate assequenda dubites) in nos transferri posse credamus, nisi calix alter nobis probetur, qui est, ut cœlestis patris, haud nostrā, compleamus uoluntatē. Qui porro calix (postquā Deus suos pascere decreuit amaritudine & absinthio, ut inquit Hieremias, in hoc mundo) quā Dei filio amarus extiterit, scit illa in horto ab ipsis penetralibus anime conuulsa oratio, quando hoc modo orauit: Mi pater, si fieri potest, transfer à me calicem istum. Sciant, inquā, eadem ipsa repetita uerba. Scit crux, scit poculū illud, felle ac myrrha permixtum, huius nostri figura atq; admonitio quædam, ne suos in delicijs Deum alere solitum arbitremur. Haustu profectō intolerabilis is esset, ni Christus ipse hunc prius præbibisset. Postquam enim & hunc insuauē, et alia complura figmento suo insupportabilia, ut sibi gentium omniū hæreditas, ob Adæ peccatum amissa, restitueretur, sponte prælibauit, facta sunt iam omnia, quæ prius uidebantur amara, super mel & fauum, dulciora. Norunt enim hi solummodo, qui non iam sibi uiuunt, sed ei, in quem per amoris flammam penitus transformati sunt, quā suaue, quā ue ultra omnē mundanam consolationem, & iucundū, et gaudij plenissimū sit, unā cum Christo, eodem ipso tribulationum calice inebriari, unumq; propterea cum ipso per uoluntatē, ac dilectionem effici. Sed me stultum, qui penè propositi mei, atq; instituti oblitus, rem coner uerbis explicare inenarrabilē, & quæ gustu magis à pijs animis sentitur, quā intellectu comprehenditur. Id enim totum amor efficit: præterea nihil. Ait igitur amantissimus Dei filius ad patrem: Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Hæreditatem, inquam, ab alieno possessore usurpatam, ac penè consumptam, ad integrum mihi reddis: ut qui filius sum, sim & rex & Deus, non Iudæorum tantum, sed & gentium: mihiq; potestas omnium, & quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, abs te detur: quemadmodum & tu quoq; Dominus es, rex, atq; rerum omnium imperator, & Deus: nam ego, & tu, unum sumus.

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Hebræi sic: Funes ceciderunt mihi in amœnis: etiam hæreditas pulchra ad me. Metaphora sanè est à rebus corporeis desumpta. Nam funibus olim homines metiri consueuerant hæreditates. Humus tua, aiebat Amos, funiculo metietur. Quare is sensus erit, quod filius Dei, suæ hæreditatis sortem, amœno ac iucundo alsimilat fundo, & ait: Sors mihi cecidit in fundo optimo & amœno, in quo mihi quidem hæreditas præclara ac speciosa assignata est. Quam nobis hīc esset læ-

C tandum, nisi tam tenaciter corporeis rebus inhæreremus, postquam Dei filij hæreditatem, qui sumus nos, amœnam, speciosam, præclaram uel nuncupari audimus. Quid huiusmodi appellatione felicius? quid, quæso, pro tanta patris dignatione, infuetoq; munere eius amantissimi filij, rependere unquam poterimus? Hoc nempe, quod eius rependit unigenitus, qui ait:

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.

Vel, ut est alia litera, qui consuluit mihi, hoc est, qui mihi spiritum dedit: meq; quod illi gratum esset, eligere docuit. Hoc enim ferme idem est, quod in Ioanne legimus: Sicut docuit me, inquit, pater, hæc loquor: & qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia quæ placita sunt ei, facio semper. Edoctus quidē, mirisq; modis, ac intellectū humanū excedentibus, Dei filius à patre in terris fuit eruditus, sed tentationibus maximè, & pressuris, ut per omnia similis nobis, misericors fieret, ut ait Paulus. Qui quamuis, inquit, esset filius Dei, didicit tamē ex his quæ passus est, obedientiam. Hincq; à capite erudiuntur membra, Deo in aduersis, qui nos ut sibi uideatur, utq; nobis magis expedire iudicat, instruit, gratias agere: quod idē est, quod nunc ait, benedicere. Et quia non inter ultima Dei muna illud est, rebus in aduersis, & quæ tum carni, tum animo plerunq; displicēt, diuinum non ignorare consiliū: idcirco sic redditur is uersus à paraphraste: Lau dabo Dominum, qui in omnibus à consilijs fuit mihi.

Insuper & usq; ad noctem, increpauerunt me renes mei.

Felix: Castigauerunt me: seu, ut alius legit interpres, erudierunt me. Quia enim scriptura, ut in superioribus psalmis diximus, solet interiores magis affectus cordis per renes significare, fatet hic uir sanctus, se intimis affectibus huc actum, ut improborum hominum necessitudinē, communionemq; & amicitiam abhorreret. Cum enim Deū secreta, quamuis altè recondita & obstrusa nosse fatemur, eidem scientiā quoq; renum nostrorū, ac cordium attribuimus. In illis enim cogitationū, in his oblectamentorū sedem esse definiunt. Quapropter si quis uehementi aliqua animi attentione affectat aliquid, querit, cogitat, peruestigat, is quodammodo eruditur, increpaturq; ab ipsis irrequietis animi motibus, quod potissimum in uehementer cogitantibus quomodo, cæteris spretis rebus, soli Deo, ac per ipsum eius hæreditati, hoc est, sanctissimis uiris, inferuire queāt, acciderenecessesse est: ut sic paulatim caro in spiritū transeat. Summa igitur: Adeo enim, inquit, mea desideria omnia, meum amorē, mea oblectamenta, ad sanctā mei amati conuertitur hæreditatē, ut his accensus, noctibus etiā insomnis & cogitabundus, nihil aliud uersum animo, q̄ ut Deo gratus sim. Hoc sanè agere nequeunt hi, qui cum primum se lux à mundo subtraxerit, nihil potius cogitant, quam ut meditata interdū scelera expleant. Illi uerò, uel dormientes, cum illo, quē intentissimè querunt & amant, conuersantur. Tantū enim abest, ut importunis illis suggestionibus, quæ per soporē, uel à dæmone, uel à naturali quadā membrorū lege in dormientes immittuntur, obnoxij sint, ut etiam ipsa uaria ac confusa animæ phantasmata unita habeant, ac munda omnino, atq; erudita.

Prouidebam Dominū in conspectu meo semper: quoniā à dextris meis est, ut non commouear.

Vnde igitur huiusmodi spiritus eruditio, renum uel increpatio, aut correctio: quis fructus, quæso? quis finis? Hic nimirū, ut Deum continuo nobis prouideamus, proponamusq;: hoc est, ut Deū semper ob oculos habeamus, nunquā non obseruemus, timeamus, colamusq; ac illi soli nitamur. Qui quidē cum nostris à dextris est (eos enim, quorū opera nos defensos uolumus, à dextris collocare soliti sumus) tanquā fidus comes & amicus, hoc in itinere passim à latronibus obleso, de quibus supra: Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiat innocentē. Cum, inquā, à dextris est: hoc est, cum nobis ferre opē cœperit, securi tum sumus, ac tuti prorsus ab omni hostili incursione uiuimus. Quare à paraphraste sic: Opposui, inquit, ueluti scopum ante oculos meos semper Dominū: qui quia adest mihi ad latus dextrum, nemo poterit perdere me. Vide quid in Dei amore

accensa

A accensa anima dicere queat. Non respexi, ait, quid mihi conduceret, quid ueneret: non ad hostium crudelitatem considerandam, non ad eorū tela illa, quæ inijcere solent in non suos, meditanda, cōuertit animū: sed mihi illud satis uisum est, Dominū uidelicet ob oculos, quicquid incidisset, continuo habere. Is est mihi omne bonum. Is amara omnia, ac planè mortifera, in dulcorem salutemq; conuertit. Scio equidē nulla me à tentatione posse superari, ab eoq; separari, quoniam à dextris, ne cōmouear, est meis. hoc est, auxiliatur, ne in firmissima fidei acie uacilem, ac ut ait Felix, elabar. Quod autē legimus: Et diabolus stet à dextris eius (ne de auxilio è dæmone expetendo cogites) hunc habet sensum, ut diabolus locum occupet, ne sit locus Deo, qui tamen semper adstitit à dextris pauperum.

Propter hoc letatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

Ille enim, qui Deū die noctuq; ob oculos habet, quicq; eum certissima scit fide sibi in omnibus subsidio esse, quomodo non ex corde gaudebit? Quomodo etiā illius non exultabit os & lingua? hoc est, quomodo nō, uel in ipsis amarissimis cruciatibus gratias agat? Hic igitur uir sic affectus, se tanto gaudio, ob diuinam præsentiam, perfusum asserit, ut non solū cor, in quo nimirum solidi gaudij sedes est, ac radix, mirandum in modū letitia gestiat, sed & lingua quoq; exultet. Quid linguam aio? corpoream ipsam molem totam membrorū, quiete atq; ocio iam diu optato frui, ob tanti boni accessum, prædicat. Quare à uate adijcitur,

Insuper & caro mea requiescet in spe.

B Et si enim adeo uerum eum esse sensum, quem dixi, certè sciam, carnē scilicet, nedū cor, aut animū, & linguā, cœlestis eiusmodi gaudij fore participē, quo anima illa afficitur, quæ Deum continuo ob oculos habet, ut nullus alius uerior sit: tamen is, quem statim dicā, mitior est, ac animē diuinis contemplationibus assuetæ magis gratus. Proinde hic Dei filiū de corporum morte, ac eorundem resurrectione dicere arbitrantur ferè hoc modo omnes: Non solum quoad uitam, semper mihi Deus erit cordi, in oculisq; uersabitur: ex qua quidem fide tanta afficiar lætitia, ut uel corpus ipsum alioqui graue & onerosum optata pace, tutouē ocio & quiete, copiose fruetur: uerum etiā post meum quoq; obitum, in spe quiescet, hoc est, securum de futura resurrectione dormiet. quem sanè sensum perpulchrè sic reddidit paraphrastes: Corpus quidē meum, inquit, in sepulchro iacebit: sed nihil dubitabo, quin excitaturus sit illud. Sed cur requiescet in spe?

Quoniam non deelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Non mirū sanè esse debet, si quasi inopinatio spem memoret, ac de improviso interferat: cum eius uis sit, ac roboris, ut illi, qui hanc perfectè possidet, leuia omnia, & suauia reddantur. Quid in terris tam asperum est, tamue ab humanitate omni abhorrens, quod non aquisissimo ferat animo uir spei clypeo munitus? Alia litera habet: Non dabis sanctū tuum uidere foueam. Proinde omnes, nisi prorsus in fidei articulis stupidi sint, persuasum habent, creduntq; indubiè, filiū Dei, Christum Dominum, inferos adijisse, uerè mortuum & sepultum: sed neq; animam apud inferos, neq; corpus in sepulchro, ultra triduum detentum: hincq; nulla corruptione resolutum. Licet enim mortuus, ac tumulo mandatus fuerit: nō tamen in morte ac tumulo mansit: sed in tridui spatio rediuiuus, immortalē, beatamq; uitam, etiam cum corpore est adeptus: adeo ut non iniuria, eum ipsum inferos nunquam adijisse, aut foueam uidisse, fas sit fateri. Videre enim, pro ingredi, non erit inconueniens intelligere, iuxta illud in Euangelio à Ioanne positum: Qui incredulus, inquit, est, non uidebit uitam. Rursus illud: Non uidebit regnū Dei. Summa igitur hæc erit, Dominum Iesum adeo celeriter resurrecturum, ut neq; illius anima ad umbras tartareas concessisse, neq; corpus in sepulchro mansisse, multo minus corruptionis labem contraxisse appareat. Intactum enim corpus illud uenerandum, atque ab omni cadauerosa putredine immune, semet è tumulo excitauit, quò nos quoque secundum propositum uoluntatis suæ, tempusq;

C præfinitum à patre, aliquando cum corporibus hæc ærumnolis ad immortalẽ secum uitam excitet. Quod si nõ statim, postquam è uita demigramus, à tumulo reuocamur, uiuimus tamen interim animo beati cum Deo, certi quoque corporum resurrectionis ac reuiuiscentiæ. Sic autem mori, non est mori: sic sepeliri, non est sepeliri: sic corpore corrupti, non est corrupti. Confer, si libet, momentaneam sepulchrorum corruptelam cum futura uita, potius enim illam non esse, quàm esse, fateberis: iurabisq; mortem hanc corporum, aditum ad uitam magis, quàm mortem, posse dici. Cæterum, ut de omnibus uel tantillum saltem prælibemus, sicut Christus mortem oppetens, sed sub mortis imperio neuitquam manens, ipsam interemit, ut te uiuum faceret: ita ad inferos bellator fortissimus concessit, ut te inde, celeriter remeans, quò, propter Adæ transgressionem, nondum penè natus descenderas, extraheret.

Notas mihi fecisti uias uitæ.

Hactenus Dei filius, se à patre seruatam, ne diutius apud inferos, in morteq; ac in sepulchro, unde corrupti posset, detineretur, gloriatus est. Non hoc erit, ait, sed potius uiam, qua ad uitam, immortalem scilicet, nulliq; obnoxiam contaminationi, deuenire ualeam, demonstrabis. Hebræi habent uiam, numero singulari. Sic enim ex Hebræo Felix: Notam mihi facies semitam uitæ. Cæterum uiam uitæ, esse obseruantiam mandatorum Dei, interpretantur quidam, optime quidem: nam si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Verum propè nihil ad psalmi intelligentiam facit. Non hoc uult uates impræsentiarum: alia res est. Quod si ego de me ipso, hoc est, de abiectissimo Christi membro uellẽ hunc uersum interpretari, sic sanè dicerem, edoctus nimirum à numine illo, quo uel tenuiter afflante, cor hominis totum, in diuinis ignibus, è quibus uera est scientia, exæstuat ac eliquefcit. Ego, ô Domine, propter contractam ex parentũ delicto noxam, à primo quidem meo ortu debuĩ tanquã iræ filius ad æternos inferorum cruciatu obtrudĩ anima, corpore uero in puluerem, putremue glebam resolui perpetuo: tu tamen noluiſti. Imò, quòd tua me arctius astrinxit beneuolentia, semitam uitæ, hoc est, quo medio, quòue adiutore, æternã uitam, tum anima, tum corpore, assequi possem, demonstraſti. Quæ quidẽ semita, quod medium, qui adiutor, unigenitus tuus est: qui propterea à sinu tuo secretissimo, ad hanc nostrã periculosissimam pugna, cum peccato & morte conflictaturus descendit, ut nobis, qua ui, quibusue telis nostri confodiendi essent hostes, præmonstraret. Alioqui quis non cæcus? quis non debilis? Omnes enim uires nostræ diris hostium iaculis penetrabiles erant. Omnes errabamus dispalati, fusi, fugatiq; nec spes euadendi ulla erat reliqua. Tu uiam, tu robur, tu uires, tu belli tandem palmam, nobis amantissimum tui filium donans, concessisti. Nunc itaq; mortalius omnibus, uite semita unã cum Christo Iesu ostensa est, qua nos (ô debiles omnium gressus) longos post itineris labores eò peruenire possimus, unde plenissimo, atq; adeo tutissimo satiari gaudio concedatur. Tunc dico, scio,

Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.

Hoc sanè quidem, quoad eius in carne uiuitur, non præstolamur: sed quando uultus tui præsentia aderit, tecq; uti es, uidebimus, tum lætitiæ huiusce cumulus apparebit. Felix sic: Satietas lætitarũ cũ uultu tuo. hoc est, ubi aspectus ille tuus est desiderabilis, amorisq; plenissimus, in quem, nouo semper animi ardore, prospicere efflagitant cœlestes spiritus, ubi sanè lætitarũ copia inuenitur: tunc enim eris omnium bonitas, omnium uita, omnium pax, omnium amor & gloria. Tunc uero nos, qui modò ex parte cognoscimus, rem totam perfectissimè cernemus, intuebimur, cognoscemusq; ac copiosissimè satiabimur, cum apparuerit gloria tua, quæ nunc per speculum in ænigmate, magis promittitur, quàm datur.

Delectationes in dextera tua vsq; in finem.

Quid multa admodũ memorẽ? In manu tua est, tuæq; potentiæ est id muneris, ut nos scilicet perenni gaudio in te oblectari facias. Quæ tum felicitas, Deus bone, nostra erit: quæ lætitia: quæ animæ exhilaratio, quando in nostræ huius caducæ

A caducæ molis corporeæ reuiuiscentiã, ad Dei patris dexteram, unã cum eius amantissimo filio statuemur: Quæ oblectamenta alia: quæ delectationes cũ hac comparandæ? Pudeat iam Christianum hominẽ in his sordidissimis mundi lenocinijs ac delectationibus uolutari, quorum finis mors est & continuus conscientia laniatus. Cæterũ dextera Dei plerũq; in scripturis uita est æterna, in qua quidem inenarrabiles sentiuntur delectationes, ad quarum comparationem, hæc carnis, mœror sunt & afflictio: cum interim sinistra eius, sit uita præsens, ob arduos labores atque ærumnas, quas experiuntur hi, qui die noctuq; internis incumbunt purgationibus.

ORATIO DAVID. PSALMVS XVII.

DAVID Domine iustitiam meam.

Filius Dei, sapientia patris, Christus Deus homo, hoc in psalmo est qui ex animo precatur, ne pater, alioqui mortaliũ exacerbatus in peccatis duritia, nostram sinat tam potentibus aduersarijs succumbere imbecillitatem. Illud in primis considerandum, quòd uir exactè iustus nunquam propriam solet ante diuinũ conspectum iactare iustitiã, nisi cum in acerbiori aliqua positus aduersitate ac persecutione, nouit indubiè se propter iustitiam illud quidem pati, quod alioqui è cæterorum si esset g: ege, haudquaquam pateretur: scitq; hostium suorum causam iniustam, ac planè dignam, quæ à supremo iudice Deo opt. max. reijciatur. Clamat igitur: Exaudi Domine iustitiã meam. hoc est, causam meam, quam tu iustam esse nosti, defende. Esto enim quòd nihil in nobis boni sit, quod abs te non proficiatur: bonus tamen adeò es, atq; amantissimus nostri, ut tua dona uelis quoq; nostra esse. Quare tua ex hac benignitate audaciores facti, dicimus iustitiam abs te datam, nostram esse. Exaudi igitur, actua defende munera.

Intendẽ deprecationi meę. Auribus percipẽ orationem meam.

Congeries hæc est, Exaudi, intende, auribus percipẽ: qua animi admodũ exæstuantis in periculis, ac fermè desperantis, affectus demonstratur: ne diutius in distinctionibus rerum incognitarum immoreris. Dicas igitur, ut hi solent, qui in aliquod coniecti periculum anxie clamant, rem suam exaggerant, uerbaq; inculant, quò ad commiserationem faciliè commiserantes moueant,

Non in labijs dolosis.

Perinde enim id est, ac si dicat: Tu scis quòd ex animo loquor, atq; oro. Hypocritæ quidem labijs dolosis orare solent: & hi quoq;, quos quotidie, uel cum lachrymis, à Deo petere cernimus, ut sibi remittat debita, quẽadmodum suis ipsi remittunt debitoribus: cum interim nihil tam uersant animo, quàm quomodo exigere ualeant, non solum quidem æs debitum, quod capitale uocant, uerum etiam usuras, sanguinem, uitam. Ridiculum sanè, aut potius flebile, uirum quempiam uidere in templo, cum gemiru ac singultu, pro offensionibus ab sese in Deum factis, ad aras orare: pro alienis autem uindicandis, quas aliquẽ in se moliri suspicatur, ne de iam perfectis loquar, suspirare, occasionem, tempusq; ad se ulciscendum animo præmeditari. Putas ne huiusmodi precatõnes pro se factas, mundas esse? Censendum ne est, à dolo malo immunẽ huiusce hominis linguam sic orantis esse?

De vultu tuo iudicium meum prodeat.

Orat hic patrem, ut iam tandem inter se, & hostes suos iudicium faciat, & ait: O Deus, de arcano sapientiæ tuæ thesauro iudiciũ profer. Pronuncia tu, ait paraphraſtes, in causa mea: nam nostræ ætatis uiri, in iudicandis iustitiæ causis nihil nõ plerũq; agunt, ut eam funditus extirpent. A quo, obsecro, iustum expectandum erit iudicium, nisi abs te, qui non solum iustitiæ amator es, ac defensor, sed ipsa iustitia appellaris, & uerè diceris? De uultu tuo, idem est, quod à cõspectu tuo, sed eq; iudiciaria, & potestate.

C Oculi tui videant equitates.

Hoc est, ope lata, auxilioq; præstito, te meam causam æquã approbare, & considerare manifesta. Nam nõ me clam est, quod oculi tui in pauperem respiciunt, nec nisi res iustas approbas ac defendis. Præterea illud maxime non prætereundum: quod licet cum in hoc psalmo, tum in alijs sæpe horrenda quædam persecutionum appareant monstra, quæ uitam hanc nostram corpoream uexent & perterrefaciant: nulla tamen atrociora, si simul conferantur, quàm illa quæ à contrarijs, secum uerixantibus in animo fiunt affectibus. Nullum profectò belli genus cum illo quod in se intus experitur homo & patitur, æquiparandũ: atq; eo sæpius fauere illud solet, ac latè magis peruagari, quo quis animum à conflictu studio, sius auocare nititur & laborat. Quæ turbæ, oro: quæ cõmõtionibus cum illis conferendæ, quum consilio uoluntas, uoluntati ratio, rationi uoluptas, susq; deq; alterum alteri repugnat, & contradicit? Hinc uerò, cum hæc legimus, non tantũ corporeas improborum hominum insidias ac persecutiones, iras, enses, tela, atq; id genus alia, attendamus oportet, quantum carnis nostræ faces, appetentias, pugnam uel spiritus cum sensuum arrogantia & libidine. Illa enim non semper nos tangunt, ab ijs autem continuo exagitamur, ac cum eorũ ferocia nobis dum hic uiuatur, perpetuum est negotium.

Probasti cor meum, & uisitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

Paulò secus Hebræi: Explorabis cor meum: inuises nocte: igne me examinabis, non inuenies: cogitatio mea nõ præteribit cor meum, ut sit sensus: Ego enim oraui ut meam defenderes causam, atq; innocentiam mihi abs te datam: quæ quidem ut omnibus innotescere queat, explora cor meum, inuise nocte, hoc est, eo sanè tempore secreta animi examina, quo maxime dediti cogitationibus esse solent homines: tum dico, quando ex ipso rerum silentio & solitudine, malis ab hostium dolis impetimur, dieiq; præteriti phantasmata in nobis congerunt. Hoc serè idem de se quondam professus est Iob. Probauit, inquit, me Dominus, quasi aurum quod per ignem transit. At tu si aues, quo modo, uel quo instrumento à Domino proberis, intelligere: abs te, ne longius exempla quæras, perdiscere poteris, si aliquando sub tentationũ malleo tenacissima carnis forcipe uersatus es. Quæ uis ignis cum illa comparanda, qua tu accensus, nedũ mundum quidẽ, sed & cœlum ipsum territas, minisq; oneras? linguæ arrogantia & supera & infera simul conuoluis? ac solo flatu tanq; aspis somniculosa tum Deum, tum homines iri perditum autumas? Caue itẽ putes esse usquã, nec inter Chalybũ montes quidẽ, caminum ardentiorẽ, q̃ est cor libidine exæstuans, aut fœdis conspurcatũ amoribus. Huius enim generis arietibus, nos sinit Deus concuti: hoc igne, hoc incendio, hoc flamarum cumulo cor nostrum experit, probat examinatq; cœlestis aurifex, quod tandem cuius temperaturę simus appareat. Ad hæc quanta ferocia mundus interdum in non suos desæuit: quanta dæmones: quanta homines? Sed is felix, qui de se illud iactare potest: Non est inuenta in me iniquitas: seu non inuenies, ut alia habet litera: hoc est, non inuenies in me, ne tantillum quidem infirmæ fidei. Perstabo enim immotus, nec tentatori cedam. Vide candidũ animum, de se nihil, de Deo autem omnia præsumentem. Verum quis ex nobis iam est, qui tantam præ se ferre queat animi constantiam, ut hæc dicere audeat, postquam maxime ad eodẽ intepuit fides (ea habita, natura quoq; ipsa rerum à nobis immutari potest) ut nihil planè illius habeamus præter nomen? Cæterum ab Hebræis principium sequentis uersus huic additur. Sic enim reddunt: Cogitauit, ut iterum te deprecarer, ut tentares me, seu probares, non pertransibit os meum: id est, non dicam amplius uerba huiusmodi. Alij uerò secus: Cogitauit, hoc est, sic apud me stultus tui, non pertransibit os meum: usq; eodẽ scilicet non cedam aduersarijs, ne uerbo quidem: uel, ne uerbo quidem aut lingua præuaricatus sum. Alij etiam sic: Animus à uerbis haudquaquã uariat: sed quod corde cogito, illud idem & ore profero. Cui sanè interpretationi fauet paraphrastes, ait enim: Examinauit cor me, nec in-

A nec inuenisti id quod animo cogitauit, discrepare ab ore meo.

Vt nõ loquatur os meum opera hominũ, propter uerba labiorum tuorũ ego custodiui uias duras.

Diuus Hieronymus legit: In opere hominum propter uerbum labiorum tuorum ego obseruauit uias latronis. Felix uerò: In operibus hominis in uerbo labij tui ego custodiui semitas dissipatoris. Et est sensus: Quando hominem intueor aliquem operari, ego quid sibi uelit, quo animo, quouẽ ingenio operatur, obseruare soleo, metuens ne incautus seducar: atque id ago tuis sanctissimis uerbis admonitus, quibus nos hortaris, ut à uis dissipatoris, seu corruptoris, seu, ut legit Hieronymus, latronis, perquam diligentissimè caueamus. Dissipator porro est corruptor ac latro, qui simplicissimos quosq; tectorio quodam mentite sanctitatis, ad peccatũ allicit. Quid nõ subuertit fucatus sanctus? Non uacat modò exempla recensere, quot uirgines stupratae, quot matronæ prostituta, quot uiduæ deceptæ, ob simulatam quorundam religionem, odiosa sunt hæc. Possem & mecum quidem, quod sæpè facio, stultam quorundam facilitatem, uel potius leuitatem dolere, qui ne momentũ quidem horulæ in sententiã perseverant: & quod magis dolendum est, in his quæ fidei sunt, eo inconstantiores apparent, quo à pluribus peruersæ iustitiæ assertoribus edocentur. Danda igitur opera est, ut cautè propter uerba labiorum Domini, atque eius sanctam legem, obseruemus dissipatores istos gregis Domini. Vigilate, inquit Dominus, ac iterum dico uobis, uigilate. Verum si cui arridet magis uulgatæ additionis litera, quod uersus integer sit, ut in ecclesia legitur, sensus erit: Probasti me o Domine, igne q; tentationum & persecutionum examinasti: at ego quidem facta hominum non sum locutus, non blasphemauit, non questus sum, non murmurauit, non detraxi. Propter enim uerba tua, sanctasq; iussiones, ego nõ solum malum non egi, sed uias arduas uirtutis aggressus sum, quæ suapte natura nihil molle aut tenerum amat. Quod & fauentur quoq; philosophi, qui asserunt artẽ ac uirtutem circa difficile uersari. Seu custodiui, hoc est diligentissimè attendi, cõsiderauiq; ne duras perditionis uias ac difficiles rebus secundis deceptus, aut aduersis deterritus, sectarer. Ambulaui mus, inquit improbi illi apud Solomonem, uias difficiles. Quare, ne custodia hæc mea uana sit, o Domine.

Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea.

Suprà enim uir sanctus suam secretissimo quodam cœlitus afflatu attactus iactauit innocentiam. Verum ne suis uiribus aliquid arrogasse uideretur, commodum subiecit orationem, qua primum innocentiae tutelam, persecutionũ deinde depulsionem exorare nititur. Ait itaque: Perfice, hoc est, sustenta, firma meos in uis illis gressus, quibus itur ad te. Iuua, inquit, meos conatus, mea uota, mea consilia, ut in ipsis tuæ iustitiæ semitis rectus perpetuò gradiar, atque à tuo instituto nunquam deflectã: ne labantur pedes mei, hoc est, ne à recta exorbitem ac peccem. Vide, quæso, q̃ necessarium sit abs Deo nos in uiam iustitiæ conduci. Nam si à nobis uel tantillum quidem aberit, recidunt omnia quæ ad salutem adipiscendam faciunt. Cæterum quæ uis tam ualida erit, quæ illos quos Dei spiritus in bono proposito stabiliiuit, ab animi rectitudine amouere queat? Tantum uerò abesse debet, ut ob ignauiam cursus noster retardetur, ut etiam in dies magis incalcescat, ardeatq; ad assequendũ illud quod toto affectamus studio. Illud interim animo recondendum, quod de se Paulus prædicat: Ego, inquit, non arbitror me apprehendisse, sed quæ priora sunt oblitus, ad anteriora me extendo.

Ego clamaui, quoniam exaudisti me.

Cogita q̃ tenera familiaritate loquat hic sponsa ad sponsum. Quoniã, inquit, in alijs meis precibus exaudisti me, clamaui, quasi diceret, exaudi me etiam nũc, ut iterum clamem: hæcenus enim non fefellisti, falles modo? Non puto. Igitur

Inclina aurem tuam mihi, & exaudi uerba mea.

Etiam si minus dignè clamauro, aut nimis summissè. Est similitudo ab optimatibus, proceratq; staturæ uiris mutuata, qui sese inclinare, auresq; quodammodo

c do ad os uoce exili ac timida loquentis, admouere solent. Sic benigni principes, sic eorum imitatores magistratus, sic parentes agere soliti sunt erga liberos, meti culosque ciues, aut in plebe pauídos: alioqui perterrefactos subditos & oppressos auersari, ac tumido prospectu ab sese propellere, ferinæ mentis indicium est, non Christiani affectus & charitatis. Felix secus hunc uersum reddít: Ego, inquit, uo caui, quoniã respondebis mihi: ut sit hæc perfectissima spei forma, quam in supplicante esse oporteat. & est sensus: Clamo, inuoco, quia te meis clamoribus responsurum certò scio: alioqui superuacaneum eum esse laborem quis non uidet in orante, cum absque spe orat? Non oratio illa uerè dici potest, aut debet, sed derisio ac stupiditas animi parum considerantis, quid sit cum Deo loqui, aut ab eo aliquid petere. Porrò uerba illa quæ hic cupit à Deo exaudiri, cordis sunt desideria, in Dei amore ac fide flagrantia.

Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Tunc enim mirabilis omnibus ea uidet liberatio, cum quis à periculo aliquo, in quo omnia desperata apparent, eximitur. Orat igitur hic anima, cui mundi infidiæ, carnisque lapsus sunt noti: nec minus interim quàm longũ in peccandi consuetudine obduxerit callum, & duriciem ob oculos, ueluti spectra quædam terribica ac uisa, continuo illi obijciuntur. O Domine, exhibe te mihi mirabilem, ubi maxime omnia a deo desperata uidentur, ut iam iam periclitari necesse sit, quò nofcant omnes tuam esse manum, quæ liberat, non hominẽ, non artem, non fortunam. Poteris ne me, quamuis in immenso peccatorum morbo & languore positum, ac uix spirantem, tuam tamen opem implorãtem, auxilio frustrari, qui quæ tua est benignissima natura, seruare soles in te sperantes? Quòd si alicui propter illius scelera, ac obstinatam in perpetrandis delictis uoluntatem, tua auferenda est misericordia, ab illis potius qui tuæ potentia ac uirtuti reluctantes, sese plus quàm uis humana postulat, erigunt, aufer: hoc est,

A resistens dextera tua.

D Dexteram Dei, in hoc loco, eius uirtutem ac potentia esse dicimus. Dexteram Domini, ait uates in alio psalmo, fecit uirtutem. Non desunt enim inter mortales qui ex rerum secundarũ opulentia in tantum efferuntur, ut nihil magis suis in actionibus quærere uideantur, quã ut Deum, uirtutis omnis scilicet erogatorem, contemnant, & quantum in se est, è cœlo deturbent. Quo sanè sacrilego facinore, an aliud, uel impurissimis auribus possit esse magis detestandum, norunt hi, qui in acie dij, ut sibi uidebantur, immortales, in medio ipso belli strepitu, ac cum ardentius in Deum excãdescerent, inopinato tormenti uulnere icti, miserabiliter inter cruenta tum hominũ, tum equorum cadauera efflarunt animã. Hos Domine, atque horum similes, postquam sic expetunt, contere: me uerò tuum,

Custodi ut pupillam oculi.

Exactam custodiam, non uulgarem precatur hic uates. Et est perinde ac si diceret: Illis arrogantibus abs te suo merito disiectis ac contritis: me diligentia illa qua oculi pupilla custodiri solet, custodi. Cernimus enim in ipsis membris humani corporis, nullum æquè diligenter ab externis offensionibus reparari solitum, quemadmodũ tenella illa oculi pars, quam luminis scintillam appellat Lactantius, nos pupillã. Ita hac diligentissimæ curæ similitudine petit se uates exactè seruari: neque tamen sola huiusmodi contentus, aliam adijcit,

Sub umbra alarum tuarum proteget me à facie impiorum, qui me affllexerunt.

Metaphora rursus hæc alarum, immensam Dei erga nos bonitatem demonstrat. Exprimi sanè quidem non potest, quàm sollicita sit ea cura quam suis impendunt pullis aues: quàm anxia illa quam homo proprijs oculis: sed infinito maior ea, qua Deus tutatur in se credentes. Huic enim sententiæ quadrat & illud alterius psalmi, quo ornatisimè à propheta mortalium dignitas enarratur. Scapulis suis, ait, obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Quis ex his maxime, qui præsumt alijs cum miserorum neglectu & contumelia, non saltem à terræ

A à terræ animantibus uinci erubescat, simulatque uidet quomodo gallina sui profusus oblita, pullos suos foueat, alat, pro ipsisque (quod & uoce & pluma demonstrat) infirmes, pugnètie, ac uitam ipsam ut liberos tutetur ac seruet, cõtemnat. Tales sunt nimirum affectus in mente Dei erga mortales: quos quia cernere tanta in maiestate minimè poteramus, suum misit unigenitum, in quo cerneremus. Hæ sunt, inquam, curæ, hæc studia, hi mores quibus ornati esse debent urbium magistratus, atque ipsi principes, & hi quoque qui moderandarũ animarũ sceptrum facile assumunt, & plerunquẽ etiam (malum) & querunt, & absque pudore, tum ære tum hypocrisi ac assentatione uenatur atque emunt. Præterea à facie impiorũ idem ualet quod à præsentia impiorum, ne me uideant. Aptè profectò: nam nõ solum à nefandorum hominũ lingua ac manibus defendi nos oportet, uerum etiã à turpissima illorum conuersatione & uita. Hoc quoque modo Loth iustum, ut scribit Petrus, oppressum à nefandorum hominum iniuria, & luxuriosa conuersatione eripuit Deus. Nam erat habitans, inquit, apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant. Quòd autem iustissimi uiri tam anxie peant ab improborum hominum necessitudine & conuersatione eximi, id in causa esse uidetur, quòd non nisi exulcerato animo uidere queant istiusmodi morum portenta, quibus & cœlum & terra, & ipsa quoque infernæ regionis abyssus inficiuntur. Quanta putas amaritudine affici uirum probum, cum uidet passim regnare fastum, superbiam, ambitionem, spreto pudore, modestia, pietate? Quare mirum haudquaquã esse debet, si rogat à malorum præsentia hominum, & conuersatione subtrahi.

Inimici mei animam meam circumdederunt.

B An quidem uerum sit, quod ab omni parte hostium cuneis circumuallati sumus, hi norunt, qui in pugna spiritus die noctuque uersantur. Alioqui cor stupidum, ac ad minimum hostilis impetus ictum perterrefactum ac uictum, ne per somnium quidem tanti mysterij capax est. Felix sic: Inimici mei in animam circumdederunt me. hoc est, propterea circum me adsunt, ut animam meam, portionem scilicet mei immortalem interimant, secumque trahant. Atque hic uides iam uim hostium describi, postquam mores descripsit. Ad mores enim attinet, quòd supra impios illos appellauit: hoc est, sine Deo.

Adipem suum concluderunt, os eorum locutum est superbiam.

Adipe & pinguedine in scripturis (animus enim est supfluas ambages amputare) rerum abundantia significari, uel mediocriter in sacris literis eruditus scire potest. Pinguis factus est Israël, ait Dñs in Deut. Et est sensus: Adipem suum concluderunt: hoc est, opes facultatesque copiosas suis comodis reposuerunt, unde tam insolenter ferociunt, ac contra Deum in primis ac cõtra homines blasphemias factu plenissimas cõgerunt. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorũ, ait uates in alio psalmo: transierunt in affectũ cordis. Cæterũ ex opulentia, felicitate rerum successu oriri solet fastus ac superbia: qua quidẽ peste cum quis est affectus, nihil in terris excellentius ducit, quã ut adipem suum, hoc est, cor & uiscera, ut ait Eutymius, stringat ad misericordiam, claudatque animum, ne quem ex bonis maxime in amicitiam admittat: & qui, ut reddit paraphrastes, tam est pastus bene, & obesus, ut aruina obstructũ uideat os eius: quare & contemptum & cum fastu de alijs loquitur. Ex quo illud potissimũ obuenire necesse est, quod alio in loco scripsit uates: Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transiit in terra. hoc est, in Deũ & homines, quæcunquẽ illorũ suggessit arrogantia, locuti sunt. Quare additum est: Os eorum locutum est superbiam. Cum enim id uitij genus a deo fastuosus diuitibus, atque arrogantibus plebis superiorib. familiare sit, ut nullo alio se à diuino fauore tam manifestè alienos esse demõstrent, ac gratia: illud tamen futili quadam honorum, quibus ornati sunt, autoritate ac licentia obtegere nituntur, dum omni in loco & tempore quælibet effutire, sibi de aliorum moribus ac uita licere arbitrantur. Vnde illud oriri cernimus, quòd à subiectis sibi populis, nihil sperare

C audeant, præter timorem, iram, indignationem, neglectum, inquietudinem, odium, obtreptionem. Quis hoc modo regnare exoptat?

Projicientes me nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram.

Quasi, ait, projectamentum quoddam me existimantes, atque eum quidem, qui indignus esset ipsa uita, contempserunt ac undequaque circumdederunt, peruestigantes oculos, quo terræ loco, sua in meam perniciem expanderent retia. Heb. sic: Gressus meos circumdederunt. hoc est, quocumque ambulare contingebat, hi uias omnes euadendi præcludebant. Oculos suos statuerunt declinare, seu ponent ad declinandum in terram: hoc est, perpetuo in nos oculos fixos habent, si qua ueniat occasio nos ad eum deiciendi, ut labamur in terram. Eiusmodi enim illi sunt, qui, uel post reconciliatam amicitiam, resarcitamque pacem utcumque, & uerba, & actiones, & ipsos quoque minimos reconciliati amici gestus, ea obseruant uigilantia & perspicacitate, qua quondam augures soliti erant oscines obseruare. Sed illi deteriores, quam isti. Hi enim religione quadam, licet superstitiosa & falsa, ne quid inauspicatum agerent, auguribus utebantur: illi uero odium ac simultatibus infecti, nullum non mouent lapidem, quod foedus illud mentitum amicitiae perumpant. Alii prius mentibus consulentes, hunc uersum interpretantur hoc modo. Oculos suos, aiunt, statuerunt declinare in terram, ne, proditorum more, aut quemadmodum senes illi dierum malorum inueterati, de quibus in Susannæ historia horrendum contextitur iudicium, in cœlum aspicerent. Hisce enim uerbis, inquit, improborum affectus describuntur, quibus tanquam ab œstro molestissimo concitati, in proximum continuo machinantur malum: quippe qui obliti, quid decus appetat, & honestum, ad suas tantummodo cupiditates intenti sunt, miseri & cæci. & sic secum: Ut cumque ista placeant, uel displiceant, sic uolumus.

D *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam: & sicut catulus leonis habitans in abditiis.*

Nunquam, fateor, uidi elegantiore metaphoram, & que clarius, ueluti politissimum speculum, eorum reddat imaginem, qui, seu clam, seu palam, nescio quid crudele in animo moluntur, neque perficiunt, cum est occasio. Leo enim palam, utpote qui propriis fidit uiribus, irascitur, rugitque, ac prædam petit. Catulus uero clam in insidijs & dolo, cum palam non audeat, ob uirium imbecillitatem. Quod quidem felicissimè, ut cætera, sic reddit paraphrastes: Quisquis illorum, ait, similis est leoni, qui maximo studio inhiat prædæ: & catulo leonis, qui insidiatur ex locis occultis prætereunti ouiculae. Tu interim, qui hæc legis, omnia ad animum transfer, atque ad allegorias, troposue, metaphoras ac secretissimos prophetarum sensus, assuesce. Quam malle profero, Dei religioni studentes, ouiculas intelligere uulgo nuncupari, & has truculentissime discriptas: quam leones, leonumque catulos, in insidijs sedentes, & sese mutuis moribus, non contentos innocuis carnibus, dilaniantes. Quantum, pro Dei fidem, semper obfuit Dei ecclesiae, ac sanctorum cœtibus, superiorum discordia, & simultas? Qui possunt tenella uirgulta in arboris duritie crescere, trunco ipso ab se diuulso, ac longe à radice projecto? Vis ne furculos tuos, o arbor, o radix, semper uegetos esse, & uirides, tute prius esto unum: hoc est, non tantum tute tecum concors esto, atque unanimes, sed & ipsos minimos malleolos ac furculos, tanta charitate tibi connecte, quanta sibi uoluit connecti eius sponsam Christus Iesus, alioqui discordantibus à capite membris, mirum si ignores aliud nihil in toto corpore uideri posse, quam languorem, morbum, dissolutionem & mortem tandem. Iam illud non omittendum, quod Felicis litera apertior est, quam si legas: Susceperunt me sicut leo. Ille enim: Similitudo eius sicut leo.

Exurge Domine præueni eum, & supplantata eum.

Tu Domine, inquit, qui dum ferre suppetias differs, dormire uideris, exurge, præueni, anteuerte, præoccupata, præcide eius conatus, ne quod machinatur malum perficiat. Supplanta, inquam, illum eo modo, quo hi solent, qui currenti tibi aut pedem subiiciunt, ut cadat, ne ad metam deueniat. Vides quomodo ex omni parte

A parte ardentissimis scateat affectibus is uates? Vides quomodo de Deo loquens, à consueto hominum more, quod nostræ consulat hebetudini, non discedat?

Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tue.

Hic indubie legendum esse, framea tua, septimo casu, tam Hebraei quam Graeci affirmant. Sic Felix: Eripe animam meam ab impio framea tua. Alia uero litera & secus, & clarius: Eripe animam meam ab improbo, qui tibi uice gladii est. Idem paraphrastes: Animam meam, inquit, libera, ab impio, qui gladius est tuus. Erit igitur sensus: Eripe animam meam ab impio, qui est framea tua, seu gladius, quo tuum perficis iudicium. Legimus enim in Esaia: Væ Assur, uirga furoris mei & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea. Proinde sequitur: Ab inimicis manus tuae. hoc est, eripe me ab inimicis, qui tibi uice manus sunt, qua nos caedis, atque infers plagas. Quod de daemone etiam dici uideo, tum alias in scripturis, tum in Iob maxime libris. Manus, inquit, Domini tetigit me, cum daemon tetigisset, cuius ira Deus usus est uice manus. Quare piorum est animorum, si quando à tyrannis atque peruersis magistratibus affliguntur, æquo animo ferre, postquam in scripturis passim legunt, improbis superioribus, gladii loco, sapientissimum uti Deum. Alioqui, qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, ut ait Paulus. Non admodum enim iam interest, à quo hominum genere regatur mundus, simul ac altior factus est mundo uir probus.

Domine à paucis de terra diuide eos in uita eorum: de absconditis tuis adimpletus est uenter eorum.

Hoc est, improbos eos, ab electis tuis, qui pauci sunt, secerne: eos, dico, qui de terra sunt, terram sapiunt, & amant, non coelestia. In hac enim terrenarum rerum colluuiè & inconstantia, felicitatem suam collocauerunt, atque adeo bona sua omnia. Vnde illud scomma in diuitem epulonem, ex Euangelio: Tu, inquit, receptisti bona in uita tua. Ex istis sane erat diues ille, quos nunc uates in hoc psalmo memorat. Variè admodum Hebraeis is est uersus, ac sequens. Felix sic: A uiris ex tempore, quorum pars in uita: & abditum tuum, ut impleas uentrem eorum. Quorum uerborum is sensus esto: Eripe animam meam etiam à uiris ex tempore: hoc est, qui ad hoc tantum pertinent tempus, non ad futuræ uitæ perennitatem, quorum pars in uita: hoc est, qui actionum suarum, bonorumque gestorum partem, mercedem scilicet in hoc mundo recipiunt, quemadmodum de epulone illo iam diximus. Et abditum tuum, ut impleas uentrem eorum: hoc est, secretum, atque alte absconditum est humanis ingenijs consilium tuum, quod in tanta bonorum copia uiuant. Quis hoc tuum iudicium perscrutari par est, quo Lazarus ille iustus malis affectus sit: heluo uero, & qui nihil à sordido suæ uitæ consuetudine atque instituto differret, bonis omnibus afflueret? O profunditatem incomprehensibilem. Non solum, inquit, improbi & scelerosi, in huius seculi bonis quietissimè nant: sed & illis liberos donas, quibus post se, opulentissimas suas opes, tanta crudelitate partas, relinquunt. Ideo subiicit uates,

Saturati sunt filijs: & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

Vel, ut alia habet litera, pueris suis. Id est, tam pollucibiliter atque abundanter huius mundi rebus affluunt, ut etiam nepotibus suis ac seruis aliquid impartiant post mortem. Plus quam par est, diuites sunt. Cæterum si non placet interpretatio, quam posui de absconditis, dicas abscondita diuitias esse, de quibus in superioribus questus est, quod adipem suum concluserunt: seu quia potissimum hæc in auro & argento, peregrinisque lapillis, qui in terra latent, consistant, uel quia ab avaris diuitibus absconduntur. Idcirco alius sic reddit: Thesaurus tuus replebit uentrem eorum. Et uerè uentrem: nam ad animam diuitiarum hæc caducæ minimè spectant, nisi fortè in eius damnum. Expauescendæ igitur sunt, non amandæ, postquam ab ipsius ueritatis ore proditum est, diuites difficile peruerturos in regnum cœlorum. Nonne amentiarum genus illud est, rem eam expetere, conatue omni, & labore quarere, quæ tua diu esse non potest: coelestia uero, quæ æterna sunt, ac propria animæ bona, non solum non quarere, sed auersari, & obuia quoque, tanquam colu-

brum letalem, fugere: Nulla enim res, re ulla alia inferiori, aut equali, expleri potest. Et cum nihil homine maius sit, quam ipse Deus, ipso solo impleri potest, ac fatiari. An autem fatient animū diuitiā, imperia, & quibus maximè sollicitantur mortales, belluæ illæ infinitæ libidinum, testari hi possunt, quibus bellorum tororumue alienorum, nullus est finis. Illi ut lubet,

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua.

Iam suam felicitatē illorum felicitati opponit uates. & est emphatica antithesis. Illi enim, inquit, bonis caducis abundant, postquam sic uolunt: nihil moror. Ego iustitia diues, tua felici æternaque uisione ac pace non fluctuagis mundi huius rebus satiabor, expleborque ad summū. Illi, inquam, ita ut expetunt, copiosissime habeant. Quid mea interest? Ego non eis tam manifestam damnationem inuideo, sed iustitiæ potius, uirtutum scilicet perfectioni, ut cœpi, incumbam. Et si enim in harū studio plurima me mala experiri oporteat, non frangar tamen, non deiciar animo. Erit profectō, erit, ut tuam faciem aliquando uideā ō Christe, atque ex tuo illo amabili aspectu, quo solo beatæ animæ explent, ueram obtineam beatitudinem. Tunc sanè, plenè, uerè copiosèque satiabor, quando tua manifestabitur gloria: cum interim indubitātū damnationis futuræ indicium sit, res eas in terris expetere, ac tam anxie, ut uideo, & amare & quærere, quarū uoluptas aut commodū cum morte desinit. Diuus Hieronymus ex Hebræo, loco, Cum apparuerit gloria tua, legit, Cum surrexerit similitudo tua: quod idē est quod species aut gloria: nisi malis similitudinem, hic dici hominem qui ad Dei similitudinem est factus. Et erit sensus: Tum saturabor gaudijs, cum è tumulto euigilans, ad immortalē uitam surrexero. Similitudo enim Dei in nobis adeo per Adæ peccatum perlanguit, ut mirum uideri possit, quomodo nō prorsus sit abolita, nostris maximè accedentibus erratis ac lapsibus. Verum per iustitiā fidei hic in terris, operāte Christo, reformari potest: ac dum de fide in fidem ambulamus, augetur. Tum uerò cum Christo, in quem per amorē transformamur, nouissima in resurrectione perficietur, quando ad eius similitudinem rediuiui è sepulchris excitabimur. Nam quos Deus ad uitam præsciuit æternam, ut diuus inquit Paulus, prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui.

PSALMVS XVIII.

IN FINEM PVERO DAVID, SEV DOMINI DAVID,
quæ locutus est Domino uerba cantici huius in die qua eripuit eum
Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & dixit.

Diligam te Domine fortitudo mea.

Dei filius Christus Dominus, hoc in psalmo, Deo patri gratias agit, quod se immunè ab improborū manibus reddidit. Sed hæc omnia propter nos, ut scilicet in angustijs, siue quas mundus, atque ipsius amatores, siue quas dæmon, in anima ac carne excitare solet, quò tutò euadendum sit, perdiscamus. ō nos beatos, si continuò Christi actiones ante oculos habereamus. Caderent, mihi credite, prorsus squammæ illæ, à cæcitate nostra, quas olim Paulus per triduum passus est: & quibus nobiliorē partem oculorum obtegentibus, in iustitiæ semitis planè lusciosi atque hallucinantes gradimur. Porro nihil hic agere illos arbitror, qui admodum in tituli interpretationi distorquentur, ignorantes quod Dauid in suis illis persecutionibus, quibus tum à proprio filio, tum ab externis nationibus affectus est, ac tandem diuino suffragante auxilio liberatus, Christum ualde angustiandum, liberandum etiam, in spiritu uiderit. Proinde caput ipsum nostrū audiamus, ac cum ipso (modò simus digna tanto capite membra) decantemus hanc amoris odam. Sed illud in primis considerandum, neminem huiusmodi appellationibus, fortitudinis scilicet, firmamenti, refugij, liberationis,

A tionis, Deum inuocare posse, præter illum, qui totus, nihil sibi reseruans, ab ipso solo pendet, ac de eius auxilio certus est. Ad hæc, cum amor sit primum & maximum donum, atque in ipso omnia à perfectissimo Deo & opt. max. dona dentur gratuita: nullum aliud maius donum, uel Deo, uel homini rependere possumus, quam amoris. Vnde illud est sponsi ad animam: Dilige, pro tantis fat mihi solus amor. Christus enim, ut Deus, simplici quodam, infinitoque, ac inenarrabili amore diligit patrem: sed ut homo, eum maiore dilectione solus, quam omnes simul electi, & colit, & amat. Quocirca audacter & uerè dicere potest, Diligam te Domine fortitudo mea. Equidem cum ne guttam quidem minimam eius flagrantis amoris adhuc persenserim, quoniam tamen illum ipsum hoc modo clamare uideo, qui me etiam reluctantem ac sordidum, ad sublimiora secum trahit, ac perinde me unum esse cum patre, uti ipse est, & cupit, & uult, summa cum fiducia, unā cum ipso, dicam: Meritò te amo, ō pater, cum sis fortitudo mea, sine qua ipsi etiam coelestes spiritus infirmi sunt, ac debiles. Cum tu Domine multis immensisque me affeceris beneficijs, & in reddenda gratia me imparē cognoscā, agam quod possum, quamuis neque hoc sine te queam, te reamabo.

Dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus.

Hebræi: ō rupes mea, propugnaculū meum, ereptor mi. Vide metaphoram. Solent enim hi, qui se in præruptas rupes, pendentiaue saxa, ac loca inaccessa recipiunt, se tutos putare. Quis eō nisi aliger quispiā ascendere est potis? Tales profectō olim Israelitarū turmæ furentes ab Madianitarum exercitu fugatæ, de quibus in sexto Iudicū capite sic legimus: Fecerunt sibi antra & speluncas in montibus, & munitissima ad repugnandum loca. Alio quoque in psalmo, Deus à propheta, petra refugium herinaceis appellatur. His igitur appellationibus, tutissimā esse Dei protectionē, innuere uult uates. Vnde sic reddit paraphrastes: Dominus instar rupis & turris, semper fuit mihi, seruator meus, dux meus & fortitudo mea. Stolidus nimium sum, si hic non considero, quod hæcenus ignorauī, omnia scilicet bona mea, omnes uires, omnia arma, in Deo sita esse: neque ulla ab alia remortalium errores tam crebros enasci, nisi eum sibi, quod Dei solius est, tribuunt.

Deus meus, adiutor meus: & sperabo in eum.

Felix: Lapis meus, confidā in ipso: & sic in metaphora persistendū est earum rerum, quæ omnifariā præ se ferunt securitatem. Porro nunquam de Deo nostro simile quoddam insultationi illi, qua in Aegyptios olim usus est Moses, auditum est dici. Vbi sunt, inquit, dii eorum, in quibus habebant fiduciam?

Protektor meus, & cornu salutis meæ, & susceptor meus.

Hebræi: Clypeus meus, uirtus, qua seruo: perfugium meum. Clypeus enim noster est Deus, qui tela illa ignea, pro nobis, quæ intorquet hostis, atque in nos iaculatur, suscipit. Cornu est, quia potens & robustus. Siquidem in scripturis per cornu, quo animantia potissimum & pugnant & intumescunt, potentia, uirtus, robur, gloria interdum, ac regnum significatur. Vnde impijs dicitur: Nolite extollere in altum cornu uestrum. De Christo autem: Et erexit cornu salutis nobis. Et illud: Exaltuit cornu populi sui. Vide uerò quam tenera, ut sic dicam, usus est dictione, susceptor: more scilicet anxie nutritis, quæ perterritum puerum, aut leuī, nescio quo strepitu fugatum, inter amica brachia suscipit, stringitque ad pectus.

Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

Post inuocationē memorare iam incipit, quibus è malis Dei beneficio ereptus sit. Præsentaneum enim remedium est, in angustijs acerbioribus, ac tentationum mole, ut de iam præstitis beneficijs & liberationibus gratias agens, Deum, ut iterum opem ferat, implores: quod quidem in scripturis fit passim obuium. Adde quod eum inuocare non potes, de quo salutem non speres. Quare in Euangelio Luca legimus, Dominum Iesum eleuatis oculis in cœlum dixisse: Pater gratias ago tibi, quando me audisti. Ego sciebam, quia semper me audis. Et cum hæc

C dixisset, uoce magna, hoc est, fiducia plena, clamauit. Verum cupis nescire quid utilitatis afferat eiusmodi erga Deum, uel affectus, uel gratitudo? Ab inimicis meis, inquit, saluus ero. Hic certè uides quam breui compedio eò peruenit, quò nostri labores omnes defudat: ad eam scilicet animi securitatē, ut nullum quamuis crudelem pertimescamus inimicum. A spe enim, ac laude, gratiarumque actione, tantum sibi comparatum bonum asserit: non à superstitiosis syngraphis, & tabellis collo alligatis, quibus nostri temporis milites utuntur, aut in rebus publicis factiosi. Vis ne miles, inter densissima hostium tela, uel inermis, in offensè uiueret? Deum, quem præteritæ uitæ impuritate, furtis ac rapinis offendisti, uitę innocentia & puritate tibi concilia, eumque time.

Circumdederunt me dolores mortis: & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

Quis tam ferreus est, qui hoc non fleat? Qui culpam suarum pondus non excretur, pro quibus eludis tam uilis factus est Christus, ut perterrefactus clamet, exoptuletque, sese à doloribus mortis circumuentum? At tu, si tam durus es, atque extra te positus, ut hæc non uideas, immensum saltē liberationis munus recognosce ex periculi magnitudine, in quo se esse queritur Deus tuus. Cæterum dictio, Dolores, in Hebræo quiddam uehementius sonat, quam latinus reddit interpret: subitum scilicet, uolenterque irrupentem, ac omnē corporis texturam dissoluentem dolorem, ut ille est, quo miris cruciatibus ac torminibus distorquentur parturientes. Ita igitur non dissimulanter, aut in superficie, Dei sui languores contemplantur ardens anima. Cœpit Iesus, ait scriba ille diuinus, pauere, & tædere, & contristari. Mirum si neges uehementes in pauore illo, qui mortem intentaret, in tædio, in tristitia, fuisse dolores. Et torrentes, inquit, iniquitatis. Felix: Cōgregationes Belial perterruerunt me. Quod clarius expressit alia littera: Torrentes quidam perditorum hominum me exanimarant. Sunt profectò peruersorum hominum impetus, quasi torrētes: qui nulla lege, nullo ordine, nullo habito respectu, uel honesti, uel decoris, ferarum more, in omnibus suis consilijs & actionibus sese habent, uti nimirum torrentes solent, qui subitis imbribus, uel niuibus è montium apice eliquentibus, repentino quodam impetu præcipitanter defluunt. Conturbauerunt me. Perterruerunt me, ait Felix: seu exanimarant: aut, ut paraphrastes, Torrentes diaboli terruerunt me. Aiunt enim corpoream naturam in Christo, à naturali sua dispositione immutatam, propter acerbitatē doloris: non tamen rationem à rectitudine, ne pilum quidem, deflexisse.

Dolores inferi circumdederunt me: præoccupauerunt me laquei mortis.

Volunt, enim quos modò dixit, dolores mortis, eosdem etiam dolores inferni appellari, quò ex tanta uerborum exaggerantia, ut moris est Dauidi, summam angustiarum uim & anxietatem in Christo futuram exprimeret. quod quidem placet. Addunt porro hunc inter Christi dolores atrociorum fuisse, quòd suos scilicet tam diros cruciatibus, ac sæuam mortem, per paucis profuturam præuidit. Vnde illud è purissimi illius cordis radicibus emanauit, Sitis: quo se supremum in modum salutem humani generis sitiuisse significauit. Condoluit igitur Christus futurum mortalium exitium, ac nigras inferorum ædes infinitis animarum agminibus patere, suamque bonitatem penè ab hominum duritia deuictam conquestus est. Præoccupauerunt me laquei mortis. Felix: Præuenerunt me. Ut intelligas, anxios Iudæorum animos, ad festinandam Christi necē extitisse. Queritur etiam apud Hieremiam filius Dei hoc modo: Foderunt foueam, ut caperent me: & laqueum absconderunt pedibus meis. Hinc, ueluti interpretationem dictorum, adijcit: Tu Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem. Summa: Tam astutas in me fabricati sunt technas, uafrosque dolos, & insidias, ut euadendi spes esset nulla. Nihil non tentauerunt, ut me occiderent, eraderentque de terra uiuentium. At ego.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui.

Narrat hic Christus, quò angustiatas fugerit. Non quidem ad magos, & ariolos,

A los, non ad mathematicos ac physiognomos, ut quosdam, uel in sublimiori professione aliqua constitutos, confugere audio, uidi quoque: sed ad Deum uerum, atque hunc solum omnipotentem, & constantissimum. Summa enim uirtus est, ac præcipuum fidei argumentum, cum aut ab inuisibili tentamur hoste, aut iniurijs à uisibili impetimur, non despondere animum, aut nimium perfractè dolere: sed illuc nostra dirigere consilia, unde certissima expectatur salus. Ita enim egit Christus cum semper, tum maxime, cum procidens in faciem suam prolixius orauit, factusque est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Porro quid apertius ab apostolo dici potest, quam illud quod ad Hebræos scribens enarrat: In diebus, inquit, carnis suæ, preces, supplicationesque ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore ualido, & lachrymis offerens, exauditus est. O miram filij Dei erga homines dignationem: o nostram uerò ignauiam: ipse enim innocentissimus, pro se, suaque salute, orat: nos autem sordidi, horas omnes, ac si nullum esset periculum, ad puluinar stertimus. Nonne aliquando saltem, si non continuo, à pollicitationibus per nos in baptismo, uoto illo scilicet publico, ac solenni, factis, excitamur? Pater, inquit ille, saluifica me ex hac hora. Mi pater, ait, transfer à me calicem istum. Nonne pro nobis etiam? Pater, inquit, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut nos. Poterit ne filius amantissimus à patre tam pio uoto fraudari? Cum clamore, ait Paulus, ac lachrymis: quod penè idem est, quod antea ipse Dei filius in propheta questus est: Oculi mei, inquit, languerunt præ inopia: quasi lugens, & contristatus ingrediebar. Atque hoc sæpe aliàs, sed tum fortius cum cruento ligno suffixus, humani generis ingratitude defleuit. Et cuius miserando spectaculo, sol obscuratus est, dississæ rupes, ac condita omnia dederunt notam doloris.

B *Et exaudiuit de templo sancto suo uocem meam.*

Vide gratitudinem animi, qui in extremo quoque periculo constitutus, non potest non fateri beneficia. De monte sancto suo, inquit, deque æterno maiestatis superpalatio, ac sede cœlorum immortalis, exaudiuit me. In cœlo enim habitare Deum, in tranquillitate infinita, hoc est, in seipso, & credimus & prædicamus. In cæteris enim locis ac rebus, cum per potentiam quandam inenarrabilem, incomprehensibilemque bonitatem, totus sit, quippe qui natura spiritus sit, propterea indiuisibilis: in cœlo tamen, beatorum scilicet sede ac patria, speciali quadam prærogatiua per diuinum aspectum, quo suos omnes beat, sedem habet.

Et clamor meus introiuit in aures eius.

Hoc est, non solum clamor meus, miserorum scilicet omnium, in sanctissimum eius conspectum peruenit, sed usque ad ipsius aures sese insinuauit. Cupis ne scire an à patre filius sit auditus? Et clarificaui, inquit, & clarificabo. Verum quibus tandem signis pater suam solitus fuerit mortalibus manifestare potentiam, cum in antiqua lege populo illi duræ ceruicis, tum uel maxime moriente amantissimo eius filio in cruce: tum, dico, quando terrificis portentis ac signis testatus est sese dolere, atque irasci, in nece tam mansuetissimi agni, edisserit uates, ac feruentissimo pectore clamat,

Commota est, & contremuit terra.

Ardent omnia in hoc psalmo: quare flagrante in diuino amore, opus est intellectu, ad hunc peruestigandum. Alioqui mens algida, atque cœlestis prophetarum furoris expers, quomodo in flamma huiusmodi perfectissimis uiris uix cognita, incalcescet? Num hæc legentes ignoramus adhuc, ad diram illam filij Dei mortem, condita omnia perturbata, concussa que, ac terrifico spectaculo cœlestis patris dilectissimi sui unigeniti spectantis necem, declaratam iram? Fuere quidem olim, mirabili mortalium stupore, terræ motus, tellusque non semel altissimo subfedit hiatu. Fuit aëris tempestas, atque aliæ cœli terræque & abyssi commotiones. Sub hora tamen, qua filius patri reddidit spiritum, fuere cuncta terribiliora quam

C unquam, ac horrenda magis, Ab Euangelio enim accepimus terram motam, petras scissas, monumenta aperta, inferos patuisse, obscuratum solem, lunamq; ut ait Petrus, sanguineam factam: signa insuper sursum in coelo & in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & uaporem fumii. Quæ quidem omnia, moriente Christo, accidisse, non desunt, qui dicant, citantes illud Ioelis ab apostolo Petro in mediũ adductum: licet alij ad iudicium uniuersale referant. Vtrunq; enim, ut mea est opinio, spiritui cõuenit: sed illud magis, quo quidam asserunt diem illũ magnum, & ut ipsius Vatis uerbis utar, manifestum gratiæ tempus protendisse: quando quidem is statim, connumeratis miraculis, quæ diem istum felicissimum præuenire debuerant, infert: Et erit (postquã scilicet signa illa præterierint) quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quæ sanè inuocatio, quum fide & cultu consistat, in alio seculo locũ non habebit, cum omnia ibi definita, sedem sibi in æterno destinata, citius quàm ipse sit oculi nutus, perenni lege sortiẽtur. Signa igitur quæ hic à Vate narrãtur, indicia iræ patris ac doloris, ob filij necem fuisse. Qua ratione uerò humani in Deo dicantur esse affectus, cum natura stabilis semper sit, ac sui similis, iam antea diximus. Nostri enim intellectus hebetudo, uix aliter de diuina illa natura, uel cogitare, uel ratiocinari, nisi more humano ac consuetis uulgò uerbis, idonea est. Atqui huius temporis sexceta prius præterire argumẽta præludiãq; testantia Dei indignationem in mortalium genus. Sed illud in primis (cætera enim omittam) quod in Exodi libro legimus: lam, inquit, aduenerat dies tertius, & mane inclarauerat, & ecce coeperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, eratq; omnis mons terribilis. Huiusmodi enim terrificæ illius regionis cõmotiones, umbra erant futuri, quemadmodum cætera Iudæorum, quibus quotidie in spiritu erudiuntur electi, hoc est, Dei ecclesia. Plagas illas hic Vates memorat, ac minas, quæ in Iudæorũ gratiam cõlitis olim Aegyptijs obuenerat: quo admoneamur, nostræ huic ætati, quam auream appellare fas sit, postquam in ea uixit Christus, & nunc uiuit, portenta illa præluisse.

Fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.

Vides iam palam, quam obrem concussiones illæ elementorum à Deo sint factæ. Quoniam, inquit, iratus est eis. Cur iratus? ob necem scilicet tam indignã sui unigeniti, ob generis humani internecionẽ, ob latè diffusum per orbem tartaræ potestatis imperium. O desiderabilem electis supremi patris excandescitiam, atque iram, improbis uerò extimescendam. Cæterum moriente Christo, genus aliud terræ, etiam quàm id est, quod pedibus calcamus, permotum esse credimus: homines scilicet, qui tum præsentibus aderant crudeli illi spectaculo ac tragœdiæ. Cetero, ait Euangelista (ecce terræ fundamentũ) & qui cum eo erant (ecce terra) uidentes quæ fiebant, & quia sic clamans expirasset, timuerũt ualde: hinc uides & terram motam, & montium fundamenta concussa. Ita enim tropo scripturæ, terra & montes, frequentissimè usurpãtur. Aliud fermè huic simile ab alio Euangelista enarratur. Omnis, inquit, multitudo eorũ qui aderãt ad spectaculum illud, uidentes quæ fiebant, percutientes pectora sua, reuertebantur. Porro Dei ira in hoc loco est diuinæ iustitiæ uindicta, exactaq; punitio, quam cum intentat Deus, aut signis huiusmodi terrificis pollicet, quis liber à pauore? Tunc ait Propheta, conturbati sunt principes Edom: robustos Moab obtinuit tremor. Perterrefactis enim principibus, nemo sanè ex uulgũ turba est, qui impauide uiuat.

Ascendit fumus in ira eius.

Vide quomodo de Deo Vates, ut de homine loquitur: quò tandem ex his, quæ quotidie in iratis hominibus fieri cernis, affuescas, uel sic, Dei potentiam ac iustitiam eius iram, uindictamq;, tum fateri, tum extimescere. In ira furoris mei, inquit, sufflabo in te. Creatore enim irato ob creaturæ interitum, uindictæ olim sumus præcessit, cũ tyrannum ex parte coercuit: quod quidem ultionis futuræ atrocioris exordium fuit, quemadmodũ fumus est igni præuius, Quo circa demones

natura

A natura acutissimi, suam prorsus præuidentes exterminandam tyrannidem, atq; ad æternos sese obrudendos, per Christi mortem, cruciatus, exhibant clamantes: Venisti ante tempus torquere nos. ac si dixissent, fumus tuæ est iræ, quem sentimus: nondum enim ignis tempus aduentasse scimus. Cur igitur cum fumo flammam quoq; ante tempus eiacularis? Cæterũ nõnne de homine uehementer irato dicimus, quod in illius nares fumus ascendit? Hic itaq; maxima Dei ira atq; ultio, in reprobos est expressa. Soler enim scriptura, & potissimũ Dauidis, mentis oculos excitare ad illa de Deo consideranda, quæ corporeis passim oculis ultro occurrũt. Ad hæc, in prisca illa Iudæorum ætate uulgò omnibus erat notum, Deum scilicet, cum præsentius suam decreuisset potentiam, iram quoq; atq; ultionem declarare, in tonuisse, fulgurasse, ac terram terrificè concussisse. Quo alio signo se iratum ostendit in Iudæorũ gentem, quæ, in iussu Domini, regem sibi petierat? Quo rursus alio, se potentẽ, quando suo Vati liberationẽ populi ab Assyrijs est pollicitus? Visitaberis, inquit, cum tonitruo, cõmotione, uoce grandi, turbine, tempestate, flamma ignis urentis. Neq; sanè quidem alio se indicio, potentem, cõmotumq;, ac timendum præbuit, cum mortalium redemptionem Christi morte paratam, cõlestis lampadis obscuracione, terræ motu, rupiumq; collisione, testatus est. Adeo enim antiquitus omnibus inualuit persuasio eiusmodi, ut etiam poëtæ ethnici hanc se habuisse suis in carminibus demonstrauerint. Sic enim illorum princeps: Ipse pater media nimborum in nocte, corusca fulmina molitur dextra. Cum igitur tropos, atq; huiusce generis metaphoras, in scripturis legere contingit, caue ducas in Deo esse, aut iræ aut excandescitiam motus: qui ppe qui simplicissimæ, atque adeo perfectissimæ naturæ sit spiritus: sed tantummodo ex his elice, quàm mirabilis, quàm potens, quàm iustus, quàm irreuocabile eius iudiciũ sit, ac firma lex. Præterea ordinem illum, quem in humanis concionibus seruari oportet, si in rebus prophetis uidere nequis, ne idcirco ab illarum lectione deterrearis: sed magis affuesce in sanctis uatibus sanctum furorem pernoscere, ut in tanta præsentis psalmi troporum congerie est uidere: qui partim ad Christi tempus, partim ad iudicium uniuersale: totum uerò ad ea, quæ quotidie in peccatorum conuersione fieri cernimus, attinet. Non est enim tam horridus in rebus conditis fragor, tam sæua concussio, tam asper motus, tam dira tempestas, quæ illa minor non sit, quæ in hominis pectore uerè sese examinant, ex cordeq; resipiscit, ac quibus, ob uitæ impuritatem ac turpitudinem, obnoxius sit pœnis, peruidens, miserabilem in modum uersatur. Porro quis adeo lucidus ignis est: quæ fulgetra? quod fulmen? quæ coruscationes adeo splendide, adeo ardentes, quæ cum face illa diuinæ consolacionis comparandæ, quam in se sentit uir sanctus, ob reconciliatam cum Deo conscientiam; sol ipse quidem purificatæ conscientie splendori cedit.

Et ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

Irati hominis, ut iam diximus, qui è naribus spiret fumum atq; ignem ex ore, Deo personam tribuit Vates: quò terrificũ eius in sceleratos homines iudicium, hisce saltem usitatoribus uulgò uerbis, cor nostrum alioqui durum ac intractabile, intelligat & ueneretur. Verum carbones, hoc est, bonæ naturæ dotes, per Adam extinctæ, per Christum accensæ sunt: per uoluptatum, inquam, undas ac fluctus, restinctæ, per spiritus ignem reaccensæ. In ardentissimã enim flammam diuini amoris, per Christi accessum ad homines, iam terminauit uoluptuosarum rerum fluor ac torrens.

Et inclinavit caelos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.

Habitus hic cœli, sæuiente procella, describitur: tum enim demissum uidetur, ac terræ incumbere, montesq; fumo, & caligine, & nebula cõuolui, & obscurari. Quæ quidem cum uidentur fieri, ut olim in monte Sinai uisa sunt, & quotidie in excelsioribus montibus cernunt, Dei præsentiam pertimescimus, fateamurq; eum ipsum descendere, caliginemue sub eius pedibus, cõdensari: quod in picturis quo-

C que effingere conātūr pīctores, ut passim in templis locisq̄ prophanis fieri conspicimus, licet ab omnibus fermè causa ignoret. Ex hac porrò terrifica cœlorum concussione atq̄ obscuritate, crebræ illæ rogationum supplicationes in Casino monte à sanctissimis illis mei ordinis uiris originem habent. Vidimus enim sæpe, maximo cum spectātium miraculo & stupore, ipsius fulminis telum iamiam terris propinquū, ut precum in aëre pendere, tandēq̄ in medijs ipsis coruscationibus unā cum nimbis in tenuissimū uaporē resolui. Quis, oro, huiusce generis remedium tam salubre, ad placandū Deum iratū, mortales edocuit? Quis fidei carbones illos iam in nobis reaccēfos, cinere olim obductos & planè emortuos excitauit, in flāmāq̄ effudit, nisi is qui nostri gratia despectus, inclinauit sese, formam serui accipiēs, descenditq̄, ut ait Paulus, in inferiores partes terræ? Verūm caligo sub pedibus eius. Nam obscura uia est, ut inquit Eutymius, atq̄ incomprehensibilis incarnationis filij Dei modus & ordo.

Et ascendit super cherubin, & volauit: volauit super pennas uentorum.

Crubin Hebræis aues sunt: crub auis. Hic enim Dei potentiam, celeritate omnia indicibili superantem cogita, quippe qui pro equo, crub seu uolucrum, & hanc cœlestem habere dicat à Propheta: & qui pennis, ut ait paraphrastes, ipso uento celerioribus uolat & equitat. Cæterum in rebus corporeis nihil uento celerius esse re ipsa uidemus. Quid si alas addis? Vide prosopopœiam, ferè necessariam ad exprimendos diuinos affectus in terris, apud rudiores præsertim, qui raro ad cœlestium rerum contemplationem mouere animum norunt, nisi corporea aliqua similitudine proposita. Et uerè Dominus Iesus cum inclinasset cœlos, & descendisset, equitauit super cherub, hoc est, super plenitudinem scientiæ (sic enim hanc uocem interpretantur) quam esse charitatem diuus asserit Augustinus. Ipse enim solus creaturarū omnium simul charitatem supergressus est, cum D. pro inimicis, atq̄ illis quidem ipsis impijs occubuit: cum ne pro amicis certè, & illis iustis & bonis, quis mori audeat.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aëris.

Nimborū uis, qui terræ incumbunt, eo maxime tempore quo totus passim nigrescit aër, à Propheta narratur, ex quo tremendam creatoris potentiam in nubium obscuritate latentem ferè sentimus. Facit, inquit paraphrastes, tenebras latibulum suum circum se: in modum tugurij habet obscurissimas aquas, & densissimas nubes. Certum porrò est, inuisibile diuini luminis plenitudinē, ut ait Dionysius ad Gaïum monachum scribens, appellari diuinam caliginem, seu Dei tenebras. Has tenebras, ait, & hanc caliginem, ponit Deus latibulum suum. Rursus alio in loco: Diuinæ tenebræ, inquit, cooperiuntur omni lumini, & absconduntur omni uisioni, propter incircumscriptibilitatē, & super plenissimā proprii splendoris claritatem. Noctuæ enim oculi, hoc est, mortalium intellectus, ad hanc densissimam diuinæ naturæ caliginem, quæ lucem habitat inaccessibilem, omnino cæcutiunt. Quocirca quid humanis, tardis scilicet atque hebetibus animis, profundissimos illos diuinarum tenebrarum recessus aliquando intelligere speramus, cum & in nubibus aëris, in prophetis uidelicet, apostolis, angelicisq̄ naturis, tenebrosa sit aqua: id est diuinarum rerum scientia & speculatio hallucinetur & lusciosa sit? Angeli enim Dei, ut ait Dionysius, nubes cœli sunt. Cæterum de apostolis canit ecclesia hoc modo: Qui sunt isti qui ut nubes uolant, per cœlestem scilicet contemplationem ac notitiam? Qui tamen, quandiu in terris peregrinati sunt à Domino, nō tam altè, quemadmodū angeli, diuinæ notionis secreta perscrutati sunt. Hi enim, ut ait idem, recipiūt illuminationes diuinas receptione prima, clara & immediata. Illi uerò receptione secunda, symbolica & mediata: nam per angelos deferunt ad nos.

Præfulgorē in conspectu eius nubes transferunt, grando & carbones ignis.

Vidisti ne unquam commotiones aëreas & uicissitudines elegantius exprimi? Clari-

A mi? Clarius Hebræi: A splendore, aiunt, qui coram eo est, densæ nubes tranferunt, hoc est, fulgetris crebrò micantibus, fulminibusq̄ candentibus, extenuatæ nubes disparuerunt. Solent enim nubes ex crebrescentibus coruscationibus admodum extenuari. Sensus igitur erit: A præsentia fulgoris & coruscationum, quæ cœlitus erumpunt, dissoluuntur nubes, quamuis densæ & opacæ. Grando transit, fulminaq̄ illa ignea, quæ perinde cuncta perurunt & afflant, atque solent accensi carbones in aridas segetes coniecti, stipulas amburere ac deuastare, euanescent. Sunt & alij carbones, quos supra memorauit uates, succēfos esse ab eo: qui prius tanquam præusti quidam sudes, semiustiq̄ titiones, extincti uidebantur, erantq̄ omnino: postea uerò uiuidi effecti, atque maiori quàm antea, reacensi lumine & ardore, quamcunq̄ afflant animam, quamuis algidam & mortuam, in ignis illius naturam transmutant, qui consumens dicitur: similes nimirum lucernæ, quæ cum premitur, ut purgetur, uidetur extinguui: sed emuncta, postea maiori sese lumine manifestat, & lumen prebet. Hos enim carbones, Dei scilicet apostolos, alio in psalmo, carbones desolatorios, seu iuniperorum, appellat Propheta: quorum quidem natura ea uis est, ut tenacius quàm cæteri ignem alant ac seruent. Transeunt igitur carbones eiusmodi, ac tanquam scintillæ in arundinetis discurrentes, ut ait Solomon, ibant omnia sacrosancta diuini spiritus conflagratione perurentes, ac ueluti grando uel aliqua uentorum intra nubes colluctantium irritata, quæ latè solet agros depopulare, sataq̄ sternere, ac uites gratissimo fructu denudare, simulachrorū cultores cum ipsis aris & lucis demolientes, funditusq̄ exterminantes.

Et intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit uocem suam.

B Ex incensa uentorū inter sese luçantium ira, istæ nubes tonitrua ædunt: hincq̄ fulgetra ac fulmina, quæ hic uates carbones ignis uocat, excutiuntur. Tum sanè nemo homo est, quamuis altus ac sublimis, qui non pauet, fateaturq̄ diuinum illud esse opus, propterea timendum. Verūm aliud quoq̄ tonitruū genus à uate hic dici arbitror. Intonuit igitur Dominus, & altissimus dedit uocem suam, quando Dominus Iesus, data de frumētī grano doctrina: quid dicam? ait, Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo uox de cœlo dicens: Et clarificauit, & clarificabo. Turba uerò quæ stabat, & audierat, dicebat, tonitruum factum esse. Nonne altè Deus intonuit, uocemq̄ dedit altissimus, cū aperti sunt cœli, & facta est uox patris dicentis, Hic est filius meus dilectus? Nonne quādo factus est repente de cœlo sonus aduenientis spiritus? Quid? nonne modo etiam fatemur cœlestem patrem, tonitruo quodam secretiori ac uoce, nos desides excitare, cum aperit nobis sensum, ut intelligamus scripturas? ut respiscamus? ut à uia nostra mala, in semitas iustitiæ, pacis ac uitæ redeamus? Nedum hoc quidem, sed

Misit sagittas, & dissipauit eos.

O amabiles sagittas, o pharetrā calore alio ignitam, quæ ille sit, quem suo Cupidini inesse somniant cæci adolescentes. Sunt, inq̄, cœlesti patri suæ sagittæ, suæ pharetræ, sui arcus, sua tela: sed quibus solūmodo hi traiciunt, quibus nullū cum mūdo fœdus est ac pax. Immittit enim Dñs ab arcu illo suo diuino & funda, suæ sacræ legis stimulos, acresq̄ morsus, uerba scilicet illa omni gladio ancipiti, ut inquit Paulus, penetrabiliora: quorum quidem uulnere dissipantur, longèue fugantur turpes animi affectus motusq̄, ac tandem dæmones illi tam mortalium generi insensī: quos sanè, ut ait Eutymius, hic nō nominat spiritus, quia non solum eos, sed & eorum nomina abominatur, Sat igitur fuit dicere eos.

Fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Vide altissimi bonitatē, qui non solum eiaculari dicit fulgura, sed multiplicare: quò animū facile aduertere queas, quantū nunquam mortalibus defuit, quos semper admonitos uoluit, tum primū quidem per optimam naturæ legem, eandem ipsam postea in tabulis illis lapideis repetitam: tum per sanctos Dei uates: atque interpretes, per signa, per miracula: tum nouissimè per sanctissimos suos

C apostolos, cæterosq; illius prædicatores: quæ quidem omnia diuina sunt fulgura, quibus copiosissimè nostra, alio qui dura ac lapidea afflata corda conturbantur, partim quidem ad pœnitentiã, partim uerò ad desperationem. Nonne fulgur illud fuit cœlitus emissum, cum Paulus furia concitus in Dei uiros, ab equo deturbatus proruit in terram, nihil uidens? Quid illud, quãdo intrantib. urbis mœnia Magis, conturbatus est rex, & omnis Hierosolyma cum eo? Sexcenta alia, atq; eo amplius in scripturis inuenies Dei fulgura huiuscemodi, alijs quidẽ ad uitam, alijs uerò ad mortem. Sed felix ille, qui à tam salubri percussus telo, afflatuq; admonitus, melior fit, haud deterior, uti solent hi qui eo stupidiores fiunt, ac in tam benignum numen duriores, obstinatiorẽsue redduntur, quo crebrius uulnerantur. Huiusmodi enim pertinacia affectus olim fuit Pharao. Iulianus postea inter Christianos: sed parum antea Iudas Ischariotes. Sed nullus unquã adeo amplius fuit explorũ istiusmodi numerus, quin modò à quamplurimis nostri æui hominibus æqueẽ. Vnusquisq; enim habet in sua patria quod doleat, cum ob multa, tum potissimum ob obstinatam quorundam in malis pertinaciam.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

Post tonitrua fulgetraq; ac nimborũ agitationes hinc inde uarias, gratus sequitur imber, serenus fit aër, amœna omnia. Idcirco, ait, reuelata sunt fundamenta orbis terrarũ. Haud amplius enim uisuntur cisternæ illæ dirutæ, non ualentes continere aquas: sed riuũ amœnissimũ: sed fontes uiuũ salientes in uitam æternam. Ex qua quidem aquarũ copia, profundissimã humorũ receptacula deteguntur: hoc est, reconditi scripturarum sensus, per aduentũ spiritus Dei reuelantur. Nam gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et hæc quidem omnia,

Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

D Tunc dico, quando increpasti gentes, & periit impius. Quando, inq; increpabat eos, & nõ sinebat loqui. O miram diuinæ potentia amplificationẽ. Cui enim ad uerbum parent flumina, ac profundissimæ aquarũ scaturigines obtemperat, eum potentissimũ esse necesse est. Quare Iudæi diuinã in Christo admirantes potentiam, dicebant: Quis est hic, cui mare & uenti obediunt? Nonne is idem est, qui olim increpauit mare rubrum, & exiccatũ est? Non est enim in rebus conditis res ulla adeo in suæ naturæ soliditate immota, quæ protinus à minima diuinæ potentia increpatione ac iussu non dissoluatur, & pereat. Multo magis uerò, si quæ agunt homines, rerum naturæ aduersantur: legibus bonisq; moribus, humanitati, ciuilibusue sanctionib. ac publicæ cõcordiæ & paci repugnant. Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.) Ardens periphraſis, qua ira describitur. Ira enim, ut ait Eutymius, ignis similis est: quæ sanè accensa atq; excitata, uaporem quasi fumum emittit, & per irati hominis nares in aërem spirat: unde & spiritus iræ dicitur. Eos qui ualde irati sunt, iram spirare asserunt. Hac igitur similitudine motũ iræ significauit Propheta, humano more loquens. Adeo, inquit, tu Dñe iratus eras, quòd spiratio, ut ita dicã, spiritus iræ tuæ in aëre esset, & inimicos disſipares, hæc Eutymius. Cæterum ut nulla alia unq; fuerit increpatio, ac spiritus iræ Domini, ea sola tandem nos perterruisse debuit, qua ipse Dei filius cõminatus est dicens: Nisi pœnitentiã egeritis, moriemini. Quo mortis genere quæso? Moriemini, inquit, in peccatis uestris. Quæ unq; tam extimescenda audita est increpatio? quò nostræ igitur tendunt uanitates? quò tumor? quò nostræ sanctitatis opinio? Nisi enim pœnitentiã egerimus, moriemur. Ergo pœnitentiã ad assequendam beatitudinem, hoc est ueram uitam, necessaria est, ne tandiũ à pœnitentiã, nescio qua deludamur. Quæ uerò uera sit pœnitentiã, alia res est. Nunc ad institutum.

Misit de summo, & accepit me: & assumpsit me de aquis multis.

Diuulgata enim Dei potentia per terrificas aëris commotiones, quò ad considerandum potentissimũ cœlestis patris imperium excitaret ignauos, ad propositum redit Propheta, quo coeperat ipsius opem implorare, dicens: Dñs firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Ac paulò post: Exaudiuit de templo

A templo sancto suo uocem meam. Quod quidem rhetorum more, facta digressio ne repetit, inquit: Misit de summo, & accepit me. Vide grati animi affectum, qui omnia quæ ad uictoriã faciunt, diuinæ bonitati attribuit: cõtra quorundam nimirum arrogantiã, qui parta in acie, aut in arcis alicuius expugnatione uictoria, non Dei potentiam & auxiliũ, sed aut militum fortitudinem, uimq; pecuniarum, aut arietum, tormentorumue aënorũ ordinem, ac aptam dispositionem iactitant, eisq; tribuunt, si quid felicioris successus, in euentibus belli dubijs affecti sunt. Quid porrò dicendũ, quomodo in referenda gratia pro reportata de inuisibilibus inimicis uictoria, turpissimè erratur, dum nos solũmodo, nostraq; studia ac consilia miramur & laudamus? Quotus enim quisq; est, uel ex prudentioribus quidem uiris, qui non magis transactæ suæ uitæ innocentiam, ieiunia, uota, peregrinationes, & id genus cætera ad iaphora credat, ac uulgo memoret, causam suæ uictoriæ extitisse, q̃ benignissimi patris fauorem & gratiam? Secus uerò Dauid, qui interrogati ueluti amico, quò suas referret uictorias, respondit: Misit de summo, & accepit me. Hebr. Misit ab excelsis. Quid misit, oro? auxiliũ uirtutemq; uincendi. & me eripuit. Vide effectũ cœlestis auxiliũ. Hic Dauid Deum penè uidere facit corporeis oculis, manum è sublimi porrigere, seq; ex aquis malorum in quibus uolutabat, eripere, ac iam demersum extrahere. Idcirco canit: Assumpsit me de aquis multis. Metaphora hæc quidem ex aquis profundioribus sumpta esse uidetur: in quas si quis ceciderit, aut è ripa deturbatus fuerit, pereat necesse est, nisi ab aliquo actutum liberetur. A profluuiũ, inquit, calamitatũ immenso, in quibus periclitabar, extraxit me. Aquæ enim in scripturis angustias nonnunq; ac persecutiones ostendunt, ut illud est: Saluũ me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Interdũ per aquas, populos prætendi, in prophetis maximè uidemus: unde illud in Esaia: Ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas, regem Assyriorum.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis.

Iam uates aperit quæ sint aquæ illæ è quibus se ereptum memorat, hostes scilicet fortissimi: quos quidem non tantum illos esse iudico, qui inter ciues armis ac sicarijs affatim muniti sunt, quantum qui honoribus, magistratibus, autoritateq; sunt præditi: hisce enim honorũ ciuium ornamentis si accesserit malus animus, prauaq; cõscientia, ac turpis uita, quid infelicius rebuspub. cõtingere potest? Hebrei habent, fortissimè. quo intelligas quanta uis opus sit & robore, ne tam uafri hostibus succumbas. Huiusmodi enim sunt animarũ insidiatores, qui eo extimescendi magis sunt, quo inuisibiles & acuti.

Et ab his qui oderunt me.

Oderunt (inquit Dominus, non tantum propter se, quantũ propter nos, qui credimus) & me & patrem meum. Hi nimirum, ut ait Eutymius, dæmones sunt, qui uniuersos oderunt homines, uel in primis ipsum Dominũ, in quem ad tempus præualuerunt. Quare additum est,

Quoniam confortati sunt super me.

Robustiores, inquit, me, facti sunt. Olim enim uiuente adhuc patriarcha illo antiquo, in eius filio Ioseph, adumbrata fuit istiusmodi seuitia odij, quo longè ualentius improbi bonis præstant, illisq; aduersantur. Fratres, inquit, eius oderant illum, nec poterant quicquam pacifice loqui. Hæc umbra. Veritas uerò haud semel in Euangelio queritur, sese gratis odio haberi à suis. Ciues enim, ait, oderant illum. Quare ex his asseuerandũ esse puto, eum qui alterum odio habet, dæmones imitari: qui uerò habetur, Christũ: qui & se & suos mundo inuisos fore prædixit, ac uoluit: ne carnis uisio irretiti, facile in his quæ oculis corporeis uidentur, beatitudinis summam statuerent. Et in hoc quidem genere erroris admodum reprehensibiles sumus, cum adeo teneriter nobis adblãdimur, quòd bonis plerunq; neglectis, quia officere nequeunt, ad conciliandos nobis improborum animos, totos nervos intendimus. Ex quo illud euenire necesse est, quod

C & bonis et malis inuisi efficimur. Illis quidem, quoniam dissimiles nostri sumus. Istis uero, quia alieni instituti normam profitentes, populares tamen uideri appetimus ac ineptissimè quarimus. Bonus is tandem esse nō potest, qui malis aut placere, aut assentari studet.

Præuenerunt mē in die afflictionis meæ.

Vides quā uigili cura, nauanda est opera ne opprimamur? Venerunt, inquit, super me de improviso hostes, uti aqua solet torrentis, ruptis aggeribus, ne mihi euadendū esset uia. Quod quidem elegatissimè expressit paraphrastes hoc modo: Callidis suis consilijs circumuenire incautum conabantur me, tempore afflictionis meæ, quando scilicet maximè destitutus uidebar. Putasne Christum in terris ab hac quoque peste illæsum uixisse? Obseruantes, inquit Lucas, miserunt insidiatores, & qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent eum principatui & potestati præsidis. Quid magis, oro, monstris simile quā uelle amentiam, uerbo, sapientiā ipsam captare ac fallere? Audet tamen & maiora: quanquā nesciam, an maius aliquod moliri queat homo, quā in ipso ueritatis ore, uerba inuertere cupere, & conari. Porro diem afflictionis uniuscuiusque, tempus constitutum ab æterno, à Deo patre, quo affligatur, esse existimo. Ante enim illud temporis, quid in nos possunt aduersarij, uel si mundus ipse uniuersus ferociat? Quid interim nobis timendum? Quod si uerò tempus ipsum perferendi persecutiones aduenisse nouimus, iam Deo placet ut patiamur. Quid igitur recusamus? Quā detestanda quorundam est animi mollities, qui (uti febricitantes solent, qui dum futuram periodicam extimescunt, semper, uel cum non laborant febrī, febricitant) in suspecta tantum aduersitate ita miserè anguntur, ut nihilo infelicius illi se habeant, qui in media ipsa calamitatum flamma uoluntur.

D Quid igitur tam effœminatè morbos portamus? quid rerum iacturam? Siue uiuimus, siue morimur, Domini sumus. Ruat cœlum, Dominus firmamentum nostrum, arx, & robur est. Pudeat Christianū, ab ipsis etiam puellis Spartanis ethnicis, in hoc genere luctæ superari. Nam quæadmodum benignissimi patris manus, suos in aquas angustiarum induxit, ita rursus extrahet.

Factus est enim Dominus protector meus,

Adeo ut non timeam ne mihi perpetuo hærendum sit in luto aquarum mularum. Non iam de meis uiribus, non de mea iustitia, nō de ui animi deblatero: sed uici, quia Dominus me suo dignatus est auxilio, & custodia. Non solum enim hoc, uerum etiam

Eduxit me in latitudinem.

Hoc enim idem est quod supra: In tribulatione, inquit, dilatasti me. & est sensus: Ex angustijs me in locum patentem, ac spaciosum eduxit.

Quia uoluit mē.

Vel, ut legit Felix, quia dilexit me. Quid mirū enim si hominē tutatur Deus, illique in tribulationibus fert opem, pro quo emendo, proprii filij unigeniti, atque eiusdem amantissimi, sanguinē tradidit? Translatio hæc latitudinis sumpta esse uidet à ceruis, qui ex angustijs ac periculosis locis, in quibus à uenatoribus arcta bantur, liberati, gaudēt planitiæ, camporumque latitudine, ac sese ad altiora loca, ubi & circumspicere, & cauere insidias possint, recipiunt. Ita sancti Dei uiri in acerbissimas persecutionū angustijs ab improbis coniecti, metu penè exanimantur, donec, miserante Deo, à laqueo uenantium exempti, loca patentia atque excelsa, ubi cœlestia circumspectare ualeant, petunt. Vnde alio in Psalmo, animi summe grati dedit specimen uates, dicens: Qui posuit pedes meos tanquā ceruorum, & super excelsa statuit me. & hoc quidem, quia dilexit me, seu, quia uoluit me. Cur enim uoluit me? Omiram tanti patris misericordiam. Ut secundū electionē, propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante. Itaque, antequā ego uellē eum, uoluit me, uocauitque, cum adhuc nō essem: quo tandem beneficiorum eius omnium in mortales collatorum causam, illius uoluntatē esse, & beneuolentiā

• fateamur,

A fateamur, quæ arbitrium humanū, æquali bonitate mouet, ac ad se trahit: ut non minus illud ipsum arbitrium munus Dei sit, quamuis naturale, quā cæteræ intellectualis animæ dotes. Quibus enim hoc persuasum est, hi fateantur oportet bona omnia, siue quæ à Dei uoluntate, siue quæ à nostra, arbitrioque proficiunt, ab ipsius Dei dono, ac gratia prouenire. Voluit, inquit, me, eripi scilicet, atque ad uitam ærumnarum omnium expertem ascisci.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundū puritatem manuum mearum retribuet mihi.

Videtur hic uates suum extollere meritum. Non extollit quidem, sed nos potius ad cōsiderandam Dei erga homines benignitatē prouocat. Deus enim, qui gratis iustitiam nobis impartit, ac manuum puritatem, hoc est, uite innocentiam elargitur, pro ea præmium, perinde ac si nostra esset, & non sua, reddere est pollicitus. Retribuet, ait Augustinus, secundū iustitiā bonæ uoluntatis, qui dedit misericordiam, ut uellem. Quare suam in nobis uidetur Deus coronare misericordiam, simulatque coronat iustitiam, cuius causa & origo ea sit. Adhæc, secretiori nescio quo modo, hic mihi occultus retegitur sensus, quo cōtemplari libuit, prophetam in hoc uersu, ut sic dicam, iactabundo, nos admonere uoluisse, quā non illos Deus deserat, qui studio omni, ac cura adhibita, iustitiā student, uitæque puritatem atque innocentiam sectantur, proque illis omnibus æternam mercedem rependat: quò sanè quidem magis attendenda sit prompta cœlestis patris retributio pro iustitia facta, ex illius misericordia, nostra: quā quod iustitia nostra, uitæque puritas retributionē mereatur, & quærat. Nihil enim in terris tam sordidum est, atque impurum, quā nostra est iustitia, si nostra tantummodo est.

Quia custodiui uias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.

B Vide quā eleganti breuitate utrunque complectitur, iustitiam scilicet, atque actionum puritatē. Custodia enim uiarum Domini, studium est uite, quod Deus, non mundus, præcipit. Argumentum utrinque ingens. Custodiui, inquit, uias Domini. Ecce cordis iustitia. Nec impiè gessi. Ecce manuum puritas. Quas quidem uitæ conditiones is solummodo possidet, qui seipsum plena fide Deo committit, ac se penitus ad proximorum utilitatem exponit. Diffidere autem de Deo, atque in actionibus illis, in quibus synceritas omnis inesse debet, turpitudinem exercere, summæ infidelitatis indicium est. Cæterum ad propria commoda, uel cum proximorum incommodo & ruina, omnia referre, ciuis est, digni magis qui inter feras conuersetur, quā inter homines. Non eò, inquit uates, malitiæ perueni, ut à Deo meo unquam deficerem. Quod sanè accidit, cum homo suo uitio ac culpa, à Deo deseritur. Deseritur tamen prius ab homine Deus, quā ipse hominem deserat: ut in omnibus uastissimus pateat campus considerandi summi patris in mortales tum bonitatem, tum patientiam. Visne à diuino fauore minimè desereri, ea, qua præditus es à primis ipsis exordijs, potestate, illius serua præcepta: uel saltem, quod tibi integrum est, pro uirili conare: quibus abs te neglectis, statim ab ipso negligeris, desereris uel, ac ueluti suæ sanctæ uoluntati obluctaris, in reprobam mentem prouere sineris. Quod ea uerò aliquando, premente carne, non prætereantur, fieri quodammodo non potest: uerum illorum studium relaxare, sponteque omittere, ultronea à Deo defectionis indicium est: tum sanè impiè geritur à Deo, ut ait uates. Remissio igitur curæ ac studij, obediendi diuinis iussionibus, à Deo auersio est. quā quidem remissionē ab sese alienam fuisse, in sequentibus testatur propheta.

Quoniam, inquit, iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me.

En studium Dei præcepta exequēdi, quod non remittit unquam uir sanctus. Ob oculos, ait, cuncta eius habeo decreta, legesque illius à me haudquaquā sum moueo. Que, inquit paraphrastes, iustissimè ab ipso præcepta fuerant, uersabantur assidue ob oculos meos, & mandata illius nunquā repuli à me tanquā parere nolēs illis. Porro iudicia & iustitiæ in hoc loco licet idē præ se ferre uideantur,

K

c tamen iudicia existimamus esse, quæcunq; Deus ipse bona esse iudicat, & quæ illi placent. Vnde erit sensus: Non mea sequor iudicia, non consilia, non uoluntatem, sed Dei. Quæ uerò iustitiæ sint, Hebræus interpres aperit. Sic enim uertit: Et cæremônias eius non repuli à me. Quæ profectò, non uti in eis sita sit tota pietatis summa, & religionis, seruandæ sunt: sed tanquam decor ecclesiæ ad ædificationem. Alioqui eliminatis à fidelium cœtu ritibus huiuscemodi sacris & cæremônias, quas uel Getæ ipsi, aut Sarmatæ laudare soliti sunt, non uideo qua re ulla alia corporea, suam erga Deum ecclesiâ testari queat pietatem. Non pietas quidem hæ sunt, sed pietatis testificatio, gratiq; animi assertio atq; exhibitio.

Et ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitatē mea.

Hoc igitur modo, ut dixi, ait Vates, uitam degens puram & innocentem: Inculpate, ut cœpi, uitæ reliquum exigam: quando quidem sola ea uera est inculpatæ, ac casta uita, quæ ne unguem quidem transuersum à iudicijs ac iustitijs Domini deflectit. Nam hoc antiquum semper cum hominē fuit fœdus ab Deo initum, quod ipse custos esset, protector ac merces: homo uerò innocens & immaculatus. Ego Dominus, ait ipse ad Abraam, omnipotēs: ambula coram me, hoc est, uitæ integer esto, & me cole: ego uerò ero merces tua magna nimis. Nec est omittendum, quod non dixit, & non peccabo: quod quidem humanæ fortis uix est concedendū, sed obseruabo me, & ut ait Paraphrastes, cauebo sollicitē, ne impietate mea offendam illum.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius: uel, ut est alia litera, ipso iudice.

D Qua quidem in re ostendit, nihil in bonorum conuentibus debere esse fuci & simulationis. Vide porro stabilem de percipienda retributione fidem in hac geminatione ac repetito uersu. Neq; id solū quidem, sed ut alios ad idem innocentiam studium prouocaret, idcirco secundo dixit, quod Dominus retribuet secundum iustitiam eius: ac si dicat, Dominus enim illis qui piē uiuunt in hoc seculo, mercedem rependere solitus est: quare, ne sui dissimilis uideatur, mihi quoq; qui illius ope adiutus, innocenter uixi, retribuet. Errant tamen hi qui se putant adeo inculpate posse uiuere in hoc mundo, ut illorū uita per actus singulos Deo probari mereat. Lapsibus enim, uel ipsi sanctissimi uiri, quia homines, obnoxij sunt. Tantum uerò abest, ut studiū illis desit ac conatus, attingendi metam perfectionis, ut etiam in dies magis incalescat: atq; eo acrius illi resurgant, quo sepius relabuntur. Quod qui habet institutū, iuxta Ioannis doctrinam peccare non potest: hoc est, non potest ex animo rebus malis incumbere, atq; in illis diutius perseuerare, licet peccet aliquando: quia semen Dei manet in illo.

DIVISIO secundum Latinos.

CVM sancto sanctus eris, & cum uiro innocente innocens eris. Cum Vates enarasset quæ suæ rependit Deus iustitiæ, digreditur ad idem de cæteris prædicandum: concluditq; talem nobis esse Deum, ut ait Cyprianus, qualem nos esse uolumus, ac credimus. Ideo quicunq; se sanctum, hoc est, piū & religiosum, in his quæ Dei sunt, exhibet, pius ei ac benignus se exhibet Deus. Quod innocens, & ut legit Felix, immaculatus, hoc est, in humana conuersatione purus, nemini nocens, quam multis benefaciens, talem is sibi Deum facit.

Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris: seu, peruersus eris.

Qui enim electus erit, hoc est, fidelis, simplex, quiq; perfecte sese in uirtutibus exercuerit, talis erit illi Deus, fidelis scilicet, promissa attendens, simplex, ipsaq; uirtus ac merces. Verum qui peruersus fuerit, hoc est, qui ab omnibus supræmemoratis alienus, curuus, exorbitansue inceserit, ac pactū quo se Deo adstrinxit, immaculatū fore, uiolauerit, cum hoc Deus ipse peruersè, hoc est, præter morem suum, dirum se ultorem ac iudicem exhibebit. Et est considerandum hic de illis duntaxat dici, qui lege recepta atq; intellecta, sponte prauis sunt, à Deoq; desciscunt,

A scunt, ac sese profus ab eo diuellunt. Horū enim multitudinem deplorat Moses in Deut. dicens: Dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo. Vidit enim Dominus, & ad iracundiā concitatus est, & ait: Abscondam faciem meam ab eis. Vides quomodo præter naturam suam hic agat Deus in populum illum peruersum, quem chariorē semper habuit, q̄ charam habeat homo pupilam oculi proprii: Generatio, inquit, peruersa est, quæ in fœdere meo inuito, promiserat se mihi promissa seruaturam, fregit pactum, peruersèq; mecum graditur. Peruertam et ego, inuertamq; omnia, ac à promissis animum deflectam, simulac ipsa prius pollicitationes perfregit. Quam uereor, ne nostra tempora in minas illas antiquas deuenerint. Videtur enim mundus ferè totus, sed in primis cordatiores qui censent, adeo in suis actionibus, consilijsq; cæcutire, atq; à rectitudinis linea exorbitare, ut uerè affirmare non dubitem, multas, non dico mortaliū turmas, sed regiones quoq; & prouincias Christianorū à Deo desertas esse. Solent enim qui huiusmodi sunt peruersitatis (ut intelligas quò miseriarū peruentum sit à nonnullis) semper perplexè impedite & perturbate sua agere omnia, nullam certam uitæ rationē habere, castaq; firmaq; omnino ignorare consilia, & demum omnia quæcunq; tractant cum ceteris negocia, peruersè agere. Contra uerò Deus tanta huiusce peruersitatis hominū temeritate lacessitus, cum tempus quo eis quæ meriti sunt, rependat, postulauerit: ita perturbat, atq; illorum omnes peruertit uitæ rationes & consilia, ut sempiterno in reprobam mentem traditi, errore & confusione miserabiliter rotentur. Hincq; horrenda illa uitia quæ Paulus ad Rom. scribens cōmemorat, ortum habent. Hinc atrocissimè in rebuspūb. inimicitia, in magistratibus crudelitas, auaritia, ambitio. Hinc, inquam, oppressiones miserorum ciuium, hinc libidines: & hæc quidem promiscuæ, homicidia, odia, ciuilesue discordiæ, & simulationes, etiam in his qui ecclesiastici appellantur, originem sumunt. At tu, cui nobilissimarū rerum studium est curæ, cum sancto uiro, ut ait Ecclesiastes, assiduus esto, & quemcunq; cognoueris obseruare timorem Domini. Facile enim cum corrupto peruersoq; homine, peruersus eris. Nam qui, ut ait idem Sapiens, tetigerit picem, inquinabit ab ea. Neq; sanè absq; causa clamat Apostolus, Exite de medio eorum, & immundū ne tetigeritis. Hæc enim immunditas tu o Domine execraris.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superbiorum humiliabis.

Id est, abiectū, mundoq; despiciabilem, atq; eum quidem quem sanctū, quem immaculatum, quem electum tibi fecisti, seruas. Homines uerò fastuosos, atq; arroganter extollentes oculos, indicium nimirum elati animi deiectionis ac humilitatis. In eiusmodi cōditionis hominem inuehit Iob, dicens: Quid te eleuat cor tuum? & quasi magna cogitans attonitos habes oculos? Acne parui momenti id esse uitium putemus, hoc inter ea quæ odit Deus, à Solomone connumeratur. Volunt physiognomi ab oculis maximè, cuius habitus uniuscuiusq; mens sit, dignosci facile posse: sed in primis superbi. Cæterum nonne olim tum, cum uocauit Dominus non plebem suam, plebem suam: gentes, populus scilicet uilis, abiectus, ac humi pronus, salutem est consequutus? Iudæorum uerò natio turgida, atque omnia fastu intolerabili calcans ac fastidians, reiecta? uiliorque omnibus nationibus facta?

Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.

Ne longius à mente Prophetæ euagemur, torquentes nos plus quam par est, in discernenda lucerna à luce ac lumine, arbitramur hic Vatem suam, atque adeo nostrum omnium ab hostium crudelitate liberationem, per allegoriam lucernæ à Deo accensæ uoluisse à nobis coniectari: fusos uerò fugatosue aduersarios, per lucis aduentum, hoc est, depulsionem tenebrarū intelligi. Quod nos etiam sic esse fatemur: qui cum aliqua nos urget miseria ac calamitas, clamamus solem abesse, noctemq; omnia caligine obduxisse: sperantes interim, quod sol remeabit aliquando, id est, tranquillior rerum facies. Verus tamen & ille erit sensus, quo fa-

Ciunt animam cum Deo hoc modo colloquentē: Tu illuminas lucernam meam Domine. hoc est, omne lumen quod in me est, à te est, sine quo nusquam lumen est. ac si dicat: Lucernam satis lucidam abs te habeo, non à me, qua tum uidere, tum fateri, & possum & debeo, quòd Deus meus es, liberator, firmamentum, refugium. Sed hanc fac tu illustriorem, quòd adhuc eadem ipsa copiosius uidere queam. Nónne illud quod in Euangelio legimus, huic ferè simile esse fatendum est: Credo Domine, adiuua incredulitatē meam. Summa: Video enim, ait, quā mihi sit eundē: amplius uerè uidebo, cū eliminatis prorsus tenebris, solem ipsum iustitiæ meum in cor reduxeris. Cum sedero in tenebris, ait Michæas, Dominus lux mea est, & deducet me Dominus in lucem, & uidebo iustitiam eius. Nemo enim tanta perfusus est fidei cognitionis uel luce in hoc mundo, quin maiori semper perfundi indigeat ac uelit.

Quoniam in te eripiar à tentationē: & in Deo meo transgrediar mirum.

Felix longè fecus: Quoniā, inquit, in te percurram per militum cuneū. Alius uerò: Perrumpam conteramq; aciem quantumuis instructam. O fiduciam. Lege rat profectò psalmum hunc, seu magis psalmi spiritū hauserat beatus uir ille, qui cum cæteris dimicaturus tyranno respondit: Ego in nomine Domini Iesu Christi, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus. Per murum, hic rerum difficultates intelligi arbitror. & erit sensus: Per te Deum meum difficultatem omnem superabo, liberq; euadam. quasi dicat, te adiutore, nulla me angustia tenere poterit. Ego, inquit, peccata omnia, uiam scilicet mihi ad Deum, tanquam muro quodam æneo, obstruentia, saltu transiliam. hoc est, expeditē me ab illorum commercio in hoc uitæ cursu seruabo.

Deus meus impolluta Via eius.

D Cum admiratione enim diuinæ erga nos bonitatis proferēda sunt hæc, Deus meus. & est perinde ac dicat: Deus meus is est, ò mortales, cuius uia, studia uide licet ac præcepta, æqua sunt: facta item pura, certa, & quæ optimè pollicitationibus respondeant. Quare adiicit: Eloquia Domini igne examinata. Porro uiam Dei, uirtutem esse, quæ nostrū ad Deum explanet iter, scribit Eutymius. Atq; ob id, inquit, irreprehensibiles illos esse oportet, qui per uiam istam incessuri sunt. Quam uerò in terris immaculata fuerit Christi uita, hi norunt solūmodo, quibus nulla est cum mundi uoluptatib. pax & concordia. Semel enim in eius uulnerib. immersis, ac cruore, nihil purum uidetur et impollutū, præter illud quod Christi uitam referat. Reliqua enim studia, curæ, sollicitudines, sanctimonix quoq; sortescunt omnino, si uel parum ab huius exemplo & imitatione discedunt.

Eloquia Domini igne examinata.

Felix: Eloquium Domini examinatum. Vel, ut alius: Sermo Domini purgatus. hoc est, certissimæ ueritatis est, & ut reddit Paraphrastes, ab omni furo alienissimus. Quomodo uerò eloquium sit tanquam aurum purgatū alchimico, supra in psalmo alio fusius enarratum est.

Protektor est omnium sperantium in se.

Hebræi: Clypeus est omnibus in se confidentibus. hoc est, quod expressit Paraphrastes: Instar clypei est omnibus qui in ipso præsidium suum collocant. Naturæ enim simplicissimæ atq; purissimæ cum Deus sit, iustitiam rursus cum diligit, immaculatos omnes illos uidelicet, qui, quantum carnis onus permittit, Deiformes fieri desudant, ab hostium immanitate eximere solitus est, ut iam promissit: & eloquia eius uera sunt. Quid igitur timendū? Fallere enim non possunt diuina uerba, quæ magis quàm aurum sapius excoctū ac probatum, uera sunt, pura & defecata. Quid aurum memorem? quid ignem? Non solum enim liberalissimus Dominus tutatur, fouet, & par pari omnibus in se sperantibus refert: sed omnem omnium exuperat spem, cum supra quàm sperari potest, amplissimè dona accumulatur. Vnde,

A *Quis Deus præter Deum nostrum?*

Exclamatio hæc est omnibus his, qui latam sibi cœlitus opem sentientes, nihil potius habent, quàm quòd à cæteris agnoscatur, quod ipsi experti sunt, admodum conueniens. Quis alius Deus, aiunt, potest in se sperantes seruare? Certè, ut inquit Moses, non est Deus alius, ut Deus rectissimus: magnificentia eius discurrit nubes. Quantis hic lachrymis deplorandi essent hi, nisi aliud agere instituissem, qui cum iam penè in cœlestium rerum disciplinis attritam uixerint uitam, data occasione sese per morbum aliquem grauiorem demonstrandi cuius temperaturæ sint, retunduntur illicò, auerliq; actutum à bonorum omnium fonte, in lacunis expiscantur. O ingratos homines. Nónne Deus erat in sua Ecclesia, ò uos qui cōsuluisstis deum Acharon? Quid Christiano? quid sacrorum ordinum candidato, commercij cum saga? cum maga? cum phanatica? Horret animus sacrilegos recensere tetragonismos, circulos, angulosq; ac cætera huiusmodi ab imo auerno eruta portenta, cum sexcentis uenerandæ crucis distincta signis, ad illudendam debilem hanc fidem nostram. Quòd si anginæ, pleuresi, aut podagræ medendum est, quis Deus præter Deum nostrum? quis magis potens? quis magis ad opitulandū accinctus? Omitto prudens ueneficia illa quæ à rabida uenere in inconcessis amoribus perpetrantur. Tam enim nefaria sunt, ut quæ ne à sceleratioribus quidem lenonibus, absq; uerecundia proferri possunt. Tu Christiane cum tanta sacramentorū iniuria sacro oleo abuteris? Tu labia illa minio conspurcata, sacrosancta, atq; ipsi beatissimis spiritibus nō nisi cum tremore uidentia hostia audes perlustrare? Tu ad tantam iudicij diuini obliuionem deuenisti, ut presumas inter meretricia oscula commiscere uerba illa diuina, quorum uim imensa, altissimi Patris filius in manus delabitur sacerdotis? Tu, ut tuam exatures rabiem, & cœlum & terram et elementa omnia, & ipsas quoq; Stygias sedes, atq; ima inferorum penetralia cōmoues & inquietas? Sed me incautum, qui longius quàm putaram, in re forsan non uera, digressus sum. Non enim me latet uelle rhetores illos qui scribunt aliquid ad disciplinā faciens morum, posse confingere, simulare dissimulare uel, mentiri etiā, si in re sua est, modò animus sit iuuare, non officere. Ad institutum igitur nostrum redeamus.

Deus qui præcinxit me uirtutē ad bellum, & posuit immaculatam uiam meam.

Vide quàm graphicè hic pingat Vates boni militis dotes. In primis enim magnanimo ac forti pectore illi opus est: deinde felici successu. quæ quidem duo in hoc uersu cōprehendunt, cætera in reliquis qui sequunt. Ait itaq; suo more Vares (tu interim à corporeis ad spiritualia transire assuesce) Ipse ille est Deus, non belial aut satā, aut alius aliquis spiritus nequā, à saga in nouilunio à profunda sepulchrorum fossa euocatus, qui me undiq; robore, fortissimacq; muniuit armatura. Neq; hoc satis. O diuinam in electos bonitatem. Fecit insuper, ut incontaminata esset uita mea. Porro quis nesciat brutos hos carnis sensus à planta pedis usque ad uerticem luxuriantes, nos à uitæ cursu retardare? Præcingendū enim sunt à Domino (à nobis uerò quid possumus?) ne uti uestimēta ad pedes usq; demissa cursum impediānt. Quancq; tamen uestis illa in primis polymita puero Ioseph à matre confuta, nobis desideranda sit, longa licet ad talos: & de qua Paulus, Induite, ait, Dñm Iesum Christum. Qui quoq; uia illa immaculata est, quā sibi tanquam uestem positam fatetur Dauid. Nam ipse solus uerè immaculatus ex se, & est, & dici debet: nos uerò per ipsum. Siquidem solus absq; peccato in terris conuersatus est. Ille, inquam, solus sanctissimā in hoc mundo uiuens uitam: is est,

Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me.

Hebræi: Aequauit pedes meos sicut caprearū, & super excelsa constituit me. Aiunt id genus animantium, si quando à uenatoribus acrius urgentur, maximo conatu loca excelsa, utpote tutiora petere. Ita rerum cœlestiū studiosos agere necesse est. Eò enim & studio & cursu indefesso illis contendendum est, ubi omnia quæ illorum proposito officere possunt, circūspicere ualeāt. Atq; hinc duas alias

C dotes in strenuo milite necessarias, ex hac ceruorum, caprearumque similitudine est uidere, celeritatem scilicet & agilitatem. Alio qui desides, atque inter hostes, illorumque insidias stertentes, quomodo aut carnis uiscum, aut cupiditatum tela effugient: Dauidem enim perfectissimi uiri typum præ se ferentem, legimus in caprearum rupibus & latibulis iram regis deuitare solitum. Quid Gadditas illos comemorem, qui cum ad Dauidem transfugerent in solitudine latitantem, facies leonis, pedesque quasi caprearum habuisse referuntur: Ait igitur: Ipse Dominus, qui me robore impenetrabili circumquaque muniuit, is etiam fecit ut pedes mei non minus ueloces essent, quam sint ceruorum: & quoties opus fuit, in aeditis ueluti locis atque præruptis, inaccessisque hostibus, ubi tuto mihi esse liceret, me collocauit. Non uacat affectu solito in Dauide uerbum, perfecit: adeo ardent omnia in hoc sanctissimo uiro.

Qui docet manus meas ad prælium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea.

Secus Felix, & clarius: Docuit manus meas ad prælium: & contritus est arcus æneus brachijs meis. Cuius quidem uersus sensum sic reddit Paraphrastes, & optime, ut suus est mos. Docuit manus meas arma tractare, sic ut frangere poterim brachijs meis arcum, etiam ferreum. Vide quomodo Vates fateatur omnia sibi bona prouenisse à Deo. Suprà enim fassus est, sibi à Deo datam esse, non tantum ad fugam, sed ad insequendos hostes, pernecitatem: nunc uerò manuum promptitudinem, roburque lacertorum ac uim, in se cognoscit. Censet Eutymius hinc, manus, uirtutes illas significare, quæ ad actiones pertinent: & ut alius exponit interpres, discretiones, ut ait Paulus, spirituum: quod profecto non ignoremus, quomodo cum mundo, cum carne, cum affectibus animi pugnandum sit. Alijs enim armis utitur pugil, alijs eques. Cæterum Iudas ille Machabæorum imperator perfectissimam posteris reliquit pugnandi formam, ut in eius gestis legitur. Iudas, inquit, semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à Domino affuturum: & hortabatur suos, ne formidarent, sed sperarent ab omnipotente sibi affuturam uictoriam: & locutus est ad eos de lege & prophetis, singulosque animauit, non hasta, aut clypeo, sed sermonibus optimis. Solent enim nostri temporis milites ridere, si audiunt uictoriam à bello contra infideles, domum magis spe & fiducia in Deo, referendam, quam ense, aut tormentis æneis, absque fide. Quid uerò sentiant hi, quorum conuersatio in cœlis est, de mutuis inter Christianos uulneribus & nece, non est præsentis instituti edocere: uiderint alij. Quod si tamen corporeis armis certandum erit, strenue id quidem, & imperterrito animo: sed eo, quo Iudas ipse, de quo ita legimus: Iudas quidem, & illi qui cum eo erant, manibus quidem pugnabant, cordibus uerò Dominum exorabant.

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ.

Felix: Scutum salutis tuæ. hoc est, eam dedisti mihi opem, qua uti umbone uersus sum ad mei protectionem. Et uerè ea mihi pro scuto fuit, id est, non leuis illa quidem, aut inutilis, sed fortis, sed utilis, sed salutaris. Ea, inquam, illa fuit, à qua omnis mea profecta est salus, non aliunde.

Et dextera tua suscepit me.

Explicatius quomodo res acta sit enarrat. Tua, inquit, ope protectus sum, qua quidem clypeo tanquam aliquo salutari, tela hostium depulsa sunt. Verum quomodo? quia dextera tua, inquit, suffulsi me: seu, ut interpretatur Felix, sustentauit me. Solent enim, ait Eutymius, qui alicui opem ferunt, uti dextera, quippe quæ & potentior est, & aptior & agilior, quam sit læua. Non desunt etiam qui sentiant hinc, Vatem bona humano generi prouentura ex aduentu filij Dei, quæ dexteram patris appellant, præuidisse. Ab hac enim dextera, seu brachio (sic illum uocat Zacharias) bona omnia mortalibus emanarunt olim, & nunc maximè emanant: adeo ut illum à recta prorsus exorbitare existimem, qui per medium aliud, quam per Christum, æternam beatitudinem assequi opinetur. Nam quemadmodum cœlestis pater omnia, per hoc medium, sapientissimè condidit: ita eadem illa nunc fer

A uat per ipsum: illisque, qui cœlestium bonorum capaces sunt, æterna illa bona, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, copiosissime elargitur. Dextera igitur Domini huiusmodi, ait Dauid, suscipiet me, quando suscipiet Israel puerum suum. Ideo alio in psalmo clamat: Suscipe me Domine secundum eloquium tuum, ut uiuam, secundum te scilicet, qui hactenus secundum me uixi: & non confundas me ab expectatione mea, seu spe mea, quin potius suum ipsa fortiatum finem, hoc est, te ipsum. Nullus unquam sperauit in Domino, & confusus est, ait Ecclesiastes.

Et disciplina tua correxit me in finem: & disciplina tua ipsa me docebit.

Talpis cæcior est, qui hinc non uidet, quantæ utilitatis sit in hoc mundo rebus aduersis affligi, nullamque pacem, nec inducias quidem cum ipso habere. Videtur hinc Vates hoc unico uersu asserere uoluisse, tot antedicta à Deo sibi collata bona, prouenisse, seque inde ad summum penè uirtutum culmen ascendisse, aduersitatum lima, ac beneficio. Disciplina tua, inquit, correxit me: hoc est, castigatio tua, non ab excandescenti animo atque irato, sed pio ac paterno profecta, erudiuit me, in finem: id est, erudiuit, in æternum erudiet. Disciplina, inquam, tuæ correctionis, qua me ut filium, non ut seruum admones, & in officio contineres, me docebit, dabitque mihi intellectum, ne sicut equus & mulus efficiar, quibus non est intellectus. In Hebræo, pro toto hoc uersu, non est aliud quam: Et mansuetudine, seu bonitate tua, multiplicasti me: hoc est, paterna tua gratia, & benignitate, tantum mihi fortitudinis, quibusdam ueluti auxiliarijs copijs accumulasti, uirtutum insuper ac gratiarum, ut iam potis sim à meipso aduersarios debellare. Quid aio à meipso? Tu enim es qui dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata uestigia mea. Ruptis igitur hostium impedimentis, contritisque lacqueis, quibus ego miser detinebar, securus iter facio. Aperta enim iam est uia, expurgatumque ab insidijs iter est, quo tuto ad te, per te, uenire queam. Haud hinc aliud uult Vates, quæ omnia sibi, Dei dono, ex animi sententia successisse, quod quidem, secundum historiam sacram, aliquando uerum fuit. Legimus enim capite secundo tertij Regnorum libri, quod postquam Moab Dauidi factus est seruus tributum soluens, atque ipse rex deuicta Syria in ualle Salinarum fecisset sibi nomen, seruauit eum Dominus Deus in omnibus, ad quæcumque profectus est. Summa: Fateatur uir sanctus in tam longa uerborum periphrafi, se adeo in pugna carnis profecisse, ut & actiones, & motus animæ, qui & gressus dicuntur, rationis imperio subegerit: ita quod omnes eius partes robustiores sint factæ, quæ quod amplius nutare queant, ac uinci. Et hæc quidem est grati animi de beneficio cœlitus percepto confessio, non iactabundi ostentatio.

Persequar inimicos meos, & comprehendam illos: & non conuertar, donec deficient.

Stabili ex prioribus erga se admirandis Dei operationibus concepta fiducia, inanimat sese Vates, & ait: Inimicos meos tandiu insectabor, donec comprehendero illos: nec, nisi deletis illis, reuertar. Solent enim exercituum imperatores, hi maximè qui uictoria potiti in conflictu cõpertum habent nihil esse uicisse, nisi & uictoria sciant uti, palantes hostes, ac in fugam uersos, à tergo insequi, quod prorsus unà cum armis, desiderio quoque iterum instaurandi prælij expolientur. Argumentum sane mirabile, ac instructio in rebus spiritus necessaria. Non quidem sat est unum aut alterum superasse uitium: perstandum enim summa uis est, modisque omnibus contendendum, ne hostis non omnino à nobis contritus, fortius recrudescat. Aiunt quippe sanctissimi uiri, humani generis hostes arcu orationum æreo facile transfodi, fugari lachrymis, ac flagrantissimis in Deum affectibus prorsus deleri. Sunt enim huiusmodi acie sanctorum arma instructa, de quibus etiam Paulus: In uerbo, ait, ueritatis, in uirtute Dei, per arma iustitiæ, à dextris, & à sinistris. Porro quia sæpe per ignauiam nostram, uel extinctus hostis reuiuiscere solet, propterea prudentissimè subiungit Vates: Non conuertar, donec deficient. Tunc enim magis timendus est hostis, cum non sentitur. Simulat se sæpe mortuum, ut

C incautos postea à tergo aggrediatur. Sed quia, quoad uiuif in hoc mundo, nunquam ab insidijs cessant hostes, eò profectò nunquam nobis ab illorum insectatione est delistendum. Non reuertar, ait Hebræus, donec consumetur.

Confringam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos.

Figura fuit illa eorum, quæ nunc fiunt in Ecclesia, cum domitis Philistæis, Moabitibus, Ammonitis & Syrijs, rex Dauid nunquã adduci potuit, ut cum illis pacem iniret, donec bona eorum parte deleta, reliquos sibi tributarios efficeret. Confringam illos, seu potius, ut ait Felix, percutiam eos, et surgere non poterunt. Vides ad quantum exterminium cogendus sit hostis, caro scilicet, appetentiarumq; libido ac petulantia, ne te lædat: Et quidẽ de te actum esse ne dubites, si uel tantillum fœderis cum tam sæuo hoste, ut tute tibi es, percusseris.

Et præcinxisti me virtute ad bellum: & supplantasti insurgentes in me subtus me.

Quis non miretur huius sanctissimi Vatis animi gratitudinẽ? Suam enim enarrans per partes, ut fit, uictoriã, in mediã ipsa enarratione, ad scribendũ Deo quicquid felicis successus esset nactus, digredit: & ait, quod Dominus is ille fuit, qui se tam ualida præcinxit armatura ac uirtute, ut hostes prorsus attriuerit. Loco supplantasti, Felix legit, prosternes, seu incuruari facies: utrunq; enim ad extremam hostium deletionem ostendendam facit. Cæterum supplantatur hostis, cum putans uincere, uincitur: prosternitur autem, aut incuruatur, cum adeò fortiter ense, aut fuste percutitur & uulneratur, ut nulla salutis suæ spes extet reliqua. Sensus igitur: Tu Domine ille es, qui bellis gerendis me idoneum fecisti: frauisti quoq; inimicos meos omnes, illos qui insurgere in me moliebant, eosq; insuper terga mihi dare coegisti. Idcirco addit Propheta,

Et inimicos dedisti mihi dorsum.

D Hypallage est. Quid hoc oro? Obuertisti mihi terga, haud pectus hostiũ: eosq; in fugam egisti, sed quã tamen effugere non poterunt. nam

Odientes me disperdidisti.

Felix sic: Et inimicos meos dedisti mihi cervicem. Quod quidẽ ipsemet exponens, inquit, fecisti illos retrorsum ire, ut post tergum illos insequerent: ac me odio habentes, ad internecionẽ perducerem. Non fuit, inquit, qui uersa facie ueniam rogaret: ea propter, o Domine, illorum superbiam penitus extinxisti.

Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Hæc plagarum omnium miserrima est, cum clamant ad Dominũ peccatores, & non exaudiunt. Humiliauimus, inquiunt, animas nostras, & non aspexisti. Quæ res infelicioꝝ hominũ accidere potest? homines enim quantumlibet mali sint, & adorent creaturas magis quã creatorem, ut inquit Paulus: in afflictionibus tamen Deum inuocare soliti sunt, sed nõ serio. Siquidẽ in alijs rebus magis, quã in Deo, uel cum Deo simul, spem suam ponunt. Verũ zelotes est Deus noster, qui se solum colit uult, inq; se solo exigit, ut ponat homo fiduciã suam. Non quidẽ eius fauor ac gratia, uanis ritibus, superstitiosaq; ut est illa Iudæorum, emittitur religione, aut cruentis sacrificijs placatur, sed corde puro, cõuersione q; uitæ tota diuino cultui consecrata. Quid igitur Deum nostris precibus sollicitamus? nos, dico, qui res alias cum ipso adoramus, aurum scilicet, scortum, gloriam, famam? Vides, certò scio, quo animi proposito eum ipsum præditũ esse oporteat, qui cupit à Domino, cum orat, exaudiri. Alioqui si infecti avaritię ueneno, si fraudibus, si dolis, si odio, si nosmet ipsos ulciscendĩ cupiditate fuerimus conspurcati, quomodo purissimas diuinæ maiestatis aures obtundere audebimus? Quocirca quia Dominus illos sua ipsorum culpa contempsit, neq; illorum dignatus est supplicationes admittere, secure

Communiam illos ut puluerem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos.

His enim similitudinibus uult Vates suos hostes, non tantũ Moabitas & Syrios, quantum dæmones iri exterminatum intelligi. Parum enim esset, uel Dauidem olim, filium Roab Adadezer regem Soba, ac omnes eius currum subiuga

A les subneruasse: uel, nos qui mutuis tam crebro inter nos desequimus uulneribus, palmam à Tuneto, aut Byzantio reportasse, nisi illi regij animi ferociã edomisset, nosq; depositis armis, dominandĩ cupiditatem, atq; ambitionẽ allideremus, unaue cum ipsis ensibus abijceremus. Hi sunt sanè hostes, qui à nobis (modò nostra nobis salus sit curæ) non simpliciter uincẽdi, sed radicitus extirpandĩ sunt: ac non aliter, ut ait Paraphrastes, dispergendi, quã puluerẽ solet uentus, et tanquã lutum platearum abijciendi. Lutum enim platearum, ut notat Felix, solet abijci, ac ex illo extra uias cumulus fieri, ne credo, nundinas impediãt, dum cœni uisco atq; odore offensi homines, à negocijs abstrahunt: quamuis adeò iam succreuerit intra urbiũ moenia lucris sitis, ut ne, si caderet quidẽ nautea e cœlo, aut asphaltum, deterrerentur, & à contractibus forensibus ciues, & à licitatione licitatores,

Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.

Hæc de seipso Dauid, ut Christi typus. Alioqui nusquam legimus in Dauidẽ completũ esse, quod constitutus sit in caput gentium. Et quidẽ, ne ipsum Deum unicum esse rerum omnium conditorẽ ac reparatorem, cuiq; acceptũ referri oporteat, quicquid boni successus, in hac dura cum mundo & carne cõflictatione, nobis prouenit, dubitarem, subitã introducit filij Dei personam, qui fateatur sese diuino auxilio atq; ope adiutũ, ereptumq; de manu hostili, ut ait Hieremias, Vnde cœlestis nobis exoritur doctrina, qua admonemur, quã fortĩ medela nos monstra rerum indigeamus, postquam Dei filium, & hunc innocentissimũ, cernimus paterno auxilio seruatum. Porro Iudæi, ut iam diximus, populus Dei peculiari prærogatiua appellabantur, quemadmodum cæteri, gens. Ait igitur hic Christus: Tu pater ille es, qui me à rixis ac iniurijs populi tui, Iudæorum scilicet, liberabis: quo quidem abs te, sua sponte reiecto, cõstitues me in caput gentium.

B Et certè tota Dei filij uita, si rem ex animo cogites, nihil aliud in terris fuisse tibi uidebitur, quã contradictio quædã, rixa & contentio cum Iudæis. Hi quidem liuore, & qua maximè cruciabantur, ambitione moti: ille autem amore ac beneuolentia. Illi, ut eum perderent: noster uerò, ut illos uiuificaret, suãq; æterna domo, & felicitate donaret. Quid? ne illi quidem ipsi inter se in eo, in quo Christo contradicebant, erant cõcordes. Alij enim asseuerabant eum bonũ esse, alij non, sed seducit turbas. Quid Pilatus? Regem uestrum crucifigam? illi autẽ, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Populo tandem isto duriore, quã sit æs aut adamas, proiecto, constitutus est Christus caput, dux, rex ac princeps gentium. Vides quomodo naturalibus fractis oleæ ramis, horum loco succreuit oleastri surculus? Et erit, ait Osea, in loco ubi dictũ est eis: Non plebs mea uos, ibi uocabuntur filij Dei uiui. Sed illud magnopere horrendũ, quod cum cogito, totus cohorresco. Clamat enim Dominus in Euangelico illo Esaiaẽ spiritu: Inuentus sum à non quærentibus me: palam apparui his, qui me non interrogabãt. Ad Israel autem: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Putasne totas noctes in peccatis stertendum esse spe fultis regenerationis, ordinum, sacramentorum? Erras toto, ut aiunt, cœlo, si ritibus conuenis, uita uerò dissentis, ac contradicis.

Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

Quæ maior potest esse laus, quã sic à filio Dei laudari? Ecce clamat Esaiaẽ, & ut potest, Deo in carnem uenturo gratulatur. En gentem, quam nesciebas, uocabis: & populi, qui non cognouerunt te, ad te current. Dominus autem: Populus, o Esaiaẽ, quem antea meum neq; habebam, neq; cognoscebam, seruiuit mihi per fidem. Sed & aliquid amplius addã: In auditu auris, hoc est, non uiso me, non perspectis miraculis ac signis, suscepit me: filius uerò dilectus cõtempnit. Idcirco beati illi, qui non uiderunt, & crediderunt. Quã uereor quidẽ interdum, ne abiectis nobis, subintret Parthus aut Turca, postquã eò res nostræ deuenerunt, ut penè diuina bonitas à nostris sceleribus superari uideatur.

Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt.

C Heu lachrymabilem commutationem. Tu popule electe, cui data est lex, ut ait Paulus, promissio, testamentū, finis te à suis & canibus, hoc est, à publicanis & peccatorib. ab æterna uita deturbari: Quam uerum fuit illud, quod filij regni eiectioni foras sunt, interim illo genti facienti iustitiam concessio. nam publicani uos, ac meretrices, precedent in regno cœlorum. Conqueritur igitur Dominus, & ait: Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Quod quidem ferme idem est, quod hic dicitur: Filij alieni mentiti sunt mihi. hoc est, hi qui filij esse debebant, negauerunt me, persecutiq; sunt, ac tandem occiderunt: quo circa alieni, spurijq; facti sunt. Vis ne audire qua sorte miserabili mentiti sunt ei: Nos, aiunt, patrem Abraam habemus: Iesus autem, Vos ex patre diabolo estis. Filij, inquam (quod sine animi dolore replicare nequeo) alieni inueterati sunt,

Et claudicauerunt à semitis suis.

Id est, spurij isti non solum semel, bis, aut iterum, me negarunt, sed in malis quoque penitus consenuerunt, semperq; claudicantes, prauè in iustitiæ semitis incesserunt. Verum quoniã Hebræi aliter hæc uerba legunt, Et claudicauerunt in semitis suis: uidentur etiam uelle sensum aliū intelligi. Sic enim legunt: Ex penetralibus suis trepidauerunt, uel defluent, seu cadent ex claufuris suis. Quibus & consentit Paraphrastes: Desertores, ait, semper in metu erunt, & abdent sese in latibulis suis. Propterea quidã, sed in primis Felix, illud mentiti sunt, eundem habere sensum autumant cum illo sexagesimiseptimi psalmi, uidelicet: Pra multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui, Quem sic reddunt: Tua potentia efficit, ut hostes tui fateantur se mendacium & uanitatē sectatos esse, cum propria se uirtute superaturos iactarent. Felix uerò sic: Dicent præ timore non fuisse aduersum me. Alijs autem uisa est absurda hæc sententiã, proinde asserunt Vatem uoluisse his uerbis nihil aliud à nobis intelligi, quam illos penitus Deo supplices, atq; eius potentia obnoxios fuisse, illud Deuteronomij citantes, Negabant te inimici tui: uel, ut alia habet litera, mentientur tibi inimici tui, & tu eorū colla calcabis. Et forsitan, aiunt, inde mentiri pro trepidare, seruiliter maxime subiectione, scriptura usurpare solet: quod qui ita subiecti sunt, multa soleat, timore nimio adacti, his mentiri, quibus seruiunt, & quorū potentia reformidant. Nam ex illis quidã sic reddidit: Seruilius mihi supplices facti sunt, quo circa ex penetralibus suis trepidauerunt. hoc est, in locis etiã clausis ac munitis timore cōtabuerunt.

Viuit Dominus, & benedictus Deus meus: & exaltetur Deus salutis meæ.

Iuranti hic erat mos apud Hebræos, ut passim in ueteri instrumento est uideri: & est perinde ac dicat, per Deum uiuentē, cum interim gentes per deos mortuos iurarent. Verum in hoc loco uox est gratias Deo agentis: unde Hebræus in terpres sic uertit: Laudatus propugnator meus. Felix uerò ferè idem cum nostro, Viuit Dominus, ait, & benedictus creator meus. Adeo dulcissima uoce uite delectati sunt penè omnes, & quam uerè, singulariterq; Deo uiuenti in secula, conuenire arbitrati sunt. Sensus igitur: Ipse Deus, qui fons est uitæ, uitamq; habens in semetipso, cum dij gentium mortui sint, hæc tam mirifica, quæ hæcenus enarraui, operatur: idcirco sit semper benedictus, laudatusq; in æternum, qui mihi rupis instar ac propugnaculi semper extitit: exaltetur ab omnibus, colatur, agnoscat: ipse enim salutis meæ autor fuit. Huiusmodi quidem sublimitatis mens debet esse Christiani, ac perfectio, ut in omnib. tum dictis, tum factis, semper aueat Dei nomen exaltari, suum uerò deprimi. Vides quomodo suo more Vates se ad psalmi finē accingens, laudibus illum cōcludere satagit: Desunt ne nobis ignauissimis argumenta uirtutum in hoc sanctissimo uiro?

Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

In Hebræo, Iracundis non habetur, sed hac uoce aduersariorū affectus exprimitur, qui rabie sola, atq; ira eos impellente, in Dei electos insanire solent, nō iusta causa aliqua, aut ratione. Summa est, quod Deus ipse semper uiuens, atq; omnium potentissimus, uires nobis suppeditat nos ulciscendi, qui & solo nutu subi-

A git nostro iuri atq; hastæ, inimicos eos nostros, qui sola animi impotentia ac rabie in nos defæuiunt. Et quidem nō temouere debet, quod hic cernis Vatem sese iactare de accepta cœlitus facultate se ulciscendi. Nam nihil aliud esse de inimicis nostris, uel in primis inuisibilibus, quorum, ut inquit, Dionysius, furor est irratio nabilis, amens concupiscentia, phantasma proteruum, pœnas sumere, quam illis non cedere, eorumq; suggestionibus non assentiri, cum à sacra lege, tum ab experientia edocti, probè nouimus. Vis ne è tam dira lucta uictor recedere: ne pedè moueas, sed persta, dura, finge te fortem ac ualidum. Alio qui mirum, quam dæmon in meticulosos acer sit, atque audax. Secus uerò nobis cum hominibus nostræ professionis certandū est, Carbones, inquit Paulus, ignis congeras super caput eius, hoc est, par pari in iniurijs ne referas: non odio te persequentē insequaris, non remordeas, sed uince in bono malum. Hostes enim beneficijs deuincire, ac nobis obsequijs conciliare, summa laus est, atq; honoratior triumphus & uictoria, quam si eos laqueo strangules, aut ferro iugules.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

Iam finem facit Propheta omnibus prædicandū à quot malis ereptus sit à Domino, quod cuncti in eum credentes perdiscant tandem ad unicum illud asylum, tutumue perfugium recurrere, ac post adeptam liberationē, partamq; uictoriam uim omnem, qua uictores euaserūt, illi referre acceptam, atq; eum, quantum fas est humano ingenio, laudū trophæis onerare, & est, ac si dicat: Quid multa commemoro: quid per partes bellum commissum, uictoriamue concelebro: Tu enim is ille es, qui omnibus illis, qui in me insurgunt, superiorē me facies, à uiroq; iniquo & maligno: seu, ut legunt Hebræi, à uiro uiolentiæ: uel, ut uertit Felix, à uiro iniquitatis, tutaberis me, & est mutatio numeri.

B Propterea confitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo psalmum dicam.

Hic enim Dei filius Patri pro electis gratias agit, & ait: Quoniam me in caput gentium, reiectionis filijs illis alienis ac rebellibus, constituisti: meq; à populi contradictione eripuisti, superiorē me omnibus illis, qui in me cristas erexerāt, fecisti, uim mihi de inimicis meis me ulciscendi suppeditans: demumq; quoniã me ab omni homine maligno ac uiolento tutatus es, in futurumq; tutaberis, te, tuumq; nomen laudabo, spargamq; tui regni famam per cunctas passim nationes: ac demum faciam, ut omnes, qui sanctum tuum uerbū accipient, te laudent, te extollant, actuum tremendū nomē sanctificent. Videsne, o homo animalis, quod tuæ referendæ sint odæ: quod cantiones: quod metra illa tua mille libidinū nauis conspurcata: Nomi, inquit, tuo, o Deus, psalmum dicam: non scorti, aut lenæ nomini, aut adulteræ. Quid turpitudinis in metris illis, quos metricales uocant (ob id puto, quod à Cale oppido Gallia originem habeant: uel, quod magis placet, à calo, quod bonum significat, eo modo sic dicti, quo apud inferos, Eumenides) non auditur: Quam sanctioribus musis, puerorū, puellarumue ingenia exercitanda essent: quam castiori plectro emollienda, ad amoremq; diuinū, non lasciuum ac turpem, in suis istis primis annis imbuenda: Vidimus enim aliquando, uel castissimas matronas, neq; infanientium amantiū lachrymis aut donis, neq; pulchritudine ipsa sua ab omnibus laudata, atq; à quā plurimis concupita, potuisse flecti: ad unam tamen lasciuam cantionē, cor ad ea cogitanda conuertisse, quæ perpetrata, & sibi, & familia, & patriæ, perpetuā infamiae notam inurerent. Sed parum forsitan hoc esset, nisi & templa quoq; ipsa istuc uenenū infecisset. Ridelicet illud est, an flebile magis dicendū, auribus choros audire, sacros hos psalmos in templis Deo canere: corde uerò, intercalari quadam ueluti turpitudine, foedos amantiū ignes ab organis haurire?

Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo David.

Mutatio rursus est personæ, & est ac si dicat, magnificas salutē: seu, ut legit Paraphrastes: Adauges in immensum salutifera dona regi tuo, facisq; misericordiam

C Christo tuo Dauid, & semini eius usque in seculum. Quanta spes hic concipi debet, postquam cernimus totam uim regni Christi in misericordia consistere. Genuit enim pater filium sibi ab aeterno, Deum uerbum, natura sibi aequalem, eiusdemque potentiae ac uirtutis, quem constituit regem uniuersorum, per quem fecit & secula, & cui fecit misericordiam: hoc est, regni eius summam uoluit esse misericordiam. Proinde eundem ipsum filium appellat uates Dauidem, hoc est, amabilem, lenem, speciosumque forma praefilijs hominum: quo etiam nomine ab Hieremia uocatur. Et seruauit, inquit, Dauidi regi suo: id est, ut interpretantur, Messiam. Regnum igitur amabilis huius regis, amor est & misericordia: non fastus, non odium, non ambitio, non tyrannis, non crudelitas.

Et semini eius usque in seculum.

D Cuius eius? Christi scilicet. Haec enim electorum est multitudo, quae semen Dei appellatur. Quinimodum in ipsis diuinum est semen, atque ob id peccare non possunt, ut ait Ioannes. Quid autem sit hoc semen, si interrogor: puto esse aeternos illos motus atque igniculos, a summo rerum opifice ab aeternis seculis in electorum cordibus accensos, secundumque infinitam eius misericordiam, electorumque ipsorum electionem atque propositum, ut cum Chrysostomo sentiam, futurum, praefilos, immotaque sententia destinatos: quorum quidem suauissimo illapsu ac monitis, crebro experrecti, non peccant ad mortem: hoc est, in peccatis haudquaquam moriuntur, sed in Domino: propterea beati. In seculum, ait: id est, misericordia regni huiusmodi aeterna erit, & adeo aeterna, atque interim tam regi nostro familiaris, ut penes iustitiam uideatur, ut sic dicam, oblitus. Erit, inquit Zacharias, ex his, qui offenderit in die illa (gratiae uidelicet) quasi Dauid, hoc est, erit sicut Dauid, qui post culpam suam magnam misericordiam est consecutus, quare clamabat: Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Vides differentiam legis & Euangelij? Cernis quam uerum sit illud, quod olim mundi sapientibus Dei maiestas, Iudaeis iustitia, Christianis uero misericordia innotuerit? Et quidem, licet misericordia & iudicium cantanda sint Domino, misericordia tamen Domini plena est terra. Dulcor sane is est, quo absente, nostrae omnes actiones, quauis diuinae & sublimes, amarae sunt, ac Deo parum gratiae: praesente uero, uel illae quidem, quae nota aliqua imperfectionis respersae uidentur, mundae efficiuntur, & Deo gratiae.

Danti aeternitatem, PSALMVS DAVID XIX.

D O c psalmo uates Dei uirtutem ac prouidentiam, ex opificio caelorum relucens, celebrare intendit. Memorat deinde legis diuinae excellentiam & robur, ac demum a peccatis seruari rogat: petitque, ut quicquid animo cogitat, aut ore loquitur, illi probetur, & gratum sit. Nulli dubium esse debet, caelos istos uisibiles, stellas, solem, lunam, dies, noctes, diuina esse spectacula, in quibus conditoris gloriam intuemur, aeternamque eius potentiam, ut ait Paulus, & diuinitatem contemplamur. Et quia haec iam ex consuetudine atque usu apud homines coepta sunt euilescere, paucique inueniuntur, qui ex tam pulchra caelorum machina, Dei maiestatem intelligere curent: prudentissimus uates uoluit hisce rebus, quae ante oculos semper obuersantur, & nunquam non apparent, humani generis stupiditatem excitare ad illam considerandam, a structura scilicet ordinatissima caelorum, ordine, motu, ornatu, & sic orditur:

Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.

Volunt interpretes hebraei hic idem esse, eundemque sensum praetendere caeli, & firmamentum: quamuis dictio hebraea, ut ipsi asserunt, non firmamentum, sed aether, significet, utpote quae non a firmitate, sed ab expansione dicatur. Ex quo illud, quod nos in Genesis libro legimus: Et uocauit firmamentum, caelum: illi, aethera uocauit caelos. Hinc etiam ex nostris quidam Aristotelem imitati, dicunt caelorum, syderumque naturam hoc nomine appellari, ducta nimirum huius uocabuli origine ex eo, quod semper motu circumductili aether feratur. Quemadmodum igitur, ut hi uolunt, idem est aether, quod caeli: ita quoque idem enarrant, glo-

A riam scilicet Dei, ac maiestatem. Quare a magnitudine & pulchritudine rerum conditarum, quasi proportionem quadam, ut uocat Eutyrius, earum, artificis excellentia consideratur. Nam qui caelorum, siue aetheris, formam, situm, pulchritudinem, ornatum spectat, uisum, ueluti doctore aliquo, utitur, ad sempiternam Dei uirtutem specularandam. Quocirca dicimus caelos, caelorumque machinam, Dei magnitudinem praedicare, cum proprio eos aspectu, ornatuue ac motu, pro uoce uti consideramus. Nemo est enim, nisi sit omnino indoctus, qui censeat caelos esse animatos, atque os habere ac linguam, ut caetera animantia, contendat: uerum, ut dixi, ipsa in illis pulchritudo & forma, uox est quaedam mirabilis, qua eorum opificis magnitudo annuntiatur in uniuerso mundo. Ad quam quidem considerandam nos prouocat Esaias non semel, sed illud in primis: Leuate, inquit, in excelsum oculos uestros, & uidete, quis creauit haec. Caeterum, ut hic uerissimus sensus sit, quem dixi, quis nos tamen uetat, postquam uideo Paulum, quartum huius psalmi uersum de sanctis apostolis interpretari, hic sanctos Dei uiros, ac uates caeteros, caelorum nomine intelligere? Caeli igitur apostoli sunt, ac caeteri eiusdem propositi uiri, a quibus Deus, ueluti ex hoc aethere solet fulmina, ignita uerba iaculatur, terret, fulgurat, ac terrifico quodam iustitiae strepitu detonat. Hinc nimbi illi, ardente persecutionum Sirio, consolationis gratissimi: hinc fiduciae pluuiae, hinc casti amoris nubes, aestum atque ardorem huiusce inhospitae solitudinis uitae refrigerantes, ortum habent. Audite, ait Moses, caeli, quae loquor. Quid mirum si caeli existimandi sunt hi, qui tum ore, tum animo, cum Paulo clamant: Nostra conuersatio in caelis est? Sed quid enarrant caeli isti felicissimi? gloriam profecto Dei, quam esse arbitror cum Casiodoro, gratuitam peccatorum ueniam: ex qua quidem solus glorificatur Christus, nos uero, nostraque iustitia, uis & studium, damnantur. Verum hanc gloriam quis enarrare? quis praedicare? quis extollere potis est, nisi caeli isti formosissimi? Etenim terra terram sapit & praedicat: hoc est, mundi fastum ac pompam. Secus uero caeli isti mystici, quibus sui artificis gloriam & maiestatem annuntiantibus, nostra illico cadunt omnia, proprius scilicet amor, ac carnis cura.

Dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiam.

Nescio an ullus alius possit esse apertior sensus huius uersus, quam quem ponit Paraphrastes. Ait enim: Dies unus indicat subsequendum alterum, & nox una docebit nos cognoscere aliam: perpetua enim uicissitudine mutuo succedunt. Inter caetera huius structurae mundanae, quae pulcherrima sunt, haec inter prima esse uidentur, cum in rerum ordine, dies diei, perpetua quadam uicissitudine, eructat, seu manifestat uerbum: hoc est, mandatum Dei, ut miro quodam modo & ratione, subsequens dies a praecedenti pendeat, ab eoque modum praefixum, qui ei obuenturus sit, sumat. Ex quo quidem ordine & harmonia, rerum opifex laudatur, eiusque magnitudo ab omnibus & cognoscitur, & praedicatur. Neque porro id solum in mutua ista dierum ac noctium concordia est uidere, sed in anni partibus quoque, qui tam concinne quadrifarie diuiditur, ut nullus alius in rebus conditis mirabilior appareat ordo, qualem in ueris, aestatisue, autumnii, atque hyemis ordinatissima successione cernimus. Quod sane non esset, si nullo ordine, nullaque unius & eiusdem optimi ac perfectissimi prouidentia principij, sed casu, temerariaque uia ac sorte, mundus regeretur. Hoc itaque modo, illud adagij loco uulgo celebre uerum esse deprehenditur, quod discipulus prioris est posterior dies. Caeterum dies, gratiae tempus est: nox, legis & peccati. Unde illud: Nox praecessit, dies autem appropinquabit. Nox Dei ignorancem praetendit, dies scientiam & fidem. Dies spiritum, nox carnem. Noctis inuolucris obducti erant prophetae: diei radijs Euangelium, hoc est, Christi praesentia. Verum & nox suam habet gloriam, quamuis tenuem, ad illam diei, in quo sol iustitiae nunquam deest. Noctis enim ea est gloria, cum doctorum hominum stimulis excitati, nos omnes sub peccato esse arguimur, ac de nocte ad diem reuocamur. Nonne igitur nox, legis scilicet minae, atque nostra declarata per legem damnatio, & conscientiam, annuntiat nocti scientiam? hoc est, illis quidem, qui etiam nunc in fidei ignorantia,

C Iudaicisq; superstitionibus uersantur. Etenim absq; legis ac conscientiae monitis in profundissima errorū nocte uolutamur: ab illis uero puncti, facile ab huiusmodi, tum legis, tum conscientiae tenebris, ad lucē diei, quae est fiducia in Deo, prodimus. Porro felicissimum illum esse diem arbitror, qui, ut aliquādo nox dies efficiatur, se in noctem transformat. Quod quidē accidit, cum perfectissimi uiri sese infirmioribus animis tandiū attemperāt, quandiū crescant in uirum perfectum. Cum liber essem, aiebat Paulus, ab omnibus (ecce lux in Paulo) omnium me seruum feci, (ecce nox) cum Iudaeis Iudaeus, cum gentilibus gentilis, omnibus omnia factus sum, ut Christum lucrifacerem. An uero dies, in suauissima Christi academia, diei eructet uerbum, hi norunt, quibus in uita nihil iucundius est, q̄ in sacrarum literarum campo assidue spaciari. Sacrum enim Euāgelium, quod lucidissimum diem appellare fas est, quomodo diei, sanctae uidelicet animae, uerbum illud diuinum, qui Christus est Iesus, cuius ipsum grauidū est, non eructabit? non ostendet? non notū faciet? O lux, o lumē, o lampas uniuersi, Christe benignissimi me, quem unicū & colo & ueneror, usquequo in tenebris uersor? Semper ne in caligine errorū, insipientiaeq; cor meum frigidū uolutabitur? Heu me miserum, quot annis absq; luce, attonitus super terrā, infelicē hanc traduxi uitā. Transactē me poenitet uitae. Tu igitur dies luce omni splendidior, mihi, non iam diei, sed nocti obscurissimae ac deploratae, tuum sanctissimū uerbum, tuam sanctā legē, tuam gratiam, tuum fauorē, instilla. Da me in te transfundi o lux beatissima.

Non sunt loquela neq; sermones, quorum non audiantur uoces eorum.

Felix: Vt non audiat uox eorū, hoc est, nō est idioma, nō sermo, non natio tam remota, quae nō audierit uocē rerum conditarū suo more loquentiū, passimq; predicantium sui conditoris sapientiam, potentiam, uirtutem, bonitatem. Namq;

D *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum.*

Censet Eutymius praecedentem uersum legi debere per interrogationem, ut sit sensus: putandumne est, uariarū rerum articulata uoce carentium pulchritudinem, cessare posse a celebrandis laudibus sui opificis, etsi inanimae sint? Non hoc quidem. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum. In elementis igitur, uniuersisq; fabrica & structura, ipse ornatus, distinctio, utilitas, pulchritudo, uisq; illa rebus omnibus a suo conditore sapientissimē, qua seruantur, quaq; altera alteri afinitate est cōiuncta, ingenua, uox est ac sonus, quo Dei magnitudo etiā in ultimis orbis recessibus degentibus innotescere potest. Sed quid haec, dicit aliquis, ad promerendā fidem eam, quae in assequēda uita aeterna prorsus est necessaria? Respondet spiritus, quod nunquā uiri sanctissimi defuere, & in primis apostoli, qui per uniuersum orbem donum hoc fidei disseminarent. Quod ne repentinum aliquid ueluti monstrum exhorrescerent homines, praedictum a sanctis Dei uatibus longē antē fuit. Ait enim Esaias: A finibus terrae audiuius laudes, gloriam iusti. Rursus uice Domini: Mittā ex eis, qui saluati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam, in Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam & Graeciam, ad insulas longē, & annuntiabunt gloriam meam gentibus. Quam gloriam, quāso? remissionem certē peccatorū, gratis dandam per Christū mortalibus. Quo nimirum beneficio, maximā sibi comparauit gloriam Deus apud eos, qui & in terris sunt, & qui in caelis, cum pro his mortuus est Christus, qui & impij erant, & hostes: qua quidem morte extinctus planē mundus uniuersus, ad uitam est restitutus. Gratias ago Deo meo, aiebat Paulus, quod omnium uestrū linguīs loquor. Quorsum eo linguarum dono, tum Paulus, tum ceteri primae Ecclesiae proceres a Deo insigniti fuere? hac nimirum causa, ut in omnē terram exiret sonus eorū, ac non essent loquela, neq; sermones, quorum non audirentur uoces eorum.

In sole posuit tabernaculum suum.

Quia nullum aliud in caelis sidus Dei maiestati aequē attestatur, uti sol, idcirco Vates huius peculiariter mentionē facit, asserens, quod in ipsis caelis tam notabilem faciem collocauerit, Felix sic: Soli posuit tentorium in ipsis. Cui & quadrat Para-

A Paraphrastis litera. Ipsi, ait, soli aptauit Dominus habitaculū in eis, & imperium dedit in eos. Vnde Eutymius: Deus, inquit, habitationē soli posuit in caelo. Vides enim quomodo Graeci cum Hebraeis in huius uersus lectione cōueniant. Sol itaq; ut ipse ait, qui constitutū sibi in caelo habitaculū nunq; reliquit, diuinā gloriae ac prouidentiae perpetuus est praeco. Et quidē ut nullū aliud in sole, quo queat a nobis summa Dei potentia cōsiderari, argumentū sit: num illud non per se amplissimū, cum, eo exoriente, maneq; iubar illud aureum, ex quo aurora est dicta, mundo proferēte, uniuersi facies mirabiliter exhilarescit, ac miro quodam modo innouatur? Verūm quo magis id quod dicit illustretur, eum persimilē facit sponso ē thalamo egredienti, decoro scilicet, ac circūquaq; gemmis atq; auro insigni. Est similis, ait Paraphrastes, sol sponso, qui exurgens egreditur de cubili suo. Ferunt Iudaeos antiquitus sub expansa cortina, sponsam sponso tradere solitos: ē qua quidē cum progredere, omnes qui aderāt, exhilarabat, indeq; festi ipsi dies nuptiarum sumebant exordium. Proinde prophetā aiunt ex tali Iudaeorum more, huiusmodi de sole cecinisse encomium, quē non solum sponso, qui nuptiali ē thalamo egredit, sed giganti quoq; aut, ut legunt alij, heroi cōparat. Vnde sequitur:

Exultauit ut gigas ad currendam uiam.

Mysteria enim quae in hoc psalmo ab alijs enarrantur, diuina quidē sunt, propterea ab illis curiosus lector, ut lubet, ea inquirat. Nō minoris forsā laboris res ea est, ac ratio interpretandi, quam nos sequimur, cuiq; uel usq; ad sudorem, insistimus, quā illorū, qui in allegorijs assueti, nihil non agunt, quō cuncta allegorica in scripturis esse demonstrant: utinam aptē. Verūm nec nos in huiusmodi interpretandi genere ieiunī erimus: quā uero feliciter, iudicēt alij. Sat enim mihi sit candorē animi profiteri, atq; in me esse non dissimulare. Illud igitur in primis dicendum erit, ne intacta prorsus mysteria relinquamus, quid sibi uelit, in sole Deum posuisse tabernaculum suum. Et quidē posset aliquis in dubium uertere, an ob id, quod in fidei causa ab apostolis per orbē uniuersum sparsum fuerat, finem nostrū nancisceremur: & si sine, & hoc perbeato, non essent frustrandi electorum labores, in quo tandem huiuscemodi moraretur finis, in quo adipiscendo tot rerū difficultates sancti Dei apostoli adierunt. Quo circa subiunxit Vates, quod in sole posuit Deus tabernaculum suum. hoc est, in facie Christi, ut ait Paulus, & claritate, qui lucis omnis fons est atq; origo, quemadmodū sol est lucis huius corporeae autor & principium, uoluit Deus cognosci, qui antea fuerat incognitus, quando scilicet nox erat, stertebatq; mundus uniuersus somno altissimo errorum immersus. In hoc igitur sole conuiescit pater, in ipsoq; suū posuit domicilium. Nonne, inquit, ego in patre, & pater in me est? In ipso enim, ut clamat Paulus, omnis plenitudo diuinitatis, etiā corporaliter, inhabitat. Ne porro illū lucem esse unius solummodo regionis aut gentis suspicaremur, de se asserit hoc modo: Ego sum lux mundi: qui sequit me, nō ambulat in tenebris. Quid illud? ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et uerē mundi lux est Christus: nam subtracta ab orbe hoc nostro, satis per se obscuro ac turbido, Christi luce, plena erunt omnia tenebrarū, impietatis, perfidiae, ignorantiae, crudelitatis: & tandem nihil erit in humanis nisi nox perpetua ac mors. Non quidē lux est Christus eo modo, quo sol est uisibilis: sed penetratior ille est, utpote qui cor ipsum electorū, atq; animā, adeo suis diuini amoris radijs perfundit & illustrat, ut unius penē substantiae cum ipso efficiatur. Is itaq; sol iustitiae, aureus sanē, atq; aspectu desiderabilis, ē thalamo illo suo regio, in quo idem cum patre Deus lucē habitat inaccessibilē, egrediens, cum ab aeterno delituisse, erupit tandem in lucē hanc uitae, carnemq; assumens, homo factus est. Verūm ne subito, ueluti spectrū, aut uisum aliquod nocturnū, disparuit lux haec amabilis Christus Iesus? minimē quidē: nam habitauit in nobis, ut ait Ioannes, & manus nostrae contrectauerunt de uerbo uitae. Ne porro, cum solem hunc pulcherrimum audis hominem factum, eum ipsum cogites solummodo despectū, ac quasi leprosum, ut inquit Esaias, atq; a Deo percussum, ob idq; ad obediendū patri uī impulsū, ac

C metu: eiusmodi dubitationi occurrit spiritus dicēs, quod exultauit ad currendam uiam suam, gestiens nimirū, ut ait Paraphrastes, tanq̄ uir strenuus absolueret cursum suum. Fatebatur enim se Christus, in Hieremia, peregrinū esse super terram, & colonū absq̄ diuersorio. Quare uitæ huius cursum ac uiam, à calce ad metam, uti peregrini solent, perficere accelerauit. Quid ni appellē cursum? cum uelociter currat sermo Dei, qui Christus est? O mirabilem gigantis huius atq̄ herois agilitatem. O nostri hinnuli saltum celerem, & stupendum.

A summo caelo, ait, egressio eius, & excursus eius usq̄ ad summum eius.

Hebræi clarius: A fine cœlorum egressus eius, & recursus ad finem eius. Cuius quidem sensus, unica ipsius solis ac gigantis sententia diffinitur. Ego, ait, exiui à patre, & ueni in mundum. En à summo cœlo egressio eius. Iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. En rursum excursus eius usq̄ ad summū eius. Cum totigitur passim per rerum conditarum machinam, atque adeo per tot suæ erga nos beneuolentiæ signa, sui notionem dederit,

Non est qui se abscondat à calore eius.

Nemo iam homo est, qui se ab eius amore excusare ualeat. Calor is est uniuersalis. Proinde unusquisq̄, quantum lubet, quod suum cuiq̄ arbitrium maneat liberum, sumere potest. Porrigit enim Deus homini, & uelle, & perficere, suum tamen non subtrahens fauorem, atq̄ auxiliū: sed non cogit, non inuitos trahit, illectit tamen pollicitationibus, quod dona sua non aspernentur. Vide enim quomodo bona uoluntas tua sit, ac Dei donum, quemadmodum etiā fides, quam donum Dei esse affirmat Paulus.

Lex Domini immaculata conuertens animas.

Commodū enim, connumeratis argumentis illis, quibus adamusim per spectis, nullus est tam barbarus, qui nō admiret, simul & prædicet Dei potentiā ac maiestatem, adijcit de lege & doctrina Domini, munere quidem eximio, uereq̄ diuino & cœlesti. Nam cum per sacram legē ad Dei cognitionem accessum habeamus, cognitio uerò Dei sit uita æterna, cōcludi potest, Dei doctrinā uitam esse æternam. Vnde illud est Pauli, ad Timotheū scribens, de illa elogium, quo asserit diuinā legem nos ad salutem instruere. Porro cum uaria contineat lex, in unum tamē desinentia, uarijs illam uocibus appellat Vates, modo legem, modo præceptū, modo testimoniū, modo iudicia, eandem ipsam nominans. Quarum quidem uocū ea uidetur ratio, ut lex sit id illud omne, quod ad bene rectēq̄ agendum, rationem præscribit. Testimoniū uerò, quod de Dei uoluntate nobis testatur. Iudicia etiā, quoniam uiuendi cum proximo legem explicat. Mandata rursum, seu iussiones, quod quæ à nobis seruari uult Deus continet, Timor item Domini, eò quod Deum timere, ueramq̄ religionem, contemptis superstitionibus, ingerit. Iustificaciones quoq̄, ob id, quod iustum eius obseruatorem reddit. At huiusmodi tam uarijs nominibus appellata, una lex est irreprehensibilis, atque animas à Deo auersas conuertens. Et est perinde ac si dicat: Falsus sum cœlos istos uisibiles Dei gloriam prædicare, quod sanè magnum est, sed propè nihil, si ad legem gratiæ conferas: ea enim sincera est, perfecta, absoluta, nihil mutationis admittens, nihil uarietatis, nihil quod inconstantiam præ se ferat, aut corruptionem, cum in cœlis ipsis, alioqui pulcherrimis, uicissitudines lucis, atque alterationes alijs aliæ succedant. Ista porro animas restituit, reuocat, & in æternum renouat, beatq̄ & recreat: cœli uerò tantummodo corpora. Quantum postea fidele sit legis testimoniū, ob id certè considerare possumus, quod fide à diuina lege subtracta, ea omnia quæ ad salutem hominum faciunt, uacillent oportet: qua quidem re, nihil in rebus humanis, simul & diuinis, absurdum magis accidere potest. Cœli præterea Dei sapientiæ, sapientes solummodo admonent: at scriptura diuina, uel imperitis ipsis mulierculis, paruulis, mundoq̄ despectis, sapientiam suppeditat. Mandata Dei postmodum æqua sunt, iusta, irreprehensibilia, cum interim cœlorum lumen obliquet interdum, ac sæpe sui dissimile sit.

Præ

A Præceptum Domini, ait, lucidum: sed lucem istam cœlestis structuræ nubes crebro, ut uidemus, obscurat, densissimaq̄ obducit caligine. Illa tantummodo corporeos oculos aperit, oblectatq̄: hæc mentis aciem, ipsumq̄ totum interiorem spiritum aperit, & exhilarat. Sol item, luna, & cæteræ aliorum corporum cœlestium faces, cursum suum, motum, ordinem, à summo illis opifice præfixum, dum seculum hoc erit, tenebunt: uerū ultra omne æuum timor Domini permanet in seculum seculi. Iudicia porro Domini adeo uera sunt, ut ne pilum quidem à recto uariant: sed fallunt sæpenumero astrorum iudicia, luxq̄ ipsa nonnunquam deficit, atq̄ omnia tandem uicissitudinibus immutantur, uariant, ac in interitum festinant, cum sacra Dei lex uitam eam polliceatur, quæ æterna sit, uereq̄ beata. Hinc igitur cernas uelim, quam indicibilis sit Dei in nos bonitas, qui, cum satis per se naturæ lex ad præstandam nobis de eiusdem magnitudine, ac potentia, cognitionē sufficere uideretur, addidit tamen & legem scriptam, quod nulla in re nobis assequendi finem, ad quem cōditi sumus, deesset. Lex itaq̄ eadem hæc est, quæ immaculatam animam reddit, atq̄ irreprehensibilem: & est, ut ait Paulus, lex spiritus uitæ in Christo Iesu Domino nostro.

Sapientiam præstans paruulis.

B Sola enim humilitas, uirtus ea est, quæ legis huiusq̄ sensum assequitur. Quod si tamen huius mundi sapientes interdū uisū sunt (ut nunc maximè uidentur in nostra hac ætate, in qua omnes de profundissimis sacrarum literarum sensis, ac mysterijs, differere audent, sed utinam candido animo) elegantius quæ de diuina lege sentiunt, proferre, quam pauperes spiritu, non intelligunt tamen: non ita afficiuntur, ut hi, qui nihil de se suoq̄ ingenio præsumentes, in solo Deo fixū habent, quicquid sunt. Qui enim de terra est, terrenaq̄ sectatur, atq̄ amat, is, ut inquit Ioannes, de terra loquitur, terræq̄ incumbit, & immoritur. Erras quidem si animalem hominem (sic eum appellat Paulus) unquam cœlestiū rerum pabula corde haurire existimas, quamuis Demosthenē orationis grauitate superet. Spiritualiter enim illa, ut inquit Paulus, examinantur: quocirca à spiritualibus uiris, infensis scilicet mundo, tantummodo percipiuntur. Gratias tibi ago, o pater, aiebat filius Dei, quod abscondisti hæc sapientibus, & reuelasti ea paruulis.

Iustitiæ Domini recte lætificantes corda.

Mandata proculdubio nouæ legis intelligit, quæ iustum gratis reddunt hominem, ac conscientia pace lætificant, non deterrent, ut olim lex uetus, impræsentiarum etiā nonnullæ quorundā parum sibi constantes in Ecclesia ordinationes.

Præceptum Domini lucidum

Tum factum est, cum detecta Mosis facie, & ablato, discissoq̄ à summo usq̄ deorsum uelo templi, unā cum capite nostro Christo Iesu in interiora uelaminis, ut ait Paulus, penetrauimus. Cæterum quomodo lucidū id non esse fatebimur, cuius origo lux ipsa est ac sol?

Timor Domini sanctus, permanet in seculum seculi.

Alij reddunt, timor castus: alij, filialis, quod intelligas, hunc eum non esse timorem, quem in Iudaico illo populo ferreo, atq̄ adamante omni duriore, fuisse legimus. Porro timorem eum castum esse diffiniunt, cum Deus filiali quadam reuerentia timetur: qui quidē cum ab amore proficiscatur, non potest non sanctus, ac Deo ipsi gratus esse: atq̄ is prorsus infinitus est, perstatq̄ in æternū, cum in eum tendat, qui supra omnem æternitatē æternus est: ille uerò alius cum seruilis sit, actemporarius, cum tempore deficiat necesse est: propterea nonnulli mancipium illum mortis appellandum censuerunt.

Iudicia Domini uera iustificata in semetipsa.

Profecto uera, ac in sese absq̄ alieno adminiculo firma manentia. Nam eo ipso quod Domini sunt, uera statim sint oportet: nec alia peruestiganda est ratio, ut solent mundi sapientes, qui, ne in ipsis quidē rebus, quas prorsus cœlestis pater uoluit humana ingenia latere, fidem adhibent. Ex quo quidē errore, & temerario

L 3

C aufu, fides penè in Ecclesia Dei periclitata est. Felix sic: Iudicia Domini ueritas, iustificata sunt simul. Quare sic reddit Paraphraſtes: Iudicia Domini ipſa ſunt ueritas, & modis omnibus æquiſſima. Insuper

Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem precioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum.

In rebus enim corporeis nihil æquè exiſtimari uulgò ſolet ab hominib. ut aurum, & lapides precioſi: proinde à prophetis ſæpenumero pro diuinis eloquijs uſurpari ſolent, utpote quæ magis optabilia ſunt, quàm quæuis res precioſiſſima. Et quidem nihil in terris tam utile eſſe poteſt, ac iucundū, quàm Dei uoluntatem in ſacra lege intelligere. Mirum quàm tranquillè ocietur anima in ea cognitione, qua Deus cognoscitur, guſtaturq; ac planè hauritur. Putasne animæ illiuſmodi gaudio affecta, ea quæ uidentur in hoc mundo ſuauiã & precioſa, placere poſſe: nihil certè minus. Nam ſemel in diuinum amorem, per ſacrarum literarum cognitionem tranſuſa, nihil aliud, tum in cœlis, tum in terris, iam uult & optat, quàm in eo, quem unicè diligit, pauſare. Præterea, quemadmodū hîc aurum, lapisq; precioſus, id omne quod appetere ſolent homines, quod principale ſit ad obtinendas diuitias, atq; inter cæteros principatum, ſignificat: ita apud labor atq; opus, ponitur à propheta, pro quacunq; re, quæ uoluptatem nobis, ſiue in eſculentis delicatiõibus, ſiue in quauis realia delectabili afferre ſolet. Nec porro uacat myſterio, quod inter cætera edulia, mellis & faui ſolummodo mentionem facit propheta, cum mel nouum, fauus uerò antiquum adumbret teſtamentum. Illud enim puriſſimum, utpote à cera repurgatum: is autem permixtus, & confuſus. Amabilia ſunt igitur diuina præcepta, ut ait Paraphraſtes, magis quàm aurum, etiamſi puriſſimum ſit, & plurimum (hoc ſignificat, multum, in noſtro interprete) & ſuauiora ſunt melle, & fauo mellis dulciſſimo: hoc eſt, quicquid expeti poteſt à mortalibus in hoc mundo, quod diuitias, quod potentiam, quod uoluptatem adducere conſueuit, id minus eſt, quàm ſi in Dei lege oblecteris. Obryzum ſcribit Felix pro lapide precioſo. Idcirco poſuit Paraphraſtes ex Hebræo, puriſſimum, aurum ſcilicet quod Hebræi ophir dicunt: & eſt aurum ſyncerum, excoctum uè ſæpius, ac optimè perpurgatum: de quo quidem in Daniele legimus, quod d uir unus uestitus lineis, & renes eius accincti auro obryzo. Cum itaque digna adeò ſint, iucunda, plenãq; decoris ac uoluptatis, uerba tua, ô Domine,

Seruus tuus cuſtodit ea.

Seu, ut alia eſt litera, Seruus tuus admonitus eſt ab illis: ut cautius ſcilicet agat, & non peccet. Conuerſio nempe eſt ardens, atq; exclamatio ad Deum, qua eorum, quæ dixit, guſtum ac experiẽtiã ſe habuiſſe teſtetur, deſiderabilia uidelicet ſuper aurum, & quodcunq; precioſius auro in terris inuenitur, Dei iudicia eſſe. Quare ſic uertit Felix: Seruus tuus cautus fuit in ipſis. Vide enim quomodo diuina haudquaquã probantur eloquia ſuauiã eſſe, ſolãq; quæ præ cæteris rebus ſint expetenda, legendo ſolummodo, aut loquendo, ſed cuſtodiendo: ut nimirum ea prorsus inutilis, ac uana cenſeatur doctrina, quæ ex ore tantummodo erumpens, curioſorum aures uano demulceat pruritu. Verùm fruſtrane cuſtodienda ſunt, atq; ex animo ſeruanda Dei iuſſa: minimè quidem. Nam

In cuſtodiendis illis retributio multa.

Hîc proculdubio æterna bona, diuinis præceptis obtemperantibus, retributionem fore aſſerit. Verùm ut multa ac maxima ſit, ut eſt, merces illa beata & æterna, ad quam ſuſpiramus, cupientes iam tandem diſſolui, & eſſe cum Chriſto: eſt & alia in hoc ſeculo non parui ducenda, quippe quæ à Domino in Euanġelio centuplum appellatur: quam ſanè eſſe arbitror, cum penitus à nobis euulſis peccati radicibus, calcatoq; mundi ſactu, atq; edomita carnis petulantia, uirtutibus ditamur, nihilq; non agimus, quò ex hominibus dij efficiamur. Paruipendendane erit huiuſmodi retributio ac merces, quæ nos adeò diuinæ uoluntatis adimplendæ cupidòs facit, & inflammat, ut unum iam cum tanti boni autore Chriſto

Ieſu

A Ieſu facti, eadem ipſa bona, quæ poſt hanc uitam expectamus, cum carne nihilominus conſiſtentes perguſtamus?

Delicta quis intelligit?

Celebratis Dei laudibus in ſuperioribus, oſtenſoq; q̄ ardenti ſtudio in perficienda Dei lege nauanda ſit opera, quantuue facienda ſit eius obſeruatio, dubitat Vates, an aliquis tam ſapiens inueniaſ; qui impedimenta illa omnia, peccata ſcilicet, quib. ab aſſequenda æterna beatitudine retrahitur anima, perfectè intelligat. Tum enim maximè cum nō putamus, è nobis exeunt reliquiã quædam latentis uetustatis, Cananæorū reſiduū nondum omnino edomitū. quare cōtinuo nobis clamandum eſt, Delicta quis intelligit? Quis delicta omnia aduertere potis eſt? quamlibet enim uirtutū ſtudia amemus, quãlibet cautè ſollicituue circumſpectemus necubi impingamus, uitare tamen nō poſſumus, quin in multis labamur, quorundãq; peccatorū nexib. adſtringamur, quorū ipſi cōſci nō ſumus, quæq; noſtrã prorsus fallunt conſcientiã. Quapropter quis hîc tam imperterritus eſt animo, qui nō ſibi ipſi interdum timeat, ſimulac cernit ſanctiſſimos dei uiros uereri, an ſit in terris aliquis, qui examuſſim peccata pernoſcat? Errores, ſeu ignorantias, legit Felix: quæ ſecutus Paraphraſtes, ſic reddit: Quæ errore cōmittimus, tam ſunt multa, ut ne deprehendere quidem quĩs q̄ poſſit omnia: quare ab huiuſmodi, quæ latenter irrepūt, munda quæſo me. Propterea à propheta ſubdit:

Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo.

Tam enim uerum eſt illud, quod in Prouerbijs legimus, quàm aliud quidem maximè: prauum ſcilicet, atq; inſcrutabile cor eſſe hominis. Certè poſtquã compertum habemus, paſſim, & ut ſic dicam, artuatim è nobis ebullire flagitia, noſtris actionib. tuto fidere nequimus, quantumuis candidè, tum nobis, tum cæteris, uiuere uideamur. Quid igitur hîc ſibi uult Vates? hoc ſanè: Ab ijs me affectibus, uerbis, operationibus, quæ cum tibi aduerſentur, mihi tamẽ placent, aut ſaltem nō, ut par eſt, diſplicēt, libera. Quamuis enim oculatiſſimè cuncta quæ ago, & cogito, mihi uidear ad normã tuã ſanctiſſimæ legis edolaſſe: attamen, cum opus ultimã exegerit manū, uideo me plurimū à rectitudine aberrãſſe, cum nihil tamẽ minus uererer. Aiunt quidem peccata omnia duobus includi terminis: aut occulta omnino eſſe, aut aliena. Occulta illa eſſe dicunt, quæ in nobis innasunt, quæ & originalia uocant idcirco, quod in ſecretioribus animæ recessibus oriri ſoleant. Aliena uerò illa ipſa, quæ ſuadentibus malis hominibus, aut dæmone, committimus. Ab illis, inquit, quia ſordes quodammodo ſunt naturales, me emunda: ab iſtis autẽ me uendica, ac parce. Illud porro nō omittendum quod alij legunt, a flagitijs parce ſeruo tuo: quæ ſanè prorsus alienos nos faciūt à Deo. Alij itẽ putant hîc Vatem orare, ut ſe ſeruet Deus à conſortio alienorū, illorū ſcilicet, qui in ſorte Dei minimè cenſentur: ac ſi dicat: Retrahe me, ne impiam illorū uitam prohem, ſecterq; qui longè abs te alienati ſunt: Quare hî uolunt maſculino genere pronunciarĩ debere, alienis: ob id quod ſequitur, Si mei nō fuerint dominati. Alij ruruſum aſſerunt, ab alienis peccatis legendum eſſe, quæ noſtra ſunt, cum non prohibentur ne accidant: aut non mulctantur cōmiſſa, cum poſſumus, ac noſtra intereſt. Verùm Hebræorū interpretes, & in primis diuus Hieronymus, in hoc conſentiūt, ut ſic legamus: A ſuperbia, ſeu ſactu, cōtine ſeruum tuū, ne domineſ mihi: & eſt ſenſus, ut mea eſt opinio, uerè ſpiritu prophætæ cognatus. Nō em̄ rogo, ait, me à reconditis ſordibus, & quæ me penitus fugiūt, emundari, propterea quali reliquorū periculum me euaiſſe arbitrer: hæc eſſet quidem nimia de me ipſo præſumptio. Nam niſi tu ſerues, niſi mundaſ, niſi fluxe mee nature, ac uitro ipſo fragiliori ſuccurras, manuq; ſupponas, uideo me in quæuis facinoroſa flagitia, quorū caput eſt ſuperbia, poſſe prouere. Peto igitur ut à grauioribus quoq; flagitijs illis me ſeruū tuū, hoc eſt, eum qui ſe totū tibi iam ab ipſis primis in cunabulis conſecrauit, & cui nunquã res ulla tam fuit cordi, quàm tuæ eſt ſanctiſſimæ legis obſeruatio, tueris, perpetuoq; munias. Ne domineſ mihi, ab Hebræis

C additum esse puto: quò periculū quod in uoluntarijs delictis natura est insitum, perpendatur. Solent enim a uoluntate profecta peccata, simulatq; animam prorsus occupauerint, ad alia statim rapere. Desideria patris uestri, ait Christus ad huiusmodi male affectos homines, uultis perficere. Vides in his uerbis peruersa uoluntatis conatum, ad exaturandā suā libidinis rabiem contendentē. At quantum magis elaborandū nobis esset, ne tam imperpectē à diuinarum rerum consideratione auerſi, in id flagitiorum sponte nostra prolaberemur, unde exire posse, ne per pœnitentiā quidem illam quæ nihil opis ludæ Domini proditori attulit, nequiremus. Traditi enim, iusto Dei iudicio, hoc est, uolentes, in mentē reprobam, quomodo Dei iniuriam poterimus non amare? ex animo delinquere: atq; in perpetuis erroribus obdurescere? Sed etsi uerum illud sit, quod de peccati dominio, secundum Hebræos, est dictum: noster tamen interpres, quem altissimo spiritu præditum fuisse iudico, suo non est fraudandus sensu. Ait enim:

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.

Quāuis lucidior esset litera, si secundū græcam lectionē uerteris: Si mei dominata non fuerint: ut dominata, ad peccata referas: tamen & hæc quam frequenter, pia est lectio. Peccata enim quæ supra cōmemorauit, suos uocat hostes Propheta: & est perinde ac si dicat: Non oro, Domine, ut peccata, hostes scilicet mei tollant omnino à me: quandoquidē hoc nobis penē à natura ingenitū esse uideatur, ut crebrò labamur: sed eorum deprecor dominū. Sat mihi sit illis ipsiſ carnis necessitatib. quibus uel ipsi innocentissimi uiri etiā inuiti parent, inseruire: tantum nō seruiā atrocissimis illis hostib. qui sunt, peruersa uoluntas, obstinatio, temeritas, superbia, ambitio, atq; cum cæteris huius generis monstris, desperatio. Hoc enim abs te exorato, immaculatam perpetuò degam uitam, insuperq;

Emundabor à delicto maximo.

D Hæc est irreuocabilis in malitia consuetudo & impœnitentiā, quod est maximum omnium bonorum animæ exterminium. Et quidem ex eo, quod tentatori libentius seruimus, quàm nobis ipse imperat & dominat, formatur in nobis habitus quidam pestilens in peccandi consuetudine: qui quidem cum tenacius cordis radicibus inhæserit, alteq; sese in penetralibus animæ insinuauerit, procreat impœnitentiā & desperationem, quod est peccatum in spiritū sanctum, id est, omnium maximum. Felix legit: Transgressionē maximā, uidelicet rebellionē, à fideq; defectionē. Nullū enim maius potest esse delictū, quàm à Deo, ut ait Sapiens, per desperationem apostatare.

Et erunt ut complacent eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Immundum illud esse, planeq; Deo execrabile, quicquid id est, quod uir impius aut loquitur aut cogitat & agit, nemo est, uel mediocriter in schola spiritus enutritus, qui ambigat. Is sanè est, quem alio in psalmo conquestus est Dauid dicere in corde suo, nō est Deus. Qui quidem turpissimus uitæ modus adeò uel in ipsis nobilioribus rerum pub. membris uim sumpsit, ut fermè nemo sit qui libentius de oppressione miseris inferenda, aut de satienda siti uel avaritiæ uel libidinis non loquat & cogitet, quàm ut semet rationis atque adeo diuinæ legis imperio subijciat, uiuatq; nemini insensus, gratus omnibus. Horrendas interim omitto blasphemias, dissolutos mores, motusue effœminatos, ac choreas illas detestabiles, irritamenta scilicet libidini, atq; infecti cordis indicia. Etenim eiusmodi qui sunt infecti morbo, cum Vate sanctissimo metrum hoc canere ex animo nequeunt, licet ore interdū proferant. At secus hi qui spiritu Dei, ut ait Paulus, non spiritu huius mundi acti, concepta prius in corde fiducia, ac certitudine illa quæ maximè in filijs Dei est necessaria, canūt, ac ardentissimo affectu dicūt: Et erunt ut cōplacent eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in cōspectu tuo semper, hoc est, ut interpretat Eutymius: Præces meæ erunt tibi gratæ, atq; eas suscipies, quando scilicet à prædictis omnibus emundatus fuero: ut eloquia hinc oris, sint animæ familiares cum Deo colloquētis in regio cubiculo cōfabulationes. quod quidem

A quidem in sequentibus magis exprimit: nam uult meditationē cordis in cōspectu altissimi idem esse, quod oris eloquia: nam & anima suū habet os, suaq; eloquia ac sermones. Impossibile enim esse arbitror, cor illud quod nondū cogitare turpia exhorret, sanctarū cogitationum posse fieri domiciliū. Non me latet tamen, oris eloquia simpliciter posse intelligi: nam tum quidē perfecta Deo laus canit, cum & os & cor in celebrando diuino cultu sanctissimè cōueniunt: alioqui corrupto corde ac fordido, mirū si putes tui oris eloquia & orationes gratas fore Deo.

Dominus adiutor meus & redemptor meus.

Hebræi hunc uersum ultimum cum superiori sic legunt, & est (ni falsus sum) uera ac germana lectio: Sint, aiunt, sermones oris mei, & cordis mei meditatio, ut tibi probentur, ô Domine propugnator mi & redemptor. Felix sic: Sint in uoluntate (tua scilicet) eloquia oris mei, Dñe creator meus & redemptor meus. Quocirca Paraphrastes elegantissimè, ut suus est mos, hoc modo reddidit. Sint, quæso, grata tibi uerba hæc oris mei, & gratus sit animi mei affectus in te Domine, qui Deus meus es, & redemptor meus. Cæterum quis redemptor noster est? quis adiutor? quis refugium herinacis, nisi Christus Iesus? qui quemadmodum nostræ omnis actionis, nostri studij, nostræq; orationis atq; amoris principium debet esse, ita & medium & conclusio finisq; & consummatio.

PSALMVS DAVID XX.

DAVID IAT tē Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.

D Equidem statuerā hunc psalmum interpretari, ut esset Ecclesia, que Deum oraret pro salute illius, qui in rerum Christianarū expeditione contra infideles, qui & terra & mari ad extinctionem fidei Iesu Christi accinguntur, futurus esset imperator. Verum cum uideo exercitus quos in profligandis fidei hostibus instructos esse decuerat, in mutuas Christianorū clades armari, stylum ad Dominū meum Iesum Christū conuerti: quem pro totius humani generis salute precaturum, præuidens Dauid, optat illum, oratq; exaudiri. Nondumne satis Christianorū sanguine resperſa est Italia? Quam dignius sanè uestra esset laude, ad Euphratem potius aut Danubiū uestros uos cogere exercitus, q̄ ad Lirim, Rhodanum aut Truentū. Quam æquius, inquam, esset, classes hæc uestras, uel ipso cœlo formidabiles, Byzantiū properare (cur nō uolare dixerim, simulac cernimus enses barbaricos iam iam Italiæ ceruicibus imminere?) q̄ per hoc uestrum tantillū Adriaticū ociari perlanguescereq;. Sat ne etiamnum pœnarum dederunt Insubres? sat ne Sabaudienſes? sat ne tota Italia? Cum itaq; inter tot rerum pericula non sit, ne unus quidē ex orbis primoribus qui uelit, uel si uelit, queat, miserrimæ nostræ ætatis conditioni ferre suppetias: unum, & illud maximū, in primisq; expetendū, extat confugiū, Christus Iesus, Deus opt. max. qui cum sit perpetuus apud patrē pro nobis intercessor & aduocatus, is solus est, qui totius nostræ miseriæ pondus sustinet: idcirco uotis omnibus optandū est, ut illum pater ipse, in die maximè tribulationis exaudiat, nobisq;, ipso mediatore, reconcilietur. O igitur unicū nostrum solamen IESU Christe, firmumq; robur ac præsidium, exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob. In primis enim considerandū est, nos nobis imprecari, quicquid Christo imprecamur, cum ipse caput sit, nos membra. Verum & illud arbitrandū, nihil omnino stimuli Deo addi posse nostris precib. ut suum exaudiat unigenitum, atq; hūc amantissimū, quem semper audit, ac ut petat, admonet, quò illi det eius hæreditatem esse uniuersum. Sed hic Vates duo uoluit. Vnum, quo sui uaticiniū excellentiam ostenderet, cuius uis affectus, Dei filium carnem assumpturū, eundemq; ipsum patrem pro cunctis Adæ posteris rogaturū, longè antè cognouit. Altero uerò (quæ sua erat in nos, qui uisuri eramus illum, quem ipse uenturum præuidit, charitas) nos admonendos duxit, cuius fidei speiq;, atq; animi ardoris, in eum esse oporteret Christianos, qui pro ipsis sese exhibiturus esset uictimā, idēq; sacerdos ac precator. Porro tribulationis diem in Christo appellat Vates,

C tempus illius peregrinationis in hac uita, quæ nihil aliud fuit, quàm crux & amara ritudo quædam, cum flagrantissima nostræ redemptionis siti coniuncta: quæ sane fuit continua pro nobis oratio. Optat igitur David, & nos cum ipso optamus orâtes hoc modo: Ne frustra, quæsumus, tot pro nobis suscepti laboris ærumnas pertuleris. Ne uanus afflictionū tuarum aceruus extiterit. Ne crux, ne sanguis, ne mœror, ne mors ipsa tandem inanē sortita sit finem. Sed pater aspiciat, tuasq; admittat preces, quarum finis nostra est salus. Ab hac enim proiectis nobis, fas erit te indignationis insimulare, patrē uero crudelitatis, qui aut te filium orantem nō audiat, aut nos frustra creatos indicet. Itaq; cupimus: quid cupimus aīo? uolumus potius te exorare id, quod te orare scimus, hoc est, nos saluos fieri.

PROTEGAT te nomen Dei Iacob, Id est, Deus ille quem Iacob suis in afflictionibus inuocauit, te exaudiat, teq; de manibus iniquorum eripiat, atq; tute tur, ne te prorsus, ut eorum molitur pueritas, extinguant. Iacob enim, qui & Israel, simul cum Abraam & Isaac, speciali quodam modo inter cæteros patres multitudinis credituræ in Christum gestabant umbram. Quare quum legimus Deum in scripturis dixisse, Ego sum Deus Abraam, Deus Isaac, Deus Iacob: et si secundum historiam tres illos uiros peculiari quadam tutela semper protegerit, tamen nos magis, qui credituri eramus, fauor ille diuinus spectabat, quàm illos quorum uita ferè omnis typus fuit futuri. Sensus igitur erit: Nomen Dei Iacob, hoc est, Dei nominis inuocatio protegat te: uel, ut legūt Hebræi, exaltet te: seu, in tuto te collocet: & est uerbum hîc Hebræis, quod propriè eiusmodi exaltationem significat, qua quis ab hostibus ereptus, in loco tuto ac inaccessio collocatur: nisi fortè magis arrideat Paraphrastæ litera, qui sic reddit: Suppetias ferat tibi maiestas Dei Iacob: & sic clarior erit sensus, ut nomine Dei, illius intelligatur maiestas, numen, uirtus, & idem ipse Deus.

Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.

D Sensus est eo uerior, quo breuior. Certissimum sit, ait, auxilium tibi à Domino. Iam tum enim in lege Moïsi celebre fuit apud Iudæos, diuina oracula, promissiones, atque adeo certissima auxilia, de sacrosancto tabernaculi propitiatorio, ac templi sanctuario è Sion prodire, ut hi bene norunt, qui crebris uigilijs in scripturis sacris uersant. Licet sanè omnibus seculis, in omni loco orari coluere Deus uoluerit, quò tamen populum illum antiquum, quem præ omnibus charum semper habuit, à gentium superstitionibus in uera contineret religione, certam sibi sedem in qua rogare, ei præscripsit, donec copiosiore spiritu per aduentum sui unigeniti ad nos, donati homines, cultui illi assuescerent, quo uerè diuina adoratur maiestas, in spiritu scilicet & ueritate, haud amplius in Sion tantummodo & Hierusalem. Orat igitur David Patrem, ut filio suo dilecto opituletur, atq; eum, ut ait Felix, de Sion fulciat, quemadmodū olim è monte sancto Dei, & Hierusalem, quæ Sion est, indubitatū prodire auxilium Iudæis, fama erat. Cæterum non ab instituto alienū esse arbitror, si dicam, hoc quoq; modo Ecclesiam pro unoquoq; nostrum orantem imprecari, ut nostras, alio qui frigiditas ac ieiunas, exaudiat Deus orationes, eo maxime tempore, quo acrius à tentatore impetimur: quod quidem tempus, diem appellat tribulationis Vates. Solet enim id temporis potissimū nos nostræ miseræ admonere: quocirca necessitate saepenumero acti id agimus, quod spontè aliàs atq; omni tempore agi oportuerat.

Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat.

Sacrificiū filij Dei, cuius hîc memorat Propheta, fuit eius crux & mors, quam Patri pro mortalium salute obtulit. Ipsi enim satisfactione, non nostra, seruati sumus. Felix sic: Memor sit Deus omnium munerum tuorum: seu, suffiet omnia munera tua, hoc est, munera omnia tua æquè grata habeat, ut solent in sacrificijs haberi & suffitus & nidor. Atqui munera hîc uocat David labores, afflictiones, mœrores, ieiunia, orationes, ac cætera huiusmodi per Christū, tanquam sacrificia Deo patri pro nobis oblata: quorum sanè omnium orat ut memor sit, uidelicet

ne fru-

A ne frustra ab eius filio suscepta sint: hoc est, ne damnemur. Nam tota salutis nostræ uis ac summa, in Christi nece & sanguine consistit. Ob id quidem ad has nostras carnis ærumnas accessit Dei filius, ut aperto uirtutum itinere per sanctitatem doctrinæ ac uitæ, nos tandem mortem oppetens crudelissimam, cruore sui corporis innocentissimo, à peccatorum sordibus ablueret. Porro pingue ut fiat holocaustum illius exoptat, quod ferè idem esse cum sacrificij memoria arbitror, & quod quidem in Christo fuit natura humana, super afflictionum & angustiarum aram, amoris igne consumpta. Nonne tum uisa est admodum ardere, cum è ligno pendens filius Dei exclamauit dicens, Pater ignosce illis: Pinguis igitur fiat tua hæc oblatio, hoc est, grata acceptaq; sit patri, sicut solent pinguis atque opima, grata esse in uictimis & sacrificijs. Eo enim tempore quo Deus huiusmodi cruentis hostijs ac sacrificijs coli uoluit, ex selectioribus atque optimioribus, suam erga Deum testabantur religionē. Et quidem holocausta illa, si Deo probabantur, ignis quidam occultus è celo lapsus absumebat, & sic paulatim in cinerem delabi uidebantur. Quare Felix sic uertit: Et holocaustum tuum in cinerem conuertat. Et tunc id quidem, Nos uerò Christiani, qui ex cortice nucleum, aut ex umbra corpus seligere, subleuante cor nostrum à terra spiritu Dei, nouimus, aliud ab illo prisco sacrificiū intelligimus, Quemadmodum enim illud totum in honorem Dei, ueræq; pietatis cultum & religionem cremabatur: ita nos, qui melioribus litare uictimis, nimirū rationalibus ac uiuis iubemur, eum ipsum hominem holocaustum, & hoc mirè accensum dicimus, qui sese totum, quicquid est, Deo deuouens, omnemq; conditarum rerum amorem exuens, ac quicquid carnem mundumq; sapit contemnens, in mortuos concupiscentiarū cineres resoluitur: atq; in illum qui spiritus est, ignem se totum transfundens, ardet uiuus, ardensq; uiuū, unius effectus naturæ, ut sic dicā, cum Deo, qui ignis consumens

B dicitur. Selah hîc interponitur.

Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.

Det tibi, ait, quicquid desideras, & omnia cōsilia tua compleat. Quis, oro, est, quem lateat desideria è corde emanare? Quare hîc uides, sitis illa in Christo redimendi à peccati iugo ac uetustate homines, quomodo ex animo fuerit, & consultò, non temerè aut fictè. Desiderio, inquit, desiderauit hoc pascha manducare uobiscum, antequam patiar. hoc est, in tot meis laboribus & ærumnis, in hoc uitæ curriculo tolerāter assumptis, nihil aliud tam frequens in corde habui, quàm ut uobiscum in hac ultima cœna, de mortalium salute commentarer, eamq; uobis quodammodo in manibus ponerem: ex animo quidem, atque amore percitus, non fictè, aut cum simulatione, ut pleriq; mortalium faciunt, qui sua in omnibus commoda uenantes, nihil nō agunt, modò quæ cupiunt, uel cum Dei iniuria assequantur. Cæterum quia, ut à sacra lege accepimus, cogitationes mortalium timidæ sunt, & incertæ prouidentia nostræ, propterea in tanta rerum uarietate ac perturbatione, consilij dono, ne labamur ab ijs, quæ Deus firma esse uoluit, est opus. In salutis enim nostræ suscepto per Christum negocio, duo genera consilij fore esse præuidit Vates: alterum quidem, quo consilium inierunt Iudæi, ut Iesum, & nos cum Iesu tenerent, & occiderent: hoc est, quò nostram impedirent salutem: sed frustra. His enim longè olim antè comminatus est Deus per Esaiam, illisq; obiecit illud admodum horrendum: Væ filij desertores, ut faceretis consilium, & non per me: & ordiremini telam, & non per spiritū meum. Alterum uerò genus illud fuit, per quod Dei filius ab Esaiam magni cōsilij angelus est appellatus. Magnum profectò atq; ab æterno in mente Dei firmatum propositum & consilium id fuit, cum decreuit suum ipsum coæternū sibi filium, eundem cum ipso Deum pro hominibus, et his quidem impijs ac inimicis emori. Quod igitur tandem istuc fuit diuinum consiliū: hoc nempe ut gratificaret nos, ut ait Paulus, in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionē in sanguine eius, cui & ipse filius proprijs uulneribus, sanguine ac nece satisfecit, Corroboret, ait, pater tuum

Consilium ô fili, tuamq; adimpleat uoluntatem, cum una, eademq; sit cum patris uoluntate: quæ est, ut dum ipse mittit, tu missus, ambo eorum omnium, qui ante mundi constitutionem sunt electi, salutem, cum utriusq; spiritu, certissimam ope remini. Et sic semoto à nobis dubitationis uitio ac terrore,

Latibimur in salutarituo.

Hoc est, de salute nobis præstira gaudebimus, alterq; alteri tam diuinum munus gratulabimur. Felix: Exultabimus in salute tua. Clarius Paraphraustes: Exultabimus ob salutem, quam attulisti nobis. Vides quomodo opus nō sit in hoc loco, ut aī qui interpretantur, sub illo salutarī, Christum intelligere: quanquā nulla salus esse queat sine Christo. Quo quidem amabili hoc hemistichio expressē dicitur, cum canimus, In salute tua nobis concessa iucundabimur.

Et in nomine Dei nostri magnificabimur.

Felix: Erigemus uexillum, hoc est, triumphantium more, cum explicato uexillo, orabimus. Quid nī orabimus? cum in solo nomine Dei nostri magni sumus, qui antea pomiliū ueluti quidam eramus pessundati, uel à minutissimis quibusq; mundi rebus? Dicit non facile potest, quam parui eramus, quam despecti, quam humiles, antequā Dei filius, Christus Iesus, nos exaltaret: hoc est, ipse prius omnium abiectissimus factus, uilissimusq; & ab omnibus cōtempus, adeo nostrā hanc extulit miserā, ut nihil non ageret, colluctans cum huius mundi principe, quō tandem illam sic in altum eueheret, ut ad dexterā Dei patris uictor collocaret. Pudeat iam Christianum in illis rebus immorari, quæ idcirco ab ipso spernendæ sunt, quia uiles, quia mortales, quia ipso inferiores sunt. Alta enim à nobis requirit Deus ac sublimia, postquam dii facti sumus per Christum. Num cœlestes effecti, ad terram iterum mordendam reuertemur? Vbi, oro, illa antiquorum patrum in contemplandis diuinis rebus celsitudo? ubi feruor fidei? ubi cœlestis patriæ feruida illa inquisitio? Heu cecidit robur è Sion. Suspicio enim aliquādo, accuratius à nobis, quam olim à Iudæis, nostra in terris statuatur bona, ac inquitantur, simulac uideo nostrā hanc Ecclesiam nihil aliud iam esse, quam inextinguibilem terrenarū rerum sitim & ambitionem apud quamplurimos, atq; illos quidem, qui altissimam uitæ professionem præ se ferunt.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas.

Quid in singulis recensendis immoror? Det tibi Dominus quantum desiderare potes, optatoq; euentu secundet. Impleat, ait Augustinus, non solum petitiones, quas in terra, sed etiam eas quas in cœlo facis, interpellans pro nobis.

Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum.

Ecce, orantis qualis debet esse affectus & fides. Alioqui perplexè rogās, quomodo similis non erit in alto nauiganti, absq; uelis ac clauo? Compertissimum iam esse debet, totius rei Christianæ summā, fidem esse, deq; diuina erga nos beneuolentiā certitudinem. Verba sunt igitur Prophetæ in spiritu cernentis, quam non uanæ futuræ essent Christi supplicationes. Quis unquam de sanctissimis illis uatibus hoc dubitauit? Verum id dictū uelim, quō tandem excitemur ad concipiendam animo haudquaquam uacillantem de salute nostra certitudinem, ne in re tam certa cespitemus, aut dubij simus: periculosissimū id quippe esset. Idcirco dubietas omnis, è qua oriri solet diffidentia, si sapimus, procul à corde amoueatur: ac certi de nostra salute (tantum in peccatis non perseueremus) etiam interposito, si fas est, iuramēto, dicamus cum Propheta. Nunc cognoui, uel, ut reddīt Paraphraustes, nunc experientia didici, quōd seruauerit Dominus Christum suum. quo quidem seruato, è mundo omnis est sublata perditio, extincta mors, ac abolitum peccatum.

Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dextera eius.

Hebræus sic: Respondebit illi de cœlis sanctitatis sue, uirtute saluifica dexterae sue. Ex his enim Hebræorum uerbis uidetur is sensus esse: E' penentralibus cœlorum sacrosanctis audiuit pater filij sui amantissimi preces, eiusq; uotis annuit,

Anuit, atq; illum uirtute eximia suæ potentia seruauit. Et uerè in potentatibus dextera Dei, salutem nostram per Christum factam esse non dubitamus, exploratissimum nimirum habentes, quam fragiles eramus, hostes uerò nostri fortissimi. Quōd si modò etiam in lapsus, & hos turpissimos, proni sumus, nostra est culpa, qui sic uolumus: non quōd per Christum, atq; eius mortem non sit addita imbecillitati nostræ, & uis, & robur. Hoc enim uno maximè inter cætera, lex gratia & spiritus, ab illa carnis antiqua & imperfecta, admodum dissentit, quōd si tum homines peccare contigerat, qui eos ablueret non inueniebatur, cum omnes sub peccato conclusi essent, ut ait Apostolus. Modò uerò Christus in terris ueniens, hoc est, unus absq; peccato ad peccatores accedens, omnia eorum peccata sua fecit, secumq; tulit. Quare in alio psalmo conqueritur hoc modo: Longè à salute mea uerba delictorum meorum. O ingratos homines, ac ad cōsideranda diuina beneficia stupidos. Nostra enim ingratitude, nostra perfidia, nostra à Deo auersio fecit, quōd quæ erat per Christum leuissima effecta cum mundo pugna, & conflictatio, nunc omnium grauissima sit facta, & intolerabilis. Idcirco continua, & illa quidem potentissima est opus tutela à Deo in acie tam forti ac sæua, ubi ne horulæ quidem momento à periculosissima cum carne mundi q; illecebris cessatur lucta & bello. In cœlis porrò Deus habitare dicitur peculiari quodā modo, cum ubiq; sit, ex eo, quōd in illis, eius diuinitas & maiestas præclarius ostēditur.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus.

Duplici enim antithesi, & hac pulcherrima, utitur Vates: primū in hostes, qui in rebus, ut sunt currus, & equi, adeo caducis ac nihili, spem suam collocauerant, inuectus: deinde diuinam bonitatem in uendicandis suis à malis cōcelebrans. Hi enim, ait, in magnifico curruū apparatu, equis uē ferocibus confisi sunt: nos uerò in nomine Domini Dei nostri inuocabimus, in clamabimusq; uti hi solent, qui in bello manus cum hostibus conferturi, sese mutuis clamoribus ad pugnam adhortantur: quod sanè aiunt ad reuocandos timidorum animos mirum in modum ualere. Proinde Vatem hinc arbitror sumpsisse similitudinē: & est perinde ac dicat: Alij, ut lubet, in insigni apparatu bellico, mutuis se clamoribus cohortentur: nos autem nullo equitatu, nullis curribus, nullis ue copijs instructi, uerum in solo Dei nostri nomine cōfisi, pugnabimus, in clamabimusq; Dei solummodo auxilio freti. Et quidem re ipsa Dauid, eundem ipsum animum Deo tantummodo fidentem in se fuisse, cum aliās, tum maxime in pugna cum Philistæis, præ se tulit. Nam cum esset cum eorum duce Golia conflicturus, illi, ut sacra refert historia, audacter dixit: Tu uenis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem uenio ad te in nomine Domini exercituum. Nonne tibi uidetur tunc Vates dixisse, quod nunc dicit: scilicet, hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Turris fortissima, ait Solomon, est nomen Domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur, hoc est, uictoria potietur. Quid ueremur an fortissimum omnium sit sanctum Dei nomen, cum legimus, quōd quicumq; inuocauerit nomen Domini saluus erit? Tantum uir solidæ iustitiæ studens, in propriæ uirtutis curru, aut operationum suarum audacia, ueluti equo effreni, haudquaquam spem ponat: sed in Dei misericordia suam omnem uincendi facultatem positam esse certò sciat. Alioqui nostrorum ieiuniorum, orationumq; & eleemosynarum numerum & turbam, hostibus in pugna spiritus obijcere, hominis est supra modum in Dei bonitatem ingrati, & digni sanè, qui ob superbiam, in reprobam tradatur mentem, cadatq; in turpissimos errores, ut quotidie in hac Domini area fieri conspiciamus. Quare

Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus.

Ipsi, ait, uiribus illis suis, quibus tam impudenter fidere sese iactabant, destituti, compeditiq;: seu, ut reddīt Felix, incuruati, depressi, factiq; aduersarijs inferiores, ita à Deo, propria sua culpa, in sexcentos, & eo amplius, peccatorum laqueos traditi, ut effugere nequeant, occubere. Illi sic: nos autem surreximus,

c seu, ut alia habet litera, insurreximus, in hostes uidelicet, & erecti sumus. Vides quam longè ab inuicem absint, & hi qui sibi ob propriam excellentiã facile ad blandiuntur: & illi qui cum nihil se esse fateantur, atque ex animo credant, à solo Deo pendere uolunt: Hi, inquam, sua culpa, in mentitã quandam fucatamq; sanctimoniam à Deo proiecti, facile in quouis errata prolabuntur: illi, utpote qui in Deo semper sunt ac uiuunt, eo audacius in inuisibiles insurgunt hostes, quo Dei præsidio tenacius inhærent. In se enim nihil aliud inesse intelligunt q̄ culpam, lapsum, peccatum, mortem: in Deo autem innocentiam, iustitiam, uirtutem, uitam, & omne bonum. Stat quidem semper erectus in Deo, qui nihil sibi reseruans, totum se, quicquid est, in diuinam reijcit misericordiam, cum ille interim alius mille uitiorum occultorum nodis obstrictus, illisq; obligatus, tanto foedius cadit, quanto obstinatius suos ignorat errores. Ceterum uult diuus Augustinus in hac nostra cum mundi acie & bello, illud superius dictũ de curribus & equis, de his intelligi mortalibus, qui à uolubilibus mundi huius trahuntur bonis, ac tument. Quocirca temporalium rerum cupiditatibus irretiti, facile à uia iustitiæ prouunt. Nos uerò quibus per spiritum sanctum data est regni cœlestis arrha & certitudo, à lapsibus actutum surgimus, non tam quidem uiribus nostris, quæ planè nullæ sunt, quam erecti ab alio: cuius sanè auxilio atq; ope, cum fortissimis humane naturæ hostibus congregari audeamus.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

Modò Vates ad Deum se uertens, obsecrat, ut quemadmodũ in toto hoc psalmo oratum est, ita exaudiat, saluumq; faciat Christum suum, cuius quidem salus nostra est, uti sunt etiam illius gratiæ ac dona. Paraphrastes per futurũ legit, hoc modo: Dominus seruabit ipsum regem, & nos quoq; exaudiet, quotiescunq; implorauerimus auxilium illius. Verum longè secus Hebræi: aiunt enim: Serua ò Domine. Rex respondebit nobis in die qua clamabimus. Chaldaeus quoq;: Verbum, ait, Dei redime nos, rex fortis accipe orationem nostram in die inuocationis nostræ. Quam quidem literam diuus etiam Hieronymus approbat. Sententia igitur tam uariè lectionis una erit hoc modo: Serua nos Domine, ferq; opem: nam si tu nos seruaueris, non frustra quidem ad regem nostrum, bonorumque omnium autorem, quotiescunq; insurrexerint aduersarij, clamabimus. Ipse enim proculdubio respondebit, uotisq; nostris benignissimè annuet. Res quippe nostræ malè se haberent, si à sceleribus nostris deterritis fugatisq; à præsentia iudicis, id unum quoq; fiducia in Christo solamen nobis deesset.

EFFVNDENTI SANGVINEM, PSALMVS

DAUID XXI.

Domine in uirtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit uehementer. Epinicion est, quo cœlesti Patri laudes, pro parta uictoria eius unigeniti, canit Ecclesia. Cum enim Ecclesiã dico, sanctos uiros intelligo, ne imaginariã nescio quam Ecclesiã formemus animo. Est igitur psalmus de Christo Ecclesiæ capite ac sponso, qui sua ut esset sponsa absq; macula & ruga, copiosissimè in cruce effudit cruorem: cuius sanè uim ac mysterium hoc facilius penetrabimus, quo strictiori nodo, tam felicissimo capitum membra arctius copulabimur coaptabimurq;. Alioqui euulsi artus à capite pereant necesse est: ac caput item absq; suis membris, cuius erit caput? Ideo cum capitum huius nostri uel laudes, uel gloria, uel labores etiam atq; ærumne, & ipsa mors tandem celebrantur, caueas oportet, ne te prorsus ab eo seiungas, etsi ipse à te, quantum est iactus lapidis diuelli uideatur. Et quidem cum & hic, & alias sæpenumero, regem ipsum nostrum CHRISTVM IESVM legis aut lætari, aut mœrere, ne tu, nisi cum ipso læteris & mœreas, ad ipsum non pertines. Verum altior hæc est ratio, quam quæ à carnis uisco irretitis cõprehendi ualeat. Huius enim generis sensa ac mysteria,

A steria, quemadmodũ à spiritu proficiscuntur, ita spiritualiter à spiritualibus tantummodo, ut inquit Paulus, dijudicantur. Vide, te obsecro, à quanto bono excluduntur hi, quibus res corporeæ magis quam diuinæ sunt cordi. Vitam enim illam, haud uitam quidem esse existimo, sed miseriarũ cumulum, ac mortem illorum potius, qui terræ solùm lucris, negotiationibusue, usuris, ac infinitis cupididatibus inseruiunt. Num semper humi cubandum erit? Quid porro de illorum uita censendum, qui cum in interiori cordis secreto innumeris sollicitudinũ curarumue stimulis, tanquã uulturibus quibusdam perrodantur, Deo tamen, tantillo obseruantia, quod aiunt, regularis satisfacere opinantur? Vitã ne hæc est censenda? Qui uitam, oro, illam appellauero, quæ omnino à uera uita, quæ Deus est, eo longius abest, quo error ac peccatũ, sub prætextu tranquillitatis cordis, periculosis obtegitur? O cæcam mortalium ignorantiam. Ad tantam ne animi hebetudinem? quid hebetudinẽ dico? ad tantam ne malitiã peruentum est à nonnullis, ut sacramentorũ, bonorumue morum ac rituum candore & puritate, ad cõcilian dos sibi honores ac dignitates, pro lenone abuti non reformident? Hi enim ut lubet: ego ad alia uocatus, cũ perfectissimo Vate cantabo Domino, dicamq;: Domine in uirtute tua lætabitur rex. Rex noster Christus est: qui licet Deus, atq; propterea eiusdem naturæ idemq; Deus cum patre esset, uti homo tamen, utpote minor patre, ad superandas inimicorum oppressiones, rerumq; humanarũ difficultates, ac, ut ipse uocat, contradictiones, & patris opem implorauit, & eius uirtutẽ sapissimè expertus est. In ea quidem parte, qua hominibus obtemperabat, uirtute diuina ac sapientia simul cum ætate robustus factus, res mirandas in terris operatus est. In ipsa hora, ait Lucas, exultauit in spiritu sancto. Qui quidem uirtutis, gratiarumq; liquor acrius, tum cœptus est à capite in artus atque adeo in barbam, barbam Aaron descendere. Tum inquam nobis, nostræq; imbecillitati additus est uigor, ac uirtus quædam plusquam humana & mortalis, cum cœlorum ianua, prius seueritatis pessulo obfirmata, cœpta est per Dei misericordiam reserari. Quidni igitur cũ rege nostro, eodemq; ipso & amico & fratre, nõ later, ob uirtutem ei, ac mihi simul cum ipso cœlitus præstitã? Omnia enim Christi bona, omnes gratiæ, omnesq; uirtutes, meæ factæ sunt. Porro salutare Dei in hoc loco, ut in plerisq; alijs scripturæ locis, salus est, ut alias annotauimus. Nec illud omittendũ, quod Hebræi hunc uersum maiori legunt emphasi, quam nos. Quare sic uertit Felix: In salute tua quam exultabit uehementer: hoc est, in enarrabilis erit lætitia illa regis, cum se suosq; sentiet de improborũ manibus ereptos, sui patris dono ac gratia. Eodem enim uerborum tropo in superiori quoq; psalmo est usus Vates. Lætābimur, inquit, in salutare tuo.

Desiderium cordis eius tribuisti ei.

Vide, te obsecro, psalmorum concinnitudinem. Antea enim in superiori psalmo dixerat filio Dauid, Tribuat tibi pater secundum cor tuum: modò uerò patri, Desideriũ cordis eius tribuisti ei. Tunc, omne consilium tuum confirmet. modò, uoluntate labiorũ eius non fraudasti eum. Ecce quomodo alternis, ueluti camœnis ac tibijs, sibi respondeat psalmi, ac inter patrem & filium nostra firmata sit salus. Haud amplius igitur res in dubium est uertenda, simulatq; sole ipso clarius cernimus filium toto animo ac desiderio nostrã exoptasse salutem: patrem uerò filij uotis annuisse. Idcirco à Vate additur:

Et uoluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Quid hoc enim? id sanè. Quicquid te rogauit, nõ illi negasti. Poterat ne pater filio illi præsertim, per quem uniuersa condiderat, quibusq; omnibus illum præfecerat, atq; omnium eorum iusserat esse solamen ac tutelam, quicquam negare? Quomodo, quæso, defraudatus est dicendus labijs, cum ipsemet rem afferat hoc modo? Pater, inquit, scio quod semper me audis. Quid tamen illud? Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatẽ eius qui misit me. Afferunt patres in Christo Iesu duas fuisse uoluntates, quemadmodum duas naturas, diuinam scilicet

C atq; humanā. Hac enim pati & mori, utpote sensibus reluctante, recusabat. Vnde illud est: Transeat à me calix iste. Siquidē integros in Christo affectus humanos fuisse, præter peccatū, affirmant. Illa uerò quam unam cum Patre æternam habuit & mortī & cæteris ærumnis, quas electorū causa sponte sua suscepit, uoluntariē sese subiecit: atq; propter ea asseuerabat se nō uenisse ut suam faceret uoluntatem, eam nimirū, quam ē uirgine nascens, secum traxit, humanā scilicet, sed uoluntatem eius qui se miserat, nempe æternā, atq; unam cum patre. Verū unde hoc ei? Vnde tam largus gratiarum riuus, seu potius flumen & mare?

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.

Hoc est, ea uidetur ratio esse, quod amplissimis eum muneribus ac beneficijs anteuertisti, præoccupastiq; suauissimis benedictionib. atq; liquorum omnium dulcissimis, cum interim alij primorum parentum maledictionibus amarissimis præueniantur. In dolore, ait, paries: maledicta q; terra in germine suo. Quantis uerò præuentus fuerit filius Dei cœlitus donis, anteaquā in hanc pugnā cum mundo ac morte descenderet, testantur passim prophetarū uaticinia, sed illud in primis, quo eum implendum prædicit Esaias, spiritu sapientiæ & intellectus, spiritu consilij & fortitudinis, spiritu scientiæ & pietatis, & spiritu tandē timoris Domini. Quam quidem munerum exundantiam Ioannes Baptista oculis penē corporeis intuens clamabat, quod de plenitudine eius nos omnes accipimus. Oceanus enim quidam est Christus, è quo gratiarum omnium ac uirtutum amnes & riuū effluunt. Quare non immeritō selah hic interponitur, quod paululum è sensibus exeuntes, ea quæ dicta sunt, quæ uē dicentē, spiritu colligamus. Nec mirum profectō si, ut in principio psalmi uidimus, rex noster Christus in Patris uirtute lætatus est: siquidem suauissimis præuentus benedictionibus, qui poterat non ardere, atq; ea uelle quæ Pater eum uelle, mundi q; in teatro exequi iussit, ac uoluit? At uide mortalitū quorundam iudicium, quibus adhuc est persuasum, posse hominem ex sese, animi uirtutes ad fidei normam corrigere absq; ulla alia cœlitus electione, cum tamen legant ipsum Christū idcirco omnifaria illa spiritus dona præ se tulisse, quoniā illum pater in benedictionibus dulcedinis longē antea præuenerat, illum ornans, aptansq; ueluti uas quoddam preciosum, in quo omnis plenitudo diuinitatis, etiam corporaliter, ut inquit Paulus, habitaret. Electus enim es, si nescis, ante mundi constitutionem, ut esses sanctus, ut idem ait, & immaculatus. Non uos, inquit, me elegistis, sed ego uos elegi. Elegit ergo nos Deus, ac ab æterno donis suis dulcissimis anteuertit, ut simus filij eius, ea nobis prouidens quæ ad salutem attinent, nosq; iustificans, ac demum glorificans. An uerò nos sua sponte eligat, arbitrarioq; suo iudicio ac proposito ad se trahat: uel quod prænoscat nos per fidem suos fore, propterea eligat, iustificet, saluet, non est meæ infantia id posse exprimere. Quod si tamen possem, ut suū unicuiq; est ingenium, non auderem tamen meum inter tam nobiles pugiles interponere iudicium, hisce præsertim temporibus, in quibus utrius faueas opinioni suspectus haberis. Satis enim mihi factum arbitror, si illi sententiæ tacitē subscribā, quam uerissimam maximē esse iudicem. Nam limacem suo se nutriente succo, quis unquam reprehendit? Hoc solum interim apertē effari liceat cum Propheta, filium Dei in terris, ab omni parte idcirco perfectissimā uixisse uitam, quia à cœlesti Patre gratiarum cumulo fuit præuentus.

Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso.

Vel, ut ex Hebræo diuus legit Hieronymus, coronā de obryzo: de quo auro nonnulla in psalmo decimonono sunt dicta. et est perinde atq; si dicat: Fecisti eum regem, data illi potestate uniuersali in cœlo & in terra. Corona enim præcipuum est regis insigne ac decus, quo honor qui tantæ debetur maiestati, exprimit. Corona aurea, ait spiritus in alio loco, super caput eius, expressa signo sanctitatis, gloriæ, honoris, & opus fortitudinis. Hæ sunt sanè dotes, quibus ornatū esse regem conuenit, & quæ in obryzo, auro uidelicet puro summeq; defæcato, mysti-

A cè cernuntur. Suo enim more Propheta spiritualia, carnali uocabulo delinuat: quod quidem frequenter inculco, ut ingenio tardiores in re spiritali, corporea imaginari dediscant. Summa igitur erit, ut Dei filium intelligas à Patre regia potestate donatum: quod sanè eximium fuit donum ac beneficiū, inter alia innumera, quibus præ cōsortibus suis ornatus fuit, cuiusq; gloriam uidimus, ait Ioannes, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ & ueritatis: ut interim essentielle illud, ut uocant, præmiū, in hoc loco minimē cōuenire dicam. Solent enim id bonum incomprehensibile, ueluti ceram in omnem formam inflectere. Porro umbra huiusce spiritalis regni fuit celebris illa Rabbath urbis expugnatio, quam cum cepisset Dauid, tulit, ut sacra refert historia, diadema Aichol regis de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas preciosas, & impositum est super caput Dauid. Iam tum primū quidem expressius quàm in antiquioribus figuris, cœpta sunt iura omnia regnorum Christo subijci.

Vitam petijt à te, & tribuisti ei: longitudinem dierum in seculum seculi.

Petijt enim nō semel Christus à Patre, & sibi & suis uitam immortalem, quam se tamen habiturū certō nouerat. Vnde illud in primis est: Pater clarifica me ea claritate quam habui anteaquā mundus fieret: hoc est, da mihi pater immortalitatem. Opus ne est morte? emoriar. Tantum enim abest, ut diutius à morte occuper, ut etiam uix triduo completo, rediuuus è tumulo atq; immortalis egrediar. Scio equidem quod non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Cernis ne hic quomodo nobis facta sit uite, & illius quidem quæ in æternum protendatur, promissio per Christū? Non tantum enim sibi Christus, tum uitæ mortalis donum, tum cæteras quæ ad bene perfecteq; uiuendum in hoc mundo faciunt, dotes à Patre postulauit, quantum nobis, qui quæcunq; bona habemus, ab ipso nos habere credimus. Alioqui ablato à mundo Christo, quid boni expectandū esset, cum ipse sit omne bonum? Vitam igitur à te, ô pater, petijt: tu uerò quod petijt, dedisti, nempe longitudinē dierum in æternū. Non solum, inquit, dedisti ei uitā, sed uitam longam, æternā, immutabilem, hoc enim significat, in seculum seculi.

Magna est gloria eius in salutari tuo.

Maximo cum stupore animi hæc nō omni hominum colluuiōni cognita, sunt consideranda. Vis enim diuina huiusmodi excellentiæ est, ut eum statim cui benignē affuerit, uerendum omnibus reddat. Hanc olim expertus Iudæorū populus, cæteris nationibus (ut interim omittam maiestatem, honorem, dignitatem, & qua maximē exteris populis summæ erant uenerationi, cultus politiem) maximo erat terrori. Ita nunc contrā, nil in toto orbe terrarum abiectius, nil uilius, nil magis detestabile inuenitur, quàm istuc uulgus Iudæorum suis sceleribus à fauore illo antiquo Dei destitutū. Quid porro de Ecclesiæ primordijs dicendum? Bone Deus, quis uitæ modus? quæ reuerentia? quanta maiestas, uel ipsis inferorum manib. formidabilis? desiere penē funditus cuncta hæc, atq; horū loco succreuit iam ea uitiorū labes, cuius maculis infecta, omnibus fermē inuisa facta est ac despicabilis. Olim enim pro miraculo uulgō habebat, si in publicis locis aut sacerdos aut monachus uidebatur: ex qua quidem uitæ modestia, maximam sibi in populis conciliabant gratiam & reuerentiā. Nunc uerò dilaxato, planeq; amisso rigore illo antiquo morum ac seueritate, amissa est & in populis prisca illa in religiosos uiros obseruatiā. Quam magna igitur, quam immensa ei data est gloria ob salutem illi abs te præstitam. Num magna illa non fuit gloria, cum datum est illi nomen quod est super omne nomen? Quid illud, quod dauidito I E S V nomine, cœlestia, terrena, inferna quoq; ac cuncta ab initio cōdita, flexis genib. summam etiamnū testantur reuerentiā? Quod pectus igitur tam ferum? quæ mens ad eō inhumana est, quæ suum audiens regem ac Dominū, tanto honore & gloria cœlitus ornatū, non timore ac reuerentia afficiatur, trepidetq; uenerando quodam metu atq; ecstasi? Cæterū quid gloriosius? quid honoratius cuii alicui esse potest, quàm in periculo aliquo immenso constitutū, manu ipsa princi-

C pīs aut regis eximī: Verūm nō solum hoc dono affectus est Dei filius, sed alia in-
super addita est gloria ac decor, cum eum tecum, ō Pater, in cœlestibus confede-
re fecisti, ut sicut omnes honorificant Patrem, ita & filium honorificent.

Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi.

In, tam Græcis quàm Hebræis uacat. Quare uerior ea uidetur litera, quam po-
nunt Hebræorū doctiores, quæ sic reddi potest: Quoniam pones eum benedi-
ctiones in æternum. Non solum enim Christus amplissimas in se habet benedi-
ctiones, sed est benedictiones ipsæ: ut modò, si non aliàs animū aduertisti, Chri-
stum id semen esse intelligas, in quo gentes omnes, ut sacra refert historia, bene-
dicendę forent. Iam quidem reſecto umbrarū uelo, scimus Christū esse omnium
benedictionem ac pacem. & est sensus: Quid innumera eius dona enumerare co-
ner? In summa dico: Tu pater ab æterno decreuisti, ut non solū beneficijs ille tuis
ac donis auctus ornatusq; & esset & diceretur, sed illud etiam addo, quod ipse
idem rectius tua dona ac beneficia appellari queat ac debeat, quàm illorum, si-
cet amplissimorū, particeps: adeo in illum uoluisti thesauros omnes tuos sapien-
tiæ reconditos effundi, Nam, ut cætera omittam,

Latificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Hæc tandem totius felicitatis summa est, Dei aspectu frui. Sunt enim qui in
theatro aut arena sese fortissimè exercent, atq; inde palmam frequentissimè refe-
runt: his tamen labor omnis, & ut a sunt, oleum & impensa deperit, si excurso sta-
dio, prostratoq; aduersario à regis uultu ac præsentia longè propellantur. Quid
si regio aspectu, ueluti uictores solent, dignarent? gauderent planè admodum.
Sed omnem lætitiā superat, si eos rex uultu hilari & gratulabundo conspiciat, uo-
cat, illisq; applaudit & gratulatur. Sic Vates quò particularem quendam patris
favorem erga filium suum dilectū ostenderet, facit illum ex aspectu paterno hila-
ri & aperto affatim lætari: & est perinde ac dicat: Aspicias eum cum gaudio. Vn-
de illud etiam est quo filius alloquitur patrem: Adimplebis me, ait, lætitiā cum
uultu tuo. Alio qui quid mihi principis afferre potest gaudij aspectus, aut trucu-
lentus, aut uulgaris? Facies enim principis in aliquem aperta & hilaris, aut con-
ceptæ animo beneuolentiæ indicium est, aut futuri beneficij: quemadmodū ma-
leuolentiæ uenturicq; exitij signum est, toruus uultus, minax & obscurus. Quare
qui prudentiores sunt curiales, uiso semel atq; iterū principis uultu in se turbato,
solent cedere, nec suo periculo præstolari, quò tandem illud erumpat tonitruum
atq; iræ præludij. Solent enim humaniores principes huiusmodi uti artificio er-
ga illos quos amāt, sed tamen in aliquo grauiori delicto deprehensos, ne uel in-
uiti in rem alio qui charam sœuire cogantur. Difficilis quidem res est, principem
iustum, iustitiæ etiam cum suorum interdum exitio non parere.

Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi non commouebitur.

Cernis quomodo passim Propheta filiū Dei regem appellat? Diuino hoc qui-
dem consilio agitur, quò tandem perdiscamus, cui regi potissimū seruire debeat.
Iam causam omnem quam ob rem tantam felicitatem Christo contigisse ce-
cinit Vates, in spem reijcit, & dicit, supra memorata omnia Dei bona illi obue-
nisse, quoniā sperauit in Domino, ac totā in eius bonitate & misericordia suam
collocauit salutē, quare non commouebitur, ait, non nutabit, nō deficiet: misericor-
dia, inquit, facit ut persistat. Ecquis iam, obsecro, est, qui despondere animū uelit
ac queat, postquā cernit totam Christi beatitudinem à spe misericordiæq; Patris
emanasse? Verūm admonenda est carnaliū hominum ignauia, ne, cum audiunt
innocentissimū Dei filium fleuisse, doluisse, sperasse; timuisse, misericordiæq; im-
plorasse, id sibi ob propria contigisse peccata opinentur. Absurda sanè hæc esset
opinio, ac prorsus detestanda. Quid igitur? Nobis fleuit Dominus Iesus, nobis
doluit, nobis timuit, nobis sperauit, nobis misericordiam implorauit, impetra-
uitq;: licet uerè fleuerit, uerè doluerit, uerè sperauerit, uerè timuerit, ac uerè mi-
sericordiam impetraverit, Per omnia enim debuit fratribus assimilari, ut inquit
Paulus,

A Paulus. Non commouebitur.) Diuus Hieronymus uertit, non decipiet. Et cer-
te ille qui sperat in Domino, decipi haudquaquā potest: nam, ut idem asserit, spes
non confundit. Sit aliquis quantumuis scelestus, ac à uia iustitiæ extorris, & im-
pius, num eum ipsum deperisse omnino dicam, cui speranti ueniā pollicitus est
Deus? tantū à peccandi consuetudine sese uiriliter eximat, nec ultra adijciat ini-
quitatē addere iniquitati. At qui illud admonuisse utile erit, spem illā scilicet tan-
tummodo ueram esse, si eo modo, quo Dei filius sperauit, sperauerit aliquis: hoc
est, in misericordia altissimi: uel, ut legit interpret Hebræus, in bonitate altissi-
mi, non in actionibus proprijs, ac orationū numero, & multitudinē. Errant enim
admodū nonnulli, qui plusquā par est, suæ illi obstinata, in offerendo quotidie
altaris sacrificio, aut exequenda corporea aliqua opera, in qua pietas inesse arbi-
tratur, consuetudinē tribuunt, absq; uera in Deo fiducia, ac fide. Sperandū enim
est, quia bonus Dominus, non quia nos boni. Sanctæ quidē consuetudines in
Dei ecclesia, atq; ordo & modus supplicandi Deo, non utiles solū, sed etiam ne-
cessariæ sunt, ac seruandæ: uerū hac lege, & instituto, ut noster omnis amor &
gloria longè absit, sed Dei tantummodo in illis, & nomen, & gloria, requiratur:
ex quo quidē proposito, & consilio, illud necessariò oritur, quòd homo in se ni-
hil sperare audeat, in Deo autē quamplurimū. Et si enim de meritis disputandū e-
rit, non ad suas sanctitatis operationes, tanquā ad promptuariū quoddam mer-
cium recurrit, omnib. diuulgans, quot horas nocte una uigilauerit, quot Missas
in tota uita sua celebrauerit, quot lachrymas, quot uerba, quot uisiones quoq;
& afflatus spirituales perpeffus fuerit: sed diuinam bonitatem potius, Christi-
cruorem, ac mortem, summa cum reuerentiā & timore, commemorat.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

Vide quomodo inualidi atq; imbelles fiant hostes alioqui truces ac feri, con-
tra eos qui totam spem suam in Domino ponunt. Vide insuper cui rei hostium
debellationem adscribi oporteat. an nostrę iustitiæ, quæso? an studijs? an conati-
bus? an potius quia Dominus debellauit? Non est enim quòd tu te ames, aut tibi
applaudas, si carnis petulantiam, mundanarumq; rerum appetentiā, in te extin-
ctam senseris. Id nempe totū haud tu, sed Dei uirtus perfecit. Inuenit sanè, pro-
fusq; hostes tuos profligauit Dei manus, ac bonitas. uel, ut alia est litera: Suffecit
manus Domini inimicis tuis: id est, quamlibet innumeri sint, atq; illorum sæuitiæ
ac fortitudini impar existas, una uel sola Dei manus ac uirtus, ad eos prosternen-
dos potis est. Dextera tua, inquam, ō Deus, inueniat, assequaturue: comprehen-
dat insuper, inuoluatq; poenis & cruciatibus illos, qui te, tuosq; tecum odio per-
sequuntur. Infelix planè, omniumq; miserrima eorū fors est, qui cum te insecten-
tur, tu eos contra apprehendas, atq; adeo occupes, ut nullus effugiendi locus ex-
tet reliquus. Felix sic legit hunc uersum: Inueniat manus tua omnes inimicos
tuos, Num porro id satis? minimè quidem. Nam

Pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui.

O horrendum mortaliū quorundam exitium. Quando, inquit, eos cœperis se-
cundum multitudinem impietatum eorum exagitare corrigeresq; ac eorum acta,
irato uultu, examinare, pones illos tanquam furnum accensum. Et quidem hoc
olim genus uindictæ, per Esaiam Deus Iudæis comminatus est, dicens: Erit for-
titudinē uestra ut fauilla stuppæ, & succendetur utrunque, & non erit qui extin-
guat. Felix sic uertit: In tempore iræ tuæ. Aiunt enim Hebræis eandem dictio-
nem, & iram, & uultum significare. Exempli causa. In psalmo alio legimus: Vul-
tus autem Domini super facientes mala, habent Hebræi, Phene autem Domi-
ni. Rursum, ut hic legitur,

Dominus in ira sua conturbauit eos, & deuorauit eos ignis.

In Hebræo, Phene autem Domini. Quare utraq; dictione usus est indifferen-
ter noster interpret. An uerò atrocior queat esse in anima, inflammatioq; gehen-
na atque æstus, quàm Deum in se iratum experiri, atque à clementissimo trucu-

Clenter aspici, clarior res est, quam ut à me exprimi debeat. Aetnae quidē, Veseui, Phlegethontisq; ipsius ignes, mortuas fauillas, aut cineres dices, si ad aëstū edacissimū pectoris illius, qui à facie Dei, tanquā alter Cain, profugus, sentit se à diuino fauore, ob sua scelera, destitutū, atq; ob id ad aeternā mortē destinatū, compares. Faxit Deus ut hęc ignores. Etenim quæ experientia didicimus, facile non nescimus. Porro in fœdis amoribus, nonne dicimus amantes ardere? Quid auaros? nonne illos habendi cupiditate? superbos fastu? iratos ex candescencia? inuidos odio? ambitiosos inquietudine peruri cernimus? Hic clibanus est, hic ignis, hęc fornax, hic caminus ille igneus, quem secum gerunt hi, qui se hostes Dei, turpissima uitæ consuetudine profitentur, quicq; à diuinis iusionibus abhorrentes, totos se in corporearū rerum amoribus immergunt. Effectus uerò, atq; ardoris huiuscemodi, terminus is erit, quod sequitur: Dominus, ait, in ira sua conturbabit eos: seu, ut legit Felix, opprimit, ac tandē sempiternus illos deuorabit ignis. Solet enim scriptura, pœnam atrociorē diuinitus illatam, ignis conflagrationibus significare: quanquam de aeternis inferorū incendijs è uero igne ad scelera torum tormenta erumpentibus, non sit ambigendū. Dominus omnipotens, ait sanctissima illa mulier, dabit ignem, & uermem in carnem eorum, ut urantur & sentiant: hoc est, in igne ut uiuant in aeternum. Interim autem

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum.

DImpios enim superius iri perditum affirmauit, modò uerò etiam eorum posteritatem tollendam esse prædicit. Fructus quidem ac semen, hoc in loco filij sunt, nepotes, & reliqua posteritas, quam è cæterorum hominum conuentu exterminandam fore uaticinatur, ut de Iudæis (omitto prudens integras recensere familias, etiam nostra ætate, parentum impietate funditus extinctas) uidere est, qui per incertas sedes perpetuò errantes, cæteris nationibus sunt abominationi, essent ue etiam beluis ipsis, ni quorundam Christianorum uitio, nulla habita fidei ratione, & amarentur, & in nobilioribus ciuitatum uicis collocarentur, fouerentur, ac ad conuictum quoq; familiarem, cum uxoribus proprijs, in nuptijsq; puellis, admitterentur: quasi miserrimi decoctores, unde damna instarent, non habeant, nisi à sceleratissimis Iudæorum contractibus, usuris, uersurisq; adiuti, blandè in omnium rerum suarum interitum properent. Tantum non fiunt publica connubia: cætera uerò, uel quæ scribere erubescō, indifferentia. A filijs hominum.) Hebræa est phrasis, pro, ab hominibus. Huiusmodi enim uerborum congerie, & circumlocutione, diuinæ uindictæ seueritatem in improbos exprimere uoluit. Cæterum, ut de interioribus quoq; qui ab animo procedunt, fructibus, ac filijs, non nihil dicamus: quicquid agunt uiri athei, quicquid cogitant, quicquid docent, quicquid moliuntur, diu stare non potest: sed adeo confunditur atque impeditur, ut nihil prorsus, quantum uis accuratè res suas ordinent, efficiant. Quid boni, diuq; manentis à tam corrupta radice emanare poterit? Hoc sanè modo habiti Dei hostes sunt,

Quoniam declinauerunt in te mala.

Felix sic: Quoniam proiecerunt super te malū. Non solum enim, inquit, malo te affecerunt impij illi, quando astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersum te, sed more uasis à fundo prouoluti, quicquid ueneni in corde iam antea conceperant, id demū totum in tuam pernitiē effuderunt. Verum

Cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

Hebræi: Cogitauerunt fraudem, & non potuerunt. In alio psalmo: Meditati sunt inania. Omnē quippe lapidē, & fraudis, & doli, uoluerunt Iudæi, quò Christum perderent: sed frustra. Nam illud sanè maius fuisset, quàm solem radijs, aut aquis oceanum exhaustisse. Est ne in naturis rerum quicquam amentius, quàm uelle uitam mori? Conati sunt igitur impossibilia, & ea quidem magno studio, uel, atque arte. Verum in medio ipso malitiæ conatu desiere. Alta enim nimum, & supra uires, animo conceperunt: sed, ut ait Felix, non potuerunt, perficere scilicet.

A scilicet, Eorum quidem consilia eò spectauerunt, ut prorsus interiret filius Dei, hoc est, fons uitæ, rerum opifex, Deus ipse. Interijt tamen secundum tempus, ut inquit Paulus: uerum postea, debellata morte, reuixit immortalis. Considerasne quam saepe frustra improbi, maliq; ciues, in optimos quosque, & plerunq; de sua republica bene meritos, insaniant? Quòd si tamen occulta Dei prouidentia, & iudicio, uel usq; ad bonorum suorum depopulationem, exilium, carcerem quoque, ac mortem affligi sinuntur, eò tamen remeant, unde amore ac desiderio, nunquam semoti discesserant: ad caput scilicet suum Christum remigrant: quos ideo in terris ab improbis sic malè haberi uoluit, ne se aliter, quàm ipsemet egit, aeternam requiē adepturos sperarent. Crux enim & afflictio, uia est, qua ad Christum pergimus. Quare longè hi absunt à scopo, qui uiam sibi salutis aliter parant. Cum equidem uideo hominem aduersis, quantum potest, reluctantem, in illisq; desilentem, murmurantem, ac penè diuinis permissionibus resistentē, eum ipsum tanquā in aeternam mortem properantē comitor lachrymis, si resuffragari nequeo. Non eo se modo habuit fortissimū illud pectus I O A N. Lodouici Gonzagæ nobilissimi patritij Mantuani, qui audita morte duorum filiorum suorum, iuuenum quidem optimæ indolis & expectationis, qui in octo dierum spatio, alter Mantuæ, alter uerò Venetijs, uiuere deserunt, ne summū quidem mutauit uultum, non defleuit, non questus est, non incusauit coelū, ut pleriq; mortaliū solent, etiam in minoribus infortunijs: sed in Deo fixus, nihil prius curauit, quàm ut Christo Iesu, quem sibi in omnibus unicum elegit solamen & perfugium, gratias illas redderet, quas alij ob thesaurū aliquem inuentum preciosissimum redderent. Quid mihi, inquit, iucundius in terris esse potest, q̄ res mihi charissimas, illi, quem supra omnia & colo & amo, obtulisse? O uocem diuinam, atq; à pectore coelesti conflagrante incendio perrumpentē. Occumbāt & cæteri, ait, filij, occumbat uxor, occumbat tota deniq; familia absq; ulla posteritatis spe, modò

B meus mecum sit Christus, & mihi opituletur, ne hilum quidē facio. Atrociora enim, inquit, pro me passus est Christus. Porro cui alteri, nisi Deo, genui filios? quis illos mihi concessit? nonne Deus? Insaniam quidē, nisi libenter illi reddam depositum, qui semper in me tam beneficus fuit. Sed ad psalmū reuertamur: penè enim, dum nobilissimum meæ patriæ, diuinumq; id donum, & exemplar fortitudinis, ac in Christū amoris, gratulor, & latentī quodam modo proponere satago, nimum digressus sum: si tamen in laudando uiro illo, qui laudes omnes exuperat, nimitas inueniri potest.

Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis præparabis uultum eorum.

Hic uersus uariè legitur. Felix sic: Quoniam sepones eos, cum neruis tuis diriges in uultus eorum. Alius interpres: Quoniam pones eos partem, in neruis tuis diriges contra facies eorum. Diuus uerò Hieronymus: Quoniam pones eos humerum, funes tuos firmabis contra facies eorum. Quæ quidem lectionis uarietas, ne sua asperitate suauissimum Vatis sensum offendat, emollienda erit. Et primum, quod ad uulgarem æditionē attinet, sic quidā interpretantur: Pones eos dorsum, hoc est, in fugā eos conuerteres. & est idem cum illo noni psalmi uersu: Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Dorsum ponere, ait Eutymius, dicitur, qui fugit, ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius uideri potest, quàm tergum. Hęc Eutymius. Quo quidē locutionis tropo & periphrafi, quoddā fugæ genus ignominiosius exprimi uoluit, quàm si dixisset, fugerunt, & hęc in hoc mundo quidem. Postea uerò quàm ab humanis discesserint, quid eos maneat, aperit: In reliquijs tuis, ait, præparabis uultum illorum. & est sensus: Interim enim quòd in fugam uerli, in præceps feruntur, facies illos uidere, quod nunc uidere recusant, inter damnatos, qui sunt reliquiæ tuæ: hoc est, quos, propter illorum in peccatis obstinationē, reliquisti, prorsusq; abs te proiecisti. Tunc enim uidebunt reliquiæ illæ miserrimæ in quem transfixerunt. Modò quippe præparatos non habent uultus, atq; oculos, sed cæci omnino sunt. Res quidem hęc mihi digna uidetur, quæ lachrymarum anne, atq; eo sanè capaciori, quàm sit Rhodanus, Tyberis,

C aut latè exundans Padus, consideret: quòd homo ad Dei imaginè formatus, in tantam mentis caliginem proruat, ut à lumine radijsq; solis, sua se sponte subtrahens, nihil antiquius in uita se habere profiteatur, q̄ per fracto diuini timoris freno, in perpetuis tenebris uiuere (si huiusmodi tamè hominū uita appellanda est, & non magis miseria, ac mortis umbra) terga dare legi ac dorsum, non faciè mentis, quæ sola est capax iustitiæ, quæ per fidem est Iesu Christi, contra ueritatē atq; ipsum Deum, uertere. Iam illud quod reddit Felix, considerandū. Quoniam, inquit, sepones eos: hoc est, ab alijs, à tuis electis: ab illis, qui ab æterno in libro sunt scripti uitæ, separabis. Heu infelicem separationē. Et separabunt, inquit, bonos à malis: hos quidem, ut regnum felicibus animis ab æterno paratum, accipiant: illos, ut perpetuā miseriam, in consolabilem uel dolorem subeant. Interim uerò eos tanquam scopum sagittis tuis assidue petes. quod sic reddunt Hebræi: Cum neruis tuis diriges in uultus eorum: hoc est, sagittabis in eos. ut sit sensus: Fugient profectò, sed non effugient, à tergo habentes persecutorē, ante oculos autem sagittantē in illorum faciē. Huic item sensui conuenit quoq; litera, quæ uertit: Pones eos partē: hoc est, pones eos in unam partē, ceu signū & scopum, in quem iaciantur uulgo iacula, & sagittæ. Sed & diuini Hieronymi litera quadrat, utpote ex Hebræo delumpta. Ille funes, hi neruos. Ille humerū, hi dorsum, interpretati sunt: eundem tamen omnes præ se ferunt sensum: qui sanè is erit, quo nos instruat animo perpendere, ad quantā salutis desperationē deueniant Dei hostes, qui eò ignominia corruant, ut diuina manu destituti, signum, aut scopus, in quem turbæ iaculentur ex arcu spicula, à spiritu appellentur. Habent enim hunc exitum tandem improbi homines, ut in illos, & supera, & inferna, & quicquid uspiam in orbe uniuerso conditum est, conspirent: licet ipsi, propter obduratam in peccatis mentem, non sentiant. Hi sic. Tu uerò Domine,

Exaltare in uirtute tua: cantabimus & psallemus uirtutes tuas.

D Accensus enim Vates admodū ex consideratione salutis amplissimæ, Christo, ac cum Christo nobis præstitæ, more suo, cum gratiarum actione, cantu, & triumphali, ut sic dicam, ouatione, psalmum terminat, oratq; ut nota fiat mundo potestas eius æterna. Sensus porro uersus huius à Paraphraste expressius redditur, quàm ut à me aliquid addi debeat. Ostende, inquit, Domine, quantus sis, & uiribus quantum ualeas: ut occasionē habeamus cantandī, & psalmis celebrandī omnipotentia tuam. Et sic cum sanctissimo uirtutis nomine, quemadmodum hanc in cœpit odam dicens, Domine, in uirtute tua lætabitur rex: eam claudit, ac terminat, canens eo modo quem diximus.

PSALMVS DAVID VINCENTI SVPER

ceruam matutinam, siue auroræ. XXII.

EV S Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?

In hoc psalmo omnia pathetica sunt. Verum antequam odam decantemus, præludio prius ludendum erit. Præludia uerò in psalmis sunt ipsi tituli, qui plerunq; difficiliore sunt interpretatu, quàm ipsi psalmi. Nec adhuc ex doctioribus aliquem uidi, qui cum est de titulis tractandum, non magnopere desudet, se torqueat, ac tandem fateatur, se uocum amphibologis uictum, nihilq; nisi per tenuissimas coniecturas, se posse intelligere, melius dicere, diuinare. Secus indocti, qui adeo impudenter omnia sua uulgo exponunt, ac si è cœlo ipso supremo delapsa, ea sola mirari, amplectiq; debeamus. Quæ sanè res tantam in Ecclesia Dei peperit confusionem ac dubietatē, ut plerunq; satius esset simpliciores Senecæ tragœdias legere, aut Aesopi fabulas, quàm eorū scripta. Ex Hebræis enim interpretibus uolunt aliqui dictionē, quæ uice tituli huic præfertur psalmo, instrumentū musicum esse, in quo psalmū hunc David iussit decantari. Alij item aliud. Sed celebrior ea uisa est sententia, qua dicunt, ceruā matutinam, siue auroræ, significari: quæ mihi quoq; non parum arridet. At illa magis, qua affirmant nonnulli, stellam illam, quæ solem mane præcedit (hanc

A Græci phosphoron uocant) adumbrari. Nam cum nulli dubiū esse debeat, hunc psalmū totum de Christo intelligi oportere, cum ex ipsa odæ serie, tum ex Euangelistarum, ac Pauli testimonio, nescio an alius germanior Deiq; filio cōuenientior, titulo adscribi queat sensus, q̄ ipsum illud sydus matutinum nuncupare, utpote qui nobis per carnem suam purissimam, omnem attulit cognitionē solis illius, qui illuminat omnem hominem uenientē in hunc mundum: quemadmodū illud est ueluti præco quidā istius solis, quem oculis corporeis cernimus. Et quidem si filius Dei, filius hominis fieri recusasset, omnis profus uera de Deo cognitio à mortalium intellectu expuncta esset. Conuenit & ille ceruæ matutinæ. Familiare enim est epitheton Dei filio, qui se damulæ, aut ceruorū hinnulo libenter assimilat. Et uerè Christus ceruæ matutina tum fuit (quandò summo mane, ut refert Matthæus, consiliū inierunt sacerdotes, & seniores populi aduersus Iesum) agitata à canibus: quæ post crudeles morsus, post uulnera, post cursum illum miserandum ab uno ad alterum iudicem, excelsam tandem petijt crucem. Et super excelsa, inquit, statuit me. Verum quoquo modo intelligatur titulus, hanc psalmi summam esse affirmant, filium scilicet Dei se in cruce derelictū à patre expositulantem. Nec mihi nunc altius repetenda res est, quòd probem ipsum Dei filiū uerè, ut ait Esaias, languores nostros tulisse. Fidelibus enim, nō infidelibus, hunc meum laborem probari cupio. Id sanè quidē mihi semper firmissima persuasum fuit fide, quòd quemadmodū Christus semper fuit, ut nunc quoq; est, supraquam dici potest, humani generis amantissimus: ita pro ipso redimendo, quippe qui peccata omnium in proprio corpore luere, eorumq; reus, ac pro bonis omnibus qui non eramus soluendo, præ & fideiussor esse statuerat, ueros, atque eosdem ipsos atrociores, quàm qui ab humano intellectu comprehendī ualeant, dolores subiit: hincq; tanquā unus ex nobis, quid unum aio? tanquā ille, qui totius mundi scelera in se transferens, scelus quodammodo ipsum, peccatū, ac maledictum, ut inquit Paulus, effectus est, clamat quanto potest animæ affectu, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Duplicata enim dictio, Deus Deus, commiserationis est plena, dolorisq; intentionem ostendit. Iam illud in primis non o mittendum, quòd Respice in me, non inuenitur in Hebræo: sed simpliciter est, ut refert Euangelista, Eli eli lamaasabatani: hoc est, ut idem diuinus interpretatur scriba, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Queritur Dei filius, qui fieri potest, ut pater ille, qui etiam hostibus proprijs parcere, atq; illis opitulari solet, se tamen filiū obsequentissimū extremo in dolore & periculo constitutum deserat? & est, ac si diceret: Quare me innocentissimū in manibus impiorum deseruisti? Cur me perinde quasi ad te non pertineā habes? Dicent sanè improbi, te profus auertisse faciē tuam à puero tuo, de quo tamen toties affirmasti dicens: Hic est filius meus dilectus. Siccine dilecti filij à patribus deseruntur? Respice, te quaeso, in me. Nam

Longè à salute mea uerba delictorum meorum.

Quam uerum illud fuit, quod olim de Christo uaticinatus est Esaias: Nos putauimus, inquit, eum quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum. Tantum non dixit Vates, destitutum & derelictum. Vide argumētum filij Dei, quo causam suam tutari nititur apud patrem. Reatus, inquit, peccatorū meorum procul sunt à salute mea: hoc est, nulli mihi impedimento esse debent, quin salutem obtineam, quia nulli: mors autem pœna est peccati: cur igitur morior, cum non peccauerim? Serio enim, non fictè, Christus propter se peccatorum omnium sordes attraxit: alioqui mori non poterat, cum mors peccatū, ueluti umbra corpus, sequatur. Alij hunc uersum hoc modo interpretantur. Verba, hoc est, numerationes, seu facta alienorum delictorum, quæ mea facta sunt propterea, quia eorum factus sum uas, & reus, non sinunt me exaudiri ac seruari. Quomodo enim Christus non omnium peccatorum fuit reus, cum sua se sponte principalem patri pro omnibus constituit debitorem? Impossibile quippe fuit tam immensum debitum solui, absque Christo: qui uice omnium sub peccatorum onere hic gemens,

Clamat, adeo immensa illa esse, ut penitus à patre exaudiri non mereatur. O felix culpa, o felix, ut sic dicam, peccatum, & mors: postquam tanto bono, ut Christus est, ornatus est mundus. Quid, oro, mundus hic esset absq; Christo? Ecquis porro est, qui animū iam, propter facinorosam suam antea ctā uitam, despondere uelit, simulatq; uidet Dei filium ad tantā, ut per excessum dicam, amoris dementiā erga humanā naturam deuenisse, ut pro omnibus illius delictis, atq; his grauissimis, patri uadimonium promittat, totum debitum soluat, ac sese (o incomprehensibilem amoris uim) cum ipso humano genere elongatum asserat à Deo? Cum enim Dei filium factum esse pro nobis maledictum, peccatoue peccatum damnassee in carne intelligimus in Paulo, tunc ea, quæ hinc dicuntur à propheta, noua nō uidentur, licet mira atq; insolita. Spiritus, inquit Hieremias, oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Cæterum, longè à salute mea uerba rugitus mei, legunt Hebræi, quæ quidem uerba, meo sanè iudicio, per interrogationem legi possunt. & erit sensus: Cur longinquus factus es à me, o Deus, cum tamen rugitus mei uerba audias, hoc est, gemitus, immensosq; clamores à cordis penetralibus euulsos: quasi diceret: Res hæc in te admodum insolens est ac præter morem tuum. Rugitum porro dicens propheta artificiosissimè naturam doloris exprimit: quæ quidem ea est, ut postquam uim spiritus, in corde eo maxime, quod in fortissimū uiri pectore situm sit, diutius continuit, tandem illa cumulo mœroris excita, cum se ampliùs tenere nequeat, erumpit in clamorem quendam leoninum magis, quàm humanum. Idcirco ex hoc uersu & immensitatem doloris, & summā fortitudinem in diuino illo pectore Christi fuisse non dubito.

Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi.

DAut per noctem, aut eodem casu legendum erit, die ac nocte. hoc est, iugiter, seduloue clamabo, ut salutē abs te exorem, & tamen non exaudies: Stultū profecto uidebitur apud mundi sapientes, quod ad te non auscultantem, clamem, & dicent: Cur clamas? Cur eius aures obtundis, qui ad tuos rugitus obsurdescit? Sed stulti illi ac hebetes, quos profus, quomodo tu pater tuos ad tempus negligere uideris, præterit: atq; propterea insipientem illam iudicant precem, quæ statim nō exauditur, cum interim tua apud te iudicia æquissima maneant. Non igitur abs te, neq; ab alio quopiam poterit mihi insipientiæ dari, si ea rogo, de quibus non exaudior. Verum diuus Hieronymus hunc uersum sic legit ex hebræo: Nec est silentium mihi, ut hinc saltem intelligamus, iugem, continuumq; clamorem, ex desiderio sitiuē immensa redemptionis humanæ, fuisse in Christo. Vnde elegantissimè reddidit Paraphrastes, Absq; ulla intermissione. Atq; hinc rursum nostra capitur ignauia in orando, quæ, nemille quidem sancti spiritus igniculis admonita, ad mediæ horulæ perseverantiam disponi potest. Neq; hinc loquor de stabili solum modo membrorū situ, sed de firmo, uti decet diuina peragi, ac constanti in Deum proposito, & uoluntate. Alioqui orationum uim & robur, in horarum numero, uel usque ad corporis lassitudinem metiri, atq; in locis publicis uenditare, superbæ mentis iudicium est, parumq; considerantis, in quo Dei honor consistat, aut fidei feruor.

Tu autem in sancto habitas, laus Israël.

Vide fiduciā in orante. Alijs forsan, ait, uidebitur te iniustitiæ merito insimulandum, quod, cum rogaris, nō exaudias. Errabūt sanè: nam tu semper, siue exaudias, siue exaudire neges, sanctus es, & in sanctis illis, quos tu tibi ab æterno, ut sancti essent, elegisti, inhabitas. Nemo unq; iuste te huiusce errati accusare poterit, quod tuos deseras, & non tuos adiuues, cum sis laus Israël: hoc est, cum is sis, quem canit, quem laudat, quem celebrat, cuiq; gratias agit credentiu populis, quod semper eum liberas. Quomocunq; enim res se habeant electorum, siue dulces, siue amaræ sint, semper eas curat Deus, quauis secus uulgo appareat. Est & alius pius sensus, ut in sancto, ad ipsum Dei filiū hinc orantem referatur, hoc ferè modo: Dixi quod non imputabitur ad insipientiam mihi, si continuus orator

cum

Acum sim, nihil impetro: nam ex hoc uerè dici non potest, quod me auerferis, cum semper ego in te, tu pater in me sis. Tua enim una mecum est uoluntas, unā deitas, una natura, atq; idem amor. Porro infinita propè sunt in sacris libris ac lege uaticinia, quibus olim pollicitus est Deus fore, ut nobiscū, uel usq; ad cōsummationē seculi conuersaretur. Sed illud in primis apud Leuitas cap. uigesimo sexto: Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, ponam tabernaculum meum in medio uestri, & non abiiciet uos anima mea.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Amplificatio hæc est querelæ. Ex eo enim quod pater ad filij sui dilectissimi preces cōnuere uideretur, qui tamen priscis illis patribus, atq; Israëlī uniuerso precanti semper affuerit, magnitudinem calamitatis in Christo immensam fuisse ostendit. Ait itaq;: In te olim iusti omnes, siue patriarchæ, siue prophete hi fuerint, suis in angustijs sperauerunt: sperauerunt, inquam, & liberasti eos. quasi diceret, nullus unquam ab te fuit derelictus, modo ex animo sperauerit. Quid?

Clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & nō sunt confusi. Ego autem sum uermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

BVidēsne quantam cōmiserationem hæc cōmisceant? Mos enim est prophetis, ut ad maiorē emphasim sententias eadem repetant & inculcent. Sensus igitur huius omnis uerborū congeriei is erit: Spem suam progenitores nostri in te, o pater, ponere consueuerūt, atq; propterea omnis illorum suis in afflictionibus ad te clamor erat: & quotiescunq; id faciebant, tu illos liberabas, neq; unquā passus illos pudore suffundi, hoc est, repulsam pati. & hi quidem serui. Ego autem filius cum sim, uermis, & nō homo, opprobrium insuper hominū, & abiectio plebis, reputatus sum. Ego, inquam, filius ille tuus unigenitus, & is amantissimus, abs te derelictus, factus sum res omnium uilissima, proiectamentumq; ab omnibus derisum, exhibitum, ac infinitis iniurijs affectum. Non solum enim nouissimus uirorum reputatus sum, sed ne uir quidem. Quare uermis despectissimus, atq; infimæ plebis fax magis quàm homo, dici debeo. Et uerè uermis est Christus, qui exiguus, abiectissimusq; omnium cum in terris uideretur, mirum tamen quàm exactè perrodar & cōminuat quicquid nactus fuerit in suis electis rubiginis, ac duritiæ. Cæterum ferunt sancti Dei interpretes, inter cætera quæ Dei filius in gratiam nostri gessit in terris, maximam semper in patre fiduciam præ se tulisse, utpote qui suas omnes afflictiones in patris uoluntatē semper reiecerit: quod quidem neq; illius hostes Iudæos latuit. Idcirco cum uenerabile eius corpus ligno crucis, cruentissimis confixissent clauis, atq; illum moribundis oculis iam iam agere animam conspexissent, comma huiusmodi inter sese de illo, maximo cum cōtemptu, & ironia, iactitarūt: Sperauit in Domino, eripiat eum nunc, si uult. Quam ob rem à Vate infertur:

Omnes uidentes me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput.

Quam contemptus, quam ue abiectus, & uilis præ omnibus mortalibus, fuerit mansuetissimus Dominus in terris, in hac unde quaq; cōmiserationis plena enarratione exequitur propheta. Quid, oro, ignominiosius? Quid opprobriosius in plebe audiri potest, quàm id quod refert Lucas in historia crucis? Viri, ait, qui tenebant eum, illudebant ei, cædentes eum: & uelauerunt eum, & expuebant in faciem eius. Quid, obsecro, illud erat, nisi in maiorem miseriam, mortis cruciatus prorogare? En quanta pertulit pro suis hostibus Dominus maiestatis. En quanto opprobrio subiicit Deus, ut homini ereptū honorē restitueret. Ecquid rursum sauius? quid contemptius? quid tantum lachrymis dignū, quàm au dire, quod milites præsidis plectentes coronā de spinis, imposuerunt capiti eius, & dicebant, Ave rex Iudæorum: & dabant illi alapas. Vidisti ne unquam tam tetrum spectaculum? tam informe? tam crudele? tam cruentum? cum cernis speciosissimum illum iuuenem, in cuius diuinam faciem ipsi quoq; coelestes spiritus cupiunt aspicere, à Pilato absq; ulla commiseratione à planta pedis usq; ad uer-

N

C ticism cruentatum, ac sexcentis, & eo amplius, uibicibus liuidum, è rostrisq; uulgo offensum hoc commate? **E C C E H O M O.** Non ab re igitur, neq; fictè suam deflet miseriam summus opifex, postquã suum adeò insanit opificium, ut ne tenus quidem cutem, tam sæuæ mortis cõditoris condoleat. Quotus enim quisque est, uel ex sublimioribus, ut sibi uidetur, animis, qui Christi mortem habeat, ut sponsus sponsam in amatorijs canticis hortatur, sicut signaculum super cor suum? Porro de irrisione qua Dominus in illo suo ultimo uitæ termino est habitus, uno spiritu, tum propheta, tum prophetarum filij euangelistæ, unoq; ore plura olim cõquesti sunt: sed in primis ipse Dei filius apud Hieremiam conqueritur hoc modo, dicens: Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. Cui postmodum succinuit Euangelista: Prætereuntes, inquit, mouebant capita sua, dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus excitas illud: & deridebant eum. Cæterũ illud, locuti sunt labijs, diuus Hieronymus uertit, demittunt labia: quod quidem ad exprimendũ subsannantium morem summopere facere uidetur. His enim ridiculus quidam mos est, ut cum alicui procacius illudunt, labia demittant, ac fœdissimũ in modum distorqueant. Verũ aptius aliquibus uisum est, id omne uno uerbo reddere, conuiciati sunt.

Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum.

Seu, ut alius uertit: Quoniam deamat eum, Vide ironiam. Sirex, inquit, Israel est, descendat nunc de cruce: confidit in Deo, liberet eum nunc, si uult. Hoc planè illi dicere uolebant: Stultè admodum ac ridiculè fecisse uideris, qui à Deo te diligi es arbitratus. Perpendis ne, ô homo, iam tandem quomodo auroræ cerua per syluas, per nemora, per rupes à canibus agitata, ægrè trahat spiritum? Mirum nĩ iam exhalauerit animam. Quid uerò? Initia quidem dolorum nondum audita sunt. Antequam enim nobilissimus pugil ultimum suæ uirtutis præbeat specimen, quibus armis confusus propinquã præstoletur pugnam, prius indicat Vates his uerbis:

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uerbis matris meæ.

Totus hic uersus confirmandæ suæ spei gratia paulò antè derisæ, probroq; habitæ à Iudæis, adhibetur hoc ferè argumento: quòd impossibile sit coelestem patrem qui nos adeò benignè, nostra absq; scientia & uirtute, ex latebris uteri materni eduxit, aluit, ac usq; ad uirilem ætatem enutriuít, non rursus sic adultos & amare, & nobis opitulari, eo maximè tempore quo maior ingruit angustiarum procella: impia hæc enim esset persuasio. Qui, quæso, fieri potest, ut qui nos sine nobis, atq; adeò nobis ignorãtib; à secundinis illis tricisq; maternis explicauit, statimq; in ipso uitæ exordio mamillarũ succo enutriuít, modò adultos, clamantes, cognoscentes, eiusq; auxiliũ implorantes, deserat? Te procurante igitur, ait Dei filius ad Patrem, Ex utero materno prodij, indeq; bene sperare me docuisti, cum adhuc matris meæ ubera sugerem. Quid dicam?

In te proiectus sum ex utero.

Quis hĩc non attonitus miretur audiens, quòd is cui condita parent omnia, ac genu flectunt, dicat se ueluti abortum inanimum ex matris utero proiectũ? Nudus, inquit, pauper, infirmus, miser, inops, & qui uitam à uagitibus auspiciatus sum, ac lachrymis è claustro materni uentris eiectus sum: sed in te tamen, hoc est, tuæ curæ ac prouidentia derelictus. Quare

De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Vide quomodo diuina beneficia mortalibus collata, etiã ab ipso primo conceptu horum sursum pertractet, ut nos aliquando ingrati tudinis nostræ pudere faciat. Semper enim uel ab ipso cõditarum rerum principio, antequã quicquam faceret ab exordio, cum nondum terra esset, aut cœlum, de suis electis curam habuit Deus, hoc est, ab æterno, Cum talis igitur sis, inquit, ô pater, ne nunc, oro, à me discedas, proculeq; absis.

Quoniam

A *Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet.*

Si mei, inquit, discipuli, me relicto, aufugerunt, quid de alijs sperandũ? Ergo tu solus spes mea. Hoc idem Dominus olim in Esaia conquestus est, dicens: Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & nõ fuit qui adiuuaret. Nullum, quod sciam, maius est animi in angustia positi exterminiũ, quàm se solum uidere ab omnibus, & illis ipsis quidẽ amicissimis uiris derelictũ, eo maximè tempore quo maiori auxilio est opus. Et quemadmodũ summa infelicitas existimari solet fuisse se felicem: ita extremam esse calamitatẽ iudico, in calamitatibus à charioribus deserri: ut desolato Christo accidisse legimus, qui cum in horto illo trans torrentem Cedron, de quo sacra refert historia quædam, ob Christi frequentia non indigna memoratu, à militum turmis impeteretur, uidit se ab intimis illis suis, à secretis discipulis, & à Ioanne quoq; illo tam charo deserri. At iam theatrũ plenum est: producendus est pugil fortissimus, qui cum orbe uniuerso, cum peccato, cum morte, cumq; ipso autore mortis ac peccati est conflicturus.

Circudederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.

Hic iam primũ cinctum se, & cõclusum memorat à potentissimis hostibus: quorum ferociam quo maiori exprimeret emphasi, grandes ac præualidos tauros, quales regio Bassan diues pascuis alere solet, illos appellat. Nam Felix sic reddit: Circudederunt me tauri multi: tauri Bassan circudederunt me. Idem ferè Paraphrastes: Cinxerunt me, ait, tauri multi, fortes, & ueluti saginati in pascuis Bassan circudederunt me. Solent enim huius generis animantia eo seuius ferocire, quo fuerint in pinguiorib; pascuis enutrita: qualis est regio Bassan, quæ, ut est in libris antiquæ legis, mirum in modũ ferax est ac felix. Vitulos hĩc appellat Vates effrenes iuuenes et indomitos, qui cum nullo natura rationis iugo contineantur, facillè in effrenatas actiones feruntur, ut quotidie infinita ob oculos exempla, etiã in grauioribus rebus publicis & edibus habemus. Tauros uerò pingues, obesos illos Iudæorũ sacerdotes, honoratosq; uulgò scribas & pharisæos appellat, qui ex nimia rerum copia elati, tyrãnico magis imperio atq; arte, quàm legum scientia, res tum sacras, tum prophanas moderabantur. Huiusmodi enim strenuis, si Deo placet, ducibus, primo in cõgressu cinctum se expostulat Dominus Iesus, hoc est, se penitus in eorum manibus ac potestate positũ. Crudelis quidem fuit illa Iudæorum in Christi corpus sæuitia ac rabies. Crudelis & sacerdotum & pharisæorũ persecutio: sed quibus forsã, ob ignorantiam, aut rei nouitatem, uenia præstari debuit. Adhuc enim sol ipsæ iustitiæ carnis uelo adumbratus, nõ se illis prorsus & apertè, ut illorum exigebat perfidia, impendere uoluit. Sed quid modò, ipso sole medium iam tenente cœlum, hoc est, glorificato Christo, ac sese aperta ueluti facie, omnibus exhibente, cum tot mala in Ecclesia Dei fieri cernimus, erit dicendum? Crudelior certè hæc mihi q; illa semper uisa est in Christũ pugna ac persecutio. Quæ uerò tela atq; arma illa sint, qui ministri, quis locus pugne, & qui tandem spectatores, quibus omnib; rebus atrocior hæc q; illa effecta sit in Dei filium cõcertatio & pugna, uniuersali quodam rumore sciunt omnes: sed altiori qui sunt mente præditi, & sciunt, & ingemiscunt, expectantes quò demum hæc se rerum confusio ac perturbatio dirigat. Sed ad propositũ redeamus, ne dum nimis exactè res uniuersales, in oreq; omnium positas uentilamus, particularis nos iudicij, & forsã odij insimulemur. Itaq; ad ceruã nostram tot uenatorijs canibus circũuentam, nostra redeat oratio. Putas ne mansuetissimum Christum rabidos illos tauros ac petulantes uitulos, ob ea quæ superius dicta sunt, ad cõmiserationem flectere potuisse? minimè quidem. Clamat enim,

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Non sanè fatis fuit Iudæos in cruciatibus filio Dei admotis, taurinam induis se ferocia, nisi & immanitate leonũ usi, funditus discerpere eum statuissent. Aperuisse enim illos fauces horrendo illo hiatu asserit, quo leo cum prædæ incumbens, totoq; ore rugitum euomens, illam aggredit. Aiunt quidem leones terrifi-

C co quodā modo rugire solitos, cum prædam appetunt, & uident. Quem quidem morem non ignorauit Amos: Num rugiet leo, ait, in sylua, si non sit illi præda? Porro quid sæuitiæ leoninæ tam simile unquā fuit, quæ cum positi ante iudicem illum dirum Iudæi, calcatis legibus, æquoque iam pridē ab atrijs pontificum eliminato, abrasa iustitia, conculcato ue iure, decoreque & honesto, inualescebant clamantes: Tolle, tolle, crucifige eum? Obsederunt me, inquit. Obsidionem uero hanc fuisse arbitror cum sæpe alias, sed tum potissimum, quando modestissimus iuuenis, cum iam aptarent manicas & funes, circumfusa agmina circumspiciens, pacatissimo pectore respondit: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fistibus comprehendere me? Tum cohors, & tribunus, & ministri Iudæorum accesserunt, & iniecerunt manus in Iesum, & ligauerunt eum.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.

Toto, inquit, corpore exhaustus sum sanguine: qui quidem è membris meis crebris ictibus attritis, eo modo & copia effluxit, qua solet aqua è uase aliquo effundi. Apta profectò, ac planè intentioni prophetæ deseruiens similitudo: qui fanè, cum uellet indicare totum cruorem adeò è Christi corpore effusum esse, ut ne gutta quidem quamuis modica remanserit, addit similitudinem aquæ de uase aliquo proiectæ & effusæ, quæ nihil omnino sui relinquit uestigij, cum cæteri liquores saltem saporem in uase relinquunt. Verùm alij hac effusæ aquæ metaphora uolunt intelligi extremam membrorum Christi dissolutionē, quæ non tantum à cruciatibus & tormentis procedere consueuit, quantum à metu in homine mirè exagitato. Quo circa à Vate additur:

Factum est cor meum tanquam cera liquefscens in medio ventris mei.

D Illi enim quam modo dixi de membrorum dissolutione, libenter assentior opinioni, postquam in mentem mihi uenit illud in Iosue libro, quo asserit cor populi pertimuisse, atque instar aquæ fuisse liquefactum. Ea enim uis est pauoris, ut è summis in intima, & à supernis ad infima cogat calorem: quo præsentem, membra omnia uegeta sunt, uiuuntque, ac proprium seruant decorem. Eo uero sese, ob metum, in occultioribus partibus, magisque intimis insinuante, frigus statim peccatus occupat, atque propterea cætera omnia refrigerantur, ipsæque membrorum compages uitali calore destitutæ dissoluuntur. Deficiente uero naturali humore ac sanguine, in quo uita est animantiū, perlanguescunt ossa, & quodammodo luxantur. Vnde in superiori uersu conquestus est Christus, sua omnia dispersa fuisse ossa. Cor item cum sit organum, ut dicunt physici, partis sensitivæ: cumque primum sit uiuens in animali, atque ultimum moriens, facillè ex nimio caloris cumulo oppressum eliquitur, quemadmodum solis calore ac radijs, cera liquefcere solet. Vnde, oro, concitationes illæ cordis, in uiro etiam sapienti, sed in maximo more aut metu constituto, originem habent, nisi quod cor ipsum à superabundanti calore illuc, propter nimiam illam perturbationem, aggregato, obrutum liquefit, & immutatur? In medio uentris, ait, huiusmodi intestinorū turbam esse commotam, quasi diceret, uulnerati cordis liquor in uentrem, more cere à solis radijs liquefactæ, effluxit. Per uentrem uult Eutymius iuxta græci nominis significantiam, totam corporis concauitatem intelligi. Vt cumque intelligas, id scias uelim, Vatem hinc omni eiusmodi uerborū exaggeratione nihil aliud exprimere uoluisse, quam membrorum dissolutionem, quæ ex metu, ac dolore aliquo immenso, in delicatioribus præsertim naturis accidere solet.

Aruit tanquam testa uirtus mea.

En alius doloris, ac pauoris effectus. Reductus enim, ut dixi, ad abditiores intestinorum recessus calor, uelut pabulum absumens, ciēt ariditatem, ac sitim excitat: quo circa humor omnis, uel, ut hinc legimus, uirtus, seu, ut reddit Hebræus interpres, succus exhauritur, eo modo quo testa seu olla igne exiccatur, & arefcit. Conqueritur igitur Dominus, uires omnes sese defecisse, ac ob naturalis harmoniæ corruptionem, cruorisue profusionem, atque ex consumpto uitæ

succo

A succo & humore, exaruisse, quemadmodum arefcere solet olla testea in fornace. O Christe, quantis tibi nominibus debitor sum, quantum me meæ præteritæ tenerritudinis dispudet. Tu semper dirus tibi fuisti: tu in te crudelis, asper, inhumanus, quò me infinitis peccatorū sordibus infectum repurgares, ablueres, ac tandem te summum bonum, summamque pacem, & æternā uitam, iam millies amissam, mihi restitueres. O si saltem guttam unam sanguinis pro te effundere par sis, ac dignus, qui pro me tu totus effusus es & dissolutus. Id unum tamen tibi de me polliceri auctacter uelim, quòd nihil tam auidè in terris cupio, quam pro te posse mori. Hoc enim impetrato, quicquid de me futurum sit, non curo. Sed ad te, à quo nunquam discessit, redeat stylyus. Videor nimirum te è crudeli illo ligno pendentem audire, proferentemque,

Lingua mea adhesit faucibus meis.

Hoc est, lingua siti exusta, in moribundis faucibus pallida iacuit. Quare non præter naturam fuit, quòd Christum in cruce ardentem sitim tolerasse legimus: ut interim de siti illa æterna, quam semper habuit Dei filius cum patre, redimendorum hominum, nihil impræsentiarum dicam, cum totus hic psalmus nihil aliud præ se ferat. Quid, quæso, aliud filium ipsum è sinu patris ad terras deturbauit? Quid tam nobilem ceruam in uasto hoc perturbationū teatro sistere fecit? Quid mori tandem, nisi sitis ardentissima recuperandi genus humanum? Cæterum faucibus meis, interpretes Hebræi reddunt, palato meo. quos imitatus Paraphrastes, sic legit: Lingua mea agglutinata est palato meo. quòd quidem in ægrotante euidens signum est mortis: unde rari sunt, quibus, cum morti fiunt proximi, lingua uiscò, nescio quo, impedita, sermonem non interturbet: adeò ut uix sit, uel ex propinioribus quidem, qui, quid sibi uelit, aut postulet ægrotus, intelligat. Quare statim adijcitur à Vate,

Et in puluerem mortis deduxisti me.

B Hoc est: Ita me, ô pater, confici iussisti, ut planè sepulchro, in quo puluis solummodo ac cinis esse solet, adaptaueris, mortique, cuius uis omnia in puluerem rediguntur, me tradideris. Corpus itaque exangue in tumulo iacere uoluisti. Vnde paraphrastes: Et tandem, inquit, in puluere, quemadmodum mortui solent, sepelies me. Certa igitur mors mea est,

Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.

Diuus Hieronymus ex Hebræo: Circumdederunt me uenatores: quòd melius exprimat Christum fuisse ceruam illam, de qua in titulo nonnulla. Videtur hic rursus Dei filius uelle causam tantæ suæ anxietudinis reddere. Antea enim se à tauris, & uitulis, quos rugientibus leonibus assimilauit, circumuallatum est questus: modò uero se à canibus, ceu feram, circumseptum replicat: moxque qui fuerint canes illi, ac uenatores, aperit, inquiens: Concilium malignantium, hoc est, peruerforum hominū conuentus, obsedit me. Hæc sanè obsidio longè antequam accideret, sapientissimū non latuit regem, qui eorundem canum uice, sic nostram oblatrat ceruam: Circumueniamus iustum. Ecce canum obsidio. Causa uero: Improperat, aiunt, nobis peccata legis. Grauis est nobis etiam aduidendū. En rabiem caninam: Contumelijs & tormentis interrogemus eum, mortuæ turpissima condemnemus eum. Ecce iam tandem quò canum sæuitia prorupit. Quam uerè illud de seipso prædixit filius Dei in alio psalmo: Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.

Hic tandem grauissimam pœnarum omnium in suo corpore comemorat dulcissimus Iesus. Altera enim manu, aut pede, clauo aliquo obtusiori traiccto, statim ibi humorum congeries aggregatur. quare nerui cæteri pastu humorū destituti, maximo cum dolore confixi cōtrahuntur. Ideo uis altera extendenda est manus & pes, ut par sit in confixione cum prima. Nulli porro dubium, quòd membra illa, quæ neruorum robore magis ualent, dolori quoque læsa magis obnoxia

c sunt. Præterea in corpore sic affecto, nudo scilicet, ui extento, distractoq; & consumpto, ut fuit illud Iesu, non difficile erit ossa dinumerare. Idcirco sic is uersus à Campensi redditur: Tractatus sum ab eis tam inhumaniter, ut numerare potuerim facile omnia ossa mea. Cæterum si querere licet, cuius generis homines hi fuerint, qui tam crudeliter dilaniarunt Dominum uitæ: idem ipse suum aperiat dolorem, qui cum in Zacharia interrogetur, quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? respondet, his plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Neq; ob id tamen saturi.

Ipsi uerò considerauerunt, & inspexerunt me.

Felix sic: Ipsi cōsiderabunt, toruū aspicient. Idem enim cum nostro est sensus, sed expressius reddita est litera. Nam Hebræis in hoc loco, id quod nos legimus considerare, uidere, seu inspicere, aliquid aliud intelligit, quam simpliciter intueri, aut uidere: sed est cum uoluptate & gaudio aspicere, uti hi solent, qui in extrema calamitate inimici nondū plene exaturati, ipsum sese inter cruciatus ac mortis terrores distorquentem, risu quodammodo sardonico, ac crudeli omnino, aspicunt, atq; interdum toruo illum considerantes uultu, præ se ferunt etiam in mortuum, sæuitiam. Hoc igitur modo à suis habitus Christus, clamat, ac quanto potest dolore omnibus diuulgat, his notis: Ipsi, quos me diligere arbitrabar, me acerbissimis in tormentis ægre anhelantem, multoq; in sanguine prouolutum intuebantur ridentes, insultantesue, quod alios seruauerim, meam uerò salutē neglexerim. Neq; hoc satis: nam me nondum planè exanimato,

Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem.

Per futurū legit Felix, diuident: sed nihil officit sensui. Idioma est Hebræum, Milites illi, quos modò canes, modò tauros, modò uitulos appellat Vates, cum, ut refert Euangelista, crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem: & tunicam, scilicet acceperunt. Per uestimenta, exponunt indumenta consuta: per tunicā uerò, uestem inconsutilem, de qua sortiti sunt: illa autem partiti. Verumenim uero qui mysteriorum sublimitatem, cum in his diuisis uestimentis, tum in inconsutili tunica requiri credunt, non falluntur omnino: sed ab alijs hauriant, qui innumerati sunt, qui totam uitā Christi pijs suis quibusdam allegorijs perornare norunt. Nobiscum autem non male agetur, si sensum Vatis germanum, in quo maxime exprimendo elaboramus, assequi poterimus. Cæterum cum illud in Iob legis, quod equidē absq; lachrymis (non erubescio crucem Christi) recensere nequeo, nonne ob oculos positū tibi uidetur spectaculū miserabile filij Dei, suum hoc modo exoptulantis dolorem? Nunc oppressit me dolor meus, & ad nihilū redacti sunt omnes artus mei. Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis: sed hæc passus sum absq; iniquitate manus meæ. Ipsi ita:

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice.

Cœperat enim Vates in superioribus, sub Christi typo, ferè idem orare, cum dixit: Deus meus ne discesseris à me. Sed uolens afflictionū suarū, multò magis Christi, nos esse admonitos, à supplicatione illa se auerterat, & ad querelas quas audiuius, id est, ad enarrandum quantis malis teneretur, paululū digressus, iterum ad intermissam precem reuertitur, atq; ait: Nec elongeris à me Domine, ne sis procul, ne amplius opem differas. Iam me cinctum à canibus, & his quidē infaturatis, uideo. Iam uestes meas, ut de mortuis fieri solet, partiti sunt inter sese. Quare tu, quæso, ne longè abscesseris, quin potius, cum sis robur meū, ac uirtus, ferre mihi suppetias propera. Illud porro quod nos legimus, conspice, Hebræis est, propera, seu festina. Atq; hinc sanè habes, cuiusmodi habitus illū, qui cupiat à Deo, cum orat, exaudiri, esse oporteat: suum uidelicet ut agnoscat periculū, hostium insidias non ignoret, ad Deumq; assiduo cordis gemitu, ac desiderio clamet, ut liberet. Interim uerò toleranter ferat quicquid accidat, sed in primis Domini manum, hoc est enim, quod nunc dicit, ne elongeris à me: sed

Erue

A *Erue à fratre Deum animam meam.*

In alio psalmo idem precatur: De gladio maligno eripe me, hoc est, à potestate dominioq; improborum meam protege uitam.

Et de manu canis unicum meam.

Nescio quidem an infelicius quicquā mortalibus accidere possit, quam à malis superiorib. gubernari. Quod sanè, ne inter minimas hominū molestias collocari putes, facit hinc Vates à Dei filio inter acerbissimos suos cruciatus connumerari. Sentis ne hinc instantiā in orante necessariam? Vidēs ne quomodo in tentatione positus, uerba quæ mouere queant liberatorem, inculcare debeat? Nos stupidos quos hi non tangunt affectus. Cæterū unicum suam petit Dei filius è manu canis eximi. Animam enim suam uocat unicum, id est, solitariā, derelictam, omni prorsus auxilio destitutā, & quam tu, ô pater, unice diligis. Canem uerò appellat immundū Iudæorum coetum, de quibus supra est questus, dicens: Canes multi obsederunt me. Et uerè canes: siquidem Dei filium olim, cum adhuc inter mortales degeret, mordicus dilaniarunt: modò autem immortalem factū, quem dentibus nequeunt, ineptissimis blasphemijs aggrediunt. Non mirum sanè esse debet, si numerum mutat. In scripturis enim prophetarū & numeros & tempora confundi, non absq; tamen sancti spiritus consilio, frequenter cernimus.

Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam.

Suprà enim: Aperuerunt super me os suum, sicut leo rugiens. Hisce quidem animalium nominibus tum ferociam, tum implacabilitatem Iudæorum accusare intendit. Est enim unicornis, seu monoceros, bellua adeò fera & indomabilis, ut mori magis eligat, quam ad humanos usus mansueferi: cum cæteræ animantes, & ipsæ quoq; tigres, alioqui natura implacabiles, uiuæ captantur: hæc sola non nisi mortua in potestatem hominū uenire patitur. Vnde Iob rerum harum non ignarus sic loquitur: Nunquid uolet tibi seruire monoceros? Num pernoctabit ad præsepe tuum? Num illigabis monocerotā loro tuo ut aret? Huiusmodi igitur immanitate insignes fuerunt Iudæi in Christum, & nunc sunt, ut leones audacia, tigres sæuitia, monocerotem uerò implacabilitate superent. Quare huius totius uersus is sensus erit: Erue me, ô pater, à crudelitate hostium meorum, qui uerius leones quam homines dici debent: atq; à potentia illorum indomita, qui nihil tantū in uita amant, aut uideri uolunt, quam feritatem præ se ferre, hanc meam tutare deiectionem, qua factus sum uermis, & non homo, opprobriū hominū, & abiectio plebis. Sic ferè semper in scripturis mos est accipi hoc nomen, humilitas, despectio scilicet ac deiectio. Vnde in alio psalmo: Vide, ait, humilitatem meam de inimicis meis. Cæterū cornu, ut alias admonuimus, potentia est, imperium, uirtus, robur, fortitudo, & id genus alia.

Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Equidem absq; ulla dubitatione asserere possem, omnē esse in hoc sacro psalmore uolumine iustitiæ normam, uirtutumq; legem, ac decorem illum quem in uita seruari conueniat: cuiusq; robur & uis ea sit, ut curemus ne ingrati in benemeritos de nobis existamus, sed par pari, quantum possumus, & animo & re beneficis referamus. Verū quia nulla è nobis retributio, quæ digna sit Deo, prodire potest, quippe qui nullarum rerum nostrarū indigus est: hoc cupit tamen, atq; à nobis exigit diuina maiestas, ut bona quæ nobis ipse contulit uel irrequisitus, nos fratribus saltem rogantibus cōmunicemus. Quotus enim quisque est, qui non facilius eligat uulgo reputari absq; ulla bonorum suorum (de bonis animiloquor) collatione in alios, quam multis benefaciens, ab aura populari præteriri? Non sic quidē se habuit filius Dei in terris, non sic eius apostoli, non sic cæteri primæ illius Ecclesiæ primates. Quid putas aliud in mente Pauli tum fuisse, cum sese anathema pro fratrib. suis fieri exoptauit, nisi posthabitis priuatis commodis, & salute quoq; propria neglecta, totus quicquid erat, in aliorum salutem transfundit? Chamæleon quidem necesse est ut fiat quodāmodo is, qui in alios

C quicquid bonorum cœlitus se accepisse pernoſcit, transmittere est paratus. Sed illud omne, quod (quemadmodum in illo suo anathemate Paulus efflagitauit) diuinum illustretur nomen, non suum, Dei; prædicetur bonitas ac iustitia, non sua: ut nonnullos agere cernimus, qui suis in studijs & actionibus, quantumuis iustis & sanctis, se semper prædicant, proponunt cæteris, & nonnunquam sæpe præponunt: cæterum de illo à quo bona cuncta procedunt, aut nulla, aut frigida mentio. Scilicet tua illectus uirtute & pulchritudine Deus, te tam honoratis condecorauit bonis. Vide igitur quid Dei filius pro sua exoranda salute polliceatur. Vide, inquam, an cum nostræ ætatis hominibus in morbo aliquo aut periculo constitutis conueniat. Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Totum enim bonorum consilium in hoc uersatur; ut non solum ab sese, sed ab uniuersis quoque orbis hominibus colatur Deus, sanctumque eius nomen ac cultus celebretur, ametur, & si fieri posset, uel usque ad Antipodas apporet. Fratres hinc uocat Christus cohæredes suos, Dei scilicet filios per fidem, quos ab se edocendos asserit: ut uel hinc, si non aliunde, perdiscamus, nullam posse esse in terris, neque in cœlis etiam, plenam de cœlesti patre, aut de salute nostra cognitionem, nisi unctio doceat, quæ Christus est, rex noster, sapientia patris, & per quem accessum habemus ad Deum, ut ait Paulus: quanquam speciali quodam modo fratres appellat apostolos, utpote qui unâ cum ipso in carne tanquam pronubi sponsam fratri & præparauerunt, & sanguine proprio ac morte tutati sunt. Non ero, ait, ingratus, si me liberaueris. Nomen enim tuum (id scilicet quo omnes ut pater diligis, foues, amplecteris, ac paterno affectu ad te trahis) omnibus illis quos tu tibi, ut tui sint, eligis, atque ab æterno elegisti, manifestabo, in medioque Ecclesiæ, hoc est, in puris sanctorum cõuentibus ac cœtibus te laudabo, ut merito es laudandus. Innumera porro cum sint argumenta quæ nos admonent, quam flagranti corde atque ore simul laudandus sit à nobis Deus, id unum tamen uidetur maximū, cum animo recensemus quam benignus sit, quamue ad miserorum calamitates & pius & facilis: non iam ut Dominus, sed ut pater, & is quidem clementissimus, qui non tam citò ad gemebundas preces pauperum commouetur, quam præparationem cordis eorum audit auris eius benignissima. Quid, oro, aliud est Euangelium, quam Dei in miseros bonitatis præconiū ac promissio? Quo alio affectu Dei filium fuisse permotum dicimus, ut terras hæc nostras miserimas inuiseret, naturamque nostræ particeps fieret, nisi ut ad sese miseros, ærumnosos, atque humana profus felicitate uacuos ac destitutos inuitaret traheretque, & demum æternis suis donis ac diuitijs bearet? In medio igitur eius generis conuentu faciam, inquit, te, o pater, celebrem, in omniumque oculis & mirabilem & stupendum. Hunc uersum citat Apostolus ad Hebræos scribens, uolensque cognitionem quam sponte assumpsit Dei filius cum homine ostendere: Qui sanctificat, ait, & qui sanctificatur, ex uno omnes: propter quam causam non confunditur, hoc est, nil eum pudet eos fratres uocare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Qui timetis Dominum, laudate eum, uniuersum semen Iacob glorificat eum.

Ne forte qui sint isti fratres Christi, etiamnum, tanquam parum supra declarati ignoremus, aperit dicens, quod hi uerè Dei hæredes cohæredesque Christi, atque adeo uera Ecclesia sunt, qui timet Deum. Quo alio breuiori, & ut sic dicam, diuini apophthegmate, summa Christianæ professionis exprimi potuit: Non hinc mihi elegantissimos quorundam mores, grauiã instituta, plebis uescita à grauisimis uiris sancita, leges iurisque obijcias, absque interiori spiritus diuini timoris condimento ac pulchritudine: cum ea uera uereque beata in terris dici crediue debeat religio, sese impollutum seruare, ut diuus scribit Iacobus, in hoc seculo, mundumque habere cor atque animū: cuius quidem integritas & puritas in Dei timore maximè consistit: cætera uerò umbræ somnii. Carnem enim à nobis non requirit diuina maiestas, sed fidem, sed dilectionem à corde, ut sic dicam, meticuloſo, non arroganti & superbo proficiscentem. Cæterum si rursus interrogor, qui sint isti timentes Deum: rectè, ut arbitror, respondendum erit, eos illos esse quos

in se-

A in sequentibus semen Iacob appellat, ut subsequens hemistichium præcedentis sit interpretatio. Vniuersum semen Iacob glorificate eum. O uos, inquit, qui fidem Iacob imitari diuinum nomen inuocare didicistis, illi soli gloriã adscribite, quæ est (ni in rebus difficillimis prorsus hallucinor) fides, qua eum ipsum solum esse credimus, qui nos à seculo hoc nequã absque nostro merito liberat: ne dum plus nimio nobis de nostra iustitia adblandientes aliquid somniamus, in quo citra Deum gloriari debeamus, quasi bona illa, quibus nos cœlitus donatos agnoscimus, nobis nostro studio, cura, atque in uirtutum theatro exercitatione contigisse opinemur. Necessarium utrumque, & Deo omnem, & nobis nullam tribuere gloriã. Clamare quidem possumus, ac utcumque appetere, quod nobis conducere arbitramur: liberari uerò, atque quod cupimus, exorare, alterius est iurisdictionis: quamuis nec clamare quidem, aut optare, quod nobis utile sit, idonei simus, nisi Deus, qui in nobis nostrum format uelle, moueat animū ad ea desideranda, quæ tanquam holocaustomata illa antiqua, queant tota in Dei gloriã incendi: hoc est, quæ nihil omnino carnis, nihil mundi, nihil proprii amoris, & comodi sapiant. Qui enim uitam suam omnem hoc modo instituunt, uerè Christi fratres sunt, cæteri hostes. Notat hic Eutymius, pro seniore Iacob Iudæos fideles intelligi, quorum tribuum omnium Iacob progenitor extiterit: pro Israël uerò utranque nationem. Nam qui eo modo quo sanctos decet, Deum timet & cognoscit, is, siue à Iudæis, siue à gentibus oriundus sit, uerius forsan appellari poterit Israël, quam priscus ille uir, qui diuina uisione dignatus, ex Iacob Israël à Deo nuncupatus est. Israël enim mentem Deum uidentem interpretantur. Ex qua quidem nominis mutatione cœlitus admonemur, neminem posse ad diuinam uisionem contemplandam, tum hinc per speculum in ænigmate, tum illic in cœlesti regno reuelata facie affurgere, nisi prius calcatis uitijs, supplantatoque mundo, & peccato, immundis spiritibus imposturam fecerit, Iacob enim supplantatorem interpretari possumus.

Quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.

Secus Felix, & clarius: Quoniam non despexit, inquit, neque abominatus est humilitatem afflicti: ut superiori respondeat uersui, quo precatus suam seruari humilitatem, rursus Dei beneuolentiam erga apud mundum inglorios testatur: & est ac si dicat: Eia animum resumite, o qui rebus hæc caducis infensi estis, atque omnibus prorsus despiciabiles. Nam à mundo contemptum, non uilipendit Deus: non pauperem, non pannosum, non lepra affectum, non denique peccatorem aspernatur. Sed neque extremam ob miseriam, in qua ego à meis coniectus sum,

Auertit faciem suam à me.

Hoc est, non contemptum auertit faciem suam à me, uti solent uultuosi quidam, ac alto gradientes supercilio, qui facile abiectissimos quosque auersantur. Vidisti ne unquam expressius taxari quorundam hominum fastum, atque arrogantiam, & in his quoque, qui in ipso ecclesiæ centro delitescunt? Deus optime, quæ monstra interdum in Dei uinea aluntur: stomacho plena sunt ferè omnia. Sed de his alij. Cæterum solent simplicioris qui sunt ingenij (ut sunt in omnibus propemodum ob iudicij tenuitatem dubij) quærere, qui fieri potest, ut qui superius dixerat: Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: modo uerò asserat Deum non auertisse faciem suam, sed exaudiuisse? Vtrumque enim uerum esse scient, si prius, quod alias admonuimus, duas in Christo fuisse, quemadmodum naturas, ita & uoluntates, didicerint. Ea quippe hora, quando suas illas doloris notas deprompsit, quærens se non exaudiendum, quamuis die noctuque precaturus esset, sibi uisus est derelictus. Tota enim in eo natura humana in improborum manus tradita, neque quopiã, qui opitularetur, apparente, mortem facile oppetijt: quam tamen, quò se uerum hominem esse demonstraret, summa animi anxietudine, non semel deprecatus est. Postea uerò deuicta morte rediuiuus è faxo, in quo fuerat tumulatus, egrediens, sibi suisque immortalem adeptus est uitam. Impossibile nanque erat uictorem mortis diutius à morte detineri. Hoc igitur modo exaudi-

C tus fuit, illo uerò minime: cum tamen semper idem esset filius Dei, qui & filius hominis, eiusdem uoluntatis cum patre, utpote rerum omnium principium cum patre, atq; Deus, propterea idem.

Et cum clamauero ad eum exaudiuit me.

O uim castis pectoribus, ac summè in Deo sperantibus impressam. Vide quid de se pro nobis asserat Christus. Non benignissimus pater, ait, contemptim, uultoseq; sese habuit, atq; idcirco se auertit à me: quin potius, cum clamarem, diligentissimè me audiuit, remq; meam exactissimè ponderauit. Atqui clamor in hoc loco, ut aliàs diximus, non tantum is est, qui ex afflicto pectore, aut diuexato corde enascens, ab ore expostulantis erumpit, quantum affectus ille interior amoris comes in Deum, quem motus animæ eo magis oblectant, quo fuerint celestium rerum desiderio magis affecti, minusq; loquaces: quemadmodum huius rei in sanctissima Samuelis matre præcessit typus. Quod si & ore, & lingua, & ceteris huiusmodi interiorum affectuum nuncijs ac proditoribus, laudandus est Deus: cor tamen illud est, atq; animus, in quo uera laudandi Deum impressa est imago ac forma. Verùm uide grati animi recompensationem.

Apud te laus mea in ecclesia magna.

D Felix: Ex te laus mea. hoc est, à te uenit, quod ego te in ecclesia magna laudo: nam supra pollicitus fuerat se in medio ecclesiæ laudaturum eum. Non displicet quod alius reddidit interpret: De te laus mea in ecclesia ampla. id est, omnis mea laus, omnis cantio, omnis stylus, omnesq; lucubrationes meæ, de tua erga me bonitate erunt, apud omnes: non sanè quidem in angulis, locisq; obscuris & angustis, sed in ampla, ac uasta tua ecclesia. Vocat hinc gentium ecclesiam, uastam, & amplam, præ illa, quæ angusta proculdubio uidebatur, quando solummodo erat notus in Iudæa Deus, uerbumq; Domini preciosum, hoc est, inter paucos cognitum. Et uerè magna iam facta est Dei ecclesia, postquam uerissimè admodum illud per triuia quoque iactatur elogium, quod quicumq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vnde exclamat Deus in Esaiâ: Ab ortu solis magnum est nomen meum in gentibus. Ecce Dei ecclesiæ amplitudo. Ecce celestis habitationis immensitas. Ecce diuinarum ædium uastitas ac prorogatio, quæ non tam quidem numero, aut multitudine & hominum & regionum censeri debet, quam popagatione diuini uerbi: in quo sanè res tota salutis nostræ, ac summa, regnum scilicet Dei, mirabili delitescit artificio. Quocirca optimo erit opus artifice ad huiusmodi è cortice secernenda mysteria. Is enim spiritus est, quo quidem doctore inspirati patres olim loquuti sunt. Qui me, ait, dilucidauerit, inueniet uitam. Alioqui regna quotidie prophana Dei ecclesiæ addere, ædificia gemmea erigere, fana, uel in minutissimis uillulis & oppidulis, fabricare, hoc est, mundanarum rerum cumulo augeri ecclesiam, atq; hominum colluione dilatari, per magna res est, & quæ facillè infideles prouocat, si non ad cultum, ad politiam saltem, ac munditiè morum. Verùm à furtis, à rapinis, ab adulterijs, incestibus, sacrilegijs, ac quibus maximè atteruntur miserrimi ciues, usuris, simonijs, ac contractibus & uersuris non abstinere, si ecclesia Dei est, ego de ecclesia Dei esse nolo. Nam nihil in rebus humanis tam angustum esse duco, quam uitæ illis inseruire, quæ mihi Deum adimunt, qui solus immensus est, solus uastus, solus amplissimus, cætera angusta & arcta. Amplius ne tibi uideatur ille animus, qui auaritiæ intentus, nil nisi pecuniam cogitat? Illène, qui toto anhelitu ad assequendum gradum aliquem excelsiorem suspirat? Quid ille, qui in foedis uoluptatibus, uti sus sordida, uolutatus, Helenam totus, quicquid est, deperit? Nisi fortè magnum existimari debeat, ob calamistratum unius scorti uultum, totius Asiæ regnum olim excisum fuisse. Verùm ille excelsus, ille amplus, ille ad amplam ecclesiam pertinens est, qui derisis huius generis rerum fragmentis, toto ue calcato orbe, qui ad æternæ uitæ immensitatem collatus angustissimus angulus est, imò nihil est, altissimis contemplationibus per atria illa cælorum immensa spatiatur,

A tiatur, atque propterea nihil conditum magnum arbitratur.

Vota mea Domino reddam in conspectu timentium eum.

B Videtur id quasi natura comparatum, hominumq; consuetudini admodum familiare, ut quoties aliquid à Deo, quod nobis magnopere sit cordi, postulamus, uicissim illi quædam polliceamur, quæ tantæ maiestati grata fore speramus. Atqui præcipuam, & quæ magis placitura foret illi, promissionem eam in primis opinati sunt patres, impensèque obseruarunt, qua homo se uoto adstringit, Dei honorem, quantum in se est, tutari, eiusque sanctissimum nomen extollere, promulgare, ac pro eo dilatando mortem libentius obire, quam uiuere cum Domini sui iniuriâ & contumeliâ. Et quidem uota hæc erant, ac desideria filij Dei. Hoc unum potissimum egit in terris, ut patris sui nomen in omnes regiones propagaretur. Nonne illud fuit uotum ac promissio, quando superius sese adstrinxit, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medioq; Ecclesiæ laudabo te? Sed, ne noua tibi afferri cogites, uide quo modo ferè semper in scripturis uota adduntur laudis sacrificio, ne uerearis idem esse uotum ac Dei laudem. In me sunt Deus, inquit, uota tua: reddam laudationes tibi. Rursum illud: Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo, uota mea Domino reddam. Quid porro illud? Psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam uota mea de die in diem. Sexcenta alia per prophetarum libros conspersa inuenies testimonia, quæ mortales omnes commodum admovent, quam in pollicitationibus, ac uotis Deo factis errent, si aut ea, quibus nihil emolumentum diuino honori ac nomini adijcitur, aut, quæ uires humanas superant, pollicentur. Hæc stulta, illa superstitiosa: utraq; uerò à Dei religione & cultu abdicanda, ne ueritatis sedem error occupet. Vota tamen illa, quæ quotidie uulgò fieri cernimus, uel in primis illa, quæ in claustris profitentur, inter ea censenda arbitror, quæ in diuinæ tandem laudis ac nominis honorem desinunt: licet interdum hi, qui promittunt, promissis stare non uideantur. Sensus igitur erit: Vota mea, hoc est, laudem quam tibi debeo, in conspectu timentium te persoluam: reddamq; tibi tui sanctissimi nominis indefessam, flagrantemue, quoad uixero, professionem, quod tui honoris studiosi, hi dico, qui te timent, ac uerentur, non ignorent sese illum colere, qui merito colendus sit, atq; unicè timendus. Hinc uides, ni fallor, quæ sit ea ecclesia, in cuius meditullio se Deum laudaturum superiori uersu promiserat, timentium scilicet Deum cœtus & congregatio. Alioqui ubi omnia, contempto Deo, pro libidine aguntur: ubi ambitio, ubi similtas, ubi terrenarum rerum cupiditas dominantur: iustitia uerò, pudicitia, ac qua maximè oblectatur Deus, animi puritas, seruiunt, ibi nullus modus uitæ, nullusq; Christianæ religionis, ne odor quidem esse potest.

Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

Quia enim omnis uirtus suum habet fructum & uoluptatem, in hoc loco Vates commodum aperit, qui fructus, quæ uoluptas, qui effectus expectari debeant tum ab illis, qui Dei uerbum per diuersas regiones deferunt, tum ab ijs, quibus huiusmodi gratissima est merces, & qui cum audierint, cordis affectu excipiunt, ac, ut ait CHRISTVS, fructum afferunt in patientia: & hi quidem sunt mundo plerumque inuisi & odibiles, quosque cum hinc, tum aliàs propheta uocat pauperes. Et uerè pauperes ab Adæ filijs nuncupantur, cum rerum omnium, quæ carni ac mundo parere solent, amore exuti, ab eo ipso tantummodo pendent, qui propterea carnem hanc nostram miseram induit in mundo, ut & ipsam carnem & mundum, hoc est, animas omnes illas, quæ carnis, mundique ipsius amantiores erant, ad sese traheret, secumque à dextris uirtutis Dei in excelsis beans, spiritales prorsus efficeret. Elegerat enim illas iam primum ab æternò è mundo, ne cum mundo interirent. Interim uerò, Dei uerbo, quod est uerum animæ edulium, pascentur: nedum quidem hoc, sed & saturabuntur,

C absque fastidio tamen. At qui quæso, edent? Edent pauperes, edent afflicti, de-
specti, inglorij: edent peccatores, publicani, lenones, meretrices, & id genus
alij, qui morbo aliquo letali infecti, morbumque ipsum non ignorantes, nihil a-
liud tam ardentè cupiunt, quam à prætereunte I E S V sanari. Hi nempe, ut ait
Vates, sanctissimo Euangelij pabulo pascentur, inebriabunturque ab ubertate do-
mus Dei: vituli scilicet illius faginati in Euangelio, pro recuperato filio adole-
scuntulo à patre occisi, pinguedine exaturati, non è siliquis amplius porcorum
uentrem eum implebunt, qui, ob fidei candorem, eburneus in amatorijs canticis
appellatur. Quo quidem saluberrimo cibo pasta animæ, in eundem ipsum cibum,
contrario ordine cibi corporei, transmutantur: hoc est, ad eum unum efficiuntur vi-
uerbi, amore ac desiderio cum C H R I S T O, ut nihil amplius uel cogitare, uel
eloqui, uel agere libeat, quod non in sui amati honorem cedere queat omnino:
cum interim diuites dimittantur inanes: hoc est, de proprijs uiribus, iustitijs, &
religione præsumentes, atque propterea se diuites existimantes, gratia omni desti-
tuantur. Ecce, ait, serui mei comedent, & uos esurietis. Verum ne in re alioqui
per se aperta hæsites, cuiusmodi scilicet cibus ille sit, quem edere oporteat Dei
pauperes, adijcit: Et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Vide, te oro, quam
elegantissimo, & eo quidem mirabili, ac stupore pleno, utranque rem claudat epi-
logo. Nam duobus propemodum uerbis, & qui sint pauperes, hoc est, qui requi-
runt eum: & quo cibo sese oblectari oporteat, id est, laudabunt Dominum, edisse-
rit, Qui uero fructus? quis finis illorum erit?

Et uiuent corda eorum in seculum seculi.

Nam, non mortui laudabunt te Domine, sed uiuentes, sed qui corda habent
uiua ac uegeta: hi scilicet, qui mundana omnia, quæ inferre solent mortem, fa-
stidiunt abominanturque, ac in perpetuis gratiarum actionibus uiuentes, omnia
D bona Deo accepta referunt, totamque uitam suam illis ipsis studijs, quibus ma-
ximè delectatur Deus, consecrant, atque alijs diuinum laudandi nomen occa-
sio sunt. Ne putes enim diuinarum gratiarum concessiones in tepidis pectori-
bus facile prouenire, marcescereque debere & occultari. Diuulgandæ enim sunt,
quod uita ipsa habeat, unde sese continuis successione in alios effundat, sciantque
cæteri, idcirco uerbi Dei semen à cœlesti agricola spargi, ut coalescat uiuatque
in æternum. Quod quidem fit, cum alter alteri uitam impartit. Cæterum ui-
tam appello doctrinam sacram & Euangelium, in quo C H R I S T V S ipse, ui-
ta scilicet omnium, latet. Quid latet dico? omnibus, inquam, expositus est,
magisque lucet, quam sol iste uisibilis orbi uniuerso. Cernis modò, ni fallor, ad
quantam nos felicitatem cœlestis uerbi pastio euehat ac perficiat. Sunt qui di-
cant hinc Vatem sub eiusmodi uerborum inuolucro de C H R I S T I corpore ab
altari percipiendo uoluisse dicere, obscurè tamen, quia umbrarum illud erat
tempus: modò uerò, decussò è cortice nucleo, ueritatis. cui & prælusisse dona-
rium illud à rege populo datum asserunt, collyridam scilicet panis unam, assatu-
ramque carnis bubulæ unam, & simillam frixam oleo, seu ut legunt Hebræi, ui-
ni sextarium. Verum literæ series me, ut de esu sacre doctrinæ, & intelligerem,
& interpretarer, monuit, fultus tamen nonnullorum iudicio, & in primis Euty-
mij græci, qui in hoc loco sic refert: Pauperes enim sunt ueri omnes Christiani:
qui tamen spiritualem cibum Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua uerè alitur,
& augetur anima. Vtrunque enim sensum prophetæ spiritu dignum esse iudi-
co, cum & hoc, & illud, unum atque idem, eiusdemque efficaciam ac dignitatis
esse, sanctos Dei uiros differuisse uideo. Quod si tamen inter sese paululum dif-
ferre uideantur, uult Ambrosius, doctrinæ cibum, carni, ac sanguini filij Dei
præstare: quandoquidem asserit, sceleratiorem rem esse Euangelium Dei con-
temnere, quam eius filium ex altari proiectum pedibus conculcare. Sed eius
generis sententiæ obstrusiores sunt quam quæ, nisi à perfectissimis uiris, intel-
ligi ualeant.

A *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum uniuersi fines terræ: & adorabunt in conspe-
ctu eius uniuersa familia gentium.*

Vis uno uerbo dicam, quid è pastu eiusmodi saluberrimo secutum sit? Hi e-
nim, qui ex longa peccandi consuetudine adeò in malis obduruerant, ut prorsus
omnem sui conditoris memoriam è corde abiecerant, uis ignea uerbi Dei afflata,
pedem actutum referunt, ac deploratè uitæ eiectio opprobrio, decussaque omni ab
anima rubigine, quæ funditus igniculos illos homini cognitionis Dei inditos
obliterauerant, reminiscuntur: hoc est, quæ prius nouerant, reminiscuntur: (pre-
notionem hinc Platonis non intelligo, cui uisum est, animas antequam corpori-
bus uniantur, omni scientia perfectas esse: sed ob corporis hebetudinem tardio-
res factas obliuisci penitus quæ antea nouerant. Ex quo concludit uir alioqui sa-
pientissimus, pueros non noua discere, sed uetera reminisci) ex qua quidem re-
miniscentia, è doctrinæ fidei auditu, per orbem uniuersum excitatè, oboritur, seu
magis reuiuiscit lumen: quo illucescente, fit omnium finium terræ ad Deum con-
uersio, ita ut iam adorent eum: uel, ut reddit Felix, genua flectant coram eo uni-
uersæ stirpes gentium. Et adorabunt eum, ut alio in psalmo, omnes reges, omnes
gentes seruiant ei. Non illud porrò prætereundum, quod refert Eutymius, ex ui-
ut ipse ait, græci uerbi, posse elici sensum passiuæ significationis in uerbo remi-
niscuntur: ita ut sit sententia (eius enim uerba referre libet) quod digni efficiantur,
quorum Deus reminiscatur, tametsi eousque repulsi, ac neglecti fuisse uide-
rentur. Quid mirum igitur si nostra etiam ætate cernimus à Deo uocari ea quæ
non sunt, tanquam ea quæ sunt? hoc est, eos qui ad uitæ regnum minime pertine-
re uidentur, ut sunt latrones, homicidæ, scorta, & quod difficilius hucusque uisum
est, tum milites, tum militum duces, ad cognitionem ueritatis ascisci, cum Deus
illos ad memoriam, ut sic dicam, reuocasse censetur? Saxa (credo) inanima, si eo
modo illorum diuina reminisceretur bonitas, quo perditorum hominum remi-
niscitur, ad uitam, alioqui ipsis à natura negatam, respicerent, ac conditorem suum
agnoscerent, & adorarent. Hinc uides, ni prorsus hebes es, unde pietas nostra ac
religio ortum habet: unde, inquam, est, quod nunc certatim per urbes, per oppi-
da, per uicos etiam mínimos, ad audiendum salutis uerbum concurritur. Recor-
datus est enim Dominus misericordiæ suæ, sicut olim locutus est ad patres nos-
tros, Abraham, & semini eius, qui C H R I S T V S est, ut ait apostolus, per quod
benedicendæ erant omnes tribus terræ. Causa uerò?

Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Quia enim forsan in dubium uerti poterat, ac quæri, quorsum gentes, de qui-
bus in superioribus uates mentionem fecerat, dicens: Et conuertentur ad Domi-
num uniuersæ familia gentium: euocandæ essent, ac dominico gregi inferendæ,
addit: Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Quod idem
fermè à Paulo replicatur Romanis scribente: Num solummodo, ait, Iudæorum
Deus? Imò & gentium. Nos stultos, qui hucusque putauimus cognitionis diuine
reliquias in fanis solummodo ac templis manufactis conuiescere. Et licet quo-
rundam uita aliena prorsus ab huiusmodi uulgari opinione foret, tamè, quæ ma-
le suasæ sanctitatis natura est, facile à quauis boni specie nobis imponi patimur,
homines, si Deo placet, uasri, & prudentes. Fatendum est igitur, quod quemad-
modum Deus rerum est omnium & conditor, & Dominus: ita omnes omnium
mundi climatum, ad sese occultissimis afflatibus attrahere, siue fidelis, siue infi-
delis is sit, qui trahitur. Non publicanus, non fur, non latro, non parricida, non
mercator, non miles, non quicquid usquam gentium est, quod diuini caloribus sit ca-
pax, seu uir, seu mulier sit, se excludi arbitretur, quin potius audeat, promptaque
fide persuasum habeat, Christum non posse non reminisci eorum, quorum gratia
tam dira à suis perpeffus est in terris. O felicissimum mortalium omnium euen-
tum. Vide quid addit:

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ.

C Versus iste subobscurus est, idcirco uariè enarratur: quæ tamen uarietas in interpretandis sacris libris, quam maximè, nisi fortè ad rem faciat, uitari debet. Videtur igitur hîc mihi Vates illud idem dicere, quod alio in psalmo dicit: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis, ut idem planè sint, & diuites plebis, & pingues terræ: hoc est, opulentiores, qui rerum affluentia lasciuire solent. Et qui cum, secundum euangelium, difficilius Dei ingrediantur regnū, quàm acus foramen cameli: diuinæ tamen maiestatis nomē affatim illustratur, si & ipsi cum pauperibus Christi ad saluberrimū cibum hîc euangelij, illic postea apertæ deitatis admittantur. & est perinde ac si dicat: Quàm ex animo celebranda est Dei bonitas, quæ ad eodē sese in omnium salutem uniuersaliter, ac in omni loco & tempore diffundit, ut uel ipsi rerum domini, & potentissimi uiri, alioqui à mensa æternæ cœnæ propè modum exclusi, ad esum agni asciscantur, illiq; flexis poplitibus, quod potissimum, externum licet, ueræ pietatis indicium est, suum erga Deum testentur animum. Neq; hoc solum. Audi rem dictu incredibilem. Ipse etiam mortui, sepulchroq; conditi, siue, ut legit hebræus, in puluerem descendentes, proni in faciem coram eo cadent: hoc est, eum, uel inuiti, adorabunt. Hunc enim sensum nonne tibi uidetur illi Seruatoris sententiæ conuenire? Venit enim, inquit, hora, & nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint uiuent. At unde tantæ bonitatis copia? quia uitam propriam, inquit, non est dedignatus pro illis impendere. Nam quod nos legimus in principio sequentis uersus, Et anima mea illi uiuet: Hebræis præcedentis est finis, hoc modo: Coram ipso adorabunt omnes descendentes in puluerem, quoniam animam suam non uiuificauit: uel, ut diuus reddit Hieronymus: Et anima eius non uiuet: hoc est, animam suam non uiuificabit, sed pro ipsis eam tradet. Verum quò simplicioribus, atq; in uulgata æditione enutritis consulatur, erit dicendum:

Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi.

D Filius Dei est qui loquitur: cui quidem è tumulo excitato, glorificatoq; ac ad dexteram patris collocato, omnia iam genu flectunt: sed & mortui ipsi, secundum tempus præfinitum à patre, è puluere experrecti, suam testabuntur reuerentiam & timorem: non quidem mortuo Deo, ut sunt dij gentium, sed uiuenti in secula. Et anima mea illi uiuet, quasi dicat: Ego filius uiuēs propter patrem, uiuo ipsi: hoc est, totam uitam meam illi tanquam maiorî refero, ac totus, quicquid sum, ad eius gloriam uiuo. Nam meam propriam in hoc mundo gloriam non quero, sed eius qui misit me, patris. Hincq; semen meum mecum ipsi seruiet: hoc est, eo modo, quo ego illi seruiō, ita filij mei euangelico semine concepti, nati, nutriti, deseruient. Quod uerò fuerit Christi obsequium patri exhibitum, nã eius semen non es, si rem tam apertam ignoras. Neq; enim est, quòd nostram contegamus ignorantiam. Apertior enim res est, quàm quæ uel à uetula ignorari queat. Exploratissimū, inquam, iam factum est omnibus, quàm piam, quàm sanctam, quàm puram, Christus in hoc mundo uixerit uitam. Norunt & ipsi infideles, quantum obsequens fuerit patri, quantum patiens, quantum mundanarum rerum, & in primis gloriæ, contemptor: quantum ad referendū par pari in iniurijs obliuiosus, in beneficijs uerò etiam irrequisitus, propensus. Quis rursum tam barbarus uel ultra Sarmatas uiuens est, qui ignoret eius mansuetudinē, prudentiam, facilitatē, benignitatē? ac, qua maximè bonis omnibus gratus erat, comitatem? Nonne ille in furta, in adulteria, in occisiones, in libidines, in odia, in rapinas, & huiusmodi alia inuectus, testabatur Dei iram in illos futurā, qui eius generis facinoribus irretiti, nihil antiquius in uita ducebāt, quàm cōtempso Deo, calcatisue legibus, iure & æquitate, in sceleribus uiuere? Quis porro unquam à tyrannorū metu, consuetudinēq; & amicitia, tam liber fuit? Quem unquam uidimus cum tanto stomacho, pharisæorū, scribarum, sacerdotūue, atq; huiusmodi latrinarū mores & uitam detestatum palam esse? Omitto enim amorē illum immentum in miseros, in ægotantes clementiam, in destitutos opem, in peccantes cōmiserationem tantam, quantam nunquā exhibuit in filios mater. Iam clauos illos

A illos atroces, quibus ignominioso ligno pro te, ô homo, confixus fuit, ne patri non obediret, prætereo. Prætereo diutinos cruciatus, languores, tormenta, & ea quidem diriora, quàm quæ unquam, nec ab ipsis quidem immanibus expectari potuerint Cyclopibus. Atq; hæc sanè omnia, quò patri suum probari posset obsequium, atq; ex animo famulatus. Quasi enim per excessum illius faciem, qui semen Christi effici cupiat, delinui, quanquam imperfectè. Complura enim is sibi, præter ea quæ à me dicta sunt, deesse arbitrabitur: quæ sanè omnia in Christi uita ac moribus, tanquam in uirtutum omnium archiuo, accumulatisimè apparent. Non enim frustra Deus, qui eo quidem proposito homo factus est, ut homo homini abolitam naturę legem innouaret, recteq; uiuendi formam traderet, nobiscum in terris commoratus est. Tantum porro abesse debet, ut uulgarî mediocritate contenti, nunquam eò perueniendū nauemus operam, quò non ascendisse, Christi uitam contempsisse indicium erit. Neq; illos profectò admodum laudare possum, qui cum à turbis semoti, uitam sibi perfectiorem, quàm uulgò uiuitur, instituunt: nihilo secius tamen (utinam non turpius) neq; altius sese à terra eleuant, quàm qui propter rerum familiarium sollicitudinem ac eam, humili depressi, uix interdum se Christianos esse reminiscuntur. Nos miseros, qui tam inconsideratè, superatis uasti pelagi difficultatibus, in portu allidimur.

Annunciabitur Domino generatio uentura: & annunciant cœli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

Hîc absq; dubio ecclesiæ Dei perpetuitatē uaticinatur Propheta. Nam quod superiori uersu cecinit, Et semen eius seruiet ei: credentium posteritatem, quæ mortuo Domino in eius ecclesiâ successura erat, prædixit: modò eandem ipsam asserit illam esse, quæ populus Dei à cunctis appellabitur, quæ & æterna erit. Ceterum cœli dictio, neq; in Hebræo, neq; in Græco inuenitur: idcirco redundat. Neq; rursus, quem, legendum esset: sed quæ, aut quoniam, hoc modo: Semen seruiet ipsi: narrabitur, seu numerabitur Domino in generatione: uenient, & manifestabunt iustitiã eius populo genito, quoniam fecit: uel, quæ fecit Dominus. ut sit sensus: Semen eius, hoc est, posterî seruient Domino, atq; in spiritu & ueritate eum colentes, populus peculiaris, gensq; sancta ac pura, illi censentur. Insuper hæc de Domino, quæ dixi, scribentur, quò posterî omnes intelligant, ut & ipsi ueniant, & filijs quoq; suis, qui ab illis nascentur, annuncient Dei iustitiam. Sed quam iustitiam? quoniam ipse fecit, omnia scilicet, quæ ad salutem hominum pertinent. Nihil enim nō fecit benignissimus Dominus quò à peccati, atq; propterea mortis imperio electos, semen uidelicet Dei eximeret. Sine me, ait, omnem iustitiam exequi, hoc est, permittite me omnem morum rectitudinem, omnemq; atq; eam quidem absolutissimam bonitatis normam ostendere. Sic enim Hebræi appellant iustitiam: quemadmodum Græci, qui eam diffiniunt esse uirtutem omnium summam. Quocirca nescio an rectè iustitiam dicant esse quidam iuris seueritatem illam, quam opponere solent misericordiæ. Iudiciū id potius in scripturis, ni fallor, appellatur, quàm iustitia. Cæterum licet, ut dixi, neq; in codicibus Hebræis, neq; in Græcis, quòd sciam, cœli dictio habeatur: nō uacare tamen à decore arbitror, cum eiusmodi dictiones, ueluti gemmę, fortuitu quodam ornatu scripturæ interseruntur. Quamobrem hîc putant, per cœlos, apostolos adumbrari, qui iustitiam Dei, hoc est, immensam diuinæ bonitatis amplitudinem, qua Deus ipse, non solum & Deus, & pater nobis esse uoluit, sed homo factus, & is omnium despectissimus, proprio cruore & morte, hominum genus infinitis errorum tricis illaqueatum, in libertatem filiorum Dei uendicauit, intrepidè diuulgauerunt. Hanc itaq; iustitiam diuinā, nō humanam, non superstitionibus fœdam, prædicauerunt, continuoq; prædicant felicissimi cœli isti. Cui, quæso, prædicant? populo nimirum ex aqua & spiritu renato, & quem fecit Dominus: hoc est, quē sibi cum doctrinæ, tum crucis semine progenuit, ut illud maximè uerissimū sit de electis elogium Osee, qui ait: Filij facti sunt Dei uiuentis.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit.

Felix prorsus Christianorū cōditio, si quemadmodū crebrò, & hoc, & huius simile de Deo testimoniū ore proferunt, ita persuasum animo haberēt, sibi nihil, quod ad suam, tum corporis, tum animæ, spectat salutē, deesse posse, Deo propitio, tutore, & duce. Haud raram quidem huiusmodi translationem in scripturis esse inuenies, qua Deū pastorē, nos oues uocari legitur. Nec sanè id absq̄ altissimi cōsilio factū ducimus. Nā sicut nullū aliud pecus tāta equè indigere cura & solitudine cernimus, quāta ouis tenella, & quæ minus sese tutari, sibiq̄ prospicere ualeat: ita hominē animantiū omnium, si corpus spectas, miserimum, interire omnino necesse est, nisi illum benignissimus atq̄ idem peruigil pastor Deus, continuo ducat, pascatue, ac ad aquas, ut ait Propheta, refectiois minet. Hac igitur Dei cura ac providentia cum David sese indigere pernosceret, atque adeo omnes Adæ posteros secum, nō tantum per se solū, quantū uice omnium, qui in lætissimis ecclesiæ pascuis uicturi erāt, gloriatur hoc modo: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit. Felix ex hebræo sic legit: Dominus pastor meus, non deficiā. Quem alius secutus interpret, sic reddit: Dominus pastor meus, nō egebo: neq̄ ultra primū psalmi uersum protēdi existimāt. Quod & affirmat paraphrastes: Dominus, inquit, pascet me, quare nullius egere potero. Nonne tibi uideēt hoc idem Paulū dixisse in epist. quam Corint. scripsit? Omnia, inquit, possum in eo qui me cōfortat. Certè equidē cum ex longa rerū experientia, tum ex ipso acerrimo afflictionū tumultu edocti, non ignorare possumus, quod homo, cum se dūci à Deo, atq̄ ab eius indeficiente gratiarū fonte potari senserit, durior quidē silice erit, ni benefactorē agnouerit: hoc est, ni eum supra omnia amauerit, reuerentiāq̄ ea, quæ filiū decet, timuerit. Proinde cum eiuſmodi timore affectus fuerit, nihil sibi deesse posse arbitrabitur, cum nō ignoret à Dei spiritu promissum esse, quod nil deest timētibus eum. Neq̄ hic mihi metū illum orbis uniuersalem obijcias, quo tonitruis, fulgetris, ac terræ motibus, cuncta territat Deus: aut cum armatæ acies in cœlo dimicare, spectraq̄ nocturna, atq̄ alia terriculamenta apparere cernuntur. Nemo enim inter mortales tunc est, qui non timore cōmoueat, atq̄ ob id uotis omnia, quæ in mentem ueniunt, polliceatur. Propulsis tamen postea ab aère nimbis, atq̄ à mare procellis: terriculamentis rursus illis in somnium resolutis, aut ab agris corporibus eiecto morbo, aut non reddunt, aut agrè reddunt, aut iam etiam in commodiorem sibi usum commutant, quæ promiserant. De hoc enim illaudato metu, tantū abest ut uel hic, uel unquam aliās loquantur Dei interpretes, utpote qui in sapientem quoq̄ uirū cum cadere possit, eum tamē à recto rationis statu, ac iudicio, nō dimoueat. Timete, inquit, eum, qui potest animam mittere in gehennam ignis. Sed neq̄ de hoc genere timoris, hic locus, ut diffusius pertractemus, requirit. Ceterum illud quod nos legimus: In loco pascuæ ibi me collocauit, alia litera sic habet: In conspectis solī herbidi facit me accubare. Quasi enim parum uisum fuerat Propheta, Deum pastorē, hominē uerò ouem nominasse, nisi & cōmoda ob pastoris uigilantiam ouibus prouenientia, in translatione perseverās, exprimeret. Quorū quidem id unum potissimè necessariū esse uidetur, ut nō longè à pascuis stabula collocētur, illis maximè in regionibus, ubi umbræ raræ sunt. Medio enim diē, aiunt peritiores gregis, cum incrudescit æstus, in umbrā deducēdos esse greges, ne lac æstu præreptū nimium exicetur. Quocirca ubi arborum adumbratio, in uastis præsertim solitudinibus, haberi nequit, id septorū, mapaliū uel uicinitate fit satis. Hic primum igitur se iactat anima illa, quæ uerè nouit, uana omnia sua esse studia, uanum iter, uanum item laborem & sudorem, nisi diuinæ providentiæ benignitate regatur: & clamat: In pascuis amœnissimis recubare me fecit Dominus: uel, ut legit Eutymius: In loco herbarum, in loco ubi erant optima pascua, me collocauit. Summa itaq̄: Dominus uberrimum mihi pabulum præstitit.

A stitit. Caueas uelim hīc, cum pascua herbarū audis, aut trifoliū, aut gramin aliud, quo pasci debeat anima, imagineris. Est sanè res altius peruestiganda, nec à pascuis opimis fidei ac sacrae legis, auertenda mens est: ne corrupto, propter rerum corporearū imaginationē, animo, intellectus alioqui perspicax & acutus, à diuinarum rerū contemplatione deturbetur, uisq̄ ea cœlestis aduentitijs quibusdam somnijs contenta, in considerandis rebus nihil immoretur. Cum enim animus, quē purgatissimū esse uolumus, ad cōtemplanda cœlestia se rapi senserit à Deo, ac trahi, nihil agit, nisi euulsis quodammodo mundanarū imaginationum, atq̄ affectuum radicibus, liber ad illa peruestiganda se totum dedat, ad quæ appetenda natura se natum intelligit. Humana quippe omnia, mortalium animo, cui uigor igneus est, ac cœlestis origo, inferiora sunt. Quare summus error est, in illis requiē querere. Seruire enim debent, nō imperare animo, quæcunq̄ cōdita sunt.

Super aquam refectiois educauit me.

Vide aliud gregis commodū, aquarū scilicet copiā: quod sanè David à puero didicit. Pastor enim fuerat, ut penè ceteri omnes antiqui patres. Felix sic legit: Super aquas requieci: hoc est, ubi defatigati libenter requiescūt homines. Quod quidem Seruatori nostro contigisse legimus apud Samaritas. Et uerè refectiois aqua leniter fluens, ut reddit Paraphrastes, est Dei spiritus: ad cuius ripas defatigatus cū sederit animus, mirū in modum refocillatur, ac uires penè in cōfliktu cum carne & mūdo attritas reassumit. Quas putas aquas illas esse Esaiæ, nisi hasce, de quibus modò loquimur? Haurietis, inquit, aquas in gaudio de fontibus Seruatoris. Mirū si cogites Vatem de aquis Siloë, aut Iordanis, sermonē facere: quibus quidem uel à fundo ipso ab aliquo epotatis, is rursus sitiet: illæ uerò, uel summis labijs degustate, totam animā adeo in se transmutant, ut deinceps nunquā, ut ait Christus, sitire possit. Nimiū, crede mihi, in cōtemplandis diuinis beneficijs torpidus es, o tu, qui ad Dei obsequia speciali quodam modo, & cultu te ascitum uideri efflagitas, si nondum sacras hasce undas à Christi spiritu emanantes sensisti. Vide, obsecro, tuamq̄ tute ex animo rem perpende, quomodo scilicet propemodum à publicanis & peccatoribus, in puritate uite, anteuertis. Quam profectò mihi, ne de alijs dicā, uerendū est, quam pertimescendū, ne ego quidem una cum mea de me ipso, rebusq̄ meis opinione, proximū, amaras aquas destitutus, uideā interim, nescio quos, cum Domino meo, super puteum Iacob considerare. Verum timendum me mihi semper erit: num desperandum: minime quidem, postquam

Animam meam conuertit.

A se enim auersam, conuertit Dominus animam meam, alioqui uagam & errabundam: insuperq̄ eam ipsam siti atq̄ inedia periclitantem, sui spiritus consolatione refocillauit. Ad unum eam à multis, à perturbationibus ad quietem, à rebus conditis caducisq̄, ac maiori celeritate labentibus, quam si torrens rapidus, ad immortale, increatum, incommutabileq̄ bonum, adeo prorsus conuertit, ut planè mihi uidear, Dei dono, id breui, quatuor scilicet annorum spacio, quibus per solitudines uagatus sum, affecutus, quod uix in tota uita mea, quāuis ad multos annos prorogata, in claustris uiuēs sperare unquam ausus fuissē. Ipse, ipse enim fuit, non mea uoluntas, non desiderium, non studium, non conatus, qui

Deduxit me super semitas iustitiæ.

Seu, per semitas iustitiæ, ut habetur ex hebræo. Hic rursus operæ precium erit, iustitiam, eam esse uniuersalem uirtutem, quæ ceteras omnes cōplectitur, diffinire: semitas uerò illius, alias particulares uirtutes, quæ, ut uerbis utar Eutymianis, ad illā uniuersalem tendūt. Idcirco uates in hoc loco iustitiæ nomine, uitā per omnia legi Dei respōdentem intelligit. & est sensus: Deduxit me Dominus, hoc est, ita formauit atq̄ instituit, ut totus omni bonitati studens, nihil iam mihi sapiat, aut gratum sit, quod nō à digniorib. huiusmodi iustitiæ partibus proficiscat. Erraui equidē iam diu sicut ouis sine pastore, aut instar infantis, qui amœnitate ripæ fluminis illectus, dum incōsultò, quæ est eius ætatis natura, sese à matris tutela elon-

C gat, in alvei torrentē infelix proruit, ni mater natura in filiorū periculis suspiciō-
sa, se à thalamo proripiēs accurrat, puerumq; iam iam cadentē, ui, nescio qua, ce-
leri, ē precipitiō clamās retrahat, sed nō absq; iurgijs, minis interdum ac uerberi-
bus. Illo ferē modo me in errorū semitis spatiantē, nec finem quō ambitionis me-
traherēt illecebræ considerantem, aut in cōsideratione illa prorsus cōnuentem,
retraxit Deus, nō absq; tamen dolore & castigatione. Et hoc quidem propterno-
men suum. hoc est, tam immensum bonū à spontanea illius bonitate, ac qua me
ante mūdi constitutionem deamauit, charitate, originem habuit, ut ipsius solius
nomini, nō meo, sit gloria; cuiq; solummodo maximæ, ut maximis in beneficijs
solet, habendæ sint gratiæ.

Nam si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Non hīc prætereundū, quomodo anima quoq; ipsa, quibus ad Dei cōtempla-
tionem pertingat, suos habeat gradus: quos quidē in ipso statim psalmi exordio
mihi uideor cōprehendisse. Simulac enim cœperit sese totam diuino mancipare
obsequio, sacrae illi cō doctrinæ undis uberrimis perfunditur, ac cœlitus refocilla-
tur. Nam fides quidē ex auditu, auditus autē per uerbū Dei: à quo sanē mirabili,
atque adeo secretiori quodā modo educatur, pinguescit, atq; ad cognoscendū ue-
rum alitur. Porro ex cognitione grādiuscula facta, amore ac desiderio cōsequen-
di rem cognitā, inflāmatur: quo quidē adeptō, à cognitione atq; amore cogniti,
dispositiō quædā ac habitus ad frequentādas iustitiæ semitas oritur: quas planē
nusquā esse nouit, nisi in Christo Iesu incarnato, in quo rectē beateq; uiuēdi totā
summā cōsistere arbitratur. Ex quo nimirū instituto sit, quod si aliquādo illi pec-
care cōtingat, nō actutum desperet: quia iam aliās, Deū esse, qui de stercore eri-
gat pauperes, experta est. Ad hæc, si reassumpto animo, postea se sentit à Deo
igniculis quibusdā ardētioribus, à Hiericōtinis ueluti campis ad mōtem Dei O-
reb sustollī, nō intumescit, non suas iactat uirtutes atq; operationes, sed in agis fa-
tetur, clamatq; se ab alio ad uias iustitiæ, nō ab sese reductā esse, cum absq; diuino
præsidio nihil omnino sit hominū ad assequenda cœlestia propositū & conatus,
quantum uis & rationem, & arbitrium, & bonā, ut uocant, uoluntatem in se esse
noscant. Nam si, ait, ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala. At
unde tanta de se fiducia? Quoniam, inquit, tu mecum es. Idem fermē Hieremias:
Dominus, ait, mecum est, quasi bellator fortis. Vnde nō immeritō Iob ille in tri-
bulationum igne millies excoctus, quasi belli conditiones Deo proponens, au-
dacter petit: Pone me Domine, inquit, iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra
me, Paulō secus hunc uersum ex hebræo legūt: Etiam cum ambulauero per uallē
tenebrosam, nō timebo malum. Idem Paraphrastes: Etiam si eundū mihi sit, ait,
per uallem tam opacam, ut umbra illius mihi mortem minitetur, nihil metuam.
Vt hīc clarē perspici liceat, nihil aliud per umbrā mortis præterendī, quā horren-
dam mortis speciem & imaginem: quæ uti infestissima quædam Alecto nos usq;
diuerberās, in maximis periculis ob oculos assidue uersatur: quemadmodum in
uinctis ob capitalia scelera uidere est, qui etiam antequā à licitore truncētur, cen-
ties in horam moriuntur. Et hunc quidem sensum Eutymio arrisisse uideo. Sic e-
nim ille: Umbra mortis labor ille est, qui in aliquo arduo inuenitur periculo: qui
ob doloris ac desperationis acerbitem, quæ morti similis est, umbra mortis ap-
pellatur. Porro ne solū hanc mentis stragem in malē affectis hominibus inesse
credas, uide de se quid dicat apostolus: Supra modū, ait, grauati sumus, supra uir-
tutem, ita ut nos tæderet etiam uiuere: sed ipsi in nobis ipsis respōsum mortis ha-
buimus. Si fuero igitur in tenebris mortis, in caligine peccati, in tetra inferorum
noctē, adhuc bene sperabo, nec eo præsentē quicquā mali timebo. Hæc sunt pro-
fecto dotes illæ præcipuæ in regno fidei, quibus nostris in actionibus sperare,
atq; in peccatis animum despondere dediscimus. Cæterum uisum est alijs etiam
umbrā mortis peccatum esse ad mortem: mortem uerò ipsam, æternā damnatio-
nem. Nam quemadmodum umbra corpus, ita peccatum mortem comitari solet.
Hī enim qui peccato uiuunt, hoc est, qui Deo mortui sunt, uiuentes in corpore,
nondum

A nondum, etsi uerē mortui sint, ad mortem illam, ubi sempiternus horror inhabi-
tat, descenderunt: sed adhuc in umbra stertunt, nondum umbra corpus attigit,
nondum prorsus occubere. Quo quidem periculo circumuentus ille atq; admo-
nitus, qui licet septies in die cadat, spem tamen, uti sacram anchorā, in naufragij
periculo non deserit, sed adhuc in meticuloso pectore scintillulas quasdā fiducię
palpantes sentiens, ut potest submurmurat, dicens: Si ambulauero in medio
umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quoniam, inquam,

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Hoc est, cura tua pastoralis mihi summā animi securitatē præstitit: nam pedū
legit Felix, pro baculo. Quem secutus Paraphrastes, sic reddidit: Pedū pastorale
tuum à metu liberabit me. Vnde fatetur Hieremias se imperturbatā egisse uitā,
postquā secutus est Deum pastorem. Plurimū enim securitatis ciuium animis af-
ferre solet princeps, qui magis pastorem se exhibet & patrem, quā Dominū &
tyrannū. Tum sanē ciuitas in utranq; (ut aiunt) dormit aurem, sit diues, sit ceteris
formidabilis, expers factionū, religioni dedita, unanimis, promissorumq; obser-
uantissima, ac pro tutando suo pastore sit sponte sua a deo munita, ut non admo-
dum exteri desiderādi sint milites, qui pro focis atq; aris principis dimicēt. Con-
trā uerò nihil non tyranno à suis ciuibus est timendū. Nam cum aut rerum facul-
tatibus, aut liberis, aut uxoribus quoq; ipsis proprijs expoliari se uident, ea inter-
dum moliri animo coguntur, quæ ne hostis quidem crudelissimus, cogitare au-
deret, nedum agere. Verum quia tanta iam inter homines peccandi succreuit li-
centia, ut non semper paternō baculo aut pedo, sed uirga, & ea quidem ferrea in-
terdum & dura, in coercenda quorundam temeritate opus sit, hoc agendū à prin-
cipe, quod hīc fatetur uates in mortales omnes agi à Deo. Qui quidē cum nos à
prauo uite itinere auocat, cum errātes ad reliquū gregem reducit, cum admonet,
cum rogat quoq; ac quando opus est, percutit, uti uirga uidetur. Cum uerò im-
becilles tolerat, atq; illis opem, sufferētiamq; in tētationibus, ut possint sustinere
B impartit, pastoralē eum baculo, seu pedo uti dicimus. Summa igitur: Tu peccan-
tem me corrigis, laborantē uerò, ac sub tētationū mole nutantem, toleras & sus-
tentas. Quid uultis, ait Paulus: In uirga ueniam ad uos: Vides hīc Paulū uirgam
Corinth. minitantem? Quid illud? Filioli mei, quos iterum parturio, donec refor-
metur in uobis Christus. Nonne hīc tibi uidetur Paulus, nō dico baculo amplius
pastoralē, sed materna quadam erga filios transformatione uti? Hīc finis tandem
eorū est, qui idcirco ad gubernandas animas asciscuntur (temeritas enim est sese
ingerere, & non uocatos accedere) ut amanter prosint, non ut crudeliter præsent,
aut temerariē imperent. In hoc loco notat Eutymius dictionē illam qua nos legi-
mus, consolata sunt, Græcis esse aduocauerūt. quod quia admodum conuenire,
& uirgæ & baculo, uisum est, libenter addidit. Nam propterea pastorem uirga uti
cernimus, non tantum ut pigritantem gregem urgeat cogatq; quantum ut aber-
rantem, in rectam auocet uiam. Quæ nimirum uirga in rebus animæ ab antiquis
patribus disciplina appellabatur: & quæ, ut ait Paulus, licet in præsentī uideatur
non esse gaudij, sed mœroris, pacatissimum tamen fructū postea exercitatis per
eam reddet iustitiæ. Et hæc de uirga ac baculo. Cæterum tu Domine

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.

Solet enim inter huius uitæ oblectamētā, illud in primis existimari, quo lautis
inter se cōuiuæ epulis, ad tripodas alter alterū, quod aiunt, prouocat. Hīc sum-
ptum aliqui autumant, tum hīc, tum aliās in scripturis, mēse uocabulo præcipuas
delectationes in animam cœlitus immittas significari: cuiusmodi sunt igniculi il-
li ardentes, quibus ad mundanarū rerū neglectū accendimur, atq; ad appetenda
cœlestia inaniamur. Interim uerò ad alterius mēse, sacra scilicet legis cognitio
nem, supramundanæq; communionis participationem admittimur. De ijs enim
omnibus hīc loquitur uates. Quorū quidem lautitia exaturata animæ, hostibus
humanæ naturæ solent esse terrori ac formidini: idcirco à spiritu dictum est: Ad-
uersus eos qui tribulant me, Itaq; sensus erit: A deo (inquit) me lauta dignatus es

C gratiarum tuarum mensa, utpote in cōspectu tuo, ut uidentibus, rumpentibusq; sese ac liuore contabescentibus inimicis meis, sperem ad mensam illam tandem ascisci, ad cuius delicias percipiendas, tam amanter tuos prouocas, dicens: Ecce trado uobis regnū ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Adeo ne intellectu tam hebeti uiuatur, ut putemus esse in hoc mūdo delicias, aut uoluptates cum illis comparandas, quibus anima afficitur in rerum diuinarum cognitione & gustu: Quid cum cor desiderijs illis infinitis peruestigandæ ueritatis exæstuat, atq; in iam cognita conuiescit? Quis indicibilem illam potis est exprimere suauitatem eorum qui dignè, ut tanta postulat maiestas, uenerandū Christi corpus è sacerdotis manu percipiūt? Eliquesceret, crede mihi, omnino anima, atq; amore insaniret, si uel semel quidē serio & diligenter consideraret, ad quam tam promoueatur altitudinem, cum ab huiusmodi sacrarū mensarum edulio, nō ut merita est, abigitur, quin potius inuitatur, allicitur, ac, ut digna sit, à cœlesti sponso secretioribus quibusdam modis atq; afflatibus perpurgatur. Vide (ô genus armorum) diuinæ bonitatis in suos prouidentiam, atq; amorem tenerum. Nam cum necessariò cum hostibus confligendum sit, non duras galeas, non triplici ex ære contextum thoracem, non enses, non peltam, nobis parat, sed delitiosam mensam ac conuiuium, & quod pluris æstimari debet, in cōspectu illo suo, quo uel à longè prospecto, fugantur quātumuis fortes hostium cunei. Neq; hoc satis quidem, sed insuper, quò nihil lautitiarum mensæ tam opimæ desit,

Impinguasti in oleo caput meum.

Haud hoc quidem omnino ab historia rerum antiquarum abhorret. Aiunt enim morem hunc apud Iudæos, & præsertim in Palæstina, celebrem fuisse, quòd in conuiujs maximè diuitum, unguenta, quibus ungerentur conuiuæ, adhibebantur. Quem sanè morem non obseruatum à Phariseo illo euangelico, uidetur D Dominus in sue causæ defensionem assumpsisse, cum ait: Oleo caput meum non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Quæ quidē consuetudo, quem admodum cæteræ illius gentis actiones ac ritus, adumbrabāt fore, quòd aliquādo homines preciosiori, quàm sit Cirthacū, aut Megalium, perfunderentur balsamo: quòd sanè alio in psalmo à Propheta oleū exultationis & lætitiæ appellatur. Hic est spiritus Dei, qui cum mentem aliquam implet, mirum si in exteris rebus consolationem sumere appetat: cum nil omnino sit in rebus conditis, quòd tam animam exhilarare queat, quàm spiritus unctio ea, quæ, ut ait Ioannes, docet omnem ueritatem. Sensus igitur: Tu, ô Domine, caput meum, mentem scilicet meā, illa tui sanctissimi spiritus unctio saluterrima perfudisti, impinguastiq; cuius fragrantia atq; suauitate conspersa, cætera iam mortalium omnium odoramenta fastidit. Quare cum id considero, non possum (fateor) non supremum in modum in calamistratos nostri huius æui mores excandescere. Adeo enim præposterè uiuatur, ut in ipsis quoq; mortuis (scio quos mortuos appello) huiusce generis perfusiones, quæ uerius meretriciæ dici possunt, quàm Christianæ, locum habeant. Tinnitūne capitis tam precioso suffitu placare quæris? Quid cordis tremori è musco atq; electro confectū puluisculum opponit mortuus? scilicet tua per se sibi non satis nota est mollities, nisi prætextu languoris eam alijs etiam diuulges. Nullam certè amplius fumigationem, aut pigmentum huiusmodi preciositatis his, qui & habitu, & moribus, præ se ferunt uitæ obitum, usui esse uult pater cœlestis: sed illa solummodo amat odoramenta, per quæ caro impallescat, spiritus uerò uegetus factus, de die in diem renouetur, ut ait Pualus.

Et calix meus inebrians, quàm præclarus est.

Paraphrastes sic: Et poculum meum ad summū usq; impleuisti, quò intelligas uatem in translatione mensæ lautioris manere: ob idq; cōsideres, ad quantam rerum cœlestium affluentiam interdū uocetur anima, cui de manu Dei ad summū usq; exundans propinetur poculū. Porro calix iste ebrietas spiritus est, qua mens extra se posita, attonita efficitur, oblitaq; penitus sui tota in amatū fertur. Ebrius enim

A enim, eo maximè tempore, quò prima nondum decocta egestione, ebulliunt uenæ, stupidus omnino redditur, gressibus titubat, eaq; quæ ob oculos uersantur, non audit, mutus planè fit, atq; ea demum, quæ aut agit, aut cogitat, confusa sunt, ac stupiditatis plena. Ita se habet in corporeis, carnaliumq; hominum conuersatione & cōsuetudine, anima plenissimo spiritus craterè diluta. Cum enim cæteris uix sui compos uideatur, utpote hisce in rebus exteris planè inutilis, atq; omnium sensuum officio destituta, quæ appareat, deridetur, à petulantiū multitudinè exhibilatur, subsannaturq;: in honoribus præteritur, contumelijs afficitur, ac demū toto suæ uitæ curriculo ac motu, omnibus innotescere efflagitat, nihil in terris aliud fuisse filij Dei uitam & crucem, quàm stultitiam, apud huius mundi præsertim sapientiores. Interim uerò (quæ gratissimarum mentium natura est) sentiens sese illius ebrietatis, de qua etiam per Hieremiā loquitur Deus, dicens, Inebriauit animam lassam: ardore occupatam, prorsusq; accensam, miratur quàm efficax sit calix istiusmodi, qui sic reddit corpus ad actiones inutile, se uerò agilem ad Dei opus operandum. Idcirco admirans ait intra se: Quàm præclarus calix iste est, & exundans, quàm potens, quàm efficax, quàm diuinus, quàm superabundans, cum ex eo quilibet sitis ardorem sedare ualeat. Cæterum calix iste, euangelium est, sancta cōmunio est. Nonne, ait Paulus, calix, quem cōmunicamus, participatio sanguinis Christi est? Nonne is est, qui animam prorsus ebriam, hoc est, terrenarum rerum omnium immemorem, sitibundam uerò diuinarum facit? Haud sanè mirum. Nam qui bibit, ait Dominus Iesus, meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Quid, oro, præclarius audiri potest? quid nobilius? quid efficacius?

Et misericordia tua subsequatur me omnibus diebus uitæ meæ.

B Non possum non summopere, cum hæc lego, tum Dei immensam in electos benignitatem, tum eorundem ipsorū dignitatem, & mirari, & uenerari, simulac ordine ab eo, quem in quotidianis hominum successibus fieri cernimus, diuerso, iustissimo tamen, & planè Dei spiritu digno, inter Deum & hominē iniri foedera uideo. Lex enim quædam ac pactio, à primis iam rerum conditarum exordijs, hominū cum fortuna, seu terrena felicitate, labili uidelicet & caduca, sancita fuit, ut illa fugeret, hi persequerentur, & frustra sepe. Nam ipsa aura uelocior omnem omnium cursum præuertit: ipsiq; insequētibus, cum se capi simulat, egregiè imponere consueuit. At secus sese habet diuina bonitas, & ut ait Vates, misericordia, cum suo figmento. Illud enim (quæ est hominis conditio) tardi semper incessus ad meliora, non solum non insequitur felicitatem illam æternam, ad quam tamen insequendam conditum est, sed eam fuga auersatur. Illa contra, suo fugitiuo sese ultrò obijcit, eum rogat, urgetue, ut se, uel rogantem saltem capere non grauetur. Siquidem ea Dei semper erga nos fuit bonitas, ut nō tanto studio nos nobis, ut bene sit, queramus, quanto ipse, ut nobis beneficiat, & querit, & rogat: & illud quidem omnibus diebus uitæ nostræ.

Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinē dierum.

Parum quippe esset erumnosam hanc uitam nostram in uirtutum exercitationibus attriuisse, nisi dierum longa & æterna mansione donaremur. Sensum porro huius ultimi uersus sic cum superiori cōnectit Paraphrastes: Certò certius, ait, benignitas tua, & misericordia, comitabitur me per omnem uitam meam: quare tandem inhabitabo domum Domini diebus nunquam finiendis. Neq; hoc quidem inter media Dei dona in electos collata connumerandum, quòd hi, qui semel ad ueritatis cognitionem sunt uocati: hoc est, per fidem in ouile dominicum introducti, firmi maneant: nec unquam, manu semel ad stiuam aratri admotā, retrò aspiciant. Quòd si tamen propter supernam electionem illam, qua suos ante mundi constitutionem Deus ad æternam beatitudinem elegit, post multos à recto lapsus, remeandum erit: multò tamen beatius, atq; securius esse iudico, à iustitiæ semitis semel ostensis non declinare, quàm ad illas diu contemptras aliquando longo quasi postliminio reuertī.

C **D** *Omini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in ea.*

Cum Deus olim Dauidi locum in monte Moriah oraculo Prophetae Gad demonstrasset, in quo templum sibi construi uellet, presensit uir sanctus, quanti Deus faceret populum Israelis, utpote qui inter illos sedere sibi peculiarem delegisset, in qua coleretur. Sed ea quidem futuri quoque umbram esse prenoscere quippe quae futurae ecclesiae, quae uiuis est lapidibus aedificanda esset, statum praemonstrabant: miratur quomodo cum Domini sint, eiusque imperio pareant & terra, & terrena omnia, & homines quicumque in terra uiuunt, populum tamen, qui sumus nos, tot inter orbis uniuersi populos, in seum peculiariter eligat, in cuius quodam ueluti medullio colatur, suumque sanctum nomen die nocteque, ut fit, celebretur: sed & (quod magis Vatem attonitum facit) prauidet non totum populum istum dignum futurum, qui in monte, non iam amplius Moriah, sed montem aeternum, in quo uere Deus habitat, ascendat. Quis hic cum Propheta non miretur, ac simul sibi non timeat, considerans non omnes Israelitas, ueros Israelitas esse: non omnes Christianos, ueros Christianos esse: non omnes uocatos, ueros uocatos esse? Verius enim est, quam quod inficiari possimus, neque locum sanctum, neque progenitores, neque instituta quamlibet iusta, atque a caelo ipso delapsa, reddere hominem dignum aeterni montis sublimitate, nisi aliquid ab ipso requiras, quod non tantum loci, patrum, legum, & rerum similitum, quantum eius sit. Non sunt, inquit Hieronymus, sanctorum filii, qui tenent loca sanctorum. Scio, ait Propheta, quod omnis terra, & quaecumque ea continet, Domini sunt: ipse enim omnia illa condidit. Cum igitur omnes homines iure creationis sint eius, miror qui non omnes ad eius sanctum montem, aeternam scilicet patriam pertineant. Num omnes, quae so? minime quidem omnium.

Quis igitur ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus,

D *& mundo corde.*

Quem dicemus igitur Dei regnum ingressurum esse, atque ibi in aeternum habitaturum? num illum, quia circumcisi sumus? num quia sacris initiatum? num quia hac uel illa ueste indutus? nihil minus certe. Verum is aeternae uitae montem indubie conscendet, ibique ubi omnis abest quemadmodum peccati, ita & miseriae contaminatio, hoc est, in loco sanctissimo, in quem, ut ait quidam, non intrat pollutus, absque termino manebit, qui purus est manibus, ac corde candido. Sed penes, quod prius dicendum erat, exciderat, quare paululum illo, qui montem sanctum Domini petere iam coeperat, & cuius faciem deliniamus, in itinere sic relicto, ad omnia redeamus.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina preparauit eum.

Alia litera: Fluminibus distinxit eum. Aedificia erecturi homines illud in primis curant, ut in loco solido ac firmo fundamenta ponant. Contra autem Deus, quod omnipotentissimam eius uirtutem agnoscas, qui tam immensam orbis machinam, mari ac fluminibus superstruxit. Ait magnus Basilus, solum Dei imperium pro fundamento esse terrae: non aqua, aut aliud quippiam: uerum per praesentem uersum ostendit, quisnam ab initio mundi conditi aquarum situs fuerit, quod scilicet terrae aqua iniaceat, quasi custodiat & contineat, nec ab eius defluat superficie. Diuus etiam Chrysostomus hoc ferè idem sentit, asserens id propterea dici, quod aquae terrae subiaceant instar fundamenti. Non miror equidem antiquas philosophorum scholas in explicandis huiusmodi rerum difficultatibus hallucinatos esse, utpote quibus nondum tam obstrusa rerum conditarum natura innotuerat, remotis longe adhuc hominum ingenijs a luce illa, quae nobis postea per aduentum Christi bonorum omnium erogatoris apparuit. Sed magis doleo, nostros etiamnum turbidis illis philosophorum riuulis libentius, quam a pellucido fonte epotari. Quicquid enim illi, de situ orbis, de aquarum origine, de uentorum uis & natura, de iride, de tempestatibus, ac ceteris eiusmodi aeris alterationibus disputant, mere fabulae sunt, ac nugamenta. Vide, te oro, quid Iob interroget Dominus: Vbi eras, ait, quando ponebam fundamenta terrae? Indica mihi, si habes intelligentiam, quasi

A quasi dicat illud quod in Ecclesiaste legimus: Intellexi, inquit, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quae fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad querendum, tanto minus inueniet. At quomodo igitur, dicet aliquis, sortita est fundamentum tellus? Audi quid Dauid Deum alloquens sentiat: Tu, inquit, fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Vis rursus antiquiorae celestis academiae philosophum? Is est, ait loquens de Deo, qui extendit aquilonem super uacuum, & appendit terram super nihil. Et nos tamen, dijs, ut aiunt, inuitis, terrae aquas eo modo substernimus, quo fundamenta caetera aedificijs subigi solent. Quis credat unquam terrae immobilis molem tam uastam ab aquis natura fluidis sustentari? Labentiane perpetuo cursu flumina pro fundamento tam stabili machinae terrae esse dicemus? Quam satius enim esset optima ingenia in his pertractandis occupari, quae, ut ait Ecclesiastes, precepit nobis Deus, nec in pluribus eius operibus curiose nimium distorqueri. Simpliciter igitur fatendum erit, terram miro solique Deo noto artificio super se fundatam, ac, ut acutissimus asserit Basilus, pro fundamento Dei uoluntatem habere, atque imperium: praeterea nihil. Flumina porro addit Vates ob id, quod cuncta est terra flumina ebullire cernimus. Compertissimum enim dicunt se habere antiqui autores, flumina longo sub terra ferri interuallo, & tandem emergere: ut de Nilo Aegypti fluuio asserunt, qui cum in montibus inferioris Mauritaniae non longe ab oceano, stagnante ibi lacu, quem Nilidem uocant, innascatur, condit se aliquot dierum itinere, rursusque erumpit alio lacu, maiori in Mauritania. Iterum uero arenis receptus, per deserta uiginti dierum spatium ad proximos Aethiopes fertur, ac denudum in fontem, qui Niger dicitur, profilit. Sic complura alia scaturire flumina cernuntur. Quapropter, ut dicere inceperamus, a Vate est dictum, quod super flumina praeparauit eum: orbem scilicet distinxit, atque miro fluuio annuumque perorna- uit decore. Itaque, quem fatebimur in montem istum diuinum ascensurum, ubi tam potens Dominus habitat, qui ex nihilo omnia condidit: modo uero adeo seruat, ut ni seruaret, in pugnacissima statim elementa, quibus compacta sunt, dilaberentur, ac insidens aquis orbis suffocaretur? Certè innocens manibus, & mundo corde. Vide hic breuibus uirum undiquaque perfectum describi. Nam cui manus impollutae sunt, cor castum, osue irreprehensibile, ac purum, mirum si ei aliquid desit, ad peragendum iter ad excelsum istum montem, quem altam iustitiam diuus appellat Augustinus. Caeterum uirum illum innocentem esse ducimus, qui in actionibus suis omnibus uitam absque prauitatis labe transigit. Mundum uero corde eum, qui nullum in animo sibi insidere patitur affectum, qui mundus non sit, ac Dei aspectu dignus. Cor quidem purum ac mundum, in primis a nobis requirit Deus, quo unusquisque suum uas possidere queat, ut ait Paulus, in sanctificatione, & honore. Considera, ait Eutymius, quomodo utraque pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem: alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in vano animam suam.

Haec quidem sunt dotes illius, cuius operationes purae sunt, corque impollutum, ac mundum. Anima enim cum idcirco condita sit, ut Deum intelligat, amet, ueneretur, ac, dijs factiis abiectis, colat: atque interim sese in uirtutum exercitijs occupet cum corpore, quod illi propterea adiunctum est, quo uti debeat ueluti incude, ac malleo, ad fabricanda uirtutum simulachra: qui sane finis illius est, quoad uiuit in corpore: ab huiusmodi porro scopo declinans, suo frustratur fine, atque corpori in uanum unita erit. Ea enim satis sibi nota est, seque haud frustra natam credit, quae suam originem non ignorans, in contemplandis caelestibus, non uanis, & caducis, immoratur. Idcirco qui non dicam uirum illum frustra natum, in uanumque accepisse animam, qui cum multa in baptismo, complura forsitan in uotorum emissionem pollicitus sit, nihil tamen secius sese habet in uita (utinam non deterius) quam hi, qui nihil in regeneratione, nihil in uotis, nihil in religionis professione promittunt? Habito enim semel Deo in derisum & contemptum, ea necessario obueniunt, quorum ueneno, & hoc quidem praesentaneo, nonnulli infecti,

C adeo extra probitatis limen peruagantur, ut merito illos affirmare ualeas, in uanum natos esse, ac frustra uiuere. Et hæc secundum literæ nostræ sensum. Verum ea, quæ est Hebræis, me admonet alium quoque prætendi sensum. Sic illi reddunt: Qui non iurabit in uano animam meam, & non iurabit in fraude. Quò hinc ad ueritas, quàm non mediocris momenti sit illud decalogi præceptum, quo Deus suum sanctissimum nomen non assumi in uanum iubet. quod idem est cum hoc, quod hic legimus: cum nihil aliud sit iurare in uano animam Dei, uel per animam Dei, quàm deierare, ac falsum, per Deum, & per eius nominis inuocationem affirmare. Atque hoc sanè modo, mutatio erit personæ: ut postquam à propheta fuit quaesitum: Ecquis ualidus foret, qui dominicum montem ascenderet: sibi ipse responderit: Innocens qui esset manibus, ac corde mundus, is nimirum ascenderet. Dei spiritus, ueluti nondum ad plenum axiomati satisfactum, sic adiecit: Non solum illud, ô uates, sed qui animam meam, hoc est, me ipsum, meumque nomen in falsi assertionem non interposuerit, is ad tam felicem ascensum idoneus erit. Verum si magis arridet litera, qua asserunt non esse personæ mutationem, sed uatem totam rei diffinitionem, ut coeperat, exequi: tunc erit legendum, animam suam, non meam. & erit sensus, eum Domini montem conscensurum, qui non iurauerit falsum per animam suam: quò intelligas, non solum nefandum esse ac scelerosum, deierare per Deum, uerum etiam per animam propriam. Qui quidem sensus uisus est uerus etiam Chaldæo, qui sic legit: Qui non iurat falso ad obstringendam animam suam. Paraphrastes tamen superiorem sequutus, sic reddit: Qui non iurauit sine causa per animam meam. Non desunt quoque quibus magis placet id, quod diuus legit Hieronymus: Qui non extulerit ad uanitatem animam suam: id est, qui nunquam in animam induxerit, ut uana cum proximo suo loquatur, & in fraude nunquam iurauerit. Ideo à uate statim adijcitur:

D *Nec iurauit in dolo proximo suo.*

Proximo enim suo, rei magis explicandæ gratia additum est: non est in hebræo, sed solum hoc modo: Nec iurauit in fraude: seu, ut alius habet interpres: Qui non detraxit lingua sua. Et si enim uaria, & illa quidam execranda sint oris peccata, hic tamen uates periurij ac falsitatis tantum meminit, eò quòd nihil ferè cæterorum adesse possit, si hoc uerè desit. Illud enim beneuolentiam & charitatem in proximum præ se fert, hæc odium. Cuius quidem ueneno infectum cor atque animus, nihil non molitur, quò fratrem & mendacio, & fraude, & periurio, in ruinam aliquam, tum rei, tum famæ intijciat. Sensus igitur illorū omnium uerborū, quæ uariè, prout spiritus sanctus dat suis electis eloqui, sunt reddita, is erit: quòd ille, qui innocens suis in actionibus est, rursus qui candido uiuit animo, cordeque sincero, atque ore: hoc est, ille qui per omnia ad diuinam legem formatus fuerit, sancteque uixerit, celestem montem, quæ perfecta est iustitia, proculdubio apprehendet hic in Ecclesia: in futurum uerò stabit, æternumque manebit in loco sancto eius, quò neque pollutus manibus, neque animo impurus, neque ore, aut periurus, aut bilis, gnis, aut obrectator, licet cæteris exutus impedimentis, peruenire poterit. Ille igitur, ille, inquam, solus, qui irreprehensibilem uiuit uitam,

Accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.

Imò potius per acceptam benedictionem ac misericordiam Dei montem hunc excelsum ascendet. Benedictio & misericordia in hoc loco, quemadmodum saepe alias, in Deo idem sunt, atque idem significat: cumulum scilicet donorum, quibus gratis cœlitus ditamur. Vir, ait Eutymius, probus in actionibus suis, in cogitationibus mundus, quicquid ab inanibus rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit in fraudem proximi sui, hic accipiet benedictionem à Domino. Sed considerandum quid sibi uelit, accipiet. Id nempe, ne quis suo, ut aiunt, Marte, parare sibi iustitiam putet. Omnia enim bona à Deo, quemadmodum accipimus, ita & in Deum illa omnia refundi oportet, utpote qui dat omnibus affluenter, & non improperat, ut diuus inquit Iacobus: nullis tamen nostris prouocatus meritis & actionibus,

A bus, ne nos nostra de nobis fallat opinio. Quòd si quid in bonis nobis diuinitus collatis considerandum est, ac Deo, quicquid illud est, referendum acceptum: errat omnino atque à solidæ iustitiæ orbita penitus deuiat homo, cum sua, uel tantillum, aut amas, aut in ipsarum rerum spiritualium supputatione connumerans, à Deo complura, à se quoque aliqua accepisse fatetur. Quicquid enim sibi arrogauerit, id totum diuino honori detractum putet. Felix tamen, loco misericordiæ, iustitiam legit, hoc modo: Et iustitiam à Deo salutis suæ. hoc est, iustitiam accipiet à Deo autore salutis suæ. Sed in eundem recidit sensum. Iustitia enim illa fidei, in qua, ut inquit Osæas, iustus uiuit, à Dei misericordia originem habet. Nam nisi Deus suam cum miseria nostra commiseret misericordiam, non iustificaretur in conspectu suo omnis uiuens.

Hæc est generatio querentium Dominum, querentium faciem Dei Iacob.

Hoc tandem est, ait Propheta, genus illud hominum, qui ommissis cæteris curis, diuini uultus uisionem felicissimè quarunt. Hoc, inquam, illud est, quod bonorum omnium illorum, quæ Deus Iacob fidei suo amico promisit, erit particeps. Bona uerò Iacob cœlitus promissa habentur in libro Genesis. Inter cætera autem illud potissimum est, quo sese illi custodem fore, quo cunctis perrexisset, pollicitus est Deus. Sensus igitur erit: Illi, qui sic uiuunt, ut dixi, merito Dei generatio appellandi erunt, quæ in id tota incumbit, quomodo post tot rerum superatis difficultatibus & laboribus, digna contemplandi diuinam faciem censeatur: quæ est perfectissima animarum beatitudo & felicitas illa, ad quam andem adipiscendam, die noctuque spiramus. Verum non melatet hic quibusdam placuisse, faciem Dei, eius filium esse. Siquidem per filium, omnis nostra cognitio, quam de patre habemus, exoritur. Qui uidet, inquit, me, uidet & patrem meum. Ablata enim cognitione Christi à mundo, quid est quod intelligere possimus de Deo? Cæterum Iacob sæpenumero meminit uates, utpote qui fuit tribuum Iudæorum pater, ex quibus Christus, à quo nos. Est ne tandem aliquis inter nos, qui ad altissimas illas animi cõtemplationes, quarum lumine ac face, adeo penè in id perfectionis adducimur, ut in corpore etiam constituti, uultum illum beatissimum Dei, non iam per speculum in ænigmate, sed in propria, ut sic per excessum dicam, forma intuentes, de gloria in gloriam transimus, ac transformamur: ab hisce terrenarum sordium contagionibus euocari cupiat? Iam primum quid hic admoneat uates, perpendat animo: Mundas scilicet ab omni peccati sordibus habeat manus, cor purum, synceros affectus, non in Dei contumeliam periuret, talemque se alijs exhibeat, qualem se sibi Deum exhiberi efflagitat. Macula enim, uel minima quidem, in anima illa, quæ diuinæ luci absque medio aliquo coniungi expetit, minimè inesse oportet. Siquidem tam longo interuallo à diuinarum rerum speculatione distamus, quàm uiciniori spatio uitæ inseruimus. Quare ab omni uanitate, uilique occupatione ac turpi: à malitia, ab odio, ab anxia honorum cura, à foedis cogitationibus, atque impuris animi motibus, & alijs infinitis eius morbis, mentis acies abstergenda erit. Alioqui cor prauis infectum cupiditatibus, præterquam quòd perpetuis laceratur morsibus, haud diuinæ uisionis capax est, sed omnium sordium domicilium, & hoc miserrimum, efficitur. Diapsalma hic interseritur non immerito, ut eorum, quæ dicta sunt, memoria refricetur: diuini scilicet honoris studiosos, Deumque ipsum, per fidem maximè ac dilectionem castissimis desiderijs insignem querentes, eos solos uerè filios Iacob, hoc est, uerè fideles censerent. Nec certe gradibus alijs, quàm superius à spiritu memoratis, mons fidei cõscenditur, qui Christus est, licet à compluribus corpore iam teneatur, & ut uerius dicam, iniurto domino & possessione occupetur. Nam, ut ait Gregorius, non loca uel ordines, creatori nostro nos proximos faciunt: sed nos, aut merita bona ei cõiungunt, aut mala disiungunt. Iam cuius potentia ille sit ac uirtutis, qui à nobis manuum puritate, atque animi candore, querendus est, aperit uates.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ aternales, & introibit rex gloria.

C Quemadmodum enim non improbari solent à doctis, & litera, & sensus, quæ sunt hebræis in hoc loco: ita & nostra nō displicēt. Sed de illis prius diuus Hieronymus ex hebræo sic legit: Attollite portæ capita uestra. Idē Felix, ac Paraphraſtes: Leuate, ait, ô portæ, capita uestra. hoc est, quicquid ô potentia in terris est. ô uos principes, ô qui regnū uel ultra Aethiopes atq; Indos protenditis, huic regi nostro potētissimo uestra referate claustra. id est, submisso capite, curuocq; dorso ac genu, illius ante pedes uestra proijcite diademata ac scepra. Hic solus adorandus est, non uos, quia solus potens: cæteri uerò bulla, atq; umbræ umbra. Patent, inquā, fores triumphanti regi huic nostro, mortis, inferorumq; domitori, qui rex gloriæ dicitur, cœlestiumq; agminū dux & imperator. Hæc fermē illi. Cæteris uerò omnibus magis placuit interpretari de Christi descensu ad inferos: ac rursus repetito uersu, ad admirandā eius in cœlestē patriam ascensionē sensum referre. Volunt enim adhortationem angelorū esse, illorum præsertim, qui filio Dei in terris obsequium præstiterunt: uocemq; illorū esse ad dæmones, quando ipse ad liberandas antiquorū patrum animas descendit, ut inquit Paulus, ad inferiores partes terræ. Referate, inquiunt, inferni claustra, iam ab ipso æui exordio, quantum ad animarū liberationem spectat, claustra. Tollite ius istuc uestrū ac potestatem ab his captiuis. Quid est in mora? Vos potius portæ à postibus eleuamini, euulsæq; à cardinibus, ad tantū regis ingressum referamini. Tum uerò ardentes indignatione dæmones respondere faciunt: Quis est iste rex gloriæ, qui tam insolite, tam imperiose, tam securē, ad hæc umbrarum sedes descendit? Quis tam audax unquam fuit? Ergone ad unius solummodo regis iusionem nostra æterna claustra, quæ ab æternis seculis tot tenēt inclusos reges, referabūtur? Quibus angeli: Nō est hic, ô dæmones, ut cæteri reges, infirmi scilicet, ac mortū obnoxij: sed fortis est, ualidus, ac mirabili quadā uirtute potens, quia Deus. Hic ille rex, inclytus est, qui moriens, cum morte unā principem uestrū alligauit, foras eiecit, uasq; diripuit, & in meliorē sibi usum accommodauit. Ob quam sanē uictoriam, maximam affecutus est gloriam, nō tantum pro se, qui semper, uel in medijs ipsis cruciatibus, Deus erat: quantum pro his omnibus, quos uos sepultos iniquissimo iure detinetis. His porro dictis, claustræ ab eterno panduntur porte: direptoq; inferorum regno, atq; ipsorum spirituum immundorum ferociaē imposita lege ac freno, uictor, prædæq; hostili onustus, ad propria remeauit filius Dei.

Attollite portas, principes, uestras.

Angeli hi sunt Christum in cœlum ascendentem præcedentes, qui ad alios cœlestes spiritus clamant, ut uiam Domino uenienti aperiant: qui nouo mysterio obstupefacti, quærent quid sit. Tollite, inquiunt: quod regis ingressuri magnitudinem ostendant. quasi dicant: A postibus, ne quid retardet regis ingressum, portas amouete. Quin potius, ô uos portæ ab æterno ob primū Adæ peccatum claustræ, nunc uerò in æternum, ob secundū gratiam, referandæ, aditum præbete, corruiteq; quamprimum. Ecce rex ille, qui nuper abiectissimus omnium, sedens super asinam, ingressus est Hierusalem: nunc autem inimicorum trophæis ac spolijs potentissimus, eod remigrat, unde nunquam discessit: hoc est, ad beatam gloriam, quam ipse suis proprijs manibus formauit, & cuius rex ipse est & Dominus. Vox cœlorum aditus custodum admirantium, stupentiumq;: Qui sit, ut homo carne indutus tam gloriosus appareat?

Quis est iste (aiunt) rex gloriæ? Responsio: Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ.

Ipsē hic, quem scitis, unigenitū Dei patris, qui & Dominus uirtutum omnium, ac potestatum cœlestium, Deus est sabaoth. Atq; his ultra citraq; à sanctis illis animis habitis, introductus est homo ille in conspectu Dei patris, quem uates in superioribus graphicè admodū effigauit, innocentem scilicet manibus ac mundo corde. Quæ quidem partes etli perfectissimi cuiusq; uiri esse uideantur, Christo tamen solummodo uerè conueniunt: quanquam & nobis quidem, qui unā cum illo, unum per fidem atq; amorem, iam facti sumus.

Psalms

PSALMVS DAVID XXV.

A

De Domine leuau animam meam.

Optimè quidē precationis formam ab hac oda sumere potest unusquisq; qui se grauissimo peccatorū onere incuruari sentiens, orat à periculo, atque adeo à ui hostium animā suam eximi. Felix profectò res magis spiritus uideretur in terris, si hi, quorum institutū uidetur esse, ut spretis seculi negocijs omnibus, quamuis humano usui necessarijs, cognito periculo, resq; sua optimè perspecta, nihil sibi antiquius, cæterisq; utilius iudicaret, quam summo cordis silentio, atq; animi pace, Deū solummodo lachrymis, ac quibus maxime commouetur diuina maiestas, suspirijs adirent. Felix princeps, felix ciuis, felix item respublica illa, quæ unanimis cum suis magistratibus publica negocia pertractans, cor prius Deo, quam animum publicis rebus, impenderet: ipsum orans, ne se, ne principem suum, ne ciues, ne uiduas, ne pauperes ciuitatis desereret, imò potius animum illum omnibus impartiret, qui ueram pietatem magis, uniuersalisq; commodi desiderium præ se ferret, quam ingenij acrimoniam in re familiari dilatanda, ac, quod acerbius est, in excogitandis nouis artibus deglubiendi ciues, quò uel sua, uel sui principis habendi ardor restinguatur. Sed his parumper non ab re defletis, orationem uideamus: quæ quidem ut non multa indiget interpretatione, cum sit per se admodum perspicua: ita nō desunt ardentia sancti spiritus iacula, quibus tora interspersa est. Leuau, more hebræo, pro leuò est dictum: seu, ut habet Felix, leuabo. Vnde Paraphraſtes: Ad te, inquit, animā meam erigam. & est sensus: Ad te Domine cor meum ab his corporeis, quibus miserandum in modum opprimitur, erigo, ut te, mea in hac ærumna & tribulatione, orem. Iam in posterum terrena omnia cōtemno, atq; in te solo mentis meæ pacem, tranquillitatemue, ac animæ affectus omnes repono: cætera enim mihi fastidio sunt. Vides à quo initio auspiciāda sit oratio, quæ fit Deo? Alioqui deterior sæpenumero à Dei conspectu recedit anima, quam cum ad supplicandum ingressa, secum aliud quam nudum ignem, & se, & sua omnia confumentem, tulit. Vis ne iudicem Deum flectere, ac ad tui commiserationem inflammare? Arde tu prius, & sic in ignis naturam transfusus, sublimia faciliè atq; cœlestia, quæ sedes est ignis, apprehendes. Hoc sanē modo ad Deū leuatur anima, haud secus,

Deus meus in te confido, non erubescam.

Deus meus, inquit, te solo nitior: cui semel, & me, & mea omnia, soli commisi. Non desunt quidem alia, & ea sanē multa, quæ me lactent spe falsa, pollicitationibusq; inanibus: at ego meo periculo edoctus, spem meam in rebus nihili collocare dedidici. Quare, non pudeſciam, obsecro, spe mea, quæ in te solo fixa est, frustratus. Non erubescam, non confundar eo modo, quo solent hi, qui cum fauorem in sua causa, à principe uel à iudice expectant, & non exorant, erubescunt illico, habitaq; repulsa, discedunt confusi. Ne igitur mihi id accidat, rogo,

Neque irrideant me inimici mei.

Hoc nimirum est omnibus natura ingenitum, ut à petitione, quæ fit iudici in suæ causæ patrociniū, repulsi, erubescant: & id maxime, si coram aduersarijs illud accidit, qui interim, quasi uictam habeant litem, inuicem gratulantur, mussant, perstrepunt, ac aduersarium confusum irrident. Petit igitur uir sanctus, à spe illa, quam de Dei ope conceptam se in animo habere asserit, non cōfundi, frustrariq;.

Etenim uniuersi, qui sustinent te, ô Domine, non confundentur.

Aptius ut primo respondeat uersui esset legendum, & sic uertit Felix, non erubescant. hoc est, hi omnes mecum, qui te, atque adeo omnia abs te expectant, & totū, quicquid sunt, aut uiuunt, à tuo nutu pendent, non erubescant uicti, neq; à facie tua longè semoti, ab tuæ præsentia fauore reijciantur. Haud faciliè quidē exprimi posset, quam parum suuipius sit uir bonus, & quam, ut sic dicam, egrè ferat bona sibi cœlitus præstita, ni cæteri eadem illa & sciant, & habeant. Etenim dile-

Ctionis & charitatis uis est, ut nunquam fermè quiescat, donec in quamplurimos effundatur. David enim: quid aio David? Christus ipse perpetuus huius odæ recitator, non cōtentus pro se orasse, addit & eos omnes, qui secū spes omnes suas atq; opes in diuino subsidio collocauerunt. Cæterum cum plura sint erubescen-
 tiæ genera, illud in primis detestandū magis apparet, quo quis peccatis foedioribus obstrictus, morbum, quo miser die noctuq; ueluti ab erinny quadam secre-
 tiori discerpitur, medico detegere erubescit. Huic enim monitione ea, qua Ie-
 sus ille priscus Iudæorum imperator in peccante usus est, addendus est animus, Da gloriā, inquit, Deo, atq; confitere, & indica quid feceris. Sed & alterū quoq;
 genus erat, quod optimā passionem appellant, sanctissimum illud quidem, atq;
 propterea expetendū, quo homo de turpi actione confunditur & erubescit. Mil-
 lies enim in diem magis eligeret mori, quam diuinū peccādo foedare aspectum:
 idcirco ad minimam quamuis memoriā turpis alicuius operationis, erubescen-
 tia suffunditur. Id uerò pessimum, cuius causa in impudentes tam acerbè inuehi-
 tur Hieremias, dicens: Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Vnde
 aptissimū illud est elogium à Catone prolatum de iuuenē ganeo exeunte, sed
 rubore, uiso Catone, suffuso: Erubuit, ait senex, salua res est. Vide quā breuiter
 Cato ab erubescencia in adolescente, quid in eo ipso, grandiori factō sperandum
 esset argumentatur: ut uel hinc saltem erubescamus, ab hac optimi adolescentis
 parte, tam longè nostros abesse iuuenes, quibus nihil iam in medijs ipsis quoq;
 urbium triujs impudētius cernitur, si tamen à bono ciue quicquam turpe in sua
 ciuitate liccis oculis cerni potest. Non uacat modò, neq; admodū ad institutum
 nostrum facit, recensere quibus lenocinijs, quantāue mollitiē ac indulgētia, ala-
 tur in patrijs ædibus filius, quanta gener, quanta nurus. A quibus sanè tenera æ-
 tas imbuta, seu magis prostituta, affabrè eruditur, quomodo extra domū, in alie-
 num honorem impudentissimè se habere debeat. Hic, credo, stimulis acti qui-
 dam, & eo potissimū quod uiderant, nedum quidem in honestioribus secularijs,
 ut uocant, ædibus, licenter peruagari impudentiam, sed & in sacratiores quoq;
 templorum sedes, ut est perfricata fronte meretrix, subrepere cœpisse: ne prorsus
 ab orbe tam augustum donum erubescenciæ eliminaretur, tentarunt, summoq;
 pontifici persuadere conati sunt, ut (quæ summa est eius sceptri autoritas) radici-
 tus ab ecclesia Dei mēdicitas euelleretur, utpote fomes quæ sit enutriendi huius-
 modi beluam. Quam uerò uerum hoc sit, uideant alij. Nos ad odæ interpretatio-
 nem reuertentes, id solum addere nō grauabimur, pauperiem scilicet honestam
 uiro optimè instituto matrem esse: mendicitatem uerò, nouercam,

Confundantur omnes iniquè agentes superuacue.

Hoc est quod dicere intendit uates: Qui sustinent te, non erubescant confusi:
 sed hi potius, qui sine causa (id significat superuacue) me persequuntur. Vnde al-
 lia est hebræis litera: Pudefiant qui iniuria lacessunt immeritos. Quam sequutus
 Paraphrastes, sic reddit: Quotquot enim expectant auxilium abs te, non desti-
 tuentur expectatione sua: frustrabuntur autē spe sua scelerati, qui sine causa me in-
 sectantur. Alij enim casu quopiā, aut infortunio peccāt: alij, propria infirmitate fra-
 cti: alij ignorātia ac stupiditate obcæcati. Hi autē nullo alio pretextu, nisi sola ma-
 litiā, atq; in rebus turpiter gestis oblectamento, & peccant, & immeritos lædunt.
 Tales igitur, à tuo conspectu, ueluti uilissimum proiectamentum, longè amo-
 ueantur, projicianturq;. Tu uerò Domine, qui semper tuis fauere consuefcis,

Vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.

Eandem enim dicit sententiam suo more uates, quò sui animi ardorem palam
 faciat. Atqui hīc ualde est considerandum, quid est, quòd tam anxie, repetita sen-
 tentia, orat uates, sibi uias eius ostendi. In pugna enim spiritus cum carne & mun-
 do, nihil periculosius censendū, quàm à ueritatis uia abduci: nam ipsa nobiscum
 in bellico huiusmodi labore decertante, mirum si à falsis mūdi lenocinijs, atq; ab
 inconstantibus, suisq; dissimilibus doctrinis, à recta deducamur, & superemur.

Verum

A Verum quia in re tam periculosa, nil tam periculo uicinum esse iudico, quàm nō
 timere periculū: propterea uir sanctus, quanto potest animi ardore instat, oratq;
 ut sibi Deus, quò eundum sit demonstrat, ne uel modicum quidem aberrat. Si-
 quidem uel tantillum à ueritātinere remoueri, maximus reputatur error ac scelus.
 Et quidem non omittendum, energiam hebræis esse non modicam in illa dictio-
 ne, quam noster interpres Edoce transtulit. Illi nescio quid amplius habent. Si-
 gnificat enim sic aliquem edoceri, ut rei illi quam didicit, assuefcatur. Quare is sen-
 sus erit: Vias tuas, o Domine, demonstra mihi: sed & in his ostensis fac me assue-
 fieri, quasiq; callum obducere, atque indurescere. Vterius

Deduc me in ueritate tua, & doce me: quia tu es Deus saluator meus.

Iam fusius tractat uates, quod dicere cœperam: uias scilicet Domini mediā il-
 la esse, per quæ inueniendæ ueritatis mons scanditur. Atque hīc non mediocri-
 ter increpanda esset illorum incitātia, qui à proprio iudicio persuasi, nōnunquam
 eò procacitatis adiguntur, ut bonorum consilio contempto, hæc secum: Ego-
 ne, quid faciendum mihi sit, quid non, ignorem? Sancti uerò contrā, & hi qui-
 dem perfectissimi uiri, Deum orant, ut se iustitiæ semitas edoceat: hoc est, ipsam
 ueritatem, quod est spiritus Dei donum. Deduc me, ait, ne humano affectu, na-
 turalibusue cogitationibus seductus, alia pro alijs eligam, dicamq; bonum ma-
 lum, malum bonū. Hoc enim miserabili modo se habet mortalium natura, quòd
 semper deteriora, & quæ maximè sibi officiunt, eligat ex sese: à ueritatis uerò spi-
 ritu edoceta, atq; in iustitiæ semitas per Dei lēgem reuo cata, insuetuq; instructa
 spiritus motu, prudentiæ dono adeò abundanter ditatur, ut non, nisi uī maxima
 & carnis & sensuum, ei à recta aberrare amplius contingat. Summa igitur: Diri-
 ge me in ueritate tua: seu, ut legit Paraphrastes, governa me bona fide, ne rursus
 a recto cadam: & ne desistas me tuam iustitiā edocere. A quo enim alio expectan-
 da mihi erit salus, atq; ab errorū laqueis liberatio, nisi à te, qui es seruator meus?
 hoc est, non aliunde salutem liberationemq; spero & uolo, quàm à te, qui Deus
 es, & is quidem potentissimus omnium: quiq; magis appetis nobis misericor-
 diam impartiri, quàm nos assequi. Quare huiuscemodī adductus rationibus, non
 despero: quin potius eo animo, quem tu mihi elargitus es,

Te sustinui tota die.

Mos est scripturæ passim, pro expectare, uti sustinere. unde hebreis est, Te ex-
 pecto tota die: quòd idem est, quòd longo tempore. Ille uerò longo tēpore expe-
 ctare Dominū dicitur, qui miserendi tempus Deo nō præscribit, sed patienti fert
 animo, si quid in Deo moræ uiderit, certus tamen non longè diuinū abesse auxi-
 lium. Idcirco summa animi alacritate, medio quoq; in ipso tribulationum feruo-
 re, atq; igne, clamat: Compertissimū habeo, quòd eruis sustinētes te Domine, cū
 patientiaq; te expectantes. Atqui hanc haudquaquam paruipendendā esse ar-
 bitror partem in orante: ne scilicet longa, ut sibi uideatur, defatigatus mora, ab
 instantia rogandi Deum desistat. Delectatur enim summus pater quodammo-
 dō cum suis luctari, ut sæpe cum nihil minus speres, te superiorem faciat: rursus
 te, eo potissimum tempore, deijci sinat, quo tute tibi uideris uictoria potiri. Ex
 quo sæpenumero fit, ut te ab oratione glaciē frigidiorē nonnunquam surgere
 contingat. Verum tu caue putes tum prorsus à Deo tuam negligi salutem, cum
 forsan te magis intuetur, & curat.

Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à seculo sunt.

Stimulos enim huiusmodi, à consideratione propriæ infirmitatis extortos, hi
 sentiunt, qui serio ac iugiter, per mentis ecstasim sese coram Deo sistunt, cupien-
 tes nimirum, modisq; omnibus contententes dissolui, & esse cum Christo. Ab u-
 na enim parte desiderijs illis, quibus creaturas omnes, siue quæ in terris, siue quæ
 in cœlis sunt, supergressi, extraq; humanā sortem euecti, diuinæ solummodo in-
 harescere contemplationi dant operā. Ab alia uerò tarda hac mole corporis ag-
 grauati, uelint nolint, propter uarias phantasmatum incursiones, atq; importu-

C nas, cogitur sæpenumero ab instituto retrocedere, ac subinde tum sua, tum aliena incommoda, quæ à carnis contagione enata, altissimas animi contemplationes interturbare consuecunt, deslere & conqueri. Et quidem unde tanta interdum in oratione frigiditas, ac, ut sic dicam, ieiunitas proueniat, ignorantes, modò unam, modò aliam prætexunt causam: ut modò uates, qui suas res optime reputans, huctadē deuenit, ut planè affirmaret, ab sese nihil boni expectari posse: Dei autem bonitate & misericordia, omne bonum, quare clamat: Reminiscere miserationū tuarum Domine: hoc est, tuam reuoca ad memoriā, clementiam, misericordiam, bonitatem, quæ à seculo sunt: id est, quæ tibi adeò semper natura agnata sunt, ut idem tecum unum sint, & credantur, atq; eis quoq; superioribus seculis erga tuos es usus adeò benignè, ut meritò ab omnibus nuncuperis misericors, & miserator Dominus. Porro miserationem in Deo appellamus bonitatis eius effectus, iam quidem à principio rerum nobis euidentissimis signis atque argumētis ostensa. Sed cum reminiscētia & obliuio in incōmutabilem Deum nō cadant, per transumptionem tamen dicimus eum reminisci, dum uocatus audit, parcat, succurrit: qui alio qui cum non exaudit, obliuisci dicitur. Vnde sunt illi innumerī per scripturas questus eorum, qui non statim ab angustijs erepti, clamās, expostulantq; se à Deo desertos, ac planè sui cœlestem patrem oblitum.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine.

Non mirum sanè esse debet, si primū iuuentutis, seu, ut legit Felix, adolescentiæ peccata memorat uates. Huiusmodi enim ætas quemadmodū à carnis cupiditatibus facilius, quàm ætas durior superatur: ita raros in ea inuenies, qui recti iudicij gustum habeant: quippe qui omnia fermè sua gerunt absq; cōsilio ac prudentia: sed affectibus raptantur magis, quàm sapientia rationeq; reguntur. Porro ignorantias in hebræo sonat peccata illa, quæ à nobis iam pleniori æuo, propterea cōtemptu Dei ampliori, perspectaq; iam ueritate, admittuntur. Quocirca sic reddit Paraphrastes: Peccatorū quæ designauit adolescens, & delictorum quæ subsecuta sunt, ne memor sis. Alius uerò ex hebræo legit: Scelera mea ne memineris. Quarit tamen Eutymius, cur oret uates pro eiusmodi peccatis, & non pro cum scientia admissis. quia scilicet, inquit, quæ ignoranter committuntur, sola oratione delentur: cætera uerò maiori indigent pœnitentiā, Omnia igitur ante actæ uitæ peccata, atq; ignorantias ablue Domine, &

Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine.

Idem fermè orat Neemias, dicens: Memēto mei Deus meus in bonū, & ne deleas miserationes tuas à me. Sensus itaq;: Secundū mensuram misericordiae tuæ, quæ quidem infinita est, memor sis mei. Parce, inquam, ac subueni: ne dum uocatus nō subuenis, miseriam meam oblitus uidearis. Ait alio in psalmo David: Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Nunquam enim, quod sciam, in scripturis sancti Dei uiri, cum aliquid à Deo petunt, sua ostentant uulnera, sudores, & id genus alia, quæ rerum spiritalium imperitiores, hora maximè illa, qua ab humanis euocantur, infesto dæmoni, ueluti Cerbero obfam obijciunt: tanquā Deus nostrarum abstinentiarum, aut numerum, aut laborem, in primis à nobis, & non secundò exigat: fidem uerò, ac propensam in bonū uoluntatē, secundò, & non primò. Periculosissimū sanè genus est audaciæ cū Deo pacifici hoc modo, ut suam ipse, uelit nolit, nostræ ex immensitate ieiuniorū pertrita uitæ beatitudinem ex debito reddat: nos uerò interim animo ociosi, & securi, nuda opera solum utcumq; porrigamus. Danda est igitur opera, ne qui primus fidei uirtutum omnium principi statuendus est locus, is detur ancillis. Nec quia & crebrò, & turpiter peccauimus, despondendus est nobis animus. Nam

Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in uia.

Adeò, inquit, bonus & rectus est Dominus, ut ipsos quoq; peccatores, in uia iustitiæ claudicantes, edocere non dedigneretur, quo illos pacto uiuere oporteat. Vide affectū orantis. Solet enim postquam in se totus collectus diutius diuina considerauit

A considerauit misericordiā, atq; ipsam seriò implorans, tacitusq; in ea delectatus, iam demū quicquid rogauerat, impetrauit, intra se admirabundus dicere: Quam dulcis Dominus est, quam rectus, quam facilis, quam indulgēs. Auerfatūr ne peccatores: meretricēs ne: latrones: parricidas: Minimè quidem. Imò quoniā sua uis est, ac affatim benignus, huiusmodi hominum genus solet sanctissima sua in lege instruere: cōtra nimirū nostri temporis iustos, quibus summè est abominatio: ni peccator. Num quia peccauit aliquis, abijciendus est: num detestandus: num publico ueluti edicto diffamatus, ab omnibus est uitādus: Atqui, ut ceteris maxime horrore sit, scabie aut lepra affectus quisquam, num propterea etiam medico ipsi nausæ esse debet ac stomacho: Quod enim peccās quis, à uulgo natura leuinarumq; rerum studio, exhibetur, quantumq; in se est, uel cruci ipsi affigatur, non mirum sanè esse debet. At ipsum principem, antistitemq; animarum uidere, absq; rationis freno in miserum illum, non tantum multa illa, quæ grauioribus debetur erratis, quantum lingua, atq; amaro animo desauire, quis non admodum doleat: Facit hoc sæpenumero imprudens animarū superior, ut ille qui peccauit, illius insipientia atq; malitia diffamatus, desperet, ac sese à cæterorum conuictu, intolerabili pudore confusus, cedensq; temporī, ac quorundā iniquitati, dissociet. Quid de illis dicendum, qui alienas turpitudines undiq; cōmētes, passim per regiones ac populos, ut ipsi aut securius regnent, aut sancti uulgo uideantur, disseminant: Ineptissimū sanè illud esset, uulneratum aliquem, uel supuratione, aut putridiori uomica affectū, publicè à medico ostentari, & non potius emplastro admoto, atq; malagmate, strictum institis, in secretioribus edium partibus locari. Iustum haudquaquam illum animarū præfulem dixero, qui subiectionum culpas aut facile detegit, aut detectas ad uenādum sibi iustitiæ nomen accommodat. Iustitia quidem ea non est, sed summæ impietatis argumentum. Quos enim amat Deus, execratur homo: Amplectendū igitur hi sunt, atq; ut cōtinuò agit Deus, ad uiam iustitiæ reuocandi, dirigendiq;. Nam

Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites uias suas.

Nunc dicit de quibus peccatoribus sermonem fecerit, ne de quibuslibet peccatoribus dictum intelligas. Itaque de illis dictum puta, qui Dei uerbum, sanctasq; cœlitus immissas inspirationes in mansuetudine suscipiunt, atq; auidius amplectuntur, quàm fame confectus cibum. Cum anima enim aspera atq; elata: seu, ut eam appellat Solomon, maleuola, non habitat spiritus suauitas. Hos igitur diriget Dominus in iudicio, hoc est, ut recto iudicio atq; ordine, suam instituant uitam, admonet ac manuducit. qua quidem directione, nescio an quicquam honoratius homini accidere ualeat. Mites, Felix reddit humiles: & est, ut superius admonui, hic uerbum, assuesco. ut sit sensus: assuesfaciet mansuetos uis suis. Quibus uis, quæso?

Uniuersæ uie Domini misericordia & ueritas.

In omnibus enim Dei operibus mirandū quendam in modum misericordia ac ueritas apparēt. Atqui propter misericordiam dulcis dicitur, seu bonus: propter ueritatem, rectus. Misericordiamne exhibet Deus: exhibet quidem idcirco, quia suauis, quia dulcis, quia bonus: hoc est, quia gratis exhibet. Veritatē uerò: quid ni, cum rectus sit ac uerax: pollicitus est enim: quare seipsum negare minimè potest. At quid dicemus esse misericordiam in Deo: nempe beneficium eius, nullo habito meritorū respectu, gratuito datum. Veritatē uerò quam appellabimus: promissorum eorum gratuitam quandā exhibitionem, quæ ex debito quodammodo attenduntur: quia Deus est qui promisit, ac se nobis pollicitationibus obstrinxit, non homo natura labilis, atq; in promissionibus parum cōstans. Misericordia igitur gratis promittit ac dat: Veritas uerò promissiones bona fide complet. Nescio enim an alia letalior pestis in cōuictu hominū, atq; urbibus bene institutis, & rebus pub. accidere possit, quàm nullā in promissionib. seruari inter cives constantiam ac fidem. Iucundissima porro res est relatu, cum legimus, quàm

Carctè Deū urgeat Iacob ab his, quæ sibi pollicitus fuerat. Is enim cum fratrem timeret, sic spe firma argumentat: Tu, inquit, locutus es quod benefaceres mihi, & dilatares semen meū. Tu dixisti mihi, reuertere in terrā tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciā tibi. Igitur me erue de manu fratris mei, quia ualde eum timeo. quasi diceret, quæ pollicitus es, negare nō potes. Quocirca nō abs re clamat Paulus, Christum Iesum ministrū fuisse circuncisionis, propter ueritatem Dei, ad cōfirmandas promissiones patrū, gētes uerò super misericordia honorare. Vide, te oro, num illud Christi, huic rei quā tractamus, cōueniat: Ego, inquit, sum uita, ueritas, & uita. Via nimirū per quam solummodo eundū est, præterea nulla. Sed quæ uia, obsecro: Illa scilicet biceps, ueritatis ac uita. Vita autē, seu salus, per Dei misericordiā, nobis, nullis nostris inuitantibus meritis, datur. At ueritas Domini manet in eternū: quia sine pœnitentia, ut inquit Paulus, sunt dona Dei. Itaq; uniuersæ uiaē Domini misericordia & ueritas. Verūm nō omnibus, sed solummodo

Requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.

Et quidem hi sunt, qui, ut ait Paulus, secundū patiētiam boni operis, gloriam, honorem, & incorruptionē quærunt sed & qui non sunt ex cōtentione, acquiescunt autē ueritati, & non credunt iniquitati. Hos enim Deus suo beatissimo lumine perfundens, non sinit diu in tetra hac mūdi caligine & carcere, seu, ut uerius dicā, obscura nocte oberrare: sed illos instruit, dirigit, ac manuducit. Atqui quos modò antea mansuetos atq; humiles, seu mites appellauit, nunc eius testamentum ac testimonia, hoc est, diuinū fœdus, sanctamq; legem, ac Dei præcepta exquirentes nominat: ut planè perspicuum sit mansuetudinem eam, quæ Deo placet, non ociosos hos nostros esse mores, & elingues, sed rem esse negociosissimā, utpote quæ nulla difficultate, nullouē labore, atq; ærumna deterretur, quin diuinum testamentum & exquirat, & laudibus in cœlum usq; efferat. Porro testamentum in hoc loco, fœdus illud significare arbitror, quo inter Deum & hominem conuenitur, ut sicut ipse Deus nos populum suum esse uoluit, agnouitq; ac semper tutatus est: ita nos ipsum, nostrum esse Deum uelimus, agnoscamusq; & ad ipsum nostris in calamitatibus confugiamus. Sexcēta sunt in scripturis testimonia, fœdus istuc sanctum & æternum testantia: sed illud in primis: Ecce, inquit, dies uenient, & feriam domui Israël fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus uestris: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Testimonia uerò dicit legem, quæ de Dei erga homines uoluntate testatur, quam euangelium sancta appellat ecclesia. quod quidem, propterea quod in eo solo, tanquam in proprio domicilio, sedem sibi Dei filius cum suo fœdere, cum testimonijs, uitæq; præceptis ac decretis, collocauit, toto animo hi amplectuntur, quibus ipse omnium seruator factus est dulcis & rectus, per commiserationem.

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.

Mirum si hic expectas animi excellentiam ac uirtutes, à sancta uatis anima iactari. Propter, inquit, nomen tuum: propter scilicet te ipsum, nō propter me, bonumq; meum, quod nullum est, meo propitius esto peccato: multū est enim. Felix, non propitius esto, legit ex hebræo: sed tolles, seu portabis delictum meum, quoniam multum est. O uatis spiritū. Senferat uir Deo plenus tam grauem peccatorum sarcinam humanæ imparem naturæ ac uirtuti fore: neq; unquam futurum hominem quamuis iustum & cœlestem, qui esset soluendo, ac qui potis esset chirographo peccati, atque adeo mortis, satisfacere, nisi ille solus, qui ut homo efficeretur Deus, ipse homo factus est, portās omnium nostrū peccata. Vide hic perfectissimorū hominum morem, qui sua semper maxima reputant delicta, ceterorum uerò leuia. Proinde inconsolabilibus sæpe lamētis ac questibus, cœlum ipsum quodammodo adoriantur, eiulantes, conquerentesq; multum, immensumq; suum esse peccatum: cōtra nimirum hypocritarum morem, quibus

nulla

A nulla Dei offensa grauis uideri solet, nisi ea, quam ipsi quoq; infideles grauissimam, & iudicant, & puniunt: cum interim illi, qui rem altius cogitant, quibusq; magis perspecta est Dei uoluntas, maximam ducunt impietatem, Deum ipsum, ut conuenit, non amare, non orare, non sanctum eius nomen extollere. Quare alij, ut par est, sua deplorent adulteria, homicidia, usuras, rixas, miserorum uel oppressiones, ac innumera alia, quæ cunctis uti execranda, sic pœnis digna apparent. Ego interim mei frigidī pectoris detestabor torporem, malumq; ocium & ignauiam. Cur non fleam considerās quantum mihi beneficiorum contulit Dei filij, & uita, & mors: at ego infelix, ne minimam illi quidem amoris saltem, si uulnerum, ac sanguinis nequeo, seu potius nolo, partem rependo? Atqui impietatem, & illam quidem maximam quā non arbitrer, sic studijs, sic curis, sic affectibus, & actionibus denique meis omnibus, uitam non instituere, quod Dei nomen, sanctum, cunctisq; mirabile ac salutare, per me uideatur? Peccatumne illud grauissimum non erit, proximorum curam, & eorum maximē, quæ re mea aliqua indigent, non habere? Pro his certè, ut ait uates, impietatibus, orabit ad te omnis sanctus. Vide igitur quā periculosè nostra sæpenumero sibi adblanditur sanctimonia: & quā rari sunt, qui occultiore animi immunditiā, prout conuenit, perspectam habeant: cum sola illa æstimare uideatur, quæ crassiora sunt peccata, & quæ manibus, ut aiunt, contrectari solent.

Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in uia, quam elegit.

BExclamatio uehementissima illius est, qui bona considerans, quæ his ex mera Dei benignitate & misericordia proueniunt, qui exquirunt testamentum eius, & testimonia eius (exquiri enim non possunt nisi à timētibus eum) exclamat: Quis nam uir ille est? quā felix, quā beatus est, qui timet Dominū, atq; eius sectatur uias. Cupis ne, inquit, istius timorati felicitatem agnoscere? Legem ei primū, ne erret, statuit Deus in uia, quam elegit. Solet enim diuina bonitas, illorū uitā, quos ab eterno, ut sui essent, elegit, adeo informare in hoc mūdo, atq; in uiam iustitiæ dirigere, ut nihil præ se ferre amplius possint, quā quod uerè ex Deo nati sint, & quod peccare ad mortem nequeant. Secreti enim semel ab incōmutabili illo spiritu, qui omnia quemadmodum creauit, ita & permeat, & fouet, adeo corrumpi nequeūt, quo minus semen illud Dei, quod in se habere sanctos Dei uiros affirmat Ioan. aut retineāt conceptū, aut abiectū reuocent. Non quidē, mea sententia, sensus is, ab illis quæ superius dicta sunt, abhorret. Docebit, inquit, mites uias suas. Ecce quomodo nulla nostra est opera in delectu boni, nisi Deus nos doceat. Et dabo, inquit Dominus, leges meas in corde eorū, & cognoscent me. Verūm neq; illos abiciendos arbitror, qui hunc uersum ita interpretantur, ut illud, In uia quā elegit, haud ad Deum, sed ad animā referatur. Illi enim, quos superius dixi uerba illa referre ad Deum, gratiæ diuinæ admodū fauēt, utpote quæ ad bonum nos semper moueat, informetue, ac placidissimo pertrahat nixu, atq; afflatu. Hi uerò arbitrio, quod uolūt ex sese lumen, hoc est, uias iustitiæ ab Deo oblatas, natura posse eligere, ac uitā secundū eas instituere, quibus tamen nunq; desit gratia, quæ uias illas ab se ostensas, ab arbitrio delectas, & statuat, & explanet. Quemadmodū edulia absq; sale insipida sunt ac fatua, ita arbitriū humanū profus euaniidū redditur, si desit gratia: tamen liberū est, atq; eo quidē liberius, quo gratiæ magis unitum est, & ab ea adiutū. Mirum quā ample sint in Dei ecclesia de huiusmodi Dei donis disputationes: & quæ uerior sit opinio, adhuc sub iudice lis est. Quantum uerò ad me attinet, qui parum forsan mihi constare uideor, cum in his meis frigidiusculis cōmentarijs, nonnulla tum de gratia, tum de humano arbitrio asserere, seu potius tangere, prout psalmodum series me admonet, inuitor: propositū illud est, ut quemadmodū utriusq; partis rationes mihi admodū semper ueræ uisæ sunt, ita earum alteri me adeo non obstringi, ut diffinire illud audeam, quod à doctioribus ecclesiæ uiris indiffinitum adhuc uideo. Cum enim uerq; eorum exercitus munitissimus sit, atq; ad se defendendū paratissimus, quis me uetat, modò huius, modò illius, tanquā liberum spectatorē mirari uirtutem?

C Quod si tamen illorum alteri magis, quæ est spectatorum natura, & cōditio, interdum fauere uideor, gratiæ pars ea est, ni fallor. quod si error est, malo quidē cum fiducia illa, quam mihi gratiæ fauor conciliat, errare, quam cum periculō nimia de me, meoq; arbitrio confidentiæ, partem alterā superare. Verūm ut de arbitrio quæ dicere inceperamus, breuiter absoluantur, sic erit dicendum: quod cum uariæ sint inter mortales uiuendi rationes illæ, quæ ad assequendam beatitudinem instruere ualeant, unam sibi unusquisq; eligere debet, postquā liberam habet uoluntatem, quæ sibi magis cōmoda uidetur, ad illud quod quærit, adipiscendum: quanquā, si rem exactius perpēdamus, ex pulcherrima illa actionum uarietate, unum omnium consilium, uitæq; una, & uniformis. Alij enim dant operam, ut in cōmuni ciuium cōuictu uiuentes, omnibus, per rerum suarū, aut uirtutū etiam in alios effusionem, præ se ferant, hominē hominis causa natum esse. Alij anachoreticam, cōnobiālem alij deligūt uitam. Aliquibus item actio, aliquibus ocium, & cōtemplatio magis placet. Alijs rursus rationes aliæ uiuendi arridēt potius, quæ tamen omnes ad Deum adipiscendū conducere possunt: modō quem semel sibi unusquisq; elegit uitæ statum, non in aliū facile cōmutet. Quæ sanē admonitio ad illos in primis spectat, qui cum maiorem suæ ætatis partem in monasterijs, etiam cum laude nō mediocri attriuerint, ad alterius uitæ genus transeunt, causas nescio quas prætexentes. In illo igitur perstandū est, quod deliberato animi proposito, atq; consilio arripitur. Quod si ad meliorem uitæ statū à nonnullis transfugitur, non hoc quidem improbandū, uerūm illud uerendum, ne in rerum delictu fallantur. Quare quancunq; sibi uiuendi rationem ac uiam elegerit ille qui timet Dominum, eam mordicus teneat: nam Deus illi fautor erit, ac præceptor: quanquā ne in mille quidem uitæ mutationibus cōmutationibusq;, nunquā diuina homini deerit bonitas: modō illius, qui cōmutat, pura sit mens, Deoq; unita. A Deo enim nihil aliud expectari par est, quam bonitas, suauitas, pax, uita.

D Ab hominibus autem non ita quamplurimis, qui quidem aliquando adeo difficiles sunt, duri, atq; implacabiles in admittendis iterū illis in ecclesiæ, siue religionis alicuius priuatæ sinum ac gratiā, quos antea ab sese iustissimis interdum rationibus permotos, defecisse norunt: ut nihilo secius agant, quam mulieres illæ, quæ adulto iam puero mammas quidem admouēt, sed adeo amarissimas infectas succis, ut magis eum à lacte deterreant, quam prouocent. Christianus is haudquam mos est, sed Geticus potius: idcirco in ecclesiā Dei non sufferendus. Nam quos uult diuina bonitas, etiam mille uitiorū nodis cōstrictos, sed resipiscentes, saluos esse, homo auerfari nō debet, & fastidire. Quid? quos euangelium Christi dignos uenia iudicat, atq; propterea ad sese alliciat, inuitat, admittit: admissosq; non secus, ac plerunq; diligentius, quam cæteros confouet, nihilq; non agit tandem, ut illi se in ueros filios receptos esse sentiant: priuatæ uerò quorundam leges ab sese tanquam immundos sues, aut canes abigent, atque id in primis curabunt, ut postquam admissi hi fuerint, nihil tam clarè uideant, quam se spurios esse, membraq; prorsus inutilia? Cæterum statuere, ponere, dareq; legem, est in scripturis, legem docere. Vnde illud est: Legem pone mihi Domine uiam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. quasi diceret, te docente exquiram semper: non docente uerò, nunquam. Facile enim in deligendo bono cæcutit homo, atq; hallucinatur: Deus autem, qui lux ea est, qua uel ipsæ res inanimæ perlustrantur, & in quo tenebræ sunt nullæ, ut inquit Ioannes, uerax idem est, simplex, ac eiusdem semper uoluntatis, quæ est, ut illuminet omnem hominem uenientem in hunc mundum: non hunc, aut illum, priuato quodam, ut solent homines, affectu. Nam illi cura æqua est de omnibus, ut inquit ille. Felix tamen ille erit, ac planè beatus, qui uniuersalem eam lucem ultroneo consensu receperit: nam, ut cætera quæ illi obuenient bona omittam,

Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram.

Vide hinc fructū eorum; qui à Deo selecti, uiam iustitiæ apprehenderunt. Est enim Chaldæus interpret me admonet de bonis futuris in uita immortalis hinc à Propheta

A propheta dicit: sic enim ille: Anima eius in bonis mundi uenturi demorabitur: tamen & de præsentis uitæ cōmodis intelligi quoq; posse iudico: quæ tamen cōmoda non tantū ab agrorum, aut pecorū numero, & fertilitate metiri soleo, quantum à cordis pace ac trāquillitate. Anima quippe illa, quæ die noctuq; diuina exquirat testimonia & legem, quomodo, etiam præsentem in hoc seculo, in bonis non demorabitur, atq; ei ad uota non succedent omnia, cum quicquid cogitat, quicquid molitur, quicquid consiliorum capit, id omne Dei honorem spectat? Quæ tam sæua angustiarum procella ac uis, animam sic optime institutam, in mala unquam conijcere erit potis? Si tormēta, si cruciatus, si exilia, si carcerem, si crucem tandem adhibeat carnifex, in his ea perinde oblectamenta capiet, atq; solent alij, ob iucundissimas oblatas uoluptates. Postea uerò soluta à corpore, in illis ipsis bonis demorabitur: hoc est, fixa, perseveranterq; manebit, quæ nec oculus unquam uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt. Neq; id satis quidem, nam semen eius, hoc est, hi qui illius fidei feruorem imitati fuerint, unā cum ipsa, Dei erunt hæredes, cuius terra hæc est, & plenitudo eius. Cum enim ius rerum præcipuum in hæreditarijs bonis consistat, idcirco scriptura, eiusmodi nomen pro plenissimo dominio, præcipuoq; utendi iure ponere cōsueuit. & est sensus, quod posterius illius qui in bonis cōmorabitur, terræ domini erunt. Quid enim in terris est, quod uerè Deum timētibus subditum non sit? Facti iam quippe sunt unum cum Christo, quem pater hæredem constituit uniuersorum, ut inquit Paulus. Ergo in eo, ut ipse concludit, quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Firmamentum est Dominus timentibus eum, & testimonia ipsius ut manifestetur eis.

Felix ex Hebræo: Secretum Domini timentibus eum, & cōdus eius, ut faciat eos cognoscere. Vtraq; enim litera admodum uatis spiritui quadrat, ac mirabili quadam harmonia succinit. Vocat Dominū his, qui eum timēt, firmamentū, & robur: quia in ipso totius stabilitatis æternæ sita est possessio: nec quidem aliunde est expectanda, cum cætera, præter ipsum, nutantia sint, ac planè sui dissimilia. Porro secretum in anima id est, quod neq; caro, neq; sanguis reuelare potest, sed cœlestis tantummodo pater. O stupendum Dei munus. Tantū non dixit, se suos electos à secretis illis, etiam spiritibus angelicis ignotis, fecisse. Me miserū, cui penè decrepito, atq; in uirtutū exercitatione, per tot annos, uastis in eremis ac claustris, si non perfectio, ut decuerat, attrito tamen & defatigato, nondum ne scintillulam quidem tam felicissimū secreti experiri cōtigat. Quis raptus illos? quis ecstasim ad diuini amoris proficiscentē ardore atq; ebrietate, in corpore positus exprimere tentabit? Quis connubiū illud cœleste, in quo patris maiestas totū nuptiarum locum, hoc est, humanū cor implens, inæstimabili cognitionis suæ luce, tum sponsam, tum sponsæ familiā, id est, animam, atq; eius potentias, consilia, motus, affectus, desideriaq; omnia, & speculationes perfundit? filius uerò sponsus sit, spiritus pronubus? Quis odora menta illa? quis suffitus à cœlestibus choris per amplum summi regis palatiū experrectos, terreno corpore uestitus, uel ad plenū olfaciet, uel si olfaciet, alijs enarrabit omnino, postq; mortale os immortalia non nisi egrè eloqui potest? Omitto secreta colloquia, quæ inter spōsum & sponsam habita, cor hominis alioqui stupidū, atq; ad cœlestia pergustanda frigidū & iners, in spiritalem quendam, supra humanā sortem immutant statū, ac planè exanguē reddunt, transmutant uē in aliā naturā, quæ aut ignis est, aut igni similis. Et quidē ex hoc animæ secreto cum suo sponso congressu, percutitur cōdus inter eos æternum, quo illa diuinis quibusdam nodis placidissimè irretita, hoc propè modo obstringitur, ut nihil amplius uelit aut cogitare, aut agere, quod nō sit totū ad sponsi uoluntatem referendum: cuius bonitati ac misericordie se totam consecrat, se tradit, se quicquid est, in perpetuū mancipiū donat. Et sic cōdus summa clauditur, ut Deus, pater sit, homo filius: ille det, hic accipiat. Quam ob rem à propheta est additum & testamentum ipsius, ut manifestetur illis: uel, ut legit Felix: Et cōdus eius, ut faciat illos cognoscere: hoc est, ut eorū intellectu det notionē, sciētiamq;, ac in contemplandis diuinis rebus aptitudinem. Igitur testamentum Dei, seu cō-

C dus, seu lex appellanda sit, propterea cœlitus nobis tributū est, ut per illud à carnis depreſſione eleuati, ad ſpeculanda cœleſtia erigamur: atq; porro ceteris, quę ſit Dei uoluntas, ſancta, beneplacensq; ut ait Paulus, & perfecta, per nos diuulgetur: ſed his potiſſimum qui in timore Domini uitam probam uiuere nauant operam. Alioqui tam excellentiſſimum diuinę legis beneficiū accepiſſe, cuius ui, ac ſtimulo, data eſt nobis ex filijs Adę, filios Dei effici, facultas: & deinceps ad eò brutorum more extra rationis limites uitam agere, hoc eſt, cunctis animi affectibus in uoluptatū ſordes omnifarię proſtitui, hominis eſt in rebus ſuis parū penſi habentis, ac de animorum æternitate idem cum Epicuro, Ariſtippoq; ſentientis, Verum hi ut lubet, ego autem ſecus res meas computo. Nam

Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

Mos eſt illis, qui in periculū aliquod immenſum coniecti, mortem iam propè eſſe præſentiſcunt, ut eò & manus, & oculos, nedum animum, dirigant, unde ſalutem expectent. Quare id modò non ſine flagrantis animi affectu, & nota, à uate canitur, utpote qui inſidiantis mundi artes, atq; hōminū ad lapſus procliuitatem optimè calleret. Non eſt enim cor tam ſublīme, atq; in rebus diuinis exercitatū, quod non admodū ſibi timeret, ſi occultę mundi tendiculę corporeis oculis uideri poſſent. Quod quidem, ut arbitror, in cauſa fuit, quam ob rem moti ſancti Dei uiri, hanc noſtram ætatem alio tendicularum genere, à maximis approbato pontificibus (à cōcilijs non audeo dicere) ut ſint etiam in eccleſia laquei, quibus irretiantur uitiorum, ac dæmonum artes, & technę, ſummis ſcilicet caſum, ut appellant, cōſcientię, mirum in modum onerauerunt. Paſſim enim tendiculę, paſſim laquei, paſſim muſcipulę, ac hamati funes, per eorum libros, tanquam per dumeta quędam aſperiora tenduntur: ſed tamen noſtra hęc omnia ſuperat malitia. Qui iam laquei tam prudenter ab illis tenſi, qui tam uarios in uſuris contractus, in matrimonijs, in mercimonijs, in uēditionibus, in locationibus, & uerſuris, connectere ſint apti: Sciunt hi, quibus aliena audiendi ſcelera incumbit labor, quanta opus ſit animi uirtute, ingenio, ac doctrina, in explicandis peccatorum rationibus, ac ſecernendis leuioribus delictis, ab his, quę capitalia appellamus. Aufer enim à mortalibus malitiam, & improbitatem, ceſſabunt & aucupes à ſuis illis laqueis in Eccleſia quodammodo ob ſclerum cumulū, atq; acumen, neceſſarijs. Verum felicius id eſſet inuentum, ſi à doctis ſolummodo uiris tractaretur, ac laquei hi omnes ad impediendam uitiorum libertatem tenſi uiderentur, non ad cōſcientiarum candorem dehonestandū. Vir tamen iuſtus, cui lex poſita eſt nulla, ut inquit Paulus, huiusmodi laqueos, atq; hamos, illeſus præterit: quia nulli obnoxius uitio, liber, quod non facit improborum hominum colluuię, à tendiculis graditur. Quod quidem conſiderans uates, ſimulq; nobis imbecillioribus inter tot hoſtium laqueos poſitis timens, atq; humanam prudentiam ad eorum rationem diſquirendam, periculumq; euitandum, imparem fore aduertens, oculos non tantum corporis, quantum mentis ad Deum attollens, clamat: Oculi mei ſemper ad Dominum. Cur ſic, quaſo? quoniam ipſe ſolus, non homo, non humanum ingenium, euellet de laqueo pedes meos: ſeu, ut legit Felix, educet ex rete pedes meos, affectus ſcilicet omnes animę. Laquei porro animę, ac reſtię, ſunt terrenę cupiditates, malęq; dæmonū ſuggeſtiones: quę, ne liberè per iuſtitię ſemitas iter habeat, eam inturbare ſatagunt. Ad hoc fermè idem ſuam gentē adhortabatur Hieremias, dicens: Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum. Atqui præcipuos in anima eſſe oculos aiunt cognitionē, & fidem: quarum alteram ab amore, alterā ab intellectu proficiſci aſſerunt: utranq; tamen excutire, tetramq; cōtrahere lippitudinē, cum terrena ſolummodo aut amantes, aut cogitantes, illis ipſis rebus inſeruiūt, quibus dominari oportuerat. Cum itaq; res humanę hoc ferè modo, quem dixi, ſeſe habeant,

Reſpicit in mē, & miſerere mei: quia uicinus & pauper ſum ego.

Solet enim aliquando cœleſtis pater, ut eſt continua in homines affectus bonitate,

A nitate eo crucis genere ſuos exercere, ut nō ſolum ab improbis eos acriter affligi ſinat, uerum etiam ab ipſis quoq; intimis amicis tum, cum minus opus eſt, deſeri, quod quidē in hoc loco ſibi obueniſſe cōqueritur uates, ac uatū dominus. Proinde uniuerſalem eam eſſe animi deſperationem in nimium atrociter oppreſſis cernimus, qui ſeſe ab omnium ſolatio atq; ope deſtitutos, facile expoſtulant, non tam quidem amicorū ſolitudinē attendentes, quā perfractē nimis dolori ſuccumbentes. Clamat igitur hic uates, ut uides, ne moleſtū ſit in hac continua cum carne ac mundo pugna, uehementiam periculi conſiderare. Solitarius, inquit, ego ſum, ab omnibusq; deſertus, ac proſus abiectus. Pauper ſum inſuper factus: hoc eſt, ſi factus ſum, qui, in quo confiđā, habeam nihil, propterea in te ſolo mihi ſperandum erit, à quo uera exire ſolet, & bonitas, & erga afflictos cōmiſeratio. Cæterum hęc omnia ingenio mihi pertractati, feliciffima illa mulier Heſter in mentem uenit, quę in illis ſuis multiplicibus innodata anguſtijs, ſic Deum compellat: Adiuua me ſolitariam, & cuius, præter te, nullus alius eſt auxiliator.

Tribulationes cordis mei multiplicatae ſunt, de neceſſitatibus meis eruge me.

Reddit cauſam, atq; eam quidem commiſeratione dignam, quam obrem tanta cum animi anxietudine auxiliū poſtulat. Non ſunt rarę, inquit, quę me lacerant curę: ſed multę, multę etiam anguſtię, quę late ſuper me ſeſe dilatauerunt. Sic enim Felix: Tribulationes cordis mei dilatatae ſunt. Quem ſecutus Paphraſtes, ita reddit: Afflictiones cordis mei late ſparſerunt ſeſe: ex anguſtijs, quibus undiq; coarctor, educ, quaſo, me. quamuis alia Hebræis etiam ſit litera, hoc modo: Anguſtię cordis mei dilatentur: hoc eſt, cordi meo anguſtiato fiat ſpacium respirandi, procul malis omnibus illis, quibus premitur, amotis: & educ me ex coarctationibus meis: quod idem eſt. Sed neq; neceſſitatum nomen ſuo uacat affectu, & eo ſanè ardentiffimo. Vocat enim ſuas neceſſitates Propheta, tentamenta omnia, atq; in hoc mundo oppreſſiones, quippe quę ad humanam laſciuiam coercendam neceſſarię quodammodo uideantur. Harum quidem lima & ſcalpro, ſuos expolit Deus & caſtigat, ne cum reliquo mundo, ut inquit Paulus, iudicentur. Vterius (quò aliud neceſſitatum genus ponamus) qui non ſummo ſtudio petendum nobis erit, uitam hanc noſtram ab hiſce miſerrimis procurandi carnis alimenta ſolicitudinibus & neceſſitatibus erui, quę certè ad eò nos à dignioribus rebus contemplandis abſtrahunt, ut uix ex multis unus inueniatur, qui non prudentius rem ſuam familiarē curet ſeruetq; quā animū ipſum, natum ſanè ad ea contemnenda, quę caro amat & ſectatur? Hincq; exortū morem illum deteſtandū arbitror in promouendis ſacrarum ædium cuſtodibus & prælatis: ut crebrius in pertractandis ſeculi rebus acuti, ſagacesq; deligi ſoleant, quā illi, qui ſemel à mūdo ſecreti, haſce mundi tricas, ueluti ad capeſſenda cœleſtia, impedimenta quędam abijciunt, eò animū, uiresq; ingenij dirigentes, unde regendarū animarum lumen ſuppeditat Deus. Alia enim res eſt, homines in optimis uitę inſtitutis enutrire, alia nummōs eorū centies in ſupputatorijs abacis, & partiri, & colligere. Illa enim ad animarū præſules atq; epiſcopos attinet, hęc ad inſtitores. Quare in deligendo animarum paſtore, non tantū faciendū eſt carnis prudentia ac cura, quanti feruor ſpiritus, atq; animus in tertenarum rerum deſpicientia aſſuetus. Verum illi, ut lubet: tu uerò Domine,

Vide humilitatem meam, & laborem meum: & dimittet uniuērſa delicta mea.

Humilitas in ſcripturis ferè ſemper, quod aliās admonui, deiectionem, atq; ut ſic dicam, imparitatem uirium humanarū ad congregiendū cum hoſtibus, ſignificat: cui labor ille, qui ex debilioribus uiribus enaſci ſolet, cum onere aliquo grauiori premimur, comes eſt. Idcirco humilitati laborem adiecit, & eſt ſenſus: Conſidera Domine quomodo impar planè ſim ad cōmittendum cum meis fortiſſimis hoſtibus prælium. Vide carnis infirmitatem: perpende laboris ſudoris uē cumulum, quem in diutino hoc, cum mundo & carne, certamine contraxi. Attende, oro, quę patior, miſeriamq; meam eueſtigio, non merita, quę nulla ſunt: non

C peccata, quæ innumera: non culpas, quæ grauissimæ sunt, metire: sed omnia mihi, quæ tua est facilitas, condona. Nam hi solummodo beati, felicesq; sunt, quorum remissa sunt iniquitates, & tecta sunt peccata.

Respice, inquam, inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Paraphraſtes ſic: Conſidera hoſtes meos, quàm ſint multi, & q̄ capitali odio perſequuntur me. ut hinc ſaltem quàm implacabilis ſit hoſtiũ humani generis truculentia perpẽdamus. Volunt interpretes hebræorũ id, odio iniquo, magis ſecũdum eorũ idioma exprimi, ſi legatur, odio furenti. quare ex illis unus ſic reddit: Odio uiolento me oderunt. quaſi diceret, nihil à me læſi, aut laceſſiti, me perſequuntur. Eſt enim (non inſicior) mala omnia, quæ mihi inferre moliantur, iuſte meruerim: attamen id, bonus ne uidelicet, an malus ſim, nihil ad eos. Si enim peccauit, haud illis certè, ſed mihi ipſi nocui: tibiq; ſoli mea habenda eſt uitæ ratio, nõ improbis hominibus, aut immundis ſpiritibus, qui ſola omnes malitia, ac quæ miſerandũ in modum torquentur, inuidia, furibundo me inſectantur odio. Atqui hinc uidetis dæmonũ breuibus depingi nequitiam: naturam non audeo dicere. Solũ enim pertinax in malis propoſitum, uoluntasq; inuidiæ ſtimulis exagitata, teterrimos huiusmodi ſpiritus nobis inſenſos reddit. Animo quippe iniquo & peruerſo, ſuam miſerrimam ruinam, ex natura longè quàm ſua ſit inferiori, referri non tolerant, idcirco quia ſpiritus celerrimi ſunt, peruiſiles, ſagaces, acuti, ac ut ſunt mille nocendi artibus inſtructi, perfidi, & opportuni ad connectendos dolos, quibus æternum Dei conſilium ſeruandorum hominũ intercitant. Quas quidẽ artes ſanctus Dei uates non ignorã, ſibiq; atque adeo nobis omnib. per timereſcens, quo maximo ualet ſpiritus feruore clamat: Vide Domine, quàm multi ſunt hoſtes noſtri. Hinc enim dæmones ex ſeſe irritabili perſuaſione, illinc eorum imitatores prauit homines, qui ſola mentis peruerſitate inſectantur bonos, ad eò in immenſum creuerunt numerũ, ut de nobis actũ eſſe non dubitemus, niſi tu ſereniſſimo uultu tuo aſpectu nos intuearis ac tueris. In hoc enim toti ſunt, ut à uia iuſtitie declinantes, te amittamus: quo amiſſo, quid, quaſo, ſuper eſt aliud, niſi ut in æternam mortem deuoluamur: Quod ſanè mihi ne contingat,

Custodi animam meam, & eripe me: non confundar, quoniam ſperaui in te.

Vide quomodo indefeſe non ceſſat uates rem eam in omnibus ferè pſalmis inculcare, cuius uirtute à Deo preces exaudiuntur noſtræ. Spei dico, quã merito ſacram, in hoc periculoſiſſimo perturbationũ pelago, appellare libet anchoram. Spe enim ſalui facti ſumus. At igitur: Meam eo modo cuſtodi animam, o Deus, quo infirmam in grege ouiculam cuſtodiſſe ſolitus eſt paſtor, ac me eripe, & libera: nec ſinas ut ſpe fallus, quam in te poſui, pudeſciam. Nam cum in homine non ſit uia eius, à te ſolo pendere par eſt. Ita q; non cõfundar, non erubeſcamq; meis à petitionibus repulſus. Si quidem

Innocentes & recti adhaſerunt mihi, quoniam ſuſtinui te Domine.

Vt nullo alio in loco, maxime illorũ, quorũ amicitia à probis expetenda ſit, eſſe ſigies appareat, hinc certè apertiſſima uidetur, ac admodũ cõcinna. Amicus enim hiſce duabus partibus à propheta poſitis ornatus, ſynceritate ſcilicet & rectitudine, artibus omnibus querendus eſt, nobisq; cõciliandus: quemadmodũ in ſyncerus, improbitatisq; ſtudioſus, ex animo, nedũ à corporali cõſuetudine expuendus eſt omnino, Aequum porro, ſeu rectum amicũ illum appellamus, qui niſi, ne tantillum quidem, à iuſtitie lege uariat: qui, ut maxime conuenit & decet, omnia ſua & agit, & dicit cum amico: ſed & qui nihil proſus, quod ſibi cõmodum ſit, aut utile, ſpectat: uerũ quod honeſtum, quodue in primis amico cõducere poſſit, uerſat animo, ac re ipſa, cum datur occaſio, efficit. Nondum dixi quod uolo. Eum itaq; amicũ expetendũ, ac ſub ipſo frigidiffimo Arctoo inquirendum arbitror, qui ſui ipſius amore omnino exutus, totus ob Dei gloriam, in cæterorũ ſalutem incumbit: & qui nihil minus, aut cogitat, aut agit, quàm quod proprium ſit, ſed quod Ieſu Chriſti, ac cæterorum poſtea. Cæterum cum ſimilitudo amo-

A riſ ſit cauſa, hinc nimirũ, ſi non aliunde, coniectare poſſumus, cuius conſuetudinis uitæ ac morum fuerit Dauid, poſtquã innocentes & corde rectos, ſibi, ueluti ſuo membro, ac fratri adhæſiſſe prædicat: quanquam tamen ſecundum Hebræorũ literam, uidetur ſuam uoluiſſe manifeſtare puritatẽ atq; animi candorem. Sic illi: Simplicitas & rectum cuſtodiẽt me. Chaldaeus etiam ferè idem, ſic enim reddit: Sinceritas & rectitudo ſeruabũt me. Diuus quoq; Hieronymus: Simplicitas & rectitudo ſeruabunt me, & erit ſenſus: Spero me aſſecuturũ quod multis ſuperius precatus ſum, ſimulatq; ſynceritas ac rectitudo, quæ mihi ab te datæ ſunt, me ſeruabunt: quemadmodũ illos ſua illorum peruerſitas, & fraudulentia, perdẽt funditus. Volunt uoculam illam, quã noſter interpres, adhaſerunt uertit, cuſtodiẽt potius, aut ſeruabunt, Hebræis eſſe. Idcirco optandi affectu hanc ſic reddit Paraphraſtes: Innocentiæ & æquitatis ſtudia ſeruent me. Nam impoſſibile eſſe definiunt ſancti, eum ipſum qui animũ in adipiſcenda cordis munditia illa, per quã, ut ait Chriſtus, uidetur Deus, ſpontaneo ardore addixerit, non ſeruari ad uitam, licet huic ſeculo odioſus ſit, atq; ob id deiectus, ac ueluti proiectamentum uiliſſimum, à tumidorum impudentia deriſus, & malè habitus. Porro ſicut à fortiſſimi pectoris ſufferentia, circa ea quæ pater cœleſtis nobis propterea differt dare, ut det cõmodius poſtea, ac quãdo nobis magis eſt utile, reliquæ ferme omnes proficiſci ſolent optimæ animi dotes: ita uel in primis, ex ea cordis illa, de qua loquimur, æquitas atq; mundities, & originem, & uim, & incrementum ſumit. Quocirca adijcit uates: Quoniam ſuſtinui te Domine. de qua quidem ſufferentiã, nonnulla in quinto huius pſalmi uerſu ſunt dicta.

Libera Deus Iſraël ex omnibus tribulationibus ſuis.

Paraphraſtes: Ex omnibus afflictionibus ſuis: quas ſanè afflictiones alio in pſalmo appellat uates iniquitates, dicens: Et ipſe redimet Iſraël ex omnibus iniquitatibus ſuis. Non quidem propterea iniquitatũ nomine utitur, quod Iſraël, id eſt, Dei populus, aut iniquus ſit, aut iniqua diligit: ſed quia cum bonus ſit, ab iniquis tamen iniqua patitur. Præterea hinc uates Iſraelem memorans, nos antiqui fœderis cum uiro illo per Deum initi, admonet: quæ omnia futuri huius ſeculi umbra fuere. & eſt perinde ac ſi dicat: Exime Deus populum tuum fidelem ab infinitis eius anguſtijs, ſicut cum Iſraële, quando illum à metu fratris liberaſti, fœdus ab te percuffum fuit. Cæterum ſumma animi fortitudinẽ hinc opus eſſe arbitror, ac patientia, cum ut moleſtijs, quibus plerunq; ueluti eruditioribus quibusdam neceſſarijs ad uirtutes ideo ab optimo Deo addicimur, ut meliores ſimus, haudquaquam frangamur: tum ne, quoad in mortali hoc antro animæ uiuitur, à perſeuerantiã orandi Deum deſiciamus: quia nec pugna ipſa quidem noſtra cum mundo ac carne, niſi cum morte deſinet.

PSALMVS DAVID XXVI.

V dica me Dominẽ, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum.

Ardens in hoc Pſalmo de ſeipſa, anima Deo offert ſacrificiũ: nec uere tur ſuam apud illum iactare innocentia. tantum eſt puritatis robur ac uis. Hoc idem olim nõ ſemel egit Dauid in bonorũ exemplum, qui interdum ab improbis illis ſuis perſecutoribus falſo accuſatus, non indignũ duxit, diuina in ſe bona cognoscere, ac in cæterorũ bonorum confirmationẽ, in faciem, ut aiunt, peruerſorũ hominum proijcere. Hoc idem etiam à Chriſto, pſalmorum ſcilicet omnium argumento & ſumma, ſeruatum legimus, cum in ſui patris honorem maxime, ſalutemq; omnium noſtrũ, illud facere cõſpiceret. Hoc porro idem & nos. Verũ eiuſcemodi locutionis genere ſolus Chriſtus uerè uti poterat, quippe qui nõ ſolum perfectam in ſe habuit innocentiam, atq; animi puritatem, uerum etiã cæteris adeo abundè illam elargitus eſt, ut planè illi, quibus tam excelſum cõtigat donum, diſ in terris haberi debeant. Hi enim fœdere neſcio quo admodum inæquali cum Deo pactum inferre, huiusmodi cõditione, ut ſua ipſorũ peccata & ſcelera, illius eſſent: eius uerò iuſtitia ac puritas, iſtorum. Inæſtimabilis

Cualde est unio & copula, qua per gratiam humana coniuncta est diuinæ conditio. Postquam enim Dei atq; hominis, diuersarum scilicet naturarum, facta est una in Christo Iesu persona: uoluit sanè Deus, & sua bona, & hominū mala inter sese cōmunia esse: imò (quod forsan duriusculum uidebitur) nostra uoluit ipse sua propria esse mala solummodo, non nostra: bona autē sua, cōmunia omnino. Et quemadmodū ab immensa eius bonitate profectum est istuc, quòd scilicet eius sancta uoluntas adeò omnes suos amplectatur, simulq; connectat, ac incomprehensibili ueluti cuiusdā, ut sic dicam, deiformitatis nodo constrictos uelit, ut unū sint cum Christo, uniusq; uoluntatis atq; innocentiae: ita ex eodem fonte nostra emanauit fides, cuius ardore incensi, nostra omnium audemus peccata & flagitia in ipsum eius filium adeò integrè reijcere, ut prorsus illius sint, atq; ea, ut est ignis edacissimus, consumat funditus. Cum igitur bonum aliquod aut appetimus, aut uolumus, cum nostra iam facta sit una cum Deo uoluntas, Deus ipse est, qui appetit & uult: hoc est, qui nostram mouet uoluntatem ad bonum illud amandū & quarendū, cuius ipse autor est ac dator. Qui tamen, cum omnia bona, ut dixi, sua sint, ab ipsoq; proficiantur, uult nostra esse eadem illa nō secus, quam si à nobis, non à sua misericordia & bonitate, originem haberēt. Quare huiusmodi persuasione ac fide imbutus Dauid, non ueretur suam hoc modo ordiri precationem: Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. hoc est, iudicium pro me profer, quemadmodū in re iusta soles. Defende, inquam, me, atque ab improbis me uēdica. Hoc sanè modo abs te adiutus, cunctis palam fiet quam simpliciter coram te ambulauerim. Hic uides uirum sanctū trifaria adductum ratione, ut sese audacter diuino iudicio, alio qui se uero ac extimescēdo, offerat. Primum enim candorem animi ab omni dolo uacui ac liberi memorat, cum dicit: In innocentia mea ingressus sum: seu, ut legit Felix, ambulauī. Deinde summam in Deo fiduciam, ut in sequentibus uidebitur. In Domino, ait, sperans non infirmabor: uel, ut habet hebræus, non cadam. Postremò uerò sedulam diuinæ bonitatis cōsiderationem. Quoniam, inquit, misericordia tua ante oculos meos est. Hisce enim armis instructus Dauid securè dicere poterat: Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Et licet hæc uerba, ut dixi, solus Christus, & uerè, & confidenter queat dicere, non excluditur tamen uir ille, qui propter iustitiam persecutiones patitur. Scit enim suam per Deum, iustam esse causam. Et quidem quomodo iusta esse non potest, cum ipsa sit iustitia causa sua?

In Domino sperans non infirmabor.

Non cadam, inquit, quandiu speraui. Non elabar. Non, ne minimū quidē, in uia iustitiæ titubabo. Fiducia porro uis ea est, quæ iustum in propria celebranda innocentia aliquātiſper audacem reddit, si tamen summa in Deo fiducia ac spes, audacia, & non potius uera pietas appellari debet. Eius enim bonitatis est Deus, ut non possit non ferre illis suppetias inuocatus, qui ad se confugiunt, modò ab omni alio amore exuti, in se solo sperent, de se præsumant, atq; de certissimo suo auxilio ac fauore minimè dubitent. Mirum quanta, ut sic dicam, iucūditate, diuina afficiatur maiestas, ob purum illum animi candorem in suis, qui non tantum fidei ardorem, quantum simplicitatem atq; innocentiam, ex qua fiducia oriri solet, præ se ferat. Vide igitur, quid anima de diuina in se beneuolentia præsumat.

Proba me (inquit) Domine, & tenta me, ure renes meos, & cor meum.

Vt hinc enim, quæ superioribus psalmis de probatione illa, qua à Deo per tribulationū ignem examinamur, sunt dicta, nō repetamus: id tantū admonere nō ab re erit, uisionē scilicet eiuscemodī, quā hinc uates memorat, afflictiones esse, quibus nos Deus multifariē, tanquā optimus aurifex, probare solet & experiri. At qui hinc iterum, ut in alio psalmo est dictū, cor & renes pro intimis animæ cogitationibus, ac oblectamentis poni uides: ne in superfluis, nescio quibus, interpretandis allegorijs immereris. In renibus enim rerum earum quæ carnem maxime uoluptate afficiunt, cum sedes sit, idcirco pro internis animæ uoluptatibus renes à uate

A à uate ponuntur. Cor item, quod cogitationum est officina & receptaculum, pro cogitationibus, animæ occultioribus sumi solet. Ait igitur anima illa, quæ propter iam cōceptam de Deo fiduciam, se firmam, suiq; similem in re spiritus pernoctat, atq; propterea suam iactare posse innocētiam confidit absq; uitio: Proba me Domine, & tenta me: hoc est, ure me, tenta, experire, examina, ut lubet, calamitatū flamma, atq; igne. Non quidem elabar, nō infirmabor, non, ne tantillum saltem, nutabo: quoniam, quæ est ante oculos meos, in misericordia tua sperabo. Modò enim tua mecum sit misericordia & bonitas, non tuas certè, quia pater es, & is sanè pius & misericors, cohorrebo plagas. Quæri solet à peritioribus, num tētatio absq; arrogantie periculo desiderari, atq; à Deo peti queat: affirmantq; nullo modo ab infirmioribus, & qui adhuc innumeris animi aegritudinibus obnoxij sunt, id tuto posse appeti: à perfectioribus uerò posse. Sed, ut quod sentio fatear, quæ admodum stultum uideretur tentare Deum: ita stultissimum esse arbitror à demone tentari appetere. Rogabat enim Paulus ut ab sese carnis stimulus longè esset, & ego ut propè sitrogabor: haud securè quidem id expeti à nobis potest, quod uir sanctissimos semper detrectasse legimus. Quòd si tamē (quæ est audaciæ nostræ conditio) appetenda erit tētatio, eo sanè modo, quò nunc à Dauide, potest appeti. Ille enim cum dixisset, proba me domine, & tenta me, adiecit illico:

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.

Misericordia igitur Dei uis ea est, cuius ope à tentationum fluctibus facile emergunt mortales. Illa, illa, inquam, est, quam semper tot inter carnis ac mundi molestias, ob oculos haberi fas est: non nos ipsos, non nostra quamuis diutina in uirtutibus studia, atq; exercitia. Alioqui & nos, & nostra bona in re spiritus inter texere, & quasi cum Deo meritis uelle contendere, ut hi solent, qui in uehementiori aliqua oppressione aut tētatione positi, ad suas statim operationes, aut Misericordiarum numerum, & eleemosynarum recurrunt: turpius peccamus, quam illi ipsi forsan, qui cum frigidiores sint, tacent tamen, si quid interdum ardentioris spiritus sentiunt, idq; totum suspirantes in Dei bonitatem reijciunt. Nam certè illud frequentissimè à diuino iudicio provenire experimur, ut facilius nefandissimæ uitæ homines ad Deum conuersi, suæ antea uitæ scelera detestentur, atq; propterea in uiam iustitiæ regrediatur, quam illi superius descripti: qui cum nihil unquam, quod iustitiam sapiat, in tota uita sua peragant, se tamen iustos existimantes, nihil ultra sibi quarendum esse opinantur. Quare neq; calidi, neque frigidi cum sint, Deo in primis, hominibus postea, nausee sunt ac stomacho. Quomodo enim ex his aliquis dicere poterit: Proba me domine, & tēta me, ure renes meos, & cor meū, quoniam misericordia tua ante oculos meos est? Et non potius, proba me, & tenta me, quoniam non sum sicut cæteri homines? quoniam Missas quotidie aut audio, aut celebros? quoniam nullam unquam (quod sciam) perfregi quædragessimam? quoniam peccatū mortale nunquam commisi? O homines prorsus à uitæ semitis aberrantes, atque abhorrentes simul. Hi quidem admonendi sunt, sua illa ieiunia, suas uigilias, sua psalteria, bonarum quidem esse actionum gradus: non per se bonas esse simpliciter actiones illas, quas potissimum ab homine requirit Deus. Quæ uerò illæ sint, iam notiores sunt, quam ut à me nūc, qui aliud agere intendo, describantur. Ego enim semper actiones illas parum utiles arbitratus sum, in quibus tum Deo gloria, tum proximo utilitas, non afferatur. Nam quemadmodum illæ gradus sunt quidam, ut dixi, ad perfectiores adipiscendas operationes: ita hæc optimæ adeò sunt, ut qui eas adeptus sit, is perfectissimus cenferi debeat, ac planè beatus. Is, inquam, uerè dicere potest: Quoniam misericordia tua ante oculos meos est,

Et complacui in ueritate tua.

Ecce quomodo misericordiam & ueritatem simul connectit uates, quod per omnes ferè scripturas fieri uideo à cæteris. Sensus igitur is erit: In tua confusus misericordia ô Domine, atq; in his, quæ promissisti, quæ negare non potes, placui tibi: seu, ut legit Felix, ambulauī: hoc est, tutus in uis tuis, quæ sunt misericordia, &

ueritas, ambulauit. Sic uno hoc breuissimo, ut sic dicam, apophthegmate, rem totam, de quo nunc loquimur, definire placeat: solo scilicet in Dei misericordia & ueritati fiducia conceptu feruari electos. Non sanè mirandum, si toties à propheta fidei, ac, quæ eadem est cum fide, fiducia fit mentio, & quibusdam ueluti gyris in scenam crebro reuocantur. Præuidit enim uir sanctus, quàm prona ad sese standum futura esset nostræ ætatis sanctimonia, quàmque labilis & parum cauta; & quæ libentius publicis inseruitura foret aspectibus, quàm secretis diuinæ maiestatis obtutibus.

Non sedi cum consilio uanitatis, & cum impijs non sedebo.

Hi sunt enim fructus illorum, qui diuinæ misericordiæ ac ueritatis persuasio, ne freti, nihil adeò in uita quærunt, quàm quomodo cœlestibus monitis atque inspirationibus pareant. Felix sic reddit hunc uersum: Non sedi cum uiris uanitatibus, & cum uersutis non ingrediar. Chaldaeus autem: Non sedi cum occultantibus se, ut noceant. Quam quidem lectionis uarietatem in unum collegit sensum hoc modo paraphrastes: Non habui familiaritatem cum hominibus uanis, neque cum subdolis consuetudinem habebam. Virtutes igitur hinc uates, quod dicere inceperamus, connumerat, quas per Dei misericordiam fuerat assequutus. Et primum quidem sanctissima quadam iactatione, se non sedisse, hoc est, non diutius cum his qui facile ad nugamenta, intempestiuosque sermones, ac fabulas conueniunt, cōmoratum esse prædicat. Atqui non parui periculi esse cum subdolis ac gerronibus consuetudinem familiarem habere, ex eo liquet, quod non diutius cum ipsis conuersari, inter uirtutes connumerandum esse censeat uates. At quia impossibile ferme uidetur, non aliquando labe huiusmodi saltem afflari, si non corrumpi, cum passim, & ijs, & horum similibus circumueniamur periculis, ac subdolis circumquaque sparsis simus obnoxij: uidetur hinc uates non tantum dolo-

D forum hominum, aut improborum societatem ab sese prorsus abiectisse fateri, quantum & doli, & improbitatis uitium ipsum; alio qui de hoc mundo exiuisse, ut ait Paulus, oportebat. Quæ enim uitæ conditio inter mortales cernitur, quæ immunis omnino sit ab impurorum hominum contagione ac lepra? Vt cunctis intelligatur uersus, id sanè uoluit uates, eum ipsum scilicet, qui inter puriores animos connumerari cupiat, ueluti de seipso loquens, admonere quàm diligenter illi cauendum sit, ne facile cum dolosis hominibus, ac, ut alia habet littera ex hebræo, cum tectis, hoc est, fucatis simulatoribus, & qui in corde & corde loquuntur, amicitiam ineat. Fugiendus igitur prorsus est bonis malorum hominum conuictus & consuetudo, ne illorum mores ac uitam probare uideantur: nihil tamen interim illis, si quid à nobis iuari possunt, negandum.

Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.

Odiu enim, quo nobis mali stomacho sunt, in turpes eorum mores magis esse debet, quàm in eos simpliciter malos. Caterum, ut dixi, si re atque openostri indigent, noster haudquaquam illis subtrahendus est fauor. Tantum cum huiusmodi genere hominum, qui, ut reddit paraphrastes, nulla certa lege uiuunt, consuetudinem non habeamus, eorumque conuenticula, ac prauos, ut uocat Esaias, cœtus approbemus. In qua enim re alicui usui esse possunt, qui omnibus, quantum in se est, & nocent, & suis dolosis artibus imponunt? Nescio sanè an ulla alia inter Christianos perniciosior esse queat labe ac morbus, quàm actiones omnes suas mores, sermones, contractus, pollicitationes, innumeris commiscere fallacijs, subco, simulatione, dissimulationeque ac dolo, & uitium ipsum animi acrimoniam in genij appellare. Nec est quidem, quod se illo Pauli dicto pallient, profitentes sese omnia omnibus factos esse, cum ne uni quidem utiles sint, cum omnia ad proprium commodum atque ambitionem referant.

Lauabo inter innocentes manus meas.

Vide quàm in enarrandis diuinis beneficijs non defatigetur uir sanctus. Felix: Lauabo in munditia; alius uero, In innocetia. Narrat hinc uates, quomodo se bonis

A nis coniunxerit, simulatque à malorum conuictu sese subtraxisse in superioribus factus est. Lauabo, inquit, manus meas: hoc est, non inter improbos atque impios immundus ero, sed inter puros puris ero manibus. Non ero, inquam, in ecclesia malignantium, sed in ecclesia sanctorum: hoc est, cum innocentia seclatoribus mea erit consuetudo, cum illisque manus meas lauabo, contestans me scelerum omnium immunè esse, neque unquam in concilio uanitatis, ac cœtu simulatorum, in quorum manibus iniquitates sunt, aut fuisse, aut diutius cōmoratum esse. Mos enim fuit olim apud antiquos, manuum lotionem suam innocentiam testari coram multitudine: quo quidem actu uulgo perspecto, eandem esse animi puritatem, quam in manibus uidebant, opinabantur. Quam sanè consuetudinem in Euangelio legimus à Pilato seruatum in Christi morte. Innocens sum, inquit, à sanguine iusti huius: uos uideritis. Sic Dauid in hac similitudine ab antiquis, ut dixi, de sumpta, ostendi uoluit suam adeò certam esse innocentiam, ut olim certa erat illa, quæ religioso eo ritu ostendebatur. Illud uero non omittendum, per innocentiam hinc manu, interiore munditiam intelligi, quæ ex lotionem manuum, ex puris scilicet actionibus facile cōprehendi potest. Manus enim, opera, atque omnem externam uitam significant, quam sanè puram se præstaturum pollicetur, dum se manus absterfurum prædicat. Nec rursus affectu carere arbitror, quod in innocentia addidit, non contentus dixisse simpliciter lauabo: hoc enim additamento superstitiosos tangi uoluit Iudæos, qui sibi admodum in crebra corporis lotionem placere soliti erant, quæ tamen nihil omnino est, si sola sit. Alio qui uirum illum nunquam dixerim affectus animæ interiores puros habere, qui in turpissimis uitæ actionibus sibi uiuendum esse satius ducit, quàm in purissimis illis actibus, qui semper candidi sunt atque synceri, licet corpus sordidum sit atque illotum.

Et circumdabo altare tuum Domine.

B Vide quàm non uerba Dauid, licet sublimia, ac spiritu grauià, à consueto inter homines more detorqueat. Ad ritum enim Iudæorum, illorum maximè, qui maiori erga Deum ardore animi affecti erant, alludit. Hi quidem, quod suam integram erga Deum pietatem exprimerent, frequentiori hostiarum corona altare Domini circumire consueuerant. quem morem quoque in aliquibus Italiae locis etiamnum seruari cernimus, quàm uero probè, iudicent ecclesie dii. Vidi saepe equidem in quibusdam, maximè statis diebus, ad Sapim amnem mulieres præfertim genibus humi prouolutas, ter & quater cæreis in manibus accensis circum altare ingenti spectantiu deuotione perreperere. Aiebant enim eum morem in illa regione à patribus summa religione seruatum, quod cordis pietatem in Deum potestis testarentur. Sad ara hæc altior diuo uisa est Ambrosio, quam Christum esse autumat, in quo, & per quem, omnia nostra sacrificia offerri debent. Cuius quidem contemplationis is erit sensus: Equidem summo cordis feruore filiū tuum. ô pater, amplectar, teneboque, ac illi, qui factus est nobis & ara, & uictima, idemque sacerdos, perpetuo adharebo. Umbra porro huius illud fuit in Leuitico Mosis altare, super quod perpetuum ignem ardere solitum legimus: ad quod sanè, ait uates, non ut olim ueniam, ut carnes, aut sanguinem immolem, sed

Vt audiam uocem laudis, & enarrem uniuersa mirabilia tua.

Veniam, inquit, ad altare tuum: ipsum amplectar, ipsum tanquam locum turpissimū tenebo, non quidem ut aliquid tibi offeram, nam bonorum meorum non eges: sed ut auferam, ut accipiā, ut dixer, ut tandem audiam edocearque, quis sit uerus tui laudandi, tuæque mirabilia enarrandi modus. Qui quidem haud amplius in citharis, nablisque, tibijs, aut organis manufactis fieri debet, sed cordis affectu atque ardore. O si uoces aliquando audire contingat te laudantiū, tibi que gratias agentium, pro restituta pace mundo, ac reuocata terris iustitia. Ad hoc enim sacra edificata sunt ædes, & structa cœnobia, ut Dei laudibus, diuinæque legis studio liberius à uulgo semoti homines inseruiant: non ut ocium & quæstum,

C tanta animi inquietudine, ut sit, sectentur. Non, inquam, ut circum altare Domini tenellæ audiant adolescentium aures, philosophorum somnia legi, multo minus comedias, aut fabulas: sed ut audiant, quo modo, quo ritu, quo animi ardore querendus sit Deus, idemque amandus, ac spretis mundanarum rerum lenocinijs, prorsus, uti ara tutissima, tenendus. Non possum equidem interdum non excandescere, mihique, ne de alijs dicam, non admodum irasci, cum uideo pueris in Christi scholam introductis, nihil minus quam Christum proponi. Ex quo fit, ut illi cuiusuis magis aut hominis, aut doctrinæ efficiantur discipuli, quam Christi. Quis unquam illud laudaret institutum, in quo quis picturam addiscens, faber euaderet ferrarius? Vnde, oro, tantum creuisse factum & ambitionem putamus in Dei ecclesia, nisi ab adolescentium natura ad queuis procliuuium eruditio-ribus ac magistris? qui cum superstitioni sint, aut indocti, ea in primis alios edocent, quæ ipsi ab alijs prius hauserunt, inscitiam scilicet, ignorantiam, in Deique seruitio, & ignauiam, & uitam errorum plenissimam. Vnde iam factum est, ut ab omnibus ferme illis, qui sublimiori aliqua dignitate & professione in ecclesia Dei eminent, quis sit uerus laudandi Deum modus, aut ignoretur omnino, aut cognitus uitæ fastu obnubiletur. Ceterum de Dei mirabilibus nonnulla in psalmo nono à me sunt dicta. Felix uero hunc uersum aliter legit: Vt faciam, inquit, audire uocem laudis, qui suam hanc literam interpretatus, sic ait: Vt faciam audire in uoce confessionis, quæ fecisti: non quæ ego, peccata scilicet, quorum foedore infectus frater, uice laudis, blasphemias congerit.

Domine dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae.

Ardens antitheton. Cum iniqua gerentibus, ait, non introibo, neque cum impijs sedebo: sed potius mundis manibus, cordeque candido ac sincero, circumdabo altare tuum Domine, ubi tu uere inuocaris, tuumque sanctum nomen celebratur, gratæ uero sunt tibi preces ac uota. Ecclesia sanctorum hæc est, ubi tuus est decor ac gloria: talia enim dilexi. Ecclesiam uero malignantiū, in qua foeda sunt omnia atque indecora, odiui. Porro decorem huiusmodi ac gloriam, qua sanctum Dei nomen extollitur, non tam in sacris ritibus, alioqui Deo gratis, inesse arbitror, quam in uita illa, quæ undequaque ad iustitiæ normam informata, exemplum est cæteris, ac calcar, ueri cognoscendi, cognitumque amandi, ac studio omni peruestigandi. Decor igitur iste spiritualis est, & gloria, in spirituque cernitur, haud secularis. Siquidem in terris nullum esse locum tam aptum ad decorandum Dei cultum censeo, quam cor est atque animus, in cuius ueluti meditullio fundata est sedes fidei, cognitionis atque amoris: quæ sanè omnia decor ille sunt, ac locus habitationis gloriæ Dei: seu, ut legit Felix, habitaculum refugij, quod uates se dilexisse fatetur: cum interim non desint qui in templis decorem, nescio quem, plures faciant, quam qui à castis mentibus probari queat. Et quemadmodum eiusmodi decor inuisibilis est, ita & altare, in quo & spiritu & ueritate, rebus scilicet inuisibilibus, diuinus perornatur cultus decentius, quam corporeis, idcirco uisibilibus, peristromatis, conchyliatisque tapetis. In cordis enim recessibus, uti in proprio templo inhabitat Deus: quare illic eius decor est, illic maiestas, illic gloria, illic numen & omne bonum. Ille uero qui in templis exornandis impenditur labor, nihil aliud est, quam quoddam testimonium munditiæ cordium, illorum maxime qui sacrarum ædium inseruiunt obsequijs. Alioqui à pollutis parietibus aut reas pendere laminas, aut cortinas, superfluus cultus est. Templi igitur spiritualis gloriæ ac decorem, hoc est, sanctorum animarum puritatem & candorem, diligit uir probus: nec potest non odisse illud, quo uerum Dei templum dedecoratur. A corde enim tanquam ab uniuersali rerum omnium officina, quemadmodum sanctæ prodeunt cogitationes, sinceri que affectus, atque altæ diuinarum rerum contemplationes: ita prauæ quoque erumpunt cupiditates, homicidia, adulteria, rapinæ, furta, amor proprius, atque odium Dei: ne res illas, quibus aut comaculatur animus, aut emundatur, te ignorare dicas.

Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam.

A Licet enim uates diuino suam subiecerit innocentiam iudicio ac censuræ, tamen quia nouerat etiam, quod non iustificatur in conspectu Dei omnis uiuens, clamat ac quanto potest animi affectu uociferatur, & petit se eadem cum impijs ac sanguinarijs poena minime conuolui debere. Atqui hercule, quod aiunt, opus est, primum ne eorum uitam imitemur, postquam multi adeo hi sunt, quibus cum, uelimus nolimus, consuetudinem saltem temporariam habere cogimur: deinde, ne turpi eorum uita contaminati, cum ipsis flamma eadem peruramur. Clamandum igitur est, totoque animo uociferandum, ne nos cum reprobis unam absumat Deus ac perimat. Cæterum hæc sanguinum uiros appellat uates illos, qui cædibus dediti sunt: crudeles nimirum, & qui modis omnibus è medio eos tollere conquirunt, quos turpissimis suis consilijs oblistere suspicantur.

In quorum manibus iniquitates sunt.

Ne enim in dictione, manibus, hæsites, sic reddit Paraphrastes: Quorum opera sunt studio scelerata. Et sic illos, quos supra impijs & sanguinarios appellauit, breuibus exprimit, eorum uidelicet actiones sceleratas ac nefarias taxans: qui sanè non casu aut stupiditate animi, mali sunt, sed sponte, data opera, atque ex animo. Horum profecto operationes semper ab æquitate semotæ sunt, nec possunt non semper malè agere, cum semper mali sint, consulto uero peccent. Quod si tamen recti aliquid interdum agere uideantur, ut in sacris ecclesiæ ritibus sæpe accidit, ad quos sanè ab omnibus tam bonis, quam malis indifferenter concurritur, id aut ex more, aut ut appareant, non ut sint boni, faciunt. Cæterum illorum animus interim cum sacra peraguntur, odia, rapinas, adulteria, usuras, cædesque, & quomodo suas turpissimas expleat cupiditates, molitur. Verum ut nihil eorum improbitatis cumulo desit,

Dextera eorum repleta est muneribus.

B Muneribus, inquam, ut reddit Chaldeus, fordidis, hoc est, iustitia uendita, calcatisque legibus & æquitate. Quoties enim uidi ego, ac quotidie uideo, à rostris, à tribunalibus, à consilijs, à Rotis quoque & iustitiæ ministris, iustitiam ipsam unam cum innocentia laceram egredi: quid egredi aio? expelli potius ac deturbari uim munerum, quorum importunitate illecti nonnulli, nihil magis in suis illis sententijs & diffinitionibus querere uidentur, quam ut is causam uincat, qui plus munerum congerit. Ignorant cæci, quod beatum illum appellat spiritus, qui excutit manus suas ab omni munere. Illi sic;

Ego autem in innocentia mea ingressus sum,

Suæ innocentiam professionem repetit uates, profectam nimirum à corde puro, atque ab omni uana ostentatione libero, gratoque diuinorum beneficiorum ac munerum. Ait igitur: Illi, ut lubet, suas expleant cupiditates: ego uero, ut hucusque egi, in mea simplicitate à mundo derisa persistam. Tu tantum

Redime me, & miserere mei.

Paraphrastes: Libera me à malo, & clementer tracta me. Semel enim, inquit, me per tuam misericordiam ab hostium feritate ereptum, adeo in futurum muni ac tege, ne rursus in insaturabilem eorum ingluuiem incidam. Tantum enim abest, ut horum mores approbem, ut etiam & detester, & magis quam ipsam pleurelim execrer.

Pes meus stetit in directo, in ecclesijs benedicam te Domine.

Vide iterum grati animi argumentum, quasi dicat: A tua redemptione, & misericordia provenit, quod pes meus stetit in directo, hoc est, totius uitæ meæ curriculum stabile in uia iustitiæ, atque incoscissum perseveret, licet passim à scâdalis undequaque occurstantibus impediatur, idcirco nutet. Miraculo iam simile uidetur si à recto perfectionis cursu non retardentur simpliciores, simulatque ab in sublimiori gradu collocatis, tot foeda exempla libidinum, cupiditatum, odij & ambitionis ebullire conspiciunt. Quare maximi beneficii loco, uates hæc pedem suum in recta mansisse enarrat, ne paruum gratiam obtinuisset illum ducas, qui à tot im-

C pulsoribus impactus, immobilis manserit. Proinde tam amplo beneficio accepto, more suo Propheta psalmum cum gratiarum actione claudit, fateturque se pariam frequentī populo Dei beneficia prædicaturum. & est perinde atque dicat: In ecclesia non malignantium, quam odiui: sed in frequenti iustorum corona accertu, hanc meam innocentiam abs te mihi datam, in te refundam, tibi que acceptam referam. Iam uideat, inquit, interpres hebræus, quisque nostris in cœtibus quid agat, quam Dei nomen celebret, ut cum suam, tum aliorum fidem instauret. Verbis enim sine mente effusis, & cæremonijs solius aut stipis, aut publici moris, uel denique sui ipsius commodi promouendi gratia adhibitis, Deus irridetur, non laudatur. hæc ille. Diuus uero Augustinus: Qui sic, inquit, laudat Deum, magis uituperat, quam laudat.

PSALMVS DAVID XXVII.

Licet aliquibus uisum sit psalmi huius titulum esse, Psalmus David antequam liniretur: tamen in translatione Hieronymi, atque adeo in ceteris codicibus hebræis cum nullo prænotetur titulo, sed absolute sit, psalmus David: operæ præcium erit, opinationes magis, quam certam quorundam scientiam præterire, atque illa cum hinc, tum alijs cæteris in hisce diuinis odijs, quæ aut parū, aut nihil ad earū intelligentiā faciunt omittere omnino, quæ superflua nec tando mihi facturā temporis, cæteris autem, si quis unquam hunc meum laborem legere uoluerit, fastidium parere. Quicquid opinentur alij, mihi in hoc psalmo uideatur uates nobis qui credidimus canere (modò ne surdis canat) quomodo in discrimine aliquo deprehensi, nostrā nos fidem animare, ac spem bonam fumere debeamus. Sed quid aio uatem? aut quid mortalem regem, mortalibus in exemplum proponi credam? Amantissimus enim nostri Deus caro factus, hic est qui loquitur, & qui sese nobis, pro nobis maledictum factus, exemplum certissimum, tum uirtutum omnium, tum fidei maximè in aduersis exhibet, & ait:

Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo? Vides ne in Christo uerum hominē secum periculi magnitudinē in quo uersatur, reputantē, sed spe fultum in Deo, in quem se totum projicit, cōtemnentemque quicquid id est, ac securam sibi salutem à patre pollicentem? Ille, ait, qui mihi in præteritis, & his difficillimis rebus adfuit, & qui me toties in obscurissima ærumnarum nocte prouolutum, in gratissimam consolationis lucem euexit, salutem me attulit, is & modò mihi aderit. Quem igitur timebo? quem expauescat? quas acies? quos gladios? quæ uulnera, aut cruciatus uerebor, cum Dominus sit mihi in nocte lumē, in periculis salus, in morte uita? Quando enim recordor quantum mihi iam roboris attulit, sperare rursus ardeo fore quod etiam post hæc idem mihi erit, lux scilicet, salus ac uita. Non certè ipsas quoque inferorum tenebras, et tramque peccatorum caliginem pertimescam, eius sanctissimo lumine perlustratus, à cuius radijs uniuersus hostium meorum cœtus, ueluti à tormento æneo disiectus, propelli solet. Simile huic fermè à Michæa dictū recolo. Cum sedero, inquit, in tenebris, Dominus lux mea est. Hæc lux sanè diuina ea uis est, qua homo naturali luce in uitæ exordio, gratuitis uel intellectus radijs illustratur: cui & postea aliud, ne in erroribus, quos secum uita ipsa afferre solat, uolueretur, additum est, fidei scilicet lumen, per Christū in nobis accensum. Alioqui primogenia illa, in luce rationis atque intellectus uelle, absque Christo, confidere, idem esset, quod extincto cæreo sinuofum aliquem labyrinthū ingredi. Non enim sufficit cæreū aut lampadem gestare manibus, nisi admoto accedatur igne. Quid igitur huiusmodi lucis beneficio adiutum obnubilare poterit? Cupiditas ne rerum humanarum? ambitio? ira? furor? caror? mundus? mors ipsa? Nihil quidem minus. Quis, ait apostolus, accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quis est qui cōdemnat? Christus Iesus, qui mortuus est, imò qui resurrexit, & qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis? Igitur Deo lumen præbente, cedunt errores, atque ab interioribus oculis, ignorantia cadunt squamæ,

A Dum appropriant super me nocentes, ut edant carnes meas.

Periculi magnitudinem, per esum carniū enarrans, hostiū truculentiam exprimit. & est sensus: Vicinus est hostium exercitus, qui tanquā leones atrocissimi rugientes, salutem meam, carnem ueluti deuoraturi meam, inhiant. Atqui nihil aliud præterdit hinc, ut edant carnes meas, quam ut reddat Paraphrastes, quò me funditus tollant. Verum in medio ipso persecutionū conatu desistere, ac mei prorsus inferiores facti corruere. Licet enim, ut alijs admonuimus, istuc dicendi genus uati admodū familiare, quo acies ueluti quasdam hominū inter sese concertantium, debilioresque succumbentes faciat, in mortalem hunc usum nostrū conserendi manus cum hostibus transferri queat: uerius tamen, ac spiritui conuenientius erit, si ad animum hæc omnia referamus. Quantum enim scelerati homines bonorū tranquillitatem inturbent, atque eorum paci officiant, hi norūt, qui in uita nihil tam cupiunt ac quærunt, quam ut spretis omnibus humanarum rerum turbis, Deo sese per animi puritatē uniant. Verum atrocior ea uidetur molestia & pugna, qua cum uitijs & cupiditatibus, hostibus scilicet inexorabilibus, conflictatur. Proinde felicissimū illum esse uirum iudico, quem etsi sæpe, quæ est humana conditio, hostilibus iniurijs cedere uideo & corpore, & membris: animo tamen contra arma nequitia in cœlestibus infracto perseverans, artus quidem, aut famam, aut nomen, à nefandorum hominū faucibus penè consumpta fert secum: spiritū uero uictorem ac triumphantem, non iam secum in terris, sed cum Deo in cœlis conuersantē, spe ac fiducia enutrit. Quare ex illiusmodi triumpho memoria animatus, ad futurū certamen, quod non nisi cum uita desinit, accingitur, spe ea fultus, quam in illo habet, quem sibi lumen, robur, ac salutem in bello semper extitisse expertus est, & clamat:

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.

B Rursus ad castra inuisibiliū hostium cor reuoca, ne dum solummodo aut Turcas, aut Indos te uicturum speres, animū in acie periclitantem non aduertas. Nullam enim eam esse uictoriā arbitror, si corporeis debellatis hostibus, ab incorporeis uincaris, nempe ambitione, ira, libidine, atque habendi cupiditate. Præterea quemadmodum castra hinc dæmonum sunt: ita alijs in scripturis, beatorum spirituum esse inueniuntur, ut illud in primis in Genesis libro est uidere: Fuerunt Iacob obuiam angeli Dei, quos cum uidisset, dixit: Castra Dei sunt hæc. Quibus quidem Iacob, id est, uitiorum supplantatorem circumuallantibus, quousque illa altera cupiditatum castra pertimescenda sunt? Multa sunt sanè illa: sed multa etiam nimis, ut ait uates ille, sunt castra Domini: hæc quidem fortia, illa uero debilia, parumque in Deo sperantibus extimescenda. Habet etiam & spiritus sua castra in cordis teatro, habet sua tela, suas acies, suasque testudines atque arietes: quæ sanè omnia spirituali tantummodo uiro sunt nota.

Si exurgat aduersum me praelium, in hoc ego sperabo.

Equidem nescio an tela acutiora in hostes intorqueri possint, quam ea quæ hic memorat uates, nempe spem ac fiduciam in Deo. Alioqui in infideles, pauperum ciuium, atque sacrarum aedium, & ære, & sanguine comparatas classes, impietate scilicet instructas, & ecclesiarū contemptu armatas, è portu soluere, summæ dementiae est, ac parū considerati periculi. Vide, oro, quam secus sese ad pugnam exacuat uir sanctus. Si cōmittendū, inquit, inter nos erit, atque inuicem conflagrandum, in ipso ardore pugne firmissimè credam auxiliū mihi haudquaquam cœlitus defuturū. Idem fermè olim sibi imprecatus est Iob, dicens: Pone me Domine iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me, Alij putant, in hoc, id est, in eo quod factus est Dominus illuminatio mea & salus mea, intelligi oportere. Alij uero in eo quod sequitur, uidelicet, unā petij à Domino, quasi dicat, daturus est quod petiui. Quid igitur timendū? Alijs etiam uisa est hinc esse reticentia illa, quæ in corde fidei affectu accēso accidere est solita. Volunt enim hi tunc uatē recordatū esse pollicitationis illius, qua sibi cœlitus est dictū: Requiē tibi dabo ab

C omnibus inimicis tuis, & fidelis erit domus tua, & regnum tuum usq; in sempiternum ante faciem meam & thronus tuus erit firmus. Quæ quidem omnia de Christo aptius intelligi debent, quàm de ipso Dauide: cuius regnū nec firmum, nec æternum dici debet, nisi quatenus in Christum desijt, qui æternus est atque æternorum honorum erogator. Sperandum igitur semper est in Domino, siue corporea, siue incorporea sint castra ac prælia, quæ in nos, ut clamat uates, insurgunt. Vt cunque enim sauiant,

Vnam petij à Domino, hanc requirā, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

Felix petitio, & quæ à sanctissimis tantummodo uiris, quibus cum mūdo fœdus nullum est in initum, fieri debet. Vnam, ait, petitionem Deum rogavi, quam & indefinenter orare perseverabo: liberam scilicet in domo Domini ab omni sollicitudine uitam. Id petam, & non cessabo, donec exorem. Hoc unum enim mihi necessarium esse in domo Domini arbitror, curis scilicet uacuum uiuere uitam, cum interim alijs, ut lubet, negociosa & ament, & quærāt. Mirum quàm deplorandus in Dei domo ac templis, mos inoleuit: quod sancto omisso ocio, rebusq; animi tranquillioribus contemptis, pleriq; curas superuacuas sibi accumulant. Inescati enim semel miseri ambitionis hamo, nihil non agunt negotiorum, quod tandem illuc perueniant, ubi perpetua anxietate plenam uitam traducētes, plus in negotio sint, quàm cum est negotium, ut aiunt, in negotio. Verum quæ sit huiusmodi studio ac cura honores, non honores quidem, sed meræ curæ, profanaq; negotia appellari debent, ut sunt, parum tamen iustissima Dei ultione à nonnullis animaduersa: cum nihil aliud sit in domo Dei habitare, quàm cordis pacem ac tranquillitatem adeo amare & amplecti, quod dignū sit, in quo Dei maiestas inhabitare non horreat. Et quemadmodū ubi uita est curis lacera, sed sponte susceptis, malisq; artibus quæsitis, ac undequaq; coemptis, ibi cœtus inquietos esse non ambigo. Ita cor illud, in quo pacis amor, & tranquillitatis altissimarum contemplationū formatricis sedem habet, diuinum numen habitare, ueluti templum suum proprium, & credo, & quod sine lachrymis dicere nequeo, olim expertus sum. Sensi tandem post curas illas infinitas unum id esse necessarium, in Dei scilicet domo perpetuo manere: quod nihil aliud esse intelligo, quàm iustitiæ ac ueritatis ædes, pacis insuper & quietis conscientiæ, quæ est uita animæ ac beatitudo, frequētare. Alta enim templorum tecta ac parietes sexcentis sacrarū unctio-num tectorijs illiti, sanctimoniam illam haudquaquam inducunt, quæ diuinam præsentiam facile illectet, si sanctis moribus, quæ est uera templorum sanctitas, careant. Sed quo tandem sine æterna mihi expetenda est in Dei domo mansio?

Ut uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius.

Nullus codex, quod sciam, neq; græcus, neq; hebræus, uoluntatem habet: sed aut pulchritudinem, ut diuus reddit Hieronymus, aut delectationē, & uoluptatem, aut iucunditatem, ut alijs. Vicinitas enim uoluptatis ad uoluntatem, errorem hunc fecit apud Latinos. Et licet nobis ubiq; peruestiganda sit, ne in tenebris ambulemus, Dei uoluntas: tamen hinc tractandi de Dei uoluntate suus non est locus, sed de eius iucundissima uoluptate, qua anima in conscientiæ requie, hoc est, in Dei domo familiariter conuersans afficitur. Illud totum, ait, meum est desiderium, ut per fidei speculum diuinam eius sentiam uoluptatem, quod est gaudium in spiritu sancto, de peccato remisso, ac uita æterna gratis concessa. Vide, oro, an secus in mulieris peccatricis salute apud Lucam sit actum. Ea enim simulatq; suram in Dei domo per lachrymas & unguentū testata est mansionem, illam summæ lætitiæ & iucunditatis uocem audiuit: Mulier, inquit, remittuntur tibi peccata tua. Quæ, obsecro, iucundior animæ uox esse potest? Quod nuncium tam delectabile, quàm ut mihi cœlitus dicatur? Tu qui hætenus mulier fuisti, mollis scilicet, sensibusq; inseruiens, atq; ad ea omnia, quæ uiri sunt, inconstans, ac tui dissimilis, iam uir esto: uade in pace: hoc est, superfluis relictis curis, quibus necessario hæret peccatum, in animi pace & quiete, uitæ quod superest transige. Itaq; illud

A idem est, quod hinc uates sibi promittit, ut uideat scilicet diuinam iucunditatem, ac eius quasi antea derelictum reuifat templum, quanquam non me latet, scrutari uerbum, pro uisitare positum Hebræis: quod quidem sic uertit paraphrastes: Vt possim, inquit, scrutari quàm sint in regia illius uaria & admiratione dignissima. Quare alio in loco clamat propheta: Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est anima mea. Alius rursus interpres sic reddit: Vt perscruter in templo eius. ut uel hinc, si non aliunde, addiscere possimus quam ob rem tot ampla ædificata sint templa ac cœnobîa, nempe ut Dei opera ac iudicia iugi consideratione contemplantes, fidem solidam in Deum unā cum ecclesiarum ædificijs erigamus. Alio qui ubi res profanas, negociæue terrena, atq; id genus alia, quæ in immensum aggregant curas, tractari uideris, ibi mundum merum esse calculis omnibus affirmato. Idcirco igitur nobis perpetua domus Dei exoptanda est mansio, ut Domini tum uoluntatem, tum uoluptatem uidentes, in rerum diuinarum peruestigatione, non in accumulandis agris agro, ut detestatur Deus in Esaia, aut in aucupandis hæreditatibus, nostros conteramus annos. Sed iam quæ utilitas ex perenni in Dei ædibus habitatione oriatur, est uidendum.

Quoniā abscondit me in tabernaculo suo in die malorū, protexit me in abscondito tabernaculi sui.

Eutymius hinc uocat tabernaculum, Dei protectionē, qua usus est uates in suis periculis, tanquam refugij sede, ac tabernaculo, sub cuius favore frequentissime latuit. Et est, ni fallor, similitudo à more desumpta illo, quo utimur in eo protegendo, qui ab inimicis actus apud nos diuertit: & quem in secretioribus ædium locis occultantes, tutum, & ut sic dicam, inspectabilem hostibus facimus. Quare sic reddit paraphrastes: Occultaret me in penetralibus domus suæ. Felix uero: Occultabit me in secreto tentorijs sui. Nec quidem aliud hinc sibi uelle uatem iudico, quàm eum, cui Deus iam factus est & illuminatio, & salus, locum sibi tutissimum apud cœlestem patrem conciliaisse, eo maxime tempore, quo magis temptationum procella incrudescit: quod quidem tempus hinc Dauid diem malorum appellat. Verum non hoc solum, sed &

In petra exaltauit me.

Vide quàm non ab incepta metaphora actutum declinat uates. Solent enim hi, qui in maximo aliquo periculo constituti, periclitanti uitæ latibulo aliquo secretiori consulere quærunt, rupem undiq; præruptam, atq; propterea ui omni humana inaccessam petere, in eiusq; scissuris delitescere. Atqui ut maxime illi qui in intimis ædium uisceribus latitant, aut rupium fixuris occultantur, possint hostium aut ui, aut astu detegi: at is qui in Christo, qui petra dicitur, libenter cōmoratur, tutior est, quàm quod à dolis hostium circumueniri queat, atq; à tam grato sinu, ut est ecclesiæ, possit extrahi. Hanc enim petram alio in psalmo uocat refugium herinaceis propheta, illis sanè qui innumeris peccatorum sentibus obsiti, quoquo se uertunt, omnibus sunt infensi ac nocui: quos tamē Dominus suo non dedignatur tutari patrociniō, modò uelint, ac trahenti gratiæ non reluctantur.

Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

Exaggerationes hæ sunt ardentis animi summopere de Deo præsumptis. Quid, inquit, tentorijs secretioris, aut petreæ inaccessæ similitudine meam enarro securitatē? Non solum enim Deo tutore ab hostiū dolis securus uitam, uerum etiam illis ero superior, & uictor. Nam Deus caput meum extulit super illos, qui modò me undequaq; ueluti canes uenatici circumuallantes, inter fauces habere opinabantur. Hebræi enim, quod nos sequentis uersus initio legimus, Circuiui: huic hemistichio subnectunt, hoc modo: Exaltabit caput meum super inimicos meos, qui in circuitu mei. Vnde paraphrastes: Scio superaturum me eius beneficio inimicos meos uniuersos, quamuis undiq; oppugner ab illis. Quàm uero periculose nostra quaquæ uersus ab aduersarijs expugnetur salus, satis abundè in superioribus est dictum.

Circuiui & immolauit hostiam uaciferationis: cantabo & psalmum dicam Domino.

C Suo more uates animi gratitudinem post accepta beneficia pollicetur. Non te terreat, ut sæpe admonuimus, mutatio temporis. Hebræi tamen cuncta hæc per futurū legunt. Testatur igitur hîc uir sanctus, se hostias Deo dignas immolaturum, laudes nimirum, ac cantiones diuino numini idoneas: & id quidem in eius tabernaculo, de quo pauloante, abscondit me, inquit, in abscondito tabernaculi sui: in quo haud amplius, aut hœdi, aut agni, ut olim, immolantur, sed laudem gratiarumq; actiones celebrantur. Quas quidem sese oblaturum Osæas quoque promisit, dicens: Omnem aufer iniquitatem, & reddemus uitulos labiorum nostrorum. At qui non audiendi sunt illi, uiri quidem, si Deo placet, plusquam spirituales, qui contenti quibusdam suis, nescio quibus, sine mente speculationibus, pro summa perfectione habent, ne semel quidem os ad diuinas laudes aperire: quin potius illos, qui eum in templis morem obseruant, stomachantur, illisq; detrahunt. Hî nempe admonendi sunt, ut prius animi tumorem dediscant, quam antiquissimam ecclesiæ consuetudinē adlatrent ac lacerent. Quod licet uerum Dei templum & tabernaculum, cor hominis ab omni impietate defæcatum esse sit dictum, in quo ueræ, Deoq; dignæ canantur laudes: non negandum tamen est, loca sacra ac fana, in terris diuino cultui apta, & quodammodo necessaria, atq; propterea à sanctissimis uiris libenter frequentata ac culta. Quæ uerò sint in templis & choris amputanda, non est præsentis instituti edocere, multò minus hominis obscuri, atq; incogniti. Clamat igitur uice nostri spiritus, postquã ad diuina tam stupidi sumus: Te ô Domine laudabimus, tibi uictoriam, tibi nostrum de hostibus triumphum ouantes referemus acceptum, tuæq; pietati ac clementiæ adscribemus: tuam insuper, uel mordicus, aram tenebimus, circuibimus, amplexabimurq; ac super illam, quæ ueram spirant religionem, iugulabimus uictimas, animas scilicet nostras, affectus, uota, desideria, flagrantissimis studijs offeremus.

D nedum oris laudes concinemus, ac uictoriæ præconia celebrabimus. Non deerunt quidem super altare huiusmodi tuum candelabra aurea, non argentea, non gemmea, nō thuribulum, non incensum, non thymiam, non sexcenta alia huius generis odoramenta, modò tu faueas, nosq; cum tuam opem implorabimus, exaudias, ut semper exaudisti. Sed & modo

Exaudi Domine uocem meam qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.

Illud in primis, quod penè omiseram, non prætereundum, quod nos in superiori uersu legimus hostiam uociferationis, Hebræis esse sacrificia clangoris; uel, ut uertit Felix, iubilationis. Allusit enim uates ad antiquū sacrificandi morem apud Iudeos: in quo, ut in Numerorū libro legimus, buccinis ac tubis clangere ex lege iubeantur. Cui præterea à rege addita sunt & nabla, & cymbala, & cythara, atq; huius generis alia. Rursus Dauid in hoc uersu ad illud unum quod rogauerat dicens, Vnam petij à Domino, redit, ac precatur hoc ferè modo: O domine, audi, te obsecro, uocē meā, misericorditerq; tracta me, ac meis respōde uotis.

Tibi dixit cor meum: exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.

Ambiguus admodum is est uersus, idcirco ambiguè enarratur. Felix sic: Tibi dixit cor meum, requirite faciem meam, faciem tuam Domine requiram. Quorum uerborū is erit sensus: Cor meum cogitat tibi, hoc est, in persona tuā, quid nobis iubeas. & respōdes, Requirite faciem meam. quocirca abs te edoctus faciem tuam requiram. Diuus uerò Hieronymus, & Chaldaeus, idem quod noster interpres legunt, omisso, te, quod in hebræo non habetur, hoc modo: Tibi dixit cor meum: exquisiuit facies mea faciē tuam, & requiram, quasi id sentiat uir sanctus: anima mea, quæ est ad imaginem & similitudinem tuam formata, petit ut faciem tuam, quæ est eius ueritas, ac bonorū omnium cognitio atq; exemplar, exquisat. Id sanè uult, id petit, id exquisit, propterea illam cōtinuò requiram. Porro facies Dei, illius est notio, patensq; uisio: quæ & eius uultus dicitur planè reiectus, ac beatissimis solummodo animis à corpore separatis apertus. Cuius quidem contemplationem, quoad eius copulata est anima corpori, requirere utcunq; potest:

A perfectè uerò tenere, quemadmodum illi, haudquaquam. Si inueni, inquit Moses, gratiā in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuā, ut sciam te. Sed quia, ut dixi, superbeatissima Dei facies ac uisio, in qua summa totius trāquillitatis animæ est posita, corporeis aspectibus negatur, idcirco à Deo dictum est Mosi: Faciem meam uidere non poteris: non enim uidebit me homo, & uiuet. Sed num, quia uideri nequit, nec requiri propterea à nobis debet? Debet sanè studio omni ac diligentia inquiri. Alioqui res est, quæ non nisi summo sudore & conatu apprehenditur. Animos enim purissimos, atq; in exercitio uirtutum planè attritos, purissimus ille uultus, non turpes, non ocio languidos, non cupiditatū flamma exustos, non in libidinum cœno sordidos postulat. Quæsiui igitur faciē tuam, ait: quæramq; in futurum, ut possim de fide in fidem, à gloria in gloriam, quæ est facies tua, transire: & hæc omnia in facie & illuminatione uultus tuī. O miseriam mortaliū conditionem, postquã cœlestis illius uultus tenuem uix per transennam nobis contingit diuinatio magis, quam uisio, absq; uelo & umbra.

Ne auertas igitur faciem tuam à me.

Vt possim eam iam tandē tot superatis huius mūdi ærumnis uidere. Ne tuos, quæso, felicissimos illos radios à me subtrahas, ô sol iustitiæ, ô fax, ô lampas totius bonitatis ac ueræ notionis. Ne, oro, uultū illum tuum desiderabilem, in quo natura quoq; ipsa uniuersi delectatur, ab eoq; formas omnes, atq; idæas, uti ab eterno exemplari ac rerum omnium exordio sumit, tanquam iratus à me abscondas, auertasq;. Quod si (malum) non ualemus in hoc corruptibili corpore reuelata facie transire de claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu, saltem non desit amor, continuumq; in nobis te uidendi desiderium. Quod ut fiat, interim

Ne declines in ira à seruo tuo.

B Ne, rogo, indignabundus secedas à me, neue iratus à contemptibili hoc seruo tuo, quem hæctenus tua sanctissima protectione refocillasti, serenissimum tuum aspectū deflectas. Quod si mihi deinceps peccare contigerit (malo tamē millies, si fieri posset, emori, quam semel te peccado offendere) paternè, misericorditerq; castiga me: ac quando res meæ potissimū in periculo erunt, cōsuetam fer opem, & me tuo iucundissimo conspectu recrea. Quid dicam amplius?

Adiutor meus esto Deus, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus.

Et sufficit mihi. Te enim opitulante, uota mea omnia mihi prosperè succedēt: hostesq; mei omnes fugient à facie arcus, ac infirmabuntur, & peribūt à facie tua. Quis porrò nos accusare audebit? quis cōdemnare, si tu seruare decreueris? Non silendum quod Felix legit hunc uersum per præteritū, hoc modo: Auxiliū meum fuisti, ne ergo nunc deseras. Ardent enim in his mirabiliter affectus tum uatis, tum nostri, ut in sequentibus uidere est.

Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Hic uates uidetur, quod non dixit, augere: ut sit sensus: Hæctenus mihi non defuisti Domine: uel tum cum parentes mei, atque adeo omnes mei domestici, & familiares deseruissent, tu me collegeris, ideo ne nunc, quæso, negligas. Summa uerò: Ab omnibus contemptū ac desertū, tu saltem suscipe, & mei curam habe. Certè, si res exactius indagetur, homo se iam primū à parentibus destitutum fatebitur, cum illi nimium malè suasi à dæmone, eò imbecillitatis atq; ignorantie posteros adegerunt, ut meritò se uicini ac robore animi denudatos conqueri possent, ni Dei filius in carnem ueniens, factusq; & peccatū, & maledictum pro nobis, nihilmet me ipsum restituisset: hoc est, me languidum sanasset, atq; in tenebris prouolutum. Quid tenebras aio? in sepulchro æternæ mortis planè extinctum, ac exanguem, in pristinam integrasset formam, & uita uera animasset. Verum ne tam gratuita assumptionis, tamue promptæ benignitatis ingratus fiam, atq; iterum, ut sæpe lapsus sum, à recta cupiditatibus impulsus deturber,

Legem pone mihi Domine in uia tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

Iam aliàs diximus, legem ponere, statuereq;, idem esse quod legē docere. qua-

Cre Aquila uertit, legem doce. Idem Felix. Nec quidem superuacuas illas quorundam indagaciones admodum existimandas esse duco, qui ingenij potius impetu acti, quam spiritus sancti ardore accensi, querere solent quid sibi hic iterum petit uir sanctus ostendi legem illam, qua ad iustitiae semitam peruenitur: Nonne, inquit, & à natura primum, seu potius à naturæ Deo, à Mose postea, à Christo tandem duarum illarum legum instauratori, data est lex? Nonne adeo aperte cunctis iam lex uite innotuit, ut ne à pueris quidem ipsis semestribus ignorari queat? Verum in ingenuis animi exercitijs ac studijs enutriti non ignorant quam necessaria sit continua diuinæ instructionis renouatio in homine natura stupido, inerti, atque in diuinis tardo, & hebetere: neque tantam rubiginem, aut scobem, lima diuinæ legis ualet eradere, quantam denuo mortalium intellectui affert uel obliuio, uel ignauia. Quod quidem animi uitium cum non lateat hominem iustum, nihil idcirco tantum in periculoso hoc uitæ curriculo metuuit, quantum à iustitiæ itinere delabi. Quocirca continuis suspirijs ad Dominum clamat, dicens: Legem pone mihi Domine in uia tua, non in mea, quæ in præcipitum ducit: ac dirige me in semitâ iustitiæ propter inimicos meos. Felix: Propter insidiatores meos. Quot enim sunt daemones, quot cupiditates, quot peruersi homines, tot sunt nobis insidiantes, gressusque nostros captantes, quod nos à uia iustitiæ femoueant. Prorsus enim plumbei sunt, qui non uident quantum incommodi apportent Dei ecclesiae captatores istiusmodi. Non equidem tantum hic in hæreticos inuehor, quantum in turpissimos quorundam mores, qui eo nocentiores sunt, quo ab ipsis tanquam ab excellentissimis formis, omnis ad tranquillè beateque uiuendum norma sumi conuenit. Quare, ut cum eruditus Campanus uerbis orem, ostende mihi Domine uiam, qua itur ad te, & porrecta manu duc me per semitam rectam, ne hostes mei, ne sensus, ne caro, ne mundus, ne immorigeri homines uiam mihi intercipient.

D Ne (inquam) tradas me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.

Hæc ultima particula secus est Hebræis, legunt enim: Et loquens uolentiam, seu, ut uertit Felix: Loquens iniquitatem. & est singulare pro plurali, res admodum familiaris Hebræis. Orat hic uates sese ab indignitate hostium consolans, ne se Deus illorum animo & cupiditati permittat. Dicitio enim hebræa, quam Latinus interpret reddidit animam, pro desiderio nonnunquam, & cupiditate accipi solet. Malè porro res sese nostræ haberent, si aut malorum hominum perfidiæ, aut demonomum saeuitiæ continuo pateremus, ut aliquando patuimus. Vtrunque enim periculosum, propterea pertimescendum. Quare non ab re sapientissimus magister suos admonuit, petendum esse à patre cœlesti, ne nos induceret in tentationem: hoc est, ne suos uellet adeo acerbè uexari à tentatione, ut in destinatum finem tentatoris, quod peccatum est, unde mors aeterna prouenit, corruerent. quanquam nec illa quidem, aut têtatio, aut tribulatio, aut cõtumelia, ex qua laus oriri queat, detrectanda est, aut metuenda, cum laus, & ea summa sit, uituperari à uituperato uiro. Cæterum cum non desint continuo, passimque testes iniqui: seu, ut legunt Hebræi, testes falsitatis, ut hi fuerunt, qui innocentissimum Dei filium tam impudenter coram iudice accusarunt, mirum si ambigas ab innocentissimo illo innocentiam posse deserui in periculis. Nam cum Deus sit summa, perfectaque ueritas, qui mendacio fauere poterit, aut iniquitati? Cumque sit absolutissima iustitia, innocuum ne crudelissimo fraudulentorum hominum animo, atque insaturabili cupiditatum erinny diutius permittet? Permittet sanè illum interdum uexari, achorum sursum angustiarum forcipe uersari. Quod autem prorsus eum deserat, atque à sua ope propellat, nunquam erit fatendum: modò duret, quoad sibi, quæ diu sub malitiæ fuce uelari minimè poterit, mentiatur iniquitas. Nam mentita, ait uates, est iniquitas sibi: hoc est, seipsos fallunt miserè, non me. sibi ipsi mentiendo imponunt, non mihi. Quare sic ab innocentia malè habita iniquorum peruersitas miserimum in modum deluditur. Ego uerò fide hac tutus,

Credo

A Credo uidere bona Domini in terra uiuentium.

Alia litera habet: Nisi credidissem uidere bona Domini in terra uiuentium. Aposiopesis est. Subaudiendum est autem hoc ferè modo: De salute mea esse actum arbitratus essem, nisi credidissem: hoc est, nisi fidem haudquaquam dubiam diuinis pollicitationibus habuissem. Verum quid sit intelligendum per terram uiuentium, perdifficile uidetur. Censet Eutymius in hoc loco, terram uiuentium hunc esse mundum, utpote sedem aptam uiuis, & locum: mortuorum uerò terram infernas esse regiones. Negant præterea alij in scripturis usquam cœlum terram appellari, sed tanquam duo maximè distantia poni solita: quemadmodum illud est psalmi centesimi secundum: Quoniam secundum altitudinem cœli, & terre. Imò uniuersum his duobus in prima rerum origine comprehendit. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram. Terra igitur cum sit in suo significato (nisi aperta sit metaphora) intelligenda, erit in hoc loco terra uiuentium: hoc est, quæ uiui colimus, atque habitamus, licet morti obnoxij. Idcirco Ezechias timens mori conqueritur dicens: Non uidebo Dominum Deum in terra uiuentium: neque aspiciam hominem ultra, qui morior. Et secundum aliam literam dictiones illas, Dominum Deum, interpretantur templum Dei, quod est, non uidebo templum Dei, neque intuebor amplius hominem cum uiuentibus in terra. Idemque ipse accepta cœlitus responsione clamat: Tu autem eruisti animam meam ex inferno inferiori: hoc est, uitam meam, ne periret, eruisti: quare uiuens uiuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Alius uerò psalmus: Placebo, ait, Domino in regione uiuorum. id est, etiam in hac uita placebo domino: alioqui si hic non placeo, quomodo in futuro uitæ statu placere proterò? Hincque illud à nostris malè legi asserunt in psalmo cum canit: Portio mea Domine sit in terra uiuentium: Sit enim uacat: sed simpliciter est intelligendum: Portio mea Domine in terra uiuentium: & est intelligendum, tu es, quasi diceret: In hac uita nihil aliud hæreditatis aueo, ac uolo, præter te, qui mea es portio, & fors. Quid tanta, aiunt? Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum: sed nos qui uiuimus. Quid illud Esaiæ de Christi morte uaticinatis? Abscissus est, ait, de terra uiuentium. Quid illud aliud Iudæorum in eum conspirantium? Eradamus, inquiunt, eum de terra uiuentium. Sensus igitur erit: Ex multis angustijs, atque ærumnis, quæ me circumdederunt, eò se res inclinauerat, ut nisi firmissimè credidissem me aliquando uisurum, sensurumque Dei opem ac misericordiam in terra etiam ista, in qua uerè hi uiuunt, quibus uera nunquam obtingit mors, desperassem penitus: adeo insupportabiles in me erant calumniantium impetus. Quis, oro, absque huiusmodi fide, ac persuasione, firmus inconcussusque ad ferendas tam uarias carnis, mundiue, ac perfidorum hominum insidias manserit? Nemo certè homo est, nec angelus quidem (ut sic dicam) cœlestis naturæ spiritus. Verum ille qui spe fultus diuina, istiusmodique persuasione firmatus uiuit, quod in hoc quoque mundo, terraque uiuentium, aliquando uisurus sit quam fortis Dominus, quam ualidus, quam ue (ut sic loquar) dirus in hostes ultor, præterea que bonus futurus sit his qui recto sunt corde: is certè uel in hoc seculo morti obnoxio, uerè uiuit: quæ quidè uitæ conditio futuræ pignus est, atque arrha. Nam nulli dubium esse debet, quod nisi quis hic castè, inculpateque uixerit, atque illi terra ista mortalis, terra fuerit uiuentium, eum ipsum frustra uiuere, cui neque cœlum ipsum uitam ueram suppeditabit: quando quidem nihil aliud est hic uerè uiuere, quam futuram uitam appetere, ac fide & operationibus, quæ à charitate proficiscuntur, quaerere, ac (ut sic dicam) comercari. Qui non miserimam animam illam non arbitretur, cui terra ista elementaris, terra uiuorum non sit: & quæ dicere possit cum Paulo: Esti uiuo, iam non ego, uiuit autem in me Christus? Et, uita mea abscondita est in Deo? Anima igitur iustitiam illam, quæ ex fide est, adeptam, ea est quæ dicit: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Hoc est, firmè teneo, neque aliter fore certo scio, me sic ex Dei misericordia uicturam, quod terram istam alioqui morti obnoxiam, uiuorum terram esse intelligam: hoc est, in qua uerè ab illis uiuitur, qui ut cœlestem uitam habeant, eam ipsa etiam, quæ mortua ui-

R 3

C dentur, ut sunt peccata, in suum profectum trahunt, & ad uitam sibi cooperari faciunt. At tu qui hæc legis, caue te frangat tanta commutandi mortē in uitam difficultas, quin potius

Expecta Dominum: viriliter age.

Expecta, inquit, Dominum patienter quisquis sapit. Expecta tot inter mundi angustias, unde ueniat auxiliū tibi à Domino. Sis, oro, animo infracto, ne dubita quin ipse confortaturus sit cor tuum, alioqui per se durum, & intractabile. Quicquid acciderit adamantino fer pectore, totusq; à Deo fac pendeas, nō à fato, aut fortuna. Atqui summū infidelitatis signum esse existimo in Christiano uiro, cum sese, aut spectantes ad animam res, fato, aut constellationibus subiectas esse credit. Quid nobis iam cōmune esse potest cum aëris mutationib; ac motibus? quid cum ætheris uicissitudinibus, qui cum Christo unum effecti, super omnia condita dominium habemus? Quod uerò pleniluniū, interluniumq; aut eclipsis, aut cometæ ipsi quoq; ardentes in rebus istis inferioribus uim habeant, atq; illis imperent, id eis à natura, siue à nature opifice tributum est, ut in plantis, ac testis apparet. Idcirco error haudquaquā erit id arbitrari posse fieri, quod natura unicuique rei, ut sic fiat, inditum est. At Christianorū libertatem uelle (ut uelle uideo nonnullos etiam in ecclesia Dei primi gradus homines) cœlorū alterationibus subiectam esse, summa impietas censenda erit. Quare nostra omnis constellatio, nostrum fatū, fortunāq; Christus est, à quo pendere debēt quicunq; ad eius sanctissimum corpus attinent: non à diebus illis faustis, infastisue, qui tam impudenter lunaribus in pagellis impressi uulgo uæneūt. Cæci sunt ne, in re tanta presertim, ecclesiarum proceres? Quid si ipsi, dicet aliquis, superstitiones fouent huiusmodi? quid à reliquo igitur uulgo expectādum erit? O ingratos homines. Tantum abest, mi lector, ut per quamcunq; occasionē te à diuina luce per Christum mundo allata subtrahas, ut etiam eo magis ad cōspectam iam tandem ueritatē accendaris, quo conspicui magis sunt illi, qui tantū lumen extinguere moliantur. Tu, quod in te est, pro uiribus age, & quæcunq; fors tulerit presenti tolera animo, nō languido, mulierū more, quæ natura instabiles sunt, atq; ad uentum omnem flexibiles. Apparebit certē Dominus in finem, & non mentietur: & si morā fecerit, expecta eum, quia ueniēs ueniet, & non tardabit: ac, ut diuus refert Iacobus: Vidistis finem Domini, quoniam misericors est, & miserator.

Confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

Inualescatq; illa Domini admonitione Iosue facta experrectum. Confortare, ait, & esto robustus: noli timere, quia tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunq; perrexeris. Et sustine Dominum.) Hoc est quod superius dixit, Expecta Dominum, atq; illi cum patientia tuam causam committe,

PSALMVS DAVID XXVIII.

De te Domine clamabo, Deus meus ne sileas à me.

A Flagrantissima hæc est oratio, & quæ à mansuetissimo Vatis pectore processit, tum quidem, cum ab immanissimo eius filio Absalone uel penè opprimeretur. Orauit enim ab illis ipsis peruersis consultoribus, qui cum filio contra se, suumq; regnum conspirauerant, seruari. Quam uerò necessaria sint etiamnum istiusmodi supplicationes, quibus electi presentia tum hominum peruersorum, tum dæmonum pericula, atq; insidias, & artes fallendi perpendentes, Deum singulibus ac lachrymis sedulo interpellant, iam res notior est, quàm quæ multis argumentis probari debeat. Id enim continuestantur oppressiones, rixæ, homicidia, furta, rapinæ, & cætera illa quæ Paulus fractus carnis appellat. Ecquis igitur corruptionem hanc mundi considerans ex animo, non clamabit, Deus meus ne sileas à me? Suo more uates rem tropis inuolutā narrat, ponitq; silere pro permittere, negligere, quiescere, & erit sensus: Ad te solum o Domine, cæteris spretis auxilijs clamabo: ne, oro, me negligas: ne me

in atro-

A in atrocissimis improborum hominū persecutionibus constitutum deseras. Alio in psalmo hoc eodem tropi genere est usus, dicens: Deus quis similis tibi, ne taceas. Rursum illud in secundo Regnorum libro. Nam cum iudices occiso Absalone Dauidem in regnū restituere differrent, à populo audierunt: Usquequo siletis, & non reducit is regem? hoc est, quid cessatis? cur negligitis regem reducere?

Ne quando taceas à me, & assimilabor descendantibus in lacum.

Alij reddunt, in foueā: alij, in sepulchrū, quasi uates dicat: Fer opem Domine actutum, alioqui par ero mortuis, qui iam tumulo conditi non apparent. Solent rursus illi qui in foueam aliquam profundam cadunt, frustra conari per sese ut è periculo exeant, nisi sit qui manum porrigat, atq; extrahat. Sic homo in altissimum desperationis barathrum propter aduersitatū tentationumq; acerbitatem facile proruit, atq; ibi perpetuò manet, si ex sese absq; diuino subsidio liberari cogitat. Quare qui quantum humana ualeat uirtus, hoc est, quàm labilis, quàm ue infirma sit, ac sui dissimilis, optimè perpendit, se totum in benignissimā Dei protectionē reijcit, clamatq;: Per similes ero certē uita defunctis, atq; illis quidem qui in altissimum aliquem lacum è uia deturbantur: actum de me scilicet prorsus esse uideo, nisi tu Deus præsto sis, atq; opem feras.

Exaudi (igitur) Domine uocem orationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

Hic uates ardorem simul & morem flagranti cum affectu orantiū se è periculi magnitudine eximi, artificiosissimè expressit. Solēt enim hi & manus & oculos, & quicquid sunt eò dirigere ac leuare, unde auxiliū sperant. Nos etiam qui toties uel in ipsis desperatis rebus, atq; omnino perditis, Dei præsentiam ac fauorē experti sumus, ad quod aliud confugiū concurrere debemus? Quem alium patronum implorabimus? Cui alij manus nostræ supplices erunt extollendæ, nisi illi, qui tum potissimè opitulatur, cum minus nobis, nostrisq; uiribus fidimus? Eiusmodi enim excellentiæ natura gratiæ diuinæ est, ut nihil in nobis in re salutis nostrum esse uelit, præter tenuissimam quandam in uoluntate portionē, qua sponte nos nostra ad illud eligendum mouemur, quod absq; ipsius gratiæ auxilio ac dono perfici haudquaquam potest: quanquā & illud totum quod in delectu, electioneq; consistit, propterea liberū est, quia à Deo est. Porro uocē orationis hic esse duco, mirū in modum exæstians amoris desiderium in orante, quod urgēs ad impetrāda rogata à Deo, calcar esse solet ac stimulus. Nam ardens affectus in orante uix modum seruat, sed incalescit absq; ordine, dum flamma flammam excutit, ignisq; amoris intensæ orationis ignem & nutrit, & auget. Ad templum sanctum tuū.) Felix reddit, ad abditum sanctitatis tuæ. hoc est, ad locū illum cœlorum secretissimū, caliginemue incōprehensibilem tui sanctissimi numinis. quod sic expressit paraphrastes: Sustollam in altū manus meas uersus cœlum, in quo ueluti in templo sanctissimo maiestas tua peculiari quodam modo habitat. Alludit enim propheta ad sancta sanctorū tabernaculi, seu tēph illius antiqui Iudæorū. Et uerè in abdito, seu, ut illud appellat Dionysius, in caligine habitare dicitur Deus, cum eius uig. iudiciaq; ac occultissimè lateāt prouidentię. Mirari quidem eius magnitudinē possumus, scire uerò omnino nequimus. Lucē enim humanę cognitioni penitus inaccessam, ut clamat Paul. habitat deus: idcirco nō est quod hebes nostri intellectus acies in tam profundę lucis stuporē sese immergere speret, nisi solutis his prius corporeis nodis, depositoq; carnis onere ac impedimēto

Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Ne perdas me, non est in hebr. Sed sic habetur is uersus cum sequenti: Non trahas me cum improbis, & cum operarijs prauitatis loquentibus pacem cum socijs suis, & malum in corde eorum. Vide, oro, quomodo prudentissimus uates ab improbitate & uersutia hostium suorū, spem sibi uenturi auxiliij promittit, oratq; sese turpi uitæ cōsuetudine illorū nō fœdari. Inuitus, inquit, cum improbis & fraudulentis conuersor, atq; eorū mores detestor: tamē in eadem cum ipsis na

C uigo nauis, uiuorū & cōuersor. Tantum enim abest, ut illorū uita atq; amicitia mihi probetur, ut etiā illam supremū in modū auerfer ac fugiam. Quādiu quidem finit Deus triticum simul & zizania in ecclesia crescere, orandus est ne & bonae & malae simul fruges extirpentur. Tradi à Deo, seu trahi, ut legunt Hebraei, cum peccatoribus, id est, cum illis qui & uoluntate, & actione sordidi sunt, nihil aliud est, quā propriō nostro uitio ac proposito, à Deo nos deferri: quo quidem absente humanus ita peruertitur intellectus, & mens & ratio, ut nihil, etiam si uelit, queat homo aut cogitare, aut agere, quod idem turpe non sit, sibiq; capitale, ac noxium. Et quidem huius generis homines illi sunt,

Qui (ut nihil ad cumulum eorum nequitiae addi possit facile) loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Verbis, inquit, amicitiam simulant, uirus tamen in corde circumueniendi fratrem praesentaneum sopiunt. In hoc enim genere malitiae atq; imposturae uersantur haeretici, qui loqui pacem dicuntur, cum falsis uerborum lenocinijs rudes maxime inescantes. Conscientiarū motus sedare pollicentur, cum nihil minus illos agere iam olim maximo suo incommodo experta est ecclesia, & nunc maiori forsitan experitur. Summa igitur: Tantus est, inquit, malignorū astus, tanti sunt dolus, tanta quorundam, uel in primis eorum à quibus perfecta expectari oportuerat & fictio, & simulatio, ut me à turpi illorū consuetudine purum seruari miraculo sit simile, nisi tu, o Domine, me meū periculum agnoscentem, atq; ob id tuum auxilium efflagitantem, audias. Audi igitur, ne, dum files, dum non respondes, dum exaudire dissimulas, aut contemnis, illis fiam similis, qui in lacum aliquem profundum, de quibus nulla prorsus extet euadendi spes, prouunt.

Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum.

D Mens, ut iam alias dixi, perfectissimi uiri, quae per amorē & cognitionē Deo prorsus est unita, non potest diuinā non concors esse uoluntati, eademq; petere, quae in eius gloriā, bonorumq; salutē cessura sciunt. Proinde Dauid in eorū numerū, & excellentiori forsitan prerogatiua, ab Deo ascitus, orat ea impijs diuinā maiestatis hostibus obuenire, quibus urgētibus Dei nomen celebre fore perno-scit. Redde, ait, illis debitas poenas, secundumq; illorum demerita ultor esto. Sordidi enim sunt, sordescant adhuc magis, atq; illis, prout illorū exoptulat malitia, tribue. Ad inuentionū, Felix reddit, studiorū: ne diutius in explicanda uoce adinventionū torqueamur. quare is erit sensus: Quēadmodū em illorū studia scelerata, turpesq; cogitationes, ac uanę curae & sollicitudines comeruere, illos castiga-

Secundum (inquam) opera manuum eorum tribue illis, retributionem eorum ipsis.

Notat Eutyminus hic, uatem suū dolorē zelo quodam sanctissimo citra ullum indignationis motum accensum ceteris patefacere, dum eandem repetit uarijs uerbis sententiam. Perfolue, ait, illis, quod suis sceleribus merentur. atq; haec erit digna improbis retributio, quā quidem olim per Esaiā cōminatus est Dominus, dicens: Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meae uenit. Verū quoniam praecipua impietatis eorum radix est, quod ad cōsideranda Dei opera non applicant animum, idcirco à uate additur,

Quonia non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non aedificabis eos. Alia litera ex hebr. uidetur rem clarius exprimere hoc modo: Quia non aduertunt mentē ad opus Domini, & ad facta manuum eius, destruet eos, & non aedificabit eos. Nescio enim an humano intellectui quicquā nequius accidere possit, q̄ non conari, ut ait paraphrastes, cognoscere Dominū per ea, quae facta sunt ab illo: nec per mirabile hoc creationis opus, in quo tam manifestē relucet omnipotentia manuum illius. Ecquis igitur mos alius in homine tam beluis similis esse potest? Quis magis euidentis Dei contēptus? Ad tantum ne sui cōditoris neglectū denotare potest homo, ut, cum Dei opus sit, ceterisq; fruatur Dei operibus, atq; in illis cōtinuō uerfetur ac uiuat, utaturq; illorū beneficio & dono, ne horulam quidē ad considerandam tam benefici patris largitatem expendat, animumq; admoueat.

Caeli

A Caeli quidem inanimes enarrant opera Domini, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Celebrant bruta tam nobile opificium: extollunt plantae, atq; ipsa saxa rudia & inertia. Solus homo diuini numinis capax ratione q; insignis & nobilis, in hac parte plerunq; uel ab ipsis minutissimis uermibus & insectis superatur, dum libidinibus solummodo, atq; auaritia & ambitioni inhians, animū, portionem utiq; diuinam ac caelestem, terris pressum retinet, nec aliquando ad quae bona percipienda conditus sit cogitat. Hinc enim malorū omnium emerfit caput atq; origo. At tu, qui legis, uide quid calamitatis illos, qui eiusmodi generis sunt homines, maneat. Destruet illos, ait, Deus scilicet, ad cuius opera ne oculum quidem corporeū dignant uertere. Et non aedificabit eos. His uerbis affectu copiosissimis eos penitus destruēdos exprimit. quod sanē elegantissimē reddidit paraphrastes: Ipse, inquit, destruet illos funditus à nullo unq; restituendos. Hoc porro idem fermē est, quod alio in psalmo dixit propheta: Tanquam uas figuli confringes eos. Sunt qui censent, haud illos, sed illa, legi debere: ut illud, destruet, & aedificabit, ad Dei hostem referatur, qui cum nunquam animū ad rerum conditarū considerationē moueat, neq; ad diuina expendenda opera cor applicet, ea quantū in se est, euertat, & non aedificet: hoc est, cupit illa non esse, ne sint in rebus conditis, quae Dei nomen ac famā celebrent: adeo terrenis rebus immer-sus, caelestia atq; immortalia infelicissimū in modum fastidit. Rursum in hoc loco taxantur hypocritae, quibus raro ueri cognitio, hoc est, quae bonarū actionum uis sit, perspecta est. Quare opera illa, quae propterea bona sunt, quia à Deo sunt, non Dei ipsius, sed sua esse existimant, ea cōsiderant, mirantur, amant, predicant, in ipsisq; conualescunt: opera uero Dei neq; mirantur neq; considerant, sed euertunt omnino, ac radicatus, quantum in se est, extirpant. Verūm

Benedictus Dominus, quoniam exaudivit uocem deprecationis meae.

B Amens profectō ille aestimari debet, qui non satius ducit uerberibus & afflictionibus à Deo probari ac perfici, quā in croceis enutrirī: indeq; laudandi sanctum Dei nomen occasionē magis uenari, quā ex amplissima rerum copia atque ubertate. Modis enim omnibus laudandus est Deus: sed illo ardentius, quo conformes Dei filio per crucis ignominiam efficitur. Est ne parui momenti negocium, ad tam sublimem gradum euehi, ut similes altissimi regis nato per uitae imitationem dicamur? Dauid igitur futurorū iustorum typus, cum crebro diuinā abundantiam bonitatis expertus esset, spe rursus cōfirmata, roborataq; fide, ac futuri auxilij certitudine accepta, canit hoc modo: Laudatus Dominus, & dignus sanē cui perpetuae habeantur gratiae. Audiuit enim uocē deprecationis meae, quasi id dicat: O immensum diuinā largitatis pelagū. Deus audit hominē. Conditor omnium auscultat puluerem. Quid est homo, o immense Deus, quod sic magnificas eum? Quid amplius optem?

Dominus adiutor meus & protector meus, in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.

Mirabilis hic diuinā dispensationis à uate celebratur ordo erga suos: quo primum aperit, ex afflictione patientiā oriri, à patientiā probationē, à probatione uero spem illam firmā, quae, ut ait Paulus, non confundit, per spiritū sanctū, qui datus est nobis. In ipso, ait, sperauit cor meum, idcirco adiutus sum, nam spe seruamur. Quare de illa sic scribit Paulus: Fortissimū solatium habemus qui cōfugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchorā habemus animae tutam ac firmam, & incedentem usq; ad interiora uelaminis. Ea est enim beatarū animarum patria, in qua spe firma in Deū, ac fiducia introducimur, haud secus. Quare Paulus quanta potest uoce clamat: Nolite amittere confidentiā uestrā, quae magnam habet remunerationē. Quam sanē nihil aliud esse certō scio, quā ipsum Deum, in quē nostri omnes spei conatus desinunt. Hebraei porro sic legūt hunc uersum: Dominus robur meum, & clypeus meus, eo nititur cor meum, & adiutus sum.

Et resloruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor ei.

Vide effectum gaudij ex donato de hostibus triūpho exorti. Quemadmodū

c enim cor mœrens, atq; animus languens in carnem quoq; ipsam mœroris notas emittit, unde pallor, asperitasq; in cute, ac rugosa macies interspergitur: ita contra, ex corde hilari & iucundo, exhilaratur etiã corpus. Ait igitur: Caro mea, que olim uarijs sordibus obnoxia, & quæ infinitis contaminationibus polluta, hymaliq; ueluti glacie ac bruma constricta obriguerat, modò flante consolationis diuinæ zephyro resoluatur, ac quodã modo repullulat. Quare ex uoluntate mea confitebor ei: hoc est, prompto animo, liberèq; laudabo Deum. Felix tamen uerum sic integrũ reddit: Et exultabit cor meum, & in cantico meo celebrabo eum. Nihil enim in terris tam cupit animus Deo gratus, q̄ ob donatã cœlitus uictoriã exultare in spiritu sancto. Hincq; cogitur in laudes tanto donatore dignas, hymnosq; atq; odas spirituales erumpere: in quo quidẽ tripudij genere beatissimorum animorum statum potissimè imitatur. Ego, inquit, id olim non poterã, quando caro hæc rebellis spiritui, animo imperabat: modò uerò subiecta Dei dono effecta, sponte sua paret, frænoq; minimè oblectans, Deum unã cum spiritu laudat, confitetur, atq; illi hostias uoluntarias gratiarum actionũ litat. Quandoquidem

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est.

Ecquid igitur aliud euenire potuit, quàm quod dixi: Dominus enim mea fuit uirtus, ut semper illorũ est, qui in dominicã sortẽ censentur. Et est ceu epiphonema eorũ, quæ in superiori uersu sunt dicta. Glorientur itaq; alij ut lubet, in proprijs uiribus, in secundis euentibus, adeptisq; magistratibus, ac fauore principũ, gratia, & rebus tandem illis, in quibus gloriari solet mundus: ego uerò in Deo solummodo & gloriator, & exulto, quippe qui nunq; suis deest: quemadmodũ e contrario res mundi in medio ipso felici successu & fauore, plerunq; deficiunt, atq; in aurã quodammodo tenuẽ ac fumũ resoluuntur. Porro affectu non uacat id, quo hunc uersum sic reddunt Hebræi: Dominus fortitudo ipsius: nec quibus dictionẽ ipsius, referant, exprimunt. Eclipsis enim est admodũ familiaris scripturæ, & est ac si dicat: Dominus uirtus fuit illis ipsius tam paucis: illis, in quã, qui ob uirũ imparitatẽ succumbere debuerant, tamen uictoriã reportarunt. Quis hoc credat? Vide igitur quomodo ex admiratione insperatã uictoriã adeo totus uir sanctus in ipsius cõtemplandis uictoribus teneatur, ut de ipsis perinde loqui uideatur, quasi noti sint omnibus. Cæterũ saluationũ dicitur pluriũ numero: quo dicendi genere aduertat animũ, non unũ genus salutis esse solummodo, quo electi à Deo adiuti è malis eximi solent: crebro enim id fit ac multifariè. Sēsus igit is esto: Dominus uires suggerit suis, & præcipua semper pars fuit uictoriarum, seu saluationũ Christi sui, electi scilicet sui sacro spiritus chrismate peruncti. Omnis enim Christianus unctus dicitur per Christũ, cuius salutẽ cũ legimus aut memoramus, nostrã legimus & memoramus, qui iam in ipso sumus per ipsum. Tantũ abest ut mirabiles illius saluationes, uirtutẽ, potentiã, fortitudinẽ, quib. cœlitus iuuamur, nostra arbitremur, ut etiã diuinas eas esse operationes solummodo existimemus quanq; & ea quidẽ nostra sint, postq; Paulus asserit omnia nostra esse, nos Dei.

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hereditati tuæ, & rege illos, & extolle illos usque in æternum.

Orat hinc uates in calce psalmi, ut Deus populũ suũ, quẽ ceu hæreditatẽ, hoc est, unicẽ charũ habere uoluit, seruet, tutetur, beneficijs accumulet, ut pastor regat, ac tandẽ in regno suo æterno exaltet. Ait enim: O Domine, populũ tuũ, quẽ ueluti hæreditario iure honorũ tuorum participem esse iussisti, tutare, ac serua, ne errorib. implicitus, ne fallis adulatorũ persuasionibus deceptus, nec carnis illecebris irretitus, ne mundi lenocinijs illectus, ne à corporearũ rerũ oblectamẽtis remoratus, ne perturbationũ fluctib. submersus, ne secundarum rerũ successibus insolens factus, ne excãdescencia irrationabili, ne ira, ne odio, ne fastu, ne ambitione infectus, à te desciscat & pereat. Quin potius rege eum, pasceq; tui sanctissimi uerbi pabulo, atq; extolle & exalta, nõ de rhetore ad cõsulatũ, aut (ut solẽt suos nostri tẽporis primarij, iuste uerò uel ne, ipsi uiderint) de decurionatu ad

A centurionatum, sed de uirtute in uirtutẽ sublimando, donec crescat, non rursus dico in præpositũ, aut episcopum, uerũ, ut ait Paulus, in uirũ perfectum in Christo Iesu, in eternũ: hoc est, quò tecũ sine fine uicturus in eterna maneat felicitate.

PSALMVS DAVID in consummatione tabernaculi, XXIX.

Ferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.

Nescio equidem an alius sit psalmus tam uariè à nostris enarratus, quemadmodũ hic est: quem simpliciter interpretari, id est, secundum spiritus sancti mentẽ (absit arrogantia) propositum est: adeo fermè omnibus allegoriarũ placet luxus, & uarietas in exponendis his sacris odis. Quorum quidem piã sicut non reprehendo sententiã, ita non possum non maximo pere approbare, & sequi illorum institutũ, qui magis student scripturæ ceteris rudioribus, etiã aliquando cum iniuria eloquentiã, propriũ, germanumq; sensum reddere, quàm proprio cõmodo, & ut uocant, deuotioni inseruire ac satisfacere. Et quẽadmodum illud uerũ sit in hoc psalmo, ut nõnulli arbitrati sunt, cœlorum astra, quẽ interdum in scripturis, raro tamen, dij, seu filij deorũ appellantur, ut illud in primis uidere licet in Iob lib. ad celebrandam Dei uirtutẽ prouocari. Rursum sicut absurdũ haudquaq; erit supernos angelos pro filijs Dei intelligi. Nam quẽcunq; hæ res sint, quẽ expressius referat diuinitatẽ, Deumq; ipsum excellentiori quodã modo representent, ut sunt ipsi angeli copiosiori felicitate donati, q̄ cæteræ res conditæ: homines deinde, ac tertio loco cœli ipsi, eorumq; signa, & ornatus, dij à scriptura appellari solent: ita in hoc loco principes & magistratus potentia aliqua sublimi Deũ utcunq; referentes, à uate sanctissimo inuitari arbitror ad laudãdum Deũ magis, quàm cœlestes spiritus, aut sydera illa, alioqui pulcherrimo naturæ artificio fabrefacta, & distincta. Quid, oro, tam in rebus cõditis sublimẽ est, atq; adeo tanta diuinæ illuminationis abundantia perfusum, quod non B Deo, cuius uirtus ac potentia tam immenso interuallo cuncta præcellit, supplex laudes canere debeat? Idcirco in sequentibus Dei filij admonentur, ut Deũ adorent in atrio sancto eius. Iam primũ quidem illud quod reddit Felix, cæteriq; Hebræi, me hortatur, ut de hominibus egregia aliqua potẽtia insignibus, psalmum hunc interpreter. Loco enim filij Dei, hi reddunt, filij principum, seu filij fortium: quod idem est secundum idioma hebræũ, quod principes fortes, & potentia aliqua præditi: quemadmodũ, ut aliàs admonuimus, filij hominũ idem præ se ferr, quod homines. Quos quidem secutus paraphrastes, hosce filios principũ, seu fortium, robustissimos appellat. Tribuite, ait, Domino robustissimi quicq; tribuite, inquam, Domino gloriã & omnipotentia. Atqui hic uidet lectio, qua nos legimus filios arietũ, peritis in lingua hebræa non probari, sed hanc tantũmodo, aut huic similem: Afferte Domino filij principũ, afferte Domino: seu cedite Domino: aut, ut legit paraphrastes, Tribuite Domino decus, & uirtutem. Quod si tamen dictio, arietes, interferenda est, ut diuus uisus est approbasse Hieronymus, filij arietes potius, quàm filios arietũ legendum arbitror. ex qua quidem inuitatione filij prouocantur principũ, qui arietes à prophetis non semel nuncupari solent, ut in primis illud Hieremie, omisis cæteris, in medium proferam, quo queritur principes Iuda factos uarietes non inuenientes pasqua, qui abierunt absq; fortitudine ante faciẽ subsequentis. Ait igitur uates: O uos reges, o principes, o uos qui in rebus pub. aut in ecclesia Dei dignitate & potẽtia sublimes estis, Deo, non uobis uestram potentiam, uestram dignitatẽ, uestros honores adscribite. Et quemadmodũ supra cæteros autoritas, à Deo, non à uobis, aut pecuniarũ ui & ambitu est expectanda, ita & eidem ipsi Deo referenda. Ipse enim potentissimus cum sit, potentiam ceteris impartit. Illi igitur cedite, atq; illius bonitati ac uirtuti, quicquid bonitatis aut uirtutis nacti estis, acceptũ ferte. Non sceptrũ quidem regũ, non diadema, non infula, non mitra, nõ si quid aliud est quod præ se ferat potentia aut dignitatẽ, ex se est, aut ab homine, sed à Deo ipso, à quo, ut ait Paulus, omnis deriuatur potestas. Quanquã insignia illa omnia, quibus in Dei ecclesia

c inter ceteros conspicui sumus, seruitutem magis, quam imperium, aut dominum portendunt. Ad filios enim gradus atque honores asciscuntur homines à Deo (utnam à Deo, & non à priuatis affectibus) ut tanquam patres filijs inseruiant, non ut domini imperent. Quid igitur moramini?

Afferte Domino gloriam nomini eius: adorate Dominum in aula sancta eius.

Vide attonitum animum, ac mirandum in modum obstupescentem, in repetita toties inuitationis uoce. Non semel enim contentus dixisse, afferte, necbis, tertio quoque illud idem inculcat: quod aduertant mundi dynaste, quanti momenti res sit à Deo, propter potentiam, ac qua maximè insolescere solent mortales, autoritatem, deficere. Iam uerò illud, adorate Dominum in aula sancta eius, et si allusio uideatur ad morem illum ueterem, quo in tabernaculo foederis coli debebat Deus, aliter tamen ab Hebraeis legitur. Felix sic: Adorate domino in magnificentia sanctitatis: seu, Genua flectite Domino in splendore sancto. quod quidem sic interpretatur paraphrastes: Supplices efficiamini Domino, quemadmodum meretur sacrosancta maiestas eius. Et sic uides, quid sibi uelit, adorari Deum in magnificentia sanctitatis: hoc est, ut tanta meretur maiestas: quem sanè cultum castissimas mentes appetere arbitror, atque actiones unde quaque purgatas, ut eius generis apparatu ornati erant antiqui illi Iudaeorum sanctiores: quibus nisi optimè emundatis templi aditus negabatur. Id uerò nostri ab illis differunt, quod illi in cinere, & cruore, ceterisque carnis iustificationibus, ac crebris lotionibus suam ponebant munditiam: nos autem cordis affectu, lachrymis, & qua potissimum nobis diuinus conciliatur fauor, humilitate, in primisque Dei gratia, & dono, nostram omnem metimur innocentiam. Quid didignum offeram Deo, dicebat Michæas? Nunquid offeram illi holocausta? num uitulos anniculos? Nunquid placari potest Deus in millibus arietum? Incabo, ait, tibi o homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: utique facere iudiciū, & misericordiam diligere, & sollicitè ambulare cum Deo tuo. Quod si rursus dictio, aula, non tibi displicet, hæc eadem illa erit, quam alio in psalmo uates appellat ecclesiam magnam: hoc est, sanctorum cōuentum ac cœtum, qui una atque illo quidem uiuunt instituto, quo certatim alter alterum Christo lucrifacere satagit: non ut turpi uita, ac moribus plusquam ethnicis perdat, & macet. Putat Eutymius uirum illum Deo gloriam offerre, qui ne horulam quidem ab hymnis, & canticis spiritalibus ociatur: honorem uerò, qui continuū in mandatorum diuinorum obseruatione timorem offert. quem quidem honorandi Dei modum à Paulo didicisse Eutymium arbitror, qui ait: Si per transgressionem legis Deus in honoratur, manifestum est quod per eius obseruationem honoratur.

Vox Domini super aquas: Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas.

Ne uates uideretur Deum aliquem imbecillem, atque inutilem, cui regna omnia mundi assurgere debeant, proposuisse: potentiae eius mirabiles quasdam operationes, atque argumenta enarrare incipit. quæ quidem adeo uera sunt, corporeoque uisui patentia, ut aliud quoque interim per illa secretius innuere uelle prophetam censeam, ac portendere. Nulli dubium quod uox Domini, seu uerbum, seu uirtus appelletur, cōmouet aquas, excitatque tonitrua, iaculatur fulmina, & id genus alia uidere facit, quæ partim in psalmo decimoseptimo, partim in hoc eodem, quem modò interpretamur, sunt scripta. Hisce enim terrificis indicijs olim Deum cum iram, tum beneuolentiam, populo illi antiquo Iudaeorum demonstrasse passim in ueteri instrumento legitur. & est perinde ac si dicat: Vox Domini super aquas, hoc est, in nubibus tonat: quæ sanè nubes in hoc loco per metonymiam aquæ dicuntur, cum nihil aliud sint nubes quam crassus quidam globus exhalationū, uim habens gignendorum imbrium. Dominus, inquam, tantus, maiestatemque uerendus, & qui solo nutu cunctam uniuersam machinam pertrefacit, is est, qui potestatem habet effundendi in terram aquas multas. Neque est porro mediocri consideratione dignum, quod uirtus illa diuina, qua formidabiles

A les istiusmodi cœlorum cōmotiones, ac cetera alia ditionis Dei argumenta sese manifestandi uim habent, uox à propheta dicitur: nam propterea desides mortaliū animi in admirationem rerum earum, quæ diuinam potentiam ac maiestatem præ se ferunt, excitari facile possunt, cum audiunt primam illam causam perualido tonitru, ac terrifico terræ motu pro uoce uti: quam sanè uates asserit in uirtute erumpere, & magnificentia, hoc est, præualidam esse & magnificā: quippe quæ tam admirandis indicijs uerendam suam omnibus patefacit potētiam. Sed & illud operæ præcium est uidere, breuiterque exponere, qualiter uox ista diuina, etsi non secundum rei meritum ac dignitatem, at saltem prout præsens expositulatio interpretatio, sit extollenda. Quid? inquit uates: Verbumne Dei parui putandum ducitis? num fidem eius dictis non adhibendam? Adhibenda est quidem tam magnificis eius gestis, orbique uniuerso cognitis. Vox certè Domini ea fuit, quando illius iussu spiritus Domini ferebatur super aquas. Vox ne illa Domini fuit, uel ne, cum ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt? Vox sanè Domini super aquas, quando locutus est super Aegyptiorum flumina illa omnia, quæ uerbi in sanguinem uersa, immundos ranarū greges produxerunt. Quid porro illud, quod in Exodi libro legitur, Dominū scilicet e cœlo grandinem igni cōmixtam iaculatum, horrendumque in modum intonuisse? Fuit ne imbecillis Dei uox ea, quando Domini iussu mare rubrum peruisum factum humanis gressibus, populo quidem Dei uiam tutam præbuit, Aegyptios uerò stupendo miraculo suffocauit? Quid aquas Marath Dei uerbo ac uoce dulcoratas memorem? quid illas tam celebri portento e petra excussas? Ad futura, inquit uates, descendamus. Iam præsentisco, inquit, effectum alium excellentiorem huius beatissimæ uocis, quam illi fuere, quos in superioribus cōmemorauit. Video (dilatis interim effectibus ceteris, qui mihi in spiritu reuelantur) non solum quidem Iordanis aquas e sanctissimi corporis filij Dei tactu sanctificandas, uerum etiam omnes, quotquot in orbe terrarū sunt, ui uocis huius afflatas, renascentiam spirituales, ac planè diuinam hominibus apportaturas. Cuius alius Dei, nisi nostri, altera illa erit uox, que, facta multorum corona, strepituque horrido & formidabili, ita præsentium animos, ut sic dicam, dementabit, quod ex illis quidam dicent tonitruum factum esse, alij uerò angelum ab æthere locutū, alij item aliud? Hæc uates. Fateor equidem me manum à calamo temperare nō posse in celebrandis huius efficacissimæ, atque adeo omnipotentissimæ uocis laudibus, cuius quidem uirtute scio condita omnia in lucem producta esse, seruari continuo, ac ad mortaliū beneficium discretis quibusdam suis, occultissimis tamen, & donis, & gratijs, unicuique nostrum impartiri. Vox enim hæc, seu uerbum, seu sermonem, seu euangelium appellare mauis, Christus est, Dei filius, sapientia patris, atque eiusdem infinita uirtus. Siquidem uirtus est, ut inquit Paulus, in salutem omni credenti. Quocirca à uate est dictum,

Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia.

Virtutis nonne illud fuit, & id quidem mirabile, atque unicè stupendum argumentum, & potestatis, perditum hominem recuperasse, atque per cōtumeliosum, irrisumque uulgo modum, per crucem scilicet, eundem ipsum Adæ filiū, hoc est, iræ alumnum, ac perditionis, inter nobiliores cœli spiritus collocasse? Quid porro unquam in terris magnificentius uisum est, quam cum facto repente de cœlo sonitu, diuinæque per tonante uoce, repleti sunt omnes spiritu, & eo quidē sancto ac superbeato, non fanatico, aut furenti: quo sanè magistro, orbis totius linguis ab Apostolis cœptum est Dei uerbum prædicari? Vox certè fuit illa Domini in uirtute, & magnificentia, quæ confirmata est in nos, ut inquit Paulus, contestante Deo signis, & portentis, & miraculis. Illa, illa inquam est

Vox confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.

En quomodo paulatim uates potentiū hominū fastum deiciet, ac tumorem quos sanè à uoce illa diuina sub cedrorū typo confringendos uaticinatur. Felix

C legit: Confringens cedros. quæ quidem litera uidetur uerior, ut confringens ad uocem referatur, non ad illum, cuius uox ea sit. Cæterū frequens in scripturis usus est, ut pro mundi huius potentioribus, cedri arbores, quæ in Libano Syria monte concreſcunt, uſurpentur: quanquā & in bonam quoq; partem aſſumilegimus, ut illud in primis in Eccleſ. in quo uox iſta beatiffima ita de ſe loquitur: Quali cedrus exaltata ſum in Libano. Illud rurſum in pſalmo, de eodem Dei uerbo, ac uoce: Sicut cedrus Libani, inquit, multiplicabitur. Cedri, inquit Ezechiel loquens de ſupercœleſtibus animis, non fuerunt altiores illo (Lucifero ſcilicet) in paradifo Dei. Verū in hoc loco cedri nomē ad illos ſpectat, qui in hoc mundo aut potentia, aut doctrina, aut etiā dignitate aliqua ſublīmiori, in Dei eccleſia eminentiores facti, plus nimio inturgeſcunt, ac condita omnia delicati, ſi Deo placet, homines nauſeę habent. Hi nempe cedris creſcentib; in Libano à prophe-tis comparari ſolent. Vnde illud eſt Eſaiæ cōminationis plenum: Dies, ait, Domini ſuper omnem ſuperbum, & excelſum, & ſuper omnem arrogantem, & ſuper omnes cedros Libani ſublimes, & erectas, & ſuper omnes quercus Baſſan. Hæ enim ex felici ſolo, pinguiq; regione, quæ eſt trans Iordanem, altiores quā in ceteris regionibus aſſurgunt: illæ ex benignitate aëris, quam in Phœnicia eſſe coniectamus: quanquam Libanus mons inter Arabes & Phœnices magis ſitus ſit, quā in Phœnicia ſolū. Sunt enim natura ſteriles & inflexibiles: quocirca meritō potentioribus illis comparantur, qui ab ſeſe, aut ab antiquo auorū ſtemmate, & ſucceſſione, rerum dominiū, non à Deo, cuius ſunt, ut inquit Solomon, omnia iura regnorum, accepiffe ſe iactitant, ſpeta interim omni religione, & pietate. Citrus uerō alia eſt arbor à cedro, de qua nūc loquimur. Hęc enim cum ſemper ſterilis ſit, illa ferax in primis eſt, & fructuū ubertate, coloreq; ac odore ſuauiſſima. Hęc Citra appellamus, quæ ad radices Atlantis montis aiunt immenſę magnitudinis, & non inſuauiſ odoris ac ſaporis, creſcere. His fermē ſimilia ſunt ea, quæ apud Ligures paſſim per apricum Liguſtici maris littus pernaſcuntur. Verū nulla in his alendis ſagacior gens eſt, quā quæ Benaci ripas illas incolunt, quæ ad Orientem ſpectant: poma nimirum digna, quæ ab amœniſſimis Tuſculanorū hortis, Margutianenſibus ſue plantarijs & clauſtris, per orbem uniuerſum ſpargantur: quæ cum magnitudine cæteris cedant, odore tamen & ſapore præſtant. Sed quid ago? penē imprudens tam ſtrauiſ pomi memoria allectus, ab inſtituto excideram. Vnde igitur diſceſſerat oratio reuertatur, & dicat, ſuperbos omnes, atq; potentia aliqua in ſigni præditos, uerbi Dei cōfringendos. Quod ſi tamen dilata paululum abs Deo pœna, uidentur impij, ut alio in pſalmo canit uates, ſuperexaltari ſicut cedrus Libani, ferendi ſunt æquo animo, neq; Deus in iudicijs eſt præuertendus. Tranſiui, ait, & ecce non erant. Confringet, crede mihi, ait uates, Dominus cedros hæc Libani. quod cum uideris, poteris ne aliud dicere, quā id quod tam crebrō inculcant uates, uidelicet: Os Domini locutum eſt: Nec hoc quidem fatiſ quod dixi: inſuper

Et comminuet eos tanquam vitulum Libani: & dilectus quemadmodum filius unicornium.

Felix ſic: Et exilire fecit eos ueluti uitulum, Libanum & Syriam ueluti filium unicornium. Eos, uel Eas potius dictio ad cedros eſt referenda, ut ſic ad ſuperborum euulſionem ac fugam alludi intelligas: quorum figura atq; umbra fuit conſternatio illorū regum, quos à Iudæis duce Joſue proſtigatos legimus. Porro Syriam mons Hermon eſt, quem Sidoniſ Syriam, Amorrhæi Senir appellant: Ptolemæus uerō Hippum, quem Antilibano iunctum aſſerit: in quo quidem, ut in Libano, cedros altiffimas, atq; alias proceras arbores alii ſcribunt autores. Senſus igitur: Vox Domini cōminuet eas cedros, elatos ſcilicet, in rebusq; huius ſeculi turgidos ac uultuoſos, extirpabitq; illos ea facilitate ac celeritate, qua uitulus in morbidis Libani paſcuſ enutritus fugari ſolet à minimo rerū ſtrepitū. Sed quid dico cedros ſtūpitiſ euellendas, cōminuendasq; cum & ipſum Libanum quoq; tam robuſtarū arborum altorem, atq; Hermon, citius à fundamentis euertet uox iſta potentiffima, quā fugatur unicornis pullus, animal nimirū timidiffimum, ac in

A ac in fugam uel ad tantillum frondis motum concitatiffimum? Quod autem legunt Hebræi, Exilire facit illos: eum ſenſum habere uidetur, quod præ timore eſt ſedibus proprijs euulſi, quodammodo uidentur ſaltare, ut uel hinc diſcas quā celer futura ſit ſuperborū deiectio, quando uifum fuerit diuinæ providentiæ deponere potentes de ſede tanquā cedros à Libano reuulſas, & exaltare humiles tanquā myricas in deſerto. Vidimus enim aliquando totas integras regum potentiffimorū familias extinctas, principesq; alios adeo à mortaliū memoria elapſos, ut nunquā eos fuiſſe iurare poſſes. Quot regna exciſa? Quot urbes diruta? Quot (ne interim de minutioribus magiſtratibus, ſuperbiſſimis tamen, ac Dei & hominū contemptoribus, dicam, quos citius deſiſſe cernimus, quā fumus in aërem reſolutus deſinit, ac euanefcit) floridiffima oppida, atq; arces in cinerem relabi nouimus? Vocis enim fuerunt hæc diuinæ, ne dubita, operationes, ne fato, aut fortunæ humanos euentus adſcribas. Porro, dilectus, dictio in hebræo non habetur. quæ tamen ut poſſit ad ea, quæ dicta ſunt, accōmodari, ſic erit interpretanda, ut dilectus idem ſit, qui & potens, atq; à ſuis charus habitus, licet cæteris inuiſus, qui nihilominus erit tanquā monocerotis filius fugiēs: quando quidem in primarijs eccleſiæ, uel rerum pub. hominibus, non dignitas, aut imperiū probari ſolet, ſed pietas ac religio. Quod ſanè à mei quoq; ordinis ſuperioribus illis, qui in cauſa ſunt, intelligi cupio: ne dum nimirū ſuę illi autoritati (melius dicerem ſeruituti) tribuunt, parumq; interdum memores, quā periculofum ſit alijs præponi in his præſertim quæ ad animarū tutelam ſpectant, noſtrā hanc nauem ſpiritus ſancti manu fabrefactam, ſuperbiæ fluctibus, atq; ambitionis æſtu ſubmergant. Scio equidem hæc, atq; horum ſimilia, quæ interdum per meos hoſce commentarios à me tanquā admonitiones quædam ab amanti corde profectæ interferuntur, illos maximè, qui eorū, quę dixi, tanquā repetundarū rei ſunt, non probaturos. Secus uerō alijs, quibus ſemper, à quocunq; proferatur, ueritas placuit, & quibus hunc totum meum laborem probari eſſaſgito. Hos enim admonitos, illos reprehenſos eſſe uult ſpiritus. Tantum porro abeſt, ut ingenua ingenia ob paucorum iram & indignationem, ea quæ ad Chriſti honorem pertinent, ſileant, ut etiā & dicant, & inculcent, & ſi fas eſt, malleis ipſis ferreis quoq; illorum auribus inſigant, qui plerunq; idcirco errant, quia, qui illos ſyncerè admo-neat, non inuenitur. Veritas enim huiusce generis merces eſt, ut uulgō expoſita ſui omnibus copiam faciat. Candido qui ſunt pectore, ac puro iudicio præditi, ea inſpecta ſumma afficiuntur oblectatione: qui uerō tetro & impuro, illius radios, tanquā nocturæ ſolis lumen, indignabundi auerſantur. Sed ad uocem noſtram, ad Dei uerbum, ad ſolem, ad Chriſtum, qui ſol eſt iuſtitia, uox patris & fermo, reuertatur ſtylus, ab eoq; regatur.

Vox Domini intercidentis flammam ignis.

Hic rurſum intercidentis erit legendū. Per flammam uerō, quo in ſuperborum ſerie maneat, eorundem, quos ſuperius Cedros appellauit, ſæuitiam atq; irarum ardorem intelligit: quæ ſanè à fortiſſima Dei uoce intercipientem, ne quantum uolunt noceant, eſſe prædicat. Huiusce modi enim diuini facinoris præludium illud fuit, quando ex murmuratotiſ, ut in Numerorū libro legimus, quatuordecim millia hominū & ſeptuaginta combuſta ſunt. Tunc, dico, quando Aaron iuſſu fratris ſtans (uide hinc uocē Domini intercidentem flammā ignis) inter mortuos & uiuos pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit. Quid porro illud cum ignis babilonicus, ne innocentiffimis officeret pueris intercifus, contra ſui naturam humanis corporibus ceſſit? Quid innumerorū martyrum flammæ algidas factas uerbi Dei, atq; interruptas memorē? Quæ tandem uis alia niſi iſtius ſuperbeatiffimæ uocis innatum hominibus concupiſcentiarū ardorem in ſuis electis interſecat & ſopit? Quæ alia, carnis incendia, iræ, ambitionis, inuidiæ, auaritiæ, libidinis, tam exactè diuidit, atq; eis finē imponit? At qui ſi honeſtioris flammæ ratio habenda eſt, ignisq; cœleſtis, eundem ſanè ipſum fatebimur donū eſſe cœlitus à corde patris, è quo uox iſta ac fermo emanat, in electorum pectora im-

C missum, atq; sanctis coetibus diuisum. Qui cum unus sit natura & impartibilis, singulis tamen, natura cedente amor, per partes secundum uniuscuiusq; captū dissectur: ita ut alij datus sit spiritus sapientiæ, alij doctrinæ, alij uero altissimi raptus ac ecstasis. Vide quid agat sanctissima Dei uox. Vide, inquam, quomodo bonorum, malorum quoq; interdum permeet corda, dispari tamen modo & effectu.

Vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum Caddes.

Felix sic: Vox Domini contremiscere fecit desertum, contremiscere fecit Dominus desertum Caddes. Deserti Caddes meminit propheta ob duo, meo quidem iudicio. Primum, ut horrendi terræ hiatus in morte Chore, & eorū qui cum illo offerebant incensum, posteros admoneret: quem sanè casum in deserto Caddes, per quod Israël's populus annis quadraginta post Aegypti discessum circumductus fuit, accidisse legimus. Postea uero huius deserti potissimum mentionem facit propterea, quod uastissimū sit, atq; inter alia horrendū magis, inhospitæq; solitudinis. Eremum Arabiæ hunc esse dicunt Idumææ cōterminū. Volunt enim Caddes dictum ab euentu, cum antea Sinai, Zin, seu Cadmoth appellaretur, eod quod Iudæorum populus fuit in eo paratus ac idoneus factus, qui terram illam Canaan ingrederetur. Caddes enim præparare Hebræis est. Neq; sanè à uero dissimile erit opinari hinc uatem solitudinem tam uastam, pro immanioribus animis ac ferinis quorundam principum, cæterorumq; similibus, per metonymiam posuisse, quos tamen asserit uirtute diuinæ uocis timore concutiendos. Solet enim felicissima uox ista quæ uidet corda inhospita, arena, inertia, primum quidem terrore, deinde placidissimo illapsu (quæ est eius natura) concutere, perturbare, trahere demum, ac planè immutare. Vidisti ne unquam impium aliquem exaltatum instar Cedri in Libano atque Hermon, breuissimū morbi ictu è medio excisum, aut furcæ impositum, aut in medio ipso rerum successu uertisse solum, fortunisq; expoliatū, ac populis, quibus olim pauori fuit & formidini, postea contumeliæ esse ac despectui? Vox nempe diuina illa fuit, atq; æterna ordinatio magis quam sicarius aut carnifex, quæ confringere solet Cedros, flammamq; intercidere, ac immane desertum Caddes è loco mouere. Quanquā sint etiam Cedri, quercusq; altissimæ, flammæ item ac deserta, quæ Dei sermone incensa ac commota, usum ad humaniorem, ad pœnitentiā, ad lachrymas, ad contemptū mundi citius resiliunt, quam resiliere solet ab incepto itinere tener uitulus, aut paruus monoceros strepitu aliquo perterrefactus. Siue igitur hæc omnia ad immanē superbiorum potentiā Dei uoce infringendam, siue ad flagrantia spiritus dona electis diuidenda referas, id totū uatis spiritui conuenit, qui, ut inquit Felix, pro Christi atq; eius ecclesiæ gloria, decore & magnificentia, hunc psalmum composuit.

Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloria.

Felix: Contremiscere fecit ceruas, uel obstetricauit, seu dolere fecit uti parturientē ceruas, uel fortes. Hinc uides ceruas melius legi quam ceruos. Ad ceruas enim spectat parturitiō & partus, non ad ceruum. Porro dictio, præparantis, ut uulgaris legit æditio, cum Hebræis tum Græcis est præparans: hoc est, uox Domini ea est, quæ præparat ceruos, superbos scilicet atq; elatos ad fugam: non solum enim præparat, sed impellit quoq; ac, ut sunt meriti, concitatissimè perurgit, adeo quod ex metu & dolore similes fient parturienti: qui quidem dolor molestissimus omnium est. Vnde apostolus de illius generis hominibus loquens, sic ait: Sicut dolor in utero habentis, & non effugient. Quod uero alij legunt obstetricauit, ad ceruas referendum est, ut hinc maximè diuinæ uocis uirtus deprehendatur, quæ uel ceruis natura in ædendo foetu difficillimis, obstetricis quodammodo fungatur officio. Hæc enim timore magis persequentiu, quam quod plerunq; tempus ad deponendum uterū, quod sanè octonis mensibus consistere asserunt, maturum sit, in ipsis tritis, ut aiunt, humanis uestigijs semitis emittunt foetum. Quanquam Iob, cui magis credendum esse arbitror, quam uel Plinio, uel eius deo Aristoteli, qui scribit ceruas metu ferarum iuxta uias parere solitas, cer-

A ceruarum partum asserat adeo occultum esse, ut nequeat ab homine sciri. Nunquid, ait, parturientem ceruā obseruasti? nunquid numerasti menses conceptus eius? & nosti tempus partus eius? Vide quàm malè conueniant philosophi cum theologo illo antiquo tam grato uoci isti, cuius potentia in hoc psalmo celebratur, cuiusq; afflatu ac numine attractus tantus uir, rerum humanarū, diuinarumq; scientiam optimè calluit. Huic igitur animanti comparat uates potentiam huius mundi, quæ nisi Dei uerbi admotis flagris & uerberibus, foetus illos difficiliori nixu parit, quos Christus in euangelio fructus pœnitentiæ nuncupauit. Quare sua quæ sponte agere recusat, uerberū, actum legis, tum extremi iudicij metu, ac terrore simul & dolore mota, faciliori deinceps in ædendo iustitiæ partu utetur utero. Ceruus enim, si cornua inspicias, pugnacissimum uidetur esse animal: uerum si uel leuissimo impetitur ictu, contremiscens illico fugit. Ita, atq; eodem in statu sunt in rebus mundi ferocientes, uti olim etiam fure Hiericontini illi à Iudæis deleti, quorum pauorem Raab illa celebris mulier graphice admodum depingit, hoc modo: Irruit, ait, in nos terror uester, & elanguerunt omnes habitatores terræ, nec remansit in nobis spiritus ad introitum uestrum. Quid hunc terrorem Hiericontinis, alioqui tunc temporis bellacissimis, ac longè Iudæis & uiribus, & ceteris urbis præsidijs superioribus, incussit, nisi uox Dei fortissima, cuius robore atq; efficacia inflata Iudæorum tubæ, clangore horrifono, absq; tormentis ac uineis, alta urbis mœnia solo, dicto citius, æquauerunt? Nonne hæc eadem est, quæ, ut ait uates, reuelat cōdensa? uel, ut legunt alij, denudat syluas? hoc est, nonne quicquid in cordium latebris, ueluti in obscurissimis saltibus & nemonibus latitat, uox ista beatissima, omniq; gladio penetrantior, detegit, reuelatq; ac palam facit? Quid porro aliud esse affirmabimus mundi huius potētiores absque diuini uerbi luce, præter syluam densissimis ramis, absq; baccis aut pomis opacam? Quanta interdum errorū confusio uitiorumq; colluuiēs, & ægritudo in illius generis hominibus delitescit, qui autoritate aliqua sublimi, tanquā nemore frondoso tecti, in densissimis uiuunt tenebris? Quæ tamen omnia reuelabuntur aliquando, atq; omniū oculis patefient, quamlibet humanis aspectibus abdita uideantur. Tum quidem & nemora, & nemorum uenatores unā cum ipsis plantarum stirpibus penitus euellentur, cum moniti à Iosue in aliud genus syluarū ascendent, & succident sibi spatia in terra Pherzei, & Raphain. Verum adhuc quidem ferreis curribus utuntur Cananæi, nec in templo Dei omnes dicunt gloriā. Dicent tamen aliquando, modo diuinæ uocis afflatibus non reluctentur. Quæ cum omnia & supera & infera perterrefaciat, suos tamē occultissimū in modum recreat, atq; eos ad suas laudes & gloriā celebrandam inuitat: & hoc in templo sancto suo, quæ est ecclesia fidelium eorum, quibus cor unum est, atq; animus ad ueram pietatē instructus. In quo quidem templo unusquisq; ut ait Augustinus, pro dono sibi coelitus dato laudare debet Deum. Alioqui cor illud unum, quod inter Christi fideles esse debet, ab sese diuulsum, ac in partes dissectum, quomodo bonum illud unum, quod bonū quidem est propterea, quia unum, unquam assequetur? Pereat necesse est tandem respublica illa, ac plebs, quamlibet ornata uirtutibus, ac castis moribus, quæ ab unitate illa longè abest, à qua uel tantillum quidem discedere non parua impietas est. Amor is ille est, qui è corde patris emanans, filium prius, per quem, unum cum patre ipso nos qui credidimus efficitur, electos postea, incomprehensibili bonitate ad sese trahit, agglutinat, atq; ita in se transmutat, ut una prorsus res sit facta Deus & homo per Christum. O unitatem tuis solummodo cognitam. Scio, scio equidem quod nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo Christus Iesus. Nonne hinc uides quomodo necesse est hominem alterū quodammodo effici Christum, si illò ascendere conatur, quod nemo ascendit nisi ipse Christus? Id omne (ne desicariis animo) perficit fides atq; amor, etsi non noster in Christum, qui per se algidus est: at ille, quo nos, ipse æterna charitate adeo dilexit, ac sibi uniuuit, ut unum omnino cum ipso facti simus. Is tandem Dominus ille est, qui

C Diluuium inhabitare facit.

Hebræi legunt: Dominus præsidet diluuiò. Parum tamen aliter Felix: Dominus, inquit, diluuiũ inhabitauit. Cautum sit omnibus, clamat propheta, dum incrudescit tempestas, furitq; uis imbrium, ac cœlos penè ipsos cernimus in pluuias resolui, nos admonere diluuij, non illius Deucalionis & Pyrrhae, fabulosa nã ac commentitij, si ad saxa illa spectas, quibus aiunt humanum genus recuperatum esse: sed eius, quo uniuersus prorsus interijt orbis: ne & nos quoque eisdem illis uitij, cum illius gratis hominibus coinquinati, aliquando absumamur. Quod quidem periculum ex animo perpendentes, uel sic saltem terrore metuq; à flagitijs coërciti, peccare nos pudeat, diuinamq; ultionem nostris sceleribus iritatum in nos sæuire pertimescamus. Haud nobis quidem tutior quàm illis pro-mittitur uitæ exitus, si eundem uitæ fastum cum illis sectantes, curam carnis, ut nos dehortatur Apostolus, in desiderijs fecerimus. Caro, inquit Deus, sunt, idcirco perdendi. Verùm cœlestis pater, qui nunquam suis deest, tum diluuium inhabitauit: hoc est, in diluuiò etiam aquarum multarum, in diluuiò illo tam celebri Noah, in tràsitu maris Rubri, in traiectione Iordanis, atq; innumeris alijs uitæ periculis, semper suis adfuit. Quam porro omnem undarũ exundantiam baptismi aquas portendisse scimus: quibus quidem, ut interpres reddit hebræus, præsidet Dominus, dans illis regenerandi uim atq; efficaciam. Notant hinc ueriores esse literam si legatur, inhabitat, aut inhabitauit, quàm si legas cum nostro interprete, inhabitare facit: quò intelligas, ipsum Dei uerbum, Deum ipsum, per se, suaq; sponte mentes purificatas, atq; sacrarum aquarum ablutione sanctificatas inhabitare. quanquã neq; illud quod nos legimus, à uero sensu alienũ sit, qui sic reddi potest. Dominus diluuiũ, hoc est, animos illos, qui in cupiditatũ pelago, atq; inundatione uersantur, maximoq; suo periculo natant, uerbi sui extractos inhabitare facit in templo sancto suo, in quo, ut superius dixit, omnes dicent gloriam:

D hoc est, ad ecclesiæ sinum recurrent, in qua

Sedebit Dominus rex in æternum.

Quasi dicat, regnum filij Dei, quem uocem hæcenus appellauit, non erit temporum uarietati obnoxium, sed æternũ: propterea & æterna quoq; eius erit protectio. Quis, nisi æternus, æterna lege regere erit potis? Et regni eius, inquit, non erit finis. Quare cum talis sit ac tantus

Dominus, uirtutem populo suo dabit, Dominus benedicet populo suo in pace.

Si etiam nũ ignoras, inquit, unde gratiæ, unde uirtutes, unde pax, unde uita, unde cetera bona proficiantur, hinc sumenda est doctrina. Nam quemadmodum cum non essemus, à Deo & exordium, & incrementum accepimus, ita & ornamenta uitæ omnia, roburq; in aduersis, pax item animi, conscientie tranquillitas, & salus tandem ab ipso expectari debent. Sunt enim quædã in hoc mundo, quæ animi tranquillitatem polliceri uidentur, ut sunt dignitates, diuitiæ, ubertas liberorum, & agrorum quoq; uxor prudens, fauor ciuiũ, & alia id genus multa: quæ tamen quàm fallacia sint, ac parum sibi constantia, superuacaneum est recensere, simulac cernimus nullum adeò infimæ fortis hominem esse, cui non aliquando prædictarum rerum aliqua imponat, eumq; fallat. Solus igitur Deus est, qui uerè mortalium animos recreat, ac perfectè beat. Ipse enim cum æquam de omnibus uniuersaliter curam habeat, equè omnibus suæ bonitatis radios exerit, æquè omnes tangit, mouet, excitat, quò arbitrium nostrum, alioqui debile, atq; ad appetenda cœlestia languidum atque iners, habeat quo sese, uti solet uitis suis illis clauiculis, aut ulmo, aut orno se adiungens sustentare, & fulciat, & roburumat. Quod quidem id est, quod modò uates uirtutem ac pacem appellat: ut interim, ne nimius sim, non dicam in hoc loco uatem præfagisse filium Dei in carnem uenturum, qui infirmis robur, debilibusq; in iustitiæ semitis, & uirtus, & fortitudo, quinetiam & pax, & iustitia futurus esset. Ipse enim, ait Paulus, est pax nostra. Alioqui corda irrequieta, diuisa, & turbida, sanctissimæ huiusce pacis & uirtutis,

A tis, hoc est, diuinæ uocis & uerbi minimè capacia erunt.

PSALMVS cantici dedicationis domus David, xxx.

Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.

Miratur Felix quorundam expositorũ ignauã in exponendo psalmo hoc trigesimo. Et meritò quidem reprehendendi sunt, quippe qui in tantæ rei enucleatione Iudaicas nescio quas fabulas introducere potius conari uidentur, quàm ut solidos sensus, ueramq; pietatẽ, & prophetæ spiritum reddant. Somniant enim hi, utpote qui nihil altum & cœlestem cogitare norunt, dedicationem eam, quam in titulo psalmi legimus, aut de templo illo antiquo, cuius nulla in psalmo sit mentio, aut de ipsis domus David parietibus, de quibus nusquã in scripturis legimus, intelligi debere. Nos uerò peritissimis, & illis quidem sanctissimis uiris adherentes, audacter dicimus, odam hanc cantici exultantis, gratiasq; agentis, pro ecclesiæ dedicatione, hoc est, fidelium innouatione, à uate compositam esse. Mens enim humana tunc dedicatur Deo, canitq; suæ innouationis canticũ, cum incipit Deus ipse in ea per fidem primũ habitare: deinde per intimam illam, quæ solet à cœlesti patre post afflictiones immitti consolationẽ, ac à miserijs solamen. Quare alio in psalmo exoptat uates, petitq; spiritum rectum innouari in uisceribus suis. Non negauerim tamen, imò res mihi similis uero uidetur, Dauidem domũ illam suam Hiræ regis munificentia ædificatã, priuatim absq; cæremonijs & solennitate aliqua sacra dedicasse, Deoq; gratias egisse antequã illam frequentare cœpisset. qui quidem mos sicuti fuit futurarum rerum umbra ac uaticiniũ, ita doctrinẽ plenus, & quem in fidelium cœtibus peragi uidemus, qui antequam res quamlibet minimè in usum publicũ ueniant, Deo gratias agere soliti sunt, atq; illi quicquid ad communis uitæ necessitatem & usum habent, acceptum referunt, ac illo propterea ueluti re sacra utuntur. Est nẽ animus tam impius, qui rem illam ad fastum ac libidinem habere uelit, pro qua iam Deo gratias egit, atq; eam Dei esse donum sibi persuasit? Omissa igitur uarietate illa, quam ab ignauia proficisci scribit Felix, affirmandum ducimus Christum esse, atq; cum eo illius ecclesiam fide ac fonte innouatam, quæ hinc orat, ac gratias agit Deo: Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Quando enim Christus Dei filius, caput ecclesie, à patre eductus est ab inferis, & nos cum eo educti sumus. Quando resurrexit, & nos quoq; resurreximus: ne tibi effingas monstruosum caput aliquod, quod mutilum sit, ac planè informe. Vnum enim, ne dubita, factum est corpus Christi & fidelium. Quod sanè considerans iusti anima, totaq; præ amore eliquescens, gestit gaudio, exultatq; non in rebus quidẽ pessimis, non in diuitijs, non in emptis magistratibus, non in ciuiũ occisione, aut cumulo agrorum & uinearũ, sed in fide ac spe Iesu Christi, quæ est uera domus Dei, cordis scilicet humani dedicatio. Neque tamen (ò rerum diuinarũ exundantiam) in hoc tantummodo persistens, in seseq; manens, effundit statim in alios, quos ardentissimo affectu ad secũ Deum laudandum, eiusq; sanctum nomen celebrandũ inuitat, dicens, Exaltabo te Domine: hoc est, omnibus dicam, & prædicabo, quoniam suscepisti me: seu ut legit Felix, quoniam exaltasti me. Iacet enim homo, ac ueluti sordidissimo cœno prouolutus humi cubat, qui in peccatis uiuit: suscipitur uerò à Deo, atq; exaltatur, quando è tam periculoso morbo & capitali, qualis est mala uoluntas, & erigitur, & liberatur. Et quidem eos ipsos prorsus reprehendendos esse iudico, qui cum se sentiunt ab huiusmodi letali peste Dei dono atq; ope liberatos, rem nefariã arbitrantur si eius dona promulgent, seq; diuino beneficio & misericordia è peccatorum stercore erectos. Periculosissima sanè res est, & quæ faciliè ingratitude non tam inurere queat. Impossibile enim esse censeo animã Dei gloriæ, nõ suæ studiosam, errare posse, si Dei beneficia huiusmodi uulgò prædicet, atq; omnes suo exemplo ad celebrandũ eius nomen adhortetur. Tantũ ab anima illa omnis absit fastus & fucus, in portu nauigat. Neq; hinc tamẽ leuẽ quorundã facilitatẽ laudare intendo.

C qui adeo benigni sunt, atque ad suas omnes exponendas merces liberales, ut gratiosiores sint in enarrandis suis, ut uocant, cōpunctionibus, lachrymis, & nescio quibus in somno uisis ac spectris, quàm quomodo. deflenda sit humana conditio, quæ tam facile in huiusmodi labatur errores, ut Deum, etiam cum nō putat, atque in his quidem quæ sæpenumero uidentur & honesta & bona, occulto, miserabili tamen modo, offendat. Exercitia enim ac studia spiritualia non parum prudentiæ exigunt. Quare non nisi summa cum sapientia nos admonet Paulus, spiritus probandos esse, an Dei sint, ab eiusque uoluntate proficiantur.

Nec delectasti inimicos meos super me.

Hebræi sic: Ne cōtēstasti inimicos meos de me. hoc est, noluisti diutius hostes meos gaudere, ac more triumphantium de reportata uictoria ouare: quin potius angelos ipsos humanæ naturæ amantissimos delectasti de me, utpote maximum qui præ se ferant gaudium super uno peccatore pœnitentiā agente. Solent enim illi, qui inter se mutuis odijs ac persecutionibus defauiunt, magnopere iucundari, si contingat illorū hostes uel aliqua opprimi, uenenosque aut ferro medio tolli. Quod quidem meus, meique ordinis autor, Benedictus, non egit: qui cum Florentij infestissimi eius hostis repentinam intellexisset mortem, non solum sese, ut diuus refert Gregorius, in grauibus dedit lamentis, tum quia inimicus occubuerat, tum quia de inimici morte is qui annunciauerat exultasse uidetur, sed & ipsi nuncio mulctam indixit, quod de inimici interitu gaudere præsumpsisset. Contra uero dæmones, qui in animarū lapsibus & morte, supraquam dici potest, gestiunt & ouant: è contrario uero mœrore contabescunt, ac desperati fugiunt, cum animā diuino auxilio à peccatorum turpitudine ereptam cernunt, mutata uitæ consuetudine & statu, per fidem innouari, Deoque liberatori suæ dedicationis canticū nuncupare, atque illud ex animo polliceri: Exaltabo te Domine: uel, ut reddat paraphrastes: Laudibus te efferā Domine, quod seruaueris me, nec anam præbueris hostibus meis insultandi cum gaudio mihi.

Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.

Dicō citius pientissimus Dominus curat peccati uulnera, modo serio, atque ex animo oretur. Nescit enim sanitatem differre cœlestis medicus, si ab ægroto supplicetur eo modo, quo tanta maiestas à suis postulat orari, absque fūco scilicet atque hypocrisi. Nec porro est quod uereatur anima sibi à Deo concisa, ac per partes peccata remitti: cum summæ impietatis genus sit, ut diuus inquit Augustinus, dimidiā solummodo peccatorū à Deo sperare ueniam. Abluit enim totū hominem Deus, quemadmodum eum totū sibi adeo per fidem ac amorem adstrinxit & copulauit, ut unū iam factū sit prorsus caput cum suis membris. Simul igitur ac citissimè uulneribus omnibus animæ medetur Deus, illamque totam sanat, atque omnino in primam reformat integritatem. Cum primū enim Dauid sese peccasse ex animo nouit & confessus est, statim à uate alio illud consolationis plenissimum audiuit: Transulit Dominus peccatū tuum à te. Ezechias quoque sacco indutus, Dominū ne se in angustijs illis obsidionis desereret, orauit, qui mox liberatori Deo ob solutam obsidionē gratias retulit. Ita porro ecclesia à sacro unda labro egressa, continuoque egrediens, suum candorem, suamque innocentiam & puritatem Deo refert acceptam. Cor enim morbum suū ignorans, aut dissimulans, aut, quod infelicius est, palpans, curari non potest.

Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendētib; in lacum.

Vide an illud uerum sit, quod supra diximus, nos uidelicet ab inferis educos cum Christus ipse educus fuit. Explicatius enim narat à qua re susceptus sit, ac seruatus. Filius quidem Dei est, qui pro sua hinc ab inferis liberatione patri gratias agit eo modo, quo alio in loco est usus, dicens: Tu autem eruisti animā meam ex inferno inferiori. Est porro & eius ecclesia, quæ unum iam facta cum ipso corpus per fidem, pro sua à peccatis ac morte liberatione Deo gratias refert. So-

A let enim Scriptura, lacum, foueam, infernum etiam, & sepulchrum, pro rebus huius mundi terrificis atque horrendis ponere. Unde arbitror hinc uatem eiuscemodi transnominatōibus, horrorem illum ac metum, qui in conscientia pessimè de se conscia uoluntatur, innuere uelle, quod intelligas tandem quanti estimandum sit illud, quod tam horrendis appellatur nominibus. Id sanè me opinari cogit paraphrastes, qui hunc uersum sic legit: Domine saluā esse uoluisti animam meam ab inferis: seruasti me ne fierem unus è numero eorum, qui precipites eunt in puteum. An uero spes ulla possit esse salutis de eo, qui præceps in caput uoluitur in puteum aliquem profundissimum, aut de illo qui in sepulchrum è feretro proijcitur, mirū si interrogas. Hos tamen & à lacu, & à sepulchro, seu ab inferis, quod idem est, maiori Deus excitat facilitate, quàm si uertas manum. Et quidem ne tanta res aliquando in dubiū uerti posset, ipse prius è monumento, atque adeo ab inferis, retrisque spirituum immundorū sedibus, & uiuus, & illæsus prodijt. Cæterum equidem mihi semper persuasi, nullum lacum aut puteū tam profundum esse atque obscurum, quàm est profunda & obscura res ambitio, auaritia, simulas, libido, hypocrisis. Quot enim sunt uitia, tot sunt profunda. Quare alio in psalmo se uates huiuscemodi penè inuitabilibus profundis circumuentum sentiens, uel usque ad raucedinem clamabat: De profundis clamaui ad te Domine. Tantum uero abest ut propter carnis illecebras in profundum aliquod lapsi, turpique consuetudine, atque habitu deuincti, in illo diutius maneamus, ut etiam uix tacto fundo ualidissimè emergamus: nam periculosissimum illud in primis est, in peccatis habitum, unde impœnitentia oritur, cōtrahere, qualisque callum obducere, atque propterea obbrutescere.

Psallite Domino sancti eius, & confitemini memoriae sanctitatis eius.

B Vide beatæ animæ in proximos candorem. Non contenta enim proprii calor atque estus, ceteros quoque uiros iustos, ad uitamque ascitos, ad extollendum Dei nomen secū excitat. At quo pacto, inquit Eutymius, humilis homo poterit Deum exaltare, qui excelsus est? Confitemdo nimirum, ac prædicando quod altus is sit, & sublimis. O uos igitur iusti, boni, sancti, electique à Deo uiri, psallite Deo mecum, ipsumque colite, ueneramini, atque ore simul & spiritu laudate. Nam qui hoc modo Deum non laudat, tamen ore psallat, Deo non psallit, sed parietibus, aut tectis. Mens enim uaria, atque inconstans, non ualet uerba uitæ citra sui damnum proferre. Quis unquam à felle aut absinthio mel ebullire uidit? Psallite igitur eo modo quo tanta maiestas extolli potest, spiritu scilicet ac mente, ut nos hortatur Paulus: Et confitemini memoriæ sanctitatis eius. hoc est, celebrate sacrosanctam memoriā maiestatis eius semper, sed tum maximè, quando recordamini quod uos sanctos, uos bonos, uos iustos effecit. Confitemini, inquam, illi, quoniam recordatus est misericordiæ suæ Dominus, qui nos, quos antea ob delicta à memoria prorsus eiecerat, ad memoriā reuocat. Porro is ab Deo ignorari dicitur, quando in peccatis obduratus iusto Dei iudicio in reprobam traditur mentem, unde prauæ exeunt actiones, ociāque à uero prorsus aliena. Subtracta enim diuinitus luce, tenebræ statim ignorationis emergunt, quas quidem à Dei obliuione, uerbis sanè humanis, sed recondito sensu atque intellectu, enasci dicimus, eo modo quo asserimus improbos homines tradit in reprobam mentem, cum suo uicio ac proposito in peccati turpitudinem, & ut uocat Paulus, passiones ignominie cadere permittuntur.

Quoniam ira in indignatione eius, & uita in uoluntate eius.

Non paruum quidem periculum existimari debet, in celebranda Dei erga electos memoria nō sedulo uersari. Sed nescio qua nostra ignauia id accidat, ut raro diuinorum beneficiorū nobis continuo, uel cum non aduertimus animum, collatorū, in mentem ueniat, nisi cum ipsa sentimus, ac manu tangimus: cum tamen illud in primis munus interdum eo dignius, nobisque magis præstare est censendum, quo acerbius quod coelitus datur, & nobis quamplurimū officere uidetur.

C Quocirca diuitiarum copia, rerumq; affluentia cæterarum, ut sunt corporis pulchritudo, sanitas, liberi, fauor principum, atq; huius generis alia, magis aliquando nocere homini, quam paupertas, rerumq; omnium humano usui necessaria, rum indigentia, corporis foeditas, & ægritudo. Quid liberalia studia memorem? quid literas? quid humanarum rerum, addo & diuinarum scientiam, legumq; omnium doctrinam enarrem? Longè enim interdum hæc omnia uisa sunt cedere simplicitati, sanctæq; quorundam ignorantia, cum ab illis sæpius tam magnificis donis, quam ab istorum fatuitate ac nescientia, beluæ illæ tam infestæ cum orbi uniuerso, tum potissimum ecclesiæ Dei, ambitio, fastus, superbia, atq; hæresis tandem deriuauerunt. Quam satius enim aliquando esset, ac sanctis cœtib; magis utile, in ijs potius, quæ stulta uulgo uidentur & infirma, nostros proceres, è quorum uita cæteræ multitudinis salutem pendere cernimus, uersari, atq; ab ipsis animi oblectamenta capere: quàm ea sectari, studioq; omni persequi, quæ sibi apud uulgum gratiam atq; honorem conciliare somniant. Hoc certè modo & respub. suos Numas, suos Catones, suos Lycurgos, suos Aristides habent, & ecclesia sanctitate magis uigeret, claustraq; ac cœnobîa tum uirorum, tum mulierum, altissimis contemplationibus, ad quas è uulgo reliquo euocati sunt, ardentius operam nauarent, ommissis interim rebus illis omnibus, quarum specie illecti quidam nihil tam auide querere uidentur, quàm ut regnent solummodo, ac præsentis uitæ cõmodis perfruantur. Errant planè. At ego non minus, qui ab instituto præsentis tam longè digressus sum. Ad psalmum igitur, à quo tam imprudenter discessit, redeat stylus. Felix hunc uersum aliter ex hebræo legit: Quoniã instans in ira eius, quasi dicat: Ira eius est uelut instans. Nam eius generis ira citò in uiro probo sedari solet. Apertius paraphrastes: Momētanea, inquit, est ira illius: amor uerò quo prosequitur suos, in omnē durat uitam. Notat hic Eutymius, iram castigationem intelligi: idcirco is erit sensus: Licet castigatio diuina, qua interdum uisitantur mortales, è maxima Dei excandescencia, & indignatione exire uideatur: uita tamen ac salus in eius sunt uoluntate. hoc est, etsi uelut iustus punit, ut misericors tamen, & cupit, & uult misereri, parcereq; & in finem seruare. Atqui notanda est familiaris admodum in propheta, ut sepe admonui, de Deo anthropopathia. Humano enim more nostræ consulens imbecillitati, de diuinis personis loqui nobis instituit. Homo enim ira feruidus, cum aliquem tum punire contingit, id facere dicitur inconsulto, neq; ex animo, sed casu potius, & subito percitus iræ motu. Eodem itaq; modo ad ostendendam uindictæ breuitatem in Deo, & quàm grauè puniat, dicit castigationem eius in ira, indignationeue, atq; excandescencia uersari, quippe qui non ex electione, aut proposito puniat, cum magis in uoluntate habeat (quæ est eius naturæ incomprehensibilis bonitas) seruare, uitamq; non mortem inferre. Quid, inquit, aliud uolo, nisi ut conuertatur homo, & uiuat? Cæterum quomodo mors potius quàm uita ab illo, qui fons est uitæ, ac ipsamet uiuificans omnia uita, expectanda erit? Nõne id illud omne, quod factum est, in ipso uita erat? Mortem igitur execratur Dominus, uitam uerò in nobis & amat, & impartiri appetit, modò nos uitam magis eligamus, quàm mortem. Quòd si tamen aliquando occidere uidetur, hoc nõ agit, nisi ut uita statim danda charior sit: neq; interim aliud cogitat, quàm uitam nostram, quàm bonum, quàm pacem. Verum cupis ne, ait uates, experiri quæ dico, iram scilicet Dei breuem esse, consolationem uerò & diuturnam, & celerem?

Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia.

Si, inquit, uesperis mali quippiã occurrerit, illicò tamen euanesceat. Quem quidem sensum ita reddit paraphrastes: Si fortè, inquit, sub uesperam accidat flebile quicquam, illud in ipsa aurora cõmutabitur in gaudium. Adeò Dei uoluntas est, ne sui diutius in miseria maneant. Est quidem fletus, est moeror, est tristitia, atq; animi cruciatus, dum durat tentatio illa in qua à Deo quasi deserui uidemur. Quis oro, in tentationibus ac mundi molestijs positus, lætam uiuere potis est uitam, cum sese à cœlesti patre derelictum suspicatur? Quàm sapienter igitur illud ab apostolo

ad præ-

A ad præsentem rem faciens est dictum. Omnis, ait, disciplina in præsentem quidem non uidetur esse gaudij, sed moeroris: postea uerò fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Cæterum quis etiamnum est qui ignoret calamitatem occasionem esse uirtutis? Prospera certè ac secunda semper ferè in uilia, ut inquit Seneca, deueniunt ingenia. Surgite, clamat alio in psalmo Dauid, postquam sederitis ò uos qui manducatis panem doloris. Non sanè semper (haud desperemus) in miseriarum tenebris erit sedendum. Habet enim malè anteaictæ uitæ recollectio suas lachrymas, suos fletus, suam miseriam, ac quandam animi desperationem: sed & spes suos excitare solet aculeos, gaudium, consolationemue in spiritu sancto. Sepulto quidem Domino uesperis flebant omnes, mane uerò gauisi sunt discipuli uiso Domino. Uesperis etiam omnis flebat populus cum rege Ezechia cum audisset minas Sennacherib: mane tamen lætati sunt in Domino, intelligentes, ut sacra refert historia, tot millia hominum ab angelo interempta. Ezra doctor hebraeus putat hunc uersum ita legi debere: Qui ad uesperam se cum fletu domum recipiunt, mane lætitia exultant. Verum utramuis sequaris literam, is unus erit sensus: Citò finiendas esse bonorum calamitates, neq; propter illorum acerbitatem desperandum, utpote quæ, etiam si per totam perdurent uitam, momentaneæ sint, uentoq; ipso uelociore, si æternæ illas felicitati compares.

Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.

B Solent enim hi, quibus fax aliqua cœlestis cõsolationis illuxit, sic intra se: Quis me separabit à charitate Christi? non equidem amplius mouebor à generatione in generationem, sine malo. Iam me sentio hostilibus armis impenetrabilem factum. Dedit iam tandem cœlestis pater calamitatum mearum cumulo finem, carnis illecebris pacem, cupiditatibus terminum, ac à malis omnibus me prorsus exemiit. In hac igitur, tantaq; mea quiete & tranquillitate positus, non labascam posthac, recedamq; ut prius, à iustitiæ semitis. Incauta sanè hæc est confidentia, ac parum exercitati in rebus spiritualibus animi argumentum. Quandiu enim grauissimum carnis onus nobiscum cõmoratur, non est qui queat dicere se non posse amplius, uel in ipsa capitalia peccata corruere. Atqui nõne Dauidem olim, eo maxime tempore, quo se à Deo confirmatum in regno prædicabat, in morbum statim, ac nonnullorum iniurias incidisse legimus? Forsan ille uicissitudinis humanæ parum memor, ob fauorem illum Israël ad Hebron, unctionemq; illam regiam tam celebrem, populique frequentiam, ac reportatam de Iebusæis uictoriam, sibi ab ærumnis uitam prorsus immunè polliceri fuit ausus. Quid Petri confidentiam memorem? qui (ut sibi uidebatur) promptus cum Domino suo commori, ad unius mox fœminæ interrogationem perterritus fidem fregit, iurauitq; se Dominum suum non agnoscere. Nos imprudentes, si cõstantiores in proposito, atq; in fide solidiores, quàm ipsi perfectissimi uiri fuerint, nos fore speramus. Proinde uerissimum illud esse non dubito, neminem adeò felicem esse, tamq; in cœlestibus rebus & altus, & excellens, quin illicò miser fiat, si suos subtrahat radios iustitiæ soluta neminem in tantas proiectum esse calamitates, quin actutum emergat ac beatus fiat, si fauerit Deus. Vicissitudine enim huiusmodi tum miseriarum, tum consolationum, experiri solet suos Deus, ut de se, suisq; rebus diffidentes, penitus in ipso solo spem omnem suam collocare perdiscant. Et quidem (ni fallor) eius generis exercitatio & lucta in sequentibus exprimuntur.

Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem.

SUCCESSUM rei enarrare incipit, ac, ut suus est mos, illa omnia, quibus sese contraictus aduersitatim immobilem senserat, Dei esse prædicat. Interim, ait, tu, non ego, præstitisti decori meo uirtutem: non id, inquam, meis actum est consilijs, non meis studijs, non mea uoluntate, sed tua. Tu Deus, non ego homo, ille fuisti, qui robur, uirtutemq; præstitisti meo decori: hoc est, meæ, ut mihi uidebatur, stabilitati ac perfectioni constantiam suppeditasti. Non sicut ego de me præsumo, sed ut tuæ placitum est uoluntati, me in tuis donis quemadmodum collocas, ita & firmas, &

C unde quæq; ne nutē, fulcis & roboras. Ex hebræo illud, decori meo, monti meo habetur, quem quidem montē, intellectum interpretantur, ueluti qui, uti mons in campis syluæ, in homine admodum emineat, & cui illius generis à Dei uoluntate contingat & robur, & firmitas, quorum præsidio neq; in secundis rebus sese efferat, neq; in aduersis nimium perlanguescat, frangaturq; aut mulierum more perfractè nimium doleat. Quare sic reddit paraphrastes: Tu Domine munuisti quod præcipuū est, uim scilicet intellectus instar montis æquam, inconcussamq; fecisti. Verum tu stultitiam meam repressurus,

Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Sic o Domine presumptionē meam eo periculosiorē, quo se sibi ueluti ideam quandā sanctitatis effingit, castigare solitus es. Tua igitur, uel tantillū quidem, auersa à nobis facie, nostra subito cōturbantur cōsilia, languida fit mens, ac prorsus consternata contabescit. Deus enim tunc nos respicere dicitur, cum nostris uet optatis: ex quo quidem fauore uim sumens animus exhilarescit, gaudioq; afficitur, & in conscientia tranquillitate dilatatur. Vbi uerò se longius ire simulat, nostrisq; precibus ac uotis surdum quodammodo sese exhibet, iacet anima, conturbaturq; & in ipsis tentationibus atq; angustijs clamat, suspirat, ingemit, precaturq; id illud, quod sequitur:

Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? (Verum interim) Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

Vide quò se anima in tanta sui consternatione dirigat, undecq; opem sibi promittat. Eo certè, si sapit, clamorē omnem suū ac lachrymas, unde certissimū speratur auxilium, uertet, experta nimirū toties pacem ueram, tranquillitatem uerè in orationibus, quæ castis desiderijs, cordeq; de diuina protectione minimè dubia fiunt, sitam esse. Sed nescio qua miserrima sorte id accidat, ut perpauca sint, uel in ipsis profitentiū sublimia cōuentibus, qui norint, quo modo, quòue studio, atq; animi exercitio rogandus sit Deus. Putant enim aliqui Deū perpetuo sibi cedere deuinxisse, si aut non declinent (ut cunq; id fiat non multū referre existimant) à præscripto orandi tēpore: aut suis in quibusdam, ut uocant, deuotionibus pertinacissimè, uel usq; ad nauseam spiritus perseuerent. Quemadmodū enim flagrans animæ intentio, ac perseuerans in orando institutum, semper habitum est celebre & diuinū à sanctissimis uiris: ita stolidam quorūdam artem, ac prorsus atheam, in oratione quæ fit Deo, periculosissima uisa est, planèq; immunda atq; ignorantia plena, & quæ ipsis quoq; beatissimis spiritibus, nedū quidem Deo, indignationi ac stomacho solet esse. Hincq; fatuæ illæ prodēt interdum quorūdam iactationes de manso breui hora psalterio, de lachrymis, dum alij stertunt, antelucanis, de ecstasi, de perfectissimaq; irrationabiliū affectuū mortificatione. O homines certè reprehendendos, dignosq; quibus probior cœlitus impartitur mens atq; animus: qui cum natura igneus sit atq; diuinus, in his solummodo uersari debet, quæ uerè ardentia sunt, prorsusq; cœlestia, atq; à mundi crassitie aliena omnino. Censet Eutymius in hoc loco naturam humanā à uate taxari uilipendiq; quasi mortalem, ut ipsemet inquit, ac breui extinguendam, & quā alio in psalmo uanitati per similem esse asserit. Vt cunq; sit, animā pro uita, quæ in sanguine sita est, poni in scripturis cum sæpe aliàs, tum in Leuitici lib. maxime legitur. Anima, inquit, omnis carnis in sanguine est. Quis unquā, nisi Empedoclis prorsus discipulus fuerit, illam animæ partē, quæ & ratio appellatur, & cui æterna promittitur felicitas, in sanguine iacere uoluit? Ad quid igitur, inquit, utilis erit uita mea, si descendero in corruptionem? uel, ut reddit Felix, in foueā, seu lacum æternæ mortis? Atqui hinc rursus quasi impatiens consideranda erit cupiditas manendi in uita illorū, qui idcirco maxime uiuere cupiunt, ut magis ac magis Dei gloriam, ac nomen prædicare possint. Melius est, inquit, ut uiuamus, et si ob nullam certè nostri rationem, at saltem ob illam, ut tua gloria per nos, ac ueritas illustretur, spargaturq; fama tui nominis per uniuersum orbem, non ut carni

& mun-

A & mundo à tuis inseruiatur. Arbitror hinc scire posse homines ad quid conditi sint, cur uitā cupere, quibusq; rebus obtemperare debeant. Nulla certè res alia, aut desiderium manendi in uita tam honestū est ac laude dignum, quàm illud, quo quis idcirco diu in carne uiuere exoptat, ut diu in celebrandis Dei laudibus ad ceterorū exemplum occupari queat. Quare sic cum Deo rationes suas computat:

Nunquid confitebitur tibi puluis? aut annuntiabit ueritatem tuam?

Minimè quidem omnium: quin potius uiuens uiuens ipse confitebitur tibi. Si uiuero, ait, te laudibus efferam: si in cinerē resoluar, quæ tibi aut tuis utilitas? nunquid inanima laudare te poterunt? poterunt forsan, ut sunt plantæ, saxa, arbores, sol, luna, sydera, quibus maximus inest decor atq; elegantia: at à corruptione, à putre gleba, à puluere & cinere, quid decoris? quid laudis sperari potest? A palida enim in emortuis faucibus & lingua, & uoce, num laus illa, quam tanta exoptat maiestas, expectari conuenit? Ne igitur hoc, quod timeo, accidat,

Exaudi Domine & miserere mei, Domine esto adiutor meus.

Sic enim hunc uersum legit Felix. Verum si nostra magis arridet litera dicendum erit, uatem rei, atq; opis futuræ certum, de ijs quæ uentura erant, perinde uaticinatum esse, ac si iam præsentia essent. Eo enim modo diuina se habet natura, ut illi æquæ futura ac præsentia indifferentia sint: quæ & indifferenter suis, cum opus fuerit, impartit ac reuelat. Vides itaq; quo modo, aut qua arte uir sanctus suam sibi præparat dedicationem, nempe animæ purificationē & lumen: quod sanè sibi à Dei misericordia atq; auxilio profectum asserit. Quocirca sanctissima, ut sic dicam, iactantia, quod sentit aperit.

Auduit (inquit) Dominus, & miseratus est mei, Dominus factus est adiutor meus. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.

Dicitio enim, planctum, in hoc uersu eius efficaciam Hebræis est, ut lamentatio nem potius & fletum cum eiulatu permixtum præ se ferat, quàm planctum simpliciter: quanquam apud Latinos quoq; planctus, seu plangor, idem fermè sit, quod fletus cum pectoris percussione, ac queribunda uoce & ululatu. Vide grati animi indicium. Nam simulatq; suam in re præsertim tam periculosa expressit luctum, de dato cœlitus auxilio lætatur, fateturq; sese gratias diuinæ bonitati acturum. Post dolorem, ait, malè transactæ uitæ, post tentationum rabiem, post hominum perfidiam ac persecutiones, post fletū, post lachrymas, uertisti tandem mœrorem omnem meum in gaudium, seu, ut legit Felix, in chorum: aut, ut alius reddit interpretes, in tripudium. Et sic sanè cum iratus fueris misericordiam recordaberis. Caterum quod ait saccum suum conscissum, antiquæ nos admonet consuetudinis, qua illi, qui in inconsolabilem aliquem dolorem inciderant, lugubri ueste, quam saccum uocabant, induebantur: ex quo quidem more illud est in Ionæ libro de rege Niniuæ scriptum: Surrexit, inquit, rex de solio suo, & abiicit uestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Qua quidem periphrafi intelligi oportet, regem illum è regali fastu & lætitia in extremum mœrorem ac luctum deuenisse, quemadmodum hinc uates hac uerborum congerie exprimere uoluit, quòd placato Domino, atq; ad se per diuinos afflatus conuerso, discessit mœror, luctusq; abiit, & ululatus. Circumdedisti me, inquit, lætitia. hoc est, me totum penitus à dextris, & à sinistris, à planta pedis usq; ad uerticem cooperuit, ac cinxit me spiritus non huius mundi, sed cœlestis ac planè beatus. Caterum si aduersa sunt quæ accidunt, omnia sustineo per eum, qui me cōfortat. Si felicitia, non efferor, non intumescor, sed ex his potius qualia sint æterna bona coniecto. Tantum enim abest, ut in munitissimis rerū fragmentis cōsiderandis (fragmenta appello ea omnia, quæ uiro probo accidere possunt in hoc mundo, siue amara sint, siue dulcia) multū immoremur, ut etiam pertinaci proposito contemnamus. Sola enim cœlestia & æterna, nos occupare & debent, & possunt, modò animorum originem non ignoremus.

Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar, Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

T

C Hic gloriam uocat propheta diuinorum beneficiorum memoriam, qua in primis animus gratus Dei gloriam extollere consuevit: hoc est, ut diuus ait Augustinus, nihil boni ex sese, ab Deo autem omnia proficisci putare. Num parua illa censebitur gloriatio, qua uirum sanctum gloriari condecet ac potest, se Deo charum, illi curae esse, atque propterea tutam in omnibus uitam agere: num illa, per quam iactare se solet peccata sibi omnia gratis remissa, seque cuncta legis praecipua, alioqui humanis uiribus imparia, per Dei filium exequi potuisset? Vide igitur, o homo, quod tua destinanda sit gloriatio ac laetitia, postquam absterfo manu Dei. Insuper & moerore, pax animi conceditur. Insuper enim admodum es, si te a Deo ad effoeminatos plausus, iocosque ac luxus enutriris censes. Scilicet tam sublimi naturae ac numini tua est cordi lasciuia, neque aliud in primis curat diuina maiestas, quam ut tuam foueat mollitiem & teneritudinem. Felix & caeteri quoque Hebraei. Et non compungar, uertunt, & non sileat: ut perpetuum tenorem atque institutum laudandi Deum in uiro sancto esse pernoscas. Compunctum praeterea cor in homine uelit nolit silere cogitur: unde recte asserere possumus, taciturnitatem necessarium compunctionem comitari: quod quidem ab Eutymino notatum esse uideo, cum scribit hic, quod consequitur significatum esse ex eo quod praecedit. Verum enim uero nec dictio, compungar, uidetur absque ratione poni ac legi, quare is erit sensus: De te cantabit anima mea, non de adeptis diuitijs & magistratibus: de te, inquam, omnis mea erit gloriatio, non de numero agrorum, aut aedium: neque unquam me tuae eiusmodi laudis, aut de te gloriationis poenitebit: scilicet, quod reddidit paraphraestes, incessanter te laudabo, bonumque mihi abs te datum, tibi acceptum referam, non mihi meaque uoluntati, aut arbitrio: & tandem in aeternum, id est, toto tempore uitae meae, me totum, tuum ad honorem & gloriam incendam: adeo ut nihil os, nihil lingua, nihil mens, atque ipse animus tandem aut cogitare, aut loqui uelit aut possit, quod tuum nomen, quod tuam gloriam, quod tua beneficia & dona non referat, orbique uniuerso praedicet ac diuulget. Ne uiuam, si aliud cogito.

PSALMVS DAUID in finem XXXI.

Nte Domine speraui non confundar in aeternum, in iustitia tua libera me.

Neminem unquam ex antiquis autoribus, siue is uates fuerit, siue patriarcha, quos ecclesiae fundamentum appellat Paulus, me legisse meminimus, qui tam honorifice spem & fiduciam de Dei bonitate suis scriptis celebrauerit, quam Dauid, qui tam crebro illam extollit, ut ferme nullus sit psalmus, in quo spei mentio non inseratur. Nouerat enim uir sanctus id praecipuum esse reatum, quo audacia hostium tam uisibilem quam inuisibilem retundi potest. Quid putas aliud in causa esse quod tam asiduus discordijs orbis ferè uniuersus impraesentiarum exagitat? Quid porro aliud arbitremur secundos Turcis in Christianos praebere successus, quam a Christianorum pectoribus spei absentia, atque exilium? Quid, oro, ad tantam proiecit sui obliuionem ecclesiam? Quid respublica euerit funditus, atque a iustitia, a pace, ab equitate deturbauit ciuium animos? Unde ambitio: unde cupiditas: unde dominandi libido, etiam in his, qui in intimis ecclesiae penetralibus & claustris latitant: unde luxus: unde fastus, simultasque, simulatio, dissimulatio, atque omnis generis uitia emanant: nisi quod in re alia quam in Deo suam collocant fiduciam ac spem, mortaliu plerique? Nuper enim a senatu Veneto, ob atrocem admodum nunciu, quo ferebatur Corcyram a Turcis obsideri, confestinato, interrogatus CAMILLVS Ursinus an uellet cum exercitu Dalmatiam transire, respondit se nihil tam auide cupere, quam pro Christo in acie occumbere, quem sibi semper tamen cum in tam iusto bello, tum ubique locorum affuturum speraret. O uocem certè Christiano imperatore dignam. Non rursus silentio praeteribo Genuensiu rempublicam, quae eodem nuncio, quo Veneti, perterrita, nihil in primis curauit, quam ut cenobiorum uiros ac mulieres, largissimis elemosynis inuitaret ad diuinam exorandam opem in re maximè tam necessaria & periculosa: spe qui dem ac fiducia, qua de Deo conceperant, eam praeseferentes normam pietatis caeteris

A teris respublica, qua nimirum a tam nobili populo instructa non ignorarent inde magis, faciliusque diuinum impetrari posse fauorem in reprimenda tam potentissimorum hostium ferocia, quam uel belli, classeque, facinorosorum hominum colluue, atque aere populorum, simul & ecclesiarum instructa. Dauid enim cum rex esset fortissimus, atque adeo sui exercitus strenuissimus & dux & imperator, uictoriarum tamen summam ab Deo magis, quam a munitissimis arcibus, aut uallo, aut fossa, sperandam esse censebat. Quare ubi cum hostibus confligendum erat, a munere quidem ducis optimi, militisque fortissimi, sibi minime cessandum arbitrabatur, quippe qui non minus ignauiam uel sibi, uel suis militibus nocituram aiebat, quam Philistarum, Iebuseorumque, ac caeterorum hostium & arma, & ingenia: spem tamen suam omnem uictoriae in Dei magis auxilio & uoluntate se posuisse cum alias saepenumero alijs in psalmis, tum in hoc maximè, quem modo exponere intendimus, testatus est, quam in falcatis curribus, cataphractorum uel numero, aut uelut litum. An uero spiritualibus in praelijs alia possit esse formidabilior hostibus armatura, quam sit fides, fiduciaque ac spes in Deo, hi certè norunt, qui a tenerioribus annis ad decrepitam usque aetatem in acie illa fortiter uersati sunt, in qua non corpus, sed anima uulnerari solet. Caeterum animalis homo, carnique profus addictus, cum ne semel quidem ab arena uictor discesserit, ea quae in abditissimis animae recessibus peraguntur, non facile perscrutari poterit. Clamat igitur hic Dauid. Clamat anima, suum non ignorans periculum. Clamat tandem Dei filius pro nobis, postquam nos in re nostra tam somniculosi sumus, & tardi: In te Domine speraui, non confundar in aeternum. Nego equidem quenquam esse, qui, cum orat, etiam si spiritus ardore sese inter Seraphicos immisceat choros, non confundatur, repulsumque se a Deo non sentiat, si absque spe orare praesumat. Vult enim coelestis pater a uacillante minime animo rogari: alioqui omnia animae illi daturus, quae a terrenarum rerum uisco libera, quemadmodum amorè, ita & fiduciam omnem suam

B ac spem, in diuinam bonitatem transfundit. Tantum id unum expetendum erit, ne in re petenda aberretur. Non omnia enim quae suspirijs, ac gemitibus orari solent, impetrantur. Scit ille, qui res nostras etiam nobis ignorantibus moderatur, quid nos deceat, aut nobis utile sit, aut quae magis, quae uel minus officere aut prodesse queant. Idcirco semotis semper a sapientissimo artifice his, quae aut nihil nobis conducere, aut multum obesse possunt, ea tantummodo elargitur, quae magis utilia sunt, & quae ad salutem nostram facere certissime nouit. Hac enim persuasione quis orans, nunquam suis in supplicationibus pudeat confusus, reiectusque ab actu illo diuino orandi nunquam discedet inauditus. Res uero illae, quae adia phorae sunt, si absque certa fide impetrandi postulantur, quippe quae tam nobis aduersa esse possunt, quam utilia, non sane multum admirandum esset. At peccatis ueniam, salutemque aeternam, quam idem ipse Deus etiam interposito iuramento dare est pollicitus, titubanti fide petere, idem impietatis genus est cum illo, quo quis asserere audeat Deum inconstantem esse, ac facile a promissis cadere. Vides quomodo nostra interdum nos popularis protrudat sanctitas: quae tum sibi met ipsa magis applaudere solet, cum minus solide, minorique fide ac spe se uidet orasse. Vocamus enim necessariam illam in orante fiduciam, praesumptionem, & id maxima cum spiritus sancti iniuria & contumelia. Tantum porro abest, quod alias admonuimus, ut in delectatione earum, quae petendae sunt, fallamur, ut etiam in dies magis in doctrina illa spiritus, quae omnem docet ueritatem, erudiamur. In aeternum, inquit, hoc est, non semper confundar, licet ad tempus confusus uidear, atque a te derelictus. Num semper abs te eiectus uidebor? Minime quidem. Sed in iustitia tua, non in mea, quae imbecillis est, tua uero potentissima, libera me, tuaeque consolationis pabulo enutri, & pasce. Iustitia Dei in hoc loco, ut alias diximus, perfecta, est eius natura, qua unde quaque beatus est, ac summè integer, & per quam solam seruamur, atque in adoptionem filiorum Dei asciscimur. Cogitanti enim mihi saepenumero, ac stupenti, quam uarij sint nostri spiritus & motus & affectus, uaria item consilia ac studia, illud in primis occurrit magnopere reconditum, cogitaturque difficile, atque ar-

C duum, an uir ille in tuto esse dicatur, qui in extremo, quod aiunt, anhelitu constitutus, agensq; animā, Deo posthac, si uixerit, pollicetur sanctius suae se uitae rationes instituturū, legesq; alias arctiores illi unice, quā in antea uita non seruauit, additurū: quibusq; seruatis sperat opportuniori tēpore, quā illud sit, quod tum sibi demigrandū esse timet, confidentius emori posse. Is sanē, ut quod sentia eloquar, uidetur mihi in iustitia sua, non Dei, uelle mori, cum in Dei iustitia obire mortē nihil aliud sit, q̄ nullo habito respectu meritorū, demeritorūue, morientē sese totū in coelestis patris sinū proijcere, atq; ab illius iustitiae & bonitatis fonte, ne pilum quidē discedere. Alioqui in ratiocinatione meritorū nimīū, quae miserrima est hominis cōsuetudo, inturgescet, aut in cōsiderandis improuide demeritis desperabit. Quid uetat igitur animū in Dei fide eruditū, spontaneo motu, atq; hilari desiderio ē corpore, cum iubeat, exire, simul ac nouit peccata omnia nostra, ē quib. ortū habent demerita, filij Dei esse facta, illius uerō merita, nostrat

Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me.

Aures in Deo uolunt esse sapientiam & misericordiā. Illa enim nostram intelligit miseriam atq; indigentiam, hac exaudit & miseretur. Vates quidem diuinas operationes ab humanis edocere consueuit, quo nostrae naturae (ut sic dicā) craftsmanshipo succurrat, quae humi pressa, raro ad ea speculanda quae Dei sunt, nisi per corporea, & quae usui hominibus sunt, sese erigere est ualida. Verum considerandum, quomodo indignum haudquaquam sit Deo, si illum dixerit uates aurē ad suorum preces inclinare: qui sanē mos his esse solet, qui cum procerioris statura sint, aurem ad os tardiuscula prolatione, uoceq; exili hominis loquentis, quod facilius audiant, inclinant. quare is erit sensus: Tu Domine cum excelsus sis, ac super omnē sublimitatē sublimis, ad humilem tamen animā, tremulaq; uoce suum dolorem proferentem, aurē inclina. Tu medicus, ego infirmus: tu Deus, ego homo, uas scilicet fragile ac uitreum. Accelera ut eripias me. Vidisti ne unquam aliquem in annem rapidum ē lembo elapsū, aut in lutum ab equo excussū, seu ē praeupto saxo pendentem, ac uix uise, ne praecipit cadat, summis digitis continentem? Is enim hoc fortius praetereuntū opem implorat, quo cernit sese in maiori periculo constitutū. Nedum quidē clamat, sed ut celerius accurratur, clamorem ingeminat, instat, urget. Eodē sanē modo res se nostrae habent. Vndiq; enim sexcentis circumuenti periculis, in dubio nauigamus. A dextris quidem in rebus prosperis, elatio & fastus: a sinistris autem in aduersis, desperatio. Hinc gula, somnus, ocium, desidia: illinc inordinatae animi appetentiae, uarijque mentis affectus ac studia, ueluti tauri pingues obsident nos, & nostrā non considerabimus miseriam. Ecquis animū habens non prorsus rationis expertē, suūq; aduertens periculum, non uociferabitur ad Dominū, atq; eum, clamore & ter & quater repetito, ad celerandam opem non prouocabit. Nunquam certē ab huiusmodi sollicitudine relaxandus est animus. Alioqui tum maximē in alto iactamur, cum nos tuto in portu nauigare credimus. De Dauide quidē legimus, quod d cum requiem neq; in mōtib, neq; in uastis eremis a persecutionibus immanissimī regis Saul inueniret, desperabat se posse euadere: nam Saul & uiri eius in modum coronae cingebant Dauidem. Vides, ni fallor, sub typo Davidis, quomodo uiro iusto nullus locus ab insidijs tutus sit, siue in solitudine secum, siue in frequentia cum ceteris uitam agere instituat. Quare

Esto mihi, o Domine, in Deum protectorem, & in domum refugij ut saluum me facias.

Idioma id Hebraeorum est, quasi dicat: Esto mihi protector & refugium. Ceterum illius generis appellationum, refugij, arcis, rupis, petrae, & similium congeries, auxiliij rursus, opis, patrocini, magnitudinem periculi indicat. & est sensus: Ad te solum Domine confugio: tu arx, tu robur, tu uallum, tu rupes hostib. meis inaccessa. hoc est, te opitulante cadunt illicō conatus quamuis acerrimi hostium. Olim enim Iudaeorū populo per regiones a Mose constitutae fuerunt ciuitates refugij, ad quas confugere illos fas erat, qui in delicto aliquo capitali deprehensi,

A eo in loco, in quo crimen illud incurrerant, tuto habitare non permittebant. Vmbra sanē diuini praesidij illa fuit, ad quam quidem uates, ut suus est mos, secretissimo artificio alludit, Deum ipsum refugij domum appellans. Vnde sequitur:

Quoniam fortitudo mea & refugium meum est tu.

Alia litera: Quia pro petra, loco uidelicet inaccesso, atq; undiq; praeupto, ac pro turri (haec est fides) mihi esse soles.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.

Cum nomen Dei (ut alias admonuimus) sit ipse Deus, deduci propter nomen Dei, erit ab ipso Deo propter semetipsum, non propter merita nostra, aut operationes Deo dignas, quae a nobis exire possint, duci a regi. Quare is erit sensus: Dux mihi eris Domine, atq; a confragosis montiū locis me in opima camporum pascura tanquam tenellam ouem deorsum minabis, ibiq; me enutries, ac uberrimis tuarum gratiarū herbis ales & sustentabis. Omnis certē alius cibus mortalis est ac terminabilis, & qui mihi facile nauisam ciere potest: tuus uerō immortalis, aeternus, consolidansq; & cor, & animam. Idcirco stolidi esset animi, planeq; uerborum, ab illo satietatem sperare, & uitam, cum mortalis sit, ac corruptioni obnoxius: tuus autem uiuus, & caetera omnia uiuificans, uitamue dans mundo.

Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.

Passim Dauid in psalmis fraudulentorū hominum astutias, atque adeo spirituum immundorum insidias, laqueos, aut retia appellat. Res sanē cōmiseratione digna uidetur, cum aucupum insidijs, aut uisco, aut rete capta auicula, in tricis illis dolosis implicatur: sed magis illa, cum uir probus, improborū hominum laqueis, calumnijs, falsisq; delationibus & iniurijs irretitus, miserrimū in modum pertraetur. At longē atrocius esset spectaculū, si aspectui humano patere posset, quomodo anima in turpissimis illis suis appetentijs, ac concupiscentiātū sordibus faecēq; libidinum & curarum inuoluta, miris sese distorqueat modis, & se excruciet. Incauta enim dum forsā nimīū ob propriam excellentiam aut turget, aut praesumit, in laqueos illos, qui per delictiarum uepres ac sentes delitescunt, incidit, irrita nimirū ab ipsis aucupibus, atq; ostentui habita. Hoc igitur tropo uerborum uoluit uates dolosorū simulationes exprimere, qui dubijs semper uerbis respōsa dantes, hamatum animum ac planē laqueis ornatum praese ferunt. Itaq; me Domine, inquit, ab illis ipsis, qui in corde & corde loquuntur, ut me decipiāt, explica, atq; ab illorum manibus (ut es natura simplicitatis tutor) uendica. Si quidem tu solus id potes, solusq; item es, quem meum scutum, meum thoracem, meamq; galeam, contra duplices istos homines ac bilingues esse decreui. Nonne etiam daemones bilingues appellari fas erit, cum uitam polliceantur, mortem uerō propinent? Vt cuncti fauiant,

In manus tuas Domine commendo spiritum meum.

Cum enim in omni loco, in omni tempore, in omni uitae genere antiquus hostis circumeat quærens quem deuoret: idcirco ubiq; gentiū, in omni aetate, in omni gradu & uitae conditione clamandum erit, ut spiritum nostrum, siue in corpore existat, siue ab ipso demigret, paternē foueat Deus, ac tutetur. Certē equidem cum considero nullum locū quamlibet abditum ac remotū, nullam aetatem, nullam ue horam tutam esse a daemonum, atq; hominum improborū tendiculis & laqueis, totus cohorresco, prorsusq; de meipso desperans uereor aliquando, an possibile sit factu, spiritum aliquem humanū seruari posse. Rursus uerō cum recolo qua potētia & bonitate is praeditus sit, qui pro me eiusmodi hemistichio, quem nunc tractamus, in cruce moriens est usus, memē actutum reuoco, atq; in memetipso diffinio, eundem ipsum spiritum, quem patri moriens filius cōmendauit, unū cum meo esse, utpote in uno atq; eodem corpore cōmorantem. Nam quemadmodum totum corpus humanum ab uno tantummodo spiritu, licet in membris uarijs diuisum, & agitatur, & uitam habet: ita ecclesiam, electorum scilicet conuentū, alter alterius qui sunt membra in Christo, ut ait Paulus, unum at-

C que eundem spiritum cum suo capite, qui Christus est, habere necesse erit. Quo circa asserere audeo, Christum animam in cruce agentem spiritum meum patri commendasse, quando uoce magna exclamauit, dicens: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Quam uereor ne tam arctam unitatem, qua maior in terris nulla esse potest, impudentissimè scindamus. Odijs enim, simultatibus, mutuisque discordijs, ac beluis illis Hyrcanis ipsijs tigribus immanioribus, ambitione atque avaritia, rescindi solet. Cuius quidem rei typus fuit Iudas Ischariotes, qui propter nimiam pertractandi res pauperum rabiem & cupiditatem, ab unico illo uirtutum omnium præceptore Christo Domino sponte sua seiunctus, ne in semetipso quidem unitus mansit, sed desperatis omnino rebus, omniq; abiecta spe ueniam, laqueo se suspendit, ac crepuit medius.

Redemisti me Domine Deus ueritatis.

Nonnulli legunt hunc uersum: Redime me Domine Deus ueritatis. Vtraque lectio sensum eundem habet, qui is erit: Certus sum de tuo auxilio ac redemptione, ô Domine, quia Deus uerax es. Tua enim promissio, cui indubiè credo, mentiri non potest, quia ipsamet es ueritas. Quis unquam credidit se a ueritate falli posse? Constantissimus igitur in pollicitationibus. Deus est: pollicitus est enim suos a malis eximere. Eximet certè, ac redimet Israël ex omnibus iniquitatibus suis, tantum non animum in infortunijs despondeamus. Sæpe, inquit paraphrastes, liberasti me, & liberabis, in promissis tuis constantissimè uerax.

Odiisti obseruantes uanitates superuacue.

D Felix: Odi obseruantes, seu expectantes uanitates uanitatis. Alia uero ex hebræo litera sic reddit: Odi omnes qui magicis artibus intenti sunt: ut planè idem sit odio habere intetos magia, & expectantes, ut uertit Felix, uanitates: hoc est, ut ipsemet interpretatur, expectantes responsa Phytionum, & similibus. Solent enim hi, qui rebus corporeis relicto Deo intenti sunt, mirum in modum in disquisendis futuris euentibus esse curiosi: ut illi, exempli causa, qui gloriæ humane percipidi, de nondum habito honore, quesito tamen, ac palam empto, uoluptatem aliquam capere efflagitant. Sed mirum quàm sæpe nanijs plusquam anilibus credunt miserè, ridiculaque portenta & timent, & uenerantur. Cur non magis impia, quam ridicula dixerim? Cur non infidelia prorsus illa appellauerim, postquam audio inter primarios mundi uiros, quosdam adeo in fide Iesu Christi parum stabiles & constantes, ut in ornando, seu onerando potius capite regia corona, aut prima infula ac mitra, constellationes, quas uocant, obseruare, chiromantas accersere, passimque per orbem uniuersum astrologos, magosque accire & consulere: qui & ipsi quoque, præmissi loco, pedo tandem episcopali donati abeunt. Scilicet honor ille, aut onus potius, omni cuiuscunque conditionis, aut artis, hominum generi conferendum est: & non magis illis, qui cum doctrinæ sinceritate, morumque candore, tum uite sanctitate inter alios emineant. Et quidem aut honesta ea sunt, Dei que religio ne digna, quæ fieri quotidie in ecclesia Dei cernimus, aut ridicula omnino comminatus est Deus Mosi: Anima, inquit, quæ declinauerit ad magos & ariolos, interficiam eam. Non inueniatur, clamat Dominus, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, atque auguria. Ne sit maleficus, nec incantator, neque phytiones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis ueritatè. Hæc quidem Iudæis. Emoriar equidè, atque ab æterno uitæ fonte secludar omnino, si ea ipsa à Christianis uiris peragifas esse credo, quæ uel in ipsis incredulis ac infidelibus abominatur Dominus. Summam enim, atque eandem præcipuam Dei iniuriam semper esse existimaui, futurorum scientiam rei alij potius, quam Deo tribui: quo moderante, disponenteque omnia perfectissimo consilio atque ordine, non possunt non optime euenire, quæ ipse euenire decreuit. Rectè igitur Dauid uolens suæ fidei constantiam exprimere, se odisse uanas fortes, ac magi studiosos, omnibus testatur esse uoluit. Exemplum sanè mirabile, & quod sopitum in nobis fidei igne exuscitare idoneum sit. Pudeat, pudeat Christianum hominem, sed in primis eum, qui uel dignitate aliqua sublimiori in mundo conspicuus est, uel qui sub arctioris alicuius professionis lege solitariam degit uitam,

A eas ipsas, quas Deus etiã in hostibus suis execratur, artes sectari, illisque credere. Ab utroque enim huiusmodi hominum genere ceteri è uulgo homines suas sibi uiuendi normas assumere soliti sunt: quare illorum uita ab omni parte perfectissima esse debet, ac planè munda. Tu igitur, ô Domine, meritò odisti omnes obseruantes uanitates istas superuacue: hoc est, frustra, inutiliterque, ac plusquam dici potest, & turpiter, & impiè. Ceterum is uanitates obseruat, seu, ut interpretatur paraphrastes, uana amplectitur, qui omisso Deo rebus solummodo terrenis inseruit, à quibus quidem nil nisi inanitas quædam expectari par est. Cum enim speciosæ magis apparent ac stabiles, tum illis minus est fidendum: si quidem figura huius mundi, ut diuus inquit Paulus, aura fugacior præterit. Illi sic:

Ego autem in Domino speraui, exultabo & lætabor in misericordia tua.

Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam.

Pulchra sanè antithesis. Illi uana sectantur: ego Dominum, qui suorum arx est munitissima, ac refugij domus, & amo, & sequor. Illi uanitates obseruant, & amplectuntur: ego uero in te spem omnem meam colloco. hoc est, & firma, & stabilia amplector. Illi suas omnes actiones ab astrarum motibus pendere uolunt: ego abs te non solum & astra, & celos quoque ipsos uirtutem illam suam, qualis ea tandem sit, agnoscere affirmo, uerum etiã quicquid uisum siue in caelis, siue in terris conditum est, hoc idem agit, te confitetur, te amat, à teque esse, ac pendere, ut potest, prædicat. Porro hunc uersum integrum sic legunt Hebræi: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meam: seu, ut legit Felix, afflictionem meam, agnouisti in angustijs animam meam. Vide hic uatis subitam eestasi ac stuporem, ex consideratione tam admirandæ patrocinijs Christo à celesti patre contra spem omnium exhibitæ. Cum enim unicum illud uirtutum omnium exemplar Christus Iesus, mortalium omnium languores, cruciatuque mortis, atque, ut aliquibus uisum est, inferni, secum ferens, in manus patris suum atque adeo nostrum commendasset spiritum, terrificum quendam præ se tulit metum, ita quod ne leuissima quidem suspicio in circumstantium mentem uenire poterat, eum ipsum tam crudeliter habitum à Iudæis seruari posse. Seruatus tamen est, atque à patre solo, à morte, & inferorum tenebris redemptus, quem admodum in hoc se psalmo redemptum asserit. Spem quippe omnem suam illum de celesti patre concepisse arbitror, cum ob plura, tum ex illo quoque Esaiæ uaticinio, quo uates ille sic patrem animantem in cruciatibus filium facit: Noli, ait, timere, quia redemi te, & uocaui te nomine tuo, meus es tu. Hanc igitur tam insperatam spem, atque opem considerans Dauid, uice Domini exclamat: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, propterea quod me in angustijs anxiantem non deseruisti: sed magis, quæ tua est bonitas, extraxisti, uitamque meam paterno uultu & aspectu, non indignabundo ac trucis, penè periclitantem respexisti. Caue putes filium Dei aut fictè passum, aut simulatè patrem orasse. Quod si certè tu ex animo perpenderis, quantæ fuerit grauitatis pondus illud tuorum scelerum diuinis humeris filij Dei impositum, quanta perditionis tue certitudo, quanta desperatio: diffinies tandem immensas illas difficultates non potuisse ab homine uno absque grauissimo dolore & cruciatu dissolui & enodari. Verum ne inutile prorsus quidè, ait uates, tam sancti corporis uidear membrum, exultabo & ego quoque cum Domino meo, & lætabor in eius misericordia, non in mea iustitia, ac bona uoluntate. Ipsa ipsa quippe est, qua quemadmodum ipse Dei filius solutis, ut ait Petrus, inferni doloribus seruatus est, ita & nos cum ipso spem firmam salutis concipimus, atque eandem ipsam per ipsum obtinemus, ab ipsoque expectamus. Ceterum quod in uulgata editione legimus: Saluasti de necessitatibus animam meam: puto uatem tentationes, ac aduersitates tanquam petulantiam humane necessarias, necessitates appellare. Continuum enim hic bellum cum geratur inter carnem & spiritum, adeo iam nobis familiare factum est, ut connaturale penè ac necessarium esse uideatur. Alioqui, qui non tentatur, quid scit? Ab hisce igitur necessitatibus se Dei auxilio ereptum sibi gratulatur uates, & nos cum illo.

C Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatiofo pedes meos.

Perseuerat Psalter in diuinorum beneficiorum cōmemoratione, quasi hoc uer-
su superiore explanans. Translatio frequens ea est in scripturis, ut cum aduersis
premiur, tum nos in arcū cogi queramur: liberati uerò, perinde atq; in latiore
campū, in quo pro nostro arbitrio uersandi spatiū detur, emissi, miro afficiamur
gaudio. Qui enim quò libuerit se confert, is proculdubio sui est iuris: ut hi plane
sunt, qui rebus diuinis assueti, iam carnis huiusce infelicissimæ interfertos laque-
os acutissimæ uel mundanarū rerum spinas fortissimè calcarunt. Ita David ceu in
arcum cogebatur cum à filio impijsimo & ui & armis impeteretur: postea uerò
à metu tum filij, tum cæterorū hostiū Dei dono liberatus, in regnoq; restitutus,
ueluti ex angusto loco in latissimū deduci campum uidebatur. Dominus enim
fecerat illi spatiū. Non minoribus certè angustijs arcatur ille, qui ob malè antè
actæ uitæ memoriā à dæmone diuexatus, omnia quasi per Scyllæā rabiem, aut
euripum aliquem rapidissimū ferri existimat, cuncta arcata uidentur, atq; anxie-
tudinis plena. Quid si porro spe firma erectus (uide quid agat spes) sentit se Dei
munere ac beneficio paulatim recipere anhelitum, ac respirare: Spatiū tum qui-
dem fit, curritq; expeditè, ac solutis pedibus, animæ scilicet affectib. à bonis illis
terrenarū cupiditatū, canit Deo: Statuisti in loco spatiofo pedes meos, sed astiq;
omnes animæ motus atq; appetētias, ita ut nihil amplius uelit, aut appetat, quam
super excelsa statui.

*Miserere mei Domine quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, &
Venter meus.*

Complectitur hinc uates angustiarū animam dilacerantium effectus: atq; ite-
rum alijs uerbis supramemoratas suas tribulationes explicat, quantoq; potest ni-
xu diuinam implorat misericordiam, Felix tamen hunc aliter reddit uersum: Ca-
D ligauit in dolore: seu, corrosus est præ amaritudine oculus meus. Norunt plane
id illi, qui quāti estimanda sit ultio diuina, quā peccando sibi ascuerūt, serio ac se-
dulò uersant animo. Ab his certè longè absunt risus, iociq; curæ superuacaneæ,
studia inutilia, ac umbræ rerum. Cogitantibus enim annos suos in amaritudine
animæ, hoc est, medullitus & serio, horror quidam futuri iudicij, æternæq; dam-
nationis ob oculos uersari solet: quam ægritudinem hinc appellari posse arbitror,
cuius ea est uis atq; impetus, ut cruciatum, afflictionem, tabem, fœditatē uel, &
id genus alia inducat. Exest animum, planèque conficit mœror huiusmodi. Ne-
que sanè id absq; fit ratione. Nam si uehemens est, animū totum in id quod pre-
mit conuertens, naturalem simul calorem ad sese internè colligit: qui & ipse ue-
hemens & molestus, uitalem succū consumit uoratq; uti ferrum candens aqua-
rum guttas. Hincq; animi intentio in illo uno tota occupata, concoctiōnē remo-
ratur, intercipitq; cōmodam corporis instaurationem. Quare hisce incommo-
dis affecta ualitudine, atq; habitu corporis suo uitali ordine fraudato, suboritur
macies, contrahuntur intestina, arefcit cutis, ægrè trahitur spiritus, sanguis refri-
gescit, calorq; cordis, unde emanat uita, imminuitur: unde impallescit facies, ocu-
liq; refugiunt, ac ater nigror deturpat genas. Neq; id sanè multum, nisi & lachry-
mas dira hæc animi ægritudo ab oculis longo fletu pertritis excutiat. Hinc gemi-
tus, hinc suspiria, hinc ab imis ipsis cordis radicibus euulsi audiuntur eiulatus. Tur-
batur in super anima, uita, uenter, corpusq; demum totum mœrore tabidum fit.
An uerò eius generis mœror, qui tam atrociter totum ualeat corpus afficere, in fi-
lium Dei cum in mundo esset cadere potuerit, psalmus alius indicat: in quo inter
cætera ueluti aquam sua effusa fuisse ossa conqueritur, corq; uti cara ab igne so-
let, eliquatum. Præterea uolunt quidam hinc oculum turbatum in poenitente præ
amaritudine, intellectum esse & cognitionē, quæ facile in perturbationibus ani-
mi uehementibus caligat, atq; hebes fit, animam uerò pro spe poni: nec immeri-
tò quidem. Nam quemadmodum anima hæc, qua uiuitur, membra omnia uiua
reddit ac refrigerat, quippe cui in sanguine sedes sit, & uis omnis: unde effuso pe-
nitus

A nitus à corpore humano sanguine, homo uiuere desinit: ita spes, quæ totum inte-
riorem nostrū hominem animat, extingui solet, si propter aduersa, in quibus ui-
uere spes debet, nimitū frangamur, ac desperemus. Ventrè rursus aiunt uim esse
eam, quam memoratiuā uocant: siquidem inter alia, quæ uehementissimus animi
dolor secum ferre consueuit, id in primis cōmiseratione est dignum, quod homi-
nem attonitum reddit, ac planè corrupto memoriæ domicilio stupidū. Ventrè
hunc sponsus in sponsa eburneum appellat, ob earum rerum candorem & puri-
tatem, quas uersat animo uir Deo charus. Quare tetras illas omnes esse cogitati-
ones iudico, quæ à sorde aliqua uitiorū, aut oblectamento proficiuntur, ut est
libidinum, uindictæ, mundanarumq; rerum, aut honorum impatiens cupidus, at-
que æstus, amor sui, & cætera eius generis animi uitia, quibus memoriæ uirtus
corrumpi solet.

Quoniam defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus.

Seipsum interpretatur hic uersus, ut nihil aliud esse intelligamus uitam in do-
lore deficere, quam ipsos annos longo mœrore consumi. Clarius Felix: Quoniā,
inquit, defecit in anxietate uita mea, & anni mei in suspirio. Vide quomodo uir
sanctus, ac totius sanctitatis dator Christus, non dicat uitam se suam in terris per
lasciuas, uoluptatesq; corporeas, ac cōmoda illa, quæ ad corpus solummodo spe-
ctant, traduxisse. Etenim eius generis uitam, parasitorum, ac in ganeis conuer-
santiū magis esse arbitror, quam Christianorū habitantiumq; in templis, ac eo-
rum maximè, qui cum Paulo se iactant (quàm serio ipsi uiderint) uitam suam
positam esse in Deo. Scio, aiebat Paulus, quod qui in carne sunt, Deo placere
non possunt. Sententiā enim generalis hæc est, ad omnes pertinet, omnes tangit,
omnes admonet, omnium uellit aures: **QUI IN CARNE SVNT, DEO PLA-
CERE NON POSSVNT.** Neq; ego quidem à Paulo dissentire possum, quem
unicè post Christum in terris ueneror. Utinam aut ego interdum mentirer, cum
B uerum dico: aut illi, qui conspici magis sunt in mundo, suæ uitæ rationes adeo
exactè instituerent, atq; ad æquitatis normam formarent, ut nomen sanctū Dei
per ipsos ab omnibus laudari posset, non blasphemari. Felix orbis, felixq; ecclesia
atq; eius templa & ædes, si caducis rebus omisis, uanisq; tum carnis, tum earum
rerum, quæ in animo insunt, eliminatis à procerum cordibus appetentijs, solida,
atq; ea quidem, quæ ueras uoluptates secū afferunt & sectarentur, & cæteros ea-
dem ipsa sectari edocerent. Quanta porro putas animi egritudine affici uiros san-
ctos, ac perrodī, cum uident impios non iam ueluti cedros Libani, sed super id
quod dicitur, aut colitur Deus, ut inquit Paulus, efferrī: perindeq; uiuere, ac si
Deus non esset: Et quidem doloris huiusmodi uis eo sæuius in castissimis illis
pectoribus inrudescit, quo malum, quod uident, depellere nequeūt. Magnum
sanè illum esse dolorē, & credo, & interdum experior, cum tam benignus pater,
atq; idem nostrorū omnium amantissimus, adeo male à suis haberi, & tractari cerni-
tur: sed alterū illū quammaximū, cum animus tam iniustus iniurias ulciscendi pe-
nes eos sit, qui parum uiribus, multo minus autoritate & potentia præditi sunt.
Hi certè de se cum Psalte canere possunt, quod defecit in dolore uita nostra: hoc
est, ut ipse semet interpretatur, anni nostri præ indignatione & mœrore, inter ge-
mitus & suspiria attriti sunt. Mirum profectò esset, si seruus, confecto in mœrore
Domino, uiuere in delicijs uellet.

Infirmata est (inquit) in paupertate uirtus mea, & ossa mea conturbata sunt.

Ex hebræo: Infirmata est in iniquitate fortitudo mea. uel, ut legit Felix: In de-
licto meo corruit uirtus mea. Vtrunq; enim filio Dei conuenit, qui in hoc loco
innocentissimi sui corporis defectionem, ac lassitudinem, paupertatē uocat, ob
cuius languorem omne animi robur infirmatum dicit. Corruit, inquit, in delicto
meo uirtus mea. Vide amantissimi nostri bonitatē, qui mortaliū delicta, propter
quæ ab innocentia illa, qua pares angelis cōditi fuerant, in abominabiles uitiorū
sordes, turpitudinēq; corruerant, sua asserat, atq; in ipsis ferēdis, delendisq; uim

C omnem spiritus elanguisse exposulet. Ego, inquit, qui peccatū non feci, sub alienorum peccatorū onere coactus sum cadere: quæ tamen mea esse uolui, cum pro ipsis reus factus emori decreui. Peccata nostra alio quoque in psalmo sua uocat, dicens: Longè à salute mea uerba delictorū meorū. Ossa porro sua turbata memorat, quò uel ipsis reb. inanims occasione præbeat considerandi, cuius ponderis sarcina illa extiterit, quæ non solum intestina omnia perturbationibus eiusmodi obnoxia cōmouerit, ac planè concusserit, sed & ipsa quoque ossa, alioqui dura, atque inertia, cōturbauerit. Non rarò enim istuc obuenit, ut ex uehementi perturbatione permoto spiritu, ossa quoque ipsa tremant, nulliusque uirtutis sint. Quare in nonnullis morientibus id moris esse conspicimus, quod lachrymabilem quandam in modū cōtremiscunt, horribiliterque distenduntur præ angustia & agonia. Deficiente enim uitali succo atque humore, tum ossa, tum cætera corporis partes, utpote suo pastu destitutæ, uim suā amittunt: idcirco contabescunt ac dissoluntur, ex qua quidem re tremor ac debilitas oriri solet. Ceterū ossa in scripturis pro dignioribus animi uirtutibus interdū accipi sciunt studiosi. Quas sanè uates allegerit in sese confusas, ac imbecilles factas, ob metū forsā illum, qui ex consideratione propriæ imbecillitatis atque ignorantia, in corde pauido facillè innasci solet. Hisce tandē uerborū tropis uult uates omnibus innotescere, quàm graue fuerit uulnus illud, pro quo sanando tam dira passus est Dominus uitæ: rursumque quid nobis uulneratis faciendū sit, simulatque medicus non suorum uulnerum dolorem tam acerbum, qui mortem intulerit, perferre uoluit.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis ualde, & timor notis meis.

Exaggerat sui Domini calamitatē uates his uerbis. An uerò Christus populo illi suo despectui fuerit, ac abominationi, sacra testatur historia: atque antea non semel ab Esaia uaticinatū fuit, homines scilicet illum quasi leprosum, & absque specie & decore reputaturos. Solent enim hi, qui in maxima aliqua angustia positi sunt, plurimum leuari, si quos nacti fuerint, qui si non opem, saltem animum patientem & amicū præstent. At in medio ipso calamitatū feruore ab omnibus destitui, & ab ijs quidem, qui nihil minus quam se deserere debuerant, non tantum deserunt, sed contemni, atque illis horrore esse, malorum omnium maximū est. Conqueritur igitur Christus Iesus, sese omnibus tum familiaribus, tum uicinis execrabilem esse. Quod enim nos legimus, super Hebræis est, propter, seu apud: uel etiam, ut uertit Felix, ab. Vnde erit sensus: Ab omnibus tribulantibus me factus sum opprobriū uicinis meis ualde, & timor notis meis. Ipsi notis & familiaribus, ait Augustinus, timorē incussi exemplo horribilis tribulationis. Id olim præ se tulit Petrus: hoc Ioannes, qui relicta sindone aufugit nudus: hoc ceteri discipuli: hoc Iudas ipse, modo tamen execrabiliore quam hi, qui metu potius illo, qui in constantissimū quoque uirum cadere potest, deterriti, Dominum suum negauerunt, ille uerò malitia & iniquitate.

Qui uidebant me fugerunt à me, obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

Mos est quidam turpissimus inter homines, ut illum qui in ærumnā grauem aliquam, aut culpam inciderit, deuitent omnino. Quinetiā, ne in periculum cum illo deueniant, aut in suspicionem saltem, si fortè eandem intrare domū contigerit, eo inspecto, se foras illicò proripiunt. Ex quo parum laudato more plerumque miser in miseria illa sua marcescens ac moriens, hoc uno omnium infelicissimo in fortunij genere moritur, quòd uiuens ab amicis fuit derelictus. Quare ne afflictionum cumulum omnem Dei filio defuisse putes, facit eum uates probrosum omnibus factum, à uicinis quoque, atque ab ipsis charioribus amicis desertū, & obliuioni traditum. Obluioni, inquit, datus sum non secus, quam mortuus aliquis, qui ab hominum memoria facillè elabitur. Cum enim nulla amplius sit spes mortuum amicum in hoc mundo reuicturum, ea primū suis est cura ut humetur: nam finem cum uita tunc habent quæcunque ab eo tractabantur negocia. Sic porro de uasis confractis adhuc minor est nobis cura, quam de amico mortuo.

Quo

A Quocirca rem magis exaggerat, dicens:

Factus sum tanquam uas perditum, quoniam audiui uituperationem multorum commorantium in circuitu.

Non ignorare quidem possumus, quantū Christus male habitus fuerit à suis, quantumque reiectus, adeò ut nulla prorsus de illo ratio haberetur, iudicareturque nulli usui idoneus. Cæterum mortuū hominē, aut uas fractū quis amplius amat, aut de eo curam habet? Vas perditū uocat uas fractum, quod ab omnibus uituperatur, abiicitur, à nulloque emitur. Vas istuc in terris fuit Christus, atque hi cum eo, qui sunt eius. Hi dico, qui, ut inquit Paulus, piè uolunt uiuere in Christo, propterea abiiciuntur, deridentur, à nemine emuntur: hoc est, nulli usui mundano aptari possunt. Haud mirū sanè: in mundo quippe sunt, ut ait Christus, & tamen de mundo non sunt. Idcirco uituperationem audiunt cōmorantium in circuitu. Alio in psalmo conqueritur Dominus se circumdatū à canibus multis, à taurisque pinguibus obsessum. Quàm uerò male audierit in terris, quàm ue sapissimè à Iudæorum turbis, tanquam uenatoris canibus circumuentus fuerit, uituperatus, irrisionique habitus, nihil ferè tam copiose enarrant euangelici scribæ: sed tum maximè, cum eum occidere decreuerunt. Tum, dico, quando uniuersus penè orbis uisus est in suum conditorem conspirasse. Vnde sequitur:

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.

Quod quidem Hebræi clarius expriment. Audiui, inquit Felix, infamiā multorum: Timor circumquaque, dum ineunt consiliū simul aduersum me, ut perdant animam meam cogitauerunt. Censet Eutymius repetendum hinc esse superiorem uersum illum: Miserere mei Domine, quoniam audiui uituperationē multorum commorantium in circuitu: sed tum præcipuè, cum mihi animam adimere, ut reddidit paraphrastes, constituerunt. Mane autem facto, scribit Matthæus, consiliū inierunt omnes principes sacerdotū, & seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traderent. Ecce quomodo tota simul Iudæa conuenit simul aduersus Iesum, ut innocentissimam illi adimerent animam. Cæterū non parum existimanda est tentatio illa, cum anima circumquaque se septam sentiens à truculentis hostibus illis, qui nihil tam auide querere uidentur, quàm ut illam perimant, hoc est, à sua uita, quæ fides est, abalienent, ingemiscit, quasi inter sacrū & saxum, ut est adagiū, posita suspirat, uereturque an à Deo derelicta sit. Cum enim considerat à quàm sublimi diuina contemplandi consuetudine, & gustu, quem toties in pace constituta plenis, ut aiunt, crateribus hauserat, ob tentationū molestiam atque atrocitatem eiecta sit, supra modum dolet, & queritur, qui sit quod hinc à cōsuetudine dulcedine ac sua uitate diuini gustus repulsam habeat, illinc amicitiam suam pollicentem mundum, uitæque commoda præmonstrantem uideat, attamen execrandum, modis omnibus contemnendum ducat. Hæc secum: In re arctissima, periculique plena uersor. Num ego abiectis omnino corporeis oblectamentis, cœlestibus etiam priuabor? num fractum ueluti uas coram Deo semper existimabor? num obliuioni illi tanquam res penitus nihili in perpetuū ero? Vides animā in tantis angustiarū procellis periclitantem, ac desperantem, & non clamabis, Miserere mei Domine, quoniam tribulor? quoniam audio uituperationem cōmorantium in circuitu? quoniam mei unā hostes conueniunt ut me interimant? Nonne die noctuque, ut meam mihi adimant animam, consiliū capiunt? Heu quàm frequentia consilia, aiebat sanctus ille solitarius, ineunt dæmones, ut hominem perimant. Iam certè res in comperto est, nunquam cessare hostem humani generis, quin artes assuat, neque atque dolos & fraudes, quò incautas irretiat animas, uagantésue, atque à grege cætero aberrantes deprædetur. Palsim enim laquei, palsim retia, palsim decipulæ, palsim mentita felicitate inescati hami tenduntur. Adeò in hoc unum semper conuenire uidentur aucupes istiusmodi astutissimi, ut hominem à cœlestis patriæ ingressu auertant. Ecquis tam deliberatum illorum consiliū, ac penè homini inuitabile, euitare poterit, nisi tu, ô domine, opituleris?

C Nostra ne uires: nostra sanctitas: Ne uiuam tecum si meam putem pulchritudinem me posse seruare, & non potius tuam misericordiam, & pietatem. Hi certe astutissimè conspirauerunt aduersum me.

Ego autem in te speravi Domine.

Quicquid enim machinarū intorserint in me hostes, spei umbone refringam, Tu spes, tu robur, tu arx, tu deniq; bonum omne meum. Idcirco

Dixi, Domine Deus meus es tu.

Dixi, hoc est, in hac sententia semper perseveraui, ut quicquid accidisset, Deus mihi futurus esses, bonus, placibilis, ac multus ad ignoscendum. Considerandū illud est, quomodo anima illa, cui nihil iam placet, nisi uirtus, & honestū, in extremas interdum coniecta calamitates atq; æumnas, spem non deserat. Et licet uis doloris ipsum prorsus depascat corpus, cruoremq; e uenis emungat. ac cor inanimatum penè reddat & exangue, spiritus tamē diuini testimonio, qui testimonium reddit spiritui nostro, ut inquit Paulus, quod filij Dei sumus, roborata, intra sese cogitat, & dicit: Scio quod Deus meus es tu. Num igitur me in tua misericordia confidentem deserere poteris?

In manibus tuis sortes meæ.

Hoc est, ut interpretatur August. causa & ordo electionis meæ tibi soli cognitus est: non enim uideo, quā ob rem ab impijs ac reprobis me delegeris. Hebraei legunt. In manu tua tempora mea. Sortes dicit, hoc est, quicquid mihi acciderit, siue secundum, siue aduersum id fuerit, quid hostes timeo? In tua enim potestate illud omne esse scio, non in hostium meorū libidine & uoluntate. Mala quippe mihi inferre possunt, bonaq; auertere, & inturbare, si tu, in cuius manu situm est utrunq; tempus, tribulationis scilicet, ac consolationis, annueris. Non mihi quidem illud uerendum, ne reliquum uitæ spatium, quod tu in cōmutabili proposito præscripsisti, à quorundam feritate intercipiatur, cum abs te, non ab hostium potestate, meum omne euum dependeat. Itaq; utcunq; à frequenti improborum hominum corona concludar, adeo ut nulla sit euadendi uia, adhuc me seruare poteris. Quare

Eripe me de manu inimicorum meorum.

Libera me, ait paraphrastes, à tyrannide impiorum. Videtur mihi uates uelle dicere, me exime à mundo. Alioqui non certè uideo quomodo prudentis sit animi in mundo uelle uiuere, atq; à tyrannide mundi regina nolle opprimi. Nescio enim quo nostro merito id accidat, ut cum primū alicui, uel duorū hominonū cura cōmittitur, in primis dat is operam, ut tyrannus sit, non pastor, aut pater, nisi fortè uoluerit uates tyrannidem peccati à nobis intelligi: cuius quidē imperium eo magis pertimescendum est, quo latius in omni genere uitæ pro libidine euagatur. Huius profectò uis olim ea fuit & dira & pertinax, quando ille qui peccatum non fecit, peccatū pro nobis, qui non eramus soluendo, ac maledictum factus, mortem, & eam quidem acerbissimā obiuit. Et quidem is ipse est, qui nunc pro à tam sæua tyrannide liberatione patrem precatur hoc modo: Eripe me de potestate, seu tyrannide inimicorum meorum,

Et à persequentibus me.

Persequuntur, ait Augustinus, Christum atq; eius ecclesiam, qui cum Christiani sint, secundum Christi uitam uiuere renunt. Persequitur igitur Christum latro, adulter, homicida, tyrannus, ganeo, & cæteri huius farinae homines: qui cum in perpetuis tenebris miseriam uiuant uitam, quomodo diuino lumini, qui Christus est, non aduersabuntur? Itaq; cæci semper sint, posteaquam sic uolunt. Tu Domine,

Illustra faciem tuam super seruum tuum.

De Dei aspectu erga nos hilari & iucundo, quo suum testatur fauorem, iam aliàs diximus. Solent enim hi, à quibus iudiciū in causa nostra expectamus, præ se ferre, qualis eorum sit erga nos animus, uultu & aspectu. Quare à truci uultu iudicis

A iudicis & ingrato, quid tuæ causæ futurum sit prenoscere poteris. Itidem porro à patenti & claro. Sensus igitur is erit, ut elegantissimè reddit Campensis: Hilarum ô Domine exhibe uultū tuum seruo tuo, ex quo scilicet spem firmam uictoria sumere ualeam.

Saluum me fac propter misericordiam tuam.

Vide quid sibi uoluit uates in nomine uultus exhilarati, & quid præ se tulit quando orauit, dicens: Illustra faciem tuam super seruum tuum: hoc est, saluum me fac propter misericordiā tuam, non propter bonitatem meam, quam nullam esse fateor. Illa igitur motus me adiuua.

Non confundar quoniam inuocaui te.

Confunditur is facile, ac pudefit, qui in petendo aliquid à principe, aut iudice, repulsam patitur. Alio in psalmo sic orat: Non confundar quoniam in te speraui. Quod sanè idem est quod, non confundar quoniā clamaui, seu inuocaui te: cum nihil aliud sit animæ clamor atq; inuocatio, cum orat, quam spe certa impetrandi quæ postulat, uel sine uoce uociferari. Tu, cum oras, uide ut spes tua firma respondeat orationi, speiq; oratio. Nam oratio spei auxilio denudata, impia est, & quæ proculdubio repulsam, è qua confusio, atq; animi desperatio emanat, refert. Ita spem ignauā reddi arbitror, nisi seruida oratione incalcescat, ac inflammetur. Siquidem spes orationis calcar est, oratio uero spei stimulus. Putat Eutymius in hoc loco faciem Dei, eius uisitationem ac beneuolentiam esse: seu, ut alij, cognitionem, quæ licet insculpta sit animæ à primo rerum exordio (ad imaginē enim Dei factus est homo) tamen is splendor ac notio ob assiduas, quasiq; ingenitas nobis peccati tenebras facile obnubilatur, tetraq; fit & obscura: unde tum Dei, tum nostri ea, quā mors æterna sequit, exoriri solet ignoratio atq; obliuio. Quod sanè periculum aduertens Psaltes, orat, faciem, hoc est, ueram Dei cognitionem in se innouari, clarāq; fieri. Econtrario uero

Confundantur impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa.

Non ego, inquit, sed impij confundantur à tua repulsi presentia, deducanturq; ut meriti sunt, in infernum, ubi mors est æterna, ubi horror, ubi metus, ubi omne malum inuenitur. Aliàs admonuimus non ualde admirandum esse, si interdum sanctissimi Dei uiri dira malis imprecari uidentur hominibus. Nam cum unius iam spiritus, atq; propterea uoluntatis cum Deo facti sint, quā horrenda illos maneant iudicia cognoscunt: quocirca rogant, ut ad bonorum leuamen, improborumq; metū ac terrorem, eorū interitus acceleretur. Scelestus enim, ut ait Eutymius, cum uidet sui similem cædi, eruditur. Deducant in infernū. Felix legit: Sileant in inferno, hoc est, in morte eterna sileant, qui nunc tam impudenter Dei electos carpunt & adlatrant. Apud poetas etiam inferorū manes silentes uocabantur: unde silicerniū, quod conuiuū erat funebre seni defuncto celebratum, originem habet: sic sanè dictum ex eo, quod à silentibus, secumq; cogitantibus, sese mox mortuū sequuturos, edebatur. Quapropter abeuntes à conuiuio, quasi non amplius alter alterum uisurus esset, se mutuò salutabant, dicentes: Vale. Sileant igitur, habitentq; in perpetuo silentio cum silentibus animis in inferno. Interim uero eorū muta fiant labia dolosa. hoc est, obmutescant omnino duplices isti, mendaces ac uasri, qui in corde & corde loqui soliti sunt, filij nimirum diaboli (ut ait Christus) qui natura mendax est, & mendacij pater. Videat ciuis, uideat iudex, uideat mercator, uideat ecclesia, atq; ex animo mortales omnes simul perpendant, quanti aestimandi sint huiusmodi linguæ lapsus, & uitia, postquā tam diro omine, atq; imprecatione à sanctissimo impetuntur uate. Deducantur, inquit, impij in inferno, muta fiant labia dolosa,

Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia & abusione.

Hic graphicè admodum petulantia simul & insolentia quorundam depingitur. Sancto enim spiritui mirum in modum infensa est cum omnium, tum illorum præcipue, qui dignitate aliqua in repub. & magistratu præditi sunt, superbia

Cac fastus: sed illam maiori quodam stomacho coelestis illa mens detestari solet, quæ iustos ciues, atque optimè de sua repub. meritos contemnit. Ex qua quidem sæuitia illud plerunq; accidit, quod aut ciuitates & regiones à bonis ciuibus deseruntur: aut ipsis utcunq; in antiquis sedibus perdurantib. uis omnis, uel pecuniarum, uel honorū penes illos sit, qui idcirco interdum à principibus tolerantur, ac, quod turpius est, in dies magis nouis perornantur magistratibus, quia mali sunt. Hos igitur in hoc loco tangi, ac iuxta admoneri arbitror. Cum enim omnes tam uultuosè contemnant, cum neminem uereantur cum probis omnibus se se superbe nimium, uel inuito principe, uel saltem coniuente, præferant, sibi effutire quicquid in buccam uenerit licitū arbitrantur, aut potius præsumunt. Et quidem alio in psalmo eiusmodi rerum monstra effigiat uates hoc modo: Linguam nostram magnificabimus, quis noster Dominus est? Vides in illorū uerbis superbiam, & contemptum, quem abusionem reddit noster interpretis. Alia uero litera sic habet: Qui loquuntur dura in superbia, & contemptu: hoc est, alta & arrogantia: similes nimirum Solomonis filio illi, qui cum iuueniliter olim nimium exultaret, ea ciuibus suis locutus est, quæ illi postea, atq; eius regno non paruas calamitates attulerunt. Tantum uero abest, ut hac eadem labe uel simili infecti sint uiri sacrae religionis militiæ adscripti: quæ quidem nihil aliud ab exercitu suo exigit, quam ueritatem, contemptū mundi, humilitatem, spiritum, fidei q; ardorem, atq; ignem, ut etiam omnia sectentur, quæ omnimodam mentis deiectionē præferant. Nonne monstro simile ducetur uirum aliquem uidere sub funebri pallio mitraq; aut pileo, religionis insignibus, quæ in humilitate posita est, mundi fastum & pompam profiteri?

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.

DVates diutius in recensenda tum Dei patientia, tum ultione peruagatus, statim quasi à spiritu interceptus exclamauit, magnā esse diuini gustus suauitatem: quam tamen uult Deus à suis interdum subtrahi, & abscondi, ut eorū uirtutē excitet. Non enim suos semper internis spiritus consolationib. alere consueuit, sed ariditate nonnunquā, siti, inedia, ac, qua maximè affligi solet anima, corpore eorum phantasmātū incurfione & tumultu, sinit eos perturbari: quanquā diuinus ille gustus, quo nullus inuenitur maior, & qui potissimum in conscientia tranquillitate positus est, nunquā purgatissimis animis desit: & quē certè à uate absconditū dici legimus, ac planè internū. Impossibile quippe esse censeo uirū illum, cui omnino corporearū rerum uoluptates nausæ sunt ac contemptui, suo interno fraudari gaudio, & gustu. Quod si porro uidetur aliquando, quemadmodū illo sua sponte, ita hoc absq; animi proposito priuari, id tamen loco summæ consolationis habet, quod scit coelestem patrem non posse diutius pati, quo minus illos, quos amat, uisitet, pascatq; diuino suo edulio, atq; interna consolatione. Atqui istius generis uiros singulari prærogatiua timentes Deū appellat, timore tamen eo, quo ueneratione quadā grauissima, ac Deo digna, eum uerentur, atq; amant. Felix hūc uersum sic reddit: Quam magna bonitas tua, quasi dicat, ab ampla tuæ bonitatis consideratione, nostra omnis interna exoritur spiritus suauitas & dulcedo. Hæc sanè prorsus mundi huius sapientes refugit, sed paruulis solummodo, hoc est, Deum timentibus impartitur. Nam

Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Felix: Operatus es, bonitatem scilicet. Vnde erit sensus, quasi per correctionē hæc superioribus uerbis addita sint, hoc ferè modo. Quam ampla sunt bona, quæ timentibus te, benignissimè, occulta tamen ratione, elargiris. Imò, ut amplius aliquid dicā, quam ampla sunt ea, quæ fecisti pro in te confidentibus: idq; tam in propatulo, ut illud cuncti mortales, & uidere, & admirari possint. Vides rursus quomodo spem, tanquam uirtutū omnium necessarium condimentum, timori associat: Magna igitur sunt bona illa, quib. timētes se donat diuina bonitas: imò uerè magna sunt ea, quæ perficit, ac palam adeo operatur coelestis pater erga in se speran-

Asperantes, ut nemo homo sit usquā gentiū qui hæc ignorare queat. Quid tam magnum unquam inter homines uisum est, quam cum pueri, innuptaq; puellæ, nedum robustioris ætatis uiri, diuino percite furore, ac fidei calice ebrige, carnificum gladios derisere, impaudaq; iugulum securi cædendum præbuere? Huiusmodi enim sunt ea, quæ pater coelestis in suorum gratiam operari solet.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum.

Hoc est: Interim quod plenissimā undequaq; illis præparas mansionem, eos abscondes, turaberisq; ab exitio, si non prorsus à conturbatione, cum ea omnino huic agnata sit mundo. Et id quidem in abscondito faciei tuæ: hoc est, in occulto: ubi tu tamen semper in eos respicis, licet non uidearis, negentq; improbi te tuos curare, eisq; adesse. Abscondes, inquam, eos, atq; è regione tui uultus, qui improbis omnino occultus est, collocabis. Num corporeis uoluptatibus addicti te uidere poterunt, cum solummodo illorum, qui mundo sunt corde, id potissimum munus sit? Cæterum pro summa tutela, abscondi in abscondito faciei Domini, hoc est, coram eo, positum esse arbitror. Nam nullum in ciuitatibus tutiorem esse locum, quam is est, in quo ipse princeps moratur, nemo ex ciuibus est qui ignoret. Vnde clamabat Iob: Pone me Domine iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.

Protegens eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

Felix: A contentione linguarum. In loco, ait, secretiori, magisq; tuto, eum delitescere facies, ut hi solent, qui illos qui ad se confugiunt, in abditiorebus ædiū suarum locis abscondunt. Ex se enim homo uarios suos hostes, carnem scilicet, iram innumeratq; mentis appetentias, libidines, atq; illum maximè omnium teterrimū, amorem sui, uitare haudquaquā præualeat, nisi Deus opituletur ac præstō sit, collocans eum, ut sic dicam, meticulosum, deq; se desperantē omnino in reconditioribus, atq; adeo tutioribus tentorijs fidei. Iam tandem uides tutissimum locum, inaccessumq; hostibus IESU CHRISTI tabernaculum, fidē esse. Nihil enim tam arduū, tam uerū aduersum esse potest, quod animæ in fidei tentorio, hoc est, in sinu Christi cōmoranti, metum incutere ualeat. Porro nulla atrocior pestis, his præsertim, qui quærunt, ut hinc idem Psaltes uocat, faciem Dei Iacob, acciderē potest, q̄ illa, qua mutuis sese homines dilacerant contentioneibus. Argumentum sanè ingens illud est, eos qui ad illiusmodi proni sunt rixas ac dissidia, mundi amantiōres esse quam Dei, qui pax summa est. Nonne, aiebat Paulus, cum sint inter uos zelus & contentio, carnales estis? Nescio quidem an aliud quicquā tantū queat officere animo tranquillitatem amanti, quantū contentiones, seu, ut eas appellat uates, contradictiones audire, de his præsertim, quæ ad spiritus eruditionē attinent, quanquam illas honestiori uocabulo nostri temporis disputatores, disputationes uocant. Quod uerò inter ciues illos, qui negocia, aut uectigalia, in rebus publicis exercent & exigunt, interdum contentiones interueniant, non admodum sanè mirū esse debet. At à mortuis, à sepultis, ab ipsiq; ecclesiæ centro artem contradicendi fumere, quis bonus non horreat? Hos enim cum intueor de honoratioribus tum locis & gradibus, tum literis ac disciplinis tam atrociter disceptare, uideor uidere mortuorū cadauera mutuis dissidijs inter sese de eligendis sibi cōmodioribus sepulchris concertantia. pacata enim omnia in Dei ecclesia esse debent. Impossibile quippe est reflectionem illam solarē, quæ è uase aliquo patulo aquæ ad parietem emissa hinc atq; hinc axagitur, aquæ motē indicium non esse: ita acerbitas illa uocis in disputando, animū parū tranquillum ac pacatum præ se fert. Clamor, aiebat Paulus, tollatur à uobis cum omni malitia.

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

Inter cætera belli propugnacula, illud uidetur maximū, magisq; tutum, si quis ab hostibus circumspectus, cernit se in ciuitate ea positum, quæ sit optimè munita, atq; obsidentium uineis, pluteis, tormentisue ceteris impenetrabilis. Sic enim instructus miles, hostiū ferociam ac minas ridere solet. Ita sanè uir collocatus in ci-

C uitate ea munita, quam alio loco ecclesiam magnam appellat uates, externos expugnatores, mundum oblectamentaq; sensum ac cupiditatum motus & rabiem, facile spernit. Canit igitur: O quam ex intimis anime medullis laudandus est Deus, quam toto animo sanctissimum eius nomen celebrandum, qui miris ac magnis admodum rationibus & modis, suam mihi ostendit misericordiam, in subueniendo tam insperato rebus meis plane deiectis & perditis. Is enim, quid multa me morem? tutatus est me, tanquam fuissem in munitissima ciuitate. Vnde hoc me rui? quid prior dedi illi, ut tam magnifice mihi retribuatur? Interim uero aliam mihi preparari certo scio ciuitatem adhuc fortius munitam, futuram Hierusalem, que est, ut ait Paulus, mater nostra: & que uiuis ex lapidibus, ut canit ecclesia, hoc est, uegetis animis, construitur: ueruntamen ijs quidem solum qui in terris prius tusionibus expoliuntur, ac pressuris.

Ego dixi in excessu mentis meae, proiectus sum a facie oculorum tuorum.

Ex Hebraeo: Ego dixi in praecipitatione mea, utraq; enim lectio optime doctrinae spiritus inseruit. Antequam (ait fortissimum robur nostrum Dominus Iesus uice nostri) sentirem me in urbe tam forti & munita positum, intra me quasi animi desperatione stupidus factus, sic aiebam: Proiecit me Dominus a conspectu suo: me non amat, meam querit perditionem. Vides quod aliquando animi desperatio ac diffidentia, adigat uiros etiam perfectissimos, & qui nihil iam in hoc mundo aut mirantur, aut diligunt praeter Deum? Nonne tibi uidentur praecipiti, ac nimium ad inreritum festinanti iudicio atq; consilio ferri, cum sub tentationum, aduersitatumq; malleo positi, se a conspectu oculorum Dei proiectos suspicantur? Putasne a pectore in fide firmo & constanti, prodire posse uocem illam, uidelicet: Deus Deus meus ut quid dereliquisti me? ut quid recessisti longem? despicias ne in opportunitatibus? Quod si a Christo prolata fuisse in cruce legimus, ab illo quidem prolata fuere, qui miseriam omnem nostram, praeterquam peccatum, in sese transtulit.

Ideo exaudisti uocem orationis meae, dum clamarem ad te.

D Campenlis, uir in intelligendis psalmis & acutus, & meus quoq; dux & praceptor, hunc uersum cum superiori sic nequit: Ego quidem olim in anxietate summa constitutus, abiectionem me esse putabam abs te. Verum tu etiam tum diligentissime auscultabas quotiescunq; clamabam, & omnes meas preces audiebas. Nos imprudentes, ingratosq; si in angustijs illis maximis, in quibus de tota salutis animae summa agitur, ad Dominum clamamus: & nostrum clamorem ab illo, qui bonitatis oceanus est uastissimus, & qui cupidior est miseriam nostram abstergere, quam nosmetipsi ut abstergatur, putamus reijci. Tum enim plerumq; cum non creditur, adest suis: sed quod nostrum magis in se excitet amorem & desiderium, dormire se simulat. Quia igitur, inquit, ego raptu quodam mentis atq; ecstasi stupidus factus, putabam me a uultu tuo reiectum: idcirco tu sapientissimus omnium, non amplius dissimulasti, sed statim, qui tuus est natura mos, exaudisti uocem orationis meae. Quare cum nostris rebus semper sit praesens dominus,

Diligite Dominum omnes sancti eius.

Commodum enim beata anima, Dei bonitate erga se celebrata, ad animi gratitudinem, diuinumq; amorem, ac plenam in Deo fiduciam alios inuitat. O uos, inquit, qui sanctitatem uestram illi, qui solus sanctus uere est ac sanctitatis dator, acceptam refertis, meo exemplo dominum tam benignum amate. Haud certe a uobis amplius uictimarum carnificinam, quam lanis potius, quam uiris iustis conuenit, efflagitat: sed amorem uerum, totum scilicet incensum in Deo, suiq; penitus oblitum, ac caeterarum omnium rerum corporearum pulchritudini minime affixum. Non displiceat uobis, quicquid coelitus dari uideritis, siue dulce, siue amarum illud sit: certis quidem, quod omnia in uestri salutem operatur coelestis pater. Quod si improborum gregem admodum numerosum in uos desauire cernitis, ne desperetis, ne terreamini: tempore enim suo unicuique reddet Deus, sic exigente iustitia, quod suum erit. Etenim

Veri

A *Veritatem inquirat Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.*

Non enim sinet diutius ueritatem, hoc est, illorum uitam, qui uere Deum colunt atq; amant, a petulantia malorum opprimi, uerum eam ut rem charam inquireret, defendet, tutabitur, persecutoribus uero suis reddet (ne dubitetis) abundanter: illis dico, qui loquuntur in superbia & abusione, secundum abundantiam improbitatis eorum abundantissime retribuet. Dixi ueritatem in hoc loco esse uitam proborum, & uere Deum colentium: motus sane ob id, quod legit Fel. nam quod nos legimus, ueritatem inquit Dominus: ille, fideles custodit Dominus, & retribuit superabundanter facienti superbiam. quanquam certe non uideo quomodo ueritas ipsa in homine iusto, & Deo charo, & fidei, manere non queat. Vide quoq; dictio, abundanter, aliquibus Hebraeis esse, cum fune: quod idem est, quod cum mensura illorum superbiae debita. Eadem enim mensura, aiebat Dominus, qua mensi fueritis, remetietur uobis. Res quippe plurimas antiqui funibus metiri consueuerant: ne interim dicam de crudelissimo funium genere, quo torti quamplurimi, ea etiam interdum, quae ne leui quidem cogitatione commiserunt, se manu fecisse confitentur: unde non raro uidemus etiamnum Barabbam latronem e carnificis manibus elapsum: Iesum uero iustissimum ac innocentissimum crucis ligno affixum.

Viriliter agite & confortetur cor uestrum, omnes qui speratis in Domino.

B Pulcherrimus quidem nexus, qui psalmi huius super diuini exordii termino concinnat spei elogio. Tunc enim sic orsus est: In te Domine speraui non confundar in aeternum. Modo uero cum iam ad calcem peruentum sit, claudit orationem huiusmodi fiduciae pleno hemistichio: Confortetur cor uestrum, o uos omnes qui speratis in Domino. Hoc plane idem est, quod superius in uigesimo septimo psalmo canit propheta, cum ait: Expecta Dominum, uiriliter age, confortetur cor tuum, & sustine Dominum: cum nihil aliud sit sustinere Dominum, aut expectare, quam spem nostram omnem in Deo, hisce in dubijs mundi, uentibus ponere. & nos ibi cum nonnulla dixerimus, superuacaneum esse ducimus. eadem sepius repetere. Tantum unum hoc admonuisse uelim, quod hic a Psalte cor nostrum pungitur, quippe quod olim in aduersitatum fluctibus uacillasse, penitusq; a firmitate ea, que uirum Christianum decet, sese defecisse uisum est, iam demum sumat uires, atq; Christi Iesu calore animatum inualecat: alioqui certe nostrae nos animi aegritudines, nostraeque, ut appellamus, imperfectiones, pessimo omnium hominum exemplo adulescentium humandos comitabuntur: animo uero dilacerato, & non profus Deo ipsi se consilium mentium osori unito, uelle e uita discedere, ingenij duri indicium est, atq; eius quidem, cui animorum aeternitas parum cognita est.

PSALMVS XXXII. *Eruditio David.*

B *Eati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

Perpicacioribus ingenijs, quid sibi uelit praesens psalmus, ex titulo facile patere poterit. Erudit sane nos Dei spiritus in Psalmo hoc, de re admodum & utili, & necessaria, & quae quamplurimos uel ex sanctioribus nostrae aetatis hominibus profus lateat. Fingimus enim aliquando nobis ideas quasdam meritorum, quibus ex debito debeatur aeterna requies: at unde, aut ex qua causa & ratione Deo nostrae actiones futurae sint gratiae, turpiter ignoramus, cum id in primis nesciri non oportuerat. Hic igitur unusquisque, cui maxime sua salus est curae, a Dei spiritu eruditur, unde peccatorum suorum remissio expectari debeat, a Dei dono scilicet, non a nostris quantumuis perfectis operibus: alioqui, ut diuus sentit Augustinus, si bona coeperimus facere, & nostris uiribus id quicquid erit attribuerimus, & non gratiae Dei, idolum nobis in corde nos uerbis iustificantes fabricabimus. Sunt enim, ait, homines ingrati gratiae, multum tribuentes inopi, sauciaque naturae: Domini quippe est salus. Discute, inquit, bona merita tua, & uidebis quia dona sunt Dei. Nam uerissimum illud esse Apосто

Cli, ac planè diuinum minimè dubito, quod ait: Deum credenti in eum, qui iustificat impium, per fidem, secundum propositū gratiæ suæ, non imputare peccatum. Fidei porro iustitiam, haud humanæ industriæ, sed diuinæ uirtutis munus esse asserunt, & optimè quidem: in quam sanè illius qui credit, tota ex Deo gloriatio est, & gaudium internum, in quibus Deum ipsum rursus conuertitur: ut neque exordium, neque terminum huiusce gloriæ, aliud quippiam esse uelit, quam ipsum Deum. Operum uero iustitiam eam appellant, qua quis factis atque actionibus suis fidens, per eas iustum fieri quasi ex debito, & sperat, & credit. Ex qua quidam persuasione illud potissimum oriri cernimus, quod siue ab hominibus, siue à Deo sperandum sit præmium, paratum id sibi in primis suo merito opinatur, non alicuius dono, aut beneficio. Quæ res profectò periculosissima est, in re præsertim tam serua, quippe quæ ea sit, in qua tota salutis summa consistat. Is certè alio iustitiæ genere præstantiori, quam sit operum, mihi uidetur ornatus, qui cum totum uitæ suæ cursum in exercendis operibus bonis attriuerit, in suorum tamen meritorū ponderatione nihil moratus, se ad Dei bonitatem considerandam illucò transfert, quod solus uerè sit, qui uelit, ualeatque uirum quamuis impium, per fidem, ad se confugientem, iustum facere. A quo enim alio spirituum supernorum res tanta tantæ uirtutis potentia, atque imperium sperari potuit, si à nobismetipsis nil nisi infirmitas, debilitasque nostris in actionibus expectari par sit? Atqui si liceat hæc duo genera hominum inter sese conferre, nonne uidemus operum amantiores, quomodo in gerendis suscipiendisque rebus, se habeant? iustitiam scilicet eatenus adhibent, quatenus tum legi, tum hominum opinioni satisfaciunt. Illi uero se Dei dono iustificatos arbitrantes, præ illo, aut certè citra illum, ipsas operum, legis uel iustitias, tricas quasdam mentis esse existimant, & fugiunt: nec possunt quidem non abhorreere ab actionibus illorū, qui se admirantur, se amant, sibi que in primis tribuunt, quod solius gratiæ & fidei sit. Iustus igitur, ut inquit **A**bacuc, ex fide uiuet: qui sanè per iustitiam, quæ ex Deo est, diuiniore quodam modo uitam degens, sublimiorisque iustitiæ gradum ascendens, normam gerendæ sibi uitæ, non ex præscripto, aut lege operum, uerum ex imitatione Dei constituit. Si quidem inter homines id usu sæpe accidit, ut in illo, quod ab alijs didicimus, similes illis esse qui nos id docuerunt, operam demus: unde doctoris nostri gloria per nos illustrior redditur ac magis celebris. Sic itaque (ne nimij simus in his pertractandis, quæ passim iam per orbem uniuersum, etiam in tonstrinis, edocentur: sat sit solummodo ea breuibus perstrinxisse, quæ præsentis instituto inseruiunt, uix enim aliter fieri potuit.) Sic, inquam, uir se, sua que exactè cõsiderans, hoc est, quod nihil boni in conspectu Dei egit, quod ueniam suis peccatis meruerit: quodque omnes suæ iustitiæ nihil aliud sunt quam sordes & macule: & quod, quamuis adamussim se legem Dei seruasse sibi conscius sit, se tamen inutile mancipiū fateri opus est: quod rursus si ei contigerit cum Domino in iudicio intrare, non iustificabitur, quin potius damnabitur: item considerans, quam felix sit ille, cui Dominus omne peccatum condonauerit, atque perinde ac nunquam extitisset, texerit, gemitu quanto potest profundo, desiderans nimirum ex illorum numero esse quibus non imputat Deus peccata, exclamat: O quam bene habet, quam beatus is ille est, cui peccata iam condonata sunt, cuique ad pœnam ea Dominus non imputat. Obseruandum enim est, quod non dixit uates, beatos illos esse qui peccata admiserint nulla: nemini enim hominum id datum esse asserunt: sed quibus peccata prorsus donata sunt, ac eo modo tecta, tanquam omnino non essent, Dei que oculos penitus fugerent: neque planè imputanda à Deo censeantur, cum pœnas merito de illis sumendas à debiti syngrapha expungit. Cæterum à Deo peccata tegi dicimus, cum nos non tegimus: non rursus imputari, cum à nobis imputantur: non damnari, cum se homo damnat, ac iudicat: alioqui in illud faciliè impietatis proruit, quod in sequentibus detestatur uates cum ait:

Nec est in spiritu eius dolus.

A Potest enim fieri, ut homo suorum operum suauitate illectus, dum exteriora duntaxat intuetur, & amat, faciliè interim actionum specie sanctitatisque opinione decipiatur. Nimirum enim turpiter is labitur, qui uirum illum iustum putat, cui adhuc peccata imputantur, neque adhuc sunt tecta atque uindice Deo abscondita. Nam cum homo spiritus radijs illustratus, suos interiores cœperit absque fuce & simulatione librare affectus, atque ex animo considerare: iudicat statim sese totum in corpore & anima, non dico peccatorem, sed & ipsummet peccatum, nedum quidem illa crassiora, quæ etiam mundus ipse peccata existimat, execratur, ac uitanda omnino iudicat. Unde inscrutabile sui cordis pelagum ingrediens exclamare cogitur, Delicta quis intelligit? cui tam reconditi motus sunt notis? quis tam abstrusa, ac planè incognita cognoscere unquam poterit? Proinde hic primum ad Deum uerè absque dolo clamatur, dum uerè absque dolo peccatum cognoscitur. Hic, inquam primum Dei misericordia peccatum dimittit gratis & abstergit, si tu tibi non remittis, non ignoscis, non tegis, sed ex corde atque ex animo, nedum ore quidem, aut ex more, confiteris te nihil aliud esse, quam peccatum maximum, & iniquitatē. Atque hoc sanè modo dolus qui in spiritu latere uidebatur, detegitur. Non enim mediocris doctrinæ indicium est, proprii cordis malitiam non ignorare, quæ alios facilius, quam seipsam damnare solet. Is igitur beatus, in cuius spiritu nihil fictum, nihil uel simulatum deprehensum fuerit: sed ex animo seipsum discutit, peccataque propria, non aliena, cognoscit, detegit, damnat, ac lacrymarum riuo abluit. Actum enim de illo prorsus asserere audeo, qui cognoscendi se peccatorem finem fecit. Putasne illum quanti periculi sit, diuinam bonitatem peccando offendisse, non ignorare, qui licet ore se peccatorem fateatur (mos iam omnium is esse cœpit, ut sese peccatores dicant: quam uerò serio, atque ex corde, parum perspicuum est) peccata tamē, neque corrigat, neque ex animo confessionem illam pronunciasse, reliquo uitæ cursu præ se fert: non enim illi qui ex corde se iniquos & cognoscunt, & fatentur, mundi plausibus delectantur, sed illius potius perfidiam atque iram in suum profectum pertrahunt. Norunt quidem quam periculi plena res sit illis isdem rebus inseruire, quas hi solummodo sectantur, qui sese penitus ignorant. Quam multi sanè sunt, qui cum, Dei spiritu ac dono aliquo perlustrati, seipsos medullitus agnoscat, conantur tamē, & quanta possunt animi intentione sibi persuadere nituntur, se bonos esse, & iustos, dum interim miserrimè latentē dolum in spiritu aut non sentiant, aut non sentire, cum tamen sentiant, arbitrantur. Vides mentitæ sanctitatis fucum atque imposturam. Vides, inquam, ni fallor, quid sit dolum in spiritu uersari.

Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Felix sic: In rugitu meo tota die. Cum cogitarē, inquit, in silentio delicta mea, præ multitudinē anxietatis inueterauerunt, uel, ut alia est litera, contabuerunt ossa mea. Obmutire enim solent hi, qui in maximis occupati sunt cogitationibus, ut is planè accidit, qui cum nimio dolore, aut metu detinentur, spiritum diutius quam par est continent: quo tamē postea erumpente, ac collectis in unū uiribus sese foras promente, aduntur mugitus quidam, ac eiulatus insoliti à pectore iam ex caloribus ad intima collecti abundantia penè torrido ac constricto: hincque succo uitali in homine absumpto, ossa, reliquæ uel interioris texturæ partes necessario fiunt tabidæ, ac uetustarū rerum more, mucidæ. Ait igitur uerè atque ex animo pœnitens: Hei mihi quia tacui, quia peccata non detexi, non agnouit, non confessus sum, remisit mihi, non imputaui, dolum in spiritu non attendi. Idcirco præ doloris æstu & anxietudine, contabuerunt ipsa ossa mea, nedum delicatioribus uiscerum partes atque exta, in rugitu meo. Siue, inquit, tacitus mecum cogito, siue rugitibus dolorem meum intimum indico, contabescunt ossa mea: seu, ut reddat paraphrastes, conteruntur uires meæ. Vidisti ne aliquando hominem sua secum peccata serio reputantem, ac quanta se maneant inferiorū tormenta considerantem, perpendicularitatemque ex corde diuinum iudiciū, meritam damnationem, ac tandem pec-

Cati foeditatem? Mirum si in eo colorem uiuidum, aut corporeā habitudinem ad modum uegetam & robustam uidere dicas. Quid si suum internum cruciatum miris atq; insolitis eiulatibus ostendere cogitur? Testupidum, qui in tanta amici dissolutione, atq; miseria, pulchritudinem aliquam corpoream inspicere optararis. Luctus, crede mihi, aut internus mœror & dolor, maciem potius neruorum, ossium uel debilitatem, & laxamentum gignunt, quam robur, aut pulchritudinem. Quanto uerò exitio obnoxia sint ossa, hoc est, & decor, & uirtus animæ illius, quæ stupida quadam tum imprudentia, tum uerecundia attonita facta, sua tacet delicta, eaq; tegit, & non sibi imputat: quin potius se ea ignorare sibi persuadet, putatq; fucum rei tam certæ posse obducere, ac Deo ipsi imposturam facere, multorum nec quidem minutioris gregis hominum uita probè ostendit. Vnde oro, imperia illa quorundam tyrannica magis, quam Christiana: unde uacillanti consilia: unde dolis: unde mentis inconstantia: infirmitas: ægritudo: ab ignorantia sanè nostris, nostrarumq; iniquitatum, ac scelerum interiorum obliuione. Secus autem illi, quibus omnia sua interna optime perspecta sunt: se utiq; continuo damnant, sibiq; ipsis, nō alijs, indignantur atq; irascuntur. Cetera uerò, quibus ex officio portionem aliquam uitæ debent, stabili, firmoq; proposito ac mente, infractoque consilio, prudentissimè, absq; animi scilicet perturbatione & dolore iudicant, & moderantur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

Sentio, inquit, iudicij tui manum, & seueritatem die noctuq; mihi grauiter minitantem. Quid dicam? perinde coniectus sum in ærumnam & miseriam, ac folent hi, qui inter spinas uoluntantur. Hic spinam, terrificam diuini iudicij memoriam appellat uates. Qui sanè sapiunt, cum in mentē sua primum errata ueniunt, ac mox poenæ illis debita, ueluti spina aliqua acutiori, iudicij stimulo compungunt solent. Felix, atque adeo ceteri penè omnes Hebrææ lingue periti, secus legit hunc uersum. Immutatus est, ait Felix, humor meus in siccitates estatis, qui semet exponens, sic inquit: Euersa est pinguedo mea, & humidum meū in siccitates, id est, factus sum macilentus, & exiccatus, ac si positus fuisset ad radiū solis in aestate. Quare sic reddit paraphrastes: Sic mutatus sum, ut ex succulento factus sum aridior quam sunt aristæ in media messe. Nescio enim an apertioribus demonstrationibus ostendi posset hominis sua peccata, quæ maximè in reconditionibus animæ recessibus insunt, considerantis & dolor, & mœror. Clamat Dominus in Osee uaticinijs: Ego septiam uiam tuam spinis, id est, minis & terroribus, quod uel hoc modo saltē, tuū ualeas non ignorare peccatū. Alio qui cum omnia infelici animæ tranquilla sunt & delitiosa, sit stupida atq; iners prorsus in periculis considerandis, in quibus assiduò, dum se ignorat, miserimū in modū uersatur. Nunquam enim se tutū arbitratur uir sapiens, hoc est, ille qui probè se norit: sed quemadmodum continuo se peccatorē non ignorat, ita continuo peccatū suum coram supremo iudice detegit clamans,

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.

Vides prudentiā animæ suæ salutis mirè anxia. Aliud, aliud, inquit, in hunc consilium. Cur tacui misera? cur delictum meum non detexi? cur medicum infelix horui? Erraui igitur hactenus, modò uerò aliud mihi capiendum est iter. Meū enim peccatum, meam iniquitatem, meam iniustitiā, meum deniq; morbum non amplius celare statui, sed aperire potius, ac cognitum medico facere.

Dixi, confitebor aduersum me iniustitiā meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

Dicto citius solet diuinus medicus ægrotantē animā sanare, modò ex intimis medullis se morbo infectam fateri non erubescat. Non sanè ualde admirandum est, licet ex se laudabile sit, ac tutū omnino, hominem in crasioribus illis peccatis quæ etiā tecta ab alijs facillè cognosci damnariq; possunt, prouolutū, aliquando fateri

A fateri illa, ac detestari, ut sunt homicidia, furta, rapinae, publicus alieni tori concubitus, ciuū oppressiones, usurae, & ceterae huiusmodi rerum pub. pestes: at illud quod unum maximè à nobis requirit Dominus, nos scilicet totos à planta pedis usq; ad uerticem, aliud nihil esse nisi strumā peccati ac luem confiteri, summæ perfectionis indicium erit. Referenda est igitur ac retorquenda omnino in nos nostra iniquitas & iniustitia, non in alios. Nos, nos, inquam, sumus qui peccamus: nos mali, nos reprobis: ceteri uerò & iusti, & Deo chari. Vis, obsecro te, uidere quid à penitissimā eiusmodi nostri cognitione boni proveniat? Cum primū, ait, me meam aduersum me statui confiteri iniustitiā, statim tu, ô Domine, remisisti impietatem peccati mei. Selah his interpositū admonet, quantum tormentū sit peccatorum sarcinam iam demū sensisse. Illum ne dicam peccatorū pondus rectè sentire, confiteriq; ac ex animo cognitū facere, qui semper idem est, ac eadem ipsa, quæ crebrò ex ecclesiæ instituto & more sacerdoti detegit, & sectat & amat? Hoc certè modo sua peccata confitentē, nunquā dixerim uerè suū morbum detexisse. Quod si fallor, unde quæso in hysdem ipsis peccatis perseuerantia? unde hysdem ipsi lapsus? unde eadem, quam modò coram sacerdote execratus es, tam anxia mundanarū rerum, honorumq; cupiditas & ambitio? Vide quomodo facillè dolus, etiā cum non suspicamur, in spiritū clam repat, ac nos deludat. Iam illud quidem non erit silendum, quomodo ex huius uersus principio, de Dei bonitate, celeritateq; ad præstandam ueniā peccatoribus, maxima concipienda sit fides. Non differt enim usque adeo celestis pater suam salutē miseris impartire, quod homo se se omnino in poenitentia doloribus excruciet: sed simulac dixit, ac statuit in corde suū non amplius dissimulare peccatum, sed illud prorsus detegere & detestari, adest diuinus medicus quam primū, ac animā in medio ipso noui consilij proposito perfectissimè (ut est perfectissimæ semper operationis Deus) à peccatorum omnium sordibus abluat, ac usq; ad scoriā, ut ait Esaias, repurgat. Vide rursum

B quomodo anima propriae sanitatis cupida, non contenta peccatū suū, peccatum dicere, uerū iniquitatē, seu, ut alia est litera, prauitatē peccati appellat: non potest enim suū non aggrauare peccatū homo ille, cui ob oculos sedulo, quam periculosum sit propriū morbum ignorare, tamq; excelsam naturā, ut Deus est, peccando offendere, seq; sua sponte in æternam mortem protrulisse, uersatur.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

Postquā, inquit, tam facilis es atq; exorabilis, neq; aliud à nobis requirere uideris, quam ut nostrum agnoscamus peccatum, illudq; fateamur, omni abiecta oscitantia, atq; animi stupore amoto, orabunt te quotquot sanctitatis adipiscendæ studiosi sunt. Agit enim mirabilem in modum ac planè erudit bonorū animas diuinus ardor, ut eo minus se iustos arbitrentur, quo magis iustitia à Deo donantur. Iusti enim ob illud primū facti, quod illis Deus peccatū non imputauit, suam tamen impietatem, peccatūq; prauitatē haudquaquā cessant accusare, eo potissimum tempore, quo se ipsos uerè norunt, hoc est, peccatores, & scelestos: & quod quidem tempus, opportunū appellat uates: Paulus uerò, ex Esaiā, acceptū: Tempore, inquit, accepto exaudiui te. Tunc enim, id est, cum homo suū cognoscit peccatū, tempus est miserendi, tempus est gratiæ, atq; ad subueniendum animæ sub peccatorū onere laboranti, opportunū. Felix tamen legit, in tempore inueniendi. Idem Felinus, quod est, in tempore inquirendi Dominū. Quærite, ait Esaias, Dominum, dum inueniri potest, dum est occasio, dum nos inuitat, dum nondum ex arena discessum est. Quandiu enim in hac uita uiuitur, puto tempus inueniendi Deū esse, poenitentiamq; agendi, ac promerendi per Christum bona illa æterna: quibus adeptis, spes nulla, metusq; nullus, aut pavor, nos coget, aut amittendi adepta, aut acquirendi maiora, cum Deus summa, atq; idem unica ac perfecta nostra felicitas, tum nobis aderit, ultra quem nihil.

Veruntamen in diluuiio aquarum multarum ad eum non approximabunt.

Ex Hebræo aliqui legunt hos uersus hoc modo: Propterea orabit ad te omnis

C bonus in tempore inueniendi, etiam si multæ aquæ inundent. Vt cunctæ sit litera, is erit sensus: quod aquæ impetuofarū tentationū & tribulationū, ad eum ipsum uirum iustum, qui sic orat pro impietate peccati sui, non appropinquabunt: hoc est, defæuient quidem, tantū uerò aberit, ut eos à loco moueant, atq; à firmo proposito in Deū deturbent, ut etiā in illo magis cōfirmet, ac uires præstent. Hinc porro illos nō audiendos esse arbitror, qui legunt, ad Deū non approximabunt aquæ multæ, hoc est, ut interpretantur, in luxuria fluidi ad Deum non appropinquabunt. Somnia sunt hæc, ad spiritus iniuriam excogitata. Paraphraustes sic redit: Nullæ quantumuis multæ fiant malorū inundationes, ad illum poterunt pertingere. Poterunt sanè uirum bonū (ut aliquid interim demus conditioni humanæ) quassare, urgere, perterrefacere etiam: at perfringere omnino, prorsusq; conuellere, atq; ab instituto deiçere quī credam, cum Deo ipsi potentissimo cure sit maximæ. Quare clamat,

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me, exultatio mea, erue me à circumdantibus me.

Tandem hīc uates rei summam aperit. Mirum enim si conceperas animo, uatem testaturum sese ab aquarū multarū diluuiō ereptū, quia bonus erat, quia fortis, quia de rebus cœlestibus bene meritus. Longè quippe aliter sese habent res ferriæ in negotio spiritus, quàm cōmenta quorundā dolosa, non est enim cur propriam iustitiā, roburq; arbitrii plusquā par est iactitemus: Tu, inquit, refugium meum es, tu robur, tu arbitriū, tu uoluntas. Felix legit: Tu secretū mihi. Cui & alia conuenit litera ex Hebræo: Tu, inquit, absconsio mihi. Paulū uerò aliter paraphraustes: Prouidentia, ait, tua occulta à malo proteges me. Quod uerò Deus sit suis absconsio, atq; refugij domus, satis in præcedenti psalmo est dictū. Hoc uerò sciendum, quod reconditori prouidentia, quàm quæ ab humano intellectu perspicī queat, suos tutatur Deus, hoc est, quando res admodū perditæ ac desperatæ uidentur, tum suis adest benignissimus Dominus: & cum non speratur, apparet, dicens: Ego sum, nolite timere. Cæterum dicuntur tribulationes nos cingere & obsidere, cum ita nos in angustū conijciunt, ut euadendi spes nulla appareat. Ita sanè solet ab hostibus cingi ciuitas: ita aper in sylua à uenatoribus: ita à dæmonū technis & dolis pauide anime. Porro illud, exultatio mea, sic reddit Felix: Canticis liberati circumdabis me, quasi dicat, facies me unde quæq; tibi laudū cantica atq; odas celebrare, uti solet à periculo aliquo eximio liberatus: ita ut nihil circum me futurū sit, unde non erumpant summa cum lætitiā gratiarū actiones. Præterea quemadmodū à tentationū mole quodammodo opprimimur, nisi Deus præstō sit, cui iacentem sub fasce animā subleuet: ita cum ab angustiarum acerbitate liberamur, exaltatio quædam ab imis ad altiora oriri solet, ex qua rursus exultatio in spiritu, canticis permixta gratiarū actionum ac laudum, emanat: quam quidem uates, Deum ipsum esse ingenuè fatetur. Alio qui exultationes ceteræ, ac cantica absq; Deo quæ fiunt, impia sunt & scelestæ, etiā si sacra appareant.

Intellectum tibi dabo & instruam te, in uia hac qua gradieris firmabo super te oculos meos.

Fit mutatio personæ. Deus enim est qui unumquę nostrū cœlestiū rerum studiosum indagatorē alloquitur. Proinde maximo opere cauendum erit, ne cum diuinarū rerum cōtemplationi incumbimus, alium ductorem, eruditoremq; esse flagitemus, quàm Deum. Quid rem tam arduā memoro, cum ne ea quidem, quæ in nobis insunt, perfectè, nisi Deus erudiat, cognoscere possimus? Is est enim qui docet hominem scientiā, non tantum quidem reconditarū rerum, quantum illarum quæ proximè nos sunt, ac manu tanguntur. Ait igitur benignissimus pater & doctor: Faciā te intelligere, o homo, qui hucusq; sine intellectu fuisti, cum tu tua ex te cognoscere opinabar. Agè, in me solo cōfide: ego te instruā, te ducam, tibi oculos aperia, ne tu te iterū instruas, te ducas, te uidere arbitreris, ex te, non ex me. Si enim in uia ista uirtutum ac iustitiæ progredi est animus, ne dubita: ego qui te in uiam rectam conduxī, firmabo rursus super te oculos meos, hoc est, oculi mei

A li mei in te erunt intenti, ne quid tibi, qui oculis tuis oberrare, atq; in præcipitiā corruere consueueras, desit. Esto in oculis tuis cæcus, & insipiens, & ego intellectum tibi dabo. hoc est, ut ait paraphraustes, prudentem faciam te, & docebo quo te pacto uiuere oporteat, & studiosissimè obseruabo te oculo proprio: seu, ut interpretatur Rabbi Shlomoh, Innuam tibi oculo meo, id est, uiam quam te capere par est, nutu oculorū monstrabo. Sensus igitur: Oculo meo, hoc est, meo fauore & cura tibi cōsulam. Ego ipse, nō tu, considerabo quid tibi utile sit, quid fecus: quocq; uia tuā dirigas, quō uita, quō studiū, uidebo: sine te meū esse, non tuū: alioqui tu tuus factus, absq; intellectu ac mente uita uiues miserrimā. Ponā super te, ait Chaldaus, in bonum oculum meum, id est, tuī curam geram. Tantum

Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In campo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Tantum, inquit, uos amor trahat, non terror, aut minæ, quibus solent à malis compefci complures, quemadmodū equos aut mulos lupatis & freno ad obtemperandum dominis suis compelli cernimus. Animus enim humanus natura ad legum obseruantia amore magis ducitur, quàm uī, aut, ut ait Satyrus, formidine pœnæ trahitur. Quanquam tamen neq; huius salus, qui metu potius, quàm suauitate ad bonum cogitur, sit desperanda, cum illi prorsus à spe salutis alieni sint, quos Deus penitus in malis obbrutescere sinit, neq; illos aliquādo, uel saltem asperitate, aut terrore, à uia sua mala reuocat. Infelices omnino hī sunt, postquam ita à Deo permittuntur, sua ipsorum culpa, naturæ impetu, uti solent muta pecora, & ferri, & uiuere. Nec ab re quidem meminit equi & muli, animantium nimirum quæ ad humanos usus, atque ad ferenda onera præ alijs facile mansuescunt, Sunt porro qui in hoc loco arbitrantur uocē atq; adhortationē esse hominis iam à uita fœditate relabentis, ac proximos admonentis, hoc ferè modo: Cautum sit uobis o amici, ne prorsus in malorū perseuerantia perduretis. Ab ijs enim quæ proprijs oculis uidi, expertusq; sum in memetipso, consiliū uobis do. Peccaueram certè, atq; à uia iustitiæ aberrans, uiam non bonam ingressus eram: uerum aduersitatū cumulo admonitus, intellexi iam tandem, atq; ad Dominū reuersus, iustitiā uiam non fictē, aut ignauē, sed ex animo totis conatibus perterere occupi. Quare uos hortor, ne uti ego olim, diuinam bonitatem intelligere negligatis, ne uel ceu bruta rationis ac intellectus expertia, lupato ac capistro in uiam salutis reduci cogamini. Cæterum qui non approximant ad te, interpretantur, ne repugnēt tibi: aut, ut reddit paraphraustes, ne mordēant te. Non præteribo etiam piam quorundam interpretationē, qui asserunt hīc ad Deū precem esse illius, qui se sentiens à cœlesti patre duris monitis eruditū, atq; à uitiorū turpitudine terroribus coercitū, ita orat: Compertissimū habeo, o Domine, per uarias tentationes edoctus atq; eruditus, uiam hominis non esse in manu eius: idcirco spiritus tuī suauitate allectos, trahē nos post te. Et si quos uides suo impetu, ueluti equos & mulos ferri, illorū ferociā reprime, à præcipitiō reuoca, atq; illos, sicut me compulisti, intrare compelle, ut uel hoc modo duriori admoniti, intellectū capiant, ac tandem in spiritu dolum sentiant: hoc est, se ipsos ignorare dediscāt, uerbumq; illud tuum, quod illuminat, & intellectū dat paruulis, omīssis superuacaneis curis, toto studio atq; animo amplexentur.

Multa flagella peccatoris, sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.

Omnes enim quotquot mortales nascimur, & turpiter & crebrò in peccata labimur, atq; ob id nō mediocri castigatione egemus, quare asserit uates, quod multa flagella debentur homini (cum peccatorē nominat, hominem intelligit.) Verum si quis sub lima, ut ait quidam, non contrahit rubiginem, sed candorem: hoc est, si sub pœnarum acerbitate uerè, atque ex corde resipiscit, ad Deumq; conuertitur, is proculdubio misericordiam consequitur, ac in uiam iustitiæ per manum Domini securè reducitur. Iam enim firmauit super eum oculos suos Dominus. Contrā uerò hī qui sub flagellis sua sponte indurantur, atque, ut sic di-

cam, miserimè lapidescunt, in brutorumq; naturam transformantur, à Deo relictæ, neq; uiam, neq; modum suæ uitæ inueniunt, sed consilijs proprijs, cupiditatibusq; uarijs, & appetentijs impulsæ, irrationabiliù prorsus animantiù more & impetu, res suas instituunt. Quis hîc non uideat, quàm fatius sit, nobisq; magis utile, rationis munere, atque intellectu, quo potissimum à feris distamus, uti in bonum, secundumq; eorum instigationem, & uiuere, & ab alijs sic agi edocere, quàm rapæ affectibus ut bestia? Quòd si quando aut morbis, aut malis alijs affligimur, ut sunt tyrannicæ oppressiones, ambitiosorum iniuriæ, calumniæ, dilapidationes, infamiæ, persecutiones, usuræ, & cætera huius generis, quæ in rebus publicis optimè institutis perraro uidentur peragi ac probari, haud desperandū est, sed cautè ponderandū, agnoscendumq; istuc potissimū fieri, quo in nos considerandos facilius descendamus, cõfiteamurq; nusquã perfectum bonū esse, nisi in Deo. Et quemadmodum, ut iam diximus, illum tribulationibus circumdatū appellamus, cui nulla euadendæ, aut sese à cumulo aduersitatū extricandæ spes sufficit: ita uirū eum Domini misericordiã circumdare affirmamus, cuius uita ad eum cure est Deo, ut unde quæq; spiritus donis munita, telis hostiū prorsus impenetrabilis, inaccessaq; facta sit. Soli igitur obstinati in malis, sub flagello pereunt.

Letamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Vide sanctissimū nostri prophetæ morem, qui non contentus ex se solo latitiã spiritus corã Deo testari, cæteros Dei dono effectos iustos hortatur ad idem faciendum. Iustos hîc uocat, quos in psalmi exordio beatos appellauit: rectos uero corde, illos à quorū spiritu dolū abesse optauit. Hos igitur felices, hos calculis omnibus beatos inuitat ad lætandum, gloriandumq; in Domino, atq; ad ipsum, qui remisit iniquitates, qui texit, qui non imputauit peccatū, qui refugium est nostrum, qui dat intellectū, quiq; instruit, & suis, ne errent, annuit oculo, laudem omnem suam, gloriã, latitiã, honorem ue referendum. Vnde Eutymius: *Letamini, exultate, & gloriamini non de uestris meritis & uirtutibus, quæ infirmæ sunt, sed in ipso solummodo Domino: nam & ego aliquando in uirtute propria confusus, lapsus sum. Vide hîc, te oro, quomodo iusti solummodo, & recti corde, ad celebrandum diuinū nomē in domo Domini à spiritu inuitantur. Quare duo hîc mihi proponi iudico, aut quòd bonus sim, rectoq; animo ac proposito inter cæteros Dei sanctos uiuã, quòd in numero illorū, quos hîc à spiritu ad exaltandam Dei gloriã & nomen uocari audio, censear: aut omnino à cæterorū bonorum collegio secludar: ne cum non inuitatus, hoc est, ne, uti sus immunda, impurus, ac undequaque maculis & cœno infectus, laudes ad Dei aras, aut hymnos canere presumo, actutū audiam, laudem in ore peccatoris speciosam minimè à Deo reputari. Emundandus est igitur animus, atq; à malarum cogitationū spinis repurgandus: auocanda rursus mens est, ac à phantasmatū rerum corporearum incurfione auertenda prius, quàm os in Dei laude & gloria celebranda aperiat.*

IN FINEM PSALMVS DAVID XXXIII.

Exultate iusti in Domino.

Iam aliàs diximus, atq; iterū repetere non graue erit, mortalium animos, forsan & angelicos alioqui à nostris affectibus liberos, faciliè in Deum rapæ per psalmos, qui quidem Deus conditarū rerum omnium finis est ac quies. Et si enim uarij in psalmis leguntur tituli, unus tamen omnium est scopus & finis, qui Deus est: ad quē quidem colendum laudandumq; cum sepe aliàs in cūctis psalmis nos admonet, hortaturq; Dauid, tum potissimū in hoc, quem nunc tractare intendimus, & quem certè tanto spiritus ardore, ac flamma conuolutū cernimus, ut mirum uideri possit, unde tantum ignis una ex oda emanauerit. Videtur hîc uates sub duorū aut trium instrumentorum, quæ harmonia constant, nomine, totam molem concentuū in unum congerere uoluisse, quòd sciant mortales quàm diuina sit Musica, atq; ad laudandum Deum, eiusq; cultum celebrandū efficac, ac propemodū necessaria. Quo, quæso, impulsu ullo alio externo

terno & motu, tam afficitur animus ac mouetur, quàm uoce, aut sono aliquo apposite concinneq; moderato? Et quemadmodum enim à tristi sono & lugubri faciliè mœrorem haurimus animo, aut graui & seuro grauitatē uiro dignam: ita effœminatos affectus, uimq; mentis eneruam induimus à lasciuo ac turpi. Quocirca danda est opera, ne qui diuinæ in templis præfecti sunt sinaxi, uel qui respublicas atq; urbes moderantur, sinant ciuū liberos à fidibus aut organis quicquid aliud haurire, quàm æquam animi temperaturam, ignemq; illum, quo adolecentium ingenia alioqui per se concita & dissoluta, ad diuinum amorem, ad grauitatem morum, cõmunemq; concordiam prouocentur, non ad lasciuã, uitæq; corruptionem ac turpitudinem. Et ut quidem hi errant magnopere, qui hæc non curant in rebus publicis & templis: ita illorū detestanda cõsuetudo, qui adeò morosi sunt in auscultanda harmonia quæ aut uoce fit aut sono, ut malint sibi subditos in rebus nihili, in fabulis ludisue scurrilibus occupari, quàm in honesta, uerèq; ingenua & liberali concentuum exercitatione. Iam illud profectò dignum consideratione, quàm nihil omiserit rex prudentissimus in psalmis, quod ad informandum propagandumq; Dei cultum faceret. Et ut multa fuerint ad id muneris idonea & apposita, non mediocrè tamen locum sibi uendicauit Musica. Quare non mirum esse debet, si nos modò tubis, modò citharis, modò organis ac psalterijs diuinū celebrare cultum adhortatur tam pius rex. Superuacua minimè hæc sunt: quæ tamen, ne in superfluis philosophemur, sic dicta esse à propheta intelligo, ut malim ex his uim quandam diuinam in Musica sitam esse cognoscere, quàm in disquirendis allegorijs plerunq; frigidis ac ieiunis me ineptè torquere. Quamquam non melatet, ab expositoribus, præclarissimis illis quidem uiris, pro cithara corpus, pro psalterio intellectum, cui sanè decalogi præcepta sunt posita, summi: qua quidem periphrafi uult uates à nobis intelligi, quàm necessarius sit in celebrando diuino honore ac nomine, mutuus inter corpus & animam concentus, & consensio: secus uerò, diuisa mente à corporeis ritibus, atq; inuicem rixantibus, quæ uera in diuino cultu coitio esset poterit? Et quemadmodum in Christo, quem unice imitari oportet, res una fuit, corpus, anima & diuinitas, unus scilicet Christus: ita quicquid in homine conditum est, uel in animo, uel extra etiam in membris, id totum simul unum esse necesse est, neq; ab unione illa concordia, quæ in eius cultu requirimus, seiungi debet. Somnia hæc quidem nō sunt, sed firmissima lege tum diuina, tum humana sancita, atque adeo in diuino obsequio tam necessaria, quàm quod aliud maximè. Qui enim huiusmodi ornatī sunt bono, hi in psalmi statim exordio iusti idcirco à uate appellantur, quòd omnem iam uirtutū cumulum, quam iustitiã appellamus, adepti sint: his itaq; dicitur, *Exultate iusti in domino. O uos, inquit, quos Dei bonitas iustitiæ nomine est dignata: o qui in terris uitam uiuatis cœlestem, quiq; aliud nihil iam optatis, quàm quomodo Dei nomen illustretur, passimq; cunctis innotescat, in domino, non in uobis, multò minus in rebus mundi caducis, uestra omnis sita sit exultatio ac laus: omni enim cordis tripudio ipsum laudate.*

Nam rectos decet laudatio.

Felix: Rectis formosa est laus. Quid æquius oro? quid rectius? quid decentius, quàm purissimū dominum à candidis purisq; animis laudari? Rectam porro lineam dicimus, quæ nulla sui parte obliqua sit: ita uniuscuiusq; animum uerè rectum appellari par est, cui undecunq; suæ rectè cœunt partes, ac in obtemperando diuinis iusionibus consentiunt. Aequissimū, inquit Paraphrastes, ac decentissimū est, ut à candidis animis laudetur dominus. Cæterum iusti rectiq; nomen in hoc loco idem est, eosq; signat homines, qui à iustitiæ rectitudine nusquã desleant, sed in iam semel arrepto proposito persistant fixi & immobiles, contra eorum morē qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: hi haudquaquã recti sunt, atq; proinde quicquid aut ore proferunt, aut corde cogitant, foedum est, ac turpe: hosce enim ad laudandum Deum nō inuitat uates, nisi quatenus homines sunt, idcirco dociles, & ad capessendas rectitudinis semitas flexi-

C biles. Quamdiu enim in uita uiuitur, nemo à salute se exclusum esse queri potest. *Confitemini domino in cithara, in psalterio decachordo psallite illi.*

Felix: Laudate dominum in cithara, in nablo & decachordo psallite illi. Videtur hic Felix uelle Nablum, quod Nebal Hebraei uocant, instrumentum aliud esse à Psalterio, cum aliàs ramen asserat idem esse: quod quidem decem chordarum ordine distinctum fuisse scribit: uultque id esse, quod nunc uulgo Viola appellatur. Ego autem ex hac Felicis sententia suspicor Nablum, seu Psalterium, instrumentum illud esse, quod Leutū dicunt, ex eo, quod in quibusdam Italiae locis id genus instrumenti, quod nos à leuore nomē sumpsisse credimus, Violā appellant: & cui pro ætatum uarietate, ut uaria sunt ferme omnia in hoc mundo, uaria sunt additæ fides, aut dempte. Olim enim decē erant, postea pauciores, modo uerò un decim: plures etiam additura posteritas, si ex usu erit. Quicquid igitur fuerit Nebal, aut cithara, compertū est hinc uatē eo instrumenti genere cæteris elegantiori innuere uoluisse, mortaliū animos alioqui per se hebetes, atque ad cōplendam suā originem tardos, per concentus atque harmoniā posse excitari, rapique suauitate uocis ac soni, in amorē sui cōditoris. Quod uero Psalteriū seu Nablum nobilissimum fuerit, quam cætera id genus instrumenta apud Iudæos, illud est argumento, quod cum quatuor olim cantores in prisca illa Iudæorum ætate constituti essent, qui quatuor præessent choris, ob totidem præcipua mundi climata, atque eorum quilibet ex duobus & septuaginta uiris extaret, ex quibus alij tuba, alij tympano, partim organis, partim cymbalis, Iyræ, ac cithara canerent, Rex solus psalterio regio canebat, quod quidem decem chordarū numero distinctum fuisse scribunt, non absque mysterio. Nam certè postquā homo sacra unda tinctus, per Christum factus est rex gratiarū oleo illitus ac perunctus, supremum in modum ingratisimus erit in Deum, si uel tantillum quidem temporis arcanū illud decalogi decachordum, plectro fidei percutere desierit, aut sanctarū actionum digitis non assidue pulsū tetigerit. Est præterea res auditu iucundissima, cum quis doctè adlyram canens, aut psalterium pulsans, auditorū aures oblectat. Sed quid si mirabiles illos concentus audiremus, non quos Hypate, aut Mese cum Nete, grauissimæ atque adeo suauissimæ omnium chordæ, quam harmoniā dicimus, formant, sed illos quibus conglutinati simul & mens, & spiritus, cœlestes choros huiusmodi suauitate allectos, que non iam à mortuorum animarū uerū oriri solet, sed ea, que à corde uiuo, ac in amore cœlestium uegeto atque ardenti, è cœlo ad terras pertrahunt. Legimus enim ad tam nobile psalteriū prophetasse Elifæum: Dauidem quoque ab impio rege fugasse dæmones. Verum cur nō ita impræsentiarum aut uaticinamur, aut dæmones fugamus, cum his nostris nablis & organis? quia non idem nunc fidei ardor in nobis inest, qui in illis sanctissimis uatibus inerat, per quem quidem omnia facile dæmonū irritamenta sedari solent, cordaque purificari, ac lumen illud amabile, qui Christus est, penè in nobis extinctum reuiuiscere. Vult uates igitur hisce instrumentis musicis ad subleuandos à mœnore animos inuentis, mortales omnes admoneri, diuinum cultum cum cordis lætitiā, iubiloque, ac mutuis concentibus & choris celebrandum esse, qui sanè gaudiorum cumulus in fide reconciliataque conscientia maxime consistit. Quid uerò canendum sit, aperit dicens:

Cantate domino canticum nouum.

Solent enim hi, qui re aliqua insigni afficiuntur, cuiusque memoriam cupiunt ad posteros transire, nouas componere cantiones, atque odas. Quem quidem morem antiquos seruasse legimus: sed in primis Mosem traiecto mari rubro, ac Deborah, fugato rege illo impio Iabin, atque eius duce Sisara extincto. Sed quam ue reor ne adhuc in carnis uetustate uiuentes, ueteres etiamnum catilenas, è ueteri corporis cithara, non iam decem chordarum ordine distincta, sed mille uitiorum confusione distenta, resonemus, nobisque dicatur per uatem illum, vice domini: *Auferite à me tumultum carminū uestrorum, & cantica Iyræ uestre non audiam. Atqui innovatis iam omnibus per Christum, noua quoque in Christiano uiro de-*

A bent esse cantica, noua organa, noue cithare. Noua igitur o mortales in nouitate uite, in iustitia scilicet & sanctitate, canite cantica. Quid enim uos quidem Deus ad iustitiam, qua iusti facti estis per gratiam, idcirco asciuit, ut illi denuo in uetustate literæ ac sensu seruiatis? Renouamini spiritu mentis uestre: hoc cor agat, hoc mens, hoc animus, hoc demum quicquid in uobis est, nouo lætitiæ cantico peragat. Vetusta iam omnia fastidit dominus. Cæterum canticum hic nouum, quod frequentare nos admonet uates, Euāgelium est, de quo dominus: Mandatum, inquit, nouum do uobis: quodque à senioribus illis antiquis inter phylas aureas ac citharas decantatum legimus. Quo uerò tum animi, tum oris aut linguæ motu, id canticum celebrari debeat, ostendit uates:

Bene psallite illi in uociferatione.

Nollem profecto hinc argumentum sumere psallentiū choris præfectos, perinde ac si tota psallendi uis ac summa, in uoce forti & ualida potissimum consisteret: alioqui tenuissimæ uocis homines, ut sunt plerique mei instituti homines, ob rationem uictus, ac parsimoniā, à tam laudabili munere laudandi Deum excluderentur. Satis enim magna in choris celebrandis uox est, si à magno corde, hoc est, in Deo, qui super omnia magnus est & excelsus, fixo, proficiatur. Quare ne erroribus atque ineptiis tam pura actio foedaretur, huiusmodi artificioso patres quorundam ignorantia succurrere decreuerunt. In primis, aiunt, adsit cor ac mens: deinde uox grauis, que unā cum animo atque affectu, graui, integro, rotundoque concentu ac metro, non conciso aut intemperato boatu, sacrā legē proferat. Uociferationem enim hinc uocat uates decentem illam (ut sic dicam) oris gestulationē, que ex eo fit atque oritur, cum mens ad eodē plenè afficitur gaudio, ut se cōtinere uix possit, quin in uocem aliquā intestini sui gaudij testem erumpat. Proinde alio in psalmo sic canit uates: Tunc repletū est gaudio os nostrū, et lingua nostra exultatione. quanquam tamen Fel. nō uociferationē, sed iubilationē simpliciter translulit: alius uerò clangorem, quod quidem totū sic reddit Paraphrastes: Operam date ut quam optime cantetis, & cum animi alacritate.

Qui rectum est uerbum domini, & omnia opera eius in fide.

Causam reddit Propheta, quam obrem Dei nomen tam attentè laudari conueniat, ut hi faciūt, qui toti in musicis sunt instrumentis, cum ea pulsant, nihil aliud interim uel agentes, uel cogitantes. quia, inquit, rectum est uerbum domini, et opera eius in fide. quem uersum sic interpretatur Paraphr. Aequa enim sunt quæ loquitur & mandat dominus, & quicquid facit, optima illud fide facit, contra nimium morem hominum, quorum plerique aut perfricata fronte nō stant promissis, aut quæcunque polliciti sunt, mille interturbāt technis, ac interuertunt. Et quæ admodum istiusmodi mores inter homines turpissimi sunt, & propterea à cōmuni ciuium cōsensu uituperandi, radicatusque extirpandi, ita Deus in omnibus suis tum factis tum dictis firmissimus ac rectus, ab omnibus laudandus est colendusque, ac super omnia in hymnis & canticis spiritualibus (ut inquit Paulus) in cœlū effendus. Et est ac si breuiter diceret, Quæcunque agit Deus, recta sunt. nam dictio quam noster interpret, uerbum, uertit, Hebraeis est Dauar, id est, res, negotiū, factum, mandatū. Quæcunque igitur instituit, aut agit Deus, summa cum æquitate ac fide instituit & agit: ne interim huic loco fidem illam, quam definiunt esse sperandarum rerum, argumentum non apparentium, ineptè obtrudamus. Res hinc alia agitur, nimirum de fide illa, qua Deus uerax est, & quæ pollicitus est, constantissime seruat. quem quidem sensum magis exprimit uates, cum infert,

Diligit misericordiam & iudicium.

Vel, ut uertunt quidam, iustitiam & iudiciū diligit. Nulli dubium, quod ubique hæc duæ partes in tractanda re aliqua uel diuina uel humana cōcurrunt, ibi omnia rectè, atque ordine tractantur. Quare quod intelligas omnia, & quæ in cœlis, & quæ in terris geruntur, ordinatissima Dei prouidentia, rectoque ordine ac dispositione geri, dixit quod Deus diligit iudicium & iustitiam seu misericordiam:

C & est perinde quasi dicat, Quicquid à primis rerum exordijs actū est, agitur in presentia, ac deinceps agetur, id omne diuinæ bonitatis capax est & particeps.

Nam misericordia Domini plena est terra.

Quid terram aio: nonne & cœli ipsi eodem cum terra fruuntur diuinæ bonitatis dono: fruuntur sanè,

Siquidem Verbo Domini cœli firmati sunt.

Cum tamen Augustinus dicat, quod cœli non indigent misericordia, ubi nulla est miseria, Hebræi reddunt, Cœli facti sunt. Volunt quidam uerbum domini in hoc loco idem esse, quod

Spiritus oris eius omnis virtus eorum.

Quo tropo haud raro scriptura uti solet, Percutiet (inquit Esa.) terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium, quare hic uirgā oris Dei, ac spiritum labiorum suorum, Dei uerba esse asserunt: ut sit sensus, quod solo Dei iussu & præcepto, cœli conditi sunt, atq; eorum ornatus & decor perfecte fabrefactus, Sed ut hæc uera sint, sensum tamen profundiore requirendum esse uoluerunt sanctiores. Quare uerbum hinc, æterni patris filium esse interpretantur: spiritum uero oris eius, spiritum sanctum: quod hic duo perspicere liceat, nempe Trinitatē totam rerum omnium, quæ in uniuersali opificio conditæ sunt, formatricē extitisse: filium uero ipsum à patre esse, spiritum autē ab utroq; Datur igitur patri in rerum constitutione autoritas, filio sapientia, spiritui uero uirtus ac bonitas, cum tamen hi tres unus sint Deus, propterea eiusdem autoritatis, eiusdem sapientie, eiusdemq; uirtutis, ac bonitatis. Proinde Trinitas tota rerum omnium creatrix est, ut inquit Augustinus, atq; eius opera in generali cōditiōe indiuisa. Non te moueat quod cum hic tum aliàs uideatur uates Deo attribuere, quod propriū hominis est, nēpe uerbum, os, faciē, caput, & id genus permulta: uix enim aliter, quod aliàs admonuimus, de Deo loqui possumus. Necessarium tamen est, corporeas huiusce generis formas transferri ad animū, nec aliud de Deo cogitare, quam quod tanta maiestate dignū sit, cum nihil æquē absurdum esse possit in negotio spiritus, quam in contemplationibus simplicissimæ naturæ Dei corporea immiscere. Assuescendus est igitur animus ad illa cogitanda, quæ purgatissimis mentibus cōueniunt: aliter intercepto corporeis imaginationibus ac phantasmatibus animorum cursu, facilè in id impietatis prouunt, ut in rimandis diuinæ nature recessibus, terrena turpiaq; interdum aduocēt & cōmisceant. Habitus enim felicissimi purè casteq; peruestigandi cœlestia, ex his formantur cogitationibus, quæ absterfo prorsus terrenarum rerum amore, in Deum qui purissimus spiritus est, feruntur: secus uero uel minimū quidem, conatum illum animi in Deum relaxare, non parum detrimenti ad perfectiora illa, ad quæ contendere debet uir Christianus, afferre solet. Hincq; illud interminabile curarū mare ortum habet, dum cœlestia absq; delectu ac fide contemplantes, Deum uolumus contentum esse nostris ineptijs: & quod natura, legumq; præscripto totum debemus Deo, mundanis illecebris delinīti, partim Deo, partim mundo ipsi impartimus: ex quo mediam quandam miseriarum plenissimam nanciscimur uitam, qua continuis curarum motibus ac gyris infelicissimè iactamur, ut tolerabilius foret, mundo penitus, quam neq; mundo, neq; Deo obtemperare. Sed ad psalmū reuertamur, illudq; in primis consideremus, nullam posse in terris diu constare rem publicam, aut regnum, nisi in tractandis rebus primas sibi uendicent partes duæ illæ res nobilissimæ, quæ in Deo insunt, iudicium & iustitia: hæc quidem, ut iuste decorēq; unusquisq; cum altero queat uiuere: illa uero, ut omnia rectè matureq; & cum delectu geri possint in populo: quemadmodum in administrando regno his usus est Dauid, quem legimus iudicium fecisse & iustitiam omni populo. Cupiditate enim atq; auaritia occæcati quidam, in administrandis rebus publicis, dijudicandisq; causis forensibus ac litibus, nihil non agunt, quod suam expleant libidinem ac sitim, non ut legibus satisficiant, utq; ea uiuatur inter ciues æquitate, ut nemo tam infimæ plebis

D homo sit, qui rectè queri possit se à potentioribus oppressum, aut ob nummiorū carentiam inauditū exclusumq; à iudicio: ex ditioribus uero nullus inueniatur, cuius opes magis à iudice spectentur, quam ius, fas, ratio, probitas.

A homo sit, qui rectè queri possit se à potentioribus oppressum, aut ob nummiorū carentiam inauditū exclusumq; à iudicio: ex ditioribus uero nullus inueniatur, cuius opes magis à iudice spectentur, quam ius, fas, ratio, probitas.

Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

Elegantissima catachresi stupendum maris miraculum enarrat uates, quomodo scilicet ui diuinæ potentie adeo arcè intra littora continetur, ut quasi in utrem collectum uideatur. Quod quidem ad efferendam Dei uirtutem magnopere facit, dum ei in tam uasta undarū mole id damus imperium, quod hominē in tantillo aquæ, quam utre gerit, habere cernimus. quamquam Fel. non utrem, sed cumulum uertit. Non desunt etiā, quibus ea uisa est litera lucidior, qua legitur, Congregans sicut utre aquas maris: hoc est, qui Dominus congregat maris aquas suo sanctissimo uerbo, sicut in utre: idemq; Dominus ponit abyssos, aquarum uidelicet profunditates tanquā thesauros, in occultis terre locis. Quam quidem profunditatem quis dimensus est: aiebat Salomon. Manent hæc atq; id genus alia infinita, captumq; humanum excedentia, in obscurissima diuinorum iudiciorū caligine reposita: ut uel hinc discamus, quam sapientissimè diuerforū populorum multitudo in Ecclesiæ sinu, ueluti in utre aquæ, ui uerbi Dei sit congregata: quamq; facilè è sacramentorum ripis efflueretur, nisi Dei spiritus humanos affectus colluctantes ueluti uentos in nobis frenaret. Cæterum nonne tibi uideatur hic spiritum dicere, quod olim in primo rerum exordio dixisse legimus, Congregentur, inquit, aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, ut appareat arida: Quis, oro, uerbi illius æterni potentiam satis mirari unquam poterit: per illud enim non solum facta sunt omnia, sed etiam instaurata postea per eius aduentum in carnem. Is Christus est, cuius quidem beneficio ac dono adeo in sublimē euecta est humana cōditiō, ut cunctos beatos spiritus supergressa, locum supremum in æternis sedibus ac mansionibus teneat. Nos ingratos, qui tantum munus aut ignoramus, aut cognitum mille uitiorum maculis obnubilamus. Cum talis igitur ac tantus sit Dominus,

Timent eum omnis terra.

Paueat cœlum, contremiscantq; condita omnia, ut ad tam uenerandum nomen assurgat quicquid creaturarū inueniri potest: utq; in Iesu nomine omne genuflectatur, cœlestium nimirum, terrestrium ac infernorū. Quod sanè quidem in cœlis fieri certò scio, cum nulla inibi dissensio animorum sit, sed una omnium sub uno capite æterna sentiatur harmonia, ac uoluntatum consensio. In Stygijs quoq; regionibus suum erga Deum esse timorem haud dubito, cum lego dæmones credere ac contremiscere: solus homo insignitus Dei imagine, capax beatitudinis, hæres Dei, animantiumq; omnium ac cæterarum rerum conditarū Dominus & rex, tam benefico Domino reluctans, inq; eius legem obnixus, nihil tam querere uideatur, quam quomodo exlex uiuat, hoc est, & Deo insensus, & sui similibus odiosus. Quod si quis hæc non sic se habere contendat, in medium afferens purissimos ecclesiæ mores ac ritus, non contradico: uerum id quero, unde tanta uitiorum colluuiēs emanauerit: unde adulteria, incestus, rapinæ, bonorum uirorum oppressiones, furta, usuræ, suspicionesq; letales, simoniæ, ac horrendæ illæ in Deum blasphemie, hoc frequentiores, quod nemo est qui eas uel le uimulctet reprehensione? Unde rursus cupiditates inextinguibiles, in uiris maxime illis qui familiariter in ecclesia conuersantur, quam cæteri è uulgo: num hi, quæso, ex his censendi sunt, qui in hoc uersu à uate admonentur, ut Dominum timeant: Timeat, inquit, eum omnis terra.

Ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.

Felix: Paueant ab eo omnes habitatores orbis terrarū, ut sic intelligas, quæ sit terra illa, quæ Deum timere debeat, nempe homines, quandiu in terris degunt: ne fortè montem aliquem petricosum, aut saxa inanima tibi effingas Deum time re posse. Sollicitè colant Dominū quotquot in terra degunt, inquit Paraphrastes,

C & offendere illum metuant, quotquot sunt habitatores orbis. quamquam et illud non nego, terrā scilicet, atque adeo cætera omnia condita Deum timere ac reuereri, cum à præscripta sibi lege naturæ non aberrant, sed quicquid illud est, æternō fœdere atq; instituto seruant: unde mirabilis uniuersi quidam exoritur contentus & pulchritudo, ex qua quidem continuis ueluti rerum successione ac uicissitudinibus, ab unaquaq; re Deus laudatur timeturq;, ac ut cuiuslibet rei brutæ datur, colitur. Non mirum quidem,

Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

Quid igitur admiratione dignū, si plasma, suum adoret plasten? Fel. sic: Quoniam ipse dixit, & fuit: ipse præcepit, & stetit. Alius uero: Ille enim cum iubet, sunt: cum præcipit, constant res. Naturæ enim humanæ inditum est, ut plus homini illi uel honoris uel reuerentiæ deferamus, quem maiori tum dignitate tum potentia præditum esse arbitramur. Cum igitur Deus in immensum omnem aliam potentiam excedat præcellatq; & dignitate & uirtute, quippe qui dicto solo cuncta effecerit, seruetq; continuè, propterea ab omnibus colit, summeq; præcæteris cum diligenti tum metui ac uenerari consentaneum erit. Fide, inquit Paulus, aptata sunt secula, quo uero adminiculo, aut quo instrumento? Verbo, inquit, Dei. En habes, per Dei uerbū secula, hoc est, omnia illa que, ut inquit Theophylactus, secula hæc complectuntur, ex nihilo esse effecta. Sensus igitur: Illi soli, uel in primis saltem & ante omnia, nostrum omnem debemus amorem, cultum, timorem, atq; ex animo reuerentiā, cum tam potens sit ac bonus, ut eius uerbo, sapientia, consilio & prouidentia, condita omnia subsistant, persistentq;, ac perpetuis ueluti gyris ad ipsum tanquam rerum omnium exordiū referunt sese, Quis igitur deus sicut Deus noster? Ipse ipse, inquam, est,

Qui dissipat consilia gentium, reprobant autem cogitationes populorum, & reprobant consilia principum.

D Hebræis totum illud uacat, Et reprobant consilia principum. Quare sic uertit Fel. Dominus dissipauit consilia gentium, amouit cogitationes populorum. Paraphr. quoq;, Dominus turbauit consilia gentium, irritas fecit machinationes populorum. Celebrato enim miro illo creationis ordine & miraculo, transit uates ad explicandum gubernationis modum. Nam quemadmodum ualidissima sua uirtute, quæcunq; condita sunt ipse condidit, ita æterno suo consilio ac prouidentia & seruat & moderatur. Et quia mortalium consilia ex sese natura ad malum prona, diuinæ legi continuè repugnant: propterea quæcunq; statuunt, aut mouentur, ex sese uana sunt omnino, ac nullius momenti. Quare ne optata peruersis improborum hominum consilijs ac machinationibus respondeant, illa Deus sapientissimè confundit, neue suum sortiantur exitum, aliò protrudit, ut quondam per æternum suum uerbum (hic Christus est) dæmonum legionem à misero illo qui, ut refert Lucas, in antris ac terræ hiatibus habitabat, in porcorū gregem protrulit apud Gadarenos. Vana sunt igitur humana consilia, de moreq; nutantia, ac sui dissimilia: contra uero Dei consilium & propositum, stabile perstat, duratq; æternū. Vnde sequitur,

Consilium autem Domini in æternum permanet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem.

Euthymij interpres hunc uersum breuissima quidē elegantia sic reddit: Non solum, inquit, quod uult Deus id semper permanet, sed illud etiā, quod cogitat: nam cogitatio diuina perfectū opus habet. Addit insuper, nihil aliud esse, in generatione & generationē, quam simpliciter, semper: quo sanè intelligas decreta diuina nulli temporū uarietati obnoxia esse, aut posse unquā dissipari. Porro in scripturis (quod penè exciderat) gentium nomine idololatrias significari, populorum uero uocabulo Iudæos, iam aliās admonuimus: quorum omnium consilia quam fœda fuerint atq; iniqua, res clarior est q̄ ut eam multis persequar. Fuit ne unquā secundum rationem, aut naturā quoq; instinctū ac legem excogitatum consi-

A consiliū, mutas pro Deo uero staturas, saxaq; inertia ac cautes uelle colere? Quid illud (haud certè scio stultum ne magis an impiū appellari debeat) cum primū illi homines post uniuersale orbis terrarum diluuiū ab oriente profecti, conati sunt turrim ad cælum usq; pertingentē struere? Vides ne consiliorum illorū quæ absque Deo sunt, exitum? Descendamus, inquit Dominus, & confundamus linguam eorum, ut non audiat unusquisque uocem proximi sui. Cogitauerunt quidē consilia, ut ait spiritus, sed quæ non potuerunt stabilire. Istiusmodi igitur hominum consilia per ætatum successiones uti fœda atque à natura ipsa abhorrentia, confundit Deus, ac continuè nostra quoque ætate perturbat, mirabilisq; suæ prouidentia consilio ac nutu intercipit, uanaq; reddit. Malè enim res nostræ se haberent, si peruersorum hominum conatus & consilia sineret Deus eò uesaniae progredi, quò ab effreni sua audacia atq; impudentia impelluntur. Nulla profectò in terris esset regio ac religio, in qua proborum hominum dolores, cruciatus, persecutiones, exilia, direptiones ac crudeles mortis species nō audirentur. Iam uero quàm amentia fuerint, ut nunc sunt, Iudæorum consilia, quàm turpes motus animi, quàm scelerati conatus quibus purissimæ Christi doctrinæ (ut nihil interim de antiquis illorum in Dei honorem ac cultum iniurijs dicam) semper aduersati sunt, sciunt non solum doctiores, uerumetiam imperiti, & ipsi quoq; textores ac lanarij. Cæterum etsi non me clam est, ut dixi, Et reprobant consilia principum, in Hebræorū litera non inueniri: aiunt enim in superiori illo hemistichio id totum conclusum esse, quo legimus, Dominus dissipat consilia gentium: tamen ne frustra interiectum ab interprete putemus, sic dici potest: Principum nomine non tantum urbium aut regionum dominos denotari in scripturis, quantum in cæteris rebus ac disciplinis magnos & sapientes: de quibus quidē sic philosophatur Paulus, quòd sapientiam Dei nemo principum huius seculi cognouit. Sed prius quidē non multò antea dixerat: Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam uero non huius mundi, neque principum huius seculi, qui destruuntur. Vide, oro, quàm breuiter Paulus rem, de qua loquimur, colligit: Qui destruuntur, inquit: quod sanè non tam de illorum uita intelligi oportet citò desitura, quàm de illorum consilijs & conatibus. Quis, quæso, illorum consilia æqua esse poterunt ac sancta, cum ab animo impuro, tetro & iniquo proficiantur? Pereat quidē necesse est quicquid moluntur homines, quod aut Deo aduersetur, aut præter Deum sit. Putant nonnulli inter consilium Dei atque sententiam illud distare, quòd consilium æternum sit atque undiq; sibi constans & sui simile: sententiam autem uariabilem, ac prout hominum merita postulant, aut rumpi aut firmari: quod quidē in Niniuitis resipiscentibus locum habuit, quibus cum horrendum illud euerisionis exitium comminatus esset Dominus, uisa postea illorum pœnitentia, placatus est, sententiamq; mutauit. Et uidit Deus, inquit Propheta, opera eorum, quia conuersi sunt de uia sua mala, & miseratus est Deus super malitiam, hoc est, pœnam quam locutus fuerat ut faceret eis, & non fecit. Verum

Beata gens, cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi.

Beata gens, inquit Paraphr. quæ dominum habet protectorem suum: & populus ille felix est quæ Dominus sibi elegit, ut illum peculiari modo possideat. Exclamat hinc uates, beatum illum fore hominū cœtum, qui superuacaneis omisissis inquisitionibus, curiosis uel disputationibus, fatetur simpliciter, mundum æquissimo ordine à Deo, quemadmodū olim factum, ita nunc regi, & prudentissimè, ut res cunq; cadant gubernari. Ultra hæc quidē transire non debet fidei simplicitas: alioqui curiose nimium imperscrutabilia Dei iudicia rimari attentans, atq; altè reposita, omninoq; occulta denudare uelle præsumens, in uastiores, quàm sit Caucasus aut Atlas, impinget lapidem. Quòd mundus à Deo sit factus solo dicto, certum est: quòd uero aut quamobrè id uel illud in mundo uel agat uel agi permittat, incertum. Tantarū enim rerum nodos haud Oedipus quidē Sphinx interpretis dissoluere posset, sed ille solus qui idcirco res suas obstruiores

C mortalium arrogantiam latere uoluit, quò fides, quæ sperandarum rerum, non a parentium argumento fulcitur, de uicta mundi huius sapientia, melius diceretur meritate, gaudeat ac triumphet. Missis itaque rebus huius inquirendis quæ nihil profunt, ut inquit Paulus, beatos illos asseueramus homines, quibus se Deus tutorem exhibet seruatoremque, summum denique a omni bonum: & quos perinde charos habet, atque solent inter mortales hæreditaria bona chara haberi: quod sane non fortuito aut casu fit, sed æterna in Dei mente electione. Elegit enim nos Deus, inquit Paulus, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati, quasi dicat, nos idcirco sancti sumus, atque a peccati sorde immunes, quoniam ad sanctitatem, mentisque candorem & munditiæ asciiuit nos Deus: alio qui in peccatis concepti, nati atque ac usque ad decrepitam ætatem prouecti, quid boni esse non bis exire posse arbitramur? Obijciatur hic quidem quamlibet liberum in rebus agendis arbitrium, id humanæ penè collapsæ non admittunt uires, etsi illud in uoluntate humana habere nescio quid imperij, & credo & fateor. Verum ut rebus cæteris maxime ditatus sis, haudquaquam te felicem dixerò, nisi tibi persuaderi patiaris, diuinis oculis mortalium actiones esse cælesti suæ sanctitatis folio contemplari, diiudicareque ac discernere. Unde magnopere se peccare arbitrentur, qui aut in perpetrandis sceleribus latibula, quò diuinum fallant conspectum, perquirunt: aut falsa persuasione decepti putant mundum fortuito regi, nec quenquam esse qui hæc curet inferiora. Idcirco palam delicta illa quæ quotidie non absque maximo animo dolore, uel in medijs ipsis urbiis plateis fieri cernimus, a nonnullis effrontibus perpetrantur. Secus uero hi agunt qui propter fidei sinceritatem filij Dei effecti sunt. Si quidem ut primis iam antea ab ipsis spiritus rudimentis edocti fuerunt, ita persuasum habent mundi rectionem non casu esse & temere, sed ex certa diuinæ mentis scientia ac iudicio: quare ne in antris quidem terræ abditissimis peccare audent, imò uulgo peccantes arguunt, aut saltim amanter admonent, atque a propolita illorum animis turpi illa, ut dixi, persuasione, quantum possunt retrahunt. Quòd si tamen ob id, uel ob similem aliam rationem publice illos peccantes in se prouocauerint, non crucem sibi imminentem persecutionum detrectant, non queruntur, non maledicunt, non par pari in iniurijs licet immeritisime acceptis referunt. Illi enim qui cuncta etiam occultissima rimatur ac intuetur, suam commendant causam. Sciunt quidem quoniam

De cælo respexit Dominus, uidit omnes filios hominum. Sciunt, inquam, quoniam,

De preparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram.

Uidetur hic uates eandem sententiã repetere: aiunt enim haud inconsulto id a spiritu factum, quò non ignoret lector, mala illa quæ mortalium oculos fugiunt, Deum non latere. Cæterum præparatum habitaculum uocat Dauid sedem tanto numini comòdam, ac ad contemplanda omnia quæ fiunt,abilem & idoneam. Paraphrastes autem sic reddidit hunc uersum: E tabernaculo quod ab omni inquit tudine liberum ipse inhabitat, considerauit uniuersos habitatores terræ. Porro uerbum, respexit, maiorem habet emphasim in Felicis litera, qui sic transtulit: Et prospexit omnibus habitatoribus terræ: hoc est, prouidit omnibus, atque illis consultiu uoluit. Nonne, obsecro, de cælo suis ab æterno prospexit Deus? hoc est, ut inquit Augustinus, cum in filio suo proprio decreuit salutem omnium comparatum iri: Et ut quidem illorum minimè peccata respexit aut considerauit, sed seipsum tantummodo, humanæ se imbecillitati attemperans, factus homo: ita haud sibi quidem ipse prospexit & consultum uoluit, sed suis solummodo quos in profundissima errorum nocte stertentes deprehendit. O immensum diuinæ charitatis argumentum. Ille enim qui omni æternitate superior est, ille qui sibi unde quaque perfectissimus, seque ipso contentus, immortalis, nulli infortunio aut uarietati obnoxius, sui semper similis, ac non solum beatus, uerumetiam ipsa est beatitudo, cuiusque intuitu ac nutu condita omnia contremiscunt, atque in nihilum feruntur, respexit tandem super omnes habitatores terræ: hoc est, terram hanc miseram, imò miseriarum

A riarum altricem, non minus animo atque affectu incolentes, quam corpore ac membris huiusce moribundis ac brutis, respexit: respexit, inquam, eo sane oculo atque prospectu, quo solent parentes filios in aliqua extrema calamitate constitutos, aut inter licitorum manus ad supplicium pertractos intueri. Certè si patet est, non nisi immenso cum dolore atque animi cruciatu & lachrymis, tam crudele filij spectaculum ac tragœdiã intueri poterit. Hos itaque in Deo cum inesse dicimus affectus, non illius quidem naturam exprimere conamur, sed nostræ illum potius indigentia succurrere & calamitati denotamus: alioqui in Deo cuncta solida sunt, nullique animi ægritudine subiecta atque imbecillitati. Non poterunt igitur omnium hominum secreta Deum latere,

Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Haud singillatim quidem, sed simul, uertit Fel. Alius uero, pariter: Sed Paraphrast. diffusius suo more: Qui finxit, inquit, sine ulla exceptione corda omnium. Quid enim non solum actionum, quæ propalam fiunt, uerumetiam reconditarum cogitationum ignorare potest Deus, qui humani cordis fictor est? Scilicet qui plantauit aurem, ut ait uates in alio psalmo, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Sensus igitur: Deus enim, qui non secus hominem format, ac solet figulus uas fictile, num quidem ignorare poterit, quicquid in homine conditum est? Cognoscit igitur supremus ille oculus, atque perfectissimè intelligit, quæcunque aut cogitant aut operantur homines, quamlibet penitissimæ & occulta. Eant modo qui falsa sanctitatis specie delectati nihil non agunt, quò rumorem de se sanctum excitent, ac sibi uendicent. Potest ne homo ad tantum diuinæ ultionis contemptum deuenire, ut magis uulgi, rei adeo infirmæ & imbecillis, fauore expetatur, ametque, ac impudentissimè uenetur, quam acutissimum Dei oculum reueretur? illumque timeat, cui nostra æque occulta nota sunt, atque illa quidem quæ media ipsa luce peraguntur? Proinde quot homines uita integerrimos & innocuos, occultè in occultissimas improborum hominum casses prolapsos uidi? quot ædes dirui? quot familias excidit? ne interim de ecclesie bonis per ipsos ecclesie ministros tacite distractis, uenditis, atque (o mores perditos) in luporum fauces, quò suum nonnulli sarcirent comòdum, ac nominis labem perpurgarent, proiectis, dicam. Hæcne Deum latere arbitramur, lateant licet homines? Nonne ipse est qui finxit, formauitque omnium hominum corda, & propterea intelligit omnia opera eorum? Satis ne tibi uisum est, tot mala in Dei ædes cum inuexeris, tot bona decoxeris, tot sanctos uiros traduxeris, uenumque exposueris, illud pro tectorio uti, Nihil dicat? Scilicet Deo simul impositum est cum homine: quanquam ne homini quidem, adeo in nonnullis facinorosis coniuncta est cum perueritate stoliditas, ut neque uulgo imponere sciant, quòd potissimum fallere arbitrantur. Diffusius hæc quidem, quam putaram: dolor enim eorum quæ cum hæc scribo, fieri uideo, calumiam penè ab instituto deflexit.

Non saluatur rex per multam uirtutem, & gigas non saluabitur in multitudine uirtutis suæ.

Fallax equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis suæ non saluabitur.

Ut ostendat uates, nihil quòd homini salutem afferre potest, a rebus conditis posse expeti, sed a Deo, res illas in medium adducit quibus maxime in prælio homines confidere soliti sunt. Et notandum illud, quòd noster interpret uertit, Per multam uirtutem, Hebræis esse, In multitudine exercitus, quare is erit sensus, quòd neque rex uel multa copiarum, neque aliàs uir fortis (uirum enim fortem ac strenuum, gigantem appellat) quamlibet robore, aut equorum numero & fortitudine polleant, parare sibi salutem poterunt ex sese, sed inualida hæc omnia esse absque Dei ope & fauore. Nemo quicquam habet, inquit Hieronymus, nisi a Deo: unde non potens ut rex, non fortis ut gigas, non diues, qui in equo notatur, consequetur præmium ex sua uirtute. Quam uellem ex animo perpenderent illi qui in domini uinea non parum nauant operæ, ut sancti tandem euadant, quòd sicut nec rex per militum multitudinem, nec gigas seu athleta aut pugil per corporis fortitudi-

C nem, nec equus quidem per uelocitatē seu robur aut ferociam, in praelio tuti sunt absq; diuina uirtute & auxilio: ita nemo suis uiribus, suo studio, suis actionibus, suoq; arbitrio ac conatu, suam sibi parare salutē poterit, absq; Deo. Fallax equus, Fel. uertit, fallitas equus est: uel, mendacium equi ad salutem, quod perinde est, ac si dicat, fallit spem sessoris seruari per illum sperantis. Equus, inquit Salomon, instruitur ad praelium, sed dominus seruat. Illud enim, saluabitur, Hebraeis est, saluabit, sessorē scilicet. Ne uerò quis diu se torqueat in inquirendo confugio, unde pendere debeat, quando quidem id neq; rex, neq; aliās princeps, aut miles strenuus & potēs, neq; equus ipse etiā bellicosissimus praestare possunt, adijcit uates:

Ecce oculi domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Vt eruat à mortē animas eorum, & alat eos in fame.

Mirū quā occultā prouidentie ratione cœlestis pater suos à periculis quamuis immanis eximat, siue sit bellū, siue latē grassetur pestis, siue fame laboretur: deniq; quicquid uitae periculum intentat aut metum incutit, id omne quicquid illud sit, ab amicis suis auertit. Sed hæc ad uitam solummodo temperariam: quid uerò cum mille mortis generibus circumseptā tenetur anima? quid cum æterni uerbi fame atq; inedia laborat? quid cum labe aliqua letali ac mortifera peccati se afflatā sentit? num aliud tam certum illi quærendum erit leuamen, quā Deū aliquid quidem afferre potest ad medelā animæ uel sacerdos, uel præsul, uel ipsa quoq; bona in homine uoluntas: at morbum penitus euelli confanescereq; agrotum, diuine opus est benignitatis, nō humanæ industriæ & solertię. Vidē, te pro, an alius in toto psalmodum uolumine sit, qui tam continuē abunde diuinam extollat gratiam, quā is quidem est quem nunc præ manibus habemus, & cui quicquid ingenij in nobis est, modò sit aliquid, perlibet impendimus. Si enim quæras, quod rerum conditarum fuerit exordium, quæ origo, quis fabricator, nōne id fuit uerbum domini? nōne diuina gratia? nōne ultrò Deus nullis nostris, cum nondū essemus, meritis prouocatus, Verbo, inquit, cœli firmati sunt? Quis porro tam diligit misericordiam & iudiciū, ut dominus? Misericordia certē domini plena est terra, atq; adeò quidem plena, ut nihil sit siue in cœlis siue in terris, siue in ipsis quoq; infernis sedibus, quod misericordiā domini ac iudicium non resonet. Dominus inquam est, qui elegit nos in hæreditatem sibi, qui nos curat, nos respicit, nos seruat, nos eruit, nos alit. Nusquam, quod sciam, in scripturis legitur, istiusmodi bona mortalibus contigisse uel operum ac studiorū, uerum ex mera Dei gratia & uoluntate, quæ nos ad omne bonum prouocat, atq; occultissimis quibusdam excitat inspirationibus: cuius sanè gemini oculi, pietatis scilicet & prouidentie, seu maus misericordie ac iudicij, in suos semper intenti sunt, ille quidem ne labantur, hic uerò ut lapsos erigat, & quos tum hic tum aliās, timentes Deum, atq; in eius misericordia sperantes appellat uates: quosq; etsi interdū membris affligi corporeis sinit, aut iubet, potioris tamen illorum partis, quæ spiritu ac ratione constat, & quæ diuini numinis capax est, patrocinium sumit. Unde cōmodè illud est dictum, ut eruat à morte animas eorum. Ad hoc, inquit quidam, sunt oculi domini super metuentes eum, ut eruat à morte animas eorum, si non corpora, & alat eos in fame iustitiæ. Quare

Anima nostra sustinet dominum.

A domino, inquit, anima nostra, quāta demū est, dependet, qua ratione, quāso:

Quoniam adiutor & protector noster est.

Id enim inter cætera, quæ nostra in Deum fiducia gignit, præcipuum est, quod & nos, & nostra omnia à Deo pendere uolumus: atq; propterea quæcunq; nobis sunt necessaria, à benignissima illius manu expectamus. Ideo canit uates, Anima nostra sustinet dominū, quod clarius uertit Fel. Anima nostra expectauit dominum. Idem Paraphr. Ergo quoniam adiutor noster est Deus & protector, anima nostra sustinet eum quidem in spe: spes uerò, ut inquit Paulus, non confundit. Impossibile nanque est animam suū ipsius prorsus oblitam, hoc est,

A est, proprio amore exutam, in Deumq; penitus per amorem euectam, suis in supplicationibus reijci, atq; proinde confundi: angitur enim potius quā frangitur, sustinet, tolerat, Deiq; moram ac tarditatem quodammodo portat humeris, donec tandem exoret quæcunq; antea rogauerat. Ex qua quidem sufferentia illud in primis nasci solet, quod adijcit uates:

Quoniam in eo letabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.

Videtur hæc summa esse totius felicitatis, quæ in hoc mundo, alioqui per se infelici & ærumnoso, haberi potest, gaudium scilicet internum, quod in spiritu sancto situm esse scribit Paulus, ob pacatam nimirum cum Deo conscientiam: quod quidem ex eo fit, cum non solum se sentit anima ab antiqua uitiorum sordē purificatam, uerum etiam eò perfectionis ascendisse, ut nihil iam in terris amare aut expetere possit, quod aut Deus non sit, aut ad Deum dirigat. Exuberantiam autem illam diuitiarum & uoluptatum, qua se homo felicem arbitratur, felicitatem appellare non audeo, cum fieri nequaquam possit cor huiusmodi affectuum lenocinij non continenter perturbari, sexcentisq; curarum morsibus non discerpi, propterea beatum non esse, cum beatitudo seu felicitas, ut dixi, in eo maxime consistat, ut conscientia prorsus tranquilla sit, atque cum cæteris animæ partibus consentiat. Sufferendus est igitur dominus, quoniam auxilium nostrum, ut uertit Fel. & scutum nostrum ipse: quoniam in eo, non in nobis, ubi summa est inopia & miseria, lætabitur cor nostrum: quoniam in nomine sancto eius, hoc est, in ipso (nam ipse est nomen suum) sperauimus, nō in rebus hisce uitreis & caducis. An uerò lætitia illa, quam è sedatis animi motibus atq; affectibus oriri dicimus, in anima mundanarum rerum curis distenta queat inueniri, illorum sit iudicium, qui mundi illecebris delinīti, in adipiscendo scorto aut agro, aut gradu etiam & magistratu, toti die noctuq; immoriuntur. Ambitionis enim ea uis est ac libidinis, ut illum qui huiusmodi laborat morbo, pallidum, planeq; deformatum, ac, ut sic melius illius depingam effigiem, caduerosum reddat. Sic cæteri quoq; animi affectus, quibus mens hominis ardentius inordinateq; agitur atq; impellitur, præ se ferunt faciem ac formam. Hi ut lubet, nos uerò interim in nomine sancto eius sperauimus.

Erat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Sic fiat, inquit, ut nos sperauimus: sperauimus autem quāmaximè, maxima sit itaq; & tua misericordia. Sit, inquit, quemadmodum expectauimus, præterea nihil. Atqui illorū placet admodum cōiectura, qui à spiritu admoniti putant hanc uatem aduentū filij Dei in carnem præuidisse, in quem nimirū tanquā ultimum nodum atq; annulū, tota uirtutū catena, gratiarumq; cumulus ac moles erat desitura. A circumferentia enim sphaeræ ad punctū seu centrū passim reducuntur lineæ, ab eoq; exeunt ad circumferentiā. Sic Christus omnium caput, uniuersalis rerū machina ueluti in meditullio positus est: ab eo enim tanq; è perenni fonte gratiarū omnium riuū demanant. Nec aliunde quidem unaquæq; res, siue rationis expers sit siue capax, atq; intellectu prædita, formā subsistendi, aut benè sancteque uiuendi sumere potest, nisi à Christo, in quē sanè res omnes deriuantur, quemadmodū ab ipsius bonitate & misericordia, ueluti ab æternis, ut aiunt, idæis, olim extractæ fuere, cōtinuēq; extrahuntur. Misericordia igitur is nodus est, ad quē uirtutū omnium ac gratiarū capita referuntur, & id quidē in Christo, qui ad nos à patre delegatus, nos, dico, in infinitis reatibus deprehensos, atq; propterea capite multandos, purissimā sui corporis tabellam secū tulit, aut potius in castissimis uirgineis uteri penetralibus formauit, in qua id solum scriptum erat, GRATIA ET MISERICORDIA. Quid dulcius, oro, audiri unquā potuit? Quod magis mortaliū ægritudinī cōueniens antidotū admoueri debuit? Verum nos miseros, qui sub tam salubri medela grauius ægrotamus, illud in primis curantes, quoniam modo nostram leuemus nostra opera ægritudinē: uolumusq; laboriosissimo, neficio quo, actionū nostrarum sudori referre id acceptum, aut arbitrio quoq; humano, quod simplici debetur gratiæ & misericordiæ. Bonæ enim operationes ideò

C bonæ sunt, quia à gratia habent quòd bonæ sunt. alioqui temeritas illa qua quis operosus partim quidem gratiæ, partim sibi ipsi tribuit illarum actionū, quæ bonæ uidentur, id sanè efficit, ut illa actio quæ in se bona est, permissione propriæ amoris, ac corruptæ uoluntatis, mala euadat. Num censēs à corde humano prodire iam posse aliquid, quod prauum non sit & turpe: adiutū tamen à gratia, seu potius formatū, rectum efficitur ac sanctum. Cū enim uideo nonnullos interdum adeò sœuē atq; immoderatè de gratia & arbitrio disputare, ut uerè illos absq; gratia esse, quæ modestissima est, atq; arbitrio, quod donum Dei est, asseuerare possim, illud mihi statim occurrit spectaculum Ioannis, ut hinc sit ille qui arbitrii partes tueatur, illinc qui gratiæ. Diues sum (ait arbitrii fautor & possessor) & locupletatus, & nullius egeo. Cui gratia: Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus: Vis ne affatim locupletari? Eme à me aurum ignitū, probatumq; ut locuples fias, & uestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ: & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Satis quidem compendiose inter gratiam & arbitrium contentionem hinc à spiritu expressam arbitror. Iam uerò illud non prætereundū, quomodo hinc uates uideri uult sibi persuasum esse ex nostra in Deū fiducia ac spe, tantundem misericordiæ nobis diuinæ prouenire. quòd si illa quidem tenuis est, hæc simul & tenuis, & parui momenti. Si uerò fortis illa fuerit ac magna, hæc eodem modo abundans & copiosa, ut uerè illud Cypriani uiri sanè doctissimi, & in spiritus doctrina tam musicè enutriti, quàm quis alius: Deum scilicet eum nobis esse, qualem credimus: si seuerum illum nobis effingimus & imitem, seuerum se nobis & imitem præstabit: si piū, piū: si mitem, mitem. Prò diuinam erga homines facilitatem. Quare tum animo, tum ipso quoq; corpore nobis contendendum erit, ut quanto maximo possumus conatu, in Dei bonitate speremus, illiq; quicquid accidat, fidamus, quòd tandem illius fiat super nos, ut ait uates, misericordia, quemadmodū spea nitimur, quam ex illius dono ac clementia nacti sumus. Cui laus sit æterna in secula seculorum, Amen.

PSALMVS DAVID CVM IMMVTAVIT VULTVM

suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Refert magnus Basilius, atq; subinde cæteri diuinæ legis interpretes, Abimelech cōmune fuisse nomen regibus omnibus Palæstinorū, quemadmodū apud Aegyptios, Pharaones. Nomen autem propriū regis istius, quo coram uultum immutauit Dauid, Achish fuit. cuius regia Geth, olim Gerata nuncupata. Ad hunc igitur regem, Dauid à facie Saul expulsus confugit, putans se tutum fore. Verū à seruis regis cognitus furiosum se simulauit, ne ob inuidiam interficeretur. Audierat enim ab aulicis insufurrari, nunquid nō iste est Dauid rex terræ? Quo circa extimuit ualde, ut sacra refert historia, & immutauit os suum coram Achish, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantq; saluæ eius in barbam. Quo quidem spectaculo uiso, iussit rex illum sic simulantem eijci, neq; amplius introduci. Quare eiectus, & à periculo tutus, hanc uerè diuinam composuit odam, in qua Dei erga se bonitatem maximo animi seruore prædicat, aliosq; ad idem faciendum hortatur. Iam illud quod noster interpres in titulo transtulit, uultū, seu os, Hebrais est, sententiam, intellectum, iudicium, gustum quoq;: nam qui se amentem fingit, tum uultum ipsum, tum intellectum immutare uidetur. Et quod gustum uertit Fel. illud fortè considerauit, quòd ratio id sit menti, quod gustus corpori: & est perinde ac si uertisset, dum mutaret rationem. Et hæc quantū ad tituli interpretationē attinet, sint dicta: nisi fortè quis altius rem contemplans, mysterium aliud occultius quàm sit nuda ipsa historia, inquirendum esse cogitet. Christus igitur is est, qui

A in titulo psalmi, simul & in psalmo ipso quoque secretè latet. Nōne is tibi uisus est uultū illum maiestatis plenissimū, in quo contemplando totius nostræ beatitudinis summa posita est, mutare uoluisse, cum formā serui accipiēs factus est homo omnium hominū despectissimus? Quid cruentos illos sanguinis riuulos ab ipsis cerebri penetralibus uis spinarū crudelissima erutos, perq; os illud uenerandum ac pectus decurrentes memorem? Quid sputa illa foedissima tanto opprobrio, tantaq; derisione in coelestē illam faciem coniecta dicam? Vidēsne uultum Dauidis immutatū? Vis ne etiā audire quomodo illum spreuit Abimelech, & dimisit à se? Spreuit Iesum (inquit Lucas) Herodes cum exercitu suo, & dimisit ad Pilatum. Saxa, credo, parietum uiso tunc tetro illo spectaculo & tragœdia, in lachrymas resoluta sunt. Heu corda plusquam ærea Iudæorū: uideor enim uidere pallidam illam Iesu faciem, ac moribundā, ab ipsis rupibus siccisq; cautibus & silicibus lachrymas excussisse: solus ille, qui semper dilectus est nuncupatus filius, neq; aliter à Deo & fatus & nutritus, q̄ solent teneri infantes à tenera matre & foueri & enutriti: solus, inquam, ille fera omni crudelior, ac saxo durior, tam miserandum spectaculū sui conditoris, absq; lachrymis, nedum cernere, sed proprijs manibus conficere est ausus. Nōne rursum dissimulauit uultum, aliamue præ se tulit faciem, mutauit consiliū, ut sic dicamus, & rationē, quando diuinā suam naturam corporea hac mole ac forma cōtextit? Etenim cū immortalis esset, incorruptibilis, inuisibilis, rebusq; omnibus locupletissimus, factus est ultrò mortalis, uisibilis, omnium pauperrimus, ac tandem, ueluti corruptum cadauer, tumulo mandatus, quanq; corruptioni obnoxius fuit nulli. Superatis itaq; tot rerū monstris, atq; in pristinam redacta de integro formam facie illa diuina, in quam tanq; in totius beatitudinis obiectū, coelestes cupiunt prospicere animi, cōposuit hanc amoris odam filius Dei Christus Iesus, eamq; suos edocuit, & sic cecinit: Benedicam dominū in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Nullū tam euidentem nostræ fidei in Deum potest esse argumentū, quàm cū ipsum uultu eodem, atque eadem mentis tranquillitate laudamus, illiq; gratias habemus, siue prospera sunt quæ accidunt, siue aduersa. Nūmum enim is tener est, ac delicatus, qui in secundo rerū suarū euentu laudat Deum, in contrario uerò blasphematur, aut saltem ingemiscit, & lamentatur. Et sicut quidē carnis mollitudinē suas in nobis partes exequi permittimus, ita infractū animū, inconcussūq; ac sui semper similem, in uiro coelestibus disciplinis mancipato requirimus. Alioqui illud in primis cōtingere est necessarium, quòd mens humana continuis exagitetur curis & permutationibus, hisq; diuersis & uarijs, cū diuersa, planēq; inconstantia ac uaria, etiā sub unius horulæ momentū accidere penè omnia cōspiciamus. Quare danda erit opera, ut in uno persistet immobilis tenaxq; propositi iam in Deo concepti tenore: qui Deus ut ea maximè omnia, quæ corruptioni debita sunt, auersatur, ita præ cæteris inconstantē nutantemq; animū fastidit & execratur. Laudandus est igitur semper Deus, quo quouersum se fors uertat humana, & fortuna. Benedictus dominus, aiebant pastores illi in uate quodā, quòd diuites facti sumus. Censet ne tam molles pastores in segetū populatione, aut gregum inedia & morte, eadem laudis diuinæ notas potuisse occinere? Quotus enim quisq; est, etiam ex his qui mundo abiecto, cœlum iam manibus attingisse uideri uolunt, qui nō summo opere doleat, excrucieturq; animi, si aut Padus ruptis aggerib. fata inundaauerit, aut Syrio ardentiori afflata uites exustæ fuerint, uel imbre è nimio luxuriantes uim omnē uuarū in pampinos, frequentē sue clauiculos deriuauerint? Quam uereor ne cōmodis incommodisq; rerum harum inferiorū, diuinam erga nos metiamur beneuolentiam: cū ignorare tamē non debeamus, coelestem patrē suos sub flagris ac uerberibus erudire solitū, non delitijs fouere. Quomodo igitur cunq; res contingant, uir spiritualibus assuetus delitijs, cum Christo, quem in omnibus sequi debet, ex animo dicat, Benedictus dominus in omni tempore, siue nubilū id sit, siue serenū. Semper laus eius in ore meo. Sint mihi ubertim diuitiæ, sit peculiū, sint numerosi greges, sint liberi, sint honores, semper laus eius in ore meo.

C Sint contra inedia, fames, ærumna, paupertas, languor, morbus, ac tandem hiorum orbitas, semper laus eius in ore meo. Itaq; absurdissimū illud quidem, minimeq; ferendū in Christiano uiro, quod à Cicerone prolatū legimus: Bonum, inquit, liberi, misera orbitas: bonum patria, miserū exilium: bonum ualetudo, miserum morbus: cum apud nos nihil malū, aut miserū existimari debeat, præter peccatū: hoc excluso, nescio sanè quid mali nomine uocari debeat, ac possit. Igitur

In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti, & lætentur.

Deuictis, inquit, tentationibus, non mihi quidem laudem, meisq; uiribus ac studijs arrogabo, sed Dei misericordiae illud totum feram acceptū. Fas enim est, ut illi qui uim ad superandos hostes suppeditauit, laudū magnitudo debeat. In domino gloriabitur anima mea, legunt Hebræi, uel de domino: ut sit sensus, Totis animæ affectib. de domino, decq; eius bonitate gloriabor. & est ferè idē, quod nonnulli uertunt, Laudat anima mea dominū: nam de domino gloriari nihil aliud esse arbitror, quàm laudes eius, maximo quantū possis affectu, prædicare. Audiant hæc itaq; omnia mansueti, & lætentur. Vide grati animi argumentum, Non possunt quidem non supremū in modum lætitiā affici mites ac mansueti, simulac audiūt suæ sortis homines à Deo in afflictionibus non desereri, atq; propterea diuinum nomen ad cælum usq; efferre. Porro mansuetos uocat illos, qui cruci libentius sese submittunt, quàm cuius eminentissimo principi aut regi: etsi nō me clam est, à nonnullis mansuetudinē, uirtutem eam dici qua quis facili, natura duce, iræ ardorem temperat & extinguit: uerū mansuetudo etiam lenitas est, ac quædam cum aptitudine morum iuncta facilitas. Fel. tamen uertit, humiles: alius uerò, oppressos. Quare sic reddit Paraphr. In laudando domino occupata erit anima mea, ut audiant qui aduersa patiuntur, & recreentur. Vnde à quodam psalmorū interprete admonetur lector his fermè uerbis: Nunq; psalmum hunc intelliges, nisi graui tribulatione per Deum liberatus: tūc laudabis Dei benignitatem, & dulcedinem misericordiae eius. An uerò nostra quoq; aetate oblata nobis sit propter aduersitatū frequentiam, occasio laudandi Deum, equidem non ignorare possum: licet interdū adeo extra me in dignioribus curis occupatus sū, ut uix me esse hominem sentiam: sentio tamen tunc demum, cum proborū in rebus gerendis modestiā, lenitatemq; animi à nonnullis uideo suspectam haberi. Illi, ut suus est mos, agant: ego uerò interim uel usq; ad raucedinem clamabo, Audite, audite mansueti, & lætamini:

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.

Non mirū enim si quis diuino numine afflatus, non solum ipse propter incredibilē, q̄ in se sentit, coelestis perfusionis lucē, lætitiā gestiat, uerumetiam alios ad idē mentis tripudiū prouocat, cum causam mox, quam obrē lætari debeāt, infert:

Exquisiui dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Ne quid sibi uelit illud, Magnificate dominū mecum, diutius quæras, breuibus id exprimit Paraphr. Laudibus, inquit, quantū potestis maximis, efferte dominū, extollamus nomen illius unā omnes. Ex qua quidem interpretatione admoniti, censemus nihil aliud esse dominū à nobis magnificari, q̄ eo nostro illum laudari proposito, quo apud omnes, quemadmodum in seipso maximus est, supraq; omnem magnitudinē infinite excelsus, ita magnus existimetur, colaturq; passim ab omnib. Cæterū, in idipsum, Hebræis est, unā, simul, pariter: & est sensus: Non uos pudeat pigeatq; o mites, o à mundo despecti & oppressi, tam bonū principē unā mecum, qui toties uim illius bonitatis expertus sum, laudare magnificariq; atq; eius nomen, quanto ualeatis conatu, extollere: nam & ego quidem in tribulationē grauisimā sæpenumero prolapsus, illum mihi semper quærendum esse duxi. Nec sanè id quidem frustra: nam me actutū ab oppressionū mole leuauit, non secusq; extraxit, ac solent matres tenellos filios à periculo aliquo imminenti exterrere. Sic Fel. Ex omnibus trepidationibus meis eripuit me.

Accedite igitur ad eum, & illuminamini, & facies uestræ non confundentur.

A Cum hæc & similia nimirum lego, uideor mihi uidere mortalium animos in caligine errorum densissima æque uersari, atq; hi consuecunt, qui labyrinthum aliquē ingressi, hoc magis in sinuosis illis gyris horsum fursum implicantur, quo ex sese absq; lumine aut filo, tam confusas uiarum ambages egredi nituntur. Labyrinthus enim uita hæc est: Christus uerò solus, ne lumen aliud imagineris, fax ac lampas: fili autem glomus, fides: qua quidem nostrarum operationum dextera unita ac colligata, præuio semper Christo, non labyrinthum iam quendam, sed profundissimam errorum noctem illæsi superamus. Acceperunt enim antiqui illi patres olim ad Mosen, ad iudices, ad Prophetas: uerū ex his quis unquā se lucem esse testatus est, quemadmodū Dei filius, qui in Ioannis Euangelio clamat, Ego sum lux mundi: Nōne de uiro illo sanctissimo, quo nemo unquam è natis mulierum surrexit maior, sacer refert scriba, quod non erat ille lux? Lux itaque Christus solus est, cuius beneficio non tantum corpora hæc inferiora & uiuunt, & incrementum sumunt, quantum mortalium animi, quorum lumen proprium ac uita, ipse est: quo absente, non solum tenebroso cuidam mortis generi sunt obnoxij, uerumetiam nihil omnino sunt. Omisissis itaq; rebus cæteris, quæ aut carent lumine, aut falsum illud quidem pollicentur, ut sunt cogitationes illæ, aut opera quoq; quæ ab humana solummodo proficiscuntur ratione ac uoluntate, accedite ad eum, & illuminamini. Ipsum, ipsum adite: ipse enim est, non alius quispiam, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In ipso uita est, lux, pax, & omne bonum: in cæteris uerò tenebræ, nox, mors, atq; omne malum. Haud sanè uerendum, ut in tam sancta de obtinendo Christi lumine fiducia repulsam patiamur (sic enim interpretantur, Et facies uestræ non confundentur) quin potius illud timendum, ne nostra timiditate, pusillitate ue animi offensus, radios illos suos bonitatis, alioquin omnibus ex æquo patulos, subtrahat: quos illis tantummodo perpetuo quodam influxu exerere solitus est, qui idcirco tam beatissima luce perfunduntur, quod illam absq; hæsitacione & rogant, & iam se, propter spem certam, exorasse certò sciunt. Quare illa non paruipendenda est Pauli adhortatio, qua nos admonet, ut cum fiducia accedamus ad thronū gloriæ eius, Fel. tamen hunc uersum sic legit: Respexerunt ad eum, & cucurrerunt, siue illustrati sunt. quod quidem duplici sensu niti uidetur: altero quo, Ad eum, ad ipsum referatur Deum: altero uerò ad sese. Prima quidem interpretatio concinna admodū uidetur, atq; apta ad ea quæ dicta sunt: ut sic uates, qui, simul ut dixit diuinos oculos ad suas respexisse calamitates, breui ueluti conclusionem necitat hoc ferè modo. Postquam me in miserijs adiutum, atq; adeo ab infinitis periculis tum animæ, tum corporis ereptum à Deo audierunt, respexerunt illico ad eum, ac facto uelut agmine certatim cucurrerunt: uel respicient, ut uertit Fel. & accurrent, simili modo se, suaq; omnia Dei fidei committentes. Si uerò ad ipsum uatem illud referas, ut nonnullos referre uideo, ob illa quæ sequuntur, is erit sensus, tanquam uates de se dicens, alium introducat: quod genus locutionis nonnunquam, etsi non frequenter, in scriptura legis diuinæ positum cernimus. Aspicient, inquit, homines illum, hoc est, me, atq; admirabundi considerabunt, accurrentq; tanquam magnum quoddam uisuri: nec quidem pudefient, ut hi solent, qui uisa re illa, ad quam tanto studio contenderant, illusi reuertuntur, quippe quod non ea uis rei illi inerat, quam prius animo conceperant. Cernebant enim uatem afflictum, despectum, irrisum, oppressum, à proprijs laribus, à patria, à sinu deniq; ciuium eiectum, tam subito fauore erectum. Vnde stupentes hæc inter se;

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

O immensam, aiunt, diuinæ beneficentiæ largitatem. Iste profugus, miser, proscriptus, ab omnibus contemptus & eiectus, tam Deo charus est, ut cum primū eius opem implorauerit, statim adiutus sit, atq; à tribulationibus illis tam sauis, tam immanibus, tam humanæ uirtuti imparibus, ereptus. Quis hæc grandia non fateatur, ac stuporis plenissima? Audi & miraculo propiora:

C *Immittit angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Solet enim diuina bonitas suos ita in ærumnis ac laboribus illis, quibus tota hæc uita referta est, & tutari, & illæfos reddere: ut penè nihil aliud cogitare uideatur, quàm ut illos in eo rerum culmine statuatur, quò conspicui mundo, dii magis quàm homines reputentur: quæ quidem felicitas non ociosis, aut in rebus huius mundi occupatis contingere unquam potuit, uerùm defudantibus, atq; à iustitiæ semita ne passum quidem deflectentibus. Sunt & qui etiam (exemplo, ut aiunt, Dei, cui sui maximæ, ut dixi, sunt curæ) nihil omittunt, quo suos consanguineos, licet ineptos, aut affines, aut saltem eiusdem patriæ homines summopere extollant, atq; inter primos ciuitatis collocent, ut ferè insanire uideantur, si quod quærunt non assequuntur. Atqui forsitan id superbiæ atq; ambitionis in rebus publicis atq; urbium magistratibus tolerari posset, utpote in huius mundi gloria ac fastu uersantibus, atque ad eum certatim omnibus accurrentibus, passimq; conspirantibus: at in templis id uirus, templorumq; prouentibus & honoribus inueniri, quorum honor ac gloria ea tandem esse debet, ut unusquisq; paruo minimoq; contentus, nihil in terris magnum, nihil uè gloriosum arbitretur, nisi mundo in gloriam esse, ac omnium abiectissimum, quis bonus æquo ferat animo, & potissimum cum nulla uitæ aut doctrinæ habeatur ratio, sed illa tantummodo, quòd consanguinei sunt, eiusdemq; regionis incolæ: Nemo unquam, inquit, carnem suam odio habuit, Infelicissimū profecto carnis genus, atq; ab animo profus amputandum, illorum præsertim qui idcirco in templis ac claustris uitam degunt à uulgo remotam, ut tranquillius res suas cum Deo, qui in purissimis solummodo, ac penitus à turbis semotis animis habitat, pertractent, non ut carnem illam suam, turpissimo omnium exemplo, & foueant, & reclamante quoq; natura, in altum euehant. Sed ad Psalmum. Diuus Hieronymus ex Hebræo sic redidit hunc uersum: Circundat angelus domini in gyro timentes eum. Fel. uerò sic: Moratur, siue castrametatur angelus domini in circuitu timentium eum. Sumpta enim occasione uates à sua liberatione, ut in psalmi titulo est dictum, fidissimam angelorum circa homines custodiam celebrat, & ait, quòd dominus adeò erga suos uigilans custos est ac infomnis, ut uelit etiam uniuersumq; angelum ad sui, ut sic dicam, clientis tutelam castra circumponi, ne uidelicet ab inimicorum castris hinc inde circumfusis lædatur. Quòd uerò noster interpretes transtulit è græco, Immittit, Septuaginta transtulerunt, Irruet, quòd eadem dictio Græcis sit, immittere, irruere, inuadere, inire: utraq; tamen uersio obscurior. quanquam nō me præterit, immittit, à nonnullis ita interpretari, quòd angelus tanquam minister, diuini fauoris influxū, in electorum custodiam immittit. Quòd si porro, qui sint electi, à tardioribus ingenijs ignorari dicuntur, addit uates, quòd hi sunt, qui timent dominum. Si rursus, unde istiusmodi timore affecti queant cognosci, interrogor: respondeo, à præceptorum Dei obedientia, Vbi (inquit lex sacra) est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio. Ergo in obtemperando diuinis iussionibus, is facile dignosci potest, qui in electorum numerū ascitus sit: alioquin in uita stertentes fidei, ac in media ipsa luce hallucinantes, præ se absq; dubio ferunt, ab electione Dei æterna exclusos esse, atq; propterea tutissimis angelorum castris haudquaquam muniendos. Verùm ut non sit alia coelestium spirituum custodia ac defensio, aut aliæ quoq; pro tutandis electis excubiæ, num ille quidē qui magni consilij angelus appellatur, cum suis castris, suaq; tutela deesse poterit? Non deerit certe, quando quidem se nobiscum fore usq; ad consummationē seculi pollicitus est. O fidam supra humanum atq; angelicum præsidium, custodiam. Vult tamen dux noster ipse omnipotentissimus, & imperator, suos secum ad nostram tutelam & defensionem habere exercitus, ne ullo prætextu, ulloue pallio nostram possimus obregere ignauiam, querentes nos esse indefensos & derelictos. Olim enim obsessa ciuitate Dothan per regē Syriæ, in qua erat Elifæus, uisus est mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elifæi, quæ quidem uisio nihil aliud præ se tulit, quàm administratorios illos spiritus (sic eos uocat Aposto-

lus) continuis nobis affuturos subsidijs. Quid item illud, quod in Exodi libro legimus: Præcedet te, inquit dominus ad populū Iudæorū, angelus meus, & intro ducet te ad Amorrhæum, & Ethæum, & Pherezæū, Cananæūq; & Euæum, & Iebusæum, quos ego conteram. Hi sunt enim populi terræ, populo illi à Deo promissæ. Verùm priusquam angeli custodiā populo spondidisset, præceptorū illi aceruum condiderat, addideratq; se illi semper affuturum, tantum omnia, quæ ei locutus fuerat, non contemneret, sed diligentissimè seruariet. Ecce mittam angelum meum, inquit, qui præcedat te, & custodiat semper in uia, & introducat in locum quem præparauit tibi. In obsequendo igitur mādatis diuinis, huiusmodi coelestium animorum tutelam atq; opem merentur electi, ne nobis naturalem quandam purissimis illis ministris consuetudinem, qua nobis uelint nolint deuincti sint, somniemus. Vos interim

Gustate & Videte, quoniam suavis est dominus.

Quàm uerissimū illud quidem est, diuina scilicet beneficia non solum esse consideranda meditandaq; & ob oculos sedulo retinenda, uerum etiā spiritus palato degustanda, atq; in cor traicienda. Idcirco uates cōmemorata angelorum uigilantia erga homines, ac custodiā, dono utiq; sublimi & diuino, datoris bonitatem, suauissimamq; illius naturā ac facilitatē in suos nobis offert, non solum quidem animo pertractandam, uerum etiā degustandā. Nam Dei munera, quæ nunquam defunt mortalibus, nemo tam scelestus est & impius, qui non interdū uoluit animo, ac cogitet à Deo esse: uerùm illorū gustus & suauitas ad illos tantum pertinet, qui nihil aliud in terris iam expetunt & amant, præter Deum: hi electi sanctiq; uocantur & sunt, cæteri uerò etiā nū dubij, ut sunt fermè omnes quos nostra hac ætate, foedo omnium exemplo, cernimus pede altero inter religiosos coetus manere, altero uerò terrenis negocijs ac quæstibus fixos esse & occupatos: rarè enim hi gustant, quàm suauis sit dominus, quàm bonus (ut uertit Fel.) quàm benignus, quàm super mel & fauum dulcis. Duos quidem pedes, hoc est, omnes animæ affectus, non illos aut illos, à nobis exigit purissimum atque adeo simplicissimum illud nomen. Quare id summopere cauendū, ne dum hinc à mundi amore pellecti, ab infinitis terrenarum rerum curis impetimur, illinc à memoria pollicitationum Deo per nos factarum urgemur, ancipiti progrediamur passu, atq; illi faueamus parti, quæ modis omnibus à nobis est extirpanda. Vis uno uerbo rem totam concludi: Vult totum hominem Deus, uult animum, uult cor, uult spiritū, uult omnes animæ affectus, uult corpus deniq; ipsum brutum. Cæterū gustus ad uoluntatē seu amorem attinet, uisio autem ad intellectū: in quibus sanè rebus tota animæ beatitudo posita est. Vtra uerò prior sit, in hac uita maximè, fateor me nescire. quanquā scio statim quosdā mihi responsuros, satis illud tritum, quòd non possumus amare incognita. Sed nostrum id nō erat institutum. Illud tamen unum me ignorare haud dicam, totam uim Euangelij, in qua tanquam in speculo nostram cōtemplamur beatitudinē, à carcere, ut aiunt, ad metam, illam in primis auream resonare dictionem, A M O R. Porro si primam rerum originem respecto, si cœlum, si terram atq; eius ornatū ac cultum intueor, si diuinum de recuperandis hominibus in Deo consilium, si eius filij ad id negocium delegati aduentum, natiuitatem, miracula, ac demum ærumnas crucemq; considero, uidentur hæc mihi omnia sub una hac tantummodo dictione concludi, A M O R. Ad hæc, quid aliud totius Legis, prophetarumq; omnium summam, qua beati efficiuntur, in unum colligit nodum, nisi A M O R: qui quidem non tantum ab anxia diuinæ naturæ peruestigatione, & quæ in terris ferè est nulla, cognitione, oriri solet, quantum à simplici in Deo spe ac fiducia. quinimò duæ hæc optime in anima partes adeò simul cohærent, & indissolubili connectunt uinculo, ut una sine altera esse omnino nequeat. Nō parū enim (meum iudiciū simpliciter profero) religioni nostræ decederet, si è cognitionis magnitudine, quæ tenuissima est, nostrū in Deum amorē metiremur, qui immensus esse debet, cum diuinarū rerū notioni quidam sit in terris præscriptus finis & modus, ultra quem

C uelle progredi nefas esset: amori uerò nullus prefixus sit terminus ac modus. Vnde quidam ex sanctioribus nostrae professionis uiris olim interrogatus, quis modus in diligendo Deo deberet esse, Modus, inquit, sine modo. Nec fanè aliud spectasse Euangeliū iudico, cum iussit Deum toto corde, tota mente, atq; anima & uiribus à nobis diligi, quam in Deum amore illo nos ferri debere, qui modū neficiat ac mensurā. Hęc igitur cuncta longè antequā euenirent prospectans uates, ac præuidens cœlestis huiusce amoris gustū ante Christi aduentū ferè nullū, per simplicem magis in Deum fidem ac spem sensuros homines, q̄ per rerum earum notionem, quæ nullatenus humano ab intellectu percipi possunt, exclamauit,

Beatus uir qui sperat in eo.

Verum quidem illud etiam est, atq; à sacra lege non semel celebratum, maledictum scilicet esse hominem, planeq; execrandum, qui in homine sperat & confidit. Verisimū & illud, benedictum eum sanè esse, ac beatū omnino, qui in domino spem suam collocat & fiducia. alioqui certè tanta interdum rerū consilio inter homines commiscetur, cum alter alteri plus q̄ par est fidit, ac uicissim sese mutuis quibusdā uicissitudinibus fiducia ac spei confouent, ut non maiori commisceatur fretum aliquod uiuentorum ingenti concitatum, funditusq; euersum. Quam falsus is quidem est, qui in homine quamuis amico & probo, adeo ex animo confidit ac sperat, ut nullo unquā tempore aut occasione, eum mutari posse cogitet. Ea enim animi inconstantia mortalium pleriq; affecti sunt, ut amicū quamlibet charū facillè fallant, modò id uel sibi met, uel rei illi, quā magis amant quā fidem, inseruire posse uideant. Et ut quidem huiusmodi fallendi studiū in uulgo natura leuissimo ferendū sit, in magistratibus tamen ac rerum publicarum & Ecclesiæ primatibus neq; ferendū, neq; nominandum. Sed illud unum hac in re potest esse remediū, ne quis quotidie ab amicis se deceptū exposulet, dicatq; imprudens, non putarā, si titubantē spem in homine, qui fallere cōsueuit, posuerit: in Deo autē firmam ac constantē, qui ita à deceptione remotus est, quemadmodum à cæteris animi uitijis quibus implicati sunt homines, natura semotus est ac alienus omnino. Quare nō absq; ratione uates exclamauit, Beatus uir qui sperat in eo: hoc est, felix ille, qui fidei illius sese committit penitus. Quocirca

Time te dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Contra uerò, Diuites egerunt & esurierunt.

Elegantissima hęc quidem antithesi usus propheta, scribit, nihil non, quod ad uitæ usum faciat, abundè in Deo sperantibus, eumq; timentibus suppeterè, inopia interim laborantibus huius seculi diuitibus & potentibus, quos secundū Hebræorum literam leones appellare libuit. Sic Fel. Catuli leonū inopes facti sunt, & esurierunt. Dicitio enim, quā noster interpret diuites uertit, magis propheta sensum exprimit, quā uim uocis. alioqui dicendū erat, leones iuniores, qui ob recentiorē ætatē, magisq; uiuidam, ferociores sunt, atq; ad prædam ualentiores, inedia facilius ac fame deficiēt, quā hi qui timent dominū: nam nihil deesse potest tam charis Dei amicis. Verum (ut dixi) diuites hęc à uate describunt, feroces insuper, rapaces, uisuris rem suā accumulantes, iniusta lucra sectantes, de aliorum fundis atq; agris posteris suis diuitias cōparantes, & demū de miserorū ciuū sudore & ærumna feliciter uiuentes: hi nempe omnes à passione illa æterna, qua pauperes solummodo spūitu recreantur, & uitā habēt, tum hęc, tum in futuro uitæ statu ieiuni erunt. Esurientes (canit Deipara uirgo) impleuit bonis, & diuites dimisit inanes: uacuos scilicet superno illo cibo, quo uel summis labijs degustato, in eum cōualescit anima uigorē, qui ab interitu tam longè abest, q̄ longè inuicē absunt lux & tenebræ, mors & uita, felicitas & miseria, esse & non esse. Ne putes, ait glossa, hęc dici de terrenis rebus, quæ nullius precij sunt, sed de spūitua libus. quanquā nō rarò quidē eos ipsos etiā diuitijs multis turgidos atq; elatos, uidimus ad tantā rerum omnium inopiam deuenisse, ut aut fame interierint, aut ad posterorū exemplū à diuina prouidentia seruati, uitam miserimā utcumq; traduxerint,

A xerint, nihilo tamen secius meliores effecti, q̄ prius fuerant, cum fortunā capillo (quod aiūt) tenere uisi sunt. Hi enim in limo limosam, ut sunt meriti, degūt uitā, *Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.*

Fel. non indigebunt, uertit. Alius uerò, nō deficient ullo bono. Quare uerborum horū omnium sensum Paraphr. quemadmodū uenustè & uerè, sic breuiter colligit hoc modo: Qui potentia leonibus similes uidebātur, ad inopiā redacti sunt, & famem passi, cum interim quærentibus dominū nihil defuerit unquā. Atqui considerandū, quomodo nunc uates eosdē ipsos inquirentes dominū uocat, quos superius sperantes in domino, eumq; timentes appellauit: quò animum aduertamus, nulla ferè alia ratione aut uia posse Deum inquire q̄ illa, quæ spe fideq; ac erga Deum ipsum timore ac reuerentia sternitur, atteriturq; pedibus euangelizantium pacem, uel, ut inquit Esaias, euangelizantium bona. Ac ne illorū spes interim & timor ne quicquā esse uideatur, continuis sese macerant abstinentijs, inedijs, cruciatibusq; corporis spontè susceptis, uigilijs, & ijs quidem diuturnis & constantibus: quibus sanè rebus & indicijs, quantū sit illorū studiū & conatus res eas superandi, quibus prorsus deuictis, uirtutes omnes animi stabiliuntur, firmanturq; in Deo, sed in primis pertinax illud propositū inquirendi Deum, quod unā esse cum spei, timorisq; diuini habitu diximus, omnibus testatū esse cupiunt. hi certè non minuentur omni bono: quod quidē bonū, ne diutius in diffiniendo summo bono scholas omnes philosophorū inuicē concertantium peruestigemus, Christus est: quo adepto, summa illicō præstō est felicitas illa animorū, quam beatitudinem appellamus: uerūm his tantummodo, qui non tam cognitionis regula, q̄ amoris ac fiducia illum inquirent. Quare ne longius aberretur,

Venite filij, audite me, timorem Domini docebo uos.

Timorem hęc uocat uates cultum Deo syncerè impensum, quem sanè suos edoctrum spūitus pollicetur, illosq; filios uocat. Quid nī filios appellet, cum illo rum teneritudinē atq; infantia a se diuis alar cœlestiū donorū alimentis, quò tandem in uiros coalescāt unde quaq; perfectos: Filioli mei, inquit Paulus, quos iterum parturio, ut reformet in uobis Christus. ad hoc enim supernis gratiarū archiuis ac thesauris tam copiose à Dei spūitu ditamur, ut Christus tandē in nobis reformet, in ipsoq; per amorē, cultumq; illum transformemur, quem hęc timorē domini appellat Propheta, quem secutus Paraphr. sic reddit: Venite quotquot discere cupitis, & auscultate mihi, quo pacto uerè colī uelit dominus, docebo uos. Et quid sit illud, uenite, interpretat Fel. præparamini. Venite igit, accedite, quid ueremini? pater est qui uos inuitat, rogatq; ac quibusdā ueluti crepundijs & crepitaculis ad sese allicit. Cæterum timorē huiusmodi, qui in Dei religione positus est, è libris utcumq; discere possumus: sed parū illud quidē, nisi is cuius id donum est, illius cognitionē suppeditet, nosq; in filios illos quos hęc ad condiscendā timoris huiusce doctrinā prouocat, misericorditer accersat, moueatq; ad ea appetenda, quæ alioqui neq; per nudū nostrum arbitriū, neq; per nostrā duntaxat uoluntatem nancisci idonei sumus. Negocium id spūitus Dei est in primis, non hominis nimium per sese ad diuinas contemplationes lasciosi & tardi. Ergo

Quis est homo qui uult uitam? qui diligit dies uidere bonos?

Fel. sic: Quis est uir qui uult uitam? qui diligit dies, ut uideat bonū? Paraphrastes uerò clarius: Quisquis cupis fieri longæuus, & multis annis uiuere feliciter, cohibe linguā à maledicētia. Idcirco enim annorū prorogatio desiderari debet, atq; à Deo peti, quò diuinus per nos cultus latius propagetur, inseruiaturq; uirtutibus ac numinis immisionibus, nō curis seculi aut uitijis, inter quæ ea quibus lingua infici solet & maculari: indeq; animus ac mens non inferiorē sibi uendicant locū. Sufuratione enim murmurationeq; ac qua maxime inquinat anima, obrectatione, periurio insuper & blasphemia, fœdari cernimus non solum linguam, uerum etiā & cor & animum. Imò, ut rem clarius exprimā, à contaminato corde huiusmodi turpes erumpunt fructus. Quocirca inter prima diuini cultus

C rudimenta id potissimum à uate ponitur, linguæ scilicet candori ac munditiæ ac
suescere: nec facile quò nos uocat animi petulantia atq; ira, claustra alio qui sum.
mo naturæ artificio occlusa, laxemus linguæ.

Prohibe (inquit) linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.

Priuada est igitur his duobus potissimū telis lingua, ne quem scilicet aperta
lædat iniuria, ne quem dolosa & occulta. Natura enim hominibus cum data sit à
Deo lingua, ut alter alteri suos aperire ualeat cōceptus, tum ut ipsum suū fabrica
torē laudibus efferat, atq; eius nomen diuulget, insigne erit flagitium tam nobili
àbuti instrumento ad cōcinnandas fallacias, iniuriasq; illas, quæ & homini in cō
modum, & Deo contumelias inferant. In lubrico quidē cum sita sit, facile in eam
sæpè numero prolabitur intemperantiā, ut ea quoq; quæ non uis, impudentissi
mè effutiat. Iam illud scitè à Salomone dictum, quòd os lubricū operatur ruinas,
Sed illud horrendū, quòd inquit Christus: Ex uerbis em̄ tuis iustificaberis, & ex
uerbis tuis cōdemnaberis. Iactis itaq; cœlestis doctrinæ fundamentis, quæ in lin
guæ sanctitate posita esse affirmat uates, ad reliquū erigendū edificium trāsit, & ait:

Diuertere à malo, & fac bonum, inquire pacem & persequere eam.

D Audisti ne unquā breuius ad totius sacre legis uim exprimendam compen
dium? Fuge, inquit Paraphr. malum, & fac bene. Sic sanè res habet, ut in malo e
uitando solertia nihil propemodū sit, nisi & ad operationes illas, quæ à fide pro
ficiscuntur & amore, adijcias animum. Cui unquam profuit, aut fuit decori, con
scillas abiectis uestes, nisi nouas, aut saltem honestas & decentes induerit: ædes
enim uetustate collabentes diruere, nec alias denuò erigere, quis nō rideat? Por
rò declinare à malo, est illud totū, quòd à sanctissimo Christi Euangelio dissen
tit, longè propulsare, nec quicquam in moribus, in uita, in cogitationibus deniq;
nostris & affectibus admittere, quòd Christi uitā non referat. Ille uerò facere be
ne dicitur, qui natura ipsa prima præuia, sed imbecilli & tarda, ad ipsius instaurationem
amplexandam quæ per Christum facta est, totis animi uiribus cōtendit.
Hinc Deum super omnia & colit & amat, illinc uerò proximum perinde ac seip
sum diligit. Quòd quidem ante Christi aduentum ad nos prorsus exoleuerat, re
clamantibus tamen naturæ ipsius antiquæ institutis ac lege. Instaurata sunt igitur
omnia per Christum, & quæ in cœlis, ut inquit Paulus, & quæ in terris sunt,
Quare si adhuc ad ea, quæ agi oportet, cæcutis & dormis, pigetq; à doctioribus
haurire quæ magno absque labore non perdiscuntur, pigebit ne etiam compen
diosam Christi uitā, in qua totius inest iustitiæ summa ac uirtus, uel semel in die
recensere? Si legem bene uiuendi certam assequi peroptas, Christum intuerere: si
modestiam, si patientiam, si in aduersis tolerantiam, si fortitudinem, si mundana
rum rerum contemptum ac neglectum appetis, à Christi uita hæc omnia perfe
ctissimè discere poteris: nusquam enim nisi in Christo, ad bene sancteq; uiuen
dum lex ac forma statui debet. Is certè cum tantus sit, ac tam uastus, ut rerum om
nium molem & impleat & contineat, obuius est tamen omnibus, atq; adeò pa
tens, ut nemo tam abiectæ sortis homo sit, qui tam excelsæ rei consuetudinē non
assequatur & obtineat, modò sui prorsus ipsius immemor, in illum, quantum in
se est, per amorem & desiderium ardentissimè feratur. Hic certè non exacta admo
dum legis cognitio, non linguæ, nō artes, non humanarū rerum doctrina, addo,
& diuinarum anxia illa sollicitudo & inquisitio in primis requiruntur, sed amor,
sed puritas, sanctaq; fidei simplicitas, ac quædā in moribus (ut sic dicam) Christi
formitas. Induite dominū Iesum Christū, aiebat Paulus, & fat est. Quid breuius
dici potuit? quid rursus utilius?posito enim circa nos, supra nos, infra nos, & in
nobis tandem Christo tanquā uestimento, nihil iam deerit, quò minus supra su
premos spirituum cœlestium choros statuamur. Eo quidem obtento, illud potissi
mum euenire necesse erit, quòd quemadmodū cætera illa, quæ ad assequendum
tot laborū nostrorū præmium conducunt, facile obtinemus: ita pacem maximè
eam, qua tum omnibus, quibus cum uiuimus, cōmodi sumus & gratiosi, tum no
bis

A his quoq; qui adeò pacata conscientia, tranquilloq; animo, cum Deo primū, po
stea cum hominibus omnia pertractamus, ut cœlestes quodāmodo in terris di
uideamur, non solum inquirimus, uerum etiam studio omni & conatu, ut perfe
ctè illam habeamus, contendimus. Idcirco addit uates: Inquire pacem, & perse
quere eam. Res est enim, quæ nisi maxima uis animi ac nisu apprehendi potest:
adeò multæ uariæq; inter homines interdum rixarum incidunt, atq; odiorum oc
casiones. Non fuit quidem æstus in mari tam sæuè, orta tempestate, quàm respu
blica illa, aut hominum aliàs congregatorum multitudo, rupta pace, & fuit &
infans, dum in sectis diuisa, alter alterum & lingua & ferro, & quod est scele
stius, ueneno persequitur, & atrocissimè insecratur. Fugato enim semel à nobis
Christo, qui pacem tam diligenter nobis, cum iam iam è terris discessurus esset,
tanquam bonorum omnium nexum ac summam commendauit, cuiusq; æter
num in sinu patris domiciliū pax est & quies, quid in mundo aliud uidere cogi
tamus, quòd non sit bellorum discordiarumq; plenissimum? Quot urbes (ma
lum) excisas? quot respublicas? quot familias? quot uel integras regiones, reli
gionesq; è fundo erutas, tum legimus, tum nostris quoque oculis uidimus, pro
pter dissidiorum rabiem atq; impetum? Atqui in infidelium conuentibus ac po
pulis bella esse & discordias quis iam miretur, cum absq; Christo sint, ac uiuant,
qui pax ea est, quæ exuperat omnem sensum? at in Christianis cœtib; in oppi
dis atq; urbibus Christi fonte intinctis, in templis ipsis quoq; in Christi nomine
erectis pacem non esse, sed rixas & contentiones, magis mirandum est, quàm si
in medio ipso Galliarum centro Hispanienses quis profiteatur partes, aut in Bri
tannia Gallicas: quanquam id in Italia nulli iam detur opprobrio, cum à multis
iam retrò annis omni nationū omnium sceptro, ne dicam libidini, gens hæc pro
stituta sit. Vnde aut hic in Pyrenæo monte educatus res Italas moderetur, aut il
le in ripis Rhodani seu Rheni altus, aut alius quoq; è Mæotide, si lubet, emergat
palude, ac nobis imperet, non eousq; mirabimur, ut res solemus insolitas & no
uas. Quòd si etiamnum à quamplurimis, unde tanta rerum confusio ortum ha
beat, ignoratur: his una hac tantum uocula satisfactum iri uelim, DISCORDIA.
Quòd si rursus interrogor, unde nata sit huiusmodi bellua, quæ crudelissimam
quancq; feram immanitate superat: fatebor equidem, malum id omne à Christi
absentia exortum, quemadmodū ab illius præsentia non secus bella omnia ac ri
xæ sese subtrahunt & fugantur, ac uulgus solet seditiosum, in discordiasq; procli
ue sedari, uiso principe aut rege. Quoquo se modo res habeant, id nobis unū ma
ximopere curandum erit, ut tanto nos studio & conatu, pacē saltem animi, si cor
poris inter uiseras coniecti non possumus, inquiramus, quò tandem illam asse
quamur, apprehensam uerò mordicus teneamus. Id enim significat, & perse
quere eam. Nam

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Mirum in modum nostra perfectione delectatur Deus, atq; propterea iucun
do uultu, atq; oculis unde quaq; lætissimis, suorum uirtutem intuetur, uti solet
pater liberos intuens bene moratos, atq; ad ingenuas, ciueq; optimo dignas ope
rationes ita aptos & instructos, ut à præclarissimis quoque ciuibus laudentur,
uulgòq; celebrentur. Est & alia ratio, quam obrem asserat uates Dei oculos iu
storum uitam contemplari, atque ad eorum preces aures facile accommodare.
Nam postquam mortales omnes generaliter admonuit, neminem seu clam seu
apertè lædendum esse, quin potius eo pacem studio ac diligentia inquirendam,
ut queat aliquando apprehendi & teneri, infert, subinde diuinos oculos in pro
bos esse intentos, quo nimirum illis, ne qua re egeant, aut à quopiam supra ui
res lædantur, prospicit, consultumq; uult. Proinde si quid acerbum calamito
sum ue (ut sunt pleraq; huius mundi) inciderit, eos cum primum ad ipsum confu
gerint, audit, atq; à periculis uel animæ uel corporis asserit. Quòd sanè dictum
à Propheta idcirco arbitror, cum ut superbam quorundam petulantiam à misero
rum oppressione arceat, cum clarè cernunt iustorum uitam curæ esse Deo, tum

C ut iusti ipsi non tam præfractè potentiorū iniurias perferant, cogitantes nullam esse in mundo tam fortem persecutionū acerbitatē, quin statim à Dei manu, sub cuius tutela atq; protectione tuti sunt, confringatur. Nam

Vultus domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Ne uereamini, inquit, iusti: neque quomodo improborum ulciscamini iniurias, cogitetis: sinite hanc curam Deo: facies enim domini super illos, hoc est, ut reddat Paraphr. toruo uultu aspiciet sceleratos, ut aboleat à terra memoriam eorum. Fel. item, loco Vultus domini, ira domini posuit, quò intelligas nihil aliud hinc esse uultum domini, quàm illius iram, atq; in improborum scelera excandescentiam: non quòd sanè huiusmodi affectus & ægritudines in purissima Dei natura sint, sed à signis irati hominis uoluit uates in Deo comprehendi iustissimū illius esse consilium, suos à peruersorū hominum contumelijs uindicandi. Et ut quidem in hoc mūdo ad innumera illorum scelera, ut est natura patientissimus, ob quædam quæ nobis prorsus occuluntur iudicia, Deus conuieat, num conuiebit etiam in supremo illo die, cum exactissimo examine aurum è scoria, triticumq; à palea ac bulla seligens, illud horrendū in impios iudicium proferet, ite maledicti in ignem æternum: Putasne tum infelices illos Dei uultum conspecturos iucundum & lætum, an toruū & acerbum? Intuebitur quidem omnes Deus & bonos & malos, hos nimirum ut damnet, illos ut seruet: hos ut ad æternos detrudat ignes, illos uerò ut in felicissimis æternorum bonorum sedibus colloquet, O iudicium ab omnibus, dum hinc uiuitur, ex animo perpendendum extimescendumq;. Ceterum quòd hinc asserit iniquorum omnium memoriam è terra aboleri, si non placet uiuentium terram, quam beatitudinem æternam quidam esse interpretantur, intelligi, ad quam quidem interpretationem tanquam ad certissimum sensorum confugium recurrunt: hunc uitæ esse statum dicas, quo quidem peracto, nulla extat improborum actio quæ digna sit memoria, sed æterno decore & infamia. Et certè suis in ærumnis

Clamauerunt iusti, & dominus audiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorū liberauit eos.

Iusti dictio in Hebraicis codicibus non inuenitur, sed additum puto explicandi causa prophetæ sensum. Diuina quippe bonitas non potest non præsto adesse suorum gemitibus, & orationibus illis præsertim, quæ è purissimis cordis radicibus egressæ, ipsum Deum quodammodo ad subleuandam miserorum sortem, quæ continuis afflictionum procellis exagitur, cogere uidentur. Conglomerentur sanè hinc inde angustia & miseria, tantillo orationum igne adeò exeduntur, ut penitus in auram resoluantur, aut in sese collectæ tanquã putridū coenium commarcescant. Non est quidem res ita efficax & fortis ad dissipandos hostium humani generis cuneos atq; exercitus, ut est feruida ad Deum precatio. Vnde hinc uatem illud in primis asserere uoluisse arbitror, multam atque atram tentationum nubem ab aère isto caliginoso pendere, tonitrua persecutionum audiri, fulmina ignitaq; linguarum tela in nos spargi, ac demum uastissimam calamitatum procellam, abyssumq; profundissimam ærumnarum, per hoc mare magnum & spaciosum mundi debacchari: ea tamen omnia, tanquam pueris quæ fiunt terriculamenta, solo orationum flatu dissipari. Clamauerunt, inquit, ad dominum: nec frustra quidem, nam dominus exaudiuit eos. Quos eos quæ solutos sanè, mansuetos, humiles, cuncta huius mundi pro Christo deridentes, ad iniurias ferre eos, ad beneficia molles, rerum prorsus suarum commodorumq; immemores, aliorum uerò memores, castos, sobrios, & demum in Christum per amorem transfusos; horum enim oratio diuinis gratissima est auribus, ceterorum autem non item. Nam mens, in qua huiusmodi insunt gratiarum dona, deiformis quodammodo fit: atq; propterea quicquid à Deo petierit, hoc certius exorabit, quo illud gratum esse Deo, & scit, & alijs persuadet. Ita profectò res habent proborum, aliorum uerò secus. Nam clamauerunt, inquit uates in alio psalmo, ad dominum, nec exaudiuit eos, fiat, inquit, illorum oratio in peccatum.

O hor-

A O horrendam imprecationem: ab his enim longè abest dominus, contra uerò,

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.

Cum multa sint quæ conferri queant ægrotanti refrigeria, id potissimum uideatur, si lecto cubanti continuus assideat medicus obsequijs, soletur, excitet, ac demum sanitatem polliceatur. Haud secus quidem se habet diuinus medicus erga animas suorum afflictas, tentationumq; ui consternatas, fauciasq; aliquando & ualde afflictas: assidet enim, piensissimus uti pater, consolatur, admonet, blanditijsq; ad reassumendum uigorem allicit, animat, & sanat tandem. huiusmodi enim sunt hi, quos hinc uates cōtribulato uocat corde, spirituq; humiles & abiectos, seu ut illos appellat Dominus, pauperes spiritu, ut sunt planè omnes qui pie in Christo uiuere cupiunt. Heu quàm diræ hos manent cruces: pectore enim his opus est adamantino. Quod quidem aduertens Propheta, è sublimi tanquã specula clamans, istiusmodi quassatos hortatur homines ad hunc modum: Quid extimescitis? hostium ne feritatem & multitudinē? uestram ne imbecillitatem? Eia adest dominus, ut his qui fracto sunt animo, opituletur, atq; eos qui afflicto sunt spiritu, seruet.

Multa (sateor) tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos dominus.

Paraphr. sic: Multa incōmoda accidunt iusto, sed ex omnibus illis eripiet eum Dominus. Equidem quàm multa sint aduersa, quæ uiro iustitiæ studioso accidant, & uideo & experior: uerum illam quam promittit uates liberationē, non sic frequenter uidere contingit. Quis liberationem illam ab incōmodis appellare unquam poterit in uiro inedia, morbo, persecutione, exilio, & cæteris huius generis cruciatibus quoad uixerit afflicto? Mortem ne ærumnarū huiusmodi finē, liberationē, quam hinc uates celebrat, dicemus esse? Magna profectò diuinæ bonitatis ista esset laus, hominū cœlestiū rerum studiosorū miserias per mortē solui tantummodo, nec aliud interim liberationis genus extare etiam in hoc mundo, quo tanquã excelsæ abietes inter fruteta, humilesq; myricas, electorū animi conspicui apparerent. Quare diuinā hanc à malis liberationem, puto esse in aduersis patientiam: qua qui abundè ornatus est, ruat æther, ac quicquid usquã gentium est, in unum conspiret, in illumq; defauiat, liber is erit, ridebitq; impauidus: non illius quidem pectus afflictionibus assuetū induratum ue, uulnus quantumuis acerbum ac letale attingere unquã poterit. Incrudescat mundus, perterrefaciat dæmon, atq; eius minister homo, ne parū quidem remollescet, laxabitq; sese, in illa perstans fide, quòd propè est Dominus his, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit. Scit quidem, quòd

Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.

Ossa hinc uocat animi uires, solidioresq; animæ cogitationes, quibus nō secus, atq; ossibus corpus, sustentat, ac uires sumit. Custodit igitur dominus hæc, quæ diximus, iustorum ossa, nullumq; eorum conteretur, uolentia scilicet peccati. Alioqui & ossa, & nerui quoq; ipsi proborum, eisdem cum domino suo cruci affixo subeunt cruciatus. Porro cum diuinæ sit munificentia propriū, iuuare, quos, rogo, in primis iuuabit: illos ne qui satellitio impenso sicariorum septi nihil uerentur, an illos potius, qui cum ab omnibus destituti sint & abiecti, uitam uiuūt miseriam? His ne, inquam, potissimum, quibus diuitiæ opulentissimæ sunt, quibusq; maxima in horreis uis inest frumenti, nihil nō interim procurantibus, quò annona in dies carior fiat, tantiq; ueneat, quanti uita hominis estimari solet, opitulabitur: an illis magis qui propter cōmeatus penuriā in uicis ipsis ac triuijs ciuitatum, uitam eiulatibus suspirijsq; plenissimā effundunt? Hos igitur potius quam illos tutari solet diuina bonitas. Cuius uices in terris cum gerat Princeps, atq; urbiū magistratus, danda illis erit opera, ne minimū quidem à præscripto diuinæ legis aberrant, qua cauetur, ut omnium suæ ditioni parentiū ex æquo curam habeant, maxime pauperum, pupillorum, uiduarum, orphanorū. hæc sunt enim, quæ Principum auribus inculcari debent, ut si quid perniciosum hesterno clauo

C infixum fuit, hodierno enjciatur. Cæterū hīc ossa præ cæteris membris uates me-
morat, quia in ipsis texturæ humani corporis maximè inest robur. Ossa eius, uer-
tūt Fel. ob id, puto, quod obstruoris nos mysterij per uatē admoneri censuit. Et
est sensus: Ne, uos oro, persecutionū crucem, uariarumq; angustiarum molestiā
exhorrescatis, ō qui in Christo uitam uiuere synceram instituitis. Ipse enim dux
noster & imperator Christus maiori ærumnarū cumulo circūuentus, usque adeo
malis non cedit, ut ne os eius quidem paruū ac tenue succumbat, ne de uegetio-
ribus interim illius membris, rationiq; obtemperantibus, aliquid dicā. Vnde fer-
uato Principe, quis populus non tutus? Obserua scripturarū convenientiā. Os,
inquit, illius non cōfringetis. Quid illud, quod in Ioanne legimus? Venerunt er-
go milites, & primū quidem fregerūt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo:
ad Iesum autē cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuū, nō fregerunt eius cru-
ra: ut scriptura impleteretur, Os non cōminuetis ex eo. Sic nimirum Christo obire
mortem peropus fuit, sic eius amicis ac filijs est necessarium. Econtrariō,

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum delinquent.

Mors peccatorum, ait quidam, infamis & obscura. Quare sumptus illi regales
in funeralibus, sepulchraq; Pario lapide ac statuīs perornata, non magis quorum-
dam mortem præclarā, minusq; obscuram reddunt, q̄ cadauera ipsa, uel feretrum
multa auri uī onustū, uel numerosa præficarū multitudo suū illud Iesum eiulan-
tium celebriora faciunt, ac minus putida. Verūm probum antea cæta uitæ testimo-
nium res ea est, quæ sanctorū obitum cum Deo, tum mundo preciosum reddunt.
Hebræis tamen is uersus aliter legitur: Malitia, inquit, seu noxa interficiet im-
pium, & odientes iustum uastabūt, seu destruentur. Quare Paraphr. sic reddit:
Occidet impiū ipsa impietas, & quotquot odio persequuntur iustum, peribunt.
Illud sanè Euangelicū hīc mihi à uate dici uidetur, In peccatis uestris moriemini.
D Atq; hos quidē Paulus suo admodū graphicè pingit colore ad Philippenses scri-
bens: Multi, inquit, ambulant, quos sæpe dicebā uobis, nunc autē & flens dico,
inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorū Deus uenter, quorū gloria
in confusione ipsorū, qui terrena sapiunt: nostra autē cōuersatio in cœlis est. Vis
ne clarius, tum horum qui terrena sectantur atq; ambiunt, interitū, tum illorum
uitam qui cœlestia, ob oculos poni? Nefandorū certè hominum uitam non du-
bia sequitur mors infamiāq; & æterna illorum obliuio. Proborum uerò uitam, ui-
ta alia comitatur, & ea quidem æterna, interim autem honor, dignitas, splendor
nominis. Quod si etiam piorum quorundā hominum nomen ac famam secretis-
simo Dei iudicio cernimus ita ab improbis perodi ac foedari, ut perpetuo quo-
dammodo opprobriū ē uita decedere uideantur: nomē tamen illud in cœlis dei
digito conscriptum manet indelebile incontaminatumq;. Ecce, inquit Christus,
nomina uestra scripta sunt in cœlis, hoc est, æterna sunt ac splendida. Semper igi-
tur iustorū animæ in manu Dei sunt. Verumenim uero propter assiduā obiecta-
rum aduersitatum crucem, ac cumulum, uisi sunt oculis insipientiū mori: in pace
tamen decedunt, uiuuntq; illius uitæ genere, quæ ab irrationabili prorsus pertur-
batione atq; interitu in hac quoq; uita immunis est. Septies enim, ait Salomon,
in die cadet iustus, & surget tamen: improbus uerò in malo corruet: hoc est, in
multa, & ea quidem immensa pericula sæpe incidet iustus, emerget tamen uiere
ptus diuina: uerūm improbus ac scelestus ipsa malorū mole opprimetur, interi-
bitq; omnino, siue infortunia illa quæ ei obuenerint, corporea fuerint, siue ad ani-
mam spectauerint, ut sunt peccata, noxæq; illæ quibus quotidie diuinos offen-
dunt oculos. Sed contrā,

Redimet dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

Illi enim, inquit, ut dixi, prorsus occumbent, proprijsq; in peccatis morientur,
iusti uerò in refrigerio erunt. Obsecro, cur sanctas non dicā animas perenni bea-
titudinis statione in refrigerio esse, cum ad mortē, ut inquit Ioannes, peccare ne-
queant? Causam uerò quamobrē id fiat, ponit uates, cum ait, quod redimet illos

Deus:

A Deus: hoc est, ita se Deus misericorditer cum illis geret, ut quicquid deliquerint,
non illis imputabit, sed teget potius, remittet, purgabit, ad uitamq; cooperari fa-
ciet. Et ne forte in peruestigando, qui sint serui illi à domino redimendi, diutius
immoreris, eos ipsos dicit, qui spem omnem suam in Deo collocant: hī nempe,
quod dicere inceperā, delinquere haudquaquā possunt ad mortē, quia ex Deo
nati sunt, semenq; Dei in se insitum habent. Nihil ergo damnationis, clamat Paulus,
est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundū carnem ambulant. Et hī sunt
quidem qui sperant in eo, ut è spe tandem fiduciaq; in Deum, sanctificationem
omnem nostrā auguremur. Omnis, inquit Ioannes, qui spem habet hāc in eum,
sanctificat se. Ex qua quidem sanctificatione, quæ est sanctissimi illius seminis,
qui Christus est, ubertas & fecunditas, una prorsus cum ipso efficitur in sitio spi-
ritus, in nouamq; animā transit, ut sic dicam, substantiam, ut ex humana fiat diuī-
na, rapiaturq; per continuos excessus in eius penē naturam, cui concorporales fa-
cti sumus, ut inquit Paulus, & participes promissionis eius in Christo Iesu
per Euangelium: ubi non est gentilis & Iudæus, circumcisio & præputiū, barbarus
& Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. Nexus igitur sancto
rū omnīū Christus est, idcirco & pax & beatitudo: cui gloria sit in secula. Amē.

PSALMVS DAVID XXXV.

*U*tdica Domine nocentes me, expugna impugnantes me.

Haud dicere quidem possem, quantum me diræ illæ pauperum de-
terreant ac miserorum, in iustitiæ oppressores: quantum ue ad toleran-
tius ferendas improborum iniurias me hortentur, excitentq; simulac
quotidianis intueor exemplis, afflictorum causam magis Deo curæ esse, quam
affligentium. Et cum passim ferè per sacrum uatis huius uolumen istiusmodi im-
precationes contineantur, id maximè hoc in psalmo & diffusius, & ut mihi uide-
tur, ardentius q̄ in cæteris, pertractatur. Caueant sibi, oro, qui bonorū uitam ma-
B ledictis incessunt; factōq; ueluti agmine iniuriarum, in ipsos eorumq; fortunas &
nomen ea ferūtur rabie, qua solent feræ in mansuetiores pecudū greges. Sancto
enim aliquando instigati furore uiri Dei, illas in os uires iustitiæ eiaculantur diras,
ut fatius illis esset fulmine è cœlo tangi, aut Parthico trañci spiculo, quam ab hu-
iusmodi proborum ardore uī spiritus excitato uel semel impeti. Putas ne cōmi-
nationem illam in Deuteronomij libro scriptam, suo uacasse mysterio? ad eumq;
solum qui legem illam ueterem, imperfectam, atq; idcirco umbrarum plenissimā
transgressus esset, pertinuisse? & non potius fidei Iesu Christi, illiusq; professio-
nis hominum oblocutores spectasse? Percutiet te, inquit Moses, dominus amen-
tia, cæcitate & stupore cordis, erisq; palpitans in meridie, ut cæcus palpat in te-
nebris: nihil habebis in his quæ institueris, prosperū: calumniā & rerum dire-
ptionem quotidie patieris, nec erit qui seruet. O infelicem rerum statū. Nihil ha-
bebis, inquit, trāquillum: nulla erit pedibus tuis quies: dabitq; tibi dominus cor
trepidans, oculos deficientes, & animam languidam. Ut certè hæc omnia inter-
dum secus quam hīc dicuntur, improbis euenire corporeis intueamur oculis:
in interiori tamen conscientie teatro ex illis quilibet suum experitur certamen.
Sentit, inquam, quam calamitosius planè sit rerum earum quæ non uidentur, q̄
quæ uidentur, quibusq; quantum uis fortunatis suus inest labor & dolor, iacturā
perpeti. Bona enim mentis hoc dignitate præstantiora sunt, ac quam illa quæ ad
corpus attinent, nobiliora, quò nulli fortunæ subiecta uarietati, ab æternis, ut sic
dicam, bonorum ideis dependent. Quare illorum etiam magis timendū est dam-
num, quam cæterarum rerum quæ suis crebrò possessoribus exitio solent esse, ra-
rò salutē: illa uerò suos semper cultores in tuto collocant. Atqui huiusce rei disci-
minisq; inter bonos & malos olim numerosæ præterierunt concertationes, sed
quæ in Christum, præteritarum omnium ætatum ac scripturarum perfectionē &
terminū, tandem desierunt: à quo quidē uti ab Ecclesie capite in membra quem-
admodū gratiæ, ita rerum earum quibus ad ipsum gratiarū cumulū peruenitur,

Z

C doctrina proficitur electorū. Inter quas sanè primū sibi uendicat locū crux ipsa, quæ est continua in uita hac infelici pro Christo acerbitas. Nullas enim corporas admittit delicias Christianæ disciplinæ professio, si tamen unde eiuscemodi professionis haurienda sit cognitio non ignoremus. A Christi, puto, doctrina ac uita, Christianos suam uiuendī normā sumere oportet. Quis, oro, unquam illum dixerit Platonis discipulum, qui cum doctrina tum uita Epicurū profiteatur? Ita sanè nunquā equidem Christianū uirum appellauero, qui Christū & uita & moribus non prorsus referat. Sit quispiam quidem quantumuis in literis, in uirtutibusq; ac in medijs ipsis templorum aris enutritus, nisi illius uita cum Christi uita consentiat, doctum forsan illum, aut bene moratū esse affirmauero, Christianum uerò minimè. Qui facit iustitiam, inquit Ioannes, iustus est, sicut & ille iustus est, qui facit peccatum, ex diabolo est. Vides breuibus, quò se omnīū sectæ atq; hæres dirigant. Est ne aliquis demum qui suum cupiat Christo non fictè aut fucate, sed serio nomen dedere? Debet sicut ipse ambulauit, & is quoq; ambulare ac uiuere: alioquin semoto à nobis Christo per prauitatem uitæ, exitio nobis erunt, non salutē, quæcumq; illa sunt quibus uulgò Christiani uideri uolumus, & religiosi. Hæc quidem copiosius forsan quàm par fuit, quamq; meum posceret institutum, disserui: eò enim in primis me crassa quorundam adegit ignoratio, quiniimum sibi quidem ob baptismū, sacrosq; ordines ac uestes & ritus adblandientes, nihil ultrā in Christi schola quærendū esse arbitrantur. Quare in diuinorū gustu torpidi ac ieiuni, rarò, quò sua dirigenda sint consilia, multò minus supplicationes & uota, compertum habent. Ex qua quidem inscitia illud potissimū oriri necesse est, ut oratio eorum fiat in peccatum: illisq; tumore, nescio quo, inflati miserī calamitatē minitentur, imprecenturq; quos se interdū æquiores sanctiores, ue esse, ni talpæ prorsus essent, iudicarent. Excelso quippe iudicio rebus in diuinis secernendis opus est. Nunquā enim uatem aliquē ex antiquis legi mala cuiuspiam imprecatum, nisi ui superna aut ecclasi concitū, quemadmodū prophetas extitisse omnes à sacris annalibus accepimus, sed in primis Dauidem, qui è celo ad regnū ascitus unctusq; & in quo administrando nihil aliud unquā quaesisse uisus est, quàm populorum cōmodum, ac Dei honorem, hanc iusti doloris inuentionem in Saulum ipsum, eiusq; adulatōres consultoresq; nequissimos, ut actus diuina composuit. Quare in exponenda ardentissima hac oda, Christū ante omnia, fidelē postea quemlibet, qui in angustias nonnullas insignes coniectus contra Ecclesiæ inimicos precatur, ob oculos statuamus, dicamusq;: Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me.

Clarius Hebræi: Contende cum cōtendentibus mecū, præliare cum præliantibus mecū. Expressius adhuc Paraphrastes: Suppliciu sume ô domine de aduersarijs meis, pugna aduersus oppugnantes me. Quid putas per se homines in bello tum ad corpus, tum ad animā spectante, absq; Dei ope posse? Nihil propèmodum, etsi suas omnes arbitrij uires in unum colligat, atq; animi uirtutē ac robur promat. In hoc certè psalmo uideo animā præliandī quidem percupidam, sed omnī prorsus armorum genere denudatam, idcirco imbellem: unde suæ cōscia imbecillitatis, quanto maximo potest clamore Dei auxiliū implorat, dicens:

Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.

Videor enim hīc mihi genus humanum audire, seu potius Christum uicehominum suam exponentem infirmitatem. Quid certè ualeat pugil in arena absq; armis illis, quibus sese à ui hostium queat defendere, aut eos quoque offendere, clarè uideo: occumbat enim necesse est, nisi alius utriusq; generis arma suppeditet. Clamat hīc igitur homo, clamat uoluntas, clamat arbitrium, arma illa omnia quæ in tam periculoso cum mundo certamine necessaria sunt, sibi deesse. Deest quidē, quo sese tutari possit, clypeus, deest ensis, deest ipse quoq; thorax æneus ac galea, quò se uertat, oro: Pugnis sanè nudis res tanta cum tam crudeli hoste minimè tractanda est. Sanè uero animam intueor conquerentem se penitus dearmatam, proptereaq; alienum implorantem auxiliū, & illam fortem, hostilēq; telo

A telo impenetrabilem atq; inaccessam dicam: Est (fateor) quædam in anima uis & potestas, qua nescio quid potest, & uerè nescio quid. De me autē (ut ingenuè quod sentiam loquar) illud fateri possum, me scilicet ex me, meoq; ingenio nihil omnino posse: in illo uerò qui me confortat, omnia. Fel. uertit: Apprehende scutum & spiculū, seu hastam. Quare sic reddit Paraph. Arripe clypeum & lanceā: clypeum nimirū, ne uulnerer: lanceam uerò, ut uulnerē. Vides, ni fallor, quomodo utrunq; armorum genus à Deo petendum sit. Sua porrò familiari de Deo anthropopathia utitur uates, quò quantæ sit curæ Deo sanctorum uita non nesciamus, simul ut eum tanquam hominem obarmat. Quid uerò clypeus, quid telū, quid gladius, quid cætera armorum nomina in bello spiritus præ se ferant, alij dicant: nobis sat est, huiusce generis armorum appellatione cum nostram nuditatē indigentiamq; & periculum in bello tam sæuo contemplari, tum promptā Dei bonitatem ac uirtutem in suis defendendis peroscere.

Effunde fraxeam, & conclude aduersus eos qui persequuntur me: dic anima mea, salus tua, ego sum.

Euagina, inquit, denuda ensē: seu, ut reddit Paraphr. Arma te gladio & lancea, ut occurras persecutoribus meis. Conclude, inquam, illos, ne queant euadere. seu claude galeam, quando quidem res urget, agendumq; est cominus. neque id solum quidem, sed uerbis quoque meam solare pusillanimitatem & defectiōnem. Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Solent enim hī, qui, ut amico in periculo aliquo immenso constituto suppetias eant, sese ingerunt atq; armant, non solum quidem re ac manu amico subsidium afferre, uerum etiā uerbis in spem bonam timidum illius animum erigere. Promitte, inquit Campensis, allaturum te animæ meæ salutem: hoc sanè impetrato, cuiusuis manus pugnet contra me, ne pedem quidem uel tantillum mouebo. Homini plerunq; illi qui haud fictè dissimulantq; sua secum reputat errata, quàm foede scilicet ac sæpe lapsus sit, quàm frigide, quàm ue oscitanter in diuinū concalescere soleat amorem, quàm durum item in se ad lachrymas habeat sensum, quàm tardum ad capeffendas iustitiæ semitas affectū, quàm celerem uerò ad easdem ipsas deferendas, quàm (inquam) imbecillis ob iam obductum in peccatis callum factus sit, contra autem hostes fortissimi, nullum aliud salubrius potest esse remediū ad sedandā animi desperationem, q̄ si in spiritu audiat à Deo, Salus tua ego sum. Quid cum paternam illam, mundanā omnem exuperantem lætitiā, aure haurit cordis increpationē? Modicæ fidei quare dubitasti? Non est sensus quidem in homine, non mens, nō intellectus adeò in diuinis contemplationibus immerfus, cui ea gaudiū copia plenè uti est, ualeat significari, cum secretissimo quodā diuini motus susurro atq; afflatu se sentit anima excitari, pungitq; telis illis igneis, Salus tua ego sum, Remittuntur tibi peccata tua, Vade in pace. O iacula, quorū uulnere sanantur animæ. Corde profectò molli, atq; (ut inquit ille) carneo hīc opus est, non ferreo, quò è tam suauissimo uerborum sono, è fonte nimirum diuini amoris emanante emollitum colliquecat in eundem ipsum ignem, qui Deus est. Sed illud cauendum, ne anima tam ardenti nota semel insignita, planēq; purgata, in glaciem denuò recidat, atq; in easdem ipsas rursus remigret peccatorū sordes, relabaturq; præceps in id impietatis genus, ut infinitis suis erroribus addat etiam ingratitudinis culpam. Perstandum est igitur in fide Iesu Christi, qui mihi meisq; alioquin ad bona omnia oclusis, non cessat infusurrare quotidie auribus, Salus tua ego sum. Sic itaq; tuis eueniat, ô Deus: contra uerò

Confundantur, & reuertantur querentes animam meam. Auertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.

Iam mala illa uates, quibus scelesti occultissimo aliàs modo, aliàs quoq; aperto, atq; omnibus exposito affliguntur, enumerat. Haud semper quidē diuina animaduertere solet ultio in res istas improborum externas aut corpora, sed in animam potius, quæ pœnarū omnium maxima est ac magis atrox: è cōtrario uerò

C fecus se habet in bonorum pœnis, quas sanè in uitam hanc potius, quam in bona animæ uim habere quotidie cernimus. Eam ob rem uitam hominis in libidinum cœno sese perpetuò oblectantem, neq; ulla affici molestia aut mulcta, profligatam omnino eam esse, atque à Deo derelictam affirmabo: quandoquidem eum ipsum hominem charissimū Dei esse filium ducimus, quem ipse flagris, molestijsq; huius uitæ uarijs & assidujs expolit, aptatq; tanquam lapidem uiuum, cœlesti ædificio ac structuræ. Cæterum hos duos sic legunt uersus Hebræi: Pude fiant, & ignominia afficiantur, qui quærunt animam meam: reuereantur uerò & pateant probro, qui cogitant malū mihi. Is enim confundi, pudescere uel dicitur, qui suis frustratus consilijs, alio se cardine rem uertere, quam putarat, conspici: quiq; dum alium perdere nititur, ipse infeliciter perit. Aiunt porro sancti Dei uiri, mirabili suffundi pudore dæmones (si tamen pudor in tam impudenti collegio inueniri potest) si quem ex perfectioribus nostræ religionis hominibus adorati, omniq; insidiarum machina adhibita, nihil fecius agunt, quam si mutam statuatam aut truncum aliquem inertem adorantur. Ea enim spiritibus illis tetris inest uis ac uirtus, ut uel modicū quidem reiecti, pedem a ctutum referant, cessentq; ab impugnatione confusi. Et certè quod dæmones tam crebrò ex hominum conflictu uictoriam reportent, non id quidem contingere ob fortem illorum uirtutem aut potentiam est censendum, sed ob nostram potius ignauitiam ac fœcordiam, ne dicam promptam ad uincula & manicas uoluntatem: uincimur enim, quia uolumus. Proinde nostram optimè perpendentes tum imbecillitatē, tum ad portendas hostibus manus procliuatam, nostra arma, quæ debiliora sunt quam araneorum sint telæ, exuentes, diuina cum uate, uatumq; Domino impetremus, dicamusq; cum Paraphraste: Suffundantur pudore, & afficiantur ignominia, quotquot student subuertere me: cōuertantur in fugam, & infames fiant, quotquot machinantur malum mihi:

D quot machinantur malum mihi:

Fiant tanquam puluis ante faciem uenti, & angelus Domini coartans eos.

Mira enim atq; horrenda exaggeratione diras in æternam improborum perniciem accumulauates. Non cōtentus quidem sempiternam illis confusionem, probrumq; æternū exoptasse, denuò imprecatur ut pulueri & cineri, seu, ut uertunt Hebræi, festucæ seu paleæ uento expositæ similes efficiantur: hoc est, nullam stabiles cōsistant, nullisq; certis regantur consilijs. Vidisti ne unquam pulueris aut palearum globum, uentorum uel turbine per aërem circumferri, sursumq; ac deorsum exagitari? Ita sanè sunt hi, qui semel à diuina sua sponte euulsi protectione, nulla certa nituntur uitæ ratione: sed quò à mundo, mundanarūq; rerum cupiditate impelluntur, eò confusissima consiliorum textura, motuq; animi intemperato & effreni, sese uertunt. Et quemadmodū sanctissimi Dei uiri certo suis in tractandis negocijs consilio, firmoq; proposito eunt, ut inquit uates, de uirtute in uirtutē: ita nefarij homines de malo in malū, de scelere in scelus, instantissimo semper ausu, temerarioq; conatu præcipitantur. Cæterum auget uates, quod dicere inceperat. Angelus, inquit, domini sit coartans eos: seu, ut uult Fel. euertens & elidens eos. Da mihi hominem, ubi sese firmet, tanquam quisquis uentorum impetu exuscitatus, non habentem, quid certi unquā aget? quam rem unquam stabilem inceptabit? Sed quid si angeli uento omni potentioris adhibeas impulsus? Deus bone, quæ rerum confusio? quæ consiliorū actionumq; & ipsarum quoq; cogitationū uolubilitas? De his quidem illud à Salomone dictum fuisse arbitror: Stultus, inquit, ut luna mutatur. Verum ut strenuis copiarū ductoribus id inconstantie paululū, quò sagacius hosti queant imponere, concedendum sit, in Christi certè militia nuda omnia esse debent, uera, sincera, cōstantia, firma: alio qui hodie ordiri quod cras emoliaris, animi iudicium est parum sui compotis, atq; propterea nulla bonorum societate digni. Horum quoq; effigie in sequenti uersu alia demonstrat imagine Propheta, inquitens:

Fiat uia illorum tenebræ & lubricum, & angelus Domini persequens eos.

A Lubricum, uertit Fel. lubricitates. Nonne illud in hoc loco tibi uenit in mentem, quod suos in ciues iratus Elaias olim imprecatus est: Excæca, inquit, cor populi huius, & auribus aggraua, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant: ne conuertantur, & sanem eos. Vidēs ne quò miseriarum tendant tenebræ huiusmodi ac lubricitates à propheta cōmemoratae? eò nimirum, ut qui sic uiuunt aut gradiuntur, nullo unquam uia lumine, aut firmo regantur solo, semperq; in periculo sint, & illo quidem irremeabili & deplorato. Cadant enim crebrò oportet, uel eò maximè quidem si à tergo impulsorem habeāt, quem hinc uates Angelum Domini appellat. Sensus igitur erit: Quæcūq; attentauerint, molitq; fuerint improbi, nutantia sint, obsecro, præterq; cadant opinionem: nihil eis succedat, in omnibus suo frustrentur conatu, nutent, lapsentq; continuè, ac tandem quid sequi, quòue ire debeant, ignorēt profus. Sic sunt sanè omnes qui propria ducuntur prouidentia & arbitrio. Atqui extincta in anima luce illa, qui Christus est, per quem quidem non solum homines, sed & supremi cœlestium spirituum chori illustrantur, perficiunturq; ut inquit Dionysius, ac uitam sumunt, quò tendat, oro: Plena sunt certè omnia lapsibus, atq; æterna errorum nocte & caligine, absq; Christo. Ad hæc, quod putamus aliud fuisse malum illud, quod Cain uago cōminatus est Deus, cum dixit: Incertus rerum tuarum semper eris, & uagabundus super terram: quàm inconstantiam istam animi, confusionemq; tum dictorum tum factorū, qua iugiter infelicissima illorum uita rotatur, qui abiecto Deo, hoc est, omni bene uiuendi norma ac lege pessundata, more pecudum in omnē feruntur libidinem ac turpitudinem? Horum igitur (ait spiritus) sint uia obscure & lubricæ. Angelus postea ille domini, qui in circuitu obambulat timentū eum, & qui nocte una percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia hominum, à tergo illos insequatur & impellat.

B Quoniam absq; causa absconderunt mihi interitum laquei sui, superuacue exprobrauerunt animam meam.

Causam reddidit uir iustus, quamobrem tam dira contra Dei hostes imprecatus sit: Quoniam, inquit, sine ulla causa (sic enim legit Campensis) clam laqueis suis mortiferis conati sunt inuoluere me. Certè cum hæc lego & cōsidero, nullus mihi è cuncto iustorum grege occurrere potest, qui tam iuste de improborum iniurijs expostulare queat, atq; usq; eò moueri & irasci, ut mala illa quæ hinc connumerantur, suis imprecetur hostibus, quemadmodum filius Dei, qui (si illius in terris uitam nouimus) nec pati debuit, nec mori. Quid unquā tam sincera natura, tam pura mens, tam defæcatus animus delinquere potuit, ut ea tormentorum genera experiretur, quæ ne à carnifice quidem crudelissimo nō sine misericordia nefandissimis piratis admouerentur: pertulit tamē innocentia, quod nobis nocentissimis debebatur, sursumq; fecit quod erat nostrum, nempe peccatum, iniurias, crucem, mortem. quare de illatis sibi immeritò contumelijs nō raro queritur. Interitum porro laquei uocat dolos illos ac fraudes, quibus innocentissimum Dei filium Scribæ illi astutissimi irretire conati sunt. uerum quandò ipse uoluit, captus est. Ex qua quidem bona eius erga nos uoluntate, nostra adeò uim sumpsit ac robur, ut nemo iam ab hostibus quamlibet fortibus & truculentis uinci possit, nisi uelit. Data est igitur uis ea animi atq; uoluntas à Deo nobis per Christū, ut neq; cupiditatibus, neq; hominum iniurijs persecutionibusq; succumbamus, nisi uelimus. Quid uerò id sit quod nostram ita informet uoluntatem, ut bonum uelit, malumq; aueretur, gratiam diuinam puto esse, quæ debili nostro unita arbitrio per se algido & pigro, ipsam ad expetendum bonum excitat, pungit, irradiat, tantum abest ut illam cogat. Superuacue exprobrauerunt animam meam. Licet is sensus uideatur perinde esse, ac si diceretur, Sine causa iridentes dixerūt omne malū aduersum me: Hebræis tamen alia est litera, proindeq; sensus alius. Unde sic uertit Fel. Frustra fecerūt foueam animæ meæ, Paraphr. uerò, Sine causa foueam foderunt animæ meæ, siue in perniciem meam. Verum,

C Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat ipsum.

In ipsum, inquit, cadat laqueum quem alijs parauerat. Subitam hinc ruinam in speratamq; calamitatem suis deprecatur hostibus, sed metaphora à uenatoribus mutuata, qui serobe aliqua oblecta, laqueum circumnectentes, lupis, aut alijs id genus feris insidias parant, ut dum eae inconsulto expositae ad escam adcurrunt, in dolosam incidant foueam, cuius altitudine saltem, si non laqueo, aut rete, capi queant. huiuscemodi enim infortunij euentus per se homini ualde calamitosus est, si contingat: sed longè miserior atq; infelicio si subito, cum tumultuq; ac praeter opinionem & spem, de quo ne cogitarat quidem, incidat. Quid si porro in eandem ipsam, qua alijs parauerat, illabitur miseriam? auget id quidem infortunium. Sic Felix: Veniat illi strepitus, seu, ut alius transtulit ex Hebraeo, tumultus quem non cognosceret: hoc est, de improviso, antequam rei euentum agnoscat, cadat. Nam ferè id semper accidit, ut qui è sublimi in profundum aliquod labitur, repenti no exanimatus casu, deorsum in caput maximo cum clamore ac strepitu uoluitur. Vnde sic reddere hunc uersum aliquibus libuit: Laqueus seu rete quod abscondit, capiat ipsum, cadatq; cum tumultu in illud. quò subitè intelligas fore Iudaeis Christi hostibus ruinam & calamitatē. Certè si obstrusiores humani cordis recessus corporeis oculis uideri possent, non solum quidem hæc, alioquin sæua & horrenda, in sceleratorum animis inesse cereremus, uerumetiam terrifica magis, magisque dira & monstrosa. Cum enim Deus ad eò natura in largitiones effusus sit, & ut sic dicam, prodigus, ut illius quoq; hostes indeficientis eius benignitatis participes efficiantur, uidentur hi interdum felicissimi in mundo esse. Sed quid si morsus illos atroces in conscientia cereremus? quid si confusionem illam animi, mentisq; inconstantiam uasto perturbationum pelago atq; libidinum exagitatae conspiceres? iurares quidem illos tum maxime miseros esse, atq; infelices, cum uulgo maxime felicissimi uidentur ac beati. Extracta autem crusta illa beatitatis in superficie (pro Dei fidem) quid turpitudinis non uideretur? Deme, te oro, ab illis diuitias, deme magistratum, deme Principum fauorem, quid nisi nudos graculos intueberis? Rotentur itaq; (ait spiritus) in æternum suo illo, postquam sic uolunt, confusionum strepitu & tumultu: contra uerò,

Anima mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari suo.

Anima, inquit, mea, quæ in laqueis tanquam incauta auicula, perire sperabatur, non peribit, non cadet, non ob id in mœrore contabescet: sed exultabit in Domino, gestietq; lætitia indicibili in spiritu, ob salutem sibi præstitam. Paraphrastes tamen optandi affectu sic uersum reddidit: Anima mea gaudeat, & exultet ferè, propterea quòd salutem afferre dignatus est mihi. Semper ferè noster interpres salutare transtulit pro salute: quanquam nec salutare quidem uacat mysterio. Cum enim salutarem hanc dictionem per psalmos tanquam margaritam interspersam uideo, occurrit mihi statim Dei filius Christus Iesus, qui ad eò salutaris nostra factus est salus, ut nulla alia unquam fuerit, eritq; in posterum. Quare siue salutare eum appellet uates, siue salutem, idem Christus est, idem Iesus, idem seruator. Et quidem (ut quod sentiam loquar) uidetur hinc mihi uates dicere uoluisse: Anima mea multas ob rationes exultandi in Deo, eiq; gratias agendi, materiam haudquaquam tenuem atq; inefficacem habet: uerum omnis oblectamentorum meorum lætitarumq; uis ac neruus, in fide uenturi Messiae posita est. Cum sanè recolo quid is mortalibus allaturus sit in terris, uideo nusquam bonum, nusquam pacem, nusquam uitam, nusquam salutem posse esse, nisi in illo. Idcirco mea in me anima gestit gaudio, in ipsoq; prorsus delectatur, illum uult, illum cupit, illum amat, illum uotis omnibus exposcit. Sed non solum id quidem, uerumetiam ipsa

Ossa mea, res alioqui stupida ac uita expers, exultabunt, gaudebuntq;, & dicent: Domine quis similis tibi? eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperem à diripientibus eum.

Latinus

A Latinus interpres duobus sensum uersibus expressit, qui uno tantummodo debuerat. Vnde Paraphrastes: Omnia ossa mea dicant non esse similem tibi domine in eripiendo pauperem à uiolentia eorum, qui uiribus illo superiores sunt: in eripiendo, inquam, afflicto & egeno ab opprimentibus illum. quare ea est Hebraeis litera: Omnia ossa mea dicent, Domine quis sicut tu, qui liberas afflicto ab eo qui illo robustior est, & afflicto & inopem à deprædante illum? Vides hinc certè genus humanum afflicto, ad eamq; olim redactum bonorum inopiã, ut in omnibus à fortissimo mundi tyranno deprædatoreq;, tanquam uilissimum mancipium opprimeretur: id tamen Christus in eam quam nunc cernimus libertatē, mortis suæ munere, à quo uita omnis dimanauit, transtulit. Sunt porro qui intima seu uires, pro ossibus uertunt, ut sit sensus: Omnia intima mea uiresq; meae omnes & affectus tantorum beneficiorum memoria exterræfacti clamabunt, Domine quis similis tibi? quis tam fortis? quis tam bonus? quis tam ad ueniam facilis? Tu afflicto, tu inopem, tu miseriarum acerbitate sese torquentem, à prædonum saeuitia solus uindicas, præterea nemo.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.

Quod non cognoui, interrogabant me, uertit Fel. Paraphrastes uerò: Quæ ignorabam, ipsi interrogantes obiecerunt mihi. Vehementem hinc hostium suorum crudelitatem exaggerat uir iustus, sed in primis ipsæ iustitiæ dator Christus. Inter cæteras enim uitæ miseras quibus obnoxij sunt improbi, illa potissimum deterior uidetur, cum nefandarum cumulo actionum falsitatem quoq; testium in alicuius infamiam & perniciem addunt. Quod sanè Christo agno candidissimo, cohortes inter prætorianas constituto contingit. Summi sacerdotes, inquit Marcus, & omne concilium, quærebant aduersus Iesum testimonium, ut eum morti traderent. Cuiusmodi autem generis illud fuerit testimonium tam importunè quæsitum à Iudæis, explicat dicens: Multi autem falsum testimonium dicebant aduersus eum. Sed uide, uel inter sexcentos iniquitatis testes, quam ualidè emerferit innocentia. Testimonia, inquit, euenientia non erant. Solent porro iudices, qui uirum metuq; pœnis aut interrogationibus quoq; in inuolucro confusis, ab reo, quod uolunt, extorquere nituntur, ambages nescio quas uerborum contexere, quò miser ille incaute nonnunquam annuens sese egisse, quod ne per somnium quidem unquam optauit, falsorum tandem testium iudicio & accusationi subiacet. Hincq; est (opinor) quòd dicit uates, se de his quæ nunquam nouit interrogatum. Heu quantum olim attulit exitij bonorum uirorum integritati & candori, istiusmodi pestis lues.

Retribuabant mihi mala pro bonis, sterilitatem anima mea.

Ecce aliud miseriæ genus in improbis. Respondebat, inquit interpres Hebraeus, malum mihi pro bono, orbitatem animæ meæ. Commodius tamen sterilitatem uertit Fel. quam orbitatem: ut sit sensus: Ea quidem quæ in me moluntur uiri atheni, mors quodammodo sunt animæ meæ: siquidem diutius ab illis afflicta non secus se habuit, quam se habet mulier effœta, cubansq; in puerperio. Auxi, inquit, in illis beneficia, ueluti in agro semen: illi autem, negato foenore, spinas, gramenq; inutile, signum nimirum sterilitatis, retulerunt. Quid? in eam me coniecerunt miseriam ac solitudinem, in qua orbi (orbitatis nomen explanandum est) hi scilicet qui nullo amicorum subsidio fulciuntur, soli esse solent. Est nimirum aliquid dignum laude, pro beneficijs beneficia compensare, par pariq; in donis referre: sed illud laudem omnem superat, cum quis bonum alicui pro malo reddat. Is calculis omnibus inter diuos referri debet, simulac æternum patrem in tam liberali actu beneficentiæ imitatur, qui continuus & his quidem nefandissimis à nobis laesitis iniurijs, contumelijsq; affectus, haud cessat tamen quin è benignissimo suo gratiarum fonte hauriat, quod perpetua tanquam irrigatione in nos ingratisimos deriuat. Verum non tantum id quidem diuinæ imitationis argumentum est, quantum illud diabolicæ, cum quis ab alio beneficijs prouocatus,

C ornatusque dignitate ac gloria, probrum refert & iniurias. Vidi ego aliquando praclarissimos viros atque ad fortunae uulnera plane immotos, neque propter morbum aliquem, neque propter uim quamuis saeuam hostium, aut exilium, aut liberorum mortem rerumque depopulationem & exterminium, a recto animi statu potuisse deijci, unico tamen ingratitude actu adeo insanisse, ut in moerore prorsus contabuerint. Hinc sunt (credo) innumera illa in scripturis exempla, in quibus Deus Iudaeorum carpens proteruitatem, illis obijcit, quanta semper uel ab ipsa primarum origine pro illorum salute gesserit: illi uero pro immensis beneficijs, immensas (o ingratum populum) contumelias, maledicta, blasphemias, obrectationes, mortem tandem eius rependerunt filio. Quare non iniuria hic queritur Christus, cuiusque amicis pro bono malum repensum esse. Vide quid dicat:

Ego mihi molesti essent inducbar cilicio,

Humiliam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus humiliabar.

Summae charitatis indicium exprimitur. Caeterum ex Felicis litera, qui transfudit, ego autem, cum ipsi infirmarentur, indumentum meum saccus: non tu illud Apostoli audire fateris: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? Non potest quidem non dolore affici membrum, pro membri illius dolore aut damno, quod eidem secum corpori annexum est. Potest id manus pro oculo, pro manu oculus, pes, caput ipsum tandem in corporibus huiusmodi brutis & moribundis, et non poterunt membra illa quorum corpus Ecclesia est, caput uero Christus? qui aeterna nos compage tam recte sibi iniecit, uniuersumque, ut impossibile omnino sit tam diuini corporis membrum non idem, eiusdemque substantiae ac naturae, cum reliquis esse membris. Idcirco eisdem ipsis affectibus alterum pro altero afficitur, idem dolent, idem amant, idem appetunt, modo altera terius membra sint in Christo, ut inquit Apostolus. Mos porro antiquis fuit, & nunc quidem manet, ut dolorem animi pro se aut pro suis intimis susceptum, externis quibusdam signis praeseferret: inter quae erat luctus, ieiunium, tristis incessus, & habitus ut plurimum cinere ac puluere conspersus, moeror insuper in facie, lachrymae, singultus ac moesta (quod pluris faciebant) sedulaque supplicatio. Etenim uerus dolor, hoc est, pro serijs rebus assumptus, eum facile cui quid dolet, ita attonitum reddit, atque in his considerandis, quae premunt magis, occupat, ut sui prorsus immemorem faciat, nedum cibi, aut honestioris uitae cultus: nihil enim hi tam cupere uidentur, quam ut quamprimum inuisa hac ab luce soluantur, quocirca nulla illis propriae uitae inest cura. Haec sane moerorem intimum attestantia ideo hic uates accumulata, ne non sciremus qualis in Christo futura esset erga genus humanum clementia: subindeque in suis quae esse debeat, quos nimirum sui haud dissimiles, cum in omnibus, tum in his maxime, quibus miserorum calamitatibus subuenitur, esse uoluit. Estote, inquit, misericordes, sicut pater uester misericors est. Quam uero ardentem homo hominem in aerumnis positum diligere debeat amplectique, ac aequae illius salutis uti propriae curam habere, id est arguimento, quod illum sic se in miseris torquentem, proximum fratremque appellat uates. Quasi, inquit, proximum & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Clarius Hebraei: Habebam me, inquit, ac si eorum proximus, ac si frater fuisset: uti qui lugent matrem pullatus incuruabar, ut hic primum uideas matrem latinis in codicibus deesse, quare sic uoluit Fel. Sicut lugens matrem nigerrimus humiliatus sum. Solent enim filij teneriori affectu matrem, quam patrem diligere, idcirco istius quam illius mortem tolerantius ferre. Porro uerbum, complacebam, sic interpretantur: Ego homini sic afflicto stuidui tanquam amico, tanquam fratri, & illi quidem charissimo, complacere & gratificari. Vnde cumuli huiusce uerborum sensum elegantissimè, ut caetera, expressit Paraphr. hoc modo: Ego interim cum ipsi infirmarentur, pro uestimento uesus sum sacco, & ieiunio maceraui me, & precibus impetraui a domino quae uolui

pro

A pro eis. Tanquam si summus amicus, imo frater quiuis eorum mihi fuisset, omnia humanitatis officia eis exhibui in aduersis: non aliter quam qui matrem lugebat, pullatus & capite demisso incessi. Atqui scribenti mihi, atque ex animo, quid sibi uelit hic spiritus consideranti, moeror ille Dauidis in mentem uenit, qui audita morte filij, cooperto capite incedens lugebat filium dicens, Absalon fili mi, fili mi Absalon: quis mihi det, ut ego moriar pro te fili mi Absalon? Quid illud mirabile charitatis exemplum in Christo? qui prauidens ciuitatem illam scelestam, sui suorumque interfectricem, haud multo post iri exterminatam, fleuit super eam dicens: Quia si cognouisses & tu, quoties ego, inquit, uolui congregare te quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur domus uestra deserta. Vide quam pio affectu, quam non libenter futura suorum hostium exitia uaticinatur Christus. O normam certe beatitudinis compendiosam, sed parum a plerisque cognitam. Eo enim noster a multis iam retro annis ascenderat fastus & tumor, ut non solum hostium nostrorum aerumnas, infortuniaque cum gaudio ac risu recenseremus, sed etiam amicorum si non miseras laeto animo audiremus (id fuisset nimium insolens) at saltem secundas eorum res ac fortunas perturbato pectore uel audiremus ab alijs, uel nos alijs commemoraremus. An uero in praesentia meliores nostra haec aetas pariat liberos quam antea, non dico: sunt qui deteriores arbitrantur. Iam illud postremo uidentum, quid sibi uelit, Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Conuertatur uertit Fel. alius uero uersabatur. Alius item ex Hebraeo: Et totus eram in precationibus. ut nihil aliud ferme sit orationem in sinu nostro conuerti aut uersari, quam nos frequenter orare: nec quicquam tam aduersum posse contingere, quin ab orandi officio absterreamur, quanquam non me clam est alium ab alijs reddi sensum, hoc ferè modo: Semper quidem meis pro persecutoribus Deum orauit, quibus sane cum nihil mea profuerit oratio, quippe qui indigni erant, pro quibus ego exaudirer, ea tamen in sinu meo conuertetur, hoc est, mihi utilis erit. Quod si maui optandi affectu cum Felice uersum legere, is erit sensus: Adeo mihi non sum conscius mala pro meis hostibus orasse, ut hoc ipsum quod orauit, ad me reuerti cupiam. Si male precatus sum, id totum in me conuertatur, recidatque, & est ac si dicat: Bona illis semper precatus sum, illi uero contra. O perfidiam hominum.

Aduersum me latati sunt & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignorauit.

Felix sic: Cum ego attritus essem, latati sunt, congregati sunt: congregati sunt aduersum me claudi, & non cognoui: aperuerunt, & non siluerunt. Hic mihi (fa-teor) crudele spectaculum mortis Iesu in memoriam uenit, cui adeo multa paulo ante crucem flagella accumulata fuere, ut impossibile plane uisum tum fuerit, hominem unum tam diros perferre potuisse cruciatus. Tulit tamen amantissimus nostri dominus ea illa, quae iure omni mortalium generi debebantur, & quae spiritus in superioribus una tantum dictione Cilicium appellauit, non quidem illud hirsutum contextum uillis, aut acutissimis intersertum paliuris, sed uerberibus, irrisionibus, contumelijs, ictibusque tam saeuis & inhumanis, ut cruor è membris illius purissimis partim immenso emanaret profluuio, partim sub cute interceptus carnem illam sanctissimam ita atris oppleuerit uibicibus, ut non iam caro hominis in Iudaea enutriti, sed nigerrimi Aethiopsis appareret. O certe cilicium nostris scelestis debitum, non illius innocentiae: qui idcirco omnes omnium turpitudines & peccata integere dilueretque potuit, quia unus omnium inuentus est ex omnibus Adae posteris, qui sine peccato esset. Vis ne huius candorem ac puritatem a sponsa secretorum illius conscia diffusius audire? Dilectus meus, inquit, candidus & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum, comae eius sicut alatae palmarum nigrae quasi coruus. Oculi eius sicut columbae superiuos aquarum, quae lacte sunt lotae, & resident iuxta fluentia plenissima. Genae illius sicut areole aromatum consistit a pigmetarijs. Labia eius lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles, aureae, plenae hyacinthis. Venter eius eburneus distinctus saphiris. Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super bases aureas.

C Species eius ut libani, electus eius ut cedri. Guttur illius suauissimū, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filia Hierusalem. Hic habes Christi nostri in spiritu effigiem, hinc animi illius formā, hinc candorem, hinc puram ab omni lue peccati animam: alioqui certe debitor pro debitore debitum qui soluere potuisset. Sed ad psalmum. Illi, inquit, qui ob innumera mea in illos beneficia pro me stare, aut saltem in meis mecum dolere afflictionibus debuerant, aduersum me steterunt, ob meumque latati malum, unā cum alijs meam in mortē conspirauerunt: hi, inquam, quos me salutem illis afferentem audire amareque oportuerat, ut mortem mihi inferrent, congregati sunt. Ego ut illis uitam darem, morti me dari passus sum, illi uerò contra pro uita mortem mihi ascuerere: ex qua quidem immani illorum sauitia & ingratitude, ipsi quoque sibi mortem pro uita nacti sunt. Cæterum putas ne, o lector, conuentus omnes, congregationesque Christianorum, in Christo fieri: nonne interdum contra Christum? Astiterunt, inquit spiritus, reges terræ, & principes conuenerunt in unum, ad quid, obsecro? aduersus dominū, & aduersus Christum eius. Hi solummodo igitur Christiani sunt coetus, sanctique conuentus ac Concilia, in quibus aut de informandis secundū Christi legem moribus, aut de illius dilatando cultu & religione iustitiisque, quæ iam diu è terris excessit, reuocanda decernitur. De dilatando uerò temporali ecclesie dominio, reque familiari tutanda & augenda quoque conuentus qui habentur, hoc magis uulgo probari solent, quò ob Christi honorē & gloriā hos cernunt fieri. Illos uerò quos passim à nonnullis quotannis acciri audimus, è quibus nihil aliud prodire cernimus, quæ Christi iniurias, proscriptiones, exilia, oppressiones, furta, rapinas, & cætera huius generis, in mutuas persecutiones internecionesque exco gitata mala, quis probus laudet? Et ignorauit, inquit: hoc est, causa, cur me tanto pere odio conuicijque incessere, me prorsus latuit. Quod uerò nos ter interpretis uertit flagella, Chaldeus, quò magis translationē aperiret, transtulit, impios insidiatores. Et quod nos legimus,

D *Dissipati sunt, nec compuncti,*

Hebræis est, discisi sunt, & non sunt compuncti: hoc est, à seipsis quoque discisi, discordique animo uicissim dissipati, ad cor per resipiscentiā ne utique redierunt, quanquam Felix, Aperuerunt, siue ut alius, Sciderunt, & non Siluerunt, uertit. Quorum uerborum sensum sic reddit Paraphr. Proscindebant me conuicij sine intermissione: ut Non siluerunt, in hoc loco, ut in plerisque alijs scripturis, idem sit, quod non cessauerunt, quod aliās admonuimus. quare reddit Paraphrastes, sine intermissione. Chaldeus uerò sic: Si excoriarent me pelle mea, non haurirent à me sanguinē. Vt hinc certè intelligas, Christi corpus adeò immensis affectum fuisse cruciatibus, ut exangue prorsus remaneret. Vnde alio in psalmo ad hunc queritur modum: Aruit tanquā testa uirtus mea. An uerò sanguis aut humor alius è testa igne cocta exire queat, tute iudica. Sic igit, hisceque delictis à suis acceptus fuit Christus pro te, o homo.

Tentauerunt me (inquit) subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

Hisce enim derisionum irarumque indicij, non solum Davidē quidem, alioqui foediora quoque promeritum, obnoxium fuisse legimus, uerum etiam, & in primis ipsum omnium hominum, quotquot unquam uixerunt, uicturique sunt, innocentissimū Christum. Vah, inquit, qui destruis templum Dei. Eat modò, si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Quid strepitus illi frequentes, tum multusque tum Iudæorum tum gentium per triennium contra ipsum excitati? Quid porò saua illa succlamatio, stridorque uel usque ad sidera, Tolle, tolle, crucifige eum, præ se tulit aliud, quam iratos illorum animos, planèque ferinos in mansuetissimū agnum? Tota denique Christi uita, eo maximè tempore quo mundo conspicuus esse cœpit, quid aliud fuit quam uulgi irrisio, subsannatio, crux tandem, ac continua usque ad tumulum persecutio & mors? Eapropter non molestum admodum esse debet, si membrum eisdem ipsis erumnis, quibus obnoxium fuit caput exp

A *expositum esse cernimus. Nimum quidem nostram foueremus teneritudinem, si spinoso sub capite, ut inquit Bernardus, delicias quæreremus. quærat hoc alij: sacra uerò unda intincti hoc propius suā ad professionem accedunt, quò durior sibi eligunt uitæ rationem. Tentauerunt me (clamat Christus) improbi homines, claudique, ut uertit Fel. hoc est, uiles, ut ipsemet interpretat, & abiecti subsannauerunt me, fremueruntque super me dentibus suis. Sic, sic (inquam) meos à mundo tractari oportet. In mundo quippe sunt, sed de mundo non sunt. Erat ne de mundo amicus Dei ille qui inter hostiles Iudæorum turbas positus irrisusque, percussus, ac saxis penè obrutus non sum, sed persequentium indoluit miseriam? Vnde, ut refert Lucas, exclamauit, Domine ne statuas illis hoc peccatū: cum interim illi audientes dissecarentur cordibus suis, & striderent dentibus in eum. Nonne is cum Christo, cui martyrij primitias consecrauit, dicere poterat, Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis? Cæterum litera quæ est Hebræis, non alium quidem sensum, sed paulò diuersum habere uidetur. Assentatores, inquit, cum parasitis omnia subsannantibus, infrenduerunt contra me dentibus suis. Fel. uerò paulò secus: Cum simulatoribus derisionum esculentorum frendere aduersum me dentibus suis, & est sensus: Cū simulatoribus claudique illi, uani scilicet homines & nihili, congregati sunt derisionum esculentorum: hoc est, quorum mos est, ut derideant alios, quò inde cibum habeant. Quare sic reddit Paraphrastes: Vnā cum scurris & irrisoribus frustra panis conductis non destiterunt frendere contra me dentibus suis. quanquā forsā melius pro frendere, denudare uertendum erat, ut effusum intelligas risum quo dentes denudantur. Verum quoquo se modo res habeat, id liquet, uirum hinc iustum conqueri, uanos homines, futiles, & qui scurrilibus oblectantur dictis, unā cum suis hostibus de suis malis latatos esse, sibi quoque magis dolorem augerent, illulisse. Idcirco sic transtulit Chaldeus: Verbis delusorij & superbis & derisorij strinxerunt contra me dentes suos. Non est quidem in ciuili conuictu genus hominum tam turpe ac infame, quam illud est quo quis gulæ causa, non solum Principum (id forsā tolerandum, quanquam nec id quidem) sed omnes omnium uulgo hominum mensas ac cupedias insectantes Gnathoniam profitetur artem: hi quidem foedissimis assueti moribus, nihil non turpitudinis in illorum gratiam, à quibus uictum sperant, effutire solent: hincque (o animas frustra corporibus unitas) quiduis facile derident, profusissimoque subsannant cachinno, modò suis Thrasonibus risum moueant, illorumque gratiam nanciscantur, nulli quamuis circumsperto ac graui uiro solent parcere: & id quidem præsentibus matronis puellisque innuptis, ac pueris, & quod acerbius auditur, in uiduorum ædibus & nuptijs. Eone utilitatis res ea deuenit, pro qua emenda Dei filius tam dira in terris passus est? Heu,*

Domine quando respicies? Restitue animā meam à malignitate eorum, à leonibus uincam meam.

Certè cum tam crebras uatis huius querelas ob imminentium periculorum metum lego, alterius mihi generis hostium, quam illud est quod in corpora defæuire solet, in mentem uenit. Est multum profecto homini, præsertim in spiritus doctrina nondū erudito, ab improbis hominibus tum lingua tum ferro quaquaerum impeti, ac probro haberi: sed longè atrocius illud est, periculoque propius, atque magis extimescendum, cum est cum hostibus incorporeis confligendum. Sauciari quidem ab hominibus, ac uulneri altè infixio irrisione addi, ferendum utcumque est: at à telo, nescio quo, inuisibili transfodi, insuperque derideri, eò grauius esse solet, quò uulnus à plerisque non sentitur, dissimulaturque interdum. Quocirca non tantum hinc uates à corporeis orat eximi hostibus, quantum ab incorporeis. Cæterum maioris efficaciam ea est litera, quæ est Hebræis: Domine, inquit Fel. usquequo respicies? Reticientiam plenus est uersus: solent enim hi, qui cumulo aduersitatum oppressi suum detegere conantur dolorē, haud raro singulibus intercipi, atque idcirco aliās mutire, aliās uerò prorsus, quod sciri cupiunt, retinere. Domine, inquit, quousque aspicias? Vide sermonis incisionem: inferen-

C dum enim fuerat, Nec fers opem, nec hostium meorum superbam retundis arrogantiam, cum tamen omnia uideas, æquissimoq; ponderes iudicio. Tunc enim Deum quodammodo nostra non uidere arbitramur, cum iustissima sua prouidentia & consilio nõ æquè citò atq; optamus, nobis opitulatur: uidere uerò, cum incatus præstò adest, uenitq; actutum suppetias. Hebræi ferè omnes pro malignitate tumultum uertunt, & uerè tumultum. Nam quid agunt scelesti, aut moliantur animo, quod tumultibus plenissimum non sit: ordinatissimæ quippe Deilegi non auscultantes, quid in se habet, quod strepitum non referat & tumultum: Porro unicam uocat animam, hoc est, solitariam, desolatam, ab omnibusq; derelictam ac destitutam: quam orat ab improbis, quos propter truculentiam, morumue fastum & superbiam, leones appellat, muniri. Fel. uertit, A catulis leonũ: quod quorundam ex primatibus (credo) consuetudinem exprimat, qui interdum in oppugnanda ex sese miserorum innocentia fesi, surrogat catellos, nescio quos, ipsi succenturiati, qui ex illorum autoritate lasciuiantes, palam uel optimis quibusq; insultare non uerentur. Quod quidem impudentiæ genus, ob sordidam eorumdem hominum qui in eo uersantur conditionem, probis solet esse molestius, q̃ illud quidem, quod licet per se, uti cætera uiria, detestandum sit, è domo tamè nobili demanat: quanquã nulla potest esse domus nobilis, in qua inest scelus. Quam quidem admonitione mortalium aures uellendas esse duco, ne dum in diuitijs selummodo aut principum fauore suam statuunt nobilitatem ac familiæ splendorem, posteris aut nullam illam omnino, aut tenuem relinquunt. Siquidem (si me interrogas) nihil unquam in rebus conditis tam fallax uidi & fragile, q̃ sunt diuitiæ, aut fauor principũ. Nobilitas uerò illis innititur rebus quæ æternæ sunt, etiam in exilio, extremaq; rerũ inopia, ac (quod ait Esaias) in camino paupertatis.

Confitebor tibi Domine in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.

D Voto se astringit hinc uates, uatumq; dominus, se patris nomen celebraturum: & id quidem non in angulis, aut angusta tantummodo Iudæorũ regione plebèq; pro maiori parte uana atq; inutili, sed in multa gentium frequentia & multitudine: id enim significat Ecclesia magna. Alias admonuimus, confessionis nomen, laudes interdum, interdum gratiarum actiones præ se ferre, ut in hoc loco. Vnde sic reddit Paraphr. Accepta tibi referam omnia mea, idq; palam in hominum frequentia. Dona enim Dei (modò omnis ab animo absit uanitas) obtegere, impietatis indicium est atq; ingratitude. Duobus quippe affectibus hi maximè mouentur, qui Deum diligunt: altero quidem amoris, altero autem studij ac curæ diuina promulgandi beneficia. Venite, inquit alio in psalmo, & uidete quanta fecit Deus animæ meæ. Quare non frustra admonitum nos iri curauit scriba illa spiritus, cum ait: Quisquis cõfessus fuerit quod Iesus sit filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. En amoris summa. Nec quicquam aliud sanè hinc esse ducas confessionem, præterquã laudem gratiarum ue actionem, celebritatem, & sanctificationem Dei nominis coram mundo. Quod quidem in primis, quoad in terris uixit, executus est Christus: subinde hi omnes qui sunt eius. Cõfessiones uerò illarum gratiarumq; actiones quæ in templis quotidie fiunt in psalmis ac canticis spiritualibus, ut inquit Paulus, quemadmodum sanctissimæ quidem sunt, ac Deo dignæ, si ab animis proficiantur tranquillis, & à terrenarum rerum contagione puris omnino: ita immundæ, prorsusq; inutiles iudicantur, si ab impuris elatisq; peccatoribus erumpunt. Quare eæ quidem nugæ, illarum laudes existimari debent. Proinde, si sapimus, summo cauendum erit studio, ne interuerso rerum ordine, sub sanctissimo cœlestium uerborum uelo ac prætextu, pro laudibus gratiarum ue actionibus, nœnias strepitu nescio quo inani proferamus, atq; propterea ab eo qui habitat in cœlis, irideamur, excludamurq; à gustu illo diuinarum rerum, quem hi solum hauriunt, qui ab omni carnis inquinamento atq; ambitione semoti, in terris quidem corpore, in cœlis uerò spiritu atq; animo uersantur. Ceterum, In populo graui, in populo forti transtulit Fel. utrunq; enim Dei uerbum audienti necessarium. Siquidem pectus diuini seminis capax, ab omni prorsus leuitate animi, atque

A que imbecillitate uacare debet, alioqui nullum ex eo fructum expectari consentaneum erit. Nulla certè coitio atq; amicitia inter æternum & caducum, inter firmum passimq; cohærens, & dissolutum, suiq; dissimile, esse potest.

Non supergaudeat mihi qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me sine causa, et annuunt oculis.

Ne gaudeant super me, uertit Hebræus. Illud uerò, iniquè, falsò seu immeritò, & absq; ratione, transtulit. quare sic reddit Paraphr. Non habeant ansam insultandi qui hostiliter insequuntur me absq; ratione. Cæterum, annuunt oculis, nihil aliud esse interpretantur, quam subsannant, unde subdidit: Nec illi qui odio me habent sine causa, & subsannant me. Verum ardentior mihi uidetur esse affectus in uerbo, annuunt: solent enim hi, qui alicui lapsum parant & ruina, alter alterius nutum, quò suum quisq; obeat munus gnauiter, obseruare: nam id uerbis exprimere haud tutum putant. Alter igitur in alterius uultum iactantes oculos, tum rem struunt, tum animi conceptum mutuo detegunt nutu. quod quidem eò periculosius esse scimus, quò ab inimico animo proficisci non ignoramus. Est porro quoddam odij genus inter cætera abominandum magis, cum quis nulla accepta iniuria, sed sola libidine uoluptateq; aut uirtutis odio, quempiam maleuolentia persequitur: quod sanè à liuore atq; inuidia pullulare non raro experti sumus. Ab his itaq; sic malè affectis hominibus petit uir probus liberari: hoc est, non propterea deijci animo atq; à uia iustitiæ deturbari, quò iniusto scilicet odio & immeritò impetitur: istiusmodi enim pestis cõtatione in primis infecti sunt dæmones, homines postea illi qui, ut dixi, tanto quempiam maiori persequuntur odio, quanto eum magis gloria & honore cõspicuum cernunt. Hinc pallor, hinc macies, hinc in moribus acerbitas, ac trux quidam aspectus, & sermo in eum cui malè uolunt, mordax, perpetua demanant miseria: hinc rursus persecutiones, exilia, fictæ delationes expostulationesq;, & homicidia plerumq; originem habent. hinc tandem delatoribus adulatoribusq;, simulatoribus, parasitis, sicarijs, & quibusuis alijs huius monetæ hominibus aperuntur portæ. Vidēs ne quo satellitio munitum sit istud, de quo nunc loquimur, odium? Te stupidum, si tot mala consideras, quamobrem ab odiosis illis hominibus defendi petendum sit, mirari perrexeris.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant.

Diversum planè ab hoc sensum litera quæ est Hebræis demonstrat: Quoniam, inquit Fel. non pacem loquentur. Nihil enim pacatum cogitant, uertit alius ex Hebræo. Vnde sic reddit Paraphr. Non enim quibus tuto fidè possunt, loquuntur. Queritur itaq; uir sanctus, se immeritò ab improbis odio maledicentiæq; discerpi: ab his, dico, qui in inferendis iniurijs innoctis, pacisq; studiosis, in terra hac, alioqui mille bellorum tumultibus obnoxia, callent artem. Parum ne est, in ipso tumultu dissidiorum sectari pacem? Quòd si ideo quis à Dei spiritu admonitus ab omni bellorum genere abstinet, non caret tamen suspitione apud illos, qui cum alienum ex suo metiantur animum, putant omnes haud diu in terris absq; rixis ac iurgijs posse uiuere: semoti enim semel à Deo per uitæ fastum, in quo quidem Deo summa semper inest pax, æternusq; rerum nexus atq; unio, & supera & infera continuis cõmiscant prælijs. Cæterum dictio illa quæ noster interpretes uertit, terræ, Hebræis est, in tranquillos seu pacificos qui in terra sunt: quod una dictione (opinor) reddit interpretes, in iracundia. Vocat in iracundiam mansuetos, qui irasci ferè nesciunt, eo modo quo appellamus interdum modestos, ipsam modestiam. Vnde sic illum transtulisse suspicor: In iracundia terræ loquentes, quare Paraphr. Aduersus insontes, qui in terra degunt, dolos concinant. Fel. uerò: Et super mansuetos terræ uerba fraudè cogitabant. Hinc satis lucidè (arbitror) quorundam improbitatem depingit uates, qui adeò interdum irrequietis extimulantur discordiarum cœstris, perpetranda uel facinorũ irritamentis dienoctisq; perurgentur, ut quò certius triumphent, eò omnes peruersitatis machinas in modestissimos ac mites, hoc est, contra inermes atq; imbelles diri-

C gunt. Quid si porrò molossus molossus, aut lupus lupum, cum nihil minus cogitet, inuenit: quàm citò quidem tumor ille giganteus in uolumē desinet: Quod uerò quidā interpretantur, in iracundia terræ, id est, in iracundia terrena, quem admodum equidem non improbo, ita non intelligo. Sed illud nō omittendum, quod noster interpres uersus inīitium legit absq; negatione, Quoniam mihi, inquit, pacificè loquebantur: illud hominū genus spectare arbitror, qui in corde & corde, ut ait spiritus, loqui consuescunt. Linguis (ait) suis dolose agebant. Hi sunt quidem qui secus atq; in corde habent, loquuntur: detestandum profectò uitium, modisq; omnibus à bonorum societate extirpandum. Nescio sanè qua forte id accidat, ut non solum collusores, ganeonesq; & id genus colluuiem reliquam infecerit lues hæc execrabilis, sed etiam probiores qui uidentur, quicq; in abdītissimis delitescunt templorum adytis: adeò letalis morbus tam impauide à nonnullis suo in sinu enutritur.

Et dilatauerunt super me os suum: dixerunt, euge, euge, uiderunt oculi nostri.

Perpicuum id est interitus animæ indicium, cum in spiritu sentit dæmones lætitia gestire, sibiq; inuicem illatam ob mortem gratulari. Quod enim infelix anima à tetrīs illis manibus impugnetur, saucieturq; interdum, non multum adeò mirum esse debet, licet lachrymabile. quod uerò prorsus intereat, subq; ictibus illis hostilibus expiret, non est dolor, non luctus, non mœror, qui tam immensum damnum æquare ualeat. Anima enim, res scilicet tam Deo chara, tam nobilis, tam diuina, à tam uili hoste occiditur: Et dilatauerunt, inquit, super me os suum, lætantes nimirum, ouantes, decq; adepta uictoria cachinnos efferentes, clamantesq; non absq; irrisione, Vah, uah, uiderunt iam tandem oculi nostri quod diu optauimus: uictus est, attritus est, occubuit. ô iucundum spectaculum, homo tam nobis infensus eiectus est. Non defuerunt quidem impulsores, non rabulæ, **D** non quadruplatores, non plagarij. Puto enim de Christo humato Iudæos olim huiuscemodi iactitasse inter sese dicteria: Eat modò faber iste qui contra Mo sen uerba facere non est ueritus. Censes ne hunc sabbatum tanta cum religione à patribus seruatum, custodijsser quid? filium se Dei faciebat. O inauditam blasphemiam, iam iam tandem exaturati sumus. Vah, is modò qui tanto strepitu se ducebat turbas, frigidò nunc in tumulto iacet exanguis. Hæc quidem, atque horum similia de unigenito Dei filio Iudæi olim. De pijs uerò, hoc est, de oppressa innocentia ac penè extincta, non iam amplius Iudæi, sed ipsi Christiani acerbiora quoq; blaterant. Verum

Vidisti Dominè, ne sileas, ne discedas à me.

Nihil profectò delectabilius puro conscientia testimonio, impuro uerò nihil miserius. Malè nanq; sibi conscia mens, tum legibus tum iudicijis semper rebellis est humanis ac contumax. Benè autem, non solum ab humano diuinoq; non abhorret iudicio, uerum etiam illud expetit & querit. Vnde nō immeritò sapientissimus ille asseruit Rex, quod fugit impius nemine persequente: iustus autem, ut leo erit confidens. Sua igitur fretus conscientia uir bonus, diuinum non uertur appellare iudicium, inquiens:

Exurge, & intende iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Iam illud considerandum, quanta sit in uerbo illo, uidisti, consolationis uis & magnitudo. Esto, inquit, quod hæcenus ea, quæ in me sceleratorum hominum astutia machinata est, uidere nequaquam uisus sis, uidisti nihilominus: hincq; meam te causam tandem defensurum, iusq; asserturum certò scio. Fac igitur, te oro, quod te facturum nō dubito: ergo ne sileas, ne dissimules, ne longius ablis: alioquin te causam meam non defendente, aut te meis peccatis offenso aliò diuertente, quem alium patronum, quem aduocatum, quem procuratorē interpellabo: hi enim interdum non tantum iustitiæ, quantum auri desiderio, fixis illis in litibus nonnunquā iniustis, uel usque ad emissionem animæ desudant. Tu quietissimus tuo in throno sedens, æquissimo iura omnia & condis & moderaris iudicio,

A dicio, & id quidem gratis: quare tu, non homo natura fallax, atq; ad bonum torpidus, euigila, exurge, atq; animum ad hanc meam cum hostibus controuersiam applica. Cæterum, in causam meam, Fel. uertit, ad cōtentionem meam: sed idem ferè est cum nostro. Nam uita hæc assiduis in contentionibus, partim cum mundo atq; eius amatoribus, partim cū incorporeis, & his quidē astutissimis & crudelibus uersatur hostibus. Quid sit porrò in Deo euigilare, exurgere, silere, procul abire, & cætera huiusmodi, iam aliàs fusius annotauimus. Anthropopathia quip pe est uati huic nostro admodum familiaris: cuius quidem frequētia, ac feruido, ut sic dicam, motu, concita omnia redduntur in hoc poëmate, atq; ignita.

Iudica me secundum iustitiam tuam domine Deus meus, & non supergaudeant mihi.

Hebræi sic: Iudica me secundum iustitiā tuam ô domine, ô Deus mi: & ne gaudeant, ut ex repetitis uerbis illis, ô Domine, ô Deus mi, anxii liberandi studium, immensumq; periculum, quo urgemur continuè, aduertat. Nemo enim, nisi magnis in periculis constitutus, uerba illa quæ cōmiserationem mouere possunt, inculcare solet: quemadmodum hi sanè agunt, qui aut amnem aliquem rapidissimum illapsi, per ripam sparsim circumfusos homines, dum in præceps feruntur, intuentur: aut qui ab hostibus telis igneque circumsepti, ab alto tecto, & tegulas & cantherios, & quicquid aliud eis metus suppeditaauerit, deorsum proijcientes, ingeminatis clamoribus, uicinorum, concursantisq; ad spectaculum multitudinis auxilium implorant. Non minori certè periculo, imò maiori multò mortaliū animæ, dum tetro hoc corporis inclusæ sunt antro, circumuallatæ sunt, uel cum à rapido cupiditatū libidinumq; fluuio latè per oblectamentorum ripas de uagante, raptæ penè suffocantur: uel immundorum dæmonum hinc atq; hinc, tum inordinatis iræ motibus, tum superbæ, ambitionisq; auaritiæ, ac cæterarum eiusmodi rerum machinis obsessæ, nihil fore opis à quoquam circumspectant. Quò se uertant, quæso? quò suum dirigent clamorem? quò oculos? quò manus **B** supplicabundæ? Ad patrem nimirum æternum. Quod si ob peccatorum sordes, quas in te esse uides, ô homo, tam excelsi numinis iudicium exhorrescis, nonne cogitas quia pater est? adhuc ne trepidas? En uiam aliam (quanquam certè non aliam) quam qui refugit, licet ab uniuersis supernorum spirituum choris supplicatæ illi ferantur, nihil agit, quò minus in æternā mortis noctem protrudatur. Clamat igitur scriba ille diuinus: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Ipse, ipse (inquam) est propitiatio pro peccatis nostris, tantum nostra non obtegamus scelera. Nam certè si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Vis uno uerbo rei summam (inquit) tibi aperiam? **S A N G V I S** Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. In hunc enim, tanquam in salutis omnium finem, sacramenta omnia ecclesiæ, castiq; ritus & mores tendunt, deriuanturq; hac sanè meta à sacramentorum, bonarum ue actionum & cæremoniarum cursu semota, frustra curritur: uanaq; sunt studia illa omnia & labores, quibus nos tandem diuinam promereri gratiam speramus. Est aliquid quidem, pro adipiscenda animi puritate inedia affligi, & crebrò coram sacerdote in recensendis reatibus confundi & erubescere: non est rursus parui momenti res, multorum inopiæ subuenire, uiduas, orphanos, reliquamq; turbam miserorum ab uisuris, à carceribus, à uinculis, à triremibus quoq; uindicare, & mori tandem ob salutem proximi: uerum nihil adhuc te egisse putes, nisi bonarum rerum huiusmodi Christum & nexum & finem statueris. Id per excessum fermè dicere uolui, non tantum quidem ut alios monerem, quantum ut me meiq; similes in uia iustitiæ pigritantes pungerem & excitarem. Sed ad uatem reuertamur, qui secundum iustitiam Dei, non suam, iudicari postulat: quam quidem iustitiā nihil aliud in psalmis ferè omnibus, atque adeo in cæteris diuinæ legis libris esse iam diximus, quam perfectissimam illius bonitatem, bonorum omnium cumulo exuberantem. Quia igitur uir bonus hoc minus in se esse bonitatis perspicit, quò exatius sese examinat, ad patris bonitatem, ad quam omnes, si sapiant, confugere

C debent, statim recurrit, clamatq; : Iudica me ô Domine, non sanè quidem secundum iustitiam meam, quæ nulla omnino est, sed secundum tuam, qua perfectissimè bonus es, atq; immense misericors. Quòd si tamen iustitia illa quæ immutabili tui iudicij seueritate posita est, utendum erit, non recuso: scio equidem meam ex te iustam esse causam, hostium uerò meorum iniustam. Quare in illos potius, qui sponte sua mali sunt, quam in me, quæ tuum esse uoluisti, sæuiendū erit. Non itaq; ob partū de me triumphum gaudeant, nō lætitia efferantur, nō gloriantur,

Non dicant in cordibus suis, eugē, eugē animæ nostræ: nec dicant, deuorabimus eum.

Depressimus eum, uertit Fel. Non te moueat tempus pro tempore interdum poni. Hebraismus quidem est creber admodum in prophetis ferè omnibus. Nec animæ nostræ, sed animæ meæ, transtulit. Et est ac si dicat, ut interpretatur Paraphr. Non habeant cur dicant in corde suo, ex animi nostri sententia hæc res successit nobis. quanquam ab alijs ex Hebræo, anima nostra, seu anime mi, uerti uideo. ut sit sensus: Vah anima nostra, simulac iste expulsus est & occubuit, lætare. O quam nobis ex animo ouandū est. quid putas? quæcunq; optamus affecuti sumus. Et est summe uoluptatis exclamatio, perinde ac si quis exclamet: Vah, tandem quod diu noster expectauit animus euenit. Dixerūt, inquit Hieremias, deuorauimus. En ista est dies, quam expectabamus: inuenimus, uidimus. Dicitio, quam noster interpres nonnunquam uertit animā, Hebræis est interdum uoluptatem, desiderium, libidinem. unde illud: Non tradas me in animas tribulantium me: hoc est, ne me improborum libidini ac desiderio dilaniandum tradas. Chaldaeus uerò sic reddit: Non dicant, lætabitur anima nostra: de ruina scilicet illata ac morte. Cæterum ne id amplius dicant, effutireq; audeant,

Erubescant & uerecundia afficiantur simul, qui gratulantur malis meis.

Induantur confusione & uerecundia, qui maligna loquuntur super me.

D uirtuti debetur, imaginèris. Sic illud, Reuerentur, uertunt, confundantur, seu, ut reddit Paraphr. infames fiant, quotquot erigunt sese, ut noceant mihi: seu, ut transfert Fel. qui magnificent super me: hoc est, qui os suum super me, uictorum more super uictos, dilatant, impudentissimisq; insultationibus dilaxant. Maximi id quidem odij est argumentum, cum prostratum hostem animamq; inter uulnèra efflantem, aut calamitatem in aliam coniectum quis procaciter insultat, diciturq; incessit ac mordet. quod sanè genus conuicij miserrimo illi sic afflicto solèt esse tristius, quam ipsa miseria & mors. Quòd enim id impietatis signū in licarijs & gladiatoribus cernatur, non multum quidem mirandum. In grauisissimis uerò uiris, & his quoq; qui speciali quodam cultu ac religione, sacris templorum aris inseruiunt, id cerni non solum admirandum est, uerum etiam monstro omni deformius ac magis turpe. Cæterum tota hæc uerborū congeries nihil aliud præ se ferre uidetur, quam quòd maligni homines, atq; illorū impulsores dæmones, pudore afficiantur, hoc est, spe sua delusi pedem cum ignominia à persequendis Dei seruis retrahant: contra uerò,

Exultent & lætentur qui uolunt iustitiam meam, & dicant semper, magnificentur Dominus, qui uolunt pacem serui eius.

Pulchra sanè antithesis. Illi, inquit, qui suam uolentes constituere iustitiam, Dei iustitiæ non sunt subiecti, erubescant, probroq; afficiantur. E contrario autem, exultent, lætentur, non erubescant, aut modo aliquo confundantur, qui uolunt iustitiam meam: hoc est, qui ex me, meaq; bonitate boni esse uolunt, non ex se suaq; iustitia ac uirtute, hi dicant semper, hi prædicent, hi uotis omnibus expectant, hi die noctuq; uel in medijs ipsis triujs clamitent, magnificentur Dominus, passimq; ab omnibus celebretur: non homo quispiā, aut quicquid illud est quod non solum supra se, sed super omne illud quod dicitur Deus, aut colitur, sese tollit. Cum enim considero, mi lector, tumorem quodammodo totius orbis, sese uel usq; ad regionem Lunæ (nihil dico) ad regionem illam igneam in qua cele-

A stes uisuntur animi, efferentem, uideor mihi uidere uanam quandam ampullarum per undas colludentiū imaginem & spectaculum: quæ ut cernentibus grandiores modo, modo minores uidentur, nunc apparent, nunc fallaci quodam præstigio latitant & se abdunt, ita una facta omnium conuersione euanescent, in nihilumq; resoluntur. O uanam mortalium arrogantiam. Verum hæc animi leuitas uulgo ut plurimum sui dissimili, ac tenuissimi iudicij, concedatur: quando quidem eò peruentum est amentia, ut etiā inhonesta concedamus: quis id ferat in sapientibus, in schola Christi enutritis? in his tandem, qui, ut inquit Paulus, semel illuminati, gustauerunt etiam donum cœlestē, & participes facti sunt spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi futuri: Quid hoc monstri est, ut eò quis maiori afficiatur fastu & tumore, quòd maioribus se donatum à Deo donis, uelit nolit, fateri cogitur? Quid illud? (stupore obruor) hunc uidere ob sanctitatem, quæ in humilitate, animisq; inglorijs, & ignominia esse debet, intumescere? illum ob literas, & has quidem sacras, non solum intumescere, sed insanire omnino: & nisi uulgò celebretur, donetur uestra aut pileo, emori? hi certè nō dicunt semper, Magnificetur Dominus: utinam saltem raro. Iam illud non prætereundum, quòd Hebræi, Qui uult pacem serui sui, legunt, ut ad Dominum, uult, referas: non, uolunt, ad homines. ut sit sensus: Dominus qui in suis pacem omnino uult esse, atq; animi tranquillitatē, magnus ab omnibus existimetur. Pacem uerò cum hic, tum alijs rerum omnium successum uolunt esse: sed quia in humanarum rerum successibus uix, ob cōtinuam uicissitudinum inconstantiam, id appeti potest, idcirco in diuinis tantummodo quæri oportet. Imò si daretur optio, qui Christi uitam profitentur, pacem illam quam in terrenarum rerum copia sitam esse cernimus, nollent omnino: hanc uerò & uellent, & uotis omnibus à Deo peterent, ut ab illis peti quotidie, uita saltem, si non ore, cernimus: quanquam & ore quidem, qui abiectis omnibus quæ huiusce generis pacem, quæ ad mundum attinet, pollicentur, sese in antris, paruominioq; contenti, occludunt, nihil aliud interim aut cogitantes aut agentes, quam quomodo tam arduum uitæ genus temerè & casu, minimè se apprehendisse testentur. Alioqui membris ipsis corporeis, ac citò delituris, diuino se cultui dedere, animo uerò atq; affectu, mundo & ambitioni, crux quidem est, sed non illa quam à suis exigit Christus. Qui sanè suum illud mirabile cum conderet testamentum, amplissimamq; suis relinqueret ditionem & imperium, inter cætera illud in primis nobis cordi esse uoluit, Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis, non quomodo mundus dat, ego do uobis. Putasne Dei filium de alia pace, quam de illa, qua spiritus & caro in unum perpetuò ad obtemperandum Deo cœdunt foedere, intellexisse? De altera uerò illa qua anima quoq; cum corpore la sciuire solet ac pergræcari, censeo illum disseruisse, cum dixit: Non ueni pacem mittere in terris, sed gladiū & bellum, hoc est, scissuras ac dissidia. Hæc quidem æternæ apud inferos conflictationis ac pugnae arrha est & pignus: illa autè æternæ pacis, quæ in Deo tota sita est, qui pax est nostra, ut inquit Paulus, & redemptio. Hanc itaq; pacem uult Deus in suis esse, hanc format, hanc præcipit, hanc donat tandē, ne quæ Dei sunt, absq; Deo posse nos assequi somniemus. Pax porò illa qua homo homini Deus est, non lusus, ut est adagium, ab hac originem habet. Fieri non potest hominem in se pacatum, Deoq; per mentis puritatem unitum, in alios bellum ciere posse. Illud etiam quod in hoc uersu à nostro interprete legitur, ita aptari potest, ut homo iustitiæ illius quæ à Deo est, studiosus, postquam suis imprecatus est hostibus confusionem, infamiamq; & probrum, mox de eiusdem secum professionis uiris pulcherrima usus antithesi, addat: Exultent & lætentur, qui uolunt iustitiam meam. hoc est, ut interpretatur Paraphrasi. Quibus placet innocentia mea, uel ut alius ex Hebræo, qui fauet innocentia meæ, hi quidem in spiritu gaudeant, orentq; te, ô Deus, ut ego in ueritate tua ac fide, quæ est innocentia mea, perseuerem: hi inquam, qui meam uolunt pacem, atq; à malis liberationem, mecum sanè, non interruptè quidem, sed semper

c dicant, Magnificetur Dominus. Nam quod ad me attinet,

Lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

Nihil in hoc loco aliud uult uerbum, meditari iustitiam, quam iustitiam ex animo, seduloque ac promptissimo linguae motu praedicare. quare sic uertit Paraphr. Et lingua mea sedulo praedicabit iustitiam tuam, hoc est, perfectissimam bonitatem tuam, qua sola duce, ad te asciscimur, in te perstamus, tibi unimur, de te cantamus, per te uiuimus, ac in te tandem per amorem transimus, renouamurque in horas: cum interim scelestos quosdam a te tanquam a Solis luce auersos intueamur confundi affligique, ac continuis anxietatum gyris rotari. O diuinam iustitiam, State, inquit spiritus, & uidebitis gloriam eius, cui laus sit in secula seculorum, Amen.

PSALMVS XXXVI. *Vincenti, serui domini David.*

Dixit iniustus ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius. Cum multis alias argumentis diuina erga mortales innotescere possit bonitas, tum ob id quidem maxime celebris uidetur, cum non solum suis, sibi nimirum per fidem copulatis, benefacit continue, sed etiam improbis, a fideque alienis sua communicare dona non cessat: hos & illos aequo intuetur aspectu sol ille iustitiae, nec est qui se abscondat a calore eius. Quod uero a felicissimo illo prospectu alij perurantur, raptenturque tanquam ab igne ad supernas, ut uocat Dionysius, illuminationes, alij uero indurentur, obtenebescantque, obstrusior ratio est, quam quae ab humano intellectu disquiri queat, multo minus a lingua edisseri. Quis unquam nouit sensum domini, aut quis illi a consilijs fuit? Quare in his peruestigandis, quae occulta omnino Deus nobis uoluit esse, uel totam ponere aetatem, nihil aliud agitur, quam quod contingere diuaganti in Labyrintho aliquo cernimus, qui cum diu sinuosas illas permeauerit, remeaueritque uiarum ambages, in eisdem semper recidit angustias: ita nimirum curiose nimium altissimas diuinarum rerum contemplationes humano sensu, hoc est, hebeti ac tardo quis aggrediens, caliginosis quibusdam inuoluitur maeandris, perditque semitas, ac tandem a gloria, ut inquit Esaias, obruitur. Illud pro comperto habendum, neminem nisi sua culpa indurari. Vtrunque igitur hoc in psalmo a spiritu tractatur, bonitatem scilicet Dei adeo copiosam esse in omnes, ut etiam ipsos nefarios homines, terraque animantia complectatur, moueatque, ac continue afficiat donis & beneficijs. Quae quoniam in Dei filium rerum omnium nodum ac summam referuntur, hac de causa a spiritu psalmus dicatur Vincenti, Christo nimirum, mortis atque adeo peccati in cruce uictori: rursus, horum omnium rationem mortalium captum prorsus superare: quorum duorum membrorum occultis quibusdam ueluti lineis uidetur totus fere is psalmus adumbrari. Verum non uacat mysterio, quod in titulo uates se seruum Dei appellat: quare huiusmodi appellatione id quidem innuere uelle arbitror, quod cum plerumque nefandissimi quique, licet Dei hostes sint, diuinaeque legi & uita & doctrina interdum, ac ficta quadam religionis imagine reluctentur, rerum tamen omnium copia adeo pleno ueluti cornu abundant, ut nati plane ea uideantur lege, ut nihil eis deesse possit aut aduersari. Probi uero quamuis pressi, nihilominus a fide non desiscunt, sed fixi in illa perstant professione, e qua supremum illum adepti sunt titulum, **SERVI DEI**, quem quidem tanti faciunt, quanti alij uel regna uel imperia. Verum turpissimum a quibusdam in eo erratur, quod tam sublimi non contenti titulo aut nuncupatione, stomachantur plane si quis in missis ad eos epistolis, & literarum superscriptionibus, illos simpliciter appellet Dei seruos, nisi & addat ampullosum reuerentiae nomen: nihil enim excelsum in terris amat Dei seruus. Sed ad psalmi interpretationem, cuius initium obscurum admodum est, uertamus animum.

Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius.

Video reproborum effigiem hic breuibus deliniari. Dixit, inquit, iniustus, hoc est, im-

A est, impius, milleque uitiorum maculis notatus, intra semetipsum, statuit decreuitque in peccatis uiuere & mori. Esto lex retrahat, admoneatur rursus pungatque conscientia, ac ingentes excitet stimulos, sic definiuit, sic solidis ueluti pessulis propositum obfirmauit. Causam mox reddit uates, cur in id rebellionis quis incidat: Non est timor Dei, inquit, ante oculos eius. Semel enim diuino abiecto timore, quid non audet sceleratus? Et quemadmodum quidem a felicissimo timoris domini exordio (quid de tota sperandae possessione?) uera proficiscitur sapientia: ita stultitia, hoc est, cordis caecitas ac temerarius quidam ausus, ab illius emanat deliquo atque odio. Verum litera quae est Hebraeis, difficilior uidetur. Sic Fel. Dicitur transgressionis impio, Intra cor meum non est timor Dei in conspectu oculorum eius. Istud est, inquit, perenne dictum in improborum animis de sua transgressionem, quid alios audio? Intra cor meum, hoc est, in medio cordis mei: serioque mihi placent quaecumque ago. Non tam cito, ait, a proposito dimoueor. Magis adhuc obscure sic reddunt alij: Dixit scelus, seu ipsa innata pueritas (sic legit Kimhi) de improbo, in medio cordis mei non est timor Dei coram oculis eius. Sed quid dicit de improbo scelus, quid iniquitas? Deum nequaquam timendum esse, & id quidem in corde sancti: hoc est, ita uir sanctus de sceleratis in corde suo cognoscit: sic sentio, inquit, quod iniquitas iniquo dicit, fac quaecumque libuerit. Sed quae obrem id dicit? quia non est timor Dei coram illo. sic ferme reddit Kimhi Hebraeus. Vnde alius horum omnium sensum colligens, ita uertit: Sic sentit cor meum de audacia improbi, quod non habeat Deum ante oculos suos. Fusius uero Paraphr. Persuasit, quantum animo concipere possum, ipsa nequitia impio exlegi, non esse metendum illi, ne Deus supplicium sumat de sceleribus illius. Dicitio porro scelus, seu iniquitas, rem magis exprimit, augetque, quam ut nos uertit interpres: quae dicitio insignem praese fert peccatorem, quique pleniori de Deo cognitione, addito quoque diuinae legis contemptu, delinquit. Quare ut in peccatis quis obstinate uiuat, in ipsisque moriatur, summo illum Dei, atque eius timoris neglectu conuicti necesse est: ut hi ferme sunt, qui cum nunquam uel boni uel mali omnino uulgo appareant, attamen pessimi omnium sunt: quorumque uulnus eo periculosius aestimari solet, quod incognitum magis magisque cum illis tum caeteris, & tectum, & impudenti quodam inscitiae uelo dissimulatum. Hi certe ad uitae respicientiam difficiliter reuocantur, quam qui publico ueluti dedecore & turpitudine, peccata illa quae uel audita solum probis omnibus stomacho solent esse, committunt. Calcata enim clam Dei religione, prostrato cultu, timoreque illius abiecto, quod non prorumpit impietatis genus illud hominum? Hincque in profligata quorundam uita, illa necessario insunt peccata, furta scilicet, rapinae, usurae, depopulationes, homicidia, adulteria, incestus, scortationes, blasphemiae, Iudi illiberales, & id genus alia publice a nonnullis patrata scelera, corrigenda tamen uel unico interdum spiritus admonitu. In secretiori uero uitae genere haec fere, mala mens, malus animus, odium, simulatio, tumor, ambitio, fastus, superbia, liuor, ac quo maxime Dei irritatur patientia, amor sui. quae quidem uitia cum animae tenacius haeserint, quae aeterna est, quasi cum ipsa aeterna efficiuntur: unde raro hi, quibus huiusmodi insunt delicta, in ueram sui cognitionem deueniunt, quae summa ferme totius salutis existit.

Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniatur iniquitas eius ad odium.

Affectus hi sunt illorum qui putant Deum haudquaquam timendum esse. In primis enim non solum peccatis peccata coaceruant, uerum etiam ob turpitudinem illam, quae peccatis grauioribus natura inest, sibi adblandiuntur, placentque non secus, atque solent ob res bene gestas alij. Quod quidem est, quod in hoc uersu asserit uates, quem sic uertit Fel. Quoniam adulatus est sibi in oculis suis. quanquam paulo secus Paraphrastes: Blandis, inquit, persuasionibus egit apud illum (iniquitas scilicet) ut placere incipiat ipse sibi flagitijs suis. Obsecro, quid unquam uel uisum est turpius, uel auditum scelestius, quam cum quis sua laudans scelera, inde sibi laetitiam parat, unde aeternum ultro moerere assumere

C debuerat: Quare sic offenditur Deus (ita reddit Paraphr.) ut ipsum cum scelere suis deprehensum odio persecuturus sit perpetuo: id quod noster interpret uertit, ut inueniatur iniquitas eius ad odium: uel, ut Fel. ut odio habeatur, à Deo scilicet & hominibus. Dici quidem facile non potest, quantum ad iracundiam ternum prouocent patrē, quantumque probis displiceant, sua, ueluti sodoma, prædicantes flagitia. Idcirco is erit sensus: homines suis sese flagitijs palpantes laudantesque, illud efficere necessario, ut et Deo et hominibus sanctè institutis, illorū iniquitas inueniat, deprehendaturque esse odio ac abominationi. Quam uerò metuenda ea sit actio quæ Deo nauisem moueat, tute ni prorsus æneus es, iudica. Cæterum nõne dementiæ genus est, dolose fucateque cū illo loqui uelle aut agere, cui ab æterno cuncta, quamuis à cognitione humana remotissima, antequam sint, in lucemque producantur, notissima sunt: Quid illud, cū apud nos depositam ab amico pecuniam mala fide uel distrahimus, uel negamus? Nescio enim quid inter ciuium pacta conuentaque, doli mali titulo censeatur, si id nõ censeatur. Depositi quippe nomine apud unumquemque nostrū à Deo collocata est anima, ut intacta seruetur, aut scenore augeatur. Quid si distrahitur, aut è capite quippiam minuitur? id dolo malo factum iudicabitur. Actio itaque illa quæ diuinæ non respondet uoluntati, dolose quidem fit, maloque animo & ingrato: quocirca ab illa cui maxime inniti debuerat, euulsa, ab eius quoque amore qui idem est cum uoluntate, euellit. Vnde ab Dei amore semota anima, in eius odium cadere necesse est: & sic inuenietur iniquitas prauū hominis ad odium, nempe Dei. Nam

Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit intelligere, ut bene ageret.

Hic mihi uidetur totam improbitatis summam describi. A deo ne homo tam inconsulto insanire decreuit, ut ne bene agat, hoc est, ne uitam uiuat feris dissimilem, mente atque intellectu, quo similis Deo efficitur, se exui patiat: & id quidem ab sese, ac propria uoluntate & arbitrio? Noluit, inquit: hoc est, diuinæ luci sanctisque immisionibus, ac Dei uerbo & legi cor ultro ferreum & obcaecatū opposuit. O infortunium. Is enim, inquit, nõ solum nihil aut cogitat, aut loquitur, aut agit, quod prauū non sit ac dolosum: uerum etiam se ad illa agenda quæ optima sunt, non sustinet erudiri & admoneri. Cessauit intelligere, uertit Fel. ut beneficeret, qua sanè lectione quorundam inconstantiam in rebus agendis taxari iudico, quibus si tandè post tot infusas diuinitus inspirationes, post crebras à patribus, à libris, à lege, à proprio, si lubet, sensu admonitiones, rem bonam inceptare libuerit, cessant continuo, atque in ipso relabentes exordio, ante ostium illico, ut ait Comicus, errant. Ex quo quidem turpissimo imbecillitatis genere illud necessario nascitur, quod nulla in diuinis progressio fit à multis, qui tamen ob longam rerum experientiam, atque in his quæ ueram referunt religionem & cultum, exercitationem, nõ iam homines, sed dii in terris esse deberent. Iter enim, quo ad coelestem pergimus patriam, huiusmodi est naturæ, quod si non procedis, retrocedis. Vis quippe illi ignea est, nec deorsum quidè flectitur, aut uirtute sua aliqua naturali perstat in sese: sed sursum ducitur, atque adeo arduè, ut nisi leuioribus animis, atque à terrenarum rerum cõtatione liberis peruium sit. Volatu quodammodo opus est, nõ gressu passuue inertis ac tardo, in uia iustitiæ. Porro quid sibi uelit, Noluit intelligere ut bene ageret, elegantissimè expressit Paraphr. Noluit resipiscere, inquit, neque uitam in melius commutare. Hinc disci potest, quam ferreus sit quorundam animus, quam ue in Deum ingrata mens illorum qui obstinatissimo in malis proposito, nihil ultro admittunt, quod idem exitiale nõ sit, ac sibi contemptis proborum admonitionibus letale. Vide quid inferat:

Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni uia non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Uidetur hic mihi uates uelle dicere, Is prorsus deploratus est. Solent tamē hi, qui cuiuspiam scelera enarraturi, totam simul uitiorum congeriem uniuersali quadam appellatione proferunt, diuisim postea, ac per partes totam illam turpitudinū molem, chaos ue informe distinguere. quem quidem morē in rhetoricis quoque ser-

A uari legimus. Nam simulac Dauid in psalmi exordio dixisset, Dixit iniustus ut delinquat in semetipso: posito ueluti eorū, quæ dicitur erat, fundamento, mox membra ædificij singillatim deliniare uoluit. Iam scelestum illum, quem describe re instituerat (siue hominem aliquem intelligas, siue impium Iudæorū cœtum, quem in Christum fore prauidit crudelissimū, designari mauis, non adeo multū refert) cū alienum à Dei esse timore affirmasset, dolosumque illum, atque ea sanè prauitate insignem, quæ tum Deo, tum homini stomachum ciere posset, appellasset, subindeque oris illius malitiam ac sacræ legis, qua duce ad optima uitæ instituta formamur, contemptum detexisset, cordis tandem simul & operationū foeditatem aperuit: Iniquitatem, inquit, meditatus est in cubili suo. quod clarius ex Hebræo alius reddit, Scelus paruū in cubili suo. Vnde sic uertit Paraphr. Cogitabit noctu iacens in lecto, quibus artibus opprimat plurimos. Quemadmodum enim sanctissimis assueti disciplinis, nihil temporis horarumque præmittunt, quin obstruissimam diuinæ legis sensa rimantur, peruestigentque, ac quomodo quoque in mores ea inuenta transferant: ita hi, qui pressi humi nihil coeleste cogitare norunt, omne tempus, sed nocturnum præcipue, in quo silent omnia, atque ab hominum conspectu semota sunt, in concinnandis flagitijs & sceleribus consumunt: itaque luce exorta, breuiori ueluti compendio meditata noctu facinora perficiunt. Et sic animus, portio utique Dei, ad illa solummodo expetenda, inquirendaque à Deo conditus, quæ procul à terris sunt posita, humi figitur, atque propterea humana solum ac terrena diligens, in illorum prorsus naturam transit, quæ insensibilia sunt, ac bruta omnino. Quare sic malè assuetus, planeque sua culpa à Deo derelictus, astitit omni uia non bonæ. Astabit, uertit Fel. iuxta uiam non bonam. Clarius Paraphrast. Sectabitur uitæ genus pessimum: nullum genus malitiæ præmittet. Non te moueat (quod iam millies admonuimus) tempus pro tempore positum. Id locutionis genus familiare admodum Hebræis est. Cæterum, malitiam non odiuit, uidetur nimium tenuè redditum, nec plenè spiritus mentem referre. Expressius itaque Paraphrast. ut dixi. Quocirca alius sic uertit ex Hebræo: Nihil mali auerfatur. pollet perinde ac si dicat, Ne multis, nihil mali quamuis detestandi non amplexatur: ideo quicquid cogitat, dicitque & operatur, noxium sit oportet, ac mortiferum, quanquam Fel. idem ferè cum nostro, Malum, inquit, non abominabitur. Nisi fortè & illud haud minimi æstimari debeat flagitium, malum prorsus non execrari, atque odio persequi. quod sanè dixisse uolui, ne quis se satis diuinæ legi fecisse opinetur, si à malo tantummodo absque illius odio abstineat. Perfecta enim esse debent omnia in Christiano uiro: alio qui non uideo, quo perfectionis gradu statuendus is sit, qui id penitus non excretur, per quod iter ad perfectionem obstrui potest. Iam illud quoque addendum, quod penè exciderat, Cubile sæpenumero in scripturis secretiores cordis latebras significare: ut illud, exempli gratia: In cubilibus uestris cõpungimini. hincque interdum solitudinem, locumque à turbis secretum. unde illud: Intra in cubiculum tuum, & clauso super te ostio ora patrem tuum in abscondito: quem sensum is quoque locus, quem nunc tractamus, habere uidetur.

Domine in caelo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes.

Vates enim consideras quam deplorata sit quorundam uita, quamque immensum Dei bonitatis exemplum, qui adeo bonus est ac liberalis, ut solem suum oriiri faciat ex æquo super bonos & malos, pluatque indifferenter super iustos & iniustos, exclamat: Domine in caelo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes. hoc est, ut reddit Paraphr. quicquid ambitu caelorum continetur, benignitatis tuæ particeps est, & constantiam propositi tui sentiunt quæcunque inter terram & nubes media sunt. Posset ne cõpendiosiori dictione integrum huius uersus sensum quis reddere? Et licet idem planè sit misericordia in Deo, & bonitas seu benignitas, ueritas quoque ac, ut uertit quidam ex Hebræo, fides: idemque prorsus sit, in caelo, & usque ad nubes: quod tamen ampliori uerborum copia rem altius pertractaret, quoque inclusum detegeretur mysteriū, uberius eam descripsit. O domine,

C inquit, quod tua in huius mundi effectione, aeternaque in moderandis rebus prudentia, appareat bonitas & misericordia, magnum profecto existimatur, dignumque stupore. Verum in ipso cœlorum medio, in quo purissimi habitant spiritus, in ipsorum bonorum omnium meditullio, in ipsis secretioribus totius felicitatis adytis, in ipso (ut sic per excessum dicam) superne Trinitatis sinu misericordiam tuam sensisse, quis satis unquam mirari potuit? O immensum tantæ tuæ bonitatis mare. Nonne in cœlestibus illis animorum choris prauitatem olim inuentam fuisse legimus? Quis reliquias illas in te, aeterno incommutabilisque stabilis fœdere? Nonne tua bonitas? nonne misericordia? nonne ueritas? hoc est, firmum, constansque in subleuandis miseris propositum? Igitur & quæ in cœlis, & quæ in terris degunt, per te tuamque bonitatem & sapientiam, quæ Christus est, instaurata sunt. Volunt (quod dicere inceperamus) Hebræi interpretes, totum hunc uersum id ferme attestari uoluisse, orbem scilicet terrarum omnem adeo Dei tum bonitate, tum prouidentia plenum esse, ut uel ad cœlos usque istiusmodi beneficentiæ cumulus pertingat. quanquam quod ex Paraphrastæ litera coniectari potest, prima pars sublimiorem quandam rationem, quippe quæ in cœlorum pulchritudine, motu ue, atque ordine consistit, spectare uidetur: altera uero in his inferioribus ac magis densis, utpote à lunæ globo per nubes ad terram usque concretis. Quod porro ueritas, seu fides, seu firmum gubernandarum rerum consilium, non solum in nobiliori cœli regione eluceat, uerumetiam in his quæ sub cœli conuexo, ut sic dicam, in aère, in terris, in imis quoque inferorum antris appareat, ordinatissima rerum conditarum series, ordo, decor, ac lex quædam aeterna, commixtaque iustitiæ diuinæ libra ac decreto, perpetuis ueluti uocibus clamitat. Quare in sequentibus eandem ipsam iustitiam, & iudicium, quæ idem planè sunt cum Dei bonitate ac fide, seu ueritate, monti ob eius eminentiam comparat: abyssus uero, ob illius amplitudinem ac profunditatem. Nam in scripturis haud raro abyssus pro uastitate aliqua immensa sumi solet. Neque aliud quidè hisce nominibus uult spiritus, quam excellentissimam regendarum rerum rationem ostendere in Deo. Iustitia enim infinita, aeternoque iudicio, fide insuper constantissima, atque ampla in creaturas omnes effusa bonitate ac misericordia, cuncta Deus moderatur, implet, permeat, fouet: itaque sua secretissima sustentat uirtute, ut unà cum hominibus animantia quoque terræ suo in esse conseruet, deique illis quemadmodum de cæteris curam habeat. Ideo sequitur;

Homines & iumenta seruabis domine.

Salus hinc quæ iumentis, cæterisque rebus rationis aut uitæ expertibus, à Deo tribuitur, eius bonitas est, qua omnia suo in statu, prout unicuique rei naturaliter conuenit, seruantur: ne salutem illam, quæ animis solum modo rationis capacibus debetur in cœlis, dari belluis imaginæris, aut dæmonibus quoque, ut quondam nonnullos, è nimia de Deo fiducia deceptos uoluisse, memoria est traditum. In sua igitur ingenua uia ac natura, quicquid conditum est diuina seruatur misericordia, sit quantumuis imbecille ac tenue.

Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.

Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.

O quam (uertunt Hebræi) præclara est misericordia tua seu bonitas tua. Fel. uero: Quam preciosa est misericordia tua Deus: quod maiorem ex Hebræo energiam notes, quam ex illo, quod noster transtulit interpres. Celebrata enim Dei bonitate illa, qua uniuersali quadam amplitudine condita omnia complectitur, ad eam describendam, qua pios tantummodo speciali communit prærogatiua, transit: & id quidem solita metaphora alarum. & est sensus: O quam excelsa tua est bonitas, Deus, quam in omnia diffusa, quam efficax: simulac creaturas omnes quemadmodum condidit, ita nunc fouet, ac placidissimo quodam naturæ illa psu & seruat, & moderatur. Filij uero hominum, hi dico, qui tuæ se fidei, tanquam tutissimo alarum patrocínio, dedunt, aliter eam agnoscunt ac sentiunt. Alarum hic meminit

A meminit uates, ne uulgarem in Deo suos protegendam curam suspicemur, sed fidam potius, turam, ab amoreque proficiscentem, & efficacem. Cæterum quis motum illum amoris natura inditum auibus, quo suos pullos tanto cum studio, curæ, ac alarum tutela & fouent, & enutriunt, exprimere unquam possit? Difficilia hæc quidem dictu sunt, sed difficiliora multo illa, quæ diuinum erga homines testantur amorem, & charitatem. Expansas enim suæ dilectionis continuè ad se mortaliu animos inuitans Deus, extollit alas, clamat, admonet, hortatur, ad alarumque confugium, sub quarum umbra hinc & hinc obdormiscunt fides & amor, omnes quotquot rationis uia præditi sunt, ex æquo prouocat & inuitat. Sed quid ibi agitur? quid hisce ab alis commodi sperari potest?

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Vides ne felicitatis copiam in alis domini? Inebriabuntur, inquit. A quo, oro? Ab ubertate quidem. Crateris forsan, aut pateræ auro, gemmisque ac precioso cælatæ emblemater. Minimè quidè omnium, uerum amplissimæ domus Dei. Riuus ne is est beatitatis, à felicissima istiusmodi domo Dei silenti præterlabens susurrus? haudquaquam sanè: sed torrens potius est rapidissimus, ab austroque diuinarum gratiarum impulsus, qui ad nos usque uoluptatum immensarum, indicibilium, æternarumque profluuium decurrit. O felices alas. Putas ne tantum ab oceano scaturire posse aquarum, quantum bonorum omnium à beatissimis Dei alis, à brachijs illis tam crudeliter in cruce extensis deriuatur? In alis tuis inuentus est sanguis animarum, clamat Hieremias. Quid porro sint alæ huiusmodi, quibus & dii & homines beantur, ut ait Kimih Hebræus, litera, quæ est Claldæo, abundè demonstrat. Sic ille: Quam preciosa misericordia tua Deus, homines autem in umbra diuinitatis tuæ sperabunt: quod nimirum aeterna illa bona esse, quibus nituntur sancti Dei uiri, intelligamus, cum interim in bonis nescio quibus infimis suam tantam collocant spem nonnulli uel ex nobilioribus, ut sibi uidentur, ingenijs. Ab umbra igitur alarum Dei se iungi atque amoueri, certissimum damnationis signum est. Et quia fieri non potest, mortalium animas aliquo non pasci edulio, ac potu: eo id quidem præstantius erit ac diuinius, quod propius ad alas istiusmodi, à quibus omnis spirat diuinitas, accesserit: hoc uero infelicius letalius ue, quod longius recesserit. Illa enim satietas spiritus est, hæc carnis. Illa ad mortu munditiam attinet, hæc ad carnis lasciuiam & turpitudinem. Illa aeternis concluditur annis, hæc cum carne finitur, atque interit. Vis rursus scire alarum Dei nomen? Altera quidem à misericordia nomen habet, altera à iustitia. qua quidem sola cum iusti efficiamur, & id sanè per Dei misericordiam, concluditur indubiè, misericordiam & iustitiam idem esse in Deo, atque unum: quemadmodum & reliqua, quæ de ipso dicuntur, unus Deus est, uniusque naturæ & bonitatis. Tota itaque nostra in Dei misericordia & iustitia debet esse & spes & fiducia: quod est quidem in alarum illius umbra sedere: hinc spiritus ebrietas, hinc ubertas, hinc profluuium emanant gratiarum: nam de plenitudine eius nos omnes accipimus: nos, dico, qui in Dei familiam per gratiam censemur, per gratiam potamur, per gratiam ad bona animæ aeterna adsciscimur. Verum hæc tanta, tamque diuina ac salutaria abs te prodire, o Deus, haud ualde quidem mirum est:

Quoniam apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen.

Quid mirum enim si à fonte uitæ, aut luminis, & uita & lumen demanant? Atqui uita hæc, quam ab inexhausto, non iam riuo, aut amne, sed oceano, & eo quidem uastissimo diuinitatis prodire sentimus, misericordia est: Lumen uero, fides à qua iustitia, paxque animi, ac salus ortum habent. Quæ sanè omnia cum in Deo per nos sunt, ab eoque proficiscuntur, uiua sint oportet, ac uegeta: cum à nobis, statim perlanguescunt, & moriuntur. Quamobrem iustitia, quæ è Deo est, per quam iustificamur, uiua est, atque aeterna. Illa uero quam ex sese habere homo existimat, per eamque iustificari arbitratur, mortua est, & quæ unà cum mundi uanitate occidit. Et quidem cum spiritus hic electorum animas suam à Dei lumine

C lumen haurire asserat, id sanè mihi dicere uidetur, quod olim Paulus Romanis persuadere conatus est, fidem uidelicet Dei donum esse: alioqui certè diuina absq; luce, nulla nostra est fidei uis ac lumen. Domine, inquit, in lumine uultus tui ambulabunt, Quid illud Esaiæ? Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Vides accessum ad eum per eius lumen, quæ fides est, fieri? hanc porrò splendorem ortus Dei appellat, propterea quòd per solam fidem iustitia Dei oriatur in cordibus nostris, ut idem ait uates: & hæc quidem omnia per Christum, per quem aditum habemus ad Deum, ut inquit Paulus, Surge (clamat spiritus) illuminare Hierusalem. hoc est, ò tu qui è tenebris ad lucem exire flagitas, lumen accipe: nam uenit lumen tuum. En, inquit, Dei filius, qui fons est uitæ, luxq; illa uera, quæ illuminat omnè hominem uenientem in hunc mundum, lumē omnibus attulit. Lumen igitur istuc à Christo duntaxat petendū erit, non ab humana ratione aut arbitrio: aliter superuacaneum quidem fuisset, Dei filium rei illi lumen apportasse, quæ per se lucida esset. Venit igitur lumen, cum tenebræ essent, super faciem abyssi, sederentq; omnes in regione umbræ mortis. Mirum sanè, si cum umbram audis, aut abyssum aut mortem, lucem aliquā imaginēris. Iam ante Christi aduentum ad nos, mundus planè omnis in pristinum illud chaos, molemq; indigestā reciderat: emergente uerò è diuina caligine Christo, actutum uisus est sol, luminariq; illa duo æterna fidei & amoris, mundo inuecta sunt. Tunc uita, tunc pax, tunc bona hominibus oblata est uoluntas, quæ antea mala fuerat, ac à Deo aliena. Cum itaq; sic se res habeant, cum inquam in tua omnino misericordia & iustitia, ò domine, nostræ omnis salutis summa posita sit, non in humanis uiribus atq; arbitrio,

Præte de misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his, qui recto sunt corde.

D Extende, uertit Fel. misericordiam tuam cognoscentibus te. Ecce quomodo simpliciter absq; periphrafi rogat anima se sub tutissimis Dei alis foueri. En iterum quomodo misericordiam & iustitiam, quæ fidei summa est, imò uerò etiam ipsa fides, in medium reuocat. Extende, inquit, felicissimas gratiarum tuarum alas, è quarū umbra fons aquæ uiuæ salientis in uitam æternam beatissima erumpit scaturigine, luxq; illa emicat, emanat ue, quæ nulla unquam tenebrarum obscuritate intercipitur: sed uiuax semper est, omnia perlustrans, omnia transcurrens, omnia permeans, omnia uiuificans, omnia instaurans, omnia æternis enutrens alimentis. Cæterum Præte de, quod noster uertit interpretes, id præ se ferre opinor misericordiam scilicet Dei, seu bonitatem appellare mauis, & iustitiā, nostris concupiscentiarum flammis, tanquam refrigerij uelum prætendi, expandiq; quo sanè obiecta iustorum peccata, nō iam peccata, sed illius generis actiones efficiantur, quæ in salutem tandem ac bonū, ut ait Paulus, cooperari queant, his solummodo qui Deum per fidem agnoscunt: cum interim merita illa, iam nō merita, quibus nonnulli miserandum in modum intumescunt, nullo spiritus sancti umbraculo operta, in æternum illis cooperentur exitum ac mortem. Porrò quid aliud putas diuina Christi brachia in cruce expansa, traiectaq; durissimis clauis, admonuisse, quàm misericordiæ æterni patris alas omnibus apertas, patefactasq; ac nunquam suis amplius dilectis claudendas? Quid uulnus illud crudele lateri infixit? quid caput spinis obduxit? quid mortē tam diram, tam cruentam, tam immeritā, tam lachrymabilem innocentissimo Dei unigenito attulit? nonne misericordiæ nonne bonitas nonne dilectio? En tandē alæ, sub cuius umbra pauidæ requiescūt anime, nō temerariæ, aut suis in extollendis meritis nimis procaces. Notat hīc quidam, cognoscentes Deum, rectosq; corde, eosdem esse. Quicumq; ait, uerè Deum agnouerit, is & amabit, eoq; recto & æquo corde erit, nihil sibi, omnia autem proximis in gloriam Dei quærente. Fiat igitur misericordia tua, ò domine, super nos, quemadmodum sperauimus in te. Ad hæc,

Non ueniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.

Affectus in anima pedes sunt: his enim celeribus ueluti pedibus sua habent in uera animæ. Sed ea felix, quæ rectā incedens, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram,

A ut ait spiritus, defleat. Ad dexteram quidem defleat, quæ fastu superbiæ insolens, primū imitatur angelum: ad sinistram uerò, qui ludam domini proditorum, ob animi desperationem, hæc enim facillè in aduersis frangitur, succumbitq; peccatorum oneri, ignorans misera cuius bonitatis is sit quem toties peccando offenderit: illa autem secundis inflata rebus, sibiq; ob merita, non Christi, sed sua adblandiens, molitur nescio quas excellentiæ formas, etiam non aduertens: quibus facillè peritasa, in id sanè impietatis genus delabitur, ut uita saltē, si non ore, de se illud iactitet, Similis ero altissimò. Arrogans enim sibi quispiam aliqua in republica aut regno dominiū, legumq; antiquarum abrogationem & contemptum, ius item alias sibi condendi nouas, necesse quidem est quòd is aut rex sit, aut regnum affectet, contempto rege. Ita sanè anima in superbiæ semel fauces coniecta, sacram in primis contemnit legem, legisq; autorem, atq; propterea eos omnes qui eiusdem legis studiosi sunt. Vnde uero cordis alimento, quòd est uerbum Dei, sua se sponte subtrahēs, aliud actutum quærit ex sese, quòd propriæ excellentiæ affectum & amorem appellari consentaneum erit: quo quidem uel summis labijs degustato, mirum quàm insolenter sese efferat, se amet, se palpet, sibi tandem & cæca & stupida miserabiliter imponat. Cæterum ab anima sic affecta, sic cæco præpedita iudicio, quid aliud sperandum censes, quàm fastum, quàm arrogantiam, quàm superbiā, quàm ambitionem, quàm Dei contemptum, atq; ob id magnitudinis propriæ & excellentiæ desiderium? Talem igitur affectum ac pedem in se uenire deprecatur uir sanctus: & ne id quidem solum, sed eos omnes qui tali graduntur passu, ad sese accedere non permittat ille qui superborum colla, ut ait quidam, propria calcauit uirtute, instantissimè rogitat. Quare sic reddit Paraphrastes: Non perueniat usq; ad me pedibus suis superbus. Periculosissima sanè res est, cum istiusmodi hominum genere necessitudinem habere, qui se admodum mirantur, se prædicant, ac sese ob animi intemperantiam cæteris anteponunt. Nullus quippe error est, in quem non proruat uir superbus ac se amans. Et manus peccatoris non moueat me. Fel. uertit: Et manus impiorum ne amoueat me. Volunt hīc quidam spiritum de his innuere, qui cum mali sint, fingunt se bonos, ac per mentitam quandam sanctimoniam apparentiam uulgi iudicium aucupantur. Alij de obrectatoribus sermonem esse existimant, quorum impudentia ac ueneno, adeò frequenter atteruntur boni, ut penè interdum ab incepto uitæ instituto relabantur, uicti nimirū à tam diro morsu ac dente: uerū innocentia suo contenta testimonio, Deoq; nixa, huiusmodi rerū facē ac luem animosissimè tolerat, ualidoq; graditur incessu in uia iustitiæ. Alij rursum de adulatoribus dici opinantur, quibus & ego assentior. Non me, inquit, à uia Dei, à uita, ab animi rectitudine, mellitum istud adulatorum genus amoueat. Nulla enim maior potest esse pestis in optimatum ædibus, atq; aulis principum, quàm cum ex illorum familiaribus quis inducit animū, ut ait Comicus, omnia assentari. Quid agat tunc princeps, cum in istius generis inciderit familiares, qui nihil æquè in obsequijs, in sermonibus, in actionibus, familiarisq; cum principe conuictu curant, quàm quomodo, quicquid ille agit, approbent, extollantq; ac crudelissimè tam bono domino imponant? impossibile nempe est, talem principem à uia Dei nō deflectere: qua quidem amissa, quò infelix sua diriget in moderandis populis consilia? quid boni, quid quod sapientiā referat, expetere unquam poterit? Cadat igitur oportet in uastum errorum barathrum princeps, cui qui uerum dicat, non inuenitur. Verumenim uero ut detur principem aliquando aut Regem, propter adulatorum frequentiam posse falli (quam certè non uideo, cur improbis, nuperrimisq; magis ciuibus, quàm probis, atq; ex antiqua patrum nobilitate grauissimis, fidem habere debeat Princeps) in Ecclesiæ uerò praelatis quis tam foedum nō excretur lapsum? Cæterum utcumq; is uersus accipiatur, illud pro comperto est, uatem hīc improborum uim ac proteruitatem, per pedem superbiæ, manumq; peccatoris significasse, quorum quidem casum ac ruinam præuidens, mox addidit:

C *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.*

O horrendum iudicium. Sed o nostram quoque detestabilem in tolerandis aduersis teneritudinem. Clamat quippe lex, clamant prophetae, clamat ipse à summo empyreo Deus, non diu sua in illa mentita felicitate consistere posse improbos: nihilominus tamen, cum infelices eorum quotidie intueamur exitus, obsecundas illorum fortunas angimur, querimurque, ac Deum uolumus omnino suis in æquissimis iudicijs cæcutire ac labi. Ibi, ibi, inquit (ne dubitetis) hoc est, tempore illo maxime, quo uulgo dñi in terris existimabuntur, suorum scelerum dignas persoluent pœnas. Transiui, ait uates aliò in psalmo, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Vides ne superbi exitum? uis ne etiam mansueti atque humilis? Permanet, inquit, in æternum in conspectu eius, Dei scilicet. Ceciderunt igitur olim impij homines à uita, à bono, à Deo, caduntque in dies, ut crebris, ni prorsus plumbei simus, intuemur exemplis. Cadent rursus in posterum, expellunturque tum hinc, tum in futurum à facie Dei, in qua summa inest rerum omnium cognitio, iucunditas in super ac aeterna quies. Non potuerunt, inquit, stare. Vidisti ne unquam fastuosum hominem atque arrogantem elegantiori depingi penicillo? omnes enim illius actiones, nedum consilia quidem, atque affectus animi, in incerto semper uersantur motu: adeo ut quid plerumque sibi uelit, aut cupiat, aut agat quoque, ne Delius quidem ipse diuinaret. nō mirum sanè: nam secundum spiritus uaticiniū, Non potuerunt stare. Surgere, uertit Fel. Idem Paraphr. quæ quidem uox superbis tam aptè conuenit, quam quæ alia maxime. Non possunt, inquit spiritus, surgere, non possunt respiscere, nō possunt per penitentiam ad uitam regredi: sua quippe sponte obdurati in malis, obcæcati, attriti in rerum humanarum cupiditate & ambitione, non possunt quidem, quia nolunt, quia furus illis placet tumor, quia diuinis ultrò reluctantur afflatibus, quia tenebras magis quam lucē, ut inquit Christus, diligunt, quia ad Dei alas, in quibus omne inest bonum, confugere renuunt, sed ad se potius, aut ad magos & Carios, in tractandarū rerum prouidentia recurrunt. Tu uero fili, clamat spiritus, noli æmulari in malignantibus, Sed alius is est psalmus.

PSALMVS IPSI DAVID XXXVII.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.

Inter cætera enim, quibus maxime angī solent ac turbari imbecillis fidei homines, illud potissimum est, cum cernunt improbos quosdam nullum unquam finem suis sceleribus ponere, & tamen sic rebus omnibus quæ felicitatē polliceri uidentur, abundare, ut hi soli Deo curæ esse uulgo appareant, cæteri uero neglectui. quare eosque interdum, ut sunt in fide debiles, & queruntur & excandescunt, ut quasi à Deo rationem eorum quæ fiunt in mundo, exacturi, cum uate illo clamēt: Quare respicis contemptores, & taces? quare uia impiorū prosperatur? Bene est omnibus qui prauaricantur & iniquè agunt. Plantaſti eos (o iudicium inscrutabile) & radicem miserūt. Vide animam ob ea quæ fieri in mundo absurda arbitratur, conquerentē, nutantemque in fide: quam sanè spiritus in hoc psalmo consolari, atque earum rerum, quarū ordinem ignorat illa prorsus, rationem edocere instituit. Cuius ea est summa, ut quicquid accidat, id totum diuino committatur iudicio: idcirco nihil ultra aut querendum aut expostulandū, cum illa maxime, quæ à cæcis iudicatur felicitas, fallax sit omnino, fluxa, ac crusta potius felicitatis, quam uera felicitas. Id enim semper uel ab ipsa prima rerum constitutione in terris uisum est, ut impij scelestique homines fortunæ bonis, perpetuo ueluti riuo, affluerent: pij uero, utpote, ad meliorem uitam seruati, inedia, atque aeterna ueluti malorum serie, ærumnis tererentur. Quamobrem autem id accidat, seu potius cur id Deo in disponendis rebus humanis moris sit, quis tam audax est, qui hoc interroget? Abstrusa enim planè hæc sunt: propterea ueneranda magis, castoque silentio, ut inquit Dionysius, prætereunda, quam dis-

Aquirenda. Illud uero interim cum uate nostro fatendum erit, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Maxima proinde fidei pars ea est, uulpes hæc nostras, quæ demoluntur uineam, ut canit sponsa, actutum capere, ac paruulos, dum paruuli sunt, ne in giganteam crescant formam, ad petram, quæ Christus est, allidere. Memini equidem, cum nondū prima professionis meæ perdidicissem rudimenta, in fideque adhuc tener essem, de huiusmodi, ut mihi tum uidebatur, inæqualitate rerum conquestum me esse. Videbam enim inertes quasdam moles (homines uix eos esse cōiectabam, à forma scilicet tantummodo) indoctas, rudes, planèque ab omni probitate, ingenuitateque animi abhorrentes, à sarculis, à rastris, à ganeis interdum extractas, ad honores ac dignitates promoueri, illisque anteponi atque imperare, qui cum literis tum moribus, tum uitæ quoque sanctitate insignes admodum essent. Monstrum illud quidem tunc esse iudicabam: mox uero meum, per Dei gratiam, aduertens errorem, non solum ab admiratione illa mea indocta destiti, uerum etiam sic fieri oportere duxi. Vnde illis ipsis, quibus olim inuidendum ferme esse opinatus sum, nunc ex animo compatior, quærorque præclarissima quorundam ingenia in his occupari, quæ aut paruā, aut nullam referunt religionem. Quod si ad cōmunem omnium utilitatem, Dei que honorem, illud in primis optandum uidetur, ut honorū prorsus in partiendis honoribus ac dignitatibus, ratio omnis habeatur, nulla uero improborum: fatendum tamen est, id optime, summaque ratione factum, quod diuino fieri consilio non ignoramus. Tantum illud cupit spiritus, ne secundis nefandorum hominum rebus inuideamus. Alioqui quid aliud est ob fortunatos illorum successus dolere, quam ad ea ipsa, quæ illis miserè inuideamus inclinari? Noli igitur, clamat spiritus, æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Fel. Noli contendere cum malignantibus, seu commiseri: quod est, cum quis certatim cum alio contendit ut superior ea in re, de qua contendunt, euadat. quanquam alius ex Hebræo simpliciter transtulit, Noli imitari malos. Paraphraſtes uero, Nihil te moueat, si sceleratos uideris opulentos, nec illis inuideas prosperitatis tantillum, & uerè tantillum,

Quoniam tanquam foenum uelociter areſcent.

Non est scelus quod non audeat uulgius, si suum uiderit principem, atque eos qui rerum potiuntur, scelestè uiuere. Quare id semper natura comparatum fuit, ut filij parentes, serui dominos, plebs principem, oues, ut sic dicam, pastores, in uitæ filo ac ratione referant. Vis ne Princeps tua æquitatis præcepta à populis seruari? tute prius æquus esto. alioqui parum aut nihil prorsus, ipsius etiam summi Pontificis leges de frænanda hominum libidine luxuræ, & peccandi licentia, mortalium animos mouere posse arbitror, nisi ipse Pontifex, cæteri que ecclesiæ primates & pastores ea præditi sint uitæ excellentia, ut merito absque rubore sancire queat leges atque ordinationes. Hæc igitur totius orbis summa pacis uidetur, atque uniuersalis reipublicæ Christianæ instaurandæ, etiam absque Concilijs, ratio, si sic suam instituant uitam pastores, ut in illis subditi, tanquam in mundissimis speculis, quod sibi eundum sit, contemplantur. Tenacius, crede mihi, uel unicum sanctorum exemplum in pastore, subditorum hæret ingenijs, quam mille leges aut ordinationes absque uitæ integritate. Hæc enim ad pietatem atque obedientiam instituit, illæ uero sic sancitæ, adrisum & contemptum. Verum tu, si sapias, ob aliorum improbitatem ne digitum quidem à recta uiuendi ratione deflectas: neque liuore tete maceres, propterea quod sceleratos uideas fortunæ bonis florere, imperitare uel cæteris. Diuturna enim esse non potest huius generis felicitas, quæ in momentaneis fundata est rebus: tanquam sanè foenum in areſcit. Quid prato uiridi gramine ac floribus perornato pulchrius amœniusque? uerum à foenifecis cæso, quid nudius, quid inamœnius? Flos enim, aut herba quamlibet uiridis ac uiua, cum primum succiditur, perlanguescit decoremque amittit, atque emoriens in aliam transfertur formam. Sic nimirum ampullosæ fortunatorum hominum uitæ contingere omnino necesse est, si morbo hi aliquo grauiori aut morte in ter-

C dammodo uerso, horum uita sancte æquoq; iudicio instituta, in obscuro posita esse: illorum uero qui in flagitijs uiuunt, maiorem in dies nancisci lucem. Verum hisce fortunæ bonis tandem expoliatis, in ærumnosumq; uitæ genus coniectis, expulsis, pœnâq; suis sceleribus digna mulctatis, bonorum uita splendescere incipit, laudatur, honoratur, ac tandem meridiano illo lumine, in quo Deus ipse ineffabilibus bonis diues, in sese manens habitat, donatur. Vtram, oro, uitam censēs æquē probēq; institutam: illorū ne qui mundi huius mancipia cum sint, quoquouersum se uertit fortuna, eō temerario feruntur impetu, agunturq; non secus, ac solet turbo ludicrus in gyro uiactus: an horum qui cum in mundo sint, ut ait Christus, de mundo non sunt: hoc est, quibus nihil iam in terris place re potest, quod iustitiam, quod rectitudinem, quod diuinitatem demum quandam non referat. Id ne an illud uitæ genus putas dignum esse, cuius Deus rationem habeat, cuiq; suum impartiat lumen? Diuino certè lumine in his qui respublicas, regiones, religiosasq; familias moderantur, extincto, quod se uertant miser: unde in tractandarū rerum labore uigorem sument: unde iustitiam addiscunt: unde æquitatem? Tu fili, inquit spiritus, non propterea quod res uideas humanas eo se habere modo quem dixi, frangaris animo: tantum tu

Subditus esto Domino, & ora eum.

In omnibus, inquit, diuinis obtempera consilijs, haud quærens quidem, cur id magis quam illud fiat in terris: oraq; eum, ut abs te, alioquin ingenio temerario & curioso, queat perfici. Verum alia Hebræis est litera, idem tamen ferè sensus. Diuus enim Hieronymus sic: Tace domino, & expecta eum. Alius uero: Sile domino, & formare ei: hoc est, tacitus absq; murmuratione omnia Deo permitte, teq; adeo diuinę attempera uoluntati, ut ab ea, ueluti in utero fœtus, formeris, ad illaq; sine querelis amplexanda instituaris, quæ sic fieri decreuit Deus. In silentio enim ac spe tota ferè Christianorum sita est perfectio. Dominus, inquit Moses, pugnabit pro uobis, & uos tacebitis. Expecta dominum, uertit Fel. & expecta ipsum. Idcirco sic Paraphr. Patienter expecta dominum, & fer æquo animo, si quid ab illo tibi immittatur aduersi: neq; contristeris, si uideris alium quem piâ feliciter augere sua, quod sæpenumero sceleratissimo cuiq; euenire solet: quod est, quod noster interpretes transtulit,

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in hominē facientē iniustitias.

Fel. sic: Ne contendas, seu commiscearis cum producente ad prosperitatem uitam suam, cum faciente scelera. Eandem planè sententiam hinc repetit uates, quam in superioribus dixit, nempe bonos haudquaquam fortunatis improborum successibus moueri debere, sed tacitos diuina præstolari iudicia. Tempus uero, quo res in melius uerti debeant, is solus nouit, cui & præterita & futura æquē ut præsentia nota sunt: quæ quidem res propria Dei est, non hominis: cuius sanè tantummodo interest, quicquid emergit noui, diuina uenerari consilia, illisq; gratias agere, quorum absq; nutu ne minimum quidem arboris folium tremet & mouetur, gemmâ ue è uite intumescit. Quocirca

Desine ab ira, & derelinque furorem: noli æmulari ut maligneris.

Vide quàm prudenter uir sanctus nos ab æmulatione inuidentiâq; illa quæ infirmioribus natura inest animis, auocet, usque adeo enim interdū hi ob improborum felicitatem stupidi efficiuntur, ut ne ab excandescentiâ quidem atq; ira, & cœlum & terram querelis commiscentes, se temperent. Cum uides, inquit Euthymius, iniustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci aut indignari contra eos, quasi præter id quod par est, prosperentur: neq; tecum ipse illud doleas, quod ob summū tuum erga uirtutes amorem potius infelicior sis. Non desunt etiam, qui hunc uersum de nō referendo par pari in iniurijs interpretētur, ut sit sensus: Non reddas malū pro malo, non maledicta regeras, nō quæras uindictā, ne & tu, dum te ulcisci quæris, fias illi similis qui malum intulit. Maleficus est, fa-

A teor, caue ne tu quoq; idem sis, dum eadem quæ in alijs reprehendis, efficis. Verū prior sensus ad superiora aptius quadrare mihi uidetur: unde sic reddit Paraphr. Cohibe animum tuum ab ira, & pelle furorem, ne sic incendaris, ut illorum sceleratorum exemplo, ad perpetranda similia animum inducas. Cæterum illud notandum, à Felice ferè semper Contendere aut commiscere, pro æmulari reddi: cuius uerbi interpretationem in superioribus persecuti sumus. Nunc ad reliqua.

Quoniam qui malignantur, exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

Noxij enim maligniq; homines non regnabunt semper super terrā, ut ait Salomon: tantum hi quibus cœlitus missa est crux, animum in persecutionibus nō despondeant. In superandis nanq; aduersis nisi tandē longo indurecat usu cor, in amoremq; rei illius quæ in adipiscenda animi pace necessaria est, licet gustu acerba atq; amara, trahatur, nunquā in Deo firmari poterit, in quo solo uera est pax & quies. Quid enim habent improbi in hoc mundo, aut ferunt, quod idem anxietatum bellorumq; plenissimum non sit? Nam Christo, qui pacis illius, quā omnem superare sensum affirmat Paulus, autor est, ab expetendarum rerum aut agendarum quoq; sine excluso, quid aut iam expeti aut agi potest, quod continuis curarū gyris non implicetur? Contra uero his euenit, qui in omnibus suum sibi semper Christum, uirtutum omnium archiuum atq; exemplar, proponunt: quibus ipsa quoq; totius orbis confusio & fluctuatio in tranquillitatē cedit. Tantum illud auct spiritus, ut nō solum id animose fortiterq; quicquid illud est quod fors affert humana, feramus: sed & consideratē ac sapienter, ne quid in uiro probo, casu fortuitoq; fieri cernatur, longē antequam accidat, præuideamus. Etenim eo ex usu quidam formatur in nobis habitus, quam patientiā appellamus: qua nimirum obtenta, Christum in nobis innouari, seu, ut inquit Paulus, reformari in dies magis sentimus: cuius porro tanquā benignissimi hospitis, tum opetum donis in eam euehimur magnitudinē, ut mundo facile imperemus, rerumq; omnium conditarum possessionem, hæditario ueluti iure adeamus. Atq; id sanè est quod hinc uates asserit, sustinentes scilicet, seu, ut uertit Fel. expectantes dominum hæditare terram. Beati, inquit dominus Iesus, mites, quoniam ipsi hæditabunt terrā. A patientia quidem mitescere incipimus. Verum ne diutius diuina nos mora torqueat, admonet uates, breui id quidem futurum, cum ait:

Et adhuc pusillum, & non erit peccator: quæres locum eius & non inuenies.

Breuisimè, inquit Paraphr. sic interibit impius, ut ueteris pompæ, qua admirationi fuit multis, nihil reliquum uisurus sis. Paululum sustine, uertit Hebræus interpretes, & impius non supererit: cumq; aduerteris ad locū eius, nullus aderit. Intelliges uero in loco eius, uertit Fel. hoc est, cōsiderabis locum eius. Hæc quidem uel sola, maxima omnium deberet esse timidis consolatio, cum legunt nefarios homines breui excidendos, adeoq; penitus suis illis à timidis desciendos sedibus, ut nunquam ferè extitisse uideantur. O diuinum iudiciū, ô deploratas animas. Quot uidi ego aliquando ex humili fortuna, tanquam è trito sepulchro, ad urbium magistratus, regionum, religiosarumq; ædium dominium, seu à principe, seu à forte nescio qua ascitos, ad tantam animi impotentia, tumoremq; deuenisse, ut prioris penitus, seu humanæ potius conditionis obliti, tanti iustitiam, æquitatem, religionemq; fecerint, quanti sues gemmas spurcissimæ. Hi tamen repentina confternati fortunæ indignatione, ita in nihilum resoluti sunt, ut cum illorum fastu, & uita, & res, & locus, & quicquid illorum mortale uspiam fuit, unā interijisse uisum sit. Quod uero animæ sic malè de religione Christiana meritæ abierint, humani haud quidē est ingenij id uelle inquirere, uel diffinire: hæc Dei omnino sunt. Quod autem ad nos attinet illud certum est, mortalium omnium animas Deo curę esse: quæ uero sint eius, quæ ue sint in æterno prædestinationis diuinæ libro conscriptæ, ipse solus nouit. Ego ut de me aliquid dicam, maximo cum timore quid de me futurum sit operior: meamq; cum tremore & me-

Ctu, ut me admonet Paulus, salutem operor: de alijs uerò nulla mihi cura, nisi ea quidem, qua omnes cupio, oroq; in Christo Iesu saluos esse. Ceterum illud considerandum, quàm continua rem narret uates antithesi: Quæres, inquit, locum eius, nefarij scilicet hominis, & non inuenies.

Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudinẽ pacis.

Idem fermè superioribus cecinit dicens: Sustinentes dominum ipsi hæreditabunt terram. Porro pax, tranquillitas illa animorum est, qua quis adeo fortiter suos omnes mentis affectus, ad mutabiles rerũ euentus componit, ut quicquid contingat, id totum in suum pertrahat colorem, omnibus in rebus eam seruans animi æquabilitatem, quæ uiro non tantũ Stoico, quantum Christiano conuenit. Sedebit, inquit dominus in Esaia, populus meus in multitudine pacis. Is enim sic Deo per fidem unitus, hoc utitur mundo tanquã mancipio, illi uerò tanquam domino ac Deo. Is imperat, illi obsequuntur. Is continuo quodã pacis tenore, etiã inter tela & neces, tranquillam agit uitam: illi etiã in medio ipso fortunæ sinu obdormiscentes, miserrimam. O rem penè dictu incredibilem. Vide, oro, ad quem felicitatis gradum adsciscitur anima, sic ad rerum instabilitatem composita silensq; domino, atq; illius se totam committens prudentiã, ut illi selestissimus quisq; quamlibet primarius inuideat.

Obseruabit, inquit, peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis.

DObserua liuoris naturam atque effectum. Est sanè usus uerbo admodum peruersæ uoluntatis hominibus apto: obseruat enim quis aliquem (de obseruantia illa, in qua summa inest admiratio & reuerentia, non loquor modò) cum eum & oculis & animo, in modum speculatoris ita custodit, ut nihil aut loqui, aut agere is queat, quod illum latere possit: & id propterea quidem, ut ampliorem calumniandi occasionem habeat. Qui porro non contentus uidisse, diligenterq; omnia, quæ ab eo, quem odio infectatur, sanctissimè interdum peraguntur, obseruasse, alia confingit, surrogat, defert tandem, ne quid totius malitiæ cumulo de fuisse uideatur: qui quidem cumulus tum ad summũ usq; exuberat, cum illi, qui tam nefandum ignem restringere deberent, non solum illum fouent, sed etiam emunt, ac tanquam peregrinas merces in bonorum omnium pernitiẽ deuehūt. At uide quàm uehementer inuidiam indignationemq; improborum contra innocuos, puritatisq; cultores exprimit, cum illos canũ more infrendere dentibus asserit. Malitiose cogitat de iusto improbus, uertit Hebræus: & nudat, seu frendit, ut Fel. super eum dentibus suis. Atqui ex tam periculosa inuidorũ rabie per motum quondam fuisse Apostolũ arbitror, cum Philippenses admonuit dicens: Videte canes, uidete operarios malos, uidete concisionem. Quam quidem prudentissimam Pauli admonitiõnem non tantum ad illos pertinere iudico, in quos diri isti canes facilè ob uitæ innocentiam defæuire soliti sunt, quantum ad Principes, rerumq; publicarum ministros: quorum omnium illud præcipuum munus est, ut diligenter perpendant, ut ait Epictetus, quis est qui loquitur, aut de quo. Verum ut cunq; conuieat in rerum delectu summatum ignauia, illud in primis summa debet esse pijs consolatio, quòd

Dominus irridebit eum, quoniam prospicit quòd ueniet dies eius.

Huius uersus sensum sic cum superiori necit Paraphr. Conabitur impius iustum subuertere, & frendet aduersus illum dentibus suis: dominus autem ridebit minas illius: nouit enim, quàm sit in propinquo tempus, quo ipse peribit. Non parum quidem, quod aliàs admonuimus, nostræ officit salutem, cum nostris in metiendis aduersitatibus, considerandaq; diuturna solummodo, ut nobis uideatur, improborum in innocuos petulantia, malumq; struendi licentia, Deum penè in iudicijs anteuertimus. Vis ne, ô amice, plenissimam undequaq; mentis adipisci tranquillitatẽ, arrham nimirum cœlestis patriæ ac uitæ? Quæcunque in terris contingant, tu tantum reuela domino uitam tuam, & spera in eo: quod uerò superest ipse faciet, dabitq; rebus exitum non quidem secundum desideria cordis

A cordis tui, præpropere sanè interdum nimis & præcipitantia, sed secundum beneplacitum purissimæ suæ uoluntatis in Christo: qui cum sit ante omnes (ut inquit Paulus) & omnia in ipsum cõsent, sitq; caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatũ tenens, quia in ipso complacuit omnẽ plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, per ipsum pacificans, per sanguinẽ crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, poterit ne suos tam forti sibi nodo, ut est eius sanguis, adglutinatos, adeo sub aduersitatũ mole sinere laborare, ut desperent omnino? Spera, spera, inquit, in domino, & ipse faciet. Faciet, dico, cū tentatione prouentũ, ut possis sustinere. Nam certè illius est bonitatis Deus, ut non det in æternum fluctuationem iusto. Ceterũ dies cum uarias habeat in scripturis significationes, interdũ, ut hîc, pro uniuersusq; exitu atq; euentu intelligi oportet. Vnde illud quoq; est, quod in Iob libro legimus: Super diẽ illius obstupescunt. De irisu porro Dei, atq; subsanatione, cum aliàs tum maximè in secundo psalmo est dictum. Sed iam iræ uehementia in noxijs quanta sit, satis admodum cõpendiose in sequentibus explicat, cum illos facit, educto è uagina gladio tensq; arcu, iustissimos quosq; adoriri.

Gladium, inquit, euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.

Hunc nimirum, ut clam: illum, ut apertè offendant. Qui enim gladio, aut ense coram quempiam adoritur, uideat id agit aperta, atq; ut sic dicam, ingenuè: qui uerò arcu, is prius uulnus infigit, quàm faucibus se insidijs circumuentum sentiat. quoniam, inquit in alio psalmo, intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra. Quamobrem, obsecro, tantus sagittarum apparatus? ut sagittet, ait, in obscuro, hoc est, ex insidijs, rectos corde. Quid illud? Intenderunt arcum (rem amaram) ut sagittent in occultis immaculatum. Vtroq; igitur armorum genere noxiũ, maleuolorum hominũ in eos, qui tum de Deo, tum omnibus de rebus rectè sancteq; sentiunt, quosq; hîc uates pauperes, inopes, & rectos corde appellat, & animum & apparatus exprimens, ait:

Vt decipiant pauperem & inopem, ut trucident rectos corde. Sed

Gladius eorum intret in corda ipsorum.

Vulnere scilicet. Nam cordi aut telo aut pugione traiecto, nulla tam efficax, præsentaneaq; adhiberi potest medela, quin statim intereat faucibus.

Et arcus eorum confringatur.

Ex Hebræo potius per futurũ legi par est, quàm ut noster uertit interpres. Sic enim reddi posset: Gladius eorum penetrabit in cor eorum, & arcus eorum frangentur. Quis hîc iam non uelit eam assequi iustitiam, qua habita, tam chari Deo efficiuntur, ut penè illũ oculis intueamur corporeis, ex hostiũ nostrorũ manibus tela excutere, arcusq; in nostrũ exitum tensos perfringere, ac eundem ipsum gladium, quo nos interimere posse existimant, in illos uideantur retrorquerẽ, ut medio prorsus corde transfodi uideantur? Ne dubites, inquit: pugna hæc, quæ in Christi pauperes excitatur, haud iam in Christi pauperes solum, sed in Deum ipsum excitatur. Is enim, non tu, ô homo, pro te in acie stat: sibiq; factũ putat, quod suis fieri membris, siue beneficium illud sit, siue damnum, aut iniuria, uiderit. Quare illud aptè admodum ab Apostolo est dictũ, cum fatebatur se adimplere ea, quæ deerant passionum Christi in carne sua pro corpore eius, quæ est Ecclesia: quasi Christus (uah charitatẽ immensam) non satis habuit suo in corpore tot diros per tulisse cruciatus & iniurias, nisi & eadem ipsa in suorũ corporibus perferret. Siue igitur aperto, ut uocant, Marte, manifesta q; uideat & cõtumelia te inuadat homo, aut demon: siue clam & dolose, ut solent maledici & obtrectatores, ne in fide Iesu Christi titubes & desperes, à spiritu admoneris, simulac asserit iniurias istas omnes diuina manu infringẽdas: alioquin ea est in nos amoris magnitudine Deus, ut tum demum nos totos penitus suos esse uelit, cum nos uelimus, totiq; interim nihil in fide hæsitantes ab eo pendeamus. Bonum quidem est: quid bonum aior?

Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.

C Vide quàm amanter in fide tenues enutriat spiritus. Si, inquit, optio daretur, ô tu, quisquis es, cui cum inedia ignominiaq; apud homines maxima est confusio, amplas ne sceleratorum hominum diuitias, honores, pecunias uel partim uel partim nefandissimis usuris, exactiōibusq; è uita pauperum, miserorumq; ciuium ac uiduarum exactas eligeres, an simplicem & puram uiuendi rationem pauperiemq; illam, quæ paucis minimisq; contenta, nihil aliud uult, aut expetit, nisi quod naturæ usui honestè suppetit, eò sanè suas omnes dirigens appetentias, ubi ueræ sunt diuitiæ, ubi ueri honores, ubi ampla bonorum omnium possessio, quæ Deus est, inuenitur? Quàm fatius (mihi crede) quàm tutius, quàm honoratius esset paululum habere, ut reddit Paraphr. & partum iustè, quàm diuitias plurimas, quomodo habent eas improbi, quomodo, inquit, hoc est, tanta anxietate, tanto strepitu, tanta turpitudine & infamia, non dico partas, sed inuita iustitia proiectoq; pudore ac religione, è sinu ipso calamitosæ multitudinis congestas? Non hinc quidè diuitias iustè acquisitas à spiritu damnari arbitror, modo in eum transferantur usum, qui pius sit ac Christianus. Qualis uerò is esse deberet, non est præsentis instituti definire: quòd si definirem, insolens forsan, & nouum uideretur, non quòd nouum quidem sit, sed quòd à mortalium memoria unà cum suo autore Christo iam planè exciderit. Reuocato enim Christo, innouatoq; in nobis spiritu, reuocabitur & prisca illa uiuendi ratio ab ipso cœpta, à nobis uerò penitus oblitterata. Tantum id dico quòd hinc me docet spiritus.

Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos dominus.

Hoc est, quæcunq; illa sunt, in quibus confidunt improbi, illisq; nituntur, à domino breui confringentur, siue diuitiæ illæ sint, siue honores, siue dignitates, aut quicquid illud sit, in quo sperant diuites. Idem fermè uaticinatur Hieremias: Cornu, inquit, confringetur, & brachium conteretur auari. O curam Dei in miseris. Illis, inquit, infeliciter cadentibus, iusti à Deo iustitiæ ipsius autore, perpetuo stabilientur robore. Huiusce quidem mirabilis iudicij tum uisum est præludium, cum in æternam proruentibus miseriam primis illis angelicarum mentium choris, cæteri diuina suffulti manu stabiles in Deo permanerunt: à quo tamen (uide quid boni potuerit tunc quoq; liberum arbitrium) nisi Dei suffragata esset bonitas, irreuocabiliter desiuissent. Descendit pluuia, clamat Christus, uenerunt flumina, flauerunt uenti, & irruerunt in domum iusti, & non cecidit: fundata enim erat supra petram. Vnde id quæso? Quia

Nouit dominus dies immaculorum, & hereditas eorum in æternum erit.

Nouit, ait alio in psalmo, uiam iustorum, & iter impiorum peribit. Pulchrè enim admodum dies immaculorum illi opponit, quod supra dictum est: Dominus iridebit eum, quoniam prospicit quòd ueniet dies eius. Non mirum, inquit, si confirmat iustos dominus: nam ipse, quod est eius naturæ præcipuum, agnoscit eorum dies: hoc est, eorum uitam approbat, dirigit, suoq; favore fulcit, curat, fouet, protegit, tutatur, perindeq; enutrit, ac solet tenellos infantes nutrix. Quare eorum hereditatem æternam esse oportet, non momentaneam, et illam quidem, quæ infinitis litibus obnoxia sit. Nonne, ut inquit Paulus, hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi? Quibus uerò bonis Christus usus sit in hoc mundo, nulla certè inuenio præter persecutiones, famem, sitim, mœrorem, inediam, angustias, ærumnas, tentationes, ac crucem tandem: hæ sunt quidem delitiæ, diuitiæq; quas suis dominus cum pacis codicillo & charitatis, ab humanis discedens reliquit: hæc bona, inquam, sunt, quorum participatione iure ueluti hæreditario in Christi familiam traducimur. quanquam ne id quidem unquam filijs Dei ueram esse hereditatem existimo, quòd æternum idem non sit: quocirca ea omnia, quæ in Christi uita nobis imitanda proponuntur, non hereditas, sed gradus ad hereditatem illam, qua Christo cohæredes efficimur, appellanda erunt. Cæterum quomodo terrenis in facultatibus nostram nos ueram, qui imaginem filij Dei conformes fieri speramus, expectamusq; ut inquit Paulus, corpus humilitatis nostræ

A nostræ configurari corpori claritatis eius, statuimus hereditatè: Regnum meum, clamat Christus, non est hinc: hoc est, hisce rebus caducis ac transitorijs minimè constat: & nos qui tam felicitis capitis membra uideri uolumus, nihil tam ardentè uel cupimus, uel amamus, quàm quæ mundus falsa plerunq; fide pollicetur. Vanissima hæc igitur bona, quæ in fortunæ arbitrio posita esse cernimus, nostræ sint hereditas, si post mortem nihil in homine superest reliquum, ut fermè sibi persuasisse nonnullos etiam sublimis uitæ ac professionis uiros in Dei ecclesia suspicor, cum eos cerno nulli rei tam tenaciter affixos esse, quàm mundo & carnî: & tamen id non nesciunt, quòd qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Vera igitur proborum hereditas æterna est: quare peregrinos sese fatentur in hoc mundo, non ciues. Hoc sanè illis persuaso,

Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.

Hereditas, inquit uates, iustorum æterna erit: peccatores uerò, atq; illa omnia, quæ sibi effingunt bona, simul cum ipsis interibunt. Summa enim hæc est omnibus in scripturis conclusio, probis quidem uiris æternam debent uitam, improbis autem æternam mortem. Vtri uerò sectæ magis adhærendum sit, tu mi lector iudica. Num te præterit, epulonem illum diuitem sua in terris recepisse bona? Lazarum autem, hoc est, pauperem spiritu, atq; in Christo nudum, mala? Cæterum sensum huius uersus sic reddit Paraphr. Non frustrabuntur spe sua, quando alios inuoluet temporis infelicitas: & alijs fame laborantibus, ipsi saturabuntur. Tempore igitur illo, quòd malum appellat uates, in quò mundus uniuersali quadam labe, inedia, ut nunc sit, bellis, aut aquarum diluuijs, deuastatur & laborat, tuti hi soli sunt, qui spem suam omnem in Deo statuunt, idcirco quòd nihil tam acerbum ac triste in hoc mundo accidere potest, quòd illis dulce non sit ac tolerabile, quippe quibus iam pectus ad id genus iniuriarum, per Christum, induruit: quibusq; illud in primis compertum est, omnia quæ hinc fiunt, à sapientissimo Dei consilio proficisci: nec esse in rebus conditis quidpiam tam ab hominum usu abhorrens, quòd à Christiano uiro non queat uinci. Contra uerò improbis omnia dura sunt, inæqualia, aspera, mortifera, licet rerum illarum copia abundet, quæ cum animi tranquillitatem polliceantur, nihil minus tamen præstant. Verum secreta ab humano prorsus sunt intellectu huiusmodi Dei iudicia, quæ cum quotidie à supremo illo arcanorum cœlestium thesauro ad nos usq; descendere conspiciamus, ob fidei tamen tenuitatem, atq; in rebus nihili occupatum animum, non solum ignoramus, uerum etiam cum sic fieri aut audimus, aut cernimus, uti noua horremus, & pertimescimus. Amantibus certè Deum omnia abundè suppeditantur: non amantibus autem, quid excogitari potest, quòd satis sit? Est & aliud famis genus eò periculosius, quòd ad animarum magis quàm corporum interitum atinet. Euangelij quidem, atq; adeò Christi Iesu fames hæc est: qua qui affecti sunt, aut moriantur necesse est, aut in continua uiuant miseria: & maximè cum qui frangat panem, ut queritur dominus, non inuenitur. Impurissimis igitur omnibus à tam sancto edulio, ut Christus est, amotis, puro hi qui sunt animo plenissimis (quòd aiunt) crateribus exaturantur:

Inimici uerò domini mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Quantam hinc mihi cōsolationis uisum sentire uideor, simulac suos sibi Deus reputat inimicos, qui probis infesti sunt. Verendum itaq; minimè nobis est, ne fortior iustorum pars sit, & causa melior, quàm illorum, qui cum dijs ferè in terris habeantur, ut fumus tamen in auras resolutus, euanescent. Naturam porro fumi eam esse conspiciamus, ut dum durat, non solum lædat oculos, uisumq; impediatur, ac nitentia obnubilet, uerum etiam & solem, & diem, & cœlum quoq; ipsum obscurare uelle uideatur: is tamen uel breui mora, dictum, factum, in nihilum relabitur. Haud diuturniori quidem felicitate illi beati sunt, qui cum uanissimis rerum ineptijs inseruiant, fumososq; etiam cum inistitiæ ac probitatis iniuria se-

Contentur honores ac magistratus, & obtineant quoque, nihil antiquius habent, quam ut Deum contemnant, bonos opprimant, ac quicquid luminis in terris est, fastu atque arrogantia extinguant. Verum hæc diu non tolerat Deus: nam simul ut præscripto honorati fuerint termino, suumque in exitium exaltati, uelut fumus ex templo occubent, ac desinent: seu, ut reddit Paraphr. non alter quam adeps agnorum, qui adoletur super altare, finem capient, una cum fumo deficient. Sic enim is uersus Hebræis est: Quonia impij peribunt, & inimici domini uelut adeps agnorum defecerunt, in fumo defecerunt, quod dictum quidam putant, ut quam facile id, quod spiritus comminatus est, futurum sit, lucidius exprimeretur. Ait igitur, Dei hostes ea consumendos celeritate, qua agnorum adeps & pinguedo igni imposita consumi solet, atque (alludit enim ad ueterem sacrificandi morem) in aerem cito cum fumo ipse desitura sustolli. Non desunt etiam qui loco adipis, lucem, seu preciosum camporum, aut planitierum, poni debere arbitrantur: quæ quidem omnia quemadmodum solo ictu oculi circumspectantur, ita et unico prospectu præterlabuntur. Horret sane animus cum terribilis illius mihi uocis & celo auditæ in mentem uenit: Quantum glorificauit se, inquit, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Sedeo regina, & uidua non sum, & luctum non uidebo. O fastum, o arrogantiam: en quid te maneat inspice. In una, inquit, die uenient plagæ eius, mors & luctus & fames, & igne comburetur: quia foris est Deus, qui iudicabit illa. Ecce uides quomodo Dei hostes in una die, hoc est, breui temporis interuallo, suorum scelerum luant pœnas. Vis ne iterum breuissimo, ut sic dicam, cõpendio diuitis huiuscemodi, qui diuitijs paret, non imperat, morem omnium turpissimum agnoscere?

Mutuabitur peccator, & non soluet: iustus uero miseretur & commodat.

D illud ante omnia considerandum est, quomodo noster interpres à spiritu (opinor) admonitus, peccatorem absolute diuitem illum nuncupet: Hebræus uero impium, cui diuitiæ oneri sunt atque iacturæ, non dignitati & cõmodo. Is enim cum ualde rebus omnibus, quæ ad mundum attinent, & honorifice abundet, si cui tamen quid debet, aut non reddit omnino, aut ægrè quidem, quantulumcumque illud sit, reddit. Adeo miseram hanc caducarum rerum cupiditatem tanti quidem faciunt. Econtrario uero iustus, hoc est, qui se continue ad probitatis regulam, quæ est in Christo, componit, ultrò etiam illos quibus nihil debet beneficijs afficit, iuuat omnes, illisque nulla habita ratione amicus ne sit, an inimicus, sua impartitur bona: & id quidem nullo alio punctus stimulo, nisi misericordiae, quem sanè affectum cum duri illi diuites ignorent, omnibus suis in rebus & actionibus difficiles sunt oportet; inexorabiles, duri, truces, & propterea impij. Ex qua quidem misera illorum conditione illud proculdubio concludi potest, pauperimos omnium illos esse, cum tamen opulentissimi uideantur, quippe qui nec in debitores quidem rerum earum quas illis debent, uel mediocriter benigni esse audeant. Iusti uero, quamlibet fortunæ tenuis sint ac facultatis, ita in egenos atque alios sæpenumero liberales sunt, ut merito ditissimi uocari queant, duo interim assecuti laudum genera, unum quidem liberalitatis, alterum misericordiae. Cæterum quemadmodum illorum interpretationem non improbo, qui uersum hunc de ingratis illorum more interpretantur, qui cum & corpus & animam, & cætera à Deo dona, tanquam talenta mutuo acceperint, non soluunt tamen, non gratias agunt, multiplicatumque non reddunt fructum. Iusti autem bona illa sua omnia, quibus merito iusti appellari debent, cæteris largiter impartientes, sese omnibus secundum gratiam quæ data est eis, ut inquit Paulus, attemperantes, domino suo, multo auctum scenore reddunt pecuniã. Quemadmodum, inquam, hanc tam piam non improbo interpretationem, imò etiam uero & laudo & exosculor, ita paululum à sensu, quem in hoc uersu requiri uult spiritus, deflectere suspicor. Verum prudentiã hinc mihi tandè iusti considera, qui idcirco miseretur, & commodat,

Quia benedicentes ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt.

Novit enim uir iustus, quod quicumque ei; Deo nimirum benedixerint, gratias ue

A tiã ue egerint, atque alij sibi concessa diuinitus beneficia communicauerint, nihil interim quærentes quod suum sit, sed quod aliorum ac Iesu Christi, ut inquit Paulus, hi demum summa animi pace terram hanc quoque, alioquin impuris magis, quam candidis mentibus fauentem, feliciter possidebunt. Qui uero maledixerint, blasphemiasque pro gratia tam benefico domino retulerint, peribunt omnino, hic quidem inopinato miserrimoque euentu ac morte, ut frequentibus quotidie intuemur exemplis, illic postea futuro in seculo ac resurrectione, à uera uita, quæ Deus est, eiectione in perpetuum protrudentur ignem, in quo animas infelicissimo mortis genere uiuere credimus, sed ea uitæ conditione, ut mallent quidem non esse omnino, quam sic esse miseram. quanquam aliter sentiunt nonnulli, qui uolunt animas illas miseram malle esse miseram, quam non esse omnino: uerum meam simpliciter protuli sententiam, nec adhuc compertum habeo, quid aut honoris aut commodi mihi afferre queat ens illud suum tam nobile, cum perpetuo miserum sit. Fel. hunc uersum aliter ex Hebræo legit: Quia (inquit) benedicti ab eo hereditate accipient terram, & maledicti ab eo exterminabuntur. quæ quidem sententia adeo uera est, ut mirum sit, si cui in dubium uertatur. A diuina enim benedictione nostrum omne bonum originem habere, à maledictione uero malum, non est qui non fateatur. Et quod sanè malum, unde oritur maledictio, nostra à uoluntate, atque obstinato in peccatis proposito, emanare certo scimus, bonum uero à mera diuinæ benedictionis gratia & largitione. Sunt & qui illud, ei, ad iustum referant, non ad Deum: quod minime ignoretur tam charum Deo iustum esse, ut his quoque bene esse uelit, qui ei benefecerint: perire autem illos, qui male. Tanta erga suos Deus afficitur cura, ut quicquid uni ex suis quamlibet minimis quis fecerit, sibi factum dicat. Huiusce porro ueritatis umbra tunc fuit, cum Iacob ille simplex à patre subrepta penè de manu fratris benedictione audiuit: Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Illud quoque ad Abraham: Benedicam benedictibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Verum littera quæ à Felice legitur, sequentibus magis quadrare uidetur.

Apud dominum gressus hominis dirigetur, & uiam eius uolet.

A domino, clamat Salomon, diriguntur gressus uiri, & quis hominum intelligere potest uiam suam? Non est quidem consolatio suauior, non afflatus diuini, non testimonium intus in mente iucundius, quam cum in spiritu certi redimur quod filij Dei sumus. Iacto proinde hoc fundamento, cõfirmatoque huiusmodi fidei testimonio intra nos, non possumus non fateri nos summæ curæ esse Deo, atque idcirco ab ipso, ut solent filij charissimi à parentibus, foueri aliisque, ac ne in tortuosis uitæ huius semitis deerremus, dirigi. Itaque cum rem aliquam aut cogitatione aut actu quoque, uel molimur, uel inceptamus, cursus quidam est atque iter, quod, ut rectum sit ac dignum in quo laboretur, à Deo formati necesse est: alioqui quæcumque in homine, tanquam ab homine concipiuntur, aut extra per operationes exeunt, infirma sint oportet, & momentanea. Sunt ne fortioris naturæ aut roboris homines quamuis grandæui in uia iustitiæ, quam sunt pueri in firmandis suis illis passibus & gressibus? Si hi quidem adeo infirmè titubant, ut aut cadere uideantur, aut cadant omnino, num sese, ex se, ne cadant, cõtinebunt, prostrati uel se erigent ex se, an à nutrice? Delapsi certè & eiulatibus & uagitibus opem quidem implorare poterunt, se uero è terra erigere neutiquã. Non maioris itaque, ut dixi, sunt roboris homines in peccata prolapsi, ausisque quicquã, quod suam ad salutem spectet, aggredi proprio sensu & consilio: proinde uana illa esse omnia, quæ ab homine facta sunt, quæque fiunt in præsentia, & quæ in posterum facturi hi sunt absque Deo, asseuerare fas sit. Qui quidem Deus non idcirco liberum homini concessit arbitrium, ut ipse excluderetur: sed ut, quemadmodum donorum omnium quibus copiose ditati sunt homines, autor est & erogator, ita eorundem ipsorum adiutor sit ac conseruator, imò excitator: alioqui perpetuo oblanguescerent ocio ac somno. Manifestè hinc docemur, inquit Euthymius, quod absque

C diuino auxilio, homo per se nullum operari potest bonum: promptitudini autē nostræ cooperari solet Deus. Cæterum quid sibi uelit, Et uiam eius uolet, interpres Hebræus aperit: Et uia, inquit, eius fauet: seu prosperabit, ut uertit Symmachus. Non mirū quidem: nam rei illi, quam quis charā habet, quā non faueat. Amat enim Deus suos, suāq; in illis conseruat munera, atq; in dies magis accumulatur. Quare quicquid in hoc uasto peregrinationis uitæ itinere uir probus agere instituit, id Deus uult, id approbat, id dirigit, illiq; perpetuò fauet. Quocirca

Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.

Si, inquit, in infortunium inciderit (ut incidere necessarium illis est, qui Deum quærunt) non succumbet tamen, etiam si illud peccatum sit: sed diuina protinus subleuatus dextera erigitur, in pristinumq; restituitur status. Hinc, opinor, illud est, quod à Ioanne asseritur, hominem per gratiam in filium à Deo adoptari, ne quaquā peccare posse ad mortē, quia charitas Dei manet in illo. Quare equidem cum uideo probum quempiam uirum à mundo uexari, affligi in fortuna quoq; bonis, in uita, in nomine detrimenta subire, addo & in peccata prouere, haud multum quidem moueor: scio enim id genus aliquando exercitationum, uel perfectissimis ipsis uiris, coelitus proinde dari, ut sese diligentius examinantes, quid à se, quid à gratia sint ac possint, iam demum agnoscant. Quod quidem iudicium & consilium in Dei mente æternum, in angelis olim locum habuit. Si quidem hi cadentes, illi per gratiam à casu reparati, quantum suum nudum potuerit arbitrium, quantum gratia, experti sunt. Periculosissima ea res est, uirum quamlibet iustum se sibi uel tantillum committere: alioqui certè hunc uersum aliter à uate proferri oportuerat. Cur, oro, non potius ad hunc modum: Cum ceciderit non collidetur, quia suam sibi supposuit manum. Verum ut quæ dixi, adeo uera sint, ut nullo modo in dubiū uerti debeant, Dei scilicet filios in hoc mundo

D iniuriarum lima, ac quò iam demum cuius temperaturæ sint appareat, igne purgandos & expoliendos: ita hi admodū detestandi sunt, qui iniurias inferunt. Ne infidieris, clamat Salomon, & quæras impietatem in domo iusti, neq; uastes requiem eius. Sed tu uide quid parenti fidei quondam pollicitus sit Deus, Inimicus, inquit, ero inimicis tuis. Fel. tamen hunc uersum aliter reddit ex Hebræo: Quoniam dominus sustentat manum eius: ut in lapsantibus sit, aut arduum aliquem ascendentibus cliuum, quibus manum manui, aut brachio supponimus, (de more illo mollissimo non loquor modo, quo mulieres in nonnullis Italiae locis manu sustentantur clericorum maxime cum obambulant, uanissimo illo quidem & periculoso, idcirco in regionibus christianè institutis abrogando omnino) qua ueluti basi nixi fulciantur. Quare is erit sensus, ac summa: Cum ceperit cadere, non penitus prouet, quoniā dominus sustentat illum, hæc ferè Felix,

Iunior fui, etenim senui, & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Quòd enim iusti à benignissimo domino non deserantur, id iam compertius est, quàm ut argumentis probetur. Planum id quidem est. Quòd uerò illorum semen, filij uidelicet & nepotes, aut ipsi quoq;, nunquam uisi sint panem quærere, non sic compertum, cum per orbem passim uniuersum non desint qui mendicitatem colant, qui tamen probi existimantur. Id igitur uult hinc spiritus, neminem unquam ex illorum numero, qui diuinę iustitię studiosi sunt, ad tantam deuenire posse rerum inopiam, ut necessario, licet tenuissimo interdum, uictus usu careat, nisi quem ad tolerantia posteris exemplum æternus deligit pater: uel quem uoluntario quodam mentis ardore ærumnosam sibi eligere paupertatem iubet, ut sunt hi, qui in harenosis degentes eremis, aut incultis montibus, baccis solummodo & glandibus naturam sustentant. Vnde cum inter diuites quoque non pauci quidem sint, qui coelestem penè uiuant uitam, ita in egestate constitutos inuenies complures mundo adeo addictos, ut neminem plerunq; è uulgi colluue facile deprehendes, qui tam nefariè uiuat, quàm pauperes quidam, atq; hi ut plurimum, qui in urbium triuijs atq; templorum adytis stipem quærunt. De

A his enim non loquitur spiritus, sed de filijs Dei ingenuis, et apertis, qui domi, aut nemore aliquo & secessu occultiori oclusi, arctam quidem degunt uitam, ac tenuem, sed puram, nitidam, totamq; diuinæ conformē uoluntati. Nihil enim foediū paupertate sordida, ac desiderijs illis infinitis habendi infecta. Iuuenis, inquit, fui, & diu uiuendo senex factus sum, nec tamen uidi iustum desertum, nec semen illius laborare uictus inopia. Quòd si porrò laborat, aut ut diuinitate in terris patientiæ exemplum sit, à deo selectus est, ut dixi, aut iustus nō est: ne in omnibus mendicis, quos uicatim, ostiatimq; panem petere uidemus, sanctimoniam uitæ nobis effingamus. Vera enim in Christo, atq; illius ob amorē suscepta paupertas, ab omni prorsus impudentia, ac procacitate tam longè abest, quàm à cæteris animi uitijs & peccatis. Cæterum illud (ne minima quoq; intacta prætereamus) non omittendum, dictionem Etenim, in hoc uersu superesse. Quare uertendum erat simpliciter, & seu ut Felix, etiam. Puer, inquit, fui, etiam senui, & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Imò

Tota die miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit.

Horum uerborum sensum ornatè aperit Paraphr. ad hunc modum: Assidue in omnes misericors est iustus, & mutuo dat, ideo posteri illius abundabunt. Dicitio enim quam noster interpret, In benedictione, uertit, Hebræis est, in delitijs, seu in beneficio: quo nobis compertum sit, omnia Christi pauperibus suppeditari, si non ad luxum, ad uitæ tamen comodum, & quantum sat est: non solumq; ipsos, uerumetiam illorum posteros perpetua fruituros Dei benignitate. Tantum uerò abest ut aliquid Deum timenti, quod ad honestum uitæ usum facit, deesse possit, ut successuris etiam liberis, unde honestam uiuant uitam, relinquat. Filij mi (sic filium alloquitur pater) pauperem quidem uitam gerimus, sed habebis multa bona, si timueris Deum. At igitur uates, Tota die, hoc est, iugiter, continue, quandiu in carne uiuit uir iustus, egenorum curā habet, misereturq;, ac suo minime parcens genio, cum non opus est ut donet, commodat, datq; mutuo, & sua libèter impartitur cum omnibus, tum his potissimū, qui miserabiliores sunt. Atqui hæc ingenijs terrenarum rerum uisco remoratis difficilia uidentur. Qui sit aiunt, ut hi pauperes cum sint, dent sua, & abundant? Quibus Salomon respondet, non ego: Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. A coelestium enim rerū diuitijs exclusi auari, quid in terris, quod satis illis uideatur, adipisci unquam poterunt? Contra uerò ad illas prohibomnes inuitati, quid est in mundo, quod magnū reputent? uerum ex illo eam sibi deligunt portionem, quæ ad necessarium uitæ obsequium, non imperium, quasi indignabundi utantur. Cæterum diuino sic assueti edulio, quicquid in terris delitiosum uidetur, amarum ducunt, ac mortiferum.

Declina à malo & fac bonum, & inhabita in seculum seculi.

Nemo tam sanctus est, qui non cupiat sæpius admoneri: non eum sanè fugit, quàm facile uel ipsi perfectissimi uiri, in uia iustitiæ, ni crebro admoneantur, lassescant. Quare is denuò à spiritu, prompto audit animo, quod in superioribus etiam audiuit, nempe, Declina à malo, & fac bonum. At id uerendum, ne, ut monet Esaias, dicamus bonum malum, malum bonum. Summa igitur opus est prudentia in delectu rerum tum omnium, tum maxime earum quæ uariè interdum edocentur. Verbum Christi habitet in uobis, clamabat Paulus, in omni scientia docentes. Et ut quidem purus simplexq; animus ac candidus, necessarius omnino est in huiusmodi doctrina & schola in qua purgantur animæ: ita stupiditas omnis mentis, & inscitia detestanda. Sensus itaq; & summa hæc erit, ut à malo prorsus abhorrentes, quodcunq; bonum nobis à spiritu monstratur, pro uiri liaggrediamur. Et sic abiecta ueteris hominis, in quo omne inest malum, uetustate, nouum, à quo omne proficiscitur bonum, quicq; secundum Deum creatus est, ut inquit Paulus, induamus: quo sanè per diuinam gratiam adepti, habitabimus, ut asserit uates, in seculum seculi, hoc est, æternorum bonorum stabiles cuncti.

C Dei filio, nos quoque eius facti per fidem filij, hæredes erimus. Nam certe secundum Christi doctrinam, seruus non manet in domo in æternum, sed filius.

Quia dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur.

Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.

Iusti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.

Id quidem ad iudicem in primis attinet, ut exactè utriusque partis ratione cognita, bonis, exclusa improborum causa, faueat. Itaque dominus, utpote æquorum omnium iudicem æquissimus, amat iudicium, amat æquitatem: idcirco iustam sanctorum causam ita approbat, tutaturque, ut iusti perpetuò appareant, atque innocentes: eam uerò, quam se habere improbi arbitrantur, aut certè sibi impudenter fingunt, damnat, à defensioneque, multa eorum sceleribus adhibita, excludit, tantum abest ut eos aut defendat, aut honoribus augeat: illos uerò non solum à metu omni, perturbationeque liberat, uerumetiam protegit, fouetque, ac cæteris tanquam sublimè quoddam uirtutum exemplar proponit, honoribusque, quò magis illorum pateat probitas, adeò in altum euehit, ut merito is censeatur iudex, qui optimi iudicis partes non ignoret: cuius sanè id potissimum munus est, ut contemptis improbis, probis faueat. Nego igitur bonum eum esse iudicem, qui in diffiniendis causis, dirimendisque litibus & controuersijs, aliter agit, quam quòd hic agi à Deo opt. max. indicat uates. De illis porro iudicibus, qui causas iniustas data opera protrahunt, quò debilior proborum pars iam tandem fessa lite cedat, transitiones ue nescio quas uelit nolit admittat, quicque pecuniarum uel necessitudinisque, uel patriæ affectu corrupti & obcæcati, causas ipsas iniustas defendunt & obtinent, nihil aliud dicendum esse arbitror, nisi quòd ut hi, qui iustum iudicem in tractandis causis referunt, dii in terris quodammodo cælo digni censi debent: ita illi demones ne terra quidem digni, à foro omni atque magistratu abdicandi sunt. Nulla enim letalior potest esse pestis in rebus, et regnis, quam cum iudicibus, primariisque causarum forensium ac templorum hominibus corruptis, minima proborum habetur ratio, maxima uerò improborum. Felix nimirum mundus si illi, in quorum uita, tanquam in uirtutum omnium forma & facie, ab omnibus prospectatur, ea essent præditi doctrina, & morum probitate, ut illis merito iustitiæ gladius uibratus, nimirum ad uindictam malorum, ut inquit Paulus, laudem uerò bonorum, committi posset. Verumenim uero ne longius quam par est à psalmo digrediamur, sensum horum trium uersuum à Paraphrasæ acceptum aperiamus. Sic ille: Amat enim dominus quòd æquum est, nec unquam deserit sanctos suos (custodia enim adhibita est illis perpetua) impiorum uerò posteritas exterminabitur. Iusti tanquam suam possidebunt terram, & inhabitabunt eam diutissime. Cæterum ea ornati sunt animi æquabilitate, atque in toleranda quacumque utcumque accidant, in terris patientia Dei filij, ut ne digitum quidem latum à iam concepta in deo fiducia ac spe dimoueri queant. Quare paruus, minimisque mundi huius contenti cum sint rebus, semper diuites sunt, alacres, iucundi, tantique uel Cræsi ipsius diuitias æstimant, quanti cætera, quibus à cursu retrahuntur animæ, & onera & impedimenta. Abijciendæ sunt sanè res omnes huius mundi, atque in profundo demergendæ salo, ne ab illis, ut ait Crates, demergamur: nisi quatenus honesto uitæ usui conducunt, aut ad assequendas æternas illas in Christo diuitias adiuuant. quòd si uel parum quidem efficiunt, quid, obsecro, amantur? quid tam anxio studio & cura quæruntur?

Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.

Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.

Nimirum à Deo directi. Vide filiorum Dei felicitatem. Hi enim quacumque in regione sint & degant, quocumque in studio uersentur aut arte, quacumque sub lege uiuant humana, semper quæ recta sunt atque utilia loquuntur: & id quidem serio, magnoque animi affectu, & deliberatione. Verbum enim quòd noster interpres uertit, Meditari, Hebræis est perinde ac Latinis, quòd summam mentis attentionem

tionem in se habet, reique omni conuenit, quam cogitatione ac studio complectimur. Porro sapientia hic Christus est, qui à nobis totus, quantus est, animo, cogitatione atque intellectu concipiendus est, nedum quidem ore celebrandus. Ignis insuper est, qui nos, nisi refugiamus, ad se penitus rapit, transformatque in sese: quos deinde sic raptos, transmutatosque, ac felicissima tanquam metamorphosi in diuinam penè conuersos naturam, adeò in altum tollit, ut supremos illos beatorum spirituum choros transcendentem, ea in parte cælorum collocet, ubi ipse ad dexteram Dei patris sedens, cum sit caput corporis ecclesiæ, ut inquit Paulus, ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum crescit in augmentum Dei, absque suis membris manere haudquaquam contentus est. Volo, inquit, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut uideant claritatem meam. O felicem conditionem humanam. Cæterum iudicium in hoc loco, ut in superioribus quoque ostensum est, interpretantur esse quicquid rectè ordinateque sit, estque rationi consentaneum. Vnde quidam ex Hebræo sic uertit, Et lingua eius loquitur æquitatem. Immisso enim semel Christo per assiduas cordis meditationes in animam, non potest quidem aliter aut cogitare, aut eloqui, aut agere etiam, quam quòd tam sanctus conceptus suggerit. Putas ne hominem sic affectum, hoc est, cuius cor cum Christi corde iam unum factum est per amorem, posse quicquam loqui, quòd Christum non referat, & propterea & iustitiam, & æquitatē, & sapientiam, & omne bonum? Non mirum tamē: nam lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius. Vide quomodo fides, ex qua salus, ex auditu sit, per uerbumque Dei ac legem addiscatur. Causam igitur reddit uates, quam obrem os meditabitur sapientiam: Lex Dei, inquit, in corde ipsius: hoc est, cum salutarem iam animo conceperit legem, nihil potius aut aget, aut cogitabit, quam ut diuinam ex ea eliciat uoluntatem, uitamque ea instituat ratione, ut nihil ab illo, quòd iam per gratiam nouit, discrepet: alioqui labor omnis ac sudor, qui in disquirenda diuina lege impenditur, suo careat fructu necesse est, si huiusmodi haud nititur sine ac scopo, qui proprius legis finis sit ac terminus. Finis itaque legis, Christus, inquit Paulus, ad salutem omni credenti: quo sanè cognito, cognoscitur & patris uoluntas, quam uelle quærere aut exequi sine Christo, amentia summa est. Sine me, inquit, nihil potestis facere. Cæterum de assidua, quæ debet esse in lege Domini meditatione, satis copiose in primo psalmo est dictum. In quam certè, qui eo quo conuenit studio incumbit, impossibile est suis in meditationibus, siue illæ ad animam, siue extrà ad mores spectent, posse falli. Idcirco additur, Et non supplantabuntur: seu, ut uertit Fel. Non commouebuntur: uel ut alius ex Hebræo, Non nutabunt gressus eius. Stabilis, ait Campensis, erit, & à lapsu securus pes eius. Ecquæ igitur alia quæranda sunt diuerticula, remediaque alia ad firmandos pedes nostros in uiam pacis? Lex enim Dei, negocium id totum operatur. Vnde illud mirum, præclara quædam ingenia, inter nos etiam, maiorem suæ ætatis partem in literis, nescio quibus, atque occupationibus succo spiritus prorsus uacuis adeò, priusquam necessarium hoc delibent poculum, terere, ut fessum planè intellectum, ac, ut sic dicam, effœtum, tum demum sanctissimis diuinæ legis studiis uix uel admoueant, cum gustu omni interiori carēt. Ingenia enim dum tenera sunt ac uiua, illis prius assuefacienda sunt studiis, quæ uera sunt studia, atque animæ quodammodo naturalia: alijs postea, si liberit. quanquam non uideo cur a deo regno aliquo immenso, arctissimus quærendus sit uicus. Quòd si porro aditum necessario ad sacram legem à prophanis literis, aut tumidis loquacibusque philosophorum scholis captandum esse iudicas, toto procul dubio erras cælo: nam uerum ille solummodo præbet aditum, conatumque adiuuat, ac rem tandem perficit, qui legem condidit. Is Christus est, qui se non temerè, falso uel, & uiam & ueritatem & uitam appellauit, appellatque continue: ut hi probè norunt, qui contemptis cæteris studiis, in lege Domini meditantur die ac nocte, nihilque aliud se scire præ se ferunt, quam Iesum Christum, & hunc crucifixum, ut de se olim testatus est Paulus. Interim uerò, heu mores corruptos,

C Considerat peccator iustum, & querit mortificari eum. Latinius Fel. & querit occidere eum. En uirum illum, quem superius miserari, & commodare asseruit uates: cuiusq; lingua sapientiam iudiciumq; meditatur, ac loquitur: & cuius uisceribus ac cordi, ut inquit Hieremias, scripta est lex Dei. En, inquam, uirum illum sic per gratiam à terris elatum, quomodo peccator considerat, speculatur, attenteq; obseruat, si qua forsan aut lingua, quæ natura in lubrico est posita, aut moribus non omnino ab humanis lapsibus intactis, uel leuiter errauerit. Tum quidem oblato ueluti triumpho, quid nō molitur miser? Ferro enim (si ferro res peragi posse uideretur) inermem illum, imbellemq; adoritur, opprimit, occidit tandem: uerum ferro uti illum si uel metus, uel religio prohibet, tunc eò liberius maledicentiæ, falsisq; delationibus ac commentis, frænala-xat, quò impune hæc omnia. utinam impune solummodo, nec præmijs id genus fordium ad lacerandam proborum uitam pelliceretur.

Dominus aut non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.

Connueant utcunq; principes, & pastores, dissimulentq; ac si lubet pestem hanc foueant, Dominus non derelinquet eum, iustum scilicet. Vide, te oro, doctrinam spiritus. Vt maxime, inquit, sit iustus in improborū manibus, diutiusq; sursum deorsum inter crudeles illorū fauces ac dentes exagitetur, ne sic quidem deseritur à Domino: nam si tempus est ut pro Christo, ac eius fide & iustitia tutanda pati debeat, occumbet sane fortiter, nec tantillum quidem aut sicarijs, aut obtrectatoribus cedit: tantum abest ut succumbat, ignauiterq; ferat si quid ferendum est, aut mors quoq; obeunda. Sin autem immaturum illud fuerit tempus, quo pati quis debeat, non est quò dubites improbos quidem à similitate, & persecutione non desituros, illum uerò feliciter euasurum. Nam & dominus Iesus transiens per medium illorum ibat. Neq; illud porro consentaneū est, eum quē scelerati quidam oblocutores, delatoresq; infamant & condemnant, à Deo quoq; qui æquissimus arbiter est, sic iudicari, & condemnari. Nec damnabit, inquit, eum Dominus scilicet iustum, cum iudicabitur, nempe ab improbis. Nam dictio, illi, Hebræis ferè omnibus superest. Paraphrastes uerò paululum diuersum reddit sensum. sic ille: Dominus non sinet eum opprimi tyrannide illius, nec permittet eum impietatis conuinci, quando causa eius in iudicio tractabitur. Magna profecto fidei ea uis est, cum quis non cernit solum se à maledicis, falsisq; delatoribus accusari, uerumetiam iudices ipsos corruptos esse, sperat nihilominus Deum suæ non defuturum innocentia. Qui si tamen deesse interdum uidetur, atq; ad suorum iniurias cæcutire, illosq; quò excelsum mundo patientia exemplum præbeatur, destituere, seruatur tamen sic male habita in terris innocentia, ad futurum illud ab illo tutanda iudicium, in reuelatione domini Iesu, ut inquit Paulus, de cælo cum angelis uirtutis eius, in flamma ignis, dantis uindictam his, qui non nouerunt Deum. qui quidem Deus utpote iustissimus omnium, suis in diffiniendis causis, neq; pecunia neq; turpissimis illis animi affectibus, quibus pars maior hominum obnoxia est, corrumpi potest, quin cuiq; quod suum est, reddat. Tu interim, o quisquis es, qui truci etiamnum sub maleo aduersitatum ingemiscis,

Expecta dominum, & custodi uiam eius, & exaltabit te, ut hæreditas capias terram: cum perierint peccatores, uidebis.

Solent enim hi qui ærumna aliqua insigni ac persecutione oppressi, suis uident aduersarijs, quæcunq; optant, feliciter euenire, præberi honores, atq; illis per magistratus in miseros desæuendi materiam quodammodo subministrari, conqueri, ac Deum quasi ignauia, qui tam absurda non corrigat, insimulare. Hos itaque monet spiritus, hortaturq; ne sua, proborumq; cæterorum deterriti oppressione, diuinam uelint iudiciorum moram reprehendere. Cur, inquit, hi tandiu nostræ urbi, nostræ reipubl, nostræ patriæ, quam iam totam prorsus è fundo rapinis ac furtis exhaustere, præpositi sunt? Ignorat ne hæc Deus? clament

A mant ciues, eiulant uiduæ, plebsq; ipsa, ac uulgus, non fam pane, quo omnino carent, sed suspirijs & lachrymis infelicem enutriunt uitam, & tacet Deus? Vide mi lector, quò nos aliquando nostra impellit arrogantia, ut sapientissimum audeamus dominum in rerum moderatione carpere. Expecta, clamat spiritus, Dominum: noli, oro, nimium festinanter accelerare, spera, confide, sustine. Verum interim custodi uiam eius: hoc est, fidem, qua uel sola ad Deum iter est, serua. Ab illa enim, si sapis, ne minimum quidem diuertas: alioqui regio omisso itinere, quò tandem perueniendum tibi esse cogitas? Expecta igitur patienter (sic reddit Paraphrastes) aduentum domini, & uiue secundum præscripta illius: quòd si feceris, extollet te, & terræ præficiet. Porro illud, Et exaltabit te, interpretantur, & superiorem te faciet. Magna nimirum hæc est spiritus promissio, qua totius mundi suis pollicetur uictoriam. quanquam haud multum quidem id potest uideri, uictum scilicet hostem iterum posse uinci. Mundus enim, si necis, tunc prorsus uictus, profligatusq; fuit, quando Christus in suorum gratiam alto confixus est ligno. Ego, inquit, uici mundum. Ecquid igitur prostratum extimescimus inimicum? Iam ille quidem uictus est, iam captus est, iam uires nostri uel Imperatoris perdidit. Quomodo uerò terram lege tanquam hæreditaria obtineamus, in superioribus dictum est: hæredes enim cum Christo facti sumus uniuersorum. Proinde quid in rebus conditis tam excelsum, tam ue etiam à terrena hac mundi machina secretum est, cui uir iustus non imperet? hunc cælum, hunc tellus, hunc inferi, uti dominum & colunt & uenerantur: excelsior enim ob unionem cum Christo omnibus factus est creaturis. Quare non mirum ualde esse debet, cum legis hominem iustitia illa quæ in Christo est, iustificatum, terræ quoq; huius dominium habere. Cæterum cum perierint peccatores, uidebis. Voluptas quidem illa, qua uulgò homines solent affici, cum cernunt crudeles suæ reipub. ministros è medio tolli, non una certè nititur ratione: nam ignobiliori qui sunt animo ac fide, solo odio illius, quem è summa uident felicitate in extremam coniectum miseriam & inopiam, aut fato absumptum, oblectantur: ceteri uerò quibus altior inest mens & animus, utpote cum Deo perpetuo fidei ardore uniti, non propter miseri illius infortunium aut odium, uoluptatem capiunt, sed Dei potius considerata in ferendo suis auxilio sedulitate, uehementissimè gaudent, nihil aliud interim optantes, quam ut illi demum regionibus religionibusq; præponantur, qui sanctiores cæteris sint, in quibusq; Dei timor cum morum concinnitate, atq; in tractandis rebus prudentia & mansuetudine coniunctus sit. Literaturam autem in Antistite & magistratu absq; diuino timore & charitate odit dominus. Sed ad psalmum. Noli, inquit uates, uelle ante tempus ab æterno patre constitutum uidere, uidebis postea, & si certè non citius, at saltem in extremo terrificoq; iudicio, tum dico, quando & ipsi quoq; impij uidebunt in quæ transfixerunt. Interim uerò ego, ut de me dicam,

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani: & transiui, & ecce non erat: quasi eum, & non est inuentus locus eius.

Locus eius, Hebræi non habent: quare sic uertit Fel. Quasi uui eum, & non est inuentus. quanquam Paraphrastes uidetur locum legisse. sic ille: Vidi impium potentem, & uirentem, & similem lauro quæ uiret perpetuò: sed paulò post obiter præterit locum, in quo antè floruisset ille, uerum inueniri non potuit: euauerat enim. Porro ex Hebræo partim laurum uiridem, partim arborem simpliciter, sed annosam indigenamq; interpretantur, quòd noster interpres uertit, cedros Libani: in quo quidem monte proceriores illas crescere, quam in cæteris montibus affirmatur. Vt cunq; sit litera, idem est sensus, qui is erit: iam sanè uideram impium florentē, uiridem, atq; adeò in huius mundi felicitate stabilem, ut annosam, indigenamq; altissimis in montibus arborem altè radicatam dixisses: & dum respicio, iam euauit, iam in auras resolutus est, iam perinde ac nunquā fuisset, nusquam apparuit, contentus interim cubitalis fossæ domicilio. heu ca-

Cducam fortunam. Illud uerò mirum, quòd omnibus ferè idem fatentibus, atq; perpetua ueluti exemplorum serie spectantibus, non desint tamen qui libenter uanissimo illi fortunæ ludibrio succedant. Haud magistratus hîc quidem, & dignitates in rebus pub. ac templis, damno: imò uerò etiam illas quemadmodum necessarias esse iudico, ita & colo, & obseruo: id tantum cupio, ne ambitionis fumo ac superbix obcæcati quidam, illud degant uitæ genus, quod merito queat à probis reprehendi, ab improbis laudari. Notant hîc quidam, superexaltatum, ab alijs, à stulto nimirum populo; ignauoq; principe aut senatu, intelligi: eleuatum uerò à sese, proprioq; fastu & ambitione, & quem quidem uates cedro comparat Libani, utpote miræ magnitudinis arbori, in monteq; sublimi enutritæ, uerum sterili & infructuosæ, quod aliàs annotauimus. Et transiui, inquit, hoc est, paululum deinde uixi, posteaquam tumidum illum sic se efferentem uidi, & ecce non apparebat: adeò omnia superbiorum umbra sunt, ac fumus. Tu fili, quantum cunq; illi tumeant,

Custodi innocentiam, & uide æquitatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico.

Tu tantum, inquit, æquitatem in omnibus custodiens, quæ ad te attinent, cura, cætera Deo cõmitte. Et sic quidem proborum reliquæ, hoc est, quicquid post mortem hominis relinquatur, pijs æternum est, reliquæ uerò impiorum interibunt: non quòd omnium tam proborum, quàm improborum animæ immortales non sint, sed quia eæ ita miseræ erunt & infelices, ut merito nō esse quis eas diciturus sit: illæ uerò sic uitæ illi æternæ, quæ Deus est, unite, ut solum res illas uerè esse iudicet, quæ tanto bono coniunctæ sint, atq; adglutinatæ. Pacificum hîc uocat uirum illum, qui neminem contemnens, omnibus beneficit, dat, cõmodat, dissidia componit, pacemq; cum omnibus, ut eum admonet Paulus, seruat. Fel. tamen, atq; adeò cæteri ferè Hebræorum interpretes, nō innocentiam & æquitatem legunt, sed innocentem, simplicem, & rectum. Obserua, inquit Fel. simplicem, & respice rectum, quoniam nouissimū uiro pax. Alius tamen ex Hebræo, Custodi sinceritatem & uide rectum: nam postrema uiro pax. Id enim in primis à nobis uult spiritus, ut omisso anxio illo studio, ac cura aliena considerandi scelera, nos tantum illos, qui puro sunt animo & recto, nobis in exemplum proponamus. Quòd si, quos tibi deligas in uitæ duces, non habes, deerit ne tibi unquã Christus, quem hîc spiritus innocentem, rectumq; ac pacificum appellat? Cæteros enim ut à rectitudinis linea facile deflectere, quæ est humana conditio, deprehendas, Christus tamen idem semper est, qui uirtutum omnium autor idcirco in miseram hanc ærumnarum uallem è patris sinu descendit, ut uel solus ad perfectissimæ uitæ institutionem sufficeret. Non nos igitur tantum deterrere debent nefariæ improborum actiones, quantum proborum rectæ ac sanctæ, animare. Paraphr. Cum modò innocentiam & æquitatem adamasse uisus est. Sit tibi curæ, ait, integritas, & specta semper id quod rectum est: eum enim, qui talis est, pax manet perpetua. Vide quomodo proborum reliquæ, seu, ut uult Fel. nouissimum: seu ut alijs, postrema, pax sit æterna, ac quies.

Iniusti autem disperibunt simul, reliquæ impiorum interibunt.

Id enim, quod in superioribus eisdem propemodū uerbis dixit, replicat. Iniusti, inquit, punientur, & semen impiorum peribit.

Salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in temporis tribulationis.

Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.

O spem, quo tuas stylo laudes celebrabo? Vide, mi lector, quot bona ab unica illa uirtute, quam salutis anchoram Paulus appellat, proficiscuntur: salus nimirum à Deo. Vis ne aliud? protectio rursus, dum hîc à domino peregrinamur, patrocinium, liberatio, & id genus aliæ auxiliares, ut ita loquar, copix. Hæc, inquam, omnia uni contingunt animæ, si in Domino spem omnem suam collocauerit. Et ego hîc quidem (fateor) non possum non meum aperire animum. Cum enim

A enim totus interdū in me collectus, à quàm bono pendeā domino & patrono, recololo, præ lætitiā insanio, reprehendoq; meipsum si aliquando secus egerim, aut opinatus fuerim. Vacillantia quippe omnia esse, iam demū intellexi. Sol, luna, stellæq; & quicquid in cœlis est quod per se, aut mutuato lucet lumine, sed & angeli ipsi quoq; cum mihi seruiant, quid in eis spem ponam? Miror equidem si inueniatur dominus, qui in seruo speret. Venio autem ad inferiora. Diuitiæ ne huiusmodi sunt aut bono aut perennitate præditæ, ut merito quis in eis sperare debeat? quid his fragilius, aut fortunæ indignationi magis expositum? Quid porro illud unum omnium (ut dicunt) maximum, principum scilicet fauorem memorem, cum nihil unquam sub sole tam præceps uisum sit, & uarium, & periculo sum? Si cymbæ uitreæ, semî ue gelu cõstricto amni lapsantibus pueris fidendum est, & ego quoq; tam titubantis rei fidam uestigio. Amicorum uerò frequentiam non habeo cur demirer, aut qua admodum niti debeam. Siquidem inter homines nihil adhuc homine fallacius inueni. Omnes enim quæ sua sunt, non quæ lesu Christi, aut amicorum, quæsiuissè expertus sum. Ergo in his iterum sperare audeo? Insaniã omnino, si ulla alia in re deinceps sperauiero, præterquã in illo, qui solus suis in pollicitationibus constans est, utpote natura æternus & incõmutabilis. Verum ut hæc omnia, quæ dixi, infirma sint, planèq; indigna, quibus res tam nobilis, uti homo est, fidere debeat, illud autem infirmissimum, atq; absq; dubio periculosissimum, illis in rebus quæ in nobis insunt, sperare uelle: huius enim generis sunt, scientia, literatura, artesq;, quas uocant, liberales, ac disciplina: hisq; addo uoluntatem, arbitrium, atq; actiones illas, quæ à fide charitateq;, tum in Deum, tum in proximum, proficisci uulgò existimantur. Etenim absq; calore diuino hæc omnia penitus ieiuna sunt & gelida. Deo itaq; gratiæ habendæ sunt, in illoq; sperandum, non in hac aut illa re, & operatione quamuis excelsa, & cœlesti. A spe quidem, quam in Deo habemus, bona omnia ortum habent: ab ea autem quæ alia in re est, quæ Deus non sit, mala. Itaq; ut suauissima spei adhortatione psalmum finiam, speret Israël in domino ex hoc nunc & usq; in seculum: cui laus sit in seculorum secula, Amen.

PSALMVS DAVID AD MEMORANDVM, XXXVIII.

Ominè nē in furorē tuo arguas mē, neq; in ira tua corripas mē.

Titulus odæ huius licet secundum Hieronymi translationem sit ad rememorandum diem sabbati, in Hebræis tamen omnibus, quos sciã, codicibus, dies sabbati non inuenitur: sed tantummodo, ad memorandum, siue, in rememoratione. Putant quidã diem sabbati à D. Hieronymo additum propterea, quòd à uetustissimis forsan annalibus, ut uir erat infiniti propemodū studij, acceperat odam hanc, in die sabbati decantari solitã. Chaldæus uerò habet, ad incensandum, seu suffumigandū. Nam cum psalmus hîc totus pœnitentiæ lachrymis respersus sit, uidetur odorē quendã, ac suffitū suauissimū ad Dei nares attollere. Verū hæc omnia occulta omnino. Sunt etiam qui censent dictio nem le hazchir, quã noster interpres ad memorandū, seu reminiscendū uertit, Hebræis esse instrumentū musicū, quo Dauid, cum psalmū hunc caneret, uteretur. Omisissis igitur superfluis, illud in primis fateri necesse est, hoc in psalmo Christum esse, qui nostra ob uulnera, quæ sua, ut immensa est in homines dilectione, esse uoluit, mortalium miseriam è peccatorum turpitudine contractam memorat, fateaturq;, ac miris ob id sese torquet modis. Hîc, fateor, dum hæc commentari meditor, à lachrymis impediior. Tanta quidem mihi diuini amoris copia in mentē uenit, ut cum intellectus meus prorsus in me, in illo considerando, contabescat ac torpeat, nihil aliud agere possim, quàm amarissimis suspirijs ac lachrymis meam tacitus solari stupiditatē. Quid primū igitur defleam? Mene tam sordidum, atq; in peccatis à primis iam meis annis educatum, ut nulla omnino in me pars sit, quæ tota sordibus non scateat? an tam mei amantissimi Christi ærumnas? qui adeò me charum habuit, ut me in tuto collocato, tantis se rerum pe-

C ruculis & tormentis pro me obiecerit, eaq; omnia, quæ meis sceleribus debebantur, tam grauius subierit, ut mirum uisum sit, quomodo purissima Dei natura tantum me omnium impurissimum fecerit, ut non solum sordes in me omnes peccati abluerit, sed & ipsas suas quoque omnino esse uoluerit. Et ut ego quidem pro me tantum, quantum debeo, flere nequeo: ita in immensa illa considerata Dei charitate, nullum statuere possum lachrymis terminum, ac modum. Non si quidem Oceanus, quantus quantus est, meis ex oculis exiret: non si quicquid seu in coelis, seu in terris conditum est, in lachrymas conuerteretur, ex meque passim per artus ebulliret, nec sic mihi quidem satisfacerem. Verum ne est Deum, peccatum, maledictumque pro me factum? O uastum contemplandi diuini amoris pelagus. Verum ne est, inquam, illum, cui condita omnia subiecta sunt, ab eoque persistendi tanquam a naturarum omnium principio uim sumunt, in ipsoque uiuunt ab aeterno, pro tam uili principio mortuum esse? Est ne intellectus ita uiuax, in peruestigandis que rebus animi obstrusioribus ac secretis adeo acutus & solers, ut hæc perfecte, aut saltem mediocriter intelligat? Cæcutit nimirum mens, hebescit animus, cor adeo stupore afficitur, ut penè a uita destituatur. In nunc o anima mea, ac tandem tuo maximo admonita morbo, perpende quantus ille sit, quem toties peccando offendisti, quem in te prouocasti, cuique pro beneficijs iniurias ingratis rependisti. Dic, dic, mecumque quanto potes eiulatu clama: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Cum aliàs, tum sexto in psalmo præcipue dixi, iram & furor in Deo plerisque in scripturis horrendum eius significare iudicium, iudicijque pauorem, qua afficitur anima, cum præterita sua rememorans peccata, mirum in modum expauescit. Quem sanè affectum atque animi mororem ego infelix in me non esse, tanto afficior dolore, quod nisi certo scirem amantissimum mei Christum omnia illa, quæ in me desunt, quibusque maxime aeterni patris sedatur ira & furor, pro me supplere, desperarem prorsus, non aliterque me à tam pijs patris conspectu subtraherem, atque olim Cain ille sceleratus sese, seipsum tanquam feram in domitam exhorrescens, subtraxit. Verum cum cogito cuius bonitatis is sit, qui idcirco in terris iam omni uitiorum labe contaminatis ac corruptis, natus est, ut cum omnium, tum potissimum miserorum curam patrociniumque sumeret, non solum animo non deficio, sed & ipsum summa colligo fide, ac uti infirmum membrum sub fortissimo capite, aut tanquam miles sexcentis transfossus uulneribus sub robustissimo atque incolumi duce, audeo adhuc nescio quid supra me, non tam ex me, uerum ex eo qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum, clamare. Quid clamorem meum tenuem & exilem iactito? clamat pro me Christus clamore ualido (ut inquit Paulus) & lachrymis: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Cum mea, inquit, transactæ uitæ memoro errata ac lapsus, uideor mihi te ad illud iræ genus adegisse, o Domine, ut nullo modo ultionem, quam peccando merui, effugere ualeam. Quod me igitur conferam? Nullibi adhuc salubrius meo morbo inueni remedium, quam in te: imò alia omnia, cum diu quaesissem, uana esse, ulcusque magis exasperantia, quam medelam adhibentia cõperi. In me enim primum nihil esse uideo, quod non detestari quidem potius debeam, quam amare. A planta sanè pedis usque ad uerticem nulla in me est sanitas. Quem porro inter homines, qui mea, quam egomet, studiosius cõtrectet uulnera, requiram? Si equidem tam dirus mihi fui hostis, erunt ne alij mitiores? Vidi enim aliquando tenuissimas pustulas ob medicorum inscitiam aut potius improbitatem, in ulcus foedissimum erupisse, dum hi quidem non tantum quod ægrotum sanarent, quantum ut proderent, infamarentque, ac omnibus infensum redderent, suis illis informibus uterentur epispaticis. Ego itaque cum uehementissima labore aegritudine, medicosque uideam plerisque aut crudèles, aut iniquos, ad te, mi deus, confugere decreui, petoque ne me, prout merui, abs te abdicēs, eoque desperationis mea impelas culpa, ut nulla post hac spe ueniæ admissa, in reprobam protrudar mentem. Te (fateor) ad iram, ad furor, ad uindictam, meis infinitis prouocauit sceleribus. Num id nego? Ego enim homo, quod in me erat, egi, agoque continue: tu Deus, quod

A quod tuum est, age. Ego, inquam (quod meis à primis perdidici annis) peccauit (quæ tua est ab aeterno bonitas) parce & miserere. Mea quidem est miseria, tua uero misericordia. Quare tua utens misericordia, me à mea emunda miseria:

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Habet Deus suas sagittas, quibus uulnerat, ut ait Iob, & medetur. Vnde anxio in mœrore positus uir ille, posteaquam sua appendi peccata & calamitates in statera à domino petierat, clamauit: Sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me. Hæc sunt omnia uulnera conscientia, terrorque futuri iudicij ac mortis. Sed ea in primis ualidior, cum anima suos in amaritudine reputans annos, sentit quam poena omni dignum fuit, tam bonum dominum, tamque amabilem offendisse patrem, odiumque atque iniurias pro amore ac beneficijs retulisse. Atque non est dolor huic similis, non uulnus, non spiculum cum hoc comparandum. Solet enim anima uarijs interdum à dæmone transerberata concupiscentiarum telis ac sagittis, quæ ignita admodum sunt (ut inquit Paulus) ita in malis obstupescere, ut nec letales quidem ictus perferat. Longo sanè usu in peccatis attrita, planè stupida fit, & absque sensu: uerum à salutaris Dei telo, qui Christus est, traiecta, sentit tandem uulnera illa præterita letalia fuisse, hoc uero salutem secum afferens ac uitam. Incipit inde res suas exactius considerare: perpendit periculum, cogitatque in quam foedum uitæ statum sese præcipitauerit: quare confunditur, erubescit, & mirum in lachrymas tota colliquefcit. Mortis igitur memoria ac iudicij, unà cum conscientia testimonio, atque bonorum amissionum reminiscencia, sagittæ illæ sunt, quas in se hinc fixas esse queritur anima: quæ ut continuu suum aperiat uulnus, adicit: Et confirmata est super me manus tua. Alio in psalmo sic suum detegit dolorem: Quoniam, inquit, die ac nocte grauata est, seu depressa est, ut uertit Fel. super me manus tua: hoc est, non extentam illam quidem uideo ad percutiendum, sed depressam, iam, inquam, percutit. Iam crebros ictus sentio. Confirmasti, inquit, super me manum tuam: hoc est, me tuo tremendo iudicio, mortisque memoria, in qua totius uitæ summa concluditur, perterrefacere non cessas. Hinc porro à mundo, à dæmone, à me ipsa quoque uulnerata tam dirè conturbor, ut penè tui firmissimi auxilij oblita, in id impietatis cadam, ut me prorsus abs te neglectam putem. O meum præteritum factum. Fateor, fateor quod

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.

Vir enim in diuinis occupatus, facilius quam ille qui in libidinibus, aut sordidis curis, die nocteque emoritur, seipsum cognoscit, quæ quidem cognitio adeo in spiritus academia est necessaria, ut ea propemodum res prima sit, quam in celesti doctrina oporteat addisci. Sole igitur ipso clarius cernit experiturque, quam infirmum sit ac fragile, humani corporis uasculum. Totum enim, quantumcumque est, aut esse potest, sexcentis non solum morbis atque aegritudinibus est obnoxium, uerum etiam uitis illis turpissimis, quibus unà cum anima, percusso ueluti foedere, ac iunctis, ut ait Cyprianus, complexibus, ambo in mortiferas suauitates lapsi obdormiunt. Cumque euigilauerint, inquit, serò poenitentiam adducit confusio, & inquinamentorum horror foedata menti occurrit. Hanc igitur corporis huius miseriam, foedissima hinc inde euomentis inquinamenta, imbecillitatem, nihil aliud animæ quam onus conciliantem atque impedimenta, sibi uir iustus à diuina prouenire indignatione propter peccata arbitratur, exclamatque, Heu non est sanitas in carne mea à presentia iræ tuæ, o Domine. Nihil integrum in toto meo est corpore, præ metu, quem de te concepì irato: nihil est in ossibus meis quietum, propterea quod peccatorum mihi conscius sum. Non est quidem in rebus conditis immanior atrocitas ac confusio cum illa æquiparanda, quam homo suæ malè antea uitæ uicte conscius, hoc est, ex animo, quanti periculi fuerit Deum peccando irritasse, cogitans, in se experitur, quid meruerit, quid calamitatum sua sibi sponte ascuerit, quid bonorum amiserit, quid miseriarum non tantum sibi, uerum etiam probis omni-

bus accumulauerit. Quod si, mi lector, quæ dico non intelligis, uim nondū illam nosti, qua filius Dei impulsus, in hoc psalmo pro te, alioquin ad ea quæ ad te attinent considerata stupido & inertis, angitur, eoq; lamentatur affectu, quo illum conuenit, qui totius orbis peccata, sua fecit. Est ne dictu facile, numen illud immortale æternumq; pro re mortali & caduca, illo sub onere, quo omnes premebantur, perinde gemere, ac si omnium hominū debitorum reum perageret, solusq; cæteris in uitæ innocentia permanentibus, peccasset. Hinc igitur nostrum perpendamus periculum, salutisq; desperationem, simul ac metu terroresq; futuri iudicii, tanquam sagittis è Dei manu contortis, se Dei filium transfixū queritur. Magna profectò nostra erat indigentia, magna ægritudo, magnū uulnus, pro quo sanando Dei filiū nostras omnes infirmitates subire peropus fuit. Non est, inquit, sanitas in carne mea, non pax, non quies in ossibus, non in ipsa anima. Caro enim infinitis subiecta ærumnis, tota lacera est, anima uerò tædio ac pa-uore afflictæ, prorsus contabescit. Quid igitur ego infelix hinc dicam, mi lector? Ego, ego sum, qui peccaui: ego debitor, ego pœnis obnoxius, ego scelerum horum, pro quibus Christus moritur, reus sum: ego, non ille, fateri possum, quod non habitat in carne mea bonum. O perditam mortalium uitam: o diuinam clementiam ac bonitatem: humana enim caro tota languida est, tota putet, tota immundissimis scatet obscœnitatibus, conspuiturq; in dies tanquam sus in uolubro, infinitis libidinū monstris: & tamen secunda omnium, ac si nullum esset periculum, in utranq; obdormit aurem. At è sublimi uelut monte in Ierico inquam hanc miseriarū uallem descendens Samaritanus, tam infelicis desperatæq; naturæ morbos in se assumens, dixit: Veniam & curabo eum. Et sanatus est puer, inquit, in hora illa. In quâ hora, quæso? Tum puto, quando incubuit super defunctum puerū, posuitq; os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri. Moritur igitur autor uitæ, & non est qui, cur id fiat, cogitet. Vide, te oro, quid hic de se, pro te, dicat innocentissimus omnium:

Quoniam iniquitates supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.

Nulla fuit unquam tam grauis sarcina, quam ea est, qua suo unaquæq; anima peccatorum premitur onere. Quid si peccata des omnium hominū, qui fuerunt, suntq; in præsentia, ac erunt in posterū, unius solummodo imponi humeris? Excederet, credo, uim omnem humanam: quocirca diuina sit oportet, quæ id ferat, quod humanas prorsus superat uires. Is igitur Christus fuit, qui humanā diuinæ cōiungens naturā, utranq; in se uerissimè habuit: hanc quidem, ut tanquā Deus illud ferre, proq; illo mori uellet: illam uerò, ut posset. alio qui nec Deus unquam absq; homine mori potuisset, nec homo absq; Deo uoluisset. Iniquitates, inquit, supergressæ sunt caput meum: hoc est, immaniores sunt, quam ut humana queat ferre imbecillitas. Vide in quam rerum desperationem sese immergat interdum anima, ut ea, sua se sponte oneret sarcina, quam ferre nequeat. Iniquitates supera-uerunt caput meum, uertit Campensis, & factæ sunt grauiiores, quam quibus ferendis sufficiam, quid?

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.

Cicatrices in anima, eadem sunt peccata sæpius repetita, cōcupiscentiæq; que interdum cum non aduertimus, ob insipientiā nostram recrudescunt: uel cum eas sanatas esse per pœnitentiā ducimus, emergunt denuò. Ex qua quidē ignauiā id plerunq; cōtingere experimur, ut foediùs è recrudescente cicatrice dimanet pus & sanies, quam prius è uiuo ulcere & aperto emanauit. A primo enim peccati actu & uulnere, facilis quidam oriri solet pudor & cōfusio, ex qua resipiscentia: à frequentatis uerò repetitisq; iisdē in peccatis ictibus, formatur cōsuetudo quædam turpis, atq; ut sic loquar, indolentia, in qua necessariò inest cōtemptus ac desperatio. Quod sanè cicatricum corruptionē appellat uates, eò periculosiorem, quò ab insipientia stupiditatē uel animi proficisci magis, quam ab ullo alio leui-

arimentis affectu asserit. A stupidis enim animis quid sapientiæ sperare poteris? A facie, ait: hoc est, à præsentia, ut alias annotauimus. Quæ uerò sit huiusmodi insipientiæ facies, seu præsentia, sic aperit Paraphr. Putruerunt, & recruduerunt malè obductæ cicatrices meæ, propter insignem stultitiā meam. Vnde

Miser factus sum, & incuruatus sum usq; in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Vide normā pœnitentis. Habe, inquit Origènes, tristitiā cum conuerteris, & esto quasi desperatus. Vir enim ille qui, cum propter transactæ uitæ memoriā, tum ob instantis futuræq; periculum, in mœrorem delabitur, quomodo, si sapit, quod restat uitæ, in iocis ac risibus sibi traducendum esse iudicabit? Nonne istud quidem esset, uelle iterum cicatrices refricatis uulneribus aperiri? Est diuina quædam ac planè necessaria in Dei ecclesia lex & consuetudo, ut semel saltem anno quolibet (sic consulendum fuit mortaliū tarditati, ac ut sic dicam incogitantia) sua quilibet denudet scelera sacerdoti. Quo sanè medio uulnera animæ à spiritu sanantur, obducunturq; cicatrices, hoc quidem solidiores, quò acutiori pœnitentiæ cultro fuerint purgatæ. Sed illud uerendum, ne post pudorem, consternationemq; illam animæ, quam nobiliorem partem pœnitentiæ esse uolunt, post lacrymas, post singultus, hoc est, post consolidata ulcera, teneras iterum rescindamus plagas, fiantq; nostra ultima deteriora prioribus, ut prædixit Dominus. Nō contenti tamen nonnulli sancta hac Ecclesiæ constitutione, eam frequentius repetunt, laudabiliter id quidem, modò eos non lateat uulnera illa in homine letalia quodammodo effici cum placent, & quæ crebrò sanata, crebrò recrudescunt. Rarò enim anima uerè à Dei spiritu diluta, hoc est, quæ priusquam sacerdoti sese purgandam offert, purgata à spiritu fuit, egesta reuomet. Quæ quidem purgatio ab intimo dolore propter admissa peccata, firmoq; abstinenti sese à reliquis proposito, id omne agente Dei spiritu, in animam prouenit. Quare in re tam serua, ut est peccatorū confessio, illud maximè requiritur, ne nos aut usus, aut metus, aut alius huiusmodi affectus ad illi obsequendū instituto ac legi adigat: uerum peccati odiū, sanitatisq; recuperandæ desiderium, ac quædam in nos propter peccati turpitudinem ex candescencia atq; ultio, non ui trahant, aut ex more, sed uoluntario mentis consilio atq; deliberatione, sponte nos nostra ducamur. Hæc planè paululum à proposito diuertens dixi, quò facilius animum aduertant in religione rudiores, quot modis non bene obductæ repullulent cicatrices: & quam periculosum sit, uelle ulcera antea consolidari, quam opportunis abstergantur remedijs. Sed ad me ipsum redeo, qui meæ foeditatis conscius, meq; tanquam implacabilem mihi exhorrescens hostem, miser factus sum, & incuruatus sum usq; in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.

Miserias miseris mihi coaceruans, quomodo miserū me esse non fatebor? At qui fieri minimè potest, me tam graui miseriarū onere pressum, non curuū incedere. En remediū uerè diuinū meè arrogantia datū ac superbia. Nisi enim esset, qui elatum in me animū frangeret, quis eum ferret? quid cor superbissimo meo in pectore nō auderet? Verum cum me ipse serio contemplor, hoc est, quam intolerandum, quam ue ærumnosum sit pondus istud, quod mihi ultrò ascuerim, nō queo non ex intimis animi præcordijs dolere, ac continua quoad uiuam tristitiā affici. Contristatus igitur uitæ huius iter utcunq; expediam, me macerans, suppliciumq; de me sumens: quoniam lumbi mei adeò repleti sunt illusionibus, ut nulla in carne meā sit sanitas, nulla integritas, nullaq; eius extet pars, quæ libidinū incendijs non ardeat, illudaturq; ab obscœnis quibusdam formis ac motibus, tanquam captiua meretrix omnibus omnium uulgo iniurijs prostituta: siue uigilem, siue dormiam, siue legam, siue orem, siue aliquid aliud sacratius peragā, is molestissimus sese ingerit carnifex. Quid dicam? in eremis, in solitudinibus, in harenosisq; locis, ac solitarijs, ubi nulla cernitur amœnitas & suauitas, ubi nihil est quod non horrorem ac metum afferat, præsto est, & sese etiam frigidissimis

C anachoritarum sensibus insinuat, illisq; petulantissimè illudit, dum irritabilis quasdam obijcit species ac formas: ad quas considerandas uel perfectissimè interdum uiri, à cœlestium rerum contemplatione sensim, cum non aduertunt, delabuntur. Itaque iam satis superq; præteritis meis annis uacatum est mundo, nunc tandem referendus est pes, atq; animus à mundi uanitate reuocandus. Instat iam mors, urget, admonet, minaturq; & ego, ut fera quæ naturæ impetum agis, quam rationis fræno in sordidas uoluptates fertur, in lasciujs degat: Meum sanè periculum animaduertens,

Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.

In superiori uersu illud quod noster interpres uertit, In finem, Hebræis est uehementer, nimium: seu, ut reddit Paraphrastes, supra modum. Vnde quidam ex Hebræo sic transtulit: Afflictus & humiliatus sum eousq; , ut omne tempus mihi fastidiosum sit. Etiam illud in superioribus, Tota die contristatus ingrediebar, sic uertunt Hebræi: Tota die, hoc est, iugiter, pullatus seu atratus, ac mœrens ambulauit. Tota die, inquit Campensis, habitu lugubri obambulauit tristis, argumentum nimirum ingens mœsti animi & afflicti. Illud quoq; notandum, Paraphrastem secus reddidisse superioris illius hemistichij sensum, Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Intestina, inquit, mea feruenti plaga plena sunt, quæ sic erumpit, ut nihil in corpore integrum reliquerit. Quod quidam de morbo aliquo uiscerum grauiori intelligi existimant: ego mallem de interno dolore, ob præteritorum peccatorum memoriam & terrorem. Illa mea repleta sunt combustione, uertit Fel. quæ litera primo sensui magis conuenire uidetur, quam Paraphrastes quoq; eundem reddere uoluisse uideri potest. Nam cum uehementioribus quis rerum uenerarum flammis incenditur, ardet totus, neq; in eo pars ulla est, quamuis abdita & intima, quæ tunc non ebulliat. Nescio enim an nostri isti frigidiusculi eunuchi, quibus titillatio quamlibet parua in alijs obscœna (suas plerunq; turpissimas & uehementes, nec in confessione quidem nude detegunt, sed quantum possunt, mille obtegunt circumlocutionibus) atq; à natura excitata, horrore solet esse, quæ hic dico, imò quæ dicit spiritus, intelligant. Ego quidem perfectorum mentem exprimere aueo, qui sanè suis in enarrandis miserijs eò diligentiores sunt ac nudiores, quò exactius cognoscunt sese. Ardentem nunquam uidi demanasse confessionem à corde, nisi quod spiritu arderet diuino. Cæterum tepida omnia abominatur Dominus. Ego enim meam, inquit, cum mecum reputo miseriam afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. Collisus sum, uertit Fel. & contritus sum uehementer, rugiui præ palpitatione cordis mei, alius uerò: Fractus & cōminutus sum, seu dissolutus sum, relaxatus, mutatus ue nimis. Quocirca sic Paraphrastes: Debilitatus sum, & modis tam miris uulneratus, ut præ intolerabili animi cruciatu uocem ediderim non humanam, sed rugitum potius leoninum. Hæc sanè omnia ex Hebræis interpretibus libenter addidi, quò à plerisq; qui se Pœnitentes nominant, haud ignoretur, cuius habitus is esse debeat, quem uerè atq; ex animo suorum pœnitent delictorum. Vera enim pœnitentia non tantum (crede mihi) in rebus constat externis, quantum in amaritudine animæ & cruciatu. Tunc uerò bene ingemiscis, ut inquit Augustinus, quando sic te pœnitent errati, ut tibi amarum sapiat in animo, quod antè dulce fuit in uita: & quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciat in mente. Dissoluitur tunc quidem anima, ac quodammodo in sese frangitur: itaq; in lachrymas tota resoluitur, ut nullam amplius admittere uelit consolationē, nullam capiat quietem donec ex Dei ore audiat: Remittuntur tibi peccata tua, uade in pace. Cæterum de rugitu ac fremitu illo, quem à dolore uir interdum pressò retentoq; proficisci cernimus, in psalmo uigesimo secundo, in quo Christi narratur passio, abundè est dictum.

Dominus autem te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.

Perfrasum quippe sancti Dei uiri habent, se à Deo amari, atq; propterea debere

A bere ab illo suis in ærumnis & tentationibus euestigiò adiuuari. Sic sentit caro, utpote cui res uel mediocriter graues, onerosæ sunt, penèq; intolerabiles. Verù à consuetis spiritus immisionibus admoniti, breui animum colligunt, certoq; sciunt, usque adeo aduersitates ab æterno patre sibi inferri, quatenus absq; salutis dispendio ferre eas possint. Interim tamen eo, quem iam à spiritu didicerunt, commoti affectu, iniurias quodammodo quibus undequaq; obiecti sunt, cum Deo expostulare uidentur. Quousq; inquit, hæc in nos defæuierit procella? Patieris ne diutius animas has nostras, iam ab ipsis primis nostræ infantia tibi dedicatas annis, à diris huiuscemodi calamitatum atq; ærumnarū uiperis discerpi, cum maxima coram te sint nostra desideria & affectiones, amorq; noster quibus in rebus positus sit, te minimè lateat? Quis melius, quam tu, qui nos sic esse uoluisti & formasti, ac denuò in pulchriorem refudisti formā, nouit, quò nostra dirigantur suspiria? quò gemitus? quò lachrymæ? Tu bonorum omnium autor atq; erogator, per quem sic, ut uides & iubes, die noctuq; suspiramus, ingemiscimus, cœlumq; ipsum euulsiuibus oneramus, tuos inspice afflatus, nosq; iam tandem in eo rerum colloca statu, ut nulla posthac aduersitatum nos à nostra, quæ est in te, pace, deturbet moles ac tempestas. Nam

Cor meum conturbatum est, dereliquit me uirtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.

Vide summi doloris effectum. Cor enim animæ sedes ac domiciliū, non potest non anxium esse ac crebris ictibus palpitare, circuireq; , ut uertit Fel. hoc est, miris circumagi pulsibus ac motibus, cum maximo aliquo afficitur dolore animæ & metu. Corde igitur sic affecto, tota penè corporis textura dissoluitur, ægrotatq; : unde membrorū miseranda quædam ac sensuum oritur debilitas, ut uerè sui domini tota (ut sic dicam) uideatur misereri familia. Et ut quidem artus omnes ac sensus, unà cum corde simili afficiantur damno, acerbius tamen id oculis, utpote delicatioribus, & nobiliori seruientibus sensui, contingere cernimus: & si quidem non aliam ob rem, ob lachrymas tamen frequentiores à dolore erumpentes adeò plerunq; atteruntur, ut corrupta planè pupula aut scintilla luminis, ut eam uocat Lactantius, suo destituantur uidendi munere. Hic igitur uates, seu potius uatum princeps, sui uolens uehementiam doloris, hic ob aliena peccata, ille ob sua exprimere, clamat, cor suum crebris palpitationibus agitari, uires deficere, atq; oculos lumine prorsus orbari, quanquam nihil me uetat, qui hæc omnia meo maximo experior mœrore, de internis animæ uiribus atque oculis hunc uersum interpretari. Sentio enim (ò utinā meo cōmodo) nōnunquam è sæuiori aliqua infortuniorū procella, quid meæ possint uires, quid uoluntas, quid arbitrium. Sentio, inquam, quam caliginosum mihi factum sit cœlum, quam tenebrosa me ipsius cognitio: hebet tum quidem magis uisus ille interior, quem liberè in altissimarum rerum indagatone figi posse cogito, cum tranquilla omnia illa quæ mentis aciem obtundere obfuscareq; solita sunt, esse uidentur. Verum ab igne, cuius perfectionis aurum sit ac nature, facile dignoscitur. Fateor igitur, neq; cor in me, neq; animum, neq; si quid aliud sum, diu sub aduersitatum tentationumq; malleo, suum seruare posse uigorem ex sese, seruare tamen in meliusq; refundi posse ex Deo, qui cor ipsum ac mentem, cōtinuis non cessat munire suarum gratiarum præsidijs & donis, ita quòd, nisi uelim, à firmo contemplandī diuina, terrenaq; despiciendī proposito & uoluntate nequaquā possim diuellī. Merito quidem, & uerè ego inter cæteros peccatores queri possum, quòd cor meū conturbatum est in me, quòd dereliquit me uirtus mea, quòd lumen oculorum meorum non est mecum, quòd

Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt:

Et qui iuxta me erant de longè steterunt, & uim faciebant qui querebant animam meam:

Et qui inquirebant mala mihi loquuti sunt uanitates, & dolos tota die meditabantur.

Inter multa uitæ huius infortunia, illud acerbius uidetur, cum quis in ærum-

C nam aliquam insignem proiectus, ab amicis ac propinquis deseritur. Quare non immerito quidem alio in psalmo Christus multis prius suis enumeratis calamitatibus, quas ultro sibi pro omnium asciverat redemptione, postremo tanquam infortuniorum omnium maximum addidit: Tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet. Cuius scriba ille diuinus succinuit dicens: Omnes relicto eo fugerunt. Parum ne id fuit? O instabilem amicorum fidem, posteaquam non solum columnæ ipsæ Ecclesiæ tum prorsus uacillasse uisæ sunt, uerumetiam dilectus ille discipulus, qui è sapientissimo Christi sinu quicquid diuinitatis in terris humano ab intellectu hauriri potest, abundantissimè hausit, relicta sindone aufugit nudus. Fratres mei, clamabat Iob, præterierunt me ut fluius, qui a luo suo decurrit. Vnde illud est de Christo uaticinium: Amici procul recesserunt ab eo. Fel. hunc uersum sic legit: Diligentes me, & socij mei ex aduerso plagæ meæ stabunt, & proximi mei longè steterunt. Non hinc te immoretur temporum mutatio: familiaris hæc est Hebræis phrasîs, ut sæpe aliàs admonuimus. Vident enim interdum nostras amici miserias & plagas, uerum contra hiscere ne utiquam audent, tantum abest ut succurrant, partim animi ingratitude infecti, partim metu eorum qui innocentiam affligere soliti sunt, deterriti. Vnde hinc rebus suis proprijs & comodis in primis consulentes, inter amicos fortunæ connumerandi sunt, illi uero expungendi omnino ab hominum conuictu & conuersatione. Cæterum huiusmodi fidelium, si Deo placet, amicorum sodalitiõ fultus uir probus, totus quantus est insidiantium libidini ac crudelitati dilaniandus traditur. Semoto igitur amicorum solatio, impune uim faciunt, qui quærunt animam meam: hoc est, qui nomini meo dignitatiq; ac uitæ insidiantur, dolos mihi connectunt. Nam quod noster interpretis uertit, uim faciebant, Hebræis est, laqueos seu insidias parauerunt. Quid hunc (aiunt) adeo in altum euehi permittimus? Quid tenerum dum est uirgultum, non amputamus omnino, aut saltem deorsum, ne in proceram coalescat arborem, deflectimus: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Hinc est hæres, clamabant illi mala fidei agricolæ, occidamus eum. Sic nimirum semper in terris male habita fuit innocentia. Porro uanitates Fel. uertit prauitates: alij uero ex Hebræo, partim perniciofa, partim scelerata. Vnde Paraphrastes: Loquebantur scelerata, & fraudes asiduè machinabantur:

Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

Quid faciat anima mille intus perturbationibus exagitata, foris uero innumeris iniquorum hominum iniurijs exposita, ab amicisq; derelicta? Tacet nimirum, perinde ac solent natura elingues, atq; ad calumnias obsurdescens: tota in Deum fertur, qui cum res suas liberius quam cum hominibus pertractans, de illatis innocentia iniurijs confidenter expostulat. Corruptis enim mundi tribunalibus, quibus coram mutire solent innoxij, noxij uero libenter audiri, nostras hinc omnium, qui in ærumnis uitæ agimus calamitosam, discutiendas in cœlis causas relinquimus. Quæ quidem spes adeo nos tutos reddit, ut ne in præsentia quidem multum perturbemur, si inauditi damnamur. At qui subitus quidam (exempli causa) exoritur rumor, probum aliquem ciuem fregisse reipub. ærarium, corrallicue è templo calices, ac perditissimum omnium iudicatum, peculatus reum factum, quid hinc agat uir optimo conscientia fretus testimonio: uel eo maxime quidem, si illos quorum interest innocentia causam tutari, non solum corruptos esse, sed & pariter cum maledicis illis conspirasse uidet? Aequè enim illa omnia de se sic uulgò iactitata præteribit, atq; solent surdi, aut modo alio attoniti & amentes, nam quid cui quis respondeat de quo non auditur? Erit igitur tanquam natura surdus, cui reticentia necessario comes est: hoc est, non respondebit, non contumelias pro contumelijs referet, non remordebit, sed Deo tantum causam suam uentilandam committet. Quod si tamen interdum in maledicos, arcta quadam atque honesta cogente necessitate, audendum erit, non insolens id quidem omnino, modo au-

do ausus huiusmodi in temeritatem exiens, æquitatis limen non excedat. Vide quid Christus sæua illa accepta coram iudice alapa, sacrilego responderit percussori. Simalè, inquit, locutus sum, testimonium perhibe de malo: si uero bene, quid me cædis? Quam uerum illud tunc fuit, quod sicut ouis coram tondente, sic non aperuit os suum. Et factus sum, inquit, sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. quasi dicat, adeo tacui, ac si non haberem quid iuste responderem, aut redarguerem. Similis eram, inquit Paraphrastes, utroquid nimum amamus nomen ac famam, dumq; omnibus, & maxime improbis, anxie nimum satisfacere efflagitamus, illud contingere necesse est, quod & nostras mollius, quam par est, feramus iniurias, & illos quibus tanta cum sollicitudine placere nitimur, magis inflammemus, atq; idcirco perpetua in anxietate uiuamus. Huiusce enim generis hominibus id moris est, ut eos percussione magis frangas, quam obsequio places & humilitate. Quanquam uir christianè institutus, mauult millies improborum persecutionibus esse obnoxius, quam uel tantillo iniuriarum posse uincere. Scit enim uitam hanc militiam esse ac pugnam, in qua qui uincitur (de controuersijs cum hominibus loquor) uictoria potitur. Vis ne, inquit sanctissimus meæ professionis senex, tuum uincere aduersarium? sinas te uinci. Verum ut ad me redeam,

Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me, domine Deus meus.

Fastidio iam demum, inquit, & homines, & quicquid polliceri possunt filij Adæ. Vidi tandem, ac meo iam periculo expertus sum, condita omnia titubantibus incedere uestigijs: quare summa hæc esset amentia, rei illi fidere, quæ perpetuo nutet motu. Itaq; in domino mea erit deinceps collocanda fiducia, non in homine quamuis potente, aut amico: multo minus in rebus inanibus, rationisq; expertibus, ut sunt diuitia, dignitates, regnaq; & magistratus. Solus enim Deus est cui idcirco fidendum est, quia uerax, quia omnium ditissimus, quia inuocatus actutum subuenit. O spei robur. Exaudiet (inquit spiritus) quoniam in ipso speratur. Respondetis, uertit Fel. hoc est, annues, uotisq; meis auscultabis. Sed de spe iam centies diximus. Tu exaudies igitur, quoniam in te speraui. Tu exaudies,

Quoniam dixi, ne quando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.

Tu exaudies,

Quonia ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Tu exaudies, quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.

Rationes hinc quasdam adducere uidetur homo Dei, quamobrem in angustijs & persecutionibus, tanquam qui loqui nesciret, obmutuerit, cum nihilo minus supra uires affligeretur, ab amicis quoque desertus, & propinquis omnibus plane stomacho fuerit. Ex qua quidem animi lenitate ac mansuetudine sibi à cœlesti patre data, se exauditum iri sperat. Prima igitur ea est, ut cum ab atrocioribus quis impetitur iniurijs, non tantum cogitet, quam mali illi sint qui iniurias inferunt, quantum quod propria ob delicta, longè immaniora meritis sit: quocirca se, suasq; (ut aiunt) opes diligenter expendens, eò se totum proijcit, unde tantis suis malis opem medelamq; expectari par est. Cognito enim quod nulla res sit in mundo cui uel horulam quidem inniti aut possit, aut debeat, in Deum totus fertur, speratq; à cœlesti medico se suis erratis, unde sæuæ illæ persecutiones ortum habent, ueniam impetraturum. Nec fallitur quidem: nam cum primum amantissimus nostri Deus, qui hac de causa in mundum uenit, ut animæ languoribus mederetur, ad nos curandos, qui infinitis propemodum ægrotamus morbis, inuitatur, præstò adest, modo spe firma exorandi quod oratur, supplicationes fiant. Hinc est, ni fallor, quod hinc dicit: Quoniam in te speraui, tu exaudies me domine Deus meus. Alia item ratio est ab ista demanans, cum non solum sub iniuriarum onere, tanquam mutus sileat, nec queratur, sed etiam dicat, hoc est, ex-

C animo optet preceturque tantūmodo, ne uera illa unquā sint, quæ sibi hostes obijciunt, pro quibusque nō tantū se hominē alioqui miserū ac foedum, uerum etiā iustitiam ipsam atque innocentiam impudentissimē impugnant, sibi que cum gaudio insultant: nanque eos huiuscemodi affectos impudentia nouit, quod ineptissimē in quamlibet parua aliorū nō dico ruina, sed lapsus suspicione, quā pedū cōmotio, nem appellat uates, lætitiā gestiant, ac magna gloriosaque uerba de iam adepto triumpho blaterent. Hinc illud est, quod alio in psalmo optauit uates dicens: Ne quando dicat inimicus meus, preualui aduersus eum: & qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero. Huius porro uersus sensum sic reddit Paraphrastes: Valde metuebam ne nanciscerentur ipsi ansam gloriandi aduersum me: qui quoties uel tantillum accepissem incommodi, erigere solent cristas suas. Putas ne animā sic malē ab aduersarijs habitam, posse de se altē quicquam sentire? Despicitur mirum in modum, ualdeque atteritur animæ fastus, per iniuriarū limam ac scalprum. Verū maledictum ferrum, ut ait uates quidam, quod contrahit è lima rubiginem non candorem. Quoniam igitur in persecutionibus surdus mutusque extiti, non maledicta maledictis regerens, cum tamē possem: quoniā in illis meis angustijs atque ærumnis, spem nunquā, quā in te semper habui, remisit: quoniam, in quā, pro mea tutanda innocentia ac fide, qua omnibus in rebus meis quamlibet aduersis, tuo sultus presidio nisus sum, rogauique non tam pro me, quā pro meis hostibus & persecutoribus, quæ omnia dona tua sunt, exaudisti me semper, exaudiesque in posterū: nam impossibile planē est, te tua nō amare munera. Et cum quidē nostrā tutaris innocentia ac iustitia, tu tua tunc defendis dona. Exaudies rursus, quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in cōspectu meo semper. Nihil enim tam gratum esse potest Deo, quā si indicia sui erga homines amoris, ea suscipiantur animi māuetudine & modestia, prout cōuenit cetera diuinitus mundo collata beneficia suscipi. Quæ porro præcipua illa sint indicia, puto molestias uitæ huius esse, et flagella: nam quæ diligit dominus, corripit, ut inquit Salomon, & quasi pater in filio cōplacet sibi. Quare id nō ignorans uir sanctus, diuina, nō sua, fretus uirtute, clamat: En ego in flagella paratus sum, en cor, en animus, en quicquid in me est, tua ad amabilia admittenda uulnera preparatū. Quid mihi iucundius accidere potest, quā tuis erudiri flagellis? quid utilius? quid maioris desiderio amplectendū, quā illis ipsis trāsodi iaculis, quorū uulnere meliores efficiuntur, eaque insignimur nota, quæ nos propalā omnibus ueros Dei esse filios ostendit? Vt cunq; enim in me desequiāt dæmones, ut cunq; mundus, ego posthac tanquā surdus nō audia, ac tanquā mutus non habens in ore suo redargutiones ero: tantū res meas mecū reputans illud in primis curabo, quomodo dolor meus in cōspectu meo sit semper: hæc mihi cura die noctuque erit, hoc studiū, hoc perseuerans animi propositū. Ceterum dolor is, animæ est cruciatus, quo cōtinuis tanquā uiperis, ob peccata iam olim admissa proditur. Nemo enim tam sanctus est, tamque per pœnitentiæ lauacrum emundatus, cui peccata uitæ antiqua, dolori esse non debeant, & id assidue: cum quidē in memoriā illi uenit, quantus ille sit, quæ delinquendo innumeris lacesiuerit modis, ni prorsus saxeus sit, totus in lachrymas resoluatur, doloreque eō afficitur uehementiori, quod iam nitidior factus, seipsum clarius intuetur, quā antea peccati turpitudine obnubilatus intueri poterat. Et dolor meus, inquit, in cōspectu meo semper. Quocunq; me, inquit, uerto, aut humana fugio confortia, is me semper angit cruciatus, mecumque commoratur: quoniam iniquitatem meam ego, ego inquam qui peccaui, annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Istuc igitur graue illud uulnus est animæ meæ, is dolor, hæc afflictio, quod iniquitatem meam non possum non agnoscere, dum me met mihi ostendo, nec dolorē remittere sinit recordatio peccati mei. Ergo meas fatebor maculas, neque unquā à consideranda peccati mei foeditate auertam animum. Fel. sic: Quoniā iniquitatē meam indicabo, anxius ero præ peccato meo. Vide, mi lector, an ad tuas diluendas culpas, tēporaria illa, quæ in extremo uix quadragesimæ calce, peccatorū tuorum sit memoria, satis sit. Non hic certē diuina bo-

A nã bonitati terminum præscribere animus est, qui dicto citius hominem à morbo quamuis letali curare potest, ac curat continuè, ut olim etiam ante Christi aduentum, per quem ueram nahti sumus medelam, Naaman illum Syriū, in Iordane septies lotum, iussu Elisæi, à lepra emundauit. Verū id timeo, ne contenti subita illa, non dico uitæ mutatione, sed peccatorum memoria, ac confusa plerunq; confessione, nos nostris debitis satisfecisse arbitremur. Peccati enim labes huiusmodi res est, quæ nisi nouis semper coërceatur studijs, doloreque maectetur, aut repullulat, aut ne semel quidem unquā radicitus exciditur. Doloze quidem, & illo immenso ac diutino opus est ad reconciliandam nobis diuinam gratiam, quæ tamen adeo abundans est, & sui, ut ita loquar, prodiga, ut nec reluctantes deserat, nec ipsos prorsus in sordibus delictorum deuolutos auerferet. Audi igitur, quid clamet anima peccati telo transfixa. Dolor, inquit, meus in cōspectu meo semper. Alio item in psalmo: iniquitatem meam, inquit, ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper:

Inimici autem mei uiuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me iniquè.

Interea, inquit, loci, dum ego sileo, saxeusque quodāmodo ad iniurias efficior, perferoque omnia, ea sultus persuasione, quod non diutius tuos absque ope sub mole aduersitatu laborare sinas, mei hostes uiuunt, ualent, exultant, robustioresque quotidie & numero & uiribus aucti efficiuntur, & quod sæuitiam omnem superat, me immanissimè nihil unquā uel re uel uerbo à me læsi persequuntur, id est, quod ait, iniquè. O genus hominum uerè execrabile & odiosum. Illi

Quia retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Hoc est, illi quibus inhumanus quidam mos est, malum pro bono, iniuriasque pro beneficijs compensare, detrahebant mihi aduersabanturque, me lacerabant, mordebant, allatrabant, non alia quidem magis causa, quā quoniam sequebar bonitatem. Persequebar bonum, transferunt ex Hebræo quidam, uoluntque de bono seu beneficio intelligi, quod pijs homines in suos hostes pro calumnijs refundere ex animo querunt. Vnde sic quidam interpretantur: Quocunq; re illos iuuare possem, eam persequutus & consecutus sum præcipuo studio. Persequi enim rem aliquam nos dicimus, cum eam diligenter, curaque ac studio consecramur. Vnde illud est: Inquire pacem, & persequere eam. hanc enim in primis immanitatem, à Iudæis Christus expertus est: Occidamus, inquit, eum, contrarius quippe est opibus nostris. Quare cum te, ô Christe, uideam ex his que passus es, misericordiam didicisse: cumque te audiam continuis ueluti clamoribus memique similes, hoc est, miseros, multaque uitiorum turpitudine inquinatos, pressosque pondere cupiditatum, è cœlo inuitantem, clamantemque, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos: audebo & ego unā cum illis ad te, fide ea munitus, qua meam nitē imbecillitatem uoluisti, confugere, quasi que reclamare,

Ne delinquas me domine Deus meus, ne discesseris à me.

Intende in adiutorium meum, domine Deus salutis meæ.

Vides Domine quo in loco sint res meæ, quā truces aduersarij, quā impar mea cum tam crudelibus inimicis uirtus: quā non sint, etiam inter religiosiores, qui innocuos à noxijs, puerosque ab inquinatis, eximere aut possint, aut uelint: quare auxilio tu sis mihi domine mi Deus, & ne relicto me in his periculis, tu procul hinc abscesseris. Cito igitur accurre, ut auxilio sis mihi domine autor salutis meæ. Cui

laus sit & benedictio,

Amen.

Ixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.

Idithun, de quo sic legitur: Idithun in cithara prophetabat super confitentes & laudantes dominum: ex primarijs cantoribus, qui sacra praeerant melodie, psalmisq; Davidis in diuino canendis obsequio, unus erat, cuiq; inter ceteros is fuerat demandatus. Nec immerito quidem: nam Idithun transfiliens interpretantur: psalmusq; uirum illum graphicè describit, qui mundi uanitate ad Deum transire & cupit & nititur. Diuine certe cõtemplationes haud facile ab ignauis apprehenduntur animis: res enim est, quæ continuè efflagitat motu & transitu, alioquin omisso, uel parè, celestem illum gustu obtinendi studio ac nixu, in rebus facile corporeis considerandis, fruendisq; firmamur, manemusq; in Aegypto, durissimis luti ac lateris conficiendi operis addicti, Summa proinde uis emigrandum est ab impijsimis mœnibus Pharaonis, ad montem Dei Oreb (hic Sinai est) in quo lex uitæ à purgatissimis tantummodo percipitur animis. Verum nescio qua mea miserrima id contingat forte, ut cum me iam uesper hæc curarum superuacanearum, noxiasq; affectiones transfilijsse somniem, in eadem me iteru reuolutum sentiam: & cum me penitus è luto emerissee arbitrer, rursus in lutum deuoluar, rursus in terra me esse uideam, rursus idem, utinam non peior, sim. Vnde id quæso? Ob id, opinor, quod nondum Aegyptum dereliqui: adhuc Rameffes magis, aut Phiton placet, quam desertæ solitudinis labor, atq; iter. Sed illud in me ualde admirandum, quod cum etiamnum super ollas carniuum Aegypti sedeam, me in Aegypto essenon cogitem, eaq; uiuam animi securitate, ac si in culmine ipso montis, Deum facie ad faciem cum Mose alloquerer. O meam stupiditatem. Proinde, si sapio, alia mihi ineunda est uitæ ratio. Iam igitur decreui, iam (ut inde mei transitus exordium sumam, unde mala propemodum omnia originem habent) deliberaui, & dixi: Custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Ea enim mea mihi in primis habenda est uitæ ratio, ut quicquid agam, aut loquar, adeo exactè ad diuinæ legis regulam perpendiculumq; informem, ut ne uerbo quidem quamlibet minimo quenquam offendam. Vides quo exordio felicis huiusce transitus auspicianda sit uia? Nam certè quemadmodum suam non refrananti linguam, ut diuus ait Iacobus, uana est religio: ita primus ad religionem aditus in linguæ moderatione est positus. Quare ne in re iam toties à multis decantata diutius immoremur, illud asserere possumus, nullum unquam malum in terris extitisse, quod lingua effranis non inuenerit. Non est, inquam, tam algida regio, etiam ipso sub frigidissimo Bootis sydere collocata, omnis scilicet caloris atq; ignis expers, quam non incendere queat turpissima obreclatorum lingua. Quantum uerò incendij afferat mortalibus adulator, quantum palpo, quantum simulator, quantum mendax, quantum dolosus falsusq; delator, quantum periurus, iam non est ulla orbis plaga quæ id ignoret. Quod ego quidem damnum non ignauiter expendens, quanto possum conatu nauo operam, quod non solum tam lubricum diligentia custodia membrum muniam, uerumetiam capistro alligem, aut fiscella reprimam. Quod noster interpret uertit, posui ori meo custodiam: Hebræis est, custodiam os meum fiscella, boum scilicet more, quos fiscellis, ut ait quidam, capistrari oportet, ne germinu tenera decerpant. Hoc sane uerbo usus est Moses in Deuteronomio: ubi nos legimus, Non alligabis os boui trituranti: Hebræi habent, Ne capistres fiscella bouem dum triturat. Obserua igitur animæ diligentiam.

Posui, inquit, custodiam ori meo, cum consisteret peccator aduersum me.

Hoc est, ut reddat Paraphrastes, frænū adhibebo ori meo, quandiu negotiū mihi fuerit cum impio. Puras ne undecunq; uel cum non aduertis, sparfos esse corycæos, qui nostram, ut inquit Paulus, explorantes quæ est in Christo libertatem, miro obseruant artificio, si quid non rectè dictum excidat: olim enim corycæi per Asiæ portus interspersi, quid mercatores rerum ferrent, quouē nauigarent

rent subauscultantes, insidiasq; interim saxa inter latentia, insulasq; occultiores molientes, egressos illos è portu adoriebantur, diripiebantq;. Sic nimirum à nonnullis etiam in intimis ciuitatū, templorumq; interdū uisceribus fieri cernimus. Hi enim amicitiarū necessitudinumq; prætextu, aut aliquo alio honestiori habitu, tanquam secretiori secessu recti piratæ, quicquid loquimur subauscultare soliti sunt: unde ansa uix unius uerbi prolatione aut reperta aut ficta calumniandi, in nostram grassantur innocentia, famamq; deprædantur, ac ne cogitata quidem, ad Principes & magistratus pro factis deferunt. Qui interdum malæ fidei pastores cum sint, non solum probos sic male habitos, ab improbis non asserunt, sed etiā (malum) opprimunt, illosq; præmijs qui insontes, tanquam oues belluis cruento in theatro obiecere, & ornant & exaltant. Cæterum peccatorē aduersum nos consistere dicimus, cum uel alijs, nobis præsentibus, obloquitur, uel nobis adularatur. Verum illud diuinum, posse adeo obfirmari animum, ut non pecces lingua, cum semper, tum potissimum cum te aut tuos calumniante audis. Non est quidem multum te tuam ostentare mansuetudinē, cum nemo lædit, obsistitq; & prouocat: at illud non solum magnum, uerumetiam maximum omnium uidetur, cum consistit peccator aduersum te, silere, quanquam aliquibus persuasum est suum periclitari honorem, nisi in suos, quanto possunt nixu, ferociant calumniatores. Talem quidem morem Christiana non admittit constitutio. Imo, si ingenuè quod uerum est fateri uolumus, non conficio cur hominem illum, qui par pari suis referre calumniatoribus paratus est, refertq; si potest, Christianum appellare debeam, cum Christi legem longè aliter præcipere uideam. Quibusne igitur suam perscripsit uoluntatem ac legem Christus? O mores corruptos. Vide, mi lector, quantum nonnunquam à uero aberramus scopo, parumq; consideramus quæ sit Dei uoluntas bona, ut inquit Paulus. Quam uereor, ne illa Christi ad nos magis, quam ad Iudæos olim, pertineat cõminatio: nos dico, qui ommissis solidioribus, leuissimis nescio quæ interdum amplexamur, quibus planè seruatis, secura omnia nobis fore pollicemur. Væ uobis, inquit, hypocritæ, quia decimatis mentham, & anethum, & cuminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, nempe iudicium, & misericordiam, & fidem. Hæc quidem oportuit facere, & illa non omittere. Hæc igitur atq; his similia cum cerno (ut inquit) illis præsertim in locis fieri, illisq; ab hominibus, à quibus ob uitæ sublimitatem nulla ferè speratur correctio, sic mecum: Vbi auditus non est, non effundas sermonem: quare

Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est.

Obmutui silentio, uertit Fel. hoc est, ut reddat Paraphrastes, obmutui penitus: abstinui etiam bonis, metuens ne & illa in calumniam raperent. Solet enim aliquando uir probus, si quid acerbius contra se, aut sui similes, uel quod magis eum angit, contra diuinū honorem aut dici aut fieri uidet, in querelas quasdam parum se dignas erumpere, reclamareq;, ac commotiore, quam par est, animo in illos inuehi, qui cum turbas conciuerint & rixas, lautissimè triumphant. Quam sanè intemperantiam quò facilius superent, malunt perpetuo silentio etiam de his quæ bona sunt, obmutescere, intusq; sua, ut aiunt, in sartagine cõsumi, quam quid ineptè intemperatèq; effutire. Verum dolor ille sic ex diutina exortus reticentia, sicq; in interioribus animæ partibus cõpressus, suam secum enutrit pœnam: nam spiritus à mœrore quodammodo repercussus, sese ad intimas cordis sedes reuocat: unde contracto introrsus per spiritum calore, doloris incitabula, (sic illa uocant philosophi) mirum in modum incenduntur. Ex quo quidem calore uis eò acrior fit doloris, quò calor ipse uehementius incruduerit. Quare simulac suum in se dolorem innouatum, seu exagitatam, ut uertunt Hebræi, esse fallus est, subiunxit illico,

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.

Quorum uerborum sensum sic reddat Campensis: Cum animo reuoluerem quibus in malis essem, non aliter æstuabam, quam si ignis intra me arderet, qui

C erumpere cogeret me in uocem hanc. Vnde uehementes cogitationes, hæ præfertim, quæ in querelas, ob multa absurdè quæ fiunt in mundo, sese effundere gestiunt, intus in animo retentæ, irrequieto tanquam igne exagitantur motu, inardescunt, exæstuant, uixq; uise, ne erumpant, continent. Sic ea nobis peccati a Deo relicta est infirmitas, quò quales tandè simus, nō ignoremus. Cæterum non est dolor cum illo cōparandus, cum uir diuini honoris studiosus, sancta uidet sanctorum à suis conculcari conspurcariq; & nihilominus ne mutire quidem illi integrum est. Tacet igitur, suumq; in semetipso macerans dolorem, cum Deo saltem, postquam cum hominibus non licet, diuinam expostulat iniuriam.

Locutus sum, inquit, in lingua mea.

Quid, oro, post dissimulatum tandiu dolorem, locutus est?

Notum fac mihi dominus finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, ut sciam quid desit mihi.

Tædio, inquit, incolatus huius uitæ affectus, in qua sanè nihil quod uerū gaudium afferat, inuenitur, sed omnia turbida, molesta, aspera, confusa: tantum id cupio, ut mihi infelicis huius exilij finis, quantoq; tempore in miserijs mihi uiuendum sit, innotescat. Putas ne diutius cum his qui oderunt pacem, commorabor? Quantum nam mihi æui superest? Spes certè finis, uitæq; melioris expectatio, dolorem hunc meum si non leuare omnino, at saltem lenire possit. Iam quæcunq; gustu amara sunt, ut sunt pleraq; huius mundi, expertus sum, tuæq; ope adiutus utcunq; superauit. Restat finis, quo sanè cognito, non tanta cum molestia quod uitæ reliquum est transigam.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Veruntamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens.

D illud in primis asseuerandum, finem unicuiq; sui incolatus, facile posse innotescere, si se breui cogitat moriturum. Nam longa haudquaquam seriè, non dico annorū, sed horarum, recensendum est, quicquid totum hic uiuitur. Ecce ad mensuram pugillorum posuisti dies meos, uertit Fel. & tempus meum ac si non esset coram te. Minimam omnium quæ manu fiunt, hic ponit mensuram, quo te nuisimæ uitæ nostræ tempus ad eodè breue esse, ac citra omnè, ut sic dicam, numerum cogites, quod tam parua mensura, ut est pugillus, metiri possis: aiunt enim quartam partem esse palmi. Vnde nonnullis placuit sic uerti posse: Ecce palmares posuisti dies meos, hoc est, breues, modicos, citoq; desituros, utpote tam modica re inclusos. Utcunq; igitur sit litera, illud non ambigendum, breuitatem hic uitæ humanæ describi. Siue enim cubito, siue ulna, siue spithama, aut semisse & pugillo tuam hic uitam metiaris, scito te quamprimum moriturū: atq; propterea inanitatem quandam rerum esse, mortalium ætatem. Reuera enim, inquit Campanensis, modis omnibus uanisissimus est, quisquis est homo, quantumuis uideatur esse aliquid. Substantia mea, partim tempus meū uertunt, partim æuū, quod uates uice hominum asserit, si Deum spectes, qui super omnem æternitatē positus est, nihil penitus esse. atq; hic non absq; ratione interponitur Selah. Cæterū uniuersa uanitas omnis homo, sic interpretantur: per omnia, per uniuersosq; suos affectus, & appetentias, illas præfertim quæ ad mundum attinent, uanitas est omnis homo uiuens. Nihil est, inquit, humana uita, præterquam uanitas. Certè (uertit Fel.) omnis uanitas, omnis homo permanens. Alius uerò, Certè tota uanitas est uniuersus hominis status: ut hinc ex Hebræorum interpretum consensione, non ignoremus illud repetitum in nostra æditione Veruntamen, certè esse, aut ut alijs uisum est, tantum: ut sit sensus: Nullam ferè in terris uitæ hominis esse ueritatem, sed quandam potius umbrā, uestigiumq;, ac tenuem rerum imaginem, si æternum illum uitæ statum cogitemus, quem, transacta miserimi huius incolatus peregrinatione, in Deo per Christum adepturi sumus: unde stultitiæ proximum esse, quicquid hic accidat, conturbari hominem & affligi: quod à spiritu statim additur,

Verun-

A Veruntamen in imaginē pertransit homo, sed & frustra conturbatur.

Et uerè frustra superuacueq; perturbationibus acceptis concutimur, deq; rerum humanarum damno ac iactura querimur, quas citissimè tanquam, non dico imaginem, sed imaginis somnium præterire conspiciamus. Si uita hominis a deo fugax est ac uelox, ut eam spiritus umbræ & imaginis comparet, cui putas res diuitias, honores, regna item atq; imperia posse comparari? O quantum certè fallimur. Scit quidem omnia hæc infelix homo, cognoscit, intuetur, experitur quoque, ac manibus quodammodo contrectat: & tamen ad leuem tam caducarum rerum motum angitur, & nequicquam conturbatur, easq; quamprimum in nihilum resoluendas amat, quantoq; potest studio & colligit, &

Theaurizat, & quod infelicissimum omnium uidetur ignorat cui congregabit ea.

Heu falsam mortalium expectationem. Cui tanto labore, ac tum animæ tum corporis intertrimento acquisita, post tuum relinquere paras obitū: Extraneus interdum hæres, atq; hostis sæpenumero, licet filius sit, & consanguineus, tuis succedit fortunis. Suspiciatus ne unquam fuisses decoctorem aliquem breui hora consumpturū, quod tu tanto tempore, tantoq; salutis tuæ dispendio congestissis: Quid uerò senserint hi, qui tot bonis beneficijsq; ecclesiam ditauerunt, multi se ignorare dicunt. Illud tamen fatentur, non propterea quidem aut suos ciues, aut consanguineos & affines, aut filios quoq; et amicos pauperes suis bonis fraudasse morientes, ut in nefarijs absumerentur uisibus. Horret animus illa cōmemorare, quæ ob beneficiorum, ut uocant, lautitiam interdum peraguntur: quare illa, quorum interest, curent pontifices, ac corrigant. Meis ne partibus me omnino defuisse censebor, si uerecundè, ac cum pontificum reuerentia admonero: Nec ipsi quidem orbis moderatores, si ex Deo sunt, uiros illos, qui ingenuè doctrinā spiritus edocent, auersantur, tantum abest ut odio habeant. Cæterum

B *Ecce nunc est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est.*

Rursus substantia hic Hebræis est, præstolatio, seu spes. Vnde sic Fel. Et nunc, quasi dicat, rebus mundi sic se habentibus, quid expecto domine? spes mea in te est. Iam, inquit, confessus sum mortalium uitam, ac quæcunq; moliantur homines, uanitatē quandam esse, atq; umbrā. Quid igitur in tam caducis cōfido rebus? Tu certè unus es, in quo spes mea omnis, ac quicquid sum, & uiuo, recumbit. Apperant alij, ut lubet, & diuitias, & delicias, quibus nihil omnino in terris nullus statuitur finis, & modus: ego autem hæc omnia fastidiens in te solum me, quantus sum, reijcio. Ergo

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipienti dedisti me.

Omnes, quod sciam, Hebræorum codices habent, opprobrium insipientibus, seu ludibrium stolidis, seu nequam, ne ponas me: hoc est, ne sinas me perditis hominibus, ac nullius frugis, opprobrium fieri: solent enim hi, si quando probos uident diutius in miserijs uiuere, cum malaq; conflictare fortuna, illorum deridere patientiā, ac spem, quā ignauiā appellant. Ne proinde id fiat, rogat uir sanctus: sed prius illud, ut scilicet suis ab iniquitatibus, ac transgressionibus, ut uertit Fel. utpote origine atq; exordio, unde mala cætera proficiunt, emundet. Nulli dubiū, quod à nostris sceleribus illud nascitur, quod in opprobrium insipientiū traditi sumus. Illusio, inquit alio in psalmo, his qui in circuitu nostro sunt, facti sumus. Vide quid hic asserat: Dedisti me, ait, opprobriū insipienti. Causam mox addit cur id contingat: quia in te peccaui. Ego enim meis à meipso diluendis maculis nō sum idoneus: quare tu, qui omnipotentissimus es, ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Et sic abs te adiutus, haud amplius quidem irrisioni meis ero aduersarijs. Interea autem ubi me illorū uanitati ac fannis obiectū esse uoluisti,

Obmutui, & non aperui os meum.

Illorum enim arrogantium non respondi temeritati,

Quoniam tu fecisti.

Tu, inquit, sic fieri iussisti. Tu, tu, non homo, es qui percussisti, Tu etiam solus

Ces, qui uulneri meo medelam adhibuisti. Te igitur solum inuoco, terogo, te imploro, tantū ab est ut cum cæteris uel uerbo quidem uno expostulem. Tu tantum

Amoue à me plagas tuas.

Alij forsan æternam abs te summa animi fiducia petent beatitudinem, ac uitam: ego id quidem non nisi pauidè ac reuerentè: istud uerò & opportunè & importunè, & procaciter quoq; tandū orabo, donec me exorasse sensero. Non te, inquam, dimittam, nisi prius benedixeris mihi, à teq; audiero, Aurora est. Vulnera igitur illa, quæ tu met inflixisti, tu ipse etiam remoue. Verum nō id quidem oro, quasi non me grauiora meruisse arbitrer, querarq; me iam satis pœnarū dedisse: hoc sanè stultissimum esset: sed dico, me iam prorsus plagarum tuarum uel attritum esse. Acerbiores quippe sunt, quam ut his meæ ferendis uires sufficiant. Hebræi simul & Græci alio hanc legunt ordine literam. Quod enim noster uertit interpres, Amoue à me plagas tuas: deinde ueluti finito & uersu & sensu, alium orditur uersum, ad hunc modum:

A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus: propter iniquitatem corripuisti hominē.

Felix sic transfert: Aufer à me plagam tuam, à uulnere manus tuæ ego defeci. Postea uerò sic: Cum redargutionibus super delictū castigasti uirū. Alius item: Remoue à me plagam tuam, ab exagitatione manus tuæ consumptus sum: in obiurgatione ob iniquitatem corripis uirum. Euthymius quoq; græcus: Amoue à me plagas tuas, à fortitudine manus tuæ ego defeci: in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem. Idem fermè Chaldæus: Amoue à me, inquit, uulnus tuum, à percussione ualide manus tuæ consumptus sum. Quorū omnium sensus ac summa est, quod anima sui suorumq; facinorū, simul & inferendis pœnis uirū bene conscia, clamat, petitq; iam demum à tam dira plagarum immisione reparari: non quod quidem & has, & acerbiores quoq; non merita sit, uerū ob id, quod se iam planè sub grauitate manus Dei consumi sentiat. Vnde sic reddit Paraphrast. Aufer à me paulisper flagellum tuum: præ metu enim manus tuæ propemodum exanimatus sum. Nam in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem: hoc est, ut idem interpretatur, castigationibus ob iniquitatem immisis, erudire soles hominem. Cur hinc igitur felicissimas non appellauerim aduersitates, simulatq; per eas, quasi per eruditiones quasdam & instructiones, ad diuinam intelligendam uoluntatem informamur? Verum has caro quantum potest refugit: spiritus uerò, modò ex Deo sit, non solum illas non refugit, sed immissas libentissimè admittit, ac si ardentior est, & amat, & querit. Clamat ubiq; lex sancta, filiorū Dei pectora ad mundi iniurias ac persequutiones erudiri solita, planeq; per tribulationes & angustias occalescere. Ad hæc si bene aduerteris, ut inquit Theophylactus, inuenies non aliter regnare in nobis Iesum, nisi per afflictionem: atq; ita qui in delitijs uiuunt, inimici sunt Christi. hæc Theophyl. Cæterum cui iam compertū non est, duas ob res cœlitus immiti aduersa: ob unam quidem, quia turpissimè peccauimus: ob alteram uerò, quod nos Deus, qui nostrū amantissimus est, cuius simus temperaturæ agnoscat. Hoc igitur non ignorantes, quid tam molliter sub ærumnarum mola perstrepimus, ingemiscimusq;: Verum, ut dixi, carnis hæ partes sunt, non spiritus, qui non secus à tentatione & angustia, expoliri solitus est, ac solet ferrum mordaci à lima splendorem nancisci. Vide quid dicat caro:

Et tabescere fecisti sicut araneam animā eius: ueruntamen uanè conturbatur omnis homo.

Atrocitatē castigationis exaggerat. Eo enim modo, inquit, tuos in correptionum acerbitate contabescere uoluisti, quo solet aranea, quæ dum in texendis suis illis telis, opere scilicet inutili, intenta est, seipsam exhaurit & consumit. Hebræi tamen non araneam, sed tineam uertunt. Vnde Felix uertit: Tabescere fecisti uelut tineam preciosum eius. Quid porro sit preciosum eius, hominis uidelicet, nostra expressit æditio, animā inquiens eius, cuius quidem uigorem propter flagella contabuisse asserit, perinde atq; solent uestimenta etiā summa diligentia reposita

lita, à tineis rodi & absumi. Notat hinc quidam, subaudiendum esse, uestimentū, ut non raro aliquid, quod ex reliquis uerbis satis intelligitur, omittere scriptura soleat. hæc ille. Quare sic uertit: Dum tu hominem ob iniquitatem tantum quasi obiurgans castigas, illico tabescere eum facis, ut pereat quicquid in eo desiderabile est, sicut uestem depascit tineæ. Et cum homo tam infirmum animal sit, ut minutissimis istiusmodi comparatur uermiculis, ueruntamen uanè conturbatur, adhuc intumescit, adhuc suæ nullum statuit terminum ambitioni. Mera enim uanitas homo est. Illud rursum non omittendum, quod ex annotationibus Felicis conijci potest, cui & quadrat litera, quam modo posui, Preciosum eius, desiderabile uel desideratum eius posse uerti: ut sit sensus: Idcirco enim hominem corrigere decreuisti, & id quidem acriter, ut ita in eo pereat, quicquid desiderabile est solitus, dum mundo addictus est, quemadmod perit consumiturq; à blattis, pannum aut uestis. Desiderabiles certè erumnas: non secus enim affectiones nostræ effrænes, concupiscentiæq; ac desideria ab ipsarum dente perroduntur & euanescent, ac solent quidem tabulæ è ligno, aut uestes, & cætera id genus alia, à tineis perforari, exedi ue, & in minutissimam, ut sic dicam, scobem redigi. I nunc, qui perinde aduersitates, rem tibi adeo necessariam exhorrescis, atq; horere solet inuentam in itinere uiperam uiator. Crebris, inquit Euthymius, tentationibus & flagellis extenuat animam nostram Deus, crassitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circuncidens. Solet, inquit, anima à peccatis quo dāmodo crassior reddi, & contra afflictione & flagellis attenuari. Quare, mlector, appetendæ sunt aduersitates non detrectandæ. Verum quoniam Dei donum id est, robur ab ipso quidem non ignauis peti debet desiderijs ac uotis. Certè qui suum aduertit periculum, quamq; longè adhuc à patria exulet, nō potest non immenso affici dolore, ac queri se tandiū peregrinari à domino, atq; illius felicissimo priuari aspectu: ad quem assequendum maiori sanè uis opus est ac nixu, quam quem humanæ admittant uires. Si quidem corpus spectes, atq; illius cōmoda, nostra hinc firmantes tentoria, immortalem hanc fore uitam, quamuis difficilem & ærumnosam, cupimus: & tamen scimus, ut inquit Paulus, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. O deplorandum errorē. Dispeream, si suis homo uiribus, quantus quantus est, uel usq; ad lunæ globū saltem pertingere potis est intellectus: multo uerò minus ad illa quæ purgatissimis tantūmodo animis à Deo cōtemplanda obijciunt. Alij igitur suā factitent excellentiam, ne dicam uentosam persuasionē, suasq; optimas à natura dotes & prædicent: & si lubet, etiam ad posterorum memoriam parietibus, duræq; silici impriant, ac statuas erigant: ego autem meam non celans indigentiam ac paupertatē, clamabo ad Deum altissimū, Deum qui benefecit mihi, dicamq; cum propheta:

Exaudi orationē meā domine, et deprecationē meā: auribus percipe lachrymas meas: ne sileas.

Inculcatæ enim dictiones, oratio, deprecatio, lachrymæ, commiserationis plenæ sunt, eoq; tendunt, ut quod forsan aut ius, aut ratio nequeūt, ipsæ importunè impetrent. Hæc dixisse uolui, ne in distinguendis in hoc poemate sæpenumero oratione à deprecatione, rursumq; deprecatione, ab obsecratione, tēpus melioribus impendendum studijs, coneratur. Ne putes, inquit quidā, hinc animā ore solummodo ac uerbis orare, addit & lachrymas, quæ uolentissimæ sunt in precibus, ad mouendū iudicē. Quæ quidē anima licet, ut inquit Augustinus, tot trāsilierit, habet tamē adhuc quod fleat: quia abest quod desiderat, quia crebescūt scandala, abundat iniquitas, refrigescit charitas. hæc Augustinus. Possē & ego illud addere, quoniā defecit sanctus, atq; ideo Christus iam ferè ab omnib. ignorat, idcirco cōtemnitur, ostentuiq; habetur, ut ait Paulus. Cæterū alio modo legitur Hebræis hæc litera. Sic Fel: Exaudi orationē meam domine, & clamorē meum auribus percipe: ad lachrymā meam ne sileas. uel, ut alius, ad lachrymā meam ne obsurdescas. Clamorē meū auribus hauri, uertit Campensis: ad fletum meum ne obsurdescas. Atqui hinc duo mihi, quæ ad clariorem uulgatæ æditionis intelli-

C gentiam faciant, uidere uideor: alterum quidem, nihil aliud in hoc loco deprecationis uocem esse, quam clamorem illum internum, e corde anxio erumpentem ad aures usque Dei: alterum uero, ne sileas, ad lachrymas referri: quæ sanè adeo necessaria sunt in oratione, ut ferè ea indigna sit, quæ audiatur, si desint lachrymæ. Vbi lachrymæ, ibi spiritus. Lachrymæ, inquit Ambrosius, tacite quodammodo preces sunt: ueniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: nisi quod utiliores lachrymarum preces sunt, quam sermorum: quia sermo in precando sæpe fallit, lachryma omnino non fallit. Sed illud arbitrandum, ueras nunquam lachrymas, eas dico quibus orationem munitam esse oportere diximus, à corde duro atque occupato, prodire posse. Liquor enim est, qui animæ libenter illi adhæret, quæ spiritus suauitate affecta, nullo amplius alio satiari expetit edulio quam suspirijs ac singultibus illis, qui à desiderio celestis patriæ, atque à miserrimo uitæ huius ergastulo dissoluendi proficiscuntur. Alio, qui lachrymarum facilitatem in his, qui nunquam suam reformant uitã, sed semper mali sunt, quo nomine appellem, prorsus me fugit. Ea enim uirtute prædita sunt sanctæ lachrymæ, ut animam totam abluant, mutantque in aliam, quã antea omnino ignorauerat, formã & imaginem. Sed de lachrymis satis: quanquã perpetuò mihi lachrymandum esse scio, ô Deus:

Quoniam aduena ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei.

Quandiu enim in corpore sumus, clamabat Paulus, peregrinamur à domino. Vis ne peregrinationis humanæ statum audire? Per fidem, inquit, ambulamus, & non per speciem. Audemus autem (en sanctorum fiduciam) & bonam uoluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentem esse ad dominum. Nam & in hoc, inquit, ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de celo est, superindui cupientes. En tædium animæ, quo mirum in modum afflictã, ab istis iam tandem mundanarum rerum tricis cupit dissolui, & esse cum Deo: qui certè cum sit uera hominis quies ac beatitudo, in hac carne tamen uix in enigmate conspicitur: quare à diuino illius aspectu semoti, ac per id tetrum uelum corporis dissociati, querimur quod tam diu ab illo, quem supra omnia, imò quem solum & amamus & colimus, extorres simus, clamamusque cum propheta: Adueni sumus, apud te tamẽ, per fidem, sicut omnes progenitores nostri, qui in nube fuerunt: hoc est, in caliginoso uitæ huius incolatu atque exilio abs te peregrè degentes, spe tamẽ in cœlis ac desiderio tecum in patria felicissimè diuersabantur. Sic nos quidem. Sed quid alios memoro? Ita ego, inquam, inæquali licet passu atque affectu, meam mecum deploro miseriam, ingemisco, quantoque possum nixu contendo, si fortè eò per te ueniam, ubi tu mea es merces, mea quies, mea felicitas, & patria, ô benignissime. At prius tu quidem (mitigata paululũ poenarũ atrocitate, sub qua, nisi manum porrigas, mihi omnino periclitandũ esse uideo)

Remitte mihi, ut refrigere, priusquam abeam, & amplius non ero.

Suspende, obsecro, tuum de me iudicium, manumque à percussione reprime, ut antea quam è uita hac mortali demigrem, respirare ualeam: hoc est, ut spiritus consolatione accepta, te tandem pientissimum agnoscam patronum, quem hactenus seuerum, propter peccata mea, expertus sum iudicem: & sic abs te rescillatus, securè deponam spiritum meum. Cuius laus sit & benedictio in secula seculorum, Amen.

IN FINEM PSALMVS DAVID XL.

*X*pectans expectaui dominum, & intendit mihi.

Aut certè in ueritatis indagacione prorsus hallucinor, aut nos ferè omnes amentes appellari necesse est, qui cum psalmodiarum librum, scriptum nimirum Dei digito, ad mores hominum informandos, refundendosque denuò in nouã imaginem in Christo Iesu, qui summa psalmodia est, clamore, eiulatu, lachrymis, suspirijs, metuque ac terrore simul cum flagrantissimo orationis studio, respersum cernimus, uix oculos aperimus ad ea sanè consideranda, quæ

A quæ in psalmis nobis imitanda proponunt. Clamat in his Christus, ingemiscitque, moeret, affligitur, ac quasi sub tuo onere, ô homo, exanimatur: & nihilominus, perinde ac tua minimè res agatur, & rides, & profundissimo stertis somno. Non ne, te obsecro, hominis parum pensi habentis indicium illud est, sese penitus suo à ferendo onere subducere, alium interim sub eo emorientem contemnere & irriderere: O nostram ignauiam. Putamus ne nostra ad diluenda scelera, unam uix uel excussam ab oculis lachrymulam suppetere posse, qui Deum legimus pro non suis, tantis affectum fuisse doloribus & cruciatibus? Censemus ne nostra in re, tanta præsertim, debere nos obdormiscere? Atqui ut illud omnium uerissimum sit, Christum nostra omnia suis ærumnis adeo extenuasse delicta, ut planè nulla effecta sint: num te propterea prorsus tuo in negotio indiligentem, incogitantemque esse decreuit? Vult igitur Deus, ut secum in his, quæ ad te spectant, collabores, teque saltem, ut grati animi homines solent, in tuis curandis rebus, & promptum, & non ignauum omnino præbeas. Si Christus itaque pro te doluit, ualdeque afflictus est: tu & pro te ualde doleas, affligarisque, ac nulla prætereas dies, quin tu pro te cum illo, qui pro te uertim lachrymauit, abunde illachrymes. Alioqui certè cum sacram serio intueor legem, contraque nostram cum è regione expendo uitam, mihi nescio quid, nulla sui parte sibi cohærens, ac, ut in somnis sit, totum dissociatum & luxatum uidere uideor: hæc enim imperat continentiam, modestiam, charitatem, pacem, concordiam, mansuetudinem, humilitatẽ, iustitiã, ueram religionem, nostrum odium: nos contra libidinem rependimus, arrogantiam, similitatem, discordiam, fastum, superbiam, iniurias, superstitiones, ac nostrum amorem. Stricto ne hæc simul coeunt modo? Erro ne, an ista prout reuera sunt delinuit? Non ne, te oro, luxui adeo intentè avaritiæque, ac cæteris huiusce generis orbis monstris addictus es, ac si in terris nihil aliud Christus aut egisset, aut alios edocuisset? Ille unam uiuendi rationem præ se tulit, nos aliam longeque diuersam & amamus, & mordicus tenemus. Atque hæc quidem, cum eo se habeant modo nos tamen christianæ disciplinæ sectatores esse, non solum credimus, uerum etiam pro nostra huiusmodi tutanda persuasionem, cum contradicentibus rixamur contendimusque, ac usque ad audientium nauseam digladiamur. Sed de his satis. Nunc ad psalmum mentem applicemus, interim his non ab re defletis. Narrat hic anima ea, quæ per fidem ita annexa est Christo, ut is caput sit, illa membrum, quomodo per gratiam à multis erepta sit malis. Verum unde ipsa in tam mirabili & diuino exponendo consilio deficit, ille, ut est anxius, ut sic dicam, animarum zelotypus, quasi succenturiatus supplet. Quare non mirum admodum esse debet, si tum hoc in psalmo, tum in plerisque alijs, membrum modo uideas unum è Christi corpore, tanquam in scena, loqui, modo ipsum caput pro se interdum, interdum uero uice omnium, & nonnunquam ignobilium, ut illa uocat Paulus, membrorum introduci. Quæ sanè norma ad intelligendas scripturas uniuersalis est, atque eousque necessaria, ut planè à psalmodiarum studiosis absque ea non secus erretur, atque errant hi, qui nandi prorsus imperiti, nare absque utre aut subere præsumunt. Cum diutius, inquit, aduersariorum telis impeterer, diris uel persecutionum stimulis exagitarer, quid putas egerim? num quidem mihi ob moram dilationemque diuinam tunc fuit desperandum? Minimè certè omnium, sed, ut sanctus mihi suggessit spiritus, Expectans expectaui dominum, & intendit mihi. In me, inquit, suos iniecit oculos dominus, beneuolusque intuitus est aspectu. Quid porro sibi uelit repetita dictio, expectans expectaui, Hebræus aperit. Cum diu, inquit, expecta uissem dominum, tandem attendit mihi. Paraphrastes uero: Sollicitè expectans expectaui, donec præberet se mihi. Iam illud periculosum, in continua hac cum carne & mundo lucta, moræ diuine, qua non propterea celestis pater in suis defendendis utitur, quod illos negligat, uerum ut aptiores eos ad suum cultum pietatemque, quæ in rebus arduis posita est, efficiat, impatientem fieri. Et cum quidem nostrum omnino excedat intellectum, quamobrem id potius quam illud in terris fiat: ita nos planè fugit, cur non actutum præstò adsit Deus nostris in suble-

cuandis miserijs, & uocatus, & lachrymis, ut nobis uideatur, coactus. Hebraei totum hunc uersum sic integrè transfulerunt, ut principium sequentis secundum nostram additionem, præcedentis illis finis sit, hoc modo: Expectans expectaui dominum, & inclinauit (aurem scilicet) ad me, & exaudiuit clamorem meum. Postea alium sic inceptant: Et exaltauit me de puteo perstrepenste, uel strepitus. Quod noster interpres sic uertit:

Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriae, & de luto facis.

Siue miseriam, siue strepitum legas, statum illum calamitosum denotat, in quo anima propter tentationum rerumque aduersarum uehementiam posita, ipsa in se aliud nihil sentit atque experitur, præterquam tumultum, strepitum, pauorem, miseriam. De luto facis. de luto coeni, seu limi, reddunt Hebraei. Videtur metaphora ab his sumpta, qui amnem aliquem turbidum pedibus, aut equo uadare tentantes, in occultum fundi limum incidunt, à quo, nisi aliena extrahantur ope, emergere nequeunt: unde in foedo illo mortis genere interire eos necesse est. Ita igitur omnis huius mundi calamitas est, ita erumna, ita persecutio, ita tentatio, ita peccatum. In peccatis, inquit Christus, uestris moriemini. Ecce limosi uadi periculum. Ecce in coeno mors, dum nostris nimirum pedibus, animæ scilicet affectionibus & cupiditatibus, aut equo, hoc est, irrationali, effrenique humanæ prudentiæ consilio, nostram committentes salutem, in illas rerum angustias incidimus, à quibus sanè eximi quammaxima uis opus est, diuina scilicet: nam uirtus omnis humana tenuis est ac debilis.

Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.

Non contentus quidem unquam est Deus suos à periculis extraxisse, nisi illos etiã tuto in loco collocet. Id est enim quod hinc asserit spiritus in hoc uersu, qui sic à Paraph. redditur cum superiori: Sollicitè, inquit, expectaui dominum, ut extraheret me è puteo illo calamitoso, & luto sordidissimo, & constitueret me in rupe erectum in pedes meos, uiam mihi præparans per quam ambularè inoffense. Purgatos igitur per fidem, quæ est in Christo Iesu, animæ affectus, qui sunt eius pedes, euulsosque à peccati limo ac sorde, adeo firmo in solo & petra, hoc est, in seipso roborat æternus pater, ut nequaquam amplius nutare possint, sed rectè gradientes, eò sese expedite dirigant, ubi naturalis suus est finis, quam beatitudinem appellamus. Idcirco enim mortalium animas creauit Deus, ut beatitudinem habeant. Quare eam non adipisci, contra planè suæ naturæ conditionem esse arbitrandum est. Vide igitur quam foedè erret anima quæ peccat, cum non solum ab Deo, qui eius est finis, se impudentissimè subducatur, uerum etiã ipsa suam corrumpat naturam. Vnde hinc transacti iam periculi memoriam retinens, illudque procul tanquam scopulum in mari è litore prospectans, sibi se in tuto esse applaudit, Deoque, qui suos statuit supra petram pedes, ac suos ne amplius à uia iustitiæ aberret, direxit gressus, quanto potest tripudio gratias agit, additque ad sui gaudij cumulum:

Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.

Nouum hinc uocat canticum, nouam oblatam laudandi Deum materiam, ob nouam innouati spiritus gratiam: quod in sequentibus magis exprimit, nam quod nos legimus, carmen Deo nostro, Hebraeis est, laudem Deo nostro, ut sequens hemistichion prioris sit explanatio. Vnde ex Hebræo quidam Carmen, inquit, ori meo inseruit, gratiarum uidelicet actionem Deo nostro, quod à Paraph. sic redditur: Ut immitteret, inquit, hoc est, expectans expectaui dominum, ut immitteret in os meum carmen, quo noua & inaudita beneficia Dei nostri decantentur. Ceterum de cantico nouo, in Psalmo trigésimotertio abundè est dictum. Iam enim per nouum Adam, noua mundo oblata sunt munera: neque uetustum illud Væ amplius, tam frequens in prophetis, à primisque exortum parentibus: quorum delicto nostræ adeo afflictæ sunt res, ut sanctus ille uir clamare non sit ueritus, Væ seculo, & qui habitant in eo. non amplius, inquam, Væ illud antiquum simul & horrendum auditur: sed uox turturis, uox dilecti pulsantis, ut inquit sponsa: uox qua dictum est, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite, nam is solus est, qui canticum illud nouum composuit, quod nemo cantare poterat, nisi centum quadraginta quatuor millia, qui

exem

A exempti sunt de terra. Vetus enim omnia fastidit dominus. Quare non abre clamant Paulus: Renouamini spiritu mentis uestre. Quo uero modo id fieri debeat, alius breui aperit compendio: Quiescite, inquit, agere peruerse, discite benefacere. Hæc est sanè noua in Christo creatura, ad cuius exemplum

Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino,

Vide quid boni à grata anima ob percepta diuinitus beneficia proficiatur: nam (ut multa alia omittam) illud in primis nobilissimum est, quod à sanctissimis eius consilijs, actionibusque & uerbis, ad sanctitatem complures amplexandam, quæ in spe potissimum, ac Dei timore consistit, incenduntur: quemadmodum à prauis moribus, illorum præsertim qui magis conspicui sunt, detentur, ac desperati maledicta blasphemiasque deo pro laudibus regerunt. Quot interdum animæ, multorum qui aut ætate, aut sexu, aut iudicio & ingenio infirmiori sunt, audito uisoque turpi aliquo exemplo in natu grandioribus, atque in his qui religiosiores censentur, non solum ab incepto fidei proposito resiliunt, uerum etiã ad quæuis facinora sese impudentissimè ingerunt. Danda proinde est opera, ne quæ nostro exemplo ad turpes incitemus operationes. Nam unicuique, ut sacra fanciuit lex, mandauit Deus de proximo suo. Verum tu, cui lux iam per Christum oblata est, eorum tantummodo uitam imitare, qui boni sunt: ceteros uero, quamlibet primarios, tanquam angues aut scorpiones deuota. Quod si quem tamen illorum, qui ideo in sublimi aliquo gradu & dignitate sunt constituti, ut norma omnibus bene sancteque uiuendi existant, turpiter uiuere contigerit, ne dubites, si à tam periculoso monstro te fuga auerteris, à melioribus ingenijs reprehendi. Tantum illud cura omni obserua ac fac, quod tibi simili in periculo faciendum esse præcepit Christus: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hinc mihi itaque considera, quid de se dicat uir sanctus, seu pro eo filius Dei. Videbunt multi. Quid, oro, uidebunt? Meam nimirum in aduersis & spem, & tolerantiam: meum erga Deum tum amorem, tum reuerentiam, candoremque animi, ac fidem. Quare his moti quamplurimi, meoque incensi exemplo, totam salutis summam ex me discent, quam in spe maximè, ac Dei timore positam esse, haud semel dixi. Itaque

Beatus uir cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in uanitates & insanias falsas.

Beatus, inquit, uir, qui tentatus, alicuiusque rei honestæ percupidus, non ariolos, aut magos, meras nimirum uanitates atque insanias sibi accersit, sed spem omnem suam in Dei nomine uoluit esse. Vult Euthymius dictiones, insanias falsas, Græcis esse uaticinia demonum: quæ idcirco falsa sunt, quia à dæmone, qui mendax est, ut ait Christus, & pater eius, originem habent. Furore enim temerario atque impotenti uates illi dæmonum perciti, quid insaniam, falsæque religionis & doctrinæ non effutiebant? Sic Fel. Non respexit ad superbos & diuertentes, seu circumeuntes, mendacio. quanquam Paraphr. ad quascunque uanitates illud referendum esse opinatur. Vnde sic reddit alius quoque ex Hebræo: Non respexit ad fastuosos, & eos qui ad uana deficiunt: hoc est, qui Deo uero relicto, quæ carni libent sectantur, & qui iam non bona, sed inanes bonorum imagines atque umbras anxio amplectuntur desiderio. Id est, ni fallor, quo suos in Hieremia uoluit Deus admonitos esse: Nolite, inquit, confidere in uerbis mendacij, dicentes: Templum domini, templum domini, templum domini. Utinam nostra hæc ætas, alioqui factis iam demum ad solidum bonum experrecta, huiusmodi careret uitio & errore. Iam quidem uel inter ipsas uilissimas textrices, non desunt quæ astrologiam illam ineptissimam profiteantur, qua, dempto ueluti sceptro de Dei manu, non solum priuatas præagiunt cuiuslibet fortunam & ætates, sed & imperijs, regnisque, ac diuinæ illi (ò ineptias) summi Pont. maiestati necessarios quosdam eventus contingere & asserunt, & quod magis dolendum est, toti persuadent orbi. Sunt ne hæc solide in Deum fidei argumenta atque indicia, an uanarum potius instrumenta superstitionum, falsarumque opinionum, ac doctrinarum insitiones? Non hi ergo beati, qui huiusmodi in Dei domo enutriti errores: sed is beatus, qui spe omni sua in Dei nomine reposita, non respexit ad uanitates & insanias falsas. Verum

C his parumper omiſſis, ad te redeo, ô, cuius fidei me iam pridem dedicaui. Nam *Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tui. Annunciaui & locutus ſum, multiplicata ſunt ſuper numerum.*

Sic enim ex duobus noſtri interpretis uerſibus, unum legunt Hebræi, & eſt ſuperioris propemodum exclamationis cauſa. Diuino quidem ſpiritu, à quo uera omnis cognitio oritur, accenſa anima, atq; ex conſideratione immenſæ Dei beneuolentiæ erga homines ſtupida effecta, exclamauerat: O felicem uirum, ô beatum, qui fiduciam ſuam omnem in domino collocat. Subinde uero alio exclamationis genere, tanquam ratione, cur ſic exclamauerit, redditura, ſuum depromit ſtupore, & ait, ut uertit Campenſis: Plurima designaſti tu domine admiratione digniſſima: & cogitationes, quibus ſedulò curas nos, tam ſunt multæ & mirabiles, ut nemo hominũ intelligere queat, quantum tibi debeat pro illis. Si enim alijs enarrare coner eas, & uerbis proloqui, inueniam plures eſſe, quam ut numerare ſufficiam, nedum uerbis explicare. Quis porro illas æternas patris cogitationes, quibus ante omne æuum decreuerat per unigeniti ſui ſanguinem & mortem genus ſeruare humanum, uel intellectu capere, uel lingua proloqui unquã poterit? Abſtruſiores illæ ſanè ſunt, admirabilioreſ ue, quàm quæ ab humana mente percipi ualeant. Quare nõ immeritò exclamat anima: In cogitationibus tuis, hoc eſt, tam admirandis, tamq; amore ac charitate refertis, quis ſimilis tibi? quis tecũ comparandus? Quid ex ſe homo cogitationibus cõprehendere unquã poterit, quod idem aut turpe omnino non ſit, aut inconfans, aut bonarum rerum odio pleniſſimum? Tuarum uero cogitationũ modum ſuper nos non eſt ordinare ad te (ſic quosdã hunc uerſum reddere uideo) hoc eſt, tam ſublimes ſunt, nempe diuina, ac ſupra omnẽ æternitatẽ, captũq; humanũ poſitæ (noſtræ uero ſordidæ, ac temporarię) ut nullus omnino modus, aut ratio in hiſ perueſtigandis idonea ſit, quo modo ſeſe ad te habeant, hoc eſt, à te proficiſcant. Annunciauo, inquit, loquar, præualuerunt numero. Ad eò, inquit, omnẽ numerũ ſperant, ut nihil propemodum ſit, uelle eas lingua exprimere. Quis, oro, hinc ſtupore non extra ſe fiat, conſiderans tanta tamq; immenſa Dei mortalibus ſubueniendĩ eſſe cõſilia, ut omnẽ prorfus excedant cogitationẽ, ac numerum ſuperent, uincantq; omnem omnĩũ ſpem atq; expectationẽ? Certè ſi nõ aliud, id ſaltem, puto, uel ipſa gelidiffima ad diuinũ amorẽ accẽdere deberet peçtora, cordaq; è ſede propria euulſa, in ipſum, qui tanta nos proſequitur charitate, transformare. Quid illud? O cæca mortalĩũ iudicia ac ingenia. Quid, inquã, illud, cum te ſentias per ignominia ad gloriam, per turbationẽ ad pacem, per mortẽ ad uitam, per peccatũ ad iuſtitia miro modo aſcendi, ac uĩ fidei adduci? Hic enim, mi lector, cuperem & ego, ne ingratus omnino dicerer, annuciare alijsq; enarrare, quanta fecit Deus animæ meæ, quàm miranda, quàm innumera: ſed in ipſo prorfus exordio dicẽdi deficio, uideoq; quàm temerarium id penitus ſit, tentare uelle, quod non ſolum homini, uerum etiã ipſi ſupremo ſpirituum beatorum ordini, dictu eſt difficile. Cæterum, ne etiã minima prætereamus, illud quod uulgò legunt, multiplicati ſunt, nescio quam ſententiam adducat. Multiplicata igitur uertendum erat, quod tum Græcos omnes, tum Hebræos, ſine controuerſia uelle uideo. Sed ad reliqua.

Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi.

Ex Hebræo, Aures autem perforaſti, ſeu aperuiſti mihi, uertunt, legimus enim in Exodi libro, quod ſeruo illi qui, neglecta libertate quæ ſeptimo quoque anno ſeruis offerebatur, domino ſuo ſeruire mallet, quàm liber abire, ſubula perforabant aurem: quod quidem perpetuę ſeruitutis indiciũ erat. Ita in hoc loco dei ſeruus, ſuum cupiens æternum præ ſe ferre erga deum obſequiũ, quod ſane abſq; ipſius domini uoluntate fieri nullatenus poteſt, dicit ſuã à domino perforatam eſſe aurem, apertamq; ac ad percipiendas diuinas iuſſiones præparatã. Et eſt perinde, ac ſi dicat: Me tibi æterna diuinxiſti ſeruitute, auresq; ad tuam perdiscendam uoluntatem perforaſti, aperuiſtiq;. Nam fides ex auditu, auditus autem per uerbum Dei. Hic locus citatur ab Apoſtolo in Epistoſa quam dedit

Hebræis,

A Hebræis, ſed alijs uerbis. Corpus, inquit, aptaſti mihi. ſed idem omnino ſenſus eſt, ſi res medullitus inſpiciatur. Nam cum alicuius aures à domino perforantur, inſtituunturq; ad cœleſtem capeſſendam doctrinam, ex qua fides, atq; ardens ad parendum Deo, eiusq; ſanctis monitis deſiderium oriri ſolet, id neceſſariò fit, quod totũ ſe homo diuino conſecrat obſequio: unde ipſum quoq; corpus, alioqui uoluntati Dei contumax & rebelle, ad eius cultũ ac religionem aptatur, formaturq;. Sed hoc de impuro homine ſit dictũ: ſecus uero de Dei filio, cuius muniffimũ corpus, propter ſuam puriſſimã naturam, hoſtia & ſacrificium pro mortalium omnĩũ peccatis fieri potuit. Vnde cum impoſſibile foret, taurorũ ſanguine & hircorum auferri peccata, ut inquit Paulus, ipſe Dei filius ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi: hoc eſt, corpus meum conſummatã perfectamq; hoſtiam fore ab æterno deſtinaſti. Vnde infert Paulus de diuina loquens uoluntate, in qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationẽ corporis Ieſu Chriſti. Succurrit & alius, dum hæc enarro, ſenſus, & eſt ac ſi diceret alloquens patrem Chriſtus: Spretis, ô pater, umbroſis illis cruentisq; uictimis, umbra ſcilicet futurorũ, me corpus, hoc eſt, umbrarũ illarum omnium ueritatem eſſe uoluiſti. Ait Paulus ad Colloſſenſes ſcribens, in Chriſto habitare plenitudinem diuinitatis corporaliter: hoc eſt (id obiter dictum ſit) uerè, non per imagines ac figuras. Nam uictimæ illæ antiquæ atq; ſacrificia, umbre quædam atq; imagines fuere: Chriſtus uero ueritas. Neq; unquã fuit umbra per ſe, ſed à corpore aliquo denſo, ſolĩ obiecto. Veniente igitur tempore, in quo corpus, hoc eſt, res ipſa, ac ueritas propalata erat, ceſſere umbræ atq; imagines. Ipſo, inquit Auguſtinus, ueniente, noluit ea, quæ erant eius figuræ. Porro diuerſa uictimarum ac ſacrificiorũ nomina in lege ueteri, diuerſos portendebant effectus: alia enim ſimpliciter ſua quilibet uoluntate, abſq; diuino præcepto offerebat, & hæc oblationes uocabantur: alia rursus ex legis iuſſione. Erat poſtea ſacrificium ueſpertinum, erat matutinũ: alia item ſecundum tempora & perſonas, quemadmodum Leuitici libro uidere licet. Verum holocauſtum, illud erat ſacrificiũ (ſacrificium generale erat nomen, quicquid ſcilicet altari inferebatur) quod totum diuino incendebatur honori. Holocauſtum uero pro peccato, ſacrificium expiationis appellabatur: & id ſemel tantummodo in anno per ſummũ perficiebatur Pontificem ingreſſum, non ſine ſanguine, in ſancta ſanctorum. quod quidem uerum illud ſacrificium per ſummũ pontificem Chriſtum conſummandum præferbat, à quo ſanè noſtra omnia ſanata ſunt uulnera, diluta ſcelera, ac uita reſtituta. Erant & alijs ſacrificandi ritus, pro peccato, pro ignorantia quoq;. Sed de hiſ ſatis, quantum ad pſalmi intelligentiam ſpectat:

Holocauſtum (inquit Chriſtus) pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, Ecce uenio.

In capite libri ſcriptum eſt de me, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui, & legem tuam in medio cordis mei.

Licet enim hi uerſus unicuiq; noſtrum, quatenus Chriſti membrã ſumus, coaptari queant, quippe qui nihil ad eò curare debeamus, quàm ut toti, quanti quanti ſumus, diuino, quod hinc canit uates, mancipemur cultui, qui in eò potiſſimum conſiſtit, ut Dei obtemperemus uoluntati, quemadmodum ea totius ſacræ legis ſumma eſt, ac perfectio. Tunc dixi, inquit, Ecce uenio: nam in capite libri ſcriptum eſt de me: hoc eſt, diuine legis præcipuũ caput eſt ac ſumma, ut ego, qui ad tuam ſeruitutẽ aſcitus ſum, faciam uoluntatẽ tuã Deus meus. Volui, quid uolui? uolui legem tuam in medio cordis mei, id eſt, ex animo, ac ſerio tua in meditando lege immorabor. Vide promptitudinẽ atq; ardens ſtudiũ animæ perficiendi Dei uoluntatem. Eſti, inquã, hæc ad nos pertinere poſſe arbitramur, tamen ea Dei filio in primis ſanctorũ omnium capiti conuenire exiſtimamus, qui patrem pronobis alloquitur, dicens: Holocauſtũ pro peccato, ſeu, ut uertit Fel. ſacrificiũ expiationis non poſtulaſti: hoc eſt, cruentis illis hoſtijs ac ritibus, in quibus nulla extat purgatio ac iuſtitia, abs te reiectis, tunc ego uictimarũ illarum omnium ſinis, dixi, Ecce uenio, ecce me uerum, conſummatumq; ſacrificium, in quo om-

nis inest animarum puritas, ac peccatorum remissio, pro toto humano genere, non pro hac tantummodo aut illa deuoueo natione. Sic enim in capite libri scriptum est de me: hoc est, caput ac summa cum legis, tum prophetarum omnium illa est, ut tempore abs te ordinato mundum planè perditum inuisam, eumque suis à sceleribus, meo purgem sanguine ac morte. Nam nihil tam cupio, quam ut tuam de seruandis hominibus compleam uoluntatem. En, mi pater, hostia, en ligna, en ara, en gladius. Iam quidem alius inceptandus est cultus, aliaque ædificanda religio, cuius uisceribus tua imprimenda sit lex ac uoluntas, que est, ut qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Cæterum lex tua, lex spiritus est, non corporeis illis ac immundis sacrificiorum ritibus innixa, licet adumbrata, rudique populo ad tempus, tanquam illius fidei signum, credita. Ecce quam breui summa magnus ille sacrificiorum aceruus, ac rituum concluditur. Quod porro Deus à mundi semper exordio, ab homine fidem magis, atque ardentem in eius cultu, qui in spiritu maxime ac ueritate positus est, animum requisierit, quam sacrificia illa antiqua ac cerimonias, nihil tam accuratè narrant scripturæ. Quare illud, quod noster interpret uertit, In capite libri: diuus Hieronymus, atque adeo cæteri ex Hebræo habent, In uolumine libri scriptum est de me: hoc est, & lex & propheta de me scripserunt, ut faciam uoluntatem tuam. Alludit enim ad Iudæorum morem, qui etiamnum oblongis quibusdam suam conuoluunt legem membranis, argumentum sanè ingens, quod nondum illis mens legis explicata est, sed adhuc manet in inuolucro, ac mæandris ueluti quibusdam inuoluta. Porro in medio cordis mei, uertens interpret, sententiam magis quam uerba redidit: nam Hebræis est, in medio uiscerum meorum: seu, ut uertit Fel. intra intestina mea. Vnde Paraphrastes: Doctrinam tuam in penetralibus pectoris mei descriptam habeo. Notant quidam, ut faciam [ut] superesse, sed solummodo legi debere, facere uoluntatem Deus meus uolui. Voluntas, inquit, patris fuit filij mors, quæ pro humana salute, summa cum dispensatione à Deo permilla est. Verum iam est uidendum, quò illius tendat propositum ac studium, qui cum filio Dei se dicere posse confidit, Facere uoluntatem tuam Deus meus uolui, & legem tuam in medio cordis mei.

Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine tu scisti.

Quamquam Hebræis Tuam uacat, non officit tamen sensui, imò explicat magis: nam nihil tam curat uir sanctus in hoc mundo, quam ut quæ plurimis Dei iustitia, quæ est eius perfectissima bonitas, innotescat. Mirum quam ardenti flagret desiderio & studio, ne tam immensum Dei beneficiū, ut est eius misericordia ac ueritas, à mundo ignoretur. Videt enim per sacros diuinæ legis afflatus, quibus quotidie magis ac magis accenditur, non amplius in arcta, ut olim, atque angusta Iudæorum gente celebranda esse dei dona, sed in ampla totius orbis plaga, frequentiaque populorum, uel usque ad effusionem animæ propalanda. Non quidem ob improborum hominum minas, & crudelitatem, à diuini uerbi præconio cessare potest: proinde nihil eum, quamlibet durum aut asperum, à concepta iam flamma, atque igne amouere idoneum est. Clamat, urget, inculcat, admonet, hortatur, rogat, minatur quoque, nec quicquam tam auidè cupit, quam pro Christo, à cuius spiritu tam ualidum hausit animū, atque eius cultu & honore, posse emori. Quid humanas minas, mortemque illam, qua corpora duntaxat pereunt, uir diuino sultus præsidio timere debet? Tantum enim Dei religio uiua sit, lateque per orbem uersum diuulgetur, omnia quamuis horrenda ac fæua, leuia animæ Christo per fidem atque amorem unitæ, imò uerò etiam leuissima uidentur. Ecce, inquit, labia mea non prohibebo, Domine tu nosti. Insuper

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, ueritatem tuam, & salutare tuum dixi.

Non abscondi misericordiam tuam, & ueritatem tuam à concilio multo.

Iam illud considerandum, quam non obscure Euangelij munus in uerbo illo, Annunciaui, uersus superioris appareat: nam Hebræis est, non tantum rem aliam quam

A quam simpliciter annunciare, quam rem nouam insolitamque, & que audita animos mirum in modum afficiat atque accendat, prædicare: quod sanè tam aptè sacrosancto Dei Euangelio cõuenit, quam quod aliud maxime. Quid unquam tam nouum à seculis auditum est, quam totum humanum genus, unius Christi sanguine & morte, atque illa quidem ignobili & infami, è morte ad uitam restitutum esse? Quid porro tam nostros afficit animos, atque ad diuinam excitat religionem, quam unius solummodo fidei in Christum, qua nostra omnia per ipsum deleta esse scelera certissimum, seruatos nos esse beneficio cernere? quis hinc amore omnino non colliquefacit? Quantum putas spiritus suauitatem concepisse Apostolum, quando illud fidei elogium protulit? dicens: Iustificati per fidem, pacem habemus ad Deum. hoc est, Deo per fidem, ac Christum qui fidei nostræ finis est, reconciliati, in amicitiamque asciti, perfectam adepti sumus animi tranquillitatem, ac de remissis peccatis certitudinem, ex qua nimirum tumultus illi, ob legis sarcinam, ac strepitus conscientiarum experrecti, sedati sunt. Iustitiam igitur tuam, ô Deus, qua perfectissimè bonus es: ueritatem item tuam, hoc est, constantiam in promissis: ac salutem, quam mihi uel in medijs ipsis conclamatis rebus semper attulisti, haud meo quidem in corde delitescere sinam, sed quemadmodum mihi, ita & alijs notas fieri curabo. Tamen enim cuncta hæc, ut dixi, de unoquoque homine diuini cultus studio dici queant, de Christo tamè melius ac uerius prædicant, qui apud Esaiam sic de se testatur: Ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer cõtritis corde, ut prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes, ut ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.

Tu autem Domine ne longè facias miserationes tuas à me: misericordia tua & ueritas tua semper suscepunt me.

B Non absque salutis periculo est, ex diuina ad subueniendum dilatione, argumentari animam, se esse prorsus à Deo derelictam. Etenim, ut sæpe iam diximus, iucundissimo quodammodo spectaculo suorum cum mundo luctam intuetur Deus: tantum abest, ut eos omnino negligat. Ego enim, inquit trates, peto ut in multiplicibus meis tentationibus atque ærumnis, multiplici uarioque misericordie tuæ genere ac modo mihi subuenias: quanquam illud exploratissimè habeo, reque ipsa toties expertus sum, miserum hunc homuncionem tua à misericordia, ac, qua promissa constantissimè seruas, ueritate ereptum. Vix quidem uerbis exprimi posset, quam uaria, ut sic dicam, arte, suis in liberandis à persecutionum tentationibus atque atrocitate utatur Deus. Proinde uarias multiplicesque hinc appellat Dei miserationes propheta. Anima enim quæ tum dæmonum, tum peruersorum hominum insidias incurrisse se sentit, cupit quidem eripi, atque propterea diuinum implorat subsidium: sed eo tamen consilio, ne quid ultra: crucem enim tam mortalibus salutiferam, quantum potest refugit. Verum Dei consilium secus atque putamus, in suorum cura sese habet ac patrocinio. Dura quippe atque amara afflictæ animæ aliàs, cum id illi conducere iudicat, porrigere solet solatia: aliàs uerò mollia & suauià: quæ tamè omnia haud multo post in immensam cedit animæ consolationem, cum se uidet tam obstruso incomprehensibilique liberationis genere à uicostium extractam: idcirco in uocem illam fidei plenissimam erumpit: Misericordia tua, & ueritas tua, haud rarò quidem, & interdum, sed semper susceperunt me. Quid posthac uereor? Quemadmodum igitur hæcenus mecum egisti, mi Deus, ita in posterum ne longè facias miserationes tuas à me:

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut uiderem.

Non potui uidere, tum Græci tum Hebræi transtulerunt: & est lucidior sensus, qui is erit, ut interpretatur Paraphrastes: Circumdederunt me, inquit, mala innumerabilia, apprehenderunt me iniquitates plures, quam ut eas uisu as-

C sequi potuerim. Fallunt certè oculos, fallunt ingenium, fallunt animæ cognitionem tot mea infortunia & ærumnæ, atq; ob id peccata & scelera, quid dicam?

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Quam hinc serio ab anima illa, quæ cæteris omisis curis in illud solummodo incumbit, ut purgator in dies euadat, exclamandum esset, Delicta quis intelligit? At nescio qua infelici mortalium sorte accidat, ut quiduis potius libentiusq; & curent, & cogitent, quam ut se ipsi pernoscant homines, quo sane adepto id fit, quod (ut in optimo contingit speculo) in se esse uideant quod continuè defleant. Quis, oro, securam, multò minus lasciuam dissolutamq; degere potest uitam, illud ex animo pertractans, quod suæ usq; eò præualuere iniquitates, ut numero superent, ut inquit Paraphrastes, capillos capitis sui? Potest ne homo torrentium glaream, marisq; arenam, aut atomorum copiam enumerare? Eo se habent numero ac modo hominum peccata: quod si quis non uidet, profectò nondum perfectè se nouit. Ridebunt hæc, scio, nonnulli elegantes, si Deo placet, religiosi, quibus durum admodum uidebitur, me hisce meis in commentarijs asseruisse, hominem qui se adamussum nouit, quamuis iustus sit, pureq; in Dei ecclesia conuersetur, se non solum peccatorem, sed etiam peccatorum omnium impurissimum fateri: ad hæc, opera omnia humana, conatus & lachrymas, frigiditas, inanes, atq; imbecilliores me dixisse, quam quæ per se, suoq; ut aiunt, Marte ac uirtute, tot mentis notas, ac maculas, quæ numerum omnem superent diluere queant, nihilq; boni agere posse hominè penitus absq; Deo, quod quidem ethnicos quoq; nedum optimos ecclesiæ theologos uidisse compertum habeo. In tertio enim de Natura deorū clamat ille atq; inculcat, nihil omnino posse hominè absq; Deo. Quod si tamen, ut unicuiq; suus est sensus, tantum sibi suoq; arbitrio tribuunt nonnulli, ut multum se posse ex se arbitrentur, & ut olim Pelagiani, disputent, dicant quæso, cur sanctiorem, quam agunt, non persequuntur uitæ rationem? unde tanta illorum effutiendi quicquid in buccam uenerit licentia? unde ambitio? unde odia? unde effrænis illa cupiditatum bellua? Pereat, oro, in me huiusmodi facultas arbitrii, quæ me impium nefariumq; ac mei prorsus immemorè reddit. Verum illi, ut lubet, suis pareant affectibus: mecum uerò agi non malè duxero, si meam mecum reputans imbecillitatem atq; ignorantiam, cum timore ac tremore, ut me hortatur Paulus, meam operabor salutem. Cohorresco planè totus membris cum cogito, tam innumeris peccatorum me coopertum esse pulturilis, ut capillorum mei excedant capitis numerum. Non sunt hæc fabulæ: spiritus enim Christi est, qui mortalium omnium uice loquitur, queriturq; se multis citumuentum esse malis, suasq; adeo increuisse iniquitates, ut numerum planè omnem excedant. O innocentissimū dominum: quid ego pro me hinc dicam, cum tu pro me tam ex animo meis pro sceleribus, tuis iam factis, & doles, & quanto maximo potes eiulatu clamas, implorasq; solitam æterni patris opem, dicens:

Complaceat tibi Domine, ut eripias me, Domine ad adiuuandum me respice.

Illud notandum, quod penè exciderat, in hemistichio illo, Cor meum dereliquit me, uim illam inesse, qua ostenditur, quanto malorum cumulo præuenta interdum sit anima: & est sensus: Omnis uirtus, uigorq; & robur defecit me. Animus meus destituit me, reddit Campensis: quod idem tamen est cū nostro. Nam cum cor uirium humanarum sedes sit ac fons, animam quoq; complectitur, & fouet. Cæterum clarius hunc quoq; uersum reddit: Velis, inquit, domine eripere me: hoc est, tuam hinc appello uoluntatem, quæ mihi benigna sit, meq; è uestigio à tot malis eximat. Nam quod nos legimus, respice, Hebræis est festina, quare licet uertit Paraphrastes: Ad ferendum mihi auxilium accurre: quod uerbum diuinam ad subueniendum celeritatem poscere uidetur. quanquam etiam uerbum respice, ut noster uertit interpres, optimè quadrare scio: id enim Dei fauorè prospectumq; facilem ac benignū sibi esse rogat, illud properantiam: longa enim mora omnis in Deo animæ in ærumnis laboranti uidetur esse. Ideo nobilissimā Dei naturam, atq; in sese quietissimam, iræ excandescentiæq; interdum accusat,

A atq; ob id trucem penè illius aspectum, & inexorabilem putat, dum suis in angustijs nullam sentit consolationem. Nullus quippe homo est, quin libentius otio, uitæq; tranquilla ac beata in hoc mundo uelit uti, quam curis onerari, & in ærumnis esse. Sed Deus crucis illius, quæ ueram suppeditat uitam, autor, longè diuerso utitur consilio in rebus suorum curandis. Nouit enim suprema illa prouidentia, quam uitrea sit, planèq; ad uitia prona mortalium natura: quamq; facile ex otio, uitæq; malorum experte, à cœlestium cōtemplatione ac desiderio auertatur, hauriatq; infinitas illas concupiscentiarū flammæ, quibus ad uitium usq; torrefacta, nec se cognoscere, nec in Deum aspiciere iam potis sit. Huic igitur, afflictionum cruce succurrere cœlestis decreuit pater, amara illa quidem primo haustu, sed quæ postea usq; eò ipsam oblectet, ut omne aliud uitæ genus infelix arbitretur, quod absq; cruce sit. Nulla itaq; in aduersis ab anima suæ salutis cupida audiatur querimonia, nullum tædium, nulla desperatio: sed diuinæ tantummodo bonitati gratias agens, quanto potest affectu & conatu, illam sibi tot inter mala non deesse roget, dicatq; cum propheta: Complaceat tibi domine ut eripias me, quin potius, postea quam sic expetere uidentur,

Confundantur & Vereantur simul qui querunt animam meam, ut auferant eam.

Conuertantur retrorsum & Vereantur, qui uolunt mihi mala.

Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge: contra uerò,

Exultent & latentur super te, omnes querentes te,

Et dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Pulcherrima suo more hinc utitur antithesi uates. Cæterum solent hi, quibus uolupte est aliquem odisse, atq; illis quidem rebus, quibus comes est odiū, lacessere, pudore suffundi, si illum, quem persequuntur, æquo animo & hilari persecutiones tolerare uideant: mirantur enim unde tam robusta dimanet uis spiritus suo in hoste, quare illius patientia nonnunquam uicti, pudoreq; affecti, ab incepto desistunt, atq; ad meliorem uitæ statum sui hostis exemplo sese transferunt. Sed quid de illis censendum, qui eò acerbius irritantur, quò illum quem iniurijs incessunt tranquillè ferre, quicquid malorum ab improbis inferri potest, perferunt: opinanturq; metu illum, atq; ignauo animo ac spisso, tacere, in iniurijsq; quiescere? Utinam id solum de his, qui seculares uulgo appellantur, dici posset. Heu corruit robur è Sion, heu quid interdū uidere cogimur. Audiui quendam non semel ita questum fuisse: Utinā Dei fuisset uoluntas, ut in fascijs ulnisq; nutritis meam obissem mortē. Non sanè quidem id cupio, quod improborū iniurijs admodū mouear, utpote qui eas mihi semper necessarias fore duxi, ac libentiamplexatus sum animo: sed nollem à fonte illo processissent. Maiori quidē afficior dolore, cōsiderans unde tam turpe prodierit uitium, quam quòd ego quorundam cōtumelias pateam: uerum quoniā duriores sunt, quam qui mea uinci possint tolerantia, decreueruntq; tanquā sues, suis in sordibus cōmarcessere, nihil mihi aliud agendum atq; orandum esse iudico, quam quòd me docet spiritus: Confundantur igitur, & uereantur simul, qui querunt animam meam. Illi, illi ignominia notentur, non tui, tuæq; religionis studiosi, ô Deus, ad unumq; pudore suffundantur. Conuertantur in fugam spe ipsi sua delusi, signenturq; ipsi, non ego, qui falso accusor infamia, qui malo meo, ut ipsi arbitrantur, atq; exilio, quāmaxima gestiant uoluptate, triumphantq;, & in absentem quoq; (nefas) oblatrant. Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge. Hactenus ille, uir quidem, ut mihi uidebatur, neutiquā improbus. Videant igitur, oro, innocentia, hoc est, Christi persequutores, quam periculosum sit piorum execrationibus ac diris subici. Varijs hinc modis hostes suos execratur anima, quò conceptū dolorè apertius explicet: & est sensus: Quamprimū, oro, tanta illorum impietas, qui mihi propter miseriam, in qua uolutor, insultant atq; illudunt, manifestetur. Nam si diutius, ô domine, meam ad refocillandam imbecillitatem, tuam opem distuleris, periculum erit, ne aut ego persecutionum oneri uictus succumbam, aut alij metu deterriti à iustitiæ linea declinent. Cæterum aliter hunc uersum Hebræis, Ferant confestim

Confusionem suam, legentibus, alius redditur sensus. Fel. Sic: Obstupefcāt iuxta primum ignominia illorum: hoc est, opprobriū, talionis iure, atq; ignominia eadem, qua bonos notari efflagitant, digna nimirum merces illorum sceleribus rependatur, ut sit debitum quodammodo illorum peruicacitati hostimentum. Chaldaeus legit, pre uerecundia: quod sanè cum superiori uersu, quo dictum est, confundantur & uereantur simul, optimè cōuenit. Porro de dictione, Euge, iam aliàs dictū fuit uocem insultantis esse: quam uocem nonnulli ex Hebræis, uah, seu, ohe, uertunt. Paraphrastes tamen Euge cum nostro reddit. Sic enim ille: Pe reant mercede accepta pro ignominia, qua me afficere conati sunt, & quotquot insultantes dicunt in aduersis meis, euge, euge: contra uerò, gaudeant & lætentur freti fiducia tua, quotquot student placere tibi: & dicant iugiter: Magnificat dominus, quicumq; cupidi sunt assequendæ salutis tuæ. hæc ille. Non raro enim, imò omnibus fermè in locis, salutare pro salute uertit interpres, ut hic uides, & est sensus, ut supra à Paraphraste accepimus: Tuam igitur solius opem, ô Deus, non mundi, non principum, non salorum plerunq; amicorū expetentes, amantesq; quod nobilissimum in primis pietatis genus est, tui in te gaudeant, de te lætentur, exultent, ac absq; animi intermissione te celebrent, dicantq;: Magnus, ac super omnem immensitatem longè immensus est dominus:

Ego autem mendicus sum, & pauper: dominus sollicitus est mei.

Iam diximus in superioribus, æqua erga omnes cura diuinam teneri prouidentiam: sed præcipuè erga pauperes illos, quos Christus pauperes spiritu in E. uangelio nuncupat. Quare frequentissimus prophetarum is mos est, ut Deum pupillarum, uiduarum, pauperum, orphanorū, cæterorumq; istiusmodi miserorum curatorem faciant. Et hæc nostra summa est religionis perfectio, ut anima sua denudata sponte, mundi fortunis & præsidij, solo Deo nitatur, ipsi fidat, atq; ab ipso suis in actionibus & consilijs pendeat. Mirum quàm semper huiusce instituti anima sui similis sit, hoc est, hilaris, bene morata, atq; prauorum hominum iniurias non solum patienter ferens, uerum etiam animose deridens, ac summa illas alacritate, qua maximè afficiuntur hi qui Deum possident, refringens. Vide tamen quid dicat: Quoniã, inquit, ab omnibus meis in aduersis destitutus sum, idcirco sollicitam mei curam suscepit Deus. Ex præteritis enim meis in cōmodis probè didici, quod eius misericordia & ueritas semper susceperunt me: suscipient, scio, & in posterum. Cæterum nonnulli legunt: Dominus assignabit mihi: hoc est, dominum id saltem mouebit, quod ego humanis ultrò exutus armis, ad ipsum solum confugio. Alij uerò cogitauit mihi, hoc est, de me cogitauit in bonū. Quare sic habet Chaldaeus: Deus cogitauit mihi bonum. Non præteribo etiam aliam Kimhi Hebræi literam, non quidem ut intelligentiæ confusionem afferā, uerum magis ut acutioribus, ne dicam curiosioribus, satisfaciam ingentis. Aestimauit me, inquit, Deus: hoc est, me dignum esse duxit, cui suppetias iret. Cum igitur sic se diuina habeat erga mortales bonitas, ut nunquam nō, etiam cum nō sentitur, in inferenda suis ope, ut ego quidem, inquit, indignè licet, non raro expertus sum, iugiterq; experior, præstō sit,

Adiutor meus & protector meus tu es, Deus meus non tardaueris.

Cum auxilium meum, inquit, tu semper meis in ærumnis extiteris, ne modo etiam in subueniendo tardus sis: discrutior enim miserum in modum si uel parū abs te deseror. Quod sanè à mundo, qui tuos persequi odio solitus est, destituar: quod ab amicis, mihiq; necessitudine coniunctissimis deserar: quod improbis infensus sim & odiosus, id mihi certè nouum aut insolens, inexpectatumq; atq; proinde molestum, intolerandumq; minimè uisum est: istiusmodi enim decerpi solent fructus è mundo. Verum abs te, in quo omne inest bonum, à quo pax uera animi, tranquillitasq; conscientia tanquam riuuli ab immenso gratiarum decurrunt oceano, contemni, in aduersisq; deseri, nulla acerbior uidetur posse esse aut crux aut mors.

Eatus vir qui intelligit super egenū & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.

Haud mihi quidem multum elaborandum erit in ueriori formando sensu huius psalmi, simulac lego nonum uersum à seruatore nostro Iesu Christo in sui proditoris reprehensionē citatum olim fuisse. Dicant alij, ut lubet, uatem morbo aliquo grauiori oppressum, planeq; suis à cōiunctis simis amicis derelictum, desperatisq; prorsus rebus de se lecto cubanti hunc psalmum composuisse: alij uerò pro Salomone eius filio factū opinentur, cuius insidiae ab Adonia paratæ eum non latuerunt: alij rursus aliud. Nos autem, ut uera illa omnia sint quæ dicunt, ad Christum, cuius typus fuit Dauid, totum psalmū, ne in antiquis recensendis annalibus occupemur, referre tentabimus. Sunt fermè omnibus obuia & nota, ut umbræ tamen queūt cognosci. Qui uolunt, in his eueluendis occupari possunt: atqui mihi dictu facile non uidetur, quantū meus in me lætitia gestiat spiritus, cum de Christo aliquem enarrari psalmum, aut de illius membris, qui sumus nos, uideo. Iam diximus, in psalmis continuum esse recitatore Dominū Iesum: sed ita, ut aliàs tanquam caput & loquatur, & miris suæ diuinitatis aspirationibus electorum corda perlustret atq; exurat: aliàs uerò, ut membrum, & plerunq; ignobilissimum, sese nostræ usque eò attemperat imbecillitati, ut miseras nostras ipse, tantus scilicet dominus, suas uelit esse, in se cognoscat, in se esse & fateatur, & doleat, quò à membris caput disiunctum esse minus uideatur. Quare quæcunque sancti Dei uiri indignè perpetiuntur à mundo, in ipsis Christus patitur, sudat, angitur. Vnde non absque diuina scientia illud fuit ab Apostolo dictum, qui cum Romæ captiuus esset, mortemq; operiretur, fassus est sese paratum esse adimplere, quæ afflictionibus Christi in sua carne adhuc deerant. Quæ quidem omnia quantum uelim ex animo perpenderent principes, atque animarum pastores: sed fabulæ propemodum nostris hisce animis penitus exulceratis, quæ de Christi mansuetudine dicuntur, apparent ac somnia. Nam eò quidem disidij inter capita & membra nostra iam processit uita, ut magni Ecclesiæ proceres, sua contenti magnitudine, infirmiores sibi subditos, oues scilicet languidas, atque artus moribundos fastidiant, execrenturq; tantum abest, ut curent, illorumq; morbos (quod fecit, facitq; etiamnum Christus) in se transferant. Vera ne sunt quæ dico? Vtinam falsus sim, uanæq; fiant rerum, quæ mihi hoc in secreto recessu occurrunt, imagines. Sed ad Dominum meum Iesum Christum redeo, qui psalmi huius summa est, & qui se pro te, ô ingratisime animantium omnium homo, & pauperem & inopem & egenum esse fateatur. Christus, inquit Cyprianus, pauper fuit, pauper mater, pauper filius, inops hospitium, atq; proinde discipulos diuites aspernatur. Verum beatus ille, acter & quater felix, qui uerè intelligit cuius excellentiæ & charitatis is pauper sit, qui cum diuitiarum omnium, quæ tum ad animum, tum ad corpus spectant, autor existat ac dator, factus est tamen in mundo rerum omnium ad uitam pertinentium inops, miser, despectus, atq; ab omnibus fermè contemptus. O si intelligas, mlector, quàm ingens bonorū omnium copia sub tam uili lateat tegumento, te certè cum propheta beatū dixerim. Est proinde ex probis quispiā, qui prauorum hominum iniurijs lacepsitus & oppressus, uix uel potest oculos ad cœlū at tollere, duret, obsecro, cogitetq; intra sese, beatitudinis instrumentū id quidem esse, uel eò maximè, si in die malo, hoc est, in retro persecutionū tempore persuasum habeat, intelligatq; Christum non procul abesse: imò illum magis in se pati, quàm ipsemet in sese, illa quæ ab impijs inferuntur. Desperet ne id cogitans & intelligens: Nequaquā certè: nam firmo illo iacto fundamento, statim liberabit eum dominus. Dominus, in quā, custodiet eum, & uiuificabit eum, fietq; beatus in terra, & non tradet eum in animā inimicorū eius. Sic enim hos legunt uersiculos Hebræi per futurū, quos noster interpres reddit optandi affectu, hoc modo:

C Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.

Illud in primis considerandum liberationem illam de qua supra dictum est, in die malo liberabit eum dominus, in stabili ferendi pro Christo, quicquid accidat, proposito potius intelligi oportere, quam quod re ipsa ab aduersarum rerum onere, cruce scilicet sanctis necessaria, leuetur uir iustus. Illam enim ueram à malis liberationem esse iudico, cum quis eo animi robore à Deo donatus sit, ut illa non tantum fortiter toleret, atque infractè, uerum etiam libenter, & ut res charæ solent, percupidè, & cum oblectamento, quò præmium quodammodo uiro illi, qui intelligit super egenum & pauperem, in die malo propositum sit, ut quemadmodum homo homini in ærumnis misericordiæ uiscera aperit, ita repensã quasi à Deo uice, is quoque tempore in aduerso à malis eximatur. Summa igitur est, quòd anima multis circumsepta miserijs, in Deum qui pro miseris miser factus est, figat intuitum, intellectumque in sublimi contemplanda diuinæ bonitatis dispensatione exercent: nam nulli dubium, quin plena à malis sequatur liberatio. Ea enim fiducia in Deum uis est, ut Deus ipse quodammodo animæ ita erga se affectæ amore deflagret, atque propterea nihil aliud uelle uideatur, quam quod ipsa uelit, ac castissimis petat suspirijs, & oret. Sunt præterea qui legunt, ut nos è nostro interprete: In die malo liberabit eum dominus. alij uerò, quibus non coactus assentior, punctum, quod Hebræi ethnachthà appellant, post in die malo transferunt, quò super egenum & pauperem in die malo, aduerso scilicet & ærumnoso, prouidentia habeatur. Cæteri porro qui sequuntur uersus, ab Hebræis per futurum, ut dixi, leguntur. Vtraque enim interpretatio uatis spiritui non dissona uidetur, quanquam (ut mea est opinio, quam tum hîc, tum aliàs interferere interdum audeo, summisse tamen, ac cum omni Ecclesiæ reuerentia) per futurum aptius legi debet, ut uerbo liberabit, & conseruabit, & uiuificabit, beatumque faciet (quò fidei uis uerbi non ignoretur) spes quoque respondeat: tamen, ut præfati sumus, quæ per imprecationem nostro ab interprete leguntur solitam prophetæ anastrophen, subitamque uocis uersionem imitantur: qua postea, etiam secundum Hebræos, usus est, cum dixit, non tradas eum in animam, hoc est, in libidinem, ut aliàs admonuimus, & uoluntatem inimicorum eius. pauloque post.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, uniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius.

Hebræi sic: Dominus confortabit eum super stratum dolorum: uniuersum cubile eius conuertisti in infirmitate eius. Verum illud non prætermittendū, quod in superioribus legimus, uiuificabit eum, non tam de futura, æternaque uita intelligi, quam de præsentis, in qua per Christi fidem, quæ est uita animæ, iusti efficiuntur. Nam pietas, ut inquit Paulus, promissionem habet uitæ quæ nunc est, & futuræ. Ex qua porro animæ iustitia, illud quod sequitur felicissimè nascitur: Et beatum, inquit, faciet eum in terris. Quòd subsequentiū bonorum uir iustus, spe iam concepta, futurus sit hæres, nemo ferè ambigit: quòd uerò in hac quoque uita, atque in terris, in quibus ærumnosa quædam, perpetuaque illi promissa est crux, non sic perspicuum. Durum quippe nonnullis uidetur, eum beatum dici posse, cuius uita continuè in angustijs uersatur. Id sanè durum esset, si sanctorum felicitatem in hoc mundo, uitæ commodis, ac delicijs metiremur. Sed longè aliter, beatoribusque se habet rebus sanctorum felicitas in hac uita, quam sint diuitiæ, honores, & id genus alia, quæ ab hominibus ut plurimum diliguntur. Intus enim in anima, hoc est, ubi Christus suum habet domicilium, id beatitudinis genus reperitur, quæ est pax animi, tranquillitasque conscientiæ, ac iugis cœlestium bonorum gustus, frequensque cum sponso animæ congressus & confabulatio, hincque in uiro illo sic affecto, quædam cernitur morum æqualitas, uultus hilaris, comitas, parsimonia, frugalitas, modestiæque, ac quidam longo ex

A usu obductus ad iniurias callus. Quid illud? quòd per assiduas tentationū ictus, diutinamque persecutionum rabiem eruditus, affabreque edolatus, atque propterea uel ipsis demum improbis cognitus, non desint etiam è perditorum hominum numero, qui illi inuideant sanctitatem morum, dicantque. O tali certè nos præditi essemus animo: non est quidem alia in terris beatitudo, non felicitas, non perfectio, præter illam, quam tranquillorum hominum sectatur uita. O beatos illos, qui se prorsus à negotioso uitæ genere abdicarunt, lætamque etiam in medijs ipsis uulgi turbis, uiuunt uitam. Verum nos miseros, qui ultro mundi perfidiæ obiecti sumus: bis enim, aiunt quidam, nos nostraque Deo deuouimus: sed nihil actū, in idem reuoluimur lutum. Sentis, mi lector, quò afflictorum pro Christo tendat beatitudo? Quantas uerò insidiarum machinas commoueant improbi, ut quietarum mentium cum nomen, tum uitam, aut uulgo contumelijs interspergant, aut extinguant omnino, notior res est quam ut eam ego multis persequar uerbis. Sed illud in tentationum, persecutionum uel diritate, omnium, quæ lætissimum est, innocentiam posse quidem quassari, atteri uerò omnino, & extinguui, nequaquam. Quod sanè à Christo in suorum gratiam oratum esse olim, atque à patre exoratum probè nouit, cum in sublimi illa supercœlestique precatione illud in fine ad miserorum consolationem addidit: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Hac igitur persuasione ac fide fultus uir iustus, nullam quamlibet diram mundi pertimescit tyrannidem. Compertum quippe habet, non semelque expertus est, dominū sibi opem attulisse super lectum doloris, uniuersumque stratum suum uersasse in infirmitate. Vide quomodo uates, quò cœlestium capaciores sumus, ab usitato hominum sermone non libenter diuertit. Solet enim qui aliquo affectus est dolore, maxime animi, non per diu quidem solum, sed de nocte potissimum, tanquam curarum altrice ac matre, curis exedit & affligi. Verum Deus uiro iusto sic se suo in lectulo maceranti, salutarem supponit manum, ne collidatur penitus, emolliensque dolorem, illud ipsum stratum anxietatum plenissimum, in aliud strati genus, ut fieri solet à morbo aliquo liberatis, comutat: hoc est, sanum illum prorsus reddit, lectumque eius (ò fidum obsequium) angulis, lateribusque undequaque uentilatis, etiam atque etiam uersat, & ut mollius cubet, diligentissimè tum manibus, tum baculo percutit, & explorat. Vult Augustinus lectum carnem esse, in qua inest peccatum, unde continuus animi pijs est dolor, cum id agere plerumque quod displicet, uel carnis impulsi coguntur. Hincque, ut ait quidam, non raro in perplexas mentis angustias incidunt: in tremorem iudicij, doloremque conscientiæ: ut quocumque se uertant, nil nisi angustias uideant, atque propterea Dei patris conspectum, quantum possunt, fugiunt. Tunc, ò Deus, horum uniuersum uersasti stratum, ut hi filij tui qui iam sibi uidebantur perditij, qui uolutabantur in spinis, qui nihil quietis habebant, possent mollioriter quiescere, dormire, & melius habere. Qui enim semper pater es, hîc planè matrem agis, ut filij, qui alijs solent esse misericordes, iam quia indigent, misericordiam consequantur. Sed noster ad Christum redeat sermo, qui nostra, perinde quasi sua essent, deflet peccata. Omnium enim ubique mortalium delicta, cum innocentissimus tamen omnium esset, sua fecit Christus, pro illisque, tanquam suis, patrem placare intendit, dicens:

Ego dixi, Domine miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi.

Quam melius hæc mihi miserissimo, qui semper peccaui, dicenda essent, quam illi, qui nunquam. Verum qui possum ex animo ac ferio dicere, Peccaui, qui totus in peccatis natus altusque, in ipsis adeo obdurui, ut nihil iam aliud nec agere, uel cogitare queam, quòd fermè peccatum non sit? Video enim quomodo hac in infirmitate mea necessarium omnino sit, ut meum subtus me stratum ille, qui ab omni est peccati contagione liber, crebro sursum deorsum exploret & uersat: alioquin in peccatis ortū, in peccatis emori necesse erit. Ego (inquit pro me Christus) dixi, ò Domine miserere mei, illamque animam tuam ad imaginem, limi

litudinemque formatam, per peccatum deformatam, collisam, fractam, laceram, sana, & consolidata. Ne, te oro mi lector, mentis oculos, cum hac legis, tuo à capite subducas. Ipse est qui pro te hic loquitur, oraturque suas sibi, quæ uerius tuæ sunt, quam illius, remitti culpas. Eadem quippe ratione Christus mortaliū omnium moriens in se transtulit delicta, suaque fecit, qua olim uictima illa antiqua in lege, quæ pro peccatis immolabatur, peccatum in se suscipere, secumque incendere ferebatur. Christi hæc erat umbra. Quare mirum admodum est, si totus in Deum per amorem non raperis, considerans tua peccata, non iam tua, sed Christi, per æterni patris misericordiam facta esse: Christi que iustitiam, meritum, ac uirtutem in te ab ipso tanquam ab oceano gratiarum immenso transfusam. Sed ne longius ab instituto diragemur, Christum persecutiones suas enarrantem audire non pigeat, qui hic loquitur:

Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur, & peribit nomen eius?

Nulla in terris perniciosior inuenitur pestis, quam est simulatus amicus. Quod enim ab hostibus quis aperto, ut aiunt, Marte impugnetur, penè tolerandum. At à falsis fratribus, fucatisque amicis circumueniri ac decipi, quis id cogitans præ dolore non extra se exeat? O insulsa Iudæorum consilia. Quando, inquit, morietur? Scilicet is, qui uita est illa, à qua condita omnia existendi uim sumunt ac uitam, expectatur ut occidat. Ab illo die, inquit Ioannes, cogitauerunt ut interficerent eum. Queritur hic igitur Dominus multas in se blasphemias, multa dictoria & diras suos congestisse hostes, mortemque suam cum nominis interitu efflagitasse. Cernis ne, pie lector, quomodo in hoc psalmo proborum hominum uita, cum probitatis autore Christo, pedetentim quasi per membra effigiatur? Quam uerum quidem illud est, quod qui pie in Christo uiuere cupiunt, multas incurrunt molestias. Verum illud omnium amarissimum uidetur, si à domesticis id fiat amicis, si à necessitudine coniunctis, si ab ipsis denique pastoribus ac patribus. Sed iam uisa patentium hostium feritate, tectorum simulationem detegamus.

Et si ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi: egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum.

Omnes Hebræi, quos sciam, unum tantum habent hic uersum, quem sic redit Paraphrastes: Si forte fortuna uenit quispiam illorum ut uideret me, loquebatur fucate, addebat sceleri scelus, longè aliud habens in animo, quam in ore: egressus enim à me foras, linguam aduersum me exacuebat. Fel. uero: Et si uenit ut uideret, uanum loquetur, congregabit iniquitatem sibi: egredietur foras, loquetur. Ex qua lectione perspicuum est, illud, in idipsum, quod simul interpretantur, ad sequentem referri uersum: unde Fel. sic illum orditur: Simul aduersum me susurrabant omnes. Alius uero ex Hebræo: Aduersum me concurrant simul omnes inimici mei. Paraphrastes: Vnanimiter aduersum me conspirabant. Hic sanè nonnullorum simulationem à Domino meo (quod cautiorem simus, quibus cum uiuere instituiimus) quorum typus fuit Iudas Iscariotes, describi uideo. Vide & tu, cui pro nefandissimo est more fratris existimationem, ac uitam sub amicitia prætextu traducere, cuius similitudinem nanciscaris, proditoris nimirum filij Dei. Subintroierunt, inquit Paulus, quidam fratres, ut explorarent libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu. Verum hi nihil propemodum obtinent, si princeps, aut alius quispiam ex primoribus orbis, cui de fratre defertur, haud faciles delatoribus accommodant aures. Eo quippe modo malignorum deterrita simulatione, tuta redditur innocentia, paxque orbi uniuerso conciliatur: alioqui certè dissidia, in ipso etiam sacrarum ædium sinu ac centro, oriri necesse erit, dum Corycæis eiusmodi, ignitisque iuniperorum prunis, à primatibus non solum impenditur fauor, uerum etiam statuuntur præmia, ac, quod uix dicere audeo, honoribus illis, quibus ornari solent optimi, integerrimique ciues, nefandissimus quisque simulator & malus, ut sic dicam, plagiaris; etiam

etiam in rerum publicæ administratione, plus dicam, animarum quoque refectione, pessimo omnium exemplo donatur. O infelices animas, quibus à tam tetro monstro gubernari contingit. Interdum enim cum hæc, horum uel similia mundi portenta considero, occurrit Iudæ acutum temeritas atque impudentia. Occurrit scribarum pharisæorumque leuitas, ac promptæ aures ad admittendas proditoris fucatisque amici & discipuli, in amicum & magistrum insidias. Occurrit mihi, inquam, sic cogitanti Christus ipse totius probitatis specimen & exemplar, quomodo traductus tunc fuit & uenditus: quomodo nostra quoque ætate suis in membris traducitur, uenitque ac cruci affigitur. Is est enim qui hoc in psalmo nostram, qui in mundo cum ipso affligimur, ob consolationem & exemplum, queritur se à fucatis proditum amicis. Cæterum illum uana loqui existimamus, qui cum cor odij amarulentia ac fraude plenum habeat, eum tamen quem prodere cogitat, laudat, cum ipsoque familiariter conuersatur, inuitat, blandoque compellat sermone ac uultu. Illud certè comicum perfidiosa huiusmodi consuetudini aptissimè conuenire arbitror: In melle, inquit, sunt linguæ sitæ uestræ, atque orationes: corda in felle sunt sita, atque acerbo aceto. Linguis dicta dulcia datis, corde amara facitis. Vana proinde ea sunt omnia, quia falsa sunt, fucisque plena, & simulationis. Quod uero ab huius generis hominibus frequenter obseruatus fuerit Christus, & circumuentus, dum uitam hanc in terris nobiscum ageret, nemo est uel mediocriter in Euangelicis literis eruditus, qui id ignoret. Quid sit porro, cor eius congregauit iniquitatem sibi, exposuit Paraphrastes, cum ait: Addebat sceleri scelus. Diuus etiam Augustinus simulatam æquitatem, duplicem appellat iniquitatem. En igitur quomodo cor impij sibi facile accumularet iniquitatem. Egrediebatur, inquit, foras, & loquebatur. Nunquam uidi proditorum morem elegantius describi, & est perinde quasi diceret: Concepto per simulatorem illum atque exploratorem in corde ueneno, emptaque dolo colloquio innocentia, ac risu plecta Sardónico, erumpit foras proditor, egressusque ab illius præsentia, cui insidias parauit, suis statim cum coniuratis, quid actum sit, quid uel agendum, loquitur: deinde nouas machinatur artes, quibus irretita probitas, aut cedat, aut intereat, necesse est. Id est igitur quod uates ait: Egrediebatur foras, & loquebatur. Quod si cui placet huic addi uersiculo, in idipsum, exponi potest, quod loquebatur unicum suis, eiusdemque farinae hominibus.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi.

Vide quomodo is improbis potissimum proditoribus mos sit, ut nihil ingenue aperteque loqui audeant, sed quodam tacito, ut sic dicam, susurro res suas musant potius, quam exponunt. Etenim quemadmodum ille, qui malè agit, odit lucem, ut inquit Christus, ita odit proborum congressus, & quicquid probitatem, candoremque animi sapit, detestatur. Fucus enim est quicquid agit, loquitur, & cogitat. Cæterum quid sit, cogitabant mala mihi, diuus exponit Augustinus ad hunc modum: Cogitabant, inquit, mala mihi, si quis alius alio amplius inueniret. Et id quidem ad conspirationem, quæ in alicuius struitur perniciem, attinet, cum interim ille nihil mali cogitans, aliorumque animam ex suo ponderans, aut domi, aut in secessu aliquo secretiori sedens, pietatisque ac literarum studijs incumbens, subito transfoditur uulnere, aut solum uertere iubentibus dijs cogitur. Nam simulacram atque etiam cogitarunt mala mihi (inquit Christus) tandem

Verbum iniquum constituerunt aduersum me, nunquid qui dormit non adijciet ut resurgat?

Tandem, inquit, iniquam protulerunt sententiam. Tandem post longum æris murmur secutus est nimbus. Tandem innocentissimum agnum mori coegerunt. Ablato itaque à mundo sole, extinctoque uniuersum lumine, inter se omnes in densissimis conspirauerunt tenebris: Nunquid, inquit, qui dormit, qui ab omnibus, etiam à proprijs discipulis derelictus est, à nobis uero infamatus, expulsus, ac tandem cruci affixus, atque in tumulum, uti solent cæteri mortui, proiectus, adijciet, hoc est, animum inducet ut reuiuifcat, iterumque nobis negotium faceffat.

C Tuti enim iam sumus. Iam extinctus est. Verum litera, quæ est Hebræis, paululum diuersum huius uersus sensum habere uidetur. Verbum, reddit Fel. Belial effusum est in ipso, & qui iacuit non resurget amplius. nihilominus Belial eandem præ se fert significationem, quam iniquum, & est sensus: Maximè scelus ac flagitium infusum isti est, ut à tam longa, diraque ultione ac pœna nequeat liberari: nondum enim debitas sue impietatis persoluit pœnas. Quare fieri non potest, ut qui nunc tam atroci affectus est supplicio & morte, denuò reuiuiscat. Perpetuò quidem sic eum iacere opus est. Vide quam de filio Dei opinionem conceperant Iudæi, sed in primis synagoge antistites. Præterea Belial Hebræis scelus est: uerbum uero Belial, res scelestæ ac perditæ. quocirca in scripturis uiri Belial hi dicuntur, qui ad usum bonum sunt inutiles, prorsusque nefarii, ac qui, secundum etymologiam Hebraicam, ad nocendum alijs tantummodo uiuunt. Sic filij quoque Belial. Vnde Anna Samuelis mater temulentia ab Heli sacerdote in simulata, respondit: Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial. Et sic in hoc sensu Belial in scripturis haud raro reperies. Porro Verbum, inter alias significationes quæ passim in scripturis nobis obuia fiunt, rem, negotium, factumque significat. Videamus, inquit pastores illi felicissimi, hoc uerbum, quod factum est nobis: hoc est, rem ipsam, de qua nobis dictum est. Nam Hebræis id moris est, ut quodlibet negotium, aut factum, uerbum dicant: ita ut etiam diuinam legem, præceptaque, atque interdum prophetias, uerbum nuncupent: adeò celebrior Hebræis uerbis significatio uisa est, quam Latinis. Illud postremo notandum, nunquid qui dormit, clarius absque interrogatione, ut legunt Hebræi, posse legi. Qui iacet, inquit, non resurget. Quod si tamen nostra alicui magis arridet litera, expungendum omnino erit nunquid, & sic legendum: Qui dormit non adiciet ut resurgat. De cubere, inquit Paraphrastes, tam grauius cepit, ut nunquam uale tudinem priusnam recepturus sit.

D Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem.

Nulli dubium quin hic Christus de Iuda dicat, cum hæc eadem pro se citauerit uerba in Euangelio. Sed clarior erit sensus si, etiam, non etenim, legas, ut uertunt Hebræi, & est ac si dicat Seruator: Quod ab ipsis meis, patrisque hostibus derisioni habitus sum ac ludibrio, atque propterea morti addictus, non mirum admodum uideri potest: uerum illud me angit, quod etiam homo, qui cum arctissima mihi intercesserat familiaritas, cuique fidebam, qui & meo mecum uisitabat pane, sublato pede, ueluti calce petebat me. Litera porro quæ est Hebræis, sic potest legi: Etiam uir pacificus meus, hoc est, amicus meus quo nitebar, edens panem meum, magnificauit contra me insidias. Chaldaea uero: Magnificauit super me dolum. Vtraque enim litera eundem sensum, quem nostra, reddidit. Attamen qui insidias uertunt, seu dolos, simplicius id quidem, quam qui supplantationem: quæ sanè uersio quandam allegoriae speciem sapere uidetur. Queritur hic itaque Dominus Iesus, se ab amico & sodali, illo præsertim cum quo arcta ac pacifica sibi semper fuerat consuetudo, & qui cum cibum consumere solitus erat, deceptum fuisse. Supplantationem dicens, ad illud alludere uidetur, cum quis currentem aliquem, aut secum luctantem, calcaneum inter eius tibias insinuans, uelit nolit cadere compellit. Quomodo uero Christus in Iuda sperauit, illoque nexus fuerit, intellectu difficile uidetur: uerum puris animis, celestibusque rimandis rebus affuetis, cum occurrit cogitandum, permulta Iudæ à Christo credita fuisse, sed in primis pecuniam rei familiaris, dispensationem mensæ, Apostolatum, familiare colloquium, ministerium uerbi, uirtutem miraculorum, cibi mensaque domesticæ societatem, & quod omnium maximum fuit, superdiuinum sui corporis ac sanguinis edulium, satis facile apparet. Num, quæso, hæc muneribus ornatus tibi inferior uisus est Petro: num cæteris Apostolis? Sed maxima cum sint beneficia, maximam præ se ferunt iniuriam in ingratis. Quare non absque ratione positum est uerbum, Magnificauit, hoc est, magna fuit Iudæ supplantatio

A tatio, & iniuria, hominis nimirum mei familiaris conuiuicque, atque innumeris meis affecti beneficijs. Vnde (malum) speranda mihi fuit grati animi testificatio, reppensa est iniuria & contumelia.

Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Volunt nonnulli, ex præcedenti uersu uaticinium de ultimo illo osculo dato Christo per Iudam in horto, debere intelligi, cum ait: Etiam homo pacis meæ. Osculum enim, pacis charitatisque (de uero osculo loquor) indicium est. Item buccellam tinctam in catino, datamque ipsi proditori in cœna illa Christi cum discipulis ultima, sub uerborum illorum uelo adumbrari: Qui edebat panes meos. Vt uera ista non sint, pia tamen sunt, & quæ ego facile amplector, modo prius germanum disquirant sensum. hæc postea. Sed ad Christum redeamus, qui hic nostram ad consolationem, suis enarratis persecutionibus, quas cum ab hostibus suis omnibus, tum à domestico amico & familiari perpeffus fuerat, orat patrem, ut tantarum ærumnarum, totius uidelicet generis humani, iam tandem miseratus, ab eiusmodi calamitatibus, atque è sepulchro se emergere, reuiuiscereque faciat, atque illis quidem ipsis, quibus persuasum erat mortuum non amplius resurrectorum, uiuum fortemque apparere. Idem fermè rogauit Christus in humanis agens, cum ait: Veni hora ut clarificetur filius hominis. Pater saluifica me ex hac hora: sed propterea ueni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Ex potentissima quidem Christi è tumulo resurrectione, tum pater, tum filius ipse, tum tota denique trinitas purgatissimarum mentium hominibus gloriosa uisa est: cæteris uero extimescenda, & nonnullis etiam uana & commentitia: de quorum sanè duritie atque amentia, tunc locutus est Christus, cum dixit: Propterea non poterant credere, quia dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum ut non uideant, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Esaias, inquit Ioannes, quando uidit gloriam eius. Vide quomodo in hoc omnes consentiunt, ut Christi resurrectionem, eius gloriam appellent: quæ & certè nostra est. Nam etsi ab eius morte nostra omnis orta est purificatio, ab eius tamen resurrectione, iustitia nomen & præmium adepti sumus: siquidem Christus ut ait Paulus, mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Alioquin, inquit, nisi esset resurrectio mortuorum (absurdissimum omnium foret, caput absque membris posse reuiuiscere fateri: in Christo enim è sepulchro sese excitante totum mortalium genus reuixit) miserabiliores cunctis essemus animantibus, ne dicam Sarmatis ac Getis, quibus nondum ullum huiusmodi impartitum est lumen. Quid deinde Christus his, à quibus tam malè habitus fuit in terris rependendum esse censeret, cum ait, Et retribuam eis, eleganter exprimit Paraphrastes, dicens, ut illis quod meriti sunt retribuam. Id enim proprium iustitiæ politicæ munus est, ut unicuique, quod quis meritus est, à iudice tribuatur. At Christus, qui de seipso tanquam uniuersorum domino ac iudice, suam post resurrectionem testatus est, omnem sibi à patre datam esse potestatem in cœlo & in terra, uerius has sibi integras iudicandi partes, distribuendique omnibus, ut meriti sunt, uindicat, quam cæteri è mundo iudices. È tumulo igitur excitato Christo, iniquum illud uerbum, quod inquit, Constituerunt aduersum me, nunquid qui dormit addet ut resurgat? disiectum fuit, uanumque redditum. Propterea illud quod sequitur, additum uidetur:

In hoc cognoui quoniam uoluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

Hebræorum interpretes partim uertunt, quoniam dilexisti me: partim quoniam complacui in me. sed idem sensus est. Idcirco, inquit, me abs te amari noui, quod inimicus meus gloriandi aduersum me causam non habet. hoc est, sine peccato inuentus sum. Quod me persecutus fuerit, quod prostrauerit, quod à proprijs laribus eiecerit, traduxerit, occiderit tandem, quid illi gloriæ esse potuit, cum hæc omnia iniquissimo egerit animo, atque absque causa? Ille enim me attritum omnino, extinctumque arbitratus, suis cum adulatoribus exultandi occasionem se natum existimauit. Verum id frustra: nam breui à cœlesti patre, qui filium æquè ac se-

C ipsum diligit, omnibus ab ærumnis, aduersisq; ereptus, atq; à sepulchro excitatus, gloriam illam, ditionemq; ac potestatem adeptus sum, ut iam omnia mihi condita pareant, nedum minimus uilissimorū hostiū conuentus & globus. More hic humano, ut multa alia, de cognitione, qua se à patre diligi testatur, loquitur filius Dei. Verū qui hac de re longas appetit disputationes, distinctionesq;, quomodo scilicet Christus triplicem habuerit cognitionem, ab alijs petat: ego enim, nisi coactus, ad illa, quæ parum huic meo inseruiunt labori, diuerto. Suo itaq; frustra ti triumpho de me impij (clamat Christus) debitas suis scelerib. dederūt poenas.

Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Nōne illud tibi in mentē nunc uenit, quod de huiuscemodi susceptione, confirmationeq;, à scriba illo spiritus enarratur: Dominus, inquit, Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum (ecce assumptio) & sedet à dextris Dei (ecce æterna in conspectu patris confirmatio.) Quod quidem, mi lector, meis in aduersitatibus tantum mihi affert consolationis, ut penē doleam, querarq; me à domino meo destitutum, cum qui me aduersis exerceat deesse sentio, postquam uideo meum Christum, meum bonum, meum, cui annexus sum per fidem, caput, crucis tolerantia tam nobilem meruisse assumptionem, ut æterna stabilitate in conspectu Dei patris sedeat, maneatq; perpetuo. O certē felicitatis uenturæ argumentum, cum quis innocenter uiuens persecutionum lima atteritur & expolitur. Sentio, sentio, quam non detrectandæ sint mundi iniuriæ: alioquin, ait ille, qui non tentatur, quid scit?

Benedictus igitur Dominus Deus Israël, à seculo & in seculum. fiat, fiat.

Vates more suo cum gratiarū actione, Deiq; laude psalmū claudit. Cæterum familiaris scripturæ tropus est, ut benedictionis nomine inter cætera huius uocis significata, quæ multa admodū sunt, pro laude gratiarum uel actione utatur: quod non raro in superioribus est dictum. Calix, inquit Paulus, benedictionis, hoc est, diuinæ largitatis munificentiaq;, quo benedicimus, laudamusq; De benedictionem, quoq; de morte Christi salutifera gratulamur, patriq; gratias agimus. ut idem ferme sic calix benedictionis, qui & gratiarū actionis. Ita igitur, benedictus dominus Deus Israël, idem præ se fert, quod laus, gratiarum uel actio Deo sit. Israël uero Deū appellat idcirco, quod nulla tunc alia à gente ritē coleretur: uel quia hi soli ueram de Deo habent cognitionē, atq; propterea puras ex animo referre queunt gratiarum actiones, qui à Deo electi, directiq; (sic à nōnullis hanc uocem interpretari uideo) etiam in carne positi, diuino frui conspectu & quærunt, & non raro assequuntur. Omnia laude maior dominus Deus Israël, reddit Paraphrastes. Ab æterno fuit, & usq; in æternum erit. Amen, Amen: Hebræi auditū sermonem approbare uolentes, hac uoce, Amen, uti soliti erant. Vnde illud inter alia in Deuteronomij libro legimus, quod cum per Moysen deuotiones, ut ita dicam, in legis transgressores recitarentur, respondebat populus, Amen: affirmantes nimirum hac uoce, ratumq; habentes, quicquid pronunciasset Moyses. & est perinde, ac si dicat, Fiat, & ita fiat, ut noster ferē uertit interpret. alij autem, ut Aquila, Verē, uerē: quod ipsa uocis geminatio maiorem ostendat confirmationem eorum, quæ quis dicturus est, uel quæ iam dixit. Cæterum, seculum seculi, seu secula seculorum, circumlocutio est, qua æternitatem significamus. Sit gloria, inquit Paulus, in Ecclesia per Christū Iesum in omnes ætates seculi seculorum: hoc est, illius seculi, quod succedentibus seculis, nunquam sortietur finem. alia uero seculum, centum annorū dimensio est, & pro longo tempore plerunq; à Latinis usurpatur. Sit Deo laus igitur tum omnium, tum potissimum illorum, qui, ut possunt, & ut grauissima carnis sinit sarcina, in iucundissimum illius aspectū fixos tenent oculos. Sit, inquam, illi laus, sit gloria, sit gratiarum actio in æternum. Quod quidem benedictionis genus ego peccator, qui hæc scribo, approbans, ratumq; habens, illi subscribo, dicoq;, Amen.

PSALMVS XLII. Vincenti eruditium filiorum Choræ.

Uemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarū, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Ardet tota hæc oda, sed priusquā illius calorē hauriamus, pauca de titulo. Extincto Chora illo seditioso, ut in Numerorum libro legimus, tres illi filij superstites fuere: è quibus postea usq; ad Davidis ætatē posterij aliquot descenderunt, quorum doctiores in musicis, Rex ipse cum alijs Leuitis (Chora enim Leui pronepos fuit) ad sacros decantandos hymnos elegit. Inter quos quidem hymnos, is quem nunc exponere intendimus, mortales omnes miris sancti spiritus afflatibus erudire uidetur: quapropter in titulo positum est, Eruditium: siquidem ad percipiendū totius psalmi sensum multa lectori opus est eruditione. Illorum uero, qui hunc psalmum censent ab ipsis proprijs Choræ filijs compositum pro futura Iudæorum captiuitate, atq; in Babylonem migratione, extant scripta: qui huiusmodi delectantur lectione, illos, si lubet, aut otium est, legant. Ego enim hisce parum degustatis, ad illa libenter contemplanda, quæ ardentius moueant animum, mentem applico. Nihil terrenum mihi sapere uidentur psalmi: ueruntamen ut ea quoq; ipsa uera sint quæ ab alijs dicuntur, siue de regis dolore, qui ob exilium festis illis præcipuis Iudæorum minime interesse potuerit, siue de crudeli ab Assyrijs in Babylonem captiuitate, omnia nihilominus illis umbra fuere, nobis ueritas. Omisissis igitur umbris, ueritatem amplemur. Haud nos quidem præterit, quomodo David in omnibus ferme Christum præfigurauerit, illiusq; uitæ typus fuerit: captiuitas uero illa celebris Iudæorum, humani generis portendebat captiuitatem: quam hic nimirum à Dei filio deseri uideo, atque propterea æternam desiderari patriam, cuiq; per fidem anima atq; amorem unita, perlanguescens suspiransq;, cum nihil aliud suis in angustijs præter tenebras ac mortem uideat, audiatq; in ipso etiam Ecclesiæ diuorsio, à multis sibi non absq; improprio dici, ubi est Deus tuus? suum aperit desiderium, & flens ingemiscensq;, quanto ualeat affectu clamat: Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Aiunt rerum naturalium scriptores, ceruos natura calidissimos serpentium carnibus interdum ueluti solitos, quamobrem æstu, sitiq; perenni cum ferē semper, tum maxime à canibus agitato affici, proindeq; summa celeritate atq; appetentiā, cui comes sit clamor, ad aquas ferri. Vnde sic uertit Fel, Quemadmodum ceruus uociferat super inundationibus aquarū, qui seipsum exponens, præ desiderio, inquit, clamat propter inundationes aquarū, hoc est, ut inueniat. sic ille. Alius uero gloriatur, interpretatur, quod illa propria ceruorū uox sit: alius itē, mugit: Paraphrastes autem, anhelat. Quæ quidem omnia permagnum bibendi desiderium præferunt. Volens igitur spiritus animas erudire, quam ardenti attolli debeant affectu in Deum, eiusq; religionem, illas animanti huic sitibundo, omnisq; moræ impatienti comparat. Et certē non uideo cur anima tota, quanta est, diuina perspecta in se bonitate, ac gratiarum inundatione, ex amore, desiderioq; amorem saltem rependendi nō comburatur. Excelsas enim illas, æternasq; diuini amoris contemplationes, in quibus degustandis toti intenti esse deberemus, frigidis, uertinam non turpibus, occupati curis, uel nunquam gustamus, uel gustatas misere fastidimus. Contenti enim aliquando nostris, nescio quibus, non penitus à iustitia, ut uidetur, abhorrentibus cogitationibus, aut præscriptis ritibus, nihil ultra quærimus. Ex quo sanē ignauia genere illa, à quibus perpetua ueluti cruce impetuntur boni, rerum monstra emergere continuo nostro mœrore cernimus, nempe superbiam, arrogantiam, bonorum morum iuxta & hominum contemptum, odia, simultates, persecutiones, discordias, cupiditates, atque horum omnium altricem ambitionem. Quæ, oro, res publica? quod regnum? quæ regio? quæ religio ab huiusmodi deuastata feris diutius perstare poterit? Hæc quidem, atque horum similia secum reputans anima, simulq; tanquam uenenatos angues, aut canes uenaticos exhorrescēs, fugiensq;, ad aquas haud amplius con-

C traditionis, sed pacis & quietis, hoc est, ad suū Iesum, ad suum amatū, qui in uate illo clamat, Omnes sitientes uenite ad aquas, quanto potest cursu cōfugit. Fastidit planè omnia, imò uerò etiā pertimescit quæcunq; germanū religionis candorem dehonestare uidentur: fateturq; sese non aliter Deum, in quo omnis inest tranquillitas, sitire, atq; solet ceruus siti ardescens anhelansq; fontium aquas appetere. Quod quidem desiderium ita exprimit Paraphrastes: Quomodo ceruus anhelare solet ad riuulos aqua plenos, ita anhelat anima mea ut perueniat ad te.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuum: quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei?

Nullus, quod sciam, Græcorum Hebræorumq; uertunt, fontem uiuum, sed, fortem uiuum, ut diuus uertit Hieronymus: seu, uiuentem, ut alij: seu etiam, ualentem, ut Paraphrastes. Vicinitas enim literarum hunc peperit errorem, si tamen error dici debet. Nam ea animæ hinc, ut uides, æstuantis mens est, quod omnibus diuulget, qualiter rebus iam demum omnibus, quamuis in mundo conspicuis & honoratis, in quibus tamen maxima reperitur debilitas & miseria, cōtempnis, ad illum, qui planè fortis est, uitæq; illa præditus, quæ condita omnia suum in statum conseruat, ac uiuere facit, confugere expetat, flagretq; desiderio penè intolerando. Quod quidem ut magis exprimat, sitiuit uerbo usa est. Sunt enim quædam cœlestium quoq; rerum desideria, sed absq; siti tamen, frigida nimirum, ac sine ullo animi æstu & ardore. Hi quidem qui tardis huiuscemodi ac torpidis afficiuntur motibus, rarò, imò nunquā perfectū uitæ genus assequuntur, execrabile uerò nonnunquā ac turpe. Siti igitur opus est, & ea quidem ardentis, ad assequendam iustitiā illam, qua adeptæ, aut saltem sitibundè concupitæ, is qui siti afficitur, beatus à Christo nuncupatur: qui ut sanè se unicum esse fontem, in quo sitis omnis sedari posset, ostenderet, clamabat: Qui sitit, ueniat ad me. Nam qui uenit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum. O fidem uerè bonorum omniū conciliatricem. Quid miser hinc dicam? Da mihi Domine hancquam, ut non sitiam amplius. In hoc quidem æstu, ni opituleris, pereō. Tu, qui Deus fortis es, ac fons uiuus, mihi imbecillo, ne in me præualeat mūdus & mors, subueni. Te sitio, te concupisco, te uolo: sed tua absq; gratia, nec mea uera est sitis, nec bona concupiscentia, nec recta uoluntas. Quandiu enim miserrimo hoc in statu uitæ sexcentis uitiorum errorumq; nodis constricto durabo? Quando ueniam? quando, inquam, apparebo ante faciem tuam? qua uel semel conspecta, meus plenissimè refocillabitur animus, reuiuifcet spiritus, cor iandudum innumeris concupiscentiarum telis transuerberatum exanimatumq; uitam recuperabit, mensq; ab erroribus liberabitur, ac meus in te totus cōmigrabit amor ac uoluntas. Facies hinc Dei, uera de illo est notio: quam sanè perfectè in hac uita habere non possumus: uerū in æterna patria, in qua tota nostra posita est beatitudo, ac motuum omnium animorum quies, perfectissimè obtinebimus. Cæterum diuersa à nostra nonnullorum ex Hebræis litera, diuersum parit sensum: legunt enim, Quando uidebor? seu, quando aspiciar? Quare sic uertit Paraphrastes: Quando mihi cōtinget, ut intromissus ad te aspiciar placido uultu tuo, qui nunc ob peccata scilicet mereor intuitu, conspici irato? Vide porro quomodo anima sitit unde quæq; fruendi re sua amata exæstuet, fermeq; insaniat: nō contenta enim eorum, quæ ad sui desiderij significationem locuta est, alio accumulatur, reddiditq; rationem cur tam ardentem cupiat dissolui, & esse cum Deo.

Fuerūt mihi (inquit) lachrymæ meæ die ac nocte, dum dicunt mihi quotidie, ubi est Deus tuus?

Sunt multa in terris quæ piās affligunt animas, uerū illud in primis, cum quid in Deum, eiusq; honorem ab improbis malè dictum aut factum audiunt. Honos porro Dei est, si in eius non desint Ecclesia, qui uel in medio ipso persecutionum igne atq; ardore, totam spem suam in illo habere præferant, & propterea nullius hominis, quos penè omnes aut fallaces, aut ad subueniendum oppressis frigidus & uident, & experti sunt, opem implorent. Id igitur spei genus mundo insolens, ac planè incognitū, à profligatis animis rideri solet, uel eo maxime,

A ximè, si occulto Dei iudicio, iustissimo tamen, ex probis quempiā diūtius, quam uelle uidentur, in aduersis sese torquere conspiciunt. Vnde illa impiissima auditur uox, Vbi est Deus tuus? ubi ille, cuius auxilium tam tibi certum fore prædicabas? dormit sanè, aut tuas nō curat nugas. Quid hinc agat anima, dum hæc tam nefanda audit, nec tamen interea sibi cœlitus opem ferri sentit? nondū enim perfectè expolita uisa est æterno patri. Suam itaq; solatur confusionem lachrymis ac suspirijs. Causa, inquit quidam, piæ animæ lachrymarum est, insultatio iugis prauorum. Non sic quidem dirè ferro transoditur corpus, quam anima crebris illis improborū insultationibus, quæ in contumeliā cedunt Dei, tota, quanta est, transuerberatur. quare cum nihil aliud se posse cernit, non secus auidè in lachrymas resoluatur, illisq; oblectatur, atq; alij solent fame coacti pane. Solet enim huiusmodi quis affectus dolore, & qui iam penitus ex his, quæ turpiter tum dici tum fieri à scelestis uidet, fessus est, angulo quopiā secretiori delecto, sese, ne uideat, ne audiat, ne centies in die una ob religionis zelum sibi mori contingat, abdere: ubi ad Iesu pedes prouolutus, non iam quidem liquido aut cōfidenti, ut solitus erat, affectu, suum compellat amatū, sed destitutus prorsus Eliæ more uiribus, totus in lachrymas resoluatur, nihilq; dicens, omne illud cellulæ silentium amarissimis inturbat suspirijs, non absq; spe tamen. Proinde additur:

Hæc recordatus sum & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usq; ad domum Dei, in uoce exultationis & confessionis sonus epulantis.

Sic enim integrè continuant hunc uersum Hebræi, & est sensus, summaq; omnium horum uerborum atq; intelligentia: Ego qui olim, cum contra me admodum sauirent improbi, uidebam purissimum tuum cultum ac religionem à quorundam tyranni de fœdari, planeq; excindi, uerebar equidem ne tandem tuis cœstitutis aris, sacrisq; abolitis ritibus ac ceremonijs, ego quoq; unā à iustorum consortio, quæ tua uera est Ecclesia, secluderer: uerū cum mihi eorū in mentē uenit, quæ iam tuis pollicitus es cultoribus, continuisq; nō cessas repetere monitis, memet reuoco, à mœroreque animi, tanquam à tristi somno experrectus, meā melioribus in recensendis annis dilato animam, quæ nimio ex dolore ac tædio constricta prorsus induruerat: meq; ipsum item consolans, spero fore, quod d ex infinitis meis calamitatibus in reformatum tui sanctissimi cultus statum, sanctorumq; consortium aliquando illo cum gaudio remigrem, quali dies festi peragi solent. Dei tabernaculum, & id admirabile, Ecclesia est: seu, ut inquit Augustinus, fides sunt: & est tutus ille fidei sinus, ad quem qui cōfugit, tutiorē degit uitā, quam qui in munitissima tum fossa, tum uallo atq; arce sese tutatur. Etenim in ipso (ut sic loquar) æterni patris corde fixas habet radices, unde tres illæ inclitæ sorores, spes, fides, & quæ his maior est, charitas, ad nos tenuissimo misericordie uelo inumbatæ prodeunt. Cum igitur te in Dei tabernaculo per fidem collocatum sentis, ingratus nimirum es, si aliud expetis confugium. Cæterū, Transibo cum numero, uertit Fel. quò magnā mortalium copiam, sedatis Ecclesiæ persecutionibus, ad Deum reuersurā, quæ à pietate, ob animi desperationē omnino descuerat, intelligas. Durū quippe id esse uidetur, cum res nobis charas, ut est honor Dei, eiusq; cultus ac religio, ab improbis, & his quidem nonnunquā ministris, deuari cerimus, neq; ulla alia à nobis, qui abiecti sumus & irrisi, expectatur tutela, aut subsidium, præterquā lachrymarū. Sed illud durius, cum ille qui in Dei Ecclesia iudicandi munus sibi sumit, idem ipse accusator efficitur, actor insuper & carnifex. Porro quòd ait se transiturum ad ædes Dei sacras in uoce exultationis & confessionis, soniq; epulantis, ad antiquū alludit Iudæorū ritum, qui templum ingressuri uarijs utebantur cum ornamentis, tum cantibus & harmonijs, indicijs sanè maximi gaudij multitudinis & lætitiæ. Quod uerò tripudiū futurum sit, qui cantus, quæ symphonix, quæ epulæ suauissimæ ac lautæ, quæ in diuinum effusio amore eorum, qui æternam ingressuri sunt Hierusalem per Dei misericordiam, puræ castæq; tantummodo nouerunt mentes: quapropter omnis illis eò perueniendi mora difficilis uidetur, atq; amara. Cum tamen sic se res habeant,

C *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?*
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.

Quid me tam dirè perturbas ò anima mea? Quid cogitationibus meam æque frangis quietem, ac si res tota funditus excisa esset? Non eo quidem res spiritus se habent modo, quo mundi & carnis: hæ enim tum maximè perlabuntur atq; occidunt, cum magis florere uidentur: illæ uerò contrà castissimo quodam præstigio, humanos fallunt arbitratus ac iudicia. Eas sanè in terris pressuras subire necesse est: attamen dum perditas illas omnino esse ducimus, feliciter emergere uidemus, tuncq; uerè uiuunt cum exangues uulgò reputantur. Quorum igitur, ò mea anima, tristis es, atq; intra me tumultus excitas? an tuæ solitæ in Deum fidentia immemoriam facta es? Si rectè iudicas, nihil est in mundo quam obrem turbari debeas. Spera, spera in Deo, in quo certa est salus, in cæteris uerò rebus uana & incerta. Venient profectò dies, in quibus iucundissimas illi, qui mihi salutem attulerit, agam gratias, cunctaq; in me collata diuinitus beneficia, illi liberè accepta referam, qui haud multò pridem propter persecutionum acerbitate ac tenèbras, circa ueritatis lucem, tanquam ad lucernam papilio, cæcutiebam. Salutare uultus mei, Hebræi reddunt, salutem uultus tui: seu, ob auxilia faciei suæ illum celebrabo, quamuis ex Hebræo salutes magis aut saluationes uertendū erat, quam salutē. & est sensus: Veniet tēpus quando ego impavidus Deo propter opem & salutem multis mihi modis allatā, ostensamq; à beneuolo suo uultu atq; aspectu, fauoris nimirū teste ac uadimonij, gratias agam. Solent enim, quod alias quoq; diximus, hi quorum nostrā interest leuare miseriam, è uultu, cuius animi erga nos sint, significare. A truci quidem principis aspectu atq; irato, quid pacis tuis in calamitatibus sperare audes? ab hilari uerò, atq; in te facili & iucundo quid non boni? Vnde illud iam omnibus palam factum est, quòd cum Deus nostris in miseris nobis opitulatur, eum nos beneuolo intueri uultu asserimus: cum non subuenit uel centies interdum inuocatus, toruo & iracundo. Cæterum si cui nostra magis arridet litera, is suus erit sensus: Erit enim aliquando cum amorem tuum, recuperataq; uis spiritus, Deo cantabo, atq; eius nomen ob salutem meo uultui exhibitam celebrabo: uultui dico, nuper ob mœrorem desperationemq; deiecto, humicq; defixo, nunc uerò exhilarato, atq; ad cœlum usq; uti forma sublimis est, liberè sese attollenti. Vide quomodo perfectissimi quoq; uiri, multis uarijsq; interdum etiā usq; ad desperationē animi, curis exagitari à Deo sinuntur. Id licet scimus, abnuimus tamen, quantumq; possumus, cum hoste congressionem detrectamus. huius nempe erroris, in orbe penè uniuerso dominium habentis, causa est, fidei inopia, atq; erga dei religionem torpor & superstitio. Porro, Deus meus, sequenti uersiculo connectunt Hebræi, hoc modo: O Deus meus, anima mea depressa est super me, propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim à monte Mizahar. quem noster interpres sic reddidit:

Ad me ipsum anima mea turbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim à monte modico.

Est continua uiri iusti, suam enarrantis ærumnam, series, spe tamen in Deum minimè abiecta. Ad me conturbatur, inquit August. quæ ad Deum reficitur: nō enim mihi firmitas, uel spes in me, ideo nunquam presumo de me, sed sperabo in Deo. Stulta profectò anima illa est, quæ in se aliquid esse somniat, quo niti admodum debeat. Vis' ne tibi Deum iratum conciliarer? dic cum propheta: Humiliatus sum usquequaq; domine: alioqui tua, nescio quæ, in rebus spiritus, cōscientiaq; ratiocinatione cōputans, diuinæ derogas gratiæ, quicquid tibi, quòd tuū non sit, assignaueris. Super me, uertit Fel. anima mea depressa est. Idem fermè doctiores ex Hebræis alij, hoc est, deiecta, planeq; humiliata. Euthymius uerò, In me ipso, exponit, id est, nemine alio mœrorem hunc meum sciente: quòd sanctæ animæ prudentiam intelligamus. Nihil enim fœdum, nihil turpe, nihil effœminatam, aut, in medio ipso quoq; tentationum tumultu, inconsultum agitur ab anima

A nima diuino semel affecta timore. quassari quidem potest, uinci autem difficile. Quis uerò sit sensus huius uersus, à Paraphr. elegantissimè exprimit. Mi Deus, inquit, anima mea cruciat sese intra me, nec habeo quo me consolet, nisi recollectione beneficiorum patribus nostris exhibitorū iuxta Iordanem, & à Mithzar usq; ad montem Hermon. Mos is erat antiquis Iudæorum patribus, quòd sua magis Deo probarentur uota atq; orationes, quoq; suas, in quibus uersabantur, mitigarent angustias, antiqua Dei beneficia memorare, illicq; quodammodo obijcere, tanquam eadem, quæ patribus tum promissa, tum data essent, sibi deberentur. Vnde illa est præclara Salomonis oratio in templi dedicatione, in qua inter cætera illud quoq; legitur: Domine Deus Israël, qui custodis pactum cum seruis tuis, qui ambulant corā te in toto corde suo: qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcunq; locutus fueras ei: & quæ ore promisti, opere complesti, sicut & tēpus præsens probat: nunc ergo, domine Deus Israël, imple seruo tuo patri meo Dauid quæcunq; locutus es. Hunc igitur seruat morē uates, atq; anima illa, quæ modo suas quærens solari calamitates, præclarissimas quasdam, in antiquorum patrum gratiam factas per Deum, operationes cōmemorat, remediū nimirū maxime salutare ad suscitandā spem in Deum, quæ in aduersis nonnunquā fringere solet, planèq; obnubilari. Quia, inquit, meis in ærumnis ac persecutionibus penè animo destitutor, propterea memor tui ero de terra Iordanis & Hermonij à monte modico. Nulli dubium esse debet de mirabilibus hic sermonem fieri, quæ Deus olim pugnando operatus est pro populo suo ad Iordanē, montemq; Hermoniorum, prope Bassan, aut ad montē modicū, seu Mizahar, quem quidam putant in regione Seon regis Amorrhæorū situm esse: alij uerò, quid sit mons iste, ignorari etiam ab ipsis Hebræorū eruditioribus asserunt. Hermon porro mons trans Iordanē situs est, in quo, cæterisq; illius regionis montibus, iam antea regna uerat Og rex Bassan: quo deuicto tota illa regio in possessionē Rubenitis, Gaditiscq; celsit. Ut ut serres habeat, ex Hebræo sic posset reddi: Propterea memor ero tui propter terram Iordanis, & Hermoneorū, & montis modici, seu Mizahar. Illud quidem pro comperto esse debet, mirandas quasdam operationes, quæ partim nobis per scripturas patefactæ sunt, partim uerò nos fugiunt, illis in partibus per Deū in populi sui fauorē gestas esse: & quarū hinc uates, seu populus in Baby lone afflictus recordabatur, nosq; cum ipsis, sed altiori quodam rerū gestarū mysterio. Scimus enim quid in Iordane per Christū in nostri gratiā actū sit. Scimus quid Hermon iuxta Iordanis fluuenta positus, quem anathematizationē interpretatur quidam, & quem uult modicū illū esse montem, quē Hebræi Mizahar uocant, portendat. Antequam enim quis mysticū hunc Iordanē, in quo omnes peccati sordes abluuntur, ingrediatur, ad illiusq; undas per Christum purificatas descendat (Iordanis enim descensio est) prius illi proximus radendus est Hermon: hoc est, suæ sunt prius detestandæ uitæ cōsuetudines & mores. Anathematiza te, inquit Augustinus, displicendo tibi, ut placeas Deo. Quam uerò admiranda sint illa quæ quotidie in sui populi cōmodum operatur Christus in sacro hoc purificatoq; & uerè diuino Ecclesiæ fonte, et in monte modico, non est mēs, non animus, non intellectus, qui exprimere ualeat, adeò stuporis plena sunt omnia, captumq; humanum excedētia. Memorare ea quidem nostrā ad consolationē, atq; admirari possumus, intelligere autem neutiquam. Nam certè cum illa attentiori peruestigare nitimur animo, ò Deus, tum clarè cernimus, quòd

Abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarum.

Verum alio exponendus est sensu uersus. Abyssum hinc uocat anima calamitatem atq; infortunium. Aquas enim imperuias, profundas, cōfusasq; abyssum appellant: ita calamitatis interdum, illiusq; maximè, cuius acerbitate spiritus solet humanus concuti uehementer, ac labefactari, neq; origo, neq; modus, neq; quòd omnino tendat, à quoquam sciri potest. Et cum ex una emergere (ueluti hi qui in contortam aquarum uorticem delapsi, & manibus, & pedibus, & toto deniq; enituntur, quo exeant, corpore) contendimus, en alia parata est subito, adeò ut

C calamitas calamitatem accire, secumque trahere uere ita dicitur, quemadmodum abyssus abyssum inuocare, sibi que asciscere, a uate scribitur. Vellem, inquit, continuo tanquam obtutu eorum omnium quae memorauit, effigiem ob oculos habere: sed infortunia ita infortunijs agglomerantur, ut plane altissimam aquarum abyssum uidere mihi uidear aliam sibi abyssum, ruptis caeli canalibus, associasse. Metaphora enim sumpta uidetur a diluuiio illo memorando Noe, in quo legitur cataractas caeli fractas, quod intelligas uim omnem imbrium tum erupisse. Nam cataractae, aquae illae sunt, ut alia earum omittam significata, quae ex alto tam precipitanter feruntur, utruere potius dici queant, quam fluere. Loca quoque ipsa, e quibus aquae illae exeunt, uel per que transeunt, cataractae appellantur. quare non absque ratione, in uoce canalium tuorum, uertunt nonnulli. Caeterum nemo iam homo est qui ignoret, aquas, aquarum uel inundationes, aduersa in scripturis, atque infortunia, haud raro praetendere.

Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.

Hic uersus cum superiori unus est Hebraeis: & est eorum, quae de abyssis, aquarumque irruptione dixit, interpretatio, quas ab excelsis Dei habitaculo, hoc est, a diuina prouidentia effluxisse narrat. Clamat Esaias: Cataractae de excelsis aperte sunt. Inde porro est, quod anima in tentationum confusione ac strepitu posita, si mulque a prauorum hominum iniurijs laesita, id oneris, aeternas, calamitates, miseriae, fluctus, procellas, & tandem excelsis euulsas e cataractis abyssos, ut hic uides, appellat. Alio in psalmo sic orat: Saluum me fac Deus, quonia intrauerunt aquae usque ad animam meam. Ethic quoque, ut uertit Fel, omnes undae tuae, & fluctus tui (tentationum scilicet) super me transierunt. Miletor, haec ferme sunt remedia illa, quae proficienti animae, ne insolescat, a caelesti adhibentur medico: & quae nemo, praeter illum qui exercitatos habet sensus, ut inquit Paulus, uere nouit, in hisque delectatur, atque ex his in spiritu coalescit. Animalis quippe mens atque animus uix haec presse per transfennam intuetur: non percipit enim quae Dei sunt: nam in spiritu examinantur. Qui uero in spiritu ambulant, haec & similia perpeti, amplectique pro diuina tutanda iustitia parati sunt. Non uult enim Deus suae religioni addictos tardo uti otio: sed negotioso quodam uitae genere, ac pugnaci, illos continue exercet, indurat, experitur. Tantum uero abest ut eos indefensos relinquat, ut etiam in medijs ipsis aduersitatum fluctibus, miris inauditisque soletur afflatibus atque inspirationibus, quarum radijs illustrati persuasum absque dubio habent, quod

In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius.

Dies in sacris literis pro secundis aliquando, fortunatisque uitae successibus accipi solet: nox uero pro contrarijs, turbidis, & aeternis. Quare memor Esaias illorum quae passus fuerat, aiebat: Anima mea desiderauit te in nocte. Hac enim cum quis ex priorum numero premi contigerit, ualdeque offusis circumquaque tentationum tenebris obfuscari, nil nisi caliginem, obscuritatem, ut in nocte sit, metumque uidere aut cogitare idoneus est. Quod se uertat? In mentem quippe ueniunt praeteritae uitae scelera: atque propterea nox illa terrifici iudicij, de qua Zacharias, Vidi, inquit, noctem. Pauet interim, atque hoc magis tristitia, desperationeque obruitur, quod se solummodo intuetur. Ad dominum igitur eiusque uerbum, quod diem auroramque sancti Dei uiri appellare consueuerunt, confugiendum erit: hoc est, eatenus patienter Dei manus toleranda erit, quatenus illi, qui nostram, siue in die, siue in nocte uersumur, melius quam nosmetipsi, salutem curare est solitus, uisum fuerit. Scit enim caelestis pater quid opus sit nobis. Tantum illud cauendum, ne ob diuinam diutinatamque infortuniorum acerbiter, animum despondeamus. Benedicam, canit uates alio in psalmo, dominum in omni tempore. & hic quoque ferè idem: In die, inquit, mandauit dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius. hoc est, ut reddit Paraphrastes: Pulsis malorum tenebris in die, dominus decreuit misericorditer agere nobiscum. quare neque hac quidem tribulationibus plena nocte a laudando illo cessabimus. Carmen enim in laudem illius scriptum, & precatio ad Deum omnipotentem, & uitae autorem, semper erunt in ore

A ore mihi. haec ille. Sic Hebraei totum integrum uersum legunt. Vnde Fel. adeo & caeteri Hebraeorum interpretes hoc ferè modo uertunt: Per diem mandabit dominus misericordiam suam: & in nocte canticum eius mecum, oratio Deo uitae meae. Postea alium ordiuntur uersum:

Dicam Deo, susceptor meus es tu.

Sed de nocte aliquid alio prius sensu, de quo tamè alio me in psalmo scripsisse memini. Quotidie, inquit quidam interpres, hoc est, continua ueluti serie temporum, commendat dominus bonitatem suam, ideo omni nocte laudem Dei uiuicam. Ex his quidem cum mihi in mentem uenit ordinationis illius, quam Dauid in libro Verborum dierum promulgauit dicens: Leuitae stent mane ad laudandum, canendum confitendumque domino, similiterque ad uesperam, cogor aliqua cum experientia asserere, tempus illud noctis, quod concubium uocant, ad haec crepusculum, sanctis priuatim precaturis maximopere inferuire. Eo enim horarum momento cum sileant omnia, concoctusque sit stomachus, ac sedati seu potius euaporati humores noxij, mens ad diuina contemplanda experrectior reditur: & si quid per diu ob tumultus strepitusque assiduos, quos audit, in caelestibus rimandis rebus, seseque excutiendo, torporis atque ignauiae contraxerit, tunc in quiete illa profunda abstergere nititur, ac queritur tantillum duntaxat temporis suo cum sponso colloquendi sibi concedi. Quantulumcunque tamen illud sit, in spiritu totum, atque ab amore fideque profectis singultibus & lachrymis, plerumque nihil dicens aut petens, impendit. Vnde haud immerito quidem solis radios suas interurbasse contemplationes sanctissimus quidam conquestus est senex. Hinc porro a probis laudatus mei instituti hominibus mos est, hyberno maxime tempore, ut, peractis de more laudibus matutinis, unusquisque secretiori aliquo in angulo semotus, aut obscuriores ad aras prostratus, uel, quod magis placet, cellulae secretorum cum Deo colloquiorum consciae oclusus, mediam ex patrum praescripto, qualisque precario, horulam diuinis impendunt meditationibus. Qui uero ardentiori sunt spiritu, media illa non contenti hora, longius in sponsi sinu commorantur. Sanctissima profectio ista est consuetudo, & quae uel sola ad expungenda quotidiana uniuersae congregationis, ne dicam orbis, errata, idonea sit. Alio qui certe non uideo, quamobrem remotis a religiosorum caetibus simplicium mentium orationibus, diutius consistere ualeant. Quare ob multa quae absurda, utinam non impia, in mundo fieri conspicio deterritus, siue in die, siue in nocte mihi uiuere contingat, perpetuo ueluti clamore, dico Deo, dicamque in posterum, susceptor meus es tu. Alij ut libet, suum quo nitantur, bonum diuitias dicant: alij honores & magistratus, artes alij, cauillationesque humanas, quibus rebus omnibus sulti timorem sibi potius, quam spiritus fauorem, uulgoque reuerentiam ac dilectionem conciliare putant: ego interim dicam, Deum meum omne bonum esse, meum robur, meam, cui fidere debeam, uirtutem. Cum is sim igitur, qualem tu me esse uoluisti, hoc est cum totus a te, per te, mi Deus, pendeam, nec quicquam quietis usquam esse praeterquam in te, ac per te, & credam, & praedicem,

Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Quare semper est, unde mihi semper lugendum sit: Quare me semper obterit inimicus? quare tandiu impune tuum in seruum debacchatur? Ero ne semper hisce in lamentis occupatus? Erit ne unquam ut expeditius tuam uidere queam praesentiam uultumque illum tuum desiderabilem, cuius aspectus tota mea est felicitas? Quando, o uitae meae autor, erit ut in conspectu concilij laetus obambulem, idcirco quod dignus inuentus sim, qui pro nomine tuo contumelias subeam? Ex Hebraeis quidam uertunt, Quare ater, seu pullatus ingrediar, dum coartat hostis? Omnia quippe haec mœrorem denotant maximam: qui quidem ut clarius pateat, quoddam tanquam auctarium addit:

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, ubi est Deus tuus?

Ita ab Hebraeis, & recte quidem, integer legitur uersus, cuius ea est summa ac

Census: homini diuini honoris percipio omne tormentorum genus, quod corpori uel à seuisimo carnifice adhiberi potest, sed illud in primis, quod uidetur omnium maximum, cum secantur ossa, tolerabilius fore, quam cum audit sibi à procacibus insultatoribus cum irrisione obijci, Vbi est Deus tuus? Quæ sanè exprobratio nō tantum ad illius contumeliam, qui illa afficitur, cedit, quantum Dei, qui quodammodo stupiditatis & sæuitiæ in non subueniendo suis, etiam millies interdum inuocatus, ab improbis accusatur. Vnde impudentissima quondam illa ludæorum de Christo cruci affixo audita fuit uox, Saluum nunc faciat eum si uult. Quare sic reddit Paraphrastes: Tolerabilius foret mihi si gladium adigerent in uiscera mea, quam impias cōtumelias audire ab inimicis meis dicentibus asidue cum risu, ubi nunc est Deus ille tuus? hoc est, quem tam ardentem inuocabas, quemq; tibi nō defuturum asseuerabas? Fel. uero sic: Cum gladio in ossibus meis opprobrio affecerunt me tribulantes me, dum dicerent ipsi mihi quotidie, ubi est Deus tuus? Quorum uerborum is erit sensus: æquè enim me opprobrio affecerunt hi qui me persequuntur, dum in me insultantes iactarent, ubi est Deus tuus? ac si mea gladio traiecissent ossa. Nostri autem interpretis litera, unà cum græco, eum præ se ferre uidetur sensum, quem ponit Euthymius meæ professionis monachus: sed ante eum Augustinus, qui sic ait: Quasi ossa franguntur, dum uirtus patientiæ affligitur, quod irident mali. hæc est exploratio illa, dum dicitur mihi, ubi est Deus tuus? uel nullus est uel de te non curat, hæc ille. Euthymius uero sic: Contritis nimirum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, ob uerbera, ob plagas (per ossa enim uires intelligit) irridebant me inimici mei, illud mihi semper obijcientes, ubi est Deus tuus, qui te eripiat & liberet? Verum quia diuina bonitas haud diutius, quam ferre possunt, suos sinit ab aduersa exagitari fortuna, idcirco post longa, quæ in psalmo legimus, lamenta iam tandem sercipit anima, sefèq; consolatur, idem dicens quod superius:

D Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutari uultus mei, & Deus meus.
Cui gloria sit, laus, honorq; in seculorum secula, Amen.

PSALMVS DAVID XLIII.

Iudica me Deus, & discerne causam meam à gente non sancta, ab homine iniquo & dolofo eruè me.

Hebræi hunc psalmum eiusdem argumenti cum superiore absq; titulo legunt. Videt enim (iudiciū meū simpliciter profero) ea esse oratio, quā supra pollicitus est, dicēs: Apud me oratio Deo uirgine meæ. Oratio igitur hæc plena est fiduciæ in Deū, ita ut diuinū iudiciū alioquin inexorabile, & seuerū, æquissimū tamē, appellare uideat. Adeo multū est syncera uiuere conscientia, nec admodū angī & torqueri, si bonos improbis à deo permitti uidere contigerit, potesteaquā iam parte aliqua saltē spiritus imbutis compertū est, Dei seruos crucis dolabro expoliendos necessariò esse, sed eousq; tamē ne toti in perfidorū manib. relinquant: hi enim in corpora, artusq; moribundos, famā quoq; ac nomē ferocire possunt, in animā uero, in uoluntatē, in arbitriū, imperiū nō habent. Quare illorū iræ, exilia, tormēta, & si quid dirius est, ut sunt obloquutiones, detractiones, calūniæ, fictæq; delationes & maledicentiæ, ridenda sunt magis, quam timenda. Expulso enim aliquo sua ab urbe & patria, quid ultra hæc? Hem paruā tyrannorū ditionē. Atqui ut uerissimū prorsus sit hunc psalmū à uate, ut nonnullos asserere uideo, illis fermè compositū diebus, in quibus totū penè regnum cum filio in se conspirasse uidit, Achitophelēq; illum perfidū, quem hic hominem iniquum & dolofo appellat, totius conspirationis autorē extitisse: uerior tamen interpretandi ratio est, si ad Christum, cuius typus rex ille fuit, psalmi sensum referamus, qui cum in terris nobiscum cōmoraretur, nihil non tum à ludæis, tum à gentibus incommodi passus est: modò uero immortalis factus, summaq; potentia insignis, ac uirtute, ab uniuerso fermè orbe suis in membris impugnatur. Et quia mem-

Abra ipsa adeo iam malignorū hominum iniurijs, tum dæmonum insidijs atq; icribus attrita sunt, ut uix respirare aut hiscere audeat, nedum apertè loqui quod sentiant, aut diuinum compellare iudiciū, ipse benignissimus subintrat Christus, cui maxima semper fuit de miseris cura, & sic pro me, qui omnino infans sum, patrem alloquitur: Iudicia me Deus, & discerne causam meam de gente nō sancta, ab homine iniquo & dolofo eruè me. Tantum hinc abesse puto ut uir sanctus sua oret à Deo discuti peccata, ut id etiam quantum potest fugiat: quippe qui minime ignoret quā periculosum sit cum deo in iudicio uelle contendere: uerū illud rogat, suā ab impijs causam separari. Corpus Christi, inquit Augustinus, hinc gemit inter zizania, hoc est, inter malos positū, cum quibus quia non habet communem causam meritorum, licet alia multa habeat cōmunia, nasci scilicet, mori, prospera & aduersa, clamat, Iudica me Deus de gente nō sancta: hoc est, à gente praua, impia, scelestā, iniquitatisq; studiosa, me meamq; causam asserere. Nō te moueat mutatio numeri, quod iam centies admonui: nam cum prius dixisset de gente, mox subdidit, ab homine iniquo. Tropus Hebræis familiaris est, quanquā nihilominus me haud præterit animam sic afflictam, postquam uniuersalem totius orbis defleuit malitiam, unum aliquem sibi insignius infestum tacitè, sub uerborumq; inuolucro designare: ut mihi planè contingit, qui in hoc meo cōmentariorum labore, cum generalem improborum turpitudinem, aut proborum candorē cum propheta stylo depingere ad Ecclesiæ ædificationē cogito, occurrunt mihi priuatim illicò uiri quidam mihi noti, in eoq; uitæ genere, de quo tractare uatem arbitror magis insignes, è quorū uita, tanquam à mente diuina excerptas ideas, meo inferuire proposito ac consilio, uti solent plastes argillam contrectatam digitis, facio. Verum illud in primis mihi curæ est, ne quenquā lædam, nèue à maiorum contagione næuum aliquem indelebilem contraham. Non me quidem præterit quā periculosum sit diutius cum gente nō sancta, sed ante omnia cum uiro iniquo & dolofo commorari. Huius enim æquè exhorresco contubernium & conuictum, atq; soleo meo in otio & quiete, cum Deo, turpes obscenasq; rerum mundanarū incursionem exhorrescere. Id igitur domine meo ab animo procul abigendum est, idq; uel usq; ad rauim abs te petendum,

Quare es Deus fortitudo mea, cætera omnia infirmitas ipsa. Verum
Quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Et uerè suorū fortitudo Deus est. nam cum mundo plerunq; despecti sint, ab eoq; afflictī, arduum planè uidetur, quomodo tantillis queant uiribus tam immenso perturbationū, quas ciere solent improbi, cumulo obluçtari. Tunc quidē cum humanæ deficiunt uires, quæ breui exhauriuntur labore, hoc est, cum maxime est opus, diuina opitulatur benignitas: tum, in quā, qualis erga suos sit deus in calamitatibus, apparet, fortis scilicet & mirabilis. Nam prostratis proborū hominum persecutoribus, perfractaq; dolofo uiri atq; iniqui arrogantia & fastu, quod difficile admodū uidebatur, quis neget diuinū illud opus extitisse? Siquidem tyrannum indomitū ab humili ciue & uix cognito, adde & in opprobriis silente, deuinci ac suppeditari quis unquam uidit? Verū interim quod d Deus colluctationis huiuscemodi suorū cum mundo spectator solummodo est, non defensor, illos quodammodo deseruisse uidetur: idcirco clamat anima, Quare me repulisti? quare me sinis tandiū à perfidioso hoc monstro & fraudulento uexari? quare dum in me, aperta dirarum abyfso, iniuriarumq; profundo, defauit: ego atter, pullatus, mœrens, obscurus, funestus, uitam utcunq; traduco miserimā? Vsq; quo lugebo: usquequo tristis incedam non accepta spiritus sancti consolatione? Haudquaquam quidem mihi in tanta ærumnarum uarietate constituto integrū omnino est, ut efflagito, te absq; turbis posse querere, multo minus tuo iucundissimo frui aspectu. Quo sanè negato, ipsæ totius mundi delicia, nedū iniuria, mihi amarissimæ sunt & letales. Hallucinor profectò uel in medijs ipsis radis meridianis tuo absq; lumine mi Deus. Quocirca.

C Emitte lucem tuam, & veritatē tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.

Deducunt, & adducunt, uertit Fel. & est tempus pro tempore. Ceterum lucē hīc appellat anima diuinam opem: ea nanq; cum infortunijs, quæ penē infinita sunt, colluctante, tetra omnia apparent & obscura: recepto uerō spiritu, ē densissimis ueluti tenebris læta emergit, fateturq; nihil lucis præterquā in Deo inueniri posse. Veritatē porro addit, ut ipsum quodāmodo ad sibi opitulandum cogat, utpote qui suis se nunquā defuturum iam prima à mundi ætate pollicitus fuerat. Et cum fidelis sit Deus, ut inquit Paulus, & uerax, num quæ, interposito etiā iuramento, promissit, negare poterit? Hisce igitur duabus suffulta alis anima, nihil obstat, quin in excellam animi pacē ac quietē, quam montē sanctū appellat uates, in quo Deus habitat, in carnē etiā posita transuolet, futuramq; atq; ad eō immortalem & æternā, iam tandem superatis mundi procellis, beatitudinē, quam tabernaculi nomīne, secretioris nimirum diuinæ maiestatis habitaculi designat, in quo tota animarū consistit felicitas, adeat, ingrediaturq; non propria quidem luce adiuta, sed quia Dei lux ac ueritas, ipsam, tanquā porrecta manu, deducet & adducet: hoc est, ne frustraneus sit eius labor & conatus, peruenire faciet. Quod autē uates hīc Dei filiū, qui se passim per scripturas tum lucem, tum ueritatē, tum uitā deniq; fatetur, præfagierit: quicq; diruta inimicitiarū, quæ inter Deum & hominem intercesserāt, maceria, euulsisq; inferorū à postibus portis, prostrata morte, occisoq; peccato, perempto item mundo, mundiq; principe foras eiecto, sanctorum animas, quas ipse ab æternis seculis in libro uitæ scriptas esse uoluit, imò quas proprio ipse digito conscripsit, in felicissimas æterni patris ædes, in quibus multæ sunt mansiones, deducturus esset, & credo, & ut res maximas soleo, ueneror & admiror, cupiens nimirum nescio quid, quod exprimere nequeo: interim uerō mea illò dirigens suspiria, ubi meus est amor, ubiq; sanctorū animæ corporeis exuta uinculis, exempteq; à gente nō sancta, atq; à uiro iniquo & doloso liberæ, conquiescunt beatæ. Ego interea loci, quod in felicē illum quoq; statum per Christum lucem, uitamq; & ueritatem asciscar, deducarq; & adducar,

Introibo ad altare Dei, ad Deum qui latificat inuentutem meam. Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.

Hæc uerba omnia, unum duntaxat reddunt uersum Hebræis, & rectē quidē: alioqui subobscurus esset sensus. Alio in psalmo memini me dixisse de ara, quam libenter sancti Dei uiri frequentant: hæc est Ecclesia, hæc diuinitatis statio, is deum Christus est, ut inquit Ambrosius. Vide igitur quod anima, tanquā cerua à canibus sursum deorsum agitata, à persecutorumq; moribus, eorū maxime, quibus Dei honorem, religionemq; periclitari cernit, exterrita, confugere debeat: nempe ad Ecclesiam, hoc est, ad sanctorum collegiū, ad locaq; illa, in quibus libenter Deus, propter inhabitantiū puritatē atq; innocentia, assiduus cohabitator est. Haud rarō quidem apud prophetas, altaris, sacrificiorū, ceremoniarū, rituumq; sacrorū, atq; harmoniæ fit mentio: sed eorū ratio nonnullis obscura. Quare ne quis ex rudioribus, illis in disquirendis uocibus se multum torqueat, illud censendum, uates omnes, sed in primis Dauidem, prisca illius religionis mirum in modū studiosum extitisse: quocirca rebus omnibus illis, quibus cultus ille ornari posset, non defuisse. Et ut re ipsa, licet informi ac uelata, præstiterit quecumq; se in psalmis præstitisse asserit, ita planē diuina eum non latuere mysteria, quæ quidem sub literæ uelo atq; umbra, quod prophetarū propriū est, enarrans, mores illos antiquos Iudæorū intermiscet, alluditq; sepe numero ad cultū illum informem his uocibus, quæ dum uixit tantifecit, quanti imperia alij ac regna. Allusiones sunt igitur hæc omnia mysterijs amplissimis, sed obstruis, grauida multaq; rerum spiritualium onusta merce: sed subuereri aliquando cogor, ne dum nimium nostræ fidimus prudentiæ atq; ingenio, somnia pro rebus certis & inueniamus, & literis ad posterorū memoriam mandemus. Castē enim, ac cum dele-

tu di

A Est diuina ad peruestiganda mysteria accedendum est, non inuerecundē atq; inconsultō. Itaq; ne altare hīc manufactū simpliciter solum ad eundem esse existimes, additum est, ad Deum, qui latificat inuentutem meam. O diuini uerbi efficaciam. Ad Deum, inquit, ad eiusq; meditandam legem (ecce aliud aræ genus) accedam, per quam quotidie uetusta nostra infirmitas iuuenescit, uiuidiorq; fit, ac magis florida. Et ne quidem hanc molem corpoream pulchriorem adepturā faciem imagineris in hoc mundo, in mentem tibi ueniat Paulus, qui scribens ad Corinthios sic ait: Licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen qui intus est renouatur de die in diem. Homo igitur interior est, qui abiecta peccati, prauæq; consuetudinis uetustate ac senio, nouam quotidie nanciscitur formam, & id sanē per Christum, qui etiam ætate grandæuos perinde innouare est solitus, ac solet aquila ex ardentibus solis radijs innouari. Quocirca uates de se huiusce inuolutionis percupido, alio in psalmo illud spe plenum proferre non est ueritus: Renouabere, inquit, ut aquila inuentus mea. Attamen Hebræorum litera non habet, inuentutem meam: sed simpliciter uertunt, ad Deum latitiæ, gaudij, seu exultationis meæ, ut uertit Fel. Quare sic Paraphrastes: Ad Deum ipsum autorem inenarrabilis mihi latitiæ: quam & referam ingenuē acceptā tibi citharæ modulatione Deus, animo meo charissime Deus. Interpretes enim noster ad sensum magis aspexit, quā ad uerba, indicium nimirum non mediocri, ardentis in Deum spiritu uiri. Subtrahant illi, ut lubet, doctrinam, profundamq; literaturam: ego quidem illi candidum, purumq; in Deum animum, si fas est, inuideo. Ceterum repetitio dictionis, Deus Deus, magnā signat beatæ animæ cum Deo consuetudinem & familiaritatē: quam sanē longo uix seculo, multis in laboribus atq; ærumnis per Christum attrita indipiscitur anima. Id quidem dictum esse uolo ad meam in primis, compluriumq; mei similitum excutiendam ignauiam atq; ignorantiam, quibus persuasum est, absq; sudore illo intestino ac labore, qui potissimum ē iugi contemplandi exercitatione contrahi solet, posse animam ad familiare cum Deo colloquium admitti. Ex qua quidem persuasione illud necessario contingere experimur, ut qui frigidē Deum in uita tum amauerint, tum quaesierint, in mortis quoq; tempore frigidius & inuocent, & uti omnium solamen ac refugium amplexentur. Et si enim dona hæc omnia sunt Dei, illi tamen nostrū non ingratum est studium, atq; ad conciliandum nobis suum amorem & familiaritatem conatus. Cum itaq; tam benignē se habeat erga me diuinus fauor,

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi salutarē uultus mei, & Deus meus.

Ne idem illud, quod in psalmo præcedente est dictum, sæpius repetamus, te hortor, mi lector, ut cognita iam tandem humanarū uirium imbecillitate & inconstantia, in Deo tua solum fixa sit spes, tua fides, tua dilectio, tua tota deniq; latitia, ac gloria. Cui & laus sit perennis, atq; honor, in secula seculorum, Amen.

PSAL. XLIII. Vincenti filiorum Choræ eruditium.

Deus auribus nostris audiuiimus, patres nostri narrauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

Ne quod dictū est de titulo huius psalmi superius in psalmo quadragésimo secundo, iterū dicamus, uel eō maxime quod quæ de titulis ab expositoribus dicunt, nutantia ferme omnia sunt & dubia, anima hinc iusti eruditur per Christū, quanti facienda sit ab homine bene instituto, oppresso tamen in hoc mundo, præteritorū beneficiorū memoria & grata recordatio. Exuscitat enim hoc modo & ratione penē emortua & profligata, ob persecutionū atrocitatem, fides, emollesciturq; quodāmodo durities animæ, propter præsentium malorum instantiā concreta, cum in memoriā illi uenit eundem ipsum esse Deū, qui nunc rerum omnium summā moderatur, qui & patrum tempore, quibus sanē largissima suæ bonitatis copia in aduersis nunquā defuit. Nostra porro ætas, ut de antiquis Iudæorū temporibus sileam, de quibus uolunt interpretes hunc psalmū scriptū

c esse, licet inuicē non conueniant, habet abundē quid in præteritis annorū seculis miretur, quid doleat, quid imitari debeat. Idem quippe Deus, qui tunc, etiā nunc est, idem spiritus, eadem cœlestis patris bonitas: uerū nō eadem fides, hoc est, non tam feruida & sincera, cætera uerō æqualia. Proinde nostra omnis tarditas atq; ignauia nō assequendī, quod illi affecti sunt, ab informi quidem fide & dilectione ortū habet. Nam quæcunq; admiranda præsci illi actitarunt, à fide, ut optime testatur Paulus Hebræis scribēs, profecta sunt. Neq; ego quidem illos proinde audio, qui sibi se in fide firmos esse, facile persuadent, cum tamen nihil minus, quàm quod ad fidei candorem attinet, agere uideantur. Bonarū enim actionum testimonio, spiritus item ardore, mutuaq; charitate, humilitate, patientia, iugiq; contemplandī cœlestia exercitatione, mundi odio, ac cæteris id genus fidei ornamentis ac fructibus, nostra ostendenda est fides, nō uerbis nescio quibus solum. Absq; enim fidei sinceritate, qui nō omnia, quæ à nobis aguntur, ambages meas esse dixerim? Et hæc, quantū ad eruditionē in titulo positam spectant, sint dicta: nunc ad psalmum, cuius prima est ad illos eruditio, qui uel carne uel spiritu, patres sunt, quorumq; interest Dei opera filijs enarrare, illosq; & uita & uerbo ad amorem ueræ religionis accendere: non fabulis uitæq; turpitudine à iustitiæ itinere arcere. Quando enim ueram religionem dico, Christianā dico, hoc est, quæ Christi uita ac doctrina contenta, nihil ultra quærit. Tunc se illa felicem, uerèq; beatā esse existimet anima, cum Christi duntaxat insistens uestigijs, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, ut ait sacra lex, aberrat. Vita igitur Christi satis iam tandem omnibus sit: id quippe ille uult, id eius uolunt discipuli, id uel ab ipsis mundi incunabulis, tum prophetæ, tum patriarchæ requirunt: id demum meus pater Benedictus & uult, & nos idem uelle hortatur. Nam suam cum scriberet regulam discretionē, ut inquit Gregorius, præcipuā, quod omnem uitaret iactantiam, tanquā qui perfectissimæ Christi legi, priuatam, ueluti necessariū additamentū, addere uoluisset uiuendī normā, prudentissimis semper usus est uerbis. Vnde in principio statim libelli, sic in proœmio: Cōstituenda, inquit, est nobis dominici (id est christiani) schola seruitij, in qua institutione nil asperū, nil graue nos constituturos speramus. Nōne, mi lector, tibi illud Christi dici cogitas: Iugū meum suaue est, & onus meū leue? Quod uerō asperū durumq; à nōnullis, qui rerū potiuntur, constitutionū uoluminibus reddatur, ampla est, ut mihi uideatur, ad implicandos rudiorū animos & conscientias occasio. Quanquā non me clam est, continuos subditorū lapsus, continua egerere reformatione, ac ueluti reflexis passibus, in nouatione. Tantum id cupio, ut quæ quotannis necessariō ad informandos subditorum mores, aut coercenda uitia, & errores ordinantur, grauiā sint, & quæ uenustatē religioni possint addere ac reuerentiā, non risum mouere, ac, maxima cum animarū iactura, contemptū. Haud multo post diuus ipse sic ait: Processu conuersationis & fidei (en legis Christi summa) dilatato corde, inenarrabilis dilectionis dulcedine curritur uia mandatorū Dei, ut ab ipsius nunquam magisterio discedentes, in eius doctrina usq; ad mortem perseverantes, passionibus Christi per patientiā participemus. O uerè aurea atq; Euangelica mei patris institutio. Quanta porro, quamq; admiranda in ipsius cæterorumq; deinceps patrum gratiam operatus sit Deus, nos qui sub illius uexillo cœlesti patri mereamus, & legimus, & auribus nostris audiuius, quin & ipsi patres, nostrum ad excutiendum torporem, narrauerunt nobis. Faxit Deus ne degenerent posterī. Cæterum hinc uates sentit de mirabili cœlorū orbisq; uniuersi fabrica, ad hæc de portentis illis terrificis cum in Aegypto, tum in expugnandis terræ promissæ incolis, tum in Iordanis transitu, excussaq; è saxo aqua, & cæteris huius generis propè infinitis summæ potentiae signis per Deum in sui populī fauorem ostensis. His enim auditis, illius amore, qui tanta pro hominibus operatus est, ni prorsus ferrei simus, incalescimus, atq; propterea fore speramus, ut quemadmodum illos tam immensis ornauit beneficijs, ita nobis nostris in miseris defuturus minime sit, uel eò potissimum, quod huius odæ uaticinium nos magis, ex Pauli testimonio

A testimonio, nostraq; tempora spectasse credimus, quàm illa Iudæorum umbrarum plena. Paulus enim Christianorū persecutiones attendens, hunc psalmum citat dicens: Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Et uerè oues occisionis dici queunt hi, qui propter Christū, quicquid sœuitiæ in eos moluntur improbi, æquo fortisq; animo tolerant, ut ille cum à lanis iugulantur, nihil repugnat, nec queruntur. Nobis igitur, qui si nō omnino propter Christum, eiusq; iustitiā affligimur, at saltem propter peccata nostra & scelera, totum id canticū scribitur, nosq; ueluti digito designat. Illud notandum, & copulam, quæ in diebus eorum, & in diebus antiquis interiecta est, in Hebræis codicibus non inueniri: quæ tamen nihil officit sensui, imò etiā, ut mihi uideatur, clariorem illum reddit: quem sic exprimit Paraphrastes: Quæ temporibus illorum operatus es, & temporibus quæ illos præcesserant.

Manus tua disperdidit gentes, & plantaſti eos: afflixisti populos, & expulisti eos.

Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos:

Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio uultus tui, quoniam complacuiſti in eis.

Narrat effectum facinoris illius eximij, quod egisse Deum in diebus antiquis factus est in superiori uersu. Vide pulcherrimam antithesim, sed sub obscuram ob uerbum, expulisti: quod si simpliciter, ut noster uertit interpret, legendum putas, ad gentes referendū erit, sed statim geminata antithesis deperit gratia & decor. Quare à doctioribus animaduersum est, uerbū illud Hebræis esse germinare facere, uel, propagines extendere: in quo quidem sensu, illo ipso uerbo usum esse interpretem asserunt in psalmo LXXII. ubi de Iudæis, uinea nimirū Dei electa loquens propheta, sic ait: Extendit palmites suos usq; ad mare, & usq; ad flumen propagines eius. Idcirco uersum his ferè uerbis uertendum esse scribunt: Afflixisti populos, illos uerò germinare, propaginesq; expandere fecisti: ut ad Iudæorum populum referatur, non ad gentes, quò suus, ut dixi, remaneat antithesi decor. Is sensus quoq; Paraphrastæ placuisse uisus est, qui sic reddidit: Tu omnipotentia tua (en manus Domini) gentes extirpasti, & patres nostros in loca illorum inferuisti. Plurima mala tu intulisti populis illis, ut patres nostros in terras illorum introduceres. Veteres præterea Iudæorum annales haudquaquam nunc mihi recensendi sunt ad id, quod scribit uates, ostendendum: nota iam hæc omnia sunt uel ipsis textricibus, nedū clericis, cæterisq; Christianæ religionis, quibus is meus defudat labor, studiosis. Illud quoq; notum, manum Domini, dexteram, brachiū, pro illius autoritate, fortitudine, robore, auxilioq; & uindicta nō nunquā sumi solita. Nunquid manus Domini, inquit dux ille, inualida est? Quare in superioribus exclamat uates: A fortitudine manus tuæ ego defeci. Horrendum tandem est incidere in manus Dei uiuentis. Mens igitur prophete ea est, ut suos antiquorum beneficiorū Dei moneat: illud tamen in primis illis obijciens, quod si feracem illam promissionis terram, eiectis Cananæis, Amoraïsq;, a reliqua illius gentis colluuiē, adepti fuere, id quidem non sua, aut patrum uirtute & sapientia contigisse, uerū diuina uirtute & fauore, quæ hinc uultus Dei illuminationem appellat: atq; id sanè nullam aliam ob causam aut rationem, nisi quod ita uisum est illi, cui placuit suam in gentes illas impias exercere potestatem atq; iram: in Iudæos uerò misericordiā, quoniam complacuiſti, inquit, in illis: seu, ut uertit Fel. dilexisti eos. Mirum si his auditis etiam nū inter nos sint, qui asserant beneficia cœlitus nobis concessa, nostro aliquo merito aut labori, tanquam mercedem reddi, & non potius ea omnia spontaneè Dei uoluntati & misericordiæ accepta referant. Et ut id, quod dico, uerum esse, prout est, bona scilicet nostra omnia à diuina nobis gratia prouenire ac uoluntate, nō à nobis, nisi quatenus cor nostrum alioqui durum, & penè indomabile diuinis assurgat inspirationibus, pulsantibusq; numini nō reluctetur, sed, quod potest, libenter impendat, paruum illam scilicet uoluntatis scintillam, atq; arbitrij portionē, quæ libera relicta est in anima, seu potius reformata per Christū, ut, inquit, id uerum esse & credant, & fateant, illud ta-

C men non absq; metu atq; animi horrore, serio expendendum, an æquissimo Dei iudicio, occultissimo tamen & incomprehensibili, nos qui in hac Christiana re, pub. nihil minus quam Christum, illiusq; uitam referimus, cōtingat aliquando, uel Sarmatis, uel Aphris, cæterisq; religionis Christianæ hostibus locum cedere, illosq; à cœlesti patre admonitos, diuinis parere afflatibus, atq; oblatum iustitiæ donū auidè arripientes Ecclesiæ, nobis excisis, inseri: Quis, oro, si id accideret, diuinum poterit meritò reprehendere consilium? Qualis obsecro, nostræ ratio est uite? Si Christiani sumus, ubi in nobis Christus? hoc est, ubi in nobis pax? ubi puritas? ubi fides? ubi totius legis summa ac nexus charitas? Quam uereor, mi lector, quam timeo, quòd si porrò tantus errorū aceruus in uulgo solummodo natura rudi & inculto inueniretur, spes quidem reuocandorum rudium ab erratis, sapientioribus planè certa esset: uerū cum sapientes ipsi, primarij q; orbis homines in eisdem sæpenumero (utinam non fœdioribus) conuoluantur cum multitudinè peccatis, quæ spes iratū placandī Deum erit reliqua? Si sal, inquit Christus, euauerit, in quo salietur? Scio equidem, quòd in quem Deus illuminatio, nem uultus sui iecerit, is statim quamlibet infidelis & perditus, modò donum illud gratuitum non refutet, in Christi ouile introducet. Scio & illud, turpis uite Christianū, hoc est, ambitioni terrenarumq; rerū cupiditatibus addictū, magisq; mundo, quam Deo atq; eius aspirationibus, quæ nunquā defunt, obtemperante, diutius in tutissimo, atq; omnibus aperto Ecclesiæ sinu manere non posse. Nec quidem irasci quis debet, si ego immensam nostri æui ingratiudinē in Deū considerans, minimāq; aut nullam potius, quæ uera sit, respicientiā cernens, unā cū multis subuereri cogor, an Deus uelit iterū uocare ea quæ nō sunt, tanquā ea quæ sunt. Nō fanè id quidem durū uideri debet, postquā sic uolumus, totaq; rei summa ab abstrusissima Dei prouidentia, purissimaq; eius uoluntate, turpissima nostra sic exigente uita, dependet. Vnde nō ab re additū est à uate, Quoniā dilexisti eos. O mirabilem certè diuini amoris uirtutē. Dilexit, inquit Paulus, nos eum adhuc inimici essemus. Obsecro quid ab hoste meritorū expectari potuit? Num igitur nostrū iactandum est consilium? num uoluntas per se admodum ægra ac debilis? nunc arbitriū, utpote res multū robusta & ualens? num merita humana, nempe sordidiora, quam sit fluor menstruus ille letalis, cuius, ut inquit quidam, acescunt superuentu musta, sterilesunt tactæ fruges, moriuntur insita, exurunt hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedit, decidunt, simulatq; causam simpliciter diuinę dilectionis erga homines Christum extitisse, ad Ephesios idem scribens Apostolus asserat? Dilexit nos, inquit, in Christo, ante mundi constitutionē. Christus igitur totius amoris Dei autor est, idemq; erogator. Proinde exclamare mihi fas sit cum Paulo, Quis me seperabit à charitate Christi? Quis te mihi unquam adimet, o animæ meæ uirtus, atq; idem salus ac uita?

Tu es ipse rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob.

Rapta enim à spiritu anima diutina ex consideratione immensæ Dei charitatis erga homines, in familiarē huiusmodi uocem, blandumq; ut sic loquar, plausum erumpere solita est. Tu es, inquit, rex ille meus, qui in me regnans, meq; totum permeans, possidens, occupans, nō sinis peccatum regnare in meo mortali corpore. Per te enim solum hisce in miserijs, quæ me quaquauerus circundant, sustentor, in te quiesco, à te uictorias triumphosq; deuictis profligatisq; hostibus reporto, sub teq; alacriter, licet multis cōfossus uulneribus, decerto, nam ipse es, qui mandas salutes Iacob, hoc est, qui curas, præstasq; multis modis occasionibusq; adinuentam salutem fidei seruo tuo, qui tua iam fortissima suffultus manu, imposturam uitij facere perdidicit.

Etenim in te inimicos nostros uentilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Petemus cornu, ex Græco legi posset: ex Hebræo, percutiemus. Metaphora enim à malè cicuratis sumpta uidetur bobus, quibus mos est, ut obuios cornu petant

A tant, de quibus quidem cornupetis fit mentio in lege Moſis. & est uetus de his adagium, Fœnum in cornu portat: nam fœnum alligatū cornibus, indicium erat ferri illius moris, ut dixi, quo bos haud bene edomitus facile in obuios quosq; ferebatur, cornuq; feriret, si poterat, quos deinde percussos prostratosq; & pedibus & genibus conculcasset & cōminueret. Quare sic Fel. ex Hebræo legit: In nomine tuo conculcabitur insurgentes in nos. Idem Paraphraſtes: Freti, inquit, tuo auxilio aduerſarios ueluti cornu petebamus: freti potentia numinis tui proſternebamus quotquot insurgere audebant in nos. quanquā nec, uentilabimus cornu, ut noſter uertit interpres, aberrat à uero. Simile huic in Maccabæorum geſtis, qui duce Iuda illo eximio, occisoq; Nicanore, reliquias exercitus uiam unius diei inſecuti ſunt, legimus. Et exierunt, inquit, de omnibus caſtellis Iudææ in circuitu, & uentilabant eos cornibus, ut ſolent nimirum pile à tauro in theatris uentilari, aut trituratæ paleæ in area horſum ſurſum raſtris palisq; ac demum uentilabris exagitari, in ſublimeq; proijci, atq; à granis ſecerni. Cæterum in nomine tuo idem eſſe, quod in te, iam aliàs diximus: nam ipſe eſt nomen ſuum. Hebræi ſcilicet illum intelligunt.

Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me.

Narrat mortalium uires & fortitudinem (creber uſus eſt in ſcripturis, arcum pro robore poni ac fortitudine. Appreheſi ſunt, inquit Hieremias, fortes eius, & elanguit eorum arcus) nihil propemodum eſſe ad bellandos hoſtes cum uilibiles, tum potiſſimum inuiſibiles. Id per ſe quilibet, niſi cæcus proſus ſit, uidere poteſt. Quòd ſi noſtra tamen aliquid ualent arma, ualent nimirum per Deum. Noſtra, inquit Paulus, arma potentia ſunt per Deum. Stulta igitur ea eſt opinio, qua quis ſe multum per ſe, in re præſertim ſalutis, poſſe arbitratur. Malè profectò res ſe noſtræ haberent, ſi noſtris duntaxat utendum eſſet armis contra hoſtes tam diros atq; inexorabiles, ut ſunt nefarij homines ac dæmones: his enim cunctis uiribus ac uirtute, ne in nos præualeant, oblectandum eſt: illis uerò patientia & manuſuetudine. Cæterum gladij nomen haud rarò in ſcripturis pro bello ſumi ſolet. Non igitur mortaliū eò ſeſe efferat factus, ut ſibi ſe ex hoſtibus uictorias ex ſe adipiſci poſſe perſuadeant, o Deus: nam tu, non homo, non conſiliū, non quamuis præſtans deliberatio & conatus,

Saluaſti nos de affligentibus nos, & odientes nos confudiſti.

Confuſio hinc cœlitus in eos, qui innocuos diuexare ſoliti ſunt, immiſſa, duabus de cauſis contingere liquet: aut enim à Dei iudicio prouenit, qui ſuos minime indefenſos, quæ immenſa ſuæ maieltatis eſt bonitas, ſinit, aut noſtra eſt patientia: quanquam utrunq; à Deo eſt. Nullo quippe acerbiori uulnere tranſigi poteſt uir probitati bonorum infeſtus, quam ſi illos audit ſuas irridere perſecutiones, perindeq; minas, exilia, & cruciatus eo ferre animo, ac ſi blanda amicorum eſſent oblectamenta. Nos itaque, qui ſub aduerſitatum lima ſplendidiores per Christum reddimur,

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in ſeculum.

Hebræorum interpretes, laudabimus, uertunt, tota die: hoc eſt, ut reddit Symmachus, per omnē diem. Aquila uerò, per totam uitā: & nomen tuū, inquit, in æternum celebrabimus. Quid autem illud ſit, quòd de reportato ab hoſtibus triumpho, partaq; uictoria laudare debeamus, nos eſſe exiſtimo: & tunc laudare, pro gloriari, ut interpretant doctiores, accipi par eſt. nam qui gloriatur, ſeipſum laudat: uerū iſtiusmodi laus aut gloriatio, tota in efferendo Dei nomine atq; honore poſita eſt. Nam qui ſe dono aliquo aut uirtute affectū à Deo gloriatur, gloria hæc in diuinū refunditur honorē, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur. Cæca enim omnino eſſet anima, quæ cœleſtibus ditata muneribus, in ſe meritum, unde laus quædam ſordida ac turpis dimanare ſolet, atq; honorem reflecteret. Atqui ne absurdum aliquid à uate hinc dictū ſuſpiceris, prioris hemiſtichij addita eſt interpretatio: Confitebimur, inquit, tibi in ſeculum: id eſt, te laudabimus, tibiq;

C gratias ob immensa illa patribus collata beneficia, die noctuq; quoad uixerimus, agemus.

Nunc autem, hoc est, transacta illa patrum felicitate ac fide, qua media, quae quid optabant, abs te facile impetrabatur, nos, nostris sic postulantibus meritis, repulisti & confudisti, & non egredieris Deus in virtutibus nostris.

Nec id fatis quidem tibi, ut es natura æquissimus, uisum est: nam

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi.

Heu diuinam ultionē, heu quam terrificū est incidere in manus Dei uiuentis,

Insper dedisti nos tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine precio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Quid propterea subsecutum est?

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, in subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. Ad hæc, Posuisti nos in similitudinem gentibus, comotionem capitis in populis.

Hicse, atq; horum similibus solent questibus sanctissimi quoq; uiri interdum tum suam, tum reliquæ multitudinis mille uitiorum laqueis præpeditæ, sortem deflere, singulatimq; enarrare apud Deum: signū nimirum maximi doloris affecti. alio qui certè tam longa pro nostra miseria concio coram illo, qui perfectissimus humanorum cordium perscrutator est, minimè est necessaria: uerum ingenti id dolori donandum est. Repulisti, inquit, nos ueluti uilissima proiectamenta ab irato uultu tuo: confudistiq; nos, tanquam nostris in postulationibus inauditos, spretosq;. Ex quo porro contemptu, nostra omnis exorta est confusio, illudq; effectum, quod non amplius tu nostris cum exercitibus, utpote dux potentissimus, inuictusq; imperator, ut olim cōsueueras, egressurus sis. Virtutes enim pro robore ac bellinero ab interprete nostro ponuntur: unde ab Hebraicæ linguæ peritoribus hæc dictio, exercitibus, redditur, non uirtutibus. Quare sic Felix: Non es egressus cum exercitibus nostris. Paraphrastes uerò: Qui fieri, inquit, potest ut nunc deserueris nos, & ignominia affeceris nos, nec ingrediaris nobiscum, sicut soles, in prælium? Vide quàm familiariter, quantaq; cum fiducia, anima Deo plena, suum alloquitur sponsum, illiq; non tantum quidem suas, quantum aliorum, æquæ ac si suæ essent, exponit calamitates. Quæ enim coniumctam sic cum Deo animam calamitas uel parum quidem turbare poterit? Neq; mors, inquit Paulus, neque uita poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Illud propterea in nonnullis, etiam ex ijs qui se cœlum manu tangere opinantur, reprehensibile, qui cum ob uitæ puritatē, flagrantemq; spiritum, Deum sibi prorsus conciliasse uideantur, conciliarūt quoq; ad leuem tamen iniuriarum ictum expauescunt, enervesq; facti, repente ab instituto resiliunt, querunturq;, ac suas omnibus declarant afflictiones. Admonendi hi quidem sunt, ut sui prius solidam concipiant notionem, quàm temerario forsitan ausu, atq; inconsulto, supra id, cuius capaces neutiq; sunt, se extollant. Sed ad animæ querelas redeamus. Auertisti nos, inquit, retrorsum post inimicos nostros: clarus Hebræi, Conuertisti nos retrorsum à tribulante, quorum omnium uerborum sensum eleganter exprimit Paraphrastes: Coëgisti nos, inquit terga præbere hostibus, & præda facti sumus illis, qui odio habebant nos. Succurrit hîc mihi dux ille strenuus, ac Deo amicus, Mathathias, quem cum filijs è prælio ad montes confugientem, ex militibus non parua secuta est manus. Typus is quidem futurorū. Atqui anima tum quidem hosti præsertim inuisibili terga dare uidetur, cum aut corporis grauata onere, carnisq; mollitiæ & teneritudine deuicta, aut quia bellorū expers est, atq; propterea imbellis, congressusq; impatiens, armis illico ad primum uix hostium impetum abiectis, fugam arripit: hoc est, se uictam fatetur, quanquam melius dixissem; animas à sese, proprijsq; cupiditatibus deuictas, non à mole inerti corporea atq; immobili, seductas peccare, quibus idcirco illud quod à uate additur, contingere necesse est. Dedisti nos, inquit, tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos. Oues in cibo, uertit Fel-

uel,

A uel, ut alius, gregem comestionis. Solent enim qui oues ad lanificium posteritatemq; nutriunt, illas, ab ijs quas macello destinauerunt, seligere, atq; ita selectis è grege, reliquas iugulandas lanijs tradere: quarum quidem conditione quid infelicius? Hæc omnia enim miseriā penè intolerabilem interdum sanctis Dei uiris accidere præ se ferunt. Simile quiddam cum alijs sæpenumero, tum ab Antiocho illo immani, perpessi sunt Iudæi, qui nō semel, ut sacri testantur annales, partim ab hostibus trucidati sunt, partim fugati captiq;, ac uilissimo uenditi precio. Proinde additum est, Vendidisti populum tuum sine precio, & non fuit multitudo in cōmutationibus eorum. Hîc penè mihi uideor audire Paulum clamantem: Ego homo peccator, sum uenundatus sub peccato. Vel illud Esaiæ: Gratis uenundati estis. Cuius uerò imaginis istiusmodi sit uenditio, alio in loco graphicè admodum effigiat dicens: Domine Deus noster, possederunt nos domini absq; te. Quod porro quis uili dicatur precio uendi, aut nullo, ad eius contemptum dicitur. Prauos enim, nulliusq; frugis seruos, non solum absq; precio nōnunquam distrahimus, uerum etiam illorum emissionem pro magno ascribimus lucro. Et non fuit multitudo in cōmutationibus eorum: hoc est, non magna quidem fuit pecuniarum uis ac summa, cum uenirent, æreq; commutarentur, Precium, inquit quidam, quo alienati sumus, ad paruam ascendebat summam. Verum alium huius hemistichij esse sensum, litera quæ est Hebræis ostendit. Fel, sic uertit: Et non multiplicasti in cōmutatione eorum. Item alius ex Hebræo: Non auxisti in permutationibus eius. Rursus ex eodem fonte alius, alioq; sensu: Vendidisti, inquit, populum tuum in frequenti mercatu, neq; tenaciter contendisti de precio eorum. Sed Paraphrastes sic totum uersum clarè, ut Paraphrastem decet, Deum alloquens, interpretatur: Vendidisti populum tuum, inquit, nulla pecunia, nec obolo uno factus es ditior ex uenditione illorum, horum enim omnium sententias ponere libuit, quod obtusiorum aliquantisper pungerem lectorem, horum taremq; quasi ex obliquo ad scripturarum studium & laborem. Contenti quippe nonnulli lectione, nescio qua, obiter inuenta, interdumq; inepta, atq; errorum plena, nihil ultra inquirendum esse exclamant, præterquam illa, quæ simpliciter à simplicioribus scripta sunt autoribus, utinam non indoctè, & quod sublimiores magis excruciat animos, impiè. Boni enim autores à bonis bonitatisq;, illius quæ à Deo est, studiosis legi debent: cæteri uerò aut non legendi omnino, aut cum delectu legendi.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, in subsannationem et derisum his qui in circuitu nostro sunt.

Posuisti nos in similitudinem gentibus, comotionem capitis in populis.

Posuisti nos prouerbum in gentibus. quasi dicat, infortuniorū nostrorum cumulo, alioqui per se molestissimo, addunt & dictoria, irrisionumq; prouerbia, præ indignatione & derisione capita quassantes, uicissimq; oculis annuentes, ac nomen sanctum tuum blasphemantes. De opprobrio, quo tum alijs, tum nostra hæc a te afficiuntur serui Dei, qui res suas cum silentio atq; animi quiete curant & exequuntur, alijs in psalmis diximus, dicturūq; sumus cum occasio fuerit: illud tantum nunc dicam, huiusce generis irrisionum iactandiq; scommata causam, ab utraq; demanare parte: à nobis quidem, nostram ob ignauiam uitæq; dissolutionem, ac fidei carentiam: ab illis uerò qui in circuitu nostro sunt, ob contractam maledicendū obrectandiq; rebus sacris consuetudinem atq; habitum, qui cum in rerum mundanarum copia, & luxu penè natent, aliorum quoq; inhiant fortunis: unde illis facile peruersus obuenerit mos, ut illorum corrodant uitam, quorum facultates nequeunt: illisq; inuideant & oblatrent, quorū bona auferre cōnituntur. Quocirca (ut de me loquar, qui quantum possum turbas omnes auersor) hoc in secessu Casini, tum mole ipsa montis, tum monachorum sanctitate sublimis, delitescam, penitusq; me me, ne audiam, ne uideam, ne inquiner, ne mœrore contabescam, abdo. Letaliter enim quodammodo uulneror, cum religiosos audio uiros à plebe derideri, atq; ut efficaciori utar uerbo, catamidari, illud semper timens, ne nos in causa simus. Quare

Hh

C Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meae cooperuit me, à voce improbrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis.

Narrat hinc anima suum dolorem continuum esse (id significat, tota die) dum oblocutoribus opprobrantibus ac impudentissimè conuiciantibus, seu ut uertit Aquila, blasphemantibus sanctorum coetum obnoxium esse, & id impunè, conspicit. Quod sic reddit Hebraeus: omni die ignominia nostra ante oculos nostros est, & pudor uultus nostri operit nos: id est, nos totos occupat. Is enim mos est illis, qui maximo afficiuntur pudore, faciem sustollere non audere, quin potius uelare, si licet, & tegere, ut in ualde pudefactis uidere est. Quare cupiens anima suam ostendere confusionem ac uerecundiam illorum ergo, quae quotidie in sanctorum, suaeque religionis ignominia iactari audit, consuetis inter homines utitur uerbis: uerum non propterea à fiducia, quam erga Deum concepit, ne latum quidem unguem discedere animus est. Ideo subinfert,

Hæc omnia uenerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo.

Omne hoc, reddit Fel. uenit super nos, & non obliti sumus tui, & non mentiti sumus in foedere tuo. Magna profectò uis ea est amoris, qua anima erga Deum afficitur: uide enim quomodo tantis suis in exostulationibus ab amato minime auersa sit, sed contra potius fateatur se nunquam, etiam in medijs ipsis infortunijs, Dei immemorem extitisse, nunquam uel foedus iam olim cum suo amato initum uiolasse. Nihil falsum, inquit, nihil iniquum, fraudulentumque & dolosum, in tua sancta lege ac testamento commiscuimus: sed quicquid tibi, mi Deus, polliciti sumus, id te opitulante seruauimus. Atqui ea hæc est laus & gloriatio, de qua supra, In Deo, inquit, laudabimus tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum. Felicissimum id sanè laudis genus est & gloriatio, cum quis se Dei amicum esse gloriatur. Fuit ne unquam celebrior inter homines uel honor uel dignitas? Aspice, te obsecro, quanta cum fiducia Deum alloquitur:

D *Et non recessit retrò cor nostrum.*

Amor scilicet noster nullam aliam ad rem, te relicto, translatus est. A uia enim qua ad te itur, non retrocessit unquam cor nostrum.

Et declinasti semitas nostras à uia tua.

Consuetudo Hebraeis est, ut negatione duobus locis seruire faciant, ut in hoc uersu. Quare diuus sic uertit Hieron. Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua: ut illud, nec, magis additum à uiro sancto intelligas, explanandi gratia, quam quod in codicibus Hebraeis inueniatur. Noster quippe interpret, prout sonat Hebraeus, uertit: itidem quoque Chaldaeus: uerum negationem, ut dixi, utrunque hemistichium complecti oportet, ne sensus secum pugnare uideatur. Cæterum uia Dei, uia æqua est, ut ait uates quidam, uia iustitiæ, uia amoris, uia ueritatis: hoc est, diuinæ est iustitiæ consummatio, perfecta in Dei obsequio constantia: à qua tamen iustissimo Dei iudicio declinare præclarissimi interdum uiri sinuntur, ut inde, quid propriæ uires ualeant, quid item diuina gratia, & cognoscant, & alios edoceant. Idcirco Esaias illorum uice quibus nondum compertum est, quanta animi puritate ac fide, morem Deo gerere oporteat, exclamauit: Quare fecisti nos errare à uis tuis? indurasti cor nostrum ne timeat te,

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis.

Si obliti sumus Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum, nonne Deus requirit ista?

Quam animosa redditur anima, quæ nullius turpitudinis conscia, nulla expalescit culpa. Quoniam, inquit, detecisti nos in teterrimum afflictionum locum, nosque totos planè calamitatum tenebris, quas umbram mortis appellare fas sit, obtexisti, non propterea tui sancti nominis ac cultus immemores esse uolumus, neque subinde uanos ethnicorum deos, ut complures faciunt, eorumque opem implorauimus. Si hæc quidem egissemus, num certi non fuisset Deus illa non latuimus? Nonne requisitus ea fuisset ille qui arbiter omnium est? Certè enim cordium

A secreta quamlibet abdita tam uigilem iudicem minimè fugiunt, multò uerò minus aperta quæ fiunt à mortalibus, ac plena luce. In loco afflictionis, Hebraeorum interpretes, & in primis D. Hieronymus, reddunt, in loco draconum: quod perinde dictum putant, ac si dixisset, In eam nos protrulisti seruitutem, nempe sub illorum dominatione qui feritate draconibus similes sunt. Alij rursus pro locis desertis & arenosis, in quibus maximi oriuntur & crescunt dracones, dictiones illas poni arbitrantur. Quod quidem quam horrendum sit, metuque plenè, habitare scilicet ubi habitant dracones, stupidus profusus es, si id te ignorare dicas. Quis duro animo siccis oculis illud Maccabæorum aut legere aut audire unquam potuit? Iudas, inquit, Maccabæus secessit in desertum locum, ibique inter feras uitam in montibus cum suis agebat, & sceni cibo uescens comorabantur. Cæterum umbram mortis appellant quidam calamitatem, quæ cum præsens est, tam est acerba, ut mortipenè similis uideatur. Umbram, inquiunt, eam appellauit, quia umbræ rebus similes esse solent, quarum formas repræsentant. Umbram etiam mortis peccatum esse alias me dixisse memini: sed alia res est: nunc enim pro tentationum mole tetroque persecutionum profundo atque abyssu dictum esse liquet. Siue igitur draconum legas cum Hebraeis, siue afflictionis cum Græcis, eundem prætendit sensum, quem sic reddit Paraphrastes: contriulisti nos interim locis, quibus non homines, sed dracones habitare uidentur. Nam pluribus in locis scripturarum, rixosos homines ac exleges, uarijs ferarum nominibus nuncupari inuenies. Quare nequaquam mirum esse debet, si homines illos qui ad hoc nati uidentur ut inquieti sint, quamplurimisque noceant, ut permultos nos quoque nouimus, dracones appellauit uates, appellantesque quotidie integerrimi quique uiri, quibus morte diuini semper uisum est, sanctum Dei nomen atque honorem cernere improborum libidini tradi, horrendasque, & id (malum) impunè, audire blasphemias, oblocutiones, maledicta, proborumque exilia ac mortes. Heu hominum confidentiam, nonne Deus tandem requirit ista? Est rursus in scripturis draconum planctus, & struthionum horribiliter in deserto euulantium: quod quidem locutionis genus cum reperiri contigerit, uastationem sibi maximam, luctuosamque esse miseriam intelligas. Vnde illud est Micheæ: Faciam, inquit, planctum sicut draconum, & luctum quasi struthionum. In hac enim uatis querela, Deum non ultra populi illius miserturum intelligi oportet. Struthio porro, ut est apud rerum naturalium indagatores, cum primum pullos produxerit, in illos statim, ac si sui non essent, induratur. Sed ad psalmum.

Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.

Excurre, quare obdormis Domine? excurre, & ne repellas in finem.

Hic certè, inquit, tua res agitur. Quis, oro, dominus suum cernens seruum pro se suoque honore decertantem, atque inter hostium gladios periclitantem, non ita illi superpetias? Sauius is quidè reputabitur, planèque ingratus, si non subueniet. Id igitur grati animi obsequium, quo se libenter occumbere, mortemque pro tutando illius honore ac cultu oppetere, tanquam Dei beneuolentiæ impetraturus, ostentat uir sanctus. Simulac, inquit, pro te, non secus ab improbis scelestisque sicarijs iugulamur, passimque, ut solent oues à lanis, trucidamur, quid adhuc dormitabundus occiaris? Cur tuos, æquè ac si alieni essent, contemnere uideris? Expergiscere Domine, serque opem, ne perpetuo neglecturus tuos uidearis. Iam ærumnarum infortuorumque adeo accreuit cumulus, ut nostram omnino superet uirtutem. Hinc enim, fateor, impudentissima illectat caro, illinc mundus, illecebræ, uariæque phantasmatum imagines ac formæ mihi illudere conantur. Ad hæc deterrent demones, inescant rursus, ad blandiuntur, minantur. Quò me uertam: uel eò maxime si nefarii perditique homines, suo in meum exitium patrocinantur principis?

Quare faciem tuam auertis? obliuisceris inopia nostra, & tribulationis nostræ?

Longa nimirum uidetur animæ mora illa in Deo, qua suis differt auxiliari: ignorat enim quanta cum sapientia & consilio, res suas agat Deus: qui quidem tuncilli quodammodo dormire uidetur, aut iratus omnino esse, cum non succurrit,

idcirco faciem illam suram uiuificam, qua uel semel inspecta, putrida reuiuiscunt corpora, nedum animæ, indignabundus auertere. Summæ profectò indignationis signū id est, & iracundiæ in iudice, aut principe illo, qui cum à misero quopiā rogatur, uultū furibundus auertit, atq; aliud cogitare se simulat. quare inauditus secretè suam deflet sortem, publicè non audet: interim uerò ab auarissimis magistratibus tum ille, tum cæteri miseri licenter, utpote cum principe in populi perniciem coniunctis, proteruntur. Ad Deum itaq; conuersi, quanto possunt clamore, suas cum illo expostulant calamitates. Cur faciem, inquiunt, etiam tu tuam æquæ nostris à querelis deflectis abscondisq; ac si ex hisce ignauis unus esses principibus, qui nos aut nō audiunt, aut auditos utcunq; (facile ex congressu ciuium stomachantur principes) ad magistratus interdum corruptos, ciuilibusq; sanguinis sitibundos reijciunt? Putas ne, mi lector, tot pijs prouocatum querelis Deum, posse ad suorum ærumnas diutius cōnuere? Sciunt mei ciues quid nuper sua in ciuitate actum sit: clamauerūt certè ad dominū, & ipse exaudiuit eos: faxit Deus ut illis meliora contingant in posterum. Quid clamauerunt rogas?

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra uenter noster. Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

Conglutinatus est, Fel. uertit, adhæsit. Videtur mutuata similitudo ab his qui letaliter percussis, solo hærent penitus, quantiq; sunt, attoniti distenduntur. Cæterum quod noster interpres uertit, Propter nomen tuum, Hebræis est, propter bonitatem tuam, seu misericordiam tuam, ut Fel. Vt cunq; autem literam accipias, exploratissimum id esse debet, natura nos iræ filios esse, idcirco nullam nobis à mundo inferri posse plagam, quæ nostris nō debeatur peccatis. quare de his quæ nos nō bis spontaneo asciumus consilio & uoluntate, qui querimur? quid perinde ac si indebitè nobis prouenirent aduersitates, aut illas declinare nitimur, aut saltem aegro, ac, uel usq; ad desperationē, reluctantè ferimus animo? Insaniæ argumentum id est, ac teneræ nimium imbecillitatis signū. Illud postremò notandum, dictiones illas, Humiliata est in puluere anima nostra, Conglutinatus item uenter noster in terra, maximam animæ præ se ferre deiectionem ac despectū. quid puluere despectus? quid submissus uentre humi serpenter? Sic Paraphrastes: Prostrati sumus usq; in terram, & uenter noster terræ adhæret. Exurge tandem ut auxiliaberis nobis, & libera nos pro immensa benignitate tua, o Deus, cuius nominis laus sit semper atq; honos in secula seculorum, Amen.

PSAL. XLV. Vincenti super lilia filiorum Choræ eruditium, Canticum dilectionum.

Ructauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi.

Cum omnes etiam Hebræorū interpretes hunc psalmū de Christo atq; eius Ecclesia exponunt, se in primis D. Hieronymus, tum maxime Chaldæa translatio, eo nixa uersu quo dicitur, Pulchritudo tua rex Messia, superabundat à filijs hominis: quod quidem noster interpres sic uertit: Speciosus forma præ filijs hominū. Item illud: Et concupiscet rex decorem tuū, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum: seu adorabis eum, ut diuus uertit Hieron. Quæ sanè omnia de Dauide aut eius filio Salomone intelligi, ut nōnullos interpretari uideo, absurdus est quàm quod multis conuinci debeat. Non negauerim tamen patrem de filio in hoc psalmo tanquam Christi typo atq; umbra sic prædixisse, quæ tamen in Christum atq; eius sponsam, quæ in Canticis amatorijs se amore perlanguescere fatetur, desinerent. Lilia in titulo utrunq; complectitur nomen sponsi & sponsæ. Vnde in Canticis simulac sponsa sponsi pulchritudinem laudauit, ille contra suæ dilectæ non auersatus laudes, laudum ei repperdit uices, dicens: Ego flos campi, & liliū conuallium. Sicut liliū inter spinas; sic amica mea inter filias. Hic igitur Christus atque Ecclesia, quam ille unice deperit, ueluti in scenam introducuntur, haud illam quidem quæ im-

moderatissimo apparatu & luxu, ad ciuium corruptionē publicè ab urbium dynamis nonnunquā sacris initiatis, pessimo simplicium atq; in fide rudium exemplo agitur: uerū illam quæ altissimis adumbrata mysterijs, suos ad se adeo rapit spectatores, ut ex hominibus deos penè faciat. Sed antequam sacri huius epithalamij dialogum excutiamus, de proœmio prius nonnulla. Is enim mos est illis qui præclara quædam narraturi sunt gesta, literisq; mandaturi, ut proœmia præscribant. Quem sanè morem à uate nostro seruatum hoc in psalmo cœlestium rerum foetura grauido, diuinicq; connubij buccinatores, & cernimus, & uenerabundè exosculamur. Itaq; proœmij exordiū id esto: Eruçtauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. hucusq; præambulum. Cor meum, inquit, musto spiritus, diuinacq; quodammo do oppletum crapula eruçtauit, more scilicet ebriorū. Quid, oro, eruçtauit? Verbum, inquit, bonum, suaue, iucundum, amatorij. Diuinum prorsus id est, quod euomere gestit. Proinde quicquid canere institui, & nunc lucubro, id totū meo regi, & cano, & lucubro. Cæteras quippe lucubrationes inutiles esse existimo, præter illas quæ ad honorem fiunt Dei. Illic enim percipit anima, quid sit uerbum illud, quod hîc è uatis corde erumpere nititur. Rachas dictio, quæ in primo statim exordio uersus Hebræis est, illam propriè cordis loquutionē indicat, quæ nondum ad os, ut exeat, peruenit: attamen cor illam ab sese emittere meditatur & contendit, sed plerunq; ut in efferatè nimium lætis cōtingere uidemus, nequit. Quare quidam ex Hebræo uerterunt, ebullit: Paraphrastes uerò, erumpit. Verū equidem (ut quod est non dissimulem) cum hæc cōmentor, succurrit animo, nihil aliud id esse uerbum, quod bonum uocat propheta, quodq; in eius ebullit corde, quàm ut sponsum faciat suæ iam tandè dilectæ dicere, Amo. O cer tē uerbum super omnem bonitatem optimū, perfectum, diuinū, simulatq; à tam parua dictione nostra omnis orta est salus. Quid, mi lector, fuisset unquam mortalium genus, nisi Christus suam adamasset Ecclesiam? suam columbam? suam formosam? nullum quippe animal infelicius homine inueniretur. Sed postquā amor ille in immensum adeo creuit, ut tam ardentem amatum pro sua mori dilectæ, & morte quidem infami ac sæua, adegit, felicissimus omnium quæ sub hoc cœlorum tegumento, forsan & quæ supernis in regionibus uitam degunt cœlestem, factus est homo. Quocirca ingratisimū omnino insimulandus erit animi, si quicquid agit, aut cogitat, aut scribit etiam, id totum illius non dedicat honori, qui cum meritò damnare eum posset, ex gratia seruare maluit. Cæterum illud quod sequitur,

Lingua mea calamus seu stylus scribæ uelociter scribentis,

Studium canendi maximum testatur, cum linguam suam stylo scribæ celeris atq; expediti comparat. Nam certè ut expedite, ita percupidè se laudes regis celebraturum hoc dicto demonstrauit, ne spiritum sanctum Dei pro scriba huc modo auocemus, ut quosdam suis in commentarijs agere cernimus: quanquam nec id quidem omnino displicet, cum spiritum Dei, digitum in scripturis nuncupari lego. Vnde Ecclesia in hymnis spiritum ipsum alloquens canit: Dextræ Dei tu digitus. Illud quoq; seruatoris: Si in digito Dei eijcio dæmonia, filij uestri in quo eijcient? In Mose etiam legis tabulas, Dei digito conscriptas sacra narrat historia. Diuus hîc Augustinus suas sibi solitas connectens alas, in cor patris transfolat, ubi æternum illud uerbum, & uerè bonum, à quo nostra omnis bonitas originem nacta est, conceptum inuenit. Sed iam epithalamium, uiso præambulo, discutiamus, in quo sponsa illa, quam cœlestis pater sibi, ut eam filio suo dilectissimo coniugio copularet, è face mundi per gratiam delegit, sui sponsi laudes ita textit, sed prius à forma:

Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.

Nulli dubium, quod qui dignioribus animis, præclarioribusq; ingenijs sunt

C præditi, ut reges maximè decet esse ac principes, formę etiã præstantia polleat. Imitati sunt, quod si secus aliquando cõtingat, id raro quidem: secundum enim communem existimationẽ loquor. Proinde illud à rege potissimũ sic cœlitus ornato provenire certũ est, quod populis terrori magis sit ac reuerentię, quàm is cuius sordido tum animo, tum ingenio, deformitas quoq; corporis coniuncta est. Verũ alius in sponso, alteriusq; generis decor ac forma, quàm sit in homine mortali, citoq; transiuro, à sponsa laudatur. Sic Paraphrastes: Supra modum formosus es, nec quisquam ex posteris Adę conferri tecum ulla ratione poterit. Volunt enim utraq; breuiter in Christo naturam hęc depingi, humanã scilicet sub speciei nomine, diuinam uerò sub pulchritudinis. Quarũ sanè excellentia, qualisq; in illis fuerit, sitq; perpetuò & decor & gratia, difficile non erit, non dico cognoscere, nam id quidem impossibile, uerũ saltem quasi per transfennã intueri, his tantummodo, qui cœlestibus rimandis rebus assueti, sensum omnẽ suum atq; intellectum in contemplanda mirabili illa in Christo unione, quę captum omnem humanũ excellit, attentius figunt. Cũ enim Deus esset (intelligis ne quę dico, cũ Deum dico?) cũ Deus, inquam, esset, pulchritudinũ omnium machinator, sine quo quidem fœda essent omnia ac turpia, qui fieri potuerit, quin illius quædam diuinitatis notæ, ab illis membris Dei digito fabrefactis concretisq; & purissimis uirginis uisceribus, teste Deo solummodo, id est, obstupescente natura, non eluxerint. Quas tamen notas neq; ego quidem distinctè delineare conabor, simulatq; uideo cœlestem sponsam illius pulchritudinem ac formam generatim duntaxat, ut res solent difficiles, comprehendisse. Illud unum dicam, nullam unquam formam, nullam pulchritudinem, nullam elegantiam, nullum decorem in mortali homine fuisse, neq; esse posse, quin longè excellentius in pulcherrimo Christi corpore extiterint. Quam uerò sublimis, cunctisq; absoluta numeris eius fuerit anima, tute, è copula illa ineffabili cum diuinitate, coniecturam facito: ego enim illius dotes me magis admirari fateor, quàm uelle calamo distingere. Verũ quid canat sponsa uideamus. Diffusa est, inquit, gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Laudato sponso à forma, nunc ab eloquentia, leporeq; sermonis laudat: quę sanè pars in principe non mediocrem sibi uindicat locum: ut de Salomone legimus, qui adeò orationis gratia & facundia ualuit, ut multos & reges & principes, & ex sapientioribus non paruam manum ad se audiendum traxerit, sed in primis reginam illam ex orientali plaga egressam, idcirco ut audiret sapientiã Salomonis, ut in Regũ gestis cernere est. Quantum porrò Christus uel puer in terris uiuens elegantię & in uerbis & in moribus præstiterit, norunt legisperiti illi Iudæorũ, nedum uulgus, qui in templo tam gratiosum puerum (duo decimũ tunc agebat annum) concionantem disputantemq; audientes admirabantur, unde tam doctus sermo à puero, qui literas non didicisset, emanaret. Iacula quidem erant ignita, uerba Christi, sed quę magis homines ad amorem, quàm ad terrorem cõmouerent. Cæterum labia pro sermone intelligas posita. At igitur percita amoris cestro anima: O sponse postea quã uerbum caro factus es, nobisq; similis in terris uisus, Deus homo, iucundus statim aspectu, dulcisq; affatu apparuisti, nihil in te austeri habens, ne illos, quos, ut cœlesti patri reconciliares, mansuetissimo quodam, ut sic dicam, artificio pertractabas, metu refringeres ac deterreres. Num scientiam in primis, aut cognitionem rerum illam, qua maximè mortalium ingenia tumescere solita sunt, diffusam habes in labijs tuis? Non hanc quidem in te uideo, sed gratiã potius, sed dignitatẽ, sed sermonis mansuetudinẽ atq; humilitatẽ, qua peccatores potissimũ allucis, nõ terres: qua Euangeliũ, iugumq; suaue prædicas, qua fidem, qua amorẽ, nõ legiminas terroresq; ac mortem, annuncias. Num quid suauis in terris unquã auditum est: num uel ab ipso rerum exordio uisum? O si, mi lector, ambo unã tam iucundi spectaculi, ubi aliud nihil q̃ pax, quàm charitas, quàm mutua in his quę Dei sunt, consensio docebatur, spectatores fuissetis. Quis tam frigidæ mentis homo est, qui id non cupiat? Verũ unde tantus gratiarũ effluxit liquor? Propterea

A rea quod benedixit te Deus in æternum. quod non nobis clam sit, Dei patris beneficentiam causam extitisse, quod filius tam gratiosis moribus in terris uisus sit, ac super omnes mortales speciosus. Sic ab aliquibus hęc intelligi uersum uideo. Plures nihilominus cum nostro consentiunt interprete, cuius litera eum habere sensum uidetur: Idcirco benedixit te Deus in æternum, id est, te immensis pater cõdecorauit muneribus, quę finem habebunt nullum, quia natura speciosus es, genuinacq; gratiarum dote copiosissimè præ omnibus ditatus. Cũ igitur talis tantusq; sis, o pulcherrime,

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua & pulchritudine tua.

Hęc sponsa sponsum à fortitudine laudat, similitudine nimirũ à duce, aut principe illo præsertim, qui se patrem pastoremq; populorum ac militum præbet, assumpta: is enim ne in somno quidem, bellorum præcipue tempore, quiescit, sed dormiens, ut ita loquar, uigilat. Vide an elegantius accuratiusue unquam legis, quę in principe debeant esse, partes describi. Inuitatur hęc itaq; rex noster à regina, ut arma sumat, ensẽq; lateri accingat: qui sanè ensis, decor quidam regius esse solet. nam Hebræi sic integrum hunc legunt uersum: Accinge gladium tuum super femur, gloria tua & decor tuus: hoc est, qui gladius gloria tua est ac decor, o potentissime. Paraphrastes item sic: Accinge gladium tuum femori tuo, o potentissime: laudem enim & honorem magnificè assequeris. Verũ quia Ecclésię arma spiritualia sunt, ut inquit Paulus, non carnalia, à sponso nimirũ Christo, qui in spiritu amari coliq; in primis debet, accepta, aliud hęc armorum genus querendum esse arbitror, quod è ferro aut ære minimè fabrefactum sit: diuinas illa esse scripturas definierunt patres, quibus sanè spiritualia nequitia in cœlestibus occidi solent, quemadmodũ illis corpora solummodo corruptibilia & caduca. Hęc igitur à uate uice future sponsæ è cœlo quodammodo trahitur sponsum, inuitaturq; iam tandem, diu expectatum exequi liberandorum à captiuitate mortalium negotium, prouinciãq; illam tam homini necessariam, illiq; soli debitam, utpote omnium fortissimo aptoq; ad debellandũ radicibusq; euellendũ amplum mundi dominũ, ac regnum dæmonũ aggredi. Sponsa itaq; à consueto belligerandi usũ non discedens, uocat gladium uerbum Dei, quod est Euangeliũ: femur uerò, per quod carnalis designatur procreatio, uocat Christi humanitatẽ (ut recepto iam utamur uocabulo) qua assumpta, unitaq; diuinitati, maximam sibi apud patrem conciliauit gloriam & claritatem. Vnde illa est è cœlo audita patris uox: Et clarificauit, & clarificabo, quare is erit sensus: Apparuit iam tandem, o potentissime, caro illa tua à conditarum rerum origine mundo promissa, diuq; à me desiderata expectataq; ut uerbum illud iam demum salutis audiamus: cuius sanè efficacia ipsi etiam perditissimi homines, in profundumq; malorum ac desperationis proiecti excitabuntur, sumentq; animum, ac sponte ipsi sua iugulum tam uiuifico uulnere præbebunt, actiq; in fugam hostes, aut ignominiosissimè trucidabuntur, aut æternas in miseras detrudentur.

Intendẽ, prospere procedẽ, & regna propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.

Verba plerunq; in nostro interrupta interprete, concisicq; uersus id agunt, ut in excutiendo sensu Delio interdum opus sit coniectore. quanquam tamen suos & ipse habet sensus, pios nimirum & castos: uerũ ubi litera, quę est Hebræis clarior uisa est, nonnihil ab illo, licet inuitus, diuerto, quod sensus lucidior reddatur, ut hęc planè necessarium fieri duxi. Quemadmodum enim superiorem uersum Hebræorũ ita uertunt interpretes, ut diximus, sic & hunc sequentem plenior reddunt, nempe cum subsequenti coniunctum, hoc modo, ut uertit Fel. Et decore tuo prosperare, equita super uerbum ueritatis & mansuetudinis & iustitię, & docebit te terribilia dextera tua. Nam supra dixerat: Accinge gladiũ tuũ super femur tuũ, qui est gloria tua, & decor tuus. Modò uerò decoris nomine deleta sponsa subiungit: Et decore isto tuo, qua cunctis admirabilis es, undeq;

C barba uero omnes Christi amici: sed illi præcipue, qui propius felicissimo spon-
si ori adhæserunt, ab ipsocq; uerba uitæ audiere, ut olim prophetis contigit, qui
sua plerunq; uaticinia huiusmodi confirmabant testimonio: Os domini loquuti
est. Quare sponsa illa, quæ & nunc hic loquitur, moræ quodammodo diuinæ im-
patiens clamabat: Osculetur me osculo oris sui. Ab eodem postea capite, ueluti à
torrente, apostolorum hauserunt uiruli, sed feliciori cursu, quam prophetarum. Ha-
runt & in præsentia sanctissimi quicq; uiri. Quid sanctissimos tantummodo de-
co uiros, simulac lego fragrantissimū illud unguentum ad oram usq; ac fimbriā
uestimēti summi huius sacerdotis iuxta & regis, id est, usq; ad infima quoq; Chri-
sti membra defluxisse? Verum omnibus quantumuis sponso propinquis & fa-
miliaribus, impartit Deus spiritum ex dimenso: haud sic uero Christo, cui nō da-
tur spiritus, ut inquit Ioannes, ad mensurā. Cæterum nos qui in Ecclesiæ gremio
per Christum uiuimus, ideo sancti uocamur, quia à sancto peruncti sumus. Chri-
stus autem sanctus sanctorum, ut eum uocat Daniel, à patre, cui potentia æqua-
lis est, atq; idem Deus. Merito igitur à sponsa laudatur, quod ipse Deus à Deo
præ cōfortibus suis atq; amicis, spiritus sancti oleo perfusus sit: ut ex hac sanæ per-
fusione id factum uideatur, quod iustitiam dilexerit, iniquitatemq; odio habue-
rit. Verum quia id aures simplicium maximè audire renuunt, illud addendū ui-
detur, idcirco Christum exultationis oleo à patre unctum fuisse, quod iustitiam
prius dilexerit, & iniquitatē odio habuerit. Atqui non contenta tam sublimi tū-
lo sponsa laudasse sponsum, ad aliud laudum genus, ne quid suo dilecto, quod
ad perfectum regis ornatum faciat, deesse arbitraremur, descendit.

Myrrha, inquit, & gutta & casia à uestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filia regum in honore tuo.

Laus est à uestium ædiumq; ornatu ac splendore. Et id quidem haud minimā
regi cōciliat gratiā, hinc atq; hinc passim cum gradit, honestā spirare suauolent-
tiam, quamquam nostra hac ætate, in qua quiduis audemus, non solum reges, ur-
biumq; primarij istiusmodi delectantur odoramentis, uerum etiā lanij, lanarij, &
qui abdomen publicè uendūt, principes ipsos æquare in hoc ornatus genere
enituntur. Cæterum dictionem quā noster uertit interpres, myrrha, ex Hebræis
quidam asserunt esse, quæ uulgò muscum dicunt: alioqui quid grati odoris è myr-
rha spirare queat nō uideo, nisi quatenus diuinum aliquod prætendat mysteriū.
Idem de gutta dicendum, quam staten Græci uocant, quamq; scribit Hierony-
mus, ut ab his qui aromati nouere uirtutes, audierat, florem esse myrrhæ, quem
stillā aloēq; nonnulli appellant. Verū aliquibus dictionē hanc Hebræis id ge-
nus odoramenti misturæq; significare uisum est, quā nos populariter ambrā ap-
pellamus: non succinū illud quidē, quæ gutta est ab arboribus desudans, electū
Græci uocāt, sed potius pigmentū est odoriferū. Quodcunq; tamē illud sit, id cer-
tè nō ignoramus, uatē altius spectasse, q̄ sint illa quibus etiam lanista pariter cū
regibus uti possunt. Idē quoq; de sumptuosioribus ædificijs quæ hic à spiritu do-
mos eburneas appellare uideo, dici posset. Quid nō tentat interdū uulgi temeri-
tas: eod enim nostra iam processit audacia, ut si quid exquisitius insigniusue à prin-
cipe, uel in erigendis ædificijs, uel in cōmutando uestiū usu inuentū fuerit, id sta-
tīm à uulgo, & excellentius nonnunquā usurpetur. Casia porrò, quā fistulam uo-
cant, herbā esse, quæ & interdū in fruticē coalescēs, suauissimū emittit odorē, ab
antiquis autoribus accepimus. Sensus itaq; totius uersus, qui Hebræis post Dele-
ctauerūt, seu lætificauerūt te, actutū finitur, is erit, ut candidē à Paraphraste red-
ditur: à quo illud etiā obiter perdisci poterit, nō domibus eburneis, sed reposito-
rijs uestiū eburneis, legi debere. Nihil quàm myrrhā, inquit, aloē & casia spirāt
omnia uestimēta tua, ex repositorijs uestiū eburneis depropta in hoc, ut te exhi-
larent. Vides quàm musicè eleganterq; regis forma, facundia, aspectus, roburq;
ac uestimentorū fragrantia, simul & ædiū magnificentia hucusq; descripta sint. Sed
iam ad obstrusiora sponsæ sensa utcūq; deliniāda uertat stylus, licet incultus, &
quod mihi natura insitū est, pauidus, in his præsertim enucleādis quæ ardentiorē
in

A in Deum, quam mea sit, requirunt mentē atq; ingeniū, quod nunquā in me exti-
tisse fateor, sed tardum potius ac rude: uerum ille cui me à puero, & sciens & pri-
dens uoto indissolubili addixi, addicoq; recentiori denuo affectu & uoluntate,
scit omnino quid meus expetat spiritus, nouit cor, nouit mentē, nouit quod meus
aspiret animus. Scit tandem quorsum id mihi scribendi negocium & laborem a-
sciuerim: scit quidem, quia ipse, ipse Deus, non alia prorsus res, me ad istos ut-
cunq; concinnandos commentarios suis sanctissimis excitauit monitis. Nulla
enim (fateor) mihi unquam oblata fuit occasio, quæ me adeo à sensibus, atq; à
mundi amore ac metu abalienaret, quam hæc modò quæ mihi à cœlesti patre o-
stensa est. Et ut quidem nihil unquā mundo uel oblectamenti uel utilitatis allatu-
rus sit is tantulus meus labor, illud tamen nunquam in me uituperabitur, meo
me ocio abuti noluisse, maluisseq; huiuscemodi cruciatus genere, effrænes meo
in animo infringere motus, & eos qualitercunq; in bonis, quæ uera bona sunt,
firmare, & docere quam periculosum id prorsus sit, animum natura cœlestem in
rebus nihili occupare, ut olim meo maximo incōmodo ac iactura occupauī, pe-
necq; obrui. Modò uerò liber ea qua me libertate liberauit Christus, illi rursus
me, meosq; cogitatus, a cōtiones insuper, lucubrationes, si non aureas, aut argen-
teas, æreas saltem deuoueo, illiusq; nomini dedico, offero, consecro. Nam tē-
nuem (scio) homunculi oblationē nō auerfabitur altissimus, modò a cādido pro-
ficiscatur animo, quem in me esse, per sponsi illius misericordiam, cuius in hoc
psalmo describitur gloria, non diffiteor. Myrrha, inquit sponsa, & gutta, & casia
à uestimentis tuis, à domibus seu repositorijs eburneis, ex quibus delectauerunt
te, ultra, ut dixi, non procedit Hebræis uersus: sequentem uerò ita ordiuntur: Fi-
lia regum in magnificentijs. Verum his parūper omisissis, ad alia quæ polliciti su-
mus transeamus. Sub odoramentorum nomine, sanctorum hic mores, uitæq; e-
xempla, qui in Christi corpore, quod est Ecclesia, insita, ab ipsa, quæ domus ebur-
nea, ob fidei candorem & castitatem à spiritu cum hic, tum aliās in scripturis nun-
cupatur, mirabili suauolentiæ suffitu egrediuntur, mysticè enarrantur. Illita e-
nim semel anima spiritus sancti unguento, quod à Christi uita spirare sentit, ab
illiusq; experrecta fumo atq; odore, se totam illo (ut uerbo utar comico) fumifi-
cat, quem postea è candido cordis repositorio, ædeq; eburnea, in qua duæ illæ so-
rores cōmorantur, fides & uirginitas, ad eos qui foris sunt, effundit. Istiusmodi
enim fumigatione sanè quàm delibutus olim Apostolus, illamq; in Corinthios
deriuans clamabat: Christi bonus odor sumus Deo, qui odorem suæ notitiæ ma-
nifestat per nos in omni loco. Verum ne hic tardus somniet lector, huius gene-
ris pigmenta suauia esse ac deliciosa, ut sunt illa quæ à Felicis Arabiæ plaga tran-
sportantur: myrrham dixit, genus profecto aromatum amarissimum, & qua uo-
lunt carnis afflictionem, seu amaritudinē, ut inquit Augustinus, significari: quā
qui in Ecclesia syncerè admittit, exercetq; mirabilē spargit boni odoris fragran-
tiam, inuentam nimirum in splendidissimis sponsi uestibus: quas diffiniunt il-
lius esse corpus atque animam: quibus sanè uti pallio cooperta diuinitas homi-
nem illum, quem sine specie & decore in terris, ob tormentorum sæuitiam appa-
ruisse testatur Esaias, non uni tantummodo carnis amaritudini, sed sexcentis, &
eò amplius exposuit: unde fragrantissimus quidam uel usq; ad inferorum um-
bras delapsus est odor. Christus, inquit Paulus, tradidit seipsum pro nobis obla-
tionem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Ecce odor à cruce Christi, ecce o-
leum, ecce, in quibus oblectari se debent Christiani, suffitus atq; perfusiones. O
felicem odorem, o admirandam à laniato Christi corpore perstillantem suauita-
tem. Video amorem, uideo pacem, uideo iustitiā, qua ego gratis iustificor per fi-
dem, in Christi uulneribus, tanquā in repositorijs eburneis, requiescere, publi-
camq; ab illis tabulam cruentis inscriptā literis ad hunc modum pendere: F R V-
CTVS DIGNOS AGITE POENITENTIAE. En myrrhæ effectus. En
quomodo Christo cruci affixo uinū dabant ad bibendū myrrhatū. En quomodo
ipsius corpus uicē euulsum est cruce, atq; ab anima destitutū, myrrha & aloë per-

Cungere cupiunt sanctissimæ mulieres. En quomodo antea munus illud funebre exoluit Nicodemus, ut ferè inde quidem coniecturam fieri oporteat, nihil non in terris amarum esse oportere illis, quibus Christi uestigijs adhærescere animus est. Proinde D. Hieronymus eboris nomen interpretas sic ait: In ebore castitas, quod prius obscurum, ferris ac limis lucidum fit: ita sancti per sectiones & attritiones diuersorum suppliciorum elimati, uirtutum uarietate fiunt lucidi. Eburnea profectio sententia, & diuo illo digna, utpote affueto inter sponsæ ubera unâ cū sponso deliciarî. Cæterum idem de aloë fermè dicendum, cui cum ea insita sit uis, ut è stomacho noxios extirpet humores, aut saltem sedet, humilitatis typum secum habet: quæ quidem à sui notione resipiscentiæq; quam facillè uir uerè poenitens assequitur, originem habet. Quis, oro, tam stupidus est, qui se cognoscens peccatorem, proptereaq; dignum cui æterna debeat mors, non pertimescat, subindeq; sese omnium uilissimum, ingratisimumq; arbitretur, qui ausus fuerit tam benignum dominum, ut Deus est, iniurijs lacessere: hanc qui obtinet, mirum si se alijs anteponat. Siquidè inuenta tam præclara margarita, subitum quoddam illius qui inuenit cordi effulget lumen, cuius radijs perlustratus in altum mutatur hominem, innouatur, ex ægroq; fit sanus, sedatis iam per gratiam inordinatorum affectuum humoribus, bilisq; tetra concupiscentiarum ac libidinum procul eiecta & eliminata à corde. Nulla enim Deo uictima salubriori litari potest, quam cum nos peccatores agnoscentes, fateamur quoq; omnium miserimos nos esse, indignosq; quibus Deus unquam ueniã præstare debeat. Forsan, mi lector, hic myrrhæ opinabaris nomen aut tactis, obiter absq; ratione interiectum. Altiora quidem rursus, quam ea quæ à me patrū autoritate fulto sunt dicta, id continere certo scio: sed hæc cursim tantummodo attingi potius, quam, ut tantæ rei dignitas postulat, plenè descripsi: & id sanè, quantum ad cõmentariorum legem rationemq; pertinet. Casia porro, siue fistula, quam in aquosis udisq; locis nasci affirmant rerum indagatores, quamq; aiunt in immensum fermè crescere, suauemq; passim spirare odorem, fides est: quæ cum baptismi proxime aquas oriatur, in sublimem sese erigens altitudinem, mirabiles per orbem uniuersum odoramentorum effundit suauitates. Et ut quidem cæteri uirtutum chori, qui hic sub odoramentorum uelo adumbrantur, necessarij omnino sint in decorandis sponsi uestimentis, quæ sunt uarij in Ecclesia status & sacramenta, fides tamen primã sibi uendicat sedem, ut pote qua cæteræ cõnitantur tanquam capite uirtutes, illa uerò Deo, per Christum. Verum omnes simul iucundissimo sponsum afficiunt oblectamento, è domibus nimirum exeuntes eburneis, quæ quidem, ut diximus, eburneæ appellantur, ob dei candorem & puritatem.

Ex quibus, inquit, letificauerunt te. Proinde, Filia regum in honore tuo.

In magnificentijs tuis, uel palatijs, uertit Fel. seu, ut alius, preciositatibus. Filia, inquit, regum, nempe illorum animæ qui ab Apostolis, uerioribus sanè regibus, quam illi sint quorum libidini nec tota quidem fatis iam facit Europa, à cæterisq; Christi discipulis geniti per Dei uerbum alti, in uirum adulescentem perfectum, in mensuramq; plenitudinis corporis Christi, in magnificentijs splendoribusq; sanctorum, in amplis, dico, preciosisq; uirtutum tectis ac domicilijs comorabuntur. Quod priorum animæ ab Apostolis, alijsq; Christi nuncijs ac discipulis, fidei partu in Christo edantur, sanctissime illorum testatæ sunt olim conciones, signa, uirtutesq; uariæ, ac iugis in edendo Christi foetu & labor & sudor: modò uerò illorum scripta, quibus quotidie proborum enutriuntur animæ. Ab illo enim qui se mundi lucem esse asseuerabat, ea hauserunt quæ postea in nos, tanquam sedulæ nutritices cibum apprimè mansum & comminutum in pueros, transfunderent. Quare non superuacaneè, ad Galatas scribens Apostolus, illud addidit inter cætera: Per Euangelium ego genui uos. Rursus: Filioli mei, quos iterum parturio. Hunc quoq; morem seruamus & nos in Dei Ecclesia, ut illos ipsos qui nos tum corporis, tum animæ potissimum enutriunt pabulo, patres appellemus atq; episcopos. Verum illud uerendum, ne aliqui qui sibi hoc nomine ambitiosius quam

Apare est applaudunt, eoq; nimium oblectantur, se prorsus ac suos tantummodo de Ecclesiæ bonis ac gradibus infarciant, Christi autem pauperes ab utroq; abi-gantur edulio: ab illo quidè, quia in priuatos duntaxat seruator usus, ab hoc uerò, quia nullum. sed hæc de malis bonorum Ecclesiæ ministris sint dicta, qui si pastores aut patres uulgò nuncupantur, adulatorij illi sunt tituli, ab aurâq; populari præcario mutuati. Boni uerò qui sunt, quicq; optima erogant fide domini sui talenta ac pecunias, non tantum, quantum sat est, laudari, in altumq; euehi & extolli queunt: hi enim iam dij effecti humanum omne superant meritum ac præmiũ. Cæterum cum mihi in mentem uenit illius uaticinij Apostolorum dignitatè prædicentis: Constitues eos principes super omnem terram, nõ possum nõ illos tanquam reges patronosq; uniuersales, & colere, & uenerari, ut ipsissimos quoq; regionum immensarum reges facere uideo (ingens id est Apostolici principatus argumentum) qui non solum Apostolos in cœlis iam beatos colunt, uerum etiã in terris eorum cineres & ossa humi proni exosculantur. Ad hæc, cū ipsi sint hæredes Dei, & cohæredes Christi, quem pater constituit hæredè uniuersorum, qui fit quo minus reges & ipsi sint, & nos quoq; cum ipsis, simulac nostrorum cuilibet data est cœlitus potestas filios Dei fieri: Filij igitur sumus altissimi in primis, Apostolorum postea, qui & ipsi reges sunt, & ueri pastores, nos oues & alumni. Proinde danda nobis est opera, ne à tam nobili degenerantes stipite, haud filia quidè regum, quæ ad sponsi honorem, in amplis hisce sacrarum ædiũ bonis, suo fruuntur ocio, appellari mereamur, sed stolidæ uirgines ac excordes, quæ cum olim extulissent lampades, non sumpserunt oleum secum. Abundantius, clamat Paulus, oportet nos obseruare ea quæ audiuius, ne fortè perfluamus. Solæ itaq; ô domine, proborum animæ regum filia merito dici queunt: attamen

Asitit regina à dexteris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietatq;.

Multi, inquit, per orbem uniuersum delubra, uarioq; rituum genere distincta, tuo erigentur nomini atq; honori: uerum una est columba, una formosa, una ex millibus electa, quamq; regio ab æternis seculis dignatus es nomine. Ea est Ecclesia, nempe sanctorum communio, ad quam sanè reliquæ aliæ Ecclesiæ uti membra referri debent, ut una sit fides, unũ baptisma, una religio, unus pastor, unum ouile, ne sint sectæ & hæreses. Porro illiusmodi potentie, Ecclesiæ est unitas, ut neq; inferiorum portas reformidet, nedum minaces mundi iras, prauorumq; hominum persecutiones atq; iniurias. Quid tam solidam concutere domũ est ualidum, quæ suum super petram stabiliuit fundamentum, quæ est Dei confessio in conscientia pura, & fide non ficta. Quod autem dicit illam à sponsi dexteris sedere, immensum quidè ostendit amorè, quo Deus sponsus, sponsam Ecclesiam, id est, sanctarum animarum pulchritudinè deperit, quamq; aureo uarietatoq; uirtutum ornatu uestitã asserit. Hebræi tamè nõ legunt, Circundata uarietate: sed tantummodo, Asitit, seu, præstò est regina à dextera tua in ornamento auri Ophir (ex Ophir Indiæ loco optimũ asportari aurũ dicunt.) Hoc itaq; nomine perfectissimũ aurũ illud esse, quo ornari filij Dei sponsam cõueniat, intelligi uult spiritus. is amor est quem aureum, pureq; ab omni alio amore defæcatum esse oportet, & quem uarium, hoc est, uariarum uirtutum ornatu insignem in suo cultu requirit Deus. hæc rursus ea est uestis nuptialis, qua homo ille non indutus, ausus tamen unã cum alijs ad cœnam illam magnam sedere, maxima cum exprobratione ac ignominia foras eiectus est. Atqui (ut breuiter quæ iandiu parturio tandem pariam) ubi amor non est, mutuaq; dilectio & charitas, quam sponsæ uestem appellamus, ibi Deus esse non potest: idcirco neq; eius Ecclesia, neq; religio, neq; conuentus ille, qui ad reginæ contubernium, quod unum atque idem cum rege habet, pertineat. Puta omnia, atq; amoris plena uult Deus esse in sua sponsa, qui sumus nos: modò id simus quod uocamur, Christiani scilicet: hoc est, adeo amore & fide Christo uniti, ut prorsus cum eo unũ efficiamur. nam maledictus is est numerus, qui primus ab unitate discedit. Propterea enim Deus homo factus est in terris, ut nõs inuicem disinctos discordesq; atq; à cœlesti pa-

C tre penitus euulsos, unā reponeret, cōciliaretq; denuò inuicē, sed in primis Deos ut uno tandē cum capite corpore effecto reformatoq; illò tota integra ascenderet Ecclesia, ubi sponsum nacta sedentem ad patris dexteram, simul cum ipso in uestitu deaurato, circumdataq; uarietate, per gratiam resideret. Verum interim dum cœna paratur, altitiaq; occiduntur, & iam mensa posita est,

Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, et domū patris tui. Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.

Adorabis eum, uertit Fel. & melius meo iudicio. Audi filia, inquit æternus pater ad humanum genus, sed speciali prerogatiua ad paucos illos quos inter multos ab æterno suos fore præuidit, idcirco uocauit, arcteq; attraxit. Quid ab excelso igitur intonuit cœlo? Aure, inquit, fidei quæ dicturus sum percipe: nam fides ex auditu. Sponsam hinc pater sui dilectissimi filij appellat filiam: siquidem præter illam uniuersalem genituram, qua mortales omnes sui creatoris filij nuncupari possunt: est & alia excellentior, qua electorum animæ, hoc est, Ecclesia in fidei utero concepta, felicissimo paternæ dilectionis partu in lucem editur: & id quidem sancto operante spiritu, alimenta q; subministrante Dei uerbo, quo continuo ueluti incremento, sub magisterio spiritus ac doctrina grandescunt animæ, æternæq; aluntur beatitudini. Et uide quæ hæcenus cæca fuisti, quò tui dirigendi sint gressus: res quippe tua agitur. Vide ne bonū malū, aut malū bonū dicas: nam in spiritus doctrina maximo opus est delectu. Vide igitur, atq; quod uides, prudenter intellige, tandemq; aurem illam tuam à salubribus olim abhorrentē monitis, tumidam, reluctantemq; spiritui, inclina, & assentire. Hic quidem celeste transigitur connubium, o pulcherrima mulierum: nam formæ tuæ amore captus est Deus, teq; afflictim deperit. Est autem, ne ignores, hic rex, dominus Deus tuus: tu ancilla, & ea quidem præ illo nihili. Quod si tamen aliquid effecta es, nempe digna quæ ad castos tam sancti regis admittaris amplexus, id totum illius gratiæ acceptū referas, qui te suam in sponsam uoluntario siq; æternæ mentis consilio, è stercore, pauperem, humilem, despectam, omnibusq; prostitutam delegit. Tuas ille maculas, qui omnium purissimus est, absterfit, nō tu, quæ iam luto fæcis assueta, penitus in sordibus emarcueras. Verum illud abs te in primis exigit sponsus, ut tui prorsus obliuiscaris populi, illius nimirum qui te antea seducere consueuerat. Huius sanè omnis deuitandus est conuictus. Neq; porro id satis quidem: nam omnem paternarū ædium memoriam longè abijcere tua admodum interest. Abijce igitur mundum, quem loco patris habuisti, atq; eius uoluptatibus ac lenocinijs finem statue. siquidem sponsum, qui te, ut sancta esses & immaculata, è millibus tanquā liliū è spinis decerpit, uulnerasti in uno oculorū tuorū, in unoq; crine colli tui. Quare munda & tu planè sis oportet, interim non ignorans, quis, qualis, quantusq; sit ille, cui te desponsatam uides. Talis quippe est quem non solū amore prosequi debeas, sed etiā dignus cui tu in genua pro uoluta supplex fias, eumq; colas & adores. Alludit hinc uates, ni fallor, ad illud Gen. Propter quod, inquit, relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit uxori suæ. Magnum id quidem sacramentum, clamabat Paulus, quod est inter Christum & Ecclesiam: cuius hinc pulchritudo atq; ornatus, miro spiritus artificio, typisq; pleno adumbratur: quo circa minimè obtuso ad tam alta perscrutanda mysteria opus est ingenio. Mentem hinc requirimus sublimem, nitidam, purgatam, impendioq; in his quæ diuinitatem oleant, eruditam. Mens enim uel tantillum à terrenarū rerum amore & ambitione remorata, in istiusmodi rimandis mysterijs hebes prorsus reddi & obscura. Quod si nōnullos uideas rebus hisce mundi exteris toto animo affixos, & nihilominus elegantissimè de Dei secretis disserere, non amant tamen, nec minimum quidem eorum, quæ ui interdum prophane doctrine, aut peritiā linguarum disertè proferunt, gustum habent. His igitur suo in cœno derelictis, ad munera quæ sponsæ paratur, describenda uertamus calaminum. Et ut illorum dignitas maior sit, quam ut ab homine in carne posito disqui

ari queat (quis enim unquam mortalium immortalia Dei dona plenè peruestigare poterit?) illud tamen proximè lambendum, quatenus ex munerum magnificentia, quanti æstimanda sit Christi sponsa, coniecturam facere possimus. O fortunatam sponsam, o felices animas, modo suam non dissimulent uocationem.

Et filie Tyri in muneribus uultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.

Filia Tyri, codices ferè omnes tum Hebræi tum Græci habet, & ponitur pro Tyro. Quomodo enim in scripturis Hebræi pro hominibus filios hominū ponere consueverunt, ita filias Sion pro ipsa Sion, & filiam Tyri pro Tyro. Verū siue filia, siue filia legas, non multum adeò refert, modò gentium multitudinem hinc ad Ecclesiam Christi sponsam cum muneribus accessuram intelligas. Tyri porro meminit Matthæus in Euangelio, ubi enarrat mulierem (typus hæc erat Ecclesiæ) egressam à finibus Tyri & Sidonis, ad Dominum, pro asserenda filia à dæmone obsessa, confugisse. E gentibus ea quidē erat progenita, in gentiumq; alita ciuitate luxu perditā. Vnde uates ille eximius Esaias, Tyri uolens euerfionem ob ciuium impietatem prædicere, sic orsus est: Onus Tyri. Et post pauca: Ululate, inquit, naues maris, quia deuastata est fortitudo uestra: & erit in die illa, in obliuione eris, o Tyre, septuaginta annis. Nomine itaq; Tyri, urbis sanè omnis generis facinorum altricis, uult spiritus Ecclesiā ex peccatoribus, & his quidem profligatissimis, sed per gratiam ad resipiscentiam accitis, conflatam à nobis intelligi, quò maior gratiarum actio cum uulnere diuinæ accrescat bonitatis: quæ adeò in donis, ut sic dicam, profusa est, ut illa etiam quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, ad se trahat, sibiq; per fidem uniat, quod sanè gentibus olim reiecto ludæorū supercilio contigisse, & credimus, & nobis quoq; ipsis ex gentibus oriundis, ob tam mirificam diuini amoris significationem gratulamur. Quid tam mirandum in terris unquā uisum est, quam ex peccatoribus, ex meretricibus, ex lenonibus, idolothylisq; deditis hominibus, unum in Christo, & id quidem uirgineum, concretū esse corpus? Quis crederet ex turpissimis sordibus exuscitatā esse Ecclesiæ puritatem ac sanctimoniam? Currit iam Tyrus, currit Sidon, currit Babylon, currunt diuites plebis, hoc est, multa egregij tum sapientia, tum diuitiarū copia equè insignes, & se & sua ad pedes Ecclesiæ proijcientes, fatentur nullam usquā sapientiā, nullasq; ueras, neq; in cœlis, neq; in terris inueniri posse diuitias, præterquam in Christo Ecclesiæ sponso, cuius faciem, præsentiaq; uenerabundi & cōtemplantur, & tanquā diuini numinis domiciliū adorant. Clamat alio in psalmo spiritus: Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic. Vides hinc quoq; ex alienigenis & peccatoribus & diuitibus, ut sunt de more Aethiopes, Aegyptij, Syri, Sabæiq; erectam esse, pulcherrimèq; honestatā Christi sponsam. Verum ne rudes etiamnum in spiritus doctrina, corporea aliqua hoc in decore atq; ornatu sponsæ commiserent, uide quid doceat.

Omnis gloria eius filia regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicta uarietatibus.

Laudat sponsam à forma & pulchritudine quam in interioribus animæ bonis omnino esse definit. Nam cum deus spiritus sit, in spiritu potissimum coli debet. Quod uerò exteri additi sint ritus & cæremoniæ, prudentissimum id fuit inuentum à patribus, corruptum tamen à posteris, qui facile ad superstitionem suadentur. Multas, inquam, ob rationes id fuit à maioribus excogitatum, sed propter illud præcipuè, quod uulgius, illorūq; multitudo, quæ aut in colendis agris, aut distrahendis mercibus, concinnandisq; emporijs occupata, ad erigendam raro mentem res ad illas, quæ purgato solummodo percipiuntur animo, nisi externis huiuscemodī admotis adminiculis excitatur. Quæ sanè res ut ab ingenijs atq; animis probe institutis, assuetisq; in spiritu cum Deo colloqui & laudatur, & contra obtrectatores defenditur, ita ea ipsa quæ suæ interdum officium tranquillitati, ad imbecillium ædificationē (sic olim Christus soluit didrachma) tum seruant, tum ab alijs seruari efflagitant. quanquam illos non latet, quòd tota gloriosa (sic uertit Fel.) filia regis interior, & quòd intersertionibus deauratis indumentum eius. Cæterum dictio ab interprete nostro reddita in principio fermè

C uerfus, eius, & Græcis & Hebræis uacat: sed simpliciter legunt, Omnis gloria filiae regis interior. Et aptè hîc quidem fides, animæ gloria nuncupatur: nam per fidem cum se saluam fore anima præsentiat, fidesq; ipsa sit donum Dei, ut inquit Paulus, cur non intra sese, ubi sum possidet amatum, illiusq; fruatur contubernio & amore, de donis diuinitus acceptis gloriari debet: ingrata id nimium esset mentis indicium. Gloriatur igitur probi uiri anima, & crebro quidem, sed in domino, sed in sponso, sed in suo duntaxat amato: qui cum natura spiritus sit, in medullis animæ, quæ & ipsa spiritus est, libenter commoratur, ubi connubium illud ineffabile inter Deum & humanam mentem transigitur. Nulla ibi discordia, nullus rumor, nullus strepitus auditur: sed pax summa animæ, tranquillitasq; in media quoq; ipsa flagranti diuini amoris fornace ac flamma, placidissimo spiritus leniter flantis susurrus inuenitur. Quæ gloria in terris, ô tardæ mentes, cû hac comparanda: Omnis, inquit, animæ gloria, quæ est filia & sponsa summi regis, in ternè cernitur. Internè item fimbriæ illæ sunt aureæ, quibus ea circumamicta uarietatibus, hoc est, ornatu uarijs coloribus, quibusdamq; preciosarum rerum, ut inquit Fel. ligamentis ac nodis elaborato, quæ sunt à fide dilectioneq; uarijs in locis ac temporibus profectæ operationes, quarum omnium uncini sunt acnodi, sapientia, ac quibus maximè delectatur Ecclesia, humilitas & castimonia, sublimis graditur. Dictionem, fimbrijs, Hebræi non habent, ne superflue in exponenda fimbriarum uoce, ut nonnullos facere uideo, philosophemur, qui dictionem illam aut zonæ, per quam lumborum profluuium coërcetur, adscribunt, aut temporis fini & termino, quæ quidè si cui placent, habet unde hæc abundè hauriat: nos solùm dicimus fimbrijs nō esse in Hebræis codicibus, sed tantummodo, Et textura auri uestimentū eius, uel huic simile. Quod si tamen quis saluæ antiquæ assuetus, fimbrijs aureis legi debere contendat, id in illius gratiā dicam, fimbrias extremas esse oras uestium, quæ debiliores in Ecclesiæ uestitu significant commissuras, quæ & ignobiliora à Paulo nuncupari membra uideo: nam qui tam ardentē in Ecclesia, ut perfectissimi agunt uiri nō incenduntur fide, & tamen suorum uruntur modulo, hi tanquam debiliores in extremo circi cōfessu collocantur. Et cum ad sponsæ ornatum ipsi quoq; pertineant, ipsaq; sponsa nihil quod perfectū nō sit, ad sublimiora secum euehat, hi etiam nihilominus aurei ad eius pedes tanquam in infima stolæ candidæ ora cōquiescunt, Dei gratia cōtenti, qui se quamuis frigidus, suæ tamen sponsæ pallio assuere dignatus est. Vnde

Adducentur regi uirgines post eam, proximæ eius afferentur tibi.

Afferentur in letitia & exultatione, adducentur in templum regis.

A frequentī puellarum choro hîc laudatur sponsa. Iucundissima cogitatu plane res est, reginam istam, nuper quidem è medio Tyri laceram tetramq; egressam, ad tam sublimem dignitatis gradum ascendisse, ut preciosissimis induta uestibus chorisq; uirginum diuinum pæan, castumq; hymenæum concinentiū comitata, uniuersorum regi Deo opt. max. cōiugio copuletur. Dementor proflus, mi lector, cum in nemoroso hoc meo deambulans interdum secessu, aut cellula sedens feriatas, rem tantam uerso animo, contemplantq; infinitam, imperuestigabilemq; omnino diuinam esse bonitatem, quæ tam ineffabilia tamq; nostrum excedentia intellectum, spontaneo sui altissimi, æterniq; consilij motu ac proposito, iam olim operatus est, operaturq; in dies in eorum gratiam, quos sibi, ut sui essent, antea quā quicquā faceret à principio, aut formaretur terra & orbis, è mundo secreuit, atq; æterna sua illos prouidentia ad sempiterna capeffenda bona destinauit, utq; essent uasa misericordiæ aptauit. Sed ô, dignus ego aliquando inueniar, ô Christe, ut cæteris abiectis curis in te totus, quantus sum, transeam, transmigremq; ac penitus, ut cupio, absorbear, quò in te uideam, cognoscamq; me ex illis unam esse uirginibus, quæ tuam comitaturę sint sponsam, eamq; uarijs depictam coloribus, ingenti cum tripudio & exultatione, usq; ad templum sanctituum, ubi ad dexteram Dei patris, tu Deus sedens, æquissimo cuncta expendis iudicio,

A iudicio, deducturæ. Id sanè mihi interim compertissimum est, eaq; uiuo fide, quòd non carnis turpitudine inquinati, non mundo, mundanarumq; rerum illecebris irretiti, adducentur regi: sed adducentur uirgines, puræq; animæ post eam, sponsam nimirum tuam. Verùm non omnibus id continget uirginibus, sed his tantummodo quæ uitæ puritate, fideiq; candore proximæ illi sunt: eæ, dico, simul cum sponsa, resonantibus utrinq; choris, festumq; diem celebrantibus, cû gaudio & exultatione adducentur in templum regis. Iam illud non omittendū, uersum hunc Hebræis copiosorem esse, quàm nostra habet editio. Vnde Fel. Vestibus phrygiatis, seu, acupictis, ut alius: seu etiã ut Chaldaeus, diuersarum figurarum deducentur ad regem uirgines. Parum uerò aliter Paraphrastes: Vestibus, inquit, elegantissimè uarietatis perducetur ad regem illum, uirgines comitabuntur illam, adducitur iam nunc cum suis uirginibus regina tibi, ô rex. Nonnihil, ut uides, ab Hebræis dissentit Paraphrastes, ueruntamen ut illorum uera sit litera, ita huius sensus uerissimus, atq; prout se res habet, elegantissimè expressus. At tandem

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.

Ecce iam demum qualis è coelesti inter Christum & Ecclesiam connubio prodit partus. Vates enim nuptiali enarrata pompa, sese ad sponsum conuertens illum alloquitur. Pro patribus, inquit, olim tuis, è quorū posteritate tu tuam assumpturus es carnem, nati sunt tibi filij, Apostoli nimirū, qui in uerbi tui negocio & fatione, in prophetarum cæterorumq; patrum locum succedent: sed in primis patriarcharum, quò utrorumq; numerus concinnè admodum æquari possit. hi qui dem duodecim extiterunt, illi tantundem. Atqui hi omnes unà sunt, quos Ioannes, assumpto utriusq; partis numero, uiginti quatuor seniores appellauit. Vice igitur patrum omnium antiquorum, diuinus ille emerfit Apostolorū chorus: què sanè orbi rex ipse Christus Deus & homo, etiam in terris familiarè cum illis degens uitam, præfecit uniuerso: Ite, inquit, in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Verùm quid istud est: nihil aliud certè, quàm mortalium omnium generi annunciare, pacem reconciliationemq; cū Deo factā esse, peccata diluta, ac salutem omnibus allatam. Ite, inquit, ipsum arguite mundum de peccato, de iudicio, de iustitia: reges insuper ac tyrannos imperterritè reprehendite, illisq; leges ad bene beateq; uiuendum præscribite. Quid rogo, mi lector, aliud à principe exigendum censes? principes hi ergo nostri sunt Apostoli & patres, quorū uerbo, utpote à Christi ore demanante, nos qui fidei alimen to nutrimur, geniti sumus, è quorumq; academia postea cæteri qui Ecclesiæ præfunt, exiere patres, uel cū primis summus Pont. qui si eodè ipso quo illi accensus est spiritu, informatusq; doctrina, eadè quoq; ipsa gubernandi ratione ac modo uti solet: utitur & eius collegæ Episcopi, & reliqui Ecclesiæ proceres, quibus nimirum omnibus Apostolorū munus onusq; tum uita, tum uerbo alios erudiendi impositū est. Vtraq; igitur uitæ qualitate, hi qui cæteris præponunt, præstare debent, sanctimonia scilicet & doctrina: cæteroquin Apostolorū sedes nō honorat quidè, sed derident potius, & quantū in se est, demolunt. At ego, inquit sponsa,

Memor ero nominis tui Domine, in omni generatione & generatione.

Est uox sponsæ, quæ ut gratum erga Deum ob innumera in se collata beneficia præ se ferret animū, ad ipsum conuersa ait: Simulatq; me tantis, tamq; immensis adornasti muneribus, tui semper nominis, tuæ beneficentiæ, tuæ largitatis, tuæq; erga me dilectionis & memor ero, & te posteris omnibus memorabilè redam. Id nempe significat, in omni generatione & generatione.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.

Vides iam demū cuius sint qualitatis sponsæ uestimenta: populi scilicet confitentū Deo, ut hæc tota sit Ecclesiæ diffinitio ac summa. Quòd uerò uoces illas tam accuratè inculcat, in generatione & generatione, in æternum, in seculum seculi, uult sponsa innuere suam nunquam defuturam sobolem, quæ æternis uelut

ti excubijs à posteris in posteros, quoad perstiterit mundus, diuinū laudibus extollat nomen, atq; eius cultum per cunctas orbis regiones latè disseminet. Hac sanè fide ac spe munita uiuit, quòd deformata quoq; mundi huius forma & imagine, transactaq; corruptibili annorum serie, ac temporum uicissitudine, non deerunt qui eundem ipsum patrem, coæternumq; eius filium, ac utriusq; spiritū laudabunt, concelebrabuntq; in æternum, & in seculum seculi. Amen.

PSAL. XLVI. In finem, filijs Choræ pro occultis, canticum.

Deus noster refugium & uirtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Solent pleriq; mortaliū illud quammaximè admirari iuxta & querere: qui sit quòd cum Deus æquissimus rerum omniū ponderator sit, atq; idem omnipotentissimus & rex & dominus, suos tamē sinat amicos & familiares adeò acerbè diuicq; ab improbis uexari, ut penè illorū curam uideatur habere nullam: contra uerò perditissimis quibusq; suis omnibus in negocijs, imò etiam sceleribus ita cuncta succedere, ut ob id solummodo nati esse uideantur, ut perpetuò beati sint. quomodo, inquit, tolerat hæc Deus: num æquū illud est, ut boni malis, mali uerò bonis afficiantur? Hæc fermè tardis ingenijs atq; animis, in contemplandis rebus diuinis parum exercitatis, à proprio sensu, nempe carnali & crasso, solent obijci, sed frustra. Siquidem istiusmodi secretorū Dei iudicia, altissima obuoluta sunt caligine, nec nisi à spiritualibus, prorsusq; à carnis cōtagione remotis intelligi possunt. Carnalis enim sensus ut inquit Paulus, non percipit quæ Dei sunt. Eapropter superuacanea minimè illa est dictio in titulo, pro occultis. Hoc igitur in psalmo iucundissimū id erit spectaculū, uirū probum intueri cum mundo colluctantē, subq; persecutionū mole defudantem, sed spem omnē subsidij in Deo, quem refugij, quem uirtutē, quæ adiutorē appellat, collocantē. At itaq; Deus noster refugium & uirtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerūt nos nimis. Virtus hinc robur est seu fortitudo. Dictionem uerò, nimis, tum Hebræi, tum Græci, inter quos diuus est Chrysostomus, qui illam ad dictionem, adiutor, referendā esse existimat, transtulerunt, ualde. Idem quoq; uelle cum Chrysostomo Hebræos uideo. Vnde sic Felix: Deus nobis refugij & fortitudo, auxilium in tribulationibus inuentus est ualde: hoc est, nō debile aut meticolosum illius est auxilium, sed ualidum ac præsens. Paraphrastes autem interpretatur, manifestissimè. Vt cunq; accipias, id non te clam sit, Deum nō semper suos prorsus à malis eximere, illis tamen semper opitulari, comitemq; sese, quæ est eius benignissima natura, in afflictionibus addere, uiresq; suppeditare. Haud facillè quidem patitur diuina maiestas suos diutius in terris uiuere absq; crucis: sic placitum excelso illius est consilio. Proinde illud nobis, qui persecutionum tentationumq; crucem non eo quo par est animo toleramus, satis esse debet, quòd Deus nunquam suos sub angustiarum onere ingemiscens omnino deserit, sed illis patrociniatur, illorumq; perfectionem tunc maximè cum non sentitur, arumnarum lima ac scalpro fabrefacit

Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Cor maris, more Hebraico, pro in medium maris posuit. Vnde etiam Ionas è uentre ceti clamans aiebat: De uentre inferi clamaui, & proiecisti me in profundum, in cor maris. Quare sic reddit Paraphrastes: Non timebimus etiā si subuertatur terra, & præcipitentur montes in medium mare. Cæterum propria scripturarum phrasis est, ut uim furoremq; & impetum improborū hominū, æstuantij ponto, uastæq; aquarum inundationi æquiparent. Proinde illa est in Esaia de impijs analogia: Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum (cuius undæ, uertunt ex Hebræo, spumam efficiunt, & lutum) NON EST PAX IMPIIS, dicit dominus. Non mirū igitur esse debet, si tam graphicè & uerè à sacro uate improborū mos & natura depingitur: à Dei quippe spiritu hæc eadem hauserat. Atqui non fuit unquam,

unquam, neq; esse potest siue in regnis, siue in urbibus, siue in priuatis quoq; adibus ac lararijs tam alta pax & concordia, quam uel unus tantummodo irrequietissimi homo & ambitiosus, quod quotidie ingratis experimur, non perturbet, & emoliat: & id quidem breuè, si ambitioni cor additur falsum, & simulatio. Sensus igitur huius uersus is erit, quòd in uirum optimè institutum, subq; Dei alis quiescentem, nullus cadere potest ab impijs metus, etiam si sint illi magis terrifici atq; horrendi, quàm sit terræ motus, aut mare furens spumansq;: cuius horri-sono appulsu litus quodammodo in lutum liquefieri uidetur, non liquefit tamen, sed durius planè è sæuis illis undarum ictibus redditur. Ita sanè stabiles in fide animæ, Deoq; nixæ, in calamitatibus fortius indurescunt, fiuntq; in dies magis lucidæ, atq; in supernarum rerum amore feruidæ.

Somuerunt & turbata sunt aqua eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Perstat uates in iam cœpta metaphora, uerū illud notandū, aquæ eorū, melius secundum Hebræos posse legi, aquæ eius, ut ad mare referatur: uel si aquæ eorū, magis placet lectio, uertendum superius erat secundum Græcos, in corda mariū. Illud rursus nō omittendum, in fortitudine eius ambiguū admodum esse etiam inter Hebræos. Fel. uertit, in superbia eius, quod sine dubio ad mare refertur. Paraphrastes uerò: Contremiscant, inquit, montes metu maiestatis illius, Dei scilicet. Verum litera Fel. uidetur uatis metaphoræ aptius inseruire, ut sit sensus, Turbulentur licet, pulsusq; immani ac terrifico perstreperet maris aquæ, hoc est, iræ illæ minaces improborum ut uis ferueant, incrudescantue, montes item, tumida scilicet eorum corda, atq; arrogantia uim mala animi exagitata, ex uno in aliud mutantur scelus, frendant, irrumpant, tranquillascq; piorum hominū ripas, sedatosq; recessus inundare, prorsusue colluuiè illa sua perfidiæ diruere adnitantur, nihil omnino obtinebunt. Nam

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Inter hunc uersum & superiorem Selha dictione interponitur, de qua nonnulla in superioribus diximus, ut de re ambigua dici potuit. Illud tamen pro minus dubio tenendum, Selha indicium alicuius insignis affectus esse, quo qui psallit promouentis spiritus sancti libito atq; impetu afficitur: qui quoniam in nostra non est facultate, sed spiritus illum cientis, propterea nec in omni psalmo, nec in omni uersu haberi potest. unde illud sit, quòd ipsa dictione quadam, ut sic dicā, confusione, citraq; rationem per psalmos interspersa uideatur, ut hoc ipso planè indicetur secretam, omninoq; incognitam illi inesse uim, ac subitum secundum spiritus uoluntatem motum. Kimhi uerò Hebræus simpliciter interpretatur notam fuisse exaltandæ uel cōmutandæ uocis cum psalleret, ut in registris (quod aiunt) organorum uidere licet, atq; propterea cogitationes animi uehementius intendende: sed, ut dixi, res admodum ambigua est. Hic tamen, illam, quo dixi modo, insertam esse arbitror: nam cum fragorem illum immensum tum montium, tum littorum, tum procellosi maris, impetū nimirum ac rabiem implacabiliū Dei hostium præ se ferentem descripsisset uates, uolensq; è regione solidam animæ oppressæ fiduciam in Deum, ipsiusq; Dei certissimum erga suos auxilium laudare, atq; interim scribere, utpote rem captum omnem humanum excedentem admiratus, Selha intermiscuit, atq; ita exorsus est: Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Fluminis riuuli eius lætificabunt ciuitatem Dei, uertunt Hebræi: quæ sanè litera suauiorem reddit uersum, quàm ea quam nos legimus. In diuinis enim exprimentis sensus, illis præsertim quæ Dei misericordiā ac bonitatem ostendunt, uerbis utendum est mitioribus, quàm cum tractantur prophana. Posteaquam fractos illos impiorum strepitus ac tumultus, qui è perditorum hominum corde, tanquam ruptis amnes aggeribus limoso ex alueo, erumpere soliti sunt, horrendis quibusdam descripsit uerbis, uolensq; cōtra Dei opponere tranquillitatem, tranquillioribus usus est uocibus: & est idem, ac si dicat: Interim enim dum salum unde quæq; spumosum, ira scilicet improborum exæstuat, pulsataq; proximè

C positos scopulos ac montes, nec non littora uelle obruere uidetur, fluminis riuu-
li placidis præterlabentes meatibus, id est, pax, silentium, securitas, gaudiumq;
in spiritu sancto, quæ omnia ab æterni patris amore, tanquam suauiter currentes
fontium aquæ, in nos deriuantur, altissimi ciuitatem, quæ est Ecclesia sanctorum,
in qua diuina maiestas suum posuit tabernaculum, non manufactum, neq; crea-
tionis huius mundi, aut corruptibile, sed sanctum & perenniter beatum, lætifi-
cant, inebriantq;, ac læta felicitq; irrigant scaturigine. Ecclesia igitur, cor item pu-
rum ac sanctum, tabernaculum dicitur esse altissimi, quod quidem ab æternis se-
culis suum esse uoluit: ideo illud, ut est natura sanctissimus, sanctum esse iussit.
Felix profecto Ecclesia, felix anima, felix mortalium cõditio & status, si bonum
id suum pernosceret. Vnicuiq; enim illud insitum debet esse fidei robur, ut se-
num ex illis esse credat, cuius cor Deus per gratiam inhabitet: alioqui in dubijs
perplexisq; mentibus, diuinum non libenter cõmoratur numen. Cæterum inte-
grum huius uersus sensum sic reddit Paraphrastes, quem sanè frequenter citare
soleo, quò rudioribus ingenijs, crudisq; stomachis uario ciborum genere consu-
lam, simulq; hi norint, quantũ nostræ huic ætati debeamus, quæ tales nobis pro-
duxerit uiros, doctos sanè, & in his quæ ad Christianæ religionis sinceritatẽ at-
tinent, impendio eruditos. Sic igitur ille: Exterritis alijs, fluuius amœnissimus in
uarios diductus riuulos exhilarabit ciuitatem nostrã, quam Deus inhabitat pro-
tector noster, & gratissimè humectabit loca sancta, quæ incolit sanctissimus ip-
se. Heu, mi lector, quam pauidus sum, cum me recolo uocatum non in immun-
ditiam, ut inquit Paulus, sed in sanctificationẽ in Christo Iesu, hoc est, ut sanctus
sim, sanctumq; seruem illius in me domicilium, quemadmodum me uocauit, ele-
gitq; (spero) in sortem filiorum Dei, ut sim sanctus & immaculatus per ipsum in
Christo. Illud tamen summopere me subleuat, meumq; sedat timorem & anxie-
tatem, quòd quæ ego ex me mea in causa facere nequeo, ipse pro me faciet: id
D est, arbitrij uoluntatisq; meæ, ac uirium imbecillitati uim addet, manumq; illam
suam salutarem, quæ mortuis dat uitam, ne prorsus collidar, gratuito supponet,
hac itaq; munitus persuasione, quid dæmonum iras expauesco? quid terræ hia-
tus? quid procellosas maris undas? quid nutantes natantesq; in freti corde, aut
montes aut insulas pauidus perhorresco? De impijs enim impiorumq; iniurijs
atq; insidijs hinc loquitur spiritus, à quibus quidem me fore tutum arbitror quoad
in Ecclesiæ gremio tranquille iaceo, nec id sanè frustra. Nam

Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo.

In medio, inquit, tabernaculi sui, quod sibi sanctificauit altissimus: hoc est, in
medijs ipsis Ecclesiæ penetralibus, tanquam propugnator, perstat intrepidus,
uexillumq; subtimidis hac nota insigne, aureisq; inscriptum literis, illorum igna-
uiam obiurgans ostendit, Ego sum, nolite timere. Hæc probè nouimus (heu no-
stram in rebus fidei inconstantiam) & tamen ad tantillum iniuriarum exterrefa-
cti, diuinum nobis auxiliũ deesse & clamamus, & nostram detestantes sortem,
muliebriter ingemiscimus, nostrisq; ipsis persecutoribus uel usque ad rauim
obtrectamus, quos nihilominus à nobis diligere oportuit tum ex Dei præcepto,
tum quòd maior ex illorum iniurijs atq; odio nobis exoritur utilitas, quam ple-
runq; ex amicorum beneuolentiã & obsequio. Causam porrò aliam addit uates,
quamobrem Dei domus, qui sumus nos, non etiam in feruidissimo maris æstu
trepidabit, eò quòd adiuuabit eam Deus manè diluculo: hoc est, summo mane,
statim, mature, & ut reddit Paraphrastes, ante ipsam auroram. Solent enim hi
qui nostro alicui negotio interdum adesse polliciti sunt, si ex animo ad agere insti-
tuunt, ne lucem quidem ipsam diei primam operiri, sed antè auroram, quòd sua
nobis magis probetur opera, rem aggredi. Eo, imò longè diligentiori, se habet
modo nostris in periculis Deus. Vnde non rarò in antiquis uatibus, se celerem
pro suis fore propugnatorem testatus est, sed in Esaia potissimum, ubi suam sic
pollicetur operam: Antequam inuocauerint, ego annuam: & adhuc ipsis lo-
quentibus, ecce ego adsum. Nonne & id ferè obsequium ipsis quoq; suis hosti-
bus

A bus olim præstitisse fassus est: Expandi, inquit, manus meas tota die ad popu-
lum incredulum, qui graditur in uia non bona. Putamus ne igitur illum, qui nec
ipsis suis profligatissimis hostibus, qui eum spernunt, dicuntq;, recede à nobis,
non appropinques nobis, quia immundus es, suam nõ subtrahit misericordiam,
nobis qui eum colimus, quibusq; uel horulam ab ipso seiungi, morte ipsa omni-
no acerbius uidetur, suam beneuolentiã inuocatum negaturũ: hac certè fide tam
debili in Dei Ecclesia non uiuitur. Trepidant qui uolunt, nutentq;, ac diuinas in
dubium uertant promissiones, nos hunc morem non approbamus: neq; id Ec-
clesia imperfectionis, cui à benignissimo domino dictum est, Fides tua non de-
ficiet in æternum, admittit. Quocirca

Conturbata sunt gentes, & inclinata sunt regna, dedit uocem suam, & mota est terra.

Certè si nõ alias, hoc saltem amabili cantico, quanta fuit semper, estq; in præ-
sentia, atq; erit in futurum uis uerbi Dei, comprehendí potest. Et ut præterita o-
mittamus, quanta scilicet solo uerbo ac uoce operatus sit Deus in Aegypto, in
terra Amoræorum & Canaan, quanta in solitudine, quanta ad Iordanis ripas,
aut ad Iericonina mœnia, quanta demum in aspera illa eremo, in qua sui uerbi
notionem ac uirtutem tum mundo aperte ostendere uoluit, cum non tantum ca-
lumnatori illi immundo, quantum futuræ suæ posteritati respondit, Non in so-
lo pane, inquit, uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Vt il-
la, inquam, uetusta, unde tamen nostra omnis orta est fides, prætereamus, futu-
raq; uatibus inquirenda relinquamus, nostra cõsideremus: hoc est, illa quæ quo-
tidie in Ecclesia Dei fieri cernimus. Diuersis igitur animorum permotionibus di-
uino audito uerbo afficiuntur plerique homines, & eo quidem modo nonnulli
ac trepidatione, qua olim Amoræorũ, Cananæorumq; reges audito nuncio ap-
paratus bellici filiorum Israël, affecti sunt. Dissolutum est cor eorum, inquit, &
non remansit in eis spiritus. Vnde hic uates cupiens quàm sit efficax diuini uerbi
B uirtus ac potentia demonstrare, ait è Dei uoce edita terram omnem contremuis-
se, gentesq; passim per orbem uniuersum interspersas infremuisse, ac regna ipsa
tandem alioquin uicinis formidata regionibus, nutasse, altumq; arrogantia su-
percilium demisisse: uerum non uno quidem modo omnes, aut ratione, quod sanè
lucidius nostro à seruatore Christo differitur, quàm ut à me aliquid addi pos-
sit. Iacto, inquit, semine, aliud cecidit secus uiam, aliud supra petram, aliud inter
spinas, aliud in terram bonam. Vide, mi lector, quàm multifariam distrahuntur
mortalium animi in suscipienda Dei uerbi fatione. Horum omnium quidem au-
res illa Christi admonitione uellendæ sunt: Qui habet, inquit, aures audiendí, au-
diat. Omnes igitur quotquot in terris ratione utuntur, à summis regibus usq; ad
nouissimum plebis hominem, inanima quoq;, quinetiam beati in cœlis spiritus,
& quicquid spirat in aère, aut undas nando sulcat maritimas, inflexis genibus sa-
cro assurgunt Euangelio, utpote rerum omnium bonarũ fini & termino. In hoc
enim omnium salus, laborumq; & ærumnarum quies, qui Christus est, non iam
delitescit, ut olim in uatum libris, sed propalã omnibus exponitur, ab omni-
bus uidetur, inter omnes uersatur, cum omnibus colloquium habet, atq; omni-
bus tandem nobis, ni prorsus oblatam auersetur gratiam, salutem, pacem, ui-
tamq; æternam apportat. Hæc omnia in Dei uerbo, in Euangelio, in Christo in-
sunt bona. Sed illud maximopere aduertendum, cuius habitus tunc nostra re-
periantur corda, cum ab ignitis diuini uerbi petuntur telis & iaculis, ne dum uul-
nus animæ salutare infigi credimus, letale hauriamus. Conturbari quidem om-
nes necesse est, ut inquit uates, inclinari regna, commoueriq; terram, hoc est, ter-
ræ huius incolas, audito regis uniuersorum uerbo: uerum quemadmodum re-
prehensibiles sunt in homine conturbationes atq; ægritudines illæ, quæ nisi fi-
de in Christo temperentur, mortem inferunt: ita sanctissimæ quoq; insunt, quæ
uitam, his præsertim qui, ut ait Christus, audientes uerbum retinent, & fructum
afferunt in patientia: quam quidem nobis in hac uita leuissimam factam esse ex-
perimur, postquam

C *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*

Hic Dauid aperte ad illud, quod futurum erat, alludens uaticinium, quo Christus appellatur Emanuel, quid sit Dei filius, diffinit. Emanuel enim interpretatur, nobiscum Deus: quod idem omnino est, quod Dominus uirtutum nobiscum. Per carnis enim unionem cum diuinitate, totus factus est noster Christus, adeoque nobiscum carne, tum animae affectibus, exceptis noxijs illis qui sunt peccatorum origines, unitus, ut is sit caput, nos membra. O immensum & incomprehensibile donum, quare non absque ingenti animi stupore, hic iterum a uate Selha interponitur. Quod uero uirtutum, seu Zebaoth, id est, exercituum dominus sit Christus, id idem ipse cum patre Deo, Deus homo a patre accepit. Data est mihi, inquit, omnis potestas in caelo & in terra. Ille igitur qui omnibus, & quae in caelis sunt, & quae in terris imperat agminibus, omniaque disponit iura regnorum, calcatur colla regum: hoc est, ille qui omnipotentissimus omnium est, nobiscum est, intra nos est, atque propterea, continuis tanquam excubijs, nos in periculis protegit, tutatur (quemadmodum olim multis a periculis tutatus est Iacob) ac in sese peridem atque amorem traiecit. Quid ergo tam meticulose nostris in rebus, quas ipse suas uoluit esse, pericula, aerumnas, hominum iras, iniurias, exilia detrectamus? Dominus enim ille, ille inquam Dominus uirtutum cum nobiscum sit, quis contra nos? O interminabile diuinae bonitatis pelagus. Agite dum

Venite et videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terrae.

Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igne.

Prodigia, mirabilia uertit Fel. seu desolationes, seu etiam uastitates & solitudines, ut alij. Campensis uero, admiratione digna, transtulit: quae tamen omnia in eundem recidunt sensum, qui is erit, quod diuina edita uoce, de qua supra, dedit uocem suam, & mota est terra, promulgatoque Dei uerbo, ac iactato per uniuersas mundi plagas Euangelij fideique fundamento & semine, mirifica illae quidem fuere operationes, suntque modo, quae uirtute fidei a sanctissimis peraguntur uiris, & quas qui serio contemplari uoluerit, non illas quidem humanas, solitasque fieri in terris iudicabit, sed plane stupendas, insolitas, nouasque, & quae prodigiorum imaginem habeant. Et ut sane caetera admiratione digna censeantur, illud omne profus superat miraculorum genus, quod mundo aliter infinitis bellorum motibus agitato, pax summa, ueniente Christo, dictum factum reddita sit. Atqui praedictiones non rarae auream Christi aetatem, in qua nos quoque auream, atque adeo tutissimam sub tanto duce agimus uitam, promittentes, ab antiquis per Ecclesiam ostensae fuere uatibus: sed illud in primis a Michaea, qui Esaiam imitatus, imo eo quo Esaias spiritu accensus, ita inter caetera de futura pace praelocutus est: Et concident gladios suos in uomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent ultra belligerare. Et post pauca uates eximius concludit, redditeque rationem unde tam subita prodierit pax: Quia os Domini, inquit, locutum est. Ab ore itaque domini, a Dei uerbo, a sacrosancto Euangelio, hoc est, a Christo, pace terris reddita, reconciliatus est Deo mundus. Congregabo, inquit, claudicantem, & eam quam eieceram colligam, & quam afflixeram consolabor. Vide hic Ecclesiam olim reiectam, a Christo autem non modo reuocata, uerum etiam in dilectissimam sibi sponsam ascitam, atque ita coniunctam, ut una omnino facta sit caro, unumque corpus cum ipso. Est porro aliud pacis genus nobis, qui in fide Iesu Christi uiuimus, per sanctum Dei uerbum comparatum, quo quis adeo perfecte suos per Christum sedauit interioris hominis motus atque appetentias, ut nihil ferere in mundo accidere possit, quod eum ab adepta per Dei gratiam animi pace deturbare ualeat. Iustificati enim per fidem pacem habemus. Vide quam compendiose pacis summam descripsit Apostolus: uerum cui tam excelsum contigit donum, felix is profus est, planeque beatus, & cuius uita non iam, ut caeterorum est uulgo hominum est uita, aestimari debet, sed quoddam potius portentum, prodigiumque insolitum, ac lapsum est caelis miraculum: quod quidem mundus, mundanarumque rerum cupiditatibus remorati ignorant omnino. Certum non est pax im-

A pijs. Da mihi itaque coetum hominum, da populum, da ciuitatem, quae istiusmodi pacis, cuius uirtute turpes omnes sopiuntur concupiscentiae, uel in primis ambitio, atque amor sui, perfruatur bono: illinc subito colluuiet illa execrabilis rixarum, dissidiarum, contentioarum, litium, bellorum, mutuarumque persequutionum, ac quibus maxime diuina ad iram irritatur bonitas, superbarum mentium & arrogantium, tanquam meretrix ab honesto amphitheatro, ignominiosissime exploretur. Caeterum scuta, plausura uertit Fel. hoc est, currus, carrosue, quibus antiqui in praелиjs utebantur, igni comburet. Vult uates istiusmodi militaribus uocibus cunctos bellorum apparatus uerbi Dei confractum iri significare. Unde sic Paraphrastes: Cessare fecit bella per totum orbem & omnes angulos illius, arcum confrexit, sagittas & lanceas perdidit, currus bellicos igne exussit. Quare

Vacate & videte quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

Fel. superfedete & cognoscite. Alius ex Hebraeo, acquiescite & cognoscite. Alius rursus ex eodem fonte, Remittite & cognoscite. Verba sunt aeterni patris, fidei hostes, innocentiaeque oppressores alloquentis. Et est mutatio personae, ut crebro in prophetis quoque caeteris fieri cernimus. Exussit igitur armis bellicis, inquit pater, per me, pacemque terris reddita, quid ultra confracti uermes cristas erigitis: remittite, cessate, depositaque rixandi libidine, ac tumultus concipiendi in meae religionis homines, impugnare illos desistite, pro quibus ego uniuersorum Dominus propugno. Atqui eo optime a uobis animaduerso, facile cognoscere poteritis me illum esse Deum, qui potestatem habeam in gentes, & terram late uniuersam. Quid itaque conamini? quod uestra tendit temeritas? quod fastus? Quod amentiae ulciscendi uos protraxit rabies, ut illos, pro quorum salute ego deorum omnium potentissimus in acie sto certoque, extinguere omnino arbitremini? Acquiescite, ne mea a uobis saepe irritata bonitas, ac, quae uos ad animi respicientiam praestolatur, patientia in seueritatem exeat, sumatque de uobis poenas, quas lento ueluti gradu differo, quod uos saltem pudore confusos, meaque lenitate deuictos, in gratiam reuocem. Est ne homo in terris, mi lector, tam durus, qui Dei cominationibus huiusmodi ex animo pensitatis, uel mediocriter saltem non moueatur, cessetque ab amicorum Dei impugnatione? e qua quidem nulla illi contingere potest utilitas & gloria, sed turpitudine magis, dispendium, & duas ob res infamia: tum quia cum Deo, qui omnium fortissimus est, litigare quodam modo uelle uidetur: tum cum hominibus qui suapte sponte imbelles sunt, & qui nihil in terris tam auersantur, quam rixas, & ob Christi amorem dissidia. Diuina enim contenti protectione ac gratia, laetissimam etiam in exilijs & cruciatibus degunt uitam, illud quod a uate in calce psalmi replicatur, perpetuis concinentes horis:

Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

Cui laus sit, gratiarumque actio atque honos in secula seculorum. Amen.

P A A L. XLVII. Vincenti filiorum Chorae.

Mnes gentes plaudite manibus, imbilate Deo in uoce exultationis.

Rumpentur ilia (credo) impiorum ob illa quae hoc in psalmo leguntur. Legunt sane cum caeteris, ueruntamen spiritualis gustum tripudij, quod hic ab animis in Christi amore, quaecumque occurrat aduersa, permanentibus tanto cordis gaudio celebrant, minime sentiunt. Audiunt enim uel inuerti, quam stabiles in fide Iesu Christi perseuerent hi, quos iandudum propter aduersitates extinctos plane esse opinabant: quocirca nullum non mouent lapidem, quod etiam absentium pacem inturbent. Verum pijs sub infortuniorum onere indurati, assuetique cruce cum Christo ferre, quae in eo maxime consistit ut odio nos insequentes diligamus, obsequijsque iuuenus, atque caelestem pro illis patrem aequae atque pro nobis necessitudine coniunctis oremus, non solum in Ecclesiae sinu agentes, uerum etiam extorres, profusque a fide & dilectione alienos, ad Deo gratias agendum, ipsumque mentis alacritate ac tripudio laudandum inuitant. Vide enim quam diligenter Ecclesiae filij matris consuetudinem ac fidem seruant, ea quippe, ut est charitatis

C in omnes propè infinita, amplas illas, quibus orientales occiduis connectit plagas, expandens manus, omnes quotquot ratione utuntur, diuiniq; capaces sunt numinis, hoc suauiter prouocat canticò ad plaudendum Deo manibus: quod sanè miræ indicium est lætitiæ, idcirco additur à spiritu, In uoce exultationis, Ecclesię igitur uox est exultantis, lætitiæq; inenarrabili gestientis, inuitantisq; gentes omnes ad cognoscenda, itidemq; prædicanda beneficia Dei: sed illa in primis, quæ propter Christi atq; eius uerbi accessum ad nos, mortalibus æquè omnibus collata sunt. Gentes omnes, populi omnes, diuus uertit Hieronymus, ut omnes regionum omnium in toto degentes orbe hinc inuitari intelligas. Nam in scripturis ferè pro particulari hominum genere, quos gentiles uulgò appellamus, gentes, quæ ex Iudæorum genere minimè sunt, accipi solent. quanquã certè nescio quid hinc mihi mysterij subolere uideatur. Quid si dicam, perspecta uatem in spiritu suæ gentis reprobatione, futuram è diuersarum nationum multitudine præsensisse Ecclesiam? Reiectis enim Iudæis, in eorum locum subrogatus est alienigena, pauper scilicet, scortum, peccator, ganeo, atque idolorum cultor, quos omnes una duntaxat appellatione gentes hinc uocat spiritus, dicens: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis. Plausus iste manuum simul cum cæteris lætitiæ uocibus, quæ hinc à uate ponuntur, ad animum referendæ sunt: nam quæ à spiritu sub carnalium uerborum tropo ac uelo enarrantur, spiritualem requirunt intellectum: uerum cum illarum conceptus in animo formati sunt, ad eò in immensum, quod gaudiorum cœlestium proprium est, coalescere consuescunt, ut uix ui in purissimis cordis penetralibus comprimì queant, quin foras interdum erumpant, more scilicet amnis leui præterfluentis cursu, qui impetu tamen imbrium è proximis aliquando montibus cadentium ita copiose impletur, ut ruptis aggeribus è ripis exeat, lateq; campos circumquaq; positos inundet. Hinc proinde è spiritualis scilicet copia lætitiæ intus in corde ebullientis, exteri in Ecclesia demanarunt cantus, organa, ritusq; cæteri solennes, atque templorum ornatus: hæc enim omnia internam spiritualium gaudiorum præ se ferunt abundantiam: imò uerò etiã torpentem interdum animæ calorem, ut aliquando nos pueri experti sumus, mirum in modum exuscitare solita sunt. Quare decor iste totus sacrarum ædium, modo non nimius sit, ac nimium frequens, & sordidus, lucri scilicet causa ac pompæ, ut ferè fit (quoniam uanitatis iam nostra potest religio) tolerandus utcunq; est, atq; ad spirituale omnino rerum illarum, quæ in animo sunt, pertrahendus augmentum. Gaudete igitur iusti, sed in Domino. Plaudite manibus, sed in Domino. Iubilare uoce exultationis, sed in Domino:

Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.

Excelsus, diuus interpretatur Hieron., potens quod uult. Terribilis, qui iudicaturus in potestate est. Rex magnus porrò, quia nò solum rex est Iudæorum, sed & gentium, ut inquit Paulus: idcirco additum est, super omnem terram. Plumbi profus sumus, nisi quanta nobis hinc lætandi in Domino suppeditetur occasio, uel mediocriter saltem pernoscamus. Quis unquam in terris tam excelsus uisus est rex, qui quod uoluerit perfecerit? Et ut cætera potuerit, quod minus tamen concedendum est, potuit ne non mori? potuit ne sexcentis infortuniorum, morborumue, atq; animi ægritudinum necessitatibus non obnoxius esse? Ad hæc, ille ne tam terribilis ac ferus, ut suis in iudicijs legibusq; sancendis ac pœnis, ea uisus sit potestate ac terrore, ut neminem reluctantem inuenerit? Et ut quidem in suo regno neminem cõtradicentem nactus fuerit, num propterea rex magnus super omnem terram dicendus erit? Solutus itaq; Christus, cui à patre dictum est, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, rex magnus est super omnem terram, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, nò solum quidem eorum qui terras has imas incolunt, uerum etiam qui supernas, quicq; infernas habitant sedes. Data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quis igitur dominus Deus est, sicut Deus noster? Quocirca haud immeritò quidem nos hortatur Ecclesia hoc ferè modo: Gaudete o filij in Domino: iterum dico

A dico, gaudete, iubilate, psallite, perpetuumq; mecum concelebrate sabbatù: quoniam Dominus, ille noster qui excelsus est terribilisq; ac magnus super omnem terram, subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris.

Omnia Ecclesiæ potestatem, simulac suis sub pedibus prostratos nationum omnium populos intuetur. Comprimet populos sub nobis, uertit Fel. & regna sub pedibus nostris. Vt cunq; legas, immensam hinc Ecclesiæ dominationem, spiritualement nimirum, ne terrenarum illam rerum potissimum reginam debere esse opineris, tibi effingas uelim: nam suo à sponso olim audierat, Regnum meum non est hinc. Et licet Christus rerum omnium conditor Dominus sit, atq; idem quemadmodum effector, ita & conseruator ac rex, siue ille terrenæ sint, siue cœlestes, uult tamen suam sponfam totam cœlestem esse, totamq; in spiritu uersari, atq; illo comburi igne, quo excitante secretissimum illud atq; admirabile transigit connubiū: è quo nos qui in utriusq; fide, quæ una est, solidi uiuimus, originem habemus, regenerati quidem è sacrarum undarum profluuiò in spiritu & igne. Quare cuncta in Dei Ecclesia igne illo, qui spiritus est, quicq; in aquis illis salutaribus delitescit, uri debent: non eo qui è mundi huius amore ac desiderio, tanquam à duro saxo solet excuti. Quòd uerò populi omniumq; orbis regionum gentes ac regna, Dei Ecclesiæ parere dicto debeant, submissèq; illam uenerari, id ea fieri debet in primis religione ac cultu, qui in spiritu uersatur: nam Deus, qui spiritus est, sua in Ecclesia, qui spirituum humanorum unitate consistit & concordia, in spiritu præcipue coli uult & ueritate: siquidem diuina omnia uera sunt, terrena autem nutantia ac dubia. Volunt quidam etiã ex doctioribus, simul ut tota iam Asia atq; Aphrica, magnamq; partem Europa ab Ecclesiæ institutis desciuit, posse illam uti terrenarum rerum dominio atq; ense, non ad tumorem quidem & fastum, aut ad usurpandas uicinarum regiones & arcus, ut olim actum fuisse legimus, sed ad sui tutelam, contra illos qui nulla spiritualis sceptri cõminatione deterriti, ab iniurijs sibi inferendis nò desistunt. Audio. Verum si res syncerius tractanda foret, tutelam solummodo diuinam sufficere, quæ fide asciscitur, dicendum esset: quam si quis haberet, quid insidiarum, quid machinationum non prudentissimè declinaret? Verum hi non tantum quid præcæ conueniat Ecclesiæ contemplantur, quantum quid complurium mortalium arrogantia, duratq; & insolentissima etiam in ipsum creatorem quorundam peruicacia, ne dicam uecordia, mereatur. Proculdubio nulla est tam indomita rerum natura, quin fide in Deum uera resideat, & commollescat. Itaq; illorum numero qui in fide Iesu Christi perseverant, uniuersus subiectus est orbis. Quidam enim ueneranda quadam religionis maiestate permoti, allectiq; suauitate uerbi Dei, ex hostibus amici, defensoresq; fidei efficiuntur: & qui antea tumore elati Christi sponsæ aduersabantur, modo uerò fratres nostri facti sunt in Christo. Reliqui autem, hi scilicet qui à fide sua se sponte abdicarunt, aut qui nunquam illi adhæserunt, aut qui etiam in Ecclesia diuersantes impiè ambitiosèq; uitam uiuunt scelestam absq; fœdere, ut inquit Paulus, & misericordia, quomodo nostro non erunt subiecti iudicio, cum ipse asserat nos quoq; angelos, nedum mundum iudicatuos? Nescitis, inquit, quoniam angelos iudicabimus? Quid sanè mirum?

Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob, quem dilexit.

Hæreditatem nostram, uertunt ex Hebræo: sed idem sensus. Si nostram legas, maiorem ostendit Dei clementiam, qui sua uult nostra esse. Causam reddit uates, quam obrem mundi regna ac nationes Ecclesiæ Dei uiuentis, uelint nolint, dicto parere necesse sit, nempe ex diuina electione, ut electio, inquit, permaneat. Quòd enim nobis æternorum bonorum hæreditatem, quam hinc speciem Iacob noster appellat interpres, Hebræi uerò splendorem seu magnificentiam, pollicitus sit Deus, ex electione id factum est & gratia, non nostris ex meritis, alioqui gratia non esset gratia, ut inquit Paulus. Ipse nimirum elegit, nos autem illud tantillum, quod in nobis est arbitrij, ultroneæ Dei electioni seruire fecimus.

C Nam, ut diuus inquit Bernardus, absq; arbitrio humano non est, quod saluetur; absq; gratia non est, unde. Iacob porro in hoc loco (ne illud modo citemus uaticinium, quo cœlitus dictum fuit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui) interior designat hominem iam uitij imponere consuetum: cuius splendor & magnificentia fides est, qua adeptus per Dei gratiã splendidus fit, ac similis Deo, cui insitus est per fidem, magnus & excelsus super omnes populos. Incomprehensibilis quippe est animã, Deo per fidem atq; amorem copulata unitãq; & dignitas & potentia. Vnde non absq; ratione à uate Selha hic interponitur, quo admonitos nos esse uoluit, purgatissimis hisce in rimandis rebus opus esse animis. Alioqui sordidis fœdisq; ingenijs nil nisi sordida fœdãq; & terrena occurrere possunt, cum contemplantur phantasmata. Non enim imis in rebus inuenitur altissimus: etenim

Ascendit Deus in iubilatione, & Dominus in uoce tubæ.

Nulli dubium de Christi ascensione ad patrem hic dici, post admirabilem illam, è qua nostra omnis orta est iustificatio, ut inquit Paulus, resurrectione. Vnde occiso pariter cum morte peccato, ereptusq; de manu hostili homine, ac patri per suum sanguinem, in quo mirabiliter iucundari solent piorum animã, reconciliato, ascendit in cœlum, sedetq; ad dexteram Dei patris. Verum tanta tum fuit in cœlis lætitiã, tantus harmoniã concentus ac sonus, ut uix ab accensis supernarum rerum amore animis sobriè comprehendere potuerit: quæ tamen omnia Psaltes sub iubilationis uocumq; tubarum appellatione adumbravit, ad illam, credo, alludens quam & in spiritu uidit pompam, qua, ut in secundo Paralipomenon libro legimus, Dei arca in templum fuit inuecta. Cunctis, inquit, pariter & tuba & uoce & cymbalis & organis, & diuersi generis musicorum concinentibus, uocemq; in sublime tollentibus, longè sonitus audiebatur. Et uerè quidem tripudij illius cœlestis ad introitum tanti regis in æternam patriam uox longè quoq; audita fuit: nam qui ob uitæ turpitudinem procul à cœlestiũ rerum gustu aberant, agni mox sanguine conspersi propè adeo facti sunt, ut quicquid tum actum fuit in cœlis, mirabili rerum cõmutatione plenissima exhaurerent saturitate, hauriuntq; impræsentiarũ, si quæ illius excellentiã in terris etiam nũ reperitur animã, quæ è longinqua ueluti regione reuerfã, ad patris oscula atq; amplexus admittuntur. Propior ne datur alicui ad aliquem accessus, quàm is qui fit per osculum? O quanta tunc impletur cognitione anima, quanto perfunditur gaudio, quanto afficitur stupore atq; ecstasi, si illi uel leue quidem æterni patris contingat osculum. quid tunc uidet, mi lector: quid sua uolentis spiritus? Sed deficio, fateor, dum illa quæ me prorsus fugiunt, mandare literis conor. Verum illud sanè de me ipso fateri liceat, quod cum me procul à diuinarum rerum gustu, ob meam ignauitã & torporem sentiam, nihil tamen tam ardentè cupio, quàm iam tandem superuacaneis dissolui curis, & esse cum Christo. Non tam quidem hebeti uiuo sensu, quin quantũ Christo debeam omnino nesciam. Quocirca in recessu hoc meo conditus, secretusq; à turbis, inter quas non inueniri dominum iam toties expertus sum, quæro, clamo, nemorososq; hos colles lachrymosis impleo questibus, nec desistam, donec inueniã quem diligit anima mea. Interim autem (non erro prudens) sub alis Ecclesię quiescens, audio quid in me loquitur Dominus, & quæ audio illius iussu scribo: quàm uerò feliciter, iudicet alij: satis enim mihi id uisum est, si diuinis obtemperans monitis, meo nõ abutor ocio, sed illud, quantulumcũq; est, cœlestibus impendo obsequijs. Verum ad Ecclesiam redeo, quæ ut lætante, ita & robuste è sublimi contemplationum uertice, ubi uirtutum dominum maximo cum astantiũ gaudio & iubilatione cœlos introeuntem conspicit, quasi aurora consurgens suos inuitat dicens:

Pfallite Deo nostro, pfallite: pfallite regi nostro, pfallite.

Quoniam rex omnis terræ Deus, pfallite sapienter.

Frequens enim uerbi pfallite repetitio, diligens laudandi Dei studiũ, quod in sancto,

A sanctorum cordibus inesse debet, cõmonstrat. Laudandus est igitur Deus non semel aut bis, sed iterum atq; iterum, hoc est, dum cor in nobis palpitat ac uiuit: id enim indignum est, cuius domicilio delectetur Deus, nisi perpetuo supernarũ rerũ deflagret desiderio, atq; propterea diuinũ nomen celebrandi, extollendiq; inter illos qui adhuc extra uineã ociantur. Pfallite, inquit, Deo nostro, pfallite, illiusq; nomẽ odis, hymnisq; à spiritu formatis efferte. Si Deũ quæritis, ipse Deus est noster: si regem, rex ipse noster est. Huic igitur uestros dedicate cantus, nõ insulse tamen, aut cum cordis uanitate, sed sapienter, sed cum spiritu, sed cum intellectu. Quod enim noster uertit interpres, Pfallite sapienter, Hebræis est, canite prudenter: id est, unusquisq; illorũ quæ canit, intelligens sit. Cæterũ quis Deum laudibus ritè efferre poterit, nisi is qui illius bonitatem ac sapientiam probè nouerit: Illo duntaxat hi munere cœlitus ornantur, qui cum prudentia atq; intellectu ab ignorantie fœce depurato, quæ est in rebus agendis sapientia, res suas cum Deo cõmunicant. Quid ni igitur toto cum uocis, tum cordis nixu Dei nostri nomen à nobis celebretur, cum rex omnis terræ Deus sit? Quare quotquot sapitis, psalmos in illius honorem succinite. Aliam rursus adducit causam, cur tam diligenter à nobis celebrandus sit Deus: quoniam, inquit,

Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.

Maximum hic tandem suę bonitatis Deus dedit specimen, cum se stabilem fore gentium regem pollicitus est: gentium dico, quæ longioribus iam antea seculis, quàm quæ hominum memoria colligi queant, à Deo reiectæ, cõtemptæ, atq; à ueræ religionis cultura, tanquam sues immundę, sua ipsarum culpa explosæ, uix uix hominum uiuere à Iudæis credebantur, adeo repente immutatae sunt per Christum, ut uersa rerum uicissitudine, populus ille dilectus & religiosus à cœlesti stabulo, quam fidem appellamus, ultro semotus sit, gentes uerò Deo infensæ subintroierint, & sic nimirum effractis è fidei trunco oleæ ramis insitus est oleaster, surculusq; alienus illorum loco succreuit: hoc est, à Dei tutela ac religione, sua se spontè subtrahentibus Iudæis, per gratiam gentes admisse sunt, atque adeo arctè sponsæ uestibus assutæ, ut æterna illarum in Ecclesiæ bonis facta sit habitatio, quam quidem perpetuitatem expressit uates, cum dixit: Deus sedet super sedem sanctam suam. Sessio enim, stabilitatis indicium est. Vnde Paulus firmam Christi cum patre uolens significare mansionẽ, Sedere, inquit, illum fecit Deus in dextera maiestatis suæ in excelsis. Idcirco

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraam, quoniam dij fortes terræ uehementer eleuati sunt.

Variè enim cum legatur hic ultimus psalmi uersus, uariũ reddit sensum. Felicit: Principes populorũ congregati sunt, populus Dei Abraam, quoniam Dei scuta terræ: nimis exaltatus es. Vbi illud in primis animaduertendũ, dij uel dei, genitũ esse tam Græcis, quàm Hebræis. quare sic Græca lectio posset uerti, Quoniam fortes Dei à terra uehementer eleuati sunt. Chaldaus quoq; Principes populorum cõgregati sunt, populorũ qui credunt Deo Abraam: nanq; coram Domino scuta terræ. Volunt præterea interpretes, principes populorum pro Apostolis accipi debere, qui ob Dei uerbi ministeriũ, illud ab orbe uniuerso adepti sunt nomen. Alio quoq; in psalmo Deum alloquens propheta sic ait: Constitues eos principes super omnem terram. Hi etiam fortes, seu propugnatores terræ dici possunt, unde scuta terræ à nonnullis appellantur. Quocirca non est nomen tam sublime, quod illi felicissimo Apostolorum collegio tribui posse haud æquum uideatur: ideo à spiritu principes populorum Dei Abraam, hoc est, uerè credentium, ut fuit Abraam, atq; ad Dei hæreditatem pertinentium nuncupantur: quorum quidem patrociniũ, literarumq; monumentis, pars illa mundi quæ in fide Iesu Christi perstat immobilis, tanquam scuto contra hæreticorum infaniam utitur ac ense: coluntur à regibus, à populis celebrantur, amantur, inuocantur, ab omniumq; passim Europæ regionum hominibus ad illorum ædes, ad

C delubra, ad aras, ad dies festos certatim concurrunt. Cum itaq; tales sint, num dubitas illos uehementer, ut canit uates, eleuatos esse à terra scilicet, terrenarūq; rerum cupiditate & amore? Non desunt etiam qui illud, dii fortes terræ eleuati sunt, ad Iudæos referunt, qui eo modo à spiritu dii terræ appellantur quo olim Adam, nempe per ironiam: nam miser postquam diuinam transgressus est iustionem, pellicea accepta à Deo tunica, illud ironiæ plenum audire meruit. En Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum: ita hi ob legem, ritusq; sacros, & ceremonias elati, cum in seipsos mutuis odijs, tum in Deum contaminata religione, impij extiterunt. Verum quia litera quæ est Hebræis, alium præferre sensum uidetur, illud quasi pro epilogo totius psalmi breuibus dicendum erit, quod Ecclesia ea est, quæ ob multa collata mortalibus beneficia Deo gratias agit, sed in primis de mirabili Christi in cœlos ascensione. Vnde ait, Ascendit Deus in iubilatione, cœlestium scilicet spirituum, qui è sublimi tanquam specula, accepta tuba, insonuere dicentes: Viri Galilei quid statis aspicientes in cœlum? Deinde de felici atque adeo perenni cum patre mansione: quocirca cecinit, Deus sedet super sedem sanctam suam. Deinceps de propagato illius regno, non amplius intra Iudææ pomeria concluso, sed super omnem terram protenso. Ideo dixit: Rex omnis terræ Deus. Illud quoq;: Et regnabit Deus super omnes gentes. Postremò de electione, principatūq; Apostolorum, quos in diuini uerbi ministerio ac labore, filio tanquam comites associauit. quare illud de sanctissimis illis uiris concinuit elogium: Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraam. Chaldaus uerò, quamobrem principes illi congregati sint cum Christo, qui Deus erat Abraam, causam exprimit magis quam noster interpret. Nam cum uertisset, Principes populorum congregati sunt, populum qui credunt Deo Abraam: causam statim addidit. namq; coram Domino scuta terræ: ualde exaltatus est. Et est uox Ecclesiæ, seu sponsæ circumiacentes adolescentulas alloquentis. Cum hæc, inquit, de meo sponso tam sublimia dicantur, dicenturq; in posterum, ualde exaltatus est. Idcirco uos omnes spectatores plaudite manibus, iubilante Deo in uoce exultationis, cui æterna debetur laus in secula seculorum. Amen.

PSAL. XLVIII. Canticum psalmi filiorum Choræ.

Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Vatis Esaia futuram felicitatem ob Christi præsentiam, atq; ipsius uerbi firmitatem, in quo uita est animæ, ciuitatis Hierusalem præflagrantis, inter cætera illius uaticinia illud extat eximium: E Sion exhibit lex, & uerbum Domini de Hierusalem. Quæ quidem felicitas haud in se manens, utpote umbratilis illius prædictionis & finis & ueritas, alterius felicitatis umbra fuit, nostræ nimirum Ecclesiæ, hoc est, gentium per gratiam ad fidei lauacrum ascitarum: & id quidem aperte, absq; umbra & uelo. Iam propalato Euangelio, in manibus Christum, nempe certissimam nostræ salutis expectationem habemus. Iam uates, inquam, omnes qui beatitudinem nostram in inuolucro & tectè prædixere, è mundo desierunt. Cessarunt ænigmata, quæ in Christo Iesu rerum earum illiusmodi omnium termino cõquieuerunt. Qui Christus innumeras ueluti reficiens obligationum plantas, se solū illud esse lignum uitæ, quo afflictæ, fameq; pereuntes animæ recreari possent, aperte denunciatus clamat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Ad unum itaq; nobis est cõfugiendum, in unoq; aspiciendum, cui quicquid felicitatis, quæ immensa est, purissimæ suæ contigit sponsæ, gratissimo animarum obsequio acceptum referri par est. Aureus igitur per Christum Ecclesiæ status hoc in psalmo sub typo Hierusalem à uate, obscure tamè, prædicatur. ait itaq;: Magnus Dñs & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Magno hinc in primis opus est intellectu, quo quam magnus is sit qui nos adeo magnos fecit, ut illa quæ in mundo magna, etiã à magnis reputant, & irrideamus, & tanquam nostræ dignitati imparia auersemur, aptè intelligat. Paruus quippe animus, hoc

A hoc est, in paruis, ut sunt planè omnia huius mundi, occupatus, tam altæ magnitudinis minimè capax est. Idcirco quæ tum hinc, tum aliàs à uate spiritus ardore cõcito scribunt, tanq; pusillo quæ nequeat cõprehendi intellectu, stulta & noua existimant. Proinde in quibusuis alijs potius occupant rebus homines, q̄ ut, quid spiritus dicat Ecclesiæ, intelligat: atq; ita animus, diuina utiq; portio, humi pressus infelicissimè à nonnullis etiam tenetur, qui cum maxima illis ocij, tum professionis rimandi cœlestia occasio suppeditetur, ingratisimè tamè omnium sunt, qui cõtempto spiritus gustu, siliquarum porcorum more passionibus delectant. Hi igitur à spiritu admonentur, quod si illum qui magnus est, quærere decreuerunt, in monte sancto eius, nō in planitie, ubi Hierico ciuitas, quæ Luna interpretat, sita est, quærant. In Ecclesia quidem, magna ac sublimia iam facta sunt omnia, simulac Christus eam sibi, in qua per credentium fidem habitaret, elegit. Quocirca mons Dei sanctus appellatur, è quo omnè ipse sanctitatē, tanquã ab exundanti flumini riuos, in suos deriuat amicos: nam de plenitudine eius nos omnes accipimus. Cū itaq; magnus sit ac sanctus, quin & lapis ille præcisus de monte, ut ait Daniël, sine manibus, qui creuit in montē magnū, & impleuit omnem terrā, quid nisi suos, quos sibi conformes fore pollicitus est, & magnos & sanctos non efficiet? Vide quomodo uates in enarranda Ecclesiæ felicitate, à similitudine Hierusalem, quæ in monte sita erat, nō secedit: eo enim loci situ, Deiq; religione conspicua, reliquo ferè terrarum orbi nota erat: nostra uerò in sublimi contemplationū altitudine fundata, in diuinisq; per animarum excessum transfusa illuminationes, in cœlis desiderio atq; amore: in terris autem bonorum morū odore atq; exemplo, syncerissimè cõuersatur. Sentis ne quomodo magna esse debeat Ecclesia, quæ & terras simul & cœlum uno amplectatur ambitu? Magnū igitur eum esse oportet, qui Ecclesiæ magnitudinem non solum ut purificator inhabitet, uerum etiã permeet, ac admiranda, planèq; imperuestigabili cõtineat ratione, atq; propterea laude omnium dignissimus ab omnibus censeretur, & prædicari. Campensis hunc sic redidit uersum: Magnificit Dominus, & laudatur meritò ab his, qui ciuitatē Dei nostri incolunt, quæ sita est in monte, quæ sanctitas illius inhabitat. Quid?

Fundatur exultatione uniuersa terra, mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

Laudat urbem à situ, dicitq; illam optimè fundatam, gaudioq; omnium uniuersali erectam, Sion montem, in quo diuinus erat cultus, parte ab aquilonari spectasse. Aiunt enim ea in regione urbis, quam ferit Aquilo, Sion montē positum esse: ad cuius radices, altiori tamen cliuo, structū erat templum, in quo Deus conspicuiori uerbo ac spiritu, quam in cæteris locis, suam ostendebat maiestatem: ea propter ciuitas regis magni passim ab omnibus appellabatur. Hebræi tamen secus hunc uersum habent: quare sic Fel. Formosa nympha, lætitia totius terræ mons Sion. Alius uerò: Pulchrum clima, siue pulchra regio, locusq; elegans est mons Sion, exhilarans omnem terrā, latus spectans Aquilonis, ciuitas regis eximij. Sancta igitur Ecclesia, ciuitas nimirum Dei excelsi, in qua electi nō tanquam hospites & aduenæ, sed tanquã ciues ac domestici Dei quietissimè diuersantur, pulchra est nympha seu sponsa, pulchra regio, pulchrū orbis clima, atq; excellentior ager ob consitas undequaq; gratiarum plantas, ac riuos suauissimo spiritus fursu per sacramentorum ripas perstreptentes, quam ille unquam fuerit montis Sion, sub cuius typo Ecclesiæ pulchritudo hinc à uate figuratur. Verum quia nulla in terris perfecta inuenitur pulchritudo, tantus sponsæ decor à noxiō Aquilonis flatu, non è regione quidem, sed de transuerso percussus, non nihil interdum decoloratur, licet non omnino obtenebretur. Quare in amatorijs Canticis, postquam audierat à sponso, Recti diligunt te, ad adolescentulas circumiacentes conuersa, illud tandem protulit: Nolite me considerare quod fusca sim, quia decolorauit me Sol. In scripturis enim, & Solis ardore, & frigidam aëris plagam, ut ferè illa est quæ Boreæ subiacet, pro aduersis nonnunquam accipi legimus. Proinde nescio qua id forte accidat felicissima, quod in sponsæ uultu, hoc est, in externa Ecclesiæ conuersatione, næuus etiam à pressuris contractus, mirum in modum

C sponso Christo placeat. Est profectò Ecclesia affabre in monte excelso & amoenissimo, qui Christus est, exadificata: est admodum elegans, est pulcherrima, ut à sponso laudatur, mulierum, estq; ea quæ de sponso illud prædicare audeat: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius: ueruntamen suum & ipsa patitur algorem. Ab Aquilone, clamat Esaias, fumus ueniet, & non est qui effugiat agmen eius: sed Dominus fundauit Sion, & in ipso sperabunt pauperes populi eius. En hic habes, è frigidissimis Boreæ faucibus fumum euomi, quo uel perfectissimi interdum uiri non raro afflati, uelint nolint, subnigrescunt, sed non suffocantur. Atrocitas enim persecutionum, quas fumus secum affert Aquilonis, licet animarum pulchritudinem extinguere omnino nequeat, nam Dominus fundauit Sion, nigritiem tamen quandam subobscuram obducere solita est: qua tantum nihilominus abest ut decor ille à spiritus radijs animæ conciliatus deperire possit, ut etiam sub persecutionum obscuritate, uti solent sub bruma ac gelu fruges, uiuacior indies efficiatur & pulchrior. Quocirca in Canticis sic canit sponsa: Nigra sum, sed formosa. Cæterum tam procelloso uento ac noxio, ut est Aquilo, latus seu latera dictio optimè quadrat, quippe qui nunquam, uti mos est dolosis hostibus ac sicarijs, recto afflat spiritu, sed obliquo. Quare superbissimum illum principem legimus dixisse, Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Verum illud nobis, qui etiam inuito Borea, à matris tutela neutiquam discedimus, permaximam affert consolationem, quòd in ea uiuimus sede, quæ ciuitas regis magni à spiritu appellatur: scimus enim quòd humiles spiritu feruabit Dominus. Multa sanè, fateor, sunt tribulationes iustorū, quis negat? quis bonus aliud in terris expetit? uerum de omnibus his liberabit eos Dominus, quia Rex magnus est super omnes deos. Exultemus igitur in domino, cantumq; lætitiæ illius dedicemus nomini, postquam nostra fundata est Ecclesia cum exultatione uniuersæ terræ, nempe omnium qui mundanarum rerum cupiditatibus immergi, in terræ penè naturam transierant. Quid mirum? fundauit eam altissimus, non hæreticus, non mundanæ gloriæ cupidus, nō avarus, quemadmodum Doëg ille fuit Idumæus, qui potentissimus erat pastorum Saul. Quare

Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam.

Ergo in domo eius tantummodo, in Ecclesia, in ciuitate Regis magni, in monte Sion cognosci potest Deus, subindeq; amari ac gustu percipi: extra uerò neq; cognoscitur, neq; amatur: & id quidem magis, cum inuocatus suæ præstò adest sponsæ, illamq; ob mundi iniurias exterrefactam non secus in suæ diuinitatis uilnas, intra quas ipsi quoq; uita defuncti reuiuiscunt, & suscipit, & fouet, ac solet mater tenellam natam spectri alicuius imagine pauerfactam ex humo erigere & consolari. Cæterum in domibus plurali numero cognosci Deum asserit uates, cum tamen una sit Ecclesia, ob plura scilicet, quæ ubiq; locorum constructa sunt delubra. Vnde quemadmodum in nobilioribus orbis locis atq; urbibus multæ sunt ædes sacræ ac fana, quæ unī tamen ex ipsis, quam matricem appellant, obtemperare par est (hæc sedes est episcopi, ad quem suæ omnes diocesis controuerfiæ referri debent: qui quidem si ea, qua oportet, præditus est uite integritate, meritò de abrogata suæ iurisdictionis ac dominij potestate à priuilegiatis queri potest, ad summumq; referre pontificem) ita in orbe passim uniuerso innumeræ penè erectæ sunt, in quibus sacra peraguntur mysteria, sacræ ædes, una tamen est columba, una formosa, una digna, de qua illud cani debeat: Circundate Sion, & complectimini eam: hoc est, ad eam undiq; confluite omnes: siquidem illius sponsa est, de quo illud legitur Esaiæ uaticiniū: Et fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domū Dei Iacob, & docebit nos uias suas. Ecce igitur quomodo mons Domini, domusq; Iacob, in qua uera inuenitur spiritus doctrina, per quā cognosci potest Deus, à uate illo nuncupat Ecclesia: ad quā sanè cum ab omnibus concurratur, in primis Christo debetur concursus. Ideo ab Esaiā dictum fuit, Et fluent ad eum omnes gentes. Iam illud ex Hebræorum litera notandum, dictionē illam quam

noster

A noster interpretes transfudit domibus, splendide & magnifice constructas domos significare. Vnde Fel. uertit, palatijs. idem Campenlis, idē quoq; ex Græco alijs.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, conuenerunt in unum.

Ipsi uidentes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.

Ibidolores ut parturientis.

Si quidē Reges tanta afficiuntur admiratione ob dignitatē splendoremq; Ecclesiæ, ut animo conturbent, comoueanturq; tremefacti, atq; illis, quibus solent parturientes, teneant doloribus, quid putas à reliqua fieri multitudine? Nulli dubium huiuscemodi animarū comotiones ab impiorū olim prodisse pectoribus, prodireq; assidue, quare nō, comoti sunt, sed, præcipitati sunt, timore scilicet, uertit Fel. Quid facimus? inquit: hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credēt in eum. Quid illud, quòd Magis Hierusalē introeuntib. turbatus est rex, & omnis Hierosolyma cū eo? Vides ne hic nascenti Ecclesiæ quasi quædam crucis præludia præparari? Typus profectò horū omnium fuit olim regnante Iosaphat, tumultus ille bellicus regū Moabitarū, Ammonitarū, Syrorū, Idumæorumq;, contra Iudam (ab hac enim tribu ortus est Christus) qui tamē reges unā cū exercitibus suis diuini numinis uī percussit, adeo (mira res) demerati fuerunt, ut se ipsi mutuis contrucidarent uulneribus. Vertit dominus, inquit, insidias eorū in semetipsos, & sic mutuis se concidere uulneribus. Dolor porro ille quò mulier parturiens afficitur, eam, ubicunq; inuenerit, detinet: quocirca uatis similitudo concinnè admodum Ecclesiæ aptatur hostibus, quibus nimirum omnis adimitur fugiendī facultas, cum æterno uisum fuerit patri suæ dilectæ ulcisci iniurias. Quòd uerò interdū ad innocuorū afflictiones dormire uideatur, id planè in cognito nobis sit iudicio, æquissimo tamen, cuiq; nostra omnis penitus quanta est, assurgere debet uoluntas. Ita enim sanctissimi quicq; uiri præteritis semper seculis acriter, aguntq; modò hi qui peccato mortui, iustitiæ tuæ uiuere sollicitam nauant operam. O Deus, haud quidem nobis obscurum est, quòd

In spiritu uehementi conteres naues Tharsis.

Id est, potentiam superborum ac diuitū, tui sanctissimi spiritus impetu conteres. Exaltabitur, clamat Esaias, solus dominus in die illa super omnem superbū & excelsum, & super omnē arrogantem, haud multò post addit: Et super omnes naues Tharsis, & super omne quod uisu pulchrum est. Tharsis Ciliciæ metropolis erat, è qua aurum maximis asportabatur nauibus. Vnde onerariæ naues, quibus in mediterraneo maximè nauigabatur mari, tum ob nauigiorum magnitudinem, quibus utebantur Cilices, tum ob celebritatē loci ac portus, Tharsenses uocabantur. Tanta porro fuit olim illius ciuitatis dignitas, rerumq; preciosarū copia, ut matrem illam urbium appellarent. Tam igitur opulentæ ciuitatis schemate uoluit uates mundi superbiam designare, quam asserit uehementi sancti spiritus afflatu contritum iri. Haud sanè dubium, superborū hominum contra innocuos audaciam nulla uī posse alia confringi, quam spiritus Dei. Nam cum totus ferè orbis illius generis hominibus fauere solitus sit, illisq; assentari, atq; ad suas explendas cupiditates opem ferre, quis turpissimis illorum moribus frænū ponere iam audeat? quis illorum cohibebit arrogantiam? quis latè diuagantē in opprimendis bonis licentiā reprimere unquā poterit? Solus igitur Dei spiritus is est, qui erepta de manu hostili innocentia, feros illos ausus improborum refringere æquæue disicere est ualidus, ac solet unā Eurusq; Notusq; naues in mari Cilico pergrandes disicere & obruere. Nam Hebræi, cum uento Noto, illud quod nos legimus, in spiritu uehementi: diuus uerò Hieronymus, in spiritu uereditinis, transfulerunt. Terrificū ualde est atq; horrendum, nauem uidere onerariam medio in freto hinc inde à uentis impeti, agitari, spondasq; fluctibus aperire, ingemiscere, rimisq; fatiscere, ac suo modo nautarū alioqui metu exanimatorum implorare subsidiū: uerū horribilius id quidem esset spectaculum, ac magis terrificū, si humanis cerni posset oculis, cum Deus improborum corda multo

rum scelerum conscia, suo uehementi spiritu, in medio ipso uanitatē atq; ambitionis pelago & aestu, exagitare cœperit. Qui, Deus immortalis, pauores qualis, qualis conscientia tremor, quanta dissolutio? Non enim uana loquimur, sed

Sicut audiuiimus, sic & uidimus in ciuitate domini uirtutum: in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum.

Ab æternis enim semper seculis, cum apud illos qui simpliciore abscq; lege scripta, nō tamen absq; fide, degebant uitam, tum illis omnibus quibus data fuit lex per Mosen, clamauit Deus, testatumq; esse uoluit, se suam nunquā deserturū Ecclesiam: id sanè legimus, id audiuiimus, id patres nostri narrauerūt nobis, quæ etiam legimus, & audiuiimus, re quoq; illum ipsa, continua temporum posteritatumq; successione præstitisse, & olim uidimus, & nunc etiam iucundissimo intuitu euentu. Quid intuemur aio? Manus nostræ contrectauerūt de uerbo uitæ. Proinde illud est sponsæ tripudij plenum: Manus meæ, inquit, distillauerunt myrrham, & digiti mei pleni sunt myrrha probatissima. Quæcunq; igitur à lege & prophetis in ænigmate de ciuitate domini uirtutum, de ciuitate Dei nostri prædicta fuerunt, ea iam exhibita cernimus. Adueniente quippe Christo suum ut nouissimum ædificaret templum, de quo ab Aggæo sic dictum legimus: Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus quam primæ. & In loco isto dabo pacē, dicit dominus exercituum. uidimus, uidemusq; ac manu tangimus illum, de quo idem uaticinatus est uates dicens: Veniet delideratus cunctis gentibus. Et, Implebo domum istam gloria, dicit dominus. Dauid uerò: Deus fundauit eam in æternum. Idcirco Christus tanquā præteritarum rerum omnium ac uaticiniorū nodus & finis, simul ut suo à discipulo fidei confessionem audiuit, respondit, nō iam Petro duntaxat, sed uniuerso planè orbi, quò Ecclesiæ summa non ignoraretur: Tu es Petrus & super hanc petram, fidei scilicet, quam nuper professus es, dicens, Tu es Christus filius Dei uiui, ædificabo Ecclesiam meam, & porte inferi non præualebunt aduersus eam. Ergo æterna erit Ecclesia, quia in confessione Christi, qui æternus est, fixas habet radices, iamq; cum ipso qui caput fidelium est, ad dexterā residet Dei patris, spe saltem ac fide. Interim uerò persecutionū lima, ut absq; macula omnino inueniatur, à summo exolitur artifice, unoq; ueluti factio fidelium corde atq; animo, subclamat:

Suscipimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.

En hîc audis quorsum Dei Ecclesia erecta sit in terris, quò uidelicet misericordiam suscipiamus: hanc enim tanquā tutissimū miserorum asylū, diuina ab ipso iam rerū principio decreuit esse bonitas. Quòd igitur ad sacri fontis aquas, per quas omnia, quamuis nefanda milliesq; repetita, in fide Iesu Christi abluuntur scelera, ab omnibus passim fiat concursus: quòd ad cætera, quæ in ipso Ecclesiæ peraguntur medio, & mysteria & sacramenta cōueniant fideles, id omne per Christum, qui Dei patris & ipse idem Deus misericordia dicitur, actum est gratuito. Nemo ideo quantūuis nefarius, modò syncerè accedat, excluditur. Quid sic? Misericordia domini plena est terra. Idcirco quantū quisq; copiose uoluerit, ab exundanti illius plenitudine haurire poterit. Quòd si porrò in medio amnis aluo sitire te clamas, iam tua est culpa, postquam tibi integrum est, ut talis sit tibi Deus, qualem tute uis esse. Cæterum uide hîc grati animi indicium, illorum qui oblatam Dei misericordiam non refutant, sed summissæ, tanquam rem minime sibi debitam, ac uerecundè amplexantur. Suscepimus, inquit, ô Deus, misericordiam tuam in medio templi tui: id est, in tutiori tuæ sanctæ Ecclesiæ loco, ubi fidei sedes est, misericordiam sumus consecuti. Eapropter

Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ.

Nulla iam adeò remota est regio, cui persuasum nō sit Deum unum esse: uerū non ita æquè illius celebratur cultus ac religio ab omnibus. Innumeris enim detenti erroribus pleriq; mortalium aliò sua destinarunt consilia, quam ut ipsius què unū fatentur Deū, relictis superstitionibus, sectentur religionē. Verū istuc quidē

ut cunq; tolerari posset, si istiusmodi pietatis neglectus aut ignoratio, eos tantūmodo qui extremas orbis incolunt oras, inuolueret, & nō paruū illorū numerum, qui in medio templi tui, ô Deus, conspicui magis sunt, nō solū quidem inuolueret, sed penitus obrueret, & qui sanè turpius quam illi, qui quid sit fides, ne per somniū quidem forsan perceperunt, peccare uident, cum in fide Christi à puero enutriti, Christo tamē & uita & doctrina quantū possunt aduersant. Ex his itaq; quæ absurdissima fieri cernūt pij homines, exterrefacti, uerentesq; an diuino aliquando cōtempo cultu, nō sit in Christi Ecclesia qui christianè uiuat, rogant, quantū possunt clamore à Deo petunt, ne suū sanctū nomen, ne pietas, ne religio prorsus è terris excedat, sed potius passim, etiam usq; ad fines terræ deportentur, ab illisq; tandem qui omnino feri sunt, & à fide alieni, ritè colantur. Et quem admodū (inquiunt) nomen tuū sanctū est, & sicut nulla est in terris regio & gens, quæ nō nominet Deū, ita nunc reuelata gratia, apertaq; misericordiae ianua per Christū, nulla usquam gens sit, ô Deus, quæ tuū nō sanctificet nomen, colatq; ac iam demum in Christo cognitum, qui splendor tuæ est gloria, ueneretur. Nam

Iustitia plena est dextera tua.

Hoc est (dextera Dei, illius est potentia) quicquid agis, iustitia est, nempe summa bonitas, summa misericordia, summa charitas. Et quā quidem iustitiā quem admodum tu solus possides, ita & in omnes illam solus, quæ tua est natura, largissimè effundis. Quocirca

Latet mons Sion, & exultent filie Iudæ propter iudicia tua domine.

Mons Sion, Ecclesia credentium est, quæ in Christo, qui mōs montium à prophetis appellatur, fundata, in diuinarum rerum speculatione cōtinuè uersatur. Filia uerò Iudæ, ipsæ sunt piorū animæ, quæ in fidei cōfessione, uel ruat orbis, stabiles perseverant. Nam ut olim, tum dico quando fidei nostræ puritas inter Iudæorum spinas, ueluti candens lilium latitabat, populus Iudæ, progenies Iacob, filij Israë, & alia huius generis nomina, ex Iudæis credentes significabant: ita & modo ex illorum pomarijs fructum colligentes, illis isdem nominibus, ad eos ostendendos qui in fide Iesu Christi, sub Ecclesiæ tutela puram degunt uitā, uti solemus. Inuitatur hîc igitur Dei Ecclesia, cuius incolæ sanctorum animæ sunt, quæ & filia Iudæ, ad gaudium illud ac tripudium, quo sanctissimos quosq; ob diuinorū iudiciorum considerationem affici par est. Quæ sanè iudicia in eo præcipuè uersantur, quòd Deus quæcunq; iudicat, rectè iudicat. Nam cum sanctorū animas seruare decreuit, id planè rectè factum est ac iuste: quia ab eius misericordia, quæ semper iusta est & recta, salus iustorum omnis proficiscitur. Atq; ex hoc æquissimo Dei iudicio aliud subinde exoritur: quòd si quid cui unquam pollicitus est, re id ipsa præstare consuescit. quòd quidem iudicij genus adeò iustum censetur, ut apud homines etiam illos qui mutua uiolant cœdera, à pollicitationibusq; facile discedunt, & iniustos & iniustos appellemus. Rursus cum improborum uitam detestetur, illorumq; curam non habeat, atq; propterea tum hîc eos deserendo, obsecrando uel miseros faciat, tum illis in uitæ exitu, ad æternā diiudicādo miseriam, num ob id iustum illius non erit iudicium? cum præsertim illos tantūmodo ab æterno damnari uoluerit, quos illorū culpa & uoluntate damnandos præuenerit. Iniustitiæ forsan si secus ageret, reprehendi posset. Iustus igitur es domine, & rectum iudicium tuum. Atqui ut alia multa sint, in quibus Ecclesia se in spiritu oblectare queat, illud omnium maximū uidetur, cum huiusmodi iudiciorum Dei seriem uoluens animo, quemadmodū æquissima illa esse iudicat, sic ex illis tanquā certissimis tum iustitiæ, tum misericordiae sui arbitri indicijs & argumentis, quammaxima afficitur iucunditate, gaudetq; ac se nosse dominū, ut inquit Hieremias, gloriatur. Ex qua porrò notione amor actutū flagrantissimus oriri solet, quo uel usq; ad medullas exustæ animæ non possunt non summa teneri lætitiæ & exultatione, propter ea quæ in mūdo æquissimo Dei iudicio fieri persuasum habent. Proinde quæcunq; accidunt, siue prospera ea sint, siue aduersa,

C omnia illa in suum pertrahunt profectum, amplectanturque tanquam à Deo mis-
sa. Et si enim, ut inquit Augustinus, laborant iusti inter spinas, exultant tamen,
quia non errat Deus in iudicando. Et hæc quidem omnia pro illis qui in sinu Ec-
clesiæ tuti uiuunt, sint dicta. Vos autem qui foris estis, uos parricidæ, uos adul-
teri, uos meretrices, uos qui sub talento plumbi, super quod tetra sedet iniqui-
tas, ut inquit ille, defudatis,

Circundate Sion, & complectimini eam: narrate in turribus eius.

Vos qui hæcenus à diuinorum gustu, qui ab Ecclesiæ pectore distillat, ob ui-
tæ turpitudinem, fideique imbecillitatem extorres fuistis, uenite ad templum san-
ctum Dei, quæ Sion est: confluite, properate, studioque spiritus atque ardore anima-
ti, complectimini eam: narrate, in turribusque illius, tanquam in editiore sanctæ ur-
bis loco positi, gratiam quam accepistis omnibus promulgate. Corde enim cre-
ditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Diuus Chrysostomus, Nar-
rate in turribus eius, exponit, mensurate turres eius, ad quantam scilicet altitudi-
nem perductæ sint, quæ sanè expositio eò, ut credo, spectat, quod fidei gradus,
qui numerosi sunt, optimè ab ignauis perpendi debeant: nam quod in munitis-
simis urbibus & oppidis turris est, id in Ecclesia est fides. Idcirco suam laudans
sponsam Christus in Canticis, inter cæteras illius pulchritudinis dotes illud quo
que addit: Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnacu-
lis suis. Collum enim tanquã basis caput sustinet. Ita nihil tam in Ecclesia, Chri-
sti religionem sustentat, quàm fides: quæ tanquam è durissimo marmore colum-
na à spiritu fabrefacta, pro reliquo laborat ædificio. Hanc Paulus Christiani ædi-
ficii fundamentum appellat. Et quæ cum una sit, per gradus tamen apprehendi-
tur. Huic porro Græci expositoris sententiæ, litera quæ est Hebræis, quadrare
uidetur. Numerate turres eius, uertit Fel. hoc est, cõsiderate quàm multa, fortisque
sit urbis istius munitio: siquidem in ipsa Christus habitat, qui, ut ait Paulus, uir-
tus Dei est in salutem omni credenti. Idem reddit Paraphrastes, atque adeo ceteri
ex Hebræo. Idcirco

Ponite corda uestra in uirtute eius, & distribuite domos eius, ut enarretis in progenie altera.

Ponite cor uestrum ad murum eius, uertunt Hebræi. Noster enim interpres ma-
gis sensum expressit, quàm uocem transtulit. Siue igitur murum legas, siue uirtutem,
idem emergit sensus, qui talis est: o qui cupitis fidei lumine ciuitatem sanctam Sion,
quæ est in Christi Ecclesia, complecti, animam ad illius murum, id est, in consideranda
illius uirtute & fortitudine, adhibete. Murus in Ecclesia aliàs fides est, aliàs diu-
na protectio, angelica rursus custodia, ac pia sanctorum unitas, nonnunquam etiã
sacra est lex & scriptura. Proinde quis in tam forti non libenter habitaret arce &
urbe, in qua militum fides, ac ciuium unio, lex item sancta, angelorumque tutela,
atque ipse tandem Deus pro muro stant ac uallo? Sic nostra munita est Ecclesia.
Quocirca quàm fortis sit, quàmque hostibus inaccessa, ac multo ædium splendore
insignis, diligenter quò literis ad posteros mādare possitis, animaduertite, quod
enim noster interpres uertit domos, Hebræis est, palatia siue turres. Similiter quo
que uerbum, distribuite, illis est, exaltate. Vnde sic uertit Fel. Exaltate turres eius:
hoc est, quàm sint excelsæ perpendite. Perstat quippe uates in metaphora muni-
tæ urbis, quam tamen ut ad spirituales referamus intellectum uult spiritus, in pri-
misque postulat. Sed si porro breuiter, quod sit precipuum Ecclesiæ munimẽ, tibi ex
primi appetis, quæ turris, quæ mœnia, quis uallus, quæ arx tandem, Christus est:

Quoniam hic est Deus Deus noster in æternum & in seculum seculi, ipse reget nos in secula.

O fidam atque exoptandam omnibus custodiam. Ipse dux noster, Deus est, &
Deus in æternum. Quis hic præ amore non insanit? ipse, inquam, reget nos in secula.
Non temporaria quidem sunt Christi subsidia, non imbecillia propugnacula, non
infida, non uenalia, ut nostro quoque seculo uidimus arces Christianorum munitissi-
mas, ob custodum auaritiã & impietatem, ipsis acerrimis Christi hostibus uenun-
dari: sed æterna sunt, robusta, fida, & quæ nullo uinearum aut tormentorum ge-
nere

nerè labefactare queant, nisi amici hi sint ac filij, qui fidei sagittis ab amoris pha-
retta detractis non solum Ecclesiæ robur obtinent, uerum etiã ipsum Christi cor-
ac pectus transfigere soliti sunt. Vnde se uictum, uulneratumque clamat dicens:
Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa: uulnerasti cor meum. Cæterum non hinc
præteribo, quomodo uaria sit etiam apud Hebræos ultima huius uersus particu-
la. Ex ipsis enim quidam legunt, Ipse reget nos usque ad mortem: uel, usque ad fi-
nem uitæ, ut Paraphrastes: alij, per iuuentutem: alij rursus, suauiter. Causa au-
tem huiusce uarietatis, Almut est dictio: quæ si una est, ut nonnulli opinantur, iu-
uentutem designare affirmant: & erit sensus, Deus reget nos in posterum, ut à
pueris seu iuuentute semper rexit. Cui sententiæ & illi qui, suauiter, uertunt, ad
hæerere uidentur, eo quod hi quibus pueri curæ sunt, suauitate potius in tam tene-
ra moderanda ætate utantur ac modestia, quàm rigore & seueritate. Qui uerò
duas esse dictiones asserunt, ut diuus asserere uidetur Hieronymus, in morte, seu,
usque ad mortem interpretantur. Quæ quidem interpretatio nobis, tum sancti ui-
ri autoritate permotis, tum quia de perenni Dei custodia erga suos in principio
statim uersus differere incœpit dicens: Ipse Deus, Deus noster in æternum, & in
seculum seculi, magis arridet, quàm illorum qui Almut iuuentutem interpretan-
tur. Verum utcumque legas, hanc scito uerã, germanamque esse spiritus intelligen-
tiam, Deum perpetuum, indefessumque esse suæ Ecclesiæ defensorẽ: cui laus om-
nis sit, decorque, ac gratiarum actio in secula seculorum, Amen.

PSAL. XLIX. Vincenti filiorum Choræ.

Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

Miranda quedam narraturus propheta, nempe mysterium illud quod
absconditum fuit, ut inquit Paulus, à seculis & generationibus, nunc au-
tem manifestatum sanctis eius, quibus uoluit Deus notas facere diuitias
gloriæ sacramenti huius in gentibus, qui est Christus, cuius quidẽ aduentu, cruo-
reque ac morte, hominum genus propter scelera à cœlesti patria exclusum, diuinoque
odiosum numini, Deo patri reconciliatum fuit, atque æternorum bonorum capax
factum, & hæres. Hæc, inquam, tam mundo insolita & noua explicatius forsitan
quàm alias in hoc psalmo exaraturus, auditorum beneuolentiam in ipso statim
exordio, captare nititur. Ad hæc, nonnulla de extremo nouissimoque disserturus
iudicio, quæ insulsa mundi sapientibus uidentur ac uana: rursus de celerrimo
rerum mundanarum fluxu quædam, atque idcirco in illis spem uel tantillam collo-
care, indignum prorsus esse homine, enarraturus, res nimirum (ut dixi) mundo inau-
ditas, nouas, insolitas, atque propterea inuisas, cur non beneuolam ac popularẽ præ-
mittere debuit admonitionem? Cæterum quis hic mihi unquam credat, si cum Gre-
gorio diuitias spinas esse dixerem? maxime cum illæ pungant, istæ delectent. Rur-
sum illud quis in mundi uanitate alius non irrideat, si cum dilectissimo Christi
discipulo & alumno sub clamauero: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mun-
do sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Sublimia igitur, no-
ua, stupendaque, ac mundo planè incognita, idcirco admiranda, Christus qui de se
illud testatur, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutio-
ne mundi, in sui uatis psalterio & cithara cantaturus, sic rem orditur: Audite hæc
omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem,

Quique terrigenæ, & filij hominum, simul in unum diues & pauper.

Hic omnes sparsim mundi incolæ ad audiendum uerbum uitæ, à uitæ autore
inuitantur. Nemo enim à Christi doctrina abigitur, non rex, non princeps, non
integer populus, non mercator, non miles, non sicarius, non leno, non mererrix,
non quicquid sordium huiusmodi in orbe inuenitur uniuerso, à suauissimo Chri-
sti uerbo repellitur. Præco enim uniuersalis est Christi spiritus: eapropter omnes
inuitat, prouocat, admonet, accendit demum, atque ad percipiendam suis lan-
guoribus medelam, alioqui timidos, & ut solent phrenetici, suæ salutis reluctan-
tes, animat. Audite, inquit, quæ dicturus sum, alta scilicet & inopinabilia, his po-

C tiffimū qui Dei spiritu non aguntur. O uos populi omnes, uos, inquam, omnes qui seculum hoc tetrum inhabitatis, faciles ad ea quæ in parabolis dicenda sunt, præbete aures. Vos summi, uos imi, uos diuites unā cum pauperū multitudine diligenter audite. Illud enim quod noster interpres uertit, Quicquid terrigenæ, & filij hominum, Hebræis est, etiā filij Adam, etiā filij uiri: hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, & plebei & principes, quos in clytos diuus appellat Hieronymus in tertio quarti psalmi uersu, ut ibi diffusius diximus. Magna profecto salutis spes est iniecta pauperibus, atq; in mundi huius negocijs indoctis omnino, & inertibus: in cœlestibus uerò uegetis & elimatis. Vnde illud, & pauper, puelle legi oportet: nam simulatq; à tuba ipsa spiritus uniuersali quodammodo accitus est mundus clangore, & singillatim diuites, additur, & pauper: ac si dicat, etiā pauper, etiā pannosus, à uobis despectus, ô tumidi, & irrisus, uobiscum meam ad concionem ueniat, audiatq;. Si quidem

Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.

Summa hic describitur Euangelij, quo per Christum piorum corda admonentur, uim spiritus in eo consistere, ut ad diuina contemplanda, reiectis superuacaneis mundi curis sese erigant: quod proprium sapientiæ munus est, ac propterea perfectarum animarum cibus. Sapientiam, inquit Paulus, loquimur inter perfectos. Prudentia uerò ad ea quæ rectè agenda sunt, riteq; instituenda, pertinet. Et quemadmodum à sapientia ac prudentia, quæcunq; condita sunt, in lucem iam olim exiere: ita omnis scripturarum uirtus in eo posita esse uidetur, ut animū ad cœlestia peruestiganda, subindeq; amanda, & inquirenda moueat, moresq; uitæ informet, atq; instituat. Quæ quidem humanæ uitæ institutiones non temerè, populariterq; ab omnibus usurpandæ sunt, sed ab his tantūmodo qui consulto, maximaq; animi ponderatione & consilio, leges aut condunt, aut conditas edocent. Quare à uate additum est, Et meditatio cordis mei prudentiam, loquetur scilicet: seu intelligentias, ut uertunt nonnulli: uerū idem est sensus. Nam ad illa quæ sapienter prudenterq; dicuntur, percipienda, multa opus est intelligentia: haud cunctis enim sublimium rerum notitia æquè exposita est atq; obuia. Quocirca statim à spiritu infertur,

Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiā in psalterio propositionem meam.

Propositionem, ænigma uertunt Hebræorum interpretes. In sacra enim lege idem penè sunt, parabolæ, uerba sapientium, & ænigmata, ex eo quò d'reconditis, & quæ præcipuè apud mundi amantiōres interpretatione egeant, referta sunt sententijs. Vobis (inquit Christus suis) datum est noscere regnum Dei, cæteris autem, id est, mundo deditis, in parabolis. Nam certè diuina non nisi in uerba tantū nūminis capacia infundi debent. Adde quòd pura Euangelij uerba, puris aperta sunt mentibus, lucidatq; apparent, ac radijs spiritus grauida: impuris uerò atq; in uoluptatum cœno immerlis, obscura uidentur ænigmata, stultæq; sanctiones & parabolæ. At igitur in uate Christus, inclinabo aurē meā: hoc est, audiam à Deo (mea, inquit, doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris, & quæ audio loquor) parabolam, remq; carnī & mundo incognitam: ænigmataq; meum in psalterio & cithara, id est in carmine hoc, ac psalmo euangelico cantabo, quòd q; à cœlesti patre audiui, & didici, proferam. Intelligent enim quibus datum est à patri meo: datur tamē omnibus, modò uelint, hoc est, modò ineptis inflati persuasionibus, gratiæ uocanti nō reluctentur. Quæ quidem dicturus sum ridebit (scio) mundus, dicam tamen prout se res habet. Inclinabo, diuus inquit Hieron. humiliabo me ueritati intus loquenti, quæ docet loqui in parabolis, ne omnibus pateat. Notat hīc quidam, propositionem, sermonem esse, qui ad exhortationem atq; utilitatem proponitur audientium.

Cur timebo in die mala?

En primum ænigma. Iam quæ pollicitus est Dei filius se dicturum, effari incipit, causamq; in se mortalium omnium uniuersalem assumēs, querit unde illud sit, quòd

A quòd improbi exterrefacti æternos ad cruciatus detrudi metuant. Iniquitas hæc est, sub cuius denominatione maximus peccatorum aceruus intelligitur. Hæc enim cum semper homini, quoad in corpore uiuere permittitur, infesta sit, tum maximè in uitæ exitu, quem calcaneum scripturæ nonnunquā appellare consueuerunt, molestissima est. Vnde sequitur,

Iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Quemadmodum enim calcaneus extrema est totius corporis humani portio, ita mors ultimus est uitæ, tanquam peractæ scenæ, actus, in quo qualis futurus sit animarum status, uelut in speculo coniectura fieri potest. Idcirco purissimus seruator de suo loquens calcaneo aiebat: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Cuius sanè rei illud fuit ex ore Dei uaticinium: Et ipsum, inquit, nempe semen mulieris, qui erat Christus, conteret caput tuum, & tu (uasre serpens) insidiaberis calcaneo eius. Iniquitas igitur, ac malè actæ uitæ testimonium, tanquam coluber, nostro insidiatur uitæ fini. Iam hīc sermonem sapientia refertissimum, ut promisit, proferre incipit. Vide diuini concionatoris sapientiam: cum se quidem timere fassus est, cæteros latenter quid sibi timendū sit, admonuit, iniquitas nimirum & peccatum. In cæteris uerò rebus, omnis superfluous est timor. Sensus igitur erit: Si me, inquit, interrogas quid mihi sit timendum in die mala, hoc est, in die illo horrendo mortis, in quo dæmon tanquā tortuosus anguis, malorumq; omnium autor ac molitor, omnes malignitatis neruos tendere nititur, respondeo peccatum id solum esse, quod tum potissimè cum è uita demigrandum sit, homini insidiatur: id solum igitur mihi est timendum, id detestandum, id anteaquā me exterrefaciat, cōterendum. Nonnullis ex Hebræorum interpretibus uisum est, non iniquitas calcanei, sed prauitas insidiatorū, debere legi, hoc modo: Prauitas insidiatorum meorum circumdedit me. Postea sequentem sic incipiunt uersum: Nitentes opibus suis. Paraphrastes tamen calcaneum magis approbasse uidetur, qui sic reddit: Cur sollicitus ero de huius uitæ bonis, tempore quo uiuitur cum miseria (en quomodo dies mala dicitur) in terra: num ut finis operum meorum iniquitatis me condemnet? Hac itaq; sollicitudine curaq; terrificā, à nobis, qui pauperem, ut ait Tobias, semper egimus uitā, reiecta, nihil timeamus. Timeant hī potius,

Qui confidunt in uirtutē sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Iniquitatis membra describit uates: hi enim, inquit Augustinus, qui confidunt in uirtute sua, nempe potentia & potestate, sunt quos iniquitas calcanei circumdabit. Ecquid igitur talem sic in ultimo uitæ tempore ab iniquitate circumuentū, atq; idcirco timidum, & absq; fide pauitantē, à morte, multa q; æterna liberabit? Diuitiæ ne illæ tanto cum animæ dispendio & iactura partæ: dignitas ne: potentia ne? Quid his, oro, debilius? Quid diuite auaro, tumido, insatiabili insanius, & ob id fragilius? Atqui, ut cætera omittam, ne ipse quidem frater, multò minus extraneus, illum à moriendū, pœnasq; subeundi sempiternas necessitate eximere unquam poterit. Lex enim mortis firma est & certa, & quæ nulla quamlibet maxima uirtutum uī, aut rerum opulentia infringi queat.

Frater igitur non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam.

Quæcunq; offerat quis Deo, quæcunq; polliceatur, aut quoquo modo litet pro redemptione fratris, uana omnino sunt: tempus enim est ut è uita excedat. Hinc certè, si non aliās, compertum esse potest, quàm fragiles sint ac flaccidæ res illæ omnes, quæ cum felicitatem in hoc mundo præ se ferre uideantur, nihil tamen minus præstant. Sed felix ille & ter & quater, qui huiusmodi uanitatē leno cinio minimè pellectus, liberè absq; mundanarum rerum amore suam in domino obit mortem. Nimiū enim tenax est diuitiarū amor, & qui ne in extremo quidem uitæ halitu diuitem hominem deserit: non hunc certè à communi omnium lege, quamuis charissimus redimere potest frater, nō opes, non tanto cum labore acquisitus honos, non uxor, non filij. Quid? (heu miserandum, eundemq; irre

C uocabilem illius exitum) ille ipse clementissimus Iesus, in quo tota mortalium omnium redemptio posita est, uel eum à moriendi obligatione, uel à perpetua poenarum miseria, potentia illa sua, quam ordinariam uocant (de absoluta non loquor) quacumque uult omnia ab aeterno ordinem illum primum naturis omnibus insitum seruare, & secundum illius praescriptum, legemque aeternam suas exequi operationes, eximere minime potest, & uult. Si is itaque qui noster pater est, dominus & rex, adde & amantissimus nostri frater ac redemptor, sic in peccatis morientem redimere noluerit, quem alium etiam ex dignioribus caelestium spirituum choris redimere eum posse arbitramur? Pro omnibus enim (modo uelint) copiosa facta est per Christi sanguinem expiatio: pro illo tamen qui confidit in uirtute sua, in proprijs operationibus, in diuitijs, in pecuniarum abundantia atque honorum, nulla. Iam illud non praetereundum, literam quae est Hebraeis, non legi per interrogationem. Sic Fel. Frater non redimens redimet uirum: hoc est, quantumcumque enitatur frater uirum sic confidentem redimere, non assequetur nihilominus quod optat, siquidem, ut interpretatur Paraprastes, nemo potest uel fratrem suum, si uelit, liberare ullis opibus à morte, nec afferre Deo quicquam, quod pro eius redemptione uelit suscipere. Profecto rarissimè seruantur qui diuitias inhiant, haec ille. Hebraismus porro est prophetis familiaris, redimens redimet, ut alias admonuimus, quod rem maximo tentari nisi ac desiderio intelligamus. Ait enim alio in Psalmo: Expectas expectaui dominum. Diues igitur quamuis copiosis innitatur opibus, fratrem ipsum à morte liberare ne utique poterit: idcirco non dabit Deo placationem suam, pro fratre scilicet sic in rebus nihili confidente. Non dabit, inquam,

Precium redemptionis anima sua.

Eius, uertit Hebraeus: sed cum perierit, peribit in aeternum. Viuet quidem perpetuo, sed eo uitae genere ut desperato ne optatus quidem interitus contingat. Ex Hebraeo sic etiam legi potest: Et erit preciosa redemptio animae eorum, & cessabit in aeternum: seu, ut diuus uertit Hieronymus, quiescet in secula. Simile huius illud est quod in primo Regum lib. legimus: Et uerbum domini, inquit, preciosum erat: hoc est, haberi non poterat. Cupiunt sane damnati extingui omnino potius quam in poenis aeterna cruciari uita: sed frustra id quidem, namque apud inferos nulla potest esse redemptio, nulla misericordia, nulla poenarum remissio, lignumque ubi ceciderit, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi perpetuo erit. Quare clamat Ioannes sua in ecclasi & reuelatione: In diebus illis quaerent homines mortem, & eam non inuenient. Itaque à uate additur,

Et laborabit in aeternum, & uiuet adhuc in finem. Non uidebit interitum.

quem ualde optabit. Cruciabitur, inquit, in aeternum, aeterno quodam, sed miserrimo, uitae genere. Porro quia illud quod noster interpret uertit, Laborabit in aeternum, cum Hieronymo qui transtulit, quiescet in secula, conuenire minus uidetur: is utriusque aptus erit sensus, quod ille qui ob malè transactae uitae rationem aeternis destinatus est poenis, laborabit in aeternum immortalibus excruciatu tormentis: atque illo sane in loco, ubi perpetua in miseria uiuens, ab illa sua anxia accumulandarum opum sollicitudine quiescet perpetuo. Moribundis enim semel exuti membris damnati, nulla amplius aggregandi diuitias tenentur cura, sed ab illa prorsus liberi effecti quiescentesque, in infinitas alias deuoluntur anxietates, hoc quidem miserabiliores, quod inextinguibiles penitus sunt & immortales. Stulta igitur illorum est opinio atque inepta omnino, qui magno quamlibet precio sibi suorum animas persuadent à morte posse redimi, suisque illud concedi, quod nemini unquam quamuis potenti, atque in rebus huius mundi florido ac diuiti, concessum fuit, & maxime,

Cum uiderit sapientes morientes: & quod, simul insipiens & stultus peribunt.

Et quod, uelint nolint, relinquunt alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in aeternum.

Sunt ne ista immortalis in hoc mundo uitae indicia? En uidere est, inquit quidam interpres, ut sapientes aequè moriantur & pereant ac stulti & stupidi, & opes suas alienis relinquunt. Insipientem porro illum appellari par est, qui, ut inquit Augustinus, non sibi prospicit in futurum: stultum uero, qui, in quo malo sit, non attendit. Verum ex Hebraeo sic potest legi, Stultus & bardus peribunt: ut stultus secundum dictionem hebraicam is intelligatur, qui ultrò à ratione desciscat, deflectatque à iustitiae linea, quicquid non tantum ratione, quantum recta ratione suapte sponte destitutus sit. Dicitio autem altera, illum secundum Hebraeos exprimit, qui omnino ratione carens prorsus stolidus factus est & brutus. Horum itaque omnium una cum sapientibus unus est interitus. Vide, inquit, eorum qui tam longe à ueri cognitione aberrant, quam falsus sit animus: cum enim magnifica sua illa aedificia, sumptuosissimaque propylaea ac palatia splendido constructa marmore atque emblemate, perpetuum sibi fore domicilium somniant,

(Tabernacula eorum in progenie & progenie, uocauerunt nomina sua in terris suis.)

arbitrenturque ob rem tam leuem, breuicquid interituram, se immortalem adepturos famam & nomen, id illis in primis pro debito illorum stultitiae rependitur merito, quod sepulchra eorum domus illorum sint in perpetuum: non quod sanè impiorum corpora perpetuo mansura sint in sepulchris, cum reuiuiscere aliquando ad futurum debeant una cum pijs omnibus iudicium, sed id secundum Hebraeorum phrasim dictum est, qui nonnunquam pro longo tempore & indefinito, aeternum seu sempiternum ponere consueuerunt. Dolori, inquit Augustinus, seruat impij anima, usquequo accepto corpore utrinque crucietur. Quid sibi igitur uolunt sapientes isti, si Deo placet, rerum suarum calculatores, cum sibi sua fore tabernacula atque aedificia in progenie & progenie, indeque nomene sibi uulgo celebre conciliandum opinantur: non ne illud domus nostrae aeternae erunt, dicentque posteris longa annorum serie nos ampla haec construxisse aedificia, ornasse templa, ac statuas erexisse: hinc nos laudabunt, nobisque quicquid commodi nostris ex laboribus nanciscuntur, referent acceptum: & sic nostrum pariter cum aedificijs aeternum erit nomen. O mortalium amentiam. Non ne & nos quoque uidimus quosdam huiusce persuasionis homines inter nos adeo aedificandi ardore insanisse, ut, quoniam quid innouarent non habebant, uel ipsas comodissimas habitationes, apteque ad libellam fabricatas funditus euerterent, ac nouas nescio quas ineptas, & eas iterum atque iterum fixas & refixas, nondumque inceptas, & iam ad amissim correctas, erigerent: & id totum (ut praese ferebant) quod nomen suum à posteris in posteros quasi per manus traduceretur? Verum hi probè ostendunt, quam gratius illis sit suum in terris celebre censerit nomen, quam in uitae libro, in quo duntaxat piorum nomina scripta sunt in caelis, praescribi. Ab aura certè populari, uulgicquid rumore, atque mentitis nonnunquam titulis dependent, non à diuino amore & gratia. Verum ipsi suas uitae rationes uiderint, nos ad institutum. In aeternum itaque foedi illi cineres, atque ossa impiorum infami in tumulto erunt: hoc est, eorumque requiescent, quousque ad uitam acciti, redintegrato corpore coram iudice stantur, publico nimirum una cum anima ad aeternam inferorum caliginem ac noctem damnandi edicto: & merito id quidem, nam huiusce impietatis

Homo, cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Ingratissimus certè animantium omnium est homo, qui cum à Deo tam benigne innumeris decoratus sit fortunae bonis, ut sunt diuitiae, honor, dignitas, pulchritudo, autoritas in rebus publicis, & multis alijs istius generis bonis, ferino tamen uiuens ritu, in eius prorsus transit ferarum mores, cuius uitam imitatur. Res certè stupore digna est immenso, quod homo natura nobilissimus, atque in sublimi rerum mundi huius fastigio collocatus, & id sane à Deo, nil tam in primis curare uideatur, quam quomodo reiecto Deo & aequitate, nouisque quotidie excogitatis expendarum cupiditatum monstris atque artibus obbrutescat omnino, fiatque similes ui

ta ac moribus iumentis ipsis rationis expertibus. Nō dormiet in magnificentia, uertit Fel. Similis factus est iumentis quæ exterminata fuerunt: id est, non morietur in glorioso illo suo uitæ honore & statu, sed moriens desperatusq; è uita decedet, & cuius nomen non secus uulgò supererit, ac solent iumenta occisa, in frustaq; dissecta & exterminata. Alius item ex Hebræo, Homo in precio non morabitur: hoc est, ut inquit Paraphrastes, non fiet pluris quàm bestia, quibus se similem fecit. Et licet quidē istiusmodi generis homines felicissimo interdum omnium plausu & favore uiuere & mori quoq; appareant, apud cordatiores tamen, atq; illos qui in rebus pub. sapientiores sunt, quamuis in glorij, bestia reputantur meræ, & si quid in terris, quod saltem uegetet, turpius est. Proinde

Hæc uia illorum scandalum ipsis, & postea in ore suo complacerebunt.

Ambiguus semper sensus est, ubi ambigua ab interpretibus redditur litera. Fel. legit, Hæc uia illorū insipientia illis, & posteris sui in ore eorum current. Idem fermè cæteri ex Hebræo. Cuius lectionis ea uidetur summa ac sensus, ac si cætera omnia superius dicta in unum colligens dicat: Hæc demum illa est eorum uitæ ratio, id institutum, ea insipientia ac fatuitas, ut posteris quoq; suis eundem uiuendi modum, cui ipsi adhæserunt, tradant: posteris dico, qui in ore ipsorum current, hoc est, qui iuxta illorū uerba ac præceptiones, quibus quidem præcipitur, ut seculi huius commoda rebus omnibus anteponan, in primisq; quærant, uitā instituere debeant. Et hæc quidem quantū ad Hebræorū literā attinet, sint dicta, cuius quoq; sensum sic breuiter aperit Paraphrastes: Hic est successus stultitiæ illorū dignus: sed & posteris illorū quod ab illis didicerūt sequentur. quæ præterea illorū miseria atq; stoliditas quò attentius animo recondatur, additū est Selha. Nostræ uerò literæ is erit sensus: Hæc uia illorū, non Dei, scandalū est ipsis: hoc est, in illam ipsam suam impingunt uiam, caduntq; illisi, & post hæc in ore suo complacerebunt, illorū scilicet imitatores, qui eadem que ipsi laudabunt, agentq;, tanquā à diuino desumpta oraculo. Alij rursus, in ore suo complacerebunt, ad eosdem ipsos quorū uia sibi met est scandalum, referunt, ad hunc ferè modum: Non illis uisum est satis, quò d facti sunt pecoribus similes malè uiuendo, nisi sua peccata ueluti Sodoma prædicent. Vide igitur, mi lector, quomodo quandiu perstat mundus, stultitiæ non sit finis. Heu mentes deliras. Usquequo delicijs, ut inquit Hieremias, dissolui mini filia uage: usquequo ebræ estis? At cupitis ne horum tandem qui huiusmodi turpissimam sanxerunt legem, uobisq; præscripserunt, o amentes, exitum non ignorare?

Sicut oues in inferno positi sunt, & mors depascet eos.

Tanquā, inquit, stolidus ouium grex, aceruatim hi ad inferos, quos uos felices arbitramini, descendunt, cibusq; mortis erunt. Quemadmodum enim cadauerum omnium caro, cibus est uermium: ita animarum damnatarum uita, est mortis esca, eo sanè modo, quo in pratis herba depascitur, quæ nō à radice, ubi illius est uita, couellitur, sed carptim tonsa à pecoribus inciditur: sic anima in pœnis illis infinitis posita, suæ absq; substantiæ cōsumptione aciaçtura, à perpetuo tanquā uulture dilaniatur morsu, sed nō absumitur. Cæterum mors animæ, ipsa est à Deo separatio & interitus, quem alio nomine damnationē appellamus. Ab hac igitur morte, impij anima (si tamen, ut sic per excessum dicam, anima in impio uocanda sit, & non potius nequam spiritus) siue in corpore cōmoretur, siue extra demigret, æterno corroditur dente ac cruciatu. Ex Hebræis quidam, non, depascet eos, reddunt, sed, reget eos: & est ac si dicat, Mors eos, ut pastor solet oues, reget, illisq; dominabit. Vnde illud est Augustini: Vt Christus uita, ita diabolus mors, qui pastor est eis, ut ouibus, quas trahit ad pascua mortis, quæ sunt æternorum cruciatuum tormenta. Paraphrastæ tamē prior magis uisa est arrisisse litera, cum ait: Sicut oues abducentur ad inferos, ubi pabulum morti erunt perpetuæ. Vt cunq; litera placeat, illud displicere debet, hominis scilicet animā, diuinæ lucis confortem, & æternæ felicitatis hæredem, cuiusq; pastor natura Deus est, ac rector, ad tantam deuenire posse suæ dignitatis obliuionem, ut contempto Deo, rebusq;

busq; cœlestibus à mente prorsus eliminatis, sua se sponte (nefas) spirituum immundorū dominio atq; imperio dedat, ubi à diuinorum excisa passione, ipsa se in cibum æternæ deuoueat morti. Heu animas sic à morte consumptas, lachrymarum fluuio amneq; suspiriorum, si daretur, redimendas. Verum in inferno, quod te admodū pungere deberet, o qui gloriaris in malitia, & potens es in iniquitate, nullus est misericordiæ sensus. Agedum, uis ne aliam illorum intelligere calamitatem?

Et dominabuntur eorum iusti in matutino.

Id est, illis quos modò, dum nondum à paleis secretum erat granum, irrisioni habuerunt, transacta mundi nocte, se subditos cernēt: tum dico, quando regnante in suis Christo, illi omnia subdita erunt, sientq; reprobi scabellum pedum eius. participes enim semel crucis Christi facti in hac uita electi, erunt & gloriæ, quæ in eo potissimum consistet, quando & ipsi dexteræ iudicis, genus omne mortaliū iudicaturi, assederint: & id quidem in matutino, seu manè, ut uertit Fel. id est, in ipsa statim prima secretorum cordium cognitione, quæ impræsentiarum dum ignorantia nox est, omnino nos fugiunt. Nondum, inquit Ioannes, apparuit quod erimus (ecce nox) scimus autem quòd cum apparuerit ille (ecce lux in domino) similes ei erimus (ecce nostra cum Christo potestas & gloria.) Idcirco clamabat Paulus: Nolite ante tempus iudicare: hoc est, dum nox adhuc terris incubat, nolite præproperum uobis arrogare iudicium: illud differte quando ueniet dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum. Audisti, inquit spiritus, improborū maximā omnium calamitatē, cum se nimirū Christo, atq; eius amicis, quos in hoc mundo tam diro persecuti sunt odio & contemptu, uelint nolint, subditos intuebuntur. Audi quoq; aliam, qua, spe omnium rerum illarum quibus in uita nitebantur, eisq; magis quàm Deo fidebant, destituti, desperatq; in pœnis manebunt æternis.

Et auxilium eorum ueterascet in inferno à gloria eorum.

Id est, res illæ omnes, honor scilicet, dignitas, diuitiarum copia, addo & literarum, à quibus sanè tanquam à potentissimis pendeant dominis, non amplius in marmoreis ædibus, excelsisq; tectis ac palatijs, in quibus spem omnem suam collocauerant, uidebuntur: sed in inferno, perpetuo illorū domicilio, tam sublimi gloria uersa in ignominiam, sic penitus interibunt, quòd nulla eorum deinceps extabit memoria. Robur, inquit Campensis, impiorum peribit, ubi ad inferos à magnificis ædibus (à gloria, noster uertit interpretes) quas hinc extruxerant, translati fuerint. Non omittam quòd hinc à Græcis addi uideo: nam simulatq; literam eodem quo noster interpretati sunt modo, usq; in inferno, addunt postea, à gloria sua expulsi sunt: hoc est, ab illis ipsis rebus quas sibi æternam fore gloriā opinabantur, prorsus reijcientur. Ita illis continget,

Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferni cum acceperit me.

At Deus redimet animam meam, uertit Hebræus: & est clarior sensus, quàm si legas, Veruntamen. quem sic reddit Paraphrastes: Interim, dum scilicet illi in perpetuis manebunt pœnis, Deus liberabit animam meam ob eo cruciatu, qui impios manet. Ipse enim merecipiet ad se, per gratiam nimirum & misericordiam. Quoniam, inquit Chaldaeus, docebit me legem suam in æternum, seu suscipiet me: aut, ad se, ut Aben Ezra interpretatur, assumet in morte spiritum meum. Omnia hæc enim à Dei filio dicuntur propter nos, qui ob felicissimam illius resurrectionem, in qua mirabilis Dei patris erga eum apparuit dilectio, simul cum ipso ad æternam assumimur quietem. Quantam mihi porro afferunt consolationem uerba illa, quæ nunc etiam in carne positus, mecumq; colluctans, ab aureo Christi ore audire uideor, quorumq; memoria nō solum corda hominum diuinæ suauitatis capacia, uerum etiam saxa ipsa inanima & rupes commouere debent: Venite, inquit, benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est à patre meo, ab origine mundi. O me felicem, si, quid aio sit: quoniam, in-

C quam potius, unus ex illis ero. Dementia forsan hæc est, ac præsumptio, imò uerò etiam summa hæc est sapientia, quam me hæc inter quercus atq; ilices latitantē nuper edocuit meæ fidei autor Christus: huic enim semel addictus, incorporatusq; ut inquit Paulus, atq; per cœlestis patris misericordiam illico hæres destinatus, quomodo non semper cum illo commorabor? Euelli potius Sol ipse sua à sede poterit, obscurariq; ac cum cæteris cœlorū astris in opacam nostri orbis regionē delabi, quàm ab amore, quo suos Deus sub gelidissimo persecutionū septentrione laborantes inflāmare solet, dissocientur piorū animæ, iustitia illa uidelicet animatæ, qua Deo uiuitur per fidem. Haudquaquā igitur uerebor fide & ego illa munitus, quæ est in Christo Iesu, quamq; Deus per ipsum, tanquā per aureum riuulum, in me alioqui sterilem & siccum deriuauit, unā cum ipso, cuius ego per gratiam sum membrum, dicere: Veruntamen Deus redimet animā meam de manu inferni, cum me acceperit, cum ad sese traxerit, uti iam traxit, sibiq; per misericordiam copulauit. Cum hæc itaq; planè uulgo incredibilia uideantur, quæ hucusq; à spiritu in inuolucro dicta sunt, additur diapsalma, uel eo maxime quod in sequentibus dicturus erat:

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cum interierit, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius.

D Pulchra nimirū ac Christi spiritu digna hæc est parænesis, qua suos hortatur, ne illorū metuant fastum, qui in multitudine diuitiarū suarum gloriantur, cum ipsa eadem illorum felicitas breui interitura sit. Siquidem cum mori illis contigerit, nihil prorsus rerum illarum, quas tam ardentem in hoc mundo dilexere, secum auferent, in gloriamq; è uita decedent. Quorsum igitur tam breuem improborum pertimescimus felicitatem, quæ cum illorum uita, quæ breuissima est, simul interit? cuiq; felicitati sempiterni hi dati sunt comites, dolor, mœror, luctus, plangitūscq; insaturabilis, ac perennis in cruciatibus miseria. Quis tam bellam, ni prorsus excors sit, deamet felicitatem? Sed illud supra modum dictū mirabile, quod cum hæc nobis dicantur, nec quo minus ea uera sint dubitemus, imò etiam & credamus, & in Ecclesia unā cum cæteris fateamur, illecti tamen rerum harum inferiorum ambitione, falsaq; decepti beatitudinis imagine, unus post alium certatim ad miserissimum illum uitæ exitum perinde properamus, ac solent hi qui in hippodromo currentes, gloriosum expectant post cursum brauium. Heu mentes attonitas. Non te malè habeat, inquit spiritus, non mireris, discrucieris uel animi, cum diues factus fuerit homo improbus, ac uulgo gloriosus, tu uerò pauper & inglorius: ne, inquam, pro magno illud reputes, cum suam in altum malis artibus, dolo, sequitia atq; usuris euexerit familiam, natura humilem & obscuram: nam cum ipse interierit, interibit quoq; secum pariter quicquid in terris gloriosum illi uisum fuit: nudus enim ab hac uita excedet, quemadmodum nudus in eam, alioqui suo sibi uitio letalem, ingressus est.

Quia anima eius in uita ipsius benedicetur, confitebitur tibi cum benefeceris ei.

Quidquid illi felicitatis obuenturū erat, id totū illi in uita datū est, cæterū nil ultra, præter miseriam. Sed tu interim mihi turpissimū illius morem considera, qui neminē laudare aut amare solitus sit, nisi quem uiderit suis seruire cōmodis & uoluptatibus, cæteros uerò quamuis integros & probos aspernatur. Benedicere hinc positum est, pro rerū copia affici: confiteri item pro laudare ac gratias agere: & est sensus ac summa, quod anima impij, hoc est, ipse impius in hac solūmodo uita rerum ubertate affluet, ab alijsq; laudabitur partim timore impulsis, partim uerò ignorantibus, quæ nam sit uera uitæ felicitas & beatitudo: ille autem contra eum tantūmodo laudabit, qui suum approbabit uitæ modū, sibiq; suis in cupiditatibus morē geret. Verūm alius uidetur esse sensus Hebræis, quia alia est uita. Sic Fel. Anima suæ in uita sua benedicet, & celebrabit te: id est, in hac uita beatus sibi uisus est: & laudabunt te (mutatio est muneris) hi scilicet, qui cōfidunt in uirtute sua: cum nō dissimilis illis fueris, te laudabunt. Quid si diuitē hunc ine-

A ptum apud se loquentem introducamus? Celebrabunt, inquit, te uulgo, erisq; aliquid apud multitudinem, cum sic tibi prospexeris, molliterq; uiuens agrum agro accumulaueris. Verūm utcunq; intelligatur litera, miser ille, de quo multa in parabolis loquutus est spiritus, post breuem illam uitæ gloriā, post delicias, post turpem rerum omnium saturitatem & fastidium, tandem

Introibit usq; in progenies patrum suorum, usq; in aeternum non uidebit lumen.

En tandem improbi diuitis exitus: ex hac enim uita demigrans cum nihil minus tamen cogitaret, in infernū, ubi illius iam pridem, longa ætatum serie, descenderunt patres, quorum mores imitatus est, proijcietur, absq; spe ulla uidentū unquam lucem. Veniet, inquam, quō patres eius, qui simili fuerant improbitate infecti, uenerūt, ubi horror noctis æternus, caligoq; densissimis inuoluta tenebris omnem prorsus aufert diem ac lumen, multo magis Deum, qui lucis omnis principium est. huiusmodi enim improbitatis homines tunc Christus quasi digito demonstrauit, quando Iudæos alloquens improbis omnibus loquutus est, dicēs: Vos implete mensuram patrum uestrorū. Primus porro martyr, Quem, inquit, prophetarum non occiderunt patres uestri? Quare sic suos admonet Deus in uita illo: Ne sitis, inquit, sicut patres uestri, ad quos clamabant prophetae priores, dicentes: Conuertimini de uis uestris malis, & cogitationibus uestris pessimis, & non audierūt, neq; attenderunt ad me. Illuc igitur ubi nullus ordo est, nec lux, nec uita, sed sempiternus horror, perpetuaq; mors, nox & mœror inhabitant, patres impij cum filijs simul impijs, uno facto uolumine descendunt, æternumq; manebunt. Et certè nulla illis à iudice illata iniuria, nam

Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

B Repetit quæ superius dixit. Miserabilis homuncio, clamat Peraphraistes, cum in honore propter diuitias esset, nihil intellexit: sed pecudum uitā imitatus, sese similem fecit illis. Ignorato quidem, seu potius neglecto honorū omnium morū fonte, mirū si homo aliud uitæ genus eligat, quàm ferarū. A quo sanè uitæ genere faxit Deus ut ego, qui hæc à turbis remotus, utcunq; inter dumeta ac faxa balbutio, cum cæteris diuini honoris studiosis abhorrens, illuc me totum projiciam, ubi mea continua sum habent nidum suspiria, ad pedes nimirum Domini mei Iesu Christi, ubi meam iam omnem collocatā esse felicitatē certō scio. Reposita quidem est hæc spes mea in sinu meo: interim uerò tam benigno Domino laudū omnium cumulus, honorq; perpetuus in seculorum perfoluantur secula. Amen.

PSAL. L. Psalmus Asaph.

Deus deorum Dominus locutus est, & uocauit terram à Solis ortu usq; ad occasum.

Haecenus primus est uersus Hebræis. Cæterum Asaph unus ex Leuitis illis erat, qui in die illo, quo, ut in sexto Paralipom. capite legimus, attulerunt arcam Domini, & constituerunt eam in medio tabernaculi, à rege ad confitendum Domino selectus fuerat, quicq; cum cæteri partim lyra, partim organo diuinas celebrarent laudes coram arca, ipse in cymbalis idem laudandū Dei munus nauiter exequabatur. Cui & is in primis quem nunc exponere nitimur, tanquam cantorum principii demandatus fuit psalmus, mysterio nimirum omnium maximo insignis: quippe qui de filij Dei aduentu, ortuq; Euangelij, ac gentium uocatione, mirabili uerborum artificio pertractet. Quocirca narraturus uates rem mirum in modum sublimem, atque adeo penè incredibilem, in ipso Psalmi exordio magnificis admodum utitur uerbis, dicens: Deus deorum Dominus locutus est, & uocauit terram à Solis ortu usque ad occasum. Hebræi, Deus fortis, Dominus loquutus est, uertunt. Paraphraistes uerò cum nostro legit: Deus, inquit, iudicum Dominus loquutus est. nam iudices olim Iudæorum dñj appellabantur. Prophetæ item, cæteri q; qui spiritu Dei agitabantur, agitanturque impræsentiarum, adoptionis

C gratia dñi uocari possunt: quorū tamen omnium Deus opt. max. Deus est ac Dominus. Vide quomodo hic uates audituris metum inicit, cum illum qui omnium quamlibet doctrina & spiritu sublimium princeps est, loquuturum asserit, non his quidem aut illis duntaxat, sed omnibus regionum omnium, qui ab ortu Solis usq; ad occasum terras incolunt. Nemo enim ab Euangelij fide excluditur. Ideo ille qui rex magnus est super omnes deos, id est, qui super quoscunq; quantacunq; polleant dignitate ac potentia, siue in caelo, siue in terra, constitutus est rex, quicq; olim multifariam, multisq; modis per Prophetas suam mundo aperuerat uoluntatem, nouissimè extremis hisce diebus, proprio ipse ore nobis loquutus est. Et primum quidem sui castissimi sermonis initium e Sion, tanquam e sublimi fidei turre & specula, auspiciatus est. Quare

E Sion species decoris eius, Deus manifestè ueniet.

Sion, Hierusalem est in scripturis. Speciem decoris eius, non tantū diuinam Christi praesentia, qui speciosus praefilijs hominū in terris factus est, appellat hic spiritus, quantum salutis humanae, caelestisq; doctrinae praeconiū, quod in Hierusalem, tum per Christū, tum per eius discipulos exordium habuit. Fel. sic: Ex Sion ornamento pulchritudinis Deus splendide apparuit. Non possum equidem hic a nonnullis non dissentire, qui cum suis in proemij de promulganda Euangelij lege ac gratia, Christi aduentu primo in carnem, psalmū hunc factum asserant, in ipso tamen fermè interpretationis initio, ad secundū statim transeunt, a uocibus intercepti (opinor) illis, quibus ad exprimendū magis Euangelij fulgorē ac pulchritudinem utitur uates: ut sunt, Deus manifestè ueniet, ignis ante illum praecedet, & similia alia: quae tamen nō minus primo, quam secundo Christi aduentui conuenire mihi uidentur. Tentabo igitur, spiritus Christi ductu, an psalmus iste uerè diuinus, decorisq; ac perfectae pulchritudinis Christianae reipub. praeco, primo illi celeberrimo Christi aduentui, cuius praesentia nostra tunc salus coepta est delinearī, atq; ab ipso Dei filio tanquam (ut sic dicam) calotechnio absolutissime perfici, aptari queat. Alioqui certè quid mihi secundus iucunditatis, imò quid terrois atq; adeo diffidentiae ac desperationis nō afferret, nisi primus extitisset, qui blanda suauitq; sui memoria, metum omnem meū temperaret, dulceq; redderet, si quid amaritudinis ex peccati haustu meum aliquando infecit palatū? Verū si cui magis aliorum psalmum de utroq; interpretantium aduentu sententia arripserit, non aegrè feram, imò illam cum ipsis & amplexabor, & si sic Ecclesiae uidebitur, dissuauabor: tantum meam simpliciter aperiam opinionem, sultam nihilominus non minimae classis ac doctrinae uiris. Deus, inquit uates, qui patribus olim nostris, sub uerborum rituumq; inuolucro loquutus est, ac suam corpoream mundo pollicitus est praesentiam, en tandem manifestè ueniet.

Deus, inquam ille, noster ueniet, & non silebit.

Excussis enim umbris, apparuit ipsa manifestè ueritas: qua, siue in terris, siue in caelis quoq; requiras, quid manifestius, quid lucidius inueniri potest? Ego, inquit, qui loquebar, ecce adsum. Hinc porro sic de manifesto huiusmodi accessu ad nos per carnem, liquidissima testatur uoce Esaias: De Sion. exhibet lex, & uerbum Domini de Hierusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos. Num, te obsecro, gentes a quoquam iudicari, arguiq; multi late degentes populi occultè, & non potius palam & manifestè poterunt aliquando? Ad haec, lucis huiusce radios, crassiori cum etiamnum essent sensu ac spiritu discipuli, semel intuentes quasi per transfennam, dixerunt Christo: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbiū nullum dicis. Quod si tamen quis Dei filium in terris obscure atque occultè uixisse, suumq; sparsisse uerbum contendat, is audiat, hominum tunc malitiam atque ignorantiam, addo & hebetudinem, in causa extitisse, quin Solis radios, uel in ipso splendidissimo meridie, intueri potuerint. Esto siluerit ipse, ut uis, num propterea post Christi mortem, felicissimamq; illius ad dexteram Dei patris affectionem, siluere Apostoli? num caeteri illius propemodum

A modum absq; numero discipuli? num hi omnes gratia per Christum mundo allatam silentio texere? nonne publicè, propalamq; haec omnia? nonne in omnem terram exiuit sonus eorum? Martyres porro ne illi primi, bases nimirum fidei & Ecclesiae, in arctis angulis, angustisq; locis, an in medijs ipsis urbium plateis & theatris, toto spectante orbe iugulati fuere? Manifestus igitur, ac, ut uertit Fel. splendidus apparuit Dominus, splendidus uixit, splendidus mortuus est, splendidus resurrexit, splendidus nunc quoq; in piorum cordibus, per sui sanctissimi spiritus infusionem cernitur: in caeteris uero & obscurus, & (ut sic dicam) letalis: quemadmodū olim etiam in ipsa crudeli sui purissimi corporis, in quo neq; tunc species, neq; decor uisus est, dilaceratione, membrorumq; omnium dissolutione, pulcherrimus paucis illis, qui in eius fide permanferunt, sed in primis beatae uirgini secretorū caelestium conscia, apparuit: alijs autem informis, & planè extinctus. Qui, rogo, dicendus is est in tenebris aduentare & occultè, cuius aduentus ignis anteambulo est, atq; horrifonus procellae strepitus praeco?

Ignis, inquit, ante ipsum praecedet, & in circuitu eius tempestas ualida.

Ignem hic uocat spiritus, uirtutem illam efficacem, quam suo ab aeterno inseuit uerbo & legi Deus, cuiusq; ardor in ipso statim gratiae limine, mortalium cum omnium tum Iudaeorum maximè corda uiolentius, quam antea, & mouit, & partim ad uitam, partim ad interitum exussit. Comotus est, inquit Mattheus, seu turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo, nempe Herode, qui ut gentium ad tam insolitum noui regis aduentum comouendarum typus fuit, ita ciuitas illa, totius populi Iudaeorum. Ad haec, ex huiusce facis igne, illa tum primū ardens, ut illum appellat Christus, lucerna de improviso erupit Ioannes, uatum nimirum omnium maximus, imò uatum interpres, qui omnes quotquot illum ad Iordanis ripas conuenissent (ad eum enim certatim turbae, publicaniq; ac, ut refert Lucas, milites discendi causa conueniebant) tanquam uox uerbi, praecoq; & nuncius, publicè ad ueram capeffendam pietatem erudiebat. Vnde omnis Iudaea, ut inquit Matthaeus, Hierosolymaq; atq; omnis regio circa Iordanem, tam nobilis lampadis excitata fulgore, exhibat ad eum, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. Haec ne in occulto? Sentis ne ignis illius uim, qui ante eum praecessit, & inflammauit in circuitu inimicos eius? O si mihi uel tantillum saltem, in tenebroso uite huius itinere, tam efficacia ignis uiri illius, cuius nomen a sacra mihi unda contigit, contingeret. Discrucior sanè animo, nondum me uel minimam quidem uitae illius, cuius nomen adeptus sum, integritatem arripuisse: arripiam tamen, modò Deus, cuius ille aduentui tanquam fax ardens prauius fuit, me in spiritu & igne etiam atq; etiam ablui iubeat. Atq; haec de igne dicta sint. Caeterum tempestas ualida, seu turbo, ut uertunt Hebraei, eo sanè tropo, quo ignis, Dei potentiam omnia in Christi aduentu proterentem deuaftatemq; significat. Quare Paulus istiusmodi ignis calore accensus, turbineq; illo, cuius olim impetu ex equo deturbatus exterritusq; e persecutore factus est uas electionis, clamabat: Arma militiae nostrae non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitiois (ecce tibi uis ignis & procellae) consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. Vides quam concitus factus sit Pauli sermo, ob ignis tempestatisq; diuinae impressionem? Vis ne aliam uehementiorem audire commotionem?

Aduocauit caelum desursum, & terram discernere populum suum.

Videor hic mihi illud seruatoris audire: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi enicietur foras. Atqui & supera & infera, caelestia nimirum & terrena ad erigendam tunc Ecclesiam, nempe diuinitatis in terris domicilium, Christi, Christianorumq; cum Christo, in tam nobili aedificio collaborantū, obsequijs praesto adfuere. Prodigia enim tum primum immensa, tum in caelis, tum

C in terris ad mortalium terrorem uisa sunt. Et ut alia penè infinita prætereamus, nõnne in Christi morte Sol in cœlis, tanquã sui autoris exhorrescens mortem, expalluit, atq; absq; luce uisus est? Quid terrar' petrae, inquit, scissae sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Vocatum itaq; cœlum, suam sursum uersum demisit ad Christi nutum seruitutem, non tam quidem inanimatorum rerum, quàm mentium illarum cœlestium, quarum ministerio usus est Christus in terris, cæteriq; post illum Ecclesiae proceres, atq; illius fidei cooperatores. Laetitia illa rerum erat conditarũ omnium uniuersalis, unde ab omnibus certatim exhibitũ fuit obsequiũ: & id quidem totum, quod pij omnes à dæmonum tyrannide eximerentur, & sic postea à reprobis discreti femotiq; unusquisq; quod charius in uita habuit & dilexit, irreuocabili facta diuisione fortiretur: ita illos qui cœlestia in hac uita dilexissent, cœlũ ut suos agnosceret, ad se traheret, atq; in æternis collocaret bonis: alios uerò, utpote terrã terrenãq; uel usq; ad emissionem animæ, sectantes cõmoda, terra ipsa cognosceret suumq; ut populum à cœlesti illo alio discerneret, tandiuq; aleret, quoad per mortem absorptos ad æternam transmitteret damnationem. His igitur suis in cruciatibus derelictis, inquit spiritus:

Congregat' illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia.

D Ecce quomodo secreti ab improbis boni, sanctiq; à nefarijs, in Dei Ecclesia congregandi sunt. Hi, dico, qui fidei legem longè præstantiorem esse, quàm lex operum, re ipsa ostendunt: & qui, ut inquit Augustinus, cogitant de promissis eius supra illa quæ operantur, quæ sunt sacrificia, quæ hinc à spiritu interseruntur. Nouum, inquit, testamentũ, quod in fide fundatũ est præstat ueteri, quod cruentis cõstabat ritibus & sacrificijs: hi igitur ad Christũ congregentur, cõfugiantq; qui superstitioso reiecto cultu, ut ferè ille erat Iudæorum, ordinant, disponuntq; atq; idcirco nouum istud pacis ac fidei, ut ueros decet liberos, testamentum, tanquam illius ueteris summam ac nexum, & in quo sanè omnis inest perfectio, seruant. Verũm Hebræi non, illi, sed mihi uertunt, hoc ferè modo: Congregate mihi bonos meos, seu sanctos meos, incidentes fœdus meum super sacrificium. Et est uox Christi, ad sese congregantis omnes, quos sibi datos à patre, ne quis ex illis pereat, asserit. Vnde illud est: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. & est sensus, ut eleganter aperit Paraphrastes: Congregate ad me, inquit, sanctulos meos (uide tenerum Christi affectum in suos, quos sanctulos uocat) de quibus tam sum meritis bene, & qui mecum inierunt pactum de sacrificandi ratione. Quæ quidem ratio, ut mea fert opinio, in eo consistit, ut ritibus ueterum seruatís, tam in sacramentis uel conficiendis, uel multitudinè erogandis, quàm in piarum ceremoniarũ usu & cultu, ad Ecclesiae decorem, pietatisq; Christianæ testimoniũ à patribus decreto: illud tamen primum & præcipuum in cultu externo requiratur, persuasumq; sit omnibus, Deũ in spiritu & ueritate in primis coli debere. Ad quem sanè finem non solum ritus isti Ecclesiae ac sacramenta referri debent, uerum etiam quicquid à sanctis Dei uiris, ueræq; religionis capitibus hinc agitur, id totum prorsus eò tendit, ab illoq; tanquã radij à Sole, dependet. Id quidem fœdus est Dei cum suis in initum, incisumq; in eorum corda atq; animas, ut olim incidebantur in æs aut saxum, leges fœderum.

Et annuntiabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est.

Quis hinc non miretur, simulq; quanto ualet animi studio ac nisu, iustitiã illius licet secretam, uulgoq; ferè incognitam, annunciet, qui remotis procul ab Ecclesia reprobis, quos uti suum populum terram discernere in superioribus imperauit, illis tantummodo suæ misericordiae sinum aperit, quos suos fore iam antereorum originem prænouit (hos cœlos uocat) ac propterea suo cultui, qui spiritum totũ hominis requirit misericorditer addixit: Quod quidem mysteriũ præteritis omnino seculis incognitũ, nobisq; in Christo palàm factũ, tanta ad eò miratione dignum uisum est uari, ut Selha hic interponere curauerit, uel eò maxime, quod

A abolendam prorsus esse sacrificiorum legem, cum hæc scriberet, in spiritu præuiderit. Vnde nouum atq; perpetuum sacrificandi ritum conscripturus, facit hinc Deum uniuersorũ iudicem, quò res altius consideretur, ad uniuersam totius orbis multitudinem sermonem habere.

Audi, inquit, popule mi, & loquar Israël, & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum.

En hinc Ecclesiae, quæ est in Christo, fundamentum ponitur: nam fides ex auditu. Clamat igitur in hoc psalmo Christus, omnesq; cõmuniter ad ea quæ dicturus est audienda, sed cum primis in libro uitæ per gratiam conscriptos, qui sunt uerus Israël, inuitat. Audi, inquit, hoc est, meis fidem adhibe uerbis, popule mi. Populum suum uocat Deus omne mortalium genus, quippe qui omnium pater est & conditor, ne non uocatum se quis expostulet: uerum quia fides non omnium est, ut inquit Paulus, sed Dei est donum, speciali, ut dixi, prærogatiua suos alloquitur: illos dico, qui oblatam fidem amplexuri erant. Te, inquit, ô popule mi, ô Israël, ô qui credituri estis in nomine meo, uos alloquor, uos ad meam inuito concionem, uos testes adhibeo, quòd Deus Deus uester ego sum. Innumera enim quæ uobis potentie meæ addo, & amoris mei erga uos exhibui testimonia, nõnne clamant me solum uestrum esse Deum? Vide quid Dei filius in Ioanne de se dicat: Si non facio, inquit, opera patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non uultis credere, operibus credite. Oportet igitur accedentem credere, sed illud ante omnia, quòd ipse est Deus, Deus (inquam) noster per gratiæ dilectionisq; qua suos dilexit ante mundi constitutionem, priuilegiũ. Quid hinc (malum) non diffiniunt de Deo, atq; eius, ut uocant, essentia nõnulli: uerum in epetè, siquidem ineffabilia mortali explicare uelle uerbo, impossibile planè est, ne dicam stultum. Ad obediendum fidei, clamat Paulus, gratiam & Apostolatam accepimus. quare ubi Dominus quidpiam asserit, ut inquit Chrysostomus, non oportet audientes multum defatigari, aut curiose nimium indagare, quæ dicta sunt, sed tantum excipere & credere. Non, inquit, ut ipsius substantiam indagemus, sed ut in eius nomen credamus, uocati sumus. Sed iam concionis seriem uerabundè uideamus.

Non in sacrificijs tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos.

Quandiu enim Israël puer fuit, legiq; ceu aspero seruiuit pædago, ad ea quæ legis erant seruanda diuina tenebatur iussione, contendebatq; pro uiribus, uerum nequicquam: nam aceruum illum immensum ceremoniarum, rituumq; ac libationum, nemo unquam integrè exequutus est: quando quidem nihil unquam ad perfectũ, ut ait Apostolus, adduxit lex. Et licet cuncta illa antiquæ legis decreta ac sacrificia, populi illius fidem testarentur, tamen id paucis cognitum erat: proinde alia ab ipsa iam mundi origine promissa fancienda erat lex, fœdusq; percutiendum æternũ, quod passim omnibus ubiq; gentium uiuentibus obuium foret: id Euangelium erat, id Ecclesia, id Christus, cuius cultus ac religio à spiritu hinc optime effigiatur. Ne uerearis, inquit, ô homo, te à me reprehendi, nisi cruentis mihi litaueris sacrificijs: plenus sum. Ne offeras ultra sacrificium frustra. Incentum abominatio est mihi, holocaustomata uestra non mihi iam sunt accepta: nouus inceptandus est cultus, cuius summa, amor est, non cruor aut timor, ut olim. Vestra enim (ne dubitetis) holocausta in conspectu meo sunt semper: iam illa habeo, mea quippe sunt, tantum abest ut mortalium rebus egere dicar. Non amplius accipiam, ut hæctenus factum est, de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos, ô homo: umbra illa omnia fuere. En ueritas, en ego qui tum rebus in illis loquebar, adsum. In me iam solum uestros, ô mortales, conijcite oculos. Exoleuerunt iam demum umbræ, præstò est lux. Illud porro non prætereundum, holocausta in conspectu meo sunt semper, à nonnullis per negationem legi, hoc modo: Et holocausta tua non semper me coram: ita Kimhi Hebræus interpretatur, uultq; negationem utriq; inseruire hemistichio, quemadmodum

C in superioribus dictum fit: Non dabit Deo placationem suam, & precium redemptionis animæ suæ. & est sensus, holocausta uestra haud semper mihi accepta erunt & grata, utpote quæ ad tempus duntaxat præfixum, uestræ prospiciens imbecillitati, seruari uolui, cæterò mihi nauseæ erunt:

Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum, iumenta in montibus, & boues.

Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est.

Si esuriro, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius.

Nulli dubium esse debet, sacrificantiũ tum Iudæorum animũ magis spectasse Deum, quàm occisa pecora. Id enim fuit in mente Dei consiliũ, ut Iudæorum populus ueræ religionis expers & rudis, ab illis sensim sacrificandi ritibus, ad ueram capessendam pietatem, quæ potissimũ in animo consistit, transiret, condisceretq; sibi tandem emori, ac Deo uiuere: alioqui quid uis illa uictimarũ, omnium molitori Deo uel honoris uel utilitatis conferre potuisset: Illud, Cognoui omnia volatilia cœli, nihil aliud sibi uult, quàm, in mea sunt potestate. Hebraismus est, quo haud raro in scripturis legimus Deum suos agnoscere, quod idem est, atq; Deum illos ut suos habere, eosq; curare & tueri. Cæterum cum belluarum omnium, ferarumq; syluestriũ, uolucrum item multitudo, & quicquid mansuetorum animantium in terris uspiam inuenitur, diuinæ morem gerat uoluntati, atq; in illius sit potestate: absurdissimum planè esset censere Deum, tanquam hominem rerum harum inopem, bestiarum carnibus uesci, aut illarum nidore delectari, proindeq; è domo illas hominum, aut armento poscere. Puerilia sanè quidem illa fuere sacrificia, pueris nimirum Iudæis, hoc est, nondum solidiori pietatis edulio, quod allaturum erat Euangelium, assuetis, ad tempus cõcessa. Verum plenitudine ea temporis aduentante, qua suum misit Deus unigenitum, factum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret (en quomodo perditæ erant quotquot sub legis onere premebantur) cœperunt illa omnia usque ad deo nutare, donec aperta iam tandem ab agno pietatis Euangelicæ tabula, a libro qui Dei manu ob signatus fuerat resignato, prorsus occubere, aliudq; sacrificandi genus, per breue scilicet & compendiosum, in eorũ successit locũ. Quam obrem à spiritu additur,

Immola Deo sacrificium laudis, & reddet altissimo uota tua.

Hæc est summa, conclusioq; totius illius sacrificiorũ acerui atq; oneris, ut seruo quis Dei considerans bonitatem, atq; in mortales dilectionem, illum quem tam largè effusum in erogandis huic mundo ingrato & duro muneribus cernit, admittatur, amet, quærat, illumq; solum ante omnia expetat, secumq; uelit, cui & se & sua tutò queat cõmittere consilia: interim uerò nil tam charũ in uita habet, quàm ut tam benignum dominum, quæ oris, quæ cordis efferat laudibus, iuxtaq; ueluti de se structa ara, ac simul uictima, se totum ad diuinũ nominis honorem & maiestatem & incendat. Atqui talem sacrificandi morem atq; usum in quo fides atq; amor humanis iugulatis sensibus, splendidiore sunt, diuina approbat maiestas, hunc cupit, hunc uel ab æternis rerum seculis, à mortalium poposcit animis, & exegit. Vult igitur à nobis Deus nos ipsos, uult animum, uult cor, uult quoq; ipsum alioqui brutum atq; iners corpus, ut quicquid tandem sumus, quicquid uiuimus, uouemusq; id totum facta ueluti rerum omnium nostrarum sarcina ac globo, una sit laus Deo, unaq; libatio & sacrificium. Cæterum hinc uates (opinor) celebris illius ac solennis meminit uoti, quo nostrũ quilibet se Deo in baptismo dedicat: huic contrauenire scelus penè inexpiabile censetur: quocirca, uelimus nolimus, inuiolata reddenda sunt, quæcunq; tanta cum religione promissimus. Quid porro de nobis censendum, qui non contenti nos semel deuouisse Deo, addimus & aliud nouum noua obtestatione iusiurandum? Non nouum quidem id est, sed quædam pia prioris testificatio, recensq; promissio illorum quæ iam polliciti sumus: unde arctiori nos nodo, qui in claustris sepultam degimus uitam, repetito iusiurando, distinemur nodatq; sumus, quàm hi qui semel in baptismo

Aptissimo ea Ecclesiæ promiserunt uoueruntq; quæ seruata, perfectissimũ reddunt hominem, capacemq; æternæ felicitatis per Christum, cuius cruore ac nece, uis ea data est aquis, ut nihil aliud requiri posse uideatur, quin superfluum omnino sit & nouum. De uotis uerò quæ sparsim ab hominibus in periculo aliquo constitutis nuncupantur, quid iudicandum sit, id dñi Ecclesiæ uideant: de modo, non de re ipsa loquor. Tantum illud dicam, uota illa tunc uera esse ac rationi consentanea, quæ à temperato animi proposito & consilio, dimensis prius humanæ nature uiribus, prudenterq; examinatis proficiscentia, in Dei honorẽ, profectumq; animarum tendunt. Cæteroquin uota illa subita & immediata quæ fiunt, quæ ue magis à uehementi perturbatione animi ac metu prodeunt, quàm consultò, aut erga Deum fide, quemadmodum difficilia plerunq; sunt, & ut seruentur, impossibilia, ita neglecta, periculosa. Sed de omni hac uotorum ratione non loquitur hic uates, uerum de illa qua perpetuo fœdere anima & pollicitatione se consecrat Deo, promittitq; se, quæcunq; accidant, eius sanctum nomen celebraturã, eoq; uicturam uitæ instituto, quo palam omnibus fiat se nihil in terris tam cupidè desiderare, quàm ut diuinũ laudetur nomen, sanctificeturq; atq; ab omnibus ubiq; gentium colatur. Rarò enim in scripturis uoti nomẽ reperies, cui Dei laus itidem coniuncta non sit. Cæterum quoniam cuius anima temperamenti sit, quid ue de Deo sentiat, nõ clarè admodum discerni potest, idcirco addita est ad ueritatum lima, cuius quidem dente uel ad uiuum usq; interdum corrosa, quò se uertat, plerunq; ignorat: eam ob rem à Deo, ut est animarũ amantissimus, ne tota in scobem exeat, admonetur.

Inuoca me, inquit, in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.

Duos hinc mihi uidere uideo fidei gradus, ad animarũ perfectionem necessarios: alterum enim, quò certò credant sese occultis spiritus stimulis ad amplexandam crucem animari, inuitariq; alterũ uerò, quò suam non ignorantes infirmitatem, nusquam sibi sperandum esse in ipsa ferenda cruce auxilium, præterquam a Deo, persuasum habeant. Qui Deus ita nostri cupidus est, ut non solum nos periculi incautos admonere soleat, uerum etiã sese nobis exhibet in aduersis defensorem: qui tamẽ haud multa quidem à nobis propterea exigit, neq; multi laboris accuræ, ut olim illa erant Iudæorũ, sacrificia, uerum id tenue & solum, ut, reiecta prorsus cæterarum rerum spe & fiducia, ad se tantummodo confugiamus, sibiq; pro reportata ab hostibus uictoria, gratias saltem habeamus, si aut referre, aut agere molestum est. O certè leuissimum Euangelicæ pietatis iugum, in quo nimirum aliud nihil tam efficax & salutare requiri uideo, quàm fidem. Vide, te obsecro, mi lector, quàm abbreviatũ sit factum uerbum Domini. Inuoca me, inquit, in die tribulationis. Sed quid, suauissimè Domine, nobis inde erit sperandum? Eruam te, O immensum beneficium, sed eo quoq; immensius, quò is qui promittit, Deus est. Verum num in me aliquid est, quod te dignum tibi rependi queat? Est sanè: me honorificabis. En igitur laudis sacrificiũ, en uota, en promissiones, de quibus superius mentionem fecit spiritus, dicens: Immola Deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo uota tua (censent quidam orationes has esse Deo factas pro salute nostra) Vnde in uotis nuncupandis Dei potissimum honos, quæ nostra est salus, quæri debet, non leuitas animi, aut subita parumq; cogitata, ut sic loquar, præcipitatio mentis. Hæc sanè me edocuit spiritus.

Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?

Iustitias meas, statuta mea. uertit Fel. Alius ex Hebræo, legem meã. Paraphrastes uerò constitutiones meas. Hæc enim omnia idem significant, legem scilicet diuinam, quam postea testamentũ appellat uates: hoc est, fœdus illud æternum cum Deo percussum, quo homo se uel fidei per Euangelium seruatum iri credat. Iustitia quippe nostra à Deo gratis per fidem, quæ summa est diuinæ legis, originem habet. Sunt etiam qui iustitias meas, cæremonias meas uertunt, nõ quòd

ab ipsis mortalium iustitia, quæ à fide est, profiscatur, sed quia hæ nostram in Deum fidem ac pietatem, ut ualent, testentur, modo à pio animo ac religioso peragantur. Verum quia omnia quæ sunt Dei, atque ad eius cultum spectant, munda omnino esse debent & pura, utpote animarum candorem secum afferentia, eam ob rem ab animis iuxta & corporibus optimè purificatis & mundis tractari illa debent: secus uero ab arroganti corde ac superbo, quæ est letalis animæ pestis, addo & à corpore libidinum maculis inquinato, contrectari docerique, maximè est scelus: quare non immerito, qui talis est, à Deo hinc arguitur. Quare, inquit, tu, hoc est, qua fronte tu immundus, tu impurus, tu inquinatus, meas audes enarrare constitutiones, quæ mundæ natura sunt, puræ & castæ: Cur uel nominare quidem, multò magis edocere meum, quod cum meis pepigi, fœdus præsumis? Tunc polluto illo ore, quod maledictione & amaritudine plenum est, incircuncisisque labijs, meam non erubescis prædicare legem, meumque testamentum, quod sanctum est, sanctosque proinde suos esse buccinatores & uult & præcipit, diuulgare? Ridiculum planè, alios ad morum culturam atque ornatum instruis,

Tu uero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.

Tu prædicas non furandum, & furaris? non scortandum, & scortaris? Disciplinam hinc poni pro correctione intelligas, ut hinc duos potissimè improbitatis in improbo gradus uidere liceat. Primus igitur cum uideatur esse ad pietatem accessus, admonitiones sedato ferre animo, atque subinde Dei uerbum amplecti: ita ad impietatem primus is est, proborum correctiones auerfari, atque propterea ad secundum statim prorueri, qui est uerbi Dei neglectus. Cæterum hinc inter reliquos Dei hostes taxari hypocritam iudico, quæ per emphasim peccatorem nuncupat spiritus. Solet enim is qui huiusce generis infectus est in inquinamento & uitio, ad suam obtegendam prauitatem artificiosissimè Dei uerbo uti: cum totus enim intrinsecus sordidus sit & superbus, omnium tamen purissimus ac mitis, nempe qui suis in sermonibus, in actionibus, in moribus, nil nisi sanctimoniam præ se ferre uideatur, à leuissima censetur turba. Si quidem externum hominem solum spectes, neminem unquam in exhortando, in conuersando, in corrigendo, uel mansuetiore, uel doctiore uidisti. Sed quid si secreta illius cordis intueri posses latibula? statim, opinor, iurares non tantum aperta malè olere sepulchra, quantum malè olet hypocritæ animus & mens, merito is igitur à spiritu arguitur. Tu, inquit, qui ceteros doces, teipsum non doces? Tu qui omnem odisti correctionem, meaque post tergum proiecisti uerba, tam temerario ausus es imperio meam proferre legem? cæterisque bene uiuendi normam præscribere, cum tu ea in parte, quæ mortalium fugit oculos, malè uiuas, imò prorsus mortuus sis?

Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.

Succurrit hinc mihi alius turpissimus hypocritarum mos & consuetudo, qui cum cæteris interdum tum doctrina, tum dignitate aliqua insigni præstent (à seruatore fures & latrones appellantur) infelici turbæ facilius imponere consueuerunt. Nam si factio ipso non furantur, aut pudore aut metu detenti cum scortis consuetudinem non habent, assentiuntur tamen animo habentibus, applaudunt, inuidentque, ac turpi quodam mentis afficiuntur oblectamento & consensu: & sic cum agni foris appareant, intus tamen sunt lupi, & si quod aliud rapacius inuenitur animal. Rursum duo hinc mala in uniuersum penitus orbem debacchantia, è quibusque tota reliqua uitiorum sentina erumpere uidetur, à spiritu in medium produci uideo: alterum quidem immodicæ habendi cupiditatis: alterum peruersæ libidinis. Nam dictionem illam, quam noster interpret uertit, adulteris, cum scortatoribus, uel cum fornicatoribus Hebræis est. quanquam non me latet maximum omnium, quæ effræni in libidine peraguntur peccata, adulterium esse. Quæ dicitio uisa est placuisse, cum nostro, Paraphrastæ, qui sic reddidit uersum: Si fure uisquam uidisti, illi te adiunxisti, & fieri furti particeps cupiebas, & socius factus es illorum qui alienas stuprare solent uxores. Deme itaque ab homine intemperantiam

atiam habendi, ac libidinem, nescio in quod aliud uitiorum genus delabi queat. Et ut quidem nulla alia peccandi licentia ab hisce duabus tanquam belluis, uirtutum omnium amœnitatem deuantibus, deriuari possit, quæ tamen sequuntur, necessario contingere opus est:

Ostium abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.

Sedens aduersum fratrem tuum loquebaris, & aduersum filium matris tuæ ponebas scandalum.

Quid non peierant cupidus & libidinosus? quid non fingunt? quid non mali machinantur, quò suum aliquando sopiant æstum? Omitto prudens largas auari libidinosque pollicitationes, quibus decepti nonnunquam ciues, ciuicumque uirgines, eò interdum desperationis adiguntur, ut abiecto pudore, legumque metu, illi egestate coacti publicum exerceant latrocinium: hæ uero corruptæ atque delusæ, quia uni nequiterunt, omnibus sese uulgo prostituunt. Os igitur impij, hypocritæ, auari, simulatoris, abundat malitia, fucosque omnem suum conuoluit sermonem: fingit, subridet, dolosque tandem ea connectit arte atque impudentia, ut ne suis quidem uterinis parcat fratribus. Vide, mi lector, mecumque time, confidens in quam tetrè cadat profundum ille, qui proicit sermones Dei retrorsum, qui disciplinam auerfatur, qui polluto audet ore ac turpi, puram, sanctamque edocere legem. Vides ne quomodo & supera & infera, fursumque deorsumque perturbat & confundit? Atqui ut melius illius intelligatur peruersitas, additur hic uerbum, sedens: quod sanè maximam præ se fert arrogantiam, & est ac si dicat: Cum prauus nimirum sis, ac turpissimæ tibi uitæ conscius, audes nihilominus (nefas) tanquam doctor aut iudex, in multorum conuentu sedere, omnes carpere, calumniari, mordere, damnare tandem, si quos uides, aut suspicaris saltem, tuæ aduersari libidini atque ambitioni. Quid? adeo omni exutus es humanitate, ac Dei metu, ut etiam eosdem ipsos, eodemque enutritos lacte fratres, opprimas cum cæteris, atque eis illudas? quod quidem sæuitiæ genus quò penitius consideretur, eadem repetitur sententia: alio qui fat erat dixisse, aduersum fratrem tuum loquebaris. Scandalum porro dicitio, Hebræis est calumnia, seu opprobrium. Vnde sic reddit Paraphrastæ: Et filium matris tuæ facere infamem nitentur. Cæterum mater hinc est non tantum illa quæ mortales gignit filios, uerumetiam quæ immortales, quæ est Ecclesia, fidesque, atque eadem, eiusdemque professionis religio, cuius uirtute fratres omnes sumus in Christo. Videant igitur quid agant hi, quorum ea uidetur uitæ ratio, ut fratres opprimant, illorumque nomen uulgo traducant. Videant, inquam, quid in sequentibus huiusmodi nequitia homini comminetur Deus.

Hæc fecisti, & tacui: existimasti inique, quòd ero tui similis.

Arguam te, & statuam contra faciem tuam.

Peccata tua scilicet, ut addunt Græci. Hebræis eadem fermè est litera cum nostro, ab aliquibus tamen additur, me, ad hunc modum: Arguam te, & statuam me contra oculos tuos. Diuus uero Augustinus hunc interpretatur locum hoc sensu: Ostendam, inquit, te tibi. Omnia quidem hæc eò, utcumque sit litera, spectare uidentur, ut maximam animi confusionem tunc fore asserant miserimo illi, cum eius scelera Deus punire decreuerit, qui interim ad eius conuiuens peccata, dissi mulansque non uidere quæ turpissimè ab illo perpetrantur facinora, tacet, ut sic saltem cognita diuini iudicis patientia, confusus resipiscat: uerum nihil plerumque agit: obduratus enim in malis non solum omnem abiect bene uiuendi legem ac rationem, uerumetiam cæcus omnino effectus putat Deum sua approbare scelera, aut ut homines solent, cordium secreta non uidere, quòd statim non puniat. hinc itaque ea exorta est Dei reprehensio, acerbissima nimirum ac terrificata: Hæc fecisti, inquit, ô scelerate, & ea quidem coram me: attamen tacui, dissimulauique, sinxi me non uidere, ut uel eo modo, mea deuictus mora & patientia, ad penitentiam accederes: uerum tu nihilo secius commolitus, durior effectus es. Nam quia ad tempus tua dissimulaui scelera, me tibi similem esse, nempe stolidum ho-

C minem & incogitantem existimasti: sed se aliter res habet: te enim, ut me decet, qui omnia quauis abdita & secreta cognosco & iudico, arguam, castigaboq; ac tuam ad maiorem mentis confusionem & metum, tua ordine omnia tuos ante oculos sic disponam flagitia, ut singillatim ea dinumerari queant, teq; tibi tunc noscere faciam, qui res modò illas, quas tu turpiter tuam ad immensiore aggregas miseriam, me omnino fugere arbitraris. Verum ne id contingat, ô uos hypocritæ, ô uos simulatores, ô quorum facile ora concinnant dolos, quiq; abiecitis sermones meos retrorsum,

Intelligite qui obliuiscimini Deum,

quæ loquor. En iterum expecto, taceo, dissimulo, si fortè, ô stupiditatem hominum, quid amplius uobis facere debui, & non feci? Intelligite iam tandem, ô stulti, & tardi ad credendum,

Ne quando rapiat, & non sit qui eripiat.

Raptante enim Deo, uosq; ad æternas protrudente pœnas, quis tam ualidus est qui uos eripere, deq; cruciatibus illis infinitis eximere possit? Rapiam, legunt Hebræi, & melius quam noster, ut personæ mutatio, quantum fieri potest, uideat. Rapiunt porro animas, ad seseq; pertrahunt per carnis oblectamenta interdum dæmones, uerum Deus ex illarum numero eas, quas sibi ab æterno suas esse nouerat, eripit. Cum rapit uerò Deus ipse, nemo est nisi ille qui raptus est, qui eripere queat. Rape igitur me, ô Christe, sed non eo modo, quo rapere simulatores istos, Epicureos, uentri deditos, & fraudulentos, ad æternam scilicet mortem, comminatus es: sed eo quo tuos, ut tui sint, tecumq; commorentur, & rapis, & uolubenter, sponteq; sua rapiantur, tuo accendis igne, & inflammas spiritu. De istiusmodi enim hominum genere, ita à sanctissimo tuo spiritu raptò, illud quod sequitur abs te dictum minime ambigo.

D *Sacrificium laudis honorificabit me, & illiciter, quo ostendam illi salutare meum.*

Et qui posuerit iter (uertit Fel.) ostendam ei salutare Dei. Alius ex Hebræo, Et qui recta graditur, illi exhibebo salutem diuinam, quò hinc perpendas, nemini unquam defuturam Dei opem, modò ille pro uirili parte conetur, fidemq; quæ uia est recta, mordicus teneat. Secus tamen uidetur intellexisse hunc uerbum Paraphrastes. Quicq; inquit, mihi animi offert gratitudinem, is me uerè honorat, & recta it ad me. Verum in idem hæc omnia recidunt: nam illud uerè, sincerèq; diuinæ esse laudis sacrificium atq; holocaustum arbitror, quoq; Deus sua in religione uerè, casteq; honorari cupiat, cum homo totus, quantus est, illis quæ ab igne fidei descendunt, mancipatur obsequijs. Qui talis est, talisq; mouetur affectu, quicquid iam uiuit, id totum Dei est laus & sacrificium: ad quod sanè immolandum, me in superioribus inuitauit Dei spiritus dicens: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Intelligo, intelligo benignissime domine, intelligo quid tuus sibi uelit spiritus, quid uè à me requirat, id scilicet, quò abiecto mundo, calcatoq; uite fastu, & me quoq; penitus neglecto, totus, ea qua sum mensura, super aram fidei, in qua amoris ignem perpetuo ardere uoluisti, iuguler, in teq; moriar. Nam certè in te emori, tuumq; ad honorem sensus hos brutos mactari, uera est uita, uera religio, uerum ad te iter. O si id mihi, anteq; è mortali hoc demigrem corpusculo, contingat, ut iam tandem, contemptis mundi huius miserrimi iniurijs & lenocinijs, spretaq; improborum audacia atq; impudentia, qua exterita interdum anima in iustitiæ itinere lassescit, ad te qui solus suspirantium animarum refocillator es & consolator, accedam propius, in teq; liberè transiens, peccato prorsus moriar, quò quidem illud iter est, quo arrepto, id mihi supra omnem suauitatem suauissimum pollicitus es dicens, Ostendam illi salutare meum: quò sanè tuum esse filium Christum Iesum omnium seruatorem, &

scio, & amplector: cui tecum laus sit perennis, una cum utriusq; spiritu, & honor & gloria in secula seculo-

rum. Amen,

PSAL. LI. Psalmus Dauid, cum ueniret ad ipsum Nathan propheta, quando ingressus fuerat ad Bethsabee.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.

Non est opinor, tam profligatè uitæ homo, qui hoc psalmo medul litus inspecto & gustato, non ad sua protinus execranda scelera moueatur, atq; ad exemplum tanti regis, ut fuit Dauid, ad implorandam Dei clementiam non se accingat. Quot enim syllabæ aut apices literarum in hoc diuino insunt psalmo, tot ignita mihi uidentur esse iacula. Haud insolens id quidem: uerba enim quæ ab amaritudine ueræ pœnitentiæ, à cordeq; serio contrito proficiscuntur, istiusmodi armata sunt robore, ut ipsas quoq; res inanimas, nedum corda humana, comouere sint apta. Dauid quidem, tantus scilicet uir, tam diues, tam sapiens, tam barbaris formidabilis, tam immensis à Deo donatus bonis, en quomodo suæ prorsus oblitus dignitatis in fœdissimè carnis lapsum misere prouit: cui & homicidium fidelissimi atq; ad eò religiosissimi addidit militis. Arca (inquit uir ille) Dei, & Israël & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab (is enim totius exercitus Dauidis imperator erat) & serui domini mei super faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam, & comedam, & bibam, & dormiam cum uxore mea: O animè certè pium & generosum. Is tamen ita de Dei religione & cultu, addo & maiestatis regie optimè meritis, ab ipso (illius antea stuprata uxore) obtruncatè rege, seu ipsius iussu ad Rabath mœnia hostium sagittis confossus occubuit. Putas ne subito regem, horrendum post adulterium, strenuèq; militis occisionem, ad cor rediisse: non credo: nam nuncio mortis Vriæ à castris allato, misit, ut sacra refert historia, & introduxit Bethsabee in domum suam, & facta est ei uxor, peperitq; ei filium. Verum à uate Nathan, orto iam puero, admonitus, à lætis se statim hymenæis ad luctum dedit, suamq; Deo detegens turpitudinem, in illa amarissima ab ipsis consternati cordis radicibus eruta prorupit uerba: Peccaui Domino. Quæ sanè uerba cum attentius considero, tot gemitus, suspiriaq; interiacentia uidere mihi uideor, quot elementariæ in eis positæ sunt literæ. Tamen non contentus (ut erat ueræ resipiscentiæ typus & imago) huiusmodi suum notis detexisse peccatum, atq; subinde à uate audiuisse, Dominus quoq; transtulit peccatum tuum, non morieris: arrepto psalterio, hanc lachrymosam Deo cecinit odam: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Parum dicit, sed multum præ se fert: magnam enim implorans misericordiam, magnum suum fuisse delictum innuit, magnamq; miseriam. Magnum, inquit, peccatum peccaui, idcirco tuam magnam, ô Deus, imploro misericordiam. Magnis sanè uulneribus hinc inde sanie defluentibus, magna peropus est cura & medela: quam quidem totam tua in bonitate ac misericordia sitam esse nò ambigo. Et hæc pro dictione, magna, exponenda sint dicta, quæ in Hebræorū codicibus non inuenitur, sed id solum, Miserere mei Deus secundum bonitatem tuam, & secundum amplitudinem miserationum tuarum dele transgressiones meas: quò noster interpres uertit,

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Multitudinem hinc uocat Dauid diuinarum miserationum largitiones, propterea quòd Deus multifariam sua uti solet misericordia erga uerè pœnitentes. Quemadmodum enim uariæ sunt diuinæ legis transgressiones, ita uarijs utitur modis Deus ad nostram subleuandam miseriam. Clamat igitur misera anima: O Deus, cuius conspectum, quo etiam abditissima permeas, non sum ueritus, cuiusq; offensionem tam paruam duxi, pro nihiloq; habui, ut in profundam peccatorum uoraginem & barathrum me mea sponte coniecerim, quò me uertam? Peccaui, multumq; peccaui, atq; iterum peccans peccaui supra modum. Ad quæ uerò pro tot meis amplis, nefandisq; peccatorum maculis abstergendis confugere debeo, nisi ad te, qui natura, contra hominum morem, misericors es, & multus ad ignoscendum? Ego enim cum totus perditus sim, atq; à iustitiæ semitis prorsus extorris, id spei nihilo-

Cominus tantillæ, meo in afflicto pectore non omnino extinctum esse tuo munere sentio: quo certè utcunq; animatus, tuam audeo etiamnũ ego omnium miserimus compellere misericordiam, clamorq; ac quanto possum eiulatu ingemino: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Amplius laua me ab iniquitatẽ mea, & à peccato meo munda me.

Suam exaggerat uates, hisce repetitis eiusdem significationis uerbis, causam & dolorem. Etiam, inquit, atq; etiam laua me, meamq; abluens iniquitatẽ, quicquid à me peccatum est, expunge. Mea enim, fateor, & semel & bis atq; iterum delesti scelera, ego uerò omnium ingratisissimus cecidi iterum. Quare tu, qui dixisti, In quacunq; die ingemuerit peccator, omnium iniquitatũ eius non recordabor, mearũ ne recorderis, quia ingemisco, quia mei me peccati dispudet, illachrymo, totamq; hanc nemorosam suspirijs & fletibus impleo solitudinem. Nec mihi certè meãq; ob cõmissa facinora miseræ quietem ullam, aut consolationem polliceri debeo, donec abs te audiam, remittuntur tibi peccata tua. Munda me igitur, ô animarum purificator, meãq; miserere:

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.

Ego enim qui hæctenus cæcus fui meãq; peccati notitiã aut non habui, aut me habere dissimulaui, en ad cor reuersus immensam illius cognosco, consideroq; turpitudinem, cuius uis & periculum, ob oculos perpetua, ueluti Alecto, scelerũ meorũ ultrix, meo ingenti uersatur horrore. Adest, adest in anima continua, quæ die noctuq; meam dilacerat conscientiã, transacti facinoris memoria, mortisq; chirographum, ac certa, peracerbaq; ni tu eximas, damnatio. Quòd si fortè mea hæc miseria eò crudelior, quò diuturnior, uulgo est ignota, num te, ô secretorum omnium cognitor, latere potuit: Etenim

D *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.*

Te uidente (heu scelus, si me spectro, inexpressibile) te uidente, inquam, peccare non sum ueritus. In te, in te unum, tuis neglectis inspirationibus, peccaui & malum corã te feci. Te iudice, te ultore, te omnia ab excelso tuæ maiestatis solio inspectante, collibranteq; sceleri scelus addere non erubui. Quid agam? quem implorem? ad quem confugiã, nisi ad te? quẽ et si ego impudentissimus omnium tam nequiter offendi, atq; irritaui, pium tamen esse, atq; ad parcendum facilem, benignẽq; liberalem certò scio. Parce itaq; ut pollicitus es, miserere, ac meam delens iniquitatem, amplius laua me ab iniustitia mea, & à peccato meo munda me,

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Veniam certè, mi Domine, condonaturum te uerè sua scelera cognoscenti, & serio confitentĩ, iam à prima rerum origine promisisti. En ego igitur qui peccaui, qui malum coram te feci, qui peccatũ meum cognosco, detego, detestor, atq; ex animo fateor. Illam, illam tuã ab æternis promissam seculis meo iure peto ueniã. Si quidem mea mihi prorsus condonaueris scelera, ut es pollicitus, misericordiamq; mihi perfido præstiteris, meritò æquissimus iudicaberis, in seruandisq; promissis, susq; deq; constantissimus, qui forsan ab impijs durus, implacabilis, atq; ad seruanda promissa meis offensus delictis, durus & difficilis iudicaris. Ut igitur tuam ad contumeliam improbi nequicquam id obganniant homines, miserere mei, & tuam me in gratiam, meis mihi omnibus remissis peccatorum debitis, admitte. Quantum porro ad me attinet,

Eccẽ enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

Si meum quidem ortum, ortum autem si meum potius turpem, in peccatisq; unã totum cum secundinis illis sordidis matris meæ prouolutum intueor, recordorq; conceptum, mirum nequaquam uideri potest, si à genuina carnis illecebra stimulus, tractusq; deliqui: uerum cum tuam contra contemplor bonitatẽ, misericordiamq; mihi immeritissimo toties præstitã, uerso animo, mihi uideo (pro scelus) in tam altum desperationis mea culpa proruisse barathrum, ut respici-

scientiã iam spes extet nulla. Idcirco non iam mirum solummodo esse debet, si toties emundatus, iterum atq; iterum in idem reuolutus sum lutum, sed etiam mirum in modum admirandum, plãneq; stupendum, atque omnem omnium quod superet admirationem. Quis id credat, tenero adhuc nondumq; animato in utero materno conceptui adhærescere peccatum? simulq; cum puero & crescere, & enutrirĩ? Heu inuitabilem peccati sordem. Ecce, ô misericordissime, in iniquitatibus conceptus sum: num id diffiteor? Te, ut sic dicam, anteaquam possem, aut uellem, occultissimo quodam reatus genere offendi: neq; id sanè inficior. Quid? Non ne mea quoq; genitrix in ipso conceptionis aestu & calore, toro sacro, cui cupiditas, quæ pœna est peccati, annexa est, abusa, in te deliquit, peccatoq; obnoxia fuit? Num itaq; mundum de immundo conceptum semine, immundo ab utero exire absq; peccati macula potuit? Verum ò illa satis prima fuisset miseria, neq; ego omnium ingratisissimus alia alijs accumularem delicta, in immensumq; exaggerassem. Attamen sint illa quidem immensa, sintq; adeo immania, ut ultra progredi nequeant, num mihi propterea despondendus erit animus? nun quid tuarum omnino pollicitationum mihi excidet memoria? minime id quidem omnium: nam

Ecce ueritatem dilexisti, incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi.

Edoctus nimirum abs te, qui mihi haud rarò subterraneis tanquam cuniculis, rerum uulgo omnino incognitarum scientiã, sapientiamq; instillasti, nescire haudquaquam possum, te ueritatem diligere: hoc est, quæcunq; olim pollicitus es, te stabili firmoq; seruaturum consilio ac decreto. Hoc sanè posito, quid ultra uereor? quid, inquam, ad te pro exoranda ueniã, quam semper promisisti, promittisq; continere, ab Amoræorum castris transfugere dubito? Sed quoniam tua absq; ope id tentare uelle, summa esset temeritas & scelus, tu, non alius,

B *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me & super niuem dealbabor.*

Olim enim duobus oblati passeribus pro sacrificio purificandi à lepra, ut in Leuitico legimus, ex illis alter (hic Christus erat) in uase occidebatur fictili super aquas uiuentes: alter uerò sic uiuus, qui humanũ spiritum per Christi mortẽ ad uitam resurrecturũ, ut inquit Radulphus monachus, portendebat, cum ligno cedrino, coccoq; & hyssopo in sanguine occisi tingebatur, quoq; ille, qui affectus erat lepra, conspergebatur. Hyssopus porro, herba nimirum humilis, odorisq; non insuauis, ac natura petrosi innascens locis, fides est, qua nostra, ut inquit Petrus, purificantur corda. Hesychius uerò diffinit hyssopum boni odoris, gratiam spiritus, cooperatricem emundationis nostrẽ esse: utrunq; enim uatis intentioni seruit, qui ut erat mysteriorum legis doctissimus, clamabat se minime iam amplius hircorũ aut taurorum carnificina, sed fide potius in Christi sanguine & morte intincta expiari posse, mundariq; à peccati labe ac lepra. Si, inquit, tua gratia, ô Deus, ac fide, tanquam hyssopi fasciculo in cruore Christi madefacto, ueluti consummata, perfectaq; expiatione, resperferis me, meãq; notas dilueris, mundus actutum efficiar, niueq; ipsa candidior euadam, modò tu meam hanc (quid à me possum?) diluas maculam. Scio, scio (inquam) purificationem omnem animarum in fide Iesu Christi sitam esse: qua sanè impetrata,

Audiri meo dabis gaudium & lætitiã, & exultabunt ossa humiliata.

Mirum quã immensam animo concipiat lætitiã peccator, qui post longum in lachrymis mœrorem, post suspiria, post gemitus, singultusq; à cordis penetralibus euulsos, audit tandem in spiritu cõsolationis uerba illa: Dimissa sunt tibi peccata tua, uade in pace. Hunc uersum clarius reddunt Hebræi: Fac me, inquit, audire gaudium & lætitiã, exhilara ossa quæ tu percussisti. Hebræi enim, quoniam optandi carent tempore futuro, Indicatiui uti solent, ut in hoc psalmo uidere est. Ceterum nullo alio affectu, ac motu interiori tam prosternitur corpus, quã cum mœret animus, & tristis est. Spiritus, inquit, tristis exicat ossa, nedum carnem mollem, ac minimo cuique morbo expositam. Quare

illiusmodi efficaciam mœror est ac tristitia, quæ in sua deflenda peccata stringitur ex animo pœnitens, ut corpus planè totum pallore & macie tabidum, prorsusq; informe reddat, ac usque ad ossa penetret, ipsaq; concutiat & conturbet. Auditis postea uerbis uitæ, quibus ingemiscenti animæ, seseq; absq; ulla sui commiseratione in pœnitentiæ labore maceranti, à spiritu dicitur, Vade in pace, iam amplius noli peccare, omnia quamprimum serena fiunt: exhilarescit anima, carnisq; suus obducitur uigor, atq; ossa ipsa nuper à Deo, ob metum iudicij percussa planeq; pertrita, consolidantur, & ut sic dicā, letitia gestiūt. Quod si quidem tam pulchrum corporis habitum ob condonatum nobis peccatorum ueniam nanciscimur, quid de interiore mentis pulchritudine dicendū; quid de ossibus anime, quæ sunt illius uires, censendum? nullam certè in hoc mundo consolationē cum hac comparare posse iudico. Vnde non absq; ratione hîc clamat uates: Auditui meo dabis, hoc est, facies me audire propter remissa mihi peccata, gaudium & lætitiā, atq; proinde ipsa per se inertia exultabunt ossa, ob pœnarū metum consternata. Verū tu interim, quò facilius rem hanc iterum queam assequi,

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Ne sis, inquit, acer nimium peccatorum meorum inspector, sed potius auerte faciem tuam ab eis, illa nimirum mihi ne utiquam imputans, perindeq; tegens, ac si nunquam extitissent: ea tu, qui potes, è debiti syngrapha expungens, illorū amplius nō recorderis. Peccaui, nō nego, iniquitatēq; ego infelix, prorsusq; exlex factus, meditatus sum in cubili meo: astiti uia non bonæ, malitiā subinde non odiui. Tu, quæ tuæ est perfectissima naturæ cōsuetudo, sic ista omnia in me ablue, ut ne illorum quidem odor supersit ullus. Ad hæc,

Cor mundum crea in me Deus.

Quam uerum illud est, quamq; omnis consolationis plenum, quod ab aureo, sapientissimōq; Christi ore sedentis olim in monte, uniuersōq; sancientis mortaliū generi bene uiuendi legem, prolatū fuit: Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Verū quod castis plurimam auget cōsolationis uim animis, id merum Dei munus est. Ipse enim, ut hîc uides, cor mundum in nobis creat, in diesq; magis innouat, ac nostris in uisceribus suum sanctum spiritum inhærescere facit. Vult sanè diuina maiestas nos nostro minimè duci spiritu, sed suo. Elegantes quippe mores, aut actiones quoq; honestas, addo & utiles in ciuium conuictu, atq; in Ecclesia, in medium afferre, non multum ad eò difficile uidetur: sed cor habere mundum, purēq; defæcatū, atq; in cœlestibus contemplandis uegetum & exercitatum, iam id Dei est opus, illiusq; effectio, ac, ut sic dicā, creatio. Sed quia id muneris, quoad in imperfecto hoc uitæ statu uiuatur, perfectè haudquaquam haberi potest, studium tamen illud sedulum ad ipsiscendi cordis munditiā, à Deo pro perfectione computari solet. Et ut breuiter, quæ sit cordis puritas intelligamus, in subsequenti aperitur.

Es spiritum rectum innoua in uisceribus meis.

Est itaq; spiritus sanctus, qui & rectus, stabilis, principalis, munificusq; ut interpretatur Fel. appellatur, quicq; nostræ omnis munditiæ & candoris effector est & autor. Quocirca ad diuinam illam uisionem, in qua animarum tota cōsistit beatitudo, posse aliquando hebetum hunc nostrum peruenire intellectū absq; Dei spiritu, qui rectus est & sanctus, impossibile omnino est: uerū cum omnibus, qui ad huiusmodi mentis puritatem toto anhelant conatu, obuius sit & præsto, cœlestis orandus est pater, ut suo nobis concessō spiritu, cor, quod sordidum ex se est, mundum efficiat, & spiritū rectum, qui nos ad iustitiæ semitas reducat, nostris in uisceribus, cordisq; penetralibus, unde omnis ebullit impuritas, innouare uelit. Nam nouo semper indiget auxilio uetusta nostra imbecillitas. In uisceribus meis, uertunt Hebræi, in me. Putas hîc uatem minimū exoptasse donū: maximū id quidem omnium est. Nam cor, omni abrafa impuritate & inquinamento, templum subito fit Dei, uirtutumq; omnium domicilium, atq; altissimarū con-

templationum uas capax. Quantum certè nobis contendendum est, ne tam nobile (sordescat ut uis cætera) cœlestis numinis sacrariū, alicui aperiātur turpitudinē & peccato. Proinde die noctūq; uel usq; ad rauim, clamandum erit:

Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

Ecce quomodo absq; circumlocutione, quæ sit cordis mundities, rectusq; spiritus, exponit. Spiritū, inquit, sanctum ne auferas à me: qui spiritus secundum uarias suas operationes, cum unus tamen atq; idem sit, uarijs appellari nominibus à prophetis maximè consueuit. Quid sit porro à facie Dei proijci, breuibus aperit Paraphrastes: Ne destituas me, inquit, à solito fauore tuo. Nam certè quidē à diuinæ manus fulcramento cor lassum non continenter sustentatum, sua in turpitudine, & fæce à terrenarum nimirum rerum amore contracta, perire necesse erit. Quod sanè beatissima uatis anima perpendens, sibiq; prudentissimè timēs, sic Deum rogat: Ne proijcias me à facie tua: id est, ne me ad eò obbrutescere, ob cæcariq; sinas, o Deus, ut de tua prorsus gratia desperem. Quod uerò quamplurimum id meruerim nominibus, à te scilicet abijci & contemni, omnes planè, ob meum iam omnibus palam factum delictum, non ignorare possunt. Attamē de tuo inexhausto gratiarum fonte confusus, et si sordidus, infinitisq; peccatorū maculis notatus, tuam clementissimam etiamnum audeo compellare misericordiā, quantisq; ualeo mei afflicti cordis uiribus, clamo, inculcoq;: Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum (sine quo, quantus quantus sum, totus immunditij effluo) ne auferas à me, neq; mihi illum deneges, imò da, datumq; conserua: nam in illo omnem inesse sanctitatem, in me autem omnem turpitudinem & improbitatem, clarè uideo. Redde,

Redde mihi lætitiā salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Salutis tuæ, uertunt Hebræi. Dictionem item illam, Principali, uel libero, uel liberali, uel principe quoq; ut Paraphrastes, reddunt. Sic ille: Restitue mihi gaudium, quod de salute mihi per te præstanda concepi, & spiritu illo principe (cui scilicet cæteri subiecti sunt spiritus) muni me. Alijs uerò, spontaneo, seu libero, aut liberali, ut diximus, interpretari aptius uisum est: & est sensus, Fac domine, ut cōcepta de tua misericordia fiducia, de condonatis mihi peccatis, quæ est per Christum salus, læter, gaudeamq; tuo in spiritu, non in meo, meisq; uiribus, quas tandem in peccato deprehensus, luce clarius nihil eas esse intueor. Iam de mum pensasti miser, quam turpi seruitutis conditione mea obstructa fuerit anima. Verū tu nunc spiritu libero, non coacto, non humano, non seruili, non superstitioso, non timido, confirma me, & recrea. Quo sanè impetrato, quid boni non audebo? Et ut cætera, quæ tui spiritus calore, uel ab ipso durissimo improborum peccatore tanquam scintillæ è flamma erumpere deberent, modò non dicam, ego certè

Docebo iniquos uias tuas, & impij ad te conuertentur.

O gratiam sanctæ animæ sponsonem. Verus enim pœnitens, cuiq; à spiritu, longos post fletus, se factum esse Dei filium per gratiam redditur testimonium, atq; omnia propterea remissa illi esse peccata, tanto afficitur charitatis ardore & incendio, ut illud ipsum spiritus donum, quo operante semundum effectū conspicit, in alios effundi peccatores, ut & ipsi resipiscant ad uitam, mirabiliter expectat. Docebo, inquit, prauos uias tuas, quibus sanè ad te itur. Dicam, inculcaboq; ad aliorum eruditionem, quanta fecisti tu Deus animæ meæ: at contra quam immensus, quam turpis, quam periculosus meus fuerit lapsus: contra uerò, quantum suauitatis, lætitiæq; mihi attulerit spiritus ille tuus princeps ac liberalis, prædicabo. Mirum ni meo exemplo & doctrina, impij ad te conuertantur: hi dico, qui à te iandudum auersi, ambulant uias non bonas. At uerò tu prius

Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ, & exultabit lingua mea iustitiā tuam.

Nonnullis latinior uisa est uersio, si, exaltabit, uerteris: id curent grammatici, nos interim aliud, Videtur hîc mihi uates uelle dicere, neminem ad informan-

Cdam aliorum uitam, in his maximè rebus quæ ad animarum rectionem attinent, debere ascisci & promoueri, præter illum cui spiritus sanctus unà cum antea actæ uitæ purgatione datus sit: hoc est, cuius appetentiæ, motusq; animi, adeo per spiritus sancti præsentiam sedati sint, ut aliorum scelerum meritò dici possit & monitor & censor. Alio qui sordidus annulus sordidum, ut aiunt, digitum. Qua fronte, oro, rudis adhuc in schola Domini adolefcens, aut in carnis lasciuia & luxu altus, indoctusq; & cui mille etiamnum insunt effrenatæ mentis perturbationes atq; ægritudines, moderandarum animarum, quæ ad perfectissimum uitæ statum conditæ sunt difficillimam illam, uiris tantummodo integerrimis debitam, prouinciam sibi sumere, uindicare, atq; imprudenter nonnunquã præripere audebit? Audent tamen nonnulli, audent indocti, audent omnium ineptissimi, baridi, attoniti, stipites, & qui à montibus incultis, aprorū more, descendentes olent haram, quiq; affectu tandem potius belluino pertrahuntur, quàm Dei spiritu. Omiserrimam animarum conditionem, quibus huiuscemodi contingunt superiores. Vide igitur, ô cuius mens adhuc obscura est, & humi pressa, cuiusq; animus arrogans est, ac freni impatiens, quid tantus rex sibi antea coelitus dari petiuerit, quàm ad alienam instituendam uitam sese exponeret. Petierat enim sua prius ab hui peccata, cor item candidum sibi & mundum, unà cum spiritu recto & libero donari innouariq; ut ita totus spiritualis effectus, illud tandem Deo de se polliceri auderet: Docebo, inquit, iniquos uias tuas, & impij ad te, non ad me, qui nihil sum sinete, conuertentur, meoq; exemplo tuum ad cultum certatim accurrerent. Interim uerò quòd me ad id idoneum tuo afflatus spiritu sentiam, libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ. Sanguis in scripturis haud raro pro turpi carnis operatione, naturæq; mortalis corruptela accipi solet: sanguis rursus peccatum est, summumq; scelus, atque immane aliquod flagitium, unde illud est: Sanguis sanguinem tetigit. Sanguines uerò in plurali, pro concupiscentiæ peccato ac lue, sumi cernimus. Quare Ioannes illos qui ex Deo nati sunt, ab illis qui è carnis concupiscentiâ, feruoreq; libidinis, secernere uolens, sic ait: Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Quocirca uates in superioribus conquestus est dicens: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Etenim qui nondum prima illa infelici carnis natiuitate extincta, in qua Adæ, iræ nimirum filij nascimur, per gratiam non renascitur, totus sanè caro est, nempe carnis concupiscentiis obnoxius, in peccatis ueluti sus in cœno uolutatur. Alia igitur quærenda est natiuitas: quæ sit per Christum ex Deo, qui nouæ huius natiuitatis effector est per Iesu Christi fidem, qua operante, è corruptibili carnis ortu ad immortalem renascimur, efficimurq; filij Dei uiuentis: quam quidem nemini unquam contigisse uidimus, nisi illi qui ab innatis illis, atq; ut sic dicam, insitiuis concupiscentiarū flammis abhorrens, è carne in spiritum transire satagit, & nisu omni contendit. Verum cum id à Deo expetendum esse censeret, compertumq; haberet Dauid ab illo, qui ubertim sua elargitur dona, tam rarum sibi concedi munus ac beneficium, maxima animi anxietate, quam geminatio illa, Deus Deus, satis apertè demonstrat, & petit, & quanto ualet mentis ardore instat, uociferaturq;: Libera me de sanguinibus, ô Deus, Deus, inquam, salutis meæ. Victus enim ab effrenatis concupiscentiarū motibus, in nefandum illud, scœdissimo omnium exemplo, impegi adulteriū: neq; id satis, sanguinem sanguini insuper accumulauit. Nam uiro innocuo à me sceleratissimo omnium interempto, quòd mea ulterius progredi potuit iniquitas? Excelsit, fateor, id scelus scelerum omnium cumulum & summam. Me ne (heu facinus indignum) alienam constuprasse uxorem? Me ne uiri innocentissimi, atque adeo, quòd meum obtegerem peccatum, seu potius, quòd liberius meū sedare possem incendiū, non paruæ meorum ciuū multitudinis effudisse sanguinem? Verum ad me per te reuersus, ô Deus, tuam ad misericordiam confugio: nam si certè me meis à sanguinibus liberaueris, non ero ingratus, sed passim omnibus exaltabit lingua mea iustitiam tuam: hoc est, immensam tuā, quæ mea immensa dele-

uerit peccata, in spiritu exultans laudabo bonitatem, qua nimirum impium gratis iustificas per fidem. Et ut sanè id quidem aptius, sanctiusq; à me queat perfici,

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.

Vide quomodo Dauid in omnibus fermè psalmis rem, utpote religioni nostræ ad sciendum necessariam, eandem dicat, & replicet: nempe actiones illas omnes, quæ à uirtute proficiscuntur, à Deo esse. Mirum, si putes te absque Dei ope diuinas posse ritè laudes celebrare: ipse enim est qui spirituales illos in mente hominis format conceptus, & desideria laudandi Deum, quæ tamen, nisi noua denuò gratia uim linguæ suppediet annunciandi quæ à corde hausit, in anima interiore suo illo actu cõtenta remanent. Idcirco Dauid desideriorum illiusmodi excessum in se sentiens, atq; ut sic loquar, irritamentū, illud in primis exoptasse uisus est, ut ad exuscitandum in alijs laudandi Deum ardorem, alio illo spiritu munere donaret, quòd ea quæ de Deo in intimis animæ recessibus conceperat, ore proloqui posset, Nihil non quidem rerum earum, quibus diuinum extolli potest nomē, os à Domino referatū, eloqui idoneū est. Aperi, inquit Deus ad Esdras, os tuum, & bibe quo te potaero. Cui ille: Apertum est os meum, & non est clausum amplius. Ad celebrandas itaq; diuinas laudes & scitè & castè, cor prius, linguam postea atq; os à Deo moueri oportet. Cuius sanè muneris per Christum nobis erogandi typus fuit præcursoris pater, qui iussu Dei mutã prius relaxans linguam, in illud mirabile prorupit canticum: Benedictus dominus Deus Israël. En laus illa, de qua nunc loquitur uates, ab ore coelitus referato decurrens: Os, inquit, meum annuntiabit laudem tuam, si tu mea prius tetigeris labia, aperuerisq; ac calculo emundaueris ignito.

Quoniam si uoluisses, sacrificium dedissem: utiq; holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

Ex Hebræorum interpretibus nonnulli hunc sic reddunt uersum: Quoniam si amares uictimã, redderem: sed holocausta nõ oblectant te. quare is erit sensus, ut elegantissimè à Paraphraste exprimitur: Externis, inquit, sacrificijs, etiam si plura offerre coner, non placaberis: neq; hostia quæ altari imponitur, delectaberis: sed sacrificia (sic alium huic assuit uersum) quibus placatur Deus ea sunt, animus pœnitentiã fractus, & cor dolore concussum & uulneratum. Hæc à quocunq; offerentur tibi, ô Deus, despiciere nunquam poteris. Vide quomodo infiniti illi sacrificiorum acerui in unum corculum, & illud quidem fractum & contusum, per Christum desiere. Dicitur facillè nõ posset, quàm iucundè diuina intueatur maiestas cor, animæ scilicet receptaculum, quod sese duriter in pœnitentiæ labore macerans, suamq; duritiam, ob longum in peccandi consuetudine morem acquisitam, lachrymis emolliens, contundensq; in mortariolo diuini amoris, & id sanè sapientiæ pistillo, frequentiq; amaritudinis contusione, ex se toto, quantumcunq; est, suauissimū conficit unguentū, quod demum in candida fidei pyxide repositū, conditumq; fragrantissimo orationū puluere, diuino consecrat numini: fieri quippe non potest, ut cor huiusmodi cōmotione affectū à Deo despiciatur. Quid aliud sensus prælagisse unguentū illud, quod mulier peccatrix, fracto alabastrò, effudit super caput Iesu? Huc certè omnia Iudæorū sacrificia libationesq; ac quibus potissimū religionis fidem testabantur, spectabant holocausta, thuraq; & perpetuæ ad aras templi fumigationes. Vnde illud in primis, uel tum quidem illis in umbrosis ritibus & cæremonijs, à populo suo requisuit Deus, cor uidelicet contritum & humiliatum. Neque unquam tam uetusta fuit ætas, in qua, recondito quodam modo atq; afflato, mortalium diuinum illud animis non instillauerit ora culum Deus: Fili, præbe mihi cor tuū. Vide igitur quid hic uates præferat. Si uoluisses, inquit, sacrificium tibi more patrum offerri, haud multum quidem mihi difficile fuisset, uel hircum, uel taurum, uel quæuis alia iugulasse animantia: uerum tu non solum uulgaria illa, cunctisq; obuia, & minimæ æstimationis sacrificia non appetis, sed etiã nec holocaustū sacrificiorū

C omnium maximum & nobilissimum requiris. Quid igitur à nobis, quod tibi gratum futurum sit, offerri potest? Iam illud quid sit uideo: uideo enim quod afflicti cordis, amariq; spiritus, quo noster in nobis uetus cōteritur Adam, nouusq; per gratiam effigiatur, non despicias holocaustum, Sed interim quod meum atteritur cor, tuasq; ad aras macratur,

Benigne fac in bona uoluntate tua Sion, ut aedificentur muri Hierusalem.

Eleganter id quidem à nostro interprete est uersum: nam benignè facere, est aliquem beneficijs demereri. Benignitas uerò, ipsa est munificentia & liberalitas. Optauit hinc igitur uates, Sion seu Hierusalem nō tantum moenia erigi & parietes, quantū illa omnia quæ ad perfectum Dei cultum, ut ipse iam instituerat, necessaria uidebantur. Et ut quidem nihil non præstō fuisset, deerat tamen templum, quod tanto semper studio per se construi posse & concupiuerat, & sæpe à Deo impetrare contenderat. Verū aliud tunc ædificium, murosq; alios, atq; aliam Hierusalem ac Sion spectasse tantum uatem arbitror, Ecclesiam nimirum per Christum exædificandam: in cuius meditullio excelsa fidei turris construenda erat, murisq; circumponendi in gyro, quæ sunt angelorum excubiæ, doctorumq; labores, ac munimenta, ut inquit Augustinus, immortalitatis. Ad hæc totular in primis, quod solus calcauit Christus, in ipsa urbis platea collocandum erat, nempe ministerium uerbi Dei, sanctissimo Christi intingendum cruore, premedumq; à domino, ut inquit Hieremias, uirgini filia Iudæ. Ait igitur: Subtracto, ô domine, tuo ab hisce nostris iam confescentibus cæremoniarum libaminumq; ritibus & sacrificijs intuitu, benefac Sion illi cœlestium uerè rerum specularici, & id quidem pro tua bona uoluntate, gratuitoq; tuæ bonitatis munere, quò tuæ tandem Ecclesiæ, quæ uera est Hierusalem, nostra uerò hæc umbratilis, splendor ille insignis murorum, utiq; uirtutum, piarumq; animarum, atq; altissimarum contemplationum & excessuum, appareat. O si me ætas illa in huiusmodi adhuc agentem inueniret:

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta, tunc imponent super altare tuum uitulos.

Tunc sanè (hem rerum uicissitudines) tunc, dico, simulatq; uenturæ illi Sion, tua sanctissima presentia, ô Deus, quæ est bona patris uoluntas, bene feceris, murosq; illi in corruptos æternosq; circumieceris, atq; illius ciues, recti, principalis, liberi, sanctiq; spiritus priuilegio, autoritateq; prerogatiua munieris, acceptabis sacrificium, non amplius uitulorum, bouumq; aut altilium, sed iustitiæ, sed fidei, sed puritatis, sed amoris. Tunc, inquam, amari cordis contritq; humiliati ac uis que quaq; in pœnitentiæ dolore confracti, gratæ tibi erunt oblationes & holocausta, accensa nimirum, absumptaq; à cœlesti diuini ardoris conflagratione, atque super aras desideriorum, diuinarumq; purgationum oblata: tunc demum, imponent super altare tuum uitulos, nō illos quidem petulantes & lasciuos, sed labiorum nostrorum tuas concinentium laudes: concelebrantiumq; tuam bonā erga omnes generatim uoluntatem, cui tamen interim & semper omnis debetur honor in secula seculorum. Amen.

PSAL. LII. Vincenti. Eruditium Dauid, cum ueniret Doëg Idumaus, & indicauit Sauli, uenit Dauid ad domum Achimelech.

Vid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Historia hæc, quomodo scilicet Doëg inter Saulis nō modò pasto res, uerum etiā assentatores primus, Dauidem ad Achimelech sacerdotem profugisse, ab eoq; panes ac gladiū accepisse, regi nimirum crudeli, crudelior nunciauit minister, & quomodo sacerdotes omnes unā cum Achimelech ipsius regis iussu (scelus inauditum) obtruncauit, in primo Regum libro copiose habetur. Ea igitur indigna in sacerdotes domini animaduersione commotus Dauid, hanc mirè ardentem in Doëg ipsum, assentatorum simul & delatorum typum, cōposuit odam. Nescio enim an ulla alia possit esse pernicio-

rior lues in aulis principum & prælatorum, & quæ magis illorū inficiat animos, quam cum libenter adulatōres delatoresq; & audiūt, & admittunt. Quot ciues, quot sacerdotes, qui innocentia sanctimoniamq; studentes, toti in diuina occupati sunt religione, à delatorum palponumq; malitia circumuenti, aut occiduntur, aut solum uertere coacti, ab alto iam conceptæ probitatis proposito penè auertuntur? Verū non tantum Doëg, sceleratum uidelicet adulatorem, quantum Saulis leuitatē, in causa esse, quod integerrimi plerunq; ciues malè audiāt, peiusq; tractentur, semper existimaui. Vnde cum uate isto sanctissimo, imò potius cum Dei filio, qui ex his quæ in terris passus est, cum ab omnibus fermè Iudæis, tum à discipulo illo, qui utriusq; partis munus in magistri perniciem egregiè exequutus est, miseris subuenire didicit, in delatorē assentatorēq; inuehi atq; excandescere mihi fas sit. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Copiosior is est Hebræis uersus, quare sic diuus uertit Hieronymus: Quid gloriaris in malitia potens, misericordia domini tota die. Idē Felix, cuius sensus sic red dicitur à Paraphraste: Quid gloriaris, & multa posse te putas per malitiā? An ignoras sua clementia omnipotentē Deum adesse bonis omni tēpore? Id cōnaturale fermè est omnibus ex malitia peccantibus, sed his potissimum qui è turpi assentandi, falsoue deferendi more, in innocuorū uitam ac nomen diutius debacchari, uictores tandem euaserunt, ut de commisso scelere gloriā uulgò aucupentur. Eia, inquit, eiectus est nostra ille opera, uictus est, occisus est. Quis iam nobis, nostrisq; rebus aut dominio officere amplius poterit? Vicimus sanè, hem quàm facile: quicquid enim cōtra illum moliti sumus, noster, tanquā stolidus thynnus escam, aut fatuus polypus, abliguriuū princeps. Quid uultis mihi dare, inquit Iudas, & ego eum uobis tradam? Putas ne Iudæorum principes tam execrandum facinus exhorruisse? Et sponderūt illi, inquit, triginta argenteos, Quid nostrā iam deprecamur sortē, ô innocentissime Iesu, postquā tu omnium candidissimus, falsi hominis & impudentissimi absq; fronte delatoris audaciæ, inuidentiæq; scribarum & Phariseorum obnoxius esse uoluisti? Te enim per os illud nefandum tam malè habito, traducto, uendito, mortiq; adiudicato, ego ne me uel letaliter uulneratum querar? Non committam sanè deinceps, ut quis tam iniustus ex me audiat querelas. Nam misericordia Domini nō cras tantummodo aut perendie, sed tota die: ea quippe mea suffulta imbecillitate, non timebo, quid faciat mihi homo, quid ue turpissimus machinetur palpo, aut impudens delator. Non te pudet homo uanissime? nam, ut multi iam præclarissimi experti sunt uiri,

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua:

Nec id satis uisum est,

Sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Iniustitiam, prauitates, seu corruptelas seu etiam confectiones, uertit Felix. sermonem pestilentem Campensis, qui sic reddit: Sermonem pestilentem superpeditat sceleratus animus lingue tuæ, quæ simillima est nouacula acuta (culter rasorius is est) cum ad ressecandam barbam adhibita aberrat, & iugulum petit. Atqui uide, quàm aptè illiusmodi uocum congeries delatori, doloq; assentato ri conueniat. Etenim concepta semel in fraudulento eius animo iniquitate, habitaq; subinde amaritudinem illam è pectore eijciendi occasione, pestiferas tandem illas iandiu præmeditatas (ita uerbum, cogitauit, in hoc loco significat) ex malitiaq; compositas corruptelas, ac proborum latè nomen & famam deuastantes confectiones, effutit lingua: quæ sanè acutæ æquiparatur nouacula, cuius ea est naturaliter uis, ut anteaquam aduertat, aut sentias, infigat uulnus, & id quidem, ob illius collimatam diligenter aciem, grauissimum. Quæ igitur cunque, ô impure ueterator, animo moliris, atque ore profers, ex spiritus testimonio iniqua sunt, malitioseq; excogitata, & mortifera. Quid amplius tam nefaria tuæ consuetudini posset addi? Ecce integer, perfecteq; insignis tuæ peruersitatis cumulus:

E Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis, quam loqui æquitatem.

Hic Selha interponitur, nec id quidem absq̄ ratione: nam illud summā omnem iniquitatū excedit, cum quis ita improbus est, atq̄ ultrò profligatus: ut tamen nihil inde emolumentū omnino nancisci speres, mauult tamen alijs nocere, quam benefacere: mentiri insuper, quam id quod uerum est eloqui: adeo male infectus animus sordidior indies fit, atq̄ impurius. Quod fanè ex sequentimagis exprimitur uersu.

Dilexisti omnia uerba præcipationis lingua dolosa.

Apostrophe est ad linguam. O lingua, inquit, dolosa, lingua fraudis, lingua ad ipsos inflammandos orta aquarum fontes, lingua in omne scelus præcipitans, ac quicquid naçta fueris probitatis atq̄ innocentia perurens, uorans, deglutiens, consumens, ad tantam ne maledicendi, impiè ue deferendi rabiem deuenire potuisti, ut nō solūm fraudulenta ex more uomites, uerum etiam illa (malū) impudentissimè diligas, in ipsiſq̄ oblecteris: Quantum cauendum est, ne in peccatis consenescentes tenax adeo inhæreat animo habitus, cui comes est delectatio, ut etiam cum nulla inde expectetur utilitas, peccare tamen potius eligamus, quam ea quæ recta sunt, atq̄ homine digna, agere. Brutorum certe id moris est, aut potius dæmonum, non hominis, non animæ illius, pro qua sananda uiuificandaq̄ mortuus est autor uitæ: qui licet (ne te id nescire causeris, ò qui super grauissimum talentum plumbi simul cum iniquitate ociaris, gloriariſq̄ cum malè feceris) qui licet, inquam, summè misericors sit ac pius, scelera tamen ultronea non sinit inulta.

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrare te faciet de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra uiuentium.

D Horrendis hisce translationū uocibus, dolosum illum Doëg, hoc est, perditū delatorem atq̄ assentatorem, omni simul cum posteritate, iusta Dei multa, breui exterminatum iri, exprimere intendit: quare aptè admodum hinc additur diapalma. Putas ne duos animos, huiusmodi terrificis spiritus minis admonitos, posse aliquando mitescere & emolliri? Heu perditos assentatorum mores: heu infelicem delatorum exitum. Propterea, inquit, id est, quia dilexisti malitiam super benignitatem, quia dilexisti omnia uerba præcipationis, lucemq̄ auersatus amasti tenebras, Deus æquissimus arbiter destruet te in finem: hoc est, te funditus euertet, extirpabitq̄ radicis in æternum: quid? radicem ipsam tuam, nempe posteritatem, unā tecum cum fortunis è uita hac abradet, diruet, emolietur. Tabernaculum hinc uocat corpus istuc tetrum, quo etiam utitur anima tanquam malleo, ut inquit Cyprianus, ad fabricanda sibi uitiorum simulacra. Quod si pijs magis arridet animis, pro terra uiuentium (quæ sit terra uiuentium in scripturis, aliàs diximus) beatitudinem intelligi debere animarum, non contradico, imò cum illis in istiusmodi ualde oblecto interdum meditationibus, quæ non tantum intellectui nouam addunt rerum cognitionem, quantum quæ amorem, ac tenerum illum mentis affectum, quam deuotionem appellant, nostræ uoluntati. Quare dicendū erit, utriusq̄ mortis, corporeæ scilicet, atq̄ illius qua Deo moritur anima, mentionem hinc fieri: utriusq̄ enim mortis genus acerbissimum solet esse improbis, sed illud quo ab æterna excluduntur uita, acerbius. O dementiam nostram, ò inexcusabilem mortalium ignorantiam. Dum enim uir probus ab improbo ex se iam profligato, impunè prælicenterq̄ affligitur, & malè habetur, id plerunq̄ accidit, ut probus à probitate, persecutionum immanitate extirpatus deficiat, improbus uerò improbius quotidie euadat: atq̄ ita ambo, totum uidelicet in has duas diuisum partes humanum genus, uno facto ueluti omnium globo & uolumine, in æternum feratur exitum. Proinde felicissimū illum esse arbitror, qui in tanta uiuendi difficultate & controuersia, se purū seruat: hoc est, qui stabilis in fide Iesu Christi, quicquid fors afferat, perseverat. Durum id sane nequam uidetur: uerū in eo qui nos confortat, quid nō audendum? Poterit ne

A mundus, quamuis atrociter irrugiat, turbasq̄ immisceat, ab ea uita quæ abscondita est in Deo, nobisq̄ seruata per Christū, synceras deturbare animas? Neutiquā quidem: nam immunitatem huiusmodi raram, ac planè mundo insolitam, suis conciliat spiritus, qui potentissimus omnium est, non homo natura fallax & infirmus, inconstansq̄ in omnibus uis suis. Selha hinc additur.

Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent:

Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in uanitate sua.

En quomodo uasa iræ, & ut appellat ea Paulus, contumelia, in commodum & salutem cedunt uasis misericordiae & electionis. Perspecto enim nefarij hominis interitu, diuinatq̄ in eum anima dersione cōsiderata, timent sancti, pauidiq̄, quid de se futurum sit, præstolantur. Timent, inquam, ne & sibi à iustitiæ itinere, quod per se admodum confragosum est & salebrosū, aberrare contingat. Ea enim carnis natura est, quæ uel optimis ipsis animis timorē inijcere debeat. Dum fanè nox est, & ad lucernæ lumen ambulamus, quis se tutum omnino arbitratur? Videbunt igitur iusti improborū exitum, & timebunt, seu uenerabuntur, ut uertit Fel. Deum. alius uerò, stupebunt, & super eo cum risu dicent, en gigante, qui nō fecit Deum robur suum, sed in multitudine opum suarum spem posuit, ac sceleris fidit. Præualuit uerbum, Hebræis est, corroboratus est, quare sic Fel. Corroboratus est in prauitate sua. Cuius hemistichij sensum sic reddit Paraphrastes: Et sceleribus potentiam affectauit. Porro risus, consensio quædam est è corde optimè sibi conscio manans, qua uir sanctus diuina approbat iudicia, in illisq̄ considerandis incredibilem in modum delectatur, gaudetq̄, ac uanos, breuiſq̄ desituros scelerati hominis conatus ridens, nō absq̄ animi stupore clamat: En uir ille, qui modò omnium tumidissimus, nempe in fortunæ gremio lasciuens, exultansq̄ sese effrensus, spem omnem suam in rebus fortunæ collocauerat: en, inquam, quomodo mutata sorte factus est omnium miserimus, atq̄ eo quidem infelicius, quod illis quibus paulò antè maximo cum fastu imperare consueuerat, derisioni factus est, ac fabulæ.

Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.

Ille, inquit, sperauit in multitudine diuitiarū suarum, quæ natura fragiles sunt, & uitæ: ego autē in misericordia Dei, quæ æterna est ac firma. Emphatica hæc est antithesis, qua instabili improborum fortunæ proborū fides opponitur. Vide cui arbori se similem faciat Dauid, hoc est, uerus poenitens, atq̄ propterea Deo amabilis, & decorus. Oliua uiridis, uertit Fel. Alius uerò, frondosa: utriusq̄ enim perpetuā olearum elegantia præ se fert, quibus aut rarò, ut nunquā decidunt folia, nisi prius appareant noua. Aiunt quidem naturalium rerū indagatores, olea alternare fructus leui arundinis ictu, sine ramorū læsione decussis germinibus. Et, ut melius similitudinis uim exprimat, addit, in domo Dei: hoc est, ad instar oleæ semper uirentis, baccisq̄ onustæ, utpote in opimo Dei solo consistæ, in Dei speraui misericordia in æternum, infelicissimo nimirū edoctus impiorum exitu, quos fanè interim admonitos esse uelim, nihil in rebus cōditis instabile adeo esse & caducū, quantū est diuitiarum luxus, addo, & principum fauor, eorū maxime qui faciles præbent aures assentatoribus, & illis quidem quibus turpissimus est mos, de innoxijs, quicquid libuerit, deferre. Hi enim non tam delatorū quam obrectatorum nomen meritò sibi arrogant: nomen, inquam, è libro uitæ expunctum proindeq̄ in tetrīs æternorū incendiorū tabulis conscriptum, Quod uerò candida illæsaq̄, ac bonarum actionum ferax, in suo persistet candore atq̄ ubertate, tanquam felix olea, probi uiri uita, in tanta zizaniorum, tristiumq̄ plantarū luxurie ac fruticum posita, id totum à diuina proficiscitur misericordia: cuius ea uirtus est, per quā talis, tamq̄ immensus nostræ additur spei stimulus, ut in ipsis etiam penitus conclamatis rebus, in tua, ò Deus, sperare audeamus benignitate.

C Quare tuo ego huiusmodi raro, & non omnibus cognito ditatus munere,

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti.

Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

Te igitur laudabo, tibiq; perpetuo, qui in impios id fecisti iudiciū, in meq; misericordiam, gratias agam. Tu, tu, non alia extrinsecus res aut actio, fecisti, quæ stupendo, atq; a deo grauissimo & æquissimo facta sunt consilio. Tu, inquam, fecisti, ut ego tanta in persecutionum atrocitate tua in misericordia sperarem: idcirco, quæcunq; obueniant, tuum sanctū nomen, te scilicet, tuamq; opem fidenter expectabo, non cadamq; a fiducia illa, quam tu in me, tanquā in uiranti olea surculum, inseuisti. Licet enim non tam celeriter, ut mea forsā præpropere efflagitabit imbecillitas, succurrere decreueris, expectabo tamen immobilis, illud pro certo habens, quoniam nomen sanctum tuum bonum est in conspectu sanctorum tuorum: id est, omnibus qui in te confidunt, a teq; qui sanctus sanctorū appellaris, sanctificati sunt, ad subueniendum, beneq; faciendū præstō est, atq; expositū. Nonne igitur bonū: quid bonū dico: nonne optimū, nos tuū cū patientia expectare nomen, unde tuam haurire possimus misericordiā: Non ab re quidem eximius ille tuus clamat uates: Qui crediderit, non festinet, uerū expectet dominum, qui, ut idem ait, nō abscondit faciem suam a Iacob, cui interim grata persoluatur laus honorq; in secula seculorum. Amen.

PSAL. LIII. Ad hæreditatem, Eruditium Dauid.

D *Exiit insipiens in corde suo, non est Deus.*

Opinantur quidam hunc psalmum, eruditionē seu reuelationē calamitatis illius insignis extitisse, qua affecti sunt Iudæi a Græcis sub Antiocho Illustri, cui psalmi principium, utpote homini superbissimo & impio, conuenire arbitrantur. Alij rursus de Iudæorum populo, Christi interfectione, psalmum scriptum autumant. Alij item in tituli litera nō conueniunt: nam dictionem, hæreditatem, nonnulli congregationē, quidam uerò, ut diuus est Hieronymus, chorū interpretantur: & quidam etiam, ut se ab huiusmodi explicet difficultatibus, instrumenti musici nomen fuisse asserunt. Verū Chaldaica aliquibus uerius uisa est translatio, quæ sic habet: Ad laudandū super ultionē impiorum, qui perturbant hæreditatem domini, intellectus, bonū per manum Dauid. Quocirca diui Hieronymi interpretationē huc optimè quadrare iudico: & est perinde ac si dicat, ad laudandū, siue ad chorū, aut choream, ut sibi uelle Græca uidetur lectio, ducendam, ob uenturū impiorum exitiū, quod in psalmo hoc prædicatur, eruditio. Vt cunq; enim uariant interpretes, exploratissimū illud est idem cum quarto decimo psalmo esse argumentū, eandemq; penē literam. Quare quæ in illo desunt, cæteris prætermisissis, hîc enarrabimus.

Quoniā Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniā Deus spreuit eos.

Æquissimum hîc inter cætera narratur iudicium in improbos, qui cum trepidant timore, ut inquit uates, ubi non est timendum: dum, inquam, hominum iudicium pluris faciunt quàm Dei, in utroq; uelint nolint, prolabuntur. Nam a diuina percussu manu, desperati ab hac uita, amissa quoq; hominum gratia & fauore, decedunt. nec id quidem mirum: nam suapte se sponte a suauissimo Dei conspectu subtrahentes, in plausuq; hominū atq; adulatione suam statuentes felicitatē, meritò contractis ossium uiribus, quæ sunt, fauor humanus, gloria, plausus, hypocrisis: collisatq; animi uirtute ac cōminuta, quæcunq; aut cogitant, aut agunt, confusa esse oportet, & dissipata. Nam Deus, a quo ordo omnis rerum, sanctaq; proficiuntur consilia, spreuit eos. O terrificum certè iudicium, æquissimum tamē, & uerè Deo dignum. Hinc ille erat Christi Iesu clamor in Phariseos, quorum uita omisso Deo, omisso quidem: negato potius, atq; impudentissimè, ut nunc quoq; sit, reiecto, a uulgi plausu & gratia pendeat. Quomodo uos, inquit, potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriā quæ a Deo est, non queritis? Hîc mihi etiam fas sit cum Salomone in istos auræ popularis ca-

A ptatores inuehi, rationemq; reddere, cur Deus spreuit eos. Væ dissolutis corde (ecce confusio: causam uerò huiusce confusionis adijcit) qui non credunt Deo, ideo non protegentur ab eo. En quomodo, aut quamobrem Deus spreuit eos. Ad hæc, cum dicat insipiens in corde suo, non est Deus, quæ ratio est, ut illius curam habere debeat, cui persuasum est, seu saltem sibi ipse, quod liberius peccet, persuadere nititur, non esse Deum? Tu uide, summisseq; diuinam contemplare bonitatem, quæ neminem, nisi prius ipsa spreta sit, spernere consueuit. Cui proinde summa debetur reuerentia, dignitasq;, & honor in secula seculorū. Amen.

PSAL. LIII. Vincenti. In canticis eruditium Dauid, dum uenerent Ziphæi, & dicerent Sauli, nonne Dauid absconditus est apud nos?

Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me.

D Legimus enim in sacris annalibus, Dauidem, Doëg Idumæi prodicione, diu profugum a facie Saulis, Ceilam urbem, parua admodum manu militum, a Philistæorū obsidione liberasse, indeq; metu regis: & quia ab oraculo diuino acceperat, se breui a Ceilitis prodendū, in deserto Ziph, urbe illa ingratisima derelicta, sese abdidisse. Qui cum neq; apud Ziphæos se tutum cerneret (quis tutus unquā fuit inter proditores?) iterū relicta deserti illius sylua, in qua non diu cum suis latuerat, descendit ad Petram, & uersabatur in deserto Maon. Sed interim dum adhuc in saltu illo Ziphæorum, anceps uitæ diuersaretur, uiri illi missis oratoribus ad Saul in Gabbaa, dixerūt, nonne ecce Dauid latitat apud nos, in locis tutissimis syluæ, in colle Achilæ, quæ est ad dexteram deserti? Quod cum rescisset Dauid, in summūq; se adductū discrimen Ziphæorum prodicione cerneret, desperatis planè rebus, hanc, Deo suam commendans salutem, composuit odam, ardentem mirum in modum, ac Christi Christianorumq; persecutiones atq; iniurias portendentem. Eò enim interdum periculi proborum uitam deuenisse uidimus, ut ne quidem tuti essent, ut de Dauide legimus, in abruptissimis petris, quæ solis ibicibus peruiæ sunt: adeo cœlestis pater suorum ærumnis, cruceq; illa, quam filio suo prius in delicijs esse uoluit, oblectatur. Verū quia Ziphæi, nempe innocuorum proditores, inexorabilesq; delatores, nusquam non, uel in medijs ipsis laudantium Deum conuentibus, nedum in Ziphæorum sylua, & deserto Maon, apparēt, impossibile fermè uidetur, tam uastos uirtute humana posse deprehendi ueteratores, ne dicam superari aut deleri. Quare suæ imbecillitatis conscius uir sanctus, conscius, inquam, quàm debilis humana sit uirtus, ad diuinā cōspecto periculo confugit, clamatq; cum propheta: Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Nomen Dei nonnunquam in lege ipsius est honor, laus, fama, uirtus quoq;, & potestas. Vnde illud est: In nomine meo dæmonia eijcient: id est, in mea uirtute atq; auctoritate. Et, si rem altius peruestigare libet, nomen Dei, est ipse Deus: nam ipse est nomen suum. Et est, ac si dicat: Per te ipsum, aut per filium tuum (id significat apud Hebræos etiam, nomen tuum) me serua, potentiaq; illa tua, qua condita omnia territas, meam suscipe causam, iniuriasq; mihi hîc a Ziphæis illatas uindica. Contra enim Dei naturam ac morem esse uidetur, animam huiusmodi fidei ardore orantem non exaudire. Illud ne, obsecro, nos qui in alto continuis iactamur fluctibus, latere iam potest, quod quicumq; inuocauerit nomen domini, saluus erit? Quare non absq; diuino consilio, ab Ecclesia illud replicatur quotidie euangelicum, Sanctificetur nomen tuum.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.

Vide, quàm non inconsulto & impudenter, sed scitè ac uerecundè sese anima ad ea quæ petenda sunt, accommodat. Actus enim ille sublimis orandi Deum, quemadmodum purgatas planèq; nudas requirit animas, ita uerecundas & humiles: alioqui superbas, impudentesq;, & quæ a corde tumido & elato profici-

Cfcuntur orationes, diuinæ auerfantur aures. Illud semper cauendum, ne nostra oratio fiat in peccatis. Anima hîc igitur tota, quanta est, in se collecta, hoc est, diligentissimè perpendens, quis ille sit, cui suam narrare orando calamitatem cogitat, sic suam orditur precationem, à consueto hominum more in orando minimè abhorrentem. Mi Deus, inquit, meam audi supplicationē, excelsasq; illas tuas, quas nefas est nisi à puris castisq; animis interpellari, gemebundæ huic meæ uoci præbe aures.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quaesierunt animam meam, & non proposuerunt Deum in conspectu suo.

Suos uocat Dauid persecutores, alienos, à Dei scilicet timore & reuerentia. Vnde causam, quamobrem sic eos appellauerit, addidit: quod non proposuerunt Deum in conspectu suo, id est, suam ut in me explerent libidinem, ex meq; pœnas, uel de his quæ nunquam cogitauit, exposcerent, nullam de Deo habuerunt rationem. Et quia id malorum omnium fons est atq; origo, diuinum scilicet ab sese abijcere timorem, Selha hîc interponitur. Quid certè sibi uelint hi, aut quam de immortalitate animorum conceperint opinionem: quid, inquam, desit de Iesu Christi, atq; eius lege sentiant, me prorsus ignorare fateor, qui, quod suas licentius expleant cupiditates irasq; satient, eò interdum insanix adiguntur, ut Deo, Deiq; timore penitus abiecto sopitò ue, aut potius posthabito conscientix testimonio, proiectoq; pudore, toti in opprimendos iustitiæ probitatisq; studiosos, charos uidelicet Deo uiros, incumbunt: qui sanè innocui, cum ut plurimum imbelles sint atq; inermes, facile à quouis nefario ac doloso pessundantur, tyrannisq; quos hîc fortes noster appellat interpres, alij uerò sæuos aut terrificos, cedunt. Eheu quantum sceleris, quantum iniuriarum, quantum sæuitiæ ab his emanat uerbis, Non proposuerunt Deum in conspectu suo. Homines, inquit **D** Paraphrastes, sæui magno studio conati sunt perdere me, nō habita ulla ratione tui, o Deus. Verum quid multis meam execror sortem?

Ecce enim Deus adiuuat me, & dominus susceptor est anima mea.

Obserua plenam fidei antithesim. Illi, inquit, mei crudeles hostes, athei nimirum homines, atq; omni ab humanitate alieni, quibusq; nulla inest de Deo ratio & cognitio, summo contendunt nisu, meam à me tollere animam, nempeno men, famam, uitam: Deus autem contra, illam, ut est natura misericors, tutatur, atq; illi fert suppetias, eamq; suas in ulnas, tanquā solers nutrix pauidū infantē, suscipit & consolatur. Vbi sanè sicut in munitissimo quiescens uallo aut arce, nihilq; minus timens, quam superborū hominū minationes & uulnera, suum hoc modo fidenter alloquitur defensorem:

Auerte mala inimicis meis,

Hoc est, auerte à me mala, eaq; in meos retorque inimicos. Malū enim quod in me parant, ad eos, quò sciant tandem se in cœlum expuisse miseri, redeat. Diuus Hieronymus uertit, Repende malum insidiatoribus meis. Felix item, Conuertatur malum tribulantibus me.

Et in ueritate tua disperde illos.

Mirū quàm crebro anima suis in precationibus, Deo illius audenter animo fecq; obijciat pollicitationes. Iam enim uel à prima conditarum rerum effectione pollicitus est Deus, se suis non defuturum, innocentiamq; defensurum, subinde proborum persecutores absq; misericordia prostraturum. Inimicus ero, inquit, inimicis tuis. Ea igitur spe fulta anima, quòd Deus in seruandis promissionibus constantissimus sit, non iam suas dissimulat cogitationes, sed aperto ueluti corde, audet suum sic compellare amatum: In ueritate tua disperde illos. Quemadmodum, inquit, bona pollicitus es fide, illos prosterne, disijceq; penitus, ut sua tandem edocti ruina perdiscant, quàm periculosum sit cum in te sperantibus decertare. Ego autem (modò aspices)

Volun-

A voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

En gratæ animæ testificatio, ac pro reportata salute uotum. Vltroneo, inquit, laudis sacrificio, non coacto aut timido, tuum sanctum nomen, bonum nimirum omnibus, hoc est, munificum, in gratiisq; copiosum & liberale, fatebor, ac cunctis palam prædicabo. Alludit (credo) uates ad sacrificium illud antiquū, quod spontè quispiam sua, aut ex uoto susceptum, pro gratiarum actione Deo offerebat: cuius ritus ac mos, in septimo Leuitici capite prolixè à Mose describitur. Vbi inter cætera illud est: Si uoto, uel spontè quispiam obtulerit hostiam, eadem edetur die: sed & si quid in crastinum remanserit, uesci licitum sit. Quid uerò illa omnia præfagierint, quid ue mysteriorum portenderint, elegantissimè, ac maxima diuinorum ænigmatū cognitione, à Radulpho Flauiacensi, meæ professio- nis monacho, fusius pertractatur, quàm ut à me, cuius aliud est institutum, quid addi possit. Sat sit locū demonstraſse, quanquā certè nō me præterit, dictionem, voluntariè, Hebræis esse, cum munificentia, uel cum liberalitate: quæ tamen omnia ut notat Fel. spontaneè mentis præ se ferunt oblationem. Cæterum &, Super inimicos meos despexit oculus meus, nihil aliud sibi uult quàm, optatam de inimicis meis ultionem uiderunt oculi mei. Vnde Paraphrastes: Et eius beneficio (Dei scilicet) uidit oculus meus qualia quisq; uellet in capitalibus inimicis suis. id enim omnibus fermè natura comparatum esse cernimus, ut unusquisq; sui hostis interitum exoptet. Verum alia est, cur id optet, ratio in homine diuinæ religioni consecrato, Deoq; per uoluntatis unionem copulato: alia in illo, cuius cor continuis cum exagitetur odij stimulis, ac sese ulciscendi æstibus nō solum apertos in se hostes, uerum etiam illos quos sibi olim nocuisse suspicatur, aut pueriliter somniat, odit. Phrasis hæc est Hebræa, quemadmodum & illa in Michæa: Oculi mei uidebunt in eam. Interim autem afflictus animus, ab iniuriosisq; hominibus malè habitus, cum eodem ipso uate suos in hostes animose insurgat, dicatq; Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi: confurgā. Cum sederò in tenebris, Dominus lux mea est. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. Educet me in lucem, uidebo iustitiam eius. Cuius nomini gloria sit perennis, & laus in secula seculorū, Amen.

PSALMVS LV. Vincenti. In canticis eruditum Dauid.

*X*audi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intendē mihi, & exaudi me.

A doctioribus enim accepimus, hunc psalmū à uate compositum, cum adhuc in Ceila urbe, à se ingenti periculo ab obsidione, suis fuga tisq; Philistæis, liberata diuersaretur. Vbi semel atq; iterum à diuino admonitus oraculo, quòd ni statim ad tutiorem se reciperet locum, fore quòd in hostium manus deueniret, in ipso fugæ tumultu, lamentabilem hanc Deo obtulit precationem: quam postea placatis rebus, regnoq; restitutus, musicis uoluit decantari instrumentis: sic enim in Canticis interpretatur Felix Pratensis. Umbra nimirū illa omnia futurarū in Christum atq; eius Ecclesiam persecutionū extitere. Persuaserat quidem sibi uir ingenuus propter solutæ obsidionis beneficiū, se tutum in ciuitate illa cum suis manere posse: uerum ingratisimi ciues, uiri profectò totius humanitatis expertes ac religionis, remunerantes quasi meritum, pro beneficio exitium referre conati sunt. Vide, mi lector, quàm immensa transferendū ad nostra sensim tempora quæ hîc leguntur, aperiatur ianua. Nusquā enim tuta est innocentia, quæ tum quidam periculosius subire discrimen uidetur, cum sua obmerita peruersorū sibi hominū animos conciliaſse arbitrat. Proinde suū anima aduertens periculum, quòd neq; Ceila urbe, neq; apud Ziphæos, neq; in deserto

C Maon, in monte opaco, à proditoribus atq; impetu Saulis, habitantis in Gabbaa, tuta sit, ad Deum, qui caput est Christi, cuius hinc uita, nempe obnoxia perditorum hominū iniurijs, à spiritu delineatur, pauida admodum confugit, dicens: Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationē meam: intende mihi, & exaudi me. Verba sunt, inquit August. tribulati cupientis liberari: de huiusmodi enim uocum repetitione familiarissima uati, non raro in superioribus est dictum. Argumenta sunt sanè cordis extrema affecti amaritudine, exoptantisq; à timoris magnitudine asseri: quater enim eandem fermè repetiuit sententiā, Ne despexeris, ex Hebræo reddunt, ne abscondaris, seu, ne abscondas te ab oratione mea: seu etiam, ut interpretatur Paraphrastes, ne auerferis preces meas. Durum id quidem, cum princeps aut iudex à quopiam misero rogatus, abscondit se, negatq; uelle audire: proinde de illo, eiusq; causa actum esse omnino, ex circumstantibus quis non iudicet: Non est quidem doloris acerbitas cum illa comparanda, uel eo maximè, si illius causa æqua sit, & digna expeditione, & nihilominus qui pro æquitate iudicet, conuiuet iudex, precesq; non solum miserorum, uerum etiam ipsius innocentiae legumq; & religionis (scelus execrandum) auerfatur.

Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à uocē inimici, & à tribulatione peccatoris.

Heu heu, cui uel tantilla saltem de oppressis iniecta est cura, & dissimulant ne omnes & siccine uestris à tribunalibus inaudita reijcitur probitas? Vno hinc ferè uerbo tota Iesu Christi expressa est uita, qui nullo districtus ocio aut labore, ab incepto pro suis negocio destitit, nunc à dæmone, nunc à peruersa Pharisæorum scribarumq; astutia circumuentus, à proprio, eoq; dilecto afflictus populo, traductus, expulsus, ab ipso demū proditus discipulo: sua tamen in exercitatione ac lucra, ne parū quidem elanguit, nunquam uè à solido recuperandarū animarū deflexit proposito & amore. Cum enim legimus, Contristatus sum in exercitatione mea, à seruatore nostro dici, nonne illud confestim in mentem uenit: Tristis est anima mea usq; ad mortem? Nunquā, fateor, uidi hominis summo in dolore, addo & metu, eo præsertim quo se breui in hostium manus peruenturum præsentiscit, clarius describi morem: quem tamen expressius ex Hebræo reddi cernimus, quam à nostro redditus est interprete. Sic enim Felix: Uolabo mouens me huc & illuc, in meditatione doloris mei. Dictionem quippe illam, quā nos legimus, contristatus, Hebræis uox est summæ consternationis animi, dolorisq; immensitatis. Præ dolore, inquit Campensis, moueo me nunc huc nunc illuc, & iterorandum conturbor. Factus est, inquit scriba ille, in agonia prolixius orans. Iam non illud silendum, primos psalmi huius uersus alio ordine ab Hebræis legi, uerum quia menti uatis nihil fermè aduersatur, sic nostro suam uerborum permittimus seriem & legem, ut nihil innouemus: qui quidem uates quamobrem contristata fuerit Christi anima & conturbata, aperit dicens: A uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Clarius & fusius ex Hebræo: A facie, seu à conspectu uolentiae peccatoris. Contumelias enim, diramq; uocis acerbiter in hostibus, ac minas, quibus ferè pauidi animari solent, uocē appellat uates: ipsam uerò oppressionem & uolentiam, tribulationem: utroq; enim afflictionis genere à Iudæis sæpenumero affectus fuit Christus, & nos cum illo, sed non eodem animo & consilio. Nam nos si quid acerbius à perfidiolis irrogatur fratribus, indignabundo id ferimus pectore, Christus uerò patientissimè & tacitè, maximaq; qua semper uel erga ipsos acerrimos usus est calumniatores, dilectione.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi.

Iniquitatem super me cadere facient, uertit Felix, & cum ira odio habebunt me. Vide improborum falsorumq; delatorum impudentiam & malitiam: non contenti enim odio illo suo inextinguibili, atq; ira qua molesti sunt bonis, addunt etiam, itaq; callidè concinnant dolos, ut quod optant, tandem obtineant, quò modestissimi scilicet uiri, & innocentes, scelera illa quæ ipsi uulgo sperant,

A ferunt, commisisse uideantur. quid nequius unquam auditum fuit? Quid putas aliud tunc machinatos esse Iudæos, cum Christum tanta animi rabie atq; ira, cruci affigi coram iudice succlamauerunt, nisi ut declinarent in illum iniquitatem? hoc est, ut latro, ut seductor, ut dæmonium habens crederetur. Sic nimirū in terris semper habitū sunt amici Christi, habenturq; continuè. Vnde haudquaquam mirum esse debet, si nostram intuitus fragilitatem tam pius dominus, nostramq; prorsus indutus sortem, hinc queritur dicens:

Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me.

Timor & tremor uenerunt super me, & contexerunt me tenebræ.

Hi sunt nimirum affectus & motus animi, qui in constantem etiam uirum, ob falsas illi obiectas calumnias, cadere cōsueuerunt. Sed uæ uobis, qui, ut cōminat dominus, iustitiā iusti aufertis ab eo. Hinc uelim à castis mentibus, nondū tamen ad solidum per gustandū cibum eruditus, attentè quæ dicuntur expendi, ne à uario spiritus motu, unde excellentissimū illius in perficiendis electorū cordibus morem utcunq; intelligere possent, animi confusionem incautè hauriant. Solet enim diuinus ille ignis suos eousq; interdum animare, robustosq; in aduersis facere, ut in medio quoq; ipso persecutionū aestu ac flamma audeat de se illud dicere: Non timebo millia populi circundantis me. Contra uerò, à calore illo sapenuero, surum ad maiorem profectū destituti, etiam à leuissimo iniuriarū strepitu pauent, clamantq;: Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis corripuit me. Timor, languor, mœror, metus, terror, horrorq; uenerunt super me, & circumdedit me undiq; pauoris caligo. Aspiciemus, inquit Esaias, in terrā, & ecce tenebræ tribulationis, & nox obtenebrata est in caligine eius.

Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo, & requiescam.

Aliās diximus, idē penitus esse, quis mihi dabit, quod, utinā aliquis mihi det. Pennas hinc optat uates, & has auis pernici ad eod agilitate, ut eam nequeat soluto maximè uolatu assequi accipiter: solet enim, quæ est illius natura simplex & incauta, in aere interdū pennarū leuitate oblectata, uariè sese iactare, plaudere, sulcare, & sic implicatis strepitu pennis capi. Speculator, inquiunt, occultus fraude latro sic gaudentē in ipsa rapit gloria. Huiusce igitur alitis alas miro efflagitauit desiderio uates, nempe ob id ut ex præsentis hostium periculo elapsus, longè tutiq; auolare posset. Vnde sic reddit Paraphrastes: Quare (perspecto scilicet periculo) dixi apud me, utinam dentur mihi alæ, sicut datæ sunt columbæ, ut auolare mihi liceat, & alium in locum cōmigrare tutiorē. Certè, inquit, procul hinc aufererem, & in locis penitus desertis. habitare potius, quam inter hos impios. Hæc Paraphrastes, & clarius quidem quam nostra æditio, quæ sic habet:

Eccē elongami fugiens, & mansi in solitudine.

Alius item ex Hebræo: En longissimè profugerem, atq; ad eremum diuertem. Noster enim interpret tempus pro tempore posuit. Hinc mihi in mentem uenit quorundam feruor atq; uis animi, qui interdum uarias hominū pertæsi molestias atq; iniurias, sese à fratrum turbis, tanquam à Ceilæ urbis hominibus subtrahentes, in aliquam, ut soli sint, cōmigrant solitudinem. Hi enim duas has sibi esse necessarias non ignorent alas, alteram quidem fidei, alteram uerò amoris: quarum sanè remige fultis, quocunq; auolare contigerit, tuti erunt & quieti. Hi quippe sunt, qui non conuersionis feruore nouitio, ut meus inquit Pater, sed monasterij probatione diuturna, didicerunt contra diabolum, multorum solatio, iam docti pugnare, & bene instructi, fraternā ex acie ad singularem pugnam eremi descendere. Sed illud mirum, quam importunè hi procaciterq; à nonnullis monasterentur digito, exhibentur, & tanquam transfugæ infames atq; apostatæ uulgo traducantur: illos autem quos è cœnobijs ad liberius uitæ genus acciri norunt, summis efferunt laudibus, amant, exosculantur, donis pauperibus debitis infarciunt, tantūq; ò ineptias, dii non habent. Non sanè intelligo, in quibus uis maximè istiusmodi cōsistat apostasie & defectionis, utrū ne in illis qui spreto omnino

C mundo, ad solitudinem, locum mirum in modum erectis in Deum animis salubrem & necessarium confugiunt (qui cœnobia deserunt ut per emporia cursitent, aut quibus magis, ut ait ille, placet mulierositas, liguritia, temulentia, cupiditas, quam mentis quies, hi merito apostatae appellantur) an in his potius qui desertis cœnobiis molestis, sese in negociosissimo uitæ genere summergunt. Selha hîc positum, nos ad Dei iudicia simul & hominum ignorantiam contemplantam excitat. Verum interim quod in salo hoc uasto & dubioso nauigatur, in quo & cymbæ & corbitæ una iactantur tempestate,

Expectabo eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate.

Tu hîc mihi considera sanctissimi uatis mansuetudinē & modestiam, qui suas appellat uires, uirtutesq; animi, pusillas ac tenues: hostiū autem insidias atq; impetus tempestatem: quæ dictio Hebræis est, repentinus, summēq; uiolentus uentorum flatus. Vnde queritur Hieremias, improborū iniurias, uentū esse uentū in uis, quæ sunt in deserto. Verū dictio, pusillanimitate, nō est in Hebræo, sed id solummodo: Accelerabo fugam mihi, à spiritu uehementi, à tempestate. Certè si res perspectè examinetur, nihil aliud sunt dæmonū tentamenta, maximè si uehementia sunt, aut malorū hominū persecutiones, quam uentus quidā procellosus, turboue cōcitus & confusus. Quid nō perturbat dolosus dæmon: quid non delator: quid nō perfidiosus palpo, aut apertus calumniator? Fax quidem & amurca, limpidissimū cōfundere solet oleū, si uas uel parū agitaueris. Et quia imbelles plerunq; columbæ hæ sunt innocentissimæ, quibus duræ, ut dixi, necessariae sunt alæ, nō Icarie illæ quidem molli cera cōpactæ, sed spiritus glutinamento annexæ, tam uarijs interdum improborum technis & insidijs, nisi forti sint animo in Deo nempe ad fortunæ ictus intrepido, succumbūt. Ideo à uate est dictū, Expectabo eum qui saluū me fecit: quod palam asserere nō uereamur, patientiā ualde esse necessariam, ac silentiū, in re presertim tam ob inæqualem certandi conditionē confusa. Ergo tu Domine, postquā prorsus, si nos duntaxat consideramus, inermes sumus, debilioresq; quam ut tam immensæ oblocutorū turbæ suppetamus,

Præcipita, & diuide linguas eorum, quoniam uidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.

Audiant hæc delatores, audiant maledici, audiant hi quorū dentibus exposita est proborū uita, quid hîc à spiritu dicatur. Audiant, inquā, & si sapiunt, aduertant animo, quam immedicabile illud sit uulnus, quod à diuina inferit manu. Præcipita, inquit, & diuide linguas eorum: hoc est, fac ut nihil non inconsulto, confusesq; loquantur. Nullam habeat, oro, concinnitatē illorum sermo, atq; exitū cōspiratio. Legerat enim uates, quam dira fuerit olim Dei ultio in temerarios illos, qui eō aliquando amentia deuenere, ut alter ad proximū suum diceret: Venite, faciamus nobis ciuitatē & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum. Dominus autē: Venite, descendamus, & confundamus ibi linguā eorum. neq; id satis quidem: Inde, inquit, disperfit eos dñs super faciē cunctarū regionū. Quocirca idem fermè hîc suis imprecatur hostibus, nō à diuinis nihilominus discedēs iudicijs, quæ æquissima esse nouerat & certa. Vidi, inquit, iniquitatē, uidi disceptationes, uidi dissidia, uidi seditiones, uidi odia, & hæc omnia (pro dolor) in ciuitate illa, intra moenia illa, in quib. pax summa esse debuerat & cōcordia. Quid ad hæc ultra? Si em̄ ab illis, de quorū salute, meo etiā ingenti periculo, benemeritus sum, tam male repensum est, quid ab ipsis expectari debuit inimicis? Verū postquā sic uoluit,

Die ac nocte circumdabit eam, super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia.

Et non defecit de plateis eius usura & dolus.

Quam unicuiq; diligenter exurbium dynastis ea quæ à propheta, de Ceila ciuitate, cum stomacho dicuntur, audienda sunt, an forsan illiusmodi uitiorū sordibus infecti sint eorum ciues. Iniquitas, inquit, die ac nocte: id est, continue absque intermissione ciuitas hæc miserrima circumuallata est iniquitate, pro muro. Turpia sunt sanè in primis illius moenia & ruinosæ, uerum ipsum forsan ciuitatis corpus minus est deforme? Minimè id quidem omnium: nam in ipso

urbis medio (medio autem) in ipsis frequentissimis plateis, locis nimirum celeberrimis ac magis conspicuis, ea insunt mala: prauitas, iniustitia, usura, dolus, heu perditam ciuitatem. Quid multa? nullum sceleris genus non regnat in ciuitate ista. Iam illud non prætereundum, alio reddi sensu literam, quæ à nonnullis ex Hebræorum interpretibus legitur. sic illi: Die ac nocte circuiui eam, super muros eius, & prauitas & molestia in medio eius. ut sit sensus: Diu in muris eius oberrauit, ut uiderem quid in ciuitate hac ageretur: Deus bone, quid malorum non uidi? Prauitatem, malitiam, iniquitatem, oppressiones, dolos, fraudes, usuras in ipso urbis centro, æternum sibi construxisse domicilium consexi. Hæ sunt, mi lector, ciuitatum pestes quas in Ceila, de se tam malè merita, deprehendisse fatetur David. Faxit Deus, ne complures in Europa Ceilæ inueniantur. Cæterum labor, ut noster uertit interpretes, Hebræis prauitas est, quæ est insignis tum corporis tum animi deformitas ac peruersitas: qui enim huiusmodi mentis affectus est labe, quid nō cum labore, æstuq; animi, molitur & agit? Verum illud, inquit uates, quod me acerbius uexat & premit, dicendum mihi est:

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;

Et si is qui oderat me, super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo:

Tu uero homo unanims, dux meus, & notus meus:

Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.

Ambigua admodum hæc est litera collata cum Hebræis. Diuus Hieronymus uidetur hæc omnia ad falsum quempiam amicum, typum nimirum Iudæ Christi proditoris referre, de quo hîc queritur uates. sic enim ille: Non inimicus exprobrauit mihi, ut sustineam: neq; is qui oderat me, super me magnificatus est, ut abscondar ab eo, sed tu homo unanims. Verum in idem ferè cum nostra concurrat editio, cuius is erit sensus: Si is qui mihi palam aduersabatur, & de quo, quin meus esset hostis, nemo non nouerat, quidpiam mali in me esset machinatus, tanquā præuisum hostem & apertum facile uitassem. Si is, dico, quem omnes me odio persequi norunt, malum mihi intentasset, conuiciaq; in me arrogantiæ & superba congestisset, sustinuissem certè, eiq; celsissem, & prudens consultoq; tam uastam irarū procellam, mea deferuere fuga & patientia expectassem: at tu homo meus unanims, collega, dux, qui cum arctissima mihi erat consuetudo, consiliorumq; cōmunicatio, & qui mecum unā, ut solent familiarissimi sodales, summa animorū concordia, ad templum sanctum Dei, in quo nihil fucatum, nihil non syncerum esse fas est, conueniebamus, me, me, inquam, tam nuper tibi charum & beneuolum, insidijs aggredi ausus es? Tu, non hostis, non ille qui me odio incessabat, maledixisti mihi, & super me magna loquutus es. Illud notandum dictionem, Unanims, ab Hebræorum interpretibus sic ferè reddi: Tu homo sicut æqualis meus. uel, ut Felix: Tu uir secundum ordinē meum: hoc est, habitus honore perinde atq; ego. Illud quoq; cum consensu, cateruatim transferunt, seu, cū coetur: id est, multis nos comitantibus: seu etiā, cum terrore, ut diuus uertit Hieron. quæ dictio nihil aliud sibi uult, quam tam arctam duorum principum amicitia maxima cum dignitate coniunctā, omnibus admirationi fuisse ac terrori. Vt cūq; sit litera, quisquis ille fuerit, de quo tam dolenter queritur uates, & sanè merito, infelicissimi Iudæ typus est, atq; subinde proditorum omnium, sed illorum maximè, qui cum amici, & hi charissimi esse uideantur, perfidissimi tamen sunt hostes, atq; eō nocentiores, quod occulti magis sunt, minusq; perspecti & noti. Quanta hîc mihi considerandi quorundam prauitatem & fraudulentiam offertur occasio, ex illo perfido, simulato, infando, facinoroso Iudæ osculo? Contra uerò, quis tam scelerosus est proditor, fucatusue amicus, qui non pudore suffundatur, cum recolit animo, quid modestissimus responderit Iesus? Iudæ, inquit, (ô rarum atq; unicum mansuetudinis exemplum) osculo filium hominis tradis? Saxa tum quidem fleuisse arbitror, Iudas tamen ære ferroq; durior, ne parum quidem remissus, insanians abiit, nec sanè destitit quoad è mundo

C lumen ac Solem abstulit & extinxit. Quocirca iustissimus uatis fuit dolor, iustaq; excandescencia & querela in simulatorem illum nequam & proditorem, quod tamen sic sua in perfidia derelicto, ad ceteros intermissos suos redit hostes, illisq; horrendam imprecatur ultionem, dicens:

Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.

Cum Dauid, ob immeritas in se paratas insidias, à Ceilæ ciuibus maiorem in modum affligeretur, reiç indignitatē uersaret animo, uolensq; tum illis tum futuris eiusdem perfidiæ posteris diuinam prædicere ultionē, illum memorabilem simul & horrendum terræ hiatus, quo Dathan & Abiron unà cum tabernaculis rebusq; suis, liberis quoq; & uxoribus absorpti sunt, in medium, quasi aliud agens, adducit. Et descenderunt, inquit Moses, uiui in infernū operti humo. Hæc nimirum ultio ea est, ac mulcta, ab antiquis illis seculis decreta se ditiosis, & murmurantibus in Mosem & Aaron, id est, in Dei religionis & cultus studiosos. Sepeliant, inquit, uiui, funditusq; intereant. Nam in scripturis fermè aliud nihil est, descendere in infernū, quàm subito perire interitu. Idcirco Ezechiel uolens inopinatam quorundam in circuncisorum exprimere extinctionem, asserit illos descensuros ad infernum cum armis suis. Affectus est ualde ardens in prophetis. Non id quidem, ait uates, temerè imprecor, aut ira permotus, sed sic edoctus à spiritu, qui odio habet omnes peccatores terræ.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio illorum.

Huius uersus sensus sic redditur à Paraphraste, & breuiter & doctè: Regnant enim nequitia in tabernaculis eorum, imò in ipsis penetralibus cordium illorū. Sceleratam enim quorundam uitam, deploratosq; mores huiusmodi aggrauat dictione, nequitia, quæ cum frugalitati opponatur, ad omne maleficium conuenit: quanquā malum, seu mala, simpliciter à nonnullis ex Hebræo reddi uideo. **D** Modis sanè omnibus detestandæ sunt ædes, in quibus nequitiarum greges, tanquam in hara suæ grunnire audiuntur. Quid, te obsecro, in domum tuam, ubi pudica cum nuru sedet uxor, ubi filij, ubi innupte filie innocentissimā agunt uitam, obscœnus introducitur scurra, & cum collusorum grege infamis parasitus: sic cicine alitur filius? Itā ne uerò in uno eodemq; residet tripode sua cum pellice mœsta coniunx? Indicium nimirum id est, nequitiarum tumultum in medijs ipsis uel cordis penetralibus & medullis requiescere, si tamen requies illa dici debet, ab innumeris uitiorum morsibus, tanquam ab importunissimis sanguisugis, die & nocte emungi, sensimq; exanimari. Hi ut lubet,

Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me.

Solet enim anima diutius cum mundi ærumnis & miserijs, nempe cum uarijs tum à natura ipsa, tum à dæmone, tum etiam ab illius ministris, cōmotis & appetentijs & odijs uersata, & penè attrita, maxima affici perturbatione & metu, atq; usq; eò interdum concuti, ut Dei omnino oblita uideatur. Verum sese postea ab assueto admonita spiritu colligens, admiransq; simul & reprehendens suam eò confugiendū, ubi pax omnis inest animi ac quies, uel moram, uel ignauiam, illis reiectis permotionibus, tota in Deum fertur, seq; miris consolans spiritus radijs, intra sese hæc ferè: Ego toties in iisdem ipsis prouoluta angustijs & tentationibus, ad Deum clamaui, & ipse exaudiuit me. Quid in me igitur ipsa, tam uili scilicet re & tenui, tandiu immoror? Scio certè quid agam, postquam ita est mortalitatis conditio, ut nusquam non, quæ illam exercent, fiunt obuia occasiones.

Vesperq; & mane & meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet uocem meam.

Continuè, inquit, contenteq; illi meam exponam indigentia. Vide sanctæ animæ, ut illa erat uatis, sollicitudinem. Et certè, si noster unde proueniat in rebus spiritus & algor & torpor, addo & superstitiosa religionis imago, interrogor, dicam ingenuè, à frigido id contingere in diuinum amorem affectu & studio, ab inconstantiaq; animi, ac bonarum rerum fastidio. Mirum in modum erramus, si tantilla nostri portione contentum esse Deum arbitramur. Atqui anima illa que

A tota in ignem diuini amoris, ob assiduos raptus & ecstasim, conuersa est, ignis quodammodo efficitur: quocirca cum ignis sit, ignem ipsum sentire haudquam potest: secus uerò si in terrenarum rerum glacie, brumæq; cupiditatū, atq; ambitionis gelu & frigore diutius immorata oblectataq;, partem nescio quam sui ad ignem admouet. Statim enim, quasi à repentino cōmota, reiectaq; aduersæ naturæ transitu atq; actu, intolerando afficitur dolore, atq; eo incenditur æstu, quo prorsus consumitur, ac tandem in illo suo permanens algore miserrimè congelascit. Ad nanciscendum igitur calorem illum spiritus intensum, quo cupiditates omnes noxiæ & turpes adeduntur, assidua peropus est exercitatio, ne, que quidem omne temporis momentum atq; instantiam suo sibi iure uendicat: alioqui certè noster omnis labor, atq; ad perfectionem nisus, debilis omnino efficitur, & plerunque inutilis & uanus. Vespere itaque & mane & meridie, hoc est, omni hora, mea Deo exponam desideria, narraboq; illi quanta à dæmonum, quanta à peruersorum hominum dolis & insidijs patiar, quanta à meipso, quanta à mundo, quanta à carne, à sensibus, à uarijsq; rerum incurfantium formis & imaginibus sustineam. Ipse uerò, quæ est illius bonitas, meas subito audiet querimonias,

Et redimet in pacem animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.

Is finis totius nostræ pugnae est cum mundo, quies scilicet in Deo. Pulchrum admodum illud est, quod huic loco à glossa affluitur. Nos inter malos positi oramus cum isto, plangamus, secumq; dicamus: Redimet me in pace, cōtra illos qui non amant pacem, nempe hi de quibus sic uates: Ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum: quosq; doctissimè diuus adumbrat Hieronymus, atq; cum ipso Augustinus: Appropinquant, inquit, nomine, nō numine: corpore, non mente: numero, non merito: in multisq; mecum sunt, in baptismo, in Euangelio, in festis & huiusmodi, sed non in paucis, nimirum in fide, spe & charitate. Iustissima hæc est, mi lector, sanctæ huius animæ querela. Vnde uereor interdum, ne quibus una est fides, unus cibus, una religio, unaq; uitæ consuetudo & professio, unum minimè sit cor & uoluntas. Vereor, inquam, ne in uina eademq; sanctissimè à patribus instituta repub: in qua ciues unanimum præseferre debent uitæ rationem, non desint, qui tam sanctè sancitam unionem, ac uiuendi legem, suis duntaxat inseruientes cōmodis, ne dicam uoluptatibus, discindant, ac prorsus diruant. Illud porro silentio non prætereundum, ab his qui appropinquant mihi, Hebræis esse simpliciter, à bello quod mihi est. Vnde Paraphrastes: Restituet in pacem animam meam, & liberabit eam à præliantibus contra me, quamuis plurimi sint: ut hinc quoq; intelligamus illud, inter multos erant mecum, ad hostium numerū referri. quare sic à nonnullis reddi uideo, Quoniam cum multitudine aduersum me aderant. Non ab re quoq; erit quorundā hic proferre sententiam: aiunt enim uatem, cum immensum circum se conspiceret delatorum falsorumq; ciuium & numerum & impetum, in diuinam se penitus proiecisse defensionē, proindeq; idem ipsum, quod postea uidit Elisæus in Dothain, conspexisse uisum. Nam cum ciuitas illa, ut in quarto Regum libro uidere est, à Syriæ rege, ut Elisæum caperet, obsideretur, consurgens diluculo minister uiri Dei egressus est, uiditq; exercitū, & nunciauit ei dicens: Heu, heu, heu, domine mi quid faciemus? at ille respondit, Noli timere, plures enim nobiscū sunt, quàm cum illis. Et ecce mons plenus equorum & currum igneorū in circuitu Elisæi. ò fidem, fidem. Hæc fusius forsan, quàm opus fuerat, à me sunt dicta, uerum id, opinor, non absq; fructu: latè enim patet campus fidei hic simul & Dei bonitatis erga suos cōsiderandi copiam. Quid certè sibi uelit regis Syriæ circum Dothain exercitus, quid Elisæi uisio aut fides, quid pueri timor, quid mons, quid currus ignei atq; equi, quid tandem Dauid à Ceilæ uiris, eiusdem cum ipso tribus & sanguinis, proditus, rerum portenderent, hi bene norunt, quibus pura ac facilis,

propter iam longum in diuinis rimandis mysterijs usum, inest mens atque animus. Sordidis enim ingenijs & dolosis, tantum abest ut hæc mundissima intuenta proponantur, ut etiam proposita auersentur. Solus enim hæc nouit Dauid, solus Elisæus, hi, dico, norunt tantummodo, qui in Deo quicquid poenarum improbis perfidiosisq; Ceilæ ciuibus obuenturum est, præuidentes, non fracta aut nutanti asserunt fide, quod

Exaudiet Dominus, & humiliabit illos, qui est ante secula.

Dominus, inquit, qui perfidorum minis aut dolis nõ mouetur, ut solet homo, sed tranquillus sedet, immobilisq; cætera cõmoueri sinens, æterno perstat consilio ac mente: illos illos, inquã, tam suis, quorum preces audire consuevit, infestos, arrogantesq; homunciones, humiliabit, deponetq; de sede, atq; immortalis eos tandẽ afficiet supplicio. Quæ quidem res, ut ob oculos uersetur assidue illorum, qui diuinis irrisioni habent plagas, & propter ea quoq; quæ sequuntur, adiectum est Selha. Verum cõminetur ut libet Deus, pungat, admoneat, percutiat demum, ac usq; ad emissionem illos animæ uerberet,

Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum.

Vltra non progreditur Hebræis uersus. Clamat Esaias de Deo loquens: Ad huc manus eius extensa, & populus non est reuersus ad percutiendum se. Dicitur sanè hæc est lachrymabilis & miseranda, cum è Dei uerberibus uitam nancisci debeat, mortem quispiã nanciscatur: & unde candorem cõtrahere debuerat, rubiginem contraxit. Quare non immeritò diris illud insectatur ferru uates quidam, quod è lima rubiginem contrahat. Idcirco qui huiusmodi affecti sunt duritia, atq; in perpetrandis sceleribus pertinacia, dignissimi hi quidem (ut hunc uersum interpretatur Campensis) qui pereant. Causa uerò redditur: Quia, inquit, sceleratum uitæ genus nunquam mutabunt. Sensus, ait Augustinus, impiorum incommutabilis est. Ergone tam dura, tamue inflexibilis efficitur interdum anima, ut nunquam resipiscat à uia sua mala: nunquã sese recipiat: nunquam à perfidia, à prauitate, à superbia, ab impietate, ad bonas Dei semitas redeat: Sempërne in uoluptatum cœno, limoq; avaritiæ, liuoris, odij, ac qua potissimum diuina offenditur maiestas, ambitione ac fastu, tam nobilis uiuere decreuit natura: Opinor enim uatem in hoc loco, tantam animæ oscitantia & malitia considerantem, non sine gemitu & lachrymis in hæc uerba prorupisse: Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum, En radix totius prauitatis animæ, Deum non timere. En summa rei, cur anima sub flagellis induratur, cuius hic alia à spiritu manifestatur improbitas.

Extendit manum suam in retribuendo, contaminauerunt testamentum eius: diuisi sunt ab ira uultus eius, & appropinquauit cor illius.

Longè secus se habet litera quæ est Hebræis, quæ sic est: Misit manum suam in pacificos suos, maculauit foedus suum. neq; ultra procedit litera, sed alium statim incipiunt uersum, Molliti sunt. Vnde uidetur tota illa uerborum coaceruatio, quæ noster accumulatur interpres, à nescio quo addita. Perstat enim uates in enarranda indurata animæ improbitate, duocq; illius describit membra, perfidiam scilicet & blanditiem. Perfidiam cum ait, Misit manum suam in pacificos suos: id est, in familiares suos, in amicos, in eiusdem professionis uiros impudentissimè manum iniicit, fidemq; datam turpissimè foedauit. Vnde huius membri sensum sic exprimit Paraphrastes: Iniecit manum uolentem in eum, cum quo pacem simulauerat, amicitie uinculo turpiter rupto. Postea de alio sic: Blandius fecit quisq; eorum os suum lacte, cum tamen prælium instituerent in animo: gratiosiores uisi sunt sermones eorum quouis unguento, cum re ipsa essent gladij. Felix uerò: Mollis fuit, inquit, supra butyrum os eius, & intimum cordis eius: leniora fuerunt uerba eius supra oleum, & ipsi sunt gladij. Noster autem:

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.

Hæc sanè omnia ponere libuit, ob duo quidem, tum quod rudis non ignoret lector,

lector, multum adeo diuersam esse Hebræorum nonnunquam literam ab hac nostra iam uulgo accepta, tum ut expressius simulatorum effigies omnibus palam fiat, subindeq; illorum mores & sodalitates æquè uidentur, ac solent à nummos uitari mercatoribus latrones & piratæ. Is enim perfidiosorum mos est, ut suos ita ad audientium animos attemperent sermones, blandeq; effingant, ut nihil minus de illis suspicari queas, quam quod perfidiam machinentur. Iurares quidem non uerba, sed mel ipsum ex simulato illorum ore cadere, adeo omnia concinnè, mollè, suauiterq; disponere callent prudentes, si Deo placet, aucupes. Ab aspero sanè hoste, clamoso & truculento, facilis mihi erit fuga atq; auersio: à tecto uero & familiari, cuiusq; uerba cum mellita, leniq; perlita oleo & unguento uideantur, à ueneno tamen proficiscantur animo & pugnaci, meam decipi sinceritatẽ, non tantum miror, quantum miserandam illius sortem doleo. Et hæc secundum ueriores literam superioris uersus sint dicta. Verum ne nostra quam quotidie, tantam debitam diuino cultui, impendimus pensionem, suo fraudetur sensu, ita erit dicendum, quod Dei ultio extendit manum suam, more scilicet percutientis, super perfidos illos, quos supra in infernum descensuros in uita, uaticinatus est Dauid, ut illis secundum quod meriti sunt, reddat. Siquidem parum illis uersum est, non immutari quandoq; in melius, aut Deum sprete religione non uereri, nisi & Dei legem, sanctumq; fidei & charitatis, rupto pietatis foedere, contaminassent testamentum. Heu perditas nimio luxu animas. Vide quid asserat: Diuisi sunt ab ira uultus eius & appropinquauit cor illius. Vultus eius, Dei scilicet. A serenissimo enim Dei uultu, ex cuius contemplatione condita exhilarantur omnia, diuidi & seiungi, quæ maior animæ contingere potest calamitas: ab irato uerò acerbissimis expelli uerbis & minis (ut illa sanè erunt, horroris plenissima: Ite maledicti in ignem æternum) tumet ipse qui legis, iudica, & time: nam appropinquauit cor illius. Tunc nimirum cor Dei, nempe uoluntas, ut inquit Augustinus, quæ occulta nunc est, reuelabitur, innotescetq; omnibus. Siquidem qui à dextris, quicq; à sinistris, à supremo collocandi sint iudice, occultum omnino nunc est: tunc uerò manifestum, ac, uti solent res proximè admotæ, notum. Tu interim, si sapias,

Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem iusto.

Hic se ipse, atq; adeo omnes qui eodem cum ipso ducuntur spiritu, alloquitur uates. Iacta super dominum curam tuam: hoc est, omni alia abiecta cura, uel ea maximè, qua, quoniam nefarij diu nimium innocentiam diuexare uidentur, etiam sanctissimi solent angere homines, tuum negocium curandum, tuam indigentiam, tuam omnem animi sollicitudinem Deo cõmitte. Quid tu æquè de his doles, quæ absurda, ut tibi uidentur, fiunt in mundo, ac si diuinæ uelis legem præscribere prouidentia? Quicquid enim in te improbi moluntur, tua est ad perfectionem exercitatio. Gaudè igitur, exultaq; in domino, simul ut minimè, qui te quotidie eruditorem faciunt, non desunt doctores. Ipse quidem est, non tu, tuæq; nimia illa animi cura & anxietas, quæ te nutriet, aletq; ad illud proculdubio uitæ genus, quod absque curis, amarisq; ob improborum calumnias sollicitudinibus, in cœlis transigitur: interim uerò ne dubita, non dabit in æternum fluctuationem iusto. Non sinet profecto proborum uitam diutius in alto iactari, etsi ad tempus id uelle uideatur. In hoc quippe mari magno & spumoso, atq; propter uentorum sauitiam tumido ac fracto, in quo placidis perpetuo frui eteljs scelerati apparent homines, cum tuæ sit nauis rector Deus, idemq; & aura & portus, quid tibi periculi est? Tanum tu o qui in procelloso mundi huius iactaris pelago, fidissima à Cynosura tuos, si sapias, oculos ne utiquam auertens, illud ingeminare ne pigrere: Domine salua nos, perimus, succurre, subueni. Etsi enim horrendum, in quo uersamur, extimescimus naufragium, ea tamen uiuimus in te fide, quod non dabis in æternum fluctuationem iusto quodq;

C eos qui tranquillās lacī Genesareth perturbant undas,

Deducēs in puteum interitus.

Id est enim quod superius dixit, quod descendent in infernū uiuentes, Illi, inquit, qui bonos affligunt, amisso ueri itineris lumine, in aeternā, post breuē huius fortunā plausum, detruent noctem: & (quod illis horrorem incutere deberet)

Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.

Cum enim fāx ista mundi, sanguinarij scilicet homines & fraudulentī, longam sibi polliceantur annorum seriem, non peruenient nihilominus, a quissimō Dei consilio, ad dimidium uitae. A diuino siquidem intercepti iudicio, in media ipsa secundarum rerum felicitate ac lautitia, ab humanis, cum nihil minus cogitabunt, extrahentur. Nunquam sanē uir nimium in hisce mundi curis occupatus, aut crudeli fraudulentōq; animo affectus, suam incepisse uitam apparet: ita enim uiuit, ac si semper esset uicturus. Imparatus quidem cum semper sit, nullum mortis genus contingere potest, quod peracerbum illi non uideatur, nouum & immaturum. Longē uerō secus se habet proborum uita: hi enim quocunq; tempore aut loco emigrandum fuerit, laeti ē corpore, tanquam ē tetro exiliunt carcere, perindeq; uiuunt, ac si omni hora moriendum illis esset. Siue igitur in prima, siue in secunda, siue in extrema quoq; uenerit uigilia Dominus, tanquam suum omne uixerint aeuum, tamen si iuuenes, parato demigrant animo, nihil interim de uita aut morte solliciti, siue cras, siue post integrum seculum illorum futurus sit finis. Id solida fide in Deum, qui uera est uita, etiam in hac errorum ualle degentes persuasissimū habent, quod si iustus a morte praecupatus fuerit, in refrigerio erit. Improbis uerō nullum constitui potest uitae medium, cum nunquam uiuere coeperint. Est & alius pius sensus, ut inter homines inueniantur, qui cum spiritu incipiant, in carnem desinant: horum sanē statui potest uitae medium, sed infelix illud quidem & calamitosum. Alij rursus malo suae aetatis cursum incipientes exordio, a cunctum uisa luce resiliunt, inceptosq; turpiter dies, ut uerbo utar uulgari, dimidiānt, deq; infelici principio ad amoenum, eundemq; beatum demigrant uitae exitum. Alij item cum male coeperint, malum etiam in prauitate perdurantes sortiuntur finem. Hos dicit uates, suos nunquam dies dimidiatos habere. In Aegypto enim nati, aliti atq; usq; ad decrepitos enutriti annos, in Aegypto quoq; miseram oppetunt mortem, nec aliquando solitudinem, quod promissionis terrā adipiscantur, aduent. Etenim in huiusmodi uitae statu, periculofo nimirū & metuendo, cum unusquisq; ex reprobis cōnumerari possit, illi in primis id sibi uindicant nomen, qui a uate particulariter sanguinarij, crudeles, atq; absq; misericordia, dolosi, perfidi, mendaces, simulatores, fraudulentī, & qui probitate uenalem habent ac fidem, nuncupantur. Vt cunq; hi suam instituant uitam,

Ego autem sperabo in te Domine.

Cui laus sit in secula. Amen.

PSAL. LVI. Vincenti. Super columbam mutā, inter longinquos Dauid insigne, dum caperent ipsum Philistaei in Geth.

Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnans tribulauit me.

Nota est historia in primo Regum libro, quando Dauid captus a seruis regis Geth, simulauit se furere: & nos nonnulla in titulo psalmi trigésimi quarti diximus. Tunc enim illum iam a periculo liber composuit, hunc uero instante periculo. Columbam autem se mutam fuisse inter longinquos, nempe a Deo alienos, ut erant Philistaei, fatetur: nam in tanto uitae discrimine non modo se mutum finxit, sed planē stolidum & furentem. Quae quidem amentia, ac mentitus furor, occultissimo illi rerum mysterio insigne quoddam fuit regni, & decus. Hac in re, ut penē in caeteris, typum praese tulit Christi, qui alio in psalmo de se dicit: Ego tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Quid nonne furens aliquando a suis est habitus ipse Iesus: En igitur uerus Dauid, amabilis nimirum & decorus, a populo obscuro & obuoluto sic Philistaeos

listaeos interpretantur) captus, maleq; habitus, quasi ales innocua silet, instarq; insani in parietem illum, qui inter Deum & hominem, tanquam inimicitarum testis positus erat, impingens furensq; atq; excors ab impietatis atrio reputatus, eiectus illususq; ac multifariam conuictijs affectus, tandem uniuersorū rex euasit: ut planē asserere possimus, amentiam istiusmodi & derisionem, necessariam omnino esse ad insigne illud regium assequendū, quo hi donantur, qui cum Christo improperijs magis delectantur, quam uulgi fauore & plausu. In hoc itaq; psalmo Christus est, seu eius Ecclesia, quae purissimo columbae nomine in Canticis dignata amatorijs, suam aeterno patri exponit indigentiam. Et sic a miseriae uoce suam auspicatur prece: Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnans tribulauit me. Petulantem enim sui hostis libidinem & fauiciā, cuius iniurias inter caetera praesius considerabat uates, in uerbo illo, conculcauit, ostendit: quem quidem cum neq; mansuetudine, neq; patientia, neq; ipsa quoq; placare posset innocentia, ad diuinam confugit misericordiam. Quis, oro, hostis tam dirus, ex illis praecipue, qui Dei populum continuo bellorū motu impetere consueuerat, uisa Dauidis lenitate & mansuetudine, non iratum deposuisset animū? Saul tamen, hoc est, eiusdem gentis homo, eiusdemq; religionis & cultus, durior semper uisus est, ac minus placabilis: ut nonnullos etiam in Dei Ecclesia uidere dolemus, quibus cum si quid tecū controuersiarū intercesserit, nā tu potius Getham aliquē aut Poenum, aut alium quemuis intractabilem eligas hostem, qui cum tua dirimenda sit lis, quam talem Christianum. Putas ne mansuetissimū dominum ab hac etiam acerbissima omnium iniuria uixisse immunem? Multa, inquit, bona opera operatus sum in uobis, propter quod uultis me occidere? Ad hunc igitur, qui perfectissimae fuit in terris exemplum lenitatis & patientiae, nostris in periculis confugiendum est, clamandumq;: Miserere mei Deus, ne mea me obruat miseria. En iste, unius scilicet horae homo, lenissimus omnium & arrogantissimus, me conculcat, affligit, persequitur, totaq; die me impugnans, eō me penē adduxit, ut uix respirare mihi liceat. Et sic, nimirum ad eius exemplum, caeteri

Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.

Id est ferē moris in uili uulgo & plebe, ut si quem forte uiderint, etiam immerito, a suo affligi principe, & malē haberi, hi subito, ne non similes suo domino uideantur, turbas in miserum illum nouas comoueant, uicq; iniecta legibus & prohibiti, quicquid in buccam uenerit, effutiant. Censēs ne uilissimū ludaeorum uulgus adeo immaniter in Christum insanire ausum fuisse, si miti in illum & leni extitissent animo uiri synagogae primarij? Quid non audet temerarium uulgus, modo sciat se suis gratificari posse patribus? Tunc sanē heluo, parasitus, adulator, delatorq; & alij istiusmodi inquinamenti homines triumphant. Conculcauerunt me, clamat innocentia, inimici mei, prorsusq; contempto Deo, attriuerunt. Illud notandum, principū uersus sequentis, Ab altitudine scilicet, tum Hebraeis, tum Graecis, finem esse praecedentis, ad hunc modum, ut uertit Fel. Quoniam multi bellantes aduersum me excelsē. quam quidem dictionem alij interpretantur, o excelsē, uel, o altissime, ut Paraphraustes: alij, superbe: alij quoq; ab excelsō: quod ostendat uates, inimicos suos longē superiores extitisse, se autē subiacuisse. & sic alium ordiuntur uersum: Per diem timebo, ego in te sperabo. quem sic reddidit Paraphraustes: Quocunq; tempore timor inuaserit me, ego ad te confugiam. Ego, inquam, caeteris omisis auxilijs, quae natura imbecillia sunt & infida, ad te unum, uerumq; miserorum perfrugium accedam. Noster autem interpres ita uersum integrum transtulit:

Ab altitudine diei timebo, ego uerō in te sperabo.

Et est, ac si asserat, ut inquit Augustinus: Alti sunt & tumidi, qui me conculcant, uerum id in die, non diu. Si quidem temporarij illorum impetus sunt, & uaniores quidem, quam sint ampullarum lusus: attamen quia inextinguibilem pre-

c se ferunt flammam atq; incendium, idcirco ab imbecillioribus timentur animis, & meticulosis. Qui licet stabilem nostram erga Deum fidem ac pacem, quamuis obnoxie contendant, euertere nequaquam ualidi sint, concutiunt nihilominus, & inturbant. Vtuncq; tamen insaniant, in te sperabo. Qua proinde spe, tanquam æneo munitus clypeo,

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui: non timebo, quid faciat mihi caro.

In Deo laudabo uerbum eius, uertit Fel. sed in idem recidit. Si quidem probi uiri sermo, Dei sermo est. Nec aliud quidem ille longo assuetus usui, quemadmodum cogitare, ita eloqui & uult & potest, quin totum diuinū sit, ac Dei propriū. Nihil enim gratius puræ animæ contingere potest, quam cum illi diuinū promulgandi uerbū, celebrandiq; Dei nomen, ac tum uita, tum doctrina, sanctisq; lucubrationibus, castissimū illius dilatandi cultū, offerat occasio. Sua itaq; omnis cum sit intentio & studiū, ut Dei uerbum, è quo perfectio animarū, amor scilicet, amantissq; cognitio, ac fides, aureis quibusdam deriuantur cuniculis, late omnibus innotescat, idq; se tandem affecuturā speret, cur carnem, mortaliū uidelicet minas aut terrores multi facere debeat, non uideo. Timeant sanè carnem, qui carni, tanquā dominæ, obtemperāt. Timeant homines, qui plus homines quam Deū & amāt, & metuunt: ego, inquit uates, simulac Dei sermones, quæ sunt eius mihi factæ pollicitationes, quibus maximè meis in ærumnis innitor, laudibus efferre, atq; in ipsis, quoquo modo insaniat mundus, sperare decreui, nō uerebor quid in me minarum, seditionumq; moliantur homines carni obnoxij & mundo. Hi enim

Tota die uerba mea execrabantur, aduersum me omnes cogitationes eorum in malum.

Perpende, te oro, humanissime lector, quam graphicè dolo forum hinc hominum, innocuisq; insidiantium mores effingat uates, imò Christus ipse, qui cum Deo suam exoptulans sortem, pro me miserrimo sibi ascitam, ita hostium suorum (qui probitatis cupidos odio & contumelijs insectantur, hi Dei hostes illico efficiuntur) perfidiam detegit atq; astutiā. Quicquid, inquit, instituo, quicquid cogito, quicquid aut loquor, aut operor, id totum uasri homines & astuti calumniantur, partemq; in deteriorē accipiunt, atq; ad inuidiā pertrahunt. Quid hinc dicam? omnes eorum cogitationes & consilia, in meum tanquam uenenata spicula intorquent exitium. Quotidie quidem uerba mea, etsi uita uerba essent, à Deoq; profecta, execrabantur, dirisq; impetebant ac calumnijs. Ad hæc,

Inhabitabunt, & abscondent: ipsi calcaneum meum obseruabunt, sicut sustinuerunt animam meam.

Clarius Felix: Congregabuntur, abscondentur: ipsi uestigia mea obseruabūt, cum expectauerunt animam meam. Hucusq; Hebræis uersus est. Ecce perfidorum mos & institutum: formati enim suis illis turpissimis in mentē ideis, formisq; peruersitatum, conueniunt tandem, in unumq; conspirant, ut sagittent in obscuro rectos corde. Quæcunq; enim agit uir sanctus, aut loquitur, quocunq; suum habet iter, seu sedeat, seu legat, seu etiam dormiat, aut alijs naturæ indigentis, ut sanctos decet, pareat, ea omnia callidi illi aucupes obseruāt, ad suamq; inflectunt nequitia: & id sanè totum, quò innocentissimorū hominum & famam & dignitatem, & nomen & uitam demum traducant, & extinguant. Hucusq; ut dixi, Hebræis est uersus. Vnde sic redditur à Paraphraste: Conspirabant & insidiabantur ipsi, & uestigia mea obseruabant, studiose hoc agentes, ut capiant animam meam. Ex qua quidem Paraphraste lectione duo aduertit possunt: tum uersum copiosiorē esse Hebræis, tum non calcaneū, sed uestigia ab illis legi. Quamquam calcanei dictio non nihil uerò sensui inseruire uidetur, quò apertius malitiosorum hominum doli, occultæq; patefiant insidiæ. Nihil profecto aperte, nihil ingenuè agunt proditores, sed omnia uersute, obscure, uasre, subdolè, ut de calcaneo aliàs diximus. Verum tu, ô Deus,

Pro nihilo saluos facies illos? in ira populos confringes.

Quòd hunc uersum per interrogationem legi debere opiner, facit interpretatio Paraphraste, qui sic reddit: Erit ne hæc iniquitas impunita illis? Sensus igitur: hæc ne illorum peruersitas tam parua à te æstimabitur, ut pro nihilo illam dicas? idcirco nullam de illis exigas pœnam, minimè id omnium, mi Deus: nam eiusmodi uiuio fide, quòd illos non fines inultos, sed potius illorum acerrimè, uti solent irati, scelera uindicabis, eosq; quamuis ingentes penè populos numero æquent, deprimes, prosterneq; atq; temerarios illorū ausus perfringes. Verum ceteri Hebræorū interpretes absq; interrogatione sic uersum reddunt: Propter iniquitatem liberatio illis, in ira populos deinceps Deus: hoc est (utriusq; literæ sensum ponere non sum ueritus, quò unicuiq; suum integrum sit iudiciū, eum què uoluerit sequi) sua illi prauitate se tutos fore arbitrati sunt. Nam me expulsio, è medioq; sublato, suis se rebus tutè consuluisse, dominiumq; perpetuò stabilisse uisi sunt, gaudentq; se propterea præmium non uile affecuturos (sic de præmio interpretatur Fel. ne me mea somnia enarrare suspiceris) uerum tu Deus æterne, culparum eiusmodi flagitiosarū uindex, deinceps illos, extermina, & ut ut numero sint, præcipita & confringe. Ego autem, ô

Deus uitam meam annunciaui tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut & in promissione tua.

Hactenus legunt uersum Hebræi & Græci. Cum uideo, mi lector, confusa adeo in distinguendis uersibus interpuncta & intercisiones, cogor interdum suspicari non ab ipso id factum esse interprete, sed à pio nescio quo templorum ministro, quò psalmodiarum cantus aptius desineret. Is enim, quisquis ille fuit, uisus est psallentium choris literam quamuis ineptam accommodare maluisse, quam uerum sensum & spiritum. Illud etiam non omittendum, dictionem Deus, quā nos legimus in principio uersus, Hebræis esse præcedentis finē, ut supra retulimus. Et quòd noster uertit interpretes, Vitam meam annunciaui tibi: Hebræi habent, Fugam meam, seu discursus meos numerasti tu. Rursus illud, in conspectu tuo, sicut in promissione tua: illi legunt, In utre tuo, utiq; in commentario tuo: seu, ut reddit Campensis, in libro rationum tuarum scribe eas, nempe lachrymas. Quare nihil aliud hinc uelle uatem auguror, quam suam continuā & uagam deflere fugam, exilium, atq; ut uertit Felix, uagationem: nam, ut in Regum gestis legitur, nusquam illi tutus erat locus. A patria quippe eiectus, à Philistæis penè occisus, à Ceilitis, Ziphæisq; proditus, à filio, à domesticis, ab ipsisq; arctissima illi coniunctis necessitudine traductus, quo iam terrarum angulo sese occluderet tantus uir? Quare non ualde admirandum, si alio in psalmo sic suam exponit miseriam. Fuerunt mihi, inquit, lachrymæ meæ, panes die ac nocte. heu cibum certè innocentissimo uiro minimè debitum. Hic uerò quid? Posuisti, inquit, seu, quòd magis placet, Pone lachrymas meas in conspectu tuo, illas cōsidera, illas tuo sanctissimo clementiæ absterge sudario, sicut in promissione tua, sicut, inquam, tuis in promissionibus est scriptum, atq; si lubet, illas in utre tuo, nempe repositoio, quo res solent chariores collocari, colloca: & hæc nimirū omnia, lachrymas, gemitus, uagosq; discursus, ac iam fastidita suspiria, cū his quæ à perditissimis istis proditoribus perfero, tuis in commentarijs, ne unquam in obliuionē deueniant, reponere. Vide quàm certū de suis hinc gestis protulerit uaticiniū Dauid. Etenim cum hæc quotidie beatissimi huius uatis acta ab Ecclesia recensentur, recentioriq; semper studio populis enarrantur, nonne tibi æterna illa esse, perindeq; indies magis noua, ac si in Dei rationario scripta essent, uidentur? Sic sunt sanè sanctorum omnium gesta, cum interim perit memoria impiorū cum sonitu. Ergo, inquit, habita afflictionum mearum ratione à te, ô Deus,

Conuertentur inimici mei retrorsum.

Terga dabunt, confusiq; re prorsus infecta, malum in omen faceissent. Multis quippe præteritarum rerum mearum exemplis, atq; experientia perdidici, quòd

In quacunq; die inuocauero te,

C Tuumq; implorauero auxiliū, quæ meis à tuo edoctus spiritu imprecatus sum hostibus, euenient, mihiq; parces. Ecce,

Ecce, inquam, cognoui quod Deus meus es.

Tu tu, non alius, es qui res meas optima curas fide, quicq; tum, cum maxime opus est, cumq; maior perurget miseria & calamitas (contra nimirum hominum morem, qui amicitiam tum quidem colere soliti sunt, cum fortunata uideatur, cum uero misera, destituunt) & subuenis, & miserum à miseria ualidissime subleuas. Quare ne ingratus uidear,

In Deo laudabo uerbum, in Domino laudabo sermonem: in Deo speraui, non timebo, quid faciat mihi homo.

Verbum seu sermonem, alias diximus, rem in scripturis, ut etiam hic notat Felix, significare: opus item factum, negotium. quare is erit sensus, ut diuine exprimit Paraphrastes, qui sic reddit: Fretus benignitate Dei, boni consulam quicquid accidat mihi. Fretus, inquam, benignitate Domini, æquo animo feram quicquid eueniet mihi. Non te moretur, quod modo Deum, modo Dominum, suum appellat fauorē uates: nam ipse est Dominus, & Deus noster, nos autem populus eius. quanquam dictio illa, quam noster ferè semper uertit interpres, Dominus, nescio quid altius sonet Hebræis, quam sit simpliciter dominus. Cæterum quæ hic à nonnullis de uerbo illo aeterno, in patris mente, quod in Deo ipso, & ipsum Deum laudari oporteat, dicuntur, & quo modo expressa sit in hoc uersu, in Deo scilicet, in domino, in uerbo, effigies trinitatis, non est cur modo simplici huic nostræ attexamus explanationi: aliud sanè agimus. Hi tamen quibus o-cium est & spiritus, alta hæc & sublimia, sensu prius literæ non ignorato, formare utcunque animo poterunt. Quò non interdum sublimitatis is eleuatur animus, qui nulla alia re curaq; detentus, præterquã Dei, à quo perfectum iam hausit nitorem, uim illam diuinam adeptus est, qua facile ad cœlestia intelligenda, plerunq; etiam cum non aduertit, rapitur: Is certè cum uate nostro audacter, ob iam conciliatam cum Deo amicitiam, illud de se eloqui poterit: In Deo laudabo uerbum. Quicquid, inquit, mihi (molle ne illud sit, an asperum, nihil moror) contigerit, de illo sanè, tanquã de re à diuina porrecta manu, gloriabor, Deumq; ipsum laudabo, celebraboq; illius nomen in perpetuum, tantum abest ut, quemadmodum in fide incōstantes solent, de iniurijs mihi à calumniatoribus illatis querar. Summæ quippe fidei indicium est, cum eandem omnino repetit eisdem penè uerbis sententiam: Speraui, inquit, in Deo, quem solum amo, quem colo, quem in delicijs habeo: & sic non timebo quid faciat mihi homo quauis scelestus, quid in meam machinetur uitam ac nomen proditor, quid palpo, quid delator, quid callidus ille ueterator, quid tota hæc demum Philistæorum manus. Nanq;

In me sunt Deus uota tua, quæ reddam, laudationes tibi.

Solenne ac præcipuum ex his quæ fiunt Deo uota, illud est, feruens scilicet laudandi eius nominis studiū, de quo nonnulla supra in alijs psalmis, à nobis sunt dicta. Et ne diutius in peruestiganda hinc uotorum huiusmodi ratione te torqueas, prudentissime à uate est additū, Reddam laudationes tibi: ut subsequens hemistichium, prioris sit interpretatio. At qui uota ea quæ corporeis uidentur oculis, ut pote quæ ab exteriori Ecclesiæ procedunt ritu ac cæremonia, tum sponso grata sunt, si illius in primis quærat honor & cultus, qui in mentium unitate ac fide maxime positus est. Nam ueram illam esse numinis laudē, uerumq; cultum, uotū atq; religionem ducimus, quæ cum in mundis, beneq; excoctis sita sit animis, ad externos quoq; uti è uaporario solet calor, sese effundit mores ac ritus, qui interioris flammæ testes sunt & lucis. Quare ut prudenter, ita uerissime à uate est dictum: in me sunt Deus uota tua, nempe laudes, quæ reddam tibi. Est etiam illud pulcherrimum à quodam dictum, Non extra quæro, inquit, quid offeram: de ara cordis, de macello, de cellarario conscientia exit totum, quod in charitate accendendum est, Reddam igitur, inquit uates, quæcunq; tibi pollicitus sum.

Quo-

Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine uiuentium.

In lumine uitæ, uertit Felix. Rursum illud, Ut placeam coram Deo, diui Hieronymi translatio habet: Ut ambulem, seu ut uerser coram Deo. Idem Felix, idē cæteri ex Hebræo. Cuius sensum sic exprimit Paraphrastes: Ut possim ambulare coram te, mi Deus, illustratus lumine quo solent qui uiuunt perpetuo. Gratissimi hæc est animi testificatio, qua se uates, perfectissimi pœnitentis typus, altissimo deuouet Deo. Hi sunt porro effectus, hi nostrarum lachrymarum exitus & gemituum, qui è corde ualde consternato prodire soliti sunt, nempe integra à morte animæ ereptio, tum eiusdem ereptionis spes solida, certitudo ac fides. Quod quidem infelicissimum mortis genus, cum ab effrænatis hominis affectibus atque appetentijs, qui sunt pedes animæ, oriri soleat, idcirco suam ab huiusmodi pedum lapsibus liberationem ingenuè fatetur uates. Ex qua sanè, hoc est, è nostris nobis condonatis à Deo reatibus, reconciliataq; conscientia, ac recto nostris in uisceribus innouato spiritu, atq; erogata cœlitus gratiarum abundantia & suauitate, subita quædam exoritur in anima lux, quæ Christus est: quo præuio & duce, facile salebrosas uitæ huius semitas, iterq; caliginosum & obscurum, illæsi transcurrimus. Iam illud postremo notandum, oculos meos à lachrymis, in codicibus Hebræis non inueniri: uerum non impedit sensum, imò adiuuat: ut sicut uerbis illis superius positis, Ipsi calcaneum meum obseruabunt, hæc opponuntur, Pedes meos eripuisti, scilicet à lapsu: ita illis, Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, ista, Oculos meos à lachrymis, uidelicet liberaisti, pacata iam conscientia, ac libera à iudicij terrore & pœnarum, ob condonatam peccatis meis ueniam, infusumq; in me spiritum: quo attestante, lumenq; mihi in tenebroso uitæ huius labyrintho præmonstrante, certior fio me Dei esse filium, qui lux est, ac mirabiliter lucens lampas ac fax, in lumine uiuentium. Cui honor sit & laus in secula. Amen.

PSAL. LVII. Vincenti. Ne dissipes Dauid in signe, dum fugeret ipse à conspectu Saulis in speluncam.

Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.

Cum semel Saul, & uiri eius, ut in primo Regū libro legitur, in medium coronæ cinxissent Dauid, in deserto Maon, ut caperet eum (iam Dauid desperabat se posse euadere) uenit nuncius qui nunciauit Saul Philistæos in regnū irrupisse: quo nūcio exterritus rex, omisso Dauid, exercitū in Philistæos direxit. Dauid tamen cōsiderans se minime tutū fore in Maon, ascendit tibi, ut refert historia, & habitauit in locis tutissimis Engaddi. Porro repressis fugatisq; Philistæis, Saul iterum habito totius exercitus delectu, nouam incepit persecutionem. Et perrexit, inquit, ad inuestigandum Dauid etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Verum in ipso itinere, Saule imensam quandam speluncam, quò uentrem purgaret ingresso (scribunt cosmographi, in regione illa ingentes adeo specus inueniri, ut sint qui quatuor millia hominum capiant) in cuius interiori recessu Dauid cum suis (sexcenti hi erant) latitabat, contigit ut ipse Dauid, refracto prius impetu militum, qui Saul occidere decreuerant, proprius accederet, & sic clam oram præcidens chlamidis regis ad suos reuerteretur. Postea uero è specu egressus Saul, pergebat cœpto itinere, sed uiso Dauid, perceptoq; periculo in quo fuerat, non modò à uiri iusti destitit persequutione, uerum etiam percusso cum illo fœdere domum redijt. Verum Dauid in ipso belli tumultu & fuga, hanc in Deum fiducia plenā composuit orationem, dixitq;: Miserere mei Deus, quoniam in te confidit anima mea. Quò certè Dauid tam infesto pepercerit inimico, cum eum occidere potuisset, tum primū Euangelij imaginem expressius quàm antea forsan adumbrare uisus est. Quis enim (inquit Saul) cum inuenit inimicū suū, dimittet eum in uia bona: Perfectissimi sanè illud fuit animi indicium, Quotus enim quisq; est, uel ex his qui Ecclesiæ

C speciali feruunt cultu & religione, qui uirum illum, nempe in tenebris antiquæ legis adhuc uersantē, in huiusmodi uitæ actu se æquasse dicat: Si dicit, unde obsecro, inextinguibiles in rebus pub. in templis, in ipsissimis Ecclesiæ adytis, discordiæ, rixæ, dissidiâ, homicidiâ tandem illa quæ tum ferro, tum odio crudelissimè perpetrantur? Sed mihi hîc tempero, & ad psalmi interpretationem, prius explanato, ut res ambigua explanari queunt, titulo, me uerto. Censent nonnulli uerbum, Ne dissipes, seu, Ne perdas aut corrumpas, ideo hîc poni, quod Dauid, uisa occasione, prompto quæ animo suorum interficiendi Saulem, sese continuit, dixitque: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem. Et est fermè idem, cum nō multo post fidissimū comitē Abisai, qui Saulem ipsum dormientem obruncare statuerat, obiurgauit, inquit: Ne perdas eum, seu, ut nostra habet æditio, Ne interficias eum. Insigne porro uocat Saul, ob dignitatem regiam, quem etiā Dauid ipse ex more Christū domini appellare consueuerat. Alij uerò putant initium fuisse carminis, ad cuius numerum & mensurā, tum is tum cæteri eiusmodi compositi erant psalmi. Alij rursus, Ne dissipes, ad Deum referunt, & mixtā dictionē, quam cæteri insigne interpretantur, mitem seu simplicem uertunt, titulum Hieronymi citantes, qui sic habet: Pro uictoria, ut non disperdas Dauid humile & simplicē, quando fugit à facie Saul in speluncā. Horū omnium de titulo ambiguo & obscuro, opinionones idcirco ponere libuit, quo unusquisque, quod suo magis cōducere gustui duxerit, id arripiat. Tantū id cupit spiritus, ut mens natura ignea, his imis modicè delibatis, ad sublimiora peruestiganda toto feratur nisu. Omissio igit paulisper uate, modò fuga, modò latibulo tuto aliquo salutis suæ consulente, dicamus Seruatorē hîc nostrū, nostrā cōmendare Deo patri miseriam: quæ ut acerbior appareat (quæ nō eam acerbissimā dicat) bis uerbū idem, nempe miserere, replicat. Miserere mei, inquit, miserere mei, subindeque causam, cur diuina flecti debeat seueritas, reddit, cum ait: Quoniā confidit in te anima mea. Eadem nîm prædita uel est fiducia, ut nō solūm ad nostris opitulandum malis, Deū moueat, sed etiā cogat omnino, & ad nobis obsequendum obliget. Mirū quā laute gaudeat anima in angustijs & oppressiōibus, spe fulta solida in Deum. Proinde nihil tam arctè ferè a nobis diuina requirit maiestas, quā ut aperta fiducia minimèque nutante & debili persuasiōe, ad se nostris in ærumnis confugiāmus: hoc est, nostrū omnino totum uult cor, quo habito, totū & nostrū habet amorem, nostrā fidem, nostra desideria, nostros affectus. Hæc est lex fidei, ad quā obseruandam, quotquot sacra intingimur unda, uel ingratum tenemur.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.

De alarum tutela iam aliàs diximus, sollicitam præ se ferre ac tutam protectionem. Vidisti ne unquam pullos gallinaceos è corbe gallinaria, ubi continua filiorum cura ægrotat mater, exiisse, atque in aprica lasciuisse area? Quid si à rotatu illo in aere tardo, uastro tamen ac doloso milui, aut rapido accipitris uolatu deterrantur: ad corbem subito, natura id commonstrante, ad matrem, ad solitas recurrunt alas. Quid tum mater? expansis ac tutum alis, ingemiscensque interim cum filijs, atque eis & uoce & pluma ad blandiens, tandiu timidis incubat, quoad eius, à domesticis domus, clamore effugetur prædo. Ita nimirum suos erga electos se habet diuina bonitas, qui, cum desit qui pungat stimulus, aut metum ingerat miluus, in uitæ luxum facile prolabantur: ueruntamen admoniti & puncti, eò prudentissimè remigrant, unde imprudentissimè, forsaneque stolidè emigrarunt. Putas ne tum Deus comprimat, an potius expandat suæ protectionis alas? Id sane agit in præsentia Deus, agetque in posterum, donec transeat iniquitas, transeat accipiter, transeat miluus, rapaxque orationum clamore expellatur uultus. Quod quidē in cruce egit amantissimus nostri Christus: nam longos post mortaliū questus, post gemitus, post lachrymas, post clamorem illum miserandū, quo omnes passim uociferabantur, Miserere nostri domine, miserere nostri, ille reiectis à manibus institis, excussisque funibus, quibus à proprio constrictus fuerat populo, nodosum crucis ascendit stipitem: è qua sanè diuina illa amoris pleniss

plenissima non modò aperuit brachia, uerum etiam illa ipsa clauis, trabalibus illis quidem & firmis, configi uoluit, ut firmam, immutabilemque suam erga nos fore ostenderet & charitatem & misericordiam. Ergo

Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi.

Ad Deum perficientem super me, habet Hebræus: id est, clamabo ad Deum altissimum, Deum, inquam, expedientem, atque ad optatū finem, quicquid orauero, perducentem. Vnde Paraphrastes: Implorabo auxiliū Dei altissimi, Dei illius, qui perficiet quæ cepit in me. Quod si etiam exponenda est nostræ editio nis litera, dicendum erit, uerba hæc summæ esse fidei, qua anima præteriti haud immemor beneficij, sperat suis idem in afflictionibus affecuturam. Benefecit, inquit, olim à me rogatus, benefaciet quoque, spero, in posterum. Ego autem sciebā (inquit Christus ad patrem) quod semper me audis. Vnde

Misit de caelo, & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.

Res profectò simillima uidetur esse miraculo, si cui in calamitate aliqua misere attrito, subita è caelo effulgeat lux, de improvisoque diuinū appareat subsidium. Quid tam mirandum in rerum natura, hominē scilicet uidere penitus destitutū calcatumque ab omnibus, derisum, expulsū, non multo adeo post è tetrīs ærumnarum tenebris, tanquam è nube Solem, exilire? Hæc sanè spiritus, ut diligentiori expenderentur animo, uoluit Selha interponi. Quid sit porro, dedit in opprobrium conculcantes me, sic exprimit Paraphrastes: Et infamem faciat eum, qui conculcare conatur me. Verbum enim, dedit, quò lucidior haberetur sensus, additum est à Græcis: nam illa Hebræis duntaxat est litera, Opprobrium absorbenti me, dabit scilicet Deus. Deinde quid sit illud, quod Deus è caelo, hoc est, ab æterna illa moderandarum rerum omnium prouidentia ac bonitate, in suorum subsidium demittere consuecit, subsequens declarat uersus.

Misit Deus misericordiam suam, & ueritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.

En duo illa fulcra, quibus anima tanquā iacens uitis innixa sustentatur, Dei scilicet misericordiā, & ueritatem seu fidem, qua quidē Deus ex pacto quodammodo pollicitationū suos seruat electos, illa uerò gratuitò. Censendum ne est, Deum: qui misericordiā, coæternaque sibi bonitate motus, salutem, si quis eam cupiat, conferre pollicitus est, imò ex pacto sese obligauit, negare posse, quod ultro benigne se daturū promissit? His itaque tanquam nuncijs è caelo missis, animas suæ religionis percupidas & studiosas inuisere solitus est Deus, ne in aduersitatū acerbitate fatiscentes, desperent omnino, hisque eas solatur dictis: Ego sum, nolite timere. Vide propterea diuini effectum præsidij: uide, inquam, in quibus plerumque malis uersetur innocentia, nostraque è regione ostendatur fides. Eripuit, inquit, animam meam de medio catulorum leonum, dormiui conturbatus: id est, inter illos qui leones magis quàm homines appellari debent, uersari cogor. Verum unde hæc exorta est, dicat aliquis, conturbatio? Audiatis, si lubet,

Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.

Quid non conturbat peruersorum hominum lingua? Quis cœtus, quis populus, quis ciuium conuentus tam sanctus, tam uel tranquillus, quem non confundant, perturbentque penitus dolosorum hominum oblocutiones, perfidiosaque odiorum sationes? Vnde expressius illud superioris uersus reddunt Hebræi ferè omnes: Dormiui conturbatus. Sic Felix: lacebo in medio inflammantium, in medio filiorum hominis, quorum dentes lancea & sagittæ, & lingua eorum, framea acuta. Dormire cogor, inquit Paraphrastes, inter furiosos. Vide quanta uerborum exaggeratione foedissimā maledicorum consuetudinem depingit uates. Eos similes dicit esse, ob truculentiam iramque inexorabilem, leonibus: & ne id parum uideretur, illos iterum furiosis, & his quidem incenditibus inflammantibusque, quicquid probitatis nacti fuerint, comparat, enarratque unde illorum huiusmodi erumpat furor, unde ignis ille letalis detractionum

C accusatumque ortum habeat: A dentibus, inquit, eorum acutissimis, linguisque ignitis. Quæ duæ sanè res, cum sermonis potissimum sint instrumenta, ad turpissimum deferendi assentandique usum accommodat peruersissimum istuc genus hominum. Quocirca non immerito sanctissimus ille senex & apostolus, de linguæ natura edisserens aiebat: Ecce lingua modicum quidem membrum, quantus ignis, quam, magnam sylvam incendit. Lingua ignis, est universitas iniquitatis. O infelices animas. Verum ne diutius in tuos prævaleat amicos hæc mundi pestis,

Exaltare super coelos Deus, & super omnem terram gloria tua.

Tu qui improbis periurisque, ac illis quidem qui de se illud iactare consuevere, Labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est: tu, inquam, qui istiusmodi hominum generi iacere, planeque ad iniurias innocentiae obdormiscere uideris, exaltare in uirtute tua, expergiscere, illisque tandem te in coelis esse, ubi omnia prudentissimè circumspiciens, & moues, & temperas, ostende, & debitas de illorum sceleribus poenas, ut es æquissimus omnium arbiter, poscens, uitamque innocuorum ab illorum eripiens scuitia & diritate, tua appareat etiam in terris magnitudo, quæ in eo maximè posita esse uideretur, ut defensa probitate, nefandorum hominum feritatem frenes, ac multa afficias. Sic sanè tua postulat equitas, sic iustitia, sic, quibus potissimum ab omnibus ubique omnium hominum regionibus immensus omnipotentissimusque iudicaris, gloria atque excelsa moderandarum rerum prouidentia, & maiestas. Vide, obsecro, illorum immanitatem atque insipientiam. Nam

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam.

Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Tametsi enim multa sint argumenta, quibus diuina copiose queat ostendi mortalibus cum uirtus, tum sigillatim erga electos beneuolentia, illud tamen non inter infima censeretur debet, cum in idem plane ipsum improbi incidunt periculum atque interitum, quem alijs impudentissimè non solum parauere, uerum etiam dolose fraudulenterque, uti solertes solent auibus aucupes, aut feris uenatores, concinnauerunt. Idcirco uolens propheta, quanti res ea momenti sit, dignaque quæ intimis recondatur animæ secretis demonstrare, Selha hinc inferi curauit. Verum cum copiose admodum in superioribus psalmis, de huiusmodi troporum genere sit dictum, ad reliqua descendamus. Tantum illud non prætereundum, incuruauerunt animam meam, à Felice uerti, depressit, nempe laqueus seu rete: sed si etiã ad insidiatores id referas, ita ex Hebræo uerti poterat, ut nonnullos uertere uideo, Rete parauerunt pedibus meis, ad capiendam animam meam. Si animam igitur legas, ad dæmones id totum referendum erit (quid enim insidiarum, quid tendicularum, quò incautas irretiant animas, non molliuntur dæmones?) si uitam rursus exponas, ut sæpenumero fit, ad homines scelestos & fraudulentos. Vtrunque enim molestissimum tranquillis solet esse hominibus, atque his quidem qui cum nihil in terris tanto cum effectu expetant, quam pacem, & uniuersalem in Dei Ecclesia concordiam, animorumque synceritatem & candorem, pluris æstimare solent dolosorum hominum iniurias, quam dæmonum naturaliter ad minimum fidei telum expauescentium: illi uero ne ab ipsa quidem terrificæ diuinæ ultionis flamma & multa deterrentur. Sed uide, quid probitatis cultrix, planeque à spiritu erudita de se dicat anima:

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & psalmum dicam Domino.

Vt lubet, inquit, in me sagaces insurgant dæmones, struantque insidias turpissimè illorum affectu, obloquutores, uanisque blaterones, inuidi, exleges, impij, in cor meum, tua ad admittenda uulnera, mi Deus, præparatum, promptumque tuum ad celebrandum in psalmis nomen. De te igitur cantabo, metraque, non assentatoria illa quidem, spe lucri uenalia, in principis alicuius gratiam elucubrabo, sed tuum ad honorem laudemque cantabo, & psalmum dicam. Illi certè laqueum parauerunt pedibus meis, ego cor ad ferendum quicquid fors attulerit, præparabo. Illi in foueam, quam foderunt ante faciem meam, inciderunt, ego autem can-

tabo & psallam, tantum abest ut meam amplius querar fortem. Agè itaque,

Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo.

Ad diuinas enim hæc laudes decantandas, mira spiritus doctrina sese excitat uates, uocatque suam se gloriam aut decus, ut ex Hebræo uertunt nonnulli, Se, inquam, nablum, chelymque & citharam nuncupat, ea sanè ratione, qua anima in diuinis occupata mysterijs, in Deoque per cordis quietem emoriens, non solum quæ agit, ea omnia in sui laudibus amati concinendis impendit, sed etiam non iam amplius anima, utpote quæ cum Deo unum quoddam uel effecta sit amoris, ipsa eadem sit laus: hoc est, quicquid cogitat, loquiturque aut agit, id omne laus una est Dei, perfectaque, ac in cineres uirtute fidei conflagrantis, absumentisque holocaustum, collabens litatio. Expergiscere, inquit, ô anima mea, expergiscere, proferque te nablum & citharam, quæ mea est gloria, quia Dei. Nam quod ad me attinet, ne ipsam quidem opperiar auroram, sed suauissimo concentu ipsam anteuertam lucem. Non me sanè, meo in lectulo stertentem prima excitabit lux, sed ego illam potius. Vult uates suum apud omnes testatum esse laudandi Dei studium & uigilantiam: alioqui certè tam arctam cum cœlesti numine unionem humanæ mentis, qua in Deum ex se exiens anima, penitusque sui oblita, & fertur, & rapitur, ignauis totasque noctes stertentibus, nunquam contingere uidimus. Summo quippe opus est nisu, atque infracto animi proposito & studio, in adipiscenda ea animæ purgatione, qua duce ad illum ascenditur perfectionis gradum, ad quæ cum omnes, tum illi maximè, qui & habitu & cultu, & ipsa quoque conuiuendi in cœnobijs ratione, ueteris præ se ferunt Adæ interitum, conari debent. Quod si secus hæc age re uidentur (quicumque hi sint) tot monstra eos esse dicas, atque ad illudendum Christiani religioni, ex antro aliquo caliginoso emersa portenta, ac lamias. Ridebunt hinc, scio, nonnulli quibus persuasum est, si quid in Christi doctrina, quod animi sublimitatem requirat & perfectionem, legere contigerit, id ad consilia referri oportere, proinde nullam sibi esse debere de consilijs considerationem, sed de præceptis tantummodo. Ridebunt hinc, inquam, duntaxat hi, qui nec consilijs nec præceptis obtemperantes, uitam, nescio quam, dubiam, effractam, inertem turpemque transigunt: secus uero illi, qui quanto possunt conatu in præceptorum studio sese exercitantes, consilia sibi æque prorsus atque ipsa Dei præcepta, necessaria esse arbitrantur: quocirca non hinc quidem ridebunt, sed suspirantes suam detestabuntur moram, quod illum nondum attigerint scopum, quo adepto, Christus, nempe animarum quies, pax, uita acquiritur. Sanè uero nostra delectatur inertia Deus: neque ob aliud erectæ sunt templorum aræ & muri, nisi ut sint qui uitæ comoda solummodo sectantes molliter, absque labore aut proficiendi studio, non in domino, sed in uentris cura ocientur? Flet Christus, moeret, alget, uigilat, orat, abstinet, moritur tandem pro me, homine nimirum sordido & impuro, & ego mea in causa, genere nescio quo uitæ contentus, nihil ultra quærendum mihi esse persuadebo? Me miserum: quomodo equidem unam cum uate, imò cum Dei spiritu, qui ardens ignis est, dicere nisi fictè potero, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum? Putas ne, mi lector, ab anima illa, quæ in diuino prorsus non sit immerfa lumine atque amore, uerè dici posse, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum? Censés ne, quid ista præ se ferat repetita cordis præparatio? quid cantus? quid psalmi? quid cithara? quid illa tandem animæ gloria, de qua hinc uates obscure tamen loquitur, à tardis mentibus comprehendere posse? Alta sunt hæc quidem, illisque tantummodo cognita, qui purissimam degentes cum Deo uitam, non minus æquissima illius diligunt consilia, ad eaque obseruanda toto aspirant animo, quam salutare illius præceptiones. Verum alij ut lubet, quæ secum in terris attulit Dei filius, definiant: ego autem meum seruans institutum,

Confitebor tibi in populis Domine, & psalmum dicam tibi in gentibus.

Quoniam magnificata est usque ad coelos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua.

Apertè hinc narrat uates, quam obrè in se psalterium & citharæ exuscitari con-

C Hebræi legunt, Contere, & cōfringe, utrunq; aptè. Cæterum frequens in scripturis dentium ac maxillarum metaphora est, qua mordaces designantur calumnia, uerbaq; innoxiorum uitam lacerantia: uis quoq; improborū, peruicacia, insultus, rabies, & id genus alia, quibus instructi artibus in puram proborum conuersationem ac nomen, fortunaq; interdum ferocire solent impij obtrectatores atq; inuidi: quorum sanè crudelitatem ut clarius exprimat, dentes illos habere leoninos, nempe acutos ac mordacissimos, asserit. Mola porro maxilla hinc est, seu mandibula. Quare alio in loco præuidens uates perniciosorum hominum oblocutiones, & blasphemias à domino retundendas, ait: Quoniã tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, quod diuus uertit Hieron. ex Hebræo: Quoniã tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes peccatorum contriuisisti. Est & aliud genus dentium, quo Ecclesia mordere solet, atq; arguere peccantes, imò suauissima spiritus mola adeo comminuere, ut ad sese penitus illos attrahens, in suam prorsus cōmutet naturam, atq; ut sic dicam, substantiã. Quocirca in Canticis illud à sponso audire meruit: Dentes tui sicut greges tonsarij, quæ ascendunt de lauacro. Et uerè Ecclesiæ dentes, tanquam oues detonsæ dici debent, hoc est, absq; ira ac furia, suos sibi subditos reprehendentes. Quod quidem superiores illos, quorum furorem secundum similitudinẽ serpentis, surdeq; aspidis esse asseruit uates, quibusq; dens putidus est, ut ait Salomon, ac pes lapsus, admonitos uult spiritus. Horum itaq; audaciã, furiamq; in innocuos Christi amicos mentem ac feros morsus, ita minutim confringet dominus, quod

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmetur.

D Cur hinc interpretes, intendit, nõ intendunt, uertit, uix coniecturis auguror: nisi forte intendit, ad Deum referat. Sed alia hinc est mens uatis, illa nimirum, ut audaces improborum conatus, irritos uanosq; omnino fore prædicat. Cuius quidem significatum sic exprimit Paraphrastes: Sagittæ quas iaculantur, inter uolandũ confringantur: id est, quicquid parant improbi, in medio ipso collabatur nisu, ad instar sanè arcus summa uis tenso, cuius sagittæ in ipso iaciendũ conatu refringuntur, in frustra q; non absq; intorquentis periculo desiliunt. Huic sententiæ etiam astipulatur diui Hieronymi litera, qui sic reddit: Intendant arcum suum donec conterantur, nempe sagittæ. Felix uerò, Dirigent sagittas suas: sint, ac si confringerentur: hoc est, ut ipse sua exponit uerba, nullum damnum faciant. Cæterum notant quidam, principium uersus non tantum de fontium aquis, aut amniũ celeriter dilabentium intelligi oportere, quantum de aqua è uase aliquo euerso proiecta & dispersa: qua similitudine, studia curasq; iniquorum penitus dissipatum iri non ambigamus. Verum litera quæ Hebræis est, alium præ se ferre sensum, ut diximus, uidetur: unde sic Paraphrastes, Diffluent sicut aquæ natura labiles. Quoquo modo accipiendam esse literam ducas, illud compertissimũ est, quam primum nefandorum hominum conatus desituros: quod alijs postmodum clarius exponit rerum imaginibus, dicens:

Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non uiderunt solem.

Priusquam intelligerent spinæ uestræ rhamnum, sicut uiuentes sic in ira absorbet eos.

Quam citò enim cera igni admota colliquescat, non est qui ignoret. Non secus, inquit, celeriter improborum successus nisusq; turpissimi præteribunt, atq; solet ab igne cera actutum liquefieri. Alio in psalmo hac eadem usus similitudine, sic ait: Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie terræ. Proinde posita ceræ metaphora, ignem addidit. Supercecidit, inquit, ignis super cerã, nimirum illam mollissimã: hoc est, diuina illis superueniet ultio, qua suapte sponte exoculati, neq; hunc solem uisibilem amplius, neq; illum qui in ueritatis indagatione ac gustu splendescit, intuebuntur: & id quidem protinus, anteaquã eorum peccata, quæ hinc spinas uocat, in rhamnum, id est, in effectum exeant, atq; obesse queant. Rhamnus enim robustior spina est atq; annosior, idcirco acutior & nocentior. Verum longè aliter has legunt similitudines Hebræi. Sic illi: Diffluent

A fluant ueluti cochlea, & sicut abortiuũ foemina, priusquam solem uideat: priusquam spinæ eorum adulescant in rhamnũ, repente uiuos, sicut acerrimo furore, tollet eos turbo. Diuus etiam Hieronymus non ceram, sed uermem transtulit. Quasi uermis, inquit, tabefactus pertranseat. Similiter abortiuum unã cum cæteris reddidit, non ignem. Cæterum de spina & rhamno sic: Antequam, inquit, crescant spinæ uestræ in rhamnum. Paraphrastes uerò dilucidius suo more omnia: Similes fiant limaci, quæ inter rependum, uel, ut alius uertit interpretes, intra testam suam colliquescit: & abortiuo seu talpæ, quæ non uidet solem. Priusquã crescant spinæ uestræ, ò impij, in rhamnum, in flore ætatis iratus Dominus subuertet eum qui dux est uester unã uobiscum. Nam quod nos legimus, Sicut uiuentes, Hebræi habent, Sicut uiuentem aut uiuum. Non desunt etiam qui hunc uersum ultimum sic transferant: Antequã olla uestræ à subiectis spinis calorem concipiant, tanquam quis adhuc crudum eripiat, sic æstuanti indignatione subito corripiet illos. ut hinc perdiscere liceat, æquẽ citò perniciosorum hominũ fortunas euolaturas, subindeq; aut parum aut nihil probis obfuturas, ac solet spinarum aridarum flamma, nempe subita & repentina, sub olla carniũ adeo celeriter præterire, ut caro ipsa cruda extrahatur, nil scilicet calorís uel ollæ uel carni attulit. Ita profectò ignis ille irarum in maleuolis, quando suorum maximè Deus innocentiam tutari decreuerit, evaporabit, in nihilumq; resoluetur, & magis id adeo tum, cum se in ipso fortunæ gremio luculentam uitam uiuere opinabuntur. Vide igitur, ò qui in malis longo iam ex usu obduruisti, & contremisce, considerans quibus rerũ imaginibus tuæ descriptæ sint fortunæ. Quid, obsecro te, aqua torrentis fugacius? quid arcu nimirũ tenso fragilius? quid à solis luce ac radijs alie nius, quàm sit absq; oculorum usu talpa, aut informis abortio? Quam porro uelox sit ac concitus spinarũ aridarum calor ac flamma, nemo planè est qui id igno ret. Iam (crede mihi) priusquam optatum sortiatur exitũ, tua intercisa est iniquitas. Puta enim illam iam præterisse, cum adeo imbecillis sit ac uelox, ut repentinæ dumorum æquiparetur flammæ. Quod si tamen tam durus es, ut neq; diuino iudicio, neq; tam aptis, tibiq; ualde consentaneis rerum mouearis imaginibus, illud saltem te moueat, quod

Letabitur iustus cum uiderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

Et dicit homo, si utiq; est fructus iusto, utiq; est Deus iudicans eos in terra.

Pedes suos, uertunt Hebræi, non manus suas: sed ferè idem est. Nam nihil aliud hinc sibi uult uates, quàm indicare quomodo serio gaudere soleant diuini honoris cupidi ac studiosi, ob illam tam horrendam in oppressores innocentie irrogatã coelitus ultionem. Cuius atrocitatẽ attentè meditates, quanquã periculosum omnino sit cum purarum mentium defensore Deo uelle rixari, considerantes suis in actionibus & curis, quæ sunt illorum manus, fiunt cautiore. Multato pestilente, clamat Salomon, sapientior erit paruulus. Lauant igitur manus (he actionum præ se ferunt munditiem) seu pedes, quod ad peruerforũ uias attinet, in peccatorum sanguine uiri iusti: id est, considerata illorum damnatione, indeq; accepta occasione, ab actionibus illorum prauis ac studijs, prudentiores facti abstinent, fatenturq; diuinam esse providentiam, quæ suo non fraudans fructu ac præmio iustitiam, æquissimo res hominũ ponderat æquilibrio, iustis scilicet spiritus gaudium, nempe iustitiæ præmium gratuito largiens, & uitam: impijs uerò & sceleratis, de quorũ moribus multa in superioribus differuit uates, & mœrorem & luctum, tetramq; errorũ caliginem ac noctem, iustissimo persoluens merito ac iudicio. Dicent (inquit) uulgo, uisa hac in Deo djudicandi æquabilitate, ergo est fructus iusto, ergo est Deus omnium, quæ fiunt in terra, iudex. Est profecto: sic sentio, sic fateor, sic ipsissimis intueor oculis. Cuius

propterea magnitudini laus sit æterna, in secula seculorum, Amen.

C PSAL. LIX. Vincenti, Ne disperdas Dauid insigne, dum mitte-
ret Saul & custodiret domum, ut occiderent eum.

Ripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.

Duo, ut mihi uideatur, sunt potissimum ad explanandos psalmos ne-
cessaria: spiritus scilicet Dei, atque eorum quæ in psalmis ferè sunt, expe-
rientia. Dei enim spiritu ad diuina perscrutanda mysteria incendimur
& illuminamur: experientia uerò, atque in acerbioribus rebus usu & exercitatio-
ne, ad scribendū acuiur. Alioqui sanctissimo illo spiritus destituti lumine, aut
nulla experientia edocti, quomodo in tam ardenti atque difficili poemate nō hal-
lucinabimur, inepteq; in scribendo errabimus? Ego enim, ut de me dicā, longo
rum annorum, tum rerum usu atque exercitio probè eruditus, in hac me parte do-
ctissimum esse fateor, tametsi neque disertum neque eloquentē. In altera uerò parte
obnixè admodum elaboro, contendoque pro uiribus, ut assequar. Gratuita quidē
sunt dona Dei, idcirco summa sunt cum ueneratione existimanda & petenda.
Certè, mi humanissime lector, quotiescunque psalmum aliquem mihi elucubran-
dum legere incipio, attentèq; considero, uideor mihi (quod in lectione Pauli de
se asseruit Hieronymus) non uerba audire, sed tonitrua. Videntur nonnunquā
uerba quædam simplicia, & quasi innocentis hominis & rusticani, & qui nefas-
cere, nec declinare nouerit insidias: sed quocunque aspexeris, fulmina sunt. Hæret
in causa, capit omne quod tetigit, tergum uertit ut superet, fugam simulat ut oc-
cidat. Puras ne tantum uatem adeo suis in scriptis & uberem & elegantem, tam
uaria rerum argumenta absque spiritus doctrina atque usu ornare potuisse? Ex his
nimium quæ passus est, hausitque à Deo, didicit, exarauitque, quæ modò nos no-
stros in usus transferimus, intelligimusque, nostram ad eruditionem, quæcunque il-
le scripsit, scripta esse, ut in hoc nunc psalmo fateri possumus. Nam cum tertio iam
D iram Saulis, malo à spiritu uexati, connixique illum lancea confodere, declinasset,
domique tacitus delituisse, misit rex satellites noctu, qui captū obtruncarent. Ve-
rum prudentissima eius uxor Michol, eo clam per fenestram demisso, statuam,
quæ Dauidem simularet, super lectum composuit, & sic deluso rege, charissimū
seruauit uirum. Qui tamen horrendo illo in strepitu armorum ac periculo, diu-
inæ haudquaquam immemor bonitatis, ad illam, ut suus erat mos, tanquam ad
tutissimum suarum ærumnarum perfugium, hanc mirè accensam direxit preca-
tionē, dicens: Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me
libera me. Nulli dubiū esse debet, inimicissimo illos animo, qui à rege missi fue-
rant, Dauidis domum circumfedissee, in ipsiusque uitā, quò satis regi facerent, con-
spirasse. Atqui, ne cuius conditionis hi essent qui nefario seruirent regi, nescire-
tur, confestim addidit:

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me.

Qui sunt illi, qui operantur iniquitatē, quique Christū atque eius Ecclesiā, inno-
centium scilicet uitam, in Dauide tunc odio persequebantur? Dicitio quæ est He-
bræis aptè ualde aperit, illos notans qui non simpliciter iniqui sunt, sed qui con-
sulto, atque ex animo, toti dediti sunt iniquitati, internecionibusque intenti. Perni-
ciosissimū id genus est hominū, sed quod tamen à magistratibus, patrumque pru-
dentia, antea quam ulcus in fanem desinat, præcidi queat. Sed quid si idem ipsi
primarij homines interdum iniqui sunt? Nullum, opinor, extat remediū, præter
illud, quod hinc suę adhiberi indigentie rogat uates: Eripe me, inquit, de inimicis
meis Deus meus. Vide quò ab iniuriolis oppressa hominibus se uertit anima.
Vide an aliud quicquam tam firmum inueniatur confugiū, quam illud est Dei,
qui uerus atque adeo solus est fessarū mentiū refocillator. Omisissis itaque humanis
præsidijs, quæ aut debilia sunt, aut infida, nostra omnis collocanda est in Deo fi-
ducia, noster amor, nostra sollicitudo. Ipse ipse, inquam, est, qui inuocatus, nos
nostris eripit ab inimicis, nempe operantibus iniquitatem, ac sanguinē sangui-
ni, ut ait ille, accumulantibus. Verū quid Christus in Dauide de se, pro me, qui
mea

A mea in dignoscenda miseria atque inopia prorsus hebesco, hinc dicat, consideremus.

Quoniam ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes: neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.

Hucusque uersum hunc legunt Hebræi, quem sic reddit Felix: Quoniam ecce
insidias parauerunt animæ meæ, congregati sunt super me fortes, non transgres-
sione mea, & non peccato meo, domine. Id est, nihil me in illos peccasse conscius
sum, quamobrem tam acerbò me persequi debeant odio. Quòd si suspicio de me
aliqua turpissimū illorum occupauit animū, uana omnino ea est, ac probo uiro
indigna. Si porro quæ in me machinantur, quò suam tantummodo sedentra-
bitem, antiquumque satient odium & maleuolentiam, excogitarunt, sit dominus
inter nos arbiter, atque idem iudex & ultor. Quid sit, ceperunt animā meam, cla-
rius expriment Hebræi, ut dixi. Vnde Paraphrastes: Ea enim, inquit, est illorum
hominū improbitas, ut mihi insonti insidias struxerint, & conspirauerint in me fe-
roces (tantum non dixit leones) quos ego nunquam ulla affeci iniuriā, nec pec-
cati quicquam in eos admisi. Nam certè, quantum ad ea spectat, quorū me ne-
quiter insimulant aduersarij, de hisque urgent & coarctant,

Sine iniquitate cucurri & direxi.

Hic mihi uideor audire Paulum de se dicentem, Cursum consummaui, fidem
seruaui: cum nihil aliud sit uita hæc mortalis, quam celer quidā cursus ac fugax.
Is sanè felix, qui cum propheta de se id dicere non ueretur, Sine iniquitate cucur-
ri: sicut illud Pauli, Cursum perfeci. Et ne quidem cursus in salebroso uitæ huius,
propter infinitas rerum difficultates, catachromo ignauus uideretur, addidit, Fi-
dem seruaui: ille autem, Direxi. Sed quid direxit uates, aut quò? promptū nimi-
rum animū ad obsequendum numini: ad illud, inquam, ad quod sua ipse studia
postea a labores Paulus: Caterum, inquit, reposita est mihi corona iustitiæ (en-
B præmium cursus) quam reddet mihi Dominus in illa die. Verum cuiusmodi in-
tegritatis is est Dominus, qui te corona palmaque iustitiæ, o Paule, est donaturus?
Estne forsan, ut sunt plerique ex nostris, quibus nullus est in elargiendis uirtutum
premijs delectus, nisi in his qui sibi chariores sunt, magisque propinqui, turpes ne
hi sint, uitijque inquinati, an pulcherrimis ornati animi dotibus, nihil pertinere ar-
bitrantur? neuitquam id quidem omnium, sed iustus est iudex. Et hæc satis, pieque,
quantum ad literam nostri interpretis attinet, sint dicta. Verum Hebræis longè
diuersa est. Sine iniquitate, inquit, cucurrerunt, & instruxerunt se. Absque ini-
quitate (scilicet mea) uertit Felix, current, & dirigentur, nempe in me: ut id om-
ne ad hostes illos referatur, de quibus supra sic questus est: Ecce ceperunt animā
meam, irruerunt in me fortes (fortes sanè propter uim multam pecuniarum co-
piarumque, & dignitatum) sed neque iniquitas mea, neque peccatum meum hac in re
fuit. Absque, inquam, iniquitate mea, tanquam effrenata belluæ, impetuosisimè
cucurrerunt, uimque omnem in me sauitiæ direxerunt. Quare sic Paraphrastes:
Quamuis nulla re læsi sint à me, nihilominus currunt ut noceant mihi, & summo
studio conantur perdere me. Quocirca

Exurge in occursum meum, & uide.

Quali uates Deum dormire, non uidereque, quæ hinc aguntur absurda, suspica-
tur. Sic sanè his nonnunquā, qui acerbius à nefarijs impudentissimisque iniuria-
rum machinatoribus exagitantur, contingere & cernimus, & si aliquando in pu-
gna spiritus uersati sumus, experimento didicimus. Certè, mi lector, animis Deo
per fidem coniunctis nihil iucundius accidere potest, quam cum mala confi-
ctare fortuna. Compertissimū illis quidem est, diuinum nunquam electis dees-
se posse subsidiū, idcirco summa afficiuntur delectatione: unde alij teneri adhuc
& illis, in periculosissima cum mundo pugna, necessarium ualde est ad Deum
confugiū. Ideo tum hi, tum illi, suis in angustijs, ac, ut sic dicam, uulneribus &
percussionibus, cum uate clamare ingeminareque coguntur, Exurge, dormisne

C Domine? expurgare, occurrere, antequam comprehendant nos hostes, suisque irretiant dolis. Quid tandiu monstra hæc rerum toleras? cæcutisne ad ea quæ hi nequissimè tua in mancipia moluntur? uides quæ hic aguntur, uel ne? Si nempe tua in re hallucinaris, quid agant cæteri, quorum pars maior nobiliorque, nihil tam expetit & querit, quam tua ut funditus corruat religio, abrogentur bene uiuendi instituta, ac fides è mundo prorsus excedat? Heu nobilissimum iam olim pietatis unde elapsum est decus? Vide igitur tu è cœlis, postquam non est qui uideat in terris.

Et tu domine Deus uirtutum, Deus Israël, intendes ad uisitandas omnes gentes: non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

Hoc planè modo literam ordinant Hebræi, quem quidem ordinem ego non inuitus sequor, non idcirco sanè quò confusionem nostræ interspergam literæ, sed ut germano consulam sensui, quem ex apta literæ cōcinnitate facile elici posse nemo doctus ambigit. De Deo uirtutum, hoc est, exercitiū, quo tropo Dei significatur potentia: de quo Deo Israël, quo bonitas, aliàs non semel diximus: & est perinde quasi dicat, Tu domine Deus omnipotens, superque omnem potentiam excelsus & sublimis, Deus, inquam, Israël, hoc est, uerè in te credentium, tumque nomen contentiū pater, uide quæ hic fiunt, atque omnes qui sua se sponte à sua uisissimo tui cultus semouent iugo, corrige, dureque castiga. Visitatio enim Dei in scripturis, præterquam quòd diuinum præ se fert fauorem & benevolentiam, iudicium quoque ac mulctam in improbos signat, ut in hoc loco cernimus. Vnde in Esaia sic loquitur Deus: Visitabo per orbem mala. Visitat igitur Dominus quos poenitis afficit, uisitat & illos quos sua dignatur gratia. Quocirca duplici eum uisitare modo asserunt spirituales, uel cū percutit, uel cū ad nos uenit oriens ex alto. Gentes porro hic uocat spiritus, quotquot alieni sunt à Deo, siue Iudæi hi sint, siue alienigenæ: nempe omnes qui operantur iniquitatem, quibus nullam præstari misericordiam exoptat uates dicens: Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem: hos ueluti digito demonstrans, qui nulla alia adducti ratione, nisi quòd peruersæ naturæ homines sunt, & ad inquietandam proborum uitam nati qui uidentur, continuis lacessunt iniurijs innocentiam. Non te misereat, inquit, illorum qui in malitia obdurati, suapte sponte perditii sunt. Hi quidem ex sese, de se iudicium proferunt, decernuntque se indignos esse misericordiam, cū dura adeo sit illorum in peccatis consuetudo, ut malint sua in sorde sic emori, quam ad fontem illum gratiarum omnium profluuiò redundantem, ex quo omnibus quantum, quandoque aut quomodo uoluerint, haurire integrum est, recurrere. Quamobrem cū arduū id ualde uideatur, planeque admirandum & terrificū, hominem scilicet ad tantum diuinæ bonitatis ultro deuenire neglectum & obliuionem, ut nullo mereatur redimi misericordiam genere, additum est à spiritu Selah. Interim uerò quòd nullum illi impartitur uitæ lumen,

Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canes, & circumbunt ciuitatem.

Verbum quod noster uertit interpretes, conuertentur, Hebræis est, itus & reditus, seu ire & reuerti: hoc est, sedulo anxieque discurrere, quò sollicitam aduertas, per anxiamque delatorū proditorumque miseriam. Nihil sanè infelices huc & illuc temerè, nocturne præsertim (quod sub dictione, ad uesperam, intelligitur) discurrentes omittunt, quò suam tandem expleant rabiem & libidinem. Modò hi literis, & his quidem mentitis ac falsis, modò ore proprio, modò per internuncios, succenturiatosque lenones & coryceos, eousque à rectitudine summouent rerum moderatores, donec tandem illos (ut leuissimo nonnulli sunt animo) ab æquitate deturbent, & quòd uolunt obtineant: idcirco triumphant. En quomodo sæpe numero peruersa à tribunalibus exeunt iudicia. O inuisam omnibus, qui Deum timent, hominum istiusmodi luem. Vide cui animanti similes illos faciat uates, cani scilicet famelico, quò fastidiosam illorum aduertas impudentiam. Cane enim famelico quid impudentius, quid procacius? Hebræorum interpretes sup-

pressa clausula, famem patientur, id duntaxat habent, tumultuabuntur: uel, ut reddit Paraphrastes, Oblatrabunt tanquam canes. Vt cunq; uertas, hi canes sunt impudentissimi, qui cædo importunoque latratu quemlibet moratum tranquillique proborum conuentū, quem hic ciuitatem appellat spiritus, obsident, per-rumpunt etiam & subuertunt, uel eò maxime, si ex primatibus haudquaquã desint, qui huiusmodi feras in uinea domini alant, illisque ad bonarū frugū depopulationem utantur. Non quidem superuacua fuit illa Pauli admonitio: Videte, inquit, canes, uidete concilionē. Proinde quid tam solidum inueniri potest, aut impenetrabile, quòd non confringant, concidantque acutissimi oblocutorū dentes?

Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit?

Egregium sanè consilium, atque altè absconditum. Quis, aiunt, quæ nos inter nos occultissimis in latibulis contra illum insusurrauimus, audiuit? Res mira, inquit Paraphrastes, ore & labijs suis gladios loquuntur, nec tamen quenquã esse putant, qui audiat. De his (credo) loquitur Esaia, cū ait: Quis uidet nos, aut quis nouit nos? Quare maximum præ se ferre Dei contemptū hi uidentur, quem non audire, quæ clam inter se loquuntur, opinantur: uel si audire putant, non tantum nihilominus tam uigilem faciunt oculum, quò minus ea quæ in proborum uitam & dignitatem contexunt, uel palam effutiant, uel audacissimè exequantur. Notandam hinc esse opinor aposiopesis. Ecce, inquit, loquentur in ore suo: deest enim quid loquentur, nempe cædem, fraudulentiam, infamiam, ruinam, exitium. Quicquid demum inter se conuenire uideris, gladium id dicas, atque acutissimis clauis refertum culeum, è quo quoquo uersum uerteris, molestissimis emergunt cuspidibus, punguntque nec quidem tacti.

Tu autem Domine iridebis eos, & ad nihilum deduces omnes gentes.

Gentes hic uocat eos omnes, de quibus supra: Intende ad uisitandas omnes gentes. Porro, iridebis eos, anthropopathia est: de quo tropi genere nō raro diximus, sed potissimū in psalmo secundo. Impossibile omnino est, in Deum, ut in hominē, istius generis cadere posse animi ægritudines: uerū ea loquendi ratione uult uates, perditissimos innocentiam persecutores impossibilia, risuque digna conaturus intelligi, & quæ nō solum à Deo, uerumetiam à firmis in Dei fide pectoribus subsannari debeant. Agant illi ut lubet, quantumque diuina permittit patientia, ut canes adlatrent, circumfedeantque bonorū uitam & nomen: qui habitat in cœlis, uir scilicet Deo per amorē unitus, cuiusque conuersatio in cœlis est, iridebit eos. Cæterum, ad nihilū deduces, Hebræis est, subsannabis. Vnde sic Paraphrastes: Et subsannabis consilia gentiū omnium. Quanquã nec illud quòd nos legimus, à uerò aberrat sensu, ut superiori quoque in psalmo idem ferme de improbis asseruit iudicibus: Ad nihilum, inquit, deuenient tanquã aqua decurrēs. Verum

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es.

Non ultra procedit uersus Hebræis, qui tamen non, meam, sed eius uertunt. Verum prius quæ sensum afferat, fortitudinē meam, dilucidemus, Hebræos postea. Scio, inquit, quòd abs te irrisi cōsumuntur, in nihilumque relabentur. Eam ob rem mihi nulla de illorū ultione cura, sed meam omnem fortitudinē, uindictæque occasionem ad te custodiam: hoc est, tibi ut pro me agas, qui me toties ab hostiū meorum manibus eripuisti, committam, tu pro me pugnam sumito. Nunc ad Hebræorum literam exponendam descendamus, quæ tametsi una sit, diuersum tamen reddit sensum. Sic illi: Fortitudinem eius tibi seruabo, quoniam Deus protectio mea. Ex illis enim quidam, eius, ad animam referunt, de qua supra dixerat, Quia ecce ceperunt animam meam: & est idem ferè cum nostro. Nonnullis uerò uisum est de Saul, hoc est, de innocentiam oppressoribus, quorum permagna in mundo est fortitudo ac uis, debere intelligi, hoc penè modo: Mei persecutoris uim atque audaciam, cū in mundo tam potens sit ac ualida, ut à me homuncione infringi nequeat, ad te custodiam: id est, tibi ut illam frangas, seruo, commendoque. Aliquibus etiam alia magis placuisse uisa est interpretatio, cui & Chaldæa asti-

C pulatur paraphrasis. O Deus, inquiunt, qui meo nunc hosti robur es & fortitudo, dum eum regnare sinis, ac me oppresso tutaris, ad te custodiam: id est, illud ipsum robur mihi obuenturum esse scio, cum me, eo excluso, ad regnum ascueris, atque in illius locum surrogari iusseris. Interim uero ad te respiciam, auxiliumque meis in ærumnis à te expectabo. Quem autem sensum secutus sit Paraphrastes, tu ipsemet qui legis, iudica. Sic enim ille: Viribus illius aduersarij mei ego te opponam, qui protector meus es Deus.

Deus meus, misericordia eius proueniet me, Deus ostendit mihi super omnes inimicos meos.

Quam libenter sui sancta amati anima inculcat nomen. Vis ne in quo studio uniuscuiusque uersetur animus, deprehendere? Ex crebra nimirum rei alicuius locutione hæc discitur scientia. Mirum quam indignabundè de re alia, quam de suo amato loquatur homo, qui Deum amat, atque, ut rem summè iucundam & charam, tum querit, tum deperit, tum etiã dormiens in ore retinet. Contra si quempiam uideris de mundi comodis, nempe de ciborum lautitia, de nummis, de contractibus, de honoribus, de opprimendo aliquo sermonè libenter facere, quid putas? Hunc qui diuino præditi sunt spiritu, uel heluonem, uel auarum, nummosque magis, quam Deum colentem, insitoremque aut licitorem, & sæuum omnino, non uerebuntur suspicari ambitiosum, licet ingenti fulgeat autoritate & dominio. Quid? unde, oro, turpissimus parumque Christianus ille manauit mos, atque uniuersalis fermè consuetudo, ut si quando cum amicis confabulandi datur occasio, ad bella statim enarranda, ad contentiones, ad carpendam aliorum uitam, ad nugas, ad fabulas, ad ociosas garrulitates, ne dicam murmuraciones, ad obscœnitatesque uerba deflectimus, nisi quod spiritus suauitate uacui, expertesque dulcedinis Dei uerbi, sensibus magis inseruimus, quam animo, & his quidem rebus, quibus diuina oblectatur maiestas? Vide quomodo sanctissimus uates, utpote qui amorè suum omnem in Deo esse decreuerat, Deum uel centies interdum absque ratione, ut ignauis uideretur animis, inculcat. Deus, inquit, susceptor meus es. Deus meus, misericordia eius proueniet me. Deus ostendit mihi super omnes inimicos meos. Antequam, inquit, ab aduersarijs concludar, inuoluamque, Deus me consueta, ne occumbam, anteuertet misericordia, pro suaque muniet (sic reddit Paraphrastes) benignitate, priusquam illi insultum facere possint in me, & ostendet mihi in hostibus meis, qualia uidere uellet unusquisque in suis, utique interitum & ruinam. De hoc quidem loquutionis genere, quomodo scilicet in nostris uideamus inimicis, in psalmo quinquagesimo quarto est dictum. Phrasis est Hebræa, qua quis ab improbis male habitus, sese diuinam uisurum in illos indicat ultionem: non quia id tanquam iratus appetat, sed quod sic omnia in Deo ueluti in purgatissimo fore intuetur speculo. Cæterum cum mihi, quæ sequuntur, in mentem ueniunt, attonitus planè efficior, ac mirè pauidus. Quis has in uiro sancto non admittitur, exhorrescatque diras?

Ne occidas, inquit, illos, ne quando obliuiscantur populi mei.

Disperge illos in uirtute tua, & deponere eos protector meus Dominus.

Populus meus, non populi mei, legunt Hebræi: quem suum uocat uir probus, quia Dei, eo ferè modo quo supra, suam appellauit misericordiam, seu bonitatem secundum Hebræos, dicens: Deus bonitatis meæ proueniet me. Illud item, In uirtute tua, in exercitu tuo, nempe Iudæorum, uertunt ad hunc modum: Ne occidas eos subito, sed lento quasi supplicio affecti, tuo in exercitu uagi afflictique oberrent, quod uel sic tandem populus meus eruditus, tam insperati minime obliuiscatur beneficij. Proinde à Paraphraste ita redditur, Ne occideris subito eos domine, ne penitus in obliuionem ueniat hæc ultio tua populo meo, sed uagari coge illos de loco ad locum. Hic mihi infelicissimi Cain imago depingi uideretur, aut perditissimi Iudæ, qui prodito Christo, desperataque uenia, atque amisso satraparum favore, & proiectis argenteis, cum diu huc illucque incertus esset diuagatus, tandem laqueo se suspendit, Atqui non mitiori extimulantur inquit

inquietudinis cæstro hi, qui traducta proborum uita atque innocentia, miserabili triumphant spectaculo. Verum quam fatius esset, Christi in hoc genere luctæ subijisse uices, quam Iudæ. Depone illos itaque Domine de sede, uexa, urge, stimula, atque eorum tandem afflige, quoad suo maximo cum opprobrio, cæterorumque exemplo & instructione, fateantur nimirum periculosum esse cum Dei amicis uelle depugnare. Vide interim quo isti affecti sint morbo.

Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua, & de execratione & mendacio annuntiabuntur.

Hactenus Hebræis est uersus, sed dissimili & litera & sensu, à nostro. Felix sic: Peccatū oris eorum, uerbum labij eorum: & comprehendantur in superbia eorum, & de maledictione, & de mendacio, seu de execratione & macie narrabunt. Clarius ex eodem fonte alius: Propter peccatum oris eorum, propter sermonem labiorum, atque superbiam eorum capiuntur, propter periuria & mendacia singuli ducantur. Aben Ezra uult hic intelligi uerbum illud superius dictum, Depone, seu disijce: & erit sensus, Disijce illos propter peccatum oris sui, propter uerbum, nempe uenenum, labiorum suorum: sua in superbia illaqueentur. Cur uero id fieri appetat, addidit illic, ut nonnulli uertunt, Propter periuria atque mendacia fiant fabula uulgi. Dicitio, quam noster uertit interpres, mendacium, Hebræis est etiam macies, ut hæc sit mulctæ acerbitas diuinæ, pallor scilicet ille liuidus & letalis, quem in facie uultuque simul cum uecordia inesse cernimus obtractatorum maxime atque inuidorum. Quæ quidem infamiae nota cum cunctis ferè, diuino sic exigente iudicio, manifesta sit, in uulgi fabulam ac prouerbium facile abit. Hunc quoque sensum intellexisse uisus est Euthymius, qui sic ait: Propter blasphemiam & mendacium, omnibus sermo erunt & fabula. Quod sanè uno duntaxat uerbo, annuntiabuntur, exprimere uoluit noster interpres, sed obscure nimum.

In consummatione, in ira consummationis, & non erunt.

B Et hæc omnia, inquit, infelicissima illis contingent sorte, cum consummatio, finis scilicet illorum prauitatis aduenerit: consummatio, dico, in ira: hoc est, cum irati Dei iudicium super illos uenerit. Et tunc, qui aliquid modo esse uidentur, in nihilum relabentur. Talis igitur erit consummatio atque exitus improborum, in quos tam iusta uates, uates autè? imò ipse Dei spiritus in hoc psalmo inuectus est ex candescencia. Et hæc quantum ad literam nostram spectant, sint dicta. Cæterum Hebræi consummationis dictionem per uerbum legunt hoc modo: Consume, consume in indignatione, & non sint. Quid sit porro consume, elegantissimè aperit Paraphrastes: Finem impone, inquit, execrationibus illorum: sic finem impone, ut nullæ sint amplius reliquæ, & scient tandem Deum esse, qui imperium habeat in Iacob: cuius posteri non angusti, quemadmodum solent, limitibus continentur, sed omnes angulos terræ compleuerunt. Quod noster sic reddit interpres:

Et scient quia Deus dominabitur Iacob & finium terræ.

Amplissima iam facta est per semen illud feracissimum è Iacob, quod Christus est, purgatissimarum mentium, quarum typus fuit Iacob, & ditio & imperium. Enim uero ab arctissimis Iudæorum pomœrijs nostra per Deum ampla emerit fides, qua sanè animati, quicquid sub cælo conditum est, nostro subiugamus imperio. Quid iam non audet anima Christo annexa? quid non subigit? quid non frænatur? Tam certè immensa, tamque admiranda huiusce animæ facta est dignitas ac potentia, ut merito hic Selah interiectum esse à spiritu non ambigamus. Eant modò, postquam sic uolunt, malum in exitium perfidiosi isti delatores, canes nimirum impudentissimi, quorum ora linguaque, ac quicquid demum sunt, acutissimus mucro est: fiant, fiant uulgo ludibrium parabolæque, ac publica in triujs fabula.

Conuertantur ad uesperam, & famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem.

Ipsi dispergentur ad manducandum, si uerò non fuerint saturati, & murmurabunt.

Replicat quod iam dixit: etsi non me clam est, quosdam ex Hebræorum doctioribus priorè uersum de circumcursantibus more canum, actisque odio ac studio occi

cendit Dauidem, intellexisse: hunc uero fame, ac tecti inopia. Quocirca quod no-
ster uertit interpres, Et murmurabunt: illi, Non dormient. Quanquam Para-
phraustes absque negatione sensum sic format: Et quia famelici non inuenient quo
saturentur, cubabunt: hoc est, inanes dormient. Felix autem utranque lectionem
approbasse uisus est. Vagabuntur, inquit, tanquam profugi, quod sibi uictum com-
parent: sed absque saturitate indignantes murmurantesque, utcumque quiescent. Tu,
mi lector, considerata tanquam in transcurso uatis calamitate, contraque diris suos
in aduersarios examinatis imprecationibus, certoque de illis animaduerso uaticini-
o, ad nostra haec tempora omnia transferre ne uerearis, imò cuncta haec nostra
ad eruditionem scripta esse arbitreris. Et ut apertior, quae hic obscure dicuntur,
peruestigandi pateat campus, immemor illius haudquaquam sis, quod in prophe-
ta Amos te legisse minimè dubito. Ecce, inquit, dies ueniunt, dicit Dominus,
& emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi
uerbum Dei, & mouebuntur à mari usque ad mare, & ab aquilone usque ad orien-
tem circumibunt quærentes uerbum Domini, & non inuenient. En quomodo
sensu alio circumcursant uagantes, ut canes famelici. En quomodo non est qui
frangat illis panem. Cæterum quod psalmum ad felicissimam Christi resurrectionem
adaptent nonnulli, tam id laudo, quam aliud quidem maximè, & ut quod ue-
rum est ingenuè fatear, in hisce occultissimis rimandis mysterijs multum adeo &
immoror & delector: sed nostrum id non erat institutum, idcirco ab alijs, qui ex
se nequeunt, hauriant.

*Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo manum misericordiam tuam:
Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meae.*

Sui sanctissimi moris non oblitus uates, ingentes sese acturum Deo, pro con-
donata à malis liberatione, & gratias & laudes, maxima animi alacritate actripu-
dio pollicetur. Perstrauis hic mihi offertur antithesis: Ecce, inquit, ipsi, nempe adu-
latores, perfidiosi, maledici, delatores, loquentur in ore suo, & gladius in labijs eo-
rum: ego autem cantabo fortitudinem tuam, non meam, quae nulla est. Illi ut canes
adlatrabunt, insanientque, ac quærentes quos mordeant, circuibunt ciuitatem, & id
fanè ad uesperam: ego uero exaltabo mane misericordiam tuam, non hominum, quae
tenuis est & imbecillis. Non quidem uesperam, ut illi, opperiar, sed summo ad te
confugiam mane, quam citissimè nimirum, atque in ipsa prima illucescentis gratiae so-
lisque iustitiae aurora: quoniam meis in tribulationibus & ærumnis factus es susce-
ptor meus, meum refugium, mea pax, mea tota consolatio. Nec quidem ex me id
me acturum spondeo, sed quia misericordia tua praeueniet me. Quapropter

Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia mea.

Cantabo igitur Domino, illique me totum dedam, atque omnes meas consecrabo
uigilias, studia, actiones, qui bona tribuit mihi, qui me amplexatus est, qui susce-
pit, qui traxit, non homini qui mala intulit, qui abiecit, qui contempsit, qui auersa-
tus est. Exin psallam nomini Domini altissimi, cuius ampla est misericordia, bo-
naque uoluntas ad omnes. Cui laus sit aeterna, atque honos in secula seculorum. Amen.

PSAL. LX. Vincenti. Super liliū testimoniū insigne Dauid ad docendum, dum
præliaretur cum Aram Naharaim, & cum Aram Zoba, & reuersus est
Ioab, & percussit Edom in ualle Salis duodecim millia.

Deus repulisti nos & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis.

Ne historiam illam totam aut bellum, pro quo psalmus iste fuit compo-
situs, recenseamus, in secundo haec tota Regum libro fuisse satis posita est.
Quod uero tam multis ornata sit uerbis inscriptio, id in causa esse arbi-
tror, quod in bello illo memorabili, ac conflictu cum Syris habito atque Edomæis
in ualle Salis, in quo decem & octo millia hostium desiderata fuere, diuina uisa est
apertius largiusque suis fauisse bonitas, quam alijs in prælijs. Cæterum quid insi-
gne Dauid significet, iam diximus. Tantum illud notandum, liliū testimoniū,
candi-

candidum gratumque uatis animū in asseuerando quae fecit tum Deus in gratiam
suorum, denotari. Porro Aram Naharaim ipsa est Syria Mesopotamiae, longo à Iu-
daeorum terra semota interuallo. Aram uero Zoba, eam dicunt esse, quam nunc
Palæstinam appellamus. Ad haec ex Edom, qui est Esau, Edomæi originem ha-
bent. His igitur intellectis, ad uatis mentem interpretandam accedamus, qui suam,
nostramque in primis in hoc psalmo detestatur in cognoscendis Dei beneficijs tar-
ditatem, unde ferè omnis peccatorum erupit riuus, ex quo diuina irritata patien-
tia, adeo plerumque suos sinit acerbe diuexari, ut profus nullam de illis curam ha-
bere uideatur. Nos sanè incogitantes, si nequedum uel tenuè quidem suspicamus,
cur tot quotidie increbescant mala, coaceruenturque dolosorum hominum insi-
diarum, augeantur homicidia, furta, rapinae, usurae, adulteria, & id genus alia infini-
ta, quae magis nobis extimescenda merito essent, nisi tam lusciose res serias intue-
remur, quam si terrificam Ottomanorum classem iamiam, tutissimis incensis Italicis
portibus, ut minatur, fortissimam atque adeo pulcherrimam Genuae molem plenis
subire uelis conspiceremus. Quod oro, quod nostra tandem sese direxit uerborum
quod impietas: quod diuini timoris neglectus: Reflectenda sane quam est demum
nostra in peccatis consuetudo, retorquendumque propositum, & uoluntas mensque
mundi illicij assueta, summo refringenda est nisu, atque ad ea quae hic à spiritu di-
cuntur, à superuacaneis & curis & doctrinis retrahenda. Quotus enim quisque est,
qui grato animo ac prompto malit, quid loquatur in se dominus Deus, audire,
quam quod odium, ambitio, libido, fastus, atque amor proprius suggerit, & infeli-
cissimè obtrudit: Heu nostram oscitantiam. Censemusne uatem absque ratione tam
flebile presentem fecisse psalmo exordium: Quid miserius, quam sic hominem à Deo
destitui, repellique, ut dissipetur omnino, & destruat: Clamat igitur, Deus repu-
listi nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis. Immensa res est calami-
tatis, à diuino abiecti conspectu. Quod tum se uerrat anima: Si ad diuitias confugit,
quae res tam fragilis: si ad rerum imperium ac dominium, nil magis fortunae ludi-
brio expositum uidetur. Quicquid igitur in teterrimo hoc mundi statu inuenitur,
siue is fauor hominum sit, siue in rebus cæteris, quae felicitatem polliceri uidentur,
sit collocatum, non tanti aestimari debet, ut aliqua in eo pars esse censeatur, cuius
fidei tam nobilis res, ut est hominis anima, tuto se queat committere. Quod sanè
(callidè quidem) aduertens Dauid, simulac suam, quemadmodum uidimus, Deo
occipit exponere querimoniam, ac statim addidit, Reuertere ad nos. Nam quod
nostrum uertit interpres, Misertus es nobis, Reuertere ad nos, legunt Hebraei. Un-
de sic Paraphraustes: Ira deposita redi ad nos. & melior quidem, ut mea fert opi-
nio, haec est lectio. Quare sua in exponenda calamitate perseverans adijcit,

Commoisti terram, & conturbasti eam.

Atque iterum inceptam interserens suae querelae precationem, subdidit:

Sana contritiones eius, quia commota est.

In ira enim domini, clamat Esaias, conturbata est terra. Nulli dubium esse de-
bet, sub typo illo antiquo populi Iudaeorum, à uicinis continè gentibus exagi-
tati, Dei Ecclesiam adumbratam fuisse, cuius effigies ac forma, qualis futura esset
in terris, à uate & doctore & graphice admodum hic exprimitur. Pro commotione
quidem terrae conturbationeque, seu, quod ardentius exprimunt Hebraei, confra-
ctione ac uulnere, uult uates populum Dei, qui sumus nos, adeo saue affligendum
intelligi, conterendumque, ut non secus dirumpi uideatur, atque solet terra grauiori
permota concussu, altè hiare ac findi. Terra porro, animus hominis est ac mens,
quae interdum propter perturbationum acerbiteriam, culturam spiritus auersans,
tribulos & spinas, pro opimis frugibus, ad quas procreandas orta est, adducit.
Commoisti, inquit, terrenum istuc cor nostrum, eiusque robur attenuasti, aequè ue-
propter grauiusimum persequutionum æstum rimas contrahere fecisti, ut solet a-
ger ardentibus solis radijs, aut terræ motu, concuti & aperiri. Tu igitur qui nostro
id merito malum in nos sauire iussisti, tua solita admonitus à misericordia, ter-
renam hanc nostram imbecillitatem iam planè conscissam & ruptam, consolida-

c & sana: uacillat enim miserandum in modum, & fatiscit.

Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis.

En crucis Christi suauitas. Mollia quippe suis propinat mundus familiaribus, accumulaturque delicias delicijs, luxum luxui: Christus uero suis, pro his omnibus crucem, & eam quidem durissimam. Ostendisti, inquit, nobis dura, o Deus. Verum qua in re offensa haec est nobis durities? in tuo nimirum filio, quem altissimo crucis stipiti, quo cunctis palam foret, quod uita genus a tuis eligi deberet, confixisti. Tunc sane mundo patuit uniuerso, crucem Christiano uiro necessariam esse. Et quidem, ut quam procul ab omnibus mundi uoluptatibus abesse deberemus, quae magnam partem in computationum luxuria, atque epularum positae sunt lenocinio, demonstraret, aceto myrrha ac felle comixto potari uoluit, & id quidem (heu durum spectaculum) cum quietissimam in cruce ageret animam. O si crucis mysterium non ignorarent mortales. Quid si non desunt qui minime ignorent, atque ob insignem, quam nacti sunt in Ecclesia auctoritatem, crucis delicias alios elegantissimè edoceant, & tamen crucem ipsi auersantur, sicque uiuunt tanquam nunquam morituri, molles, delicati, morosi, nihilque tam pauidè metuentes, quam ne quid tantillae quidem a quoquam afferatur molestiae? Cum interibus istiusmodi aluis, mi lector, nulla potest esse cum Christiani uita coitio. Vide quid de Dei populo fateatur uates, Potasti nos, inquit, uino compunctionis, uino amaritudinis, uino mœroris, anxietatis, toxicum, & quod bibentes haudquam exhilarare soleat, sed quod mœrore consumat, & contabescere faciat. Iam diximus uini portionem, seu poculum aut calicem, suam unicuique esse bonorum malorum ue contingentem a Deo partem. Voluisti, ait, portionem omnem nostram in hac uita crucem esse, quae tamen cum molestissima nostrae uideatur esse ignorantiae, mirabiles tamen consolationum suauitates afferre consuecit. Siquidem

D *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus.*

Aptè ualde a nostro interprete uersum est, significationem: namque inter castrenses ordines praecipui hi sunt, ut aut erecto per uexillum signo (signum uoluit esse significationem, qua totius rei qualitas indicatur) suum miles teneat locum, atque ita signum sequi assuefactus, quem ordinem, quem uel ducem attendere debeat, perdiscat: aut alio audito signo siue per tubam, siue per notam aliam, quid iubeat imperator, intelligat. Ita anima, ea praesertim quae uim hostium haud ignauiter sustinet, uiriliterque suum seruat locum atque ordinem, a signo sibi dato ne parum quidem diuertit. Id Dei uerbum est, quo accepto per fidem, quid suus imperet dux, cuius ea in primis est uoluntas ac iussio, ut animose in hostes irrumpens, a conflictu non nisi uictrix abscedat, optimè callat. De hoc itaque signo suo populo dato sibi applaudens Dauid, ita summo omnium ductori Deo gratias agit, dicens: Tu domine, atque idem dux noster ac rex, dedisti hac in periculosissima cum uersutissimis hostibus pugna, non illis quidem qui tuo deserto signo ad hostes transfugiunt, a teque turpissimè desciscunt, sed metuentibus te solummodo, tuumque irreuerberato obtutu obseruantibus uexillum, significationes, quibus auidè susceptis intellectisque, letales hostium arcus ac tela cautè sanè declinare assuescant. Hebraei tamè pro, ut fugiant a facie arcus: habent, ut exalten à facie ueritatis: quò occultum hic aduertamus mysterium, nempe uictoriam nostram omnem, diuinarum pollicitationum ueritati ac constantiae referendam acceptam, ne militiam hanc in fidei castris optimè a nobis gestam, rei alteri, quae non sit Deus, adscribamus. Idcirco quò maximam hinc opus esse animi attentionem intelligeremus, interpositum est Selah. Parum ne id est, pollicitationum nos cumulo penè obrutos, a Deo, licet infinitis a nobis lacessitis iniurijs, non falli? Quem unquam inter homines istiusmodi affectum animi benignitate & constantia uidere contigit? Atqui humanis nunquam tam offendi potest erratis diuina bonitas, quin se aliquando promissi pigeat, quo minusque quod pollicita est, & constantissimè seruet, & ne aeternum quandoque intercidatur consilium,

a consilium, misericorditer admoneat. O certè amorem non tam facile, ut fit, a mortalibus contemnendum. Dedit enim signum, non Iudas, aut quispiam alius proditor, sed amor diuinus: dedit promissiones, dedit, qua se iureiurando astrinxit, fidem. Quid ueremur? Id, inquam, signum, hanc significationem, hanc notam dedisti nobis, o Deus, ut exaltentur, ut triumphent, ut liberentur dilecti tui, qui ut tui essent, tuaque in uerba iurarent, & sacramentum dicerent, tu ab aeterno statuisti. Quare cum nostra omnis a te dependeat uictoria & salus,

Saluum fac dexteram tuam, & exaudi me.

Hinc sanè, id est, a Dei manu & uoluntate, mortalium omnium emanat salus, atque ab hostibus uictoriae trophaeum. Ut eripiantur è periculis amici tui, ait Campenssis, tu dextera tua uictoria affer, & responde uotis nostris. Illud enim quod nos legimus, Et exaudi me, Hebraeis est, Et responde, seu annue mihi: quae utique lectio ardentiorè praese fert animi motum, quam si simpliciter legas, & exaudi me. Verum

Deus loquutus est in sancto suo, letabor, & partabor Sichimam, & conuallem tabernaculo: tuum metabor.

Non est robur ac uis cum ea comparanda, qua quis in diuinis sperans, quae cumque contingant, promissionibus, afficitur. Dauid enim simul ut se summeque populum a Dei repulsum fauore questus est, hinc animum colligit, fateturque sese, quae cumque a diuino sibi antea promissa fuerant oraculo, breui possessurum: inter quae quidem illa erant, quorum sigillatim mentionem hic facit. Tu interim, mi lector, ad secretas excutiendas uocum harum causas mentem promoue. Sichimam enim, quae & Sichem, in monte Ephraim posita est, ubi & ossa Ioseph conqueuerunt, Humeri interpretatur Philo. Non uno quidem omnes humero iugum Christi ferunt Christiani. Conualles uero tabernaculorum, ipsa est Sochoth seu Succoth, hoc est, tabernacula quae ibi aedificauit Iacob, diuiso ab illo in itinere fratre. Has terras igitur suo se dominio subiecturum canit uir Dei, & id quidem maximo animi gaudio, quia sic promiserat Deus. Partiri porrò uerbum, ac metiri, pro obtinere, iureque debito possidere, poni hic ducas. Nam funibus olim metiri, partiri que bona, maxime haereditaria, consueuerant homines. Caeterum, in sancto suo, Hebraeis est, in sanctitate sua, seu, in sacrario suo, quò hinc intelligas, pollicitationes illas a diuino exisse propitiatorio. Quanquam nihil obstat, quin in sancto suo legi queat, cuius sensum sic reddit Paraphrastes: Deus, inquit, promissit per spiritum sanctum suum haec se facturum, quare ego serio exultabo: diuisurus enim sum pro meo arbitratu Sichem, & uallem Succoth tanquam meam dimeciar. Deus igitur promittens mihi dare, quae dicam, loquutus est in sancto suo (hic est Christus, atque eius spiritus) idcirco latus, quae pollicitus est obtinebo, meoque subdam iuri. Siquidem iam

Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei, Iuda rex meus.

Hucusque Hebraeis is est uersus. Galaad, qui interpretatur aceruus testimonij, in Galilaea ultra Iordanem positus est. Itidem & Manasses, quae est obliuio. Porro Ephraim, quem frugiferum uocant, idcirco fortitudinem sui capitis appellat uates, hoc est, robur sui principatus & regni, quia potentior alijs tribus fuerat ac numeroosior, adeo quòd pro tota multitudine decem tribuum nonnunquam sumi soleat, ob id etià, opinor, quòd post mortem Salomonis, decem tribus contra Dei praecipitum sibi in regem ascuerunt Hieroboam, qui è tribu Ephraim descendit. Ad haec Iuda, quem Philo laudationem seu confessionem interpretatur, totius regni Dauid atque Ecclesiae dux est, ac rex siue princeps, aut, ut nonnulli ex Hebraeo uertunt, moderator: utraque enim lectio mirandum in modum conuenit Christo. Haec mea, inquit Dauid, iam sunt, iam in meam cessere potestatem, posteaquam qui promissit, Deus est. Quinetiam meo subicietur imperio

Moab, olla spei meae: in Idumaea extendam calceamentum meum.

Sordidum atque humile externarum nationum, uti erant Moabitae & Aedomaei, Qq 2

C sibi subiugandarum prædicat obsequium: unde Moab uocat ollam, seu lebetem suæ lotionis, ut legunt Hebræi. Quid, oro, in ædium supellectili uilius inuenitur pelluio ad abstergendas pedum sordes fabricato? Ita, inquit, meū erunt ad obsequiū Moabitæ, ut uilis est olla aut lebes: atq; in Idumæos, tanquā in penitus mihi subiectos, extendam seu proñciā indignabundus calceamentū meum. Quid non modò quidem meæ gentis homines, qui aut à uicinis subiugati fuerant hostibus, aut qui supapte sponte meo à regno defecerant, recuperaui, uerum etiam

Mihi alienigenæ subditi sunt.

En maxima purificatæ mentis uis & potestas. Vide cuius conditionis hi sint hostes, qui à sanctorū subiugantur exercitu. Moab enim, de quo illud canitur e-logiū, Moab superbus est ualde, ex patre interpretantur. quis uerò sit pater iste, quicq; illius filij, sapientissimus aperit magister: Vos, inquit, ex patre diabolo estis. Porro Idumæa, sanguinea seu cruenta interpretantur. Quid uerò præ se ferat sanguis in scripturis, tum aliàs, tum potissimè in psalmo quinquagesimo primo est dictum. Cæterum, Alienigenæ subditi sunt, Hebræis secus est: Super me inquit, Philistæa iubila. Mos erat populo Israëlitico, circumiacentes, Allophylos, Philistæos siue Palæstinos appellare: idcirco ex interpretibus alij Philistæos, alij alienigenas transtulerunt. Quid autem sibi uelit, Philistæa iubila, sic opinantur nonnulli, ut sit per ironiam ad hunc ferè modum dictum. Deuictis enim circumquaq; hostibus, tu Philistæa iubila super me, uel contra me, quasi diceret, minime id quidem erit, sed uicta & tu cum cæteris mihi obtemperabis. In nunc, ac in me, quemadmodum solebas, arma exacue, derideq; si quid meo ab exercitu male pugnatū fuit. Alij item uolunt acclamationem illam significari, qua suo cōsuefcunt serui domino ad blandiri, & quicquid agant laudare, siue bene id actum sit, siue malè: quod quidem seruitutis genus turpissimū omnium est. Verum aliud sensisse Campensis uidetur, qui sic reddit: Philistæa, si sapis, ambi amicitia meam.

D Sed nostra haudquaquam contemnenda est litera, quæ sensum planè eundem cum Hebræis, et si aliter pronunciatum, expressit. Verum iam ad effectum fidei contemplandum nos uocat spiritus.

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsq; in Idumæam?

Tamet si id uates de Rabbath metropoli Ammonitarū, quā longa difficilq; expugnatā obsidione tandem obtinuit, sentire uideatur, in quo quidem bello & ipsi quoq; Idumæi deuicti fuere, aliò nihilominus eum spectasse arbitror, eò sanè ubi uera munitioñ ciuitas sita est, in monte nimirū Sion, in monte speculationum plenissimo, in monte illo qui mons montiū à sacris appellat uatibus. Ea est (ni prorsus Dei spiritu destituti sumus) urbs fidei, urbs amoris, urbs misericordiæ, urbs in qua Christus torcular calcauit solus, urbs purificatarū duntaxat animarum domiciliū ac sedes: & ut tandem, quod nondum dixi, dicā, ea est Ecclesia circūquaq; munita castris illis, quibus à sanctissimo Iacob uisis, exclamauit, Castra Dei sunt hæc. Putas ne deesse posse munitiones in castris Domini? Irrugiat dæmones, irrumpant, ut lubet, sectæ & hæreses, improbiq; illius insultent ciues, perstat inuicta. Nam in Christo cum fixas altè habeat radices, qui uniuersorū dominus est, quid has mundi tenues pertimescet iniurias? O quis me, inquit, ad ciuitatem illam bonis omnibus refertā deducet illæsum? O quis me adeo insigni robustoq; fulciet animo, ut uel in intimos hostium irruam cuneos, Idumæorū nimirum sanguinariorū uexantiumq; in innocuis puræq; uitæ hominibus Deum?

Nonne tu Deus qui repulisti nos? & non egredieris Deus in uirtutibus nostris?

Imò quæ tua est immensa erga tui cultores facilitas & clementia, nobiscū unicum nostris copijs egredieris ad prælium. Tu enim qui iam pridem nostris offensus sceleribus, nos prorsus repuleras, ac tanquā hostes, ut eramus, abieceras, ille es qui tuæ recordatus misericordiæ, me in urbem illam munitissimā introduces, nobiscumq; nostros ad debellandos insidiatores armatus exhibis. Cæterū si absq; interrogatione hunc uersum legi posse opineris, sunt quibus tuam fulcias opinionem,

A nionem. Nam ex Hebræo sic quidam uertūt: Certè tu Deus, qui depuleras nos, & non egrediebaris cum exercitibus nostris, modò egredieris. Paraphrastes uerò per interrogationē legens, Nonne, duplicat hoc modo: Nonne tu Deus qui auxilio tuo longo nos tempore destitueras? nonne tu Deus nunc egredieris in prælium nobiscum, & dux eris exercituum nostrorum? Quare

Da nobis auxilium de tribulatione, quia uana salus hominis.

Opinor hinc quidem, ut erat perspicacissimo uir ingenio ac spiritu, uatem non absq; animi dolore & præuidisse, & quæ hoc in uersu dicere uoluit, mandasse literis. Præsent enim uir pius, quàm uanum, quàm futile, quàmq; elumbe futurū esset in Dei Ecclesia quorundam patrociniū, moresq; difficiles & dolosi, qui cum religionis tranquillitati autoritate insignes cōsulere & possint & debeant, nihil tamen minus agunt. Siquidem cum diuorem aliquam perturbantium pacem imminere senserint procellam, aut metu perculli, aut sua solita delectati tum ignauia, tum doloitate, sese clam subtrahūt. Vnde delusa innocentia, præterquam quòd absq; defensore à nefarijs malè habetur hominibus, in illud cogitur, rei euentibus edocta fractaq; interdum erumpere querimoniam plenissimū, Vana est salus hominis. Imbecille, ne dicam perfidiosum, humanū est per fugiū. Flaccida omnino est mortalium uirtus ac robur. Da igitur tu o qui potes, nobis nostris in tribulationibus auxilium, simulac ne unus quidem est inter homines, qui non sua diligentius curet cōmoda, quàm amicorum, atq; eorum quidem qui ideo à peruersis uexantur hominibus, quia boni sunt, quia uirtutibus præditi, quia morati, quia pro te, tuoq; honore ac religione millies in die uno emori malunt, quàm nefarijs illorum assentari moribus, turpissimamq; atq; adeo ambitiosissimā eorum probare uitam. Quare nos huiuscemodī auersati hominū spectra,

In Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

B Quanta hinc affici debent lætitia crucis æmulatores, quorū ea est in malis institutio & consiliū, ut nihil ex sese, quod laude dignū admodū sit, agi posse existiment, sed omnia ex Deo. Hac enim imbuti persuasionē, quicquid cōtingat, inferaturq; iniuriarum à dæmone, à mundo, à priuatis item domesticorum insidijs & fraudibus, in Deo fixi manent, ab eoq; felicissimè dependent, nihil interim in teris arbitantes, quod idem uanitati nō sit summè obnoxium, idcirco & debile & caducum. Iacto itaq; hoc in schola fidei fundamento, perfectissimā in Deo solo esse quemadmodū sapientiam & bonitatem, ita uirtutem, fortitudinē, pronamq; subueniendi suis uoluntatem, censendum erit: quibus sanè tam excelsum indutū armis numen, adeo funditus nostros conculcat aduersarios, ut in nihilū omnino (quemadmodum quotidianis ac frequentibus intuemur exemplis) resoluantur. Cui propterea honor sit & potestas in secula seculorum, Amen.

PSAL. LXI. Vincenti. Super canticum Dauid, seu super instrumentum musicum.

Xaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.

Quando, aut quo tempore, quoue in periculo constitutus Dauid hunc composuerit psalmū, fatentur interpretes se ignorare. Quare ne plus quàm par est, in dubijs torqueamur, illud compertū, uatem summa in angustia animi positum, hanc Deo, miserorū perfugio, obtulisse precatio-nem. Et quòd deprecationem prius, orationem postea interferat, nihil aliud est, quàm ex repetitis eiusdem sensus uerbis maiorem uelle exprimere indigentiam & calamitatem. Superflua ea est cura, qua hinc hi afficiuntur, qui in uocum huiuscemodi partitionibus uanè admodum immorantur. Ait igitur uir ille sanctissimus, qui omnibus fermè suis in actionibus ac pressuris, Christi atq; eius sponsæ typum præ se tulit, Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ. Sunt ne hæc hominis parua affecti perturbatione, an maxima illa quidem? audit, inquit, succurre, subueni, fac ne meæ suo frustrentur desiderio lachrymæ. Nam

Nonne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.
Mirū quā uariē sese torqueant interpretes in re prorsus abdita, ut
sunt ferē omnes psalmorū inscriptiones: quorum nōnulli, quō aptius
(utinā non ineptē) suas concinnent diuisiones, causas nescio quas sibi
effingunt, ac, ut cum rubore dicā, quamobrē uates illos, qui omnino absq̄ titulo
sunt, uel quo tempore composuerit psalmos, tanquā res ludicras tractarent, som-
niant. Quā fatius proculdubio, magisq̄ utile foret legentibus, suā ingenuē hāc
in re tanta fateri ignorantia, quā opinationibus plerunq̄ insulsis ac friuolis in-
genia obruere liberalia. Quod sanē à quibusdā expositoribus modestissimē fieri
uideo, qui cum certā inscriptionū rationē neq̄ à proprio ingenio, neq̄ ab inter-
pretibus Latinis, neq̄ ab ipsis quoq̄ Iudæis reperirent, illis omisissis, ad explana-
tionem psalmorum sese simplicissimē contulerunt. Huiusce omnino generis is
est psalmus, quem nunc ad extollendam animæ fiduciam in Deum exponere cu-
pimus: faxit Deus ut ea, qua cōuenit, animi puritate & castimonia, tam suauem
animæ affectum & sentiam, & stylo persequar. Cæterum Ieduthum nomen fuisse
instrumenti musici censet Felix, idem Rabbi Salomon, ad cuius harmoniam
hunc psalmū decantari solitū opinantur, Nonne Deo subiecta erit anima mea?
ab ipso enim salutare meū. Dauid quidem, utpote, quod pluries dixi, typus cum
Christi, tum illorum qui ad Christi corpus attinent, suis in aduersis se semper
abiectū pusillumq̄ & iudicauit & falsus est. Verū cum se Deo curæ esse, tanto
scilicet domino ac regi cogitaret, se tutum omnino reputans, in uerba amoris ac
summæ in Deum fiduciæ prorumpere cōsueuerat. Nam cum uarijs fauissimisq̄
ob persecutionū immanitatem premeretur aduersis, atq̄ animi permotionibus,
adeoq̄ plerunq̄ in diuersos tum iræ tum ulciscendi sese, tum desperationis quo-
que distraheretur affectus, ut penē ab ingruentibus obrueretur malis, ad consue-
tum idemq̄ tranquillissimū Dei perfugium recurrere solitus erat. Ab una enim
parte tanquā in bilance suam appendens miserā, ab alia Dei opem & misericor-
diam, sic seipsum alloquitur intra se: Nonne meā Deo, quæcunq̄ accidunt, sub-
iectam esse animam decreui? Vnde igitur tantæ animi cōmotiones? unde tem-
pestas? Certō enim scio meam salutē non ab armis corporeis, non à meipso, non
ab hominibus cæteris natura uanis & fallacibus pendere, sed à Deo. Hebræi uer-
sum absq̄ interrogatione legunt. Sic Felix: Certē ad Deum respicit anima mea,
ab ipso salus mea. Alij uerò, quod & ipse approbat Fel. uertunt, Ad Deum silet
anima mea: id est, cum silentio & patientia Deum, eiusq̄ opem præstolatur. Vn-
de sic reddit Paraphrastes: Meritō Deum patienter expectat anima mea, ab ipso
enim proueniet salus mihi. Causam porrò suæ exprimens fiduciæ ita intulit:

Nam & ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius.

Iam me, inquit, sua in fide tam firmū esse iussit, ut impossibile planē uideatur,
me multū posse amplius labascere & nutare. Perstabo igitur in eo qui meū est ro-
bur, mea rupes, mea arx, meum propugnaculum, in eiusq̄ cultu & religione, uel
inuitis hostibus perseuerabo. Verū

*Quousque irruitis in hominem? interficitis uniuersi uos tanquam parieti inclinatos, & macer-
ia depulsa?*

Apostrophe est, atq̄ in hostes summa armata fide insultatio. Sed suā causam
attenuat uates, scēq̄ ruinoso parieti, impulsæq̄ macerix seu sepi, ut legūt Hebræi,
comparat: & est sensus: Quō uestra, ô perfidissimi omnium, progressa est impie-
tas, ut tanquam effrenatæ belluæ in hominem irruatis innocentem? Quō uos
(malū) diuinorum protraxit obliuio iudiciorum, ut uos, uos, inquam, uniuersū
meum in exitiū cōiurati, in inferenda mihi morte properetis? An uos latet,
quōd in parietē rimosum, iamiamq̄ cadentem, aut macerix sepeq̄ dissolubile
crudelissimē defauit? Atqui notanda est hīc maxima in uate, in hīc mutilis
uer-

uerborum cōcisionibus, & admiratio & dolor. Interficitis uniuersi uos? quasi di-
cat, Et amici & inimici unā meam in ruinam conspiratis? Verū in quē uestra
fertur rabies? in parietem nunc nunc casurum? in maceriem planē labilem? in se-
pem ipsis etiā grandioribus animantibus facilem ac peruiam? Egregium sanē
facinus, dignumq̄ quod ad posteriorū memoriā mandetur literis. Cæterum non
prætermittendū, huius uersus literam & sensum Hebræis secus esse. Sic illi: Vt
que quo cogitabitis prauitates super uirum? occidemini omnes uos sicut paries
inclinatus, maceria expulsā. Ex hac sanē litera Hebræorum uidere licet uerbum,
interficitis, similiter & reliquas uersus dictiones ad hostes referri, non ad uirum
iustum, quō planē perspicuum omnibus fiat, mala illa quæ à perniciosis inferun-
tur hominibus, diuino sapenūmero in eorū exitium reflecti iudicio. Etenim ue-
rius id est, quā quis inficiari debeat, malignorum hominum consuetudinē &
mores, tanquam parietem esse caducum, & rimarum plenum, qui proximē præ-
tereuntes, ni cauti sint, atq̄ aliō diuertant, subito casu opprimit & ruina. De hu-
iusmodi ego quidem hominū genere à uate illo dici arbitror, quōd parietem per-
fodient, ut educāt eum. Verū si cui magis nostra arridet litera, Chaldaicam se-
cum facere gaudeat, quæ sic habet: Quousq̄ tumultu (ecce irrationabilia peruer-
forum hominū consilia) irruitis in uirum sanctum, & fecistis seruire uos omnes
interfectioni? In cæteris uerò cum Hebræis consentit.

*Veruntamen precium meum cogitauerūt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, & cor-
de suo maledicebant.*

Precium suum, uocat propheta suum honorem & existimationem, è qua ut il-
lum deturbarent improbi, conspirauerant. Felix sic: Propter exaltationem eius
inierunt consilium, ut expellant: hoc est, ut efficiant ne exaltetur. In hoc enim to-
ti incumbūt uiri athei, ne boni ad dignitates ascendant, enitunturq̄ tum uī, tum
mendacijs dolosisq̄ inuentis, fraudibus, periurijs, ut quod moluntur miseri, e-
tiam cum iniuria Dei maxīma, atq̄ eius religionis damno adipiscantur. Interim
uero purissimus probi uiri animus hāc uidens ridet, tantumq̄ abest ut sua à mo-
destia discedens, ob rem tam friuolam irascatur, ut etiam cum magistro suo ambi-
tiosorum huiusmodi hominum & iniquorum salutem sitibundē expetat & quæ-
rat. Hinc est proinde quod hīc attexit uates: Cucurri, inquit, in siti, quanquā He-
bræis alia est litera & sensus. Diuus enim Hieronymus, Placebunt sibi in menda-
cio, uertit, alij item ex Hebræo, uel uolunt uel affectant mendacium. Quocirca
unde noster hauserit interpret dictionē, sitis, me latet omnino. Vult uates per-
fidiosorum faciem huiusmodi uerborum circumlocutione describi. Cogor sanē
hīc, quod sæpe facio, integerrimi iuuenis, fratris mei cineres, hoc in sanctissimo
Calini templo, in quo nunc & ego ad sepulchrum mei patris Benedicti, & dies
& noctes, meos mcerēs tristisq̄ reputo annos, ex osculari dissuauariq̄: qui cum
ut candens liliū è spinis illis, quæ hīc à uate diligentissimē deteguntur, emerge-
re uideretur, miris indignisq̄ tanto iuvene affectus est iniurijs: quarum qui-
dem atrocitate & fauitia diu afflictus exagitatusq̄, tandem huc, diuina (credo)
id operante prouidentia, diuertens, in purissimo Benedicti sinu, purus ipse ac
placidus, placidissimam efflauit animam, pro illis interim diuinam implorans
ueniam, quorum lima scalproq̄ expolitissimus factus, rectā ad æternum pro-
fectus est patrem, ad quem ego, eo quo ipse modo profectus est, me profectu-
rum spero. Cæterum quomodo hī mendacium affectarint, subsequenti aperitur
hemistichio: Ore, inquit, suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Ad-
blandiebantur, inquit, mihi uultu, corde autē pessima machinabantur. O perdi-
tissimos mores. Tam quippē scelerata ea uisa est uati consuetudo, ut hāc enar-
rans, ab ingentiq̄ suspiriorum cumulo interruptus, Selah tanquam sui doloris
testem interposuerit.

*Veruntamen, quoquo modo peruerse malitiosæq̄ sese habeant huius generis ho-
minum uita ac mores,*

C Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.
Iterū hīc, subiecta esto, Hebræis est, sile, ut in principio psalmi diximus. Item, patientia mea, ipsi legunt, spes mea: quod quidem uersu, ut in poetis fit quoque ethnicis, intercalari magis explicat dicens:

Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, non emigrabo.

Seu, non elabar: non in iam concepta animo fiducia titubabo: ut ferè idem sit Hebræis, quod in superiori dictum est uersu, non mouebor amplius, eo excepto quod in primo addunt uersu, multum: nō elabar, scilicet multum: hīc autem simpliciter, nō elabar, seu non titubabo, aut nutabo. Verūm neq; dictio, emigrabo, à mente spiritus abhorret: nam æquè est ac si dicat, utcunq; insultent in me improbi, non à iustitiæ proposito, ueritatisq; confessione, ut solent meticulosi, emigrabo: imò res hōc meas atq; actiones diligentius tum perscrutabor, tum eas esse aliquid existimabo, quò illis à nefandissimis cernam detrahi oblocutoribus, quantoq; illi in me dirius incruduerint, tanto ego quidem lætius querimonias meas omnes ad Deum referam. Si quidem

In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est.

Vide summam perfectionis animæ, quæ suam salutem Deum, suam gloriam, suum robur, suam spem esse prædicat. Mirum si hæc omnia in te esse sentiens, aliquid tibi ad nanciscendam animæ beatitudinem deesse arbitraris. Diffinitio planè hæc est fidei, cuius uirtute ac medio gratis à Deo iustificatis, eò loci facile peruenire nobis integrum est, ut cum Deo etiam in antro hoc retro corporis constituti, perpetuò conuerseremur. Quid hac mansione felicius? Quò nostra omnis tendit uoluntas? quò tandem studium, quò nisus, nisi ut cōtinenter cum Deo simus? Spes itaq; nostra in Deo tantummodo sita sit, & fat est. Eam ob rem

D *Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda uestra, Deus adiutor noster in æternum.*

Peruasis sanè uatis admonitio: non contentus enim suam prædicasse fiduciam, alios subinde ad idem faciendum hortatur. Sperate, inquit, quæcunq; accendant aduersa, in Deo, ô populi. Effundite coram illo corda uestra: hoc est, si quid uos premit aut angit, laxatis dolori habenis, illi, quicquid illud est, aperite, effundite, referate: nanque ipse Deus est noster, idemq; adiutor in æternum, protectio, salus, uita. Iam illud porrò dicendum, in Hebræo, omnis congregatio, non inueniri, sed sic tantummodo, ut uertit Felix, Sperate in eo omni tempore. postea subiungunt, Populi effundite coram illo cor uestrum. Cæterum per lachrymas cor effunditur, ut diuus inquit Augustinus. Vnde non absq; ratione clamat Salomon: Punge cor, & producet scientiam, nempe sui cognitionem, qua nil peccanti salubrius contingere potest. Idcirco diapalma huic connectitur uersui.

Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in idipsum.

Dictio quam noster transtulit interpret, ueruntamen, Hebræi habent, certè. Idem quoq; Euthymij interpret. Atqui ut sensus dilucidior huiusce habeatur literæ, eam quæ Hebræis est, discutiamus. Sic Felix: Certè uanitas filij Adam, mendacium filij uiri in stateris, ut ascendant ipsi magis uanitate simul. Adeò, inquit, inanes sunt filij Adæ, id est, homines è terra prognati, è coelo autem nequaquam per gratiam, ut si in statera ipsi simul omnes cum uanitate ac nihilo ponderentur, ascendent illicò tanquã res, quàm ipsa sit uanitas, leuior. Inuenientur, inquit, inanitate ipsa leuiores. Quare elegantissimè hanc sic ponit similitudinè Paraphrastes: Videte ne spem uestram in ullo ponatis homine: sunt enim ipsissima uanitate uaniores tam plebei, quàm principes (filij Adam, filij uiri qui sint, hīc uides) quod palam fieret, si appenderentur in bilance cum ipsa uanitate: plus enim ponderis inesse deprehenderetur uanitati ipsi, quàm omnibus illis in altum tanquam re leuissima sublati, Bellissimam profectò humani seminis conditionem. Sed

A Sed nos stultos & excordes, qui in re tam leui nostram constituimus fiduciam, idq; interdum diligentius, quàm Deum uel amamus, uel metuimus, cui si una in statera cum uanitate collibretur, ipsa præponderet uanitas. Cæterū, quod aliàs admonuimus, dictionè quæ in codicibus est Hebræis, simul, unà, noster uertit, in idipsum. Idcirco sic nostram possumus explanare literam, quò nihil aliud prætere uideatur mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in idipsum: uel, ut nonnulli ex græco transferunt, ut fraudem faciant in stateris ipsi ex uanitate simul quàm id omnino, quò cum uanissimè, nulliusq; ponderis sint homines, se tamen, ac si alicuius essent æstimationis & precij, audent tanquã statera aliqua aut bilance pēdere: & id simul omnes, qui nondū ad ueritatis agnitionè introducti, in seipsis diiudicandis illorū seruāt morè, qui quemlibet suis in distrahendis statera rebus defraudant facile. Cum corruptā habeāt, inquit quidam, sedem iudicij, instabilia eligunt pro stabilibus, mala pro bonis. Per stateras, inquit, iudicia ipsa intelligit. Itaq; cum uanitati condita omnia, nedum homines, obnoxia sint, imò cum ipsissima sint uanitas,

Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere: diuitia si affluant, nolite cor apponere.

Vide quomodo hīc stricim res illas ferè, quibus potissimè nixū genus hominum turgidum fit & elatum, uanitatè esse demonstrat. Iniquitas sanè, seu calumnia, ut uertit Fel. uanitas est: uanior adhuc est rerū copia male partarum, nempe usuris, falsis delationibus, iniurijs, interuersisq; contractibus, cauillosis furacibusq; ad testamenta irruptionibus congestarum, quæ omnia sub rapinæ appellatione intelligi uult spiritus. Quàm pauidè interdum timeo, ne nos, nos inquam qui à mūdī uanitate ad solida acciti sumus bona, in illorum numerū censeamur, qui ad hunc se iactitant modum in Esaia: Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. In iniquitate, Hebræis sonat, in re malè perfidiosoq; seip̄ parta: rapinas uerò, uiolenter atq; cum iniuria. Verūm si diuitiarum cum labore æquòq; studio acquiratarum, aut à progenitoribus relictarum tibi adsit copia, id tanquam diuinum quoddam cœlitus emissum fer Deo acceptum, tantum abest, ut omisso interim donatore, in ipso conuiescas dono. Quid hac posset esse uanitas? Si affluunt, inquit, diuitiæ absq; cuiusquã iniuria parte, si florescunt, si adsunt copiosæ, nolite animo illis adeò affigi, ut munificentia largitoris obliuiscamini. Esto, diues ualde es, diuitijs nihilominus perinde utare, ac si nihil ad te spectarent: eas utiq; prout sunt, existimato, fragiles scilicet, caducas, ac uanitate ipsa uaniores. Non in istiusmodi igitur rerū pusillitate uestrū immoretur cor, ô mortales, sed in Deo potius, re tanta nimirum, atq; omnium maxima, spem uestram ponite. Quid?

Semel locutus est Deus: duo hæc audiuim, quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuiq; iuxta opera sua.

Iam hīc uates psalmū concludens, duo prius admonitos esse uoluit homines, quibus sanè totius fidei summa consistit. Alterum enim, quo robur in Deo summum inesse ac fortitudinem, qua seruare nos possit, arbitremur: alterū uerò, misericordiam & bonitatè, qua uelit: additq; Deum æquissima cuiuslibet repensurū, prout in uita actitarunt, compensatione, non ea quidem humana, atq; ab humano proficiscenti iudicio, falsa scilicet & corrupta, sed iusto librata pōdere, ut meritis quisq; fuerit. & id sanè à spiritu commodè ualde additum puta, quò nostrā à mundi uanitate atq; amore deterreat mentè. Semel, inquit, locutus est Deus: hoc est, irreuocabilis diuina est lex, atq; immutabilis. Stat fixum quicquid sancit Deus: è quo quidem duo hæc cordis, in quo sedes est fidei, hausi auribus, potentiam uidelicet in Deo esse maximam, & bonitatem. Idem fermè de Deo olim testatus est Iob inquit: Semel loquitur Deus, & secundò idipsum nō repetit. Hæc quantum ad nostri interpretis literam attinet, sint dicta: uerū longè alius uidetur esse nonnullis ex Hebræo sensus, ideo & litera alia. Semel, inquit, locutus est Deus, bis id audiui: hoc est, & semel & iterum, sæpenumero scilicet, in le-

C ge & prophetis, cæterisq; diuini oraculi interpretibus locutus est, & id, inquit, audiui, & sic esse, ut locutus est, persuasissimū habui, quod robur in Deo est. Paraphraustes tamen ferè cum nostro conuenit. Ita ille: Vnum quiddam locutus est Deus, sed sæpenumero illud audiui, solum Deum esse qui possit omnia. Chaldaeus etiam, bis, cum uerbo, audiui, cōiungens, hunc affert sensum: Legem unā locutus est Deus, & bis illam audiui de ore Moſis scribæ magni. Quicquid igitur huc attuli, uatis spiritui seruire existimo: ea propter quæcunq; ex his, quæ suo quisq; magis satisfacere animo uiderit, ea absq; errore sumere poterit. Tantum illud fatendum ab omnibus, Dei consilia immortalia esse & æterna, & quicquid ulterius in ipso est, siue sapientiam, siue bonitatem, siue clementiā, siue quibus cuncta ordinatissimè moderatur, & fortitudinem & prouidentiam, contemplari libeat, æternum est & inuolabile, quemadmodum ipse æternus est, & supra omnem uitam uiuens, impartiensq; cæteris, unde uitam sapientissimè inſtituant. Cui propterea laus sit & perennitas in secula seculorum, Amen.

PSAL. LXIII. Psalmus Dauid dum esset in deserto Iudæ.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Volunt interpretes, Dauidem in extrema animi angustia positum, in desertoq; Ziph latitantem, quæ regio ad Iudæ sortē spectabat, hunc psalmū composuisse. Regionis enim, in qua tantus delituit uir ob Saulis metum, qualitas aptè admodum hinc depingitur, cum terram illam desertam, inuiā & inaquosam, ipse appellat uates, quò hinc uidere liceat, eò nōnunquā desperationis deuenire posse animā, propter sæuitiā persecutionū, ut cuncta illi arida uideantur, inculta, horrenda, meticulosa, prorsusq; auia & inhospita. Valtissima quidem solitudo cum hæc sit uita, nihil in ea facile reperies, quod animam, quæ coelestibus assueta rebus horret omnia quæ gustum non præ se ferunt diuinum, satiet, ac lætam reddat. Et id potissimum prouenire experimur, cum ingenitis mundo perturbationibus, satis nimirū ex sese acerbis & diris, adduntur & improborū hominū iniuriæ & calumniæ. Id, inquam, acerbissimum omnium semper mihi uisum est, si sic afflictum hominē, coelesti quoq; priuari gustu cōtingat, quàm dura planè tunc apparent omnia, quàm aspera, quàm siticulosa, quàm inamœna. Veruntamen præteritarū haudquaquā immemor consolationū, se ipse consolari ad hunc ferè modum solet: O Deus, Deus, inquam, meus, sine quo nulla mihi potest esse pax aut uita, ad te in ipso statim mane, anteaquā dies emergat nouus, suspiro, clamo, à malisq; quaqua uersum exagitatus fortuna, suspicio, uigilo, atq; instar cerui ob æstum anhelantis,

Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea, in terra deserta, inuia & inaquosa.

Hucusq; protenditur Hebræis uersus, unde lucidiorē prodire sensum perspicuum est. Multifariam dicit se Deum appetere & desiderare, ob multas uariasq; quas secū fert mundus, molestias & curas. Ait igitur: In te, mi Deus, qui quamuis ardentē sedare soles sitim, mea sitit anima, ac suauissimo exanimat ardore. Id anima, id corpus, id caro ipsa, alio qui suæ salutis ignara, atq; in iustitiæ itinere mirū in modū tarda & somniculosa, multipliciter, quia multis maculata est notis, expectit & efflagitat, in hac præsertim (heu dolor) terra uite inuia, turbulenta, æternaq; uiuæ aquæ indigentia laboranti. Sunt sanè multa in mundo quæ sitim, nempe appetentias animæ uarias extinguere polliceri uidentur, sed augent potius, cum nostra ex his sedari cupimus desideria, quæ sitim magis ac siccitatem secum afferunt, quàm humorē & succum. Istiusmodi enim sunt diuitiæ & uoluptates quæ cum animæ in Deo ebrææ horrore soleant esse & nausæ, ita rerum illarum appetentioribus aridissimo, insatiabili tamen atq; æstuoso solent esse oblectamento & siti. Et quemadmodum certè terra hæc infelix, deserta sit improbis & contaminatis: hoc est, deserta à Deo, inuiaq; in qua diuinū ad auram post meridiē non spatietur numen: atq; inaquosa, absq; scilicet diuini gustus suauitate, fonteq; gratiarum uiuido & perenni: ita pijs animis deserta quoq; est, à mundo nimirū, in

uiaq; illis omnino fit & infructuosa, propter rerum earum, quas mundus ipse appetit, inopiam. Hæc est perfectissima crucis imago, in quam irreuerberata intuēs acie amoris anima, suum secum trahit focium, nempe carnē hanc mollem & fragilem. Quocirca ut inflammatiorem suum ostenderet erga Deum affectum uir sanctus, suam asserit animā cum carne simul ad uitæ fontem sitiuisse ac suspirasse. Proinde additum est,

Sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam.

Hoc, inquit, modo ac ratione, in sancto tranquilloq; uitæ statu, quem minimè assequuntur improbi, tibi apparebo, te cernam, te, quem in tentationum persecutionumq; caligine ne pertransennam quidem uidere poteram, largè lateq; contemplanor: atq; hac sanè uia ac speculo, tuam qua cuncta concutis intuebor potentia & gloriā, è qua nos à mundo, mundiq; amatoribus despecti, planèq; derisi, tuæ tamen cōsolationis ubertate repleti, in tutoq; collocati, tanquā scintillæ ab ardenti demanamus igne. Non mediocris quidem est Dei laus & gloria, cum suos à prauis malè habitos, atq; ita sæuè diuexatos ut in cineres penè collabi uideantur, quasi porrecta manu, è malorum profundo extrahit, mundoq; tanquā perfectissimæ lucis sydera ostendit. O felicem acerbis, felices calamitates, quæ nostros adeò exactè collimant animos, ut è terra hac eos tetra lucidissimos, ueluti è durissimo inertiq; saxo, ignes emicantes fas sit dicere. Cæterum dictio, multipliciter, et si in codicibus Hebræorum nō inuenitur, sed simpliciter, Concupiuit te anima mea, suum tamen & ipsa habet sensum & decorem, qua nempe dilectionis castæq; sitis immensitas demonstratur. Theodotion uero, quam sapissimè, transtulit. Dictio rursus, in sancto, Hebræis est, in sacrario: seu, ut reddit Paraphraustes, in loco sanctitatis, quæ Ecclesia est, aut cor hominis uifidei reformatum in Christo, qui huiusmodi oblectatur domicilio, ut cor est à uisibiliū rerum amore euulsus, diuinæq; consecratum religioni.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas.

Hic uates uirtutem diuinæ erga se misericordiæ cōsiderans, quomodo scilicet immensa adeò semper fuerit, lateq; exundans, ac uel in ipsis desperatissimis rerum euentibus, cum nihil minus expectarēt homines, præsto extiterit, sibiq; iam perditio præter spem omnium effulserit, illam nō iam uitæ uni aut alteri, sed multis, si id uni contingere posset homini, anteposit. Nec sanè id est insolitum animis ferendo Christi improperio assuetis: siquidem cum Dei misericordiæ finis sit uita æterna, qui non mille corporeæ huius miseriæ uitas pro illa assequenda libentissimè impenderent? Ut cunq; inquit, se res habeant humanæ, quocunq; in loco exulem, à quibusuis affligar, in tua contemplanda bonitate & clementia, qua tuos gratis protegere solitus es, totus ero. Nam certè tua erga homines benignitas, infinitis præponderat uitæ huius commodis: ea propter quoniam quæ rependam, quæ tam excelso digna sint munere, in me esse non uideo, illud tamen ut cunq; referam,

Labia mea laudabunt te.

Telinguā, te animo, quantuluscunq; ille sit, laudabo, tibiq; gratias agere ne horulæ quidem momentum desistam.

Sic benedicam te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.

Ut meus, inquit, est mos, quandiuq; uixerō, ubi ubi egero, te celebrare institui, acut cæteris id quoq; notum fiat, puras ad te, atq; in tui nominis honorē palam extollam manus, indicium sanè flagrantis mei in te amoris ac fidei. Sic, dictio, antiquum eum fuisse morem uati ostendit: quod bene intellexisse Paraphrastem auguror, cum ait: Hic mihi erit mos agendi gratias tibi, ut cum ueneratione nominis tui, ad omnia quæ factururus sum, manus admoueam. En uotum illud solenne, quo se homines è purissima fontis lotionē egressi, insolubili constringi nodo non ignorant, ut Deum uidelicet, quicquid fors euehat humana, continuis efferant laudibus, sacrisq; celebrent panegyricis. Atqui in istiusmodi oc-

Cupata mens curis, quomodo facile ad ea cogitanda aut amanda quæ mundum referant dilabetur?

Sicut adipe & pinguedinē repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.

Vide quid bonorū crebra secū afferat diuinæ laudis cogitatio. Ex ardenti, inquit, te laudandi affectu ac nifu non secus fiet pinguis anima, ac solet corpus adipe pinguiue abdomine pinguescere tum, cum labijs exultationis laudabit os meū: id est, cū labijs, exultatione, sanctoq; tripudio plenissimis, tuas decantabit laudes os meū. Adipem & pinguedinē pro summa supernarū deliciarū suauitate hīc poni existimes: tropus is est in scripturis creber, ut aliās adnotauimus. Ineffabilis planē ea est suauitas, qua anima ex humo, uti à tenero cespīte uiola, elata afficitur, cum in diuinis occupata laudibus tota, quanta est, in amati amore emoritur. Quod quidem nō absq; ratione à me hīc dictum esse uelim, ob tardam quorundā in celebrandis diuinis, ut uocant, officijs oscitantiam. Id semper cum in omnibus tractandarum rerum causis rationibusq; cogitandum, quis is sit qui cum loqui aut res tuas tractare intendis, tum præcipue in hoc, de quo loquimur, laudandī Deum & modo & ritu, ne dum labijs tantummodo Dei nos auribus satisfecisse opinemur, cor, tanquā leuioris armaturæ equitem, hincinde excurrere sinamus. Verū utcunq; id esset tolerandum, si os saltem & lingua, quibus Deo potissimū in templis occinuntur laudes, pura essent atq; integra: hoc est, quæ à scurrilibus obscenisq; abhorrerent colloquijs, à calumnijs, ab infamia, à delationibus, disidiōrumq; fationibus, ac mortiferis demū temperarent oblocutionibus. Etenim actiones omnes, quæ ad Dei spectant cultū, puræ esse debent, candidæ, ardentes, uiuentesq; in Deo, non hisce in rebus, quibus fœdari solet animus ac mens: quæ cum syncera flagransq; in sancta esset uatis anima, uide quid de se spondere audiat.

D *Sic memor fui tui super stratum meū, & in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus.*

Amor enim diuinus nulla temporū intercapedine, quo minus semper ardeat, intercitur: siue is qui afficitur, uigilet, siue dormiat, siue aliud aliquid achitet, suo semper cum amato conquiescit, dormitq; beatus. Verū cœlestes modò flammæ admittere, quas in aliud statim flammarū genus cōmutes, id leuissimū animi indicium est, ne dicam ingratisimū, planēq; sui dissimilīs & superbi. Cum igne quidem diuini amoris, alterius amoris ignis, ut ille est qui in mundanarū rerum felicitate, tanquā efferatus rex debacchatur, coire haudquaquā potest. Quocirca ne tam delicata è manibus excidat suauitudo, illud in primis curandū, quomodo continuè pausetur in animæ medullis fax illa, qua accensa, ardet tota, sicq; unum prorsus cum amato, in tranquillissimo conscientia diuersorio. Vnde nō iam amplius in se, sed in illo potius quē supra se diligit, uiuens, illud meritò cum sapientissima uatis anima concinere & uult, & potest: Sic, hoc est, tua ô Deus flagrantissima accensus amoris flamma, memor fui, erōq; tantisper dum uixero, tui super lectum strati mei, eo nimirū tempore, quo in somnis à uaria phantasmātū incursionē atrocius impetuntur homines, atq; inertī perlanguescere solent mollitie & torpore pleriq; identidemq; in ipso primæ lucis exordio sic in somnis assuetus de te cogitabo, in te expergiscar, teq; animo uoluā reuoluamq; libero & syncero, propterea quod semper, uel à meis ipsis primis infantia annis, fuisti adiutor meus. Incrudescat, opto, rerum tristium caligo & nox, memor ero nihilominus tui: contra uerò læta mihi arrideat fortuna, suoq; me illo copie cornu uel usq; ad sapiētā impleat, non ob id tamen insolentior factus, tuæ immemor ero fidei, imò eò tenacius mihi illam inhærescere faciā, quod periculosiori subiectus est ruine, qui à prospera nutritur fortuna, quā qui ab aduersa iactatur. Cæterum licet dictio, Sic, aptè admodū, ut uides, quadrare huc possit, tamen neq; à Græcis, neq; ab Hebræis legitur, sed, si, uel, certè, ut reddit Felix: Certè, inquit, memor fui tui. Verbum porro, fui, à cæteris Hebræorum interpretibus, ero, transfertur, ut sit tempus pro tempore. Et est illud notandum, Quia fuisti adiutor meus, prin-

cipium sequentis uersus Hebræis esse. Vnde sic Paraphraustes: Fuisti enim auxiliō sepissimè mihi, quare ueluti umbra alarum tuarum contactus, securus post hac exultabo. Quod noster sic reddit interpretes,

Et in uelamento alarum tuarum exultabo.

De hoc tropi genere, nempe alarū, tum aliās, tum in psalmo quinquagesimo septimo copiose diximus. Ex sedula quippe illa de Deo meditatione, quæ die nocteq; pura insidet animæ, illud in primis oriri compertissimum habemus, quod anima in diuino quiescens amore, credit se, quæcūq; cōtingant, fidissimis Dei alis contegi & foueri. Quocirca eo maximè tempore, quo maiori afficitur ærumna, ad amoris alas confugiens, ita suum alloquitur tutorem:

Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.

O efficacē certè fiducia uirtutem. Immenſe quidem suauitatis plenū illud esse Esaiæ quis non uidet? Anima, inquit, mea desiderabit te in nocte, sed in spiritu meo & præcordijs meis de mane uigilabo ad te. Vide coniunctissimā cum Deo animæ copulam. In spiritu, ait, meo. non id porro satis uisum, addit, in præcordijs meis mane, illucescente scilicet gratia, applaudenteq; cœlo, uigilabo ad te. quod planē idem est, quod hīc de se asserit uates, dicens: Adhæsit anima mea post te. Ipre, inquit, mi solertissime dux, ego ponē te actutum sequar, tibi adhærebo, à te me nulla unquā quamuis acerba diueller calamitas. In me enim iniquissimo tanquā Marte, improborū concurrūt agmina, ego uerò tuis insistens uestigijs, post te curra: siquidem aliās similibus in controuersijs cū mundo, me suscepit dextera tua, nempe tua uirtus, tua bonitas, tua misericordia: suscipiet & (spero) in posterū.

Ipsi uerò in uanum quaesierunt animam meam, introibunt in inferiora terra.

Tradentur in manus gladij, partes uulpium eorum.

Ecce numinis in oppressores innocētia & uirtus & ultio. Etenim suis frustra-
ti uotis improbi, turpissima affici solent confusione. Ipsi, inquit, incassum meum expetiuerunt interitum, imò in obstrusa illi citius loca terræ, penitusq; latentia retrudentur, quā me à cœlo, unde mea est cum Deo uita, deturbabunt. Ad infernas quidem corruent tormentorum regiones, puniendī unā cum tetrīs illis spiritibus, hi qui meam sitiunt infamiam & mortem: interea uerò neq; in hac uita quidem diuinam effugient ultionem: nam in gladij manus, id est, in uim atq; aciem hostilis gladij traditi, occisiq; & insēpulti, in prædam belluis ferisq; truculentissimis, quæ humanis uescuntur carnibus, infelicissimo dabuntur spectaculo. Similino nunquam locutionis genere utitur uates ac tropo, quod nos minimè lateat, quā sœua certa q; malorū hominū perfidiā supernè maneat ira & uindicta. Illud nō silendum, in uanum, Hebræis quibusdam esse deuastationē: unde sic Felix, Et ipsi ad deuastationē quaerent animā meam. quā dictionē ipsemet exponens, pro, cum strepitu, accipit: quæ sanè quorundam perfidiosorū bellissimè effigiatu imago, qui cū innocuū quempiā traducere decreuerunt, nihil nō machinarum, dolorū, patentiū quoq; iniuriarū admouent, quod maiori id strepitu, uulgiq; tumultu, quod odioſo cōceperunt animo, obtineant. Verū quia fœdæ eiuscemodī conspirationes ad unū, qui illarū dux sit & caput, referri solent, in illum uates futurorū nimirum temporum præcius, tanquā de Saule loqueretur, inuectus sic intulit: Distrahant, seu, ut uult Campensis, proscindant (nempe ipsi cōspiratores) illum super gladium. Ad hunc quippe modum hanc legunt literam Hebræi, quā noster uertit interpretes: Tradentur in manus gladij. Verū huiuscemodī, letali ueluti immisso in turpissimū illum sectarum altorem iaculo, ferera contentus imprecatione uates, ad omnes simul coniuratores sermonē uertit, dicens, Partes uulpium eorum: quod expressius ab Hebræis redditur. Portio, inquit, erunt uulpiū, ferarū scilicet crudelium, &, quod illorum conuenit fraudulentia, mirè dolosarū. Is enim naturaliter mos est uulpi ingenitus, ut crudelis sit & dolosa. Quocirca sapientissimus magister Christus, sœuitiam simul & fraudulentiam Herodis ostendere uolens, illum appellat uulpem. Ite, inquit, & dicite uulpi il-

c li. Eant igitur dolosi omnes, atq; una cum suo duce factioso crudeles, quemadmodum comminatus est spiritus,

Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

Pulcherrima certe mysteriorum omnium, quæ in oda hac planè diuina oculum, connexio, nempe in Christo, qui hinc à uate per antonomasiã rex appellatur, & qui cum in terris esset, nobiscumq; nostri similis comoraretur, nunquã eousq; à persecutoribus diuexari potuit, quin in patris prouidentia & bonitate copiosissimè iucundaretur. Enimuerò hunc esse crucis finè decreuit Deus, pacem nimium animi, ac gaudium in spiritu sancto. Rex igitur ille uniuersorum Christus Iesus, atq; hi omnes qui ad ipsius regnum, quod in moderandis animi appetentijs, brutisq; subigendis sensibus maximè positum est, per gratiam asciscuntur, utcumque infremant impij regnentq; in mundo, lætabuntur in Deo, ac per Deum in crucis ignominia lætissimè in modum exultabunt. Ad hæc, ne diutius in peruersigandis eorum moribus, qui ad Christi regnum attinent, immoremur, pulchrè à spiritu attextitur, Omnes qui iurant in eo, hoc est, qui in Christi uerba & legem ex animo iurant. Quem quidem sensum una duntaxat dictione expressit Felix, adiuratus, inquit, id est, qui se iuramento Dei uerba seruaturum obligauit, ut in baptismo de more fit. Cui tamen pollicitationi aliud additur à nonnullis in cœnobijs iusiurandū, cum profitentur ingenti cum obtestatione perfectiora: quod quidem promissionis genus pium ualde est, si in Deo fieri contingat. Alioqui iurare lingua, mentem uerò iniurata gerere, seu iuratum animū & linguam euerrare, periculosissimū periurij genus est, parum uerò à plerisq; mortaliū animaduersum. Totus enim, mlector, expauesco, cum in mentē mihi uenit illud à Sancto Barbarico Veneto, patritio sanè integerrimo, atq; eruditissimo Iuriconsulto, mihi olim dictum: Vereor, inquit, ne statim is periurus efficiatur, qui monachum profitetur. Sed uir ille alioqui prudentissimus, humanarū uirium imbecillitatem demensus est, nō Dei gratiam atq; opem. Iuramentū igitur quod in Deo fit, sanctum esse debet, firmū, ratum, uerum, inuiolabile, quocq; Deo ipsi solirata tribuitur ueritas. Per nomen, inquit Moses, illius iurabis: id est, ipsius duntaxat nomini ueritatē tribuito: quod qui agit, nihil Deo dignius augustiusq; esse confitetur. Idcirco pulcherrima claudit antithesi psalmum propheta dicens, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, hoc est, uerè. Subinde alterū subnectit membrū, Quia obstructum est os, seu, obstruetur os, ut uertit Felix, loquentium iniqua, falsa scilicet, maledica & iniusta, ut planè sunt hæretici, hypocritæ, adultores, inuentoresq; malorum, & duplices, orbis uidelicet uniuersæ contaminatio. Aperta enim debent esse omnia in Christiano uiro, nuda, ingenua, sincera, & quæ simplicissimam Dei naturam referant. Cui laus sit perennis honosq; in secula seculorum, Amen.

PSAL. LXIII. Vincenti. Psalmus Dauid.

Audi Deus orationem meam cum deprecor, à timore inimici mei eripe animam meam.

Omissis somnijs, quibus conantur nonnulli, cur quilibet cõpositus sit psalmus, exponere, hinc dicendū, Dauidem suis in ærumnis ac persecutionibus, longissimis illis quidem & acerbissimis, uario psalmorum fuisse delictatum poemate, subindeq; suum hisce sedasse mœrorē & luctū remedijs. Illud certè mirum, tantum uatem tam molestè perfidiosorum hominū linguas atq; oblocutiones tolerasse, in illosq; tam acerbè in singulis ferè psalmis inuectum fuisse. Verum duas ob rationes id factū puto, tum quia seruatoris uniuersæ typus cum esset, calumniasq; ac falsas re ipsa quotidie experiretur delationes ac rumores, ea tamen omnia, etiam diriora, in Christum omnium innocentissimū suo à populo congerenda præuidit, & ut rem nefandā, Deoq; indignam execratus est, tum quod

quod optimè nouerat quãti quamq; immensi periculi simul & dispendij bonis, nondum tamen in fide solidis ac firmis, allaturum id esset uirus. Proinde futuros maledicos & delatores, à maledicendi falsaq; deferendi consuetudine quasi deterrrens, tam crebrò in perniciosos eorum mores inuehitur, ut hoc in psalmo uiderelicet, in quo turpissimam inuidorū obtreçatorūq; & delatorum faciem ac naturam, elegantissimo depingit poemate. Sed prius, ut summa præditus erat fides, suam Deo cõmendat causam, clamatq;: Exaudi Deus orationē meam cum deprecor, à timore inimici eripe animā meam. Cuius sanè subiecti illius fuerit præcatio, aptè admodū exprimit Paraphrastes, Audi, inquit, Deus uocē commemorationis calamitatū mearum, ut contra minas, quibus hostis me terret, tuearis uitam meā. Inimici, singulari numero, pro inimicorū positum, qui frequens est in psalmis hebraismus, arbitror: quanq; nil uetat, quò insignem aliquē oblocutorū ducem, ad quē execrandi istiusmodi lues recurrere tutò soleat, notari à uate existimem. Nulli dubium, abiectionissimum istud genus hominum atq; colluuiōnem, non tam temerè in proborum uitam ac nomen seuituram, nisi ex primatibus, qui foedissimos illorum mores & libenter ferrent, & astutissimè alerent, inuenirentur: solent enim hi prudentes, si Deo placet, homines, istis abuti malleis ad conturbandam innocuorum uitam & famam. Quare non absq; immenso animi dolore id à uate prolatum iudico: A timore, inquit, inimici, nempe perfidiosorum meam in uitam conspirantiū altoris, eripe animam meam. Si hi, quorum pestes huiuscemodi à mundo auferre interest, pestes ipsas fouent & amplexantur, ad quem (malum) meas referre debeo querimonias? à quibus ius exigere? cui meum, cui meam exponam miseriam? Tu igitur, qui haud semel quidem

Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem,

Protege etiam nunc me, ac, quæ tua est bonitas, meam abs te datam tutare innocentiam. Protexisti, tum Græci tum Hebræi Protege habent, seu absconde: & est clarior sensus. Vnde sic totum hunc uersum reddit Paraphrastes: Absconde me à multitudine prauorum secretò consultantium aduersum me, & à conspuratione sceleratorum. Cæterum quid sit, à multitudine operantium iniquitatem, breuibus interpretatur Felix: A congregatione, inquit, tumultuosa. Nihil sanè agunt seditiosi, quod tumultuosum idem non sit, planèq; iniuriosum, ac bellorum plenum: quorum quidem artibus adeò nonnunquã pax conturbatur orbis et confunditur, ut uerso rerum ordine, nefandissimos quosq; regnare uideas, probos autem calcari & absumi: qui certè cum modestissimi sint, & Dei religionis, quæ concordia nititur, studiosissimi, uel sexcentis lacefsiti iniurijs & contumelijs, silent, atq; ne in domo Dei, pacis nimirum domicilio, scismata excitentur ac dissidia, taciti tolerant. Illi uerò insolentiores facti,

Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum (rem amaram) ut sagittent in oculis immaculatum.

Quia exacuerunt, noster uertit interpres: Hebræi autem, qui, utrūq; tam è præcedentibus conuenit. Atqui maledicentium linguas acuto comparat gladio, citò scilicet penetranti: amarulenta uerò illorum uerba, sagittis dolose è tenso arcu contortis, quibusq; hostes, ut inquit Campensis, capitales peti solent. De istiusmodi linguarū tropis & similitudinibus, in alijs iam diximus psalmis. Tantum illud addam, uix me unquã schematū huiusmodi sensum assequi potuisse, nisi longo usu atq; experientia, quid sibi uellet uates, re ipsa perdidicissem. Qui non tentatur, quid scit: nihil omnino. Vide igitur quid boni & iucunditatis secum afferat amabilis crux Christi. Iam illud non prætereundum, rem amaram, per parenthesim ab aliquibus legi, ut quædã sit doloris simul & admirationis interiectio, ut nonnunq; malum, nefas, scelus, pro dolor, & id genus alia ponere consueuimus. Cæterum, Vt sagittent in occultis immaculatum, idem planè est, quod in alio conquestus est psalmo, dicens, Vt sagittent in obscuro rectos corde: id est, ut illos ex insidijs adoriantur, qui rectà in Deum incedunt, illiq; per amorem, abie-

Ciis interim mundi curis & occupationibus, inhærescunt. Ad hæc

Subito sagittabunt eum, & non timebunt, firmauerunt sibi sermonem nequam.

De improviso, inquit, uenenata contorquebunt iacula, diras nimirum calumnias, & accusationes tumultuosas in eum, nempe innocuū, et non timebūt. Heu rem penè incredibilem. Verūm ne est, iniquum adeo & nefarium inueniri hominem, qui natura simplices & imbelles, ut sunt plerique in terris Dei amici, non uideatur lædere, eosq; à tranquillo uitæ statu deturbare? Id prorsus contra naturam uidetur esse, & nihilominus qui id peragant intrepidè atq; impune, inueniuntur; atque hi quidem nō in antris inter feras, aut nemoribus, sed in ipsis quoq; nobilioribus, magisq; cultis orbis locis & tectis. Deo enim semel per impotentiam animi contumaces effecti, nulla re alia oblectari uidentur, quam ut à mundo Christum auferant. Callidè illi quidem firmauerūt sibi sermonem nequā. Sermonem nequam appellat uates rem illam tristem & amaram, de qua supra locutus est, dicens, Intenderunt arcum (rem amaram.) Cæterū, ut iam diximus, sermo, seu uerbum, Hebræis est, res, factum, negocium. Vnde alio in psalmo, Verbum, inquit, iniquum constituerunt aduersum me. Calumnias hinc igitur, dolosasq; conspirationes iam pridem meditatas, demumq; turpissimo sancitas fœdere & confirmatas intelligit. Solent enim perfidiosi homines in alicuius interitum conspirantes, cautè admodū suas sigillatim perfidiæ eousq; exequi partes, quoad tempus idoneum diuq; expectatum sparsas in unum colligendi firmandiq; insidias aduentarint. Tunc sanè nō hominū quidem ratione utentium cōmotam iram conspiceres, sed porcorum grunnientiū potius, tumultuantiumq; strepitem in Christum, hoc est, in puras animas, atq; in his rebus quæ ad mundum attinent, incautas & simplices. At aliam illorum contemplare amentiam & stupiditatem:

Narrauerunt ut absconderent laqueos, dixerunt, quis uidebit eos?

O corda certè à numine derelicta. Cui, quæso, narrauerūt? Sauli, inquit interpres Hebræus, id est, cōiurationis duci, cui ob magnā in uulgo auctoritatem & potentiam, obesse alijs integrū est. Narrauerūt illi itaq; q̄ cautè, quāmue latenter, ne resciscat mundus (de Dei uero notitia nulla illis cura) composuerint laqueos, fallacias scilicet ac dolos. Quis, inquit, uidebit eos? quis adeo callidus est, qui tam aptè abscondas detegere ualeat insidias? Post multa, inquit Paraphrastes, ultro d troq; habita uerba, abscondere decreuerunt laqueos ea arte, ut neminē fraudem illam deprehensurum sibi persuaserint. Verūm

Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutatio, accedet homo ad cor altum.

Vide anxium in improbis excogitandi iniqua animum, simul & uanum inquietæ machinationis exitum. Varios, inquit, nocendi modos, ut solent demones, studio omni & diligentia peruestigarunt: uerūm à meditata anxieq; peruestigata malitia deficientes, nihil obtinuisse uisi sunt, quamlibet alto ac profundo id machinati fuerint corde. Si quidem principium sequentis uersus, Ascendet homo ad cor altum, huic finis est Hebræis, qui sic habent: Inquirunt praua consilia, toti sunt in inueniendo, & intimo cuiusque, & corde profundo: hoc est, consilia iam dudum præmeditata, & quæ unusquisq; corde gerebat profundo & secreto, summa uis perficere nixus est: sed letali ex insperato à Deo percussi sunt uulnere: atque hoc sanè modo

Exaltabitur Deus.

Incomprehensibili quidem ratione interdum & cōsilio id in diuina contingit mente, ut sceleratis quorundam conatibus parère uideatur Deus, hoc est, illorū timere audaciam, cum extemplo illam non reprimat & refringit: uerūm à nimia aliquando illorum prouocatus arrogantia, atq; usu in malis diuturno, euigilare tandem solitus est, & qui nuper tanquam abiectus & subditus, ad peruersas improborū actiones conuere uidebat, insperato in medium prosilit, magnumq; ac mirè tremendum sese exhibet uindicem, cum aut punit malè acta, aut ne agantur sapientissimè coercet. Quod uero nonnulli hunc uersum interpretantur de profunda

A profunda diuinorum consiliorū in homine indagatiōe, quæ quanto in his peruestigandis profundius sese immerferit, tanto altius Deus ab humano se separat sensu, & exaltatur, casta admodum interpretatio est, sed quæ nihil hinc ad rem. Nam de excogitatis in hoc loco, diuq; anxio & profundo meditatiōis animo dolis, atq; in honorum perniciem insidijs à Deo nihilominus perfringendis loquitur uates. Idcirco infertur,

Sagitta paruulorum facta sunt plagæ eorum, & infirmata sunt contra eos linguæ eorum.

En oblocutorum proditorumue quomodo ferè sint sine ictu tela. Egregios sanè licarios, quorum uulnera puerilibus comparantur uulneribus. Quis tam fortes non uereatur hostes? Heu proiectam graueolenti è sentina nauseam. Sic ego quidem perfidiorum hominum turbas, conuentusq; malignantium appellare solitus sum, fœcem scilicet mundi ac nauseam. Sagittæ, inquit, illorum, id est, uulnera ex insidijs in solidum immissa animum, haud dissimilia erunt plagis quæ à pueris infligi solent, nempe debiles & absque cruore. Quid? ipsæ eorum linguæ tam maledicæ, tam dolosæ, tam arrogantes, quas modò ut gladium exacuerunt acutum, en quomodo infirmatæ, elinguesq; ut sic dicam, factæ, in mutuas, æquiflima Dei prouidentia, conuersæ sunt dilacerationes & morsus, in se ipsæ refractæ relapsæq; prorsus euanere. Et id secundum nostram dictum sit æditionem, quæ tamen alia est Hebræis, quam diuus Hieronymus sic transtulit: Sagittabit eos dominus iaculo repentino, inferentur plagæ eorū, & corruent in semetipsos linguæ suis. Idem fermè Felix. Alius uero ex eodem fonte sic: Sciet illos Deus sagitta subito, subito erunt plagæ eorum, & facient impingere seipsos linguæ suis: ut hinc sanè solitam diuinæ ultionis rationē & morem nos, qui maledicis linguæ obprobriatam uitæ obnoxij sumus, animaduertamus. Illi enim, quāto ualent nisi, letales in nos intorquere conantur sagittas, calumnias uidelicet diras & mortíferas: Deus uero sapientissimus rerum moderator, in illorum ignominiam ex improviso, cum nihil minus timeant, eadem ipsa maledicentiæ spicula retorquere confuescit, atq; adeo, ut meriti sunt, & sæuè & acerbè; ut cernentibus horrore futuri sint & terrori. Quocirca à spiritu additur,

Conturbati sunt omnes qui uidebant eos, & timuit omnis homo.

Et annunciauere opera Dei, & facta eius intellexerunt.

Contremiscent, inquit, stupebuntq; quicumq; eos tam male habitos, tamq; rabiose mutuis inter sese ferocientes uulneribus aspexerint, dicentq; hæc sanè diuina fuit ultio, hæc Dei operatio & iustitia. Quis hæc hominum aut tentasset aliquid quando, aut tentata unquam perficere potuisset? fuit id quidem diuinæ potentie indicium & argumentū. Hunc porro sensum sic exprimit Paraphrastes: Admirabuntur quicumq; uidebunt, & commemorabunt hoc opus Dei alijs, qui & alia eius opera, hoc exemplo docti, maiore prudentia expendent. Eam ob rem

Letabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Visa itaq; diuina in improbos seueritate, iustissimus quisq; qui antea acerbissime à uirulentis illorū linguæ adeo suffocabat, ut uix, quemadmodū solent grauissimo aliquo onere oppressi, respirare poterat, exhilaratur, spiratq; liberè, atq; in Domino hilarem in modum letatur & exultat. Tu uatis copiam, uerborumq; ubertatem admirari ne desinas: nam & iustus, & qui sperat in Deo, & qui puro uiuit corde, idem planè est, idemq; significat, hominem scilicet tam exactè à Dei manu formatū, ut quæcunque obganniant delatores & maledici, robusto ferat animo, uiuatq; in Deo: cui, quæcunq; in se bona esse intuetur, gratissimè ea refert accepta, in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXV. Vincenti, Psalmus Dauid, Canticum.

E decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hierusalem.

Ut lubet, nonnulli hinc psalmū prædicationē quandā captiuitatis Babylo nice extitisse asserant, siue, ut alijs uisum est, precatōne ad Deum pro

C pluuiâ, siccis frugibus, satisq; exultis imploranda: nos Sion, sanctâq; Hierusalem, quæ est ecclesia, uaticinium fuisse certi sumus. Nam Sion mons unâ cum nobilissima illa ciuitate, fidei imaginem adumbrabat: alioqui cur illud de prophetarum interfectorice dici queat, quod scilicet pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur, non uideo. Haud mores quidem turpissimi Iudeorum tam sanctum ecclesiæ statû præ se ferre poterant, sed cultus & religio: quem admodum etiam nunc, si quid à fide alienum peragunt homines, ad futuræ uitæ candorem perennitatemq; spectare minimè arbitrandum est, sed illud tantummodo quod rectum est, ac fidei consentaneû: cuius uis ea tota esse uidetur, ut abiecto mundo, spretisq; carnis oblectamentis, ac ipsis quoq; delicatis uitæ commodis, toti in diuinum feramur amorem. Tunc quidem haud secus ad Sion, futuramq; Hierusalem nostras pertinere animas, & speramus, & religiosissimis assequi posse cõiecturis auguramur. Quocirca huiusmodi solida affecti persuasio, ne & gaudio, hanc plenissimâ diuinæ laudis odam unâ cum uate canere haudquaquam dubitamus: Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hierusalem. Tamen enim dictio, Hierusalem, addita sit à Græcis, sensui tamen minimè illam obesse iudico, qui talis est: Cum laudes illæ omnes, & uota quæ præter fidem, tua ab ecclesia, sanctisq; ritibus abhorrent, turpissima sint, & quæ nihil ad te pertineant omnino: ita in Sion, in noua Hierusalem, in sanctorum communione & conuentu quæ fiunt, castissima sunt, integra, uera, & quæ te mirificè oblectant. Hic rursum uides coniuncta cum diuinis laudibus, ut aliâs admonuimus, uota. Cæterum aptissimus locus, Sion nimirum, mons sublimis & mysticus, in cuius fastigio gratissimæ numini laudes perfoluuntur, cor hominis est, nempe humanus spiritus, & mens Deo per fidem eousq; unita, ut nihil iam amplius cogitare ualeat, quod aut Deus nō sit, aut ad Deum pertineat. Id dixisse uelim ob facilem, ne dicam turpem quorundam opinionem, qui se satis Deo fecisse opinantur, si illius celebratis de more in templo laudibus, cor diuinarum rerum capax foedissimis in occupationibus ac curis diuagari permittunt. Animus quippe sordidus, elatus, in satiendo uel tum libidinum tum odiorum æstu intentus & dissipatus, quomodo purissimas Dei laudes, immenso absq; terrore & metu celebrare audebit? Vide igitur o tu qui sanctorum ordinum candidatus, mundissimis te perpetuò deuouisti ritibus, ne pro laudib. blasphemias Deo impingas. Vide, inquam, an syncerè illud quod à spiritu infertur, atq; ex animo rogare queas:

Exaudi, inquit, orationem meam, ad te omnis caro ueniet.

Illud planè non omittendum (quod nostra ère, quam modo diximus, ualde esse coniectamus) Hebræis esse, Tibi silet, quod noster uertit interpretes, Te decet. Vnde diuus Hieronymus, sic transtulit, Tibi silet laus Deus in Sion: id est, tuis in concinendis laudibus, tranquillo opus est corde, atque à rerum externarum incurfione silenti & quieto. Porro quia Hebræi principium huius uersus, Exaudis, seu exaudies habent, nobilissimæ mihi illius, qua templum consecrauit Salomon, orationis in mentem uenit, in qua illud inter cætera auditu iucundissimum legitur: Si quis, inquit, cognouerit plagam cordis sui, & expandit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo. En cuiusmodi generis illum esse oporteat, qui à Deo exaudiri suis in precationibus efflagitat. Et ut quidem ea omnia quæ in deprecatione illa scribuntur, populum tantummodo tunc præsentem spectasse uiderentur, secretiori nihilominus mysterio Christum, Christianosq; ritus, atq; ardentem ecclesiæ portendebant fidem. Quocirca additum est à uate, Ad te omnis caro ueniet: id est, ad te, tuamq; religionem, in qua tuæ ueræ audiuntur laudationes, uenient, certatimq; current omnes regionum omnium homines, quamlibet duræ ac carnî dediti. Quid tam unquam dilucidè Christi regnum, qui solus æternum propositus est uniuerso terrarum orbi propitiatoriu, adumbravit? Quod sanè mysteriū regem licet ingratisimū non omnino latuit, qui in dedicatione sua illa solenni, nescio quid altius præsentificēs, sic de gentiū conuersione

A conuersione uaticinatus est: Alienigena, inquit, qui nō est de populo tuo Israël: cum uenerit de terra longinqua, propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum) cum uenerit ergo, & orauerit in hoc loco, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia, pro quibus inuocauerit te alienigena. O immensam certè Dei in peccatores facilitatem. Facies, inquit, omnia, pro quibus inuocauerit te alienigena: hoc est, abs te ob scelera alienati, suaq; sponte euulli ad te confugient, modo te, ut par est, inuocent, syncerè scilicet, castè, pureq; ac fide præditi. Propterea igitur quod tu omnium exaudis precatōnes, ad te omnis generis homines quantumuis uagi confluent. Quid itaq; in peccati sordibus tandiu o mortales immoramini, simul ut omnibus quamlibet nefarijs ac profligatis dicto citius promissa est salus? Verum forsan quo minus id statim fiat, obstare uidetur quod

Verba iniquorum præualuerunt super nos.

Sed superuacaneus omnino is est timor: nam tu Deus uel ab ipso primo generis humani exordio, cuiuslibet sua serio execranti crimina, patrociniū latè benigneq; attulisti, afferes etiam nunc inuocatus,

Et iniquitatibus nostris tu propitiaberis.

Ecce diuinū illud propitiatoriu, de quo alio in psalmo sic canit uates: Quia apud te propitiatio est. Hunc dominum Iesum esse & credimus, & nisi omnino plumbei sumus, experimur. Sed ut quæ hîc dicere gestio, clarius innotescat, illud dicendum uidetur, literâ quæ Hebræis est, clariorem sensum reddere. Sic Felix: Verba delictorū præualuerunt super nos. Alius item, Verba prauitatum, transtulit. Quid uerò dictio, uerba, significet, alius rursus ex Hebræo sic reddit: Ratio scelerum nostrorū superaret nos, nisi tu Domine ueniā dares, Idcirco Paraphrastes, Grauisimæ, ait, iniquitates nostræ superauerunt uires cuiusq; nostrū, quare pro peccatis nostris ut ipse tu satisfacias necesse est. In alio quoq; psalmo huiusmodi loquutionis genere usus est uates, cum ait: Longè à salute mea uerba delictorum meorum. Quæ quidem uerba qualem sensum habeant, illic copiose est dictum. Illud enim uero non ignorandum, nostra adeo iam pridem in immensum creuisse peccata, crescereq; quotidie, ut nisi Deus nostram ad subleuandam miseriam summè misericors, tum olim & hostia & sacerdos gratuito effectus pro impijs occubisset, tum impræsentiarum noua continuè subueniret clementia, de semine prorsus humano actum esse quis dubitaret? Quod enim perditissimū animantium omnium extitisset, id fuisset in causa, quod uerba delictorum nostrorum præualuerūt super nos. Quod autem ab infinitis emundati sumus maculis, emundamurq; indies, ab illo indubiè prouenit, quod iniquitatibus nostris sumus propitiatus est Pontifex, nempe Christus filius Dei uiuentis, qui non secundum legem mandati carnalis, ut inquit Paulus, factus est, sed secundum uirtutem uitæ insolubilis, & qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes prius, pro suis delictis sacrificiū offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel se offerendo. Vide igitur uirtutem mortis Christi, è qua nostræ omnis ratio beatitudinis ortum habuit, quam tantum sanè abest ut nostro nancisci posse studio & labore tantummodo somniemus, ut etiam ea persuasione illam amittamus. Id merum Dei donum est, quare

Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in atrijs tuis.

Ecce qua seruantur ratione, quicumq; salutem adipiscuntur, nempe diuina electione, hoc est, ab impietate atq; erroribus, gratuita Dei assumptione, qui nulla nostra prouocatus uirtute, sua nobis impartitur munera, quemadmodum improborum irritatus duritie, atq; in peccatis perseverantia, suos illis subtrahit gratiarum radios. His itaq; extra domini uineam ultrò pigritantes, primi illi, utpote ante mundi constitutionem secreti ad hoc, ut sancti essent & immaculati, ut inquit Paulus, in conspectu eius, in charitate, inhabitabunt in atrijs Ecclesiæ, in eiusq; conuiescent sinu felices, spem interim uiuam futuræ beatitudinis in Deo fouentes, lætitiæq; gestientes. inenarrabili, ob suam per Christum uocationem;

C qua ad fidem, summam nimirum æternæ adipiscendæ uitæ, asciti sunt. Et nos itidem, qui in Christo forte uocati sumus, ut inquit idem, unâ cum ipsis

Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.

Puto hic bona domus Dei, quæ est eius Ecclesia, non illa quidem esse quæ a uulgo censentur, lautæ scilicet beneficiorum mensæ, agrorum uastitas, aut iumentorum numerorumque copia, sed ea potius quæ Paulus Galatis scribens memorat, quæ & fructus spiritus nuncupantur, charitas scilicet, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas: quæ sanè omnia copiosissimè à diuo Benedicto in recensendis bonorum operum instrumentis pertractantur. In huiuscemodî certè bonis opiparè pellucibiliterque oblectari solent animæ, quibus illa alia nauseæ sunt bona & neglectiui, quæ uulgus hominum admirari consuecit & appetere. Infelicissima quippe omnium esset Ecclesiæ mansio, si in his solum quæ cum mundo cõmunia sunt, fundata esset bonis, caducis scilicet, & quæ à cœlesti uitæ ingressu arcent animas. Sanè quidem sanctum est templum tuum, ô Deus, firmum, æternum, immutabile, idcirco mirabile in æquitate, in iustitia, ac qua maxime in tuis oblectaris, dilectione. Hæc sunt igitur uera bona Ecclesiæ, cætera uerò horum sunt adminicula & assclæ: hoc est, eatenus bona sunt, quatenus Christi pauperum inopiæ, compluriumque uirtuti subsidium comparant. Alioquin iniusto quæ possidentur domino (res enim Christianorum, pauperum sunt in primis) quis bonus bona dicat? Verum ut lubet, illi suo in saginario cõmarcescant, tu pientissime

Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè.

Penè in peruestigandis Ecclesiæ bonis immerso mihi exciderat, aliam esse Hebræis literam, alioque legi ordine in superioribus: siquidem uersus unus illis totus integer est usque ad, Mirabile in æquitate, ad hunc modum: Beatus quem elegeris, & tibi sociaueris, ut habitet in atrijs tuis, ut saturetur bonis domus tuæ, sancti templi tui. Postea uerò alterum ita ordiuntur: Mirabile in æquitate, seu ut uertit Felix, Terribiliter cum iustitia respondebis nobis Deus salutis nostræ, spes omnium extremorum terræ, & maris longinqui. Quare Paraphrastes disertissime, ut suus est mos, hos duos sic connectit uersus: Felix omnibus modis ille quem tu elegeris, & tibi propinquum feceris: Habitabit enim ille in atrijs tuis, & nos unâ perfruemur elegantia domus Dei, & sanctimonia regni palatii eius. Dictum mirabile, cum sumus peccatores, tanquam iustus exaudies nos Deus, autor salutis nostre, qui spes omnium finium es terræ, & maris extremas incolentiũ. Vtriusque literæ, nempe nostræ & Hebræicæ, satis copiose à Paraphraste sensum percipere licuit. Magnus itaque Deus est noster, simulatque in eum quicquid intra orbis limites hominum continetur, aut ultra quoque ad extrema usque Oceani fluenta longè lateque protenditur, sperare necesse est. Tu igitur ille es, mi Deus, in quo solo spem nostram collocari oportet, mouens omnia, permeans, fouens, disponens, & ut ad particularia nonnulla tuæ maximæ signa potentia descendam,

Preparans montes in uirtute tua, accinctus potentia.

Stabiliens montes, uertit Symmachus: idem & Felix, atque adeo plerique ex Hebræo. Tantâ quippe molem montium è planitie usque ad nubes ascendere, nec quauis uentorum uel aut turbine dimoueri, summæ potentia Dei indicium est, qua ueluti zona præcinctus, omnem undique rerum omnium penes se retinet potestatem, ab ipsoque quicquid in terris regnorum est, dependet, gerendarumque rerum uim sumit ac legem. quo circa nonnulli, instruis montes transfulerunt. Nam cum Ecclesia suos mysticos habeat montes, nempe uiros in fide solidos, idcirco & dignos qui ceteris, uti colles agris, aut campis montes, præponi debeant, hos admonet spiritus, suam illam in administrandis Ecclesiæ rebus & sacramentis autoritatem à benignissimo Deo, qui accinctus est potentia, hoc est, qui undequaque potentissimus est, expectandam esse. Vnde sic reddit Paraphrastes: Deus est qui sua propria potentia stabiles facit montes, qui omni ex parte cinctus est robore, & modis omnibus

omnipotens. Quid propterea de illis censendum sit, qui neque docti, neque à Deo instructi, neque cœlitus uocati & missi, sed turpi ambitu uenundati, audent sese in administratione rerum sacrarum ingerere (cum res sacras dico, animas potissimum intelligo) ac ut sic loquar, prostituere, alias diximus. Id uerò in presentia tantummodo de his uaticinari liceat, quod de suo quondam uaticinatus est proditore Christus: Melius, inquit, esset, si natus non fuisset homo ille. Nam certè cum quis Deo autore non intrat per ostium in ouile ouium, sed aliunde, nonne fur est? nonne latro? nonne lupus? nonne gregis dominici proditor? Hinc, opinor, tumultus illi fluctuum maris ac populorum, qui non absque ratione à uate hic memorantur, cum sic Deum alloquitur, ortum habent.

Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius, turbabuntur gentes.

Hactenus unus Hebræis uersus est, qui sic redditur, alio tamen sensu, sed ueriori, ut mea opinio fert. Sic Felix: Compescens fremitum marium, murmur undarum, & multitudinem populorum. Alius item ex Hebræo dilucidius, ut ad ea quæ dicta sunt, quæ sequuntur conuenire clarè uideas. Sedas, inquit, fastum marium, fastum procellarum eius, & fremitum populorum. Vides ne, te amabò, turgidum illorum animum, qui à Christo fures, id est, non legitime intrantes, appellantur, tanquam maris æstum intumescere? Perpendisne ex his quæ metaphoricè à uate hic dicuntur & obscurè, illorum sonitum, atque in moderandis animabus strepitum & tumultum? è quo maximus hominum fremitus, utpote ab indomitis circumactorum belluis, tanquam ruptæ aquæ, quæ è confragoso cliuo, saxoque prærupto delabi solent, auditur. Verum illud sic malè suis à rectoribus habitis solatio esse debet & consolationi, quod dominus is solus est, qui mari imperat ac uento: id tantum à nobis expetit, ut se dormientem excitemus. O potentiam ineffabilem. Exurgens, inquit Marcus, cõminatus est uento, & dixit mari, Tace, obtumesce: & cessauit uentus, & facta est tranquillitas magna. En uides quomodo maris æstum sedat omnipotens. Vides, inquam, quam obrem à nobis & lachrymis & suspirijs experrectus, uastum undarum fremitum, atque ne diutius in amœnas Ecclesiæ ripas debacchentur, dicto citius illarum frænât impetum. Ob ea itaque à te, ô Deus, tam mirificè sapienterque in tuorum gratiam acta, te uenerabuntur,

Et timebunt qui habitant terminos à signis tuis, exitus matutini, & uespere delectabis.

Hic ampla Ecclesiæ describitur iurisdicctio, quâ sic Deus in Esaia alloquitur, dicens: Ab oriente adducam semen tuum, & ab occidente cõgregabo te. Quare id quoque suauissimus præuidens magister, ita olim concionabatur: Venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraam, Isaac, & Iacob, nempe cum fidei cultoribus, in regno cœlorum: filij autem regni (mira res) eiicientur foras. Sensus igitur, quicumque extremas terrarum oras incolunt, tua ob signa & portenta, mirifica illa quidem & stupenda, mouebuntur, tuamque ad religionem pauidi ac uenerabundi accedent. Eam ob rem, exitus matutini, hoc est, orientales plagas, & uespere, occiduas scilicet, delectabis: id est, ut Hebræica habet litera, cantare facies, præ gaudio nimirum inuentæ lucis fidei. Quod porro sint qui signa in hoc loco interpretentur cœlestia, nescio sanè an huc aptè quadrare possit. Nam (nisi prorsus hebes sum aut falsus) de signis ac miraculis Dei uerbo, per Christum atque illius discipulos æditis, loquitur uates, quorum magnitudine, atque insolito mundo usu permoti complures, diuino actutum sese dedere cultui, ut fuscè admodum in scripturis uidere licet. Vnde aspera cõmollienda esse corda, ac glebas ueluti aridas & duras, ut signorum occanda irrigandaque Dei uerbi imbre præuidens uates, suisque solitis usus metaphoris, subiunxit:

Uisitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam: flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio eius.

Vnus is est Hebræis uersus, alio tamen uerborum ordine. Sic illi: Uisitasti tellurem cum siticulosa est, ditas eam ampliter: riuus Dei plenus aquis fluit, facit feliciter prouenire triticum eius, quando quidem sic instruis illam. Si ad feracem hæc

c terram, campumque irriguis opimum aquis referre lubet, quid his suauius? quid diuinā tam ubertim attestans prouidentia ac uirtutem, audiri potest? Ceterum, Ita est præparatio eius, seu, ut uertit Hebræus interpres, sic illam instruis, ingeni tam uim terræ à Deo indicat, qua continuis grauida foetibus, inditum sibi à natura ordinem & fouet, & mirabili rerum serie enutrit, seruatque perpetuo. Porro, Cibum illorum, animantium omnium intellige, quare sic reddit Campensis: Curabis ut copiose proueniat è terra pabulum illis, quæ degunt in ea. Multum aded semper agris profuit sedula agricolatio, curaque, ac peruigil in deligendis temporibus agricolæ prouidentia, quod scilicet cuilibet uel restibili uel nouali, uel ueruacto conueniat semen, quouet tempore repastinationes fieri debeant, insitio nescque, aut inoculationes, uel quo instrumento etiam frondari possint arbores, surculari, decacuminarique, & ut comodius solis radijs pateant rami, qua cōcinnitudine fieri queat interlucatio. Quid cum ad pubescentes herbas ex udo fontis alueo euocantur aquarum ductus & derivationes? Hæc, inquam, omnia ut maximè hominum iuuantur opera atque industria, ita horum omnium autor est Deus & effector. Ideo non ab re clamat uates, *Visitasti terram, & inebriasti eam, scatebris nimirum gratiarum ac donorum: quæ ut sanè ampla in hac possint camporum cultura animaduerti, ita amplissima planèq; immensa in pulcherrima Ecclesiæ fecunditate apparent: quam quidem siti æstusque interire necesse est, nisi asfiduas in illam deriuas uiuæ aquæ scaturigines: nam tota illius fecunditas à te pendet, uiuicque in te, ac per te alitur, crescitque, ac in te demum cōsummat. Ideo, ne nimio periclitetur aëris ardore,*

Riuos eius inebria, multiplica genimina eius, in stillicidijs eius latabitur germinans.

Perstat enim uates in rei agrariæ similitudine, Oro, unde tanta diuitiarū diminauit copia: unde Ecclesiæ ubertas: à Dei sanè alueo ac flumine, quod repletum est aquis, Physon forsan, id est, quod circūit omnem terram Euilath, ubi optimū nascitur aurum. Ut uis illud appelles, is Christus est, è cuius latere, quemadmodum ex Adæ Eua, formata est Ecclesia. Idcirco si sitit animus, si arefcit mens, si ex inedia emoritur amor, perlanguescit spiritus, & collabitur intellectus, uiridum è Christi uulnere humorem hauriant: nam flumen Dei repletū est aquis. E Christi certè latere nostra omnis deriuata est salus, deriuatque sunt gratiarum riuus: in cuius stillicidijs Ecclesia lætatur germinans, erumpitque in gemmas illas, quæ eam tandem producent uuarum copiam, quæ nulli aptæ sint torculari, nisi illi quod solus calcare potuit Christus. Ceterum Hebræorum litera metaphoræ iam cōptæ magis inseruire uidetur: nam Felix sic uertit: Sulcos eius inebria, seu humecta, æqua cumulos eius: hoc est, ut reddit Paraphrastes, glebas eius occa, imbribus lubricam eam redde, germini eius benedices. Tu tamen, mi lector, perspecta uerborum huiusmodi proprietate, ad spiritualem hæc omnia fecunditatem transferre assuesce. Quantum ad me attinet, scio arentem mei parui agelli campum, legis uomere, peccatque cognitione, arandū esse, atque contumaces illius glebas carnis mortificatione & interitu perfringendas: quod si postea spargendum est semen, illud è copiosissimo Dei seminario extrahendum est, spargendumque benignissima illius manu, ac deinde spiritus imbre irrigandū, subigendum, confovendūque, & ne germen mea syluescat culpa, intreatque immunditiæ lappis obrutū & spinis, fidei rastro ac sarculo cōmolliendum atque expurgandū. Hæc tamen unus atque idem operat spiritus Christi sua in Ecclesia, cuius hic fertilitas ab eodem ipso spiritu mirabili depingit artificio, cognito nimirum duntaxat illis, qui carnem suam crucifixerūt, ut inquit Paulus, cum uitij & cōcupiscentijs. Ad molem quippe animam, effœminatā, atque in mundi crassamento ambitiose lasciuientem, diuinarū rerum gustum & cognitionē ingredi non credo. Proinde sic suo in uolutabro relictijs suis, ad te, o qui solus nostrā hanc animæ ariditatē ac sitim, pluuiā tui sanctissimi spiritus temperas, irriguocque superiori & inferiori madefacis, atque uberrimè fecundas & recreas, reuerto. Nam tu quidem solus, ad aucta prius tua in Ecclesia fruge, ad aucto spiritu, ad aucto gratiarum cumulo, tandem

Benedi-

Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate.

Clarius Hebræi: Coronas, inquiunt, annū bonitate tua. effusam enim unde quaque Dei gratiā in Ecclesia uult hinc uates intelligi, & est sensus: Annum totum integrum rerum omnium prouentu, & eo quidem copioso, cingis atque ornas. Unde Paraphrastes, Tanquam corona exornasti annum pro benignitate tua. Cupis ne, o amice, quid sibi uelit is annus ferax, cuiusque formæ sit & abundantia, nō nescire? Audi Christum in Esaia sic declamantem: Ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer cōtritis corde, ut prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem. O felicissimum certe annum: ut consolarer, inquit, omnes lugentes, & darem eis coronam pro cinere. Vides ne fertillissimi anni huius copiam & felicitatem? Quid si à nonnullis (sileam ne, an eloquar?) quid si, inquam, à nonnullis, interuerso rerum ordine, imò ut iniecta spiritui, non tantum uerbo & doctrina, quantum re ipsa quoque, prædicatur annum hunc uitæ esse implacabilem & durum, hoc est, id temporis profusus esse uindictæ, in quo contriti magis conterendi sint, captiui interimendi, & hi qui in luctu sunt, mœrore alio consumendi? Cinerem, inquiunt, illis pro corona inspergamus. Heu filia Sion, quò tua progressa est fatuitas? Ululate pastores, & flete super ariditatem gregis uestri. Certè non uideo, quomodo quæ de illo dicuntur, cuius, ob potestatem, atque in administrandis ciuium rebus autoritatem, uices te gerere iactitas, uita uerò discrepas, de te dici ualeant, Et campi tui (hi tui sunt subditi) replebuntur ubertate: seu, ut legit Hebræus, Et uestigia tua stillabunt pinguedinem. Verum quia id de te dicere nequimus, de benignissimo Dei spiritu dicere non uerebimur, qui ubicunque suauissima sui fauoris imprefferit uestigia, ibi fecunditas statim, ac felicissima gratiarum erumpet ubertas: ibi rosæ, ibi uiole suū emittent odore: ibi arua, ibi campi, ibi colles, uarij scilicet ecclesiæ ordines diuina redundabunt munificentiā. Sed quid in singulis immoror: ipsa quoque

Pinguescunt speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & ualles abundabunt frumento, clamabunt, etenim hymnum dicent.

Quanta nostræ est felicitas Ecclesiæ, quanta fecunditas, quanta ubertas? cuius quidem mirabili similitudinū elegantia, in hoc psalmo delineatā esse dignitatem cernimus, modò cernere detur. Iam conspiciamus illam, tanquam subactā uo mere terram, à Deo amatā, irriguicque aquarum uiuentium fontibus repletam, idcirco mirè auctam & fructiferam. Redolent quidem iam campi uario conuestiti florum decore, rident colles, egerminat mālā punica, saltusque innumeris onerati baccis incuruescūt, uernant omnia, ac tandem è uineis florentibus gratissima affatur suaueolentia. Quid multa? ipsa quoque incultæ solitudines, inhospitacque deserta & arenosa, iam culta fiunt, iam pinguescunt, iam fructus emittunt suauissimos. Neque porro ab exundanti hac passimque erumpenti gratiarum ubertate ipsa exclusa sunt pecora & oues, quæ in herbis latecque porrectis uarij graminis ac florum pratibus colludentes, densiori uestiuntur uellere, uallesque uigentia frumentaria redundantes, unā cum omnibus diuinæ largitatis haudquaquā expertibus terræ partibus, Deo summo & maximo rerum effectori, quicquid felicitatis in se habent, referunt acceptum, applaudunt, gratulant, illique in hymnis & canticis immortalibus agunt gratias. Iam illud postremo dicendum uidetur, ultimum psalmi uersum clariorem præ se ferre sensum Hebræis, quibus nulla est omnino de arietementio: sed ita hi habent, Vestient planities pecora, & ualles operientur frumento, iubilabunt, atque canent. Quanquam, arietes, dictio nequaquā suo uacat mysterio. Nam in scripturis arietes pro principibus magistratibusque & doctoribus sumi solent, qui populorum duces sunt, quemadmodum illi ouium: induuntur igitur, nempe exultatione ac lætitia spiritus (modò ueri arietes sint) hoc est, mirandum in modum exhilarantur, & si suos uiderint subditos in opimis Dei partibus ali & saginari, triumphant. O iucundissimam amœnitatem, sed paucissimis notā, etiam his, qui cum arietes esse deberent in grege domini, uerueces sunt pi-

C gri, ac rei nullius commodo utiles, præterquam macello ac lanienæ. At tandem, quo breuiter strictimque quæ diffuse sunt dicta & uariè, colligamus, hæc omnia in uno transiguntur corde. Nam nihil aliud Dei ecclesiam esse intelligo, quam cor unum atque animam unam cum Deo: quæ sanè unio id unum efficit, ut cum Deo unum prorsus, quotquot credimus, per Christum simus, qui huiusce unionis nodus est & caput, nos membra, Cui laus sit in Sion, ac gloria in Hierusalem, in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXVI. Vincenti. Canticum psalmi.

Iubilare Deo omnis terra.

Mosis est solennis illorum quibus nihil in terris, addo & in caelis, place-
re potest, quod Dei honorè ac laudem nõ referat: quod si quid in mun-
do hoc tetro & caliginoso fieri cernunt, quod æquitatem non sapiat, quodque Dei
nomen ac religionem uel parum quidem deprimere uideatur, anguntur subito,
mœrent, cum Deique ecclesia, nempe proborum hominum cœtu & cõuentu, tam
indignas nõ cessant expostulare iniurias: sic contra in optima bonarum actionum
messe, in populorum fide, atque in his quæ ad diuinum spectant cultum, diligentia &
feruore mirum in modum delectantur. Sed quid si præter istiusmodi uniuersalem
uiuendi ubique rationem, è qua mirabili afficitur quis gaudio, particulari se sentit
cœlitus ornari beneficio: quanto, Deus immortalis, perfunditur iubilo: quanto
gestit tripudio: quanta afficitur animi consolatione? Ex quo quidem fit, ut sua
haudquaquam contentus sit felicitate, nisi & eiusdem illud professionis ceteri re-
sciscant uiri, quod omnes, nedum ipse, in orbe degentes uniuerso, ad id Deo refer-
re acceptum, laudibus & his quidem immensis prouocentur. Vide quid agat chari-
tas, quid fides, quid diuini honoris studium in anima. At qui si quis unquam in ter-
ris extitit, qui huiusmodi ardenti affectus esset instituto, is Dauid fuit, qui tum
D aliàs alijs in psalmis perpetuo proposito & consilio, tum potissimum in hoc quem
modo exponere meditatur, quam flagrans diuinum exaltandi honorem in se ha-
buerit, præ se tulit. Quorsum uerò, aut qua de causa præsentem composuerit psal-
mum, se ignorare fatentur interpretes, illud interim confitentes, insignem aliquam
atque insperatam populis uictoriam, tam iucundum præstitisse uati occasionem com-
ponendi canticum. Magna profectò ea fuit uis gaudij, qua terram circumfulsam
omnem ad laudandum Deum inuitari cernimus.

Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius.

Alia hæc est imago ecclesie præter illam, quæ in superiori expressa est psalmo.
Præuidit enim excellentissimus uates, quod tam nobilis architectus, ut est Chri-
stus, quod amplissimam suæ religionis ædificaret ædem, ex arctis aliquando lu-
dææ terminis egressurus esset. Vix enim pauci inueniebantur ante Christum, qui
ad sacra templi atque arce mysteria accerferentur, & hi ex Iudæis duntaxat: modo
uerò apparente diuinitatis radio, discissoque templi uelo, omnes ullo absque dele-
ctu, quicumque in uniuerso passim degunt orbe, ad cœlestia capeffenda bona, non
solum ad celebrandos externos ritus, ut illi erant Iudæorum, admittuntur. Nemo
quidem ab amantissimis humani seminis Christi brachijs atque amplexibus exclu-
ditur: sit aliquis quantumuis periurus, sit scortator, sit heluo, sit sexcentis inter-
speratus uitiorum notis & maculis, totidemque obstrictus sit scelerum nodis & cate-
nis, non solum à Christo, modo uelit, suscipitur, uerum etiam mouetur, inuitatur,
trahitur, donisque allicitur, ac tantum non cogitur. Quis hinc igitur non gaudeat
quis immenso non gestiat iubilo: iubilare itaque omnis terra, hoc est, quicumque ter-
ram hanc, alioqui mœroribus obnoxiam, colitis, gaudete psalmum, dicite nomini
eius: illi enim uestras dedicate odas, uestra cantica, uestras Musas. Quid, o stolti-
di, ingenia illa diuina, nempe ad peruestiganda simulque laudibus efferenda quæ
Dei sunt, nata, in encomijs, nescio quibus, laudum meretriculæ, aut ingrati prin-
cipis cõsumitis? Date, date gloriam laudi eius: nam Dei laus sola digna est gloria,
& quæ uestris celebrari debeat ingenijs o mortales. Hebræi legunt, Ponite glo-
riam

etiam laudis eius: cuius is sensus esse potest, Existimate eius laudem, uestram esse
gloriam. Verum si me interrogas, nihil aliud hinc sibi uelle opinor uatem in tam
ardenti uerborum congerie ac poemate, quam quod diuina quantis potest lau-
dibus & tripudio, celebrari debeat maiestas & uirtus. Idcirco additur,

Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine.

In multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Causam enim indicat uates, quam obrè extollendum sit laudibus Dei nomē,
propter opera nimirum illius stupenda. Ait igitur, dicite Deo. Loquela istiusmo-
di ac stupor, quo anima ex assidua diuinorum operum cõsideratione solet affici,
intus in spiritu est, quem purgatissimum esse oportet, alioquin nec admiranda, nec
terribilia ea quæ facta sunt à Deo, fiuntque indies, illi uidentur: necesse est enim ut
excellentiæ ea prædita sit, ut testimonium spiritus Dei, non spiritus huius mundi
habeat in se. Tunc sanè quiduis suis audet haurire & gustat in contemplationi-
bus absque errore, affabreque eruditur, atque in ea quæ secretissimis assequitur conie-
cturis, penitus transformatur: tunc canit Deo, tunc illi dicit, mi Domine, quàm ter-
ribilia omnia illa sunt, quàm stuporis plena, quæ tum primum in antiqua rerum
molitione operatus es, in earumque conseruatione atque incremento continenter
operaris, ea semper nouo alens nutrimento, complectens, fouens, percurrens, pru-
dentissimèque, ne in nihilum redeant, temperans & instituens. Verum illud mira-
tionem omnem superat, quod tu homo factus (quis hinc rei magnitudine nõ obrui-
tur) bona omnia illa quæ neque oculus unquam uidit, neque auris audiuit, neque in
cor hominis ascenderunt, tecum ueniens è caelis attulisti, tuamque in Ecclesiam a-
ded copiose effudisti, ut ex terrena planè iam facta sit cœlestis & deiformis. qua-
re huius mundi sapientes etiam tanta hæc iam demum uersantes animo atque intel-
lectu, rerumque excellentiâ deterriti, te potentissimum sapientissimèque esse fatebun-
tur, quem antea mentientes, penitus imbecillum arbitrati fuerant. Solent, inquit
Augustinus, mentiri inimici, ut potentiam cuiusquam imminuāt. Quo circa Ser-
uator in Iudæos semel iustèque excandescens, ut erant meriti, sic de illis loquutus
est: Vos ex patre diabolo estis, qui mendax est, & mendacij pater. Ceterum hunc
hemistichium nonnulli de hostium subiectione interpretantur eo fermè sensu,
prout in psalmo decimo octauo abundè expositum est à nobis illud enarrantibus,
Filij alieni mentiti sunt mihi. Vt cunq; ergo tibi, o potentissime, tua in religione
uel hypocritæ, uel in mundi rebus sese oblectantes, turpissimè & uita & doctri-
na mentiantur, nihilo tamen minus

Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo.

Adorabit te, & psallet tibi, ex Hebræis plerique reddunt: & est eorum, quæ in su-
perioribus uaticinatus est, assertio. dixerat enim, Iubilare Deo omnis terra, psal-
mum dicite nomini eius: nunc uerò, Omnis terra adorabit te, & psallet tibi. tunc
enim, Date gloriam laudi eius: modo autem, Psalmum dicet nomini tuo: ut idem
omnino & id & illud præ se ferre uideatur. Eam quoque ob rem, utpote ex inflam-
mato proficiscenti spiritu, atque in laudandi Dei studio prorsus occupatam, à ua-
te hinc interponitur Selah. Itaque o uos quibus Dei curæ est honor & religio, uos
mites, uos mundi contemptores,

Venite & uidete opera Dei terribilia in consilijs super filios hominum.

Ab hac quidem tam alta diuinarum operationum inquisitione abigi debent &
sues & canes, hoc est, in uoluptatum cœno perseuerantes, elati, immundi, tumidi,
ambitiosi, liuidi, qui tanquam canes purissimæ cuique actioni oblatrāt. Verum uos,
o quorum conuersatio in caelis est, uenite, accedite, & quàm immensa, quam ue ter-
roris plena sint Dei opera, considerate, simul & admiramini. Nam in consilijs ter-
ribilis ualde est, & tam sanè potens, ut quæ nequeat quamlibet excelsus in terris
homo uel tantillum quidem equare. Super uirtutem omnem humanam euectus
est altissimus, attamen in tam tenui re & abiecta, ut homo est, admiradis suis illis
semper usus est consilijs, & (sic uertit Symmachus) machinationibus, nempe decre-

Ctis illis eternis, quibus mira prouidentie ratione, in mortaliū usus est instauratio-
ne & salute. Super filios Adam, uertunt nonnulli ex hebræo, quò quid de tam
gratuita Dei bonitate sperare deberet quiuis hominum, non Iudæus tantum, in-
nueret: uolunt enim genus hominum uniuersum hinc comprehendere. Proinde uo-
lens uates diuina beneficia Iudæorum populo, tanquam futurarum rerum um-
bra ac typo, exhibita recensere, duo illa præcipua, maris uidelicet Rubri, & Iorda-
nis diuina interfecti uirtute ac potentia, in medium adducit dicens:

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede, ibi latabimur in ipso.

Historia hæc aquarum suo ab aluo separatarū notissima est: notum est & my-
sterium, detectūq; ab Apostolo, qui Corinthiis scribens asserit patres omnes ma-
re transiisse, in Mosæq; baptizatos in nube & mari, hoc est, in aqua & spiritu. Vi-
de's ne terribiles admirandasq; Dei operationes? Sentis ne ex Arabico illo sinu
diuiso mirifica ecclesie præludia, atq; aquarum uelo obnubilata exordia? Vis ne
præterea terrorem illum, qui in diuinis inest operationibus, cognoscere? Dixe-
runt, inquit, Aegyptij, Fugiamus Israëlem: Dominus enim pugnat pro eis cõtra
nos, O si animis usque adeo purgatis essemus, quò stupendam dexteræ Dei uirtu-
tem in nobis agnoscere ualeremus. Obsecro, maiorine stupore dignū atq; admi-
ratione tum fuit, quando a pertis aquarum undis, sicco traiecit mare itinere Iudæ-
us, an modò cum Christianus uirtute cœlesti, à periculosissimis mundi fluctibus
extrahitur? Illud porrò indicio esse potest, utrum horum excellentius actum sit,
cum illi traiecto paruo illo sinu atq; amne, uix pauci non absq; sudore terram in-
troiere promissionis, nos uerò omnes ad eius ecclesiam ac religionē, uastissimo
superato mundi pelago, & id facillimè, per Christum asciti sumus. Quare ibi læ-
tabimur, non sanè quidem in opimis terræ illius frugibus, aut immensæ magni-
tudinis uuarum racemis: sed in ipso, id est, in quo ipse in terris lætatus est, nempe
in æumnis, in afflictionibus, in pressuris, in cruce tandem, atq; in altissimis inter
D hæc animi contemplationib. Talis quidem Christiani uita esset debet, in qua ni-
mirū cum Christo nostra omnis esse debet oblectatio, gaudium, & finis tandem.
Cætera uerò, quæ lætitiā nescio quam nobis polliceri uidentur, caduca omni-
no sunt, parumq; Christiano uiro digna. In ipso igitur solo lætandum est,

*Qui dominatur in uirtute sua in æternum, oculi eius super gentes respiciunt: qui exasperant, non
exaltentur in semetipsis.*

Ipse, inquit, in se existens, quippe qui uita est omniū, uel quæ in cœlis, uel quæ
in terris spirant, à se, propriaq; uirtute, non ab alio, ut mortales solent reges, do-
minium habet rerum uniuersale & sempiternū: quapropter quæcūq; agunt mor-
tales, intuet, diligentissimèq; considerat. & certè qui eum peccando exasperant,
atq; irritant, non diu præstabunt cæteris. In semetipsis, illud signat, quò d irritan-
tes Deum, seu, ut uertunt ex hebræo, desertores Dei, qui à semetipsis, à proprio
scilicet tumore & ambitione, quasi dii sint, exaltari & quærunt & nituntur, suo
(quamuis diuersum sibi persuadeant) frustrabuntur conatu. Impossibile id pla-
ne uulgo uidetur, elatos istos è terra genitos posse aliquando à tam anxie quæsi-
tis honorum sedibus deijci: ideo non absq; ratione à spiritu additum est diapsal-
ma. Impossibile id, inquam, semper uulgo uisum est, licet secus fieri quotidie ui-
deat. Quò d si tamen, quæ est occultissima diuinæ prouidentie ratio; peruersos
quosdam ac temerarios diutius bonis imperare cernimus, deiecti nihilominus
iam hi sunt à Deo, hoc est, destituti & derelicti: quorum iudiciū iam olim, ut
inquit Petrus, non cessat, & perditio non dormitat. Ad hæc, quis bonus putres
huiuscemodi non horreat fungos, aut illorum nō detestetur dominium? Et Deo
igitur, & præclaris horrore sunt ingenijs, ac tanquam Dei hostes despectui. Quis
hoc modo regnare uolet? uolunt tamen nonnulli, licet inepti, stulti, &, ut uerbis
utar comicis, caudices, stipites, asini, plumbei, qui suis tantummodo contenti
gradibus, quicquid sentiant probi, aut querantur, in semetipsis tamē de se, suaq;
inepta gubernandi ratione, turpissimè delectantur: modò enim regnent, nihil
non

A non tolerant. Cæterum quod noster uertit interpres, in æternum, ab aliquibus
uersum est, seculo, quod exponunt, toti orbi. Cum itaque eo se habeant modo
ea quæ dixi,

Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite uocem laudis eius.

Non uacat enim suo lepore & suauitate dictio, Nostrum: & est ac si dicat:
Deum illum, non nostra iam ob scelera à nobis auersum, ut olim, non implacabi-
lem, non terrifico circumfusum numine aut maiestate, sed placidum, sed placa-
tum, sed nostras miseratum afflictiones, sed nostrum tandem totum effectum. O
igitur populi, ô gentes, laudibus huic nostro canite Deo, cultumq; illi uerum,
nempe in spiritu & ueritate, latè adeo persoluite, ut quicumq; uasto hoc in seculo
degunt, illius per uos audiant laudationes. Mirum si in his quæ hinc dicuntur, im-
mensum illud Dei patris beneuolentia signum erga homines, quò suum in ter-
ras misit unigenitum, cognouisse Vatem dubites. Vix enim anteaquam Chri-
stus sese nostræ attemperas imbecillitati, ad subleuandam huc hominum descen-
disset miseriam, noster esse iudicabatur Deus, sed Iudæorum tantum: uerum ex-
orto postea iustitiæ sole illo, cuius fulgentissimi radij uel usque ad inferorum no-
ctem & caliginem (dictu mirabile) penetrarunt, noster omnino factus est. Hic,
hic inquam ille est,

Qui posuit animam meam ad uitam, & non dedit in commotionem pedes meos.

Animam nostram, & pedes nostros, habent Hebræi: unde Paraphrastes: Qui
cõseruauit nos in uita, nec permisit uacillare pedes nostros. hisce enim circumlo-
cationibus innuere uult Vates, amissam aut saltem periclitantem nobis per Dei
clementiam restitutam esse animæ uitam, quæ Deus est. Nam nihil aliud in nos
moliri dæmones, atq; illorum mancipia uidentur, quàm ut nobis Deum auerant:
quo sanè ablato, nō secus moritur anima, ac solet corpus destitutum à spiritu. Et
B quia mors illa, qua Deo interit anima per peccatū, ferè ab internis motibus atq;
appetentijs principium auspicari consueuit, ideo à Vate est additum: Non dedit
in commotionē pedes meos, nempe desideria atq; affectus, quibus anima qua-
si pedibus fulsa, quolibet diuagatur. Nō mediocre id quidem donum est Dei, pu-
ros uidelicet in anima seruari affectus, alioqui propter naturæ corruptionem spi-
ritu rebelles, & ad contrectanda mollia ac lasciua, interdumq; crudelia, eo maxi-
mè tempore, quo acerrimè ab improborum iniurijs lacepsitur, mirabiliter procli-
ues. Voluisti, inquit, nos ab aduersa exagitari fortuna, non propterea quidem ut
nos funditus deleres, sed

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Is finis calamitatum præclaris est animis, eorū tandem à Deo in inferendis
suis amicis plagis consilia diriguntur, ut cuius temperamenti sint experiat, la-
teq; omnibus innotescant: quemadmodum ea est intentio aurificis in depuran-
do auro aut argento, ut id purius reddatur, non ut in igne pereat. Nam cum igne
nihil ferè uoracius inueniatur, illo tamen naturaliter eum more præditum esse no-
uimus, ut quæuis alia consumens, argentum atque aurum non solum non absu-
mat, uerum etiam splendidius efficiat & defæcatius. Vnde optimus ille aurifex
subtimidos in fide roborans clamabat: Modicum nuñc sic oportet contristari in
uarijs tentationibus, ut probatio uestræ fidei multò preciosior auro, quod per
ignem probatur, inueniatur. Verum ut exploratius nobis hac in re diuinum fiat
consilium, additum est à Vate,

*Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super
capita nostra.*

Quid præ se ferat hinc, laqueus, quid tribulatio in dorso, seu in lumbis, ut legūt
Hebræi, ultima uersus particula demonstrat. Imposuisti, inquit, homines su-
per capita nostra, quod expressius ab interpretibus Hebræorum est redditum.
Vnde Felix sic: Insidere fecisti capiti nostro hominem. Alius item clarius: Im-
ponis uelut iumento homines capitibus nostris. Alius rursum: Fecisti equita-

C re homines super caput nostrum: id est, ita homines nobis præponi uoluisti, ac si iumentis insiderent. Hæc certè uidetur calamitatū omnium maxima, cum perinde homo homine crudeliter in imperijs abutitur, quasi bellua sit. Tumida nimirum ea est impotētia animi & fera, uixq; in ecclesia tolerabilis, magisq; id adeo, quod iam per Christum mutata est rerum consuetudo. Nam filius hominis, uniuersorum scilicet dominus & rex, nō uenit ut sibi obsequium in terris exhiberetur, sed ut alijs ipse potius præstaret. Ea enim uis est amoris, hoc est, Christianæ legis id robur est & summa, ut unus omnium in Christo & uniformis sit nodus. Quod si porro necessarij sunt magistratus & superiores, qui effluentem quodammodo in officio continere queant multitudinem, id ea ornatum esse debet moderatione imperium, ut Christianum appareat, lene nimirum, atque amoris plenum. Animantia ne rationis expertia putamus illos esse homines, qui nobis illa crediti sunt ratione, ut Christiano ritu gubernentur, nō ut tyrannicè crudeliterq; opprimantur? Hi sanè laquei sunt, eæ tribulationes, maximæ illæ quidem, quas hic gemitibus (opinor) interceptus Vates exprimere magis uoluit, quàm expressit. Nonnulli ex hebræo, non laqueum, sed angustum, transtulerunt: alij item, in neruum: quæ dictiones multum quadrare illi uidentur dominio, quod tyrannico nomen potius, quàm Christiani sibi arrogat, ut ferè sunt iam (miserum) omnes etiam in religiosissimis cœtibus principatus. Cæterum quod lumbos uertunt quidam, dorso loco, ea uidetur ratio, quod qui lumborum defectione laborant, curui admodum, cum doloreq; incedunt. Qua sanè metaphora crudelē oppressio num sarcinam, à diro superboq; magistratu subiectorum dorso atque humeris, tanquam laesis asellis, sub onereq; deficientibus, impositam, intelligere neutiquam dubitemus. Chaldaeus catenas legit: quod quidem etiam ad ea quæ dicta sunt, bellissimè conuenit. Nanque catenis deuinciri solent fugaces serui, aut indomitæ feræ, non homines ingenui, & qui mortem seruituti illiusmodi, quæ Christianam pietatem non referat, antepone consueuere, quicq; ingenuam seruire seruitutem, ut sanctissima illa tyranno obiecit uirguncula, à Christi iugo didicerunt. Quid plura? ait,

Transiimus per ignem & aquam.

Nulli iam incognitum est, in scripturis ignem sæpenumero pro persecutionibus tentamentisq; ac uarijs uitæ periculis sumi: similiter & aquam seu aquas, quare is erit sensus: Ad eum enim miseriarum cumulum peruentum erat, ut per ignem & aquam transiuisse, hoc est, periculum omne subiisse nobis uideremur. adeo sub acerbissima calamitatū forcipe uolui & reuolui, incendium quammaximum est, atq; obscurum aquarum profluuium. Verum tu Deus, quæ tua est natura, contra morem hominum placibilis, ab edacissimo illo, illo inquam persecutionum igne, rapidissimaq; tentationum & periculorum ingentium tum animæ tum corporis illuione,

Eduxisti nos in refrigerium.

Id est, in te, tuicq; spiritus consolationem, qui animarum uel in medijs ipsis tentationū undis, quibus illarum uires miserandum in modum remitti solent & incendi, periclitantium metuq; exanimatarum refocillator es. Hebræi habent, Eduxisti nos in abundantiam, seu in terram spatiosam & latam: ut illi respondeat dictioni, quam supra, angustum, transtulerunt. Aben autem Ezra, in aërem interpretatur, à quo homo ab igne exiens refrigeratur: ab aquis autem respirat. Vt cūque literam interpretentur, refrigerij uox aptè hic poni uisa est, utpote quæ miram in Deo suauitatem, atq; amoris erga suos dulcedinē repræsentet. Cæterum quid aliud uita est bonorum in terris, quàm continuus afflictionū æstus, ardor, ignis, lateq; debacchantium malarum conflagratio: ac perennis rapidusq; miseriarum torrens ac flumen? Quid porro de Deo animarum amantissimo cogitare par est, nisi quod pius sit, benignus, suauissimusq; desolatorum cōsolator, ac merentium periclitantiūq; & pax & uita? Qua quidem persuasione affectus uir sanctus,

ne ingratus omnino uideretur, uide quid de se pollicitus est:

Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi uota mea, quæ distinxerunt labia mea, & loquutum est os meum in tribulatione mea.

Ecce sanctæ animæ de perceptis à Deo beneficijs gratissimus affectus. Alludens quidem ad ueterem sacrificiorum ritum, suam spondet fidem, atq; ad præstandum quæcunq; pollicitus antea fuerat propensionem ac studium, propheta. Quemadmodum enim sacrificiorum omnium, quibus tum litabatur Deo, nobilissimum erat holocaustum: ita in præsentia nihil fide præstantius offerri potest ab anima, cuius illud umbra fuerat ac typus, cuiusq; partes expressius in subsequentibus enarrans adijcit:

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cum hircis.

Hæc sunt præcipua, hæc uota, hæc iusta, hæc pingua illa, quæ domum Dei ingredienti secū afferunt, amor scilicet, fides, mortificatio, atq; suauissimum illud planeq; necessarium cum gratissimo nominis odore ac suffitu, orationū pigmentum. Vide quid mysteriorum tum illa sacrificandi lex & consuetudo adumbrauerit: uide, inquam, in quam tranquillū rerum statum tam laboriosus deserit mos. Neq; porro summo uacat mysterio, quod se uates in superioribus redditurū deuouet, quæcunq; olim in tribulatione constitutus distinctè uouerat. Quæ distinxerunt, inquit, labia mea. Distinguit, ait August. qui se nihil esse dicit, Deum omnia: & se eo egere, nō illo se. Quem quidem purissimum sacrificandi ritum, ac religionem, nescio an Cain ille sceleratus agricola intellexerit, qui sanè rectè, ut legimus, suum obtulit sacrificiū: sed non rectè distinxit, quoniā se subtracto, terrenis solummodo litauit rebus: idcirco ad illius munera, ut inquit Moses, nō respexit Deus. O si, mi lector, iam tandem humanus excitetur torpor (torpor autem) error potius hic erat dicendum. Quod si quidem uox ista erroris in Dei ecclesia (ad huc in area granum paleis commistum cernimus) audiri amplius nō debet, nempe quæ in Christo, quæ summa est ueritas, fundata est, unde, te obsecro, per Deumq; obtestor & adiuro, tanta uitiorum illuies: à quo fonte tam ampla terrenarum rerum dimanauit cupiditas, ambitio, luxus, auaritia, superstitio? Aut erroris est, aut summa in hominibus infidelitas. Sed hic mihi tempero, & ad psalmum redeo. Holocausta medullata, Hebræi holocausta tantum modo legunt: seu, ut Felix, holocausta pinguiū: pinguis enim & selectis è grege armentis sacrificare consueuerant. Cuius sanè moris autor fuit Abel, qui pastor erat ouium, quicq; ut sacri habent annales, Deo obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Pingua quidem omnia atq; opima (nō hic Epicurum Epicureosq; qui Liberū magis quàm libros colunt, intelligo) in Christiano uiro esse debent: idcirco lautitiā istiusmodi in animæ medullis, nō in tarda crassaq; mole corporis sitam esse uult spiritus: si quidem in cordis penetralibus hæc omnia conspiciuntur, non in lucida, benèq; curata ac rasa cute: ibi enim uerū est Dei templum, ibi ara, ibi uictima, ibi thus, ibi ignis, ibi summus ille pontifex, qui semel, ut inquit Paulus, in consummationē seculorum, ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit. Verum cum hæc omnia mortalium plerosq; utpote in terrenarum rerum negocijs explicandis ardentiores, quàm in ueris intelligendis bonis occupatos, omnino lateant, breui facta sacrificiorum mentione, à propheta interponitur Selah: tantum illud interim efflagitante, quod nos, qui in lucidissimo Dei itinere nostra hallucinamur culpa, ad ea tandem contemplanda, quæ continuum ueluti ros in suos instillare diuina non cessat bonitas, oculos aperiamus.

Venite, inquit, & audite, quanta fecit Deus anima mea.

Hic mihi audire uideor omnium seruatore, sic suum alloquentē populum: Qui habet aures audiendū, audiat: id est, qui capaces sunt fidei, hi audiant, hi intelligant, hi toto hauriant spiritu, quæ penitenti in animæ conclau diuina tractantur colloquia. Conclau quidem istiusmodi intimus est animæ affectus, nempe cor, atq; animus. Ianua, fides: ianitores uerò, amor & pax. Cæteri familiares, atq; à se-

Cretis amici, sunt puritas, castimonia, mansuetudo, humilitas, feruor, & que propius accedunt, sinceritas & clementia. Ponere illius uultum effigiuimus, qui sermonem illiusmodi, quem se Vates habiturum pollicetur, auditurus est. Quanta, inquit, Deus fecit animae meae, quam immensas in me caelitus effudit largitiones. Atqui ne uos diutius suspensos teneam, illud omnium maximum commemorabo, in quo mea in illum fides, illiusque in subleuandis miseris sollicitudo, aeternarumque promissionum firmitas & constantia, eximia nimirum illius dona perspicua sunt, illis praesertim, qui propter sedulum cum Deo congressum, uegetiores habent sensus. Itaque

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea.

Sub lingua, hic positum esse pro, in lingua, asserunt interpretes, illud alterius psalmi, haud huius dissimile citantes: Sub lingua eius labor & dolor. En fidei uis animae, quae ex pollicitationibus diuinitus sibi factis animata, nihil dubitat, quo minus quaecumque rogare instituerit, exoret. Ideo, inquit, lingua illum mea laudibus, quantum potui, extuli. Copiosiore quidem istiusmodi periphrasi uult omnibus testatum esse, suas a Deo auditas esse querelas, propterea sanctissimum illius nomen a se laudatum. Continuo, ait Paraphraustes, animus meus, lingua, eius beneficio respondens, laudibus extulit illum. Est ne id minimum inter diuina beneficia connumerandum, nostras a Deo exaudiri lachrymas? lachrymas dico, quia impossibile plane uidetur, ueras orationes quae Deo fiunt, absque lachrymis formari posse. aut illas quidem a peccatorum memoria atque amaritudine prodire necesse est, aut a diuino amore, cuius ea est uis, ut animam ad se a terris eleuet. sibi que uniat, ac secum illam sic in lachrymas colligentem, contra rerum inferiorum naturam ardere faciat. Quis unquam id uidit, quempiam scilicet in aquae uiuae fonte aut amne positum inflammari? Talis enim diuinus est amor, qui cum ignis sit, quicquid tetigerit, igneum id aeternum fieri oportet. O si mihi in his quae Dei sunt algidissimo, istuc contingeret incendium. O si istius generis in me ignem, ignem alium, nempe cupiditatum, extinguere experirer. Scio enim in uno eodemque cordis domicilio, utranque minime coire posse flammam. Quam longo sane intervallo me a sanctissimo semotum esse Vatis spiritu doleo, quem hic optime de se sibi consciuum illud fateri audio:

Iniquitatem, inquit, si aspexi in corde meo, non exaudiat dominus.

Periculosa hic se deuouere conditioni uidetur Vates. Nam quod homo a peccandis re ipsa iniquitate se temperet, simulque & exhorrescat, magnum quidem uideri solet: at uero a corde conceptus omnes turpes omnino abegisse, nonne miraculo per simile? Quis gloriari potest se mundum habere cor? ille nimirum, qui illud Pauli aureis scribendum literis, totumque illius ita obumbrans animam, ut nullus flagitiosis cogitationibus extaret locus, audacter ostentat, Gratia Dei mecum. Quod autem interdum purissimas quoque proborum mentes aliquis nequam titillet affectus, non multum a deo turpe existimari debet, posteaquam id omnibus natura insitum uidetur, ob primi peccati multam, ut omnes aliqua, ut sic dicam, extraordinaria tangantur peccati lege, tentiginisque nescio quas, uel amoris, uel odij, irarumque, libidinis aut dominandi, etiam inuiti patiantur. Hi sane sentiunt, quaecumque illis aut a daemone, aut a naturae debilitate suggeruntur: uerum ea non aspiciunt, non attendunt, non illis assentiuntur, non ut molles naturaliter agere consuescunt, applaudunt: letale id esset omnino. Quocirca cum quis eorum uecordiae processit, ut foedos illos animi motus libenter amplectatur, ex ipsisque oblectamenta ueniat, huius prorsus oratio fit in peccatis, tantum abest, ut Deum a quo solum intueri aspectu arbitremur. Scimus enim, aiebat caecus ille euangelicus, quod Deus peccatores non audit. Dauid autem quid? Non exaudiet me, inquit, dominus, si iniquitatem aspexi in corde meo. Periculosissima plane res est, inquinato quempiam animo cum Deo congregari audere, ab illoque id petere, quod his tantum modo dare solitus est, qui a turpi prorsus terrenarum rerum contagione immunes sunt & liberi. O quam nitidam, pureque defaecatam illam decet esse animam, quae

uere, atque ea qua oportet fiducia & amore, diuinum illud precatationis fulmen, Patrem nostrum qui es in caelis, in cor patris eiaculari cogitat: a quo quidem ille, ille inquam qui cuncta solo nutu condita moueri facit, traiectus clamat, Vulnerasti cor meum soror mea, uulnerasti cor meum. Caeterum uolunt interpretes ex hebraeo legi posse, Et exaudiet: id enim diffinitionis tempus est, quo certo scimus in quatuor animos nequaquam exaudiri posse: illud uero imprecationis, ut exposuimus: in utroque enim nobilissimam sibi uindicat sedem fides. Qua quidem robustissima tanquam armatura circumdatus Dauid (non illa quidem Saulis, qua indutus incedere haudquaquam poterat, sed illa de qua Paulus, Arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo) subiunxit:

Propterea exaudiuit Deus, & attendit uoci deprecationis meae.

Propterea, inquit, quod iniquitatem, ut ipse dederat, non aspexi in corde meo, non alui, non dilexi, exaudiuit Deus, hoc est, attendit, auresque illas suas benignissimas, ad miserorumque clamorem apertas, ad meam inclinauit precatationem. Idcirco

Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam a me.

Nostras quidem non repellit orationes a Deo, ab illius prouenit misericordia: quae cum omnibus semper obuia sit, precatationibus tamen & assiduus & feruidus, illius nobis conciliandus est fauor: quo sane impetrato, nihil tum sibi deesse existimet anima, licet cunctis careat uitae commodis. Nam quae bona in Deo sita sunt, (sunt enim omnia) felicissimo praedita sunt statu & aeterno: quae uero in mundo, caduca, misera & temporaria. Benedictus igitur sit dominus, sit laudabilis, sit gloriosus in secula, qui meam non reiecit precatationem, nec sua me destituit benignitate. Amen.

PSAL. LXVII. Vincenti. In organo psalmus cantici.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet uultum suum super nos, & misereatur nostri.

Cum multa & uaria occurrant animae argumenta, quibus uel ab ipsa prima rerum molitione, diuinam queat admirari & bonitatem & potentiam, illud arctius uidetur, quod cuncta quae olim operatus est, operaturque quotidie in nostri gratiam, ea propria motus natura egerit, agaturque continuo: hoc est, quia pius, quia bonus, quia misericors, quia in effundenda sua in omnes bonitate, liberalissimus. Ab hoc sane fonte, quicquid honorum illorum, quae tum ad uitae praesentis comoda, tum ad futurae, quae in Deo est, spectant, nacti sumus, perpetuis tanquam riuis copiosissime redundat. Quis certe tam immensa aliquando considerans in se exhibita a Deo beneficia, contraque suam animo uersans miseriam, atque ingratisimum in tam beneficium dominum morem & consuetudinem, non rei magnitudine indignitateque confusus, miserandum in modum obstupescat & obruatur? Verum huiusce imparis conditionis reconciliatrix diuina facta est misericordia, cuius uis intellecta, meticolosoque insinuata animo, nullus homo est adeo, ut inquit ille, sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatus, qui dissolutum non interdum colligat animum, fateaturque salutem omnem mortalium in Deo sitam esse duntaxat clementia, quae uis ea sit, quae a caelo fidem, qua gratis seruamur, deuehat, atque in diffidentiae filios, ut eos uocat Paulus, gratuito effundat. Unde non ab re praesentem incepturus odam Vates, ignitam sane, atque diuinarum rerum mire consciam, a misericordia sic illam orditur: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet uultum suum super nos, & misereatur nostri. En quomodo istud diuini uultus lumen aliud ab illo sit, quod humanae insitum esse rationi asserunt nonnulli, feruntque agerrime, si quis id nouum esse dicat, a Christo nimirum tenui illi rationi additum, & id per fidem, qua anima ad ea cognoscenda amandaque, & idcirco quaerenda illustratur, & accenditur, ad quae ne mediocriter quidem appetenda assurgere potest humana ratio. Prostrata quidem omnino illa fuit in primo homine, peneque extincta: quocirca suis illam in consilijs ac deliberationibus caecutire, prorsusque, uti solent absque olei fomento lychni, perlan-

C quiescere necessarium est: addita uerò fidei luce, quæ à Christo, tanquam ignis ab ignea silice, excutitur, splendidior fit, ac ad amplectendum illud, ad quod uix stritum quasi per transfennam antea hallucinabatur, aptissima. Et ut multæ sint nobilissimæ diuinæ bonitatis partes, illa mihi semper nobilior uisa est, & quam inter ceteras magis anxie efflagitauit, ne me uidelicet meis in manibus sineret, hoc est, ne me ad rationis meæ prostratæ lumen, melius dicerem tenebras, solum incedere permitteret. Id ægre audiunt, scio, non pauci, qui naturæ humanæ rationisq; nimum tribuentes, uix fidem tolerant, Christumq; contractæ religionis instauratorem occultissima denegant impietate. Ego autem id lumen illud esse cum Ecclesia fateor, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quodq; à uate Dei uultus lumen appellari uideo: non illud rationis, ad bona omnia cæcutientis. Nam per Christum, qui id lumen est de quo loquimur, suam uoluit in nos ueram sapientissimum artificem deriuare notionem ac lucem: alioquin ab lato istiusmodi è terris radio, in densioribus forsan, quam antea, ambulare uisus nebris: ideo non nisi maxima cum ratione hic ponitur Selah. Vide igitur Vatis sapientiam, qui alterius conditionis lumen, quam illud sit quod in homine ingentum esse nouerat, rogaturus, proprijs abiectis omnino uiribus, ad diuinam recurrit misericordiam, clamatq; Deus misereatur nostri, & benignus sit nobis, & sic ostendat uultum suum nobis,

Vt cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.

D Illud non omittendum, repetitionem particulæ, Et misereatur nostri, non esse in hebræo: uerum non officit addita sensui, imò etiam solitas, ardentes nimirum in Vate præ se fert scintillas: refert enim nescio quid, ea repetita, exaltantis animæ, probeq; agnoscentis, quantum boni afferre soleat Dei misericordiam: cuius effectus etsi præstantiores sint, quam quos humana queat mens cogitando assequi, illum tamen non inter mediocres collocari par est, ueram scilicet, qua itur ad Deum, notionem, ne homo natura labilis, atque ad ea plerumq; sectanda, quæ illi noxia sunt, procliuis, in rerum delectu cæcutiat, erretq; deceptus. Impatiatur, clamat Vates, nobis Deus suam misericordiam, ne in terra hac deuia, erroribusq; refertissima, in eligendo uitæ instituto, dicamus bonum malum, malum bonum, sed potius inter gentes istas impias et incultas diuersantes, ueram salutis nanciscamur notitiam, quæ est in Christo Iesu, quem nobis salutem esse uoluisti, pacemq; & uitam. In hunc sanè sensum omnes conueniunt interpretes, non tam Latini, quam Hebræi quoq;. Vnde Paraphrastes: Vt cognoscamus uiam, qua itur ad te Deus: beneficium uidelicet illud redemptionis, quod impendisti uniuersis gentibus. Non hic dubium esse debet, felicissimum illius seminis aduentum, per quod benedicendæ essent omnes tribus terræ, ut olim facta fuerat cœlitus Abrahæ promissio, à Vate præcognitum: qua subinde cognitione accensus, mireq; illustratus, in illa fidei prorupit uerba: Vt cognoscamus in terra, terra, dico, ista infinitis obnoxia erratis ac lapsibus, uiam illam tuam, quam ab æternis humano generi pollicitus es seculis, quamq; omnium sparsim gentium salutem fore sempiterno sanxisti consilio, in Christo Iesu tuo unigenito: quem sicut tuum esse natum, tibiq; coæternum, atque unius tecum deitatis, potentia, sapientiaq; & uirtutis confitemur, ita nostram omnium eum salutem, redemptionem, iustitiam, uitam denique & beatitudinem fore expectamus. Itaque firma hac persuasionem ac fide animati,

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Perpulchra hic à Vate fit uerborum sententiarumq; connexio. etenim posita tanquam structuræ spiritualis fundamento misericordiam, erectoq; benedictionis, illuminationis & cognitionis ædificio, uniuersus introducitur orbis, qui sanctam hanc domum, nempe ecclesiam per Christum fabrefactam, inhabitet. Maxximam porro lætitiā denotant repetita illa adhortationis uerba: Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Salus enim uniuersalis cum sit,

A sit, cur non etiam confessio? At uide, quibus ornanda sit bonis anima, anteaquā in purissimas illas confessionis laudes, quas hic memorat spiritus, sese ingerere audeat. Dei in primis illi opus est clementia, beneficentia postea, quam nouam appellari gratiam fas sit, qua ipsa adiuta, ad excellentissimū illud omnium capessendum fidei lumen admittitur: quo sanè interlucente, uiamq; ad sursum cognoscendum benefactorem premonstrante, in reperti amorem accenditur, rapiturq; in amatum, atq; hinc tanquam à pellucido diuinitatis speculo, ad cæterarum rerum notionem peruenit, fitq; actutum adeò unum quoddam cum Deo, ut nihil iam, uel in istis externarum rerum occupationibus, aut agere, aut cogitare, etiam si uelit, queat, quod diuinum non referat honorem. Putas ne animā sic cum Deo coniunctam (ut omnes certè debent) in terris diu manere posse? Censes ne uel minimum quidem illam inire posse cum mundo, cum carne, cum fastu & ambitione sœdus? Heu animas frustra à Deo redemptas, quæ ea se habent in corpore hoc moribundo ratione, qua se habent ipsa rationis expertia animantia. Illud etiam quod mihi hoc in loco succurrit non silebo, partes has scilicet spiritualis ædificij, quas nuper posui, non minus forsan ad confessionem illam, quam sacerdoti probo & erudito fieri sancta decreuerit ecclesia, pertinere, quam ad ipsam, quæ in diuinarum laudum gratiarumq; actionum exercitatione uersatur. Nam anteaquā quis se sua audituro peccata sistat sacerdoti, nihil propemodū agit, nisi prius uentilata diligenter conscientia, & lachrymis & singultibus ab amaro corde profectis, remissionem à Dei misericordia delictorū suorum impetrauerit: cuius sanè præcipuum illius uidetur esse donum, beneficentia, quam hic à Vate benedictionem nuncupari cernimus, & quam diuinæ misericordiae effectum appellare possumus. Hincq; aliud confestim emergit donum, diuinum illud quidem et necessarium, quod nimirum ex eo, quod ignorantia caliginem ab anima abstergere solitus est, lumen uultus Dei nuncupare non inconueniens erit: is Christus est, lux sanè animæ ac uitæ: quo quidem operante, perfecta quædam oritur in nobis tum Dei, quem peccando offendimus, tum nostri, qui peccauimus, cognitio, ex qua uera prodire solet confessio, atque integra conscientia pax & tranquillitas: quæ tunc digna fit, cui sacerdos, nempe ecclesia, sponsi nomine, Dei misericordiam, remissionemq; culparum gratiam annunciet. Cuius id esse gratia uidetur signum & indicium, benedictio illa quæ à sacerdote, inuocatis singillatim sanctissimæ trinitatis unius Dei personis, & quam diuinæ effectum esse clementia diximus, impenditur poenitenti. Confessiones uerò istas tumultuosas, impræmeditatas ue, & quæ magis ex more fiunt, quam quod peccata displiceant, uix tutas asserere audeo: res enim est quæ non mediocri indiget excusatione & mœrore, etiam si quotidie fieri contingat. Quotus enim quisq; est, qui quam immensæ grauitatis pondus sit, Deum offendisse, uel cogitare quantum fat est, uel dolere quantum debet, ualeat? Non, crede mihi, crebræ solummodo te mundant confessiones, sed ueræ, sed puræ, sed nudæ, sed à consternato animo suapte sponte quæ enascant, & quæ non minus à futuris, quam à transactis abhorreant sceleribus. Sic candor fidei, sic mores, sic casti ritus & ceremoniæ in Dei Ecclesia seruari poterunt: quæ quidem ut animas perfectè expurgatas sua in academia requirit, ita qui illas mundare non uerint, perfectos cum doctrina tum sanctimonia cupit esse sacerdotes, & eos quidem liberos, non uenales, non questuosos, non socordes, non illos qui, ut inquit Esaias, præ ebrietate absorpti sunt à uino. Oro, unde frequentes illæ, quas generales uocant, confessiones cum uarijs collatæ sacerdotibus, ortum habent, nisi quod aut sacerdotes parum probatæ uitæ sunt & doctrinæ, aut ipsæ actæ confessiones mutilæ fuerunt & fictæ, aut etiam hi quos poenitentes appellamus, adeò imbecilles in fide Iesu Christi uiuunt, ut nullam suis unquam peccatis sperare audeant ueniam, nisi eadem pluribus, et usq; ad nauseam crebrò recenseant sacerdotibus: Id sanè est nostro nos studio ac labori peccatorum remissionem, non diuinæ acceptam referre uelle bonitati & misericordie. Verum, ut ad psalmum redeamus, ut cumq; suis in iudicijs, ac uitæ itinere pleriq; hallucinentur mortales, attamen

C *Latentur & exultent gentes.*

Maxima certe est animæ consolatio, cum meminit se sua in salute Deum, hoc est, rem tam sublimem, tam æquam, tam misericordem, tam reorum amantissimam, habere arbitram. Vide quibus ornatus esse debeat iudex uirtutibus: altum quippe illum esse oportet & sublimem, scientia uidelicet, ingenio ac probitate, ne celsitudinem istam superbiam magnitudine, & fastu æstimandam ducas. Iustitiam item hunc esse uolumus, ne priuatos sui animi affectus & libidinem æquitati preponderare uelit. Pium quoque & propensum in miseros animi in iudice requirimus, non crudelem, non inexorabilem, non durum. Sed unum adhuc, quod perfectum, cunctisque numeris absolutum efficere queat iudicem, sibi deesse arbitratum qui talis est, nisi a deo culpas rei persequat odio, ut illius miseratus sortem, hominem ipsum & diligat, & obsequijs iuuet. Hæc penitus Christiani iudicis partes sunt: cæteroqui in iudicandis Christianorum causis, proferendisque culparum interdum etiam incognitarum aut fictarum multis, eo ferri impetu, quo solent capitales hostes ferri, id certe à mundo forsan tolerari potest, aut, ut est superbarum mentium altor, laudari: de Deo autem istuc opinari, summum esset piaculum. His itaque omisis, uos gentes, uos publicani, uos peccatores terræ, uos qui prauorum obnoxij estis iudicij & diffinitionibus in hoc mundo, lætamini, quoniam qui æternum de uobis habiturus est iudicium, Deus est, qui cunctos orbis populos, nulla habita ratione uel patriæ uel consanguinitatis, uel etiam priuati commodi aut amoris aut odij, ut solent homines, æquissimè iudicaturus est. Quæ sanè res quò maiore perpendatur animi attentione, Selah interposito, ad Deum repente, cum uix aduertas, sese uertit Propheta, dicens:

Quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigit.

D Id est, ut interpretatur Paraphrastes, omnium qui in terra degunt, tu te ducem præbebis. Quis talem non libenter amaret pastorem & patrem? O normam certe ab æterni patris corde in terram hanc ærumnosam delapsam, datamque mortalibus, qua alterius alter sufferre perdiscant miseriam, cõdocefiantque mutuas æquo expendere iudicio operationes. Hinc, opinor, Dei spiritu permoti mei ordinis patres, decreuerunt, sanxeruntque olim lege, ut illis potissimum diebus, quibus generalia congregationis haberentur comitia, & diffinitiones, quod Capitulum uocant, hic psalmus à choris summisse decantaretur, quò scilicet Dei lumen hac inuitatum precatatione præstò adesset iudicaturis: quo sanè præsentem, cuncta aiebant æquissimè censerem, pacemque omnibus conciliari, præstari clementiam, uirtutes, dignitatem, magnitudinem, existimationem congregationi augeri: absente uerò, atque à nobis auerso, omnia turbulenter fieri diffiniri, lites exuscitari, scuitiam inferri, mala ocia, opprobria, irrisiones, contemptum religioni acciri. Sanctè id quidem nostris à progenitoribus ordinatum, faxit Deus, ut eo quo decretum est instituto ac spiritu seruetur, reuoceturque, si quid ob quorundam ambitioforum tumorem elanguit. Atque in hunc rerum statum, non tam monachorum ordine, quam orbe ipso uniuerso restituto,

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum.

Vide quomodo à Dei spiritu & benedictione, ecclesiæ tellus sapientiæ uome re subacta occataque, ac in liras diuini timoris stiuua directa, irrigataque suauissima misericordiæ scaturigine & refrigerio, suum emittet fructum, aliàs trigessimum, aliàs sexagesimum, aliàs centesimum. Verum quid terram hinc mysticam describo: illa, illa tellus, inquam, illa gignendis uepribus destinata, deposita, ut sic dicam, in dominos (modò hibi boni sint ac pii) indignatione atque ira, copiosissimum reddet fructum. Quæ quidem felicitas ut diuturna sit,

Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.

Solitum hinc uatis spiritum, ardentem scilicet, atque in rimandis coelestibus acutum, demonstrat diuinarum uocum geminatio: quanquam sublimis illa quæ à nonnullis affertur in hunc locum contemplatio, mirum mihi in modum arridet.

Volunt

A Voluit enim uatem in tam sanctæ odæ termino mirabilem Trinitatis animo haurisse unionem ac mysterium, idcirco dixisse, Benedicat nos, hoc est, gratiarum suarum in nobis adaugeat cumulum, Deus pater, Deus item filius, qui propter humanam assumptam naturam noster factus est, & benedicat nos Deus spiritus: indeque, ne quid erroris in personarum distinctione oriretur, illico subiunxit, Et metuant eum omnes fines terræ. Vnde sic diuus refert Hieronymus, Ter trinitas, eum unitas. Præterea quòd inter diuina interseri uideatur beneficia, Dei timor, id consultò à spiritu actum iudico: nam is est qui tanquam frenum nostram continens in officio petulantiam, cautè quæ nobis credita sunt, à Deo seruari facit. Cui, patri scilicet, & filio, & utriusque spiritui, uni Deo laus sit & benedictio in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXVIII. Vincenti. Dauid psalmus canticum.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant à facie eius qui oderunt eum.

Mosi enim à Deo, per cuius uerbum, ut in Numerorum libro legimus, figebant tentoria, & per uerbum illius proficiscebatur, admonito ut arcam cum multitudine transferret, id erat moris, quòd ubi eleuabatur arca, ipse religio sissimè diceret, Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. cum autem deponeretur, aiebat, Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israël. Umbra hæc omnia, & mysterijs grauida, ut cætera erant Iudeorum, extitere. Quæ quidem mysteria non minus Mosi quam Dauidi cognita, sub actionum illarum uerborumque acrituum obiecta uelo, nobis qui ab arce propitiatorij, qui Christus erat, diuina propius haurituri eramus, tradebant. Tunc sanè mirabilis Mosi ueri illius propitiatorij, è quo Dominus opem populo per solitudinem peragranti se exhibiturum promiserat, lux ea innotuit ac uirtus, de qua sic Paulus: Qui diffinitus est filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. Ritus igitur ille deponendi rursusque extollendi per Mosem arcam, mortis Christi atque è tumulto reuiuiscentiæ, è qua nostra omnis ortum habet iustificatio, atque à malis redemptio, typus fuit, quocirca sanctissimus uir ille, ac solertissimus Dei exercitus imperator, ipsum alloquas Dominum, solitus erat dicere: Nisi tu ipse præcedas nos, non educas nos de loco isto. A quo quidem familiari Mosi habito cum Deo colloquio, illud primis emanasse fidei exordium non ignoramus, quod nobis persuaderi à spiritu patiamur, nostrum id iter uitæ caliginosum ac tetrum, in perpetua tenebrarum mansurum nocte, nisi Christus uerum propitiatorium, in quo omnis habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, non umbraticè, ut olim, super arcam sui sanctissimi Euangelij, quod nouum appellare testamentum libuit, suos de loco isto periculosissimo, atque irarum pleno, tanquam fidissimus ductor præcedens extrahat, moueatque ad amoeniores capessendas iustitiæ semitas. Quod quidem iter iustitiæ, nisi Christus à mortuis surrexisset, deum profus ac uanum extitisset. Vnde Moses penitus hæc omnia quam cæteri è uulgo noscens mysteria, in ritu illo sustollendi arcam clamabat: Exurge Domine, dissipentur inimici tui. Cui subinde non minori affectus cognitione Dauid, ad ritumque illum alludens, sic suam exorsus est precatationem: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Mortuo quidem Christo & sepulto, tunc uniuersus uisus est orbis cum suo conditore occidisse. Etenim uis illa uitæ, qua per fidem iusta effecta est anima, hoc est, mane illud sabbatorum quod illuxit in prima sabbati, adhuc cum uitæ autore in sepulchro quiescebat: se uerò suaque sponte è tumulto excitante, secum quoque emerit iustitia illa, per quam gratis iustificata est anima. Quod quidem optimus ille aduertens spiritualis edificij architectus, aiebat, Christum mortuum esse pro peccatis nostris, surrexisse uerò propter iustificationem nostram. Vnde non absque summo mysterio suam appellat resurrectionem Christus, regnum Dei, in Euangelio. Mira & illa quidem suæ ecclesiæ à persecutionum acerbitate liberandæ, post crucis tolerantiam fuit imago: idcirco huiusce obscurissimæ rei mysterium detegens Paulus, ita de Christo edisse-

T t

Crens, Corinthios admonet: Etsi, inquit, crucifixus est ex infirmitate, sed uirtute ex uirtute Dei: nam & nos infirmi sumus in illo (en nostra cum Christo crux & mors) sed uiuimus cū eo ex uirtute Dei (en à malis cum duce nostro resurrectione.) Sed & illud, quod huic secreto attextuit mysterio, iucundissimū: An non cognoscitis, inquit, uosmetipsos, quia Christus Iesus in uobis est? Hęc itaq; omnia facer prænoscens uates, quasi è somno Deum excitans clamat, Exurgat Deus: iam nimum penè ad mortalium clamorem conuiuere uidetur. Dormit ne per uigil ille oculus, atq; infomnis pastor? Iacet ne exanguis etiamnum sub saxo uitæ aurore? Semper ne molestissimis improborū moribus obiecti erimus? Quousq; ærumnosum id uitæ genus protendetur? Exurgat igitur ille, qui cū uigilantissimus nostri custos sit, dissimulat tamen nonnunquam, quò nos magis necessariae crucis amaritudinē assurefaciat, & sic dissipentur facestantq; tanquam dispalati milites & confusi, inimici eius. Fugiant, fugiāt à diuino illius conspectu, uti solent nebræ exorta luce, qui odio persequuntur illum, qui charissimam illius sponsam iniurijs afficiūt, qui in probos castosq; in Deo quiescentes animos turbas cient. Nam Dei regnum pax est & tranquillitas, non superbia, atq; unde ferè mala omnia originem habent, ambitio.

Sicut deficit fumus, deficient: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.

Dura nimirum hęc est Vatis imprecatio, quam idcirco certius in mundo contingere cernimus, quòd à Dei illam spiritu prolatam certi sumus. Sed illud horrendum, quòd hi quos hęc dira, æqua tamen ac sancta manet ultio, ita in malis obduruisse uidentur, ut quid tam periculosa sibi uelit comminatio, aut in qua maxime hominis parte posita sit, ignorent penitus. At uide, quàm debilibus, improborum arrogantia & fastus, comparentur rebus, fumo nimirum & ceræ ab igne colliquescenti. Vidisti ne unquam in rebus humanis rem ullam tanta cum celeritate resolui atq; consumi, quanta excitatus ab igne fumus, aut cera flammis admota? Ita sanè abeunt, imò uerò etiam euaporant perfidiosorum hominum technę & insidię, Deo in suorum auxilium aduentante, pro illisq; ut olim cum peccato & morte, pro suis decertauit, & uicit, decertante. Fluxæ sunt res mirum in modum improborum & caducæ: contra uerò, quæcunq; agunt pij homines, aut uersant animo, stabilia & æterna, nempe quæ in Deum, unde proficiscuntur, desinunt, qui æternus est, & super omne illud, quod ab intellectu humano angelico ue comprehendere potest, excelsus & sempiternus. Fluant igitur, atq; instar cerę colliquescant Dei hostes, &

Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in letitia.

Pulcherrima antithesi, Exultent in conspectu Dei, opponit, Pereant peccatores à facie Dei: hi enim cū suapte sponte nefarii sint, & duriores quàm qui à spiritus suauitate mitigari queant, à Dei semper uultu & gratia longè proiecti sunt, idcirco nulla solida affici possunt cordis lætitiā, etsi pelsimis in rebus, quemadmodum prædixit spiritus, exultare uideantur: Iusti uerò, hoc est, scelera omnia tanquam uenenum exhorrescentes, in fideiq; iustitia, in qua summa inest mentis iucunditas, epulantes exultant, gaudent, triumphant, in eoq; delectantur, quòd digni demum habitati sint, qui pro nomine Iesu contumelias subeant. Quid felicitius, oro? Hebræi hunc uersum legunt per futurum, quæ omnia cū presentem tum futuram prospiciunt uitam. Quare, ô uos, quorum conuersatio propter mundi, mundanarumq; rerum despicientiam, in cœlis est,

Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius: iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

Hic planè quis is sit, cui laudes Musasq; nostras & psalmos consecrare debemus, deliniat spiritus. Dominus, inquit, nomen illi, quod sic reddunt Hebræi: In Iha, seu cum Iha est nomen eius. quam dictionem uult Felix dimidium esse Te-tragrammaton, significareq; redemptorem. Vnde Paraphrastes sic reddit: Extollite illum qui pro uehiculo utitur nubibus, cui proprium nomen, seruator Deus.

A Ex qua proinde Paraphrastæ litera illud quoq; notandum uidetur, quid significati afferat, qui ascendit super occasum, qui pro uehiculo, inquit, utitur nubibus: & est penè idem, quod in alio dictum est psalmo, Ascendit super Cherubin, & uolauit. Alij autem suo in idiomate relicta dictione haraboth, quam nos ter interpretis occasum, aiunt illam supremum cœlum significare: quæ sanè interpretatio mirè admodum ascensioni CHRISTI in cœlum conuenit. Alij item haraboth, solitudinem seu eremum interpretantur, & erit sensus: O uos iusti, ô uos, quibus dirigendarum animarum ad Deum incumbit labor, ô qui expedito uiam cupitis ad beatitudinem calcare gressu, iter facite ei, nitidum scilicet, spatiosum, diligenterq; à peccatorum dumis expurgatum: hoc est, id agite, in id incubite, ut se homines peccatores agnoscentes, seruatores efflagitent, optentq; Dei uerbum, nempe animæ pabulum ac uitam. Parate, inquam, uiam Domino, rectas facite semitas ei, qui tanquam sol, solisq; iubar, paternæ utiq; gloriæ splendor atq; imago, ab æterno cœlorum oriente ad obscurum caliginosumq; descendens mundi occasum, in quo uasta est bonarum frugum solitudo, eremusq; aspera, deuia, atq; spiritus suauitati inaccessa, ad nos, nos, dico, in tenebris atq; umbra mortis cæcutientes, deuehitur, & qui, ne de certa illius uereamini protectione, ne ue ab improbis contemptui habeatur, in Iha suum habet nomen: id est, seruator omnium est, atq; illi idem est cum patre ipso nomen. Quòd porro à nonnullis ex nostris totus is uersus de Christi resurrectione, qui ascendens super occasum, hoc est, qui calcata morte felicissimè ad immortalitatem reuixit, simpliciter exponatur, quomodo libenter audio, atq; in his quæ de huiuscemodi dicuntur mysterio, maximo afficior oblectamento: ita operæ precium uisum est, quem sensum Hebræorum referat litera admonuisse. Vt cunq; enim tibi arrideat litera, id tenon ignorare cupio, immensum hinc illius, qui deuicta morte, excisatq; illius origine, ac profligato hostium fidei exercitu, uiuus è sepulchro, tanquam ceruicinnulus medijs elapsus laqueorum tendiculis, exiliuit liber ac lætus, nomen simul & numen à Vate describi. Itaq; cū tam potens sit, tamq; insigni præditus maiestate Dominus,

Exultate in conspectu eius (turbabuntur à facie eius) patris orphanorum, & iudicis uiduarum: Deus in loco sancto suo.

Sic integer uersus est Hebræis: tametsi, Exultate in conspectu eius, ad præcedentem pertinere uersum nō me clam sit, quare ita hunc legunt uersum Hebræi: Pater orphanorum, & iudex uiduarum, Deus in habitaculo sanctitatis sue, cuius is erit sensus: Quauis enim in cœlo suæ maiestatis habitaculo resideat Deus, proculq; à nobis esse uideatur, pater tamen pupillarum est, & iudex uiduarum. Hebræis enim totum illud, Turbabuntur à facie eius, superfluit: uerum postquam receptum est, per parenthesis legendū esse censeo. Vos orphani igitur, & uiduæ, id est, omnibus mundi huius commodis denudati, reiecti, irrisi, & qui iustitiæ famelaboratis, propterea malè ab improbis auditis, habeminiq; ludibrio ac probro, exultate in conspectu eius, qui amantissimus uestri pater est & iudex: non in conspectu mundi, qui perfidiosisimè uestre insidiatur innocentie & pudicitie. Non sanè res parui estimanda est, desolatam turbam, sanctamq; afflictorum congregationem curæ esse Deo, pientissimo uidelicet parenti ac uindicti. Tanto qui dem patrono ac domino, quid nobis, qui perfidiosorū passim conuenticulis expositi uiuimus, pertimescendum? Vn scire cuius is sit sapientię & uirtutis, quem tu tibi in patrem, ô qui ærumnosam in angustijs agis uitam, elegeris?

Deus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit unius moris in domo, qui educit uinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

Maximè illud esse potestatis uidetur in Deo, ita sapienter humanas sibi conciliare mentes, ut una omnium planè mens sit, quæ inhabitet in domo eius, quæ est ecclesia, quæ una est, quoniam una est fides. Idcirco id inter infinitæ Dei potentie signa ponitur, quòd unius moris homines, hoc est, unius consuetudinis, atq;

C æquabilitatis uitæ (quam unitatem spiritus uocat Paulus, inquit: Soliciti ser-
uare unitatem spiritus in uinculo pacis) in unum coire faciat. Cœlestem profe-
ctō hunc esse statum ecclesiæ quis non sentiat, si in ea, qua uocata est, spe una sci-
licet uocationis suæ, ut inquit idem, permaneat? Ad hæc, non minoris id quoque
potentiæ illius indicium est, quod in cœlorum sublimitate, loco nimirum san-
cto suo, residet: hoc est, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis est.
Sed illud forsitan maius ac fortius non ab re additum est, In fortitudine: cum illos
qui longo detenti usu atque habitu prorsus in peccatis obduruerant, soluit, so-
lutosque alio nexu genere, quam sit uitiorum, felicissimo illo quidem & perbea-
to, connodat, suæque attexit ecclesiæ. Verum illud omnium uidetur maximum, si
rebelles, obstinatos, incredulos, penitusque profligatos, illos nimirum qui cum in
profundum malorum deuenerint, contemnunt, nempe Deum, propriamque exi-
stimationem & salutem, quique in sepulchris, loco utique tetro ac foetido à Vate
dicuntur habitare, ad se uocat, allicitque muneribus. Cuius sanè rei, uide an dæmo-
nes illi, qui apud Gadarenos in antris & sepulchris sua habebant domicilia, ty-
pus fuerint. Nonne, aiebat Augustinus, maius est iustificare impium, quam crea-
re cœlum & terram? Ideo quoque Vates asperam illorum ostendere cupiens con-
suetudinem, aspero usus est uerbo. Exasperant, inquit, hoc est, lacessunt, concit-
tant, irritant, nempe Deum. Cæterum in sepulchris, Hebræi uertunt, in siccitate.
Vnde diuus sic transtulit Hieronymus: Increduli habitauerunt in siccitatibus:
hoc est, fonte uitæ derelicto, ad fidei frugem atque amœnitatem non peruenient,
sed in arena uitiorum siccitate suapte sponte perdurantes, absque bonarum a-
ctionum fructu uitam uiuent miseriam: ut hinc perspicuum appareat, Deo do-
mum, nempe Ecclesiam, in qua Deus inhabitat, sanctam esse, homines uero non
sic cuncti. Sunt enim inter bonos respersi quidam, adeo morosis infecti mori-
bus, ut ideo uiuere, à Deoque tolerari sua in Ecclesia uideantur, quo p̄ ex acuta il-
lorum lima splendidiore efficiantur. Illud non omittendum, unius moris, He-
bræis esse solitarios, seu ut reddit Symmachus, monachos, id est, à mundi peni-
tus amore secretos, ut sunt ferè illi (modò sint) qui & habitu & uictu, animum à
mundi prorsus tranitate liberum præ se ferunt. Alij item ex Hebræo, unicos uer-
tunt: quam quidem dictionem ad liberorū orbitatem referunt. Vnde Paraphra-
stes fuse & eleganter rei huius sensum ita exprimit: Deus facit, ut qui paulò antè
fuerant soli, sine liberis, nunc habeant domum familia plenissimam, & ex unicus
personis, ut inquit Felix, facit magnam familiam. Quomodo libet literam inter-
preteris, hic uides (opinor) totum hunc uersum diuina unde quaque scaturit erga
homines bonitate. Nam certè ubicunque locorum habitant boni, ibi amœnissi-
ma est paradisi, quæ à fluuio illo, quod in quatuor diuiditur capita, ut scribit
Moses, perpetua irrigatur scaturigine: ubi uero mali, ibi infernus, ibi siccitas, ibi
contritio, atque infelicissima honorū omnium, quæ uera bona sunt, ariditas atque
inopia. De his enim illud meritò dici potest, quod habitant in sepulchris: de illis
autem, quos unicos, seu solitarios appellat spiritus, id quod sequitur:

*Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransieris in deserto, terra mota est: et
nimis cœli distillauerunt à facie Dei, Sinai à facie Dei Israël.*

Idem fermè quondam cecinit Debora. Domine, inquit, quum exires de
Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœlique ac nubes distilla-
uerunt aquis, montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Dei Israël. Olim
enim Deus suam uolens mundo, præsertim que ludæis ostendere maiestatem,
ac numinis præsentiam, terrificis id significare indicijs consueuerat, ut in Sinai
monte, teste nimirum diuinæ legis Dei digito conscriptæ, uidere licet. Ecce, in-
quit, (aduentante scilicet Deo) cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura,
& nubes densissima operire montem. & haud multò post: Totus autem mons
Sinai fumabat, eò quod descendisset Dominus Deus super eum in igne. Verum
hæc omnia felicissimam CHRISTI mortem, atque è tumulto reuiuiscenciam
portende-

A portendebant, unde simulac Deus magna emissa uoce inter cruciatus, placidissi-
mam efflasset animam, terra euestigio mota est, ut inquit Matthæus, petraque scis-
sæ sunt: post uero, in ipso è sepulchri claustro exitu, terræ motus factus est ma-
gnus. Præuidens itaque Vates quæ horrenda futura erant diuinitatis CHRISTI
in resurrectione signa, illa sub typo illorum, quæ in Sinai monte contigisse noue-
rat, obscure ualde adumbravit. Iam Deum cum suo populo egredi, est illi in ærum-
nis & angustijs præsto esse, atque suppetias ferre. Vnde alio in psalmo queritur iu-
sti anima, dicens: Et non egredieris Deus in uirtutibus nostris. Et est, ni fallor, ad
longam illam in solitudine Iudeorū peruagationem allusio, in qua diuinum cum
illis numen in columna noctu ignis, per diu autem nubis proficisci consueuerat.
Ideo à Vate est dictū, Cum pertransieris in deserto, quare sic Paraphrastes: Deus
cum tu præires populo tuo, & gradereris per solitudinem. atque hic Selah interie-
ctum est, propterea quod res stupore plenissima detegatur, Deum scilicet sese fa-
cile ac manifestum populo illi ingratisimo exhibuisse. Cæterum cœli distilla-
tionem, alij pluuiam, alij manna interpretantur. Nec suo quoque uocat mysterio
& sensu, quod Sinai & Israël coniuictim meminit Vates. Etenim in monte Sina
Israëlitas in peculiarem sibi populum & filium elegit. Vides ecclesiæ in Christo
electionem? Iam non illud prætereundum, ter Deus poni in hebræo: unde sic Pa-
raphrastes: Cœli sudauerunt propter præsentiam maiestatis tue, ô Deus: quin &
hic Sinai contremuit, ô Deus, Deus inquam Israël. A facie igitur Dei, à præsen-
tia numinis, à diuino illo Christi resurgentis aspectu, non tantum terra hæc ele-
mentalis terræ motu concussa fuit, sed uniuersus planè contremuit orbis, contrem-
iscitque continuè. Scinduntur autem non iam rupes amplius aut petra, uerum
hominum corda ad pœnitentiam ascita. Sudarunt sanè olim cœli, copiosissimisque
ad diuinæ maiestatis præsentiam perstillarunt aquis: modò uero nullus lachry-
marum à consternatis emanantium animis statuitur finis. En quam felix rerum
mutatio facta est per Christi egressum è sepulchro, in conspectu populi sui. En
quomodo in salubre magis timoris genus uersus est timor ille ludæorum horren-
dus, quo penè exanimati dixerunt Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus: non lo-
quatur nobis Dominus, ne moriamur. & ait Moyses: Nolite timere: ut enim pro-
baret uos uenit Deus, & ut terror illius in uobis esset. Aspicias quomodo cuncta
illis terrificæ contigere? Vis ne modò amabilem istiusmodi timoris audire com-
mutationem? Præ timore, inquit Matthæus, exterriti sunt custodes (ecce ludæo-
rum timor) & facti sunt uelut mortui. Quid porro? Respondens angelus dixit
mulieribus, dixit in quâ animabus in inquirendo Christo anxij & studiosis: No-
lite timere uos, nempe timore illo, quo facti sunt uelut mortui cæteri, sed eo qui-
dem, quo uobis concilietur pax & uita: scio enim quod Iesum quæritis (ô felicis-
simam inquisitionem) non est hic. Quid timetis? uitam ne inter mortuos quæri-
tis: surrexit enim, sicut dixit uobis. Adhuc ne res uobis dubia est: uenite, ô Deo
charæ, & uidete locum ubi positus erat dominus. Quam suauis hæc omnia effluunt
cursu, illa uero difficili & duro. Verum unde tanta gratiarum dimanauit copia, ô
Sinai Deus, Deus inquam Israël: scio, scio unde. Nam

Pluuiam uoluntariam segregabis Deus hereditati tuæ, & infirmata est, tu uero perfecisti eam.

Quid sit istiusmodi uoluntariū ros, & pluuia, cum aliàs à diuino hauserunt ora-
culo sancti Dei interpretes, tum ex illo Iohelis uaticinio: Et effundam, inquit, spi-
ritum meum super omnem carnem. En igitur imber ille uberrimus & salutaris, cuius
aquis irriguis mortalium corda madefacta, spontaneum Deoque dignum emittunt
fructum. Hæc est lex spiritus uitæ, gratia & Euangelium, quo purè sancteque po-
pulis diuulgato, sancti spiritus imbre fecundatur ecclesia, fitque eius obsequium
ac religio ultronea, aperta, libera, non coacta, uicque è duris hominum cordibus ex-
torta. Sunt & qui uoluntariam pluuiam ad Deum referant, qui suapte sponte,
ultrōque nostris minimè prouocatus meritis, salutiferam gratiarum pluuiam è lar-
gissimo suæ bonitatis fonte in nos effundere solitus sit. At in priorem tamen sen-

Cum litera quæ est Hebræis declinare uidetur. unde nonnulli sic transferunt: Pluuia liberarum uoluntatum rigas Deus, hereditatem tuam, & cum defecta est perficis eam. Paraphrastes uero simpliciter pluuia copiosam reddidit: utraq; enim interpretatio uberrime diuinarum gratiarum effusioni conuenit. Solet quidem id genus imbricum, quo homines longo siccitatis aestu afflicti exhilarantur, sensim, placideq; ac sua omnino sponte distillare, non uel atq; impetu, ut in tempestatibus fit, e celo deijci: & est perinde ac si dicat, eam tuam hereditati profudisti pluuia, uoluntariam nimirum, atq; adeo opportunam, quod si illis optio daretur, eam ipsam, non aliam eligerent mortales. Cæterum Dei hereditas, ut non semel admonuimus, ex gentibus a mundo uanisq; superstitionibus & cultu erutis, ecclesia est, quam hic nutantem, subtimidamq; dubiam, atq; ob præteritæ uitæ scelera pauescens, & ut notat Felix, afflictam asserens uates, a Deo perficiendam, atq; in iustitiæ semitis stabilendam prædicat. Mirum quam periculose, ante spiritus sancti donum, quod hic pluuia appellat Vates, ægrotabant homines: siquidem a legis minis ac terroribus concussis exanimatisq;, tanquam phrenetici, per salebrosos desperationis errabant anfractus, orbisq; uniuersus uno ueluti facto uolumine in interitum properabat. Verum Deus sui figmenti sortem miseratus, spiritum sanctum suum placidissimo demisit illapsu, atq; ita quicquid erratum fuerat, correxit, perfecitq;, ac metum illum exitialem, in amoris dulcedinem & suauitatem conuertit: & id quidem, cum uoluntarie nos genuit uerbo ueritatis, ut essemus initium aliquod creaturæ eius. Quocirca, ô Deus, ô numen, ô inexhaustum gratiarum mare,

Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi Deus.

Dictionem quam nostra habet translatio, animalia, cum Hebræis sit etiam coetus seu turba, miror cur animalia potius, quam coetum traxerit interpretes, quod si tamen illi animalium uox magis arrisit, quam hominum, fera transferendum erat, non animalia, ut notat Felix. Verum cum de fidelibus, deq; illis qui in felicissimis ecclesiæ pascuis alendi erant, sit sermo ac uaticinium, dictio animalia, non prorsus fortuito posita hic esse uidetur, atq; inconsulto: nam creber in scripturis est usus, ut per uarijs nuncupentur animalium uocibus & nominibus: modo hi oues, modo equi, modo etiam boues, & id genus alia appellantur. Quid? si quem uiderit uulgus duriter sese in edomanda carnis petulantia exercitantem, ridentemq; iniurias, atq; ambitiosorum hominum pariter & inuidorum persecutiones animose contemptimq; ferentem pro Christo, nonne asellum illum esse stolidum, aut mulum in onera contumacem & durum, proclamabit? In eiusmodi tamen animantibus tota uis fidei posita est. Duri igitur in onera, oppressi, derisi, a mundoq; contempti & expulsi, animalia ea dici possunt, quæ spiritus in Dei hereditate commorari asseuerat, & quæ sub una, & illa quidem tenui ac neglecta paupertatis uoce delineat, dicens: Parasti, hereditatem scilicet, gratiam, euangelium, gustumq; celestium, in dulcedine tua, ô Deus, non in terrore ac minis, ut quondam lex parata fuit Iudeis. Sed cui potissimum tanta parata est felicitas, ô altissime? Pauperi, hoc est, in his quæ ad mundum attinent, nudo, iustitiæq; fame laboranti. Ergo esurientes imple bonis, & diuites dimittis inanes. Vis ne, mi lector, fustus etiã, quæ sint ea quæ uero pauperi præparauit Dei benignitas in dulcedine & suauitate, non nescire? Audi:

Domini dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa.

Ecce præparatio illa suauis, refertissimaq; dulcedine, quam a Deo pauperi spiritu præparatam legimus, Dei scilicet uerbum, ac præconium fidei. Quam certe uerum illud est, quod pulchri pedes sunt euangelizantium pacem, euangelizantium bonum. Verum suauitas hæc inæstimabilis, qua miro afficiunt spiritus oblectamento animæ, inefficax planè est, nisi a numine uirtus ea suppeditetur, qua mens imbuta, non tantum sibi ipsa, quantum cæteris, illum animi conciliet ardorem, ut non iam uerbum illud, quod sparsim in populos disseminatur, appareat, sed merus ignis, & fax, & flamma. Quæ pectora tam ferrea inueniuntur atq; immittia, quæ

quæ a Dei uerbo illo, quod a mente minimè arroganti, aut ore uano, et si disertum, sed a spiritu, a fide, a charitate proficiscens, purè in populos diffunditur, traiecta non emollescant? Optimi profecto, ac planè rari, istiusmodi erigendi ædificij non sra hac ætate in terris apparere architecti, uerè ad reuocandam pristinam atque adeo apostolicam prædicandi Dei uerbi rationem ac formam, e celo elapsi, uiri quidem in spargenda Euangelij suauitate adeo mites & ardentes, ut nemo inueniatur tam altè in desperationis barathrum profectus, quin his uel semel auditis, animimum subito colligat, nouamq; induat uitæ faciem: ita uiuax est Dei sermo, atq; efficax. Ite igitur quo coepistis spiritu uiri a Deo missi: nam dominus dabit uerbum euangelizantibus. uirtute multa, tantum absit fucus. Cuperem certam meam professionis homines a tam coelesti satione non esse immunes, ne nihil tandem ad templi fabricam attulisse iudicentur. At pariant saltem calamo, simulac ore nequeunt, si quid, quod Christi maiestate dignum sit, parturiunt. Mutire in excubijs tam necessarijs non licet. Sed ad psalmum. Psaltes enim ad antiquum Iudæorum morem alludens, qui uictoribus è prelio reuertentibus cum choris atq; instrumentis musicis occurrere soliti erant: quod sanè munus epinicia pro uictorijs decantandi, aut mulieribus in primis demandatum fuisse. Vnde illud est, quod Sauli, cæso Golia per manus Dauidis, è bello redeunti, egressæ sunt obuiam mulieres concinentes, Saul percussit mille, & Dauid decem millia: ad illam, in qua, ueterè alludens consuetudinè, illud protulit: Dominus dabit uerbum euangelizantibus, seu, ut hi uolunt qui ad mulieres id referunt, annunciatricibus. Quare sic ex hebræo reddunt: Dominus dedit, quæ annunciatricibus de copijs maximis canerent, & quid canerent, subiunxit:

Rex uirtutum dilecti, dilecti, & speciei domus diuidere spolia.

En laus illa, quam de sponso canunt filij sponsæ, nempe quod deuicta morte, rex merito appellari debeat uirtutum, hoc est, exercituum dilecti populi sui, multum in qua dilecti, quemadmodum ipse dilectus est patri. Et gratificauit nos, ait Paulus, in dilecto filio suo. Dilecti igitur simul & dilecti ab æterno patre, suo annexi sumus dilecto unigenito, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Idcirco cum tam carè, ut cruor est Christi, coempti sumus, quid causæ est, quin dilecti, dilecti appellari debeamus? Quid? non solum enim robustissimi qui sunt in acie domini, atq; in conflictu strenui et uictores, castra hostium diripere ualidi erunt, uerum etiam ipsi desides domi, atq; absq; labore & puluere belli, speciosi erelegates, una cum cæteris domus, & nonnunquam copiosius quam illi, diuident spolia. Hi sunt, ni fallor, qui ad Iesu pedes quiescentes, ad coelestes summa cum pace animi rapiuntur contemplationes, cum alij interim in domini uinea sudantes, totiq; in infirmioribus instruendis ecclesiæ membris intenti, nihil non agunt quod Dei uerbum per uniuersum latè orbem disseminetur. Atq; his quidem duabus fidei partibus, summam perfectionis ecclesiæ consistere non dubitamus. Verum seculus hunc uersum legunt, uertuntq; Hebræorum interpretes, & in primis diuus Hieronymus, qui sic transtulit: Reges uirtutum foederabuntur, foederabuntur, quod ad Apostolos, apostolicosq; uiros, ut sunt episcopi, cæteriç; Ecclesiæ antistites & doctores, pertinere asserunt, quorum honori id oneris annexum esse uidetur, ut in subiugandis fidei hostibus unanimes, atq; uno Dei uerbi telo armati, in ecclesiæ castris diuersentur. Alij item ex hebræo quoq; sic uertere libuit: Reges uirtutum fugient, fugient. quod de ecclesiæ hostibus diuini uerbi fulmine exanimandis, adeoq; precipitanter in fugam agendis, ut uel ipsis etiam mulierculis domi ociosis, illos expoliandi fuerit facultas, intelligi potest. Vnde sic Felix: Et habitatrix domus diuidet spolia. Sed altiori mysterio, species domus & pulchritudo, est fidelium unitas, qui lætantur in messe, exultantq; sicut uictores capta præda, quando diuidunt spolia. Verum de his satis, cum prolixè quoq; subsequens tractandus sit uersus, ob lectionis uarietatem.

Si dormiat inter medios clericos, pennæ colubæ deargentatæ, et posteriora dorsi eius in pallore auræ.

C Prætereo prudens quæ hîc de cleris à nostris dicuntur, sublimia illa quidem & diuina, sed quæ nihil ad hunc uersum explanandum faciunt, cum dictio illa in codicibus emendatioribus non inueniatur. Si quidem ea est in hoc loco Vates in tentio, ut atræ comparat nigredini mortalium miseriam: candori uerò, à miseria liberationem. Cuius rei (opinor) fuit præludium, quando resurrectionis Christi, nostræ omnis miseriæ ob longum in peccatis usum contractæ liberatoris, è tumulo nuncij splendidissimis mireq; albicantibus uestiti indumētis apparuere. Quo circa sanctissimæ quædam mulieres cum timore simul & gaudio celeriter à monumento exeuntes, rem stuporis plenam cæteris enarrarunt discipulis, cum nîhi Iominus antea, cum adhuc peccati negociū in purissima Christi carne ageretur in cruce, tetra omnia fuissent, luctuosa, ac mœsta. Ex hebræo itaq; sic reddit Felix: Si dormiatis inter chytropodes, hoc est, ad focum desidēs. quod expressius ab alijs redditur: Cum iaceretis inter ollas, alæ columbæ obductæ argento. Clarius adhuc nonnulli: Si etiam tanquam inter ollas desidētes atri sitis, iam eritis candidi uelut tecti pennis columbæ. Fulsus porro Campensis: Si hucusq; inter fuligine obductas ollas iacuisistis, et tam atri quàm carbo facti estis, eritis posthac tam candidi quàm alæ alicuius columbæ, etiam si argento exornata fuerit, & penne illius eleganter admixtum habeant auri pallorem. Vide, ad quantum ecclesia candorem, è uitiorum fumo atq; errorum fuligine eruta, promotā sit, quæ niueis columbæ pennis, plumisq; argenteis fuluo intertextis auro comparetur. Quid elegantius in omni rerum artificio cerni potest, quàm cum nitidissimum, purgato splendidoq; distinctum auro, argenti uas facti, aut indumentum conspiciatur? Ita nimirum ornata est Dei ecclesia, nempe fide, ac Dei uerbo, igne spiritus excocto, atq; uti solet purgatissimum argentum uase alchimico affabrè depuratum, miro defæcato artificio. Atqui istiusmodi duabus suffulta alis ecclesia, adeò in altum euehitur, ut nullo remorata obice aut impedimento retar detur, quo minus

D in sinum patris fessa, unā cum eius filio deuolet, conquiescatq; ulla absq; perturbatione, in Dei amore. Atræ enim nigerrimum in modum obducta est anima caligine ac fumo, cum in peccatis obuoluta, ad concupiscentiarū præfurnium, aut chytropas, ociosa sedet: uerum à diuino experrecta numine, uulneratq; ad uitam, tetrīs illicò exuitur corui illius pennis, qui egrediebatur, & non reuertebatur, ut inquit Moses, ad arcam: Columbæq; argenteis induitur plumis, quæ uirentibus oleæ ramum folijs secum afferens, ad arcam reuerfa est. Vide quid Paulus de utriusq; alitis afferat pennis: Sicut, inquit, est ueritas in Iesu, deponere uos secundum pristinam conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Ecce corui nigredo: ecce animæ fuligo ante Christum. Vultis ne modò, ait, columbæ è regione candorem attendere? Renouamini autem spiritu mentis uestre, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Verum unde hæc (pro immensa dei bonitas) unde hæc, inquam, tam repentina ecclesiæ albedo? unde candor? unde subitū istuc effulsit lumē? nempe ex eo, quod

Dum discernit cælestis reges super eam niue dealbabitur in Selmon.

Non ultra Hebræis procedit uersus. Mirantur nonnulli interdum, cur tam uarijs, tam uè frequentibus utatur similitudinibus Vates. Hi nouerint, præcipuum id in poetis requiri, quod aptè, uariè, concinnèq; sua perornent metra comparationibus & metaphoris. Ad hæc, quid maiorem afferre solet rebus pertractandis notionem ac lucem, quàm cum similitudinibus utimur? quibus quidem, tanquàm ornamentis ac gemmis, totus is intertextus est psalmus. Etenim posita columbæ candicantis similitudine, aliud item candoris genus copiosissimum adducit Vates, montis scilicet Selmon, qui proxime Iordanis ripas situs, niue fermè perpetua summo albicat uertice. Felix tamen nulla de monte hoc mentionem faciens, sic transtulit: Dum extendet omnipotens reges in ea, uelut niue dealbabis obfcuritatem. Idem ferè Campensis: Cum distribueris, inquit, ô omnipotens, per

A varias prouincias, qui regant eam (columbam scilicet) tu candidiorem reddes eam niue, quæ hucusq; uersata est in obscuritate. Ergo à pastorum perfectione, quos hîc reges appellat spiritus, candor istiusmodi, qui niuem quamuis candidissimam superat, in subditis perficitur: quando quidem obscuro & caliginoso anstite, nempe in mundi cæno ac uolutabro sese oblectante, aut indocto, aut, si docto, Dei timore uacuo, non candor quidem argenteus aut aureus obducitur ecclesiæ splendor, sed caligo, nigerq; fumus, & atra nox. A suis igitur superioribus stat, aut nutat religio: nitoreq; aut nigritie ab eorum qualitate induitur Christi sponsa. Verū occultiori sensu montem hunc Selmon, quem caliginosum, seu, ut uult Philo, umbram offendiculi interpretantur, Christum esse suspicor. Nam quicquid candoris nacta est ecclesia, à cruentis Christi uulneribus, ac cruce ortum habuit, quæ quidem gentibus stultitia, Iudæis autem scandalum semper exitit. Crucem etenim Christi ueluti in conspicuo positam cernimus: ad illius uero gloriam, utpote profunda in caligine diuersantem, cæcutimus omnino: ita prorsus humana est conditio. In hoc igitur monte obscuro atque umbroso, hi qui sua execrantur scelera, refrigerantur, illamq; nanciscuntur animi pulchritudinem & candorem, quem in Dei religione esse conuenit, & qui passim omnibus ob præsulum integritatem conciliatur. Mons sanè iste felix, est mons aureus, mons sanctus,

Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus. Ut quid suspicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum est Deo, inhabitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.

Miror si quæ hîc de feracissimo dicuntur monte, de alio dici monte opinaris, quàm de illo, quem præparatum in uertice montium, & ad quem confluere debebant omnes gentes, prædixit Esaias: is est Dei filius: id saxum illud est, quod è monte absque manibus excisum fuisse legimus. Vide itaque nostri montis fertilitatem: si quidem cum gratiarum omnium copia refertissimus sit, uarijsq; constitus uirtutū plantis, nonne mons Dei merito dici debet? nonne pinguis? nonne coagulatus, seu superciliorum mons, ut uertit Felix, hoc est, in uaria assurgens iuga? nonne, inquam, ferax est, opimisq; uberrimus pascuis? atque his omnibus, qui cum Vate illò Morastite sese ad montis domus Dei Iacob ascensum accingunt, obuius? Quid? nonne ille, de cuius nemoroso uertice audacissimus Abimelech cum exercitu præcidit ramos, quorum fumo atque igne, mille hominum cum præsidio turris Sichem extincti sunt? Verum haud omnium quidem est, quod de Corintho dixere antiqui, adire Selmon: quoniam mons Dei est, quem qui ex inquinato uulgo tetigerit, siue iumentum id fuerit, siue homo, non uiuet. Cum itaque bonis omnibus redundans sit mons iste, qui fit, ô diuini expertes luminis, ut cæteros huic similes esse montes suspicamini? nam una est Ecclesia, unus Christus, unus mons, ad quem utique omnes, quibus sua curæ est salus, confugere necesse est. Is solus est enim, in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo, non ad tempus quidem, sed in æternum. Si quidem Pater & Filius idem est Deus, idem amor, eadem uoluntas, numen, maiestas. Cæterum, Ut quid suspicamini, secus habent Hebræi, Sic Felix: Cur exi letis montes excelsi? illum montem dilexit Deus, ut inhabitaret ipse, qui quidem Felix, seipsum exponens, ita ait: Ut quid insidiosè intuemini montes altissimi aduersus montem quem dilexit Deus, ut inhabitaret ipse? Vnde Paraphrastes: Quare inuidetis reliqui quantumuis cliuosi montes, monti huic quem elegit Deus? Montes porro excelsos seu cliuosos appellat Vates, rebelles angelos, atque horum simillimos, mundi huius sapientes, superbosq; atque, ut eos depingit Paulus, repletos omni iniquitate & malitia, contumeliosos, elatos, inuentores malorum, absque fœdere, proditores, ac Deo tandem odibiles. Putas ne sua tunc tempora duntaxat deliniasse Apostolum, an nostra quoq; similiter? Vtraque, opinor. Quid si nunc uiueret? aut (credo) scelerum magnitudine deterritus, sileret omnino, aut ad rauim usq; clamaret, sese non omnia quæ dicenda fue-

erant, dixisse, connumerasseque flagitia. Totus plane corruptus est orbis. Verum ne à monte sancto Dei declinantes, per loca deuia & inaquosa, id est, parum hominibus grata, diuagemur incauti, unde digressi sumus, reuertamur. Mirum quam fastidiose uera audiant homines.

Currus Dei decem millibus multiplex millia latantium: Dominus in eis in Sinai in sancto.

Ecce triumphantis Christi, quem montem Dei diximus, de peccato, atque adeo de morte & inferno dignitas. Nam, ut inquit ille, in multitudine populi dignitas regis: cuius sane multitudinis numerum, cum tam immensus sit, ut in ipso, quicquid credentium usquam fuit unquam, eritque in posterum, intelligatur, quis aliquando recensere poterit. Omnium enim quotquot cum Christo resurreximus, conregnabimusque, sedentes in caelestibus, ut inquit Paulus, in Christo Iesu, pompa huius uictoriae describitur, non solum angelorum, ut nonnullos interpretari uideo. Porro currum mentionem hic facit Vates, morem spectans triumphantium, qui curribus uecti aureis, insigni sese uisendos populis praebent spectaculo. Ad haec, indiffinitum uolens intelligi numerum, diffinitis usus est uerbis: quod expressius ab Hebraeorum interpretibus redditum est. Sic Felix: Currus Dei centena millia, duo millia angelorum. Alius uero: Currus Dei bis decem mille millia. Rursum alius accumulatus: Currus tui o Deus myriadum, ac infinitorum millium sunt. Paraphrastes autem sic totum integrum reddit uersum: Equitatus Dei centenorum est millium: habet & angelorum millia, quibus comitatus nunc huius monti adest Dominus, sicut olim Sinai, cum sanctimonia, ut plane illud, quod nofter uertit interpres, in Sinai in sancto, ad tremendam illam, religionisque plenissimam, ac numinis Dei praesentiam referatur, cum tota circumquaque tubarum clangore, atque horrifono terrae motu, ac tonitribus perstreperet regio, descenderetque Dominus, ut inquit Moses, super montem Sinai, in ipso montis uertice, sancti retque suo cum populo foedera. Is igitur idem ille est, qui in Sinai olim uertice, tam maiestate plenus apparuit, qui & nunc innumerabilibus myriadum latantium millibus euectus equis, orbemque uniuerso subiugato, occisa morte, deletoque peccato, non Capitolium illud impium, Ioui dicatum, praesente senatu ascendit, sed caelum, sed digniorem spirituum caelestium sedem supergressus, ad dexteram Dei patris una cum suis simillimis, nempe cruci, contempto mundo mundique tyrannide, affluetis, collocatus est. Quo circa (ut te nunc alloquar, o altissime)

Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.

Aperte hunc uersum de Christi resurrectione, seu post crucem exaltatione, donisque spiritus, adducit ad Ephesios scribens Apostolus. Sed quod nos legimus etiam cum Hebraeis, accepisti dona, Paulo est, dedisti dona, sensu nimirum potius adducto, quam uerbis ipsis. Siquidem quo ex hominibus dona, hoc est, sanctas animas acciperet Deus, dona prius oportuit ut daret. quod quidem Paulus prudentissimè superioribus attexuit uerbis, asserens, quosdam apostolos à Deo datos, quosdam prophetas, alios Euangelistas, alios pastores & doctores, qui sane omnes eorundem minimè donorum immemores, electos, per Euangeliumque acquisitos, uice munerum Deo offerrent: ille uero tanquam suae beneficentiae fructum, proborum animas quasi donaria sumeret. Ad haec Christus, ut asserit Augustus, secundum quod unus cum patre est Deus, dedit dona hominibus: secundum autem quod caput est Ecclesiae, accepit, sed in hominibus, sed in membris, sed in his qui spiritus donis indigebant. Neque perinde diuina incongruum est bonitati dicere Christum etiamnum largitiones ac dona à patre accipere, quando sui accipiunt quorum ipse caput est, ipsi uero uia illius membra: nam quicquid uel bonorum à patre, aut ab homine, uel malorum quoque ab improbis suis irrogatur amicis, id sibi irrogatum putat. Verum quoniam dona istiusmodi spiritus adhuc in occultissimis diuinae prouidentiae recondita erant thesauris, anteaque Christus eo, unde nunquam

discesserat, remigraret (nondum enim erat spiritus datus, quia nondum Christus erat glorificatus) necesse plane fuit, ut hinc ex hoc mundo, ut ipse aiebat, transferret ad patrem. Idcirco suos consolans discipulos, incredibilem in modum ob suum amundo abitum afflictos, solitus erat dicere: Nisi ego abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Profligato itaque mundi principe, o lumen meum ac uita, imisque istis relictis tenebris, ascendisti in altum, accepisti dona in hominibus, qui sumus nos, quos tu tibi, ut tua in caelis dona essent, in terris per tuum sanctum uerbum atque Euangelium, è quo amor ac fides egerminarunt, praeparasti. Nonne aureo tuo ore illo, quo condita omnia in lucem edita sunt, dixisti: Cum exaltatus fuero à terra, omnia (ea dona) traham ad me? Verum tu prius, in ipsaque triumphi pompa ac gloria, captiuam duxisti captiuitatem, tua nimirum dona, nempe electos, per turpissimam Adae praeruaricationem, sub daemonum concupiscentiarumque imperio pressos: hinc, tanquam uictoriae testes, tecum duxisti solutos, ac plane liberos: illinc uero pone aliam catenis onustam captiuitatem, hoc est, quicquid miserrimum hoc Adae genus captiuum fecerat, scilicet diabolus, peccatum, mortem, infernum, currum sequi triumphalem praecipisti. O laetum spectaculum. Vide quam manifestè donorum huiusmodi munificentiam, belli item, uictoriaeque & triumphi imaginem describit Paulus: Donauit, inquit, nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Quod donarium unquam uisum est tam nobile & copiosum? Vis ne dirum cum tenebrarum principe audire congressum? Et ipsum, inquit, tulit de medio, affigens illum cruci. Difficile illud sane fuit ceramen, & cruentum, sed felix omnino subsequuta est uictoria, & triumphus. Et expoliens, ait, principatus & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. En igitur quomodo secum captiuam duxit captiuitatem Dei filius, ducitque continet. Quare non frustra à Paulo fuit dictum: Deus semper triumphum suum agit per nos in Christo Iesu. quid illud? Et captiuam, inquit, ducimus omnem cogitationem ad obediendum Christo. Ita nimirum nostra hac etiam tempestate triumphat Deus in Christo per Ecclesiae ministros atque antistites, si boni sunt, haud secus, ne forte triumphum illum esse Deo dignum opineris, cum quis sibi subditos adeo acerbè atterit, atque iniurijs affligit, ut plane nullum suum esse dominium arbitretur, nisi imbelles opprimat, atque de illorum contumelijs triumphet. Viliissimus is est animus, ne illum interim impium appellem, atque à Deo alienum. Caeterum, Etenim non credentes inhabitare dominum Deum, Hebraeis est. Insuper etiam rebelles, seu defectores, ut inhabitet Iha Deus. Iha porro dictionem, partem esse tetragrammaton, quam seruatores interpretantur, in superioribus diximus. Vnde sic sensum reddit Paraphrastes: Quin & rebelles plurimos, & Dei penitus ignaros, in gratiam recepisti, ut uerè dici nunc possit, habitare inter homines te seruatores Deum. Quare

Benedictus Dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

Sunt uoces hae laetitiae, Christum ad caelos usque laudibus efferentium, qui perpetuis tanquam epinicijs in ecclesia propter assiduas proborum uictorias exultantes, audiuntur. Idcirco additur, die quotidie: hoc est, de die in diem, ut ex graeco transferri potest: seu ex hebraeo simpliciter, quotidie, aut per singulos dies. Laudandus itaque dominus Deus, qui cursum hunc uitae nostrae, atque iter, curru illo suo triumphali adeo, si quid scabritiei inerat, explanauit, ac tutum fecit, ut nihil in eo, quod prosperum idem non sit ac fortunatum, remanserit. Ipse, ipse inquam saluationum omnium nostrarum autor est, & effector. Sunt qui uocem, quam nosster transtulit interpres, salutarium, Hebraeis Iesuoth esse asserant, qua totius Trinitatis opem mortalibus collatam signari opinantur: unde ex nostris sic quidam, Cum uideris Iesuoth, id est, salutare, in psalmis, assurge ad laudandum patrem & filium & spiritum sanctum, nostrae salutis autores, unum & idem, omnipotens, salutare. Caeterum in hebraeo nulla de itineris prosperitate fit mentio: sed ea illis est litera, quae solitos in Vate affectus, nempe concitos atque ardentes, offen-

C dicit. Aggrauabit, uertit Fel. nos Deus salute nostra: hoc est, ut se ipse interpreta-
tur, pro onere imponet nobis salutem. quod ex eodem alius fonte clarius reddi-
dit: Gratia, inquit, domino Deo quotidie, qui nos salutaribus beneficijs obtulit,
unde Paraphraſtes: Tam est in nos beneficus, ut onerare nos uideri merito pos-
sit. Diuinis, inquit, obruimur donis, oneramus, ad summumq; explemur. O certe
rem multa animaduersione dignam: quare non immerito huc interiectum est Se-
lah. Præterea non contentus Dauid, & semel, & iterum in uno eodemq; uersu no-
men Dei amabile posuisse, etiam atq; etiam idem in sequenti, more suo, non absq;
tamen diuinitatis, sanctæq; Trinitatis mysterio, inculcat:

Deus, inquit, noster, Deus saluos faciendi, & Domini Domini exitus mortis.

Deus saluos faciendi, ex græco simpliciter uerti poterat, Deus salutis: uel, in
salutem, ex Hebræo: uel etiam, salutem, hoc est, ut interpretatur Paraphraſtes,
omnimodæ salutis autor. Alij etiam auxiliorum uertunt, quod uerissimū illud Dei
in Osea appareat: Perditio tua, inquit, ex te Israël, ex me tantummodo auxiliū
tuum. Illud quoq; domini, domini, suo non uacat mysterio. Volunt enim primā
dictionem, quæ puram Dei naturam ac substantiam præferat, nempe tetragram-
maton, Hebræis esse: alteram uerò Adonai, quam diuus Hieronymus ex more
Deum trāsferre solitus est: illam autem, Dominum. Quocirca is erit sensus, quod
Deus ille, qui per se est, uiuūq; in seipso, atq; in se manens, & uitæ & mortis, tan-
quam omnium dominus, imperium possidet, quemadmodum mortalibus seruandis
est autor, ita ut mors exeat, longeq; à suis propellatur, illius bonitatis propri-
um est. Ad Deum itaque salus, ad Deum uita, ad Deum tandem attinet mortem
procul effugare, expelleretq; à suis, qui interdum in morte deferri uidentur: namq;
eo aliquando artificio ad crucis gloriam sensim promoueri uult Deus suos. quan-
quam hinc mihi nescio quid subodorare uideor mysterij, felicissimæ uidelicet re-
surrectionis Christi, qui è mortis uinculis egressus, ad immortalem accitus fuit
D uitam, quod & nos cum ipso, abiectis prius mortalitatis exuuijs, dirutoq; molis hu-
iusce corporeæ obice atq; impedimento, introducemur beati. Hinc igitur nostræ
ad incorruptionem reuiuiscentiæ sit mentio, cuius autor, atq; ut inquit Paulus,
primogenitus, fuit Christus: primogenitus, inquit, ex mortuis, ut sit in omnibus
ipse primatum tenens.

*Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium
in delictis suis.*

Capita hinc uocat spiritus, peruersarum sectarum principes ac duces, quos una
cum perseverantibus in delictis suis contractum iri uaticinatur. Hebræi tamen
caput uertunt singulari numero. Nam certe sublato è medio seditioforum duce,
seditio, ut in prælijs sit, actutum residet. Quid de illis opinandum, in quorum ore
illud est frequens & tritū: Si uis regnare, diuide, hoc est, seditioes excita? haud-
quaquam Christianorū mos is est. Vide quid dicat: Et si, inquit, Deus saluos fa-
ciendi, non interimendi Deus sit, ueruntamen iustus est. Eam ob rem caput illud
superbum, ducemq; sceleratum inimicorum suorum, nempe factiosæ, ac tum in
Deum, tum in homines iniuriosæ multitudinis altorem percutiet, perpetuoq; de-
nudabit opprobrio, quemadmodum denudantur folijs arbores, aut riuū alueus,
ut inquit Esaías, à fonte suo. Verticem capilli, more Hebræo pro capite posuit:
hoc est, illius nudabit caput, prorsusq; quod uulgo notū fiat, glabrum reddet. Pa-
raphraſtes autem sic interpretatur uersum: Proculdubio, inquit, Deus uulnera-
bit caput inimicorum suorum, findet caput eius, qui perdurat in peccatis suis ob-
stinatus. A capite igitur, à principe, ab ipso uulgi uertice ortum ferè habet quic-
quid delinquit multitudo. Sed

Dixit Dominus, ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris.

Vide aptissimam similitudinem in diuino describendo, in sceleratum seditio-
forum caput & ducem, iudicio, quem Og regi Basan, Pharaoniq; Aegypti, im-
pijsimis nimirū regibus ac sæuis, comparat Vates. Dixit itaq; Dominus, sic de-
creuit.

A creuit. (Mos est prophetis, si quid serio dicturi sunt, & quod summam indubita-
tamq; exposcit fidem, huiusmodi locutionis genere præfari: Hæc dicit dominus.)
Sic igitur ab æterno loquutus est Deus: sapientissimo, atq; eo quidem omnino
modo, & robore, meos tutabon subditos, conuertamq; de graui impiorum iugo
in libertatem, quo ex Basan olim occiso rege, delectoq; illius exercitu, populum
eripui meum, illiq; inimicorum bona ac fortunas diripiendas tradidi: uel eo quo
antea fluctibus obruto Pharaone, mare siccis peruadarunt pedibus. Is enim sen-
sus, ne nouus coactusq; uideatur, è litera quæ est Hebræis, formari potest. Siqui-
dem, de profundis, seu profundo maris, hi uertunt: non, in profundum, ut nostra
habet editio. Proinde ex illis quidam sic transtulit: Restituam à Basan, restituam
à profundo mari: hoc est, populum meum afflictum, atq; à tyrannis oppressum,
è malorum immensitate atq; profundo, in liberiores uitæ statum restituam, de-
lectis interim profligatisq; meæ religionis hostib. quos tam seuerè, ut meriti sunt,
percutiam & uulnerabo,

Ut intingat pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Dira sanè, sed æqua nihilominus, ac digna sceleratis impiorum ausibus ultio.
Adeq; inquit, inexorabiliter illos feriam, ut pes tuus conspergi illorum possit san-
guine, linguaq; canum tuorum lambere illum, & si libuerit, bibere ualeat. Ab
ipso, ad improborum altorem referunt: unde sic suis in annotationibus scribit Fe-
lix: Ut pes tuus, & lingua canum tuorum intingat in sanguine, qui effluet ab
inimicis, & ab ipso principe eorum. Nonnulli uerò ad Deum illud referri existi-
mant, & dicunt: Ex inimicis ab ipso, Deo scilicet interemptis. Vide an horum
omnium typus Achab ille impius, uenditusq; ut faceret malum in conspectu do-
mini, fuerit: cuius sanguinem, ut est in tertio Regum, cum in prælio occubuisset,
linxerunt canes in Samaria. Verumenimvero tuæ partis homines, pijs nimirum,
ac religionis suscipi deq; studiosi,

Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

Melius uertisset interpretes, si gressus, aut incessus, aut etiam, ut interpretatur
Campensis, successus uertisset. sic ille: Viderunt pijs hos successus (nempe ultio-
nem sumptam ex hostibus, opemq; illatam oppressis, atq; omnia demum, quæ
hactenus in triumphali pompa pro diuino asseruit honore spiritus) & agnoue-
runt eos esse abs te. Successus, inquã, illos esse agnouerunt abs te, qui Deus meus
es, & rex meus insigni sanctimonia præditus. En quanto hinc mentis ardore affe-
ctus fuit Vates, quanta uis fidei, quanta amoris: quod sanè ex repetitis uocibus il-
lis à corde mirū in modum cœlesti exusto incendio manantibus copiosissimè de-
monstratur, Deus, Dei mei, regis mei, & qui est in sancto. Quid sibi hæc uolunt?
Viderunt, inquit, felices animæ illius incessus, atq; inter illos, qui piè casteq; ui-
uunt, uestigia & successus: quia Deus meus est, mea uirtus, mea sapientia, meus
amor, illeq; cuius domicilium sanctimonia est ac puritas, tantum abest ut in sor-
dido diuerſetur animo sanctus sanctorum. Idcirco

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuencularum tympanistrinarum.

Pompa hinc gaudij spiritualis ecclesiæ narratur, cuius internæ lætitiæ signa illa
sunt solennia, quæ in cantorum numero concinnè admodum perornato, distin-
ctioq; uarijs cantibus atq; instrumentis musicis, palam apparent: addo & templo-
rum insignes uariatosq; apparatus, ac sonoros illos, atq; ad numerum disposi-
tos, altisq; è turribus auditos ex ære strepitus & tinnitus, quibus non parum exhi-
larari solet multitudo. Gestire tum gaudio uidentur omnia. Verum nihil propè-
modum hæc ad diuinū cultum, si, quamobrè ea à patribus instituta fuerint, igno-
ret uulgus. quanq; certè in ecclesiæ exordijs tum, cum pietatis summā in animo
positissimū sitam esse definirent homines, arderentq; omnia ullo absq; externo ad-
miniculo, istiusmodi templorū ornat⁹ in usu non fuisse suspicor. Patres tamē quæ-
admodum sanctissimi illi quidem fuere uiri, sic sanctissimè nostræ consulentes
ignauitæ, hosce longo quasi postliminio reuocarunt ritus, antiquissimos sanè il-

C los, quippe qui ante Christi accessum ad homines extiterint, quorumque morena Vates hic breuiter ob oculos ponere studuit: usque adeo tamen, quod si quid in- tus mysterij delitesceret, à candidis discuteret ingenijs, ac puris animis. Qui qui- dem mos is ferè fuit. Nam ornato templo, aut aræ loco, cum gratias Deo ob in- signe aliquod beneficiũ agere instituisent, cantores in primis anteire iussi (post primarios tamen multitudinis uiros) suauissimo rem inceptabant concentu. hi postea qui musicis modularentur instrumentis. Sed his omnibus interiecti puel- larum chori, tympana, honestissimis corporis motionibus, grauique ad numerum passu, atque inuicem gyro ac nexu, pulsabant, uulgus deinde. Vides ecclesiæ deco- rem: uides quò illæ spectarunt umbræ: uides diuinum in celebrandis Dei laudi- bus, & ordinem, & ritum: In re enim spiritus primi esse debent præfules & pasto- res, cæteri deinceps: alio qui quo exordio, aut quo unquam ordine aut modo, di- uinas illas celebrabit uulgus laudationes, quas tum ore, tum mysticis purarum mentium instrumentis, ac castimoniam tympanis atque organis celebrari oportet, nemine, ut sic dicam, anteambulone, qui & uita & doctrina, tanquam sanctitatis signifer, anteat? Obsecro, quid roboris imbecillium animis afferre potest præ- sul, aut nulla præditus sanctitate & doctrina, aut doctrina solummodo absque spi- ritu? Docti sunt & dæmones, sed nulli tamen sunt usui pietati. Quid porro can- tores hic positi (in longum iam nimium procedere psalmum uideo) unà cum psal- lentiũ uirginũ choris præ se ferant, tu, cui integer est animus, nempe à mundi ua- nitate liber, tecũ discute. Mihi sat fuit rei summã, ut olim Mercuriales statuar uias indicabant, præmonstrasse. Præcesserunt igitur principes, ut uertit Felix, postea psallentes, in medio uerò puellæ tympanizantes. Idcirco uos ea imbuti, qua an- tiqui erant, fide, atque animi candore, ô patres, ô præfules, ô qui audacter ad ani- marũ rectionẽ, difficilem illam omnino, acceditis, unã cum grege à uobis in san- ctitate & iustitia instructo, nõ odij, iniurijs, aut pessimo uitæ exẽplo dissipato,

D *In ecclesijs benedicite Deo domino de fontibus Israël.*

Quæ sint istiusmodi ecclesiæ, expressius ex hebræo referunt. In cœtibus, aiunt, laudate Deum. alioquin una est Ecclesia, una columba, una unico Dei filio spon- sa. Agitedum, inquit, diuinum, ubi quamplurimi ad id conueniunt, nomen cul- tumque extollite: purum enim Euangelium, non fabulas, non errores, non uestra somnia edocete, clauisque amoris, ac iustitiæ malleo uim fidei rudibus subditorum auribus insigite: & id in Ecclesijs, hoc est, in locis ubi habitat Christus, atque eius spiritus. Cæteri autem hominum conuentus, conuenticula magis impia di- ci debent, quàm plebs Dei, populisque acquisitionis, et gens sancta. O diui, inquit Dominus, ecclesiam malignantiũ. Qui porro sint, qui ad ueram spectent Eccle- siam, in sequentibus aperit Vates, dicens: De fontibus Israël, nempe illorum qui è Dei populo originem traxerunt: nam pro origine fontem dixit, utpote qui sit omnium, cæterarumque aquarum origo & principium. Vnde Felix uertit, de sca- turigine. quanquã fons ipse æternus, unde effluxit Ecclesiæ decor, ac uirtus fidei, Dei gratia est, ex qua illud suauissimũ, tanquam riuus, emanauit uaticiniũ: Hau- rietis aquas in gaudio de fontibus seruatoris. Quæ tamẽ gratia cum ab uno exeat principio, qui Deus est, ob uarios nihilominus effectus, multiplicesque deriuatio- nes & scatebras, plurali usus est uoce. quare is erit sensus: In Ecclesijs, id est, in concilijs iustorum, & congregationibus, magna Dei opera, exquisitaque, in om- nes uoluntates eius, laudate: laudate, inquam, dominum, ô uos, qui è Dei popu- lo, tanquã è uite propagine, aut è plantario surculi, originem ducitis: ibi enim uiuæ aquæ sunt, ibi pax, ibi Deus,

Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.

Duo hic mihi magno uidetur agere artificio Propheta. Primum quidem ad hi- storiam tribuũ istiusmodi, quasi aliter agens, prudentissimè alludens, Christi, san- ctæque eius Ecclesiæ mysterium detegit. Postea uerò, cuius uirtutis hi esse debeant, qui

qui alijs præesse efflagitant, obscuriori quadam uocum ratione indicat. Benjamin quidem tribus, minima omnium tribuum fuit, eo maximè tempore, quando ob stu- pram Leuitæ cuiusdam uxorem à Gabaonitis, penè tota à cæteris tribubus de- lecta fuit. Proinde Benjamin paruulum, nõ adolescentulum, hic legunt Hebræi. & quod noster uertit interpres, in mentis excessu, hi habent, dominatur illis. Vn- de sic Felix: Ibi Benjamin paruulus dominatur illis. atque id dictum uolunt pro- pterea, quòd regno multis postea annis floruit. Quamobrem autem tribuum so- lummodo Benjamin, Iuda, Zabulon & Nephthalim, mentionem faciat Vates, id non absque mysterio factum putant. Siquidem è tribu Benjamin Paulum, qui de Deo quasi in mentis excessu atque ecstasi locuturus erat, originem ducturũ præ- uiderat: è Iuda uerò non solum Christum omnium seruatorẽ, sed & eius consan- guineos, ut fuit Iacobus iunior, Simeon, Iudas, & Ioannes. Zabulon autem ac Nephthalim erant in Galilæa, è qua non paruam discipulorum manum Christum uocasse legimus. quare in Actis, ut refert Lucas, ardentè ac uariam loquendi pe- ritiam in illis admirantes Iudæi, dixerunt: Nõne omnes isti qui loquuntur, Ga- lilæi sunt? Illud quoque ab angelis prolatum: Viri Galilæi, quid admiramini, aspi- cientes in cœlum? Quòd porro Petrus, Andreas & Philippus Galilæi fuerint, ex Bethsaida, suo in Euangelio testatur Ioannes. Vide igitur, quàm callidè sciteque principes illos Ecclesiæ, de quibus alio in psalmo sic asserit, Constitues eos prin- cipes super omnem terram, in medium adduxit Vates: nempe illorum adumbrans effigiem, qui nunc sacris prelati locis, eo supra modum letantur titulo. Benjamin filium dextræ, interpretatur Philo, Iuda confessionẽ, Zabulon habitaculum for- titudinis, Nephthalim dilatationem: hæ sunt nimirum partes, quas ad animarũ auertitẽ spectare credimus: his sanè demptis, non uideo cur Dei ouilis appella- ri quis pastor debeat. Ut sit igitur in primis illius dextræ filius presul necesse est, de qua sic Salomon: Partes dextræ nouit dominus, uel eius quoque, qua se ample- xandam à sponso prædicat sponsa: Dexteræ, inquit, illius amplexabitur me. qui enim istiusmodi obstrictus est nodo & complexu, totus in Deum per amorem translatus est, hincque illa emanat intrepida, quæ sit ad salutem, confessio: quæ ut eo, quo modo fieri debet, efficiatur, bene forti animo, non meticuloso aut du- bio est opus: ut fermè absque Zabulon sua in confessione mutire Iuda uideatur. Tribus his itaque perfectissimis perornatus gradibus antistes, arctissimisque mun- di exutus impedimentis, nempe auaritiæ, libidinis, odiorum, superuacanearumque curarum, ambitionis, atque malarum rerum omnium altricis ignorantia, in cam- po dilatatur fidei, quæ est in Christo Iesu, in quo thesauri omnes insunt sapien- tiæ, ac sanctitatis: hisce enim meritò committitur à Deo doctrina spiritus, atque ani- marum curatio. Vnde additum est,

Manda Deus uirtuti tuæ, confirma hoc deus quod operatus es in nobis.

Hic mihi intuere, quàm egregio cœlitus dignentur cognomine ueri Ecclesiæ patres: hos Dei uirtutem esse, per quos æternus pater sua impartitur dona homi- nibus, asserit spiritus. Manda, inquit, synceris illis pastoribus, qui dextræ tuæ, per quam uirtutes operari consueciscis, sunt filij, ut tuum alant gregem, ut pascant, ut dirigant, ut ad aquas refectionis minent. Etenim tua suffulti manu, instinctique spiritus suauitate, quomodo sua illa abutentur autoritate, ut nonnullos, etiam ex his qui mundo mortui uideri uolunt, abuti cernimus? Quàm ualde execrandus est pastor, qui in moderando Christi grege, pro uirga, duro utitur fuste, aut gla- dio: pro amore, odio: pro beneficijs, sua tantummodo quærens commoda, male- ficijs. Verum tu domine, quod hucusque in tuorum operatus es gratiam & salutem, nostris haudquaquam offensus delictis, confirma, stabilique fac ratum esse decreto tuo, ut præponantur ouili, qui ueri sint pastores & patres, non mercenarij, non lu- pi, non tyranni: hoc sanè exorato, tranquilla omnia, quæ nunc commota uidentur & confusa, succedent: tunc pax, quæ nulla nunc est: tunc charitas, quæ peni- tus refrixit: tunc pietas, quæ ferè ignoratur: tunc suus decoloratæ restituet spon- sæ uigor, ac natiuus color, & gratia. Tunc, inquam,

C *A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera.*

Totam hinc penè ueram describi ecclesiæ effigiem & pulchritudinem uideo, quæ in eo maximè posita est, ut uerum Dei sit templum ac domiciliū: à quo illud in primis requiri oportet, ut totum, quantum est, uisionem referat pacis (hæc est Hierusalem) ac radijs à iustitiæ sole, qui Christus est, emicantibus resplendet. A pacato itaq; ecclesiæ statu & splendido, pacati illi reges, quos supra Dei uirtutem appellari diximus, suis cum muneribus, quæ sunt piorum animæ, uirtutum odoramentis insignes, prodire solent. O felicem animarum statum, si illis hi contingant patres, qui & uita & doctrina eam præ se ferant sanctitatem, ut dii merito in terris haberi possint, non homines, infinitis animi ægritudinibus ultro obnoxij. Interim uerò tu ô Deus,

Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in uaccis populorum, ut excludant eos, qui probati sunt argento.

Volunt interpretes Latini, malos principes & antistites hinc feras arundinis appellari, nempe crudeles & diros, qui in umbra calami, ut inquit Iob, in locis humentibus dormientes, ad omnem uentum doctrinæ mouentur, uertunturq; eam in partem, ad quam maiori impelluntur animi per motione. quos & cœtum taurorum in uaccas populorum, hoc est, in subditos debacchantiū, ut eos tandem à probitatis instituto & proposito, licet Dei uerbo, tanquam igne argentum, probatos excoctosq; deturbent, uocare libuit: quos omnes à seuerissimo Dei ore in crepandos uaticinatur Vates. Verùm litera hebræa alium signare sensum uidetur. Sic ferè illi: Dum increpas turbam lanceatam, cœtum ualidorum inter uitulos populorum, efficis ut deiecti uectigalesq; facti, argenti tributa pensitent. Ex quo in primis illud uidere est, neq; feras arundinis, neq; uaccas in Hebræo legi: alio item sensu argenti dictionem poni, quàm nostri reddunt expositores. quare sic Paraphrastes: Vasta multitudinem lancea armatam, & turbam eorū, qui robustiores habentur inter potentium filios, qui & uitulorum more lasciuunt, donec facti supplices, tributa tibi penderè cupiant. Quid tanta?

Dissipa gētes quæ bella uolūt, ueniet legati ex Aegypto, Aethiopia præueniet manus eius Deo.

Iam longis ueluti periodis expleto cursu, laudes diuinas in psalmi calce, tanquam excurso stadio, mirisq; interiectis de gentium ad fidem cōcursu uaticinijs, strictim accumulatur Vates. Legati, principes uertunt Hebræi, seu præstantiores, seu, ut uult Campensis, optimates. Verùm nulla ex his uocibus ambiguitas. Clamat dominus in Esaia: In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti, & titulus domini iuxta terminū eius: & erit in signum, & in testimoniū domino exercituum in terra Aegypti. Clamabunt enim ad dominum à facie tribulantis, & mittet eis seruatorem. Vides Aegypti accessum ad fidem, de quo tanta cum lætitia prædicit Vates: Huic porrò regioni contermina est Aethiopia, quondam propter religionis cultum, addo & circuncisionis obseruantiam, nostris ab autoribus celebrata: cuiusq; regnum Candax mulier tum uiribus tum diuitijs potentissima, ea maximè tenuit tempestate, qua primis florentibus ecclesiæ exordijs, eunuchum Hierosolymas cum muneribus delegauit: quod sanè fidei signum in regina illa iam antea à nonnullis ex diuinorum oraculorum interpretibus prædictum fuit, sed illud in primis Sophoniæ: Ultra flumina Aethiopiæ, inde supplices mei filij disperforum meorum deferent munus mihi. Caterum celebris admodum in Alexandria Aegypti uiguit olim Christianorum schola, ut refert Philo. Quòd uerò postea tam uastæ atq; eximie regiones à fide descuerint, occultior res est, quàm ut ab humano cōprehendi possit ingenio. Quid si nos eadem rebellionis pœna, ob nostram in Deum ingratiudinē, aliquando, ascitis in ecclesiam aut Parthis, aut Sarmatis, mulctari contingat? Cùm enim uideo totum penè orbem à uera defecisse religione, cur nostræ non timeam ignauitæ, ne dicam perfidiæ, & impietati? Porrò ne multum in excutiendo ab illis uocibus sensu, Aethiopia præueniet, manus eius Deo, laboremus, expressius reddunt Hebræi, Aethiopia

A Aethiopia curret manibus suis, hoc est, manibus onustis donis ad Deum: uel, ut reddit Paraphrastes, Aethiopia festinabit porrigere manus suas Deo. Causam subinde addidit: Et fœdus inire cupient cū Deo. Idcirco igitur cū nulla sit tam à nostro secreta orbe regio, quæ diuino non sit illustrata lumine,

Omnia regna cantate Deo, psallite domino.

(Hic Selah interponitur, quò de Gentium hinc fide uaticiniū fieri aduertamus)

Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli, ad Orientem.

Insidenti cœlis cœlorum, uertunt Hebræi, ab initio, seu, ab æterno: seu etiam, ne nouum nos fingere Deum insimulemur, à tempore quo conditi sunt. Atqui hinc Dei cū potentiam, tum deitatem, numenq; uerendum & æternum, uidere licet, qui cœlis, tanquam equo aut currui insidens, illos æterna moderatur prouidentia. Verū alios hinc mihi contemplari cœlos fas sit, quibus suauissimus insidet fessor Christus: hæc sunt enim castæ, puræ, ritèq; in fide Christi eruditæ cogitationes, nempe illorum, qui non iam sibi uiuentes, sed ei in quem per amorem transfusi sunt, ad mundi plausum minimè pertinent, sed suam conuersationē in cœlis esse multis indicat argumentis: imò ipsi animati cœli sunt, in quorum mentibus diuinus amor suum uoluit esse diuersorū. Ita profectò sanctissimi fuere Apostoli: ante illos Prophetæ: sunt & nostra quoq; (opinor) etate, sed rari, sed incogniti, sed suo contenti habitatore occulti, uolentes interim animo, dieq; noctuq; quietissimo pergustantes raptu atq; ecstasi sui amati triumphum, in quo onustus trophæis ascendit super cœlum cœli, ad Orientem, Deus ad Deum, à quo rerū originēs, ac naturæ suam sortitæ sunt uim, ac formam. En cœlorum animatorū delicia, en diuitiæ, en uoluptates, en uita animæ, in quibus uertuntur polis cœli isti Deo gratissimi. O nostram certè detestabilem uitæ rationē. In quibus, obsecro, curis, tam breuem consumimus dierum cursum? Non ab re est quidem, quod hinc Vates tam anxio inculcat affectu: Cantate Deo, psallite domino, psallite Deo. Nonne id tibi uidetur uelle dicere: Deus te totum requirit, atq; omni tempore, ô homo? Verùm res hæc dura admodū, ac planè impossibilis semper uisa est animis nondum ab amore mundi semotis. Quocirca ne unde excelsa istiusmodi animæ perfectio oriatur, ab Oriente scilicet illo, de quo sic præcursoris pater: Visita uirtuos Oriens ex alto: nos lateat omnino, additum est,

Ecce dabit uoci suæ uocem uirtutis, date gloriam Deo.

Videre hinc licet à quo emergat fonte uis animi, ac desiderium celebrandi Dei nomen: quæ sanè res cū duabus constet partibus, altera quidem in interiori animæ affectu atq; amore posita est, altera uerò in promulgando, uoce oris externa, nec minus uita ac moribus, Dei uerbo. Vtraq; tamen inefficax sit oportet, nisi alterius generis uox, uocum omnium concelebrantiū Dei honorē, moueat, accendatq; gratiam, & sonum. Ea quippe est, de qua alio in psalmo sic disserit Vates: Vox domini in uirtute, uox dicentis, ut uaticinatur Esaias, clama. Muta igitur nostra omnia sunt desideria, quamuis uocalissima appareant: muta suspiria, mutæ uoces, quæ ab æterna Dei uoce, à qua uirtus omnibus suppeditatur rebus, non inflammantur, ab eaq; uim sumunt & efficaciam. In uirtute quidem positum est regnum Dei, non in sermone atq; eloquentia: unde nō absq; altissimo rerum mysterio prædicaturis Christi discipulis apparuerūt, ut inquit Lucas, dispartitæ lingue tanq; ignis. Cuius porrò generis ille extiterit ignis, mox explicat. Et repleti sunt, inquit, omnes spiritu sancto. Frustra itaq; ad populos nunciij delegant euangelici, nisi illorum uerba eo incenduntur igne, qui audientiū corda moueat, concutiat, accendat, perterrefaciat, comburat tandem. Vis ne tuos inflammare auditores, ô doctor, ô antistes, ô diuini uerbi prædicator, ô qui bellè tuos tibi uideris proferre animi conceptus? Inflammæris tu prius, atq; ita & tu, & qui te audiunt, uno accensi spiritu, date gloriam Deo, non uestræ eloquentiæ, aut præparationi. Quòd si etiam nū à nonnullis, quo uitæ genere & ratione id assequi possint, igno rari contingat, illud, ne nimius sim, tantū modo dicam: nullam tam arduam rem

esse & difficilem, quin uitæ puritate, atq; in Deum fide, assiduè adiuta precibus, exoretur. Cæterum quam hinc gloriam intelligi uelit spiritus, Hebræus explicat. Tribuite, inquit, fortitudinem Deo, id est, uirtutem rerum atq; efficaciam, illi assidue, non uobis, non uestro ingenio, non sanctitati. Si quidem

Super Israël magnificentia eius, & Veritas eius usq; ad nubes.

Quam demum excelsus sit Deus, quam magnificus, quam uis suis in pollicitationibus constans, id mirabili in his relucet gratia, quæ in populi sui salutem, qui uerus est Israël, operatus est, operaturq; assidue. Splendor itaq; Dei, maiestas, gloria, uirtus, potentia, non tantum usq; ad nubes istas uisibiles, cælosq; ipsos ordinatissima pulcherrimaq; factos ratione & decore, pertingere uisa est, uerum etiam ad aliud quoq; nubium genus pertinere credimus, de quibus illa est Dei iussio in Esaia: Mandabo nubibus meis, ut pluant super eam imbrem, quam rem in sequentibus aperit spiritus, cum inquit:

Mirabilis Deus in sanctis suis.

Ecce de quibus loquebatur nubibus asseueratio, de sanctis scilicet animis, pureq; in Christo degentibus, & qui cum se aliquid esse non ignorent, attamen id totum Deo, eiusq; uirtuti ferre acceptum minimè dubitant. Eam ob rem à Vate infertur:

Deus Israël, ipse, non homo, non uis humana, non angelus demum, quantum uis supremus, atq; diuinæ proximus uisioni,

Dabit uirtutem & fortitudinem plebi suæ.

Quæ est Ecclesia in Christo, nempe fidelium unio, & comunicatio, qui ob innumera accepta à Deo beneficia, non cessant clamare quotidie, dicentes:

Benedictus Deus. Amen.

PSAL. LXIX. Danti æternitatem. Super lilia Dauid.

Aluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam.

D Lilia, in titulo, ne in superfluis desudemus, uult Fel. instrumentum fuisse se musicum, quo psalmus iste mirè diuinus decantari cõsueuerat, tamen de lilijs & nos quoq; aliàs diximus. Ad psalmum igitur declarandum nostra omnis uis ingenij, ac si quid est spiritus, sese accommodet. Sublimia ualde in hoc insunt sensa, utpote de Christo Dei unigenito copiosissimè differente. Quocirca illud in primis à candido impetrare lectore mirum in modum efflagito, ne meo hoc in labore dictionem quærat, ut ferè nunc fit, supra modum elegantem: sed id magis, an sensus illi, quos è psalmis exprimere cogito, ac naturali quodammodo stylo mandare literis elaboro, hi sint, per quos diuinum queat laudari nomen. Nihil sane aliud in hoc meo feriatu ago ocio, quam ut Deum tum animo, tum calamo sanctissimum illius nomen extollere gestiente, placem, beneuolumq; mihi reddam: hoc enim impetrato, rumpatur utuis mundus, atq; in me irrugiat, beatus sum. Quod hic psalmus de corporea Christi præsentia, ærumnis, cruceq; & post crucem gloria, ex uerbis & ab ipso, & à suæ legis interpretibus citatis, uaticinium fuerit, manifestior res est, quam ut multis probetur. Ipsum igitur in afflictionum aquis pro me periclitantem, meumq; ferentem onus, ac penè detrectantem, non absq; lachrymis audire mihi uideor. Heu, unde hæc tam anxia pro te, ô homo, tui seruatoris & cura, & sollicitudo: Meæ enim miserie hæc partes sunt, non tuæ, ô uita omnium, ô salus, ô quies æterna. Proinde sicut tam uastum grummarum pondus, quod tu ultro pro me subiisti, meum est, ita meus mœror, meus luctus, meus clamor, metusq; meus esse debet, qui peccaui, non tuus, ô omnium innocentissime. Clamas tamen, ac tanq; unus ex nobis in altissimum calamitatum è sublimi iustitiæ ripa deuolutis stagnum ac gurgitem, ingeminas: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam.

Infixus sum in limo profundi, & non est substantia: ueni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.

Hic calamitatum humani generis cumulum atq; acerbiter considerare non pigeat. Si quidem in illis exprimendis, non contentus Dei filius dixisse, se aquis

(aquæ enim in scripturis nonnunquam aduersitates sunt) obrutum: adhuc, profundum & tenacem, & illum quidem in profunda maris altitudine, ac procellosa. Irreuocabilis is planè lapsus uidetur, cum quis in eam corruit, uadum quærens, amnis profunditate, quæ tam limosa sit, ut nullus illi firmandi pedes, stabilis extet locus. quod enim noster uertit interpres, Non est substantia, sic uerti potest, Non est super quod stetur. Vnde ex hebræo ita ferè: Hæreo in profundo luto, ubi solum nullum est. Paraphraustes uerò: Demersus sum in lutum, quod fundo penitus caret. Quantū uis enim sedati sint amnes & tranquillii, nisi solidus sit fundus ac stabilis, uadari tuto nequeunt. Cæterum idem præ se ferunt uerba illa: Intrauerunt aquæ usq; ad animam meam, quod, ad os usq; peruenerunt: quibus ad interanea, ubi sedes est uitæ, illabentibus, suffocari hominem oportet. Vide igitur in quantam perditionis altitudinem coniectus erat homo, anteaquam Deus homo fieret, qui suam, quid suam aio? qui meam potius detegens miseriam, atq; animi anxietudinem, clamat iterum:

Laborauit clamans, rauca facta sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum.

Sanè quam magni id est periculi indicium, cum quis eousque uociferando, operumq; implorando defatigetur, ut profus irrauciat & deficiat: quod sibi hinc contigisse asserit Christus. Idcirco alio in psalmo sic suum exponit mœrorè: Lingua mea adhæsit faucibus meis. Ita sanè animam, quæ suam non ignorat periculum, agere necesse est: tota enim cum uita hæc sit torrens quidam rapidissimus, limosus, passimq; periculorum plenus, ac mirè profundus, quis se tutum arbitrat? quis non exanguis tam certum aggredi audeat interitum? Quis cum uadandum sit flumen uoraginosum, turbidum, incertum, limumq; simul cum saxis atq; è ripa euulsis arboribus conuoluens, non horrebit? Mirum si tum iocis ac uoluptatibus indulgendum esse censeas. Quid illud? ô nostram omnino execrandam & stupiditatem: cernimus enim Dei filium pro nobis in uastissimo perturbationum periculorumq; fluitare pelago, atq; opem uel usq; ad raucedinem efflagitare, & nos è littore uitam nostram sic in alto iactari, penèq; obrui, siccis intuemur oculis. Vide quid pro te, ô homo, perinde atq; pro se, dicat tui amantissimus Christus: Defatigatus sum, inquit, clamando (sic reddit Campensis) exaruit guttur meum. Destituerunt me oculi mei, dum expecto aduentum illius Dei, cuius auxilium expertus sum toties. Sub hæc

Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis: confortati sunt qui persequuti sunt me inimici mei iniuste: quæ non rapui, tunc exoluebam.

Hucusq; Hebræis integer est uersus. En limosum uitæ huius miseræ profluuium: en instabiles undarum fluxiones, in quibus integerrimi interdum uiri periculossimè fluctuant, metuq; exanimant: nempe confusa perfidiosorum hominum multitudo, ac fluxa fides. Quam uerò copiosi hi sint, è proposita à Vate similitudine coniectari potest. Multiplicati sunt, inquit, super capillos capitis mei: hoc est, multi usque adeo sunt improbi, ut crines mei omnes capitis superent. Solemus enim cum ingentem & planè indiffinitum significare uolumus numerum, crinium aut arenarum uti similitudine. Verum tam delicata est hodie nostræ ætatis conditio, fictaq; probitatis persuasio, ut propè modum insaniant ira nonnulli, si quis ingentem esse simulatorum numerum queratur: malunt quippe suam tegi silentio turpitudinem, quam deprehensi, uel unica tantum uocula reprehendi. Vt cuncti indignentur, me minimè falli posse arbitror, si omissio hominum metu, qui antiquus meus est mos, cum Dei filio exoptulem, ita in immensum creuisse illorum, qui Christum gratis affligunt, copiam, ut omnè profus excedant numerum. Confortati sunt, Hebræi habent, corroborati sunt, seu inualuerunt. Vnde Paraphraustes: Totis, inquit, uiribus conantur subuere me. Cuiusmodi uerò illorum fuerit uis & conatus, in sequentibus aperit Vates, inquit: Quæ non rapui, tunc exoluebam: hoc est, de illis da repœnas cogor, quæ nunq; admisi. æquæ enim nonnulla restituere remunerareq; me impellunt, ac si, quæ illorum sunt, rapuissem. Id sanè tum uatem alium præuidisse

Cenfeo, cum Deum iniquitates omnes nostras in Christo posuisse asseruit. Quid unquam peccauit Christus? quid deliquit, ut tam dirè omnium subire criminum multam coactus fuerit? Atqui uersus huius particulam tanquã de se scriptam, ut totus planè est psalmus, benignissimus citat in Ioanne Dominus: Vt impleatur, inquit, scriptura: Odio habuerunt me gratis, id est, absq; causa. Ita profecto fuere proceres illi synagogæ religiosissimi in Christum, cui pro beneficijs, & his quidem admirandis & multis, calumnias, cruciatus, & mortem tandem rependerunt: præludia nimirum, & prædictiones futuræ illius Ecclesiæ, quæ puritatis nutritrix est atq; innocentia, in quam demore sæuire soliti sunt improbitatis alumni, nempe oblocutores, dolosi, duplices, impuriq; quadruplatores, & infames hæretici, quos omnes suos uocat hostes Christus in hoc psalmo. Veruntamen,

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.

Mos est enim illi, qui falsò accusatus quæcūq; obijciunt delatores diluerentur, ut suæ multifariam adductis innocentia in iudicijs & testibus, tandem ab humano inauditus iudice sese ad Deum conuertat, clametq;: O Deus, simulatq; nostrates corrupti sunt iudices, ad te, quem nihil, quamlibet obstrusum & secretum, latere potest, cuiq; mea omnis stoliditas animi, atq; peccata, quæ hi mea esse uolunt, idq; iurant & obtestantur, notissima sunt, confugere decreui. Similem ferè morem seruasse hinc Christum uideo: etenim inauditus, electus, irrisus, consputus, in manusq; carnificum tanquam perditissimus latro à timido illo traditus iudice (cum ultro errat iudex, occidit Christum: de quo illud miserandum narratur spectaculum, in quo Barrabam homicida & seditioſo è carcere soluto, innocentissimū agnum Iudæorum tradidit uoluntati a libidini, crudeli nimirum & sanguinaria, ut crucifigeretur) quò se uerteret? cui stultitiam? cui delicta illa horrenda, quorum tanquam repetundarū reus accusabatur, quæ tamen sua esse uoluit, cum nostra essent, expurganda cõmitteret, nisi patri? qui totam filij gloriam in terris è cruce pendere maluit, atq; iniurijs, quàm è uulgi plausu, falsosq; principum fauore ac gratia. O doctrinam certè nostris erratis necessariã. Cæterum secretissimum hinc mihi detegi mysterium fateor: iam tum enim quidem primum à Vate præuisum fuit, Christi crucem scandalum fore Iudæis, gentibus uerò stultitiam, sed utriq; salutem & uitam. Nam certè quidem, quod stultum est Deo, fortius est hominibus. Idcirco hinc Christus absolutissimã suam in Deo sapientiam, insipientiam appellat: mortalium uerò crimina & peccata, sua: quippe qui omnium reus factus ac præ, omnium languores in ligno, unde morbus omnis animarum ortum habuit, perferre uoluerit: ut eundem planè fuisse & medicum & ægrotum non ambigeremus. Sed uide aliud clementiæ genus:

Non erubescant, inquit, in me, qui expectant te domine, domine virtutum: non confundantur super me qui quæ runt te, Deus Israel.

Non tanto quidem afficitur mœrore uir sanctus, ob persecutiones quas ab improbis patitur, neq; tanta tenetur cura propter insidias calumniasq; sibi paratas, quanto flagrat studio, ne in fide simpliciores à secundis improborū successibus deterreant. Solent enim infirmiusculi, probi tamen uiri, si quem uiderint ex sanctioribus acerbè nimium uexari, atq; subinde à quibusuis suppeditari, nec inueniri cui curæ sit innoxiorū defensio, nutare in fide, atq; eò interdū adduci, ut cum sanctis consuetudinē habuisse propè modum erubescant. Vide quàm consternato animo ac dissipato, ob Christi necè, duo illi discipuli ab Hierosolymis Emaus cogitabant: Sperabamus, inquit, quia ipse esset redempturus Israel. En quomodo à spe firma salutis, propter persecutiones ac crucem magistri, excellentissimi descuerint uiri. Quid infirmiores tum egisse arbitramur? Ne id igitur contingat, orat Vates, orat Christus, orat Ecclesia, orat nondum secretum à paleis granum, clamatq;: Ne, quæso, mi Domine, Domine, inquam, qui cunctis & terrenis & cœlestibus imperas agminibus, meum propter infortunium pudefiant hi, qui te firma præstolantur fide: nō confusione, aut animi desperatione, ob meas, quas ab

ab improbis tolero, persecutiones, afficiantur: idcircoq; à proborum consuetudine abstineant, quotquot tuam ambiunt amicitiam, ô Deus Israel, illius scilicet hominum multitudinis & dux & custos, qui spreto mundo, à te, ne in istiusmodi rerum ambagibus ac mæandris miserè oberrent, diriguntur.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, cooperuit confusio faciem meam.

Ecce cur patitur Christus, tum causa, tum ratio: nempe iustitia, ac Deus. En summa felicitatis animæ, en arrha salutis, en prisca fœderis cum Deo sanctio, pro Deo utiq; proq; eius tutanda religione, sceleratorum iniurijs expositam esse innocentiam. Ad eò, inquit, impiorum calumnijs & irrisionibus obnoxius fui propter te, hoc est, tua causa & iussione, ut uix ui faciem attollere potuerim. Quid? ad tantam enim peruentum est miseriam, quòd etiam

Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ.

A fratribus, inquit, meis, & his quidem uterinis, eodemq; lacte mecum enutritis, alienus spuriusq; reputatus sum, non minusq; ab illis malè habitus, quàm male habeor ab ipsis meis hostibus & aduersarijs. Heu falsam fratrum fidem, heu ferros mores. Me, inquam, innumeris afficiunt iniurijs meæ matris filij,

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Apertior adhuc infertur causa, quam obrem persecuti sint Christum Iudæi: ob zelum nimirum Dei honoris, qui in ea maximè deprehenditur domo, quam, quoniam diuinæ consecrata est semel religioni, negotiationibus amplius, aut turpi quæstui seruire minimè fas est. Proinde iustissima fuit Seruatoris excãdescencia, quando perspecta templi ob nundinas corruptela, factosq; de funiculis flagello, omnes eiecit, oues quoq; & boues ui exclusit, subuertitq; nummulariorū æs ac menſas, dicens: Auferte ista hinc, ô perfidi mentitiq; sacerdotes & Scribæ, iam pridem uestram ob ambitionē & auaritiam cœlo infensi, et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Abite, inquam, è domo Dei, qui Deum mille interuersis dolosisq; & fraudulentis inhonoratis contractibus & uersuris, auarissimi decoctores: in domo quippe Dei diuina tractari debent, non prophana, non turpia, non ita auara & inæqualia, ut qui præsumunt, in delitijs uiuant, qui uerò subsunt, in edia contabescant, & pereant. Zelus in hoc loco sancta est æmulatio, flagransq; spiritus permotio, qua quis ob diuinum neglectum honorem ualde excandescit: quam commotionem in Christo tum fuisse senserunt apostoli, cum uisa institorū pecorūq; è templo electione, recordati sunt, ut inquit Ioannes, quia scriptum erat: Zelus domus tuæ comedit me, hoc est, me absorbit, seu, ut quidam ex Hebræo uertūt, torquebat me. quocirca causam tam iustæ cõmotionis subiungit illico, dicens: Opprobria exprobrantiū tibi ceciderunt super me. cuius sensum sic exprimit Paraphrastes: Quia summo studio conatus sum tueri maiestatem tuã, idcirco probra, quibus probrose affecerunt te, tam me habent malè, quàm si ipse ego probris illis affectus essem. Vides ardentem Christi erga diuinum honorem animū? uides flagrantē illius affectum, ô tu, cui nihil in terris tam charum est, q̃ proprium cõmodum & celebritas? uides qua de causa fleuit innocens? conquestus est clementissimus? nempe propter mortaliū impietatem, procliuitatemq; in Dei iniurias, ob quas diluendas nihil non contumeliarū à suis perpeſsus est impatiibilis & immortalis. Quantū hinc nobis flendum esset, qui tam longè ab istiusmodi humanitatis officio extorres sumus. Debemus certè, ut inquit Paulus, imbecillitates infirmorū sustinere, & non nobis placere, quemadmodū Christus sibi nō placuit, sed sicut scriptum est, Improbria improbrantiū tibi, ceciderunt super me. Exemplū sanè id est mirabile in oculis tum nostris, tum illorū, qui libenter præsumunt cæteris. Etenim subditorū peccata, aut paterno corrigenda sunt affectu, aut tegenda omnino: atq; id omne summo cum præsulū mœrore & luctu: nō crudeliter exasperanda traducendaq; imperio, ac cū impudētia, gaudio & tripudio, ut à nonnullis fieri nōnunq; cernimus, quib. maxima ingenij esse solet acrimonia tum in spar

Cgendis diffeminandisq; in uulgus subditorum erratis, tum in confingendis no-
uis, quæ propria dæmonum ars est, atq; acuitas. Haud ita quidem agebat Chri-
stus, quod si non credis, quid in sequentibus asserat, animaduerte.

*Et operui in ieiunio animam meam, & factus est in opprobriū mihi. Et posui vestimentū meū
cilicium, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta, &
in me psallebant qui bibebant vinum.*

Volens amantissimus nostrī Iesus, suum erga peccantes ostendere mœrorem,
his utitur uocibus, quæ ingentem inter homines præ se ferre animi dolorem con-
suecunt, nempe, luctus, ieiunij, sacci, opprobrij. Quid homine sic affecto tristius,
quid lugubrius? Illud notandum, in principio literę uocem Fletus, Hebræis esse,
quare sic Fel. Et fleui dum esset in ieiunio anima mea. Campensis ferē idem: Si
quando, inquit, fletu & ieiunio affligebam me, ipsi probro uerterunt id mihi. Cæ-
terum per cilicium, saccum, culeum, cinerem etiam, & ieiunium, in scripturis lu-
ctuosum hominis statum intelligi uolunt doctiores: symbola quippe sunt hæ uo-
ces pœnitentiæ. unde illud quoq; alio tropo in Iob legitur: Saccum, inquit, accin-
xi super cutem meam, & infixi in puluere cornu meum. Quocirca alio in psalmo
suum exprimens dolorem Christus propter hominū scelera, ita ait: Contristatus
sum in exercitatione mea. O felicem luctum & mœrorem, cum pastor pro erran-
te atq; infirma luget ouicula, non triumphat super contritionē gregis. Luxerunt,
inquit quidam, sacerdotes, ministri domini, dicentes: Parce domine, parce popu-
lo tuo. Iam illud considerandum, quomodo inter mœroris indicia, quo afficiun-
tur hi qui in luctu sunt, derisiones, atq; opprobria, quę in pios à petulantī faciun-
tur uulgo, præcipua esse uidentur: sed illa omnium maxīma, si à primatibus & pa-
storibus, unde dolor atq; commiseratio expectari debet, proueniunt. Ideo non
immeritò hęc queritur Christus, suum luctum pro peccatoribus assumptū, suum
cilicium, sua ieiunia, suum mœrorem, uerti sibi uulgo in derisionem ac fabulam:
D atq; illis, qui in portis urbium aut templorū, ubi optimates confident, resq; dif-
finiunt, ubiq; frequentia hominum conuenticula fieri consuecunt, ut plurimum
diuersantur, addo & cōiuantibus atq; ebrijs, cantilenas uersusq; mordaces com-
ponendi occasionem præstitisse. Sed ne potum hęc omnem uini moderatē sum-
ptum reprehendi existimes, clarius à Paraphrastes sic tota exprimitur: Pesi-
mè loquebantur de me, sedentes in porta, primores ciuitatis: carmina compo-
nebant de me, qui potabant uinum in tabernis. quo heluones comedonesq; tur-
pissimæ uitæ homines intelligere spiritum non dubitemus. Verum tu uide, quò
nostrę dirigendę sint curę & studia, cum ab istiusmodi probitatis lue & pernicie,
maledictis impetimur, uel eò maxīmè, si cū illa hi, qui in portis & exedris sedent,
conspirare uident: uide, inquam, quid de se perfectissimæ iustitiæ asserat artifex:

*Ego uerò, inquit, orationem meam ad te domine, tempus beneplaciti Deus: in multitudine mi-
sericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis tuæ.*

Sic perpetuant hunc uersum Hebræi. Eclipsis plena hæc est reticentiæ, qua
maximo in dolore uti consuecimus: ex frequentibus enim suspirijs, udisq; sin-
gultibus, uocis organum interceptū abrumpitur, concisq; ea quæ dicenda sunt,
profert. quare is esse sensus uidetur: Dum me iriderent impij, & tam pium meū
ludibrio haberent fletum, ego interim orationē meam ad te Domine, scilicet di-
rexī: quod sanè tempus à tua manat uoluntate. Quod nos legimus, tempus, Fe-
lix habet, tempore. unde sic ille: Tempore beneplaciti, Deus, orationem scilicet
meam dixi. Paraphrastes autem alium, haud multum tamen huic dissimilem,
adducit sensum. Ego, inquit, cōtra hæc omnia, nihil aliud q̄ precatione mea apud
te hoc egi, ut citò adueniat tempus, quo tibi libeat succurrere mihi. Id esse uide-
tur Christiani omnino animi officium, improborum iurgijs & maledictis, ora-
tiones, non iurgia aut maledicta opponere: alioquin hinc atq; hinc quaquaer-
sum mutuis insanientibus inter sese odijs atq; iniurijs hominibus, tranquillissi-
mus ecclesiæ status confunditur, atq; in immanes quosdam sensum transitur mo-
res

A res & ritus, quos belluinos magis, quàm Christianos appellari consentaneū erit.
Verum simulatq; passim fermè emergunt pericula,

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis tuæ.

Iucundissimū id est quod hic dicitur, Secundū immensam misericordiā tuam,
inquit, quæ tam latè patens est atq; ampla, ut omnes amplectatur, exaudi me,
ferq; opem ac salutem, quam ueram certamq; esse non ambigo: id enim, in ueri-
tate, significare uolunt, præter illud quod ad æternas Dei pollicitationes spectat.
se Vatem censeo. Vnde Augustinus: Misericordiā, inquit, dimittendo peccata,
ueritas reddendo promissa: hæ duæ quidem sunt alæ, quibus arcæ olim propi-
ciatorium mira obumbrabatur religione: quibusq; ornati esse debent in primis
hi, qui in Ecclesia communicato cum Deo nomine, patres nuncupantur. In ue-
ritate igitur tua, qua certissimam mihi impartiri pollicitus es salutem, me adiu-
ua, muni, tutare.

Eripe me deluto, ut non infigar.

Non immergar, uertit Felix: per lutum enim, cuius superius mentionem fecit,
dicens, Infixus sum in limo profundī, uitæ incommoda, & angustias, significari
diximus, quibus omnibus singillatim omīssis, ad totius rei caput, quod est perdi-
torum hominum odium, transit, dicens:

Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum.

Odit sanè proborū uitam mundus, odit dæmon, odit homo ille, de quo queri-
tur Salomon, quòd prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia se-
minat. quocirca suorum ignorantia & ignauiam pungens Christus, sic suos allo-
quitur discipulos: Nolite mirari si odit uos mundus: scitote, quoniam priorem
me odio habuit. Ergo qui Christi sectatores appellari efflagitāt, cur mundi odia
pertimescunt? Cur aquarum profunda, quæ sunt inextricabiles humanæ uitæ ad
ueritates & molestiæ, pauidi, Deo duce, qui ante nos intrauit, uadumq; com-
planauit, ingredi reformidant? Quòd si tamen cum hęc, tum aliās Dei filium pe-
ricula timuisse, atq; proinde opem, ne periret, à patre implorasse, legere contige-
rit, id putes uelim, non sibi omnipotentissimū timuisse, sed nobis, sed suo figmen-
to, quod uitro fragilius esse nouerat (penè dixi, uoluerat) quò omnib. sub pecca-
to conclusis, ipse omnium misertus, omnibus clementiæ sinum aperiret. Vide,
homo, quomodo tuo in hoc pauore cōstitutus, uarias flagrantesq; inculcat trans-
lationes Dominus Iesus.

*Non me, inquit, demergat tempestas aqua, neq; absorbeat me profundum, neque urgeat super
me puteus os suum.*

Viam enim illam necessariam, qua itur ad Deum, angustiarum nimirum & ad
ueritatum, quò nostræ consulat teneritudinī, limum appellat, lutum, profundas
aqua, tempestatē, marisq; altitudinem, ac puteum, cuius os terrifico pateat hia-
tu. Cæterum, urgeat, Hebræis est, obfirmet, seu, ut uertit Felix, claudat, aut con-
stringat. quod uerbum fusius pertractat Campensis, dicens: Neq; concludat me
puteus operculo suo. Quòd quis enim in profundum cadat puteum, periculo-
sum admodum uidetur: sed illud spe absq; ulla exeundi periculosissimū, si graui
obfirmetur operculo putei os. Infigar, ex Hebræo uerti poterat, immergar, seu
obruar, ut dixi. Ne inuoluat me, reddit Paraphrastes, fluctus aquarum: neq; ab-
sorbeat me profundum. Ideo

*Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum
tuarum respice in me.*

Cum hominī inter angustias sese torquentī in mentem uenit, quàm benignus
sit ille, atque misericors, qui miseris suppetias ferre consuecunt, nulla est mun-
di iniuria, quam toleranter, sedatoq; non amplectatur animo. Verum interim
tam felicissimum bonum & munus, ut Dei est clementia, ardentissimo non ces-
sat implorare desiderio, affectuq; quodammodo urgere, ut in repetitis concita-

C tisque eiusdem sententiae uerbis in hoc psalmo uidere licet. Quid his uocibus concitatus, Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me?

Et ne auertas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor velociter exaudi me: intende anima mea, & libera eam, propter inimicos meos eripe me.

Quem non mouerent tam lachrymabiles doloris notae? quid non exorarent? Nonnulli ex Hebraeorum interpretibus dictionem, miserationum, quam noster interpres, quod modum in Deo multiplicem significaret miserendi, plurali uertit numero, humanitatem, qui habitus est animi ad misericordiam pronus, uertunt. Respice in me, melius secundum Hebraeos transferri poterat, responde mihi: hoc est, meis uotis annue. Idcirco haud multo post adiecit, Intende anima mea. Caeterum, ne auertas faciem tuam, idem praetendit quod, ne faciem tuam a seruo tuo indignabundè, ut solent offensi & irati, auertas. Moueat te, inquit, tua ingenta illa ab aeterno bonitas: moueat clementia, moueat fides, qua tuos non diutius in miseris perseveraturos promissisti. Moueat & illud, quod seruus tuus ego sum, & is quidem, qui tibi a puero, uel in medijs ipsis mundi blanditijs, addo & iniurijs, obsequens fui. Moueant te tandem inimicorum meorum blasphemiae, iuncta quoque cum impietate contumeliae ac probra. Ad quem, oro, mortalium mihi erit confugiū: Vae mihi, si in aeterna aliqua constitutus, in hominem natura fallacem & ingratum aspexero: non est enim inter illos quibus mea doleant aduersa: derident potius me omnes, subsannant, urgentque, ac miseriam miseriae coaceruant. Maledictus itaque sit homo ille, qui confidit in homine: si quidem, quod ad me attinet, circumspexi, & non erat auxiliator: imò subsidij loco, dederunt in escam meam fel, crucem nimirum & mortem. Verum quid tibi meas omnium cognito ri singillatim enarro calamitates?

Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improprium expectauit cor meum, & miseriam: & sustinui, quia simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni.

Certe, mi lector, si in te naturalis saltem esset animi sensus & communis, hisce miserandis auditis filij Dei querelis, perspectoque dolore, quem pro te non repugnanter tuus subijt conditor, doleres saltem te non, quantum par est, dolere posse. Caeterum confusè parum reddita haec est litera: quocirca, ut clarior fiat sensus, Hebraeorum consulamus interpretes. Vacillans plerumque litera, & inconsulto uersa, seu potius a scribis transcripta, raro sensum coherentem, sibi quoque constantem exprimit. Sic itaque Fel. Tu cognouisti opprobrium meum, & confusionem meam, & ignominiam meam: coram te sunt omnes tribulantes me: opprobrium contriuit cor meum, & afflictus sum, & expectaui commiserescentem, & non fuit: & consolantes, & non inueni. Idem ferme caeteri ex Hebraeo. Vnde Paraphraastes: Tu nosti utique, quibus probris, quo pudore, quaque ignominia afficiant me hi tanto numero persecutores mei. Assidua contumelia fregit animam mihi, & agrum fecit totum me. Expectabam qui misericordia motus consolaretur, sed nullus aduenit: aut qui agrum animum non nihil recrearet, sed nullum inueni. Porro quid sibi uelit dicitio, reuerentia, in nostro interprete, non intelligo, atque magis adeo id, quod neque Hebraei neque Graeci reuerentiam legunt, sed ignominiam, ut etiam in Hieronymi translatione uideri potest. Verbum uero, expectaui, an ita ut exponunt nostri, huc quadret, uiderint alij: nos enim literae illi, quae germanum uideatur referre sensum, non inuisti adhaeremus. Sed unicuique suus inest gustus, tantum meum simpliciter affero. Videor mihi certe uidere amantissimum nostrum Iesum in immensos coniectum cruciatus, non novos alios, ut ipsi asserunt, expectasse, sed consolatorē potius, & condolentem: quanquam res secus atque debuit accidisse uisa est. Ideo in incepta perseverans querimonia, sic suum testatur dolorem:

Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

En quò processit Iudaeorum crudelitas atque efferata mens, ut Christo, nempe

uitae omnis auctori, in cruce sitienti & moribundo, pro extremo, quod concedi solet etiam piratis in equuleo morituris, solatio, fel aceto temperatum porrexerint: indicium quidem amarissimi illorum animi in Dei filium: indicia inquam & certissima rerum illarum, quae sequuturae erant, praedictiones. Oro, quid unquam suauius, amoeniusque uisum est in terris, quam Christi iugum, atque eius religio & cultus? contra uero, quid amarius, quid ue austerius, quam ea, quae a nonnullis tam felici ac leui addita sunt, addunturque continuè oneri? Verum feruidis in Deum animis etiam illa, quae acerbissima uidentur & dura, amoenissima sunt & grata. Est & aliud amaritudinis poculum Christo animam in poenis agentis, hoc est, innoxio cuiuslibet à mundi malis oppresso, propinatū, cum illis quidem ipsis, quibus propter asperam grauemque persecutionū aut peccatorum interdum molem, qua miserè arctantur, consolationis uerbum & suauitatem admoueri par fuerat, uerbum iniquū, uerbum asperum, uerbum desolationis & ruinae impingimus. Heu crudos animos, dignosque qui scopulis magis ac duris imperent cautibus, quam hominibus. Vide mi lector, quomodo istiusmodi poenae genus in ultima suorū cruciatuū enarratione, tanquam omnium atrocissimum, seruauerit Christus. At iam quid his, aut horum simillimis imprecetur spiritus, consideremus.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.

Mensae uocabulum maximo est usui in scripturis, qua non tantum cibus & potus signatur corporeus, quantum aquae sapientiae refectio, Dei quoque uerbum, ac in qua coeleste diuini gustus manna semper praesto est, lex. Vnde in alio psalmo ita de se loquitur Vates: Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Verum haec mensa, is cibus, hoc symposium cum sit perfectorum, mundi uoluptatibus addictis fit saepenumero in laqueum & ruinae, dum lucem quae passim à scripturis, tanquam à sole radij, emicat, tenebras appellant et caliginem. Quare obcaecati miseri cum nihil certi suis in consilijs atque actionibus statuere ualeant, huc atque illuc distracti dissipati quoque, uelut amentes impelluntur: hinc quoque illa potissimum, quae in sapientioribus plerumque huius mundi hominibus insunt mala, nempe ambitio, fastus, superbia, ac iuncta cum Dei neglectu arrogantia, ortum habent: quocirca mirum minimè id esse debet, si suis in iudicijs ac diffinitionibus, tanquam caeci oberrant, in ipso quoque hallucinantur meridie: nam mensa ista facta est illis in laqueum & praecipitium. Mensa itaque duplici illis ratione exitio esse solet: aut illa quidem, quae Dei uerbo ornata est: aut illa, quae epulis & computationibus onerata, quod prorsus unde gaudium & iactantiam haurire opinantur, mero-rem hauriant, luctum, confusionem: quae quidem illis ea apta est retributio, cuius hic meminit Christus: Par pari, inquit, redde illis, o pater: ut qui mihi sitienti fel aspero commiscuere aceto, ita suae illae deliciae, atque oneratae luxu atque ambitione mensae, sint eis in perniciem, atque pro allata mihi amaritudine, in compensationem. Huic quidem sensui litera quam habet Felix, qui non retributione, sed pacifica uertit, inseruire uidetur. sic ille: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & pacifica in scandalum. hoc est, ut ipse interpretatur, ea quae solent expectare tanquam pacifica, reuertantur in offendiculum. Insuper

Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

Dirarum plena haec est Vatis imprecatio, & praedictio. Siquidem in scripturis, dorsum incuruari, seu nutare lumbos, ut hic legunt Hebraei, est falsis deprimi doctrinis & opinionibus, in uanitate quoque sensus ambulare, ut quondam gentes ambulasse queritur Paulus: Hi enim, inquit, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienant se à uita Dei per ignorantiam, quae est in illis propter caecitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsum tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis in avaritiam. En quomodo miserimè isti omnium obcaecati incuruati quoque, supapte culpa à Deo in omnem tradi uitae turpitudinem sinuntur. Putas ne uatem Esaiam de istiusmodi hominum illuue, qui Christum potauerunt, potant quoque etiam nostra aetate poculo amarissimo & acido, praedixisse?

C Exceca, inquit, cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Dura certe retributio, sed illis debita, de quibus sic loquitur Ioannes: Cum tanta signa fecisset coram eis Iesus, non credebant in eum. Quid non coelestium etiam non conspicimus signorum? quanta beneuolentiae diuinae indicia? quanta charitatis? quanta patientiae? attamen sua, haec omnia amoris argumenta, nonnulli superant malitia, atque in sceleribus obstinatione. Quare domine ut meriti sunt,

Effunde super eos iram tuam, & furor irae tuae comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

Sit palatium eorum desolatum, uertit Felix. Omne hinc genus poenarum illis contingere precatur, cum Dei indignationem, iraque furorem in eos effundit. rogat, instatque, quod omnimodam intelligamus illorum extinctionem, ne quis eorum posteritate relinquatur, qui illorum aedes inhabitet. Adeo, inquit, eos, eorumque progeniem funditus dele, ut illorum prorsus solitariae reddantur domus, & palatia, palatia (inquam) tanta cum pauperum ruina & calamitate structa. Huic ad stipulatur uaticinio Seruator, qui ex calamitatibus illis, quae sanctae obuenturae erant ciuitati, deterreri cupiens Iudaeos, terrificum illud protulit dicens: Ecce linquetur domus uestra deserta. Vis ne quis sit furoris domini effectus non nescire? audi quid in Vate illo comminetur: Ecce, inquit, furor meus & indignatio mea conflatur super locum istum, super uiros, & super iumenta, & super lignum regionis, & super fruges terrae, & succendetur, & non extinguetur. Alio item in psalmo sic orat Vates: Effunde iram tuam in gentes, quae te non nouerunt: hoc est, adeo omnem tuam effuse in eos euome indignationem, ut nihil, quemadmodum in uase funditus euerso sit, reliquum remaneat.

Quoniam quem tu percussisti persequuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt.

D Subdubius huiusce uersus est sensus, propter lectionis uarietatem. Felix, Et super dolorem uulneratorum tuorum narrabunt, transfudit. Idem ferme caeteri ex Hebraeo: cuius is sensus uidetur esse, quod nefandissimi illi ad tantam animi deuere immanitatem, ut cum derisione & gaudio, de illis qui propter Deum uulnerati fuere & afflicti, mutuo comentantes enarrauerint. Si quidem priorum poenis quamlibet acerbis, nunquam fatiantur improbi: nihilque iucundius in uita ducunt, quam probitatis studiosos molestis excruciarum cernere. Vnde sic Paraphraustes: Quem tu percusseras ipsi persequerentur, & grauitatem uulnerum, quibus tu uulneraueras me, alijs cum uoluptate narrabant. Alij uero Kimhi Hebraeorum sequuti, illum habere sensum opinantur, quem uersus ille alterius psalmi habere uidetur: Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum: hoc est, derelictum a Deo infectamini. Obsequium id ingens erit Deo & religiosum, si uulnera uulnerato, molestiasque molestis illi addiderimus. Quam iucundum profecto id est, nostrum uidere hostem a Deo percussum, fugatum, afflictum. Ita cum risu suam inter sese exponunt animi saeuitiam in illum, quem destitutum a Deo arbitrantur. Sed errant improvidi: si quidem integerrimos quosque uiros a Deo tum percuti existimus, cum tandem cum mala conflictare fortuna sinuntur, quatenus ad melioris uitae usum collimentur, perficianturque in illo, ad quem utique nullo alio itineris genere, praeterquam crucis, peruenire posse arbitrantur, atque ita esse triumphant. Verum inexpiabile ferme ab illis committitur scelus & flagitium, qui sic quassatum a manu Dei calamum, quod uetat fieri spiritus, conterunt. Quid tali monstro inhumanius? At tu domine completis iam tandem Amorrhæorum iniquitatibus, simul ut se a uulgo ignorari opinantur,

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur.

Hic quidem est finis illorum, qui Christum in electis amaro potant felle. quae sane crudelitas etiam non a Christo immortalis iam facti, dirior, magisque amara dicitur,

citatur, quam illa tum fuit aceti potio, quam sibi in cruce penè exanimato, a minus quam hi sunt impijs porrigi sensit Iudaeis. Ne igitur impurissimi isti diutius, mi Deus, in te debacchentur nebulones, bonorumque suorum omnium cum naturae, tum rationis & ingenij ridiculè aforti, sine eos labi de scelere in scelus, de iniquitate in iniquitatem: atque ita a tua exclusi iustitia, quam fidem esse non ambigimus, de uitae libro, in quo saluandorum duntaxat numerus aureis indelebilibusque inscriptus est literis, expungantur. Librum hinc uitae, seu uiuentium, breuiter, ne furiosius quam par est diuagetur oratio, aeternum Dei est propositum, quo uocatio simul & iustificatio connixa eam in nobis excitant cognitionem, e qua nostrae animatae mentes, illud persuasum habent, quod quos semel praesciuit Deus, hos & praedestinauit conformes fieri imaginis filij Dei. Quae sane indelebilis est saluandorum conscriptio in Dei libro, ex quo impossibile est expungi oblitterarique illius nomen, qui semel digito Dei scriptus est. Quocirca Christus discipulorum animis certam salutis persuasionem infigi cupiens, aiebat: Gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelis: hoc est, gaudete, quoniam certissima uestra est salus. Quod uero reprobis de felicissimo illo codice deleri dicatur, eum habet sensum, quem caute admodum subiunxit uates: Et cum iustis, inquit, non scribantur, ut omnino idem sit, impios a libro uitae tolli, quod, cum iustis non scribi. Dele, inquit, eos de libro uitae, factique cum iustis haudquaquam scriptos esse cognosci, idcirco tanquam sua sponte perditos & deploratos ab omnibus uitari. Sic quidam: Hi, ait, facile ex uerbis & factis se non esse adscriptos in librum praedestinatorum ad uitam, declarant, quando quidem uocationis suae & iustificationis signa non apparent. Puto quidem de his dici, qui nullo stimulo aut futuri iudicij, aut conscientia propria deterriti, semper mali sunt, Ego autem (ut quis sim ingenuè fatear, non enim crucis ignominiam erubesco)

Ego, inquam, sum pauper & dolens, salus tua Deus suscepit me.

En quod traxit uniuersorum dominum pro te, o homo, charitas & beneuolentia. Nihil unquam tam comiseratione dignum uisum est, quam pauper & erum-nosus ab omnibus calcarum. Sic fuit Christus in terris, sic uixit, sic tales adamauit Rex regum delicias. Vt igitur desolatum seruum ad sese traheret, felicissimaque aeternorum bonorum ditaret copia, se eiusdem fuisse fortis cum illo praedicat dicens: Ego pauper factus sum, ut tu, ego dolens, ego imbecillus, ego ille, cuius anima tristis facta est usque ad mortem. Sed te omnium ingratisimum merito perfidiae damnare possem: nam si quempiam saltem circumspicens condolentem uidere cupio expectoque, nemo homo est: si consolatorem, tantundem. O ingratum hominem: siccine meum mihi rebelle factum est figmentum? nulla ne in terris relicta est charitas? O principes, o synagogae proceres & optimates, semper ne uestro a conspectu lacera inauditaque exhibit innocentia? semper ne irrisioni uobis erit pauper, miser, dolens? Non est qui audiat, non est qui uel oculus uertat, etsi laborauerim clamans, raucaque factae sint fauces meae. Me certe insipientem, qui cautes aut rupes ad comiserationem flecti posse arbitratus sum. In te igitur, o uere, purissime, amorisque inexhausti & charitatis altor peruigil & indefesse, meum omne sit perfugium & solatium, postquam surdi facti sunt homines, & illi quidem (malum) e quorum uisceribus, ob religionis umbram, sub qua laute pollucibilerque otiantur, summam expectari par fuerat clementiam & humanitatem. Verum enim uero quid frustra praestolor? En iam salus tua o Deus, non tua o homo, suscepit me, amplexataque est aeternum meum. Quare

Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Solennis est Vati consuetudo & mos, ut enarratis longis quasi periodis Dei tum in se, tum in omnes generatim uita integros beneficijs, psalmum diuinis concludat laudibus, ut in hoc uidere possumus. Ob reportata, inquit, salutem, spiritualibus hinc inde resonantibus gratiarum actionum cantibus, illum magnum, immensum, superque laudem omnem superiorem & excelsum, praedicabo. Gratius id qui

C dem erit Deo, quàm si bouem obtulero, aut uitulo cornua producente & ungulas, litauero. Sic noster interpres:

Et placebit Deo super vitulum nouellum cornua producentem & ungulas.

Non uitulum nouellum legunt Hebræi, sed, bouem & uitulum. Afferit enim (quò piam Euangelij cōsiderare queas imaginem) ardens Dei laudandi studiū, sacrificijs illis antiquis longè præstare, proindeq; diuino gratius esse conspectui. Atqui sententiæ istiusmodi Vatis diuus succinens Augustinus, sic ait: Sacrificiū laudis gratius erit, quàm sacrificiū uituli. Alius rursus ex nostris: Laus puri cordis plus placet, quàm maectatio pecudū. Quocirca Christus huiuscemodi cruentum sacrificandi ritum abolendum esse sciens, sic apud Samaritas mulierem futuræ ex gentibus Ecclesiæ effigiem adumbrantem alloquitur: Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabūt patrem in spiritu & ueritate: nam & pater tales quærit, qui se adorent. En quomodo tantus sacrificandi labor & sudor, in tantillum animi candorem & puritatem desijt. Vitulum cornua producentē & ungulas, seu, cornutum & unguatū, ut uertunt nonnulli, uitulum appellat selectū robustumq; atq; subinde (modò per latos allegoriarū campos spatari haudquāquā animus est) idoneum ad sacrificium. Cū itaq; nudus æterno patri gratius sit animus, hoc est, à mundi amore atq; crassitie penitus abhorrens, atq; eorum que ad carnem spectant, planè indigus,

Videant pauperes & latentur: quærite Deum, & uiuet anima uestra.

O uos (inquit Christus) qui mecum in curriculo hoc uitæ miserando permansistis in tentatione, quiq; mundo infensi estis, & odiosi: uos qui ditissimā illam, quæ in spiritu est, elegistis pauperiem, qui neglecti, qui irrisi, qui desolati, uitam meæ haud ab similem agitis: uos dico, quibus oculi dati sunt ut uideant, uidete quid mihi gloriæ per tentationum laborem paratum sit à patre meo: uidete per me, quò uobis eundem sit. Non me quidem unquam pater in ærumnis deseruit:

D ita neq; uos, quos mecum per gratiam unum esse uoluit, deseret. Videte, perpendite, contemplantini, quærite uia fidei Deū, quæ uita est animæ: quo sanè in uento, ea uiuetis uita, quæ abscondita est in illo, proinde illis tantūmodo cognita & parata, qui tamen in mundo sunt, de mundo tamen non sunt. Ne uereamini,

Quoniam exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos non despexit.

Id nimirū benignitatis indicium in Deo nouum non est: si quidem uel ab ipso primo mundanæ pulchritudinis initio semper exaudiuit pauperes: & uinctos suos, hoc est, sub impiorum potestate & tyrannide, illius ob nomen detentos & pressos, non despexit, sed benignissimè exemit. Propterea

Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia reptilia in eis.

Soluto quidem à catenis cū peccati, tum mortis, homine per Christum, quibus miserandum in modum uinctus tenebatur, non solum ipse, atq; illius custodes angeli, tam amplum mortalium generi congratulari debent beneficiū ac donum, uerum etiā condita omnia, quæ corruptioni obnoxia, ut inquit Paulus, ingemiscunt adhuc expectantia redemptionē filiorū Dei, quæ est Ecclesia per Christi sanguinē acquisita: cuius imaginē à Vate hīc in spiritu præuisam fuisse persuasum habeo. Vidit enim uir sanctus affore aliquādo, quò diuini uerbi semen per uniuersas latè orbis regiones spargendum esset, quibus imbre spiritus fecundatis, atq; in uariam pulcherrimāq; frugum copiam erumpentibus, is nasceretur orbis decor & elegantia (hec est fides) qua nixa Ecclesia, ex uario confusoq; dissipato mortalium concursu, quæ tamen una esset Dei sponsa, formaretur. Idcirco quò diuini muneris excellentia profundiori consideraretur sensu, & cœlestia, & terrena, & quæ maximis ornata sunt insulis, maritima, ad supernas cognoscendas laudandasq; operationes inuitat. Laudent, inquit, illum cœli, laudet terra, laudent maria omnia, & quæcunq; in eis natant, ac uiuunt.

Quoniam Deus saluam faciet Sion, & edificabuntur ciuitates Iudæ, & inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirant eam.

Ecce

A Ecce palàm Ecclesiam, magni nimirū Dei specularicem, saluatum iri prædicat, templaq; erigenda. templa autem? ciuitates, imò uerò ipsas potius integras regiones, uiuis mœnibus & parietibus exadificandas. Clamat Esaias: Aedificabunt filij peregrinorū muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. Muri itaque Ecclesiæ, sanctorum sunt animæ: ne tu aliquando baptismi spe solum tumidus, aut ordinum & tonsuræ prerogatiua elatus, te ad Ecclesiæ structuram absq; sanctitate pertinere somnies. Putamus ne Apostolum temerè atq; imprudenter illud Ephesijs indicasse: Estote, inquit, imitatores Dei sicut filij charissimi. Atqui illud sanè tunc Paulum spectasse arbitror, quod à sapientissimo Ecclesiæ suæ architecto dictum audierat: Estote, ait, perfecti, sicut pater uester cœlestis perfectus est. Iam quid hīc non diuidunt de perfectionū gradibus diuisores rerum acutissimi? Diuisiones certè, atq; in diffiniendis rebus sacris partitiones non reprehendimus: sed eousq; tamē, ne in consuetis Christi tunica turpissimis pateat scissuris. Illud tantum dicam, perfectionem iussam esse Christianis à Christo, quando dixit, Estote perfecti. Diuidant modò ut lubet perfectionem, atq; in frustra fecerit qui uolunt: is finis est noster. Qualis uerò haberi possit in hoc mundo, aut quæ sint ea, quæ ad assequendam istiusmodi perfectionē, propter quam Dei imitatores efficimur sicut filij charissimi, si interrogor, dico fidei esse atq; dilectionis unitatem, quibus quidem tanquam columnis ac fundamento, sustentata Ecclesia, mirabilem cœlestium rerum gustum, quæ est Dei hæreditas, ac post puluerulentum uitæ huius cursum & laborem, retributio, etiam in terris (res mira) prægustat hauritq; in Deo. Quare à consueta mentis fiducia minimè discedens Vates, intulit: Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirant eam.

Et semen seruatorum eius possidebit eam: & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

B Omnes enim, quotquot diuinæ consecrati sumus religioni & cultui, qui munusculum esse debet, speciali prerogatiua Dei serui nuncupamur: alioquin omnia seruiunt illi. Verum ardentiori qui uixerunt fide, ut sanctissimi fuere Apostoli, atq; etiam modò, si qui sunt qui idem cum ipsis seruant tum uitæ, tum fidei institutum, præter seruitutis appellationē, amicorum quoq; nomine felicissimè dignantur. Horum itaq; illi qui credunt Euangelio, quiq; abiectis uarijs peregrinisq; ut eas uocat Paulus, & doctrinis, & persuasionibus, unī adhærescunt Deo, semen & filij meritò dicuntur, nempe ex illorum labore & predicatione in spiritu prognati. Ac ne diutius in discernendis Dei seruis quispiam occuparetur, additum est illicò: Qui diligunt nomen eius, hoc est, qui Dei nomen atq; honorem unicè & castè supra omnem alium amorem, & amant, & colunt. Amor igitur uia ea est rara, qua ad Deum itur, qui finis animarū est, ac summa felicitas: ad quem qui semel ingressi fuerint, perenni cum eo cōmorabuntur quiete & beatitudine. Cui honor sit perennis, ac laus in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXX. Psalmus Dauid ad reminiscendum.

Eus in adiutorium meum intende.

Inscriptio huius psalmi atq; argumentum, cū idem omnino sit cum inscriptione & argumento quadragesimi psalmi, à quindécimo uersu exordium sumendo, superuacaneum uidetur eandem cū tituli tum argumenti sententiam atq; psalmi expositionē repetere. Tantum illud dicam, non posse animum in Dei religione enutritū non dolere & ingemiscere, cū quàm fœdè olim prolapsus sit, labaturq; continuè à uia iustitiæ, atque adeo à Deo, in turpissimas impunitatis lacunas, reminiscitur. Quid cū recolit immensa Dei beneficia in se collata: contrāq; suas in Deum offensiones, atq; ingratisimam pro meritis compensationem? heu quanta illi lachrymarū offertur occasio, quanta suspiriorum, quanta gemituum? Flet igitur suam ingratitudinem, flet amissam gratiam. Flet etiam idcirco, quoniam quantū par est, flere se haudquaquā posse conspicit. Ad hæc, putasne illum, qui in maximis, & his quidem continuis, ut ea est uitæ huius

C conditio, se prouolutum periculis intuetur, posse absq; animi trepidatione miserimum hunc uitæ statum transigere? Si transigit, aut infanus omnino est, aut à Deo luce destitutus. Aiunt enim ex antiquioribus quidam, psalmum hunc tanquam quadagesimi epilogum à Vate frequentatum, utpote qui suarum crebro culparum reminiscens, futura non minus extimesceret pericula, quam præterita nō satis cautè præuiderat. Hinc, credo, usitatus ille demanauit mos & ritus apud clericos, ut quoties laudum una, quæ quotidie septenario replicantur numero, incœptanda erit, toties psalmi huius initiū usurpent. Sapienter id quidem: nam diuino impetrato subsidio, cuncta quæ uel agere, uel orare instituerit Christianus, optimè succedere necessarium erit. Verum illud interim non ambigendum, diuinam nulli unquam istiusmodi contigisse gratiam atq; opem, nisi cui pura esset mens, sedatusq; animus, ac à turbis semotus. Iam illud quoq; notandum, quartum uersum, qui tertius Hebræis est, sic à Felice legi: Reuertantur super uestigia confusionis eorum, qui dicunt, Euge, Euge: id est, qui me odio persequunt, obleruantq; quod meum uulgò traducant nomen, famamq; cōmaculent & uitam: uerum impurissimi uilitigatores in idem ipsum proruant infamiæ, & confusionis damnum, quod mihi inferre moliantur: atq; hoc sanè modo, in execrandis confusionis eorum uestigijs, tanquam fures in uolutabro uoluantur, reuoluanturq; inquinatissimi. Porro Euge dictio, exultantium uox est, & maximo gestiuentium plausu. Alij ex Hebræo uertunt, uah, quæ uox est insultantis. Nonnullis etiam Euax significantius uerti posse arbitrati sunt, quæ dictio tamen eiusdem fermè est significati, cuius est Euge. Quicquid ex his uerteris, procacem seditiosorū impudentiam & insultationem in prostratam ostendit innocentiam: à quibus tanquam letalib. Cerastræ cornibus, aut Dipsadis morsu, nos, qui libenter improbis odio si sumus, eximat Christus: cui cum patre sit laus perennis. Amen.

PSALMVS LXXI.

D *Nte domine speraui, non confundar in æternum.*

Nec à diuo Hieronymo, neq; à cæteris, quod sciam, Hebræorum interpretibus aliquis huic psalmo inscribitur titulus: quem autem in latinis codicibus à Græcis absq; dubio sumptum legimus, inter somnia ponendum esse quis non iudicet? Somnijs igitur omisis, quæ in psalmis requiri oporteat, uenerabundi inuestigemus. Psalmi huius argumentū cum multis cōmune esse perspicuum est: sed cum illo maximè, cuius initiū eisdem planè constat cum uerbis, tum maxima ex parte sententijs, ac sensis. Tamen enim in nonnullis uocum duntaxat uarietate discrepare uidentur, eandem tamen referunt intelligentiam. Illud compertissimū, Vatem tanquā Christi typum, uenturas contra Ecclesiam suis præsentibus erūnis præfagisse, deplorassecq; iniurias & persequutiones: subindeq; diuinam sibi precationibus conciliaffe beneuolentiam, opemq; speculatum orasse, ac tandem, ut flagrantissimo erat spiritu, exorasse, atq; proinde laudum uota Deo ipsi liberatori nuncupasse. Sed suo in primis more à spe suam auspiciat orationē, utpote totius perfectionis anime neruo & robore. Alioqui certe parte hac ab anima illa maximè remota, cui id est propositū, ne turpe aliquod cū mundo fœdus ineat, idcirco maximis eam affici incōmodis atq; iniurijs oportere, totum illud suum consiliū uanum esset, prorsusq; imbecille, & nihili. Ait igitur:

In te domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me, & eripe me.

Ne sinas, inquit, spem quam in te collocaui, suo frustrari sine. Non, oro, tanq; res uilis, tibiq; odiosa, tuo à conspectu confusus abigar: quin potius propter tuā, qua perfectissimè bonus es & misericors, me à malis exime, iustitiam.

Inclina ad me aurem tuam, & salua me.

De hoc loquendi tropo, quo proceræ qui sunt staturæ, se, ut commodius illos audiant qui summis, uocemq; loquuntur tenui, incuruant, in psalmo supra memorato abundè est dictum. Insignis quippe illa est laus in Principe, cum ipsos quoque publicos onerarios, qui se alloqui cupiunt, non auerfatur baiulos. Publica

Publica quædam res est Princeps, qui expositus cum sit omnibus, tanquam in terris Deus est. Deo autem quid cōmunius? quid magis cunctis obuium? An uerò delicati isti nostrates Principes & Prælati, qui nihil tam refugiunt, quam subditorum congressum & cōmodum, nihilq; tam impensè amant, quam carnis commoda & delicias, suum ut decet peragant munus & officium, sciunt hi, qui ne plerumque fastidiosos illorum mores, mollemq; animum & effœminatū offendant, cum illis congredi non audent: idcirco maximis interdum à magistratibus afficiuntur damnis & iniurijs. Non uult (inquit à cubiculo puer) curis onerari dominus, quiescit, cum uxore iocatur, ludit. Turpe id prorsus, atq; in sui domini contumeliam dictum. Hunc itaq; mollissimū obiter carpens morem Propheta, à Deo, nempe uirtutum omnium exemplari, facilitatem illam quæ in sapienti principe esse debet, exorare nititur. Inclina, inquit, o tu qui altissimus es, ad me, paruissimæ qui sum staturæ, aurem tuam, & serua me.

Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias: quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.

Ut saluum me facias, Hebræis est, mandasti ut seruares me: nam petra mea & arx mea es tu. Vnde Paraphrastes sic liberius rem transtulit: Sis mihi instar rupis munitissimæ. Causam uerò: ut iugiter tuto obambulare possim: decreuisti enim seruare me, cum petra mea sis, & munitio mea. En quàm facilem & popularē se præbet Deus inuocatus. Putasne forsan altissimum, unum è nostratibus esse pastoribus & magistratibus, qui uim totam suæ magnitudinis in eo positam uideri uolunt, ut grandes solummodo appareant, & incircumscripti? Quis ex illis, qui gracilliori sunt animo & timido, tam uastā molem alloqui unquā tentaret? Iam illud permultis dignum uidetur lachrymis, cum illi, à quibus tutelam sperare debent homines, & defensionem, suis referunt ciuibus exitium. Nōne cum audis à uate dici, Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias, id cuilibet ex primatibus ab uno quoq; nostrum dici posse tibi uidetur? Esto mihi, inquit, in Deum protectorem: non in lupum, non in lanitū, non in hominem natura iniurium, contumeliosum, destructorem. Et in locum munitum, non in locum ruinae, in locum instabilem, deciduum, periculosum. Ut saluum me facias, non ut perdas, non ut macres, non ut ueteratoriè crimineris, traducasq; atq; humili figas. Quid? furdīs ne à spiritu canitur? Canit quidem: idcirco ad te, o qui licet in excelsis habitas, debilia tamen & caduca nō aspernaris, confugio. Quare

Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui. Quoniam tu es patientia mea domine, domine spes mea à iuuentute mea.

Iniqui, Hebræi legunt uiolenti. Dictionem uerò, legem, neq; græci neq; hebræi codices habent, sed simpliciter ab utrisq; redditur, de manu peruersi, seu, agentis iniqua. Quoquo modo uerti literam contingat, extremā quorundam improbitatē intelligi uult Vates: & est numerus pro numero, ut est usitatus loquendi modus, apud Prophetas maximè: nisi insignem malis scelestum quempiā intellegere, sibi ceteris infensorem, latenter pungi à Vate: quod sanè uerisimile uidef. Achitophalem hunc fuisse arbitror, seu Idumēū illum proditorē Doëch: alterius enim proditione & dolo nihil nō egit rex, quod Dauid tandem post exilium, diutinamq; in cōfragolis montiū locis atq; antris fugā, interficeret: alterius uerò consilio filius ipse, regnandi cupiditate. Vide quò interdū sæuitiæ prolabatur peruersarum mentiū rabies atq; ira, ut nō tantū principes, aut ex primatibus leuiori qui sunt animo furere, atq; in ciues ipsos innocuos insanire faciāt, sed & ipsos quoq; liberos, tanto cū uitæ incōmodo & labore educatos, in parētes instigare audeāt. An uerò Doëch perfidia, aut Achitophelis astutia, uel Iudæ etiam Iscariotis avaritia reprehendenda fuerint magis, q; principū illorum & sacerdotum leuitas, ac iuncta cum inuidia crudelitas, nō audeo definire, ne uetera illa cōminiscens, præsentia taxare uoluisset me arguāt hi, qui utriusq; partis munus diligentissimè actitare soliti sunt, mimi nimirū in hac miseranda uitæ tragœdia, & frequentissimi, &

C acuti, & qui significantissimis notantur hinc uocibus, uolentia scilicet & iniquitas. & est sensus, ut elegantissimè illum exprimit Paraphrastes: Mi Deus, inquit, eripe me à tyrannide impij, è manu iniqua agentis, & uolenti, quia tu fuisti semper spes mea domine Deus, & fiducia mea ab ipsa infantia usq; in ætatem hanc.

In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protektor meus.

Hæc ferè omnia in psalmo uigesimo secundo explicuimus: id tantum replicare non grauabor, quòd mirum in modum mortalium subleuatur miseria, si se quilibet Deo, etiam in ipsis materni uteri latibulis, curæ fuisse sibi persuaserit. Sed illud non omittendum, principium sequentis uersus huic Hebræis finem esse, quare sic Fel. De intestinis matris meæ tu extrahes me, in te laus mea semper. Alius idem ex eodem riuo: Tu de uisceribus matris meæ secreuisti me, hinc omnem laudem de te consummo. Maximopere quidem animo minimè ingrato delectatur Deus. Quocirca quid tum Deo, tum hominibus potest esse iucundius, quàm anima in referendis beneficijs, aut saltè in habenda gratia liberalis & prompta? At qui hinc generosum quoddam oriri solet desiderium, ac compensandi amici meritum, uoluntas, sed in primis Dei, qui cum donorum uastum quoddam sit pelagus, cæteri latentes uix tubuli sunt & cuniculi. Quare cum in donorū exhibitione nulla sit inter Deum & homines proportio: illud tamen, ut suum propriū, gratius sibi arrogat animus, ut quicquid est, id totum esse Dei laudem, atq; illius nominis celebritatem cupiat, perficiatq; si potest: quando quidem laus, qua diuina delectatur maiestas, non tantum ore fit, quantum perpetuo purgatæ uitæ tenore atq; instituto, licet is mutus omnino sit qui laudat. Verùm noster interpretis licitum reddit uersum:

In te cantatio mea semper, tanquam prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis.

D Tu fiducia mea fortis, uertit Fel. qui & se ipse exponens infert: Super te sustentatus sum, ueluti nimirum paries cratitius ruinosus, aut uitis decidua, quæ robustis fulcitur pedamentis ac fulcris. Tanquam prodigium, inusitatumq; portentū, semper in terris uisa est perfectorum uita, quemadmodū fuit Christi: ideo à mundanarum rerum amantioribus ostentui habita & irrisioni. Vnde non ab re clamat Paulus, se factum esse cum suis spectaculum mundo, & angelis & hominibus. Nos, inquit, stulti propter Christum. En quomodo piorum sapientia, tanquam stultitia à mundo existimetur. Mirantur sanè improbi, & qui tam foedè per tinaciterq; in peccatis induruerunt, ut planè illis impossibile uideatur, mortalem in terris hominè & fragilem, se posse diutius à carnis inquinamento temperare. Excellentissimū id est uitæ genus. Consentaneū quippe est, ut nitidum miretur leuorem in unione porcus, hoc est, auarus, libidinosus, intemperans, superbus, ambitiosus, propino, asotus, candidam probi uiri uitam, nempe liberalem, apertam, pudicam, continentem, humilem, humanæ gloriæ contemptricem, ac bene sobriam, non tanquàm rem honore dignam, sed uti sui dissimilem tum admirantur, proq; insolito habent prodigio, tum criminantur, pessimisq; in cessunt contumelijs & maledictis: ut purissimæ uitæ Christi contigisse legimus, qui alio in psalmo sic de se loquitur: Omnes uidentes me deriserunt me: hinc uerò, tanquam rem prorsus prodigiosam, fugerunt me quamplurimi. Verùm tu Deus firmissimo me spei communiuisti solatio, quare

Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam tota die magnitudinem tuam.

Aptissimè Repleatur huc uerbum attextitur, quò redundans laudandi Dei studium intelligamus. Vnde sic Paraphrastes: Pleno ore laudabo te, & omni tempore maiestatem tuam cantabo. Magnitudinem tuam, puto additum à Grecis uberioris intelligentiæ causa: alioqui simpliciter uertendum erat, ut uertit Felix: Replebitur os meum laude tua, tota die laude tua. Volunt, inquit, aduersarij, diriq; crucis hostes, ut tuas ad laudes obmutescam, cessemq; à sacrosancti tui uerbi confessione, ac uitæ integritate, quæ præcipua tui honoris laus est & celebritas. Tu contrà, os meum, ob id nimirum mihi datum, ut tuum laudibus efferam nomen & cultum, ut adimple fidei, atque eo ardoris ambure

A incendio, ut plenissima atq; imperterrita te confitear uoce, subindeq; in clamet,

Ne proicias me in tempore senectutis, cum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me.

Parum id quidem esset, in utero quempiam materno absq; naturæ uitio conceptum, in lucem feliciter edi, atq; ut de se in superioribus testatus est Vates, lubrica transcurfa adolescentia, uirilem sub Dei custodia attigisse ætatem, si eo maxime tempore, quo pacatius tranquilliusq; uiuendum est, quod & proprium sibi senilis ætas uindicat, in ærumnis bellorumq; tumultibus uiuere illi contingat, atq; foedioribus plerunq; coinquinetur uitijs & peccatis, quàm cum feruida esset ætate. A Deo itaq; petendum erit, ne suam illam felicissimam erga omnes protectionem, quæ nemini nisi uolenti, ulla unquàm deest ætate, grandæuis iam factis subtrahat: nam nihil potest esse turpius senes intemperato, atq; illo quidè qui in his uersatur, quæ in iuvene reprehendenda omnino sunt, & execranda. Ita sanè nihil unquam salubrius delectabiliusq; in rebus tum publicis tum priuatis expertus est orbis, senes uiuido, perspicaci, atq; rebus in agendis temperato, prudenti, & religioso. Verùm illud dubium, an Christus, qui iuuenili fermè decessit ætate, se à patre senectutis tempore seruari ritè petierit. Hinc mihi firmam Ecclesiæ fidem intue re: quando quidè Christum pro senescente ecclesia, in qua periclitatura fermè erat charitas, hoc est, uis omnis uitæ & salutis, orasse patrem credimus. An uerò in illud modò peruentum sit uitæ genus, è quo iratè excesserint uirtutes, consenerit fides, ac penè exoleuerit Dei religio, qui purgatori sunt iudicio, & uident, & se in id ætatis incidisse lamentantur, in qua tutissimo debacchant imperio luxus & ambitio. Orat hinc igitur Christus pro sponsa in hunc ferè modum: Ne meam, oro, contemnas senectutem, ô Deus: scio equidem aucta omnia consumi atq; de nasci: sed in his tantummodo quæ ad corpus spectant: cetera uerò quæ fidei robore connituntur, repubescere indies magis necesse est, & renouari. Quocirca cum ob diras diutinasq; improborū iniurias, meos affligi destituitq; uiribus cōtigerit, ne tunc me, quæso, hoc est, illos, quos ut mei essent, sanctissimo tuo attraxisti spiritu, proicias, longe q; à te propellas.

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum, dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini eum, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

Dixerunt mihi, idem est quod, de me conspirantes loquuti sunt. Qui rogo? Hi nempe, qui meq; insidiantes uitæ, quicquid uero ago obseruantes, facta inter sese cōiuratione consultauerunt, dicentes: Abiecit eum Deus, quò se uertet miser? En apta perdendi illum occasio. Ipse enim cum imbecillis sit ex sese, ab amicis uerò derelictus, infensus omnibus, grauis, atque adeo tandem ab uniuersis destitutus, quid, quo minus tam debile confringi queat uas, obstare poterit? Eum, eum, inquit, ô qui impudentiores estis, persequimini, instate, atq; usq; eò urgete, ut comprehendatis: nam qui illum nostra è manu eximat, inuenitur nullus. Heu perfidum insaniam. Censendum ne est, amantissimos liberorū parentes moestos teneri infantis non audire uagitus? non lachrymas? non clamores? Quàm propensio tunc certè affectu in nos diuina mouetur clemētia, quàm solet in filios nutrix anxia, aut mater. Verùm ut cunq; sua in impietate perdurent impij,

Tu Deus ne elongeris à me: Deus meus in auxilium meum respice.

Frequentia quidè iniuriarū, simul & periculorū instantia, huiuscemodī rogandi Deum in anima parere studiū cōsueuit. Deus, inquit, ne elongeris à me. Vidisti ne unquam hominè malo aliquo exitiali affectū: nō contentus is quidem semel atq; iterū cum medico, ut sit, colloqui, atq; ab eo uisitari, rogat ne se unquam deserat, ne discedat, imò ut præsens coram adsit continuè. Vides anxiū in egrò tante membrīs studiū? quid si animo? quid si sordida atq; estuantī, tanq; febre, torquet conscientia? Ni prorsus quidè in malis induruerit, decreueritq; tanq; phreneticus non admittere curationem, apud diuinā instabit clementiam, rogabitq; & lachrymis & suspirijs, dicens: Deus ne elongeris à me: Deus in auxilium meum respice, festina, atq; miserè ægotantem inuisè. E contrariò autem,

C Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confusione & pudore, qui quæ-
runt mala mihi.

Ecce morbus ille, cuius uī maximè atq; incendio, infirma adhuc in fide anima conficitur: nempe detractoris rabies, & uirulentia. Quid non perturbat in quietissimum istuc oblocutorum genus? Hebræi tamen non detrahentes, sed aduersantes animæ meæ, reddunt. Verbum item, deficiant, confumentur transferunt, Idem Symmachus. Quare is erit sensus, ut reddat Paraphrastes: Pudeant & absumantur qui aduersantur mihi. Qui uerò hi sint, qui facile probis aduersantur, sequenti explicant hemistichio: Qui quærent mala mihi. Cæterum dictio quam noster ferè uertit interpret, reuerentiã, tum Græcis tum Hebræis est pudor, ignominia, confusio, seu ut habet Campensis, infamia. Illi, inquit, me prorsus à uita uitæ, quæ ingenua est, libera, atq; honoris plenissima, auertere cõnituntur: tu Deus illos eadem, quam mihi inurere satagunt, infamiae nota, quæ est, totum te meum bonum amisisse, affice, confundetq; cum ignominia tam turpes illorum ausus, atque in nostram meditata perniciem, quod omnium malorum maximum est, aliunde consilia: hi enim, qui turpissimus demonum atq; perfidiorum hominum mos est & consuetudo, quærent mala mihi: tu contra, bonum ac uitam, quæ in te est, quæq; beati efficiuntur, & quære, & elargire. Illi itaq; ut uolunt habeant,

Ego autem semper sperabo, & adijciam super omnem laudem tuam.

Vide quam suam libenter in Deum spem iacet uir iustus. Iam nõ semel diximus, id potissimum telum esse, quo exterrefacti dæmones in fugam uerti consuescunt. A deo gratissima Deo semper fuit animæ uirtus ac deliberatio, qua illo tantummodo nixa, à nulla alia dependet re quauis sublimi & diuina. Ego, inquit, meis in periculis & æumnis non hodie solum, aut eadem ipsa hora, qua nulla urgeor tentatione, spero: sed semper, sed omni tempore, sed tunc potissimum cum plane destitutus uideor & neglectus. atq; ita tuis, ut sic dicam, obrutus beneficijs, **D** adijciam & ego super omnem laudem tuam: hoc est, ardentiori quam antehac unquam studio tuis in celebrandis laudibus incumbam. Ita enim hunc uersum interpretantur Hebræi: Augeam, inquit, omnem laudem tuam: seu, adijciam ad cunctas laudes tuas. Insuper

Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum: quoniam non cognoui literaturam.

Hucusq; uersus est Hebræis, licet alijs uerbis, sensuq; alio. Nam dictio, quam noster uertit interpret, literaturam, Hebræis est, numerum. Certè, inquit Felix, non cognoui numerum, nempe laudum. Cæterum notant quidam dictionem, quoniam, superesse, seu pro certè positam, ut reddi à Felice diximus. Sensus igitur is esto: Mi Deus, os meum tuam indefesso quotidie studio laudabit, qua summè bonus es, & in omnes beneficis, iustitiam, salutemq; mihi immeritissimo aliam prædicabo: nam tot tuæ in me extant benignitatis indicia, ut numerum ignorem. Alij quoq; modum uertunt pro numero. Illud planè huius est cõsimile in alio psalmo: Annunciaui, inquit, & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum. Quid uerò sibi uelit Græcis in hoc loco *πεγαυατέως*, quid uel somnient nonnulli ex huius uocis interpretibus, diligens iudicet lector. Maxima mihi animæ illius in mentem uenit perfectio, quæ diuinis se sentiens, & his frequentissimis ditatam muneribus, obstupescit, scq; idoneam, quæ tam numerosum donarium mente assequi possit, non arbitratur: contra nimirum quorundam morem, qui cum humili & abiecto sint animo, non minus summissè stricteq; de celestibus cogitare soliti sunt, quam de terrenis, & illis quidem quæ mundum magis referunt quam Deum, atq; eius religionem. Et quidem innumerabilia omnino sunt Dei in homines beneficia: idcirco ab his duntaxat cognita, si non numero comprehensa, qui tam excelsa sunt mente, ut omnem mathematicam excedant superputationem: quod proprium diuinæ est naturæ. Quid itaq; hinc ager anima: uide quid consilij capere instituat:

Introibo in potentias domini, domine memorabor iustitiæ tuæ solius.

Scio, ait, tot inter uitæ huius tentamenta, quid me agere deceat. quicquid unquam mihi aggredi erit animus, id Dei fretus uirtute aggrediar: & solam, solam in quâ tuâ, ô domine, nõ hominis naturaliter imbecillis atq; impuri, iustitiam inuocabo, illiçq; uel totus in me conspiret mundus, adhærebo. Verbum enim Memorabor, eandem hinc præ se ferre significationem uidetur, quam alio loco expressius magis, q; quod sic se habeat litera, posuit interpret: Hi, inquit, in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Nam illic nonnulli legunt, Et in nomine Dei nostri memores erimus: hoc est, ut interpretatur Felix, clamabimus, ut faciunt bellatores. Quod si tamen memoriæ uerbum hinc commodè positum arbitraris, non id quidem inelegas, sed mirè aptum. Siquidem à Paraphraste sic reddi uideo: In memoriam reuocabo omnibus, & celebrem faciam integritatem tuam, tuam in quam solius. Nam tu

Deus docuisti me à iuuentute mea, & usq; nunc pronuntiabo mirabilia tua.

Causam hinc reddit, quam obrem diuinæ haudquaquam immemor iustitiæ ac bonitatis esse debeat: nempe ob id, quod qui ab ineunte sibi ætate nunquam defuerit, ita illum in posterum nõ defuturum, persuasum habet. Vide igitur sanctæ animæ affectum. Tu Deus, inquit, me à puero, tum dico, quando tam suauissimum ignorabam præceptorẽ, usq; nimirum ad hanc, in qua nunc uiuo, ætatem, mirandas illas tuas erga electos operationes, quas caro prorsus ac sanguis ignorat, accuratissimè edocuiisti: hincq; ego illas diligentissimè pronuntiabo, palamq; omnibus faciam, ut illa diuulganda sunt, quæ immensa sunt prædita magnitudine. Quocirca, ut etiam ab ipsis meis semper egisti incunabulis, ita

Et usq; in senectam & senium Deus, ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum, generationi omni quæ uentura est potentiam tuam.

Senectam & senium, perinde est ac si dicas, senectutem & canitiem, seu decrepita ætatem. Tamen enim de quocumq; hæc dici posse natu grandiori existimẽ, altiori tamen sensu atq; intellectu, res quoq; eo ferè modo, quo superius Dei filium pro Ecclesia orasse diximus, indagari posset. Ne proicias me, inquit, in tempore senectutis. & erit sensus: Tu pater, quem me tuæ caput Ecclesiæ esse uoluisti, mihi in omnibus præsens, ac uel usq; ad mundi interitum & consummationem, ad sis fautor, quod cunctis etiã uenturis, nedum meæ ætatis hominibus. tuum brachiũ, uirtutem scilicet & potestatem inuulgare queam. Vide enim nescio quid à nonnullis ex Hebræorum interpretibus. hinc addi. Sic ex his quidã: Quod annuncie posteritati brachiũ tuum, & omni qui nasciturus est potentiam tuam. Idem ferè Campensis. Felix quoq; sic: Donec annunciem brachiũ tuum generationi, cuiusq; uenturo potentiam tuam. Vnde ambigendum minimè est, potentiam tuam ex Hebræo uersus huius finem esse, non sequentis initium, ut nos legimus. Verum cum non multum sensui officere uideatur, sua integra remaneat litera interpreti, quam sic reddit:

Potentiam tuam & iustitiam tuam Deus usque in altissima quæ fecisti magnalia, Deus quis similis tibi?

Clarius Hebræi: Iustitia tua Deus usq; in excelsum, quoniam fecisti magna. Est sanè mira ab inflammato animæ affectu profecta exclamatio, simul & admiratio, illi ferè similis, de qua alio in psalmo ita stupidus exclamat Vates: Magna est super coelos misericordia tua, & usq; ad nubes ueritas tua. In sublimioribus enim occupata mens rebus, nihil de Deo, quod idem excellentissimum non sit, cogitare potest. Etenim siue in his quæ ad admirabilem illius naturam spectant, siue in his quæ ad purissimam eius carnem, uitæq; cum apud homines diuersaretur, integritatem, siue etiam ad prouidentiam illam infinitam, qua cum omnia, tum præcipue homines, sapientissima gubernat ratione, uersetur, omnia illi diuina atque admiratione digna apparent. Quod quidem animo in turpitudinum cœno tanquam cum meretricibus uolutato, contingere haudquaquam potest. Est & alius sensus, quem quoniam literæ quam nos legimus aptè accommodari posse uisus est, uel eo maxime, quod à nonnullis ex Hebræo sic exponi uideo, in mediũ addu-

C ci non ab re erit: qui sanè sensus, ut facilius elici possit, dictionem Donec, supra positam sibi asciscere uidetur. Petierat enim superiori uersu Propheta hoc modo: Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachiū tuum generationi, atq; omni qui nasciturus est. Inferatq; subinde: Donec, inquam, potentiam tuam simul & iustitiam in sublimè, subaudi, feram, qui fecisti magna. Ecquis igitur sicut tu? Propterea sic ex Hebræo uerti poterat, ut uertunt quidam: Deinde (hoc est, simul ut posteris tuam annūciauero uirtutem) potentiam tuam & iustitiā tuam Deus, qua res magnas perfecisti, in altum extollam: quis similis tibi? Expressius item Paraphrastes, cum dixisset, Adsis mihi sicut hucusq; quoad indicauero brachiū tuum meæ ætatis hominibus, & uniuersæ posteritati potentiam tuam: statim intulit: Et iustitiā tuam Deus laudibus in altum extulero, qui designasti maximā. Deus quis conferendus tecum? Et certè nihil unquam fuit, neq; esse potest tam immense magnum, quod cum Dei magnitudine collatum, non minimum omnino appareat, & nihil. Idcirco ipse de se apud Esaiam sic loquit: Quis similis me? Antea uerò Moses in cantico post Aegyptiorū interitum: Quis similis, inquit, tui, magnificus in sanctitate? Ideo

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, & conuersus uiuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.

D En aliud admirationis genus. Mens quippe humana nō potest non interdum incredibilem in modum obstupescere, mirariq; unde tam uastus ebulliat angustiarum in hoc mundo Oceanus. Verum cum quæ mortalium naturæ conditio agnata sit, recolit, ex hoc tenuissimo ad aliud sensim considerandū, & id quidem omnium maximū, transit stuporis genus, quod totum in meditando diuinę beneficentiæ magnitudine uersatur. Quantas, inquit, tribulationes, quam multas, q; difficiles, quam planè diras ostendisti mihi: hoc est, experiri me fecisti. Verum tu mihi sedata ira placatus, conuersusq; me prorsus exanimatum recreasti, restituitiq; me mihi, atq; à malis, tanquam de profundo terræ hiātu, etiam atq; etiam extraxisti. Abyssus, ut aliàs notauimus, nō rarò Hebræis est malorum cumulus, ac tetra miseriarum uasitas. Vnde clamat Ionas: Abyssus uallauit me. alio uerò in psalmo Vates, Abyssus abyssum inuocat: hoc est, calamitas calamitatē tanquam annulus annulū necit, atq; inuitat. O immensum contemplandi tuam excellam bonitatem mare, mi Deus. Quicquid enim in terris spirat, in meum conspirasse interitum uidetur. Tu uerò, qui naturalis tuus est mos,

Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me.

Expressius uertisset interpret, magnitudinem: seu cum Paraphraste, potentiam meam, non tuam, quò doni cœlestis amplitudinem in se homo cognoscat. Illi, inquit, meum extenuare nomen, uitamq; calumnijs, ac ferro absumere adnituntur: tu contrà, uim illam, quæ me in te firmisimè contineat, suppeditare non cessas: indiciū sanè tuę ad me conuersionis, quam cum contemplor, per maximo afficior gaudio & cōsolatione. Vide summæ in beata anima uirtutem fidei: Conuersus, inquit, qui antea meam ob turpitudinē auersus fueras, consolatus es me. Succurrit hīc mihi mulieris Cananæ exemplum, quæ diutius propter filię mortuum afflictā, penecq; ob Christi, ut uidebatur, indignationem exanimata, à benignissimo tandem Iesu ad fœmineum conuerso eiulatum & lachrymas, plenissima illa consolationis uerba audire meruit: O mulier, magna est fides tua, sicut tibi sicut uis.

Nam et ego confitebor tibi in uasis psalmi ueritatē tuā Deus, psallā tibi in cithara sanctus Israel.

Ex Hebræo prima uox redditur, quapropter: seu ut Campensis, quare. & est sensus: Quoniam tuam in me auxisti magnitudinē & uirtutem: quoniam conuersus consolatus es me, unde mea omnis profecta est salus, salutisq; persuasio: idcirco te tuumq; nomen laudabo, canamq; tuam in pollicitationibus constantiā, mi Deus: & psallam tuum in honorem, cithara, o qui sanctum facis Israël. Aliàs diximus uasa nōnunquā in scripturis pro rerum omnium instrumentis poni: quare

A uasa psalmi, instrumenta hīc sunt musica, ut ferè erant nablum, lyra, cithara, organum, atq; huius generis alia, quorum modulatione & harmonia diuinæ solitæ erant laudes decantari. Cæterum, sancte Israël, à cunctis Hebræorum interpretibus transferri uideo. Te, inquit, musicis laudabo instrumentis, o Israël, populi nimirum dilecti, atq; ad uitam asciti, sanctificator. Atqui Deus quemadmodum uita est uiuax, ac uiuificans, ita sanctus, atq; idem sanctificās, sordescq; omnes suis ab amicis abstergens, dici debet. Itaq;

Exultabunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

Vide gratæ animæ institutum, quo se & corpore & animo (id est totum hominem in Dei amore comburi) diuinum laudare nomen pollicetur. Vnde sic Paraphrastes: Exultabunt labia mea (instrumenta hęc sunt inter alia prolationis humanæ) ubi psallere cœpero tibi: & anima mea multo magis, quam liberaisti à malis omnibus. Exultando, inquit Felix, cantabunt. Porro siue de quotidiana liberatione, qua miseris uenit Deus suppetias, hoc uerbum, redemisti, intelligamus, siue de animarum redemptione, per quam nos **C H R I S T V S** in cruce eterno reconciliauit patri, cogitemus, utrunq; purgatissimis suaue est animis. Anima igitur mea, o **C H R I S T E**, tuo cruore ac nece à peccati atque adeo mortis seruitute erepta, tibi, haudquaquā sibi aut mundo cantabit, exultandoq; tuum sanctissimum laudibus extollet nomen.

Sed et lingua mea meditabitur iustitiā tuā, cum confusi et reueriti fuerint qui quærūt mala mihi.

Videtur hīc Vates conditionē uelle Deo ponere. Lingua, inquit, mea tuam laudabit iustitiam tum, cum confusi & profligati fuerint quærentes mala mihi. qui quidem loquendi modus uix ab anima in diuinarum rerum studio occupata prodire potest. Si quidem quæcunq; illi accidant, ad laudes semper Dei prompta est atq; hilaris. Idcirco litera, quæ est Hebræis, tutiorem præferre sensum mihi uisa est. Sic Felix: Etiam lingua mea tota die loquetur iustitiā tuam: quoniā uerecundati sunt, quoniā confusi sunt inquirentes malum mihi. Qua sanè lectio ne solennia hīc quædam esse, pro reportata uictoria, animæ (ut sic dicam) epinicia definire possumus. Quamobrem elegantissimè sic rem aperit Paraphrastes: Quin & lingua mea exercebit se sedulo in cantanda iustitiā tua: erubuerunt enim & infames facti sunt, quotquot studuerunt incōmodare mihi. Qui porro hī sint, qui, quomodo innocentissimis noceant uiris, malumq; inferāt, & quærūt & machinantur, nō semel hīc nostris intersparit cōmentarijs Christi (ut opinor) spiritus, quem meo hoc in labore, quemadmodum in suo Dauid, scopum esse uolo & ducem. Cui propterea laus sit, atq; honos, in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXII. Salomon.

Eus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.

Somniant, mireq; cæcutiunt hī, qui hunc psalmum de Salomone illo interpretantur, cui uoluptatibus, tanquam bellacissimis hostibus obnoxio, pacifici titulum minimè conuenire arbitror. Ad hæc, ut cætera quæ de Salomone Bethsabeæ filio intelligi absurdissimū esset, omittamus, quomodo à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos orbis terrarum illius fuit imperium? Quando omnes gentes seruiuerunt ei? Qua porro uirtute Aethiopes, seu habitantes solitudines, ut nonnulli transtulerunt, quos Cabalists aërios spiritus esse definiuerunt, eum adorauerūt? Vero igitur Salomon, in cuius ortu illud è cœlis fuit auditum, in terra pax, hominibusq; bona uoluntas, totum hunc psalmum adscribi debere fateamur: non illi, cuius imperium breui admodum conclusum fuit termino, cuiusq; filius impijssimus extitit Roboam: ipseq; nefandissimis alienigenarum amoribus ac libidinibus adeo conspurcatus uixit, ut illius etiamnum dubia censeatur salus. Noster autem non tantum saluandorū hominum est autor, uerum etiam ipsamet salus, & uita. Quod sanè Dauid in spiritu præuidens, hanc uerè diuinam de ipsius Christi regno, cuius summa est iudicium & iustitiā, à pa-

C tre habito, composuit odam: ad Deumque conuersus, sic suam orditur preceptionem. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Duas hic expresse in Christo naturas prenouit Vates: qui quidem Christus ea, qua equalis semper est patri, ratione, rex est cum patre uniuersorum aeternus: ea uero qua in terris uisus est cum hominibus, homo, quicquid imperij habuit, a patre habuit. Vnde, ut erat gratissimi animi filius, non semel professus est se patre minorem: propterea omnem sibi iudicium a patre datum, datumque esse rerum omnium, tum earum qua in caelis essent, tum qua in terris, potestatem. Quid illud: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris: Ideo Vates illum regem, regisque filium appellans, & Deum, & Dei filium esse asserit. Ceterum iudicium atque iustitiam, nihil aliud hic esse diffiniunt, quam rectas moderandarum rerum rationes, ac ut reddit Paraphrastes, formulas, qui sic habet: Deus iudicandi secundum te formulas regi da, et equitatis studium filio regis. Orat itaque Vates, atque cum eo mortalium multitudo, ut in Christo, in quo omnis inest aequitatis norma ac uirtus, hi penes quos hominum est imperium, iudicent, regantque populos, ac iusto moderationis aequilibrio res mundi expendant. Etenim Christo ad instaurandas orbis ruinas aduentante, coepere actutum nutare errores, magnaque parte eorumque tolli, quoad eius humano prorsus consumpto genere, omnia integre subiecta illi forent, Deusque esset in omnibus, & nos qui ad uitam uocati sumus, in illum felicissima transiremus abitione. Reconditissimo itaque mysterio utriusque aduentus in hoc psalmo fit mentio: qualisque dormiens ab Ecclesia excitatur dominus, ad hunc modum:

Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.

Iudicabit, uertit Hebraeus. Idem & cum Chaldaea translatione, graeca editio. Ut iudicet, legit Euthymij interpres, populum tuum. Idem ferme ex Hebraeo Campanensis: ut uerba sint Ecclesiae orantis, quod terram hanc corruptissimam iam tandem miseratus, mittat quem missurus est, qui retracto ab erroribus mundo, duo illa e caelis secum deuehat luminaria, nempe iustitiam & aequitatem: quorum radijs illustratus orbis, in eam refundatur formam atque imaginem, quam in Christi uita & doctrina, tanquam in aeterna cum patre idea, conspectura esset, indeque omnem bene beateque uiuendi normam extractura. Ceterum cum preclarissimis ornatus esse debeat rex animi dotibus, illam in primis requirit spiritus, ut pauperes, afflictosque, & aermunosos, ab opprimentium uiolentia atque astu eximat, reddatque quod sibi unusquisque ob uitae rationem meruerit. Virtuti enim suus debetur honos & premium: iniquitati uero opprobrium, atque cum uituperatione multa. Et id sane est populos in iustitia & iudicio gubernari. Alio qui turpissimos quosque a contaminatis iustitiae ministris eo donari premio, quod integerrimis debetur uiris, illosque praeteriri atque opprimi, quos honorari decuerat, summa est regionum religionumque pernicietas & confusio. Quocirca maximis ingeminandum est uocibus, ut nostri iam tandem misertus pater, sui unigeniti demittat in terris spiritum, quod iuste aequabiliterque iudicari possint homines, probique ab improbis secerni, ac caecis a magistratibus dignosci. Atque hoc sane modo

Suscipiant montes pacem, & colles iustitiam.

Absurdum nimium esset putare, montes hosce petricosos suscipere posse pacem, aut colles iustitiam. Montes igitur hic sunt, quos postea in psalmi serie reges appellat Vates: colles uero, quos populos. Atqui moderandarum rerum is debet esse finis & terminus, ut pacem animi susceptam, in qua uis inest iustitiae & rectitudinis, transfundant reges, atque adeo ceteri & principes & magistratus, in populos sibi subditos. Nec sane pulchrius uestiri solent colles uel flore, uel fructu, quam uestiuntur decore omni uirtutum, sed in primis fidei in Deum, populi, cuncta iustitiae studiosis occupantibus, optimoque expendentibus iudicio & aequitate. Orat itaque uir sanctus, ut non sibi duntaxat pacem, qua a Iesu CHRISTI corde emanat, suscipiant Ecclesiae proceres, uerum ob id quoque, quod populus laetari, sedereque ualeat, ut inquit Esaias, in pulchritudine pacis, Etenim

ea praediti sapientia rectores hominum, qua a Deo est, non a mundo, insaniunt prope modum, nisi conciliatum sibi caelitus bonum, sentiant subditi, gustentque quam diuinum illud omnino sit, a temperatis iustisque gubernari superioribus. Quo circa non absque ratione additum est, Et colles iustitiam: qua sane a patribus tanquam a fertilissimis descendente montibus affecti delibuti subditi, suas omnes adeo iuste concinnant actiones, ut merito iustitiae cultores appellari debeant. Nihil enim populis tam exitiale esse potest, cum rerum summa penes illos est, qui in iudicandis diffiniendisque subditorum causis, humano raptantur sensu & consilio. Expulso quidem nostris a tribunalibus Christo, a quo omnis proficiscitur recte diffiniendi forma ac iudicium, quod se uertant patres: quod suas dirigent diffinitiones: quod iudicia: Poterit ne hoc modo sedere uir, ut inquit ille, subtus uineam suam, & subtus ficum suam pacificus: Na quidem obsidionem posuerunt super nos. Verum utcumque nostrates hallucinentur iudices, o qui sub corruptissimo iniquorum desudatis iudicio, gaudete: si quidem rex ille aequissimus, regisque filius Christus, diuinus amor, pax orbis,

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.

Filios inopis, legit Felix: id est, illos qui sunt Christi, quos utique, utpote rerum omnium huius mundi egentissimus, crucis uerbo, atque efficacia genuit patri: hos quidem iudicio suo aequissimo protegit dominus, ac confuso prostratoque calumniatore, nempe mundo, diabolo, peccato, morte, peruersoque homine & inuido, benignissimè tutatur. Ceterum, filios pauperum, idem esse secundum phrasim Hebraicam, quod pauperes, aliam diximus. Et sunt plane idem pauperes populi, qui & filij pauperum, utique credentes: quod uerum illud esse non ambigamus, nullam uidelicet esse damnationem his, qui in Christo sunt. Cuius sane patrocinium, iudiciumque sua in Ecclesia exactissimum, ne temporarium citoque desitutum putaremus, a spiritu est additum:

Et permanebit cum sole, & ante lunam in generatione & generationem.

Id est, quandiu sol iste uisibilis, a quo luna, quemadmodum a Christo Ecclesia, lumen sumit, lucebit, aeterna erit Dei in suos protectio. Ecce, inquit, uobiscum ero usque ad consummationem seculi. In generatione & generationem, periphrasis est, qua aeternitas significatur. Sed litera, qua est Hebraeis, lucidiorem parit sensum quam nostra, qua ambiguum & obscurum. Sic Felix: Timebunt te cum sole, & in conspectu lunae: hoc est, quandiu reuoluentur tempora, qua nimirum e solis cursu, motuque lunae originem habent, CHRISTVM reuerentur in terris populi. Vnde sic Paraphrastes: Reuerentur te, o rex, quoad sol lumen suum praebuerit mortalibus, & luna seculis cunctis. Quid sit porro in nostro interprete, Ante lunam, Chaldaeus aperit: Ante lumen, inquit, lunae orabunt coram te generationes generationum. Hic igitur uides CHRISTVM, qui heri & hodie, ut inquit Paulus, ipse & in secula, aeternum suae fore religionis defensorem. Id dictum esse uolo, ne afflictus ab improbis innocentia, eodem interdum adigatur impietatis, ut Deum eo se habere modo, in probitatis defensione arbitretur, quo homines ferme ex more inconstantes, temporarii, & parum pii. Suo quippe tempore, atque cum maxime opus est, ad suos descendit dominus, consolaturque afflictos, dicens: Ego sum, nolite timere. Quid igitur pauidi in Christi fide nutamus?

Descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.

Haud dubium quin hic ad stupendum illud Gedeonis miraculum alludat Vates, in quo madefacto solummodo rore lanae uellere, area circumquaque posita, sicca inuenta est: rursus area rore imbuta, uellus absque imbre sicca apparuit. Magnum id quidem fuit mysterium: siquidem in lanae tum uellus silenti tanquam ros descendisse illapsu uisus est Deus, cum nisi ad oues, qua perierant, domus Israel se uenisse fassus est CHRISTVS, reliquo interim in siccitate spiritus remanente omnino orbe. Verum postea in gloriam ascitus, tam largo gratiarum imbri, ingrato omisso uellere, relictaque in siccitate iudaea, perfudit gentes, ut meri-

C tō dici posset, se sicut stillicidia stillantia super terram, ad omnium generaliter descendisse salutem autor uitę. Sunt qui typum huius roris in uellere, ad tacitum placidissimumq; deiparę uirginis conceptum referant: tamen ex litera quę est Hebręis, alium signari sensum iudico: eum sanę, quod Deus eo soleat modo ad subleuandas suę sponşę ærumnas & oppresiones descendere, quo solet pluuiã in detonsum, demessumq; pratium descendere. Quid tum gratius: quid tam agricolis desiderabile, quàm cum defecta prati herba recens superueniat pluuiã, qua terra humefacta, ad noua concipienda germina temperetur? Felix enim, atque ceteri ex Hebręo sic ferę legunt: Descendet sicut pluuiã super herbam refecatam: siue super tonsum, hoc est, ut ipsemet interpretatur, super gramen incisum: quod si non habuerit pluuiam postquam refecatum fuerit, arefcet. Quare sic alius ex eodem fonte: Descendet æquitas & iustitia ad terrã, sicut pluuiã in defectum fundum, & sicut rorulentus imber. Hic uides quomodo nulla sit apud Hebręos de uellere mentio. Veruntamen unicuiq; suę sint de uellere & rore Gedeonis meditationes, pię nimirum, & quę ad placidissimũ mirabiliter exprimendum faciũt spiritus lapsus in uirginis uterum. Verũ neq; ego (opinor) reprehendi debeo, qui quę sit germana psalmi lectio, uerecundę admoneo. Ut cunq; sensum imagineris, illud compertissimum, fructum mirum in modum feracem, propter Christi descensum, mortalibus allatum. Quod sanctissima præuidens Vatis anima, in spiritu exultans, clamauit:

Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.

Quasi uerò antea copiosa non fuerit pax, hæc dicit Vates. Nam Christus obrutum in peccatis mundum inuisens, oriensq; ex alto, nõ solum pacem & iustitiam secum attulit, uerum etiã omne bonum, cuius homines forent capaces, abundantissimę largitus est. Quod uerò postea abolita sint, sublataq; è mundo tam felicia Dei dona, ut est pax & equitas, id hominum malitia factum est. Florebit, inquit, quę penę exaruerat, in illius ætate iustitia, summaq; usquedum luna sit, in terris erit pax. Cur non summa? cur non integra? cum diruto inimicitiarum, quę inter Deum & hominem intercesserant, pariete, uniuersus planę Deo per Christũ reconciliatus est orbis. Ut illa enim pax, quam ob regnandi cupiditatem atq; ambitionem sæpenumero, etiã in ipsis sanctioribus Ecclesię locis, nutare cernimus, excindi omnino queat: ea tamen quę in sanctorum animas per Christi spiritum, tanquam insitus oleæ surculus, inserta est, æternis nititur fibris & radicibus, ideo æterna. Quocirca additum est à Vate, Donec auferatur luna: id est, pax ista animorum, ac, qua gratis iustificamur per fidem, iustitia, quousq; luna suum seruabit cursum, fixo altę stipite in Deo, perdurabit. Etenim nulla tam seua potest esse perturbatio & confusio, quę pacatam tranquillamq; hominis conscientia, à reuerentis linęa, aut pacis studio facile amouere possit: nam quę Dei sunt, ab eoq; profisciscuntur, firma sint oportet atq; æterna.

Et dominabitur à mare usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos orbis terrarum.

Vastitatem impérii CHRISTI, simul & felicitatē exprimit Vates, ad regnum nimirum Salomonis utcunq; alludens, de quo sic legimus: Salomon autem erat in ditione sua, habens omnia regna secũ à flumine terrę Philistiim usq; ad terminum Aegypti. Ipse enim obtinebat omnem regionē quę erat trans flumen, quasi à Thipsach usq; ad Gazam. Atqui in eo quod Salomonis regnum usq; ad promissę terrę fines protendebatur, regnum fidei ultra Oceanũ dilatandum præfigibat. Nam quod nos legimus, Et à flumine usq; ad terminos orbis terrarũ: quidam ex Hebręo sic uertũt: Ab Oceano orientali usq; ad extremos occidentis fines. Ex his etiã sunt, qui à mari usq; ad mare, mare Rubrũ intelligũt, & mare Palæstinæ. Flumē uerò Euphratem, qui ab Oriente exiens in mare Rubrum erumpit: idcirco Iudæis adeo notus & celebris, ut fermę illum flumen absolutę nominent. Et est ac si dicat, ab Oriente usque ad Occidentem. Quo quo modo sensum formes, regnum hęc CHRISTI, quod & fidei, à spiritu designatur. Quod sa-

ne in sequentibus clarius adhuc exprimitur.

Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent.

Amplam atque adeo extremã orbis regionem sub meridionali plaga constitutam, idcirco torridam, ac nimio calore obfuscam & feram, ad significandum uniuersale Christi regnum nõ absq; mysterio huc adducit Vates: huius enim Hesperisunt populi ad Occidentem, Indi ad Orientem: ad quos quidem in Christi fide mansurefaciendos, missum olim fuisse à Domino Thomam apostolum nonnulli affirmant. Mundum itaq; uniuersum adoraturũ esse aliquando Christum prædicit Vates: qui cum ferę totus à Dei desciuisset religione, additur à spiritu, Et inimici eius terram lingent: hoc est, uenerabundi proniq; in terrã illum adorabunt. Tangit enim morem antiquum adeundĩ reges, quem hodie quoq; ab orientali-bus seruari sunt qui dicant. Neq; illud filebo, nonnullas nostra quoq; ætate mulieres ab ultimis Oceani ripis in Italiã euectas, coniugioq; principũ dignatas, ad tantum animi tumorem deuenisse, ut neminem, neq; sacerdotes ipsos & episcopos ad colloquiũ admitterent, nisi genuflexos, atq; humi pronos. Quanquã non tam sexus imbecillis uanitas in hoc est reprehendenda, quàm stoliditas illorum, qui cultum illum soli Deo debitum, animanti tam imperfecto leuissimę proficiunt. Sed ad psalmum redeo. Omnimodam enim subiectionem intelligi uult Vates inimicorũ Christi: sub quorum nomine Amalechitas potissimum, Madianitasq; & Ismaelitas, homines nimirum feros, atq; ut sapissimę experti sunt Iudæi, indomitos, hęc tangi arbitror. Amalechitam enim lingentem interpretatur Philo. Qui sanę populi Arabiæ deserta incolentes, perpetuis quodammodo uexarunt Iudæos incursionibus, typo quidem uerissimo eorum quę ab improbis perpeffura erat probitas. Quid non audent in innocuos teterrimi isti Aethiopes, atq; lingentes Amalechitæ? Ceterũ uide quomodo sanctissimi Vatis spiritui haud multo post succinuit Esaias: Venient, inquit, ad te curui filij eorum qui te humiliauerunt, & adorabunt uestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi. Quid illud? Locum pedum meorum glorificabo. Hinc opinantur quidam, illam prodijse exosculandi pedes summi Pontificis consuetudinem: quę eò spectasse uidetur, ut scirent omnes, illi, cuius uices in terris gerit summus Pontifex, omnem deberi cultum & pietatem, sic illi. Nos ad propositum reuertentes dicamus cum propheta, quod

Reges Tharsis & insula munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Lulus is est poeticus, mireq; diuinus.

Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei.

Felix Arabia, quę in littore sinus Arabici sita est, regionesq; Aegypti, & quę ad mare Rubrum usq; protenduntur, hisce nominibus significatur. Saba, seu Sabea regio, à Saba ex filiis Cham sic dicta, in qua thus, ac uis omnis aromatum innascitur, Arabia felix est: harum itaq; regionum reges, regi Christo munera suis è locis apportaturos præfagiens Vates, regionum omnium reges Christianę religioni obtemperaturos uaticinatur. Eam ob rem in fine uersus, quasi collecta dictorum omnium summa, intulit: Omnes gentes seruient ei. quod quidem aperitissimum fuit præludium, quando uix nato Christo, Persæ illi felicissimi ab Eois euecti partibus, auri thurisq; munere, ac myrrhæ, diuinum in puero testati sunt numen. Tum sanę primũ oblatae sunt Deo primitiæ gentium. Ceterũ insularum nominatim mentionem facit Vates, ob illarum uastitatem & numerum: ut Cyprus est, Creta, Rhodos, & illæ omnes, quę Syriæ atq; Iudææ conterminæ sunt: quę cum ad obsequiũ regum Hierosolymarũ præstõ essent, ceterarũ omnium tum fluminũ, tum marium fidem in Christum adumbrabant. Heu fidelissima quõ erroris nuper prolapsa es Britannia? Angelicõne Angliã patieris priuari cognomento? Quantum tua attulit reipublicæ Christianæ exitij, non dico defectio, id durum nimium esset, sed imbecillitas, sed ab institutis patrum parum auersa mens? Dona adducent, quid sibi uelit, aperit Paraphrastes, qui sic totum

C reddit uersum: Reges Tharsis (ea est Cilicia) & qui insulas inhabitant, munera offerant illi: reges Arabum & Sabæorum tributa pendant.

Quia liberabit pauperem à potente.

Nempe à tyranno, à diuite, à superbo & ambizioso eruet humilem, abiectum, suisq; in oculis uilem, &

Pauperem cui non erat adiutor.

Cuique nullum in terris, nec charissimorū quidem, extabat perfugium. O legem certè pro dilatandis regnis necessariam. Amplissimum, ait, Ecclesiæ erit imperium, ad cuius sanè pedes, uel ipsi potentissimi adorabundi procumbent reges, propterea quòd qui illius erigunt cultum, effigiantq; religionem, non tyranni sunt, non crudeles, nō cupiditatib. curisq; superuacuis, & affectibus obnoxij, nō diri, non, quæ natura dæmonū est, inexorabiles, sed mites, sed iusti, & qui nō opprimunt, sed liberant pauperem à potente. Vide summā Christianæ pietatis, mi Lector, mecumq; religionis nostræ deplora uulnera. Videns, inquit Matheus, dominus Iesus turbas, misertus est eis, quia erant uexati, & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Mirum si hîc audire cogitabas, quòd uidens Iesus turbas uexatas, oppresserit illas. Heu malè fidam pastorū quorundam custodiā. Quibus iam nostræ concredita sunt animæ: lanij ne? Sed mihi hîc tempero, & ad benignissimam domini Iesu in subleuandis à miseria miseris reuertor opitulationem. Nam utcunq; in infelicem turbam insaniant improbi, Deus tamen

Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet. Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.

Aptius ex hebræo: Miserebitur pauperis, seu attenuati & inopis. uel ut reddi Paraphraſtes: Pius erit in pauperem & egenum. Chaldæus quoq;: Miserebitur super pauperem & squalidum. quòd speciem illorum, qui in hoc mundo per Christum affliguntur, complecti animo hi possint, qui cum nullo misericordiæ commoueantur affectu, uix hominem à bellua discernunt. Qui uerò sint Christi pauperes, quoq; indigentia genere laborent, aliàs diximus. Et, ut neq; hîc de usuris superflue philosophemur, ex usuris, non legit Felix, sed simpliciter sic transfert, Ex fraude. seu ut Chaldæus, Ex calumnia & iniurijs redimet animam eorum. quam certè nil obstat, quin hîc quoq; de usuris, ut plerunq; aliàs, mentionem facere uoluisset Vatem arbitremur, eò maxime quòd, ab usuris, uerti à Campense uideo. Quòd si ciuium singillatim calamitates recensere animus esset, quid usuris, quas homicidij saeuitia præstare asserunt Canones, calamitosius? quid infelicis? A qua, oro, alia peste quamuis letali & dira, tam absumunt homines, quam à nefandissimis usurarum uersurarumq; contractibus absumi solent res & publicæ, & priuatæ: iam illud obscurius à nostro interprete est uersum: Et honorabile nomen eorū coram illo. Felix sic: Et preciosus erit sanguis eorum in oculis suis. Idem Chaldæus. quorum quidem uerborum sensus elegantissimè exprimitur à Paraphraſte, hoc modo: Nec temerè fundi sinet sanguinè illorum, nempe ut rem sibi charam & preciosam. Nihil sanè non preciosum atq; honorabile in Dei oculis esse potest, quòd sincera agitur fide ab his, qui insensu sunt mundo. Qualis uerò sit honor ille, quo piorum ornantur à Deo nomina, alio in psalmo aperit spiritus: Et nomina, inquit, eorum uiuent in æternum. De impijs autem: Nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi. Quid illud? Nomen impiorum delebitur. Quòd autem suos sinat interdum Deus traduci in uulgus, infamariue, atq; instar quoddam limi ab improbissimis conculcari obloquutorib. non multum mouere nos debet: talem enim scimus esse crucis effigiem. Impossibile planè est iusti uiri nomen, quantumuis à maleuolis male habitum, absq; honore esse & gloria apud Deum. Si quidem ut nulla alia expectetur laus, perfidorum nunquā succumbet infamia, sed lucidior indies, tanquā splendor in meridie, euadet tandem

Et uiuet, & dabitur ei de auro Arabia, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.

Quòd enim, & uiuet, ad pauperem, non ad regem referre debeam, litera quā

ponit Felix, me hortatur. sic ille: Et uiuet, & dabit illi de auro Arabia, & orabit pro eo iugiter. quòd sanè de iusti uiri uita, ac de cœlestibus elargiendis illi donis & diuitijs, quæ sub auri Arabici nomine intelliguntur, sumi oportet. & quem quidem sensum Paraphraſten intellexisse uideo: Viuet, inquit, cū rege illo pauper, & participem faciet eum auri Arabici, & orabit pro eo assidue: nullo non tempore beneficus erit in eum. Sensus igitur: Non sanè uir iustus sic in terra, ut dixi, male habitus, illo quo apud homines extinguet modo, sed uiuet: neq; uiuet solum, sed regis beneficio, qui immensis eum preciosisq; rerum thesauris, ut aurum est Arabicū, perornabit, diues erit: proq; illo orabit tantus rex, benefacietq; illi continue. Vide, te oro mi Lector, oppressorum pro Dei religione exitum, uide felicitatem, uide diuitias, nempe à benignissimo rege Christo erogatas. quid his beatius? Ceterum, mirum nisi hîc amore colliqueſcas, audiens Christum patrem pro te orantem, modò ex illis unus sis, de quibus sic ille: Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Quòd utiq; sanctissima Vatis anima prenoscens, sic ipsum alio in psalmo alloquitur CHRISTVM: Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Atqui oratio CHRISTI ad patrem æterna est, quemadmodum æterna est protectio, æterna salus, æterna uita. Quocirca additum est à spiritu: Tota die benedicet ei. Verum si cui magis hi placent interpretes, qui uerba hæc omnia ad regem referunt, ut referre uidetur noster interpres, abundè habet quo suū sedet desiderium. Illud tantum aduertat, an eo sensu uerba inter se bene coeant.

Erit firmamentū in terra in summis montium, super extolletur super Libanum fructus eius, & florebit de ciuitate sicut foenum terræ.

Hi sunt effectus beneficentiæ illius, de qua ea est asseueratio: Tota die benedicet ei. Stabile, inquit, non uacillans huiuscemodi salutis erit fundamentū, atque adeò solidum & inconcussum, ac si in solido iactum esset montis apice. Porro cœlestia cum sint in Christo dona, quid in terris illorum originem peruestigamus? Terrenis enim nō satiatur anima, neq; in his oblectatur, quæ in imis fundata sunt rebus. Cæterum mons Christus est: montes uerò, illi, de quibus in superioribus uaticinatus est Dauid, dicens: Suscipiant montes pacem. Verum omiſsa interpretatione uocis Firmamentū, hebraicam discutiamus literā, quæ sic habet: Erit multiplicatio, seu pugillus frumenti in terra, in uertice montiū concutietur uelut Libanus fructus eius. Diuus quoq; Hieronymus: Erit, inquit, memorabile triticū. Nulli dubium, pro frumento firmamentū, à quo nescio huc translatum. Vnde ex Hebræorū interpretibus quidam sic totum reddit uersum: Tanta fiet in terra per montiū uertices tritici uis, ut instar Libani fragorem reddat: in urbe germinent sicut foenum terræ. Lucidius adhuc Paraphraſtes: Ex paucis, inquit, granis in terram proiectis, etiam si in cacumine montium satio fiat, maxima proueniet messis, & excrescet frumentū illud in eam altitudinem, ut si uento agitetur, strepitum excitent aristæ plenæ, qualem altissimæ Cedri in monte Libano solent. Florebunt in super ciues, & multiplicabunt in ciuitate, quemadmodum herba solet in agris. hæc Campensis. Rursus litera quorundam ex Hebræo, quòd & notat Felix, me cogit, de Eucharistiæ cibo id dictum suspicari, & magis id adeò, quòd uerba quæ noster uertit interpres, in uertice montium, Chaldaica translatio expressius refert, in capitibus sacerdotū. Sed sat sit admonuisse: nunc ad reliqua enarranda diuinæ beneficentiæ ac maiestatis argumēta, ne nimij simus, uertamus animū.

Sit nomen domini benedictum in secula.

Hîc rursus se alio habet ordine litera, tum græca, tum Hebraica. Sic ex Hebræo: Erit nomē eius in æternū. Idem fermè Euthymij græci interpres. Quæ quidem litera à præcedentib. concinnè admodum pendere uidetur. Erit, inquit, frumentū in terra in summis montium. nunc autem: Erit nomen eius in æternū. seu ut reddit Paraphraſtes: Erit nomen eius celebre perpetuò. Ecclesiæ hîc enarraſumma: nā eò quidem tum prisca Iudæorū spectabat religio, arca, templū, ritusq; illi informes & cæremoniæ: tum noster quoq; in Ecclesia cultus & pietas, illò suū

C dirigit consilium, ut Dei nomen sicut in caelis sanctissimum est, & supra omnem bonitatem immense bonum, ita in terris & uita & moribus sanctificetur, perpetuisque efferatur laudibus. Sanctimonia quidem, mansuetudine, pace, charitateque, ac pura in Deum fide, sanctificatur Dei nomen: iniquitate uero, superbia, dissidijs, odijs, desperatione, ac mundanarum rerum amore, atque ambitione, deturpatur. Quoniam igitur, ut iam diximus, aeternus est dominus, aeternamque dat gloriam, ita in aeternum glorificetur, laudeturque in secula. Si quidem

Ante solem permanet nomen eius.

Perstat, inquit, Christi Iesu nomen ante omne aeuum: nam cum aeternus sit patris filius, eternis cum ipso regnat seculis, idem habens nomen ab initio ut Deus, quod modo in terris homo factus prae se tulit. Et uocabis (inquit angelus ad Mariam) nomen eius Iesum, quasi dicat, nomen illud aeternum in caelis, quo sanè omnes ab aeterno seruari uoluit, unde Iesu nomen ante omne aeuum, aeternaque genitura adeptus est, idem fore in terris per te palam fiat, & credatur. Non ab re qui dem haec à me omnia: nam quod noster uertit interpres, permanet nomen eius, Hebraeis hynon uerbum est, quod, ut praecenter interpretatur Felix, filiabitur uerti posset: hinc enim, à quo uerbum istud originem habet, filium signat. Sensus igitur, ut optime à Paraphraste redditur, is erit: Priusquam esset sol, ab aeterno filius nomen erat illi.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae.

Illud ferè hinc mihi audire uideor, quod diuino ab oraculo pius olim audiuit Abraham: Benedicentur, inquit, in femine tuo (is Christus erat) omnes gentes terrae. Benedicentur, uertit Chaldaeus, in merito ipsius omnes populi. En quam breui, ut sic dicam, apophthegmate, unde omnis salutis ratio proficiscit, dependetque, expressit Chaldaeus, nempe à Christi meritis. Quocirca clamat Vates,

D *Omnes gentes magnificabunt eum.*

Hoc est, magnum illum beatumque praeter omnibus, & felicem, à quo omnis mortalibus emanauit felicitas & beatitudo, praedicabunt, palamque dicent sese innumeris ab eo affectos esse beneficijs. Cum itaque is tantus sit, tamque omnibus beneficus & liberalis,

Benedictus dominus Deus Israël, qui facit mirabilia solus: et benedictum nomen maiestatis eius in aeternum, & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat.

Ecce quam copiosis notis flagrantissimum suum erga Deum ostendit affectum diuinus Vates. Laude, inquit, dignissimus est Dominus: Dominus, inquam, ille qui tot modis olim suum fidissimum protexit seruum Israëlem, & qui nulla alia adiutus ope, per se solus, suisque tantummodo nixus uiribus, magna mirandaque, ac cunctis inaudita seculis operatus est, operaturque indies. Itidemque laude omni dignum est nomen illud excelsum, magnificumque ipsius filij, qui eterna illius est gloria, splendor, figuraque substantiae ipsius, per quem fecit & secula: quare tellus orbisque uniuersus illius replebitur numine & maiestate. Amen, Amen: hoc est, ita fiat: ita, inquam, fiat, ut uaticinatus sum. Atque ita, eoque spiritus ardore atque ecstasi, qua coepit sunt,

Finierunt orationes Dauidis filij Isai.

Vult diuinus Hieron. particulam hanc esse psalmi finem, idcirco illi attendenda: quae tamen cum ambigua sit, ab omnibus ferme ambiguae exponitur, ac tam uarie & frigide, ut planè nihil eos dicere ausim affirmare. Verum quod interim magis ab aliquo dilucide quid de hac sentiendum sit, proferat, sensus quem affert Campanensis firmior adhuc uideatur, sibique constans magis. sic ille: Hec ut euenirent, summa fuit uotorum ipsius Dauid filij Iesse. Nam cum Dauid in caeteris omnino psalmis ardentia in Deum praeseferat studia & desideria, in hoc mirum quod insolite desistat transmigretque affectu atque amore in Deum, eiusque filium, quem in tetrà hunc terrae incolatum descensurum prauidens, obnixè rogat ut ueniat, ut acceleret, ut iustitiam secum ueniens deuehat. Et sic secundi finis est libri psalmorum apud Hebraeos. Quorum quidem psalmorum auctori Deo laus sit atque honos in secula seculorum. Amē.

P S A L.

P S A L. Asaph. LXXIII.

Vam bonus Israël Deus his qui sunt recto corde.

Ecstasi plenus est psalmus, atque idem planè est cum multis argumentum. Miratur mundus, mirantur & ipsi interdum sanctissimi uiri, qui, ut inquit Christus, in mundo sunt, & de mundo non sunt, nutantque quandoque animo & dubitant, an illud Deo dignum censerì debeat, bonos scilicet continuis in hac uita affligi miseris, malis uero omnia ex sententia prouenire. quis hoc credat? Cui iam est persuasum, consentaneum id in Deo esse posse ac laudabile, illum nimirum in quo error inest nullus, suos uelle amicos perpetuis in hoc mundo proteri calamitatibus, cum malaque conflictare fortuna: hostes uero tam immensis ditari uitae commodis, ut penè nihil aliud cogitare uideatur, quam ne minimo quidem detrimento afficiantur. O rem certè incomprehensibilem, prorsusque latentem, si sensum spectas humanum, nempe tardum, hebetem, fallacem. Secus autem hi, sensu qui sunt uegetiori, iudicant, qui à uulgi opinione semoti cum sint, rem altius contemplant: nam etsi, quae est communis mortalium imbecillitas, in rimandis diuinae prouidentiae iudicij cecutire, tantillumque à uero aberrare uideantur, at non ita tamen concutiuntur, à fide ue tam longè diuagantur, quin statim animum colligant, experrectique in Deo cernant, fateanturque, quicquid contingat sapientissimo id fieri iudicio, licet occulto, ac planè uulgo incognito. Quod si porro cum Vate illo ueteri interdum obstupescere, profunditateque diuinorum consiliorum deuicti clamare coguntur, Quare impij uiuunt? subleuati sunt, confortati sunt diuitijs, domus illorum secure sunt & pacatae, & non est uirga Dei super illos: nihilominus tamen, ut dixi, non ita destituuntur animo, quo minus quae de Dei ordinatione sentienda sunt, & sentiant, & cum Vate ardentissimos sui animi conceptus sic exponant: Quam bonus Israël Deus, his qui recto sunt corde. Pulchre admodum rectos corde Israëli attexit Vates: siquidem prioris subsequens hemistichion uidetur interpretatio: Israëlem enim directum à Deo interpretatur: Philo uero, uidentem Deum. Vtraque tamen interpretatio huc bellè quadrat. Etenim, ut sapientissimus asserit magister, Beati mundo corde (cor mundum, rectum appellare liceat) quoniam ipsi Deum uidebunt. Quantumlibet igitur felices sint prauit in hoc mundo, bonique miseri & infelices, quam benignè, quam amanter se habet Deus erga illos, qui fide integra, rectoque, ut fuit Israël, animo, utcumque res cadant exteræ, ab eo dependent. Tamen enim interdum nutare aliquantisper uidentur, attamen stant fixi in Deo, tantum abest ut occumbant omnino. Principium huius uersus Hebraeis aliud est à nostro: idcirco alio modo sensum explicant. Certe, uertit Felix: alij autem, ueruntamen. Et est affectui humano diuinae obmurmuranti prouidentiae responsio, querentique, ac quodammodo Deum stupiditatis ac cufantique, quod improbos rerum omnium successu & comodo affluere sinat, probos uero miseria & aeterna. Cui spiritus: O insulse, quo quo modo res se habeant humanae, atque utuis Deus impios fouere uideatur, pios autem affligere: ueruntamen hi ut filij charissimi curae ei sunt, atque honori: illi autem fastidio atque odio. Intelligo, o beate spiritus. Verum haec uidens, mœrore quasi contabui,

Et mei penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.

Vide animum Dei consilia parum cautè peruestigare conantem: fatetur enim se improborum felicitate ita permotum, ut nihil abfuerit, quin à iustitiae probitateque studio, quod per lapsum pedum, & effusionem gressuum signat, dilaberetur. Mihi id accidit absurdi, inquit Paraphrastes, ut cum mei penè oblitus essem, tantum non labi coeperint pedes mei: & quemadmodum accidere solet his qui per lubrica ambulant, effuso gressu collapsus fuerim. In causa uero fuit,

Quia zelami super iniquos pacem peccatorum uidens.

Maxima ea omnium uidetur tentatio, nihil fermè illis qui sanctè uiuunt succedere, intueri: improbjs uero omnia, & quidem contra ipsissimos Dei amicos,

C Eò enim interdum impatientiæ perrupisse quorundam animos uidiuimus, ut cura penè Dei contempta, peruerforū uitam, in qua summa apparet pax & quies, se-
ctari propè modum maluerint, quàm sanctè uiuentes uitam uiuere ærumnosam.
Zelauimus, inquit: hoc est, iniquorum fortunis inuidimus, considerantes ni-
hil non illis pacificum contingere. Et

Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.

Neq; græci, neq; hebræi codices, quod sciam, habent Respectus: sed aut re-
nuitio, ut Euthymij uertit interpretes: aut uoluntas, ut alius etiam ex græco: aut li-
gamina, ut pleriq; ex hebræo. quorum omnium is unus erit sensus, ut elegantissi-
mè redditur à Paraphraste: Tota, inquit, uita, nō solum fortunata illis omnia fue-
re, sed etiam in morte illis accidere solet, ut ætate defecti sine longo cruciatu ex-
tinguantur. Sicut igitur feliciter uixerunt, ita feliciter moriuntur. Quis talem (ut
græcæ dictioni faueam) renuat mortem cum moriendum est, in qua moriens ul-
la absq; uolentia & horrore, è uita demigrat? Porro difficultates illas terrificas,
& longos cruciatus in moriente, ligamina, firmamentumq; in plaga eorum, ap-
pellat Hebræus: Abeunt, inquit, è uita scelerati isti felices: si tamen felicitas ea ue-
ra est, onusta peccatis conscientia quempiam emori. Sed de corporea membro-
rum per mortem abitione è mundo, placida sanè & tranquilla, hic loquitur spiri-
tus. Cæterum si dicitio Respectus, interpretanda est, illum præ se ferre uidetur sen-
sum, quòd iniqui in mortem nequaquã respiciunt, sed tanquam semper uicturi
presentem tantummodo prosperitatem attendunt, more nimirum belluarum, in
quibus nulla inest mens & ratio, quarum uifutura præsentiscere ualeant. Illud e-
tiam non omittendum, ultimam uersus particulam sic ab Hebræis uerti, Vigens
robur eorum: uel ut transfert Fel. fortis, robustus, scilicet est impius, cum mori-
tur: & est mutatio personæ. Vt cunq; uertant, illud compertum, quòd

D *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.*

In afflictione seu molestia hominis, uertunt Hebræi, quare sic Paraphrastes: A
molestijs, quibus ex ipsa cōditione homo fragilis obnoxius est, liberi esse uiden-
tur. Solet enim Deus prauissimos quosdam eò interdum felicitatis in hoc mun-
do euehere, diuitijsq; honoribus, rebusq; illis, quæ non tantum bona, quantum
honorum simulachra atq; imagines appellari debent, ditare, ut in terris ferè pro-
dijs habeantur: tum propterea quidem, ut perspicaciū sublimiumq; animorum,
quæ sit fides in Deum, appareat: tum quanti æstimanda sint bona illa, quæ tam
copiose uel ipsis profligatissimis Dei hostibus permittuntur, diuina edoceat sa-
pientia: tum demum quòd excelsius, magisq; formidabile suum uideri possit iudi-
cium, cum tam sublimes florentesq; succidere decreuerit plantas. Nonne illud mi-
raculo simile uidetur, cum ceteri omnes molestia aliqua insigni interdum, quam
laborem & flagellum appellat Vates, ut sunt illa omnino, fames, inopia, frugum
armentorumq; iactura, mors pecorum, pestilentia, iræ, multaq; principum, exa-
ctiões, & hæc quidem grauissimæ, bella, incursiões, depopulationesq; libero-
rum orbitas, atq; id genus alia penè innumerabilia, affliguntur, illi rebus suis om-
nibus intactis lautè admodum mundo hoc utuntur: O diuinæ certè prouidentie
consilium planè secretum, atq; ab intellectu humano semotum omnino. Verum
uide quàm indignè tam larga Dei manu abutantur ingratis omniū. Quo-
niam quidem in labore hominum non sunt, & cum hominibus nō flagellantur,

Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua.

Is tandem finis illorū est, qui in immoderata rerum opulentiā, addo & hono-
rum, lasciuientes, ut superbia tumidi eò perditionis dilabantur, ut toti, quanti
sunt, iniquitate impietateq; nempè omni prorsus genere uitiorum tanquã ueste
operiantur. A superba enim mente atq; ambitiosa, cum peccata omnia originem
habeant, at duo tamen illa potissimū, contemptus nimirū Dei & proximi, ut sa-
nies à putrido ebullit ulcere, ebulliunt. Quòd ultrà progredi possit uel ipse per-
ditissimus dæmon: Sunt tamen quidam etiam ex his forsan, qui in templis habi-
tant,

tant, qui si non dæmones in fastu uitæ superant, æquant saltem, atq; ulro pares
illis fiunt. At uide, quàm nefandam turpitudinis scelus, horrendum, ineffabile,
prorsusq; detestandum, diuino id permittente iudicio, superbæ, tanquam mer-
ces debita, rependatur animæ. nam quod noster uertit interpretes, operti sunt ini-
quitate, Hebræis est nonnullis, inuoluet nates iniquitas eorum. Hi sunt enim, ut
clamat Paulus, qui alienati à uita Dei, quiq; desperantes semetipsos tradiderunt
impudicitia, in operationem immunditiæ omnis. Cætera uerò tute cogita, mi le-
ctor, imò à mente abiice, ne purissimis hinc spiritus affectibus, tu nondum carne
prorsus exutus carnalia immiscens, à rerum cœlestium gustu arcearis: ad cæteras
potius detegendas, quæ in superbo insunt homine, uitæ maculas, perge. Penè
quidem ex his quæ hic à uate dicuntur, adducor, ut superbum, eundem & impu-
dicum, ne dicam exoletum, esse affirmem. Audi aliud insigne facinus superbiorū:

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transferunt in affectum cordis.

Hic mihi illud Iob in mentem uenit, qui cum de felici improborum fortuna lo-
queretur, id inter cætera attulit: Iste moritur robustus & sanus, diues & felix, ui-
scera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur. Aliàs diximus, adi-
pem in scripturis, pro opimis, bonisq; omnibus fortunæ abundè refertis accipit:
pro lætitiâ quoq; & gaudio: quemadmodum iecur pro amore, & renes pro inti-
mis animæ cogitationibus atq; oblectamentis sumi solent. Sensus igitur & uerè
& doctè à Paraphraste exprimitur hoc modo: Vix apparent præ pinguedine ocu-
li eorum: supra quàm sperauerant omnia illis prospera eueniunt. Quod nos legi-
mus, Transferunt in affectum cordis: Hebræi habent, Transferunt cogitationes
cordis: id est, modum illorum fortunæ excefferunt, supraq; quàm unquam spera-
re potuissent & optare, assecuti sunt. Vnde sic Felix: Transgressi sunt prudentiã
cordis: hoc est, ut ipse se exponit, habuerūt plus quàm cogitauerūt. Idcirco quoq;
transferunt in affectum cordis, nempe iniquitatem quodammodo uoluptuosam
facientes, quicquid corde affectarunt, ulla absq; controuersia perfecere. Quid ta-
li felicitate infelicius? Neq; id quidem satis, aliud habe impietatis genus:

Cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis loquuti sunt.

Nequitia uitium est, quod cætera omnia complectitur, frugalitatiq; opponi-
tur. Cæterum, si dictionem Excelsis, ad Deum referas, aptius in excelsum uerten-
dum erat, ut Euthymij interpretē uertere uideo: ut sit sensus, peruersos illos oblo-
quutores nec Deo quidem excelsis pepercisse, sed in ipsum quoq; maledicta con-
gessisse. Verum, de excelsis, transfert Felix, ac cæteri ex Hebræo ferè omnes, quò
hinc audacissimū illorum morem consideremus, qui omnes contemnes, qua-
si omnibus superiores sint, quicquid in buccam uenerit impudentissimè tum in
Deum, tum in homines effutiunt. Quocirca à Vate commodum additur:

Posuerunt in caelum os suum, & lingua eorum transfuit in terra.

Id est: In omnes uenenatam exacuentes linguam, & superos & inferos uno eo-
demq; contumeliarū genere conuoluunt. Atqui hic mihi impudentissimorū ger-
ronū consuetudinē depingi arbitror, sed illorum maxime, qui dignitate aliqua
præditi sunt. Mirum quàm facile alienos mordeant mores. Dignitate quidem il-
la sua, tanquã clypeo muniti, quicquid lubet, licere sibi putāt. De Deo itaq; per-
inde loqui consuescunt, ac si illius essent in moderando uniuerso socij. De homi-
nibus uerò quid non blaterant? quem non criminantur? Iam illud quod penè ex-
ciderat, non omittendum: initium scilicet præcedentis uersus aliter ex hebræo le-
gi. Sic Felix: Dissoluentur, seu colliquescent, & loquentur in malo: hoc est, ab om-
ni recta bene uiuendi ratione dissoluti dissipatiq; quicquid malorū animo con-
ceperint, ore proferunt, iactantq; sese assecutos quæcunq; in proborū uitam sunt
machinati. Idcirco turgidi facti, in Deum, in subditos, in superiores, in æquales,
nullo habito delectu, ab excelsis arrogantia fastu loqui soliti sunt.

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.

Periculum id ingens est pauorisq; plenum, in membris potissimum Ecclesiæ

non dum solidè in fide Iesu Christi firmatis. Vide argumentum: Si pijs malè omnia succedunt, impijs uerò bene, quis iam pietatis studiosus erit? edamus itaq; bibamusq; cum illis, ut melius nobis sit. Sentis ne periculum? Idcirco, inquit spiritus, conuertetur populus meus, deficientq; huc atq; illuc distractus ab eo quod cepit, nempe iustitiæ itinere atq; instituto. Et sic (pro multam inauditam) à meauerlis, dies pleni, pleni inquam mundi huius bonis ac oblectamentis, inueniuntur in eis, perinde atq; in illis ipsis improbis: quos sanè à me ultro deficientes, in lasciuienteq; mundi gremio, tanquam fues in cœno, uolutatos, meo æquissimo dereliqui iudicio. Verùm, populus eius, non meus, uertunt Hebræi. Sic Felix: Propterea conuertetur populus eius concussus, & aquæ pleni exprimentur illis. Quid sit populus eius concussus, aptè exprimit Paraphraustes: Propter, inquit, huiusmodi fluctuabit populus Dei, nunc hoc nunc illud animo uersans: & hæc ueluti aquæ amarissimæ pleno calice obtrudentur illis ut bibant. Quocirca surgentur ei ab improbis (ita ait Kimhi Hebræus) aquæ calicis pleni toxico. Cuius uis insaniens, in illa quæ sequuntur facilè prorumpit uerba:

Quomodo scit Deus? & si est scientia excelsa?

Quid mihi, inquit, obtrudunt uerba illa, quòd scilicet Deus æquam de omnibus curam habet? quòd uidet omnia? quòd discernit? quòd ut iustè, sic celeriter in excelsa iudicat? Si ita res habet, & nihilominus peruersissimos quosq; amplissimis mundi bonis, honoribus, tranquillaq; sinit uti fortuna, quomodo eum quæ hîc fiunt, scire, diiudicare uel dicam?

Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias.

Vides confusum in anima conflictum, quæ, ut par est, non omnia diuino committit consilio? En, inquit, perfidi isti è terra nati quomodo turgidi sunt, improbi, fallaces, prorsusq; athei ac profligata uitæ homines, attamen rerum omnium, tanquam effuso copiæ cornu, lautitia abundant: quò enim improbiore sunt, hoc illis tranquillius res omnes fortunare Deus uidetur. Sunt ne ista æqui iudicis, ut Deus est, indicia atq; argumenta? Penè quidem persuaderi mihi pateret Deum innocentia hominum offendi, simulac uideo proborum uitam tam male haberi in terris.

Et dixi: Ergo sine causa iustificam cor meum, & laui inter innocentes manus meas.

Sic sanè intra me: Ergo si ita diuinum expectatur iudicium, mea omnino fides, qua me iustitiam adepturum sperabam, nequicquam fuit. Ergo mihi operam lussisse uideor, qui tam anxie, ut puro essem corde, elaborauit. Frustra & illud fuit, me iniquorum uita & consuetudine abstinuissè, fugissèq; ad antra, solitariaq; loca, ne contaminarer, atq; eadem cum ipsis inuoluerer uitæ impuritate. Cæterum de puritate manuum, seu ablutione, alias diximus exteriorè uitam hominis significari: neq; aliud inter innocentes manus lauare pretendi, quàm purâ uitæ conuersationem præ se ferre quempia. Quid mihi igitur, inquit, honoris attulit castam cum castis uixisse uitam? En tandem pro merito afflictus sum,

Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.

Perseuerat adhuc suo in ancipiti exprimendo de Dei prouidentia iudicio animus, fideq; dubia. Bene, inquit, serui, & flagellor: non seruit malus, & honoratur. quid itaq; censendum, cum quotidie serui ego frugi officio fungens, quotidie uerberor, diesq; singuli suo mihi exordio non nihil afflictionis afferunt? Si interdum quidem scelestissimi isti incòmodo uitæ aliquò tangunt, aut illud breue est, aut serum omnino: ego autem ab ipso matutino diei tempore, usq; ad uesperam, continuus obnoxius sum incommodis. Atqui prauus quidam apud nonnullos, huiusq; non absimilis, in diiudicandis aliorum factis apparet mos, ut si quos è suorum numero, sibi uel amicitia, uel affinitate, uel patriæ interdum cõmunionem coniunctos peccare, & id quidem crebro & turpiter contingat, illorum statim obtegant delicta, eaq; dissimulent, & si non malitia, affectu saltem humano & turpi, pro benefactis haberi uelint. Quorundam uerò lapsus, in quos uel ipsi mo-

deratissimi quandoque dilabuntur uiri, adeò celeriter feuerèq; & querant & puniant, ut neminem iam peccare discernas, nisi qui bonus sit. Vnde ista, obsecro, orta est iudiciorum inæqualitas: alij enim in sortem quandam infelicem illorum, qui sic iniuste suis à superioribus diiudicantur, referunt: ego autem prauum eorumdem potius superiorum animum, atq; à Dei doctrina alienum, in causa esse iudico. Quòd si Deus improbos non euestigio punit, aut ad eorum scelera connuere uidetur, proborum uerò uitam & citò & assiduè flagellis ab erroribus auerte, id æquissimo fit iudicio & necessario. Illi autem turpissimo et irrationabili trahuntur affectu. Aliud est enim flagitiosorū hominum peccata ad tempus, ut uel sic saltem relapsant, dissimulare, aliud malitiose tegere, & quia amici sunt, nutrire. Heu mores corruptissimos. Si sic se res habet, quò nostrum iam dirigendum erit probitatis studium? Penè hîc dixi, iustam illam fuisse hypocritarū querelam in Vate illo: Vanus est, inquit, qui seruit Deo. Et quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Eæ sunt, mi lector, imprudentis animæ querimoniam, quæ in disquirendis altissimi consilijs, nimium curiosa est & procax. Verùm quoniam ex illarum numero est, quæ ad mortem peccare haudquaquã possunt, quia Dei semen in se habent, nõ ita dura efficitur ac contumax, quin statim deprehenso suæ ignorantie periculo, sese colligat, diuinoq; illustrata lumine fateatur, quod in sequentibus fateri Vatem conspicit:

Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobauit.

Vide uim lucis diuinæ. Longè, inquit, à me sit ea, de qua hæcenus tristis ac mœrens tam multa questus sum, sententia. Nam certè, si induxero iterum animum, ut sic de Deo sentiam & loquar, ut hæcenus loquutus sum, tuos absq; dubio electos, nempe nationem filiorum tuorum reprobam, à teq; alienam dicam. Quod sanè impietatis genus inexplabile uidetur. Quid tam tuæ bonitati, mi Deus, ac qua cuncta iustissimo ponderas æquilibrio, potest esse iniurium prouidentia, q; probitatis studia frustra esse asserere, piorumq; animas à te negligi? Hæc itaq; ac multa id genus alia stultè nimium atq; imprudenter uersans animo,

Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me.

Hebræorū interpretes post dictionem Hoc, interpunctum collocant hoc modo: Cogitauit ut cognoscerem hoc: id est, quomodo relictis in miseria iustis, prauos exaltas, ditasq; continuè, ac de illis solummodo curam habere uideris. Verùm ipsa rei difficultate deterritus, tantisper à uanitate illa mea animi, superuacuoq; consumor labore,

Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.

Sanctuarium hîc uocat spiritus coelestium rerum cognitionem: etenim è sacratio illo antiquo templi, certa Dei oracula audiri fama erat. Modò uerò è benignissimo Christi pectore, qui totius diuinitatis sanctuariū est, istiusmodi cognitionis lumen hauritur ab his nimirum, qui abstracti à mundi amore ac metu, cor ipsum Christi ingrediuntur, in quo omnis inest sapientia, pax, amor, quies, uita, & rerum non solum præteritarum ac presentium cognitio, uerum etiã futurarum prænotio. Inter quas illud quoq; est, quòd in Deo tanquã in emaculatissimo speculo, quæ miseria eos maneat, qui in hoc mundo felices uulgo iudicantur, clarissimè intuentur. Idcirco addit Vates, Vt intelligam in nouissimis eorum, quem tamen sensum fusius q; cæteri ex Hebræo tractat Campensis: Tunc enim, inquit, intelligam rem ipsam, cum uidero quem finem habituri sint impij, qui hîc uidebantur felices: & pij, quos hîc opprimebant illi. Sed de impiorum exitu tantummodo hîc loqui spiritum arbitror, ex his quæ sequuntur:

Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur.

Felix sic: Quippe in lubricis pones illos, deicies eos in ruinas. Alius item ex Hebræo, Attamen in lubricis posuisti illis: nempe eorum felicitatem. Rursum alius: In lubrico locauisti eos. Hæc unà idcirco congesi, quò quid sibi uelit inno-

Cstro interprete, propter dolos, perspicuum fit: & est (opinor) similitudo ab his de-
sumpta, qui in lubrica gradientes uia facile cadunt. Ita hi sunt, inquit, qui sua illa
immodica diuitiarum luxuria nisi, nihil suis in studijs aut actionibus, quod firmū
sit, statuere norunt. Quocirca subiungit Vates, Desicies illos in ruinas, uel eorū
ximē tempore, dum alleuantur: hoc est, cum magis in altum elati uidentur. Sue-
currit & alius sensus, qui nostrā faueat literā, & est idem atq; si dicat: Quoniam
subdoli ex more hi sunt, fiduntq; rebus sanequā dolosis, ut ferē sunt res huius
mundi, proinde tu æquissima compensatione imposuisti eis: hoc est, illos à pro-
pria uoluisti deludi fortuna, & falli. En

Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam.

Felix profectō hęc est consilij in anima mutatio. Antea enim sui penē obli-
ta, in illud prorsus obloquutionis in Deum proruperat, ut eum quasi stupiditatis,
ac ferē iniustitię reprehenderet: discutere nimirum efflagitans, quo iudicio, quā
ue lege aut prouidentia id fieret, ut boni continuis iactarentur infortunijs, malis
uero ne tantillū quidem incōmodi obueneret. Modō autem ad se reuerfa, suamq;
cognoscens ad diuinam excutiendam caliginem tarditatem, haud amplius de di-
uina addubitat in iudicando æquitate: sed miratur, stupetq;, quomodo hi, qui nō
ita pridem ut dii in terris habebantur, subito inuoluti infortuniorū nimbo, in ex-
tremam coniecti sint ruīnam. Quomodo, inquit, facti sunt in desolationē? quā
subita oppressi sunt calamitate? quis id unquam sperasset? periēre omnino. Hem
quō illa leta abiit fortunę facies: repentino quippe horrore exterriti, in nihilum
acti sunt. Quod enim nos legimus, Perierunt propter iniquitatem suam, Hebręi
habent, Consumpti sunt à repentinis horroribus: quę quidem uox subitā inopi-
natamq; præ se fert animi consternationē. Nihil quidem timidius homine in gre-
mio fortunę enutrito, percusso tamen, atq; in calamitatem aliquam acerbiorē
obtruso: ut ferē sunt hi, qui propter diuitiarum copiam, aut fauorem principum,
D supra modum tumidi fiunt. Verūm,

Velut somnium surgentium Domine in ciuitate tua, imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Vide quā apta comparat similitudine Vates prauorū felicitatem illius som-
nio, qui iam euigilauerit. quid somnio huiuscemodi inanius? Dormiens enim
somnia quidem, aut sopore oblectari potest: uerūm postea experrectus cum fue-
rit, quō uana illa abiit oblectatio? Ita nimirum uanida omnino est humana hęc
felicitas, qua qui abutitur, delectatione se aliqua affici sibi uidetur. Interim uerō
ē fortunę sinu, tanquam à mollissimo eiectus lectulo, sentit miser suam illam bo-
norum honorumq; beatitatem & splendorem, quem hęc imaginem uocat spiri-
tus, nihil aliud extitisse quā fugacem somnum, ac rei simulachrum, non rem
ipsam. Dormierunt, ait alio in psalmo, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum
in manibus suis. Desierunt igitur in umbram ac somnum (ut & nos quoq; sapius
uidimus, uidebimusq;, quō sua sit Deo susq; deq; gloria) arrogantium diuitiā &
deliciā. Desiere honores, desijt & splendor ille immodicus, atq; autoritas in po-
pulis, tanquam imago inanis, & fugaci simillima somno: in eorumq; locum imi-
sio, contemptusq; morte ipsa acerbior, atq; exhibitio, miro omnium consensu &
plausu subintroiere. Verūm id penē tolerandum, nisi post uitā huius somnū, ele-
cti explosiq; à ciuitate sancta Dei, in qua summa ueraq; inest felicitas, nō umbra-
tilis, atq;, ut illa est mundi, inanis, cōmonstrarent se nihil aliud uiuentes in Deire-
ligionem introduxisse, præterquā imagines ac rerum umbras. Cæterum, imagi-
nes eorum negliges, uertunt Hebręi: hoc est, eorum gloriā, quę uerius imago
glorię dici potest, quā uera gloria, tanquam rem nihili abiicias. Atqui incredi-
bilem in modum, mi Deus, dum tam profundam iudiciorum tuorum caliginem
contemplor, obstupesco, dementorq; omnino, ipsa rei profunditate oppressus.

Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt.

Et ego ad nihilum redactus sum & nesciui, ut iumentum factus sum apud te.

Hucusq;

A Hucusq; duos legunt uersus Hebręi. Flamma hęc cordis ab æstu illo animi ir-
requieto prodire solita est, cum quis secreta illa Dei rimari nititur, quę humanū
prorsus fugiunt intellectum. Hebręi tamen non legunt, inflammatū, sed a ceto-
sum. Vnde sic Paraphraustes: Interim uelut a core quodā macerabit se cor meum.
Mirum quā uarijs, atq; eisdem ipsis quidem aptissimis, suo in exprimendo do-
lore atq; affectu, similitudinib. utatur Vates. En alia iterum secundum Hebręos:
Et renibus meis, inquit, compungar: hoc est, ut ipse exponit Felix, ac si sagitta a-
cuta infixā esset in renibus (uulnus eō loci infixum letale esse solet) cōmouebor
& stimulabor. Etenim cum renes pro affectibus uiolentis in scripturis poni cerni-
mus, pro anxijs hęc animę permotionibus, superfluisq; imaginationibus, posse
accipi opinamur. Quas quidem superuacaneas occulta omnino disquirēdi cu-
ras, suę attribuit stultitię uir sanctus. Nam quod noster legit interpres, ad nihi-
lum redactus sum, Hebręis est, & ego stultus: seu ut Felix, ego autem insipiens,
& non cognoui. quare Paraphraustes cum sic de renū uulnere reddidisset, Et tor-
quebo me cogitationib. meis: intulit, propterea quōd rerum ueluti omnium igna-
rus, hęc non satis intelligere potuerim. Quid ultra? Ut iumentū factus sum apud
te. Mirum admodum esset, si iumenta rationis expertia, ea quę Dei sunt peruesti-
gare conarentur. Vide itaq; cui rei æquiparetur homo in inuestigandis Dei iudi-
cijs nimirum anxius, amenti nimirum ac iumento. En quā acuto nostra confodi-
tur telo arrogantia. Parendum certē est simpliciter numini, diuinisq; assurgendū
summa cum ueneratione iudicijs: neq; illa quidem peruestiganda sunt, quę suę
solummodo esse scientię decreuit altissimus. Atq; eo sanē modo mens hominis
erudita, in Deumq; transiens per uoluntatis unionem, quam format amor, in se
deficit, atq; ad nihilum, ut ait Vates, redigitur. nanq; ea præditus est Deus natu-
ra, ut quencunq; suo sanctissimo inflammauerit amore, ita exurat, ut in sese feli-
cissima transmutet conuersione. Tunc sanē noxij omnes adeduntur affectus, re-
nesq;, hoc est, carnales appetentię sopiunt in anima illa, quę penitus ex se exiēs,
in quietissimo Dei sinu obdormiscit. Deficit igitur in sese, propterea fit tanquam
iumentū, fit demens, fit insipiens, fit nihil tandem, dum quadā deiformi tranquil-
litate ecstasi & raptu se sentit cū suo semper amato requiescere. Idcirco subiungit:

Et ego semper tecum, tenuisti manum dexteram meam.

Quare, perpetuę, inquit, tibi curę fui. Siquidem tu, tua benignissima me ma-
nu sustentasti, tremulamq; dexteram meam, quō me à malorum profundo extra-
heres, apprehendisti, meamq; increpasti timiditatem, dicens: Modicę fidei, ut
quid dubitasti? Tu igitur solus, non homo, non angelus, nō quiuis alius ex supre-
mis turę felicissimę uisionis consortibus, tenuisti manum dexteram meam,

Et in uoluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.

Tuo enim, inquit, consilio, ac, quo perpetuo beatus es, proposito & uolunta-
te, quacunq; mihi eundem esset, fidissimus ueluti comes affuisti, & me tandem
tuis in bonis, quę tua est gloria, & tota animę felicitas, collocabis. Suscepisti, He-
bręi legunt per futurū, suscipies, seu assumes. Vnde sic Felix: In consilium tuum
deduces me, & postea in gloria assumes me. O certē nunquam ab animo delen-
dę Dei promissiones, O amor. Quid?

Quid enim mihi est in caelo, & à te quid uolui super terram?

Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Vide hęc perfectissimam diuini amoris ecstasin, de qua supra nonnulla dixi-
mus: cuiusq; ea in primis uirtus est, ut amantem in se transmutet, exuatq; nō so-
lum appetentijs illis crasioribus, quibus interdum cum magis ad cœlestes adni-
titur congressus anima, turbatur & concutitur, uerumetiā placidissima quadam
à rebus omnibus conditis defectione ac morte, ad se rapiat, stricteq; adeo uniat,
ut planē deiformis euadat. Ea quidem est quę hęc dicit: Quid enim mihi est in cœ-
lo, quod tanti faciam, quanti te? quod mihi præter te placere queat? quod te mihi
trato non detester? nō auerfer? quid? nulla me fatiat creatura, siue in cœlis ea sit,

C siue in terris. Omnia quippe inferiora me esse iudico, cum me in te per amorem euectum sentio, gustoque te super omnem suauitatem suauissimum, atque eum quidem in quo meus omnis conuiescit intellectus, amor, uoluntas, cor, animus, caro tandem, ac bruti huiusmodi sensus. Quid igitur in terra mea quaero tranquillitatem? quid in ea est, quod tecum collatum non sordescat, non pereat funditus, non mihi displiceat? Putasne me aliud in caelis, atque in hoc mundi domicilio, posse amplius desiderare, quod non sit Deus? Ex hoc plane desiderio aestu atque ardore deficit animus, deficit caro, conuiescuntque simul meae omnes in me uires. Nam tu, non ego, non aliud quidpiam, deficientis cordis mei robur es, uirtus, atque is solus, quem portionem omnem meam, quem uitam, quem salutem esse & semper uolui, & nunc recentiori studio ac proposito tum uolo, tum interposito quoque iuramento decerno, statuo, delibero.

Quia ecce qui elongant se a te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Cum enim bonum animae sit Deus, quid, oro, putat se posse unquam assequi bonorum relicto Deo? Optima sane fuit improvidae animae doctrina, similitudo illa obmurmurantis proposita de filio prodigo, suarumque rerum decoctore, pharisaeis. Quam male habuit infelix, simulac accepta a patre hereditatis portione, peregre profectus est a Deo in regionem longinquam. Quid, obsecro, imprudentissimus ac titauit iuuenis a patre profugus? Dissipauit, inquit, omnem substantiam suam uiuendo luxuriose. Vide quid agat anima alienata a Deo, nempe suo in stercore, hoc est, suis in impurissimis putrescit affectibus. Ignara enim misera, quam periculosum sit a Deo uel digitum quidem discedere, suis in actionibus & consilijs adeo obbrutescit & stupida fit, ut morbum suum non sentiens atque egestatem, nihil tam querit in hoc mundo, quam quomodo fecidissimis suis amatoribus, qui sunt in primis libido, superbia, fastus, crudelitas, atque horum omnium altrix ambitio, prostituatur, forniceturque a Deo, cuius castissimos dedignata amplexus atque oscula, tanquam infamis meretrix a regio abigitur cubili & cotubernio. Idcirco in re probam tradita uoluntatem, in omne uitae scelus ac flagitium deuoluitur, quod sane est, quod hic a spiritu nostram ad cautionem dicitur: Ecce, inquit, qui a te procul recedunt, interibunt. nam tu, quae tua est iniudicando equitas, eos omnes perdere consuesti, qui te sponso animae derelicto, cui libet impudentissimo copulantur lenoni. Heu perditam animam. Adamaui, inquit, alienos, & post eos ambula bo. Verum illa, ut lubet, suos sequatur adulteros,

Mihi autem adherere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam: ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion.

Perfectissima ea est animae quies, cum sponso Christo, quaecumque contingant, adherescit, in illiusque sinu, qui totus amor est, emoritur. Bonum, inquit, solum id esse arbitror, arbitror autem: imo persuasissimum habeo optimum illud esse, me su peruacaneis reiectis curis, falsisque contemptis rerum imaginibus, uniri Deo, in eoque spem omnem meam, qui meus est dominus & Deus, collocare: atque hoc sane modo, mi Deus, tuas mirificas in me laudans operationes, cunctis illas, qui tuo sanctissimo ducuntur spiritu, annuntiabo. Ceterum de portis, in quibus conuentus habebantur, non semel in superioribus dictum est psalmis: quanquam in Hebreo dictiones, in portis filiae Sion, non inueniuntur: sed tantummodo, ut enarrem omnia opera tua. In hisce quidem enarrandis occupari debent homines, uel in primis illi, qui religiosi appellantur: non in recensendis regnorum bellorumque tumultibus & dissidijs, dissidiosi ipsi, si qui sunt tales, & plus quam desides atque ociosi. Mirum quam longè, indignabundeque, ab istiusmodi colloquendi ratione sese subtrahat sponso. Cui laus sit semper, ac gratiarum actio in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXIIII. Eruditium Afaph.

Quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuae tuae.

Siue enim de immani illa Hierosolymorum ruina & deuastatione, quae duce Tito futura erat, hunc psalmum uaticinium fuisse intelligas: siue de illa

Alla quae sub Pompeio Antiochoe, sub quo templum miris pollutum fuit contaminationibus, imaginis: siue etiam de saeuissima tyrannorum persecutione, qua afflicta fuit Ecclesia, a Christi nece usque ad tempora Constantini Imperatoris, afferas, non sane multum a psalmi argumento aberraueris: modo calamitatem aliam acerbiorē praesagisse Vatem certo scias, quae adeo interdum crudeliter desauisse uisa est, ut sponsae fidem nonnumquam iniuriarum cumulo penè obrui inspexerimus, sponsum uero ipsum ad tam indignum suae dilectae uulnus connixisse, ac, uti solent obliuiosi, alio diuertisse. Eo quippe aliquando nostra deuenisse tempora, quid tempora? & mores & uitam cernimus, ut planè hi esse iudicaremur, in quos uaticiniorum omnium congeries terminaretur. Idcirco qui propiori adhærescerent Deo spiritu, non fuerunt ueriti interdum cum illo, quae unice amarent, de his quae in mundo citra normam omnem equitatis fierent, deque iniurijs in probissimos quosque illarum, expostulare ad hunc modum: Vt quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuae tuae. Nescio enim an quicquam calamitosius esse possit, quam cernere pastorem in suum gregem iratum & crudelem. Ceterum pastor Deus est, nos autem oves pascuae eius. Verum persecutionum acerbiorē id agere saepenumero experimur, ut illum quem misericordiam ipsam decentius appellari fas est quam misericordem, immitte immanemque penè, ac nostri immemorē clamitemus. Tametsi enim orbis ferè uniuersus in Christi sponsam ferociat, ut ferocire tum armis, tum doctrina quoque & cernimus, & praedolore contabescimus: num propterea tamè ita despondendus est animus, ut Deum ipsum, patrem nimirum omnium & pastorem, unam cum mundo in suos conspirasse censeamus? Suntne haec solidae constantisque in Deum fidei uerba, an nutantis potius & turbatae? ut quid Deus repulisti nos? ut quid oblitus es nostrum? abiecasti ne perpetuo tua a cura miseris? afflictos? aerumnosos? sunt ne istiusmodi propriae pastoris partes, ut suos exterminet greges? Tu pastor, tu pater, nihilominus iratus est furor tuus super oves pascuae tuae? Quid tibi uis, mi Deus? quid cogitas cum ouiculas has debiles, tuas tamè, tuique sanctissimi uerbi, ac spiritus pabulo in pratis Ecclesiae altas, tandiu, ulla absque cura a mundi tyrannide, ab haereticis, ab hypocritis, ab istis demum falsis pastoribus illudi, discerpique, ac uti solent in laniena carnes unciatim concidi & uenundari, sinis distrahi? Vide uerborum efficaciam. Hebraei enim quod ardentiorē hanc animae querelam exprimerent, ita hunc reddiderunt hemistichium: Fumat naris tua in gregem pascui tui. Si quidem eum esse morē in ualde iratis cernimus, ut ferè igne e naribus spirare uideantur.

Memor esto congregationis tuae quae possedisti ab initio, redemisti uirgam hereditatis tuae montem in quo habitasti in eo.

Is unus Hebraeis est uersus. Immensa haec est Ecclesiae consolatio, cum se recollit a Deo uel ab ipso rerum initio dilectam extitisse. Recordare, inquit, huiusce ceterus hominum, quorum numerum tu solus aeterna computas ratione, e mundoque ut tui sint, eligis et secernis: quos tamen etiam antequam mundum ipsum conderes sempiterna tua uirtute, ac constantissima possedisti providentia, direxisti, iustificasti, ac tandem sanguinis precio tui unigeniti adeo integrè tibi uendicasti, ut plenum liberumque in eos imperium, haereditario ueluti iure haberes: & id quidem in monte sancto tuo Sion, quae tua est Ecclesia, in qua uera certaque & tranquilla sanctorum est mansio. Possedisti ab initio, sunt qui ex Hebreo uertunt, emisti pridem, seu iam olim, quae sane lectio ulla absque dubitatione Christi mortem, qua uniuersus a peccato liberatus est orbis, ostendit. Virgam item non sine ratione huc esse adiectam censeo. Siquidem ut funiculis olim, ita uirgis agros metabantur mensores. Quamquam Aquila sceptrum sortitionis transtulit, & est ac si diceret: Portionem illam hominum, quam tu tibi per gratiam ueluti haereditatem, immenso crucis baculo dimensus es, ac contra humanum morem (quis bona sibi haereditaria lege debita comparat?) & comparasti, & tuam omnino esse uoluisti, ne tua a memoria abijcias, ne spernas, ne auerferis. Contra potius,

Leua manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto.

C Ferè quod Hebræi legunt, in æternum: nostra editio habet, in finem. Eleua, inquit, in sublime manum, quò fortius uulneres, prosternasq; in æternum superbissimos istos homunciones. Prò quàm insolenter, quàm malignè, quàm perfidiose se habuit, etiam in ipso sacrosancto Ecclesiæ sanctuario, atq; in ipsis secretioribus sanctorum ædium adytis, tuus iste hostis arrogantissimus. In sancto, Hebrais est, in sanctuario. Illud item quod noster uertit interpretes, leua manus tuas, pleriq; ex Hebræo reddunt, attolle passus tuos, seu, leua incontàter gressus tuos, ut uastes omnem inimicum. quorum uerborum sensum sic reddit Paraphrastes: Erige te in pedes, ut obuiam hostibus profectus, malis illos afficias nunquam finiendis: nihil enim non ausi sunt in templum sanctitati tuæ consecratum. Nulli dubium, quòd hîc Vates ad templi conflagrationem duce Antiocho factam aludens, aliud destructionis genus, aliud incendiū, aliam uim hostium uero Dei templo inferendam præuiderit: nempe illam, qua boni passim mores exterminandi essent. Cessarunt ne modò, an potius inualuere odiorum flammæ in templo sancto Dei: in sanctuario ipso: in locis dijs consecratis? Quid delibidinū incendijs proferam? quid stupra? quid furta cōmemorem? At illud non silebo; est cætera, Dei honoris percupidos maiore affici animi mœrore & luctu, ex incendio quod in Dei ædes (ædes Dei, ædes Christianorū appello) coniecit fastus, atq; cum auaritia & libidine ambitio, quàm si perenni cernerent deflagrari flamma orbem uniuersum, intacta fide, Deiq; cultu incolumi, a religione. Heu benignissime Christe, quò nostra (tuam dicere erubescio) impudentiæ processit congregatio, quam tamen possedisti ab initio: quò religio: quò mundus planè totus? Vbi iam spiritus? ubi ardor fidei? ubi nexus ille, cuius uirtute quicquid conditum est, quod ratione utitur, in te durat, uiuitq; ac suum seruat statum, charitas? Leua, leua, inquam, iam tandem in altum letaliter percussurus manum. manum autem: enssem potius atq; hastam, in superbiâ eorum, qui tuam constuprarunt sponsam.

D Quanta, mi Deus, malignissima ista improborū colluuiēs in te machinant mala,

Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ.

Posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt sicut in exitu super summum.

Singillatim hostium audaciam enarrat Vates: quam quidem, non omisso templi ueteris, atque adeo synagogarum typo, ad Ecclesiæ tempora referri conuenit. Vndiq; enim morum dissolutionem è superba nonnullorū uita dimanantē, iam fessi uidimus, & maximo cum dolore etiamnum uidemus, experimurq; impiorum cineres, atq; ossa hæreticorum è sepulchris denuò excitari, reuiuiscere, atq; in Dei templo uictoriæ signa ac trophæa erigere. Quid, oro, immanius, deploratiusq; audiri potest, q̄ improbos & flagitiosos eò uecordiâ prorupisse, ut pessimo dato Christo, hoc est, calcata fide, paceq; & innocentia è ciuium conuentibus non tantum eiecta quantum oppressa, in Dei Ecclesia, in templis, in rebus publicis adeò insaniant, atq; proborum fortunas, famam, uitamq; in hient, ut nulla alia è re se gloriam nancisci uelle uideant, quàm ut Deum contempsisse appareat? Quare non immeritò hîc queritur spiritus: Et gloriati sunt, inquit, qui oderunt te. Sed forsitan id meritò in ganeis, aut myropolijs, aut cruentis quoq; in amphitheatris, uel inter collutores fieri toleramus: leuius istuc esset, etsi turpe: sed in medio solennitatis Dei contingere lamentamur: hoc est, ut interpretatur Campensis: Ipsis festis solennibus clamauerant tanquã uictores, non aliter quàm pij solent præ gaudio cantare in honorem Dei, subindeq; (prò audacia) erexerunt uexilla sua in trophæum. Solent quidem uictores, urbe aliqua expugnata, aut arce, primis relictis signis, alia uictoris in sublimiori urbis loco figere, ex altoq; clamare, ac uictoris nomen ingeminantes insolentissimum in modum ouare. Ita etiam, si quid in unaquaq; agatur urbe aut republica, aut cui subiecti sint populi, intelligere cupimus, ex editioribus murorum locis, aut turribus, qua impressa sint nota uexilla suspicimus. Quare si ex illis cernis cruorem è cruce Christi effluere, hoc est, sapientiam, pacem, dilectionemq; ciuium mutuam, & pietatem, totum uexilli campū

occupare,

occupare, quid putas? Deus urbi illi præsidet. Si uerò contrà, haud cruore quidem Christi, sed ciuium innocuorum conspersa signa uideris: si superbiam, si dolos, si usuras, si odia, si fastum, si inuidiam, si ambitionem, si libidines & simultates, totū iunctis quasi manibus complecti uexillum inspexeris, illic absq; dubio regnare dæmones affirmato. Iam illud considerandum, quid sibi uelit in nostro interprete, Et non cognouerunt sicut in exitu super summū. Eum quidem signare sensum uidetur, quòd qui prophanato templo impietatis signa affigere decreuissent, non intelligentes quàm impiū id esset res sacras polluere, in portarum illa exitu editiori in loco, quò cōspicua essent omnibus, affixerint. Indicium nimium leuissimæ illius gloriæ, de qua illud est: Et gloriati sunt qui oderunt te. Verum alium quoq; prætendi sensum ex hebræo, obscurum tamen & ambiguū, uideo. Sic Felix: Cognosceatur uelut adducens superius. Alius item ex eodem fonte: Nobilis erit sicut adducens ad sublime, et est perinde ac si uertissent: Qui olim istuc Dei templum ædificare instituisse cepissetq; (is CHRISTVS est) utpote qui maximo id labore ac sumptu egisset, cognoscebatur ab omnibus, ac tanq; ille qui sanctum cuperet ædificium absolui, & usq; ad supremū euehi fastigium, laudabatur: nunc nulla illi habita reuerentiâ & respectu, tam ingenti elaborata sudore moles (uide uim crucis) diruitur, æque ue succinditur, ac solent syluæ securibus ac malleis dirui ac succindi. Quare additum est à Vate,

Quasi in sylua lignorū securib. exciderūt ianuas eius in idipsum, in securi & ascia deiecerūt eam.

In idipsum, quod aliàs significauimus, unà uel simul, interpretantur. Cæterū huius uersus sensus ita ferè à Chaldæo redditur: Sicut, inquit, eminet qui securim eleuat ad decidendos ramos arborum, ita isti bipennibus & malleis omnia cōminuunt. Hinc sanè celerem iratumq; animū in demolienda Dei religione, nonnullorum licet animaduertere. Verum sensus qui à Paraphraste nostro redditur, planior uisus est, ac minus obscurus. sic ille: Palam uidentibus cunctis (en quomodo interpretat, non cognouerunt) ascenderunt uastaturi templum tuum, non aliter quàm syluam lignorū ingressi arbores truncare solent. Iam nunc id agunt, ut ianuas, & omnem penitus ornatū illius securi & malleis perdant. Nam dictio quā noster habet interpretes, ascia, Hebrais est, malleo, seu malleis: qua uoce duos ecclesiæ ministros, ac sæuos in rebus publicis dynastas & magistratus, quorum sæuitia contundi solent atq; atteri proborum fortunæ, significari arbitror: quemadmodum bipenni, superbam eorundem consuetudinem ac dominium, quo templi ianuam, quæ fides est, rescindi consueuit, atq; à postibus euellit. Hi sunt enim qui

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Omni genere libidinū, cupiditatumq; flamma atq; auaritiæ, non solum parietes ipsos, ac ritus ecclesiæ, & scedarunt & incenderunt (ut olim immanis ille Antiochus, qui in templo aram antiquo Iudæorum cum extruxit, tum in ea ad rei sacre contumeliam porcos immolari iussit) uerum etiā sacrarium ipsum Dei, ipsa fidei mysteria, claustraq; diuinitatis & castimoniam, quæ sunt puræ animæ, turpissimum in modum conspurcarunt, ac horrendo fermeq; inextinguibili exusserūt incendio. Quò non prorupit illorum proteruitas? Cui aliquando atati, cui sexui pepercit impurissima atq; insaturabilis illorū libido? Pollutum est iam cœlum, polluta tellus, pollutus aer, polluta condita omnia in terris. Quare,

Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra.

Ea tandem improborū peruersa est uoluntas, ut non sit Deus: uel saltem, ut illius nomen ac religio è terris exulet. Certissimū sanè id est desperatæ mentis indicium, cum Deū atq; eius legem non esse, quò liberius peccare possit, exoptat. Vide nefandam quorundam conspirationē. Dixerunt, inquit, in corde suo: hoc est, ex animo unà omnes & consultò decreuerūt hoc modo: Quiescere faciamus à terra, deleamusq; ab illorū aris ac templis quicquid illud est, quo illorū colitur Deus. Omnes dies festos, Hebræi habent, omnia templa siue synagogas. Quibus quidem uerbis adducor, ut de Christianorū templis uaticiniū esse existimē: alio-

C quin unum duntaxat Iudæis templū fuit. Quā uerò ætatē conspexerit tunc spiritus, ipse nouit. Præteritorū quidem tyrannorū multitudo, forsan & præsentium, id admonere uideat, quod unaquæq; ætas, quid pro Dei honore cōtaminato queri posset, semper habuerit. Et quidem cum ego hæc atq; harū similes uerso animo querimōnias, aliud statim incendiū genus, aliam direptionem, alios tyrannos q̄ fuerit Antiochus, aut quā sit ignis iste uisibilis, seu aræ dirutæ lateritiæ, uel templi marmorei, preciosissimiq; uarietati musæo, profanatio, uidere mihi uideor. Id profectò nefandissimū cum sit factū, illud scelus omne exuperat, utpote quod animas à Deo auferat, id muros solummodo, ac ceteronōnias. Verum illud nos folari debet, quod si incendunt sanctuarium Dei in terra, non incendunt in coelis, ubi Ecclesia fixas habet radices in Deo. Interea tamē maximo cū mœrore animi,

Signa nostra non uidimus: iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius.

Illud unū semper Iudæis tum in Aegypto cōmorantibus sub tyrannis, tum in eremo, tum in cæteris suis aduersis, præcipuū diuinæ fuit beneuolentiæ signū & indicium, quod nunquā illis placatoris uitæ statū quæ portenderent signa & portenta, aut prophetæ, qui à malis liberationē pollicerent, defuere. unde illa est Dei promissio in Exodi libro: Signa, inquit, faciā, quæ nunquā uisa sunt super terrā, nec in ullis gentib. Hac enim diuinæ beneuolentiæ nota contenti, quæcūq; aduersa contigissent, æquo tolerabant animo. Verū postea sua sic exigente perfidia atq; impietate, ab istiusmodi cœlitus beneficijs destituti, desertos quoq; à Deo, ac reiectos se opinabant. Quocirca innumeris nonnunq; atq; his quidem amarissimis suā conquesti sunt sortē, & lachrymis, & lamētis, ut hīc uidere licet. An uerò in Christianorū cœtibus signa illa antiqua appareant, de quib. sic olim suos alloquens discipulos disseruit Christus, dicens: In hoc cognoscent omnes, quod mei eritis discipuli, si dilectionē habueritis ad inuicē: uix assequor coniecturis. Ergo amor nota illa est ac symbolū, quo quis an Christi discipulus sit, cognosci potest.

D Ergo minimè uerendū est, eum ipsum hominē qui in charitate nō sit, in Deo nō esse, affirmare. Sit igit̄ quispiā quantūuis doctrina, aut politis perornatus morib. & ceteronōnias, si charitatis gratia atq; ornamento uacuis inuenit, eundem ipsum Dei spiritu uacuū asseuerabo, idcirco exlegē, atheū planè ac perditū. Affligimur enim, uarijsq; & atrociorib. interdū, q̄ olim Iudei, exagitamur aduersis. Sub hæc morbis penè infinitis, tēpestatib. penuria, odijs, mutuisq; discordijs & bellis obruimur, & adhuc signa liberationis apparēt nulla, quia nulla est in nobis respiciētia, nulla à delictis cautio, nulla circūspectio, nulla prorsus pax, ac tū in Deū tū in homines dilectio. Eā ob rem angeli pacis amarè flentes nostrā execrant malitiā. Ceterū, Et nos nō cognoscet amplius, idē Hebræis est, ac si dicas cū Paraphraste: Nec quenq; dedisti nobis, q̄ scire possit quādo horū liceat sperare finē, nisi uis, cognoscet, ad Deū referre, & erit sensus: Olim Deus, ut pius solet pastor suas oues, nos agnoscebat, ditabatq; sui sanctissimi spiritus donis, modò uerò nos nō cognoscet amplius, quippe q̄ acerrimi facti sumus illius religionis hostes. Verū

Vsq; quo Deus improperebit inimicus? irritat aduersarius nomen tuum in finem?

Heu supreme atq; altissime Deus, quousq; adeò insolens is erit homuncio, ut te audeat cōtumelijs laceffere: te adlatrare: ac tuā in maiestātē blasphemus esse? Perpetuone id erit: sat sit quæso, illum immanissimè tuā hæctenus in religionem iniurias congestisse. Irritat, blasphemabit uertunt ex hebræo, uel huic consimile, quare sic Felix: Blasphemabit inimicus nomen tuum in æternū. Quod qui agit, is Deum prouocare uidetur. Idcirco eundem refert sensum utraq; litera. Ad hæc,

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Volunt nonnulli sinum in Deo copiosam illius esse donorū abundantiam, dempta nimirum similitudine à pijs patribus & amicis, qui, quò in obuios pueros aut amicos benigni appareant, sinu nonnihil donorum gestare soliti sunt. Rogat igitur Deum anima, ne largissimam suæ beneficentiæ manum è sinu, in quo bonorum omnium copia est, amoueat: hoc est, ne iratus ab elargiendis suarum gratiarum

rum muneribus desistat. quòd si ad tempus, ne id perpetuò faciat (sic, in finem, interpretantur) rogat. Manum tuam, & dexteram tuam, pro utraq; manu interpretatur Campensis: sed alio sensu, ut pleriq; ex hebræo. Sic Felix: Quare conuerter manus tuam? & dexterā tuam è medio sinu tui aufer. Quam ob rem, inquit, conuerter manus tuam à beneficentiā? Cur cessas, ut solent ociosi atq; inertes, qui nihil agentes, in sinum manum condere consuefunt? Aufer, aufer, inquam, manum è sinu, ut tuis protectis amicis, sceleratos istos in tuam religionem maledicos ulciscaris. In finem, non est in hebræo: Paraphrastes tamen, funditus interpretatur. Quare, inquit, contrahis utraq; manum instar hominis ociosi? Profer, quæso, tandem eam è sinu tuo, & perde hos impios in te homines funditus.

Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ.

En quomodo anima fidei stimulis excitata, ab inceptis in Deum querelis peditentim deflectens, in diuinæ laudes potentie resoluitur. Ecce, inquit, Deus rex noster ab æterno: nempe potentissimus, atq; idem ipse misericors, & beneficus. quid ueremur? Ipse, qui à prima rerum origine semper etiam in medio ipso terræ, hoc est, palām, cunctisq; cernentibus, suis opitulatus est, deerit ne modò? Solent quidem illa, quæ in medio urbium centro fiunt, propalām fieri: eapropter, in medio terræ, pro patenter positum, exponunt ex hebræo. Vnde Paraphr. Certè ille, inquit, Deus rex mihi fuit à seculis plurimis, qui innumeris argumentis palām ostendit, in medio huius terræ uires sibi non deesse. Quòd porro hanc particulam de mortalium salute, quam Christus operatus est in Hierusalem, quam in medio orbis climate sitam esse affirmant, nonnulli interpretent, piè id quidem, uerum alia in hoc loco uideat esse spiritus intentio: ea nimirū, ut Dei amicos faciat ab antiquis collatis in patres beneficijs, diuinā erga omnes, ac patentē attestari & potestātē & beneficentiā. Quocirca per partes rem narrare incipit in sequentibus.

Tu confirmasti in uirtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis.

B Memorabile primū, ac planè stupendum infinitæ Dei potentie exemplum adducit uates, cum duce Mose Hebræorū populus siccis transuaduit mare uestigijs: de quo sic Moses: Diuisa est aqua, & ingressi sunt filij Israēl per medium siccimaris: erat enim aqua quasi murus à dextera eorum & lēua. quod idem est, quod hīc à uate dicitur: Tu confirmasti, corroborastiq; uirtute tua ac potentia maris undas hīc & hīc, ac si solidi extitissent muri: atq; subinde capita hostiū in ipsis contriuiti fluctibus, obruto Aegyptiorū exercitu aquarum æstu atq; impetu. Rex enim Aegypti in scripturis, Leuiathan, seu draco nonnunquā appellatur: idcirco & Aegyptij, dracones, ut in hoc loco intelligere possumus. Vnde illa est Dei cōminatio in Ezechiele: Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, Hebræi, secuisti mare, seu dissipasti, ut redit Felix, transferunt.

Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopum.

Draconis, Leuiathan uertit Felix, quod idem est: siquidem Leuiathan magnū esse draconem asserunt autores. Pro diabolo aliquando sumitur: hīc uerò pro Pharaone, ut diximus: cuius capita, nempe uires tyrannicas, seu illius proceres & duces, tanquā capita Lerneæ Hydræ, à Dei manu contritos canit uates. Quomodo uerò fuerit esca populis Aethiopum, ambiguum uidetur. Ex hebræo sic ferre uertunt: Dedisti eum in cibum populo deserta incolenti: uel, habitantibus solitudine, ut uertit Fel. quæ quidem omnia de feris, rapacibusq; uolucris, ut sunt naturaliter uultures & corui, qui cadauera ubicunq; fuerint sequuntur, intelligi uolunt. quare sic Paraphrastes: Fregisti uires illius, qui similis uidebatur draconi maximo, & capita habenti plurima: obiecisti eum feris deuorandum, & coruis qui in desertis locis uersari solent, & uicitare cadaueribus. Viderunt, inquit, Moses, Hebræi Aegyptios mortuos super littus maris, qui locus illiusmodi cruentis alitibus, ob cadauera à fluctibus eiecta, ut fuerunt illa Aegyptiorum, frequentatissimus esse solet. Ad hæc,

C Tu dirupisti fontes & torrentes, tu siccasti fluuios Aethan.

Siue hic fontes, & torrentes aquas ui è saxo diuina erutas in deserto Sin per Mosen, quæ largissimè egressæ sunt, ut in Exodo legimus, ita ut populus biberet & iumenta, accipiamus: siue generaliter fontium ac fluminū eruptiones è terra, miraculo nimirū ingenti & stupendo, intelligamus, errare nequaquā possumus: utrunq; enim diuinā testatur potentiā & maiestatem. Porro Aethan locus erat, in quo olim, ut Mosen ait in suo Exodo, è Sochor egressi castrametati sunt filij Israhel in extremis finibus solitudinis, nō multū adeò à littore maris Rubri desitus, atq; hoc sanè modo de mari iterum exiccato mentionē fecisse Vatem sub fluuiorum nomine arbitrantur quidam. Verūm qui Aethan nomen appellatiuum esse ducunt, propius ad Vatis mentem accedere uidentur: ut diuus est Hieronymus, qui transtulit, flumina fortia: nam Aethan robusta, seu fortia interpretatur, unde alij ex hebræo uertunt, flumina ualida, uel fluuios immanes, Paraphrastes autem, fluuios rapidissimos, quod de Iordane arefacto in transitu populi ad terram Chanaan, doctè sanè ac poëticè Vatem cecinisse existimamus, quanquā nihil prohibet, quo minus hæc omnia de uniuersalibus diuinæ potentiæ indicijs, ad particularia nihilominus alludentem miracula, olim populo illi durissimo & murmuratori exhibita, dixisse Vatem opinemur, quemadmodum & ea quæ sequuntur.

Tuus est dies, & tua est nox, tu fabricatus es auroram & solem, æstatem & uer, tu plantasti æ-

æstatem & hyemem uertunt Hebræi: uerūm non multū refert. Id perspicuū, maximam hīc Dei in distinguendis moderandisq; rebus conditis describi prouidentiam. Nisi hæc malis omnia ad antiquū illud referri miraculum, quo densissima obuoluta caligine Aegypto, pars ea, in qua Dei populus cōmorabatur, lucida extiterit. A te, inquit, uicissitudo hæc mirabilis dierū & noctiū, lux item, ac sol iste siderum omnīū pulcherrimus, emanarunt. Tu omnes terminos terræ firmos esse sanxisti, atq; inuariabiles. Tu æstatem, tu uer ab hyeme, ordinatissima ac certa discreuisti ratione, iussistiq; suum ab æterno sibi prescriptū seruare ordinē. Nec mirū sanè: nam tu hæc omnia in numero & mensura sapientissimè effecisti. Omnes fermè ex hebræo uertunt absq; pronomine, ea. Sunt & qui aurorā & solem, lucem seu lunā, & solem uertūt: quod planè Felicè sensisse suspicor, qui sic transtulit: Tu ordinasti luminare, & solem. Cūm igit tam potens sis dñs & terribilis,

Memor esto huius.

Illud uindica, de illoq; quod statim dicā, seuerissimas poenas sumito, quid illud?

Inimicus impropertauit Domino, & populus insipiens incitauit nomen tuum.

Heu scelus inauditum. Nonne id per se ualde detestandū, dignumq; animaduersione censebitur, profligatissimos scilicet homines in proborū existimationē & uitam conspirare ausos, nisi & te quoq; o domine, contumelijs afficiant, lacessantq; iniurijs & conuicijs? Vulgus insipiens & stolidum improborū, qui suę fortis immemores, nō solum hominē, mortales utiq; mortalem, ad bellum prouocare nō sunt ueriti, uerum etiā te irritare nō reformidant. Quid hoc furore insanius? homo ne nihil altissimū iniurijs lacessere attentabit? Atqui nihil aliud id esse opinor, quā cum tam audax sit homo, ut Deo contempto, in id prorsus impietatis corruat, ut quicquid humanus suggererit sensus atq; affectus, illud data opera in diuini honoris contumeliam, atq; bonorum uirorum exitium sceleratissimè impendat. Nequissimi hi appellantur homines, licet interdum sanctissimi uulgo appareant. Horum itaq; peruersæ haud immemor esto uoluntatis, o Deus: hos reprime, his frænum iniice.

Et ne tradas bestijs animas confitentium tibi.

Hebræi ferè omnes transferunt, Ne tradas bestiæ animam turturis tuæ: hoc est, animam uiri innocui, imbellisq; ac suas simplicissimè ingemiscens arumnas, ut solet turtur solitaria suo amisso consorte, ne bestiæ dominio, tyranno scilicet impuro & crudeli supponas. Moab noster superbus est ualde, idcirco quid illi cum turture prorsus inermi, atque omni iræ genere uacua & humili? Qui sint

porro

porro turtures, confitentes scilicet domino, sequenti aperit hemistichio.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

Hoc est, puras animas, à mundoq; derisas, despectas, afflictas, tuumq; ob honorem & cultū, quæ est fides morū pulchritudine perornata, contumelijs affectas, ac demum re omni mortali, atq; affectione denudatas, etsi ad tempus, id exigente crucis lege, despiciere uidearis, ne perpetuò tamen ad illorū conuueas afflictio nes. Nihil enim crudelius, quā à bestijs dilaniari. Bestia quippe est dæmon. Bestia illius perfidiæ imitator homo. Bestia tandem is est, qui cū multa pollicitus sit Deo, fregit fidem, Verūm tu Deus tantæ horum impietatis memor,

Respice in testamentum tuum.

Vna hæc esse solet miserorū consolatio, cū antiquarū illis in mentem uenit pollicitationū Dei, quibus testamento ueluti ob signato, ac fœdere, se suis nunq; defurturū, uel à prima ipsa rerū constitutione promissit, pluriesq; testatus est. Etenim non est mens tam stupida ac dura, quæ cū horum meminisset, uel fidei ac stimulis puncta, non ad ea speranda exciteet, quæ æterno firma esse consilio in Deo, probe nouit. Respice igitur, nō ad illa, quæ nobis propter peccata quamplurimis debentur nominib, sed ad inuolabile, quod olim cum homine percussisti, fœdus & pactum, Quid? nonne in testamento illo tuo amore plenissimo, quod tu è terris excedens corpore, rato sanxisti iusiurando, illud in primis notatū fuit: Ecce ego ero uobiscū usq; ad consummationē seculi: huiusce igitur recordare sanctionis. Cæteroqui tot inter rerū difficultates atq; incōmoda districtis, ad quem nobis erit effugiū, cū omnes quæ sua sunt quærant? hoc est, nihil non agunt, quò suas expleant cupiditates ac libidines, non quomodo tua augeatur religio, & pietas. Non immemor itaq; eorum, quæ pollicitus es, in nostram conijce oculos miserā.

Quare repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

Clarior sic reddi posset etiam ex græco litera: Quia obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum. hoc est, hi, quos superius ob morū asperitatem ac sæuitiā bestias appellare libuit, tuo destituti lumine, atq; proinde obscurati cæcisq; facti, terrenis adeò affixi sunt rebus, ut non solum iniqui uocari gaudeant, sed etiam illi, quorū domus omni prorsus iniquitatū redundet genere. Metaphoricè enim, domus iniquitatum posuit Vates, pro summa iniquitatis copia & mensura, quæ & ipsi, & ipsorū domus, tota nimirū familia, infecta sit. Verūm alium ex hebræo reddissem suspicor, cū aliam planè dissimilem à nostra intueor literā. Sic Felix: Quoniā repletae sunt obscuritates terræ habitaculis iniquitatis. Antra, inquit, speluncae & solitudines, in quibus Dei amici à uulgo abhorrentes sese abdunt, non ita obscuræ sunt & subterraneæ, quæ tutæ sint à conuentu malignantiū & domicilio. Quò non prorumpit iniquorū furor? Certè eò nos malorū propter eorū insaniam deuenimus, ut inquit Paraphrastes, ut in teterrimis locis, & ueluti subterraneis & obscuritatibus plenissimis degere mœsti cogamur: nec hæc tamen domus ab iniuria & insultibus hostiū immunes sunt. Quod porro credentibus. erant olim speluncae, atq; propter persecutionū immanitatem solitudines, idem nunc sunt cenobia & claustra. Verūm illud cauendū, ne id asotis, mangonibus, aliò ue modo ignauis & turpi egestate laborantibus perfugiū nunc sit, quod ad proborū solamen & refrigerium inuentū fuit. Quòd si tamen, o Deus, uilissimū id genus hominum ad piorum probationem non nihil posse in mundo decreuisti, at saltem

Ne auertatur humilis factus confusus.

Ne abs te, oro, quemadmodū à prauis iudicibus eiecti, inauditique sumus, cōfusi etiamur, indeq; & à mundo, & tua insuper à præsentiā, in qua omnis inest consolatio, & uitæ solatiū, repulsi desperatq; in æternā obtrudamur mortē. Itā ne uerò cum his, qui superbo atq; arroganti supercilio, se tuo à sanctissimo spiritu destitutos præ se ferūt, destituimur & nos? Quid? si sic & amici & inimici uno impietatis exitu conuoluuntur, quis tuum laudabit nomen? quis cultum? Esto, impius, sacrilegus, parricida, testamentorū, conuentorūq; & fœderum uiolator, fal-

C farius, atq; huius generis alij te minimè laudare possunt: num proinde & cæteri, qui ab illiusmodi sordido uitæ instituto abhorrentes, malè audiunt & affliguntur, non laudabunt? Scio Domine quòd

Pauper & inops laudabunt nomen tuum.

Te extollent, te, uel usq; ad uitæ effusionem, inuito mundo celebrabunt. Quare

Exurge Deus, iudica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum, eorum qui ab insipientibus sunt tota die.

Vide quo nitantur sine tot sanctæ animæ querelæ, quæ tametsi Dei iudicia reprehendere uideatur, non reprehendit tamen, uerùm stupidè admiratur, eaq; nõ secus atq; ipsummet Deum & colit, & ueneratur. Vide, inquam, quomodo suas cum mundo controuersias & lites, Dei esse asserat. Contende, inquit Felix, litigium tuum. Impossibile quippe est animã diuini honoris studiosam in his, quæ ad proprios attinet affectus & commoda, si illis ipsi rebus, quas querit aut expectit priuetur, uel si iniurijs afficiatur, multum angit: at ubi cernit Dei honorem periclitari, adeò immaniter affligit, ut leuior omnino illi esset mors, & ea quidem acerbissima, quam sic malè haberi in terris Dei religionem intueri. Idcirco quicquid iniuriarum ob læsum Dei honorem subit, pro Deo, illiusq; causa id eam subire arbitrandum est. Causa igitur, pro qua malè in mundo audire innocentiam contingit, Deus est. Vnde non immeritò hîc clamat anima: Exurge domine, qui tuas ad iniurias dormire uideris, ac tuam ipsius causam tutare, consideraq; quam indignis à gente ista stolidã atq; impudenti, habearis contumelijs & probris: & id quidem (quod nequissimam illorum auget impietatem) quotidie. Te enim tuam non curante causam, quis curabit? quis in hac maximè perditissima ætate, in qua quod lubet ardent nonnulli impunè, pro ea in iudicio stabit? Clarius etiã ex græco uertisset hunc uersum interpres, hoc modo: Memor esto opprobrij tui, quod ab insipiente fit tota die. Ex hebræo item: Memento opprobrij tui ab insipiente tota die. Interpres enim cum neq; ex græco, neq; ex hebræo purè translulerit, ambiguum fecit sensum, quem sic dilucidè suo more expressit Paraph. In memoriam reuoca qua sis contumelia affectus à populo ad impietatem usq; stolido, non semel atq; iterum, sed assidue. Quam obrem

Ne obliuiscaris uoces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

Non rarò diximus, Deum penè obliuionis accusari, cum non æquè citò, ac nostra expetit præpropera in omnibus uoluntas, aut miseros à miseria eximit, aut impudentium hominum in bonos licentiam non coërcet. Vide hîc fiduciam animæ, quæ suos persequutores, Dei hostes appellat. Haudquaquã profectò mirum: nam qui alicuius sponsam uolauerit, quomodo sponsum se habere amicum opinari poterit? Atqui ne diutius in peruestigando, cuius naturæ hi sint, qui meritò Dei hostes censerì possint, quorumq; blasphemias, ac tum in Deum ipsum, tum in illius amicos obloquutiones, puniri debeant, torqueamur, additum est à Vate, superbos illos esse, atque arrogantes. Superbia, inquit, illorum, ac fastus, non solum in humiles, tuicq; honoris percupidos tumidè fertur, uerum etiam ad te usq; ascendere arrogantissimè conatur. Hi sunt igitur, qui tanquam seditiosi illi fabricatores turris Babel, aut similes perditissimo angelorum principij, te (pro scelus scelera omnia excedens) uitæ aternæ erogatorem, odio contumelijsq; incessunt & persequuntur. Nonnulli ex hebræo fastuosi cordis morem efficacius exprimunt in uerbo, ascendit. Sic quidam: Fastus enim insurgentium in te uehementer crescit. Expressius rursus Paraph. Contumeliosa enim uociferatio eorum qui se opponunt tibi, assidue fit maior & maior. Fumi certè instar est superbia, qui alta & lucida, quanquã ipse obscurus sit & ater, naturaliter appetit, uerùm in medio ipso turbulento suo conatu resoluitur in aërem, protusq; euanescit, & amplius fumus non est. Ita est superbia, ita ambitio, ita fastus. Sed illud supra omnem mirationem admirandum, quòd ab illius generis hominibus fumus iste demanat plerūq; execrabilis, qui cum nobilissimū in rebus pub.

ac templis obtineant locum atq; ordinem, ea ardere deberent spiritus conflagratione, quæ nihil nisi purgatissimã flammã atq; ignem absq; fumo in subditos deriuaret. Quòd porro fumosus sit rex, aut princeps, aut philosophus, penè id tolerandum, cum mundo ipsi imperent, seu potius seruiant, qui fumosus est, & absq; luce: at loca sancta cernere tam densa obnubilari caligine, ut habitantium oculos eruat, quomodo ferendum? quomodo non pertimescendum? Heu fidei naufragium. Verùm utcumq; Moab sua in superbia & arrogantia tumidus sit, atq; insanat, sua nihilominus Deo est gloria & imperiū in secula seculorum. Amen.

PSALMVS LXXV.

Effudenti sanguinem. Ne dissipes. Psalmus Asaph. Canticum.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum, narrabimus mirabilia tua.

Omnia enim, quæ in huius insunt psalmi inscriptione, fusius in superioribus sunt dicta, q̄ ut denuò reperantur. Etenim crebra unius eiusdemq; rei repetitio, tedium magis afferre solet, q̄ oblectamentū, atq; quod in primis hîc in cōmentarijs requirimus, utilitatem, ac Dei honorem. Christus hîc est qui loquitur, & qui se patrem cum suis laudaturum pollicetur: additq; de futuro iudicio, in quo se horrendum fore impijs iudicem fatetur, nonnulla. Horum quippe omnium umbra tunc fuit Iudæorū famosa illa captiuitas, atq; è Babylone liberatio, in qua omni abiecto mœrore & luctu, liberè coeperunt, autore Cyro, diuinis uacare ceterationijs. Tunc sanè Ecclesiæ, à peccati iugo mortisq; imperio per Christum asserendæ, expressa fuit imago. Alioqui certè cor hominis uitiorū adhuc catenis innotatū, quomodo Dei religioni et cultui, qui natura igneus est, liber, & totus spiritalis, ritè, ut par est, seruire poterit? A sensibus igitur exeundum est omnino, atq; à mundo, illis qui liberè in Deum per fidei confessionē, cuius hîc adumbratur uirtus & efficacia, transire appetunt. Eiuscemodi quidem ornatus fuit Christus perfectione uitæ ac doctrine, quòd nos ab omni bene uiuendi ratione alienos ad se (quæ illius benignissima est natura) traheret, transmutaretq; atq; propterea ad suam formaret imaginem, ut certè formauit. Quam sanè Ecclesiæ perfectionē in se transferens Paulus, aiebat: Uiuo iam non ego, uiuūt autem in me Christus. Torpescunt hîc (credo) nonnulli uel ex ipsis forsan, qui ex ædita iam Christi nominis professione, quam non solum baptismi testimonio, ac iusiurando præ se tulere, uerum etiam alia insuper addita pollicitatione, qua syncerioris, quam uulgò fit, uitæ genus se uicturos sponponderunt, se tutos arbitrantur, dicuntq; haudquam id ab homine carnis onere presso, præstari posse. Quare sua tantummodo nescio qua contenti deuotione, ut uocant, testudinis similes sunt, quæ à uenatoribus, aut aëris procella & tempestate perterrefacta, putat se tutam, si reducto in collum capite, ac pedibus in intestinos illos reuocatis ossium receptus, sese adeò ocludit, ut nihil aliud quam nudam domum præ se ferat. Sic illi amore exuti diuino, quæuis accidant, in sese quanti sunt se contrahūt, de se præsumunt, se fruuntur. quocirca si quid sublimius dictum aut legunt, aut audiunt (nihil quod perfectionem referat contemplari norunt) obstupescunt illicò, nec quicquam sublime in mortali corpore cōmoranti tribui posse opinantur: fatenturq; si non ore, at uita saltem, Christū Dei lucem frustra terras has tetras & caliginosas inuississe. Propterea nec uerè, nec absq; mendacij culpa, id, quod in hoc loco ab animis purè in Deo uiuentibus dici audiunt, de se profiteri queunt: Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum, narrabimus mirabilia tua. Hucusq; Hebræis unus uersus, quē sic reddidit Felix per præteritū: Celebrauimus te Deus, celebrauimus, & propinquū nomen tuum: narrauerunt mirabilia tua. Qui uerò fuerint qui narrauerūt, aperit Paraphrastes: Cōmemorabunt, inquit, quotquot uiderunt quam miris modis nobis adfueris. Haud facilis quidem res est, hominē celestibus dignatū afflatibus, Dei posse munera obtegere. Vnde ex hebræo nõ immeritò illud est, propinquū, scilicet factum est nomen tuum: nempe ex dono.

Crum frequentia, & beneficijs in mortales copiosissime effusis. Propè igitur Deus factus est nobis, ob gratias ac uim spiritus, quem secum oriens ex alto, utpote eundem eiusdemque naturæ Deum, ad generis nostri instaurationem attulit. quod quidem mirabilia illa esse, quæ hîc à spiritu cõmemorantur, exponunt interpretes. At itaq; sponfus:

Cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Et si enim nonnulli ex hebræo non tempus, sed cœtum uel solennitatem, ut Felix, uertunt, nõ defunt tamen qui etiam cum nostro conveniunt. unde Paraphrastes: Vbi ego tempus statuero mihi. alius uerò: Cum statutum tempus nactus ero. Hî quidem ad tempus, quo Christus accepta à patre potestate illa, de qua sic ipse in Evangelio loquitur, Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra, spectant: alij autem ad piorum cœtum, & Ecclesiam, qua, tanquã purò tritici grano à paleis secreto, ab improborum perfidia, atq; hæresi diuisa, ipse omnes summo exactoq; libraturus esset iudicio: nempe malis mortem, & cruciatum, bonis uerò seipsum, qui uita est sanctorum, atq; æterna felicitas, tribuens. Verum alius adhuc mihi succurrit sensus, non omnino ineptus, ut mihi uideatur, si tempus pro opportunitate accipiatur, qui talis est: Tunc equidem qui uniuersorum constitutus sum rex à patre, data occasione, atq; diiudicandi à bonis reprobos opportunitate, æquissimo omnia decernã decreto, æterna enim mihi hæc est cum patre natura, ut siue suo in statu atq; ordine perduret mundus, siue finem faciãt uiuendi animantia, cuncta iustissima diffiniam lege, licet secus nonnunquã infirmioribus appareat animis. Tunc sanè colliquefcet mundus, pauebitq; illius habitator homo. Quid? etiamnum simulatq; iudicium est mundi,

Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea.

D spiritum transigitur, enarrat: nempe Ecclesie, cordium nimirum fidelium in Deum progressum. Antea quã enim hî in Deo per fidem stabiliantur, uarijs illos concuti affectibus ac perturbationibus necesse est: postea uerò, tanquã rudi lapides, hinc inde expoliti, scalproq; edomiti, & quadrati, in nobiliorib; ædificij locis coaptantur, sustentantq; rei Christianæ molem, & structuram, uti teretes solent ædificia columnæ. Qua de re à spiritu additur:

Ego confirmaui columnas eius.

Atq; hîc Selah interponitur, quò quantum Christo fidei præstari par sit, perpendamus: qui sanè Christus ut cùm rerum omnium, tum potissimum suæ Ecclesie autor est & effector, ita instaurator, ac, uel tota dehiscat orbis machina, & tutor, & custos. Concussionem certè istam atq; infelicem animorum colliquefactionem, non tantum sentiunt, quantũ inuiti amplectuntur, atq; in ipsa examinantur hî, qui turpissima actæ uitæ conscientia affecti, diuinũ timent iudicium, exterritiq; contremiscunt. Verũ non propterea ad reuocandos à prauitate gressus, uel parum quidem animũ inducunt. Hî igitur sic sua à Deo auersi culpa, derelictiq; e fidei sinu tanquam inutiles eijciuntur quisquiliæ: illi autem qui licet in mundo sunt, de mundo tamen non sunt, ut asserit Christus, in æumnis, in persecutionibus, in ipsis quoq; uitæ lapsibus, ac (quid stupendius?) in peccatis grauioribus, uegetiores spiritu in dies efficiunt, adeoq; in Deo coalescunt & firmantur, ut merito Ecclesie, tanquam columnæ ædificijs, à Deo supponantur, fiantq; illi de quibus hîc dominus: Ego, inquit, non homo, non ars, non cognatio, non affinitas, non pecuniarum uis, aut affectus humanus, illos elegi, confirmauiq; ac meis in ædibus & cardines & columnas, & quicquid quo mea fulta est Ecclesia, inuenitur, esse uolui. Atq; ita rebus concinnè aptatis, sic meum coepi iudiciũ: & primum ab obiurgatione exordium sumens,

Dixi iniquis, nolite iniquè agere: & delinquentibus, nolite extollere in altum cornu uestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

Nemo sanè homo est in peccatis ita obduratus, cui nõ interdũ lux aliqua è cœlo

Alo effulgeat: cuius radijs si non penitus illustratus, at saltè afflatus, suæ admonet turpitudinis, & periculi. huiusmodi quidè lux ab amore illo uniuersali Dei, quo uult omnes homines seruari, atq; ad cognitionẽ ueritatis peruenire, descendens, occultissima quadam ratione pijs tantummodo cognita animis, uox Dei appellat. Quocè certè desiderabilem, atq; amoris plenã, nisi in cor adeo durũ ac ferreũ, quod hoc magis obbrutescere consuefcit, quo humanius à spiritu tractat, prolaberet. Dixi, inquit, iniquis, incredulis, stultissimisq; huiusce generis hominibus qui ueritatem Dei in iniustitia detinentes turpissimã degunt uitam: Nolite, uos obsecro, tam facile à iustitiæ itinere declinare. Quid tandiũ sceleri scelus, delictũ delictis accumulatis? Nolite cornu istuc uestrũ potentia, qua quicquid lubet, id licere arbitramini, in Deũ tanq; uexillũ impietatis erigere. Nolite loqui de Deo tam superbe, tam cõtemptim, tam blasphemè. Quid ceruicẽ boum instar iugo oblutantiũ, erectã, distentãq; signũ nimĩũ animi superbi atq; indomiti, circumferatis? Quod noster uertit interpret, nolite loqui aduersus Deũ iniquitatẽ, sic legũt Hebræi: ne loquamini ceruice erecta, seu cũ ceruicẽ elato, seu etiã in collo duro. Elati id supra modũ animi iudiciũ est, atq; arroganter de se, spreto Deo, cogitantis. Cæterũ in scripturis cornu pro regno interdũ sumit, pro honore, potẽtia, maiestate, & pro id genus alijs. Quocirca lob fatebatur se cornu suũ in puluerẽ deponisse: hoc est, regiũ fastũ, mundanũq; honorẽ, & pompã abiectissẽ. Vide hîc gradum non mediocrẽ perfectionis Christianæ. Quoties enim hæc, aut horũ similia mihi legere contingit, occurrit statim animo reprehensibilis quorundã mos, qui cùm uitã cœlestẽ in terris profiteant, iurentq; se mundo, atq; eius illecebris & delictijs penitus morituros, nihil tamẽ minus agũt, sed aut mundũ iam cognitũ secum in Dei ædes afferũt, aut nunq; propter inediã, genusq; uitæ sordidũ atq; operosum, antea uisum, se inuenisse iactitant, uiuuntq; eo insolentiã modo, ac si in ipsis alti essent fortunæ uiuarijs. Nolite, oro, sic agere: nolite nostrum in exitium (in uestrum autem ut lubet) cornu id copia, atq; non aliàs gustatã pinguedinem è fundo haurire, sed abijcite potius, tanquã rem uobis, quid uobis aior? omnibus profus uitam beatam profitentibus, insolitam & onerosam.

Quia neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à desertis montibus.

Deest huic uersui ex hebræo, exaltatio, seu aliud simile: & est sensus, ut elegantissime à Paraph. redditur: Neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; ab Austro (is enim uentus à meridionali spirat plaga, ubi montes sunt ob nimĩũ solis ardorem inculti & steriles. nã magnũ desertũ ludææ à meridie est, quemadmodũ mare ab occidente) cuiquam continget, quod solidũ magnũq; facere poterit illum, nempe cornu in Deũ propter superbiam & ambitionẽ extollentẽ. Sunt qui non exaltationem addunt, sed defensionẽ. Vnde quidã sic ex hebræo: Neq; ab ortu, neq; ab occasu, non à deserto, aut à montibus aderit qui defendat: sed Deus uindex est, qui hunc deiicit, illum autem erigit. Quod noster sic uertit interpret:

Quoniam Deus iudex est, hunc humiliat, & hunc exultat.

Potest quidem homo potentia aliqua immensa fultus, atq; uti indomiti cornibus tauri solent, autoritate munitus, eò uecordiẽ adduci, ut non solum terrã hanc putrem et inertẽ subigere enitatur, sed & cœlum ipsum, ac Deum tandem lacerare non uereatur. Verum si ingratus omnino nõ est, pressumq; humili animũ aliquando erigere uolet, cernet statim quã longè à ueritatis scopo aberrauerit, quã ue infulsẽ in rebus illis spem, bonumq; suum posuerit, quæ nec bonæ sunt, nec stabiles, nec parte aliqua sui similes: sentiet, inquã, nihil in rebus conditis, unde cunq; afferantur, inueniri posse, quod suam satiare queat dominandĩ cupiditatem, quod libidinẽ, quod auaritiã, quod crudelitã: uerũ Deũ esse solum, qui hisce sedatis animorum permotionibus, animas honorũ omnium copia, pace scilicet, spiritu, conscientieq; tranquillitate implere possit. Nanq; in illius est arbitratu, hosce spiritu pauperes sic in altum uehere, ut deos faciat: illos aut, nempe fastuosos & diros, adeo è sublimi mundi gloria ad ima prosternere, ut planè & Deo & hominibus infensi, cum principe illorum dæmone perpetuã in caliginẽ ac noctẽ infer-

Corum deficiantur. Vides ne, o superbe, inopinata diuinæ potentiae commutationem? Deus, inquit Paraphraustes, iustus iudex: ille solus deponit, & ad nihilum redigit, & e contrario eriget in altum quencumque uoluerit.

Quia calix in manu Domini vini meri, plenus mixto.

Et inclinavit ex hoc in hoc, Veruntamen fœx eius non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ.

Vini meri, ex hebræo quidam uertunt, uini rubei, utpote magis celebris apud Iudæos, quoque cruentam in improbos animaduersionem signari asserunt. Verum alij, quod probabilius uidetur, uini lutosi aut spissi, transferunt. Si quidem à Deo, tanquam poculum omnibus propinandum, emergit mors, & uita: quæ cum limpidissime comparatur potioni, qua pijs potari solent, mors contra spissæ & lutulentæ, quæ improbi, quos hinc spiritus peccatores terræ, hoc est, terrenis rebus penitus affixos, per antonomasiam uocat, cum unum tamen sit poculum, quia in Deo una est uoluntas, una Deitas, una prouidentia. Merum porro in Deo, est uinum gratiarum, quod turbide supernat pœnarum feci. Cuius crassamento epotati improbi, nihil quod syncerum sit ac purum agere permittunt: quosque, etsi in omne genus facinorum proiectos suarum sponte perditos, sic tamquam à Deo, sub nomine Hierusalem pungi, ad sui cognitionem excitari uideo in Esaia: Eleuare, inquit, eleuare, confurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius, usque ad fundum calicis toxici bibisti, & potasti usque ad fœces. Ex hoc in hoc, Hebræis solummodo est, ex hoc, nempe ex calice. unde sic quidam trāstulit: Crater uino meraco plenus & adornatus in manu domini est, de quo fundet, & fœces eius fugent & bibent omnes impij terræ. Felix item: Et redundare fecit ex hoc. quare etiā Paraph. Habet enim, inquit, dominus in manu poculum, in quo pulchre rubet uinum, sed cui plurimum est fœcis admixtum: ex hoc porriget meracum pijs, fœcem uero noxiam exugere, imò epotare coget impios omnes, quantumuis degant in terra multi. Si, ex hoc in hoc, legas, duos intelligas oportet calicis istiusmodi effectus, qui ad bonos simul & malos attinent. Si, ex hoc, solummodo, quod ea quæ sequuntur admittere uidentur, malos dumtaxat amarissimo ultionis Dei calice epotandos dicit, Bibite, clamat dominus in Hieremia, & inebriamini, & uomite, & cadite, neque surgatis à facie gladij. Bibentes bibetis. Ceterum calix domini lex est, in qua inest spiritus & litera, quæ quidem litera præ illo fœx est, & toxicum. Bibant igitur, postquam sic uolunt, impij isti terre suæ sibi de manu domini uenenum, ac presentaneum in fundo cyathi aconitum:

Ego autem annuntiabo in seculum, cantabo Deo Iacob, & omnia cornua peccatorum confirmam, & exaltabuntur cornua iusti.

Iam psalmum felicissimo claudit dialogo, nempe Christi & hominis, propheta. Sic homo: Ego enim, o benignissime, quicquid tuo à spiritu eruditionis hausi in hoc psalmo, futuris annuntiabo seculis, scribamque quæ hinc audiui: & quæ scribam, ad honorem Dei Iacob perpetuis tanquam Musis cantabo. Cui Christus: Et ego, in cuius manu uita est ac mors, cornua peccatorum, factum nimirum, ambitiosamque tyrannidem & autoritatem perfringam: contraque efficiam, ut iusti cornua, nempe fides, spes, charitas, quibus debellantur frangunturque crudelissimi illorum hostes, superemineant, regnentque in cœlis hi mecum beati. Amen.

PSALMVS LXXVI.

Vincenti. In canticis psalmus Asaph. Canticum.

Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius.

In Canticis, in instrumentis musicis exponunt interpretes, in primis Felix. Diuus Hieronymus, in carminibus transtulit. Ceterum Canticum est oda tripudij, qua uates ob continua diuinæ beneuolentiæ signa erga Iudæos, suo congratulaturus populo, uel ob id maxime, quod Deus cæteris ferme neglectis nationibus, in Iudæa tantummodo & Hierusalem habitare uidebatur, narratque quid olim in suorum gratiam fecerit, facturumque esset in posterum tam beneficus dominus. Ibi, inquit, confregit potentias, arcum, scutum, gladium, bellum. Forsan hinc Vates, quod nonnullos suspicari uideo, de insigni illa, Ezechia rege, uictoria

ria & bello, in quo centum octoginta millia uirorum in castris Sennacherib regis Assyriorum ab angelo interempta fuere, uaticinatus est. Viderat enim sanctissimus uir in spiritu, nihil tam esse in rebus humanis uel felix, uel optabile, quam Deum habere propitium & amicum, ut Iudæis tunc fuit, quos inter cæteras orbis nationes charius diligens, suo dignatus fuerat cultu & religione. Ibi arca fuit, ibi propitiatorium, ibi templum, ibi lex sacra, ibi quicquid gratiarum, quicquid fauoris & praesidij à cœlo ab homine mortali expetipoterat, tam copiose à Deo suppeditabatur, ut nihil ferè aliud curare uideretur, quam ut rebellem populum beneficijs obrueret. Hæc igitur tam immensa, tamque humanum captum excedentia considerans Vates, peneque extra se factus in id prorupit canticum: Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Id, inquit, præcipuum est numinis donum, quod inter Iudæos cognoscitur Deus, eiusque nomen, magnum à nostro populo reputat. Nulli dubium, quod ubi est Dei populus, ibi habitat Deus, atque illius nomen sanctificatur. Quis sit modò locus, aut populus in terris, qui Deum cognoscat, atque eius immensum adoret nomen, puto Ecclesiam esse credentium à spiritu hinc sub typo Iudææ atque Israël deliniam: nam ex Dei confessione, quæ à fide oritur, Israël statim fit Iudæus: hoc est, à confessione ad Dei transitur uisionem ac notitiam, unde amor, ex quo Christus, qui nostra est felicitas, emanat. Quod uero sint in Ecclesia homines, qui tanquam pecora uitam degant fidei rationisque expertem, subindeque nefariam & turpem, res magis fletu digna est, quam admiratione. Si quidem neque inter conuentum illum Iudæorum tam celebrem, tam Deo charum, tam sacris ritibus ac ceremonijs insignem, homines in omne genus impietatis proiecti defuere. Non defuit tum quidam murmurator, non sacrilegus, non in Mosen atque Aaron oblocutor, non delator, non inter sacerdotes qui idola, hoc est, aurum, scortum, affines, ac proprium commodum ardentius coleret, quam nomen sanctum Dei. Putas ne inter istiusmodi professionis homines quamuis mundo conspicuos, diuersari posse Deum, & colere? Notus itaque solummodo in Iudæa etiam nunc est Deus: atque apud Israëlitas illos, qui non in manifesto, ut inquit Paulus, sed qui in occulto Iudæi sunt, & circumcisio cordis in spiritu, non litera, commoratur altissimus.

Effectus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.

In incepto perseverans typo Propheta, de re seria prædicat. Nam quod nostri legunt, in pace, Hebræis est, Salem, quæ est Hierusalem. unde statim intulit, in Sion. Etenim pro nomine proprio appellatum posuit. Salem quidem interpretantur, pacem. Volunt porro Salem ea ferè tempestate dictam Hierusalem, qua loco illi in qua sita erat, nomen indidit Abraam, dicens: Dominus uidet. Felix sic legit uersum: Et fuit in Salem tugurium eius, & habitaculum eius in Sion. Et uere apud Iudæos fuit eo ferè modo Deus, quo solet esse tugurium in cucumerario, ut ait uates ille: ad tempus uidelicet breuissimum. unde simili usus est tropo alio in psalmo uates dicens: Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. Ergo, ne nobis locum, nescio quem, in quo uelit nolit habitet Deus, somniamus, ubi pax non est, ibi neque Deus, neque homo diuini honoris cupidus, habitare unquam poterit. Pacem quidem, silentiumque à turbis profundum, atque ad speculanda cœlestia (hæc Sion est) cor uegetum, diligit Deus: cætera quamlibet religioni addicta auersatur. Ibi,

Ibi, inquam, confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum.

Vide hinc Dei pro suis in hostes & uigilantiam & fortitudinem. Est ne id medio cris potentiae indicium, inter tela hostium sic suos seruare Deum illæfos, ut à iam concepta per fidem animi tranquillitate ac pace, non deturbentur profusus? Quocirca non absque ratione hinc positum est Selah. Certè non est tam firmum cor, & stabile, quod in persequutionum frequentia & acerbitate, quæ improborum sunt arma, non concutiat interdum, nutetque in fide. At Deus tamen (quid excelsius excogitari potest? sua in pacatissima perstans natura, ac pace illa, quæ exuperat omnem intellectum, absque ulla sui immutatione, tyrannos illorumque minas, perinde infringere solitus est, ut solet uas uitreum infringi ab excandescenti, atque uehementer irato. Cæte-

C rûm potentias arcuû, legendum esse indicat græcus interpres: hoc est, sagittas, ac tela missilia. Vnde sic Fel. Confregit uolatilia arcus: nempe iacula, aut spicula. Diuus item Hieronymus idem ferè quod Felix. Horrendum sanè id esset spectaculum ac dirum, militem uidere tota hac ui armorum, arcu scilicet, scuto, ense, galea, omniq; demum apparatu bellico munitû, cum uiro quopiam nudo manum conferere, ac digladiari. Verùm atrocius id iudicant sanctiores, cum pessimus in pacis amatores insanit obtrektor, nequissimusq; omnium palpo, aut quadruplator uersutissimus, dolis nimirum armati, calliditate, simulatione, fallacijs, atq; odio, furiant. Dicto nihilominus citius sedas hæc omnia, & tanquãmunitiones bellicas perfringis, ô Deus.

Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.

Hoc est, terribiliter conspicuus appares, cum è cœlis, qui æterni sunt montes, percutere decreueris. A montibus prædæ, legunt ex hebræo, unde Fel. Illustris factus es à montibus prædæ. Diuus uerò Hieronymus, à montibus captiuitatis, alius item, à monte prædonum transfudit. Quorû uerborû is erit sensus: Tu ferrox in hostes magis, ac celer factus es, quàm ullus solet leo, aut latro è montibus ad prædandum accelerans, atq; in uiatores sæuè furens. Idcirco

Turbati sunt omnes insipientes corde.

Rursum uertunt ex hebræo: In prædam dati sunt robusti corde, quare sic Paraphrastes: In prædam dati sunt animo feroces. En quomodo hi qui nuper sagittis, arcu, ense, clypeo ac thorace onusti, minabundiq; incedebant, in prædam dati sunt, & id quidem à Deo innocuorû defensore, ac uindice. Heu inconsideratum uitæ genus. Vide quid inferat spiritus:

Dormierunt somnû suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis.

Somno, inquit, mortis oppressi interiire: neq; ulli amplius potuerunt esse usui illis pristinû eorum robur & ferocia. Semel enim à morte interceptis, in somnum etiam quicquid uirû in illis inerat, resolutû est. Sic ex hebræo: Dormitarunt somnum suum, & nō inuenerunt manus suas cuncti uiri præstantes uirtute. Proinde sic reddit Paraph. Oppetierunt ueluti mortifero somno grauati, nec usui illis esse potuerunt, quantumuis uiri essent alioqui fortes, manus illorum. Iam illud supra modum incomprehensibile, quod homo qui semel animû ad tyrannidem admodum uerit, uitamq; adeo ambitiosè instituerit, ut nihil beatû esse ducat, quod arrogans idem nō sit, ac planè iniuriosum, mortalitû conditionis oblitus, quæ in mortis somnum nō secus, uel cum nō aduertit, pedetentim delabit, ac solet dormitabundus, qui uiribus paulatim destitutus, uigoreq; sensim amisso, in somnû tandem etiam inuitus resoluit, se immortalem esse in hoc mundo opinatur, cum tamen omnes simul homines uno ueluti facto uolumine ad mortē properare uideat. Heri enim nostris nos manibus hominem superbissimû, efferentemq; sese supra illud omne quod est aut dicit Deus, sepeliuimus, conspeximusq; nihil aliud esse uitam hanc nostram, præterquã breuissimam soporem somni: hodie uerò nos uti dii immortales in terris haberi uolumus, ac ui extorquemus. O insaniam, Heu quàm lucifose ad tua cęcutimus iudicia, ô immense. Consimilem quidem, atq; unam post aliam prætexentes abditorû euentuum rationem, quasi uelum nostris obducimus oculis prudentissimi, si Deo placet, homines: fallimur tamen. Siquidem

Ab increpatione tua Deus iacob dormitauerunt qui ascenderunt equos.

Te obiurgante factum est, ô Deus iacob, ut in equis & curribus confidentes, tanquam somnium, imò somni umbra, euauerint. Equi in scripturis haud raro pro fastu atq; arrogantiã sumi solent. Idcirco prohibuit olim Deus in lege, ne quis ex regibus equorum multitudinem aleret. Eam ob rem ex Aegypto equos educere, ut in libro Regum tertio uidere licet, consueuerant.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc irata tua.

Hoc est, cum tua cœperit ira feruescere, quis subsistere poterit? quis animum tuum iratum, mi Deus, effugiet? Tu quidem uehementer terribilis es, ac metuen-

as. Tu, Hebræis bis positû maiorem auget admirationem, quasi diceret: Tu solus es, quo irato, nullus omnino est adeo imperterrito uiuens animo, qui non paveat, atq; in fugam uertatur. Siquidem

De cœlo auditum fecisti iudicium: terra tremuit, & quieuit.

De cœlo audire fecisti iudiciû, uertit Fel. Quod enim iudiciû iniustû & letale è terra, nempe à mortali hominû tribunali in quempiã miserû prodeat, tolerabile id quidem, quippe quod ui pecuniarû, ut fit, aut principis gratia infringi queat. At è cœlo, unde omnia quemadmodû perfecta, ita certa & inuolabilia proficiunt, sententiã promulgari audire, & homines, & elemēta, & orbis ipse tandem uniuersus terrificè admodû cōtremiscit, silentq; taciti, & uenerabûdi. Tūc dico,

Cum exurgeret in iudicium Deus.

Qui hætenus dormire uisus est, dum tandiu regnare hypocritas & effœminatos, ut olim cōminatus est, permisit, connixiq; ad miserorum calamitates. Alio in psalmo sic Deum alloquitur Vates, quasiq; è somno illum excitans compellat: Exurge, quare obdormis domine? exurge. Ex hebræo nonnulli uertunt, cum exurgeres. Sed nihil obstat sensui, cum creber sit Hebræis usus, tempus pro tempore, aut numerû pro numero ponere. Vt cunq; legas, illud compertû, iudiciû id omne seuerissimû à Deo factum,

Vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

Nempe illos, qui tametli in terra hac dolorum plenissima degunt, omni tamen abiecta uitæ pompa, mansuetissimû in modum se totos diuinæ consecrant religioni: quęcunq; aduersa contigerint, leni tolerant animo, & miti. Horum qui dem uitam & salutem tanti facere Deum experimur, ut penè illum ab omni iudiciorum genere uacare conspiciamus, donec probos ab improborû iniurijs ac persecutionibus diligentissimè, quæ est eius immensa circa suos custodia, asseruerit. Maximû id est Dei benevolentia erga electos signum, ideo à spiritu hîc additum est Selah. Quod porro ex sacrarû rerum expositoribus inueniant, qui duos hos uersus cum sequenti, ad iudiciû referant uniuersale, nō falluntur omnino, simul ut cernimus diuinas has odas innumeris grauidas esse mysterijs. Verùm is plus quàm ter beatus, cui tam obstruse rerum cœlestiû caligines, prout sunt, innotuere. Nos interim eo contenti sensu, quem simplicissimo tum stylo, tum animo persequi nos non semel diximus, ad altiora illa peruestiganda, hoc firmiori, ueluti iactato fundamento, præmonstrato, sublimioribus aditû aperimus ingenijs. Illud tamen molestissimû, permultos inueniri qui psalmos singulis fermè diei horis Deo tanq; debitam persoluentes pensionē, neq; hunc neq; illum inquirāt sensum: sed sua in hoc, quemadmodû ceteris in rebus, contenti crassitie atq; ignorantia, illum sectant uita modû, qui cum neq; calidus, neq; frigidus omnino sit, tum Deo, tum pijs omnibus nauseam ciere solet ac stomachû. Sed ad psalmû redeo.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquie cogitationis diem festum agent tibi.

Vix quidem quæ hîc dicuntur à nonnullis, scribere ausim: adeo dubia sunt, & à mente psalmi (ni falsus sum) remota. Quod sanè genus interpretandi cui potius adscribi debeat, interpretis ne literæ interdum ambigua & confusa, an audenti quorundam expositorum ingenio, non definitio. Hi enim dum à ueteri nonnquam additione discedere reformidant, ea psalmis assuunt, quę nec in somnis quidem coniectauit Vates. Idcirco nos consultò, cum aliter fieri nequit, Hebræorum literam, ommissa illa interpretis sæpenumero obscura (spiritum uiri non damno) admittimus, ut in hoc contingit loco. Felix igitur sic hunc interpretatur uersum: Quoniam ira hominis celebrabit te, reliquias iræ accinges. id est, furor ille hostilis atq; ira, in tuum tandem, à te fracta, honorē cedit, quod quidem impijsimo Aegyptiorû tyranno accidisse legimus: Posui, inquit, te, ut ostendā in te fortitudinē meam, & narret nomen meû in omni terra. Reliquias iræ accinges, seu alligabis: hoc est, si quid ultra bellorum prostrati hi hostes, ueluti reassumptis de uero uiribus, innouare uoluerint, tu illud præteriti furoris residuum reprimes &

C contundes. In Pharaone rursus uidere est, quid sibi hinc uult spiritus: nam miser ille toties propter atrocitatem poenarū attritus, eò consternationis animi deuenit, ut Mosi diceret, ac fratri: Surgite, egredimini à populo meo, & abeuntes benedicite mihi. Vides Dei hostem penitus profligatū? Audi extremū illius conatū, ac tanquā confusē impietatis, sæuitiēq; atq; irē reliquias. Iunxit, inquit, currum Pharaon, & omnem populum suum assumpsit secū, & persecutus est filios Israël. Verū dominus, qui reliquias irē alligare solitus est, interfecit exercitū eorū, & subuertit rotas currū, ferebanturq; in profundū. Timuitq; populus dominū, & crediderūt domino. En quomodo in laudem celsit altissimi ira hominis. Qui quidē sensus quo maiori fulciat autoritate, Paraphrastē literā huc aduocemus: Honor, inquit, profectō tibi erunt, qui ira conciti temerē cōtra te in prælīū prodierūt. Peribunt enim, & si quid minarū hostiliū reliquū fuerit, id tu uendicabis tibi, & te illi oppones, ne terreat tui. Quare, o qui suauissimo dignati estis Dei patrocinio,

Vouete & reddite domino Deo uestro omnes qui in circuitu eius affertis munera terribili.

Et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud omnes reges terræ.

D Omnes quos sciam Hebræorū interpretes, Afferte munera terribili, seu formidabili, legunt: uel afferent, ut Felix. unde ex his quidam: Vouete & reddite domino Deo uestro, omnes qui in hoc cœtu adestis afferte formidabili munera. Ei, dico, uestra nuncupate uota, qui uitam adimere potest principibus, ac omnes reges terræ, nedum stolidum uulgus, terrere. Cæterū de uotis quæ a nobis in primis requirit Deus in psalmis, iam aliās diximus gratiarū esse actiones, diuinasq; laudes, ac (poenitentiaē dona esse affirmant nonnulli) continuā nostri cum animi tum corporis macerationē & sacrificiū. De illis uerō quæ ab hominib; quotidie nuncupari cernimus, suas habet diffinitiones Ecclesia. Illud tamen dicam, periculosissimū id esse uotorū genus, ea polliceri Deo, quæ postea aut seruare nequeas, aut nolis omnino. Nouit enim uniuscuiusq; animus, quid humanus appetat spiritus, quamq; integrè quod uouit reddat. De nonnullis autem dicam, qui solennissimo illi primo in baptismo, aliud in professione uotum addidere, & illud quidem cum iuramento, teste impressa altari cruce, teste complurū conuentu, teste demum cum purissimis sanctorū cineribus atq; ossibus Deo. Memini quidem me amicū quendam meum uirum sanēq; doctum, atq; à mundi uanitate penitus alienum, iocose reprehendisse, quod honorem sibi à patribus oblatum refutasset. Quid agis? aio. nunquid obedientiā in professione oblatam tu iuratus tam uilem habes, ut tua magis cures cōmoda, quam patrum uoluntatem? erras. Ille contra penē indignabundus, obortis tamen lachrymis, quasiq; me obiurgans, ita respondit: Heu amice, quantū lachrymarū mihi illa affert interdum uotorū recordatio, cum ea me in baptismo, & in professione promississe recolo, quæ aut non reddo, aut non tam piē & sanctē, ut par est, reddo. Quod si certē etiamnum recentī ueluti proposito & uoto, me id quod sum pollicitus, ratū facere contendo pro uiribus, conorq; in memetipsum tamen miserrimum in modum recidens, uideo in membris meis nescio quid reluctans contradicensq; ac planē quæ promissi denegans, & confidenter abiurans. Pareōne Deo atq; Ecclesiæ eo quo decet animo, seu ut meū exigit iusiurandum? quid cor? quid oculi? quid sensus hi bruti, licet iam decrepiti, in omnē prorsus impuritatem proni? quā uerō sint à lapsu imunes, scit Deus, cuius id donum est. Restat pauperies, restat pro Christo nuditas, restat ultronea corporearū rerum, addo & affectuum inordinatorū despicientia. Nihil sanē minus aut cogito aut ago. heu me miserum, heu quō me insaturabilis protrahit interdum habendī cupiditas. Si quidem desunt facultates priuatæ, non deest tamen animus ad facultates, ad honores, ad delicias, ad superbam dominandī ambitionem. Quid? nōne uoto atq; iuramento, quo me nudam cum Christo uitam uiuere obligauī, stultam ut facerem imposturam, quasiq; Dei oculis uelum obducerem, inter mei ordinis homines prælaturam, ut uocant, non tantum desiderauī, quantum impudentissimē, uel usq; ad ambitus prænsionisq; cul-

A pam, quæsiui? Scilicet meliberum à paupertatis uoto illa adepta dignitate somniabam, fingebamq; nullis parcendum esse, quæ in meum cederent cōmodum & luxum, sumptibus, quia Abbas tandem essem. Sed utinam non ultrā mea progressa fuisset amentia. Dicam? dicam profectō, nec meas dissimulabo culpas. Ad tantū enim aliquando deueni paupertatis odium, ut me non esse monachū optauerim, sed aut Episcopum, aut Cardinalem, aut saltem, modō liber essem à uoto, militem, ad summum quicquid fors attulisset. Verū à Christi spiritu admonitus atq; informatus, & me uouisse gaudeo, & quæ uoui me redditurum, quid aio demens? & Christum in me pro me redditurum certō scio. Illo itaq; contentus uade: nihil aliud nunc cogito, quā ut illi meæ probentur uitæ rationes, illud interim uersans animo, tum mihi, tum ceteris sacra unda dilutis cœlitus imperatum esse, Vouete, & ne Deo uerba dare uideamini, quæ uouistis reddite. His dictis similit. Tantū ineptam meam fuisse reprehensionem aduertens, illud addidi, beatam nostrā fore rempublicam, si sic omnes agerent: hoc est, si nemo suapte sponte, emptisq; suffragiis ad dignitates sese ingereret: sed uocatus aut uerecundē abnueret, aut inuitus accederet: alioquin obedientiā istam uoluptuosam quis non libenter amplecteretur? Absq; fronte iam nostræ emuntur dignitates, danturq; illis, qui eas quærunt.

PSAL. LXVII. Vincenti iuxta Ieduthun. Asaph psalmus.

Voce mea ad Dominum clamaui, uoce mea ad Deum, & intendit mihi.

Post multas uariasq; interpretationes, quas afferūt interpretes de uocē Ieduthun, tandem concludunt instrumentū fuisse musicum, quo usus est Asaph cantorū princeps in canendo hoc psalmo. nec absq; mysterio quidem: nam Ieduthun interpretant transilientem: & ut aiunt, transcendens omnia, Deū quærūt, & inuenit. Quis porro hinc non miretur? quis satis quæ in hoc insunt cantico mysteria discutere unquam poterit? Christum enim hinc uideo pro me incredibilem in modum consternatū, adeoq; afflictum, ut nō uereatur dicere, Renuit consolari anima mea. Idcirco uolunt doctiores hunc psalmum flebile quoddam fuisse uaticinium pro Christianis à Romanorū Imperatoribus, melius dicerem dissipatoribus gregis dominici, oppressis, ac supra uires attritis. Putas ne impræsentia quoq; deesse, qui Dei religionis periculum animaduertens, hæc secū: Nunquid in aeternū projiciet Deus? Verū interim publicè: Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad Deum, & intendit mihi. Quid sit, intendit mihi, expressius reddit Hebræus: Aurem præbebit mihi. Magnē id sanē fidei in anima est indicium, cum orans suam à Deo exaudīt iri precationem persuasum habet. Alioqui certe anceps, quæ Deo offertur, oratio, ancipitem præ se fert fidem: quæ tum gratior est numini, cum constās magis est, & uel in ipsis difficillimis persuasionib; certa. Vide igitur quā perfectū in se orandi modum exhibeat Christus: Voce mea, inquit, haud rauca quidem, aut ex fidei defectu exili & mussante, clamaui. Voce mea, inquā, ualida & constanti ad illum qui Deus meus est & dominus, clamaui, atq; euestigiō exaudiuit me. Clamabo, uertūt Hebræi: sed parum refert, hebraismus frequens est prophetis. Postea precationis seriem ac formā subnectens, ait:

In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum, & nō sum deceptus: renuit consolari anima mea.

Hucusq; Hebræis unus est uersus: sed longē alius. Sic Felix: In die tribulationis meæ dominū exquisiui, uulnus meū per noctem defluxit, & nō residebit: nō renuit consolari anima mea. Permaximī id doloris signū est atq; ægritudinis, cum uulnere recrudescente non remittitur dolor. Defluxit, inquit, uulnus meū, sanie nimirū atq; atro sanguine: hoc est, meum equē insanabile factum est malum, atq; solet ulcus perpetuo suppurans, & semet exedens. Non suo tamen uacat sensu si legas. Exquisiui manibus meis nocte contra eum, seu coram eo. Solent enim qui extremo aliquo afficiuntur dolore, & oculos, & manus, indicium nimirum sum-

me anxietudinis, ad Deū tollere. nisi malis secundum alium dubiæ dictionis hebraicæ sensum, manus, non uulnus, defluxisse intelligere, ut in his qui diriorialiqua affecti sunt perturbatione, contingere cernimus, qui laxatis inconsolabiliter manibus, planè se uiribus destitutos ac desolatos ostendunt, mouentq; se continuè, ut solent spatiosi. Quocirca quidam ex Hebræo sic transtulit: Vacillabat oetas noctes uirtus mea, & nō quiescebat: & id quidem nocte, coram Deo, hoc est, attentè, ac maxima animi permotione & dolore, qui ex more incrudescere noctu consueuit. Quam porrò doloris uim ac desperationem quò intensius exagere, in calce uersus, tanquā cui nihil amplius addi posset, cōcludit: Renuit consolari anima mea. Omne, inquit, consolationis genus auersata est anima mea, nullumq; admisit refrigerium, præter illud quod à Deo opperiebatur. Eapropter humanis abiectis remedijs, quæ tam sauo atq; immani imparia sunt dolori,

Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.

Aspice quomodo suos finit interdum Deus ita acerbè in diuersa distrahi & dissipari, ut nihil minus referant, q; constantiā. Quam uerū illud est, quāmue tenaciter cordi imprimendū, Deum scilicet eum esse, qui deducit ad inferos (ecce animæ desperatio) & reducit (ecce uis fidei.) Dixerat enim in superioribus Vates: Renuit consolari anima mea. Nunc uerò animū colligens, sic suum solatur mororem: Vt cunq; affligar, ut cunq; meū immedicabile sit uulnus, destituarq; prorsus omnib. tum corporis, tum animi uiribus, atq; inteream tandem perturbationum cumulo oppressus, adhuc in eū sperabo, adhuc diuinæ haud immemoro bonitatis, in illiusq; memoria delectabor exercitaborq;, ac proinde etiam usq; ad spiritus defectionem memet excrucio. Vides sui penè dissimilem in amantib. quoq; Deū nonnunquā animū: Delectantē sanè in Domino, amant, moerent, angunt, timent, sperant, ac tandem inter bellum & pacem positi, sese continuis macerant curis. Qui quidem mentis affectus ex Hebræorū lītera ardentius exprimuntur. Sic Felix: Memor ero Dei, & uociferabor: loquar, & anxietate inuoluetur spiritus meus. Diuus uerò Hieronymus: Recordans Dei conturbabar, loquebar, alius autem, fremebam. Paraphraustes: Eiulabo ad illum, Sed & diuus Augustinus, garrui, è græco legisse uidetur: quod quidem uerbum ex eodem alio fonte mitius reddidit, dicens: Argutabar, & meditatus sum à meipso. hoc est, sollicitus etiam usq; ad procacitatē clamabā, cogitabamq; quonā pacto tantis ab eorum nis liberari possem: cumq; solutionē, aut requiem inuenirem nullam, meus in se planè defessus cōmarcuit spiritus. Selah propterea huc interiectum, nos ad id considerandum excitat, qui fit interdum, quòd Deus suos adeò acerbè atteri sinat, ut penè animum despondeant, cum tamen illos ardentissimè diligat,

Anticipauerunt uigilias oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus.

Narrat hīc Vates per partes sui animi anxietatem, quæ cum nimia est, omnem prorsus ab oculis eijcit somnum. Præuenerunt, inquit, oculi mei insomnes uigilias omnes noctis: hoc est, nullo detinebantur somno. quod clarius reddidit Hebræus: Tenuisti, ait, palpebras oculorū meorum, ne possim dormire: quæ res sic me conturbauit, spiritumq; exhaustit, ut ne loqui quidem amplius mihi integrū esset. Quomodo id secus à me agi potuisset: Etenim

Cogitavi dies antiquos, & annos æternos in mente habui.

Heu meam ignauiam. Video sanctissimum hīc Vatem: Vatem autem? Ipsum uideo mei amantissimū Christum sese pro me afflictantem, pauentemq;, & mirum in modum ad patris iudicia contremiscentē: & ego infelix, qui peccauit, peccocq; assidue, in utranq; tutus aurē obdormisco: Cum sanè cogito dies antiquos, atq; anni æterni in mentē mihi ueniunt, hoc est, quā in irreparabili proruerit olim casu fulgentissimus ille omnium angelus semel peccans: quāmue ingratissimus cunctorū animantiū primus homo indelebile fermè peccauerit peccatum, unde ab amœnissimis irreuocabiliter Paradisi eiectus fuit hortis. Quid Iudas? ille, inquam, Iudas, in quo se spes omnīū finit terræ sperasse alio in psalmo fatetur, quòd

suus peruenit sceleribus: nōne ad laqueum? nōne ad turpissimā, quam proprijs sibi asciiuit manibus, extinctionē? Cum hæc, inquam, tum præterita, tum adeò antiqua, ut penè æterna uideantur, cogito, rimorq; animo nullum diuinis effugere posse oculos delictū, insanio penitus, itaq; uehementer cōturbor, ut nullus omnino mihi restet sensuum usus, nutetq; ratio, ac planè uigore omni ego destitutus, non homo iam uiuens, sed aut truncus annosus, aut statua aliqua inanimis appaream. Ad hæc succurrit antiqua illa, ut mihi uidebatur, annorum felicitas, cum ego quidem in diuinam totus transformatus religionem atq; amorem, ardebam desiderijs penè infinitis, nullaq; mihi iam supererat cura, nisi quomodo in amati amplexibus expirarem: nunc uerò mutata sorte, amissocq; illo, qui in me magis erat, quā egomet in meipso, totus mea in deploranda miseria & calamitate uersor consumorq;: huc mens, huc animus, huc quicquid deniq; in me est uertitur.

Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum.

Rursus, exercitabar, Hebræis est, loquebar, nempe cum corde meo, attentè scilicet, eo maximè tempore, quo profundissimo res omnes detinentur somno. quare additum est, nocte. Nox quippe cogitationū mater est atq; alitrix, quod aliàs notauimus, rationemq;, quamobrem id fiat, attulimus. Scopebam spiritum meū: uentilabam, reddunt alij, seu excutiebam, sic apud me tractans:

Nunquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet ut complacitior sit adhuc? aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationem? aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

Vide quò demum anxietas illa prorupit, qua in superioribus testata est anima, se omnem prorsus respuisse consolationem, se tristem, se miserandum in modum conturbatam cogitasse dies antiquos, atq; annos æternos in memoria habuisse. Sic intra se: Immutatus est ne immutabilis, ut non amplius, ut olim, suā nobis impartatur clementiā: uult ne perditos nos esse funditus? projiciet ne nos omnino? aut futurum ne est, ut placatior fiat nunquā posthac? negat ne nobis modo, quod superioribus semper præstitit seculis? perijt ne in perpetuū ipsius clementiā? ipsius bonitas? ipsius, qua seruat omnia, quæ pollicitus est, fides? nōne quæ cunq; sanciuūt æterna sunt, proinde à generatione in generationē æterna dilabentia serie ac prouidentia? hæccine firma ea est confidentiū in Deo pollicitatio? oblitus ne est tam cito suæ promissæ misericordiæ? quid? tam ne imbecilles factæ sunt illius miserationes, ut iram eius frenare nequeant? O nos & ter & quater miseros, si sic se habent res hominū. Quocirca nō iniuria Selah huc interiectū esto.

Et dixi: nunc cœpi, hæc mutatio dexterae excelsi.

Tandem huc, inquit, perueni, ut dicerem: Iam plusquā satis dolore contabui, præq; amaritudine uix mei compos extiti. Quare nunc ad mereuersus, de Dei erga homines uoluntate mitius sentire occœpi, dixiq;: Hæc certè rerum mutatio ac uicissitudo, à potentissima dextera excelsi prouenit. Me itaq; stultū, qui Dei iudicij legem præscribere adnitor. Verbum Cœpi, in Hebræo non inuenit: sed, expectatio mea hæc, aut mors. Item, mutatio, non transferunt: sed, annorum dexterae excelsi, ut sit sensus: Cogitabam, hæc mea est mors, is meus est interitus, simul atq; uideo Deum me penitus abiectisse. Verū memor ero annorū dexterae excelsi: hoc est, facinorū, quæ Deus præteritis olim annis pro suis ædidit, ut uel sic meum ad spem penè collapsam erigam animū. Si uerò, expectatio, arridet magis, is erit sensus: Cogitabam, hæc mea est expectatio, ut tempus adueniat, quo, ut olim, dexteram suam exerat altissimus. Quem autem sensum sequutus sit Paraphraustes, ex illius patet lītera. sic ille: Profecto, dicebam, ad mortem usq; cruciat me hæc recordatio superiorum annorum, quibus toties & tam manifestè adfuit omnipotentis dextera sua, is qui supra omnia est dominus. Ita igitur

Memor fui operum domini, quia memor ero ab initio memorabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in aduentionibus tuis exercebor.

Ero, nō fui, uertendū erat, unde Felix: Recordabor operū domini. Nihil enim

C tam fortiter animū sub angustiarū onere laborantem erigit, quam uiua sedulāq; consuetā Dei beneficentiā in suos, cogitatio ac memoria. Ait itaq;: Desperare ne debeo, quia peccauit: quia seduxit me mundus: quia à dæmone, à carne, à falsis traducor fratribus: Minimè id quidem omnium: nam meum ad refrigeriū recodabor, quomodo se gessit Dei pridem cum sanctis suis, licet tentatis, ut ego, afflictisq; atq; in errores prolapsis, prouidentia & bonitas. Peccatores illi quidem fuere: at uerò tamen sic foedi, sic in tribulationū igne excocti, & planè à mundi plausu reiecti, irrisiq; tua continuè protecti sunt ope. Horum itaq; haud immermor, quæ rursus ab ipsa mundi origine miracula, signa, adinventiones, nempe consilia, studia, artesq; ut sic dicam, multiplices, quibus ad hominum salutem ui confutescis, ædidisti, sollicitè meditabor, in illisq; memet exercebo, & ad uitæ huius miseræ refocillationem ea uoluam animo, & reuoluam. Nam certè,

Deus in sancto uia tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia.

Stuporis sanè immensū, atq; admirationis plena sunt hæc uerba: & est ac si diceret, exclamaretq;: Hem Deus, quicquid cogitas, quicquid in rerū moderatōne ac salute moliris, quæ tua est uia, qua omnia tanquam uniuersorū uigor & uirtus, percurris, est in sancto: hoc est, sanctissimè, summāq; peragis æquitate & constantia. O uiam absq; dubio sanctissimam. Tametsi enim, mi Deus, dura admodum tua illa sint flagella, quibus etiam usq; ad interitum tui nonnunquā atteruntur familiares, iustus tamē es in omnibus uis tuis, & sanctus in omnibus operibus tuis. Quamobrem, o uos qui tenera adhuc cōnitimini religione ac fide, uicidistis ne unquam Deum alium tam sanctum & æquum, ut Deus est noster: quis inter diuos tam magnus: tam potens: tam erga suos, suos quidem: imò uerò etiā erga hostes, & facilis & benignus: Certè, mi Deus, tu solus is es, qui miranda, stuporemq; omnem excedentia operaris. Tu, uel ab ipsa prima mundi ætate, continuo ueluti gratiarum amne,

D *Notam fecisti in populis uirtutem tuam.*

Populis, inquam, uarijs, diuersisq; uitæ institutis ac rationibus informatis, Sed in primis

Redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob & Ioseph.

Non absq; mysterio, Iacob & Ioseph mentionem hinc facit Vates. Iacob enim uir ille fuit, à quo tribus omnes originē traxere. Ioseph autem, quoniā patrem simul cū tota illius familia & liberis aluit in Aegypto, loco nimirū Dei religionis ignaro, Dei retulit beneficentiā, qui in medio etiam angustiarum æstu suos alere non desistit. quare interponitur hinc Selah. Testis, inquit, ingentium istiusmodi facinorū fuit populus ille rebellis, quem mirandum in modum, cunctisq; inaudito seculis miraculo, ex dura Aegypti seruitute liberaisti. Tuæ tunc quidem potentie brachium, robur nimirum ac maiestatem senserunt cœli, senserunt elementa, rupesq; aridissimæ tuo exterritæ imperio, copiosissimū præbuerunt aquarum haustrum. Vidit hæc omnia Aegyptus, & expauit. Ipsæ quoq;

Viderunt te aquæ Deus, uiderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi.

Sicut hæc aquas Aegypti intelligamus, quæ Dei iussu sanguineæ factæ sunt: siue illas maris, quæ populo cessere transeunti, non errabimus, modò Dei potentiam elegantissima celebrari metaphora intelligamus. Adeo, inquit, celeris fuit illarum corruptio, harum uerò cessio & fuga, ut planè Dei imperium extimuisse uisæ sint. Senserunt quidem, tanquam animata fuissent aquæ, tuum imperiū, Senserunt, inquam (res mira) tam fluxum elementū te, o Deus, & timuit. Quid: ipsæ profundissimæ maris abyssi pauore exterritæ, sua à sedemotē sunt. Verum id totum non absq; immenso tuorum horrore ac metu. Quis cernens hinc atq; hinc aquas tanquā parietem conglobatas imminere, ponè uerò armatas hostium copias insequi, nō timuisset? At hinc quidem mirabile uidere mihi uideor mysterium, cum in mentem uenit, impossibile omnino esse ad felicissima terræ promissæ, in qua habitat Deus, bona, posse aliquando peruenire hominem uia alia quàm illa, quæ

maximis

maximis obducta tenebris, interruptaq; maris undis, atq; hostium armis obfessa, tota horret. Quis, obsecro, tam asperam nō exhorresceret uitæ semitam, nisi Moses, nisi Aaron, nisi fortissimus dux ille Aminadab, nisi tandem Deus, cuius præsentiam uiderunt aquæ & timuerunt, animosissimè anteirent? In mari sanè, atq; eo turbido & procelloso, Dei est uia. Nam

Multitudo sonitus aquarum, uocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ transeunt, uox tonitru tui in rota.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est, & contremuit terra.

Vide quomodo ab antiquis non discedens Aegyptiorū plagis, proborū salutem cum improborum interitu cōmiscet Vates. Nonne hinc tibi ob oculos illud Exodi uersatur cū hæc legis? Dominus, inquit, dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terrā: pluitq; dominus grandinē super terram Aegypti, & grando & ignis immixta pariter ferebant. Tantū in terra Gessen, ubi erant filij Israël, grando non cecidit. Multitudo, inquit, sonitus aquarū. En uis illa imbrium, cū fracti aëris canales, tum aquas, tum grandinem, simulq; è tetrīs nubibus emicantia ad terram usq; horrifono conuoluunt strepitu fulgetra, uocem dederunt nubes. Ecce tremefacientes omnia tonitrus: è quorum mugitu sagittæ illæ fulgurum uagæ, celerrimo erumpentes cursu, rotatūq; in euirabili, excelsiora ferunt loca. Nulla tum quidem pars cœli est, quæ tam clara coruscationum lampade nō illustretur. Idcirco terra omnis, nedum belluæ & homines, suo penè euulsa fundamento tremat, horrendumq; in modum concutitur. Sunt ne hæc diuinæ potentie indicia, an, ut arbitrantur mundi sapientes, necessarie quædam aëris alterationes? Virtus ea (ni fallor) à numine procedit, nō à necessarijs cœlorum motibus, aut dæmonum, ut quidam opinantur, terroribus. Quod uerò contra uim imbrium, aut tempestatū & fulgurū, quæ crebra admodum hunc in excelsum cadunt montem, in quo placidissima mei patris conuiescunt ossa & cineres, erigantur in sublime cruces, fiantq; supplicationes & uota, num propterea istiusmodi religionis ac fidei indicijs censendū est placari dæmones, etsi fugari dicunt? an illud magis, nempe Deum nostris offensum erratis, hisce fidei argumentis inuitari, rogariq; ne in nos, uti consuecit in hostes, tam dirè res quoq; inanimatas, ut meriti sumus, ferocire sinat? Nonne idem etiam pro bellis, pro discordijs, pro sic citate, pro lue & peste, agere soliti sumus? Sed, ut dixi, uia tua, o Domine, uia difficilis est, uia ardua, uia salebrosa. Et quidem

In mari uia tua, & semita tua in aquis multis.

Via enim qua ad te itur, quæ res conditæ peruestigantur, & utcumq; intelliguntur, inaccessa penè est, atq; innumeris conuoluta fluctibus. Semitæ, inquam, tuæ, quibus afflicta permeas corda, multis in aduersitatū aquis sitæ sunt. Non sanè quidem tuis in electis delicias ferere cōsuecis, sed spinas, sed tribulos, sed lapas, sed crucis amaritudinem. Et tamen ad hæc tam alta tuæ prouidentie consilia caecutimus, prorsusq; cæci sumus: si quidem ab humano intellectu

Vestigia tua non cognoscentur.

Occultissimo etenim modo mortaliū salutem operari solitus es. Possimus cerè multas, & has quidem uarias, cur id uel illud fiat, prætexere rationes. At uerò attoniti, in rerūq; omnino occultarū indagatōne exoculati, in illud tandem uenimus, ut uicti clamemus: Quis cognouit sensum dominicū? aut quis eius unquā uestigia, nempe consilia, atq; in disponendis rebus tum ordinem, tum prouidentiam perscrutatus est? nemo profectò qui id appetat, inuenitur: uel si appetat, assequitur. Verum illud nobis, quàm sol ipse, est compertius, quod

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Mosi & Aaron.

Crebra enim ouiu in scripturis fit mentio, quò minimè uulgarem in Deo esse erga suos custodiam contemplerur: qui quidem cū uniuersalis sit pastor, uult tamen sempiterno rerum ordine ac serie, ut sic dicam, primogenia atq; æterna, quemadmodum ceteras quoq; res, ita homines suos in terris habere duces & tu-

Ctores. Deduxit quidem dominus, ut hinc canit Vates, tanquam oues, solerti scilicet cura, ex Aegypto Hebræorum populum: uerum non absque ducibus & pastoribus, Alioqui quod uulgus rude atque imbecille, uel miles diuino ab oraculo admonitum, suum direxisset iter per mare: per solitudinem: per terram hostilem. Strenuissimus igitur datus fuit illi dux cum fratre Moses: quem cum ex aquis assumptum interpretentur, Aaron autem fortitudinis montem, animarum ductores bellissime adumbrasse non ignoramus. Aquas diximus nonnunquam in scripturis uite huius afflictiones, aduersamque fortunam, atque interdum cupiditatum profluuium pretendere. Da mihi igitur animarum ducem nondum ab aquis assumptum, hoc est, adhuc aduersis molliter reluctante, in persecutionum fluctibus fugacem, & sceminarum more eiulantem, aut in cupiditatum libidinumque uolutabro sese uoluantem, idcirco in fide euiratum, emporiar si quam uideris unquam ex ouibus sub tali pastore diutius in Domini pascuis, riteque educari. Qui eiusmodi sunt, aut Aegypti desiderio contabescunt miseri, aut contempto Deo atque eius religione, uitulum sibi pro Deo ex aureis uxoribus inauribus delicatissimi (si Deo placet) pastores constabunt. Nihil enim in illis reperies quod elumbe non sit, effœminatū, putidum. Mose itaque ductore opus est, atque Aarone, uiris scilicet in fide doctrinaque spiritus robustis, firmatisque in his quæ solida sunt & perfecta. Non quidem in mundi saginario tanquam in amne fluitantes, aut turpissimis parentibus affectibus, sui uult esse gregis pastores Deus. Quare si nonnullos inuenias istiusmodi, de quibusque sic dominus in Hieremia querit: Pastores multi demoliti sunt uineam meam, conculcauerunt partem meam: parendum illis quidem est cum delectu, simulque dolendum, quod a deo in immensum nostra creuerint scelera, ut merito in nos illud dictum esse intelligamus: Effœminatī dominabuntur eis. Qui uero sint illi, qui Mosē, aut Deum potius in terris referant, hos breuiter designat spiritus in Vate illo: Dabo, inquit, uobis pastores iuxta cor meum, & pascent uos scientia & doctrina. Ceterum doctrinam hanc, doctrinam spiritus esse arbitror, nempe ueram, quæ non tam literarum linguarumque cognitione nitatur, quam quæ purissimis animarum contemplationibus ad Iesu pedes addiscitur. Cui laus sit atque honor in secula seculorum, Amen.

PSAL. LXXVIII. Eruditium Asaph.

Tendite popule meus legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei.

Ingenti quidem animi intentione his opus est, quibus ab amico, seu a rege & principe præterita exprobrantur beneficia: id enim ingratis cõtinere non raro experimur. Verum ea quæ a Deo fit exprobratio, non solum animum attentum requirit, uerum etiam eruditionem, refertissima est, ac doctrina, ut in hoc psalmo cernimus, quod maximis obiectus est mysterijs. Siue enim de defectione Hieroboam, qui fuit de tribu Ephraim, qui contra Dei decretum affectauit regnum Iuda, psalmum compositum asserant expositores, siue aliam effingant rationem, illud in summa considerandum, diuina hinc quedam a Christo erga homines recesseri beneficia: quæ quidem diligenter, ut par est, ab homine perspecta, maximam excitat admirationem, quippe quæ Dei erga mortales qualibet ingratisimos tum bonitatem tum clementiam præ se ferat. Tantum siquidem momenti illa habere præsensit Vates, ut quicquid de illis canere instituisset, id Dei legem, uitæque institutionem appellare non ueritus fuerit. Audite, inquit, popule meus legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.

Obserua quid animus ad Dei iussiones exequendas inuitatus respondere debeat. Illud, opinor: Audiam quid loquat in me dominus Deus. Qui non libenter audiat: Etenim loquetur pacem cum populo suo. Interim tu, o benignissime, aperi in parabolis os tuum, loquere propositiones, enigmataque ab initio occulta quæ fuerant explana. Quid hinc significet parabolæ seu prouerbia, in quadagesimonono psalmo exposuimus: nempe dictiones, quæ grauissimis refertæ sint sententijs: anigmata uero, quæ arcana paucisque nota contineant mysteria. Huiusmodi quidem loquutionis genere Christum in terris usum fuisse testatur Euangelium. Sed illud

aud terificum: Ideo, inquit, in parabolis loquar eis, quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. hoc est, indigniores sunt, quam ut eos a periori erudiam doctrina, quemadmodum uos facio, quibus datum est noscere mysterium regni cœlorum: illis autem non ita. Cõmemorabo, inquit Paraphrastes, quæ fabulæ uideri possint, nisi uerè constaret superioribus seculis contigisse ea.

Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis.

Hebræorum litera clarior est. Nam postquam Fel. transtulit, loquar ænigmata, actutum alium sic inceptat uersum: Quæ audiuimus & cognouimus illa. Quo modo uero ea, quatenus homo, atque cum eo ceteri, audierit, cognoueritque Christus, aperit dicens: Et patres nostri narrauerunt nobis, quasi per manus tradiderit. quanquam istiusmodi locutionis genus, ut cetera quæ in mentem patris uersantur, unigenito tantummodo perspecta sunt, & quibus uoluerit ipse, etiam absque hominum ministerio, reuelare. Verum ut potuere res obstrusissimæ detegi,

Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & uirtutes eius, & mirabilia quæ fecit.

Ex quo, ait, patribus Dei innotuit potentia, ac per donorum copiam munificentia, hi subito filiis eadem longa ætatum serie non occultarunt, narrantes nimirum Dei laudes, uirtutem, uimque stupendam prodigiorum, ac cuncta demum mirabilia, quæ in electorum gratiam semper operatus est. Hebræi tamen alio hanc literam legunt sensu. Sic Fel. Non occultabimus a filiis eorum in generationem non uisissimam. Et est gratissimam animi institutum. Audi uimus, inquit, a patribus. Audire & ceteri post eos filij, ac nepotes. Ita neque nos successuris eadem inuidebimus posteris, sed narrabimus Dei laudes, & miracula, signaque beneuolentiæ patris ingentia & antiqua, non eos celabimus. Sic ipse filius ad patrem loquitur: Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.

Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israël.

Quanta mandauit patribus nostris nota facere filiis suis.

Ut cognoscat generatio altera, filij qui nascentur & exurgent, & narrabunt filiis suis.

Et suscitauit: ex hebreo, statuit, uertunt. Porro testimonium hinc & legem non absurdum erit opinari illud esse, quod antea dixerat se enarraturum filiis, quod ipse a patribus acceperat: id enim a Deo tanquam lex aut testamentum priscis olim patribus fuit traditum. Unde illud est in Deuteronomij libro: Ne obliuiscaris uerborum, quæ uiderunt oculi tui: docebis ea filios ac nepotes tuos. Vide legem de promulgandis Dei beneficijs sancitam. Ait itaque: Et statuit, sanciuitque legem filiis Israël, ut nota facerent filiis suis, ea quæ ipse mandauit patribus, ne non scirent posterij, qui & ipsi suis enarrarent filiis, filij item nepotibus.

Ut ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant.

En ænigma, en problema mundanæ addictis felicitati inenodabile. Ecquis ex illis persuasum id habet, totam illorum spem, humanis interim abiectis præsidijs ac delicijs, collocandam esse in Deo: & eo quidem, qui sapientissimo suæ prouidentia consilio suos nonnunquam deserere uidetur amicos? Idcirco igitur crebram suæ erga nos beneuolentiæ memoriã inter nos esse uoluit: neque id solum, sed etiam pro lege, inuolabilique testamento ac fœdere decreuit esse, ut quemadmodum nos a patribus, æternam Dei erga homines semper extitisse accepimus charitatē, ita & nos filiis eandem ipsam nunc esse, & copiosiore, prædicemus: cuius uirtute excitati aliquando, suauissimis illius condiscant obtemperare mandatis. Et id propterea,

Ne fiant sicut patres eorum generatio praua & exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius.

Et non fuit fidelis cum Deo spiritus eius, uertit Felix. Item, direxit, stabiliuit transtulit. Miraculi loco haberi potest, filios cernere morigeros, & sub bellacibus patribus & rixosis, quietos: ut olim patres fuerunt antiqui Iudæorum in solitudine uasta illa post fugam Aegypti, de quibus sic queritur suos alloquens Dominus in psalmo: Nolite obdurare corda uestra sicut in exacerbatione secundum

c diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt, & uiderunt opera mea. Quanta enim fuerit in Deum illorū peruersitas & ingratitude, notior res est quam ut illam multis contra cōmentariorū legem persequar. Narra te, inquit, filijs ipsis uestris, illisq; uel usq; ad fastidium inculcate, quam beneficium semper antiquis fuerit cœlestis pater: cōtra uerò, quantū illi ipsi pertinaciter rebelles & contumaces: ne & ipsi suis fiant consimiles patribus, nempe generationi prauæ & adulteræ, cuiq; nunquā quod rectum est placuit, nec unquam ex animo mihi credidit, ut ex illis quæ dicturus sum pernosci poterit. In primis enim

Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.

Filij Ephrem, sunt posterii illius, qui & filij Ephraim appellantur, qui fuit filius Ioseph. Hos in hoc loco pro toto populo Israëlitico sumi uolunt doctiores, ob id quod homines illius tribus, cui Sylo ciuitas contigerat, in qua sedes fuit arca, iherosolymorum & religionis, ceteris arrogantiores fuere. Quem sanè tumorem atq; audaciam nō diutius dissimulans Hieroboam, qui ex illa fuit tribu, uel eò maxime quod eum constituerunt regem super omnem Israëlem, nec secutus est quispiā domū Dauid, ut narrant historiae, preter tribum Iuda solum, bellum mouit contra Abiam regem Iuda, nempe tribus à Deo electæ ad regnum. Duo hinc itaq; tangit Vates: tum rebellionē decem tribuū, de quibus triste illud est Esaiæ elogiū: Væ coronæ superbæ ebrijs Ephraim, & quæ duce Hieroboam in Iuda tribum mouerunt arma: tum illorū calamitatē, in quā spreto Deo, atq; eius religione, inciderunt: nam inuito bello cum tribu illa duce Abia, perterruit Deus Hieroboam, & omnem Israëlem qui stabat ex aduerso Abia & Iuda. Percussit ergo illos Abia & populus eius plaga magna, & corruerunt uulnerati quinquaginta millia uirorum fortium: humiliatūq; sunt filij Israëli in tempore illo. Superbiæ nimirū immensæ illud fuit indicium, diuinas uelle pollicitationes de regno Iuda æterno infringere. Vnde ante bellū congressum Abias è montis apice sic hostes alloquitur: Num ignoratis quod dominus Deus Israëli dederit regnū Dauid super Israëli in sempiternum? Siue igitur ad bellum illud impiū, siue ad bella alia contra alios intellexeris, à Vatis mente nō eris alienus. & est sensus: Filij Ephrem intendentes, siue armati lanceis, ut uertunt ex Hebræo, & arcu, hoc est, suis magis uiribus atq; armis fidentes quam Deo, in fugā uerſi turpissimè occubuere. Quid mirū? factus est Ephraim, ut ait Oseas, quali columba seducta nō habens cor. Conuersi itaq; in fugam sunt in die belli, quoniam

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Ecce totius indignationis Dei, atq; iræ contra homines, ratio & summa, Neglectus religionis. Fregerunt, inquit, foedus, corruerunt testamentum, legemq; meam ultrò auersati sunt. Quid scelestius inter homines cōmitti unquā potuit, q̄ sacrosancta uiolare testamenta? pacta abolere? & leges demū urbium non seruire? Nulla his quidem, qui sic agunt, statui potest multa, quæ tam graue queat æquare crimen. Sunt tamen pactorū conuentorūq; uiolatores, sunt testamentarij, falsarij, diplomatūq; & ut uocant, instrumentorū contractūq; corruptores, qui non solum à ciuium conuictu, ut lex iubet, nō arcentur, poenisq; afficiuntur, sed etiam (malum) de aliorū bonis & fortunis, tanquam de profligatis hostibus, triumphant, atq; inter primates rerum pub. ambitiosissimè collocantur, seu sese potius obtrudunt. Heu sortem miseram Israëlitarū, quid nostrar? Non foedus initum cum Deo in lege, in ritibus, in cultu, in religione, in baptismo, in uotis, in sacramentis, in fidei professione, seruauerunt: sed à lege, à Deo, à uita, à pietate, sponte sua auersi,

Obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.

Deus, ait, illis, illorumq; patribus tot tamq; stupenda quotidie ostendit beneuolentiæ signa, ut nonnulla ex grauioribus cōmemoraturus sim. Illi uerò cōtra, omni abiecta illius memoria, nihil minus cogitarunt, quam ut grati essent. Ergo

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos.

Perstringit

A Perstringit breuiter miracula edita in Aegypto, cuius regia ciuitas Tanis fuit, agri sanè fertilis & opimi. De illius regionis primatibus sic loquitur Esaias: Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consiliū insipienti. Prouinciæ itaq; in primis, & loci, in quo mira illa & uulgatissima sunt edita portenta coram rege, ne dubiam rem afferre uideretur, mentionem facit.

Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas quasi in uere.

Mira res, tam uastam aquarū molem arcu adeo coactam, ac si in utre collectæ essent. quanquā non utrem, sed cumulum uertunt nonnulli. Paraphraſtes uerò: Stare iussit aquas natura sua fluidas, tanquam molem marmoreā, quod idem est quod in Exo di libro legimus: Erant illis aque ceu murus à dextris & sinistris. De diuisione autem maris sic loquitur Moses: Abstulit illud dominus flante uento uehementi, & urente tota nocte, & uertit in siccum.

Et eduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.

Dominus, inquit Moses, præcedebat eos ad ostendendam uiam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroq; tempore. Euidentiū ne unquā fuit summe Dei in populum illum dilectionis signū? Verū illa omnia nescio quid occultioris portendebant mysterij. Futurū quippe erat, ut Ecclesie filij nō solum maris aquis, uerum etiā nube gratiarū, atq; igne spiritus baptizarentur. Idcirco sic de Christo concionabatur Ioannes: Ille uos baptizabit igni, & spiritu sancto. Qui sanè ignis eousq; sua in Ecclesia ardens erit, quoad eius quicquid antiquæ uitæ in eam protrusit Adam, exurat, subcrescantq; illa quæ nouissimi sunt Adæ, de quo sic Vates ille: Si abluerit dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris: & creabit nubem per diem, & fenum, & splendorem ignis flammatis in nocte. Hinc clamat Paulus, omnes in nube & mari baptizatos esse. Cui & illud quod sequitur mirabili respondet artificio:

Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos uelut in abisso multa.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas.

Bis repetit contractæ petreæ miraculū, è qua maxima aquarū dimanauit copia, quoniam bis aquis indiguit populus, & murmurauit contra dominū: & tamen petra illa quæ erat Christus, iniuriarū profusus immemor, illorū obtemperauit uoluntati, ne dicā libidini. Proscidit, inquit, petrā alioqui siccā & aridam, in loco sterili atque infœcundo, ut sunt ferè solitudines, quæ tam copiosam uisæ aquæ effudit abundantiam, ut nō riuū aut amnem, sed fluuiū, profundamq; abyssum dixisses. De exundanti illius petreæ beneficio ita loquitur Moses: Cum eleuasset Moses manum percutiens bis uirga silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet, & iumēta. Et quidem aptissimo usus est uerbo interpres, adaquauit, quod propriè de armentis & pecudibus dici solet. Fuerint ne homines, seditiosissimi illi murmuratores, an pecora, uix diffinire ausim: ut nunc quoq; de quibusdā non audeo, qui copiosissimè è Christi latere epotati, ingratis omniū existunt, quibusq; etiam nū nulla apparet in die nubes, aut fax in nocte, sed omnia illis in eremo hac uitæ arida, & solitudine, obscura sunt, horrida, inamena, meticulosa. Nullo quippe spiritus haustu affecti, siciores q̄ ipsæ sint cotes, effecti sunt. Ideo de illis, quod de iurgioso populo illo asserit Vates, non inconuenienter dici poterit,

Et apposuerunt adhuc peccare ei.

Nihil his omnibus, inquit, facti sunt meliores, utinam non deteriores: utinam peccata peccatis addentes, non magis reprehensibiles extitissent, quam cum nullo affecti erant beneficio. Hem audaciam hominum. Vide quid inferat:

In ira excitauerunt excelsum in inaquoso.

In solitudine, siue in torrido, uertunt ex hebræo. Nescio quidem an id peccatū dici queat, an amentia potius & sordida, Deum audere contumelijs laceſcere, atq; ad iram prouocare. Quid istuc tandem est?

Et tentauerunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.

C *Et malè loquuti sunt de Deo: dixerunt, nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?*

Animabus suis, melius ex Hebræo uertisset, cupiditati suæ, uel, pro sua libidine: ferè enim in hoc significato utitur interpres dictione Anima, ut in superioribus psalmis annotauimus. Flagrarunt quidem intolerandum in modum desiderio edendi carnes in eremo filij Israël: unde uox illa diffidentiae audita fuit, Quis dabit nobis ad uescendum carnes? Anima nostra arida est: nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. Qua de re iratus dominus, percussit eos plaga magna nimis, uocatusq; est ille locus, Sepulchra concupiscentiae: quæ sanè uox ad illa quæ de cupiditate diximus, quam optime quadrare uidetur. Cæterum uolunt tentationis hinc uocem illud pretendere, cum manifesto quis Dei contemptu atq; illius pollicitationum irrisione, uirtutis illius periculum facit: quemadmodum rebellis ille populus non semel Deum tentauit, cum alias in solitudine, tum in Raphidim, maxime ad petram Oreb, cui nomē inditum tum fuit Tentationis ac iurgij, quia tentauerunt, ut inquit Moses, dominum dicentes: Est ne dominus in nobis, an non? quasi diceret uulgus illud uilissimum: Cur frustra, o Moses, tam magnifica de Deo prædicas? quò sua illa abiit de nobis cura, quam tu perpetuam fore nobis, nostrisq; posteris toties pollicitus es? Das nobis ne uerba, an tanquam muta pecora per uastam hanc solitudinem temerè uagari facis? Si nos amat Deus, quod uix credimus, cur aquæ inopia nos tandiu affligi sinit? utinam in Aegypto mortui fuissetis. Poterit ne is, quem tu tam nobis beneuolum iactas, & potentem, instruere conuiuium, in hoc præsertim deserto, in quo rerum omnium summa est penuria & egestas? usquequo blandissimis istis tuis nos lactas pollicitationibus? Stolidam profectò generationem & infidelem, ne dicam impiam. Scilicet,

Quoniam percussit petram, & fluxerunt aqua, & torrentes inundauerunt: nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

D Verba sunt (ni fallor) Vatis, populi murmurantis temeritatem reprehendentis, ad hunc ferè modum: Nuper mirabilem Dei uirtutem in eliciendis è duro saxo aquis experti estis, quid iterum an queat lautam in solitudine parare mensam dubitatis? heu mentes cæcas. Hunc sensum à Paraphraste afferri uideo, qui sic redidit: Miranda profectò cæcitas illorum: qui enim elicere potuit illis uidentibus ex petra aquas tanta copia ut iustos fluuios equarent, de illo dubitant, possit ne carnem præbere populo, quem sibi tam miraculose asseruit. Verum & qui hæc uerba ad populū illum referunt, de quo id legimus, Ortum est murmur populi quasi dolentium præ labore contra dominum, audiendi sunt: uolunt enim mirabilem incredibilemq; his uerbis populi illius exprimi impietatem, qui Dei uirtutem in excutiendis aquis è petra nō ita pridem expertus, quasi quæ facta fuerant irridendo, dubitat an sibi uelit Deus suis iterum in necessitatibus opitulari. Idcirco in amarissima illa, summæq; indignationis plena prorupit uerba: Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? quod quidem cum neglectu legendum est: quasi diceret, populo, quem suum esse simulat. Cæterum panem, non Man hinc intelligit, quod iam pridem depluere cœperat dominus, sed cibū alium uulgarem: quare nonnulli cibum transtulerunt pro pane.

Ideo audiuit dominus & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israël.

Quid sibi uelit interpres in uerbo Distulit, non satis mihi compertum est. Ex Hebræo uertunt, iratus est, uel huic simile. Idem Symmachus. alij item è græco, reiecit. Duplicem hinc à Vate describi multam arbitror: incendij unam, qua extrema castrorum pars, cum de uia labore conquererentur, absumpta fuit. Alteram, qua sæuiente, datum est nomen loci, ut diximus, Sepulchrum concupiscentiae. Ob id igitur comotus dominus grauissimè excaudit, exarsitq; mirū in modum ira in filios Iacob, ac mirè admodum ipsissimos deuastauit Israëlitas, nempe homines ingratisimos, ac sua culpa reiectos. Bis idem dicit in uno uersu, quò quanti momenti populi illius perfidia extiterit, non ignoretur. Cum audisset, inquit, Moses, iratus est, & accensus in eos ignis domini, deuorauit extremam castrorum

strorum partem. Quid illud? Et ecce furor domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis.

Quia non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutari eius.

Ecce tota exitij humani generis, nō solum Iudæorū, summa, & causa, defectus scilicet fidei. Quia non crediderunt, inquit, in Deo. Quam amplius hinc patet campus Mosi (si quis tamen Moses in terris est reliquus, aut Aaron) de nonnullorū expostulandi Christianorum incredulitate. Vidimus enim nos omnes per Christum expoliata Aegyptū, Aegyptiosq; unā cum principe huius mundi ui aquarum deterritos, metuq; exanimatos, atq; à tyrannide, sæuq; animarum imperio eiectos, imò extinctos. Sensimus nubem estū hunc carnis refrigerantē, ignemq; inter errorum tenebras interlucentem experti sumus: manu item tetigimus, è saxo illo dudum nostram ob culpam durissimo cordis Christi, qui lapis est uiuus, undas, amnes, fluuios, Oceanum tandem gratiarū effluxisse, è quo & nos, & sensus hi nostri bruti, nempe iumenta spiritus fræno oblucciantia, epotati, mensa delictis sacramentorum refertissima quotidie utimur, & nihilo tamen secius in fide nutamus, nihilq; minus credimus, quam nos Dei curæ esse. Quod si contendunt quidā, se fide nixos omnia in Deo posse: ubi, oro, illorū sunt fidei indicia? ubi fructus? ubi mutua, quod fundamentū est fidei, charitas? Nisi fortè malint fidei fructus ac spiritus nūcupare, quos opera carnis appellat Paulus. Adhuc (crede mihi) uastā peragrāt solitudinē ingrati Hebræi: adhuc Aegypti carnes desiderant: adhuc uiuunt murmuratores in Mosē & Deū. Non igitur ingrati illi homines, quantumuis alias experti essent Dei benignitatē, ex animo crediderunt Deo, neq; illius sunt pollicitationibus confisi. Ergo occultissima ratione ab illorum tutela semouit se custos. Sed interim, quæ est illius patiētia, dissimulauit nō nihil iniurias

Et mandauit nubibus desuper, & ianuas caeli aperuit.

Vides ne rerum exuberantiā in Deo? nonne hinc tibi uidetur totum exhauriri cœlum, atq; quicquid bonorum in illo est, in perfidos nescio quos effundi? quid sibi boni effemus? lufsit, inquit, nubibus in sublimi supra eos pendentibus, easq; tanquam supernè cœlorum ostia referasset, rupit:

Et pluuit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis.

Stupenda res.

Panem angelorum manducauit homo, cibaria misit eis in abundantia.

In enarranda miraculorū serie non suū seruat ordinē Vates: nec quidem opus est, modò quæ acta sunt, non omittat. Panem cœli, frumentū cœlorū uertunt ex hebræo: qua uoce cibi illius dignitatē exprimere uoluit, Man uocans cœlorū tritici, ac paulò post angelorū panem: nō quòd simili uescant edulio beatissimi illi spiritus, sed quia è cœlis, ubi illorū est domiciliū (quanquā hi corporū expertes loco circumscribunt nullo) descenderit. Sunt qui panem robustorū, seu heroum, seu nubitū quoq; transferūt: quā quidem ultimā uocē ex eo quòd dictum est, & mandauit nubibus desuper, aptius legi posse asserunt. Tamen, si res altius peruestiganda foret, lexq; cōmentariorū permitteret, primā atq; alterā spiritui magis prophetico conuenire dicerē, utpote robustorū cordiū illorū, qui non iam homines, sed heroës, diq; in terris, ob diuinā fidei passionē, quæ secū fert Christū, gratiam adumbrantes. Non Man igitur, sed quod Man respexit, intuendum esset. Quod sanè non intellexisse antiquos Iudæorū proceres in eremo, queritur Moses in Deuteronomio. Cibauit te, inquit, manna in solitudine, quod nescierunt patres tui. Idcirco Christus se signans, ita de manna apud Iudæos edisserit: Non Moses dedit uobis panē de cœlo, sed pater meus dat uobis panē de cœlo uerū. Panis enim uerus est qui de cœlo descendit, & dat uitā mūdo. Ex his tandem ob stupescit Iudæis, & discipulis rem totā breuiter exposuit, dicens: Ego sum panis uitæ. Christus itaq; in Man illo ueteri querendus est, qui robustarū uerus est cibus mentiū, atq; angelorū, quos cōtinuè à Christo etiā ut homine purgari, perficiq; & illuminari scribit Areopagita. At quāte fuerit efficacis cibus ille cœlestis,

Caperit Vates. Cibaria, inquit, misit illis in abundantia: hoc est, ad satietatē. Come datis, inquit dominus, non uno die, nec duobus, uel quinque, aut decem, nec uiginti quidem, sed usque ad mensem dierum, donec exeat per nares uestras, & uertatur in nauseam. Nec falsus quidem fuit dominus: nam haud multo post, tam suauem angelorum cibum pertesa gens illa iam Deo fastidita, submurmurauit dicens: Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Verum dominus non propterea à tam uilium hominum cura desistens,

Transtulit Austrum de caelo, & induxit in virtute sua Aphricum, et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

De largissimo autem munere coelitus emisso sic loquitur Moses: Ventus egrediens à domino, arreptas trans mare coturnices detulit, & demisit in castra tinere quantum uno die confici potest ex omni parte castrorum per circuitum. Unde infert Dauid:

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

Tabernacula uocat conopœa, & papilionēs, quibus usi sunt Hebræi in solitudine. Cæterum Auster, quem dominus transtulisse seu mouisse in caelis, ut uertit Felix, asserit Vates, à meridionali flat plaga, Aphricus ab occidua. Ventorum hic uideat intelligi coturnices, quarum donum non tantum celebrare intendit Vates, quomodo uidelicet allata fuerint, quantum illorum impietatem detegere qui acceperunt, quique tot tamque innumeris affecti coelitus beneficijs, à murmuratione tamen atque obloquutione in Mosen & Deum non cessarunt.

Et manducauerunt, & saturati sunt nimis: & desiderium eorum attulit eis, & non sunt fraudati à desiderio suo.

D Nimia quidem accensi cupiditate edendi carnes, carnibus uel usque ad uomitum impleri sunt: nam quantum illorum effrenata appetiuit libido, tantum illis diuina obsecundauit indulgentia, quod est, quod hic dicit: Et non sunt fraudati à desiderio suo. Hebræis tamen aliud uidetur esse sensus. Sic Felix: Non habuerunt fastidio desiderium eorum, hoc est, ut ipse se interpretatur, non fuerunt alienati sua à cupiditate, in tanta nimirum carnum copia. Verum prior sensus aptior uidetur, ut ea sit quodammodo Dei ultionum maxima, cum impij quaecumque expetunt, assequantur. Heu rem flebilem, cum non sumus fraudati ab effrenatis desiderijs nostris. Dimisit, ait alio in loco, eos secundum desideria cordis eorum. Non sanè hæc sunt tuæ in nos beneuolentiæ signa, ô domine, sed iræ, sed furoris, sed extremi nostri interitus & damnationis. Erroneè Ex his enim quæ in plebem illam murmuratricem acta sunt, mihi, si id contingat, subueneri cogor. Quid illa?

Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israël impediuit.

Immensam hæc præ se ferunt uerba illius populi ingratitude, ac Dei ultionem. Quid ingratius, oro, quid turpius, ac magis detestandum, quam in medio ipso beneficiorum usu & copia, beneficiarum in benefactorem murmurare? Adhuc, inquit Moses, carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiusmodi cibus, & ecce furor domini concitatus in populum. Dauid uero: Et ira Dei ascendit super eos, occiditque pingues, robustissimos scilicet quosque, ac florem iuuentutis qui erat inter Israëlitas prostrauit. quam sanè nobilium internecionem ostendere uoluit Moses, cum ait: Percussit eum plaga magna nimis. quod enim noster habet interpretes, Electos Israël impediuit: nonnulli uertunt, Iuuenes Israël humiliavit. Porro pingues in scripturis, pro potentibus, honoratis, pontificibusque, senibus, atque omnibus his, qui in mundo alicuius numeri sunt ac nominis, usurpari solent. Quorum quidem si sua illi abutuntur pinguedine, typus fuit Agag rex pinguisissimus Amalechitarum, aut Aeglon Moabitarum. Putas ne uisa tam immani suorum strage, reliquam uulgi multitudinem respicisse? Non credo. Proinde uide quid infert spiritus:

In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.

Mira sanè res est, & stupenda, cum ferrum ex limæ dente rubiginem contrahit. His, inquit,

A loquit, omnibus nihil adhuc facti sunt cordatiores, sed quotidie peccata peccatis accumulantes, non crediderunt in mirabilibus eius. Namque tot æditis in eorum gratiam miraculis, totue effusis è caelo donis, neque sic sese diuinæ credebant bonitati. Idcirco æquissimo Dei iudicio ad interitum properauerunt.

Et consumpsit in Vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

Pertransierunt scilicet. Clarius tamen ex Hebræo uertunt: Et consumpsit in uanitate dies eorum, & annos eorum cum horrore. Ad nihilum, inquit, redegit illorum uita, atque annos horribiliter consumpsit. quanquam nec uocem festinationis, abrepositam arbitror. Siquidem uiros impios, suos non dimidiaturos dies, à celesti audiui oraculo. At iam ex his quæ sequuntur, populi illius leuitatem, uisum in ingratitudine, consideremus.

Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo ueniebant ad eum.

Is mos est improbis, atque in peccato induratis, ut si quando ad iustitiæ semitas per flagella reuocantur, tandiu peccati illos pudeat, pigeatque, quandiu fortuna aliqua aduersa afficiuntur: qua sanè postea aut mitiore reddita, aut ablata omnino, ad ingenium statim redeunt, deteriores interdum facti, quam prius fuerant. Eo planè more usi sunt Hebræi in solitudine, quorum anxium in plagis animum aptissime exprimit Propheta, cum ait: Et diluculo ueniebant ad eum. hoc est, non expectabant diei lucem, sed die noctisque anxij & timidi, ad diuinum summo animi terrore confugiebant præsidium.

Et memorati sunt quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est.

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

Obserua illorum religionem qui timoris affectu ducuntur, non amoris. Etenim qui dilectione in Deum fertur, in fide sui semper similis est: qui metu, dissimilis: & quemadmodum in fide, ita in omnibus tum factis, tum dictis, inconstantissimus. Recordabantur, inquit, percussi eundem ipsum esse Deum in præsentia, qui & aliam, fortem nimirum acipium. Hæc quidem afflicti fatebantur, uerum non ex animo: nam summis labijs religionem profitentes, mellitis quibusdam Deo uerbis blandiebantur, aliud sanè quam quod in corde celabant, proferentes: quandoquidem sancta, religionisque plenissima, uerbis ostentabant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.

Innumera quodammodo fuere illorum sollicitationes in firmando cum Deo foedere, in scripturis: sed ne semel quidem persisterunt bona fide in pacto, quod cum illo pepigerant. Corde quippe duro ac perverso cum essent, qui pactis cum Deo initis sincero parere animo potuissent? Hinc credo concludi posse, mendacem, si etiamque, ac simulatorē, nullatenus seruire posse Deo, atque illud seruire foedus, quod teste Ecclesia, cum Deo ipso animosissime percussit in baptismo. Sit ille quantumuis religiosus, si simulator est, & duplex, in illorum numerum censeridebet, de quibus hic queritur Vates, dicens: Cor eorum non erat rectum cum Deo, nec fideles habiti sunt in testamento eius, foedere nimirum cum illo percusso, ac lege. Attamen quamuis illi essent, quales paulo ante fuisse diximus,

Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos.

Quis hic imperscrutabilem paternamque diuinæ largitatis copiam non miretur? quamlibet enim profligati sint homines, ac Deo rebelles, non propterea uti sues ab Ecclesia eijciendi sunt. Siquidem tantus est æterni patris in homines quamuis scelestos & nefarios, amor & beneuolentia, ut nemo sit, qui tam immensum bonitatis pelagus peccando æquare ualeat. En tentauerunt me, inquit, iam per decem uices. Illud quoque: Vsq̄quo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Non sunt hæc quidem, mi lector, uerba tyranni irati atque inexorabilis, sed amantissimi, licet commoti, animarum parentis. Ipse quidem non tam illorum merita, quam seipsum intuens, debita illis omnia non semel dimisit: idcirco illos funditus nequaquam subuertit.

Et abundauit ut auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam.

C Abundauit, ex hebræo uertunt. Multus, seu totus, in eo fuit Deus. In quo iram suam auerteret. In hoc igitur totus fuit Deus, ne irascere, quare sic uersum reddidit Paraphrastes: Maximo studio quasi uim faciens sibi, contínuit iram suam: nec re ipsa ostendit, quæ merito etiam furere posset in eos. Quid illud? (patris est elementissimæ, qui contra filium iratus, ne nimium excandescens multandi modum excedat, quempiam, qui eum contineat, optare, assurgereque in uerba cunctanter tardèque, quò ex intuentibus quis manum reprimat) Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Viderunt aliam uerè pastoris in Mose effigiem: Aut dimitte eis, inquit, hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Rident hæc, scio, nostri temporis antistites quidam, qui quoniã tenuissimè afficiuntur spiritus gustu ac doctrina, quid non de hoc ardenti Mosis affectu & desiderio disputant: atque ne, uti res est, intelligant, in frustra adeò concidunt & attenuant, ut penè Mosen fictè cum Deo locutum, ni prudens sis, afferas. Idem quoque de Pauli anathemate somniant. Suam itaque, ne ut meriti erant excandesceret, cohibuit iram benignissimus dominus,

Et recordatus est quia caro sunt, spiritus uadens & non rediens.

Mirum si magnam ualde hinc uim arbitrio concedas. Spiritus, inquit, in homine erraticus est, uagus, suaque sponte ad lapsus properans: ad innocentiam uerò, propter naturam debilitatem, regredi, id iam suam non est facultatis, sed gratiæ. Huiusmodi quidem mysterij typus fuit ouis illa euangelica, quæ naturali suo impetu à reliquo aberrans grege, p̄ij pastoris opera, atque humeris, non suo conatu & uirtute ad gregem relata est. Potest quidem homo ex se à Deo discedere: in gratiam uerò illius redire, atque illi reconciliari, iam eius est iuris qui offensus est. Vnde clamat Salomon: Omnes qui ambulant in ea (nempe peruersitatis uia) non reuertentur. Spiritus igitur hominis, qui carni, atque illius appetentijs ultrò obtemperat, illis que uelit nolit, obnoxius est, procul errat, sed non regreditur ex sese, idcirco fragilis est & caducus. Qua quidem re optimè ab ipso rerum omnium effectuore cognita, ad misericordiam facile tum motus est.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in inaquoso.

Rursum, in inaquoso, in torrido, seu in solitudine, quæ naturaliter aquis caret, uertunt Hebræi. Crebro inculcat Vates Deum, alioqui motibus huiusmodi animi uacuum, ad iram ob continuam populi illius impietatem concitatum: quæ quidem ut patentius etiam nobis, in quos signa illa admiranda, quæ connumera re intendit, directa erant, innotescant, nonnulla ex illis quæ tum gesta fuere, subnectit, non eo tamè ordine quo acciderunt. Namque in his recensendis, ut diximus, non tantum ea est cura Prophetæ, ut aut ordinem, aut numerum gestorum concinnat, quantum ut Hebræorum impietatem arguat, qui Dei beneficia iniuriarum cumulo superasse penè uisi sunt. Plena quidem sacra est lex, quam toties, quam ex animo, quam malitiose Deum irritauerit in deserto uulgius illud seditiosum: rursus, quam sæpe fregerit pactum, quo sese, quæcunque præcepisset dominus, obseruaturum astrinxerat. Exasperauerunt igitur Deum multoties, multifariamque in eremo, atque illum (sic uertit Felix) contristauerunt in solitudine.

Et conuersi sunt,

Nempe à fucata illa sua à malis resipiscentiã, ad ingenium, ad antiquam murmurandi consuetudinem, ad malum animum, ad impietatem.

Et tentauerunt Deum, & sanctum Israël exacerbauerunt.

Quem multis nominibus colere debuerant, cum ob multa, tum quia is est qui uniuersam Israël multitudine, modo uelit, sanctam facit, spreuerunt, ad iracundiamque prouocarunt. Ex hebræo, circumscriserunt, uertunt pro exacerbauerunt: hoc est, illius potentiam terminos præscribere. Vnde Paraphrastes: Iterum tentare sunt conati, quam ipse potens esset Deus, & metiri potentiam eius qui sanctificat Israël: quædam enim posse illum credebant, sed non omnia.

Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.

A En totius ingratiudinis ratio & summa, beneficiorum scilicet obliuio. Parum ne fuit illos à seruitute illa infami atque intoleranda Aegypti, tam ingenti miraculorum potentia (hæc fuit manus Dei) eximi? Tam nobile tamen atque operosum facinus à memoria rescientes, ne tempus illud quidem, quo erepti fuere de manu hostili, recordari poterant.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.

Non sunt, inquit, recordati, quemadmodum manifestissima suæ diuinitatis signa in eorum gratiam, per totam regionem Aegypti, etiam in campo illo amœnissimo omnium & fertili Taneos, ubi regia est Aegypti, portentosissimè ostendit: atque in primis quando

Conuertit in sanguinem flumina eorum & imbres eorum, ne biberent.

Misit in eos Cynomys, & comedit eos, & ranam, & disperdidit eos.

Et dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locustæ.

Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.

Hic rursus admonendus est lector, ne miracula eo, quo ædita sunt, ordine requirat: namque ea uati nequaquam mens est: sed illa, ut duritiem populi, atque animi ferum, ex uis miraculorum metiamur: caueamusque, si sapiamus, ne & nos, ut inquit Paulus, in id incredulitatis incidamus exemplum. Signa quidem huiusmodi, cuius, quantæque uirtutis, aut quo tempore facta sunt, nil tam accuratè scribit Moses in Exodo. Cæterum flumina, more hebræo, pro Nilo, qui solus totam inundat Aegyptum, hic poni scias. quanquam te id latere nolumus, Aegyptum fossis quaqua uersum Nili riuos recipientibus, intersecari, ut ubique nauigabilis sit. has fossas igitur, propter illorum latitudinem, atque aquarum fluxum, flumina appellari non inconueniens erit. quod sanè ex hebræo facile intelligi potest: nam quod nos legimus imbres eorum, illi riuos eorum habent. Porro Cynomys uox, etsi huc quadrare uideatur, utpote quæ sit muscarum omnium molestissima, ea tamen dictio Hebræis nescio quid efficacius præ se fert, nempe omne genus muscarum & uolatilium seu insectorum commistum. quare ex hebræo sic quidam uertunt: Misit in eos missionem, & uolauit eos: & ranam, & uastauit eos. Ad hæc, æruginis dictione quid sibi uelit interpretes, non sat coniecto, cum uox illa Hebræis sit bruchus, animal sanè minutum, sed herbis mirum in modum infensum, ac locustis dissimile. Moros item Hebræis sycamoros est, uel ficus simpliciter, quibus abundat Aegyptus, maxime ad Nili ripas. Aiunt tamen morum in Libya nasci, quæ fructum fert, quem sycomorum appellant. In pruina, nonnulli lapides maiores grandinis interpretantur, idcirco quod ea in plaga de tempestate omnia late depopulante loqui uideatur Moses. Chaldeus uerò, carbonem ignis reddidit. Et tradidit, melius ex Hebræo, conclusit: ut uniuersalem grandinis tyrannidem, ut sic dicam, in iumenta & pecora, intelligamus. Cæterum, possessionem eorum igni, sic uertit Paraphrastes: Quicquid possidebant, carbonibus ignis, qui cum grandine permixti contra naturam fuerant, absumpsit. quanquam ex hebræo, greges eorum, non possessionem eorum, uertunt nonnulli. Quid in multis, inquit, immoror?

Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem, immisiones per angelos malos.

Quid hac exaggeratione pulchrius? quid ad demonstrandum iratissimi hominis affectum efficacius? Solet in primis Deus, si quid malorum irrogari cupiam uoluerit, per angelos id malos exequi. etsi non me errare credam, si hic Vatem, communem dixerò seruasse loquendi morem. Quæcunque enim mala contingunt, ea à malo demone, quippe qui malorum autor sit, inferri opinamur. Vtque rem penites, illud certum, has uerborum exaggerationes iustam in Deo iram extitisse atque indignationem, prædicare. Quare ita Paraphrastes: Ex calamitatibus, quibus affecit eos, colligi potest, quam serio illis iratus fuerit. Manifesta quippe erant irati Dei, imò uehementer irati signa, uexatio illa, & plagæ, quales non solent ab hominibus,

C quantūuis inimicis inferri: sed quales per angelos ab irato Deo immisso, ad flagellandos illos qui uehementer sunt scelerati. hæc ille. Quis nō paueret audiens Deum indignatione atq; ira ardentem, nuncijs qui mala inferre consueſcūt, nostrum imperasse interitū? Certè tunc uisus est clementissimus Dominus totā iræ laxasse habenas, ut in sequentibus quoq; expressius tractatur. Ergo

Viam fecit semitæ iræ suæ.

Amplum nimirum erumpendæ iræ fecit aditum. Nullum tum passus est retinaculum Dei furor: effudit sese totus: adeo in omne genus facinorum proiecta gens illa fuerat.

Et non pepercit à morte animarum eorum, & iumenta eorum in morte conclusit.

In pestem conclusit, legunt Hebræi, quæ fuit quinta plagarum Aegyptiorū, de qua sic Deus ad Pharaonem: Ecce manus meas super agros tuos, & super equos, & super asinos, & camelos, & oues & boues, pestis ualde grauis. Et mortua sunt, inquit, omnia animantia Aegyptiorum. Illud etiam, non pepercit, clarior forsā ex Hebræo uerti poterat, non cohibuit. Quam sanè hominum occisionem, eandem nonnulli esse uolunt, qua pecora peste interiit. Et sic ex Hebræis uertunt quidam, iræ suæ iter faciebat, ut pestilentia cum ipsos homines, tum iumenta eorum inuaderet. Alijs item uisum est de decima edisseri plaga, quia a cunctum subditur:

Et percussit omne primogenitū Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

D Fuit hæc plaga cæteris acerbior: qua quidem sæuiente, ortus est clamor magnus, ut inquit Moyses, in populo Aegypti: neq; erat domus in qua non iaceret mortuus. Percussit itaq; dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, usq; ad primogenitum captiuæ, & omne primogenitum iumentorum: quod de occisis in agris uolunt intelligi: eam ob rem dictum tum fuit, manus mea erit super agros tuos. Nunc uerò, primitias omnis laboris eorum interiisse asserit. In tabernaculis Cham, idem est, quod in domibus Aegyptiorum. Primus enim Aegypti habitator fuit Mizraim filius Cham. Vnde in scripturis, quod nos legimus Aegyptum, Hebræi habent Mizraim, quæ uox Aegyptum sonat. Et est cum indignatione pronuntiandum, perinde ac si dixisset: In tabernaculis sceleratæ Aegypti, quæ tam sceleratum habuit autorem. His itaq; in fauorem populi sui gestis, Deus tandem decreuit tam funestis illius calamitatibus finem ponere.

Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Et deduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.

Considera quàm breuiter diuinam erga illos curam, atq; hostium interitū perstringit Vates. Solet enim Deus tunc quidem, cum omnia desperata apparent, atq; horrida, ut sunt pleraq; in desertis locis, suis ire suppetias, ac non secus illos fouere & recreare, atq; solet afflictos greges pastor sedulus. Quocirca non absq; ratione hîc dictum est à spiritu, quòd migrare eos fecit tanquam oues ex Aegypto, suffocatisq; in mari hostibus, securos eos, uti gregem consueſcit pastor, deduxit per desertum. In spe, Hebræis est, tutò.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisiuit dextera eius.

Montem primo loco Hebræis est, terminum, seu regionem, nempe Cananæorum, in qua suum cultum, cuius maxima deberet esse sanctitas, erigi decreuerat. Is mons Sion est, quem propria ille uirtute & uoluntate (en felicissimum Ecclesiæ fundamentum, Dei uoluntas: ne quis humanæ plus quàm par est attribuat dignitati) sibi asseruit, in regione nimirum Ammoræorum, quæ montibus ferè tota conspersa est. De terra hîc promissionis loquitur, quam quid ni felicem, ac undequaq; sanctitate insignem appellet spiritus, cum in ea futuri essent summi Dei sacerdotes, arca, lex, templum, ac sacra omnia? Nōne & idem modò de illius quoq;

quoq; sponsa, cui uetus illa prælusit religio, iactare possumus, quòd sancta omnino sit, utpote quæ Deo plena, nulla alia in sede cōmorari uelle uideatur, præterq; in sponsi sinu, in quo quicquid uirtutum, gratiarumq; in terris esse potest, suum collocauit domicilium. Quàm dignum factum est cor hominis.

Et eiecit à facie eorum Gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis, & habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.

Hic enim mihi dicere uidetur spiritus, Iacob dilexit, Esau autem odio habuit. Fracti sunt rami, inquit Paulus, ut ego inferar. Verum illud me prorsus exanimat, cum quid de me futurum sit cogito. Vide, inquit, bonitatem, & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatē: in te autem bonitatem Dei, si permaneris in bonitate: alioquin & tu excideris. Hei mihi, quòd non permansi in bonitate. Excidar' ne ergo à fidei trunco: à uita: à Deo? Perpende, mi lector, quomodo fractis illis sterilibus Ammoræorū ramis, insitus est Iudæus: qui postea & ipse reiectus, amplum introëdi Gentibus formauit aditū. Putasne ultimos hos furculos excidi posse? non possint, attamen quæ in mundo fieri contra fœdus cum Deo initum uideo, subuereri me cogunt. Sed ad psalmū. Qua ratione funiculis messorijs, aut sorte, diuidebantur ab antiquis agri, aliàs annotauimus: nunc contis res illa prælongis, clauiculisq; distinctis peragitur. Et est ac si diceret: Expulsis illinc impijs, immisit suos, qui illorum ædes tanquam hæreditario sibi iure delegatas, inuicem partirentur: atq; eo sanè modo habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël, quod maximum fuit Dei beneficium, licet in ingratos collatum. Siquidem turgidiores ob id facti, spreuerunt benefactorem,

Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.

Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.

De istiusmodi populo multa in Dei religione pollicente, sed nihil præstāte, sic queritur Deus in Osea: Facti sunt quasi arcus prauus seu dolosus, qui nimirū ad elaculanda spicula fabrefactus, acrcq; tensus, statim laxatur, fitq; prorsus ad impellendam sagittam inhabilis. Ita planè fuere erga Deum Israëlita, ad seruanda percussa cum Deo fœdera remissi & elumbes, cum tamen in promissis acerrimi extiterint sponsores: obruti ferè beneficijs, non uicti sunt, sed acerbiores indies effecti, suum, ut antea tum ipsi, tum ipsorum patres egere, tentauerunt exasperantq; benefactorem, Deum illum quidem excelsum & potentissimū: tantum uero abfuit ut illius seruarent pactum & legem, quam se seruatuos olim sponderant, terrificisq; sese deuouerant diris, ut nihil minus tum cogitarent. Atq; ita

In ira concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad emulationem eum pronocauerunt.

Iam tandem suum ad finem peruenit errorum omnium maximus Dei obliuio. Simulatq; enim peruersus animus huc atq; illuc nefarijs à permotionibus & conuulsis diu rapratus est, in idololatriam tandem præcipitatur, qui finis est totius impietatis, atq; in Deum odij. Ita (prò miserrimā animarū sortem) populo illi tam delicatè à Deo nutrito contigit, qui diuinę oblitus beneficentiæ, idcirco in reprobam traditus mentem, nō semel in collibus atq; excelsis lucis cum gentibus, dijs factitijs & simulachris, Deo uiuo contempto, aras exemplo uicinorum pessimo construxit, litauitq; ac tum se tum liberos circa ignē summę impietatis argumento lustrauit. Ad emulationem, clarius ex hebræo uerti posset, ad iram. Vehementer irritauerunt eum, reddit Campensis. Eam ob rem

Audiuit Deus & spreuit, & ad nihilum redegit ualde Israël.

His, inquit, auditis indignatus est Deus, & sic Israël, populum illum tam charum & dilectum execratus, in uilissimam illum omnium conditionem, tanquam rem nihili prouere fecit. Spreuit igitur eum indignabundus,

Et repulit tabernaculum Sylo, tabernaculum suum ubi habitauit cum hominibus.

Paulatim ad effigiendam in terris Dei sedem, regnum ac sacerdotium, descen-

c dit Vates. Reprobata quidem Sylo ob peccata populi, in qua arca fuerat, & religio: abiecto quoque ex eo loco regno, in quo impiissimus regnavit Saul de tribu Beniamin, ac scelestus ille Hieroboam, qui peccare fecit Israel: tribum Iuda, e qua suum aeternum stabiliret regnum, nempe e David, ex quo Christus, occultissima elegit providentia. Hem rerum vicissitudines. Nunquid, clamat Deus in Hieremia, spelunca latronum facta est domus ista? Ite ad locum meum in Sylo, ubi habitavit nomen meum a principio, & videte quae fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. ac si diceret: Cavete ne id vobis contingat. Certè, inquit, faciam domui huic, in qua vos habetis fiduciam, sicut feci Sylo. Repulit igitur tabernaculum Sylo Deus, tabernaculum illud (quis id credat?) in quo ob sacra ritusque religiosos, usus est familiariter inter homines conuersari,

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.

Vocat hinc spiritus arcam, & tabernaculum, Israelitarum uirtutem, seu robur, & pulchritudinem, propterea quod nihil tum fortius in terris fuit, ac pulchrius religione illa, in qua diuinum illud erat numinis praesentis indicium propitiatorum, e quo coelestia dabantur responsa. Haec tamen omnia in hostium potestatem deuenere. Nam commisso praelio, in quo triginta millia peditum in exercitu Israel desiderata sunt, capta est arca. Tum quidem religiosissima mulier Phinees filij Heli uxor, audito quod capta esset arca, aedito prius partu, praedolore mortua est, sic de Sylo robore & pulchritudine ablata conquerens: Translata est gloria Dei ab Israel, quia capta est arca Dei. Et serio quidem translata fuit: nam in Sylo nunquam amplius relata est. Verum non diu, maxima cum ultione gentis illius quae illam ceperat, intra Palaestinarum Bethsamitarumque terminos diuagata, tandem in Gaba apud Aminadab ingenti cum triumpho ac pompa collocatur. Interim uero in ipso tumultu bellico, in quo capta fuit pulchritudo Israel,

D *Conclufit in gladio populum suum, & hereditatem suam spreuit.*
Iuuenes eorum comedit ignis, & uirgines eorum non sunt lamentatae.
Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & uiduae eorum non plorabantur.

Vide durissimum illius belli exitum, in quo omnes Israelitae penè ad unum tum igne, tum ferro, occubuere. Atque optimo quidem, mea sententia, usus est uocabulo interpres, conclusit, quod illos ita arcè telis hostium circumuentos fuisse intelligas, ut nulla esset euadendi uia. Tam communis, inquit, illa fuit calamitas, ut uel ipsae tenerae uirgines & innuptae perierint indefletae. quis eas fleret, cum omnes omnino uiri aut capti essent, aut obruncati? Contra latinum loquendi usum, non sunt lamentatae, uertit interpres in passiuam significationem. Aptius diuus Hieronymus: Virgines eorum nemo luxit. non mirum, quoniam uiri omnes simul & mulieres interierant. Nisi malis secundum literam Felicis interpretari, qui sic transulit: Virgines eorum non nupserunt: seu, non fuerunt laudatae. ut ex hoc intelligamus, omnem tunc abfuisse laetitiam, atque canendi occasionem. Quid sacerdotes? nonne & ipsi una cum caeteris occisi sunt? Duo, inquit, filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees. Quid pater? nonne cum audisset arcam captam esse, e sella cecidit, & fractis ceruicibus mortuus est? Proinde nec uiduae illorum superstites uixere, quae mortem coniugum de more flerent. qui uirorum mortem lamentarentur, quae simul cum maritis uiuendi finem fecerant? Plorabant, seu plorauerunt, uertunt interpretes. At iam deferuescente Dei ira, qui nullo unquam irrationabili commouetur affectu, suum miseratus est populum,

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a uino.

Suo more Vates rem feriam metaphoris explicat. Cum suis quippe Deus, & crebro, & anxie rogatus non subuenit, profundissimo detineri somno uidetur: cum uero lata ope succurrit, quasi illum e somno excitari opinamur. Quocirca haud paruo accepto incommodo in primo belli cum Philistaeis congressu, eo tempore, quoeducta est arca in castra, clamauerunt Hebraei: Quare percussit nos dominus

dominus hodie coram Philistim? quasi dicat, Cur dormit dominus? cur suis non subuenit? Verum postea, capta arca, occisique Israelitarum exercitu, atque exusta Sylo una cum habitatoribus, cessauit Deus ab internecione, sed iram in hostes uertens, quasi e somno expergefactus, ac suamet corroboratus uirtute, ut solent homines hauitu uini optimi corroborari (non crapulatus, sed uociferans, aut exultans a uino, uertunt Hebraei) grauissimo illos uulnere afflixit.

Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis,

Quod fuerit ulcus illud, quo, praeter murium copiam, qui totam deuastarunt regionem, affecti sunt uiri Azotij a paruo usque ad maiorem, e morbi remedio, ac uoto, non ignorari potest. Inierunt, inquit, consilium Gethaei, & fecerunt sibi sedes pelliceas: posteaque a diuinatoribus admoniti, anos aureos & mures conflantes, uotum Deo Israel nuncupauerunt. Podice quidem in dies magis computrescente, nulla illis erat quies. quod sanè ultionis genus, utpote in occultiore obsecnatioreque parte corporis defauiens, opprobrium sempiterno fuit illis, eritque perpetuo. Tamen enim diuina nonnunquam providentia nefarios moueat homines, atque in suorum exercitationem ac multam exuscitet, eos tamen haudquam inultos sinit, ut hinc uidere licet in Azotijs Israelitarum hostibus, quorum fauitia Dei penè abolita fuit religio. Caeterum ipsi suo tumore dignas luerunt poenas, infames nimirum, & opprobriosas. Hac igitur ratione, atque occultissimo Dei consilio, uterque correctus est populus, ipseque merito antiquam spreuit sedem in Sylo.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephrem non elegit, sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit.

Mirum si alicui nostram assignamus rei electionem, praeterquam Dei dilectioni. Electio quidem illa, qua suos sibi ab aeterno copulauit Deus, in illius amore sita est, ab eoque proficiscit. unde non mirum id esse debet, si reiecto posthabitoque Sylo, in domum Aminadab introducta fuit Ecclesia. Quod autem abiecerit Ioseph, diuus sic sentit Hieronymus: Non ad hoc, inquit, repulit Deus tribum Ioseph uel Ephraim, ut in aeternum sperneret: sed noluit de ea suscipere carnem, eligens potius tribum Iuda, de qua beata Maria procederet, ex qua nasceretur ipse: ut dilectionis suae montem, id est, Ecclesiam, eleuaret. sic diuus ille. Cur uero illa atque altera reiecta tribu, tribum Iuda elegerit: nos stultos & superbos, qui tam obstusam, neque angelicis spiritibus omnino cognitam rem, indagare posse confidimus. Elegit enim, quoniam dilexit. qua uero ratione aut causa illam dilexerit, si interrogor, audacter dicam, Nescio. Licet mihi centies, hic ultroneum Dei motum, ille praenotione impingant, itidem nescio. Tu quis es, qui interroges Deum? Quod porro Roboam de tribu Ephraim usurpauerit sibi regnum super decem tribus, affectaueritque illud Iuda, id Dei absque electione factum fuit. Sed ille, ut uir erat ambitiosissimus & impius, decretum penè Dei infringere adnixus est. Montem itaque Sion, in quo sua firmaretur religio sanctitate insignis, inter alios elegit montes.

Et edificauit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundauit in secula.

En alia similitudo. Unicornis enim, siue monoceros, animal nullius cedens potentiae, inuicta prope modum est fortitudine: cuius cornu nobilissimum omnium est, utpote immensum, & medicamentarium. Ita igitur in Sion monte excellentissimum, unicumque, & omnium pulcherrimum ac robustissimum sui cultus templum, quod hic sanctificium, noua uoce, ob insignem ritum & ceremoniarum sanctitatem & candorem appellat Vates, sibi Deum aedificaturum asserit, cornu nimirum monocerotis persimile, quod inter caetera cornua magis robustum sit, & formosum. In Hebraeo tamen nulla fit de unicornem mentio, sed sic transferunt: Et extruxit sicut excelsa sacrum eius, uelut terram, quam fundauit in aeternum. hoc est, quemadmodum extruunt coeli, ut interpretatur Felix: seu superbae atque excelsae regiae, & palatia, cuius fundamentum ut terra fuit, quae nunquam mouetur. Ea itaque mens est prophetae, ut sub

C typo templi in Sion ædificandi, pulcherrimā atque adeo æternā prædicet Eccle-
siæ formā. Cæterā neq; templum, neq; in qua erat templum, Hierusalem, æterna
fuit, quæ non semel unā cum templo diruta, uix loci nomē retinuit. Quare sic Pa-
raphraſtes: Extruxit similem altissimis regum palatijs ædem, maiestati suæ dica-
tam, quam stabilem esse uoluit, sicut terram, perpetuò.

Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium.

De post fœtantes accepit eum, pascere Iacob seruum suum, & Israël hereditatem suam.

Dilucidius ex Hebræo uertitur. Sic Felix: Ab insequendo effœtas abduxit il-
lum, ut pasceret Iacob populum suū. Diuus quoq; Hieron. sequentē fœtas, tran-
stulit. Solent enim pastores, ut Dauid fuit à puero, solentiori cura & studio fœtas
oues, quàm steriles, fouere et alere. Vult itaq; Vates diuinā extollere bonitatem,
quæ se ab humili uitæ genere, ut ferè sunt pastores, ad regium euexerit fastigium,
abiecta interim tribu Ephraim, quæ in Deum tumida regnū affectasset. Semel
enim Christus è piscatorio uocans lembo Apostolorū principem, sic illum allo-
quitur: Eris posthac piscator hominū. Ita ferè idem nunc de Dauide dici posset,
qui electus, ab ouiumq; pastione euocatus ob id fuit, ut deinceps homines, nem-
pe Dei plebem & hereditatem, quam hîc Iacob & Israël appellat, pasceret, deq;
illa curam sumeret. Putabas ne forsan tantū uirum ad regium sceptrum ascitum
fuisse, ut uenationibus tantummodo ac libidini intentus, canes & parasitos ale-
ret: scorta undecunq; emeret: nec ab ipsis quoq; turpissimis abstineret exoletis.
Heu mōres intolerandos. Nihil profectò dignius in terris inuenitur homine, ita
in his quæ Dei sunt, informato, quod oues Ecclesiæ per pascua Christi opima e-
ducere nouerit: alere insuper in feracibus doctrinæ pratis, uiuisq; ad aquare san-
cti spiritus undis, ac placidâ gratiarum riuulis abluere, fouere, immergere, & de-
mum ad aram diuini amoris iugulare. Eæ sunt quidem ueri pastoris partes. Neq;
illi, opinor, audiendi sunt, qui quorundam dominium quamuis cōmodum atq;
D utile detrectant, illud solummodo spectantes, quod hi qui rerum potiunt, in ob-
scura nati sint familia, quicq; interdum ab aratro ac scœnili ad primos gradus pro-
moti, illis qui in aulis alti sunt regijs antepositi sunt. Durissima certè res esse uide-
tur. Verū ad id quod sunt, figendus est animus: nō ad id, quod fuere. Quod si bo-
ni hi sunt, eaq; ratione subditorū curant cōmoda, qua suos curasse populos, in ul-
timo psalmi uersu de se tanq; de alio loquens, testatus est Vates, nihil in terris sa-
lubrius: quippe qui neq; in præteritæ uitæ statu, neq; in præsentî, quæ sit mundi
cōmoditas, ne summis quidem labijs degustarunt. Idcirco quicquid agunt, san-
ctum est, syncerū, & undecunq; iustū, humile, ac subditis cōmodum. Contrā ue-
rò suæ si pristinæ immemores sunt fortunæ, nihilq; in primis tam cupiūt & quæ-
runt, quàm ut regnent mediastini, si Deo placet, elegantissimi, bonosq; oppri-
mant, ac sæuè admodum imperent, quærantq; magis terrori esse subditis, quàm
uenerationi, nullam in terris luem tam exitialem mundo alio qui curis alijs infini-
tis atq; infortunijs obnoxio, contingere posse diffiniunt sancti Dei uiri. Verūm-
tu, ô, quem Dei religionis adurit zelus, uide qua arte, quæue ratione & prudenti-
tia, gubernandi sint homines.

Et pauit, inquit, eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Pro intellectibus, aptius ex græco, intelligentijs, uerti poterat. ut nihil aliud sit
populum in intelligentijs manuum nostrarum gubernare & educere, quàm quæ
gerenda sunt, ita instituere, ut à ratione prudentiaq; proficisci uideantur, non ab
animo dissipato, indocto, & temerario. Ideo ex Hebræo reddunt, Et in prudenti-
tia manuum eius minabit illos, more scilicet pastoris gregis amantissimi. Duo
igitur regi, aut modo alio ceteris imperanti, sunt ualde necessaria. Alterum, quod
hîc à spiritu uocari uideo synceritatem, seu innocentiam cordis, quæ præcipua
sedes est Dei. Ab hoc enim fonte illa tam rara, mundoq; insolita nascuntur bo-
na: Pax mutua, in promissis fides, ueritas, constantia, æquitas, amor non tam sui,
quàm subditi, Patientia insuper ac mens tandem in Deum, quicquid contingat,
translata.

A translata, quid mirū: nōne bona omnia in illo, qui puro est animo, inesse testatus
est Christus, cum ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt: hoc est,
mentis rationisq; intuitu Deum uidebunt. Idcirco quæcunq; cogitabunt, aut a-
gent, Deum esse necesse erit. quare Dei spiritus ductu & persuasione, non tumo-
remundano, atq; arrogantia, subiectis sibi hominibus imperabunt. Alterum ue-
rò est, quod in rebus agendis maximā uim habet: id prudentiā, ac iunctam cum
dignitate atq; existimatione autoritatē appellare libeat: ut nihil planè agat prin-
ceps, aut magistratus, quod non sapidum sit, integrum, graue, ac maiestatis ple-
num. Hanc partē ab intellectu fidei luce irradiato proficisci opinamur: ideo uer-
sum est ab interprete, in intellectibus seu intelligentijs. Sic egit sanè Dauid, sic
Christus: cuius uices hi gerunt in terris, qui alijs ritè præponuntur. Cui & laus sit
perennis, in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXXIX. Psalmus Asaph.

D *Eus uenerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posue-
runt Hierusalem in pomorum custodiam.*

Quæ diuus Hieronymus de hoc psalmo opinatur, nos iisdem pro psal-
mi argumento uti non grauabimur. Psalmus, inquit, iste uocem continet Prophe-
tæ, captiuitatem terrenæ Hierusalem deplorantis: quæ captiuitas non tantum ad
illam ciuitatem, quantū ad animā, quæ sæpe ciuitas scribitur, referenda est. hæc il-
le. Quo uero tempore illa tam dira calamitas acciderit, qua Dei templū pollutū
fuisse, sanctorūq; cadauera insepulta iacuisse querit Propheta, asserunt interpre-
tes, Antiocho regnante, quem radicem peccati nomināt, contigisse: sub cuius im-
perio sublatis sacris è templo, factaq; ingenti ciuium clade, effusus est sanguis, ut
in historia Maccabæorū legitur, per circuitū sanctificationis, & contaminauerūt
sanctificationem. Quæ sanè omnia à Vate præuisa, atq; hîc, ut uides, lachrymabili-
ter decantata, nescio quid altius adumbrarūt, & quæ quidem nostra quoq; ætate,
nisi prorsus plumbei sumus, uidere potuimus. Examinemus igitur quid sibi uult
spiritus, quid Vates, cum tam lamentabiliter questus est, dicens: Deus uenerunt
gentes in hereditatē tuā, polluerunt templū sanctū tuū, posuerunt Hierusalem in
pomorum custodiā. Hæc omnia profundissimo proferenda sunt singultu ab ani-
ma, quæ idcirco in terris unita est corpori, ut aut diuinā cernat augeri religionē,
aut excedat omnino de mundo. Cernit enim pristinam deferuisse fidem, algere
omnia, atq; his in locis, quibus olim propria ignis fuit sedes, nunc cuncta gelu ac
bruma cohorrescere. Vis ne clarius dicam? dicam profectò, etsi dicā mihi acerbā
impingat mundus. Pridem enim syncerior q; nunc est, fuit uiuendi ratio: tum di-
co, quando parua, aut nulla omnino erat inter Christianos ambitio, nullus pro-
prius amor, nulla discordia, nullus cupiditati locus, auaritiæ nullus, nullus libidi-
ni, obtræctioni, falsitati, nullus tandem Antiocho superbissimo, & tyrāno. Sen-
tis ne de quibus hîc gentibus loquitur spiritus: hæc quidem omnia tunc procul ab-
erant: nūc uerò uenerūt (de hæreticis hæc dicta esse, aut de colluue quorundam
ex sese progenitorū, qui religionis candorē ineptis morib. ac uite impuritate con-
taminant, alij asserant) uenerunt ne solum: sese, inquā, obtruserunt impudentis-
sime in hereditatē tuā, in Ecclesiā tuam, in ipsissimū sinum tuum, ô Christe. Ideo
polluerunt templū sanctū tuum, quæ sunt simpliciū animæ, inter quos tu miris in
effabilibusq; diuersariis religionis mysterijs: cuius uis ea est, ut simplici fidei con-
tenta testimonio, quicquid tumidū est atq; elatum, auerſetur. Posuerunt tandem
Hierusalem in pomorū custodiam. Ex græco melius, ut pomorū custodiam. So-
lent enim in pomarijs custodes tuguriola quædam paucis ex lapidibus, aut tabu-
latis, stipulis quoq; tumultuario magis opere, quàm arte struere: quibus tecti, ne
quis quid auferat, diligentissimè obseruant. Illa quidem ædium speciem præ se fe-
runt: attamen rebus omnibus uacua nihil omnino esse deprehendunt, præterquā
lapidum congeries, aut harundinum confusissimè congestarum cumulus. Sic
contigit Hierusalem in ampla illa Antiochi uastatione, desertæ penitus, nihilq;
Ccc 3

omnino præ se ferenti, præterquã formam inanem ciuitatis, atq; imaginem. Sic fuit olim nostra hæc Ecclesia, penè à tyrannis atq; hæreticis desolata, dirutaq; in his quæ elegantiori sunt forma. Parũ quippe fuisset uasa unã cum Antiocho templi uniuersa, altare aureũ, libatoria, phialas, mortariola aurea, & uelum, & coronas, & ornamenta gemmea abstulisse, corrasisseq; aurum, argentum, & uasa concupiscibilia, si pietas, si fides, si pax, si charitas suas in templis retinuissent sedes. Istiusmodi enim ablatis ornãmētis, nulla potest esse in Ecclesia forma & effigies, licet altis fulta columnis, uel ad sydera usq; sese bracteolis circumtecta aureis & gemmeis sustollat. Pomorũ custodiam, diuus Hieronymus transtulit, acruos lapidum. Idem Felix: qui suam explanans literam addidit, in solitudinem, seu desertam: quæ sanè interpretationes sensui, quem modò posui, mirè conueniunt. Sunt & qui sensum aliũ afferunt, nempe illius per similem, de quo sic Esaias: Relinquitur filia Sion (hæc est Hierusalem) umbraculum in uinea, & sicut tugurium in curario, nam transacto tempore cucumerum, aut peponum, relinquitur tugurium, tanquam res inutilis & nihil. Ea tum fuit species Hierusalem. Sed quid ultra actum est?

Posuerunt mortificia seruorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erant qui sepeliret.

Penè hîc dixi, crudelius nobiscum actum esse, atq; agi. Quod flumen iam est, ac torrens, quem in afflictâ hac nostra (si nostra tamen est) Europa, sanguine Christianorũ exundasse non uidimus? & eo quidem sicis telisq; Christianorum effuso? Quocirca factus est plañtus magnus in Israël, & ingemuerunt principes & seniores: iuuenes & uirgines infirmatæ sunt, & speciositas mulierum immutata est. quid? ipsa sanctificatio eius desolata est sicut solitudo. Vidisti? ne unquã tantum spectaculum? Obiecerunt insuper cadauera seruorum tuorum auibus deuoranda: carnes, inquam, sanctorum tuorum inhumatæ datæ sunt bestijs terræ. Quid crudelius unquam agi potuisset? Tanta itaque tum fuit humani sanguinis effusio, utriusq; ex eo, aut amnes potius, per totum urbis ambitum diffuissent. Et sic sanè uastata est pulcherrimæ ciuitatis facies ac uenustas, adeoq; excisa, ut ne quidem uestigiones, qui mortuorũ corpora, uel præmij in gentibus inuitati, sepelirent, inuenirentur: adeo metu atque horrore plena erant omnia. Sed illud forsã acerbius, quod

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

Res sanè crudelior est, quàm ut exprimi possit, quempiam cernere calamitosum derideri. Quod certè inter homines bona animi perlanguescant, penèq; interierint & pax & charitas, mirari quidem possumus & dolere, & ferre ut cunq; simul ut rebus omnibus datum est, ut senescant aliquando. Verum ultra hæc ab infidelibus atq; domesticis hostibus derisioni haberi & fabulæ, quis tam audax est, qui id toleret uiuus? Quousq; igitur acerbissima hæc durabit inquietudo?

Vsq; quo domine irasceris in finem? accendetur uelut ignis zelus tuus?

Erit ne, inquit, tua hæc in nos ira perpetua? excandescet ne semper instar ignis, tuus huiuscemodi zelus? furor? excandescantia? Atqui uides quomodo istam Dei ultionem zelum appellet Vates: nomen nimirum quod sibi olim, cum suam sanciret legem, non grauatè aptauit. Ego, ait, Deus zelator sum, ignis consumens. Ducta hæc uidetur metaphora ab illis, qui uxori nimirum sunt, quod quàm ardentem se habeat Deus affectu atq; amore erga animas, facile aduertamus, discimusq; integram illi pro tam flagrantis zeli compensatione pudicitiam referre. Ita zelum diffiniunt scripturæ, ut tra sit, quæ ex nimio amore proficiscatur: ueluti cum parentes ob aliquam offensionem liberis succensent: non quod eis malè uelint, sed eo ipso ostendunt, se erga eos amantiori esse animo. Ita uxorum amantissimi agere solent mariti: modò zelotypia illa prudens sit, & temperata, & quæ uiros non tam dirè affligat, ut exangues reddat, aut ad innocuam plerunq; uxoris occisionem

occisionem pertrahat. Istud enim uitium non zelus uocari debet, sed amentia & furor. Ut uis igitur tua in nos æquissima sit iræ motio, ô altissime, nobis potius, qui hæreditas tua sumus, qui templum, qui ciuitas, qui habitatio, qui serui, qui sancti demum tui abs te sanctificati nuncupamur, illæsis, à plagisq; istiusmodi acerbissimis intactis,

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

Haud in nos, qui te non solum nouimus, uerumetiam hanc à te nobis datam cognitionem, fide, sacrisq; ritibus attestamur. In gentes illas impias excandescite potius,

Et in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt,

Sed Belial magis: aut suis in expeditionibus, itineribus quoq; ac, ne quid inauspicatò agant, in negocijs omnibus uel sacris, uel prophanis, & magos et astrologos. Aliàs diximus, inuocare nomen Dei in scripturis, pro cultu & adoratione Dei accipi: neq; enim ritè quempiam inuocare quis potest, à quo salutem non expectet. Vnde legimus, quod Enos filius Seth, cœpit inuocare nomen domini: hoc est, ab illo cœptus fuit Dei cultus manifestior. Quantum ex animo consideranda hîc esset, simul & timenda, dira hæc Vatis imprecatio nostris regulis & magistratibus, qui deuorant Dei plebem sicut escam panis: uel ut hîc dicitur,

Qui comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Maximam quorundam ostendere uolens truculentiam, eos dicit comedisse Iacob (id nomen ex more scripturæ bonis omnibus conuenit) & locum eius desolauisse. Hæc sanè de Antiocho, cuius hîc fabula agitur, uerissimè dici nota est historia: nota & cæterorum, quibus summo semper odio fuit Christiana religio. Verum illud magis flebile & dolendum, quod ista, forsã & duriora, à Christianis regibus, & minutissimis quoq; magistratibus atq; urbium præfectis, sæuissimè dimanasse cernimus. Vix enim primo dato nouo regi aut principi sceptro, illud primũ ingerit documentũ, ut populos sibi subditos laceret, emungatq; usq; ad sanguinẽ. Ex qua sequitã sit, ut etiã integre regiones incolis uacua reddantur. Exelis enim ciuib. & cõsumptis, desertæ fiunt ciuitates, & regna. Illud tamen exploratissimũ, ob populorũ scelera, ut decreuit Deus, regnare hypocritas, & tyrannos. quod sanè non latuit Vatem: quare quanto ualuit clamore subintulit:

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, citò anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis.

Nullò quidem maiori impulsu ad plenã nostri cognitionem arctamur, quàm cum affligimur. Vix enim absq; ærumnis & cruce, an homines simus coniectare possumus. Puncti uerò, quæ pars in nobis est, quæ exploratissima non appareat: Sed illud occultum omnino, præteritorum ne reatuũ multam inferri causa, an præsentium: an parentum potius, an illorum quoq; quibus cum uiuimus, culpa omnia hæc obscura. Quod si interdum filios pro parentum delictis puniri cernimus, non id propterea factum putemus, quod quis ob ea, quæ non peccauit, puniri debeat: sed illud magis, quàm inuisa sit Deo prauitas, quam inultam ne serò quidem unquam sinat. Non absq; causa hæc dicta sint, propter eos, inter quos est Aben Ezra, qui sic legunt hunc uersum: Ne memor sis prauitatum antiquorum. Quoquo modo legas, illud perspicuum, nos pro nostris lapsibus, siue antiqui hi sint, siue recentes, pœnas luere. Verum quia nemo est tam exactè purgatus, quin de præteritis sibi admodum timere debeat, hîc una de regulis spiritus infertur. Noli, inquit, meminisse retrò nostrorum peccatorum: ea dilue remitteq; ac si nunquam extitissent, tege. Citò, citò, inquam, tuæ nos, anteaquã in peccatis moriamur, qui in peccatis nati sumus, præueniant miseratões: uehementer enim attenuati sumus. Ideo

Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui Domine libera nos.

Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Vides quàm non remissè suas effundat lachrymas, cor mœrens? Deus saluta-

ris, ut saepe annotauimus, perinde est, ac si uertisset, Deus autor salutis nostrae. Quid postea sit, propter gloriam nominis tui, sic explicat Paraphraustes: Non tantum, inquit, habita ratione nostrum, quam magnifici & maiestatis plenissimi nominis tui, libera nos à malis in quibus uersamur, remitteque peccata, non quia meruimus, sed ob id potissimum, quò tuum, qui sic gratis iustificas impium, sanctissimum extollatur nomen.

Ne forte dicant in gentibus, Vbi est Deus eorum? & innotescat in nationibus coram oculis nostris ultio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

Ecce querelarum summa, & finis illorum, quibus mitior solet esse mors, quam diuinum uidere calcari honorè & religionè, ne scilicet malè audiant in Dei contumeliam à gentibus. Gentes hinc Vates non tantum uocat barbaros & infideles, quantum turpis uitae Christianos, atque illos quidem, qui in fortunae gremio ociantes, quicquid simplicitatis in doctrina inest spiritus, fastidiunt, ridentque profuse, si ea nos in Deum fide armatos cernunt, qua obiecti illorum minas atque oppressiones tanti facere dicimus, rectè praestamus, quanti muscam Elephas, aut si quis est in terris Polyphemus, aut Cacus. Sed illa est totius timoris nostri ratio, ne tuum sanctum nomen derisioni habeatur: audiamusque ab illis, qui te oderunt, ubi est Deus eorum, de cuius fiducia tam crebro gloriari consueuerunt? Sileant, sileant impudentissimi blaterones, quiescantque si sapiunt. Tu interim fac, mi Deus, ut sumptis de illis poenis, nobisque, ut maior fiat eorum calamitas & afflictio, cernentibus, palam fiat animaduersio, atque ultio sanguinis seruorum tuorum, qui tam indignè effusus est.

Intrent in conspectu tuo gemitus compeditorum, secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.

Hoc est, illos, qui ceteris interfectis, adhuc residui sunt, à morte uindicta. Pene netret, inquit Campensis, in conspectum tuum gemitus eorum, qui in carcere tenentur captiui: magnitudine potentiae brachij tui in uita conserua eos, qui morti destinantur ab hostibus. Magna profectò tum fuit persequutio illa Graecorum. Tunc sanè (horrendum) tota urbs uisa est una cum ciuibus funditus excindi. Ideo non sine maximo animi dolore precant Vates, eos saltem qui exterminio illi crudelissimo superuicturi essent, seruari in uita. Videor hinc mihi certè uidere humanum genus sub daemone tyrannide afflictum, & usque ad desperationem pressum, misereque peccatorum catenis innodatum, sempiterno mortis horrore destinari. Verum quid Christus interim? quid pastor gregis sui amantissimus? postquam enim suo frustrata est sine mors, ille zelantissimus suarum ouium custos, immortalis cum patre factus, sic eum alloquitur: Mi pater, intret in conspectum tuum gemitus compeditorum, qui nexibus planè indissolubilibus peccati ac mortis, deuincti sunt. Iam fat sit tot ciues ab hostibus truculentissimè necatos, una cum suis ad tetram inferorum noctem descendisse. Cesset iam manus tua, imò, quod tuum aeternum est consiliu, illos qui iam morti propiores sunt quam uitae, ad te trahe, transmutaque in aliud uitae genus, quae ea est, quae infinitis obiecta aerumnis & periculis, mors uerius quam uita dici posset. Hi sunt, mi lector, etiamnum affectus in Christo, de quo sic Paulus: Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etià interpellat pro nobis, quasi dicat: Cum ipse Christus Dei filius pro nobis mortuus sit, & surrexerit, sedeatque ad patris dexteram aduocatus noster & precator, mirum uideri posset, si alius quispiam eos, quos tanto fauore & charitate dignatur Christus, auderet condemnare. Filios mortificatorum, alij reddunt filios punitorum. Sed mens ea est Vatis, ut illos qui morti destinati sunt, Deo commendet: hos filios mortis appellant Hebraei. Et quod nos legimus, posside: illi habent dissolue, seu remitte: ut sit sensus, Dissolue illos qui morti destinati sunt.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi Domine.

Clarius ex hebreo, sic ex illis quidam: His autè inter quos uersamur, in sinum redde contumeliam, qua te affecerunt, septupliciter, hoc est, abundantissimè redde: septenarius quippe numerus indefinitam praese fert copiam Hebraeis. Percutiam uos septies, inquit Deus in Leuitico, propter peccata uestra. Vide an forsan huiusce tropi genere usus sit Deus, cum ait septuplum puniendum illum, qui occidisset Cain. Multiplicitatis igitur, perfectionis, uniuersitatis quoque symbolum est numerus istiusmodi, idcirco quieti consecratur. Sensus itaque is esto: Retributione omnino saeva atque ampla affice uicinos nostros, nempe illos, quibus cum uelimus nolimus, uiuere cogimur: in sinumque illorum reijce quicquid opprobrij moliti sunt in te. Sinus pro interiori animae parte sumi potest. Cor itaque illorum tanquam spiculum traiciat, quod tuam in contumeliam machinantur improbi: sic illis fiat, postquam sic uolunt: nam irritauerunt te domine.

Nos autem populus tuus, & oves pascuae tuae confitebimur tibi in seculum, in generatione & generationem annuntiabimus laudem tuam.

Gratissimi haec animi sunt uerba, quae sic à Paraphraسته elegantissimè exprimentur: Nos interim populus, & grex, cuius tu prouinciam pascendi sumere dignatus es, referemus tibi accepta omnia nostra perpetuo generationibus cunctis, & literis mandabimus, quam uerè dignus es, qui lauderis ab omnibus. Qui semper laudabilis es in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXXX. Vincenti erga lilia testimonij, Psal. Asaph.

Viregis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, qui sedes super Cherubin appare.

De lilijs nonnulla in psalmo, cuius initium est, Eructauit cor meum, sunt dicta. Quanquam & illud afferre possumus, lilia hinc testimonij puras esse mentes in Deum, quae coelestis in terris sunt testes ueritatis, quia testimonium Dei habent in se, atque haec quidem sunt, quae se oves Dei appellant, tenerè nimirum in pascuis amoris enutritas. Psalmi argumentum ferè idem est cum superiori. Magnam profectò sanctissimi Vatis fiduciam in ipso statim exordio deprehendere mihi uideor, cum Dei amicos ab ipso pasci Deo, tanquam oves à pastore, praedicat. Quid dulcius audiri posset? quid suauius? Itaque siue, regis, legere libeat cum nostro interprete, siue cum Hebraeis, pascis, miram diuinæ bonitatis olet suauitatem. Ait igitur: Qui regis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, qui sedes super Cherubin appare. Is unus Hebraeis est uersus: & est maximè stuporis in anima Deo plena, argumentum atque exclamatio. O pastor, inquit, o qui non segnior nos cura ac studio in aridissima uite huius solitudine tanquam oves, ne inedia periclitemur, alere consuefcis, ut quondam suum aluit in Aegypto una cum tota illius familia parentè, fame uictusque penuria laborantè Ioseph, ausculta quae dicturus sum. Tu, inquam, qui Cherubin sessor es uelocissimus, effulge, nobisque qui in tenebris caecutimus, conspicuus appare. Rem certè mirabilè, si quis ex illis, quae tum acta sunt in Ioseph uita, quanta semper fuerit Dei erga suos uigilantia atque amor, considerat: quomodo scilicet eum dominus adhuc puerum, mansuetum sanè, nihilque, uti tenera solet ouicula, quaecumque mala inferrent fratres, recusantem, deduxerit, seruaueritque illæsum in puteo, in carcere, & quod admirabilius uideri posset, ab effraenata dominae libidine. O certè inenarrabile diuinæ charitatis erga suos exemplum. Non potuit quidem adeo in purissimè ferocire iuuenè fratrum liuor, non carcer, non impudentissima mulier, non mundus ipse tandem uniuersus, quin rex quodammodo totius euaderet Aegypti. Vides ne Christum omnium innocentissimè, post plagas, post iniurias, post acerbissimas in tota ferè uita contumelias & persequutiones, crucem tandem ascendisse, in qua tanquam in regali sede, cruento coronatus diademate, non iam Aegypti duntaxat, sed orbis omnino uniuersi regnum adeptus est? Ceterum fama erat, ac certus rumor, Dei praesentiam super arcam foederis inter duos Cherubin, unde diuina dabantur responsa, residere. Erantque omnes filij Israël per gyrum tabernaculi, in quo erat arca, sic à

c Deo distincti. Ab Oriente suis cum castris erat, Iuda, Isacar, & Zabulon. A Meridie, Ruben, Simeon, & Gad: & hi omnes præibant cum proficiscerentur. Ab Aquilone arcam comitabatur, Dan, Asser, Nephthalim. Ab Occidente, Ephraim, Manasse, Benjamin, qui sequebantur. Ergo ante Ephraim, qui adiunctis copijs cum Manasse ac Benjamin succedebat in itinere, ferebatur arca. Idcirco addidit Vates:

Coram Ephraim, Benjamin & Manasse, excita potentiam tuam, & veni, ut saluos facias nos.

Doctissimus fuit in lege David, ideo mirabili rerum illarum ac rituum allusione rem narrat mysterijs plenissimam. Mirum quam uariè se torqueant expositores in disquirenda ratione, cur tres has tribus solummodo nominet Vates, omisis ceteris. Præter id quidem, quod Dei præsentia ad propitiatorium accedere rogatur (quoties enim Deus ante tres illas tribus, quæ pone arcam sequebantur, apparerebat, tunc se omnibus præsentem, utpote ad propitiatorium propemodum uisibiliter reuersum, exhibebat) ea quoque Vatis est mens, huc Christum, cuius typus fuit Ioseph, à quo eæ tres descenderunt tribus, in medium adduci. Interim uero uult excellentiam iuuenis considerari, qui seorsim à cæteris positus, monumentisque hæc æternis insertus, quantæ fuerit autoritatis non ignoret à posteris, cum ob plurimum potissimum, quod in tanta omnium egestate, prouidentia Dei admirabili totum genus Iacob educauerit. Altius hinc rursus res mihi esset, nisi aliud agerem, peruestiganda. Penè fateor, ab his, quæ in hoc mihi psalmo disquirenda occurrunt, obruor. Viderat enim Vates Deum sua in maiestate residentem super Cherubin, quam scientiæ plenitudinem interpretantur, æterna illa sua substantia eo uitæ genere uiuere, quo in se manens uitæ omnis autor est, atque inexhaustum creaturarum omnium exordium. Quis itaque intellectus? quæ mens? quæ cogitatio hominis rem tam obstrusam, inaccessamque, ac ipsis beatis animis incognitam, uel mediocriter quidem comprehendere unquam potuisset? Mirari utique poterant homines, intelligere uero minime. Quocirca clamantem huc introducit sponsam, sponsi amore perlanguescentem. O tu qui in plenissima scientiæ cognitione te continens requiescis, stupendissimumque in modum in te manens, excelsus nimium uideris, deposita, ut sic dicam, parum per tua illa maiestate infinita, incomprehensibili, humanis inaccessa ingenijs, occulta, caliginosa, imò super omne lumen lucidissima, huic te mundo uisendum præbe, ferque opem, ac demum, qui nostra ob scelera iandudum delituisti, appare: excita potentiam tuam illam, quam tum Aegyptij, tum filij Iacob, dissimili tamen ratione, experti sunt, & ueni, ut pridem pollicitus es, quod nos afflictos, planeque à dæmonum, prauorumque hominum tyrannide oppressos eximas, ut quondam à terris illis Aegyptiorum undis, plagisque letalibus tuum exemisti populum.

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus.

Tu qui Deus ille es, qui quiduis etiam potes, nostra à te auersa corda ad te conuerte, in te dirige, per te ad te redeant, quæ à te absque te diuisa sunt, & remotissima. Quid? ostende faciem tuam hilarem, da fauorem, dic ut redeat tranquillitas: quid tandem differis? Tuam exhibe mundo potentiam, & salui statim erimus. Solo enim & eo quidem minimo tui felicissimi uultus intuitu, ipsa reuiuiscit mors. Hæc

Domine Deus virtutum quousque irasceris super orationem serui tui?

Populi tui, legunt Hebræi. Item illud, Quousque irasceris, efficacior est illis ostendit uim ac sensum. Unde nonnulli, quousque fumabis, uertunt. Solet enim supra modum iratis fumus quodammodo è naribus exire. Vult spiritus intelligi, summam in Deo fuisse ac iustam ob mortalium scelera indignationem. Totus enim huiusmodi scaturit affectibus David, qui passim ignem atque animi ardorem demonstrant. Domine, inquit, Deus, cui omnes quamuis potentissimi parent exercitus, cuique subsunt omnia, quousque tandem excandesces? nec admittes precationem populi tui, nempe miseri & oppressi?

Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura.

Cibabis eos, ex Hebræo legunt, quod eos, ad populum referre libeat. Item dictio in mensura, copiosorem habet sensum Hebræis. capacem scilicet mensuram significat.

significat, quare sic Fel. Fecisti illos bibere lachrymas in maxima mensura. Nihil certe flebilius his uocibus audiri posset. Voluit enim Vates dicere, tantum præ dolore effusum esse lachrymarum, ut pro cibo ac potu, illis amarissimæ atque adeo continue extiterint lachrymæ. Unde alio in psalmo sic sursum aperit dolorem: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Quid nisi, mi Deus, etiam usque ad amissionem oculorum fleam? Quandoquidem

Posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Alio in loco sic suam cum Deo discutit calamitatem: Facti sumus opprobrium uicinis nostris, subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt. Idem ferme Paulus: Spectaculum, inquit, facti sumus mundo, & angelis, & hominibus, nos stulti propter Christum. En totius subsannationis eorum origo, qui pie uiuere uolunt in Christo. Quid non contumeliarum patitur Dei seruus? is dico, qui (non illos omnes Dei esse seruos iudico, qui serui Dei uulgo appellantur) quæcumque agit aut cogitat, eò dirigit, ut malit mori, quam quicquam cogitare aut agere, quod sursum non referat dominum. Exposuisti nos, inquit, uicinarum nostrorum male-dicentiarum, qui & nostri ofores cum sint, de nostris ridet malis. Quapropter tu

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Repetit uersum quasi intercalari, quæ superius dixit. Videor enim hinc mihi uidere infelicem Adam conscientia perpetrati sceleris, tanquam à furis actus, per Paradisi campos diuagantem, fugientemque à facie Domini, nec minus interim cogitantem, quam ut Deum per poenitentiam quæreret. Censes ne fugitium seruum dixisse, Deus conuerte me, & ostende faciem tuam & saluus ero? Quæsiuit ne ueniam qui abscondit se, ut inquit Moses, & uxor eius à facie domini in medio ligni Paradisi? Verum ille, qui in Cherubin residet, quid à se suum posset figmentum, probè nouerat. Proinde non longiorem Adæ expectans fugam, eum statim ad se conuertens inquit: Adam ubi es? Quid (uetustiora prætermittimus) intuitus ille igneus, quo Petrus tanquam iaculo transfuerberatus, ab atrioque illo nefandorum hominum quamprimum egressus, fleuit amarè? Quid Iudas? num illi defuit pastoris clementia? Non defuit quidem, alio qui quid sibi crebræ illæ, & secretæ, ne rescirent ceteri, in conuiuio illo extremo, admonitiones uoluerunt? Quid panis intinctus in paropside? Verum durissima ille durior silice in concepto perseverans facinore, sese foras abripuit. En fuga à domino. En quod nostra nos aliquando auaritia & liuor impellit, quibus sanè tanquam molestissimis exagitatibus cæstris Iudas, pientissimum prodidit dominum: quo scelere admissio, spe tamen ueniam amissa, laqueo se suspendit. Hos equidem uarios, mi lector, considerans diuina uocationis effectus, deterreor penitus, cohorrescoque, illud amarissimo uersans animo, an frustra ego miser à clementissimo toties uocatus sim patre. Video quidem Petrum ad unum Christi nutum, mollem factum, atque uocationi citissimum prebuisse assensum: Iudam uero, nedum aspectu, sed uerbis, ac, quæ durum commouissent scopulum, admonitionibus inuitatum induruisse. Obruo hinc penitus & confundor. Quam mihi sanè serio, atque ex animo clamandum proinde est, dicque nocturne ingeminandum: Deus (contremisco hinc primum, nec quæ sequuntur proferre audeo) Deus, inquam, noster (iam audeo & cætera, postquam noster factus est Deus) conuerte nos, aspectumque illum iucundum, quo à te auersus conuersus est Petrus, in nobis fige, & sic salui erimus. Poteris ne, o clementissime, te inuocantes, te querentes, te, quæcumque accidant, tanquam refugij aram amplexantes deserere? auersari? tuo à conspectu abigere? O moriar, si id mihi unquam persuasi. Illud non me præterit (quod cum cogito, maximam in te esse uim clementiæ, & in transfugas quoque dilectionis affectum, uideo) quod d

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.

Dux iteris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram.

Operuit montes umbra eius, & arbuta eius Cedros Dei.

Extendit palmites suos usque ad mare, & usque ad flumen propaginem eius.

C Nulli dubium, de uinea illa dici, de qua sic asserit Esaias: Vineam domini exeret tuum, domus Israël est, & uiri Iuda germen delectabile eius. Mens quippe fuit in Deo æterna, uitem aliquando sibi dilectam plantare in terra Canaan: & eam quidem è Iudæorum furculis, & malleolis. Verum hi à dumosa Aegypti tellure, ubi permultos iam antea annos plantati fuerant, radicibus extirpandi erant: quod quidem potentissima Dei manu actum fuit. Inde igitur euulsi, transplantatiq; in terra illa feraci, eiectis Cananæ plantis, in immensum creuerunt. Et sic operosa (ut sic dicā) agricolæ industria erecta est uinea, munitaq; præsidij, utpote in cuius medio edificata erat turris ac torcular. Itaq; læta adeo pampinis lasciuire cepit, ut totam, ut hinc canit Vates, repleuerit terram, felices usq; ad mediterraneum mare flumenq; Euphratem extendens palmites, quod Dauid tempore contigit, se nouimus. Nihil non egit Deus, quò sua tandem fructus, uinitoris nimirum finem, emitteret dilecta: sed frustra conatus est: nam diutius expectata, quod ipse apud Esaiam querit, ut faceret uuas, fecit labruscas. Cuiusmodi uero eae fuerint uuae, quas solers expectauit uinitor, ipse idem suum deperisse laborem & impensam querens, sic inquit: Expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Tota hinc Ecclesiæ descripta est imago: si quidem excisa Iudæorum natione gens subintravit ordine planè diuerso. Namq; tunc eiectis gentibus intrusus est Iudæus: nunc uero, euulsa Iudæorum stirpe, ascitæ sunt gentes, qui sumus nos, qui ex immundis suis facti sumus filij Dei uiuentis. Verum ad ueterem illam uitem reuertentes, perspicacioribus sinamus hæc inquirenda ingenij, quibus facillè compertum erit uerba illa, Plantaui radicem eius & impleuit terram, nequaquam intelligi posse de Iudæorū dominio, quod impleuerit terram, sed de Christi regno, qui rex est uniuersorū. Quod porro, ut hinc dicitur, illud Dauidis tempore suos extenderit terminos, quos palmites metaphoricè nominat, usq; ad mare Indicum atq; Euphratem, deuictis Moabitibus, perspicuum est: quod **D** uero totum occupauerit terræ ambitum, nemo unquam uel mediocriter eruditus asserere poterit. Iam illud, dux itineris fuisti in conspectu eius, de fauore illis exhibitio in igne & nube in deserto, minimè intelligi oportet, sed de gentibus tanquam spinis è terra illa, in qua transplantandi erant uineæ furculi, succisis. quare sic Paraphraustes: Repurgasti diligenter ruderibus eiectis superficiem eius. Alius ex hebræo: Scrobem præparasti ei. Et ut res euidentior fiat, uide quid de cœlesti dicat uinitori Moses in Deuteronomio: Ipse consumet, inquit, nationes has in conspectu tuo paulatim, atq; per partes. Cæterum uineæ magnitudinem atq; excellentiam exprimere cupiens, illam, in metaphora perseverans, montes umbra texisse dicit, ac cedros Dei, nempe altas & conspicuas, inumbrasse. Idioma est scripturæ, ut quod egregium est, id Dei esse asserat. unde alio in psalmo hunc seruat morem Vates dicens: Iustitia tua sicut montes Dei, hoc est, montes altissimi. Qui uero fuerint, sintq; in presentia montes istiusmodi, ac cedri, quæ à spiritus refrigerio obnubilantur, tegunturq; in Dei Ecclesia, nouit Christus, nouit eius mater à sancto obumbrata spiritu, nouit & uisio illa discipulorum, quando nubes lucida obumbravit eos. Cætera modò dicant alij, nos enim à cōmentariorū lege non discendentes, ea omnia, quæ à litera nimium diuagari uidentur, perstringimus, eo interim contenti sensu, quem diuus affert Hieronymus in hunc locum. Licet, inquit, uinea synagogam figurauerit, ad Ecclesiam tamē referenda sunt, quæ à tenebris seculi ad cœlestem dignitatem, eiectis uitiorum gentibus, fide fauente translata est. Verum ò domine,

*Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur eam?
Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.*

Ne quis hinc de singulari sibi aliqua bellua philosophandum esse existimet, Hebræis est, fera agri: quo quidem nomine, ut inquit Felix, omne genus animalis syluestris nuncupat. Vnde sic Paraphraustes: Et feræ omnis generis, quæ in agris degunt, depascent eam. Diuus item Hieronymus idem fermè. Id quidem actum fuit,

fuit, cum destituti à Deo Iudæi ob scelera, omnibus ferè orbis gentibus diripiendi traditi fuere. Ecquæ unquā res in agris tam latè deuastari uisa est, quàm uinea à custodibus uuarum maximè tempore derelicta? Ita nimirum Iudæis contigit ingratis. Ita & modò quotidianis, infelicissimis tamen, intuemur exemplis, quàm scèdè, quàm miserabiliter, quàm absq; penè resipiscentiæ spe, in omne genus facinorum hi, qui sua se sponte à Dei subtrahunt tutela, præcipitantur. Porro apris syluestris nominatim mentionem facit, quoniam hæc bellua inter cæteras, uineis magis infesta est. Idem de feris agri dicendum. Cæterum uineæ custodiam, Dei scilicet fauorem, maceriem, seu sepem, ut uertunt Hebræi, appellat Vates, quam hinc dirutam queritur. Ostendam, inquit dominus, uobis quid ego faciam uineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in direptionem. Diruam maceriem eius, & erit in conculcationem. Vide quomodo anima deserta à Deo rerum omnium propemodum iniurijs fiat obnoxia, cum apris, cæterisq; uel nemorum, uel camporum feris, uitijs sanè, ac tum publicis tum priuatis demolienda traditur tyrannis. Veruntamen una adhuc extat salutis ratio, placatum numen, Quare ut id quamprimum fiat,

Deus virtutum conuertere, respice de cælo, & uide, & uisita uineam istam.

Vineam istam, cum indignatione simul & dolore legendum est: ac si diceret, uineam istam meritò à te derelictam, luxuriantemq; inuise aliquando ò Deus potentium potentissime. Redi, inquam, ad nos, atq; de excelsis maiestatis tuæ solo fauente respice intuitu, qui iam pridem nostris offensus sceleribus, auersusq; longè recesseras. Quis enim iacentem istam tuæ hæreditatis uineam subleuabit unquam, si nulli ea est tibi curæ, qui illius dominus es & sator? Aper ne de sylua fera ne? Quid? neq; hi quidem, quibus tanquam pedamentis nixa esse deberet, tuæ minori sunt exitio sponsæ, quàm est uiti aper ipse ferocissimus, aut ursus è ne more egressus, quem fames seu prolis amor à summis detrahit montibus, in uineæ depopulationem. Cui igitur tam arduum demandandum erit negocium, cum omnes quæ sua sunt querant, non quæ uineæ, non quæ sponsæ, non quæ Dei? Tu itaq; cuius res agitur, uide,

Et perface eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Et perface eam, Hebræis est, & plantulam seu hortum, scilicet uisita: quod ad superiorem refertur uersum. Illud obscurius, quid sibi uelit, Et super filium hominis quem confirmasti tibi. Volunt nonnulli, uineam domini, populum Israël, & filium (hominis in hebræo uacat) idem esse, secundum morem scripturæ, quæ uniuscuiusq; rei uocat filium illud, quod ab ea factum est, aut seruatur, aut aliqua ad eam spectet ratione, illud citantes in Esaias: Tritura mea, & filia areæ meæ. Nec est rarum in antiqua lege, Israëlitas non tantum filium, sed filium quoq; primogenitum appellari. Verum utcunq; legas cetera, illud compertum, non Super, legendum esse secundum Hebræos, sed, propter. Quare sic Fel. Et propter filium quem confirmasti tibi, & tum quidem de Christo Deo homine uaticinium esse non dubito, nixus maxime paraphrasi Chaldaica, quæ sic reddit: Et super regem Messiam, quem confirmasti tibi. Atq; hoc modo Vatis pro Ecclesia fidei plena erit precatio. Nouerat enim quàm periculosis iactanda illa esset aduersitatum fluctibus, atq; adeo assidue, ut penè à Deo, tanquam uinea ab agricola, deserta uideretur. Ait igitur: Quod uinea tua olim dilecta, sepe diruta & macerie, omnibus omnium ferarum morsibus obnoxia fuerit, iam id quidem meruit: uerum tu, qui illam spontaneo seuisisti motu ac consilio, eam denuò uisita, excole, purga, & tandem, si non propter aliud, ac saltem propter filium, quem ex illa, tanquam e uite gemmam pullulare, & nasci debere eterno sanxisti decreto, & quem unxisti, confirmastiq; nobis in regem haudquaquam temporarium, sed firmum, & sempiternum, perface. Certè iam (quod sine lachrymis proferre nequeo) est

Incensioni & suffossa.

Heu desolata uitis: heu uuarum acerbitas, quarum gustu non nepotum solum.

C modo dentes obstupescunt, sed acescunt animi, ac prorsus dementantur. Vnde, obsecro mi Deus, tam repentina rerum mutatio: tam irreparabilis ruina: tam durum uulnus & letale, ut eam incendi, ab impijsq; effossoribus subuerti patiaris: Iam causam uideo:

Ab increpatione vultus tui peribunt.

En tota rei summa. Tua enim irritata scelerum cumulo bonitas, in furorem tandem atq; ultionem, ut meriti sunt, desijt. Id quidem fecit tui uultus austeritas, ut uinea exusta sit, & effossa: quæ si sic durauerit, nempe combusta, & radicitus euerfa, pereant necesse est, quicūq; hoc signant nomine. Sunt qui uerbum, peribunt, ad subuerfores uitis referant, ad hunc modū: Esto, uinea succensa est, atq; effossa: illius tamen incensores, effossorēq; uinea tandem in pristina reformata faciem, peribunt. Vterq; sensus Vatis menti atq; spiritui mirum in modum inseruit. Cæterum puto seueritatem atq; iram patris tum uisam protrahi in longum, cum obruto peccatis mundo, qui opem ferret, non appareret. Is Christus erat, quem se missurum pater ait, ut prostratam erigeret uineam, imò quò nouam sereret, ut se uit, cruoreq; proprio adeò ubertim irrigaret, ut illam perpetua efficeret uiriditate æternam. Et de quo illud quod sequitur, additum uidetur:

Fiat manus tua super uirum dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Iam tandem qualis sit filius, exprimit spiritus: nempe uirum dextere, imò uerò etiam ipsam dexteram patris, per quam facta sunt omnia. Fiat, inquit, manus tua: hoc est, iam demū quæcūq; pollicitus es de filio, re præsta. Appareat uis illa tua tandem potentissima, inaudita, insolita, planēq; incomprehensibilis. Quis id humanis unquam asserat argumentis, ipsum Dei filium, patri coæternū, eiusdemq; nature & potestatis, posse aliquando hominis filium efficere: & eum quidem despectum, ac uix ob uitæ tenuitatē, uulgicq; impropria, & derisiones, hominem. Verum tam uili & abiecto exoriente filio, fastus omnis atq; arrogātia corruiit Aegypti: superbissimiq; eiectis Cananais, dilecta insita est uinea. Quid nos? O profundissimum mysterium. Adeo sanè arctè conglutinati sumus tibi, ô Dei unigenite, ut à te excidi planè arduū sit. Tu uitis, nos palmites, proinde in te uiuimus,

Et non discedimus à te, uiuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.

Discedemus à te, per futurum uertunt Hebræi: Græci uerò, discedamus. Aspi ce benignitatē Christi, qui non solum propterea in mundum uenit, ut collapsam errantemq; restitueret uineam, uerum etiam ipsamet, quò arctior inter Deum atque homines esset nexus, factus est uitis. Nos itaq; palmites, ille uitis, pater uerò agricola. En quomodo prostrata, à ferisq; depasta, restituta est uinea. Quod sanè prudentissimam Vatis animam non latuit, ideo in illa fidei plenissima prorupit uerba: Non discedemus amplius à te, ô Deus, quemadmodum populus ille discessit rebellis: idcirco tanquam palmes à uite abscissus interiit. Ergo illis luxuriantibus ueluti pampinis detruncatis, uiuificabis nos, atque in te inserens uitam dabis perennem. Interim uerò tua in religione & cultu, crudelissimis etiam inuitis è sylua apris ac feris, immoti prostabimus, tuumq; sanctissimum laudabimus nomen, quod qui seriò inuocauerit, saluus actutum erit. Vide quid de se huic succinens uaticinio asseuerat Christus: Ego, inquit, sum uitis, uos palmites: qui manet in me, & ego in illo. Nos uerò interea non discedemus à te, & uiuificabis nos. En uitis unà suis cum palmitibus unio, atq; eadem propè natura. Hæc enim omnia unus atq; idem operatur Amor. Verum quoniam à te dictum esse nouimus, ô præceptor, sine me nihil potestis facere: ita & nos repensā fidei uice dicimus,

Domine Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Iam pulcherrimo uersu clauditur intercalari psalmus, in quo totam omnino beatitudinis nostræ summam uiderelicet. Primum est enim, ut nos Deus iam dudum auersos conuertat. Deinde, ut sui nobis fauoris ac luminis faciem in hoc miserando uitæ labyrintho demonstrat. Postremò, ut peracto uirtutum cursu

nos saluos faciat. quocirca ter hîc à Vate intersertus est uersus. Magnum profecto id est doctrinæ spiritus argumentum, uiam qua itur ad Deum non ignorari. Quòd porro nos benignissimus ad se conuertat pater, quodq; fauenti respiciat uultu, ac demum seruet, id omne acceptum referri oportet illius clementissimæ benignitati, qui gratis seruat sperantes in se. Cui proinde laus sit atq; honor in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXI. Vincenti super torcular. Asaph.

Exultate Deo adiutori nostro &c. Volunt nonnulli hunc psalmum à Vate idcirco compositum, ut in festo tabernaculorum, quod quinta decima die mensis septimi, Septemberis erat, collectis iam frugibus celebrabatur, decantaretur. Vnde est illud in Deut. præceptū: Solennitatem tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area, & de torculari fruges tuas. quare in titulo torcularis mentionem fieri arbitrantur. Alij uerò asserunt instrumentum fuisse musicum, quo Asaph cantorum princeps in hoc concinendo usus est psalmo. qui tamen cæterarum quoq; solennitatum, quæ in memoriā beneficiorum Dei institutę fuerant, nos admonens, summa illas animi alacritate se hortatur. Eam ob rem ab exultationis uoce sic suum auspicatur exordium:

Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob.

Sumite psalmum & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestrae.

Sic Felix: Sumite carmen, pulsate tympanum, citharam iucundam cum Nablo. De Nablo & Psalterio aliàs diximus. Mos is erat Iudeis, ut dies festos huiusmodi, ingenti tubarum clangore, uocibus quoq; humanis uario cōmixtis instrumentorum genere, celebrarent. Inter cæteras enim solennitates, prima illa erat Azimorum, & Paschæ. Postquam, quinquaginta transactis diebus, in memoriam datæ legis alia celebrabatur, quam Pentecosten appellare libuit. Deinde tabernaculorum alia, de qua sic iussit Deus: Habitabitis in umbraculis septem diebus. Alia deinceps erant rudi populo ad tempus præceptę, quarum uarietate ac religione delectatus, disceret aliquando in Deum spiritu transferri: quod sanè nunquam fecit. Id enim iam tunc quidem alium magis gratum spectabat populum, nempe gentium, quæ totam uastam illam atq; onerosam rituum ceremoniarumq; congeriem, in unum duntaxat fidei cultum reducturæ essent. Hæc est Ecclesia Christi, quæ suos mirabili rerū mysterio sub harmoniæ uocibus delitescente, ad extollendum Dei nomen adhortatur, clamatq;: O filij, ô qui, superatis Aegypti ærumnis, traiectoq; sinu illo procelloso mundi, ad promissas uobis sedes properatis, exultate Deo, cuius uirtute seruati estis: iubilate, diemq; festum in illius honorem agite, qui purissimo uiro Iacob nusquam nō suis in aduersitatibus præstito adfuit. Quid? aliud, aliud carmen, aliud tympanū, lyra alia, aut cithara, & Nablum, sumenda sunt, pulsandaq; quàm illa, quæ mortuorum neruis animalium, seu ex ære fidibus, ad harmoniam aptari solent: uiuis id enim agitur instrumentis. Etenim in cordis secreto, quæ Dei est sedes, gaudere opus est, exindeq; in oris iubilationem per confessionem fidei erumpendum, pulsandumq; mortificationis tympanū, non tantum sensuum, quantum sapientiæ propriæ, proprijsq; amoris, & iustitiæ. Cui & suauissimi soni lyra, ac Viola, cōmodæ scilicet conuersationis, minusq; morosę consuetudinis gratia cum cæteris, ac tuba uerbi Dei iungantur, qua admonitæ circumiacentes passim regiones, noua facta esse omnia in Christo intelligant, sciantq; sabbatum domini aduentasse, quod illud domini aureis conscriptum literis secum attulit mandatum: Omne opus seruile non facietis in eo. Clangite itaq; tuba, non rauca illa quidem, aut meticulosa, ut ignaui solent prædicatores, sed aperta, sed ingenua, sed uocalissima, in neomenia, nempe in nouilunio, quia noua facti sumus creatura in Deo. Is quippe dies insigni debet esse ornatus solennitate,

C *Quia præceptum in Israël est, & iudicium Deo Iacob.*

Præceptum in hoc loco idem ferè est, quod iudicium, & testimonium, seu statutum, ut uertit Felix. Omnis, inquit Deus in Levitico, qui de genere est Israël, manebit in tabernaculis, ut discant posterii uestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israël, cum educerem eos de terra Aegypti. Cæterum, quod alias admonuimus, siue Israël, siue Iacob, quod idem est, siue Ioseph in scripturis inuenias translatae positos, ibi sanctos Dei uiros intelligi ne dubitaueris. Quod si porro tribum Ioseph, qui nullam constituit, à Deo negligi, ut in superiore psalmo uideri potest, legere contigerit, Manasse tribum atque Ephraim, ne tribum illi deimus qui nullam habuit, intelligamus. Præceptum igitur Dei æternum est ac decretum, ut sanctissimum illius nomen atque honorem, in spiritus alacritate ac fide celebremus. Si quidem

Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti, linguam quam non nouerat, audiuit.

Statutum, inquit, illud celebrandarum solennitatum fuit in signum ac testimonium Ioseph, nempe uerè credentibus, cum egressi è caliginoso mundi regno, in regnum claritatis filij Dei per aquam & spiritum fuerint introducti: tum dico quando primum Dei audita fuit lingua, non antea tam clarè audita, quod est Euangelium Christi, optimum nimirum apportatae salutis nuncium. Ex quo summo exultandum est tripudio, non in huius mundi comodis, & lautitia, sed in spiritu, in Deo, & ipso, qui perfectissimæ autor est salutis ac uitæ. Volunt quidam ex hebræo, inter quos Kimhi uir apprime doctus & acutus, illud totum, Cum exiret de terra Aegypti, ad Deum referri, hoc modo: Cum Deus exiret contra Aegyptum, ut suos ulcisceretur (postea fit mutatio personæ) linguam tum audiebam, quam ignorabam. Chaldaeus uerò paraphrastes ad Ioseph è carceris squalore educitum refert, quem sensum secutum esse Campensem uideo, qui sic reddidit: Ratum illum seruari uoluit à posteris Ioseph, in memoriam eius, quod feliciter uersatus fuerit ipse in terra Aegypti, quod cum uenisset, linguam quam non didiceramus, audiebamus. Tum dico, quando benignissimus pater

Dimertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruiuerunt.

Nulli dubium, quod Aegyptiorum lingua peregrina fuit Hebræis, ideo inaudita, & incognita. A cophino, seu ab ollis, aut à furno recesserunt, ex hebræo transferunt, ut sit sensus: Deus suorum humeros à gestandis Aegyptiorum oneribus, manusque à coquendis lateribus atque ollis uindicauit. Nota est historia in Exodilibro, quam duram seruiuerint seruitutem in Aegypto Hebræi. Oderant, inquit, filios Israël Aegyptij, & affligebant uidentes, & inuidentes eis, atque ad amaritudinem perducebant uitam eorum operibus duris luti & lateris. Non ab re quidem crebra fit in psalmis, atque adeo in cæteris prophetis mentio famosæ illius ex Aegypto liberationis: siquidem nullum unquam exhibitum fuit dignius populo illi ingrato beneficium, quodque magis altissimis grauidum fuerit mysterijs. Totius enim Ecclesiæ imago simul & electio in eo copiosius, quam in cæteris penè innumeris, adumbrata fuit. Illic quidem primum gratuita à mundi tenebrisprehenditur assertio, illic aspera uitiorum seruitus, illic baptismi, gratiarumque Oceanus: illic demum numen, siue inter maris fluctus eundum sit, siue in desertis locis peragrandum, suæ semper præstò est sponsæ. O quam amplius patet hic campus animæ sese oblectandi, corradendi, ex Aegypto tenebrarum altore preciosissimam illam supellectilem, qua expoliati sunt uiri illi populi Dei oppressores. Verum huic ego quidem tam sanctæ animæ non tam inuidens contemplationem, quam meam execrans tarditatem, ad psalmum subtristis redeo.

Inuocasti, inquit, me, & liberaui te, exaudiui te in abscondito tempestatis, probaui te apud aquam contradictionis.

Darus Hieronymus uir præter sanctitatem ingenio felicissimo, atque in explicandis pro-

dis Prophetarum sensis acutissimo, sic nos hunc locum exponens admonet. Prophetæ, inquit, & psalmi ideo obscuri sunt, quoniam subito cum nescis persona mutatur. Hucusque enim locutus est propheta. Nunc subito inducitur persona Dei loquentis ad populum, & dicentis: In tribulatione inuocasti me. Hæc diuus ille. Qualis uerò, quantus ue fuerit Hebræorum clamor in Aegypto, illud inter cætera testari potest, quod Deus Mosen alloquens sic ait: Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum qui præsumunt (uide hic tyrannorum faciem deliniam) operibus. Quod autem inuocatus præstò tunc adfuerit illorum clamori, atque eos liberauerit, canticum illud diuinum à Mose compositum, Cantemus domino, rei totius seriem, modumque liberationis elegantissimè aperit. In abscondito tempestatis, Hebræi habent, in abscondito tonitruus: quod sanè ad tonitruum referunt, quo exterritus Aegyptiorum exercitus fugam adornauerat, dicens: Fugiamus Israël. De istiusmodi è cælis terrore, quo creditur Deus exterruisse Aegyptios, sic alio in psalmo loquitur Vates: Vox tonitruus tui in rota. Paraphrastes uerò sic rem absoluit: Ad ea quæ in occulto postulasti, ego tibi respondi tonitru, quo hostes tuos exterrui. Nam quod nos legimus, exaudiui te, Hebræis est, respondi tibi. Præ timore quidem præfectorum, qui operibus luti ac laterum præerant, ne mutire quidem audebant Hebræi: idcirco in occultis cordis amaritudine ad Deum, quem liberatorem expectabant, sua dirigebant suspiria ac gemitus: quibus, ut hic inquit spiritus, tonitru, atque alijs istiusmodi è coelo signis, se afflictam illorum uitam cernere præ se ferebat numen. His itaque, ait, in tui gratiam, o ingratisime, peractis, probaui te subito ad aquam contradictionis, an me amares: an fidem mihi, ut pollicitus fueras, adhiberes: an tui similis permaneres. Nihil minus tum quidem expertus sum: siquidem pro donis, acerbissimas rependisti iniurias: pro gratia, murmuraciones & contumelias: pro amore, odium. Hæc est aqua, cui nomen iurgij datum fuit, propter murmuraciones populi in deserto Cades, cum populus murmurauit contra Mosen, dicens: Cur eduxisti Ecclesiam domini in solitudinem, ut & nos & nostra iumenta moriamur? Quam hic mihi, ne de alijs dicam, uerendum est, ne saluberrimæ aquæ baptismi, aquæ pacis, aquæ quæ fluunt cum silentio, fiant mihi aquæ contradictionis & iurgij cum Deo. Quid de suauissimo meo dicam Seruatore: an mihi in signum factus est, cui contradicatur? uidebo ne illum, qui fons salutis est ac uitæ, positum esse in ruina multorum, & mortem? Heu me ingratum. Verum etsi me millies eiecerit, spreueritque, & demum occiderit, adhuc in illo sperabo, audiamque quid me admoneat, cum dicit:

Audi popule meus & contestabor te. Israël si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.

Selah ante hunc uersum positum, diuinorum nos admonet beneficiorum erga homines, rursusque hominum ingratitudinis in Deum. Qua re animaduersa, mirum nisi prorsus insanias, iuresque nunquam tam iniquam te uidisse contradictionem, quam hinc muneribus Deum, illinc hominem iniurijs mutuo (ut sic dicam) rixari. Deus recens, Hebræis est, extraneus, nam sequens hemistichius præcedentis est explanatio. Non adorabis, inquit, Deum alienum. Cæterum Deus recens fuit uitululus ille aureus ab Aaron opere fabrefactus fusorio, recens factus: atque illi quoque, quos impijssimus erexit Hieroboam, clamans: Ecce dii tui Israël, qui te educerunt de terra Aegypti. De dijs autem gentium, quos alienos uocat Propheta, notiores sunt, quam ut à me nominatim recenseantur. Innumeris hi erant, adeo stolidum hominem turpissima inuaserat de dijs persuasio & religio. Sed ad psalmum. Inducitur huc Deus contestans populum ut se audiat: si id quidem fecerit, bona illum usurum fortuna, & prosperitate: sin minus, illum se suis, unde turpissimè caderet, consilij permitturum. Quid periculosius homini contingere posse arbitramur? Stupendissima sanè res est, si tam sancta monentem non audiat. Audi, inquit, popule mi. Per sanctè tibi polliceor Israël, si mihi auscultaueris: au-

c dis' ne? Audio mi domine: quid istuc est? Nō erit in te Deus nouus, neq; unquam alium, ut nationes solent exteræ, coles Deum, præter me. Non tibi excidat quod

Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.

Enim dictio, ne sensus interturbetur, eradenda est. Sic Felix: Ego Dominus Deus tuus, qui exaltaui te de terra Aegypti. Ita ferè cæteri ex Hebræo. En quomodo crebrò excellentissimi, atq; stuporē omnem superantis miraculi, fugæ Aegyptiacæ memoriã refricat spiritus, quippe quod unum maximè sacramentorum omnium summam contineat, & perfectionem: modò non desint, qui excusa ab animo ignauia, atq; à corde immunditia, castissimis sese ingerat ad illa contemplanda, seu potius peruestiganda, cogitationibus. Illud maximè cauendum, ne nouus inter nos quispiam inueniatur Deus. Siquidem quod unusquisq; anxie nimis cupit & ueneratur, id illi Deus est. Quocirca meus potest esse, uel cum non aduerto, Deus, uxor, scortum, pulsio, princeps, numus, dignitas, mitra, pileus, codex ipse etiam legis diuine, literatura, linguarum cognitio, tabula, catulus, addo & religiosissimæ uestes cilicinæ, perones, è saxoq; cubilia, aut puluinaria. Quid nonne & his addi quoq; possunt digniora illar' propria consilia? propria sanctitas: iustitia: fides: dilectioq; ipsa in Deum, ac miracula: quis id credat? Heu quam uaria sunt etiam nū idola, ac noui nuperrimiq; nunquam aliã, uel ab ipsis simulachrorum inuentoribus excogitati dii in terris. Cui nimirum rei amore nimio addictus es, ea tuus actutum fit Deus. Atqui purissimæ naturæ cum sit Deus noster, nullam aliã amoris alieni patitur cõmissionem & societatem. Quare in tua ipsa fide ac iustitia, amoreq; quo te in Deum rapis arbitraris, Deus ipse, ut finis querendus est, idemq; amandus, & in primis, imò ipse solus adorandus. Alioquitur in te permanens, de te oblectans, à teq; minimè exiens, de his quæ in te diligis, tibiq; ad blandiris & applaudis, unum nouum conficis Deum: quo admissio, fides tua impietas efficitur: iustitia, inquinamentum: atq; amor, error. Verum illud

D ex Dei ore prolatum maxima me afficit consolatione, meamq; penè emortuam exuscitat fidem,

Dilata, inquit, ostium, & implebo illud.

Hoc est, aperi os tuum quantum potes, aperi cor, aperi si quid obiectum in te est, ac quicquid libuerit, postula. Hic mihi illud audire uideor Seruatoris: Quacumq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Nulla sanè bonorum copia carere possunt, qui Deum amant. Vide facilitatē impetrandi à Deo rogata. Tantum, inquit, aperi os tuum, & sat est. Tertiū illud est, q̄ quod multis cõmonstramus: nempe principem, aut amicum quempiã percupidum effuse elargiri quod petitur, sic effari solitum, Aperi os, quod reliquum est, sine mea me uti liberalitate. Peto igitur domine, atq; os, quantum ualeo, & cor aperiens, clamo. Quid clamas insane super cõtritione tua? Insanabilis est dolor tuus. Heu quis uicturus est, quando ista faciet Deus? Quid petis tandem? Te. nunquid aliud uis? te. Quem Deum in terris adoras? recens ne factum? te. Quid amas? te. Me igitur habe. nihil aliud uolo, mi Deus: siquidem qui te habet, omnia habet, neq; illius ultra protenditur desiderium: nam uotorum omnium te amantiū, tu finis es & quies, atq; ea quidem, ultra quam nihil. Persta itaq; atq; in fœdere, quæcumq; aduersentur, dura: neq; ex illis unus efficiaris, qui non direxerunt cum Deo cor suum, & qui non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Tum dico, quando me contempfit,

Et non exaudiuit populus meus uocem meam, & Israël non intendit mihi.

Nunquam, inquit, meis acquieuit consilijs populus meus dilectus, nec ipse Israël unquam sincero dilexit me affectu. Non desiderauit me, uertit Felix. Vtrumque enim maximã in Iudæis arguit fuisse ingratitude, qui diuinis penè obruti beneficijs, nunquam sincere tam beneficum amarunt donatorem. Verum uide quam iuste par pari referat Deus his, qui salutaribus contemptis consilijs, proprijs tantummodo raptantur affectibus.

Et dimisi

Et dimisi eos, inquit, secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.

Soli quippe illi sunt Dei, qui illius ducuntur spiritu, non humano, nempe erroneo & uago. Etenim qui diuinis nituntur inspirationibus, nihil in rebus agendis tam horrent, quam suas sequi adinventiones, & ut hinc legunt Hebræi, consilia. Vnde sic Fel. Et dimisi eum, nempe populum, in prauitate cordis sui. Ambulant in consilijs suis, hoc est, in præceptis corruant, postquam sic uolunt. Suas enim amant leges, ordinationesq; ab effectibus proprijs, non à meo spiritu formatas. Secundum eas igitur uiuant, nullo nimirum meo consilio adiuti. Hi quidem ut facile à probitate dilabuntur, ita superbiam non effugient notam. Quare permisi eos animo indurato insanire quantum uellent, & sua sequi consilia, qui nollent mea. In Salomone hac de re sic loquitur Deus: Comedent fructus uia suæ, suisq; consilijs saturabuntur. ut planè nihil aliud sit fructus uia nostræ edere, proprijsq; saturari consilijs, quam in præceptis ruere, nullumq; uitæ modum sequi, & rationem. Veruntamen nunquã tam procul auersi sumus à Deo, quin semper aliquis pateat ad illius gratiam aditus ac perfugium. Vnde sequitur:

Si populus meus audisset me, Israël si in uis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset:

Et super tribulantes eos misisset manum meam.

Vtinam, uertit Felix, populus meus audisset me. Idem Paraphrastes: sed in secunda persona hos duos uersus legit. Vtinã, inquit, popule mi audisses. Optat hic Deus suas non negligi aspirationes & consilia, unde perfecta benè sancte q; uiuendi proficiscitur ratio ac forma. Perplexa quidem omnia esse, atq; inconstantia necesse est, dum nostra sunt. Idcirco hinc queritur dominus, populum illum relictis uia semitis contemptis, proprias, quæ ad interitum ducerent, elegisse. Vtinam, inquit, durus ille auscultasset mihi populus, measq; pertriuisset uias. Ego enim ullo absq; labore & negotio, suos statim deiecissim hostes, manūq; meam in scelestissimos illius persequutores extendissim. Volunt nonnulli dictionem, forsitan, ironice positam: uerum cum neq; in græcis, neq; in hebraicis codicibus habeatur, superflua uidetur illorum expositio. Ex græco sic uerti posset: In nihilo sanè, hoc est, citra omnem laborem aut præmiū inimicos eorum prostrauissim. At totius illorum perfidia origo ea esse uidetur, quod

Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula.

Uidetur hinc tota diuina in homines excandescentiæ summa & ratio describi: qui homines cum permulta Deo polliceantur, ea tamen nonnunquã uiuunt fide, ac si nihil unquam polliciti fuissent. Quid hac stupiditate, atq; ut illud uocat Vates, mendacio impudentius? Olim enim Iudæi metu ingenti exanimati succlamauerunt in Mosen dicentes: Omnia quæ precepit nobis Deus faciemus, erimusq; obedientes. An uerò postea à promissis excefferint, nihil tam diligenter scribit Moses, quam ut illorum palam faciat leuitatem. Quid nunc? quanta ego miser in baptismo, quanta in annorum accessione, quanta in professione, quanta in uotis, in sacramentis, & sciens & prudens, Deo, teste Ecclesia, pollicitus sum? Verum me millies una die mentitum esse Christo, & sensi, & meam detestatus sum perfidiam. Quam uerò castè seruent alij, quæ promissere, mea non interstare. Penè tamen adducor, ut nihil propemodum seruari credam, postquam non amplius Christum in mundo (utinam saltem in locis sacratoribus) dominum habere intueor: sed mundum ipsum tanquam dissipatam rempub. & lacera, suas exequi impietates, non tantum uideo, quantum non sine maximo animi dolore experior. At uerò tempus eorum qui hæc agunt, erit in seculum, æterna eorum erit multa, æterni cruciatus, æterna miseria. Uidetur Paraphrastes hanc ultimam particulam ad Dei amicos, non ad hostes referre. Sic ille: Populus autem meus felicia uidisset tempora perpetuò. Idcirco additum esse opinantur,

Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

C Omnia hæc uerba ab Hebræis per præteritum subiunctiui temporis leguntur, ita tamen quòd, si populus meus audisset me, subintelligant. Sic Felix: Odio habentes dominum mentiti fuissent illi, & esset tempus illorum æternum, & cibasset illum adipe frumenti, & de rupe melle saturassem te. Et est mutatio personæ frequens in hoc Vate. Per adipem frumenti, frumenti florem ac medullam, seu similitudinem, hoc est, bonorum omnium copiam intelligit: quemadmodum per mel de petra, rerum deliciarum abundantiam. Moses quoque suo in cantico tropo eodem est usus, dicens: Et sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Mira sane illius fuit religionis ubertas, simulac è saxis ea demanasse dicantur, quæ uix ui sub actio in solo ac miti, prouenire consueverunt. Vehemens hyperbole est, qua mirum in modum nostra carpitur ignorantia, ad illudque unum tandem excitatur intelligendum, quòd ibi deliciosissimus est paradysus, ubi est Dei timor, atque ad ea quæ sunt fidei, auditus. unde non immerito dictum fuit à Deo: Si populus meus audisset me. Quæ proinde hæc lateant mysteria, dicant alij: nos interim Christum ipsum panem uerum de cælo datum ueneramus, atque ab illius ore, qui petra est, ac nostris in aduersis rupes, mel ac lac carpentes, audemus in cor eius, ubi misericordiae oleum inuenitur, commigrare, ibique castissimis anhelantes suspirijs ingemiscimus, raptamurque in illius amorem: sub cuius lingua, ut inquit sponsa, mel est & lac: cuiusque nomen, oleum late effusum esse prædicat. Quid suauius? quid dulcius ex ore illo tam bonis omnibus referto audire unquam potuissim, quam cum mihi dixit: Remittuntur tibi peccata tua, uade in pace: Omnem quidem deliciarum copiam ex his domini mei uerbis distillasse persensi, sed tum maxime, cum illud totius iucunditatis ubertate plenissimum addidit: Dilata os tuum, & implebo illud. Cui ego: Audio domine, & uenio: tu uero interim trahe me post te, ut curram in odore unguentorum tuorum. Cui laus sit perennis in secula seculorum. Amen.

D P S A L. L X X X I I. Psalmus Asaph.

Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.

Comperior res est, quam ut quispiam illam ignorare queat, homines dignitate conspicuos altiori, quam humana sufferat conditio, quidam in terris præ se ferre diuinum. Id proprium certe est Dei, atque ad ipsius pertinet maiestatem, mortis ac uitæ imperium habere. Idcirco diuina eos lex, qui huiusmodi ornati sunt potestate, diuino dignatur nomine, deos illos appellans. Illud obstruimus: qui fit, quòd tot millia hominum iugo naturaliter obedientie reluctantium, unius aliquando pareant imperio sæpissimè tyranni, nihilque hominis in se habentis præter effigiem, atque illam plerumque turpem et monstruosam: Magnum propterea Dei donum esse semper existimaui, liberos atque ingenuè educatos homines stulto absque animi perturbatione parere posse superiori. Id quidem in nobis Dei operatur dilectio, qua suum semper ab æterno dilexit figmentum. Nonne & ipse quoque in primis, cum salutis humanæ fundaret exordium, tyrannorum hypocritarumque subiacuit iudicio tantus dominus? Qui tamen, quæ incomprehensibilis est illius bonitas, tantis nequaquam offensus iniurijs, illos, qui huiusmodi generis erant, homines semper admonuit, ne tam se suis in imperijs ac iudicijs efferatè haberent, quin Deum inter illorum conuenticula præsentem esse sibi persuaderent, qui in suis omnè cupit esse in iudicando iustitiã & candorẽ. Quod sane Dei consiliũ non ignorans Vates, sic nostrates alloquitur iudices: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Reges, ut dixi, principes, iudices, magistratusque ceteri, atque adeo magis id, si animarum curatores sunt, ut ferè sunt Episcopi, antistites, prælati, & id genus alij, dii in scripturis appellantur: qui si boni sunt, Deus inter illos, tanquam dux & dominus, imò tanquam unus ex collegis, ministris quoque, libentissimè diuersatur: si mali atque improbi, in medio illorum est tanquam iudex, atque ultor illorum acerrimus. Atqui, in medio esse, frequens in scripturis usus est, poniturque pro præesse, ducẽ esse, principẽ, præfectũ, dominũ, atque nunquam

nunquam unum ex illis, quibus cum conuersaris. Et ego, inquit, in medio eorum ero Deus: hoc est, dux illorum ero, imò familiaris, gregario cuique similis. Sensus igitur ut lepidissimè exprimitur à Paraphraste, is erit: Deus astitit cœtui illorum, qui præ cæteris potestatem in alios nacti sunt: in medio ipsorum iudicum, quæ officij illorum sunt, admonuit illos. Volunt porro nonnulli duas in Christo naturas sub dictionibus, Deus stetit, adumbrari. Nam quòd Deus sit, id compertum omnino: quòd autem stet, aut ambulet, id iam non Dei est, sed hominis. Est igitur Christus Deus & homo, qui in Ecclesia, ut diuus fatetur Hieronymus, alijs stat, alijs sedet, alijs ambulat, alijs dormit, & cum ipse sit immutabilis, pro nostra tamen uarietate mutatur. hæc ille. Cum ea itaque sic se res habeat,

Usquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

Eum quidem alicuius faciem sumere dicimus, cuius mores imitamur, aut uitam, tum sermone, tum habitu quoque, ut in comœdijs fit, effingit. Eo igitur modo iudices peccatoris faciem assumere querimus, cum in peccatorum gratiam sententias proferunt. At itaque Dei filius: Quousque uos sufferam, o quos sicut deos in terris esse uolui? Usquequo iudicium pronunciat iniquum? usquequo nulla habita ratione æquitatis, in impiorum gratiam, piorumque ruinam, sententias promulgatis? quandiu hæc patiar? Iudicate, quid reluctamini? quid ius uenditis?

Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate.

Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

Selah, quòd penè exciderat, ante hos duos uersus interiectum nos admonet, quam execrabile sit istuc malum in oculis domini, nempe iustitiam à malis causis uenundari. quòd si multi interdum re in eadem ac causa, iudices sunt, quam neutri alteros diligunt, impia tamè ac tyrannica uicissim collusionem in bonorum perniciem mutuas tradunt operas. Tu mihi, inquit, faueas, ego tibi. Cernis unde orbis ferè uniuersi emerferit interitus? Horum quippe coniuratio ita iustitiæ nomen affixit, ut penè in totum exoleuerit. His itaque à spiritu dicitur: A calumnijs illum, qui alieno destitutus auxilio, impar suo est aduersario, defendite, illiusque patrocinium assumite. Conterite arrogantiam superbiorum, succurrite pauperi ac mendico, uiduasque & orphanos passim ab omnibus direptos, ab impiorum ingluuie & ui asserite. Verum nihil ago,

Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Penè in illam quorundam adducor opinionem, qui scribunt, iudices rectos, atque aduocatos utentes legibus prout debent, meliorem uitam agere, quam hi, qui dicuntur religiosi, qui in eremis solis uescuntur herbarum radicibus: ob id credo, quòd per eos pax orbis uniuersalis conseruatur, quemadmodum, si prauis sunt atque iniqui, adeo omnia commiscuntur & perturbantur, ut terræ fundamenta, quòd hic canit Vates, hoc est, omnis humanæ uitæ ratio & modus, qui fide maximè nititur ac iustitiã, nutent & quatiantur. Vnde uero malum id ortum habeat, principium uersus aperit, quòd scilicet nescierunt, neque quid quaque in re præstandum sit, considerauerunt. In tenebris, inquit, ambulant. Qui autem in tenebris ambulat, nescit quò sit eundem. Cupiditate quippe rerum mundanarum, atque ambitione exoculati, Dei iudicio in reprobam præcipitantur mentem. Quid enim luminis à lusciosis oculis, aut cæcis omnino sperari queat, tu met qui legis iudica. Est & alia fundamentorum terræ commotio, cum Deus ita orbem contra deos istos terræ iratus concutit & turbat, ut quemadmodum reddit Paraphrastes, bases terræ tantum non uideantur. Eo quidem interdum res nostræ dilabuntur, atque adeo propter iniquas quorundam sententias atque imperia proteruntur, ut iratum Deum mundanam hanc machinam funditus uelle euertere suspicemur. Quid uero in causa sit quòd, quid agi debeat, non uideant dii isti nostrates, haud raro à prophetis dictum fuit, sed illud potissimum à Hieremias: Omnes pastores, inquit, pascet uentus. Illud quoque: Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, & ferrum, uniuersi corrupti sunt. At

C Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus caderis.

Inculcat pientissimus dominus, crebroq; istiusmodi deorum ingratitude atq; incogitantiam arguit. Volui, inquit, ut pro dijs in terris haberemini, iustiq; ut meas in iudicandis, erudiendisq; populis, uices ageretis. Quid? altissimi uos quoq; ipsius filios nō semel effectos esse pronunciaui. Veruntamen quia uos ut deos minimē, aut à Deo natos exhibuistis, nō ut dii amplius, filijq; Dei, uiuatis, sed ut uilissimæ plebis homines, aut, quemadmodum solent ut plurimum tyranni, moriemini. Citat hunc locum benignissimus Seruator in Ioanne, Iudæos arguens, se nihil malè dixisse, quod se Dei filium appellasset, cum nonnulli quoq; simpliciter homines dii appellati sint in terris. Nonne, inquit, scriptum est in lege uestra, Ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos Dei sermo factus est, & non potest solui scriptura, quæ pater sanctificauit & misit in mundū, uos dicitis, quia blasphemias, quia dixi filius Dei sum? Diuus Hieron. uidetur dictionē illam uniuersalem, omnes, ad quoscunq; quibus corpus dedit Deus & animam & spiritum, referre: Aequaliter, inquit, omnes nascimur, & æqualiter morimur, æqualis omnium conditio est. Illud quoq; sicut unus de principibus cadetis, de angelis è cœlo lapsis nōnulli intelligi debere arbitrantur. Verum de tyrannis potius dici uidetur, qui plerunq; execrabili mortis genere, aut repentino absumuntur interi tu. Iam & illud non omittendum, secundi uersus principium clarius legi ex hebræo. Sic Felix, atque adeo cæteri fermè: Veruntamen sicut homo, seu sicut Adam (maiores id præ se fert contemptū) moriemini. O si id nostri serio perpendere optimates: o si se aliquando pastores, patres, deos tandem, atq; altissimi filios idcirco appellatos, ut re præstent quod dicuntur, reminiscerent: o si. Quid ago? nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Eam ob rem, non subditorum forsan populorū, sed illorum culpa, mouebuntur, ut continuè mouentur, omnia fundamenta terræ. Quod quidem uniuersale orbis malum suis quoq; subtimens posteris Benedictus, sic de Abbate edisserit inter alia: Abbas, qui præ esse dignus est monasterio, semper meminisse debet, quod dicit, & nomen maioris factis implere. Christi enim uices se agere in monasterio existimet, quasi dicat, uices Christi gerit, nō tyrāni aut feræ. Aurea profecto mei patris admonitio, ac digna, quæ uice pictæ tabulæ aut statuæ, superliminaribus domorum præsulum (iam cellulæ esse desiere) affigatur. Quare simulatq; omnia penè corrupta sunt uitæ studia in mundo,

Surge Deus iudica terram, quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

Tu ipse, o Deus, per te ipsum, nō per impostores, nos ter esto arbiter & doctor. Tu, tu inquam, non illi, nempe diri, ac suo à nomine degeneres, quæcunq; in terra hac nostra penè à te destituta aguntur, iudica: atq; eo sanè modo tu totius hæres uniuersi, ac dominus censeberis: non illi, qui à tuo minimè spiritu uocati, sed uī atq; ambitu intrusi, nihil antiquius habent, quàm quomodo abiecto clemētia nomine atq; humanitatis, suis in iudicijs ac finitionibus non te, sed scribas illos ueteres Iudæorū ac sacerdotes referant. Vos autem qui hæc legitis, illius qui pius est pastor, atq; hæres à patre delegatus, hæreditas sunt. Cui honor sit & laus in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXXXIII. Canticum psalmi Asaph.

Deus quis similis tibi? ne taceas, neq; compescaris Deus.

Quæcunq; opinentur alij, cur Vates istud composuerit canticum, nos interim nihil comperti habentes, dicimus Dei populum hīc queri se à finitimorum impeti hostium bellis & iniurijs: idcirco illos, anteaquàm uictoria potiantur, absumi, radicatusq; euelli rogat. Effigies hæc est Ecclesiæ, quæ interdum adeo sæuè cum ab hereticis, tum à fucatis religiosi uexari contingit, ut ferè à sponso negligi uideatur. quare maximo quanto potest clamore, atq; anxietate, ut hi solent qui in profundum aliquem puteum aut amnem delapsi sunt, orat, exclamatq;

clamatq;: Deus quis similis tibi? ne taceas, neq; compescaris Deus. Mi Deus, inquit, quis adeo, ut tu, qui Deus deorū diceris, potens est, atq; ad ferendas supplicias facilis: ne igitur amplius taceas, ne dissimules, ne ad tam patentes conuieas turbas: hucusq; enim tacuisti, uimq; illam tuæ potentia infinitam compescuisti: iam, oro, qualis sis ostende.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.

Illud nō pretermittendum, in primo uersu, quis similis erit tibi, in hebreo non fatreniri, sed sic tantummodo, ut uertit Felix: Deus ne taceas tibi, ne sileas, & ne quiescas. Hæc enim repetitis uocibus, in supportabilem omnino præterdit animi dolorem. Sed neq; illud quod nostra habet æditio, suo caret affectu: res quidem est, quæ ingentem in anima ualde anxia cōmouet admirationem. Quis similis, inquit, tui? quis tam potens? tam certus? tam ab omni simulatione alienus? Ecce enim facinus planè intolerandum. Inimici tui perstreptentes, tumultuantesq;, ac caput, tanquam te in pugna uicerint, extollentes, ira atq; armis insonuere. Ad dunt & aliud manifestissimum in te odij signum. Nam

Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Isti, inquit, maligni, perfidiosiq; uilitigatores, nequissimū inierunt consilium contra populum tuum, nempe contra illos, qui idcirco mundo infensi sunt, quia de mundo non sunt. Etenim mundus quos suos esse non dubitat, amat, amplectitur, suisq; ditat bonis: ut ferè sunt fastuosi, arrogantes, inuidi, libidiniosi: hi quidem cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Absconditos tuos, habent Hebræi: hoc est, qui occulta illis ipsis arrogantibus ratione, tibi curæ sunt, ac tutelæ. Res quidem obstruse spiritus sceleratis omnino obteçte sunt ingenijs. Sed quid tandem, longum post strepitum minarum & oblocutionum, cogitauerunt? quid machinati sunt? quid dixerunt inter sese?

Dixerunt: Venite & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israël ultra.

Adeste, inquit, o nostri coniuratores, atq; ita illos uariè dissipemus disperdamusq;, ut amplius gens non sint (sic Felix interpretatur) nec nomen iusti, aut memoria in terris amplius sit reliqua. Intereant funditus, qui nostræ aduersantur tyrannidi atq; imperio. Videor hīc mihi uerba illa audire regis Aegyptij de Hebræis: Venite, ait, opprimamus eos, ne fortè multiplicentur. Siquidem tyrannus illa in primis est cura, ne boni multiplicentur: quare acerbissimæ interdum in ciuitatibus audiuntur proscriptiones, exilia, neces, calamitatesq; diuersæ & crudelēs. Opprimamus, inquit, illorum nomen, fortunascq; diripiamus: alio qui quis nostris obtemperabit legibus? nudī certè nudis imperabimus parietibus. Hæc sane, mi Lector, consilia sunt Aegyptiorum, quorum moribus atq; insolentia tota iam corrupta est bene uiuendi puritas, nutat fides, ac lacera, uel usque ad secretissimum Dei thronum clamat innocentia, queriturq; nullam sibi in terris sedem iam esse.

Quoniam cogitauerunt unanimiter simul, aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum & Ismaëlita, Moab & Agareni, Gebal & Ammon, & Amalech, Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Colluuiem hīc narrat hostium populi Dei Vates, qui percussio ueluti foedere inter sese, in Deum ipsum conspirasse uisi sunt. Verum nihil propè agimus, nisi à spiritu edoctus unusquisque, qui sint inter nos Idumæi aut Ismaëlita, qui Ioseph emant puerum, qui Moabita, qui Agareni, & id genus alij Ecclesiæ hostes, prudentissimè apud se discernat. Aliter certè tot inter hostes positi, & eos quidem qui nostro notati sunt symbolo, uix absque periculo tuti erimus. O infelicitas (clamat Hieronymus) non potest populus Dei tantam in bono habere concordiam, quantam mali habent in malo? Notat Kimhi Hebræus, diuturnum hīc prælium per dictionem Tabernacula, signari, quibus meridionales maxime populi, ut sunt Ismaëlita, Aedomita, Agareni que ab Agar Abraham ancilla procreati, utebantur. Hi enim cum cæteris, qui hīc à Vate con-

C numerantur, infestissimi semper extitere Iudæis hostes: ut in presentia sunt quæque inter nos, quorum umbra fuere populi illi feræ & indomiti. Idumæi quidem, seu Aedomitæ, ab Aedom, qui & Esau, originem habuere: hostes nimirum acerrimi populi Israël, quemadmodum Esau fuit Iacob. Ismaëlita ab Ismaël filio Abrahæ prognati sunt. Moab & Ammon, unde Moabitæ & Ammonitæ denominantur, à Loth è duabus suis filiabus descenderunt. Agarenî uerò ab Agar, ut dixi, ancilla Abrahæ, quam Ceturam esse, quam post mortem Sara in uxorem duxit Abraham, nonnulli opinantur. Et hi malunt à Sarra Sarraceni, quàm Agarenî ab Agar dici. Gebal siue Gebalitarum originem se ignorare affirmant doctores: secus autem indocti, qui de omnibus disserere, etiam cum iniuria spiritus, non uerentur. Quòd si tamen de Gebalitis aliquid suspicari fas est, nò absurdum forsitan erit opinari posteros illos fuisse Hebal unius ex filijs Iectan, ut in decimo Geneleos capite uidere licet. Amalech item, ex quo Amalechitæ, filius fuit Eliphat filij Esau. Cæterum alienigenæ, Hebræis est Philistiin, qui perpetui fuerunt hostes Iudæis. Tyrj autem olim confœderati cum Iudæis, unà postea cum cæteris finitimis populis à fœdere desciscientes, iunctisq; copijs cum rege Assyriorum eos admodum prælijs infestarunt. quamobrem additum est,

Etenim Assur venit cum illis, & facti sunt in adiutorium filijs Loth.

Hoc est, Moabitis atq; Ammonitis. Hi itaq; omnes uno animo, licet diuersis temporibus, in Dei populum, imò in ipsum Deum conspirantes, fœdus sanxerunt, sanciantq; continuè, ac castra ad proborum exitum metati, nihil nò agunt, quò probitas è terris excedat, aut unà cum fidei exercitu in bello occumbat. Verum, ô Domine, ô, cui non tantum res cœlestes, quantum quoq; terrenæ atque imæ sunt curæ,

Fac illis sicut Madian & Sysara, sicut Iabin in torrente Cyson.

D *Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terræ. Rursus: Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee, & Salmana.*

Selah ante hunc uersum positum nos admonet illorum quæ nunc sunt, quorumq; imagines ea quæ dicta sunt de gente illa Iudæorum populo infensa atque odiosa, adumbrabant. Adeò uix credi potest piorum uitam non solum ab exteris, uerum etiam ab ipsis propinquis, atq; eiusdem sanguinis, religionisq; hominibus assidue uexari: ut non raro Iudæis contigit. Cæterum Madianitæ à Madian Abrahæ filio descenderunt, qui iunctis sibi Amalechitis, atq; alijs Iudæorum nominis, atq; eorum successibus inuidens, omni ferè anno regionem illam militum incursionibus profligantes, ita illis molesti erant, ut in speluncis eos sæpenumero sese abdere cogerent. Quos tamen Deus ita postea, Gedeone duce, metu exterruit, ut se mutuis confusi dispalatq; contrucidarent uulneribus. Porro Sysara fuit dux exercitus Iabin regis Cœnaanitarum, qui propter torrentem Cyson, Endorq; fontem à Deo debellatus, actusq; in fugam, à Iael uxore Heber Cinei clauo capiti infixio interemptus fuit. Oreb uerò & Zeb, Madianitæ factionis principes in prælio capti à populo occisi sunt, quemadmodum illorum reges Zebee & Salmana à Gedeone. Qui quidem omnes facti sunt ut stercus terræ: nam de illis legitur, quòd illorum corpora ab undis correpta, atq; ad littus proiecta, sine honore inhumata iacuerunt. Vnde sic Paraphrastes: Qui perierunt in Endor relicti ad stercorandos agros insepulti. Eodem porro fati genere periere

Omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

Sanctuarium Dei appellat religionis cultum unà cum tabernaculo atque arca fœderis, quæ omnia maximam conciuerant apud exteros in Iudæos inuidiam. Quare gens illa impia utpote numine uacua, sic inter se: Iure hæc quidem nobis contingunt hæreditario, idcirco uel atq; armis illa adeamus. Atqui hæc forsitan a Moabitis, quòd maius excitarent odium in Iudæos, in castris iactabantur. Nam hi questi fuerat se à Iudæis eiectos è terra sibi debita, cum Aegyptios fugerent. Eam ob rem Iephte Galaaditarum duci se contra eos ad pugnam cum exercitu præparanti, per-

atq; percurrentiq; cur Ammon contra Israël arma mouisset, respondit: Quia tu sit Israël terram meam quando ascendit de Aegypto, à finibus Arnon usque Iericho, atq; Iordanem. Et de his satis. Dei sanctuarium & templum, quod sibi lege quodammodo hæreditaria possunt impuri & flagitiosi, credentium unitas est, de qua sic Paulus: Templum Dei sanctum est, quod estis uos, Ammon uerò acerrimum Israëlitarum hostem, è Loth tamen Abrahæ consanguineo, nempe illius fratris filio descendente, populum turbidum interpretantur. Heu quàm sæpe Christi sponsa à proprijs filijs, à familiaribus, ab ipsis quoq; quorum fidei à sponso peregrè proficiscenti cõmendata est, affligitur & uulneratur. Verum tu ò qui potes, simulac tam efferi sunt cum suis fœderatis Ammonitæ isti superbissimi, ut nullis quamlibet instructis cedant proborum copijs,

Deus meus pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem uenti.

En multa eis digna, qui spem suam perinde atq; si imæ res istæ mundi æternæ essent, in fortunæ uolubilitate firmare nituntur, Deum autem solidum bonum contemnunt. Hos itaq; (postquã sic turpissimè illorum mores exigunt, neq; aliquid quòd firmum sit expetunt) rotæ per similes fac, ac stipulæ, quæ uento exposita huc atq; illuc circumfertur: nempe inconstantes, uarios, atq; in omnibus animi leuitatem demonstrantes. Ad hæc

Sicut ignis qui comburit syluas, & sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

Mirum quàm ex candescenti cõmouetur affectu Vates in illuuiem istam hominum Dei sanctuarii dehonestare conantiu. Hi quippe sunt magis, qui in Ecclesiæ uisceribus laute ociantes, animantiu more saginantur, quàm qui extra positi, & uel & armis in honoru cœtus crudelissimè debacchant. Verum quoniam sterilissimæ similes sunt syluæ, aut absq; fructu uel decore nemori, monti quoq; altissimo nulli usui apto: sic irreparabili ac concito ab humanis eos tolli uult spiritus euentu, quo sylua opaca densaq; arboribus comburi solet immisso igni: aut mons nemorosus, uentisq; ob altitudinẽ undecunq; expositus, cuius cacumen flamma ingens aggressa, latè omnia ullo absq; impedimento depopulatur. Aspice quàm aptis utitur Vates similitudinibus ad exprimendam Dei ultionẽ in hostes Ecclesiæ, atq; illius partis fautorum, ut ferè sunt omnes, qui abiecta mundi gloria & ambitione, suam habent in cœlis conuersationẽ. Non dici facile potest quantum hi mundi iniurijs expositi sint. Cæterum de affectibus illis in Deo horrendis, iræ, furoris, & similibus, iam alias diximus: hisce enim uocibus, iusta in illo peccata ulciscendi cõmotio arguitur. Nõne summo is exitio dignus censebitur, propter quem adeò offenditur Deus, ut ad iram furoremq; prouocari dicatur? At tu uide spiritus suauitatem: uide, inquam, quò dira illæ demum tendant Vatis imprecationes.

Imple, inquit, facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine.

Isti forsitan & confusi, te iandudum amissum quærent, qui in lauta alti fortuna, ne tui quidem memoriã retinent. O necessariam uerberum assiduitatem, qua interdum uel ipsi perditissimi Dei hostes admoniti, ex hostibus fiunt amici, ex fugacibus seruis filij, ex hominibus dij. Perfunde, ait, illorum facies confusione & ignominia, fac eos parumper contemptibiles, fac odiosos, ut uel sic ab omnibus conspuiti, tui læsi nominis placationem quære compellantur.

Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant.

Nihil enim ardentissimæ huic Vatis exaggerationi posse addi uidetur, adeò uas sibi ardentium affectuum mirè ardens, ardentissimus fabrefecit spiritus. Vidisti ne unquã puerum ab aliquo iniurijs affectu, idcirco flentem, causamq; suam parentibus interiectis singultibus exponente? Quid tum pater? Tenelli quidem pueri equè ad risum atq; ad lachrymas facilis partes assumens, in offensore subridens acerbis minacibusq; inuehitur uerbis, exaggerat, urget, inculcat, excandescitq; & plagas nescio quas fictas infigere simulat: & hæc quidem omnia, non

C ferio quidem, aut quod reuera leues illas alterius pueri iniurias ulcisci queat, uerum quò filium placet, uimq; illi, qua in se sperare condiscat, insinuet. Ita nimirum interdum pro suis agit Dei spiritus, ne nimis iniuriosorum hominum persecutio nibus remorati, qualicq; a pietissimo patre destituti sint, abiciant animum, eoque immanitatis prolabantur, ut unà cum illis Deum esse negent. Vide exaggerationem: Erubescant, confundantur, conturbent, pereant tandem. Quid his uerbis acrius? Verum id agit, ut resipiscentes Dei gratiam spontaneo reiectam consilio & uoluntate, tum quærant, tum maximo animi conatu, ut res charæ solent, inueniam retineant: atq; eo sanè modo correcti, mentis oculos longa peccandi consuetudine tanquam catachlysi obnubilatos aperiant.

Et cognoscant quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni tetra.

Utrumq; enim populum, siue eum qui fide per gratiam seruetur, siue illum qui induratus suapte sponte æternis tradendus est poenis, Dei nomē immensum, atq; unice tremendum, in terris fateri necesse est. Sic Paraph. Ut sciant te esse illum, cui soli nomen est rei respondens, altissimo domino, in omnia potestatem habenti per uniuersam terram. In alio psalmo sic de se loquitur Vates: Psallam nomini domini altissimi, etenim excelsus est super omnes deos. Cui laus sit atq; honor in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXIII. Vincenti super torcular filiorum Choræ, psalmus.

Quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum.

Videtur in hoc psalmo Vates eodem affici mœrore, quo in illo, cuius initium est: Quemadmodum desiderat ceruus. Bellorū quippe tumultu & periculo, maxime contra filium, impeditus, diuinis haudquaquam poterat interesse ceremonijs & festiuitatibus, quæ tum fortè contigissent. At uero dies festos alios, ac sacra tabernaculaq; alia & ceremonias, quàm illæ erant quæ corporis ornabantur ritibus ac pompis, animo pertractasse Vatem iudico, quando ad coelestium rerum cognitionem, quarum uetus illa religio umbra fuit atq; imago, ascitus, exclamauit: Quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum. non ultra primus protenditur uersus Hebræis. Quam amabilia, inquit, sunt tua, o potentissime, domicilia, quàm omnibus digna desiderijs: proinde quam maximo afficior dolore, me neq; ad hæc, quæ hinc manufacta sunt in terris, neq; ad illa multò magis, quæ tu in cœlis unà cum tuis æterna habitas mansione, posse ea, qua tua decet peragi, occurrere religione. Possū ea quidem ardentè, ut die noctuq; facio, desiderare: sed in ipsiis meis mœstissimum in modum perturbor, contabescōq; de siderijs, utiq; apud me sum. certè non dissimulanter

Concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

Vide quàm ardenti prædita debet esse anima desiderio, quæ coelestia appetit, ut præ desiderio atq; amore deficere appareat. Id profectò diuinorum agunt appetentiæ si uehementes sunt, ut animam penè extra corpus rapiant, tantoq; afficiant ardore rem illam quam deperit obtinendi, ut tota iam sit in ea magis, quàm in se: hoc est enim, quod hinc gestit dicere propheta. Alij, inquit Hieronymus, desiderant possessiones, alij seculi istius delicias, alij apparere in Ecclesijs, & gloriam habere apud homines: mihi autem hoc solum desiderium est, uidere æterna tabernacula, illa scilicet, ubi congregatio est, non uitiorum, sed uirtutum. De desiderio Cardinalatus, ad quem nunc pleriq; ne semidocti quidem aspirant, nulla à Hieronymo fit mentio, quoniam nondum suo tempore ordo is celebris inuentus erat. Ergo ea solummodo appetenda sunt domicilia, hi amandi conuentus, in quibus suam habet sedem spiritus uirtutum omnium, & gratiarū erogator: non minus rerū alter illarū, quæ nos prorsus numini reddunt odiosos, quarūq; eæ duæ in primis cōspiciuæ magis sunt, ac letales, discordia & ambitio: his enim feris è Chri sti uinea reiectis, quid nō tutum? quid nō Deo dignum? Idcirco subinfert Vates:

Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.

Id absq; dubio inter nos qui queat dicere, inuenitur nemo, præter illum, qui in Deum totus est raptus. Etenim miraculo perfimile uidet esse, si cor, & caro, alioqui spiritui rebelles, in id consentiant: sed ea est amoris uis erga Deū, & robur, ut cordis gaudium ab amore conceptū in ipsa quoq; descendat membra, faciãq; penè ex duabus dissimilibus naturis unum quoddam in terris coeleste, planèq; beatum: & id quidem per Deum illum uiuum, qui uitæ omnium autor est, sed præcipuè animæ, cuius ille uita est, quemadmodum sui ipsa corporis. Quocirca ipse de se sic suos alloquitur discipulos Dominus apud Ioannem: In mundo quidem pressuram habebitis, in me pacem. En uita animæ, pax scilicet in Deo.

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, ubi reponat pullos suos: altaria tua domine uirtutum, rex meus, & Deus meus.

Hucusq; tertius huius psalmi uersus legitur ab Hebræis, quibus etiam non turtur, sed hirundo potius est. Suam enim causam hinc attenuat uocibus Propheta. Siquidem cum hirundini aut passeris naturaliter mos sit, ut in hominū domicilijs suos struant nidos, labor tamen eorum sæpenumero cassus redditur, cum ab incolis ædiū deturbatur. Verum non propterea cedunt auiculæ pertinaces, sed ab una eiectione parte, in alia nouū inceptant nidi opus. Haud sic mihi, inquit, contingit, qui tua à domo fugatus, ab altari quoq; tuo, à sacris, à religionis pompa, o domine exercituum, rex meus & Deus meus, longè propellor. Volunt nonnulli reticentiã, ut in magnopere mœrentib; sit, hinc esse: ac si diceret, hirundo ne passer ne sibi pullisq; suis etiam iuxta altaria nidificare permittitur? quid ego? Heu fortem meam omnium miserimã. Altaria ipsa tua ne uidere quidem possum, cum tamē te meum dominū, & eum quidem potentissimū, meumq; regem, & Deum tandem esse uoluerim. Quibusdam uero uisum est, quòd facta de passere ac turture mentione, suis in extruendis nidis, in quibus tranquille uiuant, sedulis & operosis, tranquillæ olim uitæ illi in mentem uenisse: proinde illud idem, quod in principio egit psalmi, exclamasse: Quam dilecta altaria tua domine, quàm tranquilla religio, quàm puri cœtus, o domine uirtutum, rex meus, & Deus meus. Cæterum hic animus ab incorporeis rebus minimè auertendus est. Altaria quippe ad inuisibilem illum cultum, qui in corde transigitur, referenda sunt. Idcirco additum est:

Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

Ecce quomodo beatos illos appellat, qui suam cum Deo habentes mansionem, cuius fabricator amor est, perpetuam laudandi Deum adepti sunt occasionem. Nulla quidem felicitas cum hac comparanda. Quid ultra expetere debet anima? Quid in hoc satis per se arduo & inquieto uitæ diuersorio in primis illi esse debet, si sui compos est, nisi ut illo in loco statuatur, in quo summa sit quies, pax, otium, atq; extollendi Dei nomen, dilatandiq; illius cultum & religionē, necessaria quædam offeratur occasio? Is est sinus Ecclesiæ, in cuius complexu, cruento nimirum & spinoso, extinctus est autor uitæ: ob cuius necem uera omnibus, quæ fide uiuit, restituta est uita. Obserua igitur quanta inest animæ felicitas, quæ in Ecclesiæ gremio, quicquid occurrat, requiescit. Cætera enim uana sunt, & inquieta, ut in hæreticis uidere licet: aut in illis quoq; qui cum ueros se Abrahamæ filios cultu nescio quo testentur, nihil minus tamen, quàm fidem illam, qua nobis conciliatur pax animæ, referunt: sed continuè agitantur bellorum discordijs, ac peperit ad tumultum usq; odiorum cœstris. quod sanè ut dignè perpendatur, timeaturq; Selah huc attexitur. Itaq; non hi quidem beati, sed

Beatus uir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in ualle lachrymarum in loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion.

Quid sibi uelint hi uersus, non difficile admodum uidetur posse intelligi, si de

C uiro illo simpliciter dici affirmemus, qui cum à Deo, ut par est, dependeat, uirtutum sibi gradus, quæ sunt ascensiones quædam in anima eò perueniendi, quò in ualle hac miserie, loco nimirum quem sibi ad lachrymas elegit, prudentissimè format. Verùm litera quæ est Hebræis, aliud innuere uidetur. Sic ferè omnes ex hebræo: Beatus homo, cuius fortitudo in te est, semitæ in corde eorum. hucusq; est uersus. Postea alium ordiunt: Transeuntes per uallem fletus, fontes ponent eam, atq; ita principium sequentis uersus è nostro, huic assuit, ad hunc modum: Etiam benedictionibus induetur doctor. seu, ut ex illo quoq; fonte transferunt nonnulli, etiam cisternas amicitie pluuia. Volunt studium populi ad eundem domus Dei, & sollicitudinem, quam per semitas cordis significari opinantur, describi: hincq; puteos ad refocillandam multitudinem passim etiam in ipsa ualle lachrymarum, & fletus, nempe loco siticuloso atq; arenti, effodiendos, cisternasq; & piscinas, in quibus pluuiales reciperentur aquæ, diligentissimè parandas: & sic illum, qui illud edocuerit cõmodum, omni ex parte, ut inquit Paraphrastes, diuinis muneribus, plebisq; laudibus ornandum esse. Et qui tales sunt, uirtutum adeo cumulum atq; incrementum accipient, ut apud Deum consistere in Sion uidebunt. Vide quam immensis extollendus sit laudibus, si quis alicuius publici inuentor est cõmodi, qui cum Deo uno sedere loco appareat. Apparebit, inquit Felix, apud Deum in Sion. Verùm alio excutienda est sensu litera, alioquin obscura & dubia. Illis igitur qui uallem hanc mundi, in qua nihil est quod fletum nõ moueat, transire parant, semitæ in corde sunt: hoc est, diutius hic cõmorari minimè expetunt, sed obnixè ad anteriora, ut ait Paulus, sese extendentes, de uirtute in uirtute, de claritate in claritatẽ, tanq; à Dei spiritu proficiscuntur. Et hi quidem uallem ipsam sic arentem & mœstam, ponent fontes eam: id est, eam totam simul in dulcissimum conuertent aquarum fontem: nempe è crucis amaritudine suauitatem haurient spiritus. atq; rerum omnium istiusmodi, sanctæq; huius philosophie doctor est Christus, qui multis donorum ornatus gratijs & benedictionibus, è cœlo tanq; gigas ualidissimè exiens, in suos quicquid gratiarum in se habuit, id totum ferè profudit, ita ut iucundissimũ sit illos intueri de uirtute in uirtute, de fide in fidem incedere. Atq; hoc sanè modo tandem doctor ille eximius Iesus apparebit apud Deum in Sion, hoc est, in fidelium conuentu, in tabernaculis, non peccatorum, sed fidei, in quibus pax unã cum castimonia suam habet diuersorũ, cõmorabitur: scedas interim impudicasq; superborum hominum habitationes execrans, atq; utpote in quibus omne inest malum, auersans. Ac demum, ne suis aliquando non præsto esse uideretur, sic in Propheta Patrem alloquitur:

Domine Deus uirtutum exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob.

Ex his quæ dicta sunt, non tantum accensus Vates, quantum dolore atq; amaritudine animi, ob duas quidem res affectus, hanc interposuit orationem, simul & Selah. Ob unam sanè, quòd tandiu à Dei domo extorris esset: ob alteram uerò, quòd in spiritu præuiderat nullum fore, qui tam exactè, ut par est, diuinũ huiusmodi referret doctorem, quem benedictionibus onustum dixerat assuturũ. Id muneris illorum propriũ est, qui pascendis sponsæ adolescentulis præponuntur. Viderat, inquam, quam longè à Christi uestigijs oberraturi essent quamplurimi, & ex his quoq; qui cum pastoris ac patris nomen sibi arrogent, nihil tamen minus quàm patrem aut pastorem præstant: imò acerbissimis onerati maledictionibus, totam hanc uallem mœroris & luctus, turbidissimis opplent paludibus cisternisq; dissipatis, ac grauius olentibus lacunis, quàm sint cadauera inhumata, exundare faciunt. Quid autem sit in illis, quod tam tetrum exhalet fetorem, si interrogor, puto id esse superbiam. Quid igitur mirandum si hic clamat uiri iusti anima: Domine Deus uirtutum, Deus potentissime, Deus misericors, exaudi orationem meam. Ausculta quid cor amarum intra se cogitet, & desideret, ô Deus Iacob.

Protektor noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.

Se Christum uocat Dauid, ob regiam unctionem: ad illum tamen respiciens Christum, in quo nos patrem elegisse, dilexissèq; ante mundi constitutionem, asseuerat Paulus. In faciẽ. In, nõ est in hebræo: sed simpliciter, respice faciem Christi tui: hoc est, faciem mœstam, ac præ dolore demissam miseratus intueri.

Quia melior est dies una in atrijs tuis super millia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.

Is unus Hebræis uersus est. Dictio, abiectus, quanquam huc optimè conueniat, aliam tamen in hebræo habet significationem, nempe ad limen, seu ianuam sedere. Sic quidam transferunt: Malo ostiarius esse domus Dei mei, quàm uersari in tabernaculis impiorum. Item Paraphrastes: Optarem magis accubare ad limen domus Dei, quàm habitare in splendidis impietatis ædibus. Sunt porò ex nostris, Deũ scilicet speciali religione colentes, qui hunc uersum in secularium, ut uocant, hominũ execrationem, tanquã illorum habitatio, sit habitatio peccatorum, iactitant. Sunt & ex illis, qui in nos hæc eadem: adeo mutuis nonnunquã nos inter nos dicerijs, impietatis arguimus. Pessimum id est morsuum genus inter Christianos. Ego enim, qui utranq; uitam expertus sum, sic mihi persuadeo, nullam in terris impietatẽ tam execrabilem posse esse, quin per Christum queat abluĩ, ad cuius pedes, limen scilicet ad eundem patris, malo equidem mœstus sedere, quàm mundi plausu per multa habitare secula in tabernaculis peccatorũ ubiuis commorantium.

Quia misericordiam & ueritatem diligit Deus.

Illi uerò qui peccatores appellantur, crudelitatem, tyrannidem, iunctaq; cum perfidia, mendacia & dolos.

Gratiam & gloriam dabit dominus.

Illi contra inexorabiles, damnũ, infamiam, contumeliam, exitium. Cæterum, misericordiam & ueritatem, in hebræo non est, sed ut uertit Felix, Sol & scutum dominus Deus. Alius item ex eodem fonte: Lux & securitas dominus Deus. Paraphrastes rursus: Est enim tanquam sol & clypeus dominus Deus. Dignæ profectò istiusmodi sunt Deo denominationes, quippe qui Solis sit, qui uitæ lucem emortuis per peccatum animis infundit: clypeus autem, quoniam tela illa ignita, ut ea appellat Paulus, tum demonum tum odiosorum hominum, à suis arceat. Atque eo sanè modo,

Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.

Quæ sit innocentia in hoc loco, Felix ex hebræo magis exprimit, sic uertens: Qui ambulant in perfectione. Quæ rursus sit istiusmodi perfectio, uerissimè reddit Paraphrastes: Qui ambulant, inquit, simpliciter. Nullum certè tam gratum potest esse Deo sacrificium, quàm simplex desponsata fidei annulo uitæ conuersatio. Vbi sancta est simplicitas, ibi Deus, ibi perfectio, ibi uitæ Christianæ summa ac finis. Ex qua quidem spiritus asseueratione illud absq; dubio concludi potest, eos profus homines à Deo, qui simplicissimæ nature spiritus est, alienos esse, quos simulatores, ac duplices suis in rebus agendis esse cernimus. Etenim longè hi falluntur, qui arte, non spiritu, res Dei, uti sunt animarum, tractandas esse opinantur. Sensus igitur elegantissimè à Paraphraste redditur: Non poterit, inquit, nõ facere benignitatis suæ participes eos, qui ambulant simpliciter. Et quidem qui ambulat simpliciter, confidenter ambulat, ait Salomon. Contrà uerò, qui utitur mendacijs, hic pascit uentos. At tandem, quò rei summam absoluam,

Domine uirtutum, beatus homo qui sperat in te.

Exclamatio est, ab animo in Deum ob illius magnitudinis considerationẽ raptò, exiens. Atqui si hic, uirtutum, gratiarum cumulum intelligas, nõ falsus eris. Verùm Hebræis, exercituum est, quam dictionem noster ferè interpret reddidit, uirtutum: qua quidem uoce potentiam Dei infinitam intelligi uult Vates. Est est quasi eorum, quæ dicta sunt, epiphonema animæ, mortales omnes cupientis ad diuinæ religionis, quæ spei maximè innititur, cultum acciri. Ait itaq;: O quàm

C uerè felices hi sunt, qui spem omnem suam in te, qui potentissimus omnium es, collocant. Quid illi postea, qui neglecto, corporeis caducisque nituntur rebus? Infelicissimi illi quidem omnium, atque lachrymarum amne deflendi. Tibi autem laus sit aeterna, & gloria in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXV. Vincenti filiorum Choræ.

Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Opinantur nonnulli, odam hanc suauissimam à Vate compositam fuisse, quò posteri, hi potissimum qui è Babylonica oppressione, in qua turpissimam seruiuerunt seruitutem, liberandi erant, quid Deo pro gratiarum actione cani posset, haberent. Doctiores tamen ex præcipuis hanc esse existimant, quibus Christi charitas in homines, propter assumptam carnem in mundo, aperte ostenditur. Etenim anteaquam Dei filius Christus Iesus homo factus uitam hanc, excepto peccato, miserandam & erumnosam nobiscum ageret, mirum quam duris tenebamur uitiorum errorumque catenis innotati. Nulla unquam fuit captiuitas, ne ipsa quidem famosissima Assyriorum, cum illa comparanda, qua, tanquam fune colligati homines, sub mortis, nempe peccati aculei, iugo & uetustate premebantur. Nulla tunc erat quies, nulla, quæ uera esset, consolatio, nullum refrigerium, adeò cuncta in amœna erant, aspera, dira, nubilosa, atque uti solent inculti agrî, peccatorum dumis obsita, & ob spiritus inopiam planè emortua. E tandem è summo ad terras delabens cœlo, sicut in uellus consuescit imber, placidissimo nimirum illapsu, Dei filius, hunc uitæ campum alioqui sterilem foecundissimis irrigauit aquis, conuertitque ad sese quicquid antea per peccatū auersum fuerat. O immensum amoris argumentum. Ecce igitur, clamat Vates, terram illam ob Adæ lapsum maledictam, dirisque detestatam, tuis sanctissimis denuò exornans benedictionibus, instauras, inserisque, si quid malis ab agricolis abrasum fuerat. Tuæ itaque bonitati & clementiæ, non nostro studio, quod nullum erat, & merito, referri acceptum par est, quod Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Aliàs diximus uerum Israël & Iacob pios homines esse, quorum terram, Ecclesiam, in qua unum tantummodo esse debet cor ac mens. Hac est possessio Christi, idcirco ab ipso dilecta, & culta. Vnde ex hebræo sic uertunt quidam: Diluxisti domine terram tuam: seu, ut reddit Campensis, Reconciliatus es domine terræ tuæ. Iratus quippe erat Deus mundo ob infinita, quibus planè obruebatur, scelera. Verùm propriæ motus, qua uel amarissima condulcescunt, misericordiæ suauitate, reiectis prius illis, qui suapte sponte profligati fuerant, ceteris reconciliatus est. quocirca à spiritu infertur, Auertisti captiuitatē Iacob: nempe electos, qui, quoniam Dei semen erat in eis, ad mortem peccare nō poterant, à peccati lapsu auertisti. Si quidem

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

Ecce sanctorum dignitas, quorum delicta perinde atque si nunquā extitissent, obteguntur, Dei que abstergitur manu, si quid contractum fuerat fœditatis. Quare beati hi à spiritu nuncupantur, quorum remissæ sunt iniquitates, & tecta sunt peccata. Quid felicius audiri posset, quam si cui cœlitus dicatur, Remittuntur tibi peccata tua: quod æquè certum esse intelligo, ac si illum proprijs conscriptum in uitæ libro intuerer oculis. Ideo non iniuria additum est huic loco Selah.

Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.

Dilucidius ex Hebræo, Continuisti omnem iram tuam: seu, ut uult Paraphrastes: Collegisti omnem iram tuam, quæ sparsa fuerat in nos. Continuisti, ne in furorē erumperet, indignationem tuam. Tunc sanè Deus suam omnem in sese collegisse compressisseque uisus est iracundiam, cum iniuriarum, quibus uel in ipsa statim prima rerum molitione affectus fuit, immemor dixit: Non ultra percutiam omnem animam uiuentē, sicut feci, Mitram enim quem missurus sum, hoc est,

est, meum delegabo filium, qui copiosissimis ornatus donis, homines adeò in aham transmutet uiuendi rationem, ut pro iniurijs antiquis amorem mihi rependere condoceant. Tunc demum illum iram deposuisse, nedum mitigasse, uidimus, cum proiecto ferè tremendo iudicij scepro, obiectaque maiestate, ac, ut sic dicam, uelato in se Deo nudus, atque instar coloni, ut ait Hieremias, absque diuersorio in terris apparuit Christus, proque ense ac fuste, crucem secum attulit. Deferuit itaque Dei ira in homine illo tenui & despecto, quem nihilominus postea in immensum creuisse montem, in spiritu uidit Daniel. Verùm quid nobis emolumentum allatum fuit propter sedatam iram in Deo? quid comodi, si denuò peccamus? si nouum in Deo excitamus furorē? Nos miseros. Vnde tot etiamnum cædes: unde quorundam etiam illorum, qui religioni purius, quam è uulgo cæteri seruire uideri uolunt, uitæ turpitudine? Vnde odia? Sunt ne hæc placata in Deo contra nos ire indicia? Quid olim tranquillum sedatumque numinis animum irritauit? nonne impietas? nonne amentia? nonne in periculis incogitantia, ne dicam inconsiderata despicientia, atque ultronea in interitum præcipitatio? Ob huiusmodi quidem facinora, sed leuiora forsitan quam nunc sunt, clamauerunt patres nostri ad te domine, clamauerunt, inquam, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & non sunt confusi. Silebimus ne nos deterioribus oppressi malis? acrius afflicti? periculosius à mundo, à carne, à tyrannis, ab ipsa demum uolubilitate fortunæ circumacti? Clamabimus certè, atque inculcabis & nos,

Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.

Illud luce ipsa clarius, nullum propè nostrum esse ad assequenda cœlestia nisum & studium, nisi Deus in nobis suum infundat lumē, corque alioqui stupidum atque iners moueat, auersumque à iustitiæ semitis reuocet, atque ad se conuertat. Tunc sanè uera animæ ad Deum fit conuersio per gratiā, quam lumen esse animæ diffinunt. Cæterum salutaris noster, Hebræis est, salutis nostræ, quare is sensus erit: Tu Deus, à quo quicquid salutis homo nanciscitur, deriuatur, conuerte nos: aliter conuerti, ut decet, non poterimus. Conuerte nos, inquam, atque iram illam tuam nobis debitam, tuo à figmento remoue.

Nunquid in æternum irascēris nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem?

Num perpetuò, inquit, tua in nos defauiet iracundia? num æternus erit furor? nunquid tuam protrahes è progenie in progeniem ultionem? Pessimè profectò res se haberent nostræ, si nostri nos in sordibus arbitrij à te proiectos marcescere sineres.

Deus tu conuersus uiuificabis nos, & plebs tua letabitur in te.

Cum interrogatione hunc legunt uersum Hebræi, quò superiori quoque conueniat interrogationi. Dixerat enim: Nunquid in æternum irascēris nobis? Statim postea subiunxit, ut uertit Felix: Nonne tu conuertēris? uiuificabis nos? & populus tuus letabitur in te? Alius uerò: Nonne redibis potius, ac restitues nos, ut populus tuus letetur in te? En quomodo è diuina ad nos conuersione, uita homini, que ex fide est, conciliatur. Viuificabis nos, inquit, tu, non homo, nō uoluntas humana, non arbitrium, nō ipsa capax diuinitatis mens. Hincque plebs tua sancta, nempe ad te per te conuersa, in te solo, non in suis meritis, ut solent hypocritæ, solido perfundentur animi gaudio. Quam uerum illud est, atque in limine ædium superborum sesquipedalibus, quo magis conspicuum sit, inscribendum literis: Qui gloriatur, in domino gloriatur. Quare,

Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Iam hinc Vates rei illius, à qua mortalium conuersio exoritur, durisque insinuat mentibus uita, ac noua bene uiuendi inducitur forma, mentionem facit. Ea quidem è patris corde manans, misericordia appellatur: quanquā inter cætera, quæ secum attulit filius Dei in mundum ueniens, in crucis uexillo impressam esse uoluit. Hic itaque Dei rogans sibi ostendi misericordiam Vates, Christum iam

C tandem in terris apparere rogat. Idcirco statim intulit: Et salutare tuum da nobis. hoc est, salutem tuam nobis, quæ tota in tui unigeniti uoluntate ac præsentia est posita, impartire. Interim uero,

Audiam quid loquatur in me dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.

Is unus uersus est in hebræo, in quo ego quidem (ni falsus sum) totius salutis nostræ summam uidere mihi uideor: quæ in eo potissimū sita est, ut diuinis credamus pollicitationibus, unde solida dissipatarū mentium formatur pax & quies, ex qua sanctitas. Et hæc omnia quidem per Christum, qui fidei nostræ autor est, & merces. Audiam itaq; hoc est, illis omnibus quæ pollicitus est Deus (in me, non est in hebræo) firmam adhibebo fidem: quoniam pacem tranquillūq; animorum statum de plebe ea sua, quæ se illi gladio amoris iugulauit, loquetur: loquetur, inquam, super sanctos suos, eos nimirum, qui per illius uerbum haudquam indurantur, & sordescunt magis, ut solent impij: sed sanctificantur, atq; ad cor reuersi, in Deum curis ceteris omisis feruntur. Obserua Euangelicæ prædicationis uirtutem. Immenfa quidem in illa, ac planè incomprehensibilia promittuntur: tu tantummodo audi, crede, prestolare, & sat est. Quod certè per Dei uerbum sanctificari contingat animas, cui ignotū iam id est: Pater, inquit Christus, sanctifica eos, nempe qui conuertuntur ad cor, in ueritate. Sermo tuus ueritas est. O legem ad obtinendum Dei fauorem compendiarum & unicam. Etenim extra beatissimæ huiusce legis inductionem cæcutimus omnino, atq; in bonorum delectu hallucinamur: in ipsius quidem gremio positus est Christus, qui lux mundi est ac uita. Vnde igitur tenebræ: unde mors: a luce: a uita: Erramus si id credimus, neq; adhuc quid loquatur dominus Deus audimus.

Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.

D Sic Felix: Vtiq; prope est his, qui timent eum, salus eius. Hæc, ni fallor, in eodicta puto, qui cum se Dei cultores, exteriori cultu testatū esse cupiant, nihil minus tamen agunt, quàm ut uerè id sint, quod uulgò ostentant. Nam cum Dei religio in eius maximè posita sit timore, ac iuncta cum trepidatione reuerentia illa, quæ ab amore proficiscitur, hi suo solummodo contenti uitæ fuco atq; impostura, scelestiorem nonnunquā habent animum, quàm illi, qui palàm peccant. Vt cunctq; inquit, uera Dei religio apud complures esse uideatur, attamen in his solum illam habitare certum est, qui Deum sincera colunt pietate, uerenturq; ut patrem, quapropter Dei filius, qui solus gloria nostra est, ac uita, & in quo Deus habitat plenissimè, inter nos homines diuersatur. Numinis quippe præsentiam appellat Vates gloriā, uti uerè est: imò sola ea est, in qua nos gloriari iubemur. Sunt qui, in terra nostra, in Christo nostræ mortalitatis particeps interpretant, in quo pater sit, quemadmodū ipse in patre, ac nos in illo. Quæ maior gloria hac esse potest: Verum non me clam est, Dei præsentiam, nempe conditarū rerum gloriā, ubiuis gentium uixerimus, apud nos diuersari. Ibi dignitas, ibi sanctissimus uite odor, ibi pax, ibi iustitia, ibi, quantumuis occultè in antris latitemus, & misericordia, & ueritas: quæ omnia maiorem animæ conciliant gloriā, quàm si multumodis ornatus sis uirtutibus & scientijs, addo & magistratibus, absque Dei timore. Quocirca additur à spiritu,

Misericordia & ueritas obuauerunt sibi, iustitia & pax osculate sunt.

Impossibile quippe uidetur, ibi uirtutum omnium cumulum deesse, ubi libenter habitat Christus, quo in mundo corporeæ molis uelo, tanquā Sole tenui nube obducto, apparenteq; misericordia & ueritas obuicissim factæ sunt. Si quidem secum ille ueniens conduxit misericordiam, qua quæcunq; olim promiserat uerissimè præstaret. Atq; eo sanè modo iustitia quæ ex fide est, paxq; conscientiarum, mutuis sese amplexibus exosculantes, indissolubili conglutinatae sunt nodo. Pax quidem animi, iustitiæ fidei indiuidua tum comes facta est. En quadriga, in qua è cœlis euectus est Christus, En quàm arcè connexæ sunt, eo aduentante,

aduentante, inter sese necessitudine uirtutes: quibus prius ad inuicem dissociatis ne illorum quidem nomen integrum audiebatur. Ad hæc,

Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.

Vide ô tu qui ueritatem Dei, ut inquit Paulus, in iniustitia detines, quomodo te omisso, ueritas, nempe uera, non ficta, ut tua est sanctitas, è terra, hoc est, à peccatore terrenis cupiditatibus immerso, egerminauerit. quoniam ipsa quoq; quæ in Deo est iustitia, quæ gratis iustificamur, è cœlo abundantissimè effluxit. ita uerbum, prospexit, interpretantur. quanquam nil uetat, quin de benignissimo Dei intuitu in peccatores intelligamus. Etenim ipso nos placatis intente è cœlis oculis, bona omnia, quæ hinc iustitiæ nomine nuncupantur, accumulatisimè nobis proueniunt. Volunt præterea p̄j quidam expolitores, de sanctissimo hinc dici Mariæ partu, è qua homine, uti solet è terra flos & germen, immaculatus prodijt Christus homo. Vnde iustitia, ut inquit Augustinus, qua iustificarentur homines, è cœlo prodijisse uisa est. Siquidem per Christum nostra omnis è sinu patris allata est purificatio.

Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.

Ecce quomodo à diuino benignitatis fonte, terra hæc nostra cordis, alioqui per se infœcunda, dat fructum spiritus, respondetq; gratiæ, quæ è cœlo tanquam ros purus, seu imber, lapsu in satis gratisimo, in agello animæ continue depluit. Nulli dubium, quod nemo potest accipere quicquam, nisi ei datum fuerit è cœlo. Quemadmodum igitur terra, quam uomere grauiq; rastro subigimus, non fecundatur, nisi Solis & pluuiæ adiuta beneficio, ac temperata: ita & cor hominis absq; Dei benignitate & clementia, fit sterile & infœcundum. Nam (quicquid de se suisq; uiribus philosophentur homines)

Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in uia gressus suos.

Iustitia, inquit, Dei, hoc est, gratiarum immensitas, ante illum, quod nulla ei desit bonorum copia, ne ue is erret, qui Deum timet, tanquam dux solers, ac fidus comes præcedet, atq; illius firmabit in uia pacis uestigia. Penè homo quamlibet gratiarum sit diues copia, in iustitiæ semitis puer est, nempe debilis, atq; ad firmandos gressus incertus ac titubans, nisi Deus, ueluti nutrix, aut mater anxia, ad lapsumq; pueri suspiciosa, illius pedes moueat, pedetentimq; ad uiriles assuescat passus. Itaq; iustitia illum, qui Deo charus est, præcedet, figetq; illius pedes in uia, qua ad amœnam Dei habitationē iter est. Et est hinc annotanda metonymia. Dicere enim uoluit, iustissimum quenq; coram Deo ingressurum, feliciterq; pedes in Dei itinere positurum, cum dixit per transmutationem, iustitia ante eum ambulabit, & ponet in uia gressus suos, nempe in uia iustitiæ, pacisq; ac fidei itinere. Quæ omnia diuinæ beneficentiæ dona sunt, atq; iter, quo ad Deum felicissimè transitur. Cui gloria sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXVI. Oratio Dauid.

Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego.
Oda hæc feruidæ mentis affectum, cum omnium, qui abiectis humanis curis atq; occupationibus, in Deum feruntur, ostendit, tum uel maximè Dei filij, qui unus Deus cum patre, ut inquit Augustinus, unus homo cum hominibus, orat in forma serui, qui oratur à nobis in forma Dei: orat pro nobis ut sacerdos noster, orat in nobis ut caput nostrum, oratur à nobis ut Deus noster. Hactenus uir sanctus. Atqui hinc uides quomodo diuina quadam immutatione, ac Dei in hominem, hominis item in Deum transitu, idem penè factus sit Deus & homo, creator & creatura, mors (ut sic dicam per excessum) & uita. Atq; hæc omnia quidem per Christum, quem dedit pater (ut inquit Apostolus) caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet, Quocirca idem pro nobis innocentissimus orat, qui &

C innocentiſſimus pro nobis crucem, unde omnis orta eſt piorum innocentia, atq; in Deum translatio, pertulit. Orat hinc igitur pro impuriſſimo purus, pro iniquiſſimo ſanctus, pro facinoroſo, cœleſtiumq; diuitiarum egentiffimo, ipſe innocens, ac non tantum diues, quantum copioſiſſimus bonorum omnium erogator, clamatq;: Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper ſum ego. Vidifti ne unquam, mi lector, excellentiſſimum quempiam oratorem ingenti ærumnoſæ multitudinis agmine comitatum, uniuerſalem pro ſua re publica cauſam agere coram rege, aut magiſtratu? Se quidem unum ex illorum numero, qui miſeri ſunt, effingens, perinde aliorum exponit calamitates, ac ſi ſuæ eſſent omnino, ſimulq; cum cæteris mulctandus foret. Non ſecus quidem ſuis in purificandis tutandisq; amicis, agit miſericors Ieſus, pro quibus ſanè, ut in hoc pſalmo uidere eſt, ſe pauperem atq; inopem, hoc eſt, re omni humana prorsus denudatum queritur. Ait enim: Tu o altiffime, aurem tuam mihi, cauſam meam tenuè, uocèq; gracili, inſufurranti potius quam exponenti, quò me clariſſe intelligas, inclina, & me tandem exaudi: quoniã flebilem in modum afflictus, ope omni humana deſtitutus ſum.

Cuſtodi animam meam quoniam ſanctus ſum, ſaluum fac ſeruum Deum meus ſperantem in te.

Duas enim huc affert rationes, quamobrem exaudiri debeat uir ſanctus: cæteras poſtea. alteram quidem, qua ſe bonitatis ueræq; religionis ſtudioſum: alteram, qua ſe Dei ſeruum eſſe fatetur. Quæ duæ in homine afflictio partes cõmiſerationem, uel ipſis quidem hoſtibus mouere poſſent, nedum dominis naturaliter in frugi ſeruos beneuolis. Porro ſanctitas in hoc loco, ut in pleriq; alijs ſcripturæ locis, pro ſanctitatis ſtudio & cura ſumi debet. Vnde Paraphraſtes: Sittibi curæ, inquit, anima mea, quia candido ſum erga te animo. Neceſſe quidem eſt eum ipſum, qui ſe ante Deum aliquid rogaturus ſiſtit, purum omnino eſſe, ac ſanctitatis appetentiſſimũ: alioquin impuro animo, atq; in diuino obſequio inerti, uix aliquando ſuum impartitur lumen iuſtitiaſol. Verum ſi Chriſtum ſpectes, ſe ſanctiſſimum, imò ſanctitatis diſtributorem, parum dico, ipſiſſimam ſanctimoniam ſe rectè appellare poterit. Vide igitur quid dicat: Serua, inquit, mi Deus animam meam, quoniã nihil mihi antiquius eſt, quam ut innocens ſim, ac ſanctus: quoniam inſuper ſeruus tuus ego ſum, & is quidem, qui non aliunde mihi uindicta fauorem, præterquam abſte, mei curam habe. Quo alio niti debeo patrono? Te unice diligo, te efflagito, tibi ſupplico. Idcirco

Mifere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die.

Latifica animam ſerui tui, quoniam ad te domine leuaui animam meam.

Saxeus prorsus is eſſet iudex, qui huiusmodi nõ flecteretur pñ pectorisprecationibus. Duas rursus alias adducit rationes, cur flecti debeat æternus pater. Miſereat te, inquit, mei domine, quoniam ab omni horrens animi torpore, tuum aſſiduè imploro ſubſidium. Ad hæc: Exhilara, te obſecro, afflictam hanc animulam ſerui tui, quoniam ad te, quamuis in ſublîmi habitantem, uotis affectuq; animi flagrantiffimo pertingere elaboro.

Quoniam tu domine ſuauiſ & mitis, & multa miſericordiæ omnibus inuocantibus te.

Iam patris animum in homines ob ſcelera cõmotum, ab eius laude placare intendit, non fictè id quidem, & adulatoriè. O mores, o ætatem pluſquam æream. Quid non adulationis præſeferunt orationes mihi nuper, dum hæc cõmentor, ad legendum oblata: Stomachor, cum in illorum memoriam uenio, in autorem ne, quiſquis is tandem fuerit, an in quorundam magis leuitatem, non dico, quibus uel falſo, in ipſis uel uſque ad nauſeam laudatis, iſtiusmodi ab antiqua maiorum ſeueritate penitus degenerantia, chara ſunt & grata. Quò, malum, tantam grauis conſeſſus deuenit dignitas? Sed ad rem noſtram. Suauiſ & mitis diſtiones, quamuis in Deo optimè conuenire uideantur, Hebræis tamen ſunt bonus & propitiuſ, ſeu ut legit Fel. bonus & propitiabilis, ut ſit ſenſus: Quoniam natura bonus es, hoc eſt, ad elargienda munera facilis & liberalis, atque ad peccata

A cata condonanda flexiblis, ſupraq; expectationem omnem omnium miſericors erga illos, qui tuum implorant auxilium,

Auribus percipe domine orationem meam, & intende uoci deprecationis meæ.

Inculcat hæc anima, cui mora omnis in Deo longa uidetur. Horrendum proſectò id eſſe iudico, mala quotidie increbreſcere, augeriq; ærumnas: tardum uerò, ſeu nullum omnino extare ſubſidium. Id maximum ſanè eſt opus fidei, intoleranda propter Chriſtum toleranter, imò uerò gratanter ferre. Vide igitur orationis ardorem atq; exuberantiam. Auribus, inquit, percipe orationem meam. Sufficere ſanè poterat dixiſſe, Audi. Aliam rursus addit exaggerationem: Intende uoci deprecationis meæ. Cur non ſolummodo, intende deprecationi meæ, & non attexere, uoci? Hæc ſunt, ut dixi, maximè anxij animi indicia. Sed iam ad effectum fidei exprimendum descendamus.

In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudiſti me.

Haud immemor, ait, præteritæ tuæ in me beneficentiæ, uel tum quidem, cum poenas potius quam beneficium demererer, iterum uarijs in anguſtijs conſtitutus clamare, tuumq; implorare auxilium audebo, ſperans fore, ut quod è re mea eſſe iudicaueris, abundanter præſtes. Certè

Non eſt ſimilis tui in dijs domine, & non eſt ſecundum opera tua.

Neque dij gentium mortui, & manufacti, neq; ipſi quoq; in quibus plerunq; conſidit uulguſ, potentiſſimi homines, neq; angeli demum, eadem qua tu, polent fortitudine ac potentia. Non queunt hi omnes uitam dare, ut tu: non iuſtum quenquam facere, ut tu: non ditare uirtutibus, ut tu. Quis ergo tecum conferendus? Nemo omnino eſt qui tua imitari queat opera, adeò longo à te, quicquid conditum eſt, diſidet interſtitio. Et quidem, ut alia omittã, tuo excitatæ ſpiritu,

Omnes gentes, quaſcunq; feciſti, uenient & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.

Apertiſſimè hinc Vates gentium uocationem prædicat, quæ ſanè inter admiranda Dei facinora maxima omnium ſemper uiſa eſt. Quis id unquam credidiſſet? quis, niſi Dei ſpiritus ductu, cogitationibus unquam aſſequi potuiſſet, filijs ab hereditate excluſis, facinoroſos quoſq; & hos quidem acerrimos Dei hoſtes, introductos, aſcitosq; ad ea percipienda bona, quæ nunquam aut optaſſent, aut optare auſi fuiſſent? Sunt ne iſta minima potestatis indicia, an maxima? an inſinitæ? an captum omnem cum hominum, tum angelorum exuperantis? Omnes itaq; gentes ubiq; per orbem diſperſæ, quarumq; autor tu es, ſupplīces ad te uenient, humiq; proſtrata, tui ſanctiſſimi nominis maiestatem concelebrabunt, atque ad cœlum uſq; laudibus extollent. O immenſurabilem certè Dei magnitudinem. Dicam, inquit, Aquiloni, da: & Auftro, noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Non id quidem mirum, neq; ſi te intueor, ualde magnum:

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus.

Cæteri uerò umbratiles & imaginarij. Quare, o tu qui potes,

Deduc me domine in uia tua, & ingrediar in ueritate tua.

Latetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

Lucidiuſ Felix ex hebræo: Doce me domine uiam tuam, ambulabo in ueritate tua: unias cor meũ, ut timeat nomen tuum. Paraphraſtes rursus: Doce me domine uiam, qua itur ad te, ut ambulem confidenter per eam. Verbum porro, lætetur, Hebræis eſt, aut unũ, aut excita, aut coge. De lætitiã uerò apud eos nulla fit mentio, quanquã ſuo & ipſa ornata eſt decore. Siue enim à diuino exciteris ſpiritu, ſiue tuum alioqui diſſipatum cor uniatur, ſiue etiam placidiſſimo traharis afflatu, ſemper tibi lætandum erit. Nullum quippe poteſt cum illo comparari animæ gaudium, cum ſe ſentit à Deo pungi, excitariq; ad intermiſſum iuſtitie ſtudium, atq; Deo uniri. Confidenter, inquit, tutoq; per iuſtitiaſ ac ueritatis ſemi-

tas, in quibus syncerè omnia fieri par est, ambulabo, si tu direxeris, si docueris, si excitaueris, si cor distractum uniuersis. Istuc certè in terris felicissimum est uite genus, sic à Deo hominem instrui, ut nihil à uero fidei itinere deflectens, unitū semper habeat cor in Deo. Nam difficile omnino est animum in huius mundi curis immersum, uoluptatibusq; carnis affixum, posse in Deum, in quo tota inest perturbationum quies, transferri, atq; in eo latari. Sunt qui sic, Ingrediar in ueritate tua, interpretantur: Non dubito quo minus mihi fides itineris comes futuris sis, id enim promissisti: tua igitur confusus fide ingrediar. Verum uide quam prudentissimè è solida grauiq; cordis lætitia, oriri faciat timorem erga Deum Vates. Latetur, inquit, cor meum, ut timeat nomen tuum. Obstupefcunt hinc opinor mundi sapientes, cum audiunt è lætitia metum nasci. Hi quidem, quid sibi uelint duræ illæ molæ in lege domini, superior & inferior, ignorant penitus. Fac igitur, mi Deus, ut uniatu cor meum in te, ne huc illuc propter tentationum acerbiteriam distractum in fide uacillet: hoc sanè impetrato, in te gaudebo, te metuum, de te cantabo, &

Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.

En sancti cordis unio cum Deo. En gratæ animæ promissio, ac uotum: cui nihil prius est, quàm ut Dei nomen sanctificetur, colaturq; ab omnibus passim, ubi cunq; degant, nationibus. Vis enim ea est pietatis, ut tantū de alieno unusquisq; gaudeat bono, quantum de proprio. Etenim cum uno uiuant corde, atq; animo electi, unum eos uelle, unum expetere, unum prorsus diligere, atq; eodem perfundi gaudio necesse erit. Quocirca cum uideris hominum cœtum in uaria scindi consilia, uariaq; appetere & amare, ibi per me fateri licebit, nullam esse pacem & unionem, ideoq; neq; Deum, neq; boni cuiuspiã uestigiū. Obserua itaq; quid hinc credentium multitudo, cuius unum tantummodo factum sit cor, de se æquè, ac si unus duntaxat esset homo, asserat. In toto, inquit, corde meo, nō dissipato, in diuariasq; scisso, uti solent hypocritæ, persuasiones, & qui immensis cupiditatibus obnoxij sunt, te celebrabo, nomenq; tuum perpetuo, cum uerbo, tum uita ac moribus, magnificabo, efferamq; etiam inuito mundi supercilio, ad cœlos usq; intrepidus. Vellem profectò ex hac sanctæ animæ pollicitatione ac uoto, condoce fierent hi, qui in templis se Deo laudes canere arbitrantur. Qui interdum, bone Iesu, tumultus: quæ inter psallendum commiscentur turbæ: qui strepitus uagæq; animæ dilacerationes: quæ odia: quæ simultates sacræ, tanquam diuinum Selah, interseruntur psalmis? Glorificabo, inquit, nomen tuum, non proprium, non amicorum, non affinium, & id quidem quoad uixero:

Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Infernus hic inferior (ne aut de limbo patrum, aut subterraneis inferorum te nebris modò philosophemur) pro extremis periculis, in quæ nonnunquã conijcitur anima, sumi debet. Vnde Paraphrastes: Quoties, inquit, uersabar in periculis, etiã summis, tu me eripuisti, & animã meam ueluti ab inferis ad superos reuocasti. Idem fermè est, quod alio in loco de se asserit Vates: Domine, inquit, eduxisti ab inferno animam meam. Quòd autem infernum inferiorem appellet, profopopœia est, mirè admodum rei efficaciam exprimens. Cæterum misericordiam magnam in Deo uocat, ob magna hominum scelera, quæ adeò in immensum creuerant, ut penè diuinam superasse clementiam uiderentur. ait itaq;: Misericordiae tuæ erga hominum genus immensæ non parua quidem extant indicia. Quoties enim ego (ut pro omnibus semel dicam) extrema in pericula coniectus essem, tu me, tanquam ab inferis ad uitam restitutum, in secura collocasti fidei sede. Et ut quidem multa, quæ infernum plusquam inferiorem præ se ferunt, omitam, illud molestissimum omnium non tacebo, quòd

Iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quasi serunt animam meam, & non posuerunt te in conspectu suo.

Aptius latina usus esset locutione latinus interpres, si cœtum, aut conciliū,

aut turbam quoq; ut reddit Paraphrastes, uertisset, non synagogam. Ad hæc, iniqui dicitio, Hebræis maiorem habet energiam, quàm si simpliciter legas, iniqui. Superbi, uertit Felix. Alius, uolenti. & est sensus: Violenti quidem homines, quicq; nullo rationis utuntur fræno, ut ferè est uulgus, in me conspirauerunt. Sed id parum forsan uideri posset, nisi & ipsi quoq; multitudinis primates, ipsi principes, ipsi pastores, meam mihi adimere uitam, aut saltem traducere, nulla habitur ratione, moliti essent. Heu insaniam: non proposuerunt, inquit, Deum in conspectu suo, sed mundum. Id extremæ profligatæq; dementiae signum est, omni abiecto Dei timore, impudentissimè peccare. Quòd certè aliquando uolentorum hominum turba, uirum quempiam bene moratū, odio, sicisq; ueneno, aut maledictis incessat, non est adeò incredibile, quin credi possit: at ab ipsis primarijs hominibus, à magistratibus, ab ipsis deniq; multitudinis patribus, è quorum uita, tanquam à uirtutum omnium archiuo, suam cæteri sumere debent uiuendi normam, sæuitiam atq; odium prodire cernere, quis, nisi ipsemet ipsoforum experiretur immanitatem, unquam crederet? Sic sanè male habitus fuit Christus in terris, non solùm à uulgo naturaliter nouarum rerum cupido, uerum etiam ab ipsis synagogæ dynastis, à pontificibus, à scribis, à sacerdotibus. Vide igitur perfectam crucis imaginem, o tu, qui Christum imitari cogitas. Hi nempe qui tales sunt, ut dixi, duri, crudelesq; appellari debent,

Et tu domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiae, & uerax.

Piæ quidem uocis memoria delectatus interpres, ter misericordiae, cum non opus esset, usus est dictione. Siquidem Hebræorum interpretes ferè omnes, una tantummodo contenti misericordiae uoce, sic totum transferunt uersum: Tu domine pronus es ad misericordiam, propensus in beneuolentiam, tardus ad iram, bonitate & fide effluens. Ad fidem, inquit Campensis, propensissimus es. Da mihi igitur Christianū ita, ut hinc illum desiderat spiritus, affectū, sed cum primis principem ac præfulem, nihil illi ad Christianæ uitæ perfectionem deesse dicam, iuraboq; Deum illum esse, nō hominem. Secus uerò, neq; illi dominij sceptrum, neq; huic animarum tutelam rectè traditam asseuerabo. At suis hi, postquam sic uolunt, agitentur animi per motionibus ac turbis: tu domine

Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.

Neq; Græci neq; Hebræi codices habent, imperium, sed aut robur, aut fortitudinem. Cæterum dicens filium ancillæ, auget seruitutis conditionem, quæ in uerba despectior esse solet, quàm in simpliciter seruo. Sensus itaq; erit: Tu qui auersus à me, tanquam iratus dominus, longè aberas, redi placatus, sedatoq; me respice animo, ac uires suppeditans serua me, non tam seruum tuum, quàm uernam despectum & miserū, nempe filium ancillæ tuæ, non liberæ. Hinc mihi quoq; hoc modo orare fas sit: Te Deum hic meum inuoco, beneuolo me intueri aspectu & iucundo, & ad me, qui procul ob peccatorum meorum fœditatem offensus aberas, redi. Da puero tuo animum, da uires, da suis ipsius imperium, da robur, da tui fauoris, in quo omnis inest gratiarum uis & potentia, magnitudinem, ac serua filium ancillæ tuæ, matris nostræ Sion, quæ est credentium Ecclesia, & quæ tibi liberam seruit seruitutem. Non desunt qui hæc ad Christum referentes, mundissimum beatæ Virginis partum à Vate præuisum fuisse arbitrant, quæ, multis prius ultro citroq; habitis cum Angelo uerbis, se ancillā tandem domini testabatur, dicens: Ecce ancilla domini. Sanctissima planè hæc est opinio, Vatisq; spiritu dignissima: atq; adeò magis id quod statim intulit,

Fac mecum signum in bonum, ut uideant qui oderunt me & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me.

Tota quippe uita Christi, conceptus, natiuitas, consuetudo, doctrina, crux, tandem & mors, mirabile fuerunt Dei beneuolentiæ signum, non illud quidem cui contradicitori erant Iudæi, sed in bonum, sed cui par fuerat, tanquam bonorum omnium scopo, adherescere homines. Atqui signum olim Cain sceleratissimi.

Cmo datum fuit in malum, hoc est, ut Dei indignationis atque irae, in illo indicium foret: contra uero Seruatori nostro in bonum, quod diuinae beneuolentiae atque amoris erga homines admonerentur hi, quos signauit Deus, ut inquit Paulus: Et dedit pignus spiritus in cordibus eorum: ceteri autem contabescerent, uidentesque obstupescerent. Ecce hic positus est, inquit senex ille sanctissimus, in multorum ruina, & in resurrectione multorum, & in signum, cui contradicetur. Ait igitur: Mi pater, signum aliquod tuae erga me aede beneuolentiae, quod hostes mei uidentes pudore afficiantur, dicantque uicti, te meum semper esse consolatorem. Est ne, mi lector, mediocris ea Dei amoris erga nos significatio, cum ab improbis mille una die laesisti iniurijs, perstamus intrepidi, nihilque minus in hoc mundo ueremur, quam ob sceleratorum hominum impudentiam & linguas, a pace animi, quam per Dei benignitatem adepti sumus, deturbari? Certè uerius illud est, quam quod multis illustrari debeat, quod qui Deo adhæret, unus spiritus cum illo efficitur. Cui laus sit perennis in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXVII. Filiorum Choræ,
Psalmus Cantici,

Fundamenta eius in montibus sanctis.

D Oda hæc sanequam parua, sed non minus obscura, quam mirabilis, maximam præbuit occasionem expositoribus dicendi, & de his quoque, quæ tamen pia esse uidentur, non nihil tamen à Vatis mente abesse deprehenduntur. Solidos certè deamat sensus sua in doctrina spiritus, non nutantes, non cum Iudæorū risu indoctos & frigidos. Videtur hinc mihi Vates illorum morem seruare uoluisse, quibus, cum præclarissimi alioqui sint poetæ, nonnunquam stricto argutoque poematis genere, ut sunt Epigrammata, Iussisse libuit. Psalmum Cantici appellabant antiqui cantionem illam, quæ in instrumento incepta esset musico, sed uoce actutum humana, secundo quoque loco, intercepta. Quem quidem morem etiamnum seruare templorum choros cernimus, tum alias, tum cum ad beatæ Virginis canticum in uespertinis laudibus peruentum est. Mirabili plenus is est ecstasi psalmus: quare à sensibus, ut sic dicam, mihi exeundū est, si ad ea quæ in illo obteguntur mysteria, mente saltem, simulac calamo nequeo, attingere cupio. Semel Dauid uenturæ felicitatis in Christo atque eius Ecclesia magnitudinē cogitans simul & admirans, uictusque rei immensitate in hæc de improviso prorupit uerba: Fundamenta eius in montibus sanctis. Vide ad quæ alia referenda sit dictio, eius, nisi ad ea, quæ prius sanctissima quadam ratiocinatione uoluerat animo propheta. Iam illud in primis dicendum, suo more Vatem è manufacta Hierusalem, quam in collibus sanctis, nempe Sion, Moriah, atque Oliueto sitam fuisse asserunt autores, ad cœlestem, quæ est mater nostra, ut inquit Paulus, transitum facere. Idcirco montes sanctos uocat ob præcipuam Dei religionem & cultum. Ibi quidem erat templum, ibi arca, ibi certissima dabantur à Deo responsa. Verum penè nulla illa uetus fuit sanctitas præ illa, qua per Christi præsentiam non tantum Iudæam, quantum uniuersum terrarum orbem ornandum esse præuidit Vates. Ait itaque: Fundamenta eius, nempe alterius Hierusalem, in montibus, non illis quidem terrenis, in quibusque crucifigendus est autor uitæ, sed sanctis, sed puris, in cœlis nimirum, ubi habitat diuinitas, iacta sunt. Etenim ex spe ac fide in Deum, eiuscemodi surgunt pietatis ædificia. Quare non absque ratione Ioannes sua in apparitione fatetur se uidisse ciuitatem sanctam Hierusalem nouam de cœlo descendisse. Porro quam aliam ciuitatem putas expectasse Abraham, quando expectauit, ut inquit Paulus, fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor esset Deus? Quod si certè rem diligentiperpendamus spiritu, nullum aliud beatissimæ huic urbi statuemus fundamentum, præter montem eum, quem eleuatum super omnes colles testatur Esaïas, qui Christus est, pulcherrimi etiam huius ædificij fabricator. Vnde quoniam fictor suum amat figmentum,

Diligit

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.

Quid ni tanti faceret Deus Sion, ut illam magis diligeret quam cunctas Iudæorum ciuitates, atque habitationes, quando illa cunctis religionis obseruantijs, legisque præceptis, ritibus, cæremonijs, præponenda esset? cuiusque tandem bases solum fore unigenitum decreuisset? O mirum nostræ urbis ædificium, cuius fundamentum Christus est, amor nimirum patris, atque uniuersalis ad omnes charitas. Quid, oro, structuræ? quid ædificij ab huiusmodi sperare debeam fundamento? pacis primum, ueniæ, placationis, clementiæ, atque hæc omnia, amor unus. Ecce quam breui assertione, quales debent esse parietes Ecclesiæ, tecta item & columna, penè descripsit spiritus. Vix enim illum ad Ecclesiæ structuram pertinere dixero, qui quamuis sexcentis illitus sit sacramentis, uariisque adornatus uirtutibus, cœlestium quoque rerum gratijs ac donis illustratus, elato tamē sit animo, atque impuro. Sanctum quippe fundamentum, sancta requirit ædificia, ut eadem planè sit totius fabricæ ratio & textura, quemadmodum unum esse uoluit Deus sui unigeniti in terris corpus, quod est Ecclesia credentium. Vnde non immerito exclamat Vates:

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Portæ Sion (quod penè exciderat) pro tota ipsa ciuitate, atque illius munitione & robore sumi debet. quod & de portis inferorum intelligi oportet, quando, inquit Christus, portæ inferi non præualebunt aduersum te: id est, munitiones, machinæ, artesque inferorum minimè in te præualebunt, etsi te quatiunt. Itaque suam Ecclesiam diligit Deus ardentius, quam unquam dilexit Sylo, in qua arca fuerat: seu Hierusalem, in qua templum: Hierusalem, inquam, illam ueterem prophetarum interfectricem, & de qua sic uaticinatur dominus Iesus: Venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui uallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem. De nostra uero sic: Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ergo merito gloriosa dicta sunt de te, o ciuitas Dei. Dixerunt quidem scripturarumque de te olim scriptores ueteres illi præclarissimi propheta, subindeque Apostoli, qui omnes te matrem illam cœlestem, & sponsam à Deo ornata appellarunt, quæ illi filios ex omni parte orbis collectos pareres, non quidem semine humano, sed illius spiritu & uerbo, qui sponsus est, conceptos, quem admodum illius unigenitus è pura intemerataque cœceptus est uirgine. Selah huc interiectum nos admonet, nihil unquam in terris fuisse, neque esse posse, tam plenum gloria & dignitate, quod inferius non extiterit Dei ecclesia, in qua ipse habitat rex gloriæ Christus Iesus. Ex hebræo quidam sic legunt: Gloriosa loquitur in te, o ciuitas Dei: nempe Christus sponsus, qui sic effari de sua sponsa incipit:

Memor ero Rahab & Babylonis scientium me.

Ecce res noua, ecce præclara illa & gloriosa, quæ in te loquitur sponsus, o cœlestis Hierusalem. Ecce tua à Deo, o sterilis, quæ non paris, stupenda fecunditas. Quid? O inenarrabile Dei consilium, o mentem puris animis tantummodo cognitam. Ecce quomodo acruatim concurrunt homines.

Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.

Sub nomine quidem memoratarum gentium, quæ Iudæis inter cæteras orbis nationes, hostes fuerant infestiores, & magis cognitæ, totas per uniuersum latè orbem sparsas intelligi uult gentes, quæ ad fidem Christi, spiritu Dei cooperante, acceleraturæ erant. Siquidem haud multis post seculis ipse dicturus erat: Ite in uniuersum mundum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ait igitur: Memor ero etiam Rahab & Babylonis, hostium nimirum populi mei inexorabilium, quorum antea immemor fueram: eosque me agnoscentibus, fideque colentibus annumerabo, ut unum planè sint corpus cum his, quos ab æterno, ut me agnoscerent, à mundo secreuit æternus pater. Ceterum Rahab appellatiuum nomen

Fff 2

C esse afferit diuus Hieron. quod superbiam interpretatur. quare nonnullis usum est ex hebræo transferri posse. Aegyptiorum. Idem quoque Chaldaeus, qui uice Ra hab, Mezraim scribit, quæ dictio Hebræis Aegyptum sonat. Mizraim fuit filius Cham, à quo perinde originem atque nomen sortiti sunt Aegyptij. Rursus alienigenæ, Palæstini, seu Philistæi, Hebræis sunt. quare is erit sensus: En nouum consiliū, ac penè incredibile: Gentes mihi rebelles, atque hostili in me animo, ut sunt Aegyptij, Babylonij, Palæstini, Tyrj, Aethiopes, meos inter filios connumerabuntur. Hi quidem fuerunt illic, hoc est, ut uertit Symmachus, nati sunt in Sion, nempe per inuolutionem uitæ: nam in Sion primū natus est Christus, ex quo pij suum nati sunt ortum: hoc est, in Sion innotescere mundo occœpit fidei autor, atque subinde à discipulis illum annunciari uniuersus ferè audiuit orbis. Ideo Felix, atque adeo ceteri ex hebræo sic uertunt: Hic natus est ibi. Paraphrastes item: Accurrent propterea, quod insignis ille natus sit ibi, nempe à prophetarum uacinijs promissus, expectatusque ab omnibus & desideratus.

Nunquid Sion dicet, homo & homo natus est in ea?

Ex hebræo: De Sion dicetur, uir & uir natus est in ea. hoc est, unusquisque qui natus est ex spiritu & aqua, in ea natus est, nempe ut sit Dei filius, ac cœlorum ciuis. Vir & uir, pro unusquisque ponitur, ne hinc modò de duplici in Christo natura philosophemur. Etenim in Ezechiele legimus: Homo homo de domo Israël, qui posuerit immunditias in corde suo. Id est, quicumque ex Israëlitis, quisquis is tandem fuerit, qui conceperit immunditias in corde suo. Digito itaque quasi hi commonstrabuntur, audientque in uulgus, Ille & ille natus est in ea, Nec mirum quidem: nam

Et ipse fundauit eam altissimus.

D quam, non humanum ingenium, non sanctitas, quæ nulla erat, illius strauit fundamentum, quæ uis est spiritus in Deo. Etenim quis unquam sibi persuasit sese ex se uenire posse ad Deum, nisi à Deo tractus? Ipse igitur nobilissimæ structure fidei fundamentum est, progressus item, & consummatio: & qui

Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea.

Felix sic: Dominus numerabit cum scribet populos: hic natus est ibi. Quid sit, numerabit, exponit Paraphrastes: Cōmemorabit, inquit. Alius rursus: In annales populorū referet, quod insignis ille natus sit in ea. Efficiet, inquit, dum recensabit populos, ut cōmemoretur, quod mirabilis ille & stupendus omnibus, in ea natus sit. Summa, ait quidam, totius scripturæ est, Christum natum esse Ecclesie. Cæterum scripturæ eæ Dei, in æterna immotaque illius mente tanquam in libro exarate sunt: in quo sanè quotquot seruantur, hi enim uero qui in Sion ex fidelesu Christi renascuntur, sunt scripti. Et id potissimū, quia insignis ille orbis infractor in ea natus, felicissimæ istiusmodi renascentiæ autor est. Verum ne noster quoque suo fraudetur sensu interpret, sic dici posset: quod dominus narrabit, seu pronuntiabit, prout scriptum inueniet in scripturis populorum, hoc est, in libro uitæ, in quo scripti sunt credentium populi, atque eorum principes in primis, qui sic præcipua à Deo nuncupati sunt electione, nempe Appstoli, ac doctores, qui & ipsi fuerunt, seu, ut melius ex græco reddi posset, qui generati fuerunt in ea. Sed primus sensus mihi uerior uisus est, magisque spiritui, atque his quæ sequuntur, conueniens. Hic additur Selah.

Sicut letantium omnium habitatio est in te.

Argutissimo inceptū exordio epigramma, argutiori clauditur fine. O Sion, inquit, ciuitas Dei, habitatio est in te, nō mœroris quidem, ut sunt plerumque huius mundi ædes, sed gaudij, sed æterni, ob sedatas conscientias, tripudij. Atqui bona istiusmodi omnia, in sinu Ecclesie perdurantibus proculdubio in hac quoque uita, nedum in futura, contingunt. Verum non omnes qui sacra intincti sunt unda, sacramentisque initiati, in Ecclesie gremio, in quo perfecta inest pax, & in quo

spirituales

A spirituales audiuntur cantiones, chorique illi ducuntur cœlestium consolationum plenissimi, qui ab amore profecti, in amorem tandem adeo ardentem combusti resoluunt, ut planè nihil in terris, quod suum esse uelint, præ se ferre queant, præter tenuissimos corporeque huiusce mortalitatis cineres, uerè esse, & cōmorari, non audeo dicere. Nego igitur quempiam, quamuis altè in uirtutum apice collocatum, aut religionis nomine insignem, intra Christi ulnas, in quibus sita est mortalium omnium beatitudo, locum habere, si conscientie stimulis punctus & disceptus, nullum sentit spiritualis lætitiæ gustum: quem in eo potissimè positum esse, & ducimus, & aliquando experti sumus, cum quis ita unitus est Deo, ut quicquid Deum non referat, pacem scilicet, concordiam, dilectionem, mansuetudinem, pudicitiam, mundici neglectum, contemnat. Perfectissima quidem à suis expectat Christus. Quod si porro hæc exactè nimium à me requiri putes, atque ob id in hunc tenuem Christi seruum excandesceas, cur tuam interim non reprehendis ignauiam, o qui tua, nescio qua, contentus perfectione, nihil iam fari libet præterquam, templum domini, templum domini, templum domini: Heu frigiditas mei cordis (ne de alijs dicam) persuasiones. Certè extra Christi doctrinam ac uitam, non est salus, Cui honor sit semper, & benedictio in secula seculorū. Amen.

PSAL. LXXXVIII. Canticum psalmi filiorum Choræ.
Vincenti, super infirmitatem ad humiliandum,
eruditium Heman Ezraïtæ.

Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te.

Duobus quidem cantoribus, Heman scilicet, atque ex posteris Choræ uni, iussu fuerat à rege, ut hanc cōmiserationis plenam, alternatim, ad exprimendum Mesiæ infirmitatem, atque in terris cruciatus, occinerent odam. Volunt Hebræi Hemā, qui fuit inter Leuitas sapientissimus, ex sui nominis conscriptione, quæ planè eadem est cum primis literis tetragrammaton, quæ, ut exponunt Cabalistsæ, Mesiā significant, Christum omnino referre, qui se humiliavit usque ad mortem, propter mortalium salutem. Cuius sanè mortis crudelitatem adeo mœstè deplorat Vates, ut nullam penitus admittere uideatur consolationem: quod in alijs eiusdem argumenti psalmis minimè factum esse cernimus. Illi enim læto ferè clauduntur sine, in hoc uerò iacent omnia. Quod sanè cum considero, meam non queo non maximopere execrari, ut sic dicam, incogitantiam, qui tam stupidus sim, ac mei ipsius obliuiosus, ut afflictio sub capite & cruento deliciari audeam, atque tam imprudenter meam instituere uitam coner, ac si ipse pro se, haud pro me, cruci affixus esset Christus. Quocirca cum hæc, quæ in hoc psalmo, tanquam in crudeli tragœdia, dicuntur, cōmentari incipio, totus contremisco, quippe qui nullo adhuc me sentiam affectu permotum, qui uel minimam tam extremi doloris partem referat, quem pro me mei amantissimus subiit lesus. Scribam tamen, illorum morem sequutus, qui quæ ignorant scribunt. At non ignorat pro me, qui uice mei despectissimus omnium factus, clamat: Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te. Dauid Kimhi Hebræorum doctissimus, fatetur titulorum uerba & sententias incognitas omnino esse: prætermisissis igitur incognitis penitus, minus incognita tentemus. Domine Deus, uide tenerum filij in patrem animum, atque affectum: uide, inquam, firmum Christi in orando propositū. In die, inquit, clamaui, nocte rursus à clamore non destiti: atque id quidem coram te, cui mei cordis arcana notissima sunt. Abijciēsne me filium tibi obsequentissimum? innocentem? absque ulla causa ab improbis afflictum? O certæ salutis meæ autor, meos exaudi gemitus ac suspiria.

Intra in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.

A cordis radicibus nimirum euulsam, confusam, meticulosam, atque ut sic loquar, exanguem. Tu excelsè, tu supra omnem altitudinem immense, aures tuas illas ad audiendos humiliū gemitus faciles & benignas, ad pauperem tenui spiri

C tu ac uoce suam enarrantem indigentiam, inclina, accedatq; intrepidè in conspectu tuo, alioqui formidabili, mea à consternato animo dimanans oratio.

Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit.

Infernus hic, ut aliàs quoq; diximus, est sepulchrum seu fouea. Adeò se ærumnis atq; aduersis oppressum fuisse fatetur, ut nihil iam ab his, qui mortui in sepulchris conduntur, dissimilis esset. Ad saturitatem, inquit, ac nauseam usq; plena est tormentis anima mea: hoc est, in his ferendis impar prorsus facta, ad tumulum usq; peruenit. Idcirco

Æstimatus sum cum descenditibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio.

Vltra non procedit uersus Hebræis: & est ferè idem, quod de descensu in foueam dixit: nunc illam lacum appellat. Anxiæ nimirum animæ indicium uerba hæc sunt, & querimonie: & est sensus, ut elegantissimè exponitur à Paraphraste: Habitus sum, inquit, unus è numero eorum, qui iam iam corruunt in barathrum: æstimatus non pluris sum, quàm homo suis uiribus omnibus destitutus.

Inter mortuos liber, sicut uulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, ipsi de manu tua repulsi sunt.

Liber tandem, inquit, à malis, quibus equè exanguis inter mortuos iaceo, atq; solent hi, qui uulnerati, prorsusq; extincti iacent in sepulchro, quorum memoria iam extat nulla, factus sum. Vide quàm latè interdum querelis frænum laxet homo in angustijs positus. Sunt qui uocem, liber, ad mundi referant negocia: ut sit sensus, se omnino liberum, propter mortem, à mundi curis & negocijs: hoc est, se prorsus extinctum esse. Nam certè qui seriò moritur, ab omni penitus mundi cura liberatur, eo sanè modo, quo ab Apostolo dictum esse uolunt, tandiu Romanos liberos à iustitia extitisse, quandiu peccatis paruissent. Cæterum quòd ait, quorum non es memor amplius, de uita hac intelligi oportet, cui nunquam restituenti sunt, ac si omnino à Deo abiecti essent. Vnde illud est, quo queritur, ipsos de manu Dei repulso esse. Ad hæc,

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis.

Extrema aggregat mortis mala, quæ profundo puteo, seu lacui, obscuroq; loco & tenebroso comparat. Nec quidem, inquit, mihi solis lucem, alioquin omnibus cõmunem, præ mentis confusione atq; horrore, aspicerè integrum est: in profundam omnino inferorum caliginem ac noctem coniectum me esse sentio. De umbra mortis aliàs admonuimus, declarauimusq; quid sibi uelit istiusmodi loquutionis genus. Mala quidem huius mundi perinde mortem comitantur, ac lolet umbra corpus.

Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Heu turbidam, planeq; confusam hominis mentem. Aspice ad quantam interdum adigatur desperationem, propter acerbiter persequutionum, anima, ut Deum rem tam mortalibus salubrem contra se furere suspicetur. Super me, ait, confirmatus est furor tuus: hoc est, totã tuã in me adeò effudisti indignationẽ, ut nullum iam super sit malorum genus, quo me non afflixeris. Quæcunq; enim mala, quæ homini in carne posito contingere possunt, ea omnia in me proiecta esse uideo. Quis hîc suam non exhorreat sortem? quis sibi hîc non timeat, simulacrum nocentissimum Dei filium tam anxie suum exprimere mœrorem audit? Non immeritò certè à spiritu additur in hoc loco Selah, uel id magis adeò, quòd statim subinfertur,

Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationẽ sibi: traditus sum, et non egrediebar.

Conclusus sum, inquit Campensis, nec uideo quo pacto explicem me. Verba sunt animæ, suam ualde exaggerantis miseriam, quæ atrocior hoc esse solet, quò quis extremas in calamitates prolapsus, & amicis, & ipsis quoq; intima sibi necessitudine coniunctis, despectui habetur ac nauseæ. Quod sanè Christo contigisse in terris, & scimus, & ut horrendum consueuimus spectaculum, execratissimus, querimurq; non eousq; etiam nos in crucis suauitate profecisse, quin pro

Christi nomine atq; amore, contumelias subire exhorreamus. Vide aliam domini tui afflictionem:

Oculi mei languerunt præ inopia.

Præ inopia, Hebræis est, præ afflictione, seu dolore, ut reddit Paraphrastes. Afflij uerò nō ineptè sic uerti posse arbitrant: Deiecta est præ afflictione facies mea, ut ferè idem sit loquendi modus cum illo alterius psalmi: Turbatus est à furore oculus meus. hoc est, facies mea præ amaritudine tabida facta est, & cadauerosa. Hæ sunt quidem certissimæ doloris notæ, pallor, macies, languidi depressoq; oculi & moribundi: ad hæc, suspiria, gemitus, crebreq; atq; anxie ab imo extractæ peccatorum uociferationes. Quare non iniuria additur:

Clamavi ad te domine, tota die expandi ad te manus meas.

Ad illorum nimirum morem, qui ob diutinos uitæ cruciatus, illò & oculos & manus, nedum uocem atq; animum dirigunt, unde spem sibi salutis fore certam sciunt. Tota, inquit, die supplicabundus ad te protendi manus, dicens:

Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

An hîc loquatur Christus, caue dubites. Sic Euthymius: Lege humanæ naturæ formidat Christus mortem, & rogat se diutius uiuere. Etenim persuasum habent sancti Dei uiri, nullam aliam ob causam expetendam sibi esse hanc uitã alio qui miseram & ærumnosam, nisi propterea, quòd diutius in celebranda Dei religione uersari queant. Cernūt quidem, quàm pauci inueniantur ex his etiam, qui ministeria in templis sibi arrogat, quibus propria magis non placeant cõmoda & delicia, quàm crux Christi, quæ quoniam de more aspera est & cruenta, delictos auersatur animos, ut pleriq; iam facti sunt ex nostris, nempe illis, qui mundum adhuc inter sepulchrorũ cadauera expiscantur. Exoptanda sit igitur nobis idcirco uita hæc temporaria, quò diu in crucis arena ac teatro, pro sponsa, cum mundo, mundiq; tyrannide digladiemur, non ut ociosi carnis curam in desiderijs, ut inquit Paulus, perficiamus. Ait itaq;: Num tuæ erga mortuos diuinitatis specimen ostendere consueuisti? hîc ne tua prædicabunt mirabilia, an uiui potius? medici ne iterum è tumulis excitabunt sepultos, qui tuas cantaturi sint laudes? Non ab re quidem inter cætera quæ immortalitatem quodammodo mortalibus polliceri uidentur, medicum posuit Vates, remedium nimirum mundo saluberimum, diuinum, quodq; non tam naturæ, quàm Deo ipso optimo maximo cooperari cernimus. Sed

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & ueritatem tuam in perditione?

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis?

Qualem, te oro, misericordiam? qualem ueritatem? quam iustitiam, qua gratis seruas in te sperantes, de te cantabimus, si in morte, atq; in sepulchro, loco nimirum exanimatorum corporum, ac cinerum, nos dereliqueris? In tenebris ne? in terrane obliuionis, mortuorum scilicet, quorum non es memor amplius, tua prædicabitur bonitas, quæ naturaliter lucida est, ac sole ipso meridiano splendidior? in sepulchro quidem, in fouea, in lacu inferiori quis te laudabit? Uiuens igitur, uiuens ipse confitebitur tibi.

Et ego ad te domine clamavi, & mane oratio mea præueniet te.

Vt cunq; ulla absq; ope sub ærumnarũ fasce, sub qua nihil iam præter metum, horrorem, desperationemq; & mortem uiderelicet, opprimi uidear, adhuc tamen in te sperabo, adhuc uociferans in ipso statim aduersitatum exordio, in ipso summo mane, anteaquàm densissimis inuoluar tenebris, te lachrymis, atq; gemebundis præueniã deprecationibus. Id meum est consilium: quod sanè cum à tua misericordia proficiscatur & uoluntate, non à mea uirtute,

Vt quid domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?

Is certè piorum haudquaquã parentum mos est, filiorum preces negligere. Tu tamen omnium clementissimus, meam abijcis precationem, ac, quod ue acrius affligit, faciem tuam illam, in qua omnis inest uis spei & ueniæ, in dignabundus,

c planēq; iratus à me misero auertis. Quò igitur me uertam? ad quem meum erit perfugium? En

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus aut, humiliatus sum et conturbatus.

Longam hic narrat suam, uel ab ipsa infantia, miseriam: & est perinde, atq; si diceret, in miserijs & cruce, uixi tota planē aetate. Sic illis, qui piē uiuere uolunt in Christo, contingere certum est. Non est, crede mihi, seruus maior domino suo: ita enim Christus, ut hic narrat Vates, re ipsa expertus est. Mirum si ignores, uix illum natum mundi persecutiones subiisse, sit ad Aegyptios fuga, sit cruenta illa puerorum occisio. quid illud? Vulpes, inquit foueas, qua se abscondent, habent, & uolucres nidos, filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Nulla unquā fuit hora, quin diris semper conuictijs atq; iniurijs, affectus fuerit Christus. O si iam crudeles illae in Christū deferuissent iniuriae. Ob uirtutes quidem, atq; insolita mundo signa & miracula, indicium nimirum suae aeternae diuinitatis & potentiae, exaltari etiam in terris debuit: uerum perfidiosorum hominum contumelijs, falsisq; delationibus traductus, ut omnes sunt probi, a deo afflictus fuit, ut hic nunc se pauperem, deiectum, & à iuuentute oppressum, clamitet: Ego, inquit, qui exaltari debueram, oppressus sum. Quid non conturbant improborum hominum lingue, ac malus animus? Iam illud non omittam, paululum diuersam hanc literam esse Hebraeis. Sic Felix: Pauper sum ego, & expirans praë excusione: id est, deficio, & emorior, propterea quòd me à manu tua, atque ope excutis, longeq; propellis. Sequit: Tuli terrores tuos, dubitabo. Tuli, inquit, iudicij tui, atq; ultionis terrores, dubitauicq; ne fortè sub onere deficerē. Quare sic Paraphr. Pertuli tales abs te mihi immisos terrores, ut propemodum succubuerim, & desperare de salute tantū non cœperim. Alia item alijs ex hebreo etiā est litera. Ita illi: Fero terrores tuos, dico, ne fortè &c. hoc est: Tu in me a deo aggregasti terrores, ut exterritus dixerim, ne fortè mihi sic & sic accidat propter iniquitates. Ex his uides, ni fallor, summè anxium ac desperantem in rebus aduersis animū, dum suus est, dum se tantummodo intuetur, dum absq; Deo nescio quid se posse somniat: & tamē hanc omnia in Christo uerè fuisse propter nos, nempe ut nostrae confuleret ignorantiae, medereturq; languori, & suam impartiret salutē, & credimus, & ualde gaudemus. Quòd si quidem istiusmodi uerissimis in Christo non moueris terroribus & affectibus, nondum illius factus es membrū, nondum plenè nosti, quid sit cum Christo cōmori, atq; in ipsum, tanquam unius imaginis formam, transfundi. Christus hic igitur est, qui pro te, o homo, sic suis in enarrandis calamitatibus, imò tuis, rem totam exequitur.

Super me transferunt irae tuae, & terrores tui conturbauerunt me.

Quid signet, transferunt irae tuae, exprimit Paraphrastes. In me, ait, apparuerunt manifesta signa tui furoris. Quid? terrores tui, quibus mirum in modum conturbor, me exanimarunt, &

Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul.

Parum forsā esset si terror unus post aliū diuisim succederet, calamitasq; calamitati cederet: at omnes simul in unū concurrere, instarq; precipitantū aquarum in alicuius pernitiē nullo facto interuallo cōuenire, id in primis intolerandū uideat, atq; humanis impar uirib. omnino. Quis id ferat, nisi aut Deus sit, aut Deo similis? Circūdederūt me, inquit, omnes simul, nempe terrores, atq; horrēde cōmitē metu perturbationes. Et demum, ne quid miseriarū cumulo deesse uideretur,

Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.

Replicat, tanquā infortuniorū omnium summū, quod superius dixit: Longè fecisti notos meos à me. A miseria, Hebraeis est, in obscuritate, seu in tenebris. Sic totum reddit uersum Paraphr. Procul à me abire fecisti, si quis fortè reliquus fuit amans mei, aut uicinus beneuolus: quin & familiariter notos abscondisti, & ueluti in tenebris, ne uideri possint à me, collocasti. Vnde alius ex hebreo sic translulit: Notos meos obscuras, Vide quomodo perterrita anima, suarū calamitatū causam

causam in deum reiciat. Aufers, inquit, quicquid est consolationis, & addis quicquid est doloris & angustiae, itaque me arctari sinis, ut nihil tam pugnare contra me appareat, quam tu ipse. Idcirco acerbissimi tui in me furoris finem uidere posse, aliquando penè despero. Mirum quam effoeminatē nostrae interdum sanctitatis asperitas sibi adblandiret, nisi cum istiusmodi collata Seruatoris uniuersi quae rimonijs, illò non peruenisse erubesceret rea, quòd innocentissimus omnium Christus ullo absque merito perfectissime peruenit, nempe ad extremos, ob scelera haud quidem sua, sed aliorum, terrores & cruciatus. Quòd si adhuc hi te non tangunt affectus, is saltem tangat, quando cruentus ex orantis uultu ac pectore (terrum spectaculum) defluxit sudor.

PSAL. LXXXIX. Eruditium Ethan Ezraita.

Misericordias domini in aeternum cantabo, in generatione & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo.

Ethan, quemadmodum in superiori psalmo Heman, cantorū principem fuisse asserunt, Samuelisq; nepotem. Cur uero uterq; Ezraita dictus sit, ex scriptura non habetur, nisi quòd putant sic appellatos illos esse, quòd à Serah filio Iuda originem traxerint. Vtq; de nomine disputent, nos scimus robustum à doctioribus Ethan interpretari: quam quidem interpretationem Christo omnium robustissimo conuenire, non est qui in dubium uertat. Cuius sanè regnum sub regni Davidis typo, in hoc psalmo mirando effigiatur mysterio. Siquidem aeterni patris bonitas, atque a deo de Christo pollicitationes, quae ueritas in Deo est sempiterna, ac gratia per Christū in Ecclesiae sinum immissa, hic praedicantur, urgeturq; quodammodo Deus à fide promissorum, ut quòd pollicitus est, adimpleat. Sed psalmi exordium à suauissima misericordiae uoce auspiciatur sponsa, hoc modo: Misericordias domini in aeternum cantabo, in generatione & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo. Veritatem tuam, fidem uertunt, de quo aliàs admonuimus. Vide quid de se polliceatur. In aeternum, inquit, cantabo. Non quidem sponsae ignotum fuit, quam aeternus futurus esset usus misericordiae Dei apud sanctos. Nulla unquā fuit aetas, neq; esse potest, aut poterit in futurum, quae ubertim diuinis non indigeat beneficijs, ac donorū gratijs. Cantabo igitur, doceboq; posteros, innumeris te modis (sic misericordias exponunt) misericordem esse: dicamq; illis, de tua haudquaquam dubitandum esse fide, quin praestiturus sis quaecunq; olim pollicitus es. Pollicitus quippe es, teq; eterno obligasti foedere, ut homo cum miser esset, tu contra misericors, pius, ad ignoscendumq; facilis, & gratosus: neq; unquam tam perditum posse esse hominem, quin tu ab instituto seruandi ex aequo omnes absterrereris.

Quoniam dixisti, in aeternum misericordia edificabitur in caelis, preparatio ueritas tua in eis.

Dixi, legunt Hebraei, & aptius quidem mea sententia: etenim unus est cum superioribus contextus. Annuntiabo, inquit, & dixi, mihiq; persuasi, tuam in aeternum duraturam clementiam, semperq; incrementum recepturam, augendamq; è posteris in posteros in infinitum, quemadmodum tua in caelis perstat eterna ueritas, ac fides. Coelos quidem ipsos, alioqui mirabili & stupendo à te fabrefactos artificio, potius ruituros crederem, quam te à promissis discedere suspicarer. Vt enim hi firmi sunt & stabiles, ita tua est fides, o Deus. Praeparabitur, Hebraeis est, firmabitur. Idem Symmacho è graeco. Mirum quam indissolubili connexae sint nodo (is amor est) misericordia & ueritas: siquidem non exhiberetur, ut diuus ait Augustinus, in impletionem promissorum ueritas, nisi praecederet in remissione peccatorum pietas. Verius illud est, quam multis à me probetur, uniuersas uias domini misericordiam esse, ac ueritatem. Illud non omittendum, quòd Felix sic reddit hunc uersum: Quoniam dixi, mundus misericordia edificabitur: nempe ob Adae miseriam dirutus.

Disposui testamentum electis meis, iuravi David seruo meo.

Haec sunt ipsa uerba Dei, ut sit mutatio personae, frequens nimirum tropus in

C prophetis. Quid, inquit, de meis uerendum est promissis? Ego enim eternum, infractumque cum meis percussi foedus, illudque, ne in dubium unquam uerteretur, cum seruo meo Dauide sanciu iuramento. Testamentum hic est foedus inter Deum & homines percussum, quo suum se ille filium & Dauid semine missurum in mundum ad mortaliu salutem astrinxit Deus, quoque nos suam in fidem reciperet, nos illum in Deum. Vtrunque enim perfectissimè, ac bona fide adimpleuit Deus: nos uerò in utroque periuri exitimus. Feriam, inquit dominus, uobiscum pactum sempiternu, misericordias Dauid fideles. Illud obscuru, quomodo se dicat Deus tantummodo cum electis suum æternum sanxisse pactum, & non cum cæteris. Eo quid firmum unquam cum impijs, perfidiosisque hominibus sanciri potuisset? In illorum quippe animos qui id seruaturi forent, tanquam in æs durum aut saxum, diuinum incidendum fuit pactum, stabilendumque in æternu. Qua de re illud quod sequitur intulit:

Vsq; in æternu præparabo sementu, & edificabo in generatione & generatione sedem tuam.

Selah hic ponitur, quo nos admonitos uult spiritus, perpetua prædici hinc seminis Dauid successione, quæ est Ecclesia in Christo, in qua æterno ueluti incremento cælestia coalescere deberent eousque munera, quoad Deus fieret omnia in omnibus. In quo etiam & nos. (clamat Paulus) sorte uocati sumus, prædestinati secundum propositu eius, qui operatur omnia secundu consiliu uoluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius, nos qui speramus in Christo. Cæterum de promissione Dei qua uel ab ipso mundi exordio, se suum ad nos missuru uigenti toties pollicitus est, plena est sacra lex: quare nulla huc mihi hac de re adducuntur testimonia, & id maxime adeo, quia nulla mihi est cum Iudæis disceptatio. Fidelibus enim meæ professionis hominibus is meus desudat labor, non infidelibus. Ergo seminis huiusce, atque adeo throni regij perpetuitas, quam hic Dauidi promissam esse cernimus, Christi regnum adumbrabat, qui semen illud est, de quo alio in psalmo sic Pater: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. De alio quippe semine, quam de Christo, istiusmodi asseuerare promissiones, nefas esset. Cum igitur perseueranter seruandum id sit cum Deo foedus,

Confitebuntur caeli mirabilia tua domine, & ueritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Mirabilia tua, uertit Fel. arcanum tuum, nempe Euangelium ab æterno absconditum, impijs nimirum, atque à Deo auersis: his uerò qui ex fide sunt, reuelatum, et per Christum tandem patefactum, quos & hic caelos uocat. Verum & de angelicis mentibus hæc dici posse arbitror, quæ & ipse nostra ex instauratione secretissimo quodam modo ac ratione perficiuntur. Videntur enim beati illi spiritus nondum sua contenti posse esse, ut sic loquar, felicitate, pleneque gaudere, quoad sanctos in periculis diuersari intuentur: quocirca à Seruatore dicuntur lætitia affici super uno peccatore poenitentiam agente. Ideo quicquid diuina nobis confert misericordia, laudant, perindeque de illo latantur, ac si in se collatu cernerent. Etenim una futura est illis nobiscum in caelis mansio, perficiunturque quotidie per cognitionem multiformis sapientiæ Dei, sacramenti que istius, ut inquit Paulus, absconditi à seculis in Deo, ab Ecclesia, quæ una est nobiscum cum ipsis in Christo, in qua quidem stupendas Dei operationes non cessant efferre laudibus.

Quoniam quis in nubibus equabitur domino? similis erit Deo in filijs Dei?

Merito quidem summi opificis ab angelis, nuncijs nimirum illius & ministris, laudantur in Ecclesia operationes. Nam inter ipsos quamuis perfectissimis ornatos dotibus, quis cum Deo illorum conditore est comparandus? is enim rex, illi serui: is conditor, illi creatura. In nubibus porro positum, exponunt pro, in celo, quod de supernis rursus spiritibus intelligi uolunt: quod & apertius sequenti exprimitur hemistichio. Quis similis, inquit, erit Deo in filijs Dei? Siquidem filij Dei in scripturis, pro cælestibus illis mentibus interdum sumi solent. Quis similis tibi, reddat Campensis, inter angelos quantumuis sint potentes?

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis, super omnes qui in circuitu eius sunt.
Deus

Deus certè, inquit, est, cui nullus æquiparari potest. Nam ipse, etiam inter illos qui aliquid esse uidentur, ut sunt sanctoru cœtus, terribilis est ac metuendus: inter illos, in qua, qui circa eum sunt, illique ministrant, suspiciendus est, ac modis omnibus laudandus. Verum ut etiam te alloquar, o immense,

Domine Deus uirtutum quis similis tibi? potens es domine, & ueritas tua in circuitu tuo.

Hoc est, quæ circa te sunt, ueritas est & bonitas. Vnde quidam ex hebræo sic uertit: Domine Deus exercituum, quis similis tibi maiestate, fide ac ueritate, quibus latus tuum stipatur? Quemadmodu enim mundi huius tyrannis, impierate, auaritia, Dei contemptu & superbia, tanquam satellitibus, armata incedit: ita tu Deus maiestate, fide, misericordia, ac æqua in omnes dilectione tanquam uestituro deaurato circumdatus tuo in excelsis sedes solio. Nam

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut uulneratum superbum, in brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

Inter Dei miracula, quæ in Iudæorum gratiam gesta olim fuere, illud quo erepti sunt ab Aegyptioru seruitute in primis, quod iam centies diximus, habetur: idcirco frequenter in scriptura nostram ad mordendam ingratitude recensetur, eiusque penè in nobis obsoleta renouatur memoria. In nobis dico, qui tam prodigiosi exitus comodum atque utilitatem excellentius nacti sumus, quam illi forsan, qui siccis pedibus turbidum illud traiecerunt mare. Iam illud mihi huius simile Elia in mentem uenit: Nunquid, ait, non tu percussisti superbum? uulnerasti draconem? nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi uehementis? qui potuisti profundum maris ut transirent liberati? En quomodo propheta uno eodemque accensi lumine, miracula illa antiqua commemorantes, nostram adumbrant Ecclesiam. Verum nos miseros, si nondum in nobis uulneratum esse superbum à uulnerato Christo sentimus, si concupiscentiaru æstum, fretumque horrendum libidinis ex animo deseruisse nondum experimur. Quam uereor ne ad nostram hæc scripta sint perniciem. Vide quid minetur Christus. Si, inquit, non uenissim, & loquutus eis non fuissim, peccatu non haberent. Vtuncque uerò superbia atque ambitio digniores mundi sedes occupent, attamè o omnipotentissime,

Tui sunt caeli, & tua est terra: orbem terræ et plenitudinem eius tu fundasti, Aquilonem & meridiem creasti. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.

Aquilonè & dexterâ, seu meridiem, uertunt ex hebræo. Siquidem orientem spectanti, ad dexteram sit meridiem. Volunt enim his uocibus uniuersi molitorè Deu laudari. Cæteru Thabor mons celebris in Iudæa ad occidentem situs est, Hermon uerò ad orientem. Quatuor his igitur orbis plagis, uniuersale Dei imperium intelligi uoluit spiritus, quanque certè non absque mysterio celeberrimorum montium Thabor & Hermon mentione hic fieri arbitror: in his enim Christum non semel signa sue diuinitatis edidisse legimus. In Thabor enim transfiguratione illam famosissimam Christi factam legimus: in Hermon autem uiduque filium à feretro experrectum, atque à mortuis ad uitam restitutu asserunt. Nā in Hermon Nain ciuitas est posita. Occulte igitur à spiritu, unde orta sint fidei rudimenta, admonemur. Ait itaque: Tu caelorum, tu terre, tu reru omnium, que orbis machinam mirabili exornant pulchritudine, fundamenta iecisti. Tu gelidam septentrionis regionem, tu meridiem, tu orientem, tu occidentem, pulcherrimo condidisti artificio. Ex quo qui tuam contemplantur sapientiã, te laudandi, in tuoque sanctissimo nomine exultandi occasione sumunt. Quid? Ipsi quoque notissimi in Iudæa montes, Thabor & Hermon, etsi inanimes & muti, sua tamen ipsa mole & uastitate, in nomine tuo exultabunt. Nec miru sane: si quidem in ipsis uita, tanquam aura suauis, è Christi ore spirare occœpit.

Tuum brachium cum potentia, firmetur manus tua, & dextera tua.

Ita unus est uersus Hebræis, qui sic reddunt: Brachiu tuum est cum fortitudine: corobore manus tua, exaltetur dextera tua. Paulò secus Paraphrastes: Robustissima est, inquit, manus tua, & potentissima dextera tua. Mens est enim propheta, diuinam omnibus præstante celebrare magnitudinem & potentiam: iusti-

ctiam rursus, æquitate, bonitatem, fidem: quibus sanè rebus, quicquid conditum est, regit, atq; innumeris afficit donorum largitionibus. Ideo statim intulit:

Iustitia & iudicium preparatio sedis tuæ: misericordia & veritas præcedent faciem tuam.

En quomodo uerbo, præparo, passim abutitur interpres. In hoc quippe loco, preparatio, Hebræis est habitaculum. Symmachus uerò transtulit, stabilitas. Cui & adstipulatur Paraphrastes, qui sic reddidit: Iustitia & æquitate stabilitum est regale solium tuum. Vide igitur, quibus munitæ esse debent rebus regnorum leges. Iustitia in primis atq; iudicio, rebusq; in ministrandis equitate, ac prudentia, misericordia insuper & fide, quibus tanquam rotis currus in quo triumphat, sua in Ecclesia Christus, fulcitur, sanctissimè gubernant populi. Venales autem isti iudices & iniqui (si qui hoc fœdo delectantur cognomine) & qui suis in iudicijs crudeles sunt & perfidiosi, ad ea quæ hîc dicuntur minimè pertinent: cum Christo enim nulla illis est pactio. Proinde lachrymis decentius à pijs comitandi sunt hominibus, quàm adulatione & plausu. Sues quidem sunt, & canes. Caterum quis talem non amaret regem, & antistitem, qui iustitia atq; æquitate munitus, misericors esset, & in his, quæ promisit, constantissimus? Contra uerò, quis inimicem unquam diligeret superiorem? quis fallacem? quis iniquum? quis suis in sententijs & diffinitionibus, proprijs magis inferuentem affectibus, quàm legi Dei, cui semper, quemadmodum lictores solent magistratibus, misericordia & ueritas, anteambulones sunt? Quamobrem

Beatus populus qui scit iubilationem.

Et qui hæc agnoscens, in his, non in mundi plausu sese oblectat, indeq; lætandi occasionem uenatur, unde alij mœrorem ac luctum. Quod gaudium, milector, cum hoc comparandum, cum anima numine obsignata, quæ est archa spiritus, se Dei dono & misericordia adeò purgatam agnoscit, atq; ultra mundum de se euectam non ignorat, ut plenè, quod aiunt, crateribus hauriat salutem à domino? quæ in eo maximè posita est, ut eum iustum esse credat, atq; ad clementiam facilem & liberalem. Hi nempe qui sic affecti sunt,

Domine in lumine uultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitijs tua exultabunt.

Lumen uultus Dei, illius est fauor, ac lux spiritus. Iustitia uerò ea est pars in Deo, qua gratis iustificati per fidem, spem assequendi æterna animo concipimus, persuasumq; habemus certissimas in cœlis paratas nobis esse cū Christo mansiones. Ex qua quidem fide & persuasione nolter oriri solet amor erga eum flagrantissimus, qui illas præparauit: ut nihil tam expetere libeat, quàm omni abiectio mundi gaudio, in illo solo lætari, atq; de condonatis noxis exultare: & id quidem omnibus diebus uitæ nostræ. Atqui idem esse hîc lumen Dei iudico, de quo sic alio in psalmo edisserit Vates: Signatum est, inquit, super nos lumen uultus tui domine, rarum scilicet atq; insolitum, fidei. Vel illud Esaiæ: Et ambulabunt gentes in lumine tuo. Præuio quidem spiritu Dei, plana fiunt omnia, amœna, lucida, admiranda.

Quoniam gloria uirtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Tu quidem uirtutis omnis illorum ac roboris ornamentum es, & gratia: siquidem bonarum rerum omnium autor es, & dator. Ideo cornu nostrum exaltabitur, hoc est, superiores nos hostibus facies. Cornu inter alias in scripturis significatio nes, uires, seu potentiam præ se fert. Quicquid igitur hi possunt, à te, qui gloria eorum es, possunt, ut qui gloriantur, in te gloriantur. Et in beneplacito tuo, ac uoluntate, non in nostro arbitrio penè attrito, aut bona, quam uocant, intentione, nostra aliquid erit potentia & uirtus.

Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israël regis nostri.

Ratio quidem ac summa salutis in eo posita uidetur, quòd nullo nostro nisi merito, à Deo solo, qui secundum propositum uoluntatis suæ nostros in se alleuauit lapsus & errores, manūq; supposuit, ne prorsus post casum, in quem nostra

corruimus uoluntate, collideremur, tanquam teneri infantes à nutrice, pendeamus. Ipsi itaq; soli acceptum referre liceat, si quid à nobis feliciter pugnatum est, qui rex noster uerus est, Israëliscq; sanctificator, nempe omnium, qui directi ab eo ideo sancti efficiuntur, quoniam ab ipso ad sanctimoniam asciti sunt. Quod nolter uertit interpres, assumptio nostra, Hebræis est clypeus noster, seu protectio nostra. Vnde ex illis quidam sic transtulit: Apud dominum est protectio nostra, & sanctus Israël rex noster. Vt cunq; legas, id non nescire oportet, Deum clypeum esse nostrum, protectionem, assumptionem, salutemq; & uitam: quæ summa est gratiæ euangelicæ. Vnde non absq; causa sic præsentem exorsus est odam Vates: Misericordias domini in æternum cantabo. Verum ad promissiones Dei Dauidi factas excutiendas intendamus.

Tunc loquutus es in uisione sanctis tuis, & dixisti: Posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

Nulli dubium quòd de seipso hæc dicat Vates, quem è turba delegit Deus, ut esset rex, de cuiusq; familia nasceretur Christus, & quem potentem ob sui spiritus gratiam appellat Deus. Olîm, inquit, per uisiones, occultosq; spiritus afflatus loquutus es, ô Deus, sanctis tuis, nempe Nathan, Samueli, nonnullisq; alijs, quorum nomina tibi nota sunt, illisq; dixisti: Summam auxiliij mei posui in fortissimo illo, quem adolescentem adhuc exaltaui, delegiq; è populo. Itaq;

Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum.

En quis sit potens ille, atq; electus à Deo, exprimit. Et uerè illū inuenit Deus, ut uocatio illa ex electione fuisse dicatur, nō ex merito. Quid puer ille, & pastor, & penè à patre abiectus, cōmeruit unquam, ut rex à Deo institui, perungiq; debuisset? Inueni, inquit, Dauid, nō ipse me. Nulla certè in ipso fuerunt merita, nulla ad regnum affectatio. Ego, ego illum inueni, atq; sanctissimo mei spiritus oleo delinui. Oleum id sanctum ad Christum referri debet, quo à patre unctus, rex ueris uerorum effectus est. Typus in hoc, quemadmodum in cæteris, fuit filij Dei, filius Iessæ, de quo sic loquitur Deus:

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum.

De electione Dauid, promotioneq; ad regnū, & unctione, addo & Dei manus confirmatione, qua supra alios euectus, formidabilis hostibus fuerit, cum alijs in gestis Regum, tum potissimū in Samuelis libro fuisse admodum scriptū est. Huic itaq; quem inueni, quem elegi, quem unxi, in omnib. opitulabor, eumq; mei subulciam confirmaboq; brachij robore, ac uirtute. Nōnne hîc tibi uidetur à spiritu dici, Illos qui non uocantur, non eliguntur, & qui ad regna & magistratus iniussu Dei accedunt, à Deo sperni?

Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Clarius ex Hebræo legi posset: Non uiolentus esse poterit contra eum hostis, & filius iniquitatis nō affliget eum. Tangit hîc Saulis odium, & persecutiones, unā cum suis adulatoribus, Dauid: à quorum tamen insidijs diuina semper protectus fuit manu. Filius iniquitatis, Hebræorum more, pro iniquo homine positum scias, quod aliās notauimus.

Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam.

Id non semel actū esse legimus, sed tum potissimè, cum occiso Saule, fusi fugatiq; fuere hostes. Conterā, inquit, quotquot audebūt sese illi opponere, atq; ocores eius percutiam. Quod nostra habet æditio, in fugam conuertam, Hebræi legunt, percutiam, seu cædam. Vtrunq; tamen de suis hostibus inspexit Dauid.

Et ueritas mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

Ecce quomodo ferè semper ueritas & misericordia uno incedunt passu. Quòd enim Deus erga eum fidelis in pollicitationib. fuerit, ab eius profectū est misericordia: alioqui quid bonorū homicidæ atq; adultero, nempe ingratisimo & sanguinario homini, à Deo puritatis amantissimo præstari debuit? Haudquaquā igitur irritæ factæ sunt promissiones Dei ob illius scelera, quem antea inuenerat,

delegeratq; ac oleo sancto regio perfuderat. Quocirca, inquit, per me illius ex-
tolletur cornu, potestas scilicet atq; imperium.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Per manum & dexteram, dominium intelligit, quod ad finitimas usq; maris re-
giones, ut erant Palæstini, ac Syri, prorogatum, ad Euphratem & Tigrim felicis-
simè peruenit: quod sanè tum fuit, quando non solum Palæstini, ut dixi, ac Syri,
uerùm etiam Moabite, Aedomei, atq; aliæ conterminæ gentes, illius agnouerunt
imperium: tum dico, quando tota illi facta est tributaria Mesopotamia, quam Sy-
riam fluminum appellant. Verùm hæc certius de Christo dici par est, cuius impe-
rium supra omnes latè orbis regiones protenditur.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.

Tamet si enim de Salomone dictum legimus, Ego ero ei in patrem, & ipse erit
mihi in filium: at quæ hîc tamen dicunt, de Christo conuenientius, q̄ de mortali
quopiã homine dici debent. Quod si p̄ omnes Deû in cœlis patrem agnoscut,
illumq; uenerantes inuocant, ut fecit Dauid, id quidem factum est per gratiã &
adoptionē: Christus uerò naturalis est Dei filius, illiq; coeternus, consubstantialis,
eiusdē uitæ, roboris, prouidentie, uirtutis. Et qui cū primogenitus sit patris ab eter-
no ut Deus, ut homo tamen factus, est illi etiam primogenitus, ut eum uocat Pau-
lus, in multis fratribus, ex mortuis, atq; omnis creaturæ, tanquam noui populi
primitiæ, ac ueluti is, qui primus ultro è tumulto exuscitatus ad immortalitatem,
præcipuum quiddam atq; electum, ut ferè sunt primogeniti, in noua fidei creatu-
ra est factus, cuiq; data est omnis potestas in cœlo & in terra. Idcirco additur,

Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

Cui unquam primogenito data fuit potestas in cœlo & in terra, quò cunctos
præcelleret orbis terrarum reges, nisi Christo? Iam illud superius dictum, Suscep-
tor salutis meæ: Hebræi habent, rupes salutis meæ, seu firma salus mea. Mirum
nisi hîc lætissimum in modum gestiat anima, considerans ad quantam rerum po-
testatem euectus ille sit, cui iam per fidem unita, eò & ipsa aliquando sublimita-
tis peruenire sperat, ubi ille potentissimus omnium factus, cui libet rei imperat et
dominatur. Ecquid igitur in uniuerso conditum est orbe, quod animæ, etiam in
hoc mundo, Christo unitæ, non dicto pareat? Flagrantissima res est amor diui-
nus, qui quæcunq; uel leui tactu apprehenderit, in se actutum rapit, urit, transmu-
tat, unumq; secum efficit. Huic proinde dicitur:

In æternum seruo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi.

Æternum, inquit, illius uolo esse regnū, æternamq; in regno misericordiam,
& pactum tandem, hoc est, quicquid illi pollicitus sum, inuolabili à me seruabi-
tur fide. Sic Hebræi: Et fœdus meum erit ei firmum. Noster interpret suo more
testamentū pro fœdere reddidit. Obserua, Christi regnum in misericordia & ue-
ritate, seu fide, fundatum esse. Quid ultra?

Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.

Dies cœli pro indefinito æuo posuit. Sic Felix: Et ponam in æternum semen
eius. noster uerò, in seculum seculi. Sequens hemistichius præcedentem interpre-
tatur, Christi quidem posteritati, qui sumus nos, æterna promittitur hæreditas,
quoniam ipse æternus est filius, per quem electi & ipsi facti sunt filij Dei, & hî qui
dem æterni. Verùm illud horrendum, ac metu plenum, quod sequitur:

*Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, Si iustitias
meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint, Visitabo in uirga iniquitates eorum, et
in uerberibus peccata eorum.*

Vide gratiæ euangelicæ dignitatem, uide sponsi in peccantes clementiã, qui
in delictis quidem capitalibus, cum magis ad ultionem irritatur, non deserit, sed,
quæ est eius incomprehensibilis bonitas, è peccati sorde eleuans, per amantemq;
corrigenens, flagella quidē admouet, sed salutaria, sed paterna, non tyrannica, & le-
talia. Sic contigerit, inquit, quòd regni huiuscemodi filij meam auerferent legem,
secun-

secundumq; mea non uixerint iudicia, quorum uí peccantibus pœna, bene agen-
tibus præmium constituitur: si, inquam, iustitias meas, ceremoniasq; ac statuta,
luxuriosè uiuendo prophanauerint, præceptaq; mea non seruauerint, corrigam
quidem eos, sed, ut solent oues errantes à pastore corrigi, uirga, uerberibusq;, si
opus fuerit, ut resipiscant, in eorum anima duertam transgressiones.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neq; nocebo in ueritate mea.

Non eum, inquit, mea fraudabo clementia, qui sic errauerit, neque meam fal-
lam fidem. Sic hunc uersum legunt Hebræi: Pietatem autem meam non aufe-
ram ab eo, neque mendax ero in ueritate mea, sed stabilis quæcunque pollicitus
sum præstabo.

Neq; prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.

Rursus pro fœdere testamentum uertit interpret: & est sensus, ut reddit Cam-
pensis: Nunquam uiolabo pactum, quod est inter me & uos. Id enim quod semel
loquutus sum, non mutabo unquam.

Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit.

Iurant crebro homines, quia mutabiles sunt, atq; in promissis nutabūdi: Deus
autem semel, quia immutabilis. Immutabiliter, inquit, per sanctitatem meam,
hoc est, per memetipsum, quo nihil sanctius inuenitur, iuravi. Si Dauid fallam,
hoc est, absit ut eum fallam. Modus is est iurandi apud Hebræos. Mentiri ne Da-
uidi potero? absit ut illi mentiar: etenim firma erit, sicut illi pollicitus sum, illius
posteritas, manebitq; perpetuo.

Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta, in æternū, et testis in cœlo fidelis

Repetit ferè idem, quod in superioribus asseruit, dicens: Et thronus eius sicut
dies cœli: hoc est, æternus erit, quemadmodum dies illi æterni sunt. Vnde an-
gelus testis in cœlo fidelis ad Mariã ita de Christo retulit: Regnabit in domo Ia-
cob in æternum, & regni eius nō erit finis. Modò uerò ab eodem spiritu, qui tunc
in nuncio illo loquebatur, audimus: Et thronus eius, nempe regius, sicut sol, aut
luna in plenilunio, quæ tunc perfecta est, æternus erit: quam quidem lunam unã
cum sole, diuturnitatis regni illius testem, & eum quidem fidelem esse uolo. Ut il-
la luminaria nunquam deficient, ita nec regnum Christi, quibus tamen suo à mo-
tu naturaliter illis indito cessantibus, morteq; nouissimo, ut eam appellat Pau-
lus, destructo hoste, tum regnū tradet Deo et patri obsequentissimus filius. Sunt
porro qui è græco transferunt, inter quos est Symmachus, uice testis, contesta-
tus: & sic esset personæ mutatio. Ille, inquit, qui contestatus ac pollicitus est, se ea
meo semini daturum quæ dicta sunt, in cœlo fidelis testis est, & mentiri non po-
test. Rursum, quod noster uertit interpret, luna perfecta, Hebræis est, quasi luna
firmabitur in æternum. Diuinitatis quidem Christi perpetuitatem soli meritò ac
lunæ equiparari non inconueniens fuit, propterea quòd inter uisibiles creaturas,
nulla alia, quæ diuturnior appareat, inuenitur. Alio in psalmo sic canit de Chri-
sto Vates: Et permanebit cum sole, & ante lunam, in generatione & generatio-
nem. Selah, quò immensa hîc tegi mysteria non ignoremus, huc attexitur. Cete-
rum Christus sol est, Ecclesia uerò luna: hæc enim à Christo suã accipit perfectio-
nem, quemadmodū illa à sole suum lumen. Sed ad psalmum, qui deinceps quere-
lis Iudæorum grauidus, sic illorum incipit enarrare animi amaritudinem. Ea, in-
quiunt, omnia quæ dixisti, sic se habere non dubitamus, certòq; scimus te tuum
non abnegaturum fœdus.

*Tu uerò, quasi horum omnium oblitus, repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum,
aueristi testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius.*

Sic Felix: Tu autē dereliquisti, & abominatus es, accensus es ira cum Christo
tuo: deualtasti fœdus serui tui, prophanasti usq; ad terram diadema eius. Quod
nos legimus, sanctuarium, uox est Hebræis, quæ capitis ornamentum significat,
quocirca diadema transtulerunt. Vnde Paraphrastes: Violasse uideris fœdus ini-
tum cum seruo tuo, & ignominiosè in terram abiecisse diadema illius. Et est, ut

C dixi, querela Iudaici populi, rami quidem detruncati ab arbore: quibus omnia, maxime in captiuitate Babylonica, atque oppressione sub Antiocho, contraria Dei promissionibus uidebantur: tunc enim suum omnino populum abiecit, regnumque ac Christum, Dauid scilicet atque eius posteritatem, repudiasset, fregisset pactum, atque a uinea tam dilecta amouisset maceriem ac sepem, uisus est Deus. Ideo in querimonia perseverans sic intulit:

Destruixisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.

Ut enim istiusmodi amaræ, ut uidentur, querelæ à Vate, uice populi Iudaeorum à tyrannis oppressi, planeque de diuinis promissionibus desperantis, proferri uideantur: sic & ad Christianorum tempora, forsitanque presentia, aptari possunt. Certè non queunt, uel perfectissimi quidem uiri, non adeo interdum, ob conculatam Dei religionem, depravatamque Christianæ uitæ simplicitatem, etiam in his qui christianissimi uideri uolunt, excandescere, ut propemodum de Deo queri, deique illius pollicitationibus subuereri, ac penè desperare iudicentur. Non pacato sanè animo, Dei gloriam in terris obscurari, optimos quosque opprimi, iustitiæ contemni, ac mundum tandem circa aras uersari, & nostram dementiam ab insubdelibus derideri tolerant. Queruntur itaque, clamant, flent, & quasi iniustitiæ Dei insimulant, ac ferè ignauitiam, qui ad suum tuendum honorem tam tardus sit, damnant. Tantum uero abest ut à pietate deficient, ut etiam accepto spiritus lumine, in illa magis consolidentur. Vehemens id agere solet ab amore (si maxime in Deum, quem super omnia diligere oportet & colere, fertur) profectus dolor. Imago hæc rerum in Christi morte expressa fuit, qui cum infinitas suæ diuinitatis in terris præ se tulisset notas, traxissetque illicio, ut sic dicam, beneficiorum, uerbique lepore atque efficaciam spiritus multitudinem, ita ut nemo iam, quin is Dei esset filius, ambigere potuisset, ignominiosissimo tamen mortis genere è mundo sublatus est. Dissimulatum quidem fuit, uirgine excepta, quicquid fidei in terris inueniebatur. Unde illa fuit discipulorum in itinere expositio: Sperabamus quod ipse esset redempturus Israël, quasi dicerent, nihil hac de re actum est. Sed ut ad psalmum reuertemur, de populi deiectione eque loquitur, atque de uinea solemus desolata, aut oppido, quod muris dirutis, omnibus peruium factum sit. Cuncta, inquit, septa illius demolitus es, proque uallo & propugnaculo, formidinem illi, atque terrorem circumiecisti. Nonnulli ex hebræo contrafractioem legunt, hoc modo: Posuisti munitiones eius contrafractioem: hoc est, munitiones eius funditus euertisti. Quamobrem

Diripuerunt eum omnes transeuntes uiam, factus est opprobrium vicinis suis.

Datus est, ait, populus tuus pertranseuntium omnium libidini, ac depopulationi: neque id satis, sed & illius ruinæ addita est irrisio, atque à circumiacentibus uicinis Iudæis. Exin, pro dolor, uisus es penè pro ipsis stare hostibus, decertareque contra tuos, si quidem *Exaltaisti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos eius.*

De istiusmodi tropo exaltandi manum alias diximus, & est perinde, quasi sic summam rei exprimeret: Quo grauius percutiant, hostium alioqui per senos crudelissimè urgentium dexteram in altum attollens, illis uires, nobis imbecillitatem suppeditas: ex quo maxima illi affecti sunt lætitia, ac de prostrato populo tuo, consolatione. Hinc illis ferocioribus factis,

Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.

Aciem, inquit, gladij populi tui aliter audacè & acutè, penitus retudisti, illique in prælio ulla absque ope deseruisti, ac tandem, quod acerbiorè illi addidit merore,

Destruixisti eum ab emundatione, & sedem eius in terram collisisti.

Emundationem uertit interpretes, pro magnificentia, seu splendore, atque ornatu: nam crebris ablutionibus emundari, maximum erat Iudæis ornamentum, ac religionis signum. Illis itaque alludens ritibus Propheta, omnem sanctitatis famam & splendorem in Dei populo extinctum fuisse queritur, ut & Dei uiri queruntur nostra hac quoque ætate satis, propter quorundam è religionis cultoribus improbitatem, turpesque mores, exulcerata. Collisisti, ex Hebræo legi possit, deiecisti,

detraxisti: seu etiam ex græco, confregisti: in idem tamen redeunt hæc omnia. Euertisti, inquit, soloque æquasti illius regnum & quietem: & id quidem præmatere. Nanque

Minorasti dies temporis eius, perfudisti eum confusione.

Hoc est, antequam illius regnum adoleuisset, suumque perfectè assumpsisset incrementum, excidit illud prorsus, atque à medio tanquam innocuum puerum tolli uoluisti. Intempestiuè illud quidem collabi tum uisum est. Quid? pro gloria anti qua illa patrum, ignominia perfudisti dilectum populum tuum? Heu sortem humanam. Vidimus etiam & nos, expertique iam millies sumus, quæ hinc à spiritu dicuntur, pigetque nostram ita in longum protrahi uitam, ut omnia quæ ab antiquis patrum institutis degenerant, intueamur. Iam fastu omnia atque ambitione sunt plena, idcirco ludibrio & ignominie exposita. Perfudisti nos, inquit, confusione, opprobrio, infamia, derisione. Verum (conuenientissimè insertum est hinc Selah)

Vsquequo domine auertis in finem? exardescet sicut ignis irata tua?

Clarius ex hebræo: Vsquequo domine absconderis in æternum? perpetuè ne id erit? semper ne furor tuus in nos, uti ignis feruere solet, feruescet? Quousque hæc non uides? Quis id non intelligat, te tuis fauere hostibus, amicis uero aduersari? atque ne illis feras suppetias, aliò diuertere? Ardebit ne hæc perpetuo tua in nos indignatio? Vix credo. Tu potius

Memorare quæ mea substantia: nunquid enim uanè constituisti omnes filios hominum?

Ex hebræo, Recordare quanti eui sum: ob quid frustra creasti omnes filios hominum? quasi dicat: Memento quam breue sit humanæ uitæ spatium. Etenim nemo est, quem non mors celeriter absumat. Cum ita sit, cur in tot nos aduersa, alioqui cito morituros, conijcis? Da igitur in hoc breuissimo uitæ cursu, ut respicemus, quieteque uiuentes tua fruamur bonitate, ne nos nequicquam nati uideamur. Ut quid homines creasti? num ut semper in miseria uiuendum sit? Cur sic genus abijcis humanum, quasi illud non crearis?

Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet animam suam de manu inferi?

Palsim inferos pro sepulchro uertit interpretes. Ait itaque: Sat sit malorum, quod tam breui & uili, utpote infinitis obnoxia miseris, facti sumus conditione. Siquidem nullus homo est, quamlibet ualidus & robustus, qui mortis futurus sit expers & sepulchri. Omnes quippe morimur, ac tanquam aqua fluens ad sepulchra ferimur. Atqui supraquam dici potest istiusmodi cogitationum immanitate per excruciarum solent animi, desperantque interdum, nisi spei stimulis puncti, ad contemplandam futuræ uitæ tranquillitatem conuerterentur. Quocirca Selah hinc positum est. Interim uero præterita Dei beneficia, simul & pollicitationes memorantes, ita cum Deo res suas digerunt, ratiocinanturque:

Vbi sunt misericordie tue antiquæ domine, sicut iurasti Dauid in ueritate tua?

Misericordias uocat promissiones tum ueteribus olim factas, tum nouissimè ipsi Dauidi confirmatas de Christo, quem mundo seruatorem fore pollicitus fuerat Deus, qui suis in pollicitationibus, seruandis constantissimus semper uisus est. Idcirco ait: Sicut iurasti Dauid in ueritate tua, quæ falli nequaquam potest. Tunc enim, quando maxime totus periclitari uidebatur Dei populus, in id penè desperationis adducti sunt plerique, ut suspicarentur Dei promissiones de regni Dauid perennitate, quæ in Christo expectabatur, fore irritas. Quis unquam à captiuis, traductisque toties, atque propemodum extinctis, id sperare fuisse ausus? Urget itaque Deum à promissis, & his quidem iusiurando confirmatis, hoc ferè modo: Melius quidem fuisset te nunquam nos tot exornasse tuæ misericordie signis, pollicitationibusque tam crebris admonuisse, quam post spem conceptam, abiecit deseruisseque penitus. Quod illæ abierunt promissiones? quo fœdus? inuentum ne? Quod tandem iuramentum illud, quando tute Dauidi astrinxisti, te bona fide illius posteritatis curam habiturum? Fallis ne illum laetasti pollicitationibus, o clementissime, an uerè illæ potius extiterunt constantes? infra tæ: æternæ? Ergo

C Memor esto Domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.

Iam tandem Vates, uel potius orbis seruator, quaecumq; malorum in suos ab improbis irrogari contigerit, in se fieri confitetur. Quod porto in sinu meo, uertit Felix: seu, suscipio in sinum meum, ut alius ex hebraeo: Aquila uero, tuli, nempe opprobrium. Caeterum quae in sinu ferre consueuimus, ea nobis sunt cordi. Vates igitur ea se affici molestia ob populi Dei oppressiones asserit, ac si in se caderent omnino. Norma certe aureis conscribenda literis, ab illis maxime, qui primas in rebus publicis ac populis nacti sunt sedes. Certe pastor, si uerus pastor est, gregis sui incolumitate & salute laetatur, aegritudine moeret. Quid pater in filiorum languorem & morbum? quanta interturbatur sollicitudine? quanta animi anxietate? Eodem plane malo quo affligitur filius, affligitur & ipse: si minus, aut pater non est, aut pater est ferreus & crudelis. Ita animarum sunt praesules & custodes, quos sane a meo patre sic admoneri uideo: Ante omnia, inquit, non, dissimulantes aut paruipendentes salutem animarum sibi commissarum, materiam gerant sollicitudinem de rebus transitorijs, atq; terrenis & caducis, sed semper cogitent, quod animas susceperint regendas, de quibus etiam rationem reddaturi sint. Penes nostrae aetatis praesules depinxit uir sanctus, quibus quidem tanta iam terrenarum rerum iniecta est cura & sollicitudo (sic ne in causa temporum conditio, an procliuus illorum animus in his tractandis, quae ad mundum attinent, me fugit omnino) ut nullo alio constare robore religio appareat Christiana, quam ut diues sit, & magnifica. Verum ego quidem in contaminata huius aetatis corruptionem, id uitij genus reijcere solitus sum. Tantum illud cupio, ut cum Christo subditorum miserias ac lapsus, proprio in sinu gerant, condoleant, congemiscant, subleuent tandem. Eae ueri pastoris partes sunt. Porro, ut ad psalmum redeam, quod uetus habet aeditio, commutationem, tamen de Ichonia, aut Sedechia, qui uice Dauid in populo regnarunt, nonnulli exponant, uerius tamen sensus ille esse uidetur, quem ab Hebraeorum litera accepimus, qui uestigia legunt, seu uestigijs. Idem diuus Hieronymus & Felix. Idem & caeteri, & in primis Chaldaeus, qui sic transtulit: Exprobrauerunt tarditatem uestigiorum pedum Messiae tui. Iudaei, qui in illa tunc etate uixerunt, e suo certe sanguine sperabant Christum nasciturum. Unde intoleranter ferre sibi irrogata ab infidelibus audiebant improperia, utpote qui in uenturum quendam sperarent hominem, et Messiam, cuius ne uestigia quidem pedum uisuri essent. Istiusmodi igitur erant gentium, in Iudaeorum ignominiam, ac Messiae derisionem, opprobria & contumeliae. Faxit Deus, ne inter nos quoque sint, qui rideant, si quis sanctissimis Christi inhareat uestigijs. Absurdissimum illud quidem, te aliud profiteri, aliud imitari. Verum quoquo semodo res habeant humanae, Deus est, inquit Vates, qui promissit: idcirco non poterit, quae pollicitus est, non praestare. Ideo

Benedictus dominus in eternum. Fiat, fiat.

Hebraeis: Amen, Amen.

PSAL. XC. Oratio Moysi uiri Dei.

Domine refugium factus es nobis a generatione in generationem. De inscriptione huius psalmi, in psalmo secundo, quantum tum satis uisum fuit diximus. Caeterum breuitatem, addo & uanitatem huius fugacis uitae deplorat hic Vates, qui suo more ad tabernaculum foederis respiciens, uocat Deum refugij habitaculum, ad quod confugerent debeant homines. Nam quod nostra habet aeditio, Domine refugium: Felix legit, & alij ferre ex hebraeo, Domine habitaculum refugij, & est ac si dicat: Non est id manu factum, quod frequentamus, tabernaculum, ad quod in primis, nostris in indigentibus, recurrere debeamus: sed tu ipse tuus es diuinitatis mansio, tuorumque refugium ac salus.

Id quidem priusquam mundus, atq; adeo omnia, quae in mundo sunt, in lucem prodierint. Nam

Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, a seculo & in seculum tu es Deus.

Verissimum illud esse Pauli non ambigo, quo asserit nos ante mundi constitutionem a Deo fuisse uocatos, secretosq; ad uitam. In mente quippe illa aeterna, cui omnia antequam fiant, iam facta sunt, semper, etiam ante orbis huius fabricam, est rerum omnium uita, idcirco & prouidentia illarum & cura. Volunt nonnulli montes (quod in scripturis frequens est) pro angelica hic poni natura, terram autem pro humana. Non obstat tamen sensui, si simpliciter de uastissima montium mole intelligatur, modo illud, quod sequitur, libentissimè fateamur: A seculo, inquit, & in seculum tu es Deus: hoc est, non temporarius es Deus, sed aeternus, sed ille, ad quem subinde nostra omnium referenda est salus. Quare

Ne auertas hominem in humilitatem, & dixisti, conuertimini filij hominum.

Longè secus litera est Hebraeis. Sic illi: Tu redire facis hominem usq; ad contritionem, & dicis, reuertimini filij Adam, ut sit sensus: Tu Deus miseri Adae filios, nempe debiles & corruptos, ad mortem continuè ducens, ad te, qui conditor eorum es, redire facis, dicisq;: O qui e puluere formati estis, corpore, moribusq; membris in puluerem redite: spiritu uero, quem uobis inspirauit, reuertimini. Reuertimini ad uitam, qui uosmetipsos ultro praecipitastis in interitum. Reuertimini ad me, uel serò, per poenitentiam, qui per peccatum praeproperè nimium recessistis.

Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternae, quae praeterijt, et custodia in nocte.

Hucusq; Hebraeis est uersus, cuius is erit sensus: Nostra enim uita tuam ad eternitatem collata nihil omnino est. Nam mille anni nostrae aetatis sunt tanquam dies, qui iam praeterijt in oculis tuis. Sunt, inquam, ueluti noctis custodia, nempe trium horarum spatium. Antiqui enim noctes in quatuor partes diuidere consueuerant. Et quidem,

Quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Hominum nimirum. Vide, te obsecro, humanae uitae inanitatem, quam umbræ somnium ex Graecis quidam appellauit. Vates uero: Rapuisti eos ut impetus aquarum: somnus sunt. Sic enim Hebraei uertunt ultimam uersus particulam, seu potius totum integrum uersum. Noster quidem interpret magis ad sensum respexit, quam ad uerba. Ex graeco tamen uertunt: Contemptus eorum erunt, quod quid sibi uelit, uix coniecturis auguror. Sunt & qui ex hebraeo transferunt: Facis instar nimbi eos defluere: somnus sunt. En quibus rebus comparatur uita humana, rapido nimirum amni, & fluuiio: repentinè rursus nimborum praecipitationi, ac demum somno. Quis tam bellam non amaret uitae conditionem, quae fluxui aquarum, & somno, herbae insuper, quae cum manè uiuida sit & tenera, mutatur illico & resecata arefcit, aequiparatur?

Manè, inquit, sicut herba transeat, manè floreat, et transeat, uespere decidat, induret et arefcit.

Commodius enim uerba haec omnia per futurum legi possent, transibit, floreat, arefcet, decidet: ut esset sensus: Verè quidem miseri sumus, quos aequè celeriter ex hac uita deijcis, quemadmodum è caelo nimbos deijcis, aut pluuias repentinè: nosq; somno per similes facis dictum factum euanescenti: atq; herbae uiridi, quae uespere resecata, indurefcit subito & siccatur.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione uultus tui.

Non dissimulanter fatetur Vates, uitae nostrae fugacitatem atq; incommoda, nostris à peccatis originem habere: Deiq; iudicium uocat iram, & furorem, seu indignationem, ut uertunt ex hebraeo. Quod, inquit, tantis circumdati erumnis, in dies magis consumimur: quod aquae labentis more defluimus, quod somno simillimifacimur, id tua ab irritata à nobis bonitate ac patientia prouenit. Nam no-

stræ omnes positæ sunt in conspectu tuo peruersitates, totumq; illud, quod uimus, ante oculos tuos uersatur. Seculum nostrum, in hebræo non est, sed, occulta nostra, quæ ad peccata referuntur. Vnde sic Paraphrastes: Peccata, quæ nos pro occultis habuimus, & in adolescentia cõmisimus, ipsa luce manifestiora sunt in cõspectu tuo. Illud obiter notandũ, quid sibi uelit, in adolescentia, in Paraphraste. Dicitio enim, occulta, quam noster uertit interpret, seculũ, à nonnullis quib; ex hebræo uertitur, iuuentutem nostram: hoc est, ut ipsi exponunt, peccata iuuentutis nostræ. Mens quippe prophetæ est, ut non tam uitæ humanæ celeritatem defleat, quàm ipsius celeritatis causam & originẽ, nempe peccatum, atq; impudentissimæ iuuentutis transgressiones, quæ Dei omnino palam sunt oculis, qui, ut inquit Salomon, multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes uias hominum.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea menditabuntur.

Hactenus Hebræis est uersus, quanquã apud eos nulla est de aranea mentio, sed sic transferunt, uel in primis diuus Hieron. Consumimus annos nostros tanquam sermonem. Vnde sic quidam: Sicut sermo qui non reuertitur, uno tantum momento manens dum dicitur, & simul desinens, ita est uita hominis super terram. Seu, ut alij: tanquam murmur leue, aures scilicet ad momentum percellens. Vide quanta abundat similitudinum copia diuinum hoc poemã. Sic sunt res spiritus. Finituimus, ait Campensis, annos nostros dicto citius. Heu quis iam hic russum est, qui hanc tam breuẽ tantũ faciat uitam, ut diurnæ illius, qua in se uiuens Deus, sua nos donat eternitate, obliuiscatur? Heu falsam mortaliũ spem illorũ, qui omisso Deo, uitæ huic infelici, atq; aura ipsa uelociori, toto incumbunt animo. Araneolis quidem hi haudquaquã dissimiles sunt, qui tenuissimas & caducas maximo labore (stultè id quidem) componunt telas. Toti hi quidem sunt in his texendis, quæ stolidissimi illius animantis laborem magis spectare uidentur, quàm quæ digna sunt homine, qui superior est mundo, atq; ad immortalia inquirenda conditus. O stupidos animos, quid in imis cœlestia expiscari contenditis? Fortassis certè toleranda utcũq; hæc esset uitæ breuitas, postquã sic nostris commeruimus peccatis: at uanitatẽ, superuacaneasq; addere breuitati curas, ut nunc fit, quis æquo ferat animo? quis stultissimas has nostras non irrideret occupationes? Vis ne quàm in longum protrahi uix possint anni hominum audire?

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in potentibus, octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor: quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.

Dies, inquit, annorum nostrorũ in ipsis, nempe diebus, seu hominibus, septuaginta sunt anni: ad summũ uerò in robustiorib; octoginta: si quis postea longiorem uixerit uitam, ea amplius uita non est, sed labor, sed dolor, sed ærumna, sed uita morte ipsa grauior. Porro mansuetudinem, pro remissione, ac defectu uirium poni arbitror: nanq; illis qui ad decrepitam usq; perueniunt etatem, per languescit ingenium, cessant uires, labascunt gœna, fitq; tandem corpus illud totum caduerosum, effœtũ, uietumq; & semimortuum: atq; hoc sanè modo corripiuntur senes, proq; pristinis erratis dant pœnas. Quanquã non me clãm est, hanc ultimã particulam aliter legi in hebræo. Sic illi uertunt: Quoniã citò recedit, at nos auolamus. Quare sic Paraphr. Abeunt uelocissimè (decrepiti scilicet) & nos toti, uelut alis assumptis auolamus. Poterat ne concitatorib; uerbis uitæ huius fugacitas exprimi? Illud quoq; postremò addendũ quòd, amplius, in hebræo non est, sed factus. Factus, inquit, eorũ labor & dolor. Declinauit sanè tanq; sol ad occasum illorum factus, & nos tanq; aures enido, quasi nunquã fuerimus, auolamus. Mirares.

Quis nouit potestatem iræ tuæ? & præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Subobscurus is est uersus. Cæterum, dinumerare, ad sequentem uersum attingit secundum Hebræos, qui ita illum transferunt: Ad numerandũ dies nostros sic notũ fac, & offeremus cor sapientiæ. Sed quantũ ad præsentis uersus obscuritatem

tatem pertinet, uidetur dicendũ, præ timore tuo iram tuam, ab Hebræorũ etiam interpretibus transferri: & erit sensus: Ut quis enim te timet, sic tua est indignatio. Quocirca sic is uersus cum sequenti, quẽ ita reddit interpret, exponi posset:

Dexteram tuam sic notam fac, & eruditas corde in sapientia.

Domine, inquit, simulacres nostræ tecum, ut iudicare possumus, ita se habeant, quis tuæ iræ uim nouit? hoc est, quis agnoscere poterit, quantum, quàmue in longum protrahitur tua in nos excandescencia: pro modo enim quo quisq; te timet, & ueneratur, tua uidetur sæuire ira. Etenim qualem te Deum sibi esse credit unusquisq;, talem te illi exhibes. Si quidem ut iudex timeris, iudex illi eris: si patrem te esse credit, te patrem habet: si iratum, iratũ: si placabilem, placabilem. Talis igitur unicuiq; es, qualem te sibi esse persuasum habet. Quapropter notum fac nobis uitæ nostræ tempus, ne quantæ, quàmue longæ iræ tuæ obnoxij simus, ignoremus: atq; idcirco omnia stultitia cor nostrum sapientiæ cõsecrabimus, cuius ea uis est, ut in te bona omnia nostra sita esse, à teq; pendere condiscamus. Ideo

Conuerte domine. Vsq; quo? & deprecabilis esto super seruos tuos.

Quod enim de superioribus duobus uersibus dicunt expositores quidã, conanturq; ab editioe ueteri nescio quem sensum formare, non libuit scribere cum ob multa, tum quia adeo confusa uisa est litera, atq; ab Hebræis dissona, ut planè diuersum reddi sensum à Vatis animo & spiritu iudicauerim. Hinc est (credo) quòd Vates parum nonnunquã sibi constare in psalmis à tardis lectoribus iudicatur, dum unam atq; aliam planè dissimilem in uno plerunq; uersu poni literam suspicantur. Hanc quidem peperit ingeniorum confusionem nostra hæc à Græcis nõ ex Hebræis translata æditio, & id sanè interdum paulum oscitanter: nisi mauis etiam in hac parte eruditissimorũ hominum ignorantia damnare. Ego enim quæ à doctissimis didici expositoribus, qui linguarũ longo assequuti sunt labore ac uigilijs peritiam, absq; inuidia cõmunico. Fateor tamen me minima, uel nulla potius eruditione, addo & librorum copia instructũ, ad has qualescunq; accessisse cõmentationes. Qui enim feliciori nati sunt sidere, quibusq; maxima suppetit librorum uis, atq; amicorũ suppeditantũ & ocium & impensas gratia, benignioribus scribant Musis. Mihi pro lucro non mediocri erit, si tantillo hoc mihi à benignissimo patre omniũ concessõ non destituar spiritu. Quid si aliquando à posteris, qui in me gratiori erunt animo, quàm hi forsan, qui uiui autoris opera non absque stomacho legere consuescunt, & legar, & ut solent res nonnunquã rusticanae ab optimatibus auide expeti & gustari, inter librorum delicias hæc meæ computabuntur uigiliae, dicentq; studiosi: Ergo ne sine libris, sine Meccenate, ab obscuro monacho, neglectoq; à suis, non profus indocti scripti sunt cõmentarij? Quid uim addidit rudi illi uiro, nullius fermè numeri ac nominis, ut id auderet? Aut fuit Deus, aut nihil omnino. Certum illud est, Dei spiritũ in solitudine atq; silentio magis, quàm inter turbas inueniri. Illi sic, nos uerò ad institutum redeamus. Hæc est nostra cum Christo perfectio, consolatioq; in spiritu, cum Deus à nobis propter peccata auersus, reuertitur placatus, atq; homini, rei utiq; uilissimæ, si uitam spectas, reconciliatur altissimus. Ait itaq; Ad solitam redi pietatem ô Deus. Verum usquequo toties imploratus abes? Recepta iam tandem debiti solutione, ueni, ac nos libera: et qui inexorabilis, ob crebras nostras offensiones, ferè factus eras, finito te à seruis tuis exorari. An nondum satis sæuitum est? Cesset iam manus tua, ô clementissime.

Repleti sumus manẽ misericordia tua, exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.

Rursus interpret nonnihil confundit sensum. Consentaneum quippe fuerat, ut simul atq; dixit, conuertere, & deprecabilis esto, ne ab instituto cadere uideret diceret, Reple, seu satia, ut legit Hebræus, misericordia tua: & sic exultabimus, & letabimur omnibus diebus nostris. Satietas hæc Dei misericordiæ cum à fide oriatur atq; amore, gaudium ex se parit inenarrabile, pacem item animi, consolationemq; in spiritu sancto, atque laudandi Dei mirè anxium studium ac de-

siderium: & id quidem tantisper dum uiuimus. Porro uis ea est amoris huiusce, modi, ut in uita hac, alioquin arida & sterili, incipiens, in Deum, qui aeternus est, summo feratur nisu & ardore. Ceterum, manè, pro quamprimùm, quod alias adnotauimus, accipi solet. Vnde Paraphrastes: Copiosè, inquit, & citò summo mane benignitatis tuæ participes effice.

Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala.

Iterum uertendum erat, Lætitiā nos affice, seu, ut uertit Felix, Lætifica nos. Si, inquit, afflixisti nos, ita & mutata sorte, dies anniq; illi amari & turbidi, in dulcedinem et consolationem uertantur. Quid enim malorum non uidimus? Videamus quoq; & bona. Et quidem, ut istuc quamprimùm contingat,

Respice in seruos tuos, & in opera tua domine, & dirige filios eorum.

Oratiam Vates in calce psalmi, ut suos tandem placato intueatur uultu familiaris Deus, agatq; ut eius opus, nempe spiritus infusionē, quæ in Christi aduentu copiosissimè effluxit, non solum ipsi, uerumetiam illorum filij, nepotesq; & quæcunq; ad eos attinent, persentiant. Quod sanè melius ex hebræo expriment doctiores, qui sic reddunt: Appareat in seruis tuis opus tuum, & gloria tua in filijs eorum. Quod quidem opus & gloria ad redemptionis humanæ beneficium retulit Paraphrastes: Appareat, inquit, seruis tuis salutiferum illud redemptionis opus, & reconciliatio diuinæ maiestatis tuæ nota fiat seruatorum tuorum posteris. En nobilissimum Dei opus erga homines, en gloria, en decor, en pulcherrima sponsæ facies in sponsi sanguine honestata. Appareat igitur ille, quo apparente, è mundo, quicquid obscurum est & tenebrosum, eliminabitur.

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.

Splendor hinc domini Dei nostri, nempe Christi, per gratiam qui noster factus est, atq; per nostræ naturæ assumptionem unus ex nobis, præterquam quod uim eam præ se fert spiritus, qua imbuti fideles, quæcunq; agunt lucida sunt, ac diuinam ex se referentia imaginem & præsentiam, crucis quoq; est signum, quo electorum frontibus impresso, splendidiore efficiuntur, quam sol ipse meridianus. Euangelium insuper est, ac Christus tandem, qui splendor gloriæ, figuratq; substantiæ patris ab Apostolo appellatur. Per hunc igitur, per quem, tanquam per purissimum uiuæ aquæ riuum, in nos gratiarum deriuat copiam ipse pater, opus manuum nostrarum dirigat ac confirmet: dirigat, inquam, & ratum habeat quæcunq; agere instituiimus (Opus & opus, non opera & opus, ne in superfluis philosophemur. Hebræis est) ut nihil aliud rebus in agendis attendamus, præterquā proximi nostri cōmodum et salutem, sed in primis Dei honorem & gloriam. Cui laus sit & benedictio in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCI.

Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur.

Vates in hoc psalmo, cui nulla est inscriptio apud Hebræos, demirabili Deo nitentiū fiducia, atq; adeò contrā de indicibili illius protectione erga homines, canere instituit. Quantum porro spectat ad spiritualem psalmi sensum, quicquid iam dici potest, id diuus occupauit Bernardus, uir sanè cum doctrina & eruditione insignis, tum spiritus igne mirum in modum affectus, & incensus. Extant illius luculentissimæ ac facundæ in hunc psalmū lucubrationes, quæ passim ab omnib. qui illiusmodi delectant scriptioib. legunt. Eam ob rem nos nostrum non deserentes institutū, ad literam, nostra in additione subobscurā & ambiguam, dilucidandā intenti erimus. Compertissimū id esse debet, Christū à spiritu hinc designari, qui sub tegmine alarū Dei, suis in aduersis & tentationib. se tutum prædicans, quid illi, qui uitam habent absconditā in Deo, ut inquit Paulus, cum contingunt aduersa, agere debeant, admonet. Psalmus igitur omnibus Christi membris communis est, singulisq; qui Christo per fidem uniti sunt (tan-

atq; absit superstitio) convenientissimè aptari potest. Sic itaq; ordit Vates: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei caeli cōmorabitur. Qui, inquit, perseueranter, forticq; animo sub altissimi tutela, tanquam sub scuto, sese texerit, dubio procul illius protectionem omnipotens assumet Deus: idcirco in omnib. quæcunq; euenerint, erit tutus. Ex hebræo sic uertunt: Qui sedet in abdito altissimi, in umbra omnipotentis cōmorabitur. Commodum enim in Dei abdito & secreto illos sedere, qui in rebus ac negocijs huius mundi fessi sunt, exoptat Vates: quippe quorum protectio inuisibilis omnino sit, ac mundo incognita. Ad illas quidem spiritus operationes, puras nimirū, atq; à mundi crassitie remotas, mens terrenarum rerum curis occupationibusq; distenta, qui assurgere poterit? Illū ne aliquando in Dei umbra sedere dixeris, qui abiecta Dei religione, in mundi plausu oblectamentū uenatur? Certè istiusmodi animarum refrigerium non sentit, nisi ille, qui fide atq; dilectione in Deum translatus,

Dicit domino, susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus sperabo in eum.

Felix tamen in prima persona sic transulit: Dicam domino, spes mea, & munimentum meum, Deus meus confidam in eo:

Quoniam ipse liberabit me de laqueo uenantium, & à uerbo aspero.

Et Græci & Hebræi, te legunt, non me. Et est uox spiritus ad illum, qui habitat in adiutorio altissimi: quemadmodū illa est habitatoris, sperabo in eum, suam testantis fidem, atq; ad admittendas Dei inspirationes promptitudinē. Miram quā iucundo hinc ludat spiritus dialogo, ut penè, ni cautus sis, te penitus, quis cui, aut de quo loquatur, fugiat, adeò repentina interdum fit personæ mutatio. Ceterum, laqueum uenantium, seu uenatoris, insidias clam cuiusdam factas interpretantur: uerbum uerò asperū, manifestas calumnias atq; iniurias. Ideo, calumniarum sermonem, uertit Symmachus. Verum ex hebræo, à peste noxia, seu contrafectionum, reddunt, quæ manifesta exitia, seu perniciosum dolum esse existimant. Illud sciendum, totum hunc psalmum de tutela hominis, qui à Deirefugio pender, intelligi, cuiq; neque homines, neq; dæmones nocere ualidi sunt. Quare intulit:

Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis, scuto circumdabit te ueritas eius.

Hucusq; Hebræis unus est uersus, quem sic reddunt: Ala sua operiet te, atq; sub pennis eius confides, pro scuto & clypeo erit ueritas eius. De tutela alarum Dei non semel diximus. Sumpta est metaphora ab auibus, quæ ob filiorum salutem, sese corpore, miluo aut accipitri opponunt, eosq; alis contegunt. Siue igitur scapulas legas cum nostro interprete, siue cum Hebræis, alas, fidā atq; sollicitam Dei erga suos protectionē intelligas. Quocirca additum est, scuto circumdabit te ueritas eius: hoc est, sub illius fide, qua pollicitus est se perpetuū fore suis defensorē, tanquā sub scuto eris tutus. Cum recolit anima, quæ, quantū ue sint illa, quæ suis aeternus promisit pater, quæcunq; occurrāt infra cta perstat, in illumq; quem nouit in promissis constantissimū & fidelem, sua omnia reijcit desideria, indigentiam, curasq; omnes & studia. Quo sanè instituto, tanquā parmula obtecta, nihil non audet in hostes, nempe impuros homines, atq; dissidiorū autores dæmones, quos omnes sub uocibus pauoris nocturni, sagittæq; uolantis perdit, ac cæterarū rerū, quæ actutū sequunt, intelligi uult Vates. Ceterū uolunt nonnulli hinc, Dei ueritatē, illius esse uerbū, quo animæ protectæ in hoc uitæ deserto securissimā degūt uitā. Vnde nō absq; ratione à seruatore est dictū: Pater sanctifica eos in ueritate, sermo tuus ueritas est. Hac itaq; Dei uerbi sanctificatione si ornatus es,

Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die.

Quæcunq; inquit, inferant dæmones die, quæcunq; nocte, nullum illi erit incommodum, qui sic protectus est, tantum abest ut timeat. Fiat, inquit Paraphrastes, ut neq; timeas si quis iaculo te petat etiam medio die. Neq; item

A negotio perambulante in tenebris, ab incursu & demonio meridiano.

Nulla hinc de dæmonio sit apud Hebræos mentio, sed sic transferunt: A peste

C in caligine ambulante, ab ægritudine repentina deuastante in meridie. Censent quidam Deber dictionem, quam noster uertit interpres, negotio, & quam significare pestem asserunt, item Cheteb, quæ significat egritudinē repentinā, quamq; uertit interpres, incurſu, nomina esse demonum, quorum ministerio Deus in infligendis malis uti consueuit. Vt cunq; id sit, illud exploratissimum, quod d à quocunq; pestis genere, siue occultum illud fuerit siue manifestum, immunis is erit atque intactus, qui in protectione Dei cœli, hoc est, summè potentis, cōmorabitur. Quare sic Paraphraſtes: A peste, quæ clam inuadere homines solet, & ab ea quæ de improuiſo exorta ſauiet, securus eris. Insuper

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.

Etsi, inquit, tanta fuerit pestis calamitas, aut bellorum immanitas, ut hinc latere à sinistro mille, illinc à dextro decem hominum millia corruant, nihil tamen erit quod tu tibi metuas, siquidem te id malū non attinget. Vide iusti hominis constantiam, qui, uel ruat æther, immobilis perstat in Deo. Etenim in electis legi quidem potest corpus, fides uerò minimè, quæ radices in Christi amore, unde omnis emanat robur animæ, fixas habet.

Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis.

Non illa, inquit, quantum tibi crudelia atq; uniuersalia, ad te peruenient mala, quin potius tu securus Deum pro te in acie stantem contempleris, contraq; meritas dare pœnas impios proprijs intueberis oculis.

Quoniam tu es domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.

D Contendunt nonnulli, altissimum, substantiuum hîc esse, ut illud quoq; est in psalmi exordio, Qui habitat in adiutorio altissimi: uoluntq; uocem illius esse, qui ob stuporē rerum earum, quas à spiritu audierat, Dei in se cognoscens uirtutem id ferè dixerat: Omnia certè sic se habere non dubito, quoniam tu es domine spes mea. Postea uerò ad illum conuersus (sic se habet dialogorum ratio) qui supra dixerat, Susceptor meus es tu, & refugium meum: eum laudat, dicens: Ita tibi contigisse certò scio, quoniam tu posuisti altissimum, nempe Deum, refugium tuum. Id sensisse Campensem uideo, qui sic reddidit: Quisquis igitur sapis, dominum, qui est super omnia, ueluti tutissimum asylum ante oculos tibi proponere. Verum secus intellexisse cæteros ex hebræo ferè omnes non me clam est. Sic Felix: Altissimum posuisti habitaculum refugij tui, ut altissimum, adiectiuum sit, & ad habitaculum referri debeat. Alius item ex eodem fonte: Excelsum posuisti habitaculum refugij tui, hoc est, cœleste, atq; improbis inaccessum. Quoquo modo legas, utriusq; sensum literæ aptè ualde conuenire arbitror Vatis animo. Sed uide an prior sensus, ad ea quæ sequuntur, decentius accommodari queat.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Tabernaculum pro tota domo & familia hîc poni iudico. Et est perinde atq; tuti erunt tui omnes, non modò tu solus, ab omni malorum genere ac plaga. Vnde sic Paraphraſtes: Quod si feceris, ausim tibi polliceri, non futurum, ut ullum inopinatum malum te corripiat, uel ulla plaga familiam tuam infestet. Dictionem enim quam noster interpres simpliciter uertit, malum, inopinatum malum reddidit, ut uides, Campensis. Idem fermè Felix: Non fortuitò, inquit, cadet apud te malum. Alius uerò, non temerè ueniet ad te malum. Nullum igitur fatum, nullumq; insperatum malum te, aut tuos opprimet liberos, & uxorem, o tu qui fiduciam tuam in domino collocasti.

Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Ratio, quam obrem Dei amici à malorum impetu tuti uiuunt, redditur. Præcepit, inquit, Deus angelis, ut illos suis in itineribus, & actionibus, quas secundum Deum agere instituunt, dirigant, tumenturq; ac ueluti manibus adeò inoffensè gerant, ut ne, uel leuiter quidem in lapillum illorum impingere queat pes. Exatam hîc narrat angelorū custodiam erga homines spiritus. Mirum quantum hi sint

A sint salutis hominum amantissimi, quantumq; de illorum lapsibus mœreant. Idcirco nō absq; causa à Vate alio est dictum, quod angeli pacis amare flebant. Etenim administratorij spiritus sunt, in ministerium illorum delegati, ut inquit Paulus, qui hæreditatem capiunt salutis. De illorū uerò tutela pro reprobis, ut quosdam asserere uideo, nulla, quod sciam, in scripturis fit mentio. Piam tamen illorum, qui id opinantur, non reprehendo sententiam, utpote ad maiorem execrationem improborum excogitatum, qui tam fortibus muniti custodibus, malunt dæmoni suaſori parère, quàm fidelissimis illis monitoribus, retrahentibusq; à malo, auscultare. His porrò uersibus à dæmone perperam citatis, Dei filio persuadere uoluit, ut sese è summo templi fastigio præcipitaret. Atqui actiones illas, è quibus nulla tum Dei nomini, tum proximorum saluti conciliatur gratia & gloria, temerarias esse diffiniunt sancti. Quis fructus, oro? quæ utilitas? aut quod unquam emolumentum diuinæ afferri gloriæ potuisset, aut proximi comodo, è Christi ad ima lapsus? Pro te igitur, quisquis es qui Deo fidis, purissimi uigilant angeli, te protegunt, te (sic illis iussit Deus) mirabili tutant patrocinio, ac te, ne fortè offendas lapide pedem tuum, gestant manibus. Quid amplius expectis? uis ne aliam sublimiorem tibi à cœlesti patre concessam audire potestatem?

Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.

Basiliscum dictio, non est in hebræo, sed, ut reddit Fel. Super leonem & aspidem iter facies, conculcabis catulum leonis & draconem. His quidem ferarū uocibus, rerum omnium, quæ uel morſu, uel ueneno, uel alia ratione quamlibet noxia & letali, obesse possunt, feritatem intelligi uoluit: quas quidem non solum Dei amicis nocere haudquaquā posse asserit, uerum etiam illis fore usui ac comodo. Ecce, inquit Christus, do uobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & super uirtutem omnem inimici, & nihil uobis nocebit. Quæ enim res tam formidabilis esse potest, cui non imperet Dei amicus, atq; illi frænum ponat? Ceterum si uoces has omnes immanitatis, uarijs demonum artibus accommodare libet, non contradicit scriptura: imò ex illius accepimus spiritu & testimonio, dæmonem ob rectas calumniandi insidias, aspidem appellari, ob inuidiam basiliscum, à cuius conspectu præsentaneum hauritur uenenum: ob ferociam uerò leonem, atq; propter subitam iræ cōmotionem & impetum, nonnunquā draconem nuncupari. Verum in his allegorijs, ut iam præfati sumus, non diutius immorari nobis est animus: non desunt enim, qui hoc piè & doctè edisserunt. Nos interim ad rem nostram.

Quoniam in me sperauit liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

En quò nos pura in Deum spes ac fiducia pertrahit. Quoniam, inquit, in me sperauit, ab omni eum liberum molestia reddam. Quoniam me concupiuit, uertit Felix. alius uerò: Quoniam me ardet, seu deperit. Ex nostro itaq; in Deum amore illud fit, quòd nulla tam crudelis atq; effera uis esse queat, quin subito cōmollescat, nostrorūq; subijciatur imperio: tantum amor uerus sit, simplexq; ac purè candidus. Vnde obsecro, conditarū rerum orta est in hominem rebellio? unde illarū in nos sauitia atq; inobedientia? unde tanta nocendi uis ac rabies? unde ardor ille despectusue, quòd non solum uenenatorū animantiū truculentie obnoxia facta sit humana conditio, sed etiam ab ipsis quoq; imbellibus muscarum morſibus ac pulicum, adeò molestè interdum inquietantur homines, ut nulla sit somni aut cibi requies, nisi quòd in Deum ingratisissimi quiduis potius in terris appetit & amat, quàm ipsum super omnia amore dignum conditorem? mundi q; plausum ardentius tum quærunt, tum magnipendunt, quàm Dei nomen & honorem? Porrò cognoscere Dei nomen in hoc loco, est (opinor) excelsam illius suspicere maiestatem (Mesiã seu filiū signari hîc etiam arbitror, secundum Hebræos) illumq; nostris in ærumnis, abiecto mundi metu, implorare. Idcirco à Vate pu-

clamauit ad me, et ego exaudia eum, cum ipso sum in tribulatione: eripia eum et glorificabo eum.

C Inuocauit me, uertit Felix, & respondebo illi. Vide certam de diuino presidio pollicitationē. Respondebo, inquit, illi: hoc est, illius uotis annuā, adero, faueboq; illi. Neq; id satis quidem (ō cæcas mentes) illum, illum (inquā) haud multo pridem mihi infensum, modo uerò spe mihi atq; amore reconciliatū, non solum à periculis illis uitæ continuis & ærumnis eximā, uerum etiā inter homines honoratum, cunctisq; uerendum faciam. Ad hæc,

Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

Haud inter infima Dei dona computandū est illud uitæ genus longum, quod totum ad Dei honorem, multorumq; salutem expositū sit. Alioquin ignaui senes atque impudici, ex longo uitæ cursu longam sibi comparare uidentur miseriam, ut nonnullos aliquando uidimus, quos nullam sibi laudem ex tam numerosa annorum computatione asserere potuisse coniciebam, nisi quod in religione consenuissent. Non uideo certè cur senī, ita de uirtutibus male merito, id dici queat. Et ostendam illi salutare meum: hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, Ostendam illi quibus modis beare soleam amicos meos. Ergo illos duntaxat, quibus nulla alia in primis est cura ac studium, nisi ut perseueranti uitæ ratione ac filo Deum quærant, amentq; & suis in aduersis fidelissimè implorent, dirigit spiritus, fouet, adest: in afflictione, ut ferre queant, indurat, consolidat, tutatur, ornataq; dignitate, existimatione, ac tandem longo peractio annorū curriculo, quod totum ad Dei laudem, salutemq; animarum attritum fuerit, æterno donat uitæ statu, quæ est perfectissima Dei cognitio, in ipsorū pax & quies. Cui honor sit æternus. Amen.

PSALMVS XCII. Psalmus cantici diei Sabbati.

B *Onum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.*
D Ex ipsa inscriptione argumentum ferè psalmi palam sit. Oda quippe erat ad hoc instituta, quod diuinæ potissimum die sabbato decantarentur operationes, ac, quibus cunctis beneficus est Deus, tum bonitas, tum misericordia. Neq; id quidem summa absq; ratione ac mysterio. Nam cum septimo hæc quoq; die agerentur, illud in primis tanquam penè exoletum, à memoriâq; hominum delapsum, nouo ueluti usu reuocabatur, summum scilicet opificem die illo à condendis rebus cessasse: quo utiq; tum ritu significatū est, fore aliquando quod diuinæ religioni addicti, rerum usum externarum, quas sex ipse diebus condidit, prætergressi, ab illisq; ociantes, in ipsius iam conditoris potentia, sapientissimorū consilio, ac, qua res omnes permeat, bonitate consideranda, æterno occuparentur sabbato. Erit (inquit Deus in Esaia) sabbatum ex sabbato: hoc est, perpetua meorum à curis erit feriatio, & quies. Aspice igitur, in quo maximè uersari debeat Christianorum uita, in recolendo scilicet Dei bonitatis præconio, refricandaq; illius penè abolita cœlestium donorum memoria. Verum aliter quam fuit Dei consilium, nostram ob impietatem effectum est. Etenim sex continuis uitæ huius infelicis diebus mechanicis uacamus curis atq; occupationibus: septimo uerò, qui ab ipso statim rerum exordio ad contemplanda cœlestia selectus fuit, in iocis ludisq; illiberalibus, & perniciosissimo alendo ocio, nostram omnē nauamus operam. Proinde istud (ut sic loquar) monstrum sapientissimus præuidens Vates, nostramq; pungens oscitantiam, melius dicerem socordiam, ultroneamq; ad interitum properantiam, sic suam orditur admonitionem: Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. O mortales, inquit Vates, ô qui ad cœlestia uocati estis bona, ô quorū nomina scripta sunt in cœlis, quibusq; ea prima est cura, ut calcato mundi fastu, re scilicet tam uili & abiecta, in diuino solummodo pergustando amore trahamini: bonum, imò id solum bonum est, id pulchrum, id supra suauitatem omnem suauissimū, laudare Deum, non uos, aut res uestras. Quid dicam? bonum id maximū omnium est, toto mentis tripudio, tuo psallere nomini ô altissime. Putasne, mi lector, in hisce honestissimis occupatū cu

ris posse quempiam suas laudare diuitias: sua scortat: sua scelera? O amentiam hominum: ô quam rari hi sunt, quibus quis laudandi Dei sit modus, perspectum sit. Confessio quidem, quam hic à nobis exigit Vates, & quæ in celebrando potissimum Dei cultu & nomine consistit, totum uult animum & cor: quod si impurum est, infectum nimirum odijs, foedisq; uoluptatibus, ac sui amore, non id uas est, in quo purissima Dei laudes recondi debeant, quodq; hic figurat spiritus, atque ad celebrandum Dei nomen inuitat, licet os quantumuis latè aperiant homines, ac mille uocum concentibus rem sacram peragant. Iniuria ea quidem est ingens Dei, non laus, ab improbo laudari homine. quocirca uideant, qua id animi exerceant innocentia & candore, illi qui horas canonicas celebrare iubentur, quicq; maiorem suæ uitæ partem in frequentandis templorum choris indefesso insumunt exercitio.

Ad annunciandum manè misericordiam tuam, & ueritatem tuam per noctem.

Clarius uertisset interpres, si per infinitiuum sensum explicuisset, ut ad priorem uersum referret, ad annunciandum, hoc modo: Bonum est confiteri domino: bonum, inquam, est annunciare manè misericordiam tuam. Quod quidem obseruauit Paraphrastes, qui sic reddidit: Cōmemorare summo mane clementiam tuam. Quanquam non me præterit, ad annunciandū idem planè esse, quod, ut annunciem. Cæterum manè & per noctem, eum præ se ferre sensum uidetur, nempe singulis dierum ac noctium exordijs, seu statim ad hæc temporibus, sacra- tisq; religioni, quæ uespertinum de more erant, & matutinum. Eo ferè tempore mens ad diuina largius haurienda uidetur aptior, quod aliàs me dixisse memini, quemadmodum etiam misericordiam Dei, illius esse bonitatem diximus, qua sua gratis elargitur dona: ueritatem uerò, illius in pollicitationibus tum fidem, tum constantiam. Tuam igitur, ô Deus, celebrari par est clementiam, & manè & noctem. Siue enim res nobis ad uota proueniant, quod manè est, siue in calamitatum nocte ac tenebris uoludemur, tuam tamen semper nulla intercepti perturbatione animi, laudabimus fidem & misericordiam: atq; id quidem nō tantum ore, & quod in primis tua requirit religio, mente, uerum etiam

In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.

Quod sic uerti poterat ex Hebræo: Super decachordo, & super nablo, super instrumento sonoro cum cithara. Hisce enim uarijs instrumentorū uocibus, flagrantem sui animi ardorem laudandi Dei ostendere uoluit. Causam porro, unde tam anxia orta sit cura pietatis, reddit:

Quia lætificasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

In factura tua, in opere tuo, uertit Felix. Paraphrastes autem: Delectasti me domine elegantissima hac operum tuorū uarietate. In considerata, inquit, pulcherrima rerum effectione, forma, ordine, atq; illa potissimum, qua cunctis rebus conditis partim uitam, partim aptam illis substantiam ac statum impartis sapientia, quæ sanè omnia manuum tuarum operationes sunt, gaudio quammaximo afficior, ac lætissimū in modum oblector. Quid cum recolo meis à negocijs feriatum, quam diues sis in donis: quam nostri amantissimus: quam celer: quam potens & mirabilis ad ferendas tuis suppetias: contraq; in profligandis tuæ religionis hostibus, intentus, atq; ardens: Certè, mi domine, tum totus, quantulus sum, inenarrabili detineor stupore atq; ecstasi, clamorq;

Quam magnificata sunt opera tua domine, nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ.

Uide in quibus uersari debeat Christiani mens in sabbatis, nempe perpetuis fidei pacisq; in Deo, festis diebus. Nam quæcūq; à Christiano fiunt homine, aut lingua proferuntur, quæ diuinū non referant honorem, aut proximi cōmodum, inuutilia sunt, ociosa, feruilia, ac quibus maximè sanctum Dei polluitur sabbatū. Quam diuites sumus, iactitant alij: quam pulchra est nobis supellex, q; elegantes liberi, quam ampla tum rerū, tum seruorū, tum canū uenaticorū copia, quam cōmoda ædificia, quam magnis à principe ditamur donis, primisq; ornatur ho

C norum gradibus. Quid? Quinobis in decenti familia, in ludis, in iocis, in conuiuijs, in apparatibus, in literis quoque, ac rara linguarū peritia, comparandi? Dij sumus. Heu mentes stolidas. Iactabundi indicia hæc sunt animi, atque elati. Vide quid Vates, perfecti quidem Christiani typus atque imago, cogitare, palamque proferre consueuerat. Quam magnificanda, inquit, sunt opera tua, o Domine: quam ex animo suam ob magnitudinem suspicienda. Obstrusissima sunt sanè, nobisque omnino incognita tuæ prouidentiae consilia, quanto scilicet ordine, quantaque erga homines charitate, hæc omnia supraquam dici potest, aut ab humano percipi ingenio, admiranda condideris, distribuerisque, ac unicuique aptissime rei, quod suæ conueniret naturæ, impertueris. Imperscrutabiles nimium, nimium certe hi tui secreti sunt conceptus, altissime, occultique omnino atque insoliti, illis potissimum qui in mundi huius bonis occupati, insanissime dementantur. Quo circa

Vir insipiens non cognoscat, & stultus non intelliget hæc.

Censent quidam insipientem hinc appellari rerum diuinarum omnino ignarū, licet humanarum peritum: ut sunt ferè illi, quibus, cum ætatem omnem in poetarum studijs, rhetorum, philosophorum quoque pertriuerint, an Dei spiritus sit, ne per transfennam quidem unquam uidere contigit. A sapientia quippe Dei semoti cum sint, stultos mox illos fieri necesse est. Idcirco obscuratum est insipiens cor eorum, ut inquit Paulus, dicentesque se esse sapientes, stulti facti sunt. En cuiusmodi generis sunt hi, quibus nulla est rerum cœlestium cognitio, & gustus: nam si certè Deum esse (quis id ignorat?) agnoscunt, non tamen sicut decet, eum aut amant, aut uenerantur. Suo enim contenti tumore atque existimatione, nihil aliud sibi querendum esse in hoc mundo iudicant, quam ipsum mundum, atque illa in primis, quæ ad oblectamenta uitæ faciunt. Quid uerò censendum sit de illis, qui nec humanis, nec diuinis, uel mediocriter quidem, ultrò imbuti literis, uitam uiuunt ociosam, ne dicam turpem, uix dicere audeo. Penè illos homines non esse asseuerarem, nisi ex illis plerisque cernerem etiam ad primos regionum, religionumque honores promoueri, licet indoctos, ac planè Dei spiritu, quæ est uera doctrina, & sapientia uacuos. Hos itaque, quos ex hebræo bestiales uocat Felix, à diuinorum consiliorum notione remotos esse affirmat Vates. Vir stolidus, inquit Campensis, nihil horum intelligit: neque stultus considerat in his naturæ miraculis omnipotentiam Dei. Stultitiam istiusmodi, imprudentiam uertit Euthymij interpres: hi enim de more, tum probos tum improbos ex presenti eorum fortuna metiri solent. Eam ob rem haud rarò improbis fauere soliti sunt, utpote fortunatissimis, proborum interim uita ludibrio habita. Verum ut in diuinis, sic in humanis stupidi & imprudentes, quam sit fluxa sceleratorum hominum felicitas, aut nesciunt, aut scire dissimulant. Nam quidem

Cum exortifuerint peccatores sicut foenum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in seculum seculi.

Hucusque tum Græcis tum Hebræis est uersus, uerum subobscurus: qui tamen clarior reddi queat, si post Iniquitatem, has duas attexeris uoculas. Fiet tandem. Cæterum, apparuerint, Hebræis est, floruerint. & erit sensus: Cum uirere sicut gramen tenerum occæperint peccatores, aut florere uisi fuerint cuncti qui operantur iniquitatem, non illorum imputandum erit felicitati, sed ruinæ potius: si quidem huiusmodi illorum sors perpetuæ magis signum est damnationis, quam salutis. Hæc sunt quidem inter alia, quæ stultissimam istam hominum coluuiem fugiunt:

Tu autem altissimus in æternum domine.

Illi enim sua ipsorum culpa interibunt, tu uerò, ac tecum tui, excelsus es, permanescis perpetuò: hincque ea, qua cuncta es fabricatus potentia, res omnes, nedum impios, territas, tuoque subiugas imperio.

Quoniam

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Quo Vates ostendat, quam celeriter Dei hostes exterminandi sint, per demonstrationis notam, atque eam quidem geminatam, rem indicat, sequitur illorum quasi cernentem exitum, eo maxime tempore, quo florere uidebantur, inducit. Ecce, inquit, inimici tui domine. Ecce inimici illi tui, qui suæ fortis penitus obliti, se nunquam sua ab illa rerum copia ac sagina deficere posse somniabant. Ecce, inquam, quomodo repentino ueluti flatu, ut flos solet in hyeme, exaruerit, ac tanquam leuissimæ rerum quicquiliæ horsum sursum à uento impulsæ, dissipati sunt. Quò illorum abiit fastus? quò diuitiæ? quò insatiabilis habendi sitis? Parua enim nunc fossa contenti, eò infelicissimi demigrarunt, ubi nulla potest esse ærumnarum intermissio, & miseriam. Contrà uerò, meus perpetuò in te, non in rebus huius mundi inquietissimis, erit animus:

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia uerbi.

Nulli quidem animanti robustius est cornu, & quod in immensum ferè emergat, quam est Monocerotus, belluæ nimirum insuperabili, atque uix ui à quopiam unquam domitæ. Quare suam hinc inuictam potentiam fore, utpote à numine formatam & munitam, sub metaphora cornu Monocerotis asserit uir sanctus. Cedunt enim spiritui carnis opera, & mundi iniuriæ. Interim, inquit, quod improbis multam præparas, similem meam facies uirtutem & fortitudinem, quæ uulgo ignoratur, fortitudini Monocerotis. Quid enim? Ipsam quoque meam senectutem naturaliter debilem & effcetam, iam nunc uiridi salubrique oleo atque unguento, quo me renouatum iri confido, perfusam sentio. Pro misericordia, & Græcis & Hebræis oleum pingue est, seu unguentum uiride ac recens, quod uigorem sancti spiritus esse exponunt interpretes, quoque suum tum anime tum corporis, & id etiam in grandæua ætate, succum augetur canit propheta: sic enim membra de libuta, uigorem sumunt. Ad hæc, ea est uis spiritus, ut non tantum piorum animas recreet, quantum etiam ipsos artus se commodè habere faciat. Mirum quam iucundam semper agat uitam uir in doctrina spiritus sese oblectans: quod sanè nõ agit occupatus in mundi curis animus, ut de more sunt auari, ambitiosi, & hi qui alienas depereunt mulieres.

Et despexit oculus meus inimicos meos, et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Ex hebræo dilucidius uertisset: Respexit oculus meus in inimicos meos, grata mihi scilicet, & optata. Quod desiderauit, inquit, in illis conspexi, ruinam nimirum & interitum: atque itidem de malignis illis, qui contra me insurgunt, audient aures meæ. De istiusmodi loquendi schemate in superioribus interdum est dictum, sed in primis in quinquagesimo quarto psalmo fuisse admodum. Dicerem, nisi aliud agere instituissem, quantum in hoc genere proficiat sancti Dei uiri, quibus in spiritu, quem suum semel in omnibus elegerunt ducem & præceptorē, uolupte est, illum subita extinctum apoplexia audire, uel eo maxime tempore, cum in summo rerum apice uirere appareret: alterum uerò angina, alterum ex his qui maiori uexabat uerberare religionē, peste celeri & repentina absumptum. Idcirco fortiter toleranda improborum iræ, quoniã ea seruat Deo uindicta, qui equissimus rerum humanarum arbiter est. Quid? nõne proprijs interdum uidimus oculis, nonnullos diros atque implacabiles Ecclesiæ persecutores, in ipso uitæ exitu (horrendum spectaculum) & crucem, & Christum execratos esse, atque à sese abegisse? Colon rursus huc exulceratus, illi foedissimum alui profluuium mortem attulit. Et tandem, aut ludibrio omnibus habiti solum uertere coguntur ut plurimum Dei hostes, aut fortunis malè partis expoliati publicè obtruncantur. Interim uerò uiuunt miseri, et si uulgo felices appareant. E contrario

Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

Suo more Vates uirum illius iustitiæ studiosum, quæ ex Deo est, arbori celeberrimæ comparat, & feraci: palmæ quidem, ob fructus suauitatem: cedro autem,

C ob insigne robur, ac gratam passim omnibus redolentiã, addo & diurnitatem. Notissimũ illud est, palmam in superposita conniti onera. Ex quo ortum putant, ut uictores è prælio reuertentes, palmæ seruo coronarentur. Morem ferè hunc seruant mei instituti homines, qui defunctos uita monachos, tanquam qui è periculossima carnis pugna uictores exierint, corolla è palma uiridi, aut si hæc de sit, serpyllo croceoq; acantho, atq; gratissimĩ odoris amaraco, coronant. Iustus igitur eo ferè modo, in uitæ huius ariditate floridus erit ac uirens, quo palma nativo suo semper uestita uirens floreat, dulcissimisque suo tempore onusta fructibus, mirabilem præ se fert suauitatem. Erit, inquam, succrescetq; instar illius generis cedri, quæ altissimo alitur in Libano, qui inter Phœnices atq; Arabes, miræ magnitudinis mons est. Eri enim aliàs, alijsq; in locis procerè ualde innascent cedri, in Libano omnem fermè superare magnitudinẽ cernuntur. Ideo nostro ab interprete multiplicationis uerbum additum est: Sicut cedrus, inquit, multiplicabitur. Et tandem,

Plantati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri florebut.

Potest quidem longo pertrita æuo palma intermori, potest & cedrus: iustus uerò iustitiæ illius genere fultus, quæ haudquaquã in Libano, aut quouis alio feraci solo, sed in Deo, qui æternus est, fixas habet radices, æterno conuestitur flore, & fructur: cuiusmodi quippe sunt, qui in domo Dei, nempe fidelium Ecclesia plantati, Christo noua semper ac uiridi attextuntur insitione. Quapropter in ipsis atrijs domus Dei nostri flores emittent uitæ odoratissimos, non tantum illorum animæ, uerum etiam & ossa & cineres.

Adhuc multiplicabuntur in senectate uerbi, & bene patientes erunt.

Non ultra procedit uersus Hebræis. Sed alio modo & sensu, sic Felix: Adhuc germinabunt in senectute, pingues & uirides erunt. Paraphrastes autem: Ita fiet ut ualentes sint in senio, bene habitĩ, & uirentes. Non parua ea est laus in senio, qui in robustiori ætate adeo ardentem in diuina incubuerit obsequia, ut ne tantillum quidem in decrepita à pristino elanguerit calore, tantum abest ut non flagrantius rem eo quotidie urgeat, quo calor iam noxius deserbuerit. Impossibile planè est, ut senex sit stupidus & bardus, qui in iuuenili ætate solers extiterit & grauis, ut plerunq; sunt, qui primis ab annis ad cœnobiorum asperitatem asciti (mollitiem in cœnobijs quis requirit?) nihil tam curant, quam quomodo curis superuacaneis omisis, sensu senes illico fiant. Senes porro illo, qui & sensu & spiritu puer sit, nil unquam turpius, addo & molestius, uisum est. Res admodum præpostera uidetur, cum senes ob ignauiam ludibrio uulgo fiunt. Vir igitur ille, cui diuinus cordi est honor, semper in his quoq; quæ ad corporis habitudinem spectant, nedum ad ea quæ sunt spiritus, uegetus erit, succulentus, ac cõmoda uiuet etiam in senectute ualetudine. Macies uerò & pallor in pœnitente, à mœrore potius, atq; angustia animi proficiscitur, quam à cœlestium rerum gustu & consolatione, quæ iucundam efficit animam & gratiosam. Cæterum quid sibi uelit interpretes, aut unde hauserit uoces illas, bene patientes, non fat scio: nisi fortè ad naturalem senum morem respexerit, qui plerunq; difficiles sunt, morosi, suspiciosi, & supra modum sordidi & impatientes: quæ quidem uitia in bene morato senes, ac Deum timente, nequaquam esse posse asserit spiritus: quemadmodum meos uixisse parentes scribere non uerebor. Vterq; enim cum ad quintum & septuagesimum ætatis peruenisset annum, prolemq; numerosam Christiano cultui, literis, ac Benedicti demum familiæ consecrasset, ullo ferè absque corporis incommodo, eodem omnino mense mortem obiit tranquillissimam. Nam cum animo, tum in Deum, ciuesq; suos ambo, ciues ipsi integerrimi, & nobiles, uiuida semper extitissent fide, uiuida quoque membrorum decesserunt ualetudine, quippe qui ex resolutione uitæ magis, quam quod cum morbo aliquo molesto conflictassent, ad Deum, ad quem liberorum iam partem præmiserant, felicissimè demigrarunt.

Ut annuncient, quoniam rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

Rectus sanè est dominus Deus noster, qui suos non deserens, prauosq; omnes auersans, æquissimo omnia ponderat iudicio. Quare in eo nulla potest esse iniquitas, nullus error, nulla prauitas, cum sit æterna sapientia, uita, atq; omne bonum. Cui laus sit atq; honos in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIII.

Dominus regnauit, decorem induit: induit est dominus fortitudinem, & præcinxit se uirtute: etenim firmavit orbem terræ qui non commouebitur.

Inscriptio, quæ huic psalmo adscribitur à nonnullis, superflua est: in hebræo enim absq; titulo legitur. Quamobrem amputatis superuacuis, ad mentem psalmi enucleandam spiritum inuitemus. Is enim cum amor sit, nostro supremum in modum delectatur amore. Idcirco corda hominum frigida, ut meum est, atq; à diuino abhorrentia calore, miris nõ cessat urgere flammis, accendereq; & usque adeo immutare, ut planè illa in aliam reformet imaginem, nempe cœlestem ac spiritualẽ. Permagna res ea est, & ineffabilis omnino, quod Deus (quid excelsius dici potest?) quod Deus inquam ille, à cuius nutu quicquid conditum est dependet, in suæq; perseverat natura, aut in nihilũ quoq; relabatur, unius corculi, & illius quidem contracti & semimortui, imò planè mortui, atq; in cineres collapsi, domicilium sibi eligat. Refutat hæc, scio, mundus. Heu tardas quorundam mentes, quibus persuasum id nondum est: putant enim igneum spiritum in algidis manere posse animis. Ardere quidem opus est, atq; usq; ad separationem animæ & spiritus conflagrare illum, cui Deus, qui ignis consumens dicitur, uel mediocriter innotuit. Algor quippe noster, hoc est, procliuitas ad uitia, atque amor mundi, nos procul esse à Deo testantur: & nos tamen solos eos esse, quorum animis diuinum uelit nolit insideat numen, somniamus: scilicet nulla alia Deo est cura, nisi ut modo cum illo hominũ genere hospitetur, quod semper aliàs excreatus est. Hæc itaq; atq; horum similia mente pertractans Dauid, mortaliumq; detestans arrogantiam & superstitionem, cui ex omnibus adhærescere debeant homines in hoc describit psalmo. Is Christus est, cuius regnum, atq; eandem cum patre potestatem, mirabili adumbrat mysterio, canitq; Dominus regnauit, decorem induit est: induit est dominus fortitudinẽ, & præcinxit se uirtute: etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur. Is unus integer est uersus in hebræo. Sic illi: Dominus regnauit, & uestiuit se magnificentia, induit est dominus fortitudine & accinxit se: etiam orbis sic firmatus est, ut nutare non possit. Mos est scripturæ, ut eum dicat re illa indui, cuius possessor est, ac studiosus. Ita ferè dicunt hominem innocentia induitum, qui innocentiam per omnes uitæ actus referre studet. Sic de ignominia, infamia, cæterisq; aut uitijs aut uirtutibus rationari fas erit. Volens itaq; Vates Dei magnitudinẽ ac maiestatem, quæ maxime in uniuersali constitutione declarata est, utcumq; exprimere, illum dicit decore seu magnificentia & fortitudine uestitum. Dominus, inquit Campensis, regnandi prouinciam suscepit, maiestate undique conspicuus: induit robur dominus, quo natura, & à seipso omnipotens est. An uerò summe fuerit potentie, tam uastam terræ molem, atque super aquas fluitantem, nihilominus immobilem fecisse, non est (credo) qui ambigat. Verum nescio quid hinc mihi de Christo subodorare uideor, qui non multo pridem in terris absq; specie & decore uisus, modo contractis inferorum ualuis, splendidissimo rerum earum, quæ Deum decant, pallio circumamictus, in solio residet regio. En rex ille, cuius imperio mundi princeps debellatus fuit, eiecta mors, atque illius abolita origo, nempe peccatum, quomodo uirtute splendoreq; fortitudine ac maiestate ornatus, orbem hunc nostrum, nempe Ecclesiam ex terrenis conflata animis euexit, æternoq; sui spiritus constabiliuit clauo. Portæ, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam. Quare cum tam excelsus sis, ô domine, cui nulla quamuis sublimis conferri queat potentia,

C *Parata sedes tua ex tunc, à seculo tu es.*

Iam inde, inquit, ab exordio constitutum est tibi solium: namq; ab aeterno tu semper es. Heri quidem, clamat Paulus, atq; hodie Christus Iesus, qui cum unius naturae sit cum patre, idem semper est rex, idem dominus, idemq; in omnia, in se impartibilis, effusus. Nihil enim tam occultum est atq; inaccessum, quod non permeet Christi uirtus. Contra quem

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uocē suam, eleuauerunt flumina fluctus suos.

Omnes enim, quos sciam, expositores, & hi quoq; qui allegorias horrent, allegorias hic esse diffiniunt. Si quidem per flumina suos impetus atq; horrorem euentu mentia, diram inimicorum Dei ferociam, sed quam ipse facile compescere possit qui formidabilis est etiam maris fluctibus & procellis, intelligūt. Cuius quidem fauilitiae terrorem quò magis exprimeret, crebris illis uocibus fluminum suos eleuantium clamores usus est. quanquam certè nihil obstare uidetur, quin de naturali illo fluuiorum, ac maris horrore ac metu, eo maximè tempore quo turbidissimis conuoluuntur undis, simpliciter exponi queat. Artem ne putas nauticam tam fractos iratosq; maris fluctus, aut syderum aut uentorum beneuolentia sedare posse. Diuina absq; dubio illa est uirtus & bonitas, quæ rebus quamlibetreluctantibus frænum iniicere potis est. Verum in allegoria, ut nos admonent doctoriores, perstandum erit.

Auocibus aquarum multarum mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus.

Sic litera ordinanda esset secundū Hebræos, quæ sic habet: Plus quam strepitus aquarum multarum, procellarumq; maris admirabiliū, admirandus est dominus, qui in excelso praesidet. Quare sic Paraphrastes: Aquis quantumuis multis imò & ualidissimis fluctibus maris potentior est dominus, altissima quæq; possidens. Quod sanè de intoleranda iniquorum immanitate, atq; in innocuos fauilitia intelligi par est, quos tamen à fortissima Dei manu contractū iri affirmat spiritus. Praesidet quidem Deus in caelis, & quæ hic aguntur diligentissimè considerans, cui libet nostrum, quemadmodum in corpore hoc mortali gestum fuerit, siue gloriam, siue ignominiam impartietur. Vnde

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudine dierum.

Probata, seu fidelia facta sunt ualde testimonia tua, transferūt ex hebreo. His quidem duobus membris tota ferè Ecclesiae effigiatur imago. Quòd enim diuinis habeatur fides oraculis ac pollicitationibus, quodq; in omnibus tum dictis tum factis, feruetur morum sanctitas, à fide, cui omnium salus innititur, & quæ est absolutissima ecclesiae perfectio, ortum habet. Ait itaq;: Quæ pollicitus es in scripturis uera sunt omnia, uera oracula, uera uaticinia, uera cuncta illa quæ tua nunc in Ecclesia fieri conspiciamus: & sicut tu sanctus sanctorum appellaris, ita domui tuæ conuenit, ut sit sancta, subindeq; tuta sanctorum animarum arx, & domicilium: & id quidem in longitudine dierum, illorum nimirum, qui nullo clauduntur termino. Etsi enim in terris suum habet ortum Ecclesia, nihilo tamè minus in caelum usq; suos expandit ramos. Vterq; enim populus una est Ecclesia, quam diuerso uitæ genere. Hi quidem sub atrocissimo bellorum malleo adhuc atteruntur, illi iam attriti felicissimam cum Deo agunt uitam. Cui laus sit & potestas in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIIII.

D *Eus ultionum dominus, Deus ultionum liberè egit.*

Nullus huic psalmo titulus in hebreo adscribitur. Is enim qui uulgò circumfertur, insititius uidetur. Eo itaq; omisso, ad psalmi interpretationem uertamus animum. Cuius argumentum cum multis alijs conuenit, nempe Deum infirmioribus uideri animis ad tam amplam sceleratorum hominum licentiam, in opprimendis maximè innocuis, cōniuere, ac quasi illius generis incogitantia

tie insimulari, de qua Job: Quid enim nouit Deus? quasi per caliginem iudicatur. Sic se habet humana mens, erroribus uidelicet obnoxia quamplurimis, diuinaq; prouidentiae intolerabiliter impatiens. Nemo certè est tam solido in fide petore, cui aliquando in mentem non ueniat: Quis fit, quòd boni malis, mali bonis in hoc mundo, natiuo quasi rerum ordine, satiantur? Videt ne, ait, hec Deus? Nubes profectò latibulum eius, nec nostra considerat. Quòd sua illa aeterna, qua cuncta exquisitissimo moderatur consilio, declinauit prouidentia? regnabunt ne semper impij? iacebit ne semper in defensa innocentia? Vix id credere ausim. Vide quòd aliquando nostrae effraenatae diuertant cogitationes, paulatimq; in impietatem, murmurationemq; contra Deum dilabantur, ni praesto adsit fides, quæ è perfecta Vatis erumpens anima, sic suos solatur amicos: Deus ultionum dominus, Deus ultionum liberè egit. Deus, inquit, qui potestatem habet ulciscendi iniurias, qui potestatem dico habet ulla absque molestia aut contradictione, liberè, sincereq; ac bona fide, suos tutari filios, atq; ab improborum iniurijs uindicare, sua proferet (ne dubitetis) iudicia. Maior hic pars Hebræorum interpretum hunc legunt uersum per imperatiuum, hoc modo: Deus ultionum domine, Deus ultionum fac te conspicuum: hoc est, tuam in reprimendis nefandorum hominum ausibus, eximendisq; è durissimo eorum imperio bonis, exere iam tandem potestatem. Tu qui cessare uideris, obdormiscereq; & planè latitare, aeternam illam tuam atq; adeò potentissimam deprome palam uirtutem.

Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis.

Oppressiones utiq; illas, atq; improborum tum in Deum, tum in homines iniurias, à superbia oriri hic asserit Vates. Corde enim humano peste illa exitiali semel infecto, quò non irrumpunt insaniam miseris? Nullum sibi esse Deum effingit homo superbus: quo circa nulla unquam illi statuitur à dominandi, probosq; qui suae aduersari queunt libidini, opprimendi cupiditate quies. Non tam sanè acri impeti solet cæstro, aut canis, aut asinus, quanta uir fastu atq; ambitione instinctus, regnandi libidine, uel eò maximè, si id in indoctum inciderit uirus animum & sordidum, aut illiberalem: aut si doctum, leuitati obnoxium. In hos igitur inueharis, o qui uniuersae iudex es terræ. Exaltare, hoc est, altissimum tuum illud, è quo diligentissimè cunctas mortalium actiones circumspicis, ascende solium, ac, quam meriti sunt, redde retributionem superbis.

Vsquequo peccatores domine? vsquequo peccatores gloriabuntur?

Exprimi facile non potest, quam efflictim interdum pñ urantur ciues, ob felices sceleratorum successus, & superbiam, qui sua in republica nihil non possunt. Eam ob causam in illas aliquando prorumpunt querelas, quæ penè iniquæ uidentur, nisi à sancto illos spiritu concitari scirent cordatiores. Vsquequo, inquit, imponent nobis impij? usquequo sua illa erit gloria? num semper obtemperandum erit hypocritis? simulatoribus? in mundiq; coeno, tanquam suis, commarcescentibus? Vsquequo tuam, nempe miserorum ciuium, uiduarum, pupillorum, atq; sub usurarum onere fatiscientium, ac penè expirantium, discerpunt plebem? Quousq; tuam in religionē statuent, legesq; sancient temerarij? semper ne isti gloriosissimis ornabuntur titulis? nos miseria, infamia, & contumelijs? Exultabunt ne semper in rebus pessimis? Et quidem

Effabuntur & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniustitiam.

Per tempus praesens hæc omnia pronuntianda sunt. Sic ex hebreo: Pronunciant, & loquuntur quod durum est: iactant se omnes, qui operantur iniquitatem. Verbum, quod noster uertit interpretes, Effabuntur, tenuè admodum est uersum: siquidem Hebræis effutire est, seu ebullire. & erit sensus: Impij nullo habito siue Dei, siue hominum respectu, quicquid libet, effutiunt, superbeq; blaterantes, ac dura & acerba edicentes, iactant se perinde ac si dij essent è caelo lapsi, homines nimirum ad omne genus facinorum perpetrandum qui nati uideantur. Ideo ulla absq; commiseratione,

C *Populum tuum domine humiliauerunt, & hereditatem tuam vexauerunt.*

Humiliauerunt, Hebræis est, opprefferunt, siue attriuerunt, ut reddit Campen-
fis. Sic ille: Populum tuum atterere conabuntur, & patrimonium tuum affligent.
Patrimonium, seu hereditatem hinc uocat Vates, quem antea Dei populum ap-
pellauerat. Cuius uero conditionis ac fortunæ sit hereditas, continuo aperit.

Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Id enim hominum genus de more alijs miserius est, atq; omniũ iniurijs magis
obuium, proinde à Deo erumnosorum consolatore protectum. Atqui diuina il-
los protegit bonitas, qui à cæteris destituuntur, ut sunt ferè orphani, peregrini,
desolataq; uiduæ, ac cæteri id genus miseri, quorum querelis plenus est orbis,
non tantum quidem propter consuetos fortunæ eventus, quantum propter acer-
bitatem, ac diram magistratuũ, superbiorumq; ciuium sitim, qui suas accumulau-
di fortunas ex aliorum incommodis, ac fundis, turpissima tenentur cura, ut nos
quoq; licet ad hæc lusciosi, nostra in patria & uidimus, & multo antea quam acci-
derent, quæ euenere, prædiximus. Exulcerata iam adeo facta erant omnia, & cru-
delia, & hæc quidem propalam, ut uel talpæ ipsæ ex oculata uidere potuissent, di-
uinarq; quæ postea sequuta sunt. Cæterum occisiones hinc pupillorum, peregrini-
norumq; & uiduarum, à ferro, occultoq; ueneno, ueneficio, usuris maxime, exi-
lijs, proscriptionibus, squaloræue carcerum, ac litium protractione, ortum ha-
bent: & quæ cum ita aperta tum essent, ut ipsis quoq; innotescere potuissent a-
mentibus, stultè tamen fucum cælo obducere sibi posse persuaserunt.

Et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.

Stulta prorsus hæc est opinatio, cum ita immaniter de Deo omnium inspecto
re opinari audent improbi, ut illum latere, quæ hinc fiunt, aut credant, aut saltem
sibi persuaderi cupiant. Non ima hæc terræ, inquiunt, despectat dominus, neque
D Deum Iacob, quæ hinc aguntur tangunt. Hæc dicta efferatam illorum mentem
exprimunt, qui temerario res fieri hominum tum optant, tum alijs persuaderent
tuntur. Cæterum Deum Iacob dicit, pro eo quod est, Deum simplicium, atq; illo-
rum quidem, qui charissimorum interdum iniurijs obnoxij sunt, ut fuit uir ille ob-
noxius & soceri & fratris calumnijs, atq; insidijs. Quare

*Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audi-
et? aut qui finxit oculum non considerat? Qui corripit gentes non arguet? aut qui docet homi-
nem scientiam?*

Absurdissima ea est persuasio, cum quis ita insipiens efficitur, ut dicat, quod
qui audiendi nobis uim, formamq; intelligendi ac uidendi concessit, ipse horum
omnium careat potestate. Atqui certissimum id est indicium atq; argumentum,
Deum omnia cognoscere, mirabilisq; prouidentia ratione cuncta audire, dijudi-
care, discernere, diffinire, quod eorundem donorum in nobis autor sit. Si certe ut
uimus, si cernimus, si audimus, si cognitione aliquid assequimur, id eius dono ac
uirtute nobis cõtingit, quippe qui in illo sumus, uiuimus & mouemur. Ait itaq;
O qui belluis ipsis rationis expertibus haud multo sapientiores estis in populo;
ad corredite, intelligiteq;. Stolidi, quando resipiscetis? Sic hunc primum hemi-
stichium per interrogationem legunt nonnulli ex hebræo. Poterit ne ille, qui dat
alijs auditum, non audire? qui mirabilem uidendi confinxit aciem, non uidere?
quid non uideret oculorum effector? Ad hæc, qui multa afficere solitus est gen-
tes impias, relinquet ne uestra inulta scelera? Putandus ne is erit postremo ue-
stra ignorare posse facinora, qui docet hominem scientiam? Si istiusmodi qui-
dem in Deo deliquium esse haudquaquam fatendum est, nouit igitur hominum
mentes quamlibet occultas, atq; à uisu humano penitus remotas. Felix hanc ulti-
mam particulam absq; interrogatione legit. Idem quoq; pleriq; ex hebræo, sed
cum additione, ipse est, ad hunc modum: Ipse est, qui docet hominem scientiam.
Illud quoque addam, Paraphrasten uoces illas, qui corripit gentes, ad eruditio-
nem referre ethnicorum, quos semper diuina bonitas suo dignata sit ad rectitu-
dinis

dinis uiam fauore & ductu. Secus alijs, qui Vatem ad celebriores Dei iudicij pla-
gas, nempe diluuij, ignis Sodomorum, Pharaonis interitus, atque id genus simi-
lium respexisse affirmant. Quæ quidem opinio ut mihi uerior uisa est, ita alijs pro-
batum iri cupio.

Dominus scit cogitationes hominum quoniam uanae sunt.

Pulchrè id quidem cum superioribus conuenit: nam simul ut Deum docere
hominem scientiam subindicasset, intulit ad hunc ferè modum subito: Certè id
nullo est pacto ambigendum, an Deus noscat omnia, quæ quilibet cogitat ho-
mo ex se, quam uana sint & insulsa. Diuus Paulus hunc locum citat Corinthijs
scribens, sed una mutata uocula: Dominus, inquit, nouit cogitationes sapien-
tium, quoniam uanae sunt. Cogitationes proculdubio hominum, si commu-
nem genuinamq; omnium consideremus ad errores procliuatatem, nihil aliud
sapere uidebuntur, quam sapientiam carnis, letalemq; sui amorem, ac curam,
quocirca prudentissimè ab Apostolo sapientium cogitationes, appellantur co-
gitationes hominum, natura scilicet ad quæuis inania ac futilia cogitanda so-
lertium. Ideo

Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Hinc nostra omnis retunditur audacia, falsaq; quorundam sanctimoniae persua-
sio taxatur, qui ex solenni suo, infatigabilisq; bonis in actionibus (ut sibi uidetur)
labore atque exercitio, suam metiri solent perfectionem, eamq; alijs prædicare.
Errant omnino. Siquidem animæ institutio à diuina in primis prouenit eruditio-
ne, non ab humano studio, & conatu, quanquam nostra etiam opus est propen-
sa ad acceptandas spiritus immisiones uoluntate: hoc est, ad perfectam inducen-
dam animæ formam, quæ ex Deo est, unà cum ipso necessaria nostra est uolun-
tas, ac mens. Beatum igitur illum in terris appellare non uerebimur, quem tu eru-
dire, turq; celestis doctrina imbueris uolueris, ô domine. Is certè oppido quam
omni instructus erit doctrina. O pectus, ô mens, ô cor uerè diuinum, cui sui noti-
tiam impartit Deus: cuiq; flagra, cui tentationes, cui ærumnæ, cui iniuriæ fidem
augent, non adimunt.

Vt mitiges ei à diebus malis donec fodiatur peccatori fouea.

Hebræi sic: Vt præstes quietem illis à diebus malis, hoc est, adeo immensè bo-
nus es, atq; ad subleuandos tuos à miseria facilis ac celet, ut anteaquam etiam il-
lorum persequutores excendantur, miro eos subleuare solitus sis consilio & ratio-
ne. Interim enim quod sceleratis istiusmodi morum hominibus extrema præpara-
tur exitij fouea, tu piorum salutis consulens, illorum mitigas flammam: & id qui-
dem in diebus malis: in diebus, inquam, illis, qui cum amarissimi uulgo uidean-
tur, in suauitate illis tamen spiritus & dulcorē cedere consuecunt. Sic sanè nullū
tam atrox est uulnus, quod leue non fiat illis & medicabile, qui curæ sunt Deo.

Quia non repellet dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet.

Potest quidem princeps arrogans, aut iudex superbus, miserorum causas ne-
gligere, auersariq; oppressos, atque ab sese tanquam canes abigere. Verum non
idem Deo est mos, qui faciliores eo præbere solet aures, quo qui clamant mise-
rabiliores sunt, ac mundo magis inuisi. Decoctoris igitur ne illum dicam persi-
mitem, qui suam luxuriosè uiuendo ligurierit hereditatem & patrimonium? Ne-
fas id quidem esset de Deo opinari, qui eandem, imò longè diligentiorē, quam
uir habeat optimè institutus ac prudens de proprijs fortunis, suis in tutandis ele-
ctis, quæ sua est hereditas, & curam & sollicitudinem præstare solitus est. Cæte-
rum hereditas ea Dei uera est, quamq; ipse, quæcumq; aduersentur, bona tutatur
fide, amplectitur, fouet, in sinu gerit, quæ ex fide in fidem incrementum sumens,
tota celestis efficitur, ut ferè sunt hominum conuentus, qui in Christo renati,
nihil salubrius ducunt, quam quomodo abiectis mundi lenocinijs, in bonis ani-
mi suam statuunt felicitatem. Non hi quidem aut regna, aut diuitias, aut dignita-
tes tanti faciunt, quanti simplicem uiuendi rationem, purumq; animū, ac suis in

c pertractandis rebus fidem & constantiam: alioquin inter illos, qui mundum inhiant, nulla potest esse Christi hereditas, nullum bonum, nulla felicitas, nulla, quæ laudabilis sit, uitæ ratio, etsi ornatissimis hi præditi sint morib. ac doctrina. Quod sanè dixisse uelim propter illos, qui suæ tantummodo uitæ instituto ad blandientes, ceteros asperrant. Quæ quidem persuasio tantæ rei Christianæ conflauit miseriam, ut penè illius uulnus immedicabile appareat, eritq; proculdubio,

Quoad usq; iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

Omnes profus ex hebreo sic ferè legunt: Donec iudicium ad iustitiam reuertatur: hoc est, ut rectè atq; ordinatè cuncta gerantur, ad iustitiæq; normam, quod minimè nunc fit, corrigantur. Vnde sic Paraphrastes: Futurum est enim, ut iustitia coniungatur cum iudicio, & iudices, quod iustum est, iudicent, se quanturq; illud uniuersi, qui integro sunt animo. Perfectum quidem illud oportet esse iudicium, nempe ex Deo, ab omniq; liberum uanitate, ac sui amore, quod prijs animis probari queat. Iuxta, inquit, illam, iustitiam nimirum, perpetua manebunt statione omnes recti corde, omnes qui Deum uerentur, omnes qui Christianæ seriò insiti sunt religioni. Interim uerò

Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitate?

Nemo apparet. Heu quàm uana est salus hominum & infida. Quid humanis iam nitior opibus? quid præsidia amplius expeto nutantia?

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.

Vide in quàm profundum miseriarum barathrum hi prouunt, qui fugacibus innituntur hominum auxilijs, contempto Deo. In inferno, inquit, habitasset anima mea, nisi mihi opem attulisset dominus. Vocat hinc infernum, certam suarum rerum desperationem, quare ex hebreo sic uertunt nonnulli: Propemodum habitasset anima mea in silentio, hoc est, in tetrus silentium animarum locis apud inferos, seu in sepulchro, ut reddat Campensis, Parum, inquit, abfuit, quin uita spoliatus iacuerim in sepulchro. Hunc sanè uersum à mei ordinis uiro cum extremo olim colluctante anhelitu, piè admodum prolatum fuisse à nonnullis ex nostris accepi. Is enim cum anxiam longa fessus ægritudine ageret animam, planèq; inter fratrum manus, qui seduli de more sunt & frequentes, de fide cum hoste decertans, periclitari uideretur, diuino tandem è bello illo periculoso ereptus patrociniò, in hæc uerba hilaris prorupit: Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Gregorius is fuit Nouariensis, uir summa eruditio ne & sanctitate insignis. Sūma igit: Quis tam potens est? quis tam ualidus? quis tam fraterni cōmodi amans est, qui mecum contra illuuiem istam malignantium stare audeat? Nemo quidem homo est, qui id queat, aut uelit: uix enim pro iusto quis moritur. Heu falsas amicorum pollicitationes, & caducas. Utinam quisquā mecum se his opponat mangonibus. Silent omnes. At ego aliam meo malo edoctus ineam præsidij rationē, & eam quidem certam, & potentissimā: ea est Christi: ea est illius, qui mei est amantissimus, qui non fallit, qui miseris præstò adest. Et quidem nisi is tam bonus dominus adiuuisset me, propemodum habitasset in inferno, loco nimirum calamitatis & miseriæ profundissimo, uita mea. Nam

Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

Diuini ea est præsidij uirtus, ut tunc maximè sese in suorum salutem expediat, cum desperatæ illorum uidentur res. Sic sanè suos interdum iactari sinit Deus, ut se profus à cœlesti patre destitutos opinentur, actumq; de se esse omnino cogitent. Verum huic malo mederi solet diuinæ beneficentiæ memoria, quam suis minimè deesse posse certò sciunt omnes recti corde. Si dicebam, inquit: si sic suspicabar, certè motus est pes meus, lapsus sum: mihi dubio procul in peccatis ob-eundum est: perij: proinde dæmonum machinationibus atq; adeò improborum iniurijs me imparem esse uideo. Si hæc, inquam, tanquam canis importunus adlatraui, tua præstò adfuit, ne desperationi succumberē, misericordia: hoc est, sese tua supposuit, ne colliderer, clementia, Cæterū pedes animæ illius sunt, appeten-

tiæ ac desideria, quibus Deo sit proxima, aut rebellis, seu more Cain inuerecunda, & fugitiua.

Secundum multitudinē dolorū meorū in corde meo consolationes tuæ latificauerunt animā meā.

Quis hinc in calamitatibus desertum se à Deo exoptulet? Istius quippe modi robur est fidei, ac mos, ut nunquam de se actum esse arbitretur anima, quæ Deo fixa, nihil tam timet, quàm desperationem. Ex quo quidem metu non raræ illæ spiritus consolationes ortum habent, quæ in animam ob Dei iustitiam oppressam, è cœlo, tanquam è limpidiſſimo aquarum uiuentiū fonte, permanere solitæ sunt. Cœlestis quidem pater, pater misericordiarū, ac Deus totius consolationis, à sanctissimis appellatur uiris. Mirum certè est ac iucundum, cum in mentem nobis uenit, quantum in suis consolandis diuina prona sit clementia. Quare & ter & quater felicem illum esse dixero, qui internis huiuscemodi contentus gaudijs, carnis onera, hoc est, quicquid est in mundo, quo piæ onerantur animæ, hoc libentius tolerat, quò illud, tanquam ad optimas assequendas purgationes, ut eas uocat Dionysius, instrumentum esse haud rarò expertus est. Etenim in crucis amaritudine genus omne inesse consolationis agnoscūt pijs. Quocirca Vates, imò ipse Christus, uice omnium afflictorum, quantum maximè potest, inculcat, clamatq;: Secundum multitudinē dolorum meorum, qui me intimo perrodunt latratu, consolationes tuæ me recreauerunt.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

Fingis uerbum, non ad Deum referendum est, sed ad sedem iniquitatis, seu iniquorum, ut reddunt pleriq; ex hebreo, qui sic ferè uertunt: Nunquid comes erit tui thronus prauitatum, formans afflictionem iuxta statutum? hoc est, thronus ne formans afflictionem afflictis, miseriamq; miseris accumulans ex statuto ac more, tecum erit in iudicando, ut hi agere solent, quorum ea uidetur esse in primis de liberatio, ut insontes affligant? Pro consuetudine quidem id habent, ut probos iniurijs atterant. Sic Paraphrastes: Nunquid commune tibi quicquam erit cum folio & potestate tyranni, qui struit calumniam insontibus, idq; suo more, & tanta calliditate, ut legitime id facere uideatur? Et ne ab ingenio illos discedere, atq; à consueto malignitatis more declinare suspicemur,

Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt.

Congregabuntur aduersus animam iusti, uertit Felix, quanquam uerbum Captabunt, non nihil affert intellectus ad exprimendum perfidiosorum hominum morem ac statutum: & est perinde quasi diceret, Blanditijs illectant piorum animas. Verum Felicis literam ad ea quæ sequuntur aptius conuenire arbitror, ut sit sensus: Illis ipsis perditissima consuetudo est, ut facile in bonorū perniciem conspirent, carpantq; si quem uiderint inculpate uiuere. Norma quippe olim huiuscelsuit moris turpissimi Iudas domini proditor, qui uidens, ut inquit scriba ille cœlestis, Christum sua opera traditum esse Iudæis, exclamauit: Peccaui, tradens sanguinem iusti. Faxit Deus benignissimus, ne istuc statutum adhuc uim habeat inter quamplurimos, qui Christum pro ludo habere uideri uolunt, dum insontes liuore moti non solum affligunt, uerum etiā Iudæis uendunt, nempe perfidis delatoribus atq; inuidis: quos equidē deteriores Iuda esse semper existimaui, quippe qui ne simulatè quidem adduci possunt, quò dicant, ut dixit Iudas: Peccaui, sanguinem condemnantes innoxium. Periculosissimum id est statutum, & quod facile cor ad pietatem induret. Verum illi suum seruent morem, ut lubet: Deus suis deesse non potest. Nam

Factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.

In rupem fiducia meæ, uertit Felixq; uocat suam in Deum fiduciam uir iustus rupem, hoc est, locum tutissimum, atq; hostibus inaccessum. De qua quidem fiducia, qua potissimum seruantur homines, non rarò hisce nostris in commentarijs, prout suggessit spiritus, diximus, inculcauimusq; totam in ea salutis nostræ summam positam esse: cuius sanè robur & efficacia Christi cruor est ac mors. Do-

minus igitur meum erit refugium, ut cunctas me traducant improbi, & Deus meus mihi instar erit rupis, arcisque munitæ, quæ in ædificata est loco.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos Dominus Deus noster.

Quid sibi uelit, Reddet illis iniquitatem ipsorum, aperit Paraphrastes: Eretorquebit, inquit, in illos iniquitatem, qua oppresserunt alios ipsi: & quemadmodum meretur scelerata uita illorum, subuertet eos funditus. Subuertet, inquam, illos non homo naturaliter imbecillis, non bellua, non procellosa maris tempestas, non ipsi alioquin expauescendi terræ hiatus, motusque terrifici: uerum dominus Deus noster, hoc est, potentissimus omnium, cuius manu, ut inquit ille apud Maccabæos, neque uiuus neque defunctus effugiatur. Illos itaque nostri amantissimus dominus, tanquam uilissimas terrarum quisquillas, aut atomorum lusus, disperdet (ne dubitetis) dissipabitque radicitus. Cui laus sit æterna, ac benedictio in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIV.

Exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro. Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.

A suauissimo hinc inuitamur Dei spiritu, non iam quidem ad conuiuia, laetiasque comestiones & choreas, ut hi agunt, qui amarissimo ducuntur sensu: sed ad ueram animi uoluptatem, ad quietem, ad sabbatum illud delicatum, in quo perennis auditur Dei nominis sanctificatio, uiuaxque spiritus & tranquillitas. Nam certè ut ipse rerum omnium effector est, ita ex benignissima illius manu bona omnia sperare conuenit. Verum illud timendum, ne in illud incredulitatis, ut inquit Paulus, cum Iudæis incidamus, ut hausto iam gratiarum Oceano per Christum, deteriores illis efficiamur, qui Deum tentantes in deserto, uiasque dominice gratias ignorantes, suas secuti sunt plusquam uanissimas: ut nonnullos nostra etiam ætate, hoc est, exorto iam sole, toto persequi animo tum cernimus, tum nullum illorum poni posse errori frænum ingemiscimus. Ad eos errores specie recti ac religionis obtekti, uix ui unquam a quoquam diuelli potuere. A parte enim peccantibus facilis adhiberi potest medela: fucatis uero lapsibus, ac sanctimonie teclorio delinitis, nullum fermè est remediũ. Nos igitur quorum appetentis iam frænum iniectum est per Christum, hisce malis conciliatis animis sua in sorde derelictis, ad grauiora mentem excitemus, nosque inter nos adhortantes, ad ueram penè colapsam religionis fabricam, quæ in mentis puritate maximè sedem habet, intrepidè accingamur. Eia, inquam, unà cum sanctissima Vatis anima, Venite, exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro, præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei. Hæ quidem uoces, iubilationis, exultationisque & tripudij, mirè æstuantem in anima præ se ferunt motum & affectum, quæ præ gaudio uerborum seriem exprimere nequens, istiusmodi repetitis latitiae uocibus sese promere appetit. Præoccupemus faciem eius, idem prætere uidentur, quod, Maturemus in conspectum eius laudibus onusti conuenire. Ex hebreo sic uerti posset: Compareamus coram eo cum gratulatione. Paraphrastes tamen alium concepisse sensum uidetur. sic ille: Ante omnia hoc agamus, ut placido uultu respiciat nos. Quicquid ex his elegeris, nihil spiritui officere arbitror: modo id cogites, animam diuinæ religionis auidam suam hinc detegere ardorem uoluisse, qui huiuscemodi est efficaciam, ut omnes ad celebrandas Dei laudes, qui animarum salutis autor est, accinctos esse cupiat. In confessione, Hebreis est, in celebratione, seu gratulatione. Festinemus, inquit, comparemusque coram eo cum gratulatione, & psalmos consecremus ei.

Quoniam Deus, magnus dominus, & rex magnus super omnes deos: quoniam non repellet dominus plebem suam.

Deus, inquit, magnus est dominus: rex item magnus præ omnibus dijs, cuius nullus quantūlibet excelsus ac potens, similis est. Huic enim, quicquid usquam inuenitur, cedit. Is quidem cuncta, quæ ipse condidit, seruat, percurrit, regit, complectitur.

plectitur. Particula tamen uersus extrema, neque in græco, neque in hebræo legitur: inuitia uidetur: quæ tamen suo non uacat fidei stimulo. Semper quidem lætata est anima, cui persuasum est benignissimum dominum non semel quidem repellere posse suæ afflictæ plebis humilitatem, tametsi conuieat aliquando, uidereque dissimulet. Etenim uirtutum iter, illarum maximè, quibus animarum puritas acquiritur, durissimis innititur studijs, quæ suapte natura molles exhorrescunt animos. Cum certè ad diuinarum rerum notitiam & gustum mentem intendimus, uirtuti opus est animo, atque ad amplexandam Dei uoluntatem in omnibus, quæ interdum aspera uidentur ac dura, disposito. Secus quidem in brutos animi conceptus, atque patientiæ illi, quæ uiro bene instituto necessaria est, rebelles, nunquam ferè diuinæ proueniunt gratiæ. Vis ne ab optimo non repellitur domino: Eo degas uitæ genere, quod a terrenarum rerum amore alienum sit, duraque in aduersis, uel eo maximè tempore, quo a Deo deserui uideris. Certius id quidem est, quam quod inficiari quis debeat, quia non repellet dominus plebem suam.

Quid in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit.

Explorationes terræ, seu profunda, & cellitudines montium, uertunt ex Hebræo: ut sit sensus, nihil tam reconditum esse & abstrusum, nihil uetam sublimè atque eminent, quod in manu Dei non sit, hoc est, quod illi non pateat: quemadmodum quæ nos in manu habemus, nobis aperta sunt & nota. Vnde autem, conspicit, excogitauerit interpret, me fugit omnino. Non est quidem multum, montium altitudinem oculis metiri posse. Ex hebræo sic uertunt: Excelsa montium ipsius sunt. Idem fermè Campensis: Cæcimina, inquit, montium ab ipso habent quod est sunt. Est itaque omnium maximus Deus noster, præstatque omnibus quæ sublimia habentur, siue ea in terris sint, siue in cælis. Quocirca ad exprimendam Dei potentiam rerum omnium effectricem, istiusmodi circumlocutione usus est Vates. In manu, inquit, eius & potestate sunt terræ penetralia, obstruæque rerum cauearum, & quicquid sublimè est atque eminent.

Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.

Amaris effectricem ac terræ, Dei arguit potentiam. Quis, oro, unquam tam uastam undarum molem, terræque amplitudinem & immensitatem facere potuisset, qui Deus idem non esset? Ipsius enim creatura mare est, siquidem ipse illud finxit: finxit quoque aridam, ac quicquid tandem usquam conditum est. Ideo cum tam potens sit ac formidabilis,

Venite adoremus & procidamus ante Deum, ploremus coram domino qui fecit nos.

Prudenter hinc quidem Vates modum ferè omnem, quo externo corporis motu reuerentiam alicui præstare soliti sumus, complectitur. Dicitio enim quam nos legitimus, adoremus, Hebræis est, expansis manibus toto prosterni corpore. Procidamus uero est, ceruicem incuruemus. Cæterum, ploremus, genua flectamus, uertunt. Quare sic Paraphrastes: Genua flectamus ante dominum autorem uitæ ac salutis nostræ.

Quia ipse est dominus Deus noster, nos autem populus eius, & oues pascuæ eius: hodie si uocem eius audieritis.

Sic integrè legunt uersum plerique ex hebreo. Descripta uniuersali circa omnia Dei prouidentia atque effectricem, nunc de speciali illius cura & beneuolentia erga seruandos canere instituit: uocatque illos, oues proprii illius pascui, hoc est, tenerè paterneque educatos. Dicit facile non posset quam zelotypus sit Deus animarum, quamque ardentè illarum depereat pulchritudinem. Idcirco erga eas non secus se habet, atque se habet pastor gregis amantissimus erga oues: is enim die noctuque uigilat, ne quid caduco gregi in pascionibus, in stabulis, in aquationibus, atque in generis alijs gregum comodis deesse queat. Sic Deus suis in alendis gregibus, hisdem fermè utitur artibus, sed insolito rerum ordine cæterarum æmulo. Si quidem non solum suis pastor est & dux, uerum etiam & pabulum, & potus, atque omne comodum. Cruore quippe Christi, ea qua decet fidei epota-

to, comestaq; illius carne, altus in altorem conuertitur, transfunditurq; anima in Deum, ita ut nihil iam in ea sit, quod non sit Deus, quod non sit pax, quod non sit uita: & tandem quantusquantus Deus est, noster est. Quis hic amore nō emoritur: non colliquefcit: non in nouam refunditur formam? Verūm ne est (ō mentes hebetes ac uanas) uerum'ne, inquam, est, Deum non ita pridem à nobis noſtra ob delicta alienum, nobisq; iratum, ac planè implacabilem, subita ueluti poenitudine retractum, noſtrum factum eſſe: hoc eſt, facilem, placatum, beneuolū, quid beneuolum dico: miniſtrū potius dicendum erat: atq; id quidem in ſanguine dilecti illius pueri, per quem accessum habemus ad patrem. O certè rem tardis incognitam animis. Quid ſtupidi in cœno, tanquam ſues in uolutabro, laſciuitis? Olim quidem à Deo alienati auerſiq; uī forſan ac minis retrahendi eratis: nunc autem amore opus eſt, ſimulac Deus noſter eſt factus, qui omnium maximus, minimus tamen omnium in terris pro te, ō homo, uiſus eſt. Quare, hodie, in hoc gratiæ tempore, ſi uocem eius audieritis, non amplius illam legis duram & minacem, ſed ſuauem, fidemq; illi adhibueritis, ō quanta uos manent in cœlis gaudia, quanta pax, quàm ample diuitiæ, nempe æternæ, atq; in Dei theſauris reconditæ. Donec hodie cognominatur, ut inquit Paulus, quid cras preſtolamini? Videte ne quis ex uobis obduretur fallacia peccati. Participes enim, huius hodie beneficij, Chriſti effecti uidete ne quando ſit in aliquo ueſtrum cor malum, incredulitatis diſcedendi à Deo uiuo. Ex Hebræo quidā ſic hunc reddunt uerſum, connectuntq; cum ſuperiori ad hunc modum: Ille enim eſt Deus noſter, nos autem populus paſcuae eius, & grex manus eius, dummodo uoci eius omni tempore pareamus. Paraphraſtes uerò, Hodie, ſequenti attextit uerſui cū noſtro, qui ait:

Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra, ſicut in exacerbatione ſecundū diem tentationis in deſerto, ubi tentauerunt me patres ueſtri, probauerunt & uiderūt opera mea.

D Si uocem, ex Hebræo nonnulli, Utinam uocem, interpretantur. Hodie, inquit, utinam uocem eius audiat. uoluntq; uocem iſtiusmodi eandem eſſe ad laudandum Deum prouocationem, de qua ſic in præcedentibus admonuit Vates, dicens: Venite adoremus & procidamus ante Deum. Ut cūq; ſit Hebræorū litera, ad gratiæ tempus, in quo natus eſt Chriſtus, referendū eſt myſterium: de quo illud in primis animaduerti par eſt, quod à Scriba illo ſanctiſſimo reſectum fuit. Et aperiens, inquit, os ſuum docebat eos. En uocis illius exordiū, de qua ſic Vates: Hodie ſi uocem eius audieritis. En Euangeliū, en uitæ uerbum, en uox Dei, en quod ſolum audiri debet, dum hodie cognominatur. Verūm illud me terret quod ſequitur, uereorq; ne illis haudquaquā diſſimilis inueniar, qui in deſerto obmurmurantes, periculumq; facere de Dei potentia ſunt auſi, dicentes: Nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam in deſerto? Tentauerunt me, inquit, patres ueſtri: patres increduli, atq; ære ipſo duriores: expeririq; uoluerunt, an ſi Deus eſſem, qui illorum indigentia, ſeu potius lipidini, quicquid opus eſſet, ſuppeditare poſſem. Ingratiſſimi omnium, id etiam atq; etiam explorare conati ſunt, cū tamen complura non ſemel antea, & ea quidem maniſteſtiſſima, mea uiderint maiſtatis indiciā atq; argumenta. Probauerunt certè haud raro antea, & uiderunt opera mea: nihilo tamen ſecius meliores effecti, de mea iterum potentia dubij, periculum facere præſumpſerunt. Felix ex Hebræo ſic uertit: Nolite obdurare cor ueſtrum ſicut in contentione. Alius: ſicut in lurgio. Id porro lurgij fuit in Raphidim, quod adeo celebre extitit, ut lurgij nomen loco indiderit. Meribah autem & Maſſa, tentationem lurgij interpretantur. De hac quidem tentationis acerbitate & frequentia, ſic cum Moſe queritur dominus, dicens: Tentauerunt iam me per decem uices. Ad hæc,

Quadrageſima annis proximus fui generationi huic, & dixi, ſemper hi errant corde. Ipſi uerò non cognouerunt uias meas, quibus iuravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

Proximus fui, Hebræis eſt, ut reddit Felix, moleſtia affectus ſum, ſeu faſtidij perpeſſus ſum à generatione iſta. Paraphraſtes autem explicatiuſ: Quadrageſima annis

ta annis ueluti lis mihi fuit cum illo hominū genere. Vide Dei bonitatis magnitudinem: nam cū populum illum rebellem & ingratum ſolo nutu extingueret potuiſſet, & certè propter impietatem debuiffet, noluit tamē, ſed illud potius tentare aggreſſus eſt, an ſua poſſet patientia, donorumq; cumulo, illorum ſuperare perfidiam. Ex quo maxima inter creatorem & creaturam interceſſit lis & contentio: ille quidem modeſtia, patientiaq; & liberalitate ſuam egit cauſam: hæc uerò arrogantia, tumidoq; ſupercilio, ingratitudine, ac, quo maximè angebatur, liuore atq; odio. Attende igitur quàm iuſta fuerit tam benigni domini querela & dolor. Quadrageſima, inquit, annis patientiſſimè hunc rebellem toleraui populum, ita ut admirabūdus intra me dicerem: Populus hic à recto aberrat, palamq; delipit: non enim meas agnouit uias. Meam quidem ſpreuit bonitatē, abiecit clementiam (eæ ſunt uiae Dei erga homines) deriſit beneficia. Quid? rogantem me auerſatus eſt. Quid faciam populi iſtiusmodi oblocutori? rebelli? quærenti quæ ſua ſunt, non quæ religionis? ſuperbo? arroganti? liuido? malis omnibus ſub prætextu pietatis referentiſſimo? Cor enim illorum longè à me abiit. Quare iratus, illorumq; flagitijs laceſſitus, dixi, iurauiq; me illos nunquam in terram illam quietiſſimam, quam illis dare pollicitus fueram, introducturū. De huiusmodi iurandi ratione aliàs diximus: & eſt perinde quaſi diceret Deus, Ne ſim iuſtus, ſi introibunt in requiem meam ſclerati iſti murmuratores. Exhorreſco ſanè totus cū hæc cogito. Aliam certè animo, quàm fuit illa Canaan, pertracto requiem, nempe æternam in Deo, à qua quidem excludi, extremam eſſe miſeriam & calamitatem arbitror. Quod Moſes, Aaron, cæteriſq; illius gentis proceres, alioqui pietatis cultores, indigni reperti fuerint qui terram illam tanto labore quaſitam ingrederentur, non multum adeo dolendum uidetur, ſimulatq; ad æternam aſciti ſunt requiem per Chriſtum. At uerò à cœlo, à uita, à Deo, à perenni bonorum fonte, à quiete illa ſuprema, quæ etiā cum Dei iuramento promiſſa eſt Chriſtianis, Chriſtianum ſecludi hominem & propulſari, non ſolum dolendum eſt, uerum etiam ſuſpirijs, amneq; lachrymarū deſtendum. Quid porro illi, qui in ſublīiori, quàm uulgus eſt, doctrina fidei, ac myſteriorū ſacramentis, tum à lege, tum ab ipſo uſu Eccleſiæ propinatis, alti educatiq; in religione, in ſacris ritibus, in uirtutum cultu penè attriti, fatiſcunt tamen nonnunquā, labantq; duplici, quod aiunt, ueſtigio: cæcutiūt: uix rectum uident: Pro his certè nullus nobis ſtatui poſſet lachrymarum modus, etiam ſi toti in lachrymas colliqueremur. Ergo propter hoſ ſolum ab irato prolatū eſt domino, firmatumq; iuſiurando, ſi introibūt in requiem meam. Ad quam tamen (pro Dei clementia) ipſi quoq; adulteri, parricidæ, ſceneratores, & qui in peccatis occalluere, à benigniſſimo inuitantur Chriſto: Venite, inquit, omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam uos, Cui laus ſit, atq; honor in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMVS XCVI.

Antate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra.

Si ſcirent homines, uel ſerò ſaltem, quàm immenſa felicitate pleni ſit, Deum ex animo laudare, illiq; cor, alioquin ob inſitas carni concupiſcentias uagum, & ſui diſſimile, offerre, iam è mundo omnis ablata eſſet impietas. Verūm cum id aut ignorent quamplurimi, aut ſe ſcire, cū minimè ſciant, effingant & ſomnient, errorum, falſaq; religionis etiam in ipſa religionis perſuaſione, plena facta ſunt omnia. Carnis quippe amore detenti, uix an ſi ritus Dei ſit in terris animaduertūt: cuius uirtute actus in hoc psalmo propheta, pacato ab hoſtium irruptione regno, atq; propterea res populi feliciter cū ſeſe haberent, cunctas hortatur terræ uniuerſæ regiones, ut impio abiecto deorum cultu, quæ ſit uera pietas, & religio à Deo inſtituta, condoceſſant, illamq; nouo, uti res ſolent præclaræ, extollant cantico. Atqui homines in Chriſto innouati, unde iſtiusmodi laudandi Dei ratio proficiſcatur, neſcire haudquaquā poſſunt:

C nam spiritualia à spiritualibus dijudicari solent hominibus. Qui uerò mundi spiritu ducuntur, quicquid de cœlesti sabbato, in quo piorum animæ, uel in medio ipso turbarum fragore posita, conquiescunt, audire contigerit, ad tetra fœdatae mentis phantasmata retorquent. Nihil enim sublimè cogitare norunt, a deo mens hominis ad diuina contēplanda summo ab opifice formata, in imis profundisq̄, tanquam tortuosus coluber, aut anguis, oblectatur. Siquidem ueteri assueta cantico, ac uæ, nouum illud, ad quod canendum suos prouocat hîc spiritus, ignorat omnino. Verùm quid innouata dicat, consideremus: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Ad rem eximiam, nouam, mundoq̄ in solitam, inauditam, ac penè incredibilem laudandam, nouo opus est canticum. Ecce, inquit Deus, noua facio omnia: quocirca, ô uos qui terram hanc, alio qui spinis obsitam, incolitis, nouo Deum laudate carmine. Ipse enim noua largitus est gratiam, nouam Hierusalem, fidem nouam, uerbumq̄ illud demum, de quo sic olim audiuius: Verbum, ait, abbreviatum faciam super terram. Agitedum

Cantate Domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius.

Semper ferè interpres, quod non rarò diximus, pro salute, salutare transtulit. Sic Paraphrastes: Prædicatis de die in diem salutem, qua seruari estis beneficio ipsius, Vt quidem eximium illud fuerit cœlitis beneficium, quo toties seruatus Iudæorum populus ad laudandum Dei nomen suo à rege prouocabatur: nihilominus apertum de Euangelio hîc est uaticinium, cuius sanè munere, antiquis reiectis exurijs, allata est noua salutis gratia per Christum. Nouum nonne fuit salutis genus, innocentissimum Iesum dominum uniuersorū pro seruis, & illis quidem inimicis & facinorosis, uoluisse æquè emori, atq̄ si ipse solus perditissimus omnium extitisset? Id igitur nouum fuit beneficium, quo noua facta est creatura in Deo. Ideo euangelizate indies latius, ô sanctæ animæ, præconioq̄ illius efferre nomen. Etenim in uniuerso terrarum orbe tam mirificum inuulgandū est Dei nostri donum. Quid moramini?

Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Nullus sanè sic orbis angulus, nulla gens, nulla regio, quæ diuinis per uos non resonet laudibus. Stupenda quidem sunt, ac gloriosa, quæ de Deo dici debent.

Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos.

Magnus est quippe dominus, propter rerum conditarum effectiōnem, in illisq̄ potestatem ac prouidentiam. Laudabilis uerò, ob bonitatem, uariarū gratiarum munera ad omnes, ac spiritus effusionem. Terribilis item, propter occulta illius iudicia, consiliaq̄, profunda in caligine delitescencia. Idcirco rebus illis omnibus, quæ ab hominibus pro dijs habent, formidabilis est, atq̄ acer nimis. Quæ uerò fuerint illa quæ diuinitatis sibi nomen antiquitus uindicauerint, notiora sunt, quam ut nunc sigillatim recenseantur. Nunc autem quæ sint ea, quæ religio eius, quam Deus ipse, à nonnullis & queruntur & adorantur, facinorosiora sunt, quam quæ à castis describi queant mentibus. Meræ insaniam sunt, quas non pauci colunt pro dijs, atq̄ illi forsitan qui religionis prætextu ut heroës (nouū dementiæ genus) in terris haberi uolunt: quod si non obtinent, Deus bone, quantas subit calumnias innocentia eorum maximè, quibus nullum aliud adoratur numen in terris, præterquam illud quod Deum referat uirum, terribilemq̄ super omnes deos. Deos hîc uocat spiritus, falsorum diuū simulacra, & quicquid colitur, quod non sit Deus: & id quidem per ironiam, ut uel hoc modo saltem deterriti, quæ sit uera in terris religio, quæ uni tantummodo debetur Deo, perdiscant homines.

Quoniam omnes dij gentium demonia, dominus autem celos fecit.

Dictio dæmonia, in hebræo non est, sed, sculptilia aut uanitates, ut reddidit Felix: Paraphrastes uerò, nihil. Sic ille: Omnia enim quæ reliquæ nationes habent pro dijs, nihil sunt. Vide igitur in quam tenui re olim suam posuerit religionem antiquitas. Vnde non absq̄ Dei spiritus afflatu, idolum nihil esse definiuit Paulus.

A lus. Verùm quia dæmonum id statuarum genus inuentum fuit, quicquid in illis pro Deo uenerabantur homines, uerè dæmon appellari poterat. Rem ipsam magis referre uoluit interpres, quam literam. Dî itaque illorum, qui colunt statuas, aut æs, aut scortum, aut res alias mortalitati obnoxias, ficti sunt ac nihili: Dominus autem noster tam pulchram machinam uniuersi, tam uariè ornatam, tam à uanitate alienam, sapientissimè fabrefecit. Potuit ne id agere quispiam, qui Deus non sit, & is quidem maximus & potentissimus, quicq̄ per se sit, ac solus omnino uerè beatus, atque ita in se uiuens, ut cæteris uitam impertiatur? Quid uerò?

Confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia in sanctificatione eius.

Omnes ferè ex hebræo uertunt, in sanctuario eius, quod cœlum interpretantur. Verùm ecclesiam hîc adumbrari censeo, cuius perfectionem sub pulchritudinis, sanctitatis & magnificentia nominibus designari arbitror: quæ sanè omnia in antiquo illo & celebri Iudæorum templo, umbra nimirum Ecclesiæ uidebantur. Ab illius quidem ornatu, uult Ecclesiæ imaginem deliniari. Ceterum confessio ad fidem attinet: decor uerò, seu pulchritudo, qua mirum in modum honestatur Ecclesia, sunt actiones à charitate profectæ: quibus sanè membris, perfectissimè quædam formatur sponsæ facies, quam sanctitatem appellamus, quæq̄ indubitabili quædam amoris ratione delectatus sponsus, non iam humilis amplius, aut ut olim despectus, sed magnificus, gloriaq̄ conspicuus, in Ecclesiæ meditullio, hoc est, in suo sanctuario, quæ sunt sanctorum animæ, diuersatur. Quamobrem

Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem. Afferte domino gloriam nomini eius, tollite hostias, & introite in atria eius.

Patriæ gentium, ex hebræo reddunt clarius, familiæ gentium, seu progenies, ut Felix, aut tribus quoq̄. Sic illi: Tribuite domino, ô populorū familiæ, tribuite domino gloriam & fortitudinem, tribuite domino maiestatem illam, quæ nomini ipsius respondeat. Corripite munera, properate in atria eius. Vide quomodo in effigianda Ecclesia à ritu antiquo non recedit Vates. De huiusmodi porrò oblationum genere, in x x viii. fuse admodum dictum est psalmo. Verùm illud non omittendum, Gentes hîc clarè, exclusis Iudæis, ad sanctificandum Dei nomen, ipsiusq̄ instaurandam religionem inuitari, introduciq̄ in Ecclesiam. In qua quidem ut nullus potest esse perfidiæ Iudæorum locus, ita nulla est pars cum fucatis Christianis, & possessio: qui sanè cum sacra sint unda intincti, religionemq̄ imitati, nihil non agunt, quò Phariseorum hypocrisis, scribarumq̄ supercilium, auaritiā, fraudulentiam, ac qua maximè atteruntur miserī, tum inuidiam, tum ambitionem, imitari appareant. His itaq̄ à diuinorum gustu semotis, ô populorum familiæ, ô meretrices, ô peccatores, ô quibus lachrymæ panes sunt die ac nocte, tribuite domino, non uobis, at illi, gloriam, ac, qua potissimum erepti estis de manu hostili, fortitudinem. Illi, illi inquam soli, istiusmodi sit honor, sit potestas, sit prona ad opitulandum miseris uoluntas. Quocirca assumptis nō iam myrrhæ amplius, thuris & aromatum, multò minus cruentarum uictimarum, inertiumq̄ pecorum muneribus, sed castimoniam, puriq̄ animi in Deum, properate, sanctaq̄ illius atria securi adite. Non iam quidem ut olim hostiarum numero placatur altissimus, sed fide, sed charitate, sed mansuetudine, sed mundanarū rerū despicientia & neglectu. O felicem rerum cōmutationem. Paueant igitur homines cum est peccandum, contremiscent &

Commoueat a facie eius uniuersa terra.

Non hæc aut illa tyrannorum metu regio conturbetur, sed uniuersus omnino orbis à numinis præsentia exterre factus, in meliorem uitæ statum transeat, respiciatq̄ in Deo.

Dicite in gentibus, quia dominus regnauit: etenim correxit orbem terræ, qui non cōmouebitur, iudicabit populos in æquitate.

Is unus est uersus Hebræis, qui haud Correxerit, sed firmauit, aut parauit, uer-

cunt. Stabilietur, inquit Paraphrastes, orbis, nec uacillabit amplius. Quam equidem stabilitatem ut de orbe hoc uisibili dici posse credimus, ad Ecclesiæ tamen firmitatem per Christum suæ sponsæ conciliatam, melius referri debere arbitramur, quàm ad corruptibilē istam terrarū molem, quæ continuis obnoxia est alterationib. ea uerò quæ à Christi latere demanauit, perpetua nixa est soliditate, ut uoq̄ adeo suffulta spiritu, ut immobilis planè facta sit in Christo, qui petra dicitur ac mons. Id itaq̄ regnū est Christi, his subnixa est Ecclesia præsijs, hoc uiget robore, quapropter nō potest non equisimo pertractare iudicio iura populorum. Iudicabit, inquit, populos in æquitate: diuerso scilicet à tyrannis more, qui cum à cœlesti prorsus exhorrescant lege, quæcunq̄ illis in mentem ueniunt, æqua putant. Verum ipso norint euentu homines, quàm turpiter suis in sancendis legibus hallucinent, aberrentq̄ omnino ab æquitate. Dicite igitur, enarrateq̄ in populis, quòd dominus suum firmavit regnum, itaque suo stabiluit spiritu, ut amplius nutare nequeat. In Christo enim, quod solidum est fundamentū, firmata est Ecclesia. Dudum quidem, ante nimirum illius aduentum, in gentibus regnabat impietas, nempe deorum cultura: in Iudæis autem liuor & ambitio: in uniuerso porro generatim orbe, peccatum & mors. At per Christum restitutum est pietatis regnū, reuocataq̄ est lenitas & mansuetudo, ac demū discissa peccati syngrapha, occisa est mors. Quare ob tam mirandum Dei patris beneficium ac donum,

Latentur cœli, & exultet terra, commoueat mare & plenitudo eius.

Tametsi uerbum, cōmoueat, aptari hīc posset, tamen efficacius ex Hebræo, perstrepet, redderetur: seu, tumultuetur, aut intonet quoq̄, ut Felix. Paraphrastes uerò sic: Exiliet præ lætitiā mare cum omnibus quæ in ipso sunt. Communis hæc est de regno Christi lætitiā. Seruato quippe homine, quicquid propter hominem conditum fuerat, in nouam quodammodo refunditur formam, exhilarescit, præq̄ gaudio penè insanire uidetur. Itaq̄ condita hīc omnia ad exultandum in domino propter salutis beneficium à spiritu inuitantur, cum inquit: Latentur cœli, gestiat terra, mare, & quicquid in eo est, aut uiuit, præ gaudio perstrepet. Agri, nemora, montesq̄ excelsi, atq̄ unā cum armentis ac saltuum feris, arbores, plantæ, inertiaq̄ saxa, ac rupes, in domino gaudeant. Et quidem hoc tanto per spectro munere, etiam

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt, tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie domini, quia uenit, quoniam uenit iudicare terram. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in ueritate sua.

A facie domini, coram domino, seu ante dominū cum ueniet, reddunt ex Hebræo nonnulli. Paraphrastes uerò, Propter dominū. Iam illud ualde iucundum, quoq̄ maximè sedantur piorum animæ in Deo, cum recolunt iudicem illum æquissimum, qui cuncta ut solo uerbo effinxit, ita ea ipsa nutu solo iudicat, uenturum tandem ad perficiendum totius orbis iudicium, ab improbis quidem corruptum, planeq̄ ab orbe ipso miserrimum in modum eliminatum. Quid non ultro calamitatum subiret uir sanctus hæc cogitans? Certè, inquit, utcunque corrupti sint nostri æui iudices, atque illis iura omnia facta sint uenalia, nihilq̄ hi statuant quod à contaminato non proficiatur animo, id tamen persuasum habeo, quòd dominus tandem ueniet, ueniet inquam, ut orbem terrarum, ut mundum, ut populos, secundum æquitatem, recteq̄, quod hi non faciunt, ac bona fide, iudicet, ac quietissimo moderetur imperio. Cui honos sit in secula seculorum, Amen.

PSALMVS XC VII.

Domini regnauit, exultet terra, latentur insula multe.

Ut uerum sit quod à nonnullis huc affertur expositoribus, Dauid uidelicet ob celebrem illam famosamq̄ contra Ammonitas uictoriam, hunc composuisse psalmum: illud uerius, regnum hīc Christi describi. Quare non

non absq̄ mysterio in sequentibus dicitur, Nubes & caligo in circuitu eius. Profundissima sunt hæc, altaq̄ inuoluta caligine & obscuritate. Ex Hebræis quidam præfenti legunt tempore psalmi initiū, hoc modo: Dominus regnat, gaudeat tellus. Item Paraphrastes: Dominus regni gubernacula suscipere dignatus est. Sed apud Hebræos uel potissimum, quod norat Felix in psalmorum libro, nulla temporis seruat ratio: nam ut plurimum tempus pro tempore poni conspiciamus. Verum quid de psalmo sentiat spiritus, ut datur, uideamus. Dominus regnauit, exultet terra, latentur insula multe. Tellus in primis, quippe quæ tam sancti imperij, ut illud est Dei, capax sit, ad exultandum, ualdeq̄ lætandum in Deo prouocatur: insula uerò specialī postea nuncupatione: Latentur, inquit, insula multe: hoc est, ut interpretatur Kimhi Hebræus, gentium termini. quasi diceret, regiones etiam illæ, quæ procul à Iudæa atq̄ illius cultu remotæ sunt, latent. De eiusce modi gentium exterarū fide sic dominus dicit in Esaia: Me insula expectabunt, quò aduertat, pro gentium domicilijs insulas in scripturis nonnunquā poni. Ut quidem insula à continenti seiunctæ sunt, ita à Dei religione erant gentes: quæ tamen propè factæ sunt, ut inquit Paulus, in sanguine Christi, ut modò etiam interdum iucundissimo intuemur spectaculo, peccatores, meretrices, homicidas, atq̄ id genus alios, illos, qui cœlum digitis tangere existimantur, uitæ sanctimoniam æquare, ne dicam anteuertere. Idcirco, ô terra, ô insula, longe q̄ secretæ nationes, amœna ista derisa camporum elegantia, in domino, qui uos elegit, non uos eum elegistis, gaudete, lateq̄ tripudium agite. Siquidem

Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius.

Correctio, Hebræis est firmamentū, fulcrū, seu basis, ut uertit Felix, aut habitatio. Iustitia, inquit, & iudiciū habitatio sedis eius: hoc est, quicquid ille instituit, quicquid iudicat, quicquid molitur, æquum est ac iustum. Iustitia quidem ad fidem referenda erit, iudiciū ad mores, uitæq̄ institutionem & normam. Alio in psalmo sic canit Vates: Iustitia & iudicium præparatio sedis eius. Cæterū nubes & caligo, ad tremendam Dei potentiam, maiestatemq̄ exprimendam, hīc poni censent interpretes. Tum quidem cum densis, atrisq̄ cœlum obducitur nubibus, apparentq̄ nigris cōmixta nimbis fulgetra, acruunt tandem pluuie, aërcq̄ terrifico scinditur concussu, diuinum magis quàm antea timetur iudicium, numenq̄ adesse fatentur omnes. Hunc itaque tam fortem dominum, tamq̄ maiestate insignem, qui tetra circumuallatus nube & caligine, condita omnia perterrefacit, nostrum esse regem gaudeat tellus, haud ita pridem à tyrannicis malè habita iudicijs. Siquidem is planè est, cuius throni bases sunt iustitia & iudicium. Quæ enim cunq̄ ipse ordinat, quæ diffinit, quæ pro lege haberi uult, & quæ demum ad uitæ humanæ informationem instituit, æquissima sunt & sancta. Quid ultra expetendum? satis ne est adhuc perspecta tantī regis potentia? Audi iterum:

Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Vide sapientissimam Vatis animam. Etenim ab incepta rerum earum metaphora neitquam discedens, quæ Dei in terris arguunt maiestatem, ut in Sina contigit monte: ad pauorem alium considerandū, quàm sit ille, quo propter horridos ætheris strepitus penè exanimantur in fide debiles, nostras latenter submonet cogitationes. Ad eum, inquam, metum nos reuocat, uel quo perterrefacit increduli in die illo spiritus, quando felicissimo aëris sonitu rescissi sunt cœli, unde igneæ descenderunt linguæ, sic intra se: Quidnam uult hoc esse? unde ista linguarum confusio? dementes hi sunt ac phanatici. Vel ad illum etiam, cuius uicti reprobī, præq̄ angustia gementes clamabunt: Ergo errauimus à uia ueritatis, lassatiq̄ sumus in uia iniquitatis & perditionis? In utroque quidem ardoris genere, maxima Dei ostensa est potentia, uirtus, maiestas, imperium: neque in illo minus, quo nunc pñ exuruntur in Dei amore animi: impuri uerò & impij, consumuntur, ad interitūque exeduntur. Vnde non immeritò subinfertur: Et inflammabit in circuitu, hoc est, undique suos uastabit hostes & consumet.

c Sensus igitur ac summa hæc erit, quod Deus, regnante Christo, suam exhibiturus esset inter homines maiestatem, non iam nubis illius terrore, & caliginis, aut tempestatis, quæ in monte olim Sinai terrificis inspecta est tonitruis ac terræ motibus, sed eius quidem, qua sanctissimo affecti metu homines, de manu mediatoris spiritum fumerent flagrantissimū, quo mirum in modum accensi exusti, in diuinum refunderent amorem, uitamque uiuerent cœlestem in eo, cum quo unum iam, id operante sacri uerbi incendio, efficerentur. En flammam solis amantibus cognitam. Nonne cor ardens sentitur in nobis cum nobiscū loquitur dominus: cum mentem suo cœlesti rore perfundit: cum uarias rerum appetentias a piorum animis emittit, ac, tanquam ex oppressa nube fulmina & fulgetras, uirtutes eiaturatur: Haud fieri quidem potest animā innovari in Deo absque igne præuio. Quare dictum est a spiritu: Ignis ante ipsum præcedet. Et quod

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit, & commota est terra.

Clarius ex Hebræo: Illustrauerunt fulgura eius orbem terræ: uidit & expanit terra. Inspicis ne commoti aëris terrorem? Verum tu ad animum hæc omnia refer, disceque, quæ sint cœlestia in mente humana fulmina, & coruscationes. Mens quidem, ut cœlum, sua habet fulgura, suos ignes, suos cadentiū siderum tractus ac gyros. Sunt & sua in Deo terrore plenissima fulmina, sunt tonitrus, sunt imbres, sunt tempestates, ac, quibus maximo afficiuntur stupore homines, terremotus & concussiones. Sed is felix, cui istiusmodi diuinæ præsentia signa ad uitam cooperantur & salutem: ut ferme illos uidere est, qui in his quæ ad mundum attinent, occupati, prorsusque sepulti, uix tacto Christi latere, cū centurione illo euangelico proclamant: Verè hic filius Dei est. Quam ampla sanè bona sub his uerbis comprehenduntur. Vides disiectas actutum è corde impio sanguinarioque militie ac Dei hoste, & nubes, & nimbos? Verum non tam celeri transfodiuntur telis, aut fulmine afflantur hi, qui testudineis incedentes in Dei obsequio gressibus, se tamen celeres, imò se iam metam attigisse opinantur. De his quidem quis id dicere audeat, quod uidit, & commota est terra: cum se cœlos illos esse somnient, de quibus sic in sequentibus asserit spiritus: Annunciauerunt cœli iustitiam eius, nempe Dei, non suæ frigide religionis & pietatis. Etenim in illorum conspectu dura facta sunt omnia, immitia, indomita, marmorea. quod de cœlis ipsis mysticis, multo minus de potenti cœlorum conditore dici potest. Si quidem etiam ipsi uasta sese erigentes in cœlum mole, tum scopuli, tum

Montes, sicut cera fluxerunt a facie domini, a facie domini omnis terra.

Vidisti ne unquam spissam, præcipitemque ex atro nimbo, Hyadum maxime tempore, per amplos late campos proruerere pluuiam? Imaginem tum quidem colliquatæ ceræ præ se ferre omnia uidentur. Tunc quicquid agrorum, aut etiā montium, aliter ab omni exhorrentium cultura, ea in regione cernitur, in aquam, obri uolos passim ad ima effluentes, submurmurantesque, ut solet cera in ignem proiecta, colliquescere apparet: quæ sanè res diuinæ indicium est potentia, licet a plebisque propter assiduitatem, uel incognitæ, uel neglectæ. Nihil omnino in terris sit, in quo Dei non reluceat bonitas, sapientia, fortitudo: cuius uirtute regna ipsa mundi, atque imperia, quæ hic montium nomine signantur, non secus in nihilum delabuntur, ac solet cera flammis admota: ut de Iudæorum regno, aliarumque gentium, sed in primis Romanorum uidere licet, qui omnes partim ui, partim uoluntate, ultroque, sua Christo dederunt nomina. Quis id credat? Romanos scilicet rerum dominos, gentemque potentissimam, unius fabri filio paruisse? A facie certe domini, & montes, & colles, & quicquid terrarum uspiam fuit, ad instar ceræ defluxisse uisum est. Eam ob rem

Annunciauerunt cœli iustitiam eius, & uiderunt omnes populi gloriam eius.

En tandem, de quibus cœlis locutus est spiritus, a quibus ingentes illi manarunt ignes & coruscationes: hi sunt nimirum de quibus alio in psalmo sic canit Vates: Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Castæ quippe mentes

mentes ac puræ, nullo nobiliori dignari possunt a Deo nomine, quam cœli. Nam quemadmodum Deus speciali quadam in cœlis habitat notitia & uisione, ita in electorum cordibus suam habet sedem diuinitas: a cuius radio, tanquā a sole nubes, illustrati, actique calore, non possunt non ardentissimè Dei iustitiam, cuius dono purgati sunt, annunciare, pro illaque tutanda libentissimè mortem oppetere. Et id quidem propterea, quod gentes, quod populi, quod ipsi quoque profligatæ uitæ homines, hanc mundo insolitam experiantur gratiam, ex qua quidem maxima diuino honori, non temeritati hominum conciliatur gloria. Viderūt, inquit, manūque contrectauerunt de uerbo uitæ, non iam Iudæi solum, aut qui religiosi uocabantur, sed omnes populi, omnes absque delectu nationes, uel ipsi quidem Humani, Garamantes, atque ultimas oras oceanī incolentes: quæ sanè immensa tum fuit Dei gloria, ut nunc quoque est. Arcta quidem nimium esset Dei religio, si ad me, meique similes tantummodo spectaret. Quid enim a me requirat Deus, aut quid illic pollicitus sum, non me fugit: quod uerò nihil propè agam de his quæ requirit, & doleo, & me ingratisimū omnium esse non ignoro. quid agant cæteri nescio. Quare de me, meique simillimis tantum hæc dixisse cōtentus, feruidos deamo sanctos, atque in Christi uisceribus amplector: tardos uerò, & sua sponte frigidus, uti diuina des exhorresco. Quos tamen, ut confundantur, sibi que, quod Deo possint uiuere, intereant, Deum obsecro, obtestorque, si licet. Interim autem

Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis.

Vix enim confundi potest ad uitam anima, quæ in peccatis induruit: quæ quidem peccata non tam foedis metiri soleo libidinibus, furtis, usuris, homicidijs, atque id genus alijs uitæ contaminationibus, quam odio, feritate, simulatione, prauis que appetentis, ac, qua maxime torquentur hi, qui proprii amoris morbo & inuiden tia impallescunt, ambitione. Facilius quidem illi, hoc est, qui maximis atque adeo patentibus urgentur delictis, ad mollem animi statum, piūque in Deum re ducuntur affectum, atque ad lachrymas, quam hi qui sub pretextu religionis ab oculis adeduntur. Cæterum fusiles statuas & simulachra adorant non solum idololatæ, uerum etiam auari, scortatores, impudicique pusionum amatores, molles, effœminati, palpones, atque honorum auidi: sed illi infelicius, qui se ipsos admirantes, suas duntaxat colunt uirtutes, uanissimas scilicet rerum imagines & formas. Pudeant hi igitur, atque in gloriæ uitam uiuant anxiam & miseram, simulac rei alteri, quæ non sit Deus, sibi nimirum, aut numis, aut meretrici, aut amicis quoque gloriam tribuunt. Iam quidē Christiano si gloriandū est, in domino gloriari conuenit, non in rebus quemadmodū caducis, ita hominis natura inferioribus. Quare

Adorate eum omnes angeli eius.

Ex hebræo principium huius uersus finis superioris attexunt, hoc modo: Confundantur omnes qui seruiunt sculptili, qui gloriantur in idolis, adorate eum omnes dii. Qui proinde sint dii istiusmodi, a Paraphraste exprimitur, qui sic reddidit: Prosternite uos ante illum, quotquot estis, qui pro dijs stultitia hominum habemini. Fuit ne unquam, uel inter ipsos superstitionum altores Aegyptios, tam turpe deorum simulachrum, ut est homo impurus, qui tamen pro Deo coli expectat? Fuit ne aliquando monstrum tam horrendū atque immane, ut nunc sunt hi (si qui sunt) qui cum uita hac, ut uocant, seculari defuncti appareant, ambitiosiores tamen sunt illis qui in medio ipso mundi luto suam ponunt felicitatem, penesque cito desituro faciant animū, portionem utique diuinam, ac mortalitatis expertem omnino? En igitur sculptilia illa execranda & simulachra, de quibus sic Vates: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Ergo istiusmodi sunt dii gentium, hoc est, illorum qui suas ob turpitudines alienati sunt a Deo. Verum o uos qui cœlestes in terris æmulamini spiritus, quique diuini uerbi præcones estis, & qui purā, planaque angelicā cum Deo agitis uitam, illum, non falsas rerū imagines, adorate, eumque colite qui uniuersorū, atque a deo cœlestium animorū dominus est. Hunc uersum Paulus de secundo Christi aduentu He

C brais scribens citat. His itaq; ac tantis à Dei spiritu prolatis, atq; mortalium cor-
dibus à principio impressis,

Auduit & lætata est Sion.

Ea solennis purarum est animarum consuetudo, ut si quid, quod ad honorem
Dei faciat, audire contigerit, quam maximo afficiantur gaudio: contra uerò im-
pure mœrent & affliguntur. Ad hæc, ut rerum omnium quoddam naturaliter est
subiectum, ita cuilibet rei alia in re effectus est aliquis & operatio. Proinde cum
summè purus sit ac simplex Dei spiritus, simplices, pureq; defæcatis & cãdidos
requirit animos. Tale sanè est Dei domiciliũ. Reliqua uerò, etsi forsan insigni ap-
parent morum grauitate conspicua & ornata, dæmonum tamen speluncæ sunt
ac uitiorum antra. Audierunt quidem semper improbi, quòd iustitia & iudicium
bases throni Dei sint, atq; idcirco mœrere contabuere. E contrario autem, audi-
uit & lætata est Sion, populus nimirum, ubi uis gentium degant, electorum.

Et exultauerunt filia Iudæ propter iudicia tua domine.

Sion ac filia Iudæ, eandem præ se ferunt personam, nempe animæ per fidei lu-
men & confessionem Deo reconciliatæ. Nihil enim tam proximam Deo reddit
animam, quam fides, castaq; diuinarum rerum speculatio: ab utroq; enim serui-
tus quidam in Deum oriri solet amor, ex quo animæ pax atq; perfectio, tanquam
ab amne riuus, perpetua deriuatur scaturigine. Amnis certè perennis Christus
est, ager anima, riuus uerò Dei clementia: aquarum item irriguum, seu inferius
siue superius id sit, gratia. Ergo à Christo per Dei clementiam in animam descen-
dunt gratiæ. Cæterũ quæ sint Dei iudicia in hoc loco, quorũ ui perspecta, in domi-
no lætantur filia Iudæ, si interrogor, puto illius esse in moderandis rebus huma-
nis prouidentia, consilium, æquitatem, quacq; rei cuilibet, quod illi maximè con-
uenientissimum est, impartit, sapientiam: adde & in disponendis hominum tum
D præmijs, tum cruciatibus, inflexibile erga omnes propositũ. Quare sic hunc uer-
sum interpretatur Campensis: Exultauerunt filia Iudæ propter iudicia tua, qui
impios terroribus exanimas, & pios exhilaras domine. Et est mutatio personæ,
conuersioq; ad Deum animæ ardentissima.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos.

Omnium quidem rerum quas in superioribus in proborum gratiam actas esse
asseruit Vates, causa est, quòd Deus cunctis, qui terram hanc uastam incolunt,
excelsior sit, Deosq; omnes, siue fictos, siue ex participatione ueros, infinita ex-
peret potentiæ ratione, ac modo. Dictio porro, nimis, ex hebræo, in immensum,
seu ualde, uerti poterat, seu etiam infinitis modis, ut uult Campensis, qui sic red-
dit: Infinitis modis ob hæc miracula prælati es alijs uniuersis dijs. Quare

Qui diligitis dominum odite malum.

Id proprium est amoris animæ ad Deum, ut malum excretur. Imò fieri non
potest, quempiam facinorosam non amplecti uitam, qui Deum non amat. Hic
igitur sic suos alloquitur spiritus: O uos, qui spretis mundi rebus, Deum, ut fan-
ctis conuenit, amatis, odite malum. Si quidem diuinus amor purissimus est, nul-
laq; patitur fœdari commistione, & sodalitiõ. Totus candidus est, nudus, inno-
cens, & cui nullus comes est datus, præterquam mali odium. Ideo

Custodit dominus animas seruorum suorum, & de manu peccatoris liberabit eos.

Puillus nimirum is esset animus, & meticulosus, qui diuino protectus clypeo,
humanum desideraret. Vrgeat itaq; ut lubet improbus, minetur, sanctorumq;
sanguinem exugat, ac uitam, quid hæc illis nisi risum parient? Putas ne sanctum
uirum metuere posse tyrannũ: nihil certè minus. Persuasum quippe habet, quòd
dominus custodit animas seruorum suorum, & quòd de manu tandem peccato-
ris (tyrannum peccatorem uocat) illos eximere consuecit, licet ad tempus illius
audaciam dissimulet. Verum unde hæc tam alta effulsit pijs animis cognitio? In-
de nimirum, quòd

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia.

Lux, inquit, cognitionis iusto orta est, tum Dei, tum sui, quæ Christus est, &
lex sacra, qua cor perfusum in eam sensim transit rerum notitiam, ut nihil in ter-
ra esse, quod uerè esse dici queat, uideat: in Deo autem solida omnia, uerèq; bea-
ta & æterna. Conspicis ne perfectam rerum cognitionem in anima Deo unita,
etiam absq; literis, atq; ut nunc est usus, linguarum peritia? Negociũ id quidem
est, quòd in corde tranligitur, sede utiq; sapientiæ, si purum est, atq; à terrenarum
rerum contagione liberum. Censes ne in rebus conditis posse esse gaudium cum
hoc comparandum? Quare non absque ratione à spiritu infertur. Et rectis cor-
de lætitia: orta scilicet est, seu ut nonnulli uertunt, inserta est, aut seminata. Quo
sanè admoneor, de semine hic illo forsitan dici, quòd Dei esse affirmat Ioannes,
cuius ui animati ad mortẽ peccare minimè possunt electi, quosq; in calce psalmi
ad lætitiã, mirisq; efferendã laudibus Dei sanctitatis memoriam, inuitari uideo.

Lætami, inquit, iusti in domino, & confitemini memoria sanctificationis eius.

Nihil profectò in uita hominum turpius inuenitur, quam excussa penitus à
mente diuinæ bonitatis memoria, in rebus tantũmodo illis uersari, quorum usu
deteriores, quam pecudum sint, nanciscuntur mores. His itaq; à Dei luce suapte
sponte ab alienatis, proindeq; in turpissimo suo illo uite genere & gaudio dereli-
ctis, uos iusti, uos quibus nulla potior est cura ac studium, quam ut Dei religio in
terris uiuax sit & nitida, lætami, talemq; in cœlis uos habere propitiatorem, ut
Deus est, gaudete, simulq; tantorum memoriam beneficiorum, quibus penè ob-
nuuntur homines, non dissimulantes, illius diuulgate sanctitatem, qua nos, li-
cet immeritos, in Christi sanguine dealbatos, & purgat & sanctificat. Cui honos
sit ac laus in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCVIII.

Antate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.

De cantico nouo, quòd rei nouæ atq; insolitæ cõuenire diximus, in
superiori eiusdem exordij psalmo abudè explicuimus. Iam quidem re-
bus omnib; quæ ad fidem attinent, per Christũ innouatis, nouũ quod-
dam formandum erat cantandi genus, inusitatũ illud quidem, & inauditum secu-
lis antiquis, uerũ sanctissimis cœlestium rerum uatibus præcognitum, uaticini-
isq; celebratum. Canticum itaq; nouum, noua est lex, cuius uirtute anima tota
in Deo innouatur, abiectõq; uæ illo ueteris Adæ, cui obnoxij facti erant omnes,
in nouas se effundit recentioris Adæ laudes, quia mirabilia fecit, quia inaudita,
quia noua, quia stupenda operatus est. Mirandum certè in modum operatus est
salutem in medio terræ. Quid tam mirabile unquam auditum fuit, quam Deum
fieri hominem, hominem uerò Deum? Id quidem uidimus in Christi carne, nem-
pe Dei atq; hominis unione. Res mirabilis ea certè fuit, atq; usq; eò incompre-
hensibilis, ut etiamnum profundissima obiecta sit caligine, ad eamq; præclara e-
tiam cæcutiant ingenia, nedum tarda, lucisq; diuinæ expertia, ut sunt pleraq; mor-
taliũ. In primis quidem, ut tandem admirandarum rerum partem huiuscemo-
di prælibemus,

Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.

Melius forsan uertisset interpres, si brachio sancto eius, uertisset: ut esset sen-
sus, sola sua dextera, ullo absq; alio extero adminiculo, & brachio sancto suo sa-
lutem nobis attulit. Sic Paraphrastes: Victoriã enim sibi peperit sua ipsius de-
xtera manu, & brachio sanctissimæ maiestatis suæ. Felix tamen legit ferè cum no-
stro: Saluauit, inquit, eum dextera eius, & brachium sanctitatis eius. Per seipsum
igitur, uirtuteq; propria ac naturali, suas exequitur operationes Deus: neque ex-
terno indiget præsidio, uti solent homines quamuis potentia insignes, & autori-
tate. Quare Paulus de Christo loquens, asserit illum declaratum esse filium Dei
ex uirtute, nempe propria, atq; cum patre communi. In Esaia clamat Deus: Sal-
uauit me dextera mea. Miro itaq; & inaudito modo rebus mortalium planè attri-
tis, opem attulit Dei bonitas: siquidem ex mortuis (ut sic dicam) facti sunt dii

C p̄ omnes per Christi uirtutem. Vnde à mortis nos dominio per illius gratiam liberati, in ipso, cui per fidem insiti sumus, iam uiuimus, mouemurq̄, ac ad capeſſenda cœlestia animamur. Iam tandem abraſa à mundo errorū nocte atq̄ ignorātia,

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Salutem suam, ex Hebræo uerti debuit: quanquam nec dictio, salutare, suo uocat mysterio. Is Christus est, per quem sanè Dei uoluntas, seruandorumq̄ hominum consilium antea occultum, adeò clarè mundo innotuit, ut non tam notus sit sol iste uisibilis in meridie. Atq̄ id est sacramentum illud, de quo Paulus Ephesius scribens, inquit: Sacramentum uoluntatis Dei nobis notum factum esse secundum beneplacitū eius, quòd proposuit in eo, nempe Christo, instaurare omnia quę in cœlis, & quę in terra sunt, in ipso. Notam igitur fecit dominus salutem suam, gratiam nimirū redemptionis, per quam æterna fuit acquisita felicitas per Christum, atq̄ id quidem in conspectu gentium: hoc est, excluso ignauo Iudæorum uulgo, gentibus, peccatoribus scilicet, atq̄ à cœlestium gustu alienis, reuelata est Dei iustitia, qua operante iustificati sunt homines in fide unius mediatoris, per quem accessum nacti sumus ad patrem, à quo nostra omnis profecta est iustitia: ne gloriē homo, quasi à se orta sit peccatorū ablutio. Id procul dubio cōtingit,

Quoniam recordatus est misericordie suae, & ueritatis suae domui Israël.

D Pro domo Israël, reddit Felix: hoc est, ut interpretatur Campensis: Memor factus est misericordie suae, & fidei (hæc est ueritas in Deo) in præstandis quæ promiserat Israël, nempe fidelibus, ad quos quidem facta est de mirabili redemptionis hominum facinore promissio, qua se æterna astrinxit fide Deus, se suum concessurum mundo unigenitum, subindeq̄ bona omnia cum ipso largius quam unquam antea, profusurum. Quod sanè actum est, cum Verbum caro factum habitauit in nobis: tum dico, quando uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ. Vides copiosam spiritus ubertatem? uides quomodo recordatus est misericordie suae altissimus, qui antea, nostra ob scelera, quodammodo sui uidebatur oblitus figmenti? Hæc sanè omnia diuina operata est bonitas ob fidem, qua ab initio domui pollicitus fuerat Israël, nempe illis, qui in spiritu & igne renouandi erant, nouum iustitie genus in Christo, quem uerius in intimis animæ recessibus colī uoluit, quam cruentis illis Iudæorum ritibus & cęremonijs, absq̄ fide, quæ spiritu in primis nititur, ac mentis cultu. Cætera uerò fuere tardis ingenijs adinūcula, atq̄ in his, quæ ad ueram spectant religionem, rudibus & ignauis, auxilia. Clementissimus itaq̄ pater nostris iam olim offensus erratis, suorum penè cura uidebatur teneri nulla: at tandem placatus, propriaq̄ motus natura, illos ad memoriā reuocasse uisus est, cum uenit suppetias, ac ferè extinctos animauit, ad uitamq̄ deletō mortis imperio asciuit, Deosq̄ fecit. Neq̄ ea quidem omnia clam atq̄ in occulto, sed palam uniuerso cernente mundo. Etenim

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

Iterum salutare pro salute transtulit. Nullus, inquit, orbis angulus tam arcus fuit & femotus, ad quem salutis præstitæ notitia non peruenerit. Quocirca

Iubilare domino omnis terra, cantate & exultate & psallite. Psallite domino in cithara, in cithara & uoce psalmi, in tubis ductilibus, et uoce tubæ corneæ. Iubilare in conspectu regis domini.

Hactenus Hebræis horum trium uersuum est litera. In cithara, in cithara, idem præ se fert, quod, psallite cithara, & citharę sonum psalmi seu uocem iungite. Sic Paraphrastes: Psallite in honorem domini cithara, sed adhibita ad citharam modulatione uocis. Ad hæc, communis quidem cum sit omnibus salus, cōmunis & omnium debet esse lætitia. Quicquid igitur in terris est modulationis, quicquid neruorum, quicquid uocum, aut spiritus quoq̄ efficti, & cōcentus, Deo tandem pulcherrimarum rerum effectu concinat, illiq̄, quicquid suauitatis in se habet, offerat. Instaurato quidem uniuerso, imò uniuersi domino homine, nulla debet esse pars mundi, uis nulla, nullaq̄ creaturarum species, aut natura, quę sursum non

debeat

debeat agnoscere benefactorem, atq̄ illi gratias agere. Vates enim à ritu illo antiquo atq̄ usu laudandi Dei, qui potissimum instrumentis constabat musicis, nō discedens, qualis humana mens in diuinis occupata obsequijs esse oporteat, latenter admonet: nempe ardens, & studiosa: alioqui frigida, imò uerò etiam tepida omnia, execratur Deus. Vfus quippe ille tubarum ex ære aut argento ductili, cornuum item & buccinarum, uocalissimam debere esse animæ confessionem, hoc est, intrepidam & constantem, præmonstrabat. Mysteriorū quidem plenus erat usus ille omnis cęremoniārum. Verum

Moueat mare & plenitudo eius, orbis terrarum, et qui habitant in eo. Flumina plaudent manus, simul montes exultabunt à conspectu domini, quoniam uenit iudicare terram.

Iterū, ut in præcedenti psalmo annotauimus, perstrepet mare, seu reboët, uertendum fuerat: hoc est, ut interpretatur Campensis, strepitum ædat præ gaudio. Cæterum de huiuscemodi rerum inanimatarum lætitia satis abundè in superioribus, & maxime in nonagesimo sexto dictum est psalmo. Verbum, exultabunt, melius ex hebræo uerti poterat, exultent, quò omnium una sit uox in Dei laudes erumpens, à diuinoq̄ excitata spiritu, qui adeò suis in inspirationibus ardens est, ut rebus quoq̄ interdum sensu carentibus, mentem, artusq̄ humanos tribuere uideatur. Quis unquam amnem aut fluuium manus, aut sensum gaudij habere dixit? Id quidem cœlesti excogitatum est consilio, quò homo, natura cœlestis, ad quantum animi incendium debeat moueri, intelligat, simulac cernit cœlum, terram, mare, flumina, syluasq̄, & quicquid usquam gentium conditum est, ad laudandum Dei nomen tam accuratè prouocari. Suo quippe modo saxa ipsa etiam inertia, plantæq̄, & lapilli, in sui creatoris laudes mirabili sese effundunt nisu. Solus homo naturæ diuinæ, ut diximus, particeps, in re omni alia potius quam in his, quæ suam testentur originem, infelicissimè distinetur. Credo equidem, hæc miseranda perspecta sui domini à Deo auersione, & cœlum, & terram, & mare, & condita demum omnia, quę alicui usui sunt humano, in amarissimas resoluī lachrymas, lamentariq̄ sese iniquo seruire domino. Interim uerò ad celebrandum Dei nomen conuertuntur, mutuocq̄ sese consolantur: quoniam tandem Deus

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Consultrice, ait, iustitia, atq̄ assestrice æquitate, ueniet dominus ad uniuersale omnium iudicium. Dauid itaq̄ ad ueterem arcæ religionem alludens (de hoc rituali diximus) nouum Christianæ pietatis cultum, qui iustitia maxime nititur & æquitate, delināuit. Veniente quippe Christo in hunc mundum, iustitiam in primis & iudicium, quod hic uocat spiritus æquitatem, secum tulit, feretq̄ in futurum, cum ad extremum illud ueniet examen: quo peracto, rerum omnium finis erit, ut inquit Paulus: hoc est, Deus qui uniuersalis omnium est finis, erit omnia in omnibus. Cui laus sit & gloria in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIII.

Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedet super Cherubin, moueat terra.

Vates enarraturus Dei potentiam in hoc psalmo, quæ potissimum in eo uim habet, quòd suos incredibilem in modum tutatur, contraq̄ illis aduerſantes proterit & affligit, ab antiquis illis Iudæorū signis, quibus uniuerso planè orbi uerendus semper extitit, quibusq̄ se potentissimū illorum fuisse propugnatorem, terrificumq̄ hostium suorum oppugnatorem, ut tum fuere Amorrhæi, Amalechitæ, atq̄ aliæ numerosæ nationes, uariæq̄ culturæ homines, latè omnibus tum Iudæis, tum gentibus ostendit, nos suo more prudentissimè aduocat, monetq̄ noui Adę regni. Quam uerò terribili se habuerit modo Deus, quæq̄ omnibus in sacrosancto illo arcæ propitiatorio, quò duabus immensis Cherubin alis inumbrabatur, expauescendus fuerit, sciunt uel tenuè docti in lege sacra. Sed hæc mysteriorum plena. Nanq̄ alatae imagines illę, formaq̄ humanę effigiatæ, inter quas suā sibi sedem delegisse uidebat diuinitas, id obscurissimo obtege-

c bant ænigmate, Deum nusquam lætius cōmorari, quàm inter homines quidem, sed qui alati essent: hoc est, qui posito peccati onere, sumptisq; aliis spiritus, in ipsum euolarent Deum, in quo omnis sita est animarum quies, ac pax. Verum nos cæcos, quibus adhuc mutæ Cherubin statuæ mortuum adumbrant propitiatorium: nullæ iam nobis alæ, nullus uolatus, nulla in Deum è terris eleuatio, nisi tarda, uiscoq; præpedita, & iners. Terrenarū quippe rerū ambitione detenti oppressi q; qui cœlum udis & dissipatis nequicquam pennis petere audemus? Cœlestia quidem expeditum & leuem requirunt uolatum, nō lutulentum, implumemue, aut (quod absq; lachrymis non profero) Dædali filio per similem, temerarium uidelicet atq; arrogantem, proinde dissolubilem, & caducum. Sed hīc mihi tempero, atq; quid in hoc psalmo sentiat spiritus balbutire incipio: pressa enim mens, ut mea est, ad lucem se habet Dei, quem admodum se habent hallucinantes oculi & lusciosi ad solis radios: conor tamen, si quo modo hīscē meis laboriosis uigilijs, tanquam ultrici cura, atq; acerbo meæ carnis flagello, queam me prorsus à mundi amore euellere, atq; in Iesu sinum, è quo omnis emanat sapientia, transuolare. Id agat ipse, postquam ex me aliud nihil spondere possum præterquā modicam expetendū bonum uoluntatem, atq; eam quidem ab ipso, quem in me omnia esse & uolo, & sic esse scio. Pereat in me bonum, quod à Deo nō sit. Ipse igitur meus sit dux & rex, ut dux est, ac rex illorum, qui diligunt aduentum eius. Videte itaque mortales, quid de immensa illius potentia moneat spiritus: Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedet super Cherubin, moueatur terra. Indicia hæc sunt regni Dei in terris, quando regnat clementia, pax, charitas, in rebusq; agendis fides, prudentia, & demum uirtutum omnium condimentum, iustitia. Proinde in Dei regno nulla potest esse impietas, nulla seditio, nullum odij genus, nulla superstitio, nulla auaritia, nullum deniq; tum errorum, tum uitiorum signum: nam certè ubi regnat Deus, nullus est locus peccato, nullus inuidio, oblocutori, ambitioso, helluoni, duplici, mago, superbo, libidinoso, crudeli. Hæc quidem omnia dæmonum indicia sunt dominij, non Dei, cuius regnum ab omni horret inquinamento. Frendant igitur, ut lubet, improborum conuenticula, indignabundiq; obmurmurent populi, Dominus tamen, cui quondam aureos inter Cherubin terrificam fuit sedes, regnat. Ex hebræo uertunt, Contremiscant populi, non, irascantur. Id quidem ad indignationem referri potest, illud ad metum: utrunque uerò huc conuenientissimè quadrare iudico: ut cunq; enim, aut contremiscant homines, aut rumpantur, nihilominus regnat Dominus. Ad hæc, idem ipse

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Vt olim enim dominus magnus fuit in Sion, & excelsus, utpote sede diuino consecrata cultui, ita nunc magnus est, imò longè maior in purissima illius Ecclesia, cuius typus terrestris illa fuit Hierusalem, quæ occidit prophetas, & Christum tandem. Neq; is quidem dominus in his tantummodo aut illis excellit gentibus, sed super omnes ubiq; populos sublimis est, ac maiestate plenus. Omnibus quippe imperat, omnes tanquam oues pastor à grege deerrantes, coercet, reuocat, trahit, beat demū. Quocirca quis est, qui tuam bene uolens animo magnitudinē, ô Deus, nō expauescat: non altum demittat supercilium: nō totus, quantus est, metu simul & reuerētia cōtremiscat: Ita q; ut tandem finia, quæcunq; condita sunt,

Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est.

Non ultra procedit uersus Hebræis. De confessionis uoce, non raro in superioribus diximus. Sic ex hebræo uerti possit: Celebrent, seu, fateantur nomen tuum magnum esse, ac metuendum: sanctum quippe est. Impuris certè animis & inquinatis, terrificum, penèq; intolerandum est nomen Dei: quippe qui nolent, quò liberius peccare possent, Deum esse. Vitale quidem nomen execrantur miseri: contra uerò purgatis dulce admodum est mentibus, & suaue. Quare non iniuria hīc Vates nomen Dei & magnum, & terribile, & sanctum quoq;

affirmat

A affirmat esse. Verumenimvero ne diutius in peruestigando Dei nomine torqueris, Ipse est nomen suum.

Et honor regis iudicium diligit, tu parasti directiones, iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.

Id sæpenumero agit Dei spiritus in mente hominis, ut dum in contemplandis disquirendisq; cœlestibus dat operam, eò raptetur, quò affectus magis tum euehit & accendit. Ex quo plerumq; illud cōtingere necesse est, ut concitatiōi nonnunquam exagitata ignis flamma, in illius magis rei prorumpat uerba, cuius subiectum tum contemplatur ardentius: hincq; crebræ illæ in prophetis personarū mutationes ortum habent, ut in hoc psalmo uideri potest. Eam ob rem nō inconulto, aut casu, ea quæ sunt spiritus contingere arbitrandæ sunt, sed summa ratione & consilio: noto tamen duntaxat illis, qui omīssis ceterarū rerum, tanquam mæandris, occupationibus, toto feruntur nixu in Deum, qui cum purissimæ naturæ sit, puros suam ad religionem asciscit animos. Puritas uerò huiusmodi fide effigiatur, amore perficitur, atq; in Deum transit. Ceterum siue honor legas cum nostro interprete, siue robur aut fortitudo cum Hebræis, nihil diuinius dici possit. Proinde illud mihi Pauli in hoc loco succurrit, qui de Dei filio uerba faciens, sic ait: Qui cum in forma Dei esset (ecce honor regis) non rapinam arbitratus est se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit. Non itaq; ex honore illo supremo, ac potentia, qua Dei filius est appellatus, tyrannidem, ut complures ex nostris facere conspicimus, exercebit, sed iudicium & æquitatem, rex noster Christus. Is enim hoc se humilius habuit in terris, quò excelsior semper erat in cœlis. Quid hīc nostrates dicūt proceres: cuius sunt professionis? Christi ne? Heu mundū perditum. Ergo honore illo immenso insignis rex noster æternus, non sui statim immemor factus est, atq; impatiens animi, sed iudicium, sed æquitatem, sed clementiam semper suis in definiendis usus est rebus. Exemplum id sanè est excellentissimum, nostris inculcandū magistratibus. Deus bone, quantus interdum tumor: quantus afflictorum neglectus? Præ magnificentia illa quidem sua uix in se manent, uiri, si Deo placet, lepidissimi, quibus uel ipsum mel & saccharum nausææ solet esse ac stomacho. Verū tu, ô domine, quæ æqua sunt & pia, parasti: hoc est, ea tibi in primis fuit cura, ut hī qui è Iacob familia ortum habent, nempe electi, iustè decenterq; suam instituerent uitam. Parasti directiones, Hebræis est, fundasti æquitatem, aut huic simile. Impossibile quippe est, populos non optimis informari uitæ præceptis, quorum superiores integri sunt, atq; æquitatis amantiōres, quàm proprij commodi, & honoris: quòd si secus sunt, uix illos homines appellare audeo, quando quidem monstra illos potius ad deuastandam uinæ domini pulchritudinem, nescio à quo terræ inquinamento producta, optimi quicq; nuncupare soliti sunt. Ego quidem corruptionem istiusmodi, nostram ad frenandam superbiam ac luxum, Deum nostris in rebus pub. ac regionibus uelle esse iudico, quem admodum in domibus Aegyptiorum atque agris esse uoluit, & cyniphes, & locustas. Verū his interim suo in ampullosa uitæ fastu eousq; derelictis, quoad illis immittat dominus spiritū terroris & resipiscētia, ô uos humiles, pijq; animi,

Exaltate dominum Deum nostrum,

Non uosmetipsos, aut affines uestros, ut illi, sectæq; uestre factiosos & parasitos.

Et adorate scabellum pedum eius:

Non uestrum principem, & antistitem.

Quoniam sanctum est.

Scabellum pedum Dei, arca olim fuit, siue propitiatorū: ad quod qui religioni uacabant, sese prosternere consueuerant. Dauid quidem rerum istiusmodi atque mysteriorum non ignarus, sic hac de re loquitur: Cogitauit, inquit, ut ædificarem domū, in qua requiesceret arca fœderis domini, & scabellum pedum domini Dei nostri. In illo enim sessurum se dominus promiserat, indeq; orantes exauditurum. Modò uerò illud sibi nomen uindicat Ecclesia, & merito. Non desunt porro, qui scabelli uocem ad Christi carnem referant, per sanctè id quidem. Pro-

C inde uaticinium id esse arbitror prophetæ, uetustum illum iam tum adorandi morem execrantis, nouumq; quasi digito cõmonstrantis, quo Deus in Christo homine, uti in scabello aptissimo diuinitatis, coli cognoscitq; deberet. Alioqui subla ta Christi cognitione à mundo, imperfecta Dei esset notitia, obscura, & caliginosa, ne dicam nulla. Itaq; nostræ religionis cultus à sanctissima Christi præsentia uim sumpsit atq; efficaciam, addo & sanctitatem: quia ipse sanctus, quia Deus, quia bonorum omnium exordium est, ac finis. Ad hunc igitur confugiendū est nostris in ærumnis: ad hunc suspirandum, quoniam per ipsum accessum habemus ad patrem. Nullo quippe medio alio seruari posse hominem certi sumus, ad quod sanctissimorum semper uita hominum prælusit, sed in primis præcipui illi religionis cultores atq; architec̃ti,

Moses & Aaron in sacerdotibus eius, et Samuel inter eos qui inuocant nomen eius: inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos.

Haecenus Hebræis est uersus. Suo more Vates antiquorum patrum memoriam atque exemplum, quod nostram excitet segnitiam, in medium adducit: inter quos, qui præcipuo floruerint erga Deum studio & cultu, hi tres fuere. Aaron quidem primus fuit sacerdos à Deo institutus: Moses sacerdotij consecrator. Porro de Samuelis sanctitate illud perspicuum est, quod adolescentem adhuc sua dignatus fuit uisione ac uoce Deus. Simplicissimo se semper habuit uitæ modo ac ratione cum Deo uir ille, idcirco ei gratus, stupendiq; ornatus sanctitatis spiritu extitit & uaticinio. Quare non frustra à Vate inter inuocantes Dei nomen, quod maximum fuit illius fidei argumentum, inseritur. Tantum enim olim ualuit horum oratio, ut de illis sic dicat Deus in Hieremia: Si steterint coram me Moses & Samuel, non est mihi animus ad populum istum. Cæterum de Aaron legimus, quomodo oblato thure uastum illud incendium, quo populus ob seditionem late seueq; absumentur, dicto citius restinuerit. Vide quam uim secum afferant sanctorum hominum preces. Miramur nunc, quod uel usq; ad radicem uociferantes ad dominum, nō exaudimur. Nulla iam restant mala, quæ non iam millies experti sumus. Vnde tot uitæ manant incõmoda? perpetuæ ne erunt seditiones? bella? bonorum ciuium proscriptiones? exilia? Nullum ne unquam fortientur finem subditorum rebelliones in principes, principumue crudeles in subditos exactioes? Quousq; dira hac lue tyrannidis, aut illa odiorum, etiam hi qui mortui sunt mundo, ne dicam Deo, afflictabunt? dormit ne Deus? audit ne, cum nihilominus suæ nos nostra dedimus nomina religioni? Esto, uix è fonte excepti, periuri sumus, non deest tamen solenne illud & necessarium confessionis remedium, quæ sit sacerdoti: non deest Eucharistia, non ritus sacri, non mediij ferè orbis clericorum professio, ac monachorum: ex quorum quidem collegijs crebræ exeunt cum priuata, tum publica ad Deum orationes, ieiunia, choriq; & noua in dies ædificata templa, cubicula, hospitalia, elemosynæ, dotesq; puellarum innuptarum, quæ precario lararijs deseruiunt, ac sexcenta alia istiusmodi à Deo inspirata, tanquam medelæ, nostris malis refrigeria. Qui sit igitur, quod æreum nobis quodammodo factum est cœlum, cum oramus? O cæcos animos. Cur, quæso te, tua hodierna deterior est uita, quàm fuit hesternæ, crastina uerò hodierna, atq; perendina crastina? Putas ne animum in peccatis obduratum, pertinacemq; posse aliquando hisce admotis externis tanquam cataplasmatis, alioqui salutaribus Ecclesiæ remedijs, emollescere, ad uitamq; reuocari? Fieri non potest, impurum animum, hoc est, in peccatis perseverantem, eo iustitiæ genere posse affici, quo minus illius fiant sordidæ deprecationes, etiam si infinita Deo nuncupet uota, atque religionum professiones. Censes ne antiquos patres illos, de quorum fide in præsentia sit mentio, ea fuisse animi peruicacia & seruitia, qua nunc ex nostris pleriq; ex doctioribus etiam, atq; ex his qui primas nati fedes, nihil prius habent, quàm quomodo ab Ecclesiæ simplicitate desciscere uideantur? Puras certè animas purus ille deamat spiritus, qui cum cor hominis in-

tegrum in orante requirat, faucium contra ac dissipatum auersatur. Moses itaq; & Aaron, sanctissimi illius ordinis religionisq; primates, atq; subinde futurorum norma sacerdotum, à Vate huc propterea adducuntur, quò qua præditi esse debeant integritate illi, qui gratas Deo suas esse cupiant orationes, cæteroqui Deo odiosas, intelligamus. Ad hæc, his addit simplicissimæ uitæ homo Samuel, qui ppe qui sedulus fuerit pro populo illo rebelli interpellator. Quare à Vate inferitur: Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, purificatæ nimirum fidei homines. Iam tum quidem primū cœpta est Ecclesiæ synceritas deliniari, quæ tamen per ætates à primis illis patrū degenerans exordijs, à Christo tandem suam adeptæ est perfectionem. Quæ si porro nostram ob ignauiam non nihil declinauit, ab ipso rursus erigenda est Christi spiritu, reintegrandaq; in pristinū, tantum nostra non desit opera & sollicitudo. Quod sanè hucusq; dixisse contentus sum, quò non ignoret uulgus, unde uniuersi petenda sit, etiam absq; Concilijs, orbis reformatio, unde regna, unde respublicæ, unde religiones (religiones appello, scilicet istas uarias religionum, cum unam tamen profiteantur religionem) penè collapsæ suam sumere queant inuolutionem, nempe à Christi uita & doctrina. Quæruunt nonnulli, cur Vates Samuelem, qui longissimo subsequutus est anno rum spacio Mosen & Aaron, illis, ac si una eademq; uixissent ætate, connumeret. Putant quidam interpretes, ob id, quòd hi tres è Leui per Kahat originem traxerint. Felices partus, quibus tam sanctum mundo est editum germen. Inuocabant, inquit, dominum, & ipse eorum fide delectatus, exaudiebat eos. Cæterum

In columna nubis loquebatur ad eos.

Id de Mose atq; Aaron notissimum est, quibus in caligine Deus loqui consueuerat, ut ferè omnia illius ætatis obscuro obducta erant inuolucro. Nihil sanè de Deo audire poterant, nisi obscure ac terrificè.

Custodiebant testimonia eius, & præceptum quòd dedit illis.

Omnes ferè ex hebræo uertunt, statutum. Vt cuncq; legas, legem significat, seu pactum, fœdusq; cum illis percussum, quòd nihilominus interdum testimoniū, utpote de Dei uoluntate cõtestans, appellatur. Lex enim quoddam fuit pactum cum populo illo in initum, fuit mandatum, fuit testimoniū, fuit statutum, fuit tandem diuinæ uoluntatis expressa significatio, obiecta tamen uulgo. Cuius rei indicium fuit uox Dei in nube & caligine audita. Ergo diuinæ legis, quæ fide nititur, obseruatio, causa est, quam obrem nostris in preces inuocantibus exaudimur à Deo. Quare ut concludam,

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, Deus tu propitius fuisti eis, & ulciscens in omnes aduersiones eorum.

Indulgens fuisti eis, uertit Felix. Alij uerò ex hebræo, condonans illis: hoc est, propter illos fuisti condonans, nempe noxas populo. Illorum nanq; interuentu donabantur peccata populo, ac pœnæ: & id quidem tum maximè, eoq; temporis momento, quo de illis pœnas sumere decreuisset Deus. Sic ex hebræo intelligere necesse est: nam, ad inuentiones eorum, ad peccatorum multitudinem illorum referi, nempe uulgi, ac multitudinis, quanq; non ad inuentiones, sed consilia, aut studia, seu etiam opera, ut uult Felix, ex hebræo uertendum fuerat. Sic Paraphr. Deus licet potens sis, clemens tamen fuisti ad preces illorū in alios, etiam eo momento, quo ulcisceris ea, quæ aduersum te stultè cõmenti fuerant. Quocirca

Exaltate dominum Deum nostrum, & adorare in monte sancto eius: quoniam sanctus dominus Deus noster.

In quinto uersu eadem, quæ hic dicuntur, uidere licet, eo excepto, quòd in illo de arcæ propitiatorio sit mentio, in hoc uerò de Sion monte sancto Dei, quem nunc Ecclesiā Christi sponsam, alio sanctitatis genere, quàm illa fuit, insignem, appellamus: in ipsa enim suam habet sedem Dei filius, qui totius sanctitatis fons est atque autor. Si quis igitur, quæ sit uera adorandi ratio ac modus, ignorat, ad

C Christi pedes cum lachrymis, etiā nihil dicens, aut offerens, suppliciter procumbat, & sat est. Cui & laus sit atque honos in secula seculorum. Amen.

PSALMVVS C. In confessionem.

Iubilare Deo omnis terra.

Inscriptio psalmi nihil aliud signat quā, psalmus ad laudandū compositus: qui quidem tametsi cōmune habeat cum multis alijs argumentum, idcirco & eandem omnino expositionem, tamen suauissimo, atq; illo peculiari defluit cursu. Mirum enim quantum pijs animis afferant suauitatis uerbis, la, quę de diuinis habentur laudibus. Tum quidem exhilarescit cor, colliquiturq; prę amore mens. Cum sanē recolit Deum se habere quemadmodum creatorem, ita ducem, pastoremq; & in omnibus defensorem, non potest non felicissimē lætitiā gestire in illo, nihilq; magis timere, quā ne, qui sanctissimū eius nomen extollant laudibus, desint. Quamobrē suo tantummodo non contentus gaudio uir sanctus, ac erga Dei honorem studio, sic omnes terrę incolas adhortatur: Iubilare Deo omnis terra. O qui terram hanc obscurā & spinosam colitis, quicq; remarduam spiritus aggressi estis, gaudete in Domino, non in rebus mundi caducis & fallacibus: in Deo enim solum uestra omnis debet esse hilaritas & gaudium.

Seruite domino in lætitiā, introite in conspectu eius in exultatione.

Is unus est uersus. Nulla sanē re alia humana in negotio spiritus tam delectat Deus, quā si anima superuacaneo abiecto mœrore, in cœlestium rerum gustu & consolatione uiuere, & mori tandem appetat, req; præstet. Et si enim complura sint, occurrantq; in hoc mundo, adeo confusa & uaria, ut penē omnem auferre uideantur lætandi occasionem, attamen nulla unquam tam acerba fuit calamitas quę id effecerit, quo minus in spiritu aliqua saltem recepta sit consolatio: imo quō atrocior est, eō maiori afficiuntur mentis gaudio hi, qui nullam ueram in hoc statu uitę lætandi rationē esse multoties experti sunt. In Deo igitur cunctam gaudiorum summam statuentes, id ante omnia compertum habent, cor hilare & iucundū in diuino requiri obsequio: quod quidem hilaritatis genus a fide in Deum solida, conscientiaq; nitida prouenire ego arbitror. Secus uerō cor infidele, conspurcatūq; uitiorū notis, gaudere quidem potest cum mundo (si tamen gaudium rectē dici potest tantula hęc lætitiarū fallacia) cum Deo autē minime. Cum itaq; mihi meiq; simillimis dici audio, Seruite domino in lætitiā: illud mihi audire uideor, Tua illa seruitus, qua Dei seruus appellari gaudes, pura sit, hilaris, atq; ab illis quidem rebus, quibus mœror comes est ac dolor, ut sunt prauę appetentię, corq; libidinosum, mens arrogans, atq; affectibus illis anxijis & infinitis ambitionis addicta, quibus modus statuitur nullus, libera, & seriō abhorrens. Cuiusmodi uerō sit gaudium, quo pię affici solent animę in Deo, puto rerum cœlestium esse desiderium, optimēq; de se conscia mens, ac pura fides. His enim, quibus hęc insunt bona, a spiritu dicif: Introite in conspectu eius in exultatione. Is animę ingressus etsi fidei constat professione, absurdum tamen minime erit de externo quoq; intelligi cultu ac ritu, ut ferē agunt hi, qui templa facillē adeuntes, Deum ibi liberius, quā usquam alibi uenerantur, & adorant. Id etiā de sacra altaris cōmunionē interpretantur nonnulli. Verum quęcunq; teste Deo peragunt homines, ea nimirum in conspectu Dei peragi arbitramur: ideo læto perfici debent animo, quippe quę coram illo, qui hilarem suo in obsequio deamat datorem, peraguntur. Læta sanē exultatio animę, de qua nunc loquitur spiritus, in intimis delitescit amoris penetralibus, raroq; aliud admittit consolationis genus: quod hi non agunt, qui intolerandum esse existimant longum cœlestium contemplationum gustum & lætitiā, nisi ad externas crebro transeant carnis refocillationes, effluantq; liberius in ea, quę sensus alunt & oblectant, quā illi qui tardiores cum sint in re spiritus, ea tamen, qua cōuenit, accipiunt trepidatione ac reuerentia, si quid interdum diuinarum rerum experiuntur. Quis tum lachrymarū, suspiriorumq; illiusmodi originem, modum, exitum, dignē peruectigaret?

garet? Dona hæc certē sunt Dei, non multis cognita, ideo fastidita. At uos, qui in ambiguo adhuc (ut ambigua res sunt humana) defudatis uitę itinere, omni turpi remota persuasione,

Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos: populus eius, & oues pascuę eius.

Agnoscite, inquit, dominum esse illum Deum, qui fecit nos. Quid hac dignitate sublimius? Neq; enim, o tardi, ipsi fecimus nos: sed populus eius sumus, ac grex tener, quem cœlesti continenter alit passione, quem fouet, quem in ulnis, tanquam destitutū agnum pastor, gestat. Quis itaq; tam hebeti uiuit mente, qui talem non agnoscat benefactorem? dominum? pastorem? Quid torpetis?

Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis, confitemini illi, laudate nomen eius.

Portę, ut aliquando diximus, pro conuentu, locisq; ubi conuenire consueuerant ad tractanda uulgō homines negocia, iuraq; accipienda a senioribus, non raro in scripturis accipiunt. Atria uerō memorat propterea, quod illuc plebs unā coire solitus erat. Cæterum, uox cōfessionis, laudem denotat, ac, ut uertunt nonnulli, celebrationē. Sic illi: Ingridimini portas eius cum celebratione, atria item eius in hymnis, celebrate eum. Extollite, illiq; pro acceptis beneficijs grātias agite. Conclamate, diuinisq; illius infusurate auribus, Nos populus tuus sumus, o altissime, atq; oues pascui tui: tu pastor & dux. Confundor, mi lector, ac præ dolore ferē exanimor, cum meam uerso animo in tam beneficum dominum duritiem, melius dicerem impietatem, atq; ultroneam a mea salute fugam. Penē animum, cum me spectro, despondeo. At erro, meq; hic ipse reprehendo:

Quoniam suauis est dominus, in æternum misericordia eius, & usq; a generatione in generationem Veritas eius.

Quid igitur despero? Etenim ueritas eius, nempe constantissima in seruandis promissis fides, non uni quidem solum, aut alteri subuenit generationi, sed equē ad omnes protenditur, in infinitaq; prorogatur secula. Quoniam itaq; suauis est dominus, facilisq; ad subleuandos a miseria miseros, idcirco æterna est eius clementia. Nec mirum id quidem: nam Deus est, Quicquid uerō de Deo dicitur, id Deum esse necesse erit. Etenim si suauis est ac pius, ea æterna in illo est suauitas ac clementia, ut relique quoq; illius bonitatis partes, atq; salutis humanę indicia & argumēta, æterna sunt. Cui honor sit & benedictio, in secula seculorū, Amen.

PSALMVVS Dauid CI.

Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam.

Videtur hęc Vates perfectissimos in se uiri optimē instituti mores uoluisse exprimere. Verum in exilio constitutus, ea in primis Deo pollicitus est, quę postea neq; ipse, neq; alius quispiā ante Christi aduentū perfectē præstitit. Ad Christum igitur hæc omnia referenda sunt, qui ut est perfectissimum uirtutum omnium uas & archiuum, ita uires suis suppeditare, quod etiā illa quę factu impossibilia uidentur, egregiē compleant, nō differt. Opus id est fidei, atq; uehementis in Deum amoris, cuius telo cum sauciata fuerit mens, quid non tentabit? Huc itaq; nempe ad Christum optimarum rerum effectorem, nos qui uitris incedimus plantis, nostri intellectus sensum cum in omnibus, tum in hoc potissimū exponendo psalmo conuertamus, audiamusq; illum in eruditissimo Vatis pectore sic patrem alloquentem: Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam. Quemadmodū enim absolutissimū hęc uitę christiāne statum deliniari cernes, ita cum primis formam illis dari arbitror, qui iudicandi munus sibi arrogat. Facilis quidem ista est cupiditas: sed illa, quę uniuscuiusq; officio conueniunt, præstare, difficilē. Mirum quā uoluptuose de honore sibi applaudant concessō, seu uī atq; ambitu abrepto, nonnulli: præ lætitiā penē insanunt, leues quidem illi, ac nimium ambiciosi. In pertractandis uerō rebus illis propter quas dantur magistratus, nihil eo hominū genere insulsius, nihil efferatius, nihil tam risu dignū: uix enim sese, quin in aliam transeant præmentis alienatione

c speciem ac formam, continent. Adeo corruptus quidam ambiendi honores mox inoleuit, ac turpis etiam in rebus pub. bene institutis consuetudo, ut cuilibet impuro atq; e terra nato, integrum sit illa potissimum ambire atq; assequi, quae praeclearissimis, atq; adeo integerrimis debent uiris. Pro quibus sane instituendis sic de se, ac si ex illis unus esset, testat Dei filius: Misericordiam, inquit, & iudicium cantabo. Contemperandum semper est nostris in promulgandis sententijs misericordia & prudentia, iudicium, ne aut totum saeuitia sit imperium, aut legum omnino dissolutio. His plane rebus nostrae omnes expendendae sunt actiones. Verum de alio hic agi misericordiae iudicijq; genere, me admonet littera, quam sic ex hebraeo ferunt nonnulli: De bonitate & aequitate cantabo. Volunt enim bonitatem hic esse propensum ad subueniendum cunctis animum: aequitatem uero, uirtutem illam qua ex recto, aequo uel iudicio geruntur omnia: atq; his quidem totam uitae integritatem, inter ciues, ac iustitiam conseruari. & est sensus: De bonitate & aequitate, quibus res cunctae hominum rite gubernantur & instituuntur, in hoc psalmo memoriam facere decreui, pro illisq; cantabo: & id sane propterea, quod tibi inde proueniat laus, atq; honor. Quare tibi, o domine, non mihi aut meis, canam psallamq; ac, quantum maxime poterit, laudibus tuum efferam nomen.

Et intelligam in via immaculata, quando uenies ad me.

Hoc se munire possunt dicto diuinae gratiae assertores, ut plane esse debent omnes qui uere Christi spiritum hausere: tantum a digladiandi rabie se temperent. Tum, inquit, intelligam, tum syncera ab impuris secernam, prudenterq; rebus in agendis me habebit, cum ad me tu ueneris, qui longe meam ob turpitudinem recesseras: absq; tuo enim auxilio nihil boni aut intelligere, aut re praestare possum. Te uero accedente ad cor, alioqui durum & indomitum, statim colliquescet, ferreamq; suam exuens naturam, in leniorem transibit formam atque usum. Et ego quidem quae erumpere debeant e fidei trunco, & gemmae, & fructus, non prorsus ignarus,

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae.

Verba ferè quae in hoc insunt psalmo, per futurum tempus legunt Hebraei, optime id quidem, ut mea opinio fert: sunt enim syncerae animae pollicitationes, non praeteritae uitae narrationes. Cum ad me, inquit, ueneris, cum meam hanc tandem legis freno reluctantem inuiseris animam, cum me iacentem erexeris, uitaeq; tui sanctissimi spiritus animaueris, traxerisq; uel inuitum & renitentem, tunc sane cordis innocentiam nactus, quod tuus, non meus, me acciuerit spiritus, accedam, tutusq; perambulabo. Hoc porro impetrato, me adeo obnixè ad aequitatis regulam informabo, ut in medio quoq; & secreto domus meae cubiculo, ubi nullus est hominum conspectus, qui meam dijudicent uitam, non secus eam seruaturus sum morum disciplinam, atque si foris in publico contigerit diuersari. Eandem enim tum domi, tum foris, praemeferam conuersationis imaginem. quod nequeunt hypocritae, qui suam illam fictam extenuantes in publico sanctimoniam, mentientesq; religionem, in secretioribus quae aedium, quae cordis recessibus, nullam exhorrescunt turpitudinem. Caterum ex hebraeo, nonnullis quae hic dicuntur de domo, ad moderatam domus familiam referre libuit. Vnde sic Paraphrastes: A te enim adiutus, constanter uersabor pro puritate cordis mei in administratione domus meae. Non est quidem in rebus domesticis & ciuilibus, addo & in his, quae ad religionem spectant, meritum cum hoc comparandum, cum quis Dei timore natus, ita sua in gubernanda familia se integrè prudenterq; gerit, ut nihil sanctius nec ab ipsis quidem religionum professoribus requiras. Vtraque uitae consuetudo sancta est, modò id agant homines, quod in baptismo sunt polliciti. Alioqui neglecta salutaris illa uiuendi ratione, atque alias, ac nouas, quotidie assuere sibi uitae leges, parum prudentis est animi, ne dicam temerarij. His enim fulcienda illa est, non demolienda (quanquam non uideo quibus illa fulcris egeat, quae certissimis nixa est spiritus sancti adminiculis) eae interdum dubijs ac

nutantibus. Verum tu uide quid istiusmodi imbutus numinis doctrina, ille nimium ad cuius cor accessit Dei spiritus, de se testetur:

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes prauaricationes odium, non adhaesit mihi.

Tota ferè huius psalmi littera confusa est in nostro interprete. Ideo ne ambiguus reddatur sensus, alioqui lucidus, illum qui Hebraeis est ordinè sequi malo, quam indocte quorundam simplicitati consulens, somnia, non rem certam, quod potissimum execratur spiritus, adducere. Ita ex Hebraeo uertit Felix: Non ponam in conspectu oculorum meorum uerbum Belial (id iniquum sonat) prauaricantem odio habui, non adhaerebit mihi, nempe prauaricator. Scelus, inquit alius, prauaricationis sic odio habebit, ut non temere adhaereat mihi. Paraphrastes uero clarius: Hominem superbum semper odio habui, nec unquam familiaris fiet mihi. Quid porro sibi uelit, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, seu uerbum Belial, unico expressit uerbo ipse Campensis. Nunquam mihi, inquit, imitandam proposui rem ullam iniquam. De Belial iam alias diximus. Probiorum certè mores in usum nobis trañciendi sunt, ac tanquam naturalis cibus deglutendi: sceleratorum uero consuetudo, uti anguis fugienda omnino est, atq; a nostro conuictu resecanda: ut de oue morbosa, ne totum corrumpat gregem, suos hortatur monachos meus pater Benedictus. Quid si id non obseruant plerique: quid sit? Penè dixi contaminatas nonnunquam a mundo foueri, sanas uero abijci, & opprimi. Istuc sane est Dei iudicium per paucos cognitum, mihi tamen notissimum.

Cor prauum, declinans a me malignum non cognoscebam.

Sic Hebraei: Cor peruersum declinabit a me, malum non cognoscebam. Nullum ferè adducit sensum noster interpret. Malum in hoc loco, nocentem hominem & malignum appellat Vates. Sic cor prauum intelligi oportet, hominem prauo affectu animo, uersutum, fraudulentum, cuius artes ne acutiori quidem qui sunt ingenio, peruestigare, aut cauere queunt. Ex his unum compellat uetus ille Comicus: Eho, inquit, lutum leoninum, eho sterquilinum publicum, impure, inhoneste, iniure, illex, labes populii, pecuniae accipiter, auide atq; inuide, procax, rapax, trahax, trecentis uersibus, tuas impuritates loqui nemo potest. Periculosissima res est cum istiusmodi hominum genere necessitudinè habere: quare eos auersantur omnino hi qui probiori praediti sunt animo, eos non cognoscunt, non commune cum illis quicquam habere dignantur. Boni certè bonorum delectantur moribus: impuros uero & illiberales, etsi illis, quod diuinam referre queant munificentiam, cum poscit necessitas, subuenire non recusant, detestantur, tantum abest ut illorum probent amicitiam et familiaritatem. Interim tamen illorum curandus est morbus, isq; seruandus in illorum curatione modus, quo uti solent medici in aegrotis, qui uelint nolint curari debent. Excogitat, inquit Salomon, iustus de domo impij, ut detrahat impios a malo. Quae sane omnia perfectissimus seruauit Vates, qui sic infert:

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar: superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Sic ferè ex hebraeo uertunt: Accusantem in secreto (hoc est, nihil mali suspicantem proximum suum accusantem) interimam. Elatum oculis, & uastum corde, non patiar. Nemini id nouum esse debet, si se Vates interempturum asserat obtrectatorem, clanculumq; deferentem in aliorum nomen & existimationem. Hac quidem uocis acerbitate ostendere uoluit, nullum esse posse in conuictu hominum tam detestandum uirus & horrendum, quam illud est, quo infecti sunt perniciosissimi delatores ac maledici, quorum lue exitiali penè uniuersus iam attritus est orbis. Vtque quo (scelus) praepostero uiuitur ordine? At uero, inquit Vates, quo hi se habeant modo, haud mea multum interest. Ego quidem interea cum superbo oculo et insatiabili corde non libenter edo, non conuersor, non illorum approbo consuetudinem: non illis quod Dei est, ut expetunt, tribuo: atq; magis id adeo, quod sublimes

C oculos, atq; elatum cor contemnit altissimus. Siquidem uir impius procaciter obfirmat uultum suum: ingens nimirum arrogantiae indicium, atq; elati animi, quod uastum cor à spiritu nūcupatur. Etenim qui malo atq; elato sunt animo, hi de more impudenti sunt facie & aspectu: qua sanè uecordia se neminē uereri, cunctosq; despiciere uideri uolunt. Hincq; aliud erumpit ulcus, quod satis nihil illis unquā facit, nulla dignitas, nullus honos, nulla potentia, nulla pecuniarum uis. Idcirco intolerabiles facti sunt mundo, Deo odiosi, ac probis omnibus infensi. Attamen secreto Dei iudicio regnant plerunq; ac eo uiuunt uitæ genere, ac si nulla alia immortalis post hanc extaret uita, nihilq; non audent, quò suas expleant cupiditates, quæ illò ferè tendunt, ut dii in terris habeantur. Nec desunt quidem (pro mores) qui illorum pareant affectibus: adeò amissa est omnis bene sancteq; uiuendi ratio. Elatum igitur cor, atque arrogansem animum ferre ne utiquam potero, ait propheta. Sed

Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum, ambulans in uia immaculata hic mihi ministrabit.

Qui sint fideles terræ, elegantissimè, ut suus est mos, aperit Campensis: Oculi mei, inquit, obseruant eos, qui bona fide uersantur in terra. Quæ quidem uerba superioribus illis, detrahentem secreto proximo suo, opponi debent. Hi igitur, qui bona fide res suas peragunt, nemini graues, quamplurimis utiles, à principe magistratibus, si ueri principes sunt, meritò perorant, confessoresq; in iudicijs asciscuntur, ut se hic egisse Dauid suo in regno fatetur. Semper quidem illud rex & princeps cogitare debet, an ciues homines sint, uel ne. Alio sanè modo iniicit homini frænum, equis alio, ac fera indomita. Omnis proinde abesse debet feritas, cum de hominū gubernatione tractandum est, aut magistratus creandi sunt, legesq; fanciendæ, ac iura, ne pro pastoribus ac patribus, carnifices, modestissime præponantur reipub. Ambulans, inquit, in uia immaculata, syncerèq; de Dei religione sentiens, hic mihi, meisq; populis, non tanquam tyrannus imperabit, **D** sed quasi omnium minimus, administrabit, omniumq; salutem, ut optimus solet pater, prospiciet. Cæterū de cœlesti patre hæc dicta esse non ambigo, qui ut malos suo in obsequio refutat ministros, sic bonos suo benignissimo dignatur fauore: quorum sanè effigiem aptissimè delinuauit Vates, cum ait, Ambulans in uia immaculata, quæ est uia iustitiæ, uia fidei, uia innocentia: qui talis est, dignus erit Deo ad minister, uerusq; sacerdos, & filius. Sed illud ualde mirandum, si tu tibi persuadeas, te Dei esse ministrū, cum pollutis manibus & inquinato animo diuina peragis, ac sacra ad Dei aras contrectas, resq; diuinæ consecratas religioni non secus actitas, atq; res solent ludicras pantomimi & scurræ. Purissimo quidem actu contrectari debent omnia, quæ Dei dedicata sunt cultui, ne bona nostrum in exitium conuerti experiamur. Iam illud quod sequitur horrendum:

Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

In medio domus meæ, simpliciter uerti poterat, in ædibus meis: uel, ut Felix, intra domum meam. Neq; Hebræis est, qui facit superbiam: sed, qui facit dolum seu fraudem. Rursus uerbum Direxit, illis est, durauit. Quare sic Paraphrastes: Non habitabit in ædibus meis fraudulentus: neq; is qui mendacijs assueuit, durabit apud me. Duæ eæ res sunt, quibus decor omnis bonorū ac pulchritudo dehonestatur, fraudulentia & mendaciū. Cum quidem totum Dei regnum fide potissimum ac ueritate constet, gratioso ne oculo cerni hi poterunt, qui dolosissimi cum sint, ac mendacissimi, liberè tamen in Dei ædibus perinde spatiantur, spatiantur autem: imò uerò etiam ad primas interdum, nescio qua sorte, obtrusis sedes, tanto præsidet imperio, ac debent illi, qui ideo reiecti abijciuntur, quia innoxij sunt & puri: Sic se habent malè ordinatæ respublicæ & regna. Perfidiosi itaq; & dolosi, quippe qui indigni Dei contubernio à spiritu iudicantur, omni ca uendi sunt studio, coercendiq; iustitiæ fræno & capistro, ne illorum fraudulentia, falsisq; inuentis ac delationibus exterriti uiri Dei, sana sinant dicata religio-

ni spe

A ni speluncas fieri latronum: quæ quidem res acerbior illis esse solet quam ipsa sit mors. Verum illud consolationi potest esse, quòd malè fidei possessores cum sint illi, non diu erunt, non durabunt, ut inquit Vates, non semper Dei ædes flagitijs conspurcabit. Etenim religio nutare, notisq; quibusdam, ac nauis interspergi potest: collabi uerò omnino, atq; indelebiter foedari, minimè. Christus enim suam aliquando reuisset sponsam, quam firmam, nitidamq; esse uoluit, & æternam. Eam ob rem in psalmi calce sic rem absoluit Vates:

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Rursus, interficiam uerti poterat. Cæterum, in matutinis, idem uult quòd tempestiue, mature. Celerius, inquit, quam unquam putassent, omnes terræ impios interimam, atq; è Dei æde ac ciuitate sceleratissimū quenq; eliminabo. Domus quippe Dei, domus esse debet orationis, castimonie, uirtutum, non emporium rixarum, factionum, hæresum, libidinum, negociationisq; & auaritiæ. Et ego qui dem, qui hæc scribo, ita esse asserens subscribo, colluuiemq; istam improborum è domo Dei eliminari cupio, rogo, obsecro, obtestor, ac tandem cura hac ingenti solui, atq; esse tecum, ô excelsè, efflagito. Cui laus sit infinita in secula seculorum. Amen.

P S A L. C II. Oratio pauperis cum mœrore animi cruciatur, & coram domino effuderit eloquium doloris sui.

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat.

Volunt interpretes hunc psalmum querimoniam fuisse prophetæ, simul & uaticinium, populi è seruitute Babylonica reuersi, multoq; entis studio & labore in reparatione & ciuitatis & templi, sed à finitimis gentibus impediti: ægrè enim gentes illæ Dei religionē instaurari ferebant. Quamobrem tam multus affectus fuit iniurijs, atq; hostium irruptionibus ludæorum populus, ut penè ab instituto desisteret. Hincq; maxime audiebantur in uulgus querele, gemitus planctusq; mœroris plenissimi, atq; amarissimi ad Deum uoces, quibus totus is ferme resperfus est psalmus, imago nimirum difficilis incrementi bonarum rerum, quæ continuo tum hominum, tum dæmonum interceptiuntur astu, atq; odio. Nullum non uolunt lapidem improbi, quò felices in te spiritus interrumpantur successus. Id agunt dæmones: id rursus innata illæ in nobis appetentiæ, tristissimis infecte irarum succis. Heu quantum mei interdum dispudet erroris, atq; nondum bene inceptæ iustitiæ, cum hæc uerso animo. Senex iam sum, quippe qui secundum & quinquagesimum annum natus, uix uitæ meæ dissipatas colligere ualeo rationes, adeò segniter actæ uitæ memoria conturbor. Infansio certè præ indignatione, cum recolo maiorem meæ ætatis partem in nescio quibus me attriuisse persuasionibus, excutientisq; tanquam infestis telis, mea, ut mihi uidebatur, ab innocentia, flagitiosorum hominum iniurijs. Ignorabam miser, crucem optimè institutis animis, atq; ad religionem tutandam natis, semper fuisse necessariam. Sed tandem ad me reuersus, fideiq; synceroris clypeo contactus, ac capite sub spinoso Christi, qui in hoc psalmo pro me uastissimo sub onere miseriarum afflictus ingemiscit, tanquam in umbra positus, cum ipso sic meas præteritas excor culpas, clamorq;: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat. Id genus orationis & clamoris, quo diuina flebitur seueritas, etsi in casti uiri ore & sermone speciosum est, nihilominus in amaricordis consternatione & mœrore positum esse in primis arbitror. Petit igitur uir sanctus, ut cor suum Deus afflictum benigno intueatur aspectu, uocemq; ac suspiria pacatis auscultet auribus. Atqui nequaquam formari queunt preces, qui diuinis futuræ sint gratæ auribus, nisi ab anima, quæ firma subnixæ sit fide. Fides igitur ea est, quæ clamat, quæ orat, quæ impetrat, quæ Deum, alioqui ob peccata auersum, reuocat, atq; urget, dicens:

C Non auertas faciem tuam à me, in quacunq; die tribulor inclina ad me aurem tuam.

Benigno nos uultu respicit Deus cum boni sumus: truci uero, aut nullo omnino, cum mali. Non auertas, Hebræi habent, non abscondas, more uidelicet irati, atq; illius, qui orantem penitus auersatur, audireq; recusat. Eo maxime, inquit, tempore, quo uxor & affligor, altissimas illas tuas mihi exili ac uix spiranti demitte, inclinaq; ut faciles solent parentes, aures, ac meis tandem responde uotis. Et

In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me.

Inculcat idem sæpenumero uir magnis in periculis constitutus. Agè, inquit, domine, cum tuum imploro subsidium, ne tardus sis, sed matura. Maxima quidem pericula, maximam præsidij celeritatem postulant. Omnis quippe mora periclitanti longa esse solet, & nonnunquã letalis. Audi igitur domine, cum clamò, Clamo certè assidue,

Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt.

En dira amari animi consternatio: en doloris effectus, si immensus est. Cremi, titio est Hebræis, seu focus: nam dictio illa locum, in quo perpetuus est ignis, significat. Ardens profectò metaphora, ac mirè dolori extremo conueniens: uehemens enim cum est, succum omnem uitalem adurit & consumit. Quid, inquit, gratiæ? quid boni mei mihi celeres atq; inquinati attulerunt anni? Equidem tanquam fumus citò euanescens, desiere, consumptiq; interièrunt: quin ipsa etiã ossa, alioqui suo modo uiuida, tanquam titio semistus effecta sunt, arida nimirum, atq; uti ea solent quæ diutius in igne immorantur, torrefacta. Hoc sanè loquutionis genere uult suum declarare metum ac dolorem Vates, atq; cum eo hi, qui fugacem uitæ huius statum seriò contemplantur. Verùm non ea contentus dixisse, alia insuper sui mœroris indicia subiicit:

Percussus sum ut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

D Parum aliter hunc uersum legunt Hebræi. Sic Felix: Percussus est quasi fœnum, & aruit cor meum. Flos quidem aut herba à fœnificis incisa, perlanguescit illicò & arefcit: sic est uita hominis, sic est cor humanum in pectore maxima exagitato præ dolore cura & anxietate, atq; magis id adeò, si cibo abstinet. Solent quidem homines in luctu & mœrore positi, cibum exhorrescere & fastidire: ex quo cõtingere oportet, quòd anima suo destituta alimento exiccetur, sitiq; perenni labore. Adeò, inquit, intensus fuit dolor ac mordax, ut cibi prorsus oblitus, in mœrore & luctu contabuerim. Idcirco

A uoce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.

Pelli meæ, uertunt nonnulli: quanquã caro pro pelle, & è contrario pellis pro carne accipi solet in scripturis. Studioli quidem scripturarum id norint. Et est sensus: A uoce gemitus atq; eiulatus, quibus maxime exhauriunt præcordia, caroq; consumitur, uix pellis adustis cohæret ossibus. At qui illud manifestum, quòd naturali deficiente nutrimento, quo caro alitur, restant ossa uix cute, atq; ea quidem rugosa & putri uestita: ut his accidit, qui febre diutius affliçtantur. Præ clamoso gemitu, ait Campensis, factum est, ut uix hæreat ossibus pellis mea. Ad hæc

Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio.

Siue pelicanum legas cum nostro interprete, & ut diuus uertit Hieronymus: siue onocrotalum, qui idem est cum pellicano, cum alijs, aut bubonem, illud putandum, prophetam huc aues deserta loca incolentes, cæterarumq; auium confortia fugientes, adducere uoluisse, quibus se similem præ nimia animi angustia extitisse fateretur. Mirum quàm egrè ferat & lucem & solem, & ipsum quoq; charissimorum congressum & aspectum, uir mœrens: si tamen uir dici debet is, qui alio doloris genere, quàm ille est, qui è transactæ uitæ memoria, pœnarumq; terrore ac metu oriri solet, tam efflictim conteritur, ut hominum consortia alioqui naturaliter iucunda horreat. Sola enim peccata, atq; in Deum iniuriæ, id merito sibi uindicant: quippe quæ, cum maxima sunt, hominem prorsus obbrutescere faciunt, uertuntq; in aliam, ut sic loquar, speciem, quæ non sit hominis. Obscuro,

A quid tantum horroris aut luctus ciere possunt terrenarum rerum iactura, liberorum orbitas, aut exilia, ut hominem penitus à se alienet, tamq; insanire faciat, ut omnino consolationem omnem renuat? Indicia sunt hæc non parua contra Deum infidelitatis. Ut suæ enim debentur partes carni ac sensibus, sic suæ animo, rei nimirum diuinæ & immortalis. Cæterum onocrotalos uolunt naturalium rerum indagatores in Aegypti solitudine nasci, sæueq; admodum affligi, ac sese usq; ad sanguinis effusionem percutere, si ad nidum reduces, filios à serpentibus occisos inueniunt. Afferunt rursus, fugacem ualde esse alitem, cuiq; is sit naturaliter mos, ut rapina oppleta in os rursus illam euomat, atque inde demum in aluum ruminantium more deiciat. Imago certè supra modum mœrentium, qui eandem sæpe doloris causam uolunt animo & reuoluunt, & sic tandem, uel cum non aduertunt, contabescunt. In domicilio, Felix uertit, deuastationum: hoc est, in locis dirutis atq; solitarijs. Cæterum nycticorax noctua est, bellua quidem (belluam illam appellare fas sit) humanos mirum in modum deuitans aspectus ac lucem. Aliam subinde attexit similitudinè propheta de passere, qui solus & mœstus domorum insidet tectis.

Vigilam, inquit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Vigilare hic uerbum, Hebræis est intentè quippiam obseruare. Felix tamen, exercitatus sum, uertit. Paraphrastes uero cum nostro sic reddit uersum: Præ solitudine somnū non indulsi oculis meis, & similis mihi uidebar esse passeris mœsto, qui solus in foramine desidet sub tecto. Vulgò enim auem quandam merula similem, solitariū passerem appellant, eò quòd sola ferè semper sit, & in tectis residens meticulosa garrit: auis alioqui suauissimo concentu & raro: nihil suauius audiri potest. Verùm de passere illo cunctis notissimo hic dici arbitror, qui uagus & impudens, omnibus penè infensus est & odiosus. Is quidem è paleis ac stipulis suum componens nidum, sub tectis emittit fœtus: animal tamen etsi stridulum, atq; usq; ad fastidium loquax, quod prudentiè imaginem, ut diuus uult Hieronymus, secum habeat. Excusso igitur penitus à calamitosi uiri oculis somno, similem se facit passerculo mœrenti, suamq; deploranti ærumnam in tecto: cui nihil gratum esse potest, præterquam luctu pasci & enutrirì, Causam uero sui inconsolabilis doloris mox addidit:

Tota die exproabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Verbum quod noster uertit interpres Laudabant, Hebræi legunt, deludebant, & est sensus: Qui ludibrio me habebant & derisioni, hi meam in perniciem conitauerunt. Apertius item principium uersus à Paraphraсте redditur: Tota die mei me probro affecerunt inimici. Asperum profectò illud est doloris genus, cum dolorum cumulo dolor alius adijcitur omnium acerbissimus, nempe hostium acclamatio, atque uno ueluti facto agmine & conspiratione, derisio, tristisq; uultus ac trux. Non suo tamen uacat lepore & energia, uersio interpretis in uerbo, laudabāt: quod sanè ad simulatos amicos attinet, qui nos coram admirantes, quicquid ue agimus laudantes, in omnibus coniunctissimam præ se ferunt nobiscum necessitudinem: uerùm semoti ab aspectu, egregij fiunt statim obloquentores, atq; unà cum apertis hostibus insidiatores. Quocirca ad exprimendū suum dolorem Vates ab istiusmodi rerum atrocitate manantem, hisce, ut uides, queribundis utitur uocibus:

Quia cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam.

Quare cinerem, si uertisset interpres, dilucidior fuisset litera. Sic Paraphrastes: Quare cibus meus non sapuit magis mihi, quàm si cinerem comedissem. Erat mos celebris illorum qui in luctu erant, in puluere sedere ac cinere, ut de Dauide moriturum filium desente legimus. Ideo quæcunq; ab eis tunc agi contigerat, in puluere aut cinere agi dicebantur. Quare is erit sensus: Excors penè adeò humi pronus iacui, ut non iam panem, sed ipsum cinerem & puluerem esitasse uisus sim. Quid potum hinc meum comemoro? lachrymarum is fuit annis, non

C uino quidem, aut è fonte aqua tunc usus sum, sed lachrymis, sed euulsis à cordis radicibus suspirijs. Quòd si tamen, quæ est natura hominis, aliquo utendum fuit poculo, id illicò erumpente ab oculis lachrymarum riuo confundebatur. Omnes ferè ex hebræo, lachrymis uertunt, non fletu: quanquã idem refert utraq; lectio: non est fletus absq; lachrymis. Paraphrastes tamen utranq; posuit, hoc modo: Potui meo lachrymas admiscui, non temperans me à fletu.

A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.

Iræ & indignationis uertendū fuerat, cum copula. Nec displicet quod ad apertiore addunt sensum nonnulli, qui sic reddunt: Id autem propter indignationē & iram tuam: poculum scilicet cum lachrymis miscebā. Paraphrastes quoq;: Propterea quòd iratum te mihi sciebam, & grauius offensum. En tandem uides quã obrem tam acerbè, ut de se contestatur Vates, dolendum est: ob iniurias nimirū contra Dei honorem illatas. Sed stupidi nimium sunt homines, qui ex tantulorum suarum incòmodo & iactura, finem statuunt dolori nullum: de his uerò, quæ in Dei contumeliam tum ab ipsis, tum ab alijs impudentissimè fiunt, ne uultum quidem mutāt. Puluere, inquit, uice panis usus sum idcirco, quia te offendi, quia te irritaui, quia, te omisso, omne bonum perdiidi. Quid mihi timendum est, si istuc non timeo? Video, uideo, in quem coniectus sim malorū aceruū: nanq; eleuans allisisti me. Extulisti certè me in sublime, ut inde grauius caderem: solemus enim illa, quæ minutius collidi uolumus, in altum tollere. Verum quòd me uertam? unde meam inceptem defensionem? Ad meam igitur detegendam miseriam, quòd tuam nanciscar misericordiam, meum erit perfugium. Audi itaq; benignissime, in quàm uile defæuis mancipium.

Dies mei sicut Umbra declinauerunt, & ego sicut foenum arui.

Nihil umbra inanius. Declinauerunt, inquit, uite meæ dies, sicut declinat umbra, uergitq; ad noctem, cadente sole. Umbra quidem etsi grandior sole occidente apparet, magnitudo tamen illa eo propior fit nocti, quo maior uidetur. Non secus sanè est uita hominis, fugax nimirū, uana, ac tum uicinior infortunijs & morti, cum felix, magisq; beata uulgo existimatur. Dies igitur nostri similes sunt umbræ ferotinae. Ego autem, ut de me, quod uerum est, fatear, non aliter quàm foenum breuī exarescam.

Tu domine in aeternum permanes, & memoriale tuum in generatione & generationem.

Certè umbra est uita hominis, imò umbræ somniū. Fumus insuper est, ac quædam, si corpus spectas, rerum inanitas. Is tamen, qui talis est, tanto nonnunquã inflatur tumore & superbia, ut illum qui eterno stat æuo, cuiusq; memoria in tantum per res conditas effusa est, ut de progenie in progeniem sempiterna transeat successione, audeat iniurijs laceßere, turpificareq; illius religionem, atq; quantum in se est, tum legem, tum sacramentorum uirtutem & efficaciam, abrogare. Ego, inquit Vates, umbra fumoq; uelociorem uitam hanc transigens, fœno exciso torrefactoque similis factus sum: tu uerò domine uanitatū omnium securus, nihilq; immutatus, æterno permanes seculo. Quid uerò? memoria prorsus humanarum rerum labilis est, caduca, & quæ breuissimis præscribitur dierum terminis: quæ autem de te est, nulla unquam aboleri poterit uetustate. Si quidem in cælo tua rimanda est natura, quid uerendum, quo minus perpetua ibi sit tuæ incomprehensibilis subsistentiæ ac uitæ memoria, cum nullum ibi sit tempus, quod obliuioni natura obnoxium est ac morti? Si in terris uerò tuam peruestigamus prouidentiam, nō defunt sparsim, passimq; res conditæ, in quibus tua relucet sapientia, fides, bonitas, imperium. Poterunt ne interdum de his non recordari homines? Poterunt ne, inquam, tam præclari doni, ut est uniuersalis effectiois machina & pulchritudo, obliuisci? Esto obliuiscantur, erit ne cor tam stolidum & ingratum, quod opus illud celeberrimum Dei, qui Christus est, in cuius uultu æterni patris impressa est imago, & ea quidem uiuax & æterna, ex animo abijciat?

contemnat:

contemnat: Contemnant tamen. O mentes obliuiofas. Itaq; cum hoc se habeat modo & forma, permagna hominum pars,

Tu exurgens domine misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus.

Alia diximus, Deum nobis dormire uideri, cum nō fert opem inuocatus: expergisci uerò, cum subuenit. Dormit rursum, cum sinit nos peccare: exurgit à somno, cum uim nostræ addit imbecillitati nos ipsos superandi. Dormit tandem, cum petenti honorum suorum partem adolescenti filio, non contradicit, permittitq; insanum illum peregrè abire, cum suis uiuere, libidinibus inquinari, seipsum destituere. Expergiscitur autem, quando errantem admonet, rogat, trahit, suscipit demum, atq; ad felicissimum gratiarum osculum, gustumq; cœlestium admittit. Tu, inquit, exurgens, qui hucusq; dormire uisus es, tuæq; ciuitatis Sion, nempe animarum in te quiescentium miseratus, euigila: nam tempus id est clementiæ. Accessit, inquam, tempus illud à maioribus promissum, quo dixere, affore aliquando, quòd omni ablata miseria, regnaret misericordia & clementia, summa scilicet religionis perfectio. Non id dubium, tempus quo instauranda esset tum ciuitas, reparandumq; templum atq; religio, statutum fuisse à Deo: quòd quoniam à rudioribus maxime ignorabatur, diuinis prout poterant uocabant supplicationibus & sacrificijs, quò tandem Deus illorū miseratus exilium, placatis hostium animis suum inuiseret populum, tempusq; illud promissum reedificandi ciuitatem ac templum, benignissime præstaret. quòd sanè sub Cyro & Dario actum esse legimus. Imago certè ea fuit ac præludium, Ecclesiam Christi à gentibus aliquando instaurandā, imò etiam à fundamentis excitandam. Tempus itaque, de quo hîc memorat Vates, ut illud fuerit Darij ac Cyri, ita ad Christi ætatem referri debet, sub quo aliud ædificij genus, quàm lateritium, aut marmoreū, ædificandum esset: animæ nimirum, ac corda prius impia ac dissoluta hominum, quæ per Christum eousq; in altum euehenda forent, ut è limo, in quo infelicissime uolutabantur, de fide in fidem, tanquam scalæ gradibus innixa, in Deum usq; transirent, ibiq; summam teçti perficerent. Nanq; extrema nostri ædificij opera Deus est, qui & basis & fundamentum. Hunc uersum sic ex hebræo uertunt nonnulli: Tu exurgas & miserearis, tempestiuum enim est ut eius miserearis: nam diffinitus terminus adest, quòd tempus redemptionis interpretatur Paraphrastes: Et tempus, inquit, redemptionis appetere uidetur iam nunc.

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terra eius miserebuntur.

Seruos hîc uocat pios illos reges, quorum opera ad res suæ religionis instaurandas usus est Deus, quare sic reddunt uersum ex hebræo nonnulli: Quia beneuoli sunt, uolunt. Serui tui lapidibus eius, & pulueri eius fauent. Atqui non illud inficiandum, nullum adeò immensum posse esse in re spiritus detrimentū, & ruina, quin queat in primam, addo & meliorem formam restitui, modò uelint hi, quorum propter autoritatem interest, quibusq; est integrum res collapsas erigere. Quòd si, cum possunt, non præstant, impij magis in Deum censendi sunt, atque in illius religionem crudeles, quàm pij patres & pastores. Sunt porro qui huius uersus sensum ad sanctum piorum hominum desiderium transferunt, quibus ea in primis erat cura, isq; amor, ut ruinae templi iam tandem resarcirentur: atque hî merito serui Dei à Vate appellati sunt. Ita in præsentia non deesse cernimus, qui id appetant, quærantq; sed nulla illis autoritas apud homines. Quòd si quid tamen ex istiusmodi illorum affectu & desiderio, pro merito adipiscuntur, id oñdium est. Quid agant igitur? sua quidem contenti pietate in Deum, id saltem præstabunt, quòd terræ eius miserebuntur.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes reges terræ gloriam tuam.

Non defuerunt quidem eo tempore, quo cœpta est reformari tum cultu, tum mœnibus Hierusalem, & reges, & primarij regionum homines, qui uisa operis magnificentia, perspectaq; duorum regum in renouãdo templo liberalitate, qui faterentur Deum Iudeorū, deorum omnium potentissimū. Qui quàm gloriosus

c & potens esset, ut in cæteris mundi rebus cognosci quiverit, id magis tamen in religionis maiestate & reuerentia, comprehendere potuit. Etenim labor ille assiduus populi, studiumque reedificandi templi, donaria item regia amplissima, ac pia ad rem sacram instaurandam exhortationes, illud spectabant, quod Deus excelsus in Sion maxime cunctis appareret & gloriosus. Quod sanè perfecte contingere minimè potuit, nisi glorificato Christo, nempe perfectissimo mysteriorum omnium illorum ac rituum sine, ac, ut sic dicam, consummatore. Quo circa sequitur,

Quia edificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.

En fidei effectus: haud amplius quidem orat ut ædificentur muri Hierusalem, sed rem iam factam in spiritu contemplat, fateturque suam Deum construxisse ciuitatem. Iam, inquit, suas erexit ædes dominus. Cernuntur templa, miracque rerum pulchritudine & dignitate, late patent religionis insignia. Sion quidem alio structure genere, modoque alio ac ratione, extollitur. Etenim pro cemento, laterisque parietibus aut tabulatis, ardentia ponuntur desideria, castique affectus, atque a fide manantes operationes: hæc est structura, hoc ædificium quo oblectatur Christus, quoque gloriosus in terris, qui in cælis ipsamet est gloria, apparet. Videbitur, inquit, in gloria sua, qui sumus nos: modò hi simus, per quos gloriari ille queat, nos nostram, per ipsum acquisitam, non refutasse salutem. Verum unde tam immensum profectum est commodum a nobis forsitan? Minimè id quidem omnium sed,

Quia respexit in orationem humilium, & non spreuit precem meam.

Solent enim plerique mortalium eo insolentiores esse, ac magis tumidi, quò is qui supplex est, humili uestitus est ueste, aut minus ornato loquitur sermone. Non eo se habet modo diuina erga humiles facilitas, in eum maxime prona & liberalis, qui mundo insensus est & miser. Quanto interdum tument superciliosè fratres proceres in humiles spiritu, in deiectos, in bonos tandem: sua enim, nescio qua, contenti persuasione, uix orantes tolerant. Deus autem ad humilium respicit preces, admittitque rogata. Dicitur est difficile, quam ex animo superbos auerfetur altissimus. Putas ne quempiam ex primoribus etiamnum inueniri de quo illud, ut de Herode, dici queat? Spreuit, inquit, illi, nempe Christum, cum exercitu suo, adulatorum scilicet factiosorumque delatorum ac decoctorum. Istiusmodi nonnunquam stantur satellitio nostri reges ac principes. Verum hæc momentanea haudquaquam erunt coram Deo, neque futuris tradentur seculis obliuioni. Quare, quò sciant posterì,

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Vaticinia omnia antiqua, prædictionesque, ad alteram, quam illa fuit Iudæorum, referebantur ætatem, in qua prædictarum rerum euentus conscribi debuerant. quod sanè factum esse cernimus à Scribis spiritus, qui à Christo bonorum omnium fonte hauserunt umbrarum ueterum cognitionem. Vetus enim tempus illud patrum, quædam erat futurarum rerum imago ac umbra, quas in Christum desinere oportuit. Ideo à Vate futurorum consciò dictum fuit: Scribantur hæc in generatione altera. Sed qualis generatio? Populus, inquit, qui creabitur. Clamat Esaias: Omnem qui inuocat nomen meum, creauit eum, formaui eum, & feci eum. Eæ gentes erant, quæ ex impio in sanctiorem reformandæ erant statum per Christum: quas merito ex Deo, non ex carne aut sanguine nasci necesse erat. Atqui ueram illam esse creationem & natiuitatem arbitramur, qua de mundo nascimur in Deo, diisque efficiuntur, unius cum illo effecti uoluntatis & amoris. Is itaque populus, hæc gens, is hominum cætus & multitudo laudabit Dominum: non gens illa rebellis, non populus duræ cervicis, non plebs superstitiosa & infidelis, ut sunt quorundam adhuc mores & uita, uel in his, qui se laudare Deum opinantur, cum nihil tamen minus agant. Donum id est animarum præcipuum ac rarum, simplicioribus ferè concessum animis, ac puris in Deum affectibus: neque tamen istuc temerariò, casuque fieri arbitrantur, aut suis ferunt acceptum studijs ac uigilijs. Quis nisi demens id credat? Sed

Quia

Quia prospexit de excelsa sancto suo, dominus de caelo in terram aspexit.

En plenum maiestatis mysterium: prospectus enim ille uiuificus Dei, quo cuncta innumeris condecorauit bonis, tum fuit, quando Christum nostrum esse uoluit, ditauitque mundum seipso. quid felicius? De excelsa sancto suo, de excelsa sanctitatis suæ, uertit Felix: quod cælum esse exponunt, in quo felicissima resident uisione cælestis pater, intueturque acta hominum, atque ea iustissimo ponderat iudicio. Tunc demum figmenti misertus est sui, quando Deus homo factus est, & habitauit in nobis. Antea enim toruis, uti solent irati, mortales intuebatur oculis, quippe qui turpissimis inquinati peccatis, diuino indigni erant aspectu: non ita modo ætate placatus respexit de sublimi suæ sanctitatis folio, hoc est, de cælo, loco nimirum quietissimo & beato, in terram hanc caliginosam, spinisque ignorantia circumseptam,

Vt audiret gemitus compeditorum, ut solueret filios interemptorum.

Clamoribus plena erant omnia, & euitatibus. Flebant uniuersa, sed in primis miserorum ad cælum usque eleuabatur stridor, plangitibusque inconsolabilis: nec tamen erat qui ueniret suppetias: non erat, inquam, qui inter homines non iniquitissimè uiueret. Quò se uerterent inextricabilibus catenarum nodis irretiti? nulla tum erat animorum quies, nullus fidei candor, nulla charitas, nulla pax. Compedes quidem ponderosæ nostris iniectæ pedibus erant, error, libido, fraudulentia, mala mens, mala uoluntas, ira, auaritia, crudelitas, ac, qua potissimum infecti erant homines, superbia, atque illius iugalis ambitio. Quibus sanè malis afflictis, non solum obscurò tenebantur inclusi uitiorum carcere, uerum etiam ipsius mortis nexibus constricti, nullus illis supererat uitæ halitus: à Deo enim uitæ omnis origine longè errantes, iacebant prorsus exanimati. Mirum quam latum tum erat mortis imperium: aduentante uerò uita, celsit mors, & facta sunt omnia uiua in Christo, qui uitam habet in semetipso, cætera autem ab illo. Imò uita omnis mors potius dici debet sine ipso, quam uita. Ego certè, mi Lector, uitam illam magis, quæ mihi communis est cum plantis atque arboribus, eligerem, quam eam, qua cæteris præstant animantibus homines, absque Christo: qui nostras tandem miseratus calamitates, è cælo in terram aspexit propterea, ut audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum, hoc est, mortuos (hebraismus is est) ad uitam restitueret: & id sanè,

Vt annuncient in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem.

Vt prædicent, inquit, ad uitam restituti nomen Dei in Sion, atque illius laudes efferant in Hierusalem. Secundus hemistichius prioris est expositio. Sion enim & Hierusalè, idem sunt in scripturis, locus utique Deo consecratus, qui Ecclesie imaginè præ se tulit, quæ una est Dei sponsa, quemadmodum unus est baptismus, una fides, una religio, atque unus Christus, nexus nimirum totius corporis in ipso, cuius is caput est, atque incrementi origo & fons,

In conueniendo populum in unum, & reges ut seruiant domino.

Est non secus, atque si assereret: Ea quæ dixi, felicissimo contingent successu, cum collecti simul fuerint populi, illisque unum fuerit cor & uoluntas. Imò regna ipsa, alioquin excelsa & formidabilia, Dei religionem summissè amplexabuntur, eruntque omnes in Deo unum. Atqui istiusmodi concordis uitæ modus & ratio, potuit quidem ob cultus nitorem & maiestatem uideri Hierosolymis: uerum tam imperfectè, ut uix arctissimus orbis angulus, qui in Dei religionem consentiret, inueniretur. In Christo igitur hæc erat quaerenda unio, perfectissimaque tum regum tum populorum coitio: à qua si postea delitum est à quamplurimis orbis regionibus ac regnis, fuit, estque impræsentiarum terrificè in facinorosos Dei ultio, ac iudicium: quod tamen obstrusum sit, ac planè incognitum, nihilominus æquissimum est, magisque timore dignum quam admiratione. Pulcherrimam porro huiusmodi mentium concordiam atque unitatem, raram quidem, ac penè obsoletam, olim uisi sunt referre uoluisse, qui primi cœnobîa construxerunt: quæ

C in immensum adeo, ob spiritus ardorem & fidem, iam creuerant, ut quæ diuo so-
lummodo dicata essent Benedicto, septem supra triginta millia, quas Abbatis
uocari libuit, uno eodemque tempore extitisse, pontificia referant decreta. Modò
uerò paucissimum præ illo (ex his dico quæ nulli cōmendatio obnoxia sunt di-
plomati) conficiunt numerū, atque illa quidem raris habitata colonis, & his omni-
no & moribus & habitu uarijs ac discordantibus. Tunc itaque ea uera est religio-
nis imago, cum uno uiuitur animo, concordique spiritu & uoluntate alter alterius
magis quam propria curat cōmoda. Id egit Christus, id sua, ubicūque sit, agit spon-
sa. Qui uerò secus agunt, hos, quocumque uestiti sint habitu, ad Ecclesiam minime
spectare cenfeo, quæ purissimos, atque adeo unanimes diligit cultores.

Respondit ei in uia uirtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

Hebræis nulla hinc est personæ mutatio. Sic illi: Afflixit in itinere uirtutem
meam, abbreviauit dies meos. Ut non habeam, inquit, in quo confidam, meam
in uia hac uitæ satis per se ærumnosæ, pertriuuit uirtutem, elumbemque omnino me
ad iustitiam assequendam fecit, præciditque, cum nihil minus uererer, meæ ætatis
annos. Vix natus iam perij. Heu uitam fugacem. Verum si cui gratior est litera
quam uulgò legimus, sic posset dici: Dominus respondit, & æquo rependit pon-
dere ei, nempe Hierusalem, quod deliquit: & id quidem in uia uirtutis suæ: hoc
est, prout potens est, ualdeque seuerus in eos qui peccant. Verum tu domine (con-
uersio animæ est ad Deum) ne diutius in sordibus maneam, saltem uitæ finem mi-
hi annuncia: hoc quidem cognito, dissipatas forsitan meas curas in unū colligam,
mecumque collectas, ac bene cultas, ad te ueniens feram. Vnum oro,

Reuocet me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.

D Persuasio ea est periculosissima, cum quis longam sibi pollicetur uitam, quæ
tam breuis est, ut umbræ imaginì comparatur. Quid illa inanius? Is uersus muti-
lus est: deest enim secundum Hebræos in exordio uersus, dicebam, seu aliquid si-
mile. Vnde Paraphrastes: Quare dicam, mi Deus, ne me hinc sustuleris dimidio
dierum meorum, cum paucissimi sint. Parui quidem mei sunt anni, aiebat senex
ille, & mali. Quid si tunc, cum nihil interim suspiceris, in medio breuissimæ uitæ
cursu interciperis? Si breuissima tota est uita, quid erit dimidium? Orat itaque ne
tam breuiter, ut est uita, tam citò rescindat, sed illam saltem integram usque ad de-
crepitam transcurrat. Id orat suo more Vates, orantemque sancti assidue, ob id, ne bre-
ui è uita excisi, breuem habeant laudandi Dei occasionem. Cupiunt quidem diu
uiuere in hoc mundo, quò diu uacent Dei laudibus: nò quò libidinibus seruiant,
aut auaritiæ, aut, qua maximè fœdatur anima, ambitioni. Sed ex hoc, inquit, non
mediocrem me assequutū uideor consolationem, quò anni tui, quibus aliquan-
do fruiturus sum, sempiterni sunt: omnia enim excedunt secula, de progenieque in
progeniem æterna transeunt successione. Atque ut cætera præteream,

Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.

Hauerat Vates à spiritu illud, quò hausit & Moses, cum dixit: In principio
creauit Deus cœlum & terram. Dauid uerò: Initio tu domine terram fundasti, &
opera manuum tuarum sunt cœli. hoc est, certissima sunt cœli tuæ potentia indi-
cia, quemadmodum certa sunt artificij, quæcunque ipse proprijs firmavit manibus.
Breuis itaque cum sit uita hominis, idcirco corruptibilis & uaria, eodem quoque
afficientur exitu unà cum cæteris rebus conditis cœli, quos tu tamen mirabili et
figiasti artificio ac prouidentia.

*Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut uestimentū ueterascent, & sicut opertorium
mutabis eos, & mutabuntur.*

Sicut indumentum seu pallium mutabis eos, uertunt ex hebræo, & mutabun-
tur. Hic aperte à spiritu affirmatur, nouum, marcescente ueteri & pereunte, resun-
dendum esse cœlum, nempe totam elementorum machinam, & quicquid supra
elementa positum est. Omnino enim mundi huius fabricam interire, quò no-
uam nanciscatur imaginem, necesse est: alioqui non dixisset Esaias, quò cœlum
tanquam

A tanquam fumus deficiet, & terra tanquam uestimentum senescet. quò porro sene-
scit, aiebat Paulus, prope interitum est. Ecquis unquam dixit uestem ab aliquo
mutari, nisi cum priori abiecta aliam induerit: Ecce, ait, creo cœlos nouos, & ter-
ram nouam, & iam non erit priorum memoria. Donec, inquit Iob, atteratur cœ-
lum, cum dormierit non resurget homo. Quò si certè non atterendum esset cœ-
lum, profususque dissipandum, neque hominem resurrecturū affirmare cogemur.
Interibunt igitur cœli omnes, nobilissimum scilicet Dei opificium, nouamque assu-
met faciem uniuersus orbis:

Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

En quomodo uacillent omnia: Deus uerò solus in seipso manens, suique semper
similis, stat fixus atque immotus, semper idem, fortis nimirum, sapiens, immorta-
lis, seque ipsum in se continens, uult omnia continuo circumferri motu ac gyro, &
tandem interire. Si quidem more aquæ cuncta uno præterlabuntur cursu, ad in-
teritumque properant uniuersa. Anni uerò tui, ô Deus, finem fortientur nullum.
Sed & tecum

Filij seruatorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur.

Comodum, quam longa ueluti periodo circumscripserat propheta, rem tati-
dem absoluit, concluditque piorum animas æternam adepturas felicitatem cum
Deo, qui æternus est atque immutabilis. Filij, inquit, seruatorum tuorum: hi utique quos
uitæ uerbo Prophetæ, Apostoli, doctorumque alij procrearunt, æterno tecum æuo per-
seuerabunt, habitabuntque, ut filij solent in paternis ædibus, in amœnissimis tui
paradyfi recessibus, atque umbra, è qua, tanquam aura suaui, perpetuo spirat re-
frigerio sancti spiritus amor, à quo uita. Id igitur propriū illorum est semen, qui
sinceram seruierunt seruitutem Deo: is illorum conceptus, is partus tandem, ne
omnino Dei filios & amicos, steriles dicas esse, atque, quoniam ab re uxoria non
nulli ex illis abstinent, ne dicam horrent, mundo inutiles. Hæc sanè doctrina,
qua filij propè infiniti Deo procreantur, non tantum uerbo ipso & eruditione,
quantum uitæ sanctitate, ac moribus undequaque modestis & pijs, comparatur.
Quò si desit eloquentia & literatura in his qui titulo gaudent seruatorum Dei, at
saltem non desit bonæ uitæ exemplum, non odor ille fragrantissimus, qui è castè
uitæ conuersatione, ut è lilio, aut uiola solet, adeo effuse, sparsimque manare consue-
scit, ut etiam profligatæ uitæ homines, quibusque nullus inest spiritus, qui uita est
animæ, stimulus, respirare soliti sint, atque reuiuiscere in Deo. Steriles omnino,
hoc est, neque spiritu neque doctrina grauidos, sed inertem potius, atque ociosum fe-
rentes uterū, è quo tandem maleolentis erumpat famæ abortio, execratur Deus.
Cæterum Dirigetur uerbum, Confirmabitur ex hebræo quidam transferunt. Pa-
raphrastes uerò, in officio continebuntur. Vt cunque legere libeat, illud apertum,
Dei seruos, atque illorum liberos per Euangelium Deo genitos, quicquid agant,
prosperè agere, confirmarique in Deo, ac innouari: ceteros uerò antiquari, marce-
scere, abijci que à numine ac negligi. De sancti seminis perpetuitate sic de Christo
edisserens Esaias inquit: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen
longæuū. Hæc sunt piorum animæ, quæ ad æternæ uitæ perennitatem ascitæ sunt
per Christum, Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CIII. Dauid.

Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.

Dulcissimus is omnium uideat esse psalmus, qui passim cœlesti con-
fla- grat amoris flamma. Est hilaris animæ de Dei bonitate memoria, & est
pulcherrima è cœlo elapsa doctrina, spiritusque instructio: in qua qui-
dem, tanquam in lucidissimo speculo, quid sibi in re spiritus faciendū sit, cernunt ani-
mæ. Istiusmodi sanè uis est doctrina spiritus, ut totū ad se rapiat hominē. Idcirco
nihil in se seruare debet humanū ingenium, cum cœlestia rimanda sunt, atque illa qui-
dem, quæ mortaliū penè excedunt intellectū. Neque id satis uideat: nam aliam sibi

c uindicat partem, quæ tunc apparet, quando anima non penitus satis sibi factum arbitratur, nisi & cæteri, suæ illius felicitatis, quæ omnem superat suauitatē, fiant participes. Hos igitur talibus ferè hortatur uerbis propheta, latenterq; de se loquens admonet, & quid ipsi agere debeant instruit. O anima, inquit, mea (sichomo in doctrina spiritus eruditus loqui consuecit) quæ, uti tua est natura atq; origo, ad cœlestia conniti debes, tuum lauda dominum & conditorem. Quicquid uirium in te est, quicquid arbitrij, quicquid uoluntatis, quicquid cognitionis, id totum ad diuinum extollendum nomē impende. Quid gloriosius mihi unquam contingere potuit, quàm sic uixisse, ut nulla in me uitæ pars fuerit, quin tota in te arserit, o Deus: te deperierit: tuum honorem ac gloriam, non suam quesierit: Ergo etiam atq; etiam benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones in scripturis non tantum beneficia illa, quæ diuina nobis, ob bene facta, rependit bonitas, præ se ferunt, sed ea quoq; quibus nostram præuenit miseriam & ignauiam. Retributiones igitur sunt Dei dona in te, o anima, sunt illius immensi in te amoris signa. Quid ocularis: quid torpescis? Noli, noli tanta illius munera, tam uastum gratiarum cumulum, tantamq; copiam spiritus obliuisci. Proprium id est ingrati animi uitium, cum sis beneficiarius, benefactorem non cognoscere. Noli tu, o anima, ut cunq; agant cæteri, infinitas illius obliuioni tradere retributiones. Is est enim, ne diu, frustra q; per uana diuageris,

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Potes quidem, ut lubet, tuum iactare arbitrium, potes & uires: quid tum? poteris ne ex his candorem ob peccati turpitudinem amissum restituere? Ille enim, nō tu, non homo alius, tuo mederi morbo potest. Sanat quidem in te, si quid peccasti, tuisq; propitius est reatibus & delictis. Atqui hic uides à quo procedit fonte peccatorum remissio, riuicq; gratiarum. Certè cum quis onustus est peccatis, à uita quæ est in Deo excluditur. Excluso autem cætera illi omnia aduersari necesse erit, sed in primis Deū, qui cum uera anime uita sit, omne horret peccatū, unde est mors. Quare oportet prius animam innouari spiritu, atq; à peccati sordibus abluī, q; ad Dei dona capeffenda idonea sit, asciscatq; ad uitā: cuius beneficii capax haudquaquā esse potest, dum durat in peccatis. Suā igitur non ignorans imbecillitatē & corruptionē, quicquid nitoris in se esse cognoscit, id Deo refert acceptū, atq;

Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Interierat quidem totum genus humanū, nisi diuina subuenisset clementia: se cus uerò quid nobis opis? quid præsidij? quid uirtutis afferre potuisset Christi aduentus? Vanum id fuisset consiliū, uanusq; labor, si aut nulla, aut omnino uniuersalis non extitisset mors. Sed & parū forsitan uisum esset hominem ab interitu redemisse, nisi & præmia uirtuti illi præstita contulisset. Id donum fuit Dei: unde non iniuria est additum, Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Sed misericordia, cum sit una in Deo, illius tamē partes, propter uariam miserendirationem, effectusq; uarios & multiplices, quibus nos tanquam corona, aut chlamyde circumuestire solitus est, miserationes dici possunt. Non contentus enim benignissimus pater, nos uno atq; altero miserationum genere perornare, innumeratos alios addit clementiæ gradus & accessiones: ut nihil aliud ferè appetere uideatur, nisi ut occasionem mortaliū subleuandi miseriā nanciscatur. Nos planè miseri, ille misericors. Cuius sanè rei id est iudicium, quod nos sua nequaquā circumsepiret misericordia, nisi nostra undecunq; pateret miseria. Is itaq; solus est, qui coronat te uarijs clementiæ modis ac gradibus, o anima, &

Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur ut aquila iuuentus tua.

Non est quidem tam uehemens desiderium, quin statim fiat uoti compos anima, modò diuinarum rerum sit: alioqui res mundi huius perditæ, nihil satietatis, tametsi ex animo adeptæ, illi afferre possunt: cui satis nihil unquā facere potuit, quod Deus non esset. Replet igitur, exundareq; facit bonorum copia, tua omnia desideria Deus, o anima, illud caue, ne quid cupias, quod Deum nō referat: si qui

dem repletio tua ac satietas Deus est. Eum itaque uel solum expete, & is tuum ad saturandum desiderium mirum in modum sufficet. Dictionem, quam noster uertit interpretes, desiderium, Hebræis est quibusdam, ornamentū: quod quidem uolunt uigorem illum esse animæ, quo leuibus tanquam pennis facillimè in Deum eleuetur. Proinde uim illam igneam, quæ summo illi est ornamento, exuscitat Deus in anima, suppletq; si quid inanitatis inuenitur aut torporis. Porro de Aquila scribunt doctiores, alitem esse, quæ ægritudine aut senio minimè occidat, sed fame. Cuius rei ea est ratio, quod rostrum adeo illi in senectute subcuruetur, ut cibum capere nequeat. Quomodo uerò renouetur, incertum. Ex Hebræis tamen scribunt nonnulli, eum illi esse morem, ut quolibet decennio usq; ad elementarem euolet ignem, indeq; simulac ardentius incaluerit, se in mare demergere, abluereq; sese, atq; hinc nouas illi pennas subcrefcere, & ita in nouam immutari formam, & ætatem. Verum quia hæc incognita sunt, apertiora persequamur. Illud pro certo habendum, istiusmodi Aquilæ renouatione uoluisse Vatem ostendere, qualis sit ex more in filijs Dei & mens, & animus, uegetus nimirum, perspicax, succicq; spiritus plenissimus, ardens, uiuax, insomnis: ad hæc uiridis membrorum habitus, & etiam si senes sint & decrepiti, robustus, ut de antiquis Iudæorum patribus, nempe Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Mose, atq; alijs quamplurimis legimus. Quod sanè donum nostra quoq; ætate, mea q; in religione maxima animi iucunditate contemplari soleo. Et ut uita iam defunctos, quorum memoria mihi iucundissima esse solet, præteream, unum ex uiuis cōmemorabo, qui octogessimum quintum nunc agens annum, adeo cōmoda uiuunt ualitudine, atq; in moderandis nostris rebus prudentia, & animi uirtute, ut nihil uiridioris in illo desideretur ætatis. Is enim quinquaginta adhuc præfuit annis, præestq; etiamnum cœnobijs, cum ad hanc diem duodecies totam rexerit molem, p̄s̄q; sustentauerit humeris. Id oneris tertio quoq; anno illi, qui præsidet, demandatur. Ferunt cordatiores, id totum huiusce collegij nostri corpus, unā cum illius ætate, tanquam solem cum suo cœlo uolui, atq; ad occasum properare. Id curent illius uitæ æmulatores. Mihi sat est illud à Deo optare, ut aut celerius quàm ille, si sic rem continere opus est, ex humanis decedam, aut uana omnino illorum sit opinio, qui hæc uulgò iactant. Ego enim à copia spiritus, spiritualium rerum diuturnitatem metiri soleo, à tenuitate uerò interitum. Sed ad psalmum.

Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam facientibus.

Clarius ex hebræo: Facit iustitias dominus, ac uindicat omnes qui patiuntur iniuriam. Apud Hebræos complures nulla hic fit de misericordia mentio, sed de iustitia seu iustitijs. & est sensus, ut interpretat Paraphrastes: Iusta sunt quæcunq; facit dominus, nec sine summo iudicio premi ad tempus sinet iustos plurimos. Poterat hic caro queri, imò in spiritū inuehi, atq; illi oblatrare: Quid me diuinorum beneficiorum memoria obtundis? quid reuiuifcentiā illam aquilæ occultā adducis? quid ceteras adhortationes inculcas, cum pios cernā homines ita atrociter à malis uexari, ut penè illorum oblitus appareat Deus? Crux quidem tota est peracerba, uita proborum in hoc mundo. Hæc sentit caro: secus autē spiritus, qui sic suas tutat partes: Quæcūq; erga suos operat Deus, illa equa sunt: quid indignaris? an quoniā obstrusa hæc cum sint, te omnino fugiūt? Est certè quoddā uitæ genus uiuax admodū, ac uirens in anima, quod solus ille, qui bonorum omnium autor est, absq; errore cognoscit. Meliorib. enim nitit radicib. res spiritus, q; res carnis. Illud cauendū ne cum aduersis iactamur, Deo, qui cuncta iustissimo expendit iudicio, obmurmuremus. Ille quidē est, qui eiusmodi malis, bonis alijs longè meliorib. q; mala illa fuerant aduersa, cōpensare nouit. Erigendus est itaq; animus, atq; quicquid infidiarum moliantur improbi, ita instituendus, ut persuasum habeat Deum certissimum esse uindicem illorum, qui improborum iniurijs afficiuntur, cum mundoq; iniqua confluantur conditione. Atqui ne noua, nuperq; inuenta huiusmodi cupiam uideatur uiuendi ratio, antiqua est, ut antiqua semper fuit Dei pro hominibus cura atq; amor. Si quidem

C *Notas fecit vias suas Mosi, filijs Israël voluntates suas.*

De lege ueteri fit mentio, in qua diuinæ conscriptæ fuere ad bene beatèq; uiuendum præceptiones, quas uias hinc Dei uocat spiritus, quippe quæ illius contestabantur uoluntatem, mentesq; uulgi illius à uero iustitiæ itinere deerrantes, rectè ire præcipiebant. Viè igitur Dei sunt illius mandata, per quæ iter est ad beatitudinem. Si uis (inquit dominus Iesus) ad uitam ingredi, serua mandata. Caterùm, uoluntates suas, Hebræi habent, consilia sua, seu studia & opera, ut uertit Felix. quibus sanè, quàm amantissimus semper nostrî fuerit æternus pater, latè omnibus patet. Quocirca infertur:

Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors.

Vide quàm suauitè cōcentu misericordiæ uocem replicat. Sic Felix: Pius & plenus gratia dominus, lentus ira, & magnus misericordia. Hanc Hebræorum literam eò libentius adduxi, quò minori discrucientur scrupulo in interpretanda misericordiæ dictione, ter in hoc uersu posita, rudiores. Magna profectò hinc nobis fidei uis additur, cum persuasum habemus Deum, qui res nostras omnes, actiones cogitationesq; discussurus est, pium esse, lentumq; ad ultionem, atq; impense clementem. Neq; id aliter posse contingere certi sumus, si tamen illud quoq; non nescimus, quòd pater est, non hostis & tyrannus. Idcirco

Non in perpetuum irascetur, neq; in æternum comminabitur.

Si pater est, & is quidem filiorum amantissimus, quomodo sempiterna illius erit in liberorū noxas indignatio, atq; ad ultionem cōmotio? Legis quippe tempore, cum cuncta, etiã in ipso religionis cultu, terrificæ essent & formidolosa, neque formidinis appareret finis, uidebatur & Dei ira finem habitura nullum. Uisus est tum quidem Deus implacabilis. Verùm suo aduentate filio, bona omnia, clementiam maximè & lenitatem, cum illo esse uoluit. Et sanè cum filium suum tradidit, quomodo cum illo quoq; gratiarum omnium cumulum nō tradidisset? Æternæ itaq; illius non fuerunt minæ, odijq; signa in filios: quoniam, ut inquit Moses, Deus est misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, uerax insuper & custodiens misericordiam in millia: quippe qui iniquitatem aufert, & scelera & peccata. Ideo

Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Actum de nobis prorsus esse non ambigerè, si Dei ultio ac pœna nostra æquaret scelera: si par pari in inferendis plagis referret: si secundum quod meriti sumus, de nobis pœnas sumeret. Verùm quia misericordissimus est, si præmia danda sunt, ea omne exuperant meritum: si uero multandus est quispiam, dici non potest, quantum peccatum attenuet, quantumq; inuitus, penèq; tractus puniat. Non rependit igit in infligendis pœnis, ut nostræ exigūt iniquitates ac delicta, sed minori illa, quàm iustitia (ut sic dicam) requirit, compensat precio, tegitq; quantum potest, si quid peccauimus. Quod rarò agunt animarum antistites & pastores, quibus interdum uolupte est, si quem infamari, palamq; traduci audirunt, quid si id illi agunt, nihil foediùs audiri potest. Neq; sanè istuc insolitum est Deo, quòd non secundum iniquitates nostras rependit nobis:

Quoniam secundum altitudinem cœli & terræ corroborauit misericordiam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras.

Nulla quidem maior in rebus conditis inuenitur dimensio atq; interuallum, quàm illud est, quo cœlum à terra latè disidet & separatur: uel illo, quod sol ab oriente exiens, properansq; ad occidentem, conficit. Id tamen superat Dei bonitas, quæ nostræ collata miseræ & pusillitati, altior à nobis fit, abestq; longiusq; à terra cœlum, aut ab occiduis partibus orientales. Imò (prò quanta illius est bonitas) nostra adeò à nobis exactè expunxit scelera, longèq; fugauit delicta, ut nō maiori intercida cœli spacio atq; interstitio oriens atq; occidens. Magna est cœlorum à terris altitudo: sed longè maior est illius misericordia, præ nobis, qui peccauimus. Quid uerendum, ò qui pusilli estis animo? nōne in immensum maior

illius est clemētia, quàm nostra sit miseria, atq; in peccatis procliuitas? Siquidem

Quomodo miseretur pater filiorum, miserus est dominus timentibus se.

Quis hinc amore nō colliquefcit? Vidisti ne unquā patrem (modò pater sit) filij afflicti non misereri? non illius culpas ferre? remittereq; & ne resciscant ceteri, obtegere? Eo itaq; modo se Dei erga nos habet misericordia, qua pius se habet pater in ægrotantes filios, aut delinquentes. Cuius quidem rei imaginē pulcherrimo adumbrauit exemplo filij illius aforti pater, qui reuertentē ad cor adulescentem non solum amplexatus est, uerum etiam maximis prosequutus est donis. Verùm illud animo expendendum, non cunctis id filijs contingere, sed his tantummodo, qui Deum ut patrem metuunt & uenerantur. Ideo à spiritu dictum est, miserus est dominus timentibus se. Hi enim tametsi sæpe (quæ est mortalitatis huiusce infelicis natura) labuntur, in turpissimosq; nōnunquā incidunt errores, at tamen boni radices, ob Dei semen insitum, haudquaquā abijciunt. Signum nimirum deploratæ nondum animæ, si peccans à genuino quodam morfu, qui cor continuis tanquā stimulis pungere consuefcit monitis, non abhorret, atq; ut sic loquar, cum Dei metu, & sui horrore atq; odio, peccat, peccatq; dispudet. Hos igitur miseratus dominus sua dignatur misericordia:

Quoniam cognouit fragmentum nostrum, recordatus est quoniam puluis sumus.

Obserua paternū hinc animū in filios. Quoniam, inquit, illum, qua nos effinxit massa, terrena nimirum, misera, caduca, fragili, non præterit, recordatus est quòd puluis sumus, quòd ex limo creti, quòd debiles, quòd infirmi: proinde magna nos lenitate tolerat, fertq; humeris. Quid ni ferat? Nam

Homo sicut fœnum.

Elogium id quidem dignum, quod in ædium frontispicio superborū literis imprimatur æneis. Demessa certè in pratris herba, mirū quàm citò naturalem amittat gratiam & uirorem, dictoq; citius in aridissimam collabatur formam. Sic uita est hominis, qui uix in lucem æditus, ad mortē rapidissimo fertur cursu. Ad hæc

Dies eius tanquam flos agri sic efflorescit.

Homuncio miserabilis, inquit Campensis, fœno in uita sua similis est, & non aliter quàm flosculus aliquis ad tempus floreat. Nihil ferè in campis tam iucundum aspectu uidetur, quàm pratum uarijs conuestitum floribus. Ridere uidentur omnia, ad blandiriq; suo domino. Verùm ea breuis est felicitas: etenim quāminimo percussa solis æstu atq; ardore, perlanguescit illicò, totumq; illum pristinum exiit honorem & gratiam. Huic igitur tam labili & caducæ rei equiparatur ætas hominis ac uita. In uentos penè antea efflatur, quàm apparere incipiat.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum.

Ex hebræo, Et nō cognoscat eum amplius locus eius, uertunt. Spiritus quoq; in hoc loco, uentus illis est. & est sensus: Si austeriori uento attackus fuerit flos, marcescet statim, à suoq; euulsus culmo adeò in nihilū relabetur, ut ubi egerit, floeritq; ne indicium quidem erit ullum: perinde atq; nunquam uixerit, è suo excidetur loco. Putas ne maioris esse diuturnitatis uitam hominis? Ex humanis quidem decedentem uana quædam subsequi solet inanitas, cui obliuio comes est. quòd si tamen memoriæ magis umbra, quàm reuera memoria interlucet, ea breuis est ac citò desitura. Non subsistet, inquit, non diu erit, non cognoscat amplius locum suum, nempe indignū, de quo memoria ulla esse debeat. Caterùm terrenus ne locus à cadauere cognosci poterit? Id propriū est animæ, quæ & ipsa si ad æternā propter scelera coniecta est noctem, humanarū prorsus rerū obliuiscitur, nihilq; amplius recordatur præter suam miseriam, quæ cum immortalis sit, immortalis est & ipsa memoria, idcirco perpetuò misera est & ærumnosa.

Misericordia autem domini ab æterno, & usq; in æternum super timentes eum.

Vniuersalis quidem radius est Dei clementia, omnes afflat, omnes ad lumen prouocat, trahitq;. Verùm nō omnium una est uoluntas & arbitrium. Volentibus enim suā impartitur lucem Deus, reuertentes uero abijcit, obfuscatq; magis quàm

C illustrat. Inde est quod nonnulli, etiam ex his qui sapientes uulgo censentur ac sancti, adeo interdum turpiter suis in moderandis rebus hallucinantur, ut nihil omnino tum mentis, tum rationis illos habere iudices, obice quidem durissimo, aut superbiam, aut immoderatam persuasionis, molli, puroque spiritus lumini iniectione, quid recte, quid quod æquitatem referat decerni potest. Perstrepunt magis, qui tales sunt, quam leges condunt. Proinde miseri semper sunt, præterquam quod tandem notiludibrio uulgo habentur ac fabulæ. Vult igitur Deus omnes sursum ad lumen inuitari, cogi ne utiquam: sed qui pacato sunt animo ac miti, ut plane sunt Dei timore affecti, facile uocanti assentiunt: qui uero turbido & duro, quæcunq; insurrat Deus asperrantur, obmurmurantque ductori. Ergo ab æternis seculis nullum habuit ortum Dei clementia, quippe quæ semper in illo, qui æternus est, inerat, duratque perpetuo. Si quidem quicquid felicitum in coelis animorum inuenitur, inuenieturque in posterum, à Dei misericordia profectum est: alioqui in coelis, neque angelis, neque hominibus locus esset ullus. At uero tandem quales hi sint, qui uerè metuant Deum, subsequens ostendit uersus.

Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

Iustitia hæc Dei, ut alias annotauimus, perfectissima illius est natura & bonitas, qua condita omnia in lucem sunt ædita, seruanturque, aluntur, atque suo in statu ac natura confirmantur. Quæ quidem Dei benignitas cum omnibus præsto sit rebus, particulari tamen modo in priorum animos influit, deriuaturque tanquam limpidissimus fons aut amnis. Ex quo fit, uisque ea spiritus exoritur, qua fulti uiri Dei, quæcunq; ipse mandauit ultrò amplectuntur, pro uiribusque obseruant: tantum abest ut ullus unquam prætereat dies, aut diei momentum, quo non meminere, ut illa re præstent, mandatorum Dei. Alioqui diuinarum præceptionum quempiam memorem esse, uirtutemque illarum non ignorare, atque alios interdum uel disertissime docere, nec unquam quod iustum est exequi, ridiculum uidetur. Amplius igitur est Dei bonitas, duratque in his continuè, qui seruant bona fide testamentum eius, pactum nimirum initum etiam in ipso primo ortu cum illo. Nam cuiuslibet, cum nascitur, lex datur naturæ, atque ad Dei notionem quidam instinctus, actenax quædam appetitio: quam postea palam in baptismo cuiuslibet nostrum aperit, proficiturque, ac denuo fœdus illud penè deieratum innouat, ratumque habet. Hisce nihilominus sic se habentibus, tum hoc tum illud scinditur, contemniturque à multis. Nulla iam est illorum quæ promissimus memoria, fides nulla, Abieciimus legem naturæ, scriptam fœdauimus, innouatam per Christum fregimus, dissipauimus, reieciimus. Proinde quid nobis, oro, subsidij præstare unquam poterit æterna Dei iustitia ac misericordia, si nos perpetuo miseri esse decreuerimus? Heu quantum me meæ pudet, pigetque oscitantia atque obliuionis. Discrucior animo cum in mentem uenit, quod propterea memores sunt mandatorum Dei electi, ut faciant ea, non ut negligent, non ut auro gemmisque perornata ad studiorum pompam exponant, non ut in scrinijs otiosa seruent. Et tamen ab ipso legis conditore dici audio, neminem uitam posse adipisci æternam, nisi qui Dei mandata seruauerit. Illud saltem me pungere deberet, quod

Dominus in caelo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur.

Non terrenum est solium Dei in terris, hoc est, fallax & corruptum, ut ferè sunt solia mundi omnia, quibus ius est uenale & æquitas: sed in coelis, ubi omnis abest corruptela, suam firmavit sedem altissimus, cuiusque regna omnia subdita sunt, pareteque illi dicto, quicquid uspiam conditum est. Quocirca, o uos quæque coelestes spiritus, o æternæ mentes, talem adorete dominum, illiusque obtemperate uoluntati. Eia

Benedicite dominum omnes angeli eius potentes uirtute, facientes uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius.

Est mos his qui aliquid ardentius amant, illud ipsum cupere amari, laudarique

atque ab omnibus, quod ipsi amant. Id quidem passim in toto psalmorum uolumine Vati contingere cernimus, qui Deum super omnia diligens, omni ferè uerbo in illius sese effundit laudes, precaturque cæteros, ut idem gnauiter peragant. Vocat hæc angelos, potentes uirtute, tanquam illos, quorum ministerio diuina uirtutis prouidentia ad res difficiles atque arduas peragendas, ut in ueteri lege uidere est. Facientes uerbum adiicit propterea, quod beatissimi illi spiritus Deo illico obediunt, nihil cunctantes aut deprecates: ut ignaui solent administri, qui, quæcunq; iusseris, obmurmurant & contradicunt. Nihil enim suauius illi habent animi, quam incunctanter parere. Quare additum est, ad audiendam uocem sermonum eius: id est, ut illius statim pareant iussionibus. Non iniuria Paulus hos uocat spiritus flammam ignis: idem David, idem & cæteri coelestium rerum interpretes, ob celeritatem, atque ad diuina peragenda iussa ardorem. Norma certè hæc est perfectæ in Christo obedientia, atque illius populi: de quo sic pater: In auditu auris obediuit mihi. Monet suos monachos diuus Benedictus, ut expeditis manibus, cum quid iustum est, imperfectumque, quod inchoauerant, relinquentes opus, uicino obedientia pede iubentis uocem factis impleant: uult enim iuuenes sic promptos esse ad obedientiam, ut uno simul momento, et iussio & opus suam habeant perfectionem. Nouerat enim uir sanctus, illud unum esse remedium ad frenandam in iunioribus maximè petulantiam animi, atque arrogantiam. Addit etiam, quod si impossibilia factu quoque iniunguntur, agant tamen, ac Dei freti subsidio illa aggrediantur. Illud tamen in negotio spiritus cauendum, ne quid temerarium à superioribus, aut parum sibi constans, aut ambitiosum præcipiatur. Quæcunq; igitur siue in coelis siue in terris condita sunt, laudate Deum, illique obedite. Ad hæc

Benedicite domino omnes uirtutes eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem eius.

Virtutes eius, Hebræis est, exercitus eius, ut sit sensus: quotquot sub illo meritis, quicque illius consecrati estis religioni, quæcunque fieri uult ipse, perficite, illumque, non uos, aut uestros adulatorie principes, laudate. Cælum, terra, & ipsæ quoque inferorum sedes, antraque diuinam testantia iustitiam & seueritatem, illi gratias agite. Quid tandem?

Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius.

Omnia, inquit, quæ aut creando, aut redimendo, aut seruando, sapientissimo formauit reformauitque consilio & prouidentia, siue in coelis, siue in terris, in loco nimirum dominationis eius, estis, dominum tam pulchri opificij effectorem extolite, ab illiusque laudibus non cessate. At tu uero in primis admirabili sue bonitatis munere ditata, penèque gratijs obruta,

Benedic anima mea domino.

Qui pater tuus est ac consolator. Cui laus sit atque imperium in secula seculorum. Amen.

PSALMVS CIIII.

Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es uehementer: confessio nem & decorem induisti.

Idem penè huius psalmi est argumentum, quod superioris: nempe Dei bonitatem & prouidentiam in rebus conditis cerni posse: idcirco ab omnibus coli debere. O si spiritus Dei suauitatem pernoscerent homines, quam ex animo cordis duritiem perhorrescerent. Insano interdum cum uideo totum ferè orbem in id consensisse, ut relicto Deo, cuius cognitio ex his quæ facta sunt hauriri potest & comprehendí, in imis potius comarcescat, uiuatque a deo attonitus, ut propemodum nullam prouidentiam in coelis esse opinetur. Quod si falsus sum, unde, oro, tanta uitiorum errorumque illuuiis? unde amor mundi? Terrenarum quippe rerum uisco præpediti homines, atque nonnunquam hi, qui sanctimonie formam præ se ferre deberent, nihil altum contemplari queunt: quocirca peruerso omnia ordine fieri conspiciamus. Nullus in terris iam probitatis locus est, nullus

C iustitiæ, nullus religioni: omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi, non quæ proximi, non quæ suæ salutis. O uanas hominū curas. Animus ne cœlestis beatitudinis capax ac particeps, eo se habet modo in terris, ut nihil, quàm sit in pecude, excellentius in se esse ostendat: Verum ut cæteri sua in causa cōnieant, aut cæci sint, hinc meum audire Iesum mihi libeat, qui meam non ignorans naturam (melius dicerem naturæ corruptelam) quod mihi quotidie dicendū est, de se ipse dicit: Benedic anima mea domino. De benedictionis uoce non rarò in superioribus diximus: hinc enim pro prædicare puto positum. & est sensus: Prædica, seu lauda anima mea dominum, illi quæ, si quid boni in te est, adscribe. Si quid dein de decoris, aut quod diuinam in hoc mundo referat sapientiã, deprehendis, fer illic acceptū: siquidem pulcherrimæ huiusce machinæ mundanæ ipse effector est, ac conseruator. Dic igitur, ô anima mea, ac quãto potes maximo atque ardenti clama affectu: Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confessionem & decorem induisti. Hucusque Hebræis primus est uersus. En quæ de Deo anima rebus cœlestibus assueta, cantare debeat: Domine, inquit, imò Deus, qui cum uniuersalis sis omnium, meus tamen ob gratiam, quam in me esse cognosco, factus es, quàm sublimi euectus es magnificentia: nam gloriosus cum sis ab æterno in cœlis, nulloque humano in moderandis rebus egeas præsidio, sed in te manens perpetuò felix sis ac beatus, gloriã nihilominus eandem, decoremque & laudem ex his quoque quæ condita sunt, ostendi uoluisti. Quare ipsa tuæ gloriæ pulchritudine ac maiestate tanquã chlamyde uestitus, undique conspicuus appares. Quam quidem rem, quò explicatior fiat, sic singulatim digeram. In primis enim

Amictus es lumine sicut uestimento, extendens cœlum sicut pellem.

Sicut cortinam, uertunt ex hebræo: seu tentorium, ut Paraphrastes. Mira hæc res est: ut enim Vates Dei maiestatem, qua nihil stupore dignius, ob oculos poneret, facit eum lumine, nempe rerum cœlestium ornamento amictum, cœlumque ipsum, intra quam sedeat, expansam ueluti cortinam, substratum. Sunt qui uerba hæc ad ductiles scripturæ sensus referant, qui ut pelles solent, extendi queunt: quod ut pie approbo, ita ineptè exposita in scripturis non facile admitto, quanquam scio cortinam instar aureæ diuinam esse legem, in qua Christus, uti sol splendidus & admirabilis, suum posuit domicilium: quamque ad piorum refrigerium & consolationem expandi sua in Ecclesia uoluit, tendique funibus ex serico hyacinthinis, coccoque & bysso. Cuius rei imaginem tunc prelusisse uisa est cruenta illa corporis lesu in cruce extensio, certa nimirum bene institutarum mentium refocillatio ac solamen. Sed hi uideant quorum interest, ne ineptè, dum sacram legem pro expansa pelle esse sibi fomniant, Christi corpus dilanient, proque Dei filio, Chimæram, aut aliud effingant monstrum. Os, inquit, eius non cōminuetis. Tu enim es, non nostra temeritas, ô Deus, qui extendis cœlum sicut ornatissimum tentorium, &

Qui tegis aquis superiora eius, qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas uentorum.

Vides hic supremas regiones cœlorum aquis tegi, & tanquã tabulato cooperiri. Verbum enim quod noster uertit interpres, tegis, uult Felix ex hebræo signare, contignationibus præmunire. Vnde ex eodem fonte sic reddit quidam: Contignas in aquis cœnacula tua. Vult porro aquas pro nubibus, poni, cum nihil aliud sint nubes, quàm crassities exhalationum conuoluta, quæ imbrium gignendorum uim habeat: quo circa & nubes pro aquis interdum in ueteri maxime testamento legi. Qui ponis nubes ascensum tuum, id ferè uult, atque, qui ueteris nubibus pro uehiculo. Vnde sic ex hebræo uerti poterat: Nubes in currum tuum aptas, alisque uentorum aurigaris. Volas, ait Paraphrastes, uelocius quàm si alas haberes ex uento, nempe incredibili uelocitate & cursu. Huiusce quidè rei facies tum cerni datur, cum cœlum atris obuolutum nubibus, raptimque a uentis agitatū, scissumque fulgetris ac tonitruis, ad terras ferri uidetur. Nullum tam durum est cor & ferreum, quod diuinam tunc ostendi potentiam non fateatur, exclametque illam Dei manum esse, quæ horrendas illas cœlorum cōmōtiones cieat, Tu es igitur qui ambulat, circumque

cumque ueheris perinde ac si uentorum pennis indutus esses. Tu, inquam, es

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.

Hic uentos intelligas, qui nunc huc nunc illuc, ut uertit Campensis, iussu Dei perflant, conuoluuntque quæcunque naeti fuerint obuia. Volunt item ignem urentem ignita esse fulmina, quorum ministerio diuina utitur prouidentia ad terrorem orbi incutiendū. Solet enim Deus istiusmodi uentorum impetum, tanquam nuncios, atque iræ suæ legatos, in impios, ut olim in Sodomitas atque Aegyptios actum fuit, immittere. Diuus Paulus hunc locum de spiritibus angelicis interpretatur. Hebræis scribens: Quos quidem spiritus, suos uoluit esse angelos, hoc est, nuncios, Deus, suaque ad peragenda iussa delegauit. Quomodo uerò urens ignis sint, aliàs diximus. Quocumque enim destinant, siue hi boni sint & felices, siue miseri & mali, secum ferunt ignem, hi quidè diuini amoris, illi libidinum & pœnarum. Proinde ignem quandam in angelis uim esse arbitror, quam sedulo ex diuina hauriunt contemplatione, concipiuntque in sese, ut hi quoque in terris afficiuntur, qui ex assiduis cum Deo colloquijs & amicitia, quæ ex usu oriri solet contemplationis, è limo ac terra in igneam fermè transierunt naturam: illam dico, quæ ab amore profecta, diuina potius quàm humana appellari potest. Verum alio flammæ genere exusti, ad illum cæcutimus ignem, qui ministros suos facit ignem urentem.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi.

Sunt qui ex hebræo uerba ea omnia, fundasti, facis, ponis, induisti, tegis, per tertiam personam legunt: sed sensui non officit. At quomodo, quoue artificio aut miraculo terra fundata sit, in psalmo alio exposuimus, subiunximusque, philosophis illis potius, qui Dei spiritu afflati, ut fuit Iob, locuti sunt, adhibendam esse fidem, etiã in his infimis rerum diffinitionibus, quàm inflatis illis in Lycæo aut portibus deambulantibus, qui uel potius, & audacia ingenij, quàm spiritus sancti ductu & calore, uarias in orbem adduxerunt hereses: quibus innixi, nullaque certa in finem persuasione, quicquid de rerum origine, motuque & uita, opinati sunt, mandarunt literis. Super se itaque, seu, super nihilum, ut ait ille, fundata est tellus: quod sanè tanquam rem absurdam audire horret philosophus. Verum illud miraculo dandum, quod tam immensa terræ moles nullo extero fulta subsidio aut fundamento, perstat immota, nec inclinatur in seculum seculi, hoc est, non mouebitur loco ullo unquam tempore. non id tamen profus incredibile: namque pro fundamento terræ, Dei est uoluntas, ut magnus asserit Basilus. Insuper

Abyssus sicut uestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ.

Eius, ad terram refertur. Sic Felix: Abyssus ueluti uestimento operuit eam, nempe terram, quam hinc Vates totam initio obtectam aquis fuisse affirmat. De congerie quidem illa confusa, molèque indigesta, quam dixerunt Chaos, mentionem hinc fieri duco, qua tanquam ueste res omnes in lucem edendæ aperte fuerant. Vnde additum est, montes quoque aquis coopertos fuisse. nisi forsitan de diluuiio Noë, quod terram totam inunda uerit, malis intelligi. Vt uis, hæc omnia diuinam atque adeo æternam testantur potentiam, quæ si iusserit, ut inquit Paraphrastes, supra montes stabunt aquæ, decrescuntque. Vnde infertur:

Ab increpatione tua fugient, à uoce tonitru tui formidabunt.

Ex hebræo, præcipitatae sunt, seu festinabunt, nonnulli transferunt. Vocatque Vates iusionem illam Dei, qua dictum fuit, Congregentur aquæ uniuersæ in locum unum, & appareat arida, increpationem, uocemque tonitru, qua congeries illa aquarum coacta, trepidè, ut solent res animatae, festinanterque in unum coiuu locum. Ex quarum quidem abitu, ecce subito

Ascendant montes, & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.

Aquis enim decrescuntibus, in uastoque collectis Oceano, tum uisi sunt montes quodammodo ascendere, uallesque subsidere, atque aptam suæ naturæ delegisse sedem. Non campi legunt Hebræi, sed ualles, iam illud mirum, quomodo inter aquas posita non obruitur terra, tametsi continua exagitetur undarum fæ-

C uitia atque ira. Ea tua est uirtus, ô altissime, qui illis

Terminum posuisti quem non transgredientur, neq; conuertentur operire terram.

Non reuertentur, inquit, amplius, quò terram inundent atq; operiãt, ut prius quandoquidẽ frænũ illis iniecasti, præscripsistiq; limites, quos ultra progredi nequirent. Hucusq; inquit spiritus, tuus erit cursus atq; conatus, ô Oceane. Occultissimũ id est mysteriũ, quòd tam diligenter hĩc de aquis habet sermo. Ex aquis enim emersa est uita, atq; mortaliũ exorta est salus, postq; è lacero Christi latere dulcissimus tum aquarũ, tum cruoris effluxit riuus, quo ablutæ animæ sunt ac depuratae. Sed de his satis. Ad te redeo, ô rerum omnium effector, molitorq;

Qui emittis fontes in conuallibus, per medium montium pertransibunt aqua.

Inter miranda, addo & amœna Dei opera, quæ in terris conspiciuntur, illud suauissimũ semper obuium est, quòd ex fontium, amniumq; usu & oblectamento promanat. Quid prospectui amœnius, quàm è sublimi montium fastigio uidere fontem tam celeri ad ima ferri cursu, per camposq; diffundi, ac tandem in amnem desinere, ut penè in illud conniti uideãt, quomodo usui quamprimũ humano cõmodus sit? Atq; has quidem in primis aquarũ fluxiones inter mōtes interdum inaccessos uidere licet. Quis tantæ unquã cõmoditatis autor esse potuisset nisi Deus: nisi cœlestis parentis autoritas ac potentia? Tu igit is solus es, ô Deus, qui è montib. fontes in ualles, locaq; humilia demittis deriuasq;, & ut cõmodiorè nanciscantẽ transitũ, per montes illis ingentes profundosq; dedisti aditus. Vnde

Potabunt omnes bestiae agri, expectabunt onagri in siti sua.

Extinguent onagri sitim suam, uertit Felix. Vide uniuersale aquarum beneficium, quæ locis etiam inuis, atq; animantibus ab humano consortio abhorrentibus, abundè suppetunt: ut ferè sunt onagri, qui naturaliter solitudinis appetentissimi cum sint, arentes incolunt regiones & solitarias. Et id quidem diuinam auget bonitatem, quæ ne uel in horridis quidem atq; inhospitis solitudinum locis deesse potest, quin aquas feris quoq; indomitis late largèq; suppeditet. At sit onagrum (agrestis is est asinus) propter locorũ ariditatẽ, perennè sitire: eam obrẽm illorũ sitim pro ardentĩ ponĩ desiderio. Ita de illo Hieremias scribit: Onager affretus in solitudine in desiderio animæ suæ attraxit uentum amoris sui. Job rursus de syluestro illius more loquens, ait: Contemnit multitudinem ciuitatis. Puto hanc feram animi diuini amoris percupidi præ se ferre imaginem, cui nihil in terris iucundum esse potest, præterquàm in ocio ac quiete cum Deo colloqui: quòd inter turbas ac strepitus haudquaquã fieri posse hi norunt, qui inuiti mundũ hunc tumultuosum habitant: proinde nihil tam sibi officere experiuntur, q̃ in frequentia hac maximè tempestate uiuere, in qua illa plerunq; audiuntur, quæ Deum à corde eximunt, mortemq; uel cum non aduertis, inferunt. Expectabunt igitur onagri in siti sua. Quid expectabunt? Dei certè subsidium, quòd sanè omnibus, ubicunq; degunt, non potest non prestò esse creaturis.

Super ea volucres caeli habitabunt, de medio petrarum dabunt uoces.

Super ea, nonnulli uertunt, iuxta illos, nempe onagros, quanquam, ea, quoq; legi potest, & refertur ad flumina: de quibus sic Vates secundum quorundã uersionem: Qui emittis fontes in flumina. Verũ, illos, ad fontes refero. ut sit sensus: Super amœnas fontium ripas, teneris in ramusculis, aut dura in silice, suos figentes nidus cœli aues, è medio frondiũ, aut è saxis cõcauis suauissimè cantitabũt. Nullus tamẽ, quòd sciam, ex hebræo transfert, de medio petrarũ, sed, de medio frondium, aut, è frondib. Cernis ne? (ò cor stupidũ) cernis ne, inquã, quomodo pulcherrimã uniuersi structurã tam uarijs perornauit rerũ etiã minutarũ cõmodis, ut planè nulla adeò obstrusa illius sit pars & incognita, in qua admirabilis non eluceat Dei sapientia, atq; in mortales charitas?

Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra.

De superioribus suis, uerti poterat, ex nubibus, uel æthere suo: & erit sensus clarior. Etsi enim è largo imbre & pluuia, totam irrigari terrã uidemus, & foecundari:

dari: hĩc tamen montiũ nominatim meminit, propterea quòd montes natura infertiles sunt & steriles, ut ex rei difficultate maiorem in Deo esse potentia agnoscamus: nanq; excellentioris uidetur esse uirtutis, saxa aut arentem glareã imbre edomare, quàm terrã pinguem & cultã. Montib. itaq; unã cum campis ad usum edomitis humanũ, uarij æduntur fructus, quorũ ope quicquid ferè animantiũ in terris degit enutritur. Vnde non absq; ratione dictum est, De fructu operũ tuorũ satiabitur terra: id est, ut interpretatur Paraphrastes: Ex abundantia frugum, quæ opera tua prouenient, saturabuntur quæcunq; degunt in terra.

Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, ut educas panem de terra.

Iam cõmoda, quæ propter pluuia proueniũt in campis, ut ferè sunt, herba, gramen, fruges, uinum, oleum, & id genus alia, narrare incipit: & primũ de his quibus aluntur pecudes: id fœnũ est, quæ propria est iumentorũ pabulatio, cum adhuc in pratis conuiescit: excisum uerò, ad stabulamentũ attinet. Quæ deinde sit herba, quæ humano cõueniat usui, puto illam esse quam in sudore uultus parandam esse condixit Deus. Vnde sic reddit Paraphrastes: Prouenire facit sua sponte fœnum in usum brutorũ animantium, & ad culturam hominis reliquam segetem. Quare actutũ adijcit, ut educas panem de terra: huc enim tendit labor omnis agrorum, ne desit panis. Felix tamen interiecta cõma post herbam, seruituti hominũ interpretatur, ad culturam hominis: ut sit sensus, Deum ad uictum animantium suppeditare fœnum & herbam, cultura hominum.

Et uinũ quod latificet cor hominis, ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

Simpliciter, quæ hĩc de uino dicuntur, intelligenda esse censeo. Siquidẽ modeste hãustũ, cor mirum in modũ recreat: immoderatè uerò, obnubilat & obtundit. Ceterũ quòd faciẽ ex oleo splendidã fieri dicit, ad priscũ ungenti morẽ attinet. Creber enim ac celebris in conuiujs maximè is usus fuit, nec uituperandus quidem: alioqui Christus nunq; Phariseo illi obmurmurãti, quòd sibi caput non unxisset, exprobrasset. At uide Dei beneficentia: non contentus enim necessaria uitæ humanæ præstitisse, addidit & illa quæ delicijs magis q̃ necessitati conuenire uidentur: ut sunt ferè odoramenta, atq; preciosorũ unguentorũ, suffituumq; usus. In his quidem, ut in cæteris, habendæ sunt gratiæ Deo, non noster quarendus luxus & libido, ut nunc fit. Eò quippe iam nostra processit mollities, ut scortis potius ac lenonibus is usui sit mos, quàm pudicis matronis, atq; illis quidem uiris, qui nullum alium tam gratum cognoscunt in terris odorem atque unctiõnem, quàm illam quæ ab arbore uirtutum copiose defluit, atq; in animas deriuatur. Nihil enim tam sanctum unquam institutũ fuit à patribus, quin statim à filijs deprauatum fuerit & corruptum: ut is est usus odoramentorum, uiniq;, & earum rerum omniũ, quæ recreandæ naturæ humanæ causa inuentæ sunt. Inculcat iterum de panis commodo in calce uersus. Penè sibi uisum fuerat de tam utili re pauca dixisse: ideo simulacrus dedit laudes uino, atque pigmentis, statim addidit, cor hominis, utpote fons uirium, ac receptaculum, panis esu consolidari. Nullum profectò cibi genus est, quo uires hominis fortius reficiantur, quàm pane, orbĩ ferè toti communi & necessario. Vis porro illa panis in alendis canibus incredibilis, quàm laude digna sit, illud est indicium, quòd ædes illæ quamlibet regiæ, ac domini propè infiniti, in quibus abusus iste est turpissimus, nullo reguntur uitæ modo, qui laudandus sit: nanque inter canes enutriti, caninos de more induunt affectus homines. Sed ad institutum. De alio hĩc pane dici, quàm sit iste corporeus, nonnulli existimant: & piẽ quidem, nam illo corpora, hoc uerò animæ refocillantur: uterque tamen Dei donum est immensum. Sed de his alijs: nos, ut diximus, ad institutum reuertamur. Ad omnia ferè singillatim enarranda commoda pluuia pergat Vates, atq; ait, quòd ex superna aquarum irrigatione

Saturabuntur ligna campi, & cedri libani quas plantauit, illic passerẽs nidificabunt, erodij domus dux est eorum.

C Ligna campi, uertunt nonnulli, ligna domini, hoc est, ligna excelsa. quæ enim Dei sunt, sublimia sunt, atq; ingentia: ut cedros esse aiunt, quæ in Libano monte uastæ admodum proceritatis conspiciuntur. Vnde additum est, quas plantauit hoc est, ut interpretatur Campensis, tam altè crescunt, ut ipse uideri possit plantasse illas. Parum quidem tam altæ moli arborum conferre posset hominum opera, nisi Deus occultissimum naturæ alimentum subministraret, eueheretq; ad illam, quam cernimus, altitudinem. Pulcherrimæ eæ quidem sunt aspectu, & delictabiles: cui tamen iucunditati nō parum addunt decoris auium cantus, quæ in illis nidificant. Proinde dicitur, illic passerres, seu melius, ut pleriq; ex hebræo uertunt, uolucres nidificabūt. Cæterum ultima pars uersus subobscura uidetur, quæ tamen ex hebræo dilucidior est. Sic illi: Ciconiæ domus abietes. Solet enim id genus uolucrum in editioribus locis nidum struere, ut sunt abietes, ornī, cupressus, cedri, fagiq; immensæ proceritatis arbores. Verum quid sibi uelit, dux est eorum, uix auguror, uel eō maximè, quod nullus ex hebræo, quod sciam, legit dux, sed abies, ut dixi. Ciconiæ, inquit, domicilium abies præbeat. Quod autem pro erodio seu ardea, ciconiam uertunt, nō multum interest quam uocem approbes, modo id nō ignores, utranq; auem edita, ubi nidificet, loca deligere. quanquam haud scio an rupes magis & saxa eligat quam arbores ardea, genus nimirum accipitris, uelocissimi uolatus, ac prædæ infestissimi. Putant quidem auem illam esse, quam uulgò falconem appellant. Ostupendam certè Dei prouidentiam, Vide quid sequitur:

Montes excelsi ceruis, petra refugium erinaceis.

D Tam sollicitam de his quoq; rerum minutis curam habet Deus, ut uel ipsis beluis ac feris parauerit, quò, si quid aduersi senserint, confugiant. Cuiusmodi sunt cerui, damæ, capræq; syluestres, quæ cum timidæ natura sint, excelsioribus gaudent locis: erinacei uerò & cuniculi, rupibus & cauernis. Montes igitur excelsi refugium sunt ceruis: petra autem erinaceis, uiperis, atq; alijs huius generis animalibus. Non hinc silebo, refugium erinaceis, hoc est, spinosis mentibus, Christum, qui petra dicitur, suppeditare. Felix qui in corde Christi, ubi amor habitat, suum habet nidum: felix erinaceus, felix cuniculus, qui in rupe hac tuta inaccessa hostibus, suos alit foetus, qui sunt casti animæ conceptus & affectiones. Is itaque tam potens dominus, inter admirandas suæ sapientiæ operationes,

Fecit lunam in tempore, sol cognouit occasum suum.

Mos erat Hebræis, secundum lunæ cursum cuncta distinguere ac numerare: idcirco lunam in tempore, seu propter tempora, ut uertit Felix, factam esse asserit. Fecit, inquit Campensis, lunam certis modis & temporibus mutabilem. Sol uerò suū nouit repetere occasum tali absq; mutatione, Luna porro, ut uidemus, continuis circumfertur motibus, atq; alternis agitur gyris, ut nunc eam plene orbem intuearis, nunc uacua omnino, atq; inanem. Sol uerò uniformiter ab ortu ad occidentem properat: quippe qui eisdem semper ornatus radijs, eò, quò nobilissima illius impellit natura, quotidie fert, perstatq; sui semper similis & concors. Cæterum mirum qd etiam nunc nostris inseruiat actionibus lunæ motus. Si pharmacum dandū est, si eruendus è uena sanguis, si arbor incidenda, si colligendæ sunt uuæ & fruges, ad lunæ subitò recurrit deliquitū, oppositionē, coniunctionē, pallorem quoq; atq; obscuritatē. Hæc sanè omnia rectè fieri nō est qui ambigat: longa enim rerum experientia deprehenderunt mortales, seruandas omnino esse in istiusmodi rerū actionibus, imò etiā in colligendis conchis in littore, aut cancris, & ostreis, lunæ permotiones. Aiunt quidē ostreas, atq; id genus conchas, senescente luna inuberis esse, macras, tenues, exustas: crescete uerò, spōdylos habere perpingues. Verū lunæ cursum obseruare in his quæ ad animū attinent, stultissimum uidet: ut in cōficiendis quoq; itineribus, aut induendis uestibus, & similibus, que superstitiōne magis referunt, q̄ pietatē. In hisce quidē rebus, quæ ad religionē spectant, nulla nobis cum re animo humano inferiori, debet esse cōmunio aut necessitas.

Posuisti

Posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiae syluæ.

En aliud mundi ornamentum. Vt enim nox in multis usui sit hominibus, est quoq; cōmodo non mediocri feris, quæ metu hominū per diu in antris, densisq; nemoribus latitant. Talis, inquit, tua est prouidentia, ut positis, iussisq; à te tenebris, fiat statim nox: cuius beneficio syluarum bestia, quæ hominum causa latuerant, è latibulis exeant. Quin etiam

Catuli leonum rugientes ut rapiant, & querant à Deo escam sibi.

Clarius ex hebræo: Catuli leonum rugiunt ad prædā. Ea est leonis consuetudo, ut prædā nactus sæuè rugiat. Verum suo more etiam feræ uictum à Deo querere uidentur, & si ulla illis est cognitio, Deum suum esse altorem agnoscunt & uenerantur. Querere quidem escam à Deo eas crediderim, cum suo illo utentes naturæ ductu, affectibus inseruiūt sibi ingeneratis: quorum is unus est, quod

Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.

Perinde est ac si dicat: Iterum oriente sole sese turmatim recipiūt, quasi cogente natura, in antra, ut noctem rursus expectent. Instinctū illum quidem naturæ in feris, quò se per diem à luce subtrahunt, nō tantū illarū datum esse causa arbitror, quantū hominis, qui liberè in agris esse posset, uel inermis. Quocirca additū est,

Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usq; ad uesperam.

Uidetur terræ usum cōmunicasse cum feris homo, ut illæ quasi hominum timori consulentes interdū conuiescerent, nocte ad prædā exituræ: homo uerò nocte quieturus, diem in negocijs ac laboribus consumeret. Atqui hinc mihi comprehendisse uideor, tanquam gemmam auro insertam, secretū quoddam diuinum in uersu hoc uerè auro interluxisse. Namq; illud Seruatoris dici arbitror: Exiui à patre, & ueni in mundū. En quomodo exiuit homo ad operationē suam usq; ad uesperam, nempe synagogæ: nam simulac Christus patris opus, quæ est fides, exequutus est in terris, delijt synagoga: qua extincta, iterum, inquit, relinquo mundum, & uado ad patrem: ubi æterna nunc sedet in caligine, quam eandem esse cum luce illa existimo, quam Paulus inaccessibilem appellat: de qua, tanquā à uento tenui, illud insufurrari audio, Operamini opus Dei. Hæc itaq; ac altiora, puto, in hoc loco cum pergustasset sanctissima Vatis anima, exclamauit:

Quæ magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua.

Quam magna, inquit, quam honorifica, quam admiranda, subindeq; elegantissima uarietate distincta sunt opera tua domine. Summa illa effecta sunt sapientia & consilio: tuq; solus is es, in cuius conspectu nihil, quod casu fiat & fortuito, inuenitur, sed omnia propria tua sunt, tuq; in potestate perseverant. Tuæ tandem potentia ac dominio tota, quanta est, subiecta est tellus, illiusq; ornatus, & cōmodum. Quod sanè hæctenus, ut potui, stylo sum persecutus: nunc uerò quid commodi, quid ue indicij tuæ afferat potentia mare, explicabo. Et quidem

Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis.

Solet scriptura res conditas uniuersas trifariam partiri: in cœlum, terram, mare. Et quia Vates de Dei uirtute & potestate, quæ cum in cœlorum ornatu, tum in terræ cōmodo atq; utilitate resplendet, non nihil dixisset, easdem nō minus in mari, propter animantium uarietatem, sed in primis ob uastam cetorū molem, nauigandiq; peritiā, cerni posse scribit. Miratur itaq; Vates, quo rerum miraculo id fiat, quod hoc mare tam magnum sit ac latum, ut res ferè mundi uniuersas manibus ulnisq; amplecti uideat. Hebræi tamen nō manibus, sed spatijs, transferūt. Vtrumq; maris capacitati conuenit. Sic Paraphrastes: Hoc ingens mare cuius litora tanto à se mutuo distāt spatio, innumerabilem habet pisciū multitudinē. Penè quidē infinite sunt pisciū species in mari. Volunt enim nihil in terris gigni, quod idem in mari non sit, nedum animalia ac plantæ. Sunt, inquit, in mari reptilia & belluæ, quæ carent numero, siue mediocris hæc sint magnitudinis, siue inusitata.

Illic naues pertransibunt.

c Nonne id miraculo per simile, tam periculosum procellosumque aquarum elementū, lembo uix tribus compacto asseribus trañcit? Quis porro artem illam admirandam nautarum, ordinemue, atque ad numeros comotam turmam, funesque & anchoras in mare eiectas leuatasque, ingens nimirum pondus, enarrare sufficit? Maximū id quidem Dei potentie est argumentum: qui tamen ut maximarum rerum autor est, & conseruator, ita nostris interdum iratus delictis, mutat consiliū, resque illas quae usui datę sunt homini, in illius uertit exitium: ut nuper Christianorum classi contigit, quae in Cirtae obsidione posita, Algirium nunc uocant, tam ingenti disiecta est tempestate, ut centum onerariae desideratae sint naues, trimes quatuordecim, medio cris uero magnitudinis penē absque numero. Et id quidem in obsidione hostium Christi, Christiani passi sunt. O incomprehensibile Dei iudicium. Vnde haec strages o Caesar? Vis ne dicam unde? Ab auarissimo certe orbis dominio, crudelisque imperio, & superbo. Heu sortem nostram miserandā. Non est quidem tam bene institutus populus, atque hominum conuentus, cui non praesit rex aut princeps auarus, aut crudelis, aut superbus, aut his tribus simul colligatus funibus & catenis. Si Italiam peragro (ut facilis meae professionis hominibus mos est, quam uero laudabilis, dii nostri uideant) nihil quod sanum sit uideo, nihil non corruptum, non uenale, non cupiditatibus obnoxium, non saeuissimum. De alijs item orbis regionibus idem sperare audeo. Si haec Dei iniuria non sunt, quae aliae sunt: Verissimum igitur est, quod mare hoc magnum mundi tantis penē refertum est uitiorum monstris, ut stellas numero superent. Et cum sic se res habeant, dirae nimirum & intolerabiles, additus est etiam Ottomannus,

Draco iste quem formasti ad illudendum ei.

Ludens in eo, seu, ut ludat in eo, aut rideat in eo, mari scilicet, ex hebraeo uertunt: ut interim de serpente illo callidissimo, qui Euae illusit, fecitque uaser admodum imposturam, nihil dicam. Sunt pia meditationes, sed quae nihil hic interim. Alius est sensus, is nimirum, quod bellua ingens maris (cetum alij uocant, alij leuiathan, alij uero draconem) tantis sit roboris & sauitiae, ut merus illi sit lusus & iocus, per undas spaciari, perindeque reliquos insectari piscium globos, ac si illorum esset rex & princeps. Ipsi ceti, uertit Campensis, eas uires tribuisti, ut ridere audeat, & contemnere reliqua, quae degunt in mari omnia. Sic uerti poterat ex hebraeo: Leuiathan, quem formasti ut rideat in ipso, hoc est, in mari: quoniam aiunt illum, ut reddit Felix, caeterorum piscium dominum esse. Is daemone praese fert imaginem, cum crudelis sit & inexorabilis: de quo ita Iob loquitur: An extrahere poteris Leuiathan hamo? nunquid multiplicabit ad te preces? nunquid feriet tecum pactum? Ecce implacabilem daemone morem: ecce tyrannorum naturam, areque duriorum cum caeteris consuetudinē. Fit deterior demone homo superbus, qui ceti immanissimo belluarum comparatur, cui lusus sit minoris gregis homines suppeditare. An uero haec sibi uindicauerit partes, uindicetque in praesentia superbissimus Turca, norunt omnes, sed in primis Caesar, qui cum, iniqua ferē condicione, perpetuum est negocium. Nec minus quam arrogans sit, continuis experitur praesentis illius frater. Sed caeteris acerbis Veneti, quem sibi sempiternum fore maleuolum, ex his quae haecenus passus sunt, diuinare possunt: atque adeo id maxime, quod ipsi inter se non syncere res tractant publicas, ut nuper actum est. Nam qui primus a secretis erat senatus, inuentus est (scelus) cum Ottomanno ipso consentire, secretaque illi senatus detegere: qui tamen deprehensus meritas luit poenas. Siquidem inter columnas illas nobiles atque excelsas, quae in uestibulo templi diuo Marco dicati mira cernuntur magnitudine, laqueo illi cum nonnullis ex coniuratis gulam fregere. Damnum autem propter illorum perfidiam suae allatum reipublicae quis restituet? Verum ad benignitatem tuam enarrandam reuertor, o Deus: nancque

Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore opportuno.

Hic ferē est epilogus, atque eorum, quae in superioribus sunt dicta, peroratio. Omnia tandem, inquit, quae tu sapientissimo formasti consilio, quemadmodum a

A te condita sunt, ita a te, ut illis des cibum naturae cuiusque consentaneum, idque suo tempore, praestolantur, uiuuntque spe ea fulta. Quae enim ad animantium comodum & uitam praeparasti, ea illo, quem tu sanxisti, perseverant ordine, seruantque temporum rationem, ut alia plane re in aestate utendum sit, alia in hyeme uereue, aut autumno. Certē

Dante te illis colligent, aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.

Haec sane ad utrunque uitae genus attinent. Quaecunque enim expetunt homines, quae ad usum uitae, tum carnis, tum spiritus faciunt, ea a Deo sperari debent in primis, non a nostro ingenio aut industria. Dante igitur te, largaque effundente manu, colligimus, collectaque seruamus: imo omne bonum tua a benignitate nanciscimur. Non secus enim mundus, ac solet campus florum amoenitate, atque odore perornari, ac, ut sic dicam, recreari, ex aperta Dei manu passim donorum caelestium abundantia exhilaratur, exundatque plenissimo ueluti cornu. Sic contra,

Auertente te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

Irato domino concidunt omnia, relabunturque in nihilum. Te itaque faciem illam tuam, quae cunctis dat uitam, auertente, hoc est, te deferente, non seruante, non pascente, non spirante in eis, en turbatio, en mors, en interitus. Potentissimum sane nostrum, si Deo placet, arbitrium. Quid? si quidem spiraculum illud uitae, quod primis olim insufflasti parentibus, ab hisce abstuleris animantibus, peribunt illico, atque in terrae limum, unde ortum habent, reuertentur. Quid putas nancisci posse animam, quae suis conatur uiribus in altum euehi, fruique caelestibus, praeterquam turbationem, bellumque intestinum, ac mortem tandem? Dante uero domino, cuncta, etiam praeter spem atque expectationem, proueniunt bona. Quocirca iterum inculcat Vates:

Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrae.

Nouis hic rerum successibus renouari terrae faciem canit propheta. Dixit enim quae accidunt rebus incommoda ob Dei spiritus absentiam: nunc, quae obueniunt comoda ob praesentiam, enumerat. Dei itaque spiritus ea praeditus est uirtute, ut non tantum res denuo, recensque in lucem aadat atque effingat, uerum etiam perditas aut senescentes redintegret, alteramque alteri succedere faciat. Ex qua pulcherrima rerum uicissitudine & successione, noua quasi induitur facie orbis uniuersus, ut in uerno tempore uidere licet. De inuouatione porro animae quid sentiam, penē dicere erubescio: quando quidem quiduis aliud magis a nobis quaeri uideo, quam ea, quae ueram illi afferre possint integritatem. Id dicam solum, animae perfectionē a Dei spiritu prouenire, non a spiritu, aut arbitrio humano, quod adeo debile est, ut ferme exoletum penitus uideatur. Quare

Sit gloria domini in seculum, letabitur dominus in operibus suis.

Suo more Vates ad psalmi calcem properas, Dei gloriam attexit: hoc est, tam diuersarum rerum pulchritudinē atque utilitatem, de quibus nonnulla in toto omnino psalmo disseruit, uult a Deo honorum omnium fonte prodijisse. Agende sunt, inquit, Deo pro hisce omnibus, quae commemorauimus, gratiae: illi sit gloria, illi laus, illi honos, non cras duntaxat, aut perendie, sed semper, quoad uiixerimus: nullus praetereat dies, quin totus in celebrando Dei honore impendatur. Nancque ipse etiam suis in operibus, ueluti artifex in suo artificio, oblectamentum capit. Etenim cum tanta res mundi olim prouidentia sapientiaque molitus sit, impraesentiarum uero foueat, cumulet, innouet, nonne quadam uidetur affici uoluptate altissimus? Is quidem est, qui simul ut animae oscitantiam & torporem suauissima beneficiorum suorum tum copia, tum memoria excutere haudquaquam ualuit, aliud remedij genus, nempe minarum ac terroris, adhibet: siquidem solus ille est

Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt.

Incomprehensibilis Dei potentiae id signum est, atque argumentum. Solo nancque

C prospectu, aut leui tactu, terram tremere, montesq; præ metu fumare, atq; in fauillas resoluere facit. Quemadmodum enim solem suum oriri facit super bonos & malos indifferenter, ita nonnunquam minis, horridisq; terræmotibus ac fulminibus orbem terrarum uniuersum. Quæ sanè forma est atq; imago illorum, quæ in corde hominum peragunt. Nullum quippe terroris genus est, quin minus sit illo, quo fœdæ inquinatæq; conscientie torquentur, & exanimantur. Verum illud me ualde consolatur, quod uita in uoluntate eius. Idcirco

Cantabo domino in uita mea, psallam Deo meo quandiu fuero.

En uotum illud solenne, quod in baptismo latenti sit mysterio. Quandiu, inquit, uixero, meam deuote uitam Deo: hanc illi cōsecro, dedo, immolo. Quare, si mihi deinceps lætandum erit, si canendum, si aliquid lucubrandum, is omnis meus erit scopus & subiectum. Ne illi uiuam, si post hac, quod hæcenus à me actum non est, & fateor, & doleo, alium admittam uel amorem, uel metum, qui Dei non sit

Iucundum sit ei eloquium meum, ego uero delectabor in te domine.

Sit illi gratum meum studium, meæq; istæ lucubrationes, & labor. Non illi infuuis sit meus cantus, & quicquid aut dixerero, aut egero, illi probeat. Et ut quidem tu, o pater, lætaris in operibus tuis: ita ego in te lætabor, de te gaudebo, pro te, non pro mundi comodis, exultabo, atq; in te tandem curis liber emoriar. Contra autem,

Deficiant peccatores à terra & iniqui, ita ut non sint.

Impossibile quippe est Dei religionis studiosum non odisse improbos. Si cuius suæ patriæ amantissimus cupit è medio tolli seditiosos, fures, adulteros, patricidas, ac, quibus maxime euertuntur ciuitates, tyrannos, quis tale detestetur odium? Non ab re igitur de se illud alio in psalmo testatur Vates: Perfecto, inquit, odio, nempe maximo & consummato, oderam illos. Hic uero, Extirpentur, ait, scelerati isti è terra, radicitusq; tanquam noxium gramen, euellantur è Dei sanctuario: non sint amplius qui Dei religionem prostituunt, meretricariq; faciant. Faceat nox, ut sol appareat. Quid commercij (uos execror) o impurissimi, uobis esse potest cum mundissimo Dei cultu? Abite o transfugæ, mali ciues, inquinati, disidioli, pessimi decoctores. Tu uero tot malis erepta,

Benedic anima mea domino, Halleluia.

Cui laus sit in secula seculorum, Amen

PSALMVS CV.

Confitemini domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius.

In superiori psalmo Dei prouidentiam erga res conditas uniuersas celebrari uidimus: in hoc uero peculiarè illius curam erga suos: eos nimirum qui illius credentes pollicitationibus, omni in Deum feruntur nisu & amore, describit Vates. Propterea enim ad religiosos accersebant cœtus & cœuentus præsci illi Iudæorum proceres multitudinè, quod Dei beneficia in se exhibita audientes, ad celebrandum ipsius nomèn inardescerent. Delicata quidem est rerum celestium memoria, quæ nisi frequenter refarciatur refriceturq; perlanguescit continuo. Imago fuit, ni fallor, ritus ille, Ecclesie, in qua de more laudabiles peraguntur ceremonie, sicut fidei confessio, ex qua omne cordis gaudium proficiscitur. Vultis ne, inquit, audire, quam obrem constructa sint templa, atq; erectæ aræ? ut nimirum die noctuq; numini seruiatur: quod sanè obsequium nullum penè, nisi sordidum, esse arbitror, si ullo superstitionis aut proprii amoris nauo dehonestatum fuerit. Purissima proinde esse debent quæcunq; à nobis offeruntur altissimo: alioquin illoto corde, conspurcatæq; conscientia Dei ædes frequentare, non minoris forsitan est periculi, quam si inter demones conuerseris ac dormias. Mors quippe est, quicquid inquinato animo, atq; infideli, uel in medijs ipsis sacris, egeris. Itenunc, o qui uestro, nescio quo, contenti uitæ genere, specie quidem candido & mundo, re autem ipsa impuro ac sordido, nihil aliud in Dei religione requiri opinamini, præter rituum magnificentiam: qui quidem ritus ut laude digni sint, utpote à maioribus

ioribus sanctis illis quidem uiris ordinati, ita malo illos exequi obsequio ac uano, maximæ indicium est confidentiæ, ne dicam stultitiæ. At uero turba istiusmodi uulgari hominum, nempe impura & superstitiosa omnia, uos alloquor, ait spiritus, o quibus nulla antiquior est cura ac studium, quam ut Dei nomen passim ab omnibus celebretur, Confitemini domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius. Sunt uobis res mundi commodæ, laudate Deum. Sunt aduersæ, itidem facite. Non uos ulla deterreat calamitas, non iniuriæ, non improborum minæ atq; insidiæ, quo minus in laudanda Dei uoluntate occupemini. Cæterum si quid uestris in ærumnis implorandum erit, Dei nomen implorate, fateaminiq; illum esse, à quo sunt, & seruantur omnia. Quocirca annunciate, diuulgatæq; inter gentes, inter peccatores, inter meretrices, sanctas illius operationes: quando quidem qui sanctiores existimantur, id facere renuunt.

Cantate ei & psallite illi, narrate omnia mirabilia eius.

Quæ fecit creando, prouidendo, consulendo, ac tandem à morte, mortisq; auctore redimendo. Hæc sanè sunt stupenda Dei opera, narranda subinde his, qui in peccatis obdurati uix norunt, an sit Deus.

Laudamini in nomine sancto eius, latetur cor querentium dominum.

Vera tandem illa est laus & gloria, cum quem contigerit laudari in Deo. Nulli dubium esse debet, quod Deus suo in nos spiritu effuso efficit, operaturq; si quid in nobis quod spiritum sapiat fieri sentimus. quare, quicquid illud sit, in eum refundimus, illiq; gratias habemus, quod est in nomine sancto eius laudari, seu, ut ex hebræo uertunt nonnulli, gloriari, ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Actum porro tunc de nobis esse non uereamur, cum nobis, aut nostro arbitrio & uoluntati, quod Dei proprium est, assignamus. Id maligni est animi, nequam atq; ingrati omnino. Verum ex illo affectu ac desiderio, quo quis in Dei nomine laudari efflagitat, cor exhilarescit, atq; in spiritu recreatur. Vnde additum est: Latetur cor querentium dominum, qui uero non quærunt, ut hypocritæ, aeterno mœreant cruciatu, liuoreq; impalescant. Vos igitur, quos hic inuitat spiritus,

Querite dominum & confirmamini, querite faciem eius semper.

Confirmamini, in hebræo non est, sed dictio quæ ad Deum refert. Sic Felix: Querite dominum & fortitudinem eius. hoc est, fortitudinè à Deo exorate: quod utratum sit, ipsius primum, ne uestre prouidentie, uestrisq; consilijs, quæ mortis nuncijs sunt, dimittamini, uobis ad esse uirtutè desiderate. Iam facies hic Dei, fauor illius est, aut cognitio. Vnde sic Paraphrastes: Studete comparare uobis fauorem illius assidue. Anima quidem diuinæ cognitionis percupida, atq; anxiosa inueniendi Dei, non potest in friuolis mundi rebus occupari, sed libero ueluti pede, gressuq; expedito in illum, quem supra omnia & quærit & amat, fertur. Eam obrem tarda omnia fastidit in alijs, increpat, urget, orat, cogit tandem, ac quantum maxime potest ingeminat: Quid stupidi quæritis? Viuentem ne cum mortuis? O immemores animos, Quò in illius demum recalescat dilectionem penè in uobis extinctam,

Mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius.

Si mirabilium uertere placuit interpreti, cur non etiam prodigiorum, iudiciorumq; Sic ex hebræo legunt: Mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigiorum eius, & iudiciorum oris eius. Ad memoriam quidem illorum, quæ peculiari gessit cura Deus in deserto pro Iudæorum populo, nos excitat: quæ tametsi ad historiam illam ueterem pertinere uideantur, at quam maximis tamen grauida sunt mysterijs: ex hisq; admonemur, quam ingrati semper extiterint homines in suum benefactorem. Ut modò afficiantur alij, non quæro: de me id fateri possum, quod nulla alia tam dirè discerpor cura & dolore, quam cum ingratitude in benignissimum dominum me reum esse uideo. Ferè id mihi uidetur inexpiable esse delictum, quocirca exhorresco cum hæc lego: nam mihi, meiq; simillimis ea dici arbitror. Mementote, o immemores, o stupidi, o ingrati gestorum Dei, quæ tam im-

C mensis erga vos perfecit benevolentię signis & argumentis. Quid ultra potuit facere, & non fecit. In memoriam ueniant portenta illa terrifica, iudiciaq; oris eius. Vocat portenta seu prodigia, signa illa horrenda, quibus olim terrefecit Aegyptios, atq; deinde ceteros suo populo infestos: iudicia uerò, legem sanctam, quã Mose dedit in Sinai monte, nimirum ob id religiosissimo. Iam illud aduertendũ, oris sui, ad illud referri, quod legimus cum Mose Deum locutum ore ad os, ut solet amicus cum amico suo loqui. Quanquã aliam hinc mihi legem ab ore Dei prolatam uidere uideor. Illam quidem datam fuisse per Angelũ diffinit Apostolus: hanc uerò à proprio Dei ore hausimus, ipsoq; edocente accepimus. Et aperiens, inquit Mattheus, os suum docebat eos.

Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius, ipse dominus Deus noster, in uniuersa terra iudicia eius.

In quibusdam ex Hebræorũ interpretibus, ò, in principio uersus sic legimus: O semen Abraham serui eius, ò filij Iacob electi eius, ille est Dominus Deus noster. Sub his duorum patrum nominibus, omnes fidei filij intelliguntur: nam Abraham, de cuius semine ortus est Christus, pater est fidei. Iacob autem uir simplici uitę consuetudine & pura, Israël nomē propter immensam in Deum fiduciã adeptus est. Israël enim directũ à Deo interpretant. quo sanè tota uita Christiani, mirabili adumbrata tum fuit uelo. Fides quidẽ in primis necessaria est: corporea simplex & candidũ, addo &, quæcunq; contingant, in Deo stabile: quæ perfectissima fidei pars est. Hos igitur per fidem Abrahę, cordisq; puritatem Iacob, iam filios Dei factos nõ nescire conuenit, quoniam ipse dominus uniuersorum, Deus noster factus est, pater in super, & is quidem clementissimus: cuius tamen iudicia (ne nomen patris audientes, spe uana illusi peccemus, maledictus enim qui peccat in spe) in uniuerso generatim orbe propagantur. Non is quidem in illa solũ aut illa regnat regione & familia, iudicat efficitq; quodcumq; loquitur aut iubet, sed ubiq; omnes illius obnoxij sunt imperio, quod æquissimum est, atque ullo absq; fidei furo, &, ut sunt pleriq; hominum, simulatione. Siquidem ut cunq; refugiant homines, & reluctentur,

Memor fuit in seculum testamenti sui, uerbi quod mandauit in mille generationes.

Vide constantissimũ Dei consiliũ, atq; æternũ in præstando, si quid unquam pollicitus est, propositũ. Testamenti sui, pacti sui legunt ex hebræo. De quo quidem pacto ac foedere cum Abrahã, Isaac postea & Iacob percussio, non uno in loco narrat Moses. Cuius sanè ea fuit summa, ut ipse illorum esset Deus, ipsi uicissim illius plebs ac populus. Semper id quidẽ præstitit æternus pater, licet ex parte hominis millies iam fractum sit foedus, uiolataq; fides, ac iuramentũ. Attamen absq; pœnitentiã, ut inquit Paulus, sunt Dei dona, uiuuntq; illius promissiones: non quòd sic meruimus, sed quia recordatus est misericordiã suã à progenie in progenies. Quòd fermè idem est cũ illo, qd hinc asserit Vates: Memor, inquit, fuit eorũ, quæ promisit, seruabitq; constantissimè, etiã si mille sibi succederent generationes. Verbi dico, haud immemor fuit, quod mãdauit in mille generationes:

Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac.

Hoc est: Memor fuit uerbi, nempe foederis, quod percussit cum Abraham, & iuramenti, quo astrinxit sibi Isaac. Et

Statuit illud Iacob in præceptum, & Israël in testamentum æternum.

Clarius ex hebræo: Quod statuit Iacob pro lege, & Israël in foedus sempiternum. quorũ uerborũ sensum sic explicat Paraphrastes: Et quia id firmum esse uoluit, certa ueluti lege obligauit se Iacob, & Israël in perpetuo foedere astrinxit se,

Dicens: tibi dabo terram Chanaan funiculum hereditatis uestræ.

Abrahæ quidem, Isaac & Iacob, qui Israël est, non tantũ promiserat Deus, uerum etiam iusiurando se illis terram daturum Chanaan in funiculum, seu sortem hereditatis æternæ, firmauerat, quò tandem cunctæ in eorũ semine (is Christus erat) benedicerentur cognationes terrę. Istuc sanè fuit testamentũ Dei æternum,

num, foedusq; interposito iusiurando cum eis initum. Id fuit præceptum illud, ac uerbum, quod mandauit in mille generationes, in omnes scilicet, quò crederent, posteros. Nihil unquam tam exactè ab illis requisitum Deus, quàm ut istiusmodi crederent promissionibus. Fides igitur semper, uel ab ipso conditarum rerum exordio, necessaria fuit. Vnde non iniuria à Paulo diffinitur, absq; fide impossibile fore, ut quispiam Deo placeat. De funiculis aliàs diximus, quibus metri fundos consueuerant antiqui. Mensuram pro remensurata posuit.

Cum essent numero breui, paucissimi & incola eius. Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Non reliquit hominẽ nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.

Maximum id fuit Dei beneficium. Nam cum numero essent paucissimi, imò præ hostibus nulli, atq; in terra illa peregrini uagiq; etiam cum de regione in regionem transmigrarent, pulsi fugatiq; è regno ad alterius regni populum confugerent, illos tamen semper adeo diligenter tutatus est Deus, ut neminem uim eis inferre sit passus: quin potius reges ipsos alioqui potentissimos, illorum causa diris affecit plagis, dicens: Nolite uel leuiter quidem meos unctos attingere, & in prophetas meos, quos tanquam futurorum buccinatores è uulgo delegi, ceterò ne sitis iniuriũ, neue maligna in illos machinemini. Quanta hinc gestiunt consolatione ac tripudio animæ, quæ Deo nixæ, nihil tam arduum desperatumq; accidere posse arbitrant, quin statim in umbrã desinat ac fumum, si iusserit ille, qui non tam amplas hominum copias in prælijs, quæ suum ad honorem comparantur (quæ fiunt inter Christianos, nulli sunt Deo honori) requirit, quàm fidem integram & flagrantem. Quid porro censendũ sit de illis, pudet literis mandare, qui cum perfectam uitæ rationem polliceantur, tam molliter tamen iocosas, nescio quas, ac risu dignas ferunt de gente in gentem, de domo nonnunquã tenui in ædes regias, demigrationes, atq; ut ipsi uocant, mutationes, ut penè insaniant, que relictisq; adeo immensis & cœlum & terram conuoluant, ut Orestem te audire fatearis. Parua hi fulti sunt fide: nondum enim id uitæ genus, quod promiserunt, sunt assequuti. Mortui quidem in hoc mundo, quid istas leuissimas interdumq; necessarias pertimescunt (ut ipsi uocant) iniurias? Uiuorum certè is sensus est, non mortuorum. Quid tam igitur effœminatè res mundi tolerant? an adhuc illos præterit, quòd non reliquit hominem nocere eis? Sed iam aliud diuinæ benevolentię signum in populum illum consideremus.

Et uocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit.

Obserua hinc Dei potentiam. Ille enim cuius imperio parent omnia, famem in orbẽ accersit, iussitq; annonę inopia cunctos periclitari. Quò se tunc uerterent mortales? quò illorum greges? Desperati planè omnes, interitũ cum suum, tum, quo maximè discruciantur animo, liberorum prestolabantur. E cœlo tandem respexit dominus, & ne diutius inedia contabescerent,

Misit ante eos uirum, in seruum uenundatus est Ioseph.

Iam illud, quod penè omiseram, non prætereundum. quod in fine superioris uersus legimus, Firmamentũ panis contriuit: ex hebræo nonnulli uertunt, uim panis, seu, uirgam, hoc est, sustentationẽ. cuius uocis efficaciam sic aperit Paraphrastes: Cum omne illud, quod ad panem conficiendũ conducere solet, perdidisset, tum præmisit ante eos uirum. Notat Felix, uirgam illam, seu uim panis, omnia le gumina significare, quò extremã illam fuisse famem intelligamus. Vnde illud est Ioseph ad Pharaonem: Consumptura est, inquit, fames omnem terram. Præmisit itaq; benignissimus pater, quasi illorum præoccupans calamitatem, ante illos uirum, nempe Ioseph, qui uenundatus à fratribus ad tantam rerum felicitatem euectus fuit, ut tanquam Deus coleretur. A captura igitur tam sancti pueri salutem sunt nacti illius uenditores. Ita à Christo capto, à fratribusq; uendito, exposito, traducto, totius generis humani, quod, ut sic dicam, in sui conditoris necem consererat, salus permanuit. Sed historiã instemus.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius.
 Animam eius, pro corpore animato nonnunquā accipit scriptura. Vel uitam intellige, aut mentem, ut quidam legunt. Vi quidem doloris afflictus, penē ferrum, catenas nimirū, quibus uinctus fuerat, ad animā usq; admisisse uisus est. Ita sanē de illis, qui in maximis constituti sunt poenis, dicere consuescimus. Proinde non absq; cōmiseratione uersus is legi debet: Astrinxerūt, inquit, pedes eius, pueri nempe innocentissimi & casti, boijs. quin ferrum ipsum horrendum, quo fures solent connodari & homicidæ, puram illius animam transfuerberauit.

Donec ueniret uerbum eius, eloquium domini inflammauit eum.

Multifariā exponunt hunc locum tum Græci tum Hebræi: mihi uerō illud magis arridet, quod perpauca ex interpretibus attingunt: hi uolunt, eius, ad Deum referri: uerbū uerō, illius esse decretū, quo maturo iam tempore ad id destinato decreuit Iosephū à carcere eximi, interimq; tanq; aurū in angustijs perpurgari. Si, quidem ea semper cunctis Dei amicis lex fuit posita, ut in cruce uiuerent. Sanctione itaq; Dei ac decreto, probatus fuit Ioseph, usquedū tempus, quod ipse cōstituerat, aduentasset. Tu uide quomodo aptissimū attextuit uerbum domini eloquio. Inflammauit, inquit, eum exussitq; uel usq; ad ossa, tam sanctū iuuenē Dei sermo, qui uita est animæ: imò fax illa, qua perussit cor, totum igneū fit, cōsopitūq; in Christo, qui solus tam casti ardoris capax est, atq; in alios effusor. Verum quid postea factum est, simulac è Dei uerbo, quo arsit captiuus, diuina ostensa est lux:

Misit rex, & soluit eum, princeps populorum, & dimisit eum.

Magnū id quidem tum potuit uideri, ingentium populorū principem, miserisquallidicq; captiui rationē habuisse. Misit rex, inquit, postquā Dei uerbum Iosepho innotuisse cognouerat: misit, inquā, qui longo affectū carceris squallore solueret, exoneraretq; catenis. Ille, dico, qui ingentibus dominabatur populis misit nuncios, qui eum liberum dimitterent. Nec id quidem satis regi uisum est, sed &

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.

Ecce ad quam tandem euehitur sublimitatem oppressa innocentia. Tu eris, inquit Pharaon, super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, uno tantum regni folio, te præcedā. & uocauit eum lingua Aegyptiaca, Seruatorem mundi. E uinculis sanē ferreis ad totius terræ Aegypti imperium sublatus est Ioseph. Quid Aegypti terram tantummodo memoro: uocauit, inquit, illum seruatorem mundi. Penē dixit Moses: Hic erit Christus Iesus triginta argenteis uenditus, captus, infamatus, ab uxore regis, nempe synagoga, ad libidinem prouocatus, ob idq; iniurijs affectus, denudatus, dirocq; in ligno occisus, qui humatus insuper ad eam tandem gloriā eleuabitur, ut ad dexteram Dei in cœlestibus collocetur, Iesusq; passim ab omnibus digniori quidem testimonio, quam illud fuit Pharaonis, nuncupabitur.

Ut erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.

Sicut semetipsum, in hebræo est, secundū suam uoluntatem. Signum nimirū immensæ illius tum sapientiæ, tum potestatis. Propterea, inquit, ad illam euectus est dignitatem, ut illius parerent dicto non solum uulgò homines, uerum etiā ipsi Aegypti sapientes & grandæui. Sunt qui legunt ex hebræo, ut uinciret principes secundum suam uoluntatem. Quare sic Paraphr. Liberū fecit illi etiam principes regni conijcere in uincula. quod sanē ad summā illius potestatem attinet. Cætera uerō quæ sequuntur, ad doctrinā & institutionem, quam quidem cum de poliori uitæ ratione, tum de unius Dei cultu & religione fuisse reor. Priorem tamen sensum magis probat Chaldæus. Interim autem paternam accersiuit familiam:

Et ingressus est Israël in Aegyptum, & Iacob accolafuit in terra Cham.

In Genesis libro hæc omnia leguntur. Pater tuus, inquit Pharaon ad Ioseph, & fratres tui uenerūt ad te. Vocat Aegyptū terram Cham, idcirco quod Mitzraim filius Cham terram illam primus habitauit post diluuiū, cui & patris impietatem inseuit. Ideo cū indignatione is debet legi uersus. Et est ac si diceret: Tam sancta familia

familia impijsimam ingressa est regionem. Iam illud superfluum, dicam tamen ob rudiores, Israël & Iacob eandem præ se ferre personam: atq; his quidem duobus nominibus mirum quam crebrò lusitent prophætæ, ut penē, ni aduertas animum, diuersi appareant uiri, cum unus tamen sit, quo omnium fidelium multitudinem, rerum typo atq; umbra, sæpenuero uolunt intelligi. Idem igitur erit, Israël ingressum esse Aegyptum, atq; Iacob terram Cham incoluisse.

Et auxit populum suum uehementer, & firmavit eum super inimicos eius.

Firmavit uerbum, nihil aliud hîc uult, quam, superiorem illum fecit hostibus. Quanto porro adaucti fuerint numero in Aegypto, sic in Exodi libro legimus: Filij Israël creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, & roborati nimis impleuerunt terram. Vide postea quid de illorum senserit robore Pharaon: Ecce, inquit, populus filiorum Israël multus, & fortior nobis est. Verum Deus, qui cuncta sapientissimo moderatur consilio, licet occulto & caliginoso,

Conuertit cor eorum, ut odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.

Abolita quidem ab ingratisimis Aegyptiorum cordibus prima illa beneuolentiæ memoria, pessimo incitantur odio contra Dei populum, fallacijsq; ac dolis pacem illam antiquam interurbat. Verum hæc, Deo autore, qui in suos interdum electos, imò planē semper, qui illos uexent, carnifices immittere consuescit, Venite, inquit, sapienter opprimamus eum. Proinde toto hi errant cœlo, qui in Aegypto hac teterrima mundi, absq; Aegyptiorum iniurijs posse uiuere opinantur. At illud summa animi consolatione auditur, quod Deus est, qui hæc fieri permittit: imò etiam nostram ad probationem promouet, tantum quæcunq; ille malorum immiserit non deprecantes, æquo feramus animo, simulatq; comperitissimum id iam esse potest, ne uolam quidem manus uerti posse absq; Dei nutu: qui ne suis non prestò esse iudicaretur,

Misit Moysen seruum suum, Aaron, quem elegit ipsum, Posuit in eis uerba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham.

Hæc litera parum aliter in hebræo habetur. Sic felix: Posuerunt in ipsis uerba signorum eius, ut posuerunt, ad Moysen & fratrem referatur: in ipsis uerò, ad Aegyptios. Hi itaq; ad illud ædendorum miraculorum munus electi, posuerunt, edideruntq; inter Aegyptios signa illa, ut à Deo audierant (id enim significat, uerba signorū) præscriptis nimirum ab ipso uerbis. Quare iussi & uocati, mirandas illas letalesq; intulerūt plagas Aegyptijs: & id sanē in terra impia Cham, ac superstitiosa, Quæ quidem plagæ eæ ferme fuerunt. In primis enim

Misit tenebras, & obscurauit, & non exacerbauit sermones suos.

Non eo, neq; omnes, quo æditæ sunt ordine, cōmemorantur plagæ: uerum nihil id ferè à contemplanda diuinæ bonitatis in suos uirtute & copia, nos retrahit. Parumper igitur ordine omisso, quæ in historijs potissimū requirit spiritus, peruestigemus. Exacerbauit, Hebræi plurali legunt numero, exacerbauerunt: seu, quod clarius erit, non repugnauerunt, Moses nimirum atq; Aaron, uerbis eius, nempe Dei: hoc est, quicquid illis à Deo mandatū fuerat, nō refutarunt. Magna profectò ea fuit uis fidei, duos adhuc rudes homines potentissimū illum regem offendere non esse ueritos. Quocirca non superuacaneū illud fuit dixisse, non repugnauerunt uerbis eius. Cæterum de hac plaga scribit Moses, quod tetra adeo accensa fuit caligo, ut tribus diebus nemo uidit fratrem suum, nec mouit se de loco, in quo erat. Tu uide mysteriū: ubi cunq; ait, habitabant filij Israël, lux erat.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

Hæc prima fuit ultio. Eleuans, inquit, uirgam Moses percussit aquam fluminis coram Pharaone & seruis eius, quæ uersa est in sanguinem: & pisces qui erant in flumine, mortui sunt: fuit sanguis in tota terra Aegypti.

Et dedit terra eorum ranas in penetrabilibus regum ipsorum.

Hæc secunda fuit plaga, de qua sic Moses: Extendit Aaron manum super aquas Aegypti, & ascenderunt ranæ, operueruntq; terram Aegypti. Ex hebræo

capertior est litera. Sic illi: Produxit terra eorum ranas, imò regum quoque penetra-
lia, ranas uidelicet produxere. Insuper

Dixit, & venit cynomyia, & cyniphes, in omnibus finibus eorum.

Is uersus duas continet plagas, ordine tamē uerso: prius enim ponendae erant
cyniphes, cynomyia postea. quam uocem cum muscam caninam interpretentur,
Hebraeis tamen omne genus uolatilium, insectorumque uenenatorum significat.
Et uenit, inquit, musca grauissima in domos Pharaonis, & seruatorum eius, & in
omnem terram Aegypti. Caeterum cyniphes pediculi sunt, unde morbus est pe-
dicularis, morborum omnium turpissimus, & infamis. Aiunt enim nostra etiam aeta-
te istiusmodi morbi genere interijisse Clementem vi i. Pont. max. Nonnulli uene-
no censent. Mortalis erat, atque propterea sexcentis, ut caeteri quoque ex uulgo ho-
mines, obnoxius miseris & aegritudinibus. Tertia ea fuit ultio, de qua sic legitur:
Omnis puluis terrae uersus est in cyniphes per totam terram Aegypti. Ad haec,

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum.

De hac sanè ultione, quae in ordine septima est, scribit Moses, quod tanta fuit
magnitudinis, quanta nunquam antea apparuit in uniuersa terra Aegypti, ex quo
gens illa condita est. Cuiusmodi uero generis fuerit ignis ille totam incendens
terram, puto fulgura, atque alios de caelo delapsos ignes extitisse, qui portentosi ma-
gis tunc uisi sunt, quam unquam alias.

Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum.

Haec enim ad supradictam spectant ultionem. Tam quidem ingens ac grauis il-
la fuit procella & grando, ut omnem prorsus uastauerit agri decorem, in unum
planè conuoluens exitium, & plantas, & arbores, illas maximè, quae magis in de-
licijs habentur, ut uineae sunt, ac ficus. Et demum, inquit, quicquid arborum intra
Aegypti terminos inuentum fuit, depopulata est.

*Dixit, & venit locusta, & bruchus, cuius non erat numerus, & comedit omne foenum interu-
eorum, & comedit omnem fructum terrae eorum.*

Octauum id fuit uulnus. Atqui, ne addamus lectori fastidium, eademque sapere
petamus, de hisce infestis pratorum gramini, ac frugibus agrorum animalibus in
LXXVIII. dictum est psalmo. De hac ultione sic scribit Moses: Mane factus uen-
tus urens leuauit locustas, quae ascenderunt super uniuersam terram Aegypti. Et pau-
lo post: Deuorata est, inquit, herba terrae, & quicquid pomorum in arboribus fuit,
quae grando dimiserat. At tandem ad ultimum iam peruentum est exterminium.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Primitias uirtutis eorum, reddunt nonnulli ex hebraeo: uoluntque uirtutem hic
sumi pro uigignendi, quae tunc consumpta fuit in animantibus. Verum Paraphra-
stes cum nostro penè legit. Sic ille: Percussit omne primogenitum in terris illorum,
praecipua omnium laborum, propter quae in agris colendis sudauerunt. Felix utranque
recipit lectionem. De ultima hac plaga sic edisserit Moses: Factum est in noctis
medio, percussit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito
Pharaonis, qui in eius solio sedebat, usque ad primogenitum captiuae, quae erat in car-
cere, & omne primogenitum iumentorum. His itaque mirabili stupendoque ostentis
portento, suos coegit Deus, admonuitque quid opus esset facto.

Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.

Onustos enim spolijs Aegyptiorum, suos uoluit educi Deus. Idcirco sanctissi-
mus fuit dolus ille & fallacia, quia domini id iussu factum: alioqui impiissimum
fuisset non obtemperasse. Quaecumque imperat Deus, omnibus perfecta sunt nu-
meris. Iam illud admiratione dignum, quod in tam ampla proficiscentium mul-
titudine, nemo, nec senes quidem decrepiti, aut in cunis uagientes, male habe-
ret. Non erat, inquit, in cunctis tribubus eorum languidus. Tunc quidem

Letata est Aegyptus in profectioe eorum, quia incubuit timor eorum super eos.

Quis hic ob tantam, tamque subitam rerum immutationem, non obstupescat?
Nullo quippe adduci poterat signo quamuis horifico, Aegyptij, ut dimitterent
Dei

Dei populū: mox uero acti plagis, suisque edocti malis, non solum eos abire permi-
serunt, uerum etiam ui multa, ut abirent, contendere. Post uero quam recesser-
unt, maximo affecti sunt gaudio: si gaudium id dici debet, ingenti ab erumna &
periculo, quod iterum in peiora deuoluantur, ereptos improbos. Non poterant,
inquit, fermentari, cogentibus exire Aegyptijs, & nullam facere sinentibus mo-
ram. Interim autem è caelo pater

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, ut luceret eis per noctem.

Iam hic primum perpulchra baptismi ostensa fuit imago, quam Paulus rudem
ueluti gemmam è lapillis marinis colligens secernensque, aiebat, Omnes in nube
baptizatos esse. De qua quidem nube per diem obscura, noctu uero lucida, sic sa-
cra habet historia. Dominus praecedebat eos ad ostendendum uiam per diem in
columna nubis, & per noctem in columna ignis. Vides quomodo nullo unquam
tempore suis non praesto adest Deus? Siue enim aestu carnis, aut superbiae, liuo-
risque incendio tanquam infestis solis radijs exuruntur pij, refrigerium habent spiri-
tus, qui suae dulcissimae consolationis umbra & nube, nostrum temperare so-
let ardorem, imò extinguere: rursusque si frigidus cordis affectu tanquam udis lu-
nae radijs, in Deum illos ferri contigerit, eundem ipsum non auersantur spiritum,
sed limpidissimum ueluti lumen, facemque, aut ignem potius ardentissimum, etiam
usque ad ossium medullas admittunt: quo animati, è tetra gelidaque noctis obscuri-
tate in suum demigrant consolatorem, qui lux de luce est aeterna, ignisque conflagrans,
cuius nomen Amor est.

*Petierunt, & venit coturnix, & pane caeli saturauit eos: dirupit petram & fluxerunt aquae,
abierunt in sicco flumina.*

De istiusmodi diuinæ prouidentiae erga suum populum signis, in psalmo alio
est dictum: Cum esuriret populus, obmurmuraretque in Deum, data est coturnix,
plurisque de caelo manna, panis nimirum in aere angelorum ministerio formatus.
Ad haec, pro illorum potu scissa est petra, ex qua copiosa adeo fluxerunt aquae,
ut instar fluminis in aridas delaberentur solitudines.

Quoniam memor fuit uerbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Nihil enim tam libenter inculcat scriptura, quam quod Deus, quaecumque olim
contulit beneficia, confertque continuè, ea omnia naturali sua motus bonitate, non
hominum studio, aut arbitrio, impartiri uoluit. Et ut rata magis (ò qui hic pudore
non confunditur?) ut rata, inquam, magis sua esset uoluntas, haec omnia promi-
sit patribus, firmavitque iuramento. Ipse uero ea praeditus est natura, ut fallere ne-
queat. Quocirca, quaecumque olim pollicitus est, constantissime, etsi interdum se-
cus appareat, seruat. Percussio itaque foedere cum fidei parente Abraham, illa fuit
conditio, quod Deus continuus fidusque esset hominis custos ac defensor, homo
autem illius esset iusionibus adeo obsequens, ut nihil eo prius coleret & ama-
ret. Deus enim in sua perstat fide, nihilque non obseruat: homo uero abiecit condi-
ctum, ruptaque promissionis syngrapha, negauit acta. Verum Deus, quae optima
illius est natura, non periturum rebellemque infectatus est odio, sed blandè etiam
num, eorum memor quae pollicitus est, illum reuocat, allicit, quaerit, retrahit. Hinc
ideo, nempe à uastissimo clementiae Dei pelago, ortum habuit, quod assiduus af-
fecti fuerint Hebraei coelitus donis, etsi quamplurimum murmurantes in benefacto-
rem, donatoremque ipsum unà cum donis fastidientes. Non fuit ulla unquam aetas,
quin homines Dei clementiam flagitijs atque impietate uincere conuiterentur. Se-
cus uero Deus, qui nihil tam optat, quam ut seruemur, in suo manet consilio, pa-
ctumque inuolatum uult esse, decreuitque uel obluantem non auersari animam, quo-
niam memor fuit, estque continuus, uerbi sancti sui, pactique initi cum Abraham suo
& seruo & amico. Ergo praeludia illa nostrae fidei ac religionis tunc primum in He-
braeis demonstrans, fouensque beneficijs, ita se habuit, ut dixi, Deus.

*Et eduxit populū suū in exultatione, et electos suos in letitia. Et dedit illis regiones gentium, et labo-
res populorum possederunt. Ut custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Halleluia.*

C Alterius quidem generis fuit gaudium, quo affecti sunt Hebraei, quam illud quo Aegyptij in profectioe eorum. A metu quidem atq; horrore plagaru, orta est Aegyptiorum letitia: Hebraeoru uero à religione, atq; grata in benefactorem uoluntate: quæ tamen in rudioris uulgi turba penè statim interierit, in sapientioribus tamen sincera mansit. Verum illud forsitan non tam compertum, quarum rerum causa, nobilissima illa ostensa fuerint beneuolentiæ diuinæ signa in ingratiu populum, rebellem, contumacem: harum nimirum, ut resipiscerent, ut Deum quaererent, amarentq;, & in signum amoris custodirent iustificationes eius, statuta scilicet, ritus, ceremonias, ac legem tandem eius exquirere, e qua humana omnis descendit iustificatio, quæ est lex spiritus. Ac demum præcipuum illud est amoris, ueracis pietatis indicium, cuncta, quæ iussit dominus, absq; cunctatione exequi, recq;, haud uerbis solum, præstare. Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CVI. Halleluia.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

D Ex inscriptione psalmi, quid sibi uelit spiritus, cognosci potest. Laudandum scilicet esse Deum, quæcunq; obuenant. In alio psalmo sic de se testatur Vates: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore. Ceterum nulla re alia tam ardentem nos in Deum amor accenditur, quam si sedulo diligenterq; illius in nos beneficia mente pertractemus, uoluamusq; animo nostras in illum offensiones, rursusq; illius in nos bonitatē, qua nos felicissima quadam urget contentione, superareq; nititur. Nos quidem nequitia atq; improbitate armati, cum illo concurrere uelle palam ostentamus: ille contra, clementia ac lenitate. Hæc ferme in toto hoc psalmo uidere licet, dum patrum ingratitudinē diuinis opponit muneribus ac beneficijs. Verum à Dei laudibus suum ordit psalmum propheta, typus nimirum Ecclesiæ Christi, cuius perfectissima ea est imago & facies, pura in Deum fides. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. De confessionis uoce, quæ Dei præ se fert laudes, diximus aliquoties. Quam ob causam laudandus sit Deus, statim addidit: Quoniam, inquit, bonus, quoniam beneficus, quoniam æterna illius est misericordia, non temporaria, citoq; delitura, ut ea est hominū. Vt cunq; hi tamen fidem frangant, pactaq; uiolent, suo stat nihilominus Deus stabilis in fractusq; consilio ac uoluntate, quæ est, ut animas qualibet rebelles & inquinatas ad sese reuocet, sibiq; recõsiliet, atq; in noua refundat formā. Vnde, oro, tam amplius processit Dei amor ad animā peccatricē, cū nullū inter eos similitudinis extet symbolū: Nil sanè tali anima turpius potest inueniri, Deo aut nihil sanctius. Quare tota hæc dissimilitudinis atq; inæqualitatis coitio & cõcordia, à diuina profecta est clemētia, quæ eterna est, & certa, licet forsitan nostrā ob ingratitudinē nobis incognita. Proinde

Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius?

Stupet hinc anima, planeq; in cœlestiu rerum consideratione retunditur: quodam enim audaci conceperat motu atq; effectu, se posse aliquando Dei omnes enarrare operationes, indeq; suam laudandi illius nominis auspicari materiam. Verum cum se impossibilia conari præuidet, in istiusmodi prorumpit stuporem. Quis, o, tam altè raptus inuenitur, qui cuncta Dei opera, potentiamq; illius infinitam, qua condita uniuersa ex nihilo olim effecit, nunc tenet, permeat, moderatur, seruat, plenè, ut res ipsa postulat, eloqui unquam poterit: quis cuncta, unde ipse laudari debeat, recenset: quis demum inenarrabilia enarrare tentabit? Sat sit igitur quod hinc à spiritu dici uideo:

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.

O felices, inquit, illos, qui iuste adeo ac rectè suam instituunt uitam, ut ex Dei præscripto ac lege uiuere merito dicantur. Iudicium enim ad uitam bene recteq; ordinandam attinet: iustitia uero ad effectum magis fidei, Deiq; timoris, unde ortum habet sapientia, referri debet. Qui certè istiusmodi ornati sunt uite patribus,

tibus, suasq; ad illas disponunt operationes, perfectissimi omnium sunt, etsi forsitan in disquirendis Dei secretis tardi & hebetes. Quocirca ad assequendos Dei afflatus, inspirationesq; illas, quarum uel cor in Dei amore comburitur, pura opus est fide, uitaq; in Dei lege apprime informata, ne nos nobis nescio quæ confingamus operationum auxilia, sancta ea quidem, sed quibus nihil fidere debeamus. Sunt enim scalæ gradus ualde debiles, nostro quæ solummodo proficiscuntur ab arbitrio operationes, nempe absq; gratiæ clauo suffixæ: quo sanè remoratur, mirum quantum in alteram priori dissimilem transmigrant speciem: ex sordidissimæ efficiuntur. Verum quoniam rem hanc tua à uoluntate, o Deus, atque arbitrato descendere non ignoramus,

Memento nostri domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo.

Hæc est totius fidei nostræ summa, huc nostræ omnes tendunt præcationes, studia, labores, ut Dei fiat uoluntas. Cassæ nimirum sunt ac uanæ supplicationes, quæ tali non nituntur consilio, contra sanè illorū morē, qui cum orant ferè indignantur, nisi suæ se Deus confestim attemperet uoluntati, temerariæq; nonnunquam obsecundet præcationi. Hi profecto de more sunt, qui ex meritorū operationumq; numero & assiduitate, Deum sibi promereri posse arbitrantur. Humiliauimus, inquit, animas nostras, & non aspexisti. Sanctæ quidem operationes ideo sanctæ sunt, quia à Deo proficiscuntur, hoc est, ex mera Dei uoluntate proueniunt. Sensus igitur is erit: Memor sis quæso nostri, o domine, eorū nos prosequere fauore ac gratia, qua tuū prosequi populū consuecisti. quid? Inuise nos tandem, qui nostris offensus reatibus procul aberas indignabundus, tuamq; nobis impartire salutem. Quod si feceris, non quia sic meruimus, feceris, sed quia tu sic uis, & imperas:

Ad uidendum in bonitate electorum tuorum, ad latandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hereditate tua.

Inuise nos, inquit, haud flagello quidem & seueritate, sed suauissima tuā, qui Christus est, refocilla salute, quod tuis uideri possit bene cuncta succedere, atq; illorum uotis respondere: facq; me illo frui bono, quo hi fruuntur, quos tu, ut tui essent, de mundo elegisti, ut eo gaudeam lætitiæ genere, quo gentes, quæ suum tibi dederunt nomen, gaudere solitæ sunt: atq; ita ab una ex multis diuersorū morum hominibus conflata sorte atq; hereditate, tibi gratiæ habeantur, lauderisq;, ut tua ritè deposcit maiestas. Felix ex hebræo sic uersum transfert: Ut respiciam in bonitate electi tui: ut læter in iustitia gentis tuæ: ut laudem cum hereditate tua. Puto hinc electum Dei Christum esse, in cuius bonitate ac meritis respiciendum esse à spiritu admonemur. Si quidem boni aliquid è nobis prodire contigerit, id totū Christo condonandum est. Totum dico, ne dum partim nostræ, partim ipsius concedimus bonitati, sordidū fiat ac uenale, quod alioqui totum datum Christo purum erat, atq; illius gratia & bonitate nostrū. Vis'ne dicam quid boni à nobis expectari potest?

Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.

Illud ferè Apostoli hinc mihi audire uideo: Omnes, inquit, peccauerunt, & egent gloria Dei: hoc est, cruce Christi, ac morte, quæ Dei præcipua gloria est. de qua quidem sic diuus ait Chrysostomus: Omnis gloria Dei, & omnis salus hominum in Christi morte est posita. Peccauimus (inquiunt etiam perfectissimi uiri) cum omnibus qui ante nos fuerunt patres. Vide exaggerationem: peccauimus, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, hoc est, multifariā iniquitate maculati, sceleratè uiximus: si tamen uita est, in peccatis uiuere, & non potius periculosissimum mortis genus, certusq; interitus ac damnatio. Hæc dicunt (opinor) à Dei spiritu edocti. Secus alij: O si, inquiunt, fuisset in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine prophetarum. Heu quam impij fuerunt hi, qui occiderunt Christum, qui Apostolos persecuti sunt, qui martyres tam saue contrucidarunt. Nos certè, nostriq; ordinis uiri sanctis incumbunt actionibus, uirtutibus, elemosynis, neminem ledunt, non occidunt, non scortantur, non

alienas, ut hi uulgo impuri, usurpant uxores, nō furantur: ieiunamus, affligimur, sanctisq; operam nauamus exercitijs, nihil non agimus, quō ex hominibus tandem dii efficiamur. Audio, laudoq; modō sinceri sint affectus, nempe ab amore proprio, odioq; alieno, ab avaritia, à dolo, à nequitia, à liuore, à fastu, à libidine demum intestina, atq; ultionum rabie, liberi sint. Quam facile deludimur, quam ue libenter falsa nos decipi persuasione patimur. Verum propositum non deferentes institutū, dicamus, fateamurq; quōd semper, uel à pueris, iniuste egimus, quōd iniquitatem fecimus, quōd

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuae, & irritauerunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

Is unus est uersus Hebraeis. Iam incipit peccata patrum enumerare, contra itidem perpetuā Dei in illos benignitatem, quō è speculo ueluti nitidissimo queat perspicere, quam ingrati semper extiterint homines, & hi quidem qui maximis affecti fuerant beneficijs, ut Hebraeorū fuerunt patres, qui non solum in Aegypto, cum ab incolis opprimerentur, uerum etiā ad mare Rubrum, imō in medio ipso mari, deserto quoq; ubi man pluerat, murmurauerunt, de Dei potentia subuerentes, palamq; Mosen, ductorem nempe illorum tam mansuetum, acerbè nimium reprehendentes. Quid scelestius unquam auditum fuit? quid illa uoce turpius? Melius nobis fuisset seruire Aegyptijs, quam mori in deserto: discede à nobis, ut seruiamus Aegyptijs. Hi quidem minime ex animo, quæ pro se gesta fuerant, intellexerunt, serioq; expenderunt: quin potius horum omnium immemores facti, amplam tuā misericordiae abundantiam à mente proiecerunt ingratisimi, atq; in mari, in mari (inquam) ipso Rubro tam ingenti exiccato miraculo, nefandissimi rebellauerunt. Tu tamen habita tui magis nominis atq; honoris ratione, quam quōd eorum peccata depocerent, seruaisti eos, ut hinc atq; hinc passim, reque ipsa tuam demonstrares omnipotentiam. Quare de te tunc ita testatus es, o immense, dicens: Et sciant Aegyptij, quōd ego Dominus, cum glorificatus fuero in Pharaone. Pessimè quidem res nostrā haberent, si Deus nostris irritatus peccatis, dignas pro meritis inferret plagas: non esset qui diu uiueret. Illorum itaq; etiam reluctantium curam habuit,

Et saluauit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam: & increpuit mare Rubrum, & exiccatum est, & deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

Mirares: nam mare increpito, atq; subinde exiccato, illa per undas, profundissimasq; aquarum uortices & abyssos complanata perinde fuit uia, atq; si per planitiem in deserto, loco nimirum arenati ac siticulis, incessissent.

Et saluauit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici, & operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Ita in Exodi libro legimus, quōd fugientibus Aegyptijs occurrerunt aqua, & inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, nec unus quidem superfuit ex eis. Praeclara hinc norma ostenditur fidei, qua sanctissimè admonemur, nullam posse esse hominis artem, atq; in declinandis improborum insidijs prudentiam, nisi Deus sit, qui nos, nostramq; innocentiam de manu hostili, ferociaq; illorū, qui nobis male uolunt, eximat, atq; in eorum caput, quicquid insidiarum moliti fuerant, retorqueat: ut certè quotidianis (ni prorsus stupidi sumus) uideamus exemplis retorqueri. Illud nihilominus consolationi non paruae nobis debet esse, quōd Deus integrè adeo faciem istiusmodi demoliri solitus sit, ut ne odor quidem super sit uolus. Vnus, inquit, ex eis non remansit, quin interiret.

Et crediderunt uerbis eius, & laudauerunt laudem eius. Citò fecerunt, obliuisci sunt operum eius, non sustinuerunt consilium eius.

Quid sibi uult, Citò fecerunt, uixdum intelligo: nisi fortè ad uitulum, quem sibi fecerūt in Oreb monte, cultum nimirum ab Aegyptijs, qui boues colere consueuerant, edocti, referas. Hebraeis est, accelerauerunt, seu aliquid simile: & est uox de incredulis dicta, qui cum statim non uident quæ Deus pollicitus est, non credunt,

credunt, cum tamen scriptum sit in Esaia: Qui credit non festinet. Idcirco à Vate additur: Obliti sunt operū eius. Heu fidem debilem & nutantem. Non sustinuerunt, inquit, ut faceret, quōd facere instituisset: praeueterere quodammodo adnixi sunt Dei consiliū. Quis scit, clamabant, an Deus sit in nobis, uel ne? Vide illorum leuitatem. Viso quidem concreti maris portento, atq; hostium internectione, crediderunt uerbis eius, laudesq; illius cecinerunt. Mox uero, ac si nulla unquam experti fuissent beneuolentiae signa, ne expectato quidem triquo, quōd à traiectu maris ad Maraath aquas intercesserat, Mosen obiurgati sunt dicentes: Quid bibemus? Plena sunt stomacho uerba hec: proinde infertur, Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israēl contra Mosen & Aaron in solitudine.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso, & dedit illis potionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.

Inaquoso pro solitudine posuit, loco utiq; arido, & absq; irriguis aquis. Illud quoq; misit saturitatem, ex hebreo uerti poterat, misit maciem, seu tabem, in corpus eorum. Campensis uero mortem reddit. Multauit, inquit, morte gulam illorum. Quamquā saturitatē ad illorū infamiam puto positam, & est ac si dixisset, usq; ad uomitū impleti sunt. Id genus concupiscentiarū fuit, quando Man fastidientes dixerunt: O quis dabit nobis carnes ad uescendū? Recordamur pisciū, quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentem ueniunt (en ociosae mentis naufragium) cucumeres, & pepones, porriq; & cepae, & allia. Data igitur sunt carnes, adductaq; maxima copia coturnices. Verum adhuc carnes erant in dentibus eorum, & ecce furor domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Et sic, æquissimo libramento, misit pro pinguedine maciem in animas (animas pro corporibus hebraismus ponit) eorum: nam qui relicto Dei cibo, carnibus saginari concupiuerāt, longè diuersa, quam optauerant, affecti sunt compensatione. Macie quidem & pallore consumpti, meritas dederunt poenas.

Et irritauerunt Mosen in castris, Aaron sanctum domini. Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flama combussit peccatores.

Interitus Dathan & Abiron, qui seditionē contra Mosen concitauerāt, in Numerorū libro fusè admodū describit: hi enim tumidissimo ambitionis uento inflati (uide ambitiosorū morem) populū illum aura leuiorem, in ipsum ducem atq; Aaron, Aaron (inquā) sanctum domini, & sacerdotē, adeo acerbè exuscitarūt, ut penè omnes ab eis desciscerent. Verum Deus, qui tametsi ad tempus ambitiosorum fastum atq; arrogantiam, ad bonorū profectū tolerare uideat, finē tamen illorū infortunijs ponere cōsuescit, eo maxime tempore, quo se derelictos suspicant, tussit, & dirupta est terra (ut sacra refert historia) sub pedibus eorū, & aperiens os suū deuorauit illos cū tabernaculis suis, & uniuersa substantia eorum, descenderuntq; uiui in infernū operti humo. Synagogā uocat illorū multitudinē, qui conspirauerāt cum Dathan & Abiron: de quorū plaga legimus, quōd septingenti ac millia hominū xiiii desiderata sunt, absq; illis qui perierant in seditione Chora. Sunt qui synagogā ad uiros illos referāt seditionis autores, qui primarij in synagoga cōciliij tēpore, ut sacri habent annales, per nomina uocabant. A superioribus itaq; populi (ut nūc etiā est usus) illa orta est seditio, & cōiuratio. Neq; satis illud fuit: nam nullo affecti metu qui superfuerāt, iterū à dño deficere conati sunt.

Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum.

Horrendum uituli conflatū scelus memorat: impium sanè illud, ac multis omnino modis Dei populo a religione indignum. Aspice in quam immanem ruinam interdum, ob nimiam nostri confidentiam, errorem. Relicto quidem Dei cultu, fractoq; iusiurando, acrupto foedere, uitulum Aegyptiorū ritu ex aere arteq; fusoria conflatum erexerunt, clamantes: Hi sunt dii tui Israēl, qui te eduxerunt de terra Aegypti, Cæterum Oreb, seu Choreb, Sinaï mons est, in quo tum Mo-

C ses duas legis accepit tabulas, quas tamen in montis descensu cum choreas chorosq; audisset cantantium coram uitulo, fregit indignabundus. Illi autem interim gloriam magni Dei, incomprehensibilis, incorruptibilis, immortalis, cuius maiestate redundant omnia uiuuntq;, numine illo eterno agitata, cuius uirtutem non ita pridem senserant: eam, inquam, gloriam tam admirandam, commutauerunt non tam in uitulum, quam in similitudinē uituli, nempe ærei, muti, atq; omnino sine sensu ac uita. O ingratos, quam citò quidem

Obliti sunt Deum, qui seruauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Ferunt execrabilem illum uituli cultum avari imaginem adumbrasse, cuius Deus aurum est, & argentum. Mirum quam generatim in id culturæ prolabantur nostri æui principes ac prælati: nihil enim ita assidue auditur, quam auri nomen, aut utcunq; corrasarum exactio & uectigalium, addo & mutuandarū pecuniarum uis, ac ming. Ego potius scortatoribus, uarijsq; libidinū monstris inquinatis, uitulū illum prælusisse arbitror. Vnde illud est, quod in auribus armillisq; aureis mulierum coaceruatis, formam illam conflagrant detestabilem: obliti quippe rerū illarum, quæ stupendissimo in eorum gratiam gestæ fuerant miraculo in Aegypto Dei manu, qui toties seruauit eos: mira item illa in terra sacrilega atq; impia Cham: ac demum in mari Rubro terrificæ aliæ & portentosa, ex animo abijcientes, in illud impietatis genus collapsi sunt, ut adoraret pro Deo uiuo mutum bouis simula chrū. Quid aliud ab his, qui Deum iam contempserant, agi potuit? Verum Deus iam toties laesissus, mutauit, ut sic dicam, mentem:

Et dixit, ut disperderet eos, si non Moses electus eius stetit in confectione in conspectu eius, ut auerteret iram eius ne disperderet eos.

D Confectionem uocat Vates diuulsionē illam, defectionemq; populi à Deo, cuius reconciliationis autor fuit Moses: de quo legimus, quod reprehenso populo, talisq; castigato, ob uituli adorationē, elogio, Peccastis peccatum maximum: illud adiecit, Ascendam ad dominū, si quo modo qui uero eum deprecari pro scelere uestro: reuersusq; ad dominum, ait: Aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis, dele me de libro tuo, quē scripsisti. Tanti porro uiri lachrymis placatus Deus, in illam tandem prorupit amoris notam: Dimitte me ut irascat contra eos: exte enim, ne dubites, prodire faciā gentem magnam. Dixerat quidem haud semel Deus, sententiāq; firmauerat, se populum illum contumacem funditus euersurū. Et fecisset, ni Moses, tantus nimirū homo, tam Deo charus, tam sui gregis amantissimus, (quod nostri uix sufferunt audire pastores) obstitisset, in medioq; ipso uastationis incendio stans, Dei iram sedasset, reque effecisset, ne illos omnino disperderet. Fuit ea Christi mediatoris umbra, qui solus factus est Dei atq; hominum mediator, diruitq; maceriem inimicitiarum, ut inquit Paulus, atq; odiorum, quæ inter hominem, atq; illius creatorem intercesserant. Spreuerunt illi quidem suum benefactorem,

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Terram auream, terram opimam, terram in qua beneplacitum fuit Deo habitare in ea. Per magnū certē illud fuit signum infidelitatis, terram illam tanto desiderio expetitam, à Deoq; toties promissam, contempsisse. Tum uisus est Deus contemni. Quocirca additur,

Non crediderunt uerbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, nō exaudierunt uocē domini.

An murmurauerint inter sese tumultantes, testis sit Deus, qui de illorū perfidia cū Mose atq; Aaron exoptulans, ait: Usquequo multitudo hæc pessima murmurat cōtra me? Vide, mi lector, seditiosorū morē, ac strepitū. Constituamus, inquit, nobis ducē, & reuertamur in Aegyptū. Utinā mortui essemus in Aegypto, & nō in hac uasta solitudine. Pessimū omnium, nōne melius emori potius in solitudine, tutore Deo, q̄ Aegyptijs seruire? Nō paruerūt, inquit, mandatis eius, si dēq; illius dictis minimē adhibere: quare iratus, de illis pœnas omnino sumere constituit.

Et ele

Et eleuauit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.

Solet enim qui grauius ferire quempiā adnititur, manum in sublime, quò fortius percutiat, extollere. Vnde uolens hic Vates iustam Dei fuisse ultionem, grauiusq; illorum peccatū ostendere, facit illum acrius in uerbera insurrexisse. Sic Paraph. Quare tanquam grauius percussurus extulerat in altum manus suas cōtra illos, ut prosterneret illos in deserto. Alius ex hebræo uertit: Stringebat manum suam in eos. Alij rursus uolunt per manus eleuationem iurantis morem exprimi, qui cū iurat, manum in altum tollere consuecat: & est perinde, ac si dixisset: Iurauit se illos in solitudine prostraturum. Non displicet quoq; quod alij hūcasserunt. Eleuauit, aiunt, manum suam more illorum, qui idcirco minantur, ne percutiant, ut hi faciunt, qui rei cuiuspiam confessionem expiscari conantur. Comminatus est itaq; Deus se illos subuersurū, nisi ad cor redissent. Solet quippe diuina bonitas uarijs uti medelis, ac ad sanandam animā remedijs. Rogat interdum, admonet, minatur quoq; ut hic uides populo illi suo tam charo cōminatum esse, se illum penitus destructurum.

Et ut deijceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

Verum nihil id propemodum: nam nullis commoti minis aut plagis, sua in pertinacia perfitere.

Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.

Quomodo, quoue tempore id actum sit, quò deorum semen per regiones disperferit gentium, tum crebra illorum exilia & captiuitates, tum nouissima melius testari possunt. Nullis quidem sedibus affixi, illo de more properant, conglomeranturq;, quò uitæ cōmodum ac securitas eos uocat. Acti nihilominus equissimo Dei iudicio à bene institutis regionibus ac ciuitatibus, non desunt qui fugatos colligant, foueantq;, & turpissimū in modum ad domesticam admittant consuetudinē, ad ludos ac choreas, ad thorum forsan. Nefas quidem execrabile. Sed hic mihi tempero, ne me quispiam de mea hæc patria dicere suspicaretur. Nullis itaq; permoti illi minarum terroribus ac flagellis, sua in duritia permansere, & initiati sunt Beelphegor. Beel, seu Baal, cōmune erat deorum nomen apud priscos idololatrias Hebræis conterminos: & significat magnum, seu dominum, seu etiā, ut alij uolunt, maritum. Vnde non absq; ratione uerbum, copulauit, in principio uersus positum uidetur. nanque ex hebræo sic legunt nonnulli: Et copulati sunt Beelpeor, aut phegor, ut legunt Greci, tanquā scorto, aut adultere. quanquā uerbum iniciandi bellissimè hic quadrare non ambigo, cū sit sacris, aut re alia quoq; imbuti. Hinc sacra initia ab antiquis appellata mysteria, ob id, quòd his ex agrestibus quodammodo uita exculti homines, ad humanitatem formarentur. Cæterum quid sibi uelit Peor, non ita clarum: nisi fortè propterea, quòd in illius nominis monte apud Moabitas Bel (hunc Priapū fuisse opinantur nonnulli) statua colli consueuerat. Quocirca non absurda ea est Aben Ezrae opinio, quæ asserit istud idcirco à Vate dictum, ad exprimendam turpem illorum consuetudinē cum mulieribus Moabiticis. quæ causa fuit, quamobrem spurcissimis Baalpeor contaminarentur sacrificijs, quæ hic Vates sacrificia mortuorum appellat, hoc est, dijs mortuis, & nefandis consecrata. Sic enim de infausto illorum ausu in Numeroꝝ libro legimus: Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ uocauerunt eos ad sacrificia sua, initiatusq; est Israël Beelphegor, tanquam re sacra. Ex quo uersi illi à Deo uiuo defecerunt,

Et irritauerunt eum in adinventionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.

Adinventiones uocat illorum conatus & studia, quibus offensa Dei maiestas alia atq; alia exaggerauit illis mala: sed in primis multa illos peste uexauit. quod nostra habet æditio, ruina, Hebræis est pestis: etsi ruina quoq; uox ad pestis effectum referri potest. Quid tantum unquam ruine secum traxit inter mala, inuenitq; uulgo, quantum late sparsa pestilentia lues? Verum non diutius sæuis illa in plebem debacchata est ultio. Etenim

C Stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio.

Placauit, ex hebraeo uertunt, uindicauit: seu, ut uult Felix, Executus est iustitiam, nempe Dei zelo permotus. Aptissimo praeterea usus est uerbo, stetit: hoc est, se uirum praestitit fortem ac strenuum, qui fornicarium Hebraeum una cum scorto Madianite, ense inguini adacto transfodit. Plaga nimirum, atque ultio conuenientissima adulteris, scortatoribusque, ac turpissimo uitio illi, cui (pro facinus execrandum) fauent nonnulli ex his, qui matrimonia deprecant. Placato itaque Deo cessauit pestis, millibus tamen hominum quatuor supra uiginti desideratis.

Et reputatum est illi ad iustitiam in generatione & generationem, usque in sempiternum.

Quandiu enim suo in statu perstabit tempus atque aetas, nulla unquam erit posteritas, quae Phinees zelum aequissimum fuisse non praedicet. Ita quidem de illo sic contestatum fuisse dominum legimus: Phinees Eleazar filius auertit iram meam a filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos. Ecce do ei pacem foederis mei, & erit tam ipsi quam semini eius pactum sacerdotum sempiternum. Quid tali iustitia a Deo laudata fuit unquam sanctius? quid beatius? Putas ne id Dei testimonium posse ad exolescere, atque ab hominum memoria interire, quo minus perpetuum sit, uitaque de generatione in generationem usque in sempiternum? Strenui igitur uiri illius aequitas, zelus, ac tandem praemium, eterna erunt, quia a Deo profecta, cuius hinc testimonio laudat. Sed quid passus sit Moses propter perfidiam populi, uideamus.

Et irritauerunt eum ad aquam contradictionis, & vexatus est Moses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.

D Aquae miraculum, atque iurgij occasio contra dominum in deserto Sin, notissima est in Numeris. Hic non possum non supremum in modum admirari dolereque, ad tantam aliquando mentis infidelitatem, cordisque inconstantiam, potuisse Mosese, tam sanctum scilicet uirum deuenire, ut in elicienda Dei iussu e saxo aqua, nutauerit, ut acillanti protulerit fide: Num de petra hac uobis aquam poterimus elicere? Adeone tantum possunt murmuratorum lingua, ut Dei spiritum in sanctorum animis extinguant? aut saltem opprimant? Possum id equidem, ut dixi, admirari, mecumque ut de re nimium acerba conqueri. Veruntamen in hoc eximio & miserabili sanctissimi uiri exemplo coniectare libet, illud idem aliquando inter perfectissimos quoque contigisse, contingereque nonnumquam homines. Quamobrem colligendus est animus, si nostram interdum accidit labefactam uirtutem, pronamque ad casus infirmitatem, simulac cernimus primos illos patres, tam Deo charos, in nefandissimos prolapsos errores & peccata. Quam porro execrandum fuerit Mosi delictum, ex uerbis Dei comprehendere potest, qui iratus contra illum ac fratrem, istiusmodi promulgauit sententiam: Quia non credidistis mihi (ecce infidelitas) & sanctificastis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Deum igitur ad iram concitauerunt murmuratores illi iuxta aquas contradictionis ac iurgij: nomen nimirum aquis illis impositum a rei euentu, ubi male habitus fuit Moses illorum causa, turbatusque spiritu de Dei promissis haesitauit. Unde additur: Quia exacerbauerunt spiritum eius,

Et distinxit in labijs suis.

Planè, inquit, perturbauerunt illius animum, idcirco dubijs uerbis loquutus est dicens: Audite increduli & rebelles, num de petra hac uobis aquam poterimus elicere? In mentem tam pijs fratribus tunc uenit populi perfidia, crebreque in Dei iniuriam, & offensiones. Ideo ueritatem ne ipse populi impietate laesisset negaret aquas, nutantem tum fide, tum sermone, uerba illa indignabundi protulere. Cuius quidem rei illud fuit indicium, quod bis, anteaquam exirent aquae, satisque populo faceret, ista fuit silex. Eam ob rem a promissae terrae ingressu prohibiti fuere. Atqui maximum illorum fuisse delictum, penè ratio demonstrat: siquidem nihil illis contingere potuisset acerbius. Spe igitur illa frustrati, una cum caeteris diffidentiae filiis,

Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

Imò ipsi dispersi sunt, atque ab alijs captiui abducti. Vide quid illis per angelum comminatur

A comminatur Deus. Noluitis, inquit, audire uocem meam, ut non feriretis foedus cum habitatoribus terrae huius, & aras eorum subuerteretis, quamobrem nolui delere eos a facie uestra, ut habeatis hostes, & dii eorum sint uobis in ruina. Mirum quanta animi leuitate affecti fuerint Israelitae, qui una ferè hora & Deo immenso & daemone turpissimo nomina dederint: fracto quippe foedere cum Deo, aliam sua sibi sponte asciuerunt religionem.

Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs.

Id scandalum fuit, atque in quod, ut meriti fuerant, impingerent offendiculum, quod comminatus est Deus dicens: Et dii eorum erunt uobis in ruina. Caeterum liberorum sacrificium Moloch a gentibus illis turpissimo celebrabatur ritu: quod execras dominus in suis, sic lege fanciuit: Si quis dederit de semine suo Moloch, morte moriatur. Hunc putant nonnulli Saturnum fuisse. Nefandissimum sanè & crudele illud fuit sacrificij genus, in quo pater liberos, & hos quidem reluctantes, caelumque ipsum clamoribus implentes, excutientesque a collo uel multa gladium aut securim, ad cruentas idolorum aras immolarent: atque ita iugulatis filiis, in charissima inuenti sunt desauisse pignora, belluis ipsis immariores.

Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.

Istuc impietatis commentum in terra Chanaan ortum habuit, quo Dei populus miserandum in modum oblectatus, ad tantam animi crudelitatem prolapsus est, ut teneros, uagientesque in cunis filios, iugulauerit, terramque innoxio cruenta uerit sanguine. Unde additur:

Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in diuentionibus suis.

Quod ex nostris quidam legunt, Et interfecta est terra, error est propter literarum uicinitatem ortus. Nam de pollutione terrae e sanguine oborta sermo hic fit, non de illius interfectione. Visa tunc est tellus, illam execrata abominationem, purum illum cruorem infantium ingratum hausisse. Sensit quodammodo tam dirum factum, scelusque tum uix auditum in terris, inuita, qualisque ingemiscens absorbuuit. Et fornicati sunt, inquit, tanquam adulterum legitimum contempto uiro, suis in operationibus studijsque, ac ad suam ipsorum perniciem adiuuentis consilijs. Plebs quidem illa Deo uno ueluti marito suam sponderat religionem, sed postea alios nacta amatores, Deo purissimo derelicto, spurcissimum idololatrarum sequuta est cultum, & amorem. Sanguinibus, ex hebraeo uerti poterat, sanguine: nisi malis, sanguinibus. pro frequentibus sanguinis effusionibus intelligi. Quo circa excanduit supra modum,

Et iratus est furor Dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam. Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum.

Miseranda ea fuit rerum mutatio, qui nuper a Deo protecti uicinas ferè omnes debellauerant nationes, mox sua ipsorum culpa a Deo proiecti, illis parere coacti sunt, qui capitali eos odio persequebant. Execratus itaque dominus populi sui mores, quem suam olim esse hereditatem, & hanc charissimam, quamque praeter caeteras adamaret nationes, iam ab aeterno delegerat, mirum in modum in tam turpem atque impiam illius consuetudinem exarsit, abegitque a sese. Traditi proinde sunt in manus hostium, sub quorum imperio afflicti, miserè illorum subiecti fuere tyrannidi. Ergo maximae irae Dei in populos indicium erit a tyrannis subigi. Si quidem ubi tyrannus est, ac regnat, ibi omnem malorum cumulū inesse cogita. At qui ut maiorem populi illius ingratitudinem exprimeret, facilitatem Dei parentis ostendit.

Sape, inquit, liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Innumeris enim tum locis, tum uicibus liberati, ad ingenium statim redire, atque adeo saepe, ut penè impietate, Dei clementiam uoluisse superare uisi sint. Ille qui

dem, ut antea promiserat, continuis illos fouebat auxilijs ac beneficijs: hi contra sempiternū numinis consiliū interturbare conati sunt, Exacerbauerūt, Hebrei ferè omnes legūt, rebelles facti sunt. Sic Felix: Ipsi uerò rebelles facti sunt in cōsilijs suis, quorū uerborū sensum sic reddīt Paraphrastes: Sua potius q̄ diuina cōsilia secuti sunt. En rebellionis à Deo causa, atq; origo: nēpe hominē suos sibi natura ingeneratos uelle sequi motus & cōsilia, spretis interim Dei cōsilijs, quę in eo uerū sanē ut hominē uel reluctantē querat. Verbū porrò, humiliati sunt, nō ad uirtutē referas, sed ad turpissimā, in quā peccando ceciderant, depreSSIONē & infamiā, Depressi sunt, inquit, propter sua scelera, atq; impiam de Deo persuasionem. At Deus tamen (pro genus pietatis inauditum) adhuc placatur, adhuc miseretur.

Et uidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum: & memor fuit testamenti sui, & prout nituit eum secundum multitudinem misericordiae suae.

Et audiuit lamentationem eorum, ex hebræo uertunt, Campensis autem, eluatus, seu querimonias. Certè pater, si uerus pater est, non tam unquam obstinatè inexorabiliterq; in filios exandescit, quin statim rogatus parcat. Secus uerò illos agere cernimus, qui uirici magis dicendi sunt et mercenarij, quàm patres aut pastores, qui ut dij interdum maximis interpellati uotis ac supplicationibus, in leuioribus etiā culpīs, placari uix possunt. Indiciū id sanē superbissimū est animi, ac tyrannici. Vidit, inquit, suorum afflictionem, suspiriaq; piētissimis hausit auribus, ut pijs solent patres & pastores: memorq; fuit foederis cum illis iēti, licet illi immemores extiterint & ingrati. Poenitentia igitur affectus est, se suos in angustijs deseruisse: & id quidem, non quòd ullam in eis inuenerit iustitiā, sed quia ipse copiose misericors est, effecitq; ut gratiam cum illis inirent, qui eos captiuos abduxerant. Vnde sequitur:

Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos.

Fecit, inquit, quæ sua est inexhausta clementia, ut illis hi misericordiam præstarent, qui eos in miserā coniecerāt. Non est quidē mediocre id Dei beneficiū, captiuum quempiam, seu aliquo alio miseræ genere oppressum, habere consolatorem, præsertim illum, sub cuius custodia retineri contingat. Sed duriores nunc sunt homines, quàm ut hisce pijs cōmollescere possint exemplis: quam maximis enim nūc extollunt laudib; qui efferatiorēs sunt in miseros. Sunt ne hi custodes, an carnifices? Quoniā igitur surdi facti sunt istiusmodi miserorū oppressores, tu

Saluos fac nos domine Deus noster, & congrega nos de nationib; . Ut confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua.

Hi duo uersus ui fidei graues, his optimè quę in superioribus cū iudicia tum beneficia sunt enarrata, conueniunt, ostenduntq; nullam posse esse ærumnam ac aduersitatē tam acerbam, quin toleranter ferri queat, addita firma in Deum spe, & fiducia. Firmā dico propterea, ob quorundā animi leuitatem, qui tamen non nihil in Deum sperare uideantur, tamē eousq; sperant, quoad eius refrigeriū sentiunt & leuamen: cæterū in palæstra uix horulā derelicti, despondent a cūctū animū, querunturq; se à Deo neglectos. Salubre haudquaq; id genus est fidei, in quod tamē turpissimè dilabunt homines. Collatis itaq; simul in hoc psalmo Dei donis & flagellis, in spem totū istud soluit negociū, aitq; suo more Vates: Serua nos mi domine, qui Deus es noster, nosq; uarijs molestisq; à nationib; inter quas iustissimo tuo dissipati fuimus iudicio, collige, secerneq; ab illis, ut ullo absq; impedimento, aut nota infidelitatis, tuū sanctissimū laudare possimus nomen: atq; præterea tua in religione occupati, te laudib; ut par est, & quæ nostra est gloria, efferre ualeamus. Huc quicquid conditū est conueniat, mecumq; exclamet:

Benedictus dominus Deus Israel à seculo, & usq; in seculum, & dicit omnis populus, fiat, fiat.

Ex hebræo sic: Et dicat omnis populus, Amen. Halleluia. Omnis itaq; populus generatim laudet Deum, qui omni laude maior est ab æterno & usq; in sempiternum: dicatq; cum Israël, nempe electorum cœtu, quæ est Ecclesia in Christo, Amen. Halleluia,

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Nobilissimum id genus est odorum, quod à diuinis laudibus suum habet exordiū, ut hæc omnino est, quam in præsentia tractare intendimus, cœlestem illam quidem & admirabilem, utpote uario sacramentorum ornatu, tanquam gemmata chlamyde uestitam: tota enim Christo grauida est, idcirco Dei bonitate atq; misericordia. Hincq; reiecto prorsus suis cum superstitionibus Iudæo, gens sponsæ uestimento assuit, fiuntq; aquarum dulciū scaturigines, ubi nullum antea uel tenue quidem humoris fuerat indicium. Ponā, inquit, desertum in stagna aquarū, & terram inuiam in riuos aquarū. Felix sanē nostra ætas ob Christi præsentiam, nisi homines natura ingratiſsimi, gratiarum copiam peccando interclusissent. Penè enim oclusus est fons, aut saltem superstitionum rudere atq; excrementis uitiorū interturbatus. Vix certè an sit spiritus non nescimus. Possumus quidem die noctuq; in Dei laudibus occupari, oreq; ac cantu, ut nunc est usus, uociferari, cor uerò nostrum quò abijt: quò mens diuinæ lucis capax atq; alitrix auolauit: Equidem animus natura cœlestis, nisi prorsus candidus sit, liberq; à carnis contagione in suam feratur originem, laudes, quę omnino turpes nō sint, Deo canere nō potest, licet sanctissimæ appareant & euangelicę. Proinde uagationes illæ mentis ultroneæ, atq; cū rem sacrā facis more uelut incurſiones, à choris penitus laudantium Deum expellendæ sunt, assuefaciendæq; est mens ad quietem illam, quæ nunquam requiescit, donec in Christi sinum, ubi amor uiuit, demigret. Hæc ferè summa est psalmi, qui quemadmodū occultissimo mysterio intercalaribus uidetur ludere uersibus, ita res maiorū ueteres carptim libans, totam Christianorū Ecclesiā effigiat. Ad hæc eodem utitur in hoc psalmo exordio Vates quo in superiori, dicens: Confitemini domino, quoniam bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Pluribus omiſsis, quæ in alio dicta sunt eiusdem principij psalmo, id solum dicam, immensam Dei esse misericordiā, illiusq; bonitatem adeo effuse sparsimq; omnibus in rebus disseminatam, ut in nihilum penitus, nisi illius foræ essent calore, relaberentur. Vis ea quidem est numinis, ut cuncta suo in statu conseruet, augeat, animetq; in sese, modò uitæ capacia sint, ac rationis in primis, ut humana est natura, quæ quòd est, quòd uiuit, quòd redemptionem est naçta, ac uitam in Deo, illius debet bonitati, non propriæ iustitiæ, quæ nulla tunc erat: modò aliqua est per Christum, qui suos redemit, & proprio purificauit sanguine. Eapropter

Dicant qui redempti sunt à domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos, à solis ortu usq; ad occasum, ab aquilone & mari.

Verbo, dicant, addendū est, hymnum, seu laudem. & est sensus: Hi dicant laudem Deo, qui redempti sunt ab ipso. Quidam uertit: Agant gratias Deo redempti, ut expressam hinc esse Ecclesię imaginem non dubitemus, quam Deus à quatuor mundi partibus euocatam, segregatamq; à gentium cæterarum perfidia, in unum collegit ouile. Mare hic positum pro meridie, ut alias quoque, clarum est: quanquā interdum pro occiduis partibus usurpatur, sed tunc pro mediterraneo accipitur, quod est Iudææ ad occidentem. Verum de mari rubro, qui sinus est Arabicus, hic intelligi uolunt, quod ad meridiem est Iudææ. Vnde ex hebræo uertunt quidam, ab Aquilone & Austro, qui uentus meridionalis est. Felix autem aperte, à meridie uertit. Ait itaq;: Sponsam Christi è uarijs selectam regionibus, nempe orientalibus, occiduis, meridionalib; atq; septentrionalibus idcirco congregatam esse, ut diuinis uacet laudibus, præludium nimirum patriæ cœlestis, & beatitudinis. Hi tandem confidenter diuinis celebrant laudes, qui id gratis habent, quòd ex eorum numero sunt, qui redempti sunt à domino. Anteaquam enim uocarentur, unā cum cæteris

Errauerunt in solitudine in iniquo, viam ciuitatis habitaculi nō inuenerunt, esurientes & sitientes anima eorum in ipsis defecit.

C Vide impij cordis inanitatē: nullo etenim affectū spiritus refrigerio, perlan-
guescit, sitq; tanquam ager siticulosus ac sterilis. In inaquoso, transferunt, in uia
inculta, nempe dumis obsita, atq; interrupta. Incomodorum quidem, quibus ma-
ximē affliguntur hi, qui uastas peragrant solitudines, meminit Vates, quod perspi-
cium magis sit, quanta teneantur rerum spiritualium inopia, qui à Deo alienati
suo feruntur arbitrio, errabundo quidem & uano, dum suum est. Eos itaq; erra-
re necesse est, esurire, sitire, ac nulli affixos domicilio, temere, atq; ulla absq; un-
quā perueniendi spe ubi animus est, uagari. Solent enim qui in desertis locis iter
habent, summa affici desperatione & mœrore, si aberrare contigerit. quocirca ut
anxium istiusmodi exprimeret affectū, illud intulit, quod uiam ciuitatis habita-
culi non inuenerunt: quare anima eorum in ipsis defecit. Verum non omnino ue-
cordes facti, tantillum collegerunt halitum,

*Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & ex necessitatibus eorum liberauit eos, &
eduxit eos in uiam rectam, ut irent in ciuitatem habitationis.*

Immensæ id est consolationis plenum, cum recolat anima, se à suo non posse
genitore diutius desereri, modo se errantem agnoscat, atq; illius imploret auxiliū,
qui semper instructissimis præstō est copijs. Clamantes igitur, ut olim ueteres il-
li in solitudine actitarunt Hebræi, benignissimus exaudit dominus, illosq; de an-
gustijs ereptos fouet, consolatur, in ciuitatemq; habitationis, locū uidelicet tutum,
à quo tam imprudenter deerrauerant, inducit. Quid tum ab hospite liberali, du-
ctoreq; fidissimo putas agi? Mensa sui uerbi cibo, potuq; Euangelico perornat,
qua famē illam & sitim, amenti in solitudine contractā, sedare queant. quæ sanè so-
litudinis inuia atq; inhospita, erat mundus, qui fame, sitiq; iustitiæ cōtabescens, iter
quod ad ciuitatem, quam Dei gratiam esse arbitror, perducit, ignorabat. Viator
erat anima, dux Christus, ad quem quidem nemo unquam accessit, quem patris
gratia prius non attraxerit. Quapropter

D *Confiteantur domino misericordiae eius, et mirabilia eius filijs hominum. Quia satiauit animā
inanem, & animam esurientem satiauit bonis.*

Intercalaris is primus est uersus, qui quartō repetit in hoc psalmo, more san-
eorum, qui istiusmodi metri generi ad flagrantē mentis estum atq; ardorem com-
monstrandū utuntur. Vide pium animę motum in Deum. Gratias, inquit, agant
domino illius misericordiae. Felicissimū profectō studium. Vin' scire quales sint
Dei misericordiae: Sunt publicani, sunt meretrices, sunt id genus alij, qui Dei de-
mentia seruati, suum laudant seruatorem, colunt ex animo, ueneranturq; atq; illi
gratias referunt. Hic locus hypocritis est nullus, qui suo seruari se posse marte nō
tantum ducunt, quantum alijs persuadere contendunt, atq; usq; ad sudorem di-
gladiantur. In illis quidem non laudat Deum illius misericordia, qua seruari re-
nuunt, sed opera, quibus absq; fide laudari posse Deum somniāt. Fides quidem,
qua potissimū seruantur homines, nulla est, si desit misericordiae Dei persuasio.
Ad hæc, opera tanto sanctiora sunt, ac Dei spiritu digniora, quāto à fide certius,
quod Dei donum est, proficiscuntur. Hæc igitur laudare Deum possunt, cætera
uero uituperant, atq; ad iracundiam prouocant: quæ etsi mirabilia forsan uulgo
apparent, tenuia tamen sunt ac nihili, quia in peccatis acta: nostra autem, hoc est,
sincerè Deum colentiū, mirabilia prorsus & stupenda, quęq; filijs, ut inquit Va-
tes, hominū narrari debeant, quia sancta sunt & salutaria: his enim nititur iusti ui-
ri anima, in his uiuit, in his sese oblectat. Cæterū mirabilia Dei sunt quęcunq; ille
in suorū gratiā operatus est, creando, redimendo, seruando, glorificando. Quæ
omnia filijs hominū, qui humanis etiamnū regunt affectibus, quō in diuinū inar-
descant amorē, inculcanda sunt (non ea, quæ nisi ieiunitatē spiritus afferunt, licet
sanctissima uideantur) ut & ipsi laudare queant Deū, quia satiauit animā inanem
Dei gustu ac fide, illamq; fame periclitantē impleuit bonis illis, quę fures non fu-
rantur, neq; tineæ blattæq; ignauæ demoluntur. Atq; hæc quidem omnia à Dei
manant misericordia, quæ, ut est benignissima illius natura, subleuat refocillatq;
Sedentes

Sedentes in tenebris, & umbra mortis, uinctos in mendicitate & ferro.

In mendicitate, nonnulli uertunt, in afflictione. Vnde sic quidam: Cum uincti
& afflicti essent ferro, nempe ferreis catenis ac repagulis. Certè de peccatorū ca-
tenis hic dici puto, ex his quæ præcesserunt. Siquidem nullum tam sæuum esse te-
nebrarum genus & catenarum iudico, quod cum peccatis, obscurioribus natu-
ra quàm ipsa sit nox, conferri queat. Sed & peccatū mortem ipsam, ueluti umbra
corpus, sequitur. Umbra igitur mortis ipsum est peccatū, sub qua sanè umbra se-
dere hos dicit Vates, qui longo peccandi usu & consuetudine, tanquam angues
udo in loco, cōmarcescunt, proprioq; enutriuntur succo & ueneno, quæ sunt ma-
læ appetentię, prauaq; desideria, ac cōspurcata mens. Causa uerò ea esse uidetur,

Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.

Apertius ex hebræo uerti poterat: Quia abiecerunt sermones Dei, & consiliū
altissimi contempserunt. Atqui malorum omnium origo indubitata hæc est, Dei
uerbi contemptus, atq; sapientissimi illius consilij, quo gratis omnibus salutem
impartiri pollicitus est, neglectus. Etenim in Dei uerbo uita est animæ: eo abie-
cto, quō se cōferat infelix? Quoquo uersum se uertit, tenebrę statim apparent den-
sissimæ, atq; umbra mortis. Proinde siti acerbissima torqueri illum necesse est, ac
tandem emori, qui ex se seruari posse opinat, cuiq; nihil omnino suffragari potest
diuina lex, quæ est lex uitæ in Christo Iesu, qui in se nostram ponendā esse salutē,
ac uitam, æterno decreuit consilio. Sine me, inquit, nihil potestis facere. Quod si
tamen nostrū nonnihil quoq; posse in re salutis arbitriū per gratiā sanatum con-
tendunt homines, illud ne negabunt, uim illam à Deo esse, atq; ut aliquid ualeat
ab ipso iuari? Ergo per gratiā & sumus, & ad salutem, quæ in Christo sita est, eri-
gimur, nanciscimurq; tandem per ipsum illud, ad quod assequendū nostra omni-
no tarda est uoluntas, in qua tota uis est arbitrij collocata, uel potius relicta: qua
qui plus quàm par est nituntur, Dei uerbum, consiliūq; paruipendūt, atq; ideo
in cæco errant labyrintho, semper uagi, instabiles, atq; ad lapsus procliuissimū.
Tantæ quidem impietatis signum est, nimia de nobis confidentia, qua qui affe-
cti sunt, uiciniori imminent ruinæ, quàm alius quiuis maximo in uitæ discrimine
constitutus. Ac de illis quidem, quæ mox sequuntur, dici puto:

Et humiliatum est in laboribus cor eorum, infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

Horrendum id est periculi genus, cum quis supra uires afflictus, opem implo-
rat, nec inuenitur qui manum porrigat. Actum de illo prorsus esse conclamant
omnes. Ita olim murmuratori populo in solitudine contigisse legimus. Clamaue-
runt, inquit, ad dominum, nec exaudiuit eos. A Deo quidem sua sponte alienati,
quem alium finem suis ærumnis expectare potuerunt? In omnem certè uitæ con-
fusionem prouere illos, qui huiusmodi sunt, necessarium esse cernimus, uel eos
in primis, quibus rerum summa credita est in rebus pub. ac regnis. Hincq; ortum
habere credimus iudicia illa infinita impietatis, consiliaq; nefanda, conciliabu-
la, ac iniquissimas in insontes conspirationes, proscriptionesq; morte ipsa acer-
biores: addo & uim illam intolerandam, non solum in fortunas miserorum ac fa-
cultates illatam, uerumetiam (nefas) in infelices ipsorū uxores, atq; ob id marito-
rum occisiones, & id genus alia propter Dei neglectum cōtingentia in mundo.
Verè hi, ut inquit Vates, infirmi erant, morboq; ægrotarunt insanabili, nec fuit
qui iret suppetias. Cæterū quem sensum afferant uerba illa, Et humiliatū est in la-
borib. cor eorū, ex Paraphraste intelligi potest. Afflixit, inquit, molestissimis cu-
ris animas eorū. Aestuans quoddam mare est cor impij ac procellosum. Verum
quoad uiuitur in hoc mundo, de diuina nunquā desperandum est misericordia,
quæ etiam fugientes sequitur, retrahitq; à fuga, & seruat. Idcirco additur:

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Is alius intercalaris uersus est, miro diuini amoris erga animam ardore accen-
sus. Tamen, inquit, illorum res pessimo essent loco, ipse tamen animarum aman-

c tiffimus, è malis eos omnibus atq; angustijs, quas hinc necessitates uocat, dicto et
tius exemit, in tutoq; collocauit.

Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit.

Obserua hinc iterum, tenebrarum, mortisq; umbræ, & catenarum fieri mentionem,
Clamantes, ait, opemq; implorantes exaudiuit, atq; de nigra inferorum nocte, um
bræq; mortis, & catenarum nodis penè indissolubilibus eripuit. Propterea

*Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum, quia contriuit portas
areas, & uectes ferreos confregit.*

Quæ sint portæ ex ære fabricatæ, quarum uectes ac pessuli ferrei sint, quibusq;
miserimæ detinentur animæ, mox aperit, dicens:

Suscepit eos de uia iniquitatis eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

In dictione, iniquitatis, omnium, ut ita dicam, massam uitiorum intelligi oportet. Si
quidem hominem nequam mala cum cetera tanquam satellites comitant. Sed pessimum id om
nium esse solet satellitum genus, à nefarijs constipari hominibus. nempe ab hypocritis
& adulatoribus. ab illisq; quibus iam manus ob frequentes occalluere prehensio
nes, quæ haud multo pridem ob rastra. Iam illud non omittendum, literam hanc paulo
secus Hebræis esse. Sic Felix: Insipientes à uia transgressionis eorum, & à delictis
suis afflicti fuerunt. Alius rursum: Stulti propter uiam flagitij sui, & propter iniquita
tes suas affliguntur. Quæ & tandem unica est causa & ratio, quam obrè tot in orbem
inuecta sunt mala. Et ut quidem innumerabilia ea sint, illud tam omnem superat ca
lamitatem, augetq; pijs animis dolorè & cruciatum, quod omnes ferè Christiani in le
su Christi fide infirmi sunt, ac planè elumbes. Vtinam falsus sim, coniectarèq; du
bius, quod uel ipsi cæci intueri possent. Vtinam, inquã, qui opulentiores sunt in re
gno Christi, diuites magis essent fide ac religione, quam huius mundi bonis: melius
res nostræ, nempe Christianorum, quæ propemodum cum infidelium moribus, conueniunt,
D sese haberent. Mirum ne igitur erit cuiquam, nulla extare mala, quin illis potissimum obno
xij sint homines? Verius igitur illud est, quam quod multis probari debeat argumētis,
quod stulti (sic uersum transferunt ex hebræo) propter uiam flagitij sui, & propter iniqui
tates suas affliguntur. Noster uero, propter iniustitias suas humiliati sunt. Insuper

Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt usq; ad portas mortis.

Grauius enim ægrotantis id proprium est, ut cibum omnem, præter illum, qui il
lius morbo officit, aut nihil omnino prodest, fastidiat, quod sanè male affectæ ua
letudinis, mortisq; proximæ est signum. Quare simul ut dixit, omnem escam illis
nauseæ extitisse, mox intulit: Et appropinquauerunt usq; ad portas mortis, quod
quidem cum peruentum est, nil uetat quo minus extremum esset halitum ægrotantis;
abiectionis enim his quæ salutem afferunt, mors illico, quæ omnibus, tanquam leo præ
dæ, inhiat, uitam intercipit. Consimilem in modum se habet anima in fide Christi
infirma, atq; propterea multis interspersa uitiorum notis, & scabiè. Ceterum ani
mæ stomachum, illius esse mentem atq; intellectum diffiniunt: quo corrupto, hoc
est, in rebus nihil contemplandis occupato, cibum omnis spiritualis nauseæ illi
est: indeq; ex male concocto, tanquam cibo, Dei uerbo, letali afficitur ualetudine:
cui nisi Deus, in cuius manu uita ac mors posita est mortalium, opituletur, illiusq;
medeatur languori, interit, ferturq; ad perpetuas inferorum tenebras, ubi uix est
eternum, dolorq; in consolabilis, atq; atra nox. In istiusmodi enim labe humana
olim uersabatur malitia: in his hominum erat studium & cura. Verum suo edocti
malo (ferreus ille est, quem non emolliunt aduersa) sese paululum collegere,

*Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Mi
sit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Misit iustum, uertunt nonnulli ex hebræo. Attamen siue iustum, siue uerbum
legere libet, Christum hinc mihi Vatem præfagisse iudico, à quo sanè languor om
nis animarum sanandus erat, restituendusq; uel ipsis prorsus exanimatis, & uigor,
& uita. Misso proinde ab æterno patre unigenito, nostris obducta est caro uulne
ribus, erepta est anima, atq; ab interitu asserta. Quare

Confiteantur

*Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum. Et sacrificent sacrifici
um laudis, & annuncient opera eius in exultatione.*

En illud uenerandum, in quod reliqua omnia desiere, sacrificium, nempe lau
dis, quo anima delectata, tota amore comburitur, fitq; ebria, ac penè furens. Ex
quo dici non potest, quanto cum gaudio atq; exultatione, Dei opera immensa &
admiranda non solum libenter memorat, uerum etiam palam omnibus inuulgat.
In his itaq; occupata studijs, non potest non uerè absq; errore Dei operationes
agnoscere. Agnoscunt & improbi eruditi, sed non uerè, non syncerè, non medul
litus, quia absq; spiritus gustu eò sua dirigunt tum studia tum operationes, tum
uim ingenij, ubi maior speratur ambitionis fructus. Agnoscunt & daemones, cre
dunt quoq; & contremiscunt. Etiam

*Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis, ipsi uiderunt opera do
mini, & mirabilia eius in profundo.*

In, anteponendum erat mare, ad hunc modum: Qui descendunt in mare nau
ibus. Ceterum facientes operationes in aquis multis, uastis nimirum, atq; infini
to reclusis littore & interuallo, uolunt mercatores, atq; istiusmodi alios esse auda
culos, qui mare sulcant. Hi quidem optimè Dei opera, ac portenta illa immania,
tum rerum, tum animantium, quæ in mari degunt, disquirunt, intelliguntq; atq; a
lijs summa cum admiratione audientium enarrant. Norunt hi, inquam, plura in
mari esse naturæ miracula, quam in terra: thesauros item preciosissimos undis co
opertos, gemmas, lapillos, uel in primis coralliorum fruticem, ut mollia scilicet sub
undis innascantur, exempta uero durentur illico, atq; uti corna rubescant. Innu
merabiles porro piscium esse species deprehendunt, monstra item, conchylia,
cetosq; illos adeo ingentes, ut non pisces aut belluas per mare ferri dicas, sed in
sulas arboribus confitas & herbosas. Quid? nullus est numerus phocis, uitulibus, ca
nibus, lupis, equis, atq; omnis generis fructibus sapore penè ueris similibus. In il
lis itaque marinis oblectantur rebus negociatores, quicq; maria sulcare consue
scunt, adiutiq; à rerum illarum opifice, in tam periculoso aquarum procellarumq;
traiectu securi negociantur. Qui quidem opifex adeo potens est, ut eo iubente
mare ipsum terrificè intumescat, æstumq; unam cum undarum fragore commi
sceat. Etenim

*Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt usq; ad caelos, &
descendunt usq; ad abyssos. Anima eorum in malis tabescebat, turbati sunt sicut ebrius, & om
nis sapientia eorum deuorata est.*

Sapientia eorum deprimitur, uertit Felix: seu, ut alius, cessat. & refertur ad nau
tarum peritiã, quæ in immensa uentorum procella, & confusa aeris commotione illa,
qua sol etiam in meridie aufertur, propè est nulla. Doctissima hæc est tempesta
tis maritimæ descriptio. Motus enim illi maris tametsi à naturalibus proficisci ui
dentur causas, causarum tamè earum Deus, ut illius in omnibus cognoscatur uir
tus & potentia, eos prouocat, sedatq; cum uult. Dixit igitur, hoc est, quoties libi
tum fuerit ingentem illam procellarum uim & sequitiam uento excitat, idcirco ua
sti tollunt ad sidera fluctus. Visu horrendum, nauem onerariã æstu cernere circun
ferri, in gyrosq; uentorum impetu rotari, ac modò summo in fluctu pendere, modò
refuso uado iactari, atq; ad ima arenæ non absq; gemitu, rudentumq; stridore fer
ri, & undas spondis fatiscientibus excipere. Tum metu exanimant uectores, nau
taq; dubij quid opus sit factò, ad Deum supplices sua nuncupant uota. Cum cer
tè mortem intentent omnia, tetraq; obducatur cœlum caligine, ac magis in horas con
ualescat turbo, æstusq; efferatius incrudescat, quod aliud implorarent numen?
Quod enim ait, animam illorum, nempe uectorum in malis cõtabuiffe, aptè illo princi
pis poetarum exponi posset: Tum subito Aeneæ soluunt frigore membra. Animi,
inquit Campensis, illorum præ metu uidentur solui. Ad hæc aliud inferunt nauigantium
incommodum, cum illos ebrius, qui nutabundus sua omnia facit, elegantissimè
comparat. Ita eos metu illo extremo, ac nausea affectos agere necesse est. Siquidem

ab illa molestissima undarū iactatione, appulsuq; inæquali, oriri solet in meticulo-
losis maximè, tum capitis, tum animi uertigo, permotioq; adeò infesta, ut pedes
nusquā consistere permittat. Turbati sunt, inquit, & moti sunt sicut ebrius. Verū

*Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & ex necessitatibus eorum eduxit eos. Et sta-
tuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius.*

Ars illa nautica tam admirabilis, nulla planè est, nisi Deo nixa res suas omnes
moderatissimè, atq; in Dei timore exerceat. Alioqui mare fragili fulcare ligno,
ac tam certa excipere pericula sine Deo, quem portum unquam, qui confrago-
sus non sit, subibit nauita de more blasphemus & desperatus. En igitur quomo-
do una fidei uoce, plusquam Cynosuræ beneficio, placantur uenti, marèq; sine
undarum strepitu placido fertur murmure ad littus. Clarius ex hebræo huncle-
gunt uersum. Sic Felix: Locauit turbinem in tranquillitatem, & siluerunt undæ
eorum. In auram, inquit, tenuem & suauem, ferox conuersus est Eurus, procello-
susq; Aphricus iram deposuit, atq; frenatis fluctibus subsedit tempestas, ac siluit.
Non huc certè opus est, ut nouum aliud inducas numen: Dei istuc est opus, atq;
sanctissimè illius uoluntatis effectio: quocirca grato illi animo suum illud cecine-
re ob redditam serenitatem celeuma:

Et letati sunt quia siluerunt.

Venti scilicet ac fluctus.

Et quia deduxit eos in portum uoluntatis eorum.

Permagnū id est Dei munus, cum quis Caietæ portum capere expetit cona-
turq; in Syrtes latentesq; scopulos non relabitur, aut miserando cursu, quò uen-
ti impellunt, per altum ad Sicula reuehitur littora. Deduxit, inquit, eos è pericu-
lis illis immensis in portum, quem concupierunt. Portum, inquam, desideratum
plenis subierunt uelis. Ergo etiam atq; etiam

*Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominum, & exalcent eum in ec-
clesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.*

Iam illud addam, quod nondum dixi, uersum hunc intercalarem parum aliter
Hebræis esse. Sic illi: Celebrant dominū ob bonitatē suam: seu, ut interpretatur
Paraphrastes, fateant dominū esse clementissimū. Cæterum obserua nostræ reli-
gionis grauitatem. In cathedra, inquit, seu in confessu senū laudent eum. Non se-
nes tamen stupidos, ac longo turpissimòq; usu libidinosos intelligas, quorum
moribus nihil foedius inueniri potest. Atqui lucidissimū ueluti sydus est in terris
bene moratus senex in iuuenum grege & multitudine. Contrà uerò nihil obscu-
rius, quodq; magis stomachū moueat, sene moroso, loquace, fordido, & (quod
etiam nos aliquando experti sumus) oblocutore, ac patinis dedito. Eia itaq; qui
diuino dignati estis fauore, Deo id totum, quicquid est, referatis acceptum, atq;
in populi corona, senumq; frequentia & confessu, in quo grauissima tractari so-
lent, illum laudibus efferte. Ille quippe est,

Qui posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.

Quis hinc stupendam Dei potentiam non ueneretur? Heu tardas animas. Non
est quidem tam aridus squallensq; ager, nō uinea, nō olea, nō pratum, non quic-
quid illud tandem sit quod fructus afferat, tam infelix & infœcundum, quin gi-
gnendi propagandiq; prolem uim nanciscatur subito, si Deus iusserit, quod sanè
quoq; de animæ sterilitate dici posset. Sicca per se admodum anima est & ieiuna,
absq; Dei rore, quæ inæstimabilis illius est gratia. Vide igitur quid hac dere asse-
rat spiritus, sed prius cōtrario argumento. Potest is, inquit, flumina in siccitatem
uertere, atq; eo modo terram propter sterilitatem desertam facere, uenasq; aqua-
rum interciderè, ac propterea cuncta siti enecare. Potest, inquam, uertere

Terram in saluginem à malitia inhabitantium in ea.

Hæc omnis causa est inedia, atq; penuriæ annonæ, nostra uidelicet improbi-
tas, & in Deum perfidia, malitia item, peruersitas, ac fordida uitæ ratio: ex quo
tanta iam orta est in agris sterilitas, ut penè fruges omnes letalem in saluginem
& squal-

& squallorem abierint: & id quidem propter malitiam inhabitantiū in ea. Hæc
sunt uerba spiritus, ne tu causas nescio quas sterilitatis agrorum, ineptè huc affe-
ras. Regiones, inquit, feraces, camposq; fœcundos ac bene cultos, ob scelera il-
lorum, qui terram incolunt, infructuosos, immissa lue saluginis, facere potis est.
E contrario autem,

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.

Non diu patitur pietissimus dominus suos à mala exagitari fortuna, modo in
flagella non insurgant, indignabundiq; obluentur: ob id enim data est hominī
aduersitas, ut candorē contrahat, non rubiginem. Expende itaq; quid bonorum
placatum afferat numen. Terram enim illam, quam prius iratum sterile scere, fon-
tesq; uiuos (hos exitus aquarum uocat propheta) exiccari iusserat, mox placatū
in optatam erumpere facit tum frugum, tum aquarū copiam, ut iam uidere libeat
germina cuncta reuiescere, fruges è campis atq; arboribus ubertim, carris uehi-
culisq; ob onera stridentib. conuehi: atq; id propterea, ob imbriū, fontiumq; ame-
nitatem, & scaturigines, quæ saluginē illam noxiam à culmis atq; aristis abluūt.

Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis.

De istiusmodi hominū multitudine, de qua hinc loquitur Vates, in superiori-
bus est dictum, quod esurientes & sitientes uiam ciuitatis habitaculi non inuene-
runt: modo uerò felicissima hi cōmutatione, in terra feraci & amœna, quò suam
sedare queant famem ac sitim, collocati, locum sibi in ea tutū, atq; ad habitandū
idoneum condere statuerunt, ibiq; cōmodis erectis ædibus respirare cœperunt:

Et seminauerunt agros, & plantauerunt uineas, & fecerunt fructum natiuitatis.

Contigit nonnūq; quò regio ab incolis propter famē deseritur, aliūq; in-
cultus eligitur locus, quem ipsi colere incipiant, atq; uictum sibi ex Dei benigni-
tate, qui rerum omniū bonarū autor est, ubertim comparent. Rursusq; accidit, ut
loca etiam culta, propter peruersum quorundam dominium, atq; malitiam inha-
bitantium, deserant homines: & sic regio satis per se fœcunda & felix, in solitudi-
nem paulatim redigatur. Fructum natiuitatis, clarius ex hebræo uertūt, fructum
annuum, seu fructum & fruges, ut reddit Felix. Mandarūt, inquit, agris illis inno-
uatis semina, plantaruntq; uineas, quæ fructum redderent annum, multiplica-
tum nimirum, ac felicissimum in modum auctum.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non minorauit.

Copiam quidem illam frugum & fructuum à diuina prouenire benedictione
fatetur Vates. Fatemur & nos, qui hæc quotidie in nostris tum animi, tum corpo-
ris fieri rebus experimur. Subtracta quidem à nobis Dei benignitate, quid mise-
riarū non incurrimus? quid calamitatū non nanciscimur? A Dei itaq; liberalitate
prouenit, quò liberi nostri, quò fructus, quò nostra omnia, quæ ad uitæ usum
faciunt, augentur: quò pecora nō minuuntur, & intereunt, sed copiosa semper
multiplicantur successione. Nuper enim in hac regione, in qua hæc nunc cōmen-
tor, cuncta ferè interierūt animalia. Aiunt incolæ, ab inusitato id frigore contigis-
se. Ego uerò, ab illorū profectū esse malitia, ac parum firma in Deum fide, respon-
deo, eisq; inculco, ac usq; ad fastidium replico. Idcirco malī,

*Et pauci facti sunt, & uexati sunt à tribulatione malorum & dolore. Effusa est contentio su-
per principes, & errare fecit eos in inuio, & non in uia.*

Contemptio, seu contemptus, uertendū fuerat, nō contentio, ut nos legimus.
(quanq; & contentio suum habet sensum, qui ad illorū discordias, quæ maximæ
nunc sunt, refertur.) Verum de ludibrio, quibus nostri interdum habentur prin-
cipes & superiores, hinc loquitur: qui sanè contemptus ab illorum ne oriatur igna-
uia & auaritia, aut potius à subditorum superbia atq; improbitate, non dico: etsi
quid sit in causa, nō me clam est: non omnia literis mandanda sunt. Tantum illud
nō silebo, nostram adeò corruptā esse uiuendi consuetudinē, ut nullus omnino
inueniatur uitæ status, qui corruptissimus idem nō sit, & perditus. Sed, ut dicere
incoeperamus, de abiectis, in ordinemq; redactis, regionū rerumq; publicarum

C ministris & magistratibus, hinc fit mentio, quos per incertas sedes, loca q̄q̄ iniuria & deserta, propter pœnarū metū, oberraturos prædicit Vates. Contemptui semel habitū atq̄ irrisioni, nulla illis potest esse requies, nulla q̄q̄, quæ uera sit, subditorū reuerentiā. Maximum id quidem est futuri exitij locorum argumentū, cum nullo habentur respectu atq̄ honore magistratus: sed irrisi, inuiliq̄ suo in fastu permanent. Pauci hi itaq̄ facti sunt, qui uero utuntur iudicio: qui malo, adeo in imensum creuerunt, ut locustas diceret, planēq̄ subditorum non tantum æquare numerum, uerum etiam superare iurares. Vt cunq̄ excedant numero, semper d̄ro uexantur malè affecti animi estu atq̄ indignatione. His itaq̄ multis numero, paucis uirtute ac prudentiā, prætermisissis, ille (qui est clemētissimi principis mor & natura) opem his, qui mitiori sunt mente, semper attulit,

Et adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut oves familias.

Exemit, inquit, afflictū a uexatione, atq̄ ab inedia, illiusq̄ in tantū multiplicauit liberos, ut grex ouium fœcundus appareret. Suspirant hinc diuites, quibus nulli sunt filij: suspirant & pauperes, quibus octauo quoq̄ mense nascitur filius. Verum Dei id est consiliū, mortalibus omnino incognitum. Qui enim effrenato sunt animo, atq̄ immoderato, peruersa istiusmodi rerum prouidentiam accipiunt mente: qui uero miti ac pio, lætanter, quæcunq̄ accidant, amplectuntur, Deoq̄ gratias agunt. Quare à spiritu infertur:

Videbunt recti, & letabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Has, inquit, rerum mutationes, eo quo conuenit animo, recto nimirum ac puro, considerabunt sancti: reprobī autem ne mutire quidem, ut solent pessimè sibi conscij malefici, audebunt. Est sanè quoddam impudentissimum hominum genus, qui uel tenuem nacti fortunæ capillum, supremum in modum insolescunt, tidentq̄ si quid bonis aduersi contigerit. Verum diuinis aliquando perspectis iudicijs, suaq̄ cum illis, qui sincero in Deum feruntur affectu, collibrata tum uita, tum autoritate, mussant attoniti, penēq̄ præ tristitia exanimantur. Sed felix omnino is erit, ac planè beatus, cui hæc Deus mundo penitus ignota detexerit secreta. Diuina certè hinc opus est mente. Quocirca

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelliget misericordias domini?

Miratur Vates, an inter colluuiem istam impurorum hominum quispiam, qui rectè de Dei prouidentia sentire queat, inueniatur. Atqui summam eam esse hominis felicitatem arbitror, quæcunq̄ obueniatur, sedato ferre animo, tandemq̄ ad Dei illa referre consiliū. Secus uerò qui agunt, nulla, quæ homine digna sit, afficiuntur cognitione: sed, uti bruta solent, naturalibus duntaxat raptantur affectibus, uiuuntq̄ omnibus molesti. Contra uerò, qui sapientiæ, cuius ea uis est in primis, ut superfluis abiectis mundanarum rerum curis atque usu, in coelestibus tantummodo considerandis occupentur, dant operam, hi absq̄ errore, Dei intelligunt miserationes: hoc est, Deum multifariam benignissimum esse, atq̄ res omnes uti uariè, sic optimè in suorum gratiam instituere. Cui laus sit & gloria in secula seculorum. Amen.

PSAL. CVIII. Carmen odæ Dauid.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.

Ex duobus alijs psalmis, nempe LVII & LX, liquet hanc odam excerptam esse: quare, quæ in illis sunt dicta, superuacaneum esset repetere. Illud tantummodo obseruandum, psalmum sexagesimum, quod Hebræorum doctiores asserunt, de regno, quod primū Dauidi contigit, compositum fuisse: hunc uerò de instaurando post exilium Babylonicum ipsius regni statu: quæ sanè instauratio innouandi regni Christi, quod planè sub dira dæmonum tyrannide exoleuerat, typus fuit. Siquidem exilij illius acerbitas, quo propemodum extincta fuit Dei religio, nostri generis captiuitatem per Christi tandem cruorem uindicandā adumbravit. Vnde aptissimè de nostro dictum fuit liberatore, quod captiuam

A captiuam duxit captiuitatem. At illud ferio considerandū, an in uetus illud à nobis relapsum sit exiliū: num adhuc super flumina Babylonis nostra suspensa sint organa. Cum quidem horrenda mortalium facinora mihi in memoriam uenit, penè adducor, ut nostram suspicer miserabiliorem esse conditionem, quàm tum fuit illa sub iugo Assyriaco Iudæorum. Dempta enim à mundo Christi sanguinis efficacia, quam attenuant hypocritæ, nulli dubium quod nostra acerbior esset calamitas, quàm illa. Siquidem nulla amplius pro nostris diluendis peccatis relinquere hostia, cum illis sexcentæ uel uno die suppeterent. Verum id fide solida tenendum, illas omnes, præ nostra, sordidas fuisse, atq̄ nullius omnino roboris ac uirtutis. Illis quidem caro in primis purificabatur: nostra uerò & cor & anima. Tantum illud exoptandum, ut homines iam demum oculos aperiant, cernantq̄, quàm periculosus is sit uitæ status, in quo peccandi modus statuitur nullus, nullaq̄ habetur salutis ratio. Censendum ne est animas, cum è corporibus exierint, in uentos abituras: intermoriturasq̄ cum brutis hisce artibus? O cæcum nostrū genus. Aut certè excisa est à mundo Dei religio, aut nefanda docuit Christus, quod sanè impiissimū esset credere. Mens itaq̄ in alijs, quàm sint sensuum oblectamenta occupata, ea est, quæ cum sanctissima hinc Vatis anima suam testatur in Deum fidem, ardensq̄ à durissimo peccati dominio liberandi desiderium, clamat: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Sunt qui ex Hebræo, paratum cor meum, nō replicāt. Verū id aptè, ad exprimendū magis animæ affectū, promtumq̄ desiderium, atq̄ in rem spiritus conatū, positū esse iudico. Mirum q̄ continuis spiritus incendijs conflaret suo in poemate Dauid. Nouerat enim Deum ignem esse: idcirco quæ de Deo tum sciri, tum foris exprimi debuerant, ignea esse oportere. Quare inquit, Paratum est cor meum: atq̄ iterū quod tua adimpleat iussa paratum est. Recrudescāt in me, ut lubet, innumeræ ille mentis permotiones, appetentiæq̄ effraenes, paratum est cor meū. Nullum mihi posthac cum mundo sit fœdus, nulla pactio, nulla concordia: siquidē tuas ad amabiles admittendas inspirationes, quæ purgatissimā requirunt animā, paratum est cor meū. En cor igitur, en mens, en uoluntas, en arbitriū: tua hæc omnia sint, tuumq̄ ad obsequium parata. O si me totum, quantus quantus sim, pro te contingat comburi. Tunc certè

Cantabo & psallam in gloria mea.

In gloria mea, uertit, ex animo: seu, pro uirili mea. Non desunt etiā qui, in lingua mea, transferunt. Attamen non me præterit, quæ à nobis, quæ Dei laudes referant, peragunt, nostram in gloriam cedere: neq̄ aliud quicquā esse, quo magis gloriari nos deceat, quā cum in his, quæ ad diuinū attinent honorē, occupamur. Reliquæ omnes uanæ sunt occupationes, uana studia, uanus uitæ cursus: quæ tamen uita proinde data est homini, ut suum agnoscat creatorem, cognitumq̄ diligat, atq̄ subinde, rebus ceteris omisissis, & querat, & sese illi totum consecret. Nulla quippe in nobis pars esse debet, quin tota illius sit, qui æquè nos diligit, ac si absq̄ nobis suum illi regnum graue esset ac molestum: adeo animarum amantissimus est æternus pater. Cui honor sit & benedictio in seculorum secula. Amen.

PSALMVS CIX. Vincenti Dauid psalmus.

Deus laudem meam ne tacueris.

Aliàs diximus, diras huiuscemodi, quæ intersperse sunt psalmis, ab animo diuini honoris studioso prodire solitas in prophetis: quocirca eo, quo prolatae sunt candore ac sanctitate, accipiendæ sunt. Nihil enim carnale aut humile sentire potest anima in his quæ spiritus sunt edocta. Sordidi quippe homines & impuri, quicquid altius obscuriusq̄ in scripturis dici audiunt, ad suum transferunt sensum, brutum nimirum & crassum. Quod si affectus illos prophetarum reconditos intelligere haudquaq̄ idonei sunt, id saltem non nescire contenti sint, quod Dei filius, qui summa est ueritas, plerunq̄ is est, qui istiusmodi inuehitur ratione in improbos suæ sponsæ persecutores, ut in hoc psalmo uidere licet, quem de ipsius tum in uita, tum in morte cruciatibus scriptum esse illud est

C testimonio, quod Petrus uerba facturis Iudeis, hemistichium illum, Et episcopatum eius accipiat alter, in Iudae proditoris infamiam, una cum alia alterius psalmi particula citauit, dicens: Viri fratres oportet impleri scripturam, quam praedixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum. atque subinde haud multo post addidit: Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea: & episcopatum eius accipiat alter. En uides quid uterque spectarit psalmus, nempe Christum, qui totius uoluminis psalmorum ut est subiectum, ita & recitator & interpret. At itaque amantissimus nostri Christus: Deus laudem meam ne taceas. Dilucidius ex hebraeo: Deus laudis meae (autor scilicet) ne taceas, nec quae mihi meis aduersariis irrogantur mala dissimules:

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.

Quemadmodum enim de Doeg, atque ceteris id tunc dici potuit Vatis persecutoribus, ita de unoquoque nunc innocentiae insidiatore dici posse non dubitemus. Inter quos primum sibi uindictam locum Iudas Iscariota, typus nimirum perfidiosorum hominum ac delatorum, & quem hic uocat spiritus per antonomasiam, peccatorem, cum proprium nihilominus illius sit nomen, dolosus, & proditor. Quisquis igitur dolis insidiisque humanam peruertere nititur consuetudinem, proborumque conturbat tranquillitatem, Iudam imitatur. Cuius sane animum ad laedendum anxium uolens ostendere propheta, eum facit os, tanquam leonem in praedam, in proborum famam acuitam aperire. Quid autem foedissimum dolorum os apertum afferat, mox intulit:

Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me, & expugnauerunt me gratis.

Quid est male olenti sepulchro prodire posse arbitraris odoramenti, nisi pestiferi ac letalis? Sermonibus, inquit, odiosis, ab amarissimoque animo profectis, undique me obsederunt, falsaque moliti ac dolosa, me absque causa oppugnarunt. Haec tota uniuersalis exterminii summa est, cum scelerosi malorum inuentores in bene institutis hominum coetibus locum habent, libenterque audiuntur a magistratibus. Certum nisi synagogae antistites, uel Iudam, uel delatores alios ac proditores audiuisent, illisque libenter auscultassent, non tam dire esset habitus Dei filius a suis. A leuitate ferme principum tota illa manauit persecutio, ut in praesentia nostra quoque aetate manare conspiciamus. Verum tu cogita, quam iustae fuerint Domini Iesu querelae.

Pro eo, inquit, ut me diligere debuerant, detrahebant mihi, ego autem orabam.

Hoc est, pro eo quod me diligere debuerant, odium, obreptionemque rependerunt. Ex hebraeo sic uertunt quidam: Pro amore, quo illos persecutus sum, aduersantur mihi: ego uero ad orationem (miserorum sane refugium) me conuertit. Nulla quidem tam acerba potest esse calamitas, quin subito precationis auxilio uel omnino euanescat, uel saltem nostram ad imbecillitatem attemperet: sed assidua esse debet. Unde non absque causa a scriba illo sanctissimo fuit dictum de Christo, quod erat pernoctans in oratione Dei: Ego, ait, ad orationem recurri, cum interim me illi maledictis incesserent, dolosisque illa queare sermonibus peruestigarent. Vide illorum audaciam: Magister, inquit, scimus, quia a Deo uenisti: dic, licet ne censum dari Caesari, uel ne? Cernis tenerum hic canes, sed prudentissimum circumdedit cuniculum? Heu pessimum in nostram quoque aetatem deriuatum exemplum. Dura profecto conditio, cum charitas odio compensatur, proque gratia redditur obreptio. Quocirca non semel questus est Christus, se a suis ingratisimè acceptum. Sed illud in primis: Multa, inquit, bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod horum uultis me occidere? Clarius adhuc illorum exprimit ingratitudinem, dicens:

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Damnū (pro scelus) iniurias, maledicta, contumeliasque pro beneficijs, pro uita mor-

At a mortem, pro amore odium retulere. At tu pater, quando quidem sic expetunt, suauissimumque amoris detrectant iugum,

Constitu super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius.

Diabolus seu satanas, impudente hic signat aduersarium, quem illi, populo nimirum ingrato, infestum esse precatur spiritus. Aduersarium, inquit, continuum, semperque astantem habeat, a quo multifariam iniurijs atteratur: sitque illi hostis dominus, & is crudelissimus, qui mala illi inferre & uelit & possit. Intoleranda penitus ea uideatur seruitus, cum a crudeli sitibundoque cruoris ciuium tyranno reguntur populi. Sed de diabolo spiritu neque haec dici quoque arbitror, cuius dominio hi merito traduntur, qui Deum negant, quique spurcissimum illum spiritum sibi a dextris, qui proprius Dei locus est, collocant. De Deo autem sic loquitur sponsa: Dominus a dextris est mihi, ne commouear. Adhuc uero aliud poenarum genus de illo, qui diabolus, eiecto Deo, sibi ad dexteram asciscit, in sequentibus obserua.

Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.

Cum iudicio, inquit hebraeus, sistitur, damnetur, & defensio eius degraueat crimen. Quare sic Paraphrastes: Cum causa illius tractata fuerit in iudicio, non abeat illinc, donec impietatis condemnatus, & precatio illius exasperet iudicem, & augeat peccatum magis, quam remissionem impetret. Quid istiusmodi repulsa calamitosa? Atqui superbarum ea est conditio atque arrogantia mentium, ut ne tantillum quidem se agnoscentes, cum Deo ferè audent in iudicio, ut sic dicam, rixari, uerum reiecte atque explosae, multa aliqua insigni afficiunt. Interim uero quaecumque agunt, nedum orant, peccatum est grauissimum, licet illis ob duritatem ex peccandi licentia contractam, occultum. Quare

Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.

Præfecturam eius accipiat alter, uertit quidam. De dignitatis ablatione loquitur Vates, ne tibi Iudam, cuius mentio hic fit, Episcopum fuisse, ut nunc sunt, imageris: licet Apostolus fuerit, cui dignitatis aut officio potius, Episcopi (gradus nimirum omnium in Dei Ecclesia excellentissimus) succedunt. Alij etiam ex hebraeo uertunt, munus, idcirco quod id officij genus necessario ab illo, qui iubendi potestatem habet, demandatum subimus, quoque qui spoliatur se affici ignominia arbitratur. Duas hic igitur imprecatur tum Iudae, tum Iudae simili, calamitates, uita nimirum, ac dignitatis abscissionem. Breues, inquit, sint eius uitae dies, atque in illius praefecturam alius illo dignior subrogetur. In ordinem quidem redactus uiuat in gloriosus, imò ignominiosam quamprimum obeat mortem. Insuper

Fiant filij eius orphani, & uxor eius uidua.

Argumentum hinc sumunt nonnulli, Iudam uxorem habuisse: non est, credo, qui id neget. Verum dirae istiusmodi non solum ad Iudam attinent, sed etiam generatim ad omnes, qui illius imitantur perfidiam. Nam qui innocuum traducit hominem, uenditque mendacis, fit par Iudae. Ad haec

Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur de habitationibus suis.

Orat Iudae filios, hoc est, proditorum liberos patris a sedibus depelli, incertoque uagari uitae genere, & sic paterna ab hereditate exclusos, mendicitati fore obnoxios. Ex hebraeo sic ferè: Instabiles uagentur filij eius, & mendicent, & inquirant de uastationibus suis. hoc est, ubi omnia quae illorum erant, deuastata fuerint, praesentia inquirant, num ex ipsa rerum suarum ruina aliquid quo queant uiuere, residui sit: atque hoc modo, & domi & foris, mendicatio uiuere cogatur. Causam subinde huiusce calamitosa inopiae addit:

Scrutetur foenerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius.

Iretiat, aut, ut uult Campensis, perdat foenerator, exactorque, quaecumque illorum sunt, ac (quod maiorem illis excitet dolorem) quae labore illorum immenso & sudore sunt parta, deprudentur alieni. Corradant penitus quicquid possident foeneratores; exactoresque uiolentissimi, atque labore congesta ui rapiant extranei.

C Quid infelicius, cum res nostræ integræ à foeneratoribus deglutiuntur, raptanturq; ab inexorabilibus decimarum, uectigalium, donorum quoque (noua lex) ac mutuorū exactoribus? Quis unquam donauit inuitus? donant nihilominus nunc homines, atq; ea dant mutuò, quorum nulla speratur restitutio. Deest ne suus tantæ calamitati cumulus? Audi:

Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius.

Certè quòd inops pater à ditioribus spernatur, nec sit inter ciues qui illius subueniat miseriæ, ferri utcunq; potest: at filios, & hos interdū teneros, præ fameq; ingemiscetes, uidere uitæ subsidium magis lachrymis & nuditate quàm uoce à prætereuntibus rogare, ab omnibus tamen surdis auribus præteriri & contemni, quis tam durus pater est, qui totus præ dolore non rumpatur, fateaturq; se propter liberorū magis calamitatē angī, affligiq; acerbius, quàm ob propriam? Unde nō id mirum esse debet, si inter acerbissimas Dei ultionis pœnas, hanc quoq; connumerari uides, in qua rogat Vates, ut nō sit quem, uel ante patris oculos, illius misereat prolis. Omnē id quidem dolorem superat. Quid adhuc addi posset? Est ne aliquid dirius, quod non sit dictum? Est sanè, quid oro?

Fiant nati eius in interitum, in generatione una deleatur nomen eius.

Sit, ait, finis illius posteritatis interitus, in secundamq; non transeat generationem, sed unica tantummodo consumpti, unà cum patris memoria aboleantur filij. Quid ultra?

In memoriã redeat iniquitas patrū eius in conspectu domini, et peccatū matris eius nō deleatur.

D Longa hīc esset disputatio, nisi aliud agerem: qui sit scilicet, quòd patrū peccata ferant posterī, cum alio tamen loco asserat Deus, filium nō laturū iniquitatem patris. Verū quòd ad sensum psalmi attinet, est dicendum, improbos filios adeò acerbè à Deo puniri, ut penè uideantur patrum errata plerunq; Dei iudicio æquissimo nō animaduersa, ferre, pro illisq; puniri. Si quidem quandiu mali sunt filij, atq; à malis exortū parentibus, illorum meritò dicuntur perferre iniquitates, quippe qui à corrupta producti radice, corrupti & ipsi sunt. Quòd si tamen à parentum prauitate abhorrent, illorumq; abominantur uitam, tum quidem Dei filij efficiuntur, non hominum: idcirco de his illud dici potest elogium, quòd filius non portabit iniquitatem patris. De illis uerò, quòd eos Deus puniet in tertiam & quartam generationē. Illud quoq; Reddam peccata patrum in filios, eo quidem modo uidetur maiorum scelera maximopere detestari Deus, dum sic in longum multas protrahit. De matris postea peccato specialis fit mentio, propter sordidum hominis conceptum, ortumq; immundum, ac, propter innatam illi uoluptatem in coitu, peccato obnoxium. Illud tamen non ignorandum, peccata illa parentum, pro quibus filij dant pœnas, ad præsentem duntaxat spectare uitā. Cæterum si quilibet onus in futuro seculo ferre cogetur. Quicumq; enim peccauerit, ipse, non filius, aut quilibet alius, luet pœnas. At ne citius, quàm illorum fert improbitas, consumantur,

Fiant contra dominum semper, & dispareat de terra memoriã eorum.

Iugī, inquit, ultione, qui huiusmodi sunt, puniantur, ut & ipsi, & qui ad illos attingent, penitus exterminentur, adeòq; in nihilum abeant, ut nulla illorum amplius supersit memoriã. Interminabilis sit illorum multa coram domino. Paulò secus detorquet sensum Paraphrastes: Sint hæc, inquit, ueluti ob oculos posita domino, sed in obliuionem ueniat apud homines qui terram incolunt, si quid gessit unquam memoratu dignum.

Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominē inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare.

Apertius ex hebræo: Ut interficeret contritum corde. seu, ut alius legit: Persecutus est hominem afflictū & inopem, & contritū corde, ut occideret. Quid uerò sit contritum corde, alius item ex hebræo aperit: Persecutus est hominē delectum, & ex corde mœrentem, ad occidendum eum. Verū ut ut legas, uoces ea omnes,

A omnes, inops, afflictus, deiectus, ex corde mœrens, tristis, maximam præ se ferunt miseriam & calamitatem. Quocirca quid atrocius excogitari unquam potuit, quàm fractum denuò frangere, canemq; excoriatum, ut est adagium, excoriare? Tam quidem graue est scelus, quòd primum illud posuit Vates inter illa, propter quæ diræ illæ factæ sunt in superioribus imprecationes. Propterea, inquit, ea quæ imprecatus sum, contingent omnia, quòd ne semel quidem in mentem illi uenit clementiæ exercendæ in proximū. Imò (pro Dei fidem) ipsum fractum, quò eum penitus extingueret, atrocissimo insectatus est odio, lingua, manu, ferro, ueneno tandem.

Et dilexit maledictionem, & ueniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Nihil enim tam exactè ab homine æternus requirit genitor, quàm misericordiam & charitatem: quibus sanè pernicibus tanquam alis, anima ad propriam transuolat originem, qui Deus est, in quo præcipuæ istæ insunt partes, amor & clementia: imò amor ipse solus, cuius stimulus est clementia. Alio qui nisi summa in Deo esset misericordia & clementia, quid in nobis esset quamobrem tam charè nos, ut facit, adamaret? Cæterum maledictionem hīc uocat Dauid Dei execrationem & uindictam, qua hi in primis, qui in innocuos crudeles sunt & duri, impetuntur: unde cæcitas promanat animæ, peruersaq; consilia, uecordia, ac exitialis illa religionis lues, superstitio. A benedictione uerò, quam illius esse beneficentiam asserunt & misericordiam, mens uegeta, ad diuinæq; peruestiganda solers & acuta. Maluit igitur immanis is latro execrationem & maledictum, quàm gratiam: ideo quicquid optauit, integrè est assequutus. Qui

Et induit maledictionem sicut uestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.

Cur nō, in ossa eius, uertit interpret: quemadmodū uertit, in interiora eius. Vide an quicquam miseriæ cumulo atq; execrationis, addi posset. Ipsum illum, ait, rotum obruat calamitas, occupet, premat, cingat, penetret. Eæ quidem proprietates sunt aquæ, olei, ac uestis. Obruimur certè aquis & suffocamur, illis maxime quæ internè perfluunt. Olei uerò unctio mirum quàm penitus, uel usq; ad ossa, penetret. Cæterum ueste tegimur, occupamurq;. Hisce quidem uocibus uult Vates exprimere, quàm hi deplorati sint & perditī, qui abiecta humanitate ferinos eligunt mores, duos nimirum, & in quemuis difficiles atq; iniuriosos. Quare sic rem, ut uides, exaggerat, dirasq; diris accumulatur.

Fiat sicut uestimentum quo operitur, & sicut zona qua semper præcingitur.

Ad significandam rei alicuius perpetuitatē & cognationē, nulla efficacior potuit afferri similitudo, quàm uestis illius, qua toti ambimur, aut balthei, quo cingimur: utraq; enim res totum colligit hominē, cōtinetq; in sese. Ita agit impietas, si quem semel adorta fuerit, eum quippe totum, ut solet corpus tunica aut cingulum, cōuoluit, atq; adeò strictim coarctat, ut uix illum respirare sinat. En tandem

Hoc opus eorū qui detrahunt mihi apud dominū, & qui loquuntur mala aduersus animā meam.

Opus pro mercede hīc poni uolunt doctiores. quare sic Paraphrastes: Hæc sit merces eorū à domino, qui mala uolunt mihi. Detrahunt item uerbum, Hebræis est, aduersantur. Sed neq; detractionis uox suo caret sensu: solet enim id uitij genus ab immanitate, de qua tam multa conquestus est dominus, enasci. Quid non molitur malorum crudelis animus? Aduersus animam meam, uel uitam meam, expone: uel simpliciter, me, ut ex hebræo redditur. quanq; etiam animam meam, non nihil horrois in se habet: nanq; ad occultas demonū suggestiones referri id posse iudico: ad eos quoq; qui blandis nos ad malum prouocant lenocinijs, persuasionibusq; mellitis ac uafris, ut sunt de more libidinosi, atq; hi, qui quoquo modo uiuas, laudant tamen, atq; assentantur.

Et tu domine, domine, fac mecum propter nomē tuum, quia suavis est misericordia tua, libera me.

Is unus uersus est. Sitibundā auxiliij animā demonstrat repetita uox, Domine, domine: quanq; Hebræis est, Deus domine: sed idē sensus, Petit hīc Dei filius pa-

tem, ut sibi tot in ærumnis, importunisq; adulatorū oblocutorumq; insidijs optuletur: & id quidem, quoniā suavis illius est misericordia, & plusquam dici potest, iucunda. At itaque: Mi pater, nullum huc affero hominū meritum ac uirtutem, qua tu illectus suppetias illi ferre debeas: sed tuam imploro misericordiam, tuamq; ad opitulandum miseris facilitatem appello. Agē, fac ut tuo respondeat nomini clementia: nomē quippe tuum, Amor est. Et ut quidem unico duntaxat uerbo quæ uolo dicam, libera me:

Quia egenus & pauper sum ego, & cor meum conturbatum est intra me.

Quo enim maiorem excitet cōmiserationem, suam exaggerat miseriam: Egenus, inquit, ego sum, despectus, auxilio omni humano uacuum, calamitosus. quod me uertam? ad homines? quid homine uenalius? quid minus in fide constans? Cor certē meum intra me totum mœrore contabit. Quid? Heu domine,

Sicut umbra cum declinat ablatum sum, & excussus sum sicut locusta.

Sole quidem ad occasum properante adeo prolixè augentur umbræ, ut cum diei interitu in noctem abeāt. Sic uita est hominis, cita nimirū ad occasum: quem admodū umbra declinante luce consumitur, in nihilumq; tandem resoluitur. Vnde ex hebræo sic quidam transferunt: Incedo uelut umbra ferotina. Quod uero ait se instar locustæ fuisse excussus, ad morem huiusce animantis alludens, uage suæ uitæ motum exprimere uoluit, ut planè uagi sunt, qui à tyrannis acti, nulli certæ se dedunt sedi, sed modò huc, modò illuc transmigrātes, locustarū morem imitari uidentur, quæ de loco in locum passim, sparsimq;, quò suus ille naturalis fert motus, subsiliunt. Horum depinxit faciem Apostolus, cum ait: In solitu dinibus errantes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Vidisti ne unquam locustarum agmen tam uario circunferri saltu, ut hi agunt, qui à persecutoribus acti, uarias mutant sedes? Penè hunc morem imitantur nostri temporis religiosi, in suis illis de loco ad locum mutationibus. Mallem certē id uagationis genus moderatius præcipi, ne quod sanctè à maioribus ob animarū salutem excogitatum fuit, id odio fieri uideatur: ac iam profusiores in huiusmodi pagatim regionatimq; uagandi occasionē, ne dicam ludibrium, fiant, cum animarum, tum rerum damno, & iactura sumptus, quàm in accersendis uirtutibus, aut subuenienda pauperum inopia ac miseria.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.

Sic Felix: Genua mea corruerunt. Alius item: Genua mea uacillant præ ieiunio, & caro mea exaruit à pinguedine. Solebāt enim antiqui feruidis quæ fiebant Deo precationibus ieiunia copulare, ut nunc quoq; ab illis agitur, quibus quis uerus orandi sit modus perspectum est. Rarò enim à uentre saturo & pingui sublimia illa, quæ in purissima cernuntur oratione, comprehendì possunt. quem quidem morem in sanctissima Vatis anima fuisse id est argumento, quòd sua nutasse præ ieiunio genua fatetur: indicium nimirū summæ debilitatis, atq; à cibo abstinentiæ: quòd & clarius in ultima uersus particula exprimere nititur. Caro mea, inquit, tota, subtracto cibo, ex quo oriri solet pinguedo, exaruit. Quare sic uertit quidam: Caro mea emarcuit, propter deficientem pinguedinem. Hæc sanè omnia maximum in Vate, imò in Christo fuisse mœrorem indicant. Verum si uox olei non displicet, illud uidetur dicendum, Vatem ad domini mentem aspexisse, qui, quòd ieiunium dissimularetur, præcepturus erat ieiunantis caput ungi, faciemq; lauari. Sed prior sensus ad ea quæ sequuntur quadrare magis uidetur.

Et factus sum opprobrium illis, uiderunt me, & mouerunt capita sua.

De istiusmodi irrisionis genere in uigesimo secundo dictum est psalmo. Solet illa esse irrisionibus consuetudo, ut in derisum caput atq; os moueant, sed eiq; distorqueant. Sic Paraphrastes: Quicquid facio ludibrium sum illis: quoties uident me, moto capite rident me. Turpissimus sanè is est mos, atq; impius omnino: à liuore quidem atq; animi petulantia oriri solet. Vnde de seruatore nostro Christo Iesu, in quem omne conuiciorum genus proiecerunt Iudæi, legimus, quòd prætereuntes

tereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua. Ita Dei electi in hoc mundo haberi solent, quò in omnibus suo sint haudquaquā dissimiles domino, qui hinc nostræ consulens indigentia clamat:

Adiuua me domine Deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam.

Quemadmodum enim Christus, ut inquit Paulus, tentatus est ut nos, ita & patrem, quò à malis eximeretur, rogauit. Nulla quippe in re, quò nostram à peccati catenis assereret libertatem, defuit benignissimus dominus. Fer, inquit, opem ò Deus, meq; serua: non propterea quòd id meruerit hominum genus, sed quia misericors es, atq; ad condonandas noxas pronus.

Et sciant quia manus tua hæc, & tu domine fecisti ea.

Fecisti istud, uertunt pleriq;. Sentiant, inquit, hostes tuam hanc fuisse potentiam, quæ istuc operata est miraculū. Quis unquam putasset hominem derisum, fereq; ab omnibus consputum, tam subito ereptum esse, reuixisse, ac uniuersorū dominum constitutū? Tu certē domine, non alius quam uis sublimis ac potens, tam arduum exequutus es negocium. Et quidem

Maledicent illi, & tu benedices: qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus letabitur.

Aptius forsan (quòd quidam uolunt) totus is uersus optandi affectu legi posset, ad hunc modum: Maledicant illi ut lubet, tu autem benedicas. seu, ut habet Paraphrastes: Execrentur & malè uelint mihi, modò tu faueas, nihil poterunt. Poterunt quidem (ut est illorum poteritas atq; arrogantia) in me & lingua & manu furere, uerum in medio ipso persecutionum æstu & conatu deficient confusi. Quid tum seruus tuus? lætabitur quidem in te, tibiq; salutis suæ uirtutem, ac summam acceptam referet. Abeant igitur illi ut meriti sunt, &

Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua.

Tamet si enim diplois uestis sit, ex hebræo tamen, quò sensus clarior reddatur, pallium uertunt. Rursus uerbum, detrahunt, ut superius annotauimus, Hebræis est, aduersantur. Et est perinde atq;, toti ignominia cooperiantur mei isti aduersarij, sicut solent pallio homines cooperiri. Idem enim planè est quempiam pudore indui, ac tanquam pallio confusione contegi. Illi sic: ego autem

Confitebor domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum, quoniam astitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam.

Rident hinc nostri temporis irrisores, quippe qui insigni cum præditi sint potentia atq; hominū fauore, nullū unquā suæ fore terminū felicitati opinantur. Idcirco tumidiore facti, quid non audent malorū? cui non detrahunt? quem non adlatrant? Vide quomodo temerarij & impudentes Dei abutuntur patientia. Illi, inquit Christus, maledicunt, blasphemant, in Deumq; ipsum, nedum in homines, impudentissimè obganniunt: ego interim confitebor domino, illiq; gratias agam, atque id quidem nimis, hoc est, totis meis tum animi, tum corporis uiribus, totoq; affectu, atq; religionis, non questus, aut auræ popularis gratia in medio ipso hominū conuentu & multitudine eum laudabo, dicamq; intrepidè, quòd inopi, atq; ab omnibus derelicto, ad dexteram, ne in aduersis labascet, nutetq;, tanquā fidissimus comes adstat, illiq;, quò tandem illius uitā à callidis eripiat insidiatoribus, iudicibusq; iniquis, quibus plenus est orbis, auxiliatur. Cui laus sit in seculorum secula. Amen.

PSALMVS David. CX.

Ixit dominus domino meo, sede à dextris meis.

Altissimis is est grauidus mysterijs psalmus, quippe qui de utraq; in Christo natura edisserat, obscurè tamen, atq; in inuolucro. Huc mihi nonnihil lucis attulere felicissima quorundā scholia: quanquā, ut uerū fatear, tardis, ut meū est, ingenijs non plenè satisfaciunt quāuis acutè elaborata scholia, quæ interdū quæ luce egent omittūt, dicuntq; quæ omitti possent. Quòd sint porro, qui illa, quæ de solo Christo hinc dici debent, ad Davidē ipsum psalmi

C autorem referre nitantur, superfluous labor est: quare omīssis illorum rationibus, coactis sanè & frigidis, de Christo solummodo hæc omnia scripta esse dicamus. Constat enim non solum ex Evangelio, uerum etiam ex Hebræorū doctioribus, totum hunc psalmum intelligendū esse de ipso Dei filio, atq; eius regno, quod in Sion cœpit, atq; inde latè propagatum tandiu stabit, quoad eius quicquid conditum est, illum adoret, fiantq; illius hostes tanquā scabellum pedum eius, hoc est, penitus ei fiant subiecti. Vt Deo quidem, omnia illi ab æterno subdita sunt: ut homini uerò, in tempore id factum est, seruatq; ad illud omnino tempus, cum nouissimus destruetur inimicus mors. Hanc itaque filij Dei sublimitatem prænotens Dauid, sic secum: Dixit dominus domino meo. Dominus quidem est pater, dominus & filius: idem porò uterq; est Deus. Atqui non prætereundum uerbum, dixit, ob id prolatū, quod filius est uerbum patris: quod etiam ex antiquis Hebræorum Rabinis nonnulli falsi sunt. Sic quidam: Dixit dominus, nempe pater, uerbo suo. Quid dixit? quid ab æterno diffiniuit? Sede à dextris meis: hoc est, esto omnium rex, primaq; fruire potentia. Solent enim principes, qui suam ad dexteram quempiam sedere faciunt, omni illum ornare autoritate atq; dominio. Ita hîc de Christo ad dexteram patris ascito intelligendum erit: & est perinde atq; regna, ut ego, super omnia. Huiusce quidem sublimitatis tum cœpta est reuelari magnitudo, cum cœlos mortis spolijs onustus conscendit, seditq; ut inquit Marcus, ad dexterā Dei. De quo sanè mysterio Paulus Ephesijs scribens se admodū edisserit, nempe Christum quatenus hominem ad dexteram patris in cœlestibus collocatū, constitutumq; supra omnem principatū, & potestatem, & uirtutem, & dominationē, atq; omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

D Deinde, inquit Paulus, finis: namq; omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiā, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Per omnia quidem membra adimplet, perficitq; corpus Christi, qui omnia in omnibus, dum ipse agit in omnibus, implet. Ceterū Christi hostes illos esse diffiniuit, qui ex Deo nati minimè sunt. Hos, inquit, tibi subiectos faciā, ut illos nō secus, q̄ solet scabellū, conculcare queas pedibus: illos tibi penitus substernā. Donec ponam, nō propterea dictum esse puta, quod hostibus illius subiugatis, ad dexteram Dei sedere desinet Christus. In huiusmodi locutionis genere animaduertenda est sermonis hebraici proprietates, qui non nunquam quod ad terminatū refertur tempus, ad interminatū referunt, ut in Donec uidere licet, quod Latinis diffinitū signat tempus, his indiffinitum: ut sit sensus, tunc magis Christū regnaturū, cum pater hostes filij pedibus tanq; scabellū calcandos præbuerit. Ad hunc ferè modum de coruo ex arca emissio legimus, qui egrediebatur, & nō reuertebatur donec siccarentur aquæ super terram: nunquā tamen reuersus est, licet aquæ exaruerint è terra. Quid illud? Et non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitū. Vides ad quantam prolaberemur impietatem, si, donec, ut ferè accipiunt Latini, interpretaremur?

Virgam uirtutis tuæ emittet dominus ex Sion.

En Christi meritum, propter quod ad Dei patris dexteram assumptus est, regnatq; beatus. Vis, inquit, tuæ uirtutis, potentia nimirum, ac signorum, quibus planè uniuersus deuictus est orbis, ex Sion primum & Hierusalem, Dei iussione prodibit, cuiq; pater dicet:

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Hoc est, de illis tuo statue arbitratu, potestatemq; in eos uel reluctantes exerce. Caue putes de regno hîc Christi dici, quo æqualis semper est patri: siquidem de illo nunc fit sermo, quo in tempore sanctissima illius in crucis ara exusta pro nobis carne, rerum omnium dominū adeptus est. Atq; hoc prorsus modo oportuit Christum pati, & ita intrare regnum Dei. Nos plumbeos, qui regnum crucis

Christi

A Christi in pluma atq; inerti ocio uersari somniamus: idcirco nostris cupiditatibus, atq; ambitioni, quæ ex immoderato mundi amore nasci solet, finis statuitur nullus. Sed ad Christum redeo, quem sic pater alloquitur:

Tecum principium in die uirtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genuite.

Mirum quantū à nostra uariet æditione Hebræorū litera huius uersus. Verū quò nostra etiā mollius redderet, principatus, non principium, uertendum fuerat. Nam cum *אֶפְרַיִם* utrunq; significet, mallem uertisset principatus, quò esset sensus: Tecū, ô fili, hoc est, in te, neq; aliunde proueniens erit principatus: regnumq; omniū uniuersale in die erit uirtutis tuæ, eo nimirū tempore, quo gloriosus potentiaq; æterna insignis, Deus absq; umbra in fulgentissimis sanctorū splendoribus apparebis, cum haud ita pridem seruus in terris uisus sis, & is quidē omniū despectissimus. Verū qui hebraicæ non prorsus ignari sunt linguæ, diuersam ex hac quoq; lingua afferūt literam, sensusq; uarios & obscuros: quibus quidē omīssis, unam tantū ponere decreuimus, quā sic reddūt: Populus tuus spontaneus est in die exercitus tui in magnificentijs sanctitatis: ab utero auroræ est tibi ros natiuitatis tuæ. hîc enim apertè de Ecclesia gentiū loquitur pater, quam populū appellat spontaneū, idcirco quòd futuri in ea erant homines, qui nō tantū res suas ac fortunas, uerum etiā propria ipsa corpora, atq; animas suapte sponte pro Christo offerrent. Et id quidē in die exercitus tui, hoc est, tempore Christiane militiæ, quæ propter magnifica præclaraq; spiritus dona, unde omnis emanat sanctitas, cunctis fortior splendidiorq; facta est potestatibus. Nam quemadmodū tui tibi subiecti erunt, uel inuiti, hostes, ita tuorū ultronea erit seruitus, multaq; sanctitatis magnificentia insignis & conspicua. neq; istuc sanè mirū: siquidē ab utero auroræ, id est, ante mundi ortū, rerūq; omniū effectiōne, tua, ueluti à rore flos, foecūda erit à meo spiritu natiuitas. Huc quidē spectare uideēt, quod quidam Rabbi Isaac antiquus Iudeorū interpret in hunc attulit locū: Ante, inquit, solem propagat nomen eius: hoc est, anteq; crearetur sol, subsistens & firmum erat nomen Messiaë nostri, fuitq; sedens ad dexterā Dei. Cæterum qui nostræ innitunt æditioni, nefasq; putant ab illa uel latū digittū dissentire, sic hunc locum exponūt, ut uterus Dei sit occulta illius penitusq; incognita substantia: ex qua quidē ante lucis huius uisibilis ortū, nempe absq; principio, genitus sit filius patri equalis, atq; eadē cum illo eadē natura, uirtute, essentia, potestate. Non nouū est in scripturis, uterū pro arcano substantia Dei ac deitate, metaphoricè usurpari. Vnde illud est in Esaja: Audite me, inquit, domus Iacob, qui portamini à meo utero, qui gestamini à mea uulua. Sed illud subobscurū, quomodo ex illius utero exierit glacies, ut inquit Iob.

Iurauit dominus, et non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternū secundū ordinem Melchisedech.

Iam de filij sacerdotio loquitur pater, simul ut de illius regno in superioribus, est locutus. Iurauit itaq; pater, & nō poenitebit: hoc est, promisit, factumq; nō mutabit, dicens: Tu es sacerdos in æternū secundū morem ritumq; præscriptū Melchisedech: qui quidē ut rex erat in Salem, quæ nūc est Hierusalem, ita & sacerdos: cuius sanè officium fuit populum docere, pro eoq; orare, ac sacrificiū offerre. Sic Christus rex noster, non tantū in Hierusalē, sed etiā in omni omnino orbis regione, sacerdotio pro humano functus est genere, cum se obtulit Deo pro omniū salute in ara crucis: atq; id in æternū, quoniā ipse est credentiū omniū, quotquot fuere, suntq; impræsentiarū, atq; in posterū erūt, & sacerdos, & hostia, seipsum offerens, mansansq; ac super altare sui inæstimabilis amoris incendens. Adde quòd ex ipsa nominis Melchisedech interpretatione, Christi dignitas magis quam ipsius regis, exprimit. Iustitiæ regem interpretantur. Pacis item ex Salem, in qua regnauit. Ecquis unquā efficacius Christo, regnū iustitiæ, pacisq; tum in cœlis, tum in terris, in fidelium animis stabiliiuit? Cæterum de Melchisedech nulla in scripturis fit mentio, quòd patrē habuerit & matrē, aut genealogiā, cum tamē habuerit. At Christus uerò nec patrem habuit in terris, nec eo modo, quo cæteri matrē: cuiusq; generationē quis enarrabit? namq; illius genealogiā nullus homi-

num effari potest, quippe qui nec esse coeperit, nec esse desinet. Eam ob rem illius sacerdotium, ut diximus, æternum est, æternaque illius uirtus & efficacia. Iesus enim Christus heri & hodie. Iam illud dubium: quid, cum per sacerdotium Leuiticum, ut inquit Paulus, consummatio fieret (populus enim sub ipso legem accepit) quid in qua necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron, qui fuit de tribu Leui? Mutatio quidem sacerdotii, mutanda esse legem demonstrauit. Quocirca reiecto sacerdotio illo cruento, in quo pecoribus litare consueuerant, reiecta est & lex crassa, stupido nimirum prescripta populo. Cui sane lex spiritus successit, lex amoris, lex totius puritatis, in qua non iam pecora immunda, sed nostras offerri animas edocuit Christus uerior altissimus sacerdos, qui fuit Melchisedech, aut Aaron. Ut enim Aaron non mansit in æternum, itaque neque eius sacerdotium. Contra uero dictum est de Melchisedech Christi typo, quod manet in æternum: atque ita de illius sacerdotio dici necessarium erit. Verum hæc omnia Christo potius, quam alijs, competere, mysticus iste declarat psalmus, cum ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges.

Paulo ante filium sessurum ad dexteram patris asseruit Vates: modo uero patrem ipsum ad filij dexteram adstare memorat. De illa quidem sessione diximus, omnem tum filio datam fuisse regnandi potestatem: de hac uero dicendum erit, quod alias quoque diximus, continuū patris auxiliū in filij ærumnis intelligi oportere: exinde omnes illius quilibet potentes deiiciendos esse hostes. Et est ac si diceret: Dominus adstans tibi à dextris, atque omnia quæ ad bellum faciunt expediens, reges, nedum hostes alios, prosternet in die iræ sue, id est, cum seruire dignum duxerit, uolueritque pro te irasci. Ad hæc,

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. Insuper, De torrente in uia bibit, propterea exaltauit caput.

D Expressius ex hebræo duos hos uertunt uersus. Sic Felix: Iudicabit in gentibus, congregauit cadauera: seu, ut alius, implebit cadaueribus, locum scilicet prælij, quod hic maximam animaduertas hostium profligationem, quam subinde horribiliori quodam rursus modo in ultimo expressit uersu, dicens ad eum crudele Christi hostium fore exterminium, ut ipse, si uolet, ab exundanti occisorum sanguine, tanquam è torrente, in transitu posset bibere: quibus quidem uerbis perfectam consummatamque Christi uictoriam fore, prædicat spiritus: ut in illa quoque coacta Balaam benedictione uideri licet, qui de Israëlitis loquens inter cætera illud addidit: Ecce populus ut læna confurget, & quasi leo erigetur, non accubabit donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Hoc igitur schemate signat Vates tantum sanguinis effundendum, ut è flumine ex hostium cruore facto rex hic bibiturus sit. Propterea, inquit, exaltabit caput: hoc est, alacriter, ob rem feliciter gestam, suum exercebit imperium, factus nimirum omnibus superior. Postremo, quod in superiori dictum est uersu, conquassabit, seu uulnerabit capita in terra multorum, de tyrānis, superbisque magistratibus. liquet dici, qui cum in terra multorum regnent, multisque præpositi sint populis, serino se habent more, ne dicam impetu, crudeli nimirum & furioso: quicquid haud secus suos sibi subditos tractant, atque si canes essent aut fera. Quem sane more non solum in rebus publicis, urbibusque nonnullis locum habuisse uidimus & experti sumus, uerum etiam in sacris interdum ædibus, diuisque ipsis consecratis maximo conspeximus dolore. Hos itaque tanquam multorum capita, sed dira & inhumana, iri contritum prædicat Vates. Iam illud quoque non silebo, me minime præterire, quid piarum huc afferant meditationum expositores: quas quidem ut summissè ueneror & exosculor, ita, ne nimius essem, omittere illas malui, quam meo ab instituto discedere: quod sane strictius forsan, quam tanta postulat rei maiestas, nonnunquam exprimere consueco. Fastidio certe lectoris obtemperandum semper esse censui. Sed & illud, antequam psalmum claudam, non prætermittam, quod in ultimo deprehenderunt uersu nonnulli, sanctissime id quidem & uerissime: nempe ornatum illud omnem

A omnem uirtutis, potestatisque regiam & sacerdotij, quo totum psalmum interspersum uidimus, Dei filio idcirco contigisse, quoniam de torrente, hoc est, de crucis amaritudine, deque persecutionum amne ac fluuio, in hoc arduo uite transitu acerbissime bibit, bibetque in suis quoad uita hæc durabit. Certè si rem expendimus diligenter, nulla, quæ nobis magis utilis sit, ostensa est uia, quam illa quæ ad crucem ducit. Id sane durum atque amarum uitæ genus noster elegit dux Christus, quem quotidie audire mihi uideor clamantem, meque seuerè increpantem: Piger quid dormis: an te clam est, quod per multas tribulationes, hoc est, per crucis tolerantiam, te oportet intrare regnum Dei? Cui ego: Id scio domine: sed mea me fallit teneritudo ac mollities, cui libentius, quam crucis asperitati, assentiri soleo. Mea igitur sit miseria, tua autem clementia, ac, qua sustentor, misericordia, o elementissime. Cui & honor sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXI. Halleluia.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.

In aliquibus ex superioribus psalmis idem ferè est argumentum, quod in hoc quoque, cuius titulus penè quid sibi uelit exprimit. Quemadmodum enim à laude magnificentiaque diuinæ orditur confessio, sic agit in enarratione ac fine tandem, dicens: Laudatio eius manet in seculum seculi. Iucundissimum id est argumenti genus, quo Deus laudatur: nos uero, ut meriti sumus, reprehendimur, contra nimirum hypocritarum morem, qui tamen Deum, aut Dei amicos forsan laudari libenter audiunt, se tamen reprehendi egrè ferunt, imò ingerunt sese, ac quodam se occultissimo insinuāt modo in celebritatem illam laudum, quæ Deo debetur. Pessimum quidem istuc est hominum genus, quoque uniuersus corruptus est orbis. Vis ne, inquit senex ille, mundo hoc in pace frui? Lauda omnes, uel eos maxime, qui præsumunt cæteris. Equidem (ut quod sentiam loquar) huiusmodi non mihi satisfaciunt paradoxa, utpote à Christi lege dissona, atque omnino aliena ab eorum instituto, qui Dei spiritu afflati nequeunt, quantum sat est, tum in se, tum in alijs, male facta deprimere. Inter quos quidem sanctissimum fuisse prophetam arbitror, qui dulcissimam suam à Dei laude exorsus odam, sic suum testatur affectum: Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione. De istiusmodi confessionis genere sic sentit Augustinus: Non est hic, inquit, confessio peccatorum, sed laudis. Illa luget, hæc gaudet: illa uulnus medico ostendit: hæc de sanitate gratias agit. Ait itaque: Celebrabo te, o domine, laudibusque te efferam ex animo tantulo hoc meo, quantum quantum ille sit, cum priuatim quidem in consilio sanctorum, tum palam publico in cœtu hominum & conuentu. Sunt qui hic legunt, in concilio. quam literam sequutus Paraphrastes sic reddidit: Omnia mea Deo accepta referam ex toto pectore palam in cœtu & congregatione iustorum. Illud aduertendum, solos iustos, eos utique, qui Dei laudem in primis expetunt, ea libenter quæ eò tendunt, audire, fructumque inde uenari. Eapropter inter hos solummodo se Dei laudes celebraturum testatur Vates. Quæ uero illa sint, quæ de Deo laudare instituit, mox intulit:

Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius.

Forfan dilucidior esset litera, si sic cum Hebræis uertisset interpres: Magna opera domini, & exquisitè facta iuxta omnia desideria, seu beneplacita eorum, ut esset sensus: Quam modis omnibus eximia, planeque omnem superantia sublimitatem sunt, quecumque operatus est dominus: quæ certè exquisita, diligenterque peruestigata, adeo perfecta uidentur, ut qui illa, eo quo conuenit animi candore contemplatus fuerit, tantam in illis deprehendet sapientiam, atque erga homines charitatem, ut nihil amplius optare queat: quippe quæ omnia omnium uota excedant, uincantque mortalium omnium spem, atque expectationem. Illa tum demum uera esse uidetur cognitio de Deo, cum illum nostrum omnem excedere intellectum & comprehensionem non ignoramus. Interpretis litera, etsi obscura est, in eundem ta-

C men sensum cum illa, quæ est Hebreis, recidit, quanquã non me latet, uoluntates eius ad Deum referri à nonnullis, ut sit sensus: Dei opera diligentissimè considerata, probos incitant ad amplexandas illius uoluntates, nempe illius mandata. Alij rursus alios similes afferunt sensus, quare cuiuslibet suum sit iudicium & gustus. Cæterũ sensus illos libenter audio, qui meum sedant animũ, nõ inquietant. Per allegorias uerò, atq; istiusmodi lusus uagari, ut quidem non uitupero, ita, quia meum non est institutũ, non facile amplector. Scio equidem, ut ad propositum reuertar, immensa esse, atque adeo omni magnificentia ac splendore prædita Dei opera. Scio & illud, nostrum intellectũ ad ea plenè cõtemplanda cæcutire. Scio rursus, ita sapientia, prouidentiaq; & erga homines bonitate grauida esse, ut nihil in eis, quod plenissimè nostram impleat mentem, excitetq; ad noua semper inquirenda, desideretur. Scio tandem, quòd

Confessio & magnificentia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.

Vis ne, inquit, breuiter quale sit Dei opus audire? Non iam laude dignũ est aliqua, sed ipsamet est laus, ipsamet gloria, ipsamet celebritas ac magnificentia. Hincq; perfectissima illius exoritur iustitia, qua nimirũ undequaq; bonus est, ac summè, etiam in hostes, beneficus, & quæ, ut omnibus perfecta sit numeris, manet in perpetuum. Quocirca

Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator dominus.

Utra non procedit uersus Hebreis. Ne quidem nimium in discernendo inter misericordem & miseratorẽ, quam sanè uocẽ uix accipiunt Latini, discruciemur, consulendi sunt Hebræorũ interpretes, qui aut piũ & misericordẽ transferunt, aut mitẽ & clementẽ, & est sensus: Cũ sit pius dominus & misericors, effecit ne unquã (sic reddit Campensis) ut perire possit memoria operũ suorũ tam mirabilium? Etenim mirificis illã insculpsit modis in electorum mente, ut tabulæ propè modum facti sint, in quibus diuinæ conscriptæ operationes uulgò omnibus contemplandæ exponantur. Quid? nõne ipsa quoq; ex se Dei opera, quædam ueluti memoria, quam fecit dominus, quòd perpetuò memores illius essemus, dici possunt? Nam (ut cætera suæ benignitatis indicia præteream) cũ populus acerbè nimium tum ab Aegyptijs, tum à finitimis in deserto uexaretur hostibus, famẽq; non semel periclitaretur,

Escam dedit timentibus se, memor erit in seculum testamenti sui.

Sunt qui hunc locum de diuitijs ex Aegypto per Hebræos corrahis exponũt, nixi nimirũ uocis hebraicæ, quã noster uertit interpretes escam, significantia: quæ tametsi prædam uel correptã, utpote à feris, significat, nihilominus & ad facultatum prædam, quinetiam ad uictum non raptũ transferri potest. Vnde in proverbijs de muliere prudente loquens Salomon, illud inter cæteras illius, quæ à prudentia proficiscunt, actiones attexuit, quòd surgens de nocte dedit prædam domesticis suis. Tareph uox, quæ tum hinc, tum eo in loco ponitur, & prædã & uictũ significat: uerũ interpretes prædã maluit uertere, quàm uictũ: quàm uerò aptè, iudicet lector. Ancillis enim, ac cæteris qui domi res exequunt operosas, parabilem de more dant cibũ, nõ prædam aut carnes à feris occisas. Eo igitur modo hunc intelligunt locũ nonnulli, quo illud alterius psalmi: Eduxit eos cum argento & auro, unde adiectũ putant, Memor erit in seculum testamenti sui seu foederis, quòd multis sanè antea annis cũ Abrahã percusserat, dicens: Gentẽ cui seruituri sunt, ego iudicabo: & post hæc egredienẽ cũ magna substãtia. In hanc quoq; pedibus uenisse sententiã Paraphrasten uideo, qui sic uersum reddidit: Spolia hostiũ diuisit cultoribus suis. Verũ quòd quidam huc de sacrosancto eucharistiæ cibo & potu afferunt, libentissimè audio: cui & ego suauissimũ addo Dei uerbi symplosiũ. Vtraq; mensa ad Dei foedus cum hominibus in itum pertinet. Pollicitus quidem iam prima à rerum conditarum origine fuerat Deus, suos purissimo tum suæ carnis & sanguinis, tum Euangelij edulio nutriendos, illorumq; alimento ita robustè corroborandos, ut ex hominib. dij efficerent. Felicissima sanè pastio, qua exaturata

Aturata anima in diuinã penè transmigrat naturã, fide id operante, atq; amore illo, qui naturaliter igneus est, incendente, exurentẽue, si quid in ea terrenæ inueniret contagionis. Atqui fides illam in primis operat excellentiã, ne dicã diuinitatem, quam animẽ, ob dignam carnis cruorisq; Christi Iesu perceptionẽ cõtingere diximus. Amor postea igneã illam totam reddit, leuemq; ad eò efficit ac cœlestem, ut se in corpore hoc graui atq; inerti uix esse deprehendat. Sed hæc tardis uidentur animis obscura, quia intentata: siquidem excellentiam duntaxat, ac

Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hereditatem gentium.

Ut enim de populo illo Iudaico olim Dei, nunc satana, hæc uerè dicta uideantur, quòd fuerint illi gentiũ fortunæ traditæ: ita, ut nostræ religionis umbella, de nobis quoq; & uerius dici possunt, quibus uis illa præclarissima operationũ Dei per Christum tam aperta facta est ac lucida, ut indubitanter nostram Ecclesiam spectasse censendus sit Vates, non synagogam Iudæorum tantum: in qua licet fides, quam uirtutem operum Dei esse ducimus, magis exigeretur, quàm cultus exterus, id tamen nisi à paucis præstari potuit. Nondum enim erat spiritus datus, nondumq; cruor Christi cunctas sibi uindicauerat iustitiæ partes. Vim igitur, roburq; diuinarũ operationũ, quæ tunc sub uelo atq; in caligine cerni poterant in Aegypto, in mari Rubro, in deserto, atq; in primis in lapideis illis, in quibus conscripta fuit lex, tabellis, modò uerò quæ palam aperteq; in eius Ecclesia, in baptismo, in fideiũ conuentu, in Euangelij prædicatione, imò in lege alia, alioq; stylo, nempe spiritus sancti, scripta exarataq; in electorũ animis, non tantum cerni possunt, uerumetiam pergustari, atq; ad medullas usq; animæ trañci, deglutiriq; suo solummodo reuelauit populo, qui sumus nos: modò hi simus qui dicimur, nempe Christiani: hoc est, tum moribus, tum uitæ conuersatione & charitate, Christum referentes: atq; id propterea, ut det nobis hereditatẽ gentium, quibus sanè cœlestis promissa est, exclusa Iudæorũ turba, beatitudo. Non iam hinc terram Chanaan adire libeat, non Ammoræorũ, non Hiericontinorum, non cæterarũ nationũ agros ac uineas pollicetur nobis Deus pro hereditate, quæ propria fuit Iudæorum: sed spiritum, sed gratiam, sed misericordiam, sed remissionem peccatorum, sed cœlum ipsum tandem. Hæc sanè hereditas est gentium, de qua illud Dei est ad Abrahã: In semine tuo benedicent cunctæ cognationes terræ. Nam

Opera manuum eius ueritas & iudicium, fidelia omnia mandata eius.

Quæ enim cunq; egit olim Deus, quæ uè agit in præsentia, aut aget unquam in posterum, ueritatis, iudicijq; & æquitatis plena sunt: nanq; quòd pollicetur præstat, similiterq; cuncta iustissimo ponderat equilibrio. Quocirca fidelia, siq; semper similia sunt illius præcepta ac iusiones. Vide in diuinis rebus constantiam & rectitudinem. Aequa enim præcipit Deus, & quæ ab omni horrent furo & simulatione: quoniam quæcunq; aut agit aut cogitat, ueritate nituntur atq; æquitate. Quare solida esse debent, ac iusta, quæ statuunt hi qui Dei uices in terris actuant. Aliud quidem est elephantibus aut ursis non profus disciplinæ expertibus imperare, aliud homini natura docili, freno tamen reluctanti, si qui imperant stolidi sunt & inepti. Nullum quippe infortunium molestius experimur in hac uitã, quàm si ab iniquis aut stupidis contingit nos, non dico gubernari, sed confundi magistratib. Proinde istiusmodi (si Deo placet) dynastis sorte potius humana, q̃ uirtute ad dignitates obtrusis, & die & nocte inculcandum erit, clauisq; si uerba non suppetunt, infigendum ferreis, Fidelia omnia mandata eius: hoc est, fide plenæ sunt Dei præceptiones, ideo rata & iusta sunt. Mites insuper, ueræ, moderate, summòq; expensè iudicio: ut planè sunt ea omnia, quib. formata est meq; professionis lex ac regula, ab euangelica nimirũ dependens suauitate ac dulcedine. Ideo illam discretionẽ præcipuam diuus appellauit Gregorius: quam quidem laudem meruit, opinor, quoniam ne digitum quidem à suauissimis Christi, qui mitissimus omnium fuit, declinat mandatis, quæ fidelia sunt ac salutaria, ideoq;

Confirmata in seculum seculi, facta in ueritate, & æquitate.

Citius enim cœlum & terra transibunt, quam uel unus è lege sacra expungi queat apex: namq; cum pura contineat mandata, æternamq; bene uiuendi præcipiat rationem ac uiam, æterno & illa fulcitur fundamento. Verba, inquit, mea nō transibunt, licet condita omnia transeant, & cursim dilabantur. Siquidem quæ, ut dixi, ueritate & rectitudine conuincuntur, utpote quæ à Deo, qui summa est ueritas & iustitia, dependent, æterna illa omnino esse necesse est. Quamobrem non absq; spiritus consilio est dictum, Dei præceptiones confirmatas esse in seculum seculi. Cuius porro firmitatis illud maxime fuit indicium, quod illam, quam toties suo in fœdere promiserat,

Redemptionem misit dominus populo suo, mandauit in æternum testamentum suum.

Hic iam apertè de Euangelij perpetuitate ac Christi, qui humanæ redemptionis autor fuit ac nunciatus, fit sermo: quare non semel Paulus illum nostram appellat redemptionem. Ipsèq; de se olim testatus est, se à patre idcirco missum, ut prædicaret captiuis redemptionem. Quomodo uerò id aut actum sit, aut agi poterit, non dicam modo, aliorum is esto labor: mihi sat fuit mysteriū indicasse, quod sanè primū in admiranda illa ludæorū ex Aegypto liberatione uelutū, per Christum tandem, quid lucis in se haberet, innotuit. quam quidem lucem Euangelium esse credimus, quod pater, tanquā pacis atq; reconciliationis fœdus cum homine, æternum esse decreuit. Dabo, inquit, uobis testamentū æternū. Semper enim usq; ad mundi conflagrationem dominus Iesus suos à peccatis asserit, purgat, uitaq; illa animat, quæ abscondita est in Deo. Quapropter

Sanctum & terribile nomen eius.

Cur non sanctum? cur nō terribile & uenerandū, simulac tam stupenda, tamq; insolita mundo, in electorū gratiam operatus est, operaturq; continuo? Nonne in nomine Iesu omne genua flectitur? Quid illud? In nomine meo dæmonia efficiunt, linguæ loquentis nouis, serpentes tollent, & si mortiferū quid biberint, non eis nocebit. O certè nomen amabile: nomen, quo inuocato seruantur quotquot fideles illi sunt. Flagrantissimū nomen atq; ignitum, quo autore ipsa etiā glacies incenditur, & que exurit, atq; solet stipula aut sulphur uix tacta flamma. Quis hoc audito, medullitusq; intellecto amore non emoritur? non colliquitur? non totus præ dulcedine exhauritur? Istiusmodi credo accensus affectu ac desiderio Theophilus frater, sic suum hendecasyllabo solatur æstum, Iesum alloquens:

Flagrantissime Iesu amoris ardor,

Et repleta sitis, repletioq;

Diuina sitiens perennitatis.

Flagrantissime Iesu odoris arbor,

Miscens nectareum croco liquorem,

Spirans ambrosium rosas odorem.

Amantissime Iesu honoris autor,

Qui nos degeneres, diuq; Lethes

Sopitos fluuio uocas ad astra.

Pientissime Iesu amaror & fel,

Dum clauos crucis horridos amara

In te ultro rapis, utq; dulcor, ut mel,

Ut sis simul mihi miscello.

Quid tibi referam tot ob dolores

Clementissime Iesu? an appetis cor?

An cor appetis istud aridum? Ecce,

Qualecunq; habeas, ferasq; tecum.

In nomine igitur tuo, o benignissime, seruant electi. Et quidè nomen tuū, ut ait Vates ille, nominabit tibi à Deo in sempiternū, pax iustitiæ, atq; honor pietatis. Verum illud cauendū, ne tam uenerandū, atque adeo, ut inquit Malachias, horribile inter gentes nomen superbè contemnamus, desidiaq; auersemur. Siquidem

Initium sapientiæ, timor domini.

Hoc est, ueræ cognitionis Dei exordium est, timor domini, quò ad illius trepidant iudicia homines, atq; ad eius uerba & pollicitationes moueantur. Nam quidem Deum, ut conuenit, metuere, illumq; reiectis superstitionibus, scrupisq; superuacaneis eliminatis, syncerè atq; animosè colere, totius religionis fons est, ac radix. Insuper

Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Qui tali, ut diximus, affecti sunt metu & reuerentia, quicq; ea faciūt, Dei scilicet mandata

mandata, aut opera illa quidè, quæ in ueritate, ueròq; iudicio fieri solent (eum ad timorem referunt) his bonum impartitur animum, rectumq; in rimandis cœlestibus, ne errent, intellectum, Dei bonitas, Ac, ne quid illius deesse possit felicitati,

Laudatio eius manet in seculum seculi.

Tametsi enim hæc ultima psalmi pars de homine dici queat, qui timet Deum, quòd illius scilicet sit laus perpetuò duratura, ut ex Hebræo facile potest colligi, tamen & ad Deum si referatur non erit inconueniens. Imò etiam, ut mea est opinio, is germanus uidetur sensus, si sic rem absoluas: Intellectus bonus certè illis est ac perspicax, qui ea operatur quæ iussit Deus. Verum ne laudem illam, quæ sanctis debetur actionibus, homini, non Deo, nostra tribueret infidelitas, mox ueluti absolutissimum unde quæq; additū est à spiritu & sapientia: Laudatio eius, nempe Dei, manet in seculum seculi, Amen.

PSAL. CXII. Halleluia.

Beatus uir qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis.

Nulli dubium esse debet, ueram illam tandem esse hominis tum hinc in præsentia uita, tum in futura, beatitudinem, quæ in Dei cognitione posita, a doctioribus sapientia appellari solita est: cuius originem Dei timorem illum esse existimant, qui à casto trepidatq; affecto ueneratione dimanat corde, ut ferè solent affici erga parentes filij. Hanc quidem à stultis contemni, derideriq; suis in Prouerbijis queritur Salomon. A timore igitur, quo uenerabundè in Deum ferimur, in illius cognitione, si non multum adeò in hoc mundo proficimus, exardescimus tamen & delectamur. Et hæc quidem uera est sapientia, ex qua beatitudo. Nam quo alio medio è sensibus hisce brutis exire queat homo adhuc uiuens, præterquam diuinæ purissimæq; Dei notionis, unde amor exoritur, non uideo. Itaq; Vates tantarum rerum neququam ignarus, in hanc planè diuinam, sed stuporis plenam prorupit uocem: Beatus uir qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis. Vide operum delectationem diuino copulatam timori: id enim significat, cupit nimis, & est sensus: O beatum uirum illum, qui Deum timet: namq; ut cætera, quæ illi contingent, bona sileam, in illius præceptis supra omnia delectabitur: & legem, & legis datorè ardentissimè diligens, in illis, quibus se mirandū in modū oblectare possit, inueniet. Vis ne, mi lector, quò se extendat aliquando mandatorū Dei cōcepta in corde delectatio, audire? Nō solum enim, qui illo affecti sunt dono, amicos diligunt, eisq; faciunt bene, sed etiam hostes ipsos nō minori, quid minori? maiori sæpenumero charitatis nota, nempe beneficijs prosequuntur, q̄ proprios familiares, necessitudineq; cōiunctissimos. Excessus is quidem diuinus est, atq; illis insolitus, qui quosdam indoctos, ne dicam absurdos, in Dei obsequio & amore constituūt gradus: cū ea uera sit in Dei amore instructio, nullum seruare modū aut gradum, sed illò absq; ordine ferri, quò ab igne raptamur. Scilicet incendijs præscribi potest modus aut terminus. Voluntas quidem in negotio spiritus non potest esse nimia. At tu, qui hæc, quæ dico, experiris, uide inquieti huiusce amantis è cœlo compensationem.

Potens in terra erit semen eius, generatio rectorum benedicetur.

Qui externis opibus & fortunis, & non his, quæ in animo insunt, bonis, uim potentia inetiri consuescunt, id refugium audire, quòd filij timentium Deū ut plurimum in hoc mundo debiles & contempti, potentia aliqua præditi sint: secus hi, quibus robur perspectū est fidei, censent. Siquidem nullam eam esse potentiam arbitrantur in homine quamlibet amplo insigni dominio & diuitijs, si Dei timore uacius sit. Contra uerò eum potentissimū omnium appellare non dubitant, qui Deum timet. In rebus quidem corporeis, atq; ad uitæ usum necessarijs, quantum sat est appetit, abundat etiam: in spiritualibus autem, uel cum non aduertit, exuberat. Qui non illum fortissimum, mundoq; formidabilem dicam, qui inferiora hæc omnia suo subiecit imperio, magnitudineq; animi contempsit? Si cur

C. ta domi est suppellex, si tenuis uictus, si in agris sterilitas, bona huiusmodi fortunæ, prout sunt, uaria scilicet, inconstantia, perfidiaque obnoxia, & plerumque in im-
meritos contingentia, nunquam uel animum expletia, reputat. Vnde istiusmo-
di, quæ fors ista fallax producit, rebus contentus, maximas deridet fortunas, quas
qui possident, raro expletur: raro, sat est, dicunt: raro, quæ ea sint, quæ uere sa-
tiant animum, ne per transfennam quidem intuentur. Agè dic, uter horum poten-
tior tibi uideatur: rex ne, qui nullis quauis copiosis expletur diuitijs: an ciuis, cui
uix cibarius suppetit panis, sed quieto uiuit animo? Vide tranquillum cor in se-
ne illo, qui sic suum hortatur filium: Pauperem quidem uitam gerimus, sed multa
bona habebimus si timuerimus Deum, & recesserimus à peccato, & fecerimus be-
ne. En quomodo bona multa Deum timentibus obueniunt: quos sanè genera-
tionem rectorum appellat spiritus, quam felicissimam fore uaticinatur. Semen
itaque ac posteritas illius, qui Deum metuit, utpote à parente in eadem instructa
religione & timore, quicquid tenuitatis occurrerit, potens erit, ac diues, etiam in
terra hac infelici, ubi plerumque qui Deum timet abiicitur, calcatur, à uitæque com-
modis, nedum honoribus & dignitatibus, in quibus maxima solet esse potentia,
excluditur. Veruntamen

Gloria & diuitia in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.

Vide prudentiam Vatis. Ne putes, inquit, mundi huius diuites ea se habere
ratione cum his, qui spiritu pauperes sunt, hoc est, in immensum ditissimi. Rari
quidem ex illis inueniuntur, qui à recto non exorbitent, propterea quod ea sit diui-
tiarum natura, ut facile, etiam sapientiores, à iustitiæ itinere deturbent: horum ue-
rò iustitia æterna est, quippe quæ illorum strictim ad eum adhæsit animis, ut è corpo-
re demigrantes illam quoque secum ferant, Deoque, à quo illa processit, offerant. In-
erogatore igitur suum refundunt donum. Ceterum tametsi pro gloria in hebreo
legimus, opes, seu opulentiam, tamen gloriæ uocem mirabiliter ad huiusmodi ti-
mentem Deum pertinere iudico, si illa ad existimationem, bonumque nomen referatur.
D. Suauissimus is odor est, gloriaque ita celebris & insignis, cui nullæ, ne regiæ qui-
dem, equiparari queant opulentissimorum hominum diuitiæ. Malo quidem bonum
nomen in paupere, quam infamem uitæque inquinatam satrapam, aut regem quam-
uis diuitem & potentem. Sed quid si à turpissimis nonnunquam foedari contingit
delatoribus atque maledicis proborum hominum uitam? Quid id refert, simulatque illo-
rum nomina scripta esse in caelis sapientissimus affirmat magister? In caelis igitur
bona sua omnia, diuitias, gloriam, splendorem, lautitiamque esse uolunt & co-
gnoscunt pauperes spiritu. Quocirca non iniuria dictum est, quod iustitia illorum
manet in seculum seculi: & quod

Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & miserator & iustus.

Rursus, ut in superioribus egit, Deum timentes rectos appellat: quibus tan-
dem cœlestis cognitionis lumen, ex quo maxima animæ exoritur consolatio, in
tenebris interlucere asserit. Tenebras hic uocat propheta aduersa, nempe pau-
pertatem, morbos, persecutiones, atque id genus alia crucis præludia: lumen uero
consolationem, quæ, ut dixi, ex Dei cognitione oriri solet. Fitque ex eo lumine ac fa-
ce spiritus, totus cœlestis homo & deiformis. Quare à se exiens, quicquid lucis in
se esse pernoctat, in alios transfundere conatur: adeo benignus iam factus est, mi-
sericors & iustus: hoc est, omni uirtutum, cœlestiumque bonorum cumulo ditatus.
Quod porro has uoces, miserator, misericors, & iustus, ad hominem Deum timentem
retulerim, me admonuit Paraphrastes, qui sic uersum transtulit: Exorietur, alijs de
sidentibus in tenebris, lux rectis, clementi scilicet, pio & iusto. Vnde mox addit:

Iucundus homo qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio.

Vltra non procedit uersus Hebræis: cuius is sensus erit: Ter felix quidem est
uir ille, ac mundo commodus, cuius mouentur uiscera in egenos, datque illis mu-
tuo. Is certe quæcumque aget, loquetur uel, recto dispensabit iudicio: nihil temere,
aut inconsulto proferet. Non temoueat, quod ad actiones quoque, disponet ser-
mones

A mones suos, referre libuit: Symmachus enim uel uerbi greci, non sermones, sed ra-
tiones, transtulit: ut sit sensus, quem etiam ex Hebræo reddidit Campensis: Da-
bit, inquit, illi dominus eam prudentiam, ut dispensare sciat reliqua, quæ tra-
ctanda illi erunt, cum iudicio, hoc est, consueto bonis delectu, qui is est, ut profint om-
nibus, officiant nemini. Ceterum iucundus, mirum quam aptè huic quadret lo-
co: siquidem uiro ab angustijs presso, cum malaque conflanti fortuna, nihil iu-
cundius accidere potest, quam si de improviso quis ferat suppetias. De istiusmo-
di hominum genere, qui misentur & comodant, illud uerè dici potest alterius
psalmi elogium, quod tota die misentur, & comodant: contra nimirum peruer-
sam quorundam consuetudinem, qui tota die nefandissimis affligunt populos
oppressionibus & usuris. Resonat iam cœlum ipsum ex mœstissimis oppressorum
suspitijs atque eiulatibus, nedum montes, aut in quibus delitescunt, solitudines, pro-
pter insaturabilem illorum famem, qui deuorant plebem Dei sicut escam panis.
Hos tamen certissimus (non insolescant) citissimusque, simul cum illorum nomi-
ne acre, manet interitus. Contra autem,

Quia in æternum non commouebitur, in memoria æterna erit iustus.

Vide iucundissimam antithesin. Illi quamprimò suæ crudelitatis luent poenas:
iustus uero, ille, dico, de quo asseritur, recto eum sua omnia dispensaturum iudicio
& delectu, perpetua uigebit in ore hominum memoria & celebritate, idcirco, quo-
niam suo nunquam dimouebitur loco, ac firmo erga Deum proposito. Et quidem
in Deo, qui uita est omnium, positum, cur cum impijs, quorum finis mors est, exo-
lescere, atque cum illis interire timebimus? Etenim

Ab auditione mala non timebit, paratum cor eius sperare in domino.

Hoc est, si quid malorum sibi à mundo intentari audierit, iam fidei umbone pro-
tectus, non timebit, non à concepta de Deo fiducia dilabatur, tantum abest ut à
pugna meticulosus excedat. Si quidem cor habet uirile, atque ad spem salutis, ut-
cumque res accidant, paratissimum. Vnde

Confirmatum est cor eius, non commouebitur donec despiciat inimicos suos.

Firmum, inquit, est cor eius, uiuuntque animo presenti ac uegeto, non commouebi-
turque, quoad uiderit in aduersarijs suis, ultionem scilicet. Phrasis est hebræa, de
qua alias non nihil diximus: & est ac si dixisset, usquedum uiderit suorum hostium
interitum, qualem quiuis alius uidere uellet in suis hostibus. Id enim optandi ty-
rannorum interitum genus, ad eos tantummodo pertinet, qui à Deo, tanquam æternas
bene uiuendi ideas, suæ omnes uitæ rationes excerpunt. Et ut tandem excellen-
tissimum sanctitatis gradum in uiro isto beato, de quo pulcherrimus hic factus est
psalmus, inesse intelligamus, à Vate commodum inferitur:

Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria.

Aptum sanè uerbum, dispersit, quo donantis expressa est liberalitas. Notat Fe-
lix, uim illam hebrææ esse uoci in hoc loco, ut, si id latine admitterent aures, trans-
ferri posset, sumptuauit, hoc est, expensas elargitus est. Id uellem perpenderent
ditiores, qui auaritiæ ueneno infecti obcæcati, aut non subueniunt omnino ege-
nis, aut tenuissimè id quidem. Ingratissimum certè genus hominum, qui tam cru-
deles sunt in Christum. Dispersit igitur uir sanctus res suas adeo copiose in alen-
do Christo in pauperibus, ut integrum illis præbuerit uictum, atque ad alendam fa-
miliam expensas. Nonnulli suas, quod alant canes, scorta, moriones, & parasitos,
dispargunt facultates: Christus uero, quantum in illis est, fame periclitatur. Di-
spersendæ quidem sunt diuitiæ, ut hic admonet spiritus, sed in usus uitæ honestos
tum suæ, suorumque, tum pauperum, illorum maximè, quibus uirgines naturæ uiro
sunt domi. Nulla certè tam tenax in nobis debet esse cupiditas, quo minus in sup-
peditandis suis rebus inopi profusiores potius simus, quam auari. Quod sanè
hic annuissè Vatem arbitror cum ait: Iustitia eius manet in seculum seculi: hoc
est, illius iustitiam, promptamque erga Christi egenos liberalitatem, perseueran-
tem esse & continuam uidebimus. Quocirca cornu eius, uirtus scilicet, fama, no-

men, potestasque illa, de qua superius est dictum, Potens in terra erit semen eius, exaltabitur in gloria: id est, a cunctis celebrabitur, in eoque diuina laudabitur bonitas, cuius imitator is factus sit. Sed & beatius in Deo post hanc uitam, gloria atque honore, quemadmodum solent triumphatores, coronabitur. Verum dignitatem, splendoremque istiusmodi, cui comes est gloria,

Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit.

Clamat Salomon, desiderium iustorum omne bonum esse: prestolationem impiorum furorem. Atqui ea est inuidorum maximè natura, ut aliena perspecta celebritate in gemiscant, acerbèque perturbentur: unde odia plerumque ortum habent, dissidia, persecutiones, exilia, ac quibus maximè afficitur probitas, oblocutiones. Ille itaque qui istiusmodi liuido laborat morbo, ea uidens, quæ naturaliter inuidus uidere refugit, alienam nimirum gloriam & splendorem, rumpitur, turpissimèque in modum tabidus factus & cadaverosus, rabie corroditur & insanit. Verum nec quicquam: nam uota eiuscemodi effrenata, machinationesque turbulentæ, finem fortientur nullum. Hic cernis, opinor, nostrum ob studium erga uirtutes, atque diuinarum præceptionum obseruationem, quod merum Dei est donum, æternum patrem in nobis laudari: nos uero illius uicissim gratia euehi, perornarique dignitate, atque aliquid tandem in terris etiam (quis id credat?) apparere, indeque maleuolorum animos miserabiliter torqueri, atque ob inuidiam gratis emori: proin elumbes illorum conatus, atque effectum ad nocendum studium & desiderium, in auras resolui. Et id quidem Seruatoris nostri benignitate & gratia. Cui laus sit æterna. Amen.

PSAL. CXIII. Halleluia.

Audate pueri dominum, laudate nomen domini.

Idem fermè huius psalmi cum superiori est argumentum: nempe Deum cuncta, quæ hinc fiunt, intueri, regere, proque suo mutare arbitrio, ac demum reiecta perfidorum cura, miseris fouere & restituere. Equidem uniuersum adhuc in tenebris uersari mundum arbitror, si quis uerus laudandi Dei sit modus ignoretur. Subtracto quidem huiuscemodi ab Ecclesia fidei lumine atque ornamento, densissima undecumque conspirant tenebræ. Etenim à puro, castoque duntaxat, ac cœlesti animato spiritus ardore, animo, tanta hæc res oriri confuescit. Nihil sanè dico: pura ipsa mens, quæ puro unita est corpori, ea tandem est, quæ non solum ad celebrandas Dei laudes idonea censetur, uerum etiam ipsamet laus efficitur. Quamobrè quicquid agit, cogitat, loquitur, eò nimirum spectat, ut Deo honor sit, proximo commodum, sibi uero ignominia. In id enim enixissimè incumbens, in eo, plusquam in se, & est, & uiuit, deletaturque, atque felicitatem omnem suam, quæcunque obtingant, collocauit. Idcirco ipsissima, ut sic dicam, propemodum res est, quam tam cupidè deamat. Qui igitur istiusmodi affecti sunt animo, pueri, seruique Dei, atque amici, ab omnibus merito appellari debent: cæteri uero uix eo dignari possunt nomine, quando quidem nemo unquam ad tam altum seruitutis gradum asciri potuit, quin candidissimis perornatus esset moribus: animo insuper in his quæ ad sui domini pertinerent honorem, flagrantissimo. Quod sanè à me dictum esse propterea uelim, quod multi huiuscemodi seruitutis imagine nescio qua decepti, se Dei tum seruos appellari merito debere existimant, cum semiratum circumferunt uerticem, aut mitra obtegunt. Ab animo quidem primùm metiri istuc seruitutis genus solet altissimus, à candore postea uitæ & religione. Ignauum porro id genus hominum, quod sibi hoc nomen, ullo absque honorum morum, aut sanctæ mentis indicio, impudentissimè arrogat, mallet à proborum contubernio eliminari, frænoque disciplinæ arceri, quam illam passim cernere sacrosanctam ab omnibus usurpari appellationem, hincque illorum culpa fieri, quod & ueri Dei serui & subreptitij, uno ueluti facto uolumine ludibrio habentur, ac uulgo irrisioni. Nulla quidem in terris tam sincera instituitur res, cui subito aliqua non fiat impostura. Hos itaque, qui Deo, ut tanta postulat maiestas,

stas, suum impendunt obsequium, pueros Dei appellat Vates, atque ad exhibendam puram Deo seruitutem, quæ potissimum laude constat, hortatur hoc modo, dicens: Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Ut nihil turpiter, nihil indecorè aut ambitiose operentur Dei serui, sed ad diuinam omnia bene sanctèque uiuendi legem ac rationem instituant, purgentque seipsos in Deo, in quo fons omnis inest puritatis ac sanctimoniam, istiusmodi suæ odæ fecit exordium Vates: O pueri, o serui, o quibus Dei peculiariter laus est cordi, atque honor, laudate dominum, atque illius lætanter efferte nomen: sanctum certè est & terribile, idcirco laudabile est, planèque adorandum, atque omni persequendum religionis cultu & pietate. Itaque

Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.

Ab hoc, inquit, tempore usque in sempiternum, nomen domini tremendum existimetur, celebreturque à cunctis passim nationibus. Si quidem

A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen domini.

In superioribus enim uersibus, tempora omnino omnia in extollendo Dei nomine expendi consumisque debere admonuit Vates. In hoc uero, atque in sequenti, loca orbis cuncta & hortatur, & anxie id adeo inculcat, ut propè nihil aliud à nobis cœlitus exigi præ se ferat, quam ut Dei nomen semper, omnique in loco atque hominum gradu celebre fiat & notum. Et ut sanè nemo est, qui se abscondat à calore eius, ita ab orientalibus ad occiduas usque plagas nemo sit, qui Dei nomen, quo inuocato seruant quotquot seruari cupiunt, non summis euehat laudibus. Etenim

Excelsus super omnes gentes dominus, & super cœlos gloria eius.

Quid nomen Dei sanctum, atque alios, qui nota aliqua sanctitatis insigniti sunt, sanctificans, appellabimus, cum illius nomen sit, qui super omnes sublimis est gentes: sed nec id quidem solum, uerum etiam cœlos quoque ipsos gloria superet & maiestate. Ergo

Quis sicut dominus deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra?

Hæc quanta diuinæ erga homines charitatis uis est ac magnitudo. Quis, inquit, nostro similis est domino? qui cum supremum inhabitet locum, rebusque omnibus tum quæ in cœlis sunt, tum quæ in terris, præstet, nihil tamen est tam humile & abiectum in mundo, quin ipse uideat & moderetur, quid mundum? in cœlis, dico, ipsis diuina in primis suum habet locum prouidentia. Id dicit Vates, quod Deum mentibus illis angelicis infinito (ut sic loquar) interstitio altiores esse minime ignoretur. Ex hebræo sic uertunt quidam: Quis sicut dominus Deus noster, qui sublimat se in habitatione? hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, qui seipsum in altum erigit, ut sedeat quocumque loco libitum fuerit illi: rursusque seipsum conuertit ad contemplanda quæcumque fiunt uel in cœlo, uel in terra. Vellem mundi proceres huiuscemodi instructi essent spiritus doctrina: illos dico, qui altiores nacti sedes usque adeo interdum suæ obliuiscuntur sortis, ut nec quæ in cœlis sunt, nec quæ in terris honestè peraguntur, uidere, ex animoque expendere dignentur. Tam cæci quidem nonnunquam sunt, atque in ambitionis fumo prorsus obtenebrati. Viuunt enim ut propriæ suggerunt cupiditates, non ut Dei est lex, non ut uult spiritus, non ut subditorum expetit indigentia: hincque nullum in eis, ne per umbram quidem, cerni potest in rebus agendis, aut diffiniendis, prouidentiam signum. Semel quippe à uera moderandarum rerum ratione ac norma, qui Deus est, semoti, atque amentes effecti, ut res corporeas ineptissimè gubernant & sæuè, ita cœlestia, tanquam res prorsus incognitas, aut paruipendunt, aut scire dissimulant. Eam ob rem, nihil illis in suo illo sic malè moderato imperio antiquius est, quam ut probos opprimant, fessos atterant, fractosque perfringant, contra nimirum Deum morem, qui

Suscitans à terrâ inopem, & de stercore erigens pauperem.

Rerum uicissitudines mutare potest. Clarius forsitan ex hebræo per tempus præsens uertisset interpres, suscitatur, & erigit: seu, ut quidam uertit, sublimat pauperem,

C *Vt collo cet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

Quod humilia, prorsusque profligata intueatur Deus ac restituat, hisce ultimis psalmi uersibus enarrat Vates, probatque idcirco, quod pauperes, abiectos, uulgoque ob probitatem irrisos, ex contemptissima rerum sorte non solum eximat, uerumetiam inter primarios populi Dei homines collocet, aliisque praesse faciat. Vis ea quidem diuina est, non humana, cum quis probus ex humili ad altioremeuehitur fortunam: illa uero humana omnino, cum scelerati e sordibus uis summa extracti, nati que terra, hoc est, ipsa contradicente natura, populis preponunt. Quid hac peste exitialis? quid turpius unquam uisum est? Tantum uero abest, ut a Deo istiusmodi proueniat humanarum rerum corruptela & calamitas, ut etiam summo opere illam detestetur.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum latantem.

Volunt Hebraeorum interpretes domum hic poni pro familia eo modo, quo de obstetricibus illis dictum fuit, quod fecit illis Deus domos, hoc est, numerosam commodamque dedit illis familiam. Vnde sic uertit quidam: Ipse ponit sterilem in familiam, & in matrem ob filios latantem. quare is erit sensus, quod ad diuinam pertineat prouidentiam, sterilissimas quasque adeo abunde fecundare, ut domum prole impleant: & que antea naturaliter fuerat sterilis, fiat mater illico, propter liberorum copiam letitia gestiens. Hic absque dubio de gentium Ecclesia est uaticinium, de qua sic Esaias: Lauda sterilis quae non parit, decanta laudem & hinnit quae non pariebas, quoniam multifilij desertae, magis quam eius quae habet uirum. Misera haec, atque ad punctum in modico derelicta, inquit Deus, in fructus demum uberes erupit, atque adeo largè effudit, ut orbem repleuerit uniuersum. Ideo non absque profundissimo mysterio illud canitur de spiritu elogium: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Siquidem aliud nihil Christi Ecclesiam esse definiunt, quam immensam aeterni patris charitatem, largamque illius spiritus effusionem in electorum cordibus disseminatam: cuius uirtute acti, uel ea quae corporeis cerni nequeunt oculis, captique humano comprehendere, credunt, fideque assequuntur: quae summa est salutis in Christo Iesu domino nostro. Cui honor sit in secula. Amen. Halleluia,

PSALMVS CXIIII.

Nexitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudaea sanctificatio eius, Israel potestas eius.

Non ab re quidem uidetur, si nonnullorum huc sententiam affero, qua allerunt superiorem psalmum cum quinque sequentibus, Halleluia magnam, hoc est, hymnum magnam ab Hebraeis appellari, illumque in tribus praecipuis festis diebus decantari solitum, sed solennius post agni esum in Pascha. Vnde illud de hoc hymno intelligi uolunt, quod refert Euangelista de Christo, qui hymno dicto post coenam exiuit domum. Verum ut is Iudaeis fuerit mos, aliud hunc psalmum praefigisse arbitror, quam quod nunc somniat illorum synagoga. Illud interim non ignorandum, historiae celebris ac famosae Aegypti, marisque in Hebraeorum gratiam exiccatae, frequentem idcirco in lege sacra fieri mentionem, ne non inscium simus, quod terram potius ac coelum moueri oporteat, mareque exiccari, montes item una cum elementis omnibus pessum ire, quam ne unus quidem de his, qui Deo, illiusque promissionibus fidunt, intereat. Summa enim fide fretum illud falsum transferunt Hebraei. Ita nos turbas has mundi molestissimas, in fide Iesu Christi uincere, aut saltem demulcere posse confidimus. Vates itaque, qui ex umbris illis obscurissimis, quae postea in Christi Ecclesia detecto Mosis uultu contigere, eliciens, sic rei seriem orditur: In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudaea sanctificatio eius, Israel potestas eius, Hebraei hunc psalmum in duos diuidunt, quod & nos, illorum ordinem sequuti, obseruabimus Israel & Iacob idem est populus, quemadmodum Aegyptus in hoc loco, & populus

populus barbarus, eandem praeseferunt gentem, nempe Aegyptiam. Mos quidem fuit Iudaeis, omnem linguam, quae sua non erat, barbaram appellare ac peregrinam. Caeterum Iudaeam seu Iudam, sanctificationem Dei factam fuisse, Israelemque illius potestatem propterea dictum putant, quod in Iuda siue Israele, tanquam in populo sibi grato & charissimo, sua esse religionem ac peculiare imperium, uoluit Deus. Hanc sane gentem inter caeteras orbis nationes sanctam esse decreuit: proinde illi data est lex & caeremoniae, quibus Dei cultum testari poterat. Ad haec, e Iuda natus est Christus secundum carnem: quocirca tribum illam secretissima quadam ratione iam inde a principio sanctificatam fuisse non absurdum est credere. Neque absque mysterio fuisse dicunt, quod caeteris metuentibus, reisque miraculum summo animi stupore admirantibus, Iudae tribus animosissimè Mosen in maris transitu prima sequuta est. Is itaque sensus esto: Cum exiret Israel de Aegypto, posterique Iacob peregrinae linguae homines relinquerent, tunc Iudae diuinae religionis particeps factus est, atque Israel Dei imperio ac ditioni praeter caeteris orbis nationibus parere coepit. Vtrunque enim expressit Deus cum inquit: Vos eritis mihi in peculium de cunctis populis, & eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Atqui, ne in re ulla spiritus innascatur confusio, errare non poterunt rudiores, si Iudam, Israel & Iacob, in hoc loco pro eodem acceperint populo. Sic alias quoque una tribus pro reliquis sumi solet in scripturis. Sciant & illud de nobis quoque dictum esse, quod facta est Iudaea sanctificatio eius, & Israel (nempe idem populus per confessionem fidei sanctificatus) potestas eius. Dedit quippe nobis potestatem filios Dei fieri. Verum, ut ad historiam reuertamur,

Mare uidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.

Per profopopoeiam facit hic Vates inanima uidere, atque ob metum fugere. Rem enim tropo huiusmodi uehementi exaggerat. Pauefactum, inquit, mare uiso Dei exercitu fugit: hoc est, celsit, liberumque iter praebuit populo exiccatum. Ita & Iordanis, qui cum primis ferentes Dei arcam sacerdotes cum populo sensit, resiliuit subito. Sic enim in Iosue libro legimus, quod ingressis sacerdotibus flumen, & pedibus eorum in parte aquae tinctis, steterunt aquae descendentes in locum unum: quae autem inferiores erant, in mare solitudinis, quod nunc uocatur Mortuum, descenderunt usquequo omnino deficerent. Mare itaque Deum praesentem esse sentiens fugit, celsitque pauidum: Iordanis item retrò abiit. Quid? ipsi quoque, alioquin inertissimi & rudes,

Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium.

Exilierunt seu subsilierunt ut arietes, uertunt Hebraei. Praemetu id factum uolunt. Namque arietes, capreae, agni que, cuniculi, atque id genus animantes, cum currunt, subsiliunt. Ad montem Sinai alludit Vates, quem tremuisse, mirandumque in modum concussum fuisse legimus, quando data fuit lex populo. quod & de caeteris circumiacentibus montibus ac collibus intelligere non inconueniens erit. Siquidem montem omnem terribilem, hoc est, mirè exagitatum tunc fuisse scribit Moses. Verum, o rem insolitam,

Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? Montes exultastis ut arietes? & colles sicut agni ouium?

Vnde id quaeso: unde haec tanta in rebus quoque inanimis commotio? Vnde is timor, quod tu mare exterrfactum fuga tibi prospexeris? & tu Iordanis cursu alioqui libero & expedito, conuersus es retrorsum? Vos montes, uos colles, uos inculti aggeres, instar arietum atque agnorum in fugam uersi, praemetuque exanimati facti estis? Tanti ne fuit populus ille imbellis, aut sacerdotes de more inermes, ut uix dum primo conspectu illorum accessu, retrò celsistis? Certè uim aliquam diuinam in illis fuisse sensistis, itaque

A facie domini mota est terra, a facie Dei Iacob, qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Præsentia, inquit, numinis in causa fuit, quod ipsa tota contremuerit tellus,

presentia dico illius, qui Deus est Iacob: hoc est, qui illius populi curam habuit, is fuit qui tam mirifica perfecit, non alius quisquam quamuis terribilis ac potens. Alia quidem uis est diuina, alia humana. Illa quidem est quae praeter naturam saxi efficit, ut est sicca rupe, copiosissimae dimanarent aquarum scaturigines, stagnarentque in deserto. Posset ne id efficere uirtus hominis natura uitrei & imbecillis? Amens est si quis id dicat. Quare,

PSAL. CXV.
secundum Hebraeos.

Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, super misericordia tua et ueritate tua. Is unus est uersus, cuius ultimam particulam clarius hac exprimunt uersione: Nomini tuo da gloriam, propter misericordiam tuam & ueritatem tuam, nobis nimium praestitit. At itaque: Non certe, o domine, quasi sic meruimus: non, inquam, quasi id meruimus, sed tuum ne nomen sua fraudetur gloria atque honore, pro tua misericordia, ac, qua tute nobis affuturum astrinxisti fide, nos libera. Periculum quidem est non leue, quod improbi tuam in opitulando miseris intuentes moram, te carpant, dicantque te tuorum omnino immemorum esse & contemptorem. Periculum, inquam, est,

Ne quando dicant gentes, ubi est Deus eorum?

Vrit mirum in modum uiri sancti animum improborum petulantia, atque in Dei religionem irrisio. Per ironiam haec dicta sunt omnia: Ubi est Deus eorum? quasi dicat: Dormit ne illorum Deus? num quae hic agunt in suorum exitum, non curat? debilior is quidem est, quam qui illos nostris est manibus queat eximere. At ego uos omnium stultissimos merito appellauerim, qui de omnipotentissimo id Deo dicere audetis.

Deus autem noster in caelo omnia quaecumque uoluit fecit.

Pulcherrima Dei diffinitio: facit quae libet. Inter caetera, quae in derisionem fidelium iactabant idololatras, illud erat, quod absque simulachris Deum colerent: id enim in lege cautum fuit. Irrepsit tamen is usus in Ecclesiam ob rudiorum documentum: modo documenti rationem non excedens, in superstitionem dilabatur. Tantum illud cauendum, ne in istiusmodi statuarum, picturarumque tabularum genere, sumptus fiant adeo intemperati, ut Christus se suo fraudari uictu in egenis queratur. Verum ad insulsa oblocutorum dicta & irrisionem, haec ferere erat responsum: Tametsi quidem nulla nos manufacta colimus simulachra, ut uos, Deum tamen illum, qui cuncta implet numine, sedensque quietus in caelis, quicquid illi unquam libitum fuit, facit, adoramus. At uos cuius diuinitatis Deum colitis? Simulachra mirum uitae omnis (ridiculum) expertia, muta, ex auro aut aere fabrefacta, tanquam rem numen aliquod in se habentem, pro Deo uestris in templis erigitis. Certum

Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebunt. Aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent et non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.

Deridet uir sanctus statuarum culturam, quae nihil aliud erat quam ex crassa materia, ut est aurum, argentum, aes, aut rude saxum, manu hominis in animantium effigie expressa: nihil deinde. Vis ne, inquit, illorum uanitatem uidere, ac deridere simul? Formam certe hominis, aut belluae, aut asparagi quoque, si libet & cucurbitae, homo inducere potuit: sed usum, sed uitam, sed motum, ne utiquam. Siquidem uestrae istae statuae, quas pro dijs haberi uultis, cum ora habeant, aures item, oculos, nares, pedes, manus, & guttur tandem, num uident propterea? num loqui possunt? num audiunt? num olfaciunt? num palpandi, incedendique usum habent? num est gutture illo informi uel soni quidem tantillum adere poterunt? Stultissimum sane id est commentum, pro Deo uiuo mortuas colere statuas: reique illi diuinitatem uelle tribui, quae merum sit hominis artificium atque opus. Ut quidem ab hoc turpi idolorum cultu, foedaque simulachrorum religione abhorrentes sunt omnes omnino Christiani, ita in aliud turpius forsitan culturae genus proruunt nonnulli, qui suas adeo efflictim deamant cupiditates, ut plane Deum optimum maximum, ac supra uitam omnem uiuentem, deserant & contemnunt. Hi quidem imaginarios sibi effingunt deos, illi uero est realiqua omnino, quae licet sensu careat, sensibus tamen inseruit. Quocirca haec fortassis quam illa, turpis minus uideri posset, Aes quidem aut lapidem est terra erutum, quis malum dicat uirtutem uero quis bonum?

Falsa

A Falsa enim religionis persuasio semper per se mala est & detestabilis: quod & de nimio erga tabulas & parietes, immenso elaboratos artificio, amore, dictum esse uolo. Mirum quod in his colendis, quae maximo depictae sunt sumptu, insaniant nonnulli. Sed

similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

Quae sint ea, quibus perfimiles illorum cupiat esse artifices & cultores, aperit Paphraestes: Similes, inquit, his fiant statuis, & qui faciunt eas, & quotquot spem suam ponunt in eis. hoc est, caeci hi fiant, surdique, ac absque omnino intellectu. Periculosissima sane haec est spiritus imprecatio, in quam tamen quamplurimos impigisse iam uidimus, uidemus quoque quotidie. Sua quidem sponte a uera adorandi ratione alienati, quid non errorum amplexantur? Etenim turpissimis irretiti cupiditatibus, fumoque superbiae obaerati, in lumen fidei, qui uerus est Dei cultus, lippos suos illos mentis oculos figere nequaquam ualidi sunt, ideo ullo absque spiritus sensu hanc miseram traducunt uitam, in omnibus errantes, nihilque profus, quod ueram referat religionem, ne somniantes quidem. E contrario autem

Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum, & protector eorum est. Domus Aaron sperauit in domino: adiutor eorum, & protector eorum est. Qui timent dominum sperauerunt in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

Pulchra admodum haec est auxilij, protectionisque diuinae inculcatio. Siue enim est domus sis Israel, siue Aaron, hoc est, si modis omnibus, in quacumque natus sis regione, tuam in Deo (ut illi) posuisti fiduciam, atque proinde in illorum sortem, qui Deum timent, te insertum uideris, ne dubita Deum continue tibi, quaecumque agere institueris, affuturum. Semper enim benignissimus praesto adest dominus his, qui abiectionis superstitionum simulachris, in illo solo sperare didicerint. Caeterum domus hic Israel meminit propter insignem uiri illius sanctitatem: unde credentes Israelitae dicti sunt. Domus rursus Aaron, propterea quod praecipuo ea cultu diuinae consecrata fuerat religioni: ex illa enim Leuitae, qui sacras exercebant caeremonias, originem habuere. Vide auxilium, Primum quidem populum illum duntaxat tantillum Iudaeorum spectasse uidetur, cum ait, domus Israel. Postea uero sacerdotes generatim omnes, dicens: Domus Aaron. Postremo autem mortalium omnium nationes, cum inquit: Qui timent dominum. Ergo qui timent dominum, ubicumque terrarum degant, hi in Deum sperare, hoc est, ueram apprehendisse religionem censendi sunt. Contra uero, illos qui Deum non uerentur, etiam si centies sacris initiati sint, religionisque addicti, atque in meditullio ipso templorum fundati, ad Dei religionem nunquam pertinere dicant. Syncerum enim cultum a suis requirit Deus, non falsum, non fucatum, non uitij atque erroribus inquinatum. At nos, si spiritu attracti diuino, atque idcirco in aliam transformati effigiem, nouam scilicet in Christo, aliquid quod Dei sapiat religionem praestiterimus, id quidem nobis minime imputandum erit, sed Dei omnino benignitati. Nam

Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. Benedixit omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus.

Sanctus ne es? id Deo refer acceptum, qui memor fuit tui, & benedixit tibi. Tu quidem tui prius immemor, imo Dei, in arenosis aberrabas locis, uiceque sapientiae, quae in timore sita est diuino, stercora amplexabar. Sentiebās ne tum, obsecro, quod tuum te traheret arbitrium? Verum suum miseratus figmentum Deus, memor fuit tui, quam sane memoriam, alioquin aeternam in Deo, tunc quidem renouari opinor, cum gratiam impartit. Memor igitur fuit tui, cum recordatus est misericordiae suae: benedixitque non solum Aaron domui, aut Israelis, uerum etiam omnibus (modo timeant dominum) siue pusilli hi fuerint & plebei, siue natu grandiores & dynastae. Etenim nulla illi distinctio, nullus delectus, pauper ne sis, an diues, gloriosus ne, an inglorius, religioni ne alicui destinatus, an seculo familiaribus negocijs distentus. Deum time, & omnium temaximum appellabo, licet pressam degas uitam atque aerumnosam: teque in illorum numerum censebo, quos hic alloquitur Vates, dicens:

Adjiciat dominus super uos: super uos, & super filios uestros.

Exclamatio haec est mire ardens, ex consideratione diuinae liberalitatis, quae tam

profusa in erogandis donis esse consuevit: sed his tantummodo qui veri Israëlitaë sunt, veri sacerdotes, veri Dei cultores. & est sensus, quem per futurum reddit Paraphrastes: Addet uobis dominus, accumulabitque noua ueteribus beneficia: uobis dico, & filiis uestris. Hic sanè quàm maxima inicit futuræ felicitatis spes patribus familiis qui Deum timent, qui que nil tam curant in hoc mundo, quàm ut uera, non tantum in se, quantum in liberis, in uxore, in tota omnino familia, reluceat religionis imago, atque eam omnes apprehendant uitæ rationem, quæ Christi mores referat, in quo nulla fuit lasciuiâ, nulla proteruitas, nulla habendi rabies, nulla morum dissolutio, ambitio nulla, nullumque auaritiæ aut effrenatæ cupiditatis, elatiue animi signum. Perfectissimus fuit Christus, sed eousque tamem, ut nemini quantumlibet occupato, uitæ illius obstrusum sit iter: neque perfectionis nomem adeo extimescendum est, quo minus sanctissimæ illius uitæ uestigia cunctis obuia queant esse: alioquin uniuersalis non esset Deus, frustra que uitæ huius ærumnas ultrò subiisset. Quod si nihilominus adhuc, ô uos, qui uario fortunæ ludibrio propter infinitas uitæ occupationes expositi estis, rem tam arduam ut uita est Christi, assequi posse dubitatis, illud saltem offerre non pigeat, promptum uidelicet animum ad assequendum, fidemque inuariabilem atque inconcussam: quod uerò superest Deo committite. Cæterum id uobis summæ debet esse consolationi, quod

Benedicti uos à domino, qui fecit cœlum & terram.

Id est, qui omnipotentissimus omnium est, atque optimus. Illi, inquit, curæ estis (quid ueremini?) qui rerum omnium conditarum autor fuit. Attamen

Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum.

Vertunt nonnulli: Cœli, cœli, inquam, domini sunt. Obserua hinc pactum Dei æternum cum Adæ posteris. Cœlos, ait, illos sublimes & beatos, suam esse habitationem uoluit altissimus: hominibus autem terram hanc infimam concessit ad habitandum, in qua uiuerent, subindeque illius agnoscere effectorem, illum colerent, diligenter, atque super omnia uenerentur. Hæc condendi uniuersi tota fuit ratio, ut homines in eo tanquam in uirtutum teatro sese exercerent, ex hisque, quæ in illo pulcherrima uidentur, quàm sublimia sint futuræ uitæ bona, quæ illis, qui in præsentia uita synceram amplectuntur religionem, promittuntur, contemplarentur, quærereque non desisterent. Animæ igitur, quæ in hoc mundi domicilio Deum nancisci, quantumque illi permittit, possidere dat operam, sedes ipsa Dei, nedum mundus iste uisibilis, continget aliquando. Tantum illud caueat, nemundum tanquam patriam incolat, illoque ueluti re propria & diuturna perfrui conetur. Hanc certè habuere mentem antiqui Iudeorum patres, quod uita hæc idcirco homini data esset, ut Deum pulcherrimarum rerum opificem laudaret, alterque alterum ueræ admoneret religionis, quæ multiplicata ambitioforum illuuiæ penè interierat, interituramque funditus diuinabant, nisi ex proborum numero extremæ ueluti quædam superfuissent reliquiæ, quæ non tantum religionem, religionum uel multitudinem instituerent, quantum institutam conseruarent. Eam ob rem uitæ huius amantissimi extitere, sanctissimi illi quidem uiri, atque diuini honoris flagrantissimum in modum appetentissimi. Quod sanè desiderium in psalmi sine sic exprimit:

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui uiuimus benedicimus domino, ex hoc nunc & usque in seculum.

Ne quæ aliis alijs in psalmis hac de re diximus, replicemus, illud tantummodo iam pluries dictum, dicam iterum: infernum uocem, Hebræis esse sepulchrum: seu, ut uertit Felix, silentium: quod quidem de hac uita defunctis intelligi oportet. Scio tamen de cruciatibus inferorum, atque adeo de mortuis Deo ob peccatum, totum hunc uersum à nonnullis exponi: quem sanè sensum ut libenter audio, ita alium, quem uerum esse arbitrati sunt Hebræorum interpretes, afferre non inconueniens duxi. Aiunt enim ad hunc ferè modum: Quando quidem terram hanc inferiorem, ô Deus, homini ad habitandum concessisti, in qua ob stupendam rerum molitionem, multa inest tui nominis laudandi materia & occasio, illud potissimum

num occurrit considerandum, tam nobile animal, ut est homo, aliam ob rationem ad hunc mundum incolendum abs te destinatum fuisse, quàm ut solummodo illius bonis uteretur, sed ut ex rerum conditarum pulchritudine & stupore, in creatoris amore inardesceret, quæreretque quo illum posset testimonio, ut uerum Deum ac patrem, cæteris in uulgare rudioribus, atque in his quæ ad religionem attinent, tardis, parumque instructis. Quæ quidem religio idcirco inuenta est, seu potius à Deo humanis inspirata mentibus, ut modus quidam adorandi Deum inter homines constitueretur, incrementumque per homines id ad electos sumeret, atque subinde hominem propter terrenæ habitationis contagionem inertem factum, in Deum raperet. Verum illud semper tam sanctis coeptis fuit impedimento, ut hunc quoque est, quod probis aut uita defunctis, aut ab improborum uolentia oppressis relictis, religio in nefandorum manibus derelicta nutaret, sensimque in superstitionem atque impietatem dilaberetur. Quo quidem periculo à religiosissimis illis senibus animaduerso, mortem alioquin omnibus debitam penè detrectabant. Quid hinc, aiunt, nos domine tam immature reuocas? Si pijs hinc omnes abeunt, soli que impij remanent, quis in terris tuum laudabit nomen? Serua nos igitur aliquantisper in uita, ut saltem aliqui sint, qui tuam fulciant religionem. Non mortuorum id munus est, sed uiuorum. En res tuas nefandissimus quisque occupat, usurpat, depopulatur. Dormis ne? Aut tu per te rei tuæ subueni, aut qui tui uice subueniant, sustine. Mori quidem non recusamus: imò suauior nobis esset mors quàm uita. Verum tui honoris potius, quàm nostri comodi habenda est ratio. Sine itaque ut uiuamus. Quid laudis? quid religionis instaurandæ à mortuis expectari potest? Non hi certè laudare te poterunt, sed nos quoad uixerimus te dominum laudabimus a modo & usque in seculum. Amen. Halleluia.

PSALMVS CXVI.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ.

Hunc compositum fuisse psalmum asserunt ferè omnes, cum Dauid in deserto Maon à Saulis exercitu obsessus capite periclitaretur. Et quidem ea ultima illius uitæ fuisset dies, nisi Saul à suis admonitus Philistæos in regnum irrupisse, cessasset ab obsidione. Sic enim in Regnorum libro legimus: Nuncius uenit ad Saul, dicens: Festina & ueni, quoniam infuderunt se Philistæi super terram. Reuersus est ergo Saul, desistens persequi Dauid. Præter spem igitur omnium liberatus Dauid carmen istud composuit, in quo diuinæ erga se bonitatis immensitatem memorans, gratissimum amoris debitum, postquam aliud nequit, pollicetur. At qui gratus suum in benefactorem animus non potest non assidue beneficij memoriâ retinere: ingratus uerò ne semel quidem syncerè. Est quoddam hominum genus adeo beneficiorum obliuiosum, ut quicquid in illorum gratiam egeris, id pro debito accipiunt obsequio: quare nullam unquam referunt gratiam, neque habent quidem. Quod sanè uitium in tumidis superbisque magistratibus locum habere frequenter experiuntur homines. Ingratissimi hi sunt, atque ab humanis profus affectibus alieni. Quocirca spinosis istiusmodi moribus omisiss, mansuetissimum consideremus Vatis animum, qui ab amore è collatis in se beneficijs exorto, sic suum orditur carmen:

Dilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ.

Dilexi, cur non diligo? Is mos est scripturis, ut si fixam perseverantemque significare cupiunt actionem, præterito utant tempore, ut hic uidere licet. Nam uox ista quam noster uertit interpret, dilexi: Hebræis perinde est atque dilectio Dei uindi cauit sibi cor meum. Me totum, inquit, occupauit diuinus amor, propterea quod me summo in periculo positum exaudiuit. Siue enim, exaudiet, cum nostro legas, siue exaudiuit, cum Hebræis, utrunque ad fidei perfectionem attinet. Stulta planè est anima, atque omnino attonita, cui iam non compertum est à quantis erepta sit tum mortis, tum inferorum periculis per Christum. Proinde, poterit ne saltè ingentem illam

C donorū cumulū, uel tantilla nō cōpensare dilectione? cessare ne, quin sedulo in istud amabile prorumpet amoris uerbum, diligo? quoniam qui toties me ex angustijs asseruit, exaudiuitq̄, exaudiet iterum gēmebundā meā orationis uocem.

Quia inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo.

In diebus meis, quoad uixero, intelligas. Quoadeius, inquit, uixero, illius nomen inuocabo. quæ sanè inuocatio non tantū illius est in erumnis implorare auxiliū, uerum etiā illū, quæcūq̄ contingant, ex animo amare, atq̄ illis, qui nō ita affecti sunt, persuadere. Et id quidē propterea, quoniā cum supra omnē celsitudinem excelsus sit, ego uerō omnīū minimus, aurem tamen suā illā sublimē mihi pusillæ staturæ hominī, atq̄ uirtutis, inclinauit. O certē ineffabilem Dei erga mīseros facilitatem. Nisi enim misericordissimus esset dominus, impossibile planē foret tam exilem uocem ac tenuem, ut est hominīs, à tam excelsa exaudiri mente, qualis est Deus. Exaudit tamen, ad eō maximum omnium nostræ sese attemperat pusillitati. Vis ne modō audire miserabilem animæ conditionem, atq̄ ad implorandam dei opem necessitatem?

Circumdederunt me, ait, dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me: tribulationem & dolorem inueni.

Is unus integer est uersus Hebræis. Querens Vates se à periculis inuentū, hoc est, unde quaq̄ occupatū, seq̄ tribulationē & dolorem inuenisse, extremā suam exprimere uoluit calamitatē. De qua quidē sic legimus. Dauid desperabat se posse euadere à facie Saul, quocirca se mortis doloribus hīc cinctū queritur, atq̄ ab inferorū, sepulchri scilicet, periculis inuentū, direq̄ exagitatū dolet. Dolent & qui malè ante actæ uitæ meminerunt. De istiusmodi genere dicendī aliās annotauimus. Ceterum nondum se uerè nouit, qui sibi timere desijt. Siquidem non minori hostium numero se cinctā esse anima salutis suæ cupida considerat, quā Dauid fuit in Cesla urbe obsessus: tunc dico, quando Ephod applicato per sacerdotem consuluit dominum, indeq̄ aufugit. Non solū enim illa sepulchri periculum extimescit, mortem nimirū omnib. naturaliter odiosam, uerum etiā interminabiles inferorū cruciatus. Interim uerō suum illi enarrat infortunū, quem absq̄ dubio suis affuturū ærumnis, & credit, & ut potest in mœrore & luctu, gaudet. Tribulationem, inquit, & dolorem inueni,

Et nomen domini inuocaui. O domine, libera animam meam, misericors dominus & iustus, & Deus noster miseretur.

O domine, o cui piorum animæ sunt curæ, libera animam meam à peruersorū hominū perfidiā, à dæmone, à mundo, à periculis penè uitæ infinitis, quæ inueniunt nos nimis: tu misericors, tu iustus, tu ille, qui à miseris inuocatus misericordiam exhibes,

Custodiens paruulos dominus: humiliatus sum & liberauit me.

Misericors dicit Deus, quia nostræ condolens miserię subuenit. Iustus autem, quoniā ab improborū iniurijs tutat innocentiam. Penè dixi inutilem illum omnino esse principē ac iudicem, in quibus hæ duæ non insunt partes. Monstrū id est ingens, si quem uideris suis in diffiniendis causis crudelitātē iniquitatemq̄ præ se ferre. Attamen ut cūq̄ sæuē iniusteq̄ sese habeant homines, dominus est, qui citra omnē animi egritudinē perturbationēq̄, paruulos, nempe simplicis uitę homines, qui de se nihil omnino, de Deo autē, cui res omnes suas cōmendarūt, plurimū existimātes, quietissimā agunt uitā. Cuius sanè quietis ea uidef ratio, quod se (ut ut res cadant) Deo resignarūt. Felicissimū quidē id est uitæ genus, sed paucis cognitū: idcirco turbulentissimis bellorū dissidijs repletus est orbis. Etenim cum negociosissimā uitā potius, quā simplicē & tranquillā sectamur, illa etiā quæ dudū altissimo sepulta erant silentio, obliterataq̄ omnino, reuiuiscere facimus, in mutuasq̄ proinde in crudescentes simultates, atq̄ sine fine odia, unā nostris cum discordijs atq̄ inexorabilib. animorū permotionib. ad mortē uno factō omnīū globo præcipitatur. At illi, ut lubet: ego autē humiliatus sum, & liberauit me (at-

A me (attenuatus sum, uertit Felix) hoc est, cum acerbissimē diuexarer, consilijsq̄ expers penitus essem, tūc me liberauit, tūc manū porrexit, tūc dixit, sat est. Quare *Conuertere, anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.*

Reuertere anima mea, seu redi, uertendū erat. & est sensus: Ad ueterem illam tuam, redi tranquillitatē & quietē, o anima mea. A mœrore quippe ac turbis te reuocans uires accipe ac spiritū. Dominus quidē pro te, si quid debebas, perfoluit. Dici facile nō possēt, q̄ sit grata hominī probo quies in Deo, transacto negotiorū oppressio numq̄ tumultu & sæuitia: nec minus quidem se data à peccatis conscientia, per Dei lumen, quo irradiata tota recreatur, uimq̄ resumit in illo, qui lumen attulit. Quapropter in spiritu exultans nō potest non palām fateri, quia ipse est dominus misericors & iustus. Et

Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.

Summā propè totam nostræ expressit miseriæ propheta in hoc uersu, à qua tamen se Dei manu exolutum confitetur. Mors in primis ea est, mœror deinceps, à quo lachrymæ oriri solent: postremo lapsus: quæ tamen uox nescio quid efficacius in hebræo demonstrat, lapsum utiq̄ illū, qui ex aliena fit impulsione. Vnde quidā sic uertit: Pedes meos ab impactione. Sensus igitur is erit: nam postquam Deū sibi fecisse bene passus est, mox beneficij rationē ac modum intulit: Quia dominus, inquit, meā asseruit uitā alio modo debilem, à morte: neq̄ id satis, ab oculis quoq̄ lachrymas, seu potius lachrymarū originē abegit, pedesq̄ tandē meos, affectus scilicet natura effrænes, ab antiquis suis illis lapsibus reparauit. Quare

Plácebo domino in regione uiuorum.

Id est, uerlabor, ut uertūt ex hebræo: seu, ut ex græco, delectabor coram domino inter uiuos. Nulli dubium esse debet de regione hīc mundi dici: nisi maui de puro Ecclesiæ statu intelligere, in qua iusti solummodo uerè uiuunt: siquidem iustus ex fide uiuet: improbi uerō semper mortui sunt, quia alieni à Deo, qui uita est animę, mortē cōtinuō obire illos necesse est. Cum istiusmodi quidē hominib. qui mundo uiui, Deo mortui sunt, conuersari cupere, atq̄ illis ad blandiri, proximi interitus, atq̄ animæ exitij præludium est. Quis bonus improbis placere appetit? Aut quis unquam uiuus cum mortuis consuetudinē habere uoluit? Horrendum uisū id esset spectaculum, si uiuos homines cum mortuis è tumulto excitatis congregā, aut necessitudinē contrahere, pacificiq̄ mutuo non solum cerneret, uerum etiā inter illos unā uiuere cogereret. Non noui id est mundo, non insolitum, & tamen non est qui horreat, aut tantam rerum confusionem dirimat. Videant igitur quid agant, quoq̄ uiuant uitæ genere hī, qui mortui uideri uolunt: qui tamen nihil aliud in uita hac mortali querere uidentur, nisi ut carnem alant, & spiritū extinguant. Istiusmodi quidē uitæ ratio Epicurea potius, quā Christiana appellāda erit, atq̄ illa omnino, quæ suos mores referat. In Christiano quidē homine nitida omnia esse debent, uiua, pacifica, temperata, purgatissimaq̄ in Deo. Cui honos sit aclus in secula seculorum. Amen. Halleluia,

Diuisio secundum Latinos.

C Redidi, propter quod loquutus sum.

Is psalmus cum superiori unus est Hebræis: quorū ordinē sequuti, hunc absq̄ numero suo capiti attexere uoluimus, distincte tamen, ne Latini sua fraudentur. in psalmis cōcinnitate. Alius enim uidef, quia separatus: unus uerō, quia absq̄ numeri annotatione. Sensus igitur à superioribus pendere uolunt, asseruntq̄, credidī uerbū, eodem dictū esse modo, quo superius usus est, dicens, Dilexi. Illic enim suæ in Deū dilectionis dedit specimen, hīc fidei. Et est ac si dixisset: Meis in oppressioibus & angustijs spem semper firmā ac fidem in Deo habui: & ut quidē credidī & speraui, sic egit mecum benignissimus dominus: quare id loquar, dicamq̄ omnibus, quanta fecit Deus animæ meæ. Quis, modō sit mediocritate spiritus affectus, tam immensum erga se beneuolentiæ signum præterire poterit, quin id omnibus inuulgari cupiat? Valde quidē, inquit, afflicus

eram, atq; adeo acerbè, ut penè animo destituerer. Eripuit tamen me, ut credidi, ideo hanc meam uolo omnibus testatam esse fidem, cuius uirtute diuinis propè modum obrutus sum beneficijs. Verùm illud non diffiteor, quòd

Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.

In præcipatione mea, seu præcipitata fuga aut trepidatione, reddunt ex hebræo, quod si ad historiã referas, ut par est referri, is erit sensus ac summa. David enim cum fuga, & illa quidè trepida ac præcipiti sibi consuleret, sic secũ: Promissum mihi esse regnũ à Deo per Samuelẽ certò scio: unde igitur sæuisima istiusmodi persecutio, in qua mihi iam uideor moriendũ esse? Certè penè adducor ut suspicer Samuelẽ in illis pollicitationib. falli potuisse, simulac omnẽ hominẽ falli posse nõ ambigo. Tametsi enim propheta sit altissimi, decipi tamẽ, quia homo est, potuit. Impossibile quidem uidet, me unquã regnũ istuc assecuturũ, cuius ne umbram quidem uidere sinor. Adeo quidem seue ab hostibus coarctor, ut morti magis proximus factus sim, q̃ uitæ. Verùm non quieto id animo suspicatus sum, sed in metu, hoc est, mei parum compos, potius adlatraui, q̃ dixi, Omnis homo mendax. Non illud sanè serio, atq; ex animo loquutus sum, tantũ abest, ut de diuinis quicquã pollicitationib. addubitauerim. Ingratissimus quippe omnium essem, si quantũ meo debeam benefactori ignorarem, aut scire dissimularẽ. Idcirco

Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?

Ut aliàs annotauimus, retribuere poni pro simpliciter dare, frequens usus est in scripturis. Vtrunq; enim significatũ in hoc uersu uidere licet: & est perinde atque, quid rependam domino, cuius tam magnifica extat in me beneficia? Vides hinc, puto, prostratam propè modum in aduersis fidem, sed acutũ reuuiscentẽ illius afflatu, qui deducit ad inferos, & reducit. In electis quidem potest utcunque nutare, ut in Christi discipulis contigit: labefactari uerò omnino & extinguĩ, ne utiquam, quia ex Deo nati sunt. Sed quid gratissima Vatis anima pro beneficiorum compensatione spondeat, uideamus.

Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo: vota mea domino reddam coram omni populo eius.

Calicem saluationũ, uertit Felix: seu, salutem, ut alij. Sacra olim instituta erant conuiuia, in quibus solennes Deo pro maximis illius beneficijs, gratiæ agebantur. Illic leta omnia & festiua apparebant. Vnde eo ex ritu Kimhi Hebræorũ doctissimus ita hunc exponit locũ: Quando conuiuũ latus extruxero, leuabo calicem uino plenũ, & gratias agam domino propter hanc salutẽ mihi concessam in conspectu multorũ assidentium. Sunt ne nostratia istiusmodi formata institutione cõuiuia? Heu mores corruptissimos. Qui morsus etiã in diuos audiunt? qui risus plusquã impudentissimi? Quæ (malũ) etiã in uirgines iactata dicteria? Quantus horror minarũ, iactationũ, lasciuissimorumq; sermonũ, atq; inter pocula blasphemiarũ? Tot interdũ Sardanapalos diceres, quot sunt cõuiuia. Et ne quid amoenitatis desit conuictoribus, en qui conuiuatorẽ istiusmodi salutet elegantia: Ede, bibere, lude, post mortẽ nulla uoluptas. Ita sunt sanè nostræ ætatis sodalitates, ita ornata conuiuia, ita malè habita pudicitia. Cæterũ ut ad psalmũ, à quo me aliquantulum transuersum egit dolor, redeam, illud non ignorandũ, typum quendã morem illũ fuisse conuiuiorũ & consuetudinẽ, qua crucis adumbrabat imago: quam grater pro Christo amplecti consuecunt hi, quos frequenter cum sponso conuiuari contingit. Qui uerò cõuiuij eiusmodi apparatus esse debeat, aut qui conuiuie, sponsus ipse in cœna illa ultima cum discipulis sobriè admodũ comesta edocuit, cum longũ cum suis habiturus sermonẽ, sic orsus est: Scitis quid fecerim uobis? totus enim sermo ille, aut potius testamentũ, suauissimis redundat epulis, sed quæ filijs tantũ modo sponsi atq; amicis sunt expositæ. Mensa igitur Christi, illius est doctrina, calix, passio: amarissima quidem primo haustu, sed quæ ligno tanq; Marath aque immisso cõdulcescit. Vide quid Christus Petro nondũ tam necessario calici assueto responderit: Calicem, quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum?

A illũ: Verũ nostra hæc ætas, omisso ligneo salutis poculo, è quo formata est crux, aureo se tota proluit babylonico. Calicem, ait Vates, non mortiferũ heluonũ, non scelerũ cicuta permixtum accipiam, sed salutis, sed uitæ, sed Dei. Hincq; ebrius factus, nõ turpissimĩ scorti nomen, aut adulteræ, ut solent in comestationibus combibones, quibus catamiti plerunq; pocillatores sunt, sed nomen domini inuocabo, atq; illius tum re, tum ore, referam religionem: prætereaq; uota mea omnia & desideria, conatusue insuper animi mei omnes in eo erunt, ut illum frequentĩ conuentu, quantis potero laudibus extollã. Nec est quidem, quòd tam anxie quis tyrannorum persecutiones timeat aut mortem: fidei quippe armatura recti, hæud insciũ sumus, quòd

Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Non sinit cœlestis pater facilè, ut putant, tyrannos aut auaros magistratus in suos grassari: sed eos, uti res solent preciosæ seruari, summa conseruat uigilantia, illosq; quando opus est, à mundi, atque adeo mortis iniurijs eximere consuescit. Si quidem res ab hominibus contemnuntur preciosæ, ita Deus quoq; suorũ mortem negligit, quæ longè preciosior illi est, quàm sit homini unio, aut carbunculus. Intelligit autem ita magni haberi & esse domino mortem suorũ, ut non temere patiat eam illis inferri: quòd si patitur, illam æterna compensat uita in cœlis.

O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, dirupisti uincula mea.

Perpende quanti illos faciat Deus, qui se totos consecrant numini, atq; illius delectantur seruitute: hos sanè (cætera propè modum infinita illius amoris argumenta tantisper omittamus) à mundi laqueis præseruat: quòd si nihilominus in eos, quæ fors est humana, nonnunq; impingere, illisq; irretiri contigerit, non indissolubiler propterea obstringuntur, sed ui tandem exoluunt diuina. Verùm frigidus dissipatosq; in suis seruis animos auersat cœlestis ignis, sed ardentis, paratosq; requirit: quẽ utiq; ardorẽ in se fuisse Vates asserit, cum trina se seruũ domini appellat nomenclatione. Quia, inquit, ego seruus tuus: ego, inquam, nõ uulgari modo seruus tuus, imò filius ancillæ tuæ sum, nodos illos humana existimatione indissolubiles, quibus, ne rectã incederẽ, strictim admodũ detinebar, perfregisti. Ardens ualde hæc est seruitutis geminatio, qua non solum suam uoluit exprimere humilitatem, quæ in Vate maxima semper extitit, uerum etiam promptissimum ad seruitutem animũ. Illud obseruat nõnulli, ô domine, nõ obsecrantis, sed contentis interiectionẽ esse. quare sic hunc uersum ordi Paraphrastes: Merito te amo, benignissime domine. Porro qui ancillam, Ecclesiam interpretantur, uideant quo nixi id dicant testimonio. Vult diuus Augustinus, Ecclesiam ancillam esse iustitiæ. Sed illud forsan uero propius, se ideo ancillæ filiũ nuncupasse, quò suam uel ab ipsis progenitoribus argueret seruitutẽ, fractis igitur uinculis, apertoq; incedendi campo, uide quid agere debeat liber:

Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem.

Quàm propensum ad diuinas habuerit laudes animũ, ex repetitis uotis pollicitationibusq; demonstrat Vates. Aliàs admonuimus, uota ferè in psalmis pro gratiarũ actione, laudumq; exhibitione usurpari, ut hinc uides. De alio uotorũ genere non loquitur propheta, ait itaq; Hostias, quas tibi fore gratissimas arbitratus sum, laudum nimirũ, atq; gratiarũ actionũ, tibi meam ob liberationem offeram, interimq; ab implorando domini auxilio non desistã. En igitur uota mea domino palam, inspectante multitudine uniuersa, in atrijs ipsis ædium Dei, in medio, in quã, tui, ô sancta ciuitas, perfoluã. Nos hinc spectans Vates, ad morem laudandi Dei antiquũ alludere uoluit. Templũ enim ob id constructũ fuerat. Modò uerò quis sit uerus adorandi ritus, & locus, Christũ uideo ad puteũ cum muliere sedentẽ, rem profundissimè differere apud Samaritas. Verũ enim uero à sanctis laudari solent mentibus & arẽ & sana, in quibus sacra peragi debeant: sed cor in primis, in quo sedet ad puteũ anima cum Christo, purũ requiri dicunt. Vera illa sedes

c est numinis. Cui laus sit atq; honos in secula seculorum. Amen. Halleluia.

PSALMVS CXVII.

Laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in æternum.

Diuus Paulus uolens tum Iudeos tum gentes mutua admonere concordia, in enarrandis utriusq; gentis priuilegijs, longa Romanis scribens utitur oratione, gentesq; tandem ad gratia adscitas per Dei misericordia affirmat: Iudeos uero per promissiones factas illorum patrib. Dico, inquit (quasi inuauat, in uestris refarciendis disidijs iam fessus concludo) Christu Iesum ministrum fuisse circuncisionis (familiare fuit Apostolo Iudæos circuncisionem appellare) propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum, Gentes autem super misericordia, honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus domine. Et iterum: Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Vtriusq; igitur sapientissimus architectus connexuit in Ecclesie ædificio partem, quorum alterum gentes appellauit, alterum uero populos. Rumor tunc fuit uulgò dissipatus, Iudæorum populū duntaxat diuinæ capacem fuisse religionis, quare in scripturis præ cæteris nationibus populi nomen sibi arrogarunt. Hoc itaq; argumento utitur Vates, quo usus est Paulus ad describendam Ecclesie fabricam, quæ tota ex gentibus & Iudæis constructa, tam altè erecta est, ut iam cœlestis nuncupet: quippe quæ fide illa fulcitur, quæ sperandarum rerum substantia, argumentumq; non apparentium definitur esse. Hæc igitur fuit mens Vatis in hoc psalmo, gentes Dei populo, quò simul Dei laudes concinerent, unire: quæ apertissima fuit imago Ecclesie, nisi malis potior ædificij partem asserere è gentibus, exclusis Iudæis, emerisset. Verum qui prima illius fundarunt exordia, Iudæi fuere: restant & reliquæ in fine temporum seruandæ. Iam illud animaduertendum in psalmi dilucidatione, quòd singula singulis ad hunc ferè modum reddi debent: Laudate dominum omnes gentes, quoniam confirmata est super nos misericordia eius. Se quidem inter gentes annumerat Vates dicens, supernos, quòd arctam demostret Ecclesie unitatem, ad quam utrunq; adhortat populum Paulus cum ait, ut unanimes, uno ore, honorificent Deum, & patrem domini nostri Iesu Christi, qui lapis sanè ille est, qui factus est in caput anguli. Aliud deinde sequitur psalmi membrum: Laudate eum omnes populi, nam ueritas domini manet in æternum. Si quidem promissiones Dei æternæ sunt, ueraxq; Deus, qui quacumq; pollicitus est, inuolabiliter seruat. Cui laus sit in secula seculorum. Amen. Halleluia.

PSAL. CXVIII.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Variant interpretes in diffiniendo, quo potissimum tempore is à Dauid fuerit æditus psalmus. Nonnulli putant illis compositum fuisse diebus, cum Arca insigni pompa in urbem inuenta populus in delicijs esset. Alij item tum, cum ab Israele in regem inauguraret. Alij autem aliud, ut suspicantur, afferunt. Re igitur incerta omissa, quæ explorata sunt sequamur. Compertum igitur habemus tum è Christi testimonio in Euangelio, tum Petri in Actis, de ipso Dei filio conscriptum fuisse. Verum suo more Vates res tum gestas enarrans, in Messiam rei finem direxit, in quem umbræ illæ ueteres, tanq; sine inuento desiere. Hunc itaq; in primis à bonitate laudat, deinde à misericordia: quas quidem partes in Deo mirum quam elegantiam, uariisq; poematis decore perornet disertissimus Vates. Fingamus igitur Vatem ad regnum ab uniuerso Israele uocatum, iucundissimamq; deductum acclamatione, atq; ipsum Christi imaginem representantem, in Dei tabernaculo ingenti omnium stupore Deo ipsi gratias agere, in hunc modum: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Primum enim ad celebrandas Dei laudes omnes generaliter inuitat homines: deinde nominatim, à quo unctus fuerat, Israellem. Aaron deinceps, cunctum nimirum sacerdotum ordinem atq;

A atq; postremo omnes, siue gentes eæ fuerint siue Iudæi, qui timore affecti erant domini. Celebrate, inquit, mecum, adeste o qui uestrum non ignoratis benefactorum, canite, mecumq; laudibus efferte dominum, quoniam bonus est, cuiusq; misericordia in æternum durat æuam.

Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nunc qui timeant dominum, quoniam in seculum misericordia eius.

Vide suauissimum Vatis lusum in uersibus eiusdem omnino desinentiæ. Dicant igitur hi omnes, ex animoq; fateantur, quòd bonus sit dominus, quòd pius, quòd misericors: & id quidem in æternum. Qua de re edoctus,

De tribulatione inuocauit dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus.

Maximam quidem fert seculi animi angustiam tribulatio, moeror, dolor, atq; id genus alia. Verum si Dei superant auxilio, aut saltem modum capiunt, attemperanturq; imbecillitati humanæ, mox animus exhilarescit, dilatat, ac respirare incipit. Post multas, inquit, tribulationes, atq; animi anxietudines, in quibus uix respirare licuit (adeo arcta erant omnia & importuna) dedit tandem Deus quietem, dedit pacem, dedit sereniora tempora inuocatus. O certè felicissimum illum, qui Dei præsidio nisus, humanas deridet iniurias. Itaq;

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

Felix hunc uersum legit per interrogationem, hoc modo: Dominus pro me, non timebo: quid faciet mihi homo? Verissimum illud est: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Possunt quidem hostes ac tyranni proborum tranquillitatem interturbare, remorariq; aliquantulum, auferre autem penitus nequeunt. Ratio sanè est, quòd hi summam felicitatis in animo per fidem purificato, in quem ius tyranni non habent, statuentes, tum ardentiori in Deum feruntur affectu & desiderio, cum atrocius uexantur. Hæc proprie sunt uite huius dotes, sexcentis illam uel una hora, obnoxiam esse ærumnis. Dominus igitur mecum sit, ut semper esse confido: quicquid in me molitur inuidus, quicquid maledicus, quicquid ueterator, quicquid subdolos & perfidiosus, quicquid orbis ipse tandem uniuersus natura probis infestus, ne hilum quidem faciam, tantum abest ut illud timeam. Et quidem

Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.

Hic Hebræis est, ut supra alio in psalmo annotauimus, Ego uidebo in inimicis meis, ultionem scilicet diuinam. Vnde sic Paraphrastes: Videbo euenire hostibus meis, qualia quisq; optaret suis. De hoc quippe loquendi genere non raro diximus. Quanquam & uerbum despicio, non ab re positum posset uideri. Namq; illam poenarum maximam arbitrantur tyranni, si ab his, quibus male uolunt, contemnantur. Vide, inquit, quomodo ab homuncione despecto, semiuiro, fracto, nihilq; omnino, nostra contemnitur autoritas. O stulti, num id uos fugit? quòd

Bonum est confidere in domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in domino, quam sperare in principibus.

Per comparatiuum hos legunt uersus Hebræi, & aptè meo iudicio, quòd sua sit comparationi uis atq; energia. Melius, inquit, est confidere in domino, quam in homine. Cur sic obsecro? quia nihil homine mutabilius: quia nil in rebus conditis tam uariabile & infidum, quam est fauor principum. Hodie enim te uestit princeps, cras uero, uel ad summum perendie, te expoliat, atq; una eademq; hora te amplectitur & obruncat. Ridiculum, illi obsequi tyranno, qui me & Crassum, & Irum, ut lubet, faciat. Propter inconstantiam igitur, addo & imbecillitatem humanam, nihil prorsus innitendum est homini: sed Deo tantummodo, qui quemadmodum potentissimus est, ita sui semper est similis, atque ad opitulandum pronus. Ergo uanissimo hominum fauore deriso, in benignissimo domino tota collocanda est uis subsidij. Sæpe quidem deluduntur, qui in homine quamuis opulento sperant. De Deo autem quis id unquam dixerit? De qua quidem re cum quandoq;

C periculum fecisset Dauid, in istiusmodi tandem, tanquā piscator ictus, prorupit uerba: Melius est confidere in domino, quā confidere in homine. Atqui unde Dei fauorē, cōtra morem hominū, constantissimū expertus fuerit, aperit dicens:

Omnes gentes circueverunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in eos.

Vidisti ne unquā hominē summa oppressum miseria: omnia mala (clamat) in me conspirauerunt, ab omnibus opprimor, omnes me affligunt. Ita sanē Vati nostro accidit, qui innumeris aggrauatus ærumnis, se ab omnibus circumuentum gentibus querebatur. Omnes, inquit, gentes circueverunt me. Sed nec id quidem superfluum omnino: à proprijs enim fugatus ciuibus, Philistæorū subitō, Amale, chitarumq; atq; cæterorum id genus hostium finitimorum iniurijs obnoxius uixit. Verum diuino fultus præsidio, cunctos illos subiugauit barbaros. Ultus sum in eos, ex hebræo uertunt, perimam illos: sed idem sensus: factum ne illud sit, an faciendum, haud multum interest, modò id totum diuinæ referatur acceptum bonitatis. Quam quidem rem uberius in sequentibus edisserit.

Circundantes circundederunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in eos. Circundederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine domini, quia ultus sum in eos.

D Pulchra profectò similitudine ad cōmonstrandum hostiū suorū cum odium, tum subitū in inferendo malo transitum, usus est Vates: apum scilicet, atq; ignis in spinas debacchantis. Tam, inquit, copiosi, tamue mordaces me circumquaq; obsederunt inimici, ut apum examen dixisses. Verum quamprimū extincti sunt, perinde atq; spinarū solet ignis, qui tanto exortus fragore & strepitu, ac si omnia consumpturus esset, citò tamen resoluitur, atq; in fumū abit. Optandi tempore hunc reddidit sensum, quem diximus, Paraphrastes: Extinguantur, inquit, tam subitō, quā ignis per stipulas uolitans. Iam illud notandum, quoniam bonus, Hebræis tantummodo in primo esse psalmi uersū. A pio aliquo interprete additum in alijs uideō. Cæterū, & in nomine domini quia ultus sum in eos, nihil aliud uult, q̄, ut diximus, in nomine domini ullo absq; negotio interimā illos, quò hinc cernere liceat, cuius efficaciam sit Dei nomen: non illud quidem charta, ut uocant, uirgine scriptum, colloq; sicariorū aut furum superstitione appensum, sed quod si delium impressum sit menti, scriptumq; fidei atramento, ac stylo spiritus.

Impulsus, euersus sum, ut caderem, & dominus suscepit me.

Vide uim nominis Dei, ut decet sanctos, inuocati. A deo, inquit, præcipitanter ab hostibus impulsus fui, ut cadere omnino debuissem, domini tamen manus suffulit me. Ex hebræo ferè sic uertunt: Impellendo impulisti me ut caderem, domini autem adiuuit me. Videtur Vates Saulem, aut autorem alium suæ proscritionis atq; exilij peculiariter notasse. Quid non malorum, inquit, ò perfide, in me es machinatus? omnem quippe uim, studium, artemq; adhibuisti, quò me impellendo cadere faceres: & certè cadere debueram, sed Deus me à casu reparauit. Quocirca exclamare libeat,

Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem.

Ecce non solū memoris, uerumetiā grati animi signū. Si uici, inquit: si hostes, cum nihil minus opinarent, prostrauit: si ducem illorū contempserit, id Dei fuit munus, non mea prudentia aut uirtus. Quare illū (ut alij suum iactitent animi uigorem atq; arbitriū, non quæro) illū, inquam, meam semper appellauero fortitudinem, uirtutem, atq; proinde laudem: hoc est, argumentū & materiā, tam insperatum laudandi beneficiū. Hebræi reddunt, carmen meū: seu canticū, ut Felix. Considera, mi lector, si uel tantillū saltem hausiisti spiritus gustū, quomodo secretissimo quodam coloris genere suum adumbrat Messiam Vates. Intellige, uel serò, quis tuus sit adiutor, quis fortitudo, quis laus, quis carmen: hoc est, quem corde gestari par sit, quem inuocari, de quo aut meditari, aut scribere debeas, quò te tuæ iam demum pudeat, pigeatq; leuitatis. En Christus quemadmodum nostri omnis amoris subiectum est ac finis, ita studiorum uigiliarumq; nostrarum scopus esse debet. Verum impurus animus, atque in docendo ambitiosus, quid quod

A quod grauitatem sapiat, aut quod stimulos amoris infigat, uel scribere, uel edocere de Christo, re scilicet tam graui & diuina, unquam poterit: Nam quidem

Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum.

Non in tabernaculis impiorum, non in edibus facinorosis, milleq; libidinum, odiorumq; inquinamentis conspurcatis, uox potest esse huiuscemodī, atq; exultatio, quæ Dei sit. Potest quidem animus turpis canere, sed nō in domino: potest exultare, sed nō in domino. Id propriū candidę est mentis, atq; illius, quę salutem sibi præstitam à Deo, & cognoscit, & grato complectitur affectu. Sic dictionem, salutis, interpretantur. Et ne à quoquam unde tam fortis emanauerit humani animi uirtus nesciretur, statim intulit:

Dextera domini fecit uirtutem, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit uirtutem.

Tamet si enim, exaltauit me, opportuna est lectio, & aptè huc quadrans: nihilominus, exaltauit se, uertunt Hebræi, seu exaltabit, ut reddit Paraphrastes. Idem Felix. Alius uerò, altissima est, quod sic exponunt: Domini manus in ferenda mihi afflictio ope, potentissima uisa est atque excelsa: idcirco fecit uirtutem, triumphumq; parauit. Huc, ni fallor, diuum respexisse Petrum arbitror, cum prohibitus à magistratu ne quid in nomine Iesu doceret, respondit, Christū digito penè demonstrans: Hunc principem & saluatorē Deus exaltauit dextera sua ad dandam pœnitentiā Israël, & remissionē peccatorum. Quid tali opere excellentius? quid magis Dei dexterae conueniens? quid decentius, quā peccata, quæ uirtute planè humana facta erant indelebilia, expunxisse, condonasseq; noxas miseris, atq; ex hominibus, nempe ærumnolis & afflictis, deos fecisse? Quam diligenter quidem literis in Ecclesiæ, templorumq; parietibus, imprimendum esset aureis: Dextera Domini facit uirtutē, dextera Domini exaltat nos. Ipsa etenim uis ea est sublimis, quæ in nobis, si quid unquā, quod pietatem referat, operamur, & mouet, & operatur, paratq; ob uictoriā haud secus, atq; si nostra esset uirtus, non sua, triumphum. O si nō moriar, sed uiuam, ut celebrem opera domini. Sic ex hebræo uertunt nonnulli sequentem uersum, quem ita noster transtulit:

Non moriar, sed uiuam, & narrabo opera domini.

Is uersus ad desiderium manendi in uita, ut alios nonnullos exposuimus in psalmis, referri nequaquā debet, sed ad insultantem in hostes animū, ad hunc ferè modum: Illi enim omnem, quò me interimerent, uoluerūt lapidem, uerū ego adhuc illis inuitis uiuo, uiuāq; diutius, quā illi uolent: atq; ita Dei per me celebrabunt operationes. Si quidem in ipsis meis infortunijs, quæ ad meum excogitata sunt profectum atq; exercitium,

Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.

Castigans castigauit, hebraismus est, & est perinde ac, diligentissimè erudiuit me. Norma hæc est spiritus, ut crux pijs uita sit animis, impijs autē mors. Si quid igitur nobis aduersi irrogari cōtingat ab improbis, id ea recipiendum est animi pace, qua salutaria recipi debēt monita & reprehensiones, quæ à benignissimo permittuntur domino, idcirco, ut mirandos in nobis pariant iustitiæ fructus, nō animæ sterilitatem ac mortem. Idem planè de morbis dicendū erit, de filiorū orbitate, uxoreq; morosa, aut parum pudica, atq; de innumeris istiusmodi munda narum rerum damnis & incōmodis. Noui, inquit, salutiferam mihi Dei fuisse castigationem, quæ mihi uitam attulerit, haud mortem. Quare

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino: hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.

Iustitiæ portas, aditū perueniendi ad sacros cœtus, festosq; dies, à quibus propter exiliū aberat, intelligit. Facultatem igitur eò adeundi, ubi religionis celebrabatur cultus, è quo iustitiam oriri sibi persuaserat, deprecatur. quali diceret: Reuocatum ab exilio, ò sancti cœtus, ò qui religioni operam datis, uestrum in confortium admittite. Per hunc quidem aditum fit iter ad iustitiam: quod tamen nemo unquā, nisi iustus, pureq; defæcatus, aggredi audeat. Ab istiusmodi quidem

C iustitiæ portis inquinati arceri debent. Volūt ex nostris nonnulli, coetus illos sacros, chorosq; ecclesiam præfagisse: alij doctrinam euangelicam: ego Christum, qui dixit: Ego sum ostium, si quis per me introierit, seruetur, quanquam unum planè est, ecclesia, euangelium, Christus. Nouerat enim Propheta, ex ritibus illis antiquis quamlibet candidis & religiosis, non iustum effici potuisse hominem, sed Dei iustitiam esse, ut inquit Paulus, per fidem Iesu Christi. Idcirco portam ad iustitiam introducentē, fidem fore per Christum, persuasum habebat. Hanc itaq; sibi referari, sub uelo typoq; portarum tabernaculi illius informis, orat. Ingressus, inquit, eas confitebor domino. En pura fidei Ecclesiæ confessio, quā hinc pollicetur Vates. Vnde subdidit: Hæc porta domini. Neq; hoc satis uisum: Iusti, inquit, intrabunt in eam. Hinc clamat Paulus: Iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei. Porta itaq; Dei est Christus, per quē accessum habemus ad patrem. Nemo, ait, uenit ad patrem nisi per me. Mirum certè si de alia intellexisse porta Vatem opineris: aut aliū sibi proposuisse suæ quietis terminū, quàm Christi patrem, quem frustra appeti quæriq; citra Christum intelligebat, suspiceris: quod tandem expressius in sequentibus monstrauit, cum ipsum Dei filium lapidem à fabricatoribus reiectum appellauit. Sed prius quid felicissimas illas tum fidei, tum charitatis portas ingressus pollicetur, audiamus.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

De confessionis uoce iam centies diximus. Hic pro gratiarū actione sumitur. Intro, inquit, admissus nō ero ingratus, sed gratias tibi agam, te laudabo, te meam opem, meamq; salutem extitisse palam attestabor.

Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.

D Se uocat lapidem Vates ab ædificatoribus, tanquam nulli ædificij loco quadrantem, reiectū. A patria quidem & regno expulsus, conatusq; haud raro cum suis in gratiam redire, nē minimū quidem in plebe locum inuenit. Postea uerò restitutus, atq; ad regni sedem euectus, conspicuus omnibus & honoratissimus apparuit eo modo, quo apparere solent lapides illi angulares in insigniori loco fabricæ coaptati: quod quidem pro miraculo tum habitum fuit. Quapropter dixit:

A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea.

Semel dominus Iesus à Pharisæis prouocatus, multis prius propositis, quæ ad futuram eorum à Dei regno eiectionē pertinebant, similitudinibus, quod se illorum peruersitate atq; inuidia damnandū, mortemq; obiturū ignominiosissimā, sed mox è tumulo reuicturū, atq; subinde ab omnibus adorandum subindicaret, dixit: Nunquam ne legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli: à domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris: Nulli igitur dubium esse debet, tunc Vatem, cum hæc scriberet & pateretur, typum gessisse Christi, qui lapis ille est, de quo sic Deus in Esaia: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. Etenim quia cuncti eo nituntur electi, in fundamento fundatū illum appellat spiritus. quia uerò duos maxime inter se dissidentes populos in unam coagmentauit Ecclesiā, angularem. Nō modò id nostri est ocij diffinire, quod referenda sit uox illa, Mirabile: siue enim ad lapidem referre libeat, ut sit lapis admirabilis, siue ad caput, siue ad angulum, siue etiam ad illud omne, quod in psalmo præcessit, idem est sensus, ad Christumq; attinet: atque eò spectarunt interpretes, licet nonnihil in lectione uariant. Certè mirabilis is fuit lapis atq; immensus, qui utrunq; parietem tam longè ab inuicem diuulsum coniunxit, unumq; effecit, aliter una non esset Ecclesia. Quis id opus non miretur, clametq; attonitus? A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Conati sunt quidem Iudæi nescio quid architectari religionis absq; Christo: errauerunt miseri: deerat enim lapis ille, qui sublimi è monte recisus absque manibus, primas sibi partes ædificij uindicaturus esset. Reiectus itaq; à sapientissimis, si Deo

A si Deo placet, ædificantibus, creuit, ut inquit ille, in montem excelsum: hoc est, adeo cunctis, per potestatem illi traditam à patre, conspicuus atq; admirandus factus est, ut merito illi tanquā angulari saxo, totus Ecclesiæ connexus, compagoq; inniteretur. Dies igitur salutis, dies pacis, dies tripudij, dies ista est, quam fecit dominus: siquidem in ea apparuit Christus, sol nimirum iustitiæ, amorq; uniuersi ac delicia, felix ætas, felix hominū sors. Quid ultra mœrendum est? exultemus, lætemurq; in eo, nempe lapide preciosissimo, angulari, fundamentario, ac iuncturarū omnium ædificij conciliatori, qui à Iudæorū perfidia neglectus & fractus, reuixit tamen immortalis, atq; ad Dei dexterā ascitus, rex factus est uniuersorum. Ad quem quidem nos, qui ad illius structurā pertinere confidimus, supplices nostris in æumnis, quibus tota hæc respersa est uita, confugiamus, clame musq; tanquam unus omnium animus & cor:

O domine saluum me fac, o domine bene prosperare. Benedictus qui uenit in nomine domini.

Hoc ferè modo, nouo acclamauit regi populus in Hebron. Hoc item Christo Ecclesia in hoc mundo. Cui quidem religioni præluserunt olim turbæ illæ, quæ Christo Hierosolymas intranti, cum ramis palmarumq; frondibus occurrerunt ouantes, clamantesq;: Osianna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini, osianna in excelsis. quam uocem sic interpretatur Symmachus: Obsecro domine, saluum me fac obsecro. Neq; est quod nos moueat, Euangelistas parum secus, atq; habet psalmus, citasse literam: ea quippe memorant, quæ tunc in usu erant in ore populi, qui ex patrū ritu consueuerat in die octaua festi tabernaculorum, in qua de more ramos, frondiumq; fasciculos gestare iussus per urbem, ita precabatur: Propter te Deus deorum salua nos, propter te domine dominorum salua nos. ut non quidem temerè à Iudæis factum existimemus, quod pompa illa ramorum solenni, Christo obuiam ierint clamantes, Osianna serua nos fili Dauid. Longius non est protrahendum mysterium. Id solum dixisse sufficiat, quod ad institutū nostrum facere uidebatur. Caterum, bene prosperare, perinde est ac si dicas, felicem dona successum: uel, ut reddit Felix, Da prosperitatē, ferq; opem o qui habitas in excelsis, liber nimirum à nostris hisce inquinatis iustitiæ semitis. Sit itaq; laudatus qui uenit in nomine domini. Is quidem à patre missus, non potuit suā syncerissimè non fungi legatione, qua mirandū in modum uniuersus seruat est orbis. Ideo omni laude superior est legatus noster. Aliunde porro accedentes, fures sunt, ac piratæ. Vnde illa est domini Iesu expositio apud Ioannem: Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis, Ergo, inquit Augustinus, maledictus qui uenit in nomine suo. Putasne, miles tot, etiam in nostra ætate, alioqui ad terendas iustitiæ semitas animata, deesse, qui non missi à cœlesti patre, non uocati à spiritu sancto, non imbuti doctrina uerbi, sese in euangelicū obtrudunt ministeriū, gradusq; illos sibi assumunt & uenantur, quos non Dei spiritus, sed ambitio suggerit & amor proprius? Maledicti hi certè à domino sunt, cum is solus, uereq; benedictus sit, qui uenit in nomine domini: hoc est, qui Dei gloriam, non suam in edocendo Dei uerbo, quod sanè munus ad omnes attinet animarū præfules, querit. Aliter uerò quomodo poterunt credere, atque adeo Dei gloriæ suis illis in dignitatibus ac gradibus studere, qui gloriam, ut inquit Christus, ad inuicem aucupantur? O certè præposterū rerum ordinem. Iam uerò quid suæ professionis hominibus precetur hi benedicti, missiq; à domino, subinfert Vates: Et nos, inquit, benedicti, delegatiq; à benedicto,

Benediximus uobis de domo domini,

Beneq; precamur. Quis, quæso, alijs benedictionē impartiri auderet, quin esset ille prius benedictione ornatus? Non quidē obuia cuiq; est doctrina spiritus. Proinde non inconsultò nos admonet Paulus, probandos esse spiritus. Mirum quam turpiter hac in re labamur, propterea, quod nostro nimirum tribuentes iudicio, ac corporis comodo, in his, quibus fulciri debet pietas, Deiq; religio susten-

Cari, infelicissimè cæcutimus, appellamusq; lucem tenebras, & tenebras lucem. Sed istuc fortassis tolerandū esset inter rudes uulgi homines, atq; apud illos, quibus lux fidei nondū ob Christianorū ignauitā innotuit. Verū cum infidelibus, & nos quoq; qui mundo imposuisse somniamus, uno, ne dicā deteriori, conuolui impietatis errore, omnē superat turpitudinē. Quid, oro, faceremus, si nullū omnino apparuisset lumen? Quid sacri in nobis promouerunt ordines? quid literarū quid maiorū præceptiones? quid fides tandem, ac Christus? Nos ignauissimos, qui in meridiana ipsa luce hallucinantes, tenebras nescio, quas interlucentes, facemq; adulterinā ac subreptitiam, pro uera luce admittimus: & tamen nos Christianos esse, negato Christo, uideri uolumus. Luce igitur noua hic erit opus: nouo item Christo: quasi id quidem optare uidemur, cum tam obnixè exorto relictamur lumini. Ah pudeat Christianum de Christo suæ salutis auctore (scelus id ingens) uel leuiter quidem suspicari. Si quidem ipse est, non aliis,

Deus dominus, qui & illuxit nobis.

Itaq; alium inquirere Deum, aliudq; opperiri lumen, impiū omnino id esset uotum & uanum. Ipse enim per se lumen præbet, imò uerò ipse lux ea est, præter quam nulla. Sol quippe iste uisibilis, præ illo densissima est caligo, utpote cui corpora duntaxat illustrare uis data sit ab illo, qui mentes permeans humanas, in ipsas animæ medullas felicissimos suæ cognitionis, addo & amoris, immitit radios. Quocirca

Constituite diem solemmem in condensis usq; ad cornu altaris.

Tametsi enim secundum simplicem sensum ea uidetur literæ huius expositio, quā afferunt hi, qui planitie cōtenti difficiles montiū ascensus refugiunt, quæ huiusmodi est: Constituite diem lætitiæ ad celebrandam Dei solennitatē in condensis, populo nimirū denso, & frequenti in templo, ut uel ipsius cornua altaris, cui sacerdotes tantūmodo ad stare debent, occupet (utrunq; enim altaris caput, cornua appellabāt ueteres:) at tamē diuersa cum sit litera etiā inter Hebræos, diuersi emergunt sensus. Sic ex illis quidā transtulit: Redimite festū diem frondibus usq; ad aræ cornua, quam literā secutus Paraphrastes, sic fusius rem exequitur: Colligite sub diem festū ramos, & templū ornate usq; ad cornu altaris. Hunc morem quoq; etiā nū seruant templorū curatores, quod ex his innuant ritibus, maximū inesse populis interioris festiuitatis, quæ in spiritu sit, gaudiū, de quo illud: Exultemus & lætemur in eo. Felix uerò reddit: Vincite agnum funibus usq; ad cornu altaris. Idem ferè Chaldæus: Ligatē, inquit, agnos ad diem festū. Ad antiquū enim morem sacrificandi aspexit Vates, in quo hostiæ Deo immolandæ cornibus altaris alligari consueuerant. Vnde ex hebræo sic transferunt cæteri: Ligatē hostiā funibus ad cornua altaris: hoc est, hostiis Deo litate. Diuus tamē Hieronymus aliam approbasse lectionē uidetur, qui sic transtulit: Colligatē sub diem festum ramos, & templum ornate. Hæc omnia sanè populos ad animi lætitiā, cultumq; religionis festiuiū adhortant. Verū aliud modò quærendum est nobis hostiarū genus, aliud altare, ritus alius, quàm ille fuit Iudæorū cruentus. Nostræ quidē uictimæ, ne ab armentis uitulum aut buculā extrahi debere opineris, nos ipsi sumus. Altare, crux Christi, ignis, amor, gladius, fides. Sacerdos autem, qui & ara simul est & gladius, & ignis, Christus Iesus. Quæ porro sint, quæ cani debeant in frondoso isto sacrificandi more cantiones, in sequentibus edocet spiritus.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Hic propemodū mihi illa esse uidet fidei confessio, quam apud Ioannē subdubius antè discipulus profitei, manumq; Christi uulneribus admouens exclamat: Dominus meus & Deus meus. Qui sic de Deo sentiunt, ipsum uenerant, colunt, cæterisq; omisis hominū præsidis, quæ nutantia sunt atq; infida, suis in aduersis inuocant, ad ipsumq; tanquam ad tutissimum asyllum ac portum confugiunt. Iam illud postremò notandum, uersum illum intercalarem, quem post hunc nostrā habet editio, in hebræo non inueniri: eum nempe, Confitebor tibi, quoniam exaudisti

exaudisti me, & factus es mihi in salutem. sed ostensa sui animi erga Deum constantia & fide, iterum eadem confessionis uoce, atq; eodem omnino uersu, quo psalmum incœpit, claudit, dicens:

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Cui honor sit & benedictio in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXIX. Aleph.

Beatissimi immaculati in uia, qui ambulant in lege domini.

Totius humanæ conuersationis perfectio hunc totum, modo occultissimo ac ratione, sibi uindicat psalmum. Quo circa si purificatum inuenit lectorem, mirabili illum afficit ardore, atq; ad res animi peruestigandas incendio. Tantum uerò abest, ut in illo quidpiam offendat non necessario positum concinnèq; repetitū, ut nihil concinnius dici queat: quod uix aduertūt qui hebetiori sunt ingenio ac spiritu, quibus persuasum est uoces illas frequentes, legem, mandatum, iudicium, eloquium, præceptū, atq; alias in hunc modum dictiones redundare. Falluntur hi dubio procul: siquidem istiusmodi uoces nō secus perornant psalmum, ac cœlum ipsum fulgentissima sydera: quas tamen omnes unicam præferre legem affirmant doctiores, qui secundum uarias illius operationes atq; effectus, uarijs illam appellari nominibus à Propheta notarunt. Rationem uerò quamobrem octauo cuiq; uersiculo literam unam alphabeti Hebræorum, ab Aleph incipiēdo, attexerit Vates, fatentur se ignorare. Puto equidem lusum fuisse poëticum, non tamen superuacaneū, sed admirabili oblectum mysterio, ut ferè omnia sunt prophetica. Lex itaq; quæ Thorah Hebræis est, non minus doctè, quàm candidè & sanctè, per membra hic describitur. De cuius quidem appellationibus, cur scilicet hoc uel illo nuncupef nomine, in psalmo decimono, quantum satis tunc uisum fuit, explicuimus. Haud sanè res admodū difficilis est purgato, ut dixi, animo, quid uoces sibi uelint ille crebræ, suo loco discernere. Iam illud dicendum uidetur, Prophetam in hoc psalmo flagrantem piorum animi erga Dei legem uoluisse exprimere, subindeq; ingenti illos excruciari dolore, cum ab improbis eam cernunt contemni, ludibrioq; haberi, ac sub religionis prætextu ueniam exponi. Illud quoq; admirandum, quomodo in tam uniformi uersuum concinnitate atq; enarratione, noua semper, quæ Dei laudes referant, adducat Vates: ut mirum id omnino uideri queat, quomodo idem sæpenumero eisdem penitus repetitis fomentis, excitari faciat incendium, nomen nimirū tam aptum diuinæ legi, quàm quod aliud aptissimū. Cæterū nulla in homine potest esse tam digna Deo laudatio, quàm est inculpatus uitæ tenor, hoc est, ad Dei legem apprimè informatus. Qui talis est, à Vate meritò cum hic, tum aliàs, beatus, atque in consuetudine uitæ, quam uiam appellare libuit, immaculatus nuncupatur: quippe qui in Dei lege enutritus, nullo alio afficitur oblectamento, nullæ uel alia tenetur cura, quàm ut secundū Dei præceptiones suam instituat uitam, omisis interim curis illis omnibus, quibus tam nobile impediri possit ædificium. At itaq; Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. hoc est, beati hi sunt omnino, ac ter felices, qui inculpate uiuentes, secundum Dei legem & doctrinā id uitæ iter peragunt: nullo enim remorati obice, uitæ stadium expeditissimo conficiunt cursū. Dei quippe legem ac uerbum, pro scopo sui laboris & cursus sibi iam pridem statuere. Vnde

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt ea.

Testimonia, illius sunt præcepta, quibus suam nobis patefacit, testaturq; uoluntatem. Vnde uertit quidam, cōtestationes. Hi igitur felices, qui diligenter asfabrèq; Dei obseruant iussiones, quicq; illum haud ore solum, qui hypocritarum mos est, sed toto omnino corde, sinceroq; affectu inquirunt, illiq; suum probari cursum modis omnibus contendunt.

Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt.

C Fieri haud quidē potest uirū illum, qui per amoenas fidei semitas libenter incedit, posse longius errare. Indiciū sanē id est certissimū, quempiā penitus exorbitare, cum in foedas ultrò impingit peccatorū salebras, erratq; prudens. Felix hunc uersum ad beatos illos superius descriptos retulit, ut sit ratio, cur beatitudinis nomine coelitus donati sint. Non enim, ait, operati sunt iniquitatē, imò uerò potius in uis eius ambulauerunt, nempe dei. Planæ quidem sunt uiaē domini, atque, ut ait Salomon, pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ, quocirca amanti, atq; adeò solerti opus est animo ad peragendum præceptorum Dei cursum, alioquin & lucidum, & apertum.

Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Torporem quidem omnem suo in obsequio fastidit Deus. Vnde non iniuria in fine uersus additum est, nimis: hoc est, diligenter, indefesseq;. Vt enim sancta, nobisq; salutaria præcepit Deus, ita summū nobis ad illorum obseruationem adhibendum est studium, excitandusq; animus, atq; elaborandū, ne surdis aliquando præcepisse uideatur tam potens dominus.

Viam dirigantur uia meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Hæc est uis fidei in diuina lege inclusa, impiū gratis iustum effici, ac Deo charum. Vocat hinc igitur iustificationes, Dei promissiones à legis oraculo, tanq; ab arcæ propitiatorio auditas: quibus sanē qui fidunt, iusti ac tutum efficiuntur. Verum quoniā ad obtinendā huiuscemodi animi excellentiā impares prorsus sunt uires humanæ (Dei enim donū est, qui nostrā sustentat imbecillitatem, purgatq; arbitriū & uoluntatem) idcirco exclamat Vates: O utinam mei cordis affectus, uitæq; conuersatio, qua ætatis huius hippodromus utcunq; transcurritur, adeò à recto non exorbitet itinere, ut tuis possim parere mandatis. Et certè

Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

D Sentit uir sanctus se nunq; suis in consilijs, quæ à spe æternæ uitæ proficiscuntur, atque adeo in adīpiscenda mentis integritate, quæ in sedula præceptorū Dei meditatione sita est, iri fraudatū. Tunc, inquit, cum perspexero, hoc est, cum quæ tuis in iusionib. ab homine efflagites considerauero, eaq; re præstitero, nō confundar, mea q; non frustrabor, quā de te concepi, fiducia & persuasione. Frustrantur sanē, qui te amare simulantes, ne digitū quidem ad ea quæ præcepisti promouent, scilicet amore istiusmodi pigro inertiq;, qui fide nescio qua cōtentus, nihil antiquius habet, q̄ ut nihil omnino operetur, delectaris. Christus, aiunt, pro nobis operatur. Fateor equidem id amoris genus ac fidei, quod libenter ociatur, me penitus non intelligere. A te enim audio, o uniuersorū Deus, mortaliū erga te dilectionē ex præceptorū tuorum obseruatione comprehendī debere: alioquin amor non est, sed falsa religionis persuasio. Quod uerò ad me attinet, illud abs te exorare contendam, ut te duce, mea ita rectè ordinetur uitæ ratio, quod quæ sint operationes illæ, quas tu à nobis requiris, non ignoremus, ne stadij cursum metam appellemus. Felices quidem illas esse actiones semper existimaui ac perfectas, quæ, tanq; uites arbori, innixæ fidei, nullum in se statuerent meritum, sed in Deo, qui, quod alicuius sint momenti, autor est, atq; ne in actionū delectu hallucinemur, lux uniuersalis. Hoc proinde impetrato,

Constitet tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ.

Iudicia iustitiæ Dei, sunt illius decreta æquissima, solida, perfecta, quib. sancta maximè constat lex. Cæterum Dei iustitiam aliàs diximus illius esse consummatissimā unde quaq; naturā ac bonitatē, quæ in legis cognitione æquè relucet, atq; sol ipse in suo cælo. Vide igitur quid bonorū nanciscamur ex assidua in diuina lege exercitatione: consiliorū nimirū æternorū Dei notionem. Ait ergo: Te, o domine, celebrabo, ac te syncerè, simpliciq; uitæ instituto ac ratione, quod rectum est, quoq; itur ad te, consilium, laudibus meritò efferam, ubi secretissimā me docueris tuæ legis uirtutem atq; efficaciam. Iudicia quidem humana falsa plerunq; sunt & iniqua, tua uerò æqua, ac te digna. Ideo

Iustifica-

A *Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaq;.*

Usquequaq; ubiq; est, seu quocunq; tempore. Vocat iterum Dei legem, lætasq; legis promissiones, quod esse Euangelium definiunt, iustificationes. Tuas, inquit, iustificationes seruabo. uerum tu interim ne me deseras: siquidem te iuuante, seruabo, deserente autem non seruabo. Imbecille ualde arbitrium est humanum si se nititur, fortissimum si Deo.

Beth.

In quo corrigit adolescentior uiam suam: in custodiendo sermones tuos.

Natura humana cum omni planè ætate ad uitia procliuis sit, tum id potissimū in adolescentia uidere est. Tum quidem efferatius ætas illa, ut leuis & incōstans, ita æquè ad uitia atq; ad uirtutes flexibilis, in uarias continuo fertur cupiditates, raroq; uirtutū iter, uel centies intermissum, nisi uī maxima adhibita animi ac conatu, repetere potis est. Carnis quidem æstu incensa, difficillimè in uno perseuerat consilio. Vnde non immeritò adolescentiæ hic fit mentio. Verum illud tam petulantī ætati convenientissimū erit frænum, si omīssis lasciuijs, cor iuuenis in Dei se lege oblectauerit, illamq; amauerit doctrinā: qua adepta alio omnino deflagrabit incendio, quā illud sit, quo hi perpetuis aduruntur flammis, qui aut sensuum oblectamenta porcorū more amplexantur, aut ab humanis seducuntur erroribus. Vtrunq; enim hominū genus semper inquietum est. Da igitur mihi adolescentem, da iuuenem, da senem, da totum orbem Dei uerba audius, quā adulationes, falsasq; fortunę pollicitationes audire, en Deus, en pax, en charitas, quæ iam nulla est, suam recuperabit sedem. Qua itaq; re potissimū adolescens natura mollis ac dissolutus, suam poterit emendare uitam: quo remedio: nullo certè efficacius, quā si salutaria seruauerit Dei uerba, illiusq; libentius inhæserit monitis, quā mundi blanditijs ac lenocinijs. Dic princeps (te nunc alloquor, quisquis es, qui ad principatum uocaris) quam putas ratione tuas te aures, adhuc forsan tenellas, à turpissimis assentatorū delatorumq; artibus posse auertere: nonne Dei uerbo: nonne sacrosanctæ legis auxilio: Quid animum: quid cor piè adeò informabit ad clementiam, ad grauitatem, ad sapientiam: nihil sanè præterquam Dei doctrina, à qua instituendorū populorū forma extrahitur. Si quidem constituendi per prouinciā erunt magistratus, si imponenda uectigalia, si ciues ornandi honoribus, si tuis fortunis augendi, si fauore, si gratia, si contubernio honestandi, en lex diuina, quæ te id pulchrè doceat. Et demū nullo alio itinere splendorem illum ac gloriam, ad quam tum probitate, tum literis, tum armis illis, quæ Christianum principem decent, te aspirare par est, assequere, nisi in custodiendo sermones Dei. Omitto prudens ad uoluptates suasores, qui auaritiæ facibus infincti, te ad exactiones principe indignas, ad depeculationes, ad ludos illiberales, ad sæuitiam, tyrannidemq; instigaturi sunt. Quæ sanè hominum colluuiēs adeò ex sese odiosa est omnibus, atq; ipso suo horrore detestabilis, ut propemodū superuacaneū sit te admonere. Quare sic te instructo, atq; proinde ad tuorum ciuiū salutem, orbisq; terrarū ornamentū ædito, paululū omīssio, ad Vatem redeo, qui suum erga Dei legem cupiens testatū esse omnibus animū, ita de se loquitur:

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Summa hæc est perfectionis Christianæ, Deū ita obnixè quærere, ut assequatur. Id enim est Deum toto corde inquirere. Aliter autem ad cœlestium rerum cognitionem cum nati, tum post primā illam miserrimi Adę ruinam denuò accersiti, sed lumini ultrò oblucentes, sponte nos nostra Dei uocatū auersari, quo uelo, quo suffugio nostram inumbrabimus oscitantiam: Periculosissimū sanè illud genus est uitæ, cum quis coelitus uocatus illud respondet comitū, Vocata est opera. Corde itaq; toto inquirendus est Deus, ne indignabūdē nos suo ab obsequio propellat, ac tanquam inertes aluos sua à religione, quæ ab ardentissimis duntaxat animis apprehenditur, abigat, conspuatq; irrisos. Ne sinas, inquit, me tuis à mandatis aberrare. Nam

C *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.*

Aurea cum sint diuina eloquia, ac gemmis ipsis preciosiora, in secreto recondenda sunt animæ reposito, ne à furacibus auferantur seruis, palamq; fiant uulgo natura leuissimo, atq; alieni appetentissimo, quæ sobriè impartienda sunt multitudini, ac cum delectu. Eloquia uocat Dei mandata, seu legem, quæ frenū quoddam nostræ est ad peccata procliuatati. In animo, inquit, meo, in cordisq; medullis, tuos, ne aliquando laberer, reposui sermones, seruoq; perinde, ac solent homines foeneratitias pecunias ad lucrum: pro tutela illos habui. Et quidem

Benedictus es domine, doce me facere iustificationes tuas.

Cum docet Deus, planū fit illius religionis iter: alioqui sine Deo senticosum, syluaticum, inaccessum. Eam ob rem hic anima mirè anxia sibi doctrinā spiritus suppeditari rogat, qua operante nihil nō facile atq; amœnum in seruandis Dei præceptis apparet. Ex hebræo uertunt quidam, doce me ceremonias tuas: & per ceremonias, certas intelligunt leges ac ritus. Vult Kimhi præcepta illa esse, quorum tecta est ratio, atq; obscura: ut ferè erant ceremoniæ templi, antea autem tabernaculi. Kukim Hebræis est. Laude igitur omni præstantiores, mi Deus, quo autem audax factus, in corde meo abscondi eloquia tua, illa scilicet assidue ruminans, ut non peccem tibi. Verum tu interim me tuas edoce præceptiones. Si quidem alia res est, tua audire uerba, aut in auratis lectitare codicibus cum uanitate, alia à spiritu tuo edoceri. Quare ne quod mei est muneris omnino denegem, in defectumq; deseram,

In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Vide quid boni secū afferat præsentia spiritus, quid uè tandem pariat Dei uerbum in corde absconditum. Labijs, inquit, meis, ac lingua, iudicia cuncta ab ore tuo profecta, hoc est, edicta, oraculaq; legem nimirum sanctam, qua tua nota facta est mundo uoluntas, enunciaui, palamq; cum tibi uisum fuit, patefeci. Id dicit Vates, quò quàm libenter sollicitèq; de Dei lege loqueretur, ostendat. Ideo subdidit:

In uia testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.

Testimonia, seu uiam testimoniorū appellat, ut iam diximus, Dei legem, quò de ipsius legislatoris uoluntate contestetur. Nonnulli uertunt, oracula. Prædictus uero doctor præcepta illa esse existimat, quibus aliqua ad refricandam diuinæ beneficentiæ memoriam præcipiuntur. Verumenimvero mens ea est prophætæ, ut suum erga Dei uerbum, ac legem, tum studium, tum amorem præferat, cum ait se æquè ex ordine, modo, sapientiæq; quæ sunt uix eius, mandatorum Dei oblectamenta sumpsisse, ac solent alij ex diuitiarum copia & luxu. Alio in psalmo testimonia Dei desiderabilia esse asserit super mel & fauum: hoc est, super omnem mundi suauitatem & delectationem. Sic sunt affectus spiritus, sic amor, sic gustus. Quocirca

In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.

Quò enim secundum Dei legem quis uiuere possit, frequens id agit exercitatio, atq; assidua in illius doctrina meditatio. Secus enim nulla in terris certa esset de Deo notitia. Nam à lege, Dei uoluntas intelligitur. Quid si intellecta spernitur? Scelus id uidetur inexpiabile. Spernitur tamè etiam ab his interdum, qui illius profitentur cognitionem, ac religionis effigiem. Obsecro, unde is uanissimus coelestium donorū usus? Puto equidem ab infecto mundi amore animo, fideiq; debilitate, ne dicam absentia, originem habere. Qui ita affecti sunt homines, in diuulganda Dei lege exercentur quidem, sed ad quæstum, ad gloriam, ad uulgi plausum: uiasq; domini considerant, non quò illas terant, atq; in salutis sibi usum uertant, sed ut inde nomen sibi cõparent, aut illas prorsus diruant: quòd proprium hæreticorum est, atq; illorum affinium hypocritarum. Quanquam certè mallem patientem hæreticum in domo Dei tolerari, quàm hypocritam, qui suauissimo suo illo existimationis propriæ ueneno imbutus, quicquid agit, quicquid

A quid turpissimo cõmentatur animo, id totum in suum pertrahit colorem, tetrum nimirum, fucatum, pallidum, horrendum, exitialem, odiosum, Deoq; infensum, tantum abest ut quòd sequitur illi probetur.

In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

Sanctissimum id pij animi est uotum. Die, inquit, ac nocte, tuis in præceptis memè exercebo, in illisq; delectabor: neq; ulla unquã erit hora, quin tuos in mente habeam sermones, mandata, præceptiones, iudiciaq; oris tui.

Gimel.

Retribue seruo tuo, uiuifica me, & custodiam sermones tuos.

Iam illud compertū, ex præceptorum Dei obseruatione uitam oriri animæ, ex neglectu mortem. Retribuere uerbum (quò aliquando annotauimus) Hebræis est non solum pro beneficijs beneficia reddere, aut pro benefactis præmiū, sed etiam simpliciter beneficiū præstare, ut hic uidet. nisi malis de incomprehensibili id Dei benignitate exponere, qui etiã laesit in iniurijs, pro offensionib; gratiam referre solitus est. Hebræi optandi affectu hunc legunt uersum: *Uiam*, hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, mihi uiuere liceat, & parere mandatis tuis. Præsta id igitur seruo tuo ut uiuã, uiresq; in uita, quò tuis obsequi possim mandatis, suppedita. Extra illa quidem nulla est uita, nullaq; conscientiæ pax, & quies. Ideo

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Pressis quidem animis ac tardis, pressa Dei lex uidetur & uilis. Sublimiori autem qui præditi sunt mente, admirandam illam esse, captumq; humanū excedere fatentur. Et quidem, quid non excelsum? quid non mirabile è Deo ore prodire possit? Est ne paruo id stupore dignū, hominē facinorosum, atq; subinde Dei hostem factum, legis beneficio æterni patris filium effici? Quid illud? Nonne stulta mundi elegit Christus? nonne infirma? nonne crucem autor uitæ? nonne, quò mundi sapientiam debellaret, æternumq; suis ab ignominia auspicaret regnum, uitam uixisse penè infamem uisus est uulgò? Quis unquã putasset hominem (res mira) cruci latronū scilicet supplicio affixum, derisum, pro insano habitum, consputum, atq; ab ipsis religionis primatibus è templo eiectum, ad tantam proeuihi potuisse gloriam, ut mundo uniuerso frenum poneret? Hæc sanè omnia à coelesti doctrina Euangelij hausimus, haurimusq; perpetuis ueluti aquarum dulciū uenis. Verum cognitu difficilia ualde sunt, idcirco admiranda, atq; animo digna in primis nitido ac fideli. Quare diuina hic opus est luce, illiq; cõtinuè supplicandum, uociferandumq; quò nostros ad stupenda illa legis mysteria, secretaq; ineffabilia, ob desideria graues aperiat mentis oculos. Reuela, inquit, aperi, qui turpi cataclysi, lippitudineq; ignorantia hebescunt, oculos meos, illorumq; purgã aciem lumen admoue, ut sic abs te illustrati, quæ tua in doctrina occulta sunt, intueri possint.

Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.

Cognoscit se uir sanctus peregrinum, nō ciuem esse huius mundi, proinde clara illa, qua in patria fruunt beati, carere luce: cuius tamen participem fieri, ne in re salutis hallucinetur, exoptat. Aduena, inquit, ego sum in hoc mundo, non angelus, non indigena, non ciuis, sed homo uagus, rudis, impurus, exul: & qui hodie sum, cras uero, aut plurimum perendie, non reuersurus hinc abeo. Quare tua ne me celes mandata, quorum sanè uim quis, nisi tu edocueris, assequi unquã poterit? Quòd uero ad me pertinet,

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Ex hebræo uertit, contrafacta est, seu, rumpit præ desiderio anima mea cognoscendi iudicia tua. Hebraismus est, quò maximum desiderantis ostenditur incendium. Vnde illud est Christi: Desiderio desiderauit hoc pascha manducare uobiscum anteq; patiar. Concupiuit, inquit, nō simpliciter quidè, anima mea tuas intelligere iustificationes, sed ad eò ardentè & cõtinuò concupiuit, ut unum aliud in infinitum traheret desiderium. Idem etiam denotat uerbum, rumpitur. Hinc sanè ani

C maduertendum quanto prosequenda sint studio, atq; animi intentione Dei eloquia, quæ de more ignauiam omnem refugit & auersatur. Hæc quidem quotidie in templis ore proferimus, quod uero diuagetur mens, quidue desideriorum admittat, nouit Deus. Putant nonnulli peracto utcumque diuino, ut uocant, officio, omnia in tuto esse: quo circa quid non audent improbitatis illo tecti umbone? Tu tamen, ô excelsè, ne ad omnia conuiuere uidereris,

Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.

Puto hinc hypocritas taxari, illos maximè, qui cum externo ritu, legisque eruditione sancti appareant, nihil tamen minus quam legem uitæ referunt. Se quidem magis quam Dei honorem diligunt: idcirco illo contempto, atq; illius posthabitis mandatis, superbissimi omnium sunt: quos tamen, si uultum, grauesque mores inspicias, modestiam ipsam cute pallida, ac macie indutam esse affirmes, homines certè dignos quorum frons tali inuratur cauterio. Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Id proprium hypocritarum est elogium, qui à puro Dei itinere ultrò aberrantes, foedissimè penèque irreuocabiliter labuntur. Detestabile omnino genus id est hominum, quibus meritò radij ipsi Solis interdici possent. Hos igitur à Deo increpitos, maleque habitos affirmat spiritus. causam uero addit: Maledicti, ait, qui declinant, aberrantque prudenter à lege domini, Illi sic: tu autem, ô Domine,

Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Necessitudinem & conuictum cum superbis, atq; à Dei ore execratis, opprobrium uocat ac contemptum, seu, ut alij uertunt, ignominiam, & optimè quidem: nam quid infamius, magisque uitandum, quam contubernium est superbiorum? Sunt qui has uoces ad probrum, quo quis afficitur à superbis, referant, & erit sensus: Me uindica ab irrisione atq; opprobrio illo, quo me uexant superbissimi isti ueteratores. Causa uero quoniam tua seruauit monita, quoniam tua mihi cordi fuit lex, quoniam à mandatis tuis non declinaui, quoniam in corde meo abscondi eloquia tua.

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

In throno, inquit, suo illo tumido atq; arrogantij federunt primarij plebis homines. Quid putas? In me, alioqui tuæ religioni consecratum, falsa promulgarunt iudicia, detestandasque protulere sententias, à corruptissimo nimirum animo profectas. Ego tamè seruus tuus neque sic deterritus succubui, sed, ut prius, nihil aliud quam exercebar in mandatis tuis, quæ ut conuenit seruata, iustum reddunt hominem, atq; ad capeffenda cœlestia idoneum.

Nam testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.

Vide perfectam legis Dei cognitionem in anima, quæ suam appellat uoluptatem, suam exercitationem: suosque consiliarios, atq; à secretis assessores, Dei præcepta. Sic hunc uersum transtulit Felix: Etiam testimonia tua delectationes meæ, uiri consilij mei. hoc est, mei consultores, ac familiares, quibus cum uiuo, quorumque congressu delector, tuæ sunt constitutiones. Ad eò fulgentissima lux Dei est lex.

Daleth.

Adhæsit pavimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum.

Adhæsit pulueri, uertunt nonnulli, seu limo. Extremam his uerbis ostendere uoluit sui animi cōsternationem: & est idem atq; mortij proximus factus sum. Censeo quidem huiuscemodij uatis deiectionem ab assiduis hostium suorū iniurijs, atq; in religionem insultatione prouenisse. Cæterum, uiuifica, uerbum frequens in hoc psalmo, pollet perinde quasi dicas, restitue, refocilla, recrea. Ait igitur: Adhæsit penitus uita mea sepulchro: sed tu me pristinae restitue felicitati, ut es pollicitus, ac me recrea. Ab æterno quidem firmisimum emanat cœlitus decretum & promissio, qua se Deus suis non defuturum amicis astrinxerat, modò hi suas non celarent plagas, Ideò infertur:

Vias

Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.

Via enim domini, uia rectæ sunt & salutaris: uia hominis obliqua, iniquitate, atq; ad interitum pertrahentes. Cum itaque suas se Deo patefacturum uias pollicetur, aut patefactas afferit Propheta, uita suæ modum, rationemque intelligit: hinc enim, quasi uis quibusdam, uita huius regionem peragramus. Vita, inquit, meæ rationem omnino totam non dissimulanter tibi exposui: quare tu huiuscemodij mea placatus fide, me clamantem, ad teque tot in periculis, quibus tota hæc respersa est uita, confugientem, admitte, exaudisque. Exaudisti, respondisti uertunt, seu responde, quod magis placet. ut sit sensus: Tu responde mihi, ut solent qui libenter audiunt, ac tuas me edoce præceptiones. In omnibus enim arbitrij humani uim extenuat propheta, non tamen aufert omnino, ne tam insigni dono animam dispoliare uideatur. Dat quidem suas arbitrio partes, sed secundas: gratiæ uero Dei primas, ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Vnde clamat:

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Rogat ueram sibi aperiri legis Dei cognitionem, qua intellecta, ex admirandis, quæ in ea latent, mysterijs animatus, respirare, atq; animum penè propter infortunia dissipatum, posset colligere. Sensus, inquit, germanum sanctissimæ tuæ legis me affequi facito: quo sanè impetrato, tunc liberè tuis in mirabilibus, quæ modò strictim tanquam per transfennam intueor, memet exercitabo. Atqui ut ingenuè meam confitear ignorantiam,

Dormitauit anima mea præ tadio, confirma me in uerbis tuis.

Liquefacta est anima mea præ anxietate: siue, illa chrymaui, distillauisque, uertunt quidam. Stillatim, inquit, effluxit anima mea præ aegritudine, atq; anxijs, quæ me arctarunt, cogitationibus. Hinc mea me premebant scelera, illinc pœnarum metus, atq; superbissima quorundam natura, qui tuæ prepositi erant religioni. Quod si tamen mihi, etiam irreuocabiliter, pereundum erit, tua saltem inuiolata perstet religio, & felix sum, etiã abs te refutatus. Verum id interim mihi quammaximè erit consolatio: ac fiducia, si me, ut es pollicitus, erexeris, meamque planè nutantem firmaueris de tuis promissis fidem, quam sanè rem quo facilius assequar,

Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.

Nullus, quod sciam, ex Hebræorum interpretibus, legit, iniquitatis: sed aut mendacij, aut, ut Felix, falsitatis. Vide etiam, de, in nostro interprete superesse. Quid sibi porro uelit uox mendacij, ita aperit Paraph. Studium mendacij, seu mentientij, fucateque uiuendi, aufer à me, qui tamè sensus ad dictionem quoque iniquitatis referri potest. Vide presentaneum tam periculoso morbo, uti est fucata uita, remedium à Dei lege perdiscendum. Et de lege, inquit, tua miserere mei. hoc est, tua ipsius motus clementia, uerè mihi impartire ex lege cognitionem, frantum nimirum meæ necessarium petulantiam ac temeritatem. nam, ut quod est non dissimulem, te opitulante,

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

Viam ueritatis opponit uiam falsitatis, quæ propria uia est simulatorum: illa uero ad synceros pertinet animos. Viam fidei, uertunt quidam. Nam fides iter illud est, quod rectè ad Deum itur. Vnde in fine octonarij clamat: Viam mandatorum tuorum cucurri. modò autem: Iudicia tua, nempe mandata legis fidei, non abiecti, tantum abest ut illorum immemor uixerim. Imò uerò

Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me confundere.

Purgatissimis id solet esse animis perfugium, cum tentatione aliqua molesta, aut persecutionum acerbitate afficiunt, fidissimo Dei uerbo & promissione, non mendacissimis hominum pollicitationibus, fidere, illique adherescere. Ex quo fit, ut quæcumque aut dicunt, aut faciunt, aut cogitant etiam, illa omnia ad æquissimam Dei legis regulam componi exoptent, reque ipsa perficiant. Idcirco nihil minus uerendum est, quæ ob malè factum aliquod, aut dictum, tanquam actum turpiter in scena ostensum, exhibent, ac, cum ignominia & probro uulgi, conspuantur. Ne sinas me, inquit, spe illa, qua tibi adherens tuis dedi operam mandatis, frustrari: quando quidem

Sss 4

C *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

Ex hebræo, curram, uertunt: & dilatabis. & est sensus: Cum cor meum per gratiam, quod modo suo merito anxiatur, interq; sacrum & saxum positū uix palpitat, dilataueris, spaciumq; respirandi feceris, tum uiam mandatorū tuorum alacriter percurram, qui nunc subtimidus ac moestus, uix ui illi adhæreo.

He.

Legem pone mihi domine uiam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

Diximus aliquando, nihil aliud esse in psalmis, legem ponere, statuerēq; & similia, quam legem docere. Vnde sic uersum transferūt quidā: Doce me domine uiam statutorū tuorū, hoc est, uiam illam diuinam, atq; intelligentiam, quæ tuis delitescit in mandatis, me doce, o domine, ut ad ea seruanda, usquedum uiuero, memet accomodem. Uertunt nonnulli pro Semper, propter mercedem.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.

Litera enim illa, qua lex domini palam sit omnibus, manet litera, & ea interdū, quæ infert mortē, nisi unctio doceat, moueatq; mentem ad ea perscrutanda, quæ cognitu necessaria sunt in lege spiritus, qui uita est legis. Da itaq; tu domine, cor docile, da lumen, da uim intelligendi quæ præcipis, ut sic re queam exequi, quæ intellexero, atq; ea custodire in toto corde meo. Vult igitur totum cor nostrum, atq; animam, lex Dei; alioqui dissipatis peruestigata affectibus, nihil aliud afferre solet legenti, præter spiritus ariditatem, atq; animi desperationem. Ne id quidem mihi contingat,

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam uolui.

Deduc uerbo aptissimè usus est interpret, & est sensus: A fallacib. errorū diuerticulis, inanibusq; hominū persuasionibus, ad ueram regiamq; mandatorum tuorum semitam deduc me: id enim semper ex animo concupiui. quare durum, planeq; indomitum

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Non ad lucrū, uertunt, seu ad questum. Mirū q; indignabundè (ut sic loquar) propria auerfetur comoda uir sanctus. Quæ enim cunq; agit, ad Dei honorē, conseruicq; sui comodum, hoc facilius reuocat, quò æquè atq; propriā, aliorū deamat salutē. Cum quis igitur suā cumprimis in rebus agendis, causis ue finiendis, utilitatem, ac Deo posthabito, qui præcipuus ambitiosorū mos est, neglectaq; proximi cura, gloriam uenatur, is auaritiæ aut lucri sordidi rabie imbutus merito censetur. Quid porro de illis opinandum, qui cum donis spiritus ubertim affluant, seipsis tantūmodo contenti, quicquid cœlitus acceperūt alijs inuidēt: nōne auaritiæ simul & ingratiudinis infamia notādi erūt? Petit itaq; sanctissima Vatis anima, se præceptorū Dei sensu diuitē effici, atq; in alios liberalē. Clamat insuper,

Auerte oculos meos ne videant uanitatē, in uia tua uiuifica me.

Rursus uiuifica posuit pro recrea. Cæterū uidere uanitatē, seu uanū, idem est quod uana pro ueris amplecti, atq; in illis oblectamenta capere. Et quia impossibile ferè uidetur res uanas, quæ assidue nobis, uel nolentibus, in hac uita obuia fiunt, non aliquando cernere, illud à Deo rogandum, ne affectu illis hereamus. Quare sic uersum interpretat Campensis: Auerte oculos meos ne capiant amore rerum uanissimarū, quin potius tuis admonitionibus ad uitam perduc me. Porro uanus is est affectus ac desiderū, cum quis alienam aut rem, aut uxorem deperit. Vanus item rerum etiam propriarum usus, si immodicus est ac sordidus. Verum tu domine, quando quidem ad uanitatē amplexandam tam præcipites sumus atq; inconsiderati,

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Quod in timore tuo, uertit Felix: hoc est, ut ipse se interpretatur, quod permanet in timore tuo: seu ut alius, qui (nempe seruus) timori tuo, se addixit scilicet, quanquam simpliciter sic litera reddi posset, ac sensus: Præfige seruo tuo uerbum tuum quò te timeam, Secus uerò Dei timore abiecto quid nō malorū incurritur?

Amputa

A *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.*

Opprobriū uocat legis transgressionē, peccatiq; turpitudinē, quæ nil foediū. Possumus quidem, imò, ut audacter quod est fatear, cogimur à nobis (egregiū arbitriū humani pedamentū) in peccata corruere, fouereq; in nobis peccati radices: at uerò surgere, stareq; atq; subinde luxuriam affectuum, tanquā pampinos è uinea, frondare, id alienæ est uirtutis, nempe Dei, cuius mandata iucunda sunt ac leuia. Tu, inquit, amputa, præcideq; peccati occasiones, quod æternū animarum opprobrium est ac mors. Hanc sanè timeo infamiam, culpamq; execror. Iudicia enim tua clementiæ temperamento ornata sunt. Quid igitur uereor? an me saluum nolis? nihil sanè minus.

Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua uiuifica me.

Ex hebræo, in iustitia tua, transferūt. Et, ut aliàs annotauimus, Dei iustitia perfecta illius est bonitas, è qua, tanquam à mari aliquo immenso, riuī dimanant gratiarum ad animam. In hac igitur iustitia, non in sua, petit resocillari uir sanctus, omissis interim lacunis auxiliū humani, turbidis nimirum ac limosis. Eni, inquit, uerba tua super omnem suauitatem suauissima concupiui, dilexi, in meq; transfundere elaboraui. Tu tuum in me recognoscens donum, pro tua bonitate ac clementia, me in uita serua.

Vau.

Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.

Suo more Propheta in hoc psalmo, quemadmodū in cæteris huiuscemodī, tertio ferè quoq; uerbo Dei misericordiam interfert. Nouerat quidē originē illam esse fidei, è qua salus. Idcirco post misericordiæ uocē, salutis mox addidit. Salutare, suo more, pro salute transfudit interpret. & est sensus: Mihi obueniat medela illa tua erga afflictos consueta, nempe misericordia, ac, quam semper pollicitus es, salus. Etenim cum ab æterno salutem, clementiamq; mortalibus impartire decreueris, promiserisq;, nunc da, ne tuis in pollicitationibus uariis inconstansq; ab improbis iudicaris. Atq; hunc in modum imperterritus uitam,

Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum, quia speraui in sermonibus tuis.

Non in sermonibus hominū, qui plerunq;, quæ in mente non habent, loquuntur, simulateq; pollicentur. Vide morem simulatorū: Exprobrant, inquit, mihi, quòd dicere soleam me tuis fidere promissis, non illorum. Hi quidem ut dii in terris haberi uolunt, quod si abnuo, refugioq;, quas excitant tragœdias? quas cient turbas? Illi, qua sunt infecti crudelitate, tuos improperant electos: tu illorum causam defendens præsto illis adlis,

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq;, quia in iudicijs tuis supersperaui.

Videre hinc licet nullā omnino improborū uim esse, quo minus quod uerū est proferamus, nisi Deus ipse à nobis offensus, uerbū elabi sinat fictū & meticulosum. Id ueritus Propheta, utpote sortis humanæ peritissimus, ita orat: Tametsi, inquit, hi, qui tuā impugnant religionē, ut sunt hypocritæ, uerbū alioqui tuum ad honorē prolatū inuertere conitunt, ueritatemq; audire refugunt, tu tamen ne inuertas, ne quod omnino sanctū nō sit ex me uerbū prodire sinas, neq; ulla unquam ratione uelis me hominū metu deterritū mentiri, fucateq; in sanctorū cœtu conuersari: quando quidē tua cupidissimè expecto iudicia, quibus meā ne, an superborū hostium meorū causa æquior sit, appareat. Videtur interpret, usquequaq;, posuisse pro quacūq; ratione: aliter dictio est, quæ assidue, passim, aut semper significat. Item, supersperaui, ex hebræo uertunt simpliciter, speraui, uel expectaui. Expectaui, inquit, iudicia tua,

Et custodiam legem tuam semper in seculum, & in seculum seculi.

Toties repetitæ uoces seculi, nihil aliud q; semper præferūt. Constantiam hinc anima profitet̃ perpetuā, quæ sanè res in academia spiritus apprimè est necessaria. Nam hodie diuine legis studio obnixè operam nauare, deierareq;, quæcunq; occurrat, ne digitum quidem à firmo illo proposito trabalibus etiam (ut nobis ui

C detur) clavis confixo discedere, cras uero promissi nos poenitere, atque proinde curam illam dignissimam, addo & facilem, molliter consultoq; relaxare & omittere, nonne animi à Deo alienissimi indicium erit? Vide quid dicat: Custodiam, inquit, legem tuam in perpetuum, & si quid ultra est:

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui.

Ambulabam uerbum, cum caeteris quae sequuntur in hoc octonario, per futurum tempus leguntur ex hebreo. Ceterum ex frequenti exercitatione in Dei lege, quidam alacer ac iucundus exoritur usus atq; habitus, non tam quidem facilis, quam ipsi omnino legi adeo arcte agglutinatus, ut nisi ingenti queat ui abstrahi, quo minus re ipsa quicquid ea imperat, praestet. Id sane opus atq; exercitium uocat Propheta latam patientemq; ambulationem, hoc est, quae nihil angustum in se habeat ac periculi. Ambulabo, inquit, secure, tranquilleq; stadium istuc uitae percurrā, quoniam tua mihi sunt cordi praecipua. Et quidem ubi spirituales istiusmodi inueniuntur animae appetentiae, ibi sancta est libertas, ibi conscientiarum pax, ibi cursus expeditus atq; intrepidus. Quo circa infertur:

Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebam.

Ea uirtus est fidei, atq; moderati in promulganda ueritate conatus, ut quamuis confuse rem turbent homines, uel hi maxime qui rerum potiuntur in rebus publicis ac regnis, nihil indecorum, falsumq; aut minus nobis Christi q; maiestate dignum proferamus. Loquar, ait, audacter quaecumq; tuum ad honorem facere uidero, etiam si mihi coram regibus concionandum fuerit.

Et meditabar in mandatis tuis, quae dilexi.

Nulli dubium, ex amore, ex quo actio oritur uoluntaria, atq; in actione ipsa delectatio, provenire quod assidue in meditanda Dei lege uersantur pii. Alio quin etiam atq; etiam Dei mandata uersare animo, absq; fide, ac erga legislatorē dilectione, ipsa ex se meditatio molestissima est & terrificata. Non modo, inquit, aeternam tuam uoluntatem, quae ex tuis deprehenditur mandatis, potentissimis exposui regibus ac magistratibus, uerum etiam mandata ipsa tua, quae uehementissimè amari, continuis tanquam excubijs posthac uoluam, reuoluamq; animo:

Et leuabo manus meas ad mandata tua quae dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

Clamat Salomon, stultum illud omnino esse qui manum abscondit sub axilla. quo adagio taxantur ociosi illi, qui nihil non agunt, quod nihil profus agant. Periculo sissima ea est persuasio, qua nunc ferè uniuersus infectus est orbis. Operatur, inquit, pro nobis Christus. Quid uos interim? Perbellum profectò dogma, te tuo à negotio manum subtrahere, atq; alium qui pro te agat, subrogare. Tu quidem, si nescis, ad actiones illas, quibus perficitur fides, accersitus es: uim uero meriti ac premij, Christo, qui quo minus tuè à Deo reijciantur operationes, autor est, accepta refer. Non quidem pro te idcirco agit Christus, ut tu omnino feriatas pascaris fide nescio qua interdum imaginaria potius, quam solida & certa. Obserua quid de se hic testetur Vates: Attollam, inquit, manus meas, ad opera nimirum fidei, ut illa re exequar, quae tu tuis in praeciputionibus nos exequi, effectuq; praestare uolueris. Illa enim ualde diligo, proinde in illis perpetuo memet exercebo.

Zuin.

Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Iam pluries diximus, ex pollicitationibus Dei aeternam fidem in anima concipi, & coalescere. Verum earundem pollicitationum uidei nonnunquam immemor Deus, cum inuocatus non aequè ac nostra praepropera requirit uoluntas, subuenit: memor uero, cum statim uenit suppetias. Ideo hic clamat Vates: Haud immemor tui esto uerbi, promissorumue, quibus ego seruus tuus nixus, quaecumq; es pollicitus sperare audeo. Promissio quidem tua

Haec me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uimificauit me.

Sic Fel. Hæc est consolatio mea in afflictione mea. non est enim tam dira aduersitas ac tentatio, quin anima promissionibus Dei sulca superet. Cum quidem illi in

mentem uenit, cuius uirtutis & constantiae is sit, qui salutem in rebus quoq; difficillimis adportaturum se est pollicitus, non potest non animose infortunijs resistere. Etenim Dei eloquium tanquam parmula aurea oblectata, nullorum bellorum genus cum mundo, cum ipsiq; perfidiosis quibus cum uiuere cogitur, detrebat. Eloquium, inquit, tuum me refocillauit, & uitam penè mihi ereptam restituit. Interim autem

Superbi inique agebant usquequaq; à lege autem tua non declinaui.

Superbi irriferunt me nimirum, uertit Fel. Paraphraustes uero: Insultauerunt mihi miris modis. Fastus enim & arrogantia, Deo ullo absq; medio opponunt. Tantum illud expetit spiritus, ne propter persecutionum acerbitate à dei lege desciscamus. Id proprium est Moab, belluae nimirum superbissimae, probos odio, ac si datur, tum ueneno, tum ferro, aut saltem lingua amarulentia persequi. Illi tamen ne parum quidem ab instituto iam coepto deflectunt, tantum abest ut conuictum pro conuictio regerant. Talis fuit Vates, qui de se ita profiteri merito poterat:

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine, & consolatus sum.

Idem fermè repetit quod supra, cum ait: Hæc me consolata est in humilitate mea. Recordabat tum quidem Vates, quanta olim in sui populū gratiam contra hostes conterminos exercuisset iudicia Deus, quantas clades, quae immensa iniecit in gentes illas barbaras nonnunquam incendia, direptiones, excidia, ulceraq; insaniabilia, atq; alias propè infinitas calamitates. Quapropter animatus, speransq; fore aliquando quod eadem in praesentes uterentur hostes ultione, sese admirandum in modum consolabat, dicens: In meis semper quilibet acerbis aduersitatibus, quid tua possent iudicia, quidue praese tulerint seueritatis in hostes, haud fui immemor; quare incredibili affectus sum consolatione. Verum ut quod res habet eloquar,

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Horror inuasit me, siue, me apprehendit tabes, uertunt. Vnde sic quidam: Totus horreo sceleratos istos, qui deserunt legem tuam. Vt enim proborum uita seipsa contenta, in illo, qui ut probi essent concessit, mirabiliter letatur, ita illorum mores qui secus agunt, tam fert molestè, ut luem ipsam exitialem minori toleret incommodo. Quare non iniuria queritur Vates, sese horrore simul & dolore affectum ob uoluntariam quorundam à Dei lege defectionem. At hi suis in affectibus, falsa q; caecutiuerint persuasione ut libuit,

Cantabiles mihi erant iustificationes tuae in loco peregrinationis meae.

Solent uiatores & peregrini, si quo uiae longioris tædio afficiuntur, cantu suum solari laborè, qui si pio sunt animo, aut psalmis, aut poemate alio istiusmodi sese recreant: si impuro, lasciuia sua leuare miseriam conantur carminibus. A deo ne aetatis huiusce nostrae iuuenes, iuuenes quidem: imò senes quoq; ipsi interdum graues & uenerandi, non solum in itineribus (id forsitan tolerandum) sed in medio ipso foro, in hospitij, in delubris, ac proprijs aedibus, praesente uxore, praesente nuru, praesentibus liberis, tota deniq; audiente familia, salibus obscenis, impudicissimisq; tum metris tum dicerijs uti magis consuecunt, quam castis facetijs, metrisq; illis ac cantibus, quorum auditione exhilarantur in Deo animae, gestiuntq; Dei spiritui, non uenerè conciant. At tu, cui plectrum magis Dauidicum, aut Euangelij lepor placet, quàm Cupidinis pharetra atq; arcus, quid de se noster testet poeta, audi. Pro carminibus, inquit, ac solatio molestissimae peregrinationis uitae huius, tua mihi fuit lex. Cum sanè permulta sint, quae iter hoc uitae, per se satis salebrosum & difficile, uarijs inturbent obicibus, solamen id unum mihi est, tuum uerbum: id cano, de illo memè oblecto, in illo lætor, per illud absq; labore cursum hunc uitae perago. Quid? Etiam

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.

Quando, inquit, homines crapula, uinoq; distenti, proinde tui immemores in utrunq; obdormiscunt oculos: tunc dico, quando absq; uerecundia ferarum more in libidines ruitur, tuum ego nomē in memoria habui, idcirco quidem, ut tuas seruarem iussiones, Et certè

C *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisivi.*

Felix: Hoc fuit mihi, quoniam mandata tua custodiui. ut causa omnino tantæ quietis extiterit Dei mandatorum obseruatio. Verum alium affert sensum Paraph. qui sic reddit: Hoc mihi summopere fuit curæ, ut mandata tua seruarem. Vtrumque fidei Prophetæ conuenit. Sunt qui etiam, hæc, ad memoriam referant. Sed ex hebræo ferè, hoc, transferunt, seu istud. quare sic uertunt quidam: Istud inde mihi contigit, quod mandata tua obseruaui. Vide uim obedientiæ.

Heth.

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.

Quoniam quidem bona omnia sua in Deo reposita habent electi, ideo illum suam esse portionem atque hæreditatem prædicant, ut hic prædicare audis Prophetam, qui sic suum erga Dei legem exponit studium: Te, ô domine, meam esse portionem, ac fortem, in uito etiam mundo, decreui. Eam ob rem sic mecum: Tua certè mandata, uti res solent charissimæ seruari, diligentissimè seruabo, custodiamque continuè. En me (num id te latet?) tuæ à puero consecratum religioni. Quare te meum omnino bonum, meam pacem, meam etiam in hac uita felicitatem, perfectumque uitæ statum tum sensi, tum cæteris ita esse alacriter diuulgauit. Ideo

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Id uult Vates: In tuam aspicio faciem, uti hi consuecunt, qui ab aliquo quidpiam, quod maximopere cupiunt, petunt. unde ait: Mei te miserere, ut es pollicitus. Tuam hinc imploro fidem. Verum, ne ego quidem meis omnino partibus deesse uidear,

Cogitavi uias meas, et conuerti pedes meos in testimonia tua.

Vocat totum uitæ suæ filum uias: nam uaria admodum sunt uitæ nostræ instituta, uaria consilia, uarij affectus, quibus ueluti quibusdam uiarum compendijs ad finem, quem maximè quærimus, assequendū utimur. Ait itaque: Vias meas, hoc est, totius uitæ meæ rationes non dissimulanter expendi: quam malam esse aduertens correxi, pedesque statim ad ea quæ mihi præscripsisti, retuli. Et quidem

Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

Felix uertit: Festinaui, & non distuli custodire præcepta tua. Alius item: Propero, & non moror. Vide quomodo cum hinc tum aliàs sæpe suas excretur uias tam sanctus uir, cœlitus uerò ostensas approbet. Et certè uia hominis, uia obliuata: quæ sunt & asperæ: uia Dei, regia, & in quibus nullus potest esse error aut duritas: quæ tamen neutiquam uulgari arripiendæ sunt modo, sed auideo & propero, ut se egisse hinc memorat Vates. Optimæ igitur fidei indicium erit, cum quis diuinis abique cunctatione obtèperauerit mandatis: alioqui rem differre quotidie, atque ad perendinū diem reijcere, quod hodie crasue ad summū debet effici, animū præ se fert ignauum ac nequam. Quam uerò periculosa sit tarditas in Dei obsequio, ex his quæ sequuntur, comprehenditur datur.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus.

Conuentus impiorum uastauerunt me, transferunt ex hebræo. Quamlibet, inquit, immensa emergant in dies pericula, doctrinæ tamen tuæ, è qua lumen oritur uitæ, non sum oblitus. Cæterum funes peccatorum, persuasiones sunt impiæ, illecebræ, consilia à religione abhorrentia, adulatoria, crudelia, funesta: addo iras, iniurias, persecutiones, dolos, fallacias, falsasque delationes, ac cætera id genus alia corrupti animi indicia: hisce enim tanquam pedicis, illaqueatur mens parum cauta & simplex. Qui uerò firmiori sunt fide, & qui perspicaciori sunt cognitione, atque in Deum affectu, à doctrina spiritus, unde perfecta deriuatur uitæ instructio, ne pedem quidem dimouent. Vnde sequitur:

Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

Obserua hinc sedulū atque ardens Vatis pectus ad Dei legem, qui ne in profundo quidem noctis concubio à laudando Dei nomine destiterit. Quod quidem temporis

A temporis quam cōmodum sit illis, qui Deum quærun, quicque diurnos exhorrescunt strepitus ac, tanquam rem mirabiliter altissimis aduersantem contemplationibus, turbas, aliàs indicauimus. Surgendum quidem de nocte est, nō tamen ad furta, ad incestus, ad ludos, ad homicidia: uerum ad laudandum Deum, ad diluendumque lachrymis, si quid interdum peccatum est. Et id nimirum propter iudicia iustitiæ Dei: hoc est, propter illius iudicia, quorum ministerio summa semper ostensa fuit iustitia à Deo. Cæterum iudicia iustitiæ Dei, æquissima illius est lex: cuius amore illectus uir sanctus, non modo per diu sedulam in adipiscenda illius cognitione nauat operam, uerum etiam cum uigilantius, tum libentius id agit noctu, tempore nimirum quietissimo, atque ad cōmiscenda cum Deo colloquia aptissimo. Hinc clamat:

Particeps sum ego omnium timentium te, et custodientium mandata tua.

Solet enim is, qui in inquirendo sponso occupatus, postquam frustra sese id tentasse aduertit, in illudque penè indignabundus prorupit, Quæsiui eum, & nō inueni: uocauit, & non respondit mihi: aliam inquirendi rationem, quam facilem suo fore desiderio sperat, ordiri, quæ est assidua cum his, quibus uenerandus quidam sanctusque iniectus est erga Deum timor, consuetudo, hoc est, cum cōsummata uitæ hominibus in hoc mundo. Non est quidem tam obduratū in peccatis cor, quin ex longa cum illis conuersatione cōmollescat, multo uerò magis, si iam à spiritu cultum sit. Quantū, Deus bone, lucis, quanta ex istiusmodi exoritur familiaritate in Dei obsequio iucunditas. Cum his itaque, quos Dei timore affectos nouerat, sua se cōmunicasse consilia, uitæque rationes, fateretur Vates. Hos quidem Hierusalem filias suas in Canticis appellat sponsa, dicens: A diuro uos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectū meum, ut nuncietis ei, quia amore langueo. Socius, inquit, sum factus, atque illorum particeps, qui te, ô domine, uenerantur, ac tuas seruant præceptiones. Verum neque hi sine te aliquid sunt, à te enim suas illas, tanquam à uasto mari, hausere gratiarum fluxiones. Nam

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.

Possunt certè non nihil in doctrina spiritus eruditiores: uerum tamen quicquid iustitiæ nanciscimur, tibi cum primis, tuæque misericordiæ, cuius influxu terra redundat uniuersa, referri acceptū par est. Quare tu me tuas edoce constitutiones, quibus lex constat uitæ.

Teth.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum.

Fateretur Vates, si quid unquam dignum laude peregisset, id totum à Dei benignitate promanasse: eam idcirco denuò, crebroque, ne in reliquo uitæ cursu aberrare contingat, sibi auxilio esse efflagitat, aitque: Tu domine, qui benignitate tua illa infinita in me hæctenus usus es, atque illa, tanquam greo clypeo, me, ut promiseras, obtexisti, etiam atque etiam

Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.

Optat se suo similem esse domino in elargiendis beneficijs. Siquidem bonitatem eiusmodi interpretantur quidam beneficentiam illam esse, qua illos, quibus cum uiuimus, honestamus. Vnde Symmachus sic principium uersus trātulit: Beneficio affecisti seruū tuū domine. Disciplinam postea uolūt esse temperamentū, ac in rebus gerendis decorē. Scientiam uerò ad rerum cœlestium cognitionem pertinere opinantur. Ex hebræo tamen ferè uertunt: Bonum sensum, seu bonam ordinationem, atque intelligentiam doce me. Paraphrastes autem utilitatem, quæ in cognitione legis sita est, interpretatur. Orat igitur uirtutem sibi legis reuelari, quæ ut doctrina plena est ac scientia, ita Dei benignitate erga omnes, & munificentia redundat. Maximam, inquit, uirtutem tuis inesse mandatis credidi. Verum

Præquam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum custodiui.

Tamet si uerbū, humiliarer, quidpiam aliud signet Hebræis, quæ affligi, proinde uariè enarratur: in id tamen consentiunt doctiores, ut de ipsa Dei correctione,

C qua, ne peccent, atteruntur nonnunquam electi, exponant. Mirum quam facile absq; aduersitatum cruce relabantur etiam perfectissimi Dei uiri. Sunt & qui uerba hæc omnia ad inquisitionem legis referant, polletq; perinde quasi, antequam ad tuas attenderem animum præceptiones erraui stolidus: modò uerò experientior factus tuis parebo monitis. Siquidem

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Natura, inquit, bonus es, ac mirabiliter ad benefaciendum pronus & liberalis: ideo te per huiuscemodì obtestor erga mortales dilectionem, ut ueram, ne errem iterū, impartias tuæ legis intelligentiã. Nec frustra id quidē à te contendo: nanq;

Multiplicata est super me iniquitas superborū, ego aut̄ in toto corde meo scrutabor mandata tua.

Non rarò diximus, Dei uerbum illud unicū esse remedium ac fulcrum, quo in atrocioribus quoq; aduersis perstamus intrepidi. Nullo quidem sauciari possunt fortunæ uulnere, qui pro scuto Dei uerbum illius opponūt telis. Multa, inquit, creuerunt aduersum me superborum iniuriã, ego ē regione in illo totus fui, quò tuas seruarē iussiones. Iniquitas, uertunt fallaciã seu mendaciū: uerum in idem recidit sensus. Etenim cum superbum hominem uideris, illum uitiorū omniū cumulo coopertū affirmato. Non est quidem tam horrendum scelus, quo non infectum sit cor arrogas & superbum. Obsecro, unde tanta quorundam processit uercordia, atq; in peccatis durities? unde tam rigens in Deum contumacia, ac iuncta cum proborum contemptu superbia? Inde, opinor, quòd

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uerò legem tuam meditatus sum.

Impinguatū est uelut adeps cor eorū, uertunt. Solenne est in scripturis, quòd aliàs annotauimus, ad ipem pro rerum affluentia ac luxuriæ usurpari, ut hinc uideri licet. Alij uertunt, aruina. Vt uerteris, stupidū animum quorundam propter nimiam rerum lautitiã, quæ animi cæcitatē afferre solet, digito quodammodo designat. Crassum, inquit, ac tanquã lactis coagululum, aut adeps omentata, stupidū factū est cor eorū, nempe superborū, qui in fortunæ sinu lasciuientes, nihil non agunt, quòd ut dij in terris adorentur. Ego interim, ut meus est mos, tua in lege me exercui, decq; tuis meum oblectaui animum præceptionibus. Et certè

Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.

Id cōtra auarorū est institutū, qui aurū colunt. Quamlibet, inquit, mihi obueniat maxima preciosarū rerū uis, etiã si mille excedat auri pondo, his tamen omnibus tua mihi gratior erit lex. Grata & tantundem tua mihi erit correctio, qua urgente tuas optimè perdidici iustificationes, hoc est, præcepta, quibus seruatis iusti efficiunt quotquot in te credunt. Bona igitur, desiderabilis, salutarisq; imò uerò etiam necessaria tua est crux, ô domine, ex qua uitam olim omniū pendere uidimus. Tu illo facnos animo ac fide, tam salubre nostræ superbiæ ac petulantia medicamentū amplecti, quo eos decet, qui ut tua digni sint subire improperia, nihil prius habent, quam ut te uitæ asperitate imitentur, tantum abest ut delicias mundi tuæ legis notioni anteponant.

Iod.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua.

Cogit penè Deum Vates ad ferendas sibi suppetias ex eo, quòd illius plasma sit. Poterit ne unquã plastes suos odisse typos, aut ipsam omnino proplastice? Estò hi possint, in Deo certè nulla istiusmodi inuenitur maleuolentia, aut erga suum figmentū odium. Tu, inquit, quoniã tuis illis omnipotentissimis manibus, quibus etiã uniuersalē architectatus es orbis machinã, me ista, qua nūc appereo, figurasti forma, da ut tuam intelligam ex lege uoluntatem. Hoc sanè impetrato,

Qui timent te uidebunt me, & letabuntur, quia in uerba tua supersperavi.

En quomodo sanctissimo quodã sese mutuo scalpunt ungue uiri sancti, alterq; alterius deamāt uirtutē, nō secusq; de alieno atq; de proprio cōgaudent bono: cōtra nimirū inuidorū naturã, qui tanta interdū afficiunt ob aliorū cōmodum tristitia,

A tia, ut ne ob propriū quidem letari queant. Cernent me, ait, ita ut dixi affectū mei haud absimiles, & gaudebunt, quia tuis confisus sum promissionibus. Equidem

Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & in ueritate tua humiliasti me.

Vide fructū cognitionis legis Dei. Quemadmodū enim cordi stupido occulta omnino sunt mysteria legis, ita expeditis animis ac liberis, aperta undequaq; fiunt. Abscondisti, inquit Christus ad patrē, sapientib. hæc mundi huius hominib. & reuelasti ea paruulis. De quorū felici numero cum esset propheta, sic suum testabatur ad Dei gloriam profectū: Bene noui, inquit, quòd æquissima tua fuere iudicia, quodq; meritò me grumnis affeceris. Veritatem suo more pro fide uertit interpret: hoc est, me affligi, ut tuos afflictum iri promissisti in hoc mundo, uoluissti: seruasq; promissa non modò cum me finis cum mala conflictare fortuna, atq; interdum succumbere, uerum etiam cum me eximis, atq; ne prorsus atterar, saluiferam supponis manum. Quare

Fiat misericordia tua, ut consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

Sit tandem, quæso, malorum meorum finis, sit modus. Et quemadmodū in ueritate tua humiliasti me, ita me tua consoletur clementia. Id enim tuo proprio ore pollicitus es huic tantillo seruo tuo. Atqui eloquia tua, eloquia casta sunt, ueridica, quibusq; omnis præstanda sit fides, cum semper eadem sint, ac sui similia. Id mihi igitur, ut sunt pollicita, contingat, ac

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiam, quia lex tua meditatio mea est.

Quæcunq; enim agere instituerò, tuæ semper mihi obuia fiant miserationes, quò uiuam, quò in te maneã, quò mortem illam, quam secum letalis de me fert cogitatio, qua urgente me, aliquid ex me esse, multumq; posse nonnunquã mihi persuadeo, uitare queam. Etenim uim omnem consolationum, oblectamentorumq; meorum, in tua lege esse uolui. Contra uerò, simulac peruersa illorum sic

B exigit natura,

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatē fecerunt in me, ego aut̄ exercebor in mandatis tuis.

Aliàs diximus, rationemq; attulimus, quamobrem tam ardentè interdum in suos hostes inuehuntur sancti Dei uiri. Et ut nulla alta sit, ea sufficere potest, pacem scilicet ob perfidiosorum quorundam inquietudinē, superbamq; uitæ consuetudinē perturbari, litesq; etiam in pacificis proborum conuentibus creari, ac pessimo omnium exemplo illos malè audire, qui propter autoritatem magis conspicui sunt, ac noti. Hos igitur pessimè de religione meritos, ne diutius in Dei gregem bacchenē, petit Propheta confundi, infamesq; fieri. Absq; causa, inquit, falsa in me moliti sunt. Quid porò ego? Tuis certè mandatis tanq; sacre anchoræ inherebo, meq; in illis, ut in palæstra sit, animosissimè exercitabo. Proinde

Conuertantur mihi timentes te, & qui mouerunt testimonia tua.

Redeant ad me, uertunt. Paraphrastes uerò, conueniant ad me. Solent enim qui simpliciori sunt fide, labascere interdum, atq; ab amicitia proborū deficere, cum illos cernunt adeò acerbè ab improbis uexari, neq; esse interim qui causam innoxiorū suscipiat, ut fermè sibi persuaderi patiantur, astutos illos delatores ue ra attulisse, uulneraq; meritò inflixisse. Vide quò aliquando adigitur miserie proborum uita. At tandem luce aliqua cœlitus inter turbidas illas uulgi permotiones apparente, ut faciles ad defectionē fuere, ita perspecta ueritate facilè amicis reconciliantur, fateriq; coguntur eterni patris gratiam nunquam non præstò adesse innocentia, quam penè succubuisse ad tempus propterea perspexere, quòd in rebus istiusmodi iniquis, acutiore sunt ingenio atq; arte improbi, quam probi, quibus ipsa satis est probitas etiam indefensa, neq; ultra quærunt, cum illis interea nullus sit finis mendaciorū, delationum, atq; quò efficacius rem peragant, huc & illuc more uelut cataphratariorumq; excursionum. Vecordes hi natura sunt, idcirco inquietissimi, atq; ad turbas cōciendas astutissimi. Redeant itaq; ad me simplices illi transfuga, alioqui tuæ religionis studiosi, quibusq; tua nota est ex legis notitia uoluntas. Cæterum

C *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.*

Pulcherrima antithesi octonariū istum mirabilem claudit Propheta: Superbi, inquit, illi uilitigatores, plagiarijꝫ acuti, à sua illa in me ferocia reprimant, confundanturꝫ suo in scelere deprehensi. Ego autem corde abs te sincero, nempe absqꝫ odio atqꝫ ultionis affectu uacuo, donatus, non confundar, non meis in petitionibus repulsam feram.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in uerbum tuum super speraui.

Non potest flagrans in anima desiderium non suam præferre anxietatem, uel id maximè ad eò, si circa diuina sit. Fatetur hinc igitur Vates suam prorsus præ desiderio salutis contabuisset animam. Languorem sanè istum ab amore proficisci non ignorant hi, qui assidue in secreto cordis silentio sic sponsum alloqui consuefcunt. Abis ne tam citò reuertere actutū, similisqꝫ esto, ò dilecte, caprea, hinnuloqꝫ ceruorum super montem Bethel. En lectulus noster floridus, quò abis? Cui sponfus: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Verum rarā iam factæ sunt, atqꝫ in oculis domini preciosæ merces huiusmodi: idcirco derisæ, quia incognitæ. Iam mundi amor sedem diuini amoris in terris occupauit, desijt calor, excessitqꝫ ab humanis, penè dixi, Deus. Ideo ad assequendos tam necessarios animæ ardore ac raptus, peruigili inflammatoqꝫ opus est corde, atque in inquisitione sponsi planè cōmolito & attenuato. Vide quanta ecstasi & defectio ne sui hæc dicat Vates: Defecit, inquit, prorsusqꝫ elanguit anima mea præ desiderio, non illo quidem adipiscendi diuitias aut dignitates, quod suos de more exanguēs reddit appetitores, sed salutis, sed liberationis, sed tot in periculis, atqꝫ aduersis auxiliij. Nam tuis semper confusus sum pollicitationibus. Falli ne poteror? Quid? Ipsi etiam

D *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me?*

Clarius forsan uertisset interpretes, dicendo, quod ad Vatem referri est necessarium, non ad oculos. & erit sensus: Per anxietatem mei cōcupierunt oculi iam tandem cernere quæ promissisti, dicebamqꝫ apud me, quando demū me consolaberis? asse quār ne aliquando quæ tanto præstolor studio ac cura animi? Pertinacem oculorum extollentiā ad Deum, addo & præ longa expectatione ac tædio lachrymas, quæ oculos plerunqꝫ reddunt hallucinantes & lusciosos, uult hinc intelligi. Rursus sui languoris, maleqꝫ affectæ habitudinis formam, metaphora utris in pruina seu fumo suspensi, exprimere intendit, cum ait:

Quia factus sum sicut uer in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.

In fumo, uertunt quidam. Vter enim adhuc uiridis, aut ex humore præterito, quo recens imbutus fuerat, humefactus, si ad fumū pruinae suspendatur, constringitur, rugisqꝫ contractis rumpitur, ac prorsus inutilis efficitur. Ad eum omnino modū se deuenisse ob longiorē præ anxietate mœrorem fatetur uir sanctus: uerum non propterea tam desperatè oppressum fuisse, ut diuinorū penitus abierit memoriā præceptorū. Quid autem in primis expetierit, mox aperit, dicens:

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

Serui tui, maximam præ se fert animi fiduciam, polletqꝫ perinde atqꝫ, tantilli huiusce homunculi, qui tibi iure omni mancipatus est. Restant ne, inquit, adhuc satis dierum, quibus mihi in his acerbissimis meorum aduersariorum iniurijs uiuendum sit? quandiu illorum differs ultionem? quandiu pœnas? Ridiculus sanè garritus: siquidem

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

Tamet si enim dictionē, fabulationes, seu garrulitates, nō absqꝫ ratione hinc positam esse iudicē, quippe qui nō ignorē nānias plerunqꝫ, ac fabulas etiā à doctioribus, in uulgo pro uera solidaqꝫ spiritus doctrina interspergi, quæ ad eò simpliciū fidem non fulciunt, ut etiā profligent, tamen Hebræi foueam, seu foueas legunt, nec habent, narrauerunt, sed foderunt. Sic illi: Foderunt mihi flagitiosi foueas,

quæ

A quæ non fuerunt secundum legem tuam. Lex enim præcipit pietatem, iustitiam, mansuetudinem, lenitatem: illi è contrario nugamenta nobis quædam, nugiuenduli ipsi uanissimi, ac fabulas ad eò mellitas obtrudunt, ut nisi aduertas, in errores penè inextricabiles, tanquā in altissimas prolabaris foueas. Hinc quidem illos qui doctoris sibi arrogat cathedram, taxari arbitror. Non parua id est doctrinæ officium, non paruus labor, non parua cura. Vide, te obsecro, ne pro tritico lappæ, aut infelix seratur lolium. Nam

Omnia mandata tua ueritas.

O excelsæ, non res friuolæ, non superstitiosæ, nō adulatoriæ persuasiones, atqꝫ absqꝫ ordine ordinationes, aut falsa dogmata, quod proprium hereticorū est, illorumqꝫ qui uel rerum ignoratione, quas nunquam didicere, uel data opera, ea instruit doctrina auditores ac discipulos, quæ humana potius dici debet & superstitiosa, quàm diuina & spiritualis. Ex quo sanè fit, ut adolescentes malis imbuti exordijs, pessimum fortiantur finem in schola domini. Hæc uera illa est persecutio, qua nostris interdum afficimur ab institutoribus, ne dicam institutoribus, de qua sic queritur Vates:

Iniqui persequuti sunt me, adiuua me.

Falsa quidem pro ueris, aut mundana pro cœlestibus nostris edifferentibus præceptoribus, à quo alio uera erit eruditio? Non immeritò igitur additū est, adiuua me. Etenim

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.

B Tantum, inquit, non prostrauerunt me in terram. Illud quidem est institutum inuiolabileqꝫ propositum in sanctis Dei, ut ad extremū usqꝫ spiritum legem Dei seruent. Possunt utiqꝫ falsæ illicio doctrinæ hæretici, atqꝫ pastores indocti, illorū quassare animum, subuertere uerò omnino non possunt. Nam Dei luce adiuti il lustratiqꝫ, radios tandem solis à caligine, nocteue obscura secernunt, ut hinc Vates secreuisse sese fatetur. Illis, inquit, me illaqueare conantibus, humiqꝫ sternere ui maxima adnitentibus, ego à tuæ legis præscripto ne unguem quidem transuersum discessi. Quare

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

En quàm sedulò misericordiā Dei implorat uir Deo plenus, quæ est unica legis intelligendæ ratio. Etenim qui se ex se nihil, à Deo autem plurimū posse persuasum habet, quomodo non continuo, cum continuū requirat operatorem lex sacra, ad Deū, quò sibi re in tanta præsertim opitulef, uociferabit? Uia igitur ut tua sit operatio, hoc est, in fide acta, diuina opus est misericordia: quocirca post misericordiæ inuocationē mox intulit, uiuifica me. Atqꝫ in hunc animatus modum, tua custodiam, ò immense, testimonia, nempe omnia, quæ de tua nobis testantur uoluntate.

Lamed.

In æternum domine uerbum tuum permanet in cœlo.

Iam Dei uerbi perpetuitatē celebrat Vates, clamatqꝫ condita omnia siue in cœlis siue in terris, illius parère dicto. Vis, inquit, tui sanctissimi uerbi, quo condita suo in esse perstant, perennem præ se fert in cœlis primū constantiam. Etenim

In generatione & generatione ueritas tua, fundasti terram, & permanet.

A mundi quidē primaria molitione usqꝫ ad illius occasum, fides tui uerbi, qua maximè stabilis, atqꝫ ad eò tui semper similis apparet, quò omni prorsus fuco aut incōstantia uacuis iudicaris, æterna permanet memoria. Tu certè inter alia, quæ tuam testantur cum fidem, tum potentiam, iussisti terram hanc inertem stabiliri, & stabilis actutum facta est. Ad hæc,

Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.

Et si quidem dierum successiones, qui perseveranti, quemadmodū ab opifice formati sunt, perdurāt ordine, nō parum afferre uidentur laudis suo ipsi conditori, ut hinc cōprehendī potest, nihilominus litéra Hebræorū alium præfert sensum.

c Sic illi: Iudicijs tuis permanferunt hodie. & ad superiora referunt, quæ usq; in hodiernum diem, secundū quod illis ab æterno præscriptū fuit, durant, atq; ad Dei iudicia ac uoluntatem suam disponūt cursum. Omnia, inquit, tuo parent uerbo, Felix: Verbum, quod tam firmis nititur in Deo radicibus, ut sempiternū omnino sit, atq; ita stabile, ut ipsa potius cœlorū moles ad terram ferri posse censenda sit, quàm ipsum immutari. Et certè,

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè periissem in humilitate mea.

Palsim pro afflictione, humilitatē uertit interpret. Porro ex rebus cōditis Dei uerbi perennitatē eliciens simul & admirans Propheta, in illo tanq; in unico suarum afflictionū refocillatore sese oblectat, clamatq;: O iam uideo quòd mihi confugiendum deinceps sit. Etenim, nisi tua à doctrina respirassem, ô Deus, ab illaq; uirtutem meam imbecillitati impetrassem, tum absq; dubio funditus occidisssem. Dici non posset quàm dirè me afflixerant improborū iniuriæ, uerum tua euestigio me recreauit lex, uitamq; penè extinctam restituit. Quare

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me.

Obserua hinc gratum animū, qui suam minimè ignorans liberationē, liberatoris manum osculatur. Aeternum, inquit, tuum est uerbum, æternę promissiones, æterna lex, æterna erga homines benignitas: cuius beneficio tot à periculis ereptus, num ero ingratus? num tam præclari doni uiam immemor? num tuæ legis, à qua uitam adeptus sum, non recordabor? Discerpar potius quàm tam horrendæ assentiar impietati: nanq; illius usquedum uixero adhærebo præceptionibus, quia in ipsis uiuificasti me. Proinde nihil in me, quod meū sit, seruans, totus

Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Poterit ne dominus seruum, & illum quidem frugi, & carè emptum, à sese abigere: oppressum auersari? Istiusmodi forsan moris usus apud homines locum habet: in Deo autē istud uel tenuè quidem imaginari, omne exuperat scelus. Cum itaq; totus tuam sim micipatus religioni ac legi, serua me obsecro, ô benignissime: nā tua diligentissimè præcepta semperq; & quæsiui, & perscrutatus sum. Idcirco

Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.

Testimonijs tuis, inquit Felix, prudens fui. hoc est, cum mei mihi insidiarentur aduersarij, casumq; meum auide opperirentur, è lege tua, tanq; tui oris oraculo, quæ illis respondere possem perdidici. In illa enim uti in politissimo speculo, quæ quemlibet sua fors maneat, quidue firmitatis terrenæ huiusce felicitatis umbra afferat, conspexi, ac tandem

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis.

Non est quidem res, inquit, in hoc mundo tam ad amussim absoluta consummataq; cuius finis nō uideatur aliquando. Verum mandatum tuum, hoc est, lex sancta, ac uerbum, latè absq; fine protenditur. Condita omnia, quæ humano subiecta sunt aspectui, interire aliquando necesse erit: sed Dei sermo nullo temporū occasu intercipitur, aut præscripto terminatur.

Mem.

Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est.

Suum hinc erga Dei legem animum, quàm ardens uidelicet fuerit ac sedulus, ostendit Vates, uimq; in se diuinam ad id peragendum miratur. Omnes, quos sciam, tum ex græco, tum ex hebræo uertunt, quàm dilexi, cum admiratione: & est sensus: Mirum in modum tuam adamaui legem, in illaq; contemplanda totus fui. Illa unica mihi semper fuit occupatio ac cura, ut tuam intelligerem ex lege uoluntatem. Ex qua quidem exercitatione haud parum mihi accessit cōmodi, sed illud in primis, quòd

Super omnes inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia mandata tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Vide quid bonorum afferat iugis diuinæ legis meditatio, ex qua tanta anima interdum

A interdum perfunditur luce & cognitione, ut non modò hostes ipsa suos quilibet peritos, prudentia, cœlestiumq; rerum notitia superet, uerumetiā senes ipsos ac patres eruditissimos, præceptores quoque multa imbutos literatura, antecellat. Viuax igitur ex lege fit anima, ingeniosa, erudita, prudens, diuina tandem & beata. Semper, inquit, mecum illa est. Atqui nō perfunctoria rerum spiritalium debet esse meditatio, non subita, non frigida, non ieiuna, sed frequens, sed continua, sed ardens, sed succi plena: alioqui nō solum sapientioribus in doctrina spiritus non præstabilimus, uerumetiā ipsis mulierculis ac pueris inferiores euademus, uulgoq; ut nunc fieri uideo, derisi monstrabimur digito: nos, dico, quibus et si lex Dei nō displicet, displicet tamen continuus illius usus. Proinde id necessariò contingere cernimus, nostraq; ætate admirando intuemur spectaculo, tam alta affici interdum secretorū cœlestium cognitione uel mulieres, sexum nimirum ad uanitatē magis quàm ad eruditionem natum, uel idiotas prorsus uiros, aut milites, ut si quid iam quod perfectionē uitæ referat auditur, ab ipsis audiatur. O certè seculum aureū. In Campania, in qua nunc hæc meditor, non est tam impense doctus concionator, quin ex unica cum mulieribus quibusdam confabulatione, peritissimòq; congressu, tum doctior, tum sanctior euadat. In mea quoq; patria, quod ego aliquando maximā animi uoluptate expertus sum, nisi aliud agerem, possem effari. Quanta, Deus bone, uidi afflatam spiritus iminentitate: quanto in sororū sodalitiò conflagrasse incendio, quod uix inter eruditissimos meæ professionis homines mihi uidere contigit, coronā illam auream, gemmeā, Christi q; manibus contextā, & sensi, & fructum inde non mediocrē attuli. Palsim audio per ciuitates secretissimo tum habitu, tum incessu, ad pias circumcursare spiritus officinas, ad hospitalia, ad puellas impetigine scabièq; ac lepra infectas inuisendas curandasq; uidas nōnullas nobiles absq; horrore accedere, saniemq; uulnerū non secus contrectare & abstergere, ac quondā uittas maritales odoramentis, suffitibusq; preciosissimis aspersas contrectare consueuerant. Totus sane horreo cum hæc cōmentor, pauidusq; quem finem tandem istiusmodi sortiri uelit nouitas expecto. Interim uerò cum propheta, imò uerò potius cum propheta Deo, qui pro me hinc loquitur, tentabo dicere:

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua.

Per imperatiuū reddit Campensis uersum, Auerte pedes meos: atq; in hunc modum diuinæ suus erit honos gratiæ. Cæterum pedes uocat animę affectiones ac desideria, quibus tanquam pedibus & uehiculis, ad ea quæ ardentius expetimus, ferimur. Reflecte, inquit, ab improbitatis itinere ad iustitiæ semitā gressus meos, affectus utiq; animæ uarios & uagos. Siquidem, quòd sciam,

A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

En iterum, ponere legem, pro edocere. Doctrina certè spiritus nō sinit animā à diuinis diutius aberrare constitutionibus: ab his enim prudentiam edoceta, factaq; consideratior, rectā facillimè graditur. Atqui ea omnino est, quæ ut uerè, sic eruditè, id quod sequitur, proferre potest:

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.

Miratur Vates unde tāta dimanet è Dei uerbo suauitas. Mel, quod nonnuncq; diximus, pro suauitate eduliorū in scripturis sumitur. Quàm suauem, inquit, gustum meo afferunt palato uerba tua: certè suauior is est, q; quem mel ullum equare possit, hæc sponsa. Sponsus uerò amoris uices rependens, ita in Canticis amatoris respondet: Vita coccinea labia tua, & eloquiū tuū dulce. Quid, mi lector, suauitates hæc amplius Circæas à sensibus uenaris? quid aliam, quæ Dei nō sit, aut ad Deum dirigat, doctrinam appetis? A sacra quippe lege, à Dei uerbo, à spiritus scriptura ac influxu, delectamenta illa oriri solent: quorū gustum qui semel hausere, quicquid uoluptatū formare potest mundus, fastidiunt. Ideo eiuscmodi sanctissimo allectus inescatusq; lenocinio (liceat hinc dolum sanctum, non sanctis uocibus exprimere)

C *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Solent hinc queri mei similes, lamentariq; quod in eo uixerint uita statu, quo perdiscendi literas tum græcas, tum hebraicas, quarū peritia legis potissimū arcana reuelari opinantur, sibi minus integrū fuerit. Scilicet germanā diuinæ legis cognitionem non magis ab animo apprimē candido, Deoq; per amorem copulato, haberi posse censebimus, quā a literato solū. Certē si rem attentius expendimus, linguarum notitiam splendidissimū quoddam in Dei Ecclesia sydus esse non ambigimus: sed eouf; tamen, ut Solem ipsum nihilo secius absq; syderum adminiculo inferiora hæc omnia irradiare fateamur. Nam cum totum robur fidei atque Euangelij à Dei præceptionibus pendeat, mirum si Christianus quæ sint illiusmodi præcepta, quibus lex nititur, etiā absq; literis se ignorare dicat. Ad hæc, quæ efficacior lex unquam fuit, aut esse potest ad uim spiritus assequendam, seruandasq; diuinæ legis iussiones, quā uita est Christi: Putandumne erit simplicioris fidei homines nequaquā posse crucis amplexus attingere, hoc est, crucifixū Christū, nempe legis consummationē assequi, nisi Hebræos Christi crucifixores consulant. Absurda profectō hæc est persuasio, simulac compertū habemus numen secretissimo ueluti susurro unicuiq; salutis doctrinā instillare, modō homines cor porrigant atq; assensum. Illud quoq; periculosum, fideiq; Christianæ non parum detrahens, doctores illos consulere, è quorū animis antiquū nondum deferbuerit in Christi nomen a religionē odium. Quod quidem non ideo dico, quod iuuenes à discendis literis absterreā, sed ut adhorter, moneamq; res spectas cum delectu perdiscendas esse, atq; ab illis quidem præceptoribus qui hostes nō sint. At tu uide quo suam fulcumento munierit legis cognitionē Propheeta. A mandatis, inquit, tuis, quæ facile intelligunt, omnē hauli bene sancteq; uiuendi rationē: quare ullo absq; negotio iter illud, qd tuis à semitis abhorret, caui.

Nun.

D *Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis.*

Diuus Petrus ad Dei nos sermonē, tanq; ad lucernā lucentem in caliginoso loco, animū intendere suis in Epistolis hortat. Sanctissima sanè apostolorū principis admonitio. Nā quemadmodū hi, qui in labyrintho aliquo diuagant, frustra exitum sperant absq; lumine: ita in infinitos, prorsusq; inextricabiles impingere peccatorū meandros illos necesse est, qui uitam hanc ærumnosam sine uerbi Dei luce posse uiuere somniant. Quod quidem bene noscens tam scitus uir exclamat: Pro lucerna, facitq; lucidissima per id uastissimū errorū mare cæcutienti mihi fuit uerbum tuum, lumenq; præbuit semitis hisce parum tutis tua sancta lex. Cui sanè beneficio respondens,

Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Id propriū bene institutarū mentium est, nouis sese quotidie excitari stimulis, nouaq; uitæ innouandæ Deo uota nuncupare. nam cum se cernunt nullo posse unquam, quāuis firmato, tam obnixè conari studio, ut (quod maximè cupiunt) ea qua conuenit animi integritate Dei legem seruent, stomachantur ferè secum, reprehenduntq; suam tarditatē, atq; proinde recentioribus sese in dies macerantes desiderijs, nouam Deo promittunt quotidie uitæ formam. Iuravi, inquit, & quod iuravi re præstabo, efficiamq; ne in his seruandis, quæ tu iustissimo seruari præcepisti iudicio, periurus uidear. Noui enim quantæ sit efficaciq; tuis à mandatis non deficere. Fateor enim quod

Humiliatus sum usquequaq; domine, tu interim, quæ tua est fides, uiuifica me secundum uerbum tuum.

Iterum, humiliatus sum, pro afflictus sum, uertit interpret. Valde, ait, afflictus sum, ualde exagitatus, ualde, imò uerò potius supra uires oppressus. Verum tu, quemadmodum es pollicitus, me in uita conserua, subindeq;

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me.

Voluntaria oris, uocat gratiarū actiones, quas tanq; hostias, nō pro reatu quidem

dem aliquo, aut legis præscripto, sed uoluntario sacrificandi ritu oblatas offerre consueuerat, ut nonnullæ erant uictimæ in lege ueteri. Sunt tamē qui uoluntarias istiusmodi oblationes ad fidei doctrinā, cōfessionemq; referant, quæ nō solū libero uoluntarioq; proferri debet spiritu, aut edoceri, uerum etiā auditores liberos, nulli scilicet superstitioni addictos, reddere. Pie igit; ea meq; inquit, tibi gratæ sint preces, gratiarūq; actiones, ac iudicia tua mox mihi per te innotescāt. Siquidem

Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus.

Scema id est hebraicū: nam nihil aliud esse, animam in manu ferre, seu habere, asserūt, q; in periculis uersari. & est perinde, quasi id diceret Vates, quotidie perclitor. unde mox intulit: Posuerūt peccatores laqueū mihi. Ita igitur animā in manu portare, uaria uitæ discrimina subire exponūt, citantes illud Iob: Quare, inquit, lacero carnes meas dentibus meis, & animā meā porto in manib. meis. hoc est, omnium iniurijs obuia, expositaq; periculis. (Liceat obiter hæc annotare. Carnes nostras dentib. lacerare dicimur, cum dolore aliquo immensi affecti miserandum in modū excruciamur.) Sic quoq; de Pythonissa illa legimus, quæ Sauli dixit: Ecce obediuit ancilla tua uoci tuæ, & posui animā meā in manu mea. Ait itaq; uir sanctus: Vitam meā omnium libidini obnoxia porto, ueruntamen neq; sic tuæ legis memoriā abijcio. Sunt & qui hunc uersum de arbitrio interpretant humano: uerū uideāt qua id scripturarū autoritate fulciant. De periculis his quidē, quibus mortales in dies magis fiunt obnoxij, loquit Vates, quo circa statim addidit:

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.

Errant enim à diuinis mandatis, qui uarijs improborum iniurijs lacessiti, afflictiq; calumnijs, adeo exanimant, ut animū, spe interim diuinarum pollicitationū abiecta, despondeant. Id certē non docet lex Dei, sed illud potius, ne in periculis malisq; irrogatis, à fidei doctrina secedamus, cuius ea in primis est instructio, ut, quæcunq; emergant incōmoda, eo feramus animi robore, persuasioneq; quod Deus suis deesse nō possit, licet nostras nonnunq; oppressiones uidere dissimulet. Passim, inquit, dolos, insidias, fictasq; delationes, atq; artes id genus alias subdolas & acutas, tanquam laqueos mihi obiecere nefarij isti persecutores, à tua tamen lege ne pedem quidem dimouī. Etenim

Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Oro, quid gratius nobis in humanis, caducisq; fortunæ bonis obtingere potest, q; bona sunt hæreditaria? Quod igitur suū erga diuinā legem patefaceret affectū, ait illā sibi uice hæreditatis extitisse, hoc est, unice dilectā, exin oblectamēta cordis ingentia sumpsisse. Testimonia, inquit, tuæ meæ fuerunt deliciae. Idcirco

Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Seruile fermè id uidet, Dei legē amplecti, atq; illius inherere decretis, spe tantū præmij. Quare aut omnino particula hæc est eradenda secundū Hebræos, aut mitius reddenda, ut sic reddūt quidā: Accomodaui cor meū ad facienda statuta tua, in æternū, usq; in finē. Indicat Felix posse etiā legi, usq; in præmiū, hoc est, donec appareat quid pietas receptura sit: uel, ut ipse interpretat, Præmiū est facientib. ea. Alij etiā uertunt, nō sine causa. Et ego puto causam istiusmodi ad id impellentē esse, nostrā erga Deū atq; illius præcepta dilectionē, quæ propria filiorū est uirtus, qua legis onus leue fit & suaue, alioqui grauissimū seruis ac mercenarijs. Amor igit; perfectio est legis. Samech.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Alio in psalmo clamat Vates, perfectio sese odio odisse impios. Vertūt nōnulli, iniquitatē execratus sum: sed idem sensus: nanq; in homine, nō ipse homo habendus est stomacho atq; abominationi, sed scelera, sed uitia ipsa hærentia animo. unde additū est, Et legem tuā dilexi. semper enim amandus est homo, quālibet sceleratus, quatenus homo est, proinde ad capeffenda cœlestia idoneus: uerum ipsa animi improbitas, factaq; à Dei lege abhorrentia, detestanda. Sed quoniam ita in immensum huiuscemodi accreuit hominū lues ac uis, ut penè ipsi etiā

C perfectissimi uiri ab illorum obruantur impressione atq; impetu, ideo adiunxit:

Adiutor & susceptor meus es tu, & in uerbum tuum supersperavi.

Sic Felix: Latibulū & scutum meū tu. Hęc omnia tutū Dei esse præsidū denotant. Si quidem ab inuitabili fortunæ uulnere ac telis impetimur, fugamurq; trepidi tanq; dispalati milites ex acie, inuenit in deo perfugiū, inuenit uallus, arxq; hinc inde abrupta, atq; idcirco hostibus inaccessa, ac tandem genera omnia armorum abundē suppeditant, modo non frigeat in nobis fiducia ac spes, qua tota resperfa est Dei lex. Quoniā, inquit alio in psalmo, in me sperauit, liberabo eum: hūc uerō, in uerbo tuo spem omnē meam esse uolui, quia sanctissimo firmatū est amoris clauo: uerba autem hominū fallacia plerunq; sunt atq; odiosa. Quocirca

Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Maximo semper fuit tranquillis animis impedimento facinorosorum hominum inquietudo, ac, quo sursum deorsum agitari solent legis Dei studiosi, odiū, iunctaq; cum potestate maleuolentia. Quō igitur liberius, tranquilliusq; diuinis nauare queat operam constitutionibus uir pius, orat ē medio tolli quecunq; tam sancto aduersantur studio & conatui. Facecite, inquit, proculq; abite, o maligni, o pacis ofores, o quibus pro ludo est alienam turbare tranquillitatem ac quietem, ne mihi mandata Dei mei seruare efflagitanti intertrimento sitis. Tu uerō domine sublati prorsus obicibus,

Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea.

D Dilucidior esset litera si, sustenta me, uertisset interpres, aut, ut reddit Paraph. conforta me. hoc est, me in hac cruenta ac laboriosa uitæ arena, in qua penē propter hostiū atrocitatē uidere mihi uideor iamiam periclitandū esse, fulci, recrea, tuicq; uerbi cōsolatione refocillans, me, ne omnino succumbā, serua: atq; ad hunc modum mea nō frustrabor, quam in te habeo, expectatione ac fiducia. Obserua, quod sæpe replico, unde uires istiusmodi cum mundo pugnae suppeditent, unde fauor, unde uictoriæ spes, nempe à Deo. Proinde sanctissimū hunc seruant morē meæ professionis tyrunculi, qui posteaq; uota illa sua corā Deo, testēq; Ecclesia nuncuparūt, tanq; cum acerrimis hostibus præliaturi, hæc eadem supplicabundi proferūt uerba: quibus de more pronuntiatis, cruceq; prius uice nimirū iusiurandi impressa arē, uitę tandem obitū profitenī: hoc est, se inutiles prorsus mūdi negocijs fore deierant, idcirco se suas æquē deinceps instituturos uitæ actiones, ac pī solent mortui, qui tumulis conditi, in Deo tamen uiuunt. Quare ubi Benedicti monachum curas mundi auide libenterq; admittere, atq; inde gloriam uenari cōspexeris, mortuū negociari dicas: qua re quid monstrous? Memini equidē Prosperū Fauentinū primariū meę religionis uirum, ex me adhuc iuuenē, sed studioso, sciscitatū fuisse: Ecquod unquam legissem deformius in libris monstrum? Ego, qui fabulis legendis non nihil horarum aliquando impendissem, respondi, Chimæram id esse, aut Hippocentaurū, aut, si hæc non satisfacerent, biforem nefandæ Veneris monumenta Minotaurū, Cerberūue trifaucem. Et cum alia item connumerare uellem monstra, sermonē interceptit: Erras, inquit, monachus id est ambitiosus. Exhorruī fateor, Sed ad institutum reuerto, meiq; non omnino immemor periculi, cum Vate clamo:

Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.

Rursus conforta me, aut sustenta, aut consolida, uertit ex hebræo. Vnde sic Paraphrastes: Sustenta me, & saluus ero, & oblectabo me tuis mandatis quoad uixero. Cum hæc, atq; horum similia mihi legere contingit, occurrit statim animo, imō uerō interdum oculis, cum uinearium huius mei secessus cliuum animi causa peragro, quomodo uitis per se nonnunquā luxurians proserpat humi, atque hinc inde diffundatur, syluescatq; omnino, absq; arbore, aut pedamento, quo se fulcire queat, alio. Quō quidem spectaculo uires humani arbitrii tunc mihi affabre mulicēq; depingi coniecto, quod absque Deo posse se aliquid sibi persuadet. Id sanē in frondes absq; fructu abire necesse erit. Vnde non ab re est, quod Vates tam

A tes tam anxie legis Dei notionem sibi impartiri postulat. Siquidem ex illius neglectu, illud etiam quod sequitur necessario contingere oportet. Quid illud?

Speruisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum.

Spretis quidem legislatoris cuiuspiā præceptionibus, spernitur & legislator: qua propterea lacesitus iniuria, quid putas? adeo infelici cōtemptores istiusmodi afficit compensatione, ut illos uicissim spernat, ac, uti res solent nihili, proficiat. Eam ob rem à Vate secundum literam Hebræorum additur: Velut scoriam delesti omnes impios terræ. Noster uerō,

Prauaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.

Iam illud non prætereundū, quod in superiori uersu nostra habet æditio. Iniusta cogitatio eorum, Hebræis esse, falsitas, seu dolus cogitatio eorum. Et ad eos refertur, qui cum multis sese obligauerint nominibus ad Dei legem seruandam, nihil minus tamen animo cogitant, quam quod ore polliciti sunt, re præstent. Hypocritæ hi uocantur, quibus ea in primis mens est, ut boni uulgo appareant: lues nimirum totius orbis tam perniciofa, quam quæ alia perniciosissima. Velut scoriam, inquit, à nitido secretā argento illos reijcies, pro nihiloq; habebis. Vtuncq; callidè simpliciorib. imponere consuefcant, mihi nō imponent: siquidem transgressores illos semper tuæ esse legis existimaui, idcirco pessimos cum terræ, tum tuæ potissimū religionis corruptores arbitratus sum. Verum equidem non propterea à tuis discessi admonitionibus, sed illas dilexi, ac, ut res solent charæ, diligentissimè conseruaui. Tu interim

Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.

Tamet si enim precatio illiuscemodi pia admodū sit, qua petimus carnē hanc nostrā petulantē, rebellemq; spiritui, ac unde quaq; efferam, cōerceri, Deiq; timoris clauo transuerberari, ut hinc rogari uides: at ea tamen nō uidet modō esse mens Vatis, sed illa, quō ostendat miserandū se in modū uisa improborū ultione consternatū. At igitur: Adeo seuerè, mi Deus, improbos istos tuæ religionis irrifores attriuisi conculcastiq; ut præ metu totus obriguerim, atq; à iudicijs tuis, secundū quæ pœnas illos dare coëgisti, exterritus, penē insanierim. Sic Fel. Consternata est, seu exhorruit præ timore tui caro mea, & à iudicijs tuis expaui. Hinc clamat Salomon: Pestilente flagellato sapientior erit paruulus.

Am.

Feci iudicium & iustitiam, non tradas me calumniantibus me.

Paraphrastes, feci, uerbū ad Deum refert. Facere, inquit, soles quod iustum est & æquum, quare nō me relinques tyrannidi opprimentū me. Alius uerō faciam uertit. Cæteri cum nostro legunt, feci. Verum illud adnotandum, Prophetā quid in re agi debeat spiritus, aut in cōmuni ciuium conuictu seruari oporteat, nos admonere, cum ait, illud sese iam, quicquid illud fuerit, egisse, ne iactantia tam sanctum uirum insimulandū ducas. Porro iustitiā ad fidem pertinere non raro alibi diximus, iudiciū uerō ad mōres. Quare cum quempiā uideris Dei religioni fauere, atq; inter ciues populariter adeoq; prudenter suas instituere actiones, ut nemi ni grauis sit, quam plurimis autem cōmodus, hunc ad iustitiæ iudiciq; regulam suam direxisse uitam, calculis omnibus asseuerato. Feci, inquit, iudiciū, feci iustitiam, feci quæcunq; tibi grata fore mihi persuasi, unde maxima mihi conflata est apud improbos inuidia. Tu tamē (quid illi ex se possunt?) ne meam sinas illorum libidini obnoxiam esse innocentiam, sed potius

Suscipe seruum tuum in bonum, non calumnientur me superbi.

Nonnulli uertit, sponde pro seruo tuo in bono: hoc est, pro tuo esto seruulo uas ac præ in tui gloriā. Alij uerō, oblecta seruū tuum bono: quod bonū sanctā esse legem, quietaq; cum cæteris consuetudinē, interpretant. Paraphrastes autē: Instiga seruū tuum ad bonū, ne opprimant me superbi. Sed neq; suscipe, uerbū suo caret mysterio, estq; ea prolatū ratione, qua superius cum dixit: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam, quod sanē unicū bonū est animæ, ita à cœ-

Clesti patre suscipi, atque, uti consuecunt pueri inter ulnas nutricis, foueri, ut tuta omnino sit, adolescatq; in Deo. Mirum si sic protecta anima, nefandorū hominū iniurias, addo & dæmonum irritamenta, multifaciat. Ita absq; dubio affectus fuit Dauid, sed sublimiori ratione Christus, qui extra hanc uixit aleam: & tamen mihi ad lapsus prono subtrahens, meq; quid opus sit factu in re præfertim tam seria admonens, pro me hinc clamat:

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.

In expectando, inquit, salutem mihi abs te iustitiæ uerbo promissam, penè diu nimum suspicientes lusciosi facti sunt oculi, atq; hallucinantes. Quod enim oculos præ diuturna salutis expectatione, atq; subinde ad Dei eloquiū caligasse fateatur, ob id dicit, quoniam quicquid spei salutis concipiunt electi, id omne Dei uerbis ac pollicitationibus referunt acceptum. Verum multo ad illud assequendum peropus est studio ac labore. Cunctando ferè laborandoq; cœlestia nanciscimur dona. Cùm itaq; res spiritus ita, ut dixi, se habeant,

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.

Agendum, inquit, fac, quid me præstolari cogitas? quid conari tanto maximè in negotio? an meā interim ut iactitem uirtutem? arbitriū? bonam mentem? Minime id quidem omnium, sed tuam hinc imploro misericordiam. Secundum igitur illius suauitatem meas dirigi uitæ rationes uehementer cupio, petoq; ut tu, non ficti isti præceptores, me tuas condocefacias constitutiones, præcepta nimirum uitæ ac salutis. Nam

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Vide effectū diuinæ clementiæ, cùm mens ad cœlestes peragendas iussiones illustratur. Eam mihi, inquit, elargire lucem, quò tua intelligere queam præcepta. Atqui in præceptis, Dei intelligitur uoluntas: qua deinde perspecta, sed remissa, consultoq; atque de industria contempta, seruus qui id agit, uerberibus, ut ait Christus, uapulabit multis. Ceremonias tuas, reddit Campensis. Nam ueteres quæcunq; ad diuinum pertinebant cultum, ceremonias appellabant.

Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam.

Res ista est propter quā maximo afficiuntur dolore electi, cùm cernunt sceleros quosdā non legem modò transgredi, uerum etiā alios ad id impietatis genus tum hortari, tum cogere. Tempus faciendi, ad tempus quo puniendi essent legis transgressores, referunt nonnulli, inter quos est Paraphrastes, qui sic uersum interpretat: Tempus appetit, quo sumpturus es de impijs supplicium domine: nihil enim fecerūt doctrinā tuam. Alij uerò tempus id esse asserunt, quod ad Dei iussa faciendā idoneū sit, & quod tempus gratiæ nuncupant, seu, ut alijs uisum est, senectutis. Nec displicet interim quod subindicat Felix, ut sit sensus: Tempus mihi est faciendi domino: hoc est, ut seruiam domino, atq; illius paream præceptionibus, uel eo maximè, quòd alij dissipauerūt legem tuam. atq; is sensus ad ea quæ dicta sunt, conuenire uidetur. Idcirco etiā subnectit Vates:

Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Illi, inquit, tuas nefandissimis dehonestauerunt ausib. ordinationes, suas interim subrogantes: ego uerò tuæ legi addictus, quæcunq; præcipis auro omni antepono ac topazio, gemmæ nimirū elegantissimi coloris ac uirtutis. Aiunt enim inter cætera uim topazio inesse præcipuam, quòd lasciuos motus, atq; appetentias uenereas restinguat, si quis illum gerat collo alligatum, aut in anulo. Ut uera hæc sint, celebrius remediū est assidua in Dei lege meditatio, &, ut inquit Vates, dilectio. Sunt tamen qui pro topazio, gemmam simpliciter transferunt, seu obryzum, nempe aurum purgatissimū. Vult hinc Vates Dei legem rei cuiuslibet præciosa præponderare, infertq;

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam iniquam odio habui.

Scitum id est omnino ac salubre, quicquid egeris, ad diuinarū præceptionum regulam ac perpendiculū aptare & dirigere, ut hinc se egisse fateat Vates. Ad hoc enim

A enim conditæ sunt leges, potissimū diuinæ, quò homo natura uagus, atq; ad uitæ dissolutionem pronus, habeat quibus sese præceptis, tanquā lupatis ac fræno, coërceat, contineatq; in officio. Nihil diuinus sanè in terris esse iudico lege optimè instituta, ac rationis temperamēto sancita, nihilq; à religione abhorrente, doctæ, graui, & quæ laudem pariat conditori, non contemptum ac derisionem. Vide quid hinc de Dei lege sentiat Propheta: Mandata, inquit, tua (sic reddit Campensis) iustissima esse iudicauit: hoc est, unde quæq; absolutissima. quare omne genus uitæ fucatum odio habui.

Phē.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea.

Admiratur uir sanctus reconditam sapientiam in lege Dei, ita tamen temperatam, ut paruulis etiam obuia sit: imò uerò magis illis facilis, qui simpliciori uitæ genere atq; appetentiarū munditiæ cœlesti fidem habent doctori, quàm sapientioribus huius mundi dynastis, qui plerūq; proprio confisi ingenio nihil approbant, nisi quod intellectu percipi posse opinant: atq; hoc modo summam salutis animarū, nempe fidem, subuertit. His quidem diuinæ legis mysteria admirationi nequaquæ esse possunt, cùm illo sita sint loco, cuius aditus fidei magis, q̄ rationationi humanæ panditur. Cæterū de mirabilibus, quæ in Dei lege delitescunt, mysterijs, in tertio dictum est psalmi huius octonario. Reuela, inquit, oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Hinc uerò, digna admiratione tua sunt testimonia, o Deus: ea nimirum omnia, quæ de suauissima tua nobis testantur uoluntate. Quare illa, ut potui, perscrutatus sum, in illisq; peruestigandis totus fui. Custodiui ea, uertunt quidam. Paraphrastes uerò: Obseruauit eas, scilicet ceremonias, anima mea. hoc est, ex animo, non fucate, non inconstanter, non meticuloſe, tuam seruaui legem. Nec frustra quidem: nam

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Hoc est, cum primū tuæ legis aperiuntur sensa, en lumen, en simplices facileq; suasibiles illa apprehendunt fide homines, quæ ingenio nequeunt doctiores. Eam ob rem

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Anxiū hæc uerba præ se ferunt ad percipiendā Dei sapientiā in lege animum. Habitū fermè præ nimio rei cuiuspiam desiderio anhelantis, crebroq; spiritum trahentis remittentisq;, expressit Vates. Haud secus, inquit, anxie tua intelligere præcepta desiderauit, quàm anxie spiritū anhelus trahere cōsuesco. Ore meo, ait Paraphrastes, ueluti hiabam, ut assequerer prudentiam. Ite nunc, quibus adhuc persuasum est, habitu nescio quo inertī mentis atq; supino, posse hominem satis Dei legi facere. Sollicita sanè, ut hinc uides, atq; flagranti opus est cura ac studio, ad illud adipiscendum, quod totum animæ conatū expetit, quodq; mediocritatem ferè auersatur, nedum inanitatē, ac confusum in re tam necessaria principium. Verum tu domine

Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Miserere mei, inquit, ut eorū consueciscis, qui tuū diligunt nomē: hoc est, te, nullamq; suis in benefactis uulgò aucupantes gloriā, quicquid in se habent, quod laude dignum sit, tuum ad honorem referunt. Id igitur iudicium illorum est, quibus Dei honor magis cordi esse solet, quàm proprius: idcirco illum supra omnia tum quærunt, tum diligunt, cùm interim cæterorum iudicium sit, Deo posthabito, se tantummodo spectare, ac proprijs inseruire commodis. Modò regnemus, inquit, quid ultra? Penè definiunt animas eundem cum corporibus nancisci finem. Tu

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.

Quò enim aliquando ad eum iudicij nitorem perueniat, quem Dei amatoribus conuenire asseruit Propheta, rogat suos, prout suggerūt Dei eloquia, firmari gressus, nempe studia, atq; affectus animi: qua quidem re impetrata, facile & il

Illius quod sequitur compos sit uoti. Non dominetur, inquit, imperium ue habeat in me improbitas aliqua. Tamen si enim nonnunquam, quæ est conditio mortalium, contingat hominem errare, labi quoque, non eousque tamen lapsibus delectetur, ut illis, tanquam dominis, dicto pareat, libenterque neglecto Dei timore, inhæreat. Hac, credo, motus doctrina Paulus clamabat: Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Verum quò id expeditius assequar,

Redime me à calumnijs hominum, ut custodiam mandata tua.

Calumniam definit Hieronymus esse accusationem uasre doloseque confictam in aliquem: quam sanè uir probus tam horret, timetque interdum, quam quiduis aliud maximè horrendum, atque adeo id potissimum, si iudices uenales sunt, ac spiritu Dei uacui. Assere, inquit, me à fucosorum hominum calumnijs, quò liberè tuas seruare possim institutiones. Insuper

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.

Fauorem diuinum, quem uultus Dei illuminatione appellare libuit, implorat. Sentiant, inquit, calumniatores mei, quam libenter oppressæ fauere soleas innocentia. Tuos exere tandem radios, ô sol, ô paraclite, ô salutaris fax mentium ac flamma, & me tua edoce decreta. Nam hi ignari sunt atque indocti, quos eruditissimos ob demandatum illis officium esse oportuerat. Quocirca

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.

Dum, inquit, non ades, non illuminas, non redimis, non custodis, à calumnia toribus autem malè audio, uideoque commutato rerum legumque ordine, probos atteri, improbos exaltari, en interim totus in lachrymas colliquefco. Quid lachrymas? Riuos quidem, & hos interminabiles, hisce ab oculis erumpere cerneret: quia tuam spreuerunt legem hi, nempe nefarii homines. Pius profecto is est fletus, cum quis ob desertam Dei legem à quam plurimis, flet, moeretque inconsolabiliter. atque is proprius est sanctorum hominum fletus, ac lachrymarum ratio & causa.

Zadik.

Iustus es domine, & rectum iudicium tuum.

A iustitia atque æquitate laudat Dei legem Propheta, aitque: Quicquid sanxisti, quod siue ad religionem, siue ad politice attinet, æquum est, iustèque sancitum, ob quam rem

Mandasti iustitiam testimonia tua, & ueritatem tuam nimis.

Interpres ferè pro ualde uehementerque, nimis transtulit: quod æquè pollet, atque, mandasti iustitiã ac fidem tuis coniunctas ualde esse mandatis. Etenim quæcunque præcepisti, iustitia sunt ac fides. Iustitia quidem, quoniam propria motus bonitate, nihil non bonorum mortalibus promissisti. Fides uero, quòd quæ promissisti, nulla nostra irritatus perfidia, aut illectus merito, re præstas. Hinc porro

Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitum sunt uerba tua inimici mei.

Fermè idem est, quod in superiori proxime dixit octonario: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam, ut custodierunt ad Dei hostes referas, non ad oculos. Ceterum zelus, laudabilis illa est animi passio in scripturis, qua pro re uehementer amata excandescimus. Sic Christum ob domum patris, flagitijs, emptionibus, uenditionibusque, atque propterea callidis dolosisque litationibus conspurcatam à sacerdotibus, zelasse olim legimus. Vocat igitur suum zelum propheta permotionem illam animi, qua non nisi immensa cum molestia uidere poterat Dei legem, etiam à legis peritis, pessimo multitudinis exemplo, pessundari. Me prorsus tabidum, inquit, reddidit ob moerore zelus, iraque ab amore tuæ religionis excitata, quòd tuarum oblitum fuere præceptionum hostes mei. Et quidem mirum haudquaquam esse debet, si ob tuam turpificatam legem, fœdatasque constitutiones exarsti: nam

Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud.

Apertissimum profecto diuini eloquij ἐπιθετον, ignis, quanquam non ignitum, sed aut purum, aut, ut uertit Felix, examinatum, reddunt ex hebræo: hoc est, tanquam aurum

rum igne depuratum, excoctumque pluries. Alio in psalmo Dei eloquia comparat argento igne examinato, purgatoque septies, hoc est, perfecte. Quis tantam non amaret in auro perfectionem? nihil tamen præ Dei uerbo, quo abundè ditantur animæ, illo uero absque satietate corpora solummodo, ut est aurum, argentum, aut quiduis aliud è terra erutum preciosum. His itaque rebus fortunæ stolidissimæ ludibrio expositis, ab animo reiectis, in his que Dei sunt, nempe æternis, noster figendus est amor atque intellectus. Quam sanè rem optimè intellexisse Prophetam hinc uideo. Seruus, inquit, tuus dilexit illud, uerbum scilicet tuum super omnia desiderabilia expetendum.

Adolescentulus, fateor, sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.

Hic mihi Vatis mansuetudinè, simul & extremum sui neglectum considera. Paruulus, inquit, ego sum, atque contemptui habitus: tamen neque propterea tua aspernatus sum præcepta. Id dixisse idcirco Vatem asserunt, quòd diuinarum promissionum, addo & legis beneficio, è statu illo abiecto pastoralis, ad regiam insperato euectus fuerat dignitatem. Sux enim pristinae conditionis haud immemor tantus rex, adeo contemptim res hæce mundi instabiles tolerauit, ut se pluries nihil omnino esse in oculis domini, fassus fuerit. Quid nostri ex sese nati? Deus bone, quis tumor? Talpas diceret è terra exire elaborantes. Aurum certè, honores, magistratus, plausus uulgi, contrario penitus Vatis, imò uero Christi instituto, anteponuntur Dei uerbo: cuius iustitia, bonitas nimirum, atque æqua tum pœnarum, tum præmiorum ponderatio, æterna est, iustitia uero hominum citò desitura. Ideo infert spiritus:

Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua ueritas.

Hoc est, quicquid de tua iustitia loquitur lex sacra, uerum est: quicquid promittit, firmum ratumque, quæcunque occurrant aduersa, perseuerat. Quare si nonnunquam angore aliquo animi intolerando affectus, deficere, planeque interire uisus sum, ad tuam statim legis consolationem recurri. Si morbo attritus, si improborum iniurijs atque odio obnoxius fui, si à regno, si à patria, si à proprijs eiectus laribus, si male mihi audire etiam ab ipsis meis familiarissimis amicis contigit, si proinde maxima aliqua, atque adeo iniquissima

Tribulatio & angustia inuenerunt me, tunc sanè, mandata tua meditatio mea est.

Ex hebræo: Mandata tua delectationes meæ. Quoties, inquit Campensis, ad uersum aliquid, & quod me premeret, accidisset, mandatis tuis consolabar me, Nam

Æquitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi & uiam.

Idem repetit, quod in alio dixit uersu: Mandasti iustitiam testimonia tua. Modò uero, equitas seu iustitia sunt testimonia tua: hoc est, iustitiã cum tuis coniunctam esse præceptionibus uoluisti. Ceterum id ita esse fac me plenius intelligere, quò uiuam. Si quidem è rerum eiusmodi scientia ac doctrina, uita animæ oriri solet, quemadmodum ab illarum ignoratione error omnis atque superstitio, è qua mors, suum habent exordium.

Koph.

Clamau in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas requiram.

Quid necessitudine aliqua coactus Vates egerit, quid uen nos agere oporteat, ut in alijs plerisque psalmis, ita in hoc ostendit octonario planè diuino. Clamau, inquit, toto pectore. Quid illud? Præuenerunt oculi mei ad te diluculo. Ita sanè perpetua tenentur cura erga Dei legem, resque omnino spiritus, sancti Dei uiri. Et certè simulacadeo in immensum percrebuere in mundo scelera, uariisque crucis genera, oblata nimirum sponsæ à celesti parente, quò antiquum dediscat peccandi usum, in dies emergunt, passimque non modò ab ipso inuisibili exagitamur hoste, sed etiam à uisibilibus, illicio scilicet uoluptatum, cupiditatumque irritamento, corrupto in moribus, in iudicijs, in imperijs orbe terrarum uniuerso, ad Deum, ad patrem nostri amantissimum uociferandum erit, & id quidem toto corde nostro, toto affectu, totis animæ, ut sic loquar, interaneis. Clamant nonnunquam homi-

C nes quæ cantu, quæ luctu: uerum illis æneum factum est cœlum, quia corde neutiquam toto clamant, quia affectu prauo imbuti clamant, quia animo adhærent mundo, natura Dei beneficentiæ ingrato, hostiæq; acerrimo. Ita nunc ferè sunt res spiritus. At quæ sit tandem uera clamandi ad Deum ratio, breuissimam cōmonstrat uia Propheta, dicens: Iustificationes tuas requiram, seu custodiā, ut uertit Felix. In solerti igitur, uoluntariaq; mandatorum Dei custodia, obseruationeq;, qua non solum maxime constat religio, situs est uerus deprecandi numinis cultus ac modus. Cæterum quid suo in clamore spectarit Vates, mox intulit, dicens:

Clamauit ad te, saluum me fac, ut custodiam mandata tua.

Equidem difficultatē illam, quam in seruanda Dei lege nobis effingimus, magis nostræ adscribendam esse ignauitæ, ac turpi ocio, arbitror, quam legi ipsi, alioqui uel ipsis pueris obuia ac facili: sed quæ tamen gnauum, continuumq; efflagitat operatorem, non cessatorem, ignauumq;, qui intercalaribus (ut sic dicam) quibusdam litare soleat Deo, tum uotis, tum actionibus, obseruatore. Et tamen præceptum illud extat Dei inuolabile: Non recedet, inquit, uolumen legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Quare Dei lex naturaliter factum nequaquam difficilis, sit ardua, ac planè absq; Dei ope inaccessa. Idcirco mihi, quantum maxime potero, clamandū erit: Saluum me fac domine: hoc est, à letali hoc meo me asserens torpore, atq; animi incogitantia, da uires, quod tuas possim custodire constitutiones. Quod uero ad me attinet,

Præueni in maturitate, & clamauit, quia in uerba tua supersperauit.

Præueni ante tempus, uertit Euthymij interpres: quod ex hebræo reddi posset, maturè. hoc est, ante diluculum euigilauit, præueniēq; crepusculum. Verum unde tam anxia è cubili surrectio: quoniā, inquit, spes mihi omnis tuus esset in pollicitationibus, quas quidem totas noctes stertentibus, effceminatè ue ociantibus, nunquam obuenire sat scio. Ad hæc

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Hic illos admoneri à spiritu arbitror, qui etsi noctis uigilias, quæ apud Hebræos quadrifariè diuidebantur, anteuertere consueverunt, non id tamen actitant, quod Dei legi quietius incumbant, sed ut scelera occultius tenebris obtekti perpetrent, aut studio nescio quo uano literarū scriptioibus uacent inutilibus omnino, aut etiam, ut ait quidam, rem spe lucri auarè admodū diarijs conduplicent papyris. Præuenerunt, inquit, excusso penitus somno, mei oculi noctis uigilias (eo tempore conticescunt omnia, carnisq; arrogantia acrius referuescit, oppugnatq; spiritum) ut legis intelligendæ studio nauarem operā, in illaq; intellecta me oblectarem. Igitur quando sic tua à gratia experrectus clamor & uigilo, tu

Vocem meā audi secundū misericordiā tuam domine, & secundū iudicium tuum uiuifica me.

Valde dubiæ res se nostræ haberēt, si ex qualitate affectuū, nostrū metiret erga se animū Deus. Ideo cōuenientissimū humane inuentū est imbecillitati temperamentū, Dei misericordia: cuius uirtute ac fauore, nostræ aliàs reſiciēde, exaudiunt deprecationes, gratæq; Deo fiūt. Id sensit Vates, ubi suā audiri uocē misericordiæ Dei mentione facta, orauit dicens: Vocem meā pro tua exaudi misericordia, ac secundum quod tuo sanxisti fœdere, sententiāq; inuariabili pronūciaſti, me recrea. Siquidē

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt.

Id est connaturale nefarijs hominibus, ut hoc propius ad scelestas accedant actiones, prauisq; inhærescant consilijs, quod longius à Deo fiunt. Hi legis Dei desertores appellant, qui adeo interdū probis infesti sunt, ut penè illos capite periclitari uideas. Quod sanè periculi genus animaduertens Propheta, sic querit: Mihi, inquit, aduersantes, nempe homini, si non omnino iusto, at iustitiæ nihilominus percupido, quod me suis irretiant fraudulentij, dolosisq; inuoluant machinationibus, propè fiunt. Id ne mirum: à lege enim tua, quæ secus, atque hi agunt, edocet, longissimo secreti sunt interuallo. Verum

Propè es tu domine, & omnes uia tuae ueritas.

Illi,

A Illi, inquit, tua à lege iandudū procul abiere, tu uerò præsto illi ades, numine fanè illo efficacissimo, quo animante semper, uiuax est ac firma. Nam uia tua, consilia uidelicet, atq; æternæ tuæ prouidentia deliberationes, æquæ omnino sunt, ac ueræ. Compendiū id quidem est facillimū inueniendi Dei, illius lex & uerbum. Haud certè remotissimæ pergrandæ sunt regiones, religionesq; penè innumeræ sparsim per orbem disseminatæ adeundæ. Siquidem, ut inquit Moses, iuxta te est sermo ualde in ore tuo, & in corde tuo. En domicilium ubi inuenitur Deus, en uerum templum, en fidei doctrina, in qua delitescit spiritus. Et quidem

Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.

Pridem, ait, mihi persuasum fuit de testimonijs tuis, quod æterno illa stabilita sint abs te consilio. Obserua hinc diuinæ religionis exordium, quod est, credere Dei uerbum perpetuò mansurū: quæ ueræ summa est fidei, qua nixi nullo adeo impetuoso concuti possumus aduersitatū doctrinarumq; flatu, quin in Dei amore intrepidè perstemus.

Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

Suo more interpres humilitatē pro afflictione transtulit. Certè, inquit, non est animus tua à religione desciscere. Tu tamen (quis tutus in hoc mūdo?) quæ tua est æqua de omnibus curatio, perpende quomodo periculosissimū in modū affligor: uerū ad tuam iugiter aspicio doctrinā, tantū abest ut illius immemor uiuā. Ideo

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me.

Vacillantia plerumq; iudicia sunt hominū, uolentēq; suspensiones, ac humanorum affectuū plenissimæ sententiæ: idcirco de me, ut ab intemperata adigunt in fecti cordis libidine, statuunt, sententiæq; pronunciant. Tu, simulatq; ab illorū tam malè habeor iudicio, meā asserere causam, patrociniūq; sume, ac quemadmodum es pollicitus, me in uita serua, tuoq; recrea spiritu. Atqui

Longè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.

Ergo sedula, doctaq; legis inquisitio in causa est, quā obrem salutis, uitæq; cœlesti proximiores, q̄ illi, effcimur, qui nunquā, ne per somnium quidē, illius peruestigant mentem, sed uagi semper, atq; ad omnē doctrinā uentū nutates, infirmior tandem adhærent parti: ut nuper nonnullos ex doctioribus (heu sortem parum fidam hominū) egisse & uidimus & expauimus. Quid malorū nostra hæc non cernit ætas: quid non experitur infortunior? Itaq; in multiplices corruunt errores, labunturq; pleriq; in turpissimas superstitiones, quod non exquisierūt, aut minus piæ Dei iustitiæ & religionē coluere, ex his etiam qui in suggestis non mediocrem sibi compararunt gloriam ac nomen. Procul igitur à peccatoribus semota est salus, quia Dei legem haud perscrutati sunt. Et tamen

Misericordia tua multa domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.

Alibi annotauimus, misericordias in Deo, uarias illius esse miserendi rationes, cum una tamen sit misericordia. Vnde Paraph. In finitibus, inquit, modis misericors es dñe. Porro Dei iudiciū in illius lege cōmendatū istiusmodi est effectus, ut bonis misericordiā impartiat, ab improbis uerò suaq; sponte malis auferat. Proinde secundū id rogat se diiudicari iudiciū, à quo misericordia, unde orit uita animæ, proficiscit. Secundū, inquit, iustissimū tuū iudiciū uitam mihi largire. Nam sunt

Multi qui persequuntur me, & tribulant me, à testimonijs tuis non declinaui.

Ex hebræo ferè omnes interponunt, sunt, in hunc modum: Multi sunt qui persequuntur me, & coarctant. Idem Paraphraſtes. In alio psalmo sic suum exprimit tum moerorem, tum periculum: Multi sunt qui tribulant me. Atqui multos istos, quorum iniurijs obnoxia est innocentia, puto illos esse, de quibus sic Salomon: Multi tyranni federunt in throno. Ait itaq;: Multi omnino sunt, qui me intolerandis propè modū afficiunt incōmodis, affliguntq; supra uires: à tuis tamē præceptionibus, adeo non disceſsi, ut in illis quoq; obseruandis totus fuerim. Equidē

Vidi prauaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.

Vuu 3

C Longè maior est dolor, quo afficiuntur electi propter desertam Dei religionē, legemq̄ contemptā, q̄ quo ipsi particularibus exagitant malis. Cum Deum prae omnibus diligant, quomodo super omnia illius non diligent honorē? non tutebuntur gloriam: non uel centies pro ipso occumbent, si opus fuerit? Esto, inquit, irrequietis ueluti gyris in me mala redeant, recrudescantq̄ continuē, quid tunc sufferenda utcunq̄ erunt. At cum uidero praeuaricatores istos impudentissimos tuis aduersari monitis, legem abrogare, palamq̄ perfricata fronte, se tuae religionis hostes profiteri, ac tandē quocunq̄ olim nobis pollicitus es deridere, tunc non sufferā, sed doloris immensitate oppressus, reiq̄ horrore exanimatus, concidam. Idem fermè in superioribus questus est, dicens: Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitī sunt uerba tua inimici mei. Verū tu tua in me recognoscens munera,

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me.

En quomodo non libenter à Dei misericordia cōsideranda recedit Vates. More, inquit, patris suę prolis amantissimi, expectantisq̄ filij cum hoste congregientis uictoriā, me aspice. Vide filij uirtutē, quomodo à praecripto tuarū admonitionum non discedens, manū cum truculento animosissimè conserit inimico. Verū quò bellum ex animi sententiā finem nanciscatur, tua mihi praeſto adlit clementia, quae me recreet, atq̄ à telis hostilibus intactū seruet. Id quidem fore tam persuasum habeo, quam quiduis aliud persuasissimum. Si quidem

Principium uerborum tuorum ueritas, in aeternum omnia iudicia iustitiae tuae.

Caput, inquit, ac summa uerborū tuorū est ueritas: nam quaecunq̄ promissisti, cōstantissimè re praeſtas, pollicitationib. uel ruat aether, felici respondes successu. In perpetuū igitur, quemadmodū eterno sancita sunt tuę prouidentiae cōsilio, firmataq̄ iuramento, ita æquissimo ponderata iustitiae æquilibrio perseuerant. Caeterū quae sint iudicia iustitiae Dei, in superiorib. exposuimus: nunc ad reliqua.

D

Schin.

Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meum.

Iam demum cuiusmodi debeat esse timor, quo nonnunq̄ cōturbari illos cernimus, qui, quoniā innocui sunt, improborū iniurias subeunt, aperit Vates. Tametsi, inquit, principes, magistratus, atq̄ id genus alij orbis optimates, me uarijs affligant modis, nō illorū tamen tam timeo persecutiones & odia, quam ne malorum mole oppressus à tuis secedam uerbis, deficiamq̄ à fide. Gratis, in hoc loco perinde pollet, atq̄, sine causa, nulloq̄ meo merito. Quae sanè dictio magnam praefert in persecutore malitiā, tum in illo qui patitur consolationem, cum absq̄ culpa maledictis improborum, principumq̄ uolentiae obnoxius fit, unde infert:

Labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

A uictore enim multa uis spoliōrū impedimentorū uel ab hostium castris aut arcibus expugnatis direptorū onusto latantēq̄, metaphorā eo penè modo, quo Esaias postea, desumpsit David. Sic ille: Sicut exultāt uictores capta praeda quando diuidūt spolia. hic uerò: Aequè enim oblector tuis eloquijs, ac solent hi, qui praedam naçti opimā mirum in modum lætitiā gestiunt. Thesaurū, uertit Campensis. Sicut, inquit, qui inuenit thesaurū maximum, sic ex tuis capio uerbis uoluptatem. Signum porro id est meae istiusmodi in te obseruantiae, quòd

Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

Idem planè in alio expressit octonario, inquiens: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Verū hic ardentiori uidetur cōmoueri affectu, cum addit, abominatus sum, quod idem est atq̄, fastidiū ex animo, proq̄ infausto habui omine iniquitatem, seu falsitatem, ut uertunt nonnulli. Etenim quaecunq̄ Dei religioni aduersantur, uana omnino sunt ac falsa: quae tamē omnia quamlibet difficilia unus deuincit amor, atq̄ propensa ad Dei legem uoluntas & studiū. Quod ex sequentibus innotescit clarius.

Septies, inquit, in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiae tuae.

Septenarius numerus admodum frequens in scripturis, Hebraeis est numerus perfectio-

A perfectionis: hoc enim indefinitā intelligūt multitudinē. Quare cum septies hic dixit se laudes Deo celebrasse, perfectam animi deliberationem, curamq̄ laudandi Deum prae se tulit. Quem sanè morem, sanctissimū illum quidem & antiquū, seruant nostrates clerici, illo ostendentes numero, sese penitus diuino consecratos esse cultui. Sors enim domini sunt, non mundi. Quos proinde si mundo addictos, libidinibus, uenationibus atq̄ auaritiæ obtemperare, ut obtemperant multi, uideris, quo appellabis nomine? Illorum horā, ut uocant, canonicae, Dei ne erunt laudes? Putant enim pensionē illas esse pro beneficio, atq̄ ordinē accepto. Ut ita sit, mysterium tamen non fuit ignorandū. Vide, te obsecro, quo sine diuinum peragendum sit officium. Super iudicia, inquit, iustitiae tuae: hoc est, quò æquissima iudicia tua, promissionesq̄ in lege factae, quibus constat fides, recentiori semper refricentur memoria & cultu, praecq̄ nobis feramus gratum animum atq̄ coniunctum cum mundanarum rerum despicientia obsequium. Nam

Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum.

En finis amoris in Deū, mentis quies à turbis, ac pax. Certè nō est pax impijs, dicit dominus. Perfectissimus is est animarū status, nihil iam sentire quod non sit Deus. Proin clamabat Paulus: Iustificati per fidem pacē habemus ad Deū. hoc est: iam nostrae sedati sunt carnis motus illi effrenes, quorū incendio exestuat consciētia, mens frangit, ac cor multiplicib. dilaniat morsib. Pax igitur multa amplaq̄ illis est, qui tuā legem, ut cōuenit, diligūt: hi profectō nullibi impingēt, uiuentq̄ tutissimī ab offendiculis: nanq̄ Dei semē habēt in se insitū & inseparabile. Quòd si tamen labi interdū illos contingat, aut cespitare, reuocant illico: siquidē peccare neutiq̄ sinunt ad mortem, tantū non longiorib. despondeāt animū periculis, sed toleranter quicquid fors tulerit ferant, dicatq̄ illorū quilibet cum propheta

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.

B Clamat Paulus à patientia probationē gigni, à probatione spem, qua nixi, nihil est tam arduum in mundo, quin ob amorem, firmamq̄ eternorum expectationem, uincamus. Spes, inquit idem, non confundit. Salutare pro salute, suo more transtulit. nisi malis intelligere, salutare ad futurum tum quidem Messiam retulisse prophetam. Sed haec alij uideant, nos ad institutū. Tuam, inquit, contentē praestolabar salutem o domine, utcunq̄ in longum protraherent improborum iniuriā, atq̄ artes daemonum. Interim uerò à fide iam pridem apprehensa haudquaquā deficiens, tuas seruaui praecptiones: &

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.

Anima mea, pro ex animo, diligentissimeq̄ ac consulto, posuit. Vnde statim addidit: Et dilexit ea uehementer, nempe testimonia ac Dei iussa. Idcirco idem fermè replicat, atque quò tam salutaris nos moneat doctrinā, impingit penè nobis, dicens:

Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia omnes uiae meae in conspectu tuo.

Sanctissima profectō Vatis confessio, ac laude digna: quandoquidē Dei dona conniuenti minimè iudicio in se conspiciens, omniū actionum suarū notionē illum habere confitetur. Omnes, inquit, uitae meae rationes tibi sunt notae. Et est idem ac si diceret: Quoniam id mihi semper persuasum fuit, te praesente, intuentēq̄, me omnia, quae ago, agere: ideo seruaui mandata tua, metu nimirum ac reuerentia illa motus, qua erga parentes filios decet permoueri.

Thau.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquiū tuum da mihi intellectū.

Orat hic rursus Vates legis sibi cognitionem impartiri, subindeq̄ se ab improborum iniurijs, quò liberè in celebrandū ipsum benefactorē posset incumbere, liberari. Arctatur utique anima modo nescio quo infelici, cum in daemonum, nefandorumq̄ hominum insidias, uel inuita reluctansq̄ inciderit, delabiturq̄ imprudens quotidie. Quam uellet in illum, quem unice deamat, ullo absque impedimento posse auolare: quam ardentè id optat. Verū suo plerunq̄ fru-

C. stratur tum nixu, tum desiderio, cum illud nostris omnino ingeneratum sit sensibus, ut perpetuo spiritui contradicant, impediantque quantum possunt, uirtutum iter. Hinc ideo crudelissima illa inter humanam rationem ac mentem, portionem utique diuinam, exoritur pugna, itaque pertinaciter inter sese confligunt, ut cui interdum is det palmam, qui istiusmodi miserabilem experitur congressum, ignoret omnino. Tamen id iucundissimum diuinis esse solet oculis spectaculum ac certamen, suosque hisce indurare confurescit milites controuersijs aeternus pater. Tantum illud suo a milite expetit, ne a fidei monitis, a quibus tota uictorie dependet ratio, etiam cum succumbere uideatur, mentem auocet. Atque ea est causa, quam obrem toties in hoc psalmo de Dei lege mentionem facit Propheta, qui periculosissimi nequaquam immemor huiusce generis certaminis, in quo animae, non corpora, uulnerantur; non immemor, inquam, quam impares omnino simus uiribus, uelle cum tam diro hoste, ut nosmet sumus, cogredi, ad solitum semper recurrit suffugium, nempe ad Deum, qui pro agonothea harenae praesidet, ut in huius statim octonarij exordio uidere licet. Clamor, inquit, meus, & deprecatio, seu, ut uertunt, lamentatio mea, alioquin tua indigna auditione, coram te fauorem nanciscatur: ne illam quidem refutes, obsecro, auerferisque, sed tibi tanquam res non omnino odiosa, fiat proxima, admittaturque abs te o clementissime: namque illius id est consilium, ut uerborum tuorum intelligentiam assequatur. Quocirca

Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.

Vide quomodo suis in petitionibus Propheta fere Deum a pollicitationibus in lege factis urgeat, cogatque penes ad ferendas sibi suppetias. Penetret, inquit, ad te mea usque deprecatio, atque, ut non semel pollicitus es, me a malis hisce innumeris asserere. Tunc quidem

Eruclabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.

D. Commodo ualde usus est uerbo, Eruclabunt: hoc est, etiam nolens in tuas prorumpam laudes. Labia mea, schemate hebraeo, pro ore usurpauit. Paraphrastes simpliciter reddit, Loquentur labia mea laudes tuas. Idem Felix. Obseruandum hic esse arbitror, quomodo ad diuinas proferendas laudes, quae uere laudes sint, necessaria omnino uideatur sacrae legis doctrina. Vbi, inquit, tu uim legis aperueris, edocuerisque omnia illa, quae tuis in preceptis inquirenda sunt, tunc labia mea hymnum, sacrumque tuo deproment nomini panegyricum. Tunc, dico,

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua equitas.

Expende ut intellectus uerbi Dei mysterijs, perspectaque Dei uoluntate in lege, tota exhilarescit anima, gestitque tripudio in Deo. Non contenta enim dixisse, Eruclabunt labia mea hymnum, mox addidit, Pronunciabit, hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, cantabit lingua mea uerba tua. Imo uero etiam alijs, quod tua sublimius extollatur gloria, quod mens tuo a spiritu hausit, pronunciat, diuulgabitque omnibus. Siquidem iudicia tua, quorum moderationi dicto parent uniuersa, iustissima sunt. Non sane mediocre id est donum Dei, cum de lege quis interrogatus, apte, commode, doctaque, ac cum percunctantis utilitate, Deique honore, quae uera sunt legis sensa, tanquam scriba in regno Dei doctus, proferre nouit.

Fiat manus tua ut saluet me, quoniam mandata tua elegi.

Manus domini in scripturis preterquam quod robur signat, auxilium quoque, fortitudinem, autoritatem, maiestatem, ut hic mihi uidetur, denotat. Et est perinde quasi, autoritas tua illa, maiestasque, qua cuncta perterrefacis condita, auxilio mihi sit ut saluus sim. Mandata quippe tua, posthabitis mundi curis, elegi, utque meae sint, usquedum uixero, deliciae decreui. Ego quidem

Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est.

Et lex tua delectationes meae, uertit Felix. Vtraque lectio legis Dei studiosis mirifice conuenit. Nam non tantum continuam a nobis postulat exercitationem lex Dei, quantum in exercitatione uoluptatem ac mentis gaudium, quod ab amore proficisci non nescimus. Desiderio, inquit, mirabili tuam nanciscendi salutem,

A tem, affectus fui, subindeque lex tua ingenti mihi fuit uoluptati. Hanc sane plus quam delicias mundi uniuersas, uel a puero concupiui. Ergo

Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.

Omnes fere ex hebraeo uertunt, Viuet anima mea. Vnde sic Paraphrastes: Viuet anima mea, ut laudibus extollere possit te. Id dicit Vates, quoniam maximum pre se ante tulerat desiderium salutis: & ne appetentia illa manendi in uita superuacanea, parumque firma de coelestium rerum statu persuasio uideretur, causam at texuit, dicens, se in uita manere idcirco optasse, quod diutius Dei nomen laudare sibi integrum esset. Quod quidem contingere posse minime addubitabat, simul ac Dei iudicia in lege condita sibi fore praesidio non diffidebat. Iudicia, inquit, tua, quibus uniuersa tuis affatim exortantur beneficijs, mihi robur addent. Mihi, inquam, qui

Erravi sicut ovis quae perijt: quare seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Is error, ut est doctiorum sententia, etiam in optimis inuenitur animis, qui cum non nihil interdum a proprijs raptentur affectibus, quibus impellentibus labuntur saepenumero, ipsa quoque contradicente mentis lege, errare sine dubio dicunt a Deo, non secus ac solent oues a grege, remissa parumper custodis curatione & sedulitate. Verum ab illorum memoria, quae in Dei mandatis continentur, non procul errant: imo uero ipsis obiurgantibus, assidueque ob oculos uersantibus, retrahentibusque uoluntate ab obfirmato mentis proposito, peccant. Proprium id est hominis iusti, ut inuita animi peccare. Quocirca in psalmi fine, quasi omnium quae haecenus in toto psalmo dicta erant, epiphonema subnectens, ait: Et legem tuam non sum oblitus, etsi toties, tanquam ouicula errabunda, uisus sim a pastore negligi, atque propterea interire. Quod ne accidat, tu per loca deuia & solitaria deerrantem seruum tuum require, repertumque ad gregem reliquum, quae tua est aeterna erga errantes uigilantia, mina. Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. P S A L M V S

C X X.

Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Siuellem quidem cunctas omnium opiniones interpretum, ne dicam commenta, recensere, quibus psalmi huius, caeterorumque sequentium titulum enodare conantur, non sufficeret aetas, adeo multa sunt, uaria, planeque incerta. Quare, ne in dubijs immoremur, simpliciter fatendum esse arbitror, singulos hosce psalmos, gradus esse singulos, quibus facile uir ita, ut hi docent, affectus, ad aeternum Dei templum ascendere est potis: quanquam Abram Ezra modum in huiusmodi, ut sic dicam, climactericis psalmis canendis, quendam fuisse autumet, quod uox gradatim a cantoribus eleuabatur. Res enim prorsus latentes in interpretandis rebus sacris omittendae sunt, ne dum scientiam in omnibus ostentare cupimus, ignorantiam nostra ipsa praesumptione praetendamus, atque e honorum interpretum teatro ac coetu explodamur irrifi. Plena prima in hoc gradu scalaris anxietatis est querimonia, qua uir sanctus, ab improbis ut omnia atque astu conuolui exoptulat, nec nisi maximo cum meroore a coelesti patria exilium tolerat. Cum ualde, inquit, tribularer, clamaui ad Dominum. Cur non ad homines, quae solet quia imbecilles, quia uana salus hominis, quia facile a promissis cadunt. Verum alij interim innumeras suorum ciuium tribulationes defleant, uel quibus inuersa iam temporum uicissitudine atque ordine, atteruntur fata, deuantanturque uineae, ac ut imbrium & tempestatum, frondibus denudantur syluae: uel eis quidem, quarum atrocitate adeo exactionibus, decimis, grauissimisque affliguntur uectigalibus, & ciues & clerici, ut uix respirare liceat. At ego illas ipsas profundiori cogitatione uersare animo soleo, quae a nobis potius fidem, iustitiamque & charitatem, longe perpulerunt & abiecerunt. Haec sunt sane tribulationes, hi ictus, haec uulnera, quae mi-

C serandum in modum animas diuini honoris studiosas exulcerare solent. Felix sic reddit: Ad Dominum in tribulatione mea clamaui, & respondit mihi. hoc est, uotis meis annuit. Non potest enim anima diuinę beneficentię haud immemor, nõ tota fide ac spe clamare ad Dominum, simulac nouit se assiduis monitis à cœlesti patre ad huiusce generis clamorē excitari. Inuoca me, inquit, in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Idcirco uates quidã ardens sic orat: Domine Deus Israël, anima in angustijs, & spiritus anxius clamat ad te: et exaudiuit me, ait. Hoc grati animi in Deum proprium est, ut in medijs ipsis quoq; doloribus & cruciatibus Dei beneficia cognoscat, & fateatur. Nec sanè mirum: nam cum nobiscū in tribulationibus se fore pollicitus est Deus, quæ tam uehemens dolorū, aut angustiarum procella nos à recto probatæ uitæ statu deicere iam erit ualida? Cū ipso, inquit, sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.

Hic mihi uates eorum morem seruare uidetur, qui cum angustiarum & uulnrum quoq; aceruum, uniuersali quodam modo enarrare occeperint, ea tandem quæ magis premunt, & quę maiorem cõmiserationem mouere possunt, per partes cõnumerant. Inter cetera enim, quę ualde hominum tranquillitati officiant, ciuesq; mutuis inter se odijs desäuire faciūt, id unum potissimum esse iudico, atque, ut quod sentiam eloquar, experior, cum linguis peruersorum ciuium à principe potius, & magistratibus, quam bonorū integritati ac candori præbet fides. Solent enim illi, si quos cernunt suas secū res agere, atq; in his uersari, quæ ad pacem, ad modestiã, ad religionem attinent, mordere, carpere, adlatrare, quantumq; in se est, à proposito retrahere: quo quidem malo, aliud ne uiro optimè instituto grauius accidere queat, nescio. Porro à labijs iniquis, linguaq; dolosa se eximirogat uates, pro ab hominib; iniquis, blasphemis, malorumq; inuentorib; & delatoribus, atq; ab ijs quidẽ, quos duplices & simulatores appellare soliti sumus: hos enim ab apostolo importunos dici legimus. Orate, inquit, ut liberemur ab importunis hominibus.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.

Felix sic: Quid dabit tibi, aut quid addet tibi lingua fraudis? Passim enim à sanctissimo uate uirtutum emanare exempla cernimus. Postquam à labijs sese malignis & mendacibus liberari petierat, oblocutores ad ipsos sermonē uertit, eosq; amantissimo hortatur affectu hoc modo: Quam tua tibi utilitatem afferre potest ô maligne, peruersitas? quid fraus? quid mendacia illa, uenenataq; linguæ iacula, quæ in ciues innocentissimos intorques, utilitatis & cõmodi secū ferunt? nulum enim cum hoc comparandum tormentum: sunt sanè, ut cetera eorū incommoda omittam, sicut sagittæ acutæ à ualidissimo uiro cõtortæ. Memini equidem hominem admodum mihi necessitudine familiari coniunctū, à nonnullis obtrektoribus ualde exagitatū, penèq; à probitatis itinere, propter calumniarū acerbitatē delapsū: quem quidem cum ad ferendas huiusmodi impudentes beluas æquo animo adhortari uellem, respondit: O amice, quod maius, periculosiusue malum ad istud, quod à dolosis linguis patior, addi potest? quid tantū meam cordis tranquillitatem perturbat? quæ res alia tam dira? tam saua? tam mundo insolens, atq; monstrosa, quæ sic meum intercipere cursum sit ualida, uti sunt fraudulentorum linguarum & tela, & spicula? Sagittæ sunt nimirū acutissimæ, quæ eo uulnus altius infigunt, quo à ualidissimo fortissimi uiri brachio iaciuntur. Quid? sunt sanè ueluti carbonis ignei, cuncta circumiacentia perurentes ac deuasantes. Ad hanc enim, fateor, amici querimoniã, ego qui cum illo eadem in nauis me tūc esse non ignorabam, prorsus obmutui. Ex hebreo pro, cum carbonibus desolatorijs, ut carbonis iuniperorū legunt: & est sensus, quod lingua fraude ac dolis instructa, sagittę comparabitur acutissimę, necnon ardentibus iuniperorum carbonibus omnia peruasantibus, & quidẽ diutissimè. Aiunt enim eiusmodi ligni prunas

A nas uehementius q̄ ceterę, tum urere, tum ignem cinere contectas diutius seruare. Mirum quam magnam sylvam, ut diuus ait Iacobus, incendit linguæ ignis. In ipsa enim, inquit, est uniuersitas iniquitatis, quæ inflammat rotam natiuitatis nostræ. Verum si sapimus, simul ut uirum dolosum, ut alio in psalmo legimus, abominatur Dominus, haudquaquam desperandum erit.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Kedar.

Felix, atq; adeo ceteri Hebræorū interpretes sic reddūt: Hei mihi quia incolatus fui Hetruriæ, seu quod uersor apud Mesech, habito cū tabernaculis Kedar, uel, cum tentorijs Scytharum. Nec sanè mirū esse debet, si unus Hetruriæ, alius uerò Mesech meminit. Is enim filius Iaphet Noë filij fuit, à quo quidẽ Tuscos originem traxisse affirmat: Kedar aut̄ Ismaëlis filius fuit, Abrahæ nimirū ex Agar filij, à quo Agareni, seu, ut nos appellamus, Saraceni, gens quidẽ fera, ac nemini amica, ortum habent. Ceterū Tuscorū gentem, barbarã, truculentisq; Arabibus ac Scythijs persimilem moribus, Dauidis tempore fuisse iudico, modò uerò aliter. Vult igitur uates, fraudulentos homines & bilingues, exilio illi similes esse, quo à dulci patria quis extorris, inter Ismaëlitas, hoc est, inter barbaros, & hos quidẽ immanes, inhospitæq; consuetudinis homines uiuere cogit. Atqui nos idem ferme nunc est, ut si quãdo inter perfidos, nulliusq; religionis uiros uitã degere contingat, nos inter Arabes & Turcas esse, & cõuersari queramur. Quamq; eos ipsos barbaros atq; infideles, suum interdū sanctius Mahumetē colere, eiusq; legem, quãuis impiã & scelestã, magis ad amussim seruare conspiciamus, q̄ nos sanctissimi ma nostra instituta, ac religionis plena. Agedū ubi iam, aut in qua orbis sede & regno tam à nobis remoto aut secreto, nõ purius, synceriusq; interdū pacta inter ciues, cõuentaq; ac fœdera seruari uidentur, q̄ in quibusdam rebus pub. atq; urbibus ex nostris? A quo enim Getulo, aut Garamante minor interdū expectanda est charitas & dilectio? quis tam sauus? tam barbarus? tam inhumanitatis expers? **B** Arabs est, qui adeo ardentem suorum ciuium sanguinē, fortunasq; sitiat & deprædetur, quemadmodum nos nostrorum fratrum, & eorum quidem, qui nobiscum unã è cruento Christi latere epotantur, cruorem, famam, honorem, facultates, uitam deniq; & sitimus, & crudelissimè depopulamur. Audistine unquã ab ipsis immanissimis Anthropophagorū antris tam impia aliquando prodijisse iudicia, aut pœnas, ut à quorundam iudicum rostris, aut rotis interdum Christianorum & prodeunt, & ui legibus iniecta, erumpunt? Quid igitur eiusmodi uiuendi mores plusquam Kedarinos & barbaros appellare nos uetat?

Multum incola fuit anima mea.

Conqueritur uir iustus in hoc hemistichio sese diutius elongari à Domino, fateturq; se hospitē ac peregrinū esse super terram: quemadmodū de priscis illis Iudæorū patribus assererat Paul. qui ad Hebr. scribēs, sic ait: Promissiones à longè aspicientes & salutates, confitebantur quia peregrini ac hospites essent super terrã. Vide q̄ dispari uolūtate, nostra cum sanctissimis illis uiris conueniãt & studia & desideria. Illis enim nihil optabilius in primis uidebat, q̄ dissolui & esse cū Deo: nos contra lamentamur tam breuē hanc esse uitã, quã quidẽ, ob fidei carentiã, nõ peregrinationē aut incolatū, ut illi, nuncupandã ducimus, sed patriã, sed domū, sed certã sedē, sed regnū. Quomodo, quæso, cœlestis patriæ amantiores nos esse iactabimus, cū interim uita ipsam & moribus, ne assequamur, cõtendimus? Certè ciues, si uerè ciues sunt, ac dici uolunt, nil tam optāt, quàm ut uiuant in patria.

Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.

Felix sic hunc legit uersum cum superiori: Quamplurimum habitauit anima mea cum odio habente pacem. Et mox alium reddit hoc modo: Ego pax, & cum loquar, ipsi ad bellum. Anima enim tranquillitatis appetentissima, se nimirū diu inter dolosos, atq; eos quidem qui pacis bono aduersantur, detentam queritur. Nihil, ait, unquam tam anxie desiderauit, quàm cum omnibus pacem habere: uerum non sic ab alijs mihi est re pensum. Siquidem cum dissidiorum concinnato-

res ad pacem animare satagerē, illi è contrario magis ad bellum incitabant. Ego pax, hoc est, ego totus paci addictus, cum ea quæ ad pacem faciunt loquor, illi ad bellum statim, ad ingenium, ad antiquas rixas, ad discordias redeunt. Quem sane sensum ita exprimit Paraphrastes: Longa, inquit, uidetur animæ meæ mora, quia inuitus detineor inter eos, qui pacis sunt ocores, adeo ut cum paci totus studeo, & quæcunq; ad pacem faciunt loquor, illi hoc ipso ad bellum excitantur. Atque hic tandem unum huius uariæ lectionis sensum atq; intelligentiam habes: qua quidem describitur, quamplurimos esse discordiarū fabricatores, pacis uerò perpaucos, & hos derisos, prorsusq; inauditos. Verum an aliud tam euidentis perfectionis signum in uiro iustitiæ illius studio, quam diffiniunt esse totius bonitatis cumulum, uideri queat, nescio, cum plurimis laesitatis iniurijs, ac, ut sic dicam, obrutus multorum calumnijs & inimicitijs, perstat immotus, nec à pacis studio, ne tantillum quidem, aberrat. Sed illos mortalium omnium miserimos esse iudico, qui non solum perpetuo uitæ tenore pacis ocores sunt, uerum propterea, atque ob id potissimum hostes se esse pacis profitentur, quia qui eos ad pacem sectandam admonent, atque exhortantur, minimè desunt: malicij omnino sunt, quia alij boni.

Canticum graduum. PSAL. CXXI.

Euauia oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.

Vnus is est præcipuus consolationis neruus ac robur, animam cum tribulationum aceruo conflitantem, sese totam, humano quantum licuit pertentato solatio, ad diuinā implorandā opem conuertere. Cum ignoremus, inquit rex ille, quid facere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te Domine. Data est enim homini ratio atq; intellectus, ut eorum uis & perspicacitate instructus, illa facile, quæ sibi in pertractandis rebus corporeis aduersantur, præuidere antequam accidat, ualeat: subindeq; terrenis adminiculis ac præsidijs, aut fortiter tolerare postquam acciderint, aut superare omnino. Quod si tamen adeo acerba sunt, ut in illis subiugandis nulla suppetat aut ratio, aut consilium, ut nunc pleraq; in mundo fieri cernimus, ad diuinum confugiendum est auxiliū: quanquā ne in illis quidem humanæ industriæ conatibus, flectendi sint à cœlis oculi, ne absq; superna luce nostram esse aliquid uel artem, uel industriā arbitremur. Montes cœlos dicit, quos alio in psalmo clarius nominat, cum ait: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. Non mediocre enim deuoti animi indicium est, non paruumq; mentis illuc trahi cupidæ, quò totum cordis affectum & desiderium direxit, argumentū, corporeos quoq; in cœlos attollere oculos, nedum gemitus & suspiria. Quare summæ deuotionis ac fidei uerba hæc esse existimo. Verum Paraphrastæ litera me alium, ab hoc quem diximus, sensum intelligi admonet. Circumfercbar, inquit, oculos meos ueluti stans in monte, sicunde forsitan uiderem ferri mihi suppetias: sed deprehendi nullum mihi sperandū esse auxiliū nisi à solo Domino. Idcirco à uate id puto additū: Auxilium meum à Domino. Sumpta nimirum similitudo ab illis uidetur, qui auxilia expectantes, è locis æditioribus, ut solent exercituum excubitores, an iam demum adueniant, speculant. Hisce enim uerbis uoluit Psaltes ignauæ animæ oscitantiam pungere, quò, quam anxie petendū sit à cœlesti patre auxilium, nō ignoret. Alioqui aut raro, aut nunquam, stertenti animæ atq; supinæ, diuinas gratias contingere credimus.

Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.

Vide uirum unde quæ ad amulsim compositum, atq; in negotio spiritus probe eruditū. Vide, inquā, quomodo seipsum, pro se, in propria causa, uas, fideiq; iussor factus, consolatur dicens: Auxilium meum à Domino, id certò scio mihi non defuturū. Fallat me homo, ut natura est fallax: mihi imponat, meisq; quod aiunt, in manibus inuertat aleas, nō multū moror, postquā persuasissimū habeo, auxiliū

Auxilium omne meum à Domino, haud illo sanè debili atq; inertī, sed potentissimo, & eo quidem qui cœlum terramq; condidit, breui affuturum. Non ab re certe uates in hoc loco tam nobilis, atq; adeo potentissimi opificis & cōditoris mentionem facit: nam diuinę potentię memoria sepius refricata, in spe firmius solidatur, nec facile ad adorandam, ut nonnullos facere uidemus, humanam opem, in fidelem scilicet, suiq; dissimilem, & nutantē, descendimus. & est perinde ac si dicat: Ille qui tam mirabile fabrefecit ædificium, idemq; sapientissimè gubernat & moderatur, me ne minimā mundi portionem ac uilem, nō poterit à periculis eximere: Cæterū per cœlum & terram, cōdita omnia, siue cœlestia, siue terrena sint, intelligi oportet, quemadmodū illud in Genesis exordio sancti Dei uiri interpretati sunt: In principio, inquit Moses, creauit Deus cœlum & terram. Quocirca o tu qui in arduo uirtutū exercitio uersaris & sudas, ne animum despondeas: nam is tam potens Dominus,

Non dabit in commotionem pedem tuum, neq; dormitabit qui custodit te.

Hoc est, nō dabit ad lapsus, non permittet tuos affectus, tua uota, tua consilia labi: nō sinet te in iustitię semitis uacillare aut deficere. Non sanè putes aspernari esse periculi, uel parum in salutis itinere lapsare, pedemq; à loco mouere. Pes enim noster, aut affectus, aut studium, aut conatus, ni uis summa ad anteriora nitatur, facile relabitur, atq; à iustitiæ theatro turpius discedit, quàm si tam altam pro uinciam nunquā pertentasset. Tantum enim abesse debet, ut perfectionis apex ac culmen somniculosus, tardisq; in uirtutū adeptione dari existimetur, ut etiam datum adimatur. Non dat igitur Deus, nec sinit suorū pedes, hoc est, animæ motus, atq; appetentias & affectus in bonitatis studio labascere, modò ipsi sibi non desint, modò præparatam sibi ab æterno prædestinationem, sanctissimis studijs, atq; ut diuus admonet Augustinus, orationibus adiuuent. Nō dormiet certè qui custodit te, modò tu nō dormias, modò tu te cōtinuò excites, atq; ad capeffendū quod restat itineris, recentiori semper exercitio & labore nitaris. Quid dubitas?

Ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israel.

Amplificatio hæc est, cuius is erit sensus: Dominus enim qui populum suum uigilantissimè tutatur, non dormitabit: hoc est, ne leuiter quidem soporabit, multo minus somno detinebit profundo. Quancq; paraphrastes inuersa litera sic reddidit: Profecto, inquit, neq; dormiet unquam, neq; uel leuiter obdormiscet, qui curat Israël. Deus enim se amātes, ea solet diligentia custodire, perindeq; tutari, nulla ac si alia detineretur cura. Certè cum hominis ad præcipitia procliuatatem, properantiamq; considero, contra uerò continuam diuinę bonitatis cum cogito protectionē, atq; à lapsibus reparationē & tutelam, phrenetici statim mihi occurrit spectaculum, in quo miserum illum uidere uideor modis omnibus sese à rupe aliqua æditiori, aut ripa, in amnem profundissimum præcipitare conantem, à tergo aut parentē, uel amicū aliquē uis summa, curauit difficili & nixu illum retrahere, rogare, cogere tandē, atq; in tutiori sede locare. Quare hic Deum totū in curandis suis intentū esse, puto uatem huiusmodi uerborū ardore uoluisse exprimere:

Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Ex hebreo enim sic potest legi: Dominus custos tuus, Dominus umbra tua, super manum dexteræ tuæ. Quocirca sic reddit Campensis: Bono animo sis, Dominus curat te, & tua: erit instar umbraculi tibi, ad dexterā manum adstans assidue. Mos est enim inter homines, ut si quādo rem aliquā præsentē dicere uelint, ad manū eam esse dicant. Quo quidem uerborū tropo, diuinū uult uates intelligi patrociniū semper, atq; adeo suis præsens, uti res illæ solent, quæ nobis præstò sunt, ac ad manus. Verum cum hæc scribo, alius mihi occurrit sensus, ut sit Dominus nostri haud uulgaris & custos, & tutor, qui nedum quidem uniuersali quadam custodia ac tutela, sed speciali prerogatiua & cura, super manum suorū dexteram conquiescat: hoc est, ne uulneretur protegat, atque instar umbraculi refrigeret. Hincq; illud hic fingi posse arbitror, ut sint qui spiritali in acie dimicantes,

C mutuis sese ad Deo fidendum, alter alterum, uel seipsos etiam moneant adhortationibus, hoc modo: O anima quæ in belli æstu ac feruore periclitaris, deq; tua salute trepidas, ne time: Dominus enim, ne tua lædatur dextera, hoc est, ne tuæ deficiant uires, atq; in labore prælii nimium defatigeris, & pereas, præsto ad tutelam aderit. Ipse quidem & ictus, & uulnera pro te, tanquam socius latus tuum dexterum cingens, quo prior se periculo obijciat, suscipiet. Nam certè pugilis dextera in duello uulnerata, ut olim Venerem à Diomede uulneratam fabulosus refert Homerus, certissimum mortis indicium est. Quo enim alio se membro tutabitur pugil, aut miles? quoq; alio uibrabit enssem, aut iaculum intorquebit, dextera ipsa ad huiusmodi usus instructa, hostili uulnere sauciata? Vide igitur quam flagranti affectu diuinam opem nunquam suis, eo maxime tempore & loco, quando maxime opus est, defutura, enarrat Psalter. Quid, oro, timendum, cum ipse Dominus pro nobis in acie dimicans, primas sibi belli partes uendicat, nosq; à telis hostium certius protegit, atq; umbra suæ sanctissimæ consolationis refrigerat & refocillat, quam nos solet dextera, quamuis prompta atq; agilis, tegere & tutari?

Per diem sol non urit te, neq; luna per noctem.

Sub nomine diei, noctis, solis, lune, atq; exustionis, narrat uates Deum, quem in superioribus custodem, protectoremq; nuncupauit, mala omnia futura à suis depulsurum, quocunq; tempore accidant. Verum quia lunam urere non facile admodum dicimus, litera quæ est Hebræis aptius hic poni uidetur. Die, inquit, sol non percutiet te, & luna nocte. Quorum quidem uerborum sensum sic à paraphraste accepimus: Hoc umbraculo fiet, ne ardor interdiu lædat te, neq; luna frigore noctu. Non semel enim in scripturis, persecutionum tempus ac rabiem, æstu meridiano, aut frigidis lunæ radijs, describi legimus. Ni quidem obice aliquo intermedio, uel huius algorem, uel illius perustionem deuiterint, utrunq; tempus asserunt mortalibus ualde noxium esse ac periculosum. Hoc ferè modo ad res nostras se habet diuina bonitas. Ipsa enim miseris, atq; ærumnosis, nõ minus cum in persecutionum igne, aut miseriarum frigore uoluntantur, est refrigerium ac medela, quam olim fuit Hebræis in solitudine peragantibus columna nubis interdiu, atq; ignis noctu. Porro si quem diuinæ consolationis luce afflari contigerit, ne nimium, si sapit, insoleat, tutum se existimet, dicens: In abundantia mea non mouebor in æternum. Rursus uero si nox perturbationum obscura, tetraq; aduenit, aut luna radijs illis suis malignis infidelitatis eum attigerit, ne, quæso, à fiducia in Deum cadat omnino, aut desperet: sed magis, Deo ipso custode, atq; amico, neq; tentationum ardorem, neq; diffidentia frigus & algorem sibi officere posse arbitretur. Est & alius solis ardor eo nocentior, quo temperatus magis apparet. Perfusa enim interdum anima luce quadam insueta, consolationisq; gustu ac suauitate affecta, ni prudens sit, & grata, facile in id impietatis corrui, quod celestes illiusmodi afflatus sibi, propter suam iustitiam, & ut uocant, deuotionem tribui opinetur, uel eò maxime, si in aduersitatibus acerbitate posita, lunam perspicue per noctem lucere, hoc est, si se sentit uiuidam, robustamq; ac planè non aliter in afflictionibus & uiuere, & lætari, quam solet in igne Salamandra. Quæ quidem omnia periculorum genera iustissimus ille Iob aduertens, de sese hoc modo testatur: Si uidi, inquit, solem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatam est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum: hoc est, summa omnium iniquitatum ea est, sibi aliquem, suisq; operationibus, quod solius Dei est, impendere, atq; ad blandiri. Ab hoc igitur periculosissimo omnium naufragio, ni seruet Deus, aut tum æstum illum refrigerare, tum frigus incallescere faciat, tuti esse omnino nequeunt uel sanctissimi quidem uiri. Idcirco à propheta necessaria admodum scitu infertur assertio, atq; oratio.

Dominus, inquit, custodit te ab omni malo, custodit animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usq; in seculum.

Vide

A Vide quomodo dulcissimum custodire nomen dulcissimus inculcat trates, quod tandem tua bona omnia diuinæ bonitati referre perdiscas: siquidè, ut alio in psalmo asserit, Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Dominus igitur est qui custodit te. Dominus, inquam, est (quid ueris?) qui custodit animam tuam, seu uitam tuam, ne carni inseruiens, una cum carne intereat. Per futurum enim legunt Hebræi, custodiet. Cæterum ex interpretibus hebræis, aliquibus uisum est in hoc loco, per introitum atq; exitum negocia, actionesq; uitæ humanæ significari, quorum quidem nullus aut modus, aut ordo, nisi turpis & confusus esse potest, ni Dominus ipse consilia moueat, ac ne erret animus, per uigil semper custos existat. Nescit porrò homo, prorsusq; in deligendis discernendisq; rebus illis, quæ magis, quæ uel minus sibi conducant, hallucinatur. Quare olim Solomon à Domino, ut quicquid uellet peteret, prouocatus, respondit: Ego sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum. hoc est, nec quid incipiam, nec quid perficiam, quid omittam, quid uel instituiam, aut ordiar, quæ rursum fugiam, aut quæ sequar, nescio. Consuetudinem quoq; huiusmodi uulgo esse cernimus, ut eum ipsum hominem, qui in pertractandis suis rebus & negocijs inutilis prorsus sit atq; infans, dicant ingressum exitumq; ignorare: quod quidem uitium ab animi stupiditate prouenire affirmant. Est & alius ingressus, egressusq; qui periculosissime ignoratur, utpote qui maxime ad animam pertinet: ille uero ad corpus. De ijs quidem olim concionabatur Dominus inquit: Si quis introuerit per me, saluabitur: is enim ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Vide quam paucis sanctorum ecclesiam effinxit. Ingressio quidem in Domini ouile sit per fidem, amoremq; ac celestium rerum cognitionem & disciplinam: egressio uero, per operationes illas, quæ à charitate proficiscunt. Idcirco pascua, & ea quidem pinguis & opima, post hanc uitam nanciscunt. Legimus enim sub antiqua Iudæorum lege complures ingressos esse, atq; in hoc mundo quoq; per prophetarum, aut legis etiã ipsius campos inuenisse pascua: ab ista tamè uita egressos, clauso adhuc cælo, nondumq; celesti referata beatitudine, atq; æterna requie, pascua uera nõ inuenisse. Ita modò (heu nostram ignauiam) ad sacras passim undas currunt, fides uel in Dei domum infertur. Hinc feror, hinc lachrymæ, hinc cætera reconciliationis diuinæ signa atq; argumenta conspiciunt. Quid? Ad tantum nonnulli interdum deueniunt spiritus feruorem atq; ignem, ut dulcissimorum parentum contempta cura & conuictu, sprete patria, relictisq; amicis, ac rebus omnibus huius mundi, uel ad uitæ sustentationem necessarijs, sese in solitudinem aliquam uastam atq; inhospitam conijciant, aut (quod animosius forsitan est uisum) in cœnobio se aliquo concludant. Vides ne felicissimum horum in Domini academiã ingressum? Verum tam ardentem in multis flammarum cumulum in aërem resoluunt, atq; in carnem, qui antea spiritu coeperat, ut conqueritur Paulus, desisse uidimus: scilicet qui tam beato ingressu rem spiritus attentauerant, infelici postea euentu à pristino ardore desciscentes, pascuaq; solida ignorantes, abierunt, ut dicit Solomon. Quid tam leni uocabulo? peruolarunt potius, ac præcipitanter accelerauerunt post uestigia gregum suorum, pascentes nimirum sensus, eaq; oblectamenta, curasue illas sectantes, quas uel mundus ipse, alioqui curis innumeris inuolutus, execratur. Hi enim haud modo uno ingrediuntur, & egrediuntur. Quare illud unum potissimè tremendum illius generis hominibus contingere est necessarium, quod ne post hanc uitam quidem solum, sed nec dum hic uiuitur in hoc mundo, pascua inueniant: nisi forte è siliquis porcorum enutrirî, animæ pabulum dici uelint. Et ego quoq; qui in eorum numero censeor, qui fide tantula, aut spiritus feruore aliquo, desiderioq; non prorsus uano, in ædes Domini ingressus sum, cum qualem finem & egressum consequi debeam penitus lateat, illud iterum unum meam admonitam animam uolo, atq; ei imprecarî non cesso, iterum atq; iterum repetens: O anima mea, quid iam pertimescis? quod tua te trahunt consilia? simulac Dominus is solus est, qui custodit introitum tuum, ac exitum tuum, ex hoc nunc, hac in mortali scilicet uita, quod probe, quæ ea sint, quæ fugere debeas

quæue amplecti ac sectari, pernoscas: & usq; in seculum, hoc est, transactio uitæ cursu, te in æternis suis bonis, in loco scilicet pascuæ, ubi immota tua prædestinatione atq; proposito, suos ab æterno collocauit, statuât. Huic igitur soli gloria, honorq; & imperium sit in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. PSAL. CX XII.

Aetatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.

Cum alias propheta tropis elegantissimis mutæ charitatis, quam in Dei Ecclesia esse necesse est, effigiem describit, tum in hoc psalmo maxime illam sub terrestri Hierusalem umbra & typo, propemodum ante oculos ponit. Quanta putandus est affici iucunditate uir diuinarum rerum studiosus, cum audit esse qui ardentissimis conatibus ad cœlestem patriam properant, relictis interim toto affectu atq; animo, tricis illis omnib. quæ opus tam noble impedire queant. Certè, si uel raro saltem, à fidelib. ad quid nati sunt, ad quid uocati, ad quid uncti, sacroq; regenerationis lauacro innouati, consideraret, nō tam facile sua se sponte à fine proprio, qui Deus est, hoc est, summa felicitas, æternūq; bonū, ac beatitudo, alienarent. Quotus enim quisq; est, uel ex ipsis quidem, qui ideo ad sublimiorē aliquem gradū euecti sunt, ut cæteris bene beatèq; uiuendi regulas præbeant, atq; illa solūmodo & uita, & eruditione edoceāt, quæ futuræ uitæ statum præ se ferant, qui non libentius corporearū rerū affectibus inhærent, atq; eas ipsas perinde ament & sectent, ac si tantūmodo ad fouendam carnis naturam geniti essent. Nec est quod quis hīc mihi dicat, ut passim dici audio, religiosissimos illos esse hominū conuentus, qui ab aliena aut re, aut uxore usurpanda, abstinent: qui publicas libidines auersentur: qui usuras, qui cætera uulgò patentia non exercent flagitia: si interiores illos maculas prauarum cupiditatū, inuidentiæ, simultatis, ambitionis, à corde longè proijcere non uideo. An nondum cunctis iam innotuit quanto sapientissimus magister stomacho dealbata se pulchra, hoc est, mores hominum unde quæq; pictos, & candidos, internos uerò affectus corruptissimos, tabeque ipsa cadauerosa putridiores, detestari soleat. Negro igitur uirum illum religiosum esse, Christianeq; legis sectatorem, qui licet corpore abstineat, animo tamen mundanarum rerum cupiditatibus inseruit. Hic igitur, ut dicere inceperamus, sub manufactæ ciuitatis nomine, cœlestem patriam depingit uates, sibiq; se ab alijs eiusdem secum animi ardoris uiris ad tantæ urbis accessum inuitari gratulatur, quam quidem Hierusalem sanctam, matremq; nostram, seu requiem, ab Apostolo appellari legimus. Ingre diemur, inquit, in illam requiem nos qui credidimus, Olim enim à uiginti annis uiri omnes, hoc est, tribus Domini, ut in Deuteronomij libro uidere est, ad locum in quo Dei erat templum, ex diuina iussione, ter annis singulis conueniebant, ibiq; præter religionis cultum & sacrificia, quibus Dei populus purificabatur, de ijs quidem rebus iudicia, quæ alijs in locis tractari nequierāt, habebantur. Ab illo igitur umbratili more & consuetudine, ex qua nimirum Hebræorum multitudo se ad cōuentus illos festiuos adornans, uicinos, eiusdemq; tribus uiros ad secum eundem adhortabatur, ut nunc quoq; à plerisq; uulgò sit, qui cum aliquò, ubi festi dies celebrantur, sint profecturi, familiarissimos quosq; ad cōmunem inuitant lætitiā, rem seriam enarrans propheta, cœlestis Hierusalem statum elegantissimo troporum inuolucro ostendere intendit. Ait ergo: Lætor admodū equidem cum dicunt mihi, Eamus in domum Domini, ad eumq; properemus. Quid moramur? Non nos aut uxor, aut nimia rei familiaris retardare debet cura & sollicitudo. Ea, ea, inquam, ciuitas est, quæ totos animæ affectus, totumq; amorem nostrum, tum studium, omnemue conatum expostulat, ac uult.

Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.

Omnes ferme Hebræorum interpretes, in portis reddunt, non in atrijs: sed parum refert. Quamlibet enim, ob carnis sarcinam, longè à cœlesti patria peregrinamur, affectibus tamen ac desiderijs, qui sanè pedes animæ sunt, tantè nobis ciuitatis

tis aditus est occupandus: namq; noster in cœlis cum sit munitus, quandiu uitam hanc ærumnarum plenam uiuimus, longè à diuina absumus hæreditate. Verum interim quò expedite absq; corporearū rerum impedimēto in interiora uelaminis, ut uocat Paulus, introducāmur, pedibus, hoc est, uotis, suspirijsq; ab amore profectis, postibus illis aureis portarū, quæ, ut canit ecclesia, nitent margaritis, insistendum erit. Illud uerò admodū uerendum, ne illotis pedibus accedamus: postquam in uate illo eximio legimus, quòd inquinati nō intrabūt in eam. O igitur sancta ciuitas, o mansio, o sedes luce ipsa solis splendidior, ac Deo digna, pedes nostri, motus scilicet animæ atq; affectus, in atrijs iam tuis, licet graui curarū onere defatigati ac pressi, stant fixi atq; immobiles. Iam una illa omnium maxime in spiritus negotio norma est seruanda, ut homo, quādiu in hoc seculo uersatur, nec non cum carnis molestijs & curis die nō tūq; conflictatur, nunquā se ad tantam perfectionis sublimitatē peruenisse existimet, quò se putet absq; aliqua animi perturbatione posse uiuere. Hoc enim animorum illorum proprium est, qui iam prorsus à mundanarum rerum uinculis liberi, defunctiue corpore, ad illam, quam semper, etiam cum in carne essent, ardentissime concupierunt, diuinam uisionem atq; aspectum euolarunt. Quem iam lateat terrenam hanc, ut eam appellat Apostolus, habitationē, intellectu humano haud parum officere, à ueri contemplatione, & intuitu auertere: intercipere: uariarūue rerū unioni illi, quam cum Deo haberi oportet, diuersitatē obijcere. Hæc enim omnia cum mortalibus omnibus communia sint, stultum ualde esset, id à carne cupere alienū, quòd carni natura ingentum esse uoluit summus opifex. Tantum uerò ab ingrediendi studio & conatu, nostri nō cessent affectus ac desideria, quòd est de die in diē magis in Dei obsequio incallescere: alioqui in iustitiæ semitis nō progredi, regredi erit.

Hierusalem quæ edificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Aperit iam uates quæ sit illa, de qua loquitur, Hierusalem: ne illam Iudeorum ab impijs scribis & Phariseis habitatā, & quæ Dominum uitæ interemit, imaginemur. Hæc enim sectis atq; hæresibus, cum in se admodū diuisa sit ac lacera: illa unī solūmodo fini, & bono nixa, integra prorsus, utpote cuius participatio eius in idipsum, atq; à diuisione omnium immunis, permanet. In idipsum. Simul, uel unā reddunt Heb. Felix sic: Quæ cōiuncta est ipsi simul: hoc est, cum Deo unum effecta, cuius consortiū simul est. Ciues enim sanctæ huius urbis, unius eiusdemq; animi sunt, idem participant bonum, eandemq; felicitatem ac præmiū. Interim autem, quòd hīc doctrinæ limula expolitur, si unum gaudere cōtigerit membrū, congaudent & cætera: si mœrore affici, afficiunt & reliqua, mutuis sibi inseruiūt obsequijs, mutuas ferunt necessitates, infirmitates tolerant, curāt, medent, adeo ut nō tam suus unusquisq; existimari queat, quàm aliorum omnino. Verum qui discordi animo atq; irrequieto, suis scilicet tantummodo obsequens cōmodis, ne mini utilis, compluribus grauis & morosus, se ad terrenam huiusmodi ciuitatem pertinere asserat, toto, ut aiunt, errat cœlo: proinde ad futuram multo minus, ubi omnium bonum æquè singulorum est, uti omnium. Cum enim amor sit sui prodigus, naturaq; in aliorum cōmoda permeans & diffusus, quemadmodum in æterna patria perfectissimus est, ita unde quæq; absolutissima singulorum est boni cōmunio, & unitas: perindeq; de alterius bono atq; felicitate unusquisq; lætatur, sibiq; applaudit ac gratulatur, uti de suomet bono, & beatitudine solet propria. Idcirco de perfectionibus sibi datis, ut scribit Dionysius, inferioribus, hi qui in sublimiori gradu positi sunt, continuo tradunt. Sanctissimū igitur illud animarum domiciliū nō ciuitas est terrena, neq; cæmentitia materia, saxiq; inertibus, aut lateritijs parietibus ad amussim correctis fabrefacta, sed cœlestis est, atq; animorum numero & ordine constructa, cuius ciues anime sunt, ciuitas uerò ipsa ac ciuium bonum, Deus: id est, perfectissima quies & pax.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonij Israël, ad confitendū nomini Domini.

Hic tandem uates qui sint uiui lapides, hoc est, cœlestis Hierusalem ciues, atq; ædificium, aperit: tribus scilicet, nō quælibet, sed tribus Domini, gensq; illa, quæ

Cad Dominū, haud mundum, pertinet. Hanc itaq; ciuitatem, has aedes, hos ue cœtus & multitudinem, non iam ter in anno, aut ex more, sed continuo, fide, sanctisq; operationibus ac perpetuo placendi Deo, & uoto, & desiderio, uel spiritus acti, electi omnes adeunt, summo uel nixu & conatu ascendunt, neq; aliò unquã diuertūt, quoad eius portarū aditum occupent, pedesq; in ipso primo limine stabili infigāt proposito atq; instituto. Hæ quidem tribus testimoniū sunt Domini: hoc est, fide atq; operibus, se ex Deo natas esse, diuinūq; semen in se inesse testantur. Israël enim, uidentē Deum interpretant. Itaq; se semen esse Israël testificant, hoc est, ad Deū pertinens. Verūm quo testimonio: fidei nimirū, spiritusq; seruore, gaudio, patientia, mansuetudine, ac, qua mirum in modum diuinā sibi gratiā conciliant, humilitate, rerumq; humanarū contemptione, ac despicientia. Nam quemadmodū quæ a uirtute atq; animi candore proficiunt actiones, testimoniū nos Dei esse filios præ se ferunt ac reddunt: ita illæ, quæ a cōscientiæ impuritate, & turpitudine emanāt, nos ex patre diabolo esse testantur. Tribus igit sola illa, quæ in dominica sorte censetur, ea est quæ testimoniū perhibet de bono: atq; ob id quidem, ut sanctū Dei nomen, nō suum, illustret, ac celebre fiat. Sunt sanè multi, qui idcirco ascendūt, testimoniūq; fide, nescio qua, se e Domini sorte esse, reddunt, quò sese uulgo ostentent, se celebrent, sibiq; nō Deo, aut eius ecclesiæ sanctitatis nomen asciscant: secus uerò tribus illę Domini, Dei utiq; populus, ac fors, quæ propterea sibi ascendendū esse existimant, ut tum fide, tum actionibus diuinā testificentur bonitatē, Deusq; ipse, non homo, laudet, colatur, spargatur. ue illius nomen & fama per angustissimos quosq; orbis angulos, nedū per templa, sacrasq; aedes atq; aras. Qui enim aliud quicq; suis in actionib. ac studijs, aut querit aut agit, q̄ ut Dei nomen ab omnib. quibus cum uiuit, sanctificet, is sanè turpissimè a uero aberrat scopo, nec tantillum quidem ad æternā Hierusalem attinget, in qua rectū duntaxat, ut bona cætera omittam, perpetuo audiri contingit iudiciū. Quare a Psalte convenientissimè inferitur:

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.

Causam reddit uates, quam ob rem a sanctis tribubus ad diuinū celebrandum nomen in ecclesiam conuenitur: etenim in ea, cœlestia, hoc est, uera, recta, sincera, quas sedes uocat propheta, sunt tribunalia: nec mirum quidem, nam numen ipsum quod mundum iudicare dicitur, hinc præsens est, hinc sedem habet, hinc iudicat, hinc non solum illa quæ humano patent aspectui, sed & reconditos cordis recessus & cogitatus, disquirat & examinat. Nusquã enim uerum esse tribunal ac iudiciū affirmauerim, ac rectum, nisi inter ciues de sanctissima istiusmodi ciuitate, quæ Dei spiritu & informatur & regitur, optimè meritis. An nescitis, aiebat Paulus, quòd & angelos iudicabimus? Soli quidem iustissimo cuiq; cætera diiudicandi, probeq; dignoscendi ius tributum est, atq; facultas: sed in primis se ipsum, ne cum mundo reliquo, ut idem admonet, iudicetur. Hanc tandem, ait uates, optimè esse edificatam urbem assero, ubi una ciuium omnium concordia est, ubi recta sunt iudicia, ubi tribunalia iusta: hoc est, ubi iudices integri, equitatisq; ac probitatis magis, quam pecuniarum, aut munerum sectatores conspiciuntur. Alioqui iudice uel auaro, uel ciuili sanguinis sitibundo atq; epotatore, quomodo ciuitas Dei illa erit, cuius rostra æquissima sunt, ac a diuino spiritu illustrata? Cæterum hinc Dei familiam, Dauidis domum appellat uates, quod aliàs quoque admonuimus.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te.

Clarius hunc reddunt uerum Hebræi hoc modo: Precemini salutem Hierosolymis, felices sint, qui diligunt eam. Quare sic habet Campensis: Optate pacem ipsi Hierusalē, feliciter eueniant omnia illis, qui bene uolunt & amant eam. Vis ne quid in Dei ciuitate boni agant ciues audire? Perpetua enim sese mutuò ad orandū Deū pro pace, id est, pro perfectissimo ecclesiæ statu & tranquillitate, excitat adhortatione, a qua quidem eo distat longius, quo terrenarū rerum cupiditatibus propius inhiat, & accedit. Male enim cum Dei ecclesiæ agi arbitror, si

tam

A tam tumultuose res eius internas exagitari contingat, quemadmodum externas eius facultates passim, atq; ab omnibus diripi cernimus. Olim enim per paucis quibusdam principibus, ecclesiarum, ut uocant, bona, pro reipub. ac regni sui defensione usurpare fas forsitan fuit: at nunc a minutissimis quibusq; magistratibus ea ipsa pro libidine, atq; impune depopulari, moresq; in scelerissimos, atq; usus uitæ nefarios transferri uidere, quis æui huiusce nostri statum miserrimū & lachrymabilem non fateatur? Verūm quia in dies magis sæuam hanc erinyem in crude-scere, uiresq; sumere conspiciamus, hoc unum extat confugium, ut mutuis nosmet exhortationibus ad exorandam plebi Dei pacem incitemus. O uos igitur tribus, tribus (inquam) Domini, o uos lapides uiui, o uos ciues, ac domestici Dei, o uos sanctæ animæ, quæ idcirco ad ecclesiarum bona, & dignitates ascenditis, ut Dei nomen per uos, nō uestrum, aut uestrorum cognatorū, exaltetur, & celebre fiat, rogate, bene precamini, optate quæ ad pacem spectant: hoc est, ea omnia quæ ad suæ cœlestis Hierusalem ædificium, structuramq; attinent, orate. Cætera enim, quæ tam charæ patriæ fabricam aut morantur, aut intercepti, a uestris cœtibus, a uestris rebus pub. a uestris regnis procul exterminanda sunt. Verūm abundantia, atq; prosperitas illis omnibus, qui te diligunt, o beata ciuitas, eueniant. Illis porrò omnibus qui te uastant & affligunt, contritio & infelicitas, simulac uiam pacis non agnouerunt.

Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis.

B Felix: Erit pax in antemurali tuo, & abundantia in palatijs tuis: Non surdis enim supra cecinit uates, cum optimum quencq; admonuit, atq; ad impetrandam cœlitus pacem animauit. Hi quidem audita sacra adhortatione, se statim ad exequendam spiritus iusionem permouent, uersiq; ad ecclesiam, quāto possunt spiritu exclamāt: Fiat pax in uirtute tua, hoc est, in munitissimis locis tuis det Deus robur & uires. & est perinde ac si dicat, intra mœnia tua, atq; in palatijs tuis, seu domibus singulis, sit pax & tranquillitas. Nemo te, propugnaculæ tuæ, & ualla, licet uastissima adhibeat tormenta ac milites, infestet. Adeat iam tandem ad tui custodiam spiritus robur & uirtus: paxq; illa, quæ exuperat omnem sensum, te cingat & tutetur, quòd populus, ut imprecatur Esaias, federe possit in pulchritudine pacis. Fiat, fiat non tantum corporearum rerum copia ac luxuries, quantum diuinarum gratiarum, cœlestiumq; donorū abundantia & uis. Crescat, abundet, augeaturq; spiritus, adeò quòd hostes ad ciuitatis muros ac turres accedentes, nihil aliud præterquam inaccessa propugnacula & mœnia, quæ sunt sanctorum orationes ac uota, uidere queant. Cæterum sicut cœlestis ciuitatis (cum cœlestem ciuitatem dico, ecclesiam Dei intelligi cupio) robur ac fortitudinem, credentium corda esse arbitramur: ita terrenarū urbium præsidium, & illud quidem eximium & præcipuum, ualla rursus fortissima, ueraq; mœnia esse non ambigimus, ciuium corda, atq; in suum principem optimè affectos animos. Exaspe-rati enim plerunq; ciues, crudelissimè de pressi exactionum onere & mole, indefensam sæpenumero reddunt ciuitatem, alioqui munitissimis muris cinctam, circumuallatamq; propugnaculis pauperum labore atq; inedia cōfectis. Vis ne princeps tutissimè tuo regno consulere, atque illud telis hostilibus haud quaquã peruiū facere: tuos beneuolentia & benignitate ciues arma. Hoc sanè modo formidabilior hostibus eris, quàm si triplicem fossam, murumq; & eum quidem æneum, tuæ urbi circumieceris.

Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te.

Causam dicit, cur sanctæ Hierusalē ciues, suæ patriæ tam salutaria bene precati sint. Ea enim charitatis natura est ac uis, ut quæcunq; aut agit, aut loquitur uir probus, ea omnia in fratris salutē cedere exoptet & querat. Feliciter, inquit, omnia tibi contingere rogauī, o sancta ciuitas, pacemq; tibi æternam precatus sum, non ob aliud quidem, quàm ut fratribus meis ac proximis, eodem scilicet fontis sacramento & spiritu mecum regeneratis, pax animæ obueniāt ac salus. Illud idem porrò alijs uerbis utens replicat uates, atq; ait:

C Propter domum Domini Dei nostri quesivi bona tibi.

Vide an hoc quoque idem sit, quod superius dixit: Tribus uidelicet Domini illuc, quod Dei nomen ab omnibus laudaretur, ascendere: modo uero se bona illa quae superioribus expressit, quesivisse asserit, propter nomen Domini celebrandum: quam nihil officit, fratres & proximos uno eiusdem uitae instituto ac spiritu uiuentes, domum Domini nuncupare, cum passim in scripturis cor iusti, Dei esse templum ac domum asseri legimus. Sancta enim Hierusalem, domus Dei, iustique animus ac mens, idem ferme sunt. Quare is erit sensus: Propter electos, qui sunt fratres mei, Dei templum & domus, imprecatus sum, & quesivi bona tibi o Hierusalem. Mirum si a prophetis pacem ecclesiae rogari ob id potissimum censeas, quod fruges in agris uberiores crescant, aut uinae copiosiore in luxum alantur, tutae a Cimbrico milite uina ad futurum hyemis ocium seruentur. Hunc certe finem Christianae pacis in primis esse non arbitror. Proinde cum haec omnia terrae nascentia ad humanos usus ab uniuersorum conditore producta ideo amanda sint, atque ab ipso Deo petenda, quatenus uitae necessitatibus subueniant, ac utilia sunt: altior tamen Christianorum ratio in assequenda pacis desiderio esse debet, quam ut mundo tranquillius utantur: uerum quod tutius, pacatiusue diuinae iustitiae, sanctisque operationibus, ac mutuis inter nos alter alteri inseruire possimus obsequiis. Nullus enim gloriosior pacis potest esse finis & terminus, quam ut tranquillis animis, pacataque religione, & aucto magis diuino cultu & nomine, Dei uirtus in terris propagetur, laudeturque, qui saluat gratis omnes sperantes in se.

Canticum graduum. P S A L. C X X I I I.

De leuauit oculos meos qui habitas in caelis.

D Serui enim atque ancillae, utpote qui dominorum suorum imperio toti addicti sunt, quibusque nulla est rerum possessio, nec ius etiam acquirendi, & libertas, si aliqua re indigent, is a domino, illa ab hera, quicquid illud sit, & prestolantur, & petunt. Hoc idem quoque in iniurijs & contumelijs ab aliquo acceptis, agi ab illis cernimus, ueluti quibus nullum aliud in illis suis afflictionibus atque periculis extet confugium, praeterquam illorum, quorum iuris sunt. Quis unquam alienos seruos ab huiusmodi iniurijs, quibus tum ab homine, tum a rerum indigentia premuntur, uendicabit? Hoc enim proprium eorum munus est, sub quorum dominio hi uiuunt. Itaque elegantissima hac usus similitudine propheta, electos Dei seruos, ita se in necessitatibus, quae cum ad corpus, tum ad animum spectant, erga Deum haberi asserit, quemadmodum illi se habent, qui toti mortalium dominorum iuri atque obsequio obnoxij sunt. Qui enim uel parum saltem in rebus quae ad spiritum attinent, fuerit eruditus, non ignorabit certe quam non aliunde, nec a proprio quidem arbitrio & uoluntate, multo minus ab aliena & ope, & manu, praeterquam diuina, si quid aut ab inexorabili demone, aut ab improbis eius ministris, arumnarum patitur, expectandum erit auxilium. Proinde si quis aspera aliqua persecutionum molestia, ab his praesertim, quos hic in inuolucro describit uates, tumidos scilicet, elatosque, ac ob felices terrenarum rerum successus turgidos & superbos, impetitur, ad Dominum illico, & eum quidem qui habitat in caelis, attollat oculos, atque ab ipso ueniam, si quid deliquerit, reque aliqua indigerit, aut iniuria exagitari contigerit, & speret, & imploret. Clamet igitur: O tu qui lucem habitas inaccessibilem, cuiusque sedes caeli, atque electorum sunt corda: me audi: nam ad te oculos meos subleuo. hoc est, quicquid in me, quod luce aliqua caelesti & diuina illustrari uideatur, apparet, id totum ad te refero, atque in te, tuamque parum in gratissimis mortalibus notam misericordiam refundo. Non sane attollerem, non leuarem, nisi tu mecum & attolleres, & leuares: quin potius, nisi in me magis tu, quam egomet in me ipso, esses. Votis enim, ac sanctis, ut ait Augustinus, desiderijs homo ad caelum sustollitur, quemadmodum malis & impijs ad ima deiicitur, ac praecipitatur. Nunquam porro illum oculos uere ad Deum leuare dixerit, qui licet uel ultra empyrean regionem, in diuinae naturae contemplationem

A tionem totum immerferit intellectum, cognoueritque quaecumque de Deo, ut ait Paulus, cognosci possunt: in se tamen aliud oculorum genus, hoc est, mundanae gloriae, proprii que amoris & comodi plausum reflectens, tam altae indagacionis fructum prorsus amittit. Quod quidem uitium, illud idem esse existimo, in quod illos prouisse asserbat Paulus, qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Noxiam enim illam semper arbitratus sum scientiam & cognitionem, quamuis sublimem, & diuinarum rerum indagatricem, quae se magis, quam ipsum caelestium donorum erogatorem, admiraretur & coleret. Ex qua quidem turpissima quorundam improbitate & ingratitude illud in primis oritur, quod cum nimium ambitiose suae illi naturalium supernaturaliumque rerum aut linguarum peritiae tribuunt, nihil non agunt, quod lux ea, alioqui felix & diuina, sua, non Dei appareat, uulgoque reputetur. Quod sane fit, cum carnis commodis, atque ambitioni ardentius hos inhiare conspicias, quam ut cor habeant in spiritus suauitate ac dulcedine, quam deuotionem appellamus, experrectum. Hi certe in Domini sui manibus fixos haudquaquam habent oculos, sed in se potius, aut in studijs illis suis algidis & ieiunis. A Domini igitur uirtute ac manu, hoc est, a fortissima eius prouidentia, qua omnia condita in suo esse conseruat, fouet, tutatur, & uiuere facit, nostrorum omnium, qui a rerum face & humilitate caelitus euocamur, oculi minime, ne pilum quidem, sunt auertendi. Quo, quae so, respectu: quo fine? nostri ut nimirum tandem misereatur. Huc totius uitae nostrae labores, studia, conatus, consilia, curae, leges, instituta, iura, & diuina, & quae uocant, positua atque humana, spectare debent. Quare

Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione.

B Nescio enim an ulla alia res sit in hoc nostro infelici seculo tam fletu digna, atque commiseratione, quemadmodum ea est, qua nos repletos uulgo despectione & cernimus, & altissimis suspirijs ingemiscimus. Si quidem uatem hic suas duntaxat contumelias, & non potius diuini cultus atque honoris neglectum conqueri opinaris, longo a psalmi spiritu ac mente aberras interuallo. Non haec sane solet esse consuetudo animae se nihil prorsus attendentis, diuinumque nomen solummodo extolli efflagitantis, ut sui despicientiam aut contemptum multifaciat: uerum illam, qua Dei religio & pietas habetur ludibrio atque irrisioni. Cum enim diuinum nomen perfectissimi quique uiri ante omnia illustrari & cupiant & quarent, nihil est quod eos magis excruciet, quam ipsissimis proprijs oculis cernere ad tantum quosdam, uel ipsiusmet religionis mystas, uitae fastum ascendere, atque insolescere, ut simplicitatem illam, candoremue eum morum, quo fidei maxime consistit iustitia ac uis, contemnant, affligant, irrideant, atque usque ad spectantium nauseam ac stomachum subsannent. Quid iam in terris tam est uulgo contemptui, & ut scribit Psaltes, despectioni habitum, quam probitatis instituta ac leges? Vbi iam antiqua illa erga uiros ecclesiasticos obseruatio & reuerentia? Quo iam (malum) nostra deuenit sublimitas? sunt ne haec corruptissimi uulgi uitia, an clericorum potius, ceterorumque religiosorum ignaui mores & detestandi, qui eiusmodi diuini cultus exhibitionem & neglectum in orbem induxerunt? Quam uereor ne nos potius quam illi, in causa simus, quia multum repleti sumus despectione.

Quia multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Equidem nollem ex his quae dicta sunt, quorundam insolentiam foueri, qui in inspicendis aliorum peccatis, carpendisque moribus, ac uita sacerdotum, atque eorum quidem omnium, qui sese priuatis legibus, sub cenobiorum disciplina & iugo manciparunt, tam uigiles sunt & acuti. Quod si certe hi, quemadmodum catera omnia condita, iam consenuere, atque a pristino uita studio & feruore defierunt, quod putas a ceteris peruentum esse? Censendum ne erit reges, principes, magistratus, suum integrum munus, seruata in rebus gerendis iustitia & aequitate, obire? quod quae so uulgi proteruitas, atque impudentia processit? quod ciuiliu? quod forensium curarum peruenit cursus? aut a quo gradu tandem patritiorum dignitas, totiusque orbis maiestas & celsitudo prolapsa est? Vnusquisque igitur suum in se ha-

cet quod defleat uitium ac reprehendat. Hoc unum scio, quod eo ardentius ab abundantibus & superbis, hoc est, ab huius mundi locupletioribus, & fastuosis, uita nostra, nostrorum cultus & religio irridetur, premis, despiciabilisq; habetur, quo pertinacius diuinis curis, sanctaeq; legi & doctrinae, operam nauamus. Quare clamandum, atq; repetitis gemitibus cum Psalte uociferandum erit: Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia usq; ad fastidium contumelijs repleti sumus. Repleta est, inquam, anima nostra, periculosissimumq; in modum ignominia, contemptioneq; & derisione affecta. Facta est nimirum apud huius seculi potentiores & diuites ludibrium, illusio, risus, opprobrium. Volunt quidam, uel in primis Augustinus, hic repetitam esse sententiam, ut idem sit opprobrium abundantibus, quod est despectio superbis: ut uel hinc perdiscere queas, quam difficile sit diuitem non esse superbum: & cum diuitem dico, non tantum illum dico, cui infinita agrorum iugera atq; armenta, diuitias suppeditant, quantum illum qui iustitia, ut sibi uideatur, meritorumq; cumulo, & gratiarum, se magnam reputat. Certum quidem cum hanc uatis querimoniam lego, audire uideor uiduarum, caeteraq; turbae miserae multitudinem suam fortem lamentantem, postquam adeo inhumaniter illud hominum genus ab illis ipsis, qui propterea ad altiore alique gradu, aut principatus, aut magistratus, aut etiam ecclesiasticae dignitatis asciti sunt, quo in primis miserorum curam habeant, exagitari, bonisq; prorsus denudari, tum ab alijs audire, tum a memetipso quidem coniecturam facio, ubi res sacras ecclesiarum, coenobiorumq; fortunas, alio qui in pios usus erogari solitas, quasi publico edicto diripi, passimq; ab omnibus asportari, proprijs intueor oculis. Illud adnotandum, opprobrium legi, & despectione, non opprobrium & despectio: nisi forte hac malis esse in fastuosorum hominum superbiam, imprecationem: ut sit sensus: Miserere nostri Domine, miserere, inquam, nostri. Opprobrium uero, despectioq; & confusio sit superbis, atq; infelici huius seculi euentu turgidis & abundantibus, ut suo malo tandem, q; non impune tua insectentur religionem, perdiscant. Illis igitur mala haec omnia a tuo aequissimo iudicio proueniant, tibi uero gloria, honor, uirtus, & imperium sit in seculorum secula. Amen.

Canticum graduum. PSAL. CXXIII.

Isi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis.

Vates, atq; is quoq; qui eodem cum uate spiritu, non mundi affectibus agitur, sese a grauioribus tentationibus, morteq; aeterna Dei beneficio seruatum, & ipse praedicat, & alios ad idem faciendum prouocat, suoq; exemplo adhortatur. Videtur enim Psaltes ad antiquam illam Chaldaeorum in Babylonico exilio crudelitatem allusisse, in qua, ardenti in Iudeorum populum commotione, atq; ira concitati, sacrum Dei fanum combusserunt, ciuitatem funditus exciderunt, quam plurimosq; promiscuae multitudinis uiros ac foeminas obtruncauerunt. Tum enim cuncti ad unum Iudaei ab hostibus absumi posse uidebantur, nisi Dominus sui populi partem seruare decreuisset. Quid illos, quos ab Aegyptiacae seruitutis iugo, dirouae Pharaonis imperio ereptos legimus, tum dixisse credimus, cum siccis traiecto pelago uestigijs, insequentes hostes ab illis ipsis undis, quae sibi tutum praebuerat iter, obrui & suffocari cernerent: Nonne illud: totum profecto genus nostrum in tetrjs illis undis deperisset, nisi Dominus iamiam presenti periculo affuisset, seruassetq; ab interitu illo horrendo, quo proprijs oculis nostros interisset hostes uidimus. Verum umbra haec omnia futurorum. Nos uero quibus non tantum aquarum Aegypti transitus, quantum e fonte sacro regeneratio ac gratiarum copia est tradita, alium Pharaonem, alios Aegyptios, aliaq; pericula cogitare consueuimus. Ut enim ea omnia illa, quae ex ueneranda ueterisq; historia accepimus, uera sint: illud tamen ante omnia asserendum, Pharaonem, ducemue Chaldaeorum, ac regem, Satanam infensissimum Dei ecclesiae hostem cum impijs suis ministris, qui iam mundum ferè totum occupant, grauisimoq; tum priuatarum legum, tum publicarum oppressionum iugo atq; imperio opprimunt, praemonstrasse. Quid innumeras concupiscentiarum flammis a mortis autore, in ipsis animae medullis exuscitatas me

morem;

morem? quid nexus? quid pedicas tanti aucupis ad perniciem nostram undiq; tenas recensere? Certè nisi Dominus nobis affuisset, in nobisq; quae est eius bonitas, mansisset (dicat nunc Israel, fateatur, non dissimulet donum Dei) nisi, inquam, nobis affuisset, suoq; beneficio seruasset,

Cum exurgerent homines in nos, forte uiuos deglutissent nos.

Sauiam hostium his uerbis aperit, seq; ad consuetum inter homines morem transfert uates. Sic enim in atrocioribus acceptis iniurijs dicere solemus: Adeo me ille uehementi insequit odio, ut me uiuum absorbere uelle uideatur. Ita sanè impudentissimi homines probis, eorumq; rebus ac fortunis inhiat: ita daemones, ita tetri illi omnes inferorum spiritus, diuinam iustitiam studiosos, mansuetos, a libidinibus, abhorrentes, simplices, publicarum uererum, non priuatarum amantiores: eos dico qui uerè, hoc est, iustitiae illius quae a fide est, uita uiui sunt, deglutire satagunt. Quanti, pro Dei fide, laquei uiro illi, qui spretis caeteris, toto anhelitu, totis insuper animi uiribus atq; intentione, tenuem saltem ueritatis portionem attingere contendit, sunt positi: Non tam sanè uolubili gyro atq; impulsu, a pueris solet turbo exagitari ludicrus, q; hinc atq; hinc ab appetentibus uarijs, a motibus animae effrenibus, ab aegritudinibus, formisq; uarijs continuo impetuntur bonarum rerum studiosi & cupidi. Contra hos quidem condita omnia (de caelestibus animus id dicere est nefas) conspirasse uidentur. In tot igitur rerum difficultatibus & periculis, quomodo de nobis actum iam esse non asseremus? quomodo non prorsus nos perisset, nisi nos Deus seruasset, sanctissimoq; suo patrocinio muniuisset? Miraculo omnino persimile uidetur, tam uastae angustiarum molis interdum non succubuisset.

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Furor, atq; in peruersis hominibus, a recto scilicet iustitiae itinere atteris, ardor & rabies, non tantum ira est, atq; exandescencia in optimos quosq; quantum uariarum cupiditatum, avaritiae, ambitionisq; aestus & inquietudo: quibus maxime beluis cum quempiam exagitari contigerit, una illico secum, nedum sui persimiles, uerum & modestissimos interdum, atq; innocentissimos uiros, eodem procellarum tumultu & impetu, si non eodem peccati genere, & trahit, & miserimum in modum conuoluit. Hebraeis enim huius uersus initium, cum superioris sine conuenitur hoc modo: Tunc uiuos deglutissent nos, cum incensa esset eorum ira in nos. quorum quidem uerborum sensum sic reddit Paraphrastes: Tunc uiuos deglutissent nos: erant enim furiosissimi, & ira maxime accensi in nos. Solent equidem hi, qui molestissimo aut libidinis, aut inuidientiae, & ambitionis perurgent aestro ac stimulo, impotentia quadam animi, atq; ardore in illos, quos sibi in amoribus uel honoribus praeferrunt aut uident, aut suspicantur, mirabiliter insanire: quod si ferro nequeunt, linguae saltem maledicentia suo infelici morbo & languori, mederi querunt. Hinc suspensiones, hinc in moribus, in actionibus, in colloquijs acerbitas: hinc oblocutiones potissimum, caeteraq; quibus mirum in modum distorquentur, uenenati cordis egritudines exordium habent. Haec enim uitiorum profluvia, aquarum inundationes appellat propheta: a quibus quidem nisi Dei ope seruemur, facile nostra superatur imbecillitas, ipsarumq; obruitur impetu, atque exundatione.

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

Non possum equidem non in dies magis prophetae copiam admirari. Hic enim alia translatione hostiles imperus describens utitur: quos sanè nemo homo est adeo uel in terrenarum rerum abundantia, uel diuinarum quoque, & diues, & copiosus, qui cum alijs, tum nostris praesertim temporibus effugere ualeat, nisi Dominus adlit fautor, & tutelar. Nota porro est translatio, ualdeq; in uatibus familiaris, qua ad uim hostium subitam, atq; inopinatam exprimentam, rapidissima flumina, subitasq; amnium inundationes, eo maxime tempore, quo eliquentibus niuibus, saxa, mixtasq; campis arbores & segetes, uel cum stabulis armenta tra-

C hunt, mirabili artificio transferūt. Ecce, ait Dominus in Esaia, adducet super eos aquas fluminis fortes & multas. Sensus igitur is erit: Nisi nos seruasset Dominus, in aquis malorum perissemus, transissemusque per animas nostras, id est, per nos, torrens angustiarum uiolentissimus atque inopinatus: seu, ut legit Hebraeus, aqua petulantiarum: qua uoce idcirco usus est uates, ut eorum uim exprimat, qui in ceteros, sola libidine ac petulantia moti, ferocire soliti sunt. quanquam aquam intolerabilem, aquam elatam uertat Felix, sed contrario a nostro sensu, hoc modo: Tunc, id est, nisi nos Dominus conseruasset, transissent super animam nostram aquae elatae, turgidae scilicet, ac ruptis aggeribus, per campos late exundantes. Vel, quod magis placet, ad Rubri maris fluctus alludit. Quod uero per aquas, aquarumue inundationes insperatas ac subitas, tentationes & aduersitates, quibus Dei populus a caelesti patre erudiri soleat significent, non semel a nobis est dictum. Quis tam ergo audax, tamque sibi fidens, ac de sese, suaque ope securus est, qui improborum hominum, nequissimorumue spirituum, quibus, ut inquit Iob, non est potestas super terram quae comparetur, dolis atque insidijs se posse reluctari aut met, absque diuino fauore ac patrocinio? Quare

Benedictus Dominus qui non dedit nos in captiōem dentibus eorum.

Seu, ut legunt Hebraei: Qui non dedit nos praedam dentibus eorum. Hostium feritatem ante oculos ponit uates, cum illos beluis praedam dentibus dilaniantibus comparat. Laudandus, ait, Dominus, qui non permittit nos praedam dentibus eorum esse. quorum eorumque daemonum scilicet, curarumue cor nostrum miserabiliter discerpentium: ad haec crudelium tyrannorum, parricidarum, foeneratorumque, ac reliqua eiusmodi ciuitatum pestilentiae atque exitij. Nullum enim, quod sciam, beluarum genus est, quod in suam speciem, nec in alienam quidem, ita fauere audeat, quantum homo in hominem. Quis iam tener cuniculus, aut lepus timidus, tam uel a canibus, uel a fera aliqua syluestri discerpi unquam uisa est, quem admodum Dei plebem, hoc est, pauperes, orphanos, uiduas, ciuesque res suas secum agentes, a malis rerum publicis ministris, a foeneratoribus, ab auarissimisque magistratibus & principibus, passim per urbes, per oppida, per uillas quoque, ac solitarias amnium ripas, dilaniari, atque ulla absque commiseratione funditus a proprijs laribus, a patria, a uita tandem conuelli atque extirpari quotidie cernimus? Veruntamen, quod prorsus atque in primis exoptandum erit, animus in Dei lege apprimere eruditus & firmus, et si in ea parte, quae ad carnem spectat & mundum, excruciarum contingat, illa tamen, qua Deo propior est, & similis, mundanarum rerum euentus omnes perinde contemnere consueuit, uti solet minutissimas atomorum in aere incurfiones, uel gigas uel elephas. Nouit enim uir iustus, quam nihili aestimanda sit huius mundi instabilitas: quamque ex animo paruipendendi sint hi, qui nihil in uita adeo curare praese ferunt, quam ut deuorent Dei plebem sicut escam panis. Tantum enim abest ut subacta corpore, amissisque facultatibus, & rebus quoque ipsis quae uitae usus sunt, ab aliena ingluuie & crudelitate raptis, mens hominis suae caelestis originis oblita nimium turpiter, aut in curandis rebus humanis, aut in deffenda earum amissione atque inopia angatur, ut etiam exultet, illi sua dirigens consilia, ubi firma sunt omnia, & aeterna: quae solummodo, cum uera bona sint, & quae minimè a uiolentissimis possessoribus occupari possint, amanda sunt, studioque omni & diligentia quaerenda: caetera uero umbrarum somnium. Benedictus igitur Dominus, hoc est, laudibus omnibus efferendus, postquam nos tali insigniuit spiritu, eaque uita animauit, ut nihil nobis minus timendum sit, quam ut in praedam eorum dentibus faucibusque cruentis tradamur. Potior enim pars nostri intacta, uiuax, telisque fortunae impenetrabilis, atque inaccessa perstat in sua origine, in Deo scilicet, summo, stabili, perfectoque bono fixa & immobilis.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium.

Cum Pfaltes bonis ciuibus aduersantiu ferociam, per dentes, truculentiamque illorum inexorabile, omnia pro libidine pertrahente, significasset: per laqueos, occultas rursum eorum machinationes atque insidias detegit: periculorumue magnitudine

A dine expressa, diuini auxilij magnitudinem in sequentibus, ardenti, ut solet, affectu celebrat. Omnis enim tentatio laqueus est, siue carnis, siue spiritus sit. Laqueus exiliu est, cruciatus, calumnia, persecutio: addo & his morbos, infirmitates uarias corporis & aegritudines: quae quidem omnia cum ad exercendam animi fortitudinem ac fidem, a Deo permittuntur, tum quoque ab inuisibilium inimicorum astu & sagacitate inferri solent, quod a recto mentis statu deiectione homines, infidelitatisque aut desperationis insidias non aduertentes, in aeternae mortis laqueos impingant. Quod quidem periculi genus considerans Paulus ita orat: Det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam ueritatem, & respiciant a diaboli laqueis. An uero laquei, inuitabilesque tendiculae sint, honor, dignitas, pecunia, formaque, ut appellat Lactan. irritabilis, ac bonum ipsum tandem in ipso cordis arcano delitescens, & se amans, innumerabilis hominum multitudo, uel eorum quidem qui excellentioris uitae statum profitentur, per orbem undique uniuersum capta testari potest. Verum ab huiusmodi deceptionibus, se Dei ope, non propria, extractum praedicat uir ille, qui affectus omnes suos ad diuina solummodo peruestiganda erectos habet, seque timidissimae & salacissimae, atque adeo fugacis auiculae comparat. Ita enim homo est in se manens, sibi que fidens. Nec ab re quidem: nam si suam cum improborum hominum potentia, aut daemonum ferocia, uirtutem equiparare uelit, quid eo timidus, ac magis debiler? Si carnis rursus fomitem, atque irritamenta consideras, quod animal homine salacius? quod impudentius? quod magis ab honesto connubio, toroque, ut illum appellat apostolus, casto, & immaculato, alienum? Porro si contingat ipsum aliquando intrare in iudicium cum Deo, fugacior quidem est, quam ipse unquam fuit aut Cain, aut eius parens Adam. Similem igitur humanam naturam timidissimo passeris & lasciuo esse affirmat uates, ereptam tamen Dei beneficio & dono, & uenatorum laqueis atque insidijs. Fracto enim rete, aut laqueo, ille, cum nec speraret quidem, a tutum euolat. Ita & nos, ait uates, contrito laqueo, liberati sumus. A quo quidem? a nobis? a nostra industria, nostroque conatu & uoluntate? neutique certe. Nam si nos exacte consideremus, nihil nos aliud esse fatebimur, praeterquam passerem ad minimum foliorum motum perterrefactum, atque in fuga precipitem. An ab hominibus caeteris? an ab amicis? Minime quidem omnium: nam uana est salus hominis. Proinde qui eruet homo hominem de laqueis, deique occultissimis animae erratis ac lapsibus, cum uir, ut ait Michaeas, fratrem suum uenatur ad mortem? Omnia igitur cum fraudibus, dolosisque artibus, atque imposturis plena sint, praesidiaque humana infirma, & temporaria,

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum & terram.

Vide quomodo uir iustus, quicquid spiritu non huius mundi, ut inquit Paulus, sed diuino ducitur, omnia bona sua caelesti patri fert accepta. Non in rerum humanarum, inquit, aut principum, caeterorumque superiorum gratia & fauore, sed in nomine Domini, & eius quidem qui caelum & terram condidit, nostrum sit adiutorium. De immensa enim Dei potentia, gloriatio haec est. Cum profecto multa sint proborum fidei argumenta, quibus in angustijs tum animi, tum corporis positi, se prorsus a Dei ope & auxilio pendere uideri uolunt, id in primis nobile, ac laude dignum, cum quis ea quidem ipsa, quae ab humano praesidio atque arte sunt adminicula non contemnens, praecipua tamen suae salutis uim in Deo positam esse, & credit, & praedicat. Inconstans igitur animi, parumque creduli & fidelis, uocem illam cuiusdam nostri ordinis uiri fuisse iudico, qui cum ab atrociori lecto cubans angina propemodum suffocaretur, ad chirurgum, qui multis suae artis admotis praesidijs de salute tandem egroti desperabat, conuersus inquit: Me adiuua, me adiuua o chirurgus: in multis enim tibi benefaciam. Caeterum de caelesti implorando auxilio nulla mentio. Hanc tantam animi consternationem, quae ab aegrotante peccatore diuinae beneficentiae memoriam omnino excutiat, quis laudare audeat? Suae enim fidei, hoc est, quam imbecillis fuerit uir ille cum sanus esset, tunc in extremo suae scenae actu dedit specimen. Quam porro periculosa sit, ac metu plena, ea quae in animarum perniciem fit per daemones uenatio, sic refert Hugo: Inuadunt, in-

quit, primum animas per suggestionē, tangunt per malas cogitationes, mordent per prauam delectationem, mastlicant per deliberationem, transglutiunt per consensum, trañciunt in stomachum per operationem, decoquunt per consuetudinem, egerunt per damnationem.

Canticum graduum. PSAL. CXXV.

Vi confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

Non semel enim in superioribus psalmis est dictum, confidentiā in Deo uim eam esse, quæ sola Dei filios in huius mundi cōmotionibus & fluctibus, stabiles atq; inconcussos reddit. Quod quidem cum alijs in psalmis uates & dicat, & ut rem scitu necessariam sepius inculcet, tum in hoc maxime adeo manifeste aperit, ut nusquam aliās huiusce beatissimæ operationis facies tam perspicue uideri queat. Comparat enim hominem sic affectum solidissimo monti, fortissimæq; ciuitati, cui undequaq; circumiaceant montes, atq; ait, quod illi, qui in Domino fiduciam omnem suam collocauerunt, nō, uel in medijs ipsius tentationum fluctibus ac procellis, nutare poterunt: quemadmodū impossibile est Sion montem nutare posse, aut à proprijs sedibus trāsferri. Dicit aliquis forsā, qui nō potius Psaltes uirum in fide solidū, aut Caucaſo, aut Atlanti, utpote montibus propter illorum uastitatē immotis magis, comparauit? Familiarem quidem admodum in prophetis esse mentionē ciuitatis Hierusalem, atq; eius montis in quo sita est, & regionis, sciunt in rebus sacris eruditi. Eiusmodi enim elocutionum genere supernam patriam, quam alio loco ueluti ciuitatem edificari asseruit uates, appellare consueuerunt, quippe quæ reconditiorē significantiā præseferrent, quā quod dicebantur. Ad hæc Psaltes ea quæ magis Iudæis nota erant, in quibusq; illorū religio apud exteros etiā sanctior habebatur, cultusq; melior, prudentissimè in medium afferebat, quod plebs illa corporeis ritibus, & cæremonijs superstitiose nimium addicta, perdiceret tandem rerum umbras aliquando aduentante ueritate desituras, eaq; ipsa & amaret, & studio omni perquireret, quæ tam nobilis ciuitas, ac mons, occultissimo præſagirent mysterio. Permanent illa sanè indiffinito æuo, atq; hi cum illis, qui eius ciuitatis ciues sunt. Siquidem cuius ciuitas æterna est, ciuem item æternum esse oportet. Quemadmodum igitur mons Sion stabilis est atq; immobilis, ita uir ille, qui in Deo, non in se, suaq; ope & iustitia, nō in rebus caducis, ac, ut sunt fermè mortalia omnia, uanis, quoti dieq; in interitum properantibus, fiduciam ponit, non cōmouebitur in æternum, non nutabit, non ab intuitu diuini aspectus, sanctæq; Hierusalem amouebitur unquam, quin potius stantes erunt pedes eius in atrijs tuis, ô beata ciuitas. Visa est aliquibus huius primæ uersus litera aptari posse, ut ille non labare gressibus dicatur, qui spem suam omnem collocauit in Domino illo, qui habitat in Hierusalem. Sed ex hebræo alia est, sensusq; alius. Sic enim illi: Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur: in æternum habitabit. ut ex numero singulari pro plurali hebraismū notes. Postea uerò sic sequentem inceptant uersum: Hierusalem, montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui ex nunc & usq; in æternum. Nos uerò,

Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usq; in seculum.

Si in superiori uersu hebraismū, alio qui in hoc uate frequentissimū, uitare efflagitas, sic interim illum proferre poteris: Qui confidunt in Dño, similes sunt monti Sion, qui non mouetur loco, sed in perpetuū sidit. Vt cunq; ista accipias, eternū Dei auxiliū hinc enarrat uates. De terrena enim Hierusalem tam nobile canit elogium, quod ex nunc & usq; in seculū montes habeat in circuitu, defensionē scilicet æternā, absurdissimū est opinari: cum legimus haud semel illam motā, depopulatamq; ac tandem à Babylonijs, & Tito postea funditus euersam. Non relinquatur, ut ait uatum Dñs, in telapis super lapidem. Itaq; de alia hinc dici Hierusalē est arbitrandū, quæ, ut puto, ea est, cuius participatio eius in idipsum: hoc est, cuius

A sus animus unus, cor unum, mens una, propositum unum. Verum cum impossibile sit aliquam saltem, si nō perfectam, Ecclesiam in terris non esse, simulatq; nobiscum conuersari usq; ad mundi finem pollicitus est autor uite, hanc canit uates cœlestibus spiritibus ueluti muris ac montibus circumseptam. Hi enim, ut asserit Paulus, mittuntur in ministerium eorum qui regnum capiunt salutis. O tutam custodiā. Ponetur, clamat Esaias, in ea murus, & antemurale. Ecce mons, ait, plenus equorū, & curruum igneorū in circuitu Elisæi. Vide, te oro, quomodo cuncta in hac custodia, concita, præsentia, atq; ardentia sint, cum eam equis curribus igneis circumcurrentibus comparat. Sicut igitur montes in circuitu sunt terræ Hierusalem, quæ occidit Dominum, ita ipse Dominus humani generis amantissimus est in circuitu populi sui. Quod quidem additum puto, nē nobis in montibus alioqui ad custodiam nostrā intentis, manendū esse cogitaremus. Nam quidem in montibus, hoc est, in angelicis solūmodo spiritibus, aut alijs quāuis sublimibus beatis animis, aut etiā in excellentissimis nostris uel uirtutibus, uel actionibus sperare nō tutum est: uerum in uertice montium, qui Christus est, & sperare, & bonum omne nostrum statuere, tutissimum. Etenim ad eum, ut uaticinatur Esaias, nō ad eos, fluent omnes gentes. Cæterū quemadmodum aduersarius noster, ut diuus refert Petrus, in circuitu obambulat querens quem deuoret: ita Dominus per uigil custos non dormit neq; dormitat, ut custodiat Israëlem, hoc est, illos omnes, quos ab æterno suos esse decreuit.

Quia non relinquet Dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Dura nimirū in rebus humanis uidetur cōditio, cum adeo & sæuè, & diu quorundam improbitas in rebus pub: imperiū, quod uirgam uocat propheta, tenet. Nulla enim nocētior hac potest esse in uita ciuili pestis ac pernicies. Proinde portenti simillimum esse arbitror, bonorum innocentia in tam ampla superiorū nequitia & ambitione illasam seruari posse. Est profecto aliquid fidei puritati non parum officiens, debiles ferè omnes uulgò in iustitæ semitis, & esse, & uiuere: at ipsa capita ipsosq; pastores & patres, in subditorū perniciem (ut sic dicam) conspici rare, foedissimamq; uitā (bonos semper excipio) uiuere, quis nō inconsolabiliter defleat? quis non interdum in bonarum institutionū proposito & uoluntate uacillet? Cui nō aliquando in mentē ueniat, quod nobis aliquis tranquillius uiuendi locus relinquatur, satius esse turpissimis quorundam potentiorū moribus assentiri, atq; cum illis unā in uariarum libidinū ac cupiditatū cœno uolutari, homicidijs quoq; rapinisq; tum publicis tum priuatis conspurcari, q̄ in uite puritate & candore peritantes quotidie affligi, deglubi, emungi, ac uita tandē unā cum patria & fortunis millies in die una exui? Cōsiderās enim uir iustus (iustū scriptura sepe numero nō perfecte iustū, sed iustitiæ amantē, & studiosum appellare cōsueuit) malos plerūq; in cœtu hominū potentissimos esse, cūctaq; pro libidine, abiectis interim legibus, calcatoe pudore atq; honesto, exequi, bonos uerò intolerabili iugo premi & uexari, eò penè adducit ut desperet omnino, decernatq; nusq; pacatā uitā inueniri, præterq; in illis, qui ideo felices uident, quia impij & scelerati. Sed quoniā, ut inquit August. Dei sapientiæ, quæ omnia bene facit, etsi nō uideamus quomodo, est credendū, sperat fore ut aliquādo auferat opprobriū ab Israële, atq; à tritico zizania auferant, ac spinæ: cōpertissimū iam esse debet, neq; omnino in dubiū trahendū, quod nō relinquet Dominus uirgā peccatorū super sortem iustorū: hoc est, nō diutius patiet, licet ad tempus ita nostris exigentib. peccatis cōnieat, potentiorū sauitiā adeo super Dei populū, quem sortem Domini appellat Psaltes, efferrī, quo minus faciat, ut inquit Paulus, cum tentatione prouentū. Tantū porro abesse debet, ut extendat manus suas uir probus & cādudus, ad operanda scelera, per quancunq; obuiā occasionē, & pessimū aliorum exemplum, ut etiā ex tam mala causa optimā sibi uiuendi perstruat rationē. Viant igitur hi ut lubet, utq; uenter atq; ocium in plumis cōquiescens suggerit: nobis aut, quibus ipse Dominus sese in circuitu populi, in munitissimā scilicet tutelam esse

C est pollicitus ex nunc & usq; in æternū, aliud uitæ genus est quærendū, æterna uel delictet requies ac mansio, in quā non intrans, ut ait uates ille eximius, polluti. Interim uero, ut à sanctissimis uiris admonemur, cauendū nobis erit, ne à potentissima mundi huius, aut dæmonū tyrannide, uel parū deterriti, à rectitudinis studio atq; amore, animū relaxemus. Perstandū quippe est, ac uī omni contendendum, ne à iam concepta salutis opinione, & fide relabamur. Quid si illud interim Esaiæ nostris hisce in exulceratis temporib. nos qui uiuimus, qui residui sumus, adimpleri cernamus? Restituā, inquit Dominus, iudices tuos, quemadmodum olim fuerunt, & senatores tuos sicut antiquitus. Verūm ne in hoc quidem tanto negotio spes desit certa, animusq; penitus defatigetur ac desperet, uide quid pro nobis beatissimus oret spiritus:

Benefac Domine bonis, & rectis corde.

Orat hīc uates, seu potius uatis spiritus, hoc est, diuinus ignis, quō pījs populis pīj cōtingant principes. Principib. enim bonis orbi concessis, quæ iam plebs, aut respub. aut ciuitas, aut regio quoq; nō equitatis studiosa erit? Ab illa sanē dignitate tanq; à cœlesti idea & forma, minutioris gregis qui sunt, totam uiuendī normā desumere soliti sunt. Ceterū quis iam tam fracto est animo, quin ex hac sancti spiritus supplicatione animatus, futurā à tot malis liberationem sperare audeat? Benignus esto, inquit, tuus, ac beneficus o Domine: hos adiuua, hos, ne à te ad hostes deficient, muro tuo inexpugnabili, hoc est, cura tua indeficiente, cœlestiq; spirituum ac doctorum prophetarum, legisq; tuæ scribarum & interpretū uallo ac propugnaculo circūcinge. Boni quidem ideo sunt, & recti, quia tu eos, & bonos, & rectos esse uoluisti. Tua itaq; defende munera.

Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem.

D ligationes hīc uocat Psaltes. Et quidem nullum in rebus humanis nodū esse opinor, qui tam arctè res queat corporeas perstringere, quā arctè deuincit ac ligat animam peruersa mens, corq; à pietate alienum, atq; ad humanitatis opera prorsus plumbeum. Postquā igitur omnia beneficē bonis euenire oratum est, in obligationes impietatis prouentibus hoc imprecatur modo: Illi qui à rectitudinis uia, hoc est, à te, tuisq; suauissimis afflatib. & iusionib. in improbitatis laqueos, atq; obligationes sua se sponte dedūt, adducet Dominus: hoc est, ab se abiiciens, in tenebras projiciet exteriores cū deditis iniquitati, id est, ex professo malis, planeq; perditis ac deploratis, quādo scilicet cōstitutis ad leuā hēdis, agnisq; ad dexteram, immensus clamabit iudex: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nescio uos. Ite, quid est in mora? ite in ignē eternū. Hæ sunt quidē obligationes, hī laquei, hæc uincula, à quib. suos liberādos Dominus in Euang. prædicat, cū dicit: Si uos filius liberauerit, uerē liberi eritis. Mirū si in Christiana religione iam sit, qui se medio alio, quā Dei filij, ab impietatis nexibus, quib. irretitur, eximi uel putat, uel quærit: ubi iam innumerabilibus, sed miserandis exemplis notissimum sit, animum illum qui ex sese, aut proprio arbitrio, bonisq; nature, à scelerū nodis, quorū uī arctat, se excutere cogitet, implicari magis, magisq; in noua quotidie peccatorū monstra conijci. Soli enim Christo Deo homini, homines uiuificandi, atq; à suis illis uitiorū obligationib. eximendi, data est à cœlesti patre uirtus, ius, potestas, imperiū, non nobis, quanq; & nobis quoq; quos suos in salutis nostre negotio cooperatores esse uoluit. Quod nos legimus, in obligationes, Hebreis est simpliciter, ad prauitates, quāuis ex illis sint qui hunc uersum sic reddāt: Extēdentes lubrica, seu faciētes declinare, hoc est, alios faciētes cadere, atq; à uia iustitię declinare, deduci sinet cū operarij iniquitatis in eternā mortē. Hūc enim sensum secutus Paraphrastes cū superiorē uersum ita reddidisset: Benefac Dñe bonis, & his qui candido sunt pectore, mox adiecit: Illos uero qui alijs præcipitia parāt, ire ipsos per præcepta coge, quæadmodū sceleratos homines equū est. Verū

Pax super Israël.

Id tan-

A Id tandem illud est præmiū, mercesq; infinita, quam summus pater in se confidentibus pollicitus est dare. & est perinde ac si dicat: Cū sceleratos homines, atq; eos quidem qui à uia iustitiæ in impias declināt obligationes, status ille futurus, quem illis qui sponte sua sunt mali, atq; alijs infesti, præparasti, maneat: quis illos, quorū uitam tu tibi, quæ tua est incōprehensibilis prouidentia ac bonitas, ad ueram colendā pietatē formasti? quod bonū? quis finis? Pax scilicet, & trāquillitas. Vno enim uerbo nostrā expressit hæreditatē, quæ Christus est: nam ipse quidem qui fecit, ut inquit Paul. utraq; unū, hoc est, & animā & corpus, alioqui Deo rebelle, ad diuinū obsequiū unā concordēs, pax nostra est ac requies, cū interim non sit pax impijs, dicit Dominus. Porro Israël, ut quidā interpretant, directus Dei dicit, hoc est, qui recto itinere à solo Deo ducit. Nam postq; facie ad faciem Deum uidit Iacob, mutato statim nomine uocatus est cœlitus Israël, fidelis scilicet, atq; à pietissimo patre Deo directus: unde Israëlita dicti sunt fideles, & grex Domini, qui à uero tantūmodo pastore ducunt, in recta q; statuunt uia. Ipse igit solus est, qui nostra studia, nostras operationes, nostrum arbitriū, nostram uoluntatem, atq; cæteros animæ & motus & affectus sedat, ac dirigit. Cæteri uero quibus nostri cura est demandata, nisi propterea sese præferri alijs appetant, ut nos à dissolutis uitæ gressibus reuocent, in rectaue collocent uia, instruant, & ut sic dicam, in erroribus mortuos animent ac uiuificent, fures sunt, & ut Domini uerbis utar, latrones. Magna equidem debet esse apud homines superiorū suorum autoritas, sed maior Dei. Diuina enim maiestas imperatoris, ut ait Ambrosius, non est subiecta, multò minus autoritati, qui idcirco libenter cæteris præponi ambiūt & querunt, ut ex aliorum solummodo subiectione atq; humilitate grandes appareant. His nulla, nec in terris quidem: illis amplissima atq; æterna, etiam in cœlis pax erit ac quies.

Canticum graduum. PSAL. CXCVI.

N conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Diuinū hunc psalmū alij, ut lubet, de Aegyptiaca seruitute, aut cū reduces è Babylone Iudæi à uicinis hostibus, ne sanctam instaurarent ciuitatem, impedirent, exponant: nos altiori sensu spirituiq; propiori, rem tantam indagandā esse arbitramur: & dicimus humani hīc generis captiuitatem à peccato, à lege, à morte per Christum, qui captiuā duxit captiuitatem, solutam recenseri, atq; ab animo tanti beneficij haud immemore sub typo celebrari. Verūm (ut nunq; aliās fuerit satis mundo nota felicissima hæc liberatio) modò tam repentino euentu, mirandū quendam in modum, cunctisq; seculis stupendū apparuit, ut fermē uideamur non rem ipsam, sed spectrum ac somnium intueri. Dici quidem facile non potest in quā horrendis ignorantia tenebris hucusq; à multis annis antea uolutatum sit. Quid nunc? o felicem ætatem. Vnde tam insperatum, tam ue inexpectatum effulsit lumen? Proh Dei pietatem. Quis unquam antea in superioribus ætatibus, populos, urbesq; integras & regiones aut legit, aut oculis proprijs uidit adeo certatim ad audiendū Dei uerbum ac legem concurrisse? Non iam fabulas indoctas secuti, ut olim, nostri doctores illectant uulgum, sed Dei presentia, uirtutemq; infinitā, & bonitatē simplicissimē, quæ natura est ueritatis, diuulgant. Iam quidem fidelij corda in persuasionibus parum castis inueterara repuerascunt tandem, nouamq; formā induentia, pro falsis ab impijs temporibus, ne dicam hominibus, aduectis, uera, solida, puraq; degustare incipiūt. Quid mercatorū? quid militū, quorum salus aliquibus uisa est impossibilis, pœnitentiæ lachrymas, & gemitus memorem? quid uitæ puritatem? quid illud unum, in illo uno ducum omnij facile principe perfectissimæ iustitiæ exemplū referam? In huiusmodi igitur à peccato & morte conuersionem acciti, non gaudebimus? non erimus sicut consolati? Hebræi sic habent hunc uersum: Cū reduceret nos Dominus captiuos ex Sion, eramus ceu somniantes. Olim enim, ut de priscis illis umbris aliquid loquamur, Iudæorū populus in Babylone

Captiuus, super flumina illuc sedens, in memoriaq; charæ patriæ flens, & se excrucians, in falicibus in medio eius suspenderat organa, signū nimirū extremi mororis & luctus. Postea uerò liber factus, de exiliū solutione Deo opt. & maximo gratias agit, & dicit, se adeò ob captiuitatis liberationē ex Sion lætatū esse, quòd factus sit sicut consolati: hoc est, quemadmodū illi, qui consolationē aliquā in speratā accipientes obstupescūt, atq; attoniti fiunt: ut olim Petro accidit, qui è carcere ac bois, ministerio angeli solutus, præ gaudio stupidus factus, putabat, ut in Apostolorū Actis scribit Lucas, se uisum uidere, cum tamē à carcere uerè educeretur. Quare nō indoctē Hebræorū interpretes, eramus ceu somniātes, reddiderunt. Solent enim homines felicitatē aliquā inopinatā adepti, præ gaudiū magnitudinē uideri sibi somniare, non rem ipsam cernere. Vnde Paraphrastes: Præ gaudio, inquit, uisū sumus nō assequuti tantum bonū, sed somniare. Atqui hīc ex his uerborum tropis uides, quanta fuerit olim, ut nunc quoq;, diuinorū beneficiorū magnitudo, postquā ex animo cōsiderata reddit homines planē stupidos, ac ueluti somniantes. Et quidem ego, alioqui in rebus cæteris nō prorsus amens, cum hæc quæ quotidie fieri uideo, contemplor, non possum non summopere gaudio, quod me occupat, efferrī, ac planē ineptire. Qui nō usq; adeò gestiam, atq; ex me prorsus exeam, ut præ lætitiā, ex consideratione tam immensæ largitatis nuper mundo coelitus factæ, dementer, atq; insaniam? cum uideo Dei gloriam hæcenus à nostra præsumptione, temeritateq; & impudentiā obscuratam illustrari: uerum iustitiæ solem, non mentitum, exeri? hominem uerò per uitiorum deuiā iam diu aberrantem, ad patriā, ad uitam, ad lumen, ad Deum restitui? Vix enim, etiā cum uideam, ea fieri credo. Tam quidem immensa in tam perditā atate nunquā ausus essem optare, De improviso igitur lux hæc effulsit, atque subitis sese in hoc nostro caliginoso radijs insinuauit seculo, quòd gratia maior esset, magisq; noster excitaretur torpor ad retinendas iustitiæ semitas, à quibus superioribus seculis tam turpiter erratum est. Modò eiusmodi libertatis cognitio nō rectē accepta, illuc nostram non impellat arrogantiam, ut & prædicatores in temerariā uerborum, ut à nonnullis fieri audio, prorumpant audaciam atq; impudentiam: & hi qui audiunt, periculosiores contrahant errores, ob auditam tam insolenti modo euangelicā libertatem, quā prius unquam, quando orbis fermē uniuersus profundo detineretur ignorantia somno.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Homo enim in considerandis diuinis beneficijs sedulus & uigilans, atq; illo maximè, quo de ignorantia nube per sanctum Dei uerbum se sentit ereptū, non potest non summa cum iucunditate lætari animo, ac per exteriores quidem sensus, atq; indicia forinseca exprimere, præq; se ferre, quanta intus consolatione afficiatur. Ignauia enim torpentes, inq; Dei obsequio tardi atq; inertes, raro huiusmodi scintillas spirituales & ignem experientes, quicquid cogitant, quicquid loquuntur, quicquid demum agunt, frigidum est, inane, inconstans, ieiunum, inutile, licet interdū à corde puro, atq; ore diserto & docto, proficisci uideatur. Ardens enim semper esse debet id illud omne, quod diuino numini semel addictū est, ac consecratū, Os in hoc loco ad interiores affectus attinet: nam & anime sua habent ora, quemadmodum & cætera per transumptionem, membra: alioqui & os & lingua hīc idem referre arbitror. Est igitur in homine corporeū os, est & ad intellectum pertinens: nam per illud primū quidē quæcunq; ingrediuntur non coinquinant hominē: quod exit uerò, ut sunt malæ appetentiæ, homicidia, adulteria, furta, & multa his similia, quæ ore cordis proferunt, non solū cōmaculat animam, sed & occidit. Ab ore enim cordis, ut ait Augustinus, malū & bonum emanans, hominē uel mundat, uel fœdat. Proinde furtū, aut meretriciā oblectamēta, uel usuras ore corporeo dicere, & nominare, malum esse nō est censendū: uerum dum ea uoluntario motu atq; affectu cogitas, uoluptatemq; inde uenaris, perniciosum, etiam si sileas. Ab isto igitur interno ore illud maximè uim atq; efficaciam sumit. Quare hīc uates os cordis primū, in quo scilicet gaudium potissimè concipi

Acipi solet, nominat, alterū uerò postea. Nam ut dolor ille qui cordis penetralibus, insidet, non potest non interdū sese per os corporeū, suspirijs, gemebundisq; uocibus atq; eiulatibus manifestare, ita quæ in interioribus animæ recessibus concipiuntur gaudia, lingua animi interprete & nuncio, uti solent ad ea detegenda, quæ corporeos sensus omnino fugiunt. Ait igitur: Facta abs te, ô Domine, à peccatorū uinculis liberatione, solutæue ignorationis captiuitate, ac fracto mortis imperio, & legis, tunc gaudio atq; exultatione tui sancti nominis, tuæq; misericordiæ & pietatis præconio impletum est cor nostrum, os, lingua, guttur, & quicquid tandem in nobis, aut extra nos est. Verum sceleratorū quorundā mores hīc recensere exhorreo, qui ob infinita Dei dona mortalibus collata, blasphemias impiissimas, & maledicta, tam bono Domino rependere non uerent. Vestra enim res agitur, ô principes, si in tanta Dei iniuria conuiuetis.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum eis.

Felix sic: Magnificauit Dominus facere cum istis. Non contentus uir sanctus suo proprio pasci gaudio, ex alieno rursus se admodū lætari asserit. Tanta est, inquit, nostræ liberationis gratia & donū, ut uel inter publicanos & peccatores, non men sanctū Dei celebret, ab illisq;, qui hæcenus à Dei regno uisi sunt extorres, dicat: Quam magna profectò sunt ea, atq; stupenda, quæ in suorū gratiā Deus operat: uera enim (quod hucusq; ignorauimus) ac uti tantæ conuenit maiestati, dilectione, in populū istum afficit Deus. Magna quidē, quis iam hoc ambigat? & magnifica inter suos agere solet diuina bonitas. Sic itaq; de Dei beneficentiā die noctuq; assiduis laudibus, etiā in ipsis uulgò triuis & plateis cani audio. Sic meretrices, sic peccatores, sic impura uulgi turba iam demum propalata gratiā, si nō ore pleno, ut queunt tamen, hoc est, rudi adhuc balbutie ac salua, tam sublimem gratiam & liberationem prædicant. Gratia porro diuinæ haud immemor dei para uirgo, hoc ferè idem, quod hīc à uate dicitur, summo mentis tripudio, in sacro sancto suo cantico celebrauit. Quia fecit, inquit, mihi magna. Cur sancta uirgo? quia nimirū potens est. Sed & forsan quia tu sancta? Minimè id quidem, uerum quia sanctum nomē eius. An tua ad hoc illum impulere merita? nihil minus, ait: sed quia misericordia eius à progenie in progenies timētibus eum. Vides ne quomodo in scripturis nostra undiq; cadit iustitia & uirtus? Ipse enim, nō homo, non ars, non ingenium humanum: ipse, inquam,

Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Repetit isdem propemodum uerbis quæ superiori uersu dixerat, diuinam scilicet bonitatē in suos etiā ab his qui longè à salutis scopo aberant (sic gentes ante filij Dei aduentū erant) cognitam & prædicatam. Adeò, inquit, admiranda sunt illa quæ nostris temporibus in electorū gratiā fieri uideo, ut uel athei quidē homines eorū magnitudine moti, uelutiq; extra se positi, illa hoc modo fateri cogant: Magnificauit Dominus, hoc est, magna sunt & stupenda omnino, quæ circa bonorū uitam & tutelam, à Deo optimo, summo & maximo peragunt. Haud certè generis huiusmodi illa erāt, quæ Iudæorū populus, licet electus, licet peculiaris, fors Dei, hæreditas, uinea electa, & filius dilectus, & esset, & ab omnib. diceret, in signis ac portentis expertus est. Verè hī dicunt, quòd magnificauit Dñs facere nobiscū, unde quidē nostra omnis oriū lætitiā. Magnū nōne illud fuit, stupendum, prorsusq; intellectū humanū, quid humanū dico? ipsam quoq; angelicæ nature excellentiā & altitudinē transcendens, Deū scilicet ipsum et immortalem, impassibilem, humanisq; oculis omnino inuisibilem, in suorum gratiam mortalem factum, ærumnosum, uisibilem, sexcentisq;, & eo amplius, angustijs, contumelijs, iniurijs, cruciatibus, & ut sic dicam, mortibus obnoxii? Quæ alia, oro, magna, admirationeq; digna dici possunt, si hæc non possunt? Quid porro aliud in terris, ullæue in regione, ac mundi climate, tam unquā miraculo simile est iudicatum, quàm ea quæ nunc (ô atate auream, si cceptis consentiat finis) ipsissimis nostris oculis cernimus, manuq; contrectamus, in electorū gratiam & salutem fieri? Fuit ne unquā orbis adeò in densioribus tenebris obuolutus? Fuerè ne unquā

C præteritis seculis homines tam longè aberrantes à ueritate: à Deo: à uita: à salute: Legeram equidem, at nunquã uideram, factum repente de cœlo sonitū tanq̃ aduenientis spiritus uehementis, excutientis, excitantisq̃, ac ineffabilibus deitatis suæ radijs suos illustrantis, replentisq̃ totam domum, ubi erant sedentes in regione umbræ mortis. Sed illud super omnia admirabile, ex parua unius scilicet hæretici scintilla, pessima sanè & detestanda, tam uastum inquirendæ ueritatis corda ferè omnium hominum peruasisse incendiū atq̃ ardorem. Ad eodē ex mala re cœlestis pater bonū elici uoluit: quemadmodū è rudi saxo, & informi plerunq̃, mirandum illud diuinæ potentiae indicium, ignem scilicet excuti cernimus. Verum quoniam duo nunc extrema inter sese ualde pugnantia, longissimōq̃ interuallo ab se diuisa, tanquam duos inexorabiles hostes, & eorum unumquenq̃ potentissimum, per orbem uniuersum peruagari conspiciamus, malum uidelicet animū in multis sectæ eiusmodi studiose fauentibus: in alijs uerò bonum, diuinæq̃ gloriæ percipiendū: timendum sanè est, utri eorum potius à quamplurimis acclametur. Tenera enim adhuc res est, & quæ facillè ad illorum utrumlibet inflecti queat: in meliorem tamen partem casura, si Concilij uniuersalis medela adhibeatur. Ex peccatur adhuc, utinam non incassum. Proinde quoniam inter sacrum & saxum iacere mundus penè totus conspicitur, uerendum admodum est, orandumq̃, ac lachrymis & suspirijs, armis scilicet purgatissimarū mentium, insistentium, dieq̃ nocteq̃ ingeminandum,

Conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in Austro.

D Perge, ait, Domine, à dira nos, sicut cœpisti, captiuitate educere. Parum enim mortalium salutē profuisse arbitror, ab inanimatarum illos rerum atq̃ idolorum cultura superioribus seculis ereptos esse, si iisdem modò rebus inferuiant, atq̃ in eandem simulachrorū impietatem relabantur: nisi fortè turpius, atq̃ adeo periculosius à nobis post agnitam ueritatem peccetur, q̃ ab impijs olim gentibus, quibus nondum æquè ut nobis iustitiæ sol effulserat. Hic itaq̃ à sanctissimo petitur uiro, electas Dei animas, atq̃ animato illi æternæ prædestinationis libro adscriptas, ab impietatis, ignorantieq̃, & æternæ mortis captiuitate, cuius quidē laqueis miserandum in modum hucusq̃ deuinciebant, ad ueritatis lumen, ad fidem, ad pietatem, æternamq̃ uitam, ac Deum conuerti. Etenim ueram hanc solummodo esse liberationē iudico, à uitiorū laqueis absolui. Alioqui à carceris squalore eximi, aut à tyrannorum sceptro atq̃ imperio in liberio rem uita statum reponi, nihil propemodū est, si turpissimis cupiditatibus conspurcatus, uolentissimo ambitionis domino atq̃ auaritiæ pareas. Ab hisce enim crudelibus manicis ac boiis, petenda est primū solutio, ab illis postea. Et quanquā ingenuis animis illud quidem iugum graue est, istuc tamen in primis grauissimum, atq̃ propterea quamprimum excutiendum, quod sanè sit poenitentiae cruce, hoc est, uoluntaria in aduersis tolerantia, precibus sedulis, lachrymis, elemosynis, atq̃ illis quidem animi affectibus, quibus maximè nobis diuinam cōciliamus gratiam ac misericordiā, humilitate scilicet, rerumq̃ humanarum contemptu, ac despicientia illa, quæ nō ab elato animo, sed quæ à cōtrito atq̃ humili corde proficiscatur. Quanta porro lætitia ac gaudio animus sic liber afficiatur, ex his quæ sequuntur facile coniectare possumus, cum illum homini in uastissima & siticulosa solitudine, quam hinc, ut censet Felinus, torrentē appellat uates, cōmoranti, cuiq̃ subiti atq̃ inopinati de improviso erumpant aquarum dulcium riuuli, suo more comparat. An uerò sic repentina aquarum scaturigo sitienti sit grata, tute qui legis iudica. Dissimili tamen aliquantisper sensu hunc uersum interpretat Campensis: Reuoca, inquit, nos è captiuitate cū eo gaudio & fructu, quo terra sitiens excipit fluentes per eam riuulos aqua plenos. Vides ne hinc quàm graphicè nostræ ætatis imago & facies, spiritus sancti penicillo efficta sit? Quæ iam solitudo tam arida, tamue zonæ illi torridæ coniuncta, aut supposita est, quæ tam sitiat, atq̃ aquarum appetat fluentia, & scaturigines, quàm nostris temporibus uidimus à populis appeti, sitiensq̃ Dei uerbi latentes: neq̃ esse tamen, qui ne per cuniculos quidem occultos, ab subterra-

neos

A neos canales, quantum sat esset aquarū educeret: Ex doctioribus enim unusquisq̃ suis contentus fontibus (penè dixi lacunis) aut nihil purarū aquarum tradere poterat: aut si poterat, utpote in Ecclesia Dei autoritate summa ac dignitate conspici, ex longa tamen desuetudine temporū & corruptione torpentes, uel modum ignorabant, uel rem insolitam afferre pertimescebant. Ex quo quidem illud in re Christiana subreperat malū, quod pro uera solidaq̃ pietate, acceptæ iam essent uulgò quædam mentitæ iustitiæ, ac bonitatis umbræ, & somnia, cum homines, ut queritur Dominus, tenebras magis quam lucē adamarent. Proinde simulatq̃ ex alto lux iam oriri cœpta est, fontiumq̃ uiuorū copia iam satis ampla emanare cernitur, optandus is quidē fructus est, atq̃ ubertas in populis, alioqui siccis & arenosis, quæ arenti agro & solitudini, ob aquarū fecunditatē obuenire solet. Austro dicit (quanquā non me later ab aliquibus Hæbræorū interpretibus pro austro aridum poni) quoniam in meridionali plaga, in qua solitaria admodum sunt loca atq̃ inhospita, spirans è circumiacentibus proximè, longo tamē interuallo, montibus eliquat niues, unde fertilitas etiam in locis rudibus & incultis sæpenumero provenire solet. Is enim uentus ab hauriendis aquis auster dicitur, Græcis est Notus, quæ sanè dicitio humorē significat: ac apud sacros præsertim auctores diuini spiritus gratiam atq̃ abundantiam præ se fert. Nam mortalium uita torrenti, præcipitiq̃ fluuio comparatur: quæ tamen propter ingenitā nobis, seu potius ex longo usu contractam ignauiā, nescientiæ gelu, atq̃ incredulitatis frigore, & bruma remorata, in iustitiæ cursu torpescit, & penè in medio ipso sanctarū actionum profluuiū immoritur, nisi auster ille diuinus, quem ad sui horti fecunditatem, fugato prius aquilone, in Canticis illis suis amatorijs inuitat sponsa, dicens: Surge Aquilo, ueni Auster, perfla hortū meum: & afflet, & teporem euehat. Ut enim, quemadmodum diximus, auster per meridionalem plagam transiens, tepidus redditur, atq̃ porro ob sui naturam humore calido uiuidus, solet flumina tardo gelu & frigore constricta, atq̃ à defluuio & cursu retardata soluere, ad proniorē fluxum, ut rursus fluant, cōcinnare: ita infidelitatis glacie ac gelu perstricta anima, à salutisq̃ cursu ob superuacanearū curarum frigus ac torporem uti à remora sisti solent nauigia, præpedita, per sanctissimi spiritus austrum, hoc est, diuinis afflatibus atq̃ aspirationibus adiuta, in interceptū iustitiæ cursum redire incipit: sursumq̃ periculum aduertens, clamorē huiuscemodī cum Psalte ingeminare non cessat, quò suam Deus tandem captiuitatem rumpere, atq̃ in tutiori portu res suas collocare uelit. Perstringunt enim animam infelicissimis nodis, uastum ueluti Laocoontē fatales illi colubri, malus mos, mala in peccatis consuetudo, peruersa item studia, fraudulentia, simulationes, simultatesq̃, turpia oicia, illecebræ, & cupiditates: quæ omnia adeo tenaciter nostris iam adhæserūt uisceribus, ut penè connaturalia nobis, nobiscumq̃ nata appareant. Quare tam insolubiles propemodum nexus, tamue induratū nostræ infelicis naturæ, turpissimæq̃ consuetudinis, & frigus, & gelu, ex nobis dissoluere aut eliquare non ualentes, ad te o Domine, qui nostræ ariditati, nostræue solitudini & deserto, auster es, atq̃ humor uiuidus & salutaris, confugimus, nostrosq̃ laqueos & catenas expauescentes, si non palam, quia non audemus, at saltem in occultis anime anxietatibus clamamus, uociferamurq̃: Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut conuerti solent in liberiorē cursum torrentes niuibus pleni, geluq̃ constricti, sed suauissimo austri flatu resoluti. Vides hinc, credo, quomodo peccata nos ligant ac stringunt, quemadmodū a quā, ne fluat, frigus, ac gelu: quò tamē austri flatu resoluti, ad suum illum naturalem illapsum reuertitur fons, per amœnasq̃ herbidi aluei spondas ruptis algidis illis obicibus properat. Ita sanè spirante sancti spiritus austro, à peccatorum glacie soluitur anima, atq̃ ad cœlestem patriam per apricas diuinorum præceptorū ripas sua sponte accelerans, hostibus suis formidabilis incedit. Verum quia in eiusmodi cursu labor est: & cum maximè in hisce caducis labantibusq̃ tranquillitatis humanæ successibus speret quies & pax, tum passim apparet crux, ac unde quæq̃ emergunt difficultates, & hæc quidē uariæ, ac sui dis-

C similes: non propterea tamen abijciendus est animus, neq; à uia iustitiæ, uel parū quidem, declinandus, quoniam

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.

Est terrena profectio, ut in agris atq; agellis uideamus, satio: est etiam spiritualis, quæ, ut diuus inquit Augustinus, in lachrymis fit. Quare beatos illos fore asseruit Dominus, qui in luctu uitam ducere instituissent. Beati, inquit, qui lugent, quoniam consolabunt: quod idem fermè est, quod hîc dicit, illos uidelicet in exultatione postea metituros, quod prius in lachrymis seminarunt: hoc est, qui in cruce ob Christi amorem totam uitam egerunt, carnemq; cum eius concupiscentijs, ut inquit Paulus, cruci affixerunt. Infelicissimum enim illud hominum genus esse arbitror, qui cum in carne semināt, id est, cū omnia bona sua in corporeis cōmodis & uoluptatibus (ueluti semina in campis iaciunt) & ponant, & statuunt, sese in perpetuo quodā uitæ gaudio fore opinantur, cum tamen interim huiusce mundanæ letitiæ extrema, ut clamat Salomon, luctum occupare nō ignorent. Sensus igitur: Illi, cui iam libertas ea, quæ per sancti spiritus austrū fit, cōtigit, summopere curandū erit, ne dissoluta gestulatione, leuicq; lātitiā ac euanida, ineptiat, sed in lachrymis potius, singultibus, atq; amaritudine annos traducat. Quis, oro, uel ex ijs maximè qui sponte iam sua boni sunt, à lachrymis temperare poterit, cum q̄ longè à recto iustitiæ itinere peccando aberrauerit, cogitat: Quis absq; horrore, luctuq; animi ignem illum tetrū ac mirè ardentē inferorū, plagasq; & cruciatus, quos breuissimis sibi ascit uoluptatibus, ac planè commeruit, animo recensere poterit? Quomodo is miserandæ atq; ærūnosæ omnino huius uitæ peregrinationem & incolatū, quo uelimus nolimus, habitare cum habitantibus in tabernaculis Kedar cogimur, siccis oculis uersabit animo? Saxeus enim ille est, ac durior silice, qui, cum flagitia illa intueretur, quorū turpitudine quotidie ab ipsis domesticis fidei, uel in ipso secretissimo ecclesiæ gremio, diuinā offendi maiestatem conspicit, non effuse lugeat, ac cum propheta illo, suis dari oculis lachrymarum fontem exoptet. Peccat anima, & ea quidem quæ non corruptilibus auro atq; argento, ut inquit Petrus, sed precioso sanguine agni immaculati, filij Dei, est acquisita, & ego à lachrymis cessabo: Rideant, rideant alij, proximorūq; suorū peccata a clapsu ludibrio, ut lubet, habeāt, & derisioni: mihi certè huiusmodi uiuendi mos & modus, nunq; Christianus uisus est, sed Getulus potius, atq; omnino impius. Contrā uerò, qui seminant in benedictionibus, de benedictionibus quidem metent æternam pacem, æternam requiem, æternam lātitiā. hoc est quod hîc dicit, in exultatione metent, perenne scilicet bonū, præter id quod in hoc quoque seculo restitutæ religionis optatam uidebunt messem.

Euntes ibant & flebant mittentes semina sua.

Describit hîc uates illos, qui in lachrymis seminantes, atq; suspirijs, gaudiū postea, & ut pollicitus est dominus, exultationē obtinebunt. Hi quidem ignauiam horrentes ibant solliciti, accelerantes nimirū tanquam peregrini ad patriam, flentesq; portabant semina sua: uel ut legit Abram Ezra, uas seminariū, quod est corpus humanū, quo ueluti quodam animæ uehiculo nostræ feruntur operationes, atq; ante nos ad iudicium præmittuntur. Quis enim ex semine prodire fructum non fateatur? Ita ex actionibus à fide, atq; amore proficiscentibus, æterna solet provenire felicitas ac beatitudo, nobis alioqui per fidem Iesu Christi, atq; eius cruorem & necem cōciliata: ne gloriatur homo, ut inquit Paulus, quasi ex operibus. Peragunt itaq; sanctissimi Dei uiri suæ uitæ cursum non absq; summo animi dolore, & mœrore, propter ea, quæ quotidie in honoris diuini cōtumeliā fieri intuentur, non deficientes tamen interim à cœlestium admonitionum, atq; exemplorum satione & cultura. Hos quidem sic admonet Paulus: Nolite deficere benefacientes, tempore enim suo metemus non deficientes. Etenim illud in primis in diuino obsequio requiri asserunt, in uirtutū scilicet itinere satis per se laborioso atq; in amœno perstare, nec ab extero quopiam quamuis uiolento ac concitato motu, à proposito dimoueri. Nam licet animæ illæ, quæ iam propter laborū assiduitatem

A duitatē in spiritus agone, & bello induruerūt, callūmie obduxerunt, ac ueluti irreuocabili quodā gressu maiorē sui itineris peregerunt partem, non possint tum suam tum ceterorū non incusare tarditatē ac moram, atq; propterea & dolere & ingemiscere: postea tamen in futura atq; expectata retributione & præmio,

Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Et est sensus, quasi si quis id dicat, aut cogitet: Quid spei illis erit, qui euntes eunt ac flent mittentes semina sua? Respondet spiritus: Venientes autē uenient cum exultatione, portantes manipulos suos: manipulos sanè gaudij, & iucunditatis plenissimos, confertosue exultatione, ac tripudio: haud illos quidem myrrhæ amplius insruues, de quib; sponfa sic in Canticis: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter ubera mea commorabitur. Mos enim uniuersalis fermè omnium est, ut peractis agrorum laboribus, collectisue frugibus atq; hordeis, nihil sese fecisse existiment, nisi minima quoq; rerum fragmenta, ut sunt arborum, uitiumq; purgamenta, stipulas, malleolos, sarmenta, atq; huiusmodi alia, in fasciculos iunco aut uimine constricta, ad locupletiorē usum domum referant. Sic sanè beatæ animæ cum corporibus adhuc suis colluctantes, uberores prius sanctarum operationū fructus ante se mittunt. Cæteras uerò fidei reliquias postea cum è corpore migrare cōtigerit, uno confecto manipulo ac fasce, secum deferūt. Et hoc quidem idcirco dictū puta, ne dum qui nuncij tibi ad tumulū præmittendū sunt scire dissimulas, aut recusas, fasciculos nescio quos operationū, ne dicam confusionū post mortem iubeas per hæredes exequi, ac tanquam legatos, rerum uerso ordine, aut oratores post te mitti. Persuasum ne habes tuos liberos, aut uxorē, aut nepotes, etiam si testamento uel codicillo, iusiurando quoq; addito, illos tibi deuia xeris, tuam magis quam tu salutem curaturos? Vis ne igitur uiuidos, atq; amplos, nunquamq; desituros offerre actionū bonarū manipulos? illos ipsos, dum in corpore hoc mortali uiuunt, hoc est, dum agrorum labor nos ad aratrū, ad falcem, ad cylindrū prouocat, colligamus, sancteq; spei uimine ac uirgulto constringamus, præmittamusq; si sapiamus, ante nos. Alioqui certè bona illa omnia, quæ saluti nostræ utilia esse & uolumus & desideramus, post pompam funebrem, amicorumq; lachrymas & dolorem, per hæredes plerunq; ingratos fieri, ac post nos mitti, cum per nos exequi possumus, iubere, extremæ dementiæ est atq; ignorantia. Sunt tamen quædam, quæ cum laude à nobis in uita ordiri cœpta, post mortem quoq; nos, uti umbra solet corpus, sequi, circumq; sepulchrum ac cineres uersare expetimus, dignitatem scilicet, honorem, nomen, famam, autoritatem, liberalitatemq; & id genus alia, quæ extincta etiam corporis præsentia, permanere post nos, in rebus maximè pub. optimè per nos administratis, efflagitamus, & quærimus. Marmorea autē monumenta in uita, aut statuas, & facella precioso emblemate, atq; assentatorio epitaphio perornata, propterea erigere, ut inde nomē post mortem sanctissimū, quod in uita turpissimum fuit, adipiscamur, superflua cura est: sed ea tamen, quæ famā nostram, ac nomen maculis uitiorū infinitis conspersum, immortale reddat uulgò, alioqui citò, ob antea actæ uitæ rationem, atq; odium, desitutum. Vide igitur quid de te tuum istud monumentum moneat.

Canticum graduum. PSAL. CXXVII.

Si Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam.

Absq; diuino præsidio atq; ope, conatus omnes nostros, ingenium, artem, industriam, uires, studia, providentiā, frustra esse, in hoc Psalmo à spiritu sancto admonemur. Atqui illud potissimū cum à patrefamilias exoptandū sit, ut cōmodus familiæ status obuēniat, id primū in ipso Psalmo exordio tractari arbitror, cum ipsum cōmodum uitæ statū, domū appellat uates: quam quidē, non tantum corporeā illam speciem quā oculis cernimus, & habitationē, esse credimus, quantū dignitatem ipsam in liberis, in uxore pudicitia, fidem, rectitudinem, ceteraq; familiæ & ubertatē, & pacem. Huiusmodi enim domorum ædificia à Deo Iudæorū obstetricibus data, ut in Exodi libro legimus, à

C doctissimis Hebræorū uiris accepimus, stabilem scilicet, cōmodam, ac numero sam familiam. Eō enim mortalium omnium conatus & labor spectare uidentur, ut sit ubi habitent, facultatibus interim, dignitate, honore, atq; honesta familia perornatis. Hæc igitur domus est, quam hic psaltes asserit frustra à patrefamiliās construi, ni dominus ipse cōstruat: quanq̃, quod postea dicemus, mens hominis domus ea uera sit, quæ cura solertiori ac studio ædificari debeat, quàm hęc nostrę manufactę, quæ corporibus solummodo inseruiunt, idcirco cum corporibus bre uī interitura: illa uerò æterna, ac Deo similis. Vanæ sunt igitur uires uestræ, ò mortales, uanę prouidentię, uana cōsilia, uana artificia, nisi dominus prouideat, pro uobisq; uigilet, & uestras formet cogitationes. Et quidem

Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Et hoc uerissimum est, parum ad urbium tutelam, uel excubias, uel fossas, uel propugnacula cætera, & munitiones facere, si dominus pro mœnibus stare, eaq; tutari, & seruare noluerit & ciuitatē, & ciues. Vidimus enim aliquando per ualla, & fossas, pauperū agmina absq; cōmiseratione in insupportabiles detrudi labores, atq; in medijs ipsis luti aggeribus inedia potius, quàm labore (spectaculū horrendū) consumi, & expirare. Quid sacrarū ædium parietes atq; aras, in murorum ædificia coniectas memorē: quid sacrosancta templorū uestibula: quid columnas: quid ipsa profanis inaccessa sanctuaria uī erepra, ac nefandissima metamorphosi in propugnacula, in arces, in mœnia transformata: Putasne huiusmodi impietate munitas urbes diutius perstare posse: Qui, quæso, diuinum numen hostilibus tuæ ciuitatis & regni obliuionibus affuturū sperare audes, quod uitæ prorsus impuritate, & tyrannide, à tuarum rerum tutela abiecit: Vī tu, ò princeps, Deum ipsum omnipotentissimū ad tuā custodiam prouocare: Prouoca tu prius, atq; intra urbis mœnia ad habitandū eos ipsos ciues, si sapias, reuoca, quos à terris iam diu propulso, ad cœlum Deus asciiuit, iustitiam scilicet, religionem, **D** equitatem, in ciues amorem, temperantiā, diuinumq; timorē, & reuerentiā: alioqui nihil est, quod tu tam anxie in cōparandis classibus, muniendisq; muris atq; arcibus, te torques & affligis, si Deum ad rerum tuarū exitium præstolaris. Sed ad propositum reuertamur. Cū enim duplex sit in ecclesiæ sinu populus constitutus, alter qui uetus dicitur, alter uerò nouus: de primo quidem prius, qui carnis cōmodis tantummodo seruiens, humanamq; rationem sequens, nihil non proprio ingenio tribuit, atq; industriæ, forsā etiam sanctitati, & ut sibi uideatur, perfectioni, à propheta fit mentio, de altero postea. Nondū enim ille ad meliora expectatus, quippe qui iustitiam suam uolens constituere, Dei iustitiæ, ut inquit Paulus, nō est subiectus, ea quę sint opera, quæ in nobis cœlestis pater operatur, ne per tenues quidem rimulas comprehendere est potis. Cupida enim est admodum natura humana, atq; maiorem in modum propriæ excellentiæ & uirtutis amatrix. In hoc quidē genere, ut Cicer. uerbis de poëtis utar, nescio quo pacto, sum cuiq; pulchrū est. Huic itaq; ueteri, atq; in uia iustitiæ prorsus decrepito, & oscitanti, à spiritu dicit: Quid tentas insane: nisi enim Dominus tua consilia, tuos conceptus, tuas operationes, mentisq; domiciliū, ac conscientiæ domū, & ciuitatem ædificauerit, custodierit uē, frustra in uirtutū exercitio & labore defatigaris.

Vanum est uobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.

Parum secus Hebræi. Frustra, inquit, uobis est, quod acceleratis mane surgere, quod differtis rursus sedere uescentes cibo ærumnoso. Monet hęc spiritus, ab uno illo benignissimo, in donisq; profusissimo Domino, qui dedit uitā, domūq; ad habitandū, dari etiam absq; tanto nostro negotio & anxietate, uictum. & est perinde ac si dicat: Frustraneum est, & nihil omnino, quod tanta anxietudine & labore ad operas surgitis, tantōue negotio uestras uos uobis res paratis, ò mortales. Quinetiā illud uanum, tam sollicitē diem ipsum, alioqui ad actiones aptum, præuenire, seroq; ad ocium & quietē residere, nisi Dominus affuerit, uobiscumq; simul & surrexerit, & laborauerit. Hunc sensum secutus paraphrastes sic reddit: Nihil, inquit, succedet uobis, etiā si summo mane surrexeritis, & sursum & deorsum

A sum cursitantes sedere recusaueritis, sicut hi, qui summis laboribus uictū parant. Nonne tibi uidetur hęc superuacaneam quorundam in comparandis sibi aut rebus, aut honoribus, curam describi, & tolli etiam: Nec quidem interim de rerum ciuiliū ministris, aut mercatoribus, aut fabris, aut quorundam patrum familiās more mihi dicendum arbitror, qui sanè interdum forensiū munerum onere, aut filiorum grege & multitudine oppressi, huiusmodi iure omni sollicitudinē & anxiam sibi uendicant curam. Verum quid de illorum in tractandis suorū beneficiorū prouentibus, accumulandaq; suppellectili, & calore, & auaritia dicendū: qui ex tenuiori aliquando fortuna, ut uocant, seculari, ad Ecclesiæ opulentia acciti, illud in primis profiteri uidentur, ut auari sint, planeq; iniusti, atq; omnibus infensi. Horum itaq; huiusmodi admonitione uellendæ sunt aures: Quò frustra uestræ uos trahunt cupiditates: sunt ne hæc bona tanti æstimanda, ut pro illis tractandis, aut potius, tanto cum iustitiæ damno atq; iniuria, amplificandis, nomen uestrum religiosum, famam, honorem, dignitatem, uenum exponere non uereamini: Nisi enim Dominus uobis meliorem concesserit mentem atq; animum, ad ea magis quærenda quæ sursum sunt, non quę super terram, actum de uobis esse, & dicam, & iurabo. Non mirum quidem, simul atq; primos ad Ecclesiarum gradus & administrationes, illos nonnunq; ascisci uidemus, qui in conficiendis contractibus, concinnandis uē ratiocinationibus, & ut uocant, computis, & litibus, acutiores sunt, licet in spiritualibus negocijs tardi atque hebetes. Cæterum cum nostro interprete fermē conuenit græcus: sic enim habet: Vanum est uobis ante lucem uigilare: uanum surgere postquam sedistis, qui manducatis panem doloris. & erit sensus: O uos qui manducatis panem doloris, panem scilicet ærumnarum, ut uertunt Hebræi, tunc cumq; amaritudine, & luctu: hoc est, ò uos qui uitam in miseria & periculis ducitis, id à uobis frustra fieri moneo, quod summo mane antelucanis operibus tam anxia cura incumbitis, & postquā quie uistis, iterū ad **B** reassumendū opus intermissum surgitis: hoc est, qui nec noctu quidē uobis paratis: Nisi Dominus ædificauerit, custodierit uē res uestras, inane est ac cassum quicquid agitis. Sunt & qui piam quandam suam in hoc loco formare solent meditationem, quam sanè breuī quodāmodo epilogo recensere nō grauabor, nec ab re quidem ac proposito. Volunt enim in hoc psalmo ciuitatem, aut domū, animam esse: ædificatores uerò præsules, atq; antistites, quibus quidem inanē esse laborem omnē asserunt, nisi ipse æternus purgatissimarū mentū habitator suā ipse met sibi uel ædificet uel tute, & domū & ciuitatē: & quibus subinde à spiritu dicitur, Vanū est uobis ante lucē gratiæ, atq; instinctū spiritus, ad animarū ædificiū surgere, nisi Dominus uos ad tam nobilem, omniumq; difficillimam structurā, ad quā erigendā summa opus est doctrina & sanctitate, tum uocauerit, tum instituerit. Retunditur in hoc loco (ni fallor) quorundā superiorū temeritas, atq; inconsiderata parū uē prudens in suscipiēda animarū cura facilitas. Semper enim, cū in perdiscenda rerum humanarū arte aliqua adhibendus est delectus, ne inuitis, quod aiunt, dijs rem prorsus inutilem, nostræq; naturæ repugnantē aggrediamur, tum in hac maximē, quæ ob sui difficultatem atq; excellentiā, ars artium appellatur, adhibendus est. Quare illum, cui eius generis sarcina est imponenda, cuiusq; animus titillatione, nescio qua, præponendi se ceteris afficitur ac pungit, rem ipsam haud dissimulanter discutere oportet, quo uidelicet animo, quo fine, qua meritorū opulentia, cuiusue spiritus incendio ad illud appetendum, querendumq; inflammetur. Accidit enim aliquando ut animi leuitate magis, quàm diuini spiritus aut uocatione, aut ductu, moti quidam, rem tantam non solū obuiam, atq; ab alijs ueluti offam Cerbero obiectam acceptent, sed & impudentissimē uenant & emūt. quos sanè, spiritus sequenti hemistichio admonitos esse uoluit: Surgite, inquit, postq̃ sederitis, qui manducatis panē doloris. Longa, ait, uobis prius opus est sessione, hoc est, sancto ocio, atq; animi pace, & quiete: à cuius quidem suauitate diutius remorati, ea in silentio, ad pedes scilicet domini Iesu sedentes perdiscatis, quæ postea in cæterorū cōmodū & salutē, iam ebrj facti, in cellamq; ui-

enariam introducti, effundere ualeatis. Alio qui ante hanc lucem atq; inspirationē uelle ad alienam uitam informandā surgere, & sese ingerere, animi parū pensi habentis est, ne dicam stolidi. Neq; illud rursus ab re dictum putant, quod animarū moderatores doloris panem edere affirmat uates: siquidem ad illorum maximē officiū pertinere uolunt, non sua solummodo, sed & subditorū peccata ac lapsus deflere, expiareq; lachrymis, & pœnitentiā: alio qui non pastores, non Dei uicarios, non patres, sed mercenarios, ac derisores, simul & irrisos animarū aucupes, illos appellandos censent. Flebam, aiebat Iob iustus, super eo qui afflictus erat.

Cum dederit dilectis suis somnum.

Iam alter hinc populus à spiritu in mediū ducitur. Illo enim, qui suæ iustitiæ nimium fidens est, descripto, ad alterum illum qui bona sua omnia haud sibi, suæq; iustitiæ tribuit, sed Deo potius, atq; eius bonitati & potentie, & quem hinc dilectū suum appellat Deus, effugiandū transit. Felix principium huius uersus cum superiori conuenire opinatur, hoc modo: Vanū est uobis diluculo præuenientibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panē dolorū: sic dabit dilecto suo somnum: uel, certè dabit somnū: hoc est, requiē & quietē à laboribus suis dilectis absq; negotio dabit, quā uos tanto studio, atq; tum animi, tum corporis defatigatione à uobismetipsis scilicet, nō à Deo, habere contenditis. Solet enim diuina bonitas suis charis ac dilectis omnia, ne petentibus quidē, uerū in utranq; aurem dormientibus, ut est prouerbiū, abundanter suppeditare. & est perinde atque dicat: Quid est quod tanta animi anxietate & labore horum sursum cursitantes curam uentris queritis? Sinite iam tandē ò curæ terris anime, Dei prouidentia suas partes agere: nam quemadmodū sine ipso factum est nihil, ita nihil omnino ducendum, quod uos uestro tam anxio studio & labore agere molimini, nisi ipse egerit, actū uel seruare decreuerit. Vides ne quam de suis curā habeat Deus? quantūq; eos faciat: cum ne cogitantes quidē, aut multū elaborantes, donorū cumulo ditare soleat: ad illos uerò, qui proiecto pudore atq; equitate, toti sui sunt, uel in ipsis immensis suis laboribus uitā efflantes, ne oculum quidem uerteret? Nihil solliciti sitis, inquit, dicentes, quid manducabimus? aut quid bibemus? Scit enim pater uester cœlestis quid opus sit uobis. Verumenim uero oscitantia aut torporē hinc à spiritu probari haudquaquē ducimus: nam sui persimiles cœlestis ille opifex expetit, suæq; dignæ beneuolentiā: qui licet die septimo ab omni opere quod patrauerat requieuerit, usq; modò tamē, ut diuinus scribit Ioannes, operatur: neq; uel tantillum temporis (si fas est temporis nomine in illa æterna natura uti) à sui officij cura & moderatione cessat. Iusti enim quanquā perpetuò, etiam in hoc mundo alio qui sollicitudinū plenissimo, superuacuas non admittant curas, ex quibus inquietū omnino eorū cor reddi possit atq; intellectus, in negociosissimo tamē uersantē sabbato. Non quidē torpens est diuinus spiritus, sed uiuax: quicq; cœlestes, uiuas, ac cōcitas, in corda uegeta, atq; in Dei amore flagrantia iaculari soleat & facies & flāmas. Quarū quidem perustione excitati sanctissimi uiri, nō possunt nō uicem diuino amorī rependere, proq; igne ignem in operationibus referre. Requi escūt sanè semper ab omni opere suo, quod sapiat scilicet amorē propriū, quodq; sibi ad blandiā, manū uel propriā, ut ait Iob, ex osculet: uerū ardentē quodam ac miro, planeq; diuino instinctu atq; impulsu, patris opus cū ipso patre simul operant. Quicquid enim fidei illius, e cuius radice optime tantūmodo erūpere solent, uti è uite gemmæ aut fructus, operationes, in se esse cognoscūt, id totū libentissimè Deo acceptū referūt, fatentes quidē, qd neq; qui plantat, neq; qui rigat, aliquid est, sed qui incrementū dat Deus. Sic itaq; dabit Deus dilectis suis honorū satietatē cū quiete, & facilitate ea, ut illa dormientibus obuenire uideant: laboresq; illorū non labores, sed somnus potius ac sopor, & is sanè quietissimus censeant.

Ecce hereditas Domini filij, merces fructus uentris.

Canit hinc psalter, ac docet, qui sint dilecti illi, quibus somni metaphora superius cuncta cum quiete cessura asseruit, Domini scilicet filij, quos tam charos habet, quā bona hereditaria inter homines haberi solent. Maximè enim curæ semper

A per fuit apud homines patria hæreditas, quæ quidem, nisi in extrema rerum inopia, ab hæredibus, absq; turpi infamia atq; ignominia, à paterna domo ab alienari potest: quò uel hinc perdiscamus, quā nō libenter à patre optimo atq; amatissimo nostri Deo, abdicemur. Ius enim illud in nostra iam factum est potestate, ubi in domo filiū manere in æternū à sanctissimo accepimus Euāgelio, seruū uerò nō ita. Atq; illi quidē sunt uentris, Ecclesiæ scilicet ac fidei fructus. Hunc enim uentrem melioribus bonis, quā sint terrenarū rerum facultates, grauem, ac foetū, ob morū candorē, doctrinæq; puritatē, eburneū uocat sponsus in Canticis. Quis hinc malus suam nō defleat ingratiudinē, qui postquam tam amatissimis appellationibus atq; elogijs, dilecti scilicet, hæreditatis, filij, fructus, à cœlesti patre est dictus, peccando tamen sese ingratisimis ausibus, ab ipso patre, à uita, à Deo, uel inuito, ut sic per excessum dicam, diuino proposito & uoluntate, euellere conatur? Merces enim in hoc loco Hebræis est potius donum liberum, atq; ingenuū, quā merces debita: & est ferè idem significans repetitio cum superiori, ut idem sit filium esse, ac uentris fructum: rursus hæreditatem idem cum mercede. Quare optime à Paraphraste est redditum hoc modo: Ecce, inquit, hæreditas quam Dominus dat, filij sunt, & præmium præcipuum, fructus uentris. An uerò donum præcipuum sit, apud homines præsertim qui rei uacant uxoriæ, honestoq; & ut uocat Paulus, immaculato toro dant operam, habere liberos (de liberorum gregibus per clericorum aut sacerdotum cellulas uagientium, aut in suæ pellicis gremio uidente quoq; uxore ludentium, negarem hinc à spiritu dici, nisi huiusce sceturæ homines, uel usq; ad summum totius orbis apicem euectos, & uidissem, & uti maximum fortunæ ludibrium exhorruissem) hi scire possunt, qui hæredem alienum, & quem fortè rerum suarum ingenti cum periculo, & tum animæ tum corporis iactura comparatarum, prodigum, subitūmq; decoctorem præuident.

Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum.

B Suo more uates similitudine utens, filios affabrè gnauos, optimeq; institutos & morigeros, sagittæ à ualida potentissimi uiri manu è neruo emissæ, ob illorum agilitatem, atq; in feriendo certitudinem, comparat. Excussorum nomine in metaphora perseverans utitur. Sagittas enim ab arcu eiectas excuti, seu excussas dicimus. Ita filij olim ex Iudæis incredulis credentes, atq; ex spiritu & aqua renati, à reprobis parentibus, à diuina scilicet luce abiectis excussisq; ut quadam in naturā ipsam sæuiente amoti atq; euulsi, citissima celeritate atq; impetu, tanquam scintillæ in harundinetis discurrentes, hostium fidei corda alto uulnere sauciunt, hos quidem ad interuersionem, illos uerò ad uitam. Non defuere tum planè, ut nunc etiam non defunt, uel ex excellentioribus ingenijs, qui audita ab ipsis idiotis uiris, prorsusq; infantibus ac rudibus ueritate, indignati magis in antiqua perfidia induruerunt. Fuerunt etiam quorum mentibus alterius generis uulnus infixum, contra naturam uulnere, ab antiquis illos uitiorum plagis ac putore sanaret, uiuidamq; conualescentiam, hoc est, spiritus libertatem, reclamantibus quoq; excussis illis scribarum ac pharisæorum turbis & monstris, obduceret. Deo, inquit Paulus, gratia, qui semper per nos triumphum agit in Christo Iesu, ut odor simus alijs quidem mortis ad mortem, alijs uerò ad uitam. Vides, ni fallor, ex his unius excussorum filij non prorsus idiotæ uerbis, duplex, sed longè diuersum ab sese uulnus. Ex Hebræis tamen quidam pro filijs excussorum, filij iuuentutis reddunt, seu filij adolescentiarum, ut uult Fel. Nam uetustate, senectuteq; legis à ceruicibus nostris per robustissimos in spiritu iuuenes, licet mundo debiles atq; imbecilles, Christi discipulos, excussa, longèq; proiecta, nihil iam in religione atq; academia Christiana & doctrina, uetus est, ac senio affectum, sed uegeta omnia, uiuida, robustaq; sunt, ac succi plenissima. Quam ob rem pro populo ueteri nouus subrogatus est, qui senescere non nouit, sed quotidie magis in spiritu adolescentia repuerascit, atq; de die in diem, ut inquit Paulus, renouatur. Ecce, ait Dominus, noua facio omnia. Nec satis quidem fuit olim nobis alio qui natura ad malum pronis, antiquum illud oneris, ut uocat Esaias, iugum, aut sce-

Cptrum exactoris superasse in die Madian, nisi & quotidie nostra, ueluti aquilę in nouetur iuuetā, in diesq; magis paruulus ille qui natus est nobis, in mortaliū animis reformetur, crescatq; ut monet Paulus, in uirum perfectum: hoc est, in perfectiorem, quā hucusq; actum est, uitā statū, deposito peruersę consuetudinis senio, & uetustate: seu serpentium more, antiquo abiecto cortice, ac pelle, noua in Christo, ut ait Paulus, simus creatura. cui quidē inuouationi nostra hęc uidet ætas ab æterno illo diuinę prouidentię decreto destinata. Tantū illi, quibus cura hęc incumbit, non torpescant, ac leporem, quod aiunt, experrectū insequi nō recusent. Videor enim uidere omnium animos ad ueritatis amissę recuperationē intentos, modò non desit, qui uiam præmonstret.

Beatus uir qui impleuit desiderium suū ex ipsis, nō confundetur cū loquetur inimicis suis in porta.

Hebræi, quò sagittarum metaphoram seruant, pro desiderio, pharetram interpretati sunt. Sic Fel. sic cæteri Hebræorum interpretes. & est ac si dicat: Beatus planè uir ille erit, cuius domum talibus filijs, robustis scilicet, moratisuē, ac mira dexteritate prudentiaq; præditis, impleri cōtingerit. Summā in terris hanc esse felicitatem opinantur homines. Qui enim huiusce generis atq; excellentiæ haberit filios, quomodo pudefiet, aut pertimescet, cū loquetur, contendetq; cum hostibus suis in porta, hoc est, in iudicio: Conuentus enim atq; iudicia, in portis antiquos patres haberi consueuerant. Quare portas, quod aliās me admonuisse recolo, pro iudicijs, comitijsq; forensibus in scripturis haud rarò accipi legimus. Euthymius monachus super hunc locū interrogat. Ex ipsis: quæ ipsa? quæ superioris, inquit, memorata sunt, quòd sanctę ciuitatis constructio perficiatur, quòd ab omni perturbatione requies detur ac pax, quòd multā prolem suscipiat Ecclesia, quòdq; alia dona recipiat. Vides quæ desideria in fidelium animis inesse oporteat? Qui enim eiusmodi curis ac uotis sua impleuerit desideria, cordisq; abdita castissimis occupauerit appetentis, non confundetur sanè, non repulsam, cū negociū illi fuerit cum hostib. in porta referet: hoc est, in iudicio illo uniuersali, uel in priuato quoq; uniuscuiusq; obitu, per quem ueluti per portam ad immortalem statum transitur, constans, atq; ad hostium accusationes intrepidus persistit, quippe qui rationes suas omnes iam antea, cū sanus esset, uitamq; in uirtutum adeptione laborans sudansq; exercuerit, optimè cum Deo uirtutū omnium erogatore instituerit. Is itaq; cū caducis hisce rebus corporeis per mortē concedere iubet, non potest nō sanctissimè, cū in sanctissimis uixerit desiderijs, è uita emigrare. Iam primum quidem conceperat animo, nihil in re præsertim salutis humanas uires, ingenium, conatus, studia, quamuis sublimia, uulgaresq; doctrinas excedentia, subsidij afferre posse, nisi Dominus ædificauerit, custodierit uē dona sua, ac beneficia. Deinceps à spiritu eruditus iam probè nouerat uanam quietem nostram esse, uanum otium, uanum item laborem, uanas curas, uanum quicquid agimus, quicquid cogitamus, quicquid animo molimur, nisi dominus nobiscum fuerit, nobiscūq; illud, utpote qui omnibus animæ motibus atq; actionibus uelle perficereq; instillare non cessat, & egerit, & perfecerit. Neq; id quidem postremo sic affectam animā latere potuit, quòd cū dilectis suis dederit somnū Deus, requiemq; à curis omnibus humanis & sollicitudinibus præstiterit, præstò aderit hæreditas Domini, hoc est, ipse filius Dei, qui nostra est hæreditas, nosq; ipsius: qui quidem in porta, iudicioq; illo supremo, iudex omnium factus, molestissimo imperabit hosti, Sile tu perfide: uos autem hæreditas mea mihi, percipite regnū uobis ab origine mundi decretum, atq; à cœlesti patre preparatū. Est qui pro uobis exactè soluit, postquam uos non eratis soluendo, filius Dei uiuū, qui cum patre ipso, ac utriusq; spiritu regnat Deus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. PSAL. CXXVIII.

Eati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in uis eius.

Bona profectò corporea, quę mediā appellamus, idcirco mortalibus à cœlesti parente elargiuntur, ut omni superuacua ex animo reiecta cura &

Ara, & solitudine, quietius ad ea contemplanda quæ uera bona sunt, atq; expeditius parati sint: quanquam, nescio qua forte id accidat, quòd ea in primis & querimus & amamus, quæ iure omnium, tum humano, tum diuino, in secundis haberi oportuerat. Quotus enim quisq; est, & ex illis quoque qui ecclesiastici, singulari quadam religione appellantur, & se uideri cupiunt, cui non magis uitæ cōmoda, atq; deliciae curæ sint, quā quomodo paucis, minimisq; contentus, illam in terris degat uitam, quæ angelica potius quā humana dici queat? Eo enim iam nostra paulò antè deuenerat religio, ut is solus in rebus pub. in regnis, in urbibus, in ædibus etiam sacris, & felix, & beatus uulgò censeretur, atq; propterea magis honoraretur, cui ampliores erant fundi, maior armentorū numerus, ædificia editiora, preciosior suppellex, ararium copiosius, atq; animus ad appetenda illa quæ nunquam satiant, ardentior, & sagax magis. Ex quo illud potissimum Christiana in re ortum habet uitium, atq; error, quòd aut nulli, aut pauci ex his, qui hoc mundo utuntur, ut monet Paulus, tanq; non utentes, sapientes scilicet qui sunt, aut, ut uult Plato, sapientiæ student, ad magistratus, curamq; animarū asciscant: uerū illi magis, qui aut sese totos quicquid sunt, abiecto pudore, saluteq; animę neglecta, ac plenis, ut aiūt, uelis, in sui principis gratiā & cōmodum, æternis cruciatibus deuouēt (ut olim Decij illi, fortissimi quidē uiri, pro suæ reipub. salute egere: quanquā hi melius atq; honestius occubuere, utpote qui pro omnium ciuū suorū salute propriā deuouerunt: nostrates uerò quidē pudet literis ea mandare quæ æterna nostram religionem forsan afficient ignominia, & cōtumelia: dicam tamē ex nostris multos haud iam in ancipitē terræ hiatū, ut quondā Q. ille Curtius, sed in certissimam atq; æternā mortem, & suam, & cæterorū ciuū, quantū in illis fuit, salutē deiecessisse, ob rem quidem nihili, quam sanè impresentiarū silentio præterire malui, quā rem unam tam crebrò inculcare) aut nihil non agunt, quòd ex alienis incōmodis ac damno, suas res, aut liberorū augeant. Vnde lachrymabiles illi infelicis turbæ à proprijs laribus, à focis, à tectis, ab agris etiam ipsis paternis uel eiectę, per urbium triuia audiuntur ululatus, ac gemitus. Ex qua quidē crudelitate illud maxime contingere est necessarium, quòd ciues aut sedes alias extra patriā sibi parandas cogitabunt, aut perpetua ærumna miserī intra ipsissimos suæ patriæ terminos incertis sedibus & domicilijs peragrabunt. Verū hæc, dum aliud agimus, per excessum sunt dicta. Impossibile enim est aliquādo satyras nō scribi, ab ingenijs præsertim illis, qui nihil in uita tam auidè cupiunt, quā quòd orbis uniuersus flamma, non iam cupiditatū atq; auaritiæ, sed mutræ charitatis, beneuolentiæq; principū in ciues, uicissimq; in principes ciuū deflagret, quòd elogium istuc propheticū de cunctis in Ecclesiæ sinu cōmorantibus dici possit: Beati omnes qui timent dominū, uel, ut reddit Hebræus interpres: O beatos omnes qui dominū colunt: non aurum, non scortum, non se tandem. Et in uis eius ambulant. In alio enim psalmo initium sapientiæ, hoc est, ueræ cognitionis exordium esse asserit timorem diuinum, quo homo, animal alioqui durum atq; arrogans, ad eius opera & iudicia trepidet, ac moueatur. Sanctum quippe est, terribileq; ac uenerandum nomen eius, quocirca metuendum. Sensus igitur: Alij eos beatos appellare soliti sunt, quibus amplæ diuitiæ, forma, dignitas, honor, pulchritudo, humanarum diuinarumq; rerum scientia ac notio, principum fauor, magistratus, sublimesq; & primi in rebus pub. gradus, atq; eius generis alia, quæ nobilitatem quandam plusquam humanā præ se ferre uidentur, cumulatisimè insunt. Nos, ait uates, illum solum, licet mundo despectum, ab illoq; male habitum, uerè felicem ac beatum esse ducimus, qui timet dominum, atq; in iustitiæ semitis, quæ sunt uis eius, graditur. Et quia, sicut scribit Lucas, non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, propterea in ipsa statim fronte psalmi atq; exordio, uniuersalem affixit dictionem, omnes scilicet: ne hic nobis persuaderi patiamur, particularium duntaxat hominum Deum esse, & non omnium. quod sanè contra illos uidetur esse, qui ex solo Dei proposito & uoluntate, absq; humano aliquo arbitrij subsi-

C dio atq; ope, electos saluari disputat. Verum aliud nunc agimus: id quidem, quod beatos illos omnes esse affirmamus, qui plus quam humanam, diuinam timent, ac uenerantur presentiam: & qui nec in superiorum suorum gratiam, quamuis potentium ac formidabilium, eo uecordia deueniunt, ut a iustitie itinere uel tantillum quidem declinent. Quare nunquam bonis illa uisa est ingenuo digna animo uox, qua quis turpiter atq; iniuste magistratum sibi aut a principe, aut a repub. aut etiam a nescio quo euentu & casu demandatum exercet, quo scuto utitur, dicens: Sic iussit princeps, sic rex, sic praesul. Diuina enim maiestas, quod alias quoque diximus, imperatoriae non est subiecta, multo uero minus tyrannicae. Ceterum ambulare in uis domini, nihil aliud esse scribunt patres, quam in cunctis nostris & cogitationibus & actionibus seruare iustitiam, quam perfectam mandatorum Dei obseruantiam, & cultum esse diffiniunt. Tantum enim porro abesse debet ut proprii amoris uisco impediti, non in uis Domini, sed in nostris potius, quae prauae sunt, atq; ad interitum pertrahentes, libenter ambulemus, ut etiam quicquid in nobis est, quod nostrum uidetur, abiciamus, nedum uias nostras, quae multarum cupiditatum spinis obsitae sunt. Abijt uagus, inquit Esaias, in uia cordis sui. Et, Quam uilis facta es iterans uias tuas.

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.

Pulcherrima, ut sic dicam, deductione utens propheta, tota animi fiducia illum afferit, qui timet Dominum, atq; in uis eius ambulat, beatum in primis esse, aeternae uiae securum. Deinde nec corporea haec quidem bona illi deesse posse. Laborabis, inquit, manibus, o tu quisquis es talis, uti sanctos decet: ceterum uero tui curam Deo relinquant uelim. Laborant alij, sed frustra saepenumero, partisque non absque maxima animi molestia atq; erumna utuntur. Hi sunt enim quibus ne diuitiarum quidem oceanus sedaret habendi sitim. Soli igitur qui timent Deum praesentibus contenti sunt, summaque animi tranquillitate ac quiete, rebus obujs, quantumcumque dederit Deus, uti solent. Semper enim illis bene, beatique & feliciter omnia euenient: quia quicquid fors rerum attulerit, illud omne in suum pertrahunt gustum & commodum. Quomodo, quaeso, sui curam Deum non habere exposculabunt, cum sibi a diuino spiritu praecipuum illud esse non ignorent? Timete, inquit, Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. A timore igitur hoc casto ac uenerando, omnis mortalium omnium felicitas ac beatitudo, hoc est, tranquilla perturbationum appetentiarumque sedatio emanat, pignus scilicet atque arrhabo futurae uiae, quae sane abscondita est, ut inquit Paulus, in Christo Iesu: quo adepto anima ueluti in fine proprio conquiescit omnino, neque aliud ultra querere aut uult, aut potest. Proinde haud mihi quis hic dicat, beatitudinem quidem in Christo nobis promissam, ad futurum uiae statum pertinere solummodo, non ad presentem, cum impossibile iam factum sit ob assiduas affectuum commotiones ac tumultus, animam prorsus commouescere, sedarique omnino. Non inficior equidem illic perfectissimam esse beatitudinem: hic uero in perfectionis desiderio atq; conatu sudare animam, niti, instare: quod quidem exercitium, aut laborem, beatitudinis nomine dignari non inconueniens erit. Quare non immerito uirum sic affectum alloquitur Psaltes: Beatus es, inquit, postea uero, bene tibi erit: hoc est, in utroque uiae statu, licet non equo gradu, felix eris, ac beatus. O beatum, ait Campensis, & felicem te: sic enim quae labore manuum tuarum paraueris, frueris: quanquam praesens haec aetas ad exercendas solummodo uires animi apta uideatur, atq; ob id potissimum a Deo opifice maximo mortalibus concessa, ut in sudore uultus uescamur pane: futura uero huc spectare uidetur, ut ea quae hic maximo cum labore acquirunt, aeterna pace, in Deo summo rerum conditarum bono ac fine, perenni que felicitate, ac beato gaudio possideamus.

Uxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuae.

Illud enim quod maxime in uxore expetunt uiri, foecunditas est: quam quidem felicissimè marito illi, qui timet Dominum, contingere promittit uates. Verum quid interim de illis censendum, qui, cum in timoris diuini studio atq; exercitio die noctuque

A noctuque uiuunt, uxorem tamen interdum sterilem, & quo magis sese excruciant miseram, impudicam, rixosam, atq; adeo immorigeram, ut Xantippem dicas, in patriis domibus alere coguntur? Ex duobus enim, alterum diffiniendum esse arbitror: aut illud quidem, quod non timore eo, quem uiro perfecto conuenire par est, afficiuntur: aut, quod magis placet, de alia uxore, quam quae mortales pariat liberos, intelligi oportet. Sapientiam hanc uolunt esse, de qua quidem legimus: Ama sapientiam tanquam sponsam, & ipsa amplexabitur te. Illa uero: Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. Sed quemadmodum uitis, quae natura caduca est, nisi alieno adminiculo, quod clauiculis illis suis complexa quasi manibus, serpit, fulta sit, ad terram fertur, atq; propterea sterilibus malleolis, sarmentisque luxurians syluescit facile, ac per omnes partes nimium sui prodiga funditur: ita huius effigiem rerum diuinarum cognitionem, quam sapientiam appellamus, secum ferre arbitror: quae nisi a timore, ueluti ab ulmo uitis, aut fraxino, subfulciatur, in aridos saepe pampinos leuitatis atq; arrogantiae desinit. Huic uero nixa, atq; apposita, fit sicut uxor uberrima coniuncta uiro, aut sicut uitis arbori innixa. Diuus enim Augustinus, uxorem hanc feracem, ecclesiam uult esse. Alij animam, quae timori diuino, tanquam uiro nupta, uberrimos ex sese sanctorum desideriorum atq; affectuum emittit fructus. Non displicet tamen, quod ad assequendam huiusce timoris gratiam magis accendantur mariti, uxorem illam in hoc loco intelligi, cui in sui peccati multam, sub execratione est dictum: In erumna & dolore paries: ut uel hinc quam longe a Dei timore absint, perdiscant, postquam fertilitas illa in sua uxore desideratur, quam timentium Deum uxoribus dari non dubitant. In lateribus domus addit, quod liberorum copiam in lateribus omnibus, atq; angulis aedium undique uersari sentias. Quid si uideas huiusmodi foecunditatem liberorum in uxoribus Deum haudquaquam metuentium? num ob id reprehendendus est Deus? num donorum liberalitatem, uel in immeritos, in liberalissimo Domino carpere audes? num quod se timentium uxoribus pollicitus est dare, non timentium negabit? Tu enim, si sapias, Deum time, atq; eius uoluntati pare, & obsecunda. Caetera uero quae tibi est pollicitus, si ex usu tibi erunt, dabit, tantum non Dei iudicia nimio festino appetitu nostro anteuertere cupiamus.

Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu meo saetae.

Solent enim parentes, post anxiam rerum uel domesticarum uel publicarum curam, e foro domum redeuntes, extra limen ad tempus negocia omnia relinquere, quod tranquilliori consuetudine atq; ocio, curis uacui, cum reliqua familia cibum sumant. Accurrit primum uxor, si non gressu, animo saltem: serui, ancillaeque festinant, lectos sternunt, apparant cibum, & pro se quisque sedulo facit, quod Domino fiat satis. Verum pater nulla alia a domesticis tam afficit consolatione, quam si numerosa liberorum copia mensae, dum pascitur, circumstet. In his enim (modo pater sit) oculos, mentem, animum, affectum denique omnem atq; amorem, fixum habet. Putas ne mediocre hoc donum esse dei? Aiunt enim patres hanc omnium maximam esse consolationem, ueram, & quae inter alias cor magis tangat, atq; afficiat. opinor equidem: sed eam omnium maximam in homine illo, qui ob liberorum commodum atq; amorem, timorem Dei omnem abiicit, esse non iudico. Impossibile enim omnino est, cor illud, quod prius aequitate, iustitia, timoreque illo, de quo nunc loquimur, non affectum sit, uero ac solido affici gaudio. Non (crede mihi) animum impium, uel ipsa tota, quantaue sit fortuna & fauoris, & prompta, cum cornu illo suo rerum omnium bonarum copia referto, atq; si lubet exundanti, sedare potest, ueraciter oblectare letitia & consolatione. Cum recollit animo quam periculo sa res sit, quam ue odiosa aliena rapere, filijsque, ex aliorum fundis atq; agris, diuitias parare, non potest non miserissime uiuere: ex praeteritisque periculis edoctus non potest, nedum capiti proprio, uerumetiam filiorum, totiusque posteritatis saluti non maximopere timere. Hunc igitur nunquam dixero felicem, sed miserimum, miseriamque suis posteris comparantem. Huic ne dicam astare posse filios tanquam nouellas oliuarum plantas, uirentes scilicet atq; intuentium mire oblectantes aspectum? Ve-

Cum, ut ad sapientiā reuertamur, ea est uxor, quæ in lateribus domus nostræ, hoc est, in omni parte animæ elegantissimos effundit foetus, ac liberos, qui sunt, honesti motus, castæq; appetentiæ, atq; unde quæ ad iustitiæ librâ ponderata cõsilia. Hac enim similitudine mirabilem exprimere uoluit Psalter delectationem, qua maximè ex actibus à sapientia profectis afficitur uir sapiens. Circumstant igitur, atq; immenso oblectat gaudio, ueluti lautè instructâ mensam, cor sanctissimi illi affectus, ac motus fidei, qui à sapientia producuntur: nam absq; sapientiæ dono, legitimi filij, sancta scilicet opera, atq; uti in oliueto plantæ sunt semper uirides & aspectu gratissimæ, usq; uirgentia, oblectamentumq; præstantia, à fide exire nequeunt: ita neq; à sapientia, absq; fide. Vtraq; enim, & mensæ, & uxoris nomen sibi uendicat. Quid ergo?

Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.

Ad hunc, ait, modum, ut dixi, uir ille qui Dominū reueretur, ditabitur. Quod si porro mortaliū liberorū grege, aut foecunda uxore toroq; nuptiali carere sese uiderit, uti carent (modo careant) cõplures templis sacriscq; ædibus inseruientes, eò quidē sanctissimæ huiusmodi beneficentiæ pollicitationē, alia in re, alioq; in loco, q̄ sint mortales amplexus, aut secreta conclauiū, sibi dandā esse existimet. Intus enim in anima eiusmodi canitur hymenæus, ubi immortalis est uxor, immortales liberi, immortales oliuarum surculi, immortalis cibus ac mensa. Non timentibus quidē Deū, dura hæc omnia uideri solent: illa uerò mollia, utpote quæ in carnis lasciuia, ocio ac mollitudine solūmodo uersant: hæc aspera atq; dumosa, uti cetera illa sunt, quæ, nisi summo nixu & labore, uigilijsq; assidujs, ac perpetua carnis afflictione & morte, uel intelligi uel adipisci possunt. Cæterum cum nihil æquè animā à Deo tam longè abijciat, q̄ peccatū: nihilq; tantum diuinas gratiarum infusions, ne cor nostrū, alio qui siccum & aridum, scatebris spiritus & temperent & foecundent, sistere soleat, quantū torpor & ignauia: timor ipse diuinæ presentie, eò quòd torporem omnē desidiamq; à somniculoso pectore excutiat, ipsumq; à uitijs, libidinosisue affectib. & retrahat & repurget, atq; ad assequendum omne bonū præparet, uidetur quodammodo totius bonitatis adipiscendæ origo & fons esse, à quo quidem uirtutum omnium deducuntur riuuli.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorum, pacem super Israël.

Verendum enim nequaquā est, ne firma nos maneat de promissa benedictione certitudo, simulatq; spiritus ille, qui patris iram in nos meritò accensam, quæ est eius suauissima natura, restringere solitus est: nobis alioqui stupidis, atq; ad intelligendū tam amplū beneficiū prorsus plumbeis ac tardis, bene precatur hoc modo: Beatū te faciat, o tu quisquis es, qui times eum: teq; in bonis tam mentis, q̄ corporis felicissimè augeat, ac tibi res omnes tuas secundet Dominus ille, qui habitat non in opacis nemoribus, in excellis, aut in statuis, idolisq; manu factis, sed in loco Sion sancto, quæ est Ecclesia, quam fidelium conuentum, & communionem esse diffiniunt sancti Dei interpretes. Quid postea? Videbis filios filiorum tuorum: hoc est, longæuus ad eò eris super tetram, ut auus de nepotibus gaudere possis, cernesq; posteros posteris longa annorum serie succedere. Sed interim bona alia uersare animo recusabis, illa nimirum, quæ neq; oculus uidit, neque auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt: Nam cum terrestris Hierusalem bona corporea sint, quippe quæ in diuitijs, opibus, potentia, corporisq; pulchritudine, & cæteris huius generis rebus, quæ fortunæ ludibrio expositæ sunt, consistunt: illa cœlestis, quæ sursum est, mater nostra, ut inquit Paulus, in immortalitate, æternisq; seculis, atque indiffinito æuo ac beatitudine fundata sunt: illa, inquam, quæ neque tineis, neque furibus, neque cruentæ prædonum siti obnoxia sunt. Dies enim uitæ huius cum finem habeant, illorum etiam bona finem habere necesse est. Cæterum quis ambigat an futuræ uitæ bona æterna sint, cum Deus ipse illorum dator æternus sit, qui est tota felicitas nostra, merces, uita & pax:

A pax: Est & alia filiorū soboles & posteritas nobilior, quàm ea quidem est, quam crebris quotidie exemplis funditus excidi conspiciamus. Quod ne longius in recensendis antiquis familijs, hisq; nobilissimis ac potentissimis, euagemur, duas recentiores breuiter è memoria penè hominū abolitas, excitemus. Sfortiadum prima est, quæ toti olim Italiæ, Galliæ, ac duabus Hispanijs formidabilis, tandem in Franciscum ultimum Insubriæ ducem, qui decessit absq; liberis, desijt. Altera est, quam cum Alexandro Medice turpissimo mortis genere interempto, penè interijisse uidimus. O uanas hominum de comparanda posteris felicitate curas. Is qui modò à Clemente patruo, unā cum Hippolyto altero eius nepote, ad tam ardentem dominandi cupiditatem iniectus fuerat, ut iam alius quærendus esset orbis, cum hic tantæ duorum adolescentium siti non satisfaceret, subito tamen facto è medio sublatus est: quem Hippolytus ueneno oppressus, paulò antecesserat. Alia igitur posteritas concipienda est animo, cuius quidem foecunditate hoc magis diuturna, quo ab omni corruptione immuni, utpote quæ ad animum, qui æternus est, attinet, sancti Dei uiri ecclesiam augeri & coalescere, miro afficiuntur gaudio. Maximum enim illud in primis gaudium his è uita decedentibus solet esse, si in Christi religione ac fide, hæredes & successores, antequā demigrent, optimos fore conspiciunt. De procurando uerò hærede, successoreq; plerunq; facinoroso in bonis Ecclesiæ, cura est impia omnino. Verum ne diutius in peruestiganda huiusmodi felicissima hæreditate torqueamur, à Psalte est additū, pacem illam esse, quam super Dei populum, quem Israël uocat, sese in diuino timore perseverantes conspecturos pollicetur. Et uideas, inquit, filios filiorum tuorum, pacem super Israël. Nam summa ea est filiorum Dei felicitas in terris, sedato animo, pacatq; conscientia ac mente, diuinis frui contemplationibus. Alioqui cor nouis quotidie uitiorum monstris exagitatum, impossibile est nō continujs conscientie morsibus exedi ac perrodī: unde pugnaces illi animi motus oriri solent, quibus inter sese conflitantibus, humanam mentem haud amplius sanum Dei, sed theatrum cruentissimum, atq; omnium teterrimum nuncupari par est. Sic ædes cæteras, sic respub. sic urbes, sic religiosa domicilia ac templa, in quibus nulla est pax & concordia, appellare placitum erit.

Canticum graduum. PSAL. CX XIX.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Improbos homines, etli diu multumq; Dei ecclesiam, sanctorum scilicet conuentum ac coetum affligant, haud tamen plus quàm opus est, aut quàm hi sufferre possunt acerbis, præualituros, in hoc decimo graduum canit Psalter. In hac enim parte non possum non aliquando nostram detestari mollitiem atq; ignauiam, quòd in tam antiqua, utpote à rerum exordio incepta, consuetudine, eadem illa pertimescamus, ac uti insolita, & noua ueluti quædam monstra exhorreamus, quæ iustissimi uiri, ut hic queruntur, uel ab ipsis mundi incunabulis perpessi sunt. Nonne ab ipso saltem præteritorum temporum more perdiscendum fuit, nusquam non uiris probis afflictiones deesse non posse? Scilicet nostrorum nunc Deo magis placet morum corruptio, quàm olim patrum æquitas, uitæq; innocentia ac fides placuit. Id quidem illud est, quod in hoc psalmo sancta expostulat Ecclesia: O filij, ait, quid ista quasi noua miramini? quid tam perfractè in aduersis doletis? nonne hæc eadem ipsa, & sæuiora quoq; ab ipsa mea prima ætate & iuuentute toleraui? Quid aliud sanè illud fuit, quando ab impio fratre, iustus occisus est Abel, nisi, cum adhuc tenera essem, primum atque atrox illud quidem ac sæuum uulnus in iuuenili pectore? Quid tam altis gemitibus considerandum, deflendumq; est, quàm casus ille primi hominis miserimus? num tanti uulneris absq; acerbissimo dolore refricanda est memoria? Sæpe igitur præteritis seculis improbi me expugnauerunt, expugnantq; etiamnum sedulo homines, turpesq; concupiscentiæ, auaritia, ira, libido, ambitio,

in ediaq; ac ipsa omnium miserrima ægritudo, sui amor. Expugnauerunt, inquam, me matrem: quid ergo mirum, si uobis imbecillioris uirtutis filijs non parcunt? Bellum enim huiusmodi cum mundo cœptum, nō nisi cum mundo finiri potest, quando quidē Deus suos in delicijs non alere decreuit. Omnium, ut diuus inquit Gregorius, electorū, qui à principio mundi fuerunt, & usq; ad seculi consummationem futuri sunt, est una ecclesia, cuius caput Christus est: semper autem in ipsa peruersi sunt molesti, ut semper fuere, electis: nec unquam defuit, non deest, non deerit malignitas persequens, & æquitas patiens. Hæc Greg. Præterea uide quid sanctissima concionat̃ Iudith: Abraā, inquit, pater noster tentatus est, & per multas tribulationes probatus, amicus Dei effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses, & omnes qui placuerūt Deo, per multas tribulationes transferūt fideles. Transferāt ne aliter Petrus: Paulus: Andreas, ac ceteri Dei electi? Quid cruenta illa martyrum multitudo: quid integræ cruciatarū uirginū legiones: quid pater meus, meiq; ordinis autor Benedictus: quid Maurus: quid Placidus: quid reliquus grex Casinas: Num stertentibus illis atq; ociosis æterna bona contigisse arbitramur, an laborantibus: an in cruce attritis: an perpetuo, sub angustiarū malleo atque incude, proposito defudantibus: Dicat igitur mecū Israël, fateat̃ ingenuē, nō dissimulet, nō cesset, quōd alijs sciant prædicare: Sæpe expugnauerūt me à iuuentute mea. Verū una extat salutis spes, quōd non potuerūt mihi. Multis enim, ait, modis ut me funditus euerterent, elaborarunt: sed nō potuerūt, quin potius mea in aduersis excreuit uirtus. Atqui illud in primis in pugna spiritus haudquaq; est ignorandum, sed diligentissimè disquirendum, qui sit, quōd tam crebrò sanctissimos uiros à malo dæmone oppugnari cernimus: Ea sanè est ratio, quōd hi non tam facilè, quàm pleriq; alij, nequissimo sua fori assentiuntur: alij uerò, qui unico, & hoc leui, occumbunt uulnere, ab hoste, uti uicti solent, turpissimè deseruntur. Fortis uerò animus, ne repetitis quidē uulneribus, pedem mouet. Quare diuine uirtutis conscius clamat: Non potuerūt suis frequentissimis ictibus me subuerrere. hoc est, tantum abfuit ut perterrefactus peccato consentire, ut etiam ex ipsidem ipsis uulneribus sanior euaderem. Verū illud interim periculo obnoxium, quōd licet peccato ut assentire facere nequiuerint, fecerunt tamen ut portem illos, & quidem diutius. Nam

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitates suas.

Felix sic: Supra dorsum meum arauerunt arantes, prolongauerūt sulcum fuit: hoc est, diutino uulnere meum prosciderūt dorsum, miris scilicet modis oppresserunt me, milleq; obiecerunt periculis. Illa enim dictio, iniquitates, Hebræis est iugera, siue sulcū. Etenim cupiens uates, quàm diuturna sit apud sanctos tentatio, quàm ue aspera & dura, non nesciri, huiusmodi uerborum utitur amplificatione, edisserens longa illos iugera, quibus nimirū supra suum dorsum ararent, produxisset. quē sanè sensum sic reddit Paraphrastes: Dorso meo tantū oneris imposuerunt, ut signa in eo apparuerint, qualia aratores agris imprimere solent, & ueluti sulcos longos induxerint. Et uerè prolongauerūt: nam momentaneæ hostiū insidiæ non sunt, sed longæ, sed diuturnæ, sed in infinitum quodammodo protractæ, & quemadmodum crebrò mortalibus infesti sunt, ita diu. Quamuis enim huius uitæ tentatio ac pugna, æternæ felicitati comparata, momentaneum quiddā sit, & leue, ut inquit Paulus, animæ tamen Dei sapientiā contemplanti, peruestigantiq; æterna, quæcunq; altissimè eiuscemodi indagatiōi uidentur posse officere, atq; illius candorē deturpare, longa nimium uidentur, atq; diuturna. Quare alio loco conqueritur dicens: Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est. Quid ipsa etiam uita, alioqui desiderabilis, atq; omnibus iucunda, nimis in longū protrahi uidetur cœlestia contemplantibus.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

Uide quomodo assiduus spei stimulis suos sæpe reuisit Deus. Quis, oro, actum non desperaret audiens, quōd continuis atq; ijs longissimis tentationū sulcis nostram proscindat̃ mentem atq; animū, uti aratores solent agros, impudentes

tes dæmones: quid tam graue, tam ue intolerabile effingi potest? Verū diutius in suos hostium sauitiam debacchari diuina non sinit bonitas, nisi quatenus nostræ sufficiant uires. Amat tamen milites Deus audaces, robustos, & qui in pectore ac fronte uulnera ostentare ualeant: non desides, effœminatosq; palantes, atq; ad minimas hostium minas exterefactos. Felix sic: Dominus concidit iugum impiorum, perijt spes eorū. Arbitror equidem tunc hominis spem interire, cū illud quod quærit minimè assequitur, frustraue conat̃. Alia litera: Dominus concidit, seu rupit funes improborum, quibus adstrinxerant me. Porro ceruix in impio, superbia est: iugum, imperium: funis, astus, dolus, insidiæ. Hæc sanè omnia nostro labore atq; ingenio superari posse, arduum: uerū à Deo bonorum omnium erogatore, tam molestissimorū hostium uictoria expectanda erit. Ipse quippe est, qui impedimenta illa omnia diruit, frangitq; improborum fastum, atq; eorum funes, dolos scilicet, fraudulentias, oppressionesue atterit, & cōminuit. Ipse, inquam, est, qui, ut ait Esaias, marcere facit à facie iurgi ceruices peccatorum, superbiam scilicet, tyrannidemq; peccati, quō electi tandem à nodis illis periculosissimis, quibus ueluti plaustrī funes, quemadmodum ipse asserit uates, ab hoste pertrahuntur, enodati respirare queāt, qui nunc mille mortis generibus obnoxij sunt. Verū quid tandiu supersunt? Iam demum

Confundantur, & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

In fugam, ait, uertantur, quotquot odio habent Sion, sanctas uidelicet animas, atq; eorū instituta. Frenat̃, ut lubet, dentibus, oppugnentq;: tantum abest ut expugnare ualeant, simulatq; in hoc mundo, absq; cruce uiuine queat. An ignoramus uirtutem, quod ait Paulus, in infirmitatibus perfici, circaq; ardua uersari?

Fiant sicut foenum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.

Non parui pendendæ quidem sunt huiuscemodi seruorū Dei imprecationes. Nam cū ex assiduo cœlestium contemplationū usu ac studio, toti in diuinum transfusi sint amorem, unumq; cum ipso iam cognito bono effecti, non possunt, nec uolunt quidem aliud uelle, quàm quod à diuina uolūtate, cuius cognitionē adepti sunt, emanare compertū habent. Idcirco non secus æstimandæ sunt, quàm si ex ipso Dei ore, ac uerbo prolatae essent. Spiritus enim cœlestis amor, non odiū atq; iræ ardor, sanctissimos uiros ad ea mortalibus imprecanda, quæ certo sciunt uentura, & mouet & impellit. Cæterū è Palestiñe tectis hanc desumptam esse metaphoram arbitror, è quorū rimulis ac fixuris, cū plana sint, gramē nescio quod erumpere consueuit, sed quod tamen, cū solo cōmodo atq; humore illo careat, qui herbarū radices alere per se possit, diuturnū ne utiquam est. Exarescat itaq; anteq; euellatur aut ressecetur, necesse est. Ex quo, eo, ut inquit Paraphrastes, non implet manū suam metens, nec sinū is qui precario manipulos à messoribus præteritos colligere solet pauper. Ita igitur fiant hi, qui Dei ecclesiā insectantur odio & simultate. Improbi enim in aperto superbiæ culmine ac tecto plātati, cum pingui humo, humoreq; uiuido spiritus & amico sint destituti, è fixuris latibulisue petrarū, ipsi petris aridiore emergentes, facile, ut diuus ait August. exiccantur, ac anteq; è uita abeant, dissipantur. His quidem uerbis, improborū ab humanis celerem atq; à diuino aspectu euulsionē exprimere mens est propheta. Et quia melsis, ut inquit Dominus, consummatio seculi est, messorum angeli: tunc enim (ne quis uilissimum illud gramē finis maneat, te scire dissimules) mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis. Vides ne infructiferæ plantæ descriptionē? Næ absq; periphrasi & circūlocutione res uti est, à Domino est expressa. Cū itaq; cœlestes illi spiritus messorum munus obeant, neq; operationes, quæ per manus hinc dici iudico, neq; cogitationes, quæ per sinum, quæ bonitatem referant, ab arido illo gramine atq; herba colligere poterunt, quare à uate additur,

De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Solet enim planta aut gramen à subterraneo humore, aut rore, aut riuulo destitutum per languescere, prorsusq; collabi, atq; in nihilum fermè resolui, propterea

C nulli usui aptum esse. Ita mens hominis à spiritus pinguedine atq; imbre derelicta, eò interdum miseriae & calamitatis deuenit, ut nulli omnino usui, neq; suo quidem proprio commoda sit. Et cum in eiusmodi ærumnosam deiectionem perditissimus quisq; facile prolabatur, ad fastuosos tamen potissimum atq; elatos hæc attinet miseria. Et quemadmodum quidem lætioribus in campis messores non solum plena, quod aiunt, manu, graues, quos ex ordine per sulcos disponant fasciculos manipulosq; constringunt, sed & spicarum culmos pone sequenti bus ad eò abundanter relinquunt, ut duplici ratione felices mihi uideantur: una, quod depositam apud omnium matrem tellurem, sationem multo recipiant foenore: altera uero, quod complures ab sese iuari cernant: quod quidem consolationis genus ego in alijs admirari soleo, in me autem, ob sortem illam, quæ maiorem in rebus humanis interdum sibi uendicat partem, quam uirtus aut bonitas, non esse doleo: Ita sanè ea à fertilissimis sanctissimorum hominum agellis ubertas prouenire solet, quæ non tantum sibi ipsi, quantum ceteris ut consultum sit, dat operam. Contraria uero qui sunt disciplinae & professionis, nec sibi, nec cæteris utiles sunt.

Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super uos: benediximus uobis in nomine Domini.

Mos erat olim in Iudæa, ut diui referunt autores, quod prætereuntes in agris operantibus felicia imprecarentur, quemadmodum in secundo Ruth capite est uideri. Booz enim cum suos inuiseret messores, illos hoc modo salutauit: Dominus uobiscum, illi uero gratæ respondentes imprecationi dixerunt: Benedicat tibi Dominus. Eundem etiã morem apud nostros seruari cernimus, quibus ea est consuetudo, ut si forte per opimas messes suam habere iter contingat, ad messores in æstu illo meridiano sudantes conuersi dicant: O messores, felicem uobis optamus messem, o beatam segetem: uide quam longæ sint aristæ, quæ plenæ, quam maturæ: o felicem agrum. In sterilibus autem campis, infœcundisq; satis, pigritantem agricolam nemo ex prætereuntibus est qui sic salutet. Itaq; cuncta apud improbos infœcunda, sterilitatq; esse, hic dici arbitror, ut ab huius uitæ exiliu prætereuntibus uiatoribus illis, qui non se mundi huius incolas, aut ciues profitentur, sed aduenas ac peregrinos, nulla Domini benedictio comprehendatur in eis, sed cuncta detestanda, execranda, maledicta. Cui improborum aliquando est dictum, Benedictio Domini super caput tuum: Nonne illud magis, Benedictio Domini super caput iusti? Atq; hic rursus admonendi sunt populi, ne motu animi potius effræni atq; inordinato, quam publici comodi, diuiniq; honoris gratia atq; affectu permoti, Deum ad suorum principum magistratuumq; perniciem obsecrare ardeant. Quod si iura tamè omnia, tam diuina, quam humana, fas, leges, ciuilesq; sanctiones, atque statuta id expetere uideantur, tolli scilicet debere è medio seditiosos ciues ac magistratus, hæc tamen optio ac desideriu ad eos solummodo pertinet, qui cum iam omni sedata mentis perturbatione atque ira, toti in diuinam transformati sint uoluntatem, eadem illa tunc uelle incipiunt, cum sic Deum uelle non ignorant. Alioqui diuina cupere ab humanis præuerti iudicia & decreta, animi parum sui compotis est, stultiq; omnino.

Canticum graduum. PSAL. CXXX.

D *Ex profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi uocem meam.*

Narrat hic uates modum, quem ipse tenuit, quando in ærumnis & tentationibus constitutus ad Deum clamauit. Hinc docemur, ait Euthymius, ex profundo cordis clamandum esse ad Dominum, nedum ex summis labijs. Alter, inquit, clamor ardentissimus est, alter frigidissimus: cum hic quidem supernè ab ore remissus sit, ac maxima cum facilitate: ille uero infernè intensus ex intimo corde ascendat, & cum labore. Ille etiam orantem profusus trahit ad Deum, alter autem sola uocis organa commouet. Hæc Euthymius. Per clamorem igitur uocem illam à cordis radicibus euulsam intelligit uates, qua mens in Deum toto affectu dirigitur: ne tibi clamorem, nescio quem, imagineris, uocalissimum quidem, sed spiritu

A ritu illo uacuum, quem Paulus asserit gemitibus inenarrabilibus pro nobis interpellare. Cum enim nostra cum Deo tractant colloquia, ardere debent omnia in nobis. Nam cum ipse ignis consumens sit, ut inquit Paulus, idcirco accensa in nobis esse cupit omnia, ac uult. Vide igitur in sanctissimo hoc uate, an in lingua solum fuerit eius clamor ac dolor, cum suas calamitates & tentationes profunda appellauerit. Hoc itaq; stimulo excitus ego aliquando, non tantum pro me foedissimis alioqui peccatis fordido, quantum pro toto populo Dei, de miseranda lachrymarum ualle, de corpore isto mortali infinitis miseris obnoxio, de tribulationibus multis, quas secum fert mundus, de immensa uitiorum uoragine, de periculis illis horrendis, in quæ quotidie cum ab hæreticis, tum à nonnullis gregis dominici custodibus conijcimur, clamare ad Dominum decreui eodem ferè modo, quo præteritis annis in Surrentinis latitans agellis, pro mei ordinis congregatione multorum insidijs circumuenta, uel usq; ad raucedinem clamaui, dicens: De profundis erumnarum calamitatibus, populus tuus pater pietissime, atq; idem iustissime arbiter, ad te incircumscriptum totius pietatis pelagum suspirans clamat. Is est enim quem sincerissimus ille tuus, inscrutabili celsitudine æqualis filius, multorum transfugarum uix residuum, in unum congescit fasciculum: fasciculum, inquam, amarissimi felis, & insuauis absynthij. Erubescimus enim, confundimurq; suspicere. Quo quidem ausu, corda, haud cor unum, multimoda flagitiorum labem impura, ad te purissimum illibatissimumq; sanctitatis fontem, aliquando excitabimus? qua fronte? qua impudentia? En hostes acclamantes quotidie aduersus nos, & aduersus Christum tuum, insultant cuneatim. Vbi est Deus tuus o insulse grex? ubi pastor? ubi dux? Hinc sunt nobis panes lachrymarum die ac nocte, dum tam acerbè oblatratur. Ecquid Cerberæ inter fauces, ouis pauida respondeat? Facti sumus elingues, quorum in ore non sunt redargutiones. Confusi igitur, dira q; acerbitate intus affecti, obmutescimus. O bone pastor, qui tuas ab hædis cognoscis ac seuoocas oues, usquequo obliuisceris nos in finem? usquequo auertis faciem tuam? Peccauimus. Et quis nos ab inexorabili iræ tuæ feueritate abscondet, tutabiturq;? Te percutiente quis sanabit? Itaq; de insupportabili anxietate profundis, hinc inde conglomeratis malis, miserisq; clamamus ad te Domine: de profundis rerum mortem intentantium pessimarum, ad te uitam nostram, spem nostram, sydus nostris tenebrarum profundis gratissimum, earum uel salutarum illustratorem, in puluere & cilicio positi confugimus. Quot siquidè sunt uitia, tot sunt profunda. O uerè insomnis custos, salua, nos perimus. Extincta est fides, spes facta est spes, amor insuper confusionis diploide circumamictus, obfuscat atq; alget. Væ nobis quod à mandatis tuis declinauimus. Quo enim à facie tua, cuius sicut tenebræ sunt, ita & lumen, fugiemus? Ne quæso pater, cuius miserationis non est numerus, spiritus tuus maneat super nos in æternum, quia caro sumus. Ne, obsecro, nobis miseraris, ut discamus facere iustitiam: sed exaudi uoces nostras, uoces gemebundas: quinimò in Rama ululatus, moestificatq; supplicia.

Fiant aures tue intendentes in uocem deprecationum nostrarum.

Licet enim (tu scis Domine secretorum inspector, qui sunt) hi tuam ad pietatem, factumq; cultum obtorpeant: licet huius tuæ semifractæ acrimosæ nauiculæ, uel uoraci diroq; aquiloni explicare satagant: licet sua, non quæ Iesu Christi unigeniti tui, quærant, atq; ob id, quot mala factis in ædibus recrudescant, quis haud sciat? sunt tamen quorum mentes in te, tantis in procellarum nimbis deuolutæ, ut ualent figuntur, nec nisi in te tutam à fluctibus stationem esse aduertunt. Horum igitur, licet paucorum, deuota fidei & pietatis studia, placatus respice, & illos in curribus, & in equis ferocientes disijce. Quid contra Israëlem, si tu pro Israële? quid dicam? propè est ut fores confringant: instant, oppugnant, & nisi propugnes, expugnabunt. Ah rabida leenæ tantum iam demum uirus compescite. Iam, quæso uos, obtestorq; rapacissimas in sinu ungulas conuertite. Respicite inuicem, atq; alta uicissim deponite supercilija: totum siquidem edificium eo periculosius labat, quo bases pertinacius compage dissoluunt. Esto o æquissime arbiter, nulla est in nobis san-

tas, artus ægro sub capite perlanguent: sit an, siue à membris cæteris, siue à corde morbi origo, nescio: hoc tamen scio, quod si iniquitates obseruaueris, nemo sustinebit. Quis enim si misericordiæ iudiciū superexaltaueris, sufferet? quis ad hoc fortis? quis potis est? ubi insuper Adam? ubi uir ille secundum cor tuum Dauid? ubi Solomon? ubi denique Petrus, si ultricis uindictæ mortaliū seruas facinora? Omnes quippe peccauere, & egent gloria tua. Gratis ne homo tuus factus est filius? afflictus? irrisus? ac crudeli ligno affixus? qui nobis hæc proderūt? una postremo salus erit nullam sperare salutem? nemō ne saluus? ergo tu mendax. Absit pietissime pater, tua à plebe immanis hæc impietas, fidesque prophana. Scimus enim

Quia apud te propitiatio est.

Tuus quidē unigenitus, immitissima clauorū uulnera coram te denudans adstat, necnō crudele lateris, ex quo tantus mortalibus emanauit dulcor, foramē detegens, pro tota eius plebe propitiā. Is est enim, quē tu clementissime Dñe, propitiationē posuisti in sanguine ipsius. Ille, ille est, qui propitiā omnibus iniquitatibus nostris, qui sanat omnes infirmitates nostras. Id est super arcam propitiatorū illud aureū, ex quo Mosis filij secundū repromissionē, etiam nūc diuina tuæ maiestatis oracula sitibundē hauriūt, & de cuius plenitudine nos quoque omnes accipimus. Timeamus ne filio tuo apud te propitianter? propitiantē eius matrem? propitiantē innumerabilium cœlicolarū conuentu? quorū meritis ac suffragijs, si, pro dolor, ceciderimus, non collidemur, quia tu Domine manum suppones. Ideo

Propter legem tuam sustinimus te. Sustinuerunt (inquam) animæ nostræ in uerbo tuo, sperauerunt animæ nostræ in te o Domine.

O exoptabilem legē, o uerbū omni gladio ancipiti penetrabilius. Quam suaue iugum, quam leue onus, sub quo etiam indomitæ tigres, & cruentæ incuruantur phocæ: hoc est enim salubre tum patientiæ, tum amoris præceptū, quo qui, ut par est, bene utitur, sustinet quidem in spe, & spes non confundit, propter spiritū sanctum, qui datus est nobis. Igitur non diffidat, sed

A custodia matutina usque ad noctem, speret Israël in Domino.

Tu qui implesti desiderium tuū ex ipsis, si læta prosperitatis aura arriserit, si gaudium & exultationē obtinueris, matutinam adesse custodiam reris, o quā tum leue est sperare in Domino, & ponere in Domino Deo cor tuū. Sed quid si inopinata Boreæ feritas superuenerit? quid si Auster nostrā flatu aduerso domunculā concusserit? En dicimus noctem instare, cōquerimurque inuoluisse diem nimbos, ac noctem cœlū humidam abstulisse. Aduersæ siquidem res obductæ sunt tenebris multis. Quid enim? desperandum ne est? haudquaquam: sed in Domino à custodia matutina usque ad noctem speret Israël. Indoctus quippe nauta, nisi sedato freto clauū agere nō nouit: sed peritus, cautus, prudēsque ligni magister, quicquid inclemens Notus, procellosusue Africus intorserint, sapientiæ clypeo repercutit, uanumque reddit. Post nubes igitur sperandus est sol. Veniet profectō Dominus, & nō tardabit, qui & diuidet lucem à tenebris, confusoque & effuso passim Nembro tico ausu, disperdet illos Dominus Deus noster. Tunc enim ex tot cordibus, ex tot linguis, ex tot hæresibus, fiet cor unum, lingua una, cultus unus.

Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.

Redemptio misericordiā consequit. Ipse est misericordiā, ipse est copiosa redemptio: ipse est, inquam, qui miseretur & commodat, qui & propitiā. Sed quid ego puluis & bulla? ad illum ne tuum altissimū æternum atque inaccessibilem maiestatis montē accedā? Non accedā pollutus, ne peream de uia iusta. Quis nō paueret? Miserebor, inquis, cui uoluerō, & indurabo quē uoluerō. Idcirco ad Pharium regem dixisti o Domine: Posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra: adhuc retines populum meum, & non uis eum dimittere? O rem infandam. Percutit Dominus, & induratur seruus. Flagellat Deus, & nō ueretur homo, insultat, reluctatur, & perinde ac si adamantina cordis duritiæ Dei benignitatē ac patientiā expugnare credat, insurgit demens. Sed mentita est iniquitas sibi. Nam paulo post, quæ fortis sis atque omnipotēs, & sua, & suorum

A suorum pernitiē sensit miser. Legimus enim quod interfecisti exercitū Aegyptiorum, & subuertisti rotas curruū, ferebantque in profundū, & liberaisti in die illa populum Israël de manu Aegyptiorū. Sic & nunc hæc in nouissimis diebus, o clementissime, liberare potes Israël ex omnibus iniquitatibus eius: non quod Israël iniquus sit, sed quod iniqua ab iniquis patiat: de quorū interitu quamprimū ducent funera. Notandum uersu quarto: Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te Domine. Diuus Hieronymus ex hebræo legit: Quia apud te propitiatio est, cum sis terribilis, Felix uerò: Nam apud te propitiatio, seu ueniā, ut timearis. Idem Paulus hebræus. Quorū uerborū is erit sensus: Apud te, o Domine, propitiatio est ac ueniā, quoniā à te solo culparū omnium remissio est expectanda, ideo timendus es. Nam nisi tu remiseris, quis alius remittere poterit? Timenda igitur sunt tuæ offensiones, ne forsā aliquando nō remittas. Cæterum amandus es, quia bonus solus es, propitius, & cuius miserationū non est numerus. Sic itaque dum nos nostra nō dissimulamus peccata, sed ea uerē agnoscimus ac confitemur: te uerò redemptorē nostrū, atque unice colendū & scimus, & inuocamus, remittis illicō, & ita uincis cum iudicaris. Quare sic reddit Paraphrastes: Remitte misericorditer peccata, ut omnes ad uenerationē tuī inuities. Ideo quod nos legimus, propter legem tuā sustinui te Domine, Hebræis est ac Græcis, propter nomen tuum: uel, ad uerbum tuum suspicio: hoc est, tuum ne nomen contemneret, qualiscumque is esses, qui tuis succurrere nō posses, reprehendereris, te sustinui, atque expectaui. Simile huic fermē est quod apud Ezechielem legimus: Non propter uos, inquit, hoc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus. Expectaui igitur te, & ad uerbū tuum aspexi, quo tu te nobis affuturū nostris in miseris promissisti. Nunquam, quo minus promissis staturus esses, dubitauī, ideo sustinui te Dñe. Illud etiā in uersu sexto nō omittendū: quod nos legimus, A custodia matutina usque ad noctem speret Israël in Domino: Hebræis est, Anima mea sperauit in Domino supra obseruantes mane. hoc est, plus quam illi, qui manē obseruant aliquam rem expectantes, quam cupiunt maximē, ne ab alijs scilicet intercipiā. Alijs uerò alia magis probatur litera, qua legunt: Anima mea ad Dominum fertur manē antequā prodeant custodes. Ita quod sæpe, antequā custodes suas obeant uigilias, manē sese anima ad orandum Deum conferat. Dum enim alij uino somnoque sepulti stertunt, Israël, populus scilicet Dei, uel ipsas noctis excubias, in uigilijs anteuertit, quippe qui probē nouit, quam non cessetur ab hominibus in inferendis iniurijs Deo. Quocirca nullā temporis rationem in suis defendis erratis habet. Semper enim opportunum esse tempus arbitrat, quo sua defleat peccata, cum se sciat absque interuallo tēporis peccare: & quod ex diēū strepitu per diū assequi non potest, id in noctium silentio ac solitudine cōsequi nititur. Cæterum noctem antiqui in quatuor diuidebant uigilias: quarū ultimā, utpote proximam auroræ, quæ matuta dicitur, matutinā appellabant. Hinc illæ, credo, ortum habent uigiliæ, quarū mentionē facit Christus haud semel in Euangelio. Summa igitur hæc erit, quod semper ab ipsis primis infantie annis usque ad decrepitam ætatem, sperandū est in Domino. Paraphrastes autem secus reddit sensum: Anima mea, inquit, ardentius expectat aduentū Domini, quam uigiles nocturni tempus matutinum: uigiles, inquam, qui somno grauati matutinum expectant tempus, quod dormire liceat ipsis.

In ultimo quoque uersu illud notandum, quod Israël se uendere potest, redimere autem minimē. Verum ubi sunt qui negant, ut penē ego in expositione huius uersus negaui, in Dei populo iniquitates esse? Sunt profectō, alioqui non diceret uates Dñm redempturū Israël ex cunctis iniquitatibus suis. Earū enim absentia mala omnia facile absunt, præsentia uerò adsunt, nobiscumque commorantur.

Canticum graduum. PSAL. CXXXI.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulauī in magnis, neque in mirabilibus super me. Summæ eruditionis plenus hic psalmus est, & ad illos maximē spe-

Cstat, qui excelsa nimium sibi arrogantes, intolerandumque cæteris præ se ferentes tumorem, primi illius superbissimi angeli uestigia sectant. Contra uero hi agunt, qui cum sibi ipsi diuini spiritus radijs illustrati probe sint noti, sua omnia quamlibet alta, atque ad regulam iustitiæ illius, quæ uirtutum omnium perfectio dicitur, fabricata sint, deijciunt, ac de sese nihil aliud sentiunt, præterquam humilia, dignaque quæ ab omnibus reprehendantur. Qui tamen, ne diuina in se obtegere beneficia uideantur, uerecunda, ut sic dicam, iactatione audent cum Domino sic colloqui: Domine non est exaltatum cor meum, neque propterea elati sunt oculi mei: indicium nimirum elati animi. Volubilitas enim, ac crebra oculorum excellentia, maximam indicant animi superbiam. Certè, inquit, (utcumque à populari perententer gloria) cum me exactè considero, omnis illico cadit tumor. Tantum enim abest ut, si quid in me est, quod magnè estimari queat, illud tanquam meum uenditem, ut etiam id totum Deo acceptum referam, atque in eundem fontem unde egressum est refundam. Non ambulauit, inquit, more suo: hoc est, non uersatus sum in maiori de me æstimatione, quam captus ferret humanus. Quid? Non solè enim superbiam omnem exhorruì, uerumetiam cum hominibus illis, qui huiusmodi uitio laborarent, consuetudinè non habuì. Quod si quoque de disciplinis aut scientijs dicendum est, quis me unquam uidit de tua illa imperscrutabili, tibi soli cognita substantia peruestigasse? Quis mihi unquam persuasit posse hominem absque arrogantia nota de æterna, aut temporaria quoque Dei filij natiuitate quicquam, aut de spiritus emanatione, de libero arbitrio, de prædestinatione, aut de occultissimis diuine prouidentie iudicijs, uel disputare, uel alios docere? Hec sanè omnia humanum excedunt intellectum. Idcirco qui ab huiusmodi indiffinitis, prorsusque recòditis rebus putant se lucem illam excutere posse, quæ suis tum scriptis, tum disputationibus pollicentè, hos dicas in magnis nimium, mirabilibus, suumque excedentibus captum, ambulare ac uersari. Non alta sapientes, aiebat Paulus, sed humilibus consentientes. Quanquam & contra ignauos, ac ad cœlestia inquirenda tardiores illud dicat: Crescite in scientia Dei. Est & aliud genus hominum, res quoque huius mundi, ac negocia sibi ob tarditatem ingenij admodum inæqualia, facile amplexantium, quæ reuiciumque boui, quod aiunt, clitellas apponi. Admonendi hi quidem sunt, ut imparia suis uiribus onera quamprimùm è dorso excutiant, ne sarcina oppressi uulgo irrideantur, dicanturque magna sibi nimium ac mirabilia ascuuisse, impossibiliaque attentasse.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Sicut ablactatus super matrem suam, ita retributio in anima mea.

Diuus Hieronymus ex hebræo: Si non proposui, & silere feci animam meam. Felix uero: Si non posui, & humiliavi, seu silere feci animam meam. Sicut ablactatus super matrem suam, sicut ablactatus super me anima mea. Alius quoque ex hebræo: Verè depressi, & mussare feci animam meam, uti est ablactatus matri suæ: uerè instar ablactati habet mihi anima mea. Illud enim, Si non humiliter sentiebam: seu, si non posui animam meam, ut inquit Felix, forma est iurandi apud Hebræos, ut eò atrocius, magisque horrendum id uideatur, quod filetur. & est idem penè iurandi modus, qui in scripturis antiquis tam creber est: Hoc faciat mihi Dominus, inquit, & hoc addat. Cæterum tam uariæ lectionis is erit sensus: Si non summis de me sensi, atque adlatrantes in me affectus non compescui, silereque feci, tunc animam meam id accidat, quod puero ab ubere matris amoto accidere uideamus: is etsi doleat, uagiatque se à consueto lacte reuulsum esse, non flebitur tamen mater, neque amplius illi mammas admouet. Ita, inquam, fiat animam meam, internoque priuer consolationis lacte ac suctu, licet clamem, & querar. Sæpe enim accidit, ut Deus suos, si, quia homines sunt, sese illos extollere uiderit, aduersitatibus premat, eisque neget quæcunque nouerit illis obesse posse, ut negato consolationis lacte, grandescant in Deo: quod quidem fit crucis auxilio ac beneficio. Siquidem illum puerum existimari posse arbitror, licet grandævum, decrepitem, ac in omnifarijs spiritus consolationibus enutritum, si deest crux & afflictio illa, per quam

A quam ad solidiorem contemplationis cibum asciscimur. Nam cum Christus ad ea assequenda, ad que nati sumus, nobis solus dux sit & norma, non aliam suis in carne uiuens ostendit uiam, quam crucis, & quam ipse à primo, ut sic dicam, conceptu, usque ad ultimam suæ ætatis horam, secum a deo libenter tulit, ut nullum alium uite modum adamasse uisus sit. Verum ne crucis amaritudine ab incepto absterreatur cursu,

Speret Israël in Domino ex hoc nunc usque in seculum.

Vide quantum ualeat ad superandas mundi aduersitates, confringendasque eius acies, spei telum. Sed quia in Deo, qui æternus est, fixa esse debet, idcirco in seculum & in seculum seculi, hoc est, æterno ætate protenditur & clauditur, alioqui tamen cum hoc mundo finienda. Quare à spiritu, quicumque in Dei sorte censetur, ad amplectendam firmam hanc spei anchoram, ut eam uocat Paulus, inuitatur. Spes igitur in Domino semper, o tu quisquis es, qui ex assiduis cum Deo colloquijs Israël uocaris. Vt cumque enim tibi mater, hoc est, diuina gratia lac denegat, & te abijcere uideatur, ne frangaris animo, sed æterno sperato consilio, certus quod tibi ad salutem lac denegatur, cui ad salutem antea dabatur.

PSAL. CXXXII. Canticum graduum.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius.

B Haud dictu facile est, quanto instaurando Dei religionis studio ac desiderio, rex conflagrauerit mansuetissimus, quam propè extinctam propter suum à patria exilium, aduersamque fortunam uiderat. Hincque inconsolabiliter, an digna tandem arcæ sedes inueniri posset, quæ Deo grata esset, angebatur. Huiusmodi itaque sui animi estus in hoc planè toto ostenditur canticum, rogaturque ut pollicitationes iam olim tum sibi, tum patribus factæ, cœlitus exhibeantur, atque in Sion certam sui numinis sedem stabilitat altissimus, regnumque posteris usque eò, quoad ueniat qui mundo salutem afferat, confirmet. Hæc summa est psalmi: quem tamen in uerum David, uerumque illius regnum, nempe Ecclesiã, transferri debere uult spiritus. Dubitant nonnulli, an psalmus iste à David æditus fuerit, propterea quod in fine orationis filij in regnum successoris quædam sunt, quæ in hoc quoque leguntur psalmo: illud etiam afferentes, absurdum uideri posse, tam sanctum regem suam iactare uoluisse mansuetudinè, quod sanè filio potius quam patri conuenire arbitrantur. Verum ut rem breuiter expediamus, quid uetat credere filium sua in oratione quædam à patre tam de Dei religione benemerito antea dicta, mutuatum fuisse? Nec rationi quidem spiritualium rerum repugnare uidetur, quod duo eundem, isdemque prorsus uerbis, in una simul re sensum proferant. Quod uero suam ostendet mansuetudinem, atque præterea in tertia loquutus sit persona, dicens: Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius: præter illud, quod ex hebræo afflictionem potius reddunt, quam mansuetudinem, id carmen etiam loco precatationis populo decantandum instituerat. Sed hinc non multum torqueor, cum mihi persuasum sit, quod aliàs testati sumus, totum psalmorum uolumen à David, quem hymnorum autorem appellat Philo, compositum fuisse. Quare huc eum, qui suos erga Dei religionem exponat conceptus, introducamus. Mirum nisi hinc & tu ardeas, simulac omnia ardere conspicias. Ardet sanè in Vate nostro animus, ardet fides, ardet religio, ardet ipsum demum poema, quod non tantum spiritu, atque flagrante erga omnes charitate, quantum arte quoque, copia, ac mirabili tum similitudinum, tum troporum structura, & grauitate exuberat. Vt diximus, ex hebræo legunt, afflictionis eius. Vnde Paraphrastes: Rationem habe domine, idque in bonum, ipsius David malorum, quæ perpeffus est plurima. Verum neque mansuetudinis uox superuacanea uideatur, que in ipso tanta fuit, ut Dionysius ad Demophilum monachum scribens, asserat David merito suæ mansuetudinis maximam apud Deum gratiam nactum esse. Ergo mansuetissimè se semper habuit in tot suis aduersis, etiam cum truculentissimis suæ salutis hostibus. proinde clamat: Memento domine tui David,

C Dauid dico, quem tu secundum cor tuum inuenisse testatus es. Memento illius mansuetudinis, memento afflictionis, memento miseriae, memento quoque fidei, ac tua in reparanda religione studij & laboris. Istiusmodi animi affectionibus mirum in modum, donec uixit, affectus fuit Dauid: sed sanctioribus Christus, cuius rex ille typus fuit, & de quo illud scriptum esse non ignoramus: Reuertent filij Israel, & quaerent dominum suum, & Dauid regem suum, de Christo loquitur Oseas, qui aetate post Dauid longissima (fuit enim synchronos Esaias, ut diuus inquit Hieronymus) uixit.

Sicut iurauit domino, uotum uouit Deo Jacob.

Aptius ex hebreo uerti poterat, qui iurauit, ut sit sensus: Memento domine Dauid, qui iurauit, uotumque nuncupauit Deo Jacob. Voti uero summam mox addidit:

Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei. Si dederam somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino tabernaculum Deo Jacob.

Iuramento, inquit, se astrinxit Dauid, sancteque promisit, se suas nequaquam ingressurum aedes, quietemue capturum ullam, priusquam locum sedemque numini gratam nancisceretur. Requiem temporibus meis, non est in hebraeo, sed a Graecis additum. Cuius tamen sensus cum superioribus ualde conuenit, & est aequae ac si dixisset: Non dabo requiem capiti meo, nempe per somnum, donec aptam inueniam arcae mansionem. Multa quidem periphrasi quietem, quae fit per somnum, describit. Caeterum, si introiero, si ascendero, si dederam, modus erat iurandi apud Iudeos. Vnde illud quoque est: Si introibunt in requiem meam. Vide estum animae Dei honorem simul & pacem propriam percupidè desiderantis. Non requiescam, inquit, non quamuis inaccessum detrectabo laborem, donec inueniam locum in me dignum Deo. Porro Jacob dicens, suo more ad Ecclesiae contemplationem nos subleuat. Vir quidem ille sanctissimum typum gessit Ecclesiae, quae uera est sedes, quam sibi elegit Dei filius in Ephrata, campisque dumosis nemorum. Dum haec itaque secum commentatur Dauid, de improviso illi ostensus est locus:

Ecce, inquit, audiui uos eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluae.

Forfan, illum, uertendum erat, ut uertit Felix: nam de loco apto numini fit sermo: Donec, inquit, inueniam locum. Putant hinc nonnulli Vatem de aedificatione templi praedixisse, quod illi inueniret locum in campis syluae, hoc est, in tribu Beniamin, quae syluis densa prius fuerat, quam in ea exaedificaretur Hierusalem, in qua templum. Alij de arca diutius per regiones translata exponunt, quae in area tandem Aruene Iebusaei iussu angelii requieuit. Quod autem in Ephrata dixerit, sic exponit Rabbi quidam. Audiui uos, inquit, a senioribus Ephratae, reuelandum adhuc locum, in quo Deus uellet arcam reponi, quem locum postea ab angelo didicit in area esse Aruene, propterea cecinisse: Inuenimus eam in campis syluae. Hac enim circumlocutione putat a Vate aream Aruene designatam. Ephrata enim terram fertilem interpretantur, idcirco uolunt id praedij nomen Aruene propter fertilitatem fuisse. Eam ob rem asserunt & Ephratam, & campos syluae, pro eodem omnino loco positum. Verum inter haec prorsus inexplorata illud exploratissimum, Vatem constructo altari in area ab Aruena seu Hornan siclis auri sexcentis empta, oblatoque sacrificio, atque ab igne absumpto, dixisse, Haec est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel. Sed longius prospexit Vates, nempe Dei filium, quem uerum Dei tabernaculum non manu factum, neque creationis huius mundi, ut inquit Paulus, in quo quidem omnis plenitudo diuinitatis habitauit corporaliter, uere nimirum absque uelo & umbra, fore edificandum in Ephrata, Bethleem scilicet (id enim illi quoque erat nomen.) Nulla igitur data fuit requies tum prophetis, tum legi etiam ueteri, donec in Bethleem natus est Christus finis legis, & in quem cunctae desiere Vatum praedictiones. Audiui uos, inquit, a natu grandioribus, a prophetis, a lege, templum illud sanctissimum diuinitatis in Bethleem Iudae exordium auspiciaturum, illicque fundandum. Verum cum res

postea,

A postea, mysteriumque illud praeteritis seculis incognitum, manifestandum tamen sanctis eius, quibus, ut idem ait, uolet Deus notas facere diuitias gloriae sacramenti huius in gentibus, indagaretur, inuenimus illud in campis syluae, reperieturque reflexum a Iudaeis, ad gentes densitate uitiorum asperas, incultas, prorsusque senticosas atque inferaces demigrasse. Agro itaque illo legis caeremoniarumque uocere culto, abiecto & derelicto, in nemorosam sese insinuabit culturam Dei filius: hoc est, populo nostro ingratisimo reiecto, exteram (pro dolor) immundamque suam ad religionem accerset gentem. Ergo umbratili cultu istiusmodi nostro omisso, temporarioque illius abiecto usu & frequentia,

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.

Visibiles quidem ritus describens, ad inuisibilia nos condocere nititur Propheta. Parato, inquit, loco, illius intrabimus templum, atque ad arcam, scabellum sane pedum Dei prostrati, uenerabundique illius adorabimus maiestatem. Reor equidem hinc Vatem solito clariori diuinitatis perlustratum radio uidisse, atque adeo humi prouum in specu illo informi, duroque cubili, puerum Iesum modo natum a purissimo uirginis pectore pendentem, nostramque tum primum uagitibus contestantem miseriam adorasse, exclamasseque: Adorabimus tuae ubi prima infantiae steterunt uestigia, o rex noster. Quae uero fuerint perpetua Christi uestigia in terris, non solum infantiae, a nobis qui induere Christum, ut nos hortatur Paulus, contendimus, haud secus amplexanda, atque amoenissimae solent deliciae, si interrogor: istiusmodi fuere, fames, sitis, frigus, nuditas, horror, fletus, atque extrema cum matre inope pauperies. Haec sane regia illa fuere noui partus crepundia. Idcirco obseruandum, quod quando Christum nominari contingit, tunc caput Ecclesiae illum esse non dubitemus: proinde a sponsae filijs, ne membra absque capite posse esse somnias, imitandum, uimque ab illo uitae sumendam. Vera haec est in primis rimandarum coelestium rerum ratio atque ordo. Pater enim ipsum dedit, ut inquit Paulus, caput esse supra omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet: hoc est, qui in omnibus est, ac sufficit pro omni bono, adimpletur, consummaturque in omnibus membris sui corporis, quae est Ecclesia. Si quidem caput, ut ait Oecumenius, corpore completur & perficitur, & ipsum etiam corpus capite. Vide igitur an factum possibile sit electos a Christo diutius separari posse: alioqui Chimerae quandam horrendam pro pura sponsa in Ecclesiam introducimus, cum perfectissimum sanctissimumque caput turpissimis conuestimus membris, aut ab illo excidimur. Caput igitur a membro hinc nobili atque integro, ad nobiscum habitandum inuitari cernimus, quid si & a nobis? o nos felices.

Surge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuae.

Agedum expergiscere, iam plus satis modo huc, modo illuc, peruagatus es. Quod non locorum te asportarunt Philistaei? quod non tui ipsimet myste? quod non impurissimi tuae religionis hostes? En tandem locus, en sedes. Age, surge, atque eadem qua tu, tuae sanctitatis arca requiescat mansione. Puto hinc Deum, quod ad uisificandam unam cum sanctitatis suae arca, quae est caro Christi, accedat Ecclesiam, rogari, purissimisque sponsae blanditijs inuitari, ad hunc fere modum: Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, comoremur in uillis, mane surgamus ad uineas, uideamus si floruit uinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Hic obruor mysterijs, mi lector: ad altiore adhuc peruestigandum euehor sensum. Est uox patris, o fili. Exantlatis mundi istius ingratisimi aerumnis, ad me ueni. Iam tua perfunctus es legatione, impletum est iuramentum, uotum absolutum, sedem inuenisti in Ephrata, fundasti Ecclesiam, eamque, quod uel ipse mandragorae suum afflent odorem, tuo irrigasti cruore. Ascita tecum est sponsa. Quid restat, nisi ut ad me, unde nunquam discessisti, remiges? Quin tecum exurgat arca, nempe Ecclesia, a te e millibus electa, tuoque sanctificata spiritu atque adeo tibi coniuncta, ut tu caput sis, illa corpus. Quod porro Ecclesia facta sit arca sanctificationis, innuit Paulus, cum inquit: Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit seipsum ut sanctificaret

illam. Verum non omittendum, dictionem sanctificationis, Hebraeis esse, fortitudinis hoc est, ut reddit Paraphr. Veni cum arca, per quam saepe omnipotentia tua apparuit. Ex eo quidem loco admiranda illa prodibant numinis oracula, minaeque, & terrores, quibus auditis rebellis ille populus exterrefactus in officio continebatur. Secus modo in Ecclesia fieri conspiciamus, quae amoris clauo transfuerberata, amore magis suos ac lenitate coercet, perficitque in Deo, quam formidine ac minis. Vnde errant hi, qui arcae praediti potestate nimium turgide insolecunt, putantque subditos sibi homines feras esse cecurandas, utque & uerbere in officio retinendas. Ab hoc prorsus more aliena est Ecclesiae modestia & mansuetudo, quae in Christo fundata nihil non agit, quod Christi uitam referat, qui sic suos admonet discipulos: Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Atque de his quidem id dictum esse non ambigimus, quod sequitur:

Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.

Luce hic clarius apparet, quid uestes adumbrent sacerdotales: nempe iustitiam, eam sane, qua per fidem ornantur sancti Dei uiri. quocirca additum est, Et sancti tui exultent. Nulla quippe potest esse uera animi exultatio in illo, in quo non est sanctitas, uel saltem ad sanctitatem assequendam studium & conatus.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui.

Vncti tui, quod dilucidior sit sensus, uertunt. quoniam Christus (sic rudioribus, consulendum est) idem sonat Graecis, quod Latinis unctus. Et est ac si diceret, propter promissiones Dauidi factas, ne reicias illius preces, qui tuus unctus est, rex nimirum, qui de more ungi solet. Volunt enim istiusmodi loquendi modum, non auertas faciem, haud infrequentem esse in scripturis, ut ferè illud est, quo usus Adonias sic Bethsabee alloquitur: Petitionem unam deprecor a te, ne confundas faciem meam. Ex hebreo uertunt, ne auertas faciem meam. Sed Paraphr. rem clarius exprimit, cum ait, ne auertas faciem a Christo tuo. Alius adhuc apertius: Ne differas, inquit, aduentum Christi tui. Is quidem ad aduentum filij Dei in mundum respexit, de quo sane permultae extant Dei pollicitationes Dauidi factae: extantque frequenter ille in Salomone minae, sed propter David patrem temperatae. Ait itaque: Propter promissiones Dauidi factas te petimus, ne Christi praesentiam diutius deneges: sed illum iam tandem nobis uidentium, ut toties pollicitus es, exhibe. Et quidem

Iurauit dominus David veritatem, & non frustrabitur illi.

Difficillime nimirum nostrae persuaderi poterat imbecillitati, quod Christus nostra futurus esset sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio. Idcirco Deus iusurandum suis addidit pollicitationibus, quod nihil de illius ambigeremus fide. Astringit itaque sese Deus iusurando Dauidi, quod sane nunquam uiolaturus esset, dicens:

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Sic Deus in Regum secundo: Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse aedificabit domum nomini meo, & stabilitiam thronum eius regni usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse mihi erit in filium. An certe istuc totum de Salomone interpretandum sit, tu qui legis, cuiusque syncerus est animus, atque ad discernendas umbras a corpore acutus, iudica. de Christo haec uerius dici possunt quam de Salomone, qui omnium ingratus Astarthen deum Sydoniorum, Chamosque deum Moabitarum, turpissimè pro Deo uero coluit. De fructu igitur uentris tui, ne uerearis, tuo in folio collocabo.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea haec, quae docebo eos, & filij eorum usque in seculum sedebunt super sedem tuam.

Quid si non custodierint, peribit ne promissio? Minimè quidem: nam si filij erunt, custodient: si non custodient, filij neutique erunt. Ceciderunt quidem olim a terrenarum rerum dominio Iudaei, quia non seruata est foederis conditio. Verum Dei sermo & promissio perseverat in Christo Dauidis semine, a quo propagati fideles, quae pollicitus est Deus obtinent. Hi quidem, atque illorum posterij, diuinas ad amissim seruant, seruabuntque praecipiones, ac uitae instituta, non quae sibi

Abi somniant & effingunt, sed quae praecipit altissimus. Atqui hic mihi uidere uideor aeternam promitti felicitatem his, qui pactum cum Deo initum in baptismo, ac legis mandata seruant. quam quidem ob rem perpetuus id prius deberet esse stimulus, quod periculi ab omnibus minimè prauius admonerent, quodque marmoreis in aedium aditis inscribi deberet literis: Qui bona egerunt, ibunt in uitam aeternam: qui mala, in ignem aeternum. Caeterum ex hebreo uertunt: Foedus meum, & testimonium meum. quae duae uoces Euangelium signant, si ad Ecclesiam eas referas. Si uero ad David atque eius successores in regnum, foedus hic erit priuatum, testimonium autem lex generalis. Et haec omnia ad perfectionem attinent fidelium.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Haec requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam elegeram eam.

Perpendi quomodo paulatim Vates ad exprimendam Ecclesiae tum electionem, tum perpetuitatem, descendit. De religione quidem illa ueteri synagogae, minimè id dici potest, quod in seculum seculi in ea requiesuerit Deus. Reiecta penitus suam ob impietatem, atque, ut inquit Eusebius, ob sacerdotum auaritiam & ambitionem, Hierusalem, reiectus est & illius cultus, nouaque introducta est per Christum religionis forma, pura scilicet, atque illius sanguine, tum nimia, qua occubuit, dilectione, consecrata, atque haec quidem praeter omnium spem & expectationem. Namque ex Dei electione Christo coniuncta est Ecclesia, ex quo suam ineffabilem commendauit in nobis Deus charitatem, ut inquit Paulus: quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Itaque ex electione ac Dei charitate in immeritos, uocata est Ecclesia. Vnde non absque ingenti est mysterio, quod hic ex hebreo uertunt: Quoniam elegit dominus Sion (en electio) concupiuit eam (ecce amor) in cathedram sibi. Quare sic Paraphrastes: Elegit enim dominus Sion: sic amauit eam, ut habitare constituerit in ea. Sed ornatum intueamur sponsae istiusmodi gratuito ad sponsi amplexus admittamur: intueamur, inquam, sponsi erga illam munificentiam, atque profectam ab amore liberalitatem. In primis, inquit,

Vidua eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus.

Volunt hi, qui interpretis lapsum non animaduertunt (*ὀρφανὸν* pro *χρηστὸν* legisse uideatur: prima enim uox uidua significat, altera uero uenationem, seu, ut uertit Fel. ci bum uaticum: ceda est Hebraeis) uolunt hi, dico, pro uidua uiri subsidio destituta, animam intelligi, quae abiecta lege, contemptoque iustitiae itinere, suo uiuit arbitratu. Verum a Deo uocata ad uitam, se statim numini consecrat: quae sane diuina est benedictio atque amoris signum. Quid, oro, tam insperatum, quam parricidam, adulterum, auarum, scortumque infame, in purissimum Ecclesiae sinum introduci, membrumque Christi effici? Verum, ut dixi, uox haec cibum huiusmodi, quia uiatoribus suppeditat, significat. Paraphr. annonam interpretat: quare uberem prouentum rerum, quae ad sustentandum uitae huius exilium & peregrinationem necessariae sunt, a Deo hic promitti exponunt. Et certe legitimis Ecclesiae filiis non possunt non copiose res ad uitae usum necessariae, a caelesti patre suppeditari. Nunquam uidi, clamat Vates, iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem. Ideo in sponsi obsequio frigidiores, filiosque, ut eos uocat Paulus, diffidentiae, obiurgatos fuisse tunc arbitror, quando sic suos admonuit discipulos Christus: Et uos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. hoc est, ne presentibus minimè contenti, copiosioribus, quae humanarum cupiditatum est natura, inhiatis: haec sane omnia gentes inquirunt: pater autem uester scit quoniam his indigetis. Vult igitur pater, ut nos, nostrasque indigentias in illum reiciamus, quippe qui maiori nos prosequitur charitate, quam liberos nos nostros, aut nostram ipsi propriam salutem. Res, ait, illis ad uictum concernentes abunde suppetent, qui in me confidunt. Praeterea

Sacerdotes eius induant saluati, & sancti eius exultatione exultabunt.

Pulchre is uersus superiori respondet, quo dictum est: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. Saluati, suo more uertit interpretes, pro salu-

C te. De sacerdotibus id nouæ legis cani non est qui ambigat. Cæterum istiusmodi præfert sensum, salutem induere sacerdotem, quod ita & doctrina & sanctitate ornatus esse debeat, ut futurum beatitudinis statum præ se ferat. Sacerdos quidem in terris imago quædam est honorû cœlestium: neq; in illo pars ulla conspicitur debet, quæ pietatem, quæ dilectionem, quæ Deum tandem, salutem nimirum animarum non sapiat. Secus uero quomodo in illorû numerum censebitur, de quibus illud canitur spiritus elogium: Vos sacerdotes domini uocabimini, ministri Dei nostri. Nunquid de se illud rite proferre poterit? Induit me dominus uestimento salutis, & indumento lætitiæ circumdedit me. Sanctissimum istud est ostentationis genus, quod non tantum à suæ salutis comodo metiri quis solet, quantum ab illo, quod debet populis, impenso. Ergo à sacerdotibus, tanq; ab optimis bene uiuendi formis pendere debent è uulgo cæteri, qui plerumq; in his quæ fidei sunt, nuta re confutescunt, si sacerdotes, atq; alij uerbi Dei ministri non iustitia & salute, sed turpissima uitæ consuetudine induti sunt. Eò quidem loci interdum istiusmodi deuenisse hominum ordinem & numerum uidimus, ut plures omnino essent, quam ipsi in urbibus ciues, atq; in uillis agricolæ, & hi nonnunquam absq; literis, ac spiritu. Ex quo (malum) illud contingere non nescij sunt (modò scire uelint) episcopi, quod in ædibus ipsis proprijs ne ipsæ quidem consanguineæ uirgines tutæ sint. Quid in alijs porro ædibus? Ad tantam enim impudentiam nonnullos processisse ferunt parochos, ut hinc illos sacra agere, illinc infantes in concubinae gremio uagare audierint. Hos certè malæ fidei antistites & pastores, iustitia nunquam indutos esse dixero & salute, è quorum moribus in greges mors ipsa defæuens haud secus exire solita est, atq; ex antro horrido in uiatores latro, aut è nemore in armenta lupus. Res tamen non prorsus desperata uidetur, si diocesani, ut audio, præfules ad tam patentia templorum portenta non conuiuent. Sed ad psalmum, ad puriores Dei administratos, ad candorem Ecclesiæ reuertamur.

D *Illuc producam cornu Dauid, parq; lucernam Christo meo.*

Diurnitatem uirtutemq; spiritus, quæ in Ecclesia per Christum florere debet, ostendit. Ibi florere faciam cornu Dauid, uertunt ex hebræo. Cæterum cornu in scripturis, quod aliàs annotauimus, pro robore, uictoria nonnunquam, gloria, regno, amplitudine, potentia, maiestate tandem sumi solet. Sic Iob suum se cornu in puluerem deiecisse dicit: hoc est, regium factum, atq; omnia quondam magnifica se abiecisse fatetur. Hæc sanè omnia, mirum quam copiose exuberent in Dei regno, si tamen in spiritu cerni datur. Gloria uero illa, pompaq; & maiestas, qua superbissimum in modum insolecimur in regnis ac rebus pub. mundana omnino est, & periculosa. De istiusmodi nō loquitur hinc Vates: sed de illa, cuius uirtute animæ à mundo separantur, cum altera illa à Deo hominem facile separet, mundoq; fortissimis ambitionis atq; arrogantia clauis affigat. Augebo, inquit, prorogaboq; potentiam & dignitatem in regno Dauid. Quæ quidem dignitas tametsi in Iesse filio temporaria fuerit & caduca, in Christo tamen atque eius membris stat solida, renouaturq; de die in diem in spiritu. Stupidi nimirum sumus, si pulcherrimam Ecclesiæ uiriditatem, qua incomparabile sibi uindicat dignitatem & gloriam, non saltem fide comprehendimus, simulac nusquam non desit fax spiritus, qua mens irradiata, nihil tam altum reconditumq; inuenitur, quod fide non assequat. alioqui frustra illud addidisset Deus, Adornaui lucernam Christo meo. Verum lucernam hinc positam alio sensu pro posteritate arbitrantur, in qua progenitorum imagines, tanquam in lychnijs accensæ thryallides, uiuunt. Non sanè infrequens est in scripturis, huiusmodi appellatione posteros nuncupari. Vide an illud in cōminationibus Salomoni à Deo factis, ad hunc intelligi debeat modum: Auferam, inquit, regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus; filio autem eius dabo tribum unam, ut remaneat lucerna Dauid seruo meo. Illud rursus de impietate Hieroboam loquens: Propter Dauid dedit ei dominus Deus suus lucernam in Hierusalem, ut suscitaret filium eius post eum. Ergo lucerna Christi in Ecclesia sunt illius posterij, qui ex Deo nati sunt, qui etiam quæcunq; agant, aut

A aut cogitent, aut scribant, suum referunt progenitorem, felicissimamq; illius representant imaginem. Parata quidem hæc fuit lucerna à patre suo unigenito ante orbis molitionem: quam sanè propterea usq; ad mundi ipsius occasum lucere iussit, ut suo hinc in regno essent, qui filij sui dilectissimi præsentiam uitæ sanctitate referrent. Felicem illum, qui tali dignatus appellatione, nihil quod tenebras obducat, in se esse patitur. Is quidem istiusmodi se habebit modo, ut dixi, uirescetq; in dies magis, atq; in ædificium corporis Christi coalescet: lampades uero fatuarum uirginum extinguentur. Ideo subinfertur:

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem effloret sanctificatio mea.

Ex hebræo: Super ipsum autem floret diadema, seu ornamentum. Vnde sic Paraphrastes: In capite illius fulgebit diadema. qua utique periphrafi splendorem regium perpetuo duraturum in Dauidis semine, qui Christus est, innuere uoluit. Putant doctiores pro eodem accipi, & cornu Dauid, & lucernam, & diadema: nempe regiam potestatem atq; splendorem in Dauid posteris nunquam desituro, quod quidem uaticinium in Ecclesia quotidie perfici uidemus per Christi spiritum, qui nostræ pignus est hæreditatis, ut inquit Paulus, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Impijs uero terror est & interitus. Quare non absq; ratione dictum fuit ab eo: Inimicos eius (Christi uidelicet) induam confusione. Possunt certè non nihil in hoc mundo tyranni contra Ecclesiam, atq; proborum uitam: possunt hæretici, possunt obloquentes, inuidi, superbissimiq; religionis ministri. Verum istorum minæ iniuriæq; temporariae sunt, somnoq; per similes aut fumo, idcirco à sponsa ludibrio habitæ. Breui enim, cum uisum fuerit sponso, molestissima huiusmodi monstra dissipabit altissimus, pudoreq; ac confusione, tanquam infamiae lacerna & pallio circumamicta, interficiet spiritu oris sui, Cui laus sit æterna. Amen.

PSALMVS CXXXIII. Canticum graduum
Dauid.

Cœ quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in vnum.

Pacato regno, sedatisq; bellorum dissidijs, atq; propterea accita inter ciues concordia, carmen hoc mutuis cecinerunt adhortationibus sacerdotes inter sese, canuntq; assidue hi, qui Dei spiritu renati nihil antiquius habent & quarunt, quam ut unum sit cor, unaq; uoluntas, atq; unum omnino studium inter Dei filios, quos istiusmodi hortatur uerbis Apostolus: Solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis, unum corpus, unus spiritus. O uerè aureum dogma & diuinum. Et ut uerissimum illud sit, quod nec ethnicos quidem ipsos latuit autores, concordia scilicet res paruas crescere, discordia etiam maximas collabi: istud non minus uerum quam necessarium, membra unius corporis inter se dissidentia quamprimum interire. Ita sunt sanè omnes sub Christo merentes, illiusq; facti per fidem membra, qui caput est, ut inquit Paulus, ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in edificationem sui charitate. Hanc quoq; spiritus doctrinam diuus non ignorans Benedictus, suam ita hac de re promulgauit legem: Infirmi tates mutuas siue corporum, siue morum, patientissimè ferant. Obedientiam sibi certatim impendant. Nullus, quod sibi utile iudicat, sequatur, sed quod magis alteri. Potest ne quicquam tam sancto addi secreto? Hinc quidem (nec falsus sum) totam naturæ legem innouari uideo. Quid illud? Deum, inquit, timeant, Christoq; omnino nihil præponant. En Euangelicæ disciplinæ summa & perfectio. Diuus etiam Bernardus non raro res has tantas suo quoq; tempore in monasterijs refrixisse queritur, atque adeo acerbè in transgressores inuehitur, ut maledictiæ notam ab improbissimis mea etiam ætate hominibus non euaserit. Sic semper in terris candor animi fuit inuisus & odiosus. Quid de me dicerent homine omnium ignauissimo in Dei obsequio, si eadem, quæ tam sanctus anti-

Cfres de suæ ætatis monachis dentatus scripsit, ac questus est, ego de præsentibus & modicè & uerecundè mandarem literis: Verùm interim quòd turbæ ex Hebræis cacabo atq; olla deferueant, nos qui in causa sumus, sed liberari contendimus, uelimusq; nolimus rem optimã esse concordiam fatemur, unã cum puris illis animis, de quibus ille merito celebratur uersiculus, Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent, clamemus: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in unum. Quid bonum? quid iucundum tantummodo? Istuc omnino optimũ est, atq; id quidem, quo uel solo ex hominibus dii efficiuntur. Nam sanè quidem nihil aliud æternas esse beatorum sedes arbitror & domicilia, aut, ut illas uocat omnium magister, mansiones, quàm cõmunis omnium in Deo consensio, unusq; animus, amor unus, ac pax. Sanctissimum id igitur est, cum homines simul uno connexi charitatis nodo, uniformi uiuunt uitæ genere. Turpissimum uerò illud, cum discordiis inter sese obortis, dissipato uiuunt animo. Non est, puto, tam nigra apud inferos regio, quæ queat cum huiuscemodi uitæ caligine comparari. Ita nihil amoenius concordie fratrum uita & quiete. Quocirca unguento illam preciosissimo assimilat spiritus dicens:

Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius.

Is unus est uersus Hebræis, alioqui interruptus esset sensus. Comparat igitur fraternam concordiam (fratres omnes sumus quotquot credimus) unguento illi Aaronico, nempe sacerdotali, cuius forma in Exodo disertissime describitur à Mose. Eo quidem nō solum sacerdotes, atq; illorum liberi inungebantur, uerum etiam tabernaculum, arcaq; testamenti, atq; uniuersa omnino religionis uasa & suppellex. Hoc oleũ, inquit, unctiois sanctũ erit mihi in generationes uestras. Gratiarũ porro cœlestium id erat oleum, quo homo, ut in lege cauetur, haudquaquam ungi debet. Caro, inquit, hominis non ungetur ex eo, cuiusq; liquor in misericordie pyxide seruiatur in generationes prius uenturas absq; fine in Deo. Illud itaq; effusum super caput Aaron, odoratissimo à uertice per frontem ac barbam demanans riuulo, ad extremam usq; oram chlamydis descendebat: quo qui dem pigmenti illius fluxu, mira passim sentiebatur odoris fragrantia. Tota ipsa tum demum religio suauissimã quandam sanctitatis maiestatem spirare uidebat. Ita sanè sunt Christianorũ cœtus, inter quos cor unum est atq; anima, in Dei cultu & religione. Ad hæc, capiti propiores qui sunt, hi ad barbam attinent sacerdotis. Siquidẽ spiritus oleum è regio sacerdotaliq; Christi uertice defluens, barbam primum occupat, pectus deinde, atq; ad ima sensim delabit. Nanq; uarij in Ecclesia constituti sunt gradus, ipseq; ut impleteret omnia, quosdam dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in edificationem corporis Christi. Elegans profecto metaphora, atq; ad ostendendum uite odorem in sanctis Dei magnopere apta. Cui tamen alia subinde nō minoris efficaciam adiuncta est à Vate, adeo copiosissima penè obruimur mysteriorum ubertate.

Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Est quidem, inquit, concors hominum conuictus gratijs æquè omnibus abundans, ac quauis spiritus pinguedine beatus, atq; ros est qui descendit in montem Hermon, atq; ille qui descendit in montem Sion, loca nimirum ob felicissimũ, frequentemq; roris illapsum fecundissima, proinde pascuis comoda, atq; à gregibus frequentata. Cæterum Hermon mons est ultra Iordanem positus, statio, ut dixi, propter herbarum copiam à pastoribus frequentata. Sion uerò mons notus est, ad cuius radices sita fuit Hierusalem. Hisce enim montibus propter fertilitatem ab similes haudquaquam sunt unanimes in Christo fideles: cum Caucaſo porro sterili, aut Pyrenæo monti, niuosoq; Atlanti, comparari possint dissidiorum fautores, atq; inter sese rixantes. Et si enim quæ hinc dicuntur de concordia, ac unanimi fratrum consensione, à nonnullis ad monasteria tum uirorum tum mulierum duntaxat

A taxat referri uidentur, nihilominus ad omnes pertinere arbitror, qui in Ecclesia Christi uitam uiuere tranquillam modis omnibus inquirunt, siue monachi hi sint, siue patresfamilias, siue in quouis alio uitæ genere occupati. Tam quidem in rebus pub. Christianorum, atq; in priuatis ciuium ædibus necessaria est pax & concordia, quàm in ipsis religiosorum domicilijs. Nullo quippe pacto res spiritus uniuersales ad has angustias obtrudi debent, ne homines, ut uocant, seculares se à suauitate Evangelica reiectos esse doleant: aut ubi uitæ perfectionem expectari par fuerat, nihil minus interdum cõspici detur. Gratia quidem Christi res est uniuersalis, omnes inuitat, omnes admonet, omnes trahit, omnes amplectitur.

Quia illic mandauit dominus benedictionem, & uitam usq; in seculum.

Ubi pax est, atq; amor mutuus. Ab istiusmodi quidem gratiarum copia atq; ubertate nemo excluditur, non rex, non princeps, non miles, non mercator, non sutor, non faber, non ipsa demum pauperula ducens è colo stuppam anus. Illic, inquit, ubi istud uiuendi genus, nempe concors atq; uniforme cum Deo inuentum fuerit, suam præsto adesse beneficentiam, uitamq; beatam, ac perpetuò duraturam, præcepit Deus. Cui laus sit in secula. Amen.

PSAL. CXXXIII. Canticum graduum.

*B*ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.

Inter Dei ordinationes, quas Aaron in functione sacerdotij cœlitus audiuit, illa fuit: Sint tecum Leuitæ, & excubent in custodijs tabernaculi, & in omnibus ceremonijs eius. Eam ob rem hunc psalmum ad eos noctis potissimum tempore exuscitandos directum esse censent quidam. Verum cum uocem hinc uniuersalem poni uideo, de cunctis hinc dici arbitror, qui dies noctesq; quibusdam maximè statis diebus in templo morabantur: quare prima uix facta omnibus admonitione, à Vate infertur: Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri in noctibus. In atrijs domus Dei nostri, nō est in hebræo, sed solummodo, qui statis in domo domini in noctibus. Iam cunctis omnino, qui cœlestibus die noctuq; dant operam contemplationibus, compertum esse potest, quàm commodum sit contemplationi silentium, atq; propterea nocturnum tempus. Per diu quidem raro eò ob strepitum conscendere apti sunt, quò sancto iam attriti usu & cõsuetudine, facile de nocte conscendunt. Mirum quantum tranquillæ officiant uitæ diei turbæ. Ideo non nouum id esse debet ignauis atq; insolitum, si quando tum à David, tum à cæteris quoq; spiritus sancti uatibus se audiunt moneri, ne quietissimo noctis tempore abutantur, totumq; dedant somno, ne dicam ludis, iocisq; scurrilibus, ac iunctis cum libidine comestationibus. Parasitorum lenonumq; hæc est uitæ ratio, & meretricum: haud illorum quidem, quibus quanti estimandum sit temporis beneficium, perspectum est. Eia, inquit, o uos qui serui Dei, quiq; illius religionis cultores uideri uultis, quid totas stertitis noctes? Vos, inquã, qui in domo Dei, ubi lux est fidei, excubias agere decreuistis, appello. En surgite, en laudibus Deum extollite. Si interdum id integrè propter diei strepitum peragi nequit, en nox ad illud assequendum idonea. Paulo diuersum hunc reddit sensum Paraphrastes, primum tamen & sanctum. Nunquam illum, inquit, satis laudare poteritis, etiam si totas noctes in templo domini laudantes perstiteritis.

Extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum.

Veterem adorandi morem Iudæorum non omittens Propheta, ad ueriora nos sancta sanctorum introducit. Deprecaturi tum quidem, & manus, & oculos, & uocem quoq; illo supplicabundi dirigebant, unde diuina dari responsa arbitrabantur. Id loci sancta erat arca & propitiatorium, quibus adumbrabatur Christus & Ecclesia. Qui enim altiori præditi erant spiritu, nescio quid sanctius in manufacto illo cernebant opificio, fore aliquando, ut in Christo umbrarum ueterum termino orbis planè uniuersus, nedum angustus terrarum angulus, ut erat Iudæa, aspiceret, gratiasq; ab illo hauriret. Huc absque dubio spectauit Vates, quando

C Qui percussit primogenita Aegypti vsq; ad pecus, & misit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaonem & in omnes seruos eius.

Summatim quæ gessit Deus in gratiam populi illius ueteris perstringit, quæ tamen aliàs copiosius edisserit, nempe insigniora, in quibusq; summæ illius tum potentie, tum bonitatis reluxerunt indicia. Vsq; ad pecus, addidit, quò maiorem exprimeret calamitatem.

Et percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Bassan, & omnia regna Chanaan. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israël populo suo.

Hic fuit Seon ille ferocissimus, qui expulso Moab illius regnum occupauit. Hincq; illud iactari coeptum est uulgo prouerbij loco: Venite in Efebon, edificet & construatur ciuitas Seon. Qui tamè à Dei exercitu superatus interijt. Og uero Bassan rex è Seon interitu perterrefactus, fortunam belli tentare uoluit, in quo & ipse, & illius liberi, cum totis copijs infelicissimè occubere. Verum ne militū robori, quod gestum fuit, adscriberet quispiam, uide quid Mosi Israëliti exercitus imperatori dicat Deus: Ne timeas eum, quia in manum tuam tradidit illum, & omnem populum ac terram eius. Atqui robur id est in primis, quo armati nostri debent esse principes, qui in Turcas expeditionem adornant, ne suis duntaxat fidentes clasibus, aut uectigalibus uí exactis, & munitionib. littora illa crudelia Christianorum sanguine madere faciant. Vidi equidem reliquias illas miseras militū è fluctibus sub Cirthæ (Argiriū uocant) oppugnationem eiectas, oras has nostras applicuisse, onustas quidem uotis, quibus sese seruatas arbitrabant. Caterum uero nulla uitæ correctio, nulla religio, nulla exactiōnū remissio: nam quas aduerso Marte aut tempestate amiserunt fortunas, furtis eas actutum, latrocinij, ac pauperū bonis resarcire adorti sunt. Scilicet imminentem barbarorū cladem ab armato impietate milite perfractū iri nostri opinantur principes. Superbissimis itaq; profligatis, dūce Deo, à Mose regibus, illorum regnum, ut fuerat pollicitus, ac terram dono dedit perinde atq; illius esset patrimonium, atq; sperata à maioribus hæreditas, populo suo charissimo. Quapropter

Domine nomen tuum in æternum: domine memoriale tuum in generatione & generationem, quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Memoriale tuum: clarius ex hebræo, memoria tui, uertisset interpret. Rursus, iudicabit populū suum, pro populo suo. quare sic Paraphrastes: Suscipiet dominus patrociniū causæ populi sui contra aduersarios. Iudicabit igitur pro populo suo. Iam illud omnino malè uersum uidetur: Et in seruis suis deprecabitur. Quòd si deprecationis uocem hinc locum habere existimauit interpret, exorabit potius, ut ex græco transferunt, uertendū fuerat: hoc est, ad preces populi sui facilis erit; sineq; se exorari. Ex hebræo tamen, consolabitur, reddunt. Videtur id eum ad modum dictum, quo illud Dei in Esaia: Eia, inquit, consolabor me super hostibus meis, & ulciscar de inimicis meis. Apparet enim tum Deus affici consolatione, cum nostra ulciscitur scelera: quemadmodum dolore, cum à nobis peccando irritatur. Anthropopathia est, quod aliàs admonuimus. Sumpta enim de illo, cui male uult, poena, uolupte est homini irato ac seuo. Intelligit igitur hic Vates, Deū tandem longis fatiatū suorum plagis, iri placatū. Ideo sic uertit quidam: Erga seruos suos placabilis erit. Itaq; propter immensa illa, atq; adeò infinita tuæ benignitatis signa in populū tuum exhibita, propter summam in moderandis illorum rebus prouidentia, tuum erit nomen æternum: memoriaq; rerum sic per te in tuorū gratiam gestarū, à generatione in generationem perpetua transibit successione. Siquidem tuos semper ab impijs tutatus es idcirco, quòd cum illis in gratiam reuersus, in clementissimo tuæ pietatis sinu eos plagis diutius uexatos purgatosq;, tanquam rem tibi charissimam collocasti. Caterum

Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & nō loquuntur, oculos habent & non uidebunt. Aures habent & non audiunt, neq; enim est spiritus in ore eorum.

A eorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

Vates considerata Dei potentia, atq; erga omnes, qui ad illum confugiunt, dilectione, facilitateq; ad opitulandum illis qui ueram amplexantur religionem, uanitates deridet Gentium, quæ inanimos, nulliusq; omnino sensus ac uirtutis deos sibi effingunt atq; adorant. Hæc planè ad uerbum in alio habentur psalmo, ibiq; explicata sunt.

Domus Israël benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Leui benedicite domino. Qui timetis dominum benedicite domino.

Deriso superstitioso gentium cultu, hortatur quotquot ueræ addicti sunt religioni, ut propter antedicta cœlitus beneficia Deum laudibus, ut meritis est, extollant: sed primū Israël, totum nempe populū: sacerdotes postea, quorum princeps fuit Aaron: Leuitas deinde, ac postremò cunctos Deū timentes. Quòd Aaron primū meminerit, Leui postea, qui eiusdem erant tribus, id consultò factum uidetur, quò quis autor fuerit tribus Leuiticæ innotesceret. Is Leui fuit, nō Aaron: sed is dignior, ideo primū à Vate ponit. Vos igitur posterii Iacob, uos posterii Aaron, uos posterii Leui, uos quibus diuinus cordi est timor, laudate dominum, illiq; gratias agite. Siquidem

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem, halleluia.

Vide quàm cautè Vates à more antiquo adorandi non discedens, Ecclesie dignitatem effigiat. In Sion quippe monte erat templum, in quo propitiatorū, sedes utiq; Dei, mira seruabatur religione. Vnde hinc ex Sion, loco nimirū unde cœlestia audiebantur responsa, promissionesq; illę numinis frequentes, ac ming interdum uenerando quodam prodibant silentio, laudandū esse Deum fatetur, cuius certa atq; adeò æterna futura esset mansio in Hierusalem, quę Ecclesie fidei typus fuit ut sacer, ita illis qui ceteris è uulgo hominibus uitę sanctitate præstabant, exploratus. In qua quidem Ecclesia perpetuū se fore ueluti ciuem, non semel testatus est benignissimus seruator. Cui laus sit perennis. Amen.

PSALMVS CXX XVI.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Hæc laudis oda unà cum multis eiusdem est argumenti, Deum scilicet quia bonus est & clemens, laudandū esse. Et ut quidem omnes ad id muneris pertrahat prudentissimus Vates, nōnulla quę Deus in prima mundi effectione exhibuit beneficia, atq; mox alià, cōmemorat. Hoc idem profus precatōnis exordiū suum edocuit exercitū rex Iosaphat, qui pugnaturus cum posteris Moab & Amon, sic suos hortatus est milites: Credite in domino Deo uestro, & securi eritis. Credite prophetis, & cuncta euenient prospera. Deditq; consiliū populo, & statuit cantores domini, ut laudarent eum in turmis suis, & antecederent exercitū, ac uoce consona dicerent: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Vides ne quo in primis armorū genere suos armari uoluit milites tam pius rex? fide nimirū, ac prompto laudandi Dei studio & affectu. Quò nō irrumperet istiusmodi instructus armis miles? Verum alio se habet nunc modo disciplina militaris. Vidi interdū milites ad numerū tuba accitos, uocatosq; centuriatim ad signa, uno insedisse equo cum scorto: nulla interim à duci bus reprehensio, nulla seueritas, nulla omnino grauitas. Quò abijt sincera illa militiæ ratio ac disciplina? O uos igitur, inquit Vates, qui diuinorū haudquaquā immemores estis beneficiorū, Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Illud notandū, cuilibet psalmi huius uersiculo addi ex hebræo, Quoniam in seculum misericordia eius. Vnde mirū uideri posset, quomodo tam sancta, dicā quoq; necessaria, à psalmo subtrahita sit particula. Tædio (opinor) psallentiū consulere maluerūt, nescio qui, choris præpositi, quàm rei diuinę integritati ac perfectioni. Nulla certè dissimulāda esset ob torporem iniuria spiritus. Sensus igitur erit: Laudandus ab omnib. est Deus, celebrandusq; tum ob multa, tum quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. hoc est, sicut omnia

c uirtute superat & prouidentia, ita clementia & bonitate. Namq; omnia hæc eterna sunt in Deo, quo circa æterna illius in nobis debet esse laus & confessio. Ergo

Confitemini Deo deorum, quoniam in seculum misericordia eius. Confitemini domino dominorum, quoniam in seculum misericordia eius.

Non id proinde dicit, ut deorū numerū esse opinemur, sed ob id, quod qui potentiores sunt in mundo, nescio quid diuinū præ se ferre uideant. In ipsis enim ueneranda quedā potentie plus quam humanę relucet imago, atq; id adeo, si potentia coniuncta sit probitas & clementia: alio qui furor est tyrannicus, si princeps exuta probitate quam plurimū potest. Sub hæc Deum deorū illum appellat etiā, quod nulla realia nisi, in ipso solo confidere perdiscamus. Dominū rursus dominorum, ne quem alium præter eum timeamus. Jam quæ res in terris tam ualida erit, quæ mentem sic à terræ crassamento atq; ambitione liberam perterrefacere queat: Ille igitur solus, in cuius manu mors est & uita, timeri solet ab his, qui illū super omnia & amant, & uenerantur, Et

Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c.

Mirabilia magna, auxelis est. Stupendissima, inquit, operatus est Deus, atq; ea quidem ullo absq; extero adminiculo solus.

Qui fecit cælos in intellectu, quoniam &c.

Hoc est, non temerè aut inconsultò tam pulchram machinā molitus est cælorum, sed prudentissimè, exquisitaq; arte & ingenio. Etenim summa in his potissimum deprehenditur sapientia, uirtus, immortalitas illius.

Qui firmavit terram super aquas, quoniam &c.

De fundamento terræ, quod Dei uoluntatem esse magnus asserit Basilus, in quartodecimo dictum est psalmo. Felix tamen, Extendit terrā super aquas, uertit. Alius item, expandit. hoc est, terrā ab aquis denudans, ipsas seorsum in abyssis contra eorum naturam stagnare fecit. Ad illud, opinor, respexit Vates, quo dictum fuit à rerum omnium opifice: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum unum, & appareat arida. quemadmodum & illud quod sequitur:

Qui fecit luminaria magna, quoniam &c.

Quæ istiusmodi fuerint luminaria, actutum aperit.

Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam &c.

Creauit, inquit Moses, Deus duo luminaria magna, luminare maius, & luminare minus. Maius quidem, ut diei præesset negotijs, ipsumq; illustraret, & perficeret: minus uero (ea est luna) ut cum stellis præesset nocti, illamq; mutuat a sole radijs, ut possent, irradiarent. Lunę quippe beneficiū ac stellarū, hi sentiunt inter cæteros, qui noctu loca peragrant inuia & deserta: hi quoq; qui nauigant, qui stellarum suffragio, uel potissimū Cynosuræ, uti consuescunt. Vnde, non iniuria, à rerum effectore est dictū, quod erūt in signa, & tempora, & dies, & annos. quam horum alia omnino est ratio.

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Qui eduxit Israël de medio eorum, quoniam &c. In manu potenti, & brachio excelso, quoniam &c. Qui diuisit mare Rubrum in diuisiones, quoniam &c. Et eduxit Israël per medium eius, quoniam &c. Et excussit Pharaonem & uirtutem eius in mari Rubro, quoniam &c.

Nota est historia, quā nihilominus in superiorib. psalmis nonnunq; fusijs, q̄ hic modò sit, tractauimus. Libenter enim à nimia earundē rerū repetitione diuerto. Illud notandū, in brachio excelso, siue extento, inuictā Dei potentia suo in asserendo populo ab Aegyptijs, ostendi. Rursum ex illo [in diuisiones] nacti quidā occasionē, illud quod asserunt Thalmudici, uerū esse arbitrant. Scribūt enim mare in duodecim tunc sectū partes, quod unaquæq; tribus suam seorsim ab alijs haberet uiam. Sed id dictū potius uideat ad exprimendā uastissimā aquarū molem illius maris tam latè Dei imperio distracti. Cæterū, excussit Pharaonem & uirtutem eius in mari, clarius ex hebræo sic uertunt nonnulli: Et impulsit Pharaonē & exercitū eius in mare Rubrū, ualeatq; perinde ac si diceret: Ipsum etiā renitentem coëgit

A coëgit unā cum exercitu mare ingredi. Tum quidē istud contigisse arbitrōr, quādo rei miraculo exanimati clamarūt: Fugiamus Israëlē, dñs enim pugnat pro eo. Atq; illo sanè modo, terrifico nimirū & procelloso, suos submersit hostes Deus.

Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in seculum misericordia eius. Qui percussit reges magnos, quoniam &c. Et occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Amorrhæorum, quoniam &c. Et Og regem Bassan, quoniam &c. Et dedit terram eorum hereditatem, quoniam &c. Hereditatem Israël seruo suo, quoniam &c.

Hæc eadem, atq; eodem omnino spiritus ardore, in superiori cecinit psalmo propheta. Traduxit, mitius uertisset, duxit, seu deduxit, ut uertit Felix. Ceterū rerum spiritualiū ea est uirtus, ut quibusdā propositis, reuocatisq; ad memoriā, syluam illā ingentē beneficiorū Dei considerandā latentī quadā ratione ac modo, perspicaciorib. proponat ingenijs. Nam quod canit populū illū Dei manu ex undis ereptū, per solitudinemq; circumductū, atq; potentissimis occisis regibus, illorū bona in hæreditatē Israël celsisse, maximā aperire uidetur rimam ad illa omnia, quæ tunc gesta fuere, peruestigāda: quibus sanè cognitis, mirū quā flagret animus tam potentē, copiosumq; in dona, amare benefactorē: qua luce insolita perlustratus, fateri cogit, idcirco admirandas illas in totius generis humani gratiam exhibuisse operationes altissimas, quoniā in seculum misericordia eius: &

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam &c. Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam &c. Qui dat escam omni carni, quoniam &c. Confitemini Deo cæli, quoniam &c.

Confitemini domino dominorū, quod in fine psalmi nostra habet editio, non est in hebræo, sed illud solū modo, ut uertit Felix: Celebrate Deum cælorū, quoniam in æternum misericordia eius. Vide igitur quam ob rem mora Dei clementia, tam largum gratiarum sinum in istuc genus nostrum cum olim effudit, tum impræsentiarū copiosiori quoq; effundit additamento. Quia, inquit, memor fuit nostri, & id sanè in afflictione, deiectioneq; & miseria. Sic hoc loco uox humilitatis interpretanda est, ne cum illam uirtutem esse somnies, somnies & illud, propterea nostri miserum esse numen, quod illa præditi fuerimus uirtute, atque hoc modo gratia amplius non sit gratia, sed merces: ut nonnullos de Christi matre interpretari uideo, quæ cum suam exploratissimam haberet deiectionem, despectamq; si cum Dei magnitudine conferas, naturam, illud candidissima protulit fide: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. qui sanè sensus ex his quæ sequuntur, deprehendi potest. Et redemit, inquit, nos ab inimicis nostris: regibus nimirum illis fortissimis, qui dæmonum, atq; adeo seditionum, rixarumq; autorum imaginem adumbrarunt. Verū illud consolatorium in fine additur, quod noster Deus is sit, qui perpetua suæ benignitatis serie quæcunq; in terris, quæ spirabilem saltem uiuunt uitam, alit, pascitq; continet. Vniuersæ, inquit, carni cibum suppeditat. Res certè uel sola, quæ nostram ualida sit emortuam suscitare fidem. Quis talem non amaret dominum? Quis similem unquam expertus est benefactorem? Itaque, confitemini Deo cæli, qui pulcherrimam hanc orbis regionem, cælorumq; elegantissimam fabrefecit machinam, quoniam in æternum misericordia eius. Siquidem ab illo dimanarunt fonte, manantq; quotidie inexhausti gratiarum riuī, quibus obruta electorum animæ insaniunt propemodū in Deo, uiuuntq; in illo magis quam in se: cuius amore percitæ, atque in silentissima illa perpauca cognita diuini amoris caligine immersæ, sopore profundissimo in sponsi amplexu, ubi sedes est amoris, atque ecstasis, emoriuntur. Cui laus sit æterna. Amen.

PSALMVS CXXXVII.

Vper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

In hoc psalmo Vates futuri excidij Hierosolymorū, atq; exilij illius famosi Iudeorū apud Babylonios sub Ioachim rege prædicat calamitates. Nāq; rex ipse cū peccasset, diuina statim destitutus fuit ope: quocirca à Nabuchodonosor captus, unā cum primarijs urbis hominib. & sacerdotib.

C abductus est captiuus, nihilq; relictum est in ciuitate, ut sacra refert historia, exceptis pauperibus, qui tamen & ipsi non adeo multo post sub Sedechia rege, ceteros sequuti sunt. Obtruncatis porro filijs regis, atq; effosis ipsius oculis, incensoq; templo, ac dirutis urbis mœnibus, luctuosa facta sunt omnia, & mœsta. Omnem, inquit, domum combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldeorum. Reliquam autem partem populi quæ remanserat in ciuitate, & profugos qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum uulgius transtulit Nabuzardan princeps militiæ, & de pauperibus terræ reliquit uinitores & agricolas. Atq; hoc sanè modo superbissima cecidit Hierosolyma. Unde non immerito miserabilem illius flens casum Hieremias, sic queritur: Facta est quasi uidua domina gentium. Sederunt in terra, conticuerunt senes. Filia Sion consperferunt cinere capita sua, accincti sunt cilicijs: abiecerunt in terram capita sua uirgines Hierusalem. Quid illud? Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per uiam. Sibilaerunt, & mouerunt capita sua super filiam Hierusalem. Hæccine est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium uniuersæ terræ? Quid flebilis unquam auditum fuit? In Babylone igitur captiuus populus Dei, miserandumq; in modum à uictore hoste habitus, suas quotidie lamentabatur ærumnas, atq; adeo id maximè, quod derisus à barbaris rogabatur, ut illa caneret carmina etiam in Babylone, quæ Hierosolymis canere consueuerat. Hisce quidè lamentationibus & querimonijs totus is scætet psalmus. Ex uulgo porro homines ob propriam solummodo angebantur calamitatem, neq; ultra aliud. At qui altiori præditi erant mente, ut primates & sacerdotes, non tam ipsas horrebant catenas & carceres, quàm Dei religionis interitum. Exciso quippe templo, atq; urbe diruta, timebant ne & ipsa simul cum parietibus collaberetur religio, toleranter alioquiaturi exilium, & si quid acerbius obrusissent uictores. Ad ripas itaq; fluminum Babylonis sedentes desolati, sic suas exponebant querimonias. Super flumina

D Babylonis illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion. Multis irrigari fluminibus Babylonem tradunt autores, quorū notissima sunt Tigris & Euphrates, qui mediam ipsam intersecans ciuitatem iucundissimo præterlabitur aspectu, commodaq; non mediocria affert loci incolis. Puto captiuos sua potissimum domicilia in ripis illis fluminum solitarijs habuisse, ibiq; dato paululum respirandi ocio ab hostibus, frequentè cœtu ad memoriam desolatæ patriæ mutuis suspirasse questibus, simulq; infelicissimum templi excidium desleuisse: quibus ita afflictis, nihilq; aliud admittentibus præterquàm lachrymas & dolorem, insultare soliti erant prætereuntes hoc modo: Agitedum, & Chaldæos quoq; rudes & indoctos, ueltris illis quæ in templo magnifico Hierosolymis canere consueueratis, oblectate carminibus. Illi contra, lætitiæ cantus in tam graui mœrore se haudquam proferre posse respondebant. His, inquiunt, tam inhumano ac fero iactantis in nos animo, in ripis illis sedimus, fleuimusq; cum dulcissimæ recordaremur patriæ: atq; proinde

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

Citharas legunt alij. Solet id genus arboris, quippe quod humidis delectatur locis, amnes proximè, atq; per ripas fluminum sparsim emergere. Cæterum siue organa, siue citharas, quod magis quadrat ex hebræo, legas, nihil aliud sibi uolunt hæc uerba, quàm illos omnino ab omni animi uoluptate cessasse. Quod secum enim attulerint citharas, aut organa, durum id dictu uidetur, in strage potissimum illa omnium seuisima, & direptione. Quare nonnulli uocem illam, qua nos legimus organa, à uerbo quod Hebræis est ululo, deriuari opinantur, uoluntq; hunc esse sensum: Cum inter hostes ulularem, ipsi insultantes incitabant nos ad cantum. Ideo infertur:

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum: & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Nos uero contra: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Quasi

A Quasi dicerent: Scilicet nobis uolupte est domini laudes in ea terra concinere, quæ statuas, deosq; nihili pro uero colit Deo. Qui abduxerunt nos, non est in hebræo, sed sic ferè uertunt: Ibi postulauerunt nos, qui nos ceperant, uerba canticis, & suspenderamus lætitiã, canite nobis de canticis Sion. Tota illa erat ironia, à cuius dente, tanquàm ab acutissimo transfuerberati gladio, sic respondebant: Quo animo carmina Deo tantummodo nostro debita cantabimus in terra hostili & peregrina? Id minimè quidem licet. Proinde

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

Illi qui uolunt Iudæos instrumenta musica secum in exilio tulisse, sic uersum interpretantur: Suæ artis immemor mea fiat dextera, nunquamue tangat citharã, si tui immemor fuero exterminij, ô Hierusalem. Alij uero sic: Non possum obliuisci Hierusalem: quod si eius obliuisci possem, tum arriperet dextera mea citharã, & exerceret artem suam. Cui & quadrat quod sequitur:

Adhæreat lingua faucibus meis si non meminero tui, si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

Hoc est, mutus siam potius, quàm in terra aliena canere audeam canticum domini. Verùm litera Paraphrastæ mihi uisa est lucidiorem expressisse sensum. Ita ille: Si unquam oblitus fuero tui Hierusalem, & dextera mea officij sui oblita citharam pulsauerit in gratiam alterius quàm unius Dei mei, opto ut sic hæreat lingua mea, ne possim loqui: imò & palato meo affigatur, si non quoad uixero, memor fuero tui, & si nō proposuero laudes ipsius Hierusalẽ summo gaudio, quod unquàm contingere poterit mihi. Felix tamen ultimam uersus particulam sic reddidit: Si non extulero Hierusalem super caput lætitiæ meæ. quorum uerborum is uidetur sensus: Nulla potest lætitiæ occasio accidere, quin illam statim excludat memoria excidij meæ patriæ, atq; subinde mœrorem pro oblato gaudio ingerat.

B Atqui rursus ne nostram omnino uideamur contemnere æditionem, is suus sit sensus: Si tuæ aliquando oblitus fuero ruinæ Hierusalem, tum omne pereat auxiliium, non sit mihi unquam Deus præsidio, sed mei penitus obliuiscatur (dextera enim pro salute poni in scripturis solet interdum) irruceamq; omnino: & si te, ô Hierusalem, tuamq; sortem non ante initium cuiuscunq; mei prætulero gaudij, obmutescam. Id est, charior mihi erit luctus pro te assumptus, quàm quiduis lætitiæ, quam in Babylone unquam sperare possem. Interim uero

Memento domine filiorū Edom in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exinanite usq; ad fundamentum in ea.

Eius, tum ex græco, tum ex hebræo uerti debuerat, polletq; perinde atq; euertere, excinditeq; eam à fundamentis. Vox erat Edomitarū, siue Idumæorum, descendentiū quidem ab Edom, nempe Esau fratre Jacob, idcirco eiusdem sanguinis cum Israëlitis: quibus cum dolere debuisset fratrum casus, ex ipso magis incruduerant: tanta est uis interdum liuoris atq; odij. Nam cum urbem, fratrumq; bona cernerent à Chaldæis diripi, non solum opem non attulere, uerum etiam fraternitatis oblitæ, hostes, quod illa funditus euerterent, incitauerunt. Putas ne deesse nunc fratres, qui fratrum interitum sitiant, proindeq; Chaldæos, alioqui per se incitatos, atq; in Dei amicos contumeliosos instigent? Da mihi hominem modò in ruinam aliquam coniectum, Deus bone, hinc atq; hinc, uel ab ipsis proprijs illius ædibus cernes Chaldæos ebullire, qui malum inferant, qui prouocent, qui irritatos crabrones irritent. Rident postea, tanquam rem mirum in modum Deo gratam obtulissent. Ab aris ne? à sacris ne focus? à fanis tandem ipsis istiusmodi sperare debuit probitas insaniam? Verùm domine simulach homines obliuiofi sunt, memor esto tu filiorū Edom, qui nostram maiorem ad miseriam Chaldæos prouocant, dicentes: Excindite, euellite radicitus, exinanite, urgite interim, suffocate, uitam, nedum existimationem, adimite: sic uictores erimus. Ad hunc igitur modum Idumæis, pessimis scilicet fratribus, atque ipsis Babylonijs uicissitudinem imprecatur captiuus populus, rogatq; ut illis par pari referatur, retalie-

C turq; ut meriti sunt: his quidem, quoniam hostes crudelissimos ad urbis euersio-
nem incitabant: illis uero, quoniam ulla absq; cōmiseratione euerterant. Cæte-
rum diem Hierusalem, diem illum extremum excidij uocat propheta. Siquidem
frequenter in scripturis dies pro fatali, ut sic loquar, cuiuscq; hora sumi solet. Acer-
bissimus sanè omnium is est dolor, cum nostris in calamitatibus nostri ipsi rident
domestici, atq; de malis nobis illatis, qui impulsores fuere, triumphant. Belluinā
quidem omnem superat immanitatem istiusmodi fratrum sæuitia & plausus. Et
tamen hisce bellissimis adornati facibus & lampadibus, sponsi aduentū securis-
simi omnium opperimur, putamusq; quemadmodum mundo (quanquam nec
mundo quidem) ita Deo imposturam fieri posse. Iudicium certè id est Dei, hoc
timendum magis, quò a pleriscq; minus anima duertitur, aut, quod magis dolen-
dum est, animaduersum contemnitur, adeò alter alterius calamitates sitimus mi-
seri, atq; auidissimè, ut alij solent obsonia, pergustamus. Fufius hæc quam puta-
ram scripsi: querelæ enim quæ passim ab his, qui istiusmodi obnoxij sunt naufra-
gio, audiuntur, me ad hæc cōmemoranda citra propositū adegit. Ego quidem in
istiusmodi tragœdiarū genere, neq; Iudæi, neq; Edomitæ, neq; Babylonij perso-
nam in duo: tantum quod suggerit spiritus ad edificatiōem scribo. Ut alij affician-
tur, non multum moror: mihi sat fuit admonuisse. Tu uero

*Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quam retribuisti nobis. Bea-
tus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.*

Inuehitur in Babylonem ad hunc ferè modum: O misera Babylon, ò infelix, ò
desolata (prædictio hæc est futuri) ò improuida, quæ nunc tam insolenter ob no-
stra exultas incōmoda: te fortior, beatiorq; ueniet, qui tibi reddet pro hisce omni-
bus talionem, suppliciumq; de te sumet inexorabiliter. Fortunatus, inquā, super-
ueniet de improuiso hostis, qui te apprehendet, strictimq; connodabit (infelix)
ac teneros liberos tuos ab uberibus abstractos durissimis allidet faxis. De Baby-
lonis exterminio sic uaticinatur Esaias: Omnis qui inuentus fuerit occidetur, &
D omnis qui superuenerit cadet gladio. Infantes eorum allident in oculis eorum,
diripientur domus eorum, & uxores eorum uolabuntur. Et ego fuscitabo super
eos Medos, qui argentum non quarant, nec aurum uelint: sed sagittis paruulos
interficiant, & lactantibus ubera non miserebuntur. Vide rursus quid in Abdia
uate sceleratis cōminetur Idumæis Deus. Propter interfectionem & propter ini-
quitatem in fratrem tuum Iacob, opperiet te confusio, & peribis in æternum, in
die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extra-
anei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem. Tu quo-
que eras quasi unus ex eis. Cogita, mi lector, seuerissimam Dei esse retributionē
in eos, qui alienam excitare consuecunt iracundiam contra illos, quorum uirtu-
tibus inuidet ac fortunis. Cohorresco (fateor) cum hæc mihi in mentem ueniūt,
uereorq; interdū, ne eadem tandem detur ab irritato Deo, aut Phrygibus, aut A-
phris, deseriendi in res nostras ac filios potestas, quæ olim Parthis data est & Me-
dis in Babylonios. Totus, inquā, exanimor, cum certissimū atq; adeò seuerū il-
lud Dei iudiciū uerso animo. Sicut, inquit, fecisti, fiet tibi: retributionē tuam con-
uertam in caput tuum. Audio, ò domine, & contremisco. Verum tu, qui ipsa met
es pietas, retribue seruo tuo. Id non deprecor, non detracto, sed uiuifica me se-
cundum uerbum tuum. Cui imperium sit, atque ultio in contumaces, in secula
seculorum. Amen.

PSAL. Dauid CXXXVIII.

*Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti omnia uerba oris mei: in con-
spectu angelorum psallam tibi.*

Non potest sanctissima Vatis anima non continenter Dei nomen
laudibus efferre, atq; omnib. ferè psalmis suum erga Dei religionē
zelū ac studiū attexere. Quocirca multos hac de re composuit psalmos, eiusdē ni-
mirū argumenti, ac in Deum fidei, ut in hoc uidere licet, melliflūo sanè & suauī.
Quid

A Quid non in se habet suauitatis Dei laus? Putant quidā Vatem odam hanc cecidi-
nisse, cum interfecto Absalon, Deum templum ingressus adoraret, illiq; ob resti-
tutum regnum gratias ageret. Verum incertum id omnino: illud autem certissi-
mum, laudes hinc Dei celebrari. Ait itaq;: Confitebor tibi domine in toto corde
meo, quoniam audisti uerba omnia oris mei: in conspectu angelorum psallam ti-
bi. Hucusq; Hebræis unus est uersus, expuncta nihilominus particula, quoniam
audisti omnia uerba oris mei, quæ in lititia uidef. Sic Felix: Celebrabo te in toto
corde meo in conspectu deorum, seu iudicum, ut habet Chaldeus. Siue igitur an-
gelorum, siue deorum, siue iudicum legas, seniores populi si intellexeris, non er-
rabis. Illiusmodi quippe appellationibus uocari soliti erant sapientiores, quicq;
potestate aliqua digniori cæteris præstarent. & est ac si dixisset: Te laudabo, ò do-
mine, tibiq; quæcunq; in me insunt bona, accepta feram: & id sanè toto animi af-
fectu, nō simulatè aut dolose, atq; in frequenti populi corona, ubi de more senio-
res atq; optimates conuenire consuecunt, te dignis celebrabo canticis. Ad hæc,

*Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo super misericordia tua & ve-
ritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.*

Si transtulisset, super omnia nomen sanctū tuum, tota ferè extremæ huius par-
tis ablata esset ambiguitas. quanquā nec sic omnino quidem: nanq; Hebræis ad-
ditur in fine, eloquiū tuum. Sic Felix: Super omne nomen tuum, eloquiū tuum.
ut sit hyperbole, ualeatq; perinde ac, super omne eloquiū tuum nomē tuum. & est
sensus: Ego in templo, ubi tua peculiariter inhabitat sanctitas, ubiq; mundissimū
tuæ religionis celebrant ritus, te adorabo, tuumq; nomen, ob tuam erga nos mise-
ricordiā, ac qua in seruandis promissis constantissimus es, fidem prædicabo. Et il-
lud sanè serio: siquidem multò plura, quam tu uerbis promiseras, tuū nobis præ-
stitit nomen, nomen nimirum sanctissimū, atq; laude quamlibet immensa supe-
rius. Quòd si tamē simpliciter absq; hyperbole ordinanda est litera, sic ex eodem
B fonte, unde hausit Felix, traducunt nonnulli: Nam extulisti super omnia nomen
tuum & eloquiū tuum. Verum prior sensus uidetur esse germanior.

In quacunq; die inuocauero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea uirtutem.

Per tempus præteritum uertit Felix, atq; adeò ceteri ferè ex hebræo, hoc mo-
do: In die quo inuocaui, exaudisti me, roborasti me, atq; animæ meæ adq; uir-
tutem. Sed in idem recidit tum sensus, tum litera, nempe Deum inuocatū nostræ
presto adesse imbecillitati. Mirum quam iucundè nostro Deus oblectet in preca-
tionibus & studio & sedulitate: uult enim suo à figmento queri, rogari, diligi, tan-
demq; ab anima in orationibus seruida inueniri: quo postea inuento, profundis-
simo illa tunc fruitur silentio ac pace: In Deo quippe longo quæsito labore con-
quiescens, nihil aliud præter Deum uel sentit, uel se sentire intelligit. Hincq; fidei
robore, quam hinc uirtutem auctā, multiplicatamq; appellari duco, nixa, in illud
quod sequitur, ut uerissimè, ita confidentissimè prorumpit:

*Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, quia audierunt omnia uerba oris tui. Et cantent
in uis domini, quoniam magna est gloria domini. Quoniam excelsus dominus, & humilia respi-
cit, & alta à longè cognoscit.*

Melius doctorū iudicio hæc uerba per futurū uertisset interpres, confitebunt,
audient, cantabunt: ut esset sensus: Reges terræ omnes te laudabūt, & te dominū
esse fatebunt, simul ut nouerint te, quæcunq; pollicitus fueras, re præstitisse. In-
deq; in uis domini, id est, ob res illius gestas admirandas, in quib. Dei undequa-
que relucet sapientia, cantabunt, & dicent: Quoniam magna est gloria domini,
qui tametli sublimis sit atq; excelsus, quippe qui in cœlis residet, ima hæc nostra
tamen respicit: neq; illius fallunt oculos, si quæ tumida sunt, licet à nobis semo-
tus, longeq; positus esse uideatur. Nonnulli uertunt, humilem, seu depressum, ad
hunc modum: Quoniam excelsus dominus, & humilem uidet, & sublimis à longè
facit cognoscere, nempe iudicia sua æquissima esse, dum humiles in altum eue-
hit, contraq; tumidos atq; arrogantes deijcit. Istiusmodi sanè uicissitudinum ra-

C lectatus, mites cominus, ut sic dicam, respicere uidetur: elatos uerò eminus, atq; uti res solent neglectæ, procul. Quare

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me: Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

Illud non segniter expendendum, omnes reges, in superiori uersu, pro uicinioribus regibus sumi oportere, qui Dauid nouerant, quicq; audierant promissum illi regnum à Deo fuisse. Quapropter perspectis uis domini, consilijs scilicet atque actionibus in Dauid fauorem exhibitis, illi gratias egerunt. Nanq; uia domini, per quas ad illius peruenitur cognitionem atq; amorem, sunt illius operationes, consilia, prouidentia, in rebusq; administrandis ratio, ordo, decretumq; illud amoris æternum, quo condita omnia tanquam fræno, suo in officio, naturaliq; uigore cõtinere solitus est. Sancta hac itaq; armatus persuasione Vates, clamabat: Si mihi etiam per medios ipsos angustiæ forciopes eundum fuerit, tu uitam meam tutaberis. O ardentem Vatis fiduciam. Mirarer equidem si sic de se, ut solent nostri, testatus esset: Occumbam subito, neque erit qui manum periclitanti porrigat. Vitam, inquit, meam tu reparabis, frænabisq; si quid in me turpissimè isti malorum inuētores moliti fuerint: & sicut tu me seruabit dextera, non mea, quæ imbecillis est ac pauida: non amicorum, quæ fallax & uana: non principum, quæ superba est, ac grauis: non tandem pastorum ipsorum ac magistratuū, quoniam de more quæ sua sunt quærunt, non quæ gregum, non quæ filiorum, non quæ Dei. Ergo

Domini retribuet pro me, domine misericordia tua in seculum, & opera manuum tuarum ne despicias.

Dominus perficiet pro me, uertunt ex hebræo: hoc est, si quid in me debile fuerit & infirmum, supplebit dominus. Quanquam Retribuet uerbum, si ad mortaliū referas ignauitiam atq; egestatem, suum habet leporem, ualeatq; perinde, quasi id diceret: Egentiorem me, prorsus esse fateor, quam ut quæ digna tanto sint domino rependere ualeam. Ideo is qui dedit, datori quoque ipse retribuet. hoc est, Deus quemadmodum in dona effusissimus fuit erogator, ita meam ipse in referendo gratiam suppleat indigentiam, parcatq; ac pro accepto habeat, si quid minus datum fuerit, atq; ita causam, quam obrem id agere debeat Deus, subinfert, & est mutatio personæ, conuersioq; ad Deum ualde ardens. Domine, inquit, misericordia tua æterna est: quare cepta manuum tuarum opera in me tutando ne intermittas, sed, ut cœpisti, ad finem usq; perfice. Cui honos sit ac benedictio in secula seculorum, Amen.

PSAL. Dauid CXXXIX. Vincenti.

Domine probasti me, & cognouisti me. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè.

Difficillimus is omnium est psalmus, in quo exponendo, ut in multis alijs accidit, si nostræ duntaxat æditionis litera expositores uti uoluerint, quod nonnullos obseruare uideo, hi nihil aliud assequi posse mihi uidentur, quam sudando nihil omnino agere. Qui uerò hebræa tantummodo, simplicioris hi fidei hominibus, quorum saluti consulere debent eruditiores, satis minimè fecisse iudicabuntur. Verum utranq; rationabili (ut sic dicam) harmonia cõmiscere uelle, id operis est plusquam Herculei, atq; hominis infiniti propè ocij & laboris. Et tamen ea uidetur ratio & uia, quam nos sequi debeamus, quò utrunq; uitemus scopolulum. An uerò hæcenus, quod optabamus, quodq; ab amicis expectari non insciji eramus, sumus affecti, aliorum sit iudicium. Id solum profiteri de me possum, in hoc meo labore prodesse uoluisse, non officere. Fateor & illud, me supra uires mihi ascuuisse prouinciam: non defuisse tamè studium, atq; in illum, qui intellectum dat paruulis, tum fidem, tum illius captandi fauorem desiderium. Quid, oro, quod summam non saperet doctrinæ spiritus siccitatem, à monacho abiecto, indocto, addo & exagitato, subindeq; ab omni discendi literas cõmodo remorato,

A morato, expectari potuit: Ego ne à libris, doctorūq; hominum congressu ac solatio longè semotus, rem tantam, in qua primi iam olim Ecclesiæ proceres maximo defudarunt ingenio, atq; dicendi copia, aggressus? Stultus ne fiterim, an audax nimium, non dico. Illud interim nõ diffiteor, quod mihi ingentè afferre solet animi consolatione, me meis in scriptis & mentem, & ingenium, & quicquid demum sum, Dei filio, cuius honorem illustrari sanequam cupio, consecrasse. Vt uirgitur res cæteræ defuerint, id mihi ne utiquam defuit. Quare illius ductu, ut hæcenus tanquam à uasto pelago peruentum est, ita quod restat cursus absoluendum erit. Atqui, ut dicere incœperamus, permulta sunt in hoc psalmo obscura & difficilia, quæ tametsi ingenium, quò intelligi possint, perspicax requirere uidentur, animum nihilominus in primis expetunt purgatū & candidū. Ingenia quidem quantumlibet acuta & docta, si nulla est cordis puritas, ac succus spiritus, uanissima pro ueris amplecti consuecunt. Diuina, atq; ad eam æterna hæc celebratur prouidentia, & in omnibus, quæ Deus ipse condidit, & præsentia, & bonitas: atq; ita suum exprimit affectum Vates, dicens: Dñe probasti me, & cognouisti me. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè. Quidam sic uertunt: Cognouisti cogitationem meam longè antè: hoc est, longè antequam incidat in animum meum, tu meam nouisti cogitationem. Dñe, inquit, quid miser cæcusq; omnino de me sollicitus sum: id enim nõ me clam est, te nequaquam solū generali res cunctas perpendere moderariq; ratione, uerum etiã seorsim me, meaq; opera, uerba conceptusq; animi, atq; ipsas penitus latentes cogitationes, longè antea q̄ in mentem ueniant, exploras, rimarisq;: quin & ipsa mea quoq; sessio atq; ambulatio, priusquam ego aliquid essem, nota tibi erant. Nulli dubium, sessionem hæc, & resurrectionem, seu, ut uertunt, sedere meum, & resurgere meum, idem præ se ferre ac, quæ sim cogitaturus, quæ uel consilia ad agendum cessandumq; agitaturus, tu probe nosti. Vnde statim quasi se ipse exponens, addidit:

B Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, & omnes uias meas prouidisti.

Hoc est, ades & uides omnes operationes meas. Parum secus ex hebræo uertunt: Semitam meam & accubitum meum circundedisti, & cunctas uias meas explorasti. Vnde nullam hæc fieri mentionem de funiculo conspicias, sed uno omnes consensu uertunt ex hebræo, accubitum. & erit sensus: Si quopiam mihi iter facere contigerit, aut cubitum noctu ire libuerit, tu circū me es semper: atq; ita studia omnia mea & actiones, compertissima tibi sunt. Quid tam reconditū unquam fuit, quod tuum uigilem latere potuerit oculum? Omnia uides, omnia implēs, omnia continēs, permeas, animas, perscrutaris.

Quia non est sermo in lingua mea, ecce domine tu cognouisti.

Non ultra procedit uersus Hebræis. Felix hic: Quoniam non est sermo in lingua mea, ecce domine tu cognouisti totum ipsum, hoc est, ut se ipse interpretat, nondum fuit sermo in lingua mea, & tu domine cognouisti ipsum. Totum ipsum, ut uides, necessariò ferè ab Hebræis positum, ab interprete omissum est. Ne uerbum, inquit Vates, ullum est in lingua mea, quod ecce tu (res mira) non prænoueris. Quare

Omnia nouissima & antiqua tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Necesse est literam in hoc psalmo potissimum, intercidere nonnunquam, ab æditione neq; nostra paululū, ut iam præfati sumus, dissentire, ne si illam, prout nos legimus, interpretari coner, aut nodum in scirpo quærere uidear, aut ea somniare, quibus offensus spiritus, meas has satis per se frigidas & ieiunas, conspuat merito lubricationes. Sic uertunt: A tergo & à facie tu formasti me: id est, undiq; finxisti me, ideo mirum minimè esse debet, si nihil te latet tuo in figmento. Si quidem posuisti super me manum tuam, qua operante, certa mihi impressa est forma. Quod me ex informi illo parentum meorum semine compegeris, corq; in primis, sedem utiq; animæ addideris, formauerisq; & carnem, & ossa, & neruos, & corpus tandem id totum sensibus, infinitisq; propemodum distinctum membris effigia

C ueris, altior res est, quam ut ab humano comprehendi queat ingenio. Quocirca exclamare libeat,

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.

Tam, inquit, excelsa atq; admiranda est horum cognitio, ac supra me posita, ut nullo ea modo assequi possim cogitatione: captum nimirum omnem superat humanum. Sed multo magis id uideret, si de animarum creatione tantilla saltem subiret cogitatio. Cæterum confortata est, clarius ex hebræo reddūt, exaltata est. Excedit, inquit, intellectum humanum. Itaq;

Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Deum ubiq; præsentē esse memorat. Infernū pro sepulchro, quod aliàs annotauimus, ponit Vates, seu pro abditissimis terrarū locis. Pennas meas diluculo, uertunt alas auroræ: allusit enim ad celerem solis cursum, quo ab oriente ad occidentem uelocissimè transcurrit. nanq; extrema maris, pro occidente posuit, idcirco quòd sol nostrū relinquens hemisphærium, in mare se mergere appareat. Sed & illud, à spiritu tuo, ad morem respexisse hominum naturalem uidetur, quorū anhelitum cum ualde proximi sunt sentimus. Ait igitur: Cum totus, ô domine, ubiq; sis, atq; omnia, etiā anteaq; sint, intuearis, quò hinc abire potero, quòd tuū non sentiam afflatum: fugiam ne? quò obsecro? quò, ut à tuo me subtraham aspectu, diuertam? certè si ascendero in cœlum, tua propria ibi est sedes: si in penetralia quoq; terræ descendero, & illic te offendam. Porro si ea mihi contingat uelocitas, ut assumptis alis cursum solis, imò ipsos solis radios, qui ab oriente ad extremum subito micant occidentem, anteuertam, neq; sic tuam uitare potero præsentiam: siquidem quocunq; ferar, sub tua ero potestate, ac, ne ultra progrediar, tua me retinebit dextera, sustentabitq; uel inuitum. Rursus aliam excogitauī imprudens fugæ rationem,

Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Vide an conculcabunt, pro occultabunt, uerterit interpret. Sic Felix: Tenebræ operient me. Cæterū quid sibi uelit, & nox illuminatio mea in delicijs meis, non satis exploratum habeo. Sic quidam uertit: Et nox quasi lux circa me erit. Id dicere uoluit Vates, noctem ac tenebras rem eandem in Deo esse, quam diem ac lucem. Proinde statim intulit:

Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Si igitur mecū ita ratiocinatus fuero, Fortassis occultabunt me tenebræ: quid aio demens? En nox, en tenebræ, non magis me tua à notitia celare poterunt, q̄ meridiana ipsa lux. Siquidem tenebræ quantumuis densæ, nunq; rem aliquam ita obscurare poterunt, quin tibi omnino nota sit: noxq; ipsa tantū tibi dat lucis, quantū dies. Etenim res eadem prorsus apud te sunt, & atræ tenebræ, & lux ipsa fulgentissima. Neq; propterea mirum id esse debet,

Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris mee.

Renes, ut aliquando agere consueuit, pro occultis uolentissimisq; cordis affectibus, & cogitationibus accipit Vates. quanquam & pro generationis exordio, quod in renibus potissimum esse asserunt, sumi potest. Cæterum, suscepisti, ex hebræo reddūt, operuisti: & est uox illis quæ perinde sonat, quasi tabernaculo contexisti. Intelligit enim de corpore, quod animam contegit. Felix uerò interpretatur, orditus es. Paraph. item: Non mirū si nihil te latet mei, cum secretissimas corporis mei partes ipse possideas, & compegeris me incredibili artificio in abditissima parte uentris genitricis meæ. Quòd porro deus hominem ex matris utero suscipiat, nasciq; faciat, atq; per etates alat, exploratio res est, quam ut multis describatur. Sed nequaquā ea est nunc Vatis intentio: uerum illa, quo ostendat nihil tam abditum in rebus conditis posse esse, quod diuinos fallere queat oculos.

Idcirco

A Idcirco factus est Deū intima cordiū secreta, affectusq; alio qui imperscrutabiles possidere: quod uehementius est, q̄ si cognitionis uoce dūtaxat usus esset. additq;

Confitebor tibi quoniam terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoscat nimis.

Hoc est, supra naturā per fidem cognoscat. Hic Dauid uastum pelagus, atq; imensum diuinę sapientię potentięq; & administrationis profundū intuitus, oculorū penè uertigine affectus est: quare cum timore atq; admiratione ad seipsum reuersus exclamauit, dicens: Gratias tibi agam (sic uerbum Confitebor, interpretandum est) quòd non solum à te formatus sum, sed etiam terribiliter, hoc est, tremendis modis, rationeq; captum omnem mortalium excedente, formatus sum. nanq; magnificatus es, Hebræis est, formatus sum. Quocirca immensa omnino sunt ac stupenda opera tua: quò sanè mens mea naturaliter in tam sublimium rerum contemplatione cæcutiens, fatetur, cognoscitq; nimis, uehementer nimirum, ac cum stupore,

Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, et substantia mea in inferioribus terræ.

Propheta in stupendę formationis humani corporis admiratione perseveras, plusculū in ea prædicada immorat. Seu os, seu corpus, seu uirtutē illā quæ os sib. ferè inest, legas, optima est lectio: & erit sensus, nullū esse os quantūlibet paruū in tam abditā corporis parte, quòd deum lateat. Sub hæc, per inferiora terræ, maternum intelligit uterum. Iam & illud notandum, uocem illam, quam nostra habet æditio, substantia, nonnullis esse in principio uersus, hoc modo: Non est à te occultata substantia corporis mei, quando formatus sum in abscondito, & uarijs distinctis membris in inferioribus terræ. quę quidem ultima particula æquē Hebræis est, atq; si diceres, ut interpretatur Fel. phrygiatis formatus sum imaginibus: uocatq; opus phrygionum texturam illam mirabilem in corpore humano, ossium, neruorum, articularum, uertebrarū, spinæq; illius tam mulicē fabrefactæ, quæ à collo ad os usq; sacrum mirabili protendit artificio. Quare sic Paraph. Veluti tapetum è neruis & uenis contextus sum in utero matris, loco magis abdito, quam ullum est antrum terræ. Atq; hic uides quo sensu Campensis accipiat uerba illa, in inferioribus terræ. Et certe

Imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.

Quia obscurissima est pars ultima huius uersus, ideo mollius reddi poterat ex hebræo, ad hunc modum: In forme meū uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnia scripta erant, quæ per dies formata sunt, cum adhuc nullum eorum extaret. Vocat imperfectum suum, siue informe, embryonem, massam nimirum illam confusam conceptus in utero: quæ tamen successiue per dies effigianda, in membraq; distinguenda, iam nota erat Deo, quippe qui artus illos omnes in tempore formandos, tanq; in libro scriptos perspiceret, cum nihilominus ne unus quidem ex illis extaret. Antea quidem quam formam acciperent, iam formata erant in Dei mente. Sic Paraph. Veluti in libro apud te descriptam habes omnium membrorum rationem: quæ etsi non nisi multis diebus in iustam magnitudinem excrecere possint, apud te tamen, ô domine, non est ea dierum uarietas, sed unus perpetuus dies. Verum si cui magis nostra arridet litera, alioquin obscura, sic forte dici posset: In libro tuo, ô domine, omnia sunt scripta, & dies uenient, in quibus nondum sunt qui postea in lucem ædentur, & tamen omnia eorum nosti. Diuus enim Chrysostomus rei difficultatē confessus, huiuscemodi ex alio autore affert sensum. Informem me, inquit, uiderunt oculi tui, atq; ita uiderunt, ut eos uident, qui die, hoc est, tempestiue creati & nati sunt, ita ut ne una quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat: hoc est, imperfecta æquē ac perfectissima tibi sunt nota. Grauissimi, atq; adeo doctissimi & sanctissimi uiri sententiam palam facere uolui, quò non necius sis, quanta in explanandis psalmis inueniatur difficultas, his maxime, qui Hebræorum non consulunt libros atq; interpretes.

C *Mihi aut nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum: dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.*

Vide is uersus, si nostrā sequaris literā, ad ea quæ dicta sunt, nō satis aptè quædrare. Nam cū Vates de mirabili corporis humani opificio disseruisset, imò cum nondū quæ dicere cœperat absoluisset, ineptè quodammodo uisus est nōnullis, ita de improuiso ad celebrandos Dei amicos trāsire uoluisse. Quare germaniorē secuti Hebræorū interpretationē, sic hunc uersum trāsulere: Quam preciosa fuerunt apud me cogitationes tuæ, ô Deus: quæ inualuerunt summæ eorū: si dinumerauero eas, multiplicabunt super arenā. Vigilabo, & hucusq; ago tecum. Admirā itaq; uir sanctus incomprehensibilem diuinorū consiliorū in figurādo paruo hoc mūdo nostro rationē, & est sensus: Tam mirabilia sunt ac uaria Dei inuenta, consiliaq; ac in formando homine cogitationes, ut numerari haudquaquē possint: & ego adeo attentè in his rimandis distineor, ut etiā nocte de illis somniem, cumq; euigilauero inueniā me adhuc apud te, animo nimirum in tuis operibus occupato. Vltimā tamen particulam ad aliū retorquet sensum Paraph. in hunc modū: Si peruigil durauero tota uita mea in enumerandis illis nempe consilijs Dei idem egero: hoc est, facilius arenas numerauero in maris littore. Verū alij uulgarem æditionem secuti, quæ & una propemodū est cum Chaldea, sic literā exponunt: Celebrandus es tu dñe super omnia, qui me tam stupenda figurasti ratione: sed & preciosi sunt digniq; honore amici tui in oculis meis, quos tantopere auctos, ut omnē superent numerū, esse uoluisti. Et quidem dum illorum coner numerū recensere, arenā mihi uideor maris numerare uelle. Hincq; ab his, quæ me in mundo hoc ærūnofo premūt, tanq; è graui somno euigilans, reuixi, atq; me non prorsus in tanto, tanq; honorato tuorū numero destitutū arbitrās, adhuc, ut olim, me tecū esse glorior. Hic Vate ad numerū sanctorū, qui Christū, cuius ille typus fuit, secuturi erāt, respexisse asserendū est: sed in primis Apostolorū, quorū uirtus & principatus ita firmū sumpsit robur ac uirtutē, ut ob Christi nomē & religionē tyrānos ipsos potētissimos ac reges spreuerint, abierintq; gaudētes à cōspectu concilijs, quoniā digni habitū essent qui pro nomine Iesu cōtumelias paterent. Vides amicorū Dei uirtutē: uides honorē: uides imperterritā propter Christi gloriam uitæ rationē: Poterat certè mundus odisse Christū: extinguere uerò omnino, aut perterrefacere non poterat, non potest, neq; unq; poterit. Proinde iucundissimū mihi est illum sic patrē alloquentē audire: Exurrexi, ab improborū nimirū iniurijs penē obrutus, ab insidijsq; illorū dolosissimis, ac morte tandem interceptus, & adhuc, uitam nequaquē mundi telis obnoxiam nactus, sum tecum, quamlibet in me, meaq; membra crudeliter insaniant hostes isti mei perditissimi.

Si occideris Deus peccatores, uiri sanguinum declinate à me, quia dicitis in cogitatione accipient in uanitate ciuitates suas.

Ex hebræo, peccatorē, seu impiū, numero singulari uertunt: & ad seditioforum caput refertur, quo de medio sublato, respirat innocentia, audacterq; in seditiosos ipsos insurgens ita illis insultat: Uiri sanguinarij, uiri maledici, uiri absque fronte, facesite, abiteq; impudentissimi, nulla quippe uobis mecū potest esse necessitudo, nulla amicitia, nullū foedus: tantū uerò abest ut uos timeā, ut etiam tam floccipendam, q; res soleam nihili. At uersus qui sequit subobscurus est: Nulla enim in hebræo fit mentio ciuitatū: sed sic reddūt: Qui loquunt contra te quod nefas est, & eleuati sunt frustra aduersarij tui: uel accipient ad uanitatem, & est subaudiendū, nomen tuum: hoc est, uanè contemptimq; tuum usurpant nomen, perindeq; de ipso loqui consuecūt, ut de re omnino uana & futili. Ex græco quoque ita uerti posset principium uersus: Quoniam contentiosi estis in colloquijs. Quid autem sibi uelit, accipient in uanitate ciuitates suas, uix coniectari potest, nisi ad ipsa referas populorum capita, ac factionum duces, ut nonnullos referre uideo. Et est pulcherrima ad illud, quod alio uersu est dictum, antithesis: Nimis confortatus est principatus eorum. Est itaque sensus: Hi in uanum accipient ciuitates,

A tates, locaq; sibi à te, ut illa sanctè incolant, regantq; credita: nam nihil prorsus efficient pigri, inutilesq; ac malæ fidei pastores: loqui quidē possunt de te etiā elegantissimè, sed dolose, sed corde duplici, sed, quia uanissimi sunt, absq; fructu. Quis bonus tales aut amat, aut metuit magistratus? Quantum ad me attinet,

Nōne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.

En perfectissimū probitatis morem, turpem improborū uitam perfectio odio, hoc est, super omnia odisse. Cum enim Deū summè diligant, quomodo nō poterunt consummato illorū mores odio persequi, qui illi aduersant? Cætera si quare indigent, ad opitulandum præsto sunt, in eoq; maximè Dei imitantur naturam, qui tametsi sceleratissimos quosq; supremum in modum abominetur, nunquam tamen uniuersalem suam adeo illis subtrahit beneficentiā, quin solem suum oriri faciat ex æquo super bonos & malos. Nōne, inquit, odio te habentes, ô domine, odio habebam: nōne illos tanquam rem prorsus letalem exhorruī: à me abegi: execratus sum? nōne quemadmodum uehementer tuos deamō familiares, honoroq; & laudo, ita uehementer tuos odi inimicos: detestor: in illosq; amarissima inuehor indignatione? Hæc sunt nimirum perfecti odij signa, pro Dei honore contra improbos assumpti. Verū interuerso rerum ordine hæc omnia in particulares nostros effundimus inimicos, ac leuissima interdum occasione. Iam querelarum innocuorum clamoribus tum occisorum, tum crudeliter ab immanissimis istiusmodi Dei hostibus oppressorum, ipsum resonat cœlum, nedum terra alioqui inquinatissima, atq; propter facinorosorū hominum licentiam probis omnibus odiosa. In istos igitur quauis primarios homines perfecto exarisi odio, nihil interim illorum ueritus magnitudinem. Simulac enim in te odij dederunt signum, hi extemplo inimici facti sunt mihi. Quod uerò superest,

B *Proba me Deus, & scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uia aeterna.*

Quamlibet enim in his, quæ ad animarum salutem pertinent, profecerint pijs homines, nihilominus in se semper quasdam inesse prauitatis reliquias non bene exploratas suspicantur, neq; ita exactè se sibi notos esse arbitrantur, quin semper pauidi sint, ac suis in ratiocinationibus cum Deo initis suum aliquid cōmiscere, quod peccatum sit, reformident. Attamen tunc planè se tutos esse opinentur, cum sua omnia, quamuis obstrusa, Deo syncerè detegunt, ut hic à Vate fieri cernimus. Proba me, inquit, ô Deus, discute, examina, & mea omnia explora interiora: & uide tu (isti cæci sunt) an tale, quale est in ipsis, sit te irritandi in me desiderium. Vide, inquam, an illorum in me odij ego autor fuerim, an illorum potius liuor, suspicioq; ambitionis assecla, istuc excitauerit incendium: atq; hoc sanè modo re optime inspecta, deduc me in uiam tuā, quæ sancta est, recta & aeterna: istorum uerò diuerticula, obliqua, inquinata, atq; ad mortem pertrahentia sempiternam. Non hinc silebo dictionem, aeterna, à nonnullis uerti, seculi: ualetq; ac si dixisset, deduc me in uiam seculi: hoc est, occide me: etenim seculi uiam ingredi, est mori. Hanc lectionem Campensi placuisse uideo, qui sic reddidit: Quod si fuerit (nempe studiū irritandi Dei) mihi cōmune cū impijs patiar æquò animo ut more aliorū impiorū occidas me. Sanctissima hæc est hominis diuinū honorē maxime moperere affectantis deuotio, qui mori mauult, q; Deum uel minimo quidem prauæ appetentiæ motu offendere. Idcirco deuouet se simul cū sceleratis morti potius, quam cum sui conditoris iniuria diutius uiuere. At uerò magna est improbi audacia, illa uiuere animi securitate, melius dicerē temeritate, ac si in sinu Dei esset omnium iustissimus, cum tamen mille uitiorum capitaliū telis transfossus sit. Crudelissimum quidē id esset uisu spectaculū, si oculis cerni posset corporeis mens improbi, corq; sanguinarij hominis, auari rursus & ambitiosi. Sed crudelius illud, si ita obduruit anima, ut malint uiuere nōnulli, & mori quoq; cum Dei odio, modò nō id resciscant homines, quam probitati studentes à uulgi plausu

c prateriri. Modò regnent in hoc mundo, suasq; expleant cupiditates, quid in alia futurum sit uita, nihil pensi habent. Ergo hi è uita, ut expetunt, abeant: nos uerò, qui istorum scalpro ac lima libenter expolimur, illum expectamus qui nostrum ueterem reformet hominē, illiq; interim castis in susurramus suspirijs, Deduc nos domine in uiam æternam. Cui laus sit & benedictio in secula seculorum, Amen.

PSAL. Dauid CXL. Vincenti.

Ripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.

Hoc uno maximè indicio, quanti extiterit momenti persecutio Saul, Doëg, caterorumq; adulatorum contra Dauid, cõmonstratur, quòd tot propterea cõposuerit eiusdem argumenti psalmos, ut is unus præcipuus est. Haud facillè exprimi posset, quàm exitaliter piorum tranquillitatem turbet istiusmodi orbis lues, nempe adulatorum, falsoq; traducentium proborum uitam, apud illos potissimum iudices, qui leuissimo cum sint animo atq; ingenio, facillè quò impellit astutorum acuitas præcipitantur. Ita miser ille rex affectus fuit, qui cum se totum Doëg, atq; illius generis hominib. credidisset, quid non insidiarum molitus est in Dauidem hominem sanè innocentissimū, ac Deo charum: Solenne id est in mundo, synceram uiuendi rationem simulatoribus atque inuidis infensam esse. Ab hisce enim, tanquam à duobus riuilis ex uno ambitionis fonte proruentibus, tota illa deriuata est Saul immanitas in generū: qui fons postea funditus in mitissimum seruatorem nostrum, tanquam in rem signatam, cuiusq; rex ille typum gessit effusus fuit. Vide igitur quid hïc dicat innocentia in arcto persecutionum posita, afflictatq; in purissimo Iesu corpore: Eripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo eripe me. Fingas malum hominem & iniquum hïc esse Doëg, cuius consilijs usus Saul, tam immenso infectatus est odio Dauid. Totus is primus uersus eundem tanquam digito designat hominem, adulatorum scilicet principem. Ab homine, inquit, maligno illo, noxio, exitiali, iniquissimo, scelerato, me exime. Sic uocem, iniquo, interpretari liceat.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia.

Tamet si ex hebræo pleriq; uertunt hunc uersum per tempus præsens, cogitāt, constituunt, seu concinnant: non multum tamen interest, ut aliàs diximus, quo tempore uerba ex hebræo reddas, modò Vatis mentem non ignores. Machinati sunt, inquit, adultores illi res admodū iniquas, utpote falsas & sceleratas, contra me. Quæ porrò res illæ fuerint, alio statim aperit hemistichio: Quotidie excitauerunt praelia. Vide perpetuum nocendi animum in maleuolis, quocirca dictū est de illis: Tota die disidia struunt ac bella. Ecquæ illorum fuerunt arma, atq; ad demolitionem innocuorum machinæ: Dicam:

Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labijs eorum.

En arma adulatorum, en oblocutorum tela ac spicula, en quibus expugnant tormentis principum animi. Quare non superflue in fine uersus additum est Selah, quo admonemur, quàm mortiferum sit uenenum assentatorum lingua. Sed neq; minoris est incõmodi principum ipsorum leuitas, qui simul ut aures adulatorum persuasionibus admouere occæperint, in omne facillè prolabantur uitæ dedecus. De ueneno aspidis præsentaneo aliàs diximus: sunt tamen qui uenenū araneoli, qui natura uenenosissimus est, si ex rhacinorū maximè genere sit, transferunt. Expende quibus potissimū equiparantur animantibus adultores. Quid non inficiunt cœnosæ istæ belluæ: quid non corrumpunt: Idcirco

Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos.

Idem fermè repetit, quod in primo oratum est uersu. Non dico, inquit Augustinus, ut non noceant in causis seculi, sed in uia Dei. & rectè: nam quemadmodum iactura illa, qua ab improbis & tyrannis, in rebus fortunæ obnoxijis affici-mur, est ridenda: ita illa, quæ ad animam attinet, extimescenda. Cæterum supplantare

A plantare uerbum, ad fraudulentos pertinet homines & dolosos: ad superbos uerò quod sequitur:

Abconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt in laqueum, iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

Artes sunt eæ superborū illorum maximè, quorum tumori coniuncta est ambitio. Quoquouersus te uertas, hi tenos habent insidiarum laqueos, ac, ut tuos fallant gressus, pedicas. Nihil intentatum relinquunt superbi, nullumq; non mouent lapidem, ne cui inferiores sint. Superiores enim inextinguibili persequuntur odio. Pares contemnunt, aut effœminatè metunt. Inferiores uerò uel prorsus calcant, uel turpissimis sibi cõciliant artibus. Istiusmodi quidem rerum uenaticarum nominibus anxium superborum animum, atq; ad suppeditandos innocuos describit studium: quocirca aptissimè rursus hïc additur Selah. In hisce, ait, tam uarijs constitutus periculis, nunquam, quamuis supra uires pressum, despondi animum. Proinde

Dixi domino, Deus meus es tu, exaudi domine uocem deprecationis meæ. Domine domine uirtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli.

Domine domine, Hebræis est, Deus domine. Cæterum, obumbrasti super caput meum, sic uertit Felix: Operuisti caput meum in die armorum, hoc est, in die, quo arripienda fuerant arma. Paraph. uerò paulò aliter: Armasti caput meū quoties confligendū fuit cum hoste armato undiq;. Vidēs ne quomodo Vates quicquid roboris aut uirtutis in se esse cognouit, illud totum Deo acceptum retulit: Id porrò capitis operimentum, salutis galeam uocat Apostolus: nempe animum uigilantem, nihilq; nō in bello hoc cum mundo periculosissimo prospicientem. Omnis quippe ignauia, atq; animi stupiditas militum in exercitu quantumlibet numerofo, atq; armorum elegantia insigni, res est periculosa. Ait itaq;: Cuncta quæ me obsident mala uigilantissimè circumspiciens, nullamq; meis uim uiribus adscribens, dixi Domino, domine tu mihi Deus es, tu dux, tu ille, qui caput hoc meum alioquin hostilibus peruium telis, ne uulneraretur, armasti. A te igitur armatus, num demonum insidias, aut linguarum uirulentiam inter homines per timebam? Id tamen orare non desistam, dicamq;, ac quantum maximo potero ingeminabo clamore:

Non tradas me domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exalcentur. Selah.

Vt dilucidior esset sensus, uerti poterat: Ne perficias domine desideria impij, nefarium cogitatum eius ne permittas progredi, ne exalcentur. Orat Vates, ne cogitata scelera succedant peccatori, impio nimirum Doëg assentatorum principii. Siquidem uoti is compos factus, unà cum illuue illa sceleratorum de adepta gloriari poterāt uictoria. Ne concedas, inquit, illum, quæ machinatus est, perficere, ne sumpta de me occasione insolescant, tumideq; sese efferant illius sicarij. Selah adiectum indicat, præter naturam omnino esse impios extolli, atq; honoribus perornari: pios uerò præteriri & opprimi.

Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos.

Laborem hïc pro molestia positum esse exponunt. Cæterum duobus modis uersum sic legi posse, etiam ex hebræo opinantur: Principem circundantium me afflictio labiorum eius operiet illum, ut sit sensus: Molestia quam mihi illorum dux impuro inferre ore connititur, in illius caput recidat, uel ita: Labor consiliorum ipsorum obruat caput eorum qui me circumueniunt.

Et cadent super eos carbones, in ignem deicies eos, in miserijs non subsistent.

Non præteribo quorundam sententiam, qui sic superiorem interpretant uersum. Caput circuitus eorū, hoc est, caput & summa totius illorū impugnationis, qui me obsident, labor est, ac dira linguarum uirulentia, qua me perdere penitus adnituntur. Verū omnia hæc tandem in illorum retorquebuntur infamiam atq; exitium. Quicquid enim improbi oblocutores aduersus molunt innocentia, la-

C horiosissimū est ac molestissimū, quoniam id contra Deum excitari certō sciunt, præter illud, quod perpetuō afficiuntur conscientiaē laniatu. Nihil sanē non molestissimū atq; amarū experiri potest, aut gustare, mens turpis. Quod si quidem neq; humanitate, neq; Dei religione, neque propria existimationis respectu nequeunt quidam permoueri, deduciq; quin semper mali sint, atq; in alios iniuri, timor saltem pœnarum, quas hīc minatur spiritus, illorū frænare deberet proteruitatem. Cadant, inquit, super illos, Sodomitarum more, carbones ignis. Quid? Tu illos in flammās conijce, exureq; ac in profundissimū miseriarū barathrum projice, atq; adeo penitus obrue, ut nunquam emergere ualeant. In hebræo post ignem addunt foueam, seu foueas. Sic illi: In ignem deijcies eos, & in foueas, ut non insurgant. Hac enim uerborum periphrasi extremam illorum fore calamitatem prædicat, quam sanē quotidie etiā nū contingere cernunt uel cæci. Longo iam usu edocti nescire non possumus, quod

Vir linguosus non dirigitur in terra, uirum iniustum mala capient in interitu.

Vir linguæ, ferē ex hebræo uertunt, intelligit uirum loquacem, atq; proinde multa mentientem, cui nihil eorum, quæ in alienam effingere consuecit perniciem, succedere, imō uerō malum, quod alteri præparauit, fore illi in interitū præcatur. Fiant, inquit, peruersis istis uilitigatoribus ac maledicis in exitium, quæ pijs mansuetisq; animis cooperantur ad uitam: diræ nimirum oblocutiones, confictæ delationes, exilia, calumniæ, ac demum iunctæ cum cauillationibus ac mendacijs iniuriæ. Probi quidem & temperati in miserijs quamlibet acerbis diuino consilio præsidio perstant immoti: sed improbi in paruis, nulliq; momenti aduersis succumbunt illicō, ac mulierum more lamentantur, atq; ita in miserijs non subsistunt, sed de miseria in miseriam infelicissimē proruant. Quid porro intellexerit Paraphrastes per uirū loquacem & iniustum, operæ præciū erit dicere. Quisquis, inquit, fuerit maledicus & proditor, nunquam stabilis erit in terris. Contra uerō

D *Cognomi quod faciet dominus iudicium in opibus, & uindictam pauperum.*

Fides enim etiam in maximis exagitata malis, si in sincero inuenitur animæ affectu, non perturbatur, sed res suas prudentissimē colligens sic secum ratiocinatur. Non semel quidem, quantum Deus in subueniendo miseris præsto sit, experita sum. Id fore quoq; persuasum habeo, quod inopum causas, nempe illorū, qui nullo fulti hominū subsidio, à Deo solo pendere contenti sunt, tutabitur, deq; illis, qui nos, quorum saluti nemo est qui opituletur, affligunt, supplicium sumet, & ita nostras ulciscetur iniurias clementissimus dominus.

Veruntamen iusti consitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum uultu tuo.

Veruntamen, etsi non ineptē positum uidetur, tamen ex hebræo aptius reddi posset, utiq;: seu, ut Paraphrastes, tunc. Sic ille: Tunc iusti celebrabunt nomen tuum. Cæterum quid sibi uelit, habitabunt recti cum uultu tuo, quem uel sensum afferat, ita puto intelligi posse, quemadmodum illud Dei ad Abraham: Ego, inquit, Deus omnipotens, ambula coram me. atque seipsum exponens mox addidit: Esto perfectus. Vis'ne, mi lector, longiori instrui circumlocutione? Vis'ne, inquam, te dignum reddere, cuius præsentiam, cuius lachrymas, cuius deprecationes, diuinus non auerfetur uultus? Esto perfectus, esto, quemadmodum Christus fuit in mundo, deiformis omnino. Hoc sanē modo in portu nauigas illius ductu, qui nostrum ita informat arbitrium & uoluntatem, ut nihil iam libeat uelle & appetere, quod ipsius non sit, ab ipsoq; proficiatur, atq; in ipsum demum, tanquam in gratiarum omnium fontem redeat. Cui laus sit æterna in secula seculorum. Amen.

PSALMVS Dauid C X L I.

Domine clamaui ad te, exaudi me, intende uoci meæ cum clamaero ad te.

Dauid cum exul esset, atq; proinde longē à tabernaculo atq; arca fœderis, ubi sacra fieri consueuerant, semotus, mirū in modū discruciabatur animi. Verū ut poterat, uotis sanctisq; precationib; cultū illum refarcire decreuerat,

A rat Tūm quidem, opinor, nostra adumbrabatur religio. Siquidem exclusus Christus ē templo, à proprijsq; reiectus consanguineis & ciuibus, sanctiorem fundauit religionem: cuius exordia tūm primū deliniari cœpta sunt, cum apud Samaritas, nempe alienigenas, & hostes quoq; à Iudæis execratos, asseruit, affore aliquando ut homines neque in monte Moria, neque Hierosolymis adorarent patrem, qui spiritus cū sit, in spiritu & ueritate adorari expetit. Hæc Dauid uiderat. Attamen ritibus illis, qui donec uerius aduentaret sacerdotium atque incensum, seruandi fuerant, se non interesse mirabiliter angebatur: itaq; Deo suum non raro aperuit dolorem, conquestusq; est, dicens: Domine clamaui ad te, exaudi me, intende uoci meæ cum clamaero ad te. Ipsa quidem prima uox tenerum Vatis præ se fert animum erga Deum. Mi domine, inquit, simulacra uenerando illo te colentium coetu, à ritibus, à sacrificijs, à thure, me extorrem uidi, num propterea omni quoq; religione uacuus esse debui? Ad te itaque, cui ubique sincera præstari debet pietas, meis in afflictionibus clamaui, clamorq;: tu modo, quæ tua est clementia, exaudi, sineq; te exorari. quin mentem tuam illam æternam, qua cuncta quoque abstrusissima permeas & rimaris, uoci meæ lamentabili atque suspirijs admoue.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

B De incenso, fumigationeq; & mixtura thymiamatis, fusc admodum in libro Exodi scribitur. Sume, inquit, tibi aromata, stacten, onycham, galbanum boni odoris, & thus lucidissimum: æqualis ponderis erūt omnia. Et paulo post: Cum in tenuissimum puluerem uniuersa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonij. Hæc quantam mysteriorum sylvam hīc detegi uideo: sed aliud agimus. Illud tamen obiter annotandum, ad hunc respexisse morem, præmonstrasseq; sacramentum octauum angelum illum, qui thuribulum gestans manibus aureum, stetit ante altare, cuiq; uis magna incensi data fuit, ut & ipse daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum. Cæterum de sacrificio matutino ac uespertino frequens in sacra lege fit mentio. Erant duo agni, quorum alter manē, alter uesperis super altare ritu immolari sempiterno iuebantur. Pro his igitur tam operosis ritibus, se puras extulisse manus ad Deum fatetur Vates: Vice, inquit, suffitus illius thuris odoratissimi, sacrificijq; uespertini, mea tibi grata sit oratio, gratum uotum, grata manuū eleuatio. Quod uespertinum solummodo sacrificium memoret Vates, ea uidetur ratio, quod occultissimo quodam modo ac typo sanctius reputabatur. Etenim agnus qui manē occidebatur, ad illum qui uesperis, respicere uidebatur, cum is perfecti quodammodo illius diei sacrificij, uenturaq; alterius rationis uictimæ, & consummationem & imaginem præ se ferret. Sed quæ orare statuisset sanctissima Vatis anima, consideremus.

Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.

Neq; ex hebræo, neq; ex græco uertunt circumstantiæ. Ex græco sic: Ostium munitionis ad labia mea. Ex hebræo aut simpliciter transferunt: Conserua ostiū labiorum meorū. Vnde Paraphrastes sic totum reddit uersum: Adhibe domine frænū ori meo, & custodiam ianuæ labiorū meorū. In præcedenti quidem psalmo maledicentiā in Doeg atq; illius assentatoribus detestatus, in hoc orat, ne & ipse quid impiē in Deum aut homines iratus proferat. Nouerat enim quā prona esset lingua ad remaledicendū, compensandumq; par pari in reddendo conuicio. Detestanda omnino hæc est consuetudo, & quæ ex diametro Dei repugnat Euangelio. Dum enim alter alteri morsum infigimus, uicissim omnes absumimur, linguaq; instrumento nimirū ad celebrandum Dei nomen formato, ad mutuas abutimur contumelias, famēq; dilacerationē. Et tamen tam capitali morbo, penēq; ob usum immedicabili, confessi uinculis nescio quibus obscuris, dubijs, obiectis, ridiculis tandem, mederi opinamur. De redintegrandā uerō fratris

C aut re, aut existimatione, nulla interim neq; ab illo qui audit, neq; ab illo qui confitetur mentio: atq; hoc modo cæcus cæcum duxit, cæcusq; cæcum exoculauit. Quam libenter, mi lector, in re nostra cæcutimus, deludimurq; insani. Vide, te oro, quid hac de re quidam ethnicus nostrū ad ruborem senserit: Cum inquinatissimis, inquit, hominibus non est cōuicio decertandum, neq; maledictis aduersum impudentes & improbos uelilandum: quia tantisper similis & compar eorū fias, dum paria & cōsimilia dicas atq; audias. Quid sanctius dici possit: quid magis euangelicū: Ne itaq; in eandē planē omnium uniuersalem incidat pestilentia Dauid, orat sibi frænū inijci, firmoq; ob signari uectē lingue ostium (hec quidem omnia una conficit patientia, iunctaq; cum mansuetudine temperantia) additq;

Non declines cor meum in uerba malitia, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

Hactenus hunc termināt uersum Hebræi, & quidem apte: alioqui sensus omnino lacerus esset atq; intercisus. sed concinnior illis est litera. Sic ferē illi: Ne patiaris cor meū labi in uerbum malum, ut cogitem cogitationes in impietate cum uiris qui operant iniquitatē: ne comedam de his, quæ illis sunt iucunda. hoc est, ne ullo unquā teneat desiderio comedendī parta rapinis atq; ufuris, quantumuis furibus ipsis ac rapacibus suauissima. Breuibus hīc quidē, mea sententia, expressit, quid sit in reprobā tradī mentem. Huius sanē indicium rei est, cum Deus conceptam animi malitiam sinit in opus egredi, oblectariq; sese inuicem mutua ueluti scabie improbos. Hi à spiritu uasa iræ nūcupari soliti sunt. Porro tametsi ad excusandas excusationes in peccatis, quod propriū profligatorū hominū est, suam scilicet extenuare culpam, causamq; nescio quam peccati prætexere, huc utcunque aptari posset, tamen quæ germanior uisa est litera, hanc posui. Ne seducar, inquit, obsecro, istiusmodi prauorum hominum lenocinijs atque adulatione, sed potius

Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Præfert enim bonorū reprehensiones, improborū fauori & blanditijs. Quantum ad literam nostrā attinet, planior uidet̄ sensus, ut uir iustus malit̄ a suo haudquaquā dissimili reprehendi, cuius reprehensiones beneficij loco habiturus sit, q̄ oleo peccatoris, adulationis scilicet amœnitate, cui comes est mendacium, deliniri. Verum litera quæ est Hebræis, etsi eundem, subobscurum tamen reddit̄ sensum. Sic illi: Percutiat me iustus in bonitate, atq; redarguat me, oleum autem præcipuum non frangat caput meum. hoc est: Opto ut me potius percutiat iustus (beneficiū enim id erit) q̄ ut impij oleo, cuius usus iam celebris est (ita est assentatio) & præcipuus, caput meum inungant: & id proinde, ne illorū delicijs inescatus, nefarijs etiam illorū consilijs assentiar, Oleum quippe istiusmodi non sanat, sed uulnerat, frangit, perturbatq; caput, atq; attonitū reddit. Simplicior tamen ea uidetur expositio, quæ oleum ad iustum illum, qui corripit in misericordia, refert, quamq; ē Felicis litera posse excuti arbitror, Sic ille: Percutiet me iustus misericordia, & redarguet me, oleum capitis nō prohibebit caput meum. hoc est: Cum me percutit iustus, misericordia ea est. Cum arguit, oleum est capitis. Idcirco tam salutarē perfusionē nō prohibebit caput meū, sed libenter admittet. Illud quoq; non prætereundū, quod huic fauere sensui uidet̄, oleum capitis, unguentum primariū, seu optimum, à nonnullis uerti, quod omnino nō sis nescius nullam hīc de peccatore fieri mentionem: atq; ita uersum sequenti assuunt hoc modo: Quia adhuc oratio mea contra mala eorū. Vnde sic totum explicat uersum Paraphr. Verberet me potius iustus, & beneficij loco habiturus sum: & si castiget me, uulnus illud capiti meo molestū non erit, sed pro saluberrimo illud medicamine amplexurus sum, nec à proposito deterrebit me, sed pergā potius orare dominum ut feruet me quam alienissimum à sceleratis impiorum operibus. Alius uero, pro malis istorum orabo, uertit. Hæc diffusius forsā quam mea fuit intentio. Verum tanta in-

A ta interpretū uarietas nō nihil me interdū à proposito deerrare compellit. Quod si tamen nostræ adhuc inhærescere quis cupit literæ, sic dici potest:

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.

Id est, non cesso orare, dum illi interim suis in actionibus quibus delectantur, ualdeq; sibi placent, perseuerant. Huic & conuenit Felicis litera: Et oratio mea, inquit, inter mala eorum, hoc est, dum interim in malis perdurant, ego pro illis oro. Pium certē Vatis animum atq; imitandum. Sed & quod sequitur, non minorem secum affert obscuritatem:

Absorpti sunt iuncti petra iudices eorum, audient uerba mea quoniam potuerunt.

Is unus est uersus Hebræis, quem sic reddit Felix: Distrahantur super acumina lapidū iudices eorum, & audient eloquia mea, quoniam iucunda erūt. Ita etiam Symmachus ultimam reddit particulā. Cæterū qui literā nostram secuti sunt, ad Mosen & Aaron, qui ad aquas iurgij iuxta petram subdubitarunt, referre conantur. Alij uero ad Platonē, Aristotelem, Pythagoram, ac cæteros Ethicæ professores, detorquent sensum. Verum non uideo quo id fundamento astruant, cum de æquissimo Dei iudicio in sceleratorum principes, ut erant Saul adulatores, quos hīc iudices appellat, sit sermo: nihilq; aliud uult Vates in istiusmodi uerborū tropo, quam ut crudeliter intereant fautores improbitatis. quare litera, quam ex hebræo adducunt, ad id asseuerandum uidetur aptior: Tantum, inquit, abest ut sceleratorum gratiam & beneficia exoptem, ut etiam illorum iudices atq; altores, ē sublimi tanquam rupe in saxa cotesq; acutissimas præcipitari efflagitem, ut uel sic addiscāt hī, qui modo illorum persuasione dementati, meas spernebant admonitiones, illas salutare fuisse, atq; ab amanti animo profectas: quippe quæ de pace, de religione, de pietate fuerant. O si his miserī auscultassent, id certē, quod diciturus sum, ne utiquam contigisset.

B *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dispersa sunt ossa nostra secus infernum.*

Hucusq; legi debet uersus, quem sic ex hebræo transferūt: Sicut qui findit, & secat in terra (ligna scilicet) dispersa sunt ossa nostra ad os inferni, seu sepulchri. Vide an forsā pro eruta, erupta uerterit interpretes: aut scriba uicinitate literarū, quisquis ille fuerit, deceptor, p̄ interseruerit, ut sit sensus: Quemadmodū enim terra interior, quæ pinguior de more est, ac crassa, uomere eruitur, & super terram aliam spargit: sic ossa nostra à nobis eruta sunt, fracta q; atq; ita dissipata, ut sepulchro proximi magis essemus, q̄ uitæ. Metaphora ossiū fractorū erutorūmue, ad significandū uires adeo interdum nostras ab improborū sequitia & frangi & attenuari, ut nonnunq; mortuis per similes appareamus, utit̄. Paraph. uero de lignis super terrā securi incisis uersum interpretat̄, in hunc modū: Sicut qui amputat arbores, & findunt ligna, & per terrā spargunt huc atq; illuc quæ amputata sunt: sic ossa nostra dispersa fuerūt, & soluta præ metu mortis: ad ipsum em̄ usq; sepulchrū perueneramus. Mirū q̄ copiosus sit Vates suo in exprimendo conceptu similitudinib. Cæterū nō infrequenter diximus infernū pro sepulchro in scripturis poni.

Quia ad te domine domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.

Suo more Deū, per spem, fiduciamq; qua suis semper in æumnis usus est, obtestat̄ dicēs: Quoniam ad te, mi domine, mi, in quā, domine cōfugi, clamauiq; atq; illorū ritu qui supra uires affligunt, oculos hosce meos præ mœrore semimortuos extuli, subindeq; tuo in præsidio meā omnē collocaui fiduciā, ne sinas periclitari uitam meā. Auferas, seu effundas uerbo usus est, quod certi sumus Deum, quando illi placitū fuerit, mortaliū auferre animas, non ensē, uenenumq; aut hostis dexteram. Qui quidem Deus nunquā suis uitam hanc fragilem adimī sineret, nisi daturus esset feliciorē. Ille solus, qui dedit, auferre potest. Alioqui certē si quæcunque in nos moliantur improbi, illis integrum esset perficere, iandudum mundus probum haberet neminē. Verum Deus, qui cuncta æquissimo collibrat iudicio, æternaq; dispensat providentia, quicquid siue in coelis, siue in terris geritur, id totum in suorum salutem cedere & uult, & sic nobis persuasum esse præcipit, Qui sa-

C ne istiusmodi uiuunt persuasione, quæcunq; accidant, semper tuti sunt & quieti. Neq; aliter quidem affectum fuisse Vatem censendum est, licet has diras in perfidos illos Saul adulatōres, nō absq; animi permotione contorquere potuisse presis humi animis uideri posset. Tranquillo cuncta hæc, quemadmodū & ea quæ sequuntur, imprecatus est animo.

Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.

Quem tetenderunt mihi, uertunt ex hebræo. Rursus scandalū pro tendiculis, seu uinculis, ut uertit Campensis, posuit: quæ omnia dolosorum hominum insidias præferunt, & est ferè idem, quod in superiori precatus est psalmo, dicens: Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Huc sanè spectant superbiorum machinationes, ut simplicium cursum ad uirtutes, atq; proinde ad dignitates, intercédant, retrahantq; ne ipsi præuertantur, ab instituto. Idcirco passim, sparsimq; insidias obtendunt, atque occultissimo fraudulentæ consilio & arte expansa, si quæ, uel uerbo saltem, oberrare contingat, obducunt retia. Horum igitur pertimescens in sidias uir sanctus clamat: Pro me uigila domine, ne in laqueum, quem in meum extenderunt exitium, prolabar aliquando, neq; in illorum muscipulas, qui toti subdoli sunt, incidam. Quin potius

Cadant in retiacula eius peccatores: singulariter sum ego donec transeam.

Præcipitentur, inquit, maledici illi palpones in retia illius, ducis nimirum illorum, qui seditiones alere consueuit: ego uero singulariter ab illorum uita semotus ero quoad uixero. sic nostram exponunt literam, quæ paulo secus Hebræis est. Sic illi: Incidant in retia impij unâ omnes, ego in seculum transibo. hoc est, ipsi in eadem cadant retia ac dolos, quos mihi adornarunt: ego autem in seculum, perpetuoq; illorū euadam laqueos: uel, ut reddit Campensis, quoad ego saluus præteriero. Vterq; sensus immensam Vatis fiduciam in Deum celebrat. Cui honos sit ac gloria in seculorum secula. Amen.

PSALMVS CXLII. Eruditium Dauid: cum esset in spelunca, oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum.

Prima inscriptionis uox altioris nos admonet mysterij, quam sit fuga illa Dauid in specum Engaddi, in quo tanquam in extremo suæ salutis pertugio delituit tam pius rex. Tum sanè uisus est penitus animo concidisse: omni enim temporis momento sæuisimū opperens persecutorem, anxie admodū afflictabat. At quæ tum egerit cogitaueritq; præsens demonstrat oratio, pia ualde, atq; eruditiois plenissima, quippe quæ Seruatoris nostri in antro isto mundi obscurissimo cōmorantis imaginē retulerit. Sed tu uide, an secus hi agere debeant, qui improborum crudelitati expositi sunt, atq; ipse egit Dauid in specu illo ancipiti metu penè exanimatus. Quid tum egerit rogas? Primum quidem ad consuetum diuinæ confugiens misericordiæ præsidium, illius implorauit opem: de inde uero nihil prius habuit, quam ut inimico parceret: nam cum Saul occidere potuisset, quo occiso res suæ omnes in tuto esse uidebantur, noluit tamen, dixitq; illis qui secum aderat militibus: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, ut mittam manum meam in eum. Consideras ne, ô tarde, quomodo tum planè ueram illius, cuius ipse typus fuit, expressit imaginem? Quid tam exactè Christus egit in terris, quam ut sibi patrem, orâdo, benefaciendq; non solum amicis, uerumetiam ipsis infensis hostibus, demereretur? Et ut nunquã cæcis perspectum, usquedum uixit, illud fuerit, ne tum quoq; quidem, cum in cruce moribundus in illam auream amorisq; plenissimam prorupit uocem? Pater dimitte illis. Haud graues forsan hostium in illum extitere iniuriæ, ut non multum fuerit illas condonasse. Credo, si haud multum est, uirum omnium innocentissimum, beneficumq; in omnes, crudelissimis prius exagitatam iniurijs, cruciatibusq; lacerum, uinctū, consputum, irrisum, tandem cruci, latronū nimirum

A mirum supplicio, suffigere, clauisq; acutissimis transfuerberare. Ita habitus fuit à suis Christus in mundo, pepercit tamen omnibus. Imò uero (res mira) factus est crudelissimorum hostium suorum præsidis, fideq; iussor, atq; aduocatus apud patrē, alioqui filij iniurias uindicaturum. An modò hac in parte sint qui Christum referant & imitentur, me omnino præterit. Illud uero minimè, mortales ferè omnes, atq; in primis potentiores, ad odia, ad iniurias, ad persecutiones, ad uindictam, promptiores esse, quam ad charitatem, ad beneficia, ad pacem, ad ueniam. Quæ in Dei contumeliã fieri conspicio, tum dico, tum ut resciscant posteri, mando literis: dicoq; cum sanctissimo meo Vate in specu ab hostium armis circumsepto, imò cum Christo Dei unigenito in mundo hoc ab innumeris scribarū, Phariseorumq; ac synagogæ principum insidijs obsesso: Voce mea ad dominū clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Repetitio quidem, uoce mea, uoce mea: item, ad dominū, ad dominum, solitum fidei ardorem in Vate demonstrat. Hæc sanè omnia, inquit Hieronymus, in humilitate corporea loquitur Christus, ut se uerum hominem manifestaret. Sed & uox ista, uox est cordis, affectus nimirum igneus, flagransq; desiderium, quo anima in Deum fertur. Nec quidem quempiam uerba hæc rectè proferre posse arbitror, qui totus non ardeat, uiuatq; fide in Deo magis q; in sese: quod uenustè admodum is, qui sequitur, indicat uersus.

Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

Elegantissimè expressit ueri deprecatoris morem interpres in uerbo, effundō. Num putas componendas esse syllabas, aut quærendã dictionis elegantiam, cum Deum oras? In corde enim tota res illa transigitur: quod quidem si mœrere aliquo graui aut pauore affici contigerit, quæ desiderat, quæ uel orare intendit, magis euomit & effundit, quam loquitur. Coram, inquit, illius conspectu, qui ferè potest miseris suppetias, meam effundo precatationem: seu, ut reddit Campensis, eloquium doloris mei: & sic illi meam aperio afflictionem.

B *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas, in uia hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.*

Is unus integer est uersus, quem sic ferè reddunt ex hebræo: Cum torqueretur in me spiritus meus, tu cognouisti semitam meam, in uia qua ambulabam absconderunt laqueum mihi. Superbi, nō est in hebræo. Videtur hic additū ex alio psalmo, cuius initium est, Eripe me domine. Sunt qui, semitam meam, ad pauorem illum extremum referant, quo in spelunca ualde anxius sic secum: Me hic tutum fore arbitrabar: quis unquam putasset rupes istiusmodi solum ibicibus peruias, meos petisse aduersarios? Iam sentio uiam, qua elabi possim, extare nullam: quandoquidem in tramite etiam isto sic inaccessio, laqueum, quo me tandem comprehendant, suboccurarunt. Verum semitam, qua euadam, tu probe nosti. Alij ad uitæ innocentiam, quam uitæ semitam appellant, referri debere opinantur. Vtrunq; Vatis mentem exprimit. Et quidem nullum adeo inculpatæ uitæ genus inuenit, cui laqueos nō obtendant inuidi: quod sanè Christo omnium sanctissimo sæpe numero contigisse legimus. Quare alio in psalmo ita suum palam facit dolorem: Circundederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Hic quoq;: Cum adeo, inquit, acerbè meus conturbaretur spiritus, ut omnino deficerē, me tamen illa omnia infontem perpeti non ignorabas. Quid te unquam latere potuit? Tibi certè uitæ meæ omnis nota est ratio ac uia. Interim tamē (malum) in itinere istiusmodi purissimo, laqueos, quos me irretirent, composuere. Quid illud, quod omnem superat calamitatem?

Considerabam ad dexteram & uidebam, & non erat qui cognosceret me. Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

Heu desolatam innocentiam. Clamat Christus in Esaia: Circumspexi, & nō erat auxiliator: quæsiui, & nō erat qui adiuuaret. Tametsi uox fugæ hic conuenire uidetur, tamen ex hebræo uertunt perfugium, aut huic simile. Nanq; de alieno loquitur auxilio, non de fuga propria. Solent enim qui in maximis constituti sunt

C ærumnis, nō prorsus despondere animum, si, qui opem ferre uelint, circum se stare uiderint. Verum cum ab omnibus se cernunt deserī, ac pro ignotis & peregrinis haberi, intolerandum in modum affliguntur, ut hīc uides. Circumspiciebam, inquit, ad dexteram & sinistram, ut uiderem an quispiam mihi adesse uellet: sed neminem, nō dico qui subueniret, sed qui me agnosceret, uidi. Vnusquisq; enim, etiam ex charioribus meis & familiaribus, sua quærens cōmoda, ne agnoscere dissimulauit: atq; ita omne mihi ereptum fuit suffugium, nec quisquam tunc uisus est, cui mea cordi fuerit salus. Sic se habet mortalium ferē omnium consuetudo. Quid tunc egissent cæteri, nescio: ego enim ex præterito tuo fauore edoctus, animatus q;

Clamauit ad te domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium.

Illud, quod penē exciderat, non omittendū, quod in superiori additum est uersu, ad sinistram: ita enim subaudiunt ex hebræo. Volunt quidam uerbum, uidebam, illuc spectasse: sic Kimhi hebræus interpretatur. quare sic Paraphrastes: Respiciebam nunc in partem dexteram, nunc ad sinistram. Porro magna ea est consolatio afflictorū, cum illis in mentem uenit, nullam posse esse tam calamitosam fortem, quam non emolliat Deus, & dissipet inuocatus. Omni, inquit, humano denudatus præsidio clamauit ad te domine, dixi q; te meum esse Deum, meam fiduciam, meam salutem, meam omnino portionem: neque inter uiuos alium esse quempiam, cui me tutō credere debuissē. De terra uiuentium, quam mundum hunc esse opinantur, aliās diximus. Sperat hīc Vates, Dei se bonitate in hoc quoque mundo, qui locus est uiuorum, fruiturum: idcirco eum uocat suam portionem. Qua quidem persuasione hī solum tenentur, qui nulla alia in re sua statuunt bona, præterquam in Deo: qui, quæcunq; contingant, semper electorum pars est ac portio. Siue igitur ex hac uita demigrem, siue in uita maneā, tu mea es portio, o domine, atq; is es, in quo spem omnem meam, uel à puero, collocare didici. Non multū adeo referre arbitror, quod meis me expoliarunt bonis, nomenq; meum traduxerunt scelesti isti oblocutores: adhuc mea omnia salua esse uideo, simulac te hæreditatem habeo ac portionem. In te quidem tantummodo mei intenti sunt oculi. Ideo & tu quoq;

Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me.

Nimis pro uehementer, suo more transtulit interpres: quemadmodū uoce, humiliatus sum, pro abiecto, misero, attenuato, summeq; oppresso, uti consueuit. Cæterū, confortati sunt, ualet perinde atq; præualuerunt mihi. Sit, inquit, iam finis malorum: equidem omnino depresso sum, hostes uerō præualent, quicquid moliantur efficiunt, quicquid de me cogitant, obtinent. Dormis ne domine? audi, meamq; lamentabilem admittens deprecationē, me à meis istis tam mihi infestis asserere persecutoribus. Et

Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Custodiam, siue carcerem, uocat Propheta speluncam illam curarum plenam Engaddi: umbram nimirum afflictionum Christi, Christianorumq; in hoc mundo. Ab hisce enim penitus liberari impossibile uidetur, nisi per mortem. quam & in uita quoq; possumus, cum aut equissimo Dei consilio è medio tolluntur persecutores, aut fide, re nempe illa, qua uelit nolit (ut sic per excessum dicā) Deum in nostram cogimus factionem, superant. Ergo me è teterrimo educit ergastulo in spiritus libertatem, quò tui (ut mea est consuetudo) celebrare queam nominis maiestatem, uindicta. Quod si (ut spero) impetrauero, tunc me in modum coronæ cingent iusti, stipabuntq; innocentiae fautores, postquam te mihi bene fecisse senserint. Ita hunc hemistichium reddunt ex hebræo: Me circundabunt iusti cum retribuēris mihi: hoc est, cum mihi benefeceris.

Cui laus sit in secula seculorum.

Amen.

Domine exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationem meam. In ueritate tua exaudi me, in tua iustitia.

Volunt interpretes hunc psalmū eiusdē esse argumenti, atq; eodem in loco compositū cum superiori. Illud notissimū, animæ extremo in mœrore constitutæ ac metu, precationē esse, ardentē eam quidem, uarijsq; intertextam spiritus aculeis, concitā, peracutamq;, & mirē ingeniosam. Domine, inquit, exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationē meam. In ueritate tua exaudi me, in tua iustitia. Ut solet interpres, ueritate pro fide transtulit. Etenim hīc Dei tum fidem, qua constantissimus est in promissis, tum iustitiā, qua undequaq; perfectissimus apparet, uerecundissimē implorat. Verum tu interim, quid inter iustitiam huiusmodi diuinam atq; humanā interfit, cogita. Homo quidem si suam humano iudici fatetur culpam, damnatur & occiditur: si uerō Deo, absoluitur, atq; ad uitam restituitur. Confugiendū itaq; ad illum esse, qui ueniam reis sua execrantibus scelera est pollicitus, a spiritu admonemur. Siquidem quod promisit, constantissimē seruabit: promisit uitam, uitam dabit. Cur dabit, oro: quia fidelis est, quia iustus, quia misericors: non quia nos iusti, aut fideles, aut erga conseruos nostros misericordes sumus: alioqui stultissimū omnino esset, hominem natura labilem, atq; ad Dei iniurias procliuissimū, cum Deo mille quotidie offensionibus lacecito, uelle in iudicio disceptare. Id sanē periculum haudquaquā ignorans Propheta, istiusmodi cum Deo rixandi genus detrectat, dicens:

Et non intres in iudicio cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Ne summo, inquit, iure mecū agas, o altissime: quando quidē ne unus quidē est, si illius ad amulsim uitam expendas, qui integer dici queat: utinam nō inquinatissimus. Atq; istuc quoq; idem cœlestibus usu euenire animis credo, si sic tecum congregari audeant. Non angelus igitur, non apostolus, non martyr, non propheta, præ te, iusti dici possunt: sunt tamen ea, quam tu illis præscripsisti, mensura ac sine. Tu uerō tanquā bonorū oceanus, in immensum indiffinitumq;, absq; temporis spacio, aut locorū intercapedine, protenderis. Ego itaq; meā damnans iustitiā, tuam imploro, iudiciumq; tuum illud seuerissimū, in quo me iam iam damnatum iri præsentisco, deprecor. Id certē crudelissimus exhorruit Cain, cum te (pro scelus) clementissimū fugiens patrem, abiit profugus super terram. Exhorruit & Iudas, qui ueniā non expectans laqueo se suspendit. Haud eo sanē modo tuum refugiunt iudicium pauperes spiritu, qui idcirco se à iure subtrahunt, contentionesq; tecum in iudicio auersantur, quod tua à misericordia solummodo seruari expetunt. Illi uerō animi desperatione fracti, uel ipsam eos insequentem rogantemq; misericordiam spreuerunt, atq; indignabundi reiecerunt. Quoquo igitur modo res se habeant, aut se habiturę sint, illud mihi abs te persuasum esse gaudeo, quod gratia seruari me oportet, quodq; nulla mea est iustitia quæ id mereatur, & quod tuo semper, quoad uixero, egebo patrocinio.

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam, collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi.

Sicut mortui pridem, uertunt nonnulli: hoc est, qui multo antea tempore (seculum spaciū erat centū annorū) mortui fuerant. Augent hæc omnia Vatis timorem (desperationē non audeo dicere) & est sensus: Non solum quidem hostis me capitaliter persecutus est, uerum etiā id quod efflagitauerat assecutus, meā penitus prostrauit uitā, deiecit, afflixit, ac demū me eò loci compulit, ut planē mortuo persimilē iudicarent. Alij de seruato in carcere ad mortē, cui omnia obscura sunt, ac pauoris plena, similitudinē hanc esse existimant. Vtrunq; enim ad significandum tum Vatis animum in spelunca illa obscura latitantis, tum illius affectum, qui iudicij Dei memoria perterrefactus, mortuis ipsis potius inuideret, quam uiuis, etsi felicibus ac beatis. Nam dici facile qui posset, quam caliginoso uiuunt

Cuita genere & calamitosa hi, qui grauem secum ferunt sarcinam conscientiae, quae perpetua ueluti accusatrix reum continuis diuerberat flagellis & urget & lacerat: exterrefacit & impropert: Miserandum profecto spectaculum ac lachrymabile, cum mens rea est, accusatrix conscientia, lex laesa causam actitat, memoria litem contestatur, ac demum iudicij timor reum peragit. Putas ne illum, qui sic affectus est, posse aliud docere, quam illud, quod hic dicitur: Persequutus est inimicus animam meam (en hostis audacia) humiliavit in terra uitam meam (en iustus propemodum immedicabiles) collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi (en hostis uictoria & triumphus.)

Et anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Obstupescit cor meum, uertunt quidam, praemetu nimirum & dolore, ex uulneribus ab hoste acceptis contracto. Frigent hic, scio, iustissimi nostra aetatis homines, quippe qui nullius sibi consci cum sint homicidij, aut furti, aut adulterij, hos animae stimulos atque anxietates ne tenuerit quidem experiuntur. Caetera uero, illa dico quae in animae theatro peraguntur, quomodo se habent: Quod si nullus adhuc in te sensus est, id saltem cogita, quae hic dicuntur, ab innocentissimo dici Christo. Tuam ipse bene nouerat ab aeterno oscitantiam. Idcirco pro te (quod doleas tandem) haec doloris atque amaritudinis notas aequae ac si ipse solus scelestissimus omnium esset, & tu iustissimus, promittit dicens: Anxiatur, mireque exagitur in me spiritus meus. Quid torquet sese cor meum, atque ob uulnerum acerbiter & dolorem obstupescit, penesque sensum amisit. Verum & tum quidem

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar.

En suauitas illa ac dulcor, quo tota animi aufertur amaritudo. Spem dico, quae ex gestorum Dei memoria iam inde a primis annis in mortalium salutem exhibitorum oriri solita est. Vnde alio in psalmo ita de patribus Iudaeorum patribus testatur, dicens: Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Non est quidem tam uetus aetas, in qua non reluceat Dei in homines beneuolentia, appareantque beneficia & gratiae, quibus sane animaduersis mirabiles excitari solent spei stimuli in anima, ut & ipsa aliquando eisdem frui posse sperare audeat. Obruor, dicit aliquis, culparum cumulo. Audio: at uide, an ulla unquam fuerit aetas, in qua, qui paribus, aut grauioribus forsitan premerentur delictis, inuenti sint, & tamen efflagitantibus data est uenia. Illud tantum exoptit numen, ut usu peccandi abiecto execratoreque, te tuae pigeat turpitudinis. Caetera Deo committe. Ait itaque uir fide uegetus: Ego illorum, quae superioribus operatus es seculis, nequaquam immemor, uaria illa quidem & multa, animo diligentissime pertractaui, in illisque contemplandis totus fui. Vnde actutum meam sensu erectam esse pusillanimitatem, firmatam spem, atque omnino cognitam Dei uirtutem, quae in inferenda suis ope nunquam non praesto adfuit. (Ipse, inquit Paulus, seruator est omnium, sed maxime fidelium.) Quare spe hac nifus, prorsusque animatus,

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Iam diximus manuum extensione in sublimi, orantis affectum exprimi. Caeterum animi uehementer agrotantis indicium est in hoc uersu reticentia. Volunt nonnunquam suam exprimere miseriam atque indigentiam orantes, sed singultibus intercepti narrationem amputant & interrumpunt. Vnde non absque spiritus consilio hic additur diapsalma. Anima mea, inquit, quae terrae instar siticulosa, praenimioque aestu fatiscens, adusta facta est, tibi: uoluit dicere, anhelat, suspirat, ingemiscit: quando quidem praegratiarum ariditate, nec quid appetat, nec quid uelit, integre exprimere potis est. quasi diceret, aridus, planeque adustus ad aquas confugio. Atqui terra, quae imbre aut fonte non irrigatur, herbis nequaquam uestiri potest, non abundat messe, non floribus, non fructibus: ita anima negato gra-

A to gratiarum irriguo arefcit penitus, atque, ut diuus inquit Gregorius, non operitur uirtutibus, non cogitat de caelestibus, & Deum esse magis suspicatur, quam persuasum habet, tantum abest ut quae hic dicuntur, intelligat. Suum quidem ignorans periculum, nullum, quod firmum sit, implorare poterit auxilium, neque id quoque quod sequitur percipiet.

Volociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Non auertas faciem tuam a me, & similis ero descendentibus in lacum.

Clarius ex hebraeo uertunt: Ne similis efficiar descendentibus in puteum, seu foueam. Porro uelociter, arctam subueniendi arguit necessitatem. Videntur mihi eae uoces, uelociter, exaudi, defecit spiritus, hominem non iam cum metu aut dolore, sed cum ipso mortis extremo colluctantem praese ferre. Ita nimirum affecti sunt, qui serio suum aduertunt periculum. Caeterum explicatius rem aperuisset, si prouentibus, seu decidentibus in lacum aut foueam, uertisset interpretes: alioquin potest quis citra periculum in foueam & puteum ultrò sensimque descendere: qui uero decedit, is non absque maximo uitae periculo uel cadit, uel illic immoratur. In eodem omnino sunt salutis discrimine, qui ab atrocissimis, atque, ut nunc est usus, inexorabilibus oppressi persecutoribus, aut daemone insidijs irretiti, sine Dei auxilio cum infortunijs afflictiuntur. Clamat igitur Vates: Non auertas, quasi indignabundus atque iratus, faciem tuam a me, sed placido mihi, ne desperem, arride uultu, ad blandireque, ne illis similis efficiar, qui in profundissimum delabuntur puteum, qui absque dubio, nisi praesto adfuerint qui ferant opem, ab aquis suffocantur. Exinde

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui: notam fac mihi uiam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.

Mane, ut alias admonuimus, Hebraeis est saepenumero, confestim, tempestiue, ualdeque celeriter. unde illud est Dei apud Hieremiam: Misi ad uos seruos meos prophetas mane consurgens: hoc est, tempestiue monens. Ita in hoc quoque loco sumi debet, ut plane idem sit quod in superioribus precatus est, dicens: Velociter exaudi me domine. Quare sic uertit quidam: Ocyus annuncia mihi bonitatem tuam, te enim fido. Verum, mane nescio quid praetendit efficacius, quam si simpliciter dixisset, celeriter, aut mature: spectat enim ad praeteritam angustiarum noctem, ualeatque perinde quasi pronunciasset, disiecta persecutionum, tentationumque obscuritate ac nocte, splendidum succedat mane, quod tua mihi euehat clementia. A te quidem quantum sum pendeo. Quocirca uia illa recta, qua itur ad te, per te mihi innotescat. Ad te, non amplius ad me, aut ad uana hominum suffugia cor meum dirigo, atque a terrae crassamento eleuo: hoc tu rege, affla, lumenque illi, ne in tetro isto uitae labyrintho hallucinetur, admoue. Ad haec,

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi.

Non paruae quidem securitatis est confugere ad Caesarem: sed immensa omnino, ac certissima, ad dominum, in quo tota animarum, non modo corporum posita est quies. Ex hebraeo uertunt quidam, Ad te obtego: seu, ad te latiturus confugi. Possunt sane homines procella aliqua aduersitatum acti in aedita atque hostibus inaccessa sese loca recipere, antraque & solitudines habitare: uerum a Deo, quod tuti sint, expectandum. Vide igitur quid de se beatissimus testetur Vates: Tametsi, inquit, locum hunc abditum, in quo latere possim, me nactum esse existimem, id tamen nihil prorsus esse arbitror, nisi tu serues, ac me ab hostium manibus eximas. Quare, o tu qui potes, me eripe, ad te enim confugio, te inuoco, te meum esse latibulum, atque inter tot rerum pericula, defensore uolo. Eia tu (eruditores istos indoctos fastidioso)

Doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu: spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

In uia rectitudinis, uertit Fel. Alius uero, in terram innocentiae. Vocat uiam rectam, seu terram innocentiae, uiam iustitiae, rectam nempe uitae institutum. Caeterum spiritus Dei bonus, est ipse spiritus sanctus: quem bonum idcirco appellat, quia omnis spiritus hu manus, praeter illo, prauus est & erroneus. Clamat proinde Neemias: Spiritum tuum

c bonum dedisti eis, qui doceret eos. Cui & tanquā umbræ corpus illud succinuit euangelicū: Et docebit uos, inquit, omnē ueritatē. Huius sanē ductu atq; auspicio uic illę, quę asperæ uidentur & inamœnæ, planæ prorsus efficiunt & delectabiles. Spiritus is est Dei, quo si quis imbuit, deiformis omnino fit, atq; ad capessendas eiuscemodi iustitię semitas idoneus. Ideo haudquaquā mirū esse debet, si qui istiusmodi donati sunt munere, diuinum quiddā præ se ferant in terris: ab omni quidem libidine immoderata alieni, cæteras facillè superant uoluptates. Calcato quippemundo, in cœlis cum Deo iam suas habent mansiones, uitamq; istā ærumnosam, peregrinationē, & se mūdi peregrinatores, nō ciues, appellare soliti sunt. Non te igitur iam præterit, quid boni afferat spiritus huiuscemodi bonus Dei, ab humano autē quod bonū prodire queat nō uideo, cum natura superbissimus sit, atq; mundanarū rerū appetentissimus. De utroq; enim sic loquitur Vates quidam: Spiritus leuauit me & assumpsit me, & abij amarum in indignatione spiritus mei. Spiritus igitur tuus, o dñe, nō huius mundi, seductor nimirū trahax, impurus, procax, dolosus, fugax, per eam me ducat semitā, quæ ad te ducit rectā, quæ tua æterna est uoluntas, doctrināq; spiritus: nam Deus meus es tu. Quocirca

Propter nomen tuū domine uiuificabis me, in æquitate tua educes de tribulatione animam meā.

In iustitiā tua, uertunt ferè omnes ex hebræo, ut sit sensus: Nullum hinc meum iactō meritum, aut ostento arbitriū: sed id duntaxat oro obtestorq; ut propter nominis tui maiestatem, mihi uitam iam iam ab hostibus interceptā restituas, atque in iustitiā tua, non mea, sorde omni impuriori, ex his, quibus penè obruor, aduersis, educas animam meam.

Et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos, ut perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.

Tua hinc res agitur, o Deus: etenim quoniam ego seruus tuus sum, idcirco impetor & affligor. Si quidem de mundo hoc essem, suum mundus diligeret, nō persequeretur: nunc uerò & te, & qui te amant, odit. Verum non id dico, quod tuam me demeruisse gratiā arbitrer, sed tuā solū imploro misericordiam. Per ipsam igitur obtestor te, ut crudelē in me hostium compescas rabiem, iram frænes, atq; impurissimos illorum cœtus, qui non tantum in me, quantum in tuam conspirauerunt religionem, subuertas. Factiosos hæc lues terræ deamat: non pacificos, & eos quidem qui nihil habent antiquius, quam ut in te uiuant, mortemq; tandē in te oppetant tranquillam. Cui laus sit æterna. Amen.

PSAL. DAUID CXLIII.

Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.

Composuerit ne hunc psalmum uates ob insignem illā & famosam cōtra Goliath Philistæorū ducem uictoriā, an ob aliā, ignotū est penitus. Illud uero notū, synceras hinc Deo agi gratias ob deuictos hostes, suamq; in regnum restitutionē, in quo tum cuncta amœnitate floruisse uisa sunt. Nos interim à Vatis mente non longè discedentes, ad animū hæc omnia, ut par est, traducere cōdiscamus. Et quemadmodū frigidū omnino atq; ieiunū sunt sensus, qui in enarranda solūmodo gestarū rerum serie immorant: ita parū calidū, imò ineptū existimari à doctis hi solent, qui ad allegorias, omīssa interim litera, actūtū transeunt. Quare tertiū quoddā interpretādū genus inuentū est, atq; à spiritu Dei sancto administratū, quo pulcherrimā utriusq; sensus, tanq; licia uersicoloria, intertextes picturā, uti cōsuecunt eruditiores. Quod & nos secuti, et si nō assecuti, utiq; nostram hæc ordimur telā, atq; ut in cæteris actū est psalmis, cum sapientissima Vatis anima, sic diuinā extollimus bonitatē, admirandiq; exclamamus: Benedictus dñs Deus meus, qui docet manus meas ad prælū, & digitos meos ad bellū. Illud in primis dicendū uideat, multa in hoc esse psalmo, quę ferè in xviii. habentur: ideo nō omnia exactè admodū, ne idem sæpe dicamus, hinc tractabunt. Laudat

A dat propheta Dei uirtutem, illiq; gratias agit, quod hostes suos prostrauerit. Laudandus est, inquit, dñs & Deus meus, qui cum pugnandum esset cum hostibus, meas edocuit manus arma cōrectare, ac digitos, quibus potissimū tela iaciunt, ensiq; uibratur, diligentissimè perarmauit. Sed arma quæ ad animum attinent, pulchrè ab armamētario Pauli deligi possunt, qui suo primū militi baltheū accinxit castimoniam, lorica deinde iustitiæ, ocreisq; in præparationē. Euangelij pacis furas deuinxit: fidei scutum postea deauratum sinistro alligauit humero, caputq; salutis galea cōmuniens ei, tandem optimè collimatum obtulit: gladiū uerbi Dei, hæc sanè est Dei armatura, qua induta anima, iam ualet, ut ipse ait, contra diaboli insidias, atq; dolosas illius artes consistere. Quantum (pro) laudibus dux efferendus est noster, qui tam diligenter suos armat milites, quicq; eos admonet & instruit, qua animi uirtute cum hoste cōcurrendum sit, quando eminus, quando cōminus, uel cœsim, uel punctim res peragi debeat, edocet, hortaturq; & ne nisi uictores ex acie secedat, canantq; receptui, imperat. Interim uerò miles, si sapit, ne momentum quidem temporis à duce, aut ducis uexillo (ea est crux) detorqueat oculos, in medioq; ipso prælij ardore conclamat:

Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus. Protector meus in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.

Notat Felix, populum meū, & populos, absq; pronomine legi posse. Diuus etiā Hieronymus populos legit, ut sit sensus: Ipse dominus turmas illas hostium penè infinitas mihi subdidit. Quod si populū meū uis legere, ad obedientiā disciplinamq; militarem referendum cenfeo. Nihil propemodum tam celeriter militum dissipat alas, & cuneos in ordinem digestos, quam inobedientia atque confusio. Quod quidem uitium suo in exercitu minimè fuisse asserit Dauid, cum inquit: Qui subdit populum meum subtus me, nempe Deus: cuius auxilio fretus gigantem illum immanem Philistæorum ducem obruncauit, indeq; passim fugatiq; hostes, maximam opum uim, munitionumq; & impedimentorum, Iudæis in illorum castra irruentibus reliquerunt. Tantane unquam expectari potuit à populo illo ingratisimo Dei beneuolentiā?

Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Admiratur Vates, qui fit quod Deus, tanta scilicet maiestas, tam ingens, tam incomprehensibilis, uanissimæ rei, somnoq; simillimæ, ut homo est, curā habeat? Hæc eadem admiratio in psalmo octauo, subindeq; mortalium uanitas in trigésimo nono copiosissimè sunt scripta, atq; ut dedit spiritus, exposita. Illic enim: Vniuersa uanitas omnis homo uiuēs. hinc uerò: Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. Certè si uitā hominis inspectas, mera est umbra, imagoq; rei potius, quam ipsa res. Nihil sanè uelocius uita hominis: uix natus interit, & id quidem tanta celeritate, ut uentos ipsos quoq; perniciosissimos anteuerat. Ex hebræo reddunt: Quid est homo quod agnoscis eum? hoc est, quid audisti in homine, ut eum agnoscere digneris? quod eum tam charum habeas? quod foueas? quod extollas? tantum (res mira) non fecisti illum Deum.

Domine inclina cœlos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Fulgura coruscationem, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Hæc rursus in psalmo habentur decimo octauo. Optat Vates ut Deus terrificis sese ostendat signis omnipotentem, alioqui nulla realia suos exterrefacientes hostes. Alludit enim ad montē Sinai, in quo horrēdis data fuit lex portentis & terræmotibus, quippe quæ lex fuerat timoris & pœnarū. Imò uerò populus ille contumax & rebellis, istiusmodi potius minis & terroribus à peccatis arceri consueuerat, quam beneficijs. Quare in accipienda in monte lege, aut ab arca Dei uoce, adeo perterrefacti sunt, ut in Mosen aliquando indignabūdi exclamauerint: Loquere tu nobis, non loquatur nobis dñs, ne forte moriamur. Ita in subiugandis Dei hostibus non tam uiribus atq; armis, quam diuinis cœlitus miracu

lis, signisq; de cœlo emissis, usi sunt: atq; hoc sanè modo quid non audebant: Ad hunc itaq; Dei morè, in subueniendoq; suis consuetudinè, ut uides, recurrit Vates. Paraphraſtes, montes ad hostium superbiam referens, sic reddidit uerſum: Percute superbos illos reges, qui montibus uidentur similes, sentiant iram tuam, & ueluti fumus euaneſcant. Sed hæc ad allegoriam pertinent, quæ propemodum hic necessaria uidetur. Cæterum, inclinari seu demitti cœlum à Deo dicimus, cum montes nubibus, globisq; caliginosis tegi facit: tangitq; montes, quando eos fulminibus tanquam sagittis ferit: qui fumare porro apparent, cum uapores illos spissos ac nigros attollunt, atramq; euomunt caliginem: quæ quidem omnia si fulgetris potissimum ac tonitruis comixta cernunt, quam maximo afficiunt metu homines. Verum ad aliud timoris genus, fumumq; alium, & montes, transferenda hæc esse uult spiritus: de quibus cum nonnulla in superioribus psalmis sint dicta, expositaq; à nobis, ad alia consideranda descendamus.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

In alio psalmo, quod hic rogat fieri, factum esse commemorat. Misit, inquit, de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Aquas multas uocat aduersitatum cumulum, & procellam, ut illuc declaratum fuit: filios uero alienos, filios iniquitatis, à Dei nimirum religione extorres: quos sanè ueluti digito comonstrauit cum dixit: Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. hoc est, & lingua, & actione uani sunt, fallaces, perfidiosi, & simulators. Ab hisce quidem monstris, tanquam à Minotauro quodam infami & sæuo, aut Cerbero etiam, sancti Dei uiri non iniuria una hic cum Vate petunt eximi: quoniam iam longo perdidicere usu, prius animi tranquillitatem ab impudenti istiusmodi hominum colluue mirandum in modum diuexari solitam. Dexteram itaque uocat iniquitatis, actiones illas hominum nefarias, quibus nobis imponere consueſcunt fraudulentum. O quis me, inquit, à tam scelestis perfidiosorum hominum reparabit consuetudine? Quis tam impiè dirus fuit, qui meam ausit dolis mendacisq; interurbare uitæ quietem? Verum à cœlo (scilicet) tota hæc expectanda fuit, estq; impræſentiarum uictoria: qua sanè impetrata, quid amplius in terra aueor? Ergo

Deus canticum nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. Qui das salutem regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno.

Tum, inquit, nouam te laudandi, in nabloq; & decachordo tibi psallendi me occasionem nactum arbitror. Te dico, qui non solum cunctis generaliter hominibus opem ferre solitus es, uerum etiam ipsis potentissimis regibus atq; magistratibus, & id genus alijs in mundo hoc conspicuis. Puto equidem de regibus peculiariter mentionem hic fieri propterea, quod cum Dei uicem in terris gerant, speciali quoq; à Deo tutela gubernantur. Nihil sanè iucundius, addo & uniuerso orbi utilius contingere potest rege integro, sapiente, atque religionis Christi defensore. Is certe plus quam homo est. Heu quid audio? Verum ne est Otomanorum classem Christiani regis stipendijs accitam, atq; ipsius iussu in Christianorum uiscera (malum) obtrusam? O tempora, o ætatē plusquam ferream. Hucusq; direpta est Nicea, stuprata uirgines, abductusq; uir populus, ac demum diruta & exusta est ciuitas. Futuræ calamitatis hoc est præludium. Sed ad psalmum, Gladium malignum pro subobscuris dolosisq; insidijs metaphoricè hic poni censeo, eodem ferè modo, quo Maro lunam malignam appellauit. Mirum quam inter cætera nefandorum hominum uitia, semper maiori detestatus sit stomacho dolos & fraudulentias candidissimus Dei uates. Quare non absq; causa factus est se canticum nouum, tanquam de re omnium difficillima exorata, si à perfidiosorum hominum insidijs immunis extitisset, cantaturum: inculcatq;

Erue me, & eripe me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum est uanitatē, & dextera eorum, dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua: filia eorum compo-

A *composita, circumornata ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena eruantia ex hoc in illud, oues eorum foetosa abundantes in egressibus suis. Boues eorum crassæ, non est ruina maceria, neq; transitus, neq; clamor in plateis eorum.*

Id enim est quod tam sæpe nostros olim doluit maiores, & in præſentia quoq; illos dolet, qui impiorum fortem miserantes, altius nescio quid contemplantur, illorum scilicet fortunas, dignitates, honores, rerumq; omnium lautitiam & felicitatem, ad maiorem illis data esse miseriam. Putant infani neminem posse esse felicem, qui his careat: imò miserrimum illum appellare soliti sunt, qui aut hæc non obtinent, aut adepta mittunt. Idcirco in maximam illos decidere miseriam necesse est, cum illa uel casu aliquo inopinato, uel per mortem saltem, rem certè inuitabilem, deferere compelluntur. Vide igitur quomodo in hoc psalmo, quod & sæpenumero agere consueuit, hos deplorat, simul & deridet uanam istam mundi felicitatem. Nam simulatq; filios illos uocauit alienos, hoc est, spiritu Dei uacuos, quorumq; uerba uana essent, atq; actiones subdolæ, ad res illas enumerandas, quas illis miseriam comparaturas esse præuiderat, etsi felicitatem promittere uiderentur, sese conuertit, dicens, numerosam illis fore sobolem, ac uiti plantam mirè auctam, ornataq; in adolescentia sua: pecora deinde multa & fecunda, uim tritici ingentem, incolumitatem, pacem, atque omne bonum. Quid eiusmodi posset addi opulentia? Vide horum stultitiam, ac ineptam gestulationem:

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.

Comparat igitur Vates illorum filios teneris elegantibusq; arborum plantis, frondibus nimirum, ac floribus onustis & amoenis: filias uero, templi angulis undiq; ornatis. Quemadmodum, inquit, in festis diebus totum ornatur templum, sic illorum filia pulcherrimo gradiuntur mundo: nulla quippe est illarum pars aut angulus in membris, quin tota ornata sit. Immensum sanè amantiū ad libidinem illicium, ut perbellè meriti sunt, qui huiusmodi, ut hic depingit spiritus, sunt patres. Tessellati anguli, uertit Felix: quod quidem ad diuitum puellas, quæ ab imprudentissimis parentibus uenum exponuntur, quadrare mirum in modum arbitror. Nonne illæ tessellato sectiliq; propemodum opere compositæ tibi uidentur, cum purpurisso, cerussa, minio & stibio, fuce nimirum uariiegato pictæ in publicum prodeunt? Quid onera catenarum? armillarum? inaurium ex unionibus aurorumq; fusorio elaboratarum memorem? Vestes omitto uersicolores, ne ex opere tarſeato, musæacoq; ad upupas aut pauones effigandos transire uidear. Sat sit igitur suam Chimæram uecordibus impegisse parentibus, ne dicam maritis. Cæterum, ex hoc in illud, id habet significati, quod illorum promptuaria, seu, quod uox hebræa uelle uidetur, penuaria, adeo ubertim implebuntur, quod futuri anni fruges in præteritas refundentur, uenienteq; unius anni prouentu, alium cedere, transportariq; peropus erit: atq; hoc modo non solum penus atq; horrea, uerum etiam anguli (sic hæc uocem interpretat Felix) grano, atq; omnis generis annona exuberare uidebunt. Ad hæc oues eorum foetosa abundantes in egressibus suis, etsi eiusmodi præferre sensum uideat, quod foetum adeo copiosum ædent, ut egredientes è caulis maximam spectantibus afferent uoluptatem, tamen ex hebræo maiori reddi posset efficacia ad hunc modum: Greges quoq; millia producent, & centena millia generantes in uicis nostris: ualeatq; perinde ac, adeo illorum greges augendos, ut omnes circumiacentes impleturi sint uicos. quod si ad uerbum redderetur, latinæq; aures paterentur, myriadicantes uerti posset. Immensum hic numerum uult intelligi. Boues eorum crassæ, per masculinum genus aptius reddidisset. quanquam ex hebræo, boues ualidi, transferunt, seu oneri assueti & idonei: hoc est, qui ad agriculturam, plaustraq; trahenda ualidi sunt. Postremo, ut rem tandem, inquit, absoluaui, nulla est ruina, nulla discordia, querimonia nulla. Nemo tam audax est, qui illorum diruat maceriem, pertranseatq; illorum fata, aut uineas, aut hortum, sepesq; à loco moueat, atq; quod damnum aliquod inferat, cir-

cumpositas exurat uepres. Nullus est clamor miseriae, nullus afflictionis, nullus calamitatis: Quid? Non est qui in illorū irrumpat fortunas, hostis, neq; qui a proprijs eos emigrare compellat laribus: nullus tandem in illorum plateis auditur plangentium ululatus, sed tympana, sed tibiae, sed plausus, sed choree, sed letitiae cantica. O, inquit, fortunatū populum cui huiusmodi contingunt bona. Vos stultos potius dixerim: ego enim secus rem pondero: non uos utiq; beatos appello, non felices, non tranquillos, sed dico, inculcōq; quod solus ille est

Beatus populus, cuius est dominus Deus eius,

Licet bonis omnibus illiusmodi careat, atq; a mundo isto uestro ludibrio habitus sit, ac fabulae. Calculis sanè omnibus felicissimū illum esse pronuncio, qui Deum habet. Neq; proinde quidem diuitias reprehendi hīc opinor, sed illos qui diuitias adorant, hoc est, qui mundum Deo proponunt, eumq; propter diuitias offendere non reformidant. Iam illud ultimò notandum, Hebraeorū interpretes ad Vatem, atq; illius populos hāc omnia referre, quò pia quaedam illius sit precatio ad opima illa bona, ipso regnante, populis suis concilianda. Vnde illi sic reddunt: Penuaria nostra plena sint, greges quoq; nostri, filij nostri, filiae nostrae, boves nostri. Et sic uolunt Vatem ad se omnia adaptasse. Verum cum rem peniculatorius discutere libuit, aduertit tandem ea magis a superbis illis diuitibus, quorum os loquutum est uanitatē, prolata esse: unde quae istiusmodi fuerit illorum uanitas, in istis expressit uersibus. Postquam igitur dixit os eorum loqui ex more uanitatē, paulò post intulit quid sint loquuti. Penus, inquit, nostri pleni sunt, atque in hunc modum caetera quae sequuntur sibi petulanter arrogantes, in hanc demum dilabuntur animi impietatem, ut illos uerè beatos clamitent, quibus bona illa a mundo suppeditentur. Quos tamen castigans spiritus, illos solummodo beatos nuncupat, quibus dominus, non diuitiae, non celebritas, non dignitas, est Deus: hoc est, quibus Deus pro omnibus sufficit bonis. Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXLV. Laus Dauid.

Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

Ex psalmi inscriptione facile dignosci potest etiam argumentū. Laudes hīc Dei ob beneficia, quae effulsissimè in omnes, tanquam purissimas aquarū è fonte uiuo scaturigines deriuat creaturas, celebrant. Et quidem extra uires positum est humanas, immensam beneficiorū illius congeriem erga homines posse uel ore effari, uel mandare literis, aut cogitationibus assequi, adeo infinita illius est liberalitas, cuius opera, potentiam, splendorem, mirandas res gestas, clementiam, iustitiam quoq; qua impium gratis iustificat, patientiam qua peccantes ad poenitentiam praestolatur, misericordiamq; qua nostras nobiscum deflet miserias, prouidentiam tandem, unde omnibus subuenitur creaturis, non est cor tam eruditum, aut rimandis rebus coelestibus assuetum, quod cum peruestigare nititur, non lassescat, non uel in ipso primo limine caecutiatur. Audet tamen mens pia, & quod nequit assequi intellectu, amore saltem ac desiderio subgustare contendit. Procax, ut sic loquar, amor est, nec ferè, etiam impossibilia pertentans, erubescit, raroq; in suo laudando amato defatigatur, ut in hoc psalmo uidere licet, cum ait:

Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.

Primus enim uersus ab Aleph incipit, secundus a Beth, tertius a Gimel. Et sic seruato per singulos uersus ordine alphabeti, ad calcem usq; protendit psalmus. Illud considerandū, istiusmodi Dei laudes uix absq; peccati nota proferri posse, nisi ab anima, quae frequenter q̄ suauis sit dominus experit. Purissima quidem omnia esse debent, quae ad Dei attinēt religionē, cuius potissima pars est ac nobilissima,

A ma sanctum Dei nomen laudibus efferre. Laudes uerò illas, quae in templis ab impudicis cōtaminatisq; celebrant animis, cuiusmodi uocari debeant nomine, me ignorare fateor. Aut hī quidem ita duri sunt & stupidi, ut nullā de Deo omnino, quae tanto digna sit numine, conceperint opinionē, aut in malis obdurati in Deū ultrò iniuri sunt. Danda est igitur opera, ut cor totum prius a terrenarum rerum crasitiae releuet, quam cum Deo, qui purissimae est naturae, loqui incipiat. Porro terrenarum rerum crasitiam appello, nimium erga illas amorem, libidinem, auaritiam, ambitionem, carnis cōmoda, delicias, irritamenta nimirum uenerea, & caetera id genus mollia, quibus eneruatur animus, terrenusq; penitus fit, atq; a Deo alienus. Nihil sanè a terra, terraeq; uisco sustollit, qui huiuscemodi irretitus est affectibus. A quibus quidem propheta, qui ut Christi, ita & omnium qui sunt Christi, typus extitit, abhorrens, alio omnino motu animi sic suas orditur ad Deum laudes: Exaltabo te o Deus meus, o rex, o qui condita omnia praclarissima moderaris ratione ac prouidentia. Te magnificabo, tuumq; sanctum nomen, quoad eius uixero, laudabo. Et id quidem per dies singulos. Dies autem? Imò uerò per singulos dierum horas, per ipsa quoq; minutissima horarum momenta te laudibus extollam, ac tuā mirabilem perpetuò, ultraq; si fieri id potest, celebrabo maiestatem. Certè

Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Nimis, quod saepenumero diximus, pro ualde, seu, ut interpretat Paraph. modis omnibus uertit interpres. Puto hīc Vatem nō tantum ex pulcherrima rerum effectione, quantum ex mortalium dignitate, atq; a morte per ipsum Deum redemptione, quam tum prauiderat, Dei magnitudinem considerasse. Quamuis enim semper, atq; in omnibus magnus apparuerit Deus, in redemptione tamen hominum magnitudinem omnem, & seipsum quoq; (si sic de Deo loqui conuenit) superasse uisus est. Vide itaq; quāto id animi stupore, atq; admiratione proferri debeat: Magnus est dominus. Quis tam immensam potis est scrutari magnitudinem? nōne omnem illa excedit hominum inquisitionem? nōne conatum? nōne laudem? Et tamen nostro a nobis modulo laudandus es, atq; inquirendus, o altissime. Si quidem ut ius ipsum tum diuinum, tum humanum postulat,

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt.

Generatio generationi, seu, posteritas posteritati opera tua laudabit, uertunt ex hebraeo. Vnde sic Paraphrastes: Generatio una ueluti per manus tradet alteri laudes operū tuorū. Vide gratissimarū erga Deum mentium argumentū. Propriū id est parentū munus, ita liberos diuinis imbueri persuasionibus, ut & illi, quod in posteros deinceps effundant, habeant. Atq; hoc modo sanctissima Dei in terris conseruat religio. Ita uerū agunt pastores, ita praesules, ita episcopi. Quod sanè nō ignorans Paulus, sic suum admonet Timotheū: Quae audisti a me, inquit, per multos testes, hāc cōmenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Atqui ociosum non debet esse Dei uerbum in terris, neq; alicui absq; spe foenoris irrogatur. Idcirco enim ad multitudinis imperiū, conuentuumq; hominum gubernationē in Dei Ecclesia constituuntur Episcopi, atq; caeteri antistites, ut sunt inter mea professionis homines, Abbates, Praepositi, & illi quidē qui nouis adhuc in huiusmodi uiuendi ratione instituendis praeposunt adolescentibus (alij penè gradus superuacanei sunt, nec si diuus nunc uiueret Benedictus aliter sentiret) ut candida sint uerbi Dei uasa, è quibus tanq; ab aureis aquarū uenis mirabilis illa, uiuaxq; spiritus doctrina, qua ex hominibus propè dij efficiunt auditores, manare solet. Ab istiusmodi quidem heroū genere, qui scilicet nostrae amantiore sunt salutis, q̄ rerum nostrarū, suffragiorū, pensationū, aut (ut uocant) beneficiorū & pensionū, toti spirituales reddimur, atq; illis prorsus similes, graues nimirū, eruditi, nostri in re spiritus haud absimiles, atq; in Dei obsequio ne dignum quidem a maiorum degenerantes institutis. Quare illud asserere possumus: si quid a subditis peccat, a patrumq; decretis, laxioribus ueluti habentis deflebitur: aut si statur, seruanturq; maiorum instituta, atq; in primis lex spiritus, ac ignis

C ille tam Deo charus, quem mutua appellare dilectionem libeat, intactus, à fumoq; immunis reparatur, id totum nostris pastoribus, qui nostrā suā uolunt esse obnoxiam uoluntatem, acceptum referri debet. Sed ad psalmi dilucidationem hisce non ab re delibatis reuerto. Potentiam tuam, omnipotentiam illam in Deo intelligit, cuius uirtute condita omnia in lucem prodire. Ad hæc,

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Et uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Paulo aliter hos duos uersus reddunt alij. Sic Felix: Decorem gloriæ magnificentiæ tuæ, & uerba mirabilium tuorum loquar, & uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinē tuam narrabo. Hac sanē uerborū amplificatione uult Vates intelligi Dei bonitatem in omnes effusam creaturas. Verum, ut quod sentio, proferam, ad Christi glorificationem respexisse Vatem arbitror, qui se maximē conspicuum mundo præbuit per miracula, per crucem, per doctrinā spiritus, per resurrectionē, per felicissimū suum ad patrem reditum. In his omnibus cunctis late mortalibus illius patere potuit magnificentia, uirtus, decor, splendor, sanctitas, omnipotentia. Immensissima quidem fuit uirtus crucis. Aut ego quidem quæ non sunt somnio, aut absolutissimā Dei notionem in rudi illo, unde quæq; tamen suauitatem amoris spirante, stipite uidere mihi uideor. Vt ceteri è crucis diuitijs afficiantur, ditefcantq; nescio: ego in illa non minus Deum contemplari soleo, quam alij forsā in tertio illo Pauli cælo, in quo quædam humanis auribus planē inaudita & insolita se uidisse testatus est. Omne certē bonum in cruce Christi inesse sentio, simul ut ab illa Dei filium pendere, passimq; infinite suæ sapientiæ, uirtutis charitatisq; liquorem etiam in hostes effundere conspicio. Id quidem sensisse Vatem puto, ubi tam amplam uerborum Dei magnitudinem referentium aggregauit congeriem. Scio equidem non mediocre diuinæ esse prouidentia ac splendoris signum, temperatas temporum mutationes, florentes item campos, fontes uiuidos, maria, fetus arborū, terramq; uarijs uestitam fructibus atq; animantibus, uentos, grandinem, nimbos, fulgura, solisq; lampadem illam uniuersalem, lunam, stellas, addo & diluuiā, incendia, terræmotus, & uastos hiatus, famem, bella, pestem, atq; innumeras propē animantiū species tum in mari, tum in terra, tum in aère quoq; degentiū. Verum his omnibus quiddā maius ac splendidius est crux Christi. Tamen & hæc & illa tanquam diuinæ maiestatis potentiam ac bonitatē testantia, nostris prædicanda sunt posteris, non fabulæ, non natiua, aut quæ ad morum corruptionē faciunt, cōmemoranda, quod & illi alijs in posterum enarrent, alijsq; alijs. Interea autem omnis pariter

Memoriam abundantia suauitatis tuæ eructabunt, & in iustitia tua exultabunt.

En crucis summa, amor & fides. Suauitas quidem ad amorem attinet, iustitia uerò ad fidem, per quam iusti effecti pacem habemus, ut inquit Paulus, ad Deū. In uulneribus igitur Christi, in quibus suum habent nidum amor & fides, pernat anima: unde suauitates illas spiritus ineffabiles à sponsi sanguine epotatas, quia exprimere nequit, eructat, atq; è purissimo (ut sic loquar) stomacho uomit potius, q̄ ordinatè porrigit. Hi nempe sunt affectus spiritus, ad quos quidē nascendos longo, atq; adeo pertinaci opus est exercitio. Pertinaci dico, propter illos qui à spiritu in carnem facile dilabuntur. Delicata certē uia est crucis, & ut ita dicam, morosa, quippe quæ purgatissimū, firmumq; postulat obsequiū. Etenim hodie incredibili aduri flamma ad amorē crucis, cras uerò aut ad summū perendie ad amorē mundi, defectiōnis animæ à Deo signū est, ne dicā summæ leuitatis argumentū atq; amentia. Quantos (pro pudor) in adolescentia ardere uidi, in senectute uerò, quæ propria sanctitatis sedes est, adeo refrigisse, ut planē ignē illum puerilem fuisse, atq; ab animi leuitate profectū iudicarem. Quod si tamen optimum fuit exordium, & maturè præmeditatū, uicti nihilominus itineris difficili cultate pleriq; planiorē postea aggressi sunt uiam, atq; ita spiritū extinguentes, in turpissimā, cunctisq; molestam incidere senectutem, non iam ut prius diuini amoris

A amoris suauitatem eructantes, sed tristem crapulam, uinumq; hesternū, aut, quod foedius est, meretricios amores & libidines: tantū abest ut quidpiam, quod oblocutiones, scurrilesq; facetias nō saperet, proferrent. Tali sene nihil ineptius uideri potest. Secus uerò alij, de quibus hīc loquitur spiritus, quod immensæ Dei suauitatis, benignitatisq; memoria plenis, ut aiunt, buccis eructantes in illius exultant iustitia, nō in propria, quæ nulla est, multo minus in dignitatibus huius mundi ac diuitijs, quæ uitro fragiliores sunt, atq; aura fugaciores: dicuntq; ut de re a deo sublimi & ineffabili dici potest, ac clamant:

Miserator & misericors dominus, patiens & multum misericors. Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Non te confundat uocum repetitio, miserator, misericors, atq; iterum misericors. Sic ex hebreo mitius reddi posset: Clemens & misericors est dñs, lentus ira, multus pietate: rursum bonus dominus omnibus, & miserationes eius super omnia opera eius, extendentur scilicet. Relucet, inquit, illius misericordia, quæ uarijs ostendi solet effectibus in cunctis operibus suis. De hisce quidē pietatis, clementiæ, misericordiæ, & bonitatis uocibus, quomodo uerdelicet una sit Dei uirtus, quæ multifariā in res effusa sit cōditas, alijs & crebro, prout suggessit spiritus, nōnulla diximus. Eæ quidem particulares sunt numinis dotes, sed tardis animis uix per ænigmata cognita: quas tamen optimè intellexisse Mosen arbitramur, qui duabus iterum excisis è saxo tabulis cum montem ascendisset, cōspexissetq; pertransuentem dominum, exclamauit: Dominator, Domine, Deus, misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, & uerax. Quod & nos etiam, si nō eodem affectu, experientia saltem, atq; rerum cōditarum tum usu, tum cognitione sentire possumus, nanq; cum sceleratiorēs in dies efficiamur, modusq; Dei iniurijs statuitur nullus, neq; unquam uerè ad cor redimus (celerius enim faciliusq; ad ignem colliquescit adamas, quàm cor in peccatis induratū ad pœnitentiā) ipsum tamen tardissimū ad ultionem, celerrimū ad ueniā experimur. Verū illud miserum omnino, quod unde placibilem & pudibundū formare debuimus animū, asperiorē fecimus, atq; ipso ferro duriorē impudentiorēq; ac planē in ipsam Dei pietatem impium & sæuum. At ipse nihilo secius sic malè à nobis habitus, ab uniuersali illo suo in res omnes influxu neutiquam cessat. Idcirco

Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

Aptius uertisset interpres per futurum, confitebuntur, & benedicent. Nam paulo post intulit, gloriā regni tui dicent. Sic Paraphrastes: Cum gratiarū actione laudabunt te domine uniuersa opera tua, præcipuè autem sancti tui magnificè loquentur de te. Id proprium sanctorum officium est atq; oblectamentū, Deū laudare, illiq; quæcunq; contingant in mundo, gratias agere. Nos contra, ipsum quidem cum nobis bene est, laudamus: cum malè, excandescimus, atq; illum reprehendimus. Neq; ob id tamē ab erogandis donis benignissimus absterretur dominus, adeo sui amantissimus est figmenti. Celebrabunt itaq; te suum creatorem omnia opera tua, siue inanima illa sint, siue animata: sed in primis electi, sanctitateq; præditi, magnificè de te & gloriose prædicabunt. Insuper

Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Vi notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentia regni tui.

Opera quidem Dei suū magnificent conditorē, quando à creaturis mirabilis ac beneficis prædicatur. Cœlū, terra, mare, sol, luna, sydera, prouidentiaq; illa æterna demū in creaturas late benigneq; effusa, Deum suo in opificio mirabilem extitisse clamitāt, naturaliq; sibi ingenito celebrāt modo. Verum sancti Dei uiri non solum ea omnia cum cæteris admiranda esse fatentur, uerum etiā fide percipiunt ac retinent, cum interim dicat impius in corde suo, non est Deus: hīc subinde regni Dei gloriam splendoremq; quam iustitiam & iudicium, seu equitatē appellare mauis, esse iudico, cōfitentur, mirisq; efferunt laudibus. Fatentur, inquam, in Dei regno, quæ est illius Ecclesia, peccata gratis condonari, seruariq;

Celectos ad uitam per Dei clementiam, ut qui gloriatur, in domino, non in se gloriatur. Fatentur rursus felicissimi istius regni potentiam, qua propria motus bonitate Deus, omnia facit, disponit, conseruat, punitq; impios, & tyrannos deprimat, pios uero oppressos erigit, ac beatissimo suo recreat spiritu: & id quidem propterea, quod filios hominum, nempe rudes adhuc & mundo addictos, non prorsus istiusmodi regni Dei tum gloria, tum uirtus, tum, qua maximè oblectantur, misericordia, lateat. Nam certè

Regnū tuum, regnū omnium seculorū, & dominatio tua in omni generatione & generationē.

Videtur hīc mihi Vates illud dicere, quod uates alius postea de regno Christi uaticinatus est, dicens: Potestas eius potestas æterna. Illud quoq; cœlestis paranyphi ad Virgīnem: Regni eius non erit finis. Regnum, inquit, tuum in omnia extendetur secula, in cunctasq; in tua regia prorogabitur potestas generationes. Infinitum tuum erit imperium. Et certè

Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Is totus uersus in hebræo non inuenitur, cuius tamen is sensus esto: Dominus quidē suis in uerbis ac pollicitationibus uerax est, ac dignus cui constans habeatur fides. Sanctus rursus, atq; adeo irreprehensibilis, ut nullam alicui iustæ præbeat querelæ occasionem. Id dictū esse puto propter ea quæ sequuntur. Etenim nulla unquam tam remota à nobis fuit ætas, quin Deus miseris iuuerit, subleuaueritq; ab impiorum tyrannide: ut uerissimū semper illud extiterit, quod in psalmi fine dicitur: Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Quare ut semper uerbis pollicitus est, recq; præstitit,

Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.

DSolent enim mundi huius potentiores ac principes, diuitibus tantūmodo & fortunatis esse utiles, abiecta pauperū interim ac miserorū curatione. Contra uero Deus, illis plerunq; cōtemptis, alleuat omnes qui corruūt, elisosq; erigit & cōsolidat. Corruentes uocat spiritus illos, qui in uarijs periclitantes aduersis, morti magis quàm uitæ sunt proximi. Elisos uero, seu, ut uertit quidam, incuruos, appellat morbo aliquo grauiori & egestate pressos, aut tyrannorū iniurijs atq; odijs obnoxios. Ex hebræo autem sic quidam transtulit: Fulcit dominus omnes qui casuri sunt, & erigit omnes collapsos. Miror nisi hīc rubore suffundatur regionū, religionumq; primates. Surdis ne canit spiritus: non audiunt. Idcirco, honesto atq; alijs potius debito destitutus auxilio,

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & implet omne animal benedictione.

Benedictionem perinde ualere hīc arbitror ac, abunde omne animal saturas. Quid, inquit, tam anxie tyrannos, illosq; qui cōmunia sibi uindicantes æraria, nulla unquam habendū tenentur satietate, in subditam sibi plebem auarissimi & crudeles, sibi uero ac suis, de re non sua liberalissimi, pertimescitis? Ab illo enim qui cibum ubertim omnibus suppeditat animantibus, uestra expectanda sunt & spiritus & carnis alimenta. Si auari sunt pastores & indocti, ut magna in mundo est copia, nobis tamen qui pauperem atq; ærumnosam sponte nos nostra potius uitam elegimus, quàm uanam illorum felicitatem, deesse non potest deus, qui non auarè, ut illi agunt, sed effusissimè res suas porrigit, satiatq; omne animal benedictione, cibo nimirum unicuiq; apto & idoneo, atq; eo quidem ad uitæ usum copiosissimo. Hīc certè meam pungit sentio pusillanimitatem, ac frigidam de deo persuasionem & fidem. Quid mihi iam tandem (uah) istuc afferre potest incommodi, quod is aut ille iniquissimus rerum cōmunium administer sit: quod unus sibi & suis tantummodo prospiciens cæteros negligat: alius uero neque se ipse, neq; cæteros diligens, in forde marcescat auaritiæ? Vt ut hīc suas abundè expleant cupiditates, id haud me præterit, quod

Iustus dominus in omnibus uis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Est

A Est fermè idem, quod in alio dictū est uersu: Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et est tanquam epiphonema superioribus respondens Dei laudibus. Cæterum uix domini in hoc loco sunt sapientissima illius consilia, cogitationesq; & decreta, quorū uirtute cunctis, ut illorum expetit indigentia, opitulatur. Multa, inquit, dixi quæ ad Dei laudes, tyrannorumq; uituperationē facere iudicauit: uerū quod pijs tandem sed subtimidis consulam animis, dico iustissimum esse dominū ad omnes, ac suis cunctis in actionibus sanctum, blanēq; beatum. Ideo

Propè est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate.

Permagna hīc omnibus iniecta est electis cōsolatio, quando quidē propè illis esse dominū, ut cunq; procul absint homines, affirmat spiritus ille, qui uerax est, & de quo illud canitur uaticinium: Spiritus meus erit in medio uestrū. Proinde nulla pertimescenda est rerū mundanarū inopia, aut aduersitatū copia. Propè est iustus meus (clamat ad timidos Deus in Esaia) egressus est saluator meus. Sed & propè est interitus Moab. En quanta armantur fide credentes: en quàm efficaci, firmāq; promissi, auxiliij spe fulciuntur hī, qui serio, non subdolè & frigidè diuinum implorat subsidiū. Sic quidam ex hebræo hunc uersum transtulit: Dominus adest omnibus qui se inuocant, dummodo inuocent ex fide. Fide igitur opus est in petitionibus quæ Deo fiunt: alioqui nullus rogatarum rerum sperari poterit effectus nisi confusus, & qui mortē animæ afferre consueuit. Nam foediorē quendam in modū diuina offenditur maiestas ab his qui hæsitantes orant, quàm ab his forsā qui nihil omnino. Omnibus igitur illis duntaxat, qui inuocant eum in ueritate, spe uidelicet ac fide exorandi quæ petunt, præsto adest dominus, qui

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.

BClarè exprimit, quid sit haud procul esse dominū ab his, qui hypocritarum nequaquā more orare consuecunt. Optata, inquit, illorū faciet dominus, qui puro uenerabundoq; & fideli, res suas cum orant, exponunt animo. Domine, inquit ille, non sum dignus leuare oculos meos ad cœlum. O immensam certè erga miseris, seq; agnoscentes, Dei facilitatē. Vide quid inferat scriba ille sanctissimus: Et descendit, ait, iustificatus præ illo, qui sua secum insolenter annumerans merita nō Deū orauerat, sed se ipse laudauerat. Puto Phariseū illum, sordidū ædes sacras ingressum fuisse, sordidissimū uero discessisse. Illorum itaq; uota cœlestis admittit pater, qui in humilitate, timoreq; illo, qui filijs conuenit, orant: hos audit, hos seruat, hos, quantacunq; incidant mala, uult esse in columes. Si quidem

Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Perpendis ne copiā, & eam quidē elegantissimā in Vate hoc nostro? Prius em̄ Dei filios in ueritate deprecātes appellauit, postea uero Deū timentes, nunc demum amantes nuncupat. Eæ nempe præcipuæ sunt animæ dotes, quæ nihil charius habet in hoc mūdo, quàm quomodo superuacaneo spreto curarū tumultu, Deo per amorē uniat. Hæc est uoluntatis Dei summa, quod se amantes amat, seruat, tutaturq; ac beat tandem. Contra uero peccatores, hoc est, qui sponte sua mali sunt, & qui in peccatis non tantum perseverant, uerum etiam oblectantur, ac suum more uoluntantur, à sese abigunt. Quocirca diuino destituti patrociniō, in omnem prolabantur uitæ turpitudinem, traditiq; in mentem reprobam, infelicissimo degunt uitæ generè, etsi felices in terra esse uideantur. Non est quidem ferarum laniatus cum illo æquiparandus, quo illarum laceratur conscientia, qui pessimè sibi conscij sunt, quiq; cum nulla affecti sint spiritus suauitate, in sceleribus facillè obbrutescunt: id est enim hominem à Deo, ut canit Vates, disperdi. Quod sanè cum mihi in memoriam uenit, ab imis unguibus usq; ad uerticem totus cohorresco. Video nescio quid in me, tum in his quos æquè atq; proprium diligo cor, non omnino ab hoc periculo tutū. Vt uero uideant alij, haud mea multum interest scire: quantum ad me attinet,

Laudationem domini loquetur os meum.

Eccc 2

C Quid os tantūmodo? Ego ne qui & ore, & corde, & animo, in Deum nō multō pridem iniurius fui, nunc demū ad gratiā ascitus, os solummodo tam immensi beneficii testem esse patiar? Laudes itaq; indefesse dicat os, dicat cor, dicat anima, dicantq; uel ipsi minutissimi corporis mei nerui & arteriæ. Totus enim cum mundus factus sim, qui non totus quantus quantus sim, in diuinis occuper laudibus? Id quidem aueo, id quaero, id non tantum a me fieri expeto, petoq; a cœlesti patre, uerum etiam ab omnibus id fieri creaturis maximopere efflagito. Quare, quicquid conditum est suum laudibus efferat conditorem.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum & in seculum seculi.

Omnis uiuēs, inquit, At ego inanima quoq; addo, ut sunt, sol, luna, astra, plantæ etiam, atq; ipsa inertia montium saxa & cotes, sursum celebrent effectorem, atq; sanctissimum illius nomen, uel usq; ad cœlum condignis euehāt panegyricis in perpetuum, & si quid ultra est, Amen.

PSALMVS CXLVI. Halleluia.

Auda anima mea dominū, laudabo dominū in uita mea, psallā Deo meo quādiu sum.

Is eiusdem est argumenti psalmus, cuius est p̄cedens, eo excepto, quod in hoc peculiariter nos admonet Vates, nullo modo hominē in homine quamlibet principe & magno, sperare debere. Eo quidē ipso quod homo est, mille uitæ huius miseris est obnoxius. Tametsi enim diuites sint homines & potētes, possunt ne seipsos ineuitabili fortunæ uulnere reparare? possunt ne, in quā, cōtinua mundi infortunia deuitare? Quod si possunt, quanquā im possibile id omnino, possunt ne mortē? Velint nolint, illorū demigrat spiritus: quo sanē abeunte, tunc studia illorū omnia, curæ deliberationesq; & quicquid moliebantur interit. Itaq; in dño, cuius potentia summa est, immensæ opes, uis infinita, quicq; & cœli, & terræ, & maris, & omnium omnino rerū effector est sapientissimus, atq; earundē tutor & cōseruator, sperandū esse cōdita omnia proclamāt, nedum mens humana, ad peruestiganda cœlestia a summo opifice formata. Hæc ferē summa est psalmi. Quod uerō oppressos ulciscitur, collapsos erigit, uictumq; cunctis uiuentibus suppeditat, uinctos a carcere & catenis asserit, morbo fractos consolidat, atq; hospitibus tandem, pupillisq; ac uiduis, nempe miserorū turbæ subuenit, id omne ad prouidentia illius æternā, qua cuncta suo procedūt ordine, referri debet: nisi malis speciali quadā prærogatiua mortalium naturā a Deo, ut facta fuit, sic seruari, atq; ad feliciorē uitæ statū, q̄ is præsens sit acciri & disponi. Quam quidē rem cōsiderans Propheta, timensq; ne mens in rebus hisce nihili occupata creatoris amorē in creaturas retorqueret, illā penē sopitā dormitabundamq; blandiusculis inuitat uerbis, dicens: Lauda anima mea dominū. Mea animula, inquit, uagula, delicatula, quid in imis uersaris? quō tuū destinasti amorē? infelix. Quid, oro, in terris est, quod admodū laudare debeas, & admirari? quid puras in ueniri posse in hoc mundo, quod tuū non quaerat interitū? quod te nō deprimat? quod tetra tuā non obducat caligine dignitatē? Agedū te tandē in diuersa dissipatā collige, rebusq; hisce caducis, quibus sanē omnibus longē melior es, neglectis, tuā inspice nobilitatē. Quid tam altū, sublimēue in toto terrarū orbe, quod uel cogitatione cōprehendī, uel cerni oculis possit, quod te inferius nō sit? Id ne tanquā Deū laudabis? nō credo. Dñm igitur pulcherrimarū rerū autorē lauda, & admirare, mecūq; delibera, & dic: Laudabo dñm in uita mea, psallā Deo meo quādiu sum. Id firmū esse debet hominis propositū, ut Deū quoad uixerit, tum ore, tum optimis, quæ a charitate uitæq; sapientia & candore proficiscunt, actio nibus referat. Ea quidem uera est in primis Dei laus, quā ante omnia ab homine requirit Deus, a templis exigit, a mundo quoq; uniuerso, ut solent foeneratiuæ pecuniæ, uel inuitis dñis, extorquet. A deo salutis hominū generaliter amantissimus est deus. Quocirca tempus laudandī dñm tota hæc est uita. Vnde nō iniuria clamat Vates: Laudabo dñm per omnē uitā meā, ipsiq; Deo meo usquedū uixero, cātabo psalmos, Donec, inquit, halitus in me fuerit in diuinis occupabor laudibus.

A dibus. Sanctissimū certē animæ uotum, dignumq; quod seriō nuncupent hi, qui nihilominus fatentur sese in laudando Deo occupatissimos. Admonuisse nō inutile fuerit. Laus quippe Dei, quod aliās diximus, omni ex parte syncerā requirit hominis uitam, fidemq; unam in illo fixam solummodo, quem toto uitæ nostræ curriculo laudare intēdimus: quamobrē aptissimē addita est a spiritu generalis, quæ omnes tangit, omnes admonet, omnium uellit aures præceptio, clamatq; ex alta ueluti specula Deus: O qui sublimem iustitiæ montē ascendere contenditis, quicq; ex ima hac uestra ærumnarum ualle extrahi desideratis,

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus nō est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Aut uertendum erat, in filio hominis: aut, exhibit spiritus eorū. Sic Fel. in filio hominis, in quo non est salus. Quantauis, inquit, potentia præditi sint homines, mortales tamen sunt, proinde instabiles & uarij, uariāq; illorū salus & infirma. Haud secus enim in illis tua firmanda est spes, o homo, atq; solent in glacie uestigia firmari. Si gelu quidem lapstantibus securitatem bona pollicetur fide, ita uos uobis inter uos fidere permitto. Vos hortor, ut uana & caduca spe hominū contempta, in me solo sperare cōdiscatis. Vide hīc, oro, quā prudenter nos Vates a spe in homine collocanda deterreat. Nam posteaq; principū mentionē fecit, actutū addidit, in filio hominis, nos interim ad fragilē illorū naturā considerandā excitans. Quamlibet, inquit, potentes hī sint & diuites, sunt tamē homines, sunt mortales, sunt caduci, & qui ne sibi quidē auxilio esse possunt. Siquidem dicitū factū illorū auolat spiritus: ipsi uerō in terrā, unde formati sunt, relabunt: atq; hoc modo in ipso mortis tempore omnia illorū peribunt consilia, deerit fauor, cessabitq; hodie potentia in illo, qui heri cunctis formidini fuit ac terrori. Heu uanissima omniū ferē mortalium cōsilia. Putas ne illos meæ patriæ ciues, ad quos tanquā ad triarios, res cunctæ omnino a principe, alioqui natura gratioso, atq; ut tota illa est familia, ingenio & liberali, reiectæ fuerant, pensi aliquid de futuris habuisse euentis, cum principis facilitate abusi, illud sibi in rebus administrandis conciliarunt apud ciues odij genus, ut mortuū ex dysenteria principem, illi haud multo post, fato tamen diuerso, sed uiolento & miserando, secuti sint? Quæ (pro Dei fidē) exempla, percupidos, importunosq; in rebus publicis magistratus mouere possunt, si hæc non mouent? Non igitur illi beati, ut forsan fortunæ risu decepti sibi persuaserant: sed

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino Deo ipseus. Qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui custodit ueritatem in seculum.

Magno profectō inter se distant interstitio, Dei potentia, uirtus, bonitas, magnitudo, & quæcunq; in homine quibus in terra beato esse possunt, cum Deus quidem omnipotētissimus sit, fortissimusq; omnium & sempiternus: homo bulla est, infirmus, mortalis, ac, siue is princeps sit, siue rex, aut imperator, nihil. Vanissima itaq; spes ea est, quæ in tam tenui ponitur recula, ut homo est: firmissima uerō, quæ in Deo. Quare hīc clamat Vates: Felix nimirū, atq; iterum felix is est, cui Deus Iacob, Deus, inquam, ille quem sanctæ colunt animæ & adorant, est præsidio, cuiusq; fiducia solum domino Deo suo, non conseruis se interdum debilitatibus, nititur: qui Deus cœli autor est, terræq; marisq; atq; omnium omnino rerum quæ in illis insunt, conditor. Idcirco infinitæ illius sunt diuitiæ, opesq; immensæ, atq; incomprehensibilis illius ad omnia fides ac prouidentia, nempe omnia quæ condidit perenni salutariq; gubernantis ratione, uiuificantis, adaugentis, seruantisq; incorrupte. Vnde additū est: Qui custodit ueritatē in seculum. Et

Qui facit iudicium iniuriis patientibus, dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dominus illuminat cecos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos, dominus custodit aduenas. Pupillum & uiduam suscipiet, & uiam peccatorum disperdet.

In limine hæc quidem omnia domorū principū, atq; aliorū, quorū interest res urbiū regionumq; administrare, inscribi debent: melius dicerē in corde. Tametsi

C enim ad omnes uulgo homines spectare uident, ad illos tamen in primis attinet, qui uice Dei ceteris presunt. Ee certe uere illae sunt operationes, quae Dei promerentur gratiam, quibusque omisis mirum quod inexorabiliter in nos seuerissimus animaduertat dominus. At uide quid in totius enarrationis capite affixit Vates. Deus, inquit, est qui oppressorum iniurias ulciscit, statque in acie pro calumniis passis tanquam imperterritus uindex. Quid postea? Vicium omnibus, tum mentis, tum uentris, modo cibum appetant, ab eoque opperiant, largissime impartit. Soluit insuper in carcere detentos, uinctisque manicas non tam ferreas, quam in corde effoeminatas laxat. Caecis uisum, non solum corporeum, uerum etiam spiritualem elargit: collapsos, afflictosque, quod non faciunt nostri proceres, erigit, sustentat, recreat, iustosque omnes, qui sibi fidem adhibent, deamat, ac tandem hospitum, peregrinorum, pupillorum, uiduarumque, ac ceterorum id genus desolatorum curam habet indefessam, illosque utpote ab alijs reiectos suscipit, fouet, exosculatur, beat tandem. Contra uero, uias impiorum erroneas, consilia uidelicet, instituta, machinationes, temeritatem, fundet, dissipabitque, ac, uti res solent leuissimae, disperdet. Atque ita uictor

Regnabit dominus in secula Deus tuus Sion, in generatione & generationem. Halleluia.

In hoc ultimo uersu sempiternum Dei esse regnum canit Propheta, illudque Sion, tanquam praecipuo religionis domicilio congratulatur. Ex eiusmodi quidem contemplatione immenso afficitur gaudio mens nostra, speque erigitur in illo, quem esse aeternum nouit. Ceterum ab aeterno, quid nisi aeterna expectari possunt? Aeternus igitur cum sit benefactor, aeterna quoque esse beneficia necesse erit, aeternam protectionem, aeternam salutem, aeternam uitam. Ait itaque: O Sion, o sancta Hierusalem, o Dei sponsa, nutantem iam tandem collige animum, siquidem dominus ille, ut dixi, tam potens, tamque tui cupidus & amantissimus, Deus, inquam, ille tuus, hoc est, quem tuam esse felicitatem, uel sero, intellexisti, regnabit in aeternum, illiusque protectio in generationem a generatione ullo absque unquam sine prorogabitur. Cui laus sit in secula seculorum. Amen

PSAL. CXLVII. Halleluia.

Audate dominum quonia bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraque laudatio. Rursus, ut in proximè praeteritis egit psalmis, accingit se ad Dei laudes beatissima Vatis anima, quod facile absque alia lectoris admonitione ex titulo comprehendere potest. Nihil certe tam amantis animum de lectare consueuit, quam cum crebra illius laudandi quem amat, offertur occasio. Unde iucundissimum id esse solet spectaculum, intueri, ut interdum intueor, hilari quempiam tum ore, tum animo, quaecumque agi contingat, exclamantem: Semper laus eius in ore meo. Quae unquam sermonem alium? imò uero quae actionem? quos mores tam gratos aut cernere, aut audire possumus, quam illi sunt, qui Dei laudes referunt? E contrario quid tristius? quid, quod animum candidum tam efflictim laceret, prosternatque & conturbet, experimur, quam sermones noxios & illiberales? Blasphemi uero atque oblocutoris uerba quo nomine appellare, aut qua arte exprime re debeam nescio: quandoquidem ipso suo horrore & turpitudine omnem superant dicendi uim & copiam. His proinde, ceterisque, qui instrumentis eiusmodi idcirco homini datis, ut suum laudet opificem, abutuntur, omisis, animam diuini honoris studio sissimam audiamus, ita ceteros adhortantem: Laudate dominum quonia bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraque laudatio. Sic Felix: Laudate dominum, quonia bonum est psallere Deo nostro, quonia iucundum, decora est laus. Ex eodem item fonte ita alius: Laudate dominum, quonia bonum est canere deo nostro, atque iucundum, optabilis est laus. Vide quae suauibus appelletur uocibus Dei laus: decora, inquit, est, pulchra, decens, optabilis, amoena: quae quidem nomina laudi nequaquam illi adulatorici, quae sit principii, aut turpi, quae sit scorto & adulterae, conuenire arbitror, cum è contaminatissimo proficiscatur affectu, cordeque mire anxio & perturbato. Bonum itaque, imò optimum omnium est psallere, ut nos facimus: sed Deo: canere item, sed Deo: latitiam affici, gestirere & exultare, sed Deo, non lenae

&

A & meretrici. Quod sane fit, cum cor in his tantummodo, quae Dei honorem repraesentant, occupatum, os alioqui mutum atque iners ad promendas Dei laudes assuescit, retorquetque a praua loquendi futilia, atque ut ea uocat Christus, ociosa consuetudine, ad castos Dei sermones & uiuidos, ut olim edocta fuit uirgo illa celebris diuini Benedicti soror, ad quam de more è summo Casini uertice, in quo amplissimum exaedificatum erat coenobium, ut nunc quoque est, ad planitiem, in qua secretissimus quidam erat secessus, nympharum quidem caelestium domus, descendere consueuerat. Quid putas? tesseras ne ut luderent, aut bacchantium more pergræarent? Vide quomodo uirgo tam sanctum fratrem iamiam cum suis ad montis ascensum se accingentem compellat, obtestaturque: Quaeso te frater, inquit, ut ista nocte (iam totum diem in Dei laudibus, sacrisque colloquijs ad noctem usque produxerant) non me deseras, ut usque mane aliquid de caelestis uitae gaudijs loquamur. Felix petrus & beatus, quod diuino exaestuans incendio, a Deo, quod a fratre negabat, obtinuit. Videor enim uidere, cum haec scribo, aut aliquando locum semidirutum inuiso (uix parua extant ueteris illius lararij uestigia) inter senem & puellam ardentissimas, tanquam duobus igneis simul collis lapidibus, in suis illis colloquijs felicissimisque congressu, emicare diuini amoris scintillas, cordaque illorum ex beatissimis illis sermonibus a corporeis euulsa fibris in caelum rapi. Quem quidem effectum in illis minime locum habere fat scio, qui non noctem unam atque alteram cum die, sed menses integros, annosque, ac totam demum suam aetatem in scurrilibus consumunt tum iocis, tum ineptissimis facetijs & moribus ita dissolutis, ut illam nunquam mei pastoris legisse praeseferant admonitionem: Scurrilitates, inquit, uel uerba ociosa, & risum mouentia, aeterna clausura in omnibus locis damnamus. Aurea profectio institutio, atque euangelicis consentanea praecipitionibus. Quid ni igitur laudes illius pure, ab omnibus, ubicumque degant homines, pro fabulis, uanisque nanijs, persolui efflagitemus, qui tam ardentem nostram diligunt salutem? Ipse quippe est

Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit.

Apertius uertisset interpres, si sic ex hebraeo uertisset: Dominus aedificat Hierusalem, dispersos Israelitas congregabit. Hic Vates ad ueterem illam Hierusalem instauratorem post reduces è Babylonico exilio Iudaeos alludens, Ecclesiae effugiat exordia. Iam, inquit, uideo praesentis quoque Deum diruta Hierusalem moenia instaurantem, aedificantemque meliora: ad haec, afflictas Israelitarum reliquias passim per orbem dispersas, in unum, quod tandem unus unius sit pastor ouilis, colligentem. Id quoque prauidit Esaias, quando in suis de Ecclesia uaticinijs illud addidit: Congregabit profugos Israel. Quales uero futuri hi essent Israelitae, alio in loco aperit, dicens: Congregamini, uenite, & accedite simul, qui saluati estis de gentibus. En ecclesiae sagena peregrinis repleta piscibus. En libertas filiorum Dei, quibus data est requies, ut ait Oseas, ut quiescant paulisper ab onere regis & principum, nempe a mundi tyrannide, atque immitti hominum imperio, cui ferè ueri obnoxij sunt Israelitae, qui in spiritu, non in carne circuncisionem profitentur. Atqui si Dei manu instaurata fuissent urbis illius moenia, quae prophetarum, atque adeo filij Dei interemptrix fuit, adhuc suum seruaret decorum, extaretque ciuitatum omnium pulcherrima, ut modò extat Ecclesia, cuius typus illa fuit, manerentque etiamnum reliquiae illae Iudaeorum incorruptae. Verum alia exaedificanda fore Hierusalem, aliudque templum reformandum, quam illud fuit à Chaldaeis excisum, atque alios colligendos Israelitas ab illis, qui dicturi erant, Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, prauidit Vates. Ecce, inquit, noua facio omnia. Noua itaque deducenda erat sponsa, nouae constituendae nuptiae, noua erigenda conclauiam, nouam tandem construendum aedificium: atque haec quidem omnia in humano perficienda fuerant corde, quod postea breuissimo expressit Paulus, Corinthijs scribens, apophthegmate: Vos estis templum Dei uiui. Ecce in quam paruam desijt reculam acerbior illi templi ueteris caeremoniarum, uictimarumque, laboris nimirum ac defatigationis propemodum infinita. Cor igitur humanum rerum omnium illarum in spiritu

C capax factū est, cuius structura amore deliniatur, fide cōstruit, sed Dei clementia perfectissimā nanciscitur formam. Ipse quidem est, haud ars nostra, uel ingenium, *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat.*

Contritos corde, uocat summē afflictos & deiectos. Ceterū alligat uerbo propterea usus est, quoniam uulnera, quibus medemur, institis fasciisq; diligentissimē à medico stringi solent, ac quò dolor mitigetur, concinnè admodum obligari. Vnde sic Paraphrastes: Qui sanat eos qui fracti sunt animo, & leniter curat dolores illorum: quicq; numerum planè infinitum stellarum supputare solitus cum sit, atq; illarum singulas suis appellare nominibus, perfectissimam rerū cognitionē in se esse testatur. Siquidem quibus nomina imponimus, ea nobis sunt nota. & erit sensus: Eadem facilitate, minori etiā, posse Deum dissipatos per regiones Israëlitas in unum coire facere, qua sparsas per uastiores multo regiones cœli stellas, alioqui innumerabiles, numero complecti. Sed de æterna hęc proborum electione, quorum nomina scripta sunt in cœlis, uerba fieri arbitrantur nonnulli, de quibusq; sic diuus Deum alloquens edisserit Augustinus: Quos tu tibi elegisti de multis in templum sanctum tuum, ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam, quorum nomina, numerumq; tu nosti. Quocirca cum purissima Vatis anima exclamare liceat:

Magnus dominus noster, & magna uirtus eius, & sapientia eius non est numerus.

Felix, atq; adeo ceteri uertunt ex hebræo: Intelligentiæ eius non est numerus seu mensura. In idem tamen recidit sensus. Siquidem mens est Vatis, Dei potentiam, qua suos seruare potis est, rursusq; sapientiam, qua uias ad id perficiendum probe callet, extollere. Vnde confestim addidit:

Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores usq; ad terram.

Est idem ferè, quod in superiori cecinit psalmo, dicēs: Dominus erigit elisos. **D** & non multo post: Viā peccatorū disperdet. Mansuetos appellat illos, qui æquo placatoq; animo ferunt aduersa. Et tunc quidem illos æquabiliter, toleranterq; idcirco res ferre aduersas asserimus, quoniam illis fauet numen, suscipitq; eo planè modo, quo à medico, aut parentibus grauius ægrantes solent suscipi liberi atq; refocillari. Caue putes minorem esse in Deo erga afflictos & peccantes commiserationem, quàm illa est, qua afflictim cōmouentur in filios patres morbo alio quo grauiori pressos. Imò hanc patrum curam nullam omnino esse præ illa, qua Deus assidue lapsantes in uia iustitiæ sustentat, non desunt qui experiuntur. Afflictos itaq; ærumnosos, in turpitudinemq; aliquam peccatorū delapsos patientissimè tolerat, illisq; ne in pressuris desperent, secretissimis non cessat illud insurrare monitis: Ego sum, nolite timere. contra autem superbos innocuorum persecutores, atq; in secundis fortunæ euentibus elatos, deijcit, prosternitq; penitus, atque eo allidit modo, quo res solent uitreae in terram proiectæ collidi. Ergo cum hæc fore persuasum habeamus,

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. Qui operit cœlum nubibus, et parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Hac quidem uocum naturalium annumeratione innuere uult Dauid, nostris in calamitatibus, uel quas persecutores irrogant, uel quas aëris inclementia, atq; cœlorū intemperies deuehit, nullatenus despondendū esse animū. Siquidē æterna Dei prouidentia, quæ minutissimarū etiā rerum curam habet, non potest res suis amicis necessarias atq; opportunas, non affatim suppeditare. Canticū, inquit, quod laudes, gratiarumq; actiones resonet in cithara, sono nimirū suauissimo, Deo nostro præcinite. Ipse enim, cum nobis est cōmodum, tegit cœlum nubibus, tonatq; atq; inde aquas præparans imbrem omnibus gratissimū etiā in siticulosos perpluit montes, unde herbæ egerminant, uersicoloribusq; loca illa arida & inculta conuestiuntur floribus, atq; diuersi generis oleribus ad usum hominis

A minis foecundantur. Ad hæc cuncta terræ animalia suo cuiilibet apto naturaliter cibo enutrit: quia & coruorum pullis à matre destitutis, conuenientissimā illi ætati subministrat escam, id agens (opinor) illorum miserans crocicationem, questusq; lamentabiles, qui uotorum loco ac supplicatione à patre exaudiuntur æterno. Ferunt enim coruum uiso partu degeneri (albi nascuntur coruorum pulli) indignabundè auolare, nidoq; derelicto suum execrari foetum: quem tamē cum implumis sit, atq; ad querendum pastum inutilis, nocturno pasci rore, uermiculisq; nido subnascentibus, mirabili Dei prouidentia nutricari asserunt. Res mirra sanè, atq; quidem, quæ omnem superet bonitatis modum. Vnde nō immerito, in superiori dictū est uersū: Et sapientiæ eius non est numerus. Verum neq; absq; mysterio de coruis facta est mentio. Contra omnino cœlestium rerum naturam uidetur, teneras in fide adhuc animas diuino alio posse edulio, nisi eas mater deserat, antiqua nimirum peccandi consuetudo, ac lex peccati: qua quidem à cōscientiæ nido & domicilio, nostro læsa candore, abeunte, à Deo mens pascitur, coalescitq; in spiritu. Sed alij hæc uideant, nos ad institutum. Semel enim discipulorū anxiam quærendi uictum sollicitudinem castigans Christus, coruorum adduxit similitudinem, inquit: Considerate coruos, quia nō seminant neq; metūt, quibus non est cellarium neq; horreum, & Deus pascit illos: quanto magis uos, qui pluris estis illis: Considerate, inquam, lilia, quomodo crescunt, quomodo non laborant, quomodo omni uacant uitæ cura & anxietudine. O tardos in credendo animos. Iob quoq; inter miranda diuinę prouidentię consilia & res gestas, coruum interferit esurientem, facitq; Deum interrogantē in hunc modū: Quis præparat coruo escam suā, quando pulli eius clamāt ad eum uagientes, eò quòd non habent cibum? Istiusmodi itaq; argumento, quo usus est Christus de coruo, fœno & lilijs, usus est & Vates. Modò surdis hæc decantata non sit fabula, summa certè infidelitate infectus est orbis uniuersus. Dic, te oro, colitur ne Deus sincere, ab his etiā qui cultū Dei profitentur? Id nego. quid uulgus ager? quid simplices mulierculæ? unde tanta ortum habet concupiscentiarum rabies? unde auaritia? unde insaturabilis illa habendi sitis? Vn dicam? à fidei penuria, specq; omnino in hisce caducissimis mundi rebus prostituta. Iam illud annotandum, seruituti hominum, nō inueniri in hebræo, sed sic duntaxat, ut uertit Felix: Qui facit germinare montes herbam, ita & alij.

Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, neq; in tibijs uiri beneplacitū erit ei. Beneplacitū est domino super timentes eum, & in eis qui sperant in eo.

Tibias hęc poni pro fortitudine non est ambigendum, ne quis instrumentum nescio quod, musicum imaginetur. Est enim tibia, quæ à genu incipiens ad maleolos usq; protenditur: cuius partes sunt, crea ac sura. Igitur pro eleganti hęc hominis gressu ac robusto ponitur. Vult Vates syncerioris nos admoneri fidei ac religionis, quæ potissimum in illo uim habet, quòd persuaderi nobis patiamur nulla illam externa mundi gloria aut ambitione delectari. cuius sanè rei imaginem perbellè equorum adumbrat superbia, atq; arduus ille, cum è stabilis educuntur, hinnitus: uir item alto gradiens passu, atq; in digitis obambulans, signū nimirū ut fortitudinis, ita uani, elatiq; animi & gloriosi. Hos uersus elegantissimè sic reddidit Paraphrastes: Fortitudinem equi nihili faciet, nec quæ uidentur esse fortia crura uiri ad amorem inuitabunt illum: sed amat dominus, qui reuerenter colunt eum, & qui spem ponūt in clementia ipsius. Et sic uides, uoluntatē beneplacitūq; pro amore hęc usurpari. Nō illius, inquit, amor in his transitorijs occupatur rebus, neq; illos qui istiusmodi fidunt rerum inanitati amare potest. Verumenimvero tota illius uoluntas, amorq; totus & cura in illos solum directæ est,

qui metu filiorum more uenerando affecti, spem suam omnem in illius collocant misericordia. Hi quidem Deo grati sunt, ceteri infensi, Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

C

Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion.

Omni sublata in his quæ dicta sunt, diffidentiae origine, rursus Hierusalem, nempe proborum multitudinē, & Sion, quò Deum laudibus concelebrent, hortatur: dicitq; Deum illius affirmaturum portas, civibusq; benefacturum, pacem insuper, annonæq; abundantiam suppeditaturum. Ex coelestium quidem donorū cōmemoratione, Dei laudem elicere conatur Vates: alioqui certè ignava ad eò mortalium est natura, ut rarò ad diuinum laudandum nomen, nisi præmijs illecta, excitaretur. Vtinam & sic quoq;. Desunt ne in mundo, qui gratiarum actionum loco blasphemias referunt: Non est scelus, modò eluceat tantillum commodi, quod nō aggrediantur homines. Clamant coeli, sol, luna, sydera, elementa, laudandum esse Deum: & quod quidem clamant, re quoq; ipsa exhibent: nec est in rebus conditis, quæ à præfixo sibi ordine, legeq; naturæ, uel paululum aberrat. Solus homo animantium omnium ingratisimus, in suū creatorem iniurius inuenitur. Solus, inquam, homo à præscripto Dei mandato etiam (malum) à conditarum rerum exordio discessisse repertus est. Qui istiusmodi uiuunt uitæ genere, quiq; adhuc à facie Dei ambulantis in paradiso post meridiē, tanquā stolidus Adam, se oculūt, hīc retracti à fuga inuitant, ut omīssis in Deū iniurijs, excussosq; reatum onere, ac reiecto in Christum, atq; omni prorsus eliminata diffidentiae caligine, ad lucem, ad ueniam, ad uitam confugiant, nouaq; laudum cantica pro antiquo uæ Deo dedicent. Ait ergo: O Hierusalem, quid Deo pro beneficijs reddere non erubescis iniurias? pro amore odium? pro gratia damnum? lauda honoraq; dominum, lauda, inquam, Deum tuum o Sion.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.

Hæc est effigies Ecclesiæ, cuius filij & ciues, sanctorum sunt animæ. Seras post sūt pro uectibus, quibus ferari solent portæ atq; obfirmari. Tutam urbis custodiam hac uoce denotat. Rursus abundantiam, cum dicit, Hierusalem ciues, seu liberos, à domino benedicendos: quòd magis exprimit in sequentibus.

Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.

Felix profectò ea est ciuitas, quæ nullo affecta bellorum incommodo ac secta rum, rebus illis, quæ ad uitæ usum ac lautitiam attinent, abundat. Contrà autem longis afflicti prælijs ciues, atq; inter sese disidijs consumpti, etiam rebus uitæ necessarijs plerunq; carere uili sunt. Verum ut huiusmodi rerum humanarum exitia à peruersis ciuium animis oriri solent, ita salutem à benignissimo domino proficisci non est qui dubitet. quare à spiritu dicitur: Qui posuit fines tuos pacem: hoc est, non solum intra urbis mœnia pacem, concordemq; ciuium animos esse uoluit, uerum etiam in omnibus latè finibus, conterminisq; locis & regionibus. Hincq; illud quod sequitur euenire necesse erit, locorum scilicet incolas rebus omnibus affluere, non tantumq; pasci à domino, sed opiparè pasci. Adipem enim frumenti pro similagine, nempe farina cribro tenuissimo extracta, idcirco candidissima & delectabili, posuit, hanc sanè tritici medullā appellare soliti sunt hī, qui furnariam exercent. Delicatissimo itaq; istiusmodi panis genere, rerum omnium lautarū copiam intelligi uoluit Propheta. Quæ tamen omnia ad interiorem quoq; opulentiam relata, mirum quàm iucundo afficiant gustu animam. Et ut breuiter dicam, ad epe hīc tritici, Dei est uerbum, quod diligenter ab hæreticorum furfure secretum, mirabilem illum in corde panem, qui de cœlo descendit, quoq; refocillant animæ, atq; in Deo uiuunt, conficit. Vnde subinfert Vates:

Qui emittit eloquium suum terræ, uelociter currit sermo eius.

Cum iubet, inquit, illi subito dicto parent omnia: nam summa currit uelocitate sermo eius: hoc est, quod iusserit, quodq; uoluerit effici, efficitur illicò. Per id signatur, felicitatem huiusmodi nō diutius suspendendam, quippe qui solo uerbo, quæcunq; uult, efficere potis est. Quod sanè in niue, pruinaq; & grandine,

A ne, quæ ueluti buccellas quamprimū è cœlo deiicit, uidere licet. Quare sequitur: *Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit?*

Pruinam sicut cinerem spargit, uertunt ex hebræo, & aptè quidem: nam nulla est cum cinere similitudo nebulæ, quæ uelum potius, aut tentorium, si densior est, præ se fert, quàm cinerem. Pruina uerò quadrat magis comparatio. Sic Paraphrastes: Qui tribuit niuem similem lanæ, & pruina tanquam cinerem dispergit. Cæterum crystallum neq; ex græco, neque ex hebræo uerti debuit, sed glaciem aut grandinem, quæ globulis quibusdam frigidissimis instar buccellarū, utpote glacie concretis, è cœlo repentina aëris mutatione ac nimbo erumpere consuevit. Verum ex gelu quoq; uehementiori nasci formariq; crystallum asserunt: sed non in aëre, ut grandio, sed potius in locis ubi perpetuæ ferè sunt niues, ac gelu. Iam illud admirandum diuinæ potentiae argumentum, aquas æstiuo tempore congelascere, formariq; buccellas illas nō longè à terra plerunq; à Syrio perusta frigidissimas: & has quidem tanta celeritate atq; impetu, ut anteaquam animum aduertat, fata unà interdum cum uineis populata, syluasq; frondibus denudatas expositules. Quid rursus? (mira res)

Emitte uerbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius & fluent aquæ.

Iubente, inquit, domino glaciem illam dictum factum cernes liquefieri, in pluiasq; cum uentum, quencunq; uoluerit, spirare fecerit, resolui. Atq; hæc quidem omnia derepentè fiunt, mutanturq; subito. Quo sanè colligi uoluit Propheta, nullam posse esse tam conclamatam miseriam, quin statim in feliciorē commutetur statum, si sic iusserit numen. Certè is est qui ducit ad inferos, & reducit. Ipse, inquam, est, qui deponit potentes de sede, & exaltat humiles. Quòd si interdum tamen superbos humilibus præponi, exaltariq; ac mitra nōnunquā, B pileo sceptrisq; regio donari conspicis, tardus nimium es, si felicitatem, quam furis pollicitus est Deus, in hisce rebus fortunæ ludibrio expositis inueniri cogites. In spiritu quidem dona hæc insunt aurea, atq; in conscientia sibi optimè conscia, menteq; tranquilla, ac rerum mundanarum contemptrice, præter id, quòd spe firma uenturam iam possidet beatitudinem in Deo, sentitq; intra sese, atque experitur, quid sibi uelint conuersiones istiusmodi grandinis, induratiq; gelu in pluiam: quid rursus nix, ad instar lanæ ob candorem è cœlo lapsa: quid pruina, quid frigus illud grandinis ferè tactu intolerabile, nisi id Deus temperaret, præ se ferat, intelligunt in diuinis exercitati contemplationibus. Putas ne animam in istiusmodi rebus peruestigandis occupatam, ab illoq; accensam igne ac spiritu, quo flante, suauissimi, ut hīc canit Vates, defluunt aquarum riuū, minori illis affici gaudio, qui secundarum rerum successibus elati, uix se homines esse aliquando cogitāt: hos certè miseros calculis omnibus, licet in sinu, quod aiunt, fortunæ dormire cæcis appareant, affirmare possumus. Si quidem, quæ nobis ueram conciliant felicitatem, æternamq; comparant beatitudinem, pro qua sanè adipiscenda uniuersus omnino contemnendus est orbis, hæc ferè sunt: fides, amor, pietas, ultroneaq; mundanarum rerum atq; honorum despicientia: simplex uitæ usus & consuetudo: gaudium item spiritus, quo mirum in modum oblectatur Deus: ac sui prorsus, ob Dei honorem, salutemq; proximi, neglectus. Si hæc quidem in diuite homine, mitratoue capite contingere uideris, nihil amplius in hoc mundo, quod cœlestem referet statum, perquiras. Verum illud nunquam me intellexisse fateor: qui fit, quòd cum primū ad ecclesiasticas, ut uocant, dignitates quispiam ascitus est, nihil prius querere uidetur, quàm ut lautius, fastuosiusq; quàm prius egerat, uiuat: Quis nodum hūc mihi soluet? Aut certè Dei religio laxior, dissolutiorq; quàm ipse sit mundus, facta est, proinde ludibrio habita: aut hī bonarum rerum corruptores dici possunt. Mihi nunquam persuaderi passus sum, fidei synceritatem in capite superbo, menteq; mundo addicta, manere posse. Quòd si porro se à mundo alienissimos esse, ut profitentur, mihi iu

c rarent, uix crederem: siquidem quæ fidei candorem testentur, nisi omnino plumbei simus, non ignorare possumus. Et hæc quidem ad reconditiorem sensum eorum quæ dicta sunt, scribere non sum ueritus, quo uniuersalem esse spiritus doctrinam, uel ipsæ sciant textrices mulierculæ, ac cæteri è uulgo rudes per officinas mechanici, quos hîc à spiritu ad laudandum Dei nomen inuitari cum cæteris arbitror.

Qui annunciat uerbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël.

Statuta sua, seu cæremonias & iudicia, transferunt ex hebræo: quib. sanè uocibus Dei legem intelligi uolunt, quæ uni data tunc fuit populo, exteris exclusis gentibus. Iudicium nimirum summæ Dei beneuolentiæ erga Iudæos, quos solos in terris suæ consecratos esse uoluit religioni. Quod quidem admirans Moses, sic populum illum ingratisimū, atq; in Deum contumacem exhortans, aiebat: Quæ enim est alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, iustaq; iudicia, & uniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos uestros? Dauid uero:

Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Aliàs diximus morem esse spiritus in scripturis, Iacob, seu Israël, Dei amicos appellare, quibus solis nota sit Dei uoluntas: id est, quod fide de Deo persuasum habent, re id præstare satagunt. Peculiaris illa Iudæorum cura, eorum qui in Dei Ecclesia Christum uitæ ratione & cultu imitaturi erant, fuit typus. Quibus sanè haud minus, quam populo illi Iudaico, facta illa fuit Moses admonitio: Custodi, inquit, teipsum, & animam tuam sollicitè. Sollicitudinem uero hanc in seruandis Dei præceptis, quæ iustitias ac iudicia, in superioribus appellari uidimus, in arduo uersari exercitio, longoq; usu, experimur. Et ut quidem nulla extat natio, ut inquit Moses, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster suæ ad est Ecclesiæ: ita id proprium illius munus est ac cura, ob omni se gentium contaminatione alienissimam seruare. Et ne quæ sit istiusmodi gentium contaminatio te nescire causeris, illam sub nomine operum carnis ita adumbrat Paulus: Manifesta sunt, inquit, opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia: quæ, inquit, prædico uobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnū Dei non consequentur. Hæc sunt uerba Pauli illius, qui de se olim sic apud Corinthios testatus est: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Ergo Christus est qui asserit, neque scortatorem, neq; effœminatam, neque idolorum cultorem, neq; ueneficum, neq; inimicitarum satorem, contentiosum, inuidum, rixosum, dissidiacq; spargentem, homicidam, ebrium, heluonem, parasitum, sectam nimirū ac disciplinam sane quā egregiā, primarijs etiam mundi hominibus gratissimā, posse Dei regnum ingredi. Eæ sunt ferè immundarū gentiū de more operationes, quas purissima Christi sponsa auersatur: cuius sanè alia est uitæ ratio, fructusq; alij, qui à spiritu Dei sancto ortum habent, nempe charitatis, ut idem inquit Paulus, gaudij, pacis, patientiæ, bonitatis, benignitatis, mansuetudinis, fidei, modestiæ, continentiæ, castitatis. Felix profectò ea est arbor, quæ huiusmodi spiritus onusta est fructibus. Quam uereor, ne peiora multò adhuc in mūdo, quam illa quæ à Paulo in recensendis carnis operationibus iam lasso cōmemorata sunt, perpetrentur. Si hæc quidem in excellentioribus fieri locis, etiam palam, cernimus, quid de uulgo censendum? Ad hæc si Iudæos, populum nimirum à cæteris selectum, & de quo id dici audio, quod non fecit taliter omni nationi, cuiq; data est lex & testamentū, à iustitiæ semitis deerrasse legimus, quid impios tum egisse Philistæos arbitramur? quid Chananæos? quid Hiericontinos? Quid modò (ne multis) arrogantes agere Mahumetanos, Turcasq; exitij Christianorum sitibundos existimamus, cum audiunt, nobiliora religionis nostræ membra corrupta esse? Ridet hæc, scio, carnis lenocinijs irretiti. Ridet mundus, subannatq; illa, quæ à spiritu huc sunt ad electorum solatium adducta. Verum ut mundo, mundi q; amantioribus suis breui debetur interitus, ita Ecclesiæ

suus

A suus semper inest decor, mercesq; æterna, quæ est uita abscondita in Deo per Iesum Christum. Cui honos sit in secula, Amen. Halleluia.

PSALMVS CXLVIII. Halleluia.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis.

Iam tandem ueluti laboriosissima peracta navigatione, uela contra himus, portumq; haud procul aspicientes, Deo unico in freto hoc mundi tempestuosissimo desudantibus effugio, laudes, letumq; celeuma canere institimus. O si quod tanta sit dignum maiestate, à frigido meo pectusculo atq; ad meditanda cœlestia tardo & ieiuno, prodixisse quicquā iudicabitur, tunc me beatum dixerō. Proinde si quid, quod spiritum sapiat & eruditionem, est dictum, id totum Dei esto: sin minus, meum, hominis nimirum indocti, inertis, imbecillis, incauti, qui tamen illius sanctum nomen laudare conatus sim, mortalium uero rudiores instituere, doctiores monere, atq; meæ professionis homines ad grauiora scribenda allicere, & me tandem minimum Dei mancipium profiteri, asseuerareq; ad illius cognitionem & amorem, quem in terris penè extinctum esse non semel questus sum, querarq; tantisper dum uixero, non alios sanè reprehendens, sed me ipse, meamq; delidiam arguens. Siquidem cum secundum & quinquagesimum iam agam annū, sexq; & triginta in habitu hoc lugubri transigerim (melius dicerem, propter meam stupiditatem atq; in Dei obsequio inertiam, perdiderim) uix unius quidem horulæ spatij, ut decuit, peracti mihi conscius sum. Serò quidem (infelix) cognoui uirtutem crucis: cuius ductu ego haud ita pridem pacatiorem quærens uitæ statum, ad solitudinem unā cum uno ex fratribus meis confugi. Quid tunc insidiarum contumeliarumq; in solitudine etiā illa moliti fuerint nonnulli, quidue iniuriarum subierim, non uacat modò, neq; opus est recensere, atq; adeo id magis, quod querelas illas omnes iam pridem ad Deum æquissimū omniū iudicem retuli, penes quem maxima indelebilisq; pro me in extremo omniū examine producenda extat dica. Illic enim innocuorum causæ aurificis (ut ait ille) statera, non populari trutina, ut nunc fit, examinabuntur, sed diuina, hoc est, optima expendentur æquitate, absq; dolo, quæ in presentia pleriq; à tribunalibus inauditæ reijciuntur. Ab eodem porro spiritu à solitarijs locis retractus, rursus noua mihi subeunda fuit ob ualitudinē crucis necessitas. In qua quidem non nihil impeditus, hos meos paululum distuli commentarios, finiendos tamen secundum uoluntatē domini mei Iesu Christi, cuius splendorem in terris extolli, emergerēq; tanquam è caligine, propter quorundā ignorantiam, atq; coniunctam cum improbitate superstitionem, tam ardentem cupio, quam quis alius: cuiq; præterea omnes ferè liberos pientissimi mei parentes olim consecrauerant: quorum primum diuus sibi asciuit in Scopetea familia Augustinus: sex, inter quos una fuit soror, quorumq; ego penè ultimus ætate eram, Benedictus. Ad cuius nunc sepulchrum in Casini uertice meos cogitans annos in amaritudine, extremam manum hisce ponere commentarijs, anno à Christo nato quingentesimo, & supra millesimum secundo & quadregesimo, uolui. Cuius quidem Christi benignitate silentissimo Albanetæ receptu, haud multò procul à cœnobio monachorumq; conuersatione semoto, nunc uitor, conorq; iam tandem istiusmodi animi exercitio ab hac dissolui uariarum incursionum turbarumq; molestia, qua nolens premor, & frui Deo: qua re impetrata, uitam aliam, quæ infortunio obnoxia sit nulli, me tunc impetrasse mihi persuaderi patiar. Verum penè serò illius datorem noui: notum uero & quæro, & in ipso purificari operam nauo sedulam: & nisi, anteaquam è uita demigrem, assequor, perij. Assequar tamen, spero, ipsomet duce, quem, quo quouersum me uerto, uidere mihi uideor meam increpantem oscitantiam. Interim autem quod misellum hunc uermem è puluere suscitet, atq; ad se accedere iubeat, in ipsius continenter occupabor laudibus, dicamq; cum Propheta: Laudate do-

Ffff

C minimum de cœlis, laudate eum in excelsis. Condita hîc omnia, tum cœlestia, tum terrestria, ad celebrandas Dei laudes inuitantur, valetq; perinde quasi diceret: Laudate dominum, ô uos cœlestia. In sequentibus uerò de his, quæ in terris sunt, ita ait: Laudate dominum de terra. Vos, inquit, cœlestes spiritus, quiq; corporeæ sarcinæ expertes uitam uiuistis in supernis felicissimam, laudate Deum.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.

In primo uersu cœlestes omnes generatim complexus est spiritus, in hoc uerò particulares, eos nimirum qui in ministerium illorum mittuntur, ut inquit Paulus, qui hæreditatem capiunt salutis: idcirco illos angelos appellauit. Cæterum uirtutes eius, pro exercitus eius, positum esse non est qui ambigat. Sunt enim beatissimi illi spiritus tanquam satellitium Dei patris, quo quæcunq; fieri in terris decreuerit, ad ea perficienda uti solet. Vnde alio in psalmo ministros illos uocat, qui faciunt uoluntatem eius. Maxima profectò ex istiusmodi purificationum mentium obsequio dignitas apparet humana: quæ quidem (si fas est in cœlestibus illis animis ægritudinem aliquam imaginari) graui afficiuntur molestia & cruciatu, si ex his, quibus hi seruiunt, perire quempiam contigerit. Quanquam nulla illis adscribi debet incogitantia, atque in curanda mortalium salute tarditas & socordia: sed tota illa culpa est lapsi, qui etiam inuitis reluctantisq; custodibus cadere uoluit. Etenim inexcusabilis iam omnino uidetur anima que peccat: quando quidem tam tutis circumuallata præsidij, ultrò tamen succumbit, ac sese turpissimo prostituit mœcho.

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stelle & lumen.

D Stellæ luminis, uertunt pleriq;: hoc est, stellæ lucentes. Sentit (opinor) de Planetis, quas stellas erraticas uocant, & quæ stellis cæteris lucidiores sunt. Vnde sic reddit Campensis: Laudate illū Planetæ, qui lucetis præ cæteris stellis omnibus. Sol igitur, lumen nimirum stupendum, lampasq; ardentissima atq; uniuersalis, lauda Deum. Laudet rursus luna, laudent stellæ, sed in primis lucidissima Planetarum sydera, quorum ordine ac motu, pulcherrimis distinctum esse cœlum formis ad signanda quidem tempora, distinguendasq; mortaliū actiones plerasq;, ut sunt res nauticæ, agricolationisue, medicorum, & similibus, à Deo fabrefactis, non ad Alchimistarum, magorumq; diuinationes, & uanitatem, contra rerum naturam, summiq; opificis mandatum cœlitus ostensis. Nulla unquam fuit tam bene instituta res à Deo, quin statim ad maleficium impia hominū retorserit audacia. Hoc sanè modo cœlestium rerum effectus non laudatur: quoniam quo illæ conditæ sunt sine, aut qui in illis inditi sunt effectus, atq; ad ima hæc terræ influxus & deriuationes, aut ignorant homines, aut cognitum suis inseruire affectibus, excussò propemodū è Dei manu prouidentia sceptro, modis omnibus conquirunt. Stultissima illa est scientia, atq; uana omnino, quæ diuinationibus nixa mortalium animos fascinat potius, quam futurorum notitiam impartit. Qua quidem nostro à theatro, ut par est, explosa exhibitataq;

Laudate eum cœli cœlorum, & aqua omnes quæ super cœlos sunt.

Hîc non ultrà procedit uersus Hebræis. A suprema quidem cœlorum molitione, per tractus aërios ad terram usque, ordine seruato naturæ, descendit Propheta. Siquidem cum à mentibus illis æthereis cœpisset, ad cœlestiaq; mox transisset corpora, ab his iam ad cœlos cœlorum, nempe loca ubi sedes est ignis atque aëris, delabitur: indeq; statim ad terram, atque illa quæ circa nos sunt, commemoranda procedit. Non rarò quidem aërem cœli nomine uocant autores: nulliq; dubium esse debet, supra aërem hunc nobis proximum, quem, ut diximus, cœli nomine dignantur autores, aquas quasdam tenuiores, quam ut destillare queant, esse: nam pluuia ex crassioribus formantur nubibus. Vnde dictum est, & aquæ quæ supra cœlos sunt: quod & de primo illo firmamento die secundo condito intelligi uolunt Hebræorum expositores, quodq; expansum appellant, Fecit (inquit Moses) Deus firmamentum, diuisitq; aquas quæ

A quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum: hoc est, raras illas & tenues, proinde in sublimi ob leuitatem pendentes, ab illis alijs, posito inter sese interstitio: quæ cum graues sint ac densæ, aut in pluias conuertuntur & defluunt, aut infra nubibus retentæ stagnant. Sunt qui cœlum huc Crystallinum aduocent, quod supra sydereum locatum esse uolunt. Verum non longius hîc est philosophandum, de his maxime, quæ ut immensas Dei laudes sua excitare queunt pulchritudine atque ornatu, ita occulta propemodum sunt, & (blaterent ut lubet Philosophi) incognita. Quod porro cœlos cœlorum dixit, amplam illam ac uastam aëris regionem, cuius terra marèq; tam immenso ambiuntur complexu, exprimere uoluisset arbitror. O uarij igitur, uagiq; cœlorum orbis, ô aquæ, quæ supra cœlos ipsos stupendo Dei miraculo manetis, laudate Deum. Insuper

Laudent nomen domini, quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in seculum, & in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit.

B Vide prudentiam Vatis. Ad terram enim è cœlis descensurus, mortales prius admonitos esse uoluit, illa omnia tam admiranda, de quibus mentionem fecerat, solo Dei uerbo fuisse condita, suoq; in officio ac lege à Deo præscripta, perpetuò permanitura. Iam diximus, seculum seculi, sempiternumq;, & his similia, non semper æternitatem significare in scripturis, sed longissima tempora, ut tunc fusius adnotauimus. Quare Paraphrastes sic huncultimum reddidit uersum: Et stabilitas, quam tribuit illis, durabit seculis plurimis, legem dedit singulis illorum, quam nequaquam transgredientur. Illius itaque iussu in lucem prodire, suntq; modò id, quod sunt. Atque propterea æterna quædam fixa illis est lex, ac præscriptum, quod transgredi haudquaquam possunt. Ad hæc (ne in superflua inter Facere & Creare differentia nequicquam immoremur, quod nonnullos facere uideo) non uos lateat sic solummodo ab Hebræis uerum legi: Laudent nomen domini, quoniam ipse mandauit & creata sunt. Quod si tamen adhuc uerbo instare libeat, illud compertissimū, uanam illam omnino esse differentiam quam ponunt, facere ad Deum & ad hominem pertinere, creare autem ad Deum tantummodo. Princeps quidem Romanæ eloquentiæ proprii artis esse affirmat creare & gignere, uocatq; Romulum creatorem urbis Romæ. His itaq; de cœlestibus leuiter summatisq; prælibatis, inquit: Vos quoq;

Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyssi.

Hoc est, ô quæcunq; de terra estis, uel in primis uos immanes belluæ, atq; profundî aquarum gurgites, mariaq;, lacus atq; amnes, laudate dominum. Dracones hîc uolunt intelligi monstra marina: abyssos uerò cuncta aquarum receptacula, quæ omnia mirabilem sui fuisse conditoris potentiam testantur, clamantq; Deū ob tam stupendam rerum effectorem laudandum esse. Ad hæc,

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt uerbum eius.

Faciens uerbum eius, uertit Hebræus: id est, quicquid iusserit Deus, parens dicto. Et ad ipsum spiritum procellarum, seu uentum turbinis, ut reddit quidam, referunt, haud ad ea omnia quæ in superioribus cōmemorauit. Siquidem istiusmodi uento tempestuoso solet Deus res exequi admirandas, ultionesq; in homines grauiore, ut de Aegyptiorū interitu legimus. Per ignē quoq; tonitrua intelligit, fulminibus horrendisq; aëris mugitibus coruscationibusq; permista, quæ cuncta in aëre terræ proximo formari cernimus. Cæterum uox quam noster uertit interpres, glacies, Hebræis est uapor, per quem notantur sicca illæ exhalationes, unde exeunt uenti, noxijq; flatus ac turbines. Neque hîc te moueat, difficillimum uideri res omni carentes ratione ac uoce, laudare posse Deū. Laudant nihîlominus, nosq; itidem ad laudandum opificis sapientiā, admirandis excitant stimulis, quippe quæ ne tantillum quidem à præscripto sibi ordine deflectunt, parentq; continuo numini. Et quidem nemo tam durus est, qui conditarum rerum motum, ordinem, situm, pulchritudinem, uim, formasq; uarias, atq; illarum esse

Cetus contemplans, non mirabilem in illis Dei sapientiam deprehendat, potentiā rursus & bonitatem. Hincq; anxium quoddam oriri solet laudandi Dei studiū, addo & exercitium, iunctaq; cum hilaritate solertia, Itaq; & uos etiam

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestia, & uniuersa pecora, serpentes & uolucres pennatae.

De pennis, seu alis uolucrū, mentio quæ hîc fit, aptè posita mihi uidetur, tantum abest ut superuacaneam iudicem. Quid enim miraculo simile potest audiri, si quis pennis aut alis ornatam uolucrum dixerit? Sed nisi usus rem attenuaret, tam immensum in illis diuinæ relucere conspiceres potentiæ signum, ut penè stupore insanires. Quid nō mirabile apparet, dignumq; Dei honore, si alarum, pennarū uel ordinem in aue, texturam, formam, decorem, coloremq; & ad uolandum aptitudinem ac celeritatem, diligenter inspicias? Quod etiam de uariâ arborum tum syluestrium, tum domesticarum natura intelligere nos admonet spiritus, cum ligna fructifera, ac cedros ad Dei laudes concinendas hortatur. Cedros pro sterilibus, syluaticisq; poni arboribus asserunt interpretes, proceris tamen, atq; ad ædificia uel nauium uel ædium aptissimis. Ait igitur: O uos montes, o loca omnia ædita, è planitièq; surgentia, ut sunt colles, cliuèq; humiliores: quin arbores plantæq; ad producendos fructus procreatae, inferaces quoq; & inculcæ, quarum nobiliores sunt Cedri, laudate Deum. Quid? Vos item belluæ immites, mitesq; & mansuetae, uos reptilia, uos alites tam uarijs ornatae plumis, hucq; illucq; tam concinne celeriterq; uolitantes, laudate Deū. Serpentes, pro quibuscūq; animantibus quæ repunt serpuntq;, posuit. At iam, ut ad nobiliorem laudandi opificis uniuersi occasionem descendamus, uos appello, o mortales, sed in primis

Reges terræ, & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Iuuenes & Virgines, senes cum iunioribus.

Omnes qui potestate aliqua insigni præditi sunt ac dominio, ut sunt potissimum reges, hîc à Vate ad laudandum Deum admonentur. Omnes populi, respublicas omnes intelligit, illosq; qui priuatis utuntur legibus, ut nunc sunt Veneti in Italia, Lucenses, Sena ciuitas in Hetruria, Perusium, atq; non multò pridem Florentia, ac cæteri istiusmodi generis proceres, qui turmatim res populorum moderantur, uelut indice cōmonstrat. Principes uero & iudices, pro magistratibus generaliter ius populo administrantibus, franoq; iustitiæ nocentes homines coërcentibus, hîc sumi possunt: qui si boni sunt & iusti, quid in regionibus optabilius? quid sanctius? quid tam dignū, quo diuina laudari queat prouidentia, uisum est unquā? Secus uero si inueniuntur, nonne illud stuporē omnem excedere censerī debet (proinde maximis efferendus est Deus laudibus) cum regi improbo, aut magistratui, tot hominū millia parere absq; seditione & tumultu cernuntur, illosq; pro dijs in terra uenerari? Tametsi quidem maximum id sit infortunium, ab impijs aut stolidis magistratibus hominum multitudinem gubernari, non idcirco tamen temerè dijudicanda sunt Dei consilia, qui nostra ob scelera sinit nonnunquā regnare, ut olim comminatus est, hypocritas. Sub hypocritæ nomine pessimum unde quaque intellige hominem. Sint itaque amentes nostri, ut lubet, atq; iniqui superiores, semper tamen, ut dixi, laudandus est Deus: cuius in disponendis hominum rebus consilium ac prouidentiam uelle arguere, franoq; nostræ temeritati iniecto reluctari, genus omne superat fœcordiæ, ne dicam superbiam. Cæterum neq; mediocre id quidem est laudandi Dei argumentum, quod in ætatum hominū uarietate splendescere cernimus. Morū enim candor & simplicitas in adulescentulo, aut uirgine, nonne res est diuina? Quid robur in iuuenē? quid agilitas? quid promptū ad arma, ad literas, ad disciplinas perdiscendas ingenium? Debet ne in his laudari Deus, an reprehendi? Senum uero maturitatē, grauitatemq;, prudentiā, in rebusq; agendis mentem uegetam

A getam & pudicam, quis non miretur? quis non, uti donum à supremo Deo collatum, mortalibus gratuletur? Vide igitur quomodo in quauis hominum ætate euidentiſſima nō desit laudandæ Dei bonitatis occasio. In omnibus sanè his uestigia quædam numinis impressa esse animaduertimus, ex in tremendâ illius ueneramur maiestatem. Quapropter

Laudent nomen domini, quia exaltatū est nomen eius solius: confessio eius super cœlū & terrā.

Is unus est uersus in hebræo, cuius sensum elegantissimè à Paraphraste sic redditum accepimus: Laudent nomen domini, exaltatum est enim est & suspiciendum nomē illius solius. Honor & gratiarū actio debetur illi ab his, qui sunt uel in terra, uel in cœlis. quid? non solum quidem cœli ipsi & terra, diuinis resonare debent laudibus, gratiarūq; actionibus, sed & laudes illæ omnes quamlibet excelsæ & perfectæ, superandæ omnino sunt, in diesq; magis amplificandæ. Meritò igitur Dei nomen solum, nō nostrum, aut immoderatè principum amicorumq;, colendū est tum in cœlis, tum in terra: meritò celebrandum, meritò laudibus efferendum: nanq; solus ipse suam adamauit sponsam, auxitq; illi gratias, dignitatē, robur, existimationem. Ideo infertur,

Et exaltauit cornu populi sui.

Diximus nonnunquā, quid cornu signet in scripturis. In hoc loco, dignitas est acrobur: nisi malis opinari, Vatem tum Christū Dei uirtutē hîc præfagisse, quem non raro in prophetis cornu appellari legimus: sed illud in primis, Erexit cornu salutis nobis, quod de Christo accipi non est qui ambigat, modò sit uel mediocriter in prophetis exercitatus. Ergo

Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israël populo appropinquanti sibi.

Ab illis, inquit, quos ipse sanctificauit, quosq; ut sui essent ab æterno delegit seculo, nempe Israël filios, credentes nimirum, atq; illi per amorem, uitæq; imitationem, propinquos & familiares, hymni panegyrici ardentes, atq; gratiarum perfoluantur actiones. Cui laus sit & benedictio in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXLIX. Halleluia.

Antate domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum.

Nulli dubium, hîc Vatem populi Dei liberationē à Babylone prouidentem, liberationem aliā, cuius illa typum gerebat, prædixisse. In illa quidem seruitute, à Chaldæis, hostibus scilicet immanibus & cruentis, miserandum in modum oppressi fuere Iudæi: in hac uero, à peccato, à morte, à diabolo, totū genus humanum. Ab illa, inquam, tantillam orbis portionem per Cyrum Babylonis regem manumissam legimus, ab hac autem per Christū uniuersorū dominū, orbem totū. Idcirco ut illi solitis suis cantunculis, atq; instrumentis musicis, à consueto seruitutis onere liberi, Deo tum gratias egere: ita nos ab insperata erepti captiuitate, nouo scilicet liberationis genere liberi facti, ad nouū dedicandum Deo canticum à spiritu inuitamur, qui sic suam orditur paraclesim: Cantate domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum. Ob nouum, inquit, atque eximium beneficium, nouum benefactori rependite canticum, resonentq; illius laudes non sanè in qualibet Ecclesia, ut est illa malignantium, sed in Ecclesia sanctorum, purarum scilicet mentium cœtu & congregatione. Vos itaque, qui noua facti estis per Dei filium creatura, nouam uiuendi rationem, quod nouum est canticum, assumite. Vetus iam error abiit, ueritas uero per Iesum Christum facta est: quare nouum canendi modum constituite, gaudeteq; gaudio magno.

Latetur Israël in eo qui fecit illum, & filia Sion exultent in rege suo.

Sive Hierusalem filias, siue Israël, aut Iacob, in hanc scenam introducas, hi omnes Ecclesiæ personam referunt: cuius id proprium esse debet, in suo latari sponso, in illoq; oblectari, atq; omni reiecta mundi consolatione, exultare, quæ suum regem esse ac dominum persuasissimum habet. In suo igitur conditore sapientissimoq; architecto, latetur Israël, populus uidelicet credentium: atq; sub-

C inde, qui è Sion progeniti sunt sancti, cœlestibusq; speculationibus affueti, talem contigisse sibi regem gaudeant, exultentq; & triumphent. Hinc

Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei.

Eæ sanè instrumentorum uoces ingentem debere esse lætitiã, gaudiumq; in spiritu sancto, in electis arguunt. Eiuscemodí quidem instrumentorum modulationes non nisi in præcipuis populi gratulationibus, statisq; diebus, ac solennitatibus adhiberi consueuerant. Eam ob rem ut innuat qualis debeat esse ob reconciliatum genus humanum Deo per Christum lætitiã & gratiarum actiones, uult Dei nomen & choro, & tympano, & psalterio celebrari. Sunt qui, in choro, uertunt, in tibia, illud opinantes, de instrumentis solum musicis fieri mentionē. In honorem igitur illius nominis psallant choro, psallant tympano, psallant che ly, quotquot ad sanctorum numerum attinent.

Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.

Apertius ex hebræo uerit poterat, ut uertit Felix: Quoniam diligit dominus populum suum, polletq; perinde, ut, ne graue sit uobis illum, qui uos diligit, laudare: deamat certè dominus populum suum. Effectus uerò huiusce amoris qualis: Exaltabit, inquit, mansuetos, depressosq; quò salui sint, sustollit. Id est enim mansuetos exaltari in salutem. Homines quidem de more præteritis in honoribus mansuetis, exaltant turgidos & superbos. Contra Deus, exclusis fastuosis extollit humiles. quod sanè maximã tum nobis, quibus permagna est cum mundo cõcertatio & pugna, conciliare deberet uim fidei, tum illis qui se uictores putant, metum, suæq; ruinae prænotionem atq; infortunij. Verum quomocumq; hi suum non aduertant periculum, atq; ideo in rebus exultent pessimis, in innoxiosq; efferatioris in dies appareant, nihilominus

Exultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis.

D Hoc est, tanta illorũ erit de superatis hostibus gloria, quòd non solum lætitiã gestient, uerum etiã in ipsis suis lectis & cubiculis, alioqui curarũ altoribus, gaudebunt, iucundeq; quiescent. Sed aliud hinc mihi gloriatiõnis genus subolere fateor, quo hilarem in modum efferi solent piæ sanctorũ animæ, optimũ scilicet conscientie testimoniũ. Non est (opinor) gaudium quod id æquare ualeat. quare non iniuria clamat Paulus: Gloria nostra hæc est, testimoniũ cõscientiæ nostræ. Quid illud? Absit mihi gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi. Ergo gloriatio sanctorum crux Christi est, sancte q; sibi conscia mens. Alij ut lubet, de adeptis, uel usq; ad summum, diuitijs, delicijsq; & honoribus gloriantur: mihi autẽ (inquit mens sobria) tota mea erit gloriatio in cruce Christi: cuius uirtute adeò in sublime euehor, ut sperare audeã fore aliquando, ut in futura illa gloria, in qua multæ sunt mansiones, cubaculaq; multa & cõclauia, exultem, læterq; in sponso, qui est perfectissimus animæ status ac felicitas: ad quam quidem die noctuq; suspirant sancti. Interim uerò quòd eò proficiscatur, ubi suus est amor,

Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.

Exultationes Dei in gutture eorũ, hebraismus est, quò iucundam illis fore exultationem exprimitur. Rursus pro gladijs utrinq; collimatis, inuictam illorum uirtutem, roburq; hostibus formidabile intelligi uult Dauid. Vnde sequitur:

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorũ in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Ut faciant in eis iudicium conscriptum.

Hoc est, iudiciũ à Deo præfinitũ, & de quo in sacris scriptũ est annalibus, suũ tandem sortietur finem. Iam illud uidetur fuisse hac de re atq; ultione scriptum in Deuteronomio iudicium ac sententiã, à Deo quidem lata, à prophetis uerò scripta: Si acuro, inquit, ut fulgur gladiũ meum, & arripuerit iudiciũ manus mea, reddam ultionẽ hostibus meis, & his qui oderunt me, retribuam. Propterea, inquit, læti, gloriosiq; in aciem progredientur sancti Dei uiri, ensesq; bicipites & denudatos idcirco gestabunt manibus, quò sese queant de exteris peregrinisq; ulcisci nationibus, populosq; penè infinitos castigare, ac suis à finibus arcere: re-

ges

A ges insuper, & ceteros sibi infestos tyrannos, catenis, arcibusq; compedibus ac bois ferreis, & manicis, deuincire. Atq; eo sanè modo Dei iudicium suis à prophetis conscriptum, promissumq; in scripturis, suo non frustrabitur effectu. Quæ quidem res sanctorum gloriæ atq; existimationi non poterit non feliciter uerti, obuenireq; ad uota. Ideo additum est:

Gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Hanc gloriam puto esse sanctorum in acie spiritus uictoriam, ad quam sanè in hoc toto supercœlesti psalmo spectasse Prophetam arbitror. Etenim quæ hinc dicuntur, tametsi ad bellum, quo corporeis concurritur cum hoste telis atq; machinis, aptari & possunt & debent, attamen ad spiritum, cuius tutissimis armis muniri solent credentes, transferenda sunt. Armã enim militiæ nostræ, ut inquit Paulus, non carnalia sunt, sed potentia per Deum ad destructionem munitionum. O certè arma à pijs tantummodo tractata animis. Tu uide quas arma istiusmodi demoliantur arces & propugnacula. Consiliũ, inquit, destruentes, atq; omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiã Dei. Credo equidem, si nostrates hac proceres instructi forent armatura, quòd felicius suis in expeditionibus in infideles sese haberent. Verũ cum his careant, quid illa ex ære, fuluocq; auro fabricata ostentant? In Turcas quidem hoc maximè tempore & terra & mari bellacissimos uictores, atque cum ipsis Christianorum regibus (infandum) confœderatos, absq; armis fidei, hoc est, non sedato prius ab omni turpi affectu animo & uoluntate, accersitaq; in societatem, quæ iam pridem nostris è castris aufugerat, Dei religione, exercitus parare, haud tutum est: imò periculosissimũ, ut frequentissimis acceptis cladibus, amissisq; Christianorum copijs, augurari possumus. Succedent (suspitor) & infelicia, simul ut uideo unã cũ flagellis augeri scelera, planctusq; miserorum ab atrocissimis rectorum prouinciãrum depecculationib. exortos percrebrescere. Hinc enim (dirũ spectaculũ) milites Christianos ab inexorabilibus Arabis ac Turcis acruatim contrucidari cernimus: illinc uno atq; eodem omnino tempore Christianos à Christianis opprimi, affligi, bonisq; proprijs ac fortunis iniquissimè expoliari. Quid? uidi ego his oculis Christianum (pro facinus inauditum) in Tyrrheno hoc nostro ab infidelium manibus elapsum, ad Christianum littus capta iam nauis confugere, opemq; à spectantibus è litore implorare: qui tamen præda (credo) alleciti, miserabilem illum fesse admodum natantem (baltheum gestabat nummis plenum) afflictum, atq; (impediore lachrymis) quanto poterat nisu uicina petentem littora, fuste præacuto tranfixere, corpusq; deserto in litore inhumatum deseruere.

PSALMVS CL. Halleluia.

Audate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento uirtutis eius.

Non absq; mysterio psalmodum concinnator (quisquis tandem ille fuit, qui psalmos in eum, quæ nunc habemus, digessit ordinẽ) illos ferè omnes, qui Dei laudes præ ceteris ardentius celebrant, sub finem uoluminis collocauit: sed hunc in primis, quem de laudibus in æterna patria concinnandis differere non ignorauit. Tunc enim maiori affecti cognitione, in Deũ purius intenti erimus. Etenim quandiu in hac mundi crassitie positi, cum tardis sensibus, cũ peccato, cũ morte, cũ uarijs uite incõmodis ac miserijs cõflictamur, uix raro ad ea intelligẽda, quæ Deũ nobis unice admirandũ faciũt, adnitimur. Quare hebetiori, quæ acutissimo debueramus, intuentes oculo, illius magnitudinẽ nõ eo, quo conuenit, studio atq; animi libertate extollimus. Purius hæc omnia atq; ardentius à beatissimis iam animis in cœlo peragunt. De hoc itaq; æternarũ rerũ statu à Propheta hinc dici arbitror, cum ait: Laudate dñm in sanctis eius. Vide dicitio, sanctis, absolute posita, polletq; perinde atq; in sanctis sanctorũ, seu, ut diuus uertit Hieron. in sancto eius. Fel. uerò, in sanctitate eius: hoc est, in sacrario Dei æterno: quod de loco sacro in Sion monte cetero qui religioni cõsecrato, atq; in quo erat arca illa celebris testamenti, ob ea quæ sequunt, minimè dici posse iudi-

Ffff 4

Co. Laudate, inquit, eum in firmamento uirtutis eius. Firmamentū Hebrais est, expansum, quod quidem doctissimus adnotauit Fel. qui sic transtulit: In extensione uirtutis eius, quā sanè extensionē de coelestis regni statu per catachresim intelligi uolunt. & est sensus: Laudate eum in firmamento potentiae eius: id est, ubi potentia eius, alioquin in hoc mundo, ob sensuum tarditatem penè incognita, sese detracto ignorantiae huiusce spissae uelo, clarius uisendam exhibet. Et ut quidem uerissimum hunc esse sensum non ambigo, ita illum quem uulgo sequimur, ex oculor, & placuisse Paraphrastę uideo. Sic ille: Laudate dominū ob insignem sanctitatem illius, laudate illum ob cœlum, quod argumentum est fortitudinis illius. Primus tamen sensus mirum in modum placere solet his, qui ex assidua psalmodum lectione ac gustu, in eam tandem deuenere mentis alienationē, ut perfecto psalmodum cursu, se metā, qui Deus est in maiestate residens, uel cum non animaduernerint, attigisse gaudeant. Vnde si quid in psalmis quod altissimū idem non sit, audire contigerit, fastidiunt illicò. Si quidem coelestes iam facti, res illas solummodo admittunt & amplexantur, quæ coelestem uitæ statum referunt. Proinde & illos qui sequuntur uersus ad eum interpretantur modum:

Laudate eum in uirtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

D Virtutum nomine res ab eo, cum in terra, tum in coelis, sapienter fortiterque gestas intelligit: hoc est, ea ratione factas, quæ humanum penitus superet ingenium & uires. Idem de multitudine amplitudinis eius, uarijs nimirum suæ prouidentiae, quæ in coelis maxime relucet, argumentis ostensæ, par est interpretari. Quæ sanè omnia quemadmodum in hoc mundo tenui magis apprehendimus coniectura, quam perfecte assequimur, ita simulatque moribundis his artibus exuti, Deum facie ad faciem intuebimur, infinito propius, quam nunc sit, illa uti sunt contemplabimur. Quanta, Deus bone, rerum illarum, quæ modo in ænigmate, ac ueluti per transennam cernimus, tunc erit cognitio, quantusque amor, quam immensa uoluptas, quam inenarrabilis, quam longè a sensibus his brutis remota iucunditas. Interim uero quod statum illum felicissimum nanciscamur, mecum, inquit, una omnes

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano et choro, laudate eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis.

Nunquam tanta usus est instrumentorū huiuscemodi Musices congerie Vates, quanta in hoc extremo omnium psalmo, quo nimirum ad nobiliorem copiosoremque nos hinc pertrahat considerandam, quam ea sit quæ in hoc mundo etiā à perfectissimis uiris impenditur, laudem. Etenim si in istiusmodi cultu extero aut his aut illis quæ rei, de qua uis canere, sint apta, utendum est instrumentis atque harmonia, in æterna nihilominus patria & beatitudine omnes intendendi sunt nerui, plectroque pulsandum, aut uoce temperandū humana, si quid est, quod harmoniam ciere possit. Id quidem uidetur natura omnibus comparatū, ut si quem excellenter laudare, testimoniumque illi uirtutum insigne tradere affectant, quicquid lætitiæ præ se ferre potest, magno adhibeant studio ac plausu. Sic uates mirabilem illam æternæ uitæ lætitiā, ac tripudium cum Deo, uolens exprimere, tot adhibet, ut uideamus, instrumentorum uoces, tubæ scilicet, psalterij, quā uiolam esse iam diximus, tympani quoque, chori, chordarumque, quanquā hæc dictio Hebræis est, minimū instrumentum omnino nostra ætate incognitum. Rursus organi, cymbalique bene sonantis seu auditis: hoc est, ut interpretatur Felix, quod adeo magnū excitet sonum, ut à longinquo audiatur. Vnde sic quidam ex hebræo uertit: Laudate eum cymbalis canoris, laudate eum cymbalis clangentibus, more nimirum tubarum in bello clangentium. Paraphrastes etiā: Laudate illum taratantis sonoris, laudate illum taratantis ad hilaritatem excitantibus. Vide quomodo ad exprimenda diuina, cōcita, summeque ardentia & festina inculcat Vates. Ita se habent res spiritus: qui carnali adhuc uiuunt sensu, hæc ut

Aut non intelligunt, ita derident. Raro enim quæ non cognoscimus, amamus. At iam Vates suis impositurus modum ac finem laudibus, ad quas sanè quæcumque passim per orbem uniuersum, addo & in cœlo, sunt condita, ardenti, ut uidimus, inuitauit studio, ad nobiliorem se uertit uniuersi partem, dicens:

Omnis spiritus laudet dominum.

Hoc est, omnis uita, cum hominum, tum angelorum, & quicquid tandem uitæ habet indicium, suum agnoscat creatorem, illicque soli gloriam, qui uita est omnium in se credentium immortalis, æterna, beata, inuariabilis, & super omnem felicitatem felicissima, tribuat. Ad quam ego peccator, qui obstruissimā omnium mysteria frigidissimis hisce meis commentarijs dilucidare, melius dicerem contaminare, ausus fui, suspiro, ingemiscoque. O si, humanissime Lector, uel dictionem unam atque alteram, quæ diuinum referat honorem, in hoc meo tantillo labore scriptam inuenias, tum felix sum & beatus, per Iesum Christum dominum meum, per cuius misericordiam te rogo atque obtestor, quisquis es, qui hæc legere uolueris, ut meam miseratus infantiam, sic apud te dicas: Is pauper, quia aurum aut gemmam non habuit, papyraceum dedit donum. Dei quippe confusus clementia, atque in peccantes facilitate, hæc non est ueritus balbutire. Nouerat sanè quidem & se & sua, sed & illum quoque, cui se à puero consecrauerat. Cui laus sit, honorque & benedictio in secula seculorum. Amen.

FINIS HYMNORVM DAVID
REGIS ISRAEL.

ELENCHVS
OPERIS.

Numerus, pagina: litera mox sequens, eiusdem paginae partis, quam ipsa margini adiecta occupat, index est.

ABBATIS officium 299.d
Abel quale sacrificium Deo obtulerit. 244.b
Abie ad hostes oratio 284.c
Abimelech præcidit ramos 251.b
Ablutiones Iudeorum 314.d
Abraham fidelium omnium pater. 349.c
Abrahe filij qui reuera nominandi. 302.b
Abstinentie commendatio 363.d
Abusus in rebus omnibus perniciosissimus 346.b
Abyssi significatio in scripturis. 143.d. 175.b. 264.c.d. 446.b
Achab diuina ultione quam seuerè punitus 253.d

Achitophelis astutia 162.b
Actiones nostræ in re salutis cum sunt dubiæ, dubia et ipsa redditur salus 38.d
Actionibus nostris fidere nequimus, quantum candidè & nobis & cæteris uiuere uideamur. 64.d
Adam cur fugerit faciem Dei. 294.d
Ade præuaticatio 252.a
Adeps pro rerum affluentia 48.b
Adiurati qui dicantur 236.c
Adolescentia ad uitia procliuus. 270.a. 385.c. 443.d
Adolescentiæ elegans descriptio. 87.c. 380.a
Adorare apud Hebræos quid 5.d
Adoratores ueri qui 330.b.c
Adorandi ritus 375.b
Adorandi uera ratio 334.b
Admonitio popularis ac beneuola quo loco adhibenda 198.b
Aduerstates cur felicissimæ appel-

landæ 162.d
Adulationis detestatio 211.a.b
305.d. 339.d
Adulterij & scortationis malum in uniuersum orbem debacchari. 205.d
Adulterij poena 355.c
Aedes sacræ & coenobia quam obrem edificata 94.b. 95.b.c.
96.c
Aedomæi gens sordida 230.b
Aegypti descriptio 288.a
Aegypti ad fidem accessus 254.d
Aegypti plagæ 282.a. 351.b.c
Aegyptiorum in Hebræos odium. 296.d
Aegyptiorum lingua Hebræis incognita Ibid.c
Aemulatio pro ira 289.b
Aequitas quid 335.b
Aëris frigidam plagam, & Solis ardorem, in scripturis pro aduersitate accipi 195.b
Aeruginis dictione scriptura quid uelit. 288.b
Actus nostra. quare aurea dici queat 51.d

I N D E X.

Aetatis felicitatis descriptio	130.b.c.d	Ambitio sacerdotum	301.d	Anima cur aduersitatum lima cor-	rodatur	205.a
Aetatis nostrae imago & facies spiri-	73.d	Ambitio spiritualis	240.d	Anima plumbea notata		22.d
tus sancti penicillo efficta	130.c	Ambitio atq; dominandi cupiditas		Anima depositi nomine apud uniu-		quenq; hominem à Deo colloca-
Aetatis nostrae sanctimonia liben-	93.c	post deposita arma, abijcienda.	58.b	ta est	142.c	
tius publicis inferuit aspectibus,		Ambitionis descriptio	276.d	Anima terrenis rebus non satiatur.		268.b
quàm secretis diuinæ maiestatis		Ambitionis imago	354.b	Anima uaria acceptiones		285.c
obutibus	93.c	Ambitionis uis	126.d	Anima fastus per iniuriarū limam		& scalpri ualde atteritur
Aeternum seu sempiternū Hebraeis		Ambitionis detestatio	269.d.280.d	& scalpri ualde atteritur		159.c
sepe pro longo & indefinito tem-		Ambitione labefactatur Christi Ec-	291.b.335.b.370.b	Animæ cōditio eleganter descripta.		90.d
pore poni	200.d.246.d	clesia	301.d.302.d	Animæ hominis præstantia		200.d
Aethan locus	275.c	Amen dictio explicata	172.d	Animæ cum Deo coniunctio quæ.		223.a.b
Aethiopum religio	254.d	Amens qui non satius ducit afflictio-		Animæ nigredo		250.d
Æui nostri conditio tanquam peni-		nibus à Deo probari & perfici,		Animæ uoces quæ		12.a.b
cillo depicta	39.b.74.a.130.c.d	quàm in croceis enutriti	101.b	Animæ oculi, cognitio et fides.		90.d
Affectiones unde nascantur.	244.d	Amicus rectus & æquus quis	91.d	Animæ pedes, affectus esse		144.d
Affectus & animi motus in constan-		Amicorum falsorū descriptio	338.b	Animæ frustra corporibus unitæ.		138.b
tem etiam uirum cadunt	215.a	Amor diuinus quantus	230.d	Animæ duritia miserabilis		217.c
Affectus humani in Deo qua ratio-		Amor diuinus quasi ignis consumēs	244.c	Animæ calamitas maxima quæ.		173.d.218.a
ne dicantur	51.c	Amor diuinus nulla temporum in-		Animæ angustia enarratæ		112.c
Affectuum ardores atq; ignes unde.		tercapedine intercidit	235.d	Animæ anxietas depicta		35.d
Affectuū mouendorū ratio ac sum-		Amoris natura	342.d	Animæ afflictæ descriptio		207.b.c.d
ma	24.b	Amoris uis	317.c	Animæ exercitationes		216.d
Afflictio piorum assidua	243.d.	Amoris exemplum explicatū	26.d	Animæ tentationes descriptæ.		114.b
267.c.d		Amoris diuini uis explicata.	128.b.c	Animæ iacentis fulcra quæ		222.b
Afflictio piorum quàm necessaria.			302.d.319.b	Animæ sitis		234.d
294.d		Amoris stimulus clementia	363.d	Animæ quietes & perfectio		205.d
Afflictio quo crudelior, eò magis		Angeli triumphantis Christi comi-		Animæ perfectio unde		219.c
Deus interpellandus	236.d	tes	251.c.d	Animæ perturbationes & consolati-		216.d
Afflictiones piorum quàm graues.		Angelorum descriptio	52.d	Animæ uoluptates ac deliciae sum-		82.b.c
366.d		Angelorum obedientia	344.a	mæ quæ		80.c.d
Vide Cruce.		Angelorum officium	318.d.319.a.	Animæ periclitantis liberatio expli-		80.c.d
Agag typus	286.d	Angelorum circa homines studium.	344.a.345.d	cata		80.c.d
Agarenorum origo	300.c	Angelorum circa homines fidißima	128.d.311.d	Animæ consuetudo ut sui contem-		126.a
Agnoscere quid significet in scriptu-		custodia	128.d	ptum non multi faciat		126.a
ris	204.c	Angelorum pro reprobis tutela.	319.a	Animæ secreta		90.b
Agricolatio sedula ad quid proffit.		Angelorum operationes laudandæ.	311.d	Animæ laquei ac retia quæ		90.c.d
240.c		Angelorum prauitas deprehensa.	31.b	Animæ interitus indicium quod.		139.c
Agrorum dimensionis ratio.	273.b	Angelis inest uis ignea	344.a.	Animæ mors quid sit		200.d
289.a.349.d.350.a		345.a		Animam in manu ferre quid.		389.a
Alæ propitiatorij quid doceant.		Angustia inferuendi uitij Deū im-		Animam scelestam corpore pro mal-		leo uti ad fabricanda uitiorum sti-
258.a		mensum & amplissimum à nobis		mulachra		211.d
Alarum similitudo immensam Dei		excludit	77.d	Animarum perfectarum cibus quis.		198.c
bonitatem erga nos demonstrat.		Anima quid intelligatur	16.a	Animarum purificatio in quo sita.		208.b
47.d		Anima pro toto homine	19.a	Animarum beatitudo perfectissima		85.d
Alarū in scripturis significatio ex-		Anima pro desiderio & cupiditate		quæ		
plicata	143.d.144.a	nonnunquam in scripturis accipi-				
Alarum tutela quæ	221.d.318.b	tur	98.d			
Alexandrinorum schola	254.d	Anima pro corpore animato	108.d			
Alieni qui in scripturis	213.c		350.c			
Allegoriæ non ubiq; in sacris literis		Anima cur corpori à Deo infusa.	84.b.291.b			
querendæ	435.d					
Altaris cornua	378.c.d					
Alter ut alterius uitam mordeat, om-						
nibus quasi à natura ingenitum.						
41.d						
Amalechitarum origo	300.c					
Amalechitarum crudelitas	267.d					
Ambitio edificadi notatur	200.a.b					

Animarum

I N D E X.

Animarum domiciliū descriptum	399.b	Arietes in scripturis quid	241.b	Beatitudo & felicitas æterna unde		proueniat	407.d
Animarum sanctarum preces	30.b	Arma omnia, omnes uires in Deo si-		Beatitudo uera in quibus consistat.		302.b.303.c.304.c.309.a.368.a.	b.379.b
Animarum insidiatores qui	54.c	tas esse	50.b	Beatitudo uera quæ		1.a.117.b.c.d	
Animaliū uocibus pij interdum nun-		Arma Christiani militis	436.d	Beatitudo falsa quæ		134.d	
cupantur in sacris	249.c.d	Aaronis fides	351.b	Beatitudinis Christianæ summa.		1.d	
Animus humanus natura ad legum		Aaronis sacerdotium quale	365.c	Beatitudinis norma compendiosa.		137.a	
observantiam amore magis duci-		421.a Erga Deum studiū.	333.c	Beel deus		355.a.b	
tur quàm ui.	120.a	Aaronis familiæ sanctitas	372.a.b	Bellum nostro tempore in Aegæo et		Punico mari contra Scythas &	Arabes
Animus languens in carnem quocq;		Arrogantia & fastus doctæ confuta	87.d	Beluarū genus nullū quod in sui si-		mile, nec in alienū quidē ita seuire	402.c
ipsam mœroris notas emittit.	101.b.c	Arrogantiæ detestatio	272.a. Vi	audēat ut homo in hominē.		402.c	
Animus rectus qui	121.b	de superbiam.		Benedictio & benedicere quid.		8.a	
Animi elati certa indicia	278.d	Arūdinis significatio in sacris	254.c	Benedicere in sacris quid		344.b	
Vide Superbiam & Arrogantiā.		Ascensionis CHRISTI fructus.	251.d.252.d	Benedictio sacerdotis		246.b	
Animi odoratus qualis	37.d	Asini nomen quibus hominibus con-		Benedictionem & misericordiā in		scripturis frequenter idem signifi-	care
Animi diuitias omnes in fide erga		ueniat	249.d	care		84.d	
Deum sitas esse	146.c	Affensus, uoluntas, & ipsa quocq; po-		D. Benedicti cōtra scurrilitatē præ-		ceptum	442.a
Animi morbo affecti signa	38.c.d	testas amplectendi bona, Dei do-		num		344.a	
Annalia sacra	34.c	Antiochi imperium crudelissimum.	291.a	D. Benedicti cum sorore colloquū.		442.a	
Antiochi impietas	274.d	291.a		Benedictinorum infinita coenobia:		340.c. Eorundem regula qualis	367.b
Anthropopathia Deo tributa	37.d	Antiochi impietas	274.d	305.d.339.d		389.d	
Antistes ecclesiæ quibus uirtutibus		Antropopathia Deo tributa	37.d	Astrorum præ-		369.b	
præditus esse debeat	254.b	Antistes ecclesiæ quibus uirtutibus		astrologorum & magorum præsa-		369.b	
Vide Pastores		præditus esse debeat	254.b	gia confutata		111.c.d	
Apostolorum sanctitas	255.a	Apostolorum sanctitas	255.a	Auaritiæ imago		354.c	
Apum labor & opus quid significet	63.c	Apum labor & opus quid significet	63.c	Auaritiæ malum in uniuersum or-		205.d	
Aqua contradictionis	297.a	Aqua Aegypti sanguinea factæ.	282.d	bem debacchari		382.d	
ex Aqua quomodo orta salus.	345.c	282.d		Auaritiā quàm perniciofa		294.b.	
Aquæ Aegypti sanguinea factæ.		Aquarum inundationes pro uitio-		Auaritiæ studium		382.d	
282.d		rum profuuijs	402.b.c	Auaritiæ sacerdotum taxatur		281.d	
Aquarum in scriptura significatio-		Aquarum in scriptura significatio-		Audaciæ genus periculosissimum		quod	87.d
nes	54.d.243.d.256.a	nes	54.d.243.d.256.a	Aurum in scripturis pro fide & cha-		ritate	35.a
Aquarum translatio pulchrè expli-		Aquarum translatio pulchrè expli-		Aurum Arabicum		268.a	
cata	54.b.81.a	cata	54.b.81.a	Aurum & lapides preciosos pro di-		uinis eloquijs usurpari	63.c
Aquilæ renouatio	342.a.	Aquilæ renouatio	342.a.	Autoritas principem ornat		291.a	
fene-		fene-		Azymorum solennitas		296.b	
ctus	ibidem	ctus	ibidem	Azytorum pœnæ		290.a	
Aquilonis latus quid significet	195.c	Aquilonis latus quid significet	195.c				
Arabie felicitatis descriptio	267.b	Arabie felicitatis descriptio	267.b				
Arbitrium liberum quod	89.b.c	Arbitrium liberum quod	89.b.c				
Arbitrium nihil aliud quàm sui li-		Arbitrium nihil aliud quàm sui li-					
bertas	12.c	bertas	12.c				
Arbitrium an homini liberū.	348.a.	Arbitrium an homini liberū.	348.a.				
349.d		349.d					
Arbor plantata quæ dicatur	2.a	Arbor plantata quæ dicatur	2.a				
Arca Dei cur in bello capta	289.c	Arca Dei cur in bello capta	289.c				
Arca ueteris testamenti mysteria.		Arca ueteris testamenti mysteria.					
247.a.b		247.a.b					
Arcus pro celeritate pœnarū	20.c	Arcus pro celeritate pœnarū	20.c				
Arcus pro robore ac fortitudine.		Arcus pro robore ac fortitudine.					
180.d		180.d					
Ardea auis	346.c	Ardea auis	346.c				
Argentum in scripturis pro doctri-		Argentum in scripturis pro doctri-					
na & uita puriore	35.a	na & uita puriore	35.a				

Baal deus 355.b
 Babylonis infelicitas 425.c.d
 in Babylone quanta Iudeorum fue-
 rit captiuitas 424.b.c
 Babylonicæ captiuitatis typus.
 277.a
 Baculum, uirga & pedum, quid si-
 gnificent 82.a.b
 Baptismi uera imago 359.a
 Baptismi iuramentum 236.c
 Baptismi uotū quàm sanctè seruan-
 dum 335.d
 Barbari Iudeorum 370.d
 Basan diuina ultione punitus 252.d

I N D E X.

Bonorum omnium consilium in hoc uno uersatur perpetuo, ut Deus colatur 76.c
 Bonorum desideria & meditationes. 44.d
C
 Caesaris naufragium 347.c
 Cain quale sacrificium Deo obtulerit 244.a
 Calamitatem occasionem esse uirtutis 108.a
 Calcaneus pro uitae exitu in scripturis 199.a
 Calicis descriptio 44.a
 Calicis significatio explicatur 33.b
 c.82.d.83.a
 Calumnia quid 391.c
 Camilli Vrsini exemplum memorabile 109.d
 Campaniae concionatores quales. 388.a
 Campaniae mulieres pie Ibid.
 Candax Aethiopiae regina 254.d
 Canticum in psalmis quid 278.d
 Canticum nouum quod 121.d.122.a
 Cantilenae quae pias aures offendunt inter Christianos non ferendae. 384.b
 Cantilenarum in templis usus 253.c
 Canticiones ad Deum referendae, non ad obscenos amores. 60.b
 Canticionum nouarum ratio & mos antiquus 121.d
 Canum in sacris significaciones. 226.d.227.a.242.b
 Captiuitas humani generis 40.b
 Caput quid in sacris significet. 252.d
 Caput erigere quid 6.d
 Caputum motio liuoris & contemptus signum 363.d
 Carbones pro bonae naturae dotibus 52.b
 Cardinalatus desiderium 301.d
 Carnis quae natura 212.a
 Caro pro amore proprio 43.b
 Castigationis diuinae fructus quam salutaris 377.b
 Cataractarum significatio & definitio 175.b.c
 Cedri arboris natura 321.c usus. 446.c
 Cedri arbores frequenter in scripturis pro mundi huius potentioribus accipiuntur 103.b.c
 Ceila urbs a Dauide liberata 214.b
 Ceila urbis obfessio 373.c.d
 Ceila urbis exemplum 216.a
 Ceremoniae non pietas sunt, sed pietatis testificatio 55.c
 Ceremoniarum & rituum ratio. 188.b.220.d
 Ceremoniarum ratio quae seruanda sit 55.c
 Ceremoniarum ac libationum immensum acerrimum neminem unquam integrè executum 204.b
 Cerui animalis natura & proprietates 104.d.105.a
 Ceti marini natura 347.d
 Cham terra quid 350.d
 Chananae mulieris fides 264.d
 Chaos descriptio 345.b
 Charitas perfecta quae 41.c
 Charitas Christianorum symbolum 274.c
 Charitatis uerae uis 86.c
 Charitatis uerae praecipua indicia. 41.b
 Charitatis fructus uberrimus. 261.a.b
 Charitatem cur tam exactè à nobis requirat Deus 363.a
 Charitatem à seipso incipere, ut falsum abrogatur 41.c
 Cherubin 293.c
 Cherubin ueteris testamenti quid significarint 332.b
 Cheteb demon. 318.c
 Choraeseditio 354.b
 Christus promissus in scriptura. 303.d.311.a.c.315.b.331.c
 Christus Abrahae olim promissus. 268.c
 Christus ex semine Dauidis 311.d. 418.d
 Christus cum suis consanguineis cur è tribu iuda 254.a.290.b
 Christus summum bonum constituitur, contra definitiones philosophorum 130.a
 Christus dum stulta in hoc mundo elegit, omnium dominus factus est. 381.a.b
 Christus uerus Deus & homo 313.c.364.b.c
 Christus Dei patris misericordia dicitur 196.d
 Christus propitiatorium 247.a.b
 Christus solus mediator 331.c. 377.c
 Christus caput suae ecclesiae 251.d. 418.a
 Christus ecclesiae suae fundamentum 307.d
 Christus ecclesiae suae autor et instaurator 277.d
 Christus uerus pastor 292.d
 Christus confractae religionis instaurator 245.c
 Christus sui Euangelij aeternus propugnator 266.b
 Christus sol iustitiae 254.c
 Christus cur soli assimilatur 314.b
 Christus scopus unicus salutis nostrae 307.d.308.a
 Christus unionis nodus 241.c
 Christus immunis ab omni peccati labe 256.b.c
 Christus Oceanus quidam è quo gratiarum amnes profluunt 68.c
 Christus finis & perfecta uirtutum omnium consummatio 32.a.112.a
 Christus sanctorum omnium nexus est 133.a
 Christus omnia iura regnorum disponit, calcaturque regum colla 69.a. 191.c
 Christus cur exercituum dominus. 191.c
 Christus praeteritarum rerum omnium & uaticiniorum nodus & finis 196.c
 Christus solus, rex magnus uerè appellatur 192.d
 Christus signum contradictionis. 307.b
 lapis offensionis 377.c.d
 Christus cur in signum factus cui contradicitur 297.d
 Christus persecutionum imago 59.b. 247.a.b
 Christus quibus malis in hoc mundo expositus fuerit 307.a.309.b.c.d
 Christus mundo fabula 257.c
 Christus à fratribus suis cõtemptus. 257.a
 Christus uerus psalmorum multorum interpres 361.c
 Christus peccatores non reijcit. 241.c
 Christus quomodo dona accipere dicatur 251.d
 Christus cur admonitus à patre. 4.d
 Christus hodie quoque in suis membris proditur, uenit, cruci que affigitur 171.a
 Christi nomen aeternum 268.b
 Christi natiuitas 307.b
 Christi miraculosa natiuitas. 365.b.c
 Christi natiuitas in quibus praefigurata 266.b.c
 Christi natiuitatis fructus 295.d. 303.c.d
 Christi aetas aurea deliniata 191.d
 Christi aduentus maiestas descripta. 144.c
 Christi diuinitas perpetua 314.b
 Christi

I N D E X.

Christi naturae duae declaratae. 364.b.c.156.d.313.c
 Christi regnum 238.d.289.b
 294.c.311.d.313.d
 Christi regnum quo loco inceperit. 364.b.c
 Christi regnum quale 265.b.c
 329.b
 Christi regnum uniuersale 266.d
 Christi regnum quam amplum. 266.d.313.c
 Christi regni uis tota in misericordia consistit 60.c
 Christi regnum, et aequalis cum Deo potestas 322.d
 Christi absolutissima in Deo sapientia 256.d
 Christi sacerdotium quale 289.b
 365.b
 Christi uoluntates duae 68.b.c
 Christi uita qualis 137.d.214.c
 Christi mores & uirtutes pulcherrime enarratae 79.d.80.a
 Christi clementia 259.c humilitas 309.b in hoc mundo paupertas 260.b
 Christi beneficia erga genus humanum descripta 155.b.6.c.d
 Christi iugum quam amicum 259.a
 Christi crux quam aspera 301.a
 Christi in monte Thabor transfiguratione 312.b
 Christi in Iudaeos pertinaces impressiones 259.b
 Christi ad patrem oratio charitatis plena 305.b.c
 Christi ad patrem pro sua Ecclesia oratio 271.b
 Christi conciones omnibus expositae. 198.b.c
 Christi uerba, iacula erant ignita. 183.d
 Christi in genus humanum immensa beneficia 223.b.256.a
 Christi anxia pro suis cura 255.d
 Christi meritum 364.d
 Christi meritum quam amplum. 304.c.d.327.d
 Christi sacrificium quam efficax. 365.b.c
 Christi perfecta & consummata uictoria 365.d
 Christi diuina praesentia descripta. 202.c.d
 Christi crux Iudaeis scandalum, gentibus stultitia 256.d
 Christi cum tenebrarum principe congressus 252.a
 Christi obsidio ostensa 74.b
 Christi uictoria et triumphus 85.c
 331.b
 Christi triumphantis arma 304.a
 Christi mors quam preciosa 251.a
 273.b.293.b.353.b
 Christi resurrectio ad quid proficit 247.b.251.d
 Christi ascensio 251.d
 Christi ascensionis fructus 252.a
 Christi ascendens in caelum dona. 251.d.252.a
 Christi absentia quid toti orbi incommodet 131.b
 Christi in spiritu effigies deliniata. 137.c
 Christi iudicium quod horrendum. 277.a
 Christi nomen cur Dauid sibi attribuat. 303.a
 Christi amici quomodo in terris tractati 215.a
 Christi sectatores cur habeantur odio 258.a
 Christi hostium descriptio 256.b.c
 Christi in psalmis continuè esse. 8.b
 in Christo omnes sapientiae thesauri 254.b
 in Christo duae naturae 265.c.313.c
 364.b.c
 in Christo duarum naturarum typus. 299.d
 Christianae uitae descriptio 335.b
 Christianae religionis hostes potentissimi 256.a.b
 Christiani nominis professio quid requirat 277.b
 Christiani animi officium 257.d
 Christiani hominis uita quomodo instituenta 275.d.242.d.309.a
 319.d.374.b
 Christiani perfecti typus 320.b
 Christiani pectoris signa 274.c
 Christiani fucati qui 13.b
 Christiano nil turpius quam mortis metus 39.c.d
 Christianorum in religione quanta oscitantia 378.b.c
 Christianorum arces Christi hostibus ob custodum auaritiam proditae 197.d
 Christianorum reipublicae membra diuersa 10.a
 Christianorum libertatem caelorum alterationibus subiectam esse, summa impietas 99.c
 Christianorum cum Turcis comparatio 396.a
 Cibus caelestis quam efficax 286.b
 Circae obsidio 347.c expugnatio. 422.c
 Citrus arbor quae, & quomodo à Cedro differat 103.c
 Ciues urbis sanctae descripti 408.c
 Clamor in scripturis cordis est, non uocis 11.d
 Clamoris significatio explicata 77.c
 Clementis VI. Pontificis max. mors 351.c
 Coelum crystallinum 446.a
 Coelum pro aere 23.d
 Coeli animati 255.a
 Coeli qui uocentur 203.d
 Coelorum descriptio 60.d
 Coelorum seruitus ad Christi nutum 203.b.c
 Coelorum structura ordinatissima. 60.d
 Coelorum noua facies 341.a
 Coelorum animatorum deliciae 255.a
 Coelestium rerum profunditas 238.a
 Coelestium rerum memoria quam delicata 348.d
 Coelestium rerum cognitio quam necessaria 320.c
 Coenobia cur à ueteribus instituta. 340.b.c
 Coenobiorum uerus usus 276.b
 Cogitationes tetrae & immundae quae 32.b.113.a
 Cogitatio sui uera, totius salutis ferme summa est 142.b
 Cognitio nulla neque in caelis neque in terris de salute nostra esse potest, nisi Christus nos doceat 76.c
 Cognitio rerum quando noxia. 401.a
 Collium nomine in sacris quid intelligendum 265.d
 Colloquiorum leuitas uitanda. 227.c.d
 Columbae significatio 218.d
 Columbarum similitudo 215.b.c
 Comedere fructus uiae suae quid significet 298.a
 Commodi proprii studium 257.b
 344.b.c
 Conceptus hominum turpitudine summa 207.d
 Concilij uniuersalis expectatio. 406.c
 Conciliorum celebrandorum robur & fundamentum 8.a
 Concilia & conuentus sancti qui. 137.c
 Concionatoris diuini sapientia. 199.a
 Vide Pastores.
 Concharum natura 346.d
 Concordiae piorum 237.b
 Concordia in Ecclesia Christi quam

I N D E X.

necessaria 302.a.420.b.421.a
Concordia in Christo querenda. 340.b
Concordiæ commendatio 306.c.420.b
Conditarum rerum trifaria diuisio 347.b
Confessio quid 21.b
Confessio auricularis 333.d
Cōfessiones auriculares tam crebræ unde natæ 246.b
Confessio fidei quàm necessaria. 246.a.277.a.b.383.d
Confessio ad salutem sit intrepida. 254.b
Conscientiæ felicitas quæ maxima. 18.d
Conscientiæ uulnera 156.a.b
Conscientiæ male tormenta 8.c.434.b.c
Cōscientiæ purificatæ splendori sol ipse cedit 25.b
Conscientiarum tranquillitas. 266.d.444.c
Consilia Dei inscrutabilia 320.b.c
Consilia nostra quid ualeant 36.a
Consilia impiorum aduersus ueros Christianos 300.a.b
Consiliarij principum prauis descripti 35.c
Consolationis neruus ac robur præcipuum 396.c
Consuetudines sanctæ supplicandi Deo quatenus in Ecclesia ferendæ. 70.a
Constantia fidei 233.c.d
Contemplatio rerum conditarū mirabilis 21.d.22.d
Contemptus Dei & proximi unde nascatur 269.d
Contemptores ueritatis piorum interitū gloriantur 273.d
Cōtemptores Dei ac Euāgelij quàm grauius puniantur 301.a
Contentiosos, mundi amantiores esse, quàm Dei, qui pax summa est. 116.b
Conuenticula impia in Euāgelij expugnationem 253.d
Conuentus religiosissimi qui conuersatio impiorum fugienda. 336.a.b.385.a
Conuersio uera ad Deum quomodo fiat 304.a
Conuicijs non certandum 431.c
Conuiuia sacra olim instituta, in quibus Deo gratiæ agebantur. 374.d
Conuiuiorum luxus & impietas Ibid.

Cor, animæ receptaculum 210
Cor humanum nunquam suos sedare potest affectus & appetentias, nisi illis in rebus quæ æternæ sunt. 147.b
Cor cœlestis originis esse 8.d
Cor quando sanctarum cogitationum domicilium fieri possit. 65.a
Cor purum & immaculatum Deo offerendum 235.b.c.238.c
Cor maris, pro medio maris 189.d
Cordis peruersi iudicia 29.d
Cordis mundi excellentia 208.d.209.d
Cordis puritas quæ 208.d
Cordis letitia quid differat à terrenâ 11.b
Corde inquirendus Deus 380.b.c
Cornu in sacris quot modis accipiatur 278.a
Cornu pro potentia 312.d
Cornu in scripturis pro robore, uirtute, potentia, gloria, & regno denique 50.b
Cornua altaris 378.c
Corporis odora menta detestabilia. 37.c.d
Correctio quàm uariè accipitur. 329.a
Correctio diuina quàm salutaris. 313.d.385.d
Correctio fraterna quàm necessaria. 257.b
Corruptum & integrum quomodo sumantur 37.c
Corui nigredo in sacris quid. 250.d
Coruorum pulli quàm mirabili Dei prouidentia alantur 443.a
Coruorum Noë typus 250.d
Coturnices uento in Hebræorum castra allatæ 286.c.352.a
Credientiū numerus diminutus. 33.d
Credientium unitas 306.c.d
Cremitium quid 337.c
Crudelitatis detestatio 363.b
Crux semper pijs imposita 350.c
Crux quàm necessaria hominibus. 337.b
Crux cur pijs interdum onerosa. 259.d.279.b
Crux pijs est uita, impijs mors. 377.b
Crucis uia delicata 438.d
Crucis tolerantia 366.a
Crucis suauitas & mysterium quod 229.c
Crucis mysterium priscis temporibus cultum 24.a
Crucis piorum uera effigies 235.a

267.d.307.a.374.d
Crucis ac persecutionis imago Christi 247.b
Crucis & afflictionis fructus 292.b.377.b.385.c.d
Crucis ac afflictionū finis quàm gloriosus 236.c Vide Afflictio.
Cubile in scripturis pro secretioribus cordis latebris 10.c.143.b
Cultus diuini & munditiei morum discrimen 77.d
Cultus diuini rudimentum primū, linguæ candori ac munditiæ assuescere 130.b.c
Cultus diuini summa, amor, nō cruor aut timor 204.b
Cupiditatis comparatio ad belluas. 18.d
Curarum nimiarum uanitas declarata 408.d.409.a.b
Custos malus suarum rerum, bonus haudquaquam aliorum esse poterit 28.d
Cyniphes quid 351.c
Cynomyiæ quid 288.b
Cysaræ ducis interitus 300.d
D
Dæmonis imago 347.d
Dæmones docti 253.c
Dæmones ad tempus filio Dei præualere uidentur 54.b
Dæmonum acuitas 257.c nequitia 91.c insidiæ 258.a.288.b
Dæmonum uastum imperium in orbe terrarum ante accessum diuini uerbi 25.b
Dæmonum malorū nomina 319.b
Dæmonum uenatio in animarū perniciem 403.b.c
Dæmonum uates furore temerario atq; impotenti perciti, nihil quàm falsa effutire poterant 165.b
Dæmonum castra descripta 96.b
Dæmonum uictoria qualis 134.c
Damarum natura 346.c
Damnatorum cruciatus descriptio. 199.c.d
Dathan interitus 354.b
Dauid an omnes hos psalmos scripserit 417.b
Dauid cur in psalmis contraria interdum adferre uideatur 317.a
Dauid Ceilæ urbis defensor 213.a
Dauid diuina prouidentia pastor factus 290.c
Dauid in multis fuit typus Christi uenturi 236.d
Dauid cur se Christum uocet 303.a
Dauid & sancti uiri cur aliquando tam

I N D E X.

tam dira hostibus imprecati sint. 17.d
Dauidis & Moysi mira conuenientia. 23.c
Dauidis doctrina 225.c
Dauidis domus pro Dei familia. 399.d
Dauidis in lege domini peritia. 293.c
Dauidis erga legem Dei studium. 380.381.382.383.384.
Dauidis fides quàm firma 311.b.374.b
Dauidis humilitas 375.a
Dauidis in regem electio 313.d
Dauidis imperiū quàm latum 313.c
Dauidis regnū æternū dicitur quatenus desinit in Christum 96.c
Dauidis persecutiones 232.c.373.b.374.c.376.b.c.426.d
Dauidis exilium 430.d angustia in deserto Ziph. 234.c
Dauidis in specum Engaddi fuga. 432.d
Dauidis scelus horrendum 207.d
Dauidis poenitentia Ibid.
Dauidi factæ de Christo promissiones 311.b.315.b
Dauidi perpetua seminis successio promissa 311.b
Dauidi cur ob adulterium, promissiones diuinæ non factæ sint irritæ 313.b
Deber dæmon 318.c
Decoctores hereditatum & bonorum ecclesiasticorū notati 161.a
Defectio à fide quàm perniciofa. 272.c
Defectionis ultroneæ à Deo indicium 55.b
Defectiones Aegyptiorum à fide. 254.d
Delatorum impudentia 214.b
Dentium significatio in sacris. 224.c
Desperatio aliquando homines etiam perfectissimos occupat 116.c
Detrectatio unde nascatur 363.b
Detrectantium ingenia 270.c
Detrectationis detestatio 336.b
Deus nomina omnia, & nullum nomen habet 21.c.d
Deus talis nobis est, qualem uolumus nos esse ac credimus 55.d.317.a
Deus in scripturis more humano se nobis accommodat 33.a
Deus absq; simulachris cultus olim. 371.c

Deus solus adorandus, & creatura creatori nō præferendæ. 327.d.328.d
Deus ubiq; & in omnibus 427.c
Deus cur in caelis habitare dicatur. 67.c
Deus quare certā sibi sedem in qua rogaretur præscripserit 65.d
Deus in iudicijs non præuertendus. 103.d
Deus bonorum omnium copiæ cornu 116.d.262.c.348.a
Deus solus uerè immaculatus ex se & est, & dici debet, nos uerò per ipsum 57.b
Deus in electorum cordibus qualem sedem habeat 330.a
Deus suis semper præsens 352.a
Deus perpetuus indefessusq; suæ Ecclesiæ defensor 198.d
Deus uicissitudine miseriarum & consolationum suos experiri solet 108.b
Deus perfectissimos quoq; interdū usq; ad desperationem animi exagitari sinit 174.d
Deus suos igne aduersitatum exercet 33.d
Deus immutabilis 234.b.314.d.341.a
Deus quibus placari possit uirtutibus 328.b
Deus sua dona uult nostra esse 46.a
Deus cur terribilis esse à scriptura dicatur 327.d
Deus quàm constans in suis promissionibus 255.c.335.a. Vide promissiones
Deus ad monet antequam puniat. 355.d
Deus eo proposito mortalis factus est, ut homo homini abolitam naturæ legem innouaret 81.a
Deus licet nefarios interdum homines in pios concitet, eos tamen nō inultos sinit 288.d
Deus per dæmones & angelos malos interdum punit homines. 288.b
Deus obliuionis cur à pijs accusetur 276.d
Deus qua ratione querendus & inueniendus à peccatoribus 393.a
Deus semper laudandus quoquouersum se fors et fortuna uertat 127.b.312.d.348.b.357.d
Deus quare ignis urens dicatur. 345.c
Deus zelotypus animarum 326.b

Dei bonitas imperscrutabilis. 342.d.343.d
Dei bonitatis delimitatio 83.b
Dei digitus est ipse Spiritus sanctus. 23.a
Dei facies pro uisitatione eius. 115.a
Dei uox seu uerbum, uis & uirtus eius appellatur 102.d.103.a.b
Dei nomen quid 65.c
Dei nomen fortissimum 67.b
Dei nomē cognoscere quid 319.b
Dei nomen cur toties in psalmis inculcatum fidelibus 252.c
Dei nomen duabus rationibus extollendum 255.b
Dei nomen celebrandi desiderium unde nascatur 255.b
Dei facies seu uultus quid 97.d
Dei facies uera de illo notio est. 173.d
Dei aures, sapientia & misericordia 110.c
Dei uterus quid 365.b
Dei clypeus 303.b
Dei uis inambulare quid 411.c
Dei præsentia in omnibus consideranda 298.d
Dei super arcam foederis præsentia. 274.d
Dei sedes descripta 51.b
Dei cum Adæ posteris pactum æternum 372.c
Dei cum Abrahamo pactum quale. 349.c.d.352.b
Dei in distinguendis moderandisq; rebus conditis prouidentia. 275.c
Dei magnitudo in terris quæ persequitur 222.c
Dei imperiū omnibus numeris perfectum 351.d
Dei potentia quàm immensa. 332.c
Dei æterna potestas ex quibus intelligenda 323.d
Dei benignitas declarata. 88.a
Dei ingentia in nos beneficia. 124.d.233.c.245.b.c.252.b.262.c.363.d
Dei in infimæ fortis homines beneficitia. 245.a.b.248.b.298.d.343.c.345.c.d.346.a.b
Dei beneuolentiæ erga electos signa 280.b
Dei dona etiam in Ethnicis agnoscenda 41.d
Dei absque Christo nulla cognitio. 333.b
Dei erga inuocantes se clementia. 262.a
Dei clementia etiam erga rebelles quàm magna 356.c
Dei longanimitas 176.b.c.287.c

I N D E X.

Dei misericordia quam multiplex. 245.c.258.a.b
Dei misericordia quam abundans. 342.b.c.d
Dei erga suos uigilantia 293.b
Dei iustitia quæ 110.b
Dei maiestas ac splendor 255.c
Dei sapientia in creaturis admiranda. 345.c.d.346.a
Dei consilium immutabile 234.b.c.349.d
Dei consilia inscrutabilia 320.b.c
Dei consilia immensa, & quæ omnem numerum & cogitationem excedant 165.d
Dei uerbum pro signo et uexillo esse 229.d
Dei uerbum uerum anime edulium. 78.b
Dei uox fortissima contra Hiericoninos 105.a
Dei uerbum rerum conditarum exordium atque origo 125.d
Dei uox et si supera & infera omnia perterrefaciat, suos tamen occultissimum in modum recreat 105.b
Dei populus qualis 8.a
Dei seruus quis 141.d
Dei filiorum felicitas descripta 152.d
Dei uoluntas quomodo exploranda 380.d
Dei furor & ira quæ 15.c
Dei ira quam terribilis 279.d
Dei irati signa 288.b
Dei, aut Dei nominis inuocatio. 39.c
Deum in sole habitare quid 62.b
Deum magnificare quid 140.d
à Deo eiusque uerbo discedere quam periculosum 271.c
Deo uel tantillum absente recidunt omnia in peius 47.b
de Deo non superbe uel temere loquendum 278.d
Deo soli omnis debetur gloria. 255.a.b
Deo gloriam offerre quid 102.c
Dij alieni qui 297.b
Dij qui in scriptura appellantur. 102.a.202.b
Dij appellantur principes ac magistratus 298.d
Dij gentium non adorandi neque colendi 327.d.328.a.330.b.c
Deorum simulachra detestantur. 330.b
Deorum terrenorum explicatio. 297.c
Dextera Dei pro uirtute & potentia eius 47.d
Dextera patris Christus 57.d
Dextera Dei quid 197.a.377.a
ad Dexteram patris sedere 364.c
Dialogorum ratio 318.d
Diabolus mendaciorum pater. 242.b
Dialectica tractandarum scripturarum spiritualis, quæ & pacifica est, non illa contentionum plenissima 31.b
Dies cæli quid 313.d
Dies pro fortunatis uitæ successibus in sacra scriptura frequenter summi 175.d
Dilectionis fraternæ commendatio. 274.c.287.b
Dilectionis fructus 261.a.b
Diluuij aquæ quid portenderint. 105.c
Diplois uestes 364.a
Discipulorum Christi symbola quæ 274.c
Discordie detestatio. 252.d.306.c.d.373.d
Discordia in Ecclesia Christi quam perniciofa 301.d
Discordiarum fabricatores plurimi, pacis uero per paucos 396.b
Dispensationis diuinæ ordo mirabilis descriptus 101.b
Disputationes de gratia & arbitrio impudentes notatæ 126.c
Disidium inter Ecclesie proceres subditosque eleganter depictum. 169.b
Dissipator quis 47.a
Diuina non nisi in uasa tanti numinis capacia infundi debent 198.d
Diuina in improbos seueritas. 238.a.b
Diuinæ potentie signa 329.c.d
Diuini in nos furoris signa 310.b.c.d
Diuitie qua conscientia parandæ. 234.d
Diuitiarum natura 368.c
Diuitiarum ratio quæ esse debeat. 148.c
Diuitiarum usus legitimus 369.b
Diuitiarum fragilitas 239.c
Diuitium in hoc mundo conditio. 149.b.269.d
Diuitium descriptio 129.d
Diuitium impiorum exitus 202.a
Doctores falsi qua ratione hominibus imponant 387.a
Doctorum legis diuinæ arrogantia et peruersitas notata 206.a
Doegi crudelitas 210.d.262.b
Doegi delatoris assentatorisque interitus 211.c

Ecclesia

I N D E X.

Ecclesia sanctorum & malignantium. 447.a.b
Ecclesia suo sponso semper letatur. 447.b
Ecclesie nostræ status notatur. 66.d
Ecclesie fundamenta, uates & patriarchæ 109.d
Ecclesie puritate ac sanctimoniam è turpissimis sordibus exscitatum esse, miraculum ingens 188.a
Ecclesie exultantis gestus eleganter descripti 192.b.c
Ecclesie dominatio & potestas immensa 193.a
Ecclesie pulchritudo depicta. 195.b
Ecclesie fundamentum 204.a.308.a.328.c. quam firmum 277.d
Ecclesie puritas 238.b.256.c. felicitas 241.b. ubertas 241.b.c.
Ecclesie Christi uera bona 239.c
Ecclesie Christi iurisdicatio 240.b
Ecclesie alæ 250.c
Ecclesie antistitum munus 250.b
Ecclesie qui candor & ornatus. 250.c
Ecclesie candor ex Christi uulneribus 251.a
Ecclesie spiritualis pompa 253.b
Ecclesie consolationes. 273.b.277.b
Ecclesie ueræ progressus 277.d
Ecclesie nomen cur etiam mali & impij recipiant 279.a
Ecclesie limites 294.d
Ecclesie typus 254.c.260.d.279.a.294.d.296.d.328.a
Ecclesie sinus 302.b
Ecclesie dignitas 308.a.b
Ecclesie Christi descriptio 312.c.322.c.d
Ecclesie reformatio quam necessaria 339.b.c
Ecclesie principes 254.a
Ecclesie ministri, Dei uirtus, per uerbum 254.b
Ecclesia fidelium communio 255.c
Ecclesie muri sanctorum animæ. 261.a
Ecclesie persecutio 261.d.299.d.419.d. Vide Afflicto & Crux.
Ecclesie fabrica quam artificiose à Paulo descripta 375.c.d
Ecclesie caput Christus 418.a
Ecclesie cum Christo affinitas 418.d
Ecclesie lucerna 419.d
Ecclesie concordia ad quid prosit. 340.b.375.d.420.b
Ecclesie species 419.d
Ecclesiarum bona hodie minutissimi quique magistratus pro libidine & impune depopulantur. 400.a.401.c
Ecclesie pastores sine spiritu sancto frustra laborabunt 255.b
Eclipsis seu defectus dictionum admodum familiaris scripturæ 101.d
Effundere in sacris quid 233.d
Elati animi certa indicia 336.c
Vide Superbiam.
Electio 239.b.316.a
Electio non ex merito pendet 313.a
Electio nis ratio 290.a.b
Electi moriuntur ut semper uiuant. 36.c
Electi & sancti qui sint 129.a
Electi uiua Dei templa 330.a
Electorum multitudo semen Dei appellatur 60.c
Electorum præmia 239.b.c
Electorum Dei conditio 306.c.444.c.d
Electorum corpus quidem sed fides nequaquam leditur 318.c
Electorum cum Deo testamentum. 311.c
Electorum dolor in hoc mundo. 393.c
Elemosynæ commendatio 369.b
Elementorum concussionis quare à Deo factæ 51.d
Eliæ uisio quid præ se tulerit 128.d
Eloquia Dei quanto studio prosequenda 381.b.c
Emanuelis nomen explicatum 191.c
Ephraim superbia 284.c
De Ephraim tribu cur carnem suscipere Christus noluerit 290.b
Ephraim tribus in Deum tumida regnum affectauit 290.c
Ephraim quid 417.d
Episcopi sedes qualis esse debeat. 195.d
Episcoporum munus 250.d
Episcoporum ac pastorum Ecclesie officium 251.a.253.c.d.438.b
Equorum in sacris significatio 279.d
Erucescentiæ comoda enumerata. 86.b.c
Esdræ exemplum 210.a
Ethan musicorum princeps 311.a
Euangelium predicare omni creaturæ, quid sit 189.b
Euangelium rerum omnium bonarum finis & terminus 191.b
Euangelium quibus reuelandum 311.d
Euangelium pure ac absque somnijs predicandum 253.d
Euangelium in omnem terrarum orbem late spargendum 260.d
Euangelium qua fide ac diligentia populo predicandum 378.a.b
Euangelij uerba qualia puris aut impuris appareant 198.d
Euangelij iugum leuissimum 205.b
Euangelij uis & excellentia 204.b
Euangelij imago per Dauidem expressa 221.b
Euangelij salutaris splendor 317.d
Euangelij suauitas 249.d
Euangelij perpetuitas 367.c.387.b.c
Euax dictio exultantis 261.c
Euge uox exultantis ibid.
Eucharistia fructus 366.d
Exasperare in sacris quid 248.c
Exequiarum ratio descripta. 408.a.b
Exercitia spiritualia non parum prudentiæ exigunt 106.c
Ezechie uictoria memorabilis. 278.d.276.a

F

Facies pro fauore 349.b
Facie peccatorum sumere quid. 299.a
Faciem auertere in sacris quid. 418.c
Fames uerbi Dei 228.c
Fames Dei flagellum 350.b.359.d
Familia quomodo gubernanda. 335.d
Familie integræ nostra ætate, parentum impietate funditus extincta 70.c
Familiaritas cum pijs tantum hominibus habenda 385.a. Vide Conuersatio.
Fastus & superbiæ descriptio 31.a
Vide superbiam.
Fauor diuinus quare ratione conciliandus 245.a
Fauus uetus testamentum adumbrat 63.c
Felicitas hæc inferna, miseria est. 38.d
Felicitas uera cum falsa ista comparatur 49.c
Felicitas uera quæ 126.b
Felicitas uera in quibus consistat. 211.d.302.b.303.c.d.304.c
Felicitas impiorum 269.a.270.a.c
Felicitatis totius summa 126.a
Felix uerè quis dici possit 199.b
Felitem fuisse summa est infelicitas. 74.a
Felices quosdam ideo uideri, quia impij & scelerati 404.b
Fertilitatis causa 360.a

I N D E X.

<i>Impietatis captiuitas</i>	363.b	<i>Impiorum de Deo iudicium</i>	323.c	<i>Insultatio uictis plerunq; acerbius quam ipsa mors</i>	36.c
<i>Impij hominis descriptio</i>	1.a.b. 357.c	<i>Imprudens est, si nos constantiores & solidiores in fide futuros speremus quam ipsi uiri perfectissimi fuerint, Dauid & Petrus.</i>	108.b	<i>Intellectus uis una, non plures</i>	27.b
<i>Impij si dilata à Deo poena, exaltentur sicut Cedri Libani, seredi sunt æquo animo</i>	103.d	<i>Inanimata res cur Deum laudare dicantur</i>	331.d.332.a	<i>Intercessionis Christi umbra</i>	354.d
<i>Impij frequenter in scripturis maritæstuantur comparati</i>	189.d	<i>Incliti qui</i>	9.a	<i>Interitus & exitus pro negocijs actionibusq; uitæ humanæ</i>	398.a
<i>Impij sæpenumero cadunt in laqueum, quem posuerunt pijs</i>	233.a	<i>Incredulitatis malum quam amplum</i>	286.a	<i>Inueterascere quid</i>	17.c
<i>Impij in hac etiam uita puniuntur à Deo</i>	236.b	<i>Induere in sacris quid</i>	322.b	<i>Inuidia detestatio</i>	325.b
<i>Impij quibus artibus pios traducant, & inuisos reddant alijs</i>	236.b	<i>Infantium & lactentium argumentum mirabile</i>	22.a.b	<i>Inuidia natura</i>	369.c.433.b
<i>Impij uitæ exitum non considerant.</i>	269.c	<i>Infelix qui</i>	38.d.39.d	<i>Inuocare pro adorare</i>	292.a
<i>Impij quæcunq; expetunt, assequuntur, sed non sine magno malo.</i>	286.c.d	<i>Inferni significatio in sacris</i>	16.d. 306.d.309.c.324.c	<i>Ioannes Baptista quo pacto lucerna ardens</i>	203.a
<i>Impij puniti à Deo deteriores fiunt.</i>	287.a	<i>Inferi qui</i>	16.d	<i>Ioannis Ludouici Gonzage factum præclarum enarratum.</i>	71.a
<i>Impij non temerè damnandi</i>	287.b	<i>Inferorum cruciatus</i>	372.d	<i>Iob libri quis autor fuit</i>	3.b
<i>Impij admoniti ac castigati, interdum respiciunt</i>	301.b	<i>Infidelitatis summæ iudicium quod.</i>	55.b	<i>Iob magis credendum quam Plinio, uel eius deo Aristoteli</i>	104.d
<i>Impiorum animæ & mores descripti</i>	12.d.218.c	<i>Infidelitatis contra Deum notæ.</i>	338.a	<i>Iordanis reciprocatio miraculosa.</i>	371.a
<i>Impiorum potentia & successus</i>	29.a	<i>Infirmittatis propriæ consideratio quid efficiat</i>	87.b	<i>Ioseph quanta à Deo acceperit beneficia</i>	293.b
<i>Impiorum insidiæ depictæ</i>	30.a.b	<i>Ingenia præclara quomodo hodie perdantur</i>	84.a.153.b	<i>Ioseph typus Christi</i>	293.c.350.b.c
<i>Impiorum successibus inuidere, est tales successus etiam suos esse uelle</i>	145.d.146.a	<i>Ingratitudo mundi erga immensa Dei beneficia</i>	138.d.260.b.269.d. 284.d.297.b.312.a.327.a.332.a. 349.b.c.361.d	<i>Ioseph in fratres pietas</i>	350.b
<i>Impiorum studia frequenter paleis comparata</i>	2.c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Iosephi historia</i>	350.b.c
<i>Impiorum conatus</i>	213.c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ira laudabilis quando in zelum exit</i>	10.a
<i>Impiorum poena grauisima</i>	176.c. 236.b. 247.c.d. 252.d. 259.b.c. 267.d.289.a.321.a.325.c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ira & exandescitæ motus in Deo quare dicatur</i>	51.d
<i>Impiorum contra Christum consilia</i>	237.c.238.d.300.a	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ira diuinæ uehementia</i>	279.d.303.d
<i>Impiorum conatibus non resistit Deus, sed ad tempus tantum</i>	238.a	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ira diuinæ placatæ indicia</i>	304.b
<i>Impiorum calumniæ</i>	257.a	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ismaelitarum crudelitas</i>	267.a
<i>Impiorum natura ac ingenium</i>	259.d. 287.a.371.c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Ismaelitarum origo</i>	300.c
<i>Impiorum in hoc mundo felicitas.</i>	201.c.d. 202.a. 224.d. 269.a.b.c. 270.c.d.271.c.d	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Israël Hebræis quid</i>	349.c
<i>Impiorum interitus crudelis</i>	176.d. 177.a.300.d.301.a	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Israël sanctitas</i>	372.d
<i>Impiorum in Ecclesiam Christi crudelitas</i>	232.d.274.b.307.a	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Israëlita, non omnes ueri Israëlita.</i>	83.c
<i>Impiorum consilia cœlitus dissipantur</i>	279.b.c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Israëlita quomodo per gyrum tabernaculi à Deo distincti</i>	293.b.c
<i>Impiorum concordia ad suppressandos pios quam firma</i>	300.b	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Israëlitarum magna impietas</i>	289.b
<i>Impiorum ira toleranda ad tempus.</i>	321.b	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Iter ad cœlestem patriam quale sit.</i>	142.d.206.d
<i>Impiorum felicitate pij etiam offenduntur</i>	323.b	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254.d	<i>Iudas Iscariota perfidiosorum typus.</i>	361.c

Iudæorum

I N D E X.

<i>Iudæorum populus olim omnibus nationibus terrori erat, nunc eo nil abiecius in toto orbe</i>	69.b	<i>Iudicij iniusti sententia Deo cognita</i>	280.a	<i>Iustus quare inops appelletur.</i>	40.a
<i>Iudæorum ritus altare circumcundis hostiarum corona</i>	94.b	<i>Iudicio excelso in rebus diuinis discernendis opus est</i>	153.c	<i>Iustus & rectus quis</i>	121.b
<i>Iudæorum sacrificandi mos antiquus.</i>	97.d	<i>Iudicia hominum quam uana</i>	393.a	<i>Iustus per Dei gratiam quomodo audacter diuino iudicio alioqui seuero ac terribili sese offerat.</i>	92.c
<i>Iudæorum obstetricibus cuiusmodi domorum ædificia data</i>	408.b.c	<i>Iudicia diuinæ iustitiæ quæ</i>	379.d	<i>Iusto nullus locus siue in solitudine siue in multitudine tutus</i>	110.d
<i>Iudæorum mos legem suam conuoluenti in oblongas membranas quid portendat.</i>	166.c	<i>Iudicia diuina tacite præstolanda.</i>	147.c	<i>Iusti hominis proprietates</i>	395.a
<i>Iudæorum reliquiæ duræ</i>	185.a	<i>Iudiciorum Dei inæqualitas accusatur</i>	176.b	<i>Iustorum uitæ quæ</i>	2.d
<i>Iudæorum consuetudo in uictorijs.</i>	250.a	<i>Iudiciorum prauitatis origo.</i>	224.a	<i>Iustorum lætitiæ de uindicta malorum qualis</i>	225.b
<i>Iudæorum crudelitas</i>	258.d	<i>Iugum grauisimum quod</i>	3.d	<i>Iustorum gaudium et triumphus.</i>	247.d
<i>Iudæorum prisca religio</i>	94.a.b. 97.c.268.c.	<i>Iuramentum quatenus permittitur</i>	176.b		
<i>Iudæorum famosa captiuitas quid nos doceat</i>	277.a	<i>Iuramentum monachorum quatenus pium</i>	236.c		
<i>Iudæorum reiectio</i>	289.c.293.c. 328.b	<i>Iuramenti usus</i>	418.d		
<i>Iudæorum festa & celebritates quæ</i>	296.a	<i>Iurandi apud Hebræos modus</i>	59.d		
<i>Iudæorum erga Deum ingratitude</i>	256.c.284.b.297.d	<i>Iurare Deo quid</i>	236.d		
<i>Iudæorum in seruandis promissis leuitas</i>	298.b	<i>Iustificatiois ratio pulcherrimè declarata</i>	119.b		
<i>Iudæorum in captiuitate Babylonica querelæ</i>	314.b.c	<i>Iustitia à malis causidicis uenundatur</i>	299.a		
<i>Iudæorum prærogatiua ac dignitas</i>	373.c.444.c.d	<i>Iustitia Dei pro ipso Deo</i>	13.d		
<i>Iudex quomodo exoculetur</i>	42.a	<i>Iustitia nostra solus Christus.</i>	357.b		
<i>Iudicis integritas quæ esse debeat.</i>	25.c	<i>Iustitia gratuita</i>	304.d.312.d		
<i>Iudicis iusti descriptio</i>	232.b.312.c	<i>Iustitia uera ex fide</i>	304.d.312.d		
<i>Iudicis Christiani partes ac uirtutes.</i>	246.c.373.d	<i>Iustitia est qua Deo uiuitur per fidem</i>	201.c		
<i>Iudicis impij ac corrupti imago.</i>	299.a	<i>Iustitia quando muta</i>	223.d		
<i>Iudicis incorrupti descriptio.</i>	299.a	<i>Iustitia uirtutum omnium perfectio.</i>	149.a		
<i>Iudices nostri æui taxati</i>	24.d	<i>Iustitia & cumulus</i>	121.b		
<i>Iudices nostræ ætatis ad Deum comparati</i>	46.b	<i>Iustitia iudicio coniungenda</i>	324.c		
<i>Iudices iusti dii in terris quodammo do censendi</i>	152.c	<i>Iustitiæ definitiones elegantissimæ.</i>	80.b.81.b		
<i>Iudicium arrogantia & peruersitas notata</i>	206.d	<i>Iustitiæ & æquitatis conseruatio in quibus consistat</i>	312.c		
<i>Iudicium iniquitas</i>	214.c	<i>Iustitiæ diuinæ iudicia quæ</i>	379.d		
<i>Iudicium integritas et peruersitas quæ</i>	223.c.d.224.a	<i>Iustitiæ sacrificium descriptum.</i>	10.c		
<i>Iudicium pro lege</i>	349.c	<i>Iustitiæ fructus</i>	321.c		
<i>Iudicium Dei quam iustum ac integrum</i>	246.c	<i>Iustitiæ statera</i>	233.d		
<i>Iudicium iustum à quo expectandum.</i>	46.b	<i>Iustitiæ officium</i>	305.b		
<i>Iudicium diuinum contra impios.</i>	212.d.218.b	<i>Iustitiæ plantatio</i>	266.a		
<i>Iudicij humani peruersitas</i>	280.a	<i>Iustitiæ porta</i>	377.b		
		<i>Iustitiam omnium uirtutum summam esse</i>	80.b		
		<i>Iustitiam à Deo datam, nostram esse dicimus ob fidei integritatem.</i>	46.b		
		<i>Iustitiam unam cum innocentia lacerram sæpe à tribunalibus discedere</i>	95.b		
		<i>Iustitiarum</i>	434.c		
		<i>Iustum quæ scriptura uocet.</i>	404.b		
		<i>Iustus quando apud Deum propria iustitiam iactare soleat</i>	46.a		

H h h

I N D E X.

eorū quæ postea uiris sanctis acci-
derunt 43.d
Legis diuinæ meditatio quàm neces-
saria 387.a.b.c.388.b.c
Legis diuinæ desertores qui iudi-
candi 392.d
Legis reiectio 365.b.c
Leges de promulgandis Dei benefi-
cij sanctæ 284.b
Legum munitiones 312.c
Legū & mandatorū Dei observatio
quàm necessaria 343.c.390.d
ex Legum diuinarum exercitatione
quæ bona proueniant 389.b.c
Leonum natura 347.a
Leuitaban 275.b.347.d
Libanus mons 321.b.c
Liber uiuentium quid 259.d.260.a
Liberalitas in rebus spiritualib. Deo
gratissima 382.d
Liberalitatis erga pauperes comen-
datio 369.b.c
Liberatio uera & sola, à uitiorum
laqueis absolui 406.d
Liberationem à malis esse in aduer-
sis patientiam 132.b
Liberos habere, an donum Dei præ-
cipuum 410.a
Liberorum fecunditatis ratio ex-
plicata 412.a.b.c
Libertas sancta in quibus consistat.
383.c
Libertas Christi à negocijs huius
mundi 309.c
Liberum arbitrium 348.a.349.a
Liberum arbitriū homini quatenus
datum 287.c
Libidinosorum nequitia ostensa.
206.a
Lignum pro arbore 1.d
Lilium testimonij quid. 228.d. 293.a
Lingua cur à Deo hominibus con-
cessa 130.c
Lingua effrenis nullum non malum
in orbem inuexit 160.d. 211.c
Lingua quanto studio frænanda.
431.b.c
Linguae peruersæ mala innumera.
222.b.c
Linguae dispartitæ cur discipulis
predicaturis apparuerint. 255.b
Linguarum cognitio quàm neces-
saria theologo 388.c
Literarum studia qualia esse debeāt.
40.d
Liuis natura 369.c
Liuis detestatio 294.b.325.b
Locus sanctus, pro Dei habitaculo.
248.b.c

Locum nullum tam aptum esse ad de-
corandum Dei cultum, quàm cor.
94.d
Locustarum ingens multitudo.
351.c.d
Locustarum natura 363.c
Longanimitatis Dei memorabile ex-
emplum 287.b.c
Loquacitatis & mendaciorum de-
testatio 430.c Vide Lingua.
Lumbos nutare quid 259.b
Luminis appellatione quid signifi-
cetur 10.d.11.a
Luminis diuini inuisibilis plenu-
do, tenebræ & caligo 52.d
Lunæ motus, eiusq; ratio 346.d
Lunæ cursus quomodo ab Hebræis
distinctus 346.d
Lux uera quæ 95.d.294.d
Luxuriæ pestis 286.d
Luxuriæ pœna 354.a.b

M
Madianitæ Iudæis quàm in-
fens. 300.d
Madianitarum crudelitas 267.a
Magistratus q̄ necessarius. 243.c
Magistratus quomodo ambiendus.
335.b.c
Magistratum electio quomodo in-
stituenda. 336.c
Magistratus officium 39.b.336.c
367.b.370.b.373.d
Magistratus boni commendatio.
436.d
Magistratum correctio 215.d
Magistratum dignitates 5.c
Magistratū in regendis subditis sa-
ctus & oscitantia notatur. 333.a.b
Magistratum contemptus perditio-
nis signum 360.c
Maledicentiæ uirus quàm detestan-
dum 237.b.336.b
Malus quis sit in mundo, propter si-
mulationes uix à perspicacissi-
mis ingenijs deprehendi potest.
27.a
Mali sic moriuntur ut semper mor-
tui sint 36.c
Mali non temerè damnandi 287.b
Malorum omnium caput atq; ori-
go unde 101.a
Malignantes ex sanguine nō ex Deo
nati 43.c
Manasses tribus 230.b
Mandata diuina in quibus consistāt
368.a.b
Mane seu matutinum tempus fre-
quens in scripturis 12.b.c.217.b.c
435.a

Manna quid 386.b.352.b
Mansueti qui dicantur 127.c
Mansuetudo pro uiriū defectu 316.d
Mansuetudo Deo gratissima. 280.a
Manus Domini in scripturis quid si-
gnificet 394.d
Manuum significatio in scripturis.
94.a
Manuum ablutio ac puritas quid in
sacris 270.d
Maria cur de tribu Iuda 290.b
Mariæ tēpestatis descriptio. 359.b
Maris utilitas 359.a
Maris pericula 347.c.359.b
Maris miraculosa animalia 359.a
Maris rubri descriptio 357.b.
401.d
Maris rubri miraculum 285.a
Maris rubri typus 242.c
Martyres celebrati 34.c
Mel pro rerum abundantia 298.c
Mel nouum testamentum adumbrat
63.c
Melchisedech rex & sacerdos 365.b
Melchisedech Christi typus. Ibid.d.
Memoriæ uis una, non diuersa 27.b
Mendacium quid 13.a.14.b
Mendacij fons 242.d
Mendacij detestatio 287.b.430.c
Mendaciorum inter homines omnia
plena 33.d.34.d
Mens hominis uera domus 408.c
Mens humana quando Deo dedice-
tur 160.a
Mentis conceptus à Deo formari.
210.d
Mentis benignæ et rursus ferinæ in-
dicium 47.c
Mentis bona quamobrem cæteris.
præstantiora 133.b
Mentis Christianæ sublimitas et per-
fectio quæ esse debeat. 59.d
Mentis humane stupor 264.c
Mentis tranquillitas & pax descri-
pta 11.c
Mensa Christi in qua pij conuiuian-
tur 374.d
Mense significatio in scripturis. 82.
b.259.a
Mercenariorum in Ecclesia Christi
descriptio 254.b
Mercuriales statuæ 253.c
Merita nostra, dona Dei esse 117.b
Meritorum nostrorum uanitas. 312.
d.313.a
Militis boni dotes 57.b.c
Militis Christiani armatura 436.a
Militis nostri temporis notantur.
50.c.57.d

Ministros

I N D E X.

Ministros Dei quid deceat. 336.c
Vide Pastores.
Mirabilia quæ uocet scriptura.
24.b.26.a
Mirabilia in Aegypto ædita 285.a
286.a.b.312.a.351.b
Miracula Dei uirtute facta quàm in-
tegra 240.b
Misericordia et ueritas inter Dei o-
pera, maxima 88.b
Misericordia Dei quàm diues ac am-
pla 235.b.442.c
Misericordia diuina piorum laudi-
bus semper extollenda 311.a
Misericordiæ diuinæ finis 235.b
Misericordiam cur tam exactè à no-
bis requirat Deus 362.d.363.a
Mizraim pro Aegypto cur sumat-
tur 288.d
Moab peruersitas 384.a
Moabitæ gens sordida 300.c
Moabitarum origo 300.c
Moabitarum impietas & in Iudæos
odium Ibid.d
Moabitarum libido 355.b
Mœnia & ualla fortissima quæ.
400.b
Mœroris descriptio 337.d
Mollities animi quorundam nota-
tur 54.c
Moloch gentilium deus 356.a
Monachi defuncti qua fronde coro-
nentur 321.c
Monachos quid deceat 238.c
Monachorum uita qualis 215.b
278.a
Monachorum in congregatione &
capitulo consuetudo 246.d
Monachorum solitudines 248.d
Monachorum in canendis psalmis
oscitantia 306.c
Monachorū in diuersa monasteria
migrationes perniciosæ. 363.c.d
Monocerotis descriptio 321.a
Mons Domini 251.b
Mons sanctus 7.a.40.c
Mons sanctificationis 288.d
Mons Sion 290.b
Montis nomine quid in sacris intel-
legendum 239.d.265.d
Montes, terra, flumina, &c. cur Deū
laudare dicantur 332.a
Monumenta superba turpem im-
mortalitatem ostendunt 408.b
Mordacitas Christianis prohibita.
431.b.c
Mors pœna peccati 358.a
Mors ab omnibus curis nos liberat.
309.a

Mors piorum quàm salutaris 269.c
Mortis umbra 81.d.182.a.309.d
Mortis imperiū quàm latū 315.a.b
340.a
Mortis metus 432.b
Mortem formidauit etiam Christus
lege nature 310.a
Mortales omnes & turpiter & cre-
bro in peccata labi 120.b
Mortalium uariæ uiuendi rationes
descriptæ 89.c
Mortui uocem filij Dei audient.
79.c
Mortuorū perfusiones meretriciæ
magis quàm Christianæ 82.d
Morum portenta enarrantur. 48.a
Mos eligendi antistites detestandus.
91.b
Mos lugendi antiquus 109.b
Mos in templis deplorandus inole-
uit 96.c
Mosis oratio pro impijs 354.d
Moses quantopere à Deo doctus
Ibid.
Moses ueri pastoris typus 287.c
Mosis fides 351.b
Mosis fides non semper perfecta.
355.c.d
Mosis incredulitas grauiter punita
Ibid.
Mosis in Aegypto miracula diuina
uirtute facta 285.a
Mosis seueritas 354.b.c
Mosis cum Deo colloquiū. 247.a.b
Mosis comminatio in Deuterono-
mio explicata 133.b
Muliebris ambitionis exemplum.
267.a
Mulierum per Campaniam sancti-
tas 388.a
Mundus corde quis 84.b
Mundus tantum quæ sua sunt ample-
ctitur 300.a
Mundi creatio qualis 345.a
Mundi amor homines à Deo auo-
cat 255.b
Mundi in rebus diuinis cæcitas.
259.b.327.b.c.344.b
Mundi cura ac molestia 234.d
Mundi tribunalia quomodo corru-
pta 158.d
Mundi interitus 344.b
Munerum uis improba 42.a
Murus inexpugnabilis Dei poten-
tia 15.b
Muri significatio quàm latè pateat
in scripturis 197.d
Muri, piarum animarū typus 210.c
Musica uis diuina in canendis hym-

nis & psalmis 121.d
Musica in templis usus olim apud Iu-
dæos 253.b.c.296.a.320.b.
332.a.447.c.448.d
Muscis instrumentis psalmi decan-
tati 265.a.b
Musica fructus 384.b
Musici comparatio 1.d
Mutui ratio quæ 42.a
Mysteria 355.b

N
Nabli instrumenti musici de-
finitio 121.c
Nathan propheta grauitas in incre-
pando Dauide 227.a
Natio nulla tam remota quæ non au-
dierit uoces rerum conditarū, suo
more loquentium & prædicantiū
conditoris uirtutes 61.c
Naturarum diuersarum una perso-
na in Christo 92.c
Naufragiū in obsidiōe Cirtæ. 347.c
Navigationis pericula 359.b.c
Navigationis utilitas 347.b
Nautica ars admirabilis 359.b
Nephtalim tribus unde nomen ac-
cipiat 254.a
Nequitia quid 270.b
Niceæ direptio 436.d
Noë diluuium 345.b
Nomen Dei quid 21.d.212.c.213.b
Nomine domini uenire quid 378.b
Nomina mentita, & ab infimo infe-
rorum barathro euocata 42.a
Nominum Iudæorum commutatio
miserrima 43.d
Norma ad intelligendas scripturas
uniuersalis proposita 164.b
Noui hominis exercitia 388.d
Nox in scriptura quid 201.a
Nox contemplationi ac precationi
aptissima 282.a.385.a.421.b
Noctis usus ac fructus 347.d
Noctis diuisio 316.b
Noctis apud Hebræos uigiliæ qua-
tuor 392.d
Noctis gloria 61.b
Nubium definitio 102.d.344.d
Numinis uis 357.b
Nycticorax auis 338.a

O
Oblationes uoluntariæ. 389.a
Obligationes pro improbis
actionibus 404.c.d
Obrectationis detestatio 237.b
Obrectatorum nomen è libro uitæ
expunctum 212.b
Ocij detestatio 320.d
Odium piorum in impios quatenus
H h h h 2

I N D E X.

probandum 348.c.429.a
 Olei natura ac uirtutes 431.d
 Onagri natura 345.c.d
 Onocrotali auis descriptio 337.d
 Opera fidei quam necessaria 357.d
 383.d
 Opera nostra quamuis bona in re
 spiritus intertexere, peccatū tur
 pissimum 93.a
 Operū iustitia quam friuola 117.c
 Operū nostrorū infirmitas 353.a
 Operum quantumuis bonorum con
 suetudini plus tribuentes quam ue
 re in Deum fiduciae, miserē errāt.
 70.d
 Operationum nostrarū audacia e
 quo effraeni comparata 67.b
 Operationes nostrae ideo bonae, quia
 à gratia habent quod bonae sunt.
 126.b.c
 Oppressorum pro Euangelio exi
 tus describitur 268.a
 Opus pro mercede 363.b
 Orādi cōpendiosissima ratio. 244.c
 334.b.c
 Oratio qualis esse debeat 213.b.
 337.b
 Oratio ad Deum fiat mente pura.
 244.d
 Orationes quae à domino exaudian
 tur 238.d.373.c
 Oratio spei stimulus est 115.a
 Oratio spei auxilio denudata, impia
 est 115.a
 Oratio sine fide manca & inutilis.
 440.a
 Oratio sanctorum quam efficax.
 333.d.334.a
 Orationis siue precationis uis. 131.d
 244.c
 Orationis quod initium esse debeat.
 86.b
 Orationes nostrae cur hodie à deo
 non exaudiantur 333.d
 Orationibus cur ieiunia debeant ef
 se coniuncta 363.d
 Orbis terrarum totus ad aeternae uir
 tute immensitatem collatus, angu
 stissimus angulus est 345.a
 Ore Madianitarum factionis dux.
 300.d
 Organorum in templis usus 253.b
 307.d Vide Musicam.
 Orphani significatio in scripturis.
 30.d.248.b
 Ortus hominum turpitudine summa.
 207.d
 Os hominibus cur à Deo datum,
 262.d

Oris formandi uim à Deo esse.
 210.d
 Osculandi pedes summi Pontificis
 mos unde 267.b
 Ostianna quid 378.a
 Ostium significatio quae in scriptu
 ris 113.c.132.b
 Otomanni crudelitas 436.a
 Ouium comparatio ualde elegans.
 80.c
 Ouium cur tam crebra in scripturis
 mentio 283.c.d

Palma cur uictoriae signum.
 321.b.c
 Palmæ natura Ibid.
 Panis doloris quid 409.c
 Panis uite Christus 286.b
 Panis necessitas 346.b
 Parabola quid 283.d
 Paradisi descriptio 248.d
 Parentum in filios affectus 315.c
 356.c.362.c.d
 Parentum munus ac officium. 438.b
 Partitiones in rebus sacris definiē
 dis quatenus admittendae 261.a
 Passer prudentiae typus 338.a
 Passeris ad hominē comparatio ex
 quista 403.a
 Passerum duorum sacrificium qua
 le 268.b
 Pastoris ueri officium. 240.a.254.c
 290.c.315.c.d
 Pastoris ueri effigies 287.c
 Pastores Ecclesiae, reges spiritus.
 251.a
 Pastores falsi 254.b.302.d
 378.b
 Pastorum cura & industria descri
 pta 81.a
 Pastorum bonorum uirtutes 254.b
 Pastorū Ecclesiae negligentia quam
 perniciosa 267.c.277.a.283.c
 Pater coelestis per Christū omnia sa
 pientissimē condidit 57.d
 Patris & filij consentiens uoluntas.
 251.b
 Patrū peccata cur puniantur in po
 steris 362.c.d
 Patres antiqui cur praesentis uitae a
 deo amantes fuerint 16.b.c
 Patrum antiquorum in rebus diui
 nis contemplandis celsitudo. 66.d
 Patientia piorum 237.b
 Patientiae exemplum 211.b
 Paulus agnus ex lupo effectus.
 25.c
 Paulus è tribu Benjamin 254.a
 Pauperis in scripturis significatio.

quae sit 30.d
 Pauperes qui 25.d.26.b
 Pauperum desideria descripta 31.c
 Pauperum patientia nō inanis 27.b
 Pauperes homini bene instituto ho
 nesta mater, mendicitas uerò no
 uerca est 86.d
 Paupertas uera 152.d
 Paupertas pro contemptu 276.a
 Pax piorum in medio persecutionū.
 279.b
 Pax spiritualis quam necessaria ho
 minibus Ibid.
 Pax conscientiarum 266.c.304.d
 Pax piorum qualis 394.a
 Pacis finis & terminus gloriosissi
 mus 400.c
 Pacis diuinae ratio duplex 147.b
 Pacis totius orbis summa quae esse de
 beat 146.b
 Pacis definitio elegans 148.c
 Pacis custodia principibus data.
 265.d
 Pacis amator Christus 266.c
 Pacis commendatio 420.b.421.b
 Pacem non nisi maxima ui animi ab
 hominib. apprehendi posse. 131.a
 Peccatoris descriptio 1.b
 Eius poena 206.b.c
 Peccatoris letitia quae esse debeat.
 208.b
 Peccatorem se fateri nō satis est, nisi
 peccata corrigat et emendet. 118.a
 Peccatores quatenus exaudiantur à
 Deo 239.d
 Peccatorum habitatio 303.a
 Peccatorum etiam in hac uita poe
 nae 319.b
 Peccatorum in mundo felicitas uer
 tetur in damnationem 320.d
 Peccatum maximum 64.d
 Peccati epitheta 43.b
 Peccati poena mors est 72.b.358.a.c
 Peccati labe 160.a
 Peccati sordes inenitabilis 208.a
 Peccati captiuitas grauissima 303.c
 Peccato excluso nihil mali nomine
 uocari debet 127.c
 Peccata quae letalia 38.a
 Peccata à Deo tegi dicuntur, cum
 nos non tegimus 117.b.c.d
 Peccata quantopere extimescenda.
 229.a
 Peccata aliorū tegenda potius quam
 reuelanda 257.b
 Peccatorū dominium deprecandum
 64.c
 Peccatorū in homine multitudo &
 stimata 167.b.c
 Peccatorum

I N D E X.

Peccatorum gratuita est remissio.
 341.c
 Pectoris erga Deū exercitatio quae
 esse debeat 26.b
 Pecorum carnicinā nihil ad sacrifi
 cia facere 208.b
 Pedicularis morbus 351.c
 Pelicani auis descriptio 337.d
 Pellis pro carne Ibid.c
 Penuriae cause 359.d
 Perfectio hominis quae 208.d
 Perfectionis summā indicium, nōs
 nihil aliud nisi struam ac luem
 peccati esse confiteri 119.a
 Perfectionis summa 146.c
 Peccatorum uita qualis 262.d
 Perfidorum mores 218.a
 Perfidiae poena 362.b
 Perfidia omnes locos occupare. 35.b
 Perfidiosorum hominū descriptio.
 233.b
 Perfidiosorum poena cruentissima.
 236.b
 Perfidiosorum typus Iudas 361.c
 Periculum magnum existimari de
 bet, in celebrāda Dei erga electos
 memoria nō sedulo uersari. 107.b
 Periculo nihil uicinius quam pericu
 lum non timere 87.a
 Periurū inter oris uaria peccata ma
 ximum 84.d
 Periurij genus quod periculosissi
 mum 236.c.d
 Persarum sapientes Christum ado
 rant 267.b
 Persecutio pijs q̄ necessaria 259.d
 Persecutio piorum 299.d
 Persecutionis atrocitas ad despera
 tionem ferē compellit pios inter
 dum 234.c
 Persecutionis horror fidem extin
 guit 256.d
 Persecutionis descriptio 363.c
 Persecutiones piorum 256.b
 Persecutionum tempus in scripturis
 aestui meridiano aut frigidis lunae
 radijs comparatum 397.c
 Persecutionum immanitas quando
 probis ac improbis exitiosa sit.
 211.d.212.d
 Persecutionum imago Christus.
 247.b.267.d
 Persecutionum frequentia terret e
 tiam pios 279.b
 Persecutionum acerbitas pijs etiam
 mouet indignationem 329.b.c
 Persecutionum horrenda monstra
 descripta 46.c
 Personarum in psalmis crebra mi
 tatio 318.a
 Personarum cur tam crebra in pro
 phetis mutatio 333.d
 Perturbationes unde nascantur.
 244.d
 Peruersitatis nostrae summa, timo
 ris diuini absentia. 39.a
 Persuasio falsa quae 29.b
 Pestis hominum & iumentorum me
 morabilis 288.c
 Petrae significatio in scripturis.
 231.c.285.b
 Petrae contractae miraculū 285.b
 Petri lapsus 294.b
 Pharaonis desperatio 280.c
 Interitus Ibid. & 252.d
 Pharisaeorum uita 212.d
 Philosophorum iustitia 2.d
 Philosophorum scholae notatae.
 83.d
 Philosophorum haereses 345.a
 Phinees quam iusto zelo scortatorē
 occiderit 355.c
 Phlegethontis, Aetnae, aliorūq; ig
 niū comparatio ad desperatorum
 aestum 70.c
 Physiognomi potissimum ex oculis
 iudicant, & maxime superbos.
 56.b
 Pietatis uis 306.c
 Piscium marinorum magnitudo.
 347.b
 Pij cum regnant, populus uelit nolit
 ad Deum conuertitur 19.c
 Pij eo minus se iustos arbitrantur,
 quō magis iustitia à Deo donan
 tur 119.b
 Pij à malorum impetu tuti 279.b
 317.d.318.a
 Pij Dei iudicia reprehendere inter
 dum uidentur 276.b
 Pij quatenus odio homines prose
 quuntur 386.b.429.a
 Piorum ad impios comparatio argu
 ta 19.d
 Piorum querela 33.d
 Piorū imprecationes quare nō par
 uipendendae 414.a
 Piorū execrationibus atq; diris sub
 ieci periculosum 163.b
 Piorum lapsus 176.b
 Piorum exercitatio ad perfectionē
 quae 218.b
 Piorum premia 239.b.253.b.341.a
 Piorum consilia salutaria 247.d
 Piorum irrisiones & opprobria.
 257.c
 Piorum poenis licet acerbis nunquā
 fatiantur impij 259.d

Piorum uita laudatissima 262.d
 Piorum cum Deo expositationes
 276.c
 Piorum in afflictionibus consolatio.
 281.c.288.d.330.d.342.b.350.a
 351.a.352.d.353.d.364.d.375.a
 376.a.b.383.d.393.d.430.d
 Piorum persecutiones tam diras cur
 Deus permittat 281.c
 Piorum ad ueram religionem ample
 ctendam studium ardentissimum.
 301.d
 Piorum in hoc mundo dolores.
 393.c
 Pios cur contemni patiatur Deus.
 259.d
 Pij totius orbis confusio et fluctua
 tio in tranquillitatem cedit. 148.a
 Plagarum omnium miserrima, cla
 mare ad Deum, & non exaudiri.
 58.d
 Plantae infructiferae in tecto super
 biae enatae descriptio 414.b
 Pluuia in sacris quid significet.
 149.b
 Pluuiae fructus 266.c.346.a
 Poenitentia ad assequendam beaitu
 dinem necessaria 53.d
 Poenitentia uera quae 157.a.d
 Poenitentiae forma 17.a
 Poenitentiae luctus depicti 118.c.d
 Poenitentiae descriptio 208.b.c
 Poenitentiae exemplum 209.a.d
 Poenitentiam agentes peccatores nō
 aspernatur Deus 357.c
 Pollicitationes diuinae 213.d
 Pomorum custodiae ratio 291.b
 Ponere pro dare 241.d
 Pontificis pedes cur exosculentur.
 267.b
 Populi qui dicantur 3.b
 Portae in sacris significatio. 26.c
 308.a.335.a
 Portae mortis quae 26.c
 Portae Sion Ibid.d
 Portarū tabernaculi typus. 377.b.c
 Portenta 349.b.c
 Posteritatis relinquēda ratio. 412.d
 413.c
 Potentiū immanitas descripta. 37.b
 Potentum consilia cōtra ueritatem
 quam irrita 441.a
 Potentia impiorum quam onerosa
 Ecclesiae 278.b
 Potētia diuinae signa 247.c.275.b.c
 Potestas eorum peruersa, qui ex a
 liorum subiectione atq; humilita
 te solummodo grandes apparere
 contendunt 405.a

I N D E X.

Præceptorum Dei summa 368.b	Promissiones factæ de Christo. 311.a.c.331.c	Psalterij uersionum obscuritates. 280.b
Prædestinatio 260.a	Promissiones à Deo factæ quàm certæ 255.c.304.b.c.311.b.c.314.d	Puellarum apud ueteres chori. 253.c
Prædestinatio in Dei amore sita. 290.a.b	315.b.349.c.d.359.b.375.c.d.383.d.384.d.393.c	Puellarum ornatus superfluus taxatur 437.b
Præses aut princeps quis 5.b	Promissiones diuinas cur scriptura toties inculcet 359.b	Puerorum exemplum inter miranda rerum maximarum exempla adductum 22.a
Præsulis ueri ac falsi descriptio 315.c	Propheta falsi descriptio 387.a	Pueris in Christi scholam introductis nihil minus quàm Christus proponitur 94.c
Præteriti temporis pro presenti apud Hebræos acceptio quàm frequens 373.b	Propheta cur subinde repetat, hæc dicit Dominus 253.a	Pugna multo atrocior quæ cum uitijs & cupiditatibus conflictatur, quàm corporis 96.a
Precatio qua ratione ad Deum fieri debeat 244.c	Propheta falsi in suo nomine ueniunt 378.b	Pugna cum mundo finis 217.a
Precatio ex corde immundo profecta, quàm perniciofa Ibid.d	Prophetarum uerba quomodo accipienda 3.a	Pupillarum nomine scriptura quid intelligat 30.d.248.b
Precationis feruidæ ad Deum uis & efficacia 131.d	Prophetarum mos sententias easdem nonnunquã repetere et inculcare, ad maiore uim orationis manifestandam 73.a	Puritatis robur quod 92.b
Precationes immundæ quæ 49.6	Prophetarum sanctitas 255.a	
Precationes quæ exaudiantur. 238.d 239.d	Propitiatorij ueteris testamenti mysteria 247.a	
Precationes piorum quàm efficaces. 333.c. Vide Oratio.	Propitiatorij typus 332.c	
Priapus deus 355.b	Prouerbiū quid 283.d	
Primates cur præcipui hostes ueritatis 237.a	Prouidentia Dei gubernantur omnia 255.a.264.b.293.c.316.a	
Primogenitorum prærogatiua. 313.c	Prouidentia diuinæ ratio occultissima 242.d	
Principis officium 3.b.336.c.367.b	Prouidentia diuinæ signa 442.d 273.b.346.c	
Principis boni uirtutes 373.d	Prouidentia imago 346.c	
Principis boni laus 82.a.436.d	Prouidentia commendatio 291.a	
Principes nobilissimi à mortalium memoria adeo elapsi, ut nunquam eos fuisse iures 104.a	Signa 366.c.d	
Principes dij terreni 262.a	Psalms ferme nullus in quo spei mentio non inseratur 109.d	
Principes cur dij in sacris appellati. 292.d.293.c	Psalms canticum, antiqui quid uocant 307.c	
Principes cur hodie à subditis contemnantur 360.b	Psalmsi Solomoni adscripti quomodo censendi 3.a	
Principum institutio 380.b	Psalmsorum concinnitudo pulchrè obseruata 68.b	
Principum & aulicorum mores descripti 69.d	Psalmsorum interpretatio quæ requirit. 225.c	
Principum est, attentis auribus audire subditos 262.a	Psalmsorum in Ecclesijs ratio 320.a	
Principum nostratum mores taxantur 211.a.262.a	Psalmsorum inscriptiones quàm difficulter interdum intelligantur. 232.c	
Principum facilitas 262.a	Psalmsorum in Ecclesia usus 253.c	
Principum leuitas Ibid.b	in Psalmsorum libro temporum nulla ratio obseruatur 329.a	
Principum honorum descriptio. 267.c.373.d	Psalmsorum subiectum & interpretis Christus 361.c	
Principū mores inciuiles taxantur. 360.b	Psalmsorum cantationes Deo gratissimæ 384.b Vide Muscam.	
Principū fauor momētaneus 376.b	Psalmsorum scriptores qui 417.b	
Probitatis studia maximè remunerantur 271.b	Psalms omnes à Dauide compositos esse 3.a	
Proborum uita qualis 212.b.218.c	Psalms aliquos de Christo eiusq; membris enarrari 169.a	
Proborum uita periculosa 213.b		
Proborum sermo, Dei sermo est. 219.c		
Proditionis poena 362.b		
Proditorū mores et ingenia. 171.a.b 219.c.d		
Profunditas pro afflictione 253.a		

I N D E X.

Religionis contemptores quibus artibus pijs insidientur 274.a	Ros uoluntarium quid 249.b	Sanctimonia malè suasa periculose sibi adblanditur 89.a
Religionem in animorū unione & tranquillitate sitam 223.c	Roris typus 266.b.c	Sanctimonie falsa persuasio quantum obfit hominibus 324.c
Religionis reformatio quomodo instituenda 334.a	S Abæa regio Arabiæ 268.a	Sanctitas quot modis in sacris accipitur 305.c
Religionis contemptus etiam apud Christianos 378.b.c	Sabbati uera obseruatio 319.d. 320.b	Sanctitatis malè suasæ natura quæ. 79.b
Remedium præsentaneum in angustijs acerbioribus 50.b	Saccus, genus est uestis lugubris. 109.b	Sanctitatis locus 235.d
Renes qua significatione in sacris accipiantur 20.a.44.c. 92.d.270.a	Sacerdotum uita sit inculpatissima. 246.b	Sanctuarium quid 271.b.300.d. 301.d
Requiescere quid 40.c	Sacerdotū ambitio & auaritia 257. 4301.d.444.b	Sanctus sat doctus est 29.c
Rerum cælestium notioni quidam in terris præscriptus finis & modus, amor uero nullus 129.b.c	Sacerdotum & monachorum uita sumptuosissima taxatur 278.a	Sancti Deo, & Deus sanctis hereditas 44.a
Rerum conditarū magnitudine & pulchritudine, quasi proportionem quadam conditoris excellentia cōsideratur 61.a	Sacerdotum uestes quid adumbrent 418.c	Sancti uiri cur interdum tam ardentè in suos hostes inuehantur. 386. b
Rerum ordo & successio in structura mundi pulcherrima 61.b	Sacerdotum officia quæ 419.c	Sanctorum conditio 43.a
Rerum sublimium notitia non cunctis æquè exposita & obuia est. 198.c.d.	Sacerdotum luxus & libido 419.c	Sanctorum felicitas quæ 169.d
Respublica felix quæ dicatur 86.a	Sacerdotum Christi quale 365.b.c	Sancti qui uocentur 185.c
Res prorsus latentes in rebus sacris interpretandis omitteudæ sunt. 395.b	Sacrificij ueri & diuini descriptio. 204.d.206.d.210.d	Sanctorum res gestæ 220.b
Risus proborum qualis 212.a	Sacrificia puerilia quæ 205.a	Sanctorum dignitas 303.d
Ritus in Ecclesia qua ratione obseruandi 348.d	Sacrificia uera quæ 210.b.c	Sanctos non sui, sed gloriæ diuinæ causa uindictam efflagitare 30.d
Resurrectio Christi 251.d	Sacrificia quæ Deo gratissima 260. c.303.b	Sanguinarius quis 13.c
Resipiscencia impiorum Deo quàm grata 301.b.c	Sacrificia matutina & uespertina. 431.a.b	Sanguinis significatio in scripturis. 209.c
Resurrectio Christi ab angelis nunciata 250.c	Sacrificiorum & rituum ueterum magnus acruus breui summa conclusus 166.c	Sapientia mundi quàm stulta apud Deum 320.c
Resurrectionis Christi mysterium. 252.c	Sacrificiorum ueteris testamenti mysteria 244.a	Sapientia piorum stultitia iudicatur in hoc mundo 262.d
Resurrectionis Christi utilitas 247. b.248.a	Sacrificiorum lex abolita 204.a. 244.a	Sapientia munus proprium quod. 198.c
Rex magnus qualis 202.c	Sacrificiorū acerui atq; oneris quæ summa 204.c	Sapientia ueræ descriptio 360.d. 368.a
Regis boni commendatio 436.d	Sacrificiorū aceruus in unum corculum & illud quidem fractum contusumq; desisse per Christum. 210.b	Satan iurgiorum pater 258.d
Regis officium 336.c	Sacrificiorum ratio quæ 203.c.d. 361.d	Saturari consilij quid 298.a
Regum potentissimorū familie funditus excisa 104.a	Sacrificandi ritus apud Iudæos. 378. d	Saturnus deus à gentibus sanctissimè cultus 356.a
Regum adoratio unde 267.a.b	Sacrificiorum omnium ueteris testamenti typus 378.d	Saul uictor Musica excipitur 250.a
Regum tremores doloribus mulieris parturientis eleganter comparati 196.a	Sagitte pro fidei uerbis 184.c	Saulis leuitas 211.a
Reges & principes crudelissimè ab assentatoribus falli 145.b	Salomon noui testamenti 265.b	Saulis in generum crudelitas unde. 219.a.429.c
Reges, principes & magistratus omnes suum integrum munus non obire 401.b	Salomonis regni amplitudo 266.d.	Scabellum pedum Dei quid 333.b
Reges spiritus qui 251.a	Salutis nostræ uis ac summa 66.a	Scandalum Hebræis pro calumnia & opprobrio 206.b
Reges terræ qui dicantur 3.c	Salutis spes unica quæ 413.c	Schola Christianorum Alexandria. 254.d
Regibus duo necessaria 290.d	Salutis summa ratio in quibus uerse tur 312.d	Scientia plenitudo, charitas est. 52.c
	Samuelis sanctitas 333.c	Scortationis poena 355.b.c
	Sanctificatio nominis Dei in quibus consistat 268.b.c	Scribarum & sacerdotum apud Iudæos conditio describitur 74.b
	Sanctitas popularis descripta. 110.b	Scriptura diuina imperitiis mulierculis & paruulis sapientiam suppeditat 62.d
		Scripturarum uirtus in quo posita. 198.c
		Sculptilium adoratores iusto Dei Religionis

I N D E X.

detur coelestia contemplantibus.	4.13.d	bona nostra omnia in caelis esse et credamus et iudicemus	31.a	c.d.286.c.d
Vita cur à Deo hominibus data.	361.361.b	Vltio quomodo expetenda.	227.c	Vota cum diuinis laudibus coniuncta
Vita longæua magnum Dei donum.	319.c	Vltio diuina iustissima	229.c.238.a	Vota in baptismo Deo facta seruanda
Vita longæua quam ob causam pijs expetenda	373.a	Vltio diuina in hostes suæ Ecclesiæ.	300.c.d.301.a.b.	Vota qualia Deus à suis requirat.
Vite autorem non cognoscentes, uita indigni	27.a	Vide, Impiorum interitus.		280.c.d
Vite uia quæ	45.c.d	Vltionis diuinæ signum	4.a	Votorum ratio pulchrè explicata.
Vite humanæ descriptio	68.a.79.a.128.a.160.d.234.d.243.d.256.a.279.c.315.a.b.316.b.d.337.c.d.340.d.341.a.363.c.436.b	Vltionis diuinæ crudelitas	236.b	78.a.205.a
Vite imitatione altissimi regis nato similes euadere, res est non parui momenti	101.b	Vltionis diuinæ exemplum memorabile	286.b.354.b	Vox magna satis in canendo, si à magno et forti pectore proficiatur
Vite humanæ institutiones non temerè et populariter ab omnibus usurpandæ	198.c	Vmbra mortis quid	309.d	122.a
Virtus pro uia Dei quæ nos ad ipsum ducat	56.d	Vmbrarum tempus descriptum.	78.d	Vocis acerbitas in disputando, animum parum tranquillum indicat
Virtus humana labilis et infirma.	100.d	Vmbraculorum festum	296.b	116.b
Virtutis actiones omnes à Deo esse.	210.d	Vnctio in conuiujs ueterum.	346.a	Vocis significatio quæ
Virtutis honos ac præmium	265.d	Vnctio capitis in ieiunijs	363.d	214.d
Virtutis nomine in sacris quid intelligendum	448.c	Vnctio sacerdotum.	420.c	Vrbs quæ optime ædificata
Virtutum gradus	302.c	Vnguentorum abusus	346.a	399.d
Vitiorum monstra nobis ex ignauia emergere	173.b	Vnicornis similitudo perquam elegans	76.a	Vriæ innocentia generosa et mors
Vituli, labiorum typus in sacrificijs.	210.d	Vocatio in rebus sacris neglecta.	240.a	207.a
Vituli cultu ac ueneratione quid adumbratum	354.b.c	Vnitatis fidelium	250.b	Ibid.
Viuentium ea ratione est in terris, ut		Vocatio non negligenda	313.a	Vsuræ perniciēs
		Vocatio ministrorum Ecclesiæ sit legitima	378.b	267.c.d
		Vocati, non omnes ueri uocati	83.c	Vsuræ detestatio
		Voluntas Dei unde exploranda	380.d	369.a.b
		Voluntatis uis una, non duæ	27.b	Vsuram à Christiano homine euulsam uult Deus
		Voluptatis poena	354.a	42.a
		Votum solenne quod	214.d	Vulgi temeritas notata
		Votum præcipuum	220.d	185.d
		Voti nomen in scripturis cum Dei laude semper coniunctum	205.a	Vulgi insipientia et stoliditas.
		Vota subita et immediata, periculo sa	205.a	275.d
		Vota ultronea	214.a	Vulgi mores ac studium
		Vota monastica quatenus pia.	236.	307.a
				Vulpium natura
				236.b

Z

Abulon tribus in Galilæa.	253.d.254.a.
Vnde nomen habeat	Ibid.
Zeb Madianitarum factionis dux.	300.d
Zelus quid	257.a.b.291.d.391.d.
à zelotypia quomodo differat.	291.d
Zelotypia quid	291.d
Ziphæorum proditio	213.a.b

ERRATA SIC CASTIGABIS.

Folio 8.c. uers.20. quamentis. 38.d.24. deriuari. 41.c.15. adeo discerptus. 53.a.24. icte nubes. 73.b.23. quid tam lachrymis. 102.c.23. et 24. Quid dignum. Ibid.25. indicabo. 119.d.11. qui iacentem.

